

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

**БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ БІЛІМ
САПАСЫНЫҢ МОНИТОРИНГІ**

Астана, 2022

БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесінің 2022 жылғы 15 қараша № 11 хаттамасының шешімімен баспаға ұсынылды

«Білім беру ұйымдарында білім алушыларының білім сапасының мониторингі. – Астана қ.: БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2022. – 1600 б.

Әдістемелік ұсынымдар білім алушылардың білім беру сапасына мониторингі ұйымдастыру және жүргізу бойынша жалпы білім беретін мектеп педагогтеріне әдістемелік қолдау көрсету мақсатында әзірленді.

Әдістемелік ұсынымдарды Облыстық, аудандық білім басқармаларының әдіскерлері, тірек мектебі, магнитті мектеп педагогтері мен шағын жинақты ауыл мектептердің педагогтері, білім беру ұйымдарының басшылары қызмет барысында басшылыққа алуға ұсынылады.

© БІ. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2022

КІРІСПЕ

Мектепте білім берудің заманауи сапасын қамтамасыз ету үшін педагогтер білім беру сапасына жүйелі мониторинг жүргізе және ұйымдастыра білуі тиіс. Мониторингтің негізгі аспектілері:

- білім беру жағдайларының сапасына мониторинг жүргізу,
- білім беру мүмкіндіктерінің сапасын бақылау.
- білім беру нәтижелерінің сапасына мониторинг жүргізу болып келеді.

Мектептің педагогикалық ұжымы әрбір оқушы жеке білім беру және кәсіптік траекторияны саналы түрде таңдай алуы үшін оқу процесінде әр оқушының қабілеттерін, мүмкіндіктерін, қажеттіліктері мен мүдделерін барынша іске асыруға ұмтылады.

Білім сапасы – құзыреттілік пен кәсіби сананың дәйекті және практикалық тиімді қалыптасуын анықтайтын оқу-тәрбие процесінің сипаттамаларының жиынтығы. Мұнда сипаттамалардың үш тобын бөліп көрсетуге болады. Олар: білім беру мақсатына жету әлеуетінің сапасы, кәсібилікті қалыптастыру процесінің сапасы және білім беру нәтижесінің сапасы.

Потенциалдың сапасы: білім беру мақсатының сапасы, сапасы сияқты сипаттамалар арқылы көрінеді білім беру стандарты, білім беру бағдарламасының сапасы, оқу үдерісінің материалдық-техникалық базасының сапасы, педагогикалық кадрлардың сапасы, талапкерлердің сапасы, ақпараттық-әдістемелік базаның сапасынан тұрады.

Кәсіби шеберлікті қалыптастыру процесінің сапасы – білім беру технологиясының сапасы, оқу үдерісін бақылау, педагогикалық ұжымның шығармашылық пен тиімділікке ынталандыру сапасы болып келеді. Педагогикалық жұмыс, оқушылардың білімге деген көзқарасының сапасы, оқу үрдісінің қарқындылығы, білім беруді басқару, білімді көрсету әдістері – осының барлығы білім алушыға сапалы білім беруге .

Білім беру нәтижесінің сапасы – кәсіби шеберлікті сезіну, жеке қабілеттер мен қасиеттерді тану және жүзеге асыру, жұмысқа орналасу, мансап және еңбекақы, өзін-өзі тәрбиелеу әдістемесін меңгеру, білім, практикалық дағдылар.

Білім сапасы бүгінгі күннің сұранысын көрсетуі мүмкін, бірақ болашаққа бағытталған болуы мүмкін. Білім берудің заманауи ерекшеліктері де, қажеттіліктері де, білім берудің болашағы да барынша айқын көрінетін білім беруді дамыту тенденцияларын ескере отырып сапаны қамтамасыз ету қажет.

Бұл сипаттамалардың әрқайсысы оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру тәжірибесінде есепке ала отырып, оны өлшеу және бағалау мүмкіндігін жеке талдауды және зерттеуді қажет етеді. Осыған орай берілген әдістемелік ұсынымдамада білім алушылардың білім сапасына мониторинг жасай отырып, білімдегі олқылықтарды анықтауға және сол олқылықтың орнын толтыру мақсатында мектеп педагогтері мен білім алушыларына ұсынымдар беру мақсатында жазылған.

1. БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ БІЛІМ САПАСЫНЫҢ МОНИТОРИНГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӨНІНДЕГІ НОРМАТИВТІК ҚҰЖАТТАР

Білім сапасының негізгі параметрлері сапаның қалыптасуына әсер ететін факторлардың жиынтығын, сонымен қатар осы факторлардың әрекетінің өлшемі мен ерекшеліктерін, олардың бір-бірімен әрекеттесуін көрсетеді.

Білім сапасының негізгі факторлары – білімнің мақсаты мен әлеуеті. Біріншісі бүгінгі білім беру қажеттіліктерін ғана емес, сонымен бірге ертеңгі мүмкін болатын білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыратын қандай білім беруді идеалды деп санауға болатыны туралы қоғамдық идеяны көрсетеді. Мақсат даму тенденциясын көрсетеді. Олар: білім беру қажеттіліктері және бүкіл білім беру жүйесіне еніп, мемлекеттік саясатта ғана емес, білім беру үдерісіне әрбір қатысушының мінез-құлқында да көрінеді.

Екінші фактор – білімнің әлеуеті – ресурстар мен объективті жағдайлар бойынша мақсатқа жету мүмкіндіктерін сипаттайды.

Бұл факторлар белгілі бір білім беру ұйымы үшін сыртқы және ішкі болып табылады. Мақсат та, әлеует те жалпы білім беру үшін де, әр ұйым үшін де бөлек.

Бірақ білім сапасын қалыптастырудың басқа факторларын сыртқы және ішкі деп екі топқа бөлуге болады.

Біріншісіне: білім беруді мемлекеттік басқару (Білім және ғылым министрлігінің қызметі), білім беруді ұйымдық-құқықтық қамтамасыз ету (Білім туралы Заң, Мемлекеттік білім беру стандарттары және т.б.), білім беруді қаржыландыру жүйесі, білім беру қажеттіліктерінің көрінісі және халықтың білім сапасына деген көзқарасы.

Факторлардың екінші тобы – ішкі – педагогтер мен білім алушылар құрамы, оқу үдерісін материалдық-техникалық қамтамасыз ету, ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз ету, оқу технологиясы мен тәрбие жұмысы. Сапа менеджментінің мамандандырылған жүйесі және білім беру бағдарламасы ерекше рөл атқарады.

Сайып келгенде, бұл факторлар жүйе ретінде де, оны алу және қамтамасыз ету процесі ретінде де білім сапасын, білім беру нәтижесінің сапасын анықтайды. Сонымен қатар, барлық факторлардың өзіндік қасиеттері бар.

Жалпы білімі сапасына мониторинг жүргізу Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 12 қарашадағы «Білім беру мониторингін жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» № 459 бұйрығы негізінде жүзеге асырылады.

Бұндағы білім беру мониторингін жүзеге асыру қағидалары Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 5-бабының 8-1) тармақшасына сәйкес әзірленген және білім беру мониторингін жүзеге асыру тәртібін айқындайды.

Берілген бұйрық негізінде мониторингті жүзеге асыру үшін келесідей ұғымдар пайдаланылады:

1) ақпараттық жүйе – ақпараттық өзара іс-қимыл арқылы белгілі бір технологиялық әрекеттерді іске асыратын және нақты функционалдық

міндеттерді шешуге арналған ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың, қызмет көрсетуші персоналдың және техникалық құжаттаманың ұйымдастырылып ретке келтірілген жиынтығы;

2) ақпараттандыру объектілері – электрондық ақпараттық ресурстар, бағдарламалық қамтылым, интернет-ресурс және ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылым;

3) әкімшілік деректер – алғашқы статистикалық деректерді қоспағанда, әкімшілік дереккөздер қалыптастыратын жеке немесе заңды тұлға жөніндегі жеке-дара сандық (сандар көмегімен өлшенетін) және (немесе) сапалық (белгілі бір қағидат және (немесе) белгі бойынша құрылған) деректер және шаруашылық бойынша есепке алу деректері;

4) білім беру мониторингі – білім беру процестерін жүзеге асырудың жай-күйін және нәтижелері мен шарттары өзгеруінің серпінін, білім алушылар контингентін, білім беру ұйымдары желісін, сондай-ақ олардың қызметі жетістіктерінің рейтингілік көрсеткіштерін жүйелі түрде байқау, талдау, бағалау және болжау;

5) білім беру саласындағы уәкілетті орган – білім беру саласындағы басшылықты және салааралық үйлестіруді жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының орталық атқарушы органы;

6) білім беру сапасы – білім беру жүйесін сипаттайтын және нақты қол жеткізуге болатын білім беру нәтижелерінің, білім беру жүйесінің жұмыс істеу шарттарының нормативтік талаптарға, әлеуметтік және тұлғалық межелерге сәйкестік дәрежесін көрсететін көрсеткіштер жиынтығы;

7) ұлттық жинақ – әкімшілік деректер негізінде өңірлер бөлінісінде өткен жылдың қорытындылары бойынша деректердің білім беру жүйесінің статистикалық ақпаратын қамтитын ақпараттық-статистикалық жария құжат;

8) ұлттық баяндама – мемлекеттік статистика және әкімшілік деректер негізінде өткен жылдың қорытындылары бойынша білім беру жүйесінің жай-күйі мен дамуын сипаттайтын талдамалық жария құжат;

9) электрондық цифрлық қолтаңба – электрондық цифрлық қолтаңба құралдарымен жасалған және электрондық құжаттың анықтығын, оның тиесілілігін және мазмұнының өзгермейтіндігін растайтын электрондық цифрлық нышандар жиынтығы.

Білім беру мониторингін жүзеге асыру субъектілері ретінде:

1) білім беру ұйымдары; 2) аудандық (қалалық) білім бөлімдері; 3) облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың білім Басқармалары болып табылады.

Білім беру мониторингін жүзеге асыру объектісі – білім беру жүйесі.

Білім беру мониторингін жүзеге асыру тәртібі

Білім беру мониторингі:

- мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, жалпы орта білім беру, техникалық және кәсіптік білім беру, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру деңгейлері бойынша;
- камту бойынша (аудандық/қалалық, облыстық, республикалық, халықаралық);
- ұйым нысаны бойынша (қашықтықтан, тікелей) жүзеге асырылады.

Білім беру мониторингі:

- білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде ақпаратты жинау, жүйелі есепке алу, өңдеу, сондай-ақ сақтау, жаңарту және жинақтау арқылы білім беру ұйымдарының қызметін жүйелі түрде байқау;
- оқу процесін талдау және әдістемелік түзету үшін білім басқармалары мен бөлімдерінің әдістемелік күндер ұйымдастыруы және өткізуі, білім беру ұйымдарында және педагогикалық қоғамдастыққа практикалық көмек көрсету;
- әлеуметтік немесе мониторингтік зерттеулер ұйымдастыру (оның ішінде халықаралық салыстырмалы зерттеулер үшін);
- білім беру қызметінің нәтижелерін талдау (ұлттық бірыңғай тестілеу, оқушылардың қорытынды бағаларын, халықаралық салыстырмалы зерттеулер нәтижелерін талдау және салыстыру) түрінде жүзеге асырылады.

Құжаттар мен материалдарды жинақтау:

- білім беру саласындағы уәкілетті органның әкімшілік деректерінің;
- мемлекеттік статистикалық есептіліктің;
- білім беру сапасының динамикасына әсер ететін факторларға салыстырмалы талдау жүргізудің;
- лицензиялау, білім беру ұйымдарын мемлекеттік аттестаттау және аккредиттеу рәсімдері нәтижелерінің;
- білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың іске асырылуына мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын органдардың білім беруді басқару органдары мен білім беру ұйымдарының қызметіне жүргізген тексеру нәтижелерінің;
- білім алушыларды мемлекеттік қорытынды аттестаттау нәтижелерінің;
- ұлттық бірыңғай тестілеу нәтижелерінің;
- кешенді тестілеу нәтижелерінің;
- педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру және оларды аттестаттау туралы деректердің;
- халықаралық салыстырмалы зерттеулер нәтижелерінің;
- мониторингтік зерттеулер нәтижелерінің;
- әлеуметтік зерттеулер нәтижелерінің қорытындысы негізінде жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес білім берудің бірыңғай ақпараттық жүйелеріндегі ақпаратты жинақтау, жүйелі түрде есепке алу, өңдеу,

сондай-ақ сақтау, жаңарту және жинақтау және қорғауды ұйымдастыру тәртібі келесілерді қамтиды:

1) білім беру мониторингін жүзеге асыру субъектілерінің білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде әкімшілік деректерді енгізуі және / немесе өзектендіруі;

2) толықтығын, дұрыстығын қамтамасыз етуге бақылауды жүзеге асыру білім беру ұйымдарының, аудандық (қалалық) білім бөлімдерінің және облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың білім басқармаларының Қағидалардың 9-тармағында көрсетілген мерзімде білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде мәліметті уақытылы толтыруы;

3) деректерді білім беру мониторингін жүзеге асыру субъектісі басшысының электрондық цифрлық қолтаңбасымен растау;

4) білім беру саласындағы уәкілетті органның жүйе мұрағатында сақтау үшін жыл сайын бір күнге деректерді тіркеуі.

Білім берудің бірыңғай ақпараттық жүйелеріндегі немесе білім беру мониторингі субъектілерінің ақпараттық жүйесіндегі деректерді өзектендіру өзгерістердің туындау фактісі бойынша, бірақ олар туындаған сәттен бастап бес жұмыс күнінен кешіктірмей үнемі жүзеге асырылады.

Білім беру саласындағы уәкілетті орган жыл сайын қазан айында білім берудің барлық деңгейлері бойынша әкімшілік есептілікті қалыптастыру үшін білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде деректерді тіркеуді қамтамасыз етеді. Осы кезеңде білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде деректерді өзектендіру 10 жұмыс күнге дейінгі мерзімге тоқтатылады. Деректерді тіркеу және өзектілендіруді тоқтата тұру мерзімдері туралы пайдаланушылар ақпараттандыру объектілерінде үш жұмыс күн бұрын хабардар етіледі.

Білім беру саласындағы жергілікті атқарушы орган, меншік нысанына және ведомстволық бағыныстылығына қарамастан мектепке дейінгі ұйымдардың, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарының басшылары білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде немесе онымен интеграцияланған басқа ақпараттық жүйелерде деректерді толық, дұрыс және уақтылы толтыруды ұсынады және қамтамасыз етеді.

Білім беру мониторингінің нәтижелері бойынша білім беру саласындағы уәкілетті орган:

➤ білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінің параметрлеріне түзетулер енгізеді;

➤ жыл сайын, есепті кезеңнен кейінгі 1 желтоқсанға дейін, Ұлттық баяндаманы жариялайды;

➤ жыл сайын, есепті кезеңнен кейінгі 1 наурызға дейін, Ұлттық статистикалық жинақты жариялайды.

Сонымен қатар Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2021 жылғы 5 мамырдағы «Білім алушылардың білім жетістіктеріне мониторинг жүргізу қағидаларын бекіту туралы» № 204 бұйрығы негізінде білім алушылардың білім жетістіктеріне мониторинг жүргізу қағидалары келесідей нормативтік құқықтық құжаттарды басшылыққа алады:

Білім алушылардың білім жетістіктеріне мониторинг жүргізу «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының (бұдан әрі – Заң) 5-бабының 12) тармақшасына сәйкес әзірленді және бастауыш және негізгі орта білім, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру деңгейінде білім алушылардың білім жетістіктеріне мониторинг жүргізу тәртібін айқындайды.

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі тиісті білім беру деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес білім алушылардың білім сапасын жүйелі бақылау болып саналады. ББЖМ кейіннен әдістемелік көмек көрсете отырып және білім беру сапасын қамтамасыз ету жөнінде ұсынымдар әзірлей отырып, тестілеу нәтижелерін дайындауды және жүргізуді, өңдеуді және жүйелі талдауды қамтиды.

Бастауыш, негізгі орта білім беру ұйымдарында ББЖМ МЖБС талаптарына сәйкес білім алушылардың білім сапасын бағалау мақсатында жүргізіледі.

Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында ББЖМ МЖБС талаптарына сәйкес жалпы білім беретін пәндерді және (немесе) кәсіптік модульдерді немесе жалпы кәсіптік, арнайы пәндерді меңгеру нәтижелерін анықтау мақсатында жүзеге асырылады.

Қағидалар меншік нысанына, ведомстволық бағыныстылығына, түріне қарамастан, орта (бастауыш, негізгі орта), техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарына қолданылады.

Білім алушылардың білім жетістіктеріне мониторинг жүргізу тәртібі

Бастауыш және негізгі орта білім беру ұйымдарында ББЖМ Заңның 55-бабының 4-тармағына сәйкес 4 және 9-сынып білім алушыларының арасында жүргізіледі.

ББЖМ 4-сыныптарда кешенді тестілеу нысанында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (бұдан әрі – АКТ) қолдана отырып, оқыту тілінде үш бағыт (оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық) бойынша жүргізіледі.

ББЖМ 9-сыныптарда кешенді тестілеу нысанында АКТ қолдана отырып, оқыту тілінде екі бағыт (математикалық сауаттылық, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық) бойынша, үш тілде (орыс, қазақ және ағылшын) бір бағыт (оқу сауаттылығы) бойынша жүргізіледі.

Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында ББЖМ Заңның 55-бабының 4-тармағына сәйкес жалпы білім беретін пәндер бойынша екінші курс және (немесе) кәсіптік модульдер немесе жалпы кәсіптік,

арнайы пәндер бойынша үшінші курс білім алушыларының арасында жүргізіледі.

ББЖМ техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында кешенді тестілеу нысанында АКТ қолдана отырып, оқыту тілінде жүргізіледі.

Тестілеу жыл сайын сәуір айында тестіленушілер оқитын орта білім беру ұйымдарының базасында және қараша айында техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының базасында өткізіледі.

ББЖМ-ға үйде (денсаулық жағдайы бойынша) немесе ұзақ уақыт емдеуді қажет ететін балаларға арналған санаторийлік үлгідегі сауықтыру мекемелерінде білім алушылардан, сондай-ақ тестілеу кезінде объективті себептермен (денсаулық жағдайы бойынша, жақын туыстары қайтыс болған жағдайда, жарыстар мен олимпиадаларға қатысуына байланысты) қатыспаған адамдардан басқа білім алушылар қатысады.

Білім беру саласындағы уәкілетті орган (бұдан әрі – уәкілетті орган) қатысушылар мен жұртшылықты іс-шараға дайындық жұмыстары мен өткізілуі туралы бір ай бұрын хабардар етеді.

ББЖМ жүргізілетін орта (бастауыш, негізгі орта), техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының тізбесін жыл сайын Заңның 55-бабының 6-тармағына сәйкес уәкілетті орган айқындайды. Білім беру ұйымдары келесідей параметрлер бойынша іріктеледі:

- аумақтық тиістілігі (қала, ауыл);
- жалпы білім беретін мекемелердің түрлері (жалпы білім беретін мектеп, лицей, гимназия, мектеп-гимназия, мектеп-лицей);
- білім алушылар контингенті;
- оқыту тілі (қазақ/орыс);
- білім беру ұйымдарының қатысу пайызы (25%).

Білім беру ұйымдарын іріктеу оларды кездейсоқ іріктеу үшін бағдарламалық қамтамасыз етуге қалыптастырылған жұмыс тізімін жүктеу нәтижесінде жүзеге асырылады.

Шектеу іс-шаралары, төтенше жағдай енгізілген, белгілі бір аумақта әлеуметтік, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар туындаған жағдайда уәкілетті орган Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің, Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрлігінің шешімі немесе облыстардың, Астана, Алматы, Шымкент қалаларының білім басқармаларының ұсыныстары негізінде ББЖМ-ны өткізбеу туралы шешім қабылдайды.

Тестілеу тапсырмаларының санын, мазмұны мен нысанын, сондай-ақ тестілеуге бөлінетін сағат санын МЖБС-ға сәйкес тест спецификациясы айқындайды.

Тест спецификациясын «Ұлттық тестілеу орталығы» республикалық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны (бұдан әрі – ҰТО) әзірлейді.

Білім беру ұйымдарында ББЖМ-ны ұйымдастыру және өткізу үшін уәкілетті орган Қазақстан Республикасы Оқу ағарту министрлігінің уәкілетті

өкілдерінің тізімін бекітеді, оның құрамына облыстық, аудандық білім беруді басқару органдарының өкілдері (жауаптылары), Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитетінің Білім саласында сапаны қамтамасыз ету жөніндегі аумақтық департаменттерінің өкілдері (бұдан әрі – Министрліктің уәкілетті өкілдер) кіреді.

Білім беру ұйымдарында ББЖМ жүргізу қағидаларының сақталуын бақылауды Министрліктің уәкілетті өкілдері жүзеге асырады.

Тестілеу басталғанға дейін Министрліктің уәкілетті өкілі компьютерлік аудиториялардың дайындығын тексереді және тестіленушінің жеке коды бар отырғызу парақтары бойынша тестіленушілерді сәйкестендіруді білім беру ұйымы ұсынған білім алушылардың тізіміне сәйкес жүзеге асырады.

Тестілеу басталар алдында тестіленушіге сілтеме мен веб-қосымшаға авторизациялау параметрлері (логин және пароль) беріледі.

Министрліктің уәкілетті өкілі білім алушыларға ББЖМ-ны жүргізу тәртібі бойынша түсіндіру жұмыстарын жүргізеді.

Тестілеу өткізу кезінде білім алушыларға сөйлесуге, қағаз, электрондық және өзге де тасымалдағыштардағы ақпараттарды пайдалануға тыйым салынады.

Тестілеуден өту кезінде калькуляторды, анықтамалық әдебиетті (Менделеев кестесі мен тұздардың ерігіштігі кестесінен басқа), электрондық жазба кітапшаларын және қабылдайтын-беретін электрондық құрылғыларды (оның ішінде мобильді телефондар мен өзге де электрондық жабдықтарды) пайдалануға рұқсат етілмейді.

Тестіленуші осы Қағидаларды бұзған жағдайда Министрліктің уәкілетті өкілі тестіленушіні аудиториядан шығару туралы шешім қабылдап, тыйым салынған заттың тәркіленуі және тестіленушіні аудиториядан шығару туралы АКТ жасайды, тестіленушінің нәтижелері жойылады.

Бөгде адам анықталған жағдайда Министрліктің уәкілетті өкілі тестілеуге кіргізу немесе тестілеу өткізу кезінде бөгде адамды анықтау актісін жасайды.

Тестілеу уақытында аудиторияға Министрліктің уәкілетті өкілі мен ұйым басшысы ғана кіреді.

Тестілеу өткізу кезінде білім алушыларға Министрліктің уәкілетті өкілінің рұқсатынсыз аудиториядан шығуға жол берілмейді.

Тестілеу аяқталған соң білім алушылардың нәтижелері компьютердің экранына шығарылады.

ББЖМ жүргізілгеннен кейін білім беру қызметтеріне қанағаттану деңгейін анықтау үшін орта білім беру, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының тестіленушілері мен педагогтері арасында жасырын сауалнама жүргізіледі.

ҰТО уәкілетті орган белгілеген мерзімде тестілеу рәсімін бағдарламалық және техникалық қамтамасыз етеді және ББЖМ нәтижелерін статистикалық өңдеуді жүзеге асырады.

ББЖМ нәтижелері білім беру ұйымдарының назарына ол аяқталған күннен кейін үш жұмыс күні ішінде жеткізіледі және құқықтық салдары болмайды.

ББЖМ нәтижелері туралы ақпарат уәкілетті органның интернет-ресурсында орналастырылады.

ББЖМ нәтижелері бойынша уәкілетті орган білім беру ұйымдарына ол аяқталған күннен кейін үш ай ішінде ББЖМ нәтижелерінің кешенді талдауын, «БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны дайындаған әдістемелік ұсынымдарды жолдайды.

Уәкілетті орган рейтингтік зерттеулер жүргізетін ұйымдардың пайдалануы және Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесінің жай-күйі мен дамуы туралы Ұлттық баяндамаға енгізу үшін білім беру саласындағы ағымдағы ахуалды бағалауды көрсететін талдамалық есепті қалыптастырады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 20 сәуірдегі «2021-2022 оқу жылын аяқтау және орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды қорытынды аттестаттаудан өткізу мерзімдерін бекіту туралы» № 159 бұйрығында Оқу жылын аяқтаудың мынадай мерзімдері: 1) меншік нысанына және ведомстволық бағыныстылығына қарамастан орта білім беру ұйымдарында оқу сабақтарының аяқталуы – 2022 жылғы 25 мамыр; 2) 9 (10) сынып білім алушыларының қорытынды бітіру емтихандары – 2022 жылғы 28 мамыр – 6 маусым аралығы; 3) 11 (12) сынып білім алушыларының мемлекеттік бітіру емтихандары – 2022 жылғы 27 мамыр – 10 маусым аралығы деп бекітті.

Қорытынды аттестаттауды өткізудің келесідей мерзімдері: 9 (10) сынып білім алушылары үшін санитарлық талаптарды сақтай отырып: 1) қазақ/орыс/ұйғыр/өзбек/тәжік тілі (оқыту тілі) бойынша эссе нысанында жазбаша емтихан, гуманитарлық цикл пәндерін тереңдетіп оқытатын мектептер үшін – жазбаша жұмыс (мақала, әңгіме, эссе) – 2022 жылғы 28 мамыр; 2) математика (алгебра) бойынша жазбаша емтихан (бақылау жұмысы) – 2022 жылғы 31 мамыр; 3) орыс/өзбек/ұйғыр/тәжік тілдерінде оқытатын сыныптардағы қазақ тілі мен әдебиеті бойынша жазбаша емтихан (мәтінмен жұмыс, мәтін бойынша тапсырмаларды орындау) және қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы орыс тілі мен әдебиеті бойынша жазбаша емтихан (мәтінмен жұмыс, мәтін бойынша тапсырмаларды орындау) – 2022 жылғы 3 маусым; 4) таңдау пәні (Физика, Химия, Биология, География, Геометрия, Қазақстан тарихы, Дүниежүзі тарихы, Әдебиет (оқыту тілі бойынша), Шет тілі (ағылшын/француз/неміс), Информатика) бойынша жазбаша емтихан – 2022 жылғы 6 маусым болып бекітілген.

11 (12) сынып білім алушылары үшін санитарлық талаптарды сақтай отырып: 1) алгебра және анализ бастамаларынан жазбаша емтихан – 2022 жылғы 27 мамыр; 2) қазақ/орыс/ұйғыр/тәжік/өзбек тілі (оқыту тілі) бойынша эссе нысанында жазбаша емтихан – 2022 жылғы 30 мамыр; 3) Қазақстан тарихынан ауызша емтихан – 2022 жылғы 2 маусым; 4) орыс/өзбек/ұйғыр/тәжік тілдерінде оқытатын мектептерде/сыныптарда қазақ тілі және әдебиетінен және

қазақ тілінде оқытатын мектептерде/сыныптарда орыс тілі және әдебиетінен жазбаша емтихан – 2022 жылғы 7 маусым; 5) таңдау пәні (Физика, Химия, Биология, География, Геометрия, Дүниежүзі тарихы, Құқық негіздері, Әдебиет, Шет тілі (ағылшын/француз/неміс), Информатика) бойынша жазбаша емтихан - 2022 жылғы 10 маусым деп берілген.

2021-2022 оқу жылы Облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының білім басқармалары, сондай-ақ республикалық орта білім беру ұйымдары осы бұйрықтың, «Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының (Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 5191 болып тіркелген) талаптарына сәйкес 2021-2022 оқу жылын аяқтауды қамтамасыз етілген.

Білім сапасын арттыру және пандемия, шектеу шаралары кезеңінде жіберілген білімдегі олқылықтардың орнын толтыру мақсатында 1-8, 10-сыныптарда білім алушылар үшін 2022 жылғы 26 мамырдан бастап 17 маусым аралығында Жазғы мектепте оқыту ұйымдастырылды және Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Мектепке дейінгі және орта білім беру комитеті Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен: 1) облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының білім басқармаларына орта білім беру ұйымдарының 11 (12) сыныптарының білім алушылары үшін республикалық орта білім беру ұйымдарының 9 (10), 11 (12) сыныптарының білім алушылары үшін емтихан тапсырмаларын 2022 жылғы 21 мамырға дейін жеткізілді.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің кейбір бұйрықтарына өзгерістер енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 мамырдағы № 193 бұйрығының Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің өзгерістер енгізілетін кейбір бұйрықтарының тізбесінде: 1. «Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығына (Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 5191 болып тіркелген) келесідей өзгерістер енгізілген: «Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің білім беретін оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарындағы білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылаудың, оларды аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгі қағидалары осы бұйрыққа қосымшаға сәйкес жаңа редакцияда жазылған.

Білім алушылардың білім жетістігін мониторингілеуде басшылыққа алынатын: «2021-2022 оқу жылын аяқтау және орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды қорытынды аттестаттаудан өткізу мерзімдерін бекіту

туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 20 сәуірдегі № 159 бұйрығында (Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 27702 болып тіркелген):

«Алтын белгі» белгісі туралы ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 19 желтоқсандағы № 532 бұйрығына (Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 10115 болып тіркелген) келесідей өзгеріс енгізуге ұсыныстар берілген. Онда: «Алтын белгі» белгісімен келесі талаптарға сәйкес келген жағдайда:

1) жалпы орта білім берудің білім беретін оқу бағдарламаларына немесе «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының білім беретін оқу бағдарламаларына сәйкес білім берудің негізгі орта және жалпы орта деңгейлеріндегі оқу кезеңінде 10 (11) - 11 (12) сыныптардағы оқу кезеңінде барлық пәндер бойынша тоқсандық, жылдық және қорытынды «5» деген бағалары бар; үлгілі мінез-құлық көрсеткен және негізгі орта және жалпы орта білім беруді оқу бағдарламаларына немесе «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының білім беру оқу бағдарламаларына сәйкес оқу жоспарының барлық пәндері бойынша оқу кезеңінде білім берудің негізгі орта және жалпы орта деңгейлерінде «5» деген жылдық және қорытынды бағалары бар;

2) жалпы орта білімі бойынша қорытынды аттестаттаудан, оның ішінде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығымен бекітілген Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің білім беретін оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарындағы білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылаудың, оларды аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгі қағидаларының 41-тармағының 2) тармақшасында айқындалған оқу пәні бойынша емтиханнан Назарбаев Зияткерлік мектебі базасында «5» деген бағаға өткен;

жалпы орта білім берудің қорытынды аттестаттауынан «өте жақсы» деген бағамен өткен білім алушылар марапатталады.

3) негізгі орта білім туралы үздік аттестат алған білім алушылар марапатталады».

Білім алушылардың білім жетістігін мониторингілеуде басшылыққа алынатын «Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің білім беретін оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарындағы білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылаудың, оларды аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгі қағидаларында» келесідей анықтамалар қолданылған:

➤ бағалау – білім алушылардың оқуда нақты қол жеткізген нәтижелерін оқытудан күтілетін нәтижелермен әзірленген өлшемшарттар негізінде салыстыру процесі;

➤ бағалау өлшемшарттары – білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүргізуге негіз болатын белгі;

- білім алушылардың үлгерімін ағымдық бақылау – бұл жалпы білім беретін оқу бағдарламасына сәйкес ағымдағы сабақ барысында педагог жүргізетін білім алушылардың білімдерін жүйелі тексеру;
- білім алушыларды аралық аттестаттау – білім алушылардың бір оқу пәнін оқып аяқтағаннан кейін оның бөлігінің немесе барлық көлемінің мазмұнын меңгеру сапасын бағалау мақсатында жүргізілетін рәсім;
- білім алушыларды қорытынды аттестаттау – Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» № 348 бұйрығы (бұдан әрі – МЖМБС) қарастырылған оқу пәндерінің көлемін меңгеру дәрежесін анықтау мақсатында жүргізілетін рәсім:
 - жиынтық бағалау – белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы), сондай-ақ оқу бағдарламасына сәйкес бөлімдерді (ортақ тақырыптарды) оқып аяқтағаннан кейін өткізілетін бағалау түрі;
 - модерация – бағалаудың объективтілігін және айқындығын қамтамасыз ету үшін балдарды қоюды стандарттау мақсатында тоқсандық жиынтық бағалау бойынша білім алушылардың жұмысын талқылау процесі;
 - оқытудан күтілетін нәтижелер – оқыту процесі аяқталғанда білім алушының нені біліп, түсініп, көрсете алатынын сипаттайтын құзыреттіліктер жиынтығы;
 - қалыптастырушы бағалау – сыныпта күнделікті жұмыс барысында жүргізілетін бағалау түрі, білім алушылар үлгерімінің ағымдағы көрсеткіші болып табылады, оқыту барысында білім алушылар мен мұғалім арасындағы жедел өзара байланысты, білім алушы мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және білім беру процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Білім алушылардың білім жетістігін мониторингілеуде оқушылардың үлгеріміне ағымдық бақылау жүргізудің тәртібі

Білім алушылардың оқу жетістігін бағалау қалыптастырушы және жиынтық бағалау нысандарында жүзеге асырылады.

Қалыптастырушы бағалау, оның ішінде үй жұмысын бағалау білім алушылардың оқу мақсаттарына қол жеткізуіне мониторинг жүргізу мен сабақта сараланған жұмысты одан әрі құру үшін жүргізіледі және педагогтің ұсыныстары арқылы жазбаша нысанда (дәптерлерде немесе күнделіктерде) немесе ауызша жүзеге асырылады.

Қалыптастырушы бағалау кезінде мұғалім сабақта кері байланысты жүзеге асырады. Педагог білім алушылардың санын, кері байланысты беру нысанын және жиілігін дербес анықтайды.

Қалыптастырушы бағалау нәтижелері басып шығару мен одан әрі сақтауды талап етпейді.

Қалыптастырушы бағалау нәтижелерін ұсыну білім алушылардың орындалған жұмыстарында және/немесе электронды журналдарда балл түрінде жүзеге асырылады, қажет болған жағдайда мұғалім түсініктемелер енгізеді.

Білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылауды тоқсан, бөлім (ортақ тақырып) аяқталғаннан кейін оқу материалдарының мазмұнын меңгеру деңгейін анықтау және қадағалау үшін жиынтық бағалау нысанында педагогтер жүргізеді.

1-сыныпта білім алушылардың оқу жетістіктері бағаланбайды.

Қалыптастырушы бағалау, бөлім/ортақ тақырып бойынша жиынтық бағалау (бұдан әрі - БЖБ) және тоқсан бойынша жиынтық бағалау (бұдан әрі – ТЖБ) нәтижелері бойынша білім алушыларға тоқсандық оқу жетістіктерін бағалау кезінде ескерілетін балдар қойылады.

БЖБ өткізу нысаны (бақылау, практикалық немесе шығармашылық жұмыс, жоба, эссе, диктант, мазмұндама, шығарма, тестілеу және басқалар) мен сабағын және БЖБ орындау уақытын педагог өздігінен белгілейді.

БЖБ үшін максималды балл 1-4 сыныптарда кемінде 7 және 15 балдан артық емес, 5-11 (12) сыныптарда кемінде 7 және 20 балдан артық емес болуы керек.

БЖБ және ТЖБ қойылатын қорытынды балды қою кезінде қолмен жөнделген жер, сондай-ақ оқу тапсырмалары мен есептер шарттарын ресімдеуі есептелмейді.

Аптасына 1 сағат оқу жүктемесі кезінде БЖБ қажет болған жағдайда бөлімдерді біріктіре отырып тоқсанына екі реттен артық жүргізілмейді, қорытынды баға жартыжылдыққа қойылады.

БЖБ тоқсанына үш реттен артық өткізілмейді. Бөлімдер/ортақ тақырыптар тоқсанына төрт және одан да көп бөлімдерді/ортақ тақырыптарды оқып-зерделеген жағдайда тақырыптардың ерекшеліктерін және оқыту мақсаттарының санын ескере отырып біріктіріледі. Оны екі кезеңде өткізуге болады.

Оқу пәндерінің күрделілік деңгейін есепке ала отырып, бір күнде үштен артық ТЖБ өткізуге болмайды. ТЖБ тоқсан аяқталатын соңғы күні өткізілмейді. Бір оқу пәні бойынша БЖБ мен ТЖБ бір күнде өткізілмейді.

Үйде оқитын білім алушыларды бағалау кезінде педагог үйде оқитын білім алушылардың оқу жүктемесін және олардың оқып-зерделеген оқу материалын ескере отырып, сараланған және/немесе жеке тапсырмаларды әзірлейді.

Ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар білім алушыларды бағалау кезінде мұғалім сараланған және/немесе жеке тапсырмаларды қолданады, сондай-ақ білім алушының ерекшеліктерін есепке ала отырып, оның ішінде жеке оқу бағдарламаларын іске асыру кезінде бағалау өлшемшарттарына өзгерістер енгізеді.

«Көркем еңбек», «Музыка», «Дене шынықтыру», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері», «Графика және жобалау», «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық», «Зайырлылық және дінтану негіздері» және

бастауыш мектепте «Цифрлық сауаттылық» пәндері бойынша БЖБ мен ТЖБ өткізілмейді және тоқсан/жартыжылдық және оқу жылының қорытындысы бойынша «есептелінді» («есептелінген жоқ») деген белгі жазылады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығымен (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 8170 болып тіркелген) бекітілген Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын (бұдан әрі – Үлгілік оқу жоспары) таңдау кезінде 10-11-сыныптарда қысқартылған оқу жүктемесі бар инвариантты компоненттің тереңдетілген және стандартты деңгейінің пәндерін таңдау кезінде «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері», «Графика және жобалау» оқу пәндерінен басқа пәндер бойынша жиынтық бағалау жүргізіледі.

Вариативті компонент сағатының есебінен таңдалған 10-11-сыныптардың оқу пәндері бойынша жиынтық бағалау өткізілмейді, оқу жылының соңында «есептелінді» («есептелінген жоқ») деген белгі жазылады.

Қысқартылған оқу жүктемесі бар Үлгілік оқу жоспарларын таңдаған жағдайда БЖБ саны 11-тармаққа сәйкес жүргізіледі.

Вариативтік компонент есебінен таңдалған 7-9-сыныптардағы оқу пәндері бойынша (инварианттық компоненттегі таңдау пәндері) жиынтық бағалау өткізілмейді, оқу жылының соңында «есептелінді» («есептелінген жоқ») деген белгі жазылады.

Жиынтық бағалау тапсырмалары білім алушылармен орындалады және Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығымен бекітілген (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 8424 болып тіркелген) жалпы білім беретін пәндер бойынша Үлгілік оқу бағдарламасына (бұдан әрі – Үлгілік оқу бағдарламасы) сәйкес олар өткен материалдарды қамтиды.

Қалыптастырушы және жиынтық бағалау тапсырмаларын академиялық адалдық принциптерін сақтай отырып өзі дайындайды.

Тілдік пәндерден жиынтық бағалау сөйлеу әрекетінің төрт түрі бойынша жүргізіледі (тыңдалым (тыңдау), айтылым, оқылым, жазылым). Тыңдалым (тыңдау) және айтылым дағдыларын бағалау жиынтық бағалауды өткізу жоспарланған аптаның ішінде сабақтың барысында жүргізіледі.

Даулы мәселелер туындаған жағдайда білім алушылардың тоқсандағы оқу жетістіктерінің нәтижелері бойынша жазбаша түрде өткізілетін жиынтық бағалауда объективтілікті және ашықтықты қамтамасыз ету үшін және/немесе педагогикалық кеңестің шешімімен педагогтер қажет болған жағдайда, ТЖБ бағасы қойылғанға дейін бір күннен кешіктірмей модерация жүргізеді.

Балдары өзгертілуі тиіс болатын білім алушылардың тоқсандық жиынтық жұмыстарының модерациясы жүргізілген жағдайда олар қайта тексеріледі. Модерация қорытындысы бойынша ТЖБ үшін балл өсу жағына да, азаю жағына да өзгереді.

Білім алушылар жиынтық бағалау өткізу күні объективті себептерге байланысты (денсаулық жағдайына байланысты, жақын туыстарының қайтыс

болуы, қолайсыз метеожағдайларға байланысты, барлық деңгейдегі жарыстарға, конференцияларға, олимпиадаларға және ғылыми жобалар конкурстарына қатысу) болмаған жағдайда жиынтық бағалауды жеке кесте бойынша тапсырады.

Ағымдағы тоқсан/жартыжылдық аяқталғанға дейін Жиынтық жұмыстарды тапсырмаған жағдайда білім алушыға жиынтық жұмыстарды тапсырғанға дейін «уақытша аттестатталмады» деген белгі электронды журналда қойылады. Тапсыру қорытындысы бойынша төртінші/жартыжылдық баға қойылады.

БЖБ және ТЖБ қорытындысы болмаған жағдайда білім алушы уақытша аттестаттаудан өтпеген болып есептеледі.

Ағымдағы жылғы білім алушылардың жазбаша жиынтық жұмыстары мектепте сол оқу жылы аяқталғанға дейін сақталады.

Білім алушылардың жиынтық бағалау нәтижелері балл түрінде (қағаз/электрондық) журналға қойылады және осы Қағидаларға 1-қосымшаға сәйкес балды бағаға ауыстыру шәкілі бойынша тоқсандық және жылдық бағаға ауыстырылады.

Жиынтық бағалау қорытындысы бойынша ақпарат білім алушыларға және ата-аналарға немесе баланың заңды өкілдеріне қағаз түрінде немесе электронды нұсқада беріледі.

Тоқсандық баға қалыптастырушы бағалау, БЖБ және ТЖБ қорытындысының негізінде 50%-да 50% пайыздық арақатынаста қойылады.

Аптасына 1 сағат оқу жүктемесі кезінде жартыжылдыққа баға қалыптастырушы бағалау және БЖБ нәтижесі бойынша қойылады.

Баланың ата-анасының немесе заңды өкілдерінің өтініші бойынша психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның қорытындысы негізінде қайта оқу жылы ұсынылған білім алушыларды қоспағанда, 1-сыныптың білім алушылары қайта оқу жылына қалдырылмайды.

1-сыныпта баланы қайта оқыту педагогикалық кеңестің шешімімен ресімделеді.

2-11 (12) сынып білім алушыларының пәндер бойынша жылдық бағалары жақын бүтіндікке дөңгелектеу арқылы тоқсандық бағалар жиынтығының орташа арифметикалық мәні ретінде қойылады және қорытынды баға болып табылады.

Оқу жылының қорытындысы бойынша аралық аттестаттау жүргізілмейді.

Бір немесе екі пәннен «2» бағасын алған 2-8 (9) және 10 (11) сынып білім алушылары үшін мектеп жасаған кестеге сәйкес жүргізілетін оқу жылындағы материал мазмұнын қамтитын жиынтық бағалау оқу жылына ұйымдастырылады.

Қорытынды баға жақын бүтіндікке дөңгелектеу арқылы жылдық баға мен қосымша жиынтық бағаның орташа арифметикалық мәні арқалы қойылады.

Үш немесе одан да көп пәннен «2» бағасын алған 2-8 (9) және 10 (11) сынып білім алушылары қайта оқуға орнында қалдырылады.

«3», «4», «5» бағаларын алған 2-8 (9) және 10 (11) сынып білім алушылары келесі сыныпқа көшіріледі.

Бір немесе екі оқу пәнінен қайта «2» бағасын алған 2-8 (9) және 10 (11) сыныптардың білім алушылары, осы пәндерден қосымша жиынтық бағалаудан өткізіледі.

Қорытынды баға жақын бүтіндікке дөңгелектеу арқылы жылдық баға мен қосымша жиынтық бағаның орташа арифметикалық мәні арқылы қойылады.

Қосымша жиынтық бағалау жаңа оқу жылының басына дейін өткізіледі.

Қосымша жиынтық бағалаудан «2» деген баға алған жағдайда, білім алушы сол сыныпта оқуға орнында қалдырылады.

Тоқсандық, жылдық және қорытынды бағаларды қайта қарауға рұқсат берілмейді.

Білім алушылар бір мектептен екінші мектепке ауысқан кезде оқу жылы көлеміндегі оның жиынтық бағалау нәтижесі электронды (қағаз) журналдан жазба арқылы ресімделіп, директордың қолымен және мектеп мөрімен расталып, білім алушының жеке іс қағазымен беріледі.

Білім алушы бұрын қандай да бір пән оқытылмаған мектептен ауысқан жағдайда «тоқсан үшін баға» бағанына «оқытылмаған» белгісі енгізіледі. Бұл жағдайда білім алушыға оқу пәні бойынша жылдық баға осы пәнді оқу кезінде одан әрі ағымдағы оқу жылында алынған тоқсандық бағалар жиынтығының орташа арифметикалық мәні ретінде қойылады.

Білім алушылардың білім жетістігін мониторингілеуде білім алушыларды қорытынды аттестаттаудан өткізу тәртібі

Негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын меңгеру білім алушылардың міндетті қорытынды аттестаттауымен аяқталады және келесідей нысандарда өткізіледі:

➤ 9 (10) сыныптардың білім алушылары үшін қорытынды бітіру емтихандары;

➤ 11 (12) сыныптардың білім алушылары үшін мемлекеттік бітіру емтихандары.

1-8 (9), 10 (11) сыныптардың білім алушыларына қорытынды аттестаттау қарастырылмайды.

Қорытынды аттестаттауға МЖМБС талаптарына сәйкес үлгілік жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын меңгерген 9 (10), 11 (12) сыныптардың білім алушылары жіберіледі.

Негізгі орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын меңгерген 9 (10) сынып білім алушылары төрт пәннен емтихан тапсырады, оның біреуі таңдау бойынша.

9 (10) сынып білім алушылары үшін қорытынды аттестаттау келесідей нысандарда өткізіледі:

➤ қазақ/орыс тілі және өзбек/ұйғыр/тәжік тілінде білім беретін мектептер үшін ана тілі (оқыту тілі) бойынша эссе нысанында жазбаша

емтихан, гуманитарлық цикл пәндерін тереңдетіп оқытатын мектеп білім алушылары үшін жазбаша жұмыс (мақала, әңгіме, эссе);

- математикадан (алгебрадан) жазбаша емтихан;
- орыс, өзбек, ұйғыр және тәжік тілдерінде оқытатын сыныптардағы қазақ тілі мен әдебиеті бойынша жазбаша емтихан және қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы орыс тілі мен әдебиеті бойынша жазбаша емтихан;
- таңдау пәні (физика, химия, биология, география, геометрия, Қазақстан тарихы, дүниежүзі тарихы, әдебиет (оқыту тілі бойынша), шет тілі (ағылшын/ француз/неміс), информатика) бойынша жазбаша емтихан.

Жалпы орта білім берудің жалпы білім беру оқу бағдарламаларын меңгерген 11 (12) сынып білім алушылары бес емтихан түрінде қорытынды аттестаттау тапсырады, олардың біреуі таңдау бойынша.

11 (12) сынып білім алушыларын қорытынды аттестаттау мынадай нысандарда өткізіледі:

- қазақ/орыс тілі бойынша және өзбек/ұйғыр/тәжік тілінде білім беретін мектептер/сыныптар үшін ана тілі (оқыту тілі) бойынша жазбаша емтихан;
- алгебра және анализ бастамаларынан жазбаша емтихан;
- Қазақстан тарихынан ауызша емтихан;
- орыс, өзбек, ұйғыр және тәжік тілдерінде оқытатын мектептерде/ сыныптарда қазақ тілі мен әдебиетінен және қазақ тілінде оқытатын мектептерде/ сыныптарда орыс тілі мен әдебиетінен жазбаша емтихан;
- таңдау бойынша пәннен (физика, химия, биология, география, геометрия, дүниежүзі тарихы, құқық негіздері, әдебиет, шетел тілі (ағылшын/ француз/неміс), информатика) жазбаша емтихан.

Мамандандырылған музыкалық мектеп-интернаттардың 11-сынып білім алушыларын қорытынды аттестаттау жазбаша емтихан нысандарда өткізіледі:

- 1) қазақ тілі/орыс тілі бойынша (оқыту тілі);
- 2) алгебра және анализ бастамалары бойынша.

Мамандандырылған музыкалық мектеп-интернаттардың 12-сынып білім алушылары үшін қорытынды аттестаттау келесідей нысандарда өткізіледі:

- 1) Қазақстан тарихынан тестілеу;
- 2) орыс тілінде оқытатын мектептерде қазақ тілінен және қазақ тілінде оқытатын мектептерде орыс тілінен тестілеу;
- 3) білім алушының таңдауы бойынша пәннен (физика, химия, биология, география, геометрия, дүниежүзі тарихы, құқық негіздері, әдебиет, шетел тілі (ағылшын, француз, неміс), информатика) тестілеу.

9 (10) сынып білім алушылары үшін емтихан материалдарын (тапсырмалар мен балдарды қою схемасы) облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының білім басқармалары (бұдан әрі – білім басқармалары), орта білім беру ұйымдарының 11 (12) сынып білім алушылары үшін, сондай-ақ республикалық мектептердің 9 (10) және 11 (12) сыныптар білім алушылары үшін емтихан жұмыстарының материалдарын «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы (бұдан әрі – «НЗМ» ДББҰ) дайындайды.

Ұлттық тестілеу орталығы (бұдан әрі – ҰТО) «НЗМ» ДББҰ әзірлеген емтихан материалдары мазмұнының сапасына тәуелсіз бағалау жүргізуді қамтамасыз етеді.

ҰТО емтихан материалдарының электрондық нұсқаларын қорғалған арналар арқылы білім басқармаларына және республикалық білім беру ұйымдарына жібереді.

Қорытынды аттестаттаудың мазмұнын анықтайтын талаптар және күтілетін нәтижелер әр пән мен оқыту тілі бөлінісінде ерекшелікпен регламенттеледі.

Жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестатын алуға үміткерлер үшін осы Қағидалардың 41-тармағының 2) тармақшасында айқындалған оқу пәні бойынша қорытынды аттестаттау білім беру қызметін жүзеге асыратын «НЗМ» ДББҰ филиалдарының базасында (бұдан әрі – «НЗМ») өткізіледі.

Бір және екі пәннен (қорытынды аттестаттау өткізілмейтін) жылдық қанағаттанарлықсыз баға алған 9 (10) және 11 (12) сыныптардың білім алушыларына қорытынды аттестаттау басталғанға дейін сол пәндерден оқу жылы бойынша қосымша жиынтық бағалау жүргізіледі.

Оқу жылына қосымша жиынтық бағалауда «3», «4», «5» бағасын алған кезде қорытынды баға жылдық бағаның орташа арифметикалық мәні және жақын бүтін санға дөңгелектене отырып, оқу жылына жиынтық бағалау ретінде қойылады.

Оқу жылына қосымша жиынтық бағалауда «2» бағасын алған 9 (10) сынып білім алушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді, қайта оқу жылына қалдырылады.

Оқу жылына қосымша жиынтық бағалауда «2» бағасын алған 11 (12) сынып білім алушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және «Білім туралы құжаттардың түрлерін, білім туралы мемлекеттік үлгідегі құжаттардың нысандарын және оларды есепке алу мен беру қағидаларын, білім туралы өзіндік үлгідегі құжаттардың мазмұнына қойылатын негізгі талаптарды және оларды есепке алу мен беру қағидаларын, сондай-ақ білім беру ұйымдарында білім алуды аяқтамаған адамдарға берілетін анықтаманың нысанын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 28 қаңтардағы № 39 бұйрығымен (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 10348 болып тіркелген) (бұдан әрі – № 39 бұйрық) бекітілген нысанға сәйкес білім алуды аяқтамаған адамдарға берілетін анықтама алады.

Үш және одан да көп пән бойынша «2» бағасын алған 9 (10) сынып білім алушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және қайта оқу жылына қалдырылады.

Үш және одан да көп пән бойынша «2» бағасын алған 11 (12) сынып білім алушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес анықтама алады.

Бір және екі пәннен (қорытынды аттестаттау өтілетін) жылдық қанағаттанарлықсыз бағалары бар 9 (10) және 11 (12) сыныптардың білім

алушылары қорытынды аттестаттау басталғанға дейін осы пәндер бойынша оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалаудан өтеді.

Оқу жылына қосымша жиынтық бағалауда «3», «4», «5» бағасын алған кезде қорытынды баға емтихан нәтижелері (бес балдық шәкіл бойынша) және оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалау (бес балдық шәкіл бойынша) үшін 30-дан 70-ке пайыздық арақатынаста қойылады. Қорытынды бағаны дөңгелектеу жақын бүтін санға жүргізіледі.

Оқу жылына қосымша жиынтық бағалауда «2» бағасын алған 9 (10) сынып білім алушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және қайта оқу жылына қалдырылады.

Оқу жылына қосымша жиынтық бағалауда «2» бағасын алған 11 (12) сынып білім алушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес анықтама алады.

Білім алушыларды «Көркем еңбек», «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» және «Дене тәрбиесі» оқу пәндерінен Қазақстан Республикасының заңнамаларында белгіленген тәртіпте босату олардың үлгеріміне, қорытынды аттестаттауға жіберуге келесі сыныптарға көшіруге әсер етпейді.

Негізгі орта білім туралы аттестатқа қосымшаға енгізілетін оқыған пәндерден «5» деген бағасы бар 9 (10) сынып бітірушілеріне № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес негізгі орта білім туралы үздік аттестат беріледі.

Жалпы орта білім туралы аттестатқа қосымшаға енгізілетін пәндерден «5» болған және 10 (11) – 11 (12) сыныптардағы оқу кезеңінде барлық пәндер бойынша жылдық, қорытынды бағалары «5» болған 11 (12) сынып бітірушілеріне № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы үздік аттестат беріледі.

Жалпы орта білім туралы аттестатқа қосымшаға енгізілетін пәндерден «5» болған және жылдық, қорытынды бағалары «5» болған 11 (12)-сынып бітірушілеріне № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы үздік аттестат беріледі.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 19 желтоқсандағы № 532 бұйрығымен (бұдан әрі – №532 бұйрық) (Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 10115 болып тіркелген) бекітілген «Алтын белгі» белгісі туралы ережесі 2-тармағының талаптарына сай 11 (12) сынып білім алушыларына № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаты және «Алтын белгі» белгісі беріледі.

Үлгілі мінез-құлық танытқан және 5-11 (12) сыныптар аралығында барлық пәндерден жылдық және қорытынды бағалары «5» болған және жалпы орта білімі бойынша қорытынды аттестаттаудан, оның ішінде «НЗМ» ДББҰ базасында осы Қағидалардың 41-тармағының 2) тармақшасында айқындалған оқу пәні бойынша «5» деген бағаға өткен 11 (12) сынып бітірушілеріне № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаты және «Алтын белгі» белгісі беріледі.

«НЗМ» ДББҰ білім беру бағдарламалары бойынша оқуларын аяқтаған бітірушілерге осы Қағидаларға 2-қосымшаға сәйкес «НЗМ» ДББҰ бітірушілерінің оқудағы нәтижелерін сырттай бағалау балдарын ұлттық бірыңғай тестілеу (бұдан әрі – ҰБТ) балдарына ауыстыру шәкіліне сәйкес «НЗМ» ДББҰ бітірушілерінің оқу нәтижелерін сырттай бағалау балдарын ҰБТ балдарына ауыстыру негізінде ҰБТ сертификаттары беріледі.

Қорытынды аттестаттаудың нәтижесі бойынша:

1) бір немесе екі пәннен қанағаттанарлықсыз баға алған 9 (10) және 11 (12) сыныптардың білім алушылары мектепте тиісті оқу пәндері бойынша емтихан нысанында қайта қорытынды аттестаттаудан өтуге жіберіледі;

2) үш және одан көп пәндерден қанағаттанарлықсыз бағалар алған 9 (10) сыныптың білім алушылары қайта оқу жылына қалдырылады;

3) үш және одан көп пәндерден қанағаттанарлықсыз бағалар алған 11 (12) сыныптың білім алушыларына № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес білім алуды аяқтамаған адамдарға берілетін анықтама беріледі.

Келесі оқу жылы аяқталғаннан кейін № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес білім алуды аяқтамаған адамдарға берілетін анықтама алған білім алушылар мектепте тиісті оқу пәндері бойынша емтихан нысанында қайта қорытынды аттестаттаудан өтеді.

Қайта қорытынды аттестаттау өткізу мерзімін білім беру ұйымы белгілейді.

Қайта қорытынды аттестаттаудың емтихан материалдарын білім басқармалары әзірлейді.

Қайта қорытынды аттестаттаудан өткен 9 (10) сынып білім алушыларына №39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес негізгі орта білім туралы аттестат беріледі.

Қайта қорытынды аттестаттау кезінде қанағаттанарлықсыз баға алған 9 (10) сыныптың білім алушылары қайта оқу жылына қалдырылады.

Қайта қорытынды аттестаттаудан өткен 11 (12) сынып білім алушыларына №39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы аттестат беріледі.

Қайта қорытынды аттестаттау кезінде қанағаттанарлықсыз баға алған 11(12) сынып білім алушыларына № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес білім алуды аяқтамаған адамдарға берілетін анықтаманы алады.

9 (10) және 11 (12) сыныптардың білім алушылары қорытынды аттестаттаудан білім басқармалары басшыларының бұйрықтарымен, республикалық мектептердің білім алушылары Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің бұйрығымен мынадай жағдайларда босатылады:

1) денсаулық жағдайына байланысты;

2) I - II топтағы мүгедектер, мүгедек балалар;

3) жазғы оқу-жаттығу жиындарына қатысушылар, халықаралық олимпиадаларға (жарыстарға) қатысу үшін Қазақстан Республикасының құрама командасына үміткерлер;

4) жақын туыстарының қайтыс болуы.

Халықаралық алмасу бағдарламалары бойынша олардың толық оқу курсы кезеңінде білім алушылар халықаралық алмасу желісі бойынша аяқтағанға дейін оқыған Қазақстан Республикасы мектептерінің контингентіне есептеледі.

Халықаралық алмасу желісі бойынша шетелге оқуға барған 11 (12) сынып түлектері 11 (12) сынып үшін қорытынды аттестаттаудан білім беру басқармалары әзірлеген емтихан материалдары бойынша шетелде оқуын аяқтағаннан кейін Қазақстан Республикасының мектептерінде өтеді.

Қорытынды аттестаттау басталғанға дейін мектептегі комиссияның шешімімен аталған бітірушілер Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығымен (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 8170 болып тіркелген) бекітілген Үлгілік оқу жоспарының инвариантты компонентінің пәндері бойынша шетелде оқымаған пәндерінен аттестаттаудан өтеді.

Қорытынды аттестаттау өткізу мерзімі педагогикалық кеңес шешімімен белгіленеді.

Қорытынды аттестаттаудан өткеннен кейін оларға шетелде оқыған пәндерден алған бағаларын, Қазақстан Республикасының мектептерінде алдыңғы сыныптарда алған жылдық және қорытынды бағаларын есепке ала отырып, № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы аттестат беріледі.

Халықаралық алмасу желісі бойынша шетелге оқуға шыққан және Қазақстан Республикасында немесе шетелде оқыған кезінде жалпы орта білім туралы аттестатқа қосымшаға енгізілетін пәндерден «5» және 10 (11) - 11 (12) сыныптарда барлық пәндер бойынша жылдық, қорытынды бағалары «5» болған 11 (12) сынып бітірушілеріне № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы үздік аттестат беріледі.

Халықаралық алмасу желісі бойынша шетелге оқуға шыққан және шетелде білім ұйымын аяқтаған, № 532 бұйрығымен 2-тармағының талаптарына сай білім алушыларына № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаты және «Алтын белгі» белгісі беріледі.

Халықаралық алмасу желісі бойынша шетелге оқуға шыққан және сол жақта білім беру мекемелерін бітірген, сондай-ақ жалпы орта білім туралы аттестатқа қосымшаға енгізілетін пәндерден «5» және жылдық, қорытынды бағалары «5» болған 11 (12)-сынып бітірушілеріне № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы үздік аттестат беріледі.

Халықаралық алмасу желісі бойынша шетелге оқуға шыққан және сол жақта білім беру мекемелерін бітірген, сондай-ақ Қазақстан Республикасында немесе шетелде 5-11 (12) сыныптар аралығында оқу кезеңінде барлық пәндер бойынша жылдық, қорытынды бағалары «5» болған және қорытынды аттестаттаудан «5» деген бағаға өткен түлектерге № 39 бұйрықпен бекітілген нысанға сәйкес жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаты және «Алтын белгі» белгісі беріледі.

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар білім алушыларға және жеке оқу бағдарламасы бойынша оқитын білім алушыларға қорытынды аттестатау өткізу қажеттілігі туралы мәселені білім алушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес педагогикалық кеңес шешеді.

Арнайы білім беру ұйымдары мен жалпы білім беретін мектептердегі арнайы сыныптарындағы ерекше білім беруге қажеттілігі бар білім алушыларға арналған қорытынды аттестаттаудың емтихан материалдарын аудандық, қалалық білім бөлімдері немесе білім басқармасы әзірлейді.

9 (10) сыныпта жазбаша жұмыстарды орындауға – 2 астрономиялық сағат, математикаға (алгебраға) (жазбаша) – 3 астрономиялық сағат (физика-математикалық бағыттағы мамандандырылған мектептерде – 4 сағат) бөлінеді.

11 (12) сыныпта қазақ тілі /орыс тілі және ұйғыр/ тәжік/ өзбек тілінде оқытатын мектептер үшін ана тілі бойынша (оқыту тілі) жазбаша емтиханға 3 астрономиялық сағат, алгебра және талдау бастаулары бойынша 5 астрономиялық сағат бөлінеді.

Қорытынды аттестаттаудан өтетін ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін мектептің ұсынымдарына сәйкес Білім алушыларды қорытынды аттестаттау жөніндегі емтихан комиссиясының (бұдан әрі – Комиссия) шешімімен емтихан тапсыру кезінде қосымша уақыт беріледі.

Жазбаша емтихандар 9 (10) және 11 (12) сынып білім алушылары бір-бірден отырғызылатын үлкен сынып бөлмелерінде (бір партаға бір білім алушысы отырғызылып толық сынып сиятындай мектеп ғимаратындағы үлкен бөлмеде) өтеді.

Жазбаша жұмыстарды орындау үшін білім алушыларға мектептің мөртабаны басылған қағаз беріледі.

Орындалған жұмысты жоба жазбаларымен бірге білім алушылар Комиссияға тапсырады.

Жұмыстарын емтиханға арналып бөлінген уақыт ішінде аяқтай алмаған білім алушылар аяқталмаған қалпында тапсырады.

Жазбаша емтихан өткізу кезінде (диктанттан басқа) білім алушыға дәлелді себеппен сынып бөлмесінен шығуға рұқсат етіледі. Бұл жағдайда ол жұмысты емтихан жұмысында немесе тіркеу журналында білім алушының емтиханда болмауының ұзақтығын белгілейтін Комиссия мүшесіне тапсырады.

Жазбаша емтихан және тестілеу аяқталғаннан кейін Комиссия мүшелері мектеп ғимаратында жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің Қағидалардың 41-тармағының 1) және 2) тармақшаларында айқындалған оқу пәндері жұмыстарынан басқа білім алушылардың жұмыстарын тексереді.

Тексерілмеген жұмыстар мектеп басшысына сақтау үшін тапсырылады. Тексеру кезінде қателердің асты сызылады. Жалпы орта білім курсы бойынша эсседе қателердің саны жеке көрсетіледі.

Математика (алгебра) бойынша «2» және «5» деген бағаға бағаланған жазбаша жұмысқа мектеп Комиссиясы рецензия береді.

9 (10) және 11 (12) сыныптарда жұмыстар балдарды қою схемасына сәйкес тексеріледі.

Мектептердің барлық сыныптарындағы жазбаша емтихан жұмыстары Астана қаласының уақытымен таңертеңгі сағат 10:00-де басталады.

Тест тапсырмаларының саны және нысаны, тестілеуге арналған жауап парағының нысаны әр пән, бейін және оқыту тілі бөлінісінде жасалған тест ерекшеліктерімен анықталады. Аттестаттау қорытындысы ерекшеліктерін «НЗМ» ДББҰ әзірлейді.

9 (10) және 11 (12) сыныптарда пәндер бойынша қорытынды аттестаттау өткеннен кейін Комиссия білім алушыларға балдарды және емтихан бағаларын қояды және оларды осы Қағидаларға 3-қосымшаға сәйкес нысан бойынша Негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейлеріндегі оқу курсы емтиханының қағаз және электронды хаттамасына енгізеді.

9 (10) және 11 (12) сынып білім алушыларының пәндер бойынша қорытынды аттестаттау нәтижелері балл түрінде журналға (қағаз/электрондық) қойылады және осы Қағидаларға 4-қосымшаға сәйкес емтихан балдарын емтихан бағасына ауыстыру шәкілі бойынша ауыстырылады.

Оқу сабақтары ұйымдастырылған емдеу мекемесінде емделіп жатқан білім алушыларға қорытынды баға қою кезінде олардың осы емдеу мекемесінің жанындағы мектепте (сыныпта немесе топта) алған тоқсандық (жартыжылдық) және жылдық бағалары ескеріледі.

Білім алушы жазбаша өтінішінің негізінде мектептің Комиссиясы мүшесінің қатысуымен өзінің жазба жұмысын тексеру нәтижелерімен танысады.

Кезекті емтиханнан «2» деген баға алған 9 (10) және 11 (12) сыныптардың білім алушылары келесі емтиханға жіберіледі.

9 (10) және 11 (12) сыныпта пән бойынша қорытынды бағаларды шығару кезінде қорытынды баға емтихан нәтижелері (бес балдық шәкіл бойынша) және оқу жылындағы тоқсандық бағалар (бес балдық шәкіл бойынша) 30:70 арақатынаста қойылады. Қорытынды бағаны дөңгелектеу жақын бүтін санға жүргізіледі.

Егер 11 (12) сыныптарда инварианттық компоненттің тереңдетілген және стандартты деңгейлерінің пәндері таңдалмаған жағдайда, жалпы орта білім туралы аттестатқа осы пәндер бойынша 9-сыныпта алған қорытынды бағалары қойылады.

Жазбаша емтиханға қойылған бағалармен келіспеген жағдайда білім алушы емтихан бағасы жарияланғаннан кейін келесі күні сағат 13:00-ге дейін мектеп, «НЗМ», аудандық, қалалық білім бөлімдері, білім басқармалары, сондай-ақ республикалық мектептердің білім алушылары үшін Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі (бұдан әрі – Министрлік) жанынан құрылған тиісті комиссияға апелляцияға өтініш береді.

Осы Қағидаларға 5-қосымшаға сәйкес нысан бойынша апелляцияға өтінішті тиісті Комиссия тек тапсырмалардың мазмұны және/немесе

техникалық себептер бойынша қабылдайды және 2 (екі) жұмыс күні ішінде қарайды.

Апелляцияға берілген өтініште баяндалған нақты фактілер қарауға жатады. Нақты тапсырма бойынша дәлелді негіздеме (толық түсіндірме) көрсетілмей өтініштер қарауға жатпайды.

Апелляция бойынша өтініштер Қағидаларға сәйкес нысан бойынша апелляцияға өтініштерді тіркеу журналында тіркеледі.

Апелляцияға өтініштер бойынша шешім Қағидаларға сәйкес нысан бойынша комиссия отырысының хаттамасымен ресімделеді.

Қорытынды аттестаттау өткізу үшін ағымдағы жылғы 1 ақпанға дейінгі мерзімде Комиссия мектеп директорының бұйрығымен мектептер жанында, «НЗМ» ДББҰ Басқарма төрағасының бұйрығымен «НЗМ» жанында, білім бөлімі басшысының бұйрығымен аудандық, қалалық білім бөлімдері жанында, басқарма басшысының бұйрығымен білім басқармалары жанында және Министрдің бұйрығымен Министрлік жанында (республикалық мектептер үшін) құрылады.

Мектеп жанынан құрылған Комиссия құрамына пән мұғалімдері және мектеп директорының орынбасарлары (болған жағдайда), қоғамдық ұйымдардың (болған жағдайда) және ата-аналар комитетінің өкілдері кіреді. Комиссияны мектеп директоры немесе оның орнын алмастырушы тұлға басқарады.

Мектеп жанындағы Комиссия мүшелерінің саны негізгі және орта мектепте бір бітіруші сынып-кешен болған кезде кемінде бес адамнан және негізгі және орта мектепте екі және одан көп бітіруші сынып-кешен болған кезде кемінде жеті адамнан тұрады.

Аудандық, қалалық білім бөлімі жанындағы Комиссия құрамына пән мұғалімдері, білім бөлімдерінің, қоғамдық ұйымдар мен ата-аналар комитетінің өкілдері, сондай-ақ білім бөлімі қызметкерінің арасынан тағайындалған хатшы енеді. Комиссияны білім бөлімінің басшысы немесе оның орнын алмастырушы тұлға басқарады.

Білім басқармасы жанындағы Комиссия құрамына пән мұғалімдері, білім басқармасының мамандары, қоғамдық ұйымдардың және ата-аналар комитеттерінің, бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері, сондай-ақ білім басқармасы қызметкерлерінің арасынан тағайындалған хатшы кіреді. Комиссияны білім басқармасының басшысы немесе оның орнын алмастырушы тұлға басқарады.

Министрлік жанындағы Комиссия құрамына пән мұғалімдері, Министрлік және Министрлікке ведомстволық бағынысты ұйымдардың қызметкерлері, қоғамдық ұйымдардың және ата-аналар комитеттерінің өкілдері, сондай-ақ Министрлік қызметкерлері арасынан тағайындалған хатшы енеді. Комиссияны Қазақстан Республикасының Білім және ғылым вице-министрі немесе оны алмастырушы адам басқарады.

Мектеп жанынан қалыптастырылған Комиссия келесі іс-шараларды жүзеге асырады:

- 1) білім алушылар, педагогтер мен ата-аналар үшін қорытынды аттестаттау өткізу мәселелері бойынша түсіндіру жұмыстарын жүргізу;
- 2) 11 (12) сынып білім алушыларының таңдаған пәндерінің тізбесін көрсете отырып қорытынды аттестаттау тапсыратын 11 (12) сынып білім алушыларының тізімін қалыптастыру және ағымдағы жылғы 1 наурызға дейінгі мерзімде ҰТО филиалына жолдау;
- 3) қорытынды аттестаттау өткізу, сондай-ақ қорытынды аттестаттауға білім алушыларды даярлау бойынша жұмыстарды ұйымдастыру;
- 4) 9 (10) сынып білім алушыларының және жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің осы Қағидалардың 41-тармағының 1) және 2) тармақшаларында айқындалған оқу пәндерінен басқа 11 (12) сынып білім алушыларының жазбаша емтихан жұмыстарын қарау;
- 5) жазбаша емтихан жұмыстары аяқталғаннан кейін Хаттаманың электронды нұсқасын білім бөлімдеріне немесе басқармаларына жолдау;
- 6) тестілеу нәтижелерін беру және пайдалану;
- 7) жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің осы Қағидалардың 41-тармағының 1) және 2) тармақшаларында айқындалған оқу пәндерінен жазбаша емтихан жұмыстарын білім басқармалары жанынан қалыптастырылған Комиссия қарауына (республикалық мектептер Министрлік жанынан қалыптастырылатын Комиссия қарауына) білім бөлімдері арқылы жолдау;
- 8) Тестілеу балдарын жалпы орта білім туралы аттестаттың бағаларына ауыстыру шәкіліне сәйкес тестілеу нәтижелерінің балдарын бағаларға ауыстыру;
- 9) апелляцияға түскен ұсыныстардың негізділігін қарау және шешім қабылдау.

Аудандық, қалалық білім бөлімі жанынан қалыптастырылатын Комиссия келесі іс-шараларды жүзеге асырады:

- 1) білім алушылар, педагогтер мен ата-аналар арасында қорытынды аттестаттау өткізу мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;
- 2) қорытынды аттестаттауды өткізу бойынша жұмыстарды ұйымдастыру;
- 3) жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің оқу пәндерінен жазбаша емтихан жұмыстарын білім басқармасы жанынан қалыптастырылатын Комиссия қарауына жолдау;
- 4) апелляцияға түскен ұсыныстардың негізділігін қарау және нақты шешім қабылдау.

Білім басқармасы жанынан қалыптастырылатын Комиссия келесі іс-шараларды жүзеге асырады:

- 1) ағымдағы жылғы 10 наурызға дейінгі мерзімде таңдалған пәндер тізбесін көрсете отырып, жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестатын алуға үміткерлердің жиынтық тізімін «НЗМ» ДББҰ-ға жіберу;

2) білім алушылар, педагогтер мен ата-аналар арасында қорытынды аттестаттау өткізу мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

3) қорытынды аттестаттауды өткізу бойынша жұмыстарды ұйымдастыру;

4) жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің оқу пәнінен жазбаша емтихан жұмыстарын қарау;

5) жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын қарау нәтижелерін мектептерге жолдау;

6) апелляцияға түскен ұсыныстардың негізділігін қарау және нақты шешім қабылдау.

Білім басқармалары жанынан қалыптастырылатын Комиссиялар келесі іс-шараларды жүзеге асырады:

1) білім алушылар, педагогтер мен ата-аналар арасында қорытынды аттестаттау өткізу мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

2) қорытынды аттестаттауды өткізу бойынша жұмыстарды ұйымдастыру;

3) жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің осы Қағидалардың 41-тармағының 1) және 2) тармақшаларында айқындалған оқу пәндерінен жазбаша емтихан жұмыстарын қарау;

4) жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын қарау нәтижелерін мектептерге жолдау;

5) апелляцияға түскен ұсыныстардың негізділігін қарау және нақты шешім қабылдау.

«НЗМ» жанынан құрылған Комиссия келесі іс-шараларды жүзеге асырады:

1) жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестатын алуға үміткерлер, олардың ата-аналары немесе өзге де заңды өкілдерінің үшін қорытынды аттестаттауды өткізу мәселелері бойынша түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

2) оқу пәні бойынша жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестатын алуға үміткерлерді қорытынды аттестаттаудан өткізу бойынша жұмысты ұйымдастыру;

3) оқу пәні бойынша жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестатын алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын қарау;

4) апелляцияға келіп түскен өтініштердің негізділігін қарау және олар бойынша шешім қабылдау;

5) қорытынды шығару және Комиссия отырысының хаттамасын бекіту;

6) Комиссия отырысының хаттамасын тиісті өңірлердің білім басқармаларына жолдау.

Министрлік жанынан қалыптастырылатын Комиссия келесі іс-шараларды жүзеге асырады:

1) білім алушылар, педагогтер мен ата-аналар арасында қорытынды аттестаттау өткізу мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

2) қорытынды аттестаттауды өткізу бойынша жұмыстарды ұйымдастыру;

3) республикалық мектептердің жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын алуға үміткерлердің оқу пәндерінен жазбаша емтихан жұмыстарын қарау;

4) жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестатын және «Алтын белгі» белгісін алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын қарау нәтижелерін білім басқармаларына, республикалық мектептерге жіберу;

5) апелляцияға түскен ұсыныстардың негізділігін қарау және нақты шешім қабылдау.

Жұмыстардың қорытындысын шығару және «Алтын белгі» белгісімен марапатталған білім алушылардың тізімін бекіту туралы шешімді қабылдау жөніндегі мектеп жанынан қалыптастырылған Комиссияның қорытынды отырысы тиісті жылдың 14 маусымынан кешіктірілмей өткізіледі.

Негізгі орта білім туралы үздік аттестат, жалпы орта білім туралы үздік және жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестаттарын және «Алтын белгі» белгісін иеленген білім алушылардың тізімі мектеп директорының бұйрығымен бекітіледі.

Білім басқармалары және республикалық мектептер білім алушыларды қорытынды аттестаттау нәтижесі туралы қорытынды мәліметтерді Министрлікке ағымдағы жылғы 1 шілдеден кешіктірмей ұсынады.

Білім алушыларды қорытынды аттестаттау нәтижелері ағымдағы жылғы тамызда оқу жылының жұмыс қорытындылары бойынша мектеп жанынан құрылған Комиссияның барлық мүшелерінің қатысуымен педагогикалық кеңесте талқыланады. Педагогикалық кеңес оқу-тәрбие жұмысының сапасын жақсарту бойынша нақты шаралар қабылдайды.

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі

Білім алушылардың білім жетістігін мониторингілеу Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 24 шілдедегі (2021 жылғы 8 қаңтардағы өзгерістер және толықтырулармен) «Білім туралы» Заңының 55-бабының 4-тармағына сәйкес «Орта білім берудегі оқу жетістіктерін сырттай бағалау Бастауыш және негізгі орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі (бұдан әрі – ББЖМ)» болып өзгертілді және ол «Бастауыш және негізгі орта білім беру ұйымдарында ББЖМ білім беру ұйымдарынан тәуелсіз, оқыту сапасын жүйелі бақылау, бастауыш және негізгі орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарына» сәйкестігін бағалау мақсатында жүзеге асырылады.

ББЖМ әдістемелік көмек көрсету және білім беру сапасын қамтамасыз ету жөнінде ұсынымдар әзірлей отырып, дайындық пен өткізуді, тестілеу нәтижелерін өңдеу мен жүйелі талдауды қамтиды.

ББЖМ 4-сыныптарда кешенді тестілеу нысанында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (бұдан әрі – АКТ) қолдана отырып, оқыту тілінде функционалдық сауаттылықтың үш бағыты: оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық бойынша жүргізіледі.

4-сынып оқушыларына арналған тесттің құрылымы:

- Оқу сауаттылығы – 10 тест тапсырмасы;
- Математикалық сауаттылық – 12 тест тапсырмасы;
- Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық – 8 тест тапсырмасы.

➤ Тест тапсырмаларының формасы: бір дұрыс жауапты таңдауға арналған.

- Тестті орындау уақыты – 75 минут (1 сағат 15 минут).

- Максималды балл – 30.

ББЖМ 9-сыныптарда кешенді тестілеу нысанында АКТ қолдана отырып, функционалдық сауаттылықтың үш бағыты: математикалық сауаттылық, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық, оқу сауаттылығы (орыс, қазақ және ағылшын тілдерінде мәтіндер) бойынша жүргізіледі.

9-сынып оқушыларына арналған тесттің құрылымы:

Оқу сауаттылығы (қазақ тілі, орыс тілі, ағылшын тілі), әр тіл бойынша 10 тест тапсырмасы, барлығы 30 тест тапсырмасы;

Математикалық сауаттылық – 13 тест тапсырмасы;

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық (физика, химия, биология, география), әр пән бойынша 8 тест тапсырмасы, барлығы 32 тест тапсырмасы.

Тест тапсырмаларының формасы: бір дұрыс жауапты таңдауға арналған.

Тестті орындау уақыты – 150 минут (2 сағат 30 минут).

Максималды балл – 75-ті қамтиды.

Білім алушылардың білім жетістіктерін мониторингілеудің ендігі бір жолы – Ұлттық бірыңғай тест жүйесі арқылы (ҰБТ) іске асырылады.

Ұлттық бірыңғай тест жүйесін жүргізуде келесі нормативтік құқықтық актілер басшылыққа алынады:

- Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» № 348 бұйрығы.

- Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 2 мамырдағы «Ұлттық бірыңғай тестілеуді өткізу және «Ұлттық бірыңғай тестілеу тапсырғаны туралы сертификат беру» мемлекеттік көрсетілетін қызмет қағидаларын бекіту туралы» № 204 бұйрығы.
- Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы «Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бекіту туралы» № 600 бұйрығы.
- Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 13 қазандағы «Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлау бағыттарының сыныптауышын бекіту туралы» № 569 бұйрығы.
- Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 27 қыркүйектегі «Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің мамандықтары мен біліктіліктерінің сыныптауышын бекіту туралы» № 500 бұйрығы.
- Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2021 жылғы 2 шілдедегі «2021-2022, 2022-2023, 2023-2024 оқу жылдарына арналған білім беру бағдарламаларының топтары бөлінісінде жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлауға мемлекеттік білім беру тапсырысын бөлу туралы» № 316 бұйрығы.

2.БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫН МОНИТОРИНГТЕУДІҢ МАҚСАТТАРЫ, МІНДЕТТЕРІ, НЫСАНДАРЫ

Мониторинг дегеніміз не? Латын тілінен аударғанда (еске түсіруші, қадағалаушы) қоршаған ортаны адам қызметімен байланысты бақылау, бағалау, болжамдау деген мағынаны білдіреді.

Жалпы мониторинг:

- белгілі бір саладағы маңызды мәселелер бойынша жүйелі және үздіксіз ақпарат жинақтау әрекеті;

- белгілі бір жүйе, оның элементтері жайлы сараптама жасауға мүмкіндік беретін мәліметтерді жинау, өңдеу, сақтау және тарату жүйесі;

- нақтылау және түзету енгізу үшін жүзеге асырылатын процесс жағдайы, дамуы туралы ғылыми негізде үздіксіз қадағалау жүйесі.

Мониторингтің атқаратын қызметі:

1. әрекет барысына түзетулер енгізу;

2. елеулі проблемаларды, олардың себептерін анықтау, оларды шешуге ықпал ету;

3. аралық міндеттерін орындалу сапасын анықтау, түпкілікті нәтижені болжау;

4. сауатты түрде басқарушылық шешімдер қабылдау.

Мониторингтің түрлері:

- педагогикалық;

- әлеуметтанымдық;

- психологиялық;

- медициналық;

- экономикалық;

- демографиялық.

Мониторинг – ұзақ уақыт белгілі бір мақсат негізінде жинақталған, сақталған ақпараттарды өңдеу, субъектілерді ақпарат нәтижесімен қамтамасыз ететін кері байланыс.

Мониторинг қызметі:

- мақсаты;

- ұйымдастыруы;

- ақпаратты өңдеу;

- шешім қабылдау.

- болжам жасау.

Мониторинг жүргізудің негізгі міндеті – мақсат пен нәтиже арасындағы айырманы азайту.

Мониторинг жүргізудің тиімділігін арттырудағы маңызды талаптары:

- ақпараттың толықтылығы;
- нақтылығы;
- объективтілігі;
- үздіксіздігі;
- уақытында орындалуы;
- құрылымдылығы, үздіксіздігі;
- мониторингтің әртүріне арнайы жасалуы.

Педагогикалық мониторинг жасауға қажетті ақпаратты жинау мына бағыттардан жүзеге асырылады:

- 1) ақпараттың мазмұны
- 2) ақпараттың сапасы және
- 3) ақпаратты басқаруда пайдалану.

Мониторинг жалпы педагогикалық ғылыми түсініктерге сәйкес кері байланыс, рефлексия деген ұғымды білдіреді.

Педагогикалық мониторинг – қандай да бір объективтегі, құбылыстағы өзгерістерді ұзақ уақыт бақылау. Ең кең тараған анықтама: педагогикалық жүйе қызметінің даму мақсатындағы ақпараттарды жинақтау, сақтау, өңдеу, тарату келеді.

Г.А. Стефановскаяның анықтамасы бойынша «Педагогикалық мониторинг, бұл – диагностика, баға және педагогикалық үрдісті жобалау, оның жүріс барысын, даму перспективаларын қадағалау».

Мониторингтің педагогика теориясына және практикасына енуіне әсер етуші факторлар келесілер:

- педагогикалық жүйедегі инновациялық процестер;
- педагогикалық менеджмент;
- педагогикалық диагностика;
- педагогикалық тестілер;
- білімдегі, тәрбиедегі, дамудағы жеткен жетістіктер;
- пығармашылық қабілет.

Мониторингтің негізгі объектісі – білімділік және тәрбиелілік. Мониторингтің педагогикалық нәтижесі болып, білім құрылымындағы, оқу дағдысындағы, тәртібіндегі, қатынас жүйесіндегі тұлғаның бағытталуы.

Мониторинг дегеніміз – «педагог – білім алушы» жүйесінде білім алушыларды дамытуда, оқыту мен тәрбиелеуде сапалы нәтижеге жету үшін жүргізілетін жүйелі түрдегі үздіксіз бақылау әрекеті. Ол ағылшынның «monitoring» деген сөзі мен латынның «monitor» деген сөзінен шыққан бақылау, бағалау деген ұғымды білдіреді.

Мониторинг – бағалау жүйесі. Тапсырма көлемі тексеруге арналған уақыт және білім алушылар санына байланысты оқыту үрдістерінде тексеру мен бағалауды келесідей бөлді: ағымдық; кезеңдік және қорытынды.

Ағымдық бақылауда – тексеру күнделікті сабақ үстінде жүргізіледі.

Кезеңдік бақылауда – бұл тақырып өткеннен кейін өткен бақылау.

Қорытынды бақылауда – бұл тоқсан аяғында немесе жылдың соңында өткізіледі.

Әрқашан мониторинг және бағалауды өткізуді жоспарлағанда мониторинг өткізуші өзіне негізгі үш сұраққа жауап беретіндей болуы керек.

• Бағалау кімдер үшін жүргізіледі?

Бағалауды жоба командасы үшін жүргізіледі ме? Ұйымның басқармасы немесе қамқорлық кеңесі үшін бе? Донорлар үшін бе немесе бұл бағалау жобадан пайда көрушілер – көмек алушылар үшін керек пе? Олардың барлығы сіздің жұмысымызға негізгі қызығушылық танытқан топтар (стейкхолдерлер).

• Сіз неге мониторинг немесе бағалау жасайсыз?

Стейкхолдерлер өздерінің қызығушылықтары мен басымдықтарына қарай бағалаудың түрлі нәтижелеріне мүдделі. Жоба нәтижелерін бағалау кезінде жетістік критерилері әртүрлі стейкхолдерлерде әртүрлі көрініс табуы мүмкін. Мысалы, жергілікті өзін-өзі басқару органдары аймақтың әлеуметтік-экономикалық даму стратегиясының мақсатына жетуді басымдыққа алуы мүмкін.

• Сіз мониторинг және бағалауды қалай жүргізесіз?

Сіздің: уақыт, қаржылай және адами қандай ресурстарымыз бар?

Бірнеше күн ішінде, ешқандай қосымша ресурстарсыз өткізілу керек бағалау әдісі бірнеше айда үлкен бюджеті бар және кәсіби бағалаушылар командасы бар бағалаудан айырмашылығы болады.

Сіз тек осы сұрақтарға жауап бергеннен кейін мониторинг және бағалау жүргізу процесін жоспарлауыңызға болады.

Бағалауды жүргізу – аралық, қорытынды немесе ықпал ету бағалауы ма маңызды емес, алайда, ол қажетті ресурстарды (басқарушылық, қаржылық, адами, технологиялық) және жақсы дайындықты талап ететін айтарлықтай күрделі іс-шара. Сондықтан жоспарлау өте маңызды кезең. Ол келесі қадамдардан тұрады.

Бағалау мақсатын анықтау.

Ұйымда/жобада бар ақпаратты анықтау және оның кемістігін табу. Бағалау барысында алу керек жауаптарға сұрақтарды дайындау. Бағалау, деректерді жинау және талдау, жаңа ақпарат көздері және т.б. үшін тиімді әдістемелерді анықтау. Бұл ішкі немесе сыртқы бағалау болатындығы туралы шешім қабылдау; бағалауды жүргізу үшін жеке сарапшыға немесе командаға қажетті біліктіліктер мен дағдыларды анықтау.

Қазіргі уақытта білім беру саласында білім алушылардың оқу жетістіктері, педагог қызметкерлердің қызметі туралы тәуелсіз, объективті ақпарат алуға бағытталған жаңа мониторинг жүйесі қалыптаса бастады. Алынған ақпаратты өңдеу, талдау және түсіндіру әртүрлі деңгейлерде (мектеп, облыстық, республикалық) білім беру сапасын арттыруға бағытталған саясатты әзірлеуге және басқарушылық шешімдер қабылдауға көмектеседі.

«Мониторинг» ұғымы педагогика мен әлеуметтануға экологиядан келді. Экологияда «мониторинг» маңызды параметрлер бойынша жағымсыз ауытқулардың алдын алу мақсатында қоршаған ортаның жай-күйін үздіксіз бақылау болып саналады.

«Педагогикалық мониторинг» дегеніміз не?

«Педагогикалық мониторинг – бұл білім беру жүйесінің жұмыс істеу тиімділігі сапалық және сандық сипаттамаларын және оның мақсаттарын, мазмұнын, нысандарын, әдістерін, дидактикалық және техникалық құралдарын, оқыту, тәрбиелеу және өзін-өзі дамыту шарттары мен нәтижелерін қоса алғанда, өзін-өзі дамыту үрдістерін жүйелі диагностикалау.

Қазіргі уақытта мониторинг пен диагностиканың маңызды ерекшелігі тек пәндік қана емес, сонымен қатар білім алушылардың мета-пәндік жетістіктерін анықтау болып саналады.

Қазіргі уақытта Педагогикалық диагностика мен мониторингтің мақсаты білім алушылардың жеке, пәндік және мета-пәндік жетістіктерін зерттеу және өлшеу бола отырып, бұл білім берудің тиімділігі мен кейінгі кезеңдердегі оқудың сәттілігін бағалауға мүмкіндік береді.

Дәстүрлі білім беру жүйесі жанындағы мониторинг шеңберінде білім беру бағдарламаларын орындау қажеттілігіне, барлық білім алушылардың үлгерімін бағалауға назар аударылды. Көптеген жылдықтар бойы білім сапасын ішкі бағалау басым болғаны белгілі. Мысалы, барлық пәндер бойынша оқу үлгерімі, білім сапасы, орташа балл, пән бойынша оқыту дәрежесі байқалады. Білім беру мекемесі мен әр пән мұғалімінің жұмыс сапасы, әдетте, жоғары оқу орындарына түскен түлектердің санына байланысты анықталды.

Өкінішке орай, қазір кейбір білім алушыларымыз өздігінен оқудың, қажетті ақпаратты өздігінен алудың төмен деңгейін көрсетіп отыр. Төмен көрсеткіштер қызмет нәтижелерін рефлексиялауға, педагогикалық тәжірибені қайта қарауға, жаңа педагогикалық міндеттер қоюға себеп болады.

Мұндай жағдай қалай және қайтып өзгеруі керек? Педагогтер мен білім алушылар үшін қандай жұмыс қаупі бар? Осы сұрақтар бүгінгі таңда маңызды сұрақтардың бірі болып саналады.

Педагогтер үшін бұл:

- есептердің шамадан тыс жүктелуі;
- теорияны практикамен байланыстыра алмау;
- құнды нұсқаулардың көптігі мен категориялығы;
- оқытудағы авторитаризмі;

- МЖМБС талаптарын білмеуі, оларды әртүрлі оқытуы;
 - жұмыстағы қателіктерге қанағаттанбау сезімінің туындауы.
- Мұның бәрі педагогтің көңіл-күйіне әсер етеді.

Білім алушы үшін бұл:

- әдебиетпен жұмыс істей алмау;
- шамадан тыс жүктеменің қаупі;
- мәселелерді шешу жолын таңдаудағы дәрменсіздік;
- бағынышты болу әдеті;
- талаптардың жоғары деңгейі;
- мақсаттарды тұжырымдай алмауы және т.б.

Сондықтан негізгі мектепте МЖМБС-ны іске асыру үшін педагог пән бойынша барынша әдістемелік ұсыныстарды зерделеп, барлық құралдарды білуі керек. МЖМБС-да білім берудің жаңа мақсаты, жаңа технологиялары, оқыту құралдары және бағалау жүйесіне қойылатын жаңа талаптар жазылғанын білу; сонымен қатар мониторинг, ең алдымен, қорытынды жасау үшін емес, білім беру процесін талдау және түзету үшін ең өзекті мәселелерді анықтау және шешу үшін қажет.

Мониторинг – бұл түпкілікті нәтижеге жетуге көмектесетін механизм.

Мета-пәндік нәтиже – бұл қабілеттердің дамуы.

Мета-пәндік дағдыларды бақылау келесі теориялық және әдістемелік ережелерге негізделген:

1. Әмбебап оқу іс-әрекеттерінің қалыптасу деңгейі білім алушылардың іс-әрекетті, қарым-қатынасты, ойлауды немесе бағалауды құрудың белгілі бір мәдени маңызды тәсілдерін меңгеру дәрежесін көрсетеді. Әмбебап оқу іс-әрекеттерінің қалыптасуы баланың оқу іс-әрекетінің қалай ұйымдастырылғанына байланысты және білім алушылардың өз іс-әрекеттері туралы хабардар болуының белгілі бір деңгейімен сипатталатын дәйекті кезеңдерде жүреді.

2. Мониторинг арнайы әзірленген тапсырмалар жүйесі негізінде жүзеге асырылады және әрбір әмбебап оқу іс-әрекетінің қалыптасуы екі немесе одан да көп оқу пәндерінің материалында тексеріледі.

3. Мониторинг нәтижелері жеке білім алушының да, жалпы білім алушылар тобының да стандартпен айқындалған бастауыш жалпы білім беруді игерудің жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізуге ұмтылысын бағалауға мүмкіндік береді.

Мониторингтің мақсаты – кері байланыс алу. Диагностикалық іс-шаралар педагогке оқытудың әр кезеңінде маңызды әмбебап оқу іс-әрекеттерінің қалыптасу деңгейін анықтауға және әр баланың МЖМБС сәйкес мета-пәндік білім беру нәтижелеріне қол жеткізудің педагогикалық стратегиясын анықтауға мүмкіндік береді.

«Мониторингті қалай дұрыс ұйымдастыруға болады?»

Бағалау мен мониторингтің орнын, рөлін, ерекшеліктері мен функцияларын анықтауға мүмкіндік беретін негізгі құжат МЖМБС болып саналады.

Өкінішке орай, мета-пәндік және жеке нәтижелердің қалыптасуы мен дамуының диагностикалық көрсеткіштерін белгілеу үшін жаңа стандарттар материалдар (кестелер, бланкілер, бағалау парақтары және т.б.) әзірленбеген. Бұл барлық білім беру барысында білім алушының даму көрсеткіштерін бақылауды қиындатады.

Мониторинг – бұл, ең алдымен, педагогке оқу процесін әр білім алушының жеке мүмкіндіктеріне «баптауға», оған сапалы білім беру нәтижесіне қол жеткізу үшін оңтайлы жағдай жасауға көмектесетін құрал.

Психологиялық-педагогикалық мониторингтің функциялары:

1. Диагностикалық

* Белгілі бір шеберліктің даму деңгейін анықтау.

* Көрсеткіштер бойынша және тұтастай алғанда білім беру құзыреттіліктерінің даму динамикасын қадағалау.

2. Бағалау

* Қойылған міндеттерді шешудің тиімділік критерийлерінің сипаттамасы («жақсы» деген не).

3. Бақылау

* Педагог жұмысының сәттілік критерийлерін сипаттау және анықтау.

Мониторингтің мақсаты: МЖМБС-ны іске асыру жағдайында білім алушыларда әмбебап оқу іс-әрекеттерінің қалыптасу деңгейінің жай-күйі мен динамикасы туралы объективті ақпарат алу.

Мониторинг міндеттері:

1. Жеке, пәндік және мета-пәндік жетістіктердің қалыптасу деңгейі туралы ақпарат жинау тетіктерін пысықтау;

2. Әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыруға ықпал ететін факторларды анықтау және талдау;

3. Әмбебап оқу іс-әрекеттерінің қалыптасу деңгейін бағалаудың технологиялық карталары мен әдістемелерін сынақтан өткізу;

4. Негізгі білім беру сатысында білім, білік, дағдыны (ББД) қалыптастыру деңгейіне мониторингті ұйымдастыру және жүргізу үшін әдістемелік материалдар банкіні қалыптастыру;

5. МЖМБС енгізу жағдайында бастауыш және негізгі білім беру мектеп білімі нәтижелерінің сапасын бағалау рәсімдерінде сабақтастық пен біркелкілікті қамтамасыз ету;

6. Білім берудің негізгі сатысында білім алушыларда ББД-ны қалыптастыру деңгейінің критерийлері мен көрсеткіштерінің жүйесін әзірлеу және сынақтан өткізу.

Мониторинг мазмұны:

* Әрбір оқу жылы бойынша диагностикалық бағалау әдістемелерін жүргізу кестесі;

* білім алушылардың бойында ББД-ды қалыптастырудың технологиялық карталары;

* ББД диагностикасы үшін қолданылатын әдістер мен типтік міндеттер Банкі;

* Жеке және мета-пәндік нәтижелердің (бала үшін және бүкіл сынып үшін) жеке жетістіктерінің парақтары;

* Білім алушының бойында ББД-ны қалыптастыруға ықпал ететін мұғалімнің қызметін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсыныстар. Диагностика барысында педагог ең тиімді педагогикалық құралдар мен әдістерді анықтауы керек.

Диагностикалық құралдар үлкен болмауы және оқу процесін дайындауға және өткізуге, алынған нәтижелерді өңдеуге көп уақыт пен қажетті күшті жұмсауды қажет етпеуі керек.

Педагогикалық мониторинг барысында алынған ақпарат білім алушының даму сапасының жеке динамикасын анықтауға, педагог қызметін болжауға, қажетті түзетуді жүзеге асыруға, сондай-ақ баланың білім беруіндегі жай-күйі мен проблемалары туралы ата-аналарды хабардар ету құралы болып есептеліді.

Бұл жұмыс мектептің алғашқы күндерінен басталады. Жеке динамиканы анықтау үшін білім алушылардың бастапқы мүмкіндіктерін білу қажет. Сондықтан қыркүйек айының басында бастапқы диагностиканы жүргізу қажет. Ол мектепте оқуға жалпы дайындық мониторингінің нәтижелеріне, олардың оқуға пәндік дайындығын бағалау нәтижелеріне негізделеді. Сондай-ақ диагностика арқылы білім алушылардың дарындылығын диагностикалауға болады. Диагностика нәтижелері бейімделу кезеңіне педагогикалық міндеттер қоюға мүмкіндік береді.

Әрі қарай мониторинг жылына 1 немесе 2 рет, әр оқу жылының сәуір айының соңында жүргізіледі.

Диагностика нәтижелері бойынша алынған нәтижелерге талдау жасалады, бұл педагогке, ата-аналарға және білім алушылардың өзіне оның жеке даму деңгейі мен оқытудың осы кезеңінде жаңа білім беру стандарттарымен және рухани-адамгершілік даму мен тәрбие бағдарламасымен нақты анықталған түлектің портретіне сәйкестік дәрежесін көруге мүмкіндік береді.

Деректерді талдау негізінде өткен кезеңдегі жұмыстың табыстылығы бағаланады және білім алушылармен алдағы жылға арналған жұмыс міндеттері қойылады.

ББД-ның білім алушы бойында дамуы мен қалыптасуын жыл сайын бақылау педагогке әр білім алушы үшін білім сапасына қол жеткізуде мақсатты және тиімді жұмыс құруға баға жетпес көмек береді.

Диагностикалық жұмыстардың нәтижелері білім алушының жеке даму карталарына енгізіледі, олар білім алушылардың портфолиосына салынады.

Мекеме деңгейінде мониторингтің мұндай ұйымдастырылуы әр білім алушының, әр сыныптың, параллельдің және жалпы оқу сатысы бойынша

әлеуметтік табыстылық көрсеткіштерінің динамикасын бақылауға мүмкіндік береді. Мектеп жұмыс жүйесіндегі өзгерістерді анықтау үшін ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Пәндік нәтижелерді диагностикалау және бақылау.

Оқу пәндерінің мазмұнын игеру – бұл пәндік нәтижелер.

Пәндік: білім алушылардың жеке оқу пәні – білім, білік және дағдылар, шығармашылық қызмет тәжірибесі, құндылықтар аясында зерттелетін әлеуметтік тәжірибенің нақты элементтерін игеруінде көрінеді.

Пәндік нәтижелерге қол жеткізу негізгі оқу пәндері есебінен қамтамасыз етіледі. Сондықтан пәндік нәтижелерді бағалау объектісі «білім алушылардың оқу-танымдық және оқу-практикалық міндеттерді шешу қабілеті» болып саналады.

Пәндік нәтижелерге қол жеткізуді бағалау ағымдағы және аралық бағалау барысында да, қорытынды тексеру жұмыстарын орындау барысында да жүргізіледі. Ағымдағы және аралық бағалау барысында алынған жинақталған бағалау нәтижелері сынып журналында тіркеледі.

Оқу процесінде пәндік нәтижелерді бағалау білім алушылардың тақырыпты меңгеру деңгейін анықтауға бағытталған диагностикалық жұмыстардың (аралық және қорытынды) көмегімен жүзеге асырылады. Пәндік нәтижелерді бағалау әдістерінің ішінде мыналарды қолдануға болады: бақылау, тестілеу, бақылау сауалнамасы (ауызша және жазбаша), бақылау тапсырмасын талдау, әңгімелесу (жеке, топтық), білім алушылардың зерттеу жұмысын талдау және т.б.). Әдістердің бұл тізімі диагностикалық құралдардың барлық мүмкін диапазонын сарқып алудан алыс, оны білім беру бағдарламасының профиліне және нақты мазмұнына байланысты толықтыруға болады. Диагностикада (бақылау жұмыстары және т.б.) репродуктивті тапсырмалар (ақпаратты жаңғырту үшін) емес, білім мен дағдыларды қолдану бойынша нәтижелі тапсырмалар (жаттығулар) басым болады, бұл білім алушының өзінің ақпараттық өнімін шешу барысында: қорытынды, бағалау және т.б. құруды көздейді. Әдеттегі пәндік бақылау жұмыстарынан басқа, білім алушыдан тек танымдық қана емес, сонымен қатар реттеуші және коммуникативті әрекеттерді талап ететін құзыреттілік тапсырмаларынан тұратын мета-пәндік диагностикалық жұмыстарды жүргізу қажет.

Мета-пәндік нәтижелерді диагностикалау және бақылау.

Мета-пәндер: білім алушылар бір, бірнеше немесе барлық оқу пәндері негізінде игерген, білім беру процесінің шеңберінде де, нақты өмірлік жағдайларда проблемаларды шешуде де қолданылатын қызмет әдістері. Мета-пәндік нәтижелерді бағалаудың негізгі объектісі білім алушыларда реттеуші, коммуникативті және танымдық әмбебап оқу әрекеттерінің қалыптасуы болып саналады. Жеке тоқталып өтсек:

Реттеуші: өз қызметін басқару; бақылау және түзету; бастамашылық және дербестік.

Коммуникативті: сөйлеу қызметі; ынтымақтастық дағдылары.

Танымдық: ақпаратпен және оқу модельдерімен жұмыс; символдық құралдарды, шешімнің жалпы схемаларын қолдану; логикалық операцияларды орындау: салыстыру, талдау, жалпылау, жіктеу, ұқсастықтар орнату, тұжырымдамаға келтіру.

Мета-пәндік нәтижелерді бағалаудың негізгі мазмұны оқу қабілетіне негізделген.

Мета-пәндік нәтижелерді бағалау әртүрлі процедуралар барысында жүзеге асырылады. Оларға:

- шығармашылық және іздеу сипатындағы мәселелерді шешу;
- оқу дизайны;
- қорытынды тексеру жұмыстары;
- пәнаралық негіздегі кешенді жұмыстар;
- негізгі оқу дағдыларының қалыптасуын бақылау;
- портфолио және т.б. жатқызуға болады.
-

Мета-пәндік нәтижелерді бағалау әдістері:

- оқушылардың іс-әрекетінің белгілі бір аспектілерін немесе олардың оқудағы ілгерілеуін **бақылау**;
- білім алушылардың әртүрлі шығармашылық жұмыстарды орындау процесін **бағалау, тестілеу**;
- білім алушылардың ашық және жабық жауаптарын **бағалау**;
- білім алушылардың рефлексия нәтижелерін (әртүрлі интроспекция парақтары, әңгімелесу хаттамалары, оқушылардың күнделіктері және т. б.) **бағалау**;
- білім алушының портфолиосын бағалау;
- ірі тұтас аяқталған жұмыстардың көрмелері мен тұсаукесерлерін ұйымдастыру және т.б.

Жеке нәтижелерді диагностикалау және бақылау

Рухани-адамгершілік даму мен тәрбиенің нәтижесіне қол жеткізуге бағыттау – бұл жеке нәтижелер.

Тұлғалық: білім беру процесінде қалыптасқан білім алушылардың құндылық қатынастарының жүйесі – өзіне, білім беру процесінің басқа қатысушыларына, білім беру процесінің өзіне және оның нәтижелерінен тұрады. Ол әртүрлі түрде (диагностикалық жұмыс, бақылау нәтижелері және т.б.) жүргізілуі мүмкін. Қалай болғанда да, мұндай диагностика білім алушының: іс-әрекеттерін бағалау, олардың өмірлік ұстанымын, мәдени таңдауын, мотивтерін, жеке мақсаттарын белгілеу сынды жеке басының қасиеттерін көрсетуді қамтиды. Бұл тек жеке сала, сондықтан жеке қауіпсіздік, құпиялылық ережелері мұндай диагнозды тек жеке емес жұмыс түрінде жүргізуді талап етеді. Оларға: білім алушылар орындайтын жұмыстарға, әдетте, қол қойылмауы керек және бұл

мәліметтер жиналатын кестелер тек сынып немесе жалпы мектеп бойынша нәтиже көрсетуі керек, бірақ әр оқушы үшін емес.

Жалпы мониторинг білім алушылардың білім сапасының көрсеткішін анықтайды. Ал халықаралық деңгейде жүргізілетін зерттеулер қазақстандық білім алушылардың әлемдік аренадағы білім деңгейі мен алатын орнына баға береді.

Халықаралық зерттеулердің негізгі мақсаты – білім беру саласындағы себеп-салдарлық байланыстар туралы ақпарат алу. Бұл ақпарат, өз кезегінде, білім беру саласын жетілдіру үшін пайдалы болмақ.

Сондай халықаралық зерттеулердің бірі – **ICILS** (International Computer and Information Literacy Study). Бұл мектеп білім алушылары арасындағы IT білімнің қалыптасу деңгейін анықтайтын әлемдегі алғашқы зерттеу. Зерттеудің мақсаты – ақпарат ағыны толассыз дамыған заманда білім алушылардың оқуға, жұмысқа және өмірге дайындықтарын бағалау, 8-сынып білім алушыларының компьютерлік және ақпараттық сауаттылықтарын анықтау, бұл саладағы оқуды дамытуға ұлттық және халықаралық деңгейде ықпал ету. 2018 жылғы сәуір-мамыр айларында қазақстандық 2 мыңға жуық педагог және 4 мыңға жуық 8-сынып білім алушылары әлемнің 12 елімен қатар ICILS-2018 халықаралық зерттеуіне **алғаш рет** қатысты.

Зерттеу жұмыстары көрсеткендей, желіде көп отыру мен балалар арасындағы жалғыздық, депрессия сезімдері арасында өте тығыз байланыс дәлелденген. Осы орайда қоғам «Қазақстандық мектептер заманауи талаптарға қалай жауап беруі керек?», «Компьютерлік және ақпараттық сауаттылыққа қандай факторлар әсер етеді?» сынды сұрақтарға жауап іздей бастайды. Аталмыш өзекті сұрақтарға жауап іздеу мақсатында оқу жетістіктерін бағалау бойынша IEA Халықаралық ассоциациясымен 2013 жылдан бастап әрбір бес жыл сайын ICILS зерттеу жұмыстары жүргізіліп келеді.

Мәселен, 2013 жылы жүргізілген ICILS зерттеулері білім беру саласындағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардағы кемшін тұстарды анықтауға мүмкіндік беріп, анықталған кемшіліктерді түзетуге қажет нұсқаулықтарды жасап шығаруға көмектескен. Қазақстанда жүргізілген ICILS зерттеу жұмыстары қазақстандық оқушылардың цифрлық сауаттылығының қалыптасу деңгейі туралы маңызды ақпарат беріп, білім беру саласындағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардағы кемшін тұстарды анықтауға мүмкіндік береді және білім беру саласын жақсарту бойынша маңызды шешімдер қабылдауға негіз болады.

Екінші маңызды халықаралық зерттеу – **TALIS** (Teaching and Learning International Survey). 2018 жылы Қазақстан әлемнің 46 елімен қатар **алғаш рет** оқыту мен білім беруді зерттеумен айналысатын халықаралық «TALIS-2018» зерттеу жұмыстарына қатысты. Зерттеудің көздеген негізгі мақсаты – мұғалімдердің кәсіби деңгейін, мектептегі жалпы жағдай мен көшбасшылық деңгейін бағалау. Зерттеу жұмыстарының нәтижелері мектеп мұғалімдері мен директорларына ұлттық деңгейде де, халықаралық деңгейде де белгілі бір көрсеткіштерге қол жеткізуіне мүмкіндік беру.

Кездейсоқ іріктеме әдісі арқылы еліміздің 16 өңірінен таңдалған орта мектеп педагогтері мен директорлары (5-9-сыныптар) «TALIS-2018» сауалнама сұрақтарына жауап берді. Сауалнама нәтижесінде алынған қорытындылар шетелдік әріптестерімен салыстыра келгенде қазақстандық мектеп мұғалімдері мен директорларының әлсіз тұстарын анықтауға, орта білім беру ұйымдарындағы оқыту мен білім беру сапасын арттыруға бағытталған саясатты жетілдіруге мүмкіндік береді. Зерттеу қорытындылары еліміздегі педагогикалық корпусты жақсарту бойынша нұсқаулықтарды жасап шығаруға мүмкіндік береді.

Аталмыш халықаралық зерттеу жұмыстары бойынша жасалған қорытынды 2019 жылғы маусымда жарияланды.

Білім алушылардың білімі мен дағдыларының сапасы туралы өзекті және тәуелсіз деректерді алу білім беру жүйелерін дамытуды тиімді жоспарлаудың маңызды факторы. Білім беру сапасын бағалаудың құралдарынан басқа, ауқымды халықаралық салыстырмалы зерттеулер (ХСЗ) осындай деректердің негізгі көздерінің бірі. PISA (*математика, жаратылыстану және оқу бойынша 15 жасар балалардың функционалдық сауаттылығын зерттеу*), TIMSS (*математика және жаратылыстану пәндері бойынша 4 және 8-сынып білім алушыларының білім деңгейін зерттеу*) сияқты кеңінен танымал ғылыми жобалар балалар мен ересектердің білім деңгейін халықаралық контексте өлшеп қана қоймайды, сонымен қатар оқу жетістіктеріне әсер ететін ақпарат.

Білім беру саласындағы неғұрлым ауқымды салыстырмалы зерттеулерді экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (Organization for Economic Cooperation and Development) және IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) оқу жетістіктерін бағалау жөніндегі халықаралық қауымдастығы жүргізеді. Жыл сайын зерттеуге қатысуға ниет білдірген елдердің саны арта бастаған. Сонымен, «PISA-2018» және «TIMSS-2019-ға» 70-тен астам елдер мен білім беру жүйелері қатысқан.

2007 жылдан бастап Қазақстан әлемдегі білім беру жүйелерінің тиімділігін зерделеуге және салыстыруға бағытталған халықаралық салыстырмалы зерттеулерге (TIMSS, PIRLS, PISA, ICILS, TALIS, PIAAC) қатыса бастаған. Зерттеу деректері математика, жаратылыстану ғылымдары, мәтіндерді оқу және түсіну, компьютерлік және ақпараттық сауаттылық сияқты салаларда білім алушылар мен ересектердің білім деңгейін өлшейді, бағалайды.

Қазақстанның ХСЗ-ға қатысуы елдегі білімі мен дағдыларының деңгейін тәуелсіз объективті бағалауға, орта білім беру жүйесінің сапасын жақсарту бойынша стратегиялық және басқарушылық шешімдер қабылдау үшін кең деректер базасына қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Сонымен, PISA және TIMSS зерттеулерінің нәтижелері білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған білім беру мазмұнын модернизациялауға негіз болды.

Төменде халықаралық салыстырмалы зерттеулер туралы қысқаша берілген ақпаратқа тоқтала кетсек.

PISA – әр үш жыл сайын өткізілетін 15 жастағы білім алушылардың математикалық, оқу және жаратылыстану сауаттылық деңгейін бағалаудың халықаралық зерттеуі. Жобаны экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы

(ЭЫДҰ) үйлестіреді. Қазақстан бұл зерттеуге алғаш рет 2009 жылы қатысты. Зерттеуді ЭЫДҰ Білім беру саласындағы жетекші халықаралық ұйымдардың қатысуымен жүзеге асырады (ЭЫДҰ, 2019).

TIMSS – 4 және 8-сынып білім алушыларының жаратылыстану және математикалық сауаттылық деңгейін бағалайтын халықаралық зерттеу. Зерттеу жүргізу кезеңділігі – төрт жылда 1 рет іске асырылады. Зерттеуді халықаралық қауымдастық білім беру жетістіктерін бағалау бойынша үйлестіреді. Қазақстан бұл жобаға алғаш рет 2007 жылы қатысып, содан бері бірде-бір зерттеу циклін жіберіп алмады (Mullis және т.б., 2020).

ICILS – 8-сынып білім алушыларының компьютерлік сауаттылығы мен IT құзыреттілігін зерттеуі, оны IEA да жүргізеді. Жоба 2013 жылдан бастап бес жылда бір рет циклдік түрде жүзеге асырылуда. Қазақстан бұл зерттеуге алғаш рет 2018 жылы қатысты (Fraillon және т.б., 2020).

PIRLS – ICILS сияқты IEA бес жылда бір рет жүргізетін төртінші сынып білім алушыларының оқу дағдылары деңгейін халықаралық зерттеуі. Қазақстан бұл жобаға алғаш рет 2016 жылы қатысты, зерттеудің екінші циклі 2021 жылы өтті (Mullis және т.б., 2017).

PIAAC – жоғары технологиялық ортада оқу, математика, есептерді шешу бойынша ересектердің құзыреттерін бағалау жөніндегі халықаралық бағдарлама. 2017 жылы Қазақстан алғаш рет PIAAC зерттеуіне қатысты. Зерттеу нәтижелері ересек еңбекке қабілетті жұртшылықтың құзыреттілігі туралы деректермен қалған зерттеулердің қорытындылары бойынша жас ұрпақтың білім деңгейі мен функционалдық сауаттылығы туралы ойды толықтыруға мүмкіндік береді (ЭЫДҰ, 2019).

Жоғарыда аталған зерттеулерге қатысу елдерге білім берудегі теңсіздік параметрлері және оған контекстік факторлардың әсері туралы ақпаратты қоса алғанда, білім беру жүйелерінің проблемаларын анықтауға көмектеседі.

Мәселен, PISA-2018 қорытындысы бойынша ЭЫДҰ сарапшылары ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен төмен және жоғары әлеуметтік – экономикалық мәртебесі (СЭС) бар білім алушылар арасындағы оқу сауаттылығы бойынша нәтижелердегі айырмашылық 89 балды құрайтынын анықтады. Қазақстанда бұл алшақтық зерттеу қорытындысы бойынша екі есе – 40 балл болып шықты. СЭС төмен білім алушылардың артта қалуы «TIMSS-2019» нәтижелерімен расталады: қатысушы елдердегі ресурстар деңгейі жоғары және төмен білім алушылар арасындағы математика және жаратылыстану саласындағы жетістіктердегі орташа алшақтық 113-тен 143 балға дейінгі аралықты құрайды. Қазақстанда ресурстар деңгейі орташа және төмен отбасылардан шыққан білім алушылар ресурстар деңгейі жоғары отбасылардан шыққан қатарластарынан математика және жаратылыстану пәндері бойынша 29-91 балға артта қалған.

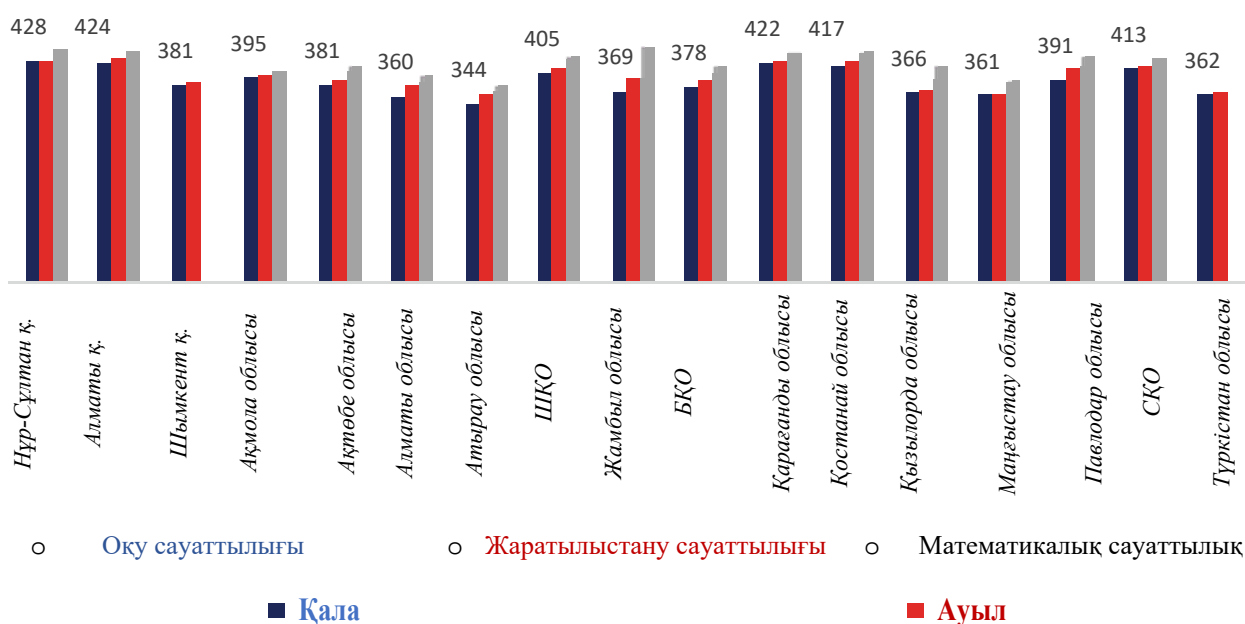
(Ескерту. PISA және TIMSS-те білім алушылардың СЭС-ін өлшейтін индекс бірнеше компоненттерді: ата-аналардың білімі/кәсібі, компьютер, Интернетке қол жетімділік, кітаптар саны және т.б. сияқты білім беру ресурстарының болуы мен санын біріктіреді).

Сонымен қатар Халықаралық салыстырмалы зерттеулер оқу тілі бойынша

білім алушылардың жетістіктеріндегі айтарлықтай алшақтықты анықтады. Мәселен, PISA – 2018-де қазақ және орыс тілдерінде білім алушылардың нәтижелеріндегі айырмашылықтар оқу сауаттылығы бойынша 70 балды құрады. Орыс тілінде білім алатын білім алатын TIMSS-2019 қорытындысы бойынша қазақ тілінде білім алатын қатарластарынан алда екені анықталды. Ең үлкен айырмашылық жаратылыстану пәндері бойынша байқалады (50 балдан аса). ICILS нәтижелері (8-сынып білім алушыларының компьютерлік сауаттылығын зерттеу) оқу тіліне байланысты айтарлықтай айырмашылықты (қазақ тілінде білім алушылар 102 балға артта қалады), PIRLS-2016-да бұл айырмашылық әлдеқайда аз, бірақ әлі де маңызды (30 балл) көрсетеді.

Сонымен қатар, Қазақстанның халықаралық зерттеулерге қатысу нәтижелері өңірлер бөлінісінде елеулі алшақтықтың бар екендігін көрсетеді. Сонымен, PISA қорытындысы бойынша ең төменгі және ең жоғары өңірлік көрсеткіштер арасындағы айырмашылық 3 жылдық оқуға сәйкес келеді. Осы зерттеудегі ең төмен нәтижелерді Атырау, Маңғыстау, Алматы және Түркістан облыстарының білім алушылары көрсетті.

1-сурет. Өңірлер бойынша PISA-2018 нәтижелері

Халықаралық зерттеулер сонымен қатар қалалық немесе ауылдық жерлерде тұруға байланысты білім алушылардың нәтижелерінде айтарлықтай айырмашылықтың бар екендігін көрсетеді. Ауылдық және қалалық мектептер арасындағы теңсіздік көптеген елдерде маңызды мәселе болып қала береді.

Сонымен, PISA-2015 нәтижелері көптеген елдерде қалалық білім алушылар ауылдық білім алушылардан орта есеппен 30 балл алда тұрғанын көрсетеді. Ең маңызды алшақтық (кем дегенде 80 балл) Болгарияда, Қытайда (Пекин, Шанхай, Цзянсу, Гуандун), Венгрияда, Португалияда, Словакияда және Түркияда тіркелді. Алайда, бұл жағдай барлық елдерде байқалмайды. PISA-2015 қорытындысы бойынша Бельгияда, Ұлыбританияда және АҚШ-та ауыл мектептерінің оқушылары қалалық мектептердегі қатарластарынан алға шықты

(ЭЫДҰ, 2018).

Қазақстанда халықаралық зерттеулерге қатысушылардың мемлекеттік және ауылдық көрсеткіштері арасында айтарлықтай айырмашылық сақталуда. Қазақстанның PISA-2018-ге қатысу нәтижелерін талдау көрсеткендей, қалалық білім алушылар оқу сауаттылығы бойынша өзіндей ауылдық қатарластарынан – 37 балға, математикалық сауаттылық бойынша – 22 балға және жаратылыстану сауаттылығы бойынша – 31 балға озып отыр. Алайда, жекелеген өңірлерде ауылдық мектептер қалалық мектептерге қарағанда жоғары нәтижелерді де көрсетеді. Мысалы, Қарағанды, Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстарында ауылдық білім алушылар PISA – 2018 қорытындысы бойынша батыс және оңтүстік өңірлерден қалалық білім алушылардан озып, тиісінше 392, 396 және 402 балл жинады.

Сол сияқты, TIMSS – 2019-да қала мектептерінің білім алушылары нәтиже көрсеткендей ауыл мектептерінің оқушыларынан жоғары нәтиже көрсетті. Математика бойынша бұл алшақтық 17-20 балл, жаратылыстану ғылымдары бойынша – 24-30 балл. ICILS-2018 зерттеуінің нәтижелері сонымен қатар ауылдық оқушылардың қалалық қатарластарынан: компьютерлік сауаттылық айырмашылығы 70 балл артта қалғанын растайды.

Ақпараттық талдау орталығы әзірлеген аналитикалық жазбада қалалық және ауылдық білім алушылардың білім деңгейіндегі алшақтық мәселесі қарастырылады. Бұл мәселе екі негізгі себепке байланысты ерекше назар аударады:

1) **Мәселенің этикалық сипаты.** Қазақстандағы барлық мектептердің төрттен үш бөлігі ауылдық жерлерде орналасқан, оларда республика бойынша білім алушылардың жартысына жуығы оқиды (45%).

Бүгінде елдегі 1-11 (12) сыныптарда білім алатын білім алушылар саны – 3 467 510. Өңірлер бөлінісіндегі білім алушылар саны келесі кестеде берілген.

1-кесте. Өңірлер бөлінісіндегі білім алушылар саны

№	Өңірлер	Білім алушылар саны
1	Ақмола	124 584
2	Ақтөбе	165 319
3	Алматы	323 906
4	Атырау	139 582
5	ШҚО	95 488
6	Жамбыл	234 969
7	БҚО	116 079
8	Қарағанды	166 679
9	Қостанай	111 038
10	Қызылорда	170 479
11	Маңғыстау	164 218
12	Абай	99 128
13	Жетісу	127 960
14	Ұлытау	38 848
15	Павлодар	113 357
16	СҚО	71 675
17	Түркістан	495 825
18	Алматы қ.	288 859

19	Астана қ.	197 269
20	Шымкент қ.	213 913
21	Қосшы қ.	8 335
	Барлығы	3 467 510

Кестеден көріп отырғанымыздай, білім алушылар саны бойынша: Ақмола (124 584), Ақтөбе (165 319), Алматы (323 906), Атырау (139 582), ШҚО (95 488), Жамбыл (234 969), БҚО (116 079), Қарағанды (166 679), Қостанай (166 679), Қызылорда (170 479), Маңғыстау (164 218), Абай (99 128), Жетісу (127 960), Ұлытау (38 848), Павлодар (113 357), СҚО (71 675), Түркістан облыстарында (495 825), Алматы қаласында (288 859), Астана қ. (197 269), Шымкент қ. (213 913) және Қосшы қаласында (8 335) білім алушы білім алады.

Келесі суретте Республика бойынша білім алушылар туралы ақпарат берілген.

2-сурет. Республика бойынша білім алушылар туралы ақпарат

Суреттен көріп отырғанымыздай, ең көп білім алушылар саны Түркістан (495 825), Алматы (323 906), Жамбыл (234 969) облыстары мен Алматы (288 859), Шымкент (213 913) қалаларында білім алады. Ал ең аз білім алушылар саны – СҚО (71 675) мен Абай облысында (99 128) және Қосшы қаласында (8 335) тіркелген.

Ал шағын жинақты мектептердегі білім алушылар саны – 189 819. Яғни 0,5 % білім алушы шағын жинақты мектептерде білім алуда. 1938 білім алушы қалалық шағын жинақты мектепте білім алса, қалған – 187 881 білім алушы ауылдық шағын жинақты мектептерде оқиды.

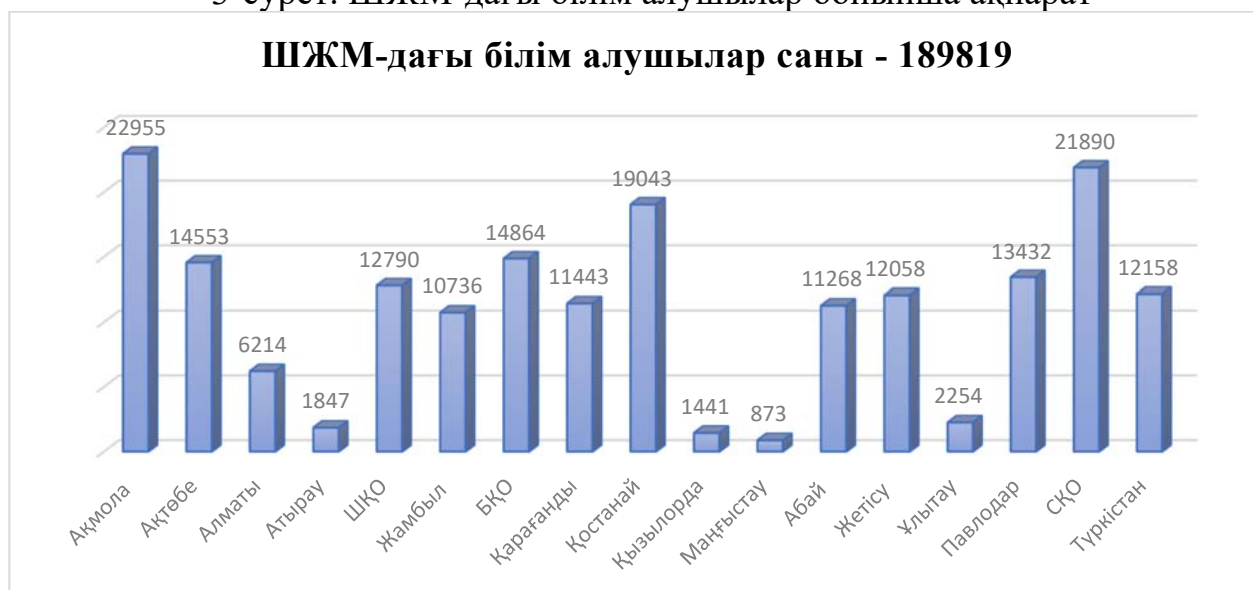
Шағын жинақты мектептердің өңірлер бөлінісіндегі санына тоқталсақ. Келесі кестеде Республика бойынша өңірлер бөлінісіндегі шағын жинақты мектепте білім алатын білім алушылар саны берілген.

2-кесте. Өңірлер бөлінісіндегі ШЖМ-дағы білім алушылар саны

№	Өңірлер	Білім алушылар саны
1	Ақмола	22955
2	Ақтөбе	14553
3	Алматы	6214
4	Атырау	1847
5	ШҚО	12790
6	Жамбыл	10736
7	БҚО	14864
8	Қарағанды	11443
9	Қостанай	19043
10	Қызылорда	1441
11	Маңғыстау	873
12	Абай	11268
13	Жетісу	12058
14	Ұлытау	2254
15	Павлодар	13432
16	СҚО	21890
17	Түркістан	12158
	Барлығы	189819

Кестеден көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде **189819** білім алушы білім алады. Өңірлер бөлінісі бойынша алсақ: Ақмола (22955), Ақтөбе (14553), Алматы (6214), Атырау (1847), ШҚО (12790), Жамбыл (10736), БҚО (14864), Қарағанды (11443), Қостанай (19043), Қызылорда (1441), Маңғыстау (873), Абай (11268), Жетісу (12058), Ұлытау (2254), Павлодар (13432), СҚО (21890), Түркістан облыстарында (12158) білім алушы білім алады. Келесі суретте өңірлер арасындағы бөлініс көрсетілген.

3-сурет. ШЖМ-дағы білім алушылар бойынша ақпарат

Суреттен көріп отырғанымыздай, ең көп білім алушылар саны Ақмола облысында (22955), СҚО (21890), Қостанай облысында (19043) және ШЖМ-дағы ең аз білім алушылар саны Маңғыстау облысында (873), Қызылорда облысында

(1441), сонымен қатар Атырау облысында (1847) тіркелгенін көріп отырмыз.

Ауыл білім алушыларының білім саласы бойынша артта қалуы бүкіл білім беру жүйесінің даму қарқынын бәсеңдетеді, ауыл оқушыларының болашақта табысты оқу және мансап алу мүмкіндігін айтарлықтай төмендететіндігі белгілі. Мысалы, өңірлердегі жоғары оқу орнына түсу көрсеткіштерін зерттесек, дамушы елдердің көпшілігінде ауыл мектептерін бітірушілер өздерінің қалалық қатарластарына қарағанда қолайсыз жағдайда екенін көрсетеді, бұл негізінен бұрынғы академиялық жетістіктердің төмендігіне байланысты болуы мүмкін. Сондықтан қазіргі кездегі шағын жинақты ауылдық жердегі білім алушыларға білім беретін педагогтерді туралы ақпаратты зерделесек. Шағын жинақты мектептерде (17.10.2022 ж. ҰБДҚ-ның дерегі бойынша) – 50210 педагог қызмет атқарады. Педагогтерді өңірлер бойынша сараланған кестесі төменде берілген.

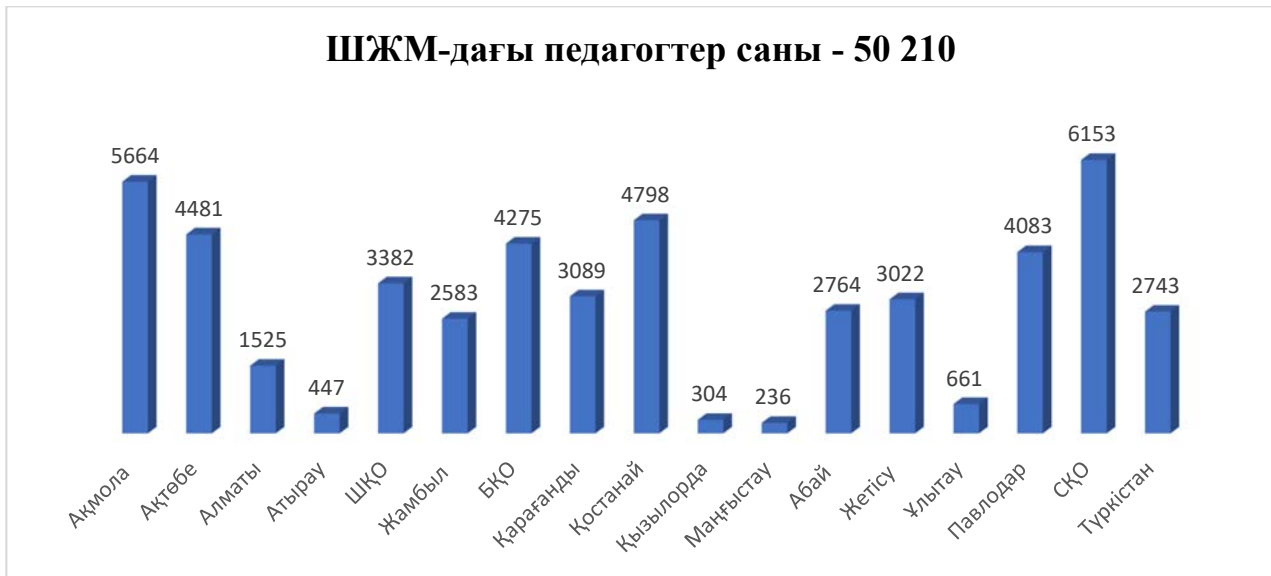
3-кесте. Педагогтер бойынша ақпарат келесі кестеде берілген.

№	Өңірлер	Педагогтер саны
ке1	Ақмола	5664
2	Ақтөбе	4481
3	Алматы	1525
4	Атырау	447
5	ШҚО	3382
6	Жамбыл	2583
7	БҚО	4275
8	Қарағанды	3089
9	Қостанай	4798
10	Қызылорда	304
11	Маңғыстау	236
12	Абай	2764
13	Жетісу	3022
14	Ұлытау	661
15	Павлодар	4083
16	СҚО	6153
17	Түркістан	2743
	Барлығы	50 210

Кестеден көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде 50 210 педагог қызмет атқарады. Өңірлер бөлінісі бойынша сараласақ: Ақмола (5664), Ақтөбе (4481), Алматы (1525), Атырау (447), ШҚО (3382), Жамбыл (2583), БҚО (4275), Қарағанды (11443), Қостанай (19043), Қызылорда (3089), Маңғыстау (236), Абай (2764), Жетісу (3022), Ұлытау (661), Павлодар (4083), СҚО (6153), Түркістан облыстарында (2743) педагог қызмет атқарады. Келесі суретте өңірлер арасындағы бөлініс көрсетілген.

4-сурет. ШЖМ-дағы педагогтер бойынша ақпарат

ШЖМ-дағы педагогтер саны - 50 210

Суреттен көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде саны бойынша ең көп қызмет атқаратындар СҚО-да (6153), Ақмола облысында (5664) және Қостанай облысында (4798), сонымен қатар ШЖМ бойынша ең аз педагогтер Маңғыстау облысында (236), Қызылорда облысында (304), Атырау облысында (447) педагог тіркелген.

2) **Елдің әл-ауқатының салдары.** Мектептің орналасқан жеріне қарамастан, барлық білім алушылар үшін жоғары нәтижелерге қол жеткізу мүмкіндігін қамтамасыз ету – этикалық себептерге байланысты ғана емес, сонымен бірге бүкіл білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру, демек, елдің адами капиталының сапасын және оның экономикалық прогресс қарқынын арттыру үшін де маңызды. ЭЫДҰ сарапшылары атап өткендей, қала мен ауыл арасындағы алшақтықты сәтті жойған мектеп жүйелері PISA-да жоғары нәтижелер көрсетуде. Сол сияқты, алдыңғы халықаралық зерттеулердің нәтижелері ауылдық және қалалық мектептер арасындағы инфрақұрылымдық алшақтықты барынша азайтқан елдердің экономикалық дамуда табысты екенін көрсетеді (ЭЫДҰ, 2016).

Бүгінгі таңда мектептердің географиялық жағдайына қарамастан, барлық білім алушылар үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету – әлемнің көптеген елдері үшін қиын болып қала береді. Ауылдық жерлердегі мектептер көбінесе ресурстармен шектеледі, педагог тапшылығына байланысты оларға мұғалімдерді жалдау, оқыту және сағат санының аздығына қарай оларды тұрақты жұмыспен қамту, ұстау қиынырақ туғызады және білікті мұғалімдердің үлесі төмен (ЭЫДҰ, 2018) екені белгілі болған.

Жалпы ауыл мектептерінің білім алушыларының қала мектептеріндегі қатарластарына қарағанда білім сапасы жағынан артта қалуының себептерінің бірі – әлеуметтік жағдайдың төмендігі. Бүгінде республика бойынша әлеуметтік көмек алатын отбасылар саны – 24 061. Оның ауылды жердегілері – 14709 отбасын құрап отыр. Ауыл мектептеріндегі білім алушылардың әлеуметтік жағдайы келесі кестеде берілген.

4-кесте. Ауылдық жердегі білім алушылардың әлеуметтік жағдайы

№	Өңірлер	Әлеуметтік көмек алатын отбасылар	Ауылдық жердегі	Оралмандар барлығы	Ауыл мектебіндегі
1	Ақмола	1927	1532	1927	1763
2	Ақтөбе	1258	1118	1262	1122
3	Алматы	1827	1570	1829	1570
4	Атырау	694	373	695	373
5	ШҚО	960	608	960	608
6	Жамбыл	1310	899	1310	899
7	БҚО	1125	844	1125	51
8	Қарағанды	1129	572	1129	572
9	Қостанай	1327	973	1327	943
10	Қызылорда	1173	753	1173	753
11	Маңғыстау	683	364	685	364
12	Абай	835	575	835	575
13	Жетісу	882	606	882	606
14	Ұлытау	254	127	254	127
15	Павлодар	1042	651	1042	651
16	СҚО	1147	931	1147	931
17	Түркістан	2866	2209	2866	2209
	Қосшы қ.	36	-	36	-
	Алматы қ.	1752	-	1748	-
	Астана қ.	812	-	807	-
	Шымкент қ.	1022	-	1022	-
	Барлығы	24061	14705	24061	14117

Кестеден көріп отырғанымыздай, әлеуметтік көмек алатын отбасылардың көптігі – білім алушылардың білім сапасына өзіндік әсерін тигізетіні белгілі. Келесі суреттерде әрбір жағдайға жеке-жеке тоқталып өтсек.

5-сурет. Республика бойынша әлеуметтік көмек алатындар бойынша ақпарат

Суреттен көріп отырғанымыздай, Республика бойынша 24061 отбасы әлеуметтік көмекті алады. Өңірлер бойынша сараласақ, көбірек алатын отбасылар – Түркістан облысында (2866), Ақмола облысында (1927), Алматы облысында (1827) және Алматы қаласында (1752) тіркеліп отыр. Келесі суретте ауылдық жердегі жағдай берілген.

6-сурет. Ауылдық жерде әлеуметтік көмек алатын отбасылар бойынша ақпарат

Суреттен көріп отырғанымыздай, өңірлік бөліністе ауылдық жерде де Түркістан облысы (2209), Алматы облысы (1570), Ақмола облыстары (1532) тіркелсе, ең азы Ұлытау облысында (127), Маңғыстау (364) және Атырау (373) облыстарында тіркелген.

Халықаралық зерттеулер нәтижесінде ауыл мектебіндегі білім сапасының төмен болуына әсер ететін ендігі фактор – еліміздегі оралмандар немесе қандастардың әсері. Себебі қандастардың қазақ тілінен басқа тілдерді білмеу және көбіне қазақ графикасында жаза алмауы ақпаратты қабылдау және іске асыруда көптеген қиындықтарға соқтырады анық. Бүгінгі таңда елімізде – 24061 оралман білім алушы тіркелген. Оның саны жағынан көбі – Түркістан облысында (2866), Ақмола облысында (1927) және Алматы облысында (1829). Ал Қосшы қаласында (36), Ұлытау облысында олардың саны (254) аз. Келесі суретте өңірлер бөлінісінде білім алып жатқан оралмандар бойынша ақпарат берілген.

7-сурет. Білім алушы оралмандар бойынша ақпарат

Келесі кестеде ауылдық мектептерде білім алып жатқан оралман қандастар бойынша ақпарат ұсынылған

8-сурет. Ауыл мектептерінде білім алып жатқан оралмандар бойынша ақпарат

Суреттен көріп отырғанымыздай, бүгінгі таңда ауыл мектептерінде – 14117 білім алушы оралмандар болып тіркелген. Оның ішінде оралмандар ең көп тұратыны Түркістан облысы (2209), Ақмола облысы (1763), Алматы облысы (1570) тіркелген. Ал оралман білім алушылардың азы БҚО (51), Ұлытау облысында (127), Маңғыстау облысы (364) тіркелген.

Оралман білім алушылардың Халықаралық зерттеулерге қатысуы білім сапасына өзіндік әсерін тигізері анық.

Постсоциалистік елдердің (Литва, Румыния, Ресей Федерациясы, Венгрия

және Словения) TIMSS математикалық және жаратылыстану сауаттылығын Халықаралық зерттеуге қатысуының нәтижелерін талдау ауыл мектептерінен сегізінші сынып оқушыларының қала мектептерінен жаратылыстану ғылымдары бойынша қатарластарынан артта қалғанын көрсетеді. Білім алушылардың нәтижелеріне әсер ететін әртүрлі факторларды (мектептің орналасқан жері, жынысы және әлеуметтік-экономикалық жағдайы) ауыл білім алушыларының төмен білім беру нәтижелеріне әсер ететін ең маңызды фактор олардың әлеуметтік - экономикалық мәртебесі болып саналады (Kryst, 2015).

Білім алушылардың білімін бағалаудың ұлттық жүйелері ауыл мектептері білім алушыларының қала мектептері білім алушыларынан айтарлықтай артта қалғандығын куәландырады. Мысалы, Ресейде 9 және 11-сынып түлектерін мемлекеттік аттестаттау және бірыңғай мемлекеттік емтихан қорытындысы бойынша қанағаттанарлықсыз баға алған білім алушылардың үлесі қалаға қарағанда төмен екені анықталған. Бұл ретте ауыл білім алушыларының төмен нәтижелерін пән мұғалімдері мен психолого-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыратын мамандардың тапшылығы, ауыл мектептерінің әлсіз инфрақұрылымы, сапасының төмендігі және цифрландыру деңгейі сияқты факторлармен байланыстырады.

Әртүрлі елдерде жүргізілген тәуелсіз зерттеулер қалалық және ауылдық мектеп білім алушылары арасындағы алшақтықтың бар екендігін растайды. Мысалы, Қытайдың білім беру Комиссиясының (China Education Panel Survey) деректері 2013-2014 оқу жылында қала білім алушыларының танымдық дағдылары ауыл білім алушыларына қарағанда жоғары болғанын көрсетеді. Талдау нәтижелері бойынша алшақтықтың жартысына жуығы білім алушылардың саны, ата-аналардың білімі және ата – аналар мен мұғалімдердің өзара қарым-қатынасы сияқты сипаттамаларындағы айырмашылықтармен түсіндіріледі (Zhao және т.б., 2017).

Австралияның адам құқықтары және тең мүмкіндіктер жөніндегі комиссиясының мәліметтері бойынша, ауылдық және шалғайдағы қауымдастықтардың мектеп білім алушылары өздерінің қалалық құрдастарына қарағанда білім беру нәтижелері төмен (Sullivan және т.б., 2018). Осылайша, бөлінген аудандардан келген білім алушылардың 27%-ы PISA-2000 нәтижелері бойынша ірі қалалардан келген білім алушылардың 12%-ы салыстырғанда сауаттылықтың ең төменгі екі деңгейіне ғана қол жеткізді. Сонымен қатар, ауыл білім алушыларының 18%-ы қала мектебінің білім алушыларынан 46%-ы салыстырғанда ең жоғары екі деңгейге жетті (Cresswell және т.б., 2004). Тәуелсіз зерттеушілердің соңғы талдауы сонымен қатар PISA-2018 нәтижелері бойынша қалалық мектеп білім алушылары зерттеудің барлық үш бағыты бойынша шалғайдағы қатарластарынан алға шығып айырмашылықты көрсетті. Сонымен, оқу сауаттылығы бойынша балдардағы айырмашылық 59 балды, математикалық сауаттылық бойынша – 57 балды және жаратылыстану сауаттылығы бойынша – 50 баллды құрады (Thomson және т.б., 2019).

Канадада қалалық және ауылдық білім алушылар арасындағы PISA-2000 нәтижелеріндегі алшақтық бес провинцияда (Ньюфаундленд, Лабрадор, Ханзада Эдуард аралы, Нью-Брансуик және Альберта) айқын көрінді. Елде PISA

зерттеуімен бір уақытта жүргізілген зерттеу жастарды өтпелі кезеңдегі зерттеуді (youth in Transition Survey) талдау ауыл білім алушыларына көбінесе әлеуметтік - экономикалық жағдайы төмен отбасылардан шыққанын анықтады. Алайда, осы екі топтың арасындағы барлық айырмашылық түсіндірмейді. Ауыл білім алушыларының үлгерімінің төмендігі жергілікті қоғамдастықтың білім деңгейінің төмендігі, жұмыс орындарының тапшылығы, жалақының төмендігі сияқты сипаттамаларымен де байланысты (Cartwright, 2002).

Жалпы, білім алушылардың тұрғылықты жері – оқу жетістіктеріне әсер ететін жиі айтылатын және орындалатын факторлардың бірі. Сонымен, Blundell және басқалар (1999) оқушының тұрғылықты жеріндегі мектептердің жергілікті ортасы мен сапасы оның білім деңгейіне әсер етеді деп санайды. ЭЫДҰ сарапшылары білім алушылардың туған жері көбінесе үйде сөйлейтін тілімен және ата-аналарының кәсібімен бірге мектептегі үлгерімнің күшті болжаушыларының бірі екенін атап өтті. Оқушылардың бұл жеке сипаттамалары тек білім беру сапасына ғана емес, сонымен қатар олардың болашақ жоспарларын қалыптастыруға да әсер етеді (ЭЫДҰ, 2019).

Қазақстандағы шағын жинақты мектептердің оқыту тіліне тоқталсақ, шағын жинақты мектептердің бастауыш білім беру саласында 5560 білім алушы білім алады. Оның қазақ сыныбында 4225, орыс сыныбында 989, аралас сыныпта (қазақ/орыс) 310 және қазақ-ұйғыр мектебінде 36 білім алушы білім алады.

Негізгі білім беру деңгейінде – 32168 білім алушы білім алады. Оның қазақ мектебінде 18985, орыс тілді мектепте 8521, аралас мектепте (орыс/қазақ) 4569, аралас (қазақ/орыс/ұйғыр) мектебінде 54 және қазақ-ұйғыр мектебінде 39 білім алушы білім алады.

Шағын жинақты мектептің жалпы орта білім беру деңгейінде 185188 білім алушы білім алады. Оның қазақ тілді мектепте 102474, орыс тілді мектепте – 36779, аралас (қазақ/орыс) мектепте – 44899, аралас (қазақ/орыс/ұйғыр) 54, аралас (қазақ/ұйғыр) 807 және қазақ-өзбек мектептерінде 175 білім алушы білім алады.

Бастауыш білім беру деңгейінде аралас мектептердің (орыс/қазақ) көбі БҚО (72), Қостанай облысында (58), және Ақмола облысында (41) орналасқан. Ал қазақ-ұйғыр аралас бастауыш мектебі (36) Жетісу облысында бар.

Негізгі білім беру деңгейі бойынша аралас мектептердің көбі Ақмола облысында (925), Қостанай облысында (769) және Ақтөбе облысында (746) тіркелген. Алматы облысы бойынша негізгі білім беру деңгейіндегі аралас (қазақ/орыс/ұйғыр) мектепте – 54 және қазақ-ұйғыр мектебінде 39 білім алушы білім алады.

Келесі кестеде шағын жинақты мектептердегі оқыту тіліне қарай саралау бойынша толық ақпарат ұсынылып отыр.

5-кесте. Шағын жинақты мектептердегі оқыту тілі бойынша (22.10.22) мәлімет

№	Өңірлер	бастауыш					Негізгі						жалпы						
		барлығы	қазақ	орыс	аралас	Қаз-үйг	барлығы	қазақ	орыс	аралас	Қаз, ор, үйг	Қаз-үйг	барлығы	қазақ	орыс	аралас	Қаз, ор, үйг	Қаз-үйг	Қаз/өз
1	Ақмола	397	154	202	41	-	5116	1918	2273	925	-	-	22850	5006	8252	9592	-	-	-
2	Ақтөбе	245	239	6	-	-	3314	2481	87	746	-	-	14331	10678	359	3294	-	-	-
3	Алматы	293	262	-	31	-	860	726	-	41	54	39	5939	4982	-	245	54	658	-
4	Атырау	168	156	12	-	-	284	284	-	-	-	-	1691	1691	-	-	-	-	-
5	ШҚО	131	84	38	9	-	2264	1545	515	204	-	-	12614	6357	3028	3229	-	-	-
6	Жамбыл	692	692	-	-	-	1186	1147	-	39	-	-	10446	9799	131	341	-	-	175
7	БҚО	567	479	16	72	-	3022	2369	245	408	-	-	14174	10533	336	3305	-	-	-
8	Қарағанды	235	208	27	-	-	2092	1345	413	334	-	-	11216	6222	1522	3472	-	-	-
9	Қостанай	472	93	321	58	-	3893	897	2227	769	-	-	18600	4573	8635	5392	-	-	-
10	Қызылорда	33	33	-	-	-	109	109	-	-	-	-	1407	1407	-	-	-	-	-
11	Маңғыстау	50	50	-	-	-	75	75	-	-	-	-	822	822	-	-	-	-	-
12	Абай	154	94	28	32	-	1338	992	251	95	-	-	11120	8768	1012	1340	-	-	-
13	Жетісу	440	365	13	26	36	1429	1236	80	113	-	-	11632	9097	139	2247	-	149	-
14	Ұлытау	67	67	-	-	-	335	335	-	-	-	-	2192	1932	-	260	-	-	-
15	Павлодар	148	98	30	20	-	2450	1233	688	529	-	-	13326	5435	1213	6678	-	-	-
16	СҚО	409	92	296	21	-	3222	1114	1742	366	-	-	21672	4147	12152	5373	-	-	-
17	Түркістан	1059	1059	-	-	-	1179	1179	-	-	-	-	11156	11025	-	131	-	-	-
	Барлығы	5560	4225	989	310	36	32168	18985	8521	4569	54	39	185188	102474	36779	44899	54	807	175

Кестедегі жалпы білім беру деңгейінде – 185188 білім алушы тіркелген. Оның қазақ мектебінде 102474, оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектепте 367779, аралас (қазақ/орыс) мектепте – 44899, аралас (қазақ/орыс/үйғыр) мектебінде 54, аралас (қазақ/үйғыр) 807 және аралас (қазақ/өзбек) мектебінде 175 білім алушы білім алады.

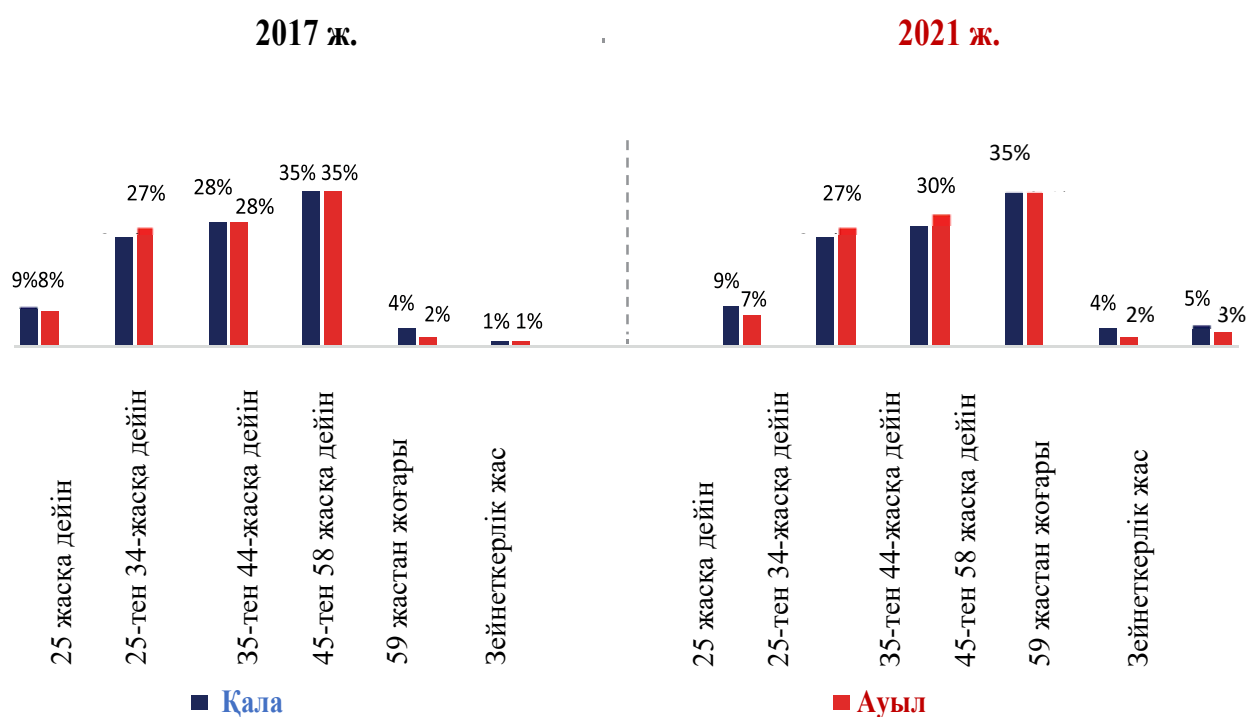
Оқыту тілі аралас мектептер Алматы облысында 54 білім алушы қазақ/орыс/ұйғыр тілінде, 658 қазақ-ұйғыр тілді мектепте, Жамбыл облысында 175 білім алушы қазақ/өзбек тілінде оқытатын мектепте білім алады. Білім алушылардың аралас тілде оқытатын мектептерде білім алу да білім сапасының артуын өзіндік әсерін тигізетіндігі белгілі жағдай.

Соңғы бес жылдағы (2017-2021) NOBD деректері мұғалімдер арасындағы гендерлік қатынастың өзгермейтіндігін көрсетеді. Мәселен, қалаларда әйел мұғалімдер мұғалімдердің жалпы санының 85% - құрайды, ал ауылдарда бұл көрсеткіш төмен және 66% - құрайды.

25 жасқа дейінгі жас мұғалімдер ауылдық жерлермен салыстырғанда қалалық жерлерде жұмыс істейді. Соңғы 5 жыл ішінде бұл көрсеткіш тұрақты және қалалық мұғалімдердің жалпы санының 9% - құрайды, ал ауылдық жерлерде осы кезеңде бұл көрсеткіштің 8% - дан 7% - ға дейін қысқаруы байқалады.

Қалалық мектептердегі 59 жастан асқан мұғалімдер мен зейнеткерлік жастағы мұғалімдердің үлесі ауылдық мектептермен салыстырғанда жоғары. Мәселен, 2021 жылы бұл көрсеткіш қалада 9%, ауылда-5% құрады.

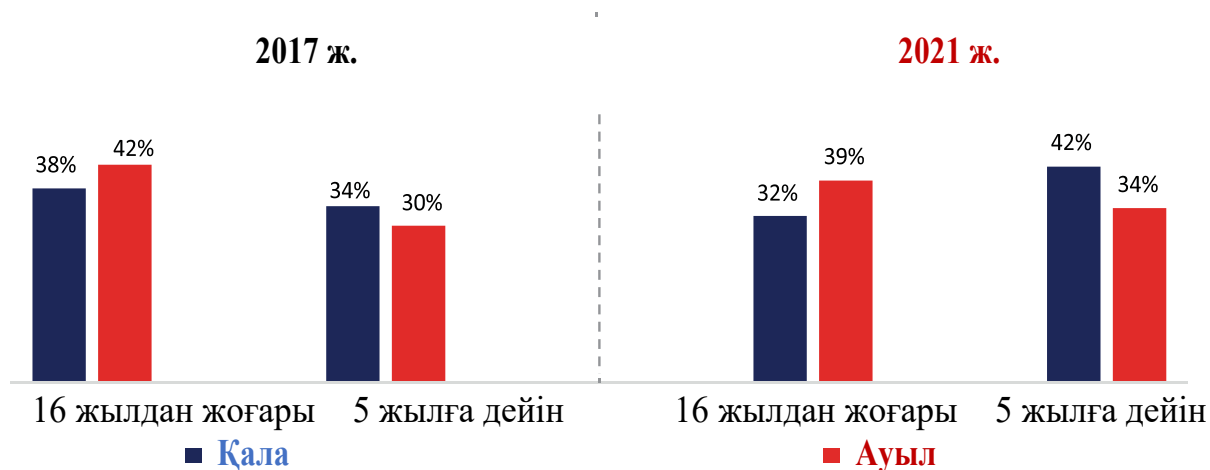
9-сурет. 2017 және 2021 жылдары қала-ауыл бөлінісінде жас тобы бойынша мұғалімдердің үлесі

Қалалық және ауылдық мектептердегі жұмыс өтілі бойынша мұғалімдердің біркелкі бөлінуі байқалады. Соңғы бес жыл ішінде жұмыс өтілі бойынша мұғалімдер үлесінің айырмашылығы шамалы өзгереді. Осылайша, орташа есеппен қалада 16 жылдан астам жұмыс өтілі бар мұғалімдердің үлесі 47%-ды, ауылда-42% -ды, 5 жылға дейінгі жұмыс өтілі бар мұғалімдердің үлесі тиісінше қала мен ауылда 25% -ды және 28%-ды құрап отыр. Соңғы екі жылда (2020-2021) ауылдық жерлерде 5 жылға дейінгі жұмыс өтілі бар мұғалімдердің үлесі қалалық жерлермен (32%) салыстырғанда 6%-

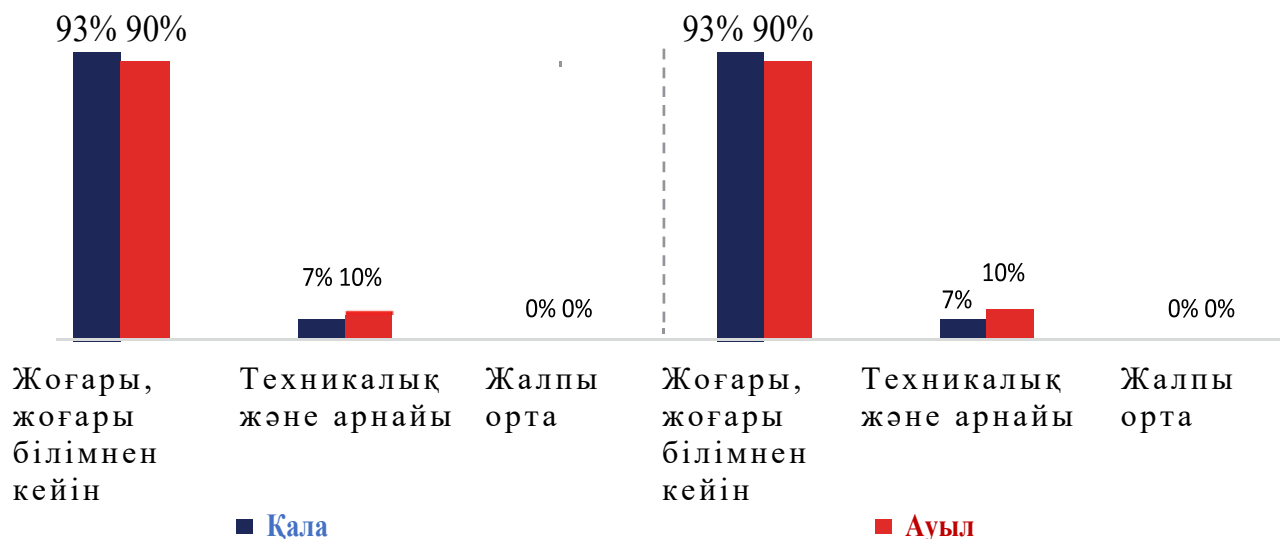
ға (38%) өсті. Осы кезеңде 16 жылдан астам жұмыс өтілі бар педагогтердің үлесі ауылдық жерлерде қалаға (41%) қарағанда 6%-ға (35%) азайды.

10-сурет. 2020 және 2021 жылдары қала-ауыл бөлінісінде 5 жылға дейін және 16 жылдан астам жұмыс өтілі бар мұғалімдердің үлесі.

Қалада жоғары білімі бар мұғалімдердің үлесі (92%) ауылға қарағанда (90%) жоғары. Бұл ретте ауылда қалалық жермен салыстырғанда техникалық және кәсіптік білімі бар мұғалімдердің үлкен үлесі байқалады (2021 жылы 3% - ға).

11-сурет. Жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінің білім деңгейі, 2017 және 2021 жж

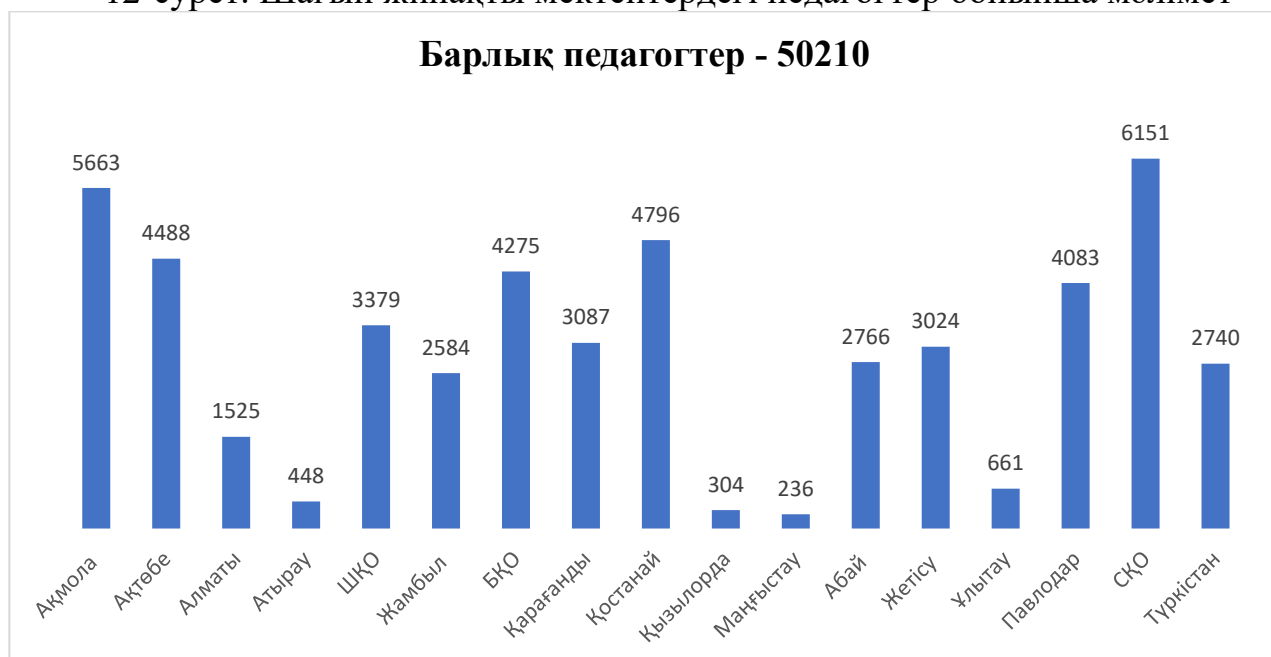
Республика бойынша шағын жинақты мектеп педагогтерінің білім деңгейлері бойынша талдау келесі кестеде берілген. Шағын жинақты мектеп педагогтерінің білім деңгейіне байланысты мәлімет (19.10.2022 ж. дерек бойынша) ББДҚ-дан алынған.

6-кесте. Шағын жинақты мектеп педагогтерінің білім деңгейлері бойынша мәлімет

№	Өңірлер	Барлық педагогтер	Жоғары білімді	Арнаулы орта білімді	Жалпы білімді
1	Ақмола	5663	4632	1026	5
2	Ақтөбе	4488	3574	914	0
3	Алматы	1525	1371	154	0
4	Атырау	448	382	66	0
5	ШҚО	3379	2744	635	0
6	Жамбыл	2584	2350	232	2
7	БҚО	4275	3414	860	1
8	Қарағанды	3087	2459	628	0
9	Қостанай	4796	4001	793	2
10	Қызылорда	304	291	13	0
11	Маңғыстау	236	192	44	0
12	Абай	2766	2373	393	0
13	Жетісу	3024	2695	328	1
14	Ұлытау	661	525	136	0
15	Павлодар	4083	3435	648	0
16	СҚО	6151	5162	988	1
17	Түркістан	2740	2660	79	1
	Барлығы	50210	42260	7937	13

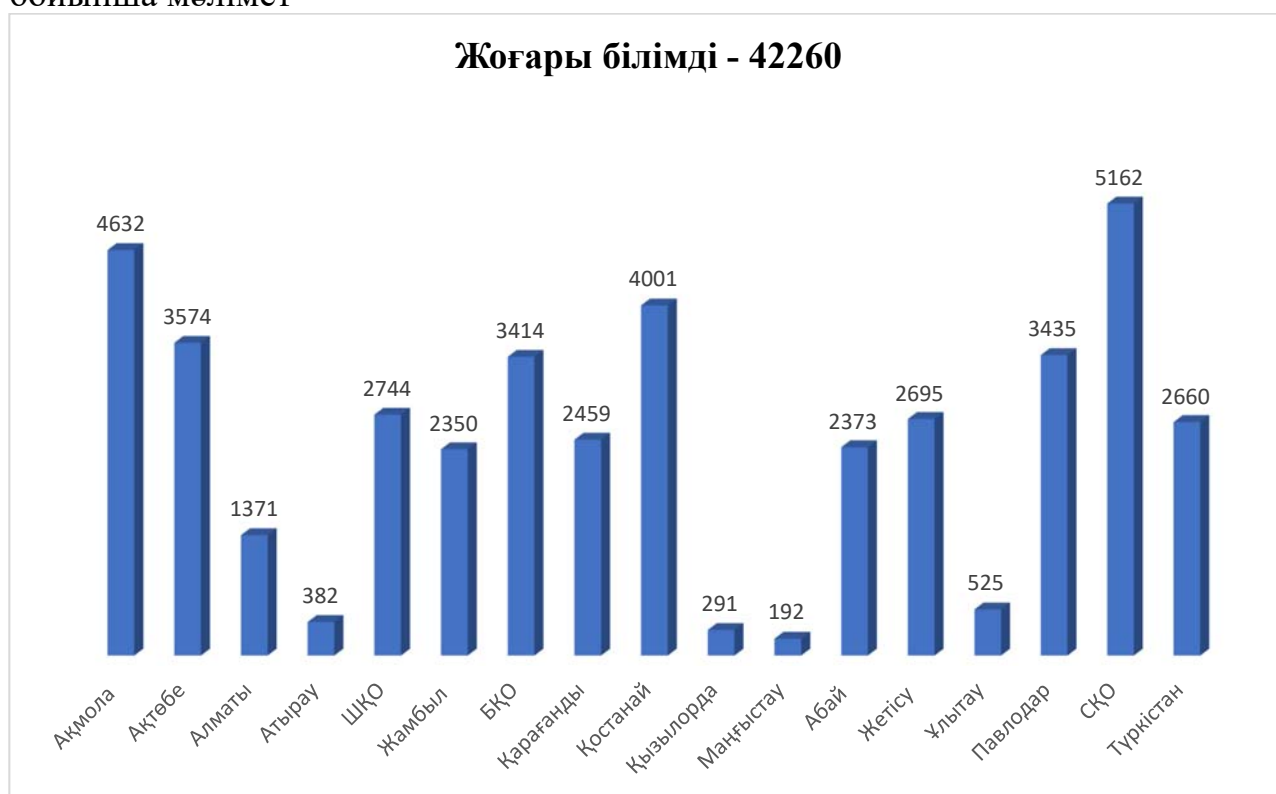
Кестеден көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде қызмет атқаратын барлық педагогтердің 84,1%-ы жоғары білімді. 15,8 %-ы арнаулы білім алған және 0,1 %-ы жалпы орта біліммен жұмыс жасайтыны көрініп отыр. Келесі суреттерде педагогтердің білім деңгейі бойынша өңірлер арасындағы саралау талдауына тоқталсақ.

12-сурет. Шағын жинақты мектептердегі педагогтер бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде қызмет атқаратын педагогтердің жалпы саны – 50210. Өңірлер бойынша көп педагогтер СҚО (6151), Ақмола облысы (5663), Қостанай облысы (4796) және БҚО-да (4275) бар. Әрине бұл сандық көрсеткіш өңірдегі шағын жинақты мектептер санының көптігімен байланысты. Ал сандық көрсеткіштер жағынан ең аз өңірлерге Маңғыстау облысы (236), Қызылорда облысы (304) және Атырау облыстары (448) жатады. Келесі суреттерде шағын жинақты мектеп педагогтерінің білімдері бойынша мәліметтер ұсынылады.

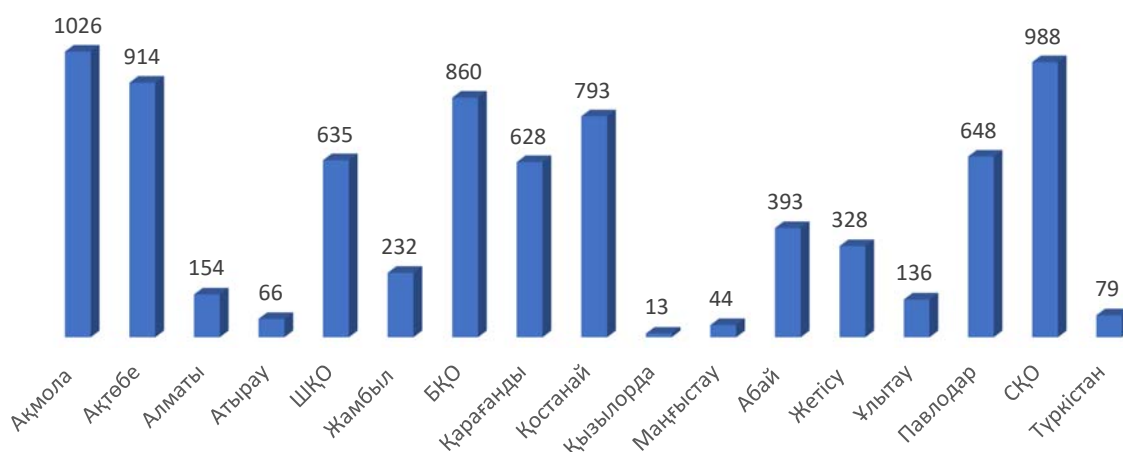
13-сурет. Шағын жинақты мектептердегі жоғары білімі бар педагогтер бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде жоғары білімді педагогтер саны – 42260-ты құрап отыр. Өңірлер бойынша бөліністе: СҚО-да 5162, яғни 83% педагог жоғары білімді педагогті құрап отыр. Сол секілді Ақмола облысында 4632, яғни 81 % педагог жоғары білімді екені анықталып отыр. Қостанай облысында 4001, яғни 83 % педагог жоғары білімді. Бұл жақсы көрсеткіш және білім алушылардың сапалы білім алуына да өзіндік әсері бар. Келесі кестеде арнаулы орта білімі бар педагогтер бойынша мәлімет берілген.

14-сурет. ШЖМ-да арнаулы орта білімді педагогтер бойынша мәлімет

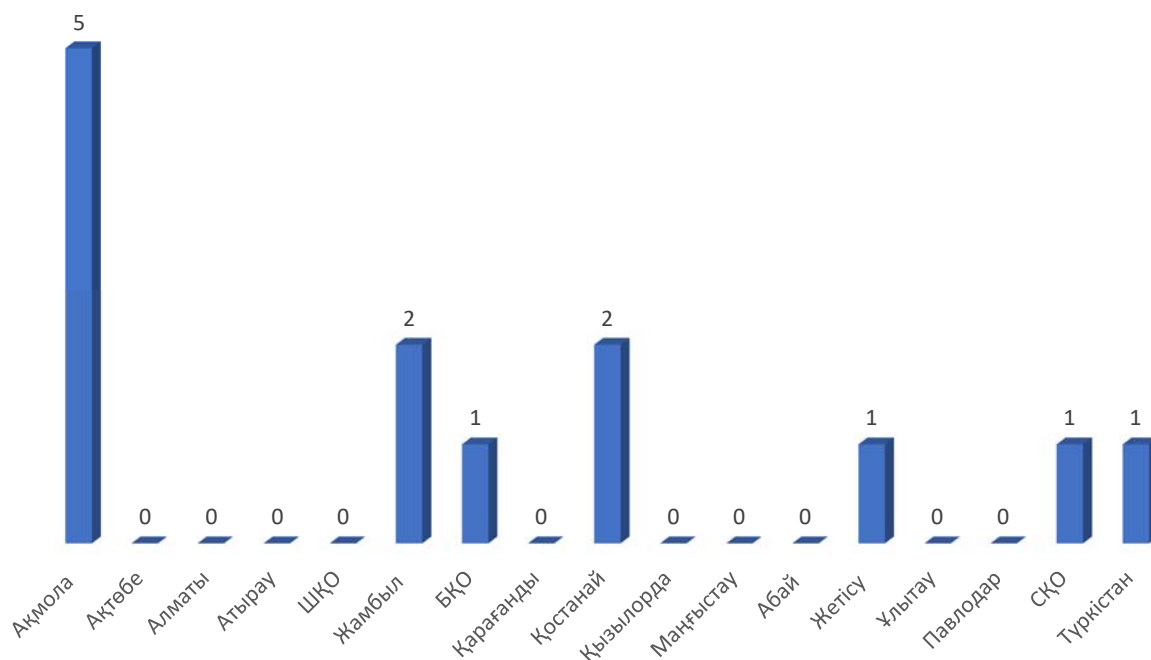
Арнаулы орта білімді - 7937

Суреттен көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде арнаулы орта білім бар педагогтер Ақмола облысында 1026, яғни 18%-ды, СҚО-да 988, яғни 16%-ды және Ақтөбе облысында 914, яғни 20%-ды құрап отыр. Алдағы уақытта арнаулы орта білімі бар жас педагогтерге білім алушыларға сапалы білім алуға қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін білім деңгейін арттыру ұсынылады. Келесі кестеден жалпы орта біліммен жұмыс жасайтын педагогтер бойынша ақпарат берілген.

15-сурет. Шағын жинақты мектептерде жалпы орта біліммен жұмыс жасайтын педагогтер бойынша мәлімет.

Жалпы орта білімді - 13

ББДҚ-ның мәліметтері бойынша Республика бойынша 13 педагог жалпы орта біліммен жұмыс жасайды. Оның Ақмола облысында 5 педагог, Жамбыл облысында 2, Қостанай облысында 2, БҚО-да 1, Жетісу облысында 1, СҚО-да 1 және Түркістан облысында 1 педагог тіркелген.

Жалпы педагогтердің білім деңгейі білім алушылардың сапалы білім алуына, ізденуіне, жаңа материалдарды меңгеруде өзіндік әсерін тигізері анық.

Қала мектебінің мұғалімдерінің көпшілігі ауылдық әріптестерімен салыстырғанда жоғары біліктілікке ие. Соңғы 5 жыл ішінде жоғары санатты мұғалімдердің үлесі қалада ауылға қарағанда жоғары болып, 2021 жылы сәйкесінше 11% және 8%-ды құрады. Сондай-ақ, қалада «педагог-зерттеуші» және «педагог-шебер» мәртебесі бар мұғалімдердің үлкен үлесі байқалады.

7-кесте. 2017-2021 жылдары қала-ауыл бөлінісінде санат деңгейлері бойынша мұғалімдердің үлесі

	2017		2018		2019		2020		2021	
	қала	ауыл	қала	ауыл	қала	ауыл	қала	ауыл	қала	ауыл
педагог-шебер	-	-	-	-	-	-	-	-	1%	0%
педагог-зерттеуші	-	-	-	-	-	-	-	-	1%	2%
педагог-сарапшы	-	-	-	-	-	-	-	-	5%	9%
педагог-модератор	-	-	-	-	-	-	-	-	12%	13%
педагог	22%	24%	22%	24%	20%	21%	21%	21%	22%	22%
жоғары санат	29%	15%	31%	17%	33%	19%	34%	20%	11%	8%
бірінші санат	26%	33%	25%	33%	25%	33%	25%	33%	9%	14%
екінші санат	23%	28%	23%	27%	22%	27%	21%	25%	9%	12%

Халықаралық зерттеулердің қорытындыларын саралай келе, ауылдық жердегі білім сапасының төмен болуына әсер ететін фактордың бірі – педагогтердің сапалық құрамы деуге болады. Бүгінде шағын жинақты ауыл мектебінде еңбек етіп жүрген 50210 педагогтің сапалық құрамы келесі кестеде берілген.

8-кесте. ШЖМ педагогтерінің сапалық құрамы (18.10.22 жылғы ББДҚ-ның мәліметі бойынша – 2718 ШЖМ тіркелген).

№	Өңірлер	Барлық педагогтер	Педагог-шебер	Педагог-зерттеуші	Педагог-сарапшы	Педагог-модератор	Педагог	Бей санатты
1	Ақмола	5664	8	434	1538	1254	1678	752
2	Ақтөбе	4481	6	567	1178	939	1290	501
3	Алматы	1525	1	97	361	296	455	315
4	Атырау	447	2	51	121	71	143	59

5	ШҚО	3382	5	390	858	748	899	482
6	Жамбыл	2583	12	333	592	445	761	440
7	БҚО	4275	3	377	1231	1044	1225	395
8	Қарағанды	3089	1	299	658	503	880	748
9	Қостанай	4798	14	438	1149	1104	1408	685
10	Қызылорда	304	0	24	104	64	80	32
11	Маңғыстау	236	0	30	46	38	84	38
12	Абай	2764	12	384	550	527	734	557
13	Жетісу	3022	4	261	591	611	946	609
14	Ұлытау	661	0	14	110	111	209	217
15	Павлодар	4083	2	591	828	681	1105	876
16	СҚО	6153	2	668	1456	1304	1803	920
17	Түркістан	2743	11	447	579	462	780	463
	Барлығы	50210	83	5405	11950	10202	14480	8090

Республика бойынша – 387583 педагог жалпы білім беретін мектепте қызмет атқарады. оның 13%-ы шағын жинақты мектептерде қызмет атқаратын педагогтер.

Оның ішінде «педагог-шебері» – 83, «педагог-зерттеуші» – 5405, «педагог-сарапшы» – 11950, «педагог-модератор» – 10202, «педагог» – 14480 және «бейсанатты» (санаты жоқ) – 8090 педагог қызмет атқарады.

Шағын жинақты мектеп педагогтерінің 29%-ы «педагог» және 16 %-ының санаты жоқ. Яғни бұл педагогтердің біліктіліктері төмен немесе жас әлде бұрынғы санатта жүрген, жаңа санатқа өтпеген педагогтер болып саналады. Бұл жағдай да шағын жинақты ауыл мектебі педагогтерінің білім сапасының төмен болуына әсер ететін фактордың бірі болып есептеледі.

Бұл ретте санаты төмен немесе санаты жоқ педагогтер 45 %-ды құрап отырғанын көреміз. Сонда шағын жинақты мектеп педагогтерінің 55%-ы орта санатты және 4 %-ы ғана «педагог-шебер» санатында екені белгілі болды. Сондықтан Халықаралық зерттеулерге қатысып білім алушылардан жақсы нәтиже көру үшін шағын жинақты мектеп педагогтерінің сапалық құрамын жақсарту жұмыстарын жүргізуіміз қажет.

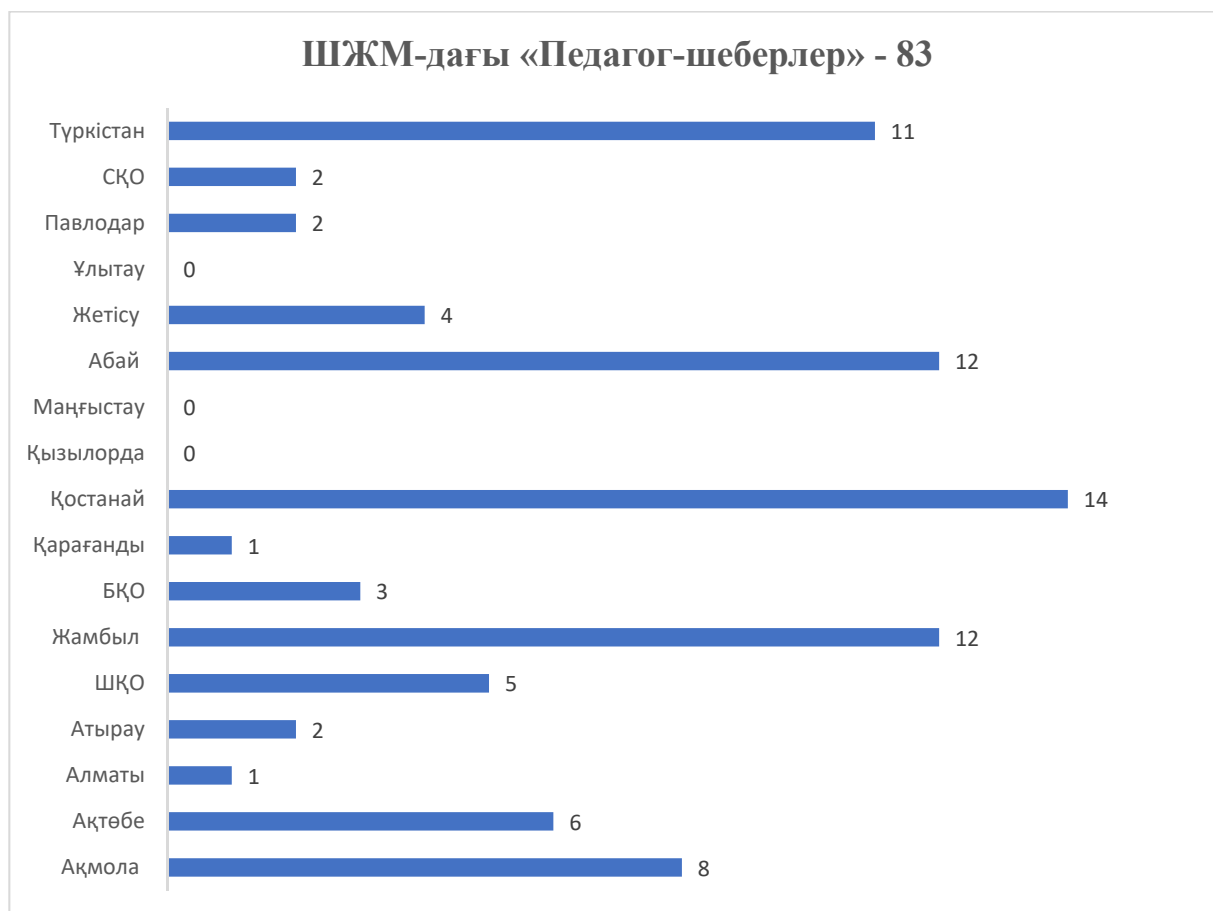
Келесі суреттерде педагогтердің сапалық құрамына тоқталып өтеміз.

16-сурет. Шағын жинақты мектептердегі педагогтердің саны бойынша ақпарат.

Суреттен көріп отырғанымыздай, Республика бойынша 50210 педагог ШЖМ-да қызмет атқарады. Өңірлер бөлінісінде сараласақ: Ақмола облысында 5664, Ақтөбе облысында 4481, Алматы облысында 1525, Атырау облысында 447, ШҚО-да 3382, Жамбыл облысында 2583, БҚО-да 4275, Қарағанды облысында 3089, Қостанай облысында 4798, Қызылорда облысында 304, Маңғыстау облысында 236, Абай облысында 2764, Жетісу облысында 3022, Ұлытау облысында 661, Павлодар облысында 4083, СҚО-да 6153, Түркістан облысында 2743 педагог қызмет атқарады. Келесі суретте ШЖМ-дағы «педагог-шеберлер» саны берілген.

17-сурет ШЖМ-дағы педагог шеберлер бойынша ақпарат

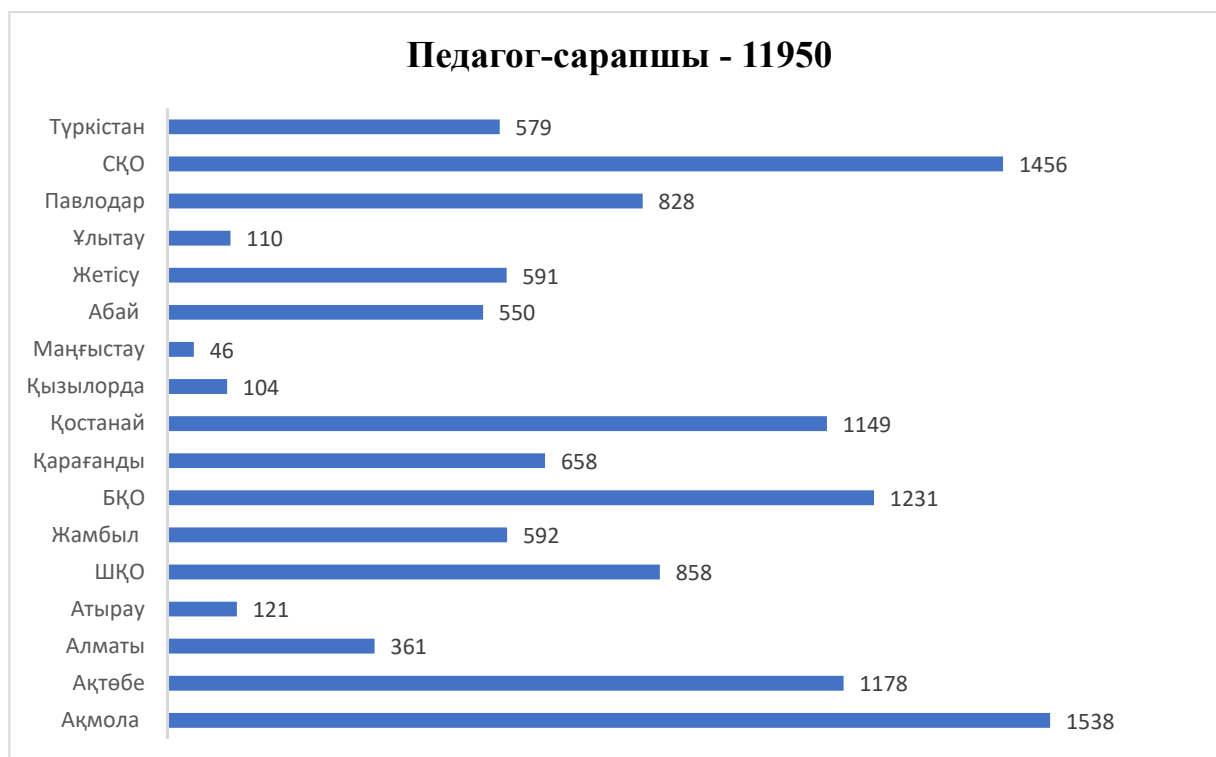
Суреттен көріп отырғанымыздай, Республика бойынша ШЖМ-да 83 «педагог-шебер» бар. Өңірлер бөлінісінде: Ақмола облысында 8, Ақтөбе облысында 6, Алматы облысы бойынша 1, Атырау облысында 2, ШҚО-да 5, Жамбыл облысында 12, БҚО-да 3, Қарағанды облысында 1, Қостанай облысында 14, Абай облысында 12, Жетісуда 4, Павлодар облысында 2, СҚО-да 2 және Түркістан облысында 11 «педагог-шебер» тіркелген. Әрине бұл жағдайда педагогтердің деңгейін көтеру жұмыстарын жүргізуді талап етері анық. Келесі суретте ШЖМ бойынша «педагог-зерттеушілер» бойынша ақпарат берілген.

18-сурет. ШЖМ-дағы «педагог-зерттеуші» санаты бойынша ақпарат

Суреттен көріп отырғанымыздай, «педагог-зерттеуші» санатындағы педагогтер СҚО-да 668, Ақтөбе облысында 567, Түркістан облысында 447 және Ақмола облысында 443 тіркелген. Келесі суретте ШЖМ-дағы «педагог-сарапшылар» бойынша ақпарат беріліп отыр.

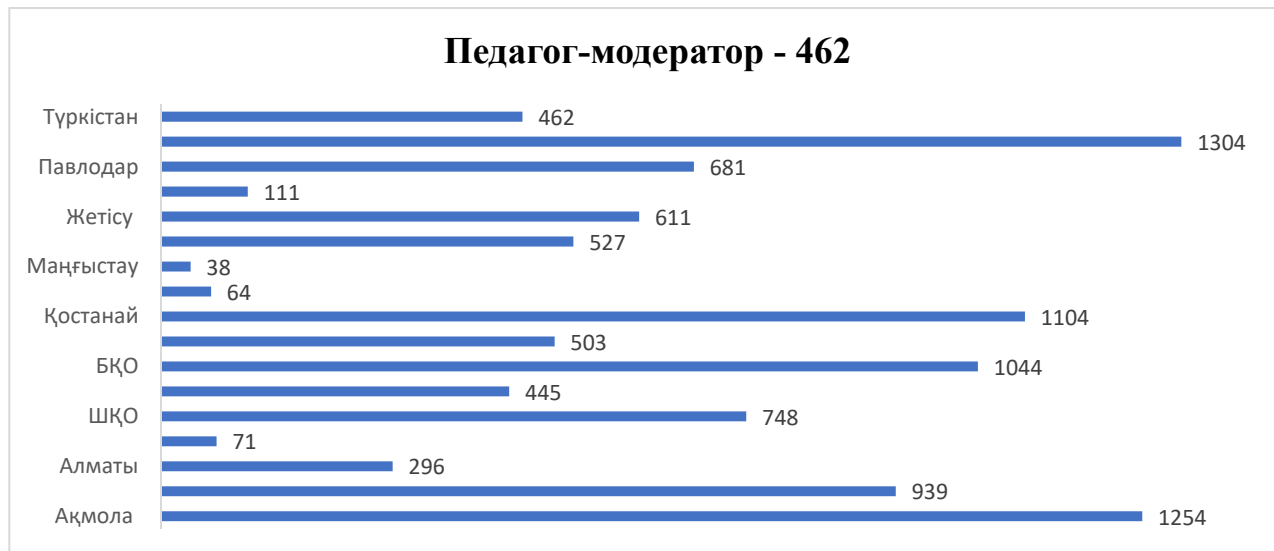
19-сурет. ШЖМ-дағы «педагог-сарапшылар» бойынша ақпарат

Берілген суреттен көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде 11950 «педагог-сарапшы» қызмет атқарады. Оның көбі Ақмола облысында 1538,

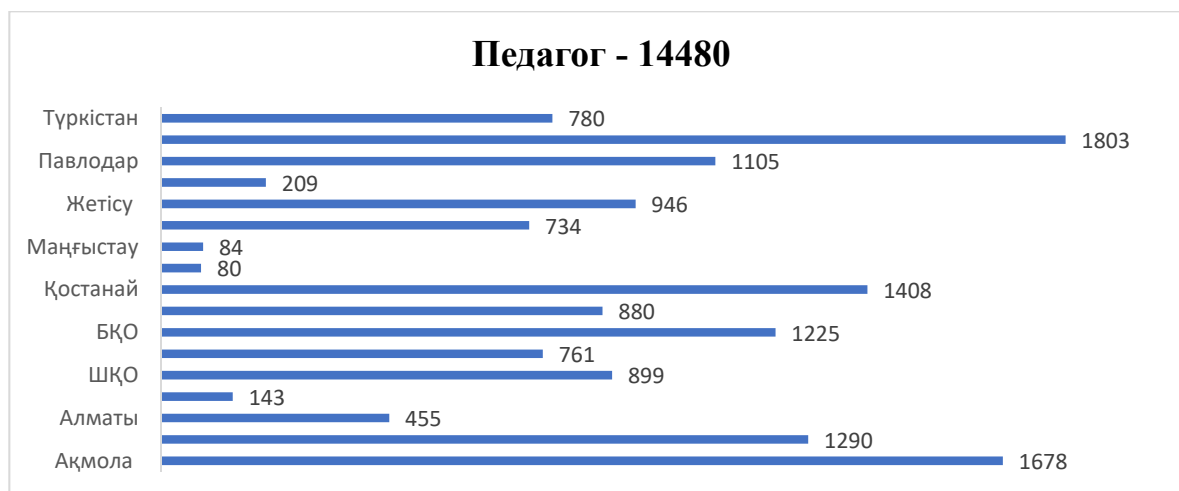
СҚО-да 1456, БҚО-да 1231 және Ақтөбе облысында 1178 сарапшы-педагог қызмет атқарады. Келесі кестеде «Педагог-модераторлар» бойынша ақпарат ұсынылған.

20-сурет. ШЖМ-дағы «педагог-модераторлар» бойынша ақпарат

Берілген суреттен көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептердегі «педагог-модераторларды» өңірлер бойынша сараласак: Ақмола облысында 1254, Ақтөбе облысында 939, Алматы облысында 296, Атырау облысында 71, ШҚО-да 748, Жамбыл облысында 445, БҚО-да 1044, Қарағанды облысында 503, Қостанай облысында 1104, Қызылорда облысында 64, Маңғыстау облысында 38, Абай облысында 527, Жетісу облысында 611, Ұлытау облысында 111, Павлодар облысында 681, СҚО-да 1304, Түркістан облысында 462 педагог-модератор қызмет атқарады. Келесі суретте ШЖМ-дағы «педагог-шеберлер» саны берілген. Келесі суретте шағын жинақты мектептерде қызмет атқаратын «педагогтер» бойынша ақпарат берілген.

21-сурет. ШЖМ-дағы «педагог» санаты бойынша ақпарат

Шағын жинақты мектептерде «педагог» санатында 14480 педагог қызмет атқарады. Өңірлер бойынша сараласак: Ақмола облысында 1678, Ақтөбе облысында 1290, Алматы облысында 455, Атырау облысында 143, ШҚО-да 899, Жамбыл облысында 761, БҚО-да 1225, Қарағанды облысында 880, Қостанай облысында 1408, Қызылорда облысында 80, Маңғыстау облысында 84, Абай облысында 734, Жетісу облысында 946, Ұлытау облысында 209, Павлодар облысында 1105, СҚО-да 1803, Түркістан облысында 780 «педагог» санатындағылар қызмет атқарады. Республика бойынша 14480 «педагог» санатындағы педагогтер ШЖМ-да қызмет атқаратын педагогтердің 28 %-ын құрап отыр. Келесі суретте ШЖМ-да «бейсанатты» яғни санаты жоқ немесе ескі санаттан жаңа санатқа көшпеген педагогтер туралы ақпарат берілген.

22-сурет. ШЖМ-дағы «бейсанатты» педагогтер бойынша ақпарат

Шағын жинақты мектептерде «бейсанатты» емесе санаты жоқ 8090 педагог қызмет атқарады. Өңірлер бойынша сараласак: Ақмола облысында 752, Ақтөбе облысында 501, Алматы облысында 315, Атырау облысында 59, ШҚО-да 482, Жамбыл облысында 440, БҚО-да 395, Қарағанды облысында 748, Қостанай облысында 685, Қызылорда облысында 32, Маңғыстау облысында 38, Абай облысында 557, Жетісу облысында 609, Ұлытау облысында 217, Павлодар облысында 876, СҚО-да 920, Түркістан облысында 463 бейсанатты педагогтер

қызмет атқарады. Бұл ШЖМ-дағы 16%-ды құрап отыр.

Жалпы шағын жинақты мектептерде қызмет атқаратын педагогтердің санатының төмен болуы білім беру саласында айтарлықтай әсер етеді. Сондықтан да мектеп педагогтері білім бәсекесіне қабілетті тұлға қалыптастыру үшін педагогтер әрдайым өз біліктіліктерін көтеріп отыруға ұсыныс жасалады.

Соңғы бес жыл ішінде қалалық мектептермен салыстырғанда ҚР ауылдық мектептерінің едәуір әлсіз инфрақұрылымы байқалады. Ауылдық мектептердің 21%-ы, ал қалалық мектептердің 37%-ы 1970 жылға дейін салынды. Сонымен қатар, ауылдық жерлерде қалалық жерлерге (11 бірлік) қарағанда апатты жағдайда тұрған мектептер (25 бірлік) көп. Сонымен қатар, соңғы бес жылда ҚР-дағы апатты мектептердің жалпы санының айтарлықтай төмендегенін атап өту қажет.

Шағын жинақты мектептердегі педагогтердің сапалық құрамын саралау нені көрсетеді?

ШЖМ-да педагогтердің 33 %-ы жастар (еңбек өтілі 5 жылға дейін). 16 %-ы – «педагог-шебер», «педагог-зерттеуші» және жоғары санатты, 34 % - «педагог-сарапшы» және бірінші санатты, 26 % - «педагог-модератор» және екінші санатты және 24 %-ы санаты жоқ педагогтер.

Кәсіби білім деңгейлері бойынша: 84,6 % - жоғары білімді, 15,3 % - орта арнаулы білімді және 0,1 %-ында кәсіби білімі туралы дипломы жоқ.

Шағын жинақты мектеп педагогтерінің сапалық құрамының деңгейі төмен емес. Ал осы педагогтер кемінде 5 жылда бір рет біліктілік арттыру курсынан өту керек болса, оның саны жылына - 8884 педагогті құрайды.

Бүгінгі таңда ШЖМ педагогтеріне арналған біліктілік арттыру курсының саны – 7. ШЖМ педагогтеріне арналған біліктілік арттыру курсының жеткіліксіз.

Бұндағы мәселелер:

Педагог кадрлардың жетіспеушілігі, оның ішінде ауыл мектептеріне – 2902 мұғалім жетіспейді. Сонымен қатар 2020-2021 жылғы мәліметтерге сүйенсек, 44% жас педагог ауыл мектептерінен кеткен.

Сонымен қатар келелі мәселелердің бірі – біріктірілген сыныптарға арнап педагог кадрларды оқыту мәселесі.

Мұғалімдердің цифрлық сауаттылықтары да төмен екені белгілі. Бүгінгі таңда бірнеше ЖОО-ларды ШЖМ-ларға мұғалім даярлау мәселесінде қос мамандық бойынша оқыту қарастырылған. ЖОО-лардың 17-сі қос пәнді оқыту бойынша лицензия алған.

Ауыл мектебінің білім сапасын арттыру мақсатында «Тірек мектебі (ресурстық орталық) – магнитті мектептер» кешені» пилоттық жобаларын жүзеге асырған дұрыс. Пилоттық жобаның шеңберінде мектептің педагогтері «виртуалды педагогтер» ретінде («Математика» 5-6-сыныптар үшін, «Алгебра» 7-9-сыныптар үшін, «Алгебра және анализ бастамалары» 10-11-сыныптар үшін және «Ағылшын тілі» 5-11-сыныптар үшін виртуалды оқыту ұйымдастырылады. Мектептер ортақ басқару мен ортақ қаржыландыру жүйесіне ауысады. Берілген

жұмыстар ауыл мектептерінде сапалы білім беру жүйесін жолға қойып, ауыл білім алушылары үшін сапалы білім алуға жағдайлар жасалатындығы анық.

Ауыл мектептері білім алушыларының білім сапасының төмен болуы, шағын жинақты мектептердегі біріктірілген сыныптар жағдайы.

Бүгінгі таңдағы шағын жинақты мектептегі мәселелер:

ШЖМ педагогтерінің біріктірілген сыныптарда оқу үдерісін ұйымдастыруда айтарлықтай қиындықтары бар. Олар білім алушылар контингентінің аз болуына байланысты бейіндік оқытуды ұйымдастырудың күрделілігі де өзекті мәселелердің бірі. Сонымен қатар білім алушылардың жан-жақты дамуы үшін шектеулі мүмкіндіктерінің де болуы.

Берілген мәселелерді келесідей шешу жолдары ұсынылады:

Кіріктірілген білім беру бағдарламалары мен оқу құралдарын әзірлеу қажет. ШЖМ және ТМ педагогтеріне әдістемелік ұсынымдар әзірлеу, тірек мектептері жұмысын ұйымдастыру жөніндегі үйлестіру кеңесін құру бірыңғай оқу жоспарын әзірлеу, тірек мектебі базасында бейіндік оқытуды ұйымдастыру және қашықтан оқыту жүйесін және электрондық ресурстарды, е-кітапханаларды дамыту мен тірек мектептермен ынтымақтастық арқылы балаларды әлеуметтендіру

Ауыл мектептерінде оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру

Осы мәселе бойынша ағымдағы жағдайға тоқтасақ, педагогикалық кадрлар әлеуеті және мотивацияның төмендігі, біріктірілген сыныптарды оқытуға әзірленген әдістемелердің жеткіліксіздігі және тиімді қолданудың төмендігі, ресурстық орталықтардағы оқу сессияларын ұйымдастырудың қиындықтары, материалдық-техникалық базаның әлсіздігі және т.б.

Ауыл мектебі білім алушыларының қосымша білім алуға шектеулігі

Біріктірілген сыныптардағы оқу процесін ұйымдастыруда ШЖМ педагогтері үшін көптеген қиыншылықтардың болуы, бала санының аздығына байланысты бейіндік оқытуды ұйымдастырудың шектеулігі және білім алушылардың жан-жақты дамуы үшін жағдайлардың шектеулігі.

Берілген мәселелердің шешу жолдары

Шағын жинақты мектеп оқушылары үшін біріктірілген білім беру бағдарламаларын және оқу-әдістемелік құралдарын әзірлеу, ШЖМ және ресурстық орталықтар педагогтеріне арналған әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу, ресурстық орталықтардың жұмыстарын ұйымдастыру үшін Үйлестіру кеңесін құру, біріккен оқу жоспарын әзірлеу, ресурстық орталық негізінде бейіналды және бейіндік оқытуды ұйымдастыру, қашықтан оқытуды дамыту, электрондық ресурстармен қамтамасыз ету және ресурстық орталықтармен бірлесе коллаборация арқылы оқушыларды әлеуметтендіру мәселесін қолға алу және т.б.

Ауыл мектебінің білім алушыларының білім сапасының төмен болуын көптеген факторлар әсер етеді. Солардың бірі – мектептің апаттық жағдайы.

2022-2023 оқу жылында ББДҚ-ның мәліметі бойынша Республикада 35 апатты мектеп тіркелген. Апатты мектептердің тізімі келесі кестеде берілген.

9-кесте. Республикадағы апатты мектептер бойынша ақпарат

№	Елді мекен	Ұйымның атауы	Білім беру ұйымдарының түрлері	Ғимарат	Ғимараттың техникалық жағдайы	Жобалық қуаты, орындары
1	Казталовка ауылы	«А. Оразбаева атындағы жалпы білім беретін мектеп» КММ	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	624
2	Терісаққан ауылы	«Терісаққан орта мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	негізгі	апатты	320
3	Түркісіб ауданы	«№59 мектеп-гимназиясы» КММ	жалпы білім беретін мектеп, мектеп-гимназия	негізгі	апатты	600
4	Вишневка ауылы	«Вишневка ОМ» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	негізгі	апатты	80
5	Теректі ст.	«№6 негізгі орта мектебі» КММ	негізгі орта мектеп, шағын жинақталған мектеп	негізгі	апатты	75
6	Махамбет ауылы	«Дүйсенғали Төленов атындағы мектеп-гимназиясы» КММ	жалпы білім беретін мектеп, мектеп-гимназия	негізгі	апатты	160
7	Бірсуат ауылы	«Бірсуат ауылының жалпы білім беретін мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	негізгі	апатты	192
8	Құлсары қ.	«Абай атындағы № 5 жалпы білім беретін орта мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	300
9	Атырау қ.	«Мағжан Жұмабаев атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	300

10	Бағыс ауылы	«Ғ. Мұратбаев атындағы №23 жалпы білім беретін орта мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп	басқа	апатты	120
11	Бұланды ауылы	«Бұланды ауылының жалпы білім беретін мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	негізгі	апатты	62
12	Құмжарған ауылы	«Құмжарған негізгі орта мектебі» КММ	негізгі орта мектеп, шағын жинақталған мектеп	негізгі	апатты	50
13	Жаңаөзен қаласы	«№16 бастауыш мектеп» КММ	бастауыш мектеп	басқа	апатты	450
14	Атамекен ауылы	«М. Өтемісов атындағы жалпы білім беретін мектеп» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	негізгі	апатты	80
15	Тайынша қ.	«Тайынша қаласының №1 орта мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп	басқа	апатты	430
16	Темірбек Жүргенев а.	«Комсомол жалпы білім беретін орта мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп	басқа	апатты	150
17	Алматы ауданы	«Қызылжар орта мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	340
18	Жаңақорған ауылы	Қызылорда облысы білім басқармасының Жаңақорған ауданы бойынша білім бөлімінің «Н.Иллетдинов атындағы №169 орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	464
19	Ақсай қаласы	«Ақсай қаласының № 1 жалпы білім беретін мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	450
20	Есбол ауылы	«Қалам Есқалиев атындағы орта мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	210

21	Есбол ауылы	«Қалам Есқалиев атындағы орта мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп	басқа	апатты	80
22	с.Жанқожа батыр	№94 орта мектеп	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	624
23	Қоныс ауылы	«Қоныс жалпы білім беретін мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	негізгі	апатты	70
24	Қоныс ауылы	«Қоныс жалпы білім беретін мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	басқа	апатты	20
25	Рабат ауылы	«П.Тәжібаев» атындағы ЖБМ КММ	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	220
26	Сам ауылы	«Сам» мектеп - бөбекжай-бақшасы кешені» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп, мектеп-бөбекжай кешені	негізгі	апатты	180
27	Драгомировка а.	«Драгомировка ОМ» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	негізгі	апатты	192
28	Жұлдыз ауылы	«А. Хусайнов атындағы жалпы білім беретін мектеп» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	негізгі	апатты	80
29	Сарықұдық ауылы	«Сарықұдық негізгі орта мектебі» КММ	негізгі орта мектеп, шағын жинақталған мектеп	негізгі	апатты	60
30	Тоқабай ауылы	«№248 орта мектеп» КММ	жалпы білім беретін мектеп	негізгі	апатты	140
31	Ақкөл ауылы	«Жиланды ЖББМ» КММ	негізгі орта мектеп, шағын жинақталған мектеп	негізгі	апатты	100
32	Турбат ауылы	«Тураб Тулы» атындағы ОМ» КММ	жалпы білім беретін мектеп	басқа	апатты	150
33	Талды ауылы	Талды ауылының № 19 жалпы орта білім беретін	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты	негізгі	апатты	464

		мектебінің базасындағы Тірек мектебі (ресурстық орталығы) КММ	мектеп, тірек мектеп (ресурстық орталық)			
34	Жолбарыс Қалшораев ауылы	Қ. Әбдалиев атындағы №54 жалпы орта мектебі КММ	жалпы білім беретін мектеп	басқа	апатты	120
35	Тасарал ауылы	«Тасарал жалпы білім беретін мектебі» КММ	жалпы білім беретін мектеп, шағын жинақты мектеп	негізгі	апатты	150

Апатты мектептерде білім алып жатқан білім алушылардың сабаққа оқуға деген қызығушылығын туғызу педагогтер үшін оңай емес екені белгілі. Сонымен қатар Республика бойынша шағын жинақты мектептерде күрделі жөндеуді қажет ететін мектептер де бар. Келесі кестеде 2022-2023 оқу жылында күрделі жөндеуді қажет ететін мектептер бойынша ақпарат беріліп отыр.

10-кесте. Күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізуді қажет ететін ШЖМ-лар

№	Өңірлер	барлығы	ШЖМ			Тірек мектебі
			баст	нег	жалпы	
1	Ақмола	4	1	0	3	1
2	Ақтөбе	4	-	1	3	1
3	Алматы	14	7	1	6	2
4	Атырау	-	-	-	-	2
5	ШҚО	7	-	1	6	0
6	Жамбыл	3	-	-	3	2
7	БҚО	6	1	-	5	0
8	Қарағанды	11	1	3	7	1
9	Қостанай	21	-	3	18	0
10	Қызылорда	1	-	1	-	0
11	Маңғыстау	1	1	-	-	0
12	Абай	1	-	-	1	0
13	Жетісу	11	1	2	8	0
14	Ұлытау	-	-	-	-	0
15	Павлодар	4	-	1	3	0
16	СҚО	57	-	13	44	3
17	Түркістан	6	3	-	3	2
	Барлығы	151	15	26	110	14

Кестеден көріп отырғанымыздай, 151 шағын жинақты мектепке және 14 тірек мектепке күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу қажеттілігі туындап отыр.

Келесі суретте тірек мектептері мен шағын жинақты мектептерде күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу өңірлер бөлінісінде берілген.

23-сурет. ШЖМ мен тірек мектептерде күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу бойынша ақпарат

Суреттен көріп отырғанымыздай, ең көп СҚО-да 57 ШЖМ-ға Қостанай облысында 21, Алматы облысында 14 ШЖМ-ға күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу қажет етеді. Келесі суретте шағын жинақты мектептерде инфрақұрылым және материалдық-техникалық жарақтандыру бойынша индикатор ұсынылған.

24-сурет. Шағын жинақты мектептерде инфрақұрылым және материалдық-техникалық жарақтандыру бойынша индикатор

ИНФРАҚҰРЫЛЫМ ЖӘНЕ МАТЕРИАЛДЫҚ -ТЕХНИКАЛЫҚ ЖАРАҚТАНДЫРУ ЖӨНІНДЕГІ ИНДИКАТОР

АПАТТЫ МЕКТЕПТЕР					
2022 ж.	2023 ж.	2024 ж.	2025 ж.	2025 ж.	2027 ж.
35	28	21	14	7	0
КҮРДЕЛІ ЖӨНДЕУ ЖҰМЫСТАРЫ					
2022 ж.	2023 ж.	2024 ж.	2025 ж.	2026 ж.	2027 ж.
151	38	38	38	37	0
СПОРТЗАЛДАР					
2022 ж.	2023 ж.	2024 ж.	2025 ж.	2026 ж.	2027 ж.
1506	1235	933	632	314	0
КЕҢ ЖОЛАҚТЫ ИНТЕРНЕТКЕ ҚОЛЖЕТІМДІЛІК (8 МБ/С дейін)*					
2022 ж.	2023 ж.	2024 ж.	2025 ж.	2026 ж.	2027 ж.
37%	50%	63%	76%	90%	100%

Суреттен көріп отырғанымыздай, берілген индикаторларды басшылыққа алып жұмыстар жүргізілсе, апатты мектептер, күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу, спортзал мәселелері мен кең жолақты интернетке қолжетімділік мәселесін шешу ұсынылады. Келесі кестеде шағын жинақты мектептердің жобалық қуаты берілген.

Шағын жинақты мектептердің жобалық қуаты туралы ақпарат келесі кестеде берілген.

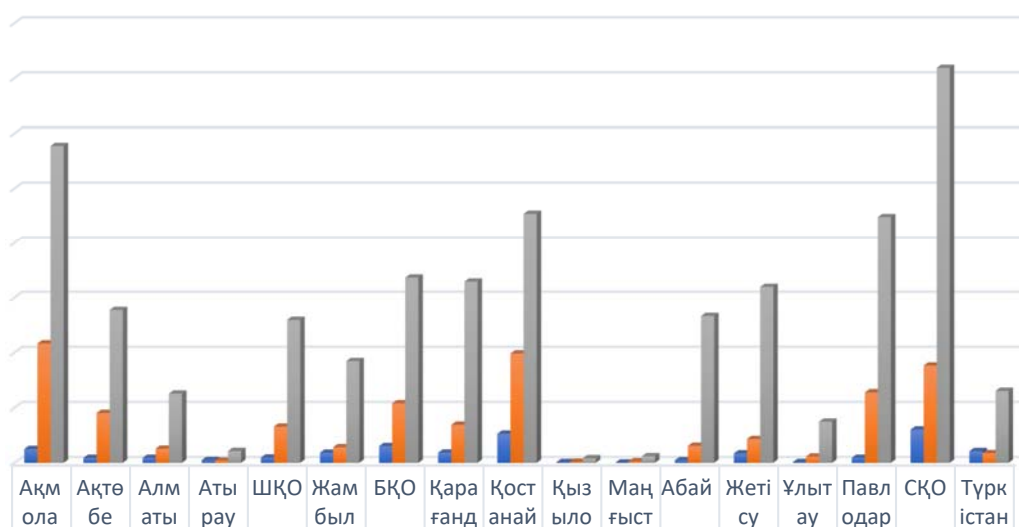
11-кесте. ШЖМ-ның жобалық қуаты

№	Өңірлер	бастауыш	негізгі	жалпы
1	Ақмола	2510	21653	57742
2	Ақтөбе	897	9046	27747
3	Алматы	884	2569	12554
4	Атырау	490	398	2134
5	ШҚО	933	6572	25946
6	Жамбыл	1834	2824	18471
7	БҚО	3029	10805	33628
8	Қарағанды	1847	6900	32903
9	Қостанай	5270	19850	45384
10	Қызылорда	114	176	818
11	Маңғыстау	45	270	1184
12	Абай	446	3077	26656
13	Жетісу	1700	4319	31923
14	Ұлытау	140	1130	7474
15	Павлодар	897	12781	44795
16	СҚО	6033	17646	71852
17	Түркістан	2111	1751	13062
	Барлығы	29180	121767	454273

Берілген кестеде шағын жинақты мектептердің жобалық қуаты көрсетілген. Мектептердің жобалық қуатты салыстырмалы түрдегі суретте берілген.

25-сурет. ШЖМ-ның жобалық қуаты

ШЖМ-ның жобалық қуаты

■ бастауыш	2510	897	884	490	933	1834	3029	1847	5270	114	45	446	1700	140	897	6033	2111
■ негізгі	21653	9046	2569	398	6572	2824	10805	6900	19850	176	270	3077	4319	1130	12781	17646	1751
■ жалпы	57742	27747	12554	2134	25946	18471	33628	28329	34538	818	1184	26656	63192	7474	44795	71852	21306

Суреттен көріп отырғанымыздай бастауыш ШЖМ бойынша жобалық қуаты жоғары мектептер (6033) СҚО-да, Қостанай облысында (5270), БҚО-да (3029), жобалық қуаты төмен мектептер Маңғыстау облысында (45), Абай облысында (446), және Атырау облысында (490). Негізгі білім беру деңгейі бойынша жобалық қуаты жоғары Ақмола облысында (21653), Қостанай облысында (19850), СҚО-да (17646) және Павлодар облысында (12781). Ал негізгі білім беру деңгейінде жобалық қуаты төмен өңірлер Қызылорда облысы (176) және Маңғыстау облысы (270). Жалпы орта білім беру деңгейі бойынша жобалық қуаты жоғары өңірлер СҚО (71852), Ақмола облысы (57742), Павлодар облысы (44795), БҚО-да (33628) және Қарағанды облысы (32903). Ал шағын жинақты мектептер бойынша жобалық қуаты аз өңірлер Қызылорда облысында (818).

Мектептердің жылыту жүйесіне тоқталсақ. Білім алушылардың жайлы, жылы жерде білім алуы үшін мектептерде қысқы мерзімде жылыту жүйесі, ауа райы ыстық өңірлерде желдету жүйесі дұрыс іске қосылуы тиіс.

Жылытуға қосылған қалалық мектептермен салыстырғанда, ауылдық мектептер негізінен қатты (51,4%) және газ отынымен (19,4%) жылытуды пайдаланады. Бұл ретте соңғы 5 жылда орталық жылытуға қосылған ауылдық мектептер санының артуы және қатты отынды пайдаланатын мектептер санының қысқаруы байқалады. Келесі кестеде 2017-2021 жылғы мектептердегі жылыту жүйесі көрсетілген.

12-кесте. 2017 және 2021 жылдары қала-ауыл бөлінісінде жылыту түрлері

	2017	2021
--	------	------

	Қала	Ауыл	Қала	Ауыл
орталық	70,2%	5,5%	68,5%	7,1%
қатты отынмен	10,5%	58,3%	8,6%	51,4%
сұйық отынмен	6,4%	12,6%	4,7%	12,3%
газ отынымен	11,3%	16,3%	14,7%	19,4%
электр қазандығын жылыту	1,5%	4,9%	1,3%	4,8%
жылытудың басқа түрімен	0,1%	2,3%	0,4%	2,3%
автономды қазандық	-	-	1,8%	2,8%

2022 оқу жылында ауыл мектептерінің жылыту жүйесіне тоқталсақ. Мектептердің жылыту жүйесі бойынша ақпарат келесі кестеде берілген.

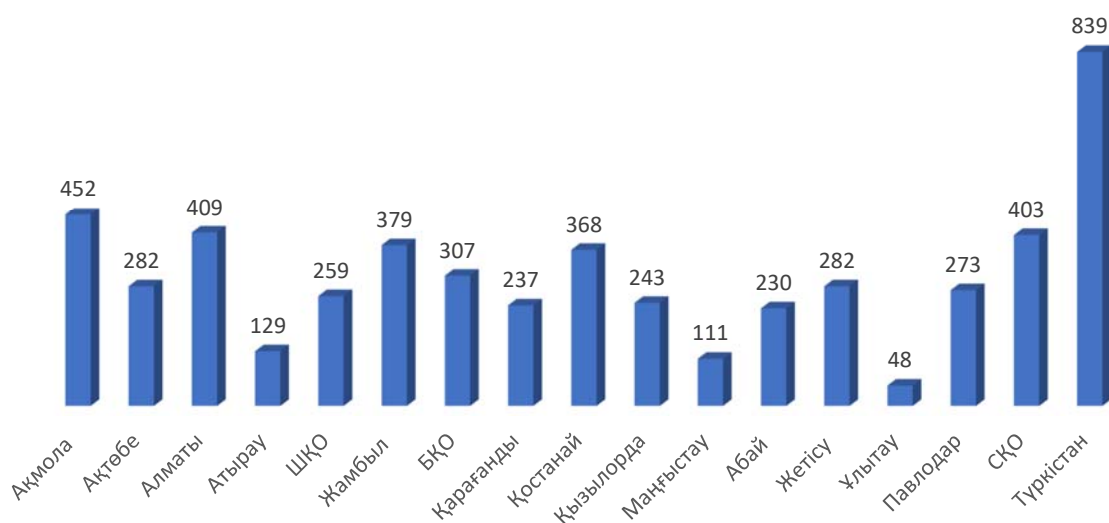
13-кесте. Ауыл мектептерінің жылыту жүйесі бойынша мәлімет

№	Өңірлер	барлығы	автоном	газбен	сұйық отын	қатты отын	басқа түрде	ортал	электрлік
1	Ақмола	452	66	1	1	262	-	119	3
2	Ақтөбе	282	27	97	17	116	-	9	16
3	Алматы	409	5	131	228	27	1	17	0
4	Атырау	129	9	110	3	2	-	4	1
5	ШҚО	259	1	4	16	65	25	15	133
6	Жамбыл	379	13	149	8	200	2	7	0
7	БҚО	307	-	247	5	27	4	17	7
8	Қарағанды	237	3	-	1	216	-	12	5
9	Қостанай	368	9	39	-	282	2	34	2
10	Қызылорда	243	3	30	127	75	-	7	1
11	Маңғыстау	111	21	81	-	-	-	8	1
12	Абай	230	2	-	1	153	23	10	41
13	Жетісу	282	2	1	183	54	32	10	-
14	Ұлытау	48	14	-	1	25	1	-	7
15	Павлодар	273	2	-	-	229	-	14	28
16	СҚО	403	6	-	1	348	20	23	5
17	Түркістан	839	76	253	38	453	-	17	2
	Барлығы	5251	259	1143	630	2534	110	330	245

Кестеден көріп отырғанымыздай, ауыл мектептері 8 түрлі жолмен жылытылады. Олар: автономды, газбен, сұйық отынмен, қатты отынмен, басқа түрде орталықтандырылған және электрлік жылыту жолмен. Талдауға алынған 5251 мектептің өңірлер бөлінісіндегі жылыту жүйесі бойынша мәлімет келесі суретте берілген.

26-сурет. Өңірлер бөлінісіндегі мектептер саны бойынша мәлімет

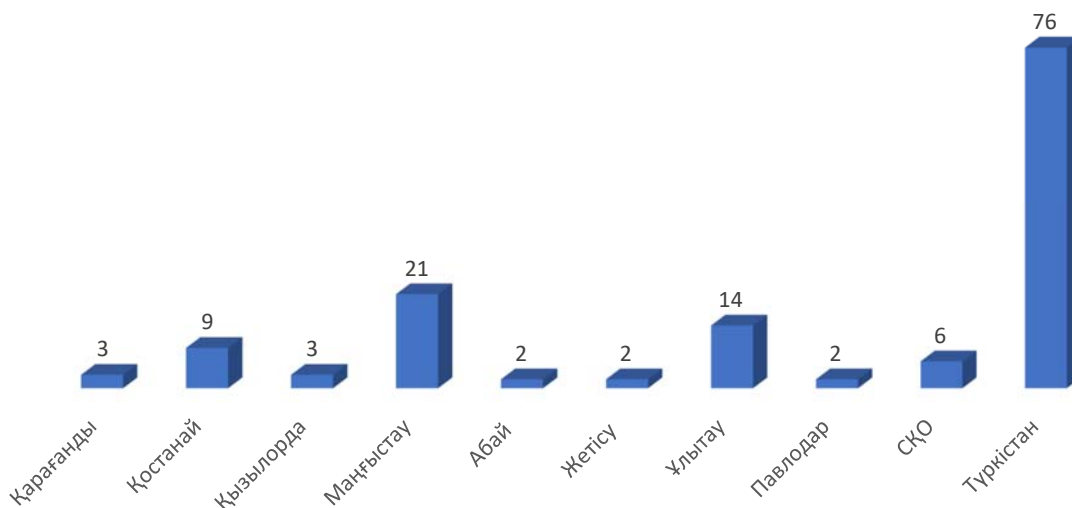
Барлық ауыл мектебі - 5251

Суреттен көріп отырғанымыздай, ауыл мектептерінің көбі Түркістан облысында (839), Ақмола облысында (452), Алматы облысында (409) және СҚО-да (403). Ең аз ауыл мектебі бар өңір Ұлытау облысында (48). Мектептердің автономды жылытуы бойынша мәліметі келесі суретте берілген.

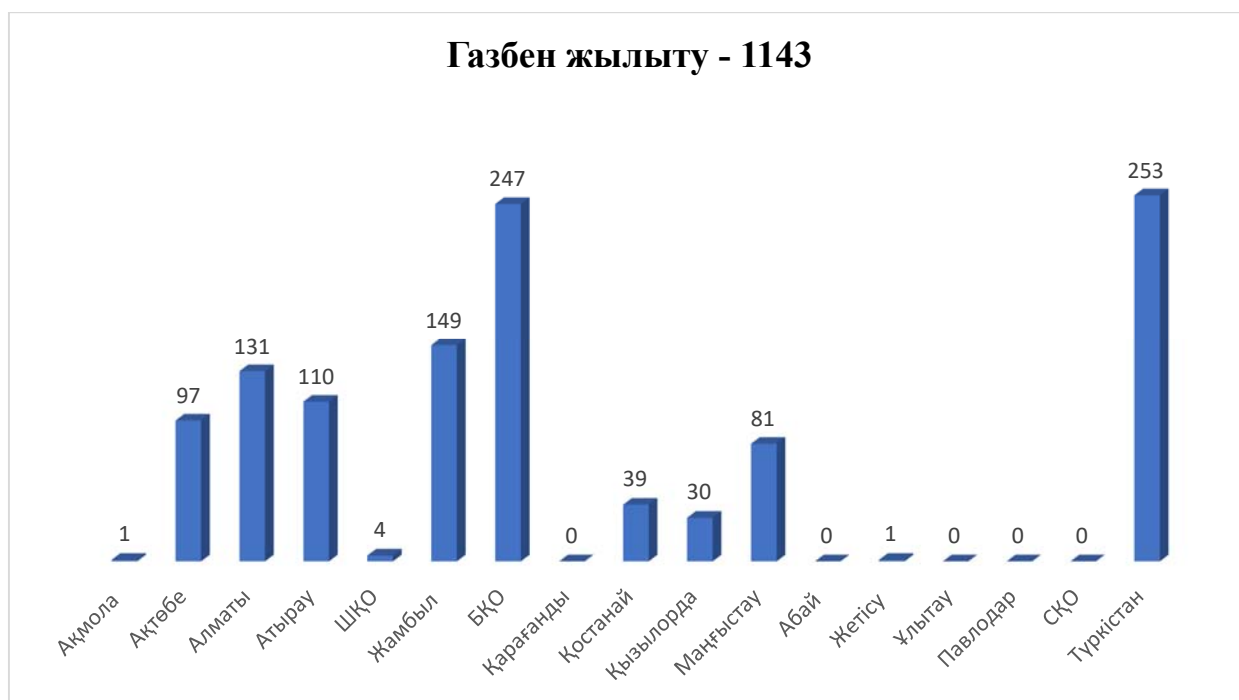
27-сурет. Ауыл мектептерін автономды жылыту бойынша мәліметі

Автономды жылыту - 259

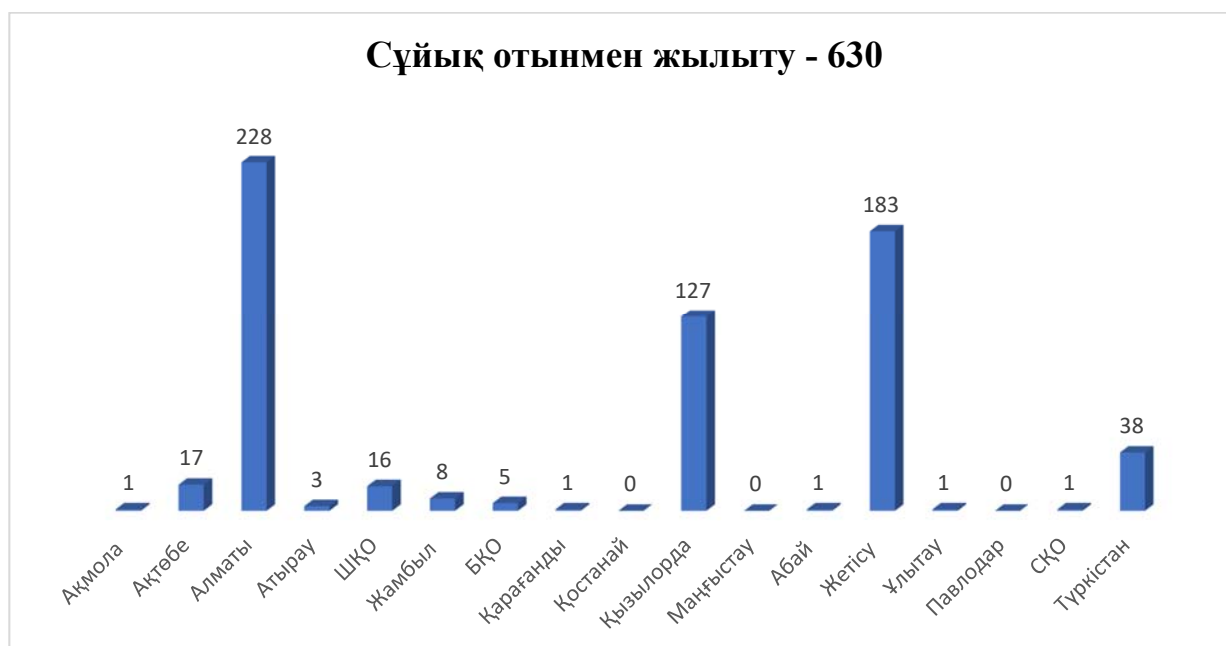
Ауыл мектептерінде 259 мектеп автономды түрде жылытады. Түркістан облысында 76 мектеп, Маңғыстау 21, Ұлытау облысында 14, Қостанай облысында 9, СҚО-да 6, Қызылорда, Қарағанды облыстарында 3 және Абай, Жетісу, Павлодар облыстарында 2 мектептен автономды жылыту жүйесімен жылытылады. Келесі суретте ауыл мектептерін газбен жылыту бойынша мәлімет берілген.

28-сурет. Ауыл мектептерін газбен жылыту бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, ауыл мектептерінің 1143-і газбен жылытылады. Оның: Түркістан облысында 253, БҚО-да 247, Жамбыл облысында 149, Алматы облысында 131, Атырау облысында 110, Ақтөбе облысында 97, Маңғыстау облысында 81, Қостанай облысында 39, Қызылорда облысында 30, ШҚО-да 4, Ақмола және Жетісу облыстарында 1 мектеп газбен жылыту жүйесі арқылы жұмыс жасайды. Келесі кестеде сұйық отынмен жылытылатын ауыл мектептері бойынша мәлімет берілген.

29-сурет. Ауыл мектептерін сұйық отынмен жылыту бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, ауыл мектептерінің 630-ы сұйық отынмен жылытылады. Өңірлер бөлінісі бойынша сараласақ Алматы облысында 228, Жетісу облысында 183, Қызылорда облысында 127, Түркістан облысында 38, Ақтөбе облысында 17, ШҚО-да 16, Жамбыл облысында 8, БҚО-да 5, Атырау облысында 3, Ақмола, Қарағанды, Абай, Ұлытау, СҚО-да 1 мектептен сұйық отын түрімен жылытылады. Келесі суретте ауыл мектептерін қатты отынмен жылыту бойынша мәлімет берілген.

30-сурет. Ауыл мектептерін қатты отынмен жылыту бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, көптеген өңірде қатты отынмен жылытуды қолданады. Зерттеуге алынған 2534 мектептің өңірлер арасындағы бөлінісіне тоқталсақ Түркістан облысында 453, СҚО-да 348, Қостанай облысында 282, Ақмола облысында 262, Павлодар облысында 229, Қарағанды облысында 216, Жамбыл облысында 200, Абай облысында 153, Ақтөбе облысында 116, Қызылорда облысында 75, ШҚО-да 65, Жетісу облысында 54, Алматы облысы мен БҚО-да 27, Ұлытауда 25 және Атырауда 2 мектеп қатты отынды пайдалану жолымен жылытылады. Келесі суретте жылытудың басқа түрін қолдану бойынша мәлімет берілген.

31-сурет. Ауыл мектептерінде жылытудың басқа түрін қолдану арқылы мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, жылыту жүйесінің басқа жолмен іске асыратын 110 ауыл мектебі бар. Өңірлер бөлінісінде Жетісу облысында 32, ШҚО-да 25, Абай облысында 23, СҚО-да 20, БҚО-да 4, Жамбыл, Қостанай облыстарында 2 және Алматы, Ұлытау облыстарында 1 мектептен жылытудың басқа түрін қолданып жылытылады. Келесі суретте ауыл орталықтандырылған жылыту жүйесін қолданатын мектептер бойынша мәлімет берілген.

32-сурет. Орталықтандырылған жылыту жүйесін қолданатын мектептер бойынша мәлімет.

Суреттен көріп отырғанымыздай, 330 ауыл мектебі орталықтандырылған жылыту жүйесіне қосылған. Өңірлер бойынша сараласак, орталықтандырылған жылыту жүйесіне қосылған ең көп мектеп Ақмола облысында (119), Қостанай облысында (34), СҚО-да (23), Алматы, Түркістан және БҚО-да (17), ШҚО-да (15), Павлодар облысында (14), Абай, Жетісу облыстарында (10), Ақтөбе облысында (9), Маңғыстау облысында (8), Жамбыл, Қызылорда облыстарында (7), Атырау облысында 4 мектеп орталықтандырылған жылыту жүйесіне қосылған. Келесі суретте мектептерді электрлік жылыту арқылы мәлімет берілген.

33-сурет. Мектептерді электрлік қуат арқылы жылыту жүйесіне қосылған мектептер бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, ауыл мектептерінің 245 мектебі электрлік жолмен жылытылады. Өңірлер бөлінісінде ШҚО-да 133, Абай облысында 41, Павлодар облысында 28, Ақтөбе облысында 16, БҚО, Ұлытау облыстарында 7, Қарағанды мен СҚО-да 5, Ақмола облысында 3, Атырау, Қызылорда, Маңғыстау облыстарында 1 мектептен электрлік жолмен жылытылады.

Жоғарыда сараланған мәліметтерде ауыл мектептеріндегі жылыту жүйесі талданып көрсетілді. Мектептің жылыту жүйесінің дұрыс болуы білім алушылардың сапалы, қолжетімді білім алуы мен денсаулығына тигізетін әсері бар екен анық. Ауыл мектептерінің шалғайда орналасқан шағын жинақты мектептерге қарағанда жағдайы жақсырақ. Келесі кезекте шағын жинақты мектептердегі жылыту жүйесіне тоқталып өтсек. Келесі кестеде шағын жинақты ауыл мектептерінің жылыту жүйесі берілген.

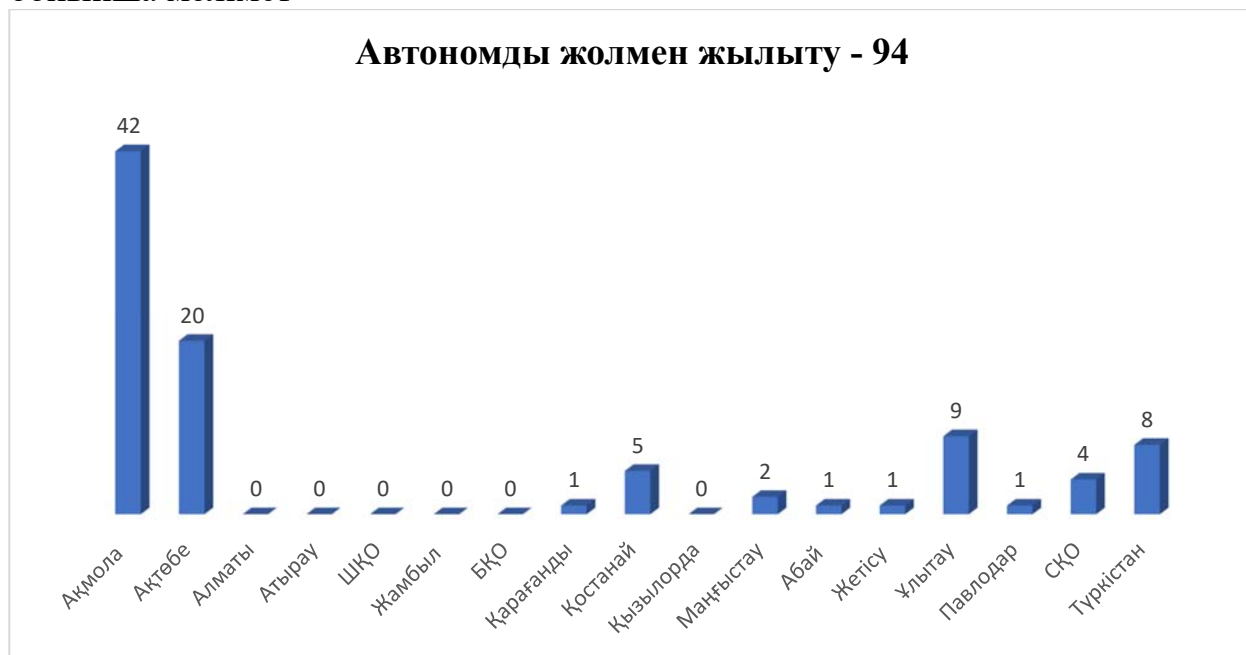
14-кесте. Шағын жинақты мектептердегі жылыту жүйесі бойынша мәлімет.

№	Өңірлер	барлығы	автон	газбен	сұйық отын	қатты отын	басқа түрде	ортал	электрлік
1	Ақмола	349	42	-	-	220	-	85	2
2	Ақтөбе	202	20	44	15	104	-	3	16
3	Алматы	81	-	6	53	22	-	-	-
4	Атырау	27	-	22	2	2	-	1	-
5	ШҚО	194	-	4	11	47	24	4	104
6	Жамбыл	126	-	20	6	98	1	1	-
7	БҚО	216	-	165	3	27	4	10	7
8	Қарағанды	162	1	-	-	156	-	2	3
9	Қостанай	295	5	25		246	2	15	2
10	Қызылорда	14	-	-	4	10	-	-	-
11	Маңғыстау	10	2	5	-	-	-	2	1
12	Абай	146	1	-	1	92	21	-	31
13	Жетісу	151	1	-	81	50	19	-	-
14	Ұлытау	33	9	-	2	20	1	1	-
15	Павлодар	211	1	-	-	186	-	3	21
16	СҚО	347	4			312	15	11	5
17	Түркістан	132	8	18	10	95			1
	Барлығы	2696	94	308	188	1687	87	138	193

Берілген кестеде шағын жинақты 2696 мектептерді жылыту жолдары және өңірлер арасындағы мектептердің саны берілген. Келесі суретте мектептердің жылыту жүйесі бойынша саралау берілген.

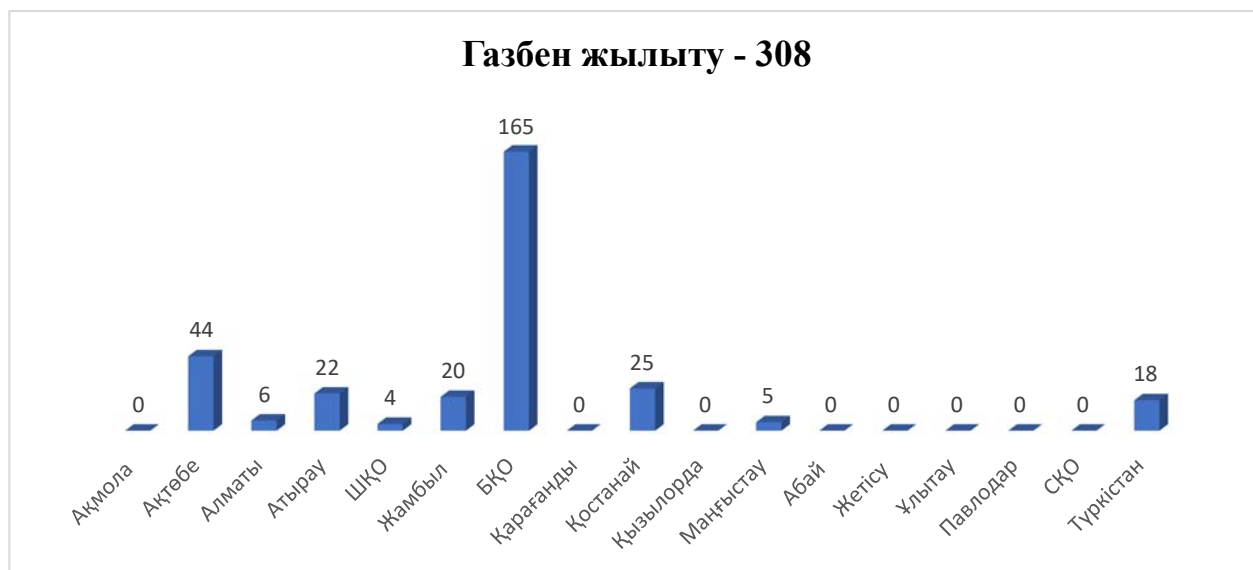
34-сурет. Шағын жинақты мектептерді автономды жолмен жылыту

бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, автономды жолмен жылытатын мектептер саны – 94. Оның ең көбі Ақмола облысында (42), Ақтөбе облысында (20) және ең азы Қарағанды, Абай, Жетісу, Павлодар облыстарында (біреуден) берілген.

35-сурет. Шағын жинақты мектептерді газбен жылыту бойынша мәлімет

Елімізде газбен жылытылатын 308 шағын жинақты мектеп бар. Оның 165-і БҚО-да, 44 мектеп Ақтөбе облысында, 25 мектеп Қостанай облысында 22 мектеп Атырау облысында, 20 мектеп Жамбыл облысында, 18 мектеп Түркістан облысында, 6 мектеп Алматы облысында, 5 мектеп Маңғыстау облысында, 4 мектеп ШҚО-да тіркелген. Келесі суретте сұйық отынмен жылытылатын мектептері бойынша мәлімет берілген.

36-сурет. Сұйық отынмен жылытылатын шағын жинақты мектептер бойынша мәлімет

Шағын жинақты мектептің 188-і сұйық отынмен жылытылады. Оның өңірлер бойынша бөлінісінде: Жетісу облысында 81, Алматы облысында 53, Ақтөбе облысында 15, ШҚО-да 11, Түркістан облысында 10, Жамбыл облысында 6, Қызылорда облысында 4, Атырау, Ұлытау облыстарында 2 мектептен және Абай облысында 1 мектеп сұйық отынмен жылытылады. Келесі суретте қатты отынмен жылытылатын шағын жинақты мектептер бойынша мәлімет берілген.

37-сурет. Шағын жинақты мектептерді қатты отынмен жылыту бойынша мәлімет

Шағын жинақты мектептердің 1687-сі қатты отынмен жылытылады.

Өңірлер бойынша сараласақ, 312 мектеп СҚО-да, 246 мектеп Қостанай облысында, 220 мектеп Ақмола облысында, 186 мектеп Павлодар облысында, 156 мектеп Қарағанды облысында, 104 мектеп Ақтөбе облысында, 98 мектеп Жамбыл облысында, 95 мектеп Түркістан облысында, 92 мектеп Абай облысында, 50 мектеп Жетісу облысында, 47 мектеп ШҚО-да, 27 мектеп БҚО-да, 22 мектеп Алматы облысында, 20 мектеп Ұлытау облысында 10 мектеп Қызылорда облысында қатты отынмен жылытылады.

Шағын жинақты мектептерді жылыту басқа түрде жүргізілетін мектептерге 87 мектеп жатады. Келесі суретте осы мектептердің өңірлер бойынша саралауы берілген.

38-сурет. Шағын жинақты мектептерді басқа жолмен жылыту бойынша мәлімет

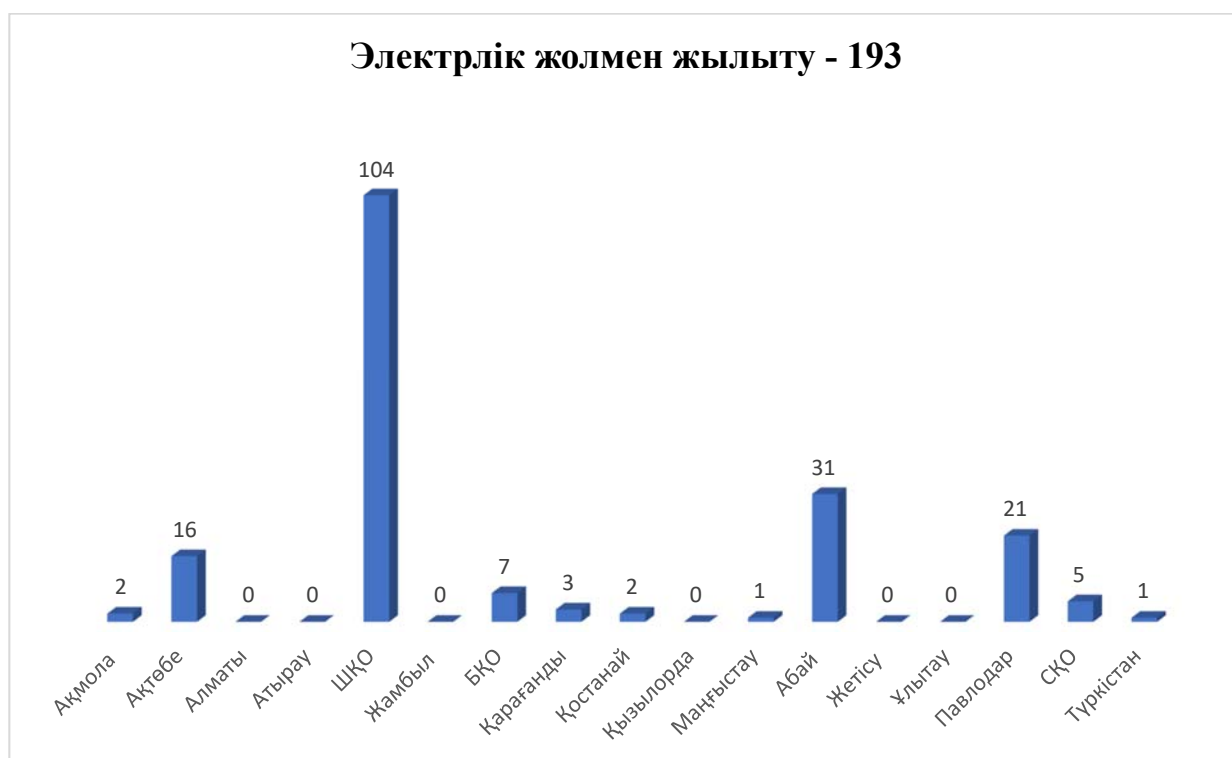
Шағын жинақты мектептерде жылытудың басқа түрі 87 мектепте қарастырылған. Өңірлер бойынша сараласақ, ШҚО-да 24 мектеп, Абай облысында 21 мектеп, Жетісу облысында 19, СҚО-да 15, БҚО-да 4, Қостанай облысында 2 және Жамбыл мен Ұлытау облыстарында бір мектептен жылытудың басқа түрін қолданады екен. Келесі суретте орталықтандырылған жүйемен жылытылатын шағын жинақты мектептер бойынша мәлімет берілген.

39-сурет. Шағын жинақты мектептерді орталықтандырылған жүйе арқылы жылыту бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, 138 мектеп орталықтандырылған жүйе арқылы жылытылады. Өңірлер бойынша сараласақ, 85 мектеп Ақмола облысында, 15 мектеп Қостанай облысында, 11 мектеп СҚО-да, 10 мектеп БҚО-да, 4 мектеп ШҚО-да, 3 мектептен Павлодар, Ақтөбе облыстарында, 2 мектептен Маңғыстау, Қарағанды облыстарында және 1 мектептен Атырау, Жамбыл, Ұлытау облыстарында тіркелген. Келесі суретте шағын жинақты мектептерді электрлік жолмен жылыту бойынша мәлімет берілген.

40-сурет. Шағын жинақты мектептерді электрлік жолмен жылыту бойынша мәлімет

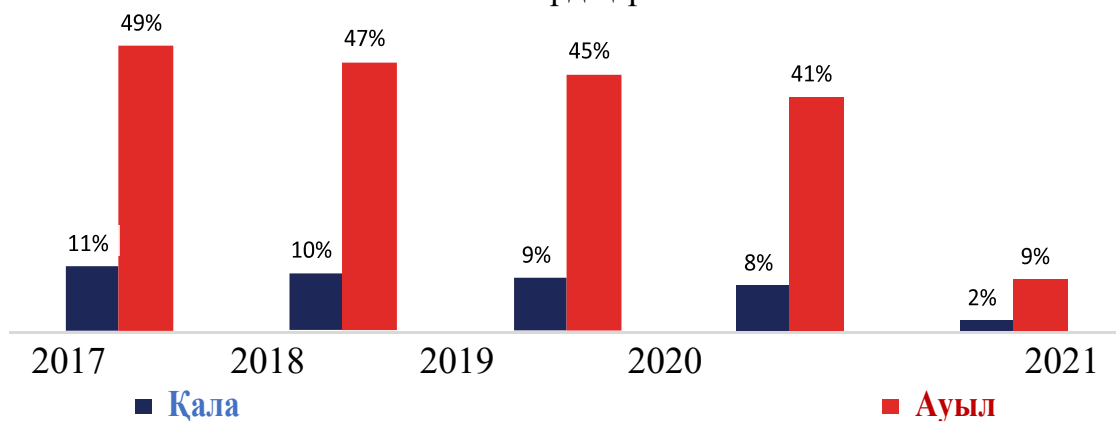
Суреттен көріп отырғанымыздай, 193 шағын жинақты мектеп электрлік жолмен жылытылады. Өңірлер бойынша сараласақ. Электр қуатымен жылытылатын 104 шағын жинақты мектеп ШҚО-да, 31 мектеп Абай облысында, 21 мектеп Павлодар облысында, 16 мектеп Ақтөбе облысында, 7 мектеп БҚО-да, 5 мектеп СҚО-да, 3 мектеп Қарағанды облысында, 2 мектептен Ақмола, Қостанай облыстарында және бір мектептен Түркістан, Маңғыстау облыстарында 1 мектептен тіркелген.

Жалпы мектептердегі жылыту жүйесі дұрыс іске қосылуы, салқын ауа райында білім алушылар үшін сыныптардың жылы болуы бала денсаулығы мен қолжетімді, қауіпсіз білім беру ортасын құруды қамтамасыз етеді.

Ауыл мектептеріндегі білім алушылардың қауіпсіздік жағдайы күн тәртібінде тұрған мәселелердің бірі. Қауіпсіздік мәселесінде ең алдымен ауыл мектептеріндегі дәретхана мәселесіне тоқталсақ.

Аула дәретханалары бар мектептердің көпшілігі ауылдық жерлерге тиесілі. 2017-2021 жыл аралығында ауылдық жерлерде аулалық дәретханалары бар мектептер үлесінің 49% - дан 9% - ға дейін қысқаруы байқалған.

41-сурет. Қала-ауыл бөлінісінде 2017-2021 жж. аулалық дәретханалары бар мектептердің үлесі

2022 жылғы мәліметтер бойынша 5250 ауыл мектебі әжетханамен жабдықталған. Бұл бойынша ақпарат келесі суретте берілген.

42-сурет. Әжетханасы бар ауыл мектептері бойынша мәлімет

Келесі суретте дәретханасы ауыл мектептері бойынша ақпарат сараланып берілген. Ауыл мектептерінің 1323-де сыртқы жылы дәретханасы бар. Ол туралы

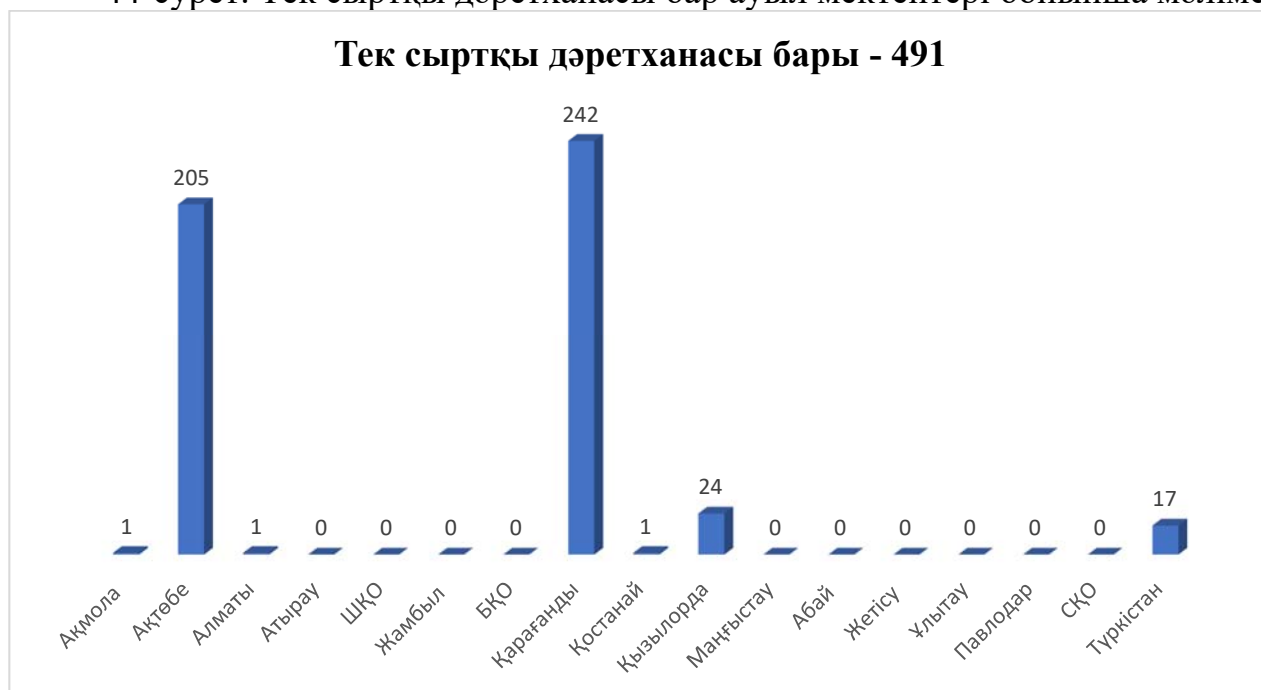
ақпаратты келесі суреттен көруге болады.

43-сурет. Сыртқы жылы дәретханасы бар мектептер бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, сыртқы жылы дәретханасы бар мектептер 1323. Өңірлер бойынша сараласақ, 299 мектеп Түркістан облысында, 252 мектеп БҚО-да, 207 мектеп Қызылорда облысында, 165 мектеп Ақтөбе облысында, 156 мектеп Алматы облысында, 116 мектеп Қостанай облысында, 52 мектеп Жетісу облысында, 49 мектеп Атырау облысында, 6 мектеп Ақмола облысында, 5 мектептен ШҚО мен Маңғыстау облыстарында, 3 мектептен Жамбыл және Ұлытау облыстарында, 1 мектептен Қарағанды, Павлодар, СҚО-да тіркелген. Келесі суретте тек сыртқы дәретханасы бар мектептер көрсетілген.

44-сурет. Тек сыртқы дәретханасы бар ауыл мектептері бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, 491 мектепте тек сыртқы дәретханасы бар. Өңірлер бойынша сараласақ, 242 ауыл мектептері Қарағанды облысында, 205 мектеп Ақтөбе облысында, 24 мектеп Қызылордада, 17 Түркістан облысында, Ақмола, Алматы, Қостанай облыстарында бір-бір мектептерде тек сыртқы дәретханасы бары тіркелген. Келесі суретте тек жылы дәретханасы бар мектептер тіркелген.

45-сурет. Тек жылы дәретханасы бары ауыл мектептері бойынша мәлімет

Берілген сурет бойынша өңірлер арасындағы жылы дәретханасы бар ауыл мектептері берілген. Өңірлер бойынша сараласақ, Түркістан облысында 487, Ақмола облысында 449, СҚО-да 396, Жамбыл облысында 348, Павлодар облысында 275, ШҚО мен Қостанай облыстарында 253, Жетісу облысында 230, Алматы облысында 229, Абай облысында 227, Маңғыстау облысында 92, Атырау облысында 78, БҚО-да 71, Ұлытау облысында 48 мектепте тіркелген.

Білім алушылар үшін қауіпсіз ортаны қалыптастыру

Ұлттық білім беру деректер қорының мәліметтеріне сүйенсек, ауылдық мектептерде бейнебақылау, турникет саны аз екенін көрсетті. Сонымен қатар дәретханалардың 9%-ы ауылдық жерлерде сыртта орналастырылған.

Көптеген ауыл мектептерінің қазіргі жағдайы талапқа сай емес екені белгілі. Ауылдық мектептің бейнебақылау жүйесін Ішкі істер органдарының жедел басқару орталықтарына қосу арқылы қамтамасыз ету қажет.

Соңғы 5 жылда қалалық жерде үш ауысымды мектептер үлесінің 2017 жылғы 3% - дан 2021 жылы 5% - ға дейін, ауылдық жерлерде 1% - дан 2% - ға дейін ұлғаюы байқалады. Бұл ретте қалада бір және екі ауысымда жұмыс істейтін мектептердің үлесі тұрақты болып қалады және 2021 жылы тиісінше 13% және 83% -. құрайды. Өз кезегінде

ауылдық жерлерде бір ауысымды мектептер желісінің 6% - ға қысқаруы (2021-29%), екі ауысымды мектептер үлесінің 5% - ға артуы байқалады.

15-кесте. Ауылдық жерде үш ауысымда оқытатын мектептер бойынша мәлімет

№	Өңірлер	барлығы	Ауылдық мектептер	Үш ауысымды оқытатын ауыл мектептері
1	Ақмола	2	1	Аршалы ауданы, Жібек жолы ауылы, «Жібек жолы ауылының жалпы білім беретін мектебі» КММ
2	Ақтөбе	6	5	Алматы ауданы, «№78 орта мектеп-гимназиясы» КММ, «Дінмұхамед Қонаев атындағы жалпы білім беретін орта мектебі» КММ. Астана ауданы «№63 жалпы білім беретін орта мектеп-лицей» КММ, «№64 жалпы білім беретін орта мектеп» КММ, «№ 12 орта мектеп» КММ
3	Алматы	55	50	Еңбекші қазақ ауданында: 4, Жамбыл ауданында: 9, Іле ауданында: 19, Қарасай ауданында: 11, Талғар ауданында: 6, Ұйғыр ауданында: 1 мектеп.
4	Атырау	12	3	Томарлы ауылы, Атырау облысы білім басқармасының Атырау қаласы білім бөлімінің «№39 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, Еркінқала ауылы «Еркінқала Жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, Тасқала ауылы Атырау қаласы білім бөлімінің «Т. Амандосов атындағы жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
5	ШҚО	0	0	
6	Жамбыл	4	3	Меркі ауданы, Ойтал ауылы «№48 жалпы білім беретін мектеп» КММ, Қарасу ауылы «Александр Пушкин атындағы №7 орта мектеп» КММ, Андас батыр ауылы «№21 жалпы білім беретін мектеп» КММ
7	БҚО	8	6	Қызылтал ауылы «Ақсай қаласының № 7 жалпы білім беретін мектебі» КММ, Зачаган кенті «Хиуаз Доспанова атындағы №30 жалпы білім беретін мектебі» КММ, Зачаган кенті «№20 жалпы білім беретін мектебі» КММ, Подстепное ауылы «Подстепное жалпы білім беретін мектебі» КММ, Деркөл кенті «№49 жалпы білім беретін мектебі» КММ Зачаган кенті» мектеп-лицей» КММ «№ 38

				А.Н.Молдағұлова атындағы»
8	Қарағанды	1	0	
9	Қостанай	0	0	
10	Қызылорда	6	1	Досан ауылы, қала бойынша білім бөлімінің «№ 280 негізгі мектебі « коммуналдық мемлекеттік мекемесі
11	Маңғыстау	18	10	Жаңаөзен оданы - 1 (Рахат ауылы), Маңғыстау ауданы – 1. Жиындай ауданы – 6, Түпқараған ауданы – 2.
12	Абай	0		
13	Жетісу	0		
14	Ұлытау	0		
15	Павлодар	3	0	
16	СҚО	0		
17	Түркістан	10	6	Жетісай ауданы – 1, Ордабасы ауданы – 1, Сайрам ауданы – 1. Сарыағаш ауданы – 2, Созақ ауданы – 1.
	Астана қ.	8		
	Алматы қ.			
	Шымкент қ	5		
	Қосшы қ.	1		
	Барлығы	139	278	

Кестеден көріп отырғанымыздай, 278 ауыл мектебінде үш ауысымды оқытылады. Аталған мәселе де білім алушылардың білімдегі алшақтықты тудыратындығы белгілі.

Шағын жинақты мектептердің инфрақұрылымы мен материалдық-техникалық базасына тоқталар болсақ, ағымдағы жағдай бойынша қала мектебі мен ауыл мектебі арасындағы алшақтықты назарларыңызға ұсынып отырмыз.

Қазіргі таңда қалада - 11, ауылдық жерде – 25 апатты мектеп бар. Оның күрделі жөндеуді қажет ететіні ауылдық мектептер. Мектептегі спортзалдың жоқтығы ауылда басым екені белгілі. 10,2% ыңғайластырылған ауыл мектебінде – спортзал жоқ. 25 % ауыл мектебінде спортзал жоқ. 15 % ауыл мектебінде кітапхана қарастырылмаған.

Білімдегі алшақтықты тудыратын ендігі мәселе – интернет мәселесі.

Берілген мәселенің шешу жолдары: «Nur Otan» партиясының қолдауымен 2025 жылға дейін 5000 мектептерді жаңғырту бағдарламасы негізінде жүзеге асырылады. «Ауыл – Ел бесігі» салааралық жобаны жүзеге асыру және «Оқуға құштар мектеп» жобасын жүзеге асыру бойынша мектептің кітапхана қорын, Wi-Fi арқылы «е-кітапхананы» толықтыру ұсынылады.

Екі есе көп қалалық мектептер (90%) жоғары жылдамдыққа қол жеткізе алады интернет (7 Мбит/с - тан жоғары) ауыл мектептерімен салыстырғанда (45%). Жалпы, 2021 жылы қазақстандық қалалық мектептердің 100 %-ы интернетке және 99%-ы ауылдық мектептерге қосылған. Келесі кестеде шағын жинақты ауыл мектептеріндегі интернет мәселесі берілген.

16-кесте. Интернет жылдамдығы 4 М/бит секундтан жоғары шағын

жинақты мектептер бойынша мәлімет

№	Өңірлер	барлығы	4 М\с	5	6	7	8	9	10	+10
1	Ақмола	273	11	1	3		194		33	31
2	Ақтөбе	160	75	1			18		46	20
3	Алматы	45	20	1			6		4	14
4	Атырау	20	2	1			4		7	6
5	ШҚО	183	143	1	1	1	19		18	
6	Жамбыл	95	15				5		68	7
7	БҚО	193	38				56		73	26
8	Қарағанды	149	79	1			44	1	18	6
9	Қостанай	266	24	1			162		53	26
10	Қызылорда	14	3				10		1	
11	Маңғыстау	5							4	1
12	Абай	139	102				10	1	20	6
13	Жетісу	135	57	1	1	1	5		48	22
14	Ұлытау	33	12				11		9	1
15	Павлодар	139	2				18		106	13
16	СҚО	236	55		1		120	2	53	5
17	Түркістан	90	31	4	1	2	37		15	
	Барлығы	2175	669	12	7	4	719	4	576	184

Кестеден көріп отырғанымыздай, талдауға 2176 шағын жинақты мектеп алынған. Оның 4 М/бит секундпен 669, 5 М/бит секундпен 12, 6 М/бит секундпен 7, 7 М/бит секундпен 4, 8 М/бит секундпен 719, 9 М/бит секундпен 4, 10 М/бит секундпен 576 және 10 М/бит секундтан жоғарысы 184 мектеп тіркелген. Кейбір зерттеулер бойынша ауыл мектептерінің жағдайы қағазда бір санды көрсетсе, нақты факті бойынша ол саннан төмен болуы мүмкін жағдайлар кездеседі.

«Ақпараттық талдау орталығының» зерттеулеріне сүйенсек, ауыл мектептеріндегі білім алушылардың білім сапасы қала мектептерінің білім алушыларына қарағанда едәуір төмен екені айтылып келеді. 2018 жылы елімізде қазақстандық оқушылардың қатысуымен өткізілген PISA, ICILS, TIMSS халықаралық зерттеулерінің нәтижелері де осыны айқындады.

Келесі суреттен көріп отырғанымыздай, ауыл мектептері оқушыларының оқу нәтижелері қалалық қатарластарына қарағанда оқу сауаттылығы бойынша – **38 балға**, математикалық сауаттылық бойынша – **22 балға**, жаратылыстану – ғылыми сауаттылықтары бойынша – **23 балға** төмен. Компьютерлік сауаттылық бойынша ауыл оқушылары қалалық білім алушылардан **70 балға** артта қалған.

46-сурет. Халықаралық зерттеулердің көрсеткіштері

Ал шағын жинақты мектеп білім алушылары «математикалық сауаттылық» бойынша ауыл мектебінің білім алушыларынан 21 балға және «жаратылыстану» бойынша 33 балға артта қалғаны анықталып отыр. Зерттеулер нәтижесінде көрсетілген алшақтықты азайту мақсатында келесідей индикаторларды ұсынуға болады.

47-сурет. Халықаралық салыстырмалы зерттеулер көрсеткіштері бойынша ұсыныстар

Суретте берілген индикаторларды басшылыққа алып жұмыстар жүргізілсек белгіленген уақытта көрсетілген нәтижеге қолжеткізуге болады.

Көріп отырғанымыздай, халықаралық зерттеулер компьютерлік тесттер арылы жүзеге асырылатындығы белгілі. Сондықтан келесі кестеде қала мектебі

мен ауыл мектептеріндегі интернет мәселесін зерделесек. Республика бойынша 53 мектепте интернеті жоқ екені анықталып отыр. Оның 22 ауыл және 31-і қала мектебі. Келесі кестеде интернет мәселесіне сараптама жасалған. Мектепте интернет мәселесінің жоқ болуы, шешілмеуі қала мен ауыл арасындағы білімдегі алшақтықты тудыратындығы белгілі.

17-кесте. Интернеті жоқ мектептер бойынша мәлімет

№	Өңірлер	Интернеті жоқ ауыл	қала	Комп жоқ ауыл	қала	Интер бар компь жоқ	қала	Интернеті бар ауыл	Интернеті бар қала
1	Ақмола	3	3	3		3		452	102
2	Ақтөбе		2		1		2	282	144
3	Алматы	5		5	1	1	2	409	51
4	Атырау		3		1			129	91
5	ШҚО	1	2	1		1		259	103
6	Жамбыл	1		2		1		380	123
7	БҚО				1			306	75
8	Қарағанды	3	4		9		4	238	200
9	Қостанай		1	1	1	1	1	368	109
10	Қызылорда				1			243	87
11	Маңғыстау	1		2	1			111	74
12	Абай	1	1	3	1	2		230	86
13	Жетісу				1		1	282	67
14	Ұлытау		1					48	39
15	Павлодар		2					274	97
16	СҚО		1					403	64
17	Түркістан	7	5	6	6	2		839	162
18	Шымкент		6		11				253
19	Алматы				5				330
20	Астана				5				164
21	Қосшы								5
	Барлығы	22	31	22	45	11	10	5253	2426

Берілген кестені өңірлер аралығында жеке-жеке тоқталып өтсек. Келесі суретте интернеті жоқ ауыл мектептері бойынша ақпарат берілген.

48-сурет. Интернеті жоқ ауыл мектептері бойынша мәлімет

Интернеті жоқ ауыл мектептері - 22

Суреттен көріп отырғанымыздай, республика бойынша Түркістан облысында 7 мектепте, Алматы облысы бойынша 5 мектепте, Ақмола, Қарағанды облыстары бойынша 3 мектепте, ШҚО, Жамбыл, Маңғыстау, Абай облыстары бойынша 1 мектептен интернеті жоқ мектеп болып тіркелген. Келесі суретте интернеті жоқ қала мектептері берілген.

49-сурет. Интернеті жоқ қала мектептері бойынша ақпарат

Интернеті жоқ қала мектептері - 31

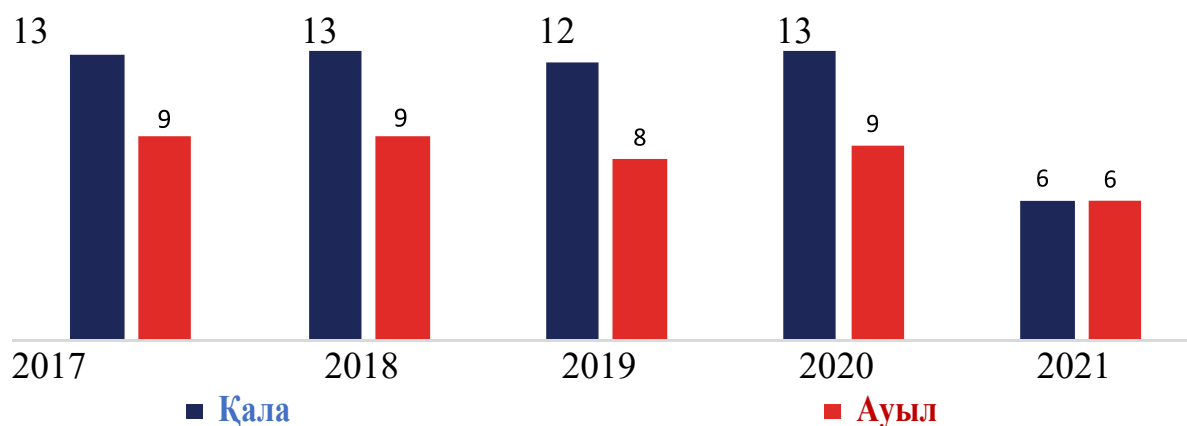

Суреттен көріп отырғанымыздай, 31 қала мектебінде интернет тартылмаған. Өңірлер бойынша сараласақ, Шымкент қаласында 6 мектепте, Түркістан қаласында 5 мектепте, Қарағанды қаласында 4 мектепте Ақмола, Атырау облыстарында 3 мектептен, Ақтөбе, ШҚО, Павлодар облыстарында 2 мектептен және Қостанай, Абай, Ұлытау, СҚО-да 1 мектептен интернеті жоқ қала мектебі ретінде тіркелген.

2021 жылы ауылдық мектептерде де, қалалық мектептерде де бір

компьютерге шаққандағы оқушылар саны 6 адамды құраған. Келесі суретте 2017-2021 жылдардағы бір компьютерге келетін оқушы саны берілген.

50-сурет. Бір компьютерге оқушылар саны, 2017-2021 жж.

Осылайша, ҰБДБ-ның ресми мәліметтеріне сәйкес, ауылдық мектептер барлық көрсеткіштер бойынша қалалық мектептерге қарағанда қолайсыз жағдайда емес деп қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар, келесі бөлімдерде айтылғандай, ауылдық мектеп директорлары қалалық мектеп директорларымен салыстырғанда мектеп ресурстарының тапшылығы мен сапасының жеткіліксіздігін жиі атап өтеді.

51-сурет. Компьютері жоқ ауыл мектептері бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, Түркістан облысында 6 мектеп, Алматы облысында 5 мектеп, Ақмола, Абай облыстарында 3 мектептен, Жамбыл, Маңғыстау облыстарында 2 мектептен және ШҚО, Қостанай, облыстарында 1 мектепте компьютері жоқ болып тіркелген. Келесі суретте компьютері жоқ қала мектептері бойынша ақпарат берілген.

52-сурет. Компьютері жоқ қала мектептері бойынша мәлімет

2022 оқу жылында 45 қала мектебінде компьютері жоқ мектеп болып тіркелген. Оның өңірлер бойынша сараласақ, 11 мектеп Шымкент қаласында, 9 мектеп Қарағанды қаласында, 6 мектеп Түркістан қаласында, 5 мектептен Алматы мен Астана қалаларында тіркелген. Жалпы мектептерде компьютерлердің болмауы немесе заманауи талапқа сай болмауының өзі үлкен мәселелерді туындатады. Ғылым мен техника қарқынды дамыған заманда мектеп білім алушыларының заманауи техникалық құралдарды пайдалана алмауы дұрыс емес жағдай.

Сонымен қатар 2022-2023 оқу жылында интернеті бар, компьютері жоқ ауыл мектептері де тіркелген. Олардың қазіргі саны 11 мектеп. Мәлімет келесі суретте берілген.

53-сурет. Интернеті бар, компьютері жоқ ауыл мектептері бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, 11 ауыл мектебінде интернеті бар, компьютері жоқ мектептер болып саналады. Өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола облысында 3 мектеп, Абай және Түркістан облыстарында 2 мектептен және Алматы, ШҚО, Жамбыл, Қостанай облыстарында бір мектептен интернеті

бар, компьютері жоқ ауыл мектептері болып тіркелген. Келесі кестеде интернеті бар, компьютері жоқ қала мектебі бойынша мәлімет берілген.

54-сурет. Интернеті бар, компьютері жоқ қала мектептері бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, интернеті бар, компьютері жоқ қала мектептері бойынша ақпарат берілген. Интернеті бар, компьютері жоқ қала мектептерінің саны 10. Олар Қарағанды қаласында – 4, Ақтөбе мен Алматы қаласында 2-ден және Қостанай мен Жетісу қалаларында 1-ден тіркелген. Бұл да бір ойланатын жағдай. Мектеп әкімшілігіне қала мектептерін компьютерлік құралдармен жабдықтау ұсынылады. Келесі суретте интернеті бар ауыл мектептері бойынша ақпарат ұсынылған.

55-сурет. Интернеті бар ауыл мектептері бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, интернеті бар ауыл мектептерінің саны 5253. Ақмола облысында 452, Ақтөбе облысында 282, Алматы облысында 409, Атырау облысында 129, ШҚО-да 259, Жамбыл облысында 380, БҚО-да 306, Қарағанды облысында 238, Қостанай облысында 368, Қызылорда облысында

243, Маңғыстау облысында 111, Абай облысында 230, Жетісу облысында 282, Ұлытау облысында 48, Павлодар облысында 274, СҚО-да 403 және Түркістан облысында 839 интернеті бар ауыл мектебі тіркелген. Яғни бұл мектептерде сапалы білім алуға толық мүмкіндік қарастырылған деуге болады.

56-сурет. Интернеті бар қала мектептері бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында 102, Ақтөбе облысында 144, Алматы облысында 51, Атырау облысында 91, ШҚО-да 103, Жамбыл облысында 123, БҚО-да 75, Қарағанды облысында 200, Қостанай облысында 109, Қызылорда облысында 87, Маңғыстау облысында 74, Абай облысында 86, Жетісу облысында 67, Ұлытау облысында 39, Павлодар облысында 97, СҚО-да 64, Түркістан облысында 162, Шымкент қаласында 253, Алматы қаласында 330, Астана қаласында 164 және Қосшы қаласында 5 мектеп интернеті бар мектеп болып тіркелген. Яғни бұл мектептерде білім алушылар үшін сапалы білім алуға толық мүмкіндік қарастырылған деуге болады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен жабдықтау және қашықтан оқыту бойынша мәлімет. Ағымдағы жағдайда: ауылдық ШЖМ-лардың компьютерлік паркі 80%-ға ескірген, мультимедиялық кабинеттер, интерактивті тақталармен аз қамтамасыз етілген. Біріктірілген сыныптарда оқытудың қолда бар әдістемелері жеткілікті түрде тиімді пайдаланылмайды.

ТМ базасында оқу сессияларын ұйымдастырудағы кемшіліктер АКТ базасының төмендігі де өзекті мәселе. Материалды-техникалық базаның төмендігі, қосымшаға білім берудің шектеулігі барлығы шешуді қажет ететін мәселе.

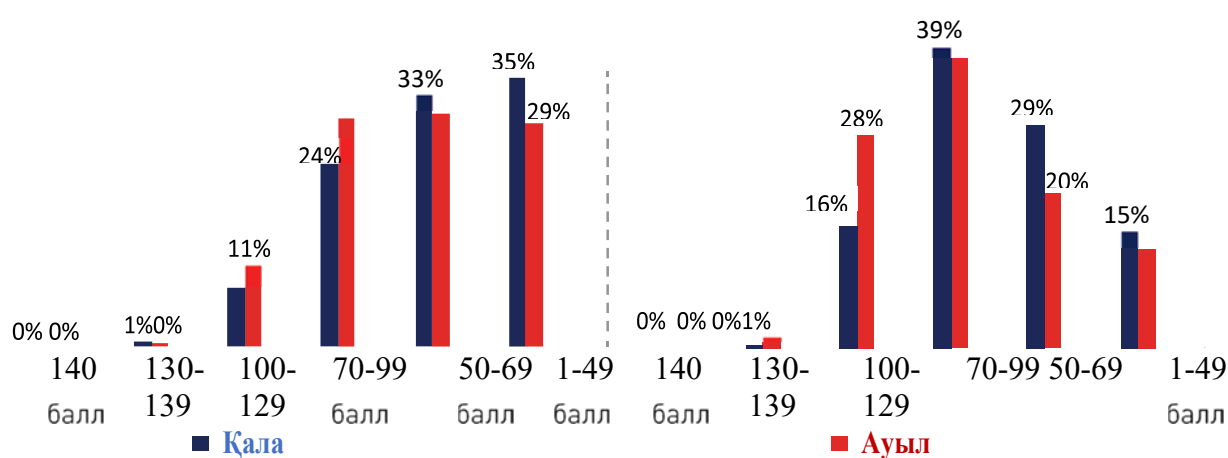
Қазақстанда тұрғылықты жеріне байланысты оқушылар мен ересектердің білім деңгейі қалай ерекшеленеді.

ҰБТ деректері қала және ауыл оқушыларының нәтижелері арасындағы алшақтықтың қысқарғанын көрсетеді. 2020 жылы ауыл түлектерінің орташа балы 64.98 балл, қалалық 69.45 балл. Салыстыру үшін, 2017 жылы ауыл түлектері орта есеппен 75.79 балл, қалалық түлектер 84.77 балл жинаған.

Алайда, жетістік деңгейлері бойынша деректерді талдау ауыл оқушыларының 5 жыл ішінде ҰБТ-дан жоғары балл жинағанын көрсетеді.

Мысалы, 2017 жылы ауылдық мектеп түлектерінің 16%-ы қалалық түлектердің 28%-ға салыстырғанда ҰБТ-ға 100-ден астам балл жинаған. Кейінгі жылдары бұл көрсеткіш 7-9% аралығында өзгерді. 2020 жылы ауыл түлектерінің 8%-ы 100 балдан және қала түлектерінің 11%-дан жоғары балл жинады.

57-сурет. 2017 және 2020 жылдары қала-ауыл бөлінісінде ҰБТ нәтижелері

Бұдан әрі оқушылардың қала-ауыл бөлінісіндегі нәтижелері халықаралық салыстырмалы зерттеулердің деректері негізінде қаралады.

Білім саласы: математика және жаратылыстану

Математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша қалалық және ауылдық оқушылардың нәтижелері TIMSS, PISA және PIAAC сияқты ауқымды зерттеулер арқылы өлшенеді.

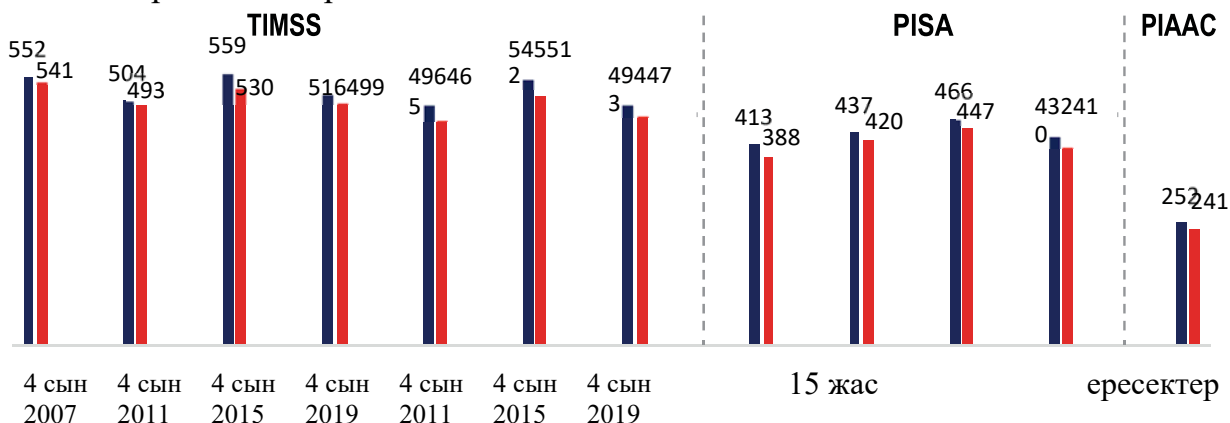
TIMSS зерттеуінің мәліметтері бойынша, 4 және 8-сыныптардың ауыл оқушылары зерттеудің барлық циклдары бойы сақталатын математика және жаратылыстану пәндерінің нәтижелерінде артта қалушылықты көрсетеді (2007, 2011, 2015 және 2019).

Мәселен, 2007 және 2011 жылдары *математикадан* 4-сынып оқушыларының арасында бір рет 11 балды құрап, 2015 жылы үш есеге артып, 29 баллға жетті. 2019 жылы алшақтық 17 балға дейін қысқарды. *Жаратылыстану* ғылымдарында алшақтық анағұрлым маңызды - 2007 және 2011 жылдары 20 балл, 2015 жылы алшақтық 35 балға дейін өсті. 2019 жылы алшақтық 24 балға дейін қысқарды.

8-сыныптардың ауыл оқушылары арасында қалалық оқушылармен салыстырғанда математика және жаратылыстану пәндері бойынша нәтижелерде айтарлықтай артта қалушылықты байқауға болады. 2011 және 2015 жылдары математикадан артта қалу 31-33 балды құрады, 2019 жылы алшақтық 21 балға дейін қысқарды. Жаратылыстану ғылымдарында алшақтық 2011 жылы 44 балды

кұрайды, 2015 жылы 7 баллға аздап төмендеді (суретте берілген)

58-сурет. Математика бойынша қалалық және ауылдық оқушылардың нәтижелеріндегі айырмашылық

PISA зерттеуі сонымен қатар 15 жастағы ауыл оқушыларының - әр циклде математика және жаратылыстану пәндері бойынша (2009, 2012, 2015 және 2018) артта қалғанын дәлелдейді.

Мәселен, 2009 жылы математикадан алшақтық 26 балды құрады, 2012 жылы 17 баллға дейін азайды. 2015 жылы алшақтық қайтадан 25 баллға дейін ұлғайды, ал 2018 жылы 22 баллға дейін қысқарды. Жаратылыстану ғылымдары бойынша ауыл білім алушыларының артта қалуы әр циклімен артады. Егер 2009 жылы ауыл білім алушылары қалалықтардан 26 баллға артта қалса, 2012 жылы бұл көрсеткіш тағы 1 баллға өсті. 2015 жылы алшақтық 19 баллға дейін қысқарды, бірақ 2018 жылы 33 баллмен қайта артты.

Сонымен, 16-65 жас аралығындағы ересек халықтың функционалдық сауаттылығын өлшейтін PIAAC зерттеуінің бөлігі ретінде ауыл халқының математикадан артта қалуы да тіркелді – 11 балл. Зерттеуге қалалық қатысушылар математикалық сауаттылық бойынша орта есеппен 252 балл жинады, ал селолық – 241 балл.

Білім саласы: Оқу сауаттылығы

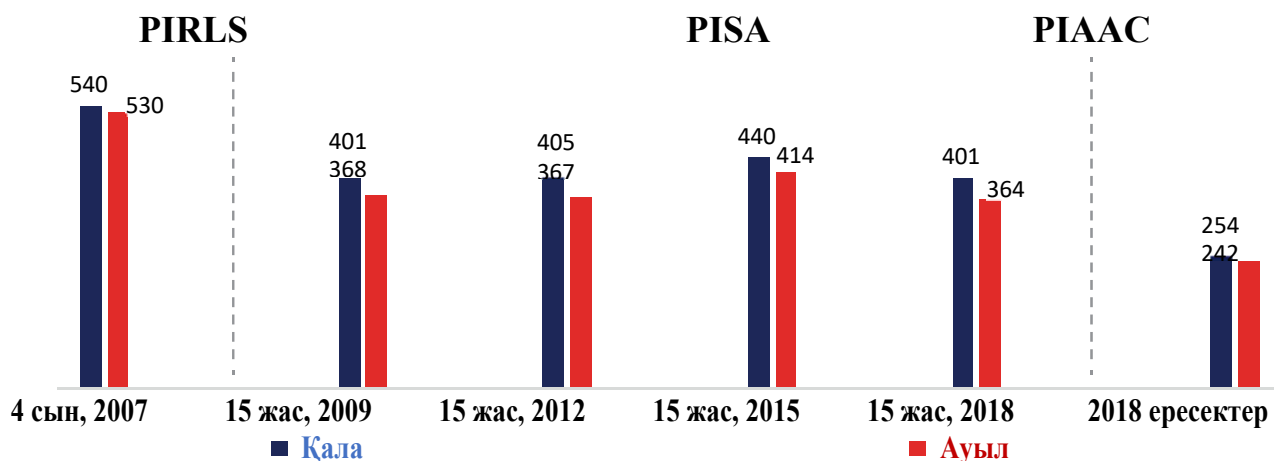
Қала-ауыл бөлігіндегі оқу сауаттылығының трендтерін PIRLS, PISA және PIAAC зерттеулерінен байқауға болады.

PIRLS зерттеуіне сәйкес, 4-сынып білім алушылары оқу сауаттылығы бойынша ауыл мектептеріндегі құрдастарынан озып кетті. Төртінші сынып оқушыларының ұпайларының айырмашылығы – 10 балл (540 және 530).

PISA зерттеу шеңберінде 15 жастағы білім алушылардың оқу сауаттылығын бағалау ауылдық жерлердегі білім алушылардың нәтижелерінде едәуір артта қалушылықты анықтады. Сонымен, математика мен жаратылыстану ғылымдарына ұқсас, ауылдардағы қазақстандық 15 жыл PISA-ның барлық циклдарында оқу сауаттылығы бойынша артта қалып отыр. 2009 жылы бұл алшақтық 33 балды құрады, 2012 жылы 38 баллға дейін өсті. Әрі қарай, 2015 жылы бұл көрсеткіш 26 баллға дейін азайды, бірақ 2018 жылы 37 баллға қайта өскен (58-сурет).

Ересек ауыл тұрғындары PIAAC зерттеуінде алаяқтық сауаттылық дағдыларының төмендігін көрсетеді. Қала тұрғындарының орташа балы – 254 балл, ал ауыл тұрғындарының орташа балы – 242 балл.

59-сурет. Оқу сауаттылығы бойынша қалалық және ауылдық оқушылардың нәтижелеріндегі айырмашылық

Білім саласы: компьютерлік сауаттылық

Компьютерлік сауаттылық бойынша қалалық және ауылдық білім алушылардың нәтижелері туралы деректер ICILS халықаралық салыстырмалы зерттеуінің қорытындылары бойынша қолжетімді.

ICILS-2018 зерттеуі аясында 8-сынып білім алушыларының компьютерлік және ақпараттық сауаттылығы өлшенді. Осы зерттеудің нәтижелері бойынша Қазақстанда мектеп оқушыларын да, ересек тұрғындарды да қоса алғанда, ауыл оқушыларының білім деңгейі бойынша айтарлықтай артта қалуы байқалады. Сонымен қатар, сегізінші сынып оқушыларының қалалық және ауылдық оқушылары арасындағы білім нәтижелеріндегі айырмашылық басқа бағыттармен (математика, оқу) салыстырғанда анағұрлым маңызды және қала оқушыларының пайдасына 70 балды құрайды. Сонымен қатар, ауыл оқушыларының 74%-ы шекті деңгейіне жете алмады, бұл қала оқушылары арасындағы ұқсас көрсеткіштен (46%) әлдеқайда жоғары.

Мектеп түлектерінің қорытынды аттестациясы ретінде Ұлтты бірыңғай тестіден өту қарастырылған.

Ұлттық бірыңғай тестілеу – ҰБТ – жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарына түсуге арналған іріктеу емтихандарының бір нысаны.

ҰБТ өткізіледі:

- ЖОО-ға ақылы негізде оқуға қабылдау үшін орта білім беру ұйымдарының бітіруші 11 (12) сынып оқушыларына;
- республикалық бюджет немесе жергілікті бюджет қаражаты есебінен білім беру грантын беру конкурсына қатысу немесе ЖОО-ға ақылы негізде оқуға қабылдау үшін орта білім беру ұйымдарының ағымдағы жылғы бітірушілеріне;
- республикалық бюджет немесе жергілікті бюджет қаражаты есебінен білім беру грантын беру конкурсына қатысу немесе ЖОО-ға ақылы негізде оқуға қабылдау үшін орта білім беру ұйымдарының өткен жылғы бітірушілері мен

техникалық және кәсіптік немесе орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының бітірушілеріне;

➤ республикалық бюджет немесе жергілікті бюджет қаражаты есебінен білім беру грантын беру конкурсына қатысу үшін жоғары білімнің қысқартылған оқыту мерзімдерін көздейтін білім беру бағдарламалары бойынша оқуға түсетін техникалық және кәсіптік немесе орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының бітірушілеріне;

➤ республикалық бюджет немесе жергілікті бюджет қаражаты есебінен білім беру грантын беру конкурсына қатысу немесе ЖОО-ға ақылы негізде оқуға қабылдау үшін халықаралық алмасу желісі бойынша шетелде білім алған орта білім беру ұйымдарының бітірушілері мен шетелде білім алған, Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайтын, ұлты қазақ адамдарға;

➤ ЖОО-ға күндізгі оқу бөліміне ақылы негізде қабылдау үшін ҰБТ нәтижесі бойынша шекті балл алмаған, ҰБТ нәтижелері жойылған, бейінді пәндер комбинациясы сәйкес келмейтін ҰБТ нәтижелері бар тұлғалар, күнтізбелік жылы ақылы негізде одан әрі қабылдау үшін;

➤ ЖОО-ның шығармашылық дайындықты талап ететін білім беру бағдарламалары топтарында оқитын және басқа білім беру бағдарламалары топтарына ауысқысы келетін білім алушылар.

Ұлттық бірыңғай тестілеу пәндері бойынша тест тапсырмалары Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің бұйрығымен бекітілген мемлекеттік жалпыға міндетті орта білім беру стандартына, жалпы білім беретін пәндер бойынша оқу бағдарламаларына сәйкес әзірленеді.

2022 жылғы Ұлттық бірыңғай тестілеуге арналған тест тапсырмалары ҚР БҒМ 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығымен бекітілген (ҚР БҒМ 2020 жылғы 27 қарашадағы № 496 бұйрығымен өзгерістер енгізілген) жалпы орта білім деңгейіне арналған жалпы білім беретін пәндер бойынша жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары негізінде әзірленген.

ҰБТ-ға дайындалу үшін пәндер бойынша тест спецификацияларын, оқулықтарды, тест нұсқаларын басшылыққа алу қажет.

Ескертпе:** Типтік үлгілік оқу бағдарламаларына сәйкес білім алушылардың жаңартылған мазмұндағы пәндер мазмұнын толығымен меңгеруі ҚР Оқу-ағарту министрлігі бекіткен оқулықтармен қатар **әртүрлі қосымша деректерді қолдану арқылы жүзеге асырылады.

ҰБТ қорытындысы бойынша ақпарат:

Ұлттық бірыңғай тестілеу (бұдан әрі – ҰБТ) еліміздің 43 ҰБТ өткізу пункттерінде (бұдан әрі – ҰБТӨП) ағымдағы жылдың 16 мамыр – 5 шілде аралығында, онлайн форматта «1 компьютер – 2 камера – 1 тестіленуші» қағидасы бойынша өткізілді. ҰБТӨП – 43, оның ішінде республикалық маңызы бар қалаларда – 7 пункт, облыс орталықтарында – 16 пункт, моноқалаларда – 6 пункт, аудан орталықтарында – 14 пункт.

ҰБТ-ға қатысуға барлығы 290 336 адам, оның ішінде 223 142 (76%) қазақ тілінде, 66 776 (23,0%) орыс тілінде, 418 (0,1) – ағылшын тілінде тест тапсыруға өтініш берген.

ҰБТ-ға өтініш берген тапсырушылардың жалпы санының 95%, яғни 276 120-і қатысты (2019 жылы – 94,2%, 2020 жылы - 92%, 2021 жылы – 94 %), оның ішінде 213 995 (77,5%) – қазақ тілінде, 61 779 (22,%) – орыс тілінде, 346 (0,13%) – ағылшын тілінде.

SAT - ЭсЭйТи (Scholastic Assessment Test), АСТ – ЭйСиТи (American College Testing), IB - АйБи (International Baccalaureate) халықаралық стандартталған тест сертификаттары бар тұлғалар қалауы бойынша халықаралық стандартталған тестілеудің нәтижелері мен шекті балдары бар пәндер бойынша ҰБТ тапсырудан босатылады және Үлгілік қағидаға сәйкес білім беру грантын беру конкурсына қатыса алады және (немесе) ЖЖОКБҰ-ға ақылы негізде оқуға қабылдана алады.

SAT балдарын ҰБТ балдарына ауыстыру мынадай жағдайларда жүзеге асырылады:

1) SAT reasoning (ризонинг) және SAT subject (сабджект) сертификаттары болған жағдайда. Бұл ретте түсуші Қазақстан тарихы пәні бойынша ҰБТ тапсырады және SAT subject балдары бейіндік пәндері сәйкес келген жағдайда ғана ҰБТ балдарына ауыстырылады;

2) SAT reasoning сертификаттары болған жағдайда. Бұл ретте түсуші Қазақстан тарихы және екі бейіндік пәндер бойынша ҰБТ тапсырады.

АСТ балдары Қазақстан тарихы пәні бойынша ҰБТ тапсырған жағдайда ҰБТ балдарына ауыстырылады.

IB балдары Қазақстан тарихы және оқу сауаттылығы пәндері бойынша ҰБТ тапсырған жағдайда ҰБТ балдарына ауыстырылады.

Тексеріс нәтижесінде 312 түсушінің сертификаты ҰБТ балына ауыстырылды (SAT (CAT) –307, АСТ (ЭйСиТи) - 5).

2021-2022 оқу жылының Зияткерлік мектептер түлектері үшін 2 476 дана ҰБТ сертификаттары шығарылып берілді.

Түсушілер тестілеуге өтінішті <https://app.testcenter.kz/authm> ҰТО сайты арқылы онлайн режимде берді.

ҰБТ-ның электрондық сертификаты өтініш берушінің <https://app.testcenter.kz/> сайтындағы жеке кабинетінде немесе <https://certificate.testcenter.kz/search> сілтемесі арқылы жүктеуге қолжетімді.

Білім беру гранттарының конкурсын өткізу қорытындысы бойынша ақпарат:

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 23 қаңтардағы N 58 «Бакалавр немесе «магистр» дәрежелері берілетін жоғары немесе жоғары оқу орнынан кейінгі білім алуға ақы төлеу үшін білім беру грантын беру ережелерін бекіту туралы» қаулысына сәйкес «Бакалавр» дәрежесі берілетін жоғары білім алуға ақы төлеу үшін республикалық бюджет қаражаты есебінен білім беру гранттары (бұдан әрі – жоғары білімнің білім беру гранттары) оқуға түсушілер мәлімдеген білім беру бағдарламалары топтарының кезектілігіне сәйкес білім беру грантын беру туралы куәлік беріледі.

Білім беру гранттарын беру жөніндегі конкурсты өткізу үшін білім беру саласындағы уәкілетті орган республикалық конкурстық комиссия (бұдан әрі – республикалық комиссия) құрады.

Конкурсқа өтініштер қабылдау нәтижесінде 79 086 талапкерден өтініштер келіп түсті. Күндізгі толық оқыту нысаны бойынша – 77 532, күндізгі қысқартылған оқыту нысаны бойынша – 1554.

Талапкерлер конкурсқа 2022 жылдың 16 мамыры мен 5 шілдесі аралығында өткен ұлттық бірыңғай тестілеу (бұдан әрі – ҰБТ) сертификатының бірімен қатысты. Осы біріктірілген өтініштер саны бойынша басым құқығы мен жеңілдіктері (квота) саны:

- «Алтын белгі» белгісінің иегерлері – 6536 (2021 жылы – 8313), оның ішінде 5435 білім беру гранты иегерлері атанды;

- «Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарының білім туралы құжаттары бар, біліктілігін растаған және мамандығы бойынша кемінде бір жыл жұмыс өтілі бар тұлғалар» - 98 (2021 жылы – 125), оның ішінде 79 білім беру гранты иегерлері атанды;

- Халықаралық және республикалық олимпиадалардың, ғылыми жарыстардың, орындаушылық конкурстар мен спорттық жарыстардың жеңімпаздары – 901 (2021 жылы – 1451), оның ішінде 436 білім беру гранты иегерлері атанды;

- Ұлы Отан соғысы ардагерлері мен мүгедектеріне жеңілдіктер мен кепілдіктер бойынша – 53 (2021 жылы – 82), оның ішінде 46 білім беру гранты иегерлері атанды;

Сондай-ақ, конкурста:

- жетім балалар және ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалар, сондай-ақ кәмелеттік жасқа толғанға дейін ата-анасын жоғалтқан немесе ата-анасының қамқорлығынсыз қалған жастар саны – 586 (2021 жылы – 641), оның ішінде 579 білім беру гранты иегерлері атанды;

- I және II топтағы мүгедектер, бала кезінен мүгедектер, мүгедек балалар саны – 513 (2021 жылы – 514), оның ішінде 497 білім беру гранты иегерлері атанды;

- кәмелетке толмаған төрт және одан көп бала тәрбиелеп отырған отбасылардағы балалар саны – 18554, оның ішінде 13 644 білім беру гранты иегерлері атанды;

- кемінде үш жыл толық емес отбасы мәртебесі бар отбасылардағы балалар саны – 9462, оның ішінде 6 401 білім беру гранты иегерлері атанды;

- бала кезінен мүгедек балаларды, бірінші және екінші топтардағы мүгедектерді тәрбиелеп отырған отбасылардағы балалар саны – 1509, оның ішінде 1187 білім беру гранты иегерлері атанды;

- Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын, ұлты қазақ тұлғалар – 721 (2021 жылы – 733), оның ішінде 654 білім беру гранты иегерлері атанды;

- Ауылдың әлеуметтік-экономикалық дамуын айқындайтын білім беру бағдарламалары бойынша оқуға ауыл жастары арасынан шыққан азаматтар үшін квота жобасы бойынша конкурсқа түсетін тұлғалар саны – 5120-ны (2021 жылы – 22 612) құрады, оның ішінде 670 білім беру гранты иегерлері атанды.

Сонымен қатар, SAT сертификатының 90 иегері, сондай-ақ АСТ сертификатының 3 иегері грантқа ие болды.

Конкурстың қорытындысы бойынша 56 375 адам білім беру гранты иегерлері атанды. Оның ішінде күндізгі толық оқыту нысаны бойынша – 55 162, күндізгі қысқартылған оқыту нысаны бойынша – 1213 адам.

Нормативті-құқықтық актілерге сәйкес студенттер қатарына қабылдау жоғары оқу орындарының қабылдау комиссияларымен 2022 жылғы 25 тамызға (қоса есептегенде) дейін жүзеге асырылды.

Қабылдау кезінде оқуға түсуші грант иегері бола отырып, білім беру бағдарламаларының тиісті тобынан білім беру бағдарламасын таңдау мүмкіндігіне ие болды.

Мысалы, «Химия мұғалімдерін даярлау» білім беру бағдарламаларының тобы бойынша грант иегері қабылдау кезінде оқуға түсуші «Химия» немесе «Химия-Биология» бойынша білім беру бағдарламасын таңдай алды.

Білім беру гранттары иегерлерінің электрондық куәлігін <https://grant.testcenter.kz/search> сілтемесі арқылы жүктеуге қолжетімді.

Ауыл мектептері білім алушыларының білім сапасы қала мектептерінің білім алушыларына қарағанда төмен екені жоғарыда көрсетілген мәліметтерде зерделеп өттік.

Тәуелсіздік алғаннан кейін ауыл проблемасымен бірге шағын жинақты мектептердің проблемалары қарқындай түсті. 1991 жылы тәуелсіздікпен бірге елдегі өзге ұлттар (неміс, орыс, украиндер және т.б.) тарихи Отанына көшу белең ала бастады. Елдегі эмиграция әрине шағын жинақты мектептердің статистикасына әсер еткені анық. 1995 жылы Қазақстанда ішкі миграция басталды. Бұл кезеңде елдегі колхоз, совхоздар таратылып, ауылдарда жұмыссыздық белең алды. 1997 жылы «Қазақстан Темір жолы» Ұлттық компаниясының құрамынан ҚР БҒМ-ның құрамына ауыстырылды. 2007 жылы елде урбанизация басталды. Бұл кезеңде ауыл халқының көпшілігі қалаға көшіп, ішкі көші-қон процестерін тудырды. Осының нәтижесінде бір кездері тығыз қоныстанған ауылдар бос қалып, білім алушыларсыз қалған мектептер жабыла бастады. Көрсетілген жылдарда ауылдың жағдайы мен шағын жинақты мектептердің жағдайы осылайша көрініс тапты.

Бүгін де ауыл мектептерінің жабылу қарқыны тоқтамағаны белгілі. Келесі кестеде шағын жинақты мектептер мен тірек мектептері бойынша ақпарат берілген.

18- кесте. Шағын жинақты және тірек мектептері бойынша мәлімет (20.10.2022 ж.)

№	Өңірлер	ШЖМ-лар саны	Тірек мектептері	Магнитті мектептер
1	Ақмола	352	22	44
2	Ақтөбе	204	11	24
3	Алматы	80	4	15
4	Атырау	27	0	1
5	ШҚО	196	5	25

6	Жамбыл	125	10	33
7	БҚО	218	19	36
8	Қарағанды	166	32	139
9	Қостанай	295	20	67
10	Қызылорда	14	0	1
11	Маңғыстау	10	1	5
12	Абай	149	3	16
13	Жетісу	152	5	18
14	Ұлытау	35	6	25
15	Павлодар	212	19	62
16	СҚО	350	28	71
17	Түркістан	134	7	6
	Барлығы	2719	192	588

Кестеден көріп отырғанымыздай, бүгінгі таңда 2719 шағын жинақты мектеп тіркелген. Келесі суретте шағын жинақты мектептердің өңірлер бөлінісіндегі көрініс берілген.

60-сурет. Шағын жинақты мектептер бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, 2719 шағын жинақты мектептердің өңірлер арасындағы бөлінісі келесідей берілген. Республика бойынша ең көп шағын жинақты мектеп 352 болып Ақмола облысында, 350 мектеп СҚО-да, Қостанай облысында 295 шағын жинақты мектеп, БҚО-да 218 мектеп, Павлодар облысында 212, Ақтөбе облысында 204, ШҚО-да 196, Қарағанды облысында 166, Жетісу облысында 152, Абай облысы 149, Түркістан облысында 134, Жамбыл облысында 125, Алматы облысында 80, Ұлытау облысында 35, Атырау облысында 27, Қызылорда облысында 14, Маңғыстау облысында 10 шағын жинақты мектеп тіркелген.

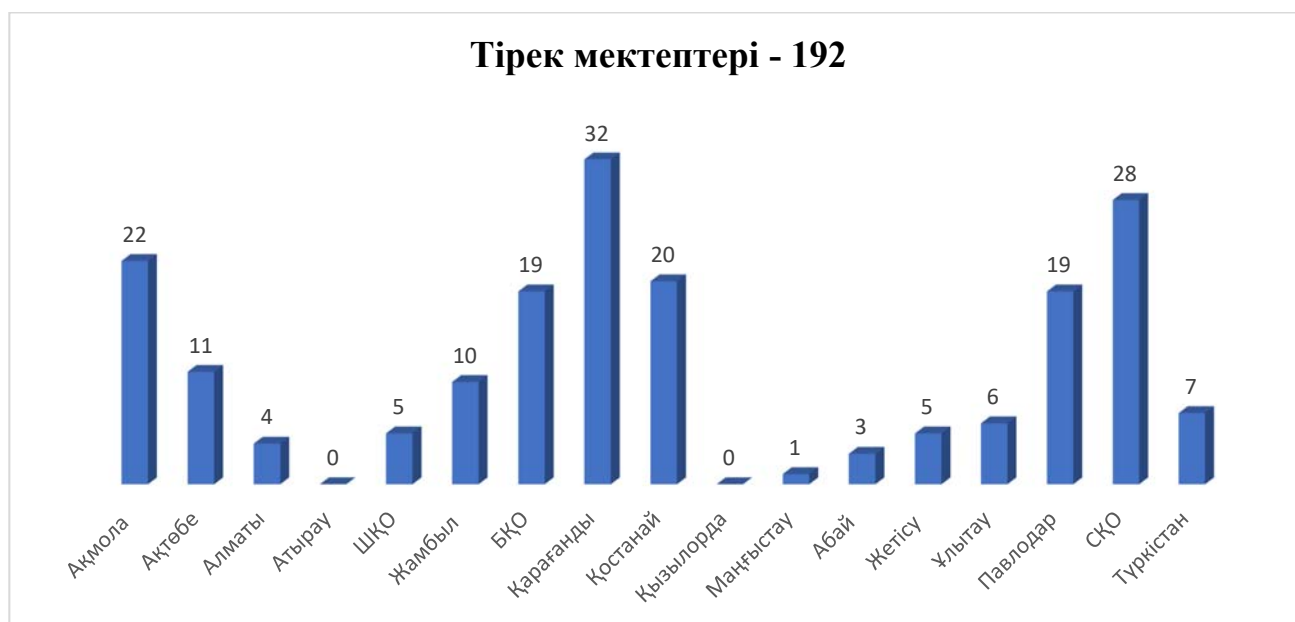
Ұлттық баяндаманың мәліметі бойынша 2017-жылдан бастап ауылдық жерлердегі балалардың туу қарқыны артқаны байқалады. Сонымен бірге ШЖМ-лардың жабылу статикасы кемігені көрінеді. Яғни шағын жинақты мектептердің

жабылу қарқыны төмендеген. Дегенмен жергілікті атқару органдарының мәліметі бойынша 2025 жылға дейін де шағын жинақты мектептердің жабылуы болжамданған. 2021 жылы жабылған мектептердің көпшілігі Ресеймен шекаралас аймақтарда: Қостанай облысында 2020 жылы – 11; 2021 – 13; СҚО-да 2020 жылы – 5; 2021 жылы – 6; БҚО –да 2020 жылы – 3; 2021 – 6 мектеп жабылған. Себебі шекаралас аймақтардағы жанұялардың көрші елге қоныс аударуының өскені байқалды.

Жабылған мектептер санының болжамнан едәуір артық болуы жергілікті атқару органдарының шағын жинақты мектептер орналасқан аймақтың экономикалық, әлеуметтік ахуалын болжай алмауынан туындап отыр.

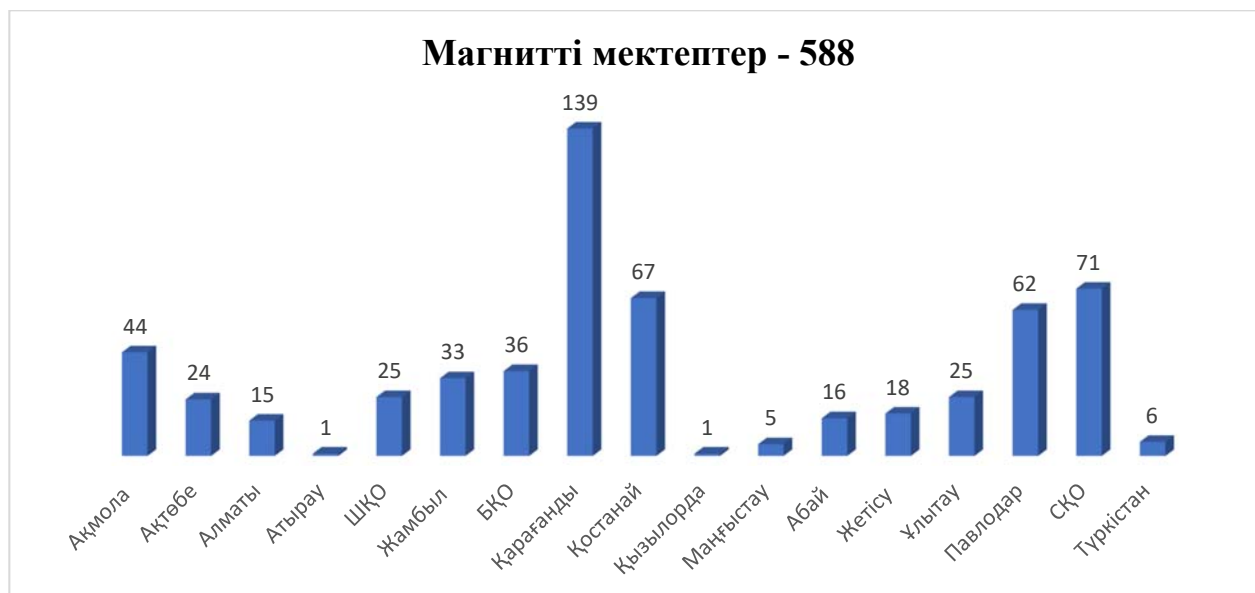
Сондықтан Академия әрбір шағын жинақты мектеп орналасқан аймақтың экономикалық, әлеуметтік жағдайын жан-жақты және терең зерттеуді қолға алуы тиіс. Келесі суретте тірек мектептер бойынша мәлімет берілген.

61-сурет. Тірек мектептер бойынша мәлімет

Көріп отырғанымыздай, 2022-2023 оқу жылында 192 тірек мектебі тіркелген. Суреттен берілген тірек мектептерді өңірлер бойынша сараласақ. Ақмола облысында 22, Ақтөбе облысында 11, Алматы облысында 4, Атырау мен Қызылорда облыстарында тірек мектебі жоқ. ШҚО 5, Жамбыл облысында 10, БҚО-да 19, Қарағанды облысында 32, Қостанай облысында 20, Маңғыстау облысында 1, Абай облысында 3, Жетісу облысында 5, Ұлытау облысында 6, Павлодар облысында 19, СҚО-да 28, Түркістан облысында 7 тірек мектебі тіркелген. Тірек мектептерге бекітілген магнитті мектептер саны 588. Магнитті мектептер бойынша мәлімет келесі суретте берілген.

62-сурет. Магнитті мектептер бойынша мәлімет

Суреттен берілген тірек мектептерді өңірлер бойынша сараласақ. Ақмола облысында 44, Ақтөбе облысында 24, Алматы облысында 15, Атырау облысында 1, ШҚО-да 25, Жамбыл облысында 33, БҚО-да 36, Қарағанды облысында 139, Қостанай облысында 67, Қызылорда облысында 1, Маңғыстау облысында 5, Абай облысында 16, Жетісу облысында 18, Ұлытау облысында 25, Павлодар облысында 62, СҚО-да 71, Түркістан облысында 6 магнитті мектеп тіркелген. Тірек мектеп пен магнитті мектептерді құрудағы мақсат – шағын жинақты мектеп білім алушыларына сессиялық жұмыстарды ұйымдастыру арқылы зертханалық жұмыстарды іске асыру, сапалы білім беруді қамтамасыз ету. Сессия кезінде шағын жинақты мектеп білім алушыларын интернатқа тасымалдау мәселесі бар. Келесі кестеде тірек мектептердің жанындағы интернат мәселесі мен тасымалдау мәселесі көрсетілген.

19-кесте. Тірек мектептер жанындағы интернат және оған тасымалдау мәселесі (20.10.2022 жылғы мәлімет бойынша).

№	Өңірлер	интернат	тасымалдау
1	Ақмола	3	12
2	Ақтөбе	4	5
3	Алматы	2	0
4	Атырау	0	0
5	ШҚО	0	3
6	Жамбыл	0	9
7	БҚО	3	6
8	Қарағанды	8	15
9	Қостанай	5	0
10	Қызылорда	0	0
11	Маңғыстау	0	0
12	Абай	0	1

13	Жетісу	1	2
14	Ұлытау	0	3
15	Павлодар	0	12
16	СҚО	12	22
17	Түркістан	2	2
	Барлығы	40	92

Кестеден көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында тірек мектебінің жанында 3 интернат бар және оған 12 тасымалдау қарастырылған. Ақтөбе облысында 4 интернат және 5 тасымалдау, Алматы облысында 2 интернат бар, бірақ тасымалдау қарастырылмаған. Атырау облысында тірек мектебі жоқ, ШҚО-да интернат қарастырылмаған, 3 тасымалдау, Жамбыл облысында 12 тасымал жолға қойылған. БҚО 3 интернат және 6 тасымал, Қарағанды облысында 8 интернат және 15 тасымалдау, Қостанай облысында 5 интернат, Абай облысында 1 тасымал, Жетісу облысында 1 интернат 2 тасымалдау, Ұлытау облысында 3 тасымалдау, Павлодар облысында 12 тасымалдау, СҚО-да 12 интернат пен 22 тасымалдау және Түркістан облысында 2 интернат пен 2 тасымалдау қарастырылған. Келесі суретте тірек мектептердің жанындағы интернат мәселесі берілген

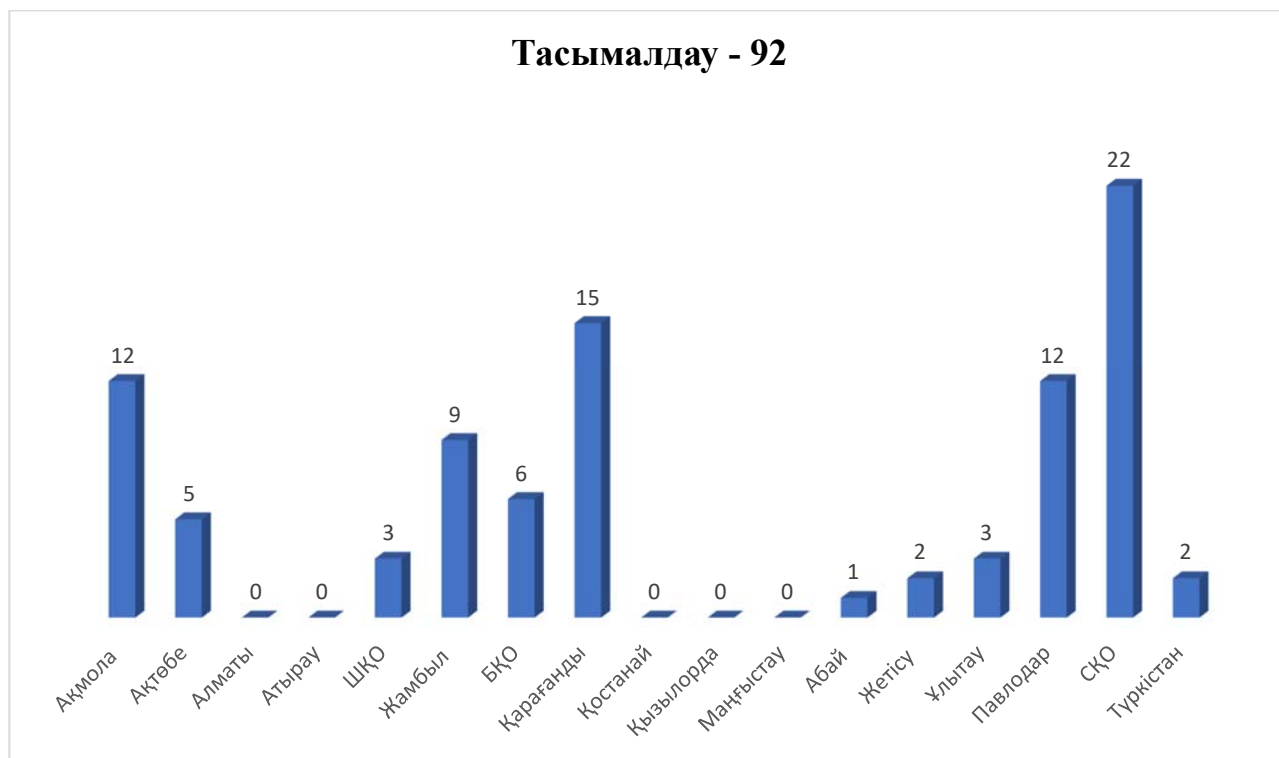
63-сурет. Тірек мектептер жанындағы интернат мәселесі

Суреттен көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында 3, Ақтөбе облысында 4, Алматы облысында 2, БҚО-да 3, Қарағанды облысында 8, Қостанай облысында 5, Жетісу облысында 1, СҚО 12 және Түркістан облысында 2 интернат тірек мектебінің жанында қарастырылған. Келесі суретте интернатқа тасымалдау мәселесі берілген.

64-сурет. Тірек мектебіне тасымалдау бойынша мәлімет

Тасымалдау - 92

Суреттен көріп отырғанымыздай, 92 тірек мектепке тасымалдау ұйымдастырылған. Өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола облысында 12, Ақтөбе облысында 5, ШҚО-да 3, Жамбыл облысында 9, БҚО-да 6, Қарағанды облысында 15, Абай облысында 1, Жетісу облысында 2, Ұлытау облысында 3, Павлодар облысында 12, СҚО-да 22, Түркістан облысында 2 мектепке тасымалдау ұйымдастырылған.

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының алдағы уақыттағы міндетінің бірі – тірек мектептер мен оған бекітілген магниттік мектептердің біріктірілген оқыту процесінің тиімділігін зерттеу. Сонымен бірге, тірек мектептеріне бекітілген магниттік мектептердің оқушыларын сессия уақытында тасымалдауды ұйымдастыру мәселесіне келсек: 2020 жылы тасымалдау – 564 мектептің 83-інде ғана ұйымдастырылған. 2021 жылы бұл көрсеткіш – 92 (1 жылда 9-ға артып отыр). Маңғыстау және Қостанай облыстарында тасымалдау мәселесі мүлдем қарастырылмаған. Бүгінгі таңда 517 (85%) мектепте оқушыларды тасымалдау мәселесі шешілмеген.

Шағын жинақты мектептерде білім сапасын қамтамасыз ету мәселесінде педагогтерді ғылыми-әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз етуді қарастырған дұрыс.

Шағын жинақты мектептің педагогикалық процесін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етудегі ағымдағы жағдай бойынша ШЖМ-да білім беру процесін және ресурстық орталықтардың қызметін ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу әлсіз екені белгілі. ШЖМ-ның біріктірілген сыныптары үшін оқу бағдарламалары, Оқу-әдістемелік құралдар мен әдістемелік ұсынымдар жеткіліксіз. Курстан кейінгі сүйемелдеудің жеткіліксіздігі тағы бар. Берілген мәселелерді шешуде келесі ұсыныстарды беруге болады: біріктірілген оқу бағдарламаларын әзірлеу,

оқу және оқу-әдістемелік құралдарды, арнайы ҮОЖ-ны әзірлеу және курстан кейінгі жүйелі сүйемелдеуді ұйымдастыру қажет.

ШЖМ және тірек мектебі (ресурстық орталықтардың) біріктірілген оқыту процесін кешенді зерттеуде «Тірек мектебі (ресурстық орталық) – магнитті мектептер» кешені» пилоттық жабасы әзірленуде. Аталған Жобаның қызметі мен механизмі алдағы әдістемелік ұсынымдамаларды жазылады.

ШЖМ дамуына өңірлердің әлеуметтік, экономикалық, демографиялық жағдайының әсерін зерттеу, Республика бойынша тірек мектептерінің нормативтік-құқықтық, әдістемелік ұйымдастыру құжаттарын әзірлеу, ШЖМ-ның оқыту процесінің әдістемелік ерекшелігіне педагогтерді арнайы дайындау және біліктілігін арттыру курсы бағдарламасын әзірлеу қажеттілігі туып отыр. Сондықтан Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ауыл мектептерін және шағын жинақты мектептерді дамыту зертханасы ШЖМ-ның озық тәжірибесін зерттеу, жинақтау және тарату мақсатында облыстық, республикалық деңгейлерде семинарлар мен конференциялар өткізіп, біріктірілген сыныптарда оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдарды әзірлейді.

Сонымен қатар шағын жинақты ауыл мектептері үшін ЖОО мен педагогикалық колледждерге: ЖОО-да және педагогикалық колледждерде шағын жинақты мектепке арнайы мамандар даярлау бойынша оқу бағдарламаларына өзгерістер енгізу, Қос пәнді оқытатын мамандарды даярлау бағдарламаларын әзірлеу, Жоғары курс студенттерін ШЖМ-да практикадан өткізуді ұйымдастыру ұсынылады.

Ал жергілікті атқарушы органдар: ШЖМ-ны дамытудың Жол картасын жүзеге асыруды қамтамасыз ету, күрделі жөндеуден өтетін мектептерге қажетті қаражат бөлу, педагогтерді ШЖМ-ға тарту үшін әлеуметтік бағдарламалар әзірлеу, Интернет желісінің жылдамдығын 10 Мб/с-ке жеткізу, 5 жылдық еңбек өтілінен кейін қазақстандық ЖОО магистратурасына ШЖМ педагогтеріне квота бөлу мүмкіндіктерін қарастыру және Тірек мектептерді интернаттармен немесе «Қамқор отбасымен» қамтамасыз ету мәселесін қарастыру ұсынылады.

Сол секілді «Өрлеу» БАҰО АҚ-ға: ШЖМ, ресурстық орталықтар, тірек мектептер мен магниттік мектеп мұғалімдерінің курстық дайындықтан өту қажеттіліктерін зерттеу, ШЖМ педагогтеріне арналған көшпелі курстар өткізу және ШЖМ педагогтеріне курстан кейінгі әдістемелік сүйемелдеу жүргізу ұсынылады. Келесі кестеде шағын жинақты мектептердегі білім алушылар бойынша мәлімет берілген.

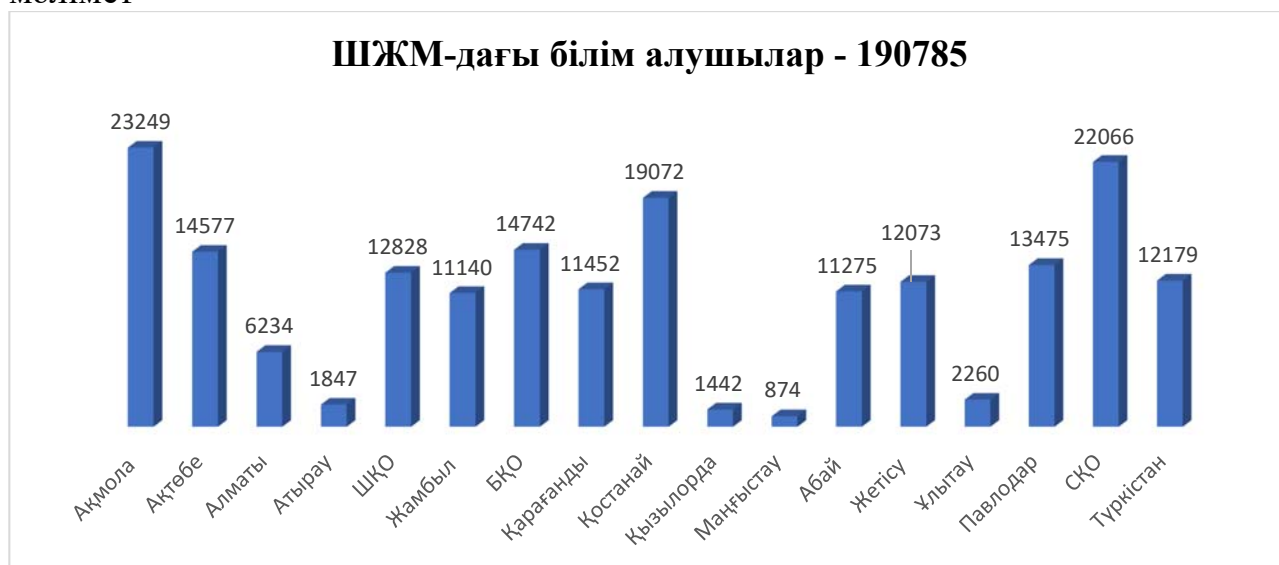
20-кесте. Шағын жинақты мектептердегі білім алушылар бойынша мәлімет (22.10.22 жылы ББДҚ-дан алынған)

№	Өңірлер	барлығы	бастауыш	Негізгі орта	Жалпы орта
1	Ақмола	23249	398	5117	17734
2	Ақтөбе	14577	245	3315	11017
3	Алматы	6234	295	860	5079

4	Атырау	1847	157	284	1406
5	ШҚО	12828	134	2264	10430
6	Жамбыл	11140	694	1186	9260
7	БҚО	14742	569	3022	11151
8	Қарағанды	11452	237	2092	9123
9	Қостанай	19072	474	3893	14705
10	Қызылорда	1442	36	109	1297
11	Маңғыстау	874	53	75	746
12	Абай	11275	157	1338	9780
13	Жетісу	12073	443	1429	10201
14	Ұлытау	2260	70	335	1855
15	Павлодар	13475	151	2450	10874
16	СҚО	22066	412	3222	18432
17	Түркістан	12179	1022	1179	9975
	Барлығы	190785	5550	32170	153065

Кестеден көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде 190 785 білім алушы білім алады. Оның бастауыш деңгейінде 5550, негізгі орта деңгейде 32170 және жалпы орта деңгейде 153065 білім алушы тіркелген. Келесі суреттерде білім алушылар бойынша мәліметтер беріледі.

65-сурет. Шағын жинақты мектептердегі білім алушылар бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында 23249, Ақтөбе облысында 14577, Алматы облысында 6234, Атырау облысында 1847, ШҚО-да 12828, Жамбыл облысында 11140, БҚО-да 14742, Қарағанды облысында 11452, Қостанай облысында 19072, Қызылорда облысында 1442, Маңғыстау облысында 874, Абай облысында 11275, Жетісу облысында 12073, Ұлытау облысында 2260, Павлодар облысында 13475, СҚО-да 22066 және Түркістан облысында 12179 білім алушы шағын жинақты мектепте тіркелген. Келесі суретте бастауыш

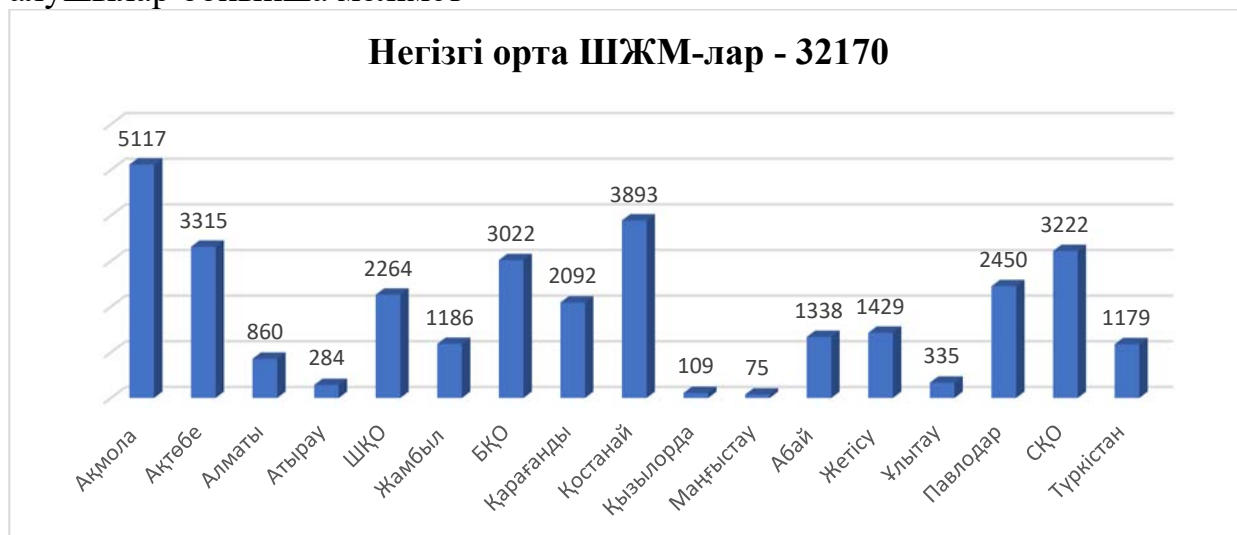
деңгейіндегі шағын жинақты мектептердегі білім алушылар бойынша мәлімет берілген.

66-сурет. Бастауыш деңгейіндегі шағын жинақты мектептердегі білім алушылар бойынша мәлімет

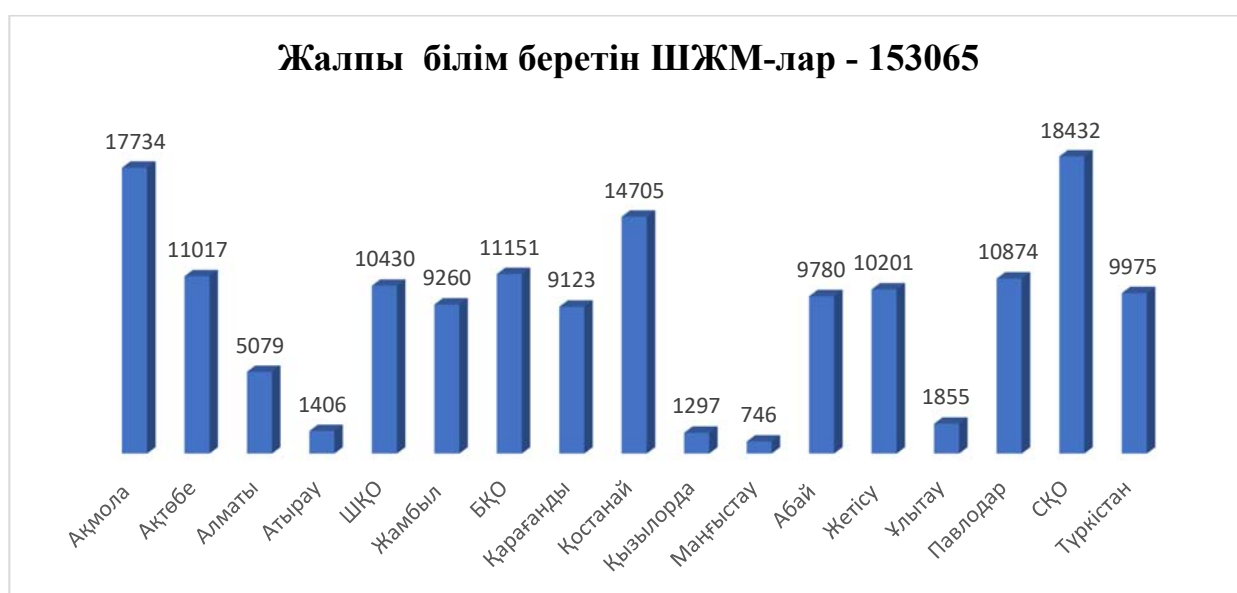
Суреттен көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында 398, Ақтөбе облысында 245, Алматы облысында 295, Атырау облысында 157, ШҚО-да 134, Жамбыл облысында 694, БҚО-да 569, Қарағанды облысында 237, Қостанай облысында 474, Қызылорда облысында 36, Маңғыстау облысында 53, Абай облысында 157, Жетісу облысында 443, Ұлытау облысында 70, Павлодар облысында 151, СҚО-да 412, Түркістан облысында 1022 білім алушы бастауыш білім беру деңгейінде тіркелген. Келесі суретте негізгі білім беру деңгейіндегі шағын жинақты мектептерде білім алатын білім алушылар бойынша мәлімет берілген.

67-сурет. Негізгі орта білім беру деңгейіндегі ШЖМ-лардағы білім алушылар бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, негізгі білім беру деңгейінде 32170 білім алушы білім алады. Оның Ақмола облысында 5117, Ақтөбе облысында 3315, Алматы облысында 860, Атырау облысында 284, ШҚО-да 2264, Жамбыл облысында 1186, БҚО-да 3022, Қарағанды облысында 2092, Қостанай облысында 3893, Қызылорда облысында 109, Маңғыстау облысында 75, Абай облысында 1338, Жетісу облысында 1429, Ұлытау облысында 335, Павлодар облысында 2450, СҚО-да 3222 және Түркістан облысында 1179 білім алушы негізгі орта шағын жинақты мектепте білім алады. Келесі суретте жалпы білім беретін шағын жинақтағы мектептердегі білім алушылар саны бойынша мәлімет берілген.

68-сурет. Жалпы білім беретін шағын жинақтағы мектептердегі білім алушылар саны бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында 17734, Ақтөбе облысында 11017, Алматы облысында 5079, Атырау облысында 1406, ШҚО-да 10430, Жамбыл облысында 9260, БҚО-да 11151, Қарағанды облысында 9123, Қостанай облысында 14705, Қызылорда облысында 12997, Маңғыстау облысында 746, Абай облысында 9780, Жетісу облысында 10201, Ұлытау облысында 1855, Павлодар облысында 10874, СҚО-да 18432. Түркістан облысында 9975 білім алушы жалпы білім береті мектепте білім алады.

Қалалық және ауылдық білім алушылар арасындағы білім сапасының теңсіздігіне әсер ететін факторлар

Зерттеулерге сәйкес, келесі факторлар көбінесе қалалық және ауылдық мектеп оқушылары арасындағы оқу нәтижелерінің теңсіздігімен байланысты (Geesa және т. б., 2019; Perry және т. б., 2010; Harding және т. б., 2015; Fertig, 2003; Doyle, 2008):

- Педагог кадрлардың біліктілігі;
- Мектептің инфрақұрылымы;

- Оқушылардың әлеуметтік-экономикалық жағдайы;
- Мектепке дейінгі білім мен тәрбиеге қол жеткізу;
- Қосымша білімге қол жеткізу.

Ауыл мектептерін білікті мамандармен қамтамасыз ету. Тиімді оқыту білім алушылардың үлгеріміне әсер ететін маңызды факторлардың бірі. (ЭЫДҰ, 2018). Білім беру саласының зерттеушілері мен менеджерлері педагогтердің білім алушылардың оқу жетістіктерінде маңызды рөл атқаратындығымен келіседі (Santiago, 2002; Schacter & Thum, 2004; Eide, Goldhaber & Brewer, 2004).

Оқытуға байланысты факторлардың ішінде мұғалімдердің біліктілігі оқушылардың үлгеріміне де, әлеуметтік және эмоционалдық әл-ауқатына да әсер ететін негізгі болып саналады (ЭЫДҰ, 2020). Woessman (2003) 39 елдегі TIMSS деректерін пайдалана отырып, мұғалімдердің академиялық біліктілігі (білім деңгейі) мен оқушылардың үлгерімі арасындағы оң байланысты тапты. PIAAC және PISA деректері негізінде мұғалімдер сапасының білім алушылардың үлгеріміне әсері туралы тағы бір зерттеу сонымен қатар мұғалімдердің дағдылары ЭЫДҰ-ның бірқатар елдеріндегі оқушылардың үлгеріміне оң әсер ететінін және зерттеу нәтижелеріндегі елдер арасындағы айырмашылықтарды ішінара түсіндіретінін көрсетеді (Meroni, 2014).

Сонымен қатар, бүкіл әлемдегі ауылдық мектептер көбінесе жоғары білікті мұғалімдердің жетіспеушілігіне тап болады. Бұған халықаралық зерттеулердің деректері дәлел (Cowan және басқалар, 2012; Fowles және басқалар, 2013; Brasche & Harrington, 2012; Beesley & Clark, 2015; Downes & Roberts, 2018).

ЭЫДҰ деректері бойынша дамыған елдердің ауылдық елді мекендерінде мұғалімдердің 89,9% - ы жоғары немесе жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар, ал қалаларда олардың үлесі 92,2% құрайды (ЭЫДҰ, 2013). Сонымен қатар, көптеген елдерде ауыл мектептері педагогикалық кадрлардың тапшылығын бастан кешіруде. Мысалы, PISA-2005 шеңберінде **Австралия** мектеп директорларының сауалнамасының нәтижелеріне сәйкес, ауылдық мектептерде педагогтер құрамының жетіспеушілігі ірі қалалардағы мектептерге қарағанда оқуға кедергі келтіреді (Sullivan және т.б., 2013). Бұл ауыл мұғалімдерінің әртүрлі пәндерді, соның ішінде кәсіби дайындықтан өтпеген пәндерді оқытуға мәжбүр болуына әкеледі.

TALIS-2013 (*ЭЫДҰ жүргізетін оқыту мен оқытудың халықаралық зерттеуі*) мәліметтері бойынша, ауыл мұғалімдерінің үлкен үлесі олар оқытатын барлық пәндер бойынша формальды білім немесе дайындық алмағанын хабарлайды. Мысалы, **Чехияда** ауыл мұғалімдерінің 36%- ы тәжірибеден өткенін хабарлайды немесе олар оқытатын барлық пәндер бойынша, қала мұғалімдерінің 61%-ы салыстырғанда (ЭЫДҰ, 2019) тағылымдамадан өтеді. **Ресейдің** шағын қалалары мен ауылдық жерлердегі мектептерде сирек кездесетін маңызды мектеп пәндері – «Математика», «Орыс тілі», «физика» және басқалары — тиісті дайындығы жоқ мұғалімдер, мысалы, технология, бастауыш сынып мұғалімдері (Заир - Бек және т.б., 2020). **Чилиде** ауылдық жерлердегі мектептер үнемі шектеулі педагогтік әлеуетке тап болады (Santiago және т.б., 2017).

Сонымен қатар, ЭЫДҰ (2005) мәліметтері бойынша, педагогтер ауылдық және

шалғай аудандарда орналасқан мектептерде жұмыс істеуді қаламайды. Сондай-ақ жоғары білікті мұғалімдердің қолайсыз жағдайдағы мектептерде жұмыс істеуді қалайтыны және дарынды оқушыларға арналған мектептерде жұмыс істеу ықтималдығы жоғары екендігі туралы кейбір дәлелдер бар (ЭЫДҰ, 2014).

Қазақстандық ауылдық мектептер жоғары білікті мамандармен қамтамасыз ету бойынша қалалықтардан төмен. Мәселен, ауыл мектептері мұғалімдерінің жалпы саны көп болған жағдайда, жоғары санатты ауыл мұғалімдерінің үлесі мемлекеттік мектептерге қарағанда 3%-ға аз (xx-сурет). 2021 жылы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар ауылдық және қалалық мұғалімдер үлесінің айырмашылығы 2% (тиісінше 90% және 92%) құрады.

69-сурет. Қала-ауыл бөлінісінде санаттары бар күндізгі мемлекеттік мектептер мұғалімдерінің үлесі, 2021 ж.

Ауыл мектептерін қажетті инфрақұрылыммен қамтамасыз ету. Әлсіз инфрақұрылым және білім беру ресурстарының жетіспеушілігі оқу нәтижелеріне теріс әсер етуі мүмкін: ЭЫДҰ (2014) мәліметтері бойынша, білім беру ортасы, мектеп ғимараты балалардың үлгеріміне әсер етеді. Зерттеушілер сонымен қатар білім беру ортасының сапасы білім алушылар үлгерімін 25% - ға арттыра алатынын анықтады (Barrett және т.б., 2013).

Ресей білім академиясының білім сапасын бағалау орталығы ХАА нәтижелеріне әсер ететін факторлардың арасында зертханалық жабдықтармен, компьютерлермен, сондай-ақ мектептің сапалы инфрақұрылымымен қамтамасыз етілгендігін атап өтеді (Ковалева, 2019). PISA-дағы Қазақстан нәтижелеріне әсер ететін факторларды талдау нәтижелері көрсеткендей, компьютерлер саны және Интернетке қосылу қазақстандық оқушылардың нәтижелеріне барынша айқын әсер етеді, бұл ретте осы айнымалылардың әсері әрбір циклмен артады (Мусина, 2019).

Сонымен қатар, ауылдық жерлерде материалдық ресурстар мен білім беру мүмкіндіктері белгілі бір дәрежеде шектелуі мүмкін. Сонымен, мектеп директорларының сауалнамасына сәйкес, ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен және PISA-2015 қатысушы 29 елде қалалық мектептердегі жаратылыстану кабинеттері

ауылдық мектептерге қарағанда жақсы жабдықталған (ЭЫДҰ, 2019). Бірқатар елдерде, әсіресе табысы орташа елдерде, ауылдық мектептер Интернетке қосылу деңгейі бойынша қалалықтардан едәуір артта қалды. Мысалы, **Мексикада** ауылдық мектептердегі компьютерлердің тек 42%-ы интернетке қосылған, ал қалалық мектептердегі компьютерлердің 90%-ы. Интернет желісіне қосылған компьютерлердің төмен үлесі көптеген елдерде байқалады - Косово (13%), Колумбия (38%), Доминикан Республикасы (40%), Перу (45%), Индонезия (45%), Албания (47%) (ЭЫДҰ, 2019).

Ресейде ауылдық және қалалық мектептер арасындағы инфрақұрылымның даму деңгейінде үлкен айырмашылық бар. Мәселен, ресейлік ауылдық мектептердің 15%-дан астамы жылы дәретханалармен жабдықталмаған, ал мектептердің 13%-орталық жылыту және су құбыры жүргізілмеген, ал қалалық мектептерде бұл көрсеткіштер 5%-дан аспайды. Сондай-ақ, апатты жағдайда тұрған және қалалық мектептермен салыстырғанда жөндеуді қажет ететін ауылдық мектептердің үлкен үлесі (Заир - Бек және т.б., 2020) атап өтілді.

Қазақстанда ауылдық білім беру ұйымдары да материалдық-техникалық сипаттамалары бойынша қалалықтардан артта қалып отыр. 2020-2021 оқу жылында мектептердің 8,4%-ы толық күрделі жөндеуден өтті, бұл ретте олардың көпшілігі ауылдық жерде болды (67%).

20-кесте. ҚР Мемлекеттік мектептерінің техникалық жағдайы туралы мәліметтер (ҰБДҚ деректері)

	2017–2018		2018–2019		2019–2020		2020-2021	
	барлығы	оның ішінде ауылда	барлығы	оның ішінде ауылда	барлығы	оның ішінде ауылда	арлығы	оның ішінде ауылда
Күрделі жөндеуді қажет ететін мектептер	827	550	842	554	668	463	627	420

Сонымен қатар, мектептердің қалалық және ауылдық аудандар арасындағы Интернет желісіне қол жеткізудегі алшақтық сақталуда. НОБД мәліметтері бойынша, Интернетке қол жетімділігі жоқ мектептердің жалпы санының 71% - ы ауылдық. Сондай-ақ, кең жолақты Интернеті жоқ 2 317 мектеп (7 Мбит/с жоғары, 95% ауылдық жерлерде орналасқан).

PISA-2018 зерттеуінде сапалы оқыту үдерісіне белгілі бір дәрежеде кедергі келтіретін негізгі проблемалар арасында қазақстандық ауылдық білім беру ұйымдары басшыларының 58% - ы материалдық-техникалық базаның жеткіліксіз жарақтандырылғанын (Қала – 50%), 62,83% – материалдық-техникалық базаның қанағаттанарлықсыз немесе нашар сапасын (қала – 53,45%)

атап өтті).

Оқушылардың қосымша қаржы ресурстарымен қамтамасыз етілуі. Жоғарыда айтылғандай, зерттеулерге сәйкес, СЭС факторы оқушылардың үлгерімін анықтауда маңызды болып табылады. Сонымен, Fertig (2003) ата-аналары жоғары білімді студенттер ата-аналары тек орта білімі бар құрдастарына қарағанда айтарлықтай жоғары нәтиже көрсетеді деп мәлімдейді. Doyle (2008) Англия мен Францияның PISA - дағы нәтижелерін талдай отырып, оқушының СЭС-і мен зерттеу нәтижелерінің арасында күшті байланыс орнатты. Сонымен қатар, ауылдық мектептерде, әдетте, қалалық мектептерге қарағанда, СЭС төмен отбасылардан шыққан балалар көп. Көптеген халықаралық сарапшылар ауылдық және қалалық мектеп оқушыларының білім беру нәтижелеріндегі алшақтықты осы фактормен түсіндіреді (Вуин, Меесе және Irvin, 2012; ЭЫДҰ, 2013).

Сонымен, PISA-2015-ке қатысқан 55 елдің 47-сінде PISA экономикалық, әлеуметтік және мәдени мәртебесі индексінің мәні (кәсіптік деңгей, білім деңгейі және үй ресурстары) ауылдық отбасыларға қарағанда қалалық отбасылар арасында жоғары. Тек алты елде (Коста-Рика, Франция, Германия, Израиль, Швейцария, АҚШ) ауылдық және қалалық отбасылар арасында әлеуметтік-экономикалық алшақтық жоқ (ЭЫДҰ, 2019).

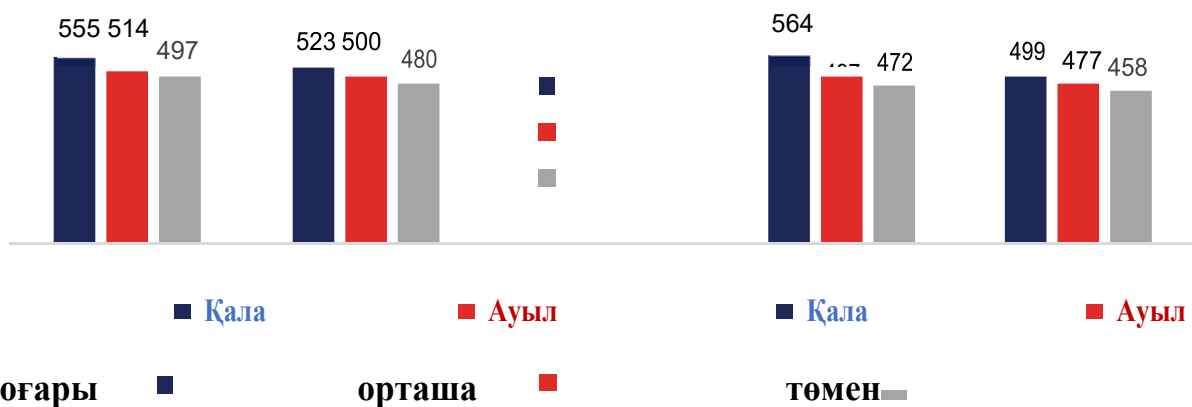
Қазақстанда PISA-2018 зерттеуіне сәйкес ауылдық білім алушылардың 37%-ы қалалық білім алушылардың 23%-ы салыстырғанда СЭС төмен отбасыларда тамақтанады. Сонымен қатар, ICILS-2018 зерттеуі аясында ауыл директорларының үштен екісі (68%) білім алушылардың жартысынан көбі экономикалық тұрғыдан осал отбасылардан шыққан деп жауап берді.

Бұл ретте Қазақстанда СЭС факторы тұрғылықты жерінен гөрі оқушылардың нәтижелерін анықтауда аса маңызды болып табылады деп пайымдауға негіз бар. Сонымен, TIMSS-2019 зерттеуіне сәйкес, қалада орта есеппен жоғары СЭС-пен төртінші сынып оқушысы математика бойынша төмен СЭС-пен және жаратылыстану пәнінен 92 баллмен озып келеді. Ауылда бұл айырмашылық сәйкесінше 43 және 41 баллды құрайды. Сол сияқты, қалалық жерлерде жоғары СЭС-пен сегізінші сынып оқушысы математика бойынша төмен СЭС – пен, жаратылыстану ғылымдары бойынша 71-мен (70-сурет). Ауылда бұл айырмашылық сәйкесінше 60 және 37 балды құрайды. Бұл ретте, ресурстар деңгейі жоғары отбасынан шыққан ауыл мектебінің төртінші сынып оқушысы математика бойынша ресурстар деңгейі төмен отбасынан өзінің қалалық құрдасынан 26 балл алда.

70-сурет отбасы ресурстарының деңгейіне байланысты TIMSS 2019-дағы ҚР төртінші сынып оқушыларының нәтижелері

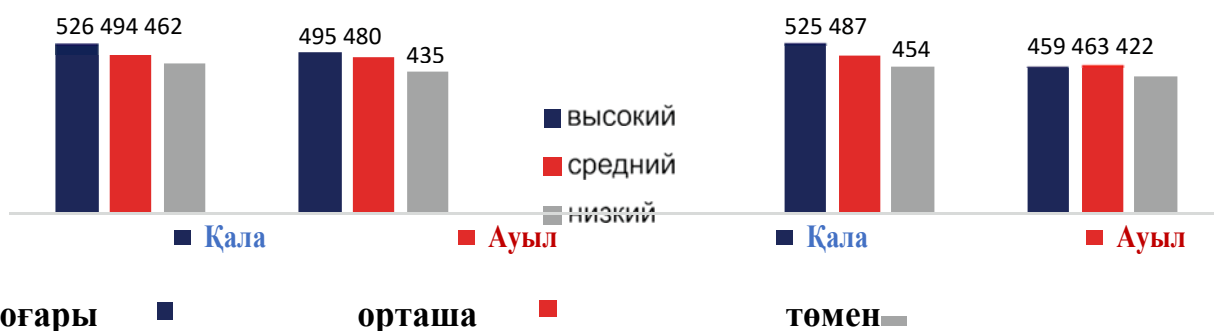
Математика

Жаратылыстану

71-сурет. Отбасы ресурстарының деңгейіне байланысты TIMSS 2019-дағы ҚР сегізінші сынып оқушыларының нәтижелері

Математика

Жаратылыстану

Білім алушылардың **ерте дамуы**. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына бару – бұл оқушылардың академиялық жетістіктеріне әсер ететін маңызды факторлардың бірі. Зерттеулерге сәйкес (Andrews, Jargowsky және Kuhne, 2012; Lipsey және т.б., 2015; Barnett, 2015), мектепке дейінгі білім беру – бұл баланың қысқа және ұзақ мерзімді болашағына перспективалы инвестиция. Сонымен, ұзақ мерзімді зерттеулер көрсеткендей, мектепке дейінгі білім алған білім алушылар мектепке дейінгі дайындықсыз қатарластарына қарағанда бастауыш мектепте оқу және математика бойынша тапсырмаларды жақсы орындайды (Фреде және т.б., 2009). Сонымен қатар, ересек жаста, мектепке дейінгі білім алған 40 жастағы адамдар мектепті сәтті бітіруге, табысы жоғары және мектепке дейінгі білімі жоқ қатарластарына қарағанда аз қылмыс жасайды (сол жерде).

PISA-2018 деректеріне сәйкес, Қазақстанда ауылдық білім алушылардың 46%-ы және қалалық білім алушылардың 62% - ы мектепке дейінгі дайындықтан өтті. Мектепке дейінгі ұйымдарға барған және бармаған зерттеуге қатысушылар арасындағы нәтижелердегі айырмашылық біріншісінің пайдасына 13-тен 15 балға дейін өзгереді. Сонымен қатар, мектепке дейінгі мекемелерде үш жылдан астам оқыған білім алушылар балабақшаға бармағандармен салыстырғанда оқу сауаттылығы бойынша 20 балл жинайды.

Өз кезегінде, TIMSS-2019 қорытындысы бойынша ата-аналары мектеп алдында жазумен, оқумен және есеппен жиі айналысатын қазақстандық төрт сынып оқушылары математикадан 15 балға және жаратылыстану пәнінен 25 балға ата-аналары анда-санда ғана айналысатын білім алушылардың озып

кететіні анықталды. Сонымен қатар, сауалнама нәтижелеріне сәйкес, қалалық ата-аналардың көпшілігі (57%) ауылдық ата-аналарға қарағанда балаларды мектепке дайындаумен айналысады (51%).

Қосымша білім беру мүмкіндіктері. Ғылыми зерттеулерге сәйкес, оқушылардың мектептен тыс уақыттары олардың академиялық нәтижелері мен сәтті әлеуметтенуіне әсер ететін маңызды фактор болып табылады (Knifsend & Graham, 2012; Metzger & Jones, 2009; Crispin, 2017; Darling, 2005; Dotterer және т. б., 2007; Linver және т. б., 2009)

ЭЫДҰ деректеріне сәйкес, шығармашылық сыныптан тыс сабақтары бар мектептерге баратын білім алушылар (музыкалық және көркемдік іс-шараларды қоса алғанда) оқушылар мен мектептердің әлеуметтік-экономикалық деңгейін есепке алғаннан кейін орта есеппен оқу бойынша ең жақсы нәтижелерді (4 балға жоғары) көрсетеді. ЭЫДҰ сарапшылары сонымен қатар мектептері үнемі шығармашылық сыныптан тыс сабақтар өткізетін елдерде оқушылардың үлгерімінде алшақтық аз болатынын атап өтті (ЭЫДҰ, 2020).

ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен өздерінде ғылыми олимпиадалар өткізетін мектеп оқушылары жаратылыстану пәнінен 36 балға жоғары (оқушылар мен мектептердің әлеуметтік – экономикалық бейінін ескере отырып 12 балға жоғары) және мектепте ғылыми үйірме болса 21 балға жоғары (6 балл, әлеуметтік-экономикалық пәнді есепке алғаннан кейін оқушылар профилі). Ғылымға байланысты сыныптан тыс жұмыстарға қатысатын оқушылар мен оған қатыспайтындар арасындағы үлгерімдегі ең үлкен айырмашылықтар Нидерланды мен Қытай Тайбэйінде байқалды. Мысалы, Нидерландыда 15 жастағы білім алушылар жаратылыстану ғылымдары бойынша 97 балл жинайды. Қытай Тайбэйіндегі ғылыми клубқа қол жеткізу PISA нәтижелерін жаратылыстану бойынша 60 балға және әлеуметтік-экономикалық мәртебені есепке алғаннан кейін 22 балға арттырумен байланысты (ЭЫДҰ, 2016). Қазақстанда ғылыми үйірмелер өткізілетін мектептердің білім алушылары жаратылыстану пәнінен 19 балл артық нәтиже көрсетуде (ЭЫДҰ, 2016).

2019-2020 оқу жылында Қазақстандағы қалалық оқушылар қосымша білім беру ұйымдарын ауыл оқушыларына қарағанда 7%-ға жиі алады. 634 680 қалалық оқушы (34%) және 394 216 ауылдық оқушы (27%) қосымша оқушылармен қамтылды.

Бүгінде еліміз бойынша 7680 мектеп тіркелген. Оның 80%-ы 5256-сы ауыл мектебі және 2426-сы қала мектебі болып тіркелген. Келесі кестеде қала мектебі мен ауыл мектептері бойынша мәлімет берілген.

21-кесте. Қала және ауыл мектептері бойынша мәлімет

№	Өңірлер	қала	Ауыл мектебі	ШЖМ	Ауыл мектебіндегі асхана
1	Ақмола	102	452	352	1534
2	Ақтөбе	144	282	204	64

3	Алматы	51	409	80	185
4	Атырау	91	129	27	31
5	ШҚО	103	259	196	72
6	Жамбыл	124	381	125	95
7	БҚО	75	307	218	93
8	Қарағанды	200	238	166	66
9	Қостанай	109	368	295	149
10	Қызылорда	87	243	14	127
11	Маңғыстау	74	111	10	17
12	Абай	86	230	149	51
13	Жетісу	67	282	152	84
14	Ұлытау	39	48	35	0
15	Павлодар	97	274	212	72
16	СҚО	64	404	350	147
17	Түркістан	162	839	134	359
18	Алматы қ	330	-	-	-
19	Астана қ	163	-	-	-
20	Шымкент қ	252	-	-	-
21	Қосшы	6	-	-	-
	Барлығы	2426	5256	2719	3146

Кестеден көріп отырғанымыздай қала және ауыл мектептерінің саны берілген. Келесі суреттерде жеке-жеке саралау жүргізіледі.

72-сурет. Қала мектептері бойынша мәлімет

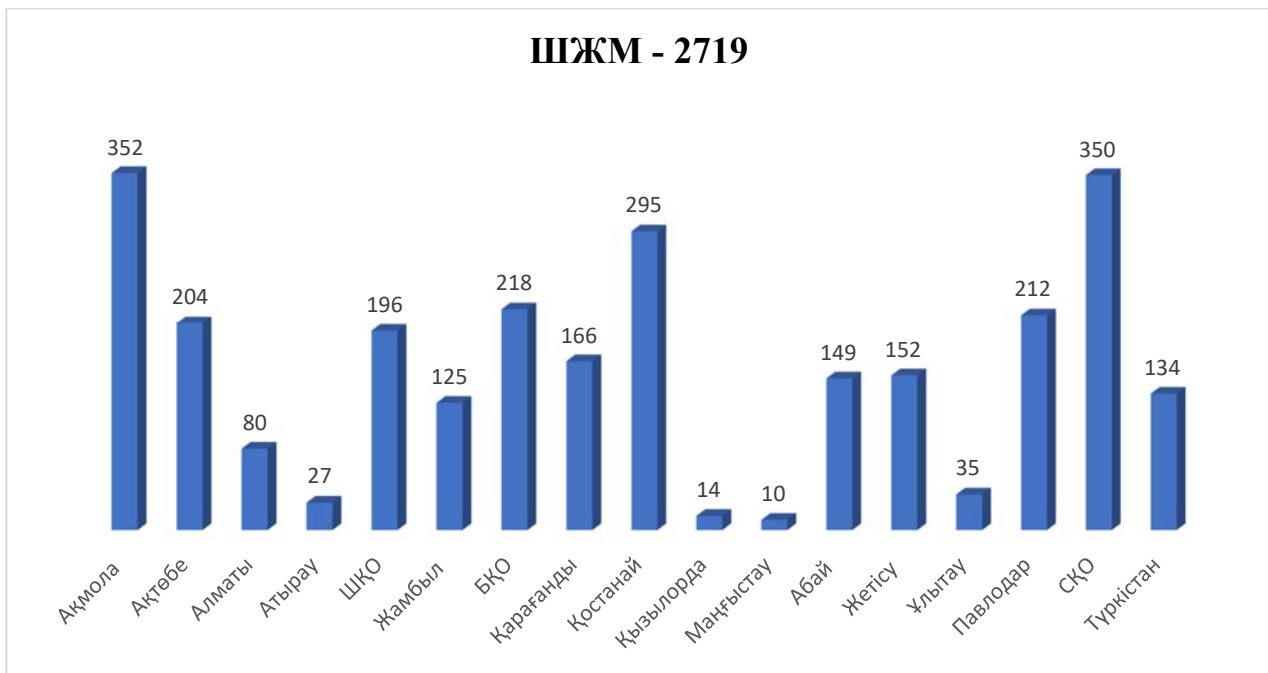
Суреттен көріп отырғанымыздай, 2022 жылғы деректер (ҰББДҚ) бойынша 2426 мектеп Ақмола облысында 102, Ақтөбе облысында 144, Алматы облысында 51, Атырау облысында 91, ШҚО-да 103, Жамбыл облысында 124, БҚО-да 75, Қарағанды облысында 200, Қостанай облысында 109, Қызылорда облысында 87, Маңғыстау облысында 74, Абай облысында 86, Жетісу облысында 67, Ұлытау облысында 39, Павлодар облысында 97, СҚО-да 64, Түркістан облысында 162 қала мектебі тіркелген. Келесі суретте ауыл мектептері бойынша мәліметтер берілген.

73-сурет. Ауыл мектептері бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, елімізде 5256 мектеп ауыл мектебі болып тіркелген. Өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола облысында 452, Ақтөбе облысында 282, Алматы облысында 409, Атырау облысында 129, ШҚО-да 259, Жамбыл облысында 381, БҚО-да 307, Қарағанды облысында 238, Қостанай облысында 368, Қызылорда облысында 243, Маңғыстау облысында 111, Абай облысында 230, Жетісу облысында 282, Ұлытау облысында 48, Павлодар облысында 274, СҚО-да 404, Түркістан облысында 839 мектеп ауыл мектебі болып тіркелген. Яғни Республика бойынша мектептердің 70 %-ы ауыл мектебі болып есептеледі. Келесі суретте Республика бойынша шағын жинақты мектептер бойынша мәлімет берілген.

74-сурет. Шағын жинақты мектептер бойынша мәлімет (2022 жылғы қазан айындағы ақпарат бойынша)

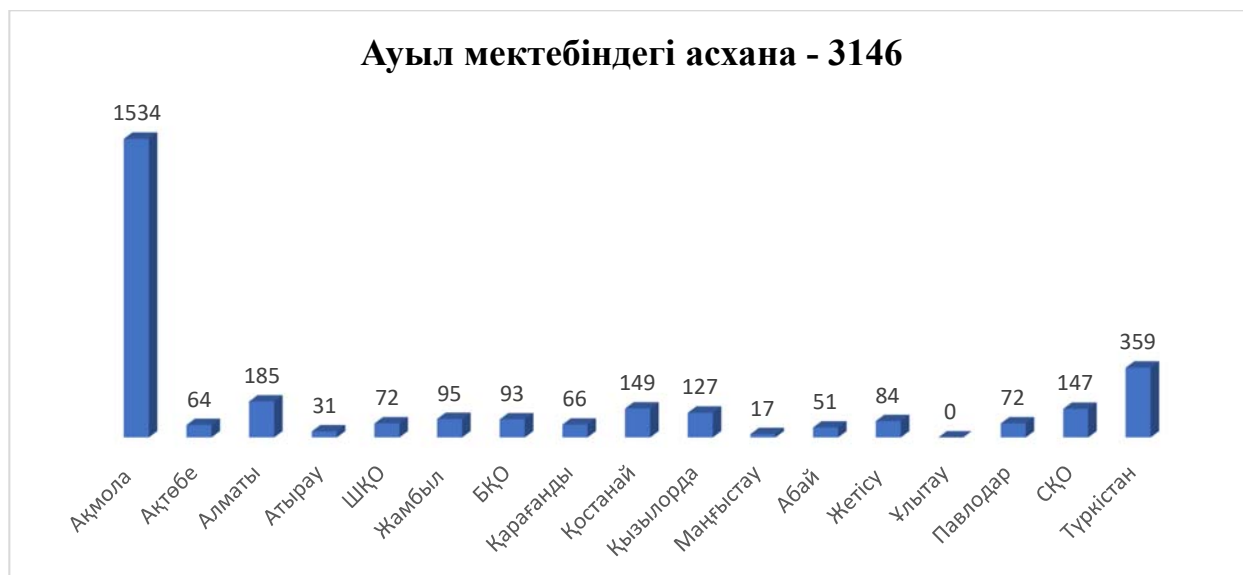

Суреттен көріп отырғанымыздай Білім беру деректер қорында қазан айында 2719 мектеп – шағын жинақты мектеп болып тіркелген. Өңірлер бойынша сараласақ Ақмола облысында 352, Ақтөбе облысында 204, Алматы облысында 80, Атырау облысында 27, ШҚО-да 196, Жамбыл облысында 125, БҚО-да 218, Қарағанды облысында 166, Қостанай облысында 295, Қызылорда облысында 14, Маңғыстау облысында 10, Абай облысында 149, Жетісу облысында 152, Ұлытау облысында 35, Павлодар облысында 212, СҚО-да 350 және Түркістан облысында 134 мектеп шағын жинақты мектеп болып тіркелген.

Мектеп білім алушыларын сапалы біліммен қамтамасыз ету үшін ең алдымен білім алушылар ыстық тамақпен қамтылуы қажет. Осыған орай Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы «Мемлекеттік орта білім беру ұйымдарында, мектептен тыс қосымша білім беру ұйымдарында білім алушыларды тамақтандыруды ұйымдастыру, сондай-ақ мемлекеттік мектепке дейінгі ұйымдарда, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарында, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында тәрбиеленетін және білім алатын балаларды тамақтандыруды қамтамасыз етуге байланысты тауарларды сатып алу қағидаларын бекіту туралы» № 598 бұйрығын және Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2021 жылғы 24 мамырдағы «Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің кейбір бұйрықтарына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» № 231 бұйрығын басшылыққа алу ұсынылады. Келесі суретте ауыл мектептеріндегі асхана мәселесі туралы мәлімет берілген.

75-сурет. Ауыл мектептеріндегі асхана мәселесі

Ауыл мектебіндегі асхана - 3146

Суреттен көріп отырғанымыздай, ҰББДҚ-да ауыл мектептеріндегі тіркелген 3146 асхана мәселесін сараласақ, Ақмола облысында 1534, Ақтөбе облысында 64, Алматы облысында 185, Атырау облысында 31, ШҚО-да 72, Жамбыл облысында 95, БҚО-да 93, Қарағанды облысында 66, Қостанай облысында 149, Қызылорда облысында 127, Маңғыстау облысында 17, Абай облысында 51, Жетісу облысында 84, Ұлытау облысында асханалар тіркелмеген. Павлодар облысында 72, СҚО-да 147, Түркістан облысында 359 асхана ауыл мектептерінде тіркелген.

Ауыл білім алушыларының білім деңгейі бойынша қала оқушыларынан артта қалу мәселесін шешу бойынша халықаралық тәжірибеге шолу

ЭЫДҰ сарапшылары көптеген елдерде ауылдық мектептерді оқыту мен оқыту шарттарынан барынша пайда алуға бағдарлау бойынша жұмыс тиімді жүргізіліп жатқанын атап өтті. Олар жеке тоқталатын болсақ:

- **Ауыл мектептерінің инфрақұрылым мәселелері көбінесе ауыл мектептерін басқа мектептермен стратегиялық байланыстыру және мектеп кластерлері шеңберіндегі ынтымақтастық арқылы шешіледі.** Тиімділікті арттыру және білім алушыларға оқуға үлкен мүмкіндіктер беру мақсатында **Испаниядағы** көршілес ауыл мектептері бірыңғай әкімшілік бірлік ретінде әрекет етеді, басқару туралы ақпаратпен, мұғалімдермен және оқу материалдарымен бөліседі, сонымен қатар мұғалімдердің тұрақты жиналыстары мен білім алушылардың кездесулерін ұйымдастырады (Navarro, 2014). Тұтастай алғанда, кластерлеу көптеген елдердегі дамудың және қолдаудың танымал тәсіліне айналғанын атап өту керек. Олар: тәжірибе және ресурстармен алмасу, кәсіби мұғалімдер қауымдастығы және тағы басқалары. Испаниядағы АВ-тонналық қауымдастықтардың бірі Каталонияда. Мұндай мектептердің өзіндік білім беру жобасы мен оқу бағдарламасы бар (ЭЫДҰ, 2018). **Англияда** мұндай мектептер бірлескен бастамалар үшін гранттарға ие бола алады (Abalde, 2014). **Швецияда** бірнеше тәуелсіз мектептер «Rektorsomrade» немесе «Principal' s agea» шеңберінде шағын жинақты мектептер тап болатын проблемаларды шешу мақсатында, атап айтқанда, кәсіби және әлеуметтік оқшаулауда ынтымақтасады. Менеджерлер ресурстарды басқару мен сатып алуларға

байланысты әкімшілік ауыртпалықты азайту үшін өзара әрекеттеседі. Кластерлік тәсіл Сонымен қатар мектептердің жеке басын жоғалтуына жол бермей, озық тәжірибелермен алмасуға ықпал етеді (Слатара және Морган, 2004). **Португалияда** ауыл мектептерін қайта құрудың бұл тәсілі мектептердің жаңашылдығы мен тиімділігін арттыруға, мұғалімдердің оқшаулануын азайтуға, аз қамтылған оқушылардың әлеуметтенуін жақсартуға әкелді және білім министрлігі, муниципалитеттер, мектептер және басқа да мүдделі тараптар арасындағы ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етті (Abalde, 2014).

- **Басқа елдер қолданатын шаралардың қатарында мұғалімдерді даярлау бағдарламаларын мамандандыру бар.** Мысалы, **Чилиде** «Puentes Educativos» бастамасы шағын жинақты мектептердің әлеуетін пайдалануға бағытталған. Бұл мектептерде оқушылардың құзыреттілігін дамыту бойынша жұмыс ауыл мұғалімдеріне арналған педагогикалық тәжірибелерді, оқу бағдарламаларын және оқу материалдарын өзгерту арқылы жүзеге асырылады (Echazarra және т.б., 2019). Бұл өз кезегінде оқушылардың шығармашылық, ынтымақтастық және сыни ойлау сияқты құзыреттіліктерін тиімді дамытуға ықпал етеді.

- **Көптеген елдер ауыл мектептерінде АКТ жабдықтарына қол жетімділікті арттыру және пайдалану бойынша нақты бағдарламалар әзірлеуде.** Мысалы, 2018 жылы Франция инновациялық цифрлық мектептер мен ауылдық аудандардың (Écoles numériques innovantes et ruralité) бағдарламасын іске қосты, оған 20 миллион еуро бөлінді. Ол 3 000 мектепті оқытуға, отбасылармен қарым-қатынасты жақсартуға және мектептер мен ауылдық аумақтардың тартымдылығын арттыруға ықпал ететін цифрлық жабдықтармен жаратқандыруды көздейді.

- **Дамыған елдердегі ауыл мектептері мұғалімдер, білім алушылар және олардың отбасылары арасындағы өзара қарым-қатынасты жеңілдету және ресурстарды оңтайлы пайдалану үшін қашықтан оқыту мүмкіндіктерін кеңінен пайдаланады.** Мысалы, **АҚШ-та** ауылдық мектеп аудандарының көпшілігі білім алушыларға мектепте жоқ пәндер бойынша қашықтан оқыту курстарын ұсынады, мысалы, қосарланған қабылдау, несиені қалпына келтіру, кәсіптік және техникалық білім беру курстары және т.б. Оқытуды тәуелсіз жеткізушілер, жоғары оқу орындары, басқа мектеп аудандары және мемлекет қаржыландыратын виртуалды мектептер ұсынады (Sipple және Brent, 2015). **Италияда** «шағын мектептер» жобасы (Piccole Scuole) ұлттық желіні құру және АКТ-ны пайдалану арқылы географиялық оқшауланған мектептерде қашықтан оқытуды жеңілдетуге бағытталған. Бірлескен оқыту арқылы әртүрлі мектептерге жататын екі немесе одан да көп сыныптар тәжірибе алмасуға ықпал ету және әртүрлі жастағы балаларға барлық пәндерді оқытуды қамтамасыз ету үшін күнделікті бейнеконференцияларды пайдалану арқылы бір-бірімен байланысады. **Канадада** оқушыларды басқа мектептерге тасымалдау мүмкін емес шалғай аудандарда мектептер де қашықтан оқытуға қосылған. Олардың кейбіреулерінде білім алушылар орта білім туралы диплом алу үшін бір немесе бірнеше қашықтан оқыту курстарынан өтуі керек (Abalde, 2014). **Бразилияда** ауылдық мектептер цифрлық платформа арқылы онлайн білім беру ресурстарына қол жеткізе алады

«Educopedia», мектеп бағдарламасына сәйкес келтірілген. Бұл тақта формасы 600 мыңнан астам оқушыға қызмет көрсетеді, мұғалімдердің 50%-ы құралды аптасына бір реттен артық қолданатынын айтады (Pons және т.б., 2015).

- **Сондай-ақ, әлемде талантты жастарды әртүрлі ынталандыру, соның ішінде материалдық ынталандыру арқылы ауылдық мектептерге жұмысқа орналастыруға ынталандыру қолданылады.** Осылайша, «Teach for all» бағдарламасы кеңінен жүзеге асырылуда, оның аналогі («Ресей үшін мұғалім») Ресейде 2015 жылы іске қосылды. Осы бағдарлама аясында Ресей Сбербанкiнiң қолдауымен педагогикалық емес жоғары оқу орындарының жоғары курс студенттері педагогикалық пәндер бойынша дайындық бағдарламасынан өтіп, елдің бірнеше облыстарының мектептерінде жұмысқа кірісті. 2019 жылы Ресейде ауыл мектептеріне жас мамандарды тарту бойынша «Земский мұғалім» бағдарламасы бастамашылық етті, оған 30 мыңнан астам өтінім берілді.

- **Мектептер арасындағы ынтымақтастық тек инфрақұрылымдық шектеулерді еңсеру үшін ғана емес, сонымен қатар педагогтардың тапшылығы мәселесін шешу үшін де қолданылады.** Шан-Хайда (Қытай) қалалық ауылдық аудандар арасында педагогикалық кадрлармен алмасу, оқыту және мұғалімдерді басқару әдістері арасында өңірішілік бағдарлама жұмыс істейді. Ауылдық округтердің білім бөлімдері ауылдық мектептердің білім беру стратегиясын қалыптастыру, мектепті басқарудың жаңа жүйесін әзірлеу, ауылдық мектептер әкімшілігінің жұмыс сапасын арттыру үшін сапалы білім беру ресурстарын ұсыну міндетін өзіне алатын қалалық мектептермен келісімшарт жасайды. Бұл бағдарлама менеджмент пен тиімділікті, оқыту сапасын, сондай-ақ адами, қаржылық және материалдық ресурстардың өңірішілік ағынын жақсартуға бағытталған (NYC Global Partners, 2011).

- **Ауыл мектептерін басқарудың тиімділігі ауыл білім алушыларының артта қалуын азайту шараларының басты назарында.** Польшада ауылдық мектептерді «Mała szkoła» бағдарламасы аясында ата-аналар қауымдастығы басқара алады, бұнда ата-аналарға ерікті негізде әртүрлі функцияларды (тазалаушы, аспаз) орындауға мүмкіндік беріледі, бұл бір білім алушының шығындарын айтарлықтай төмендетеді. Ата-аналардың ерікті қатысуы мектеп пен қоғамдастық арасындағы байланысты нығайтады және жанжал немесе қиын оқушылар жағдайында қосымша пайда әкеледі. Мұндай мектептер көбінесе жергілікті өзін-өзі басқару органдарының тікелей қолдауына ие, мысалы, жергілікті өзін-өзі басқару органдары жалдаған заңгерлер ата-аналарға олардың қауымдастығын құруда қолдау көрсете алады (Pons және т.б., 2015).

- **Ақырында, ауыл мектептерінде білім беру сапасын арттырудың маңызды факторы мәселені көпшілік алдында талқылау болып саналады.** Мысалы, Канадада 20 жыл бойы ауылдық білім беру конгресі өткізіліп келеді, оның шеңберінде оқытудың үздік тәжірибелері, мектепті басқару мәселелері, жергілікті қоғамның өзара байланысы, қаржы және т. б. талқыланады.

Бүгінде еліміздің Атырау, Маңғыстау, Алматы және Түркістан облыстарында мұғалім тапшылығы өте жоғары деңгейде екені анықталып отыр. Осыған байланысты арнайы бағдарлама қарастырылған.

Жалпы ауыл мектептерінде білім алатын білім алушылардың сапалы білім алуы үшін мектептердің материалдық-техникалық базасы талапқа сай болуы

қажет. Келесі кестеде ауыл мектептері мен шағын жинақты мектептердегі кабинеттердің жаңа талапқа сай жабдықталуы бойынша мәліметі берілген.

22-кесте. Ауыл мектептеріндегі жаңартылған талаптарға сай жасақталу бойынша мәлімет

№	Өңірлер	Ауыл мектептерінде жаңартылған кабинеттер	Орындар	ШЖМ	орындар
1	Ақмола	691	13799	358	6059
2	Ақтөбе	752	16451	221	3555
3	Алматы	804	15692	78	1271
4	Атырау	405	8371	43	531
5	ШҚО	505	9630	282	4747
6	Жамбыл	708	15309	123	2238
7	БҚО	404	1752	125	2083
8	Қарағанды	481	9670	189	3387
9	Қостанай	524	11918	286	6058
10	Қызылорда	510	11913	13	235
11	Маңғыстау	225	5026	2	2
12	Абай	444	8427	208	3376
13	Жетісу	455	9255	136	2530
14	Ұлытау	96	1711	55	950
15	Павлодар	400	7512	192	3192
16	СҚО	620	13002	378	7410
17	Түркістан	1450	29897	95	1390
	Барлығы	9474	189335	2784	49014

Кестеден көріп отырғанымыздай, ауыл мектептерінде 9474 кабинет жаңа талапқа сай жабдықталған. Сол сыныптарда 189335 білім алушы білім алады. Ал шағын жинақты мектептерде 2784 сынып жабдықталып, ода 49014 білім алушы білім алып жатыр. Келесі суреттерде бұл мәселелер сурет түрінде толық берілген.

76-сурет. Ауыл мектептеріндегі жаңартылған кабинеттер бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, ауыл мектебінде 9474 кабинет жаңартылған кабинеттер ретінде тіркелген. Өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола облысында 691, Ақтөбе облысында 752, Алматы облысында 804, Атырау облысында 405, ШҚО-да 505, Жамбыл облысында 708, БҚО-да 404, Қарағанды облысында 481, Қостанай облысында 524, Қызылорда облысында 510, Маңғыстау облысында 225, Абай облысында 444, Жетісу облысында 455, Ұлытау облысында 96, Павлодар облысында 400, СҚО-да 620, Түркістан облысында 1450 жаңартылған кабинет тіркелген. Келесі суретте сол кабинеттерде білім алатын білім алушылар саны берілген.

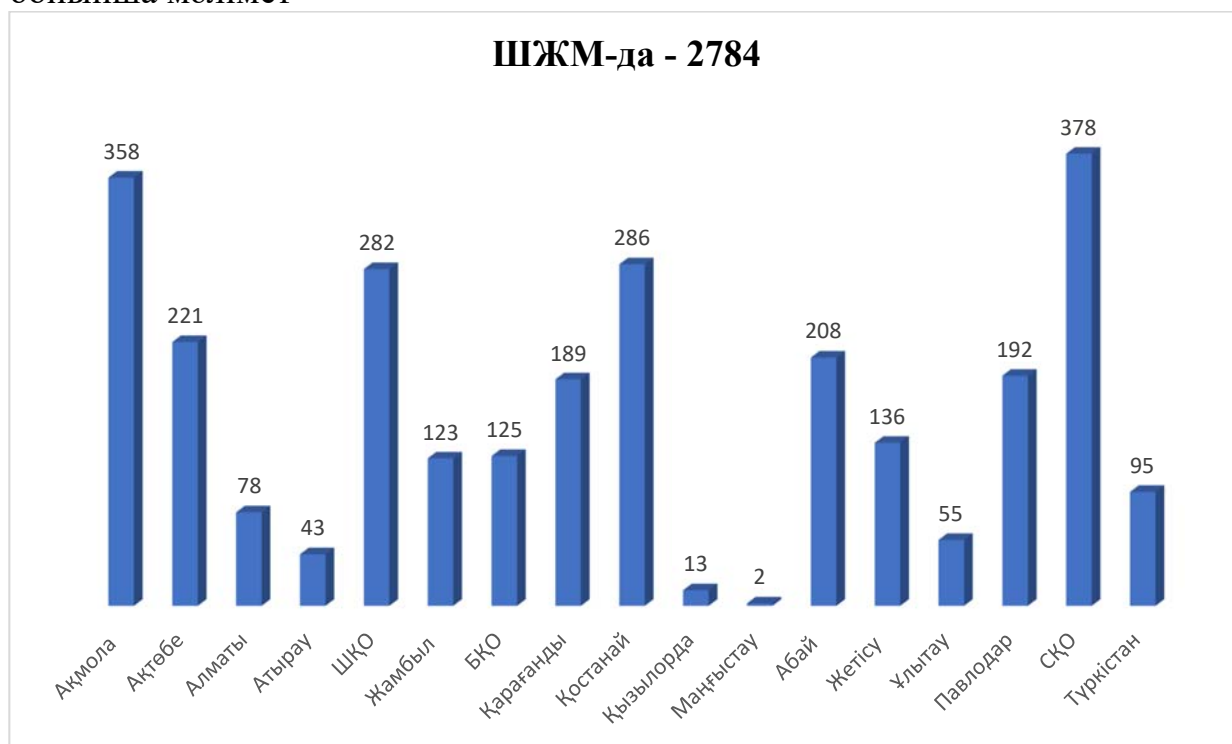
77-сурет. Жаңартылған ауыл мектептеріндегі кабинеттерде білім алатын білім алушылар бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай жабдықталған кабинеттерде 189335 білім

алушы білім алады. Өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола облысында 13799, Ақтөбе облысында 16451, Алматы облысында 15692, Атырау облысында 8371, ШҚО-да 9630, Жамбыл облысында 15309, БҚО-да 1752, Қарағанды облысында 9670, Қостанай облысында 11918, Қызылорда облысында 11913, Маңғыстау облысында 5026, Абай облысында 8427, Жетісу облысында 9255, Ұлытау облысында 1711, Павлодар облысында 7512, СҚО-да 13002, Түркістан облысында 29897 білім алушы білім алады. Келесі суреттерде шағын жинақты мектептердегі жаңартылған кабинеттер мен ондағы білім алушылар бойынша мәлімет берілген.

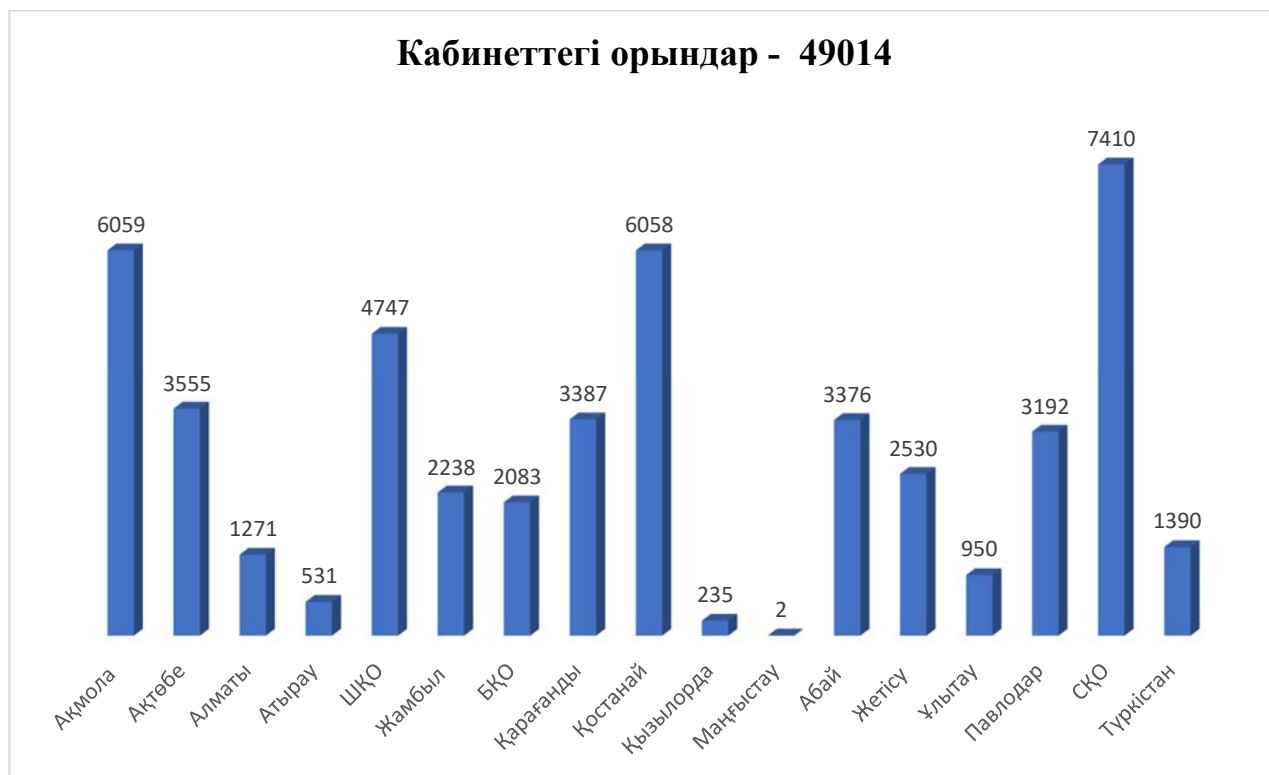
78-сурет. Шағын жинақты мектептердегі жабдықталған кабинеттер бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде 2784 кабинет жаңа үлгіде жабдықталған. Өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола облысында 358, Ақтөбе облысында 221, Алматы облысында 78, Атырау облысында 43, ШҚО-да 282, Жамбыл облысында 123, БҚО-да 125, Қарағанды облысында 189, Қостанай облысында 286, Қызылорда облысында 13, Маңғыстау облысында 2, Абай облысында 208, Жетісу облысында 136, Ұлытау облысында 55, Павлодар облысында 192, СҚО-да 378 және Түркістан облысында 95 кабинет жаңаша үлгіде жабдықталған. Келесі суретте жабдықталған кабинетте білім алатын білім алушыларға бөлінген орындар бойынша мәлімет берілген.

79-сурет. ШЖМ-да жабдықталған кабинеттерде білім алатын білім алушылар бойынша мәлімет

Кабинеттегі орындар - 49014

Суреттен көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында 6059, Ақтөбе облысында 3555, Алматы облысында 1271, Атырау облысында 531, ШҚО-да 4747, Жамбыл облысында 2238, БҚО-да 2083, Қарағанды облысында 3387, Қостанай облысында 6058, Қызылорда облысында 235, Маңғыстау облысында 2, Абай облысында 3376, Жетісу облысында 2530, Ұлытау облысында 950, Павлодар облысында 3192, СҚО-да 7410 және Түркістан облысында 1390 шағын жинақты мектептердің жабдықталған кабинеттерінде білім алатын білім алушылар саны тіркелген. Келесі кестеде шағын жинақты мектептердегі жабдықталған кабинеттер бойынша мәлімет берілген.

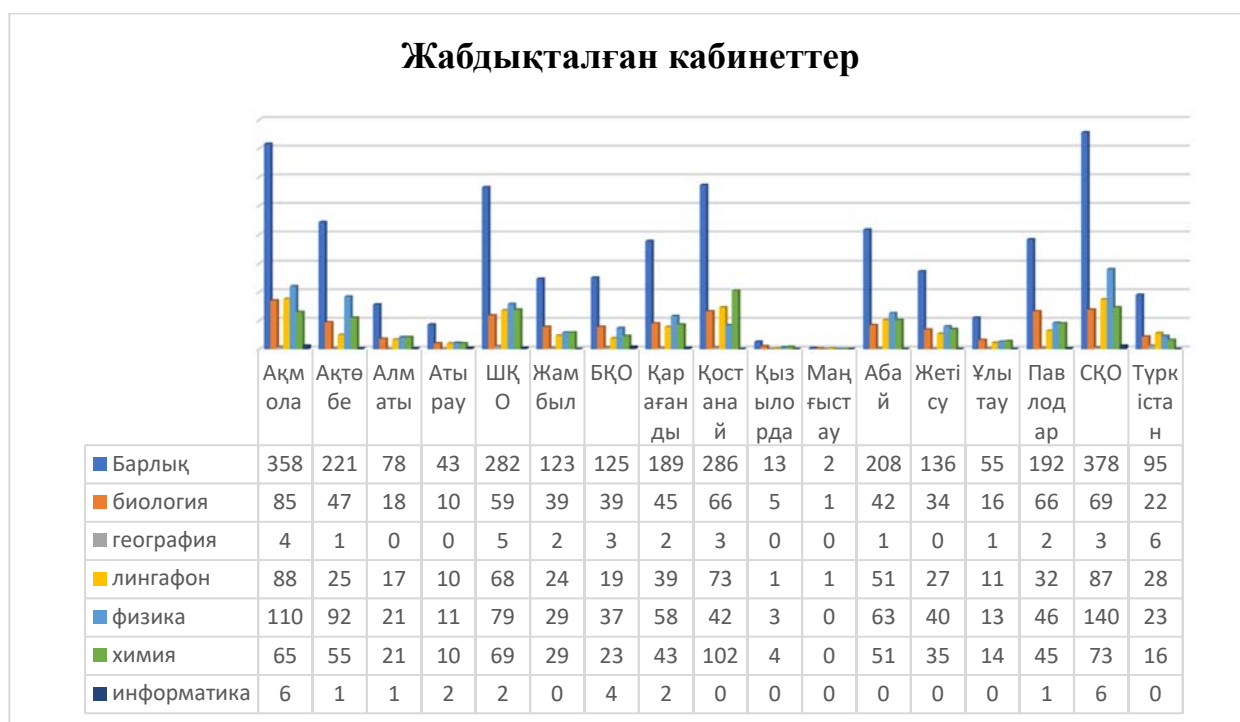
23-кесте. Шағын жинақты мектептерде жабдықталған кабинеттер бойынша мәлімет

№	Өңірлер	Барлық	биология	география	лингвистика	физика	химия	информатика
1	Ақмола	358	85	4	88	110	65	6
2	Ақтөбе	221	47	1	25	92	55	1
3	Алматы	78	18	0	17	21	21	1
4	Атырау	43	10	0	10	11	10	2
5	ШҚО	282	59	5	68	79	69	2
6	Жамбыл	123	39	2	24	29	29	0
7	БҚО	125	39	3	19	37	23	4
8	Қарағанды	189	45	2	39	58	43	2
9	Қостанай	286	66	3	73	42	102	0
10	Қызылорда	13	5	0	1	3	4	0

11	Маңғыстау	2	1	0	1	0	0	0
12	Абай	208	42	1	51	63	51	0
13	Жетісу	136	34	0	27	40	35	0
14	Ұлытау	55	16	1	11	13	14	0
15	Павлодар	192	66	2	32	46	45	1
16	СҚО	378	69	3	87	140	73	6
17	Түркістан	95	22	6	28	23	16	0
	Барлығы:	2784	663	33	601	807	655	25

Кестеден көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептер бойынша өңірлерде 2784 кабинет жабдықталған. Оның ішінде биология пәні бойынша 663, география пәні бойынша 33, лингафон кабинеті 601, физика пәні бойынша 807, химия пәні бойынша 655 және информатика пәні бойынша 25 кабинет жаңаша жабдықталған. Келесі суретте өңірлер бойынша саралау жабдықталған кабинеттерге саралау жасалған.

80-сурет. ШЖМ-дағы жабдықталған кабинеттер бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, өңірлер бойынша қарастырсақ, Ақмола облысында барлығы 358 кабинет, оның ішінде 85 «Биология» кабинеті, 4 «География» кабинеті, 88 «Лингафон кабинеті», 110 «Физика» кабинеті, 65 «Химия» кабинеті, 6 «Информатика» кабинеті жабдықталған.

Ақтөбе облысында барлығы 221 кабинет жабдықталған. Оның ішінде 47 «Биология» кабинеті, 1 «География» кабинеті, 25 «Лингафон кабинеті», 92 «Физика» кабинеті, 55 «Химия» кабинеті, 1 «Информатика» кабинеті жабдықталған.

Алматы облысында барлығы 78 кабинет, оның ішінде 18 «Биология» кабинеті, 7 «Лингафон кабинеті», 21 «Физика» кабинеті, 21 «Химия» кабинеті, 1 «Информатика» кабинеті жабдықталған.

Атырау облысында барлығы 43 кабинет, оның ішінде 10 «Биология» кабинеті, 10 «Лингафон кабинеті», 11 «Физика» кабинеті, 10 «Химия» кабинеті, 2 «Информатика» кабинеті жабдықталған.

ШҚО-да барлығы 282 кабинет, оның ішінде 59 «Биология» кабинеті, 5 «География» кабинеті, 68 «Лингафон кабинеті», 79 «Физика» кабинеті, 69 «Химия» кабинеті, 2 «Информатика» кабинеті жабдықталған.

Жамбыл облысында барлығы 123 кабинет, оның ішінде 39 «Биология» кабинеті, 2 «География» кабинеті, 24 «Лингафон кабинеті», 29 «Физика» кабинеті, 29 «Химия» кабинеті жабдықталған.

БҚО-да барлығы 125 кабинет, оның ішінде 39 «Биология» кабинеті, 3 «География» кабинеті, 19 «Лингафон кабинеті», 37 «Физика» кабинеті, 23 «Химия» кабинеті, 4 «Информатика» кабинеті жабдықталған.

Қарағанды облысында барлығы 189 кабинет, оның ішінде 45 «Биология» кабинеті, 2 «География» кабинеті, 39 «Лингафон кабинеті», 58 «Физика» кабинеті, 43 «Химия» кабинеті, 2 «Информатика» кабинеті жабдықталған.

Қостанай облысында барлығы 286 кабинет, оның ішінде 66 «Биология» кабинеті, 3 «География» кабинеті, 73 «Лингафон кабинеті», 42 «Физика» кабинеті, 102 «Химия» кабинеті жабдықталған.

Қызылорда облысында барлығы 13 кабинет, оның ішінде 5 «Биология» кабинеті, 1 «Лингафон кабинеті», 3 «Физика» кабинеті, 4 «Химия» кабинеті жабдықталған.

Маңғыстау облысында барлығы 2 кабинет, оның ішінде 1 «Биология» кабинеті, 1 «Лингафон» кабинеті жабдықталған.

Абай облысында барлығы 208 кабинет, оның ішінде 42 «Биология» кабинеті, 1 «География» кабинеті, 51 «Лингафон кабинеті», 63 «Физика» кабинеті, 51 «Химия» кабинеті жабдықталған.

Жетісу облысында барлығы 136 кабинет, оның ішінде 34 «Биология» кабинеті, 27 «Лингафон кабинеті», 40 «Физика» кабинеті, 35 «Химия» кабинеті жабдықталған.

Ұлытау облысында барлығы 55 кабинет, оның ішінде 16 «Биология» кабинеті, 1 «География» кабинеті, 11 «Лингафон кабинеті», 13 «Физика» кабинеті, 14 «Химия» кабинеті жабдықталған.

Павлодар облысында барлығы 192 кабинет, оның ішінде 66 «Биология» кабинеті, 2 «География» кабинеті, 3 «Лингафон кабинеті», 87 «Физика» кабинеті, 14 «Химия» кабинеті, 1 «Информатика» кабинеті жабдықталған.

СҚО-да барлығы 378 кабинет, оның ішінде 66 «Биология» кабинеті, 3 «География» кабинеті, 87 «Лингафон кабинеті», 140 «Физика» кабинеті, 73 «Химия» кабинеті, 6 «Информатика» кабинеті жабдықталған.

Түркістан облысында барлығы 95 кабинет, оның ішінде 22 «Биология» кабинеті, 6 «География» кабинеті, 28 «Лингафон кабинеті», 23 «Физика» кабинеті, 13 «Химия» кабинеті жабдықталған.

Өңірлердегі сынып кабинеттерінің жаңаша жабдықталуы ауыл мектептерінің сапалы білім алуына өзіндік әсерін тигізері анық. Ауыл мектептері білім алушыларына сапалы білім беру үшін әртүрлі бағдарламалар қолға алынуда. Солардың бірі «Оқуға құштар мектеп» жобасы. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінде берген тапсырмасына сәйкес ҚР БҒМ «Оқуға құштар мектеп» жобасын бекітті. «Оқуға құштар мектеп» жобасының аясында көркем әдебиеттер тізімі 4 бағыт бойынша жүзеге аспақ. Яғни олардың қатарына еліміздің үздік классикалық кітаптары, ана тіліне аударылған шетелдік әлем әдебиетінің жауһарлар, сонымен бірге қазіргі заманғы ақын-жазушылардың кітаптары енетін болады. Білім берудегі кітап оқуға үйрету мәселелері әрдайым маңызды болғанымен, оқу сауаттылығын дамыту тапсырмасы ҚР-ның мемлекеттік білім беру стандартын жүзеге асыратын заманауи мектеп үшін жаңа сала болып табылады. Оқу сауаттылығы қазіргі қоғамдағы өмірге дайындық үшін ең маңызды көрсеткіштерінің бірі ретінде қарастырылады. Оқу мәдениеті оқушылардың нақты және жаратылыстану ғылымдарын, еңбекке үйрету және дене шынықтыру, сондай-ақ басқа да пәндерді табысты оқып білу үшін міндетті ме? Жауабы әрине анық. «Оқу мәдениеті – өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыру факторы» деген түйін сөз бекер айтылмайды. Оқуды дамытуда әдістемелік әдістерді жүйелі және мақсатты түрде қолданған жағдайда оқушының дербес оқуын қалыптастыруға үлес қосады.

Сондықтан бүгінгі таңда оқушылардың кітап оқу құзыреттілігін қалыптастыру өте маңызды міндет.

Оқушының әдеби салада қандай құзыреті болуы керек?

1. Жалпы мәдени-әдеби құзыреттілік – ұлттық мәдениеттің ажырамас бөлігі ретінде әдебиетті қабылдау.

2. Әлемдік құндылықтар құзыреттілігі – әдебиетте бейнеленген осы құндылықтарға деген көзқарастарын анықтау және нақтылау мүмкіндігі құндылықтарды түсіну.

3. Оқырман құзыреттілігі – шығармашылық, «автор-оқырман» диалогіне қосыла білуі, кейіпкерлермен толғана білу, көркем туындысының тіл ерекшеліктерін түсіну.

4. Сөйлеу құзыреттілігі – қазақ әдеби тілінің нормаларын білу; сөйлеу қызметінің негізгі түрлерін меңгеру.

5. Әртүрлі жанрада әдеби шығармашылық жұмыстар жаза білу қабілеті.

Жаңа стандарттарда бастауыштағы оқушының оқу құзыретін қалыптастыру үшін әдеби оқу үйрену басымдық болып саналады. Әрине, адамның кітапқа деген қатынасы бастауыш мектеп жасында қалыптасады.

Оңтайлы оқуға үйретудің біршама тиімді резервтерін атап айтуға болады. Бұл жерде:

1. Ұзақтығы емес, жаттығу жұмыстарының жиілігі маңызды.

Бірінші сынып оқушысын кітапты ұзақ уақыт бойы соңына дейін оқуға отырғызып қоюға болмайды. Біріншіден, баланы шаршатып жалықтырады, екіншіден, оның оқуға деген ынтасын жояды. Онан да 5 минуттан бірнеше бөліп оқытса, әлдеқайда тиімді. Осындай жаттығулардың тиімділігі бір сағаттық жаттығуларға қарағанда әлдеқайда жоғары.

2. Ызындап оқу. Ызындап оқу дегеніміз – бұл бір мезгілде дауыстап сыныптастарына кедергі келтірмес үшін күбірлеп, әрқайсысы өз жылдамдығымен біреуі жылдам, біреуі баяу барлық оқушылардың оқуы. Әрбір баламен 2 минуттай жұмыс жасай алады.

3. Әр сабақ сайын бес минуттық оқу. Әр сабақтағы бес минуттық оқуды қарастырып көрейік. Мысалы, әр сабақта бес минут, әр күні 4 сабақ, аптасына 5 күн бар. Бір апталық жаттығу 100 минут көлемінде болады. Дәстүрлі әдістермен 2-3 минутты салыңыз. Жаттығу уақытын 50 есеге артқаны көрініп тұр. Мұның бәрі де әдістемелік айласыз жүзеге асады.

4. Ұйықтар алдындағы оқу. Бұл жақсы нәтиже береді. Өйткені соңғы оқиғалар эмоционалды есте сақталып қалады, яғни адам ұйықтағанда, 8 сағат бойы сол әсерде болады.

5. Аялаушы тәртіптегі оқу (егер бала оқуды ұнатпаса).

Жеткіншек бір-екі жолды оқиды және содан кейін қысқа мерзімге демалады. Балалары оқып-үйренуді қаламайтын ата-аналарға осы тренингті ұсыныс жасауға болады.

Оқушылардың оқырмандық іс-әрекетін жүйелі үш кезеңде ұйымдастыру ұсынылады:

1 кезең – сапалы оқу дағдысына жұмыс. (жүгіртіп оқуға тұрақты жаттығу, оқыған шығарманың көлемі мен саны ұлғайту). Оқушыға жүгіртіп оқуға дағдыланбай тұрып басқа барлық пәндер мен бастауыш сыныпта МЖМБС-ты меңгеру қиын болады. Көркем әдеби шығарманың мәтінін меңгеру және одан қажетті ақпаратты алу мүмкіндігін дамыту;

2 кезең – құндылық бағдарларын дамытудағы оқушының іс-әрекеті, танымдық-коммуникативті қабылдау, эмоциялық жауаптылық, толғану, оқылған шығарма бойынша оқырманның пікірі;

3 кезең – кітап оқу мәдениетіне тәрбиелеу, өз бетінше оқуға дағдылану әрекеті.

Оқырман белсенділігін қалыптастыру үдерісі мектепте заманауи тиімді технологиялар мен оқыту әдістері қолданылған жағдайда тиімді болады. Мектеп оқушысының кітап оқу іс – әрекетін дамыту – Қазақстандағы білімді жаңғыртуда басым бағыттардың бірі. Ұлттың рухани және интеллектуалды ілгерілеуінің құралы ретіндегі оқылым іс-әрекетіне балаларды және жастарды тарту мақсатында «Оқуға құштар мектеп» жобасының үлесі маңызды болмақ. Кітап оқу – білім мен рухани құндылықтарды беру мен менгерудің бір түрі ретінде, тұлғаны тәрбиелеу және білім беру адамның қоғамда табысты болуына және бәсекеге қабілеттілігінің жалпы деңгейіне әсер ететіні айқын. Келесі кестеде мектептердегі кітапханалар бойынша мәлімет берілген.

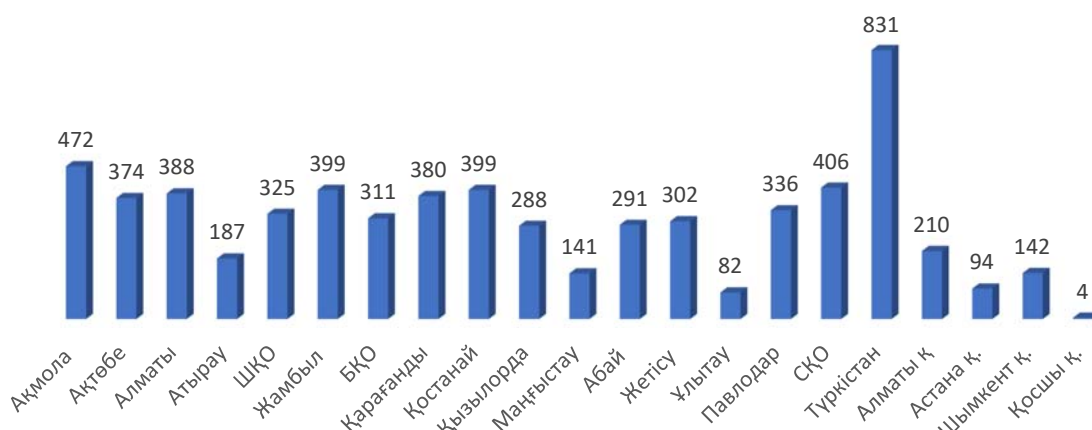
24-кесте. Мектептердегі кітапханалар бойынша мәлімет

№	Өңірлер	Барлық кітапханалар	ШЖМ саны	ШЖМ-дағы кітапханалар	Жетіспеушілік
1	Ақмола	472	352	294	58
2	Ақтөбе	374	204	174	30
3	Алматы	388	80	54	26
4	Атырау	187	27	17	10
5	ШҚО	325	196	178	18
6	Жамбыл	399	125	93	32
7	БҚО	311	218	161	57
8	Қарағанды	380	166	140	26
9	Қостанай	399	295	239	56
10	Қызылорда	288	14	10	4
11	Маңғыстау	141	10	8	2
12	Абай	291	149	140	9
13	Жетісу	302	152	115	37
14	Ұлытау	82	35	31	4
15	Павлодар	336	212	193	19
16	СҚО	406	350	302	48
17	Түркістан	831	134	83	51
18	Алматы қ.	210	-	-	-
19	Астана қ.	94	-	-	-
20	Шымкент қ.	142	-	-	-
21	Қосшы қ.	4	-	-	-
	Барлығы	6362		2232	487

Кестеден көріп отырғанымыздай, Республика бойынша тіркелген 7680 мектептің 6362-де кітапхана бары және 487 кітапхана жетіспеушілігі берілген. Келесі суреттерде талдама түрінде мәліметтер көрсетілген.

81-сурет. Барлық мектептердегі кітапханалар бойынша мәлімет

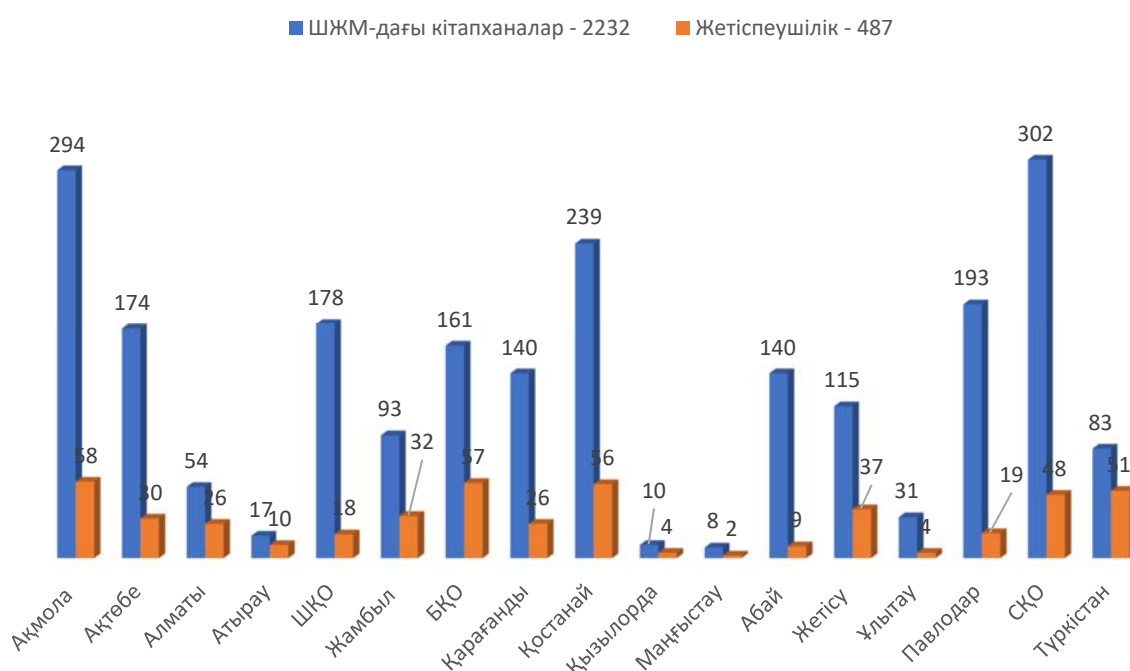
Барлық кітапханалар - 6362

Суреттен көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында 472, Ақтөбе облысында 374, Алматы облысында 388, Атырау облысында 187, ШҚО-да 325, Жамбыл облысында 399, БҚО-да 311, Қарағанды облысында 380, Қостанай облысында 399, Қызылорда облысында 288, Маңғыстау облысында 141, Абай облысында 291, Жетісу облысында 302, Ұлытау облысында 82, Павлодар облысында 336, СҚО-да 406 және Түркістан облысында 831 кітапхана тіркелген. Сонымен қатар Алматы қаласында 210, Астана қаласында 94, Шымкент қаласында 142 және Қосшы қаласындағы мектептерде 4 кітапхана бары анықталды. Келесі суретте шағын жинақты мектептерде тіркелген кітапханалар бойынша мәлімет берілген.

82-сурет. Шағын жинақты мектептердегі кітапханалар бойынша мәлімет

ШЖМ-дағы кітапханалар бойынша ақпарат

Суреттен көріп отырғанымыздай, шағын жинақты мектептерде 2232 кітапхана тіркелген. Шағын жинақты 487 мектебінде кітапханаға қажеттілік туындап отыр. Өңірлер бойынша сараласақ Ақмола облысында бар – 294, жетіспеушілігі – 58, Ақтөбе облысында бар – 174, жетіспеушілігі – 30, Алматы облысында бар – 54, жетіспеушілігі – 26, Атырау облысында бар – 17, жетіспеушілігі – 10, ШҚО-да бар – 178, жетіспеушілігі – 18, Жамбыл облысында бар – 93, жетіспеушілігі – 32, БҚО-да бар – 161, жетіспеушілігі – 57, Қарағанды облысында бар – 140, жетіспеушілігі – 26, Қостанай облысында бар – 239, жетіспеушілігі – 56, Қызылорда облысында бар – 10, жетіспеушілігі – 4, Маңғыстау облысында бар – 8, жетіспеушілігі – 2, Абай облысында бар – 140, жетіспеушілігі – 9, Жетісу облысында бар – 115, жетіспеушілігі – 37, Ұлытау облысында бар – 31, жетіспеушілігі – 4, Павлодар облысында бар – 193, жетіспеушілігі – 19, СҚО-да бар – 302, жетіспеушілігі – 48, Түркістан облысында бар – 83, жетіспеушілігі – 51. Мектептердегі кітапханалардың жетіспеушілігі немесе заманауи қызықты көркем әдебиетпен толықпауы өзекті мәселе. Сондықтан педагогтер мен ата-аналарға білім алушылардың оқу сауаттылығын дамыту үшін ұдайы қызықты көркем әдебиеттерді оқытып, оны сабақ барысында немесе сабақтан тыс тәрбие сағаттарында талдау жұмыстарын жүргізіп отыру ұсынылады. Келесі кестеде ауыл мектебінде білім алатын білім алушылардың қауіпсіздік мәселесі берілген. Білім алушы сапалы білім алуы үшін оның қауіпсіздік жағдайы да сақталуы керек.

25-кесте. Ауыл мектептеріндегі қауіпсіздік жағдайы бойынша мәлімет

№	Өңірлер	Ауыл мектептері	бейнебақылау	Ішкі/сыртқы	ішкі	Сыртқы	жоқ	Турникет	Мед кабинет	Дәретхана	сыртқы жылы	Тек сыртқы	Тек жылы
1	Ақмола	453	453	451	2	-	-	109	199	456	6	1	449
2	Ақтөбе	282	282	279	2	-	1	81	187	370	165	205	-
3	Алматы	409	409	396	6	6	1	45	330	386	156	1	229
4	Атырау	129	129	127	-	-	2	91	70	127	49	-	78
5	ШҚО	259	259	231	1	27	-	63	154	258	5	-	253
6	Жамбыл	381	380	371	4	4	1	40	297	351	3	-	348
7	БҚО	307	307	307	-	-	-	13	136	323	252	-	71
8	Қарағанды	238	237	236	1	-	-	38	185	243	1	242	-
9	Қостанай	368	368	-	367	-	1	79	173	370	116	1	253
10	Қызылорда	243	243	236	4	2	1	108	219	231	207	24	-
11	Маңғыстау	111	111	106	2	1	2	8	92	97	5	-	92
12	Абай	230	230	229	1	-	-	41	167	229	2	-	227
13	Жетісу	280	282	277	5	-	-	20	196	282	52	-	230
14	Ұлытау	48	48	44	3	1	-	6	34	51	3	-	48

15	Павлодар	274	273	271	-	1	1	17	193	276	1		275
16	СҚО	404	403	402	1	-	-	5	270	397	1	-	396
17	Түркістан	840	842	774	45	15	8	127	509	803	299	17	487
	Барлығы	5256	5256	4737	444	57	18	891	3411	5250	1323	491	3436

Берілген кесте бойынша 5256 ауыл мектебінің қауіпсіздік жағдайы, оның ішінде бейнебақылау, турникет, медициналық кабинет, дәретхана секілді мәселелер сандық көрсеткіште берілген. Келесі суретте ауыл мектептеріндегі бейнебақылау бойынша мәлімет берілген.

83-сурет. Ауыл мектептеріндегі бейнебақылау бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында 453, Ақтөбе облысында 28, Алматы облысында 409, Атырау облысында 129, ШҚО-да 259, Жамбыл облысында 380, БҚО-да 307, Қарағанды облысында 237, Қостанай облысында 368, Қызылорда облысында 243, Маңғыстау облысында 111, Абай облысында 230, Жетісу облысында 282, Ұлытау облысында 48, Павлодар облысында 273, СҚО-да 403, және Түркістан облысында 842 ауыл мектебі бейнебақылаумен жабдықталған. Келесі суретте ішкі және сыртқы бейнебақылауы бар мектептер бойынша мәлімет берілген.

84-сурет. Ішкі және сыртқы бейнебақылауы бар ауыл мектептер бойынша мәлімет

Республикадағы ішкі және сыртқы бейнебақылауы орнатылған ауыл мектептерін өңірлер бойынша сараласақ, келесідей беріледі: Ақмола облысында 451, Ақтөбе облысында 279, Алматы облысында 396, Атырау облысында 127, ШҚО-да 231, Жамбыл облысында 371, БҚО-да 307, Қарағанды облысында 236, Қостанай облысында бұндай мектептер жоқ, Қызылорда облысында 236, Маңғыстау облысында 106, Абай облысында 229, Жетісу облысында 277, Ұлытау облысында 44, Павлодар облысында 271, СҚО-да 402 және Түркістан облысында 774 мектепте ішкі және сыртқы бейнебақылауы орнатылған. Ауыл мектептері бойынша 44 мектепте ішкі бейнебақылауы бар болып тіркелген. Өңірлер бойынша талдау келесі суретте берілген.

85-сурет. Ауыл мектептеріндегі ішкі бейнебақылауы бар мектептер бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, Ақмола облысында 2, Ақтөбе облысында 2, Алматы облысында 6, Атырау облысында жоқ, ШҚО-да 1, Жамбыл облысында 4, БҚО-да жоқ, Қарағанды облысында 1, Қостанай облысында 367, Қызылорда облысында 4, Маңғыстау облысында 2, Абай облысында 1, Жетісу облысында 5, Ұлытау облысында 3, Павлодар облысында жоқ, СҚО-да 1 және Түркістан облысында 45 мектепте ішкі бейнебақылау орнатылған. Келесі суретте ауыл мектептеріндегі сыртқы бейнебақылауы орнатылғаны бойынша мәліметтер берілген.

86-сурет. Сыртқы бейнебақылауы бар ауыл мектептері бойынша мәлімет

Суреттен көріп отырғанымыздай, 57 мектепте сыртқы бейнебақылау орнатылған. Өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола, Ақтөбе, БҚО, Қарағанды, Қостанай, Абай, Жетісу облыстары мен СҚО-дағы шағын жинақты мектептерде сыртқы бейнебақылау орнатылмаған. Ал Алматы облысында 6, Жамбыл облысында 4, Ұлытау облысында 1 және Түркістан облысында 15 сыртқы бейнебақылауы бар шағын жинақты мектептер тіркелген. Келесі суретте бейнебақылауы жоқ мектептер туралы мәлімет берілген.

87-сурет. Бейнебақылауы жоқ ауыл мектептері бойынша мәлімет

Шағын жинақты мектептердің 18-і бейнебақылауы жоқ мектептер болып есептеледі. Өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола, Ақтөбе, Жамбыл, Қостанай, Қызылорда, Павлодар облыстарында 1 мектептен, Атырау, Маңғыстау облыстарында 2 мектептен және Түркістан облысында бейнебақылауы жоқ мектеп 8 болып тіркелген. Келесі суретте ауыл мектептеріндегі турникеттері бойынша мәлімет берілген.

88-сурет. Ауыл мектептеріндегі турникет мәселесі

891 ауыл мектебі турникетпен жабдықталған. Яғни білім алушылар мен педагогтердің мектепке келуі, кіріп шығуы әркез бақылауда болады. Турникет

мәселесін өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола облысында 109, Ақтөбе облысында 81, Алматы облысында 45, Атырау облысында 91, ШҚО-да 63, Жамбыл облысында 40, БҚО-да 13, Қарағанды облысында 38, Қостанай облысында 79, Қызылорда облысында 108, Маңғыстау облысында 8, Абай облысында 41, Жетісу облысында 20, Ұлытау облысында 6, Павлодар облысында 17, СҚО-да 5 және 127 Түркістан облысында турникеттері бар мектептер болып тіркелген. Келесі суретте ауыл мектептерінің медициналық кабинеттермен жабдықтау мәселесі берілген.

89-сурет. Ауыл мектептерінің медициналық кабинетпен жабдықталуы

Суреттен көріп отырғанымыздай, ауыл мектебінің 3411 мектебі медициналық кабинетпен жабдықталған. Өңірлер бойынша сараласақ, Ақмола облысында 199, Ақтөбе облысында 187, Алматы облысында 330, Атырау облысында 70, ШҚО-да 154, Жамбыл облысында 297, БҚО-да 136, Қарағанды облысында 185, Қостанай облысында 173, Қызылорда облысында 219, Маңғыстау облысында 92, Абай облысында 167, Жетісу облысында 196, Ұлытау облысында 34, Павлодар облысында 193, СҚО-да 270 және 509 Түркістан облысындағы мектеп медициналық кабинеттермен жабдықталған болып есептеледі.

Қазақстандық ауылдық мектептерде білім беру сапасын арттыру жөніндегі бастамалар

Қазақстандағы ауыл мектебінің білім алушылары қала мектебінің білім алушыларына қарағанда білім жағынан артта қалу мәселесі мемлекет назарында. Президент Жолдауында К. К. Тоқаев (2019 жылғы 12 қыркүйектегі) Қазақстан халқына сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі «білім беру сапасын арттыру» елді әлеуметтік жаңғыртудың жаңа кезеңі» шеңберінде бірінші бағыт болып айқындалды. Ел Президенті білім алушылар үшін мүмкіндіктерді қамтамасыз ету бойынша жүйелі шараларды әзірлеу қажеттігі туралы нақты айтты: «Біздің балаларымыз тұрғылықты жеріне және оқыту тіліне қарамастан сапалы білім алуы тиіс, осыған байланысты мемлекет «қолайлы» деп аталатын мектептерді қолдайды. Бұл сондай-ақ білім

беру саласындағы қала мен ауыл арасындағы алшақтықты жоюға көмектеседі».

Қазақстандық мектептердегі білімдегі теңсіздікті азайту жөніндегі іс-шаралар білім мен ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде көрсетілген. 2009 жылы ҚР Тұңғыш Президенті Н. Назарбаев ауылдық мектептерді білікті кадрлармен қамтамасыз ету және ауылдық мектептерде білім беру сапасын арттыру мақсатында бастамашылық жасаған «Дипломмен ауылға» бағдарламасы 12 жыл бойы іске асырылуда. Жобаны іске асыру басталғаннан бері бағдарламаға 60 мыңнан астам адам қатысты.

Бұдан басқа, 2019 жылы қабылданған «Педагог мәртебесі туралы» ҚР Заңы шеңберінде ауыл педагогтеріне қосымша қолдау көрсету – жеке тұрғын үй құрылысына жер учаскелерін басым қатарда беру, жалақыны 25% - ға арттыру және басқа да әлеуметтік қолдау шаралары көзделеді. Шағын елді мекендерден мектеп оқушыларын сапалы оқыту мен тәрбиелеуге қол жеткізу мәселесін шешу мақсатында 2019 жылы «Қамқор отбасы» әлеуметтік пилоттық жобасы да іске қосылды. Осы жоба аясында шағын ауылдардың балалары толық жинақталған мектептерде оқуға және сонымен бірге отбасында жайлы жағдайда тұруға мүмкіндік алады. Мәселен, Солтүстік Қазақстан облысында 2019 жылы 120-дан астам бала 101 отбасына қабылданды, 2020 жылы – 150 бала жобамен қамтылды.

2011 жылы шағын жинақты мектептердің қызметін жаңғырту мақсатында Ы Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жанынан шағын жинақты мектептерді дамытудың республикалық орталығы құрылды. «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы шағын жинақты мектептердің мұғалімдері үшін «ШЖМ: бірлескен сыныптарда оқу уәждемесін дамыту жолдары», «Шағын жинақты мектептің біріктірілген сынып-жиынтықтарында пәндерді оқыту әдістемесі», «Шағын жинақты мектептің оқу - тәрбие процесін ұйымдастырудағы интегративті тәсіл» және «Білім беру мазмұнын жаңарту». сияқты мамандандырылған курстар өткізді.

Дүниежүзілік Банктің шеңберінде іске асырылатын «Орта білім беруді жаңғырту» жобасы ауыл мектептеріне назар аудара отырып, орта және орта білім берудегі сапа мен теңдікті арттыруға бағытталған. Жоба шеңберінде 100-ден астам ауылдық жалпы білім беретін мектептерді пәндік кабинеттермен қамтамасыз ету жоспарланып отыр.

Соңғы жылдары қазақстандық меценаттардың бастамалары мен ауылдық жерлерде білім беру сапасын арттыруға бағытталған зерттеу жобалары да белсенді түрде іске асырылуда. 2020 жылы «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ ҚР 6 облысының әкімдіктерімен бірлесіп «Ауыл мектебі» жобасына бастамашылық жасады. Жоба аясында ауыл мектептерінің инфрақұрылымы мен ресурстарына талдау жүргізілді, сондай-ақ олардың оқу үдерісі аясындағы қызметінің әртүрлі аспектілері зерделенді. Зерттеудің негізгі үш бағыты болды: оқыту және білім беру, мектеп климаты, мектеп инфрақұрылымы.

Зерттеу нәтижелері бойынша ауыл мектептерін дамытудың өзекті мәселелерінің қатарында олардың оқу материалдарымен қамтамасыз етілуі және мектептердің материалдық – техникалық базасының жалпы жай-күйі болды. Педагогтердің сауалнамасының нәтижелеріне сәйкес, АКТ ресурстары мен оқу

материалдарының жетіспеушілігі көбінесе ауыл мектептері оқушыларының оқу бағдарламасының мақсаттарына қол жеткізбеуінің себебі ретінде көрсетіледі.

Қазақстандық бизнес өкілдерінің жалпы білім беруді дамытуға және ауыл жастарының әлеуетін арттыруға қосқан үлесінің жарқын мысалы «IQanat» білім беру қорының қызметі болып саналады. Қор жыл сайын ауыл мектептерінен тоғызыншы сынып оқушыларына арналған жалпы білім беретін пәндер бойынша қамқоршылардың қаражаты есебінен олимпиада өткізеді, оның қорытындысы бойынша барлық финалистер ҰБТ-ға дайындық бойынша әдістемелік база мен материалдарға қол жеткізе алады. Бағдарламаның финалистері сондай - ақ IQanat High School of Burabay-ге түсе алады, онда оқыту отандық және шетелдік жоғары оқу орындарына түсуге дайындық үшін халықаралық стандарттар бойынша жүргізіледі. Бұл ауылдық жерлерден келген дарынды орта мектеп оқушыларына арналған мектеп-интернат. Сонымен қатар, «IQanat білім беру қоры» еліміздің әр ауданынан сарапшыларды тарта отырып, ауыл мектептерінің оқушылары үшін тәлімгерлік бағдарламаларын, ҰБТ-ға қарқынды дайындық үшін лагерь ұйымдастырады.

Назарбаев университетінің Әлеуметтік Даму Қорының қолдауымен «Alpha Academy» ҚБ іске асыратын «Hello Aul» жобасы аясында ауылдық мектептердің 8-10-сынып оқушыларына арналған курстар өткізіледі, онда оларды 2 ай бойы ЖОО оқытушылары мен студенттері ағылшын тіліне оқытады. Жобаның мақсаты-1000 ауыл баласына ағылшын тілін үйрету, оның 40% - ы тілдің сөйлеу деңгейіне жеткізу. Қазіргі уақытта жобамен Түркістан, Жамбыл және Алматы облыстары қамтылған.

Ауыл оқушыларының білім деңгейі бойынша өздерінің мемлекеттік қатарластарынан артта қалу проблемасын зерделеу бүкіл әлем бойынша білім беру жүйелері үшін өзекті басымдық. Қазақстанда сапалы білімге қол жеткізудегі теңсіздікті, қалалық және ауылдық білім алушылар арасындағы білім сапасындағы туындайтын алшақтықты төмендету тұтастай алғанда елдің білім сапасын арттырудың маңызды шарты болып есептеледі. Функционалдық сауаттылық бойынша халықтың едәуір үлесі айтарлықтай артта қалса, елдің адами капиталын тұрақты дамыту мүмкін емес.

Жоғарыда қарастырылғандардан басқа, ауыл мектептері оқушыларының нәтижелеріне әсер ететін қосымша факторлардың қатарында ЭЫДҰ сарапшылары мектептердің, бағдарламалардың және мектептен тыс іс-шаралардың шектеулі таңдауын, мұғалімдердің ауыл мектебінде сабақ беруге дайындығының төмендігін, ауыл мектептерінде мектептің дамымаған көшбасшылығын және АКТ технологияларымен жабдықталу деңгейінің жеткіліксіздігін атайды (Echazarra және Radinger, 2019). Сондай-ақ, оқу процесінде өнімді пайдалануға болатын және қажет болатын ауыл мектебінің артықшылықтары бар екенін есте ұстаған жөн. Олардың қатарында мектеп пен ауылдық қоғамдастықтың тығыз өзара іс-қимыл жасау мүмкіндігі, жалпы ауыл ерекшелігіне байланысты ауылдық мектептер қауіпсіздігінің неғұрлым жоғары деңгейінің болуын айтуға болады.

Дүниежүзіндегі адамдардың өмір салтына күтпеген өзгерістер енгізген Пандемия білім беру жүйесінің жұмысына да үлкен өзгерістер енгізді

(disruptions). Қашықтан білім беруге бір мезгілде көшу оқу материалын игеру (learning loss) ретіндегі тәуекелдерді де, экономикалық шығындар түріндегі неғұрлым ұзақ мерзімді теріс салдарлардың үштік болжамдарын да тудырды.

2020 жылы Дүниежүзілік Банктің сарапшылары пандемияға байланысты PISA-да қазақстандық білім алушылардың нәтижелерінің 8 балға төмендеуін және функционалдық сауатсыз оқушылардың үлесінің 3% - ға артуын болжады. Бұл ретте пандемияға дейін «осал» санатына жататын білім алушылар ең көп шығынға ұшырайды - әдетте бұл СЭС төмен отбасылардан шыққан оқушылар болып келеді. Дүниежүзілік Банк ауқатты отбасылардан шыққан білім алушылар үшін PISA-да оқу сауаттылығының COVID-19 Пандемиясынан кейін 14 баллға, ал аз қамтылған білім алушылар үшін 18 баллға төмендеуін болжаған.

Қазақстанда әлеуметтік жағынан осал білім алушылардың ең көп үлесі ауылдық жерлерде тұрады. Осылайша, балалардың әлеуметтік-экономикалық осалдығы проблемасы ауылдық жерлерге тән ерекше шектеуші факторлармен (мысалы, мектептердің әлсіз инфрақұрылымы, АКТ-жабдықтардың жетіспеушілігі және т.б.) күшейтілуі мүмкін.

Қорытындылай келе, ауыл мектептерін проблема ретінде емес, назар аударуды және терең зерттеуді қажет ететін елдің бүкіл білім беру жүйесінің маңызды бөлігі ретінде қарастыру маңызды екенін атап өтеміз. Осыған байланысты қазақстандық контексте ауыл білім алушыларының артта қалуына әсер ететін факторларды зерттеу де, оларды еңсеру жөніндегі стратегияларды әзірлеу де өте өзекті, бұл сараптамалық қоғамдастықтың, тәуелсіз зерттеушілер мен мемлекеттік органдардың ынтымақтастығын білдіреді.

Қазақстанда 2021 жылы халықаралық зерттеу жүргізілгені белгілі. Сол зерттеулердің нәтижелеріне тоқталып өтсек.

Қазақстандағы мектептер үшін PISA 2021 жылғы апробация нәтижелері бойынша ең алдымен Қазақстан мектептерінің берілген жобаға қатысу бойынша ақпаратқа тоқталып өтсек. Келесі кестеде Қазақстанның PISA зерттеуіне қатысу берілген.

26-кесте. Қазақстанның PISA зерттеуіне қатысу

	PISA 2009, 2012	PISA 2018, 2022	Мектептерге арналған PISA 2021
Нәтижелер	Ел деңгейінде	Ел + аймақ деңгейінде	Мектеп деңгейінде
Формат	Қағаз түрінде	Компьютерлік (орнату бағдарламасы)	Компьютерлік (онлайн платформа)
Бағыттар	Математика Оқу сауаттылығы Жаратылыстану ғылымдары	Математика Оқу сауаттылығы Жаратылыстану инновациялық домен	Математика Оқу сауаттылығы Жаратылыстану Сауалнамасы

Кестеден көріп отырғанымыздай, еліміздегі мектептер 2009 жылдан бері Қазақстан мектептері осы зерттеуге қатысып отырған. Бұл кезеңдегі нәтижелер

ел деңгейінде, қағаз түрінде математика, оқу сауаттылығы және жаратылыстану ғылымдары бағытында жүргізілген.

2018, 2022 жылдары ұйымдастырылған халықаралық зерттеулер ел, аймақ деңгейінде компьютермен және математика, оқу сауаттылығы және жаратылыстану инновациялық доменмен өтті.

Мектептерге арналған PISA 2021 мектеп деңгейінде, компьютер арқылы математика, оқу сауаттылығы және жаратылыстану сауалнамасы түрінде өтті. Келесі кестеде мектептер үшін өткізілетін зерттеудің ерекшелігіне тоқталып кеткен.

27-кесте. Мектептер үшін негізгі PISA және PISA негізгі айырмашылықтары мен жалпы сипаттамалары

	НЕГІЗГІ PISA	МЕКТЕПТЕРГЕ АРНАЛҒАН PISA
Зерттеу шеңбері	Функционалдық сауаттылықты бағалау	PISA халықаралық шеңберімен негізделген және салыстыруға болады
Цикл	2025 жылдан бастап 3 жылда бір рет, 4 жылда бір рет	Жыл сайын (қажеттілігіне қарай)
Зерттеу үлгісі	Стратификацияланған кездейсоқ іріктеу	Сертификацияланға кездейсоқ іріктеу Бағалауға қызығушылық танытатын мектептер
Есеп	Халықаралық Ұлттық Аймақтық	Халықаралық Ұлттық мектептік
Өткізу кезеңі	Сәуір-мамыр 2022 ж	Қыркүйек-қазан 2022 ж

Кестеден көріп отырғанымыздай, негізгі PISA халықаралық зерттеуінің шеңбері білім алушылардың функционалдық сауаттылығын бағалау. Ал мектептерге арналған PISA-ның зерттеу шеңбері PISA халықаралық шеңберімен негізделген және салыстыруға болады.

Зерттеудің циклдері бойынша негізгі PISA халықаралық зерттеуі 2025 жылдан бастап 3 жылда бір рет, 4 жылда бір рет өткізілсе, мектептерге арналған PISA халықаралық зерттеуі жыл сайын (қажеттілігіне қарай) өткізіледі.

Зерттеу үлгісі бойынша негізгі зерттеу стратификацияланған кездейсоқ іріктеу түрінде алынса, мектептерге арналған зерттеу сертификацияланға кездейсоқ іріктеу түрінде және бағалауға қызығушылық танытатын мектептер үшін өткізіледі.

Есептік кезең негізгі зерттеуде халықаралық, Ұлттық және аймақтық деңгейде өтеді. Ал мектептер үшін халықаралық, Ұлттық және мектептік түрде өткізіледі.

Негізгі Халықаралық зерттеудің өткізу уақыты 2022 жылғы сәуір-мамыр аралығында өтті. Ал мектептер үшін 2022 жылғы қыркүйек-қазан айларында жоспарланған.

2021 жылы Қазақстан алғаш рет «Мектептер үшін PISA» апробациясына қатысты. 2021 жылғы апробацияға 200 мектеп қатысты. Құралдар мен сандық платформаны сынақтан өткізілді. Өңірлер үшін оқыту семинарларын өткізілді. Есептер: 2022 жылғы шілде айында дайын болды. Онда - 6 4-жеке есеп (ауыл мектептері үшін 10, қалалық мектептер үшін 54), - 45 топтық есеп (136 мектеп: 80 ауылдық мектеп үшін, 56 қалалық мектеп үшін), - 1- ел бойынша есеп әзірленді.

ЭЫДҰ: валидациялық кезең сәтті өтті, құралдар жинағы мақұлданды. Әлемнің 14 елі «Мектептерге арналған PISA»-ға қатысты. Ол елдерге: Австралия, Бразилия, Жапония, Қытай, Бруней, Португалия, Колумбия, Ресей, Испания, Тайланд, Араб Әмірліктері, Ұлыбритания, Андорра және АҚШ-та өтті. Келесі кестеде Халықаралық зерттеудің жылдар бойынша салыстырмалы көрсеткіші берілген.

28-кесте. PISA-мен салыстырғанда барлық үш бағыт бойынша көрсеткіштердің өсуі

	PISA НЕГІЗГІ ЗЕРТТЕУІ			«МЕКТЕПТЕРГЕ АРНАЛҒАН PISA» АПРОБАЦИЯСЫ		
	2009	2012	2018	Ресми нәтижелер	Атырау облысын есепке алмағанда.	Мектептерді есептегенде 500 балдан жоғары*
Математика	405 53 орын	432 49 орын	423 53 орын	447 (+24)	445 (+22)	435 (+12)
Жаратылыстану ғылымдары	400 58 орын	425 52 орын	397 68 орын	408 (+11)	407 (+10)	407 (+10)
Оқу сауаттылығы	390 59 орын	393 63 орын	387 69 орын	417 (+30)	417 (+30)	416 (+29)
Қатысушы елдер саны	69	65	79	-	-	-

Халықаралық негізгі зерттеулерде «Математика» бойынша Қазақстан 2009 жылы 53, 2012 жылы 49 және 2018 жылы 53 орында болса, мектептерге арналған PISA апробациясында ресми нәтижелер бойынша +24 балға, Атырау облысын есепке алмағанда +22 балға және мектептерді есептегенде 500 балдан жоғары + 12 балға өскен.

Жаратылыстану ғылымдары бойынша 2009 жылы 58 орын, 2012 жылы 52 орын және 2018 жылы 68 орынды иемдеген. Ал апробация бойынша ресми

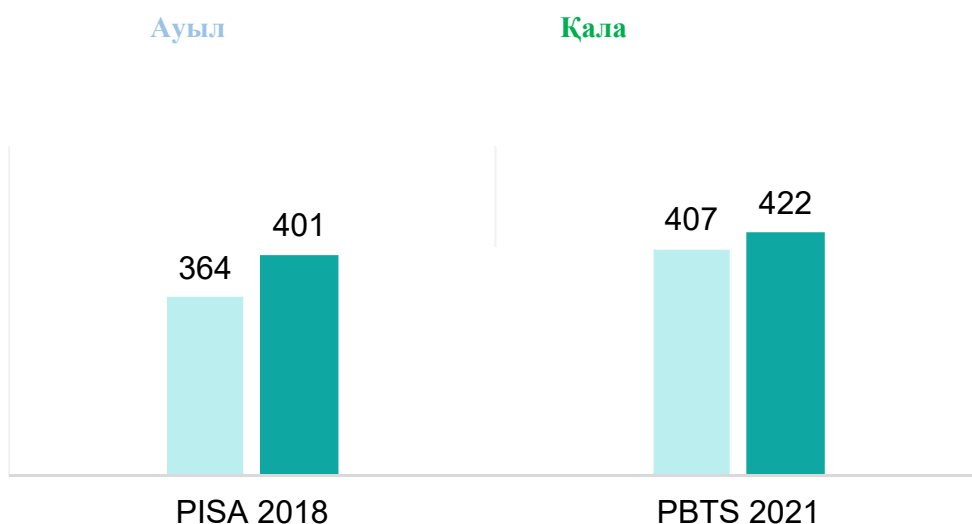
нәтижелерде +11 балға, Атырау облысын есепке алмағанда +10 балға және мектептерді есептемегенде 500 балдан жоғарыда +10 балға өскенін байқадық.

Оқу сауаттылығы бойынша Қазақстан 2009 жылы нәтиже бойынша 59 орын, 2012 жылы 63 орын және 2018 жылы 69 орынды иемденген. Ал мектептерге арналған апробацияда ресми нәтижелерде +30 балға, Атырау облысын есепке алмағанда + 30 балға және мектептерді есептемегенде 500 балдан жоғарыда + 29 балға өскені анықталды.

ҚАЛА МЕН АУЫЛ АРАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫҢ ҚЫСҚАРУУЫ БАЙҚАЛАДЫ

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫ жағдайында: «Мектептерге арналған PISA»-да алшақтық қаланың пайдасына 15 балды құрайды. Тәжірибе: PISA-мен салыстырғанда алшақтық 22 балға қысқарды. Келесі суретте ауыл мен қала арасындағы алшақтық берілген.

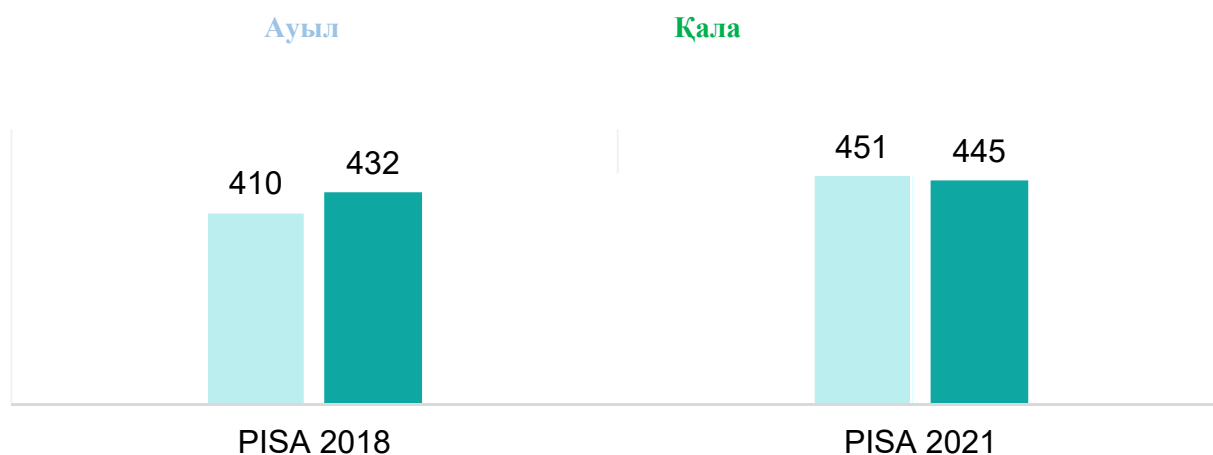
90-сурет. Ауыл мен қала мектебі арасындағы алшақтық

Суреттен көріп отырғанымыздай, ауыл мектебі қала мектебіне қарағанда төмен көрсеткіш көрсетіп тұрғаны анық. PISA-2018-де ауыл мектебі қала мектебіне қарағанда 37 балға төмен болса, 2021 жылғы нәтиже бойынша бұл көрсеткіш 15 балға сәйкестікті көрсетіп тұр. Бұл дегеніміз, ауыл мен қала арасындағы білімдегі алшақтық сәл де болса азайғанын көрсетеді.

МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ жағдайында: «Мектептерге арналған PISA» - да алшақтық ауылдың пайдасына 6 баллды құрайды. Бұндағы тренд: PISA-мен салыстырғанда ауыл мектептерінің көрсеткіші 41 балға, қала мектептерінің көрсеткіші 13 балға өсті. Келесі кестеде математикалық сауаттылық бойынша зерттеу нәтижесі берілген.

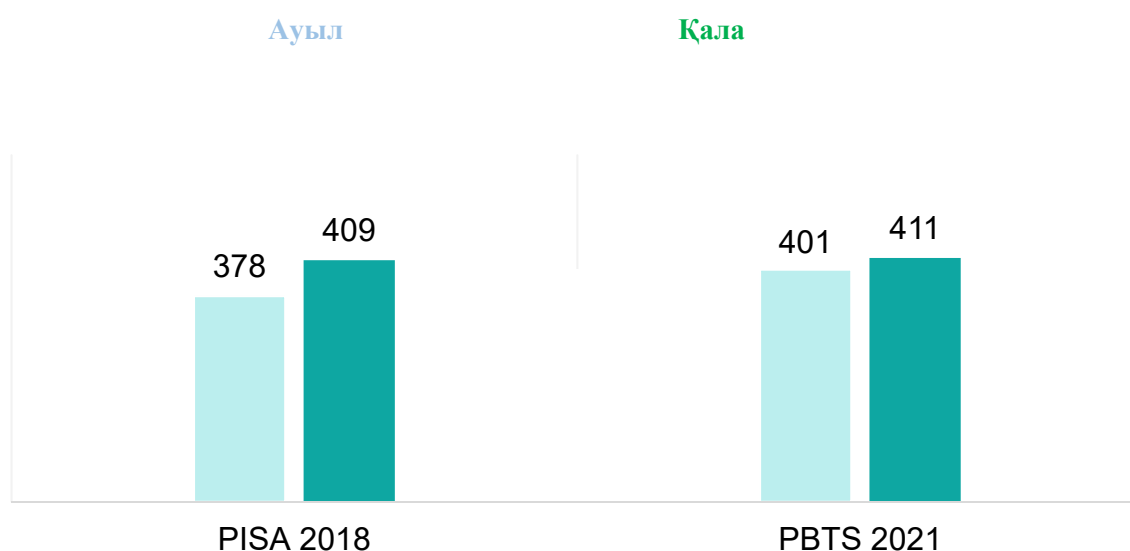
91-сурет. Математикалық сауаттылық бойынша білімдегі алшақтық

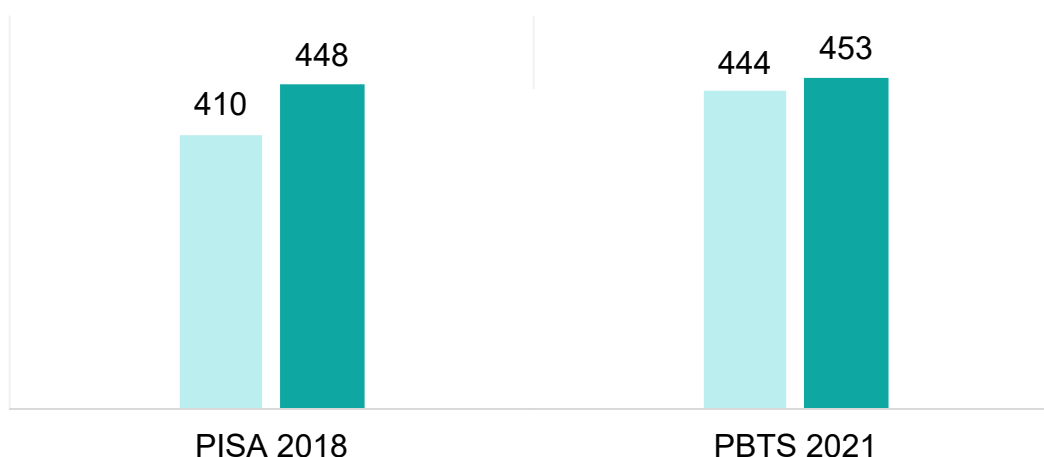
Суреттен көріп отырғанымыздай, математикалық сауаттылық бойынша PISA-2018-де ауыл мектебі қала мектебіне қарағанда 22 балға төмен болса, 2021 жылғы нәтиже бойынша бұл көрсеткіш керісінше болып, ауыл мектебінің білім сапасы қала мектебіне қарағанда 6 балға жоғарылаған.

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ҒЫЛЫМИ САУАТТЫЛЫҚ жағдайында: «Мектептерге арналған PISA»-да алшақтық қаланың пайдасына **10** балды құрайды. Бұндағы тренд: PISA-мен салыстырғанда алшақтық **21** балға қысқарған. Келесі суретте жаратылыстану ғылыми сауаттылық бойынша ауыл мектебі мен қала мектебі арасындағы алшақтық берілген.

92-сурет. Жаратылыстану ғылыми сауаттылық бойынша ауыл мектебі мен қала мектебі арасындағы алшақтық

Суреттен көріп отырғанымыздай, PISA-2018-де ауыл мектебі қала мектебіне қарағанда 31 балға төмен болса, 2021 жылғы нәтиже бойынша бұл көрсеткіш 10 балды құрап отыр. Бұдан ауыл мектептерінің білім алушыларының білім сапасының өскенін байқауға болады.

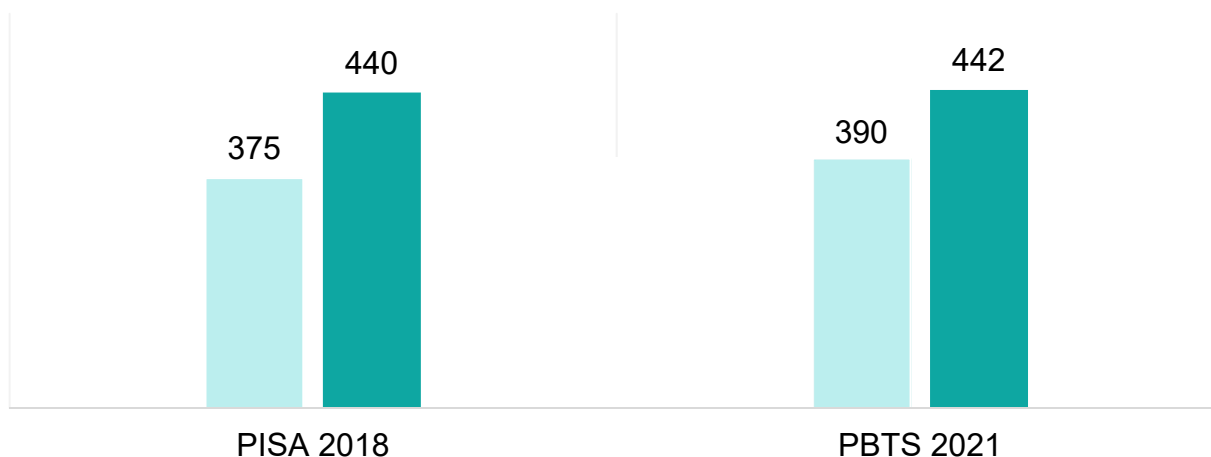
Суреттен көріп отырғанымыздай, PISA-2018-да оқыту қазақ тілінде жүргізілетін мектептер үшін 38 балл болса, PISA-2021-дегі нәтиже бойынша алшақтық 9 балды құрап отыр. Яғни, оқыту тілі қазақ тіліндегі және оқыту тілі орыс тіліндегі мектептер арасындағы алшақтық қысқарғаны анықталды.

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ҒЫЛЫМИ САУАТТЫЛЫҚ жағдайында: «Мектептерге арналған PISA»-да алшақтық орыс тілінде оқытатындарға қарай **52** балды құрап отыр. Мұндағы **тренд:** PISA-мен салыстырғанда алшақтық **13** балға қысқарды. Келесі суретте берілген алшақтық оқыту тіліне қарай көрсетілген.

95-сурет. Жаратылыстану ғылыми сауаттылық бойынша оқыту тіліне қарай алшақтық

Оқыту тілі қазақ тілінде

Оқыту тілі орыс тілінде

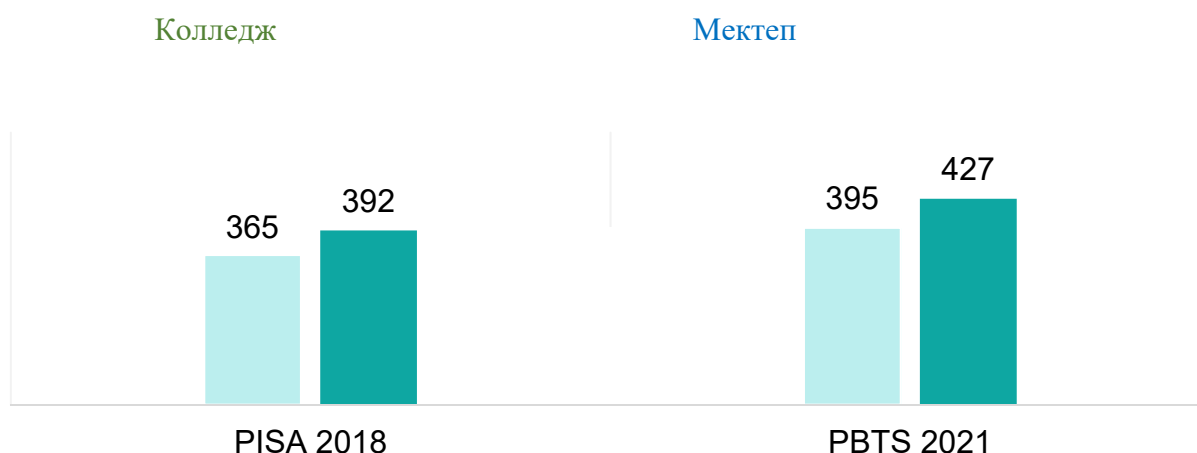
Суреттен көріп отырғанымыздай, PISA-2018-да оқыту қазақ тілінде жүргізілетін мектептер үшін 65 балл болса, PISA-2021-дегі нәтиже бойынша алшақтық 52 балды құрап отыр. Яғни, оқыту тілі қазақ тіліндегі және оқыту тілі орыс тіліндегі мектептер арасындағы алшақтық қысқарғаны анықталды.

Жоғарыда берілген зерттеу нәтижесі бойынша оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептердің білім сапасы оқыту қазақ тілінде жүргізілетін мектептердің білім алушыларына қарағанда жоғары екені анықталып отыр.

МЕКТЕПТЕР МЕН КОЛЛЕДЖДЕРДІҢ ОҚУ ЖӘНЕ МАТЕМАТИКА НӘТИЖЕЛЕРІ АРАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚ АРТТЫ

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫНЫҢ жағдайы: «Мектептерге арналған PISA» - да алшақтық мектептің пайдасына **32** баллды құрап отыр. Бұндағы **тренд:** PISA-мен салыстырғанда алшақтық **5** балға өсті. Келесі суретте колледж бен мектеп арасындағы оқу сауаттылығы бойынша алшақтық берілген.

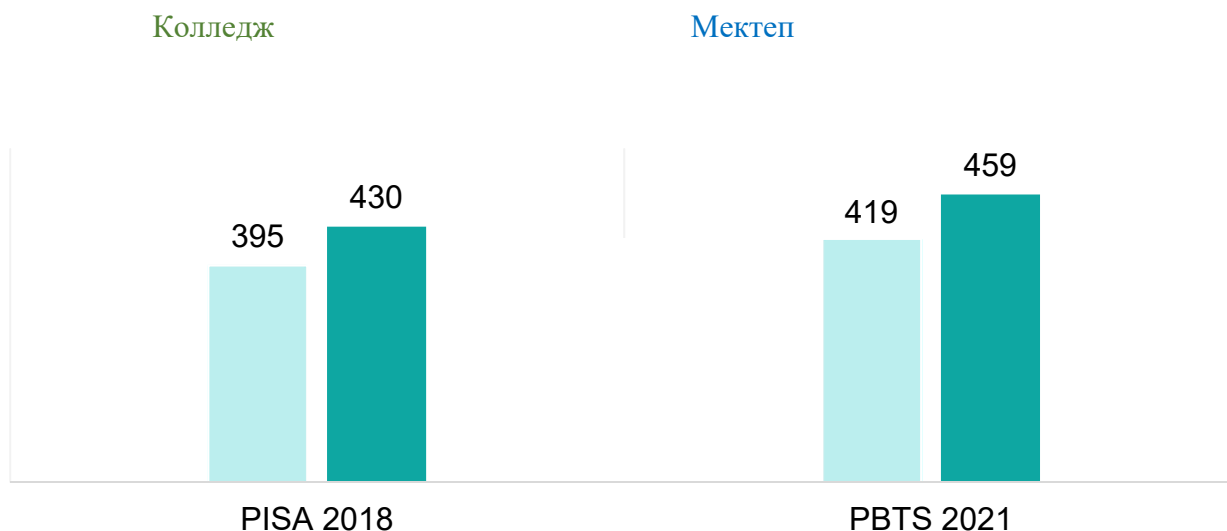
96-сурет. Колледж бен мектеп арасындағы оқу сауаттылығы бойынша алшақтық

Суреттен көріп отырғанымыздай, мектеп пен колледж арасында оқу сауаттылығы бойынша алшақтық бары анықталды. Мәселен, PISA-2018-да арадағы алшақтық 27 балл болып, мектеп жақсы көрсеткіш көрсеткен, PISA-2021-дегі нәтиже бойынша алшақтық 32 балды құрап отыр. Бұл жерде де мектеп білім алушылары колледж студенттеріне қарағанда оқу сауаттылығы бойынша алға шықты. Келесі мәселе колледж бен мектеп арасындағы математикалық сауаттылық мәселесі.

Колледж студенттері мен мектеп білім алушыларының **МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ** бойынша жағдайы: «Мектептерге арналған PISA»-да алшақтық мектептің пайдасына **40** балды құрап отыр. Бұндағы **тренд:** PISA-мен салыстырғанда алшақтық **5** балға өсті.

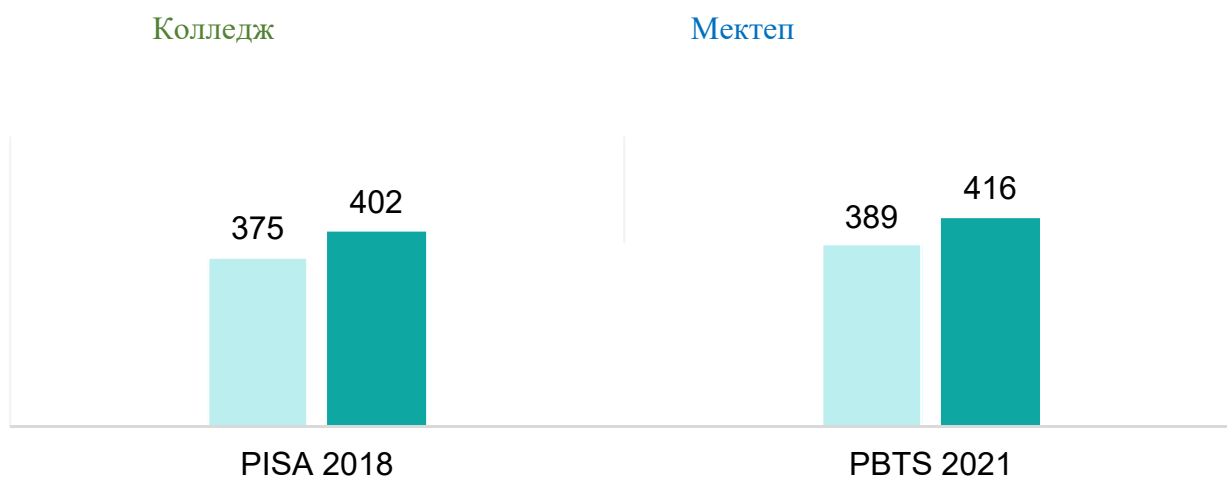
97-сурет. Колледж бен мектеп арасындағы математикалық сауаттылық бойынша алшақтық

Суреттен көріп отырғанымыздай, мектеп пен колледж арасында математикалық сауаттылық бойынша алшақтық та бары анықталып отыр. Бұнда PISA-2018-да арадағы алшақтық 35 балл болып, мектеп жақсы көрсеткіш көрсеткен, PISA-2021-дегі нәтиже бойынша алшақтық 40 балды құрап отыр. Бұл жерде де мектеп білім алушылары колледж студенттеріне қарағанда математикалық сауаттылық бойынша алға шықты. Келесі мәселе колледж бен мектеп арасындағы жаратылыстану-ғылыми сауаттылық мәселесі.

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ҒЫЛЫМИ САУАТТЫЛЫҚ бойынша жағдайы: «Мектептерге арналған PISA»-да алшақтық мектептің пайдасына 27 балды құрайды. Бұндағы тренд: PISA-мен салыстырғанда алшақтық бірдей деңгейде сақталады

98-сурет. Колледж бен мектеп арасындағы жаратылыстану сауаттылығы бойынша алшақтық

Суреттен көріп отырғанымыздай, мектеп пен колледж арасында жаратылыстану-ғылыми сауаттылық бойынша алшақтық та бары көрініп отыр. Бұнда PISA-2018-да арадағы алшақтық 27 балл болып, PISA-2021-дегі нәтиже бойынша алшақтық 27 балды құрап екеуінде де тең көрсеткішті беріп отыр.

ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТСЫЗДАРДЫҢ ҮЛЕСІ PISA МЕН САЛЫСТЫРҒАНДА ТӨМЕНДЕДІ. Бұнда Оқу сауаттылығы бойынша 18,3% - ға төмендеді. Математика бойынша 10,2% - ға төмендеді. Жаратылыстану ғылымдары бойынша 2,2% - ға төмендегені анықталды.

29-кесте. Өңірлер бөлінісіндегі «МЕКТЕПТЕР ҮШІН PISA»
НӘТИЖЕЛЕРІ*

№	Аймақтар	PISA			МЕКТЕПТЕРГЕ АРНАЛҒАН PISA			Айырмашылық		
		2018			2021			Математика	Жаратылыстану ғылымдары	Оқу сауаттылығы
		Математика	Жаратылыстану ғылымдары	Оқу сауаттылығы	Математика	Жаратылыстану ғылымдары	Оқу сауаттылығы			
1	ҚР	423	397	387	447	408	417	24	11	30
2	Нұр-Сұлтан қ.	450	428	428	439	419	429	-11	-9	1
3	Алматы қ.	448	431	424	425	419	426	-23	-12	2
4	Шымкент қ.	401	373	368	413	378	387	12	5	19
5	Ақмола	411	401	395	425	415	427	14	14	32
6	Ақтөбе	420	389	381	416	395	405	-4	6	24
7	Алматы	399	380	360	419	401	402	20	21	42
8	Атырау***	382	361	344	512	419	429	130	58	85
9	ШҚО	437	413	405	446	411	423	9	-2	18
10	Жамбыл**	456	397	369	502	407	420	46	10	51
11	БҚО***	418	391	378	511	420	424	93	29	46
12	Қарағанды	446	428	422	444	426	436	-2	-2	14
13	Қостанай**	448	426	417	455	437	461	7	11	44
14	Қызылорда***	419	374	366	519	391	407	100	17	41
15	Маңғыстау***	391	365	361	499	402	409	108	37	48
16	Павлодар	438	413	391	414	405	417	-24	-8	26
17	СҚО	433	419	413	441	425	436	8	6	23
18	Түркістан**	401	373	368	422	389	398	21	16	30

* Өңірлер деңгейінде іріктеу-өкілдік емес

**** ЭЫДҰ есептен шығару анықталды**

***** ЭЫДҰ статистикалық ауытқулар анықталды**

Шілде айында 2021 жылғы апробация қорытындылары бойынша есептер алынады. Есеп құрылымы:

1.Қысқаша түйіндеме

2. «Мектептерге арналған PISA» зерттеуі сіздің мектебіңізге не береді?

3.Танымдық дағдылар: сіздің оқушыларыңызда қандай білім бар және олар не істей алады?

4.Оқушының дауысы: оқушылардың қатысуын және олардың мектепте өзін қалай сезінетінін зерттеу

5.Оқушылардың әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын талдау

Әрбір есепте әлеуметтік-экономикалық аспектіге байланысты мектептердің нәтижелері ұсынылатын болады

Бұл талдау:

Мектеп нәтижелері оқушылардың СЭС есебімен күтілетін нәтижелермен қалай байланысты екенін түсіну;

Мектеп нәтижелерін оқушыларды сіздің мектеп оқушыларымен бірдей СЭС-ке ие мектептердің нәтижелерімен салыстыруға;

Мектеп нәтижелерін оқушыларды ұқсас нәтижелер көрсететін, бірақ басқа әлеуметтік-экономикалық топтарға жататын мектептермен салыстыруға мүмкіндік береді.

Мысалы, Атырау қаласындағы № 17 мектеп-лицейде халықтың неғұрлым қолайлы топтарынан оқушылар білім алуда және тиісінше жоғары нәтижелер көрсетуде. Алайда, PISA-2018-ге қатысатын мектептер бар, бірақ олардың нәтижелері күтілгеннен төмен болды.

Негізгі тұжырымдар және келесі қадамдар

Негізгі тұжырымдар:

PISA-2018 нәтижелерімен салыстырғанда «мектептерге арналған PISA» барлық үш бағыт бойынша білім алушылардың көрсеткіштерінің өсуі байқалады: оқу сауаттылығы (+30), математика (+24), жаратылыстану (+11).

Ауылдық және қалалық мектептердегі білім алушылар, сондай-ақ оқыту тілдері арасындағы алшақтықтың қысқаруы байқалады.

Мектептер мен колледждердің оқу және математика нәтижелері арасындағы алшақтық артқан.

Функционалдық сауатсыз оқушылардың үлесі (2 шекті деңгейден өтпеген) барлық үш бағыт бойынша азайды.

Келесі қадамдар

Зерттеу нәтижелері бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстары қамтамасыз етіледі

Анықталған проблемаларды шешу үшін мектептерге әдіснамалық қолдау көрсетілетін болады

Әрбір мектеп алған нәтижелеріне сәйкес оқыту мен оқуды жақсарту жоспарын әзірлеуі қажет.

Зерттеу нәтижелерін талқылау және тәжірибе алмасу бойынша ашық алаңдар ұйымдастырылады.

Келесі зерттеу «МОДО -2022» жылғы зерттеу. Бұл зерттеу 4 және 9 сыныптар арасында алынды.

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі

Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 24 шілдедегі (2021 жылғы 8 қаңтардағы өзгерістер және толықтырулармен) «Білім туралы» Заңының 55-бабының 4-тармағына сәйкес Орта білім берудегі оқу жетістіктерін сырттай бағалау Бастауыш және негізгі орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі (бұдан әрі – ББЖМ) болып өзгертілді.

Бастауыш және негізгі орта білім беру ұйымдарында ББЖМ білім беру ұйымдарынан тәуелсіз, оқыту сапасын жүйелі бақылау, бастауыш және негізгі орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарына сәйкестігін бағалау мақсатында жүзеге асырылады.

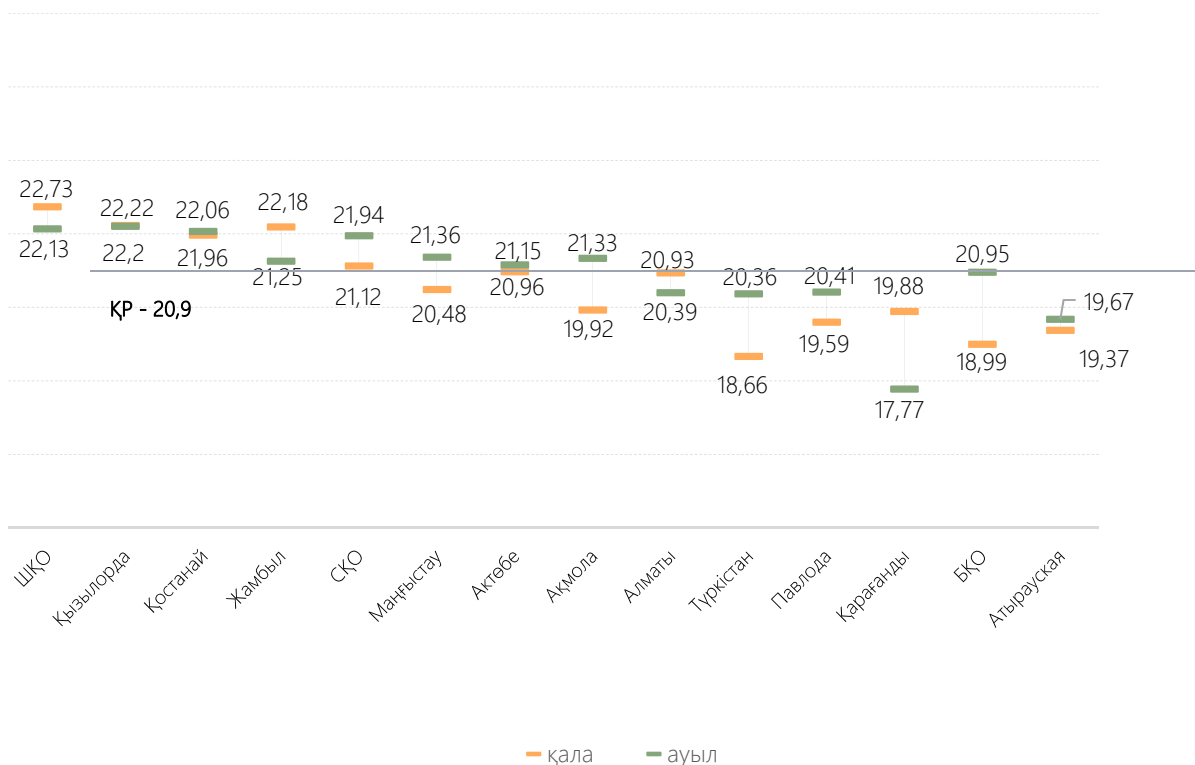
ББЖМ әдістемелік көмек көрсету және білім беру сапасын қамтамасыз ету жөнінде ұсынымдар әзірлей отырып, дайындық пен өткізуді, тестілеу нәтижелерін өңдеу мен жүйелі талдауды қамтиды.

ББЖМ 4-сыныптарда кешенді тестілеу нысанында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (бұдан әрі – АКТ) қолдана отырып, оқыту тілінде функционалдық сауаттылықтың үш бағыты: оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық бойынша жүргізіледі.

МОДО – 2022 қорытындысы бойынша қала – ауыл бөлінісінде ҚР бойынша білім алушылардың жетістіктерінде алшақтық байқалмайды (максимум 30-дан 20,93 және 20,86 балл), алайда өңірлерде мектептердің аумақтық мәртебесі бойынша көрсеткіштердің белгілі бір саралануы бар. Мәселен, Қарағанды облысында қалалық төртінші сынып оқушылары ауылдық (тиісінше тапсырмаларды орындаудың 66% және 59%) қарағанда 2,11 балға артық жинады. Сонымен қатар, кейбір өңірлерде 4-сыныптың ауылдық білім алушылары: Батыс Қазақстан (+1,96 балл), Түркістан (+1,7 балл) және Ақмола (+1,41 балл) облыстарында өздерінің қалалық қатарластарына қарағанда жоғары нәтижелер көрсетті.

Мектептердің орналасқан жері бойынша көрсеткіштердің едәуір алшақтығы өңіраралық деңгейде тіркелді. Шығыс Қазақстан, Қызылорда, Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстарының ауыл білім алушылары Түркістан, Батыс Қазақстан, Атырау облыстарының қалалық құрдастарына қарағанда табысты нәтиже көрсете алды. Алшақтық 2,8-3,5 балл аралығында өзгереді (99-сурет).

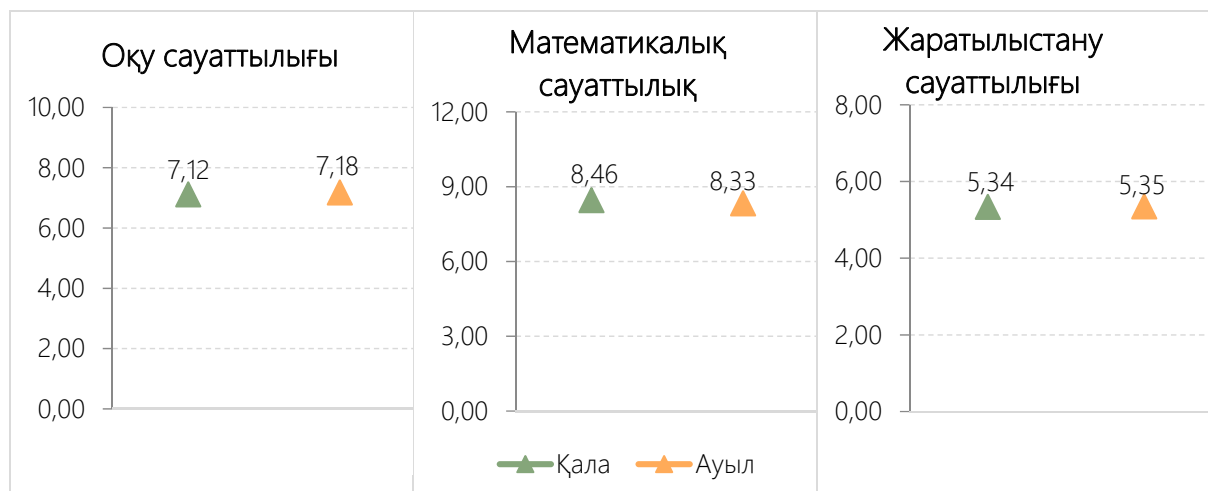
99-сурет. Өңірлер және мектептердің орналасқан жері бойынша МОДО-2022 нәтижелері, балл

Дереккөз: ҰТО деректері

Тестілеу бағыттары бойынша МОДО нәтижелерін талдау қалалық және ауылдық білім алушылардың іс жүзінде тең нәтижелерін көрсетті (100-сурет).

100-сурет. Қала-ауыл бөлінісінде тестілеу бағыттары бойынша МОДО-2022 нәтижелері, балл

Дереккөз: ҰТО деректері

Бұл ретте өңірлердің деңгейінде қала – ауыл бөлінісінде көрсеткіштерде айтарлықтай айырмашылық байқалады. Шығыс Қазақстан облысы қалалық

төртінші сынып білім алушыларының ең жоғары орташа балы мен Қарағанды облысының ауылдық білім алушыларының ең төмен көрсеткіші арасындағы алшақтық оқу сауаттылығы бойынша 1,4 балды (тапсырмаларды орындаудың 76% және 62%), математикалық сауаттылық бойынша 2,29 балды (тапсырмаларды орындаудың 77% және 58%) және жаратылыстану сауаттылығы бойынша 1,28 балды (74% және Тапсырмаларды орындаудың 59%) құрады.

Қаланың пайдасына қалалық және ауылдық білім алушылардың нәтижелері арасындағы ең үлкен өңірішілік айырмашылық Қарағанды облысында байқалады (оқу сауаттылығы бойынша 0,57 балл, математика бойынша – 1,05 балл, жаратылыстану ғылымдары бойынша – 0,48 балл). Түркістан (оқу сауаттылығы – 0,63 балл, математикалық сауаттылық – 0,93 балл) және Батыс Қазақстан (жаратылыстану сауаттылығы-0,59 балл) облыстарында ауыл мектептерінің пайдасына ең жоғары көрсеткіштер алшақтығы байқалды (30 – кесте).

30-кесте. Өңірлер және мектептердің орналасқан жеріндегі тестілеу бағыттары бойынша МОДО-2022 нәтижелері, балл

Облыс	Жалпы орташа балл	Оқу сауаттылығы		Математикалық сауаттылық		Жаратылыстану сауаттылығы	
		Қала	Ауыл	Қала	Ауыл	Қала	Ауыл
Шығыс Қазақстан	22,54	▲7,58	7,53	▲ 9,2	8,94	▲ 5,95	5,66
Қызылорда	22,21	▲7,58	▲7,56	8,98	▲ 8,99	5,66	5,65
Қостанай	21,99	7,4	7,37	8,76	8,94	5,8	5,75
Жамбыл	21,52	7,38	7,3	9,11	8,5	5,69	5,45
Солтүстік Қазақстан	21,36	7,15	7,36	8,53	8,81	5,44	▲5,76
Маңғыстау	21,05	6,88	7,28	8,4	8,52	5,19	5,55
Ақтөбе	21,01	7,13	7,2	8,44	8,4	5,39	5,55
Ақмола	20,63	6,78	7,28	8,04	8,58	5,1	5,47
Алматы	20,47	7,14	7,09	8,41	8,13	5,37	5,17
Түркістан	20,09	▼6,45	7,08	7,45	8,05	▼ 4,75	5,23
Павлодар	19,86	6,61	6,96	7,99	8,28	4,99	5,16
Қарағанды	19,73	6,75	▼6,18	7,96	▼ 6,91	5,16	▼4,68
Батыс Қазақстан	19,64	6,74	7,18	▼ 7,36	8,29	4,89	5,48
Атырау	19,56	6,54	6,77	7,86	7,75	4,98	5,15

Дереккөз: ҰТО деректері

Білім беру ұйымдарының орналасқан жері (9-сынып)

МОДО – 2022 қорытындысы бойынша қала – ауыл бөлінісінде білім алушылардың жетістіктеріндегі алшақтық іс жүзінде жоқ (қала – 46,77, ауыл – 48 балл).

Алайда, өңірлерде мектептердің аумақтық мәртебесі бойынша көрсеткіштердің белгілі бір саралануы бар. Мәселен, 8 өңірде 9-сыныптың ауылдық білім алушылары қалалық құрдастарына қарағанда жоғары нәтиже көрсетті: Атырау облысында – 4,48 баллға, Қостанай облысында – 4,45 баллға, Батыс Қазақстан облысында-4,34 және Жамбыл облысында – 4,28 баллға. Қалалық білім алушылардың пайдасына ең көп алшақтық (3,05 балл) Қарағанды облысында байқалады, бұл ретте осы өңірде оқыту тіліне қарамастан төмен нәтижелер тіркелді.

Өңіраралық деңгейде салыстыру көрсеткендей, Атырау, Түркістан және Қарағанды облыстарының қалалық оқушылары Шығыс Қазақстан, Маңғыстау және Қызылорда облыстарының ауыл тоғызыншы сынып оқушыларының орташа балы көрсеткіштерінен айтарлықтай төмен. Алшақтық 10,9-13,3 балл аралығында өзгереді (101-сурет).

101-сурет. Өңірлер және мектептердің орналасқан жері бойынша МОДО-2022 нәтижелері, балл

Дереккөз: ҰТО деректері

Тестілеу бағыттары бойынша МОДО нәтижелерін талдау қалалық және ауылдық білім алушылардың іс жүзінде тең нәтижелерін көрсетті (102-сурет).

102-сурет. Қала-ауыл бөлінісінде тестілеу бағыттары бойынша 9-сынып МОДО-2022 нәтижелері, балл

Дереккөз: ҰТО деректері

Бұл ретте өңірлердің деңгейінде қала-ауыл бөлінісінде көрсеткіштерде айтарлықтай айырмашылық байқалады. Мәселен, математикалық сауаттылық бойынша Шығыс Қазақстан облысының қалалық тоғызыншы сынып оқушыларының орташа балы Қарағанды облысының ауылдық білім алушыларының көрсеткішінен 2,29 балға жоғарыны (тапсырмаларды орындаудың 71% және 53%) көрсетті.

Оқу сауаттылығы бойынша алшақтық 4,12 балды немесе тапсырмаларды орындаудың 14%–ды құрады (Қызылорда облысының қалалық оқушылары – 21,9 балл, Қарағанды және Атырау облыстарының ауыл оқушылары-17,78 балл).

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық бойынша қала-ауыл бөлінісінде өңірлердің ең жоғары және ең төмен көрсеткіштері арасындағы алшақтық 6,91 балды немесе тапсырмаларды орындаудың 21%-ын құрады (Қызылорда облысының ауылдық тоғызыншы сынып оқушылары – 22,23 балл, Атырау облысының қалалық оқушылары-15,32 балл).

Қалалық білім алушылардың пайдасына өңірішілік ең үлкен айырмашылық Қарағанды облысында байқалады (алшақтық математикалық сауаттылық бойынша 1,05 балл, оқу бойынша – 1,28 балл, жаратылыстану ғылымдары бойынша – 1,22 балл). Батыс Қазақстан облысында (математикалық сауаттылық-0,93 балл), Қостанай облысында (оқу сауаттылығы – 1,25 балл) және Жамбыл облысында (жаратылыстану сауаттылығы – 2,96 балл) ауылдық мектептердің пайдасына көрсеткіштердің ең көп алшақтығы байқалды (31 – кесте).

31-кесте. Өңірлер және мектептердің орналасқан жері бойынша тестілеу бағыттары бойынша МОДО-2022 нәтижелері, балл, 9-сынып

Облыс	Жалпы орташа балл	Математикалық сауаттылық		Оқу сауаттылығы		Жаратылыстану сауаттылығы	
		Қала	Ауыл	Қала	Ауыл	Қала	Ауыл
Қызылорда	51,58	8,98	▲ 8,99	▲ 21,9	▲ 22,54	20,99	▲ 22,23

<i>Шығыс Қазақстан</i>	51,51	▲ 9,2	8,94	21,88	21,99	▲ 22,1	21,35
<i>Маңғыстау</i>	51,41	8,4	8,52	21,81	21,84	21,7	21,97
<i>Ақтөбе</i>	49,31	8,44	8,4	21,78	20,79	20,83	20,5
<i>Солтүстік Қазақстан</i>	48,76	8,53	8,81	20,6	19,36	21,31	20,48
<i>Жамбыл</i>	48,5	9,11	8,5	20,46	21,37	18,27	21,23
<i>Қостанай</i>	47,85	8,76	8,94	20,43	21,68	19,01	21,24
<i>Ақмола</i>	46,63	8,04	8,58	20,37	21,32	18,49	19,54
<i>Алматы</i>	46,25	8,41	8,13	20,77	20,64	18,23	18,77
<i>Түркістан</i>	46,33	▼ 7,45	8,05	19,63	20,34	17,84	19,68
<i>Павлодар</i>	45,83	7,99	8,28	20,6	20	18,96	17,77
<i>Батыс Қазақстан</i>	44,92	▼ 7,36	8,29	20,23	20,62	17,47	20,27
<i>Атырау</i>	41,99	7,86	7,75	▼19,06	▼ 17,78	▼ 15,32	17,86
<i>Қарағанды</i>	41,39	7,96	▼ 6,91	▼19,06	▼ 17,78	16,46	▼15,24

Дереккөз: ҰТО деректері

Ауыл мектебі мен қала мектебі арасындағы білімдегі алшақтық жою мәселесін шешуде «Тірек мектебі (ресурстық орталық) – магнитті мектептер кешені» пилоттық жобасы әзірлену барысында. Жоба Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі жалпыұлттық басымдықтары туралы» 2021 жылғы 26 ақпандағы № 520 Жарлығының 3-тармағына («Сапалы білім») және Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы № 726 қаулысының міндеттеріне, Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты 2022 жылғы 1-қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауының Үшінші бағдар. «Ел болашағына арналған стратегиялық инвестиция» талаптарына сәйкес әзірленді және Жобаны іске асырудың нормативтік-құқықтық, қаржылық және мазмұндық-технологиялық тетіктерін айқындайды.

Жобаны іске асыру «Тиісті үлгідегі және түрдегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы №595 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2021 жылғы 29 желтоқсандағы № 614 бұйрығы сәйкес жүзеге асырылады.

Ауыл мектебінің жағдайы – білім беру саласындағы өзекті мәселелердің бірі. Ауылдық және қалалық мектептер арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты азайту күн тәртібіндегі өзекті мәселе болып табылады. Бүгінгі таңда ауылдық шағын жинақты мектептердің білім алушылары үшін сапалы білім берудің қолжетімділігін қамтамасыз етуге кері әсер ететін факторлар орын алуда.

Статикалық мәліметтер бойынша, жыл сайын шағын жинақталған мектептердің жабылу қарқыны артып келеді. Тек 2020-2021 оқу жылында 40

шағын жинақты мектеп, 2021-2022 оқу жылында 51 шағын жинақты мектеп жабылды.

Ауылдық шағын жинақты мектептерде кешенді шешуді талап ететін бірқатар проблемалар бар екені белгілі – бұл дамыған инфрақұрылымның болмауы, мектептерді бейімделген ғимараттарға орналастыру, типтік спорт залдарының, жабдықталған кабинеттердің, заманауи кітапханалар мен асханалардың болмауы және т. б.

Сонымен қатар, педагогтардың сапалық құрамының төмендігі, олардың біліктілігін жүйелі түрде арттыру қажеттілігі, педагогтердің заманауи цифрлық білім беру ресурстарын, оқытудың тиімді қашықтықтан оқыту технологияларын жеткіліксіз меңгеруі, бірлескен сыныптарда оқыту, педагогтарды ғылыми-әдістемелік сүйемелдеудің жеткіліксіздігі және басқа да факторлар қалалық және ауылдық оқушылар арасындағы білім сапасындағы алшақтықтың ұлғаюына әсер етеді.

Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жай-күйі мен дамуы туралы жыл сайынғы Ұлттық баяндаманың және «Ақпараттық – талдау орталығы» АҚ – ның 2018 жылғы есебінің негізінде ауылдық мектептердің білім алушыларының білім сапасы қалалық мектептерге қарағанда оқу сауаттылығы – 38 баллға, математикалық сауаттылық – 22 баллға, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық-23 баллға төмен, компьютерлік сауаттылық бойынша ауыл оқушылары қаладан 70 балл артта қалды.

Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты 2022 жылғы 1-қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында «Орта білім беру сапасы – табысты ұлттың қалыптасуының тағы бір маңызды шарты. Әр оқушыға жан-жақты оқыту мен дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасалуы керек»; «Білімді және бірнеше тілді меңгерген ұрпақ болашаққа сенімді түрде қадам басады. Біздің күшіміз – жастарға білім беруде»; «Жаһандық ғылыми-техникалық даму барысын ескере отырып, жоғары сыныптарда жаратылыстану-математикалық пәндер мен ағылшын тілін оқытуды барынша күшейту маңызды» деп айтылған.

2022-2023 оқу жылында Пилоттық жобаға Солтүстік Қазақстан облысының 351 шағын жинақты мектебі, 2023-2024 оқу жылында Республика бойынша 1473 және 2024-2025 оқу жылында 892 шағын жинақты мектептері жетекші тірек мектептерге бекітіліп, жаңаша үлгіде жұмысын жүргізеді.

Жобада бірнеше ауылдық магнитті мектептерді бір тірек мектепке бекіту, ортақ қаржыландыру мен басқару тетігін құру, тірек мектеп педагогтерінің құзіреттіліктерін артыру, виртуалды сабақтарды ұйымдастырып, жүргізу арқылы мектеп педагогтерінің пәндік және цифрлық сауаттылығын арттыру – жобаның өзектілігі ретінде қарастырылады.

Сондай-ақ, Жоба шеңберінде көрсетілетін білім беру қызметтерінің (жабдықталған оқу кабинеттерінде оқыту, зертханалық жұмыстарды жүргізу, қажетті оқулықтарға және сапалы интернетке қол жеткізу, білікті педагогтердің оқытуы және т.б.). сапасы артады.

Жобаны іске асырудың бірінші кезеңінде:

– магнитті мектептерді бөлімше түрінде толық жинақты мектептерге (тірек

мектептерге (*ресурстық орталықтарға*) біріктіру арқылы бірыңғай қаржыландыру мен басқару мәселесін шешіп, шағын жинақты мектептерді дамыту стратегиясын, «Тірек мектебі (ресурстық орталық) – магнитті мектептер» кешенін (әрі – Кешен) құруға;

- виртуалды оқытуды ұйымдастыру үшін тірек және магниттік мектептер ресурстармен жабдықтауға;

- заманауи оқу жабдықтарын пайдалана отырып, Кешен педагогтері үшін виртуалды оқыту ұйымдастыруға;

- Жобаның құқықтық негізін қамтамасыз ету үшін қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілерге өзгерістер енгізуге мүмкіндік береді.

Жобаны іске асырудың екінші кезеңінде:

- тірек мектептерге бекітілген барлық магниттік мектептер үшін виртуалды сабақтардың бірыңғай сабақ кестесін құруға;

- Кешеннің оқу-тәрбие процесі ұйымдастыруға;

- 5-11-сыныптарда «Математика» және «Ағылшын тілі» пәндері бойынша білім алушылардың білім сапасын арттыруда виртуалды сыныпта білім беру және оқыту шарттарын қадағалауға;

- білім алушылардың оқу жетістіктері мен жобаны іске асыру тиімділігіне мониторинг жүргізуге мүмкіндік береді.

Жобаның басым бағыттары:

- тірек мектебі мен магнитті мектептерді бір Кешенге (ресурстық орталыққа) біріктіру арқылы ортақ қаржыландыру мен басқару жүйесі құрылады. Бұнда мектептердің басқару мен қаржыландыру бағытында ашықтық пайда болады;

- тірек мектептердің педагогтері мен басшылығына онлайн форматта виртуалды оқыту жүйесі қолжетімді болады. Педагогтер өздігінен платформада жұмыс жасауға, виртуалды педагогпен бірлесе сабақ жоспарын құруға және виртуалды сабақтарды ұйымдастырып өткізуге бейімделеді;

- ауылдық шағын жинақты мектептердің педагогтері мен білім алушыларына оқу, әдістемелік және ғылыми-зерттеушілік тұрғысынан қолдау көрсетіледі;

- білім беру процесінің барлық қатысушыларының жеке өсуін қамтамасыз ететін жағдайлар жасалады;

- мектептерде кадрлар тапшылығы проблемасын шешу және бейіндік оқытуды іске асыру шеңберінде білім алушыларды ерте кәсіптік бағдарлауға қолжетімділік қамтамасыз етіледі;

- магнитті мектеп жағдайында зияткерлік қабілеттерді дамыту және инклюзивті оқыту қамтамасыз етіледі.

Жобаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері

Жобаның мақсаты – ауылдық шағын жинақты мектеп білім алушыларының сапалы білім алуға қолжетімділігін қамтамасыз ету.

Жобаның міндеттері:

- ауылдық мектептердің материалдық-техникалық базасын қашықтықтан оқытудың тиімді нысандарының бірі ретінде виртуалды сабақтарды (математика, ағылшын тілі 5-11 сыныптарда) өткізу үшін цифрлық жабдықтармен, оқу материалдарымен және электрондық білім беру ресурстарымен жаратқандыру;
- ОӘК әдіскерлерінің, тірек мектеп пен магниттік мектеп директорлары, сондай-ақ математика және ағылшын тілі мұғалімдерінің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру;
- қашықтықтан оқыту форматында сапалы сабақтар өткізу үшін барлық ауылдық мектептерді сапалы интернетпен қамтамасыз ету.

Жобадан күтілетін нәтижелер:

- ауылдық мектептердің материалдық-техникалық базасы виртуалды білім беру платформалары арқылы оқытуға арналған цифрлық жабдықтармен, оқу материалдарымен және электрондық білім беру ресурстарымен жаратқандырылған;
- тірек және магниттік мектептердің 5-11 сыныптарының «Математика» және «Ағылшын тілі» пәндері бойынша педагогтар біліктілікті арттыру курстарында оқытылды;
- барлық ауылдық мектептер қашықтықтан сапалы сабақтар өткізу үшін жоғары жылдамдықты интернетпен қамтамасыз етілген.

Жобаны іске асыру тетіктері

Нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету.

Осы жоба ҚР білім беру саласындағы заңнамасы мен нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес жүзеге асырылады.

Облыстық білім басқармалары Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м. а. 2021 жылғы 29 желтоқсандағы № 614 «Тиісті үлгідегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» бұйрығына сәйкес облыстық білім беру «ШЖМ білім беру ресурстарын біріктіру» тармақшасын басшылыққа ала отырып, «Тірек мектептер (ресурстық орталықтарды) ашу туралы» бұйрық шығарады.

Облыстық білім басқармасы пилоттық жобаның жұмысын үйлестіруді жүзеге асырады; жобаның қызмет бағдарламасы мен жұмыс жоспары тірек және магниттік мектептердің педагогикалық және қамқоршылық кеңестерінің бірлескен отырысында бекітіледі.

Аудандық білім бөлімдері осы бұйрықтың негізінде тірек мектептерге біріктіру туралы бұйрық шығарады және бекітеді.

Жоба шеңберінде өзінің бейініне сәйкес келетін оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру мәселелері бойынша жоғары оқу орындарымен, колледждермен, облыстық әдістемелік кабинеттер/орталықтармен, облыстық біліктілікті арттыру

орталықтарымен өзара іс-қимыл көзделген.

Оқытуды ұйымдастыру мен өткізу кезінде облыстық білім басқармасы магниттік мектеп білім алушыларын тасымалдауға, тамақтандыруға, тұруға, қосымша білім алуға және тірек мектеп (*ресурстық орталық*) педагогтеріне қосымша ақы төлеуге қаражат бөледі және оларды білім басқармасының тиісті бұйрығымен ресімдейді.

Білім басқармасының әдіскері жобаның нормативтік-құқықтық және мазмұндық-қызметтік тараптарын үйлестіреді, оқу процесін ұйымдастыру және басқару мәселелері бойынша кеңес береді, Тірек мектебінің (ресурстық орталықтың) директоры мен директордың орынбасарларына әдістемелік және ұйымдастырушылық қолдау көрсетеді.

Тірек мектебінің (ресурстық орталықтың) директоры мен магнитті мектеп басшысы (бөлімше) заңнаманың орындалуын реттейді, жобаның сапасы, тиімділігі және өміршеңдігі тұрғысынан оны ілгерілетуге бастамашылық етеді, білім беру процесінің барлық қатысушыларына қолайлы жағдай жасайды, белгіленген ресурстарды қолданудың стратегиялары мен басымдықтарын жоспарлайды.

Тірек мектебінің (ресурстық орталықтың) директорының орынбасарлары (бағыттар бойынша) мектепте оқу қызметін: әдістемелік сүйемелдеу, тәрбие жұмысы, қосымша білім беру, білім беру платформасының мазмұнын уақтылы толтыруға басшылық ету (сайт, Күнделік), жалпы сабақ кестесі, сессиялық/сессияаралық жұмыс, технологиялық карталарды әзірлеу және т.б. ұйымдастыруды жүзеге асырады.

Жобаға «тірек мектеп (*ресурстық орталық*)» ретінде:

- МТБ-мен жабдықталған;
- педагогикалық кадрлармен толық қамтамасыз етілген;
- қосымша білім беру үшін жағдай жасалған;
- жылдамдығы кемінде 20 Мбит/сек кең жолақты интернеті бар;
- медициналық қызмет көрсетуді ұйымдастыруы бар мектепті қарастыру көзделеді.

Жобаны еліміздің 17 өңірінде үш кезеңде енгізу жоспарланып отыр.

I кезең - 2022-2023 оқу жылында: Солтүстік Қазақстан облысы толықтай қамтылады. Бұл кезеңде Солтүстік Қазақстан облысы бойынша 351 магнитті мектеп Кешенге бірігеді.

II кезең - 2023-2024 оқу жылында: Абай, Атырау, Ақмола, Қостанай, ШҚО, Павлодар, Қарағанды, Алматы облыстары Жобаға кіреді. Бұл кезеңде 1473 мектеп магнитті мектеп ретінде Кешенге біріктіріледі;

III кезең - 2024-2025 оқу жылында: Түркістан, БҚО, Жамбыл, Қызылорда, Маңғыстау, Жетісу, Ақтөбе, Ұлытау облыстары кіреді. Осы оқу жылында 892 мектеп Кешенге біріктіріледі.

Магниттік мектептерді тірек мектепке (ресурстық орталыққа) бекіту кезінде мектеп саны 2-ден 6-ға дейін мектепті біріктіруге жол беріледі. Тірек мектебі (ресурстық орталық) мен магнит мектеп арасындағы қашықтық 3 км.-дан 60 км.-ға дейін рұқсат етіледі, ал қажет болған жағдайда 60 км.-дан алыс қашықта орналасқан мектептер де тірек мектебіне бекітілуі мүмкін.

Жоба шеңберінде оқу кезеңінде Кешен толық күн режимінде жұмыс істейді.

Кешенге бекітілетін «магнитті мектеп директорының» лауазымы «магнит мектеп (бөлімшесінің) басшысы» болып өзгертіледі.

Магнитті мектептерде жасақталатын виртуалды сыныптардағы білім алушылар саны 15 оқушыдан аспауы керек.

Виртуалды сыныптарды ұйымдастыруда 5-6 магнитті мектептердің білім алушыларын бір виртуалды сыныпқа біріктіріп «Математика» және «Ағылшын тілі» (5-11-сын.) пәндерін оқыту көзделеді.

Виртуалды оқыту кезінде «виртуалды педагог» (пән мұғалімі) және «виртуалды педагогтің ассистенті» (магнитті мектептің пән мұғалімі немесе жауапты маман) бірлесе жұмыс жүргізеді. Сабақтың 30 минутын виртуалды педагог өткізеді, ал сабақтың қалған 15 минутын виртуалды мұғалімнің басшылығымен виртуалды педагогтің ассистенті жүргізеді.

Виртуалды педагог оқу бағдарламасының мазмұнын меңгерту бағытында, ал виртуалды педагогтің ассистенті сыныптың виртуалды сабаққа қосылуын, тапсырмалардың орындалуын, кері байланыс орнатуды, жаңа материалды бекітуді, оқу платформасында үй тапсырмаларының жүктелуін және т.б. орындалуын қадағалайды.

Виртуалды педагог пен виртуалды педагог ассистентімен бірлесіп жаңа сабақтың өтуін жоспарлайды.

Виртуалды сабақ өткізу үшін тірек мектебінде арнайы жабдықталған кабинет қарастыру ұсынылады.

Виртуалды сабақтар тікелей таспаға жазылып, платформаға жүктеледі. Білім алушыларға өткізілген виртуалды сабақтарды платформадан қайта қарауға мүмкіндік беріледі. Оқу жылының соңында үздік виртуалды сабақтардың жиыны іріктеліп, аудандық, облыстық деңгейде қорытындысы шығарылып, БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясына ұсынылады.

БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академия мамандары, Облыстық/аудандық білім бөлімдерінің әдіскерлері мен жауапты мамандары виртуалды платформаға кіріп өткізіліп жатқан сабақтарға зерделеу, талдау жұмыстарын жүргізіп, ұсыныстар бере алады.

Виртуалды оқыту кезеңдері:

- білім алушылардың бастапқы білім деңгейін анықтау үшін виртуалды платформада оқушылар «baseline» тестін тапсырады;

- білім алушылар (15 оқушыдан) виртуалды сыныптарға бөлінеді;

- тоқсан қорытындысы бойынша білім алушылардың үлгерімі мен пилоттық жобаның табыстылығын анықтау үшін пәнді меңгеру негізінде тестілеу жүргізіледі;

- БЖБ, ТЖБ жұмыстарын өткізуді виртуалды педагог пен виртуалды педагог ассистенті бірлесе жоспарлайды, орындалған жұмыстарды келісе бағалайды.

Жобаның оқу-әдістемелік мазмұны инвариантты (типіне, түріне және меншік нысанына, сондай-ақ оқыту тіліне қарамастан білім беру ұйымдарындағы барлық білім алушылардың оқуы үшін міндетті оқу пәндерін

айқындайтын үлгілік оқу жоспарының құрамдас компоненті) және вариативті (үлгілік оқу жоспарының құрамдас компоненті) компонент бойынша оқытуды көздейтін модульдік оқытуға негізделген білім беру ұйымы білім алушылардың білім беру қажеттіліктеріне сәйкес айқындайды).

Вариативті компонент жаһандық құзыреттер мен Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» № 348 бұйрықтың талаптарына сәйкес құрылады.

«Тірек мектебі (ресурстық орталық) – магнитті мектептер» кешенінде күнтізбелік-тақырыптық және қысқа мерзімді жоспар, бөлім мен тоқсан үшін жиынтық бағалау, ЦБР, ҚБТ және пән бойынша үлгілік оқу бағдарламасы негізінде оқу қызметін ұйымдастыруға сәйкес технологиялық карталар әзірленеді.

Жобаның қойылған мақсаттарын іске асыру үшін бірыңғай оқу жоспары құрылады. Оқу жоспарының құрылымы:

- 1) модульдегі оқу қызметінің мақсаты мен күтілетін нәтижелері;
- 2) модуль мазмұны;
- 3) оқыту әдістері мен құралдары;
- 4) оқуды бағалау.

10-11-сыныптардың білім алушылары үшін пәндер бойынша мазмұн 4 модульге бөлінген, олардың әрқайсысы Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты шеңберінен шықпайтын сағаттар санын қамтиды:

- 1-модуль – инвариант;
- 2-модуль – инвариант;
- 3-модуль – қолданбалы курстар;
- 4-модуль – таңдау бойынша курстар.

Әрбір модуль дербес (теориялық (Т) және бірлескен (практикалық (П)) қызмет сағаттарын қамтиды.

Сабақтарды/сессияларды өткізу нысаны:

- бірлескен әңгімелер, дәрістер, виртуалды экскурсиялар, киносабақтар;
- зертханалық және практикалық жұмыстар, оқу материалын жобалау;
- сабақтарды ұйымдастырудың белсенді және интерактивті формалары.

Оқу сабақтарын жобалау кезінде білім алушылардың өзіндік белсенді оқу қызметіне; оқу материалы мазмұнының блоктық-модульдік құрылымына; білім алушылардың зерттеу және жобалау қызметін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін оқытудың жаңа технологияларын пайдалануға басымдық беріледі.

Сессия кезінде білім алушыларды оқыту келесі режимде жүргізіледі:

– күннің бірінші бөлігі (сағ. 8.00-14.00) – бейіналды (8, 9-сынып) және бейінді (10, 11-сынып) оқыту материалдары бойынша оқу сабақтары, онда білім алушылардың оқу қиындықтарының бағыттары айқындалады, технологиялық карталар жасалады, олардың негізінде сессияаралық кезеңде жеке оқу маршруттары әзірленеді; білімдегі олқылықтарды жою бағытында жеке бағыттар бойынша білім алушылармен жұмыстар жүргізіледі;

– күннің екінші бөлігі (сағ. 14.00-16.00) әлеуметтік құзыреттілікті, әртүрлі өмірлік проблемаларды шешу қабілетін дамытатын жобалық қызметке арналады;

Сессиялық оқыту түрі магниттік мектептердің 7, 8, 9, 10, 11-сынып білім алушыларын кәсіби өзін-өзі анықтау және одан әрі оқу жолын таңдау кезеңінде қолдауға мүмкіндік береді.

Сессияаралық кезеңде оқыту қашықтан оқыту форматында жүзеге асырылады.

Оқыту процессінде қашықтан оқыту технологияларын кеңінен пайдалану қажет. Сессияаралық кезеңде тірек мектептің (*ресурстық орталықтың*) ақпараттық жүйесінің маңызы зор. Бейіндік пәндер, қолданбалы курстар және таңдау курстары бойынша оқу-танымдық процесс педагогтың басшылығымен жүзеге асырылады.

Тірек мектептердегі (ресурстық орталықтардағы) тәжірибелі педагогтер «Физика», «Химия» және «Биология» оқу пәндерін меңгертуде виртуалды зертханалардағы цифрлық білім беру ресурстарының есебінен магнитті мектептерде пәндерді оқу үшін қажетті оқу жабдықтарының тапшылығы мәселесін шеше алады. Осылайша, магниттік мектептердің тірек мектебінің (ресурстық орталықтың) оқу-әдістемелік ақпараттық орталығынан қажетті ақпаратты алуға қолжетімділігі қамтамасыз етіледі.

Сессияаралық кезеңде барлық магниттік мектептер үшін бірыңғай оқу кестесі құрылады. Оқу материалын бір уақытта өту сабақтарды онлайн режимінде өткізуге мүмкіндік береді. Сессия кезінде жеке және топтық сабақтар өткізу қарастырылады. Жергілікті желі бойынша қатаң белгіленген уақытта тірек мектептің (*ресурстық орталықтың*) педагогі және пән мұғалімдері кеңес берушілік жұмысты ұйымдастырады. Магнитті мектеп білім алушысының жеке даму траекториясын ескере отырып, қажетті қосымша ақпаратты алуға қолжетімділік қамтамасыз етіледі.

Бейіналды даярлық: білім алушыларды олардың өңірінде бар кәсібилендіру мүмкіндіктері туралы, яғни кәсіптік білім беру ұйымдары (колледждер, жоғары оқу орындары), оларды даярлау жүргізілетін мамандықтар туралы хабардар етеді. Осы мақсатта оқу орындарының оқытушылары немесе кәсіптік бағдар беру жұмысына жауапты адамдар шақырылады, оқу орындарына экскурсиялар ұйымдастырылады.

Білім алушылардың қажеттіліктеріне психологиялық диагностика жүргізу, білім алушылардың қалаулары мен мүдделерін анықтау, жеке тұлға типіне диагностикада:

– магнитті мектеп білім алушыларын одан әрі кәсібилендіру үшін маңызды қабілеттердің болуы/болмауының индикаторы болуы мүмкін түрлі оқу пәндерін меңгеру кезінде білім алушылардың табыстылығын мониторингілеу;

– білім алушылардың қалауы бойынша жеке кеңестер беру және т.б.

Білім алушыларға өздерінің жеке сұраныстарын толық көлемде жүзеге асыруға мүмкіндік беретін таңдау бойынша қолданбалы курстар мен курстардың кең спектрі ұсынылады.

Магниттік мектептердің білім алушылары үшін тірек мектептердегі

(ресурстық орталықтағы) ұйым әртүрлі пәндік конкурстар мен әлеуметтік практикаларды, тағылымдамаларды, жобалау қызметі, тренингтер, іскерлік және ұйымдастыру-әрекет ойындары үшін эксперименттік-зерттеу алаңдарын, сондай-ақ әртүрлі дереккөздермен өздігінен жұмыс жүргізу үшін консультациялар ұсынады.

Магниттік мектеп оқушыларының қолданбалы курстар мен таңдау курстары негізінде, сондай-ақ шығармашылық зертханаларда өздігінен жұмыс жасау арқылы жобалау-зерттеу қызметін кезең-кезеңмен ұйымдастыру ұсынылады.

Әр оқушының жеке даму траекториясын жобалау арқылы курстарды өздігінен таңдау негізінде және оның қызығушылықтарына сәйкес саралау мен дараландыруды қамтамасыз ететін тұлғаға бағытталған технологияларды пайдалана отырып, бейіндік оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асыру ұсынылады.

Жоба шеңберінде келесідей әдістемелік тәсілдер қолданылады:

- деңгейлік меңгеру технологиясы: білім беру, алгоритмдік, эвристикалық, өзіндік және бақылау жұмыстары арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- ДБІ (дидактикалық бірліктерді ірілендіру);
- бірлесіп оқыту;
- оқу және жазу арқылы сыни ойлауды дамыту (RWCT).

Білім алушыға оқу, ойлау, талдау, салыстыру және өз таңдауын жасау құқығы беріледі. Нәтижесінде - білім алушылардың белсенділігін, оқуға деген қызығушылығын арттыру, өз білімі мен іскерлігін іске асыру мүмкіндігіне ие болады.

Педагог өзінің жеке педагогикалық стилі мен білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін технологияларды таңдауға құқылы.

Тірек мектепте (ресурстық орталықта) білім алушылардың сабақтан тыс қызметі әртүрлі зертханалардың, пәндік үйірмелердің, секциялардың, қызығушылықтар бойынша клубтардың, ғылыми қоғамдардың және басқа да бірлестіктердің жұмысы арқылы ұйымдастырылады.

Қосымша, бейінді компоненттің спорттық, көркемдік сабақтары күннің екінші жартысында өткізіледі.

Білім алушылар үшін әр пән бойынша (ағылшын тілі және математика) жылына 2 рет онлайн олимпиада ұсынылады.

Олимпиадаларда жүлделі орындарға ие болған білім алушылар үшін жазғы лагерьлерге жолдамалар ойнатылады.

Қорыта келгенде, ауыл мектебі білім алушыларының білім сапасын арттыру, оларға білім алуға қолайлы жағдай жасалуы қажет.

3. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМ ЖЕТІСТІКТЕРІНЕ МОНИТОРИНГ ЖҮРГІЗУ ЖӘНЕ ТАЛДАУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

3.1. «Тіл және әдебиет»

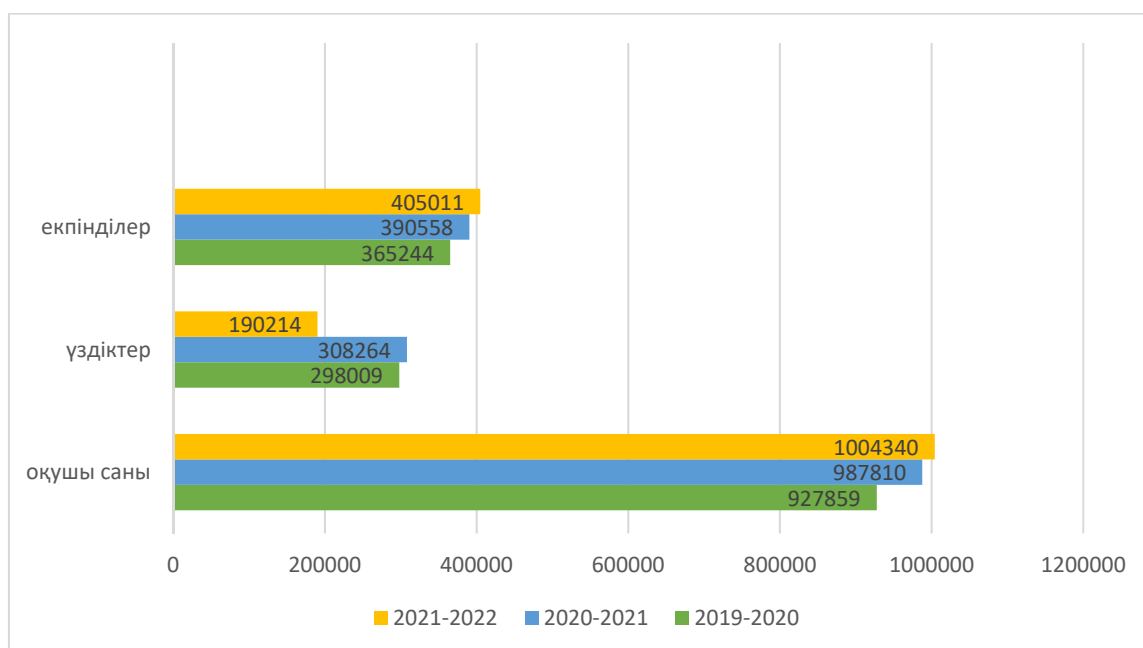
Жалпы орта білім беру ұйымдарының 2-4 сыныптары білім алушыларының білім сапасын талдау

2019-2020 оқу жылында республика бойынша 2-4 сыныптарда 927 859 білім алушы білім алған. Оның 298 009 білім алушы оқу үздігі, 365 244 білім алушы оқу екпіндісі. Үлгерім -100 пайыз, ал сапа 71,3 пайызды құрайды.

2020-2021 оқу жылында республика бойынша 2-4 сыныптарда 987 810 білім алушы білім алған. Оның 308 264 білім алушы оқу үздігі, 390 558 білім алушы оқу екпіндісі. Үлгерім 100 пайыз, ал сапа 70,3 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында республика бойынша 2-4 сыныптарды 1004 340 білім алушы білім алған. Оның 190 214 білім алушы оқу үздігі, 405 011 оқу екпіндісі. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 66,7 пайызды құрайды. (103-сурет 2-4 сынып бойынша соңғы 3 жылдық білім сапасының салыстырмалы көрсеткіштері)

103- сурет. 2-4 сынып бойынша соңғы 3 жылдық білім сапасының салыстырмалы көрсеткіштері

Осы үш жылды салыстырып қарасақ 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 59 951 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылынан 2021-2022 оқу жылында 16 530 білім алушыға артып отырған. Оқу үздіктері мен екпінділерін сандарында да өзгерістер бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылы қорытындысында оқу үздіктері 10 255 білім алушыға, ал екпінділер саны 25 314 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылы қорытындысы мен 2021-2022 оқу жылы қорытындысын салыстырсақ оқу үздігі 118 050 білім алушыға кемісе, ал оқу екпіндісі 14 453 білім алушыға артқан. Қорыта келгенде, оқу үздіктері мен оқу екпінділер саны алдыңғы жылы мен былтырғы жыл қорытындысы бойынша 35 569 білім алушыға артса, ал биылғы оқу жылында былтырғы оқу жылына қарағанда 103 597 білім алушыға кеміген. Соның әсерінен оқу сапасы да 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында -1 пайызға төмендесе, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында -3,6 пайызға төмендеген.

Енді әр мемлекеттік маңызы бар қалалар мен облыстар бойынша жеке-жеке тоқталып кететін болсақ.

Қостанай облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 34 370 білім алушы білім алған. Оқу жылын 9 558 білім алушы оқу үздігі мен 10 328 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 70,3 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 36 523 білім алушы білім алған. Оның 10 328 білім алушысы оқу үздігі, ал 15 182 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 69,7 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 36 466 білім алушы білім алған. Оның 8 496 білім алушысы оқу үздігі, ал 15 350 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 65,3 пайызды құрайды.

32-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
70,3	100	69,7	100	65,3	100

Қостанай облысы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстырып қарасақ, білім алушы саны 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 2 153-ке артса, 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 57 білім алушыға азайған. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктер саны 770 білім алушыға, оқу екпінділер саны 4 854 білім алушыға артса, 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 6 686 білім алушыға кемісе, ал оқу екпінділер саны 168 білім

алушыға артқан. Сол себепті де білім сапасы 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 0,6 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында -4,4 пайызға кеміген.

Астана (Нұр-Сұлтан) қаласы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 60 207 білім алушы білім алған. Оқу жылын 17 109 білім алушы оқу үздігі және 29 112 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 76,6 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 64 275 білім алушы білім алған. Оның 23 331 білім алушысы оқу үздігі, ал 27 491 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 78,6 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 68 572 білім алушы білім алған. Оның 17 215 білім алушысы оқу үздігі, ал 30 125 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 69 пайызды құрайды.

33-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
76,6	100	78,6	100	69	100

Астана (Нұр-Сұлтан) қаласы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстыратын болсақ, білім алушы саны жыл сайын артып отырған. Нақты айтатын болсақ, 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 4 068 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 4 297 білім алушыға көбейген. Оқу үздіктері мен оқу екпінділері сандарында да өзгеріс бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктер саны 6 222 білім алушыға артса, оқу екпінділер саны 5 781 білім алушыға кеміген. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 6116 білім алушыға кемісе, ал оқу екпінділер саны 2634 білім алушыға артқан. Сол себепті де білім сапасы 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 2 пайызға артса, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 9,6 пайызға кеміген.

Қызылорда облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 53793 білім алушы білім алған. Оқу жылын 17960 білім алушы оқу үздігі және 19480 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 69,7 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 56554 білім алушы білім алған. Оның 19145 білім алушысы оқу үздігі, ал 21246 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 71,3 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 56575 білім алушы білім алған. Оның 16833 білім алушысы оқу үздігі, ал 20715 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 66,7 пайызды құрайды.

34-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
69,7	100	71,3	100	66,7	100

Қызылорда облысы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстыратын болсақ, білім алушы саны жыл сайын артып отырған. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 2761 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 21 білім алушыға артқан. Оқу үздіктері мен оқу екпінділері санында да өзгерістер бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктер саны 1185 білім алушыға, оқу екпінділер саны 1766 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 2312 білім алушыға оқу екпінділер саны 531 білім алушыға кеміген. Сондықтан білім сапасы 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 1,6 пайызға артса, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 4,6 пайызға кеміген.

Алматы қаласы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 88442 білім алушы білім алған. Оқу жылын 33183 білім алушы оқу үздігі және 38180 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 81 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 88679 білім алушы білім алған. Оның 40616 білім алушысы оқу үздігі, ал 33855 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 83,7 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 88390 білім алушы білім алған. Оның 27367 білім алушысы оқу үздігі, ал 37889 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 73,7 пайызды құрайды.

35-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
81	100	83,7	100	73,7	100

Алматы қаласы бойынша 3 оқу жылы қорытындысын салыстыратын болсақ, 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 237 білім алушыға артса, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 289

білім алушыға кеміген. Ал оқу үздіктері саны 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 7433 білім алушыға артса, ал екпінділер саны 4325 білім алушыға кеміген. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктері 13249 білім алушыға кемісе, ал оқу екпінділер саны 4034 білім алушыға кеміген. Сондықтан білім сапасын да өзгеріс бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 2,7 пайызға артса, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 10 пайызға кеміген.

Павлодар облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 34964 білім алушы білім алған. Оқу жылын 7769 білім алушы оқу үздігі мен 16301 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 69 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 38480 білім алушы білім алған. Оның 10735 білім алушысы оқу үздігі, ал 16644 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 70,7 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 38578 білім алушы білім алған. Оның 8829 білім алушысы оқу үздігі, ал 16162 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 65 пайызды құрайды.

36-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
69	100	70,7	100	65	100

Павлодар облысы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстырып қарасақ білім алушы саны жыл сайын артып отырған. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 3516 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 98 білім алушыға артқан. Оқу үздіктері мен оқу екпінділер санында да өзгерістер бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктер саны 2966 білім алушыға, ал оқу екпінділер саны 343 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 1906 білім алушыға, ал оқу екпінділер саны 482 білім алушыға кеміген. Сол себепті де білім сапасында да өзгеріс бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 1,7 пайызға артса, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 5,7 пайызға кеміген.

Ақмола облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 41893 білім алушы білім алған. Оқу жылын 12646 білім алушы оқу үздігі және 18196 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 73,7 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 43654 білім алушы білім алған. Оның 12699 білім алушысы оқу үздігі, ал 18459 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 71 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 44737 білім алушы білім алған. Оның 11653 білім алушысы оқу үздігі, ал 19400 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 69,3 пайызды құрайды.

37-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
73,7	100	71	100	69,3	100

Ақмола облысы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстыратын болсақ, білім алушы саны жыл сайын артып отырған. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 1761 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 1083 білім алушыға артқан. Ал үздіктер мен екпінділер санында да өзгеріс бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктер саны 53 білім алушыға, ал оқу екпінділер саны 263 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 1046 білім алушыға кемісе, оқу екпінділер саны 941 білім алушыға артқан. Білім сапасында тек кему байқалады. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 2,7 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 1,7 пайызға кеміген.

Солтүстік Қазақстан облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 21893 білім алушы білім алған. Оқу жылын 6339 білім алушы оқу үздігі және 10093 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 75 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 22690 білім алушы білім алған. Оның 6018 білім алушысы оқу үздігі, ал 9846 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 69,7 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 23068 білім алушы білім алған. Оның 5826 білім алушысы оқу үздігі, ал 10094 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 69 пайызды құрайды.

38-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
75	100	69,7	100	69	100

Солтүстік Қазақстан облысы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстыратын болсақ, білім алушы саны жыл сайын артып отырған. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 797 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 378 білім алушыға артқан. Ал үздіктер мен екпінділер санында да өзгерістер бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктері 321 білім алушыға, ал оқу екпінділер саны 247 білім алушыға кемісе, 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 192 білім алушыға кемісе, ал оқу екпінділер саны 248 білім алушыға артқан. Ал білім сапасы 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 5,3 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 0,7 пайызға кеміген.

Ақтөбе облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 49124 білім алушы білім алған. Оқу жылын 16081 білім алушы оқу үздігі және 18398 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 70 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 52221 білім алушы білім алған. Оның 17162 білім алушысы оқу үздігі, ал 18889 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 69 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 53340 білім алушы білім алған. Оның 15682 білім алушысы оқу үздігі, ал 19492 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 65,7 пайызды құрайды.

39-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
70	100	69	100	65,7	100

Ақтөбе облысы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстыратын болсақ, білім алушы саны жыл сайын артып отырған. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 3097 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 1119 білім алушыға артқан. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында үздіктер 1081 білім алушыға, екпінділер 491 білім алушыға артса, 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында үздіктер саны 15682 білім алушыға кемісе, екпінділер 603 білім алушыға артқан. Білім алушы санының артуына байланысты білім сапасында тек кемуі байқалады. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 1 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 3,3 пайызға кеміген.

Түркістан облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 138773 білім алушы білім алған. Оқу жылын 37020 білім алушы оқу үздігі және 48512 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 61,7 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 156152 білім алушы білім алған. Оның 37770 білім алушысы оқу үздігі, ал 58391 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 61,3 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 158929 білім алушы білім алған. Оның 36853 білім алушысы оқу үздігі, ал 59619 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 60,7 пайызды құрайды.

40-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
61,7	100	61,3	100	60,7	100

Түркістан облысы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстыратын болсақ, білім алушы саны жыл сайын артып отырған. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 17379 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 2777 білім алушыға артқан. Ал 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында үздіктер 750 білім алушыға, екпінділер 9879 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында үздіктер саны 917 білім алушыға кемісе, екпінділер саны 1228 білім алушыға артқан. Ал білім сапасы 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 0,4 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 0,6 пайызға кеміген.

Алматы облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 133976 білім алушы білім алған. Оның 48729 білім алушысы оқу үздігі, ал 48476 білім алушысы оқу екпіндісі. Үлгерім 100 пайыз, ал сапа 72,7 пайызды құрайды.

2020-2021 оқу жылында 137840 білім алушы білім алған. Оның ішінде оқу үздігі 44570 білім алушы, ал оқу екпіндісі 53367 білім алушы. Жыл қорытындысы бойынша үлгерім 100 пайызды, ал сапа 71 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылын 139478 білім алушы оқып аяқтады. Оның ішінде 39989 білім алушы оқу үздігі, 54525 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтады. 100 пайыз үлгерім мен 66,7 пайыз сапамен оқу жылын аяқтады.

41-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.	2020-2021 о.ж.	2021-2022 о.ж.
----------------	----------------	----------------

сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
72,7	100	71	100	66,7	100

Алматы облысы бойынша соңғы 3 жылдың қорытындысын салыстыратын болсақ, жыл сайын білім алушы санының өсуін байқауға болады. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 3873 білім алушыға, 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 1638 білім алушыға артқан. Сонымен қатар оқу үздіктері мен оқу екпінділер санында да өзгеріс бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктер саны 4159 білім алушыға кемісе, ал оқу екпінділер саны керісінше 4891 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 4581 білім алушыға кемісе, ал оқу екпінділер саны 1158 білім алушыға көбейген. Сонымен қатар жыл қорытындылары бойынша білім сапасында да өзгерістер орын алған. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында білім сапасы 1,7 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 4,3 пайызға кеміген.

Атырау облысына тоқталатын болсақ, 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 43355 білім алушы білім алған. Оның 10286 білім алушысы оқу үздігі, ал 12395 білім алушы оқу екпіндісі болып оқу жылын аяқтаған. Жыл қорытындысы бойынша үлгерім 100 пайызды, ал сапа 61,3 пайызды құрайды.

2020-2021 оқу жылында 2-4 сыныптарда 46863 білім алушы білім алған. Оның ішінде 12641 білім алушы оқу үздігі, 18450 білім алушы оқу екпіндісі болып оқу жылын аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 66 пайыз.

2021-2022 оқу жылын қорытындысы бойынша 2-4 сыныптарда 46004 білім алушы білім алған. Оның 10286 білім алушысы оқу үздігі, ал 18015 білім алушы оқу екпіндісі болып оқу жылын аяқтаған. Жыл қорытындысы бойынша үлгерім 100 пайызды, ал сапа 61,3 пайызды құрайды.

42-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
61,3	100	66	100	61,3	100

Атырау облысы бойынша соңғы 3 жыл қорытындысына қарайтын болсақ, білім алушы сандары тек артып қана қоймаған, сонымен қатар төмендеуін де аңғаруға болады. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 3508 білім алушыға артса, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында керісінше 859 білім алушыға кеміген. Өзгерістер тек қана білім алушы санында ғана емес, сонымен қатар оқу үздіктері мен оқу екпінділер санында да

кездеседі. 2019-2020 оқу жылын қорытындысына қарағанда 2020-2021 оқу жылы қорытындысында оқу үздіктер саны 2355 білім алушыға, ал оқу екпінділер саны 6055 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылы қорытындысына қарағанда 2021-2022 оқу жылы қорытындысында оқу үздіктері 2355 білім алушыға, ал оқу екпінділер саны 435 білім алушыға кеміген. Үш жылғы білім сапасын салыстыратын болсақ 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 4,7 пайызға көтерілсе, ал 2020-2021-оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 4,7 пайызға төмендеген.

Шығыс Қазақстан облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 58062 білім алушы білім алған. Оның 19008 білім алушысы оқу үздігі, ал 23267 білім алушысы оқу екпіндісі. Үлгерім 100 пайыз, ал сапа 75,7 пайызды құрайды.

2020-2021 оқу жылында 60681 білім алушы білім алған. Оның ішінде оқу үздігі 21213 білім алушы, ал оқу екпіндісі 24329 білім алушы. Жыл қорытындысы бойынша үлгерім 100 пайызды, ал сапа 75 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылын 61319 білім алушы оқып аяқтады. Оның ішінде 19008 білім алушы оқу үздігі, 25052 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтады. 100 пайыз үлгерім мен 72 пайыз сапамен оқу жылын аяқтады.

43-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
75,7	100	75	100	72	100

Шығыс Қазақстан облысы бойынша соңғы 3 жылдың қорытындысын салыстыратын болсақ, жыл сайын білім алушы санының өсуін байқауға болады. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 2619 білім алушыға, 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 638 білім алушыға артқан. Сонымен қатара оқу үздіктері мен оқу екпінділер санында да өзгеріс бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктер саны 2205 білім алушыға, ал оқу екпінділер саны 1062 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 2205 білім алушыға кемісе, ал оқу екпінділер саны 723 білім алушыға көбейген. Сонымен қатар жыл қорытындылары бойынша білім сапасында да өзгерістер орын алған. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында білім сапасы 0,7 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 3 пайызға кеміген.

Жамбыл облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 74154 білім алушы білім алған. Оқу жылын 28367 білім алушы оқу үздігі және 27848 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 75,7 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 76466 білім алушы білім алған. Оның 23933 білім алушысы оқу үздігі, ал 31260 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 72 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 75267 білім алушы білім алған. Оның 20387 білім алушысы оқу үздігі, ал 32274 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 70 пайызды құрайды.

44-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
75,7	100	72	100	70	100

Жамбыл облысы бойынша соңғы 3 оқу жылының қорытындысын салыстыратын болсақ, білім алушы санында өзгерістер бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 2312 білім алушыға артса, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 1199 білім алушыға кеміген. Ал 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында үздіктер 4434 білім алушыға кемісе, оқу екпінділері 3382 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында үздіктер саны 3546 білім алушыға кемісе, екпінділер саны 1014 білім алушыға артқан. Ал білім сапасы 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 3,7 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 2 пайызға кеміген.

Шымкент қаласы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 64269 білім алушы білім алған. Оқу жылын 18599 білім алушы оқу үздігі және 23770 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 66 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 73960 білім алушы білім алған. Оның 17016 білім алушысы оқу үздігі, ал 26474 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Бұл оқу жылының үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 64 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 76179 білім алушы білім алған. Оның 15564 білім алушысы оқу үздігі, ал 31294 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 61,3 пайызды құрайды.

45-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
66	100	64	100	61,3	100

Шымкент қаласы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстыратын болсақ білім алушы саны жыл сайын артып отырған. Нақты айтатын болсақ 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 9691 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 2219 білім алушыға көбейген. Ал 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктер саны 1583 білім алушыға, оқу екпінділер саны 2704 білім алушыға артса, 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 1452 білім алушыға кемісе, оқу екпінділер саны 4820 білім алушыға артқан. Жыл қорытындыларын салыстыру барысында білім сапасындағы өзгерістерді де байқауға болады. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 2 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 2,7 пайызға кеміген.

Батыс Қазақстан облысы бойынша 2019-2020 оқу жылында 2-4 сыныптарда 30584 білім алушы білім алған. Оның ішінде оқу үздігі 11306 білім алушы, оқу екпіндісі 12465 білім алушы. Үлгерім 100 пайызды, ал сапа 77,3 пайызды құраған.

2020-2021 оқу жылында 32772 білім алушы білім алған. Оның 11120 білім алушысы оқу үздігі, ал 12693 білім алушысы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерімі 100 пайыз, ал сапасы 72,7 пайызды құрайды.

2021-2022 оқу жылында 2-4 сыныптарда 34449 білім алушы білім алған. Оның 10918 білім алушысы оқу үздігі, ал 13726 білім алушы оқу екпіндісі болып аяқтаған. Үлгерім 100 пайыз, сапа 71,7 пайызды құрайды.

46-кесте. 3 жылдық білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 о.ж.		2020-2021 о.ж.		2021-2022 о.ж.	
сапа	үлгерім	сапа	үлгерім	сапа	үлгерім
77,3	100	72,7	100	71,7	100

Батыс Қазақстан облысы бойынша соңғы 3 оқу жылы қорытындысын салыстырып қарасақ білім алушы саны жыл сайын артып отырған. Нақты айтқанда 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 2188 білім алушыға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 1677 білім алушыға артқан. Сонымен қатар үздіктер мен екпінділер санында да өзгерістер бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында оқу үздіктер саны

186 білім алушыға кемісе, оқу екпінділер саны 228 білім алушыға артқан. 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында оқу үздіктер саны 202 білім алушыға кемісе, ал оқу екпінділер саны 1033 білім алушыға артқан. Сол сияқты білім сапасында да өзгеріс бар. 2019-2020 оқу жылына қарағанда 2020-2021 оқу жылында 4,6 пайызға, ал 2020-2021 оқу жылына қарағанда 2021-2022 оқу жылында 1 пайызға кеміген.

4-сынып білім алушыларының ООЖБ нәтижелері

2021-2022 оқу жылында 4-сынып білім алушылары арасында ООЖБ жұмысы алынды. Жұмыс нәтижелері төмендегідей болды:

Төртінші сынып білім алушылары орташа деңгейден жоғары дайындықтарын көрсетті (максимум 30 баллдан 20,9 балл).

21 және одан жоғары балл жинаған тест тапсырушылардың 57 пайызын құрады

Аймақтардың ең жоғары және ең төменгі көрсеткіштері арасындағы алшақтық 3 баллды құрады.

Тапсырмаларды орындау оқу және математикалық сауаттылық бойынша 70 пайызды, жаратылыстану сауаттылығы бойынша 66,9 пайызды құрады.

Оқыту тіліне, мектептердің түріне және орналасқан жеріне байланысты білім алушылардың орташа баллдары арасындағы алшақтық жоқтың қасы.

Шығыс Қазақстан, Қызылорда және Солтүстік Қазақстан облыстарының ауыл білім алушылары Түркістан, Батыс Қазақстан, Атырау облыстарының қалалық құрдастарына қарағанда тестілеудің барлық бағыттары бойынша сәтті нәтиже көрсетті

Аймақтар бойынша Шығыс Қазақстан облысындағы барлық типтегі мектептердің білім алушылары тестілеуде ең жоғары орташа балл жинады

Гимназиялар мен мектеп-гимназиялары арасында ең төмен нәтиже Түркістан облысында, лицейлер мен мектеп-лицейлер арасында ең төмен нәтиже – Атырау облысында, орта мектептер арасында ең төмен нәтиже – Астана (Нұр-Сұлтан) қаласында тіркелді.

Тестілеудің барлық бағыттары бойынша ең төмен орташа балл жинаған мектептер арасында пәндер бойынша тереңдетілген оқытуды жүзеге асыратын білім беру ұйымдары жоқ.

Алматы, Шығыс Қазақстан, Қызылорда және Қостанай облыстарының білім алушылары тестілеудің барлық бағыттары бойынша тапсырмаларды ең сәтті орындады.

Оқу сауаттылығы бойынша ең төмен нәтиже Атырау және Қарағанды облыстарында, математикалық сауаттылық бойынша – Астана (Нұр-Сұлтан) мен Батыс Қазақстан облысында, жаратылыстану сауаттылығы бойынша – Астанада (Нұр-Сұлтан) байқалады.

Оқу сауаттылығы бойынша мектеп білім алушылары орташа және жоғары деңгейдегі барлық тапсырмалардың шамамен үштен бірін орындай алмады.

Математикалық сауаттылық бойынша төртінші сынып білім алушылары күрделілігі жоғары тапсырмалардың 40 пайыздан астамын орындай алмады.

Жаратылыстану сауаттылығында білім алушылар орташа деңгейдегі тапсырмалардың үштен бірі және күрделілігі жоғары деңгейдегі тапсырмалардың 39 пайызын орындамаған.

Математикалық сауаттылық тұрғысынан қиындық тудырған тараулар: «Шамалар және олардың өлшем бірліктері», «Көп таңбалы сандардың нумерациясы және олармен амалдар орындау», «Геометриялық фигуралар және олардың классификациясы», «Математикалық модельдеу», «Жиындар және олардағы операциялар»

«Көп таңбалы сандардың нумерациясы және олармен амалдар орындау», «Шамалар және олардың өлшем бірліктері» және «Бөлшектер. Пайыздар» тақырыптары бойынша қазақ және орыс тілдерінде оқытатын білім алушылардың нәтижелерінде айтарлықтай алшақтық бар (9% -23%)

Жаратылыстану сауаттылығы бойынша мектеп білім алушыларының 40%-ға жуығы «Ғылым және зерттеушілердің рөлі», «Заттардың түрлері», «Ауа. Су», «Өсімдіктер» және «Табиғи ресурстар» тақырыптарындағы тапсырмаларды орындай алмаған.

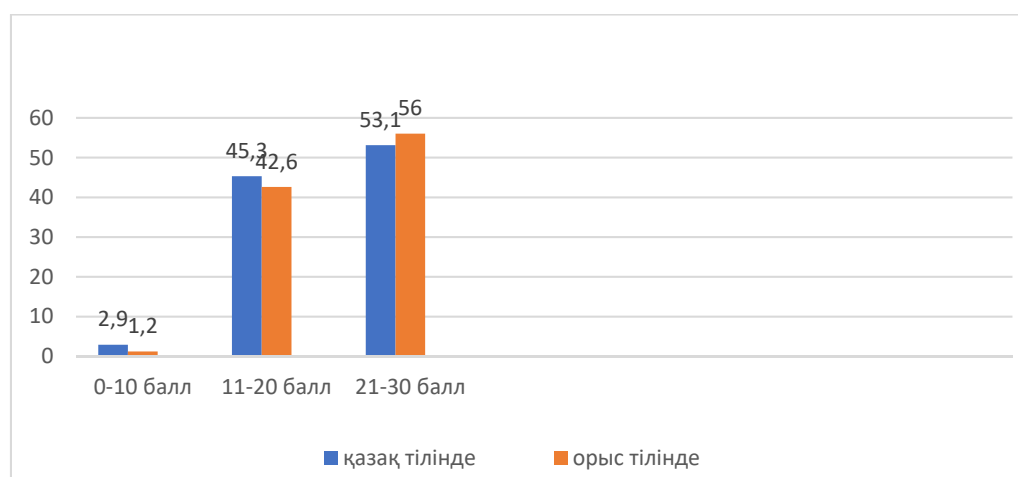
47-кесте. ООЖБ-да аймақтар бойынша жинаған ұпай сандары.

Аймақтар	Қатысқандар			Жинаған %								
				0-10 балл			11-20 балл			21-30 балл		
	барлығы	қазақ тілінде	орыс тілінде	барлығы	қазақ тілінде	орыс тілінде	барлығы	қазақ тілінде	орыс тілінде	барлығы	қазақ тілінде	орыс тілінде
Ақмола облысы	1915	1064	851	42	31	11	846	483	363	1027	550	477
Алматы облысы	8065	6009	2056	217	153	64	3486	2554	932	4362	3302	1060
Ақтөбе облысы	3203	2405	798	66	50	16	1235	930	305	1902	1425	477
Атырау облысы	2352	1915	437	89	65	24	1173	936	237	1090	914	176
Шығыс Қазақстан	1649	948	701	63	36	27	815	481	334	771	431	340
Маңғыстау облысы	2463	2143	320	41	38	3	958	795	163	1464	1310	154
Батыс Қазақстан о	2785	1686	1099	34	18	16	740	416	324	2011	1252	759
Жамбыл облысы	5187	3880	1307	59	45	14	1866	1410	456	3262	2425	837
Қарағанды облысы	4904	2286	2618	193	109	84	2408	1166	1242	2303	1011	1292
Қызылорда облысы	3542	3280	262	32	32	0	1033	942	91	2477	2306	171
Түркістан облысы	4292	3902	390	149	130	19	1969	1759	210	2174	2013	161
Қостанай облысы	1906	510	1396	40	17	23	597	136	461	1269	357	912
Павлодар облысы	1563	816	747	57	35	22	770	452	318	736	329	407
Солтүстік Қазақстан о	897	241	656	17	4	13	325	76	249	555	161	394
Астана (Нұр-Сұлтан) қаласы	2171	1143	1028	103	50	53	1109	590	519	959	503	456
Алматы қаласы	3929	1834	2095	34	9	25	942	372	570	2953	1453	1500

Шымкент қаласы	2782	2038	744	65	43	22	1105	804	301	1612	1191	421
Барлығы	53605	36100	17505	1301	865	436	21377	14302	7075	30927	20933	9994

Енді 4-сынып білім алушыларының ООЖБ бойынша жинаған ұпай сандарына тоқталатын болсақ, Ақмола облысы бойынша қатысқан 1915 білім алушының, қазақ тілінде оқитын білім алушылар саны 1064, орыс тілінде білім алушылар саны 851-ді құрайды. Осы білім алушылар ішінен 0-10 балл жинаған 42 білім алушылардың 31-і қазақ тілінде білім алатындар, ал 11-і орыс тілінде білім алушылардың үлесінде. Бұл 2,2 пайызды құрайды. Ал 11-20 балл жинаған 846 білім алушының 483-і қазақ тілінде, 363-і орыс тілінде білім алады. Бұл 44,2 пайызды құрайды. Тест қорытындысы бойынша 21-30 балл жинаған білім алушылар саны 1027, оның 550 білім алушысы қазақ тілінде білім алса, 477 білім алушы орыс тілінде білім алған. Бұл 53,6 пайызды құрайды.

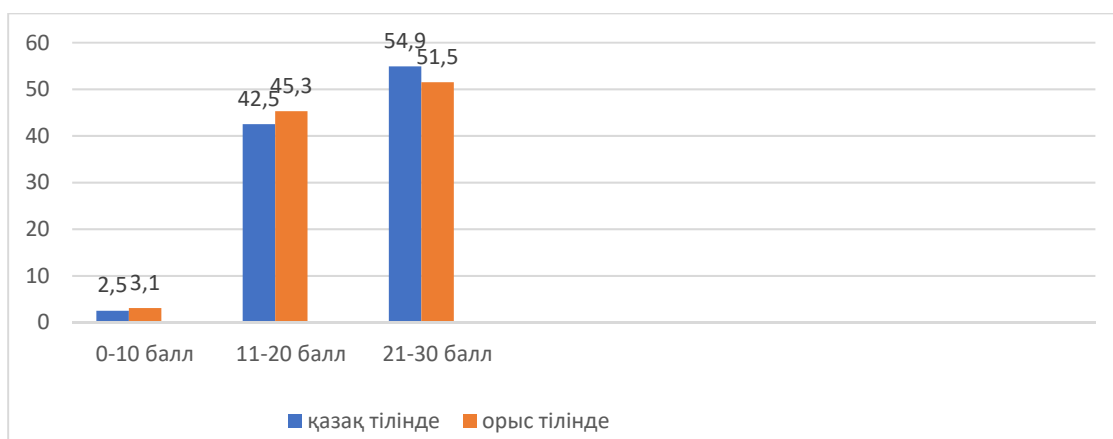
104-сурет. Ақмола облысы бойынша мәлімет

Диаграммадан Ақмола облысы бойынша қазақ тілінде білім алатын білім алушылар мен орыс тілінде білім алушылар арасында білім сапасының айырмашылығының аз екенін байқауға болады.

ООЖБ-ға Алматы облысынан 8065 білім алушы қатысқан. Оның 6009 білім алушысы сынаққа қазақ тілінде қатысса, 2056-сы орыс тілінде қатысқан. 0-10 балл жинаған 217 білім алушының (2,7 пайыз) 153-і қазақ тілінде, 64-і орыс тілінде білім алады. 11-20 балл жинаған 3486 білім алушының (43,2 пайыз) 2554-і қазақ тілінде, 932-сі орыс тілінде оқиды. 21-30 балл жинаған 4362 білім алушының (54 пайызды) 3302-сі қазақ тілінде, 1060-сы орыс тілінде білім алады.

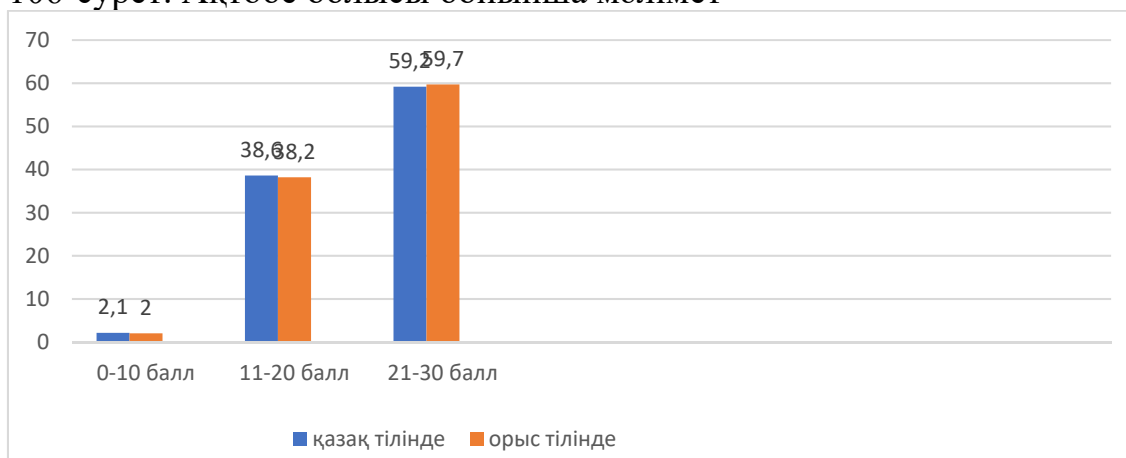
105-сурет. Алматы облысы бойынша мәлімет

Алматы облысы бойынша да оқытылу тіліне байланысты білім сапасында айырмашылық байқалмайтынын көруге болады.

Ақтөбе облысы бойынша 0-10 балл жинаған 66 білім алушы (2,06 пайыз), оның 50-і қазақ тілінде, 16-сы орыс тілінде білім алады. 11-20 балл жинаған 1235 білім алушының (38,5 пайыз) 930-ы қазақ тілінде, 305-і орыс тілінде білім алған. 21-30 балл жинаған 1902 білім алушының (59,3 пайыз) 1425-і қазақ тілінде, 477-сі орыс тілінде білім алған.

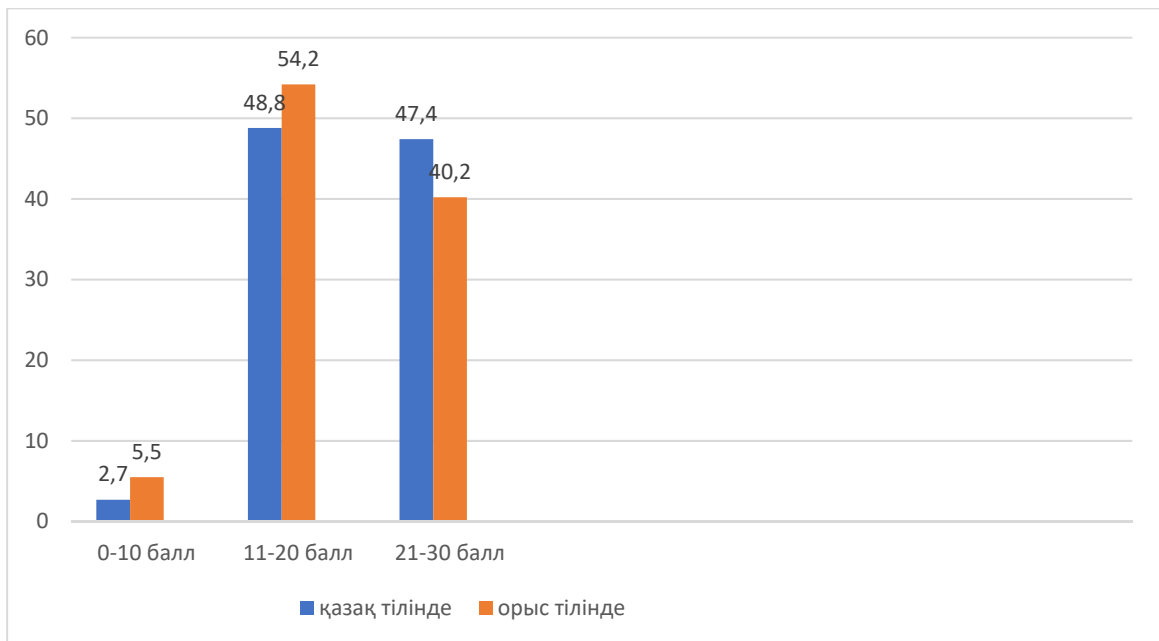
106-сурет. Ақтөбе облысы бойынша мәлімет

Ақтөбе облысы бойынша оқыту тіліне байланысты білім сапасында айырмашылы жоқ.

Атырау облысы бойынша ООЖБ-ға 2352 4-сынып білім алушылары қатысқан. Олардың 1915-і қазақ тілінде, 437 білім алушы орыс тілінде тапсырған. 0-10-балл жинаған 89 білім алушының 65-і қазақ тілінде (2,7 пайыз), 24-і орыс тілінде (1,02 пайыз) тапсырған. Осы білім алушылардың 1173-і 11-20 балл жинаған. Оның 936-сы (39,8 пайыз) қазақ тілінде, ал 237-сы (10 пайыз) тапсырған. 21-30 балл жинаған 1090 білім алушының 914-і (38,9 пайыз) қазақ тілінде, 176-сы (7,5 пайыз) орыс тілінде орындаған.

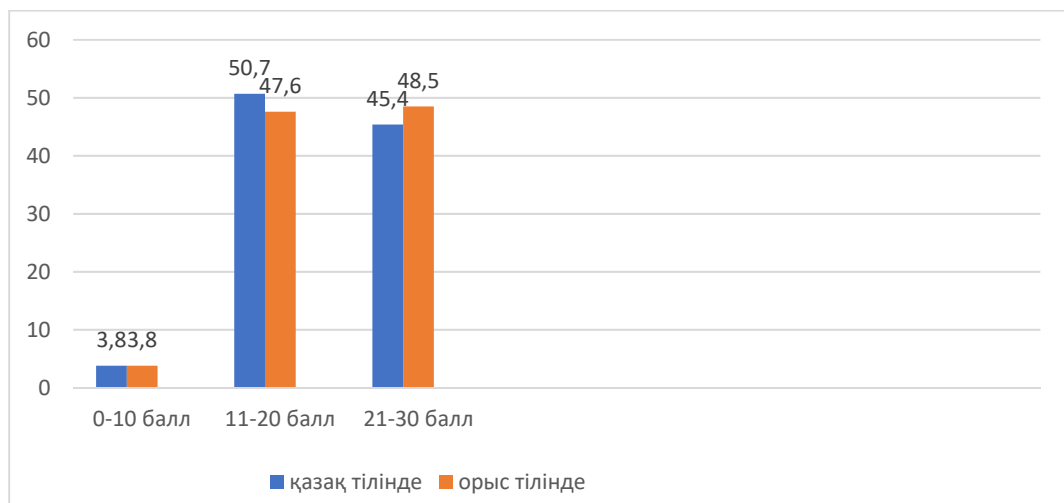
107-сурет. Атырау облысы бойынша мәлімет

Диаграммадан ООЖБ-ға қатысқан қазақ тілінде білім алушылардың саны орыс тілінде білім алушылардың білім сапасының айырмашылығын көруге болады. Сонымен қатар 0-10 балл жинаған білім алушылардың көп үлесі қазақ тілінде білім алатын мектептің білім алушыларының үлесінде екенін көруге болады.

Шығыс Қазақстан облысынан білім алушылардың білім жетістігін бағалауға 1649 білім алушы, оның 948-і қазақ тілінде, 701-і орыс тілінде білім алушы қатысқан. Осылардың ішінен 0-10 балл жинаған 63 білім алушының 36-сы (2,2 пайыз) қазақ тілінде, 27-сы (1,6 пайыз) орыс тілінде бағалауға қатысқан. 11-20 балл жинаған 815 білім алушының 481-і (29 пайыз) қазақ тілінде, 334-і (20,2 пайыз) орыс тілінде тест жұмысын орындаған. 21-30 балл жинаған 771 білім алушының 431-і (26 пайыз) қазақ тілінде, ал 340-ы (21 пайыз) орыс тілінде ООЖБ-ға қатысқан.

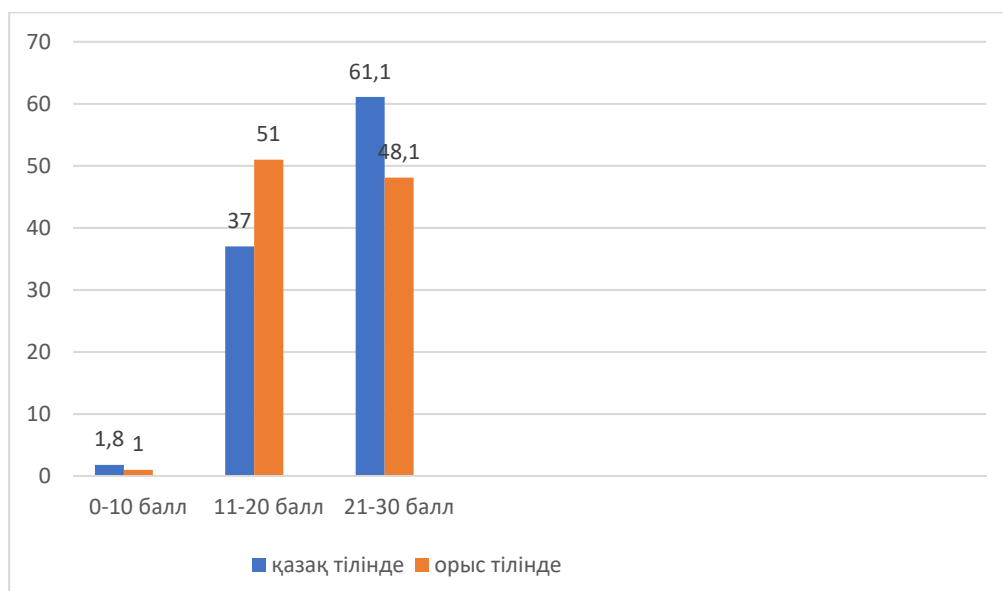
108-сурет. Шығыс Қазақстан облысы бойынша мәлімет

Шығыс Қазақстан облысы бойынша 0-10 балл жинаған білім алушылар 3,8 пайызды құрайды. Ал 11-20 пайыз жинаған білім алушылардың қазақ тілінде ООЖБ-ға қатысқандар 2,5 пайыз артық жинағанын, 21-30 балл жинағандардың қазақ тілінде тапсырған білім алушылар орыс тілінде тапсырған білім алушыларға қарағанда 19,5 пайызға жақсы жазғанын көруге болады.

Маңғыстау облысы бойынша 2463 білім алушының 2143-і қазақ тілінде, 320-сы орыс тілінде тест тапсырған. 0-10 балл жинаған 41 білім алушының 38-і қазақ тілінде (1,5 пайыз), 38-і орыс тілінде (1,5 пайыз) қатысқан. 11-20 балл жинаған 958 білім алушының 795-і (32,2 пайыз) қазақ тілінде, 163 білім алушы (6,7 пайыз) орыс тілінде оқу жетістігін бағалауға қатысқан. Осы білім алушылардың 1464-нің 1310-ы (53,1 пайыз) қазақ тілінде, 154-і (6,2 пайыз) орыс тілінде тест тапсырмаларын орындаған.

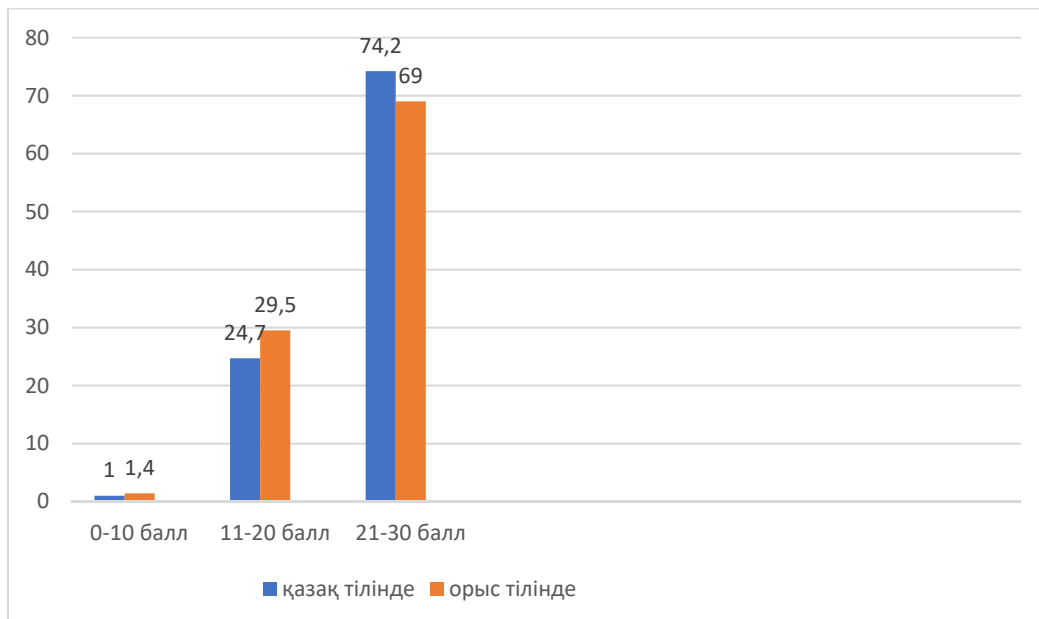
109-сурет. Маңғыстау облысы бойынша мәлімет

Диаграммадан 0-10 балл жинаған қазақ тіліндегі білім алушылар 0,8 пайызға, 11-20 балл жинаған орыс тіліндегі білім алушылар 14 пайызға, 21-30 балл жинаған қазақ тілінде білім алушылар 13 пайызға білім сапасының айырмашылығын байқауға болады.

Батыс Қазақстан облысы бойынша 2785 (1686 қазақ тілінде, 1099 орыс тілінде) ООЖБ-ға қатысқан. Осы білім алушылардың 34 -і 0-10 балл жинаған. Оның 18-і қазақ тілінде (0,6 пайыз), 16-сы орыс тілінде (0,57 пайыз). Ал 740 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 416-сы қазақ тілінде (15 пайыз), 324-і орыс тілінде (11,6 пайыз) білім алушылар. 2011 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 1252 білім алушы қазақ тілінде (45 пайыз), 759 білім алушы орыс тілінде (27,2 пайыз) қатысқан.

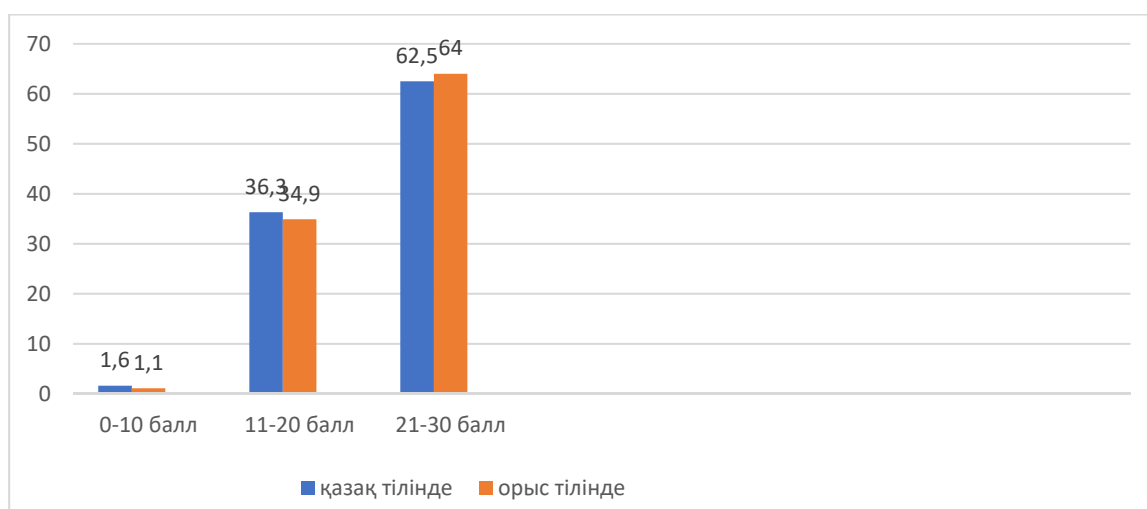
110-сурет. Батыс Қазақстан бойынша мәлімет

Батыс Қазақстан облысы бойынша білім сапасының айырмашылығы: 1-10 балл жинаған орыс тіліндегі білім алушылар 0,4 пайызға, 11-20 балл жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылар 4,8 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 5,2 пайызға артық екенін байқауға болады.

Жамбыл облысы бойынша 5187 (3880-і қазақ тілінде, 1307-сі орыс тілінде) қатысқан. Осы білім алушылардың 59-ы 0-10 балл жинаған. Оның 45-і қазақ тілінде (0,9 пайыз), 14-і орыс тілінде (0,3 пайыз). Ал 1866 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 1410-ы қазақ тілінде (27,2 пайыз), 456-сы орыс тілінде (32,3 пайыз) білім алатын білім алушылар. 3262 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 2425 білім алушысы қазақ тілінде (46,7 пайыз), 837 білім алушысы орыс тілінде (16,1 пайыз) қатысқан.

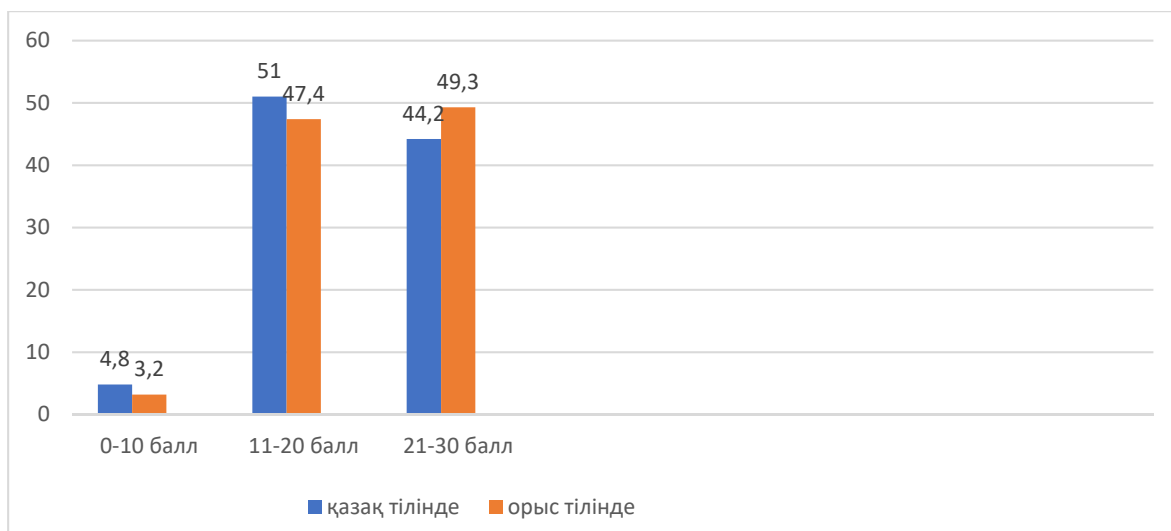
111-сурет. Жамбыл облысы бойынша мәлімет

Жамбыл облысы бойынша білім сапасының айырмашылығы: 1-10 балл жинаған қазақ тіліндегі білім алушылар 0,5 пайызға, 11-20 балл жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылар 1,4 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 1,5 пайызға артық екенін байқауға болады. Қорыта келе білім алушының оқыту тіліне байланысты Жамбыл облысы бойынша білім сапасында айтарлықтай алшақтық жоқ деуге болады.

Қарағанды облысы бойынша 4904 (2286 қазақ тілінде, 2618 орыс тілінде) білім алушы қатысқан. Осы білім алушылардың 193 -і 0-10 балл жинаған. Оның 109-ы қазақ тілінде (2,2 пайыз), 84-і орыс тілінде (1,7 пайыз). Ал 2408 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 1166-сы қазақ тілінде (23,7 пайыз), 1242-сі орыс тілінде (25,3 пайыз) қатысқан білім алушылар. 2303 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 1011 білім алушысы қазақ тілінде (20,6 пайыз), 1292 білім алушысы орыс тілінде (26,3 пайыз) қатысқан.

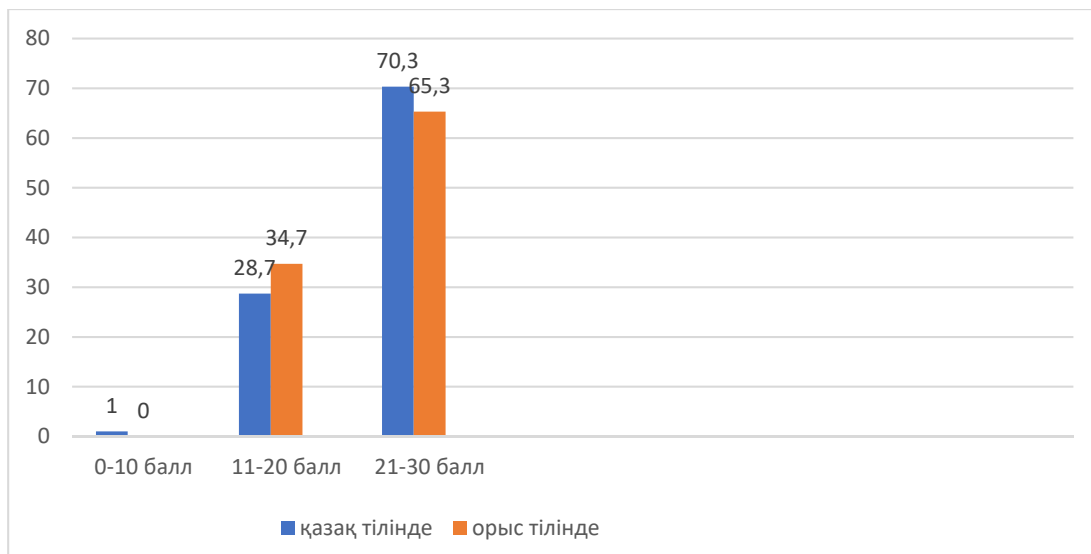
112-сурет. Қарағанды облысы бойынша мәлімет

Қарағанды облысы бойынша білім сапасының айырмашылығы: 1-10 балл жинаған қазақ тіліндегі білім алушылар 1,6 пайызға, 11-20 балл жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылар 3,6 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 5,1 пайызға артық екенін байқауға болады.

Қызылорда облысы бойынша 3542 (3280 қазақ тілінде, 262 орыс тілінде) ООЖБ-ға қатысқан. Осы білім алушылардың 32-сі 0-10 балл жинаған (0,9 пайыз қазақ тілінде оқытылатын мектеп білім алушылары). Ал 1033 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 942-сі қазақ тілінде (26,5 пайыз), 91-і орыс тілінде (2,6 пайыз) білім алатын білім алушылар. 2477 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 2306 білім алушысы қазақ тілінде (65 пайыз), 171 білім алушы орыс тілінде (4,8 пайыз) қатысқан.

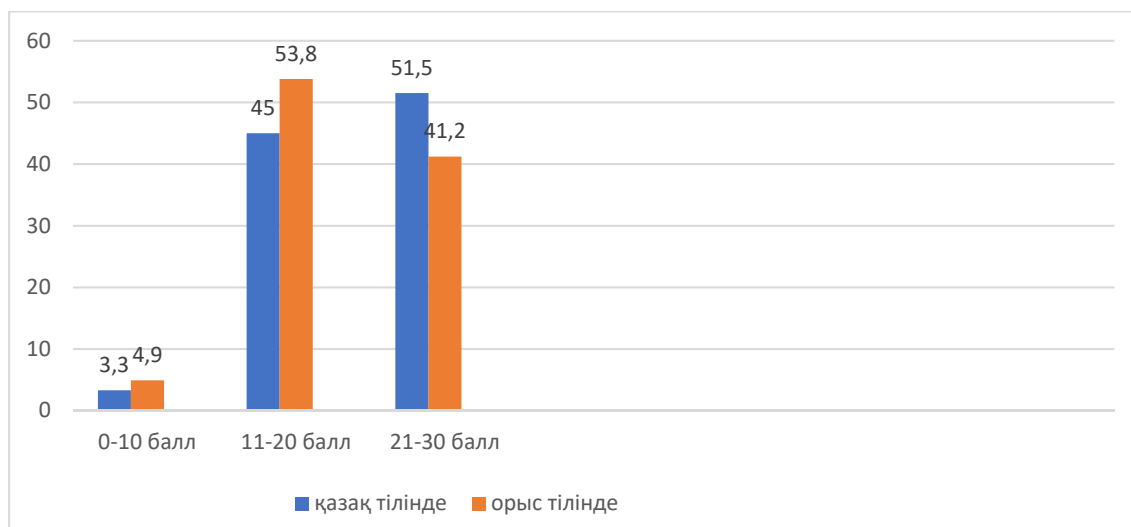
113-сурет. Қызылорда облысы бойынша мәлімет

Қызылорда облысы бойынша білім сапасының айырмашылығы: 1-10 балл жинаған тек қазақ тіліндегі білім алушылар 1 пайызға, 11-20 балл жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылар 6 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 5 пайызға артық екенін көруге болады.

Түркістан облысы бойынша 4292 (3902 қазақ тілінде, 390 орыс тілінде) оқу жетістігін бағалауға қатысқан. Осы білім алушылардың 149-ы 0-10 балл жинаған. Оның 130-ы қазақ тілінде (3 пайыз), 19-ы орыс тілінде (0,44 пайыз). Ал 1969 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 1759-ы қазақ тілінде (41 пайыз), 210-ы орыс тіліндегі (4,9 пайыз) білім алушылар. 2174 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 2013 білім алушы қазақ тілінде (47 пайыз), 161 білім алушы орыс тілінде (3,7 пайыз) қатысқан.

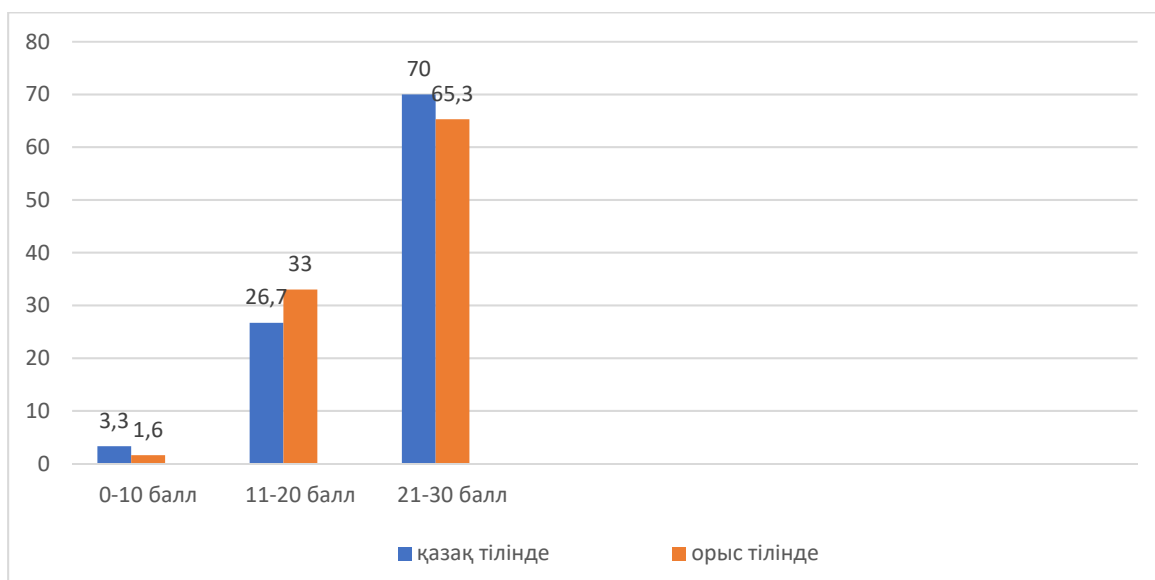
114-сурет. Түркістан облысы бойынша мәлімет.

Түркістан облысы бойынша білім сапасының айырмашылығы: 1-10 балл жинаған орыс тіліндегі білім алушылар 1,6 пайызға, 11-20 балл жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылар 5,8 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 10,3 пайызға артық екенін көреміз.

Қостанай облысы бойынша 1906 (510 қазақ тілінде, 1399 орыс тілінде) бағалауға қатысқан. Осы білім алушылардың 40 -ы 0-10 балл жинаған. Оның 17-сі қазақ тілінде (0,9 пайыз), 23-і орыс тілінде (1,2 пайыз). Ал 597 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 136-сы қазақ тілінде (7,1 пайыз), 461-і орыс тілінде (24,2 пайыз) білім алушылар. 1269 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 357 білім алушысы қазақ тілінде (18,7 пайыз), 912 білім алушы орыс тілінде (47,8 пайыз) қатысқан.

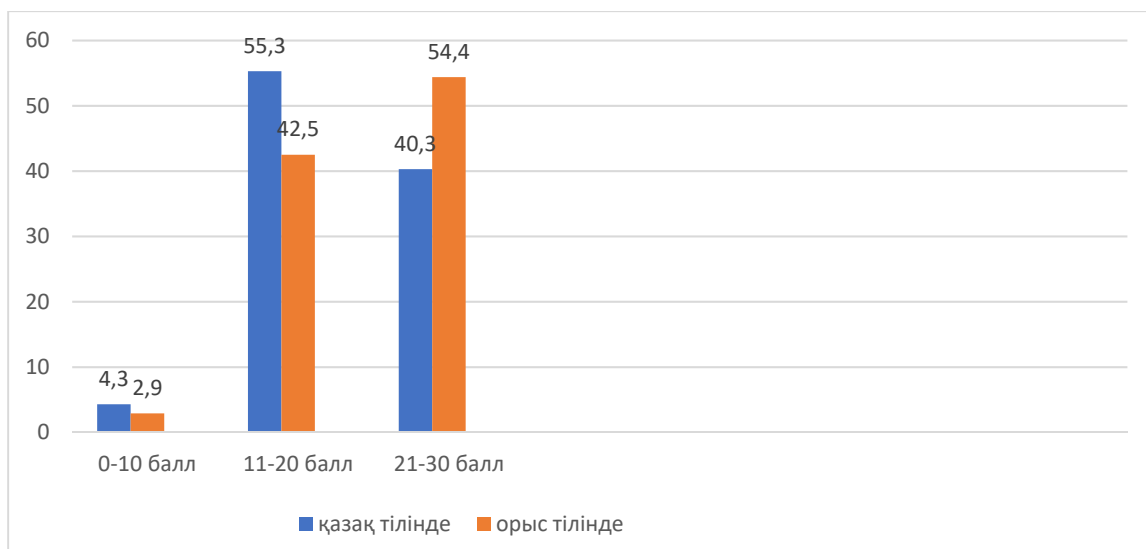
115-сурет. Қостанай облысы бойынша мәлімет

Қызылорда облысы бойынша білім сапасы 1-10 балл жинаған қазақ тіліндегі білім алушылар 1,7 пайызға, 11-20 балл жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылар 6,3 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 4,7 пайызға артық екенін байқауға болады.

Павлодар облысы бойынша 1563 (816 қазақ тілінде, 747 орыс тілінде) білім алушы оқу жетістігін бағалауға қатысқан. Осы білім алушылардың 57-сі 0-10 балл жинаған. Оның 35-і қазақ тілінде (2,2 пайыз), 22-сі орыс тілінде (1,4 пайыз). Ал 770 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 452-сі қазақ тілінде (29 пайыз), 318-і орыс тілінде (20,3 пайыз) білім алушылар. 736 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 329 білім алушысы қазақ тілінде (21 пайыз), 407 білім алушы орыс тілінде (26 пайыз) қатысқан.

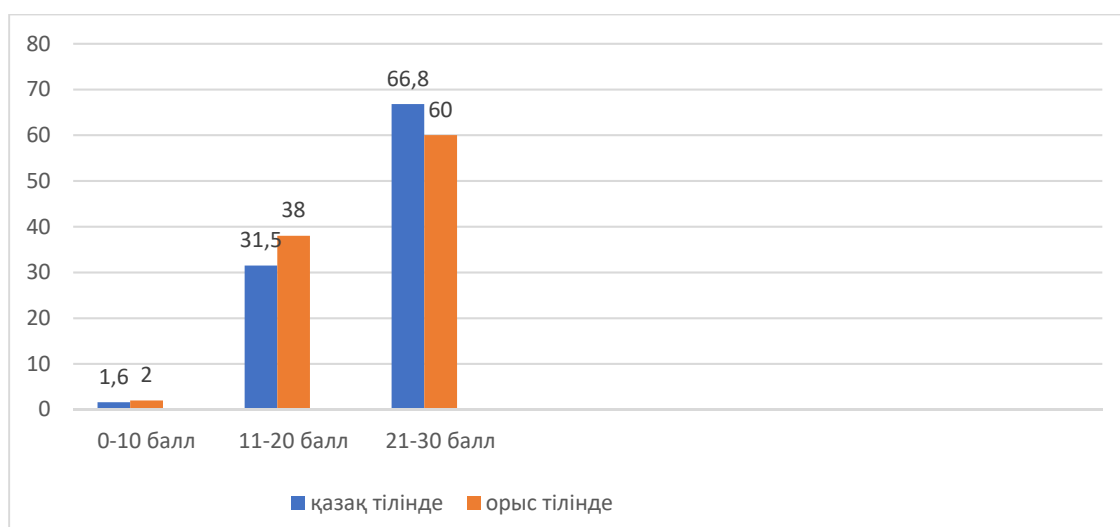
116-сурет. Павлодар облысы бойынша мәлімет

Павлодар облысы бойынша білім сапасы 1-10 балл жинаған қазақ тіліндегі білім алушылар 1,4 пайызға, 11-20 балл жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылар 12,8 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 14,1 пайызға артық екенін байқауға болады.

Солтүстік Қазақстан облысы бойынша 897 (241 қазақ тілінде, 656 орыс тілінде) оқу жетістігін бағалауға қатысқан. Осы білім алушылардың 17-сі 0-10 балл жинаған. Оның 4-і қазақ тілінде (0,4 пайыз), 13-і орыс тілінде (1,4 пайыз). Ал 325 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 76-сы қазақ тілінде (8,5 пайыз), 249-ы орыс тілінде (27,7 пайыз) білім алушылар. 555 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 161 білім алушысы қазақ тілінде (18 пайыз), 394 білім алушы орыс тілінде (43,9 пайыз) қатысқан.

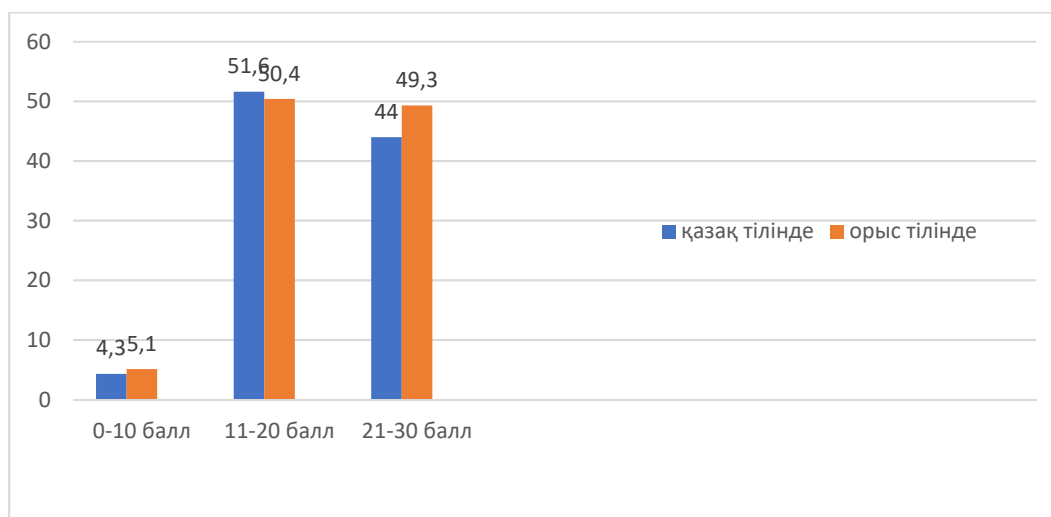
117-сурет. Солтүстік Қазақстан облысы бойынша мәлімет.

Солтүстік Қазақстан облысы бойынша білім сапасы 1-10 балл жинаған орыс тіліндегі білім алушылар 0,4 пайызға, 11-20 балл жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылар 6,5 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 6,8 пайызға артық екенін байқауға болады.

Астана (Нұр-Сұлтан) бойынша оқу жетістігін бағалауға 2171 (1143 қазақ тілінде, 1028 орыс тілінде) білім алушы қатысқан. Осы білім алушылардың 103 - і 0-10 балл жинаған. Оның 50-і қазақ тілінде (2,3 пайыз), 53-і орыс тілінде (2,4 пайыз). Ал 1109 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 590-ы қазақ тілінде (27,1 пайыз), 519-ы орыс тілінде (24 пайыз) қатысқан білім алушылар. 2171 білім алушылардың 959-ы 21-30 балл жинаған. Оның 503 білім алушысы қазақ тілінде (23,1 пайыз), 456 білім алушысы орыс тілінде (21 пайыз) қатысқан.

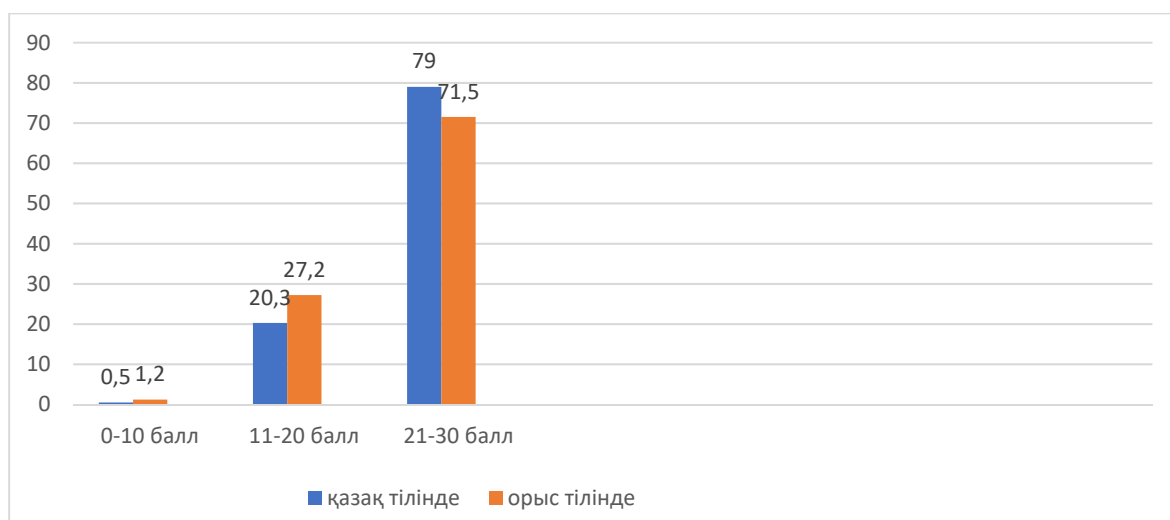
118-сурет. Астана (Нұр-Сұлтан) қаласы бойынша мәлімет

Астана (Нұр-Сұлтан) қаласы бойынша білім сапасының айырмашылығы: 1-10 балл жинаған орыс тіліндегі білім алушылар 0,8 пайызға, 11-20 балл жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылар 1,2 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 5,3 пайызға артық екенін байқауға болады.

Алматы қаласы бойынша оқу жетістігін бағалауға 3929 (1834-і қазақ тілінде, 2095-і орыс тілінде) қатысқан. Осы білім алушылардың 34-і 0-10 балл жинаған. Оның 9-ы қазақ тілінде (0,2 пайыз), 25-і орыс тілінде (0,6 пайыз). Ал 942 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 372-сі қазақ тілінде (20,2 пайыз), 570-і орыс тілінде (27,2 пайыз) білім алатын білім алушылар. 2953 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 1453 білім алушысы қазақ тілінде (363,9 пайыз), 1500 білім алушысы орыс тілінде (46,4 пайыз) қатысқан.

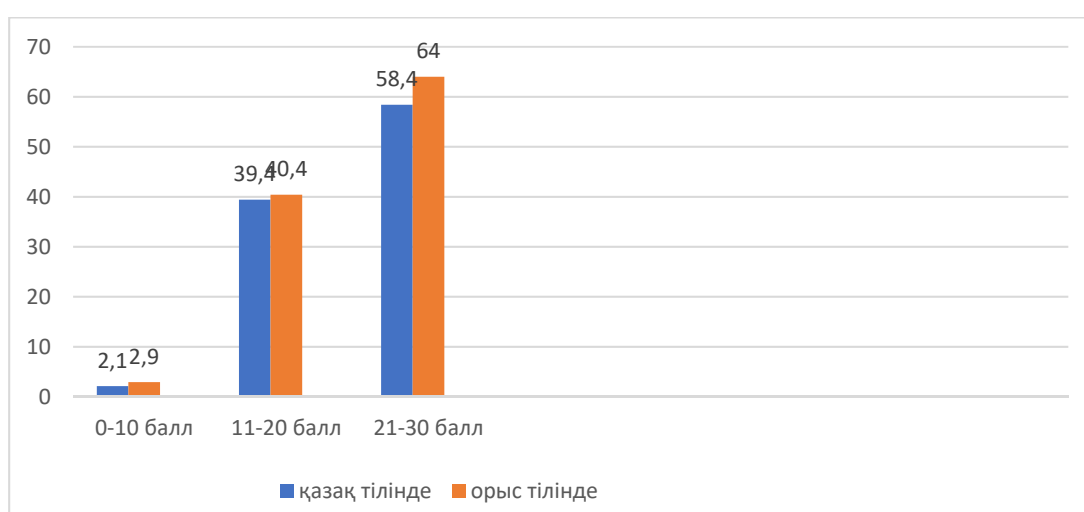
119-сурет. Алматы қаласы бойынша мәлімет

Алматы қаласы бойынша білім сапасының айырмашылығы: 1-10 балл жинаған орыс тіліндегі білім алушылар 0,7 пайызға, 11-20 балл жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылар 6,9 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған қазақ тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 7,5 пайызға артық екенін байқауға болады.

Шымкент қаласы бойынша оқу жетістігін бағалауға 2782 (2038-і қазақ тілінде, 744-і орыс тілінде) қатысқан. Осы білім алушылардың 65-і 0-10 балл жинаған. Оның 43-і қазақ тілінде (1,5 пайыз), 22-сі орыс тілінде (0,8 пайыз). Ал 1105 білім алушы 11-20 балл жинаған. Оның 804-і қазақ тілінде (28,9 пайыз), 301-і орыс тілінде (10,8 пайыз) білім алатын білім алушылар. 1612 білім алушы 21-30 балл жинаған. Оның 1191 білім алушысы қазақ тілінде (42,8 пайыз), 421 білім алушысы орыс тілінде (15,1 пайыз) қатысқан.

120-сурет. Шымкент қаласы бойынша мәлімет.

Шымкент қаласы бойынша білім сапасының айырмашылығы: 1-10 балл жинаған орыс тіліндегі білім алушылар 0,8 пайызға, 11-20 балл жинаған орыс тілінде білім алатын білім алушылар 1 пайызға, ал 21-30 пайыз жинаған орыс

тілінде білім алатын білім алушылардың білім сапасының 5,8 пайызға артық екенін байқауға болады.

**Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингіне арналған
оқу сауаттылығы бойынша тест спецификациясы
(4-сынып)**

1. Тест мақсаты: білім алушылардың білім сапасын бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарына сәйкес бағалау.

2. Тест міндеттері білім алушылардың функционалдық сауаттылық бойынша дағдыларын оқылым іс-әрекеті арқылы бағалау.

3. Тест мазмұны

Оқу сауаттылығы бойынша тест мазмұнына оқыту мақсаттарына сәйкес әдебиеттік оқу тақырыптары енгізілген.

48-кесте. Оқыту мақсаттарына сәйкес әдебиеттік оқу тақырыптары

№	Тақырып	Оқу мақсаттары
1.	Менің Отаным – Қазақстан	4.1.4.1 сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді, өлең жолдарын, нақыл сөздерді, шешендік сөздерді және
2.	Құндылықтар	вербалды емес тілдік құралдарды қолдану; 4.2.3.1 шығарманың тақырыбы және негізгі ойды анықтау, автордың ойын мәтін деректерінен келтіре отырып дәлелдеу;
3.	Мәдени мұра	4.2.4.1 аңыз, шешендік сөз, батырлар жыры, фантастикалық әңгімелердің жанрлық ерекшеліктерін анықтау;
4.	Мамандықтар әлемі	4.2.5.1 шығарманың композициялық құрылымын (сюжеттің басталуы, дамуы, шиеленісуі, шарықтау шегі, шешімі) анықтау;
5.	Табиғат құбыл ыстары	4.2.6.1 шығармадан әдеби көркемдегіш құралдарды (теңеу, кейіптеу, эпитет, аллитерация, әсірелеу) табу және оларды қолдану;
6.	Қоршаған ортаны қорғау	4.2.7.1 кейіпкердің, кейіпкерлердің іс-әрекеті, мінез-құлқының өзгеру себептерін мәтіннен тауып, салыстырып бағалау; 4.2.8.1 түрлі дереккөздерден қажетті ақпаратты табу, өңдеу, тұжырым жасау және себеп-салдарлық байланысын сызба түрінде көрсету; 4.3.1.1 оқылған шығармадағы оқиға жүйесін анықтап, оны бөліктерге бөлу, әр бөлікке ат қойып, жоспар құру.

4. Тапсырма мазмұнының сипаттамасы

Тест екі мәтіннен және мәтінге берілген тест тапсырмаларын орындау бойынша нұсқаулықтан тұрады.

Бірінші мәтін өздігінен оқу негізі мен ақпараттың мазмұнын түсінуді бағалауға арналған 4 тест тапсырмасынан тұрады. Мәтіндегі сөздердің көлемі 130 сөзден аспайды.

Екінші мәтін 6 тест тапсырмасынан тұрады. Мәтіндегі сөз саны – 180 сөзден аспайды. Тест тапсырмалары мәтін мазмұны бойынша жұмыс жасауға бағытталған.

Оқу сауаттылығы бойынша тест 10 тапсырмадан тұрады:

қолдануға арналған 3 тест тапсырмасы мәтіннен ақпаратты таба алуға, мәтіннің формасы мен тілінің кейбір ерекшеліктерін қолдана отырып, оның негізінде қорытынды жасай білуге бағытталған;

анализге арналған 5 тест тапсырмасы мәтіннен ақпаратты оқи алуға, мәтіннен ақпаратты таба алуға, мәтіннің формасы мен тілінің кейбір ерекшеліктерін қолдана отырып, оның негізінде қорытынды жасай білуге негізделген;

синтезге арналған 2 тест тапсырмасы мәтіндегі хабарламаларды түсінуге, мәтінге сүйене отырып өзінің тұжырымын жасауға, тесттің формасы мен мазмұнын бағалауға, мәтіндегі кейбір тілдік ерекшеліктерді түсіне білуге бағытталған. Тест тапсырмалары қиындық деңгейінің өсу ретімен, яғни, қарапайымнан күрделіге дейін және одан да күрделі реттілік бойынша орналасқан.

5. Тест тапсырмаларының қиындығы

Тест тапсырмаларының қиындығы үш деңгейде беріледі: базалық деңгей – 30%; орташа деңгей – 50%; жоғары деңгей – 20%.

Базалық деңгей: мәтіннен нақты сипатталған бөлшекті табу және анықтау.

Орташа деңгей: әңгіме, ертегі, халық ауыз әдебиетінің шағын жанрдағы шығармаларының ерекшеліктерін анықтау; кейіпкердің сыртқы түрін сипаттау, оның іс-әрекеттерін бағалау, олардың рөлдерін салыстыру, бейнелеу; сюжетін сипаттау, даму процесінде пейзаждың, кейіпкердің іс-әрекеттерінің өзгеруін ажырату; көркем шығарманың эпизодын суретте көрсетілуімен салыстыру.

Жоғары деңгей: мәтіннің тақырыбы мен негізгі ой-өрісін анықтау; мәтіннің әр бөлігінде жасырылған бөліктерін табу және анықтау; оқиғалар арасындағы кейіпкерлердің іс-әрекеттері, ниеттері мен сезімдері арасындағы байланысты түсіндіру үшін мәтіннің әр бөлігінде астарлы тұжырымды негіздеу; мәтін мазмұнын түсіну үшін тарихи оқиғалар мен кейіпкерлердің іс-

әрекеттерінің мағынасын бағалау; кейбір тілдік сипаттамалардың мағынасын түсіну.

6. Тест тапсырмаларының формасы

Бір дұрыс жауапты жабық формадағы тест тапсырмасы.

7. Тест тапсырмаларын орындау уақыты

Бір тест тапсырмасын орындауға орташа 2 минут, жалпы тестті орындауға 20 минут уақыт беріледі.

8. Тесттің орындалуын бағалау

Білім алушы әрбір дұрыс жауап берген тест тапсырмасы үшін 1 балл, барлық тестті дұрыс орындаған жағдайда – 10 балл алады.

9. Ұсынылатын әдебиеттер

Әртүрлі дереккөздерді пайдалана отырып, білім алушылардың жас ерекшеліктеріне қарай белгілі авторлардың шығармалары.

Оқу сауаттылығы

Тестілеудің үш бағытының ішінде білім алушылар оқу сауаттылығы бойынша тапсырмаларды ең сәтті орындады (максималды 10 баллдан 7,15 балл), бұл тест тапсырмаларын орындаудағы табыстың 71,5 пайызына сәйкес келеді.

Оқу сауаттылығы бойынша ООЖБ-2022 қорытындысы, орындалу пайызы (121-сурет)

Күрделілік деңгейлері бойынша берілген тапсырмалардың орындалуы жетістіктері

Оқу сауаттылығы бойынша тесттердің құрылымы бойынша әрбір тест екі мәтіннен тұрды: бірінші мәтін 4 тест тапсырмасынан, мәтіндегі сөз саны 130

сөзден аспайды, екінші мәтін 6 тест тапсырмасынан, мәтіндегі сөз саны 200 сөзден аспайды.

Тестте барлығы оқу мақсатының үш деңгейіне сәйкес 10 тапсырма берілген. «Қолдану» деңгейі бойынша 3 тапсырма, «Талдау» деңгейі бойынша 5 тапсырма және «Жинақтау» деңгейі бойынша 2 тапсырма бар.

Оқу мақсаттарының әрбір деңгейі білім алушылардың келесі дағдыларын анықтауға бағытталған:

✓ «Қолдану» деңгейінде - мәтіннің формасы мен тілінің кейбір ерекшеліктерін пайдалана отырып, мәтіннен ақпаратты таба алады, соның негізінде қорытынды жасай алады;

✓ «Талдау» деңгейінде - олар мәтіннен ақпаратты нақты түрде алады және оны өзгертуі мүмкін; мәтін формасы мен тілінің кейбір ерекшеліктерін пайдалана отырып, мәтіннен ақпаратты таба алады, соның негізінде қорытынды жасай алады;

✓ «Жинақтау» деңгейінде - мәтіннің маңызды хабарларын түсінеді, мәтін бойынша өз бетінше қорытынды жасай алады, мәтіннің мазмұнына да, формасына да баға береді, мәтіннің кейбір тілдік ерекшеліктеріне назар аударады.

Тест құру барысында 7 тақырып және олардың оқу мақсаттары қамтылды.

Оқу сауаттылығы бойынша тестте қамтылған тақырыптар:

✓ «Менің Отаным – Қазақстан»

✓ «Құндылықтар»

✓ «Мәдени мұра»

✓ «Табиғат құбылыстары»

✓ «Ғарышқа саяхат»

✓ «Мамандықтар әлемі»

✓ «Қоршаған ортаны қорғау»

Оқу мақсаттары:

✓ негізгі сөздер арқылы автордың не айтқысы келгенін анықтаңыз және оқырмандарды не нәрсеге сендіргісі келгенін түсініңіз;

✓ қаһарманның сыртқы келбетін сипаттау, іс-әрекетті қарапайым сөз тіркестерімен бағалау;

✓ тақырыпты анықтап, шығарманың негізгі идеясын қамтитын сөйлемді табыңыз;

✓ халықтық және әдеби ертегілердің, әңгімелердің, өлеңдердің, аңыздардың жанрлық ерекшеліктерін түсіну және анықтау;

✓ шығарма авторының бейне жасау әдістерін анықтау, оның іс-әрекетіне баға беру, мәтіндегі сөздермен, өрнектермен өз пікірін дәлелдеу;

✓ әр түрлі жағдайдағы басты кейіпкерлердің сезімін, мінез-құлқын салыстыру;

✓ шығарманың тақырыбы мен соңғы бөлігі бойынша сюжеттің дамуын болжаңыз, таңдау себебін түсіндіріңіз;

✓ сөйлеуде мақал-мәтелдер мен нақыл сөздерді өлеңнен/мәтелдерден үзінді, ауызша емес сөйлеу құралдарын қолдану;

✓ өмірде болған ұқсас оқиғалармен салыстыра отырып / оқылған материалдарға сүйене отырып, өз идеяларыңызды, сезімдеріңізді, көзқарастарыңызды түсіндіру үшін мәлімдеме құрастырыңыз;

✓ шығармадан фактілерді дәлелдей отырып, тақырыбы мен негізгі идеясын анықтау;

✓ миф, қиял, аңыз, ертегі, әдеби ертегі, әңгіме, поэма, эпос, нақыл, батыр жырларының жанрлық ерекшеліктерін түсініп, анықтау;

✓ шығарма авторының бейне жасау әдістерін анықтау, автордың кейіпкерге қатынасын анықтау, өзінің және автордың бағасын салыстыру/кейіпкерлердің іс-әрекетін аналогия/ контраст бойынша салыстыру;

✓ гипербола, салыстыру, тұлғалау, эпитет, метафораны тауып, олардың рөлін анықтау;

✓ шығармадағы мысалдармен пікірін дәлелдей отырып, кейіпкерлердің оқиғалары мен сезімдерін салыстыру, эпизод негізінде жатқан оқиғаны тауып талдау;

✓ Көркем шығарманың эпизодын иллюстрациялардағы/ мультфильмдердегі/ музыкадағы/фильмдегі бейнемен салыстыру;

✓ алынған ақпаратты шығару, өңдеу, қорытынды жасау және алынған ақпаратты себеп-салдарлық байланыстар диаграммасы түрінде көрсету;

✓ оқиғалардың ретін анықтау және шығарманы бөліктерге бөлу негізінде жоспар құру, әр бөлікке атау беру.

Тест тапсырмалары үш қиындық деңгейінде ұсынылған: негізгі (30% тапсырма), орташа (50% тапсырма) және жоғары (20% тапсырма). Тапсырмалар сынақта күрделілігінің жоғарылау ретімен орналасқан: салыстырмалы қарапайымнан қиын және күрделірек тапсырмаларға дейін. Тапсырмалар күрделілік деңгейіне байланысты төмендегілерге бағытталған:

✓ Негізгі деңгей – мәтіннен нақты сипатталған детальді табу және шығару (қолдану);

✓ Орта деңгей – халық ауыз әдебиетінің шағын жанрдағы ертегі, әңгіме шығармаларының жанрлық ерекшеліктерін анықтау; кейіпкердің сыртқы келбетін сипаттау, оның іс-әрекетіне баға беру; салыстыру, тұлғалау, эпитеттер және олардың рөлі; кейіпкердің іс-әрекетіндегі өзгерістер, сюжеттік даму барысындағы пейзаж; көркем шығарманың эпизодын иллюстрацияда көрсетуімен салыстыру (талдау);

✓ Жоғары деңгей – мәтіннің тақырыбы мен негізгі идеясын анықтау; мәтіннің әртүрлі бөліктерінде жасырылған маңызды бөлшектерді табу; оқиғалар арасындағы, сезімдер, ниеттер арасындағы байланысты түсіндіру үшін қорытынды жасау; автордың не айтқысы келгенін анықтау үшін мәтіндерді талдау, тапсырмаларды орындау үшін қажет көп жағдайларда көп нәрсені өз бетімен жасау (жинақтау).

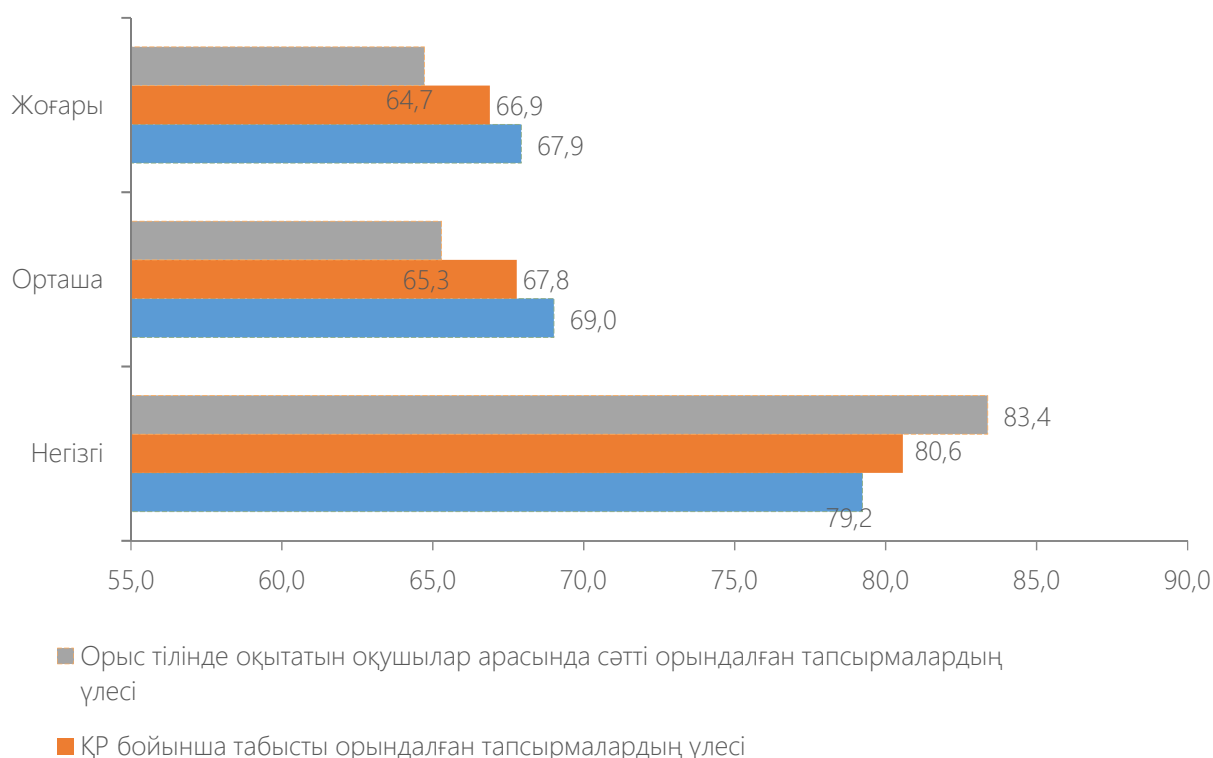
Тестілеуге қатысушылардың жауаптарын оқу сауаттылығы бойынша тапсырмалардың қиындық деңгейлері бойынша талдау сәтті орындалған тестілеудің ең жоғары үлесі негізгі қиындық деңгейіндегі тапсырмаларда – 80,6 пайыз екенін көрсетті. Тапсырмалардың орташа және жоғары күрделілік деңгейіне келетін болсақ, мұнда сәтті орындалған тапсырмалардың пайызы 12 пайыздан астам төмен (тиісінше 67,8% және 66,9%).

Бұл нәтижелер қазақстандық 4-сынып білім алушыларының мәтіннен анық берілген және өзгертуге (локализацияға) оңай ақпаратты алып тастау қажет тапсырмаларды орындайтынын көрсетеді. Сонымен қатар олар мәтіннің мазмұнын және оның элементтерін терең түсінуді, бағалауды, талдауды және түсіндіруді, қорытынды жасау және дұрыс жауап беру үшін мәтіннен ақпарат алуды талап ететін күрделі тапсырмаларды орындауда қиындықтарға тап болды.

Мектептердің орналасу жағдайында қарастырылып отырған тестілеу саласындағы тапсырмаларды орындауда айтарлықтай олқылық жоқ. Қазақстан Республикасындағы қалалық және ауылдық төртінші сынып білім алушыларының үш күрделілік деңгейі бойынша орындалған тапсырмалар үлесінің айырмашылығы 0,66% -1,1% аралығында ауытқиды.

Оқыту тілі контекстінде қазақ тілінде оқытатын 4-сынып білім алушылары орта (3,7%-ға) және жоғары (3,2%-ға) деңгейдегі тапсырмаларды салыстырмалы түрде сәтті орындағанын көрсетті.

122-сурет. Оқыту тілі бойынша қиындық деңгейлері бойынша сәтті орындалған оқу сауаттылығы тапсырмаларының үлесі, пайызы

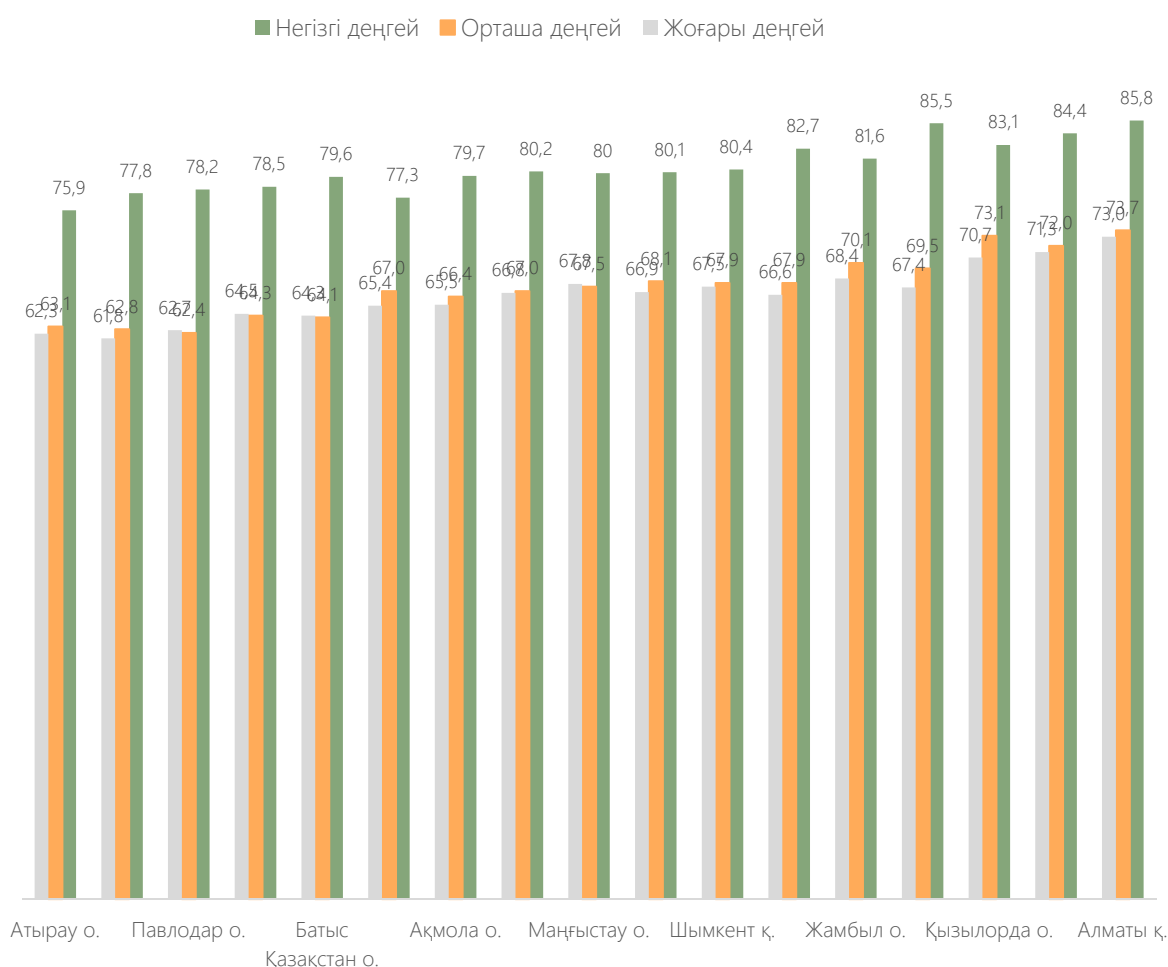

Аймақтар бойынша тест тапсырмаларының орындалуын талдау барысында барлық қиындық деңгейлері бойынша ең жоғары нәтижені Алматы, Шығыс Қазақстан және Қызылорда облыстары көрсетіп отырғанын көрсетті.

Жоғарыда аталған аймақтарда жоғары деңгейдегі тапсырмалардың 70% - 73% орындалды, бұл төртінші сынып білім алушыларының көпшілігінің мәтінге сүйене отырып мәтіндегі негізгі ойды табу, қорытынды жасау, оқиғалар арасында байланыс орнату, автордың ұстанымдарын өзінше түсіндіруді негіздеу қабілетін көрсетеді. Сондай-ақ қажетті ақпарат мәтінінен ақпаратты талдау, салыстыру, жалпылау, негізгіден қосымшаны және т.б. бөлуге бағытталған орташа күрделілік деңгейіндегі тапсырмалар жоғары деңгейде орындалған. (мәтінде 80%).

Барлық күрделілік деңгейлері бойынша тест тапсырмаларын орындаудың ең төменгі пайызы Атырау, Павлодар және Қарағанды облыстарында тіркелді. Бұл көрсеткіштер мәтіндерді мағыналы оқу, олардан қажетті ақпаратты іздеу және алу, сондай-ақ оны өңдеу (талдау, жинақтау, бағалау және т.б.)

123-сурет. Аймақтар бойынша қиындық деңгейлері бойынша сәтті орындалған оқу сауаттылығы тапсырмаларының үлесі, пайызы

Тест қатысушыларына ең аз және ең үлкен қиындық тудырған тапсырмалар

«Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша тапсырмалардың мысалдары келтірілген. Білім алушылар осы тапсырмаларды орындау барысында әртүрлі қиындықтарға ұшыраған. Әрбір тапсырма үшін қиындық деңгейлері мен дұрыс жауап беріледі.

124-сурет. Тапсырмаға сипаттама: тестілеуге қатысушылар арасында ең үлкен қиындық тудырды/ орташа деңгейдегі тапсырма/ «Оқу сауаттылығы» бағыты

Ғажайып бақ

Асан мен Қасен деген дос болыпты. Қасен жұтқа ұшырап, Асанмен қоштасуға келеді. Асан жерінің жартысын береді. Тұқым салып жүріп, Қасен алтын тауып алады. Асаннан сүйінші сұрайды, бірақ өзі алтынды алмайды. Бұл екеуі ұзақ таласады. Олардың балалары да алтынды алудан бас тартады.

«Енді алтынды кім алу керек?» деген талас қайта басталады. Олар қарияның ақылына жүгінеді. Қария төрт шәкіртіне бұл сұрақтың жауабын айтсын дейді. Қарияға үш шәкіртінің жауабы ұнамай, кенже шәкіртінің ақылы ұнайды. Кенже шәкірті құлазып жатқан далаға гүл жайнаған саялы бақ өсірер едім, – дейді. Қария алтынды кенже шәкіртіне беріп, айтқан бағынды өсір дейді. Жігіт базарға барады. Базарда торға қамалған құстарды көреді. Құстарды сатып алып, тордан босатады. Құстардың көкке самғағанына жігіт қуанады. Алтындарды жұмсағанына өкінеді. Қайғысы үдеп құлап қалады. Сол кезде түс көреді. Түсінде бір бұлбұл ұшып келіп көкірегіне қонады. Құс әсем әуенімен:

– Уа, кеңпейіл жас жігіт! Сен қайғырма. Еркін құстар жақсылығыңды ұмытпайды. Ұйқыңнан оян деп ұшып кетеді. Жігіт оянса, көп құстар аяғымен жерді шұқып, тұмсығындағы дәнді салып, қанаттарымен топырақты сыпырып көміп жүр екен. Жігіт жан-жағына қараса, алма ағаштары жеміс беріпті. Ал адамдар бұл бақтан өз нәсіптерін тауыпты.

«Ғажайып бақ» мәтінінің сұрағы:

Жігіт алтындарды жұмсағанына өкінеді, себебі

A	ғажайып бақты екпеді
B	ақшаны мақсатсыз жұмсады
C	құстар ұшып кетті
D	ұстазынан ұялды

Күрделілік деңгейі: орташа

Түсініктеме: бұл тапсырма мәтіннің мазмұнын талдай білуді, негізгіні қосалқыдан ажыратуды және мәтінде тікелей айтылмайтын қарапайым байланыстарды орнатуды талап етеді. Білім алушылар мәтінге сүйене отырып, оқиғалар арасындағы себепті байланыс негізінде пайымдаулар құруы керек

болды. Тапсырма мектеп білім алушыларының белгілі бір пәндік және метапәндік дағдыларының қалыптасу деңгейінің жеткіліксіздігін көрсететін ең күрделі тапсырмалардың бірі болып шықты.

Мұғалімдер сыныптағы уақытты білім алушылардың мәтіндерді талдау, түсіндіру, дәлелдеу, қорытынды жасау дағдыларын жетілдіруге бағытталған оқу әрекетіне назар аударатындай етіп қайта бөлуі қажет. Кәсіби іс-әрекетте оқытуды саралау, даралау әдістерін және студенттердің белгілі бір типтегі тапсырмаларды орындау тәжірибесін меңгеруіне ықпал ететін оқытудың басқа да өнімді формаларын, әдістері мен құралдарын қолданудың да маңызы зор.

PIRLS зерттеулер нәтижесі

Оқу сауаттылығын бағалайтын халықаралық салыстырмалы PIRLS – (Progress in International Reading Literacy Study) зерттеуін Білім алушылардың білім жетістіктерін бағалау жөніндегі халықаралық қауымдастық IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) жүзеге асырады.

Зерттеу жобасын жүргізу және оның материалдарын әзірлеуге әлемнің көптеген алдыңғы қатарлы ғылыми-зерттеу орталықтары:

Білім беру саласындағы тестілеу қызметтері (АҚШ), Канадалық Статистика Орталығы (Statistics Canada), Халықаралық білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастық мәліметтерін өңдеу орталығы (Германия), Халықаралық орталық – Бостон колледжі (АҚШ) қатысады. Бұндай мекемелердің қатысуы мектеп білім алушыларының оқу жетістігін бағалаудағы педагогикалық өлшеудің эксперименттік және апробациялық халықаралық стандарттары негізінде PIRLS зерттеу жұмысын жоғары сапада ұйымдастыруға және өткізуге жол ашады.

PIRLS зерттеуінің мақсаты әртүрлі әлем елдерінің бастауыш сыныптарының мәтінді түсіну деңгейлерін сәйкестендіру және ұлттық білім жүйесінің оқу сауаттылығын ашудағы ерекшеліктерін анықтау болып табылады.

Аталмыш зерттеу халықаралық сарапшылардың тұжырымдауы бойынша «Оқу сауаттылығы» - бұл адамның өмірде толыққанды қалыптасуына және жеке мақсаттарына жетуіне қажетті әртүрлі жазбаша және сөйлесу формасын түсінуі мен терең ойлау, өз мақсаттарына жетуі мен өмірде толыққанды жетістікке жету қабілеті деп көрсетіледі. Соның негізінде адамзат және қоғам үшін білім саясатында басты принциптерді қалыптастырады.

PIRLS зерттеуі мынадай міндеттерді шешуге бағытталады:

- Білім беру саласында әлемдік басымдылықтарда көрініс тапқан құралдар негізінде алынған нәтижелердің талдауы нақты өлшеуіштермен белгіленуі;
- Білім беру жүйесінің салыстырмалы бағасы және олардың тиімділігі;
- Зерттеу қорытындысына әсер ететін контекстегі дәйектемелерді анықтау;

- Ғылыми дәлелденген әлемдік ақпараттық қауымдастықтың мәліметтерін алу;
- Тәуелсіз елдер нәтижесін, сонымен қатар білім саясатын жақсарту нұсқауын зерттеуге қатысушыларға ұсыну.

Зерттеу нысаны бастауыш сынып түлектерінің оқу жетістіктерін анықтайды, себебі оқытудың алғашқы 4 жылы нақты барлық білімді және үйрену қабілеттерін шыңдаудың негізі. Мазмұны және формат бойынша білімді табысты жалғастыруда негізгі мектепте әртүрлі мәтіндерді қолдану үшін осы уақыт арасында қатысушылар оқып үйрену керек.

Зерттеу бес жылда бір рет өткізіледі және қазіргі уақытқа дейін бес циклы өтті - 2001, 2006, 2011, 2016 және 2021 жылдар. PIRLS зерттеуіне әлемнің 50-ден астам елдердің қатысуы зерттеуде мамандандырылған ұйым деңгейінде жоғары әдістемелік және техникалық қамтамасыз етілді.

Көрсеткіштер мағынасын түсіндірудің жан-жақтылығы және сенімділігі алынған істің жедел жиынтығының және өңдеуінің жарыққа шығуына көмектеседі.

PIRLS зерттеуіне қатысушылардың сапалы таңдауы халықаралық координациялық орталық жоспарына сәйкес өткізіледі. Аумағы үлкен елдер әкімшілік бөлініске қатысты страталарға бөлінеді. Жергілікті іріктеуді жүргізу үшін әрбір аймақтан зерттеуге қатысатын білім алушылардың жалпы саны туралы мәліметтер жинақталады.

Аймақтар мен мектептердің жиынтық тізімдерінде білім алушылардың сандары көрсетіледі. 2015 жылы елімізде өткізілген апробациялық зерттеуге 34 мектептен 1388 4-сынып білім алушылары қатысты.

Негізгі тестілеуге қатысушыларды іріктеу бірнеше кезеңдерден тұрады. Қатысушы елдердің Ұлттық үйлестірушілері бастауыш мектеп тізімдерін (қалалық, ауылдық) Халықаралық координациялық орталыққа жібереді. Арнайы бағдарлама көмегімен «кездейсоқ іріктеу әдісін» пайдалана отырып, әр елден 150-ден астам мектеп таңдалады.

Халықаралық сарапшылармен зерттеуге қатысуға іріктеліп алынған 4-сынып білім алушыларының тізімі сынып журналына толығымен сәйкес келуі қажет және Ұлттық үйлестірушіге жібереді.

4-сынып білім алушыларының тізімі арнайы WinW3S базасына енгізіліп, Халықаралық координациялық орталыққа жіберіледі. 4-сынып білім алушыларының жалпы есебі бойынша шамамен 4000 білім алушыдан зерттеуге қатысушылардың ұлттық іріктеуі қалыптастырылады.

PIRLS оқу сапасы мен мәтінді түсінудің халықаралық зерттеуі әлемнің әртүрлі елдеріндегі бастауыш сынып білім алушыларының мәтінді оқу және түсіну деңгейі мен сапасын салыстыруға, сондай-ақ ұлттық білім беру жүйелеріндегі айырмашылықтарды анықтау.

Бұл зерттеу бастауыш мектептің төртінші сыныбын бітіретін білім алушылардың білімін тексереді, өйткені бұл мектептегі төртінші жыл балалардың дамуындағы маңызды кезең болып саналады - осы кезде білім

алушылар оқуды толық меңгеруі олардың әрі қарай білім алуының құралы болып табылады.

Дегенмен, қатысушы елдерде мектептің басталу жасында айтарлықтай үлкен вариация бар екенін атап өту маңызды, бұл, әрине, зерттеуге қатысатын төртінші сынып білім алушылардың жасында айтарлықтай ауытқуға әкеледі. Көптеген елдерде бастауыш мектеп алты жаста басталады, ал білім алушылар төртінші сыныпты шамамен он жарым жаста бітіреді. Дегенмен, Англияда, Жаңа Зеландияда және Тринидад пен Тобагода балалар мектепке бес жаста барады, сондықтан бұл елдерде бесінші сынып білім алушылары зерттеуге қосылды. Швецияда, Данияда және Шығыс Еуропа елдерінің көпшілігінде балалар мектепті жеті жастан бастайды; осы елдердің білім алушылары ең үлкендердің (10,7 - 10,9 жас) қатарында болды.[3]

Зерттеу жүргізудің стандарты және тәртібі

PIRLS зерттеуі жобаға қатысушы барлық елдерде зерттеуді өткізу технологиясы стандарттары бірдей сақталуы үшін координациялық орталықпен дайындалған бірыңғай нұсқаулықтар мен ережелерге сәйкес қатаң түрде жүргізіледі. Халықаралық сарапшылар зерттеудің әрбір кезеңін (іріктеуді жүргізу, құралдарын аудару мен бейімдеу, тестілеу мен сауалнаманы жүргізу, тексеру мен мәліметтерді өңдеу) бақылайды. Мысалы, ел ішінде өткізілген тест тапсырмалары мен респонденттер сауалнамасының аудармаларының түпнұсқамен сәйкестілігін бағалау үшін қосымша тексеруге халықаралық сарапшыларға жолданылады.

Әр аймақтағы ұлттық координатор облыстық білім Басқармасы тарапынан тағайындалған координаторымен ұйымдастыруға және зерттеуді жүргізу туралы жауапкершілікке келіседі. Іріктеу барысында әр мектепте зерттеуге жауапты мектеп үйлестірушісі тағайындалады. Мектеп үйлестірушісі зерттеуге қатысатын сыныпта сабақ жүргізбейтін тәжірибелі маман-педогогтардан таңдалып алынады.

Зерттеу құралдарының сипаттамасы Халықаралық PIRLS зерттеу құралдарына төмендегілер кіреді:

- Тестілеу тапсырмалары бар буклет;
- Білім алушыларға арналған сауалнама;
- Мұғалімдерге арналған сауалнама;
- Ата-аналарға арналған сауалнама;
- Мектеп әкімшілігіне арналған сауалнама;
- Мектеп үйлестірушісіне арналған нұсқаулық;
- Зерттеуді өткізу туралы нұсқаулық.

Әрбір білім алушыға жеке буклет дайындалады. Онда екі мәтін ұсынылады. Бірінші мәтін – көркем әдебиет – әдетте қызықты оқиғалар, баяндаулар немесе ертегілер, екінші мәтін – ақпараттық тақырыпта (көбіне жануарлар туралы әңгімелер). Әрбір мәтінге шамамен 16-19 тапсырма беріледі.

Білім алушыларға барлық тапсырмаларды орындауға 80 минут (екі рет 40 минуттық үзіліспен) беріледі. Тапсырмалардың екі түрі бар – ашық және жабық. Бұл тапсырмалар білім алушылардың оқыған мәтінін түсіну деңгейі мен сапасын бағалауға мүмкіндік береді:

- ✓ Әдеби оқу тәжірибесін игеруі;
- ✓ Ақпаратты меңгеру және қолдануы.

Оқу сауаттылығының негізі - мәтінмен жұмысты толық қалыптастыру болып табылады. Бұл білім алушылар шығармадан қажетті ақпаратты алуына, нақты мәтіннен қортынды шығаруына, негізгі кейіпкерлердің әрекеттерін интерпретациялауға, мәтін үлгісімен бекітуге және мәтін құрылымының бастапқы сараптамасын алуға көмектеседі.

Халықаралық тестілеудің нәтижелеріне сенімділікті арттыру үшін статистикалық қайта өңдеу үрдісінде төрт топқа біріктіріліп екі үлкен бағанға бөлінеді:

1. Ақпаратты таба білу және тікелей қарапайым қортындыларды қалыптастыру тобы.

2. Мәтін хабарлама бөліктеріне ықпалдай алу, тікелей байланыс орнатып, мәтіннің жалпы идеясымен үйлесімділікте оларды интерпретациялау.

PIRLS зерттеуі мониторингтік және міндеттерінің бірі оқу сапасын салыстыру болғандықтан, зерттеудің алдыңғы кезеңдеріндегі мәтіндер мен тапсырмалар қайталанып отырады.

Нәтижелер әдебиетті оқытудағы мұғалімдердің әртүрлі оқыту технологиясының тиімділігіне байланысты. Орта мектепте, отбасындағы оқу мәдениетінің деңгейі халықаралық рейтингте әлемнің ең оқымысты елдерінің қатарына қосылуда үлкен рөл атқарады.

Білім алушыларға арналған сауалнама. Сауалнама білім алушылардың отбасы мен мектебі туралы мәліметтер алуға арналған. Білім алушының үйіндегі кітаптарының саны, отбасы иеленетін ресурстар жайында, мектеп жұмысына қатысты ата-анасымен әңгімесі және компьютерді қолдана білуі бойынша сұрақтарға жауап береді.

Сонымен қатар, тестілеу баланың оқуға қызығушылығының себептерін де анықтайды. Сауалнама сұрақтарының басым бөлігі бала оқитын мектептегі оқу үрдісінің ұйымдастырылуына байланысты. Бала сол мектепте қаншалықты өзін жайлы сезінеді.

Мұғалімдерге арналған сауалнама. Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған сауалнамада өздері сабақ беретін мектептің ерекшеліктері туралы, сондай-ақ жалпы қызметтері мен тестіленуші сыныппен жұмысының кейбір аспектілері жайлы мәліметтерді алуға мүмкіндік береді. Сұрақтардың басым бөлігі тестіленуші сыныпты оқуға үйретуіне байланысты берілген. Мысалы:

- білім алушыларды ұйымдастыру жұмыстарының түрлері;
- оқыту жүргізілетін оқулықтар;
- әдістемелік оқу құралдарына, оқыту технологиясын қолдану;
- әртүрлері мәтіндермен жұмыс;

- мәтінді түсіну біліктілігі мен стратегияларын жетілдіруге бағытталған қызмет түрі;
- сабақта компьютерлерді және сынып кітапханасындағы оқулықтарды қолдану;
- үй жұмыстарына және оқу бойынша оқу жетістіктерін бағалау;
- бастауыш сыныпта оқуды үйретуге педагогтардың кәсіби шеберлігін дамытуға байланысты біліктілікті арттыру.

Ата-аналарға арналған сауалнама. Бұл сауалнаманың мазмұны ерекше. Жалпы ақпарттан басқа, ата-аналар қоғамының өз баласына оқу мәдениеті арқылы тәрбие беру маңыздылығына арналған сұрақтарға жауап береді. Сауалнама баланың мектепке дейінгі дайындығын, балабақшаға баруын, жалпы мектепке дайындығын және баласы оқитын мектептің жұмысына қанағаттануы немесе қанағаттанбауы жөніндегі сұрақтарды қамтиды.

Мектеп әкімшілігіне арналған сауалнама. Сауалнамада жалпы мектептің сипаттамасы жайлы, оның материалдық-техникалық базасы, мектеп қызметіне ата-аналардың қатысуы, мектептегі қарым-қатынас және мұғалімдер мен әкімшілік қызметі, сонымен бірге, оқуға үйретудегі ерекшеліктері жайлы мәліметтерді алуға бағытталған сұрақтар беріледі.

Бастауыш сынып білім алушыларының оқу сауаттылық деңгейі

Зерттеуге қатысушылардың оқу жетістіктерін бағалауда білім алушының нақты оқи білу мүмкіндігі деңгейін анықтау халықаралық сарапшылармен қабылданған талап бойынша жүргізіледі.

Бұл деңгейлер қатысушының зерттеуде берілген мәтінімен сипатталады.

Нақты деңгей өлшемдері балалардың нәтижелерін жеке топтарға бөлуге көмектеседі, нақты деңгейді сипаттайтын тапсырмалар көмегімен оқу сауаттылығының деңгейін анықтауға мүмкіндік береді.

PIRLS зерттеуінің өткен кезеңдеріндегі халықаралық рейтингі

Халықаралық зерттеулер шеңберінде білім сапасын бағалаудың тиімді жаңа әдістері мен технологиялары әзіленуде. Осыған байланысты PIRLS зерттеуіне қатысушы елдер алдыңғы кезеңдердің нәтижесін қолдану арқылы ұлттық білім беру жүйесіндегі білім үрдісін жетілдіру мен мазмұнын модернизациялауда қолдануда.

PIRLS-2001 зерттеуінің бірінші кезеңіне 35 елден 150 мың бастауыш мектеп білім алушылары қатысты. Зерттеу нәтижесі бойынша алдыңғы позицияны иеленген елдер қатарына : Швеция (561), Нидерланды (554), Ұлыбритания (553), Болгария (550), Латвия (545), Канада (544), Литва (543), Венгрия (543), АҚШ (542), Италия (541) кірді. Ең төменгі нәтижені Кувейт (396), Марокко (350), Белиз (327) елдерінің білім алушылары көрсетті. PIRLS-2006 зерттеуіне 40 елден 215 мың білім алушылар қатысты. Жоғарғы көрсеткіш көрсеткен елдер: Ресей Федерациясы (565), Гонконг (564), Сингапур (558),

Канада (Британдық Колумбия) (558). Осы кезеңде төмен нәтижені Катар (353), Кувейт (330), Марокко (323) және ОАР (302) көрсетті. Қатысқан мектептер саны – 7629 және білім алушылар саны–215 000 құрады.

PIRLS-2011 салыстырмалы зерттеуіне 49 ел қатысты. Алдыңғы қатардағы елдер: Гонконг (571), Ресей Федерациясы (568), Финляндия (568), Сингапур (567). Ресейлік білім алушылар «мәтінді оқу және түсіну сапасын бағалау» халықаралық сынағында өздерінің үздіктер қатарында екенін дәлелдеді.

Зерттеуге қатысушы елдер барлық кезеңдерде өз нәтижелерінің динамикасын салыстырып отырады. 2001 жылы білім нәтижелері жоғары елдер 2006 жылмен салыстырғанда көрсеткіштерін айтарлықтай жақсартқандарына талдау жасаған. Гонконг, Сингапур, АҚШ, Дания, Тайвань, Ұлыбритания елдері нәтижелеріне 7-18 балға дейін қосқаны байқалады. Сонымен қатар, әр елде өткізілген PIRLS зерттеуінен алынған нәтижелер педагогикалық бірлестікпен кең көлемде талқыланып отыр.

Зерттеудегі білім алушылар жетістігі нәтижелерінен мониторинг механизмі жүзеге асырылып, оқыту технологиясы мен бастауыш мектеп білім алушыларының білім жетістіктерінің талаптары қайта қаралады.

Білім алушылардың оқу сауаттылығы зерттеуінің халықаралық тестілеу тапсырмалары негізінде педагогикалық ұжымдар мен жаңашыл-мұғалімдер жеке ұлттық сұрақтар базасын құрастырып жатыр. Олар тек білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалауға ғана бағытталып қоймай, сонымен қатар, болашақ жастардың білім жетістіктерінің маңызды факторы ретінде ең алдымен оқу мәдениеті мен дағдыларын қалыптастырудың негізі болатынын қарастырады.

Тест құрылымы

Зерттеуде оқу сауаттылығын бағалау 1000 балдық шкала бойынша жүзеге асырылады (негізінен елдердің нәтижелері 300-ден 700 балға дейінгі диапазонда). Халықаралық сарапшылар білім алушылар сабақта және мектептен тыс уақытта жиі қолданатын оқудың екі түрін бағалайды:

- оқудың әдеби тәжірибесін меңгеру мақсатында оқу;
- ақпаратты меңгеру және пайдалану мақсатында оқу.

Демек, білім алушылар мәтіннің екі түрімен (әдеби және ақпараттық) жұмыс істейді. Зерттеудің тұжырымдамалық ережелеріне сәйкес, ол ұсынған мәтіндерді оқу кезінде оқу дағдыларының төрт тобы бағаланады: қажетті ақпаратты табу және жаңғырту, мәтіннің белгілі бір бөлігі бойынша қорытынды тұжырымдау, басты кейіпкерлердің әрекеттерін түсіндіру, мәтіннен мысалдармен бекіту және мәтін құрылымына бастапқы талдау жасау.

Оқу дағдыларының топтары:

Анық берілген ақпаратты табу 20%

Қорытынды жасау 30%

Ақпаратты түсіндіру және жалпылау 30%

Мәтіннің мазмұнын, тілдік ерекшеліктерін, құрылымын талдау және бағалау 20%

PIRLS-те білім алушылардың нәтижелері мәтінмен жұмыс істеуде білім алушылардың оқу әрекетінің күрделілік дәрежесін сипаттайтын халықаралық тесттің төрт деңгейіне бөлінеді. Ең жоғары деңгей 625 және одан жоғары баллдан анықталады. Жоғары деңгей – 550 баллдан, орташа деңгей – 475 баллдан және төменгі деңгей – 400 баллдан басталады.

49-кесте. Әдеби тәжірибе үшін оқу

деңгей	балл	дағдылардың сипаттамасы
ең жоғары	625 балл және одан жоғары	- мәтіннің негізгі идеясын түсіну, мазмұнын қорытындылау - кейіпкерлердің негізгі сипаттамаларын, олардың ниеттері мен сезімдерін түсіндіру арқылы мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру.
жоғары	550-624 балл	-кейіпкерлердің іс-әрекеті мен сезімін салыстыру және салыстыру - олардың қарым-қатынасын түсіндіру - мәтінде қолданылатын тілдік құралдардың ерекшеліктеріне бастапқы талдау жасау
орташа	475-549 балл	- оқиғалар арасындағы байланыс орнату - мәтіннің жалпы идеясын анықтау - мәтін құрылымының элементтерін анықтау - кейіпкерлердің іс-әрекетіне қарапайым түсінік беру
төмен	400-474 балл	- мәтіннің кейбір бөліктерін ерекшелеу - оларды қарапайым қорытындыларды тұжырымдау үшін пайдалану

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

50-кесте. Ақпаратты білу және пайдалану үшін оқу

деңгей	балл	дағдылардың сипаттамасы
ең жоғары	625 балл және одан жоғары	- мәтіннің әртүрлі бөліктерінен күрделі ақпаратты тану және негіздеу - мәтіннің хабарламаларын түсіну үшін көрнекі және сөздік элементтердің мағынасын бағалау және түсіндіру - мәтіндер, карталар, иллюстрациялар, диаграммалар және фотосуреттер сияқты материалдар негізінде әртүрлі мәтіндер туралы ақпаратты жинақтау
жоғары	550-624 балл	- мәтіндегі жанама түрде берілген арнайы ақпаратты бөлектеу

		<ul style="list-style-type: none"> - мәтіндегі жеке сөйлемдер арасындағы мағыналық қарым-қатынастарға негізделген тұжырымдар жасау - мәтіннің түсіндірмесін ұсыну - әртүрлі мәтін түрлерінің қолдану мақсаты мен жеке ерекшеліктерін анықтау
орташа	475-549 балл	<ul style="list-style-type: none"> - мәтінде нақты берілген ақпаратқа сәйкес қорытынды жасау - мәтіннің әртүрлі бөліктерін талдап, қажетті ақпаратты ерекшелеу
төмен	400-474 балл	<ul style="list-style-type: none"> - мәтінде келтірілген фактілерді анықтау және жаңғырту - қажеттіні қамтитын сөйлемді, ақпаратты таңдау - қорытынды жасау үшін алынған ақпаратты пайдалану

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

PIRLS зерттеуі мониторингтік зерттеу болғандықтан және оқу сапасының динамикасын зерттеуді оның негізгі міндеттерінің бірі ретінде белгілейтіндіктен, зерттеуді жүргізудің қажетті шарты әрбір циклде мәтіндердің бір бөлігін және оларға арналған тапсырмаларды қайта пайдалану болып табылады.

Тапсырмалардың күрделілік деңгейі бойынша зерттеу нәтижелері

Қатысушы елдердің 15 жылдық кезеңдегі нәтижелерін салыстырмалы талдау мынаны көрсетеді. Білім алушыларды оқу сауаттылығы деңгейлері бойынша бөлуде елеулі өзгерістер орын алды. Ең елеулі өсуді Сингапур мен Ресей көрсетіп отыр. Егер PIRLS-2001 жылы Сингапурда ең жоғары және жоғары деңгейге жеткен төртінші сынып білім алушылардың үлесі 12% және 45% болса, Ресейде ең жоғары - 5% және жоғары - 39% болса, 2016 жылы бұл көрсеткіштер әр деңгей бойынша өсті (Сингапур - 28% және 66%, Ресейде - сәйкесінше 26% және 70%). Барлық циклдарда Сингапур, Ресей, Англия, Гонконг, Литва және Швециядағы барлық дерлік мектеп білім алушылары төменгі деңгейдегі тапсырмаларды орындады.

2001 және 2016 жылдары қатысқан 20 елдің ішінде 11 елде ең жоғары деңгейде, 12 елде жоғары деңгейде, 10 елде орта деңгейде және 8 төмен деңгейде нәтиже көрсеткен төртінші сынып білім алушылардың үлесінің артуы байқалды. Барлық деңгейлер бойынша жоғары нәтижелерге Гонконг, Венгрия, Латвия, Литва, Словения, Словакия кіреді. Сонымен бірге Жаңа Зеландия, Франция, Нидерланды және Швеция сияқты елдер барлық төрт деңгейден 2001 жылмен салыстырғанда төмен нәтиже көрсетті.

2011 жылдың нәтижелерімен салыстырғанда 2016 жылы 19 ел жоғары деңгейдегі сынақтар бойынша көрсеткіштерін жақсартты және 2 ел нәтижесі

төмендеді. 18 ел жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындаса, 5 қатысушы өз нәтижелерін төмендетті. Ирландия мен Солтүстік Ирландия мемлекеттерінің 4-сынып білім алушылары жоғары деңгейде ұпайларының біршама жақсарғанын көрсетті. Жаңа Зеландияда, Португалияда, Францияда, Иранда және Оңтүстік Африкада білім алушыларының жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындауда төмен көрсеткіштер көрсетті.

Жалпы жылдар динамикасында бастауыш сынып білім алушыларының мәтінді оқу және түсіну сапасын арттыруда оң үрдіс байқалады. Салыстырмалы талдау күрделіліктің белгілі бір деңгейіне жеткен білім алушылардың үлесі циклден циклге өсетінін көрсетті.

51-кесте. Қиындық деңгейіне жеткен білім алушылардың үлесі

жыл	ең жоғары	жоғары	орташа	төмен
2001 ж	9	25	52	77
2006 ж	7	41	76	94
2011 ж	8	44	80	95
2016 ж	10	47	81	96

Дереккөз: PIRLS-2001, 2006, 2011, 2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Гендерлік аспектідегі зерттеу нәтижелері

PIRLS зерттеуінің бір бағыты нәтижелерді гендерлік тұрғыдан салыстыру болып табылады. Барлық дерлік қатысушы елдерде төрт циклдің ішінде қыздар ұлдарға қарағанда жақсы нәтижелерге қол жеткізді. PIRLS-2016-да 50 қатысушы елдің 48-інде қыздардың нәтижелері ұлдарға қарағанда жоғары (орта есеппен 19 балл). Қалған екі елде (Португалия және Макао) нәтижелерде ешқандай айырмашылық жоқ, яғни ешбір елде ұлдар оқу сауаттылығы бойынша қыздардан асып түспейді. 2011 жылы Португалияда оқу сауаттылығы бойынша қыздардың пайдасына баллдар арасында айтарлықтай алшақтық байқалды, PIRLS 2016 жылы бұл алшақтық небәрі 2 ұпайды құрады, 2001 жылмен салыстырғанда ұлдар мен қыздардың орташа ұпайы төмендеді. Бірнеше ел 2011 жылы гендерлік алшақтықты қысқартты (Франция, Израиль, Италия және Испания), бірақ 2016 жылы қыздар қайтадан оқуда ұлдарға қарағанда жоғары балл жинады.

Осылайша, жалпы алғанда, зерттеудің 15 жылдық кезеңінде мектеп білім алушыларының оқу сауаттылығын дамытуда айтарлықтай оң үрдіс байқалды. Қатысушы елдер мұны PIRLS-ке қатысудың бастауыш мектепте оқуды үйретуге ғана емес, оқу сауаттылығын бағалауға да айтарлықтай әсер еткенімен байланыстырады. Көптеген елдер оқуға үйретуде қолданылатын оқу бағдарламалары мен оқулықтарға тұжырымдамалық өзгерістер енгізді.

Әртүрлі елдерде жүргізілген PIRLS зерттеуінің нәтижелері педагогикалық қауымдастықта кеңінен талқыланып, басқарушылық шешімдер қабылдау үшін қолданылады. Мектеп білім алушыларының жетістігі үшін алынған

нәтижелердің салдарын бақылау тетіктері енгізілуде, оқыту технологиялары мен кіші мектеп білім алушылардың оқу жетістіктеріне қойылатын талаптар қайта қаралуда. Оқу сауаттылығын бағалауға арналған халықаралық тест тапсырмалары негізінде қатысушы елдер ел жастарының білім табысының маңызды факторы ретінде мәдениет пен оқу дағдыларын дамытуға бағытталған сұрақтардың жеке мәліметтер базасын қалыптастырады.

PIRLS-2016 халықаралық зерттеуіне қысқаша шолу

➤ Қазақстан PIRLS-2016 халықаралық зерттеуіне алғаш рет қатысты. Қазақстандағы төртінші сынып білім алушыларының халықаралық шкала бойынша орташа балы 536 балды құрады.

➤ Халықаралық рейтингтің алдыңғы қатарларында Ресей (581), Сингапур (575), Гонконг (569), Ирландия (567) және Финляндия (566) тұр. Біздің білім алушылардың нәтижелері Португалия (528), Испания (528), Бельгия (Фламанд) (525), Жаңа Зеландия (523), Франция (511), Әзірбайжан (472) және басқа елдерден жоғары болды.

➤ 50 ел арасындағы ең төменгі көрсеткіш 319 баллды (Оңтүстік Африка) құрады, бұл PIRLS орташа көрсеткішінен 181 ұпайға төмен.

➤ PIRLS-2016 халықаралық сарапшылардың нәтижелері мәтіннің екі түрі – әдеби және ақпараттық контекстте берілген.

➤ Қазақстанда әдеби және ақпараттық мәтіндер арасында көрсеткіштер бойынша айтарлықтай алшақтық бар. Қазақстандық білім алушылардың ақпараттық мәтінмен жұмыс жасаудағы орташа балы 544 балл болса, әдеби – 17 балл төмен (527).

➤ 2016 жылы ресейлік білім алушылар әдеби-ақпараттық мәтіндердің сұрақтарына жауап беруде ең жоғары нәтиже көрсетті.

➤ Мәтіндерді оқу кезінде дағдылардың екі үлкен тобы бағаланды:

а) ақпаратты табу және қарапайым қорытындыларды тұжырымдау;

б) мәтіндік хабарламаның мәліметтерін біріктіру, байланыстар орнату және мәтіннің жалпы идеясына байланысты түсіндіру.

➤ Қазақстандық төртінші сынып білім алушылары ақпаратты тауып, қорытынды жасаудан гөрі мәтіндік хабарламаның егжей-тегжейлерін түсіндіріп, біріктіруді жақсы меңгерген.

Оқу сауаттылығы деңгейінің нәтижелерінің салыстырмалы талдауы

PIRLS-2016 халықаралық зерттеуінің нәтижелері көрсеткендей, 50 елдің 34-і, соның ішінде Қазақстан да PIRLS шкаласының орташа мәні 500-ден жоғары балл болды.

Қазақстандағы төртінші сынып білім алушыларының халықаралық шкала бойынша орташа балы 536 баллды құрады. Еліміздің мектеп білім алушылары Германия (537 ұпай) және Словакия (535 ұпай) елдерімен шамамен бірдей нәтиже көрсетіп, елдер рейтингінде 27-ші орында тұр. Канада мен Австрия тең

көрсеткіштермен Қазақстаннан екі және үш позицияға жоғары (541 ұпай). Біздің білім алушылардың нәтижелері Португалия (528), Испания (528), Бельгия (Фламанд) (525), Жаңа Зеландия (523), Франция (511), Әзірбайжан (472) және басқа елдерден жоғары болды.

Халықаралық рейтингтің алдыңғы қатарларында Ресей (581), Сингапур (575), Гонконг (569), Ирландия (567) және Финляндия (566) тұр. Польша мен Солтүстік Ирландияның 4-сынып білім алушылары 565 балл жинап, қорытынды кестеде 6 және 7-ші орындарға ие болды. 50 елдің арасындағы ең төменгі көрсеткіш 319 баллды (Оңтүстік Африка) құрады, бұл PIRLS орташа көрсеткішінен 181 баллға төмен. Тек 16 ел ғана PIRLS орташа 500 баллдан төмен балл жинады

52-кесте. PIRLS-2016 халықаралық зерттеуінің нәтижелері

№	Қатысушы елдер	Орташа балл	№	Қатысушы елдер	Орташа балл
1	Ресей	581	26	Германия	537
2	Сингапур	575	27	Қазақстан	536
3	Гонконг	569	28	Словакия	535
4	Ирландия	567	29	Израиль	530
5	Финляндия	566	30	Португалия	528
6	Польша	565	31	Испания	528
7	Солтүстік Ирландия	565	32	Бельгия (фламанд)	525
8	Норвегия	559	33	Жаңа Зеландия	523
9	Қытай Тайбэйі	559	34	Франция	511
10	Ұлыбритания	559	35	Бельгия (француз)	497
11	Латвия	558	36	Чили	494
12	Швед	555	37	Грузия	488
13	Венгрия	554	38	Тринидади Тобаго	479
14	Болгария	552	39	Әзербайжан	472
15	АҚШ	549	40	Мальта	452
16	Литва	548	41	БАӘ	450
17	Италия	548	42	Бахрейн	446
18	Дания	548	43	Катар	442
19	Макао	546	44	Сауд Аравиясы	430
20	Нидерланды	545	45	Иран	428
21	Австралия	544	46	Оман	418
22	Чехия	543	47	Кувейт	393

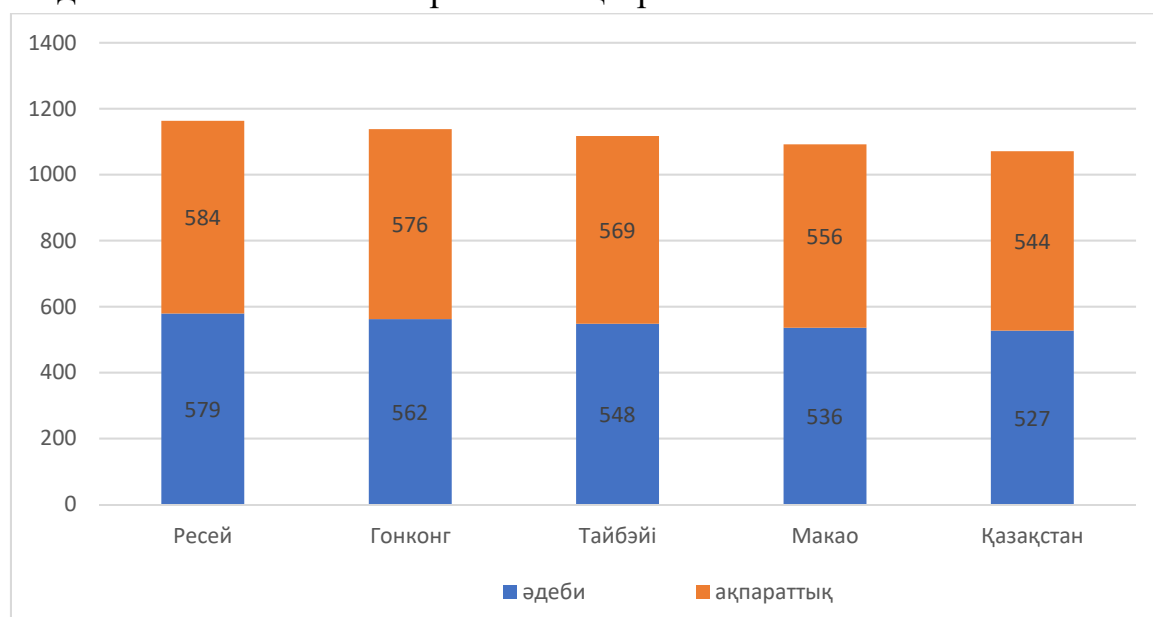
23	Словения	542	48	Марокко	358
24	Австрия	541	49	Египет	330
25	Канада	541	50	Оңтүстік Африка	319

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

PIRLS зерттеуінің нәтижелері мәтіннің екі түрі – әдеби және ақпараттық контекстте берілген. Бұл қатысушы елдерге әртүрлі форматтағы мәтіндермен жұмыс істеу кезінде мұғалімнің оқу-тәрбие процесіндегі қызметін жақсарту бойынша белгілі бір қорытындылар жасауға мүмкіндік береді. 2016 жылғы халықаралық тест 12 мәтіннен, яғни 6 әдеби және 6 ақпараттық мәтіннен тұрды. Білім алушы екі мәтіннен 1 әдеби және 1 ақпараттық тұратын сынақ кітапшасын алды: Әрбір мәтін 17-ден 20 сұраққа дейін, оның ішінде жабық типтегі (бір дұрыс жауапты таңдаумен) және ашық типтегі сұрақтармен (толық жауап) қамтылған. Тест тапсырмаларын орындауға небәрі 80 минут бөлінді, оның әрбір мәтініне 40 минут уақыт берілген.

Талдау көрсеткендей, елдерде мәтіннің екі түрімен жұмыс істегенде әртүрлі көрсеткіштер көрсетті. Қазақстандық білім алушылардың ақпараттық мәтінмен жұмыс жасаудағы орташа балы 544 баллды құрады, әдеби мәтінмен жұмыс жасау барысында 17 балл төмен, яғни 527 балл жинады. Әдеби және ақпараттық мәтіндер арасындағы ұқсас алшақтық Тайбэйде (21 балл), Макао мен БАӘ (20 балл), Бахрейн мен Катарда (16 балл), Гонконг пен Оманда (14 балл) байқалады. Бір қызығы, үлкен алшақтық дәл Араб және Азия мемлекеттерінде байқалады. Бұл үрдіс қатысушы елдердің 50 пайызында байқалады, бірақ олардың көпшілігінде айырмашылық шамалы: Ресейде – 5 балл, Сингапурда – 2 балл, Латвияда – 6 балл, Литвада – 4 балл.

125-сурет. Әдеби және ақпараттық мәтін тапсырмаларын орындау барысындағы жинаған балл айырмашылықтары.

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Азия және араб елдеріндегі әдеби және ақпараттық мәтіндер арасындағы мұндай үлкен алшақтыққа білім алушылардың әдебиетке деген қызығушылықтарының төмендігі мен ақпараттық ресурстарды шектен тыс пайдалануы себеп деп болжауға болады.

Заманауи балалар мектепте де, одан тыс жерде де әртүрлі электронды құрылғыларды көбірек пайдаланады: смартфондар, планшеттер. Көп жағдайда бұл құрылғылар ақпараттық мәтіндерге, ал сирек жағдайларда әдеби мәтіндерге қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Бір жағынан балалардың ақпаратты шығарып алуы, ақпараттық кеңістікте еркін шарлауы қуантады. Екінші жағынан, салыстырмалы талдау көрсеткендей, бұл алаңдатарлық, өйткені төртінші сынып білім алушылары әдеби мәтінге қатысты нашар нәтиже көрсетеді, бұл, әдетте, оқу сауаттылығын дамытудың маңызды негізі болып табылады. Сондықтан әдеби мәтінді оқытудың әдістемесі мен тәсілдерін күшейту қажет.

Жалпы республика бойынша жалпы орташа балға қатысты 16 елдің мектеп білім алушылары әдеби мәтінмен, ал 15 елдің білім алушылары ақпараттық мәтінмен жұмыс жасауда жоғары нәтиже көрсетіп отыр. Қазақстандық білім алушылары әдеби мәтінмен жұмыс жасауда республика бойынша жалпы көрсеткішпен салыстырғанда 9 ұпайға төмен, ақпараттық мәтінмен жұмыс істеуде 8 ұпайға жоғары нәтиже көрсетті.

Зерттеу нәтижелерін талдаудың бір бағыты – қыздар мен ұлдардың мәтінді түсіну нәтижелерін салыстыру. 2016 жылы 50 қатысушы елде жүргізілген зерттеуде қыздар әдеби мәтінде ұлдарға қарағанда жақсы нәтиже көрсетті. Елдегі орташа көрсеткіш қыздарда 522, ұлдарда 499 болды (23 балл айырмашылығы). Қазақстанда бұл айырмашылық қыздардың пайдасына 15 балл (тиісінше 535 және 520 балл) болды. Ақпараттық мәтінмен жұмыс істеу кезінде елдер бойынша көрсеткіштердегі алшақтық орта есеппен 16 баллды құрады (қыздар үшін 519 балл, ұлдар үшін 503 балл). Бұл саладағы қазақстандық ұлдар қыздардан 7 ұпайға (тиісінше 540 және 547 балл) артта қалды.

Бұрын айтылғандай, мәтіндерді оқу кезінде дағдылардың төрт тобы бағаланды. Халықаралық тест нәтижелерін беру кезінде осы төрт дағдылар тобы екі топқа біріктірілді:

1. Ақпаратты табу және қарапайым тікелей қорытындыларды тұжырымдау дағдыларының тобы (түсіндіру).

2. Автормен тікелей айтылмаған мәтін бөлшектерін біріктіру, мәтіннің жалпы идеясымен байланыстыра отырып, байланыс орнату және оларды түсіндіру дағдыларының тобы (қорытынды тұжырымдау).

Талдау нәтижелері қазақстандық төртінші сынып білім алушылардың ақпаратты табу және қорытынды тұжырымдау қабілетімен салыстырғанда мәтіндік хабарламаның егжей-тегжейлерін түсіндіру және біріктіру қабілетінің жақсы екенін көрсетті. Қазақстанның 4-сынып білім алушылардың мәтінді түсіндіру және кіріктіру бойынша орташа балы 542 балл, қорытындыны құрастыру бойынша – 529 балл болды. Оның үстіне, республика бойынша орташа көрсеткішке (536 балл) қатысты мектеп білім алушыларының нәтижелері

бірінші жағдайда 7 баллға жоғарылап, екіншісінде осыншама балл санына төмендеген.

Қатысушы 50 елдің арасындағы орташа ел көрсеткішімен салыстырғанда мәтінді интерпретациялау және қорытынды жасау бойынша айтарлықтай айырмашылық жоқ. 15 елдің білім алушылары мәтін бойынша қорытынды жасау тапсырмаларын орындау барысында, ал 14 елдің білім алушылары мәтіндерді түсіндіруде жақсы нәтиже көрсетті.

Дағдылардың екі тобы бойынша – қорытындыларды құрастыру және мәтінді түсіндіру – PIRLS-2016 зерттеуінің нәтижелері де өткен жылдардың (2001, 2006, 2011) көрсеткіштерімен салыстырылады. 2001 жылға қарағанда 2016 жылы 8 ел қорытынды жасауда да, мәтінді интерпретациялау да өз нәтижелерін жақсартты. Олардың қатарында Гонконг, Венгрия, Латвия, Норвегия, Ресей, Сингапур, Словакия және Словения бар. Ресей, Сингапур, Гонконг және Словения білім алушылары орташа баллдың максималды өсуіне қол жеткізді.

PIRLS-2016-да 2011 жылмен салыстырғанда екі дағдылар тобы аясында жоғары нәтижелерге қол жеткізген елдер саны артты. Олардың саны 17-ге жетті. Олардың қатарында Біріккен Араб Әмірліктері, Швеция, Испания, Словения, Катар, Оман, Норвегия, Литва, Италия, Ирландия, Венгрия, Болгария, Англия, Австрия, Австралия сияқты елдер бар. Осы елдердің бастауыш сынып білім алушылары 2011 жылы қорытынды құрастыру қабілеті бойынша тапсырмаларды орындау кезінде 7-ден 24 баллға дейін көрсеткіштерін жақсартты.

Мәтіннің жеке бөлшектерін интерпретациялау және біріктіру қажет болған мәтінмен жұмыс істей отырып, білім алушылар нәтижелердің 6-дан 33 ұпайға дейін өскенін көрсетті. Марокко білім алушылары екі облыста да ұпайлардың максималды өсімін (39 және 48 балл) көрсетті. Ресейлік білім алушылар үшін бұл өсім қорытынды жасауда 16 баллды, мәтінді түсіндіруде 11 баллды құраса, ал керісінше Бельгияда (-11 және -5), Данияда (-7 және -7), Францияда (-7 және -10), Иранда (-28 және -32), Португалияда (-11 және -16) төмендегенін көрсетеді.

Нәтижелерді жынысы бойынша салыстырмалы талдау барлық елдердегі қыздардың ұлдарға қарағанда ақпаратты табуда және қорытынды жасауда, сондай-ақ мәтін мазмұнын түсіндіруде, қорытындылауда және бағалауда жақсырақ екенін көрсетті. Елдер бойынша орта есеппен қыздар (орташа балл – 520) мен ұлдардың (орташа балл – 502) нәтижелеріндегі алшақтық қорытындыларды құрастыруда 18 баллды және мәтінді түсіндіруде 20 баллды қыздардың пайдасына құрады (520 және 500 ұпай). Қазақстанда қорытынды құрастыру қабілетінің орташа көрсеткіші қыздарда 534 балл, ал ұлдарда 525 балл (айырмашылық - 9 балл), мәтінді түсіндіру және жалпылау бойынша қазақстандық ұлдар қыздарға қарағанда 11 ұпайға төмен нәтиже көрсетті (тиісінше 537 және 548 ұпай).

Қазақстан PIRLS-2016 өтетін аймағын таңдау

PIRLS-2016 байқауында Қазақстан атынан барлық 14 облыс пен Астана мен Алматы қалаларының төртінші сынып білім алушылары қатысты. Ең көп

балалар Оңтүстік Қазақстан және Алматы облыстарынан қатысты. Айтарлықтай бөлігін (60 пайызын) қазақ тілінде оқытатын білім алушылар құрады

Айта кету керек, Қазақстандағы іріктеу, көптеген қатысушы елдердегі сияқты, облыстар және қалалар деңгейінде репрезентативті емес. Әдетте, мұндай зерттеулерде қатысушы елдердің көрсеткіштерін салыстыра алу үшін ел деңгейінде репрезентативтілік қамтамасыз етіледі. Қазақстанның тағы бір ерекшелігі, Ресей мен басқа да көптеген елдерге қарағанда, халықаралық тестілеуді екі тілде: қазақ және орыс тілдерінде өткізу.

53-кесте. Қатысушылар туралы ақпарат.

Аймақ	Барлық қатысқан білім алушы	Оқыту тілі		Саны	
		қазақ	орыс	қыз	ұл
Ақмола облысы	294	180	114	143	151
Ақтөбе облысы	434	265	169	214	220
Алматы облысы	621	370	251	299	322
Алматы қаласы	265	128	137	138	127
Астана қаласы	432	253	179	218	214
Атырау облысы	168	112	56	75	93
Шығыс Қазақстан облысы	291	178	113	126	165
Жамбыл облысы	215	116	99	108	107
Батыс Қазақстан облысы	144	73	71	67	77
Қарағанды облысы	353	185	168	170	183
Қостанай облысы	177	73	104	87	90
Қызылорда облысы	146	93	53	1	65
Маңғыстау облысы	138	81	57	68	70
Павлодар облысы	163	100	63	83	80
Солтүстік Қазақстан облысы	65	11	54	28	37
Оңтүстік Қазақстан облысы	1019	765	254	493	526
ҚР	4925	2983	1942	2398	2527

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

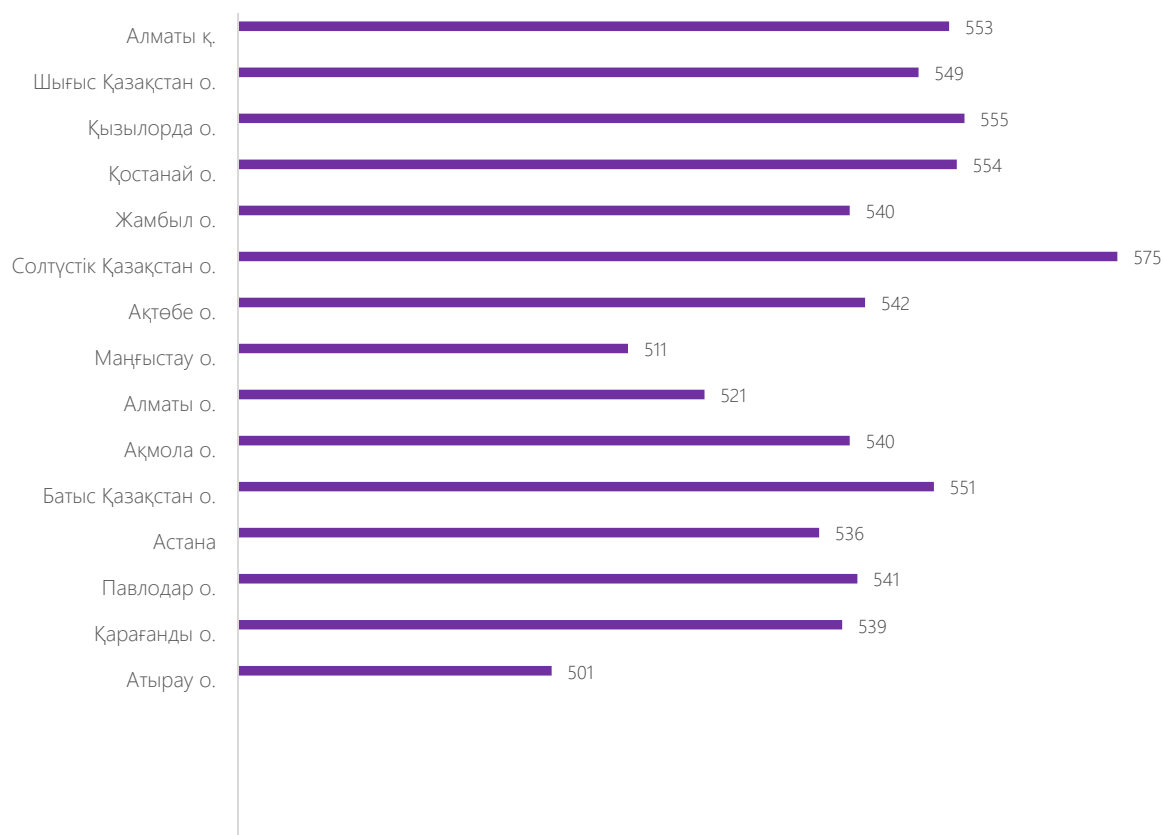
Қазақстан облыстарының нәтижелері

Қазақстан облыстарының нәтижелерін талдау барлық 14 облыс пен Астана мен Алматы қалаларының білім алушылары орташа PIRLS мәнінен (500 балл) жоғары нәтиже көрсеткенін көрсетті. Ең жақсы нәтижені Солтүстік Қазақстан облысының білім алушылары (575 балл) көрсетті. Бұл қазақстандық орташа көрсеткішінен 39 баллдан жоғары. Мұндай жоғары көрсеткіштер зерттеу үлгісіне байланысты болуы мүмкін. Басқа өңірлермен салыстырғанда, Солтүстік Қазақстан облысынан қатысқан білім алушылар саны аз, бар жоғы 4-сыныптың 65 білім алушысы ғана қатысты. Мысалы, Оңтүстік Қазақстан облысымен салыстырғанда Солтүстік Қазақстан облысында қатысушылар саны 16 есе аз. Қатысушылардың мұндай таңдауы аймақтардың қорытынды көрсеткіштеріне айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Сонымен қатар, Солтүстік Қазақстан облысының

іріктеуінде орыс тілінде оқытатын білім алушылар басым болды, олар қазақ тілінде оқитын білім алушыларға қарағанда республика бойынша орта есеппен жоғары нәтиже көрсетті. Дегенмен, Солтүстік Қазақстан облысының жоғары көрсеткіші де білім алушылардың сауатты оқу дағдысының жемісі екенін ескерген жөн.

Өңірлер арасында ең төменгі көрсеткішті Атырау облысы (501 балл) көрсетіп отыр. Қызылорда, Қостанай, Батыс Қазақстан, Шығыс Қазақстан облыстары мен Алматы қаласындағы білім алушылардың орташа баллы бір баллдан алты баллға дейінгі аралықты құрайды.

126-сурет. Аймақтар бойынша орташа балл саны

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

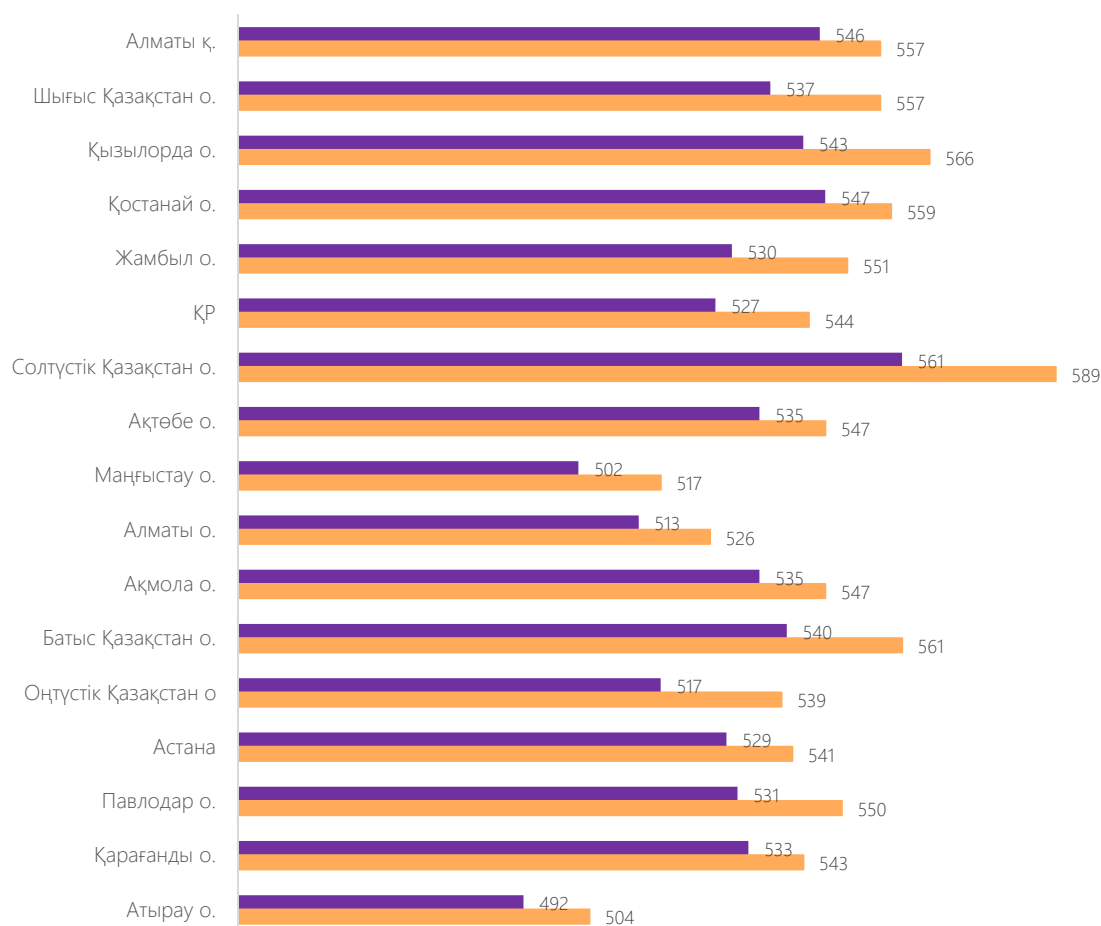
Сондай-ақ халықаралық деректер базасы әдеби-ақпараттық мәтіндер контекстінде аймақтар бойынша білім алушылардың орташа баллын анықтауға мүмкіндік берді. Еске салайық, қазақстандық білім алушылар әдеби мәтіндерге қарағанда ақпараттық мәтіндерді жақсы меңгерген. Ақпараттық мәтін бойынша орташа балл – 544, әдеби мәтін бойынша – 517.

Облыстық деңгейде білім алушылар ақпараттық мәтінмен жұмыс жасауда да жоғары нәтиже көрсетуде. Сонымен қатар, 6 облыста (Жамбыл, Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Батыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан) білім алушыларының нәтижелері әдеби мәтінді орындаудан 20 баллға жоғары, қалғандары 10-нан 19 баллға дейін жоғары болды. Солтүстік Қазақстан облысының білім алушылары әдеби-ақпараттық мәтін тапсырмаларын орындауда үлкен айырмашылық көрсетті (28 балл). Мәтіннің екі түрінің де

тапсырмалары бойынша Ақмола және Ақтөбе облыстары бірдей нәтиже көрсетті. Шығыс Қазақстан және Ақмола облыстарының білім алушылары әдеби мәтін бойынша тапсырмаларды орындауда тестілеу пәндерінде шамалы айырмашылықпен (тиісінше 294 және 291 адам) орындаудағы көрсеткіштері шамамен бірдей болды.

Қатысушылар саны бірдей (тиісінше 434 және 432 адам) мәтіндердің екі түрі бойынша Ақтөбе облысы мен Астана қаласының білім алушылары арасында 6 ұпай айырмашылық бар. Сонымен қатар, Астанадағы білім алушылардың үлгерімі әдеби және ақпараттық мәтіндер бойынша республика бойынша орташа нәтижемен салыстыруға болады. Атырау облысында республикалық орташа көрсеткішпен салыстырғанда білім алушылардың әдеби (35 ұпай айырмашылығы) және ақпараттық мәтіндер (40 ұпай айырмашылығы) сұрақтарына жауап беруінің ең төмен нәтижелері байқалады.

127-сурет. Әдеби және ақпараттық мәтін бойынша балл сандары

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Мәтіннің күрделілік деңгейі бойынша Қазақстан аймақтарының нәтижелері

Халықаралық PIRLS зерттеуінің маңызды аспектілерінің бірі білім алушылардың нәтижелерін мәтіннің күрделілік деңгейлері бойынша бөлу –

төмен, орташа, жоғары және ең жоғары. Сонымен қатар, тіпті төменгі деңгейге де жетпеген қатысушылардың пайызы және қиын деңгейдегі тапсырмаларды орындаған білім алушылардың саны өте аз. Осылайша, Атырау және Маңғыстау облыстарында білім алушылардың 4 пайызы төменгі деңгейдегі тапсырмаларды орындай алмаған.

54-кесте. Аймақтар бойынша күрделілік деңгейі бойынша тапсырмалардың орындалу пайызы

Аймақ	Орындай алмағандар	Төменгі деңгей	Орташа деңгей	Жоғары деңгей	Ең жоғарғы деңгей
Ақмола облысы	2%	13%	40%	37%	8%
Ақтөбе облысы	2%	12%	40%	36%	10%
Алматы облысы	2%	20%	46%	28%	4%
Алматы қаласы	1%	10%	36%	40%	13%
Астана қаласы	2%	16%	40%	33%	9%
Атырау облысы	4%	27%	53%		16%
Шығыс Қазақстан облысы	1%	10%	40%	41%	8%
Жамбыл облысы	1%	9%	48%	36%	6%
Батыс Қазақстан облысы		9%	40%	41%	10%
Қарағанды облысы	2%	16%	38%	34%	10%
Қостанай облысы	1%	10%	34%	44%	11%
Қызылорда облысы		7%	39%	43%	11%
Маңғыстау облысы	4%	20%	49%	26%	1%
Павлодар облысы	1%	11%	45%	36%	7%
Солтүстік Қазақстан облысы	2%	26%	54%	18%	
Оңтүстік Қазақстан облысы	3%	16%	43%	33%	5%
ҚР	2%	14%	42%	35%	7%

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

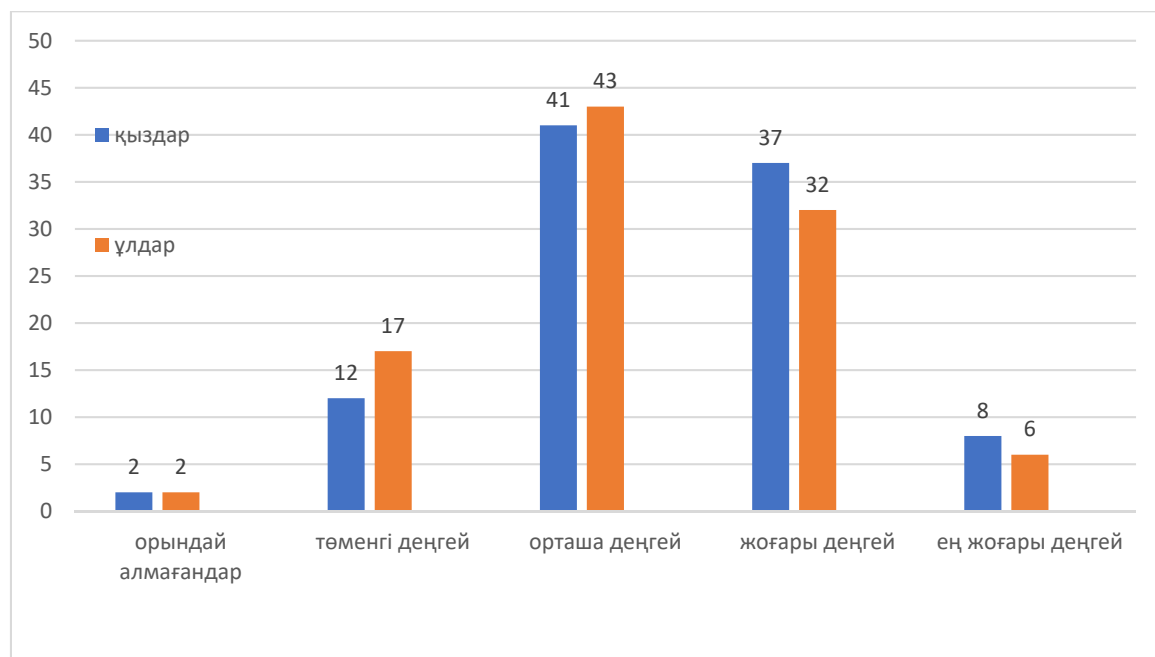
Тек үш облыста: Қызылорда, Солтүстік Қазақстан және Батыс Қазақстанда – төртінші сынып білім алушылардың барлығы 100% халықаралық тестілеудің барлық деңгейін аяқтады. Оның үстіне тек Солтүстік Қазақстан облысында (18 пайыз) және Алматыда (13 пайыз) ең жоғары деңгейге жеткен білім алушылардың ең жоғары пайызы тіркелді. Республиканың басқа аймақтарында жоғары деңгейдегі тестілеуден өткен мектеп білім алушыларының үлесі 1%-дан 10%-ға дейін болды.

Екі облыста, Қызылорда мен Батыс Қазақстанда бір деңгейге жеткен білім алушылар санында шамалы айырмашылық бар. Ақмола және Шығыс Қазақстан

облыстарында барлық төрт деңгей бойынша тапсырмаларды орындаған төртінші сынып білім алушылардың үлесі бірдей дерлік.

Қазақстан бойынша гендерлік салыстыруда күрделілік деңгейіне жетудегі айырмашылық шамалы. Төменгі және орташа деңгейдегі тапсырмаларды орындауда ұлдар қыздарға қарағанда жақсы, ал ең жоғары және жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындау барысында қыздар жақсы нәтижеге жетті.

128-сурет. Гендерлік аспектіде күрделілік деңгейі бойынша тапсырмаларды орындау пайызы

Қазақстан аймақтарының көрсеткіштері көрсетілген тапсырмалар мысалдары

Қазақстандағы білім алушылардың халықаралық салыстырудағы нәтижелерімен тапсырмалар мысалдары келтірілді. Енді аймақтық салыстыруда көрсеткіштері бар тапсырмаларға мысалдар келтірейік. Берілген тапсырмалар мысалдарына кітапшаларында осы мәтіндер болған жекелеген білім алушылар ғана жауап бергенін ескереміз. Мысалы, «Майра және қызыл тауық», «Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты» мәтіндері кітапшаларына енді. Ал басқа мәтіндер барлық басқа кітапшалар арасында таратылды. Барлығы 16 кітапша болды. Сонымен, «Майра мен қызыл тауық» мәтінінің бір сұрағы мынадай мазмұнға ие

129-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

2. Автор қызыл тауықтың қандай екенін қалай көрсетеді?

А қызыл тауықтың қандай болатынын сипаттайды

В қызыл тауықтың сүйікті тағамын сипаттайды

С қызыл тауықтың тұратын жерін сипаттайды

D қызыл тауықтың мінез-құлқын сипаттайды

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Тапсырма көркем мәтіннің күрделілігінің орташа деңгейінің жабық түрдегі сұрағы болып табылады. Білім алушылар дұрыс деп санаған нұсқалардың бірін белгілеу керек болды. Мұндай тапсырма қазақстандық білім алушыларға аса қиындық тудырмады. Білім алушылардың көпшілігі тапсырманы сәтті орындады.

Бұл сұраққа қатысушылардың барлығы дұрыс жауапты таңдаған жалғыз облыс – Қызылорда облысы. Осы аудандағы 24 адамның барлығы (100%) бұл сұраққа дұрыс жауап берді. Алты облыс, Ақмола, Алматы, Атырау, Жамбыл, Шығыс Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан республика бойынша орташадан төмен көрсеткіш көрсетті (80%). Бұл сұраққа дұрыс жауап берген Астана қаласының білім алушыларының үлесі Қазақстан бойынша орташа көрсеткішпен тең болды.

55-кесте. Көркем мәтіннің күрделілігінің орташа деңгейінің жабық түрдегі сұрағына білім алушылардың жауабы

Аймақ	Жауап берген білім алушылар саны	Дұрыс жауап берген білім алушылар пайызы
Ақмола облысы	51	79
Ақтөбе облысы	74	81
Алматы облысы	98	76
Алматы қаласы	42	84
Астана қаласы	73	80
Атырау облысы	30	79
Шығыс Қазақстан облысы	47	76
Жамбыл облысы	35	68
Батыс Қазақстан облысы	25	84
Қарағанды облысы	56	89
Қостанай облысы	29	90
Қызылорда облысы	24	100
Маңғыстау облысы	22	97
Павлодар облысы	28	83
Солтүстік Қазақстан облысы	12	91
Оңтүстік Қазақстан облысы	170	75
ҚР	816	80

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Келесі тапсырмада ашық түрдегі сұрақ бойынша нәтижелер PIRLS-2016 халықаралық деректер базасынан параметрлер бойынша пайызбен алынды:

- 1) қате жауап берген білім алушылардың пайызы;
- 2) ішінара дұрыс жауап берген білім алушылардың пайызы;
- 3) толық дұрыс жауап берген білім алушылардың пайызы.

Өзінің күрделілігі бойынша тапсырма ең жоғары деңгейге жатады. Сұраққа жауап беру үшін білім алушыларға мәтіннің әртүрлі бөліктерінің күрделі ақпаратын танып, негіздеу керек болды.

130-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

7. Тасбақа балапаны сауытының түсі оларды жыртқыштардан қорғайды.

1. Балапанды құстардан қалай қорғайтынына мысал келтір.

Жауап:

- Қабықтың қараңғы төбесі суға ұқсайды.
- Жоғарыдан ол суға қосылады

2. Балапанды акуладан қалай қорғайтынына мысал келтір

Жауап:

- Ақ түс күн сәулесіне ұқсайды.
- Күн сәулесінде акулалар оны көре алмайды

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Аймақтар бойынша алып қарасақ, Алматы және Ақтөбе облысының білім алушылары жоғары нәтиже көрсетті. Бұл сұраққа жауап берген мектеп білім алушыларының жартысынан көбі (57%) толық дұрыс жауап берді. Керісінше, Атырау облысында қатысушылардың 57 пайызы сол сұраққа қате жауап берген.

Білім алушылардың саны бірдей дерлік (тиісінше 28 және 27 адам) Қостанай облысы білім алушыларының көрсеткіштері Павлодар облысының төртінші сынып білім алушыларының нәтижелерімен салыстырғанда жоғары болды. Республиканың барлық аймақтарында дерлік бұл тапсырманы орындай алмаған білім алушылардың едәуір бөлігі бар екенін байқаймыз.

Олай болса, бастауыш сынып мұғалімдері осы сияқты тапсырмаларға көбірек уақыт бөліп, оқу үрдісінде оларды сабақтарында жаттықтырулары қажет. Бұл Қазақстан мектептеріндегі білім алушыларының көпшілігіне қиындық тудыратын егжей-тегжейлі жауапты ұсыну. Мұны TIMSS және PISA сияқты басқа да халықаралық зерттеулер растайды.

56-кесте. Аймақтар бойынша тапсырманың орындалу пайызы

Аймақ	Дұрыс емес	Жартылай дұрыс	Дұрыс
Ақмола облысы (52 б.а.)	29	20	51
Ақтөбе облысы (72 б.а.)	19	24	57
Алматы облысы (94 б.а.)	31	18	51
Алматы қаласы (136 б.а.)	32	11	57
Астана қаласы (70 б.а.)	30	16	54
Атырау облысы (30 б.а.)	57	25	18
Шығыс Қазақстан облысы (47 б.а.)	26	21	53
Жамбыл облысы(34 б.а.)	41	23	36
Батыс Қазақстан облысы (25 б.а.)	21	30	49
Қарағанды облысы (52 б.а.)	24	29	47
Қостанай облысы (28 б.а.)	17	31	52
Қызылорда облысы (24 б.а.)	23	33	44
Маңғыстау облысы (21 б.а.)	29	32	39
Павлодар облысы (27 б.а.)	37	32	31
Солтүстік Қазақстан облысы (12 б.а.)	27	27	46
Оңтүстік Қазақстан облысы (164 б.а.)	26	20	54
ҚР (794 б.а.)	29	22	49

Төменде PIRLS-2016 қазақстандық қатысушылары ұсынған әртүрлі мәтіндерден екі сұрақ және оларды аймақтық салыстыруда жүзеге асыру нәтижелері берілген.

131-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

11. Мақалада теңіз тасбақаларының мөлшері және олардың өмірдің әр кезеңінде коректенуі туралы қандай ақпарат берілген? Төмендегі кестені толтырыңыз.		
Өмір кезеңі	Мөлшері	Қорегі
Жұмыртқа		Жұмыртқаның өз қорегі бар
Ұрпағы		
Жастық шағы	Тамақ ішетін тәрелкедей	
Есейген шағы		Балдырлар мен теңіз шөптері

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

132-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

<p>13. Майраның қандай адам екенін оның әрекетінен білдің. Майраны сипаттап, оқиғадан осыны көрсететін екі мысал келтір.</p> <p>Жауап: 1. Тауыққа ашулы. Ол тауықтың не қажет соны істегенін қалайды.</p> <p>2. Майра қызыл тауық бұзық болған кезде берілмей, тауықты торға түсіру үшін әртүрлі әдістерді қолдана береді..</p>
--

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Аймақтардың қатысушылардың екі түрлі мәтіннің тапсырмаларын орындау нәтижелері әдеби мәтін мәселелеріне ерекше назар аударуды қажет ететінін көрсетеді. Бұл сұраққа толық дұрыс жауап берген білім алушылардың пайызы қате жауап бергендерге қарағанда 2,5 есе аз. Сонымен қатар ақпараттық мәтіннің сұрағына толық дұрыс жауап берген және қате жауап берген қатысушылардың үлесі әр түрлі.

57-кесте. Аймақтардың қатысушылардың екі түрлі мәтіннің тапсырмаларын орындау нәтижелері

Аймақ	«Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты» мәтіні бойынша қойылған сұрақ			«Майра және қызыл тауық» мәтіні бойынша қойылған сұрақ		
	саны	Дұрыс емес жауап пайызы	Дұрыс жауап пайызы	саны	Дұрыс емес жауап пайызы	Дұрыс жауап пайызы
Ақмола облысы	51	23	36	49	23	9
Ақтөбе облысы	70	27	31	68	23	12
Алматы облысы	91	26	12	92	29	10
Алматы қаласы	40	30	20	40	29	17
Астана қаласы	70	24	37	69	29	7
Атырау облысы	29	62	12	30	59	8
Шығыс Қазақстан облысы	47	28	34	47	38	6
Жамбыл облысы	35	26	35	33	53	9
Батыс Қазақстан облысы	23	41	23	24	24	20
Қарағанды облысы	51	32	32	52	28	9
Қостанай облысы	27	23	48	27	20	21
Қызылорда облысы	24	21	34	24	32	7
Маңғыстау облысы	19	19	32	20	25	7
Павлодар облысы	25	29	33	23	2	15
Солтүстік Қазақстан облысы	12	12	42	11	28	33
Оңтүстік Қазақстан облысы	157	20	35	149	30	15
ҚР	771	27	30	758	30	12

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Қазақстан аймақтарының оқыту тілі бойынша нәтижелері

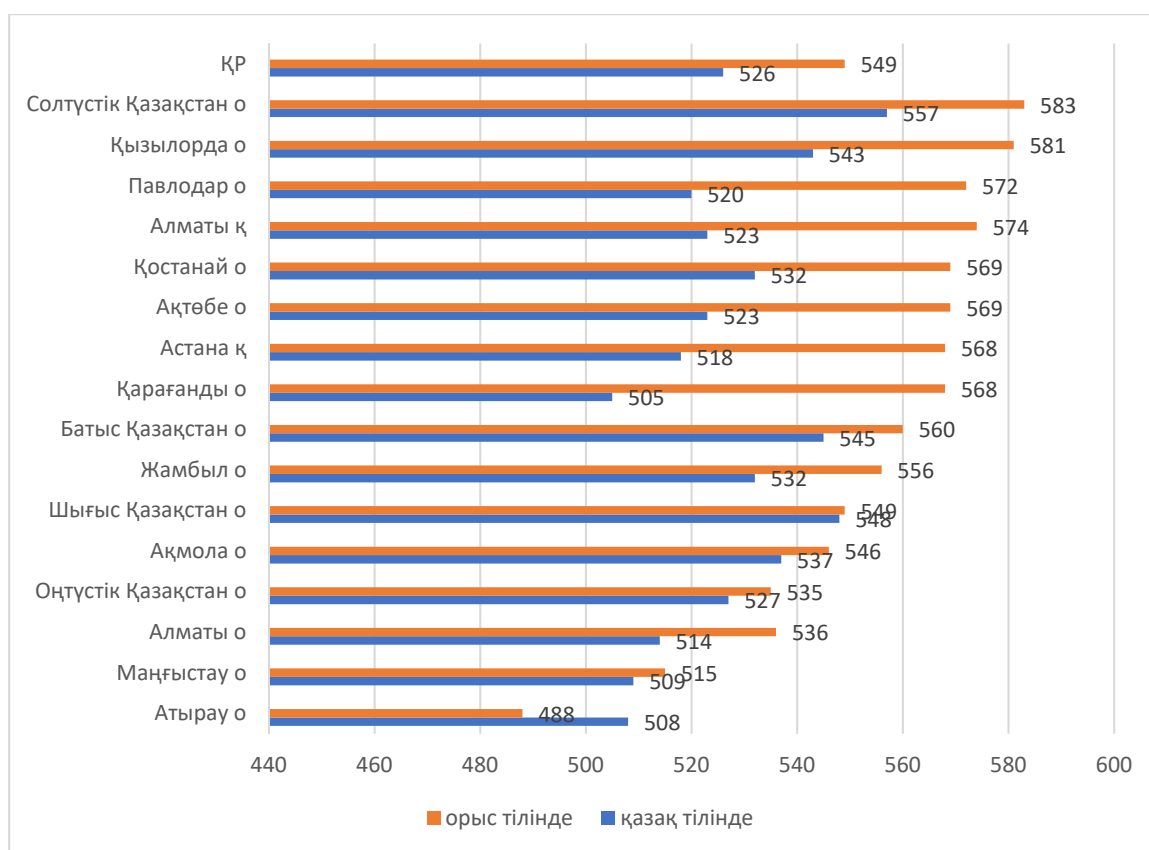
PIRLS-2016 байқауына қазақша оқитын 2983 және орыс тілінде оқитын 1942 білім алушы қатысты. Қазақ тілінен оқитын 4-сынып білім алушылары

орыс тілінде оқитын құрбыларымен салыстырғанда төмен нәтиже көрсетті. Республика бойынша қазақ тілінде оқитын білім алушылардың орташа көрсеткіші 526 баллды, орыс тілінде 556 баллды құрады.

Аймақтық салыстыру үшін қазақ орыс тілінде оқитын қатысушылардың балл сандарындағы ең үлкен алшақтық Қарағанды облысында. Астана және Алматы қалаларындағы қазақ тілінде оқитын білім алушылар орыс тілінде оқитын құрдастарынан сәйкесінше 50 және 51 баллға қалып отыр.

Орыс тілінде білім алушылар пайдасына 1 баллдық айырмашылықты Шығыс Қазақстан облысы көрсетіп отыр. Орыс тілінде білім алатындармен (408) салыстырғанда қазақ тілінде білім алатын білім алушылардың (508 балл) көрсеткіші жоғары болған жалғыз облыс – Атырау облысы. Сондай-ақ, Атырау облысында орыс тілінде оқитын білім алушылардың көрсеткіші республика бойынша ең төмен және өз қатарластарынан нашар, мысалы, Қызылорда облысынан (93 балл). Республиканың барлық аймақтары арасында екі тілде оқыту контекстінде жетекші орынды Солтүстік Қазақстан облысы алады.

133-сурет. Оқыту тілі бойынша нәтижелердің аймақтық айырмашылығы

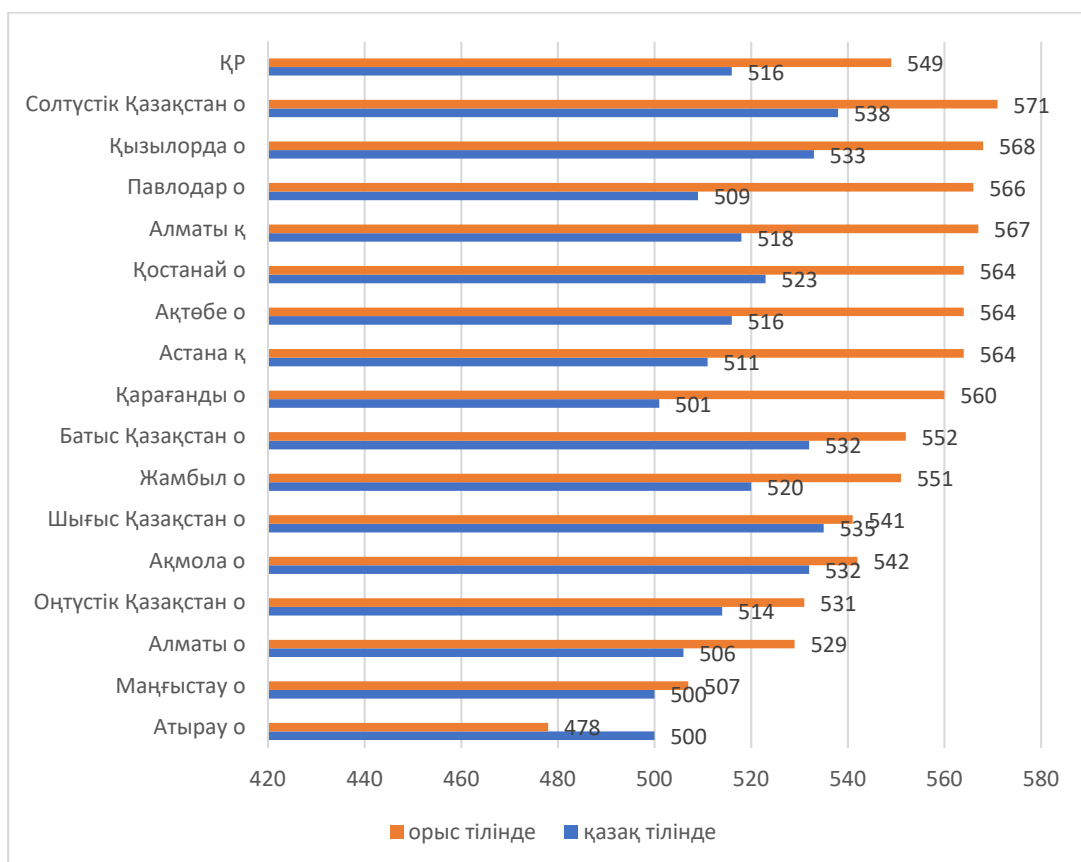

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сонымен қатар, PIRLS-2016 нәтижелерін өңдеу аймақтық салыстыруда оқу тілі бойынша көркем және ақпараттық мәтіндердің тапсырмаларын орындаудағы айырмашылықты көрсетті. Көркем мәтін бойынша орыс тілінде оқытатын білім алушылардың пайдасына ұпайлар бойынша айтарлықтай

айырмашылық Қарағанды (59), Павлодар (57), Астана (53), Алматы (51) және Ақтөбе облыстарында (48) тіркелді. Шығыс Қазақстан және Маңғыстау облыстарында мәтіннің осы түріне арналған нұсқаулық. Төртінші сынып білім алушыларының орташа баллы орыс тілінде де, қазақ тілінде де оқытатын Солтүстік Қазақстан облысы мәтіннің екі түрінің де тапсырмаларын орындауда максимум болып табылады. Орыс тілінде оқытатын қатысушылар саны тең (53 адам) Қызылорда және Солтүстік Қазақстан облыстарында 3 ұпай ғана айырмашылығы бар. Дәл осындай нәтижені Алматы, Ақтөбе және Оңтүстік Қазақстан облыстарындағы қазақ тілінде оқытатын білім алушылар да көрсетті. Дәл осындай жағдай Қостанай, Павлодар, Ақтөбе облыстарында және Астана қаласында орыс тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының көрсеткіштері бойынша сәйкесінше 104, 63, 169 және 179 адам. Атырау облысында қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың саны (112 адам) орыс тілімен (56 адам) салыстырғанда екі есе жоғары, орыс тілінде оқытын мектеп білім алушыларының көрсеткіші 22 балға төмен. Батыс Қазақстан облысында тең дерлік қатынаста қазақ тілінде оқытатын білім алушылар (73 адам) орыс тілінде оқытын сыныптастарынан (71 адам) 20 ұпайға артта қалды.

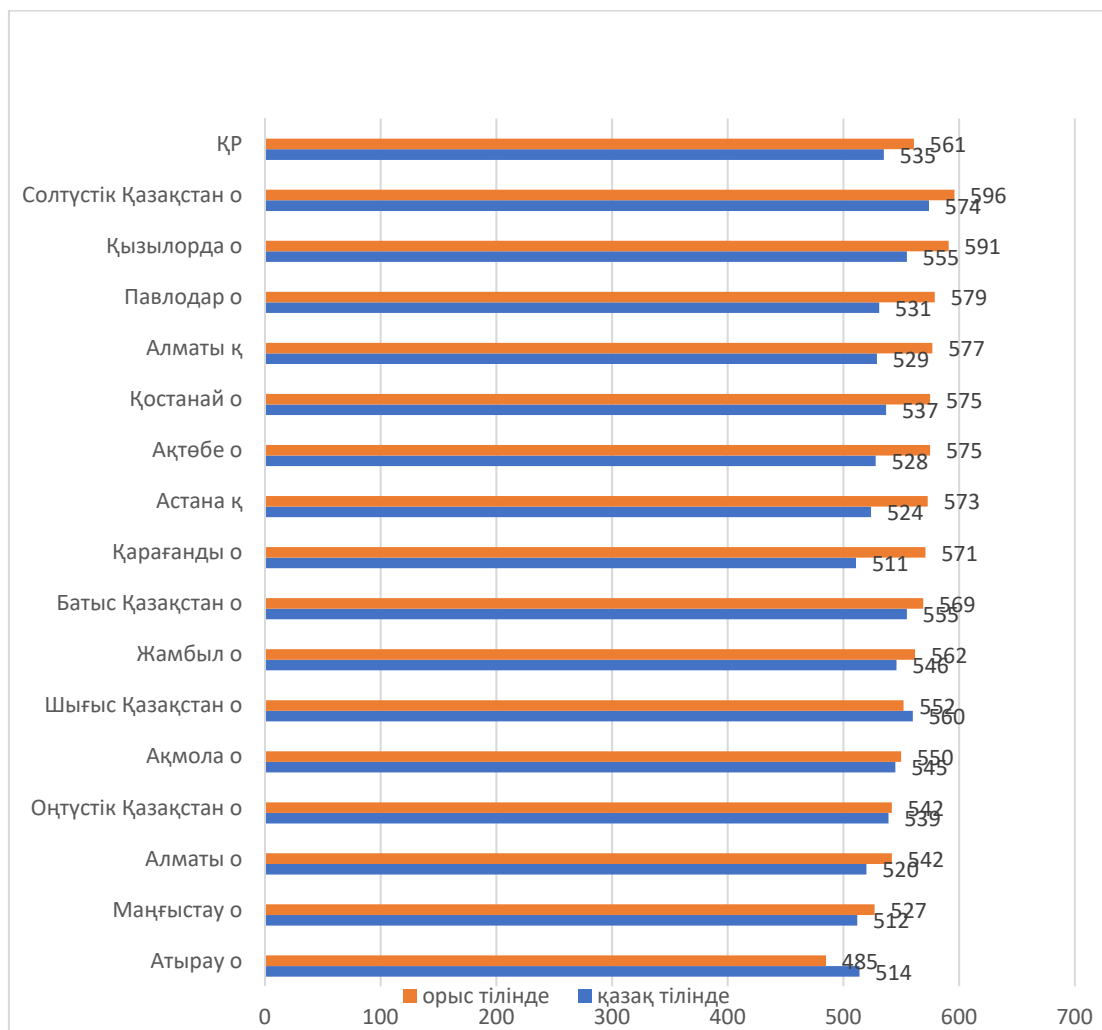
134- сурет. Оқыту тілі бойынша әдеби мәтін бойынша нәтижелердің аймақтық айырмашылығы

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Ақпараттық мәтіннің сұрақтарына жауап бергенде Ақтөбе, Павлодар облыстары, Алматы және Астана қалаларының орыс тілінде оқитын мектеп білім алушылары қазақ тілінде білім алатын білім алушыларға қарағанда 47-49 баллға озып тұр. Қазақ және орыс тілдерінде оқытатын білім алушылардың нәтижелері бойынша ең үлкен айырмашылық (60 балл) Қарағанды облысында тіркелді. Бұл ретте Шығыс Қазақстан және Атырау облыстарындағы орыс тілінде оқитын 4-сынып білім алушылары қазақ тілінде оқитын сыныптастарынан сәйкесінше (-8) және (-29) баллға төмен нәтиже көрсетті. Қазақ тілінде оқитын қатысушылардың тең санымен (әрқайсысы 73 адам) Батыс Қазақстан облысының білім алушылары Қостанай облысының білім алушыларынан 18 баллға жоғары нәтиже көрсетіп, алда болды. Орыс тілінде оқитын 4-сынып білім алушыларының нәтижелерінде айтарлықтай айырмашылық (64 балл) бар, Қызылорда және Маңғыстау облыстарында білім алушыларының саны бірдей – сәйкесінше 53 және 57 адам. Солтүстік Қазақстан облысының білім алушылар Қазақстан бойынша ең жоғары нәтиже көрсетті.

135-сурет. Оқыту тілі бойынша ақпараттық мәтін бойынша нәтижелердің аймақтық айырмашылығы

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сондай-ақ халықаралық деректер базасын талдау гендерлік көрсеткіштер бойынша аймақтық салыстыруда нәтижелерді анықтауға мүмкіндік берді. Жалпы, Қазақстанда, сондай-ақ қатысушы елдер бойынша орташа есеппен қыздар ұлдарға қарағанда жақсы нәтиже көрсетті. Республика аймақтары контекстінде Ақмола облысында қыздардың пайдасына 22 баллдық алшақтық байқалады. Ақтөбе, Қызылорда және Батыс Қазақстан облыстарының білім алушыларының қорытындысы бойынша 1-2 балл айырмашылығы бар. Басқа аймақтарда бұл айырмашылық 6-дан 15 баллға дейін қыздардың пайдасына болды. Тек Солтүстік Қазақстан облысының ұлдары ғана 12 балл жоғары нәтиже көрсетіп, қатарластарынан озып шықты.

Маңғыстау (68 адам) және Батыс Қазақстан (67 адам) облыстарында қатысушылардың саны бірдей болса, екінші өңірде қыздардың көрсеткіші 38 баллға жоғары болса, дәл осындай нәтижені Қарағанды мен Павлодарда қыздары да көрсете алды.

58-кесте. Гендерлік көрсеткіштер бойынша аймақтық салыстыруда нәтижелер

Аймақ	қыздар		ұлдар	
	саны	орташа балл	саны	орташа балл
Ақмола облысы	143	552	151	530
Ақтөбе облысы	214	532	220	531
Алматы облысы	299	526	322	516
Алматы қаласы	138	557	127	548
Астана қаласы	218	543	214	528
Атырау облысы	75	494	93	506
Шығыс Қазақстан облысы	126	555	165	544
Жамбыл облысы	108	544	107	536
Батыс Қазақстан облысы	67	552	77	550
Қарағанды облысы	170	544	183	535
Қостанай облысы	87	560	90	547
Қызылорда облысы	81	555	65	554
Маңғыстау облысы	68	514	70	508
Павлодар облысы	83	544	80	537
Солтүстік Қазақстан облысы	28	568	37	580
Оңтүстік Қазақстан облысы	493	534	526	523
ҚР	2398	542	2527	531

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Осылайша, өңірлер бойынша PIRLS-2016 нәтижелерін салыстырмалы талдау қазақстандық білім алушылардың белгілі бір жетістіктерін көрсетіп, олардың кездескен қиындықтарын анықтады. Жалпы Солтүстік Қазақстан, Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Қостанай, Батыс Қазақстан облыстары мен Алматы қалаларының 4-сынып білім алушыларды бағалаудың әртүрлі аспектілері бойынша жақсы нәтижелерге қол жеткізді.

Халықаралық тестілеу кезіндегі басты мәселе – Қазақстандағы мектеп білім алушыларының өз ойларын жеткізуде қиналатындығы. Олар мәтіннен қажетті ақпаратты таба алады, бірақ егжей-тегжейлі жауапты қажет ететін белгілі бір мәселе бойынша өз ойларын жазбаша түрде, өте қысқа түрде жеткізе алады. Керісінше, олар әдеби және ақпараттық мәтіндерде жауап таңдау тапсырмаларын оңай шешеді.

Бұл ретте қатысушылардың аз ғана бөлігі жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындайды. Қазақ және орыс тілдерінде оқитын мектеп білім алушыларының көрсеткіштері арасында, сондай-ақ гендерлік аспектіде айырмашылықтар анықталды. Барлық аймақтарда әдеби-ақпараттық мәтіндермен жұмыс жасауда білім алушылардың нәтижелерінде алшақтық бар. Зерттеу нәтижелері оқу бағдарламаларын, оқулықтарын әзірлеушілер үшін, әсіресе бастауыш сынып мұғалімдері үшін құнды ақпарат болып табылады, оларды оқу процесінде пайдалану кіші жастағы білім алушылардың оқу сауаттылығын қалыптастырудың әдістемесін жетілдіруге көмектеседі.

Оқудың табыстылығын анықтайтын факторларға қысқаша шолу

✓ PIRLS-2016 білім берудің табыстылығын анықтайтын факторлар сауалнама негізінде анықталып, отбасының тәрбиелік ресурстары, мектептің тәрбиелік ресурстары, білім алушылардың кітап оқуға деген көзқарасы болып үш топқа бөлінеді.

✓ Қазақстандық білім алушылардың үлгеріміндегі алшақтық отбасы ресурстарының деңгейіне байланысты PIRLS-2016 қатысушы елдер бойынша орташа көрсеткіштен үш есе аз.

✓ Үйде 100-ден астам кітаптың болуы қазақ балаларының оқу сауаттылығын айтарлықтай жақсартты (+57 балл үй кітапханасында 25 кітаптан аз болса).

✓ Қазақстан Республикасы ата-аналарының кітап оқуға деген оң көзқарасы балалардың оқудағы жетістіктерін айтарлықтай арттырады, бірақ мұндай ата-аналардың үлесі 26 пайыз халықаралық көрсеткіштен 32 пайызға төмен.

✓ Қазақстандағы білім алушылардың 74 пайызы мектепке дейінгі ұйымға бір жыл және одан да көп уақыт барған, бұл белгілі бір дәрежеде олардың PIRLS-2016 нәтижелеріне оң әсер етті.

✓ Балалардың кітап оқу дағдыларын ерте дамытуда белсенділік танытқан ата-аналардың үлесі бойынша Қазақстан екінші орында.

✓ PIRLS жетекші елдерінен айырмашылығы, Қазақстан Республикасындағы білім алушылардың оқу дағдыларына мектептің кітапхана қорының көлемі іс жүзінде әсер етпейді.

✓ Қазақстан Республикасындағы басқа елдердегі сияқты, сабаққа бармау балалардың оқу қабілетіне өте жағымсыз әсер етеді.

✓ Қазақстан Республикасындағы 4-сыныптағы жылдық оқу жүктемесі PIRLS-2016 қатысушы елдердегі орташа көрсеткіштен төмен.

✓ Республика білім алушыларының көпшілігі, яғни 71 пайызы оқуды өте жақсы көретінін атап өтті, бұл балалардың осы санатындағы нәтижелерінде айқын көрініс тапты.

Білім алушылардың оқу жетістіктеріне әртүрлі контекстік факторлар әсер ететіні белгілі. Мұндай факторлардың ықпалын білу институционалдық және жүйелік деңгейде басқару шешімдерін қабылдау үшін негіз бола алады. PIRLS өмір сүруінің 15 жылдық кезеңінде факторлық талдау көптеген басқару шешімдерін қабылдаудың өзіндік нұсқаулығына айналды. Соның бір мысалы – Гонконг тәжірибесі. PIRLS бірінші циклдерінің нәтижелері бойынша Гонконг үкіметі сыныптық кітапханалар мен бір орталық мектеп кітапханасын құруға қосымша қаржы бөлді.

PIRLS-те, көптеген басқа халықаралық зерттеулердегі сияқты, бұл факторлар сауалнама жауаптары негізінде анықталады. PIRLS сауалнамасына, әдетте, адамдардың жеткілікті кең ауқымы қатысады, бұл оқу процесін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік береді, әсіресе отбасы және мектеп жағдайлары тұрғысынан. Осылайша, PIRLS-2016 сауалнамасына 4 925 қазақстандық төртінші сынып білім алушылары, 4 925 ата-ана, 234 бастауыш сынып мұғалімі және республика мектептерінің 172 директоры қатысты.

Сауалнама негізінде анықталған факторлар келесі үш негізгі блокқа топтастырылған: отбасының тәрбиелік ресурстары, мектептің тәрбиелік ресурстары және білім алушылардың оқуға деген көзқарасы. Талдау нәтижесінде барлық осы блоктар және оларды құрайтын факторлар отбасы мен мектептің әлеуметтік-экономикалық жағдайының білім алушылардың оқу жетістіктеріне тигізетін әсерінің толық көрінісін береді.

Отбасылық білім беру ресурстары

TIMSS және PISA сияқты халықаралық PIRLS зерттеуінің нәтижелері үйде қолайлы жағдай жасаудың балалардың дамуында, оның ішінде оқу дағдыларын қалыптастыруда ерекше маңыздылығын растайды. Сондықтан балаларды үйде қажетті жағдаймен қамтамасыз ету – кітап білім алушы тұлғаны дамытудағы аса маңызды аспект.

Бұл шарттарды анықтау үшін PIRLS төртінші сынып білім алушылардың өздерінің, сондай-ақ ата-аналарының жауаптарын ескереді. Сауалнамалық сауалнамада білім алушылар үйдегі кітаптар мен басқа да оқу материалдарының саны, интернетке қолжетімділік және өз бөлмесінің болуы туралы ақпарат берді. Сонымен бірге олардың ата-аналары үйдегі балалар кітаптарының саны,

олардың білім деңгейі және кәсіптік қызмет түрі. Жиналған жауаптардың нәтижесі бойынша білім алушылар үш топқа бөлінді.

Бірінші топ – отбасылық ресурстары жоғары білім алушылар. Олардың қатарында үйінде 100-ден астам кітап бар, оның 25-і балаларға арналған, интернетке қолжетімді, жеке бөлмесі бар, кем дегенде бір ата-анасы жоғары білімді, жоғары білікті жұмыстарды атқаратын мектеп білім алушылары.

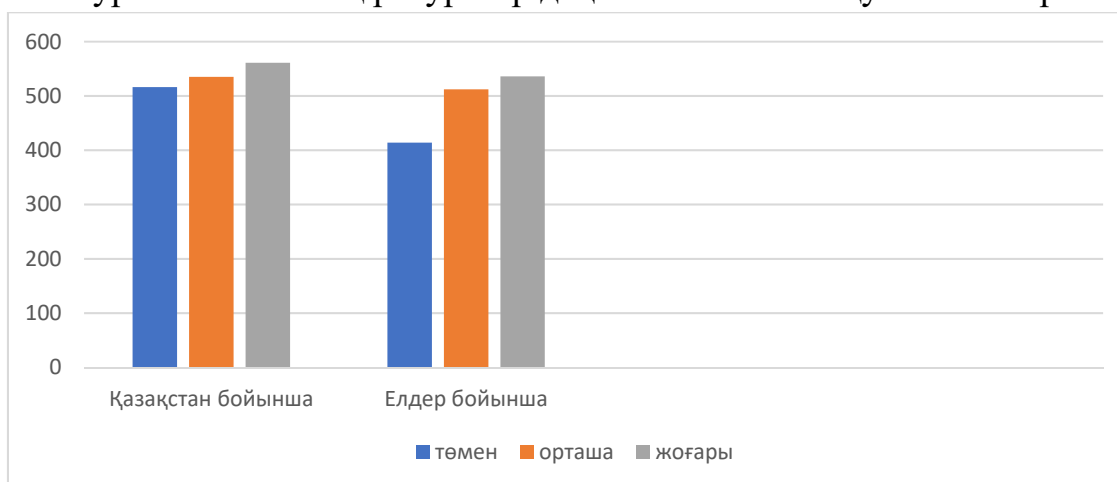
Екінші топ – үйінде 25-тен аз, оның 11-ден азы балаларға арналған кітаптары бар отбасылық ресурстары төмен білім алушылар. Сондай-ақ, бұл топтағы білім алушылар үйде интернетке қол жеткізе алмайды, жеке бөлмесі жоқ, ата-анасының ешқайсысы ортадан кейінгі білімі жоқ және кәсіби жұмыспен айналыспайды.

Үшінші топ – жоғарыдағы екі топтың сипаттамасына сәйкес келмейтін білім алушылар. Оларды IEA орташа отбасылық ресурстары бар білім алушылар ретінде анықтайды.

Деректерді талдау отбасы ресурстарының деңгейі балалардың табысты болуына әсер ететінін растайды. Жоғары нәтижелерді, әдетте, ресурстары жоғары отбасылар тобының төртінші сынып білім алушыларының көрсетеді. Бұл топтағы қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының орташа балы отбасы ресурстарының орташа деңгейі бар құрдастарының нәтижесінен 26 ұпайға және отбасы ресурстарының деңгейі төмен 45 ұпайға жоғары.

Дегенмен, ресурс деңгейіне байланысты қазақстандық білім алушылардың үлгеріміндегі алшақтық PIRLS-2016 қатысушы елдердегі орташа көрсеткіштен жеті және үш есе аз екенін атап өткен жөн. Қазақстан үшін ресурстардың жоғары және төмен деңгейлерінің арасындағы алшақтық 45 баллды, ал PIRLS-2016 қатысушы елдер үшін 122 баллды құрады. Оның үстіне, ресурс деңгейі төмен төртінші сынып білім алушылары отбасылық ресурстары орташа шетелдік құрдастарымен, ал отбасылық деңгейі орташа балалар отбасы деңгейі жоғары шетелдік құрдастарымен бір деңгейде.

137-сурет. Отбасылық ресурстар деңгейі бойынша оқу нәтижелері

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сонымен, қазақстандық білім беру жүйесінің оң жағы – ресурстары әртүрлі отбасылардан шыққан білім алушылар арасында айтарлықтай алшақтықтың болмауы. Сонымен қатар, Қазақстанда білім алушыларының тек 8% ғана отбасылық білім беру ресурстарының мәртебесіне ие екенін атап өткен жөн.

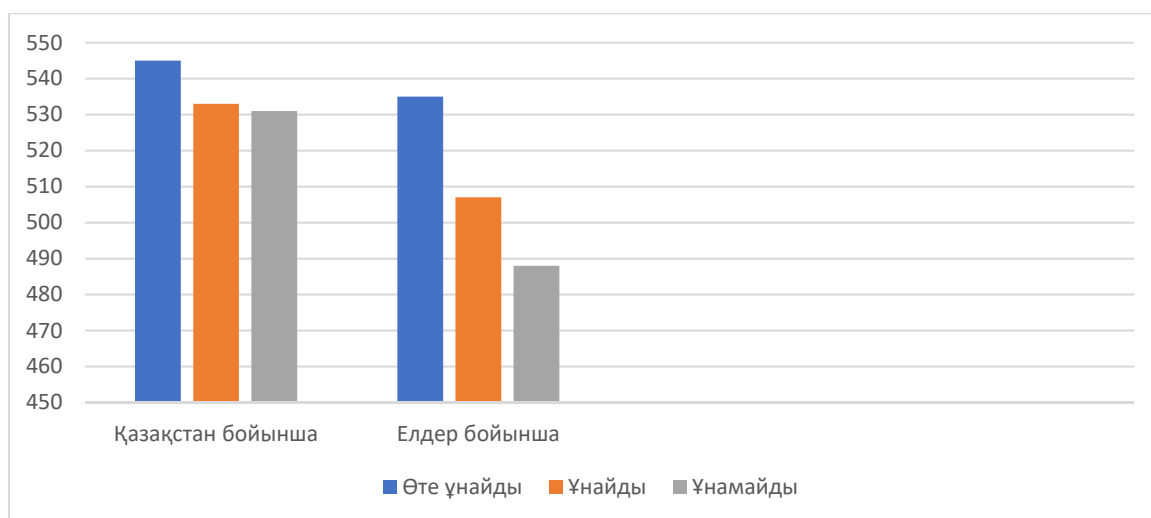
Сондықтан біздің еліміз PIRLS-2016 рейтингінде отыз алтыншы орында тұр. Мұндай білім алушылардың үлес салмағының халықаралық орташа мәні 20 пайыз, Ресейде – 14 пайыз, Норвегия, Швеция, Дания, Финляндия, Канада, Нидерланды, Сингапур сияқты елдерде – 30 пайыздан астам. Осы себепті Қазақстан отбасылардың жалпы әл-ауқатын жақсартумен қатар, бірдей сапалы білім беруге баса назар аударуы қажет.

Отбасы ресурстарының деңгейін талдау көрсеткендей, кітаптың болуы балалардың оқу сауаттылығын табысты дамытуға әсер ететін факторлардың маңызды құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады. Бөлек салыстырмалы талдау кітаптың бұл рөлін растайды. Үйінде 100-ден астам кітабы бар қазақстандық мектеп білім алушылары үйде 25-100 кітап (534 балл) және 25-тен аз кітап (516 балл) бар білім алушылармен салыстырғанда (573 балл) айтарлықтай жоғары нәтиже көрсетіп отыр.

Дегенмен, отбасы мүшелерінің оқу процесіне белсенді қатысуынсыз бай үй кітапханасы оң рөл атқармайтынын есте ұстаған жөн. Бірлесіп кітап оқу, оқығанын айту отбасы мүшелерін жақындастырады, оларды рухани біріктіреді және балалардың өз бетінше кітап оқу қажеттілігін оятады. Бала ата-анасы мен туған-туыстарында бар оқуға, кітапқа деген көзқарасты қабылдайды. Австралияда көп жылдық оқу 4-5 жас аралығындағы балалардың күнделікті кітап оқуы олардың бір жылдық өміріне тең білім әлеуетін арттыратынын көрсетті.

Сауалнама барысында ата-аналардың кітап оқуға деген көзқарасын анықтау үшін ата-аналар бірқатар сұрақтарға жауап берді және олардың жауаптары балалардың нәтижелерімен байланысты болды. Қазақстандағы білім алушылардың 26 пайызының ата-аналары оқуды «шынымен ұнататынын» атап өтті. Олардың балалары оқуды «ұнайды» (533 балл) және «ұнамайды» (531 балл) ата-аналарының балаларына қарағанда салыстырмалы түрде жоғары (545)балл жинады. Осылайша, PIRLS-2016 зерттеуі кітап оқитын отбасылардан шыққан балалардың оқу дағдыларын жақсырақ қалыптастыратын үлгісін растайды. PIRLS-2016 қатысушы елдерде орташа алғанда ұқсас жағдай байқалады.

138-сурет. Оқу нәтижесі ата-ананың кітап оқуға деген көзқарасына байланысты.

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Алайда кітап оқуды «шынымен ұнататын» қазақстандық ата-аналардың үлесі (26 пайыз немесе 28-орын) көптеген елдермен және PIRLS-2016 орташа көрсеткішімен (32 пайыз) салыстырғанда төмен. Бұл жағдай алаңдаушылық тудырады, өйткені ол балалардың оқу сауаттылығын қалыптастыру үшін қолайсыз фон бола алады.

Сонымен қатар, PIRLS халықаралық сарапшылары соңғы жылдары ата-аналардың кітап оқуға деген көзқарасы өзгеріп, теріс бағытта келе жатқанын атап өтті. 31 елде кітап оқуға деген оң көзқарас төмендесе, екі елде ғана өскен.

Баланың мектепте оқуға дайын болуына мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына бару да айтарлықтай әсер етеді. Ата-аналардың жауаптары әртүрлі елдерде білім алушылардың көпшілігі (59 пайыз) балабақшаға 3 жыл және одан да көп барғанын көрсетеді. Осындай білім алушылардың нәтижесі барлық елдер бойынша орта есеппен 520 баллды құрады. 2 жыл (1 пайыз), 1 жыл барған мектеп білім алушылары (12 пайыз) немесе мектепке дейінгі ұйымға мүлдем бармағандар (11 пайыз) сәйкесінше 507, 498 және 471 балл жинады.

Қазақстанда балабақшаға 3 және одан да көп жыл баратын қатысушылардың 38 пайызы 549 балл жинаған. Бұл ретте 2 жыл барған мектеп білім алушыларының 14 пайызы 533 балл жинаған. Қазақстандық 4-сынып білім алушыларының 22 пайызы, дәл осындай көрсеткіш 533 баллмен мектепке дейінгі ұйымдарға 1 жыл барса, балабақшаға бармаған балалардың 26 пайызы 522 балл жинаған. Осылайша, PIRLS қатысушы елдердің нәтижелері бала мектепке дейінгі ұйымға неғұрлым ұзақ барса, олардың оқу сауаттылығының деңгейі соғұрлым жоғары болады деген тенденцияны растайды.

Мектепке дейінгі ұйымға бару сапаны білдірмейді. PIRLS-2016 қорытындысы көрсеткендей, балабақшаға барумен қатар, мектепке дейінгі дайындық та балалардың оқу үлгеріміне айтарлықтай әсер етеді. Яғни, ерте дайындықтан өткен және балабақшаға 3 жыл және одан да көп барған балалар дәл осындай уақыт аралығында балабақшаға барған, бірақ ерте дайындығы аз немесе мүлде жоқ балаларға қарағанда жоғары нәтиже көрсетеді. Қазақстандағы мектеп білім алушыларының үлгеріміндегі айырмашылық 8 баллды құрады,

PIRLS-2016 қатысушы елдер бойынша орташа көрсеткіштегі сәйкес айырмашылық 24 баллды құрайды.

Бұл жағдайда балалардың ата-аналары мен туыстары маңызды рөл атқарады. Әсіресе, үйде қанша уақыт, ең бастысы, балаларымен қалай айналысатыны маңызды. Сауалнамаға жауап беру кезінде ата-аналар бастауыш мектепке барар алдында үйде балаларымен қалай айналысқаны туралы ақпарат берді. Сонымен, «Сіз немесе сіздің отбасыңыздағы біреу қаншалықты жиі (жиі/кейде/ешқашан) кітап оқыдыңыз? , әліпби текшелерімен ойнадың ба?», ата-аналардың 65 пайызы «жиі» деген жауапты таңдаған. Осындай ата-аналардың үлесі бойынша Қазақстан PIRLS-2016 қатысушы 50 елдің ішінде екінші орында тұр, бұл ата-аналардың балаларының тәрбиесі мен дамуына жоғары қатысуын көрсетеді. Мұндай ата-аналардың балаларының көрсеткіштері 539 баллды құрады. Ата-анасы «кейде» деген жауапты таңдаған білім алушылардың қалған 35 пайызының нәтижелері 8 баллға төмен.

Оқу сауаттылығын дамытудың тағы бір маңызды факторы – білім алу қай тілде оқып, сөйлесуі. PIRLS 2016 зерттеуі үйде тест тілінде сөйлейтін білім алушылардың үйде кейде немесе ешқашанда тест тілінде сөйлейтіндерге қарағанда жақсы нәтиже көрсеткенін көрсетті.

Осылайша, Қазақстанда білім алушыларының 78 пайызы үнемі үйде өздері оқып жатқан тілде (қазақ немесе орыс тілінде) сөйлейді, ал 8 пайызы әрдайым дерлік, бірақ олар үйде де басқа тілде сөйлесе алады. Бұл ретте бірінші – 537 балл, екіншісі – 546 балл жинады. Бұл ретте кейде үйде тестілеу тілінде сөйлейтін қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының (13 пайызы) 530 балл жинады.

Осы нәтижелерге сүйене отырып, ата-аналар бала тәрбиесіне, олардың мектептегі үлгеріміне көңіл бөлуі қажет. ЮНЕСКО-ның «Білім берудегі жауапкершілік: міндеттемелерді орындау» атты соңғы Дүниежүзілік баяндамасында атап көрсетілгендей, білім беру барлығының: тек уәкілетті органдардың, мұғалімдер мен мектеп директорларының ғана емес, сонымен бірге еліміздің әрбір азаматының, оның ішінде ата-ананың да ұжымдық жауапкершілігі болып табылады. Ата-аналардың бала тағдырына белсене қатысуының бір көрсеткіші – олардың ата-аналар жиналысына қатысуы. Ата-аналардың мектеп жиналыстарына төмен қатысу мәселесін көрсету үшін 2017 жылғы 12 мамырда Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Республикалық ата-аналар жиналысын ұйымдастырып, өткізді. Іс-шара дәстүрге айналуға, ата-аналардың мектеп өміріндегі жаңалықтардан хабардарлығын арттыруға, жалпы, мектеп өміріне араласуға уәде береді. Сонымен, жиын аясында «Мектепке кітап сыйла!» акциясы сәтті өтті. Нәтижесінде мектеп кітапханаларының кітап қоры 370 мың дана көркем, оқу және ғылыми әдебиеттермен толықты.

Мектептің білім беру ресурстары

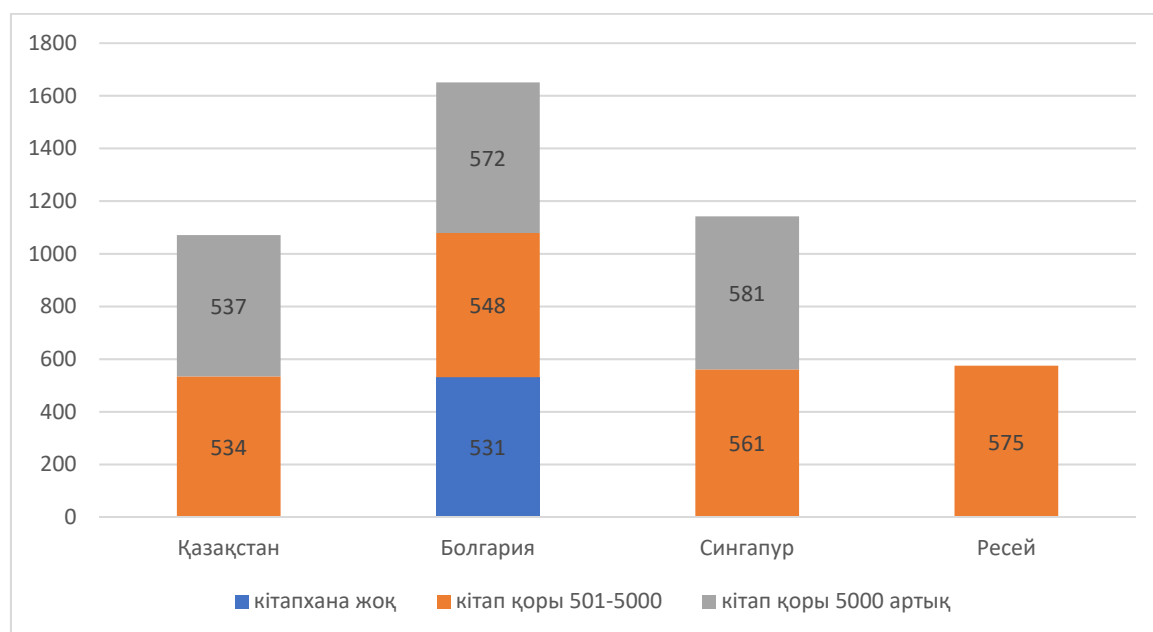
Мұғалімдер мен мектеп директорлары арасында сауалнама жүргізу кіші жастағы білім алушылардың оқу жетістіктеріне әсер ететін факторлардың

жекелеген санын анықтауға мүмкіндік берді. Бұл факторлар балалардың оқу үлгеріміне оң және теріс әсер ететін мектеп ортасымен өзара байланысты. Бұл факторларға мектеп ресурстарының жалпы деңгейі, мектептің орналасуы мен ондағы білім беру жағдайлары, оқу орындарының әлеуметтік-экономикалық жағдайы және т.б. жатады.

Үйде кітап болғаны сияқты, оқу дағдыларын дамытудың негізгі факторларының бірі – мектеп білім алушыларын қажетті әдебиеттермен қамтамасыз ету. Мектеп кітапханасы – негізгі қажетті әдебиеттер жинақталатын орын. Кең кітап қорын пайдалана білу, кітапхана деректерімен жұмыс істеу білім алушыларға әлем және адамдар арасындағы қарым-қатынас туралы түсінікті қалыптастыратын көзқарастардың кеңдігін, өзіндік пікірін дамытуға мүмкіндік береді.

Алайда мектеп кітапханасындағы кітап санына байланысты қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының көрсеткіштерінде айтарлықтай айырмашылық байқалмады. 5000-нан астам кітаппен оқитын мектептерде оқитын 4-сынып білім алушылары 537 балл, 501-5000 кітаппен оқитындар 534 балл және 500-ден аз кітаппен оқитындар 533 балл жинады. Осылайша, кітапхана қоры ең көп және ең аз мектептерде оқитын 4-сынып білім алушыларының нәтижелеріндегі алшақтық небәрі 4 баллды құрады. Сингапур, Ресей және Болгарияның нәтижелері керісінше көрсетеді. Кітапханадағы кітаптардың саны бұл елдердегі білім алушыларының үлгеріміне айтарлықтай әсер етеді. Сонымен қатар, білім алушылардың нәтижелері кітапханадағы кітаптар санына байланысты айтарлықтай өзгереді.

139-сурет. Кітап қоры

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

PIRLS қазақстандық білім алушылардың мектеп кітапханасын пайдаланбайтынын көрсетеді. Мұның екі түрлі түсіндірмесі бар. Біріншісі, кітапхананың әлсіз ықпалымен байланысты, бұл мәтіндермен жұмыс істеу кезінде электронды құрылғылардың кеңінен қолданылуымен байланысты. Осылайша, мектеп кітапханалары өзінің танымалдығы мен тартымдылығын жоғалтты. Дегенмен, Қазақстан да ерекше бола алмайды, өйткені цифрландыру процесі барлық жерде, соның ішінде Сингапурда, Ресейде және Болгарияда жүріп жатыр. Демек, екінші түсініктеме – мектеп кітапханаларының кітап қорының өзекті еместігі.

Жалпы, бұл мәселені жан-жақты зерттеп, балалардың оқу сауаттылығына кітапханалардың мұндай төмен әсер етуінің факторлары мен себептерін анықтау қажет. Бұл деректер маңызды саяси шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Мысалы, PIRLS-2011 нәтижелері бойынша болгар мектептерінің сыныптарында Еуропалық Одақ елдеріндегі орта есеппен салыстырғанда кітапхана бұрыштары 1,5 есе аз екені анықталды. Болгар мектептерінің үш негізгі проблемасы анықталды:

- 1) мектеп кітапханаларын жаңғыртуға саяси қолдаудың жоқтығы,
- 2) мектеп кітапханаларын дамытудың нақты стратегияларының жоқтығы,
- 3) жаңа кітаптарды сатып алуға немесе оқу сауаттылығын арттыруға бағытталған бастамаларды ұйымдастыруға қаржының болмауы.

Дәстүрлі мектеп кітапханаларын кітап оқуға, кездесулер өткізуге арналған заманауи интерактивті кеңістікке айналдыру керектігі туралы келісілді. Мектеп білім алушыларының кітап оқуға деген ынтасын ынталандыру үшін мектептер, кітапханалар, кітап дүкендері және ҰЕҰ арасында тұрақты серіктестік орнату маңызды.

Оқуға үйретуде мектеп кітапханасының ортасы, мұғалім мен кітапханашының балаларға деген көзқарасы шешуші рөл атқарады. Мектептерде оқу бұрыштарын құру білім алушыларды тек кітап оқуға ғана емес, сонымен қатар оларды қызықтыратын тақырыптар мен мәселелерді ортаға салып, талқылаудың маңызды шарты болып саналады.

Цифрландыру тақырыбының жалғасы ретінде электронды ақпарат көздерін пайдалану ақпарат алудың, мәтінмен жұмыс жасаудың бір тәсіліне айналып отырғаны белгілі. Заманауи ақпараттық технологиялар білім алушылардың оқуға деген қызығушылығын ерекше түрде баулуға және дамытуға көмектеседі.

Білім алушылардың оқу жетістіктеріне компьютерлік ресурстардың әсерін зерттеу мақсатында сауалнама мұғалімдерге келесі сұрақтарға жауап беруді сұрады: «Осы сыныптағы білім алушылардың оқу сабағында компьютерлері бар

ма?», «Білім алушылардың компьютерге қолжетімділігі қандай?», «Сіз оқу сабақтарында компьютерді пайдаланып қаншалықты жиі тапсырма бересіз?».

Нәтиже көрсеткендей, оқу сабағында компьютерді пайдаланатын қазақстандық мектеп білім алушылардың 49 пайызы 537 балл, ал компьютерді пайдаланбағандар 536 баллды құраған. Көріп отырғаныңыздай, айырмашылық шамалы. Бұл ретте төртінші сынып білім алушылардың 20 пайызы компьютерге қол жеткізе алады

Әр білім алушының компьютері бар сыныпта білім алушылардың 36 пайызы бірге пайдаланатын компьютерлерге және 44 пайызы сынып анда-санда қолданатын мектеп компьютерлеріне қол жеткізе алады.

Зерттеу нәтижесінің жалпы мектеп ресурстарының көлеміне белгілі бір тәуелділігі бар. Білім беру ұйымдарының директорларына «Ресурстардың жетіспеуі немесе қазіргі талаптарға сәйкес келмеуі бастауыш мектептегі оқу үрдісі – жалпы мектеп ресурстары мен оқуды үйретуге арналған ресурстар қаншалықты әсер етеді?» деген сұрақ қойылды. Ортақ ресурстарға мектеп ғимараттары, оқу материалдары, кеңсе тауарлары және т.б., ал оқу ресурстарына компьютерлік бағдарламалар (оқуды үйренуге арналған қосымшалар), кітапхана, оқу оқулықтары және т.б. жатады.

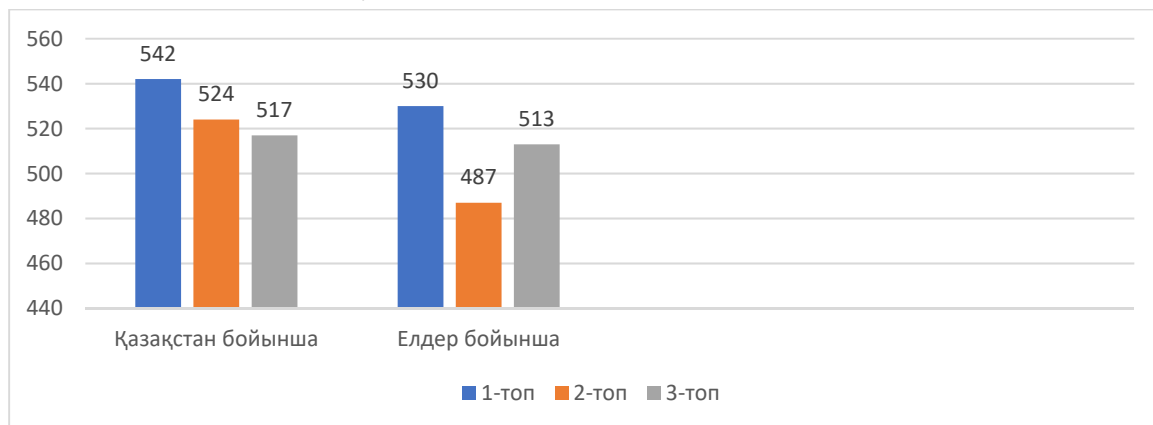
Қазақстан мектептерінің әкімшілігінің 27 пайызы бұл ресурстар оқу үдерісіне әсер етпейді деп жауап берді. Бұл мектептердің 4-сынып білім алушыларының орташа балы – 548 балл. 531-ден төмен балл жинаған білім алушылардың 51 пайызы директорлар кейбір проблемаларды және олардың білім алушылардың оқу жетістіктеріне әсер ететінін көрсеткен мектептерде оқиды. PIRLS-2016 қатысушы елдерде орташа алғанда дәл осындай үрдіс байқалады. Осылайша, 4-сынып білім алушыларының 31 пайызы осы ресурстардың олардың үлгеріміне әсері жоқ мектептерде оқиды. Орташа нәтиже 521 баллды құрады. Ресурстар бойынша жеке мәселелердің болуын және олардың оқу үдерісіне белгілі бір ықпалын мектеп директорлары 62 пайызы атап өтті. Осы ұйымдардағы кіші жастағы білім алушылардың көрсеткіші 507 баллды құрайды.

PIRLS-2016 зерттеуі төртінші сынып білім алушыларының оқу жетістіктерінің мектептің әлеуметтік-экономикалық жағдайына тәуелділігін де анықтады. Мектеп директорларының «Мектептеріңіздегі білім алушылардың шамамен қанша пайызы әлеуметтік жағдайы төмен отбасы балалары» деген сұраққа берген жауаптарының нәтижесі төмендегідей. Қазақстанда 25 пайыздан астам экономикалық бақуатты отбасынан шыққан мектеп білім алушылары оқитын мектептердің 4-сынып білім алушыларының 70 пайызы және әлеуметтік жағдайы төмен отбасынан шыққан білім алушылардың 25 пайыздан аспайтыны 542 балл жинаған.

Бұл мектептердің бірнеше тобы болды: бірінші топ – экономикалық жағдайы жоғары отбасылары бар мектептер. Бұл ретте 4-сынып білім алушыларының 6 пайызы мектеп білім алушыларың 25 пайыздан астамы экономикалық жағдайы төмен отбасылардан, ал 25 пайыздан аспайтыны экономикалық бақуатты отбасынан шыққан білім алушылар оқитын мектептерде

оқиды. Екінші топтағы мектептер экономикалық жағдайы төмен отбасылары бар мектептерге жатқызылды. Сонымен қатар бұл топтың білім алушыларының көрсеткіші бірінші топ білім алушылар нәтижесінен 18 баллға төмен. Қалған 24 пайыз білім алушылар жоғарыда аталғандар арасында аралық орын алатын және үшінші топты құрайтын мектептерде оқиды.

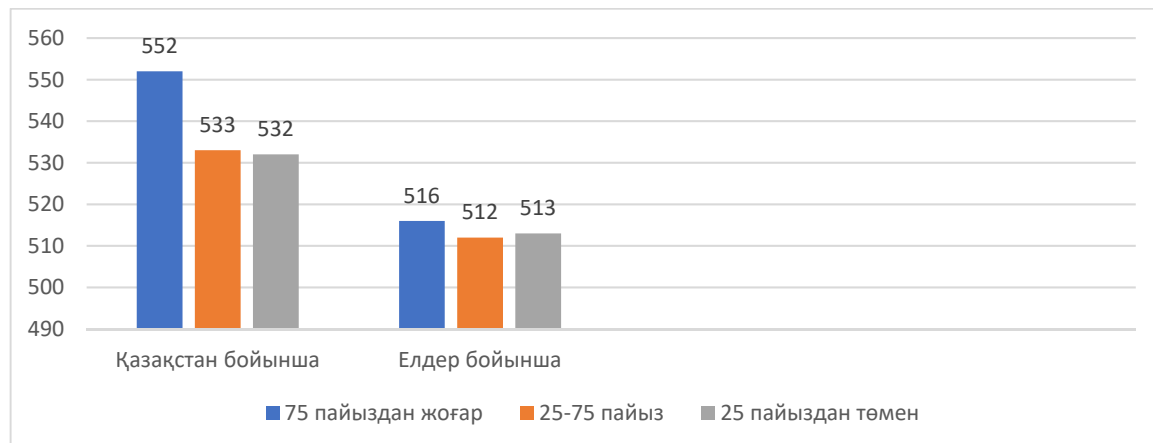
140-сурет. Мектептің экономикалық жағдайына байланысты оқу сауаттылығының нәтижесі

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сауалнама барысында мектеп директорлары білім беру ұйымына қабылдау кезінде кіші жастағы білім алушылардың мектепке дейінгі дайындықтың сапасы туралы сұраққа да жауап берді. Мектеп әкімшілігі әліпбидегі әріптердің көпшілігін айыра алатын, кейбір сөздерді, сөйлемдерді, әңгімелерді оқи алатын, әліпбидің әріптерін немесе жеке сөздерді жаза алатын білім алушыларының пайызын белгілеуі керек болды. Қазақстандағы мектеп директорларының жауаптары бірінші сынып білім алушыларының 75 пайыздан астамы оқуға дайын келетін мектептерде 4-сынып білім алушыларының 17 пайызы ғана оқитынын көрсетті. Мектеп білім алушыларының негізгі үлесі (68 пайыз) дайындық деңгейі жоғары бірінші сынып білім алушыларының үлесі 25 пайыздан 75 пайызға дейін құрайтын мектептерде байқалады. Сонымен қатар көрсеткіштерде айтарлықтай айырмашылық бар. Қазақстанда 2020 жылдан бастап дайындық сыныбын енгізу және әліпбиді «Әліппе» кітабы арқылы оқыту балалардың оқуға дайындығын теңестірудің маңызды шарты болып табылады.

141-сурет. Мектепке дейінгі дайындық сапасына байланысты балл айырмашылығы

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Қатысушы елдер арасында мектептер санатына қатысты оқуға қатысушылардың пайызында айтарлықтай айырмашылықтар бар екенін атап өткен жөн. Мысалы, Ирландияда 4-сынып білім алушыларының 96 пайызы орта есеппен 570 білім алушы бірінші сынып білім алушыларының 75 пайыздан астамы жақсы дайындықтан өткен мектептерде оқиды. Бұл ретте Словакия, Словения, Чехия, Германия сияқты елдерде бұл көрсеткіш 0 пайызды құрайды. Керісінше, 4-сынып білім алушыларының 70 пайызы немесе одан да көбі бірінші сынып білім алушыларының 25 пайыздан азы оқуды үйренуге ең жақсы дайындықпен келген мектептерде оқиды.

Оқу – кіші білім алушылардың оқу-тәрбие процесіндегі негізгі іс-әрекеті. Оның осы жаста оқуды қаншалықты меңгеруі білім алушының одан әрі оқу әрекетіне байланысты болады. Бұл ретте бастауыш сынып мұғалімі маңызды рөл атқарады. 4-сынып мұғалімінің сауалнамасы: «Сіздердің білім алушыларыңыз оқуды үйретуде және/немесе оқу сабақтарында қысқа, көлемді әңгімелер немесе пьесалар сияқты мәтіндердің келесі түрлерін қаншалықты жиі оқиды?» деген сұрақ қойылды.

Мұғалімдердің жауаптары бойынша білім алушылар екі топқа бөлінді. Бірінші топқа аптасына бір рет немесе одан да көп кітап оқитын білім алушылар жатады. Екінші топқа аптасына айына 1-2 рет оқитын білім алушылар жатады. Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының нәтижелерінің оқу жиілігіне айтарлықтай тәуелділігі анықталмаған.

59-кесте. Оқу мен оқуды үйрену жиілігі арасындағы байланыс нәтижесі

Қатысушы ел	шағын әңгімелер				күрделі әдеби шығармалар				пьесалар			
	аптасына 1-2 рет		айына 1-2 рет		аптасына 1-2 рет		айына 1-2 рет		аптасына 1-2 рет		айына 1-2 рет	
Қазақстан	7	36		35	3	36	7	39	2	7	8	51
Ресей	9	82	1	68	1	84	9	75		96	4	80
Әзербайжан	6	77	4	43	9	79	1	69	3	60	7	74
PIRLS бойынша орташа балл	7	12	3	08	1	15	9	08		01		12

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

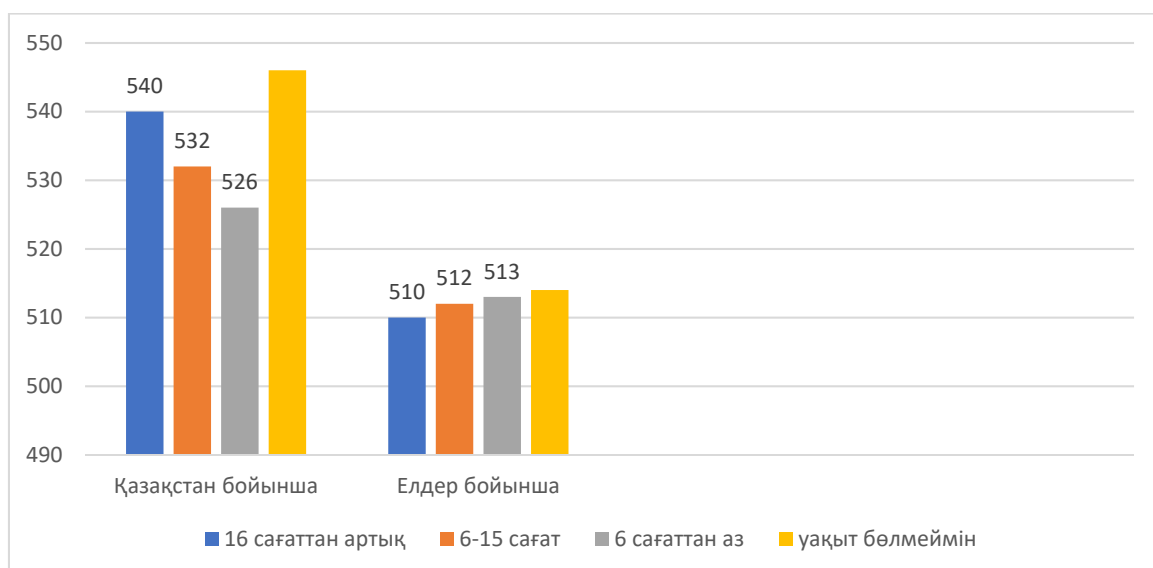
Мұғалімдері шағын әңгімелер мен пьесалар арқылы оқуды үйрететін бірінші топ білім алушыларының үлесі Қазақстанда ең жоғары екені атап өтілді. Дегенмен, нәтижелер салыстырмалы түрде төмен. Мысалы, Швецияда мектеп білім алушыларының 3 пайызы ғана аптасына бір реттен артық кітап оқу үшін

пъесаларды пайдаланады, бірақ нәтиже 552 ұпайды құрайды, бұл Қазақстандағыдан 25 баллға жоғары.

Нәтижелерді талдау сонымен қатар білім алушылардың көрсеткіштерінің мұғалімдердің өз қызметіне қанағаттану деңгейіне белгілі бір тәуелділігін көрсетті. Өз жұмысына қанағаттанатын мұғалімдерден білім алатын қазақстандық төртінші сынып білім алушылардың (68 пайыз) орташа баллы 538, ал мұғалімдері қанағаттанбаған мектеп білім алушыларының көрсеткішінен (31%) 532 балл жоғары. Нәтижедегі айырмашылық 6 баллды құрады. Елдер бойынша орташа көрсеткіш тиісінше 513 және 508 баллды құрады.

Қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі – белгілі кәсіби талаптарға бағынатын жоғары білікті педагог дайындау. PIRLS-2016 көрмесінде халықаралық сарапшылар бастауыш сынып мұғалімдерінен «Соңғы екі жылда оқуды үйретуге байланысты кәсіби даму іс-шараларына қатысуға жалпы қанша сағат жұмсадыңыз?» деген сұраққа жауап беруді сұрады. Таңдауға «жоқ», «6 сағаттан аз», «6-15 сағат», «16-35 сағат» және «35 сағаттан астам» деген жауаптар ұсынылды. «16 немесе одан да көп сағат» деп жауап берген қазақстандық мұғалімдерінен білім алатын төртінші сынып білім алушылардың 60 пайызының нәтижесі «6 сағаттан аз» уақыт бөлетін мұғалімдерден білім алатын білім алушылармен салыстырғанда 14 баллға жоғары. «Жоқ» деп жауап берген мұғалімдерден білім алатын білім алушылар нәтижесі «16 немесе одан да көп уақыт» бөлетін білім алатын білім алушыларға қарағанда 3 пайызға жоғары балл жинады.

142-сурет. Мұғалімдердің кәсіби дамуына байланысты білім алушылардың нәтижелері

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Жоғарыда аталған сұрақтармен қатар мұғалімдерге мынадай сұрақ да қойылды: «Сіз өз біліміңізде келесі бағыттарды қаншалықты терең зерттедіңіз?».

Зерттеуге қатысушылардың жауаптары бойынша халықаралық сарапшылар мұғалімдердің мамандануының үш бағытын анықтады. Мұғалімдердің басты назары тіл үйрену, педагогика/оқуға үйрету және оқу теориясына аударылды.

Қазақстанда 543 балл жинаған білім алушылардың 60 пайызын тіл үйренуді қолдайтын мұғалімдер оқытады. Сонымен қатар мұғалімдері бұл бағытты таңмаған білім алушылардың көрсеткіші төмен болды. Қалған екі бағытта да жағдай осындай. Елдегі орташа көрсеткіш PIRLS-2016 нәтижелерінің мұғалімдердің белгілі бір саланы қаншалықты терең меңгергеніне айтарлықтай тәуелділігін көрсетпейді.

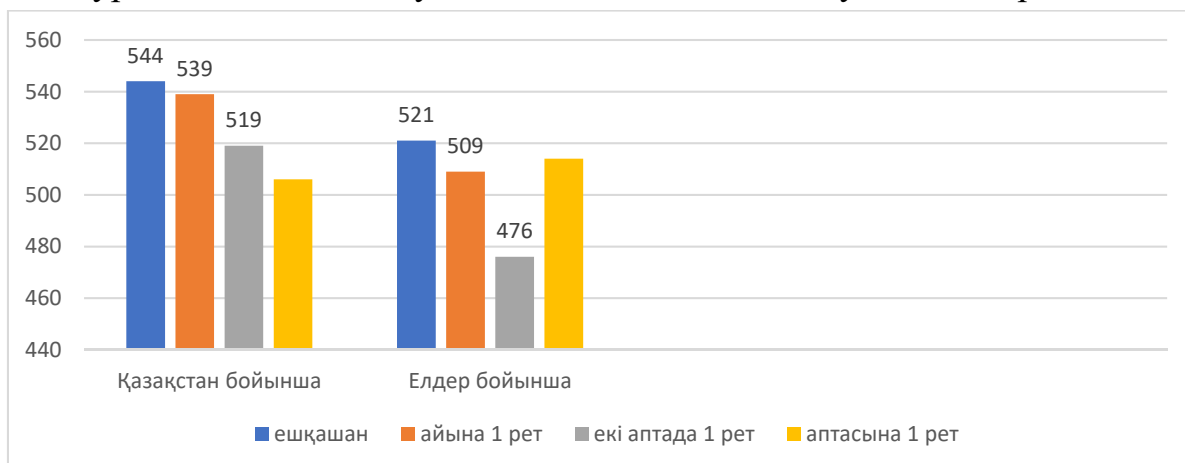
60-кесте. Мұғалімдердің мамандыққа баса назар аударуына байланысты білім алушылардың нәтижелері

Қатысушы ел	тіл үйрену			педагогика / оқуға үйрету			оқу теориясы		
	95 пайыз	оқыды	оқыған жоқ	95 пайыз	оқыды	оқыған жоқ	95 пайыз	оқыды	оқыған жоқ
Қазақстан	60	543	528	74	539	531	56	540	533
Ресей	75	583	571	85	582	574	46	579	582
Әзербайжан	83	577	566	80	579	559	28	590	570
PIRLS бойынша орташа балл	70	511	510	64	512	509	32	511	511

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Баланың жетістігіне әсер ететін факторлардың бірі – сабақты босату. Босатудың себептері әртүрлі болуы мүмкін (ауру, барғысы келмеу, қорқу, жарыстарға қатысу т.б.). Білім алушыларға сауалнама жүргізу көрсеткендей, Қазақстанда 4-сынып білім алушылардың 63 пайызы мектепте ешқашан сабақты босатпайды, ал білім алушылардың 15 пайызы аптасына бір рет немесе одан да көп сабақтан қалатынын көрсеткен. Бұл білім алушылардың орташа баллы басқа білім алушылардың нәтижелерімен салыстырғанда айтарлықтай төмен. Басқаша айтқанда, бала сабақты неғұрлым аз босатса, соншалықты оқу нәтижесі де жоғары болады.

143-сурет. Сабақты босату жиілігіне байланысты оқу нәтижелері

Білім сапасы мен білім алушылардың оқуға дайындығына әсер ететін негізгі құрамдастардың бірі – оқу уақыты. Мектеп директорлары бір жылдағы оқу күндерінің санын және бір күндік оқу сағаттарын, ал мұғалімдер тіл мен оқуды үйретудің апталық сағаттарының санын атап өтті. Елдер бойынша орта есеппен 4-сынып білім алушыларының барлық пәндер бойынша жылына 898 сағаты бар. Оның ішінде оқу уақытының 27 пайызы немесе 242 сағаты тіл мен бірге оқуға және 18 пайызы (157 сағат) апта ішінде тек оқуды үйретуге арналған. Қазақстанда 4-сыныпта барлық пәндер бойынша жылдық жүктеме 835 сағатты, оның ішінде тіл мен оқуды оқытуға 221 сағат және оқуды бөлек оқытуға 212 сағат құрады.

61-кесте. Ана тілін оқытуға арналған сағат саны

Қатысушы елдер	Барлық пәндер бойынша жылдық сағат саны	Ана тілін оқыту, оның ішінде оқу, жазу, әдебиет және т.б.		Оқуға үйрету, соның ішінде барлық пәндер бойынша оқу	
		жалпы жылдық сағат саны	жалпы жылдық сағат санының %	жалпы жылдық сағат саны	жалпы жылдық сағат санының %
Оңтүстік Африка	1180	240	20	122	10
Чили	1141	278	24	252	22
Нидерланды	1092	363	34	205	19
Израиль	1079	235	22	98	9
Италия	1064	290	28	148	14
АҚШ	1061	301	30	327	32
Катар	1045	327	31	182	18
Сингапур	1040	278	27	124	12
Морокко	1036	224	21	109	11
Сауд Арабиясы	1034	179	18	175	16
БАӘ	1018	234	23	139	13
Тринидади Тобаго	1008	361	36	299	30
Дания	1006	231	23	132	13
Австралия	1001	336	34	199	19
Ұлыбритания	993	273	28	125	12
Оман	989	197	20	150	16
Гонконг	987	226	24	128	13
Солтүстік Ирландия	958	257	27	137	14

Бельгия (Фламанд)	956	248	26	84	9
Канада	952	292	31	206	22
Мальта	942	178	19	83	9
Бельгия (Франция)	940	320	34	247	27
Бахрейн	934	202	22	114	12
Макао	928	186	20	100	10
Жаңа Зеландия	926	340	37	215	24
Египет	924	297	34	161	18
Ирландия	915	206	23	150	16
Португалия	895	288	32	301	34
Франция	883	330	37	165	19
Кувейт	860	178	21	139	17
Испания	853	212	25	136	16
Қытай Тайбэйі	845	212	26	123	15
Германия	841	239	29	87	11
Қазақстан	835	221	27	212	26
Норвегия	827	186	23	134	17
Венгрия	826	184	35	201	25
Швеция	809	185	22	101	12
Словакия	778	233	30	180	23
Чехия	769	242	31	143	19
Австрия	768	260	34	95	13
Әзербайжан	755	226	31	141	19
Польша	754	140	19	33	4
Словения	734	193	26	84	12
Финляндия	731	186	26	122	17
Грузия	725	185	26	132	19
Болгария	692	213	33	247	39
Латвия	669	193	30	184	28
Ресей	652	263	41	171	27
Литва	627	183	29	144	23
Иран	627	143	23	124	20
PIRLS орташа балл	898	242	27	156	18

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сондай-ақ PIRLS-2016 сауалнамасы білім алушының шаршау мен аштық сезімін олардың нәтижелеріне әсерін анықтауға мүмкіндік берді. Төртінші

сынып білім алушылары келесі сұраққа жауап берді: «Сіз мектепке келгенде «Мен шаршадым», «Мен аштық сезінемін» дегендей сезімде қаншалықты жиі сезінесіз?» Жауап ретінде ұсынылған екі нұсқаның ішінен «күнделікті», «кейде», «ешқашан» дегенді тексеру керек болды.

Қазақстандық білім алушылардың бұл сұраққа берген жауаптары «Мен шаршадым» деген тұжырымға білім алушылардың 37 пайызы «ешқашан», 47 пайызы «кейде» және 17 пайызы «күн сайын» деген жауапты таңдағанын көрсетті. Бұл білім алушылардың нәтижелері сәйкесінше 539,541 және 519 баллды құрады. Екінші «Мен аштық сезінемін» деген жауапқа 42 пайыз «ешқашан», 44 пайыз - «кейде», «күн сайын» деген жауапқа 14 пайызы жауап берген. Бұл мектеп білім алушыларының орташа көрсеткіші сәйкесінше 543, 534 және 529 баллды құрады. Мұндай жағдай басқа елдерде де бар. Орташа алғанда барлық 50 қатысушы елде білім алушылардың 18 пайызы ешқашан шаршамайды, 50 пайызы – кейде және 32 пайызы күн сайын шаршайды. Аштық сезіміне келетін болсақ, 4-сынып білім алушыларының 26 пайызы мектепке аштық сезімімен келеді, 41 пайызы- кейде және 33 пайызы аштық сезінбейді.

62-кесте. Білім алушының шаршау мен аштық сезімін олардың нәтижелеріне әсерін анықтау

Қатысушы ел	Мен өзімді шаршаңқы сезінемін						Мен өзімді аш сезінемін					
	ешқашан		кейде		күнделікті		ешқашан		кейде		күнделікті	
	%	о.б	%	о.б	%	о.б	%	о.б	%	о.б	%	о.б
Қазақстан	7	39	7	41	7	19	2	43	4	34	4	29
PIRLS бойынша орташа балл	8	09	0	20	2	01	3	26	1	15	6	94

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Осылайша, төртінші сынып білім алушыларының оқу жетістіктеріне мектептің білім беру ресурстары, сондай-ақ отбасы ресурстары айтарлықтай әсер етеді. PIRLS-2016 халықаралық зерттеуі бастауыш сынып білім алушылардың нәтижелеріне тікелей немесе жанама әсер еткен көптеген факторларды анықтауға мүмкіндік берді. Олардың ішінде «мектептегі қауіпсіздік пен жайлылық», «мектептегі тәртіп», «білім алушының мектепке деген сезімі», «директорлар мен мұғалімдердің жұмыс тәжірибесі» және басқа да бірқатар факторлар бар. Барлық осы факторлардың жиынтық көрінісі кейбір жағдайларда мектеп білім алушыларының нәтижелерінің жоғарылауын, ал басқаларында – білім алушылардың оқу жетістіктерінің төмендеуін көрсетеді. Ал бұл білім беру процесін ұйымдастыру және сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету ерекшеліктері туралы белгілі бір қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Білім алушылардың оқуға деген көзқарасы

Кітап оқудың белгілі артықшылықтарына қарамастан, соңғы жылдары мектеп тәжірибесінде бүкіл әлем бойынша білім алушылардың кітап оқуға деген қызығушылығының төмендеуі байқалады. Оқудағы пассивтілік немқұрайлылықпен, білім алушылардың оқу процесіне төмен тартылуымен, білім алушылардың оқудағы өзін-өзі бағалауының төмендігімен, кейде кітапқа деген теріс көзқараспен байланысты болуы мүмкін.

PIRLS-2016 зерттеуі төртінші сынып білім алушылардың оқуды үйрену процесіне қатысу дәрежесі мен олардың оқу жетістіктері арасындағы байланысты ашады. Сауалнама барысында білім алушылардан келесі тұжырымдармен келісетінін/келіспейтінін білдіру сұралды: (1) Маған мектепте оқығаным ұнайды; (2) мұғалім маған оқуға қызықты мәтіндер береді; (3) ұстазым оқығандарым туралы не ойлайтынымды айтуға талпындырады; (4) мұғалім қателескен кезде қалай жақсырақ жұмыс істеу керектігін айтады.

Берілген жауаптар бойынша білім алушылар үш топқа бөлінді: оқу сабағына белсенді қатысқандар, орташа қатысқандар және аз қатысқандар. Оқу сабағына белсенді қатысқан қазақстандық төртінші сынып білім алушылардың 80 пайызының нәтижесі 537 баллды құрады. Сабақта оқуға орташа қатысқан мектеп білім алушыларының 18 пайызы 3 ұпайға төмен көрсеткіш көрсетті. Оқумен аз айналысатын білім алушылардың 2 пайыз орташа баллы талдауға қажетті сауалнамадағы жауаптардың болмауына байланысты көрсетілмейді.

PIRLS-2016 қатысушы елдердің орташа мәні ұқсас үрдіске ие, бірақ қатысу деңгейлері арасындағы алшақтық жоғары. Иә, 65% оқуға белсене қатысқан білім алушылар орташа оқитындарға қарағанда 10 баллға, ал аз қамтылғандарға қарағанда 20 баллға жоғары болды.

Әдебиеттердің едәуір бөлігі білім алушылардың оқуға деген көзқарасы мен олардың оқу сауаттылығын дамыту деңгейі арасында байланыс бар деп тұжырымдайды. Оқуды ұнататын білім алушылар жиі оқиды, бұл өз кезегінде оқу тәжірибесін арттырады және мәтінді түсіну қабілетін арттырады.

Сауалнаманың сұрақтары оқуға деген көзқарасты және оқу сауаттылығының сәйкес көрсеткіштерін анықтауға мүмкіндік берді. «Оқығаным туралы басқа адамдармен сөйлескенді ұнатамын», «Біреу маған кітап берсе, риза болар едім» деген сауалнамалық сұраққа берілген «Мен кітап оқуға көбірек уақытым болғанын қалаймын», «Оқу қызықсыз деп ойлаймын», «Мен оқуды ұнатамын», «Мен оқудан көп нәрсені үйренемін», «Мен мені ойландыратын нәрселерді оқығанды ұнатамын», «Мен Кітап маған басқа әлемдерді елестетуге көмектескенін жақсы көремін» жауаптар арқылы кітап оқуға деген көзқарас анықталды.

Жауаптарына қарай білім алушылар үш топқа бөлінді. Бірінші топқа өте оқуды жақсы көретін мектеп білім алушылары, екінші топқа - кітап оқуды жақсы көретіндер, үшінші топқа - кітап оқуды ұнатпайтын мектеп білім алушылары болды.

PIRLS-2016 қатысушы елдер бойынша орта есеппен 4-сынып білім алушыларының 43 пайызы оқуды өте жақсы көретінін, 41 пайызы оқуды ұнататынын және 16 пайызы оқуды ұнатпайтынын айтты. Барлық дерлік елдерде көп оқыған ұнататын білім алушылардың оқуды ұнататындарға (507) және оқуды ұнатпайтындарға (486) қарағанда оқудың орташа баллдары (523) жоғары болды. 530 баллмен оқуды жақсы көретін білім алушылардың ең жоғары пайызы (72%) Португалияда. Одан кейінгі орында Қазақстан (71%). Бұл ретте білім алушылардың 3%-ы оқуды ұнатпайтынын және 26%-ы оқығанды ұнататынын көрсетті).

Швеция мектеп білім алушыларының ең жоғары үлесі (31%) оқуды ұнатпайтынын айтқан ел болды. Бұл көрсеткіш Ресейде 10%, Сингапурда 19% және Қазақстанда 3% болды. Бірақ соған қарамастан, бұл елдердің орташа балы (Ресей – 572 және Сингапур – 547 балл) қазақстандық білім алушылардың нәтижесінен (536 балл) айтарлықтай асып түседі.

Сондай-ақ, қатысу жағдайындағы сияқты, қосымша талдау орташа теріс корреляцияны көрсетеді: балалардың 50 пайыздан азы өте ауыратын елдер оқуды жақсы көреді, жоғары балл жинайды. Керісінше, білім алушылардың көпшілігі (50%-дан астамы) кітап оқуды жақсы көретін елдерде олар PIRLS 500 орташа баллынан төмен балл жинайды. Төрт ел тенденцияны бұзып отыр, оның ішінде Қазақстанды қоса алғанда, 4-сынып білім алушыларының көпшілігі оқуды өте жақсы көретінін және сәйкесінше жоғары нәтиже көрсеткенін атап өтуге болады.

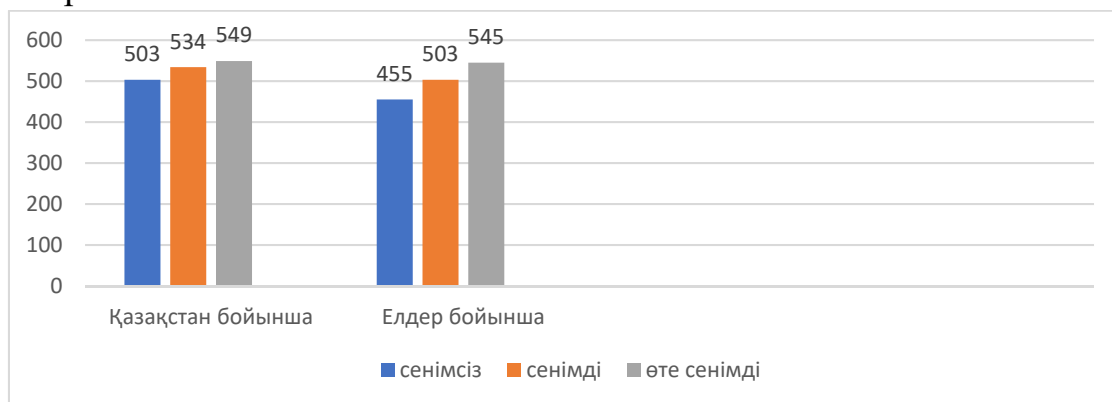
Осыған ұқсас нәтижелерді PISA зерттеуінен де көруге болады, онда Сингапур мен Корея сияқты жетекші елдердің білім алушылары оқуға теріс көзқараста болғанымен, сонымен бірге ең жоғары нәтиже көрсетті. Алдыңғы қатарлы елдерде балалардың оқу жүктемесі өте жоғары, бұл оқытылатын пәндерге теріс көзқарасқа алып келеді деген эмпирикалық емес пікір бар. Дегенмен, бұл білім алушылар жоғары нәтижелерге қол жеткізеді. Бұл тәсіл негізделген бе, бұл әрі қарай эмпирикалық зерттеуге тұрарлық ашық мәселе.

Кіші жастағы білім алушылардың оқу біліміне деген сенімі олардың нәтижелерінің табыстылығын анықтайды. 4-сынып білім алушыларына қойылған сұрақтардың бірі: «Сен қаншалықты жақсы оқисың?» Білім алушылар «Мен әдетте жақсы оқимын», «Мен үшін оқу оңай», «Маған қиын сөздері бар мәтіндерді оқу қиын», «Оқу маған қарағанда көптеген сыныптастарым үшін қиынырақ» «Мен үшін оқу басқа пәндерге қарағанда қиынырақ», «Мен оқуды қиын деп санаймын» сияқты пікірлерге байланысты өз пікірлерін білдіру керек болды.

Зерттеуге қатысушылардың жауаптарына қарай халықаралық сарапшылар білім алушылардың үш санатын анықтады. Бірінші топқа өз біліміне өте сенімді мектеп білім алушылары, екінші топқа сенімді білім алушылар, үшінші топқа оқу біліміне сенімсіз балалар кіреді.

Қазақстандағы төртінші сынып білім алушыларының нәтижелерін талдау өз біліміне өте сенімді мектеп білім алушыларының екінші және үшінші топтағы сыныптастарымен салыстырғанда көрсеткіштері айтарлықтай жоғары екенін көрсетті.

144-сурет. Білім алушылардың өз біліміне деген сеніміне қарай оқу нәтижелері

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Осылайша, PIRLS кітаптың бала әлеміне мүмкіндігінше ерте енуі, бұл дүниені байыту, оны қызықты, ерекше жаңалықтарға толы ету керектігін көрсетеді. Баланың кітапты жақсы көруі, оған қол созуы маңызды. Кітапқа деген бұл қызығушылық олардың болашақта жақсы оқуды үйренуіне көмектеседі. Егер білім алушы кітаптың ең маңызды ақпарат көзі екенін түсінсе, онда ол өзі ата-анасынан оған әртүрлі кітаптар сатып алуды, көрмеге немесе мектеп кітапханасына, жиірек баруды сұрайды.

Жеке тапсырмалардың нәтижелерін талдау

Әдеби немесе ақпараттық мәтіндерге қатысты тапсырмалардың мысалдары берілген. Әрбір тапсырмаға күрделілік деңгейлері мен білім алушы көрсетуі керек оқу дағдылары беріледі. Бұл тапсырмалардың сипаттамасы бастауыш сынып мұғалімдеріне оларды оқу үдерісінде қолдануда, сондай-ақ PIRLS-2016 бойынша Қазақстанның нәтижелерін тереңірек түсіну және одан әрі тәжірибеде пайдалану үшін тесттер мен оқу-әдістемелік кешендерді ұлттық әзірлеушілер үшін пайдалы және қызықты болады.

Халықаралық тесттердегі оқу сауаттылығының деңгейлері мәтінді түсінудің күрделілігін, тереңдігін және толықтығын сипаттайды. Жоғары деңгейге жеткен білім алушылар автордың ұстанымдарын өз бетінше түсіндіруде мәтінге сүйенеді, мәтінді тұтастай қабылдайды және сонымен бірге мәтіннің жеке бөліктерін өзара қарым-қатынаста түсінеді.

Жоғары деңгейлі тапсырмаларды орындаған білім алушылар өз бетінше қорытынды жасап, мәтіндегі маңызды ақпаратты түсінеді, мәтіннің кейбір тілдік ерекшеліктеріне (интонация, бейне) назар аударады.

Орта деңгейлі оқырмандар мәтіннен хабарламаларды таба алады, оның негізінде белгілі бір қорытындылар жасай алады, мәтін формасы мен тілінің кейбір мүмкіндіктерін пайдалана алады.

Төмен деңгейлі тапсырмаларды орындайтын білім алушылар мәтіннен нақты берілген және оңай локализацияланатын ақпаратты алып тастай алады.

Бұл ретте ең жоғары деңгейге жеткен білім алушылардың қалған үш деңгейдің тапсырмаларын орындауға бейімділігін байқаймыз. Керісінше, тек төмен деңгейлі тапсырмаларды орындаған білім алушылар (оңайлары) күрделірек деңгейдегі тапсырмаларды орындай алмайды.

145-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ орташа деңгей

Мақсаты: Әдеби тәжірибені меңгеру

Дағдылар: Қорытынды құрастыру

Міндеті: Кейіпкердің әрекетінің себебін табу және тану

Қазақстандағы нәтиже: 78%

Елдер бойынша орташа нәтиже: 79%

Ең жоғары нәтиже: 92%

Ең төменгі нәтиже: 44%

«**Майра және қызыл тауық**» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

11. Майра неліктен сырықта ақ қанат жасады?

A тауық қауырсындарына ұқсау үшін

B шешім қабылдау үшін

C үкіге ұқсау үшін

D Саматты таң қалдыру үшін

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшы түсініктемесі: Тапсырманы орындау үшін мәтінді түсініп оқып, жалпы контекстен қажетті ақпаратты тауып, шығарып алу, бірнеше ұсынылған дистракторлардың ішінен дұрыс жауапты таңдау үшін пайдалану қажет. Білім алушылардың көпшілігі тапсырманы орындай отырып, мәтінді оқу және талдау, оқығанын түсіндіріп, түсіну, әдеби кейіпкердің әрекетінің себебін анықтау қабілеттерін көрсетті.

146-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ орташа деңгей

Мақсаты: Әдеби тәжірибені меңгеру

Дағдылар: идея мен ақпаратты түсіндіру және біріктіру

Міндеті: Кейіпкердің әрекетінің себебін анықтау үшін дәлелдемелерді біріктіру.

Қазақстандағы нәтиже: 72%

Елдер бойынша орташа нәтиже: 70%

Ең жоғары нәтиже: 88%

Ең төмен нәтиже: 39%

«**Майра және қызыл тауық**» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

12. Майра «қанатты қолымен ұрып, итеріп жіберді». Майра тауықтың не ойлағанын қалайды?

A Майра тауықты қорғап тұр

B Майра тауыққа ашуланады

C Майра үкіден қорқады

D Майра үкімен ойнап жатыр

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшы түсініктемесі: Бұл тапсырма оқылған нәрсе туралы өз ойларына негізделген дағдыларды талап етеді: мәтіндік ақпаратты біріктіру, түсіндіру және бағалау, автор тікелей айтпаған байланыстарды орнату. Бастауыш мектеп тәжірибесінде мұндай тапсырмалар көп кездесе бермейді. Дегенмен, әдеби кейіпкердің әрекетінің себебін анықтауды қажет ететін сұраққа білім алушылардың көпшілігі дұрыс жауап берді. Мәтінмен жұмыс істеу дағдысы жоқ білім алушылар тапсырманы орындай алмады.

147-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ орташа деңгей

Мақсаты: Әдеби тәжірибені меңгеру

Дағдылар: Мазмұн мен мәтін элементтерін бағалау және талдау

Міндеті: Автор кейіпкерлердің мінез-құлқын қалай көрсететінін табу.

Қазақстандық нәтиже: 80%

Ел бойынша орташа: 79%

Ең жоғары нәтиже: 96%

Ең төменгі нәтиже: 34%

«Майра және қызыл тауық» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

Автор қызыл тауықтың қандай екенін қалай көрсетеді?

A қызыл тауықтың қандай болатынын сипаттайды

B қызыл тауықтың сүйікті тағамын сипаттайды

C қызыл тауықтың тұратын жерін сипаттайды

D қызыл тауықтың мінез-құлқын сипаттайды

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшының пікірі: бұл тапсырма мәтін мазмұнын талдай білуді, негізгіні қосалқыдан ажыратуды талап етеді. Бір қарағанда, ұсынылған жауаптардың барлығы кейіпкерге қатысты, олар кейіпкердің бейнесін (бейне, тағам, орын,

кейіпкер) құрамдас бөліктері болып табылады. Кейіпкерге мінездеме берудегі ең басты қасиет не екенін түсініп оқыған ойлы оқырман ғана түсіне алады.

Бұл тапсырманы дұрыс орындамау нәтижесі, ең алдымен, қатысушылардың оқу сауаттылығының төмендігімен байланысты. Қорытынды жасау және сұраққа дұрыс жауап беру үшін олар мәтіннен анық ақпаратты ала алмады. Көп жағдайда оқу сауаттылығының нашарлауы оқуға деген ынтасының төмендеуіне байланысты. Мектеп білім алушыларын оқытудың жаңа әдістері мен тәсілдерін мұғалімдердің жұмысына енгізу жағдайды жақсы жаққа өзгерте алады.

148-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Әдеби тәжірибені меңгеру

Дағдылар: Ақпаратты меңгеру және пайдалану

Міндеті: Көрсетілген нәтижеге әкелетін екі әрекетті табыңыз және қайталаңыз

Қазақстандық нәтиже: 38%

Ел бойынша орташа: 49%

Ең жоғары нәтиже: 76%

Ең төменгі нәтиже: 1%

«**Майра және қызыл тауық**» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

6. Майра қызыл тауықтың торға кіруін қалады. Майраның қандай екі әрекеті орындалмай қалды?

1. тауық ұстау

2. тордағы тағамды көрсету

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшының пікірі: Бұл ашық тапсырма қатысушылардың көпшілігі үшін қиын болды. Сұрақ мәтіндегі анық ақпарат негізінде тікелей қорытынды жасау қабілетін, сонымен қатар сыни оқу, логикалық ойлау, жалпылау және дәлелдеу дағдыларын бағалауға бағытталған. Білім алушылар кейіпкердің ниеті мен оның әрекеті арасында байланыс орната алмады, содан кейін өз қорытындыларына сүйене отырып, нәтижеге әкелмеген әрекеттерді анықтайды.

149-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Әдеби тәжірибені меңгеру

Дағдылар: Қорытынды құрастыру

Міндеті: Кейіпкердің сөзінің себебі туралы тікелей қорытынды жасаңыз

Қазақстандық нәтиже: 60%

Ел бойынша орташа: 55%

Ең жоғары нәтиже: 85%

Ең төменгі нәтиже: 21%

«**Майра және қызыл тауық**» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

9. Анасы: «Мен сенің жұмысыңды қалаймын» деп неге айтты?

A. Анасы Майраны аяды

B. Майра үй жұмысын көбірек жасауы керек еді

C Анасы тауық баққанды қатты ұнататын

D Майра анасының жұмысы қиынырақ екенін білуі керек еді

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшы пікірі: Бұл тапсырманы орындау үшін ақпаратты өңдеу дағдылары (талдау, жинақтау, интерпретация, бағалау, дәлелдеу), мәтінде тікелей айтылмаған қарапайым байланыстарды орнату мүмкіндігі қажет. Дұрыс жауапты көрсеткен қатысушылар (олардың көзқарасымен сәйкес келді) мәтіннен алынған ақпарат пен жеке өмір тәжірибесіне сүйене отырып, құндылық пайымдауларын тұжырымдай алды. Білім алушылардың 40 пайызы үшін бұл тапсырма орындалмайтын болып шықты. Себебі метапәндік дағдылар мен дағдылардың қалыптасу деңгейінің төмендігінің салдары болып табылады.

150-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Әдеби тәжірибені меңгеру

Дағдылар: Идеялар мен ақпаратты түсіндіру және біріктіру

Міндеті: Болашақ кейіпкерлердің мінез-құлқын болжау үшін мәтіндегі оқиғаларды біріктіру

Қазақстандағы нәтиже: 69%

Ел бойынша орташа көрсеткіш: 62%

Ең жоғары нәтиже: 84%

Ең төменгі нәтиже: 12%

«**Майра және қызыл тауық**» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

15. Қалай ойлайсындар, Майра келесі жолы тауықтарды торына айдаған кезде қызыл тауық не істейді?

Жауап: *Майра келіп оны көтеріп алғанша отыра береді.*

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшы түсініктемесі: Мәтіннің бірнеше бөлігін байланыстыру арқылы негізгі ойды анықтау, белгілі, күнделікті білім негізінде мәтінді түсінгенін көрсету, мәтіндегі негізгі ойды табу, мәтіннің байланысын немесе құрылысын түсіну қабілетін тексереді. Бұл тапсырманы орындау үшін білім алушыларға сабақта жиі қолданылатын «әңгімені жалғастыр», «сөйлемді аяқта», «ертегінің соңын ойла» т.б жұмыстарды орындау дағдылары қажет болды.

151-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Ақпаратты алу және пайдалану

Дағдылар: идеялар мен ақпаратты түсіндіру және біріктіру

Міндеті: Негізгі ойды сипаттау үшін мәтіндегі дәлелдемелерді біріктіру

Қазақстандағы нәтиже: 59%

Ел бойынша орташа көрсеткіш: 47%

Ең жоғары нәтиже: 74%

Ең төменгі нәтиже: 11%

«**Майра және қызыл тауық**» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

14. Неліктен Майра оқиғаның соңында иерархияның жоғарғы жағында? Жауабыңызды түсіндіру үшін әңгімедегі ақпаратты пайдаланыңыз.

Жауап: *Ол тауықты алдады, содан кейін тауық Майраны ақылды деп санай бастады.*

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшының пікірі: Бұл тапсырма ақпаратты түсіндіру және жалпылау сияқты оқу дағдыларына қатысты. Сұраққа дұрыс жауап беру үшін білім алушы «иерархия» сөзінің мағынасын және «иерархияның басында болу» сөз тіркесінің мағынасын түсінуі керек. Мұндай түсіну назар аударуды және мұқият болуды қажет ететін мәтінді сауатты оқудың нәтижесі болуы мүмкін. Жалпы, қатысушының жауабы мәтін туралы автордың идеясын толық түсінгенін көрсетуі керек: әрбір еңбек сіңірген еңбегіне қарай марапатталады. . Қазақстан бойынша нәтижелер орташа республикалық деңгейден жоғары болғанымен, бастауыш сыныптарда мәтінді түсініп оқуға үйрету әдістемесін жетілдіру жолдарын іздестіру мұғалімдердің жіті назарын талап етеді.

152-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Әдеби тәжірибені меңгеру

Дағдылар: идеялар мен ақпаратты түсіндіру және біріктіру

Міндеті: кейіпкер қасиетін анықтау және сақтау үшін мәтіндегі идеяларды түсіндіру (екі мысалдың бірі)

Қазақстан бойынша нәтижелер: 27% және 11% (екі мысал үшін бөлек)
Елдер бойынша орташа нәтижелер: 32% және 15%
Е жоғары нәтиже: 59% және 34%
Ең төменгі нәтиже: 0%

«**Майра және қызыл тауық**» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

13. Майраның қандай адам екенін оның әрекетінен білдің. Майраны сипаттап, оқиғадан осыны көрсететін екі мысал келтір.

Жауап: 1. *Тауыққа ашулы. Ол тауықтың не қажет соны істегенін қалайды.*

2. *Майра қызыл тауық бұзық болған кезде берілмей, тауықты торға түсіру үшін әртүрлі әдістерді қолдана береді..*

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшының пікірі: Бұл сұрақ оқығанды талдай білуге, сұрақтар бойынша ой елегінен өткізуге, мәтін мазмұнын өз бетінше түсіндіріп, қорытындылауға бағытталған. Білім алушылар мәтінге сүйене отырып, оқиғалар арасындағы себепті байланысқа негізделген өз ойларын тұжырымдап, пайымдаулар мен дәлелдер құрастыру керек болды. Қатысушылардың 27 пайызының жауабы білім алушылардың кейіпкер бейнесін терең сезінбегенін, Майраның мінезіне қатысты бір ғана мысал келтіріп, оның жағымды қасиеттерін (шешімділігі, тапқырлығы, табандылығы, т.б.) көрсетпейді. Оның себебі – мәтінді қабылдаудың бөлшектенуі, тұтастығының жоқтығы. Бұл оқу дағдыларын дамыту және жетілдіру бойынша жүйелі және мақсатты жұмыс қажет екенін көрсетеді. Кіші жастағы білім алушылардың сапалы оқу дағдыларын қалыптастыру – бастауыш мектептің негізгі міндеттерінің бірі.

Екінші мысалда қатысушылардың 11 пайызы ғана мәтіннің мазмұнын терең түсініп, Майраның іс-әрекетіне қарап, оның мінезіне кеңінен сипаттама бере алды. Олардың жауабы автордың ниетіне толық сәйкес келеді: алғырлық, табандылық, тапқырлық, мәселені шеше білу – қыз мінезінің ерекшеліктері. Бұл тапсырманың тиімділігінің төмен көрсеткіші білім алушылардың метапәндік іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру әдістерін сабақтарда жүйелі емес қолданудың салдары болып табылады.

153-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Әдеби тәжірибені меңгеру

Дағдылар: Мазмұн мен мәтін элементтерін бағалау және талдау

Міндеті: Тақырыпқа берілген балама неліктен орынды екенін түсіндіру үшін кейіпкердің оқиғалары мен әрекеттерінің тарихын бағалаңыз

Қазақстандағы нәтиже: 43%

Елдер бойынша орташа нәтиже: 34%

Ең жоғары нәтиже: 70%

Ең төменгі нәтиже: 3%

«**Майра және қызыл тауық**» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

16. Неліктен «Мира жол тапты» деген тақырып әңгімеге жақсы басқа атау болады? Бір мысал келтіріңіз.

Жауап: *Ол тауықты өз қалауынша орындаудың жолын тапты.*

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Маманның пікірі: Бастауыш сыныпта оқу сабағында «мәтінді оқып, ат қою» тапсырмасы жиі кездеседі. Бұл жерде балама тақырыптың неліктен оқиғаға сәйкес келетінін, яғни мазмұнды және мәтіндік элементтерді бағалау мен талдау негізінде ойды жазбаша түрде жеткізуді талап ететін неғұрлым шығармашылық тапсырманы түсіндіру ұсынылады. Толық жауап беру білім алушылардың 57 пайызы үшін қиын болып шықты.

154-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ орташа деңгей

Мақсаты: Ақпаратты меңгеру және пайдалану

Дағдылар: Қорытынды тұжырымдау

Міндеті: Жағдайдың себебі туралы тікелей қорытынды жасаңыз

Қазақстандық нәтиже: 79%

Ел бойынша орташа: 72%

Ең жоғары нәтиже: 92%

Ең төменгі нәтиже: 31%

«**Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты**» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

6. Мақалада айтылғандай, адамдар теңізді тасбақалар үшін қалай қауіпті етеді?

Жауап: *Адамдар пластикті теңізге лақтырып жатыр.*

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшының пікірі: Бұл тапсырманың күрделілігі орташа. Оны жүзеге асырудың сәттілігі мәтінді мұқият оқып, одан ақпарат алу және жазбаша қорытынды жасау қабілетіне байланысты. Мәтін кіші жастағы білім алушылар үшін жеткілікті көлемде, бірақ ол бірнеше тақырыптық бөлімдерден тұрады және бұл қажетті ақпаратты табуды жеңілдетеді. Сұраққа жауап беруге арналған ақпарат «Ашық теңізде» деп аталатын үшінші бөлімде берілген, онда тірек сөздер де (теңіз және адамдар) кездеседі: Жауапты дұрыс тұжырымдау үшін «қауіпті» сөзінің синонимдерін де білу қажет (Адамдар теңізді тасбақалар үшін қалай қауіпті етеді?), мәтінде ол «өлімші» («пластикті пайдалану» ретінде қолданылады. және адамдар теңізге тастайтын қоқыс тасбақа үшін өлімге әкелуі мүмкін»).

155-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Ақпаратты дамыту және пайдалану

Дағдылар: Мазмұн мен мәтін элементтерін бағалау және талдау

Міндеті: Сызба мазмұнын бағалау және оның мағынасын түсіндіру.

Қазақстандағы нәтиже: 59%

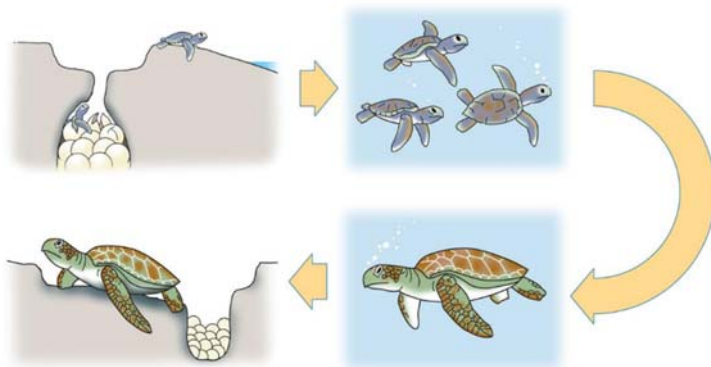
Ел бойынша орташа көрсеткіш: 47%

Ең жоғары нәтиже: 74%

Ең төменгі нәтиже: 11%

«Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

14. Мәтіннен алынған диаграмма төменде көрсетілген.

Бұл диаграмма сізге нені түсінуге көмектеседі?

Жауап: Өмірлік циклдің барлық бөліктері қандай екенін түсінуге көмектеседі.

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшылардың пікірі: Зерттеуге қатысушылардың 59 пайызының нәтижелері оқығандарын талдау, мәтіннің мазмұнын оның тақырыбы бойынша алдын ала анықтау, қорытынды жасау және «Теңізге және кері саяхат». Ақпараттық мәтіннің атауы да, «Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты» да, диаграмманың тақырыбы да, суретте не көрсетілген (бала, жасөспірім, ересек, жұмыртқа салатын) сұрақ қойылды. Диаграмманың мазмұнын бағалау және оның мағынасын түсіндіру (оқығаныңызды көргеніңізбен салыстырыңыз) тапсырмасын білім алушылардың 41 пайызы жасамаған. Сонымен қатар оқу сабақтарында ұқсас тапсырмалар жиі қолданылады (суреттер бойынша әңгіме құрастыру, кейіпкерлердің суретін салу, әңгімеге сызбаларды сипаттау және т.б.). Шығармашылық қиял мен ойлауды дамыту үшін және қоршаған әлем сабақтарында құбылыстарды, процестерді сипаттау, ұғымдарды анықтау, түсіндіру, дәлелдеу, себеп-салдар байланысын орнату сияқты тапсырмаларды жиі қолдану қажет.

156-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Ақпаратты меңгеру және пайдалану

Дағдылар: Қорытынды тұжырымдау

Міндеті: Тиісті ақпаратты ажыратып, ғылыми сұрақ бойынша қорытынды жасау

Қазақстандағы нәтиже: 49%

Елдер бойынша орташа нәтиже: 45%

Ең жоғары нәтиже: 67%

Ең төменгі нәтиже: 17%

«Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

13. Жасыл теңіз тасбақасының ересек ұрғашысының қандай әрекетін ғалымдар толық түсінбеген?

A ол 1000 километрден астам жүзе алады

B жұмыртқалары үшін ұя жасайды

C ол жыртқыштарға жем болудан қалай сақтанады

D жұмыртқа салатын жағажайды қалай табады

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшылардың пікірі: Қатысушылардың 51 пайызы нақты ақпаратқа негізделген ғылыми сұрақты қорытындылай алмады: «Ғалымдар теңіз тасбақасының мұхитта қалай жүзетінін әлі де зерттеп жатыр». Сонымен қатар, ғылыми мәтінде жасырын түрде ақпарат бар. Ол - тасбақаның мұхит арқылы жағажайға баратын жолын көрсететін карта. Осы екі ақпаратты талдау және жинақтау ғалымдар мұхит арқылы ұзақ сапарға шыққан тасбақалар жұмыртқа салу үшін дұрыс жағажайды қалай табатынын толық түсінбейді деген қорытындыға әкеледі. Білім алушылардың бұл тапсырманы орындаудағы сәтсіз нәтижелерінің себебі оқылған ақпаратты талдау және қорытындылау, мәтін элементтері арасында байланыс орнату дағдыларының, еркін оқу дағдыларының болмауы және бірнеше рет сілтеме жасау әдеті, тірек сөздер арқылы мәтіннен қажетті ақпаратты таба алмауы және т.б.

157-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Ақпаратты дамыту және пайдалану

Дағдылар: идеялар мен ақпаратты түсіндіру және біріктіру

Міндеті: Кестені толтыру үшін әртүрлі бөлімдердегі ақпаратты ажырату және біріктіру

Қазақстандық нәтиже: 29%

Ел бойынша орташа: 22%

Ең жоғары нәтиже: 45%

Ең төменгі нәтиже: 0%

«Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

11. Мақалада теңіз тасбақаларының мөлшері және олардың өмірдің әр кезеңінде қоректенуі туралы қандай ақпарат берілген? Төмендегі кестені толтырыңыз.

Өмір кезеңі	Мөлшері	Қорегі
Жұмыртқа		Жұмыртқаның өз қорегі бар
Ұрпағы		
Жастық шағы	Тамақ ішетін тәрелкедей	
Есейген шағы		Балдырлар мен теңіз шөптері

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшының пікірі: Бұл сұраққа дұрыс жауап кестенің толық толтырылғанын болжайды. Ол үшін қатысушылар мәтіннің әртүрлі бөлімдерінен ақпаратты тауып, кестенің сәйкес ұяшығына енгізуі керек. Үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеу қажеттілігіне байланысты кіші жастағы білім алушылар үшін тапсырма қиын болды, бұл айтарлықтай уақытты қажет етті. Қатысушылардың тек 29 пайызы сұраққа жауап беру үшін мәтіннен ақпаратты шығарып, тиісті параметрлерге (өмірлік кезеңдері, мөлшері, қорегі) сәйкес жіктеу қабілетін көрсете отырып, тапсырманы дұрыс орындады.

158-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ ең жоғары деңгей

Мақсаты: Ақпаратты дамыту және пайдалану

Дағды: Идеялар мен ақпаратты түсіндіру және біріктіру

Міндеті: Екі түсініктеме беру үшін идеяларды біріктіру

Қазақстандағы нәтиже: 48%

Елдер бойынша орташа нәтиже: 25%

Ең жоғары нәтиже: 48%

Ең төменгі нәтиже: 1%

«Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

7. Тасбақа балапаны сауытының түсі оларды жыртқыштардан қорғайды.

1. Балапанды құстардан қалай қорғайтынына мысал келтір.

Жауап:

- Қабықтың қараңғы төбесі суға ұқсайды.

- Жоғарыдан ол суға қосылады

2. Балапанды акуладан қалай қорғайтынына мысал келтір

Жауап:

- Ақ түс күн сәулесіне ұқсайды.

- Күн сәулесінде акулалар оны көре алмайды

Дереккөз: PIRLS-2016 оқу сауаттылығы бойынша халықаралық есебі

Сарапшылардың пікірі: Қазақстандық білім алушылардың тапсырманы сәтті орындау пайызы небәрі 48 пайыз құрады, бұл барлық қатысушы елдер үшін ең жоғары орташа нәтиже. Қабықтың түсі нәрестені акулалардан қалай қорғайтынын түсіндіру үшін қойылған сұраққа жауап беру үшін қажетті барлық мәліметтерді ескере отырып, мәтінді толық түсіну маңызды. Мәтінде тасбақа қабығының үстіңгі және астыңғы бөлігінің түсі (қара/ақ) туралы ақпарат бар. Қатысушылар мәтіндегі фактілерді талдау, жүйелеу және логикалық дәлелдеу негізінде өз қорытындыларын тұжырымдау керек болды. Еркін сұрақ көптеген қатысушылар үшін үлкен қиындық тудырды.

159-сурет. Тапсырма сипаттамасы/ орташа деңгей

Мақсаты: Ақпаратты дамыту және пайдалану

Дағдылар: Мазмұн мен мәтін элементтерін бағалау және талдау

Міндеті: Мәтін элементтері мен мазмұнын бағалаңыз, олар жазушының көзқарасын қалай бейнелейтінін табыңыз.

Қазақстандық нәтиже: 60%

Ел бойынша орташа көрсеткіш: 49%

Ең жоғары нәтиже: 67%

Ең төменгі нәтиже: 22%

«Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты» мәтіні бойынша қойылған сұрақ:

15. Жасыл теңіз тасбақасының ерекше екенін автор сізге қалай көрсетті?

A Сізден оны құтқаруға көмектесуіңізді сұрайды

B тасбақаның таңғажайып нәрселерін айтып беру

C оның қаншалықты әдемі көрінетінін сипаттау

D бірнеше тасбақаның бүгінде тірі екенін ескертеді

Сарапшылардың пікірі: Қазақстанның нәтижесі (60%) орташа республикалық деңгейден (49%) жоғары. Бұл нәтиже қатысушылардың көпшілігінің автор идеясымен сусындағанын, мәтіннің қызықты мазмұнын терең түсінгенін көрсетеді. Иллюстрациялары бар ғылыми-танымдық мәтін кіші жастағы білім алушылардың қызығушылығын тудырды.

Мәтіндер мен тапсырмалар үлгісі.

ӘДЕБИ МӘТІН

Дастан және грифон

Дастан шуақты күні үйдің артқы ауласында отырды.

Ол ата-анасын күтіп жалығып кетті. Қызық бір нәрсе көремін деген үмітпен ол бақша жаққа қарады.

Бұл бақша аса үлкен де емес, таза да емес еді. Оның айналасында ескі биік әлсіз қабырға, ал дәл төменгі жағында кішкентай ағаш есік болды. Дастан, анасы қабырғаны шырмауықтан тазартқанша, кешегі

күнге дейін, осы есік туралы білген жоқ, сөйтсе ол ашылуын күтіп тұр екен.

Дастан бақшадағы кішкентай ағаш есікке қарады. Ол ақырын тұрып, бақшаға қарай жүрді. Кішкентай ағаш есікке жеткенде, Дастан үй жаққа қарады, артынан ешкім бақылап тұрмағанына көзі жеткен соң, есіктің үлкен дөңгелек тұтқасын бұрады.

«Тек қараймын», - деді ол. Есік сықырлап, шықырлап ашылды да, Дастан үңіліп қарады. Қандай өкінішті! Онда ештеңе болмады. Мүлдем ештеңе жоқ, тек шөп пен арамшөп, одан әрі ұзынырақ шөптер мен арамшөптер болды. Мүмкін ол солай ойлады.

«Сәлеметсіз бе?» - деді өте жұмбақ, қартаң дауыс. Дастан шошып кетті. Ол үңіліп қарап тұрды. Бірақ қанша үңілсе де, ұзын шөптер мен арамшөптерден басқа ештеңе көре алмады.

«Бұл кім?»

«Мен ешкім емеспін», - деді жұмбақ қартаң дауыс. «Мүмкін емес, мен көп жылдар бойы жалғыз қалып, өз-өзіммен сөйлесетін болғанмын ба?»

Дауыс жабайы бақтың жолындағы кішкентай төмпешіктен естілгендей болды.

«Сізді әлі көре алмай тұрмын», - деді Дастан сол жерге жеткенде. «Мына менің үстімдегі заттардан әрине көре алмайсыз», - деді

ашулы қартаң дауыс. Дастан кішкентай төмпешіктің үстін басқан шөптер мен арамшөптерді тартты. Олардың астынан күннің жылы болғанына қарамастан ұстағанда салқын, ескі және қатты нәрсе тапты. Үлкен сұр қанат.

«Басқа жағында сіз тағы біреуін табасыз», - деді дауыс. «Егер көргіңіз келсе, әрекет етіңіз».

Дастан айналып басқа жағына барған кезде екінші қанатты тапты. Ол тастан жасалған болса да, шамалы қозғалды.

«Егер де сіз дәл солай менің басымды босатсаңыз», - деді тас мүсін, «мені өте бақытты етер едіңіз. Сізге күннің көзін көруді қаншалықты ұзақ күткенімді сөзбен жеткізе алмаймын».

Дастан иілген тұмсығы бар сұр тас мүсіннің басын шөп пен арамшөптерден тазартты. Үлкен көз оған көзін қысты.

«Бала, мен қателеспесем», - деді көз, тұмсық және қанаттардың иесі. «Соңғы рет қашан баланы көргенім есімде жоқ. Сенің атың кім, бала?»

«Дастан», - деді Дастан. «Ал сіздің ше?»

«Менің атым жоқ», - деді тас мүсін. «Адамдарда ғана есім болады. Менен сұрағаның ақымақтық».

«Сонда, сіз кімсіз? Бүркітсіз бе?»

Тас мүсін ренжігендей болды. «Дастан, сен мұнда мені ашуландыру үшін келдің бе? Менің бүркіт емес екендігім айдан анық. Бүркіт ол жай ғана құс, ал мен болсам...Мен – грифонмын».

«Грифон деген кім?»

Грифон басын маңғаздана көтерді. «Грифон жасырылған қазына сақшысы».

Дастан аузын ашып қалды. «Сонда сіз, мына жерде жасырылған қазына бар деп тұрсыз ба?»

«Ей, жоқ, олай емес», - деді грифон, сәл қысылып. «Сіз көріп тұрғандай менің орнымды ауыстырған. Жаңа үй иелері мені үйден алып шығып, осында, қабырғаның артына әкеліп қойды. Содан бері мен мұнда керексіз, қараусыз, ұмыт қалдым. Бұл нағыз жалғыздық».

«Мен сізді тағы арамшөптерден тазартайын ба?» - деп сұрады Дастан.

Грифонның тас қабақтары таң қалғаннан жыпылықтап кетті. «Қандай мейірімділік. Иә, мен сізге өте риза болар едім».

Дастан жұмысқа кірісті, бір кезде ол грифонның қанаттары, тұмсығы және алдыңғы аяқтарының тырнақтарының болуына қарамастан, бүркіттен біраз үлкен екендігін байқады. Оның артқы аяқтары арыстандікіндей болып көрінді. Онда тіпті арыстанның құйрығы болды.

«Дастан! Сен онда не істеп жатырсың?» - деді дауыс. Дастан орнынан тұрды.

«Кетуім керек», - деді ол грифонға.

«Әрине саған кету керек. Ерте ме, кеш пе бәрібір барлығы мені тастап кетеді. Мен сақтап қорғайтын қазына жоқ, жай ғана грифонмын.

Мені аямай-ақ қойыңыз».

«Мен кешірек қайтып келемін», - деді Дастан.

«Қалауыңыз білсін», - деді де, грифон теріс бұрылды.

Сол түні жатар алдында, Дастан қақпадан бақшаға шығып кетті. Қараңғы түсіп келе жатты, бірақ айдың күміс жарығы грифонның тұмсығы мен қанаттарына түсіп, жарқырап жатты. Дастанда өзімен бірге сөмкесі және ас үйден алған қасығы болды.

Ол еңкейіп қасығымен грифонның алдыңғы аяқтарының арасын қаза бастады.

«Сен не істеп жатырсың?» - деп сұрады грифон.

Дастан сөмкесін ашып, ішінен ағаштан ойылған қорапты алып шықты. Ол қорапты ашты, грифон оның ішіне қарады. Ішінде Дастанның ерекше қазынасы: алған сыйлықтары, өзі сақтаған және жәрмеңкеден ұтып алған заттары болды. Дастан қорапты жапты да грифонның аяқтарының арасында қазылған шұңқырға салып қойды.

«Мінекей», - деп сыбырлады Дастан. «Енді сізде сақтайтын қазынаңыз бар».

Қазына сақшысы басын көтерді. Оның үлкен қанаттары тас көлдің суы сияқты созылып жылтырап жатты.

«Мен оларды жақсылап сақтаймын», - деді грифон Дастанға.

СҰРАҚТАР

1. Әңгіменің басында Дастан не болады деп үміттенді?

- A) Күн шуағын шашады.
- B) Ата-анасы оған бір нәрсе алып келеді.
- C) Қызық бір нәрсе көремін.
- D) Біреу бақшаны тазартады.

2. Дастан есіктен қарағанда нені көрді?

3. «Мүмкін ол солай ойлады». Бұл сөйлем оқырманға нені білдіреді?

4. Дауыс оның көп жылдар бойы жалғыз қалғанын айтты. Грифонның көп уақыт бойы жалғыз болғандығын басқаша қалай түсінуге болады?

- A) Грифон өз-өзімен сөйлесті.
- B) Грифон шөп пен арамшөптермен жабық тұрды.
- C) Грифон ұстағанда таң қаларлықтай мұздай болды.
- D) Грифонның үлкен сұр қанаттары болды.

5. Дастан кішкентай төмпешіктен шыққан дауысты естіген кезде, грифонның бақытсыз екендігін түсінді. Автор осыны көрсету үшін қандай сөздер қолданды?

Екі мысал келтіріңіз.

1. _____

2. _____

6. Дастан алғашында грифонның басына қатысты қандай жаңалық ашты?

Екі мысал жазыңыз.

1. _____

2. _____

7. Дастан грифонды ренжітетіндей оған не айтты?

A) Дастан грифонға өзінің атын айтты.

B) Дастан грифоннан оның бүркіт екендігін сұрады.

C) Дастан грифоннан қазына бар ма деп сұрады.

D) Дастан грифонға ақымақ әдеті бар екенін айтты.

8. Грифонның бүркітке және арыстанға ұқсайтын жерлерін атаңыз.

Бүркіт: _____

Арыстан: _____

9. Грифонның «Мен ешкім емеспін» дегені туралы ойланыз. Әңгімеге сүйене отырып, мұнымен грифонның не айтқысы келгеніне бір себеп жазыңыз.

Грифонның не айтқысы келмегеніне бір себеп жазыңыз.

10. Дауыс шақырғаннан кейін, Дастан кетуге мәжбүр болады. Неліктен грифон Дастан қайтып келмейді деп ойлайды?

11. Дастан қандай бала?

Әңгімеден Дастанның осындай екенін көрсететін екі мысал келтіріңіз.

12. Мәтіннен қазына қорабы жайлы айтылатын бөлімін табыңыз. «Күміс жарығы» деген не?

- A) айдың жарығы
- B) грифонның көзі
- C) қазына
- D) қасық

13. Неліктен Дастан грифонның қасындағы жерді қаза бастайды?

- A) Дастан грифонның алдыңғы аяқтарын жапты.
- B) Дастан грифонның қазынасын іздеді.
- C) Дастан грифонды шөп пен арамшөптерден тазартты.
- D) Дастан қазынаны грифон үшін жасырып жатты.

14. Әңгіменің басында грифон не себепті өзінің жұмысын атқара алмағанын сипаттап беріңіз. Оны өзгерту үшін Дастан не істеді? Грифон өзін қалай сезінді?

АҚПАРАТТЫҚ МӘТІН

Жасыл теңіз тасбақасының өмірлік саяхаты

Құмның бетіне шығу

Бұл тамыз айының жұлдызды түні болатын. Жұмыртқалары бар ұя Коста-Рика жағалауынан 60 сантиметр тереңдікте құмда көмілген. Ұяның ішінде жасыл теңіз тасбақаларының 100-ден аса жұмыртқалары бар, олардың әрқайсысының көлемі гольф добымен бірдей.

Теңіз тасбақасы балапандарының бірі қозғалып, жұмыртқасынан шыға бастайды. Ол жұмыртқасының қабығын тұмсығының үшкір ұшымен жарады.

Теңіз тасбақасының баласы құмның астында көмілсе де, еркіндікке шығады. Аз уақытта ұяның іші қимыл-қозғалысқа толады.

Тасбақаның баласы жоғары қарай шығу үшін жүзбе қанаттарын қолданады. Құмның бетіне шығу бір тәуліктен астам уақытты алуы мүмкін.

Суға түсу

Жұмыртқасынан шыққан тасбақа балапаны құмның бетіне жеткен кезде, мұхиттан шағылысқан ай жарығының соңынан ереді. Бақытына қарай, көрші үйлерден немесе көшелерден ешқандай жарық түсіп тұрған жоқ. Бұл жарық кішкентай тасбақаны шатастырады. Себебі олар теңізден алыстап, басқа жолға түсіп кетуі мүмкін.

Кішкентай тасбақаның суға саяхаты тірі қалудың жарысы сияқты. Оның көлемі грек жаңғағынан үлкен емес. Теңіз шаяндары мен бақылдақ құтан сияқты құстар тасбақаның балапандарын жағалауда ұстап алуы мүмкін. Мына тасбақаның балапаны суға қарай кетіп барады.

Көпіршікті, соқпа толқын тасбақаның балапанын артқа қарай итереді. Ол соқпалы толқынға қарсы жүзу үшін күресіп жатыр. Тасбақаның балапаны алғашқы күні-түні жүзуін жалғастыра береді және екі күн бойы тоқтамайды.

Ашық теңізге шығу Тасбақа баласы

Ашық теңіз арқылы жүзетін саяхатын жиі «жоғалған жылдар» деп атайды. Жасыл теңіз тасбақасы өмірінің осы кезеңі туралы ғалымдар аз біледі. Ол ағыс бойымен, теңіз балдырларымен қатар жүзуі мүмкін.

Тасбақа баласы теңіз балдырларының арасында және суда қалқып жүрген асшаяндарымен, медузалармен, ұлулармен қоректенуі мүмкін. Теңізде өкінішке орай, адамдар тастайтын қоқыстар пластикалық қалдықтар болады. Оларды жеу тасбақаның өміріне өте қауіпті.

Теңізде одан да басқа қауіп-қатерлер бар. Акула сияқты жыртқыштар кішкентай тасбақаның астында жүзеді, ал үлкен құстар оның үстінде ұшып жүреді. Бақытына қарай, оның сауытының түсі оған кішігірім қорған болады. Астыңғы бөлігі ақ түсті болғандықтан, астында жүзетін акулалар оны күн шуағының арасынан көре алмайды. Ал үстіңгі жағы қоңыр болғандықтан, үстінен қарағанда, ол судың қоңыр түсімен қосылып, көрінбей кетеді.

Жасыл түске боялу

Бірнеше жылдар өткеннен кейін ол балғын тасбақаға айналады. Ол енді кішкентай балапан емес, бірақ әлі ересек те емес. Оның сауытының көлемі түскі ас ішетін тәрелкемен бірдей болады. Енді ашық теңіздің суларынан, Флориданың, АҚШ-тың жылы жағалауларына қарай кететін уақыт келді.

Балапан болған кезіне қарағанда, сауытының үлкеюінің арқасында, ол қорғаудың астында болады. Арасында медузаны жұтып қоятынына қарамастан, енді ол көбінесе балдырлармен және теңіз шөптерімен қоректенеді.

Ол жайлап өскенше, бірнеше жылдар өтеді. Ол жағалаудан алыс кетіп, түбінде қоректеніп ересек тасбақаға айналады.

Түнде ол судың астындағы тастардың, төмпешіктердің қасында, бес сағатқа дейін демін тоқтатып тынығады. Ол күнде тасбақа шөбі деп аталатын теңіз шөбінің қасына қайта оралады. Көгалшапқыш сияқты тасбақа теңіз шөбінің жайылымын азайтады. Теңіз шөбін және балдырларды жеуінің арқасында оның дене майы жасыл түске боялады. Сондықтан бұл тасбақалар жасыл теңіз тасбақалары деп аталып кетті!

Құмға қайта оралу

Тасбақа 26-ға толған кезде, оның сауытының ұзындығы

90 сантиметрге, ал салмағы 120 килограммға жетеді. Енді ол жаңа саяхатқа аттанады. Ол өзінің ұзақ сапарын туған жеріне қайта оралудан бастайды. Сол кезде тасбақа өз жұмыртқаларын басуға кіріседі.

Теңіз тасбақасы 1 000 километрден астам қашықтықты жүзіп өте алады, себебі онда саяхатқа арналған заттың бәрі бар. Оның жүзбе қанаттары құстың қанаттары сияқты. Ол судың ішінде ұшып жүреді.

Ғалымдар теңіз тасбақалары өздерінің бағытын мұхит арқылы қалай табатынын әлі де зерттеуде. Олардың ойынша, тасбақалар Жердің магниттік алаңындағы өзгерістерді сезе алады. Бұл тасбақаларға бағыт картасын жасауға көмектеседі. Олардың еске сақтау қабілеті химиялық заттарды табуға немесе судың ішіндегі иістерді сезуге көмектеседі.

Туған жеріне оралғаннан кейін ол өзінің сыңарын табады. Бірнеше апта өткен соң, ол қараңғы батқанша күтіп, содан кейін жағалауға көтеріледі. Ол қараңғы батқаннан кейін шығады.

Келер буын

Судан шыққаннан кейін ол құрғақ жерге жету үшін бар күшін салады. Ол үлкен толқындар жұмыртқаларын шайып кетпейтін жерге жорғалайды. Алдыңғы жүзу қанатшаларын пайдаланып үлкен шұңқыр қазады. Бұл оның болашақ ұясы болады. Артқы жүзу қанатшаларының көмегімен ол шұңқырдың ішінен тағы кішірек шұңқыр қазады.

Екі сағат қызу жұмыстан кейін, ол шұңқырдың ішіндегі кіші, терең шұңқырға 100-ден аса жұмыртқа салады. Әрі олардың үстіне құмды тығыздайды. Содан кейін ұяның ішін толығымен құмға толтырады.

Келесі екі айдың көлемінде ол тағы да үш ұя қазып, олардың ішіне жұмыртқаларын салады. Екі айдан кейін жас тасбақалар қабықшаларын жарып шығып, өздерінің жеке саяхаттарын бастайды.

Тасбақалар өмірінің жалғасы

Барлық жұмыртқаларын салып болғаннан кейін, ересек теңіз тасбақасы қайтадан Флорида жағалауларындағы қорек алаңына барады. Көп жыл өткен сайын осы және басқа да ересек тасбақалар бұл жағалауға тағы да жұмыртқа салуға қайтып келеді.

Әрбір жасыл теңіз тасбақасы осылай өмір бойы жұмыс істейді, ол 80 жасқа дейін өмір сүруі мүмкін. Бұл уақыт аралығында мыңдаған жас тасбақалар туылып, ашық теңізге кетеді.

СҰРАҚТАР

1. Бірінші «Құмның бетіне шығу» бөлімінде не туралы айтылған?

- A) әртүрлі теңіз тасбақаларының сырт келбеті қандай болады
- B) теңіз тасбақалары қалай жүзіп үйренеді
- C) теңіз тасбақалары не жегенді ұнатады

D) теңіз тасбақалары қалай жұмыртқаларын жарып шығады

2. «Теңіз тасбақасы балапандарының бірі қозғалып, жұмыртқасынан шыға бастайды».

Тасбақа жұмыртқасынан жарып шыққаннан кейін алғашқы екі әрекетін жазыңыз.

1. _____

2. _____

3. Құмның бетіне шыққаннан кейін жас тасбақаларға дұрыс жол табуға не көмектеседі?

Оларды шатастыратын не?

4. Неліктен кішкентай тасбақаның суға жету жолы «тірі қалудың жарысы сияқты»?

Өз жауабыңызды түсіндіру үшін мәтінді пайдаланыңыз.

5. Жұмыртқасынан шыққан тасбақа толқындардан өткеннен кейін ең бірінші не істейді?

A) басқа жұмыртқасынан шыққан тасбақаларды іздейді

B) теңізге жүзуін жалғастыра береді

C) балдырлардың арасында тынығады

D) жейтін қорегін табады

6. Теңіз тасбақасы өмірінің қай кезеңі кейде «жоғалған жылдар» деп аталады?

A) жұмыртқа

B) балапан

C) балғын тасбақа

D) ересек тасбақа

7. Мәтінде адамдардың тасбақалар үшін қоршаған ортаны қауіпті еткен екі жолы берілген. Олар қандай?

1. _____

2. _____

8. Тасбақа балапаны сауытының түсі оларды жыртқыштардан қорғайды.

Екі мысал келтіріңіз.

1. _____
2. _____

9. Қашан теңіз тасбақасы 5 сағатқа дейін демін тоқтатады?

10. Ересек жасыл теңіз тасбақасының қоректенуі туралы мәтінде қандай деректер берілген?

- A) Олар қоректі тастар мен тау ойықтарының астынан іздейді.
- B) Олар қоректі табу үшін ұзақ жүзеді.
- C) Олар қоректену үшін күнде бір жерге барады.
- D) Олар қорек табу үшін иіс сезу қабілеттерін қолданады.

11. Неліктен теңіз тасбақасының дене майы жасыл түске айналады?

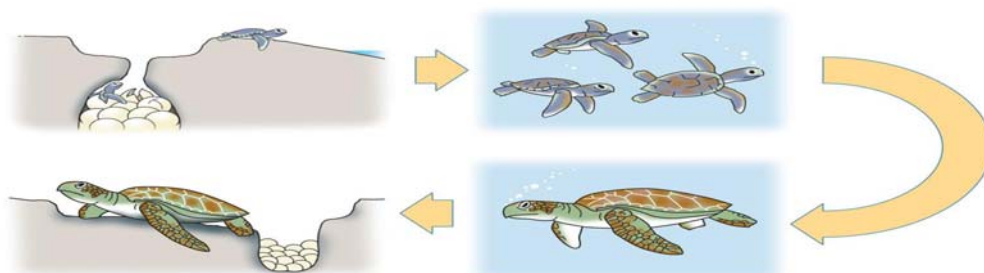
12. Аналық жасыл теңіз тасбақасы неше жасында алғашқы жұмыртқаларын салады?

- A) 3 жас шамасында
- B) 10 жас шамасында
- C) 26 жас шамасында
- D) 80 жас шамасында

13. Ересек аналық жасыл теңіз тасбақасының өмірдегі қандай әрекеті ғалымдар үшін әлі түсініксіз?

- A) 1 000 километрден астам қашықтықты ол қалайша жүзіп өтеді
- B) ол өзінің жұмыртқаларына қалай ұя салады
- C) ол жыртқыштардан қалай қорғанады
- D) ол жұмыртқа салатын дұрыс жағалауды қалай дәл табады

14. Мәтіннен алынған диаграмма төменде көрсетілген.

Бұл диаграмма сізге нені түсінуге көмектеседі?

15. Автор жасыл теңіз тасбақасының ерекше екенін сізге қалай көрсеткен?

- A) оларды сақтап қалуға көмектесуді сұрау арқылы
- B) олардың қандай ғажайып нәрселерді бастан кешетінін айту арқылы
- C) олардың қандай әдемі екендігін суреттеу арқылы
- D) тасбақалардың аз ғана саны бүгінгі күнге дейін тірі екенін ескерту арқылы

16. Мақала тақырыпшалары бар бірнеше бөлімдерге бөлінген. Әр бөлім сізге не туралы айтады?

- A) теңіз тасбақаларының кездестіретін әр түрлі қауіп-қатерлері
- B) теңіз тасбақаларының әр түрлі өмір кезеңдері
- C) теңіз тасбақаларының әр түрлерін
- D) теңіз тасбақалары туралы әр түрлі түсініктер

Исландиялық жылқылар

Исландияда жылқылардың тек бір түрі ғана бар, ол – Исландиялық жылқылар. Олар әлемдегі ертедегі жылқылардың түріне жатады.

Жаңа жерге жеткізілуі

870 жылдың жазғы түндерінің бірінде викингтердің бір тобы жаңа үй табу үшін Норвегиядан алыс кетті. Викингтер, Еуропада бірнеше ғасыр бұрын өмір сүрген адамдар. Оларды бұл саяхат жансыз аралға әкеледі, қазіргі кезде ол Исландия деп аталады.

Осы викингтер Исландияға ауыр, ағаш, жүк кемелермен келіп жетеді. Викингтер бұл кемелерді жылдам, әрі жеңіл әскери кемелердің орнына пайдаланды, себебі олар тірі жан жоқ аралда өмір сүруге қажетті заттардың барлығын алуға мәжбүр болды.

Бірақ, олардың кемелері кішкентай еді. Ұзындығы 16 метр, ол 3 машинаның ұзындығымен бірдей болды. Олар өз жүктерін мұқият таңдауға мәжбүр болды. Ең маңыздысы – жылқыларын алды.

Жылқылардың биіктігі 135 сантиметр ғана, ол машинаның биіктігімен бірдей; бірақ, олар ересек адамды көтере алады.

Көптеген викингтер аралға келе бастады. Жақын арада ол жерде өз жылқылары, қойлары және ірі қара малдары бар 60 000 жуық қоныстанушылар болды.

Бұл жаңа жерге викингтердің жылқылары тез үйреніп кетті. Ол жерде

оларға қауіп төндіретін үлкен жануарлар болған жоқ. Көп ұзамай, Исландияда мыңдаған жылқылар пайда болды. Негізінде, олардың көп болғаны соншалық, олар түгелге жуық ағаштар мен бұталарды жеп қойды. Нәтижесінде, бұдан былай жылқыларды аралға әкелуге тыйым салатын заң қабылданды.

Тұқымындағы дарасы

Исландиялық жылқылардың басқа жылқыларға ұқсамайтын ерекше төрт қасиеті бар. Осы төрт қасиеттің жиынтығы исландиялық жылқыларды шынымен де тұқымында дара етеді.

1 Мықты және төзімді

Қоныстанушы викингтер заманынан бастап, қазіргі уақытқа дейін исландиялық адамдар өмір сүру үшін өздерінің жылқыларына тәуелді болды. Исландиялық жылқылар мықты болды. Жылқылар жер жыртты, ауыр жүктерді тасыды және терең мұзд суларда өздерінің үстіндегі шабандоздарымен судан жүзіп өтті.

Оған қоса, исландияда қашанда жанартаулар көп болған. Жылқылар мұздай және қатты лава басқан далалармен жүруге мәжбүр болған. Олар мұзды далада және таулармен жоғары-төмен жүрді. Бұған жылқылардың аяқтары нық тұруы керек болды.

Викингтер мықты және төзімді жылқыларды қатты құрметтеді. Ол ешқашан қалдырып кетпейтін серік, әрі дос болды.

2 Сыртқы келбетінің ерекшелігі

Исландияның ауа-райы үнемі қатал болған. Ауа-райы суық және желді. Ауа райында өзгерістер жиі болып тұрады; дауылдар мен жанартау атқылайды. Осыған қарамастан, қоныстанушылар жыл бойы жылқыларын далада ұстаған. Нәтижесінде, исландиялық жылқының ерекше сырт келбеті пайда болды.

Қыс бойы жылқылар бүкіл аралда еркін жайылатын. Олар үйірлерімен немесе үлкен табынмен жүреді. Ауа-райы өте суық болғандықтан, тірі қалған жылқылардың терілері және жүндері қалың, әрі ұзын.

Сонымен қатар, жылқылар азықтарын өздері тауып жеу керек болды. Қыста азық табу қиын; олардың аздығынан исландиялық жылқылардың ұзындығы қысқарды. Олардың аяқтары мен мойындары да қысқарды. Бүгінде, исландиялық жылқылар әлемдегі ең қысқа жылқылардың бірі болып саналады.

3 Жуас мінезді

Негізінде исландиялық жылқы жабайы табиғатта еркін өсті. Бұл жылқының жуас мінезін қалыптастыруға көмектесті.

Қоныстанушы викингтер кезінен бастап, құлындар немесе жас жылқылар адамдардың қамқорлығында сирек болды. Олардың көпшілігі сыртта, шөпті далада туып, алғашқы айларында енелерінің артынан еріп жүрді. Содан кейін, жас жылқылар үйірлерге қосылып, еркін жайылды. Олар үйірде тіршілік етуге

бейімделіп, бір-біріне үйренеді. Олар жабайы табиғатта еркін тіршілік етеді және нақты жаулары болмайды. Исландияда туған жылқылар тебу мен тістеуді білмейді.

4 Жүрістің ерекше түрі

Қоныстанушылар бүкіл аралда орналасқандықтан, ешкім жаяу жүрмеді. Үйлердің арасындағы қашықтық біршама алыс болғандықтан, барлығы атқа мінді.

Адамдар атпен жиі жүргендіктен, енді олар саяхатқа ыңғайлы аттарды қалады. Сондықтан, адамдар исландиялық жылқыны жоғары бағалады; ол Тельт деп аталатын ең ыңғайлы жүріс түрін мүлтіксіз орындаған. Тельт деген жүрістің ерекше түрі, ондай жүрісте жылқының екі аяғы әрдайым жерде тұрады. Ол бірқалыпты және тез. Тельтті орындағанда, аттың үстіндегі адам секірмейді. Әдетте, көрсетілім кезінде, шабандоз көбінесе су толтырылған стақанды ұстап тұрады. Қатты Тельт жүрісі кезінде (жоғары жылдамдықта) шабандоз жерге бір де бір тамшы төкпейді!

Қорғалған және даңқты

1882 жылы, Исландия адамдардың ешбір жылқыны аралға әкелуге болмайтындығы туралы заңды қайта жаңғыртты. Тек Исландияда туған исландиялық жылқыларға ғана рұқсат беріледі. Сол себепті бұл елде осы күнге дейін жылқылардың тек бір ғана түрі бар.

Исландиялық жылқыны қорғайтын заң, оның аман қалуына көмектесті. Елде жылқыларға зиян келтіретін аурулар жоқтың қасы. Нәтижесінде, исландиялық жылқының күйі жақсы; қазіргі таңда 80 000 жуық жылқы аралда өмір сүреді. Бұл 300 000 ғана адамы бар ұлт үшін керемет көрсеткіш!

Қазіргі Исландияда негізінде аттарды жарыстарда немесе көңіл көтеру үшін қолданады. Исландияға көптеген туристтер келеді. Оларға мұндай ерекше атпен Исландияның далалары мен тауларында жүрген ұнайды.

СҰРАҚТАР

1. Алғашқы исландиялық жылқылар қай елден келді?

2. Мәтін бойынша, неліктен викингтер өздерінің жүктерін мұқият таңдауға мәжбүр болды?

- A) Олар ең жақсысын алғысы келді.
- B) Олардың саяхаттары ұзақ, әрі қауіпті болуы мүмкін еді.
- C) Олардың кемелерінде көп орын болған жоқ.

3. Неге Исландияда көп ұзамай мыңдаған жылқылар болды? Екі себеп

жазыңыз.

4. Викингтер Исландияға келген кезде, олар қандай жерді тапты? Мәтіннен екі түрлі мысал жазыңыз.

1. _____

2. _____

5. Әр бөлімнің басындағы үлкен 1, 2, 3 және 4 сандары оқырманға қалай көмектеседі?

- A) Олар сізге қанша бет оқу керек екенін айтады.
- B) Олар сізге жылқылардың қанша түрі бар екенін айтады.
- C) Олар сізге қанша қасиеті бар екенін айтады.
- D) Олар сізге қанша сурет бар екенін айтады.

6. Неге Исландия халқы жылқыларға үлкен құрмет көрсетеді?

- A) Жылқылар сенімді болды.
- B) Жылқылар көп ақша тұрды.
- C) Жылқылар еркін жайылып жүрді.
- D) Жылқылар өте сирек болды.

7. Исландияның ауа-райы исландиялық жылқыларды қалай өзгерткендігін жазыңыз.

суық және желді _____

азықтың жеткіліксіздігі _____

8. Неге исландиялық құлындар жуас болып өседі?

- A) Олар тебу не тістеу үшін өте кішкентай.
- B) Олар үйірде бағылады.
- C) Олар шөпті далада туады.
- D) Оларды қайырымды адамдар өсіреді.

9. «Тёльт» деген не?

- A) жүріс түрі
- B) жылқы түрі
- C) жақсы шабандоз
- D) ұзақ қашықтық

10. Неге шабандоздар көріністерде кейде суы бар стақанды ұстап тұрады?

11. Аттың үстінде келе жатқан шабандозға қараңыз.

Сол суреттен сіздер исландиялық жылқылар жайлы не білдіңіз?

- A) қаншалықты алысқа баратынын
- B) олардың қаншалықты еркін екенін
- C) олардың аяқтары қалай қозғалатынын
- D) олардың қандай жуас болатынын

12. Аттардың екі қасиетін жазыңыз. Неліктен әр қасиет исландиялық адамдардың қажеттілігін қанағаттандыратынын түсіндіріңіз.

13. Неге Исландияда жылқының тек бір ғана түрі бар?

- A) Олар салқын ауа-райында өмір сүре алады.
- B) Викингтер оларды Норвегиядан алып келді.
- C) Олар кішкентай және олардың ұзын жүндері бар.
- D) Заң жылқылардың басқа түрін әкелуге рұқсат бермейді.

14. Қалайша заң исландиялық жылқылардың ауырмауына көмектеседі?

15. Қазіргі таңда адамдар көбінесе исландиялық жылқыларды қандай мақсатта қолданады?

16. Автор исландиялық жылқылар туралы жақсы пікірде. Ол мұны қалай білдіретінін түсіндіріңіз.

17. Исландия аралында жылқылар жүздеген жылдар бойы оқшауланды. Бұл қазіргі исландиялық жылқылардың жетілуіне қалай әсер етті? Үш түрлі жолын жазыңыз.

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

3.2. «Қазақ тілі» оқу пәнінің 2019/20, 2020/21, 2021/22 оқу жылдарындағы білім сапасының көрсеткіші

2019/20, 2020/21, 2021/22 оқу жылдары бойынша әр сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасы күнделіктен алына отырып, сараптама жасалды. Әр оқу жылындағы сыныптардың «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының пайызы саралана отырып, келесі кезекте сол сыныптың үш жыл бойындағы білім сапасы зерттелді. Төменде әр жылдарға жеке-жеке тоқтала отырып, білім алушының білім сапасына мониторинг жүргізіледі.

2019/20 оқу жылындағы өңірлердегі сыныптардың сапа көрсеткіші бойынша:

«Қазақ тілі» пәнінен 2019/20 оқу жылында 5-сыныпта республика бойынша орташа білім сапасының көрсеткіші –74,7%-ды құрап отыр. Өңірлер бойынша білім сапасының көрсеткіші төменде берілген кестеде көрініс тапқан (1-кесте. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 5-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

63-кесте. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 5- сыныптағы «Қазақ тілі» пәнінен білім алушылардың білімінің сапалық көрсеткіші

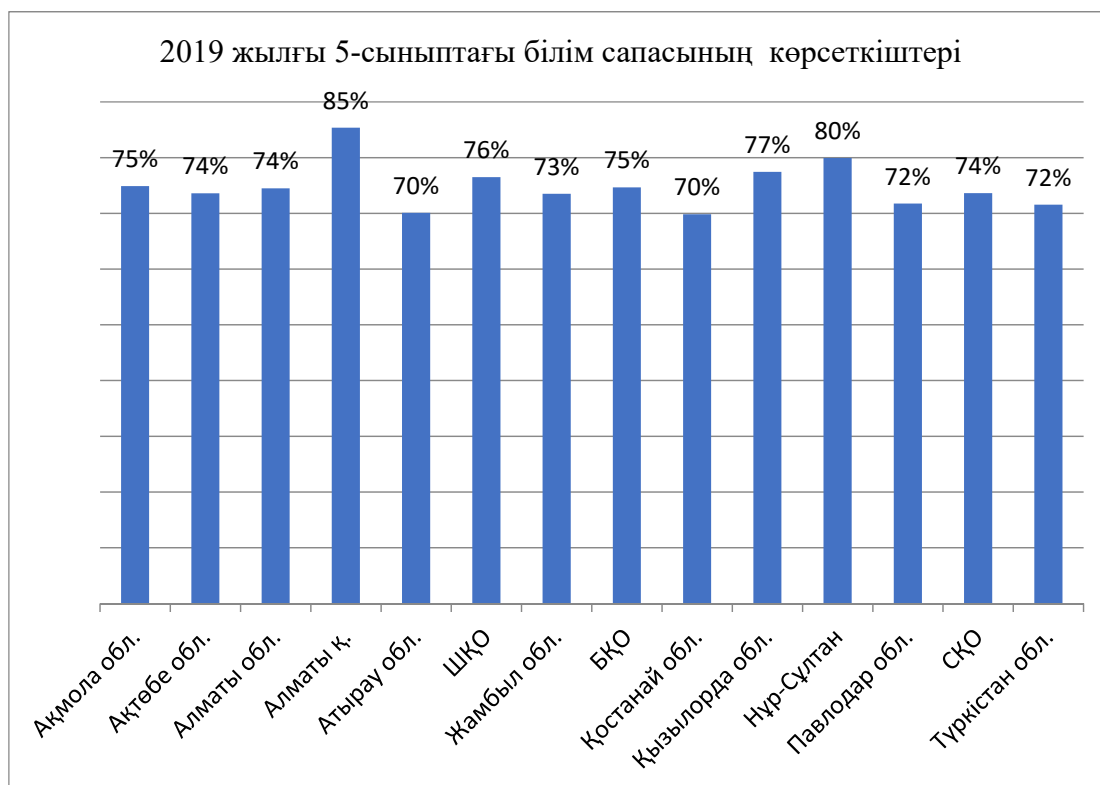
Өңірлер	Пәні	Сыныбы	2019 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	Қазақ тілі	5	75%
Ақтөбе облысы	Қазақ тілі	5	74%
Алматы облысы	Қазақ тілі	5	74%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	5	85%
Атырау облысы	Қазақ тілі	5	70%
ШҚО	Қазақ тілі	5	76%
Жамбыл облысы	Қазақ тілі	5	73%
БҚО	Қазақ тілі	5	75%
Қостанай облысы	Қазақ тілі	5	70%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	5	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	5	80%
Павлодар облысы	Қазақ тілі	5	72%
СҚО	Қазақ тілі	5	74%
Түркістан облысы	Қазақ тілі	5	72%

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 75 %; Ақтөбе облысы бойынша – 74%; Алматы облысы бойынша – 74%; Алматы қаласы – 85%; Атырау облысы – 70%; ШҚО – 76%; Жамбыл облысы – 73%; БҚО – 75%; Қостанай облысы – 70%; Қызылорда облысы –77%; Нұр-Сұлтан қаласы – 80%; Павлодар облысы – 72%; СҚО –74%; Түркістан облысы –72%-ды құрап отыр.

Төменде берілген диаграммадан өңірлер бойынша «Қазақ тілі» пәнінен 2019/20 оқу жылындағы білім алған 5-сыныптардың көрсеткіштері берілген.

Көріп отырғанымыздай, білім сапасының көрсеткіші бір өңірлерде жоғары болса, енді бір өңірлерде төмендігі байқалды (1-сурет. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

160-сурет. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 5-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткіші

2019/20 оқу жылындағы білім сапасының қорытындысы бойынша «Қазақ тілі» пәнінен жоғары көрсеткішті Алматы қаласы (85%-ды) көрсетсе, ал төменгі көрсеткішті Атырау облысы (70%-ды) көрсетіп отыр. Сондай-ақ, төмен көрсеткіштер қатарында Павлодар және Түркістан облыстарындағы білім сапасының көрсеткіші – 72%-ды құрап отырғаны белгілі. Берілген көрсеткіштен сәл жоғары көрсеткішті Ақтөбе, Алматы облысы, Солтүстік Қазақстан облыстарының білім сапасы (74%-ды) құрап отыр.

«Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының өсуі мен төмендеуі білім алушылардың білім алуға деген қызығушылығы мен белсенділігін, пән мұғалімінің білім алушылардың алдына қойған оқу мақсаттарын орындауға байланысты шығарылады.

2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша «Қазақ тілі» пәнінен 6-сынып білім алушыларының білім сапасының көрсеткіші республика бойынша 72% құрайды, төмендегі кестеде берілген (2-кесте. 2019/20 оқу жылындағы

қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

64-кесте. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

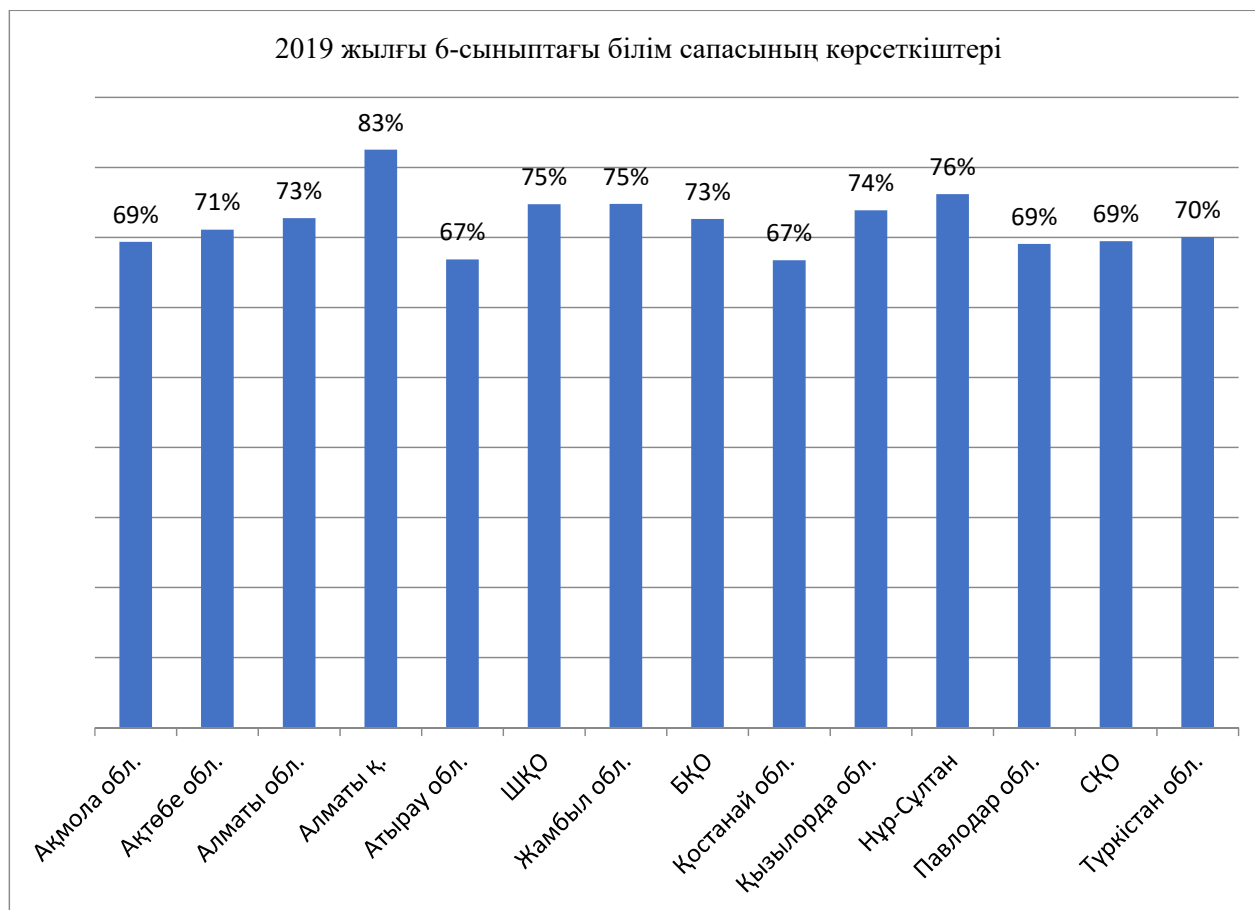
Өңірлер	Сыныбы	2019 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	6	69%
Ақтөбе облысы	6	71%
Алматы облысы	6	73%
Алматы қаласы	6	83%
Атырау облысы	6	67%
ШҚО	6	75%
Жамбыл облысы	6	75%
БҚО	6	73%
Қостанай облысы	6	67%
Қызылорда облысы	6	74%
Нұр-Сұлтан қаласы	6	76%
Павлодар облысы	6	69%
СҚО	6	69%
Түркістан облысы	6	70%

2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша «Қазақ тілі» пәнінен Ақмола облысы бойынша – 69%; Ақтөбе облысы бойынша – 71%; Алматы облысы бойынша – 73%; Алматы қаласы – 83%; Атырау облысы – 67%; ШҚО –75%; Жамбыл облысы – 75%; БҚО –73%; Қостанай облысы –67%; Қызылорда облысы – 74%; Нұр-Сұлтан қаласы –76%; Павлодар облысы – 69%; СҚО –69%; Түркістан облысы –70%-ды құрап отыр.

Берілген білім сапасының көрсеткішін төмендегі диаграммадан айқын көруге болады (161-сурет. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

161-сурет. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

2019 жылғы 6-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

2019/20 оқу жылындағы «Қазақ тілі» пәні бойынша жоғары білім сапасының көрсеткішін Алматы қаласы – 83%-ды көрсетсе, ең төменді білім сапасының көрсеткішін Ақмола, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстары (69 %-ды) және Қостанай облысы (67%-ды) көрсетіп тұр. Ал Шығыс Қазақстан, Жамбыл облысы мен Нұр-Сұлтан қаласындағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасы біркелкі көрсеткішті берген.

2019/20 оқу жылындағы «Қазақ тілі» пәні бойынша 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші төменде көрсетілген кестеде беріліп отыр (65-кесте. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 7-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

65-кесте. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 7-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	сыныбы	2019 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	7	70%
Ақтөбе облысы	7	70%
Алматы облысы	7	73%
Алматы қаласы	7	81%
Атырау облысы	7	65%
ШҚО	7	73%

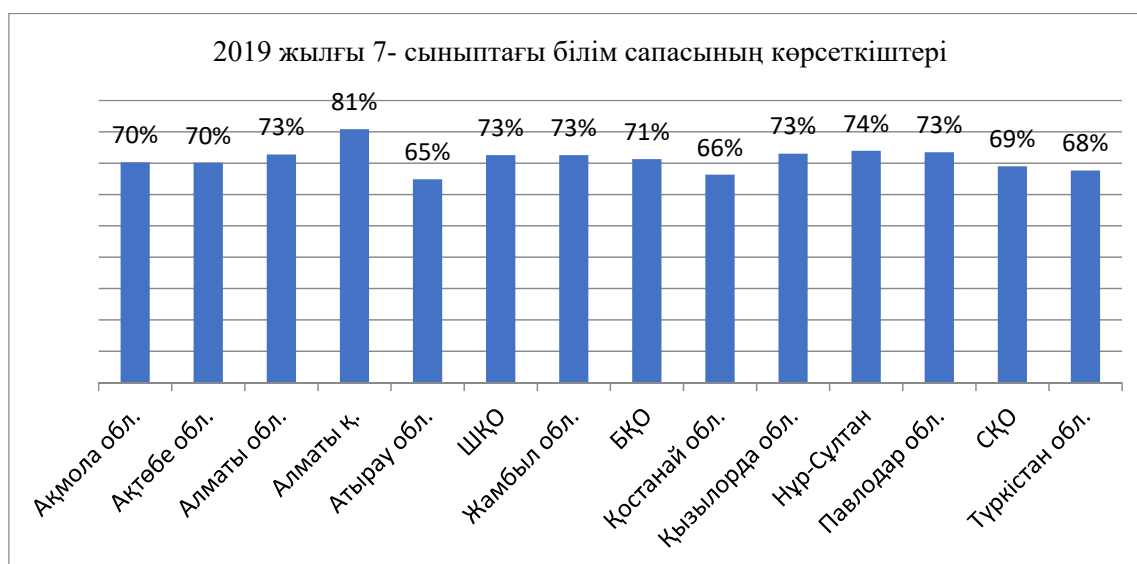
Жамбыл облысы	7	73%
БҚО	7	71%
Қостанай облысы	7	66%
Қызылорда облысы	7	73%
Нұр-Сұлтан қаласы	7	74%
Павлодар облысы	7	73%
СҚО	7	69%
Түркістан облысы	7	68%

2019/20 оқу жылындағы 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткішіне тоқтасақ, республика бойынша орташа білім сапасының көрсеткіші – 71,3% -ды құрап отыр.

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 70%; Ақтөбе облысы бойынша – 70%; Алматы облысы бойынша – 73%; Алматы қаласы – 81%; Атырау облысы – 65%; ШҚО – 73%; Жамбыл облысы – 73%; БҚО – 71%; Қостанай облысы – 66%; Қызылорда облысы – 73%; Нұр-Сұлтан қаласы – 74%; Павлодар облысы – 73%; СҚО – 69%; Түркістан облысы – 68%-ды көрсетіп тұр.

Төменде берілген диаграммадан республика бойынша 7-сыныптардың «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының сызбасын көруге болады (161-сурет. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 7-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

161-сурет. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 7-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Суреттен көріп отырғанымыздай, білім сапасының жоғары көрсеткішін Алматы қаласы (81%) көрсетсе, пән бойынша ең төменгі білім сапасының көрсеткішін Атырау, Қостанай, Солтүстік Қазақстан мен Түркістан облыстары көрсетіп тұр.

Жалпы «Қазақ тілі» пәнінен 2019/20 оқу жылындағы білім сапасының көрсеткіші бойынша 5,6,7-сынып білім алушылары арасында жоғары білім сапасының көрсеткішін Алматы қаласы жоғары көрсетсе, төменгі білім сапасының көрсеткіші көбіне Атырау, Қостанай, Солтүстік Қазақстан мен Түркістан облыстарынан байқадық.

2020/2021 оқу жылындағы өңірлердегі сыныптардың сапа көрсеткіші бойынша:

Республика бойынша «Қазақ тілі» пәнінен 2020/21 оқу жылындағы білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде берілген (66-кесте. 2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

66-кесте. 2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Пән	сыныбы	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	Қазақ тілі	6	73%
Ақтөбе облысы	Қазақ тілі	6	71%
Алматы облысы	Қазақ тілі	6	73%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	6	83%
Атырау облысы	Қазақ тілі	6	69%
ШҚО	Қазақ тілі	6	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	6	79%
Жамбыл облысы	Қазақ тілі	6	71%
БҚО	Қазақ тілі	6	74%
Қостанай облысы	Қазақ тілі	6	71%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	6	77%
Павлодар облысы	Қазақ тілі	6	74%
СҚО	Қазақ тілі	6	73%
Түркістан облысы	Қазақ тілі	6	70%
Шымкент қаласы	Қазақ тілі	6	69%

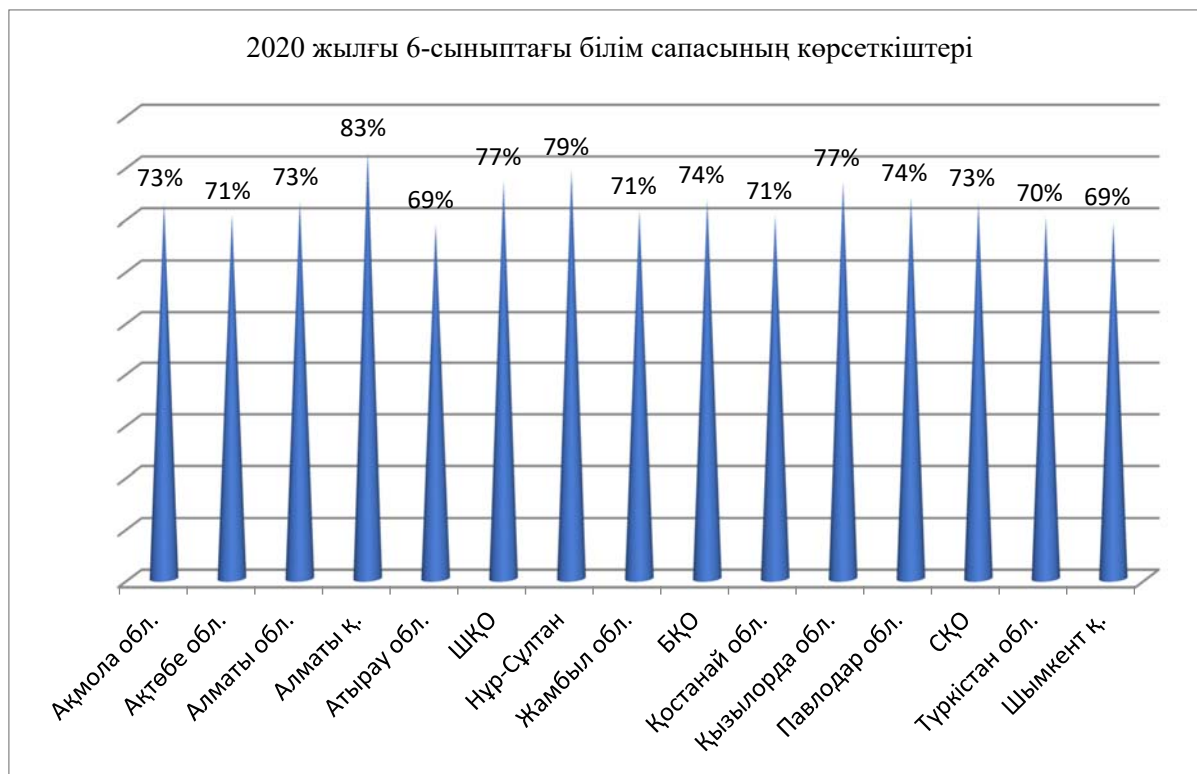
2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша «Қазақ тілі» пәнінен 6-сыныптардағы орташа балл – 73,6%-ды құрап отыр.

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша –73%; Ақтөбе облысы бойынша – 71%; Алматы облысы бойынша – 73%; Алматы қаласы – 83%; Атырау облысы – 69%; ШҚО – 77%; Нұр-Сұлтан қаласы – 79%; Жамбыл облысы – 71%; БҚО – 74%; Қостанай облысы –71%; Қызылорда облысы – 77%; Павлодар облысы – 74%; СҚО – 73%; Түркістан облысы – 70%; Шымкент қаласы – 69%-ды құрап отыр.

Төменде берілген диаграммада «Қазақ тілі» пәні бойынша 2020/21 оқу жылындағы білім сапасының 6-сыныптағы көрсеткіші берілген (162-сурет.

2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

162-сурет. 2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Берілген материалдан көріп отырғанымыздай, «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасы көрсеткішінің жоғары сапасын Алматы қаласы (83%-ды) көрсетсе, ең төменгі білім сапасының көрсеткішін Ақтөбе, Жамбыл, Солтүстік Қазақстан облысы және Шымкент қаласы көрсетіп отыр.

2020/21 оқу жылындағы 7-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде берілген (67-кесте. «Қазақ тілі» пәні бойынша 2020/21 оқу жылындағы 7-сыныптардағы білім сапасының көрсеткіші).

67-кесте. «Қазақ тілі» пәні бойынша 2020/21 оқу жылындағы 7-сыныптардағы білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	сыныбы	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	7	65%
Ақтөбе облысы	7	70%
Алматы облысы	7	71%
Алматы қаласы	7	81%
Атырау облысы	7	66%
ШҚО	7	74%

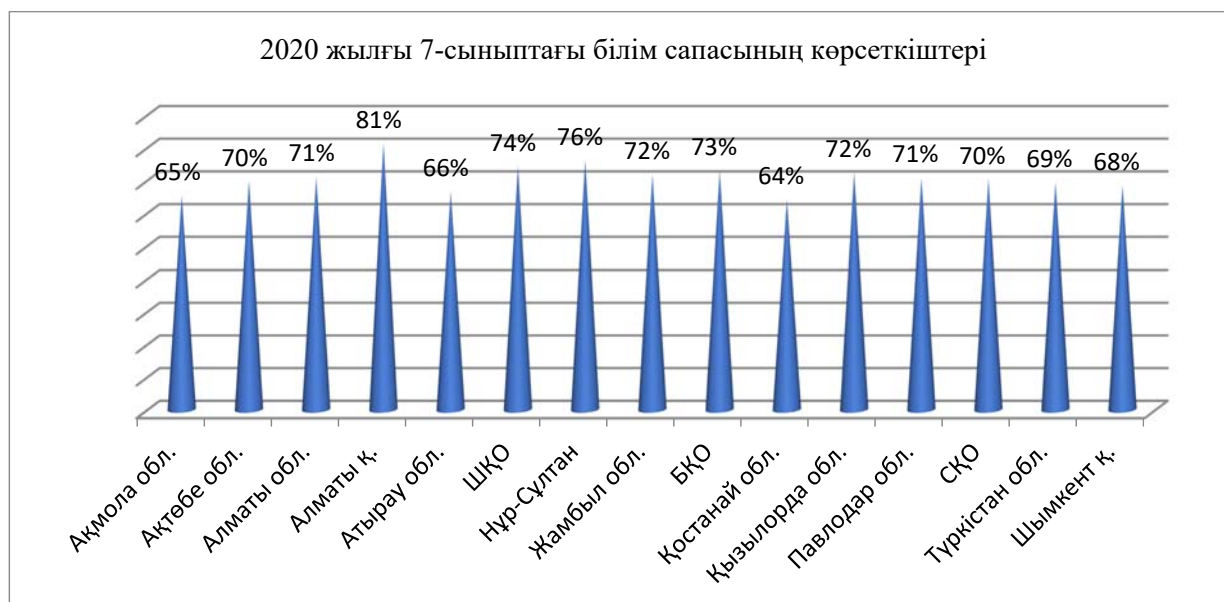
Нұр-Сұлтан қаласы	7	76%
Жамбыл облысы	7	72%
БҚО	7	73%
Қостанай облысы	7	64%
Қызылорда облысы	7	72%
Павлодар облысы	7	71%
СҚО	7	70%
Түркістан облысы	7	69%
Шымкент қаласы	7	68%

«Қазақ тілі» пәні бойынша 2020/21 оқу жылындағы 7-сыныпта оқыған білім алушылардың білім сапасының нәтижесі – 70,8%-ды құрап отыр.

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 65%; Ақтөбе облысы бойынша – 70%; Алматы облысы бойынша – 71%; Алматы қаласы – 81%; Атырау облысы – 66%; ШҚО – 74%; Нұр-Сұлтан қаласы – 76%; Жамбыл облысы – 72%; БҚО – 73%; Қостанай облысы – 64%; Қызылорда облысы – 72%; Павлодар облысы – 71%; СҚО – 70%; Түркістан облысы – 69%; Шымкент қаласы – 68%-ды құрап отыр.

Төмендегі диаграммадан республика бойынша білім сапасының көрсеткішін көруге болады (163-сурет. 2020/21 оқу жылындағы 7-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші)

163-сурет. 2020/21 оқу жылындағы 7-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2020/21 оқу жылындағы 7-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының жоғары көрсеткішін Алматы қаласы – 81%-ды құраса, ең төменгі білім сапасының көрсеткіші Ақмола, Қостанай, Атырау, Түркістан облыстары мен Шымкент қаласы көрсетіп отыр. Орташа білім сапасының көрсеткішін Ақтөбе, Алматы облысы, Шығыс Қазақстан облысы, Нұр-Сұлтан қаласы, Батыс

Қазақстан облысы, Қызылорда, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстары көрсетіп тұр.

Төменде берілген кестеден 2020/21 оқу жылындағы «Қазақ тілі» пәнінен 8-сыныптарда алынған білім сапасының көрсеткіші берілген (68-кесте. «Қазақ тілі» пәні бойынша 2020/21 оқу жылындағы 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші).

68-кесте. «Қазақ тілі» пәні бойынша 8-сыныптар бойынша білім сапасының көрсеткіші

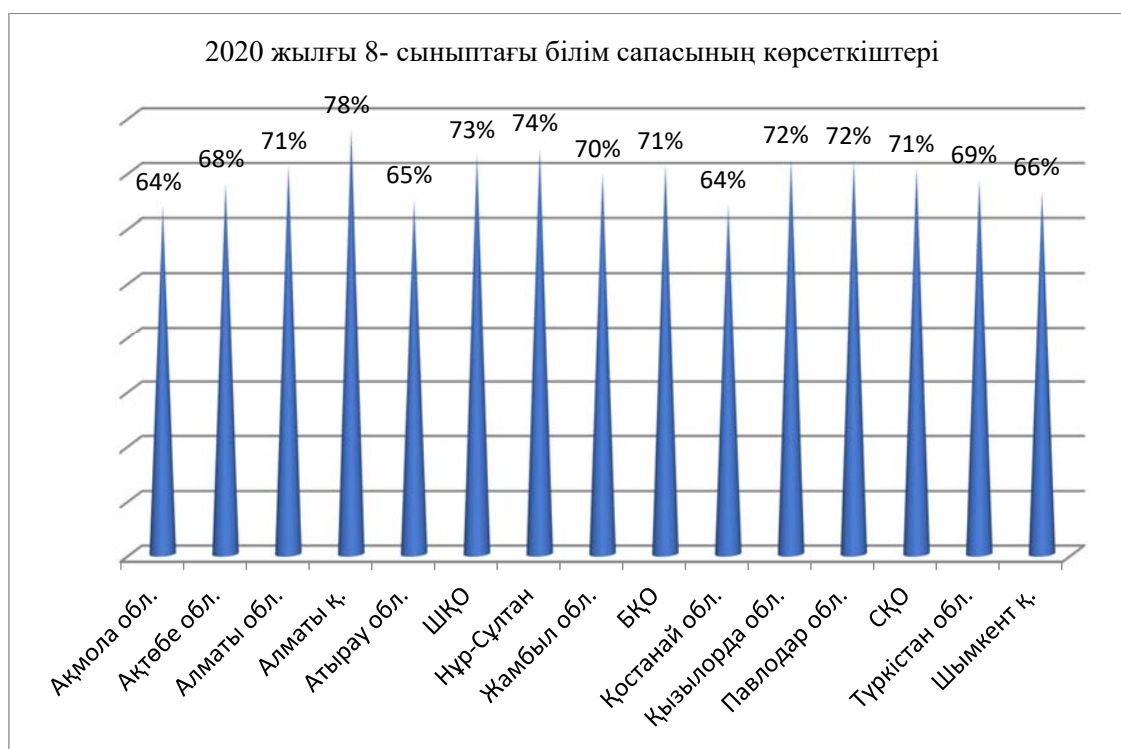
Өңірлер	сыныбы	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	8	64%
Ақтөбе облысы	8	68%
Алматы облысы	8	71%
Алматы қаласы	8	78%
Атырау облысы	8	65%
ШҚО	8	73%
Нұр-Сұлтан қаласы	8	74%
Жамбыл облысы	8	70%
БҚО	8	71%
Қостанай облысы	8	64%
Қызылорда облысы	8	72%
Павлодар облысы	8	72%
СҚО	8	71%
Түркістан облысы	8	69%
Шымкент қаласы	8	66%

«Қазақ тілі» пәні бойынша 8-сыныптардағы білім сапасының көрсеткіші – 69,8%-ды құрап отыр.

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 64%; Ақтөбе облысы бойынша – 68%; Алматы облысы бойынша – 71%; Алматы қаласы – 78%; Атырау облысы – 65%; ШҚО – 73%; Нұр-Сұлтан қаласы – 74%; Жамбыл облысы – 70%; БҚО – 71%; Қостанай облысы – 64%; Қызылорда облысы – 72%; Павлодар облысы – 72%; СҚО – 71%; Түркістан облысы – 69%; Шымкент қаласы – 66%-ды құрап отыр.

Жоғарыда берілген кестеден 2020/21 оқу жылындағы «Қазақ тілі» пәнінен берілген білім сапасы көрсетілген (164-суретте 8-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші).

164-сурет. 2020/21 оқу жылындағы 8-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

«Қазақ тілі» пәні бойынша 8-сыныптардағы ең жоғары білім сапасының көрсеткішін Алматы қаласы (78%) көрсетсе, ең төменгі білім сапасының көрсеткіші Қостанай, Шымкент, Түркістан, Ақмола, Ақтөбе облыстарынан алынды.

Жалпы «Қазақ тілі» пәні бойынша 2020/21 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының қорытындысы бойынша ең жоғары білім көрсеткішін көрсеткен өңір Алматы қаласы болса, ең төменгі білім көрсеткіші Қостанай, Шымкент, Түркістан, Ақмола, Ақтөбе облыстарынан байқалды.

2021/2022 оқу жылындағы өңірлердегі сыныптардың сапа көрсеткіші бойынша:

69-кесте. 2021/22 оқу жылындағы қорытынды бойынша 7-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Пән	сыныбы	2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	Қазақ тілі	7	58%
Ақтөбе облысы	Қазақ тілі	7	60%
Алматы облысы	Қазақ тілі	7	66%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	7	70%
Атырау облысы	Қазақ тілі	7	59%
ШҚО	Қазақ тілі	7	47%
Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	7	62%
Жамбыл облысы	Қазақ тілі	7	65%
БҚО	Қазақ тілі	7	68%

Қостанай облысы	Қазақ тілі	7	63%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	7	68%
Павлодар облысы	Қазақ тілі	7	63%
СҚО	Қазақ тілі	7	64%
Шымкент қаласы	Қазақ тілі	7	63%

2021/22 оқу жылындағы «Қазақ тілі» пәні бойынша 7-сыныптардағы білім сапасының көрсеткіші – 62,5%-ды құрап отыр.

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 58%; Ақтөбе облысы бойынша – 60%; Алматы облысы бойынша – 66%; Алматы қаласы – 70%; Атырау облысы – 59%; ШҚО – 47%; Нұр-Сұлтан қаласы – 62%; Жамбыл облысы – 65%; БҚО – 68%; Қостанай облысы – 63%; Қызылорда облысы – 68%; Павлодар облысы – 63%; СҚО – 64%; Шымкент қаласы – 63%-ды құрап отыр.

Сыныптардың сапалық көрсеткіші бойынша ең жоғары пайызды Алматы қаласы (70 %), БҚО (68%) көрсетсе, төменгі көрсеткішті ШҚО (47%) көрсетіп отыр. Қалған облыстардың сапа көрсеткіші біркелкі пайызды көрсетеді.

Жоғарыда берілген кестеден 2021/22 оқу жылындағы «Қазақ тілі» пәнінен берілген білім сапасы көрсетілген (165-суретте. 2021/22 оқу жылындағы 7-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші).

165-сурет. 2021/22 оқу жылындағы 7-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Диаграммада көрсетілгендей 2021/2022 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәнінен алған білімдерінің сапалық көрсеткішінде

Алматы қаласының (70%), БҚО (68%), Қызылорда (68%), Алматы облысы (66%) көрсетіп салыстырмалы түрде жоғары көрсеткішті берсе, келесі ШҚО (47%), Ақмола (58%), Атырау (59%) облыстарында білім сапасының төмендегендігі байқалады.

70-кесте. 2021/22 оқу жылындағы қорытынды бойынша 8-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Пән	сыныбы	2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	Қазақ тілі	8	59%
Ақтөбе облысы	Қазақ тілі	8	59%
Алматы облысы	Қазақ тілі	8	66%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	8	70%
Атырау облысы	Қазақ тілі	8	58%
ШҚО	Қазақ тілі	8	54%
Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	8	57%
Жамбыл облысы	Қазақ тілі	8	63%
БҚО	Қазақ тілі	8	66%
Қостанай облысы	Қазақ тілі	8	61%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	8	67%
Павлодар облысы	Қазақ тілі	8	63%
СҚО	Қазақ тілі	8	63%
Шымкент қаласы	Қазақ тілі	8	61%

«Қазақ тілі» пәні бойынша 8-сыныптардағы білім сапасының көрсеткіші – 62%-ды құрап отыр.

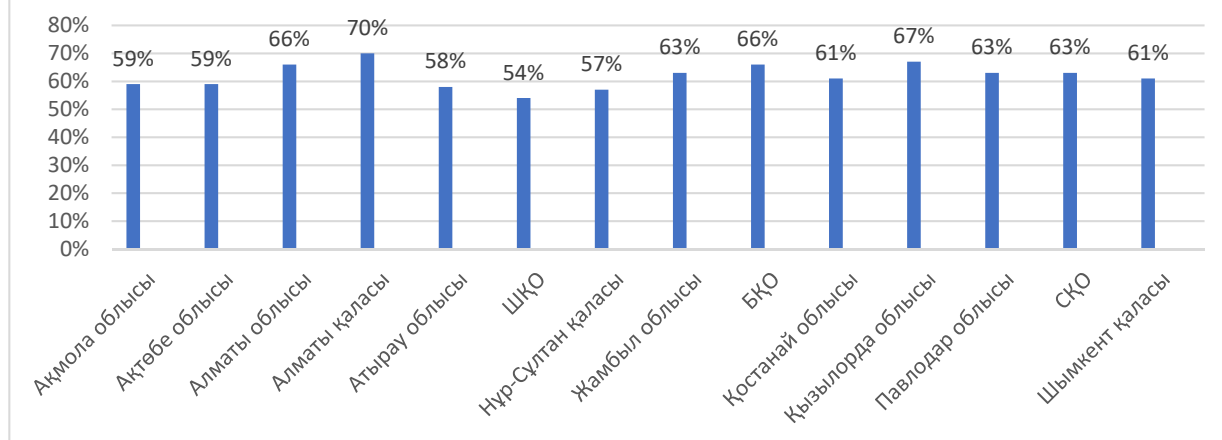
Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 59%; Ақтөбе облысы бойынша – 59%; Алматы облысы бойынша – 66%; Алматы қаласы – 70%; Атырау облысы – 58%; ШҚО – 54%; Нұр-Сұлтан қаласы – 57%; Жамбыл облысы – 63%; БҚО – 66%; Қостанай облысы – 61%; Қызылорда облысы – 67%; Павлодар облысы – 63%; СҚО – 63%; Шымкент қаласы – 61%-ды құрап отыр.

8-сыныптың сапа көрсеткіші бойынша ең жоғары сапаны Алматы қаласы (70%;), төменгі көрсеткішті ШҚО (54%) берген.

Жоғарыда берілген кестеден 2021/22 оқу жылындағы «Қазақ тілі» пәнінен берілген білім сапасы көрсетілген (166-суретте. 2021/22 оқу жылындағы 8-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші).

166-сурет. 2021/22 оқу жылындағы 8-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2021/22 оқу жылындағы 8- сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

Диаграммада көрсетілгендей 2021/2022 оқу жылындағы 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәнінен алған білімдерінің сапалық көрсеткішінде Алматы қаласының (70%), БҚО (66%), Қызылорда (67%), Алматы облысы (66%) көрсетіп салыстырмалы түрде жоғары көрсеткішті берсе, келесі ШҚО (54%), Нұр-Сұлтан қаласында (57%), білім сапасының төмендегендігі байқалады.

71-кесте. 2021/22 оқу жылындағы қорытынды бойынша 9-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Пән	сыныбы	2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	Қазақ тілі	9	57%
Ақтөбе облысы	Қазақ тілі	9	59%
Алматы облысы	Қазақ тілі	9	69%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	9	75%
Атырау облысы	Қазақ тілі	9	59%
ШҚО	Қазақ тілі	9	47%
Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	9	59%
Жамбыл облысы	Қазақ тілі	9	66%
БҚО	Қазақ тілі	9	67%
Қостанай облысы	Қазақ тілі	9	62%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	9	72%
Павлодар облысы	Қазақ тілі	9	71%
СҚО	Қазақ тілі	9	65%
Шымкент қаласы	Қазақ тілі	9	63%

«Қазақ тілі» пәні бойынша 9-сыныптардағы білім сапасының көрсеткіші – 64%-ды құрап отыр.

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 57%; Ақтөбе облысы бойынша – 59%; Алматы облысы бойынша – 69%; Алматы қаласы – 75%; Атырау облысы – 59%; ШҚО – 47%; Нұр-Сұлтан қаласы – 59%; Жамбыл облысы – 66%; БҚО – 67%; Қостанай облысы – 62%; Қызылорда облысы – 72%; Павлодар облысы – 71%; СҚО – 65%; Шымкент қаласы – 63%-ды құрап отыр.

«Қазақ тілі» пәні бойынша 9-сыныптардағы ең жоғары білім сапасының көрсеткішін Алматы қаласы-75%, Қызылорда облысы- 72 %, Павлодар облысы 71 % көрсетсе, ең төменгі білім сапасының көрсеткіші ШҚО-47 %, Ақмола облысы-57%-ды көрсетуде.

Төменде берілген суретте 2021/22 оқу жылындағы «Қазақ тілі» пәнінен берілген білім сапасы көрсетілген (167-суретте. 2021/22 оқу жылындағы 9-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші).

167-сурет. 2021/22 оқу жылындағы 9-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2021/22 оқу жылындағы 9-сыныптардағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші бойынша білім сапасының жоғары көрсеткіші Алматы қаласында (75%), Қызылорда (72%), Павлодар (72%) облысында болса, төмен көрсеткіш ШҚО (47%), Ақмола (57%) облыстарында.

2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9-сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының қорытындысы бойынша ең жоғары білім көрсеткішін көрсеткен өңірлер: Алматы қаласы (70%, 70%, 75%), Алматы облысы (66%, 66%, 69%), БҚО (68%, 66%, 67%), Қызылорда облысы (68%, 67%, 72%) болса, ең төменгі білім көрсеткіші Ақмола облысы (7-сыныпта-58%, 9-сыныпта-57%), ШҚО (7-сыныпта-47%, 8-сыныпта -54%, 9-сыныпта -47%), Атырау облысы (8-сыныпта 58%), Нұр-Сұлтан қаласы (8-сыныпта -57%), Ақмола облысы (9-сыныпта 57%) бойынша байқалды.

2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9-сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының ең жоғарғы және төменгі көрсеткіші

72-кесте. 2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9-сыныптардағы білім сапасының ең жоғарғы және төменгі көрсеткіші

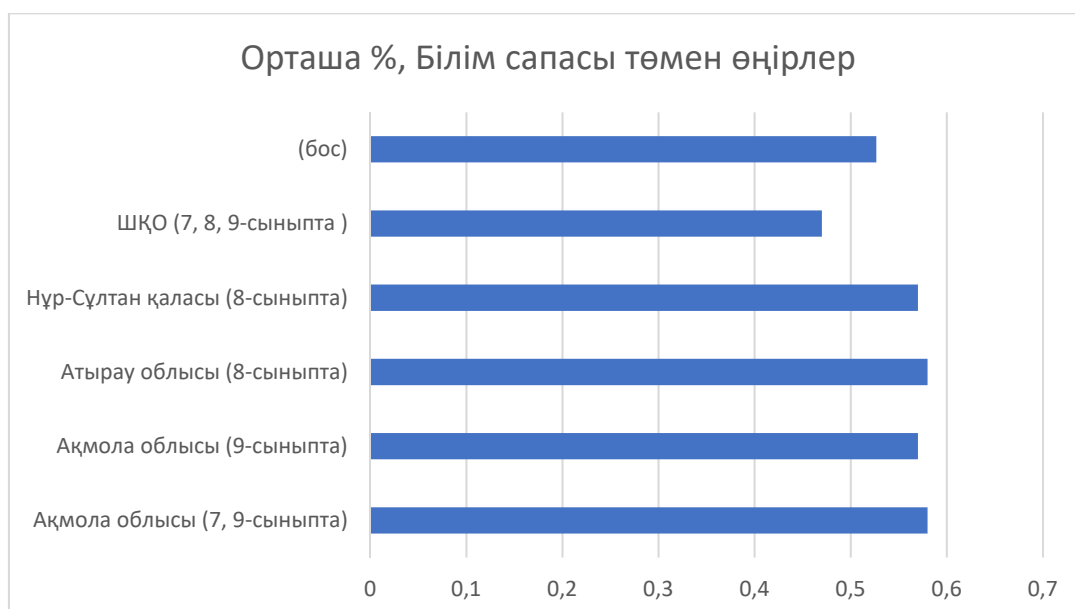
	Білім сапасы жоғары өңірлер	%	Білім сапасы төмен өңірлер	%
1	Алматы қаласы	70%	Ақмола облысы (7, 9-сыныпта)	58%
		70%		57%
		75%		
2	Алматы облысы	66%	ШҚО (7, 8, 9-сыныпта)	47%
		66%		54%
		69%		47%
3	БҚО	68%	Атырау облысы (8-сыныпта)	58%
		66%	Нұр-Сұлтан қаласы (8-сыныпта)	57%
		67%		
4	Қызылорда облысы	68%	Ақмола облысы (9-сыныпта)	57%
		67%		
		72%		

168-сурет. 2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9-сыныптардағы білім сапасы ең жоғарғы көрсеткіші

2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9-сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының қорытындысы бойынша ең жоғары білім көрсеткішін көрсеткен өңірлер: Алматы қаласы (70%, 70%, 75%), Алматы облысы (66%, 66%, 69%), БҚО (68%, 66%, 67%), Қызылорда облысы (68%, 67%, 72%).

168.1-сурет. 2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9-сыныптардағы білім сапасы ең төменгі көрсеткіші

2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9-сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының қорытындысы бойынша ең төменгі білім көрсеткіші Ақмола облысы (7-сыныпта-58%, 9-сыныпта-57%), ШҚО (7-сыныпта-47%, 8-сыныпта -54%, 9-сыныпта -47%), Атырау облысы (8-сыныпта 58%), Нұр-Сұлтан қаласы (8-сыныпта -57%), Ақмола облысы (9-сыныпта 57%) бойынша байқалды.

2019/2020; 2020/2021; 2021/2022 оқу жылдарындағы сыныптардың өсу динамикасына байланысты білім сапасын салыстыру

2019/20 және 2020/21 оқу жылдары бойынша:

2019/20 -2020/21 оқу жылдарындағы білім сапасын салыстыру келесі берілген кестеде көрсетілген (11-кесте. «Қазақ тілі» пәні бойынша 2019/20 - 2020/21 оқу жылдарындағы білім сапасын салыстыру).

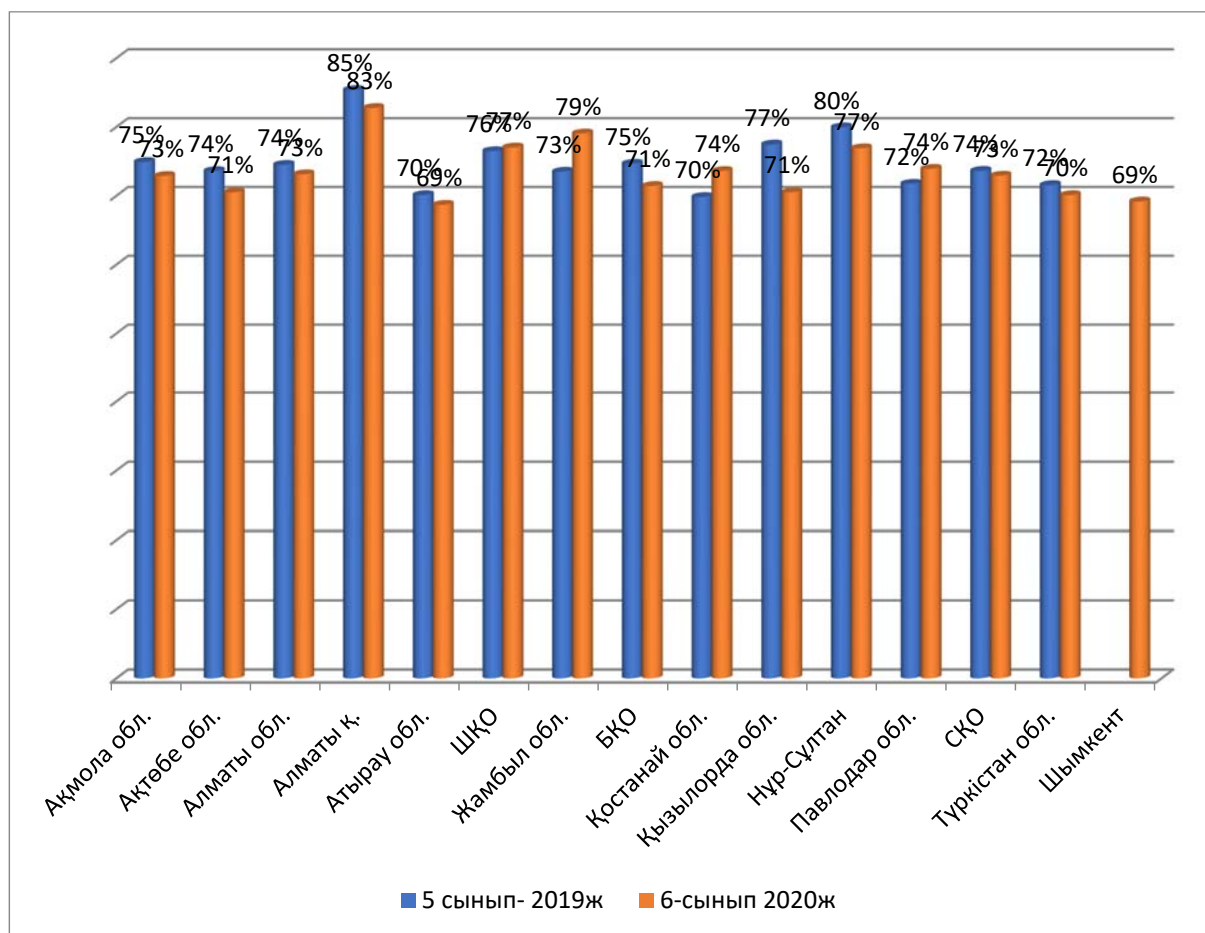
73-кесте. «Қазақ тілі» пәні бойынша 2019/20 -2020/21 оқу жылдарындағы білім сапасын салыстыру

Өңірлер	2019 жылғы 5-сынып	2020 жылғы 6-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	75%	73%	-2%
Ақтөбе облысы	74%	71%	-3%
Алматы облысы	74%	73%	-1%
Алматы қаласы	85%	83%	-3%
Атырау облысы	70%	69%	-1%
ШҚО	76%	77%	1%
Жамбыл облысы	73%	79%	6%
БҚО	75%	71%	-3%

Қостанай облысы	70%	74%	4%
Қызылорда облысы	77%	71%	-7%
Нұр-Сұлтан қаласы	80%	77%	-3%
Павлодар облысы	72%	74%	2%
СҚО	74%	73%	-1%
Түркістан облысы	72%	70%	-1%
Шымкент		69%	

Республика бойынша «Қазақ тілі» пәнінен 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім сапасының өсу динамикасы төмендегі диаграммада берілген (169-сурет. 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы 5,6-сыныптардың білім сапасын салыстыру).

169-сурет. 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім сапасын салыстыру

Берілген диаграммадан: Ақмола облысы бойынша $-(-2\%)$; Ақтөбе облысы бойынша $-(-3\%)$; Алматы облысы бойынша $-(-1\%)$; Алматы қаласы $-(-3\%)$; Атырау облысы $-(-1\%)$; ШҚО $-(1\%)$; Нұр-Сұлтан қаласы $-(6\%)$; Жамбыл облысы $-(-3\%)$; БҚО $-(4\%)$; Қостанай облысы $-(-7\%)$; Қызылорда облысы $-(-3\%)$; Павлодар облысы $-(2\%)$; СҚО $-(-1\%)$; Түркістан облысы $-(-1\%)$ болып тұрған өзгерістерді байқадық.

Көріп отырғанымыздай, 2019 оқу жылына қарағанда, 2020 оқу жылында «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасының төмендеуі байқалды. Бұған өзіндік себептер мен сыртқы факторлардың әсері де болуы мүмкін.

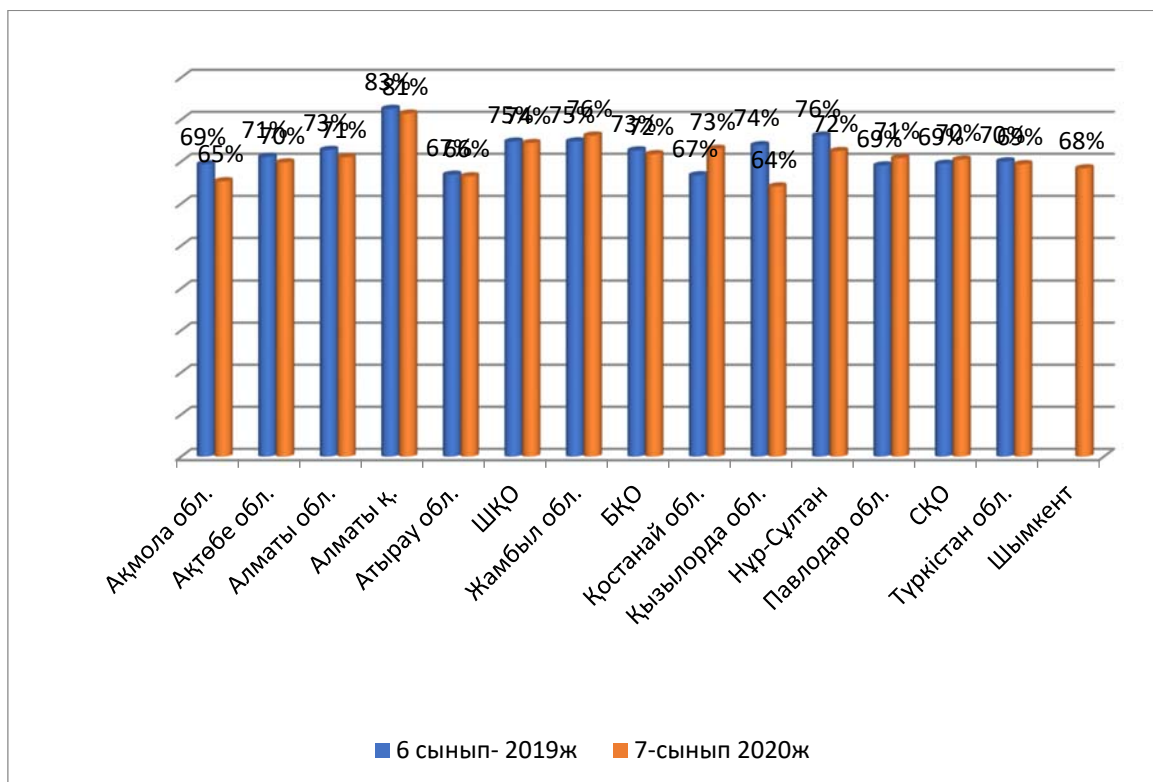
2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» бойынша алған білімдерінің сапасына тоқталсақ. Ол төмендегі кестеде берілген (74-кесте. 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші).

74-кесте. 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2019 жылғы 6-сынып	2020 жылғы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	69%	65%	-4%
Ақтөбе облысы	71%	70%	-1%
Алматы облысы	73%	71%	-2%
Алматы қаласы	83%	81%	-1%
Атырау облысы	67%	66%	1%
ШҚО	75%	74%	1%
Жамбыл облысы	75%	76%	1%
БҚО	73%	72%	-1%
Қостанай облысы	67%	73%	6%
Қызылорда облысы	74%	64%	-10%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%	72%	-4%
Павлодар облысы	69%	71%	2%
СҚО	69%	70%	1%
Түркістан облысы	70%	69%	-1%
Шымкент		68%	

Жалпы 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішінде біркелкілік байқалмайды (170-сурет. 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші)

170-сурет. 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасына тоқталсақ, берілген диаграммадан Ақмола облысы бойынша – (-4%); Ақтөбе облысы бойынша – (-1%); Алматы облысы бойынша – (-2%); Алматы қаласы – (-1%); Атырау облысы – 1%; ШҚО –1%; Жамбыл облысы – 1%; БҚО – (-1%); Қостанай облысы – 6% (жоғарылаған); Қызылорда облысы – (-10%); Нұр- Сұлтан қаласы – (-4%); Павлодар облысы – 2%; СҚО – 1%; Түркістан облысы –(-1%)-ды көрсетіп тұрғанын байқадық.

2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы 7-8-сыныптардың білім сапасына талдау төмендегі кестеде көрсетілген (75-кесте. 7-8-сыныптардың білім сапасы динамикасының көрсеткіші).

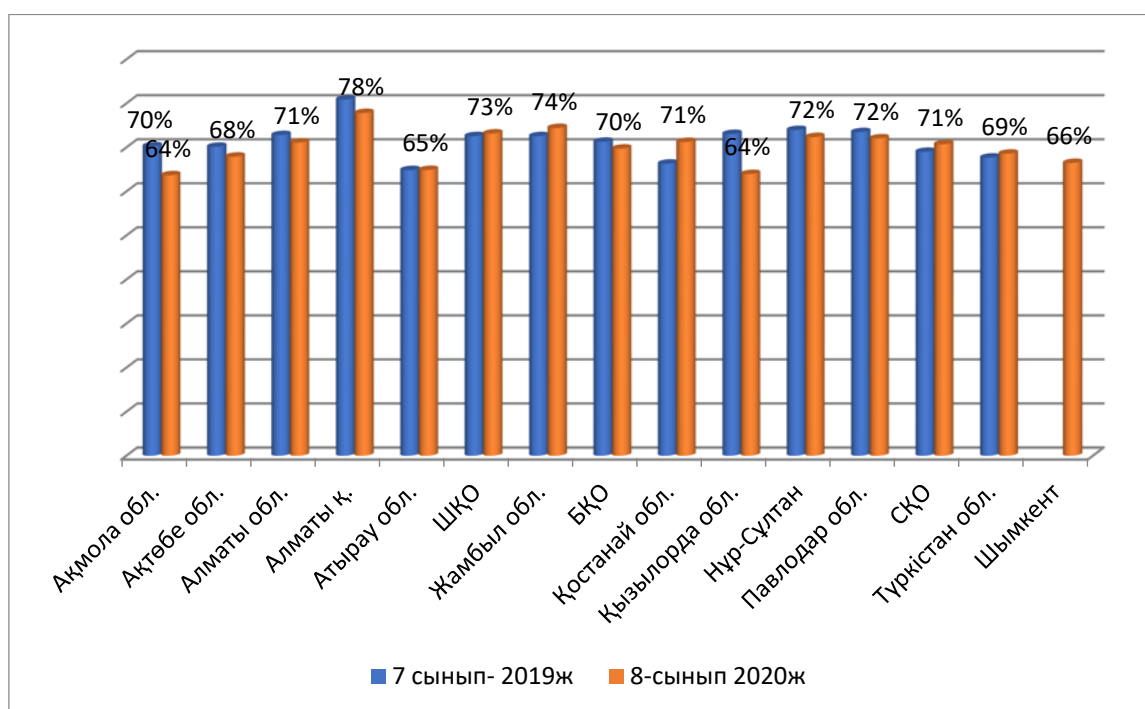
75-кесте. 7-8-сыныптардағы білім сапасы динамикасының көрсеткіші

Өңірлер	2019 жылғы 7-сынып	2020 жылғы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	70%	64%	-7%
Ақтөбе облысы	70%	68%	-2%
Алматы облысы	73%	71%	-2%
Алматы қаласы	81%	78%	-3%
Атырау облысы	65%	65%	0%
ШҚО	73%	73%	1%
Жамбыл облысы	73%	74%	2%
БҚО	71%	70%	-2%
Қостанай облысы	66%	71%	5%

Қызылорда облысы	73%	64%	-9%
Нұр-Сұлтан қаласы	74%	72%	-2%
Павлодар облысы	73%	72%	-1%
СҚО	69%	71%	2%
Түркістан облысы	68%	69%	1%
Шымкент		66%	

Жалпы 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішінде біркелкілік байқалмайды.

171-сурет. 7-8-сыныптардағы білім сапасы динамикасының көрсеткіші

Білім сапасының динамикасы Ақмола облысы бойынша – (-7%); Ақтөбе облысы бойынша – (-2%); Алматы облысы бойынша – (-2%); Алматы қаласы – (-2%); Атырау облысы – 0%; ШҚО – 1%; Нұр-Сұлтан қаласы – (-2%); Жамбыл облысы – 2%; БҚО – (-2%); Қостанай облысы –5%; Қызылорда облысы – (-9%); Павлодар облысы – (-1%); СҚО – 2%; Түркістан облысы –1%-ды көрсетіп тұр.

Қорыта келгенде, 2019/20 -2020/21оқу жылдарындағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші әртүрлі. Көбіне білім алушылардың жоғары сыныпқа көшкен сайын пән бойынша білім сапасының сәл де болса төмендегендігі байқалады. Бұған себеп біріншіден, білім алушылардың психологиялық және жас ерекшеліктік өзгерістердің әсері болса, екінші жағынан олардың қашықтан білім алу кезіндегі білімдегі болған олқылықтары деп санауға болады.

2020/21 және 2021/22 оқу жылдары бойынша білім сапасы көрсеткіштері:

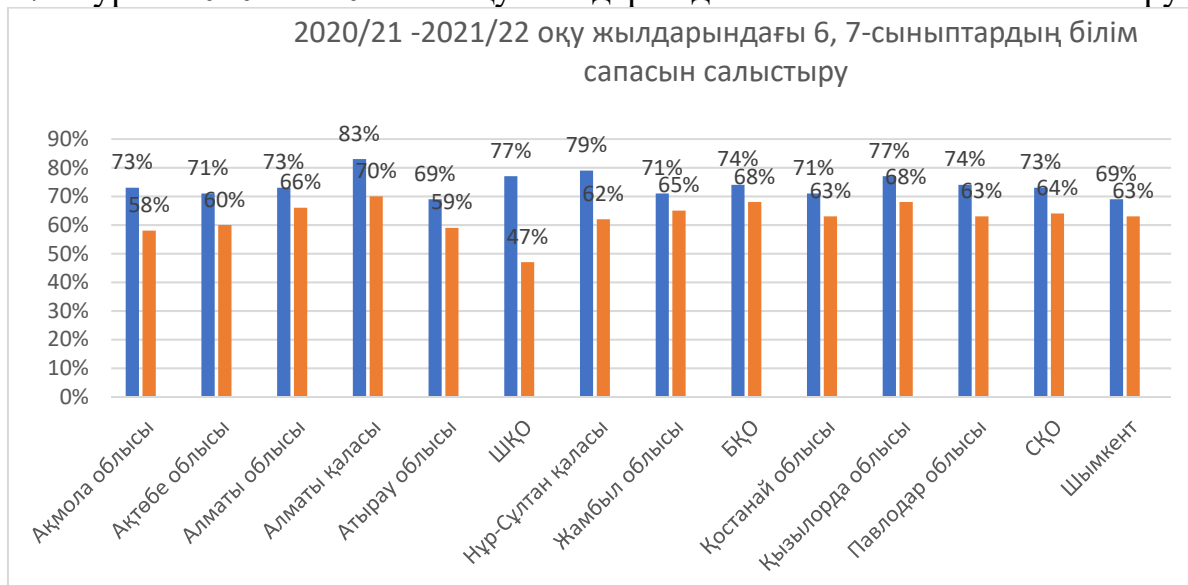
2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім сапасын салыстыру келесі берілген кестеде көрсетілген (76-кесте. «Қазақ тілі» пәні бойынша 2020/21 - 2021/22 оқу жылдарындағы білім сапасын салыстыру).

76-кесте. «Қазақ тілі» пәні бойынша 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім сапасын салыстыру

Өңірлер	2020 жылғы 6-сынып	2021 жылғы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	73%	58%	-15%
Ақтөбе облысы	71%	60%	-11%
Алматы облысы	73%	66%	-7%
Алматы қаласы	83%	70%	-13%
Атырау облысы	69%	59%	-10%
ШҚО	77%	47%	-30%
Нұр-Сұлтан қаласы	79%	62%	-17%
Жамбыл облысы	71%	65%	-6%
БҚО	74%	68%	-6%
Қостанай облысы	71%	63%	-8%
Қызылорда облысы	77%	68%	-9%
Павлодар облысы	74%	63%	-11%
СҚО	73%	64%	-9%
Шымкент	69%	63%	-6%

Республика бойынша «Қазақ тілі» пәнінен 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген (172-сурет. 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы 6, 7-сыныптардың білім сапасын салыстыру).

172-сурет. 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім сапасын салыстыру

Берілген диаграммадан: Ақмола облысы бойынша –(-15%); Ақтөбе облысы бойынша – (-11%); Алматы облысы бойынша – (-7%); Алматы қаласы – (-13%); Атырау облысы – (-10%); ШҚО – (-30%); Нұр-Сұлтан қаласы – (-17%); Жамбыл облысы – (-6%); БҚО –(-6%); Қостанай облысы – (-8%); Қызылорда облысы –(-9%); Павлодар облысы – (-11%); СҚО –(-9%); Шымкент қаласы –(-6%) болып тұрған өзгерістерді байқадық.

Көріп отырғанымыздай, 2020 оқу жылына қарағанда, 2021 оқу жылында «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасының едәуір төмендеуі байқалды. Бұған өзіндік себептер мен сыртқы факторлардың әсері де болуы мүмкін.

2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» бойынша алған білімдерінің сапасына тоқталсақ. Ол төмендегі кестеде берілген (77-кесте. 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші).

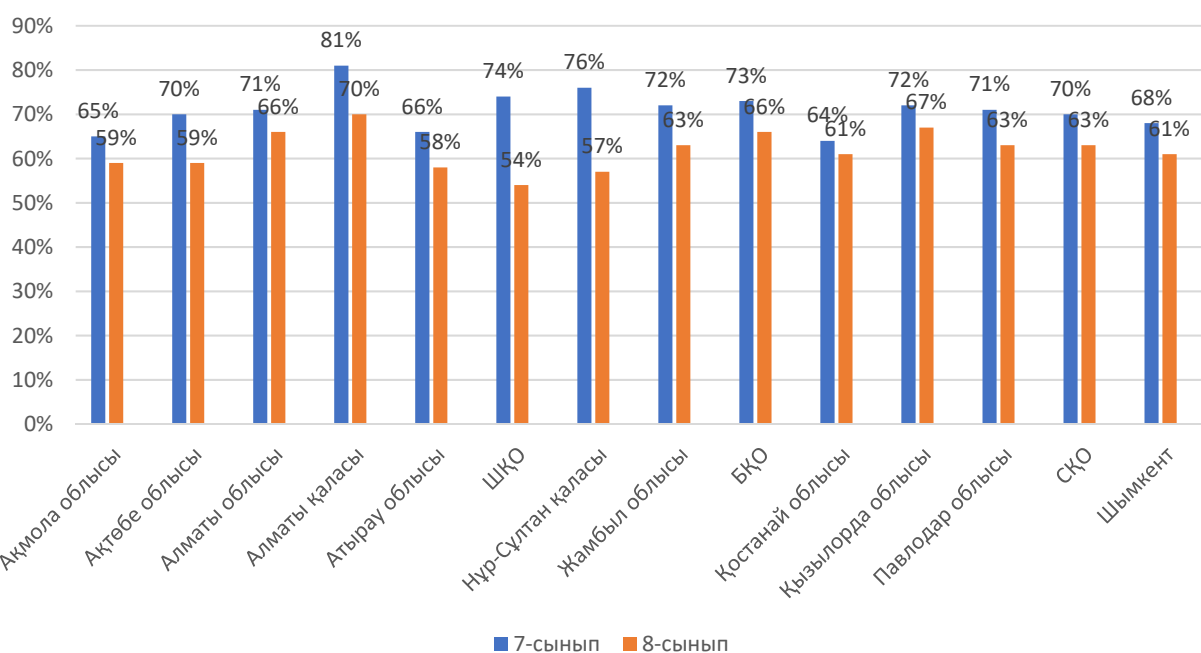
77-кесте. 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2020 жылғы 7-сынып	2021 жылғы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	65%	59%	-6%
Ақтөбе облысы	70%	59%	-11%
Алматы облысы	71%	66%	-5%
Алматы қаласы	81%	70%	-11%
Атырау облысы	66%	58%	-8%
ШҚО	74%	54%	-20%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%	57%	-19%
Жамбыл облысы	72%	63%	-9%
БҚО	73%	66%	-7%
Қостанай облысы	64%	61%	-3%
Қызылорда облысы	72%	67%	-5%
Павлодар облысы	71%	63%	-8%
СҚО	70%	63%	-7%
Шымкент	68%	61%	-7%

Жалпы 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішінде біркелкілік байқалмайды (173-сурет. 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші)

173-сурет. 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасына тоқталсақ, берілген диаграммадан Ақмола облысы бойынша – (-6%); Ақтөбе облысы бойынша – (-11%); Алматы облысы бойынша – (-5%); Алматы қаласы – (-11%); Атырау облысы – (-8%); ШҚО –20%; Жамбыл облысы – 9%; БҚО – (-7%); Қостанай облысы – 3%; Қызылорда облысы – (-5%); Нұр- Сұлтан қаласы – (-19%); Павлодар облысы – 8%; СҚО – 7%; Шымкент қаласы –(-7%)-ды көрсетіп тұрғанын байқадық.

2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы 8-9-сыныптардың білім сапасына талдау төмендегі кестеде көрсетілген (78-кесте. 8-9-сыныптардың білім сапасы динамикасының көрсеткіші).

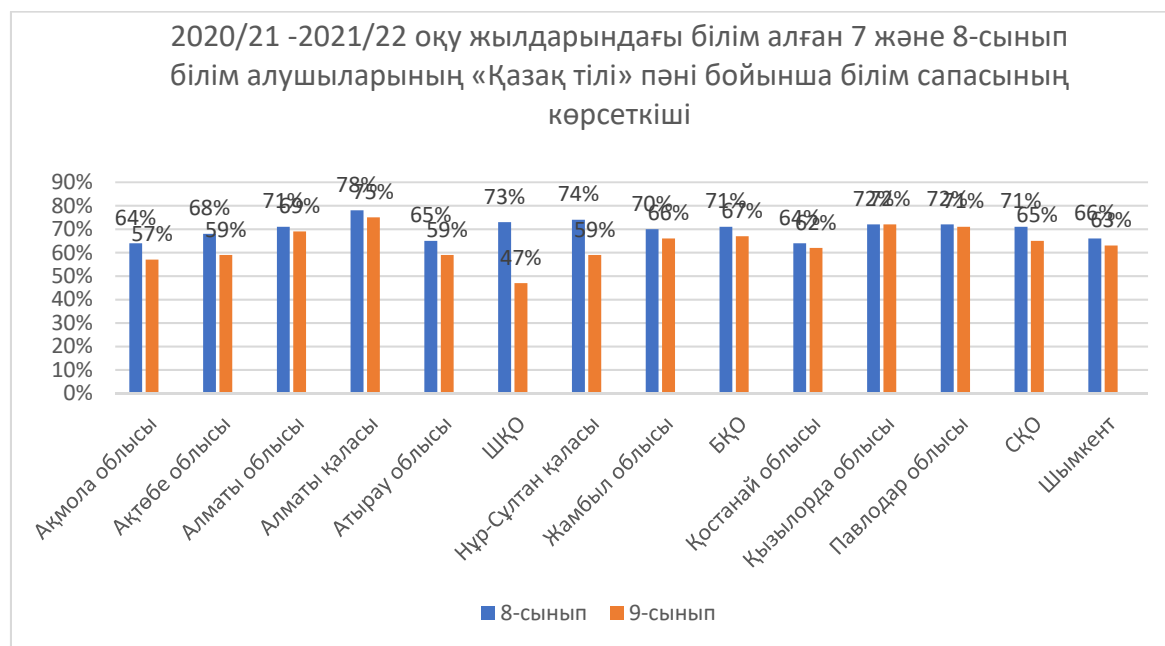
78-кесте. 8-9-сыныптардағы білім сапасы динамикасының көрсеткіші

Өңірлер	2020 жылғы 8-сынып	2021 жылғы 9-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	64%	57%	-7%
Ақтөбе облысы	68%	59%	-9%
Алматы облысы	71%	69%	-2%
Алматы қаласы	78%	75%	-3%
Атырау облысы	65%	59%	-6%
ШҚО	73%	47%	-26%
Нұр-Сұлтан қаласы	74%	59%	-15%
Жамбыл облысы	70%	66%	-4%

БҚО	71%	67%	-4%
Қостанай облысы	64%	62%	-2%
Қызылорда облысы	72%	72%	-
Павлодар облысы	72%	71%	-1%
СҚО	71%	65%	-6%
Шымкент	66%	63%	-3%

Жалпы 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы білім алған 8 және 9-сынып білім алушыларының «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішінде тұрақтылық байқалмайды.

174-сурет. 8-9-сыныптардағы білім сапасы динамикасының көрсеткіші

Білім сапасының динамикасы Ақмола облысы бойынша – (-7%); Ақтөбе облысы бойынша – (-9%); Алматы облысы бойынша – (-2%); Алматы қаласы – (-3%); Атырау облысы – 6%; ШҚО – 26%; Нұр-Сұлтан қаласы – (-15%); Жамбыл облысы – 4%; БҚО – (-4%); Қостанай облысы –2%; Қызылорда облысы – (0%); Павлодар облысы – (-1%); СҚО –6%; Шымкент қаласы –3%-ды көрсетіп тұр.

Қорыта келгенде, 2020/21 -2021/22 оқу жылдарындағы «Қазақ тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші төмендегендігін байқадық.

Көбіне білім алушылардың жоғары сыныпқа көшкен сайын пән бойынша білім сапасының төмендегендігі байқалады. Бұған себеп біріншіден, білім алушылардың психологиялық және жас ерекшеліктерінің (өтпелі кезең) өзгерістерінің әсері болса, екінші жағынан олардың қашықтан білім алу кезіндегі білімдегі болған олқылықтарынан деп санауға болады.

2019/2020, 2020/2021, 2021/2022 оқу жылдарында бір сыныптың өсу динамикасы бойынша «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасы көрсеткіші

79-кесте. Сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2019/2020 оқу жылы (5-сынып)	2020/2021 оқу жылы (6-сынып)	2021/2022 оқу жылы (7-сынып)
Ақмола облысы	75%	73%	58%
Ақтөбе облысы	74%	71%	60%
Алматы облысы	74%	73%	66%
Алматы қаласы	85%	83%	70%
Атырау облысы	70%	69%	59%
ШҚО	76%	77%	47%
Нұр-Сұлтан қаласы	80%	79%	62%
Жамбыл облысы	73%	71%	65%
БҚО	75%	74%	68%
Қостанай облысы	70%	71%	63%
Қызылорда облысы	77%	77%	68%
Павлодар облысы	72%	74%	63%
СҚО	74%	73%	64%
Түркістан	72%	70%	-
Шымкент	-	69%	63%

Өңірлер бойынша 2019/2020 оқу жылында 5-сыныпта оқыған білім алушылар, 2020/2021 оқу жылында 6-сыныпқа көшсе, 2021/2022 оқу жылында 7-сыныпта оқиды. Осы бір сыныптың үш жыл қатарынан «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасын салыстырып қараймыз. Ақмола облысы бойынша «Қазақ тілі» пәнінен білім алушының сыныбы өскен сайын білім сапасының төмендегенін байқаймыз. 5-сыныпта 75 пайызды көрсетсе, 6-сыныпта 73 пайызды көрсетіп, 2 пайызға төмендеген, ал 7-сыныпта 58 пайызды көрсетіп, өткен жылғыдан 15 пайызға түсіп кеткендігін байқаймыз.

Келесі Ақтөбе облысын қарайтын болсақ: 5-сыныпта білім сапасының көрсеткіші 74 пайызды құраса, 6-сыныпта 71 пайызды көрсетіп, 3 пайызға төмендегендігін байқаймыз, ал 7-сыныпта 60 пайыз білім сапасын көрсетеді, сонда өткен сыныбымен салыстырғанда 11 пайызға түскен.

Алматы облысында 5-сыныпта 74 пайызды көрсетсе, 6-сыныпта 73 пайызды көрсетіп 1 пайызға төмендесе, ал келесі 7-сыныпта 66 пайыздық көрсеткішті көрсетіп, бірден 7 пайызға төмендеген.

Алматы қаласы бойынша 5-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасы 85 пайызды көрсетсе, 6-сыныпта 83 пайызға төмендеген, яғни білім көрсеткіші өткен жылмен салыстырғанда 2 пайызға төмендеген. 7-сыныпта 70 пайыздық сапаны көрсетіп өткен жылмен салыстырғанда 13 пайызға төмендеген.

Атырау облысында 5-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 70 пайызды құраса, 6-сыныпта 69 пайыздық білім сапасын көрсетіп, сыныптан сыныпқа көшкендегі «Қазақ тілі» пәнінің білім сапасының 1 пайызға төмендегендігін көрсек, 7-сыныпты бітіргенде білім сапасы бірден 10 пайызға түсіп кеткен.

Шығыс Қазақстан облысы бойынша сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 76 пайызды құрайды, ал 6-сыныпта 77 пайызды көрсетіп, білім сапасының 1 пайызға өскендігін көреміз. Ал 7-сыныпқа келгенде бірден 47 пайызға түсіп кеткен. Яғни өткен жылмен салыстырғанда 30 пайызға төмендегендігі байқалады. Бұл әрине, өте алаңдатушылықты туғызады. Сыныптың пән бойынша бірден төмен сапа көрсеткішін беруі, ол сыныптарда болсын, мектептерде болсын қайта қарай саралауды, зерделеуді қажет етеді.

Нұр-Сұлтан қаласының білім сапасын қарар болсақ, 5-сыныпта 80 пайызды көрсетсе, 6-сыныпта 79 пайызды көрсетіп, 1 пайызға төмендеген, ал 7-сыныпта 62 пайызды көрсете отырып, 17 пайызға білім сапаларының түскендігін байқаймыз.

Жамбыл облысы бойынша білім сапасы 5-сыныпта 73 пайыз болса, 6-сыныпта 71 пайызға, яғни 2 пайызға төмендеген, ал 7-сыныпта 65 пайызға төмендеген. Өткен жылға қарағанда «Қазақ тілі» пәнінің сапа көрсеткіші 6 пайызға төмендеген.

БҚО-да 5-сыныптағы білім сапасы 75 пайыз болса, 6-сыныпта 74 пайызға түскен, ал 7-сыныпта 68 пайызды, яғни 6 пайызға білім сапасы төмендеген.

Қостанай облысы бойынша 5-сыныптағы сапа көрсеткіші 70 пайыз болса, 6-сыныпта 71 пайыз болып, 1 пайызға сапа көрсеткіші өскен, ал 7-сыныпта 63 пайызды көрсетіп, 8 пайызға төмендеп кеткен.

Қызылорда облысы бойынша 5-сыныпта 77 пайыздық сапа көрсеткішін берсе, 6-сыныпта да осы көрсеткішті бірқалыпта ұстап тұрады, ал 7-сыныпқа келгенде сапа көрсеткіші 68 пайызды құрап, 9 пайызға төмендеп кеткен.

Павлодар облысы бойынша 5-сыныпта 72 пайыз болса, 6-сыныпта білім сапасы 2 пайызға көтеріліп, 74 пайызды құрайды. Ал 7-сыныпты бітіргенде білім сапасы қайта төмендеп, 11 пайызға дейін түскен.

СҚО бойынша 5-сыныпта білім сапасы 74 пайызды құраса, 6-сыныпта 73 пайызды көрсетіп, 1 пайызға төмендеген, ал 7-сыныпта 9 пайызға төмендеген.

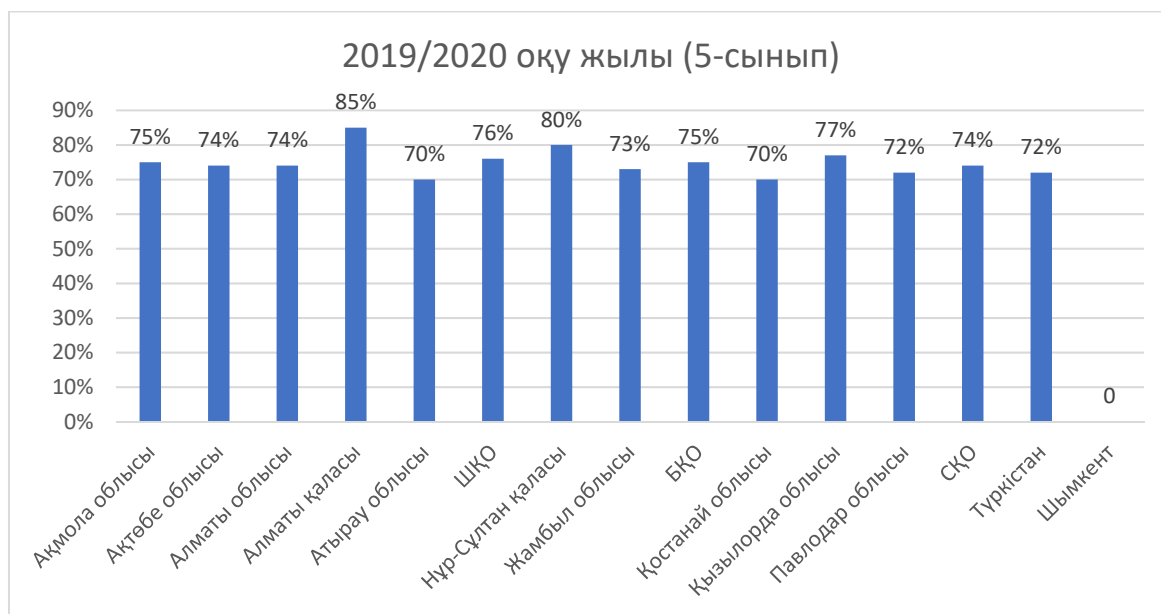
Түркістанда 5-сыныпта 70 пайыз білім сапасы болса, 6-сыныпта 69 пайыз, яғни 1 пайызға төмендеген.

Шымкент қаласында 6-сыныпта 68 пайыз білім сапасын көрсетсе 7-сыныпта 61 пайыз болып, 7 пайызға білім сапасының төмендегенін көреміз.

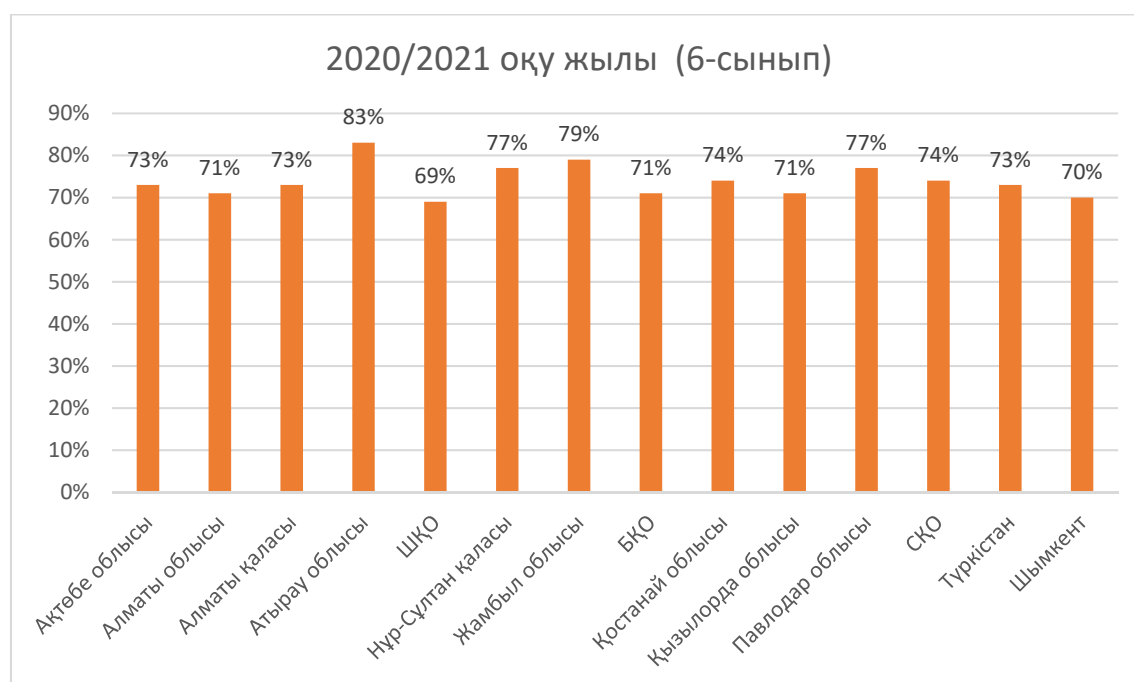
Қорыта келгенде, «Қазақ тілі» пәні бойынша кейбір санаулы өңірлер болмаса (ШҚО, Қызылорда, Павлодар) көпшілігінде сынып өскен сайын сапа төмендей берген.

Бұның себебін пандемия кезіндегі онлайн оқуға көп өңірлердің дайын болмауынан деп есептейміз. Пандемия кезіндегі дұрыс берілмеген білім одан кейінгі сыныптарда қалай болғанда да білім сапасына кері әсерін тигізіп отыр.

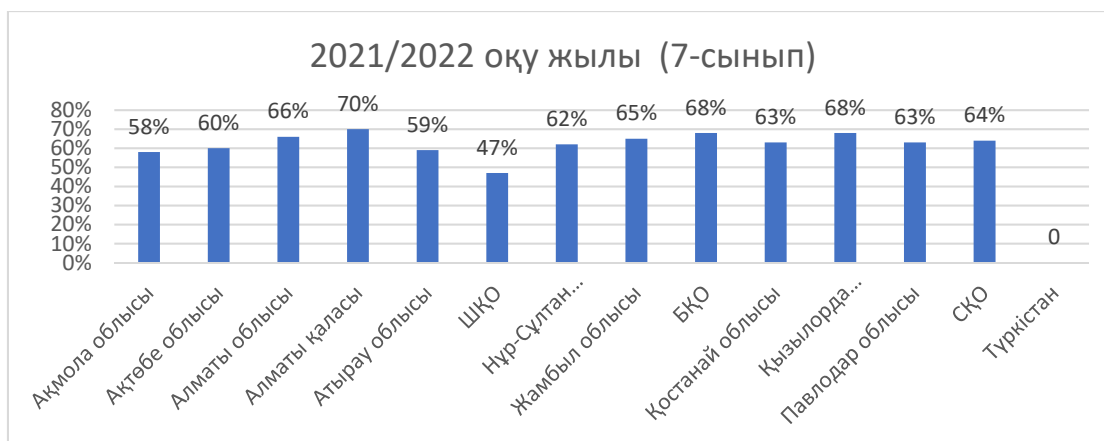
175-сурет. 5-сыныптың білім сапасының көрсеткіші

175.1-сурет. 6-сыныптың білім сапасының көрсеткіші

175.2 -сурет. 7-сыныптың білім сапасының көрсеткіші

80-кесте. Сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2019/2020 оқу жылы (6-сынып)	2020/2021 оқу жылы (7-сынып)	2021/2022 оқу жылы (8-сынып)
Ақмола облысы	69%	65%	59%
Ақтөбе облысы	71%	70%	59%
Алматы облысы	73%	71%	66%
Алматы қаласы	83%	81%	70%
Атырау облысы	67%	66%	58%
ШҚО	75%	74%	54%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%	76%	57%
Жамбыл облысы	75%	72%	63%
БҚО	73%	73%	66%
Қостанай облысы	67%	64%	61%
Қызылорда облысы	74%	72%	67%
Павлодар облысы	69%	71%	63%
СҚО	69%	70%	63%
Түркістан	70%	69%	-
Шымкент	-	68%	61%

Өңірлер бойынша 2019/2020 оқу жылында 6-сыныпта оқыған білім алушылар, 2020/2021 оқу жылында 7-сыныпқа көшсе, 2021/2022 оқу жылында 8-сыныпта оқиды. Осы бір сыныптың үш жыл қатарынан «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасын салыстырып қараймыз. Ақмола облысы бойынша «Қазақ тілі» пәнінен білім алушының сыныбы өскен сайын білім сапасының төмендегенін байқаймыз. 6-сыныпта 69 пайызды көрсетсе, 7-сыныпта 65 пайызды көрсетіп, 4 пайызға төмендеген, ал 8-сыныпта 59 пайызды көрсетіп, өткен жылғыдан 6 пайызға түсіп кеткендігін байқаймыз.

Келесі Ақтөбе облысын қарайтын болсақ: 6-сыныпта білім сапасының көрсеткіші 71 пайызды құраса, 7-сыныпта 70 пайызды көрсетіп, 1 пайызға

төмендегендігін байқаймыз, ал 8-сыныпта 59 пайыз білім сапасын көрсетеді, сонда өткен сыныбымен салыстырғанда 11 пайызға түскен.

Алматы облысында 6-сыныпта 73 пайызды көрсетсе, 7-сыныпта 71 пайызды көрсетіп 2 пайызға төмендесе, ал келесі 8-сыныпта 66 пайыздық көрсеткішті көрсетіп, бірден 5 пайызға төмендеген.

Алматы қаласы бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасы 83 пайызды көрсетсе, 7-сыныпта 81 пайызға төмендеген, яғни білім көрсеткіші өткен жылмен салыстырғанда 2 пайызға төмендеген. 8-сыныпта 70 пайыздық сапаны көрсетіп өткен жылмен салыстырғанда 11 пайызға төмендеген.

Атырау облысында 6-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 67 пайызды құраса, 7-сыныпта 66 пайыздық білім сапасын көрсетіп, сыныптан сыныпқа көшкендегі «Қазақ тілі» пәнінің білім сапасының 1 пайызға төмендегендігін көрсек, 8-сыныпты бітіргенде білім сапасы бірден 8 пайызға түсіп кеткен.

Шығыс Қазақстан облысы бойынша 6-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 75 пайызды құрайды, ал 7-сыныпта 74 пайызды көрсетіп, білім сапасының 1 пайызға төмендегендігін көреміз. 8-сыныпқа келгенде бірден 54 пайызға түсіп кеткен. Яғни өткен жылмен салыстырғанда 20 пайызға төмендегендігі байқалады. Шығыс Қазақстан облысындағы «Қазақ тілі» пәнінің сапа көрсеткіші сын көтермейді. Сыныптың пән бойынша бірден төмен сапа көрсеткішін беруі, ол сыныптарда болсын, мектептерде болсын қайта қарай саралауды, зерделеуді қажет етеді.

Нұр-Сұлтан қаласының білім сапасын қарар болсақ, 6-сыныпта 76 пайызды көрсетсе, 7-сыныпта да осы көрсеткіш сақталып 76 пайызды көрсетеді, ал 8-сыныпта 57 пайызды көрсете отырып, 19 пайызға білім сапаларының түскендігін байқаймыз.

Жамбыл облысы бойынша білім сапасы 6-сыныпта 75 пайыз болса, 7-сыныпта 72 пайызға, яғни 3 пайызға төмендеген, ал 8-сыныпта 63 пайызға төмендеген. Өткен жылға қарағанда «Қазақ тілі» пәнінің сапа көрсеткіші 9 пайызға төмендеген.

БҚО-да 6-сыныптағы білім сапасы 73 пайыз болса, 7-сыныпта да осы көрсеткішті сақтап 73 пайызды құрайды, білім сапасының көрсеткіші бірқалыпты сақталады. Ал 8-сыныпта 66 пайызды құрап, 7 пайызға білім сапасы төмендеген.

Қостанай облысы бойынша 6-сыныптағы сапа көрсеткіші 67 пайыз болса, 7-сыныпта 64 пайыз болып, 3 пайызға сапа көрсеткіші өскен, ал 8-сыныпта 61 пайызды көрсетіп, 3 пайызға төмендеп кеткен.

Қызылорда облысы бойынша 6-сыныпта 74 пайыздық сапа көрсеткішін берсе, 7-сыныпта осы көрсеткіш 72 пайызды құрап, 2 пайызға төмендеген, ал 8-сыныпқа келгенде сапа көрсеткіші 67 пайызды құрап, 5 пайызға төмендеп кеткен.

Павлодар облысы бойынша 6-сыныпта 69 пайыз болса, 7-сыныпта білім сапасы 2 пайызға көтеріліп, 71 пайызды құрайды. Ал 8-сыныпты бітіргенде білім сапасы қайта төмендеп, 8 пайызға дейін түскен.

СҚО бойынша 6-сыныпта білім сапасы 69 пайызды құраса, 7-сыныпта 70 пайызды көрсетіп, 1 пайызға жоғарылаған, ал 8-сыныпта қайта 7 пайызға төмендеген.

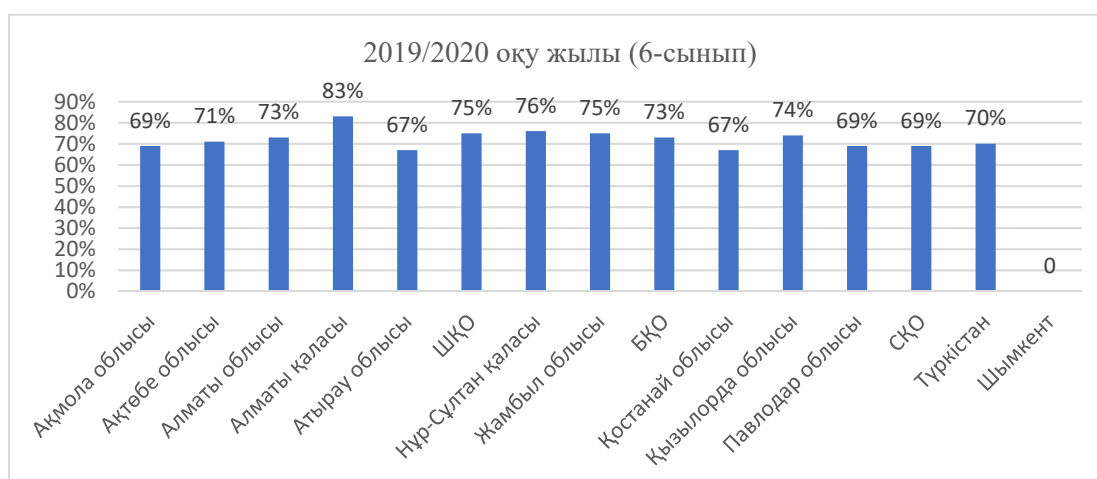
Түркістанда 6-сыныпта 70 пайыз білім сапасы болса, 7-сыныпта 69 пайыз, яғни 1 пайызға төмендеген.

Шымкент қаласында 7-сыныпта 68 пайыз білім сапасын көрсетсе, 8-сыныпта 61 пайыз болып, 7 пайызға білім сапасының төмендегенін көреміз.

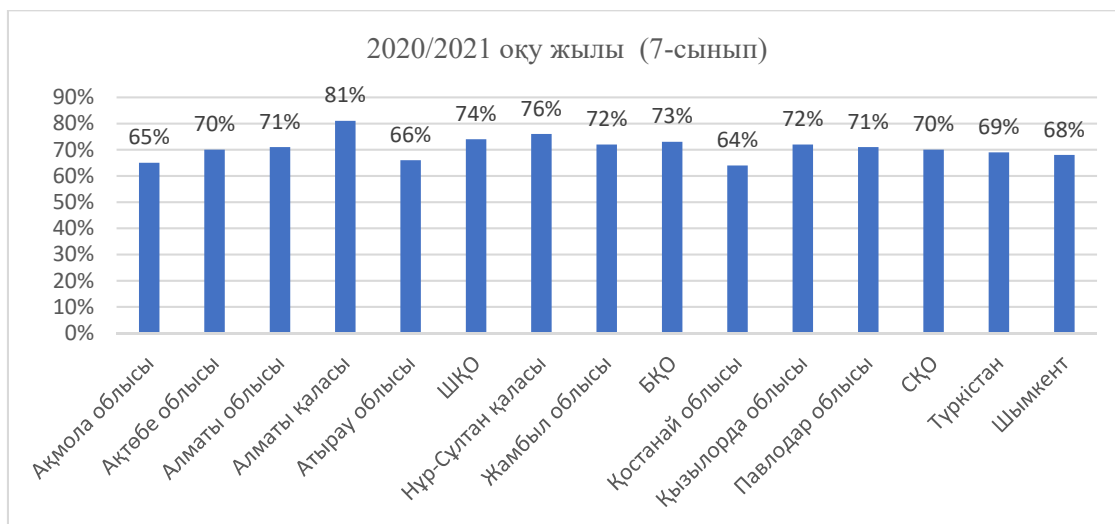
Қорыта келгенде, «Қазақ тілі» пәні бойынша кейбір санаулы өңірлер болмаса (Нұр-Сұлтан, БҚО, СҚО, Павлодар) көпшілігінде сынып өскен сайын сапа төмендей берген.

Бұның себебін пандемия кезіндегі онлайн оқуға көп өңірлердің дайын болмауынан деп есептейміз. Пандемия кезіндегі дұрыс берілмеген білім одан кейінгі сыныптарда қалай болғанда да білім сапасына кері әсерін тигізіп отыр.

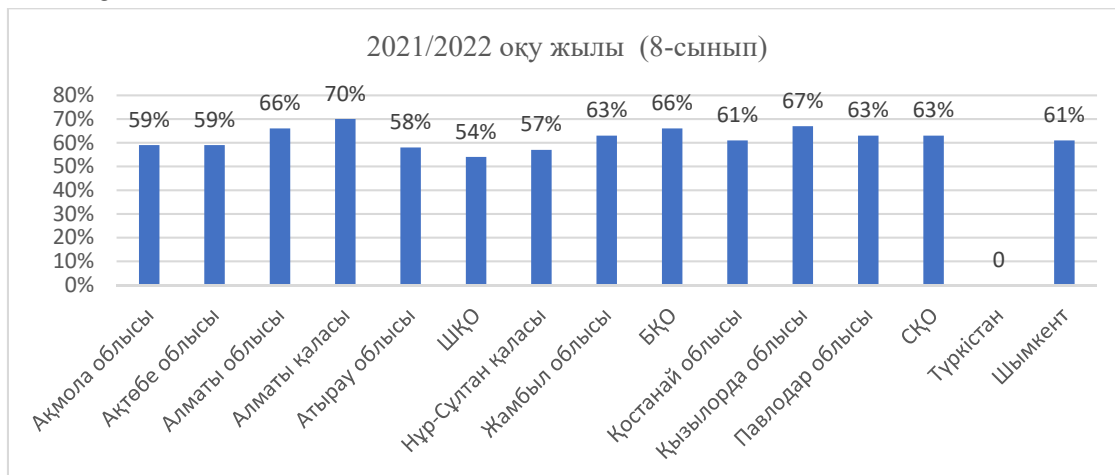
176-сурет. Сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасының көрсеткіші 6-сынып бойынша

176.1-сурет. Сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасының көрсеткіші 7-сынып бойынша

176.2-сурет. Сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасының көрсеткіші 8-сынып бойынша

81-кесте. Сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2019/2020 оқу жылы (7-сынып)	2020/2021 оқу жылы (8-сынып)	2021/2022 оқу жылы (9-сынып)
Ақмола облысы	70%	64%	57%
Ақтөбе облысы	70%	68%	59%
Алматы облысы	73%	71%	69%
Алматы қаласы	81%	78%	75%
Атырау облысы	65%	65%	59%
ШҚО	73%	73%	47%
Нұр-Сұлтан қаласы	74%	74%	59%
Жамбыл облысы	73%	70%	66%
БҚО	71%	71%	67%
Қостанай облысы	66%	64%	62%
Қызылорда облысы	73%	72%	72%
Павлодар облысы	73%	72%	71%

СҚО	69%	71%	65%
Түркістан	68%	69%	-
Шымкент	-	66%	63%

Өңірлер бойынша 2019/2020 оқу жылында 7-сыныпта оқыған білім алушылар, 2020/2021 оқу жылында 8-сыныпқа көпсе, 2021/2022 оқу жылында 9-сыныпта оқиды. Осы бір сыныптың үш жыл қатарынан «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасын салыстырып қараймыз. Ақмола облысы бойынша «Қазақ тілі» пәнінен білім алушының сыныбы өскен сайын білім сапасының төмендегенін байқаймыз. 7-сыныпта 70 пайызды көрсетсе, 8-сыныпта 64 пайызды көрсетіп, 6 пайызға төмендеген, ал 9-сыныпта 57 пайызды көрсетіп, өткен жылғыдан 7 пайызға түсіп кеткендігін байқаймыз.

Келесі Ақтөбе облысын қарайтын болсақ: 7-сыныпта білім сапасының көрсеткіші 70 пайызды құраса, 8-сыныпта 68 пайызды көрсетіп, 2 пайызға төмендегендігін байқаймыз, ал 9-сыныпта 59 пайыз білім сапасын көрсетеді, сонда өткен сыныбымен салыстырғанда 9 пайызға түскен.

Алматы облысында 7-сыныпта 73 пайызды көрсетсе, 8-сыныпта 71 пайызды көрсетіп 2 пайызға төмендесе, ал келесі 9-сыныпта 69 пайыздық көрсеткішті көрсетіп, 2 пайызға төмендеген.

Алматы қаласы бойынша 7-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасы 81 пайызды көрсетсе, 8-сыныпта 78 пайызға төмендеген, яғни білім көрсеткіші өткен жылмен салыстырғанда 3 пайызға төмендеген. 9-сыныпта 75 пайыздық сапаны көрсетіп өткен жылмен салыстырғанда 3 пайызға төмендеген.

Атырау облысында 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 65 пайызды құраса, 8-сыныпта 65 пайыздық білім сапасын көрсетіп, сыныптан сыныпқа көшкендегі «Қазақ тілі» пәнінің білім сапасы бірқалыпты көрсеткішті береді, ал 9-сыныпты бітіргенде білім сапасы бірден 6 пайызға түсіп кеткен.

Шығыс Қазақстан облысы бойынша 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 73 пайызды құрайды, ал 8-сыныпта 73 пайызды көрсетіп, білім сапасының бірқалыпты сақталғандығын көреміз. 9-сыныпқа келгенде бірден 47 пайызға түсіп кеткен. Яғни өткен жылмен салыстырғанда 26 пайызға төмендегендігі байқалады. Шығыс Қазақстан облысындағы «Қазақ тілі» пәнінің сапа көрсеткіші сын көтермейді. Сыныптың пән бойынша бірден төмен сапа көрсеткішін беруі, ол сыныптарда болсын, мектептерде болсын қайта қарап саралауды, зерделеуді қажет етеді.

Нұр-Сұлтан қаласының білім сапасын қарар болсақ, 7-сыныпта 74 пайызды көрсетсе, 8-сыныпта да осы көрсеткіш сақталып 74 пайызды көрсетеді, ал 9-сыныпта 59 пайызды көрсете отырып, 15 пайызға білім сапаларының түскендігін байқаймыз.

Жамбыл облысы бойынша білім сапасы 7-сыныпта 73 пайыз болса, 8-сыныпта 70 пайызға, яғни 3 пайызға төмендеген, ал 9-сыныпта 66 пайызды

көрсетіп, 4 пайызға төмендеген. Яғни, өткен жылға қарағанда «Қазақ тілі» пәнінің сапа көрсеткіші 4 пайызға төмендеген.

БҚО-да 7-сыныптағы білім сапасы 71 пайыз болса, 8-сыныпта да осы көрсеткішті сақтап 71 пайызды құрайды, білім сапасының көрсеткіші бірқалыпты сақталады. Ал 9-сыныпта 67 пайызды құрап, 7 пайызға білім сапасы төмендеген.

Қостанай облысы бойынша 7-сыныптағы сапа көрсеткіші 66 пайыз болса, 8-сыныпта 64 пайыз болып, 2 пайызға сапа көрсеткіші төмендеген, ал 9-сыныпта 62 пайызды көрсетіп, 2 пайызға төмендеген.

Қызылорда облысы бойынша 7-сыныпта 73 пайыздық сапа көрсеткішін берсе, 8-сыныпта осы көрсеткіш 72 пайызды құрап, 1 пайызға төмендеген, ал 9-сыныпқа келгенде сапа көрсеткіші 72 пайызды құрап, өткен жылмен білім сапасы бірқалыпты сақталады.

Павлодар облысы бойынша 7- сыныпта 73 пайыз болса, 8-сыныпта білім сапасы 1 пайызға төмендеп, 72 пайызды құрайды. Ал 9-сыныпты бітіргенде білім сапасы тағы да 1 пайызға төмендейді.

СҚО бойынша 7-сыныпта білім сапасы 69 пайызды құраса, 8-сыныпта 71 пайызды көрсетіп, 2 пайызға жоғарылаған, ал 9-сыныпта қайта 6 пайызға төмендеген.

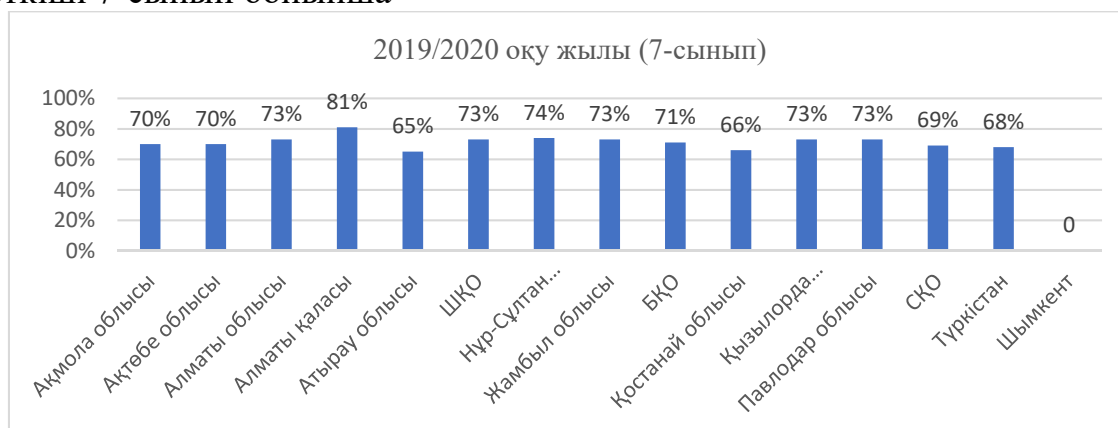
Түркістанда 7- сыныпта 68 пайыз білім сапасы болса, 8-сыныпта 69 пайыз, яғни 1 пайызға көтерілген.

Шымкент қаласында 8-сыныпта 66 пайыз білім сапасын көрсетсе, 9-сыныпта 63 пайыз болып, 3 пайызға білім сапасының төмендегенін көреміз.

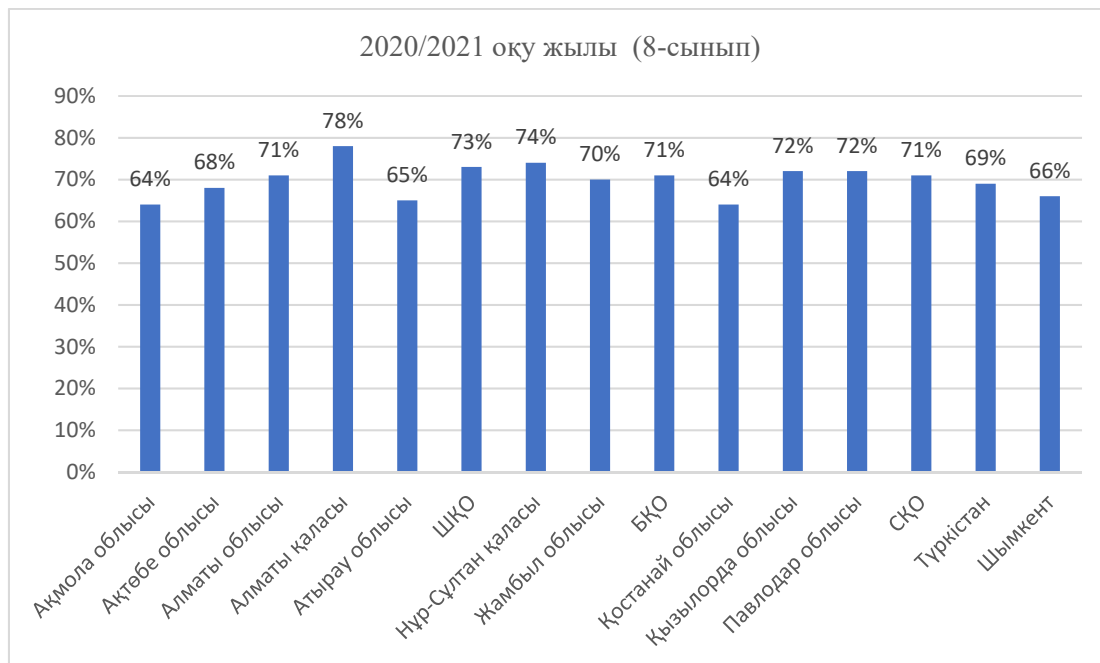
Қорыта келгенде, «Қазақ тілі» пәні бойынша кейбір санаулы өңірлер болмаса (Атырау, ШҚО, Нұр-Сұлтан, БҚО, Түркістан) көпшілігінде сынып өскен сайын сапа төмендей берген.

Бұның себебін пандемия кезіндегі онлайн оқуға көп өңірлердің дайын болмауынан деп есептейміз. Пандемия кезіндегі дұрыс берілмеген білім одан кейінгі сыныптарда қалай болғанда да білім сапасына кері әсерін тигізіп отыр.

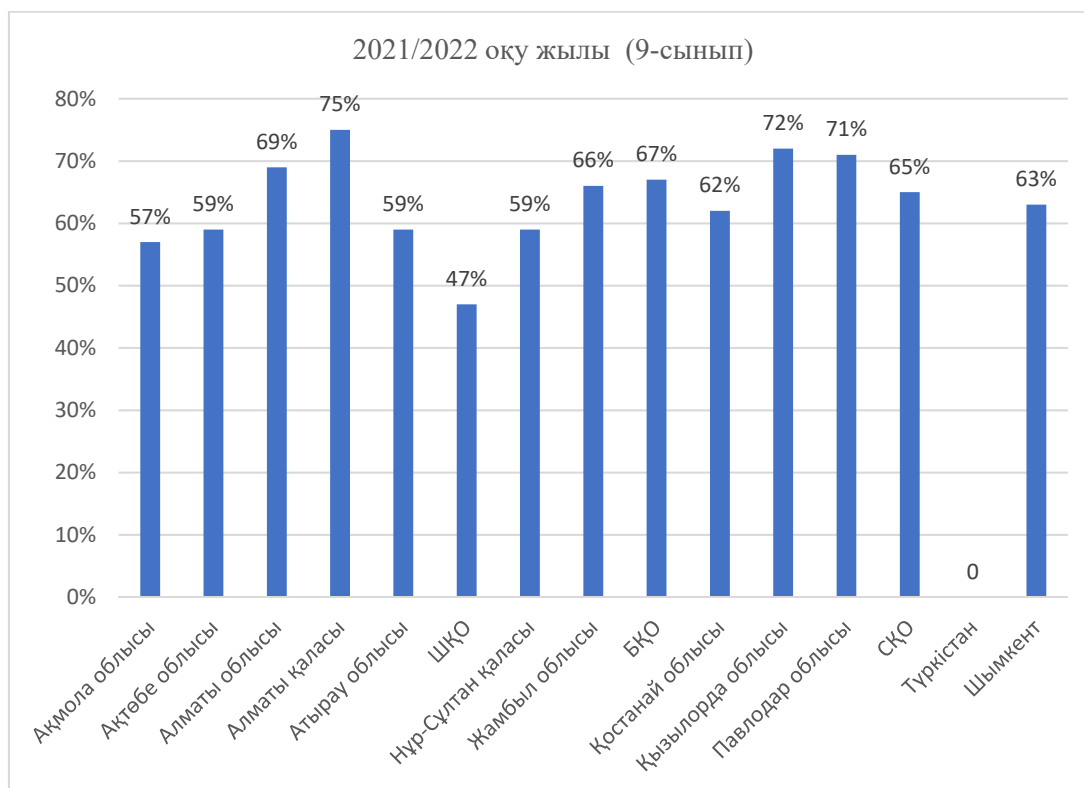
177-сурет. Сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасының көрсеткіші 7-сынып бойынша

177.1-сурет. Сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасының көрсеткіші 8-сынып бойынша

178.2-сурет. Сыныптың өсу динамикасына қарай білім сапасының көрсеткіші 9-сынып бойынша

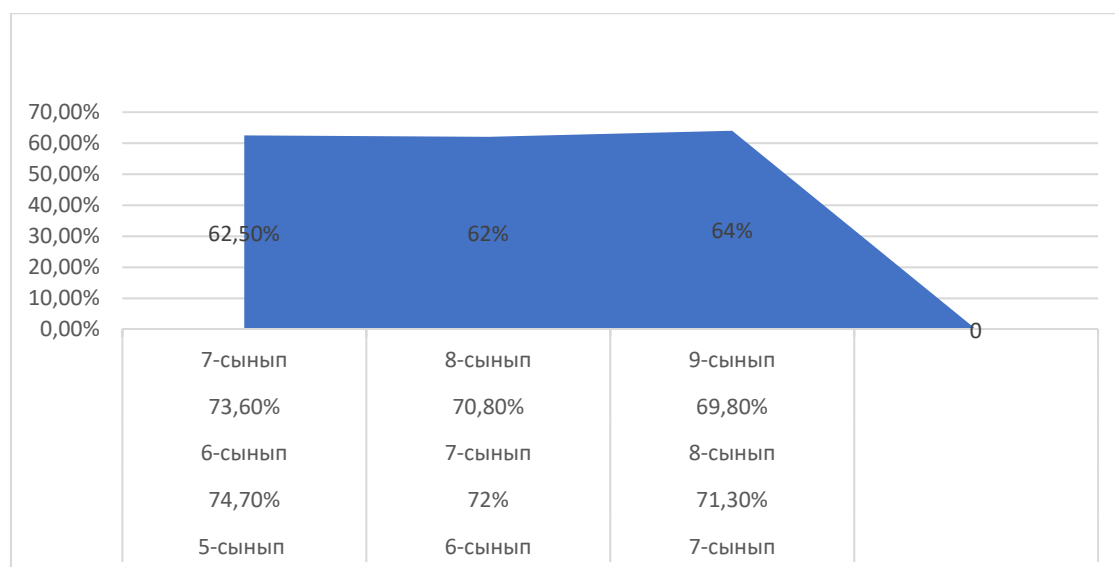

2019/2020, 2020/2021, 2021/2022 оқу жылдарындағы «Қазақ тілі» пәнінің білім сапасының көрсеткіштері (барлық өңір бойынша)

82-кесте. 2019/2020, 2020/2021, 2021/2022 оқу жылдарындағы «Қазақ тілі» пәнінің білім сапасының көрсеткіші (барлық өңір бойынша)

2019/2020 оқу жылы бойынша		2020/2021 оқу жылы бойынша		2021/2022 оқу жылы бойынша	
5-сынып	74,7%	6-сынып	73,6%	7-сынып	62,5%
6-сынып	72%	7-сынып	70,8%	8-сынып	62%
7-сынып	71,3%	8-сынып	69,8%	9-сынып	64%

179-сурет. 2019/2020, 2020/2021, 2021/2022 оқу жылдарындағы «Қазақ тілі» пәнінің білім сапасының көрсеткіші (барлық өңір бойынша)

2019/20 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 5, 6, 7-сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының қорытындысы бойынша ең жоғары білім көрсеткішін көрсеткен өңірлер.

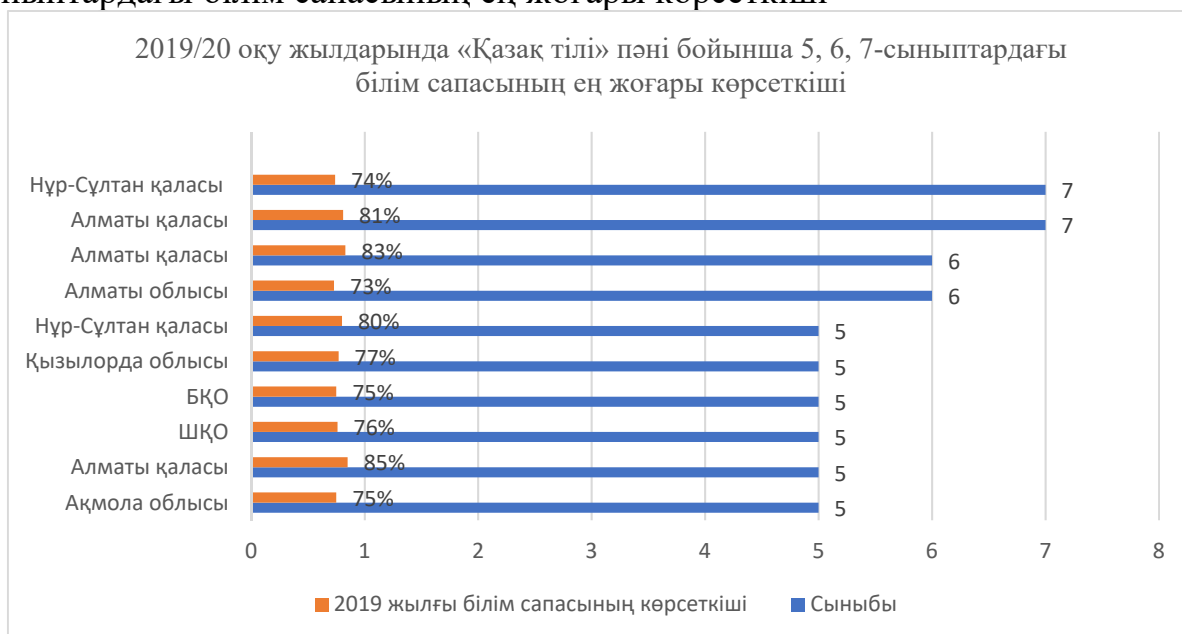
83-кесте. 2019/20 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 5, 6, 7-сыныптардағы білім сапасының ең жоғары көрсеткіші

Өңірлер	Пәні	Сыныбы	2019 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	Қазақ тілі	5	75%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	5	85%
ШҚО	Қазақ тілі	5	76%
БҚО	Қазақ тілі	5	75%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	5	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	5	80%
Алматы облысы	Қазақ тілі	6	73%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	6	83%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	7	81%

Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	7	74%
-------------------	------------	---	-----

2019/20 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 5-сыныпта Алматы қаласы-85 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласы -80 пайыз, Қызылорда облысында-77 пайыз, ШҚО-76 пайыз, БҚО-75 пайыз, Ақмола облысында-75 пайыз болса, 6-сынып бойынша Алматы қаласында-81 пайыз, Алматы облысында-73 пайыз, 7-сынып бойынша Алматы қаласында-81 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласында-74 пайыздық көрсеткішті көрсетеді.

180-сурет. 2019/20 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 5, 6, 7-сыныптардағы білім сапасының ең жоғары көрсеткіші

2019/20 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 5-сыныпта Алматы қаласы-85 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласы -80 пайыз, Қызылорда облысында-77 пайыз, ШҚО-76 пайыз, БҚО-75 пайыз, Ақмола облысында-75 пайыз болса, 6-сынып бойынша Алматы қаласында-81 пайыз, Алматы облысында-73 пайыз, 7-сынып бойынша Алматы қаласында-81 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласында-74 пайыздық көрсеткішті көрсетеді.

2020/21 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 6, 7, 8-сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының қорытындысы бойынша ең жоғары білім көрсеткішін көрсеткен өңірлер.

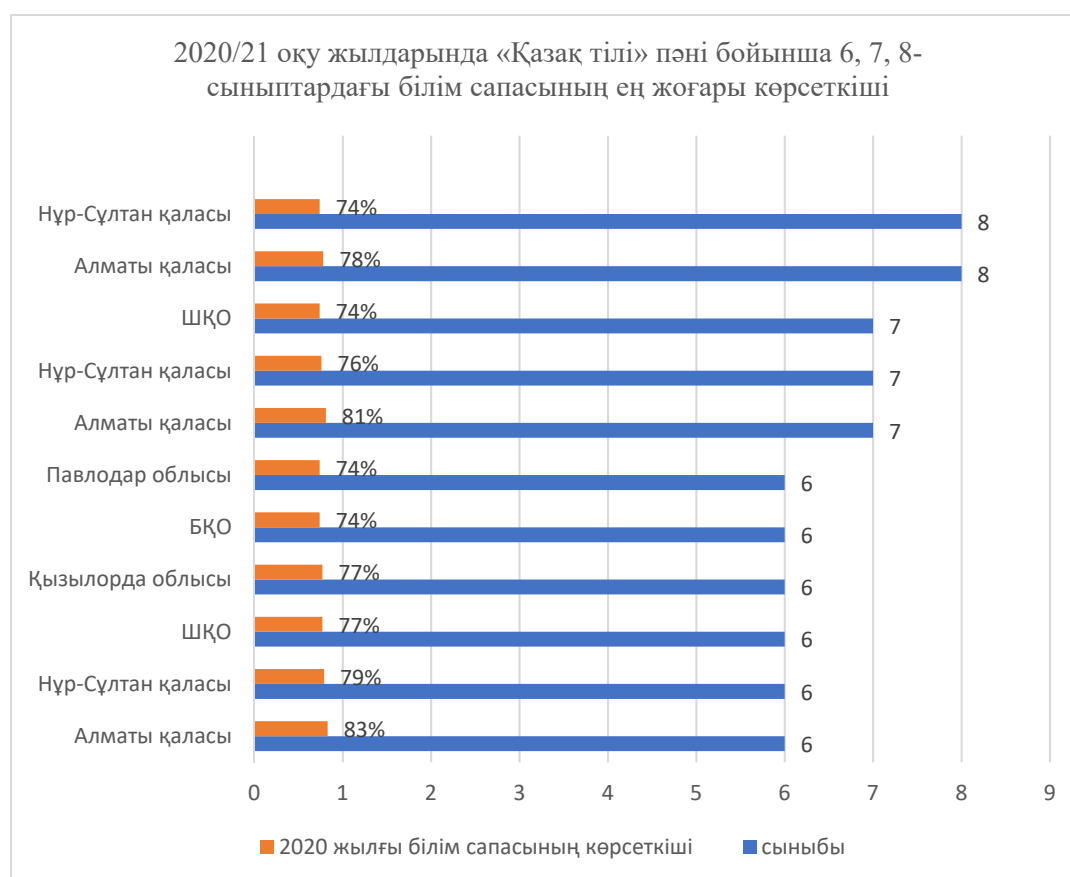
84-кесте. 2020/21 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 6, 7, 8-сыныптардағы білім сапасының ең жоғары көрсеткіші

Өңірлер	Пән	сыныбы	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Алматы қаласы	Қазақ тілі	6	83%
Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	6	79%

ШҚО	Қазақ тілі	6	77%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	6	77%
БҚО	Қазақ тілі	6	74%
Павлодар облысы	Қазақ тілі	6	74%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	7	81%
Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	7	76%
ШҚО	Қазақ тілі	7	74%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	8	78%
Нұр-Сұлтан қаласы	Қазақ тілі	8	74%

2020/21 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 6-сыныпта Алматы қаласы-83 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласы -79 пайыз, Қызылорда облысында-77 пайыз, ШҚО-77 пайыз, БҚО-74 пайыз, Павлодар облысында-74 пайыз болса, 7-сынып бойынша Алматы қаласында-81 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласы-76 пайыз, ШҚО- 74 пайызды құрайды, ал 8-сынып бойынша Алматы қаласында-78 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласында-74 пайыздық көрсеткішті көрсетеді.

181-сурет. 2020/21 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 6, 7, 8-сыныптардағы білім сапасының ең жоғары көрсеткіші

2020/21 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 6-сыныпта Алматы қаласы-83 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласы -79 пайыз, Қызылорда облысында-77 пайыз, ШҚО-77 пайыз, БҚО-74 пайыз, Павлодар облысында-74 пайыз болса, 7-

сынып бойынша Алматы қаласында-81 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласы-76 пайыз, ШҚО- 74 пайызды құрайды, ал 8-сынып бойынша Алматы қаласында-78 пайыз, Нұр-Сұлтан қаласында-74 пайыздық көрсеткішті көрсетеді.

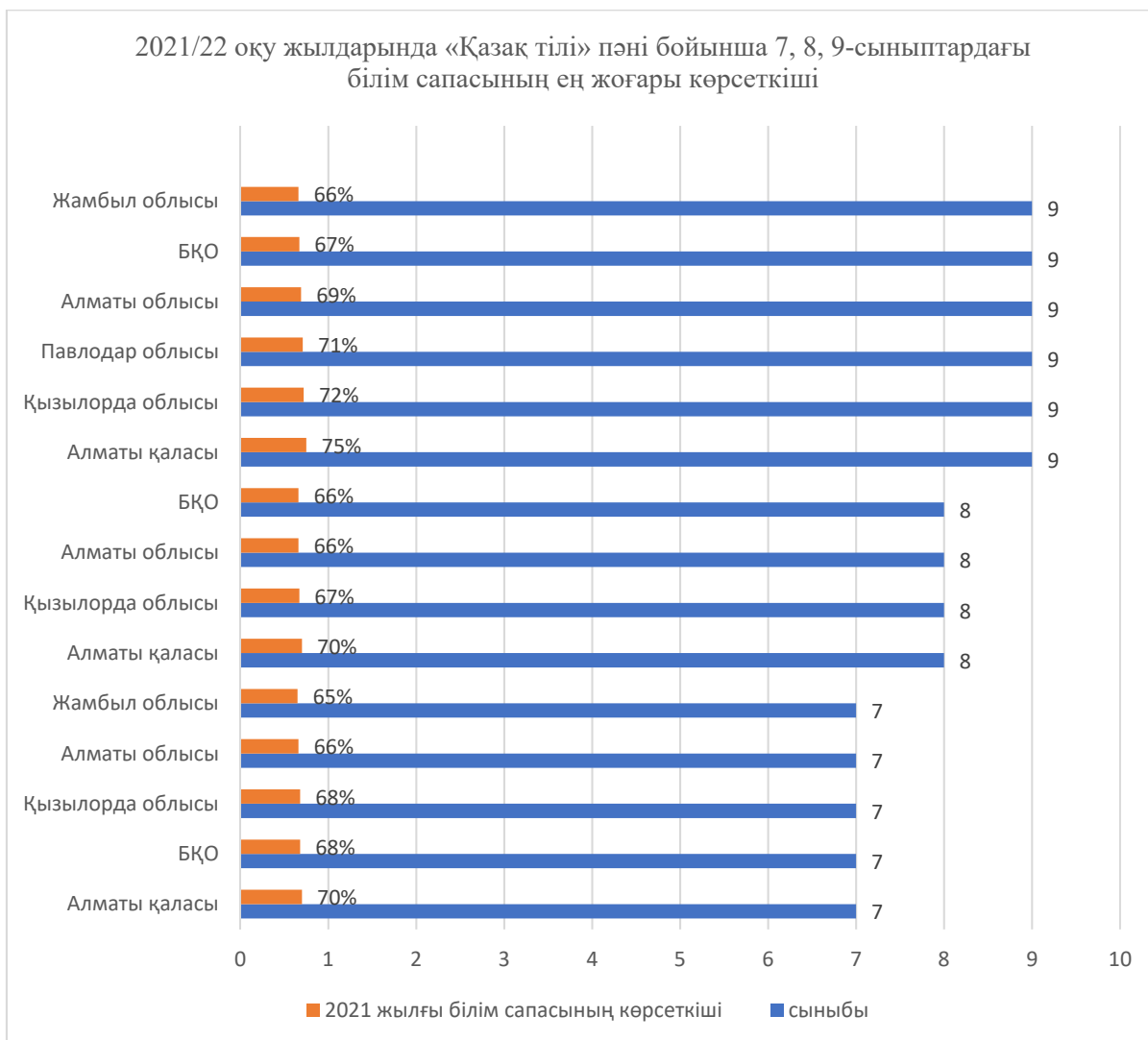
2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9 -сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының қорытындысы бойынша ең жоғары білім көрсеткішін көрсеткен өңірлер.

85-кесте. 2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9-сыныптардағы білім сапасының ең жоғары көрсеткіші

Өңірлер	Пән	сыныбы	2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Алматы қаласы	Қазақ тілі	7	70%
БҚО	Қазақ тілі	7	68%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	7	68%
Алматы облысы	Қазақ тілі	7	66%
Жамбыл облысы	Қазақ тілі	7	65%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	8	70%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	8	67%
Алматы облысы	Қазақ тілі	8	66%
БҚО	Қазақ тілі	8	66%
Алматы қаласы	Қазақ тілі	9	75%
Қызылорда облысы	Қазақ тілі	9	72%
Павлодар облысы	Қазақ тілі	9	71%
Алматы облысы	Қазақ тілі	9	69%
БҚО	Қазақ тілі	9	67%
Жамбыл облысы	Қазақ тілі	9	66%

2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7-сыныпта Алматы қаласы-70 пайыз, БҚО-68 пайыз, Қызылорда облысында-68 пайыз, Алматы облысы-66 пайыз, Жамбыл облысы- 65 пайыз; 8-сынып бойынша Алматы қаласында-70 пайыз, Қызылорда облысында-67 пайыз, Алматы облысы-66 пайыз, БҚО-66 пайыз, ал 9-сынып бойынша Алматы қаласында-75 пайыз, Қызылорда облысында-72 пайыз, Павлодар облысы- 71 пайыз, Алматы облысы-69 пайыз, БҚО-67 пайыз, Жамбыл облысы -66 пайыздық көрсеткішті көрсетеді.

182-сурет. 2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7, 8, 9-сыныптардағы білім сапасының ең жоғары көрсеткіші

2021/22 оқу жылдарында «Қазақ тілі» пәні бойынша 7-сыныпта Алматы қаласы-70 пайыз, БҚО-68 пайыз, Қызылорда облысында-68 пайыз, Алматы облысы-66 пайыз, Жамбыл облысы- 65 пайыз; 8-сынып бойынша Алматы қаласында-70 пайыз, Қызылорда облысында-67 пайыз, Алматы облысы-66 пайыз, БҚО-66 пайыз, ал 9-сынып бойынша Алматы қаласында-75 пайыз, Қызылорда облысында-72 пайыз, Павлодар облысы- 71 пайыз, Алматы облысы-69 пайыз, БҚО-67 пайыз, Жамбыл облысы -66 пайыздық көрсеткішті көрсетеді.

2019/2020, 2020/2021, 2021/2022 оқу жылдарындағы білім сапасы көрсеткіштерін «Күнделік» арқылы мониторинг жасауда қорытындылай келе, 2019/2020 оқу жылында 5-сыныпқа келген білім алушының «Қазақ тілі» пәнінен үш жылдағы білім сапасының көрсеткішіне талдау жасау барысында, сынып өскен сайын білім сапасының төмендеп отырғандығын байқадық.

Оның себептері 2019-2020 оқу жылының үшінші тоқсанынан басталған пандемия кезіндегі қашықтан оқыту біраз қиындықтардың тууына себеп болды. Мұғалімдердің АКТ-ны меңгеру құзыреттілігінің жеткіліксіз деңгейде болуы, бейне контенттер мен подкасттар дайындауда кәсіби шеберліктің болмауы, ата-аналар тарапынан түсініспеушіліктің орын алуы мен ақпараттық

құзыреттіліктерінің төмендігі, оқушылардың жауапкершіліксіз қарауы, кейбір білім алушылардың қажетті планшет, компьютер, гаджеттермен жабдықталмауы оқу мен оқытуда біршама қиындық тудырды. Сонымен бірге сабақты ұйымдастыру, сабақтың мазмұны мен құрылымдық бөлігінде, оқу мен оқытудың әлеуметтік аспектісінде де қиындықтар кездесті. Дегенмен мұғалімдер туындаған қиындыққа қарамастан білім алушыларға білім беру үшін жан-жақты іздене бастады. Қашықтан оқыту жағдайында түрлі білім беру платформаларының артықшылықтарын пайдалану бойынша ұйымдастырылған бірнеше вебинар, оқыту, үйрету семинарларының нәтижесінде және мұғалімдердің біліктіліктерін цифрлық құзыреттіліктерді арттыру курстарында жетілдіруі нәтижесінде АКТ құзыреттіліктері артты, білім беру платформаларының мүмкіндіктерін кеңінен қолдана бастады. Әр мұғалімнің сабағында сандық білім беру ресурстарының мүмкіндіктерін барынша пайдалану көрініс тапты. Осы 2019-2020 оқу жылында мұғалімнің жұмыс күнінде жүйелілік болмады. Себебі мұғалім оқушының, ата-ананың мүмкіндігіне тәуелді болды. Мұғалімнің уақыты өзгеріске тәуелді болды. Қашықтан оқыту кезінде мұғалімдер күйзеліске түсті. Себебі оқу уақытын бір мерзімде бастау қиындық туғызды. Әр оқушымен жеке жұмыс жасауға тура келді. Қашықтан оқыту жағдайына қарамастан, мұғалімдер бірлесіп, ынтымақтаса жұмыс жасады (білім беру платформаларының мүмкіндігін барынша пайдалануға тырысты), тәжірибе жинақтады.

2020-2021 оқу жылында мұғалімнің де, оқушының да күн тәртібі реттелді. Әр сынып оқушыларының жас ерекшелігіне сай оқу тапсырмаларын беру нұсқаулығы басшылыққа алынды. Білім беру платформаларын тиімді пайдалану арқылы әр мұғалім жұмыс уақытын басқара алатын болды. Компьютердің адам денсаулығына тигізетін зиянын түрлі дене, көзге арналған жаттығуларды жасау және компьютер экранынан қорғайтын құралдарды қолдану арқылы шешімін табуға тырысты.

Қоғамдағы осы жағдай «Қазақ тілі» пәнінің білім сапасына қандай әсері болғандығын анықтау мақсатында (үш сыныптың әр жылдардағы білім көрсеткіші) 5,6,7-сыныптардың білім көрсеткішіне (жоғарыда көрсетілген 1-кесте бойынша) үш жылдық мониторинг жасалды.

Осындай мониторинг түрлерінің бірі «Күнделік» электронды журналы арқылы 2019 және 2021 жылдардағы бағалау қорытындылары болып табылады. «Қазақ тілі» оқу пәні бойынша білім алушылардың критериалды бағалау және білім сапасының көрсеткіштерін талдау жүйесін енгізу бойынша 2019 және 2021 жылдарындағы «Күнделік» электронды журналы арқылы жүргізілетін бағалау нәтижелері шығарылды.

Бұл талдау нәтижесі білім алушылардың білім сапасының жыл өткен сайын төмендеп отырғандығын көрсетті. Осыған сай педагогтерге сол олқылықтардың орнын толтыру мақсатында кіріктірілген сабақ жоспарларын, оқытудың түрлі тиімді әдіс-тәсілдерін ұсынамыз.

«Қазақ тілі» оқу пәні, 5-сынып бойынша:

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

5-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 4-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары сараланды. 4-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің базалық білім мазмұны:

1) тіл және сөйлеу: ауызекі және жазба тілде сөйлеу туралы түсініктерін кеңейту; тірек сөздер мен жоспарды пайдаланып монолог құрау;

2) сөйлеу мәдениеті: сөйлеу мақсаты мен ортасына сәйкес белгілі бір тақырып аясында диалог құру; сұхбаттасының жасын, жай-күйін ескере отырып, сезімі мен көңіл күйіне әсерін ескеру; интонацияны, вербалды емес тілдік құралдарды (қимыл мен ым-ишара, және қыстырма, одағай сөздерді қолдана отырып, тақырыпқа тыңдарманды қызықтыру;

3) фонетика: буын үндестігі туралы ұғым қалыптастыру: дауысты дыбыстардың сөз ішінде жуан-жіңішкелігіне қарай үндесіп айтылуы және жазылуы; дыбыс үндестігі туралы түсінік; сөзге қосымшалар жалғауда дыбыс үндестігін ескеріп қолдану: түбірдің соңғы дыбысы қатаң болса, оған жалғанатын қосымшаның бірінші дыбысы қатаң болып келетіні, түбірдің соңғы дыбысы ұяң немесе үнді болса, оған жалғанатын қосымшаның бірінші дыбысы да ұяң не үнді болып сәйкестенуі, дауысты дыбыстың әсерінен түбірдің соңындағы қатаң дыбыстың ұяң не үнді болып өзгеруі;

4) мәтін: мәтін түрлері (әңгімелеу, сипаттау, пайымдау) туралы берілген ұғымды кеңейту; мәтіннің құрылымын талдау; мәтіннің тақырыбы мен мазмұнының өзара сәйкестігін анықтау және ондағы негізгі ойды тұжырымдау; пайымдаудың мазмұндық және құрылымдық ерекшеліктерін (түсіндіру, дәлелдеу, қорытынды) анықтау; мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастыру және жауап беру; мәтіндерді салыстырмалы талдау: бір тақырыпта түрлі жанрда берілген мәтіндерді салыстыру;

5) тыңдалған материал бойынша негізгі тұсын түртіп алу және солардың негізінде мәтіннің мазмұнын айту; берілген мәтіннің тақырыбы мен диаграмма, сызба, кесте бойынша мәтіннің мазмұнын болжау және өз ойын дәлелдеу; аудио-бейне жазба мазмұнын өзіндік бағалау;

б) сөз тіркесі, сөйлем: сөйлемге қатысты өтілгенді қайталау; сөйлемдегі сөз тіркестерін табу; сөйлемнің бірыңғай мүшелері және олардың тыныс белгісі; жай және құрмалас сөйлем; құрмалас сөйлемді сызба бойынша құрау; құрмалас сөйлемнің тыныс белгісі;

7) диалогте қолданылатын тыныс белгілер;

8) күрделі сөз туралы жалпы түсінік: біріккен сөз; біріккен сөздің жасалуы және оның жиі кездесетін түрлері; қос сөз және олардың жасалуы; қос сөздердің мәні және емлесі; қысқарған сөз; қысқарған сөздердің жасалуы және олардың емлесі; бірігу, қосарлану, тіркесу жолымен туынды сөздер жасау;

9) сөз және оның мағынасы: тұрақты сөз тіркестері туралы түсінік беру; мәнмәтінде тұрақты сөз тіркестері мен көпмағыналы сөздерді ажырата білу,

мағынасын түсіну, сөйлеу барысында қолдану; түрлі дереккөздерден (мәтін, сөздік, сызба, кесте, диаграмма) берілген тақырыпты, қажетті ақпараттарды табу, кездескен жаңа сөздердің мағынасын мәнмәтін бойынша анықтап, ақпаратты қорытындылау, бағалау;

10) сөз таптары: зат есім туралы өтілгенді қайталау, зат есімнің септелуі; септік жалғауының аттары мен септелуі; септік жалғауының емлесі; тәуелденген сөздердің септелуі; көптік жалғаулы сөздердің септелуі; зат есімнің жіктелуі; жіктік жалғаулары, олардың жекеше, көпше түрлері; етістік, туралы өтілгенді қайталау; етістік, оның жіктелуі; жекеше және көпше жіктеу үлгілері; етістіктің шақтары: осы шақ, өткен шақ, келер шақ; сын есім; қарсы мәндес сын есімдер; сан есім, дара және күрделі сан есімдер, емлесі; есімдік туралы жалпы түсінік; жіктеу есімдіктері, олардың септелуі; үстеу туралы түсінік; шылау туралы түсінік, олардың мәні; шылау мен шылау тұлғалас қосымшалардың жазылуы; одағай сөздер және олардың емлесі; еліктеуіш сөздер туралы түсінік; олардың мәні мен емлесі;

11) шығармашылық жұмыс: оқыған, тыңдаған және аудиовизуалды материалдар бойынша жоспар құрып, мазмұндама және тірек сөздерді қолданып эссе жазу; берілген тақырыпта әңгімелеу, сипаттау және пайымдау элементтері бар мәтін құрап жазу; түрлі стильде мәтін жазу; қабырға газетіне мақала, жарнама, жаңалық жазу; мінездеме жазу; жіберілген қателерді (пунктуациялық, орфографиялық, грамматикалық, стилистикалық) анықтап, орфографиялық сөздік пен анықтамалық арқылы түзету;

12) жыл бойы өткенді қайталау [11].

Осы берілген үлгілік оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттарын саралай келе өткен оқу жылындағы олқылықтармен жұмыс жасау үшін әр бөлім бойынша оқушының меңгере алмаған оқыту мақсаттарын нақтылап алып кестеге түсірдік. Онда 1) «тыңдалым және айтылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (1.2 Мәтіннің мазмұнын болжау, 1.3 Түрлі жағдаяттарда сөйлеу мәдениетін сақтау, 1.4 Берілген тақырып бойынша әңгіме құрау, 1.6 Тындарманның назарын аудару) оқыту мақсаттарын алдық. Келесі 2) «Оқылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (2.2 Мәтіндегі лексикалық бірліктердің қолданылуын түсіну, 2.3 Мәтін мазмұны бойынша сұрақтар қою және жауап беру, 2.5 Түрлі дереккөздерден ақпарат алу, 2.6 Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау) оқыту мақсаттары алынды. 3) «Жазылым» бөлімі бойынша: (3.2 Түрлі стильде мәтін жазу, 3.3 Оқыған, тыңдаған және аудиовизуалды материалдар бойынша жазба жұмыстар жазу, 3.4 Жазба жұмыстарын түрлі формада ұсыну, 3.5 Қатені табу және түзету, 3.6 Каллиграфиялық нормаларды сақтау, 3.7 Пунктуациялық нормаларды сақтау) алты бөлімшенің оқыту мақсаттары алынды. 4) «Тілдік нормалардың қолданысы» бөлімі бойынша (4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау) бір бөлімшенің оқыту мақсаттары қарастырылды. (86-кестеде).

86-кесте – 4-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Бөлімше (түйінді дағдылар)	«Тыңдалым және айтылым» бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары
---------------------------------------	---

	4-сынып
1.2 Мәтіннің мазмұнын болжау	4.1.2.1 мәтіннің тақырыбы мен берілген диаграмма, сызба, кесте бойынша мәтіннің мазмұнын болжау және өз ойын дәлелдеу
1.3 Түрлі жағдаяттарда сөйлеу мәдениетін сақтау	4.1.3.1 сұхбаттасының жасын, жай-күйін ескере отырып, белгілі бір тақырып аясында сөйлеу мәдениетін сақтап, диалогке қатысу
1.4 Берілген тақырып бойынша әңгіме құрау	4.1.4.1 тірек сөздер мен жоспарды пайдалана отырып, монолог құрау
1.6 Тыңдарманның назарын аудару	4.1.6.1 интонацияны, вербалды емес тілдік құралдарды (қимыл, ым-ишара) және қыстырма, одағай сөздерді қолдана отырып, тақырыпқа тыңдарманды қызықтыру
Бөлімше (түйінді дағдылар)	«Оқылым» бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары
	4-сынып
2.2 Мәтіндегі лексикалық бірліктердің қолданылуын түсіну	4.2.2.1 тұрақты сөз тіркестері мен көп мағыналы сөздерді ажырата білу, мағынасын түсіну, сөйлеу барысында қолдану
2.3 Мәтін мазмұны бойынша сұрақтар қою және жауап беру	4.2.3.1 мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастыру және жауап беру
2.5 Түрлі дереккөздерден ақпарат алу	4.2.5.1 дереккөздерден (мәтін, сөздік, сызба, кесте, карта, диаграмма) қажетті ақпараттарды табу, кездескен жаңа сөздердің мағынасын мәнмәтін бойынша анықтап, ақпаратты қорытындылау, бағалау
2.6 Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	4.2.6.1 белгілі бір тақырыпта берілген мәтіннің түрлерін, жанрын, стилін (мақала, репортаж, жаңалық, өмірбаян, мінездеме, жарнама, хабарландыру) салыстырып, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау
Бөлімше (түйінді дағдылар)	Жазылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары
	4-сынып
3.2 Түрлі стильде мәтін жазу	4.3.2.1 тірек сөздерді қолданып, белгілі бір стильде мәтін (мақала, мінездеме, сұхбат) жазу
3.3 Оқыған, тыңдаған және аудиовизуалды материалдар бойынша жазба жұмыстар жазу	4.3.3.1 оқыған, тыңдаған және аудиовизуалды материалдар бойынша жоспар құрып, мазмұндама/ тірек сөздерді пайдаланып эссе жазу
3.4 Жазба жұмыстарын түрлі формада ұсыну	4.3.4.1 мәтінді құруда (жаңалық, репортаж, жарнама) сызба, график, кесте, фото және диаграмманы қолмен сызу/компьютерде теру

3.5 Қатені табу және түзету	4.3.5.1 стилистикалық қателерді мұғалімінің көмегімен анықтап түзету, жазба жұмысын пунктуациялық, орфографиялық, грамматикалық нормаларға сәйкес өз бетінше редакциялау
3.6 Каллиграфиялық нормаларды сақтау	4.3.6.1 каллиграфиялық нормаларды сақтау, жазу техникасын жетілдіру
3.7 Пунктуациялық нормаларды сақтау	4.3.7.1 құрмалас сөйлемнің тыныс белгісін қою
	4.3.7.2 сөйлемнің бірыңғай мүшелерін ажырату және тыныс белгісін (үтір, қос нүкте) қою
	4.3.7.3 диалогке тән тыныс белгілерді қою
Бөлімше (түйінді дағдылар)	Тілдік нормалардың қолданысы бөлімі бойынша оқу мақсаттары
	4-сынып
	4.4.1.2 сөзге қосымшалар жалғауда буын үндестігін ескеріп қолдану
4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.1 күрделі сөздердің түрлерін ажырата алу (біріккен сөз, қос сөз, қысқарған сөз)
	4.4.2.3 зат есімді септеу, тәуелденген сөздердің септелуін білу
	4.4.2.6 сөз таптарының сөйлемдегі қызметін анықтау
	4.4.2.7 сөз бен сөзді, сөйлем мен сөйлемді байланыстыратын шылауларды (және, себебі, мен, пен) қолдану
	4.4.2.8 сөйлемде одағай, еліктеуіш сөздерді ажырату және қолдану
	4.4.2.9 етістікті тиісті шақта (өткен шақ, келер шақ, осы шақ) қолдану

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Бұл кезеңде 24-кестеде алынған оқыту мақсаттарын оқушының қаншалықты меңгергеніне диагностика жасап, зерттеу үшін тапсырмалар жүйесі дайындалады.

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың мазмұнына толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады. Төменде 4-сыныптағы «Қазақ тілі» пәнінің мазмұнын қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген. Үлгі екі нұсқада әзірленген.

I Нұсқа

«Оқылым» бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:

4.2.3.1 мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастыру және жауап беру

Бағалау критерийлері

Негізгі ойды анықтай отырып, көтерілген мәселеге баға береді;

Мәліметтер мен пікірлерді өңдеп жіктейді;

Дескриптор:

- мәтіндегі негізгі ойды анықтайды;
- көтерілген мәселені бағалайды;
- мәлімет пен пікірді өз түсінігімен өңдейді.

Оқылым алды кезеңі.

Суреттегі тұлға туралы қандай ақпарат көздерін білесіздер?
Қазақтың батыр қыздарын білесіздер ме?
«Батыр» деп кімдерді атауға болады?

Оқылым кезеңі

Мәтінді оқи отырып, мәтін мазмұнына бағытталған сұрақтар құрастырады.

Хиуаз

Хиуаз жасынан қағілез, бірбеткей, еркін, намысшыл қыз болып өсті. Өз құрбылары сияқты қуыршақпен ойнауға, әткеншек тебуге қызықпады. Ол әкесі айлық еңбекақысын алған сайын кітап сатып алуды әдетке айналдырды. Хиуаз оқуға өте алғыр болып, алтыншы және жетінші сыныптарды бір жылда бітіріп шықты.

Ұшқыш болуды армандаған қайсар қыздың шешіміне әке-шешесі қарсы болмады. Ол Мәскеудегі Жуковский атындағы әскери әуе академиясына барып бағын сынады. Жолы болмаған жас қыз мединституттан алған білімімен тылда еңбек етті. Болашағын әуелеген бұлттар арасынан көрген «қанатты қыз» аэроклуб оқуына жазылды. Сүп-сүйкімді қазақ қызының алғырлығы мен қайсарлығына қызыққан атақты ұшқыш Марина Раскова Хиуазды ұшу өнеріне баулыды.

Ашық сұрақтар үлгісі

Хиуаз Доспанованың «Халық қаһарманы» дәрежесіне жетуіне қандай қасиеттері көмектесті деп ойлайсың?

Ұшқыш болу үшін адамда қандай қасиеттер болуы керек деп есептейсің?

Оқылымнан кейінгі кезең

1-тапсырма. *Мәтін мазмұны бойынша сұрақтарға жауап бер*

Хиуазды ұшу өнеріне баулыған ұшқыш?

Қай оқу орнында бағын сынады?

Хиуазды не себепті «қанатты қыз» деп атады?

2-тапсырма. Мәтіннен күрделі сөздерді теріп жаз.

Күрделі сөздер: он бес - жиырма,

3-тапсырма. Екі бағандағы сөздерді салыстыр. Оларға сұрақ қой. Сонда не байқадың? Екінші бағандағы сөздердің жазылуына назар аудар, мағыналарын түсіндір. Сөздерді көркем жаз.

Бір, беткей, еңбек, ақы, ұшқыш, болу, әке, шеше, әскери, әуе, академия, ұшу, өнер, медицина, институт.	Бірбеткей, еңбекақы, әке-шеше, әскери-әуе академиясы, ұшу өнері, мединститут.
--	--

II нұсқа

Жазылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:

4.3.3.1 оқыған, тыңдаған және аудиовизуалды материалдар бойынша жоспар құрып, мазмұндама/ тірек сөздерді пайдаланып эссе жазу

Жазуға дейінгі кезең

Дайындық

1-қадам:

Мәтінді оқып, жоспар құру.

Сүт тағамдарын қазақ халқы бір сөзбен “ақ” дейді. Ақтан тағамдар әзірлеуде бірнеше мыңдаған жылдар бойы халық аса бай тәжірибе жинақтай отырып, одан жүзден астам тамақ түрлері мен дайындау әдістерін жасаған. Сиыр сүтінен сұйық, қою, қоймалжың, ащы, тұщы, жұмсақ, қатты, ұнтақ түріндегі ұлттық тағамдар жасаса, ешкі сүтін емге қолданған. Бие сүтін ашытып қымыз, түйе сүтінен шұбат жасап, оларды әр түрлі ауруларға ем ретінде де пайдаланған. Сүт тағамдарының құрамы ақуыз, май және көмірсуларға өте бай, олар адам организмінде оңай қорытылады әрі сіңімді болады. Кейбір сүт тағамдарында түзілетін сүт қышқылы адамның ас қорыту жүйесіндегі шіру процестерінің дамуын тежеп отырады. Ол денсаулыққа пайдалы және қоректік қасиеті мол.

Жоспар:

Сүт тағамдарының пайдасы

Сүт тағамдарын «ақ» деп атау себебі не?

Ұлттық тағамдардың адам өміріндегі пайдасы

Жазылым кезеңі

2-қадам: *Ұсынған тірек сөздерді негізге ала отырып, сүттің адам ағзасына пайдасы қандай? деген тақырыпта эссе жаз.*

Аңдату:

1. Сүт тағамдарының пайдасы

Мазмұндау:

Не себепті сүт тағамдарын «ақ» деп атаған?

2. Ұлттық тағамдардың адам өміріндегі пайдасы

Қорытынды сөйлем:

1. Сүт – адам денсаулығын нығайтатын бірден-бір қажетті тағам.

Аңдату - абзацтың негізгі идеясын көрсетеді

Мазмұндау – аңдатпа сөйлемдегі ойды ашатын сөйлемдер

Қорыту – абзацтағы ойды қорытындылайтын сөйлем

Жазылымнан кейінгі кезең

Түзету және редакциялау

Артық болмас, білгенің!	<ul style="list-style-type: none">○ Эссе түрлері: сипаттау эссесі, келісу-келіспеу эссесі, дискуссивті эссе, аргументативті эссе.○ Эссе құрылымы: кіріспе бөлім, негізгі бөлім және қорытынды бөлім.○ Кіріспе бөлім: оқырман назарын аудару сөйлемдері және тезистік сөйлемнен тұрады.○ Негізгі бөлім: Абзацтардан құралады. Әр абзац аңдату, мазмұндау және қорыту сөйлемдерінен тұрады.○ Қорытынды бөлім: негізгі бөлімде айтылған ой қорытылып жазылады.
--------------------------------	--

III НҮСҚА

Тілдік нормалардың қолданысы бөлімі бойынша оқу мақсаттары:

4.4.1.2 сөзге қосымшалар жалғауда буын үндестігін ескеріп қолдану;

4.4.2.1 күрделі сөздердің түрлерін ажырата алу (біріккен сөз, қос сөз, қысқарған сөз);

4.4.2.3 зат есімді септеу, тәуелденген сөздердің септелуін білу;

4.4.2.6 сөз таптарының сөйлемдегі қызметін анықтау.

I деңгей тапсырмалары (мәтін бойынша)

Мақсаты: Оқушылардың алған білім деңгейін және білік мен дағдының саналы түрде меңгерілуін тексеру; Онлайн оқудың олқылықтарын толықтыру.

№1

Қосаяқ

Қосаяқ – кішкентай кеміргіш аң. Шөлді, жазық жерлерді мекендейді. Ол - өте секіргіш аң. Басына төнген қауіптен қашқанда бірнеше метр жерге оңай секіреді. Қосаяқ – құс сүйекті жануар. Күні бойы інінде ұйықтап жатады. Кешке қарай жем іздеуге шығады. Дән және шөптердің тамырымен қоректенеді. Қосаяқтар – түнде қоректенетін жануар.

1. Соңғы сөйлемнен қатаң дауыссыз дыбыстардың астын сыз.

2. **Мекендейді, қоректенеді** сөздерінің тасымалдану жолдарын көрсет.

3. Бірінші сөйлемді сөз таптарына талда.

№2

Сырғанақ

Қыс мезгілі. Қар қалың жауған. Балалар үйдің артына қар үйді. Омар мен Қасен қарды тегістеді. Сәлім мен Төкен қардың үстін сулады. Ертеңіне сырғанақ дайын болды. Балалар түстен кейін сырғанауға келді. Олар шанамен сырғанады. Әлия мен Анар бір шанаға отырып сырғанады. Сырғанақтың маңы өте көңілді. Біреулер құлап жатыр, біреулері күліп жатыр.

1. Мына сөйлемнен бастауыш пен баяндауышты тауып астын сыз. *Балалар түстен кейін сырғанауға келді.*

2. Мына сөздерді сөз құрамына талда: *балалар, шанамен, үйдің, қардың*

3. Мәтіндегі екінші сөйлемді сөйлемнің айтылуына қарай бөліну түріне түрлендір.

№3

Марқакөл

Ертіс өңіріндегі көрікті әрі табиғаты бай өлке – Марқакөл көлінің аймағы. Марқакөл теңіз деңгейінен бір мың төрт жүз отыз төрт метр биіктікте. Оның тереңдігі жиырма жеті метр. Басты байлығы – қызыл балық. Айналасындағы орманда аңдар мен құстардың алпысқа жуық түрлері бар. Қазір ол жер Марқакөл қорығы болып есептеледі. Өлкенің өсімдіктер мен жануарлар дүниесі қорғауға алынған.

1. *Басты байлығы – қызыл балық.* Сөйлемінен тұрлаулы мүшелерді тауып, астын сыз.

2. Соңғы сөйлемді сөйлем мүшелеріне талда.

3. Мына сөздерді сөз құрамына талда: *байлығы, қорығы, өлкенің.*

№4

Аю мен бөрене

Қалың орманды аралап келе жатқан бір аю бал арасына кез болады. Ағаш басындағы бал арасына тамсана қарады. Оны жегісі келді. Ағаш басына өрмелеп, ұяға жақындады. Ілініп тұрған бөрене кедергі жасады. Ұяға ұмтылған аю бөренені итерді. Ары серпілген бөрене өз салмағымен қайта оралды. Аюдың басына сарт ете қалды. Ештеңеден хабарсыз аю жерге топ ете қалды.

1. *Тамсана, өрмелеп* сөздерін сөз құрамына талдау.

2. *Орман* сөзіне жұрнақ, жалғау жалғап жаз.

3. Ағаш басындағы бал арасына тамсана қарады. Сөйлем мүшелеріне талда.

№5

Тау өзені

Ауыл жанында өзен бар. Өзен беті мөлдірейді де жатады. Түбі малта тас, лай болмайды. Күн жылынған бойда ауыл балалары өзенге барады. Оның күнге жағасындағы көк майсалы жерде ойнаймыз. Көк майса бейне кілем жайғандай жұп-жұмсақ, әрі майда. Осы бір кішкене тау өзені болмаса, басқа жерлерде

шомыла алмаймыз. Сондықтан осы өзен бойында отырған біздің ауыл балаларының суда жүзбейтіні болмайды.

1. Болымсыз етістіктерді теріп жаз.

2. 1,2 сөйлемдегі сөздерді дауыссыз дыбыстар түріне ажыратып жаз.

3. **Мөлдірейді, жүзбейтіні** сөз құрамына талда.

Тілдік бағдар бойынша тест сұрақтарын құрастыру қажет.

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

86.1-кесте – 4-5-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

«Тыңдалым және айтылым» бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары			
Дағдылар	5-сынып	Дағдылар	4-сынып
2. Өртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	5.1.2.1 әлеуметтік-тұрмыстық, мәдени, байланысты диалог, монологтердегі (ән мәтіні, хабарлама, жарнама, хабарландыру) көтерілген мәселені түсіндіру	1.2 Мәтіннің мазмұнын болжау	4.1.2.1 мәтіннің тақырыбы мен берілген диаграмма, сызба, кесте бойынша мәтіннің мазмұнын болжау және өз ойын дәлелдеу
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	5.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай эмоционалды сөздерді, дауыс ырғақтары арқылы қыстырма, қаратпа, одағай сөздерді еркін қолданып, диалогке даярлықсыз қатысу, өз пікірін білдіру	1.6 Тыңдарманның назарын аудару	4.1.6.1 интонацияны, вербалды емес тілдік құралдарды (қимыл, ым-ишара) және қыстырма, одағай сөздерді қолдана отырып, тақырыпқа тыңдарманды қызықтыру
«Оқылым» бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары			
2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану	5.2.2.1 лексиканың ауызекі сөйлеу және жазба стильдік айырмашылықтарын мәтіндер арқылы тану	2.2 Мәтіндегі лексикалық бірліктердің қолданылуын түсіну	4.2.2.1 тұрақты сөз тіркестері мен көп мағыналы сөздерді ажырата білу, мағынасын түсіну, сөйлеу барысында қолдану
5. Мәтін бойынша сұрақтар құрастыра білу	5.2.5.1 мәтін мазмұнын түсінуге, нақты ақпараттарды анықтауға бағытталған сұрақтар құрастыру	2.5 Түрлі дереккөздерден ақпарат алу	4.2.5.1 дереккөздерден (мәтін, сөздік, сызба, кесте, карта, диаграмма) қажетті ақпараттарды табу, кездескен жаңа сөздердің мағынасын мәнмәтін

			бойынша анықтап, ақпаратты қорытындылау, бағалау
Жазылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары			
3. Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну	5.3.3.1 сюжетті суреттердің (фотосуреттер) желісі бойынша әңгіме құрастыру	3.3 Оқыған, тыңдаған және аудиовизуалды материалдар бойынша жазба жұмыстар жазу	4.3.3.1 оқыған, тыңдаған және аудиовизуалды материалдар бойынша жоспар құрып, мазмұндама/ тірек сөздерді пайдаланып эссе жазу
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	5.3.6.1 мәтіндегі орфографиялық қателерді сөздіктерге сүйене отырып, түзету және редакциялау	3.6 Каллиграфиялық нормаларды сақтау	4.3.6.1 каллиграфиялық нормаларды сақтау, жазу техникасын жетілдіру
Тілдік нормалардың қолданысы бөлімі бойынша оқу мақсаттары			
2. Орфоэпиялық норма	5.4.2.1 сөз ішіндегі және сөз аралығындағы ілгерінді, кейінді және тоғыспалы ықпал заңдылықтарына сәйкес айта білу		4.4.1.2 сөзге қосымшалар жалғауда буын үндестігін ескеріп қолдану
4. Грамматикалық норма	5.4.4.1 жұрнақ арқылы жасалған туынды сөздерді және күрделі сөздерді ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану.	4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.1 күрделі сөздердің түрлерін ажырата алу (біріккен сөз, қос сөз, қысқарған сөз)

IV. Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі

Республика мектептері бойынша 86.1-кестеде берілген 4-5-сыныптардың кіріктірілген оқыту мақсаттары бойынша әзірленген қысқа мерзімді сабақ жоспарларының үлгілері ұсынылады.

№ 1

Бөлім:	1-бөлім: Мәдениет: тіл және қарым-қатынас
Педагогтің аты-жөні:	
Күні:	

Сынып: 5	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Сұхбаттасу мәдениеті	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	5.2.1.1 мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты түсіну, анықтау; 5.2.2.1 лексиканың ауызекі сөйлеу және жазба стильдік айырмашылықтарын мәтіндер арқылы тану	
Кіріктірілген мақсат	4.2.2.1 тұрақты сөз тіркестері мен көп мағыналы сөздерді ажырата білу, мағынасын түсіну, сөйлеу барысында қолдану.	
Сабақтың мақсаты	<p><u>Барлық оқушылар:</u> Үй тапсырмасын орындап, ойтүрткі сұрақтарына жауап береді.</p> <p><u>Оқушылардың көпшілігі:</u> Оқылым тапсырмасын орындап, оқылымнан кейінгі айтылым тапсырмасын жүйелі орындауға тырысады.</p> <p><u>Кейбір оқушылар:</u> Үй тапсырмасын және оқылым тапсырмаларын жүйелі орындайды. Сабақ үдерісінде белсенділік танытады.</p>	
Бағалау критерийлері	мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты түсіну, анықтайды; Ауызша және жазбаша тілдесімдегі сұхбаттасу мәдениетін сақтауды үйренеді.	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Ұйымдас-тыру кезеңі 7 минут	Сәлемдесу. Оқушылардың көңіл-күйлерін білу Үй тапсырмасын сұрау. 11-тапсырма. 13-бет. Оқылым мәтіні(6-тапсырма, 11-бет) бойынша «Төрт сөйлем» тәсілін пайдаланып, пікіріңді жаз.	Мұғаліммен сәлемдеседі. Үй тапсырмасын оқып, бағаланады	Баллдық шкала: 2 балл	Интербелсенді тақта, презентация Оқулық
Сабақтың ортасы 3 минут	Оқылымалды тапсырма Ойтүрткі сұрақтар: 1) Сұхбат дегеніміз не? 2) Сұхбаттасу мәдениетіне нені жатқызар едіңіз? 3) Кездесудегі амандасу, кетердегі қоштасу, қуаныш сәттеріндегі құттықтау әдебін білесің бе? Оқылым тапсырмасы 1-тапсырма, 14-бет. «Сәлемдесу әдебі».	Берілген ойтүрткі сұрақтарға жауап беріп, өз ойын білдіреді	Баллдық шкала: 1 балл Баллдық шкала: 1 балл	Интербелсенді тақта, презентация. Оқулық

5 минут	<p>-Мәтінде автор сұхбаттасу мәдениетіне қатысты қандай мәселелерді өзіңмен бөлісіп отыр?</p> <p>Оқылымнан кейінгі тапсырма (айтылым тапсырмасы)</p>	Оқылым мәтінін оқып, сұрақтарға жауап береді						
10 минут	<p>3-тапсырма, 15-бет. Берілген сөздерді қатыстырып, жаныңыздағы досыңызбен диалог құрыңыздар</p>	Оқулықтағы көрсетілген сөздерді пайдаланып, жанындағы парталасымен диалог құрады.	Бағалау шкаласы: 3 балл	Оқулық				
10 минут	<p>2-тапсырма, 15-бет. Амандасудың түрлерін қандай жағдайда қолдануға болатындығын рөлге кіріп көрсетіңдер:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Ерлер арасындағы амандасу;</i> - <i>Әйелдер арасындағы амандасу</i> - <i>Қыздар мен ұлдардың амандасу әдебі;</i> - <i>Үлкен мен кішінің арасындағы амандасу әдебі.</i> 	Оқушылар ортаға шығып, берілген тапсырманы рөлге еніп, белсене орындайды	Бағалау шкаласы: 3 балл	Оқулық				
<p>Сабақтың соңы</p> <p>3 минут</p> <p>5 минут</p>	<p>Кері байланыс. Рефлексия «Зерде» әдісі Білім – тақырып бойынша алған ақпаратым; Эмоция – сабақтағы көңіл-күйім; Баға – жетістігіме беретін бағам; Сын- өз бойымда нені дамытуым керек; Идея – маған келген жаңа ой.</p> <p>Бағалау дескрипторы: «Өзін-өзі бағалау стратегиясы»</p> <table border="1" data-bbox="370 1841 737 2011"> <tr> <td>Үй тапсырмасы</td> <td>2 балл</td> </tr> <tr> <td>Оқылымалды тапсырма</td> <td>1 балл</td> </tr> </table>	Үй тапсырмасы	2 балл	Оқылымалды тапсырма	1 балл	<p>Оқушылар қойылған сұрақтарға жауап бере отырып, кері байланыс жасайды</p> <p>Бағалау дескрипторлары арқылы өзін-өзі бағалайды.</p>	<p>Бағалау дескрипторы</p>	<p>Презентация</p>
Үй тапсырмасы	2 балл							
Оқылымалды тапсырма	1 балл							

2 минут	Оқылым тапсырмасы	1 балл			Мұғалімнің түсіндірмесін тыңдап, үй тапсырмасын түртіп алады.	Оқулық
	Оқылымнан кейінгі тапсырма	3 балл				
	2-тапсырма	3 балл				
	Үйге тапсырма. «РАФТ» әдісі бойынша сұхбат құру					
	Р	А	Ф	Т		
	Оқушы	Батырлар, қоғам қайраткері, ақын-жазушы	Сұхбат	Тәуелсіздік кеңістігіне 30 жыл		

№ 2

Бөлім:	1-бөлім: Мәдениет: тіл және қарым-қатынас	
Педагогтің аты-жөні		
Күні:		
Сынып: 5	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Батамен ел көгерер...	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	5.2.1.1 мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты түсіну, анықтау; 5.4.1.1 қазақ тілінің дыбыстар жүйесін, үндестік заңын, емлелік ерекшеліктерін ескере отырып, орфографиялық нормаға сай жазу;	
Кіріктірілген оқу мақсаты	4.3.6.1 каллиграфиялық нормаларды сақтау, жазу техникасын жетілдіру	
Сабақтың мақсаты	<p><u>Барлық оқушылар:</u> Үй тапсырмасын орындап, ойтүрткі сұрақтарына жауап береді.</p> <p><u>Оқушылардың көпшілігі:</u> Жазылым және жазылымнан кейінгі тапсырмаларын жүйелі орындауға тырысады.</p> <p><u>Кейбір оқушылар:</u> Үй тапсырмасын және жазылым тапсырмаларын жүйелі орындайды. Сабақ үдерісінде белсенділік танытады.</p>	
Бағалау критерийлері	Ойтүрткі сұрақтарына жауап беріп, «Бата» тақырыбында диктант жазады.	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	Сәлемдесу.	Мұғаліммен сәлемдеседі.		Интербелсенді тақта,

<p>Ұйымдастыру кезеңі</p> <p>7 минут</p>	<p>Оқушылардың көңіл-күйлерін білу</p> <p>Үй тапсырмасын сұрау. 8-тапсырма, 20-бет. Керекті сөздер мен сөз тіркестерін тауып, орнына қой. Айтылған ойдың мәнін түсіндір.</p> <p>Қайталау-білім анасы - «Тіл – қарым-қатынас құралы» дегенді қалай түсінесіздер? - Қазақ әліпбиінде қанша дыбыс бар? Төл дыбыстардың саны қанша? - Төл дыбыстар мен тән дыбыстарды қалай ажыратамыз? - Дауысты дыбыстар қалай жіктеледі? - Дауыссыз дыбыстарды қалай жіктеп қарастырамыз? - Дыбыстық мәні жоқ әріптер мен бірнеше дыбыс қосындысын таңбалайтын әріптерді атаңыз? -Үндестік заңы дегеніміз не? Қалай жіктеледі? - Буын үндестігі дегеніміз не? - Дыбыс үндестігі дегеніміз не? Қалай жіктеледі?</p>	<p>Үй тапсырмасын оқып, бағаланады</p>	<p>Баллдық шкала: 2 балл</p> <p>Баллдық шкала: 2 балл</p>	<p>презентация</p> <p>Оқулық</p>
<p>Сабақтың ортасы</p> <p>3 минут</p> <p>15 минут</p>	<p>Жазылымалды тапсырма Ойтүрткі сұрақтар: -Қазақ неліктен «жақсы сөз-жарым ырыс» дейді? -Сен ата-анаңа, бауырларыңа жақсы сөзді жиі айтасың ба?</p> <p>Жазылым тапсырмасы (диктант) «Бата» Қазақ халқының ұлттық дәстүрлерінің ішінде бата беру ерекше орын алды. Халықтың тілек-бата сөздері жас ұрпақты әдепті, сабырлы, зерделі, арлы болып өсуге баулиды. Дәулетті, бақытты, кешірінді болуын</p>	<p>Берілген ойтүрткі сұрақтарға жауап беріп, өз ойын білдіреді</p> <p>Мұғалімнің оқыған мәтінін тыңдап, диктант жазады</p>	<p>Баллдық шкала: 1 балл</p> <p>Бағалау шкаласы : 2 балл</p>	<p>Интербелсенді тақта, презентация.</p> <p>Диктанттар жинағы</p>

15 минут	<p>тілейді. Тілек-бата сөздер-халықтың өзімен бірге жасасып келе жатқан ежелгі мұрасы. Бұлар –оның рухани өмірінде тұтастығын, бірлігін, салт-дәстүрін, адамгершілік өсиеттерін сақтауға ерекше қызмет атқарады.</p> <p>Болашақтың иесі-ұрпағына амандық, парасаттық, өнер-білім, құт-береке, ұзақ өмір,үлкен табыс тілеу-ежелден азаматтың асылмұраты болса керек.</p> <p style="text-align: right;">(72сөз)</p> <p>Жазылымнан кейінгі тапсырма:</p> <p>1.<i>Тілек, бата</i> сөздерін септеңіз:</p> <p>-Атау септік: -Ілік септік: -Барыс септік: -Табыс септік: -Жатыс септік: -Шығыс септік: -Көмектес септік:</p> <p>2.Мәтіннен 4 сын есімді теріп жазып, етістікпен тіркестіріңіз.</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>3.Диктант мәтінінен қос сөздерді тауып, түбір қосымшасын анықтаңыз. _____</p> <p>_____</p>	Жазылымнан кейінгі диктантқа негізделген грамматикалық тапсырмаларды орындайды	Бағалау шкаласы : 3 балл									
Сабактың соң 2 минут	<p>Кері байланыс. Рефлексия</p> <p>«ЗҚ» әдісі</p> <p>Сабактан алған құнды, қызықты, қажетті ақпараттарымен бөліседі.</p> <table border="1" data-bbox="389 1756 845 1845"> <tr> <td>Құнды</td> <td>Қызықты</td> <td>Қажетті</td> </tr> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </table> <p>Бағалау дескрипторы: «Өзін-өзі бағалау стратегиясы»</p> <table border="1" data-bbox="389 1971 845 2016"> <tr> <td>Үй тапсырмасы</td> <td>2 балл</td> </tr> </table>	Құнды	Қызықты	Қажетті				Үй тапсырмасы	2 балл	Оқушылар қойылған сұрақтарға жауап бере отырып, кері байланыс жасайды		Презентация
Құнды	Қызықты	Қажетті										
Үй тапсырмасы	2 балл											

3 минут	Қайталау – білім анасы	2 балл	Бағалау дескрипторлары арқылы өзі бағалайды.	Бағалау дескрипторы	Оқулық
	Жазылым лды тапсырма	1 балл			
	Жазылым тапсырмасы	2 балл			
	Жазылымнан кейінгі тапсырма	3 балл			
Үйге тапсырма. 2-тапсырма, 21-бет. Оқылым мәтінін оқып, сұрақтарға жауап бер			Мұғалімнің түсіндірмесін тыңдап, үй тапсырмасын түртіп алады.		

Ү. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

4-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 5-сыныптағы «Қазақ тілінің» оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары анықталды [11]. Төменде кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары берілген:

86.2-кесте – 4-5-сыныптардың кіріктірілмейтін оқыту мақсаттары

«Тыңдалым және айтылым» бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары	
Дағдылар	4-сынып
1.3 Түрлі жағдаяттарда сөйлеу мәдениетін сақтау	4.1.3.1 сұхбаттасының жасын, жай-күйін ескере отырып, белгілі бір тақырып аясында сөйлеу мәдениетін сақтап, диалогке қатысу
1.4 Берілген тақырып бойынша әңгіме құрау	4.1.4.1 тірек сөздер мен жоспарды пайдалана отырып, монолог құрау
«Оқылым» бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары	
2.3 Мәтін мазмұны бойынша сұрақтар қою және жауап беру	4.2.3.1 мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастыру және жауап беру
2.6 Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	4.2.6.1 белгілі бір тақырыпта берілген мәтіннің түрлерін, жанрын, стилін (мақала, репортаж, жаңалық, өмірбаян, мінездеме, жарнама, хабарландыру) салыстырып, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау
Жазылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары	
3.2 Түрлі стильде мәтін жазу	4.3.2.1 тірек сөздерді қолданып, белгілі бір стильде мәтін (мақала, мінездеме, сұхбат) жазу

3.4 Жазба жұмыстарын түрлі формада ұсыну	4.3.4.1 мәтінді құруда (жаңалық, репортаж, жарнама) сызба, график, кесте, фото және диаграмманы қолмен сызу/компьютерде теру
3.5 Қатені табу және түзету	4.3.5.1 стилистикалық қателерді мұғалімінің көмегімен анықтап түзету, жазба жұмысын пунктуациялық, орфографиялық, грамматикалық нормаларға сәйкес өз бетінше редакциялау
3.7 Пунктуациялық нормаларды сақтау	4.3.7.1 құрмалас сөйлемнің тыныс белгісін қою
3.7 Пунктуациялық нормаларды сақтау	4.3.7.2 сөйлемнің бірыңғай мүшелерін ажырату және тыныс белгісін (үтір, қос нүкте) қою
3.7 Пунктуациялық нормаларды сақтау	4.3.7.3 диалогке тән тыныс белгілерді қою
Тілдік нормалардың қолданысы бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.3 зат есімді септеу, тәуелденген сөздердің септелуін білу
4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.6 сөз таптарының сөйлемдегі қызметін анықтау
4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.7 сөз бен сөзді, сөйлем мен сөйлемді байланыстыратын шылауларды (және, себебі, мен, пен) қолдану
4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.8 сөйлемде одағай, еліктеуіш сөздерді ажырату және қолдану
4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.9 етістікті тиісті шақта (өткен шақ, келер шақ, осы шақ) қолдану

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын кеңестердің кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 5-сыныпқа «Қазақ тілі» пәнін оқыту барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) кеңестер өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестер кестесінің үлгісі келтірілген (86.3-кесте).

86.3-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Дағдылары	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул (1-тоқсан)	1. Менің Отаным – Қазақстан 2. Құндылықтар	1.3 Түрлі жағдаяттарда сөйлеу мәдениетін сақтау	4.1.3.1 сұхбаттасының жасын, жай-күйін ескере отырып, белгілі бір тақырып аясында сөйлеу мәдениетін сақтап, диалогке қатысу

Күзгі каникул (1-тоқсан)	1. Менің Отаным – Қазақстан. 2. Құндылықтар	1.4 Берілген тақырып бойынша әңгіме құрау	4.1.4.1 тірек сөздер мен жоспарды пайдалана отырып, монолог құрау.
Қысқы каникул (2тоқсан)	3. Мәдени мұра 4. Мамандықтар әлемі	2.6 Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	4.2.6.1 белгілі бір тақырыпта берілген мәтіннің түрлерін, жанрын, стилін (мақала, репортаж, жаңалық, өмірбаян, мінездеме, жарнама, хабарландыру) салыстырып, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау
Қысқы каникул (2тоқсан)	3. Мәдени мұра 4. Мамандықтар әлемі	3.2 Түрлі стильде мәтін жазу	4.3.2.1 тірек сөздерді қолданып белгілі бір стильде мәтін (мақала, мінездеме, сұхбат) жазу
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	5. Табиғат құбылыстары 6. Қоршаған ортаны қорғау	3.4 Жазба жұмыстарын түрлі формада ұсыну	4.3.4.1* мәтінді құруда (жаңалық, репортаж, жарнама) сызба, график, кесте, фото және диаграмманы қолмен сызу/компьютерде теру
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	5.Табиғат құбылыстары. 6. Қоршаған ортаны қорғау	4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.3* зат есімді септеу, тәуелденген сөздердің септелуін білу.

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – жазғы мектепті ұйымдастыру. Демалыс кездерінде оқытуға қамтылып үлгермеген оқыту мақсаттары осы жазғы мектеп кезінде оқытылады. Сонымен қатар оқушы оқу жылында аяқтап отырған 5-сыныбындағы кейбір күрделі материалдарды қайталап, пысықтайды. Ол тақырыптар оқу жылы аяқталған кезеңде мұғалімнің жыл бойын жүргізіп отырған «оқушының оқу үлгеріміне жасалатын диагностикадан» алынады. Төмендегі кестеде (86.4-кесте) 4-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес жазғы мектеп кезінде оқытылатын сабақтардың тақырыбы мен оқыту мақсаттары берілген.

86.4-кесте. 4-сыныптағы қамтылып үлгермеген олқылықтардың оқыту мақсаттары

Тақырыптары	Дағдылар	Оқыту мақсаттары
1. Менің Отаным – Қазақстан	2.3 Мәтін мазмұны бойынша сұрақтар қою және жауап беру	4.2.3.1 мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастыру және жауап беру

2. Құндылықтар	3.5 Қатені табу және түзету	4.3.5.1 стилистикалық қателерді мұғалімінің көмегімен анықтап түзету, жазба жұмысын пунктуациялық, орфографиялық, грамматикалық нормаларға сәйкес өз бетінше редакциялау
1. Менің Отаным – Қазақстан. 2. Құндылықтар	3.7 Пунктуациялық нормаларды сақтау	4.3.7.1 құрмалас сөйлемнің тыныс белгісін қою
3. Мәдени мұра	3.7 Пунктуациялық нормаларды сақтау	4.3.7.2 сөйлемнің бірыңғай мүшелерін ажырату және тыныс белгісін (үтір, қос нүкте) қою; 4.3.7.3 диалогке тән тыныс белгілерді қою
4. Мамандықтар әлемі	3.7 Пунктуациялық нормаларды сақтау	4.3.7.2 сөйлемнің бірыңғай мүшелерін ажырату және тыныс белгісін (үтір, қос нүкте) қою; 4.3.7.3 диалогке тән тыныс белгілерді қою
3. Мәдени мұра 4. Мамандықтар әлемі	4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.6 сөз таптарының сөйлемдегі қызметін анықтау
7. Ғарышқа саяхат 8. Болашаққа саяхат	4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.7 сөз бен сөзді, сөйлем мен сөйлемді байланыстыратын шылауларды (және, себебі, мен, пен) қолдану
	4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау	4.4.2.8* сөйлемде одағай, еліктеуіш сөздерді ажырату және қолдану
	4.2 Грамматикалық нормаларды сақтау.	4.4.2.9 етістікті тиісті шақта (өткен шақ, келер шақ, осы шақ) қолдану

«Қазақ тілі» оқу пәні, 6-сынып

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

6-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 5-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары сараланды. 5-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің базалық білім мазмұны:

1) тыңдалым және айтылым:

тірек сөздер арқылы тақырыпты болжау, негізгі ойды анықтау, негізгі және қосымша ақпаратты анықтау, қыстырма, қаратпа, одағай сөздер арқылы өз ойын білдіру;

2) оқылым:

мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты түсіну, лексиканың ауызекі сөйлеу және жазба стильдік айырмашылықтарын мәтін арқылы тану, хат,

хабарлама, жарнама, нұсқаулық, хабарландырудың құрылымы, жанрлық ерекшеліктері, ауызекі сөйлеу стиліндегі мәтіндер, оқылым стратегияларын қолдану, қажетті ақпаратты таба білу;

3) жазылым:

мәтін бөлімдеріне (кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды) жоспар құру, хат, хабарлама, жарнаманы жанрлық ерекшеліктеріне сәйкес жазу, сюжетті суреттер негізінде әңгіме жазу, эссенің бөлімдерін меңгеру (кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды), мекен мен оқиғаны сипаттайтын не суреттейтін эссе жазу;

4) әдеби тіл нормалары:

орфографиялық норма: қазақ тілінің дыбыстар жүйесі, үндестік заңы, емле заңдылықтары;

орфоэпиялық норма: ілгерінді, кейінді, тоғыспалы ықпал;

лексикалық норма: сөздердің тура және ауыспалы мағынасы, көп мағыналы сөздер, синоним, омоним, антоним;

грамматикалық норма: туынды сөздер, күрделі сөздер, зат есімнің мағыналық түрлері, сын есім, шырай категориясы, сан есім, мағыналық түрлері, төл сөз бен төлеу сөз, автор сөзі;

пунктуациялық норма: төл сөз, төлеу сөз, автор сөзінің тыныс белгілерін дұрыс қолдану [11].

Осы берілген үлгілік оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттарын саралай келе өткен оқу жылындағы оққылықтармен жұмыс жасау үшін әр бөлім бойынша оқушының меңгере алмаған оқыту мақсаттарын нақтылап алып кестеге түсірдік. Онда 1) «тыңдалым және айтылым» бөлімі бойынша үш бөлімшенің (Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау, Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау, Сөйлеу мәдениетін дамыту) оқыту мақсаттарын алдық. Келесі 2) «Оқылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану, Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату, Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау, Оқылым стратегияларын қолдану) оқыту мақсаттары алынды. 3) «Жазылым» бөлімі бойынша: (Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру, Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну, Эссе жазу, Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу, Мәтіндерді түзету және редакциялау) бес бөлімшенің оқыту мақсаттары алынды. 4) «Әдеби тіл нормаларын сақтау» бөлімі бойынша (Орфографиялық норма, Лексикалық норма, Грамматикалық норма, Пунктуациялық норма) төрт бөлімшенің оқыту мақсаттары қарастырылды [11]. (87-кесте).

87-кесте – 5-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Дағдылар	5-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым	
2. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	5.1.2.1 әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-мәдени, тақырыптарға байланысты диалог, монологтердегі (ән мәтіні, хабарлама, жарнама, хабарландыру) көтерілген мәселені түсіндіру

5.Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау	5.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны негізінде сұрақтарға жауап беру, көтерілген мәселе бойынша өз ойын білдіру
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	5.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай эмоционалды сөздерді, дауыс ырғақтары арқылы қыстырма, қаратпа, одағай сөздерді еркін қолданып, диалогке даярлықсыз қатысу, өз пікірін білдіру
2) оқылым	
2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану	5.2.2.1 лексиканың ауызекі сөйлеу және жазба стильдік айырмашылықтарын мәтіндер арқылы тану
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	5.2.3.1 хат, хабарлама, жарнама, нұсқаулық, хабарландырудың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
4. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау	5.2.4.1 ауызекі стильдегі мәтіндердің мазмұнын, тақырыбын және тілдік құралдарын салыстыру
6. Оқылым стратегияларын қолдану	5.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: жалпы мазмұнын түсіну үшін оқу, нақты ақпаратты табу үшін оқу
3) жазылым	
2. Өртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	5.3.2.1 жанрлық ерекшеліктеріне сай ресімделуі мен құрылымын сақтап, хат, жарнама, хабарландыру құрастырып жазу
3. Жазба жұмыстарын өртүрлі формада ұсыну	5.3.3.1 сюжетті суреттердің (фотосуреттер) желісі бойынша әңгіме құрастыру
4. Эссе жазу	5. 3.4.1 эссенің кіріспе, негізгі, қорытынды бөлімдерін сақтай отырып, өзіне таныс адамды, белгілі бір мекен мен оқиғаны сипаттап не суреттеп жазу
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	5.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ақпараттарды сақтай отырып, жинақы мәтін жазу
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	5.3.6.1 мәтіндегі орфографиялық қателерді сөздіктерге сүйене отырып, түзету және редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау	
1. Орфографиялық норма	5.4.1.1 қазақ тілінің дыбыстар жүйесін, үндестік заңын, емлелік ерекшеліктерін ескере отырып, орфографиялық нормаға сай жазу
3. Лексикалық норма	5.4.3.1 тура және ауыспалы мағыналы сөздерді, көп мағыналы сөздер, омоним, антоним, синонимдерді көркемдік ерекшеліктеріне сай қолдану
4. Грамматикалық норма	5.4.4.1 жұрнақ арқылы жасалған туынды сөздерді және күрделі сөздерді ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану;

	<p>5.4.4.2 зат есімдердің мағыналық түрлерін мәнмәтін аясында жалғаулар арқылы түрлендіріп қолдану;</p> <p>5.4.4.3 сын есімдердің, шырай түрлерінің көркемдік ерекшелігін тану, сын есімді зат есім орнына қолдана білу;</p> <p>5.4.4.4 сан есімнің мағыналық түрлерін ажырата білу, сан есімді зат есім орнына қолдана білу;</p> <p>5.4.4.5 төл сөз, төлеу сөз, автор сөзінің жасалу жолдарын, қызметін білу, төл сөзді төлеу сөзге айналдыру</p>
5. Пунктуациялық норма	5.4.5.1 төл сөз, төлеу сөз, автор сөзінің тыныс белгілерін дұрыс қолдану

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Келесі кезеңде 87-кестеде алынған оқыту мақсаттарын оқушының қаншалықты меңгергенін диагностика жасап, зерттеу үшін тапсырмалар жүйесі дайындалады.

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың мазмұнына толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады. Төменде 5-сыныптағы «Қазақ тілі» пәнінің мазмұнын қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген. Үлгі екі нұсқада әзірленген.

I-НҰСҚА.

1) Оқылым стратегияларын қолдану

5.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: жалпы мазмұнын түсіну үшін оқу, нақты ақпаратты табу үшін оқу.

1-тапсырма.

Бағалау критерийі:

- негізгі ойды анықтай отырып, көтерілген мәселеге баға береді;
- мәліметтер мен пікірлерді өңдеп жіктейді.

Дескриптор:

- мәтіндегі негізгі ойды анықтайды;
- көтерілген мәселені бағалайды;
- мәлімет пен пікірді анықтайды, сұрақтарға жауап береді.

➤ Оқылым алды тапсырмасы

Ойтүрткі

1. Мына сурет қандай тәсілмен жасалған деп ойлайсың?
2. Мұнда суретшінің қиялы қалай көрінген?
3. Бұл жұмыстың авторы кім?

➤ **Оқылым барысы тапсырмасы**

Мәтінді оқып, сұрақтарға жауап бер.

1. Диалог не туралы болды?
2. Бен Хейннің шығармашылығы туралы кім кімге ақпарат берді?
3. Әңгіме қандай өнер түрі туралы болды? Айару мен Тұмардың сөйлеу тілінде қандай ерекшеліктер бар?
4. Егер сен кейіпкерлердің қасында болсаң, қандай ой қосар едің немесе тағы не туралы сұрар едің?
5. Сені осы жанр қызықтыра ма? Неге?
6. Диалогте қандай заттық мағынаны білдіретін сөздер қолданылды.

– Тұмар, саған Бейн Хейннің аты таныс па?

– Шетелдік жазушы болар?

– Жоқ жазушы емес, бірақ ол – өнер адамы.

– Жоқ оның есімін естімеппін.

– Ол қазіргі заманғы жаңа бағытта сурет салатын адам.

– Айару, жаңа бағыт дегеніңді түсіндірші.

– Фотошоп дегенді білесің бе?

– Әрине, екі не одан да көп фотоны қиюластырып бір суретке жинақтау ғой.

– Дұрыс айтасың, ендеше соны енді екі түрлі жанрдың қосындысы деп қара. – Сонда қалай?

– Фотосуретпен қолдан салынған суреттің қосындысынан да таңғажайып дүниелер жасалады екен. Мен айтып отырған Бейн Хейн осы жанрда жұмыс жасайтын суретші.

– Қандай керемет! Суреттерін көрсете аласың ба?

– Әрине, ғаламторға кіріп, Бейн Хейн шығармашылығы деп түймені бассаң шыға келеді.

– Жақсы, міндетті түрде көріп танысамын.

– Жарайды, одан алған әсерің туралы айтасың ғой?

– Әрине, міндетті түрде ой бөлісеміз.

➤ **Оқылымнан кейінгі кезең**

1-жаттығу. Мәтіннен оқшау сөздерді теріп жаз. Кестені өзің білетін мысалдармен толықтыр.

Қаратпа сөздер	Қыстырма сөздер	Одағай сөздер

2-жаттығу. Мәтін мазмұнына сүйеніп, Бен Хейнмен сұхбат құрап жаз.

- _____
 - _____
 - _____
 - _____
 - _____

3-жаттығу. Мәтінге сүйене отырып, берілген кестені толтыр.

Негізгі зат есімдер	Туынды зат есімдер	Күрделі зат есімдер	Жаңа сөздер

Керек дерек !	<p>Сұхбат – пікірталас, әңгімелесу. Публицистиканың ақпарат жанрлар тобына кіреді. Өзіне қажетті мәліметтерді маңызды деген оқиғаға қатысып, ондағы деректермен және өзге де мәліметтермен танысып, әрі адамдармен сөйлесе келе жинақтайды. Сұхбат жанры негізінен көркемдік бейнелеуші құралдарды сөзбен, диалогпен бірлікте көркемдеп отырады. Газетте сұхбаттың сәтті шығуы тікелей журналистке байланысты. Оның жазу шеберлігі, шешендігі мен қысқа да нақты, түсінікті сөйлеуі басты назарда болса, радио сұхбаттың сәтті өтуі көбіне-көп сұхбат берушіге байланысты.</p> <p>Сұхбат дегеніміз – журналист пен әңгіме жүргізілген адамның екеуара біріккен шығармашылық жұмысы. Оның табысты болуы көпжағынан жүргізушіге, яғни журналистке байланысты. Ол жоғары мәдениетті, редакциялық жұмыстан мол тәжірибесі болуға тиіс.</p> <p>Әрбір жанр сияқты сұхбат та бірнеше түрге бөлінеді: 1. сұхбат-монолог; 2. сұхбат-диалог; 3. суреттеме-сұхбат; 4. анкета.</p>
---------------	--

2-тапсырма.

3. Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну

5.3.3.1 сюжетті суреттердің (фотосуреттер) желісі бойынша әңгіме құрастыру

➤ **Жазылым алды тапсырмасы**

Суретші Бен Хейн фотосурет пен қарындашпен салған суреттерді біріктіре отырып, қиял мен шындықтың араласқан әлемін жасап шығарды.

Бұл туындылардың ешқандай құпиясы жоқ. Әуелі Бен қағазға салар дүниесінің сұлбасын сызып алады. Содан соң нысанын шынайы бейнесінде суретке түсіріп алады. Артынан суретін фотоөңдеуде өңдеп, қаныққан түрлі түстер үстемелейді. Соның нәтижесінде таңғажайып туынды дүниеге келеді. Бары сол ғана. Әрине, бұл үшін үлкен ерік-жігер мен қатар табиғи таланттың да керегі анық.

Бен 2010 жылы алғашқы картинасын жеке бір хатын суреттермен түсіндіру кезінде, байқаусызда жасап шығарды. Қазір суретшінің шығармашылық қорында 100-ге жуық картиналар бар. Олардың тақырыбы: махаббат, еркіндік, достық, өлімнен кейінгі өмір, және т.б.

➤ Жазылым барысы

«РАФТ» әдісі бойынша әңгіме құрап жаз.

РӨЛ	АУДИТОРИЯ	ФОРМАТ	ТАҚЫРЫП
Суретші	Ұстазға	Әңгіме	Менің алғаш туындым
Оқушы	Суретшіге	Монолог	Беннің алғаш туындылары

➤ **Жазылымнан кейінгі кезең**

Дескриптор:

-Мәтін деңгейінде тыныс белгілерді дұрыс қолданады;

-Даралаушы, ерекшеліктері, ойдың ара жігін ажырататын тыныс белгілерді дұрыс белгілейді.

Жұптық жұмыс: «Редакциялау парағы»

Керек дерек !	<p>Әңгіме жанры - әдебиетте оқиғаны қарасөзбен баяндайтын шағын көркем шығарма. Әңгіменің жанрлық ерекшеліктері оқиғаны баяндау тәсілі, композициялық, сюжеттік құрылысы, көркемдік жүйесі арқылы айқындалады.</p> <p>Әңгіменің көлемі шағын, кейіпкерлер саны аз, сюжет ұйытқысын құрайтын оқиғаның басталуы, шарықтау шегі мен шешімі болады. Онда адам, оның өмірі мен тағдыры, аса маңызды деген оқиға жинақы беріледі. Мұнда бір айтылған жайларға қайта оралуға, тәтпіштеп баяндауға, ұзақ суреттеуге орын жоқ.</p> <p>Әңгіме жанры аз сурет арқылы көп жайды аңғарта білетін айрықша көркемдік шеберлікті талап етеді. Оқиға көбіне бірінші жақтан баяндалып, әңгімешінің оқиғаға тікелей қатыстылығын көрсетеді.</p>
----------------------	--

3-тапсырма.

Әдеби тіл нормаларын сақтау. 4. Грамматикалық норма

5.4.4.2 зат есімдердің мағыналық түрлерін мәнмәтін аясында жалғаулар арқылы түрлендіріп қолдану;

5.4.4.3 сын есімдердің, шырай түрлерінің көркемдік ерекшелігін тану, сын есімді зат есім орнына қолдана білу;

5.4.4.4 сан есімнің мағыналық түрлерін ажырата білу, сан есімді зат есім орнына қолдана білу;

5.4.4.5 төл сөз, төлеу сөз, автор сөзінің жасалу жолдарын, қызметін білу, төл сөзді төлеу сөзге айналдыру.

Жаттығулар:

№1

Ақбауыр

Бұл – өте сүйкімді кірпі. Денесінің бәрі қарасұр. Бауыры ғана ақшыл. Жаз кезі болатын. Аулада інім екеуміз отыр едік. Бір нәрсе қыбырлағандай болды. Қарасам кірпінің сүп-сүйкімді баласы екен. Оны үйге әкеліп тамақ бердім. Қағаздан қорапшадан үй жасадым. Қорапшаның жанын тесіп, есік ойып қойдым. Көзі мөлдіреп тұрады. Бауыры аппақ болғандықтан Ақбауыр деп атадым. Өзі өте ақылды, әрі ұқыпты. Ақбауыр үйге тез үйреніп алды.

1. Мәтіннің қай түрі екенін анықта.

2. Сын есімдерді теріп жаз.

3. Соңғы сөйлемнен бастауыш пен баяндауыштың астын сыз.

№2

Менің атам – ардагер. Менің атам – соғысқа қатысқан адам. Ол бір мың тоғыз жүз отыз тоғызыншы жылы Шымбай қаласынан әскери қызметке алынған. Ол әскери қызметте жүрген кезінде екінші дүние жүзілік соғыс басталып кетті. Атам үш рет жараланған. Үшінші рет ауыр жараланып емханаға түскен. Ол кісінің соғыста алған ордендері мен медальдарі көп. Әр ордендері мен медальдарының өзіндік тарихы бар. Атамның соғыстағы естеліктері мен өмірден алған өсиеттері жетерлік. Мен атамды мақтан етемін.

- 1. Соңғы сөйлемдегі жіңішке дыбыстардың астын сыз.*
- 2. Сан есімдерді тауып, түрлерін анықта.*
- 3. Екінші сөйлемді сөз таптарына талдау жаса.*

№3

Шекарада

Қараңғы түн. Қалың орман. Оның маңында шекарашы қас қақпай күзетеді. Шекарашының жанында Арлан деген иті бар. Ол қыбыр етпейді. Арлан қараңғыға қарап, құлағын сергек қозғап қояды. Кенет ол елең етіп, жоғары қарай қарады. Иесінің етегінен тістей тарта бастады. Шекарашы Арланды босатып жіберді. Ит қараңғыға сүңгіп кетті. Арлан шекара бұзушыны бас салды. Шекарашылар жүгіріп жетті. Арлан шекара бұзушыны ұстап алыпты. Олар жау барлаушысын шекара бекетіне алып кетті.

- 1. Бесінші сөйлемді сөз құрамына талда.*
- 2. Шекара сөзін септеу.*
- 3. Мәтіннен тәуелдеулі зат есімді тап.*

№4

Соңғы алма

Күз айы еді. Рысбек ауланы жапырақтардан тазартып жүр еді. Бір кезде ағаш басындағы жалғыз алмаға көзі түсті. Рысбек ойланбастан алманы алғысы келді. Ол бұтаққа шықты. Бұтақ сынып кетті. Рысбек ағаш түбіндегі кірпінің үстіне құлап түсті. Ол жылап қалды. Үзіліп түскен алма кірпінің үстінде кетті.

- 1. Бесінші сөйлемді сөйлем мүшелеріне талда.*
- 2. Бұтақ тәуелдеу.*
- 3. Мәтіннен күрделі етістікті тап.*

№5

Жалқау мысық

Менің бір әдемі мысығым бар. Өзі өте сүйкімді. Оның бізбен тұрғанына алты жылдай болып қалды. Бұрын, алғаш асырап алған кезімізде, ол сондай тынымсыз еді. Кішкене доп, оралған жіп көрсе сонымен ойнайтын. Ал қазір оны орнынан тұрғыза алмайсын. Күндіз де, түнде де пештің түбінде жатып алып ұйқыдан бас көтермейді. Сөйтіп, менің мысығым жалқау болып кетті. Маған мысығымның осы мінезі ұнамай жүр.

- 1. Екінші сөйлемді сөз құрамына талда.*
- 2. Күрделі етістіктерді теріп жаз.*
- 3. Мәтіннен тәуелдеулі зат есімді тап.*

№6

Сабақ түстен кейін басталатын. Күздің жайма шуақты күндерінің бірі еді. Мектепке жайбарақат келе жатқам. Бір үйдің бұрышынан өте бергенде, жылаған баланың дауысын естідім. Құлағы салпиған күшік төрт жасар шамасындағы қыздың жолын бөгеп жүргізер емес. Күшікті қуып жібердім. Қыз бала қатты қорыққан екен. Өксігін баса алмай, солқ-солқ етеді. Қолынан ұстап, жетелеп келемін. Ол үйінің маңына жақындаған кезде қуанып кетті. Рахмет айтып жүгіре жөнелді.

- 1. Мәтінге ат қой.*
- 2. Мәтін түрін анықта.*
- 3. бұрышынан сөзін сөз құрамына талда.*
- 4. Күрделі етістіктерді теріп жаз.*

№7

Адамдар ертеде әуеде ұшып жүруді көп аңсаған. Сондықтан олар ұшқыш кілем туралы ертегіні ойлап шығарады. Алыс сапарларға жылдам барсақ деп ойлайды. Қазіргі кезде адамдардың ойлары, армандары орындалды. Ұшқыш кілем болмағанымен, ұшақтар бар. Оған ұшқан құс та жете алмайды. Сол ұшақтармен кез келген жерге жылдам жетуге болады. Тіпті айға да ұшып барып келуге болады.

- 1. Мәтінге ат қой.*
- 2. Мәтін түрін анықта.*
- 3. ұшақтармен сөзін сөз құрамына талда.*
- 4. Ұшқыш сөзін тәуелдеу*

№8

Қыркүйек. Күздің алғашқы айы. Аспан бұлттанды. Күннің қызуы азаяды. Ағаштың жапырағы сарғая бастайды. Терек пен қайың жасыл жапырағынан айырылды. Айнала сары түске боялды. Шық осы айда түседі. Құстар жылы жаққа ұшып кетеді. Аңдар қысқы тіршіліктеріне кіріседі

2-НҰСҚА

Тілдік бағдар бойынша тест

Зайсан көлін ертеде монғолша Хуно-Хуто-Нор – «Қоңыраулы көл» деп атапты.

Бұл атау алыстан көк толқынның қоңырауша сылдырлап естілуіне байланысты айтылған болар.

Зайсан көлі, әсіресе, жаздыгүні өте әдемі болады. Ол жаздың тымық күнінде шексіз теңізге ұқсайды. Көл өте үлкен, жағалай біткен көк құрақ.

Құсы көп, әсіресе жазғытұрым қаз қаптап кетеді. Жұмыртқаларын қамыс құраққа салады. Қайықпен аралап жүріп қаптап алуға болатын. Қамыстарда шағала, үйрек, қаз, бірқазан, әупілдектер, суында құндыз, ондатрлар мекен етеді.

Мұнда шабақ балық көп, одан кейін шортан, қарабалық, сазан, алабұға. Міне, Зайсан көлі бұрын осындай еді.

1. Екінші абзацта не туралы айтылған?

- A) Көлді мекендейтін жәндіктер туралы
- B) Көлдегі балықтар туралы
- C) Көлдің көлемі туралы
- D) Көл атауы туралы
- E) Қамысты құрақтағы құстар туралы

2. Көлдің «Қоңыраулы көл» аталуының себебі неде?

- A) Көлде жүзген құс үнінің жағымдылығына байланысты.
- B) Көлдің әдемілігіне байланысты
- C) Көк толқындардың жылдамдығына байланысты
- D) Көлден шыққан ерекше дыбысқа байланысты
- E) Көл толқындарының бұйралығына байланысты

3. Үтірдің қойылу себебі

Міне, Зайсан көлі бұрын осындай еді.

- A. Бірыңғай мүше
- B. Одағай сөз
- C. Қаратпа сөз
- D. Қыстырма сөз
- E. Шылау сөз

4. Сөйлемдегі зат есімге лайық қатар.

Зайсан көлі, әсіресе жаздыгүні өте әдемі болады

- A. Жалпы есім, дара
- B. Жалқы есім, күрделі
- C. Жалқы есім, дара
- D. Деректі, дара
- E. Жалпы есім, негізгі

5. Берілген сөйлемдегі сын есімнің түрі

Көл үлкен, жағалай біткен көк құрақ.

- A. Қатыстық, дара
- B. Сапалық, күрделі
- C. Күрделі, негізгі
- D. Сапалық, туынды
- E. Қатыстық, негізгі

6. Зат есім қай септіктік жалғауын талап етіп тұр.

Қайықпен аралап жүріп қаптап алуға болатын

- A. Атау септікті
- B. Ілік септікті
- C. Барыс септікті
- D. Шығыс септікті
- E. Көмектес септікті

1. Айдостың туфлиі жыртылып қалды. Ертесі сабаққа киіп баратын туфли табыла қоймады. Ауылдағылар ауданға себепсіз бара бермейді. Әкесі жыртылған туфлиінің табанын алып, басқа табаны тозған аяқ киімге тігіп берді. Көзге қораш көрінеді. Оны қарап тұрған әкесі жоқ. «Тамаша емес пе?» деп қояды.

2. Ертесіне еріксіз әлгі аяқ киіммен мектепке барды. Галош секілді бірдеме өзі. Әшейінде партаның үстімен жүгіріп жүретін Айдос осы жолы тыныш отырды. Сұрағандарға «ауырып отырмын» дей салды. Аяғына бәрі қарап отырғандай. Партаның астына тығып әлектенді. Мұғалімдер сабақ сұрайды, бұл дайын емеспін дей салады. Олар да журналға тиісті бағаларын қонжытып жатыр. Тақтаға да шықпады. Өзін қор санады. Тамағына өксік тығылды. 4 сабақ біткенше орнынан тапжылмай отырды.

3. Сабақ аяқталысымен, мектептен жүгіре шықты. Еңіреп жылап үйге келді. Үйге кірсе, жаңа туфли әкеліп қойыпты.

7. Айдос бүгінгі сабағын әдеттегідей оқыды.

- A) Үшінші
- B) Бірінші
- C) Екінші
- D) Барлығы теріс
- E) Барлығы дұрыс

8. 1-бөлім бойынша Айдос қандай әрекетке ыза болды?

- A) Әкесі Айдостың пікірін сұрамағанына
- B) Ертең сабаққа баратынына
- C) Ауданға баратын адамның болмағанына
- D) Әкесінің басқа табан тігіп бергеніне
- E) Туфлиінің жыртылғанына

9. Қандай мақал-мәтел Айдостың қылығына сәйкес келеді?

- A) Базарда бәрі бар, ақшасыз ешкім бермейді.
- B) Қалауын тапса қар жанар.
- C) Қырсыққан жігіт мал таппас.
- D) Өтірік айтқаннан өлген артық.
- E) Жылай-жылай жар қазсаң, күле-күле су ішерсің.

10. Айдос неліктен жылап жіберді?

- A) Туфлисіз қалғанына ренжіп.
- B) Бүгін басынан өткен жағдайға төзгеніне.
- C) Жаңа туфли әпергеніне қуанып.
- D) Ата-анасына сенбегеніне ренжіп.
- E) Сабақты айтпай, тиісті баға алғанына

11. Төл сөзді сөйлемді анықтаңыз.

- A. Партаның астына тығып әлектенді.
- B. Айдос осы жолы тыныш отырды.
- C. Үйге кірсе, жаңа туфли әкеліп қойыпты
- D. «Тамаша емес пе?» -деп қояды.
- E. Айдостың туфлиі жыртылып қалды

12. Сан есімнің мағыналық түрін ажыратыңыз.

4 сабақ біткенше орнынан тапжылмай отырды.

- A. Реттік
- B. Есептік
- C. Жинақтық
- D. Топтау
- E. Бөлшектік

13. Сөйлемдегі зат есімдердің саны

Ертесі сабаққа киіп баратын туфли табыла қоймады.

- A. 1
- B. 2
- C. 3
- D. 4
- E. 5

14. «Ы» дыбысына тән қатар

- A. Жуан, ашық, еріндік
- B. Жуан, қысаң, езулік
- C. Жуан, еріндік, ашық
- D. Жуан, қысаң, еріндік
- E. Жуан, қысаң, жіңішке

15. Мата атауына байланысты көнерген сөзді анықтаңыз.

- A. Шекпен, шидем
- B. Сәукеле, қыжым
- C. Торқа, торсық
- D. Дүрия, патсайы
- E. Қылша, қыжым

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

87.1-кесте – 5-6-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

1) тыңдалым және айтылым		
Дағдылар	6-сынып	5-сынып (өткен оқу жылы)
5. Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау	6.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны бойынша жалпы және нақты сұрақтарға жауап беру, мәтіндегі ақпаратты шынайы өмірмен байланыстыру	5.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны негізінде сұрақтарға жауап беру, көтерілген мәселе бойынша өз ойын білдіру
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	6.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай ресми сөздер мен тіркестер, дайын тіркестер мен терминдерді орынды қолданып, диалогке қатысу, ойын анық жеткізу	5.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай эмоционалды сөздерді, дауыс ырғақтары арқылы қыстырма, қаратпа, одағай сөздерді еркін қолданып, диалогке даярлықсыз қатысу, өз пікірін білдіру
2) оқылым		
2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану	6.2.2.1 ауызекі сөйлеу және көркем сөйлеудің стильдік ерекшеліктерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану	5.2.2.1 лексиканың ауызекі сөйлеу және жазба стильдік айырмашылықтарын мәтіндер арқылы тану
4. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау	6.2.4.1 ауызекі және ресми стильдегі мәтіндердің тақырыбын, мазмұнын, тілдік ерекшелігін салыстыру	5.2.4.1 ауызекі стильдегі мәтіндердің мазмұнын, тақырыбын және тілдік құралдарын салыстыру
6. Оқылым стратегияларын қолдану	6.2.7.1 энциклопедия, сөздік, балаларға арналған газет-журналдардан қажетті ақпараттарды алу, авторына сілтеме жасау	5.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: жалпы мазмұнын түсіну үшін оқу, нақты ақпаратты табу үшін оқу
3) жазылым		
2. Әртүрлі жанра мәтіндер құрастыру	6.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай құрылымын сақтай отырып, мінездеме, құттықтау, өмірбаян құрастырып жазу	5.3.2.1 жанрлық ерекшеліктеріне сай ресімделуі мен құрылымын сақтап, хат, жарнама, хабарландыру құрастырып жазу
4. Эссе жазу	6.3.4.1 эссе тақырыбынан ауытқымай, абзац түрлерін жүйелі құрастырып, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу («келісу, келіспеу» эссесі)	5. 3.4.1 эссенің кіріспе, негізгі, қорытынды бөлімдерін сақтай отырып, өзіне таныс адамды, белгілі бір мекен мен оқиғаны сипаттап не суреттеп жазу.

5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	6.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ойды білдіретін сөйлемдерді іріктей отырып, жинақы мәтін жазу	5.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ақпараттарды сақтай отырып, жинақы мәтін жазу.
4) әдеби тіл нормаларын сақтау		
3. Лексикалық норма	6.4.3.1 көнерген сөз, эвфемизм, дисфемизм, неологизм, термин, диалект сөз, кәсіби сөз, табу сөздердің қолданыс аясын түсіну және ажырата білу	5.4.3.1 тура және ауыспалы мағыналы сөздерді, көп мағыналы сөздер, омоним, антоним, синонимдерді көркемдік ерекшеліктеріне сай қолдану
5. Пунктуациялық норма	6.4.5.1 қазақ тіліндегі тыныс белгілерінің түрлері мен қызметін (даралаушы) түсіну, дұрыс қолдану	5.4.5.1 төл сөз, төлеу сөз, автор сөзінің тыныс белгілерін дұрыс қолдану

ІҮ. Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі

Мектеп:	Қожа Ахмет Яссауи атындағы № 123 мектеп-гимназия
Мұғалімнің аты-жөні:	Шахы Мөлдір Бисенбайқызы
Пән/сынып	6-сынып. Қазақ тілі
Күні:	
Тарау немесе бөлім атауы	Қазақ халқының әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері
Сабақтың тақырыбы	7-8-сабақ. Наурыз-жыл басы. Мөлшер үстеу
Оқу мақсаты	6.2.7.1 Энциклопедия, сөздік, балаларға арналған газет-журналдардан қажетті ақпараттарды алу, авторына сілтеме жасау; ӘТН4. Үстеудің мағыналық түрлерін ажырату, синонимдік қатарларын түрлендіріп қолдану.
Кіріктірілген мақсат	5.2.6.1 Оқылым стратегияларын қолдану: жалпы мазмұнын түсіну үшін оқу, нақты ақпаратты табу үшін оқу
Сабақтың мақсаттары	<ul style="list-style-type: none"> • тақырыптың мағынасын ашып түсінеді; • энциклопедиядан қажетті ақпараттарды алады; • үстеудің мағыналық түрлерін ажыратады.
Бағалау критерийлері	<ul style="list-style-type: none"> • тақырыпқа байланысты ақпараттарды саралайды; • тақырыптың идеясын анықтайды; • үстеудің мағыналық түрлерін ажыратады алады.

Уақыты	Кезеңдері	Тапсырма	Ресурстар
1 минут	Ұйымдастыру кезеңі	<p>1. Оқушылармен амандасу, түгендеу. 2.</p> <p>Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру</p> <p>Сәлеметсіздер ме, оқушылар?! Кезекті қазақ тілі пәні сабағына қош келдіңіз!</p> <p>Бүгінгі сабағымыздың тақырыбы: Наурыз- жыл басы. Мөлшер үстеу</p>	Оқулық, жұмыс дәптерлері ДК экран
	Тілдік мақсаттар	<p>Оқушылар орындай алады: Сабақ соңында оқушылар сөздік қорларын кеңейтеді. Өз ойын жүйелі де еркін жеткізе отырып, өзгенің пікірін тыңдай біледі. Пәнге қатысты сөздік қор мен термин: дәстүр, құндылық, ұлттық рух, отбасылық дәстүрлер Жазу үшін қолданылатын тіркестер: менің ойымша..., мен бұны былай түсінемін..., ...қорытындылай келе... т.б.</p>	
7 минут	Жаңа сабақ	<p>«Ой түрткі» сұрақтары</p> <p>Құрметті оқушылар, сабағымызды бастамас бұрын ой түрткі ретінде мына суреттерге назар аударып, сұрақтарға жауап берсеңіздер.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Балалар, суретте не бейнеленген? 2. Бүгін сабағымызда біз не туралы айтатын боламыз? 3. Ортақ тақырыпқа арналған суреттер бар ма? 4. Салт-дәстүр дегенді қалай түсінесіздер? 5. Біздің тақырыпқа қатысы жоқ суреттер бар ма? <div data-bbox="438 1243 1189 1792" style="text-align: center;"> </div> <p>Дұрыс айтасыздар, берілген кейбір суреттерде әдет-ғұрыпқа байланысты суреттер берілген (1). Иә, балалар, бүгінгі сабағымызда Наурыз мерекесі туралы айтпақпыз (2). Ортақ тақырыпқа арналған бірінші, төртінші, алтыншы суреттерді айтуға болады (3). Салт-дәстүр — әр ұлттың, халықтың діні мен сеніміне,</p>	Оқулық, слайд, ДК экраны

3
минут

тұрмыс-тіршілігіне, ұлттық құрылым ерекшелігіне сәйкес ғасырлар бойы жинақталып, өмірдің өзі туғызған ғұрыптардың жиынтығы (4). Біздің сабаққа қатысы жоқ суреттер бесінші және сегізінші суреттер болып табылады.

Қазақтың ұлттық ойындарын сәйкестендіреді

Қазақтың ұлттық ойындарын сәйкестендір

Алтыбақан. Алтыбақан – кәдімгі әткеншек. Жастардың көңіл-көтеріп, сауық-сайран құруы үшін таптырмайтын ойын. Алтыбақанды құру үшін 3-4 метрлік 7 томар ағаш пен 3 арқан керек. Алтыбақанға екі адам, әдетте, бозбала мен бойжеткен мініп, қалғандары ән айтып, қалжыңдап көңіл көтеріп тұрады.

Аударыспақ. Бұл ойында жеңіске жету үшін ептілік, күш, тапқырлық, батылдық керек. Екі жігіт атқа мініп, бірін-бірі аттан аударып тастауға тырысады. Бұл ойынның жауынгерлік қасиеттерді қалыптастыруға көмегі көп болған.

Тымақ ату. Ойынға кез келген адам қатыса алады. Жерге ойыншының бойынан аспайтын сырық қадалып, оның үстіне тымақ киізіледі. Ойыншы тымақтың қай жерде тұрғанын көріп алғаннан кейін көзі байланады. Содан соң қолына қамшы алып, тымақты жерге түсіруі керек. Әр адамға үш мүмкіндіктен беріледі. Үшеуінде де тымақ жерге түспесе, ойыншы өнер көрсетіп, тағы үш мүмкіндік ала алады.

Өзіңді тексер!

Оқулық, слайд,
ДК экраны

6 минут	Тәжірибе	<p>Балалар, келесі тапсырманы орындамас бұрын алдыңғы сабақта өткен Үстеу туралы білімізді еске түсіріп өтейік.</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 10px 0;"> <p>Үстеу - іс-әрекеттің түрлі белгілерін: амалын, тәсілін, сипатын, жай-күйін, мекенін, мезгілін,</p> </div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 10px 0;"> <p>Мөлшер үстеу – қимылдың немесе сынның мөлшері мен шама-шарқын, көлемдік дәрежесін білдіреді. Сұрақтары: қанша? қаншама? қаншалық? Мысалы: сонша, едәуір, соғұрлым, бірталай, қыруар, аз, көп, әжептәуір, бірен- саян</p> </div>	Оқулық, жұмыс дәптерлері ДК экран
5 минут		<p>1-тапсырма. Берілген қанатты сөздерді қажетті сөздермен толықтырып жазыңыздар.</p> <p>Қажетті сөздер: көп, неғұрлым, сонша, соғұрлым.</p> <p>1. Біз тілімізді қанша сақтасақ, ұлтымызды да ... сақтаған боламыз. <p style="text-align: right;">Ғ.Қараш</p> 2. ... сөйлемей азбен келтір иінін, Бір сөзбен шеш түмен сөздің түйінін. <p style="text-align: right;">Ж.Баласағұн</p> 3. Әрбір халықтың тілін сол елдің дүниетанымы, мәдениеті мен тарихы, салт-дәстүрі арқылы меңгеруге болады. Өзге тілді ... көп меңгерген сайын, ... дүниетанымы кеңейіп, рухани байи түседі. <p style="text-align: right;">Н.Назарбаев</p> <p>Тапсырманың дескрипторы: - <i>қажетті сөздерді табады;</i> - <i>сауатты жазады.</i></p> <p>Өзіңді тексер!</p> 1. Біз тілімізді қанша сақтасақ, ұлтымызды да сонша сақтаған боламыз. <p style="text-align: right;">Ғ.Қараш</p> 2. Көп сөйлемей азбен келтір иінін, Бір сөзбен шеш түмен сөздің түйінін. <p style="text-align: right;">Ж.Баласағұн</p> 3. Әрбір халықтың тілін сол елдің дүниетанымы, мәдениеті мен тарихы, салт-дәстүрі арқылы меңгеруге</p>	Оқулық, жұмыс дәптерлері, ДК экран

7 минут		<p>болады. Өзге тілді неғұрлым көп меңгерген сайын, соғұрлым дүниетанымы кеңейіп, рухани байи түседі.</p> <p>Балалар, сөйлемде кездесетін сонша, көп, неғұрлым, соғұрлым сөздері үстеудің мағыналық түрлерінің бірі – мөлшер үстеу болып табылады.</p> <p>Н.Назарбаев</p> <p>2-тапсырма. «Сәйкестендіру кестесі» бойынша берілген сөздерді үстеудің мағыналық түрлеріне қарай сәйкестендіріңіз.</p> <p>Тапсырманың дескрипторы:</p> <ul style="list-style-type: none"> - үстеудің мағыналық түрлерін ажыратады; - сөздерді сәйкестендіреді. - <table border="1" data-bbox="472 745 1142 927"> <tr> <td>күздей</td> <td></td> <td>сын-қимыл</td> </tr> <tr> <td>төмен</td> <td></td> <td>Мезгіл</td> </tr> <tr> <td>ақырын</td> <td></td> <td>Мөлшер</td> </tr> <tr> <td>әжептәуір</td> <td></td> <td>Мекен</td> </tr> </table> <p>Өзінді тексер!</p> <table border="1" data-bbox="472 1014 1142 1196"> <tr> <td>күздей</td> <td>сын-қимыл</td> <td>сын-қимыл</td> </tr> <tr> <td>төмен</td> <td>Мезгіл</td> <td>Мезгіл</td> </tr> <tr> <td>ақырын</td> <td>Мөлшер</td> <td>Мөлшер</td> </tr> <tr> <td>әжептәуір</td> <td>Мекен</td> <td>Мекен</td> </tr> </table>	күздей		сын-қимыл	төмен		Мезгіл	ақырын		Мөлшер	әжептәуір		Мекен	күздей	сын-қимыл	сын-қимыл	төмен	Мезгіл	Мезгіл	ақырын	Мөлшер	Мөлшер	әжептәуір	Мекен	Мекен	
күздей		сын-қимыл																									
төмен		Мезгіл																									
ақырын		Мөлшер																									
әжептәуір		Мекен																									
күздей	сын-қимыл	сын-қимыл																									
төмен	Мезгіл	Мезгіл																									
ақырын	Мөлшер	Мөлшер																									
әжептәуір	Мекен	Мекен																									
7 минут	Бекіту	<p>3-тапсырма. Төмендегі мөлшер үстеулерін қолданып, «Наурыз» мерекесіне қатысты сөйлем құрап жаз</p> <p>Соншама әдемі, бірқатар қыздар, осыншама тартымды, біршама қазақ үйлер, мұнша тағамдар, соғұрлым әсерлі, едәуір үлкен, қыруар қаржы.</p> <p>Құрметті оқушылар, сабағымыздың соңына да жетіп қалдық. Бүгінгі сабақта алған білімімізді бағалап көрелік, бүгін біз қандай мақсатқа жеттік деп ойлайсыздар? Осыған қорытынды жасайық. Онда алдымыздағы білім есігінің кілтін дәл тауып, аша алдық деп ойлаңыздар.</p> <ul style="list-style-type: none"> - тақырыпқа байланысты ақпараттарды саралай аламын; - мәтіннің жанры мен идеясын анықтай аламын; - үстеудің мағыналық түрлерін ажырата аламын. 	 																								

2 минут	Бағалау	<p>Білімді бағалау</p> <p>Өте жақсы Қанағаттанарлы</p> <p>Жақсы</p>	
	Үйге тапсырма	«Наурызым-мерекем, Наурызым-берекем» атты тақырыпта эссе жазыңыздар.	

Ү. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

5-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 6-сыныптағы «Қазақ тілінің» оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары анықталды [11]. Төменде кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары берілген:

87.2-кесте – 5-6-сыныптардың кіріктірілмейтін оқыту мақсаттары

1) тыңдалым және айтылым	
Дағдылар	5-сынып (өткен оқу жылы)
2. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	5.1.2.1 әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-мәдени, тақырыптарға байланысты диалог, монологтердегі (ән мәтіні, хабарлама, жарнама, хабарландыру) көтерілген мәселені түсіндіру
2) оқылым	
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	5.2.3.1 хат, хабарлама, жарнама, нұсқаулық, хабарландырудың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
3) жазылым	
3. Жазба жұмыстарын әртүрлі форма да ұсыну	5.3.3.1 сюжетті суреттердің (фотосуреттер) желісі бойынша әңгіме құрастыру
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	5.3.6.1 мәтіндегі орфографиялық қателерді сөздіктерге сүйене отырып, түзету және редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау	
1. Орфографиялық норма	5.4.1.1 қазақ тілінің дыбыстар жүйесін, үндестік заңын, емлелік ерекшеліктерін ескере отырып, орфографиялық нормаға сай жазу

4. Грамматикалық норма	5.4.4.1 жұрнақ арқылы жасалған туынды сөздерді және күрделі сөздерді ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану; 5.4.4.2 зат есімдердің мағыналық түрлерін мәнмәтін аясында жалғаулар арқылы түрлендіріп қолдану; 5.4.4.3 сын есімдердің, шырай түрлерінің көркемдік ерекшелігін тану, сын есімді зат есім орнына қолдана білу; 5.4.4.4 сан есімнің мағыналық түрлерін ажырата білу, сан есімді зат есім орнына қолдана білу; 5.4.4.5 төл сөз, төлеу сөз, автор сөзінің жасалу жолдарын, қызметін білу, төл сөзді төлеу сөзге айналдыру
------------------------	---

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын кеңестердің кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 6-сыныпқа «Қазақ тілі» пәнін оқыту барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (87.3-кесте).

87.3-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул (1-тоқсан)	2. Киіну. Сән.Талғам. Фонетика/ Дыбыс үндестігі	5.1.2.1әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-мәдени, тақырыптарға байланысты диалог, монологтердегі (ән мәтіні, хабарлама, жарнама, хабарландыру) көтерілген мәселені түсіндіру
Күзгі каникул (1-тоқсан)	2. Киіну. Сән.Талғам. Фонетика/ Дыбыс үндестігі	5.2.3.1 хат, хабарлама, жарнама, нұсқаулық, хабарландырудың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
Қысқы каникул (2тоқсан)	. Бос уақыт және хобби. Морфология/ Сөздің жасалу жолдары	5.4.4.1 жұрнақ арқылы жасалған туынды сөздерді және күрделі сөздерді ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	Саяхат және демалыс. Синтаксис/ Төл сөз бен автор сөзінің тыныс белгілері	5.3.3.1сюжетті суреттердің (фотосуреттер) желісі бойынша әңгіме құрастыру
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	6. Қиял әлемі.	5.3.6.1 мәтіндегі орфографиялық қателерді сөздіктерге сүйене отырып, түзету және редакциялау

	Морфология/ Сөздің топтары. Зат есім. Зат есімнің мағыналық түрлері. Зат есімнің түрленуі	
--	--	--

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі.

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – Жазғы мектепті ұйымдастыру. Демалыс кездерінде оқытуға қамтылып үлгермеген оқыту мақсаттары осы жазғы мектеп кезінде оқытылады. Сонымен қатар оқушы оқу жылында аяқтап отырған 6-сыныбындағы кейбір күрделі материалдарды қайталап, пысықтайды. Ол тақырыптар оқу жылы аяқталған кезеңде мұғалімнің жыл бойын жүргізіп отырған «оқушының оқу үлгеріміне жасалатын диагностикадан» алынады. Төмендегі кестеде (25.4-кесте) 5-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес жазғы мектеп кезінде оқытылатын сабақтардың тақырыбы мен оқыту мақсаттары берілген.

87.4-кесте – 5-сыныптағы қамтылып үлгермеген олқылықтардың оқыту мақсаттары

4) әдеби тіл нормаларын сақтау		
Дағдылар	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары (5-сынып, өткен оқу жылы)
1. Тыңдалым және айтылым	1. Мәдениет: тіл және қарым-қатынас. Фонетика. Дауысты, дауыссыз дыбыстардың емлесі. Үндестік заңы. Орфографиялық норма	5.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны негізінде сұрақтарға жауап беру, көтерілген мәселе бойынша өз ойын білдіру
1. Орфографиялық норма	1. Мәдениет: тіл және қарым-қатынас. Фонетика. Дауысты, дауыссыз дыбыстардың емлесі. Үндестік заңы. Орфографиялық норма	5.4.1.1 қазақ тілінің дыбыстар жүйесін, үндестік заңын, емлелік ерекшеліктерін ескере отырып, орфографиялық нормаға сай жазу
4. Грамматикалық норма	6. Қиял әлемі. Морфология. Сөздің топтары. Зат есім. Зат есімнің мағыналық түрлері. Зат есімнің түрленуі.	5.4.4.2 зат есімдердің мағыналық түрлерін мәнмәтін аясында жалғаулар арқылы түрлендіріп қолдану.

	8. Адамның сырт келбеті мен мінезі. Морфология. Сын есім. Сын есімнің мағыналық түрлері. Сын есімнің шырайлары. Сын есімнің заттануы.	5.4.4.3 сын есімдердің, шырай түрлерінің көркемдік ерекшелігін тану, сын есімді зат есім орнына қолдана білу;
	7. Көлік және жол белгілері. Морфология. Сан есім. Сан есімнің мағыналық түрлері. Сан есімнің заттануы	5.4.4.4 сан есімнің мағыналық түрлерін ажырата білу, сан есімді зат есім орнына қолдана білу;
	9. Аспан әлемінің құпиялары. Синтаксис. Төл сөз. Автор сөзі. Төлеу сөз. Төл сөзді төлеу сөзге айналдыру жолдары	5.4.4.5 төл сөз, төлеу сөз, автор сөзінің жасалу жолдарын, қызметін білу, төл сөзді төлеу сөзге айналдыру

«Қазақ тілі» оқу пәні, 7-сынып бойынша:

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

7-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 6-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары сараланды. 6-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің базалық білім мазмұны:

1) тыңдалым және айтылым:

көтерілген мәселені болжау, әлеуметтік-мәдени, ресми-іскери тақырыптарға байланысты диалог, монологтердегі көтерілген мәселені талдау, мәтін мазмұнын түсіну, детальді ақпаратты түсіну, жетекші сұрақтар арқылы негізгі ойды анықтау, жалпы және нақты сұрақтар, мәтін мазмұнын шынайы өмірмен байланыстыру, ресми сөздер мен тіркестерді, терминдерді орынды қолдану, диалогке қатысу;

2) оқылым:

мәтіннен негізгі және детальді ақпаратты анықтау, ауызекі сөйлеу мен көркем сөйлеуді тілдік құралдар арқылы тану, ауызекі сөйлеу мен көркем сөйлеудің құрылымдық және жанрлық ерекшеліктерін ажырату, мәтін негізінде нақтылау сұрақтарын құрастыру, оқылым стратегияларын қолдану, комментарий жасау, іріктеп оқу, рөлге бөліп оқу, сілтеме жасау;

3) жазылым:

өртүрлі жанрдағы мәтіндер жазу үшін жоспар құру, мінездеме, өмірбаян,

құттықтауды жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай жазу, графиктік мәтін құрастыру, эссе жазу барысында абзацты жүйелі құрастыру, «келісу, келіспеу» эссесін жазу, жинақы мәтін жазу, мәтіндегі орфографиялық және пунктуациялық қателерді сөздіктерге, емле ережелеріне сүйеніп, түзету, редакциялау;

4) әдеби тіл нормалары:

орфографиялық норма: жеке, бірге, бөлек, дефис арқылы жазылатын сөздер;

орфоэпиялық норма: сөз екпіні, тіркес екпіні, логикалық екпін;

лексикалық норма: көнерген сөз, эвфемизм, дисфемизм, неологизм, термин, диалект сөз, кәсіби сөз, табу сөздер;

грамматикалық норма: есімдік, етістік, етіс түрлері, салт және сабақты етістік, үстеу, үстеудің мағыналық түрлері;

пунктуациялық норма: қазақ тіліндегі тыныс белгінің түрлері, даралаушы тыныс белгілері [11].

Осы берілген үлгілік оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттарын саралай келе өткен оқу жылындағы оқылықтармен жұмыс жасау үшін әр бөлім бойынша оқушының меңгере алмаған оқыту мақсаттарын нақтылап алып кестеге түсірдік. Онда 1) «тыңдалым және айтылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (Болжау, Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау, Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау, Сөйлеу мәдениетін дамыту) оқыту мақсаттарын алдық. Келесі 2) «Оқылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану, Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату, Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау, Оқылым стратегияларын қолдану) оқыту мақсаттары алынды. 3) «Жазылым» бөлімі бойынша: (Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру, Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну, Эссе жазу, Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу, Мәтіндерді түзету және редакциялау) бес бөлімшенің оқыту мақсаттары алынды. 4) «Әдеби тіл нормаларын сақтау» бөлімі бойынша (Лексикалық норма, Грамматикалық норма, Пунктуациялық норма) үш бөлімшенің оқыту мақсаттары қарастырылды [11]. (88-кесте).

88-кесте - 6-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Дағдылар	6-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым	
1. Болжау	6.1.1.1 мәтіннің атауын талқылау және алғашқы бөлігін тыңдау арқылы көтерілетін мәселені болжау
2. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	6.1.2.1 әлеуметтік-мәдени, ресми-іскери тақырыптарға байланысты диалог, монологтердегі (нұсқаулық, құттықтау, хабарландыру, өмірбаян, жаңалық, интервью) көтерілген мәселені талдау
5. Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау	6.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны бойынша жалпы және нақты сұрақтарға жауап беру, мәтіндегі ақпаратты шынайы өмірмен байланыстыру
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	6.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай

	ресми сөздер мен тіркестер, дайын тіркестер мен терминдерді орынды қолданып, диалогке қатысу, ойын анық жеткізу
2) оқылым	
2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану	6.2.2.1 ауызекі сөйлеу және көркем сөйлеудің стильдік ерекшеліктерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	6. 2.3.1 ауызекі сөйлеу этикеттері мен көркем сөйлеудің құрылымдық және жанрлық ерекшеліктерін ажырату
4. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау	6.2.4.1 ауызекі және ресми стильдегі мәтіндердің тақырыбын, мазмұнын, тілдік ерекшелігін салыстыру
6. Оқылым стратегияларын қолдану	6.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, рөлге бөліп оқу
3) жазылым	
2. Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	6.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай құрылымын сақтай отырып, мінездеме, құттықтау, өмірбаян құрастырып жазу
3. Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну	6.3.3.1 ұсынылған тақырып бойынша деректер жинақтай отырып, графиктік мәтін (диаграмма, кесте, сызба) түрінде құрастыру
4. Эссе жазу	6.3.4.1 эссе тақырыбынан ауытқымай, абзац түрлерін жүйелі құрастырып, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу («келісу, келіспеу» эссесі)
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	6.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ойды білдіретін сөйлемдерді іріктей отырып, жинақы мәтін жазу
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	6.3.6.1 мәтіндегі орфографиялық және пунктуациялық қателерді сөздіктерге, емле ережелеріне сүйеніп, түзету, редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау	
3. Лексикалық норма	6.4.3.1 көнерген сөз, эвфемизм, дисфемизм, неологизм, термин, диалект сөз, кәсіби сөз, табу сөздердің қолданыс аясын түсіну және ажырата білу
4. Грамматикалық норма	6.4.4.1 сөйлемдегі есімдіктің қызметін түсіну, есімдікті зат есім, сын есімнің орнына қолдану; 6.4.4.2 етістіктің етіс түрлері мен салт-сабақты етістіктердің тіркесімдік мүмкіндігін ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану; 6.4.4.3 үстеудің мағыналық түрлерін ажырату, синонимдік қатарларын түрлендіріп қолдану
5. Пунктуациялық норма	6.4.5.1 қазақ тіліндегі тыныс белгілерінің түрлері мен қызметін (даралаушы) түсіну, дұрыс қолдану

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Келесі кезеңде 26-кестеде алынған оқыту мақсаттарын оқушының қаншалықты меңгергенін диагностика жасап, зерттеу үшін тапсырмалар жүйесі дайындалады.

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың мазмұнына толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады.

Төменде 6-сыныптағы «Қазақ тілі» пәнінің мазмұнын қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген. Берілген тапсырмалар жүйесінің мазмұны 26-кестедегі бөлімдердің мазмұнын қамтып, құрастырылған.

6-сыныптағы олқылықтарды анықтау бойынша диагностикалық тапсырма.

Оқылым бөлімі бойынша:

Оқылым алды (жауап бер)

1-тапсырма.

Қазақтың ер-тұрман атауларын білесің бе?

Ер-тұрмандардың өзіндік ерекшеліктері неде?

Бұл бұйымдарды ұлттық құндылығымызға жатқыза аламыз ба? Себебі?

Оқылым кезі (оқы, ойлан, зерделе)

Мәтінді оқы. Өз ойыңды ауызша баянда.

Ер-тұрман – атқа салт мініп жүруге қажетті жабдықтардың жиынтық аты. Ер-тұрманға ерден басқа тоқым, желдік, тебінгі, үзеңгі, үзеңгі бау, таралғы, тартпа, айыл (төс айыл, шап айыл), өмілдірік, құйысқан, жүген, шылбыр, тізгін, ат көрпе, көпшік, пыстан, кежім, қамшы, шідер, тұсамыс, кісен, қанжыға жатады. Әйелдерге арналған ер-тұрман (тоқым, үзеңгі, үзеңгі бау, таралғы, нокта, жүген, сулық, айыл, өмілдірік, құйысқан, пыстан, шеттік, сауырлық, салпыншақ) әшекейленеді. Ерлерге арналған ер-тұрман жеңіл, ықшам, көбінесе мүйіз, сүйекпен, әшекейленеді. Ер-тұрман «ер-тоқым» деп те аталады.

Ер-тоқым— салт атқа мініп жүруге лайықталған жабдықтардың бір түрі. Адамның атқа мініп-түсуі мен атқа ер салу мұқтаждығы қашан басталғаны белгісіз. Қазақстан жеріндегі жартастар бетінде ер-тоқымды ат суреті кезігеді. Соның ішінде, тура сызықты суреттер, бедер сызықты суреттер бар. Бұл ертедегі адамдардың да ер-тоқымды пайдаланғанынан дерек береді. Ер-тоқымды көне заман көшпелілерінің дамытқан өнер туындысының бірі деуге болады. Өйткені көшпелі тұрмыс, жорық, шабуыл- ат үстіндегі қимылдың барлығы ер-тоқым, тұрман-жабдықтарын тамаша толықтырған. Бұл жабдықтар екі жаққа да (атқа да, адамға да) қолайлылық тудыру мақсатында жасалған. Әсіресе, атқа жайлы болу жағы басты шарт болған. Қазақ халқы осы тұрғыдан, « Алтында ерің атқа тисе, алтынын ал да отқа жақ»,- деп, тұжырымдайды. Соңғы кездегі қалыптасқан атаулар- қалмақ ер, қырғыз ер, қазақ ер, орыс ер. Ал, біздің айтайық деп отырғанымыз-қазақ ері. Қазақ ері негізгі қаңқасының жасалуы жағынан-ойма ер,

құранды ер, ақбас ер, ашамай болып бөлінеді. Жабдықталуы жағынан қыз-келіншек ері, еркек ері деп жіктеледі.

Бағалау критерийі:

- негізгі ойды анықтай отырып, мәтіндегі мәселеге баға береді;
- мәліметтер мен пікірлерді өңдеп жіктейді.

Дескриптор:

- мәтіннің стилін анықтай алады;
- мәтіндегі негізгі ойды анықтайды;
- көтерілген мәселені бағалайды;
- мәліметтерді анықтайлы, сұрақтарға жауап береді.

Жазылым бөлімі бойынша:

Оқылымнан кейін жазылым кезеңі (оқы, ойлан, зерделе)

1-деңгей тапсырмасы. Жоғарыда берілген мәтіннен есімдіктер қатысқан сөйлемдерді теріп жаз.

2-деңгей тапсырмасы. Берілген етістіктерге етіс жұрнақтарын жалғап жаз.

Баста, бол, ки, жікте, қалыптас, отыр, жүр, ой, мін, түс, ойла.

Өздік етіс-----

Өзгелік етіс-----

Ырықсыз етіс-----

Ортақ етіс-----

3-деңгей тапсырмасы. Талдау – табыс кілті. Берілген сөйлемдерді сөз құрамына талда.

Қазақ ері негізгі қаңқасының жасалуы жағынан-ойма ер, құранды ер, ақбас ер, ашамай болып бөлінеді. Жабдықталуы жағынан қыз-келіншек ері, еркек ері деп жіктеледі.

Бағалау критерийі:

- мәтінді оқи отырып, сөз таптарына ажыратады;
- Әр сөз табының атқаратын қызметін біледі.

Дескриптор:

- Сөздерді сөз табына талдай алады;
- есімдік сөз табын таба алады;
- сөйлемнен етістік сөз табын таба алады;
- етіс жұрнақтарын жалғай алады;
- сөздерді сөз құрамына талдайды.

3-тапсырма. Мәтіндер бойынша құрылған тест сұрақтарына жауап беру.

1-мәтін.

Құмырсқа – әлемдегі ең көп тараған жәндіктің бірі. Қазақ «құмырсқадай қажырлы», «құмырсқадай құжынаған», «құмырсқадай еңбекқор» деген тіркестерді бекер айтпаған. Олардың біз білмейтін қызық қыры көп. Оны ғалымдар зерттеп, бұқараға жеткізіп отыр.

Құмырсқаларды зерттейтін ғылым – мирмекология деп аталады. Осы мирмеколог мамандардың құмырсқадай тынбай талаптанып, қайнаған тіршілікті зерттеуі нәтижесінде бізге олар туралы көптеген қызықты деректер белгілі болды.

Құмырсқа – жер жүзінде ең көп тараған жәндік. Әлемдегі ең құрметті мимекологтардың бірі Эдвард Уилсонның есебі бойынша, бүгін жер бетінде 10 квадриллион, яғни онның 15 дәрежесіндей құмырсқа бар екен. Жан басына шаққанда, бір адамға миллион құмырсқадан келеді, ал жалпы үлесі барлық адамның үлесіндей.

1. «Құмырсқадай құжынаған» тіркесінің мағынасына сай келмейтін қатарды көрсетіңіз.

- A) Көп, қарақұрым
- B) Қаптап кетті, қайнады
- C) Қажырлы, еңбекқор
- D) Нөпір болды, ығы-жығы
- E) Қайнаған, қалың

2. Мәтіннің тақырыбы қандай?

- A) Құмырсқалар еңбегі
- B) Құмырсқалар достығы
- C) Жәндіктер туралы
- D) Мирмекологтар туралы
- E) Құмырсқалар илеуі туралы

3. « мирмекология» сөзі қай қатарға тән.

- A) жаңа сөз
- B) термин сөз
- C) көнерген сөз
- D) табу сөз
- E) кәсіби сөз

4. Сөйлемдегі есімдіктер қай сөз табының орнына жұмсалып тұр.

Олардың біз білмейтін қызық қыры көп.

- A) сын есім
- B) есімдік
- C) үстеу
- D) зат есім

Е) сан есім

2-мәтін.

1. Сізге, ардақты және құрметті, жақсы көретін аяулы ініміз Халиулла мырзаға, бізден, ағаңыз Ибраһимнен және барлық ата-аналарыңыздан, аға-іні, жеңгелеріңізден көп-көп дұғай сәлемдер жолдадық.

2. Құдайға шүкір, осы күнде өзің көрген жандар тегіс аманбыз. Сізбен бірге бізге хат жазған Қамаридден моллаға көптен-көп сәлем дегейсіз.

Сізге хат жазуға уақытын бөлген және басқа да әрбір жақсылықтары алла тағаладан қайтсын, Аяғөзге келген уақытта почта жүргелі тұр екен, сіздің хаттарыңызды көрген соң, көңіліміз жай тапты және сізге жол қаржыға отыз теңге жібердім.

3. Жаңа Семейге мағлұм еткен уақытыңызда құдайтағала қаласа ат тағайындармыз. Тәтеңіз 1 білімнің қайнар бұлағын үйренгенің турасында бекқуанып жатыр. Әрқашан құдайтағалаға сиынып талап қыла көрсін дейді.

Хатыңыз тиісімен ешбір тоқтамайынша Аяғөзге келіп осы хатты жаздық.

Әрдайым деніңіз сау болып, абыройлы болыңыз. Ғұмырыңызды тілеп хат жазушы ағаңыз Ибраһим Құнанбайұлы деп білесіз. Тағы да көп-көп сәлем.

5. Берілген мәтін қай стильде жазылған?

- A) Ғылыми стиль
- B) Көркем әдебиет стилі
- C) Ресми ісқағаз стилі
- D) Публицистикалық стиль
- E) Ауызекі сөйлеу стиль

6. Халиулланың ісі туралы қай бөлімде айтылған?

- A) Үшінші
- B) Екінші және үшінші
- C) Бірінші
- D) Екінші
- E) Барлығында

7. Неге хатта Қамаридден моллаға алғыс айтылды?

- A) Себебі Халиулла молламен бірге тұрады.
- B) Себебі Қамариден молла хат тасиды.
- C) Себебі хат Қамариден моллаға арналған.
- D) Себебі молла Халиуллаға хат жазуға көмектеседі.
- E) Себебі Қамариден молладан ат мінеді.

8. Хаттың 1-бөлімі арқылы жазған адам туралы не айтуға болады?

- A) Ардақты адам
- B) Құрметті адам
- C) Бауырмал адам
- D) Танымал адам

Е) Талапшыл адам

3-мәтін

Арқар көбінесе үйір-үйірімен жүреді. Көбіне, көгалды шоқылардың арасындағы далалы өңірде жайылады. Қыста салқын түссе, таудың етегіне, көктеммен жазда таудың субальпілік белдеуіне қарай аударылады. Бұл мезгілде олар 10-15-тен топтанып жүреді. Тек жазда көбею кезінде бөліне бастайды, көбіне егіз туады. Арқарлардың басты жауы – қасқыр мен барыс. Арқар дәмді ет, сапалы тері беретін аң болып саналады. Алайда саны жылданжылға азайып барады. Сондықтан қазір оны аулауға тыйым салынған. Қазақстан Ғылым академиясының бір топ ғалымдары арқарды меринос қойымен будандастыру арқылы қазақтың асыл тұқымды арқар-меринос қойын шығарды.

9. Неліктен арқарды аулауға тыйым салынған?

- A) Меринос қойымен будандастыратындықтан
- B) Саны жылдан-жылға азайып бара жатқандықтан
- C) Мүйізі үлкен болғандықтан
- D) Егіз төл беретіндіктен
- E) Суыққа төзімді болғандықтан

10. Арқардың негізгі жауы нелер?

- A) Сүт қоректілер.
- B) Қос аяқтылар.
- C) Үй жануарлары.
- D) Ет қоректілер.
- E) Шөп қоректілер.

11. Қазақстан ғалымдары қандай ғылыми жаңалық ашты?

- A) Арқардың тіршілік ету ортасын айқындады
- B) Арқардың мүйізіне қарап жасын анықтады
- C) Арқардың төлдеу ерекшелігін көрсетті
- D) Арқар терісінің сапалылығын дәлелдеді
- E) Арқардан төрт түлік түрін шығарды

12. Арқар қандай жерлерді мекендейді?

- A) Құмдауыт ойпаттарды
- B) Егіс алқаптарын
- C) Шөлейт жерлерді
- D) Тау бөктерлерін
- E) Жазық даланы

13. Сөйлемдегі сан есімнің мағыналық түрі

Бұл мезгілде олар 10-15-тен топтанып жүреді.

- A) Есептік
- B) Реттік

- C) Топтау
- D) Жинақтық
- E) Болжалдық

14. Сөйлемдегі есімдіктің мағыналық түрі

Бұл мезгілде олар 10-15-тен топтанып жүреді.

- A) жіктеу, сұрау
- B) сілтеу, жіктеу
- C) белгісіздік, жіктеу
- D) жіктеу, жалпылау
- E) сілтеу, сұрау

15. Сөйлемдегі етістіктің түрі

Бұл мезгілде олар 10-15-тен топтанып жүреді.

- A) дара
- B) үйірлі
- C) күрделі
- D) негізгі
- E) болымсыз

4-мәтін.

Айнабұлақ! Мыңбұлақ! Өмірге тұңғыш келгенімде дүниеде теңдесі жоқ нәрлі суымен мені шомылдырған, мені жуындырған бұлақ. Мен алғаш суын ішкен, мені әлдилеп сүйген, маған сенген, туған жерім Мыңбұлақ... Біз де сүйек, еттен жаралған жанбыз. Біздің жанымызды тебіреніп соққан жүрек болаттан құралған емес, бірақ біздің жүрек – отты жүрек. Оның оты болатты ерітіп, жаңқадай жандыратын от. Біздің жүрегімізде қауіп-қатерді көтеріп, өлімді жеңетін бір жарық, - ана сүтін ақтап, туған елді, Отанымызды сүю сезімі. Бізде ер атасы -махаббат, өмір тасы - халық, ел намысы - ер қолында. Біз намысты елдің ұлымыз. Жеңілмес күшіміз сонда. (94 сөз)

Бауыржан Момышұлы

16. Мәтінде «жаңқадай жандыратын от» дегені не?

- A) Айнабұлақ
- B) Махаббат
- C) Жүрек
- D) Мыңбұлақ
- E) Намыс

17. Берілген мақалдардың қайсысы мәтіннің түйінін ашып тұр?

- A) Ерлік пен еңбек – егіз
- B) Талапты ерге нұр жауар
- C) Туған елдей ел болмас, туған жердей жер болмас
- D) Атадан ұл туса игі, ата жолын құса игі
- E) Ерлік тәрбиеден туады

18. Сөйлемдегі сын есім

Талапты ерге нұр жауар

- A) ерге
- B) нұр жауар
- C) талапты
- D) ерге жауар
- E) жауар

19. Сөйлемдегі тыныс белгінің қойылу орны. *Ерлік пен еңбек – егіз.*

- A) жалпылауыш сөзден соң
- B) бастауыш пен баяндауыштың арасына
- C) бірыңғай мүшеге байланысты
- D) төл сөз бен автор сөзіне байланысты
- E) айқындауыш мүше

20. Сөйлемдегі туынды сөзді анықтаңыз.

Біз намысты елдің ұлымыз.

- A) Біз
- B) намысты
- C) елдің
- D) ұлымыз
- E) елдің ұлымыз

Бағалау критерийі:

- берілген қысқа мәтіндерді оқи отырып, тест сұрақтарына жауап береді;
- лексикология, грамматика салалары бойынша құрылған тест сұрақтарына жауап береді.
- әр сөз табының атқаратын қызметін біледі.

Дескриптор:

- мәтінді оқып, негізгі айтылатын ойды түсінеді;
- мәтін мазмұны бойынша құрастырылған тест сұрақтарына жауап береді;
- сөздерді сөз табына талдай алады;
- сөз мағынасын ажырата алады;
- диалект сөздерді біледі;
- орфографиялық нормаларды біледі;
- сөздерді сөз құрамына талдайды.

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

88.1-кесте – 6-7-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары (өткен оқу

жылындағы 6-сынып)

Дағдылары	7-сынып	6-сынып
1) тыңдалым және айтылым		
1. Болжау	7.1.1.1 мәтін үзінділерін тыңдай отырып, оқиғаның дамуы мен аяқталуын болжау	6.1.1.1 мәтіннің атауын талқылау және алғашқы бөлігін тыңдау арқылы көтерілетін мәселені болжау
2. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	7.1.2.1 әлеуметтік-қоғамдық, оқу-еңбек тақырып-тарына байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас, жаңалық, ән, көркем әдеби шығармалардан үзінді) автор көзқарасы мен көтерілген мәселені талдау	6.1.2.1 әлеуметтік-мәдени, ресми-іскери тақырыптарға байланысты диалог, монологтердегі (нұсқаулық, құттықтау, хабарландыру, өмірбаян, жаңалық, интервью) көтерілген мәселені талдау
5. Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау	7.1.5.1 проблемалық сұрақтарға тыңдалған мәтіннен деректер келтіре отырып, дәлелді жауап беру, өз жауабын өзгенің жауабымен салыстыру, талқылау	6.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны бойынша жалпы және нақты сұрақтарға жауап беру, мәтіндегі ақпаратты шынайы өмірмен байланыстыру
3. Мәтіннен ақпаратты анықтау	7.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпарат бойынша факті мен көзқарасты ажырата білу.	6.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны бойынша жалпы және нақты сұрақтарға жауап беру, мәтіндегі ақпаратты шынайы өмірмен байланыстыру
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	7.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай көркем бейнелеуіш, эмоционалды-экспрессивті сөздерді және мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерді еркін қолданып, диалогке қатысу, пікірталаста тез және дұрыс шешім қабылдай білу	6.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай ресми сөздер мен тіркестер, дайын тіркестер мен терминдерді орынды қолданып, диалогке қатысу, ойын анық жеткізу
2) оқылым		
2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану	7.2.2.1 публицистикалық және ресми стиль ерекшеліктерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану	6.2.2.1 ауызекі сөйлеу және көркем сөйлеудің стильдік ерекшеліктерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	7.2.3.1 хроника, хабар, очерктердің және кеңсе құжаттарының, қызметтік жазбалардың құрылымы мен	6. 2.3.1 ауызекі сөйлеу этикеттері мен көркем сөйлеудің құрылымдық және жанрлық ерекшеліктерін ажырату

	ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату	
4. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау	7.2.4.1 идеясы ұқсас публицистикалық және көркем әдебиет стиліндегі мәтіндердің тақырыбы, құрылымы, мақсатты аудиториясы, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау	6.2.4.1 ауызекі және ресми стильдегі мәтіндердің тақырыбын, мазмұнын, тілдік ерекшелігін салыстыру
6. Оқылым стратегияларын қолдану	7.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, зерттеп оқу	6.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, рөлге бөліп оқу
3) жазылым		
2. Әртүрлі жанрада мәтіндер құрастыру	7.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай көркемдегіш құралдарды орынды қолдана отырып, шағын мақала, нұсқаулық, әңгіме құрастырып жазу	6.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай құрылымын сақтай отырып, мінездеме, құттықтау, өмірбаян құрастырып жазу
4. Эссе жазу	7.3.4.1 эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, тақырыпқа байланысты берілген мәселенің оңтайлы шешілу жолдары немесе себептеріне өз көзқарасын жазу (дискуссивті эссе)	6.3.4.1 эссе тақырыбынан ауытқымай, абзац түрлерін жүйелі құрастырып, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу («келісу, келіспеу» эссесі)
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	7.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша тірек сөздер мен сөз тіркестерін синонимдік қатармен ауыстыра отырып, жинақы мәтін жазу	6.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ойды білдіретін сөйлемдерді іріктей отырып, жинақы мәтін жазу
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	7.3.6.1 мәтіндегі сөздердің тақырыпқа сай орынды қолданылуын тексеру, синонимдік қатармен ауыстыра отырып, лексикалық түзетулер енгізу, редакциялау	6.3.6.1 мәтіндегі орфографиялық және пунктуациялық қателерді сөздіктерге, емле ережелеріне сүйеніп, түзету, редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау		
1. Орфографиялық норма	7.4.1.1 жалғаулар мен шылаулардың ерекшелігін ескере отырып, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай жазу	6.4.1.1 тақырып бойынша жеке сөздер, бірге, бөлек және дефис арқылы жазылатын сөздерді орфографиялық нормаға сай жазу

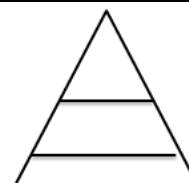
2. Орфоэпиялық норма	7.4.2.1 сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсініп қолдану	6.4.2.1 екпіннің түрлерін (сөз екпіні, тіркес екпіні, логикалық екпін) сөз және сөйлем ішінде орынды қолдану
3. Лексикалық норма	7.4.3.1 фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп қолдану	6.4.3.1 көнерген сөз, эвфемизм, дисфемизм, неологизм, термин, диалект сөз, кәсіби сөз, табу сөздердің қолданыс аясын түсіну және ажырата білу
4. Грамматикалық норма	7.4.4.1 етістіктің есімше, көсемше, тұйық етістік, шақ, рай түрлерін тілдесім барысында қолдану; 7.4.4.2 еліктеуіш сөздердің мәнмәтіндегі қолданысын түсіну. 7.4.4.3 шылау түрлерін ажырата білу, орынды қолдану; 7.4.4.4 одағай түрлерін ажырата білу, қолдану; 7.4.4.5 оқшау сөздердің қызметін түсіну, ажырата білу	6.4.4.1 сөйлемдегі есімдіктің қызметін түсіну, есімдікті зат есім, сын есімнің орнына қолдану; 6.4.4.2 етістіктің етіс түрлері мен салт-сабақты етістіктердің тіркесімдік мүмкіндігін ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану; 6.4.4.3 үстеудің мағыналық түрлерін ажырату, синонимдік қатарларын түрлендіріп қолдану
5. Пунктуациялық норма	7.4.5.1 сөйлем соңында және сөйлем ішінде қойылатын тыныс белгілерін (даралаушы және ерекшелеуші) дұрыс қолдану	6.4.5.1 қазақ тіліндегі тыныс белгілерінің түрлері мен қызметін (даралаушы) түсіну, дұрыс қолдану

IV. Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі

№ 1

ҰМЖ тарауы: 3-бөлім: Денсаулық – зор байлық		
Күні:	Мұғалімнің аты-жөні:	
Сынып: 7	Қатысқандар:	Қатыспағандар:
Сабақтың тақырыбы:	Дұрыс тамақтану – денсаулық кепілі	
Осы сабақта қол жеткізетін оқу мақсаттары:	7.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпарат бойынша факті мен көзқарасты ажырата білу; 7.2.1.1 мәтіндік және графиктік (кесте, диаграмма, сурет, шартты белгілер) ақпаратты интерпретациялау;	
Кіріктірілген мақсат:	6.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны бойынша жалпы және нақты сұрақтарға жауап беру, мәтіндегі ақпаратты шынайы өмірмен байланыстыру	
Сабақ мақсаттары:	Барлық оқушылар орындай алады: Тыңдалымалды сұрақтарына дұрыс жауап бере алады; Оқушылардың көпшілігі орындай алады: Тыңдалымалды, тыңдалымнан кейінгі тапсырмаларды дұрыс орындайды; Кейбір оқушылар орындай алады: Барлық тыңдалым тапсырмалары	

	мен оқулық жаттығуларын дұрыс орындайды;	
Бағалау критерийі:	<ul style="list-style-type: none"> - дұрыс тамақтану мәтінін тыңдап, тамақтану пирамидасын құрастырады. Өз ойларын ортаға салып, пікірталасады; - теориялық білімді меңгеріп, оқулықта берілген жаттығу жұмыстарын орындайды 	
Құндылықтарға баулу:	<p>Мәңгілік Ел құндылықтары:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Сын тұрғысынан ойлау - Сыйластық - Құрмет - Ынтымақтастық - жауапкершілік 	
Пәнаралық байланыс:	Салауатты өмір салты, анатомия	
Алдыңғы білім:	Адам денсаулығына пайдалы, дәрумені мол тағамдарды тұтыну керек	
Сабақ барысы:		
Сабақ кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған жаттығу түрлері	Ресурстар
<p>Сабақ басы</p> <p style="text-align: center;">5 минут</p>	<p>Ойқозғау. «Суреттер сөйлейді» әдісі. Суреттерге қарап, сабақ тақырыбыны ашу</p> <p>Ұйымдастыру кезеңі: Сабақтың тақырыбы мен қол жеткізетін оқу мақсаттарын таныстыру;</p>	
<p>Сабақ ортасы</p> <p style="text-align: center;">2 минут</p>	<p>Тыңдалымалды тапсырма:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Дұрыс тамақтану дегенді қалай түсінесіз? -Дұрыс тамақтанудың денсаулыққа деген әсері бар ма? -Өз достарымызға дұрыс тамақтану әдебі туралы өз кеңесімізді білдірейік. <p>Тыңдалым тапсырмасы:</p> <p>«Дұрыс тамақтану» бейнебаяны</p>	<p>https://youtu.be/jYG00cCA2JM</p>
<p style="text-align: center;">3 минут</p>	 <p>ЖЖ: Тыңдалымнан кейінгі тапсырма.</p> <p>«Дұрыс тамақтану пирамидасы».</p>	

<p>10 минут</p>	<p>-Оқушылар бейнематериалдан көрген ақпарат бойынша дәптерлеріне тамақтанң пирамидасын салып, өз жұмыстарын таныстырады.</p> <p>Бағалау дескрипторы:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Бейнематериалды көріп, ақпарат жинақтайды; ✓ Дұрыс тамақтану пирамидасын жүйелі құрастырады; ✓ Ойын ашық, әрі нақты жеткізеді. <p>ҚБ: Мадақтау</p> <p>Теориялық білім: «Қос нүкте»</p>							
<p>5 минут</p>	<p>5 минут</p> <div data-bbox="448 1003 762 1263" style="border: 1px solid #ccc; padding: 5px; margin: 10px 0;"> <p>Тілдік бағдар Қос нүкте</p> <p>Қос нүкте түсінірмелі нөмір келген сөйлемдердің аражігіне қойылады. Мысалы: Жалаңдыс жалмен сөздің сөзі де, алғашы да жалмай берей (Ж. Баласағұн). Қос нүкте жалпылаумен соң бірінші сөйлем мүшелерінің алдына келген жағдайда, жалпылаумен соңдан кейін қос нүкте қойылады. Мысалы: <i>Өнерсізінге керекті заттар жылдар: тасқақыр, жұрай, жас, баллап, жез, текір т.б.</i> Қос нүкте тұл соң автор сөйлемі кейін келгенде, автор сөйлемі соң қос нүкте қойылады. Мысалы: <i>Абай былай дейді: «Баламға жасымым – қымыс, жалаңым – құйыс».</i> Қос нүкте салдар нөмір сөйлемі соған нөмір сөйлемнен бұрын келсе, арасына қос нүкте қойылады. Мысалы: <i>Өлгенім әрі жетім жыныс қаптырмақ арарар өлі: бұл етім дөңіс қаламнан сөзгілік өлі (С. Мұқанов).</i></p> </div> <p>6-тапсырма. 47-бет. Мәтінді оқып шық. Мәтіндегі қос нүкте, үтір мен сызықшаның қойылу себебін айт.</p> <p>9-тапсырма. 48-бет. Адамның хал-ахуалын жақсартуға бағытталған нұсқаулық жаз. Тыныс белгілерін дұрыс қолдан.</p> <p>ҚБ: Бармақ арқылы бағалау</p>							
<p>Сабақ соңы</p> <p>5 минут</p>	<p>Рефлексия. «ББҮ» кестесі</p> <table border="1" data-bbox="448 1783 965 1921"> <tr> <td>Білдім</td> <td>Білгім келеді</td> <td>Үйрендім</td> </tr> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </table> <p>Үй тапсырмасы: 8-тапсырма. 48-бет. Мәтін мазмұнындағы ақпараттар бойынша диалог құра. Сұрақ құрастыруда</p>	Білдім	Білгім келеді	Үйрендім				
Білдім	Білгім келеді	Үйрендім						

	көрсетілген мәселелерді негізге ал.	
Қосыма ақпарат		
Саралау – Сіз қосымша көмек көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Сіз қабілеті жоғары оқушыларға тапсырманы күрделендіруді қалай жоспарлайсыз?	Бағалау – оқушылардың үйренгенін тексеруді қалай жоспарлайсыз?	Пәнаралық байланыс
<i>Қай бір сынып болмасын дарынды оқушылар мен қиын оқушылар болады. Олармен сыныптан тыс жұмыс түрлерін жүргізген дұрыс. Ал сабақ барысында тапсырма орындау деңгейлеріне қарай ажыратып, тапсырманы күрделендіріп отыру қажет.</i>	<i>Әрбір тапсырмадан соң бағалау дескрипторын қойып, қалыптастырушы бағалау нәгізенде жүзеге асырамын.</i>	<i>Салауатты өмір салты, анатомия, валеология</i>
Рефлексия Сабақ мақсаттары шынайы ма? Бүгін оқушылар не білді? Сыныптағы ахуал қандай болды? Мен жоспарлаған саралау шаралары тиімді болды ма? Мен берілген уақыт ішінде үлгердім бе? Мен өз жоспарыма қандай түзетулер енгіздім және неліктен	<i>Бүгінгі сабақта мақсатыма жете алдым деп ойлаймын. Оқушылар дұрыс тамақтану жайлы ақпарат біліп, бейнематериалды графикке салып, интерпретация жасай алды. Грамматикалық тақырыпта тыс қалмай, тапсырма орындалды.</i>	

№ 2

ҰМЖ тарауы: 4-бөлім: Сүйіспеншілік пен достық		
САБАҚ: қазақ тілі	Мектеп: №126 мамандандырылған лицей	
Күні:	Мұғалімнің аты-жөні: Джетпысбаев Ш.М. Машықтанушы: Рысмахан С.М.	
Сынып: 7 В	Қатысқан оқушылар саны:	Қатыспағандар:
Бөлімнің тақырыбы	Сүйіспеншілік пен достық	
Сабақтың тақырыбы	Достық дәнегі	
Осы сабақ арқылы жүзеге асатын оқу мақсаттары	7.1.1.1 Мәтін үзінділерін тыңдай отырып, оқиғаның дамуы мен аяқталуын болжау. 7.4.4.1 Етістіктің есімше, көсемше түрлерін, тұйық етістікті тілдесім барысында қолдану.	
Кіріктірілген мақсат	6.1.1.1 мәтіннің атауын талқылау және алғашқы бөлігін тыңдау арқылы көтерілетін мәселені болжау	
Сабақтың мақсаттары	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Мәтін мазмұнын болжай алады; ➤ Тапсырма орындау барысында етістіктің есімше, көсемше түрлерін, тұйық етістікті орынды қолдана алады. 	

Бағалау критерийлері	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Тыңдалым мәтіні бойынша оқиғаның дамуы мен аяқталуын болжай алады. ➤ Етістіктің есімше, көсемше түрлерін, тұйық етістікті қолдана алады . 	
АКТ қолдану	- АКТ мүмкіншіліктерін пайдалану (компьютер, ноутбук)	
Сабақта қамтылатын білім беру құндылықтары	<ul style="list-style-type: none"> - Мәтін мазмұнындағы адами құндылықтарды бойына сіңіру; - өз болжамын жазу кезінде және тыңдалым мәтінінде ұлттық ерекшеліктерді тану; - жұптық және топтық жұмыстар орындау барысында өзіне және айналадағы адамдарға деген құрмет, ынтымақтастық және шығармашылық. - өз пікірін білдіру барысындағы ашықтық; - білімін тереңдету, қажетті материалдарды табу, өзінің жұмысын ұсыну мақсатында өмір бойы оқу. 	
Тілдік мақсаттар	<p>Тілдік мақсаттар: оқушылар өз пікірлерін, көзқарастарын, болжамдарын өзіндік дағдыларына сүйене отырып, сын тұрғысынан ойлау арқылы, креативті шығармашылық қабілеттерін пайдалана отырып, ойын еркін жеткізе алады.</p> <p>Пән лексикасы және терминология: мәтін, кіріспе бөлім, негізгі бөлім, қорытынды, кейіпкер, басты кейіпкер, еліктеу сөз, бейнелеуіш сөз, еліктеуіш сөз, сөйлем мүшесі т.б</p>	
Осыған дейін меңгерілген білім	<p>«Ауа райы және климаттық өзгерістер», «Көшпенділер мәдениеті», «Денсаулық – зор байлық» тақырыптары аясында берілген фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп, етістіктің есімше, көсемше, тұйық етістік, шақ, рай түрлерін жазбаша жұмыс барысында дұрыс қолданады, оған қоса жалғаулар мен шылаулардың ерекшелігін ескере отырып, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай жазуда пайдаланады.</p>	
Жоспар		
Жоспарлана-тын уақыт	Жоспар бойынша орындалуы тиіс іс-әрекеттер (төменде келтірілген жазбаларды жоспарланған әрекеттермен алмастырыңыз)	Дереккөздер
Сабақтың басы 5 минут	<p>Оқушылар суретке қарап сабақтың тақырыбын болжайды.</p> <p>Оқушылар тақырыпты болжаған соң сабақтың мақсатымен танысып, жетістік критерийлері оқушылармен бірге жасалынады.</p>	

<p>Сабақтың ортасы 5 минут</p>	<p>Тыңдалымалды тапсырма: «Атаулар көмегімен болжау» стратегиясы арқылы тыңдалым мазмұны неге қатысты екенін болжаңдар. Әр бала ойланып, өз жауаптарын жүйелі жеткізеді.</p>	<p>https://www.youtube.com/watch?v=IzaRkN6uWRA</p>																														
<p>8 минут</p>	<p>Тыңдалым тапсырмасы: «Балапан және оның достары» тақырыбындағы аудиомәтіннің бірнеше үзіндісін тыңда, оқиғаның қалай дамығанын жазбаша жалғастыр. (Оқушылар өздерінше болжап аяқтайды.) (Жеке жұмыс)</p> <p>Дескрипторлар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Тақырыптың мазмұнын суретке қарап болжай алады; 2. Зейінін шоғырландырып, тыңдай алады; 3. Әр бөлімнің соңын мазмұнына сай болжай алады. 																															
<p>15 минут</p>	<p>Жеке тапсырма:</p> <p>Тізім бойынша 1-4 оқушылар: Достық тақырыбында мақал- мәтелдер жазыңыздар. Мақал-мәтелдерден есімше, көсемше, тұйық етістік арқылы жасалған сөздерді талдаңыздар.</p> <table border="1" data-bbox="402 1249 1157 1556"> <thead> <tr> <th></th> <th>Достық туралы мақал-мәтелдер</th> <th>Талдау жұмысы</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> </tbody> </table> <p>Тізім бойынша 5-9 оқушылар: Достық туралы нақыл сөздер жазыңыздар. Мақал-мәтелдерден есімше, көсемше, тұйық етістік арқылы жасалған сөздерді талдаңыздар.</p> <table border="1" data-bbox="402 1803 1189 2027"> <thead> <tr> <th>№</th> <th>Достық туралы нақыл сөздер</th> <th>Талдау жұмысы</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> </tbody> </table>		Достық туралы мақал-мәтелдер	Талдау жұмысы													№	Достық туралы нақыл сөздер	Талдау жұмысы													
	Достық туралы мақал-мәтелдер	Талдау жұмысы																														
№	Достық туралы нақыл сөздер	Талдау жұмысы																														

2 минут	<p>Тізім бойынша 10-13 оқушылар: Достық туралы 5 сөйлем құрап жазыңыз.</p> <p>Мақал-мәтелдерден есімше, көсемше, тұйық етістік арқылы жасалған сөздерді талдаңыздар.</p> <table border="1" data-bbox="403 362 1171 582"> <thead> <tr> <th>№</th> <th>Достық туралы сөйлем</th> <th>Талдау жұмысы</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> </tbody> </table> <p>Бағалау дескрипторы:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Жазба жұмысын толық орындай алады; ➤ Талдау жұмысын нақты орындай алады; 	№	Достық туралы сөйлем	Талдау жұмысы													
№	Достық туралы сөйлем	Талдау жұмысы															
Сабақтың соңы 5 минут	<p>Рефлексия</p> <p>Блоб ағашы. Оқушылар суретке қарап отырып, бүгінгі сабақ туралы өз пікірлерін жеткізеді.</p> 																
Қосымша ақпарат																	
<p>Дифференциация – Сіз оқушыларға көбірек қолдау көрсету үшін не істейсіз? Қабілеті жоғары оқушыларға қандай тапсырма беруді көздеп отырсыз?</p>	<p>Бағалау – Оқушылардың ақпаратты қаншалықты меңгергенін қалай тексересіз?</p>	<p>Пәнаралық байланыс Қауіпсіздік ережелері АКТ-мен байланыс. Құндылықтармен байланыс (тәрбиелік элемент)</p>															
<ul style="list-style-type: none"> • Әр оқушының жұмысына «түртіп алу» стратегиясы бойынша кері байланыс беру • Қабілеті жоғары оқушыларға «Кідіріспен оқу» стратегиясымен жұмыс кезінде бір сөйлемде бірнеше еліктеу сөздерді қолдануға ұсыныс жасауға болады. 	<p>Оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен өзінің жұмысына берген кері байланыстары арқылы оқушының жеткен жетістігі бағаланады.</p>	<p>Өнер, бейнелеу өнері, сабақтарымен өте тығыз байланыстағы сабақ. Сабақ барысында орындалатын жұмыстар оқушы өміріне қауіп тудырмайды, керісінше топтағы, жұптағы жұмыстар балалардың психологиялық жағымды жағдайда жұмысын ұйымдастыруға мүмкіндік береді.</p> <p>АКТ слайд көрсету үшін қолданылады. Қажет болған жағдайда Презі сом бағдарламасын</p>															

		қолдануға болады. Оқушылар шығарма кейіпкерлерін талдай отыра, өздерінің өміріне қажет сабақ алады.
Ойлану Сабақ мақсаттары/оқу мақсаттары жүзеге асырымды болды ма? Бүгін оқушылар нені үйренді? Сыныптағы оқу атмосферасы қандай болды? Дифференциацияны жүзеге асыру қолымнан келді ме? Мен оспарланған уақытымды ұстандым ба? Мен жоспарыма қандай өзгерістер енгіздім және неліктен?	Төменде берілген бөлімді осы сабақ туралы ойларыңызды жазу үшін пайдаланыңыз. Сол жақ бағанда берілген сабағыңызға қатысты ең маңызды сұрақтарға жауап беріңіз.	
<p>Жалпы баға</p> <p>Сәтті өткен екі нәрсені атап көрсетіңіз (сабақ беру және оқытуға қатысты)?</p> <p>1:</p> <p>2:</p> <p>Қандай екі нәрсе сабақтың одан да жақсы өтуіне ықпалын тигізер еді (сабақ беру және оқытуға қатысты)?</p> <p>1:</p> <p>2:</p> <p>Осы сабақ барысында сынып немесе жеке оқушылар туралы менің келесі сабағыма дайындалу үшін қажет болуы мүмкін қандай ақпарат алдым?</p> <p>1:</p> <p>2:</p>		

Ү. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

6-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 7-сыныптағы «Қазақ тілінің» оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары анықталды [11]. Төменде кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары берілген:

88.2-кесте – 6-7-сыныптардың кіріктірілмейтін оқыту мақсаттары

Дағдылар	6-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым	
2. Әртүрлі жанрдағы мәтін дерді талдау	6.1.2.1 әлеуметтік-мәдени, ресми-іскери тақырыптарға байланысты диалог, монологтердегі (нұсқаулық, құттықтау, хабарландыру, өмірбаян, жаңалық, интервью) көтерілген мәселені

	талдау
5.Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау	6.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны бойынша жалпы және нақты сұрақтарға жауап беру, мәтіндегі ақпаратты шынайы өмірмен байланыстыру
2) оқылым	
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	6.2.3.1 ауызекі сөйлеу этикеттері мен көркем сөйлеудің құрылымдық және жанрлық ерекшеліктерін ажырату
3) жазылым	
4. Эссе жазу	6.3.4.1 эссе тақырыбынан ауытқымай, абзац түрлерін жүйелі құрастырып, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу («келісу, келіспеу» эссесі)
3. Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну	6.3.3.1 ұсынылған тақырып бойынша деректер жинақтай отырып, графиктік мәтін (диаграмма, кесте, сызба) түрінде құрастыру
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	6.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ойды білдіретін сөйлемдерді іріктей отырып, жинақы мәтін жазу
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	6.3.6.1 мәтіндегі орфографиялық және пунктуациялық қателерді сөздіктерге, емле ережелеріне сүйеніп, түзету, редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау	
4. Грамматикалық норма	6.4.4.1 сөйлемдегі есімдіктің қызметін түсіну, есімдікті зат есім, сын есімнің орнына қолдану; 6.4.4.2 етістіктің етіс түрлері мен салт-сабақты етістіктердің тіркесімдік мүмкіндігін ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану; 6.4.4.3 үстеудің мағыналық түрлерін ажырату, синонимдік қатарларын түрлендіріп қолдану

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын кеңестердің кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 7-сыныпқа «Қазақ тілі» пәнін оқыту барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (88.3-кесте).

88.3-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул	2. Ұлттық және отбасылық	6.1.2.1 әлеуметтік-мәдени, ресми-іскери

(1-тоқсан)	құндылықтар. Фонетика. Екпін,оның түрлері	тақырыптарға байланысты диалог, монологтердегі (нұсқаулық, құттықтау, хабарландыру, өмірбаян, жаңалық, интервью) көтерілген мәселені талдау
Күзгі каникул (1-тоқсан)	3. Әлемнің жеті кереметі. Лексикография. Орфографиялық норма. Орфографиялық сөздік	6.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұны бойынша жалпы және нақты сұрақтарға жауап беру, мәтіндегі ақпаратты шынайы өмірмен байланыстыру
Қысқы каникул (2-тоқсан)	4. Астана – мәдениет пен өнер ордасы. Лексика. Неологизм сөздер. Термин сөздер. Диалект сөздер. Кәсіби сөздер	6. 2.3.1 ауызекі сөйлеу этикеттері мен көркем сөйлеудің құрылымдық және жанрлық ерекшеліктерін ажырату
Қысқы каникул (2-тоқсан)	4. Астана – мәдениет пен өнер ордасы. Лексика. Неологизм сөздер. Термин сөздер. Диалект сөздер. Кәсіби сөздер	6.3.4.1 эссе тақырыбынан ауытқымай, абзац түрлерін жүйелі құрастырып, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу («келісу, келіспеу» эссесі)
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	6. Су – тіршілік көзі. Қазақстандағы өзен-көлдер. Морфология. Есімдік, оның мағыналық түрлері.	6.4.4.1 сөйлемдегі есімдіктің қызметін түсіну, есімдікті зат есім, сын есімнің орнына қолдану.
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	7. Спорт. Белгілі спорт жұлдыздары. Морфология. Етістік, оның мағыналық түрлері. Етіс түрлері.	6.4.4.2 етістіктің етіс түрлері мен салт-сабақты етістіктердің тіркесімдік мүмкіндігін ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану.

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – жазғы мектепті ұйымдастыру. Демалыс кездерінде оқытуға қамтылып үлгермеген оқыту мақсаттары осы жазғы мектеп кезінде оқытылады. Сонымен қатар оқушы оқу жылында аяқтап отырған 7-сыныбындағы кейбір күрделі материалдарды қайталап, пысықтайды. Ол тақырыптар оқу жылы аяқталған кезеңде мұғалімнің жыл бойын жүргізіп отырған «оқушының оқу үлгеріміне жасалатын диагностикадан» алынады. Төмендегі кестеде (88.4-кесте) 6-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес жазғы мектеп кезінде оқытылатын сабақтардың тақырыбы мен оқыту мақсаттары берілген.

88.4-кесте. 6-сыныптағы қамтылып үлгермеген олқылықтардың оқыту мақсаттары

Дағдылар	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары (6-сынып, өткен оқу жылы)
----------	------------------	--

1. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	9. Әлемдегі ірі кітапханалар. Морфология. Үстеу. Үстеудің мағыналық түрлері	6.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ойды білдіретін сөйлемдерді іріктей отырып, жинақы мәтін жазу
3. Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну	1. Қазақстандағы көрікті жерлер. Лексикография Орфографиялық норма. Орфографиялық сөздік	6.3.3.1 ұсынылған тақырып бойынша деректер жинақтай отырып, графиктік мәтін (диаграмма, кесте, сызба) түрінде құрастыру
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	9. Қазақ халқының әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері. Наурыз. Морфология. Үстеудің мағыналық түрлері.	6.3.6.1 мәтіндегі орфографиялық және пунктуациялық қателерді сөздіктерге, емле ережелеріне сүйеніп, түзету, редакциялау
4. Грамматикалық норма	Қазақ халқының әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері. Наурыз. Морфология. Үстеу. Үстеудің мағыналық түрлері.	6.4.4.3 үстеудің мағыналық түрлерін ажырату, синонимдік қатарларын түрлендіріп қолдану

«Қазақ тілі» оқу пәні, 8-сынып бойынша:

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

8-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 7-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары сараланды. 7-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің базалық білім мазмұны:

1) тыңдалым және айтылым:

мәтін негізінде оқиғаның дамуы мен аяқталуын болжау, әлеуметтік-қоғамдық, оқу-еңбек тақырыптарына байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас, жаңалық, ән, көркем әдеби шығармалардан үзінді) автор көзқарасы мен көтерілген мәселені талдау, факті мен көзқарасты ажырату, дауыс ырғағы мен сөйлеу мәнері арқылы негізгі ойды анықтау, дәлелді жауап беру, салыстыру, талқылау, коммуникативтік жағдаятқа сайкөркем бейнелеуіш, эмоционалды-экспрессивті сөздерді және мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерді еркін қолданып, диалогке қатысу, пікірталаста тез және дұрыс шешім қабылдай білу;

2) оқылым:

мәтіндік және графиктік ақпаратты интерпретациялау, тілдік құралдар арқылы публицистикалық және ресми стиль ерекшеліктерін тану, хроника, хабар, очерктердің және кеңсе құжаттарының қызметтік жазбалардың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату, мәтіннің тақырыбын, құрылымын, мақсатты аудиториясын, тілдік ерекшеліктерін талдау,

мәтін негізінде проблемалық сұрақтар құрастыра білу, комментарий жасау, іріктеп оқу, зерттеп оқу, сілтеме жасау;

3) жазылым:

күрделі жоспар құру, шағын мақала, нұсқаулық, әңгіме құрастырып жазу, графикалық мәтін түрінде берілген процесті сипаттап жазу, дискуссивті эссе жазу, жинақы мәтін жазу, мәтін негізінде лексикалық түзетулер енгізу, редакциялау;

4) әдеби тіл нормалары:

орфографиялық норма: жалғаулар мен шылаулардың ерекшелігін ескере отырып, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай жазу;

орфоэпиялық норма: сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсініп қолдану;

лексикалық норма: фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп қолдану;

грамматикалық норма: есімше, көсемше, тұйық етістік, шақ, рай түрлері, еліктеу сөздер, шылау түрлері, одағай, оқшау сөздер;

пунктуациялық норма: сөйлем соңында және сөйлем ішінде қойылатын тыныс белгілерін (даралаушы және ерекшелеуші) дұрыс қолдану [11].

Осы берілген үлгілік оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттарын саралай келе өткен оқу жылындағы олқылықтармен жұмыс жасау үшін әр бөлім бойынша оқушының меңгере алмаған оқыту мақсаттарын нақтылап алып кестеге түсірдік. Онда 1) «тыңдалым және айтылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау, Мәтіннен ақпаратты анықтау, Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау, Сөйлеу мәдениетін дамыту) оқыту мақсаттарын алдық. Келесі 2) «Оқылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (Ақпаратты түсіну, Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату, Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау, Оқылым стратегияларын қолдану) оқыту мақсаттары алынды. 3) «Жазылым» бөлімі бойынша: (Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру, Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну, Эссе жазу, Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу, Мәтіндерді түзету және редакциялау) бес бөлімшенің оқыту мақсаттары алынды. 4) «Әдеби тіл нормаларын сақтау» бөлімі бойынша (Орфоэпиялық норма, Лексикалық норма, Грамматикалық норма, Пунктуациялық норма) төрт бөлімшенің оқыту мақсаттары қарастырылды. (89-кестеде).

89-кесте -7-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Дағдылар	7-сынып
1) тыңдалым және айтылым	
2. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	7.1.2.1 әлеуметтік-қоғамдық, оқу-еңбек тақырып-тарына байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас, жаңалық, ән, көркем әдеби шығармалардан үзінді) автор көзқарасы мен көтерілген мәселені талдау
3. Мәтіннен ақпаратты анықтау	7.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпарат бойынша факті мен көзқарасты ажырата білу

5. Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау	7.1.5.1 проблемалық сұрақтарға тыңдалған мәтіннен деректер келтіре отырып, дәлелді жауап беру, өз жауабын өзгенің жауабымен салыстыру, талқылау
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	7.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай көркем бейнелеуіш, эмоционалды-экспрессивті сөздерді және мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерді еркін қолданып, диалогке қатысу, пікірталаста тез және дұрыс шешім қабылдай білу
2) оқылым	
1. Ақпаратты түсіну	7.2.1.1 мәтіндік және графикалық (кесте, диаграмма, сурет, шартты белгілер) ақпаратты интерпретациялау
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	7.2.3.1 хроника, хабар, очерктердің және кеңсе құжаттарының, қызметтік жазбалардың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
4. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау	7.2.4.1 идеясы ұқсас публицистикалық және көркем әдебиет стиліндегі мәтіндердің тақырыбы, құрылымы, мақсатты аудиториясы, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау
6. Оқылым стратегияларын қолдану	7.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, зерттеп оқу
3) жазылым	
2. Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	7.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай көркемдегіш құралдарды орынды қолдана отырып, шағын мақала, нұсқаулық, әңгіме құрастырып жазу
Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну	7.3.3.1 мәтін құрылымын (кіріспе бөлім, жалпы мәлімет беру, детальді мәлімет беру) сақтай отырып, графикалық мәтін (шартты белгі, сурет, сызба) түрінде берілген процесті сипаттап жазу
4. Эссе жазу	7.3.4.1 эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, тақырыпқа байланысты берілген мәселенің оңтайлы шешілу жолдары немесе себептеріне өз көзқарасын жазу (дискуссивті эссе)
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	7.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша тірек сөздер мен сөз тіркестерін синонимдік қатармен ауыстыра отырып, жинақы мәтін жазу
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	7.3.6.1 мәтіндегі сөздердің тақырыпқа сай орынды қолданылуын тексеру, синонимдік қатармен ауыстыра отырып, лексикалық түзетулер енгізу, редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау	
2. Орфоэпиялық норма	7.4.2.1 сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсініп қолдану
3. Лексикалық норма	7.4.3.1 фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп қолдану

4. Грамматикалық норма	7.4.4.1 етістіктің есімше, көсемше, тұйық етістік, шақ, рай түрлерін тілдесім барысында қолдану; 7.4.4.2 еліктеуіш сөздердің мәнмәтіндегі қолданысын түсіну. 7.4.4.3 шылау түрлерін ажырата білу, орынды қолдану; 7.4.4.4 одағай түрлерін ажырата білу, қолдану; 7.4.4.5 оқшау сөздердің қызметін түсіну, ажырата білу
5. Пунктуациялық норма	7.4.5.1 сөйлем соңында және сөйлем ішінде қойылатын тыныс белгілерін (даралаушы және ерекшелешуші) дұрыс қолдану.

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Келесі кезеңде 27-кестеде алынған оқыту мақсаттарын оқушының қаншалықты меңгергенін диагностика жасап, зерттеу үшін тапсырмалар жүйесі дайындалады.

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың мазмұнына толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады.

Төменде 7-сыныптағы «Қазақ тілі» пәнінің мазмұнын қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген.

1-деңгей. Жазылым алды тапсырмасы

Бағалау критерийлері:

- Сөз таптарына ажыратады.
- Есімше сөз табын біледі.
- Көсемшенің жасалу жолдарын біледі
- Еліктеу, одағай, қаратпа, қыстырма сөздерді біледі.

Дескрипторлар:

- Есімшелерді мағынасына сәйкес сөздермен тіркестіре алады;
- Сөйлем ішінен көсемше тұлғалы сөздерді анықтайды;
- Шылауларды мағынасына қарай топтап, түрлерін ажыратады;
- Еліктеу сөздерді тауып, құрамына, түріне қарай ажыратады;
- Сөйлем ішінен одағай, қыстырма және қаратпа сөздерді таба алады;
- Сөйлем ішінен оқшау сөздерді тауып, тыныс белгілерін қояды.

Тапсырмалар:

Есімшелерді мағынасына сәйкес сөздермен тіркестіріп, сөз тіркестерін жаса.

Түсінбейтін, гүлденген, құлпырған, кепкен, айтқан, сөгілген, жатқан, өскен, келер, айтар, ойнамақ, жүрмек, ойнар, қазбақ, жүзбек, сөкпек.

Үлгі: түсінбейтін сөз

2-деңгей. Жазылым кезі тапсырмасы.

Есімше тұлғалы сөздерді қатыстырып, тамылжыған табиғатты суреттеп жаз.

Үлгі: Хадиша даланы жаңа көргендей, аңырып ұзақ қарады. Көшеде жан жоқ. Мал қораның көлеңкесінде жатқан сары төбеттің тілі салақтап, екі бүйірі солқ-солқ етеді. Жайшылықта құрқылдап, тыным таппай зікір салатын құмыр құстар да қазір ағаш бұтағында көк теректің безіндей боп бедірейіп қатып қалған. Тек шекшек қана алабота арасынан жағы тынбай ырылдайды. Шілде шықпаған кез. Дала ыстыққа мойын ұсынып, мүлгіп тұр. (Ш.М.)

3-деңгей. Жазылымнан соң тапсырмасы.

Есімше тұлғалы сөздердің қай шақты білдіріп тұрғанын анықта.

Тойын ағайын бөле-жара көтерді. (Д.Д.) Қызығы, ақ шабақтары саныңды соғып ойнайтын. Бірде ауылдың қыз-келіншек, бала-шағалары суға түсіп жүрген. Жағада жатқан қыз- келіншектердің киімдерін іліп ала қашуға қаракер атын жалақтатып келіп қалыпты. Еңкейе бергенде қарымды бір келіншек судан атылып шығып, аттан жұлып алып қалды. (Н.Қ.) Әкем қара жұмысшы болып жұмыс істейтін. Құрылыс техникумының кешкі бөліміне оқуға түстім. Темір есік сықырлап, салдырлап ашылатын, жабылатын... Бұл дүниедегі зор бақыт - еркіндік екен ғой, кім білген. Менде Қайраттың торкөзді дәптердің бір бетіне туыстарына (анасына) қазақша жазған хаты бар болатын. Куә – айғақшы ретінде абақтыдағы жазасын өтеушілер қатыстырылған. (К.Т.) Ердің атын еңбегі шығарар, жердің атын жер кені шығарар. Бейнетің қатты болса, татқаның тәтті болар. Тозған қазды, топтанған қарға алады. Айырылған азады, қосылған озады. Бөлінгенді бөрі жейді. Біріккен жүз бытыраңқы мыңды алар. Бірлікті бұзған - жаманның ісі. Қатардан қалған - шабанның ісі. Ыдыраған ырысты қашырады. Батыр мақтанса, жауға шапқанын айтар. Қу мақтанса, алдап қаққанын айтар. Ер жігіттің екі сөйлегені - өлгені. Еменнің иілгені - сынғаны. Он саусақтан өнері тамған. Бала соққан кездіктің басы жарық. (мақ-мәт.). Үш жүз бір- бірімен ешқашан жауласқан емес, қайта бірін-бірі шақырып, той, аста бірлесіп өмір сүрген. (Т.Д.).

1-деңгей. Жазылым алды тапсырмасы.

Көсемше тұлғалы сөздерді анықта.

Ақ шәйнектің қақпағын ашып қарап еді, буы бұрқ етті де түбінен қып-қызыл қою шай жайнап көрінді. Хадиша дастарқандай ақ беторамалмен көзінің терін сүртіп, дәлізден сыртқа қарады. (Ш.М.) Тай жарысы кішігірім той, мереке, жалпы демалыс күндері өткізіледі.

2-деңгей. Жазылым тапсырмасы.

Көсемше тұлғалы сөздерді қатыстырып, әсем табиғатты суреттеп жаз.

Үлгі: Хадиша дастарқандай ақ беторамалмен көзінің терін сүртіп, дәлізден тысқа қарады. Арық бойындағы орылмаған шырмауық пен сора тот

басқан қаңылтырдай қошқылданып кетіпті. Алма ағаштардың жапырағын тозаң тұтып қалған. Барып тұрып әрқайсысын дымқыл шүберекпен сүрткің келеді. Алмасының күн жақ беті қызара бастапты. Жүгерінің желегі түсіп, шашақ шығарыпты. Күнбағыстың бастары салбырап қалған екен. Тікесінен ұйықтап тұрған тұтқындар сияқты. Қызанақ помидорды тауықтар шоқып жатыр. (Ш.М.)

3-деңгей. Жазылымнан кейінгі тапсырма.

Көсемше тұлғалы сөздерді тауып, сөйлем мүшесіне талда.

Фотограф екі қыз құшақтасып күліп түскен суретке бір, Мақсұттың жеке түскен суретіне бір қарады. Басын шайқап қойды. Дәл осы суретшіге Хадиша өзі айтқалы оқталып тұр еді, мына Ақшайдың қақтығуынан кейін күрт өзгеріп, фотографқа қарап:

- Карашо, карашо! - деді. (Ш.М.) Тасқын орнында қалған қойтас секілді үш шал совхоз кеңсесінің алдында дөңкейіп- дөңкейіп отырғалы қашан. Таң құланиектеніп келе жатқан мезетте бастары қарағаш томарындай тіп-тік еді, енді күн арқан бойы көтеріле күнбағысқа ұқсап, бүгіліп қалыпты. Шалдар шошайма елтірі бөріктерін сонда да шешер емес. (Д.Д.)

1-деңгей.

Шылауларды мағынасына қарай топтап, түрлерін ажыратыңдар.

Сол сол-ақ екен, Жамалдың ағалары шатақ шығарып, Талқанбай қашып құтылды. Түрлері кісі аярлық, бейне жабағы секілді тулаққа салып түтіп, не күріш секілді келіде түйіп алғандай әлем-жәлем, қойны-қонышынан құм саулап, үсті-басы шаңнан көрінер емес. (Д.Д.) Үнемі күлмей жүре аламыз ба, үнемі күлмей жүруге жан шыдай ма екен? (А.) Омбының тарихи архивінде сақтаулы шекара қорғаныстары бастықтарының сол кездегі әскери жорық істері туралы жазбалар мен құжаттарында Өтеген батырдың ерлігі туралы айтылып, нақты мәліметтер келтіріледі. Кейін ауылға келгенде де көпке дейін өзгеше бір күйге түсіп жүрдім. (А.С.) 1864 жылы қаңтардың сегізінде қазақ баласы үшін осындай мектептің есігі айқара ашылады. (Қ.Ж.) Мұның өзі үй иесіне ілтипат көрсету ғана емес, дәм-тұзды құрметтеудің үлкен нышаны деуге болады. (Н.У.) Мұнан соң салмағы бірте-бірте арта бастайды. Осы құралмен баланың денесін күн сайын өлшеп тұру керек. Тамақ баланың өсуіне қарай өзгеріп отыруға керек. Тамақ бергеннен кейін баланың аузын тазалап отыру керек. (М.Ж.) Егер өзен бойында, әйтпесе далалы аймақта, тау бөктерінде ойдым-ойдым болып бөлек өскен ағаштар сипатына қарай: «Топағаш, Бестерек, Жалқарағай, Шетендісай, Қайыңды» деген секілді атаулармен аталып кетеді. Бірақ қалыңдығын көрген сайын жеңгелеріне «жеңгетай» төлеп, қалтасы да қағылған еді. (Н.Қ.)

2-деңгей.

-да, -де, -та, -те қай сөйлемде жалғаулық, қай сөйлемде демеулік, қай сөйлемде жатыс септігінің жалғауы екенін анықта.

Осы күн(де) ешкімнен рұқсатсыз көк тиын ала алмайсың, өкімет мүлкіне (де) қол сұғуға қақың жоқ. Былайғы кісілер (де) тиын-сиынға назар аудармайды.

Екі жүз отыз сомын санап беремін (де), «он сомға майдам жоқ», - деймін. «У дәрі», «тоспа құлақ» дегенді естігені болмаса көрген (де), білген (де) емес. Исатай кеңсесіне қас қарайып, маса көтерілген(де) оралды. Соңынан жігі ажыраған тақтай еденді дүсірлете басып, томпаңдап ол(да) ере кірген. Одан арғысын тарқатып айтпаса (да) болғандай тегі. Шешіндіріп, қолына су құйып бәйек болды (да) қалды. Көргенмін талай марқасқа жайсандардың салқын кеңсе(де) шахмат ойнап, темекі сорып отырғанын. Бұлар бас изесіп сәлемдесті (де), тапжылмастан отыра берген. Исатай (да), доқтыр бала (да) басын(да). Енді сырқаттанып жатқан(да) жамбасыма тастай батты, олай-бұлай болып кетсем кісі ақысы қарыз болмасын, көзімнің тірісін(де) құтылып қояйын деп маған жетелетіп жіберді. Сол қырғын(да) талай азамат апат болған. Ауыз үйін(де) байлаулы тұр. (Д.Д.) Ер артық сұраса (да) азға разы болады. Ез аз сұрар, артылтып берсең (де) разы болмас. Дүние(де) бар жаман (да) көп(те), бірақ қызық (та), ермек (те) көп(те). Жоқ, ғылым бағарға (да) ғылым сөзін сөйлесер адам жоқ. (А.).

3-деңгей.

- ма, -ме, -ба, -бе, -па, -пе тұлғалары қай сөйлемде шылау, қай сөйлемде жұрнақ (болымсыз етістіктің жұрнағы, етістіктен зат есім тудыратын жұрнақ) екенін анықта.

Көріп жүрмін, күні-түні жер ойып, кетпен шапқан, күрішшінің өзі өндіріп ақша ала алмайды. Сонда жұрт жалақысынан жырып бере ме? Білегінің күші бар адамның бәрі жер аударып, шаң қауып жүруі мәре ме екен. Совхоз директорына адам салып, кассирлік жұмысын алмасам, аштан өлер ме едім? (Д.Д.) Бұл кезде қазақ хандығының ішкі және сыртқы жағдайлары жаман болмайды. (А.С.) Нағыз суреткер жазушыға тек жалғызділік жараса ма деймін. Ондай үмітсіз, сенімсіз әдебиет дами алмайды, жазушы шығармасын жаза алмайды. Әдебиет те одан шеттеп, бөлек қала алмайды. Осы бір қиын сындардан әдебиетіміз өте алар ма екен. Ешкім өзіне тікелей қатысты іспен айналыспайтын болды. (Б.Т.) Биіктен құлаған тау суындай тасқын бар емес пе, бұл күнде? Ол Қайрат па, жоқ басқа біреу ме, көздері қарауытқан олар үшін бәрі бір еді. Ал, әйел затын ол кімнен қорғады - жеті басты айдаһардан ба, жалғыз көзді диюдан ба, жоқ, әлде көк сауыт құрсанған әскерден бе - бұл басқа мәселе. «Арман құдың ба, алдына қара, артыңа алаң болма. Өмірдің өткелін іздеп таптың ба, шеш те, кешіп өт».

1-деңгей.

Еліктеу сөздерді тауып, құрамына, түріне қарай ажыратып, қалай жасалғанын талдап көрсет. Терме диктант.

- Өмірінде қыңқ етіп ауырып көрмеген кісі екен, осы төтенше келген қиын дертін жақсылыққа жорып жатқан жоқ. Тұқшыып отырған әкесі астынан жер көтерілгендей қопаң етті, бәдікті тиып тастады. (Д.Д.) Мұндай беймазадан өзен құстары у-шу. Үйректер қырқылдап, қаз қаңқылдап, тау құдірет жылады. Дүбір-дүбір дыбыс естілді. (Ш.М.) Жоқ, біз олай қылмадық, ұзақтай шулап, қарғадай барқылдап, ауылдағы боқтықтан ұзамадық. (А.) Ал иіріміне ат бойламай, пырылдап жүзіп, жүріп беретін. «Жиырма бес киім жыртыс әкеліпті» деп,

қоржын ашып, өңір алып қайтқан әйелдер гу-гу әңгіме етісті. (Н.Қ.) Әңгіме біткеннен кейін де есеңгіреген адамдай тырп етпей, селт етпей отырып қалдық. (Б.Т.) Әйтеуір, сол кісінің келуіне орайлас бұрқ еткен, жалпақ әлемді дүр сілкіндірген әйгілі Желтоқсан оқиғасының шарпуы әлі басылмаған кез еді. (К.Т.)

2-деңгей.

Одағай, қыстырма және қаратпа сөздерді тауып, астын сызыңдар.

1. - Е, онда қалтамда бұл дәрі жоқ еді, - деді молда кідірместен.

2. - Қой, шырағым, жездең болса молда ғой. Қадірлі адаммен байқап әзілдес, -деп, Айнаштар жаққа зер салды.

3. - Ал, тақсыр, той басталды. Қалыңдық қасыңда. Кәні, қол сандықты қолға бер.

4. - О, бойжеткен, тоқта. Мына түріңмен мені қаматарсың қазір, ә?! - деп, Айбалта шошыды.

5. - Астапыралла, мына сотқар ит не дейді... Ойбай, мұның соңында жүрген бұзықтар мені қоса алдап кетер, шамасы, - деп, кетік шал тулап тұрды орнынан.

6. - Әрине, мен де көп ойланып, осы шешімге тоқтадым. Ол, бәлкім, қателеспеген шығар.

7. - Досым-ау, сүйінші бер, - деді Тәнкей, Жаманқарадан көп алған алақаны қайта қышып.

3-деңгей.

Оқшау сөздерді тауып, тыныс белгілерін қойыңдар.

1. Шамасы сірә бұл ат та Қален қолынан шыққан болар деп ойлады. Әрине оған теңіз жағасының сүреңсіз, жүдеу тірлігі ұнамасы анық.

2. Айғанша жеңгесінің мойнынан құшағын жазып алды: - Жеңеше сен кете бер. Мен... мына ауылға соғам.п ы- - Қарағым-ау бұның қалай болды? Аған білсе... ол зат - Мейлі біле берсін, - деді де, Айғанша жүріп кетті. (Ә.Н.)

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

89.1-кесте – 7-8-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары (өткен оқу жылындағы 7-сынып)

1) тыңдалым және айтылым		
Дағдылар	8-сынып	7-сынып
3. Мәтіннен ақпаратты анықтау	8.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпараттан астарлы ойды анықтау	7.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпарат бойынша факті мен көзқарасты ажырата білу
5. Тыңдалым материалы бойынша жауап	8.1.5.1 перифраз түрінде берілген сұрақтар арқылы мәтіннен қажетті ақпаратты таба білу,	7.1.5.1 проблемалық сұрақтарға тыңдалған мәтіннен деректер келтіре отырып, дәлелді жауап беру,

беру және бағалау	көтерілген мәселе бойынша ой тұжырымдау	өз жауабын өзгенің жауабымен салыстыру, талқылау
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	8.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай ғылыми және халықаралық терминдерді, ғылыми деректерді орынды қолданып, диалог, монолог, полилогта өз ойын дәлелді, жүйелі жеткізу	7.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай көркем бейнелеуіш, эмоционалды-экспрессивті сөздерді және мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерді еркін қолданып, диалогке қатысу, пікірталаста тез және дұрыс шешім қабылдай білу
2) оқылым		
6. Оқылым стратегияларын қолдану	8.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, талдап оқу	7.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, зерттеп оқу
3) жазылым		
3. Жазба жұмыстарын әртүрлі форма да ұсыну	8.3.3.1 мәтін құрылымын сақтай отырып, графиктік мәтіндегі (диаграмма, кесте) деректердің маңызды тұстарын анықтап жазу	7.3.3.1 мәтін құрылымын (кіріспе бөлім, жалпы мәлімет беру, детальді мәлімет беру) сақтай отырып, графиктік мәтін (шартты белгі, сурет, сызба) түрінде берілген процесті сипаттап жазу
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	8.3.6.1 БАҚ материалдары негізінде стильдік ауытқуларды, орынсыз қолданылған сөз оралымдарын талдап, стильдік түзетулер жасау, редакциялау.	7.3.6.1 мәтіндегі сөздердің тақырыпқа сай орынды қолданылуын тексеру, синонимдік қатармен ауыстыра отырып, лексикалық түзетулер енгізу, редакциялау.
4) әдеби тіл нормаларын сақтау		
2. Орфоэпиялық норма	8.4.2.1 сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолдану	7.4.2.1 сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсініп қолдану
5. Пунктуациялық норма	8.4.5.1 сөйлем соңында қабаттасып қойылатын тыныс белгілерін дұрыс қолдану	7.4.5.1 сөйлем соңында және сөйлем ішінде қойылатын тыныс белгілерін (даралаушы және ерекшелеуші) дұрыс қолдану

IV. Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі

№ 1

Мұғалімнің аты-жөні:				
Пән/Сынып:		қазақ тілі, 8-сынып		
Қай аптаның нешінші сабағы				
Тарау немесе бөлім атауы:		6-бөлім.Қоршаған орта және энергия ресурстары		
Сабақтың тақырыбы:		Сабақтың тақырыбы: Қазақстанның қазба байлықтары		
Оқу мақсаттары:		8.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай ғылыми және халықаралық терминдерді, ғылыми деректерді орынды қолданып, диалогте өз ойын дәлелді, жүйелі жеткізу. 8.4.4.3 сөйлем ішінде бірыңғай мүшелерді қолдана білу.		
Кіріктірілген мақсат:		7.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай көркем бейнелеуіш, эмоционалды-экспрессивті сөздерді және мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерді еркін қолданып, диалогке қатысу, пікірталаста тез және дұрыс шешім қабылдай білу		
Сабақ мақсаты:		Коммуникативтік жағдаятқа сай ғылыми және халықаралық терминдерді, ғылыми деректерді орынды қолданып, диалогте өз ойын дәлелді, жүйелі жеткізе алады. Сөйлем ішінде бірыңғай мүшелерді қолдана біледі.		
Бағалау критеріі:		берілген суреттер бойынша диалог құрастырады; картадан термин сөздерді тауып, сөйлемдер құрастырады; мәтін бойынша өз ойын 4 сөйлеммен қорытып жазады; мәтіндегі бірыңғай бастауыштар мен баяндауыштарды анықтайды.		
Саралап оқыту тапсырмалары				
Ұжымдық жұмыс Жаңа тақырыптың түсіндірілуі		Бірлескен жұмыс (1,2 тапсырма) Тапсырманы ұсыну және дұрыс жауапты ұсыну арқылы үйрету		
Уақыт ы	Кезеңдері	Сабақтың мазмұны	Мұғалімнің бақылауы мен зерттеуі не?	Ресурстар
1 минут	Ұйымдастыру	Сәлеметсіздер ме? 8-сыныптың қазақ тілі пәніне қош келдіңіздер!	Сабақ мақсатын қаншалықты түсінгенін бақылау	8-сыныптың оқулығы, суреттер

		<p>»Миға шабуыл» жасаймыз. Берілген суреттегі белгілер нені білдіретіндігін айтады.</p> <p><i>Миға шабуыл</i> Жас дос, мына суреттегі белгілер арқылы не айтуға болады деп ойлайсыңдар?</p> <p><i>Миға шабуыл</i> Иә, балалар дұрыс айтасыздар. Бұл Қазақстанның пайдалы қазба байлықтары.</p> 		
2-минут	Жаңа сабақ	<p>Сабағымыздың тақырыбы:</p> <p>Қазақстанның қазба байлықтары Бүгінгі сабақта: Сенің білетінің:</p> <p>берілген суреттер бойынша диалог құрастырасыз;</p> <p>картадан термин сөздерді тауып, сөйлемдер құрастырасыз;</p> <p>мәтін бойынша өз ойың 4 сөйлеммен қорытып жазасыз;</p> <p>мәтіндегі бірыңғай бастауыштар мен баяндауыштарды анықтайсыз.</p>	Оқушылар мәтінді оқиды. Картамен жұмыс істейді. Суреттермен диалог құрастырады. Бірыңғай мүшелерді анықтайды.	карта, суреттер, кесте, презентация

2-минут

Тапсырмалар

1- оқу тапсырмасы:

1-тапсырма. Берілген суреттерді пайдаланып, "Қазақстанның қазба байлықтары" деген тақырыпта диалог құрастырыңдар.

Дескрипторы:
- берілген суреттер бойынша диалог құрастырады

Берілген суреттерді пайдаланып, "Қазақстанның қазба байлықтары" деген тақырыпта диалог құрастырады.

Суреттер , презентация

3-минут

Тапсырмалар

2-оқу тапсырмасы:

Өзіңді тексер!

-Сәлем, Анар, қазың қалай?
-Жақсымын, рахмет, Қайрат.
-Анар мына суреттер нені біздіреді?
-Меніңше бұл суреттерден Қазақстанның қазба байлықтары туралы мәліметті білуге болады. Ол байлықтарды адамдар техниканың көмегімен өндіреді.
-Иә, дұрыс айтасың Анар, қазба - адамға әрқашанда керек байлық.
-Мәселен, Қазақстанда өндіретін алтыннан, күмістен, мыстан, мұнайдан, қорғасыннан қаншама заттар шығарылады. Ол заттарды сырт мемлекеттерге экспортта жейбереді.
-Иә, осындай қазба байлығы мәзі мемлекетте тұрып жатқаныма қуанамын.
-Мен де, Анар.
-Досым бүгін екеміз маңызды тақырыпта сұхбат жүргіздік, рахмет аламын.
- Оқасы жоқ, досым.

тапсырмасы:

Термин сөздер	Сөйлемдер

Дескрипторы:
-картадан термин сөздерді табады;
-термин сөздермен сөйлемдер құрастырады.

Өзіңді тексер!

Термин сөздер	Сөйлемдер
1. Тас көмір	Қазақстанда тас көмір өндірісі жақсы дамып келеді.
2. Темір	Темір кендерінің қоры 8 млрд. тоннадан астам.
3. Алюминий	Алюминий кендері Арал маңынан табылған.

Берілген Қазақстан картасына қарап отырып, тақырыпқа байланысты термин сөздерді тауып, сөйлемдер құрастырып, төмендегі кестені толтырады.

Қазақстан картасы

Мәтін бойынша «Төрт сөйлем» әдісі арқылы «Қазақстанның қазба байлықтары» тақырыбындағы деректерді негізге ала отырып, өз ойыңызды қорытып жазады.

Мәтін

МӘТІН

3-минут

Тапсырмалар

3- оқу тапсырмасы:

3-тапсырма. Мәтін бойынша "Төрт сөйлем" әдісі арқылы «Қазақстанның қазба байлықтары» тақырыбындағы деректерді негізге ала отырып, өз ойыңызды қорытып жазыңыз.

Қазақстанның қазба байлықтары

Қазақстан минералдық ресурстарға, яғни қазба байлықтарға өте бай. Қазақстан дүние жүзінің 186 елінің ішінде вольфрам, қорғасын және барийдің қоры бойынша бірінші орында, хромит, күміс және цинк бойынша екінші, марганец және молибден - үшінші, мыс - төртінші, уран - бесінші, алтын - алтыншы, темір кені - жетінші, қалайы мен никель - сегізінші, көмір мен табиғи газ - тоғызыншы, мұнай бойынша он үшінші орында.

Қазақстанда тас көмір және қоңыр көмірдің қоры 200 млрд. тоннадан астам. Көмір бассейндеріне Қарағанды, Екібастұз, Майкөбен жатады. Қазақстанның жер қыртысы мұнай мен табиғи газдарға бай. Каспий маңы ойпаты, Каспий теңізінің жағалауын қоса алғанда мұнай қоры 7 млрд. тонна. Марганец кендері Атысу темір марганец бассейнінен басқа Сарыарқадан, Ұлытаудан, Қаратудан, Мұрғастау мен Семейде табылып, анықталған. Титан кендері Қостанайда, Қоңыртөбеде, Ақсулы мен Ақтобе облыстарында барланған. Алюминий кендері келесісі бар аудандар Сарыарқаның батысы мен солтүстігі, Торғай ойпаты, Сырдария өзенінің бассейні. Каспий маңы және Араз маңы ойпатында зерттеліп, табылған Шығыс Қазақстанның маңындағы кен орындарын атауға болады. Алтын мен күміс ертеден Қазақстанның шығысы мен солтүстігінде өндіріліп, алынып келген. Кокшетау жақын жерлері негізгі алтын өндіруші аймаққа айналды. Өндірілетін алтын мөлшерін қазіргі жеміне 10-15-тен 100-120 тоннаға дейін арттыруға болады.

Өзіңді тексер!

1. Менің ойымша, бұл мәтінде қазба байлықтар туралы айтылады.
2. Себебі, мәтінде алтын, тас көмір, табиғи газ, мұнай жайлы ақпарат берілген.
3. Мысалы: Қазақстан дүние жүзінің 186 елінің ішінде вольфрам, қорғасын және барийдің қоры бойынша бірінші орында, хромит, күміс және цинк бойынша екінші, марганец және молибден - үшінші, мыс - төртінші, уран - бесінші, алтын - алтыншы, темір кені - жетінші, қалайы мен никель - сегізінші, көмір мен табиғи газ - тоғызыншы, мұнай бойынша он үшінші орында.
4. Қорыта айтқанда, осы қазба байлықтарды сақтап, тиімді пайдалана алу керектіз.

4- оқу тапсырмасы:

4-тапсырма. Мәтіннен (Қазақстанның қазба байлықтары) бірыңғай бастауыштар мен баяндауыштарды анықтаңыздар.

Бірыңғай мүшелер	Мысалдар
Бірыңғай бастауыштар	
Бірыңғай баяндауыштар	

Дескрипторы:

-Мәтіндегі бірыңғай бастауыштар мен баяндауыштарды анықтайды.

	хромит; - Қарағанды, Екібастұз, Майкөбен.
Бірыңғай баяндауыштар	-табылды, анықталған; -зерттеліп, табылған; - өндіріліп, алынып келген.

2-минут

Тапсырмалар

Кесте

1 минут	Қорытынды Қосымша тапсырма	<p style="text-align: center;">Қорытынды</p> <p>-суреттер бойынша ғылыми және халықаралық терминдерді қолданып, диалогте ойымызды дәлелді, жүйелі жеткіздік; -Қазақстан картасында берілген суреттер арқылы термин сөздерді тауып, сөйлемдер құрастырдық; -ғылыми деректерді пайдаланып, мәтін бойынша ойымызды 4 сөйлеммен қорытып жаздық; -сөйлем ішінен бірыңғай мүшелерді анықтай алдық.</p> <p style="text-align: center;">Қосымша тапсырма</p> <p>«Қазба байлықтар таусылып барады» атты сілтемені тыңдау арқылы https://www.youtube.com/watch?v=V6VF74DXu2k және сабақта алған мәліметтерді қолдана отырып, «Пайдалы қазбалардың қазіргі жағдайы» тақырыбында жоба жұмысын жазыңыздар.</p> <p>Жазылым барысында абзац, ойды жүйелі жеткізуді, тақырыпқа қатысты сөздерді іріктеп қолдануды есте сақтаңыздар.</p>	Мәтіннен (Қазақстанның қазба байлықтары) бірыңғай бастауыштар мен баяндауыштарды анықтайды.	«Қазба байлықтар таусылып барады» атты сілтеме https://www.youtube.com/watch?v=V6VF74DXu2k
------------	--	---	---	--

№ 2

Бөлім:	1-бөлім: Көне түркі жазбалары және қазақ жазуы	
Педагогтің аты-жөні		
Күні:		
Сынып: 8	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Қазақ жазуы	
Оқыту мақсаттары	8.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпараттан астарлы ойды анықтау	
Кіріктірілген мақсат	7.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпарат бойынша факті мен көзқарасты ажырата білу	
Сабақтың мақсаты	<p><u>Барлық оқушылар:</u> Үй тапсырмасын орындап, өткен материалды қайталау сұрақтарына жауап береді.</p> <p><u>Оқушылардың көпшілігі:</u> Жазылым тапсырмаларын жүйелі орындауға талпынады.</p>	

<p>15 минут</p>	<p>1. Күрделі атаудың әр сөзінің басқы дыбысы алынады: АҚШ – Америка Құрама Штаттары, БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы, ҚХР – Қытай Халық Республикасы. Бұған тек өлшем атаулары бағынбайды: м – метр, кг – килограмм, мм – миллиметр, г – грамм т.б.</p> <p>2. Күрделі атаудың бірінші сөзінің алғашқы буыны және қалған сөздерінің басқы дыбысы алынады: ҚазҰПУ – Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті, ҚазҰУ – Қазақ Ұлттық университеті.</p> <p>3. Күрделі атаудың алғашқы сөзінің алғашқы буыны алынып, келесі сөз түгел айтылады: педколледж, мединститут.</p> <p>4. Қысқарған сөздердің бұл айтылғандардан басқа ТУ-114, АН-24, см, км, мм, дм т.б. сияқты түрлері бар. Қысқарған сөздердің құрамындағы әріптердің, буындардың, буын мен сөздердің араларына ешқандай белгі қойылмайды.</p> <p>Жазылым тапсырмасы Бақылау диктанты «Қазақ жазуы» Адамзат мәдениеті тарихында жазудың маңызы ерекше. Жазу – адамдардың кеңістік пен уақытқа тәуелді болмай, әлеуметтік өмірдің барлық саласында кең түрде қарым-қатынас жасауына</p>	<p>«Қазақ жазуы» атты бақылау диктантын жазады.</p>	<p>Баллдық шкала: 4 балл</p>	<p>Диктанттар жинағы</p>
-----------------	---	---	----------------------------------	--------------------------

<p>10 минут</p>	<p>мүмкіндік беретін құрал. Әр халықтың рухани, мәдени өсуін, даму деңгейін көрсететін әлеуметтік мәні зор құбылыс ретінде жазу – өткен мен бүгінгіні, бүгін мен келешекті жалғастыратын алтын көпір. Халықтың ғасырлар бойы игерген барлық жетістіктері жазу мұрасы арқылы танылады. Қоғам қайраткері, зерттеуші ғалым А.Байтұрсынұлы ана тіліне лингвистикалық тұрғыда ерекше мән берген. Ол: «Жұрт баласын әуелі өз тілінде оқытып, өз тілінде жазу – сызу үйретіп, өз тілінің жүйесін білдіріп, жолын танытып, балалар әбден дағдыланғаннан кейін, басқаша оқыта бастайды. Біз де тіліміз бұзылмай сақталуын тілесек, өзгелерше әуелі өз тілімізбен оқытып, онан соң басқаша оқытуға тиіспіз», - деген еді. А.Байтұрсыновтай дара тұлғаның өсиеті, қалдырған мұрасы тіл жанашырларының алға ұстар бағдаршамы болуға тиіс. Тілімізді таза ұстаймыз десек, ана тіліміздің мүмкіндігін толық пайдаланып, өз тіліміздегі ғылым сөздерін қалыптастырып, сырттан кірген терминдерге балама тауып, немесе тіліміздің дыбыстық ерекшелегіне сай</p>	<p>Бақылау диктантына негізделген тапсырмаларды орындайды.</p>	<p>Баллдық шкала: 3 балл</p>	<p>7-8 сынып қазақ тілі оқулығы</p>
-----------------	---	--	----------------------------------	-------------------------------------

	<p>жазуымыз қажет деп білеміз.</p> <p style="text-align: right;">(155 сөз)</p> <p>Бақылау диктантына негізделген тапсырмалар:</p> <p>1-тапсырма: Берілген сөздерге фонетикалық талдау жасаңыз: <i>Адамзат, әлеуметтік, дыбыстық.</i></p> <p>2-тапсырма: Диктант мәтінінен күрделі сөздерді теріп жазып, талдаңыз.</p> <p>3-тапсырма: Берілген сөйлемдерге морфологиялық және синтаксистік талдау жасаңыз. <i>Халықтың ғасырлар бойы игерген барлық жетістіктері жазу мұрасы арқылы танылады. А.Байтұрсыновтай дара тұлғаның өсиеті, қалдырған мұрасы тіл жанашырларының алға ұстар бағдаршамы болуға тиіс</i></p>					
<p>Сабақтың соңы</p> <p>2 минут</p> <p>3 минут</p>	<p>Кері байланыс. Рефлексия</p> <p>«Шығу парағы» әдісі</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бүгінгі сабақтан не білдің, бұрын қандай мәлімет білетін едің? - Бас әріппен жазылатын қандай күрделі-құрама атауларды білесің? <p>Бағалау дескрипторы:</p> <p>«Өзін-өзі бағалау стратегиясы»</p> <table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%;">Үй тапсырма</td> <td style="width: 50%;">2 балл</td> </tr> </table>	Үй тапсырма	2 балл	<p>Оқушылар қойылған сұрақтарға жауап бере отырып, кері байланыс жасайды</p> <p>Бағалау дескрипторлары арқылы өзін-өзі бағалайды.</p>	<p>Бағалау дескрипторы</p>	<p>Презентация</p> <p>Оқулық</p>
Үй тапсырма	2 балл					

	Өткен материалды қайталау	1 балл	Мұғалімнің түсіндірмесін тыңдап, үй тапсырмасын түртіп алады.		
	Бақылау диктанты	4 балл			
	Бақылау диктантына негізделген тапсырмалар	3 балл			
	Үйге тапсырма. 2-тапсырма, 8-бет. Сызба бойынша қазақ жазуы туралы мәліметтер жина.				

Ү. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

7-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 8-сыныптағы «Қазақ тілінің» оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары анықталды [11]. Төменде кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары берілген:

89.2-кесте – 8-7-сыныптардың кіріктірілмейтін оқыту мақсаттары

Дағдылар	7-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым	
2. Өртүрлі жанрдағы мәтін дерді талдау	7.1.2.1 әлеуметтік-қоғамдық, оқу-еңбек тақырып-тарына байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас, жаңалық, ән, көркем әдеби шығармалар дан үзінді) автор көзқарасы мен көтерілген мәселені талдау
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	7.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай көркем бейнелеуіш, эмоционалды-экспрессивті сөздерді және мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерді еркін қолданып, диалогке қатысу, пікірталаста тез және дұрыс шешім қабылдай білу
2) оқылым	
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	7.2.3.1 хроника, хабар, очерктердің және кеңсе құжаттарының, қызметтік жазбалардың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
4. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау	7.2.4.1 идеясы ұқсас публицистикалық және көркем әдебиет стиліндегі мәтіндердің тақырыбы, құрылымы, мақсатты аудиториясы, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау
3) жазылым	
2. Өртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	7.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай көркемдегіш құралдарды орынды қолдана отырып, шағын мақала, нұсқаулық, әңгіме құрастырып жазу

4. Эссе жазу	7.3.4.1 эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, тақырыпқа байланысты берілген мәселенің оңтайлы шешілу жолдары немесе себептеріне өз көзқарасын жазу (дискуссивті эссе)
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	7.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша тірек сөздер мен сөз тіркестерін синонимдік қатармен ауыстыра отырып, жинақы мәтін жазу
4) әдеби тіл нормаларын сақтау	
3. Лексикалық норма	7.4.3.1 фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп қолдану
4. Грамматикалық норма	7.4.4.1 етістіктің есімше, көсемше, тұйық етістік, шақ, рай түрлерін тілдесім барысында қолдану; 7.4.4.2 еліктеуіш сөздердің мәнмәтіндегі қолданысын түсіну. 7.4.4.3 шылау түрлерін ажырата білу, орынды қолдану; 7.4.4.4 одағай түрлерін ажырата білу, қолдану; 7.4.4.5 оқшау сөздердің қызметін түсіну, ажырата білу

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын кеңестердің кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 8-сыныпқа «Қазақ тілі» пәнін оқыту барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (89.3-кесте).

89.3-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул (1-тоқсан)	9. Жеңіс күні. Ұлы ерлікке тағзым. Морфология. Оқшау сөздің түрлері. Оқшау сөздердің қызметі	7.1.2.1 әлеуметтік-қоғамдық, оқу-еңбек тақырып-тарына байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас, жаңалық, ән, көркем әдеби шығармалардан үзінді) автор көзқарасы мен көтерілген мәселені талдау
Күзгі каникул (1-тоқсан)	7. Қазақстандағы ұлттар достастығы. Морфология. Еліктеуіш сөз. Бейнелеуіш сөз	7.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай көркем бейнелеуіш, эмоционалды-экспрессивті сөздерді және мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерді еркін қолданып, диалогке қатысу, пікірталаста тез және дұрыс шешім қабылдай білу
Күзгі каникул (1-тоқсан)	7. Қазақстандағы ұлттар достастығы.	7.2.3.1 хроника, хабар, очерктердің және кеңсе құжаттарының, қызметтік

	Морфология. Еліктеуіш сөз. Бейнелеуіш сөз	жазбалардың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
Қысқы каникул (2тоқсан)	3. Денсаулық – зор байлық. Лексика. Қанатты сөздер. Фразеологизм. Мақал-мәтелдер.	7.4.3.1 фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп қолдану
Қысқы каникул (2тоқсан)	Сүйіспеншілік пен достық. Морфология. Етістіктің есімше, көсемше түрлері. Тұйық етістік	7.4.4.1 етістіктің есімше, көсемше, тұйық етістік, шақ, рай түрлерін тілдесім барысында қолдану;
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	Қазақстандағы ұлттар достастығы. Морфология. Еліктеуіш сөз. Бейнелеуіш сөз	7.4.4.2 еліктеуіш сөздердің мәнмәтіндегі қолданысын түсіну.
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	6. Ғаламтор ғаламаты. Морфология. Шылау түрлері. Шылау емлесі	7.4.4.3 шылау түрлерін ажырата білу, орынды қолдану;
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	Дұрыс тамақтану. Морфология. Одағай. Одағай түрлері	7.4.4.4 одағай түрлерін ажырата білу, қолдану;

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі.

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – жазғы мектепті ұйымдастыру. Демалыс кездерінде оқытуға қамтылып үлгермеген оқыту мақсаттары осы жазғы мектеп кезінде оқытылады. Сонымен қатар оқушы оқу жылында аяқтап отырған 8-сыныбындағы кейбір күрделі материалдарды қайталап, пысықтайды. Ол тақырыптар оқу жылы аяқталған кезеңде мұғалімнің жыл бойы жүргізіп отырған «оқушының оқу үлгеріміне жасалатын диагностикадан» алынады. Төмендегі кестеде (27.4-кесте) 7-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес жазғы мектеп кезінде оқытылатын сабақтардың тақырыбы мен оқыту мақсаттары берілген.

89.4-кесте. 7-сыныптағы қамтылып үлгермеген олқылықтардың оқыту мақсаттары

Дағдылар	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары (7-сынып, өткен оқу жылы)
Күзгі каникул (1-тоқсан)	Қазақстандағы ұлттар достастығы. Морфология. Еліктеуіш сөз. Бейнелеуіш сөз.	7.2.4.1 идеясы ұқсас публицистикалық және көркем әдебиет стиліндегі мәтіндердің тақырыбы, құрылымы, мақсаты аудиториясы, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау

Күзгі каникул (1-тоқсан)	1. Ауа райы және климаттық өзгерістер. Фонетика. Интонация. Кідіріс. Логикалық екпін	7.2.1.1 мәтіндік және графиктік (кесте, диаграмма, сурет, шартты белгілер) ақпаратты интерпретациялау
Күзгі каникул (1-тоқсан)	5. Музыка өнері және қазақтың киелі домбырасы. Морфология. Етістіктің шақ түрлері. Рай түрлері.	7.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай көркемдегіш құралдарды орынды қолдана отырып, шағын мақала, нұсқаулық, әңгіме құрастырып жазу
Күзгі каникул (1-тоқсан)	Қазақстандағы ұлттар достастығы. Морфология. Еліктеуіш сөз. Бейнелеуіш сөз	7.3.4.1 эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, тақырыпқа байланысты берілген мәселенің оңтайлы шешілу жолдары немесе себептеріне өз көзқарасын жазу (дискуссивті эссе)
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	6. Ғаламтор ғаламаты. Морфология. Шылау түрлері. Шылау емлесі	7.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша тірек сөздер мен сөз тіркестерін синонимдік қатармен ауыстыра отырып, жинақы мәтін жазу
4. Грамматикалық норма	9. Жеңіс күні. Ұлы ерлікке тағзым. Морфология. Оқшау сөздің түрлері. Оқшау сөздердің қызметі.	7.4.4.5 оқшау сөздердің қызметін түсіну, ажырата білу

Қысқа мерзімді жоспар үлгілері

№ 1

ҰМЖ тарауы: 6-бөлім: Ғаламтор және әлеуметтік желілер		
Күні:	Мұғалімнің аты-жөні:	
Сынып: 7	Қатысқандар:	Қатыспағандар:
Сабақтың тақырыбы:	Әлеуметтік желі – ең үлкен ғаламтор	
Осы сабақта қол жеткізетін оқу мақсаттары:	7.2.1.1. Мәтіндік және графиктік (кесте, диаграмма, сурет, шартты белгілер) ақпаратты интерпретациялау; ӘТН4.1. Етістіктің есімше, көсемше, тұйық етістік, шақ, рай түрлерін тілдесім барысында қолдану (Ауыспалы келер шақ) ӘТН4.3. Шылау түрлерін ажырата білу.	
Сабақ мақсаттары:	Барлық оқушылар орындай алады: Топқа тез арада біріктіріліп, оқылымалды сұрақтарына жауап береді; Оқушылардың көпшілігі орындай алады: Оқылымалды тапсырмаларына дұрыс жауап беріп, оқулық жаттығуларын дұрыс орындайды; Кейбір оқушылар орындай алады: Оқылымның барлық тапсырмаларын және оқулықта берілген жаттығуды дұрыс орындайды;	
Бағалау критерийі:	- Виртуалды өмір мен шынайы өмірді салыстыра отырып, әлемді алаңдатқан әлеуметтік желілер туралы ақпарат біледі; - Ауыспалы келер шақтың жасалу жолын анықтап, оқулықтағы теориялық тапсырмаларды дұрыс орындай алады.	
Құндылықтарға	Мәңгілік Ел құндылықтары:	

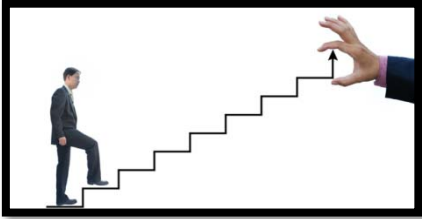
баулу:	<ul style="list-style-type: none"> - Сын тұрғысынан ойлау - Сыйластық - Құрмет - Ынтымақтастық - жауапкершілік 	
Пәнаралық байланыс:	Информатика, әдебиет	
Алдыңғы білім:	Әлеуметтік желі – смартфон немесе компьютер арқылы бір-бірімен алыс аймақтарда да байланыса алатын ғаламтор желісі.	
Сабақ барысы:		
Сабақ кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған жаттығу түрлері	Ресурстар
Сабақ басы 5 минут	<p>Ұйымдастыру кезеңі: Сабақтың тақырыбы мен қол жеткізетін оқу мақсаттарын таныстыру;</p> <p>Топқа біріктіру:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Оқушыларды әлеуметтік желі логотивтері бойынша екі топқа біріктіру. 1-топ: «ВКонтакте» желісі 2-топ: «Facebook» желісі 	
Сабақ ортасы 3 минут 5 минут 10 минут 5 минут 7 минут	<p>Оқылымалды тапсырма:</p> <ul style="list-style-type: none"> - «Әлеуметтік желі» дегеніміз не? - Әлеуметтік желілерге байланысты қандай статистикалық мәліметтер білесіздер? «Виртуалды өмір шынайы өмірге ешқашан жетпейді» дегенді қалай түсінесіздер? <p>Оқылым тапмырмасы. «Әлемді алаңдатқан әлеуметтік желілер»</p> <p>Оқылымнан кейінгі тапсырмалар: ТЖ: «Т» кестесі арқылы виртуалды өмір мен шынайы өмірді салыстырып, толықтыру.</p> <div style="text-align: center; border: 1px solid black; width: 100px; margin: 0 auto; display: flex; justify-content: space-between; padding: 5px;"> Виртуалды өмір Шынайы өмір </div> <p>ҚБ: Мадақтау</p> <p>Теориялық білім: <i>Ауыспалы келер шақ та ауыспалы осы шақ тәрізді –а, -е-й жұрнақты көсемшенің жіктелу арқылы жасалады. Ал бұл екі шақ түрін бір-бірінен ажырату үшін сөйлемдегі уақыт пен мезгіл белгілеріне қараймыз. Мысалы: ол ерте тұрады; Ол ертең ерте тұрады. (-а)</i></p>	«Қазақ тілі» оқулық. 1-тапсырма. 154-155 бет.

	<p>Ж: 2-тапсырма. 156-бет. Берілген сөйлемдердің қайсысы ауыспалы келер шаққа, ал қайсысы ауыспалы осы шаққа жататындығын анықтап, екі бағанға бөліп жазыңыз.</p> <table border="1"> <tr> <td>Ауыспалы келер шақ</td> <td>Ауыспалы осы шақ</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> </tr> </table> <p>ҚБ: Бармақ арқылы бағалау</p>	Ауыспалы келер шақ	Ауыспалы осы шақ			
Ауыспалы келер шақ	Ауыспалы осы шақ					
<p>Сабақ соңы 3 минут</p>	<p>Рефлексия. «СМС» әдісі</p> <p>-Бүгін сабақ көңіліңізден шықты ма? Неліктен? -Сабақтың сізге әсерлі болған тұсы? -Алдағы сабақтардан не күтесіз?</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Үй тапсырмасы: 4-тапсырма. 156-бет. Төменде берілген сөйлемдерді ауыспалы келер шаққа айналдырып жазындар.</p>					
Қосыма ақпарат						
<p>Саралау – Сіз қосымша көмек көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Сіз қабілеті жоғары оқушыларға тапсырманы күрделендіруді қалай жоспарлайсыз?</p>	<p>Бағалау – оқушылардың үйренгенін тексеруді қалай жоспарлайсыз?</p>	<p>Пәнаралық байланыс</p>				
<p>Рефлексия Сабақ мақсаттары шынайы ма? Бүгін оқушылар не білді? Сыныптағы ахуал қандай болды? Мен жоспарлаған саралау шаралары тиімді болды ма? Мен берілген уақыт ішінде үлгердім бе? Мен өз жоспарыма қандай түзетулер енгіздім және неліктен</p>						

№ 2

ҰМЖ тарауы: 6-бөлім: Ғаламтор және әлеуметтік желілер		
Күні:	Мұғалімнің аты-жөні:	
Сынып: 7	Қатысқандар:	Қатыспағандар:
Сабақтың тақырыбы:	Әлеуметтік желілердің тарихы	

Осы сабақта қол жеткізетін оқу мақсаттары:	Т/А5. Проблемалық сұрақтарға тыңдалған мәтіннен деректер келтіре отырып, дәлелді жауап беру, өз жауабын өзгенің жауабымен салыстыру, талқылау; Ж5. Оқылым және тыңдалым материалдары бойынша тірек сөздер мен сөз тіркестерін синонимдік қатармен ауыстыра отырып, жинақы мәтін жазу. ӘТН4.1.1-етістіктің есімше, көсемше, тұйық етістік, шақ, рай түрлерін тілдесім барысында қолдану (Өткен шақ, түрлері)	
Сабақ мақсаттары:	Барлық оқушылар орындай алады: Үй тапсырмасын дұрыс орындап, тыңдалымалды сұрақтарына жауап береді; Оқушылардың көпшілігі орындай алады: Тыңдалымалды сұрақтарына дұрыс жауап беріп, оқулық жаттығуларын орындайды; Кейбір оқушылар орындай алады: Тыңдалымалды, тыңдалым, тыңдалымнан кейінгі тапсырмаларын және оқулық жаттығуларын дұрыс орындайды.	
Бағалау критерийі:	- Әлеуметтік желілердің тарихы жайында ақпараттар біліп, тыңдалым тапсырмаларын орындай алады; - Жедел өткен шақтың жасалу жолын анықтап, оқулық жаттығуларын дұрыс орындайды.	
Құндылықтарға баулу:	Мәңгілік Ел құндылықтары: - Сын тұрғысынан ойлау - Сыйластық - Құрмет - Ынтымақтастық - жауапкершілік	
Пәнаралық байланыс:	Информатика, әдебиет	
Алдыңғы білім:	Әлеуметтік желі – смартфон немесе компьютер арқылы бір-бірімен алыс аймақтарда да байланыса алатын ғаламтор желісі.	
Сабақ барысы:		
Сабақ кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған жаттығу түрлері	Ресурстар
Сабақ басы 5 минут	Ұйымдастыру кезеңі: Сабақтың тақырыбы мен қол жеткізетін оқу мақсаттарын таныстыру; Үй тапсырмасын сұрау: 4-тапсырма. 156-бет. Төменде берілген сөйлемдерді ауыспалы келер шаққа айналдырып жазыңдар.(сабаққа белсенділігі төмен оқушылардан сұрау) ҚБ: Жарайсың!	
Сабақ ортасы 5 минут	Тыңдалымалды тапсырма. -Қандай әлеуметтік желілерді қолданасыздар? -Әлеуметтік желілердің тарихы туралы білеміз бе? Тыңдалым тапсырма: «Әлеуметтік желілердің тарихы» (мұғалім оқиды)	«Қазақ тілі» оқулық. 1-тапсырма. 158-б.

<p style="text-align: center;">10 минут</p>	<p>Жетелеуші сұрақтар: Алғашқы әлеуметтік желіні кім ойлап тапқан? Ол әлеуметтік желінің мақсаты қандай? Мәнамәтінде Фейсбук әлеуметтік желісі туралы қандай деректер айтылады? «Твиттер» жобасының авторы кім? Ерекшелігі неде? Инстаграм желісі қашан пайда болды? Ерекшелігі неде?</p> <p>Тыңдалымнан кейінгі тапсырма: Ж: Мәтін желісі бойынша, кестені толықтырыңыздар</p> <table border="1" data-bbox="531 701 1120 931"> <thead> <tr> <th>р/с</th> <th>Әлеуметтік желілер</th> <th>Ақпараттар, тарихы.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>«Сыныптастар»</td> <td></td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>«Фейсбук»</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>«Твиттер»</td> <td></td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>«Инстаграм»</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	р/с	Әлеуметтік желілер	Ақпараттар, тарихы.	1	«Сыныптастар»		2	«Фейсбук»		3	«Твиттер»		4	«Инстаграм»		
р/с	Әлеуметтік желілер	Ақпараттар, тарихы.															
1	«Сыныптастар»																
2	«Фейсбук»																
3	«Твиттер»																
4	«Инстаграм»																
<p style="text-align: center;">5 минут</p>	<p>ҚБ: Мадақтау</p> <p>Теориялық білім: Өткен шақ, түрлері <i>Жедел өткен шақ – іс-қимылдың жақын арада, таяуда ғана болғанын білдіреді және етістіктің түбіріне –ды, -ді, -ты, -ті жұрнағы жалғану арқылы жасалып, жіктеліп қолданады.</i></p> <p>Ж: 6-тапсырма.160-бет. М.Мақатаевтың «Ей, менің қиын өткелім» өлеңінен үзінді тыңдау. «А». Жедел өткен шақтағы етістікті анықтаңдар.</p>	<p>6.7. – аудио.</p>															
<p style="text-align: center;">Сабак соңы</p>	<p>ҚБ: Бармақ арқылы бағалау</p> <p>Рефлексия. «Білім баспалдағы» Мен бүгінгі сабақта қай баспалдақтамын? Неліктен?</p>																
<p style="text-align: center;">3 минут</p>																	

	<p>Үй тапсырмасы: 7-тапсырма. 161 – бет. Берілген сөздерге сөзжұмбақ құрастырыңыздар.</p> <p>Ғ А Л А М Т О Р С А Й Т Ж Е Л І</p>	
Қосымша ақпарат		
<p>Саралау – Сіз қосымша көмек көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Сіз қабілеті жоғары оқушыларға тапсырманы күрделендіруді қалай жоспарлайсыз?</p>	<p>Бағалау – оқушылардың үйренгенін тексеруді қалай жоспарлайсыз?</p>	<p>Пәнаралық байланыс</p>
<p>Рефлексия Сабақ мақсаттары шынайы ма? Бүгін оқушылар не білді? Сыныптағы ахуал қандай болды? Мен жоспарлаған саралау шаралары тиімді болды ма? Мен берілген уақыт ішінде үлгердім бе? Мен өз жоспарыма қандай түзетулер енгіздім және неліктен</p>		

«Қазақ тілі» оқу пәні, 9-сынып бойынша:

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

9-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 8-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары сараланды. 8-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің базалық білім мазмұны:

1) тыңдалым және айтылым:

дәйексөз, үзінді негізінде мәселені болжау, әлеуметтік-қоғамдық, мәдени-тарихи тақырыптарға байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас үзінді) автор көзқарасы мен экспресивті-эмоционалды сөздердің рөлін талдау, астарлы ойды анықтау, тұрмыстық, әлеуметтік мәтіндерді талдау арқылы негізгі ойды анықтау, перифраз түрінде берілген сұрақтар арқылы мәтіннен қажетті ақпаратты таба білу, көтерілген мәселе бойынша ой тұжырымдау, коммуникативтік жағдаятқа сай ғылыми және халықаралық терминдерді, ғылыми деректерді орынды қолданып, диалог, монолог, полилогта өз ойын дәлелді, жүйелі жеткізу.

2) оқылым:

тұтас және аралас мәтіндердегі ақпаратты салыстыру, тілдік құралдар арқылы публицистикалық және ғылыми стиль ерекшеліктерін тану, мақала, аннотация, презентация құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату, ғылыми және публицистикалық стильде жазылған мәтіндерді талдау, сілтеме жасау.

3) жазылым:

тезистік жоспар құру, мақала, аннотация, тезис құрастырып жазу, графиктік мәтіндердегі деректердің маңызды тұстарын анықтап жазу, аргументативті эссе жазу, бұқаралық ақпарат құралдары материалдары негізінде стильдік ауытқуларды, орынсыз қолданылған сөз оралымдарын талдап, стильдік түзетулер жасау, редакциялау.

4) әдеби тіл нормалары:

орфографиялық норма: бас әріппен жазылатын күрделі-құрама атауларды орфографиялық нормаға сай жазу;

орфоэпиялық норма: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолдану;

лексикалық норма: сөздік қор мен сөздік құрам;

грамматикалық норма: сөз тіркестерінің байланысу тәсілдері мен түрлері, есімді және етістікті сөз тіркестері, тұрлаулы және тұрлаусыз сөйлем мүшелері, сөйлемнің бірыңғай мүшелері мен айқындауыш мүшелері, жай сөйлем, жай сөйлемнің айтылу мақсатына қарай бөлінуі;

пунктуациялық норма: қабаттаса қолданылатын тыныс белгілері [11].

Осы берілген үлгілік оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттарын саралай келе өткен оқу жылындағы олқылықтармен жұмыс жасау үшін әр бөлім бойынша оқушының меңгере алмаған оқыту мақсаттарын нақтылап алып кестеге түсірдік. Онда 1) «тыңдалым және айтылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау, Мәтіннен ақпаратты анықтау,

Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау, Сөйлеу мәдениетін дамыту) оқыту мақсаттарын алдық. Келесі 2) «Оқылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (Ақпаратты түсіну, Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату, Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау, Оқылым стратегияларын қолдану) оқыту мақсаттары алынды. 3) «Жазылым» бөлімі бойынша: (Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру, Эссе жазу, Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу, Мәтіндерді түзету және редакциялау) төрт бөлімшенің оқыту мақсаттары алынды. 4) «Әдеби тіл нормаларын сақтау» бөлімі бойынша (Грамматикалық норма, Пунктуациялық норма) екі бөлімшенің оқыту мақсаттары қарастырылды. (90-кестеде).

90-кесте -8-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Дағдылар	8-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым	
2. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	8.1.2.1 әлеуметтік-қоғамдық, мәдени-тарихи тақырыптарға байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас үзінді) автор көзқарасы мен экспрессивті-эмоционалды сөздердің рөлін талдау
3. Мәтіннен ақпаратты анықтау	8.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпараттан астарлы ойды анықтау
5. Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау	8.1.5.1 перифраз түрінде берілген сұрақтар арқылы мәтіннен қажетті ақпаратты таба білу, көтерілген мәселе бойынша ой тұжырымдау

6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	8.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай ғылыми және халықаралық терминдерді, ғылыми деректерді орынды қолданып, диалог, монолог, полилогта өз ойын дәлелді, жүйелі жеткізу
2) оқылым	
1. Ақпаратты түсіну	8.2.1.1 тұтас және аралас мәтіндердегі (кесте, диаграмма, сызба, сурет) ақпараттарды салыстыру
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	8.2.3.1 мақала, аннотация, презентация, құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
4. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау	8.2.4.1 тақырыбы ұқсас ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің тақырыбын, түрлерін (әңгімелеу, сипаттау, талқылау), құрылымын салыстыра талдау
6. Оқылым стратегияларын қолдану	8.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, талдап оқу
3) жазылым	
2. Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	8.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, мақала, аннотация, тезис құрастырып жазу
4. Эссе жазу	8.3.4.1 эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, мәселе бойынша ұсынылған шешімнің артықшылығы мен кемшілік тұстарын салыстыру, өз ойын дәлелдеп жазу (аргументативті эссе)
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	8.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша мәтіннің баяндау желісін сақтап, әр бөлігінен алынған ақпараттардан жинақы мәтін (аннотация, тезис) жазу
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	8.3.6.1 БАҚ материалдары негізінде стильдік ауытқуларды, орынсыз қолданылған сөз оралымдарын талдап, стильдік түзетулер жасау, редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау	
4. Грамматикалық норма	8.4.4.1 сөз тіркесінің байланысу тәсілдері мен түрлері, есімді, етістікті сөз тіркестерін ажырату, қолдану; 8.4.4.2 тұрлаулы және тұрлаусыз сөйлем мүшелерінің сөйлем жасаудағы өзіндік орнын, қызметін түсініп қолдану; 8.4.4.3 сөйлем ішінде бірыңғай мүшелер мен айқындауыш мүшелерді қолдана білу; 8.4.4.4 жай сөйлемдерді айтылу мақсаты мен құрылымдық ерекшелігіне сай қолдану
5. Пунктуациялық норма	8.4.5.1 сөйлем соңында қабаттасып қойылатын тыныс белгілерін дұрыс қолдану

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі.

Келесі кезеңде 28-кестеде алынған оқыту мақсаттарын оқушының қаншалықты меңгергенін диагностика жасап, зерттеу үшін тапсырмалар жүйесі дайындалады.

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың мазмұнына толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру

ұсынылады. Төменде 8-сыныптағы «Қазақ тілі» пәнінің мазмұнын қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген екі нұсқадағы диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген.

Оқушы білімін анықтау мақсатындағы диагностикалық тапсырмалар I нұсқа

Алдыңғы оқу жылының оқу мақсаты:

8.4.4.2 тұрлаулы және тұрлаусыз сөйлем мүшелерінің сөйлем жасаудағы өзіндік орнын, қызметін түсініп қолдану;

8.4.5.1 сөйлем соңында қабаттасып қойылатын тыныс белгілерін дұрыс қолдану

Бағалау дескрипторы

1-тапсырма	Оқу сауаттылығына негізделген тест тапсырмаларының дұрыс нұсқасын тандауға талпынады.	7-8 дұрыс жауап – 5 5-6 дұрыс жауап – 4 3-4 дұрыс жауап – 3 1-2 дұрыс жауап - 2
2-тапсырма	Берілген сөйлемдерге сауатты грамматикалық (морфологиялық, синтаксистік) талдау жасайды.	Морфологиялық+синтаксистік дұрыс талдау – 5 Морфологиялық не синтаксистік дұрыс талдау – 4 Морфологиялық не синтаксистік шала талдау – 3
3-тапсырма	Берілген сөздерге дыбыстық талдау жұмысын жасай алады.	Екі сөзді де дұрыс талдайды -5 Тек бір ғана сөзді дұрыс талдайды – 4 Екі сөзді де шала талдайды -3
4-тапсырма	Берілген мәнмәтіннің тиісті тыныс белгілерін қойып, сауатты редакция жұмысын жасайды.	Жүйелі жұмыс – 5 Орташа деңгей – 4 Төмен саты - 3

Ресурстық мәтін:

Бесік — нәрестені бөлеуге арналған ағаш төсек. Бесікті Орталық Азия мен Кавказ, Үндістан, Қытай жерін мекендейтін халықтардың басым көпшілігі пайдаланады. Тек әр түрлі үлгіде жасалады. Бесік көшпелі өмір кешкен қазақ халқы арасына ертеден тараған. Қазақ бесікті қарағай, қайыңнан, көбіне талдан иіп жасайды. Мұндай бесік жеңіл, ықшам әрі берік, көшіп-қонуға ыңғайлы болады. Бесік баланың тазалығына өте қолайлы, өйткені арнайы орнатылатын түбек пен шүмек бала дәретін жайылдырмайды. Түбектің түбіне күл салып, жиі-жиі ауыстырып отырады. Шүмекті қойдың асық жілігінен жасайды, кейде айрықша аппақ болуы үшін сүтке қайнатып алады.

Бесіктегі баланың аяғы кеудесі қатты байланатындықтан оның қан айналу жүйесіне керісінше әсер етеді. Сондықтан баланы бесіктен жиі босатып қол аяғын қозғап арнайы жаттығулар жасайды. Бесікпен қоса құс төсек жастық жөргек қолбау тізебау тізе жастық бесік көрпе даярланады. Бесіктің жер бесік аспалы бесік (әлпеншек) деген екі түрі кездеседі. Қазақта бесік ұлттық құндылық болғандықтан қасиетті киелі құтты мүлік ретінде есептейді.

1-тапсырма: Берілген мәтінді оқып, талдау жұмыстарын тест тапсырмасы негізінде орындаңыз.

1. Мәтінге ат қойыңыздар

- А) Бесіктің жабдықтары
- Ә) Бесік – бала тазалығы.
- Б) Бесік – ұлттық құндылық
- В) Бесіктің түрлері

2. Мәтін түрін анықтаңыз.

- А) пайымдау
- Ә) сипаттау
- Б) баяндау
- В) хабарлау

3. Мәтін стилін анықтаңыз.

- А) ғылыми-көркем стиль
- Ә) ауызекі стиль
- Б) публицистикалық стиль
- В) ресми стиль

4. Мәтін мазмұнына сәйкес келетін нақылды анықтаңыз.

- А) «Төрінде бесік тұрса, төре де бас иеді»
- Ә) «Денсаулық – зор байлық»
- Б) «Ауылым – алтын бесігім»
- В) «Бала тілі - бал»

5. Сөйлемді толықтырыңыз. Бесікке бөленген бала...

- А) Таза жатып, тыныш ұйықтайды.
- Ә) Ата-анасына қамқор болады.
- Б) Ақылды әрі білімді болады
- В) Салмақты әрі момын болып өседі.

2-тапсырма. Қарамен белгіленген сөйлемдерге морфологиялық және синтаксистік талдау жасаңыз.

3-тапсырма. Берілген сөздерге фонетикалық талдау жасаңыз

О - _____
Р - _____

Ш - _____
Ү - _____

Т - _____
А - _____
Л - _____
Ы - _____
Қ - _____

М - _____
Е - _____
К - _____
Т - _____
І - _____

4-тапсырма. Мәтіннің екінші азат жолындағы сөйлемдердің тыныс белгілерін қойып, редакциялаңыз.

Бесіктегі баланың аяғы кеудесі қатты байланатындықтан оның қан айналу жүйесіне керісінше әсер етеді. Сондықтан баланы бесіктен жиі босатып қол аяғын қозғап арнайы жаттығулар жасайды. Бесікпен қоса құс төсек жастық жөргек қолбау тізебау тізе жастық бесік көрпе даярланады. Бесіктің жер бесік аспалы бесік (әлпеншек) деген екі түрі кездеседі. Қазақта бесік ұлттық құндылық болғандықтан қасиетті киелі құтты мүлік ретінде есептейді.

II нұсқа

Тыңдалым және айтылым бөлімі бойынша

Алдыңғы оқу жылының оқу мақсаты:

8.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпараттан астарлы ойды анықтау;

8.4.1.1 тақырып бойынша бас әріппен жазылатын күрделі-құрама атауларды орфографиялық нормаға сай жазу

❖ *Тыңдалымалды тапсырма:*

- Неліктен көне түркі ескерткіштері деп аталады?
- Қандай көне түркі ескерткіштерді білесіздер?
- Өзің тұратын аймақта қандай ескерткіштер бар?

❖ *Тыңдалым тапсырмасы:*

«Көне түркі жазулары» бейнематериал (<https://youtu.be/KU4rUle5nB0>)

Сұрақ-жауап (айтылым)

- Көне түркі жазбалары қандай жазулармен жазылған?
- Құлыптастағы жазулардың құпиясын ашқан қандай ғалымдар?
- Көне түркі жазбалары туралы қандай мәлімет қосар едің?
- Тыңдалған мәтіннің мазмұны бойынша өз ойыңды дәйектеп айт.

❖ *Тыңдалымнан кейінгі тапсырма:*

Тыңдалған мәтіннен көтерілген мәселе негізінде бас әріппен жазылатын күрделі-құрама атауларды қатыстыра отырып, өз пікіріңді жаз.

Бағалау дескрипторы:

1. Тыңдалымалды, ойқозғау сұрақтарына жүйелі жауап береді;
2. Тыңдалым мәтінін мұқият тыңдап, тың ақпараттарды түртіп алады;
3. Қойылған сұрақтарға тыңдалым мәтіні негізінде жауап береді;
4. Бас әріппен жазылатын күрделі-құрама атауларды қатыстыра отырып, тыңдалған мәтіннен көтерілген мәселе негізінде өз пікірін ашық жаза алады.

Оқылым бөлімі бойынша:

Алдыңғы оқу жылының оқу мақсаты:

8.4.2.1. сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолдану

Оқылым тапсырмасы. *Берілген мәтіндегі интонацияның құрамдас бөліктеріне назар аудары отырып, мәнерлеп оқу.*

Тағдырыңды тамырсыздық індетінен қалқала,
Мазмұн жоқта мазмұнсыздық шыға келер ортаға.
Әр адамда өз анасынан басқа да,
Ғұмырына етер мәңгі астана,
Демеп жүрер, жебеп жүрер арқада,
Болу керек күдіретті төрт ана:
ТУҒАН ЖЕРІ – түп қазығы, айбыны,
ТУҒАН ТІЛІ – мәңгі өнеге айдыны,
ЖАН БАЙЛЫҒЫ, САЛТ-ДӘСТҮРІ – тірегі,
Қадамына шуақ шашар үнемі және ТУҒАН ТАРИХЫ.
Еске алуға қаншама
Ауыр әрі қасіретті болса да,
Күдірет жоқ төрт анаға тең келер,
Онсыз санаң қаңбаққа ұқсап сенделер.
Өзге ананың ұлылығын танымас,
Төрт анасын менсінбеген пенделер.
Төрт анадан сенім таба алмаған
Тамырсыздың басы қайда қалмаған?!
Төрт анасын сыйламаған халықтың
Ешқашан да бақ жұлдызы жанбаған.
Қасиетті бұл төрт ана – тағдырыңның тынысы,
Төрт ана үшін болған күрес – күрестердің ұлысы.

(Мұхтар Шаханов)

1-тапсырма: *Берілген мәтіннен құндылықтарды теріп жазыңыз. Неліктен құндылық деп есептедіңіз? Құндылықтың қай түріне жатқызар едіңіз? Сұрақтарға жауап беріп, морфологиялық талдау жасаңыз*

2-тапсырма: *Мәтіндегі пунктуациялық белгілерге назар аударып, не үшін қойылғандығын дәлелдеп, жазыңыз.*

Нүкте (.) – _____
Сызықша (-) – _____
Риторикалық белгі (!) - _____

Бағалау дескрипторы:

1. Интонациялық ерекшеліктерге мән беріп, берілген мәтінді мәнерлеп оқиды;
2. Мәтіндегі құндылықтарды теріп жазып, сұрақтарға жауап беріп, морфологиялық талдау жасайды;
3. Мәтіндегі қойылған тыныс белгілерге назар аударып, не үшін қойылғандығын дәлелдей алады.

Жазылым бөлімі бойынша:

Алдыңғы оқу жылының оқу мақсаты:

8.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша мәтіннің баяндау желісін сақтап, әр бөлігінен алынған ақпараттардан жинақы мәтін (аннотация) жазу

Ресурс:

Тыңдалым	«Қазақ жазуының даму тарихы» тыңдалым материалы https://youtu.be/35rS5zbXW5E
Оқылым	<p>Қазақ жазуы</p> <p>Қазақ жазуы – қазақ халқының мәдени өмірінде басқа да түркі халықтарымен бірге пайдаланып келген әртүрлі әріп таңбаларынан тұратын дыбыстық жазу жүйесі. Қазақстан жерін жайлаған көне ғұн,сақ тайпалары (б.з.б. 5–4 ғ.) пайдаланған көне («Есік жазуы») жазу сол тайпаларға тән мәдениеттің (жазуының да) тарихи мұрагері – қазақ халқының негізін құраушы үйсін, қаңлы, қыпшақ т.б. тайпалардың көне жазуы болып саналады. Көне замандағы қазақ ру-тайпаларының түркі дүниесіне ортақ Орхон-Енисей, Талас ескерткіштеріне негіз болған руна жазуы (5–12 ғ.), көне ұйғыр жазуы, 8 ғасырдан бастап бүгінге дейін қолданылып келе жатқан араб жазуы, Қытай қазақтары ағарту жүйесінде бір кездерде (1929–1940; Қытай 1960–1970) қолданыста болған латын жазуы, кирилл жазуы (1940 жылдан кейін) – осылардың бәрі қазақ жазуының негізі болып табылады. Араб графикасына негізделген қазақ әліпбиі кезінде А. Байтұрсынов реттеп, тіл ерекшеліктеріне сай жетілдіріп, ол 30-жылдарға дейін «төте жазу» деген атпен қолданылып келді. Бұл жазудың емлесі морфологиялық дәстүрге негізделген. 1940 жылы орыс графикасы негізінде қалыптасқан қазақ әліпбиі мен орфографиялық емлесіне әр кезде (1957, 1970) түрлі өзгерістер енгізілді. Кирилл жазуының қазақ тіліне тән ерекшеліктердің барлығын дұрыскөрсете алмауына байланысты 2018 жылдан бастап, қазақ ұлттық жазуы латын графикасына көшіріле бастады.</p> <p><i>(«Қазақ әдебиеті» энциклопедиялық анықтамалығы)</i></p>

Кластер	
----------------	--

Тапсырма: «Рафт» әдісі негізінде, берілген ресурстарды пайдалана отырып, қысқаша мәтін жазыңыз. Екі сөйлемге грамматикалық (морфологиялық және синтаксистік) талдау жасаңыз.

Р - роль	А - аудитория	Ф - форма	Т-тақырып
Оқушы	Достарына	Үгіт-насихат	«Қазақ жазуы – ұлттық құндылық»

Грамматикалық талдау: _____

Бағалау дескрипторы:

1. Берілген ресурстарды пайдалана отырып, көлемі 100-150 сөзден тұратын шағын мәтін жазады;
2. Екі мақал-мәтел, бір тұрақты сөз тіркесін еркін қатыстыра алады;
3. Екі сөйлемге грамматикалық талдау жасайды;
4. Өз ойын ашық жеткізіп, тақырыпты аша алады.

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

90.1-кесте – 9-8-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары (өткен оқу жылындағы 8-сынып)

Дағдылар	9-сынып	8-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым		
3. Мәтіннен ақпаратты анықтау	9.1.3.1 тыңдалған мәтіндегі ақпаратты өмірлік мәселелермен байланыстыра білу	8.1.3.1 тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпараттан астарлы ойды анықтау
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	9.1.6.1 қоғамдық-саяси, ғылыми, коммуникативтік жағдаятқа сай тиісті сөздер мен фразаларды таңдау, орта көлемді монолог дайындау	8.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай ғылыми және халықаралық терминдерді, ғылыми деректерді орынды қолданып, диалог, монолог, полилогта өз ойын дәлелді, жүйелі жеткізу
2) оқылым		
1. Ақпаратты түсіну	9.2.1.1 тұтас емес (кесте, диаграмма, сызба, сурет) мәтіндердегі мәліметтерді салыстыру, өңдеу	8.2.1.1 тұтас және аралас мәтіндердегі (кесте, диаграмма, сызба, сурет) ақпараттарды салыстыру

3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	9.2.3.1 мақала, аннотация, презентация, тұжырымдамалар, тезистердің құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату	8.2.3.1 мақала, аннотация, презентация, құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
3) жазылым		
2. Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	9.3.2.1 мақсатты аудиторияның қызығушылығын ынталандыру үшін әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	8.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, мақала, аннотация, тезис құрастырып жазу
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу	9.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша автордың негізгі ойын сақтай отырып, перифраз тәсілдері арқылы жинақы мәтін (аннотация, тезис) жазу	8.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша мәтіннің баяндау желісін сақтап, әр бөлігінен алынған ақпараттардан жинақы мәтін (аннотация, тезис) жазу
4) әдеби тіл нормаларын сақтау		
5. Пунктуациялық норма	9.4.5.1 құрмалас сөйлемнің тыныс белгілерін (даралаушы, ерекшелеуші, ойдың аражігін ажырататын) ережеге сай қолдану	8.4.5.1 сөйлем соңында қабаттасып қойылатын тыныс белгілерін дұрыс қолдану

IV. Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі

№1

Бөлім:	1 бөлім Мәңгілік Ел – мұратым. Стилистика
Педагогтің аты-жөні:	Бақбергенова Роза
Күні:	
Сыныбы: 9	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Мәңгілік ел-Тәуелсіз Қазақстан
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	9.1.2.1 қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық, ғылыми тақырыптарға байланысты әртүрлі жанрдағы кең көлемді мәтіндердегі (Жолдау) мақсатты аудитория мен көркемдегіш құралдардың рөлін талдау 9.3.2.1 мақсатты аудиторияның қызығушылығын ынталандыру үшін әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру;
Кіріктірілген мақсат	8.3.2.1 жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, мақала, аннотация, тезис құрастырып жазу
Сабақтың мақсаты:	Барлық оқушылар үшін: Білім алушылар қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық, ғылыми тақырыптарға байланысты әртүрлі жанрдағы кең көлемді мәтіндердегі (Жолдау) мақсатты аудитория мен көркемдегіш құралдардың рөлін талдайп түсіндіре алады.

Құндылықтарға баулу:	«Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясы бойынша «Жалпыға бірдей еңбек қоғамы» құндылығына баулу. Бұл арқылы оқушыларда шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауы, функционалдық сауаттылығы, қарым-қатынас жасау қабілеті мен жауапкершілігі артады. Сонымен қатар өмір бойы оқуға, еңбеу етуге, Қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілікке деген дағдысы қалыптасады.
-----------------------------	---

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Қызығушылықты ояту 7 мин.	I. Ұйымдастыру кезеңі: а) Оқушылармен сәлемдесу, түгендеу. Психологиялық жағымды ахуал туғызу	Мақсаты: Оқушылар бір-біріне тілек білдіреді, тыңдау дағдыларын дамытуға бағытталады, сондай-ақ барлық оқушылардың қатыстырылуы арқылы сабаққа белсенділігі артады.	Тиімділігі: Оқушылар бір-біріне тілек айту арқылы жақындасады, көңіл күйін көтереді және бауырмалдығын оятады. Саралау: Бұл жерде саралаудың «Жіктеу» тәсілі қолданылады. Оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру мақсатында мүмкіндігінше оларға таңдау еркіндігі беріледі	Оқулық, жұмыс дәптерлері ДК экраны
Жаңа сабаққа кіріспе 	(Ұ) «Миға шабуыл» әдісі арқылы өткен тақырып пен жаңа сабақты байланыстыру мақсатында ой қозғау сұрақтарын ұжымдық талқылау. Бір-біріне сұрақтар қояды. Сыныптастырының пікірін толықтырады. Өз ойымен бөліседі. <i>Оқушылар сұрақтарға жауап беріп, өзара ұжымдық талқылау</i>	1. «Мәңгілік ел» орнату идеясы қайдан бастау алған? Осы тапсырманы орындау арқылы оқушылардың айтылым дағдысы қалыптасады	Мақсаты: Жылдам әрі функционалды түрде сыни ойлануды дамыту. Тиімділігі: оқушының танымдық дағдысы артады. Сонымен қатар оқушыға сабақтың өмірмен байланысын көрсетеді және сабақтың тақырыбы мен мақсатын анықтауға мүмкіндік береді. Саралау: Бұл жерде саралаудың «Диалог және қолдау көрсету» тәсілі көрінеді. Дұрыс мағынада жауап беруге бағыттау мақсатында кейбір	Қалыптас тырушы бағалау: Өз ойын дұрыс мағынада білдіріп, талқылауға белсенділікпен қатысқан оқушыға «Жарайсың!» деген мадақтау сөзімен ынталандыру.

	<i>жасағаннан кейін мұғалім оқушыларға сабақтың тақырыбы, мақсатымен таныстырады.</i>		оқушыларға ашық сұрақтар, ал кейбір көмек қажет ететін оқушыларға жетелеуші сұрақтар қойылады.	
Сабақтың ортасы Мағынаны ашу. 26 мин. 	№1-тапсырма: Оқулықтағы жаңа сабақтың мәтінін оқып береді, берілген жаттығуларды орындатды.	3-тапсырма. Тәуелсіз жас мемлекетіміз «Мәңгілік ел» болуы үшін аталған шарттарға не қосар едің? Топ болып ой бөліседі.	Дескриптор: Жалпы – 5 балл. -Ой бөліседі	9-сынып оқулығы, жұмыс дәптері
	№2-тапсырма: Оқулықта берілген тапсырмаларды орындатады, бақылайды, мысал, үлгі көрсетеді.	4-тапсырма. Суретті пайдаланып және тыңдаған мәтінді ақпаратпен толықтырып «Мәңгілік ел» жайында өз ойларын жазады. 	Дескриптор: Жалпы – 5 балл. -Өз ойларын жазады.	9-сынып оқулығы, жұмыс дәптері
Сабақтың соңы Ой толғаныс. Рефлексия 7 мин. 	«Бір ауыз сөз» әдісі. Мұғалім сабақты қорытындылау мақсатында оқушылардың сабаққа деген көзқарасын, рефлексиясын тыңдайды. Мақсаты: Оқушы алған білімін саралай білуге дағдыланады. Тиімділігі: Тақырып бойынша оқушылардың пікірін	Жеке жұмыс: Оқушылар бір ауыз сөзбен сабақ туралы өз ойларын түсіндіріп береді. Бір ауыз сөздеріне сабақты бағалайтын келесі сөздерді айтуға болады ұнады, пайдалы, қажет, білдім, үйрендім, қызықтым, ұмтылдым, есте сақтадым,	Мұғалім оқушылардың сабаққа қатысқан белсенділігіне қарай 1-10 баллдық жүйе бойынша әр оқушының өзіне тиісті баллын қойып бағалайды. Сонымен қатар, оқушыларды ынталандыру үшін «Қошеметтеу» әдісі арқылы бағалайды.	

	анықтайды. Жинақталған деректердің құнды болуын қадағалайды. Саралау: Бұл кезеңде саралаудың «Қорытынды» тәсілі көрінеді.	жасай аламын. т.б.		
Саралау. Сіз қандай тәсілмен көбірек қолдау көрсетпексіз? Сіз қабілетті оқушылардың алдына қандай тапсырмалар қоясыз?		Бағалау. Сіз оқушылардың материалды игеру деңгейін қалай тексеруді жоспарлап отырсыз?	Денсаулық және қауіпсіздік техникасын сақтау	
«Диалог және қолдау көрсету», «Тапсырма», «Жіктеу». Саралау тапсырмаларды іріктеуді, белгілі бір оқушыдан күтілетін нәтижені, оқушыға жеке қолдау көрсетуде, оқу материалы мен ресурстарды оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып әзірлеуді қамтиды.		«Мадақтау сөз» әдісі. 1-10 баллдық жүйе бойынша бағаланады.	Денсаулық сақтау технологиялары. Сабақта сергіту жаттығулары мен белсенді жұмыс түрлерін қолданамын. Осы сабақта қолданылатын Қауіпсіздік техникасы ережелерінің тармақтары орындалады.	
Жалпы бағалау Сабақтың қандай екі аспектісі жақсы өтті? Оқыту туралы да, сабақ беру туралы да ойланыңыз. 1: 2: Сабақты жақсартуға не жәрдемдесер еді? Оқыту туралы да, сабақ беру туралы да ойланыңыз. 1: 2: Сабақ кезінде, сынып немесе жекелеген оқушылардың жетістіктері/қиыншылықтары туралы мен нені анықтадым? Келесі сабақтарда неге назар аудару керек? 2:				

№2

Бөлім:	1 бөлім. Мәңгілік Ел – мұратым. Стилистика
Педагогтің аты-жөні:	Бақбергенова Роза
Күні:	
Сыныбы: 9	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Мәңгілік ел-Тәуелсіз Қазақстан
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	9.2.3.1 мақала құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату; 9.4.1.1 мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу;

Кіріктірілетін мақсаты:	8.2.3.1 мақала, аннотация, презентация, құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
Сабақтың мақсаты:	<i>Барлық оқушылар үшін:</i> Білім алушылар мақала құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажыратады
Құндылықтарға баулу:	«Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясы бойынша «Жалпыға бірдей еңбек қоғамы» құндылығына баулу. Бұл арқылы оқушыларда шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауы, функционалдық сауаттылығы, қарым-қатынас жасау қабілеті мен жауапкершілігі артады. Сонымен қатар өмір бойы оқуға, еңбеу етуге, Қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілікке деген дағдысы қалыптасады.

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/ Уақыты	Педагогтің іс- әрекеті	Оқушының іс- әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Қызығушылықты ояту 7 мин.	Ұйымдастыру кезеңі: (Ұ) “Гүлмен тілек” әдісі арқылы оқушылардың бір-біріне жақсы тілек айту арқылы жағымды ахуал қалыптастыру.	Мақсаты: оқушылар бойында идея немесе тілек білдіру, тыңдау дағдыларын дамытуға бағыттау, сондай-ақ барлық оқушыларды қатыстыру арқылы оқыту жағдайларын теңестіру.	Тиімділігі: оқушыны бір-біріне тілек айту арқылы жақындастырады, көңіл күйін көтереді, бауырмалдығын оятады.	Оқулық, жұмыс дәптерлері ДК экраны
Жаңа сабаққа кіріспе 	(Ұ) «Миға шабуыл» әдісі арқылы өткен тақырыппен жаңа сабақты байланыстыру мақсатында ой қозғау сұрақтарын ұжымдық талқылау. Бір-біріне сұрақтар қояды. Сыныптастырының пікірін толықтырады. Өз ойымен бөліседі. <i>Оқушылар сұрақтарға жауап беріп, өзара ұжымдық талқылау жасағаннан кейін мұғалім</i>	1. Жалпыға ортақ еңбек қоғамы дегеніміз не? 2. Зайырлы қоғам және жоғары руханият дегенді қалай түсінесіңдер? Осы тапсырманы орындау арқылы оқушылардың айтылым дағдысы қалыптасады	Мақсаты: Жылдам әрі функционалды түрде сыни ойлануды дамыту. Тиімділігі: оқушының танымдық дағдысы артады. Сонымен қатар оқушыға сабақтың өмірмен байланысын көрсетеді және сабақтың тақырыбы мен мақсатын анықтауға мүмкіндік береді. Саралау: Бұл жерде саралаудың «Диалог және қолдау көрсету» тәсілі көрінеді. Дұрыс мағынада	Қалыптастырушы бағалау: Өз ойын дұрыс мағынада білдіріп, талқылауға белсенділікпен қатысқан оқушыға «Жарайсың!» деген мадақтау сөзімен ынталандыру.

	<i>оқушыларға сабақтың тақырыбы, мақсатымен таныстырады.</i>		жауап беруге бағыттау мақсатында кейбір оқушыларға ашық сұрақтар, ал кейбір көмек қажет ететін оқушыларға жетелеуші сұрақтар қойылады.	
Сабақтың ортасы Мағынаны ашу. 26 мин.	№1-тапсырма Оқулықтағы жаңа сабақтың мәтінін оқып түсіндіріп береді, жаттығуларды орындатады.	7-тапсырма. Өлең мазмұнының құрылымын ретімен орналдастырып, соған сай шумақты топтастырады. Қазақ танымындағы тәуелсіздік, теңдік Үміт, болашаққа аманат Ел болашағы жайлы арман, тілек. Өткеге шолу, өкініш.	Дескриптор: Жалпы - 3 балл. - Өлеңмен жұмыс жасайды.	9-сынып оқулығы Жұмыс дәптерлері
	№2-тапсырма Оқулықта берілген тапсырмаларды орындатады, бақылайды, мысал, үлгі көрсетеді.	8-тапсырма. Алдыңғы тапсырмадағы құрылымға сүйене отырып, өлең мазмұнын өз атынан баяндап көреді.	Дескриптор: Жалпы - 3 балл. -Баяндайды.	9-сынып оқулығы Жұмыс дәптерлері
	3-тапсырма Оқулықта берілген тапсырманы орындатады, бақылайды, мысал, үлгі көрсетеді.	«Тәуелсіздік таңы» деген тақырыпқа шағын эссе жазады.	Дескриптор: Жалпы - 4 балл. - Эссе жазады.	
Сабақтың соңы Ой толғаныс. Рефлексия 7 мин. 	«Еркін микрофон» әдісі. Мұғалім сабақты қорытындылау мақсатында оқушылардың сабаққа деген көзқарасын, рефлексиясын тыңдайды. Мақсаты: Оқушы алған білімін	Оқушылар бүгінгі сабақтың мақсаты, тақырыбы бойынша өз ойын айту арқылы сабаққа қорытынды жасайды.	Мұғалім оқушыларды «Жапондық бағалау» әдісі арқылы бағалайды. Яғни «Дұрыс келісемін», «Толықтырамын, басқа көзқарасым бар», «Менің сұрағым бар». Сонымен қатар 1-10 баллдық жүйе	

	<p>саралай білуге дағдыланады. Тиімділігі: Тақырып бойынша оқушылардың пікірін анықтайды. Жинақталған деректердің құнды болуын қадағалайды. Саралау: Бұл кезеңде саралаудың «Қорытынды» тәсілі көрінеді.</p>		<p><i>бойынша оқушылардың сабаққа қатысу белсенділігі бойынша бағаланады.</i></p>	
<p>Саралау. Сіз қандай тәсілмен көбірек қолдау көрсетпексіз? Сіз қабілетті оқушылардың алдына қандай тапсырмалар қоясыз?</p>	<p>Бағалау. Сіз оқушылардың материалды игеру деңгейін қалай тексеруді жоспарлап отырсыз?</p>	<p>Денсаулық және қауіпсіздік техникасын сақтау</p>		
<p>«Диалог және қолдау көрсету», «Тапсырма», «Жіктеу».</p> <p>Саралау тапсырмаларды іріктеуді, белгілі бір оқушыдан күтілетін нәтижені, оқушыға жеке қолдау көрсетуде, оқу материалы мен ресурстарды оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып әзірлеуді қамтиды.</p>	<p>«Мадақтау сөз» әдісі. 1-10 баллдық жүйе бойынша бағаланады.</p>	<p>Денсаулық сақтау технологиялары. Сабақта сергіту жаттығулары мен белсенді жұмыс түрлерін қолданамын. Осы сабақта қолданылатын Қауіпсіздік техникасы ережелерінің тармақтары орындалады.</p>		
<p>Жалпы бағалау Сабақтың қандай екі аспектісі жақсы өтті? Оқыту туралы да, сабақ беру туралы да ойланыңыз. 1: 2: Сабақты жақсартуға не жәрдемдесер еді? Оқыту туралы да, сабақ беру туралы да ойланыңыз. 1: 2: Сабақ кезінде, сынып немесе жекелеген оқушылардың жетістіктері/қиыншылықтары туралы мен нені анықтадым? Келесі сабақтарда неге назар аудару керек? 1: 2:</p>				

Ү. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

8-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 9-сыныптағы «Қазақ тілінің» оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары анықталды [11]. Төменде кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары берілген:

90.2-кесте –9-8-сыныптардың кіріктірілмейтін оқыту мақсаттары

Дағдылар	8-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым	
2. Өртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	8.1.2.1 әлеуметтік-қоғамдық, мәдени-тарихи тақырыптарға байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас үзінді) автор көзқарасы мен экспрессивті-эмоционалды сөздердің рөлін талдау
Тыңдалым материалы бойынша жауап беру және бағалау	8.1.5.1 перифраз түрінде берілген сұрақтар арқылы мәтіннен қажетті ақпаратты таба білу, көтерілген мәселе бойынша ой тұжырымдау
2) оқылым	
4. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау	8.2.4.1 тақырыбы ұқсас ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің тақырыбын, түрлерін (әңгімелеу, сипаттау, талқылау), құрылымын салыстыра талдау
6. Оқылым стратегияларын қолдану	8.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, талдап оқу
3) жазылым	
4. Эссе жазу	8.3.4.1 эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, мәселе бойынша ұсынылған шешімнің артықшылығы мен кемшілік тұстарын салыстыру, өз ойын дәлелдеп жазу (аргументативті эссе)
6. Мәтіндерді түзету және редакциялау	8.3.6.1 БАҚ материалдары негізінде стильдік ауытқуларды, орынсыз қолданылған сөз оралымдарын талдап, стильдік түзетулер жасау, редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау	
4. Грамматикалық норма	8.4.4.1 сөз тіркесінің байланысу тәсілдері мен түрлері, есімді, етістікті сөз тіркестерін ажырату, қолдану; 8.4.4.2 тұрлаулы және тұрлаусыз сөйлем мүшелерінің сөйлем жасаудағы өзіндік орнын, қызметін түсініп қолдану; 8.4.4.3 сөйлем ішінде бірыңғай мүшелер мен айқындауыш мүшелерді қолдана білу; 8.4.4.4 жай сөйлемдерді айтылу мақсаты мен құрылымдық ерекшелігіне сай қолдану

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын кеңестердің кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 9-сыныпқа «Қазақ тілі» пәнін оқыту барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (90.3-кесте).

90.3-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул (1-тоқсан)	2. Адамзаттық құндылықтар және әлем мәдениеті. Фонетика. Сөйлеу ағымындағы әуен, әуез, тембр, қарқын, кідіріс	8.1.2.1 әлеуметтік-қоғамдық, мәдени-тарихи тақырыптарға байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас үзінді) автор көзқарасы мен экспрессивті-эмоционалды сөздердің рөлін талдау.
Күзгі каникул (1-тоқсан)	2. Адамзаттық құндылықтар және әлем мәдениеті. Фонетика. Сөйлеу ағымындағы әуен, әуез, тембр, қарқын, кідіріс	8.2.4.1 тақырыбы ұқсас ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің тақырыбын, түрлерін (әңгімелеу, сипаттау, талқылау), құрылымын салыстыра талдау.
Қысқы каникул (2тоқсан)	3. Кәсіп пен еңбек. Болашақ мамандықтары. Лексика. Сөздік қор. Сөздік құрам	8.1.5.1 перифраз түрінде берілген сұрақтар арқылы мәтіннен қажетті ақпаратты таба білу, көтерілген мәселе бойынша ой тұжырымдау
Қысқы каникул (2тоқсан)	4. Ғарышты игеру жегістіктері. Синтаксис. Сөз тіркесінің байланысу тәсілдері. Сөз тіркесінің байланысу түрлері. Сөз тіркесінің түрлері	8.4.4.1 сөз тіркесінің байланысу тәсілдері мен түрлері, есімді, етістікті сөз тіркестерін ажырату, қолдану
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	7. Жасөспірім және заң. Синтаксис. Сөйлемнің айтылу мақсатына қарай түрлері	8.2.6.1 оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, талдап оқу
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	7. Жасөспірім және заң. Синтаксис. Сөйлемнің айтылу мақсатына қарай түрлері	8.3. 4.1 эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, мәселе бойынша ұсынылған шешімнің артықшылығы мен кемшілік тұстарын салыстыру, өз ойын дәлелдеп жазу (аргументативті эссе)
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	6. Қоршаған орта және энергия ресурстары. Синтаксис. Сөйлемнің бірыңғай мүшелері. Сөйлемнің айқындауыш мүшелер	8.3.6.1 БАҚ материалдары негізінде стильдік ауытқуларды, орынсыз қолданылған сөз оралымдарын талдап, стильдік түзетулер жасау, редакциялау

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі.

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – жазғы мектепті ұйымдастыру. Демалыс кездерінде оқытуға қамтылып үлгермеген оқыту мақсаттары осы жазғы мектеп кезінде оқытылады. Сонымен қатар оқушы оқу жылында аяқтап отырған 9-сыныбындағы кейбір күрделі материалдарды қайталап, пысықтайды. Ол тақырыптар оқу жылы аяқталған кезеңде мұғалімнің жыл бойы жүргізіп отырған «оқушының оқу үлгеріміне жасалатын диагностикадан» алынады. Төмендегі кестеде (90.4-кесте) 8-сыныпқа

арналған «Қазақ тілі» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес жазғы мектеп кезінде оқытылатын сабақтардың тақырыбы мен оқыту мақсаттары берілген.

90.4-кесте. 8-сыныптағы қамтылып үлгермеген олқылықтардың оқыту мақсаттары

Дағдылар	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары (8-сынып, өткен оқу жылы)
4) әдеби тіл нормаларын сақтау		
Грамматикалық норма	5. Биоалуантүрлілік. Қызыл кітапқа енген жануарлар мен өсімдіктер. Синтаксис. Сөйлемнің тұрлаулы мүшелері. Сөйлемнің тұрлаусыз мүшелері	8.4.4.2 тұрлаулы және тұрлаусыз сөйлем мүшелерінің сөйлем жасаудағы өзіндік орнын, қызметін түсініп қолдану
Грамматикалық норма	6. Қоршаған орта және энергия ресурстары. Синтаксис. Сөйлемнің бірыңғай мүшелері. Сөйлемнің айқындауыш мүшелер	8.4.4.3 сөйлем ішінде бірыңғай мүшелер және айқындауыш мүшелерді қолдана білу
Грамматикалық норма	8. Театр өнері мен мәдениеті. Синтаксис. Жай сөйлемнің түрлері	8.4.4.4 жай сөйлемдерді айтылу мақсаты мен құрылымдық ерекшелігіне сай қолдану

«Қазақ тілі» оқу пәні, 10-сынып бойынша:

I. «Қазақ тілі» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 9-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары сараланды. 9-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің базалық білім мазмұны:

1) тыңдалым және айтылым:

әртүрлі жанрдағы орта көлемді мәтіндердегі мақсатты аудитория мен тілдік құралдардың рөлін талдау, тыңдалған мәтіндегі ақпаратты өмірлік мәселелермен байланыстыра білу, мәтіннің мақсаты арқылы негізгі ойды анықтау, мәтінде айтылған ойға өз көзқарасын білдіру, сыни тұрғыдан баға беру.

2) оқылым: тұтас емес мәтіндердегі мәліметтерді салыстыру, өңдеу, қазақ тілі стильдері мен шешендік сөздің түрлерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану, мақала, аннотация, презентация, тезистердің құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату, әртүрлі стильдегі мәтіндердің қызметін, құрылымын, ерекшелігін салыстыру, белгілі бір мақсат үшін оқылым стратегияларын тиімді қолдана білу, ғаламтор, энциклопедия, газет-журналдар, оқулықтар, ғылыми еңбектерден алынған деректерді дәлел ретінде қолдану, авторына сілтеме жасау.

3) жазылым:

күрделі жоспар құру, әртүрлі жанрдамәтіндер құрастыру, жағдаятты талқылау, өз ойын дәлелдеп жазу (аргументативті эссе), перифраз тәсілдері арқылы жинақы мәтін (аннотация, тезис) жазу, тұтас емес (кесте, диаграмма, сызба, сурет) мәтіндердегі мәліметтерді салыстыру, өңдеу.

4) әдеби тіл нормалары:

орфографиялық норма: жинақталған материалдар негізінде көзделген мақсатқа сәйкес ауызша және жазбаша мәтіндер үшін күрделі жоспар құру, мақсатты аудиторияның қызығушылығын ынталандыру үшін әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру, мәтін құрылымын сақтай отырып, бірнеше графиктік мәтіндегі (диаграмма, кесте) деректерді салыстыру, маңызды тұстары мен үрдістерді (тенденция) анықтап жазу, эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, көтерілген мәселе бойынша екіжақты пікірді немесе жағдаятты талқылау, біреуіне таңдау жасап, өз ойын дәлелдеп жазу (аргументативті эссе, оқылым және тыңдалым материалдары бойынша автордың негізгі ойын сақтай отырып, перифраз тәсілдері арқылы жинақы мәтін (аннотация, тезис) жазу, жазба жұмысын абзацтар мен бөліктерге бөлу, ойын (ақпарат, идея) дұрыс жүйелеп, логикалық түзетулер енгізу, редакциялау;

орфоэпиялық норма: мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу;

лексикалық норма: лексикалық стилистика заңдылықтарын дұрыс қолдану;

грамматикалық норма: құрмалас сөйлем жасалу жолдарын, түрлерін білу, салалас құрмалас сөйлемдердің мағыналық түрлерін ажырата білу, түрлендіріп қолдану, сабақтас құрмалас сөйлемдердің мағыналық түрлерін ажырата білу, түрлендіріп қолдану, аралас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарын білу, қолдану;

пунктуациялық норма: құрмалас сөйлемнің тыныс белгілерін (даралаушы, ерекшелеуші, ойдың аражігін ажырататын) ережеге сай қолдану [13].

Осы берілген үлгілік оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттарын саралай келе өткен оқу жылындағы олқылықтармен жұмыс жасау үшін әр бөлім бойынша оқушының меңгере алмаған оқыту мақсаттарын нақтылап алып кестеге түсірдік. Онда 1) «тыңдалым және айтылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау, Мәтіннен ақпаратты анықтау. Тыңдалым материалы бойынша сұрақтар құрастыру және бағалау, Сөйлеу мәдениетін дамыту) оқыту мақсаттарын алдық. Келесі 2) «Оқылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (Ақпаратты түсіну, 2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану, 3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату, 7. Әртүрлі ресурс көздерінен қажетті ақпарат алу) оқыту мақсаттары алынды. 3) «Жазылым» бөлімі бойынша: (Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру, 3. Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну, Эссе жазу, Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін жазу, Мәтіндерді түзету және редакциялау) бес бөлімшенің оқыту мақсаттары алынды. 4) «Әдеби тіл нормаларын сақтау» бөлімі бойынша (Грамматикалық норма, Пунктуациялық норма) екі бөлімшенің оқыту мақсаттары қарастырылды. (91-кестеде).

91-кесте -9-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Дағдылар	9-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым	
2. Өртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	9.1.2.1 қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық, ғылыми тақырыптарға байланысты өртүрлі жанрдағы кең көлемді мәтіндердегі (дәріс, интервью, пікірталас, мақала, Жолдау) мақсатты аудитория мен көркемдегіш құралдардың рөлін талдау
3. Мәтіннен ақпаратты анықтау	9.1.3.1 тыңдалған мәтіндегі ақпаратты өмірлік мәселелермен байланыстыра білу
5. Тыңдалым материалы бойынша сұрақтар құрастыру және бағалау	9.1.5.1 мәтіндегі айтылған ойға өз көзқарасын білдіреді, сыни тұрғыдан баға беріп айту
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	9.1.6.1 қоғамдық-саяси, ғылыми, коммуникативтік жағдаятқа сай тиісті сөздер мен фразаларды тандау, орта көлемді монолог дайындау
2) оқылым	
1. Ақпаратты түсіну	9.2.1.1 тұтас емес (кесте, диаграмма, сызба, сурет) мәтіндердегі мәліметтерді салыстыру, өңдеу
2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану	9.2.2.1 қазақ тілі стильдері мен шешендік сөздің түрлерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	9.2.3.1 мақала, аннотация, презентация, тұжырымдамалар, тезистердің құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату
7. Өртүрлі ресурс көздерінен қажетті ақпарат алу	9.2.7.1 ғаламтор, энциклопедия, газет-журналдар, оқулықтар, ғылыми еңбектерден алынған деректерді дәлел ретінде қолдану, авторына сілтеме жасау
3) жазылым	
2. Өртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	9.3.2.1 мақсатты аудиторияның қызығушылығын ынталандыру үшін өртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру
3. Жазба жұмыстарын өртүрлі формада ұсыну	9.3.3.1 мәтін құрылымын сақтай отырып, бірнеше графикалық мәтіндегі (диаграмма, кесте) деректерді салыстыру, маңызды тұстары мен үрдістерді (тенденция) анықтап жазу
4. Эссе жазу	9.3.4.1 эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, көтерілген мәселе бойынша екіжақты пікірді немесе жағдаятты талқылау, біреуіне таңдау жасап, өз ойын дәлелдеп жазу (аргументативті эссе)
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін жазу	9.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша автордың негізгі ойын сақтай отырып, перифраз тәсілдері арқылы жинақы мәтін (аннотация, тезис) жазу
7. Мәтіндерді түзету және редакциялау	9.3.6.1 жазба жұмысын абзацтар мен бөліктерге бөлу, ойын (ақпарат, идея) дұрыс жүйелеп, логикалық түзетулер енгізу, редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау	

4. Грамматикалық норма	9.4.4.1 құрмалас сөйлем жасалу жолдарын, түрлерін білу; 9.4.4.2 салалас құрмалас сөйлемдердің мағыналық түрлерін ажырата білу, түрлендіріп қолдану; 9.4.4.3 сабақтас құрмалас сөйлемдердің мағыналық түрлерін ажырата білу, түрлендіріп қолдану; 9.4.4.4 аралас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарын білу, қолдану
5. Пунктуациялық норма	9.4.5.1 құрмалас сөйлемнің тыныс белгілерін (даралаушы, ерекшелеуші, ойдың аражігін ажырата тын) ережеге сай қолдану

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Келесі кезеңде 91-кестеде алынған оқыту мақсаттарын оқушының қаншалықты меңгергенін диагностика жасап, зерттеу үшін тапсырмалар жүйесі дайындалады.

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың мазмұнына толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады.

Төменде 9-сыныптағы «Қазақ тілі» пәнінің мазмұнын қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының грамматикалық мазмұнға құрылған үлгісі берілген.

I нұсқа

Бағалау критерийі:

- құрмалас сөйлем туралы түсініктері бар.
- салалас құрмалас сөйлемнің түрлерін біледі.

Дескрипторлар:

- *Ыңғайлас салаластың құрамындағы жай сөйлемдерінің қалай байланысып тұрғанын анықтайды;*
- *Себеп-салдар салалас құрмалас сөйлемдерді табады;*
- *Салалас құрмалас сөйлемдердің түрлерін анықтайды.*
- *Түсіндірмелі және кезектес салалас құрмалас сөйлемдерді ажыратып, түсінеді.*
- *Талғау мәнді жалғаулықтардың қызметін біледі.*

1-деңгей. *Ыңғайлас салаластың құрамындағы жай сөйлемдерінің қалай байланысып тұрғанын анықтаңдар.*

1. Тосырқаған торыға бір кезең бір күндік жолдай, жалыққан Жамалға бір күн бір жылдай. (Ғ.М.) 2. Жер де мәңгі, ел де мәңгі. 3. Қорғасын балқытудың қарт шебері Мелдекең оған көп үйретті, өзінің барлық тәжірибесін Оспан мен оның қасындағы жастарға берді. (С.Б.) 4. Манағы бір кезде алыстан шумағы қалың бір шаң көрініп еді, сол шаң жақындап келеді. 5. Жұрт босағадан аттап та үлгермеді, жас нәрестенің шыр ете қалған даусы казарманы басына көтерді. (Ә.С.) 6.

Қабырғада ілулі тұрған репродуктор тысырлады да, отырған үшеуі де тына қалды. (М.И.) 7. Үй ішіне қаз-қатар қалайы бидондар қойылған екен, әрқайсысына бес-бес шелектен сүт кетеді. (С.М.) 8. Қарт ойына алған жұмысын түгел орындап тынды да, шекпенінің үстіне «уһ» деп жантая кетті. (Қ.Ж.)

2-деңгей. *Себеп-салдар салалас құрмалас сөйлемдерді табыңдар.*

1. Менің әндерімді тыңдаушы да, сынаушы да, салушы да халық, сондықтан біздің жиған-тергеніміздің бәрі халықтікі. (М.Ә.) 2. Мен қорықпаймын: әжем кеше сұрап алған. (Б.М.) 3. Бүкіл тұла бойының талып шаршағаны соншалық - ештеңені ойлауға да зауқы соқпады. (Қ.Ж.) 4. Бір жаман жіпті далада ұмытып қалдырдың деп сонша кейіп тұрған адам бізге еш нәрсе бере қоймас, аузымызды ауыртпай, келген ізімізбен қайталық. (Ы.А.) 5. Әкесінің рұқсаты бола тұра, Гүлнар Байжанды осы Марфуғаның сөзіне қарап түсірмеді. (С.М.).

3-деңгей. *Көп нүктенің орнына тиісті шылауларды қойып, салаластың түрлерін анықтаңдар.*

1. Биыл шөп қалың шықты, ... жаңбыр көп жауды.

2. ... айқайлаған дауыс қатты естілді, ... ақырын естілді.

3. Ол кешке жұмыстан кеш қайтты, ... келе алмады.

4. Балалар... футболйнайды, ... өзенге барып шомылады.

5. Ол сенев үлкен, ... сеноны құрметтеуің керек. 6

. Әдемі сөздері менің жүрегімді тербетті, ... сөздің мән-мағынасы тереңде жатыр емес пе?!

Керекті шылаулар: себебі, бірде, кейде, өйткені, сондықтан, сол себепті.

1-деңгей. *Түсіндірмелі салалас пен талғаулы салаласты салыстыра отырып, Венн диаграммасын құрыңдар.*

<i>Түсіндірмелі салалас</i>	<i>Ортақ белгісі</i>	<i>Талғаулы салалас</i>

2-деңгей. *Түсіндірмелі және кезектес салалас сөйлемдерді тауып, олардың ерешеліктерін түсіндіріңдер.*

1. Орта белінен жерге батқан ағаш үй ерте күнде едірейіп-ақ тұрған шығар, су тасқыны мұны да шоңқитыпты.

2. Ол қызына екі пікірді сіңіруге қатты тырысты: бірі - бұлжымайтын тұрақтылық, екіншісі - айнымайтын махаббат.

3. Сөз бен қылық суық көңілді жылытады немесе жылы көңілді суытады.

4. Құлынды көп жәбірleme: қожа бұғауланып, құл бостандық алатын да күн туады.

5. Басшы кейде жұмысты тексереді, кейде ойдағы жоспардың орындалуын бағалайды.

6. Елемес бір нәрсе айтайын деп еді, - Шымырбек үндемей қалды.

7. Адамдыекі нәрсе қартайтпайды: бірі - жақсы мінез, екіншісі - жақсы сөз.

8. Артқы тракторлардың жарығынан жұрт енді ғана шамалады: әр трактордың артында кішігірім үйдей болып ұбақ-шұбақ сүйретілген бірдемелер келеді.

9. Әдетте оруды ең құрметті кісі бастауға тиіс, сондықтан бұл құрметін көрсетпек болды.

10. Бірде көк ала қамысты көлдер қалып жатыр, бірде сары ала тон белестер кездесіп жатыр.

3-деңгей. *Талғау мәнді жалғаулықтардың қайсысы талғаулы салаласты, қайсысы бірыңғай мүшелерді байланыстырып тұрғанын ажыратыңдар.*

1. Сіздің не аңшы екеніңіз өтірік, не қорқып келе жатқаныңыз өтірік.

2. Осыдан басқа не бір дыбыс, қозғалыс, не бір сөзбен сыр берген жоқ.

3. Бұл сөздердің бірін де я Раушанның, я Бәкеннің көзінше ешкім айтқан емес.

4. Аратұра болса да, небір тұщы көл, не бір тұщы бұлақ, я өзен бітірсейші кең далаға.

5. Орныма кісі табылмайды деген сөз бе екен? Не Самарқан бола салар, болмаса Анатолий Кондратьевичтің өзін қыстаймын.

6. Әлде әзілі, әлде мазағы екенін түсіне алмаған Дана бір қызарып, бір сазарып, не күлерін, не ренжірін білмей отырды.

II Нұсқа

Бағалау критерийі:

- құрмалас сөйлем туралы түсініктері бар.
- сабақтас құрмалас сөйлемнің түрлерін біледі.

Дескрипторлар:

- Шартты бағыныңқылы сабақтас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарын біледі.
- Сөйлем мүшесіне талдайды.
- Қарсылықты бағыныңқылы сабақтас сөйлемдердің жасалу жолдарын біледі.
- Мезгіл бағыныңқылы сабақтас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарын ажыратады.
- Құрмалас сөйлемнің баяндауыштарының грамматикалық ерекшелігіне талдау жасай алады.
- Себеп бағыныңқылы сабақтас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарын біледі.
- Қимыл-сын бағыныңқылы сабақтастардың жасалу жолдарын біледі.

1-тапсырма. *Шартты бағыныңқылы сабақтас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарын ажыратып, баяндауыштарының грамматикалық ерекшелігіне талдау жасаңдар.*

1. Енді жол түссе, ол орманды толық игеруге елдің күші жетеді. (F.C.)

2. Дәл осы минутта мұғалім кіріп келмегенде, мұның аяғы жақсылықпен тына қоюы екіталай еді. (М.И.)
3. Жол ұзамай, көбейген қалың көмір қойнына кіргізбей- (Ф.Муст.)
4. Саз бен құмға кездесе, машинадан түйе жүйрік. (С.М.)
5. Егер Қазекеңнің көзі кемпірі ұсынған газет бетіндегі суретке түспегенде, қызықты жайлар басталып кетуі мүмкін еді. (Ә.Ә.)
6. Әр күннің қорытындысын қағазға түсірмей, ешкім үйіне де кетпейді. (М.И.)
7. Оның өскен ортасын білмейінше, түс жұмбақ қасиетін де түсінуге болмайды. (А.Лек.)
8. Кішкентай күнінде әжесі осы жырмен тербетпейінше, Абай да ұйықтамаушы еді. (М.Ә.)

2-тапсырма. *Мәтіннен шартты бағыныңқылы сабақтастарды тауып, көшіріп жазыңдар. Сөйлем мүшесіне талдаңдар.*

Ертеде жылқы күнге қарап былай дейді:

- О, барлық жан-жануарларға тіршілік сыйлаған қайырымды күн, мені жануарлардың арасындағы ең сұлулардың бірі деседі жұрт. Солай екенін өзім де сеземін. Сонда да кейбір дене мүшелерімді бұдан да әдемірек етуге болар еді-ау деп ойлаймын.

- Қай жерінді түзей түсуге болар еді деп ойлайсың? - деп сұрайды күн күлімсіреп. Сонда жылқы былай деп жауап береді:

- Егер аяғым ұзын болса, мен тіпті алдына жан салмайтын жүйрік болар едім. Мойным аққудың мойнындай ұзын болса, маған ол бұдан да әсем көрік бітірер еді. Төсім жалпақтау келсе, қазіргіден де алымдырақ болар едім. Оның үстіне адамзатты арқалап жүру үшін жотамнан мәңгі алынбайтын ер болса, тіпті жарасып тұрар еді...

- Жақсы, қалағаның болсын, - дейді күн жайраңдап, - сәл күте тұр. Соны айтады да, күн жерге түйені түсіреді. Денесі алпамсадай, тұрқы арбиған жануарды көрген жылқы қалшылдап қоя береді. («balakai.kz» сайтынан)

3-тапсырма. *Қарсылықты бағыныңқылы сабақтас сөйлемдердің жасалу жолдарын ажыратып, құрамындағы жай сөйлемдердің мағыналық қарым-қатынасын талдаңдар.*

1. Патша қатесін мойнына алып, кешірім сұрағанын біле тұра, Рүстем батыр қаһарлы райынан қайтпады. (М.Қ.)

2. Алексей Мересьев аяқтарының үсігеніне немесе мылжаланғанына қарамастан, орман мен балшықты аралап, күндіз-түні еңбектеді. (Б.П.)

3. Бұл атыраптың күні ыстық болғанмен, түні салқын (З.Қ.).

4. Мотор үні өшті демесең, екпіні басылмаған винтақырынғана айналып тұр. (Ә.Ә.)

5. Мен қанша тесіле қарасам да, Маржан менің сағынышымды көктем хабаршы- сындай көре алмады. (Ә.Т.)

6. Менің бойым піскенмен, ойым әлі піскен жоқ. (С.М.)

4-тапсырма. *Мезгіл бағыныңқылы сабақтас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарын ажыратып, құрамындағы жай сөйлемдердің мағыналық қарым-қатынасын талдаңдар.*

1. Шынында да, Барластар келгелі, Құнанбай бұл үйіне көп қонған емес.
2. Бүгін қара жел басталысымен, қиыршықтап қар да түсе бастады.
3. Абай Семейге кеше келгенде, Михайлов оған орыс классиктерінің еңбектерін көрсетті. (М.Ә.)
4. Екеуі ымырт үйіріле үйден шыққанда, қонақтардың соңы әлі тараған жоқ-ты.
5. Күн ұясына төніп келген кезде, Амангелдіге тағы он шақты адам кездеседі.
6. Жұрт кейін мекеніне қайтып, малын сұрағанша, қолдан-жолдан қосылған жеті мың жылқы таңбаланып та қалған еді.
7. Сейіттің әке-шешесі даланың бір айналсоқ қырғыны - обадан өлгеннен кейін, Игілік жетім баланы да өз қолына алдырған. (Ғ.М.)
8. Осындай қарбалас күндердің бірінде Ерлан түс ауа шеберханаға келсе, Жақып жігіттерімен жоқ. (С.Б.)

5-тапсырма. *Мезгіл және себеп бағыныңқылы сабақтастарды тауып, баяндауыштарының грамматикалық ерекшелігіне талдау жасаңдар.*

1. Күн сәулесі кеткендіктен, үйдің іші күңгірт еді. (Ә.Ә.)
2. Алдыңда ағаларың барда, жоқ таңдамай тұра тұр. (І.Е.)
3. Үлкендер ырық бермей кеткен соң, Жанәбілді ертіп әкетуге келдім.
4. Олар танысып болғанша, кең шалбарының терең қалтасына қолын сұғып, ойын бұзбастан ерсілі-қарсылы біраз жүрді. (Ғ.Муст.)
5. Құнанбай, ел жайлауға шығардан бұрын, былтыр өзі Қарашоқыдан көшірген Бөкенші, Борсаққа Жігітек жерінің жапсарынан жайлау берген болатын.
6. Қыстың қалың ортасы болған шақта, Абай Ақшоқыдағы жаңа қыстауда үнемі кітап соңында болатын.
7. Қыстың қысқа күні түс шағына жеткенде, барлық жылқышы түсіріліп, ат атаулы алынып, Әбілғазының айтқаны түгел орындалып болған-ды. (М.Ә.)

6-тапсырма. *Себеп бағыныңқылы сабақтас құрмалас сөйлемдерді табыңдар. Қандай жолмен жасалғанын түсіндіріңдер.*

1. Балуан аңға көшкен соң, қалғандары да тақым суыта бастады.
2. Киетін жылы киімдері болмаған соң, Әлипа көшеге шыққан жоқ. (А.Маманов)
3. Үйдің іші қараңғы болғандықтан, Зәмзәгүл есікті айқара ашып қойды.
4. Сол кезде бұтақ сынып кетіп, Асылып құзға Қайсар тұра қалды. (С.Муқанов)
5. Үлес үстінде әлі ойын ашпаған Абай болғандықтан, Тәкежан енді бұның өзінен ішіндегі ниетін сұрады. (М.Әуезов)

7-тапсырма. Қимыл-сын бағыныңқылы сабақтастарды табыңдар, баяндауыштарының грамматикалық ерекшелігіне талдау жасаңдар.

1. Ар-ұят, намыс, кек - бәрі ортақ болған соң, әскер достығы терең бір мағына табады.
2. Ханның ұлы қашпай, алаңның ортасына барып тұрады.
3. Бұқа аяқ тіреп тұра алмай, төбесімен тік шаншылып жығылды.
4. Баласын аяп, ұйқысынан оятпады.
5. Бұдан бұрынғы екі күндік жолда үлкендер жылдам жүрмей, баланың шыдамын әбден тауысқан-ды.
6. Кәдімгі ұрыларша шапан-бөркін айналдыра киіп, мұрны мен аузын қызыл орамалмен таңып алған.
7. Екі аққу ұзын, сұлу мойындарын иіп, әсем жүзіп, күміс судың айнадай мөлдірін шымырлатып сызады.
8. Құс та тез жалтарып, оның улы тісін бойына дарытатын емес.
9. Ашулы құс шаңқылдап, үсті-үстіне шоқи берді, шоқи берді.

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

91.1-кесте – 10-9-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары (өткен оқу жылындағы 9-сынып)

Дағдылар	10-сынып	9-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым		
3. Мәтіннен ақпаратты анықтау	10.1.3.3 тыңдалған мәтіндегі ақпаратты ғаламдық мәселелермен байланыстыра білу, астарлы ойды анықтау	9.1.3.1 тыңдалған мәтіндегі ақпаратты өмірлік мәселелермен байланыстыра білу
5. Тыңдалым материалы бойынша сұрақтар құрастыру және бағалау	10.1.5.1 мәтінде көтерілген мәселеге автор мен оқырманның қарым-қатынасын ескере отырып, сұрақтар құрастыру және бағалау	9.1.5.1 мәтіндегі айтылған ойға өз көзқарасын білдіреді, сыни тұрғыдан баға беріп айту
2) оқылым		
7. Әртүрлі ресурс көздерінен қажетті ақпарат алу	10. 2.7.1 БАҚ, энциклопедиялық, ғылыми-көпшілік деректерді ала білу, сілтеме жасау жолдарын білу	9.2.7.1 ғаламтор, энциклопедия, газет-журналдар, оқулықтар, ғылыми еңбектерден алынған деректерді дәлел ретінде қолдану, авторына сілтеме жасау
3) жазылым		
3. Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну	10.3.3.1 мәтін құрылымын сақтай отырып, әртүрлі графиктік мәтіндегі (диаграмма, кесте) деректерді салыстырып, маңызды тұстары мен үрдістерді талдап жазу	9.3.3.1 мәтін құрылымын сақтай отырып, бірнеше графиктік мәтіндегі (диаграмма, кесте) деректерді салыстыру, маңызды тұстары мен үрдістерді (тенденция) анықтап жазу

7. Мәтіндерді түзету және редакциялау	10.3.7.1 жазба жұмысын абзац пен бөліктерге бөлу, ойын (ақпарат, идея) дұрыс жүйелеп, логикалық және стильдік түзетулер енгізу, редакциялау	9.3.6.1 жазба жұмысын абзацтар мен бөліктерге бөлу, ойын (ақпарат, идея) дұрыс жүйелеп, логикалық түзетулер енгізу, редакциялау
4) әдеби тіл нормаларын сақтау		
5. Пунктуациялық норма	10. 4.5.1 сөйлем және мәтін деңгейінде тыныс белгілерін қолдана білу	9.4.5.1 құрмалас сөйлемнің тыныс белгілерін (даралаушы, ерекшелеуші, ойдың аражігін ажырата тын) ережеге сай қолдану

IV. Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі.

Республика мектептері бойынша 90.1-кестеде берілген 9-10-сыныптардың кіріктірілген оқыту мақсаттары бойынша әзірленген қысқа мерзімді сабақ жоспарларының үлгілері ұсынылады.

№1

... орта мектебі		
Сабақ тақырыбы: БІЛІМ. ҒЫЛЫМ. ИННОВАЦИЯ		
Күні	Мұғалімнің есімі	
Сынып	Қатысқандар саны	Қатыспағандар саны
Сабаққа негізделген оқу мақсаты	10.2.6.1 - белгілі бір мақсат үшін оқылым стратегияларын жүйелі қолдана білу 10.3.5.1 - оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ақпаратты іріктей отырып, түртіп жазу (конспектілеу)	
Кіріктірілген мақсат:	9.3.2.1- мақсатты аудиторияның қызығушылығын ынталандыру үшін әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру.	
Сабақ мақсаттары:	Барлық оқушылар: Негізгі ақпаратты түртіп жазады; Оқушылардың басым бөлігі: Мәтін бойынша сұрақтар дайындайды, жауап береді. Кейбір оқушылар: Оқылым стратегияларын сәтті қолданады	
Бағалау критерийлері: (жетістік критерийлері, табыс критерийлері, күтілетін нәтиже)	- «Қалыптастырушы бағалау бойынша мұғалімге арналған әдістемелік нұсқаулықтан» оқу мақсатына байланысты критерийлерді алу керек. - Қалыптастырушы бағалау таңдалмаған оқу мақсаттары үшін бағалау критерийлерін мұғалімнің өзі құрастырады.	
Тілдік мақсаттар	Тілдік дағдылар: тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым.	
	Терминология: білім, ғылым, инновация, технология, жетістік	
	Сөз тіркестері: бәсекеге қабілеттілік, ізденген жетер мұратқа, табысты болу	

Құндылықтарды дарыту	Өмір бойы білім алу	
Пәнаралық байланыстар	Өзге ғылым салалары арқылы жеткен жетістіктерді саралай алады, ғылым мәнін айқындайды, мысалдар келтіреді	
АКТ қолдану дағдылары	Ғылыми жетістіктерді саралайды, мысалдар келтіреді	
Алдыңғы оқу/ Бастапқы білім	Ғылым, оның мүмкіндіктері, ірі жаңалықтар, адамзат дамуы	
Жоспар		
Жоспарланған уақыт	Жоспарланған жаттығулар	Ресурстар
Басталуы	<p>«20 сұрақ – иә-жоқ деген жауап» әдісі Оқушыларға ақпарат алу үшін, 20 сұрақ қоюға болады. Алайда сұрақ қойылып жатқан адам «иә» не «жоқ» деп қана жауап береді. Мысалы, оқушы бір геометриялық фигура – ромбыны жасыруы мүмкін, ал сыныптың қалған бөлігі қасиеттерін атау арқылы оның қандай фигура екенін табуы керек.</p>	Мәтін, Интернет сайты, Слайд Видео
Ортасы	<p>1-тапсырма. Мәтінді тыңдаңдар. Астарлы ойды таратып айтыңдар. Ықтимал жауап – ақ зат асыл болады. 2-тапсырма. Мәтінді оқыңдар. Мазмұны бойынша өз жұптарыңа сұрақтар дайындаңдар. Критерий – мәнді, мәтін мазмұнын ашатын сұрақтар ұсыну Дескриптор: Абзацтардағы ой ретін сақтайды; Автор көзқарасын айқындайды; Өмірмен байланыстырады; Астарлы ойды түсіндіреді; Сұрау есімдіктерін қолданады. 3-тапсырма. Мәтінді оқып, кестені толтырыңдар Әдісі – Попкорн</p> <p>4-тапсырма. Толғауда айтылған ойды әңгіме түрінде дайындаңдар. Критерий – шағын мәтін ұсыну Дескриптор: Астарлы ойды анықтайды; Өмірмен байланыстырады; Мысалдар келтіреді; 150 сөзден аспайды.</p>	
Аяқталуы	<p>5-5-1 Оқушылар сабақ кезінде нені меңгергендері жайлы 5 сөйлем жазады. Одан кейін сол 5 сөйлемді 5 сөзге дейін қысқартады. Соңында 5 сөзді 1 сөзге қысқартады. Оқушылар өздерінің түйінді сөзін бүкіл сыныппен бөліседі.</p>	

Қосымша ақпарат	
Саралау – Сіз қосымша көмек көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Қабілеті жоғары оқушыларға қандай міндет қоюды жоспарлайсыз?	Саралап іріктелген тапсырмалар, нақты бір оқушыдан күтілетін нәтижелер: оқушыға дербес көмек көрсету, оқу материалдары мен ресурстарын оқушылардың жеке қабілеттерін есепке ала отырып іріктеу (Гарднердің жиынтық зият теориясы) түрінде болуы мүмкін. Саралау уақытты ұтымды пайдалануды есепке ала отырып, сабақтың кез-келген кезеңінде қолданылады.
Бағалау – Оқушылардың үйренгенін, материалды меңгергенін тексеруді қалай жоспарлайсыз?	Бұл бөлімде оқушылардың сабақ барысында үйренгенін бағалау үшін қолданатын әдіс-тәсілдерді жазу керек.
Сабақ бойынша рефлексия Сабақтың оқу мақсаты шынайы ма? Бүгін оқушылар не білді? Сыныптағы ахуал қандай болды? Мен орындаған саралау шаралары тиімді болды ма? Мен бүкіл уақыт ішінде үлгердім бе? Мен өз жоспарыма қандай түзетулер енгіздім және неліктен?	Төмендегі ұяшыққа сабақ туралы өз пікірлеріңізді жазыңыз. Сол ұяшықтағы Сіздің сабақтың тақырыбына сәйкес келетін сұрақтарға жауап беріңіз.
Қорытынды бағамдау	
<p>Қандай екі нәрсе табысты болды (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 2. <p>Қандай екі нәрсе сабақты жақсартта алды (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 2. <p>Сабақ барысында сынып немесе жекелеген оқушылардың жетістіктері/қиындықтары туралы не білдім? Менің келесі сабағымды жетілдіруге не көмектеседі, неге көңіл бөлу керек?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 2. 	

№2

орта мектебі		
Сабақ тақырыбы: Қазіргі қоғам: әлеуметтік теңсіздік		
Күні	Мұғалімнің есімі	
Сынып	Қатысқандар саны	Қатыспағандар саны
Сабаққа негізделген оқу мақсаты	10.1.1.1 – мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, өз біліміне сүйеніп тақырыпты жалғастыру; 10.2.4.1- әртүрлі стильдегі (ғылыми, ресми іс-қағаздар, публицистикалық, ауызекі сөйлеу, көркем әдебиет стилі) мәтіндердің тақырыбын, мақсатты аудиторияға сәйкес қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау;	

Кіріктірілген мақсат	9.2.4.1- әртүрлі стильдегі мәтіндердің тақырыбын, қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау	
Сабақ мақсаттары:	Барлық оқушылар: Мәтінге ой қосады; идеясын түсінеді. Оқушылардың басым бөлігі: Мәтін тақырыбына түсінік береді, құрылымын ажыратады. Кейбір оқушылар: Тілдік ерекшелігін салыстырады, жоба ұсынады.	
Бағалау критерийлері: (жетістік критерийлері, табыс критерийлері, күтілетін нәтиже)	- «Қалыптастырушы бағалау бойынша мұғалімге арналған әдістемелік нұсқаулықтан» оқу мақсатына байланысты критерийлерді алу керек. - Қалыптастырушы бағалау таңдалмаған оқу мақсаттары үшін бағалау критерийлерін мұғалімнің өзі құрастырады.	
Тілдік мақсаттар	Тілдік дағдылар: тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым. Терминология: теңсіздік, кедейлік, әлсіз Сөз тіркестері: әлеуметтік жағдай, кедейлікке ұрыну, қамқорлық көрсету	
Құндылықтарды дарыту	Өмір бойы білім алу Еңбек ету	
Пәнаралық байланыстар	Тарихтан мәліметтер келтіреді.	
АКТ қолдану дағдылары	Керекті мәліметтер мен кесте, диаграмма таба алады.	
Алдыңғы оқу/ Бастапқы білім	Кедейлік, еңбектің мәні, әлсіз топтар	
Жоспар		
Жоспарланған уақыт	Жоспарланған жаттығулар	Ресурстар
Басталуы	Сәлемдеме жіберіңіз Затты бірнеше қабат қағазға/газетке ораңыз. Оқушылар әуен ойнап жатқанда оралған затты сынып ішінде береді; музыка тоқтаған кезде, оқушы бір қабатын ашады. Әр қабатқа тақырыпқа қатысты бір сұрақ немесе затты анықтауға көмектесетін ишара қойыңыз, оқушылар оны тауып, одан кейін оралған затты әрі қарай береді. Осылайша заттың орамасы біткенше жалғасады.	Мәтін, Интернет сайты, Слайд Видео
Ортасы	1-тапсырма. Мәтінді тыңдаңдар. Мәтінде айтылған идеяға өз болжамдарыңды ұсыныңдар. Критерий – нұсқаулық дайындау Дескриптор: <ul style="list-style-type: none"> • Астарлы ойды табады; • Өмірмен байланыстырады; • Нақыл сөздерді қолданады; • «Қарекет» бағдарламасынан мысал пайдаланады. 2-тапсырма. Мәтінді оқыңдар. Мәтіннің стилін анықтаңдар. Критерий – белгілерін топтастырады. Дескриптор: <ul style="list-style-type: none"> • Сандық көрсеткіштерді талдайды; • Өмірмен байланыстырады; 	

	<p>Мәліметтерді жіктейді; Дәйек келтіреді.</p> <p>3-тапсырма. Мәтінге сүйеніп «Қос жазба» күнделігін толтырындар жалақысы төмен 2 млн.-нан астам адамның табысы молаяды; Тағы да бір асқынған проблеманың бірі – жұмыссыздық</p> <p>4-тапсырма. Мәтіндегі ақпараттар бойынша өз пікіріңді дәлелде. «Төрт бұрыш» әдісі. Әр бұрышқа әртүрлі пікір ілінеді. Оқушылар өздерінің жауаптарына жақын бұрышқа барып тұра алады: мысалы, толықтай келісемін, келісемін, келіспеймін, толықтай келіспеймін.</p> <p>5-тапсырма. Төменде берілген даналық сөзді пайдаланып, эссе дайындаңдар. Критерий – тақырып ашылған жоба ұсыну Дескриптор: 200 сөзден тұрады; Нақыл сөздерді келтіреді; Өмірмен байланыстырады; Сұраулы сөйлемдерді қолданады; Астарлы ойды ашады.</p>	
Аяқталуы	<p>Байланысқан оқу Өз оқуын бір сөйлеммен түсіндіретін оқушыны таңдаңыз. Келесі оқушы өз сөйлемін құру үшін жалғаулық шылаулар мен жалғауларды пайдаланады.</p> <p>Әріптестер Әр оқушыға не жауабы бар, не сұрағы бар қағаз беріңіз. Оқушылар сынып ішінде жүріп, сәйкес келетін сұрақ пен жауапты іздейді. Күрделілік деңгейін арттыру үшін, оқушылар үндемей орындай алады.</p>	
Қосымша ақпарат		
<p>Саралау - Сіз қосымша көмек көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Қабілеті жоғары оқушыларға қандай міндет қоюды жоспарлайсыз?</p>	<p>Саралап іріктелген тапсырмалар, нақты бір оқушыдан күтілетін нәтижелер: оқушыға дербес көмек көрсету, оқу материалдары мен ресурстарын оқушылардың жеке қабілеттерін есепке ала отырып іріктеу (Гарднердің жиынтық зият теориясы) түрінде болуы мүмкін. Саралау уақытты ұтымды пайдалануды есепке ала отырып, сабақтың кез-келген кезеңінде қолданылады.</p>	
<p>Бағалау - Оқушылардың үйренгенін, материалды меңгергенін тексеруді қалай жоспарлайыз?</p>	<p>Бұл бөлімде оқушылардың сабақ барысында үйренгенін бағалау үшін қолданатын әдіс-тәсілдерді жазу керек.</p>	
<p>Сабақ бойынша рефлексия Сабақтың оқу мақсаты шынайы ма? Бүгін оқушылар не білді? Сыныптағы ахуал қандай болды? Мен орындаған саралау шаралары тиімді болды ма? Мен бүкіл уақыт ішінде үлгердім бе?</p>	<p>Төмендегі ұяшыққа сабақ туралы өз пікірлеріңізді жазыңыз. Сол ұяшықтағы Сіздің сабақтың тақырыбына сәйкес келетін сұрақтарға жауап беріңіз.</p>	

Мен өз жоспарыма қандай түзетулер енгіздім және неліктен?	
Қорытынды бағамдау	
Қандай екі нәрсе табысты болды (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)?	
1.	
2.	
Қандай екі нәрсе сабақты жақсартта алды (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)?	
1.	
2.	
Сабақ барысында сынып немесе жекелеген оқушылардың жетістіктері/қиындықтары туралы не білдім? Менің келесі сабағымды жетілдіруге не көмектеседі, неге көңіл бөлу керек?	
1.	
2.	

V. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын кеңестердің кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 10-сыныпқа «Қазақ тілі» пәнін оқыту барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (91.2-кесте).

91.2-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул (1-тоқсан)	1. Мәңгілік Ел – мұратым. Стилистика. Мәтіндегі сөз таңдау, сөз қолдану (қисыны), сөз әрлеу	9.1.2.1 қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық, ғылыми тақырыптарға байланысты әртүрлі жанрдағы кең көлемді мәтіндердегі (дәріс, интервью, пікірталас, мақала, Жолдау) мақсатты аудитория мен көркемдегіш құралдардың рөлін талдау
Қысқы каникул (2тоқсан)	4. Адам құқығы мен бостандығы. Синтаксис. Ыңғайлас салалас. Себеп-салдар салалас. Қарсылықты салалас	9.1.6.1 қоғамдық-саяси, ғылыми, коммуникативтік жағдаятқа сай тиісті сөздер мен фразаларды таңдау, орта көлемді монолог дайындау
Қысқы каникул (2тоқсан)	3. Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан. ЭКСПО-2017 Синтаксис. Құрмалас сөйлемнің жасалу жолдары. Құрмалас сөйлемнің түрлері	9.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша автордың негізгі ойын сақтай отырып, перифраз тәсілдері арқылы жинақы мәтін (аннотация, тезис) жазу
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	1. Мәңгілік Ел – мұратым.	9.2.2.1 қазақ тілі стильдері мен шешендік сөздің түрлерін

	Стилистика. Мәтіндегі сөз таңдау, сөз қолдану (қисыны), сөз әрлеу	қолданылған тілдік құралдар арқылы тану
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	2. Жаһандану мәселелері. Стилистика. Қазақ әдеби стилінің түрлері	9.3.4.1 эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, көтерілген мәселе бойынша екіжақты пікірді немесе жағдаятты талқылау, біреуіне таңдау жасап, өз ойын дәлелдеп жазу (аргументативті эссе)

VI. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі.

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – жазғы мектепті ұйымдастыру. Демалыс кездерінде оқытуға қамтылып үлгермеген оқыту мақсаттары осы жазғы мектеп кезінде оқытылады. Сонымен қатар оқушы оқу жылында аяқтап отырған 10-сыныбындағы кейбір күрделі материалдарды қайталап, пысықтайды. Ол тақырыптар оқу жылы аяқталған кезеңде мұғалімнің жыл бойын жүргізіп отырған «оқушының оқу үлгеріміне жасалатын диагностикадан» алынады. Төмендегі кестеде (29.3-кесте) 9-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес жазғы мектеп кезінде оқытылатын сабақтардың тақырыбы мен оқыту мақсаттары берілген.

91.3-кесте. 9-сыныптағы қамтылып үлгермеген олқылықтардың оқыту мақсаттары

Дағдылар	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары (9-сынып, өткен оқу жылы)
4) әдеби тіл нормаларын сақтау		
4. Грамматикалық норма	3. Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан. ЭКСПО-2017 Синтаксис. Құрмалас сөйлемнің жасалу жолдары. Құрмалас сөйлемнің түрлері	9.4.4.1 құрмалас сөйлем жасалу жолдарын, түрлерін білу.
4. Грамматикалық норма	Отбасы және демографиялық өзгеріс. Синтаксис. Түсіндірмелі салалас. Талғаулы салалас. Кезектес салалас	9.4.4.2 салалас құрмалас сөйлемдердің мағыналық түрлерін ажырата білу, түрлендіріп қолдану.
4. Грамматикалық норма	6. Биотехнология және гендік инженерия келешегі. Синтаксис. Шартты бағыныңқы сабақтас. Қарсылықты бағыныңқы сабақтас. Мезгіл бағыныңқы сабақтас	9.4.4.3 сабақтас құрмалас сөйлемдердің мағыналық түрлерін ажырата білу, түрлендіріп қолдану.
4. Грамматикалық норма	Әлемдегі қақтығыстар және бейбітшілік.	9.4.4.4 аралас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарын білу, қолдану.

«Қазақ тілі» оқу пәні, 11-сынып бойынша:

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

11-сыныпта «Қазақ тілі» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 10-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінің оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары сараланды. Оқу пәнінің 10-сыныптағы базалық мазмұны:

1) тыңдалым және айтылым: мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, өз біліміне сүйеніп тақырыпты жалғастыру, мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі (дәріс, интервью, пікірталас, мақала) мақсатты аудиторияға арналған терминдер мен ұғымдарды, тілдік оралымдарды талдау, тыңдалған мәтіндегі ақпаратты ғаламдық мәселелермен байланыстыра білу, мәтінде көтерілген мәселені (қоғамдық-саяси) талдай отырып, негізгі ойды анықтау, мәтінде көтерілген мәселеге автор мен оқырманның қарым-қатынасын ескере отырып, сұрақтар құрастыру және бағалау, коммуникативтік жағдаятқа сай көпшілік алдында тиісті сөйлеу әдебін сақтай отырып, дұрыс сөйлеу тілінің лексикалық, фонетикалық-морфологиялық, синтаксистік ерекшеліктерін ажыратып, орынды қолдану.

2) оқылым: әртүрлі графиктік мәтіндердегі (кесте, диаграмма, сызба, шартты белгі) мәліметтерді талдау, негізгі үрдістерді анықтау, ғылыми-көпшілік және публицистикалық стильді тілдік құралдар арқылы тану (терминдер, тілдік оралымдар, өзге стиль элементтері), әртүрлі стильдегі мәтіндердің жанрлық ерекшеліктерін таба білу, ауызекі сөйлеудің стильдік бедерін дұрыс қолдану, публицистикалық шығарма тілінің стильдік бедерін дұрыс қолдана білу, ресми ісқағаздары тілінің сөз бедерін дұрыс қолдана білу, көркем әдебиет тілінің сөз бедерін дұрыс қолдана білу, әртүрлі стильдегі мәтіндердің тақырыбын, мақсатты аудиторияға сәйкес қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау (фонетикалық деңгей, лексикалық деңгей, морфологиялық деңгей, синтаксистік деңгей негізінде), мәтіндегі негізгі ойды анықтау, көтерілген мәселеге баға беріп, мәліметтер мен пікірлерді өңдей білу, белгілі бір мақсат үшін оқылым стратегияларын жүйелі қолдана білу, БАҚ, энциклопедиялық, ғылыми-көпшілік деректерді ала білу, сілтеме жасау жолдарын білу.

3) жазылым: жоспар түрлерін құру (қарапайым, күрделі, тезистік), ауызекі сөйлеу стилінде әлеуметтік жағдайларға сай мәтін құрастыру, ресми қарым-қатынас аясында ресми құжат түрлерін жазу: сенімхат, кепілхат, өтінім, тапсырыс, келісімшарт, еңбек шарты, шарт, еңбек келісімі және т.б. мәтіндер құрастыру, ғылыми стильдің стильдік және жанрлық ерекшеліктерін ескере отырып, баяндама, мақала, лекция, баяндама тезистері, аннотация, түйіндеме, рецензия және мәтіндер құрастыру, публицистикалық стильдің стильдік және жанрлық ерекшеліктерін ескере отырып, мақала, репортаж, сұхбат, ақпарат, информациялық хабар, очерк, памфлет жазу, көркем әдебиет стилінің стильдік және жанрлық ерекшеліктерін ескере отырып мәтіндер құрастыру (таңдау

бойынша), мәтін құрылымын сақтай отырып, әртүрлі графиктік мәтіндегі деректерді салыстырып, маңызды тұстары мен үрдістерді талдап жазу, эссе түрлерінің құрылымын сақтай отырып, көтерілген мәселе бойынша өзіндік пікір жаза білу, оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ақпаратты іріктей отырып, түртіп жазу (конспектілеу), әртүрлі тақырып бойынша көркемдегіш құралдарды ұтымды қолданып, шығармашылық жұмыстар (өлең, хат, әңгіме, шығарма) ұсына білу, жазба жұмысын абзац пен бөліктерге бөлу, ойын (ақпарат, идея) дұрыс жүйелеп, логикалық және стильдік түзетулер енгізу, редакциялау.

4) әдеби тіл нормалары: орфографиялық нормаға сай жазу, сөздерді фонетикалық принцип негізінде жазу, сөздерді морфологиялық-фонематикалық принцип негізінде жазу, сөздерді тарихи-дәстүрлік принцип негізінде жазу, сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді дұрыс қою (нүкте, сұрау белгісі, леп белгісі, көп нүкте), сөйлем ішінде қойылатын тыныс белгілерді дұрыс қою (үтір, нүктелі үтір, жақша, қос нүкте, тырнақша, сызықша) [13].

Осы берілген үлгілік оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттарын саралай келе өткен оқу жылындағы олқылықтармен жұмыс жасау үшін әр бөлім бойынша оқушының меңгере алмаған оқыту мақсаттарын нақтылап алып кестеге түсірдік. Онда 1) «тыңдалым және айтылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (1. Болжау, Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау, 4. Негізгі ойды анықтау, 6. Сөйлеу мәдениетін дамыту) оқыту мақсаттарын алдық. Келесі 2) «Оқылым» бөлімі бойынша төрт бөлімшенің (2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану, 3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату, 4. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау, 5. Мәліметтерді өңдей білу) оқыту мақсаттары алынды. 3) «Жазылым» бөлімі бойынша: (2. Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру, Эссе жазу, 5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін жазу, 6. Шығармашылық жұмыс) төрт бөлімшенің оқыту мақсаттары алынды. 4) «Әдеби тіл нормаларын сақтау» бөлімі бойынша (1. Орфографиялық норма, 3.Лексикалық норма, 4. Грамматикалық норма, 5. Пунктуациялық норма) төрт бөлімшенің оқыту мақсаттары қарастырылды. (92-кестеде).

92-кесте -10-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Дағдылар	10-сынып (өткен оқу жылы)
1) тыңдалым және айтылым	
1. Болжау	10.1.1.1 мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, өз біліміне сүйеніп тақырыпты жалғастыру
2. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	10.1.2.1 мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі (дәріс, интервью, пікірталас, мақала) мақсатты аудиторияға арналған терминдер мен ұғымдарды, тілдік оралымдарды талдау
4. Негізгі ойды анықтау	10.1.4.1 мәтінде көтерілген мәселені (қоғамдық-саяси) талдай отырып, негізгі ойды анықтау және ғаламдық мәселелермен байланыстыру
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	10.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай көпшілік алдында тиісті сөйлеу әдебін сақтай отырып, дұрыс сөйлеу
2) оқылым	

2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану	10.2.2.1 ғылыми-көпшілік және публицистикалық стильді тілдік құралдар арқылы тану (терминдер, тілдік оралымдар, өзге стиль элементтері)
3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	10.2.3.1 көпшілікке арналған дәріс, интервью, мақала, очерктің құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық ерекшеліктерін талдау
4. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	10.2.4.1 әртүрлі стильдегі (ғылыми, ресми іс-қағаздар, публицистикалық, ауызекі сөйлеу, көркем әдебиет стилі) мәтіндердің тақырыбын, мақсатты аудиторияға сәйкес қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау
5. Мәліметтерді өңдей білу	10.2.5.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтау, көтерілген мәселеге баға беріп, мәліметтер мен пікірлерді өңдей білу
3) жазылым	
2. Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	10.3.2.1 ғылыми-көпшілік стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, мақала, интервью, нұсқаулық жазу
4. Эссе жазу	10.3.4.1 қажетті клишелер мен лексикалық құрылымдарды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу («келісу, келіспеу» эссесі, дискуссивті эссе, аргументативті эссе)
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін жазу	10.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ақпаратты іріктей отырып, түртіп жазу (конспектілеу)
6. Шығармашылық жұмыс	10.3.6.1 әртүрлі тақырып бойынша көркемдегіш құралдарды ұтымды қолданып, шығармашылық жұмыстар (өлең, хат, әңгіме, шығарма) ұсына білу
4) әдеби тіл нормасы	
1. Орфографиялық норма	10. 4.1.1 мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу
3. Лексикалық норма	10.4.3.1 белгілі бір тақырып аясында сөздерді іріктеп, түрлендіріп, талғаммен қолдана білу
4. Грамматикалық норма	10. 4.4.1 сөзжасамдық және синтаксистік нормаларды сақтай білу
5. Пунктуациялық норма	10. 4.5.1 сөйлем және мәтін деңгейінде тыныс белгілерін қолдана білу

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Келесі кезеңде 92-кестеде алынған оқыту мақсаттарын оқушының қаншалықты меңгергенін диагностика жасап, зерттеу үшін тапсырмалар жүйесі дайындалады.

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың мазмұнына толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады.

Төменде 10-сыныптағы «Қазақ тілі» пәнінің мазмұнын қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген.

Алдыңғы оқу жылының оқу мақсаты:

10.2.4.1 әртүрлі стильдегі (ғылыми, ресми іс-қағаздар, публицистикалық, ауызекі сөйлеу, көркем әдебиет стилі) мәтіндердің тақырыбын, мақсатты аудиторияға сәйкес қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау.

Оқу мақсаты: 11.2.3.1 таза ғылыми стильдегі дәріс, интервью, мақала, баяндама, тезис, аннотация, рецензияның құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық ерекшеліктерін талдау

А мәтіні

«Ұлағат ұясы» газеті

Ұлылықтың төрінде ұстаз тұрар...

Ұстаз.. Бұл – адамзаттың ардақтысы. Олай дейтін себебіміз, ұстаз - барша адамзатты білім нәрімен сусындатып, көкірек көзін оятататын тұлға. Ұстаз алдын көрмейтін жан жоқ. Ұстаз – өзінің бар білгенін үйретіп ғана қоймай, тәрбие беретін, ұлт тәрбиесімен айналысатын адам. Мұғалім болу – өз пәнінді сүю және оны жетік меңгеру. «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені мұғалім - мектептің жүрегі» - деген Ыбырай Алтынсарин. Ал, ұстаз болу - барлық оқушыларды жақсы көру және олардың келешегіне алаңдай отырып, білім мен тәрбие беру. Барлық ұстаздар қауымы қандай да болсын құрметтің иегерлері. Себебі, ұстаз арқылы бала адам болады. Болашаққа нық қадам басып, ұстаз арқылы арман-мақсаттарына жетеді. Бала бойына ұстаздан адамгершілік қасиеттері даритындығы туралы: «Мен өзімнің ұстазыма әкемнен кем қарыздар емеспін:әкемнен өмір алсам, ал Аристотельден өмірімді жақсы өткізу туралы білім алдым» - деген Александр Македонский және « Адамның адамшылдығы жақсы ұстаздан болады» - деп Абай Құнанбаев жазған.

«Бір әріп үйреткенге 40 жыл сәлем бер» деген сөз ертеден келе жатыр. Бұл сөздің өзі сені тәрбиелеген, білім берген жанды ешқашан ұмытпа дегендей естіледі. Осы тұста, шәкірттерінен ештенесін аямайтын, әрқашан жетістікке ұмтылдырып, алдыға сүйрейтін М.Мәметова атындағы гуманитарлық колледжінің ұстаздары қандай құрметке болсын лайық жандар. Ұстаздар күні – ең керемет мерекелердің бірі.Оқушылардың құшақ толы гүлге оранып, білім берген аяулы адамдарын тағы бір мәрте сыйлайтын мезгілі. Осы бір мерекенің күз мезгілінен орын алуы да ерекше. Адамдардың бір-біріне жылылық сыйлар кезеңіне сәйкес есептелегндей. Осы бір мерекеде ұстаз мәртебесі тағы бір биіктеп қалары анық.

Мереке аясында колледж жанынан құрылған «Студенттік кеңес» мүшелері және «шетел тілі» бөлімінің ұйымдастыруымен «Ұлылықтың төрінде ұстаз тұрар...» атты әдеби-сазды кеш өтті. Кеш барысында Әмқ-15 оқу тобының мың бұралған бишілері «Кербез», «Хорезм» және «Қалмақ» биін тарту етті. Облыстық лигада өнер көрсетіп жүрген «Мәншүк» құрамасы барша көрермендердің көзайымына айналды. Осы кеште колледж жанынан құрылған «Дарын» ақындар клубының тұсауы кесіліп, ұстаздарға деген жүрекжарды өлең шумақтарын жатқа оқыды. Облысымызға белгілі болып жүрген Әли Айдар және Кубесова Айя жүргізген бұл кеш жоғарғы деңгейде өтті.Ән салу мамандығының студенті Маргарита «Ұстазым» атты әсем әнімен жүректерден орын алса, Шәмші әндерін орындап, ұстаздарымыз оған қосылып, керемет үйлесімділік орнады. Осы кеште «қазақ тілі және әдебиеті» бөлімінің студенттері ұстаздарға деген ақ тілектерін арнап, құттықтауларын кереметтей қара сөздермен білдірді.Студенттердің ұстаздарға деген құрметіне барша ұстаздар атынан студенттердің жанашыр қолдаушысы Мұрат ағай және «Өнер» бөлімінің меңгерушісі Рая апай өз алғыстарын білдірді. Әдеби-сазды

кеш осылайша өз мәресіне жетті. Кеш соңында қадірлі көрермендерге, аяулы ұстаздарға гүл шоқтары таратылды.

Жер бетінің күн сияқты шапақ таратушылары, небір жүректерде мәңгілік алтын әріптермен жазылатын тау тұлғалар мерекелерің құтты болсын!

В мәтіні

Мен болашақ педагогпін

«Маған немен айналысқан ұнайды? Болашақта өзімді қай саланың маманы ретінде елестетемін? Осы мамандықты оқу арқылы қоғамға қандай үлесімді қоса аламын? Бұл салада жетістікке жете аламын ба, жұлдызым жоғарыдан көріне ме?» - деген сынды сұрақтарға жауап табу өмірдің маңыздылығы мен мәнін айқын көрсетеді. Мамандық таңдау- ол өмірлік таңдау. Мамандықты таңдай отырып, тағдырымызды да таңдайтынымызды естен шығармауымыз керек.

Мен жас ұрпақты тәрбиелеп, білім беретін, қоғамның айнасы іспеттес мәртебелі мамандық иесі болуды жөн көрдім. Иә, мен болашақ педагогпын. Ал бұл деген- менен үлкен жауапкершілікті, білімді талап ететін үлкен міндет. Өйткені, алдыма келеген әрбір баланың тағдырына, оның болашақта білімді, саналы, тәрбиелі азамат болып өсуіне жауаптымын. Менің алдымдағы әрбір шәкіртім – еліміздің ертеңі, болашағы. Бұл турасында елбасымыз Н.Назарбаев «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі мектеп оқушылары. Мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан да сол деңгейде болады. Сондықтан ұстазға артылатын міндет ауыр» деп айтқан болатын. Демек, ұрпақ тағдыры ұстаздың қолында.

Қабілетіміз бен қызығушылығымызғы байланысты белгілі бір мамандықты таңдаған соң, 4-5 жыл бойы білім алатын оқу ордасын да байыппен таңдағанымыз жөн. Мен өз мақсатымның бастапқы сатысы ретінде М.Мәметова атындағы Қызылорда гуманитарлық колледжінде білім алудамын. Мамандығым қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі. Осы уақыт аралығында білгенімді жетілдіріп, білмегенімді үйрендім. Жылына екі рет тәжірибе жинақтауға шығып, тәжірибелі маман болуға да бір табан жақындадым. Бұл менің өз мамандығыма деген қызығушылығымды арттырып, үлкен жетістік сыйлады.

Оқыту, тәрбие барысында жаңа әдіс-тәсілдерді ұтымды, шеберлікпен пайдалана отырып, оқушының білім деңгейін, қабілетін саралай білуді, баланың жеке тұлғалық дамуына дұрыс бағыт-бағдар беруді, оларды заман талабына сай қалай қалыптастыру керек екендігін, міне осы білім ордасының ұстаздары арқасында үйрене білдім.

Педагог- шәкіртінің бойындағы сан алуан қасиеттерін дөп басып, саралай білетін, талабын ұштап, талантына жол ашатын, бағыт сілтейтін, арман-қиялына үкілеп үміт қосатын жанашыр жан. Міне осындай, озат тәжірибелі, озық ойлы, шәкірттері де, өздері де биік белестерді бағындырып жүрген колледжіміздің «қазақ тілі және әдебиеті» бөлімінің маңдай алды майталман ұстаздары Бахадүрова Гүлзира, Ахунов Бақытжан, Жүсіпова Гүлнұр, Махамбетова Зәуре, Дүйсенова Тұрар сынды ұстаздардан болашақ педагогтардың үйренері көп екені ақиқат. Осындай ұлағатты ұстаздардың жол бастауымен, осы мамандықтың қызығы мен қиындығына көне жүріп, жетістіктерге жетсем бе деген үмітім мен мақсатым мені алға жетелейді.

Екі мәтіннің ұқсастығы

Екі мәтіннің айырмашылығы

А мәтіні

В мәтіні

Түрі

Көзделген аудитория кімдерге арналғандығы	
Мақсаты	
Мазмұны	
Стилі	

Тілі	

Екі мәтіннің ұқсастығы	
Екі мәтінде де М.Мәметова атындағы гуманитарлық колледжінің ұлағатты ұстаздары жайлы айтылған. Колледж ішінде болып жатқан өмір суреттелген.	
Екі мәтіннің айырмашылығы	
<i>А мәтіні</i>	<i>Б мәтіні</i>
Түрі	
<p>Формасы әдеби нормаларды қатаң сақтап, жазбаша түрде жазылған.</p> <p>Мәтінде суреттеу, баяндау элементтері қолданылған. Себебі, колледж ішінде болып жатқан іс-шарларды қалай болғандығын суреттеп, газет бетіне шығарып баяндаған. Типі жағынан монологке сәйкес келеді.</p> <p>Жанры жағынан әрине газет бетінде жарық көрген мақала екендігі анық байқалады.</p>	<p>Формасы жағынан өзінің болашағы жайлы сөз еткендіктен ауызша, әдеби норманың еркін түрімен сипатталған.</p> <p>Мәтінде колледжіндегі ұстаздарды аргумент ретінде келтіріп, сондай ұстаздарда білім алған керемет екендігіне сендірген.</p> <p>Бұл да типі жағынан монолог. Жанры жағынан әңгіме деп қарастыруға болады.</p>

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

92.1-кесте – 11-10-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары (өткен оқу жылындағы 10-сынып)

Дағдылар	11-сынып	10-сынып
1) тыңдалым және айтылым		
1. Болжау	11.1.1.1 мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, тиісті ақпаратты анықтай білу	10.1.1.1 мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, өз біліміне сүйеніп тақырыпты жалғастыру
6. Сөйлеу мәдениетін дамыту	11.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай көпшілік алдында дұрыс сөйлеу, тыңдаушыларға ықпал ете білу, шешен сөйлеу	10.1.6.1 коммуникативтік жағдаятқа сай көпшілік алдында тиісті сөйлеу әдебін сақтай отырып, дұрыс сөйлеу
2) оқылым		

3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату	11.2.3.1 таза ғылыми стильдегі дәріс, интервью, мақала, баяндама, тезис, аннотация, рецензияның құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық ерекшеліктерін талдау	10.2.3.1 көпшілікке арналған дәріс, интервью, мақала, очерктің құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық ерекшеліктерін талдау
5. Мәліметтерді өңдей білу	11.2.5.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтау, берілген мәліметтер мен пікірлерді өңдеу және толықтыру	10.2.5.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтау, көтерілген мәселеге баға беріп, мәліметтер мен пікірлерді өңдей білу
3) жазылым		
5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін жазу	11.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша түртіп жазудың (конспектiлеудің) әртүрлі жолдарын меңгеру арқылы негізгі ақпаратты іріктеу	10.3.5.1 оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ақпаратты іріктей отырып, түртіп жазу (конспектiлеу)
6. Шығармашылық жұмыс	11.3.6.1 әртүрлі тақырып бойынша көркемдегіш құралдарды ұтымды қолданып, шығармашылық жұмыстар (өлең, әңгіме, естелік, шығарма) ұсына білу	10.3.6.1 әртүрлі тақырып бойынша көркемдегіш құралдарды ұтымды қолданып, шығармашылық жұмыстар (өлең, хат, әңгіме, шығарма) ұсына білу
4) әдеби тіл нормасы		
3. Лексикалық норма	11.4.3.1 белгілі бір тақырып аясында тілдегі көркемдік құралдарды орынды пайдалану: көркемдеу, айшықтау, дәлелдеу, сөздерді сұрыптай білу (образды-эстетикалық)	10.4.3.1 белгілі бір тақырып аясында сөздерді іріктеп, түрлендіріп, талғаммен қолдана білу
5. Пунктуациялық норма	11.4.5.1 мәтін және мәтін үзінділері деңгейінде тыныс белгілерін қолдана білу	10. 4.5.1 сөйлем және мәтін деңгейінде тыныс белгілерін қолдана білу

IV. Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі

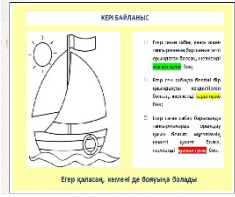
Республика мектептері бойынша 92.1-кестеде берілген 11-10-сыныптардың кіріктірілген оқыту мақсаттары бойынша әзірленген қысқа мерзімді сабақ жоспарларының үлгілері ұсынылады:

№1

Пәні	Қазақ тілі	
Педагогтің аты-жөні		
Күні:		
Бөлім:	5. Бейбітшілік, Қауіпсіздік және жаһандық экономика. Шешендік сөздер. Сөз мәдениеті. Көркем әдебиет стилі.	
Сынып: 11	Қатысқаны:	Қатыспағаны:
Сабақтың тақырыбы	5.2. Біріккен Ұлттар Ұйымы	

Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	11.3.5.1 - оқылым және тыңдалым материалдары бойынша түртіп жазудың (конспектiлеудiң) әртүрлi жолдарын меңгеру арқылы негiзгi ақпаратты iрiктеу; 11. 4.3.1 белгiлi бiр тақырып аясында тiлдегi көркемдiк құралдарды орынды пайдалану:көркемдеу, айшықтау, дәлелдеу, сөздердi сұрыптай бiлу .			
Кiрiктiрiлген мақсат:	10.4.3.1 белгiлi бiр тақырып аясында сөздердi iрiктеп, түрлендiрiп, талғаммен қолдана бiлу			
Сабақтың мақсаты	Оқушылардың бәрi орындай алады: мәтiн мзмұны бойынша негiзгi және қосымша мәлiметтердi анықтай бiледi. Оқушылардың көпшiлiгi орындай алады: Күрделi сөздердiң жасалу жолдарын бiледi. Кейбiр оқушылар орындай алады: пәнаралық байланыс жасап, алған бiлiмдерiн пайдалана алады.			
Бағалау критерийлерi	Негiзгi ақпаратты қосымша ақпараттан ажырата бiлуi. Теориялық бiлiмiн көрсете алуы. Шығармашылық iзденiсi.			
Ресурстар	Қазақ тiлi. Жалпы бiлiм беретiн мектептiң қоғамдық-гуманит.бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық/ Б.Қапалбек, Ш.Ерхожина, М.Жолшаева.-Алматы: Мектеп, 2020.-216 б.			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңi/ уақыт	Педагогтiң әрекетi	Оқушының әрекетi	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	Сәлемдесу. Психологиялық ахуал тудыру.	Әртүрлi смайликтер арқылы бүгiнгi көңiл-күйлерiн бiлдередi.		
Сабақтың ортасы	Танымынды арттыр. Бiрiккен Ұлттар Ұйымы – екiншi дүниежүзiлiк соғыстан кейiн КСРО, АҚШ, Қытай және Ұлы британия мемлекеттерiнiң белсендiлiк танытуымен құрылған халықаралық ұйым. 1945 жылы Сан-Францискодағы конференцияда антигитлерлiк коалицияға мүше мемлекеттердiң ұсынысымен күштерiн бiрiктiру мақсатында құрылған егемендi мемлекеттердiң халықаралық ұйымы.	Жаңа ақпаратты меңгередi.		 Қазақ тiлi. Жалпы бiлiм беретiн мектептiң қоғамдық-гуманит.бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық/ Б.Қапалбек, Ш.Ерхожина, М.Жолшаева.- Алматы: Мектеп, 2020.-216 б.

	<p>Штаб-пәтері Нью-Йорк (АҚШ) қаласында орналасқан. Ағымда БҰҰ құрамына 192 мемлекет кіреді. «Біріккен Ұлттар» атауын АҚШ президенті Ф.Д.Рузвельт ұсынды. Декларациясы Сан-Францискода 1945 ж. 24 қазанда қабылданды. Бұл БҰҰ-ң күні деп жарияланды. БҰҰ құрылымы: Біріккен Ұлттар Ұйымының ең басты әрі негізгі құжаты оның Жарғысы болып табылады.</p> <p>ӘТН. Пікірталас мәдениетіндегі ең бастысы аудиторияға ой тастау, ал көпшілік ойын әрқашан бір арнаға құя бермейді. «Ойды ой қозғайды», жаңа пікір тудырады немесе жаңа пікірдің ашылуына жағдай жасайды, не қарсы көзқарас пайда болады.</p> <p>Пікірталас – түрлі көзқарас, ой-пікірлерді қатар қою, салыстыру, салғастыру арқылы өзінің көзқарас, ой-пікірін дәлелдеу.</p> <p>1-тапсырма. 1-тапсырма, 98-бет . Мәтінді түсініп оқып, негізгі ақпараттарды іріктеп, конспект жазыңдар.</p> <p>2-тапсырма. 1-тапсырмадағы мәтін құрамынан күрделі сөздердің түрлерін теріп</p>	<p>Негізгі ақпарат: Қосымша ақпарат:</p> <table border="1" data-bbox="758 526 997 728"> <tr> <th colspan="4">Күрделі сөздер</th> </tr> <tr> <td>Қос сөздер</td> <td>Бір кккен сөздер</td> <td>Тір кескен сөздер</td> <td>Қос сөздер</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> 	Күрделі сөздер				Қос сөздер	Бір кккен сөздер	Тір кескен сөздер	Қос сөздер					<p>«Бір сұрақ әдісі»</p> <p>«Бес бармақ» әдісі</p> <p>«Бағдаршам» әдісі</p> <p>«ПОПС» әдісі</p>	
Күрделі сөздер																
Қос сөздер	Бір кккен сөздер	Тір кескен сөздер	Қос сөздер													

	жазындар. Жазылу жолдарын естеріңе сақтандар. 3-тапсырма. География және тарих пәнінен алған білімдеріңді пайдалана отырып, сызбаны толтырындар.			
Сабақтың соңы	Рефлексия . «Желкенді қайық» әдісі	Сабақты түсінгеніне қарай тиісті түспен қайық желкенін баяйды.		
Қосымша ақпарат				

№ 2

Пәні	Қазақ тілі			
Педагогтің аты-жөні				
Күні:				
Бөлім:	5. Бейбітшілік, Қауіпсіздік және жаһандық экономика. Шешендік сөздер. Сөз мәдениеті. Көркем әдебиет стилі.			
Сынып: 11	Қатысқаны:	Қатыспағаны:		
Сабақтың тақырыбы	5.3. Әлемнің бейбітшілік пен тұрақтылық ісіне Қазақстанның үлесі.			
Оқу бағдарлама сына сәйкес оқыту мақсаттары	11.2.6.1 – белгілі бір мақсат үшін оқылым стратегияларын жүйелі қолдана білу 11.2.5.1 - мәтіндегі негізгі ойды анықтау, берілген мәліметтер мен пікірлерді өңдеу және толықтыру; 11.2.6.1 – белгілі бір мақсат үшін оқылым стратегияларын жүйелі қолдана білу 11.2.5.1 - мәтіндегі негізгі ойды анықтау, берілген мәліметтер мен пікірлерді өңдеу және толықтыру;			
Кіріктірілген мақсаттар:	10.2.5.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтау, көтерілген мәселеге баға беріп, мәліметтер мен пікірлерді өңдей білу			
Сабақтың мақсаты	Оқушылардың бәрі орындай алады: Оқушылардың көпшілігі орындай алады: Кейбір оқушылар орындай алады.			
Бағалау критерийлері	ӘТН меңгеруі. Талапқа сай эссе жаза алуы. Жеке іздену жұмысының нәтижесі.			
Ресурстар	Қазақ тілі. Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманит.бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық/ Б.Қапалбек, Ш.Ерхожина, М.Жолшаева.- Алматы: Мектеп, 2020.-216 б.			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар

<p>Сабақтың басы</p>	<p>Сәлемдесу. Психологиялық ахуал тудыру. «Еркін тыныс» әдісі</p>	<p>«Еркін тыныс» әдісі арқылы жайлы жайғасып алады да, ең көңілді кездерін естеріне түсіндіреді</p>		
<p>Сабақтың ортасы</p>	<p>ӘТН. 'Көркем әдебиет стилі' - проза, поэзия, драматургия салаларында жазылған көркем шығармалардың стилі (тілі). Көркем әдебиет стиліне тән бірнеше ерекшеліктер бар. Солардың бірі - тіл байлығы. 102-беттегі ережені оқы.</p> <p>1-тапсырма 101-беттегі мәтін мазмұны бойынша кестені толтыр.</p> <p>2-тапсырма. «Көркем әдебиет стилінің стильдер жүйесінде алатын орны» тақырыбында дәлелді эссе жаз.</p> <p>3-тапсырма. <i>Ядро, Ассамблея, миссия, санкция, атом, статистика</i> сөздері қай тілден енгенін тауып, мағынасын сөздіктен оқыңдар.</p>	<p>Оқулықтан 102-беттегі ережені оқиды.</p> <p>Мәтін тақырыбы → Мәтін идеясы → Стиль түрі → Негізгі ақпарат →</p> <p>Дәлелді эссе жазады.</p> <p>Сөздікпен жұмыс жасайды</p>	<p>Смайлик арқылы</p> <p>«Бас бармақ» әдісі</p>	<p>Қазақ тілі. Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманит.бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық/ Б.Қапалбек, Ш.Ерхожина, М.Жолшаева.- Алматы: Мектеп, 2020.-216 б.</p> <p>Түсіндірмелі сөздік</p>
<p>Сабақтың соңы</p>	<p>Рефлексия . «СМС жазу» әдісі Мен үшін бүгін.... құнды болды. Себебі.... Келесі сабақ.... білсек екен ...</p>	<p>Мен үшін- бүгін.... құнды болды. Себебі.... Келесі сабақ.... білсек екен ...</p>	<p>«СМС жазу» әдісі</p>	
<p>Қосымша ақпарат</p>				

Ү. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

10-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 11-сыныптағы «Қазақ тілінің» оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары анықталды [13]. Төменде кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары берілген:

92.2-кесте –11-10-сыныптардың кіріктірілмейтін оқыту мақсаттары

1) тыңдалым және айтылым	
2. Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді талдау	10.1.2.1 мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі (дәріс, интервью, пікірталас, мақала) мақсатты аудиторияға арналған терминдер мен ұғымдарды, тілдік оралымдарды талдау
4. Негізгі ойды анықтау	10.1.4.1 мәтінде көтерілген мәселені (қоғамдық-саяси) талдай отырып, негізгі ойды анықтау және ғаламдық мәселелермен байланыстыру
2) оқылым	
2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану	10.2.2.1 ғылыми-көпшілік және публицистикалық стильді тілдік құралдар арқылы тану (терминдер, тілдік оралымдар, өзге стиль элементтері)
4. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	10.2.4.1 әртүрлі стильдегі (ғылыми, ресми іс-қағаздар, публицистикалық, ауызекі сөйлеу, көркем әдебиет стилі) мәтіндердің тақырыбын, мақсатты аудиторияға сәйкес қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау
3) жазылым	
2. Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру	10.3.2.1 ғылыми-көпшілік стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, мақала, интервью, нұсқаулық жазу
4. Эссе жазу	10.3.4.1 қажетті клишелер мен лексикалық құрылымдарды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу («келісу, келіспеу» эссесі, дискуссивті эссе, аргументативті эссе)
4) әдеби тіл нормасы	
1. Орфографиялық норма	10. 4.1.1 мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу
4. Грамматикалық норма	10. 4.4.1 сөзжасамдық және синтаксистік нормаларды сақтай білу

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын кеңестердің кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 10-сыныпқа «Қазақ тілі» пәнін оқыту барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (92.3-кесте).

92.3-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул (1-тоқсан)	1. Тіл және алаш идеясы. Сөз мәдениеті. Кітаби тіл. Сөйлеу тілі.	10.1.4.1 мәтінде көтерілген мәселені (қоғамдық-саяси) талдай отырып, негізгі ойды анықтау және ғаламдық мәселелермен байланыстыру
Күзгі каникул (1-тоқсан)	2. Әлем жаңалықтары: өнер және мәдениет. Сөз мәдениеті. Сөз құрамы мен сөз байлығы. Сөйлеу стильдеріндегі тілдік оралымдар және олардың қолданысы	10.1.2.1 мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі (дәріс, интервью, пікірталас, мақала) мақсатты аудиторияға арналған терминдер мен ұғымдарды, тілдік оралымдарды талдау
Қысқы каникул (2тоқсан)	4. Экономикалық интеграция – бүгінгі күннің даму үрдісі. Тілдік жүйе және норма. Сөз тазалығы. Ресми ісқағаздары тілінің ерекшеліктері.	10.3.2.1 ғылыми-көпшілік стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, мақала, интервью, нұсқаулық жазу;
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	6. Қазіргі қоғам: әлеуметтік теңсіздік. Тілдік жүйе және стиль. Әлеуметтік-тұрмыстық қатынастағы сөздер. Публицистикалық шығарма тілінің стильдік ерекшеліктері.	10.2.4.1 әртүрлі стильдегі (ғылыми, ресми ісқағаздар, публицистикалық, ауызекі сөйлеу, көркем әдебиет стилі) мәтіндердің тақырыбын, мақсатты аудиторияға сәйкес қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау;
Көктемгі каникул (3-тоқсан)	6. Қазіргі қоғам: әлеуметтік теңсіздік. Тілдік жүйе және стиль. Әлеуметтік-тұрмыстық қатынастағы сөздер. Публицистикалық шығарма тілінің стильдік ерекшеліктері.	10.3.4.1 қажетті клишелер мен лексикалық құрылымдарды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу («келісу, келіспеу» эссесі, аргументативті эссе)

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі.

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – жазғы мектепті ұйымдастыру. Демалыс кездерінде оқытуға қамтылып үлгермеген оқыту мақсаттары осы жазғы мектеп кезінде оқытылады. Сонымен қатар оқушы оқу жылында аяқтап отырған 10-сыныбындағы кейбір күрделі материалдарды қайталап, пысықтайды. Ол тақырыптар оқу жылы аяқталған кезеңде мұғалімнің жыл бойын жүргізіп отырған «оқушының оқу үлгеріміне жасалатын диагностикадан» алынады. Төмендегі кестеде (92.4-кесте) 10-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес жазғы мектеп кезінде оқытылатын сабақтардың тақырыбы мен оқыту мақсаттары берілген.

92.4 -кесте. 10-сыныптағы қамтылып үлгермеген олқылықтардың оқыту мақсаттары

4) әдеби тіл нормаларын сақтау		
Дағдылар	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары (10-сынып, өткен оқу жылы)
2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану	1. Тіл және алаш идеясы. Сөз мәдениеті. Кітаби тіл. Сөйлеу тілі.	10.2.2.1 ғылыми-көпшілік және публицистикалық стильді тілдік құралдар арқылы тану (терминдер, тілдік оралымдар, өзге стиль элементтері).
5. Мәліметтерді өңдей білу	Адамзат әлемі және құндылықтар	10.2.5.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтау, көтерілген мәселеге баға беріп, мәліметтер мен пікірлерді өңдей білу
1. Орфографиялық норма	2. Әлем жаңалықтары: өнер және мәдениет. Сөз мәдениеті. Сөз құрамы мен сөз байлығы. Сөйлеу стильдеріндегі тілдік оралымдар және олардың қолданысы.	10.4.1.1 мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу
4. Грамматикалық норма	7. Сәулет өнері. Стильдік ерекшеліктер. Жаңа қолданыстағы сөздер. Ғылыми және ғылыми-көпшілік стиль атаулары.	10.4.4.1 сөзжасамдық және синтаксистік нормаларды сақтай білу

PISA зерттеулері нәтижесі мен дайындығы.

PISA - (Programme for International Student Assessment) оқушылардың білімі мен біліктілігін бағалаудың халықаралық бағдарламасы.

PISA зерттеулері қазіргі уақытта әлемде мектептік білім берудің тиімділігін салыстырмалы бағалаудың әмбебап құралы ретінде қарастырылады. Зерттеу барысында алынған деректер тұтастай оқытудың мазмұны мен әдістері ретінде, сондай-ақ контексті факторлардың (басқару моделі, оқыту тілі, отбасының және т.б. әлеуметтік мәртебесі) мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту деңгейіне әсері ретінде білім беру жүйесін дамыту стратегиясын анықтауға негіз болады.

PISA жобасының оқушылардың функционалдық сауаттылығын бағалау басыңқылығы үш бағыт бойынша жүреді. Олар **оқу біліктілігі, математика және жаратылыстану ғылымдарындағы біліктілік**.

PISA зерттеуінде *ойлау, дәйектеу, мәселе (сұрақ) қоя білу және шеше білу, модельдеу, нәтижелерді ұсынудың түрлі әдістерін пайдалану* секілді қабілеттер бағаланады. Осылайша, халықаралық емтиханға қатысушылардың оқу біліктілігі әрекеттің үш оқу-танымдық түрі бойынша анықталады. Олар *жаңарту, қолдану және пайдалану*.

Зерттеудің үш бағыты бойынша оқушылар сауаттылығын бағалау технологиясы - PISA жобасы қатысушылардың алған білімін қаншалықты экстраполяция (құбылыстың бір бөлігін байқаудан алған қорытындыларды оның екінші бөлігінде қолдануға саятын ғылыми зерттеу әдіснамасы) жасап, оларды мектептен тыс қолдана алатынын, мәселелер туралы дербес ой жүгіртіп, өзіндік таңдау жасай алуын анықтауға мүмкіндік туғызады. Осы тұрғы заманауи экономикалық тұрмыста академиялық білімді жоғары кәсіби деңгейде қолданатын қоғамды қолдайтыны туралы айғақты көрсетеді.

PISA жобасы тексерудің үш бағытының ([математика](#), [ғылым](#), [оқу](#)) біріне айырықша мән беріп, үш жылдық кезеңмен жүргізіледі. 2009 жылы «оқу сауаттылығына» баса назар аударылса, 2012 жылы негізгі бағыт «математикалық сауаттылық» болды.

PISA зерттеуі 15 жастағы оқушылардың мектепте алған академиялық білімі мен тұрмыс, үйрену дағдысын тексеріп, өз білімі мен қабілетін түрлі өмірлік жағдайлар мен әлеуметтік ауқымда тиімді қолдану қабілетін анықтауға бағытталған.

PISA негізінде - бұл өмірде кездесетін ситуацияларды шешуге қатысты пәндік білімін, біліктілігін, дағдысын жинақтап көрсетуге бейімділігі. Бұл 15 жастағы оқушының құзырлығының даму деңгейін анықтауға арналған диагностикалық құрал. Бұл жаста көп елде мектептегі міндетті білім аяқталады. PISA халықаралық зерттеуі барлық білім беру ұйымдарындағы 15-жастағы оқушылардың оқу, математика және жаратылыстанудан білім жетістіктерін анықтауды мақсат етіп қояды. Зерттеу оқушылардың қабілеттерін емес, ол оқу барысында меңгерген білімдері мен дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдана білу ептіліктерін бағалауға бағытталған. PISA шеңберіндегі тестілеу барысында функционалдық сауаттылықтың үш саласы бағаланады: оқудағы сауаттылық, математикалық және жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы. Зерттеу айналым бойынша (үш жылда бір рет) жүргізіледі. Әрбір айналымда функциялық сауаттылықтың қандай да бір түріне ерекше назар аударылады. PISA бағдарламасы бойынша 2009 жылы оқу сауаттылығы зерттелді.

2009 жылы Қазақстан PISA зерттеуіне алғаш рет қатысты.

Зерттеу нәтижесінде Қазақстан оқушылары мынадай көрсеткіштерді көрсетті:

- аса күрделі емес оқу мәтіндерін қолдана және оларды күнделікті жағдайда пайдалана білетіндердің үлесі зерттеуге қатысушылардың тек 5 пайызын ғана құрады (ОБДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіш - 28,6 %);

- нақты модельдермен нақты жағдайларда тиімді жұмыс істей алатын, әртүрлі тапсырмаларды дамыта және кіріктіре алатын оқушылардың үлесі математикалық сауаттылық бойынша қатысқан оқушылардың 4,2 пайызын құрады (ОБДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіш – 16 %).

Оқушылардың білімді игеруіне байланысты деңгейлік тапсырмалар берілген және олардың орындау қабілеттеріне қарай қойылатын талаптар деңгейлері де әртүрлі.

Жоғары деңгейге қойылатын талап: Бұл деңгейге жеткен оқушылар білімді қабылдауға және көрсетуге қабілетті, күнделікті өмірде кездесетін

құбылыстарды түсіндіре білуі, оның ақпараттармен байланысын түсіндіру қабілетінің болуы, қысқаша жауап құрастыруы тиіс.

Орта деңгейге қойылатын талап: Бұл деңгейге жеткен оқушылар білімді қабылдауға және көрсетуге қабілетті, өмірмен байланысты тәжірибелік жағдайларды және негізгі ұғымдарды түсінуі, тәжірибелік жағдайларда білімін қолдану қабілетінің болуы тиіс.

Төмен деңгейге қойылатын талап: Бұл деңгейге жеткен оқушылар қарапайым білімді болады, нақты дәлелдерді қажет ететін сұрақтарға қысқаша жауаптар құрастыруы тиіс.

Мемлекетімізді дамыған өркениетті елдер деңгейіне көтеру үшін болашақ ұрпақты мектеп қабырғасынан бастап жан-жақты білімді, кәсіпкерлік ортаға бейімді етіп тәрбиелеу басты бағытымыз.

Біздің міндетіміз дүниежүзіндегі жаңалықтармен, жауапкершілік, ерік күш сезімдерін сіңіру, яғни олардың дамуына үлкен мән беру. Ал дамудың негізі - білімде.

Білім беру саласындағы әлемдік білім кеңістігіне ұмтылуға байланысты жасалынып жатқан талпыныстар мектеп оқушыларының дербестігін, ізденімпаздығын, белсенділігі мен шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуды талап етеді. Сондықтан оқушылардың мектепте оқып жүрген кезінде олардың ойлау белсенділігін дамытып, білімі мен біліктіліктерін өмірдің жаңа жағдайында пайдалана білуге қажеттілігі туындайды. Бұл міндеттердің жүзеге асуы оқушылардың шығармашылық іс-әрекеттерін оңтайлы ұйымдастыруға тікелей байланысты. Мектеп оқушысы жаңаша өмір сүріп қоймай, қоғамның әлеуметтік, құқықтық, экономикалық нормаларын меңгере отырып, қоғаммен тығыз байланыста болуын дамыту.

Мәтінмен жұмыс

PISA талаптарына сай болу үшін сәйкес мәтінді іздеу және таңдау тақырыптар, дереккөз туралы ақпарат (мысалы, автор, дереккөз, күн) сияқты мәтіндік дескрипторларды, сондай-ақ іздеу жүйесінің нәтижелері беттері сияқты іріктірілген немесе анық сілтемелерді пайдалануды қамтиды.

Оқу жалпы мағынаны түсінуді қалыптастыру үшін мәтіннің жеке бөліктерін талдауды және біріктіруді қамтиды. Мәтінді түсінуді (түсіну деп те атайды) оқырман мәтінде не туралы екендігі туралы психикалық түсінік ретінде қарастыруы мүмкін. Ол екі негізгі процеске негізделген: мәтіннің тура мағынасын ұсыну және мәтін мазмұнын алдыңғы біліммен біріктіру.

Мәтіннің тура мағынасы туралы түсінік алу үшін оқырмандар сөйлемдерді немесе қысқа үзінділерді түсінуі керек. Сөзбе-сөз түсінуге қатысты тапсырмалар мәтін үзіндісіндегі сұрақ пен қажетті ақпарат арасындағы тікелей немесе парафразалық салыстыруды қамтиды. Оқырманға ақпаратты бағалау, басымдық беру немесе қысқарту қажет болуы мүмкін.

Мәтін туралы жалпы түсінік қалыптастыру үшін жеке сөйлемдермен және бүкіл үзіндімен жұмыс қажет. Оқырман қарапайым байланыстырушы тұжырымдардан күрделі тұжырымдарға дейін (мысалы, кеңістіктік, уақыттық, себеп-салдарлық байланыстар немесе мәлімдемелерге қатысты дәлелдер) әр түрлі тұжырымдарды тұжырымдауы керек. Қорытындылар мәтіннің әртүрлі

бөліктерін бір-бірімен байланыстыра алады немесе мәтінді сұрақтың тұжырымымен байланыстыра алады.

Оқырмандар бірнеше мәтінмен жұмыс жасағанда мәтіннің әртүрлі бөліктерінде орналасқан ақпарат негізінде тұжырымдарды біріктіру және тұжырымдау қажет болуы мүмкін. Кейбір жағдайларда мәтіннің жеке бөліктерінде қарама-қайшы ақпарат болуы мүмкін. Мұндай жағдайларда мәтіннің бірнеше үзінділерінен ақпаратты біріктіру кезінде оқырмандар қарама-қайшы ақпаратты анықтау және шешу үшін бағалау дағдыларын қолдануы керек.

Білім алушы бір-біріне қайшы келетін көптеген мәтін үзінділерінен қайшылықтарды анықтап, олармен жұмыс істей алуы керек. Қарама-қайшылықтармен жұмыс істеу әдетте оқырмандардан сәйкес емес бөліктерді тиісті дереккөзге сәйкестендіруді және мәлімдемелердің дұрыстығын және/немесе дереккөздердің дұрыстығын бағалауды талап етеді. Бұл дағдылар қазіргі заманғы оқудың көп бөлігінің негізі болғандықтан, 15 жастағы студенттердің мәтіннің бірнеше фрагменттерін түсінуге, сәйкестендіруге және біріктіруге байланысты жаңа тапсырмаларды қаншалықты шеше алатынын өлшеу өте маңызды.

Оқу сауаттылығы белгілі бір жағдайда оқуға қойылатын талаптарды дәл анықтау, тапсырмаларға сәйкес оқу мақсаттарын белгілеу, осы мақсаттарға жету барысын бақылау және бүкіл қызмет барысында өз мақсаттары мен стратегияларын өз бетінше реттеу мүмкіндігін қамтиды.

Жалпы, PISA-2018-де оқырмандар мәтінмен жұмыс істегенде белсендіретін төрт процесті анықтайды. Осы процестердің үшеуі алдыңғы PISA шеңберінде әр түрлі формада енгізілген. Оларға «ақпарат іздеу», «түсіну» және «бағалау және талдау» жатады. Төртінші процесс, «еркін оқу», осы үш процестің негізінде жатыр. Басқа процестерге қарамастан еркін оқуды бағалайтын тапсырмаларды қосу PISA-2018 үшін жаңа болып табылады.

Қазақстандық білім алушылар оқу сауаттылығы бойынша орта есеппен 387 балл жинады. Бұл нәтижені Таиланд және Баку (Әзірбайжан) сияқты елдермен салыстыруға болады. Бұл ретте ЭЫДҰ бойынша орташа көрсеткіштен (487 балл) Қазақстан 100 баллға артта қалып отыр. ТМД-ның басқа елдерінен айтарлықтай артта қалушылық байқалады. Атап айтқанда, Қазақстан Беларусьтен 87 балл (474 балл) және Ресейден 92 балл (479 балл) артта қалып отыр.

Қазақстанда да, орта есеппен ЭЫДҰ елдері бойынша да оқу сауаттылығы бойынша нәтижелердің төмендеуі байқалады. Қазақстанда PDCA-2018 (387 балл) циклінде оқитындар PISA-2009 (390 балл) көрсеткішінен 3 балл төмен нәтиже көрсетті, бұл кезде оқу да негізгі бағыт болды. ЭЫДҰ нәтижелері PISA-2009-да 493 ұпайдан PISA-2018-де 487 ұпайға дейін төмендеді.

PISA-дағы бағалау бағыттарының әрқайсысы бойынша орташа балл білім алушылардың қандай дағдыларға ие екендігінің жалғыз көрсеткіші емес. Дағдыларды меңгеру деңгейлері бойынша нәтижелерді бөлу маңызды фактор болып табылады. Алдыңғы PISA циклдары сияқты, оқу сауаттылығын меңгеру шкаласы бірнеше деңгейге бөлінді. Осы деңгейлердің жетеуі (1b, 1a, 2, 3, 4, 5 және 6) 2009, 2012 және 2015 жылдары PISA-да қолданылған. Деңгейлердің әрқайсысына қатысты ұпайлар өзгермегенімен, білім алушылардың

дағдыларының сипаттамасы 2018 жылы алғаш рет бағаланған оқудың жаңа аспектілерін көрсету үшін жаңартылды. Мысалы, PISA 2018-дегі 3, 4, 5 және 6 деңгейлері оқушылардың ақпараттың сапасы мен сенімділігін бағалау қабілетін, сондай-ақ қарама-қайшы деректермен жұмыс істеу қабілетін, алдыңғы циклдарда қамтылмаған оқу сауаттылығының аспектісін көрсетеді.

Алдыңғы PISA циклдары 1B деңгейінен төмен оқушылардың қабілеттерін сипаттайтын тапсырмаларды қамтымады. Олардың 1b деңгейінде жіктелген тапсырмаларды сәтті орындай алмайтыны анық болды, бірақ олардың нақты қандай дағдылары бар екені белгісіз болды. Алайда, барлық елдерде, атап айтқанда, нәтижелері төмен елдерде 1в деңгейінен төмен дағдыларды көрсететін 15 жастағы студенттер бар. Табысы орташа және төмен сегіз елге PISA-ға толық қатысуға дайындалуға көмектесу мақсатында 2015-2018 жылдар аралығында жұмыс істеген PISA даму бағдарламасы (PISA for Development) осы елдердегі білім алушыларға көбірек сәйкес келетін күрделі емес тапсырмаларды ұсынды. Осы тәжірибеге сүйене отырып, PISA-2018 жаңа тапсырмаларды ұсынды (PISA-да даму үшін қолданылатындардан басқа). Бұл жаңа деңгей – 1с қосуға мүмкіндік берді. Ол бұрын 1b деңгейінен төмен деп жіктелетін студенттердің дағдыларын сипаттайды.

PISA-2018 оқу сауаттылығын меңгеру деңгейлері:

1. Оқу дағдылары 6-деңгейге сәйкес келетін білім алушылар мәтінге контекстік ақпарат терең енгізілген және тек тапсырмамен жанама түрде байланысты болатын ұзақ және дерексіз мәтіндерді түсінеді. Олар бірнеше және ықтимал қарама-қайшы көзқарастарды білдіретін ақпаратты салыстыра және біріктіре алады. Ол үшін білім алушылар бірнеше критерийлерді қолдана алады және берілген ақпаратты пайдалану тәсілін анықтау үшін қашықтағы ақпарат фрагменттері бойынша логикалық байланыстар жасай алады.

Осы деңгейге жеткен студенттер мәтінге қатысты сыртқы критерийлерді қолдана отырып, мәтіннің мазмұнына қатысты ақпаратты дереккөзге сәйкес көрсете алады. Олар мәтіндер арасындағы ақпаратты салыстыра алады, ақпарат көздері, олардың айқын немесе жеке мүдделері және ақпараттың дұрыстығына қатысты басқа да анықтамалар туралы қорытындылар арқылы мәтінаралық сәйкессіздіктер мен қақтығыстарды анықтай және шеше алады.

6-деңгейдегі тапсырмалар, әдетте, оқырманнан бірнеше критерийлерді біріктіретін және тапсырма мен мәтінді (мәтінді) байланыстыру үшін қорытынды жасайтын жоспарларды құруды талап етеді. Бұл деңгейдегі материалдар бірнеше немесе мүмкін қарама-қайшы көзқарастарды қамтитын бір немесе бірнеше күрделі және дерексіз мәтіндерден тұрады. Мақсатты ақпарат мәтінге терең енген немесе енгізілген мәліметтер түрінде болуы мүмкін.

2. 5-деңгейдегі оқырмандар ұзақ мәтіндерді түсініп, мәтіндегі қандай ақпараттың маңызды екендігі туралы қорытынды жасай алады. Олар мәтіннің кеңейтілген фрагменттерін терең түсінуге негізделген себеп-салдарлық немесе басқа ойлау формаларын орындай алады. Олар сондай-ақ жанама сұрақтарға жауап бере алады, бұл сұрақ пен бірнеше мәтіндер мен дереккөздердің ішінде

немесе арасында бөлінген бір немесе бірнеше ақпарат фрагменттері арасындағы байланысты көрсетеді.

Рефлексиялық тапсырмалар белгілі бір ақпаратқа сүйене отырып, гипотезаларды әзірлеуді немесе сыни бағалауды қажет етеді. Оқырмандар мазмұн мен мақсат арасындағы, сондай-ақ күрделі немесе дерексіз мәлімдемелерге қатысты факт пен пікір арасындағы айырмашылықтарды анықтай алады. Олар бейтараптық пен бейтараптықты мазмұнға да, ақпарат көзіне де қатысты айқын немесе жасырын сигналдар негізінде бағалай алады. Олар сондай-ақ мәтінде ұсынылған мәлімдемелердің немесе тұжырымдардың сенімділігі туралы қорытынды жасай алады.

Оқудың барлық аспектілері үшін 5-деңгейдегі тапсырмалар әдетте абстрактілі немесе қисынсыз ұғымдармен жұмыс істеуді қамтиды және мақсатқа жеткенше бірнеше кезеңнен өтеді. Сонымен қатар, осы деңгейдегі тапсырмалар оқырманнан ақпаратты салыстыру үшін мәтіндер арасында ауысу арқылы бірнеше ұзын мәтіндерді өңдеуді талап етуі мүмкін.

3. 4-деңгей бір немесе бірнеше мәтінде кеңейтілген үзінділерді түсіну дағдыларын білдіреді. Олар мәтіннің бір бөлігіндегі тілдің нюанстарының мағынасын жалпы мәтінді ескере отырып түсіндіреді. Басқа интерпретациялық тапсырмаларда білім алушылар арнайы санаттарды түсіну мен қолдануды көрсетеді. Олар перспективаларды салыстыра алады және бірнеше көздерден қорытынды жасай алады.

Білім алушылар ықтимал алаңдаушылықтар болған кезде кіріктірілген ақпараттың бірнеше бөлігін іздей алады, таба алады және біріктіре алады. Олар мақсатты ақпараттың өзектілігін бағалау үшін тапсырма негізінде қорытынды жасай алады. Олар тапсырманың алдыңғы контекстін есте сақтауды талап ететін тапсырмаларды өңдей алады.

Сонымен қатар, осы деңгейдегі білім алушылар нақты мәлімдемелер мен адамның тақырып бойынша жалпы ұстанымы немесе тұжырымы арасындағы байланысты бағалай алады. Олар мәтіндердің сипаттамалық ерекшеліктеріне (мысалы, тақырыптар мен иллюстрациялар) сүйене отырып, авторлар өз идеяларын жеткізу үшін қолданатын стратегиялар туралы ойлана алады. Олар бірнеше мәтіндерде нақты айтылған мәлімдемелерді салыстыра алады және негізгі критерийлер негізінде дереккөздің сенімділігін бағалай алады.

4-деңгейдегі мәтіндер көбінесе ұзақ немесе күрделі, ал олардың мазмұны немесе формасы стандартты емес болуы мүмкін. Көптеген тапсырмалар бірнеше мәтіндік параметрлерде орналасқан. Мәтіндер мен тапсырмаларда жанама немесе жасырын сигналдар бар.

4. 3-деңгейдегі оқырмандар нақты мазмұны немесе ұйымдастырушылық белгілері болмаған кезде бір немесе бірнеше мәтіндердің тура мағынасын білдіре алады. Оқырмандар мазмұнды біріктіре алады және негізгі және күрделі қорытындыларды жасай алады. Олар сондай-ақ негізгі идеяны анықтау, қарым-қатынасты түсіну немесе қажетті ақпарат бір параққа орналастырылған кезде сөздің немесе сөз тіркесінің мағынасын түсіну үшін мәтін бөлігінің бірнеше бөлігін біріктіре алады.

Олар жанама сұрауларға негізделген ақпаратты іздей алады және көзге көрінбейтін және/немесе алаңдаушылық тудыратын мақсатты ақпаратты таба алады. Кейбір жағдайларда осы деңгейдегі оқырмандар бірнеше критерийлерге негізделген ақпараттың бірнеше бөлігі арасындағы байланысты таниды.

3-деңгейдегі оқырмандар мәтіннің үзіндісі немесе шағын мәтіндер жиынтығы туралы ойлана алады, сонымен қатар бірнеше авторлардың көзқарастарын нақты ақпарат негізінде салыстыра алады. Осы деңгейдегі рефлексивті тапсырмалар оқырманнан салыстыруды, түсініктеме жасауды немесе мәтіннің ерекшеліктерін бағалауды талап етуі мүмкін. Кейбір рефлексиялық тапсырмалар оқырмандардан таныс тақырыпқа қатысты мәтін бөлігін егжей-тегжейлі түсінуді талап етеді, ал басқалары аз таныс мазмұнды негізгі түсінуді талап етеді.

3-деңгейдегі тапсырмалар оқырманнан ақпаратты салыстыру, салыстыру немесе санаттау кезінде көптеген ерекшеліктерді ескеруді талап етеді. Қажетті ақпарат көбінесе көрінбейді немесе бәсекелес ақпараттың едәуір мөлшері болуы мүмкін. Осы деңгейге тән мәтіндер күткенге қайшы келетін немесе теріс тұжырымдалған идеялар сияқты басқа кедергілерді қамтуы мүмкін.

Қазақстанда білім алушылардың жартысынан көбі (64,2%) оқу сауаттылығы бойынша 2-деңгейге жетпейді немесе үлгермеген білім алушылар болып табылады.

Қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың тек 22,7%-ы PISA-2018-де екінші деңгейден жоғары нәтиже көрсетті. Бұл дегеніміз, бұл білім алушылар тек сөйлемдердің немесе қысқа үзінділердің тура мағынасын түсініп, автордың негізгі тақырыбын немесе мақсатын тани алады және ұсынылған ақпарат пен өз білімдері арасында қарапайым байланыс орната алады. 1а деңгейіндегі оқырмандар жалпы мақсат туралы және ақпараттың салыстырмалы маңыздылығы туралы ойлана алады (мысалы, негізгі идея және маңызды емес мәліметтер) қарапайым мәтіндерде айқын белгілер бар. Осы деңгейдегі тапсырмалардың көпшілігінде тапсырма мәтінде не істеу керек, оны қалай жасау керек және мәтінде оқырмандар назарын қайда аударуы керек екендігі туралы нақты кеңестер бар.

PISA-2018-дегі оқу сауаттылығын бағалаудың әрбір сұрағы үш оқу процесінің біріне қатысты: ақпарат іздеу, түсіну немесе бағалау және рефлексия. Қазақстандық білім алушылар мәтінді түсінуге арналған тапсырмаларды жақсы орындайды: осы кіші шкала бойынша қазақстандық білім алушылар 394 балл нәтижесін көрсетеді, алайда кіші шкала бойынша нәтижелер арасындағы айырмашылықтар статистикалық маңызды болып табылмайды.

PISA-2018- дегі оқу сауаттылығы бойынша тапсырмалар сонымен қатар білім алушылар тапсырмаға жауап беру үшін жұмыс істейтін ақпарат көздерінің санына байланысты мәтін түрлері бойынша бөлінеді: бірыңғай және көп. Қатысушы елдердің көпшілігінде, соның ішінде Қазақстанда да білім алушылар көптікке қарағанда бірыңғай мәтіндермен жақсы жұмыс істейді деп күтілуде. Алайда айырмашылықтар статистикалық тұрғыдан маңызды емес. Сонымен қатар, Макао (Қытай), Эстония, Канада, Финляндия, Ирландия және Корея сияқты PISA-2018 көшбасшы елдерінде білім алушылар бірнеше мәтінге

негізделген тапсырмаларды орындау кезінде бірнеше ұпайға жоғары нәтиже көрсеткен.

2009 жылмен салыстырғанда Қазақстанда оқыту барысында әртүрлі мәтіндермен жиі жұмыс істей бастады. Ең үлкен өсім (13%) диаграммалар мен карталарды қамтитын мәтіндермен жұмыс істеуде байқалады. Көбінесе (86%) студенттер көркем әдебиетпен жұмыс істейді, мысалы, романдар мен әңгімелер.

PISA бойынша бақылау жүргізу кезінде әр оқушыға 2 сағаттық жазбаша тапсырма орындатады. Сұрақтардың бір бөлігі таңдау сұрақтары, енді бір бөлігі толық жауап беру сұрақтары болады. Бүкіл тест мазмұнына 6 жарым сағат уақыт кетеді деп жоспарланған. Әрине, оқушыдан барлық сұраққа түгел жауап беру талап етілмейді. оқушылар қабілет тестінен өткен соң бір сағат шамасында жеке басын негіз еткен өздік сұрақтарға жауап береді, бұл көбінесе үйрену әдеті, ниеті мен жігері, отбасы жағдайы дегендей мазмұндарды қамтиды.

Ал, KeyQuest статистикалық базасы халықаралық мәліметтер бойынша 2012 жылдары ЭЫДҰ-ға мүше 34 елде және 31 серіктес елде 15 жастағы білімгер саны жалпы 28 миллион екенін анықтаған. Осылар ішінен PISA-2012 халықаралық бағалауына 15 жастағы 510 мың оқушы қатысты.

Қазақстан оқушыларының PISA нәтижелері өзге елдермен салыстырғанда әлдеқайда төмен, ал 2012 жылға және 2015 жылға қарағанда 2018 жылы қатты құлдырап кеткені байқалады. Бұл Қазақстан оқыту саласындағы сапасыздық, жүйесіздікпен түсіндіріледі. Сонымен қатар кейінгі жылдары Қазақстан қоғамындағы діни әсірешілдікке бой ұру да ғылым саласы мен әдебиет және математика саласын игеруге кедергі келтіргені анық. Жалпы 15 жастағы Қазақстан балаларының ылғи қайталанған бұл төмен көрсеткіші еліміз дамуына өте кереғары рөл ойнайтыны анық. Бұдан шығу үшін дамыған елдердің тәжірибесін қолданумен қатар, балалардың жаппай ғылымға, әдебиетке және мәдениетке бой ұруына қозғау салатын жаңа тәсілдер ойластыру, әсіресе жаңа технологияның ғылым мен әдебиет үйрететін тетіктерін қарастыру да өте маңызды.

2012 жылы бағалауға қатыстыру үшін халықаралық сарапшылар 5948 Қазақстандық оқушыны іріктеп алған болатын. Олардың ішінен 218 білім беру ұйымдарынан (әр мектептен 35 оқушыдан) 5808 білімгер нақты қатысты. Зерттеуге қатысқандардың ең көп үлесі ОҚО және Алматы облыстарында болды (44 және 27 білім беру ұйымы).

Қорыта келе, функционалды сауаттылықты бағалау технологиясы әлемдегі 60-тан астам елдің 15 жастағы оқушыларын алты деңгейде анықтайды. Ең жоғарғы көрсеткіш 5- және 6- деңгей. Ол бойынша оқушы *өз бетінше ойлау, талдау және өз болжамын ұсыну* қабілеті. Сосын, 4- және 3- деңгей: *жаңа ақпарат алу үшін бар білімі мен қабілетін қолдану* мүмкіндігі. Сосын, 2- деңгей: *қарапайым оқудан тыс жағдайда бар білімі мен дағдыларын қолдану* мүмкіндігі. Сосын 1- деңгей: *таяз білімнің төмендігі деңгейі мен тапсырмаларды табысты орындаудың аздығы*.

Зерттеудің барлық үш бағыты бойынша қабілеттілік жиынтығы мен білімді қолдану мүмкіндігіне қойылатын нақты талаптар анықталған. Демек, PISA жобасы оқушыны сыни бағалау мен сындарлы ойлау моделіне жетелейді.

Білімі алушының мектептен алған білімінің тұрақтылығы мен өмірде, практикада қолдана алу дағдысының қалыптасуы педагог шеберлігіне тікелей байланысты. Шебер педагог білім алушыны шығармашылыққа, алған білімінен өнім жасай алу мүмкіндігін дамытуға жұмыстанады.

Білім алушының PISA тапсырмаларын орындай алу мүмкіндігі оқытудың сапалы деңгейге көтерілуіне, педагогтің ізденісіне тікелей байланысты.

«Қазақ әдебиеті» оқу пәні бойынша 2019-2020, 2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы білім сапасының көрсеткіші

«Қазақ әдебиеті» оқу пәні бойынша 2019-2020, 2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы білім сапасының көрсеткіштері туралы мәлімет «Kundelik.kz» электронды журналынан алынып, әр сынып бойынша үш оқу жылының қорытындысы талданды.

Республика бойынша 2019 жылғы 5-сыныптардың «Қазақ әдебиеті» пәні бойынша орташа білім сапасының көрсеткіші – 77,2%-ды құраған. Өңірлер бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде берілген. (93-кесте)

93-кесте. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	77%
Ақтөбе облысы	74%
Алматы облысы	76%
Алматы қаласы	88%
Атырау облысы	72%
ШҚО	81%
Жамбыл облысы	76%
БҚО	75%
Қостанай облысы	74%
Қызылорда облысы	81%
Нұр-Сұлтан қаласы	82%
Павлодар облысы	76%
СҚО	76%
Түркістан облысы	74%

Өңірлер бойынша 5-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» пәнінен білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде талдап қарасақ, Ақмола облысы бойынша –77%; Ақтөбе облысы – 74%; Алматы облысы –76%; Алматы қаласы – 88%; Атырау облысы – 72%; ШҚО – 81%; Жамбыл облысы – 76%; БҚО – 75%;

Қостанай облысы – 74%; Қызылорда облысы – 81%; Нұр-Сұлтан қаласы – 82%; Павлодар облысы – 76%; СҚО – 76%; Түркістан облысы – 74%-ды құрайды.

2019 жылғы оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші төмендегі диаграммада берілген.

183-сурет. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен 5-сынып бойынша білім сапасының көрсеткіші ең жоғары аймақ – Алматы, Нұр-Сұлтан қалалары және ШҚО мен Қызылорда облысы, ең төменгі білім сапасы (72%) Атырау облысында байқалған.

94-кесте. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 6-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	77%
Ақтөбе облысы	62%
Алматы облысы	76%
Алматы қаласы	84%
Атырау облысы	68%
ШҚО	79%
Жамбыл облысы	77%

БҚО	75%
Қостанай облысы	69%
Қызылорда облысы	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	78%
Павлодар облысы	73%
СҚО	73%
Түркістан облысы	73%

Өңірлер бойынша 6-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» пәнінен білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде талдап қарасақ, Ақмола облысы бойынша –77%; Ақтөбе облысы – 62%; Алматы облысы –76%; Алматы қаласы – 84%; Атырау облысы – 68%; ШҚО – 79%; Жамбыл облысы – 77%; БҚО – 75%; Қостанай облысы – 69%; Қызылорда облысы – 77%; Нұр-Сұлтан қаласы – 78%; Павлодар облысы – 73%; СҚО – 73%; Түркістан облысы – 73%-ды құрайды.

2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 6-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші төмендегі диаграммада берілген.

184-сурет. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 6-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен 6-сынып бойынша білім сапасының көрсеткіші ең жоғары аймақ – Алматы қаласы (84%), Нұр-Сұлтан қаласы мен ШҚО, Ақмола, Жамбыл, Қызылорда және БҚО облыстарында білім сапасының орташа көрсеткіші байқалса, ең төменгі білім сапасы (62%) Ақтөбе облысында байқалған.

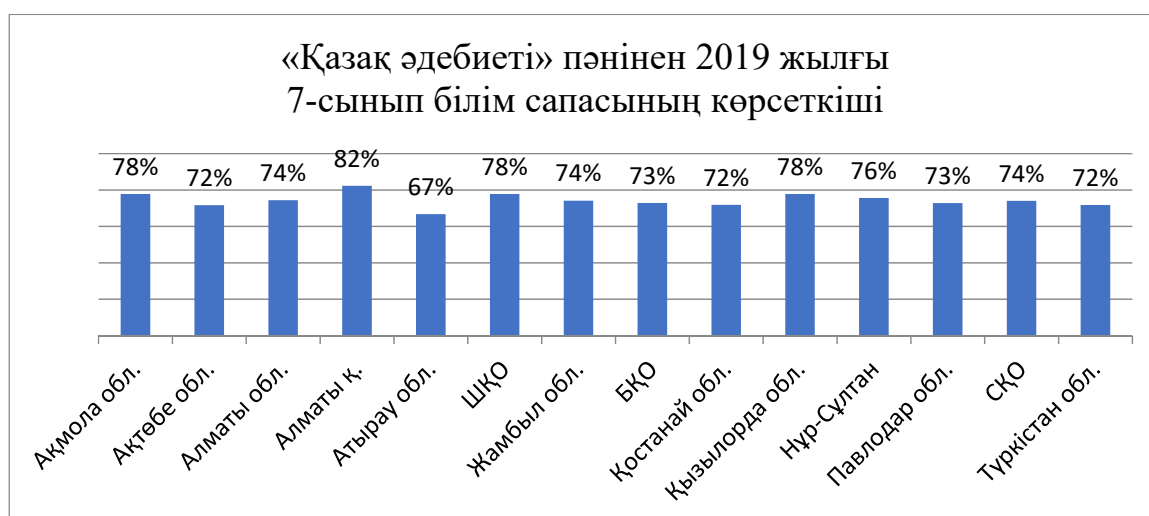
Жалпы алғанда, «Қазақ әдебиеті» пәнінен барлық өңірде білім сапасының көрсеткіші жақсы, яғни 62%-дан жоғары.

95-кесте. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 7-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	78%
Ақтөбе облысы	72%
Алматы облысы	74%
Алматы қаласы	82%
Атырау облысы	67%
ШҚО	78%
Жамбыл облысы	74%
БҚО	73%
Қостанай облысы	72%
Қызылорда облысы	78%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%
Павлодар облысы	73%
СҚО	74%
Түркістан облысы	72%

«Қазақ әдебиеті» пәнінен өңірлер бойынша 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде талдап қарасақ, Ақмола облысы бойынша – 78%; Ақтөбе облысы – 72%; Алматы облысы – 74%; Алматы қаласы – 82%; Атырау облысы – 67%; ШҚО – 78%; Жамбыл облысы – 74%; БҚО – 73%; Қостанай облысы – 72%; Қызылорда облысы – 78%; Нұр-Сұлтан қаласы – 76%; Павлодар облысы – 73%; СҚО – 74%; Түркістан облысы – 72%-ды құрайды. Төменде берілген диаграммадан республика бойынша 7-сыныптардың «Қазақ әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішін байқауға болады.

185-сурет. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 7-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

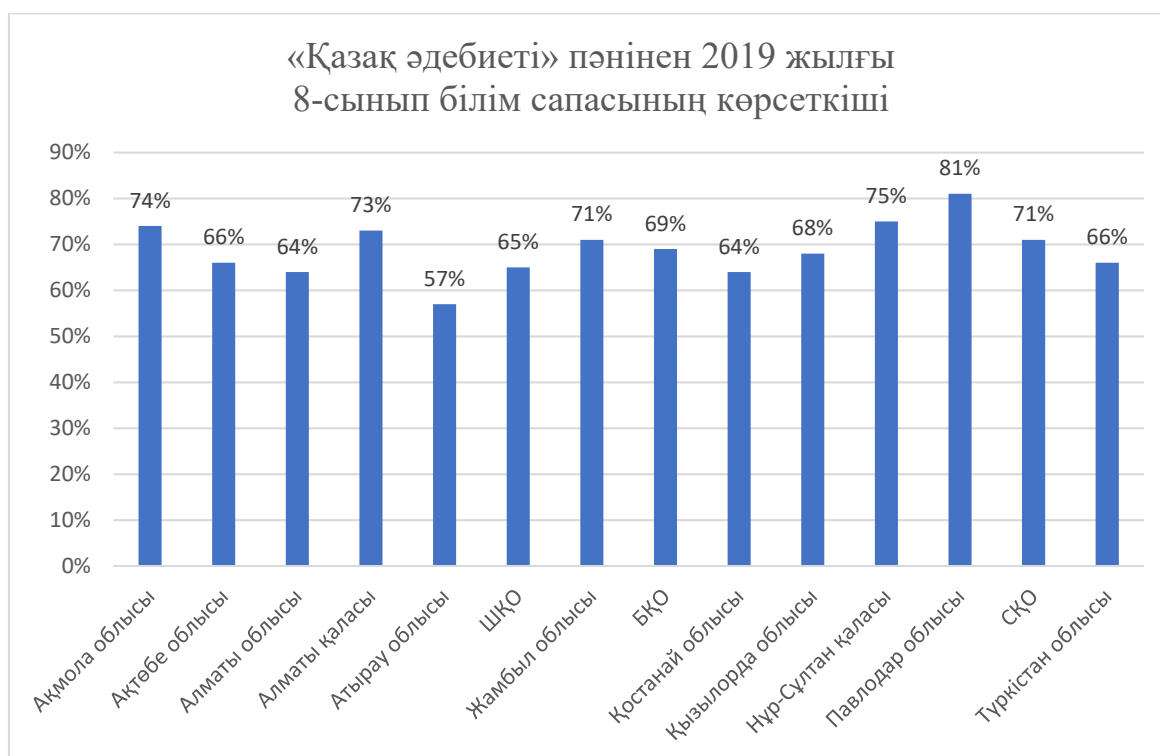
Диаграммадан байқап отырғанымыздай, республика көлемінде «Қазақ әдебиеті» пәнінен 7-сыныптар бойынша Алматы қаласы (82%) білім сапасының ең жоғары көрсеткішін берсе, 75%-дан жоғары нәтиже көрсеткен өңірлер – Ақмола, ШҚО, Қызылорда облыстары мен Нұр-Сұлтан қаласы болды. Білім сапасының орташа көрсеткіштерін Алматы, Жамбыл, СҚО, БҚО, Павлодар, Ақтөбе, Қостанай және Түркістан облыстары көрсетті. Пән бойынша ең төменгі сапа көрсеткіші – Атырау облысында (67%) байқалды.

96-кесте. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 8-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	75%
Ақтөбе облысы	69%
Алматы облысы	71%
Алматы қаласы	81%
Атырау облысы	65%
ШҚО	76%
Жамбыл облысы	73%
БҚО	72%
Қостанай облысы	72%
Қызылорда облысы	76%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%
Павлодар облысы	70%
СҚО	72%
Түркістан облысы	71%

«Қазақ әдебиеті» пәнінен өңірлер бойынша 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде талдап қарасақ, Ақмола облысы бойынша – 75%; Ақтөбе облысы – 69%; Алматы облысы – 71%; Алматы қаласы – 81%; Атырау облысы – 65%; ШҚО – 76%; Жамбыл облысы – 73%; БҚО – 72%; Қостанай облысы – 72%; Қызылорда облысы – 76%; Нұр-Сұлтан қаласы – 76%; Павлодар облысы – 70%; СҚО – 72%; Түркістан облысы – 71%-ды құрайды. Төменде берілген диаграммадан республика бойынша 8-сыныптардың «Қазақ әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішін байқауға болады.

186-сурет. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 8-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Диаграммадан байқап отырғанымыздай, республика көлемінде «Қазақ әдебиеті» пәнінен 8-сыныптар бойынша Алматы қаласы (81%) білім сапасының ең жоғары көрсеткішін берсе, 75%-дан жоғары нәтиже көрсеткен өңірлер – Ақмола, ШҚО, Қызылорда облыстары мен Нұр-Сұлтан қаласы болды. Білім сапасының орташа көрсеткіштерін Жамбыл, Қостанай, СҚО, БҚО, Алматы, Павлодар, Түркістан және Ақтөбе облыстары көрсетті. Пән бойынша ең төменгі сапа көрсеткіші – Атырау облысында (65%) байқалды.

97-кесте. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 9-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	74%
Ақтөбе облысы	66%
Алматы облысы	64%
Алматы қаласы	73%
Атырау облысы	57%
ШҚО	65%
Жамбыл облысы	71%
БҚО	69%
Қостанай облысы	64%
Қызылорда облысы	68%
Нұр-Сұлтан қаласы	75%
Павлодар облысы	81%
СҚО	71%
Түркістан облысы	66%

«Қазақ әдебиеті» пәнінен өңірлер бойынша 9-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде талдап қарасақ, Ақмола облысы бойынша – 74%; Ақтөбе облысы – 66%; Алматы облысы – 64%; Алматы қаласы – 73%; Атырау облысы – 57%; ШҚО – 65%; Жамбыл облысы – 71%; БҚО – 69%; Қостанай облысы – 64%; Қызылорда облысы – 68%; Нұр-Сұлтан қаласы – 75%; Павлодар облысы – 81%; СҚО – 71%; Түркістан облысы – 66%-ды құрайды. Төменде берілген диаграммадан республика бойынша 9-сыныптардың «Қазақ әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішін байқауға болады.

187-сурет. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 9-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен республика көлемінде 9-сыныптар бойынша Павлодар облысы (81%) білім сапасының ең жоғары көрсеткішін берсе, 75% нәтиже көрсеткен Нұр-Сұлтан қаласы болды. Білім сапасының орташа көрсеткіштерін Алматы қаласы және Ақмола, Жамбыл, ШҚО, СҚО, БҚО, Түркістан, Ақтөбе және Алматы облыстары көрсетті. Пән бойынша ең төменгі сапа көрсеткіші – Атырау облысында (57%) байқалды.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасының көрсеткіші

«Қазақ әдебиеті» пәнінен әр сынып бойынша 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестелерде берілген.

98-кесте. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	75%
Ақтөбе облысы	71,7
Алматы облысы	70
Алматы қаласы	83
Атырау облысы	68

ШҚО	78
Жамбыл облысы	70
БҚО	73,4
Қостанай облысы	68,9
Қызылорда облысы	75,4
Нұр-Сұлтан қаласы	77
Павлодар облысы	74,7
СҚО	81
Түркістан облысы	73,7
Шымкент қаласы	84,7

188-сурет. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен әр өңірдің 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткішіне тоқталар болсақ, ең жоғары білім сапасы Шымкент қаласында 84,7%, Алматы қаласында 83%, СҚО-да 81%, ШҚО-да 78%-ды, Нұр-Сұлтан қаласында 77%-ды көрсеткен, ал ең төменгі білім сапасының көрсеткіші Атырау облысында (68%) байқалды.

99-кесте. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 6-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	75%
Ақтөбе облысы	71%
Алматы облысы	74%
Алматы қаласы	82%
Атырау облысы	70%
ШҚО	79%
Жамбыл облысы	79%

БҚО	73%
Қостанай облысы	74%
Қызылорда облысы	69%
Нұр-Сұлтан қаласы	78%
Павлодар облысы	77%
СҚО	76%
Шымкент қаласы	69%
Түркістан облысы	71%

189-сурет. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 6-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен әр өңірдің 6-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткішіне тоқталар болсақ, ең жоғары білім сапасы Алматы қаласында 82%, ШҚО және Жамбыл облыстарында 79%, Нұр-Сұлтан қаласында 78%, Павлодар облысында 77%, СҚО-да 76%-ды көрсеткен, ал ең төменгі білім сапасының көрсеткіші Шымкент қаласы мен Қызылорда облысында (69%) байқалды.

100-кесте. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 7-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	75%
Ақтөбе облысы	60%
Алматы облысы	72%
Алматы қаласы	80%
Атырау облысы	67%
ШҚО	77%

Нұр-Сұлтан қаласы	77%
Жамбыл облысы	73%
БҚО	73%
Қостанай облысы	68%
Қызылорда облысы	75%
Павлодар облысы	74%
СҚО	73%
Түркістан облысы	69%
Шымкент қаласы	69%

190-сурет. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 7-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша 7-сынып білім алушыларының білім сапасына талдау жасасақ, ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласында (80%) байқалды, Нұр-Сұлтан қаласында және ШҚО-да 77%, Ақмола мен Қызылорда облыстарында 75%, Павлодарда 74% және СҚО және Жамбыл облыстарында 73%-ды көрсетсе, ең төменгі нәтиже Атырау облысында (67%) байқалды.

101-кесте. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 8-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	75%
Ақтөбе облысы	67%
Алматы облысы	72%
Алматы қаласы	77%

Атырау облысы	65%
ШҚО	74%
Нұр-Сұлтан қаласы	75%
Жамбыл облысы	70%
БҚО	70%
Қостанай облысы	58%
Қызылорда облысы	73%
Павлодар облысы	74%
СҚО	73%
Түркістан облысы	69%
Шымкент қаласы	66%

191-сурет. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 8-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша 8-сынып білім алушыларының білім сапасы бойынша ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласында (78%) байқалды, Нұр-Сұлтан қаласында және Ақмола облысында 75%, ШҚО мен Павлодар облысында 74% СҚО және Қызылорда облыстарында 73,%-ды көрсетсе, ең төменгі нәтиже Қостанай облысында (58%) байқалды.

102-кесте. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 9-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	72%
Ақтөбе облысы	62,4%
Алматы облысы	60,7%
Алматы қаласы	71%

Атырау облысы	53%
ШҚО	62%
Нұр-Сұлтан қаласы	72%
Жамбыл облысы	71%
БҚО	62%
Қостанай облысы	66%
Қызылорда облысы	72%
Павлодар облысы	78%
СҚО	65%
Түркістан облысы	65%
Шымкент қаласы	70%

192-сурет. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 9-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша 9-сынып білім алушыларының білім сапасы бойынша ең жоғары көрсеткішті Павлодар облысы (78%) көрсетті, ал Алматы (71%) және Нұр-Сұлтан (72%) қалаларында, сондай-ақ Ақмола, Жамбыл, Қызылорда облыстарында да білім сапасы 71-72%-ды көрсетсе, ең төменгі нәтиже Атырау облысында (53%) байқалды.

103-кесте. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 10-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	74,8%
Ақтөбе облысы	72,5%
Алматы облысы	73%
Алматы қаласы	80%

Атырау облысы	71%
ШҚО	78,9%
Нұр-Сұлтан қаласы	78,8%
Жамбыл облысы	69,3%
БҚО	76%
Қостанай облысы	74,5%
Қызылорда облысы	80%
Павлодар облысы	84,9%
СҚО	79%
Түркістан облысы	72,8%
Шымкент қаласы	70%

193-сурет. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 10-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Жоғарыдағы диаграммада әр өңірдің 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 10-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсетілген. Онда пән бойынша ең жоғары білім сапасы Павлодар облысында 84,9%, одан кейін Алматы қаласы мен Қызылорда және облысында 80%, ШҚО-да 78,9%-ды көрсетсе, ең төменгі нәтиже Атырау облысында 69,3%-ды және Шымкент қаласында 70%-ды көрсетті.

104-кесте. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 11-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	74%
Ақтөбе облысы	70%
Алматы облысы	71%

Алматы қаласы	79%
Атырау облысы	68%
ШҚО	78%
Нұр-Сұлтан қаласы	77%
Жамбыл облысы	70%
БҚО	77%
Қостанай облысы	74%
Қызылорда облысы	79%
Павлодар облысы	85%
СҚО	78%
Түркістан облысы	71%
Шымкент қаласы	69%

194-сурет. 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 11-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Жоғарыда диаграммада әр өңірдің 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 11-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсетілген. Онда пән бойынша ең жоғары білім сапасы Павлодар облысында 85%, одан кейін Алматы қаласы мен Қызылорда облысында 79% және ШҚО-да 78%-ды көрсетсе, ең төменгі нәтиже Атырау облысында байқалды.

2019-2020 және 2020-2021 оқу жылдарындағы сыныптардың өсу динамикасына байланысты білім сапасының салыстырмалы көрсеткіштері

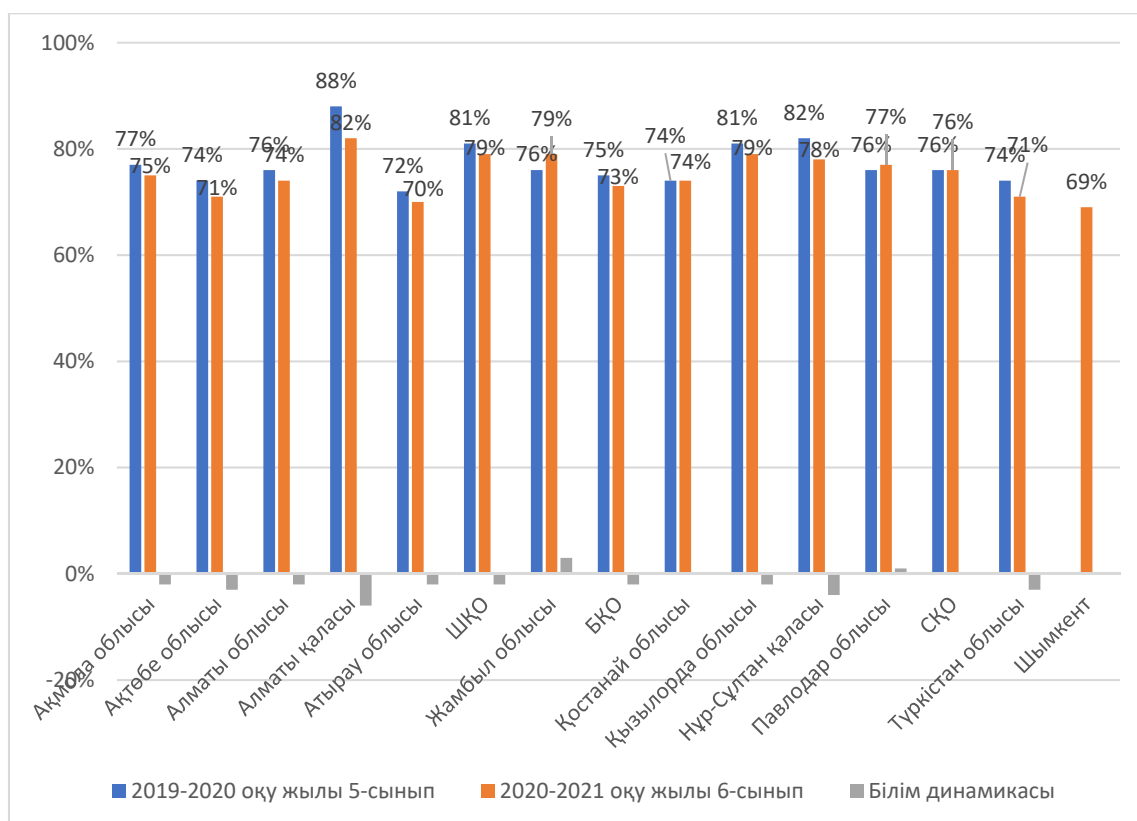
2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып оқушыларының білімін бағалау 2020-2021 оқу жылында 6-сыныпта екінші жыл жүргізілгенде оқу пәндері бойынша білім сапасы қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

105-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 5-сынып	2020-2021 оқу жылы 6-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	77%	75%	-2%
Ақтөбе облысы	74%	71%	-3%
Алматы облысы	76%	74%	-2%
Алматы қаласы	88%	82%	-6%
Атырау облысы	72%	70%	-2%
ШҚО	81%	79%	-2%
Жамбыл облысы	76%	79%	+3%
БҚО	75%	73%	-2%
Қостанай облысы	74%	74%	-
Қызылорда облысы	81%	79%	-2%
Нұр-Сұлтан қаласы	82%	78%	-4%
Павлодар облысы	76%	77%	+1%
СҚО	76%	76%	-
Түркістан облысы	74%	71%	-3%
Шымкент		69%	

2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

195-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасына назар аударатын болсақ, Жамбыл облысында +3%-ға, Павлодар облысында +1%-ға артқаны байқалды, ал қалған облыстарда білім сапасының кему динамикасы байқалды. Алматы қаласында -6%-ға, Нұр-Сұлтан қаласында -4%-ға, Түркістан облысында -3%-ға төмендеген.

2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып оқушыларының білімін бағалау 2020-2021 оқу жылында 7-сыныпта екінші жыл жүргізілгенде оқу пәндері бойынша білім сапасы қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

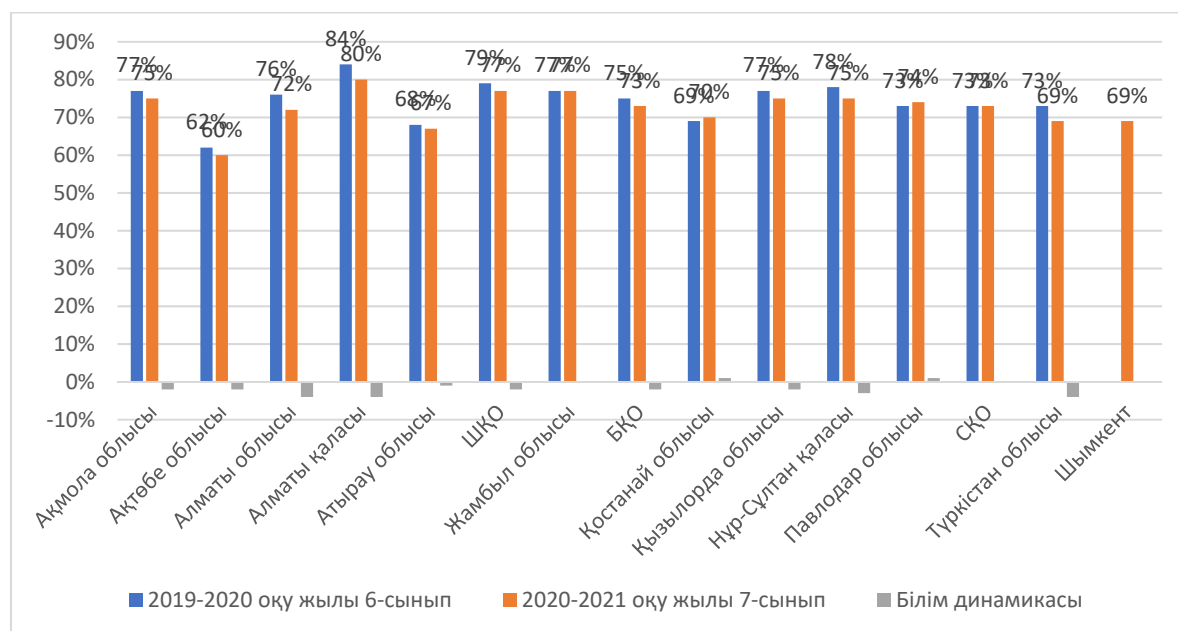
106-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 6-сынып	2020-2021 оқу жылы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	77%	75%	-2%
Ақтөбе облысы	62%	60%	-2%
Алматы облысы	76%	72%	-4%
Алматы қаласы	84%	80%	-4%
Атырау облысы	68%	67%	-1%
ШҚО	79%	77%	-2%
Жамбыл облысы	77%	77%	-

БҚО	75%	73%	-2%
Қостанай облысы	69%	70%	1%
Қызылорда облысы	77%	75%	-2%
Нұр-Сұлтан қаласы	78%	75%	-3%
Павлодар облысы	73%	74%	+1%
СҚО	73%	73%	-
Түркістан облысы	73%	69%	-4%
Шымкент		69%	

2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

196-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

Пән бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы бойынша Павлодар облысында ғана +1%-ға артқан, ал қалған облыстарда кему динамикасы байқалды. Алматы қаласы мен Алматы және Түркістан облыстарында білім сапасы -4%-ға төмендеген.

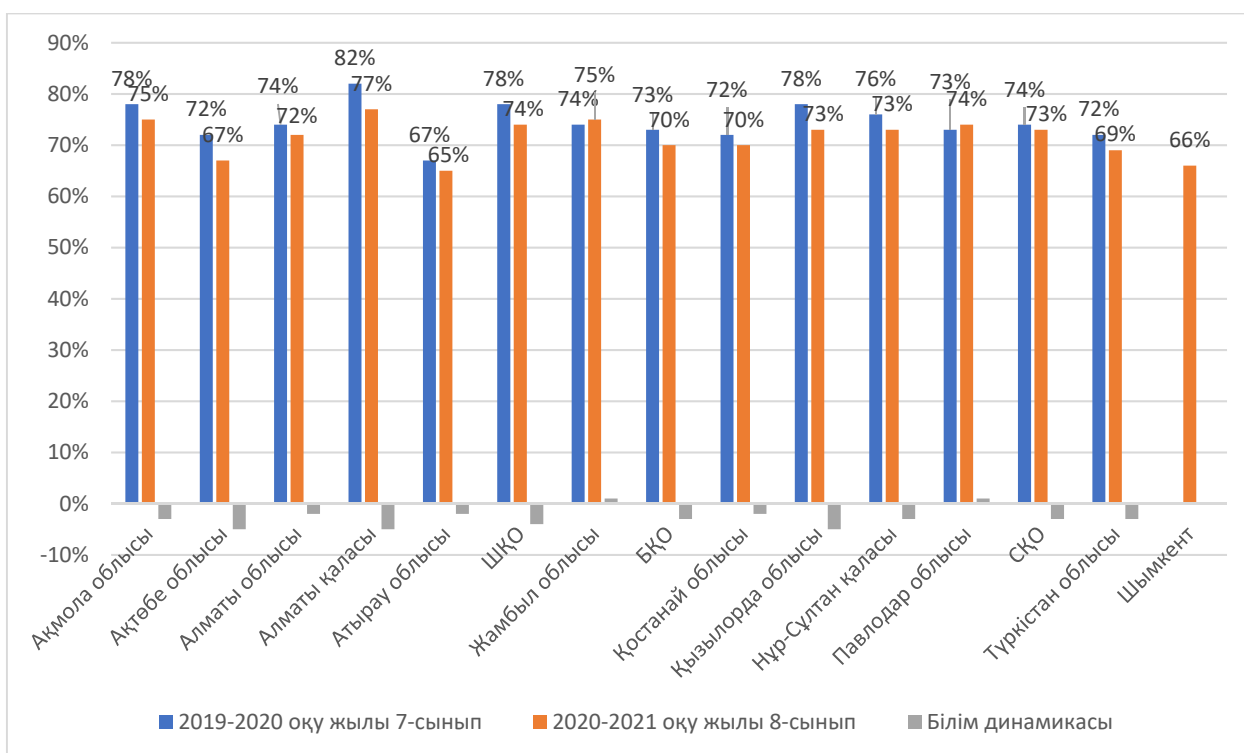
2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып оқушыларының білімін бағалау 2020-2021 оқу жылында 8-сыныпта екінші жыл жүргізілгенде оқу пәндері бойынша білім сапасы қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

107-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 7-сынып	2020-2021 оқу жылы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	78%	75%	-3%
Ақтөбе облысы	72%	67%	-5%
Алматы облысы	74%	72%	-2%
Алматы қаласы	82%	77%	-5%
Атырау облысы	67%	65%	-2%
ШҚО	78%	74%	-4%
Жамбыл облысы	74%	75%	1%
БҚО	73%	70%	-3%
Қостанай облысы	72%	70%	-2%
Қызылорда облысы	78%	73%	-5%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%	73%	-3%
Павлодар облысы	73%	74%	+1%
СҚО	74%	73%	-3%
Түркістан облысы	72%	69%	-3%
Шымкент		66%	

2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

197-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасына назар аударатын болсақ, өсу динамикасы тек Павлодар облысында 1%-ға артқан. Ал қалған облыстарда керісінше, кем динамикасы байқалады. Соның ішінде Алматы қаласы мен Ақтөбе және Қызылорда облыстарында -5%-ға дейін төмендегенін байқауға болады.

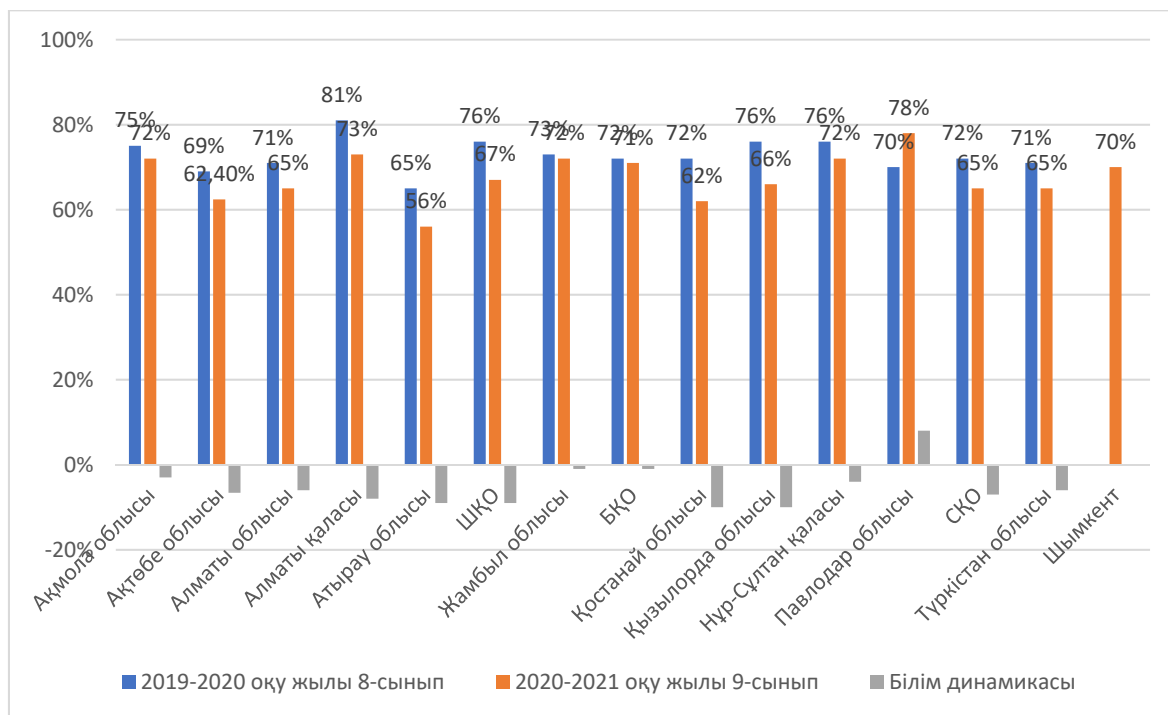
2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып оқушыларының білімін бағалау 2020-2021 оқу жылында 9-сыныпта екінші жыл жүргізілгенде оқу пәндері бойынша білім сапасы қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

108-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 9-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 8-сынып	2020-2021 оқу жылы 9-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	75%	72%	-3%
Ақтөбе облысы	69%	62,4%	-6,6%
Алматы облысы	71%	65%	-6%
Алматы қаласы	81%	73%	-8%
Атырау облысы	65%	56%	-9%
ШҚО	76%	67%	-9%
Жамбыл облысы	73%	72%	-1%
БҚО	72%	71%	-1%
Қостанай облысы	72%	62%	-10%
Қызылорда облысы	76%	66%	-10%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%	72%	-4%
Павлодар облысы	70%	78%	+8%
СҚО	72%	65%	-7%
Түркістан облысы	71%	65%	-6%
Шымкент		70%	

2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 9-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

198-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 9-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 9-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасын салыстырып талдасақ, тек Павлодар облысында ғана өсу динамикасы (8%) байқалады. Керісінше Қызылорда және Қостанай облыстарында -10%-ға, Атырау және ШҚО-да 9%-ға, Ақтөбе облысында 6,6%-ға дейін төмендегені байқалды.

2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып оқушыларының білімін бағалау 2020-2021 оқу жылында 10-сыныпта екінші жыл жүргізілгенде оқу пәндері бойынша білім сапасы қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

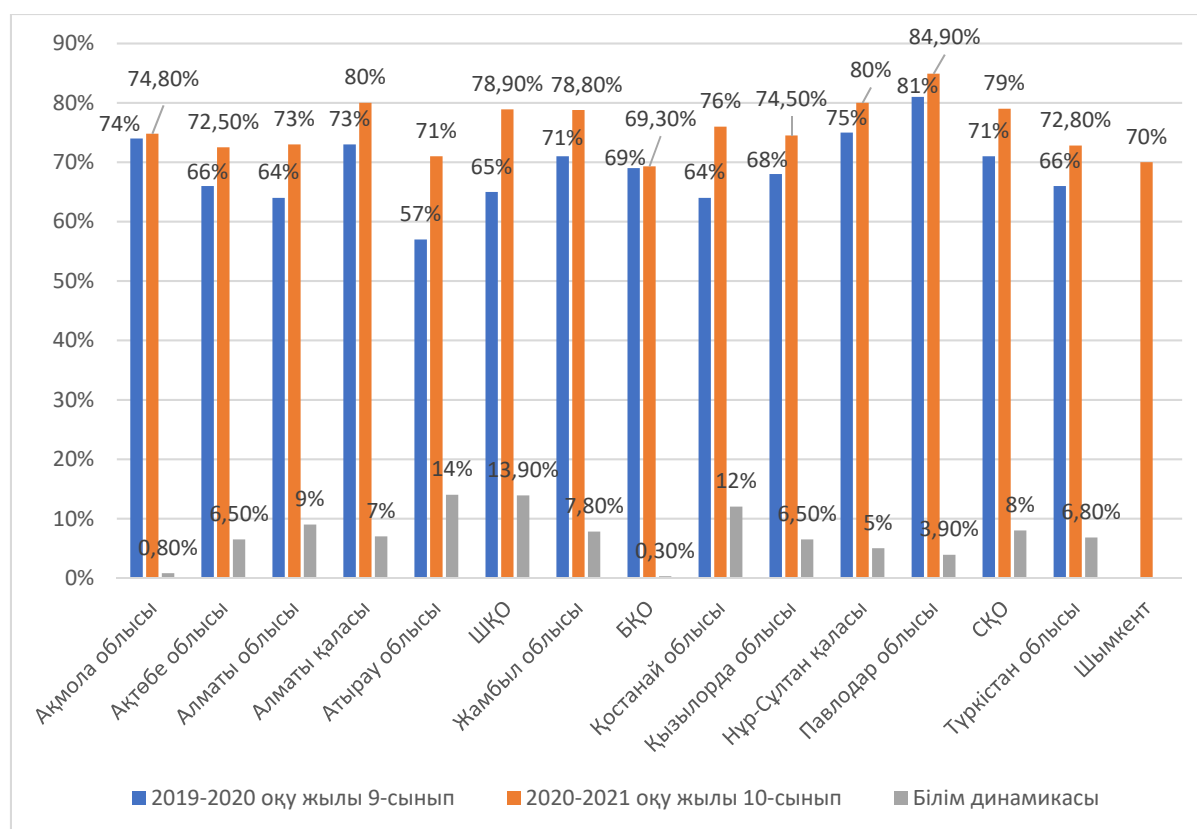
109-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 9-сынып	2020-2021 оқу жылы 10-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	74%	74,8%	0,8%
Ақтөбе облысы	66%	72,5%	6,5%
Алматы облысы	64%	73%	9%
Алматы қаласы	73%	80%	7%
Атырау облысы	57%	62%	5%
ШҚО	65%	78,9%	13,9%
Жамбыл облысы	71%	78,8%	7,8%
БҚО	69%	69,3%	0,3%
Қостанай облысы	64%	76%	12%

Қызылорда облысы	68%	74,5%	6,5%
Нұр-Сұлтан қаласы	75%	80%	5%
Павлодар облысы	81%	84,9%	3,9%
СҚО	71%	79%	8%
Түркістан облысы	66%	72,8%	6,8%
Шымкент		70%	

2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

199-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасын салыстырып талдасақ, өсу динамикасы байқалады. Ең жоғары білім сапасының динамикасы ШҚО-да (13,9%), Алматы облысында 9%-ға, СҚО-да 8%-ға, Жамбыл облысында 7,8%-ға, Алматы қаласында 7%-ға және Қызылорда облысында 6,5%-ға дейін көтерілгені байқалды.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен 2021-2022 оқу жылындағы білім сапасының көрсеткіші

«Қазақ әдебиеті» пәнінен әр сынып бойынша 2021-2022 оқу жылындағы білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестелерде берілген.

110-кесте. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 7-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	71%
Ақтөбе облысы	68%
Алматы облысы	72%
Алматы қаласы	78%
Атырау облысы	65%
ШҚО	74%
Нұр-Сұлтан қаласы	75%
Жамбыл облысы	68%
БҚО	71%
Қостанай облысы	72%
Қызылорда облысы	72%
Павлодар облысы	73%
СҚО	71%
Түркістан облысы	66%
Шымкент қаласы	67%

200-сурет. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 7-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 7-сынып білім алушыларының білім сапасына тоқталсақ, ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласы бойынша (72%), Қызылорда облысы бойынша (72%) және БҚО бойынша (71%) байқалса, ең төменгі сапалық көрсеткіш ШҚО-да (52%) байқалды. Қалған облыстарда орта есеппен алғанда 65% білім сапасын көрсеткен.

111-кесте. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 8-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Өңірлер	2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	74,3%
Ақтөбе облысы	65,8%
Алматы облысы	71%
Алматы қаласы	76,8%
Атырау облысы	64,2%
ШҚО	72%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%
Жамбыл облысы	71%
БҚО	69%
Қостанай облысы	60%
Қызылорда облысы	72%
Павлодар облысы	73,6%
СҚО	71%
Түркістан облысы	68%
Шымкент қаласы	65%

201-сурет. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 8-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 8-сынып білім алушыларының білім сапасына тоқталсақ, ең жоғары көрсеткіш Павлодар облысы бойынша (84%), ал ең төменгі сапалық көрсеткіш Шымкент қаласы (68%) мен Жамбыл облысында (68%) байқалды.

112-кесте. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 9-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші

Өңірлер	2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	73%
Ақтөбе облысы	65%
Алматы облысы	70%
Алматы қаласы	75%
Атырау облысы	62%
ШҚО	72%
Нұр-Сұлтан қаласы	73%
Жамбыл облысы	69%
БҚО	66%
Қостанай облысы	56%
Қызылорда облысы	69%
Павлодар облысы	71%
СҚО	69%
Түркістан облысы	66%
Шымкент қаласы	65%

202-сурет. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 9-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 9-сынып білім алушыларының білім сапасына тоқталсақ, ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласы бойынша (75%), ал ең төменгі сапалық көрсеткіш Қостанай облысында (56%), ал қалған облыстарда білім сапасының көрсеткіші орта есеппен 70%.

113-кесте. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 10-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші

Өңірлер	2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	70,6%
Ақтөбе облысы	61%
Алматы облысы	60%
Алматы қаласы	69%
Атырау облысы	52%
ШҚО	61%
Нұр-Сұлтан қаласы	70%
Жамбыл облысы	70%
БҚО	61%
Қостанай облысы	64%
Қызылорда облысы	70%
Павлодар облысы	77%
СҚО	64%
Түркістан облысы	63%
Шымкент қаласы	68%

203-сурет. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 10-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 10-сынып білім алушыларының білім сапасына тоқталсақ, ең жоғары көрсеткіш Павлодар облысы бойынша (77%), ал ең төменгі сапалық көрсеткіш Алматы облысы (60%) мен Ақтөбе және ШҚО-да (61%) байқалды.

114-кесте. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 11-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші

Өңірлер	2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасының көрсеткіштері
Ақмола облысы	71%
Ақтөбе облысы	70%
Алматы облысы	70%
Алматы қаласы	78%
Атырау облысы	69%
ШҚО	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%
Жамбыл облысы	68%
БҚО	76%
Қостанай облысы	72%
Қызылорда облысы	78%
Павлодар облысы	84%
СҚО	76%
Түркістан облысы	71%
Шымкент қаласы	68%

204-сурет. 2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 11-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

2021-2022 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ әдебиеті» пәнінен 11-сынып білім алушыларының білім сапасына тоқталсақ, ең жоғары көрсеткіш Павлодар облысы бойынша (84%), ал ең төменгі сапалық көрсеткіш Шымкент қаласы (68%) мен Жамбыл облысында (68%) байқалды.

2019-2020, 2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы сыныптардың өсу динамикасына байланысты білім сапасының салыстырмалы көрсеткіштері

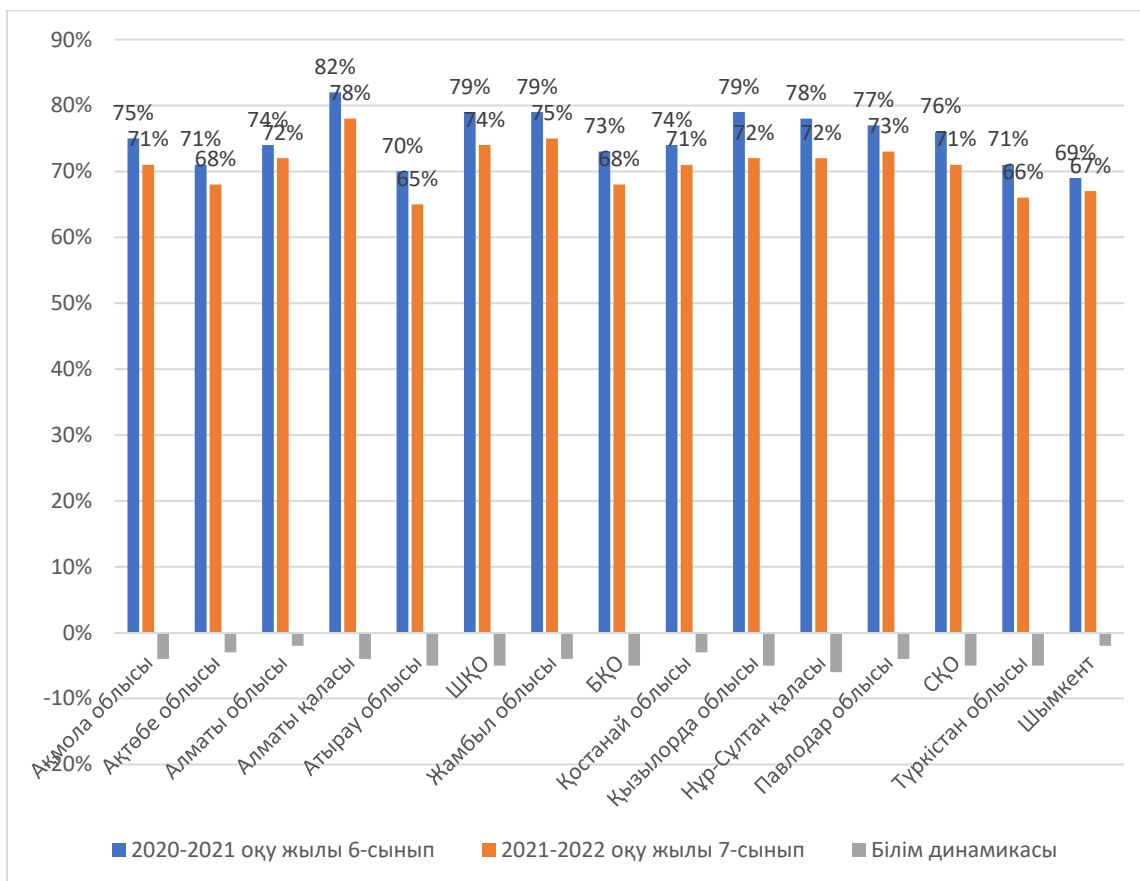
2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 6, 7 -сынып оқушыларының білімін бағалау оқу пәні бойынша білім сапасының қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

115-кесте. 2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 6 және 7-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылы 6-сынып	2021-2022 оқу жылы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	75%	71%	-4%
Ақтөбе облысы	71%	68%	-3%
Алматы облысы	74%	72%	-2%
Алматы қаласы	82%	78%	-4%
Атырау облысы	70%	65%	-5%
ШҚО	79%	74%	-5%
Жамбыл облысы	79%	75%	-4%
БҚО	73%	68%	-5%
Қостанай облысы	74%	71%	-3%
Қызылорда облысы	79%	72%	-5%
Нұр-Сұлтан қаласы	78%	72%	-6%
Павлодар облысы	77%	73%	-4%
СҚО	76%	71%	-5%
Түркістан облысы	71%	66%	-5%
Шымкент	69%	67%	-2%

2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 7-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

205-сурет. 2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 7-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 7-сынып білім алушылары білім сапасының көрсеткіштерін салыстырып қарасақ, барлық өңір бойынша -4%-ға кему динамикасы байқалады. Нұр-Сұлтан қаласы бойынша -6%-ға, Қызылорда, Атырау, БҚО, ШҚО, СҚО және Түркістан облыстарында -5%-ға, Шығыс Қазақстан облысында -5%-ға, Алматы қаласы мен Ақмола, Павлодар және Жамбыл облыстарында -4%-ға дейін төмендегені байқалды.

2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 7 және 8-сынып оқушыларының білімін бағалау оқу пәні бойынша білім сапасының қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

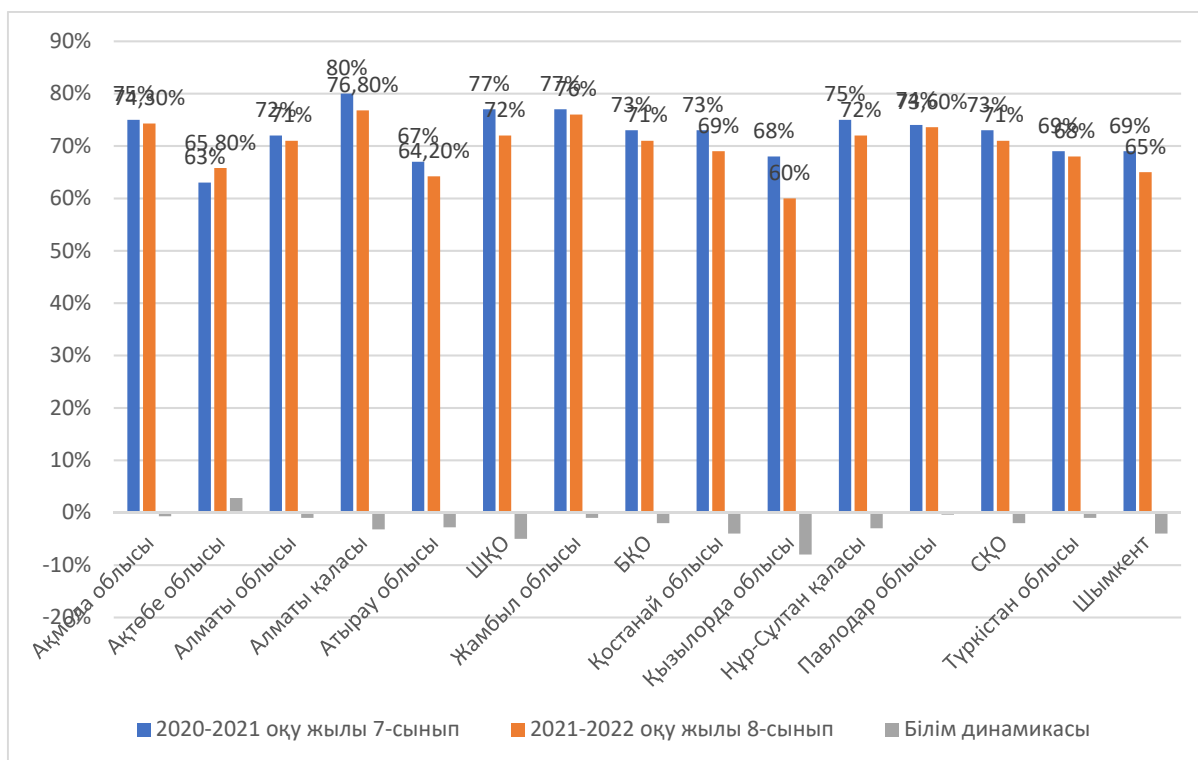
116-кесте. 2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 7 және 8-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылы 7-сынып	2021-2022 оқу жылы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	75%	74,3%	-0,7%
Ақтөбе облысы	63%	65,8%	2,8%
Алматы облысы	72%	71%	-1%
Алматы қаласы	80%	76,8%	-3,2%
Атырау облысы	67%	64,2%	-2,8%
ШҚО	77%	72%	-5%
Жамбыл облысы	77%	76%	-1%

БҚО	73%	71%	-2%
Қостанай облысы	73%	69%	-4%
Қызылорда облысы	68%	60%	-8%
Нұр-Сұлтан қаласы	75%	72%	-3%
Павлодар облысы	74%	73,6%	-0,4%
СҚО	73%	71%	-2%
Түркістан облысы	69%	68%	-1%
Шымкент	69%	65%	-4%

2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

206-сурет. 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының көрсеткіштерін салыстырып қарасақ, кему динамикасы байқалады. Пән бойынша білім сапасы Қызылорда облысында -8%-ға, Шығыс Қазақстан облысында -5%-ға, Шымкент қаласы мен Қостанай облысында -4%-ға дейін төмендегені байқалды.

2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 8 және 9-сынып оқушыларының білімін бағалау оқу пәні бойынша білім сапасының қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

117-кесте. 2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 8 және 9-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылы 8-сынып	2021-2022 оқу жылы 9-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	75%	73%	-2%
Ақтөбе облысы	67%	65%	-2%
Алматы облысы	72%	70%	-2%
Алматы қаласы	77%	75%	-2%
Атырау облысы	65%	62%	-3%
ШҚО	74%	72%	-2%
Жамбыл облысы	75%	73%	-2%
БҚО	70%	69%	-1%
Қостанай облысы	70%	66%	-4%
Қызылорда облысы	58%	56%	-2%
Нұр-Сұлтан қаласы	73%	69%	-4%
Павлодар облысы	74%	71%	-3%
СҚО	73%	69%	-4%
Түркістан облысы	69%	66%	-3%
Шымкент	66%	65%	-1%

2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 9-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

207-сурет. 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 9-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 9-сынып білім алушылары білім сапасының көрсеткіштерін салыстырып қарасақ, кему динамикасы байқалады. Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстарында білім сапасы -4%-ға төмендегені байқалса, Атырау мен Түркістан облыстарында -3%-ға төмендеген. Қалған облыстарда -2%-ға, ал Шымкент қаласы мен БҚО-да -1%-ға төмендегені байқалды.

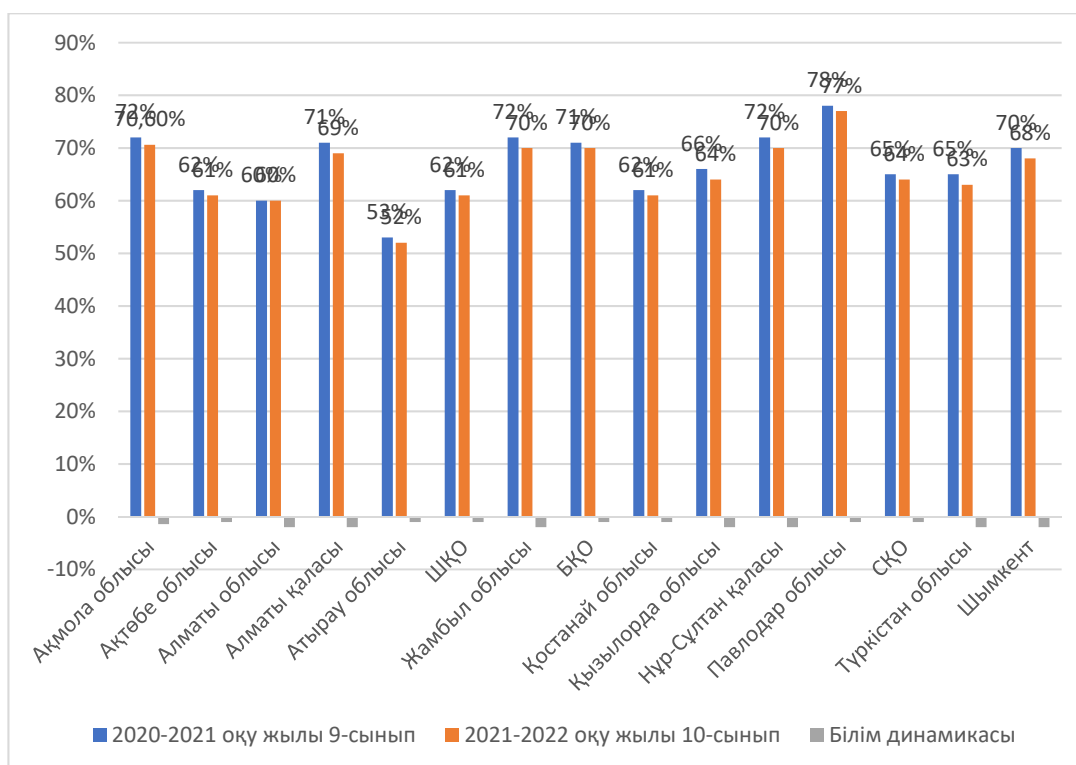
2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 9 және 10-сынып оқушыларының білімін бағалау оқу пәні бойынша білім сапасының қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

118-кесте. 2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 9 және 10-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылы 9-сынып	2021-2022 оқу жылы 10-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	72%	70,6%	-1,4%
Ақтөбе облысы	62%	61%	-1%
Алматы облысы	60%	60%	-2%
Алматы қаласы	71%	69%	-2%
Атырау облысы	53%	52%	-1%
ШҚО	62%	61%	-1%
Жамбыл облысы	72%	70%	-2%
БҚО	71%	70%	-1%
Қостанай облысы	62%	61%	-1%
Қызылорда облысы	66%	64%	-2%
Нұр-Сұлтан қаласы	72%	70%	-2%
Павлодар облысы	78%	77%	-1%
СҚО	65%	64%	-1%
Түркістан облысы	65%	63%	-2%
Шымкент	70%	68%	-2%

2020-2021 оқу жылындағы 9-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

208-сурет. 2020-2021 оқу жылындағы 9-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 9-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылары білім сапасының көрсеткіштерін салыстырып қарасақ, кему динамикасы байқалады. Барлық өңірде білім сапасы орта есеппен -1,5%-ға төмендеген.

2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 10 және 11-сынып оқушыларының білімін бағалауда оқу пәні бойынша білім сапасының қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

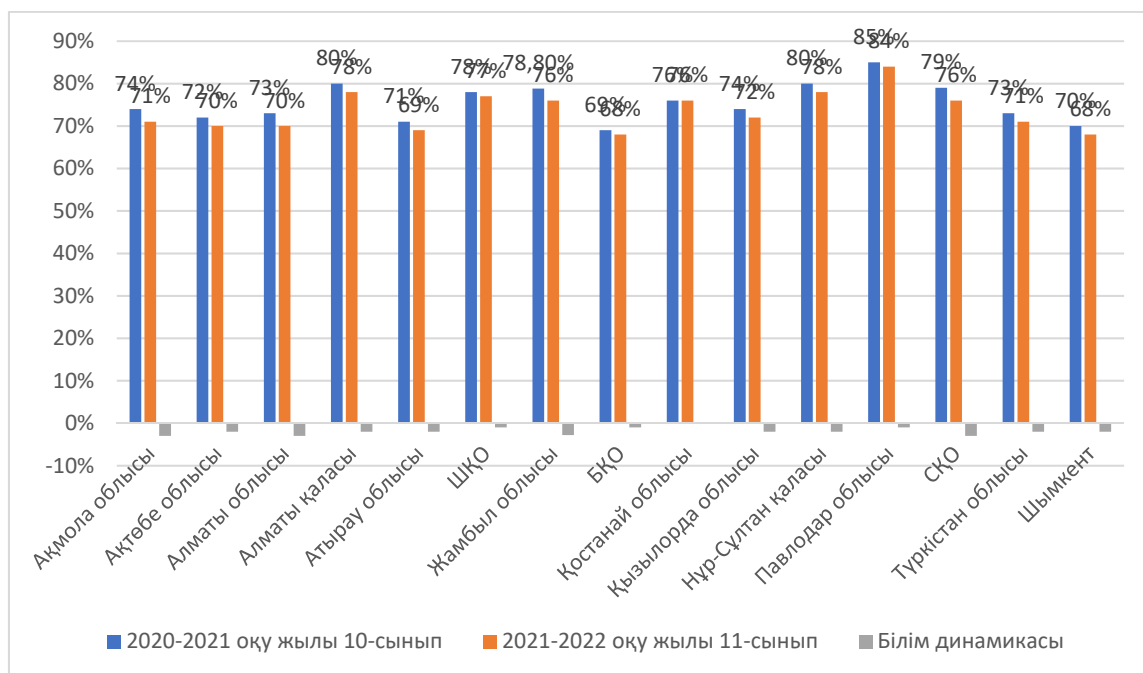
119-кесте. 2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдарындағы 10 және 11-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Өңірлер	2020-2021 оқу жылы 10-сынып	2021-2022 оқу жылы 11-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	74%	71%	-3%
Ақтөбе облысы	72%	70%	-2%
Алматы облысы	73%	70%	-3%
Алматы қаласы	80%	78%	-2%
Атырау облысы	71%	69%	-2%
ШҚО	78%	77%	-1%
Жамбыл облысы	78,8%	76%	-2,8%
БҚО	69%	68%	-1%
Қостанай облысы	76%	76%	0%
Қызылорда облысы	74%	72%	-2%
Нұр-Сұлтан қаласы	80%	78%	-2%

Павлодар облысы	85%	84%	-1%
СҚО	79%	76%	-3%
Түркістан облысы	73%	71%	-2%
Шымкент	70%	68%	-2%

2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 11-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

209-сурет. 2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 11-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып пен 2021-2022 оқу жылындағы 11-сынып білім алушылары білім сапасының көрсеткіштерін салыстырып қарасақ, кему динамикасы байқалады. Барлық өңірде білім сапасы орта есеппен -2%-ға төмендеген.

Қорытындылай келе, «Қазақ әдебиеті» пәні бойынша 2019 жылдан 2022 жылға дейінгі үш оқу жылының қорытындысын салыстыра отырып, білім сапасының барлық өңірде төмендеуі байқалды. Бұған ең басты себеп – бүкіл әлемді жайлаған пандемия салдарынан қашықтан оқытуға көшу. Еліміздің орта білім беру ұйымдарында қашықтан оқытуға дайындықтың төмен болуы, Интернет жүйесінің сапасыздығы, әлеуметтік жағдайлар және т.б. себептерді атауға болады. Соңғы жылдары білім сапасын арттыруға қатысты көптеген шаралар қолға алынды. Білім беру ұйымдарында жазғы демалыс уақытында «Жазғы мектеп» жұмысы ұйымдастырылды.

Қашықтан оқыту үдерісін ұйымдастыруда мектеп мұғалімдері мен білім алушылар BilimLand, Kundelik.kz, Daryn.online интернет-платформаларында орналасқан сабақтарды, Google Hangouts Meet, Google Classroom, Microsoft

Teams, Opiq.kz, QaradomalaqStudio, Mektep.Online секілді қолжетімді сандық білім беру ресурстарында жұмыс жасау дағдыларын да меңгерді.

Сонымен қатар, пандемия салдарынан білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру мақсатында пән мұғалімдеріне өткен оқу жылдарында меңгерілмеген және толық меңгерілмеген оқу мақсаттарын жаңа оқу жылының сабақ жоспарларын әзірлеуде кіріктіріп жоспарлау бойынша ұсынымдар берілді.

«Қазақ әдебиеті» оқу пәні, 5-сынып

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

5-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 4-сыныпқа арналған «Әдебиеттік оқу» пәнінен оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптарына арналған «Әдебиеттік оқу» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [6]. Оқу бағдарламасына сәйкес 4-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (119.1-кесте)

119.1-кесте – 4-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Бөлімше (түйінді дағдылар)	Тыңдалым және айтылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары
	4-сынып
1.1 Шығарманың мазмұнын түсіну	4.1.1.1 шығарманың мазмұнын толық түсіну, кейбір тұстарын нақтылау, оқиғаның себеп-салдарын анықтау үшін сұрақтар қою және жауап беру
1.2 Шығарманы мазмұндау	4.1.2.1* шығарма мазмұнын түрлі баяндау тәсілдерін (I немесе III жаққа өзгертіп, жағдаяттар қосып, оқиғаларды өрбітіп) қолданып, шығарманы қысқаша, толық, ішінара мазмұндау
1.3 Шығармадағы оқиғаны болжау	4.1.3.1 шығарманың тақырыбы және қорытынды бөлімі негізінде сюжеттің дамуын болжау, оның себебін түсіндіру
1.4 Тыңдарманның назарын аударту	4.1.4.1 сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді, өлең жолдарын, нақыл сөздерді, шешендік сөздерді және вербалды емес тілдік құралдарды қолдану
	4.1.4.2 сөйлеу барысында иллюстрациялар, көрнекіліктер, фотосуреттер қолдану, презентация, видеоролик жасау
1.5 Тыңдалған шығарма бойынша пікір білдіру	4.1.5.1 өз ойы мен сезімін, көзқарасын өмірде болған, өзге шығармадағы ұқсас оқиғалармен салыстыра отырып білдіру
Бөлімше (түйінді дағдылар)	Оқылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:
2.1 Оқу түрлерін қолдану	4.2.1.1 шығарманы дауыстап түсініп, рөлге бөліп, мәнерлеп оқу, теріп оқу, шапшаң оқу

	4.2.1.2* шығарманы іштей көз жүгіртіп, шолып, түртіп алып, сұрақтар қоя отырып, қажетті ақпаратты тауып, белгі қойып оқу, талдау жасап оқу, сын тұрғысынан бағалап оқу
2.2 Шығарманың мазмұны бойынша сұрақтар қою және жауап беру	4.2.2.1 шығарманы қайта құруға, интерпретациялауға және бағалауға негізделген сұрақтар қою және жауап беру
2.3 Шығарманың тақырыбы мен ондағы негізгі ойды анықтау	4.2.3.1 шығарманың тақырыбы және негізгі ойды анықтау, автордың ойын мәтін деректерінен келтіре отырып дәлелдеу
2.4 Әдеби шығарманың жанрын анықтау	4.2.4.1 аңыз, шешендік сөз, батырлар жыры, фантастикалық әңгімелердің жанрлық ерекшеліктерін анықтау
2.5 Шығарманың композициясын анықтау	4.2.5.1 мұғалімнің көмегімен шығарманың композициялық құрылымын (сюжеттің басталуы, дамуы, шиеленісуі, шарықтау шегі, шешімі) анықтау
2.6 Кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалау	4.2.6.1 кейіпкердің, кейіпкерлердің іс-әрекеті, мінез-құлқының өзгеру себептерін мәтіннен тауып, салыстырып бағалау
2.7 Әдеби көркемдеуіш құралдардың қолданысын анықтау	4.2.7.1 шығармадан әдеби көркемдегіш құралдарды (теңеу, кейіптеу, эпитет, аллитерация, әсірелеу) табу және оларды қолдану
2.8 Көркем шығарма элементтерін салыстыру	4.2.8.1 эпизодтар мен оқиғалардың негізінде жатқан маңызды тұстарын талдау және салыстыру 4.2.8.2 көркем шығарманы басқа үлгідегі (иллюстрация, музыка (күй), мультфильм, кинофильм) нұсқасымен салыстыру
2.9 Түрлі дереккөздерден ақпарат алу	4.2.9.1 түрлі дереккөздерден қажетті ақпаратты табу, өңдеу, тұжырым жасау және себеп-салдарлық байланысын сызба түрінде көрсету
Бөлімше (түйінді дағдылар)	Жазылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:
3.1 Шығарманың жоспарын құру	4.3.1.1 оқылған шығармадағы оқиға жүйесін анықтап, оны бөліктерге бөлу, әр бөлікке ат қойып, жоспар құру
3.2 Шығарманың түрлі жанры бойынша шығармашылық жұмыс жазу	4.3.2.1 таныс мәтінге жаңа кейіпкерлер қосу, жаңа сюжеттер енгізу, өлең (төрт жолды) жазу
3.3 Шығармашылық жұмыстарды түрлі формада ұсыну	4.3.3.1 шығармашылық жұмысын сызба, диафильм, презентация түрінде ұсыну
3.4 Қатені табу және түзету	4.3.4.1 мұғалімнің көмегімен шығарманың құрылымын, стилін жетілдіру, өз бетінше сын тұрғысынан бағалау және лексикалық, орфографиялық, пунктуациялық қателерді тауып түзету

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі (екі нұсқа)

119.2-кесте – Диагностикалық жұмысқа үлгі ретінде ұсынылған оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	4-сынып
«Менің Отаным – Қазақстан. Құндылықтар» ортақ тақырыбы бойынша	
2.2 Шығарманың мазмұны бойынша сұрақтар қою және жауап беру	4.2.3.1 шығарманың тақырыбы және негізгі ойды анықтау, автордың ойын мәтін деректерінен келтіре отырып дәлелдеу
2.6 Кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалау	4.2.6.1 кейіпкердің, кейіпкерлердің іс-әрекеті, мінез-құлқының өзгеру себептерін мәтіннен тауып, салыстырып бағалау
	4.3.2.1 таныс мәтінге жаңа кейіпкерлер қосу, жаңа сюжеттер енгізу, өлең (төрт жолды) жазу

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

4-сыныпқа арналған «Әдебиеттік оқу» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 5-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды [14]. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (119.3-кесте).

119.3-кесте – 4-5-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	Оқыту мақсаттары		
	5-сынып	4-сынып	
1) Түсіну және жауап беру		Бөлімше (түйінді дағдылар)	Сөйлеу әрекетінің түрлері бойынша оқу мақсаттары
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	5.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына қарай фабуласы мен сюжеттік дамуын сипаттау	2.5 Шығарманың композициясын анықтау	4.2.5.1 мұғалімнің көмегімен шығарманың композициялық құрылымын (сюжеттің басталуы, дамуы, шиеленісуі, шарықтау шегі, шешімі) анықтау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	5.1.2.1 әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау	2.3 Шығарманың тақырыбы мен ондағы негізгі ойды анықтау	4.2.2.1 шығарманы қайта құруға, интерпретациялауға және бағалауға негізделген сұрақтар қою және жауап беру; 4.2.3.1 шығарманың тақырыбы және негізгі ойды анықтау, автордың ойын мәтін деректерінен келтіре отырып дәлелдеу
3. Көркем шығармадағы образ	5.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер портреті мен іс-әрекеті арқылы образын ашу	2.6 Кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалау	4.2.6.1 кейіпкердің, кейіпкерлердің іс-әрекеті, мінез-құлқының өзгеру себептерін мәтіннен тауып, салыстырып бағалау

4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	5.1.4.1 көркем шығармалардан шағын көлемді үзінділерді мәнерлеп оқу, жатқа айту	2.1 Оқу түрлерін қолдану	4.2.1.1 шығарманы дауыстап түсініп, рөлге бөліп, мәнерлеп оқу, теріп оқу, шапшаң оқу
2) Анализ және интерпретация		Бөлімше (түйінді дағдылар)	Сөйлеу әрекетінің түрлері бойынша оқу мақсаттары
1. Әдеби шығарманың композициясы	5.2.1.1 әдеби шығармадағы екі нәрсені салыстыра суреттеулер мен қарама-қарсы суреттеулерді табу	2.8 Көркем шығарма элементтерін салыстыру	4.2.8.1 эпизодтар мен оқиғалардың негізінде жатқан маңызды тұстарын талдау және салыстыру
3. Көркем шығарманың тілі	5.2.3.1 шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарының (теңеу, эпитет, ауыспалы мағынадағы сөздер, қайталау, өлең құрылысы) мағынасын анықтау	2.7 Әдеби көркемдеуіш құралдардың қолданысын анықтау	4.2.7.1 шығармадан әдеби көркемдегіш құралдарды (теңеу, кейіптеу, эпитет, аллитерация, әсірелеу) табу және оларды қолдану
4. Шығармашылық жұмыс	5.2.4.1 көркем шығармадан алған әсерін сипаттап авторға хат, өлең жазу	3.2 шығарманың түрлі жанры бойынша шығармашылық жұмыс жазу	4.3.2.1 таныс мәтінге жаңа кейіпкерлер қосу, жаңа сюжеттер енгізу, өлең (төрт жолды) жазу;
		3.4 Қатені табу және түзету	4.3.4.1 мұғалімнің көмегімен шығарманың құрылымын, стилін жетілдіру, өз бетінше сын тұрғысынан бағалау және лексикалық, орфографиялық, пунктуациялық қателерді тауып түзету

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

4-сыныпқа арналған «Әдебиеттік оқу» пәнінің оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 5-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге келмейтін және қайталауды қажет ететін оқыту мақсаттары анықталды [6]. Төменде кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары берілген (119.4-кесте).

119.4-кесте – 4-сыныптың кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше (түйінді дағдылар)	Тыңдалым және айтылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары
----------------------------	--

	4-сынып
1.1 Шығарманың мазмұнын түсіну	4.1.1.1 шығарманың мазмұнын толық түсіну, кейбір тұстарын нақтылау, оқиғаның себеп-салдарын анықтау үшін сұрақтар қою және жауап беру
1.2 Шығарманы мазмұндау	4.1.2.1* шығарма мазмұнын түрлі баяндау тәсілдерін (I немесе III жаққа өзгертіп, жағдаяттар қосып, оқиғаларды өрбітіп) қолданып, шығарманы қысқаша, толық, ішінара мазмұндау
1.3 Шығармадағы оқиғаны болжау	4.1.3.1 шығарманың тақырыбы және қорытынды бөлімі негізінде сюжеттің дамуын болжау, оның себепін түсіндіру
1.4 Тыңдарманның назарын аударту	4.1.4.1 сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді, өлең жолдарын, нақыл сөздерді, шешендік сөздерді және вербалды емес тілдік құралдарды қолдану
	4.1.4.2 сөйлеу барысында иллюстрациялар, көрнекіліктер, фотосуреттер қолдану, презентация, видеоролик жасау
1.5 Тыңдалған шығарма бойынша пікір білдіру	4.1.5.1 өз ойы мен сезімін, көзқарасын өмірде болған, өзге шығармадағы ұқсас оқиғалармен салыстыра отырып білдіру
Бөлімше (түйінді дағдылар)	Оқылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:
2.1 Оқу түрлерін қолдану	4.2.1.1 шығарманы дауыстап түсініп, рөлге бөліп, мәнерлеп оқу, теріп оқу, шапшаң оқу
	4.2.1.2* шығарманы іштей көз жүгіртіп, шолып, түртіп алып, сұрақтар қоя отырып, қажетті ақпаратты тауып, белгі қойып оқу, талдау жасап оқу, сын тұрғысынан бағалап оқу
2.2 Шығарманың мазмұны бойынша сұрақтар қою және жауап беру	4.2.2.1 шығарманы қайта құруға, интерпретациялауға және бағалауға негізделген сұрақтар қою және жауап беру
2.3 Шығарманың тақырыбы мен ондағы негізгі ойды анықтау	4.2.3.1 шығарманың тақырыбы және негізгі ойды анықтау, автордың ойын мәтін деректерінен келтіре отырып дәлелдеу
2.4 Әдеби шығарманың жанрын анықтау	4.2.4.1 аңыз, шешендік сөз, батырлар жыры, фантастикалық әңгімелердің жанрлық ерекшеліктерін анықтау
2.5 Шығарманың композициясын анықтау	4.2.5.1 мұғалімнің көмегімен шығарманың композициялық құрылымын (сюжеттің басталуы, дамуы, шиеленісуі, шарықтау шегі, шешімі) анықтау
2.8 Көркем шығарма элементтерін салыстыру	4.2.8.2 көркем шығарманы басқа үлгідегі (иллюстрация, музыка (күй), мультфильм, кинофильм) нұсқасымен салыстыру
Бөлімше (түйінді дағдылар)	Жазылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:
3.1 Шығарманың жоспарын құру	4.3.1.1 оқылған шығармадағы оқиға жүйесін анықтап, оны бөліктерге бөлу, әр бөлікке ат қойып, жоспар құру
3.2 Шығарманың түрлі жанры бойынша	4.3.2.1 таныс мәтінге жаңа кейіпкерлер қосу, жаңа сюжеттер енгізу, өлең (төрт жолды) жазу

шығармашылық жазу	жұмыс	
-------------------	-------	--

VI. Кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 5-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге келмейтін және қайталау қажет болатын 4-сыныптың «Әдебиеттік оқу» пәнінің оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультация кестесінің үлгісі ұсынылған (119.5-кесте).

119.5-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

Өткізілетін мерзімі	Бөлімше атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул	Тыңдалым және айтылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары	
	1.1 Шығарманың мазмұнын түсіну	4.1.1.1 шығарманың мазмұнын толық түсіну, кейбір тұстарын нақтылау, оқиғаның себеп-салдарын анықтау үшін сұрақтар қою және жауап беру
	1.2 Шығарманы мазмұндау	4.1.2.1* шығарма мазмұнын түрлі баяндау тәсілдерін (I немесе III жаққа өзгертіп, жағдаяттар қосып, оқиғаларды өрбітіп) қолданып, шығарманы қысқаша, толық, ішінара мазмұндау
	1.3 Шығармадағы оқиғаны болжау	4.1.3.1 шығарманың тақырыбы және қорытынды бөлімі негізінде сюжеттің дамуын болжау, оның себебін түсіндіру
	1.4 Тыңдарманның назарын аударту	4.1.4.1 сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді, өлең жолдарын, нақыл сөздерді, шешендік сөздерді және вербалды емес тілдік құралдарды қолдану
	1.5 Тыңдалған шығарма бойынша пікір білдіру	4.1.5.1 өз ойы мен сезімін, көзқарасын өмірде болған, өзге шығармадағы ұқсас оқиғалармен салыстыра отырып білдіру
	Оқылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:	
	2.1 Оқу түрлерін қолдану	4.2.1.1 шығарманы дауыстап түсініп, рөлге бөліп, мәнерлеп оқу, теріп оқу, шапшаң оқу
4.2.1.2* шығарманы іштей көз жүгіртіп, шолып, түртіп алып, сұрақтар қоя отырып, қажетті ақпаратты тауып, белгі		

		қойып оқу, талдау жасап оқу, сын тұрғысынан бағалап оқу
	2.2 Шығарманың мазмұны бойынша сұрақтар қою және жауап беру	4.2.2.1 шығарманы қайта құруға, интерпретациялауға және бағалауға негізделген сұрақтар қою және жауап беру
	2.3 Шығарманың тақырыбы мен ондағы негізгі ойды анықтау	4.2.3.1 шығарманың тақырыбы және негізгі ойды анықтау, автордың ойын мәтін деректерінен келтіре отырып дәлелдеу
	2.6 Кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалау	4.2.6.1 кейіпкердің, кейіпкерлердің іс-әрекеті, мінез-құлқының өзгеру себептерін мәтіннен тауып, салыстырып бағалау
Қысқы каникул	Жазылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:	
	3.1 Шығарманың жоспарын құру	4.3.1.1 оқылған шығармадағы оқиға жүйесін анықтап, оны бөліктерге бөлу, әр бөлікке ат қойып, жоспар құру
	3.2 Шығарманың түрлі жанры бойынша шығармашылық жұмыс жазу	4.3.2.1 таныс мәтінге жаңа кейіпкерлер қосу, жаңа сюжеттер енгізу, өлең (төрт жолды) жазу
	3.3 Шығармашылық жұмыстарды түрлі формада ұсыну	4.3.3.1 шығармашылық жұмысын сызба, диафильм, презентация түрінде ұсыну
	3.4 Қатені табу және түзету	4.3.4.1 мұғалімнің көмегімен шығарманың құрылымын, стилін жетілдіру, өз бетінше сын тұрғысынан бағалау және лексикалық, орфографиялық, пунктуациялық қателерді тауып түзету
	Оқылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:	
	2.7 Әдеби көркемдеуіш құралдардың қолданысын анықтау	4.2.7.1 шығармадан әдеби көркемдегіш құралдарды (теңеу, кейіптеу, эпитет, аллитерация, әсірелеу) табу және оларды қолдану
	2.8 Көркем шығарма элементтерін салыстыру	4.2.8.1 эпизодтар мен оқиғалардың негізінде жатқан маңызды тұстарын талдау және салыстыру
Көктемгі каникул	Тыңдалым және айтылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары	
	1.2 Шығарманы мазмұндау	4.1.2.1* шығарма мазмұнын түрлі баяндау тәсілдерін (I немесе III жаққа өзгертіп, жағдаяттар қосып, оқиғаларды өрбітіп) қолданып, шығарманы қысқаша, толық, ішінара мазмұндау
	1.4 Тыңдарманның назарын аударту	4.1.4.1 сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді, өлең жолдарын, нақыл

		сөздерді, шешендік сөздерді және вербалды емес тілдік құралдарды қолдану
		4.1.4.2 сөйлеу барысында иллюстрациялар, көрнекіліктер, фотосуреттер қолдану, презентация, видеоролик жасау
	1.5 Тыңдалған шығарма бойынша пікір білдіру	4.1.5.1 өз ойы мен сезімін, көзқарасын өмірде болған, өзге шығармадағы ұқсас оқиғалармен салыстыра отырып білдіру
	Жазылым бөлімі (сөйлеу әрекетінің түрі) бойынша оқу мақсаттары:	
	3.1 Шығарманың жоспарын құру	4.3.1.1 оқылған шығармадағы оқиға жүйесін анықтап, оны бөліктерге бөлу, әр бөлікке ат қойып, жоспар құру
	3.2 Шығарманың түрлі жанры бойынша шығармашылық жұмыс жазу	4.3.2.1 таныс мәтінге жаңа кейіпкерлер қосу, жаңа сюжеттер енгізу, өлең (төрт жолды) жазу
	3.3 Шығармашылық жұмыстарды түрлі формада ұсыну	4.3.3.1 шығармашылық жұмысын сызба, диафильм, презентация түрінде ұсыну
	3.4 Қатені табу және түзету	4.3.4.1 мұғалімнің көмегімен шығарманың құрылымын, стилін жетілдіру, өз бетінше сын тұрғысынан бағалау және лексикалық, орфографиялық, пунктуациялық қателерді тауып түзету

«Қазақ әдебиеті» оқу пәні, 6-сынып

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

6-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 5-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасынан 5-сыныпқа арналған оқыту мақсаттарын қарастырамыз [14]. Оқу бағдарламасына сәйкес 5-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (120-кесте).

120-кесте – 5-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	5-сынып
1) Түсіну және жауап беру:	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	5.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына қарай фабуласы мен сюжеттік дамуын сипаттау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	5.1.2.1 әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау

3. Көркем шығармадағы образ	5.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер портреті мен іс-әрекеті арқылы образын ашу
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	5.1.4.1 көркем шығармалардан шағын көлемді үзінділерді мәнерлеп оқу, жатқа айту
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	5.2.1.1 әдеби шығармадағы екі нәрсені салыстыра суреттеулер мен қарама-қарсы суреттеулерді табу
2. Автор бейнесі	5.2.2.1 эпикалық шығармадағы автор бейнесін анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	5.2.3.1 шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарының (теңеу, эпитет, ауыспалы мағынадағы сөздер, қайталау, өлең құрылысы) мағынасын анықтау
4. Шығармашылық жұмыс	5.2.4.1 көркем шығармадан алған әсерін сипаттап авторға хат, өлең жазу
3) Бағалау және салыстыру:	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	5.3.1.1 шығармадағы эпизодтар арқылы тарихи құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	5.3.2.1 кейіпкерлерді шынайы өмірмен салыстырып бағалау
3. Әдеби эссе	5.3.3.1 шығармадағы кейіпкерді өзіндік құндылығы тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	5.3.4.1 оқырманның рухани дүниесіне шығарма әсерін талдай отырып, сыни хабарлама жазу

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі (екі нұсқа)

120.1-кесте – Диагностикалық жұмыс жүргізуге ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	Оқытылған шығармалар	5-сынып
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	«Керқұла атты Кендебай» ертегісі	5.1.2.1 Әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау
1. Әдеби шығарманың композициясы	Ыбырай Алтынсарин «Қыпшақ Сейітқұл», «Атымтай Жомарт», «Дүние қалай етсең табылады?», «Б.Соқпақбаев «Менің атым Қожа» хикаяты, Д. Лондон «Мексика ұлы» әңгімесі	5.2.1.1 Әдеби шығармадағы екі нәрсені салыстыра суреттеулер мен қарама-қарсы суреттеулерді табу
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	«Б.Соқпақбаев «Менің атым Қожа» хикаяты	5.3.3.1 Шығармадағы кейіпкерді өзіндік құндылығы тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

5-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 6-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды [14]. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (120.2-кесте).

120.2-кесте – 5-6-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	6-сынып	5-сынып
1) Түсіну және жауап беру		
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	6.1.2.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселені идеясы арқылы түсіндіру	5.1.2.1 әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау
3. Көркем шығармадағы образ	6.1.3.1 әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттау	5.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер портреті мен іс-әрекеті арқылы образын ашу
2) Анализ және интерпретация		
1. Әдеби шығарманың композициясы	6.2.1.1 шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау	5.2.1.1 әдеби шығармадағы екі нәрсені салыстыра суреттеулер мен қарама-қарсы суреттеулерді табу
3. Көркем шығарманың тілі	6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптар ды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау	5.2.3.1 шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарының (теңеу, эпитет, ауыспалы мағынадағы сөздер, қайталау, өлең құрылысы) мағынасын анықтау
3) Бағалау және салыстыру		
1.Тарихи және көркемдік құндылығы	6.3.1.1 шығармадағы кейіпкерлерді өзара салыстыра отырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру	5.3.1.1 шығармадағы эпизодтар арқылы тарихи құндылығын бағалау
2.Заманауилығы мен жаңашылдығы	6.3.2.1 кейіпкерлер жүйесінің заманауи жаңашылдығын өзара салыстырып баға беру	5.3.2.1 кейіпкерлерді шынайы өмірмен салыстырып бағалау

IV. Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі (2-3)

Әрі қарай республика мектептерінің педагогтері әзірлеген сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылады:

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

5-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 6-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге келмейтін және қайталауды қажет ететін оқыту мақсаттары анықталды [6]. Төменде кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары берілген (120.3-кесте).

120.3-кесте – 5-сыныптың кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	5-сынып
---------------	---------

1) Түсіну және жауап беру	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	5.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына қарай фабуласы мен сюжеттік дамуын сипаттау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	5.1.2.1 әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау
3. Көркем шығармадағы образ	5.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер портреті мен іс-әрекеті арқылы образын ашу
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	5.1.4.1 көркем шығармалардан шағын көлемді үзінділерді мәнерлеп оқу, жатқа айту
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	5.2.1.1 әдеби шығармадағы екі нәрсені салыстыра суреттеулер мен қарама-қарсы суреттеулерді табу
2. Автор бейнесі	5.2.2.1 эпикалық шығармадағы автор бейнесін анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	5.2.3.1 шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарының (теңеу, эпитет, ауыспалы мағынадағы сөздер, қайталау, өлең құрылысы) мағынасын анықтау
4. Шығармашылық жұмыс	9.2.4.1 автор стиліне сүйене отырып, шығармашылық жұмыс жазу
3) Бағалау және салыстыру	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	5.3.1.1 шығармадағы эпизодтар арқылы тарихи құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	5.3.2.1 кейіпкерлерді шынайы өмірмен салыстырып бағалау
3. Әдеби эссе	5.3.3.1 шығармадағы кейіпкерді өзіндік құндылығы тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	5.3.4.1 оқырманның рухани дүниесіне шығарма әсерін талдай отырып, сыни хабарлама жазу

VI. Кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 6-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультация кестесінің үлгісі ұсынылған (120.4-кесте).

120.4-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Бөлімшелер атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	«Керкұла атты Кендебай» ертегісі,	1.Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	5.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына қарай фабуласы мен сюжеттік дамуын сипаттау

	«Қобыланды батыр» жыры, Асан қайғы «Асан қайғының жерге айтқан сыны» аңызы, Дулат Бабатайұлы «О, Ақтан жас, Ақтан жас», Ыбырай Алтынсарин «Қыпшақ Сейіткүл»	2. Әдеби шығарманың тұжырымда масы	5.1.2.1 әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	5.1.4.1 көркем шығармалардан шағын көлемді үзінділерді мәнерлеп оқу, жатқа айту
	2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	5.2.1.1 әдеби шығармадағы екі нәрсені салыстыра суреттеулер мен қарама-қарсы суреттеулерді табу
		2. Автор бейнесі	5.2.2.1 эпикалық шығармадағы автор бейнесін анықтау
		3. Көркем шығарманың тілі	5.2.3.1 шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарының (тенеу, эпитет, ауыспалы мағынадағы сөздер, қайталау, өлең құрылысы) мағынасын анықтау
	3) Бағалау және салыстыру		
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	5.3.2.1 кейіпкерлерді шынайы өмірмен салыстырып бағалау
		3. Әдеби эссе	5.3.3.1 шығармадағы кейіпкерді өзіндік құндылығы тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
	1) Түсіну және жауап беру		
Қысқы каникул	Ыбырай Алтынсарин «Атымтай Жомарт», «Дүние қалай етсең табылады?», А.Байтұрсынұлы «Егіннің бастары» мысалы, «Адамдық диқаншысы» өлеңі, Б.Соқпақбаев «Менің атым Қожа» хикаяты	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	5.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына қарай фабуласы мен сюжеттік дамуын сипаттау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	5.1.2.1 әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау
		3. Көркем шығармадағы образ	5.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер портреті мен іс-әрекеті арқылы образын ашу

	2) Анализ және интерпретация			
		1. Әдеби шығарманың композициясы	5.2.1.1 әдеби шығармадағы екі нәрсені салыстыра суреттеулер мен қарама-қарсы суреттеулерді табу	
		2. Автор бейнесі	5.2.2.1 эпикалық шығармадағы автор бейнесін анықтау	
		4. Шығармашылық жұмыс	9.2.4.1 автор стиліне сүйене отырып, шығармашылық жұмыс жазу	
	3) Бағалау және салыстыру			
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	5.3.1.1 шығармадағы эпизодтар арқылы тарихи құндылығын бағалау	
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	5.3.2.1 кейіпкерлерді шынайы өмірмен салыстырып бағалау	
		4. Әдеби сын	5.3.4.1 оқырманның рухани дүниесіне шығарма әсерін талдай отырып, сыни хабарлама жазу	
Көктемгі каникул	1) Түсіну және жауап беру			
	М.Қабанбай «Бауыр» әңгімесі, Т.Нұрмағамбетов «Анасын сағынған бала» әңгімесі, Нұрдәулет Ақыш «Нағыз әже қайда?» әңгімесі, Д.Лондон «Мексика ұлы» әңгімесі	2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	5.1.2.1 әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау	
		3. Көркем шығармадағы образ	5.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер портреті мен іс-әрекеті арқылы образын ашу	
		2) Анализ және интерпретация		
		2. Автор бейнесі	5.2.2.1 эпикалық шығармадағы автор бейнесін анықтау	
		1. Әдеби шығарманың композициясы	5.2.1.1 әдеби шығармадағы екі нәрсені салыстыра суреттеулер мен қарама-қарсы суреттеулерді табу	
		4. Шығармашылық жұмыс	5.2.4.1 көркем шығармадан алған әсерін сипаттап авторға хат, өлең жазу	
		3) Бағалау және салыстыру		
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	5.3.1.1 шығармадағы эпизодтар арқылы тарихи құндылығын бағалау	
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	5.3.2.1 кейіпкерлерді шынайы өмірмен салыстырып бағалау	
		3. Әдеби эссе	5.3.3.1 шығармадағы кейіпкерді өзіндік құндылығы тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу	

«Қазақ әдебиеті» оқу пәні, 7-сынып

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

7-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 6-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [14]. Оқу бағдарламасына сәйкес 6-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (121-кесте)

121-кесте – 6-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	6-сынып
1) Түсіну және жауап беру:	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	6. 1.1.1 әдеби шығарманың жанрын, фабуласын, сюжетін анықтау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	6.1.2.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселені идеясы арқылы түсіндіру
3. Көркем шығармадағы образ	6.1.3.1 әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттау
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	6.1.4.1 көркем шығармалардан орта көлемді үзінділерді мәнерлеп оқу, жатқа айту
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	6.2.1.1 шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау
2. Автор бейнесі	6.2.2.1 эпикалық, поэзиялық шығармалардағы автор бейнесін анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптарды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау
4. Шығармашылық жұмыс	6.2.4.1 әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы табиғат көрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазу
3) Бағалау және салыстыру:	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	6.3.1.1 шығармадағы кейіпкерлерді өзара салыстыра отырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	6.3.2.1 кейіпкерлер жүйесінің заманауи жаңашылдығын өзара салыстырып баға беру
3. Әдеби эссе	6.3.3.1 шығармадағы кейіпкерлер қарым-қатынасын отбасылық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	6.3.4.1 шығармада көтерілген мәселенің әлеуметтік рөлі туралы сыни хабарлама жасау

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі (екі нұсқа)

121.1-кесте – Диагностикалық жұмыс жүргізуге ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	Оқытылған шығармалар	6-сынып
2. Автор бейнесі	«Аяз би» ертегісі, «Алып Ер Тұңға» жыры, Әбу-Насыр Әл-Фараби	6.2.2.1 эпикалық, поэзиялық шығармалардағы автор бейнесін анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	«Қашықтасың туған жер» өлеңі, Доспамбет жырау «Айналайын, Ақжайық» толғауы	6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптарды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

6-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 7-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды [14]. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (121.2-кесте).

121.2-кесте – 7-6-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	7-сынып	6-сынып
1) Түсіну және жауап беру		
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	7.1.2.1 әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау	6.1.2.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселені идеясы арқылы түсіндіру
3. Көркем шығармадағы образ	7.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлердің типтерін жасалу тәсілдері тұрғысынан анықтау	6.1.3.1 әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттау
2) Анализ және интерпретация		
1. Әдеби шығарманың композициясы	7.2.1.1 шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру	6.2.1.1 шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау
2. Автор бейнесі	7.2.2.1 эпикалық, поэзиялық, драмалық шығармадағы автор бейнесін анықтау	6.2.2.1 эпикалық, поэзиялық шығармалардағы автор бейнесін анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	7.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (символ, синекдоха, қайталау түрлері: эпифора, анафора, аллитерация, ассонанс, риторикалық сұрақ) қолданысын талдау	6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптарды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау
3) Бағалау және салыстыру		
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	7.3.1.1 кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемені салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру	6.3.1.1 шығармадағы кейіпкерлерді өзара салыстыра отырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру

2.Заманауилығы мен жаңашылдығы	7.3.2.1 әдеби жанр түрлерінің даму барысына, жаңашылдығына заманауи тұрғыдан баға беру	6.3.2.1 кейіпкерлер жүйесінің заманауи жаңашылдығын өзара салыстырып баға беру
--------------------------------	--	--

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

6-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 7-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге келмейтін және қайталауды қажет ететін оқыту мақсаттары анықталды [14]. Төменде кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары берілген (121.3-кесте).

121.3-кесте – 6-сыныптың кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	6-сынып
1) Түсіну және жауап беру	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	6. 1.1.1 әдеби шығарманың жанрын, фабуласын, сюжетін анықтау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	6.1.2.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселені идеясы арқылы түсіндіру
3. Көркем шығармадағы образ	6.1.3.1 әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттау
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	6.1.4.1 көркем шығармалардан орта көлемді үзінділерді мәнерлеп оқу, жатқа айту
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	6.2.1.1 шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау
2. Автор бейнесі	6.2.2.1 эпикалық, поэзиялық шығармалардағы автор бейнесін анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптарды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау
4. Шығармашылық жұмыс	6.2.4.1 әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы табиғат көрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазу
3) Бағалау және салыстыру	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	6.3.1.1 шығармадағы кейіпкерлерді өзара салыстыра отырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	6.3.2.1 кейіпкерлер жүйесінің заманауи жаңашылдығын өзара салыстырып баға беру
3. Әдеби эссе	6.3.3.1 шығармадағы кейіпкерлер қарым-қатынасын отбасылық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	6.3.4.1 шығармада көтерілген мәселенің әлеуметтік рөлі туралы сыни хабарлама жасау

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 7-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультация кестесінің үлгісі ұсынылған (121.4-кесте).

121.4-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Бөлімшелер атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	«Аяз би» ертегісі «Алып Ер Тұңға» жыры, Әл Фараби «Қашықтасың туған жер», «Тіршілікте құрыштай бол төзімді», Доспамбет жырау «Қоғалы көлдер, қом сулар», «Айналайын, Ақ Жайық», Абай Құнанбайұлы «Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін», «Ғылым таппай мақтанба», «Бірінші сөз»	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	6.1.1.1 әдеби шығарманың жанрын, фабуласын, сюжетін анықтау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	6.1.2.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселені идеясы арқылы түсіндіру
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	6.1.4.1 көркем шығармалардан орта көлемді үзінділерді мәнерлеп оқу, жатқа айту
	2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	6.2.1.1 шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау
		2. Автор бейнесі	6.2.2.1 эпикалық, поэзиялық шығармалардағы автор бейнесін анықтау
		3. Көркем шығарманың тілі	6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптарды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау
		4. Шығармашылық жұмыс	6.2.4.1 әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы табиғат көрінісін,

			оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазу
	3) Бағалау және салыстыру		
	2. Заманауилығы мен жаңашылдығы		6.3.2.1 кейіпкерлер жүйесінің заманауи жаңашылдығын өзара салыстырып баға беру
	3. Әдеби сын		6.3.4.1 шығармада көтерілген мәселенің әлеуметтік рөлі туралы сыни хабарлама жасау
	1) Түсіну және жауап беру		
Қысқы каникул	«Жетінші сөз», «Отыз бірінші қара сөз», С.Торайғыров «Шығамын тірі болсам адам болып», «Шәкірт ойы», С.Мұратбеков «Жусан иісі», О.Бөкей «Тортай мінер ақбоз ат»,	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	6.1.1.1 әдеби шығарманың жанрын, фабуласын, сюжетін анықтау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	6.1.2.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселені идеясы арқылы түсіндіру
		3. Көркем шығармадағы образ	6.1.3.1 әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттау
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	6.1.4.1 көркем шығармалардан орта көлемді үзінділерді мәнерлеп оқу, жатқа айту
	2) Анализ және интерпретация		
	1. Әдеби шығарманың композициясы		6.2.1.1 шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау
	2. Автор бейнесі		6.2.2.1 эпикалық, поэзиялық шығармалардағы автор бейнесін анықтау
	3. Көркем шығарманың тілі		6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптарды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау
	4. Шығармашылық жұмыс		6.2.4.1 әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы табиғат көрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазу
	3) Бағалау және салыстыру		
	1. Тарихи және көркемдік құндылығы		6.3.1.1 шығармадағы кейіпкерлерді өзара салыстыра отырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру
	2. Заманауилығы мен жаңашылдығы		6.3.2.1 кейіпкерлер жүйесінің заманауи жаңашылдығын өзара салыстырып баға беру
	1) Түсіну және жауап беру		

Көктемгі каникул	Қалқаман Әбдіқадыров «Қажымұқан», Е.Жүніс «Менің атым -Тәуелсіздік» өлеңі, А.Алтай Прописка», Р.Ғамзатов «Ана тілі», «Менің Дағыстаным»	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	6. 1.1.1 әдеби шығарманың жанрын, фабуласын, сюжетін анықтау	
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	6.1.2.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселені идеясы арқылы түсіндіру	
		3. Көркем шығармадағы образ	6.1.3.1 әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттау	
		2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	6.2.1.1 шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау	
		2. Автор бейнесі	6.2.2.1 эпикалық, поэзиялық шығармалардағы автор бейнесін анықтау	
		3. Көркем шығарманың тілі	6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптарды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау	
		4. Шығармашылық жұмыс	6.2.4.1 әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы табиғат көрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазу	
		3) Бағалау және салыстыру		
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	6.3.1.1 шығармадағы кейіпкерлерді өзара салыстыра отырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру	
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	6.3.2.1 кейіпкерлер жүйесінің заманауи жаңашылдығын өзара салыстырып баға беру	
		3. Әдеби эссе	6.3.3.1 шығармадағы кейіпкерлер қарым-қатынасын отбасылық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу	

«Қазақ әдебиеті» оқу пәні, 8-сынып

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

8-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 7-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы

үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [14]. Оқу бағдарламасына сәйкес 7-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (122-кесте)

122-кесте – 7-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	7-сынып
1) Түсіну және жауап беру:	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	7.1.1.1 әдеби шығарма сюжетінің құрамдас бөлшектерін талдау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	7.1.2.1 әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау
3. Көркем шығармадағы образ	7.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлердің типтерін жасалу тәсілдері тұрғысынан анықтау
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	7.1.4.1 көркем шығармадағы кейіпкер бейнесін ашып, үзінділерді жатқа айту
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	7.2.1.1 шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру
2. Автор бейнесі	7.2.2.1 эпикалық, поэзиялық, драмалық шығармадағы автор бейнесін анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	7.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (символ, синекдоха, қайталау түрлері: эпифора, анафора, аллитерация, ассонанс, риторикалық сұрақ) қолданысын талдау
4. Шығармашылық жұмыс	7.2.4.1 шығармадағы оқиға желісін өзіндік көзқарас тұрғысынан дамытып жазу
3) Бағалау және салыстыру:	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	7.3.1.1 кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемені салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	7.3.2.1 әдеби жанр түрлерінің даму барысына, жаңашылдығына заманауи тұрғыдан баға беру
3. Әдеби эссе	7.3.3.1 шығарманы ұлттық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	7.3.4.1 әдеби шығарманың эстетикалық құндылығы туралы шағын сыни шолу жазу

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі (екі нұсқа)

122.1-кесте – Диагностикалық жұмыс жүргізуге ұсынылатын оқыту мақсаттары

1-нұсқа

Бөлімше атауы	Оқытылған шығармалар	7-сынып
2) Анализ және интерпретация		
1. Көркем шығарманың тілі	«Қыз Жібек» жыры,	7.2.1.1 шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру

	Қ.Қайсенов «Жау тылындағы бала», А.С.Пушкин «Ескерткіш»	7.2.4.1 Шығармадағы оқиға желісін өзіндік көзқарас тұрғысынан дамытып жазу
3) Бағалау және салыстыру		
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	Т.Әбдіков «Қонақтар» әңгімесі	7.3.1.1 кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемені салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

7-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 8-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды [14]. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (122.2-кесте).

122.2-кесте – 7-8-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	8-сынып	7-сынып
1) Түсіну және жауап беру		
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	8.1.2.1 әдеби шығарманың идеясы мен пафосын ұлттық мүдде тұрғысынан ашу	7.1.2.1 әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау
3. Көркем шығармадағы образ	8.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктеу	7.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлердің типтерін жасалу тәсілдері тұрғысынан анықтау
2) Анализ және интерпретация		
1. Әдеби шығарманың композициясы	8.2.1.1 композицияны тұтастан бөлшекке, бөлшектен тұтасқа қарай талдау	7.2.1.1 шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру
2. Автор бейнесі	8.2.2.1 автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау	7.2.2.1 эпикалық, поэзиялық, драмалық шығармадағы автор бейнесін анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	8.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтау	7.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (символ, синекдоха, қайталау түрлері: эпифора, анафора, аллитерация, ассонанс, риторикалық сұрақ) қолданысын талдау
3) Бағалау және салыстыру		
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	8.3.1.1 шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалар мен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау	7.3.1.1 кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемені салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру

2.Заманауилығы мен жаңашылдығы	8.3.2.1 шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру	7.3.2.1 әдеби жанр түрлерінің даму барысына, жаңашылдығына заманауи тұрғыдан баға беру
--------------------------------	--	--

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

7-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 8-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге келмейтін және қайталауды қажет ететін оқыту мақсаттары анықталды [14]. Төменде кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары берілген (122.3-кесте).

122.3-кесте – 7-сыныптың кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	7-сынып
1) Түсіну және жауап беру	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	7.1.1.1 әдеби шығарма сюжетінің құрамдас бөлшектерін талдау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	7.1.2.1 әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау
3. Көркем шығармадағы образ	7.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлердің типтерін жасалу тәсілдері тұрғысынан анықтау
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	7.1.4.1 көркем шығармадағы кейіпкер бейнесін ашып, үзінділерді жатқа айту
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	7.2.1.1 шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру
2. Автор бейнесі	7.2.2.1 эпикалық, поэзиялық, драмалық шығармадағы автор бейнесін анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	7.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (символ, синекдоха, қайталау түрлері: эпифора, анафора, аллитерация, ассонанс, риторикалық сұрақ) қолданысын талдау
4. Шығармашылық жұмыс	7.2.4.1 шығармадағы оқиға желісін өзіндік көзқарас тұрғысынан дамытып жазу
3) Бағалау және салыстыру	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	7.3.1.1 кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемені салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	7.3.2.1 әдеби жанр түрлерінің даму барысына, жаңашылдығына заманауи тұрғыдан баға беру
3. Әдеби эссе	7.3.3.1 шығарманы ұлттық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	7.3.4.1 әдеби шығарманың эстетикалық құндылығы туралы шағын сыни шолу жазу

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 8-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультация кестесінің үлгісі ұсынылған (122.4-кесте).

122.4-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Бөлімшелер атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	«Қыз Жібек» жыры, Орхон-Енисей ескерткіштері, «Күлтегін» жыры, Жиёмбет жырау «Еңсегей бойлы Ер Есім», Қазтуған жырау «Қазтуғанның қонысымен қоштасуы», Ш.Қанайұлы «Зар заман»	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	7.1.1.1 әдеби шығарма сюжетінің құрамдас бөлшектерін талдау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	7.1.2.1 әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау
		3. Көркем шығармадағы образ	7.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлердің типтерін жасалу тәсілдері тұрғысынан анықтау
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	7.1.4.1 көркем шығармадағы кейіпкер бейнесін ашып, үзінділерді жатқа айту
	2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	7.2.1.1 шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру
		2. Автор бейнесі	7.2.2.1 эпикалық, поэзиялық, драмалық шығармадағы автор бейнесін анықтау
		3. Көркем шығарманың тілі	7.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (символ, синекдоха, қайталау түрлері: эпифора, анафора, аллитерация, ассонанс, риторикалық сұрақ) қолданысын талдау
	3) Бағалау және салыстыру		

		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	7.3.1.1 кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемелі салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру
		3. Әдеби эссе	7.3.3.1 шығарманы ұлттық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
1) Түсіну және жауап беру			
Қысқы каникул	С.Аронұлы «Сүйінбай мен Қатағанның айтысы», Жамбыл Жабаев «Зілді бұйрық», М.Жұмабаев «Батыр Баян», М.Әуезов «Көксерек», Қ. Қайсенов «Жау тылындағы бала», С.Сарғасқаев «Тәмшіш қара»	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	7.1.1.1 әдеби шығарма сюжетінің құрамдас бөлшектерін талдау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	7.1.2.1 әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау
		3. Көркем шығармадағы образ	7.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлердің типтерін жасалу тәсілдері тұрғысынан анықтау
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	7.1.4.1 көркем шығармадағы кейіпкер бейнесін ашып, үзінділерді жатқа айту
2) Анализ және интерпретация			
		1. Әдеби шығарманың композициясы	7.2.1.1 шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру
		2. Автор бейнесі	7.2.2.1 эпикалық, поэзиялық, драмалық шығармадағы автор бейнесін анықтау
		3. Көркем шығарманың тілі	7.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (символ, синекдоха, қайталау түрлері: эпифора, анафора, аллитерация, ассонанс, риторикалық сұрақ) қолданысын талдау
		4. Шығармашылық жұмыс	7.2.4.1 шығармадағы оқиға желісін өзіндік көзқарас тұрғысынан дамытып жазу
3) Бағалау және салыстыру			
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	7.3.2.1 әдеби жанр түрлерінің даму барысына, жаңашылдығына заманауи тұрғыдан баға беру
		4. Әдеби сын	7.3.4.1 әдеби шығарманың эстетикалық құндылығы туралы шағын сыни шолу жазу
1) Түсіну және жауап беру			

Көктемгі каникул	М.Шаханов «Нарынкүм зауалы», Медетбек Темірхан «Тәуелсізбін» өлеңі, Т.Әбдіков «Қонақтар», А.С.Пушкин «Ескерткіш»	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	7.1.1.1 әдеби шығарма сюжетінің құрамдас бөлшектерін талдау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	7.1.2.1 әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау
		3. Көркем шығармадағы образ	7.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлердің типтерін жасалу тәсілдері тұрғысынан анықтау
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	7.1.4.1 көркем шығармадағы кейіпкер бейнесін ашып, үзінділерді жатқа айту
	2) Анализ және интерпретация		
	1. Әдеби шығарманың композициясы	7.2.1.1 шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру	
	2. Автор бейнесі	7.2.2.1 эпикалық, поэзиялық, драмалық шығармадағы автор бейнесін анықтау	
	3. Көркем шығарманың тілі	7.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (символ, синекдоха, қайталау түрлері: эпифора, анафора, аллитерация, ассонанс, риторикалық сұрақ) қолданысын талдау	
	3) Бағалау және салыстыру		
	1. Тарихи және көркемдік құндылығы	7.3.1.1 кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемелі салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру	
	2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	7.3.2.1 әдеби жанр түрлерінің даму барысына, жаңашылдығына заманауи тұрғыдан баға беру	

«Қазақ әдебиеті» оқу пәні, 9-сынып

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

9-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 8-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [14]. Оқу бағдарламасына сәйкес 8-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (123-кесте)

123-кесте – 8-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	8-сынып
1) Түсіну және жауап беру:	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	8.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына байланысты сюжеттік желілерін, эпилог, прологтарды анықтау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	8.1.2.1 әдеби шығарманың идеясы мен пафосын ұлттық мүдде тұрғысынан ашу
3. Көркем шығармадағы образ	8.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктеу
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	8.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді өз көзқарасын дәлелдеу үшін орынды қолдану
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	8.2.1.1 композицияны тұтастан бөлшекке, бөлшектен тұтасқа қарай талдау
2. Автор бейнесі	8.2.2.1 автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау
3. Көркем шығарманың тілі	8.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтау
4. Шығармашылық жұмыс	8.2.4.1 шығармадан алған үзінділерді қайта өңдеп креативті жазу
3) Бағалау және салыстыру:	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	8.3.1.1 шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	8.3.2.1 шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
3. Әдеби эссе	8.3.3.1 шығарманың көркемдік-идеялық құндылығын гуманистік тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	8.3.4.1 шығарма бойынша жазылған әдеби сын-пікірлерге сүйене отырып, өзіндік сыни пікір жазу

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі (екі нұсқа)

123.1-кесте – Диагностикалық жұмыс жүргізуге ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	8-сынып
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	8.1.2.1 әдеби шығарманың идеясы мен пафосын ұлттық мүдде тұрғысынан ашу
3. Көркем шығармадағы образ	8.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктеу
1. Әдеби шығарманың композициясы	8.2.1.1 композицияны тұтастан бөлшекке, бөлшектен тұтасқа қарай талдау

2. Автор бейнесі	8.2.2.1 автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау
3. Көркем шығарманың тілі	8.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтау
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	8.3.1.1 шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	8.3.2.1 шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

9-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 8-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды [14]. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (123.2-кесте).

123.2-кесте – 8-9-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	9-сынып	8-сынып
1) Түсіну және жауап беру		
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау	8.1.2.1 әдеби шығарманың идеясы мен пафосын ұлттық мүдде тұрғысынан ашу
3. Көркем шығармадағы образ	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау	8.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктеу
2) Анализ және интерпретация		
1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау	8.2.1.1 композицияны тұтастан бөлшекке, бөлшектен тұтасқа қарай талдау
2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау	8.2.2.1 автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау
3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру	8.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтау
3) Бағалау және салыстыру		
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып,	8.3.1.1 шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалар

	тарихи және көркемдік құндылығын бағалау	мен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2.Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру	8.3.2.1 шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

8-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 9-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге келмейтін және қайталауды қажет ететін оқыту мақсаттары анықталды [14]. Төменде кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары берілген (123.3-кесте).

123.3-кесте – 8-сыныптың кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	8-сынып
1) Түсіну және жауап беру	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	8.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына байланысты сюжеттік желілерін, эпилог, прологтарды анықтау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	8.1.2.1 әдеби шығарманың идеясы мен пафосын ұлттық мүдде тұрғысынан ашу
3. Көркем шығармадағы образ	8.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктеу
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	8.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді өз көзқарасын дәлелдеу үшін орынды қолдану
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	8.2.1.1 композицияны тұтастан бөлшекке, бөлшектен тұтасқа қарай талдау
2. Автор бейнесі	8.2.2.1 автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау
3. Көркем шығарманың тілі	8.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтау
4. Шығармашылық жұмыс	8.2.4.1 шығармадан алған үзінділерді қайта өңдеп креативті жазу
3) Бағалау және салыстыру	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	8.3.1.1 шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	8.3.2.1 шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
3. Әдеби эссе	8.3.3.1 шығарманың көркемдік-идеялық құндылығын гуманистік тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	8.3.4.1 шығарма бойынша жазылған әдеби сын-пікірлерге сүйене отырып, өзіндік сыни пікір жазу

VI. Кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 9-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультация кестесінің үлгісі ұсынылған (123.4-кесте).

123.4-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Бөлімшелер атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	Қорқыт «Байбөрі баласы Бамсы-Байрақ туралы жыр», Қорқыттың нақыл сөздері, Ахмет Йассауи «Даналық кітабы», Ақтамберді жырау «Күлдір-күлдір кісінетіп», «Балаларыма өсиет», Шалкиіз жырау «Би Темірге бірінші толғауы», Мұрат Мөңкеұлы «Үш қиян», «Сарыарқа»	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	8.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына байланысты сюжеттік желілерін, эпилог, прологтарды анықтау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	8.1.2.1 әдеби шығарманың идеясы мен пафосын ұлттық мүдде тұрғысынан ашу
		3. Көркем шығармадағы образ	8.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктеу
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	8.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді өз көзқарасын дәлелдеу үшін орынды қолдану
	2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	8.2.1.1 композицияны тұтастан бөлшекке, бөлшектен тұтасқа қарай талдау
3. Көркем шығарманың тілі		8.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтау	

		4. Шығармашылық жұмыс	8.2.4.1 шығармадан алған үзінділерді қайта өңдеп креативті жазу
	3) Бағалау және салыстыру		
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	8.3.1.1 шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	8.3.2.1 шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
		3. Әдеби эссе	8.3.3.1 шығарманың көркемдік-идеялық құндылығын гуманистік тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу
	1) Түсіну және жауап беру		
Қысқы каникул	Ш.Құдайбердіұлы «Еңлік-Кебек» дастаны, «Жастарға» өлеңі, М.Дулатов «Бақытсыз Жамал» романы, Б.Момышұлы «Ұшқан ұя» әңгімесі, Д.Исабеков «Өпке» драмасы, М.Мақатаев «Аққулар ұйықтағанда» поэмасы	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	8.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына байланысты сюжеттік желілерін, эпилог, прологтарды анықтау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	8.1.2.1 әдеби шығарманың идеясы мен пафосын ұлттық мүдде тұрғысынан ашу
		3. Көркем шығармадағы образ	8.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктеу
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	8.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді өз көзқарасын дәлелдеу үшін орынды қолдану
	2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	8.2.1.1 композицияны тұтастан бөлшекке, бөлшектен тұтасқа қарай талдау
		2. Автор бейнесі	8.2.2.1 автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау

		3. Көркем шығарманың тілі	8.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтау
		4. Шығармашылық жұмыс	8.2.4.1 шығармадан алған үзінділерді қайта өңдеп креативті жазу
		3) Бағалау және салыстыру	
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	8.3.1.1 шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	8.3.2.1 шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
Көктемгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	Т.Ахтанов «Күй аңызы» әңгімесі, Ж.Сахиев «Айдағы жасырынбақ», «Дабыл» фантастикалық әңгімелері, Р. Мұқанова «Мәңгілік бала бейне»	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	8.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына байланысты сюжеттік желілерін, эпилог, прологтарды анықтау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	8.1.2.1 әдеби шығарманың идеясы мен пафосын ұлттық мүдде тұрғысынан ашу
		3. Көркем шығармадағы образ	8.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктеу
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	8.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді өз көзқарасын дәлелдеу үшін орынды қолдану
	2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	8.2.1.1 композицияны тұтастан бөлшекке, бөлшектен тұтасқа қарай талдау
		2. Автор бейнесі	8.2.2.1 автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау

		3. Көркем шығарманың тілі	8.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтау
		3) Бағалау және салыстыру	
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	8.3.1.1 шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		3. Әдеби эссе	8.3.3.1 шығарманың көркемдік-идеялық құндылығын гуманистік тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

9-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 10-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды [14]. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (124-кесте).

124-кесте – 9-10-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	10-сынып	9-сынып
1) Түсіну және жауап беру		
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	10.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
3. Көркем шығармадағы образ	10.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
2) Анализ және интерпретация		
1. Әдеби шығарманың композициясы	10.2.1.1 әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
2. Автор бейнесі	10.2.2.1 автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стилистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау
3. Көркем шығарманың тілі	10.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың орны мен қызметін талдау	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
3) Бағалау және салыстыру		

1. Тарихи және көркемдік құндылығы	10.3.1.1 шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтап, бағалау	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2.Заманауилығы мен жаңашылдығы	10.3.2.1 көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына баға беру	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

9-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 10-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге келмейтін және қайталауды қажет ететін оқыту мақсаттары анықталды [14]. Төменде кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары берілген (124.1-кесте).

124.1-кесте – 9-сыныптың кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	9-сынып
1) Түсіну және жауап беру	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
3. Көркем шығармадағы образ	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стистикалық тұтастыру шы ретіндегі рөліне талдау жасау
3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтау дың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
4. Шығармашылық жұмыс	9.2.4.1 автор стиліне сүйене отырып, шығармашылық жұмыс жазу
3) Бағалау және салыстыру	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
3. Әдеби эссе	9.3.3.1 шығарманың идеясын ғаламдық тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу

4. Әдеби сын	9.3.4.1 әдеби шығарманы қазақ әдебиеті мен әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыра талдап, шағын сын мақала жазу
--------------	--

VI. Кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 10-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын 9-сыныптың оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультация кестесінің үлгісі ұсынылған (124.2-кесте).

124.2-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Бөлімшелер атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	Ж. Баласағұн «Құтты білік», Шешендік өнер: Майқы би мен Мөңке бидің шешендік сөздері, Әнет баба «Не арсыз? Не ғайып? Не даусыз?», Төле би «Ердің бақыты – әйел», Әйтеке би «Қасқакөл дауы», Қазыбек би «Кім жақын? Не қымбат? Не қиын?», Сырым Датұлы «Балаби мен Сырым», Бұқар жырау «Тілек», «Әй, Абылай, Абылай», «Асқар таудың өлгені», «Біржан-Сара» айтысы ,	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
		3. Көркем шығармадағы образ	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс		9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану	

	Нысанбай жырау «Кенесары – Наурызбай»		
2) Анализ және интерпретация			
		1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
		2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау
		3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
3) Бағалау және салыстыру			
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
1) Түсіну және жауап беру			
Қысқы каникул	Махамбет Өтемісұлы «Махамбеттің Баймағамбетке айтқаны», « Мен, мен, мен едім», «Бағаналы терек», Ш.Уәлиханов «Ыстықкөл күнделігі», І.Жансүгіров «Құлагер» поэмасы, Б.Майлин «Шұғаның белгісі» хикаяты, Ғ.Мүсірепов «Ұлпан» романы	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
		3. Көркем шығармадағы образ	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану

	2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
		2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау
		3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
		4. Шығармашылық жұмыс	9.2.4.1 автор стиліне сүйене отырып, шығармашылық жұмыс жазу
	3) Бағалау және салыстыру		
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
		3. Әдеби эссе	9.3.3.1 шығарманың идеясын ғаламдық тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу
		4. Әдеби сын	9.3.4.1 әдеби шығарманы қазақ әдебиеті мен әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыра талдап, шағын сын мақала жазу
Көктемгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	Т.Айбергенов «Сағыныш», Ф.Оңғарсынова «Өлең, мен сені аялап өтем», Н.Айтұлы «Бәйтерек» поэмасы, Қажығали Мұхамбетқалиев «Тар кезең» романы	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
		3. Көркем шығармадағы образ	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану

		2) Анализ және интерпретация	
		1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
		2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау
		3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
		3) Бағалау және салыстыру	
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	7.3.1.1 кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемелі салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
		3. Әдеби эссе	9.3.3.1 шығарманың идеясын ғаламдық тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу

«Қазақ әдебиеті» оқу пәні, 10-сынып (жаратылыстану-математикалық бағыт)

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

10-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 9-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [14]. Оқу бағдарламасына сәйкес 9-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (125-кесте)

125-кесте – 9-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	9-сынып
1) Түсіну және жауап беру:	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау

2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
3. Көркем шығармадағы образ	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау
3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
4. Шығармашылық жұмыс	9.2.4.1 автор стиліне сүйене отырып, шығармашылық жұмыс жазу
3) Бағалау және салыстыру:	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
3. Әдеби эссе	9.3.3.1 шығарманың идеясын ғаламдық тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	9.3.4.1 әдеби шығарманы қазақ әдебиеті мен әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыра талдап, шағын сын мақала жазу

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі (екі нұсқа)

125.1-кесте – Диагностикалық жұмыс жүргізуге ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	9-сынып
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
3. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

9-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 10-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен

кіріктіруге келмейтін және қайталауды қажет ететін оқыту мақсаттары анықталды [16]. Төменде кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары берілген (125.2-кесте).

125.2-кесте – 9-сыныптың кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	9-сынып
1) Түсіну және жауап беру	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
3. Көркем шығармадағы образ	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау
3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
4. Шығармашылық жұмыс	9.2.4.1 автор стиліне сүйене отырып, шығармашылық жұмыс жазу
3) Бағалау және салыстыру	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
3. Әдеби эссе	9.3.3.1 шығарманың идеясын ғаламдық тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	9.3.4.1 әдеби шығарманы қазақ әдебиеті мен әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыра талдап, шағын сын мақала жазу

VI. Кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 10-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын 9-сыныптың оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультация кестесінің үлгісі ұсынылған (125.3-кесте).

125.3-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың Атауы	Бөлімшелер атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	Ж. Баласағұн «Құтты білік», Шешендік өнер: Майқы би мен Мөңке бидің шешендік сөздері, Әнет баба «Не арсыз? Не ғайып? Не даусыз?», Төле би «Ердің бақыты – әйел», Әйтеке би «Қасқакөл дауы», Қазыбек би «Кім жақын? Не қымбат? Не қиын?», Сырым Датұлы «Балаби мен Сырым», Бұқар жырау «Тілек», «Әй, Абылай, Абылай», «Асқар таудың өлгені», «Біржан-Сара» айтысы, Нысанбай жырау «Кенесары – Наурызбай»	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
		3. Көркем шығармадағы образ	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
	2) Анализ және интерпретация		
	1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау	
	2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау	

		3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
	3) Бағалау және салыстыру		
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
	1) Түсіну және жауап беру		
Қысқы каникул	Махамбет Өтемісұлы «Махамбеттің Баймағамбетке айтқаны», « Мен, мен, мен едім», «Бағаналы терек», Ш.Уәлиханов «Ыстықкөл күнделігі», І.Жансүгіров «Құлагер» поэмасы, Б.Майлин «Шұғаның белгісі» хикаяты, Ғ.Мүсірепов «Ұлпан» романы	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні 2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы 3. Көркем шығармадағы образ 4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау 9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау 9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау 9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
	2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
		2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стилистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау
		3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру

		4. Шығармашылық жұмыс	9.2.4.1 автор стиліне сүйене отырып, шығармашылық жұмыс жазу
		3) Бағалау және салыстыру	
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
		3. Әдеби эссе	9.3.3.1 шығарманың идеясын ғаламдық тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу
		4. Әдеби сын	9.3.4.1 әдеби шығарманы қазақ әдебиеті мен әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыра талдап, шағын сын мақала жазу
Көктемгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	Т.Айбергенов «Сағыныш», Ф.Оңғарсынова «Өлең, мен сені аялап өтем», Н.Айтұлы «Бәйтерек» поэмасы, Қажығали Мұхамбетқалиев «Тар кезең» романы	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
		3. Көркем шығармадағы образ	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
		4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
	2) Анализ және интерпретация		
		1. Әдеби шығарманың композициясы	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
		2. Автор бейнесі	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стилистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау
		3. Көркем шығарманың тілі	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
	3) Бағалау және салыстыру		

		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
		3. Әдеби эссе	9.3.3.1 шығарманың идеясын ғаламдық тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу

«Қазақ әдебиеті» оқу пәні, 11-сынып (жаратылыстану-математикалық бағыт)

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

11-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 10-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [15]. Оқу бағдарламасына сәйкес 10-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (126-кесте)

126-кесте – 10-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	10-сынып
1) Түсіну және жауап беру:	
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	10.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы идеялық мазмұнын түсіну
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	10.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану
3. Көркем шығармадағы образ	10.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	10.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
5. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтардың әлемдегі орнын білу	10.1.5.1 ұлттық құндылықтардың маңыздылығын контекстермен үндестіру
2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	10.2.1.1 әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау
2. Автор бейнесі	10.2.2.1 автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау

3. Көркем шығарманың тілі	10.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың орны мен қызметін талдау
4. Шығармашылық жұмыс	10.2.4.1 көркем шығармада көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу
5. Қазақ және әлем әдебиетіндегі құндылықтар	10.2.5.1 қазақ әдебиеті мен әлем әдебиетіндегі ортақ құндылықтарды анықтау
3) Бағалау және салыстыру:	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	10.3.1.1 шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтап, бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	10.3.2.1 көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына баға беру
3. Әдеби эссе	10.3.3.1 шығарманың идеясын адамгершілік құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	10.3.4.1 ғылыми еңбектерге сүйене отырып әдеби сын жазу

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

10-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 11-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды [15]. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (126.1-кесте).

126.1-кесте – 10-11-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	11-сынып	10-сынып
1) Түсіну және жауап беру		
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	11.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық ерекшелігін өзге жанрлармен салыстыра отырып талдау	10.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану
3. Көркем шығармадағы образ	11.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау арқылы өмір шындығын көрсету	10.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау
2) Анализ және интерпретация		
1. Әдеби шығарманың композициясы	11.2.1.1 әдеби шығарманың жанрына қарай композициялық ерекшеліктерін айқындау	10.2.1.1 әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау
2. Автор бейнесі	11.2.2.1 шығармадағы авторлық идеяның өмір шындығымен байланысын анықтау	10.2.2.1 автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау

3. Көркем шығарманың тілі	11.2.3.1 шығарма идеясы мен көркемдегіш құралдардың байланысын талдау	10.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың орны мен қызметін талдау
3) Бағалау және салыстыру		
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	11.3.1.1 шығарманы әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау	10.3.1.1 шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтап, бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	11.3.2.1 көркем шығармадағы заман көрінісі мен қазіргі заман көрінісін салыстырып бағалау	10.3.2.1 көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына баға беру

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

10-сыныпқа арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 11-сыныптағы «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің оқыту мақсаттарымен кіріктіруге келмейтін және қайталауды қажет ететін оқыту мақсаттары анықталды [15]. Төменде кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары берілген (126.2-кесте).

126.2-кесте – 10-сыныптың кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары

Бөлімше атауы	10-сынып	
1) Түсіну және жауап беру		
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	10.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы идеялық мазмұнын түсіну	
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	10.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану	
3. Көркем шығармадағы образ	10.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау	
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	10.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану	
5. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтардың әлемдегі орнын білу	10.1.5.1 ұлттық құндылықтардың маңыздылығын контекстермен үндестіру	
2) Анализ және интерпретация		
1. Әдеби шығарманың композициясы	10.2.1.1 әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау	
2. Автор бейнесі	10.2.2.1 автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау	
3. Көркем шығарманың тілі	10.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың орны мен қызметін талдау	

4. Шығармашылық жұмыс	10.2.4.1 көркем шығармада көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу
5. Қазақ және әлем әдебиетіндегі құндылықтар	10.2.5.1 қазақ әдебиеті мен әлем әдебиетіндегі ортақ құндылықтарды анықтау
3) Бағалау және салыстыру	
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	10.3.1.1 шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтап, бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	10.3.2.1 көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына баға беру
3. Әдеби эссе	10.3.3.1 шығарманың идеясын адамгершілік құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	10.3.4.1 ғылыми еңбектерге сүйене отырып әдеби сын жазу

VI. Кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 11-сыныпта «Қазақ әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге келмейтін және қайталауға ұсынылатын 10-сыныптың оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төменде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультация кестесінің үлгісі ұсынылған (126.3-кесте).

126.3-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Бөлімшелер атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
		1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	10.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы идеялық мазмұнын, жанрлық ерекшелігін түсіну
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	10.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану
			11.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық ерекшелігін өзге жанрлармен салыстыра отырып талдау
		3. Көркем шығармадағы образ	10.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау
		11.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін	

Абай шығармашылығы: «Сегіз аяқ», «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым», «Лай суға май бітпес қой өткенге» өлеңдері, Он жетінші қарасөз, Отыз екінші қарасөз, «Масғұт» поэмасы	4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	10.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
		11.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді, қанатты сөздер, дәйексөздерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
	5. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтардың әлемдегі орнын білу	10.1.5.1 ұлттық құндылықтардың маңыздылығын контекстермен үндестіру
		11.1.5.1 ұлттық құндылықтардың маңыздылығын ғаламдық тақырыптағы контекстермен байланыстыру
2) Анализ және интерпретация		
	1. Әдеби шығарманың композициясы	10.2.1.1 әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау
		11.2.1.1 әдеби шығарманың жанрына қарай композициялық ерекшеліктерін айқындау
	2. Автор бейнесі	10.2.2.1 автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау
		11.2.2.1 шығармадағы авторлық идеяның өмір шындығымен байланысын анықтау
	3. Көркем шығарманың тілі	10.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың орны мен қызметін талдау
		11.2.4.1 әдеби туындыдағы көтерілген мәселелерге өзіндік көзқарас тұрғысынан шығармашылық жұмыс (эссе,

			әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу
		4. Шығармашылық жұмыс	10.2.4.1 көркем шығармада көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу
		5. Қазақ және әлем әдебиетіндегі құндылықтар	10.2.5.1 қазақ әдебиеті мен әлем әдебиетіндегі ортақ құндылықтарды анықтау
			11.2.5.1 әлем және қазақ әдебиетіндегі ортақ құндылықтардың үндестігін талдау
3) Бағалау және салыстыру			
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	10.3.1.1 шығарманы мазмұндас туындылардың үлгілерімен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
			11.3.1.1 шығарманы әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	10.3.2.1 көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына сыни тұрғыдан баға беру
			11.3.2.1 көркем шығармадағы заман көрінісі мен қазіргі заман көрінісін салыстырып бағалау
		3. Әдеби эссе	10.3.3.1 шығарманың идеясын адамгершілік құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
		4. Әдеби сын	10.3.4.1 ғылыми еңбектерге сүйене отырып әдеби сын жазу
1) Түсіну және жауап беру			
Қысқы каникул			10.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық

М. Сәрсек «Қаныш Сәтбаев» роман-эссе, А. Кемелбаева «Шашты» әңгімесі, Т. Сұлтанбеков «Көшпелі алтын» ғылыми фантастикалық әңгімесі, Оразақын Асқар «Шетте жүрген бауырларға» өлеңі Б. Мұқай «Өмірзая» романы, Ерболат Әбікен «Пәтер іздеп жүр едік» әңгімесі	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	талдау жасау арқылы идеялық мазмұнын түсіну 11.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы жанрлық ерекшелігін түсіну
	2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	10.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану 11.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық ерекшелігін өзге жанрлармен салыстыра отырып талдау
	3. Көркем шығармадағы образ	10.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау 11.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау арқылы өмір шындығын көрсету
	4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	10.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
	5. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтардың әлемдегі орнын білу	10.1.5.1 ұлттық құндылықтардың маңыздылығын контекстермен үндестіру 11.1.5.1 ұлттық құндылықтардың маңыздылығын ғаламдық тақырыптағы контекстермен байланыстыру
	2) Анализ және интерпретация	
1. Әдеби шығарманың композициясы	10.2.1.1 әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау	
2. Автор бейнесі	10.2.2.1 автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау 11.2.2.1 шығармадағы авторлық идеяның өмір шындығымен байланысын анықтау	

		3. Көркем шығарманың тілі	10.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың орны мен қызметін талдау 11.2.3.1 шығарма идеясы мен көркемдегіш құралдардың байланысын талдау
		4. Шығармашылық жұмыс	10.2.4.1 көркем шығармада көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу
		5. Қазақ және әлем әдебиетіндегі құндылықтар	10.2.5.1 қазақ әдебиеті мен әлем әдебиетіндегі ортақ құндылықтарды анықтау 11.2.5.1 әлем және қазақ әдебиетіндегі ортақ құндылықтардың үндестігін талдау
		3) Бағалау және салыстыру	
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	10.3.1.1 шығарманы мазмұндас туындылардың үлгілерімен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау 11.3.1.1 шығарманы әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
			2. Заманауилығы мен жаңашылдығы
		3. Әдеби эссе	10.3.3.1 шығарманың идеясын адамгершілік құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
		4. Әдеби сын	11.3.4.1 шығарманы идеялық жағынан мазмұндас

			туындылармен салыстыра отырып, әдеби сын жазу
Көктемгі каникул	1) Түсіну және жауап беру		
	Ш. Мұртаза «Бесеудің хаты» драмасы, Ж. Бөдеш «Жалғыз» поэмасы	1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	10.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы идеялық мазмұнын түсіну
		2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	10.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану
	11.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық ерекшелігін өзге жанрлармен салыстыра отырып талдау		
	3. Көркем шығармадағы образ	10.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау	
		11.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау арқылы өмір шындығын көрсету	
	4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	10.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану	
		11.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді, қанатты сөздер, дәйексөздерді шығармашылық жұмыстарда қолдану	
	5. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтардың әлемдегі орнын білу	10.1.5.1 ұлттық құндылықтардың маңыздылығын контекстермен үндестіру	
	2) Анализ және интерпретация		
	1. Әдеби шығарманың композициясы	10.2.1.1 әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау	
2. Автор бейнесі	10.2.2.1 автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау		
	11.2.2.1 шығармадағы авторлық идеяның өмір		

			шындығымен байланысын анықтау
		3. Көркем шығарманың тілі	10.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың орны мен қызметін талдау
		4. Шығармашылық жұмыс	10.2.4.1 көркем шығармада көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу
		5. Қазақ және әлем әдебиетіндегі құндылықтар	10.2.5.1 қазақ әдебиеті мен әлем әдебиетіндегі ортақ құндылықтарды анықтау
		3) Бағалау және салыстыру	
		1. Тарихи және көркемдік құндылығы	10.3.1.1 шығарманы мазмұндас туындылардың үлгілерімен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
			11.3.1.1 шығарманы әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
		2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	10.3.2.1 көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына сыни тұрғыдан баға беру
			11.3.2.1 көркем шығармадағы заман көрінісі мен қазіргі заман көрінісін салыстырып бағалау
		3. Әдеби эссе	10.3.3.1 шығарманың идеясын адамгершілік құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
		4. Әдеби сын	10.3.4.1 ғылыми еңбектерге сүйене отырып әдеби сын жазу
			11.3.4.1 шығарманы идеялық жағынан мазмұндас туындылармен салыстыра отырып, әдеби сын жазу

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі (ББЖМ) бойынша 9-сынып білім алушыларының «Оқу сауаттылығы» бағытындағы «Қазақ тілі» пәнінен білім сапасының деңгейіне талдау

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі (ББЖМ)

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі (ББЖМ) – білім беру ұйымына тәуелсіз оқыту сапасын жүйелі бақылау («Білім туралы» ҚР Заңының 55-бабының 4-тармағы (<https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>)). ҚР БҒМ 2021 жылғы 5 мамырдағы №204 бұйрығымен бекітілген білім алушылардың білім жетістіктеріне мониторинг жүргізу қағидалары негізінде жүргізіледі.

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингін (ББЖМ) жүргізу мақсаты:

- білім алушылардың білім сапасының тиісті білім беру деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкестігін бағалау;
- оқу, математикалық және жаратылыстану сауаттылығы бойынша білім алушылардың функционалдық сауаттылық деңгейін анықтау;
- мұғалімдерге, әдіскерлерге, оқулық авторларына және білім беру стандарттарын әзірлеушілерге, білім беруді басқару органдарына оқыту процесін жетілдіру мәселелері бойынша атаулы ұсыныстар дайындау.

Оқу сауаттылығынан тест білім алушылардың оқу сауаттылығының қалыптасу деңгейін бағалауға бағытталған: ақпаратты түсіну, мәтіннің құрылымдық бөліктерін анықтау және негізгі ойды анықтау, мәтіндердің типтері мен стильдерін анықтау, әртүрлі дереккөздерден ақпарат алу, мәтін мазмұнын салыстырмалы талдау; мәтінді талдау және түсіндіру.

Қазақ тілі бойынша 9-сыныпқа арналған білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі (ББЖМ) бірдей үлесі бар екі бөлімнен тұрады.

А бөлімі орфографияны, пунктуацияны, грамматиканы және лексиканы бағалайды. В бөлімі оқу сауаттылығын бағалайды.

Тест компьютерлік форматта өткізіледі. Тестілеудің жалпы уақыты 60 минутты құрайды (1-кесте).

127-кесте: Тест форматы

Бөлімдер	Сипаттама / бағаланатын құзырлықтар	Балл саны	Орындау уақыты
Орфография, пунктуация, грамматика және лексиканы әртүрлі мақсаттарда қолдану	Оқушылардың мәтіндердегі қателерді анықтау және тиісті түзетулер енгізу қабілетін бағалайды	20	60 минут
Оқу сауаттылығы	Оқушылардың	30	

	мәтіндер құрылымын және мақсатына, стиліне және жанрына байланысты қандай тіл қолданылатынын түсіну ақпаратты таңдау, түсіну, салыстыру және түсіндіру қабілеттерін бағалайды.		
Жалпы балл саны		50	

ББЖМ нәтижелері білім беру ұйымдарына тестіні аяқтаған күннен бастап үш жұмыс күні ішінде жеткізіледі. Сонымен қатар, білім алушылардың нәтижелері тестілеу аяқталғаннан кейін бірден компьютер экранында көрсетіледі.

ББЖМ нәтижелері бойынша әрбір білім беру ұйымы кері байланыс, яғни білім беру сапасын жақсарту бойынша ұсыныстар әзірлей отырып, төмендегідей әдістемелік көмек алады:

1) білім беру сапасына әсер ететін факторларды айқындау (білім алушылардың оқуындағы қиындықтар, оларды даярлаудағы олқылықтар, педагогтердің кәсіби даму қажеттілігі);

2) әдістемелік қолдау көрсетуге мұқтаж білім беру ұйымдарын анықтау;

3) білім беру ұйымының педагогикалық әлеуетін күшейту.

Білім алушылардың білім жетістіктері мониторингісінің мазмұны

Тест орфографиялық, лексикалық, грамматикалық және пунктуациялық нормалар мен оқу сауаттылығының сақталуын тексеруге (оқылған ақпаратты түсіну; мәтіннің құрылымдық бөліктерін анықтау және негізгі идеяны айқындау; оқылған мәтінде лексикалық және синтаксистік бірліктерді пайдалануды түсіну; мәтіндердің түрлері мен стильдерін анықтау; әртүрлі дереккөздерден ақпарат алу және мәтіндерді салыстырмалы талдау) бағытталады.

Мазмұны 5-9-сыныптардың оқу мақсаттарына негізделген құзыреттіліктер тұрғысынан құрылымдалған. Әрбір құзыреттілік оқушылардың тиісті оқу мақсаттары шеңберінде өз білімдері мен түсініктерін қолдану қабілетіне бағытталған. 9-сыныпқа арналған қазақ тілі бойынша оқу бағдарламасының бөлімдері мен оқу мақсаттары және құзыреттіліктер арасындағы өзара байланыс келесі кестеде берілген (128-кесте).

128-кесте. Тест мазмұны

Тест бөлімдері	Бағаланатын құзыреттілік	Оқу бағдарламасының бөлімшелері	Оқу мақсаттары				
			5-сынып	6-сынып	7-сынып	8-сынып	9-сынып

А бөлімі: Орфография, пунктуация, грамматика және лексиканы әртүрлі мақсаттарда қолдану	A1: Орфографиялық қателерді түзету үшін мәтіндерді өңдеу (редакциялау)	1. Орфографиялық норма	5.4.1.1 қазақ тілінің дыбыстар жүйесін, үндестік заңын, емлелік ерекшеліктерін ескере отырып, орфографиялық нормаға сай жазу	6.4.1.1 тақырып бойынша жеке сөздер, бірге, бөлек және дефис арқылы жазылатын сөздерді орфографиялық нормаға сай жазу	7.4.1.1 жалғаулар мен шылаулардың ерекшелігін ескере отырып, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай жазу	8.4.1.1 тақырып бойынша бас әріппен жазылатын күрделі-құрама атаулардың орфографиялық нормаға сай жазу	9.4.1.1 мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу
	A2: Грамматикалық қателерді түзету үшін мәтіндерді өңдеу (редакциялау)	4. Грамматикалық норма	5.4.4.1 жұрнақ арқылы жасалған туынды сөздерді және күрделі сөздерді ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану	6.4.4.1 сөйлемдегі есімдіктің қызметін түсіну, есімдікті зат есім, сын есімнің орнына қолдану;	7.4.4.1 етістіктің есімше, көсемше, тұйық етістік, шақ, рай түрлерін тілдесім барысында қолдану;	8.4.4.1 сөз тіркесінің байланысу тәсілдері мен түрлері, есімді, етістікті сөз тіркестерін ажырату, қолдану	9.4.4.1 құрмалас сөйлем жасалу жолдарын, түрлерін білу;
			5.4.4.2 зат есімдердің мағыналық түрлерін мәнмәтін аясында жалғаулар арқылы түрлендіріп қолдану	6.4.4.2 етістіктің етіс түрлері мен салт-сабақты етістіктердің тіркесімдік мүмкіндігін ауызша және жазбаша тілдесім барысында қолдану;	7.4.4.2 еліктеуіш сөздердің мәнмәтіндегі қолданысын түсіну.	8.4.4.2 тұрлаулы және тұрлаусыз сөйлем мүшелерінің сөйлем жасаудағы өзіндік орнын, қызметін түсініп қолдану;	9.4.4.2 салалас құрмалас сөйлемдердің мағыналық түрлерін ажырата білу, түрлендіріп қолдану
			5.4.4.3 сын есімдердің, шырай түрлеріні	6.4.4.3 үстеудің мағыналық түрлерін ажырату,	7.4.4.3 шылау түрлерін ажырата білу,	8.4.4.3 сөйлем ішінде бірыңғай мүшелер	9.4.4.3 сабақтас құрмалас сөйлемдердің

			ң көркемдік ерекшелігін тану, сын есімді зат есім орнына қолдана білу	синонимдік қатарларын түрлендіріп қолдану	орынды қолдану;	мен айқындауыш мүшелерді қолдана білу;	мағыналық түрлерін ажырата білу, түрлендіріп қолдану;
			5.4.4.4 сан есімнің мағыналық түрлерін ажырата білу, сан есімді зат есім орнына қолдана білу		7.4.4.4 одағай түрлерін ажырата білу, қолдану;	8.4.4.4 жай сөйлемдерді айтылу мақсаты мен құрылымдық ерекшелігіне сай қолдану	9.4.4.4 аралас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарын білу, қолдану
			5.4.4.5 төл сөз, төлеу сөз, автор сөзінің жасалу жолдарын, қызметін білу, төл сөзді төлеу сөзге айналдыру		7.4.4.5 оқшау сөздердің қызметін түсіну, ажырата білу		
	А3: Пунктуациялық қателерді түзету үшін мәтіндерді өңдеу (редакциялау)	5. Пунктуациялық норма	5.4.5.1 төл сөз, төлеу сөз, автор сөзінің тыныс белгілерін дұрыс қолдану	6.4.5.1 қазақ тіліндегі тыныс белгілерінің түрлері мен қызметін (даралаушы) түсіну, дұрыс қолдану	7.4.5.1 сөйлем соңында және сөйлем ішінде қойылатын тыныс белгілерін (даралаушы және ерекшелеуші) дұрыс қолдану	8.4.5.1 сөйлем соңында қабаттасып қойылатын тыныс белгілерін дұрыс қолдану	9.4.5.1 құрмалас сөйлемнің тыныс белгілерін (даралаушы, ерекшелеуші, ойдың аражігін ажырата тын) ережеге сай қолдану

В бөлімі: Оқу сауатты лығы	В1: Ақпаратты түсіну, қорытынды жасау және негіздеу	1. Ақпаратты түсіну	5.2.1.1 мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты түсіну, анықтау	6.2.1.1 мәтіннен негізгі және қосымша, детальді ақпаратты анықтау, түсіндіру	7.2.1.1 мәтіндік және графиктік (кесте, диаграмма, сурет, шартты белгілер) ақпаратты интерпретац иялау	8.2.1.1 тұтас және аралас мәтіндерд егі (кесте, диаграмм а, сызба, сурет) ақпаратта рды салыстыр у	9.2.1.1 тұтас емес (кесте, диаграмм а, сызба, сурет) мәтіндерд егі мәліметте рді салыстыр у, өңдеу
	В2: Мақсатты, стильді анықтау және тіл мен синтаксист ің мағына әсерін түсіну, түсіндіру	2. Мәтіннің стильдік ерекшеліг ін тану	5.2.2.1 лексикан ың ауызекі сөйлеу және жазба стильдік айырмаш ылық тарын мәтіндер арқылы тану	6.2.2.1 ауызекі сөйлеу және көркем сөйлеудің стильдік ерекшелікт е рін қолданылға н тілдік құралдар арқылы тану	7.2.2.1 публицистик а лық және ресми стиль ерекшелікте рін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану	8.2.2.1 публицис тикалық және ғылыми стиль ерекшелік терін қолданыл ған тілдік құралдар арқылы тану	9.2.2.1 қазақ тілі стильдері мен шешендік сөздің түрлерін қолданыл ған тілдік құралдар арқылы тану
	В3:Мәтін құрылымы мен жанрын анықтау және түсіндіру	3. Мәтіннің жанрлық ерекшеліг ін ажырату	5.2.3.1 хат, хабарлама , жарнама, нұсқаулы қ, хабарланд ырудың құрылым ы мен ресімделу і арқылы жанрлық ерекшелік терін ажырату	6. 2.3.1 ауызекі сөйлеу этикеттері мен көркем сөйлеудің құрылымд ық және жанрлық ерекшелікт е рін ажырату	7.2.3.1 хроника, хабар, очерктердің және кеңсе құжаттарын ың, қызметтік жазбаларды ң құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшелікте рін ажырату	8.2.3.1 мақала, аннотаци я, презентац ия, құрылым ы мен ресімделу і арқылы жанрлық ерекшелік те рін ажырату	9.2.3.1 мақала, аннотаци я, презентац ия, тұжырым дамалар, тезистерд ің құрылым ы мен ресімделу і арқылы жанрлық ерекшелік терін ажырату
	В4: Әртүрлі дереккөзде рден қажетті ақпараттар ды таңдау,	7. Әртүрлі ресурс көздеріне н қажетті ақпарат алу	5.2.7.1 энциклоп едия лар, балаларға арналған газет-	6.2.7.1 энцикло педия, сөздік, балаларға арналған газет-	7.2.7.1 ғаламтор, энциклопеди я, газет- журналдар, оқулықтарда н алынған	8.2.7.1 ғаламтор, энциклоп едия, газет- журналда р,	9.2.7.1 ғаламтор, энциклоп е дия, газет- журналда

	интерпретациялау және релеванттық ақпараттарды жинақтау		журналдардан қажетті ақпаратты ала білу	журналдардан қажетті ақпараттарды алу, авторына сілтеме жасау	деректерді қолдану, авторына сілтеме жасау	оқулықтардан алынған деректерді дәлел ретінде қолдану, авторына сілтеме жасау	р, оқулықтар, ғылыми еңбектерден алынған деректерді дәлел ретінде қолдану, авторына сілтеме жасау
	В5: Мәтіндерді салыстыру	4. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау	5.2.4.1 ауызекі стильдегі мәтіндердің мазмұнын, тақырыбын және тілдік құралдарын салыстыру	6.2.4.1 ауызекі және ресми стильдегі мәтіндердің тақырыбын, мазмұнын, тілдік ерекшелігін салыстыру	7.2.4.1 идеясы ұқсас публицистикалық және көркем әдебиет стиліндегі мәтіндердің тақырыбы, құрылымы, мақсатты аудиториясы, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау	8.2.4.1 тақырыбы ұқсас ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің тақырыбын, түрлерін (өңгімелеу, сипаттау, талқылау), құрылымын салыстыра талдау	9.2.4.1 әртүрлі стильдегі мәтіндердің тақырыбын, қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау

Тыңдалым және айтылым

Тыңдалым және айтылым дағдыларын бағалау дыбыстық және / немесе ауызша өзара әрекеттесуді қажет ететіндіктен, оқу бағдарламасындағы осы бөлімнің оқу мақсаттарының ешқайсысы қолданыстағы тест моделінің бөлігі ретінде бағаланбайды.

Жазылым

«Жазылым» бөлімінің 1-6-бөлімшелері: оқушыдан мәтін жасауды, құрастыруды немесе ұсынуды талап ететін барлық бөлімшелер (1. Жоспар құру; 2. Әртүрлі жанрда мәтіндер құрастыру; 3. Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну; 4. Эссе жазу; 5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу;) ББЖМ мазмұнына енгізілмеген,

өйткені қолданылған тест моделі оқушылардың кеңейтілген жазбаша жауаптарын бағалауға арналмаған.

Оқылым

2.5 «Мәтін бойынша сұрақтар құрастыра білу» бөлімшесі ББЖМ мазмұнына енгізілмеген, өйткені ол негізінен сабақ процесінде жүзеге асырылады.

2.6 «Оқылым стратегияларын қолдану» бөлімшесі ББЖМ мазмұнына енгізілген жоқ, өйткені қолданылған тест моделінің бөлігі ретінде оқушы сұраққа жауап беру үшін мәтінмен жұмыс жасауда қандай стратегияны қолданғанын бағалау мүмкін емес.

«Әдеби тіл нормаларын сақтау» бөлімінен 4.4 «Лексикалық нормаларды сақтау» бөлімшесі мазмұнға енгізілмеген, өйткені ол эвфемизмдерді қолдана білу сияқты жазбаша дағдыларды бағалайды, сондықтан тест моделінің бөлігі ретінде жеткілікті сенімділікпен бағаланбайды.

Функционалдық сауаттылықтың қамтылуы

Әрбір сұрақ мүмкіндігінше қазақ тілі бойынша оқушының функционалдық сауаттылығын бағалауы керек, яғни олардың тапсырмаларды орындау арқылы білімі мен түсінігін қолдана білуі, сонымен қатар нақты өмірлік жағдайларға байланысты жоғары деңгейдегі дағдыларды көрсетуі бағаланады. А бөлімі негізінен орфографиялық, пунктуациялық, грамматикалық және лексикалық қателерді түзетуге бағытталуы керек. В бөлімі оқушылардан материалдарды оқып, мәтіннің мақсатын түсіну, қорытынды жасау, мәтіндерді интерпретациялау және салыстыру сияқты құзыреттіліктермен байланысты сұрақтарға жауап беруді талап етеді.

Тапсырмалардың қиындық деңгейі

Барлық тапсырмалар оқушылардың мақсатты тобына (когорта) қолжетімді болуы керектігіне қарамастан, әр тест әртүрлі қиындық деңгейіндегі тапсырмаларды қамтиды. В бөліміндегі мәтіндегі қажетті ақпараттың қолжетімділігі мен күрделілігі сияқты факторларға, сондай-ақ А бөліміндегі лексика немесе орфографиялық ерекшеліктерге байланысты сұрақтар «базалық», «орта» немесе «жетік» деген санаттарға бөлінген. Сондай-ақ пайымдауда 5, 6, 7, 8 немесе 9-сыныптардың оқу бағдарламасындағы оқу мақсаттары қамтылған. Әр тестілеудегі сұрақтардың шамамен 40%-ы базалық, 40%-ы орта және 20%-ы жетік қиындық деңгейлеріне сәйкес келеді.

Мәтіннің бір нұсқасындағы тест тапсырмаларының қиындығы

Қиындықтың үш деңгейі: базалық деңгей (А) – тапсырмалардың 30%-ы; орташа деңгей (В) – 50%-ы; жоғары деңгей (С) – 20%-ы.

Базалық деңгей: білім алушылар мәтіндегі жалпы ақпаратты анықтай білуі керек; қарапайым мәтінмен жұмыс істей білуі керек, онда анықтама беріледі (ақпаратты қайталау); қарама-қайшы ақпаратты қамтымайтын мәтінді түсіндіру; мәтіннің негізгі тақырыбын/ автордың мақсатын және мақсатты аудиторияны анықтау; мәтіндегі негізгі идеяны тану, мәтінді құрудың өзара байланысын

немесе құрылымын түсіну; мәтінді салыстыру немесе мәтіннің бір ерекшелігіне негізделген контрастарды анықтау.

Орта деңгей: білім алушылар мәтіннің кейбір бөліктері арасындағы байланысты анықтай және талдай білуі керек; мәтіннің бірнеше бөлігін біріктіру арқылы негізгі идеяны анықтау; қарама-қайшы ақпаратпен мәтінді түсіну; жалпыға белгілі, күнделікті білім негізінде мәтінді түсінуді көрсету; мәтіннің тұтас мазмұнына сәйкес тілдік нюанстарды түсіну.

Жоғары деңгей: білім алушылар бейтаныс мәтінді түсінуі, түсіндіруі және түсінуі керек; мәтіннен жауап алу үшін қажетті ақпаратты алу, оқылған ақпаратқа сүйене отырып қорытынды жасау; ұсынылған мәтінді басқа мәтінмен немесе мәтіннен үзіндімен салыстыру.

Сұрақ түрлері

Әр тест тапсырмалары таңдауды қажет ететін сұрақтар (жабық) мен құрылымдық сұрақтардан (ашық) тұрады.

Таңдауды қажет ететін сұрақтар төмендегілерді қамтуы мүмкін:

- *Көп таңдауды қажет ететін сұрақтар*: оқушылар берілген төрт (кем дегенде) нұсқадан жауап нұсқасын таңдайды. Сұрақта олардан бір немесе бірнеше жауапты таңдау ұсынылуы мүмкін. Мысалы, жанрды таңдау, мәтіннің негізгі мақсаты немесе тыныс белгілері дұрыс қойылған сөйлемді таңдау.

- *Сәйкестікті табу*: екі түрлі элементтер жиынтығы сәйкес жолдар мен бағандар қиылысатын жерлерді белгілеу үшін түртіп алу арқылы салыстырылады немесе байланысады. Мысалы, оқылған мәтін негізінде шынайы немесе жалған тұжырымдарды таңдау.

- *Ашылмалы тізім*: мәтіндегі бос орындар бос орынды басу және жауаптардың қажетті тізімінен таңдау арқылы толтырылады. Сұрақ бір сөйлемдегі бір сөзден немесе абзацтағы бірнеше сөзден тұруы мүмкін. Мысалы, мәтіндегі сөздің дұрыс жазылуын таңдау.

Құрылымдық жауабы бар ашық сұрақтар тек қысқа жауаптарды қажет етілді. Мысалы, мәтіндегі бос орындарды толтыру, қателерді түзету арқылы сөйлемді қайта жазу немесе түсініктеме бере отырып, қысқа сөйлем жазу.

«Оқу сауаттылығына» қатысты В бөліміндегі сұрақтар стимулдық (ынталандыру) мәтінмен байланыстырылған. Әр мәтінде соған байланысты 5 сұрақтан құрастырылған. Сұрақтар бір мәтінге негізделгенімен, әр сұрақ бір-бірінен тәуелсіз және мәтіннің әртүрлі аспектілеріне әсер етеді.

Мәтін түрлері

В бөліміндегі ынталандыру мәтіндеріне көркем және көркем емес мәтіндер алынады: журналистік мәтіндер кіруі мүмкін (мысалы, мақалалар, сұхбаттар, қысқа эсселер, шолулар); ресми мәтіндер (мысалы, іскери хаттар, жарнамалар, нұсқаулықтар, жарнамалар, резюмелер); ғылыми стильде жазылған мәтіндер (мысалы, есептер, презентациялар) және бейресми немесе жеке мәтіндер (мысалы, хаттар, күнделіктер). Көркем стильдегі мәтіндер (мысалы, әңгімелер, фольклор, өлеңдер) кездеседі. Мәтінде шамамен 200-400 сөз алынады.

9-сынып білім алушыларының білім жетістіктері мониторингісінің нәтижелері

Білім беру ұйымының түрі

2022 жылғы ББЖМ-ге республика бойынша барлығы 52 253 білім алушы қатысқан, оның ішінде жалпы білім беретін 1 778 мектептен 42 664 оқушы, 170 гимназия мен мектеп-гимназиялардан 7450, 83 лицей мен мектеп-лицейлерден 3491 оқушы қатысты. Оқыту тілі бойынша 9-сыныптар арасында қазақ тілінде мониторингке қатысқан білім алушылардың саны – 35 919.

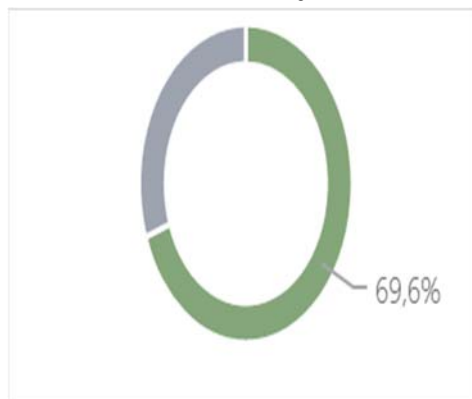
ББЖМ нәтижелеріне сәйкес жалпы білім беретін орта мектептер пәндер бойынша тереңдетілген дайындықты қамтамасыз ететін мектептерге қарағанда (гимназиялар мен мектеп-гимназиялар – 2,36 балға, лицейлер мен мектеп-лицейлер – 3,57 балға) төменгі нәтижелер көрсетті.

Гимназияларда, мектеп-гимназияларда, лицейлерде және мектеп-лицейлерде қазақ және орыс тілдерінде оқытын оқушылар арасында оқыту тілі бөлінісінде алшақтық іс жүзінде жоқ (алшақтық 1,31 балдан аспайды). Ал жалпы білім беретін мектептерде алшақтық үш есе көп және қазақ тілінде оқытатын оқушылардың пайдасына 3,84 балды құрады.

«Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша

Тестілеудің үш бағытының арасында оқушылар оқу сауаттылығы бойынша тапсырмаларды неғұрлым сәтті орындаған (30 ең жоғары балдан 20,87 балл), бұл тест тапсырмаларын орындаудың 69,6%-ына сәйкес келеді (210-сурет).

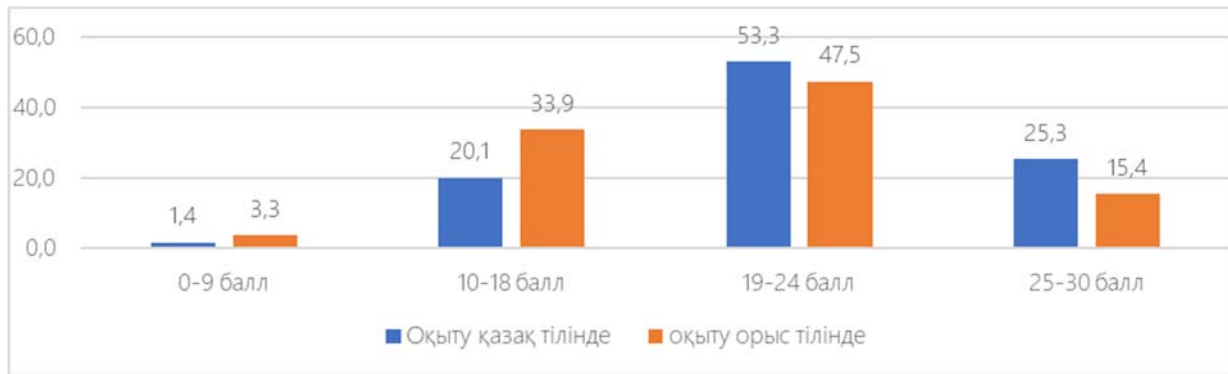
210-сурет. Оқу сауаттылығы бойынша 2022 жылғы ББЖМ нәтижесі, %

Тестілеуге қатысушылардың көпшілігі оқу тіліне қарамастан сұрақтардың 63-80%-на сәтті жауап берді. 1 806 тоғызыншы сынып оқушылары ең жоғары 30 баллға ие болды, бұл тестілеуге қатысқан жалпы контингенттің 3,5% -ын құрады. 9 және одан төмен балл жинаған тестілеуге қатысушылардың үлесі тек 2%-ды құрады.

Оқыту тілдері бөлінісінде қазақ тілінде оқытатын әрбір төртінші оқушы жоғары балл (25-30) жинағаны анықталды, ал орыс тілінде білім алушылардың үлесі осындай нәтижелермен тек 15,4% - ды құрады (211-сурет).

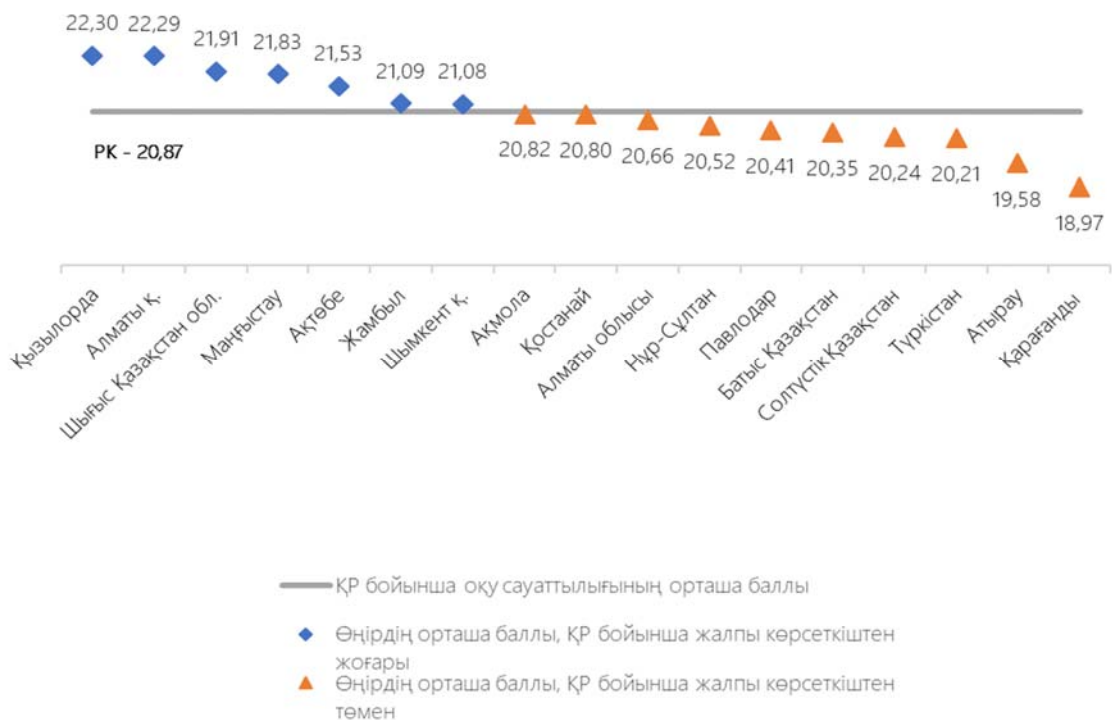
211-сурет. Оқыту тілі бойынша «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша жиналған баллдар бойынша 9-сыныптан ББЖМ-ге қатысушыларды бөлу, %

Дерекөз: ҰТО деректері

Өңірлер бөлінісінде «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша 7 өңірде көрсеткіш ҚР бойынша орташа балдан жоғары, ең жоғары нәтиже Қызылорда облысында (22,3 балл), Алматы қаласында (22,29 балл) және Шығыс Қазақстан облысында (21,91 балл) байқалды. Ең төменгі көрсеткіштер Атырау және Қарағанды облыстарында тіркелді .

212-сурет. Өңірлер бөлінісінде оқу сауаттылығы бойынша ББЖМ-2022 нәтижелері, балл

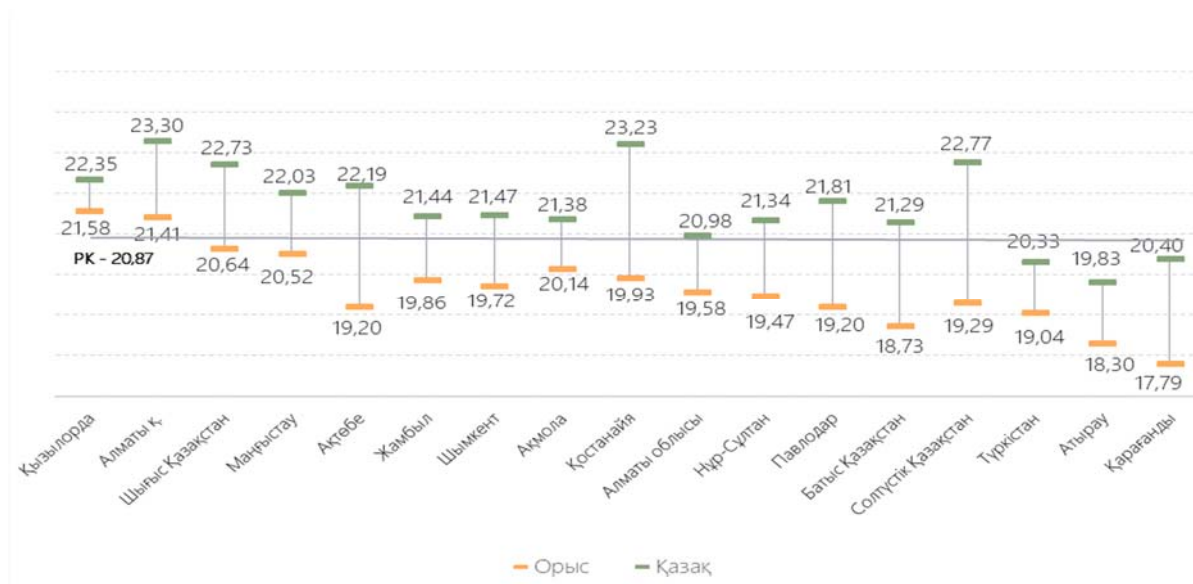
Дерекөз: ҰТО деректері

Оқыту тілі факторының мәнмәтінінде қазақ тілінде оқитындардың «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша орташа балы орыс тілінде оқитындарға қарағанда 1,8 балға жоғары (сәйкесінше 21,45 және 19,61).

Оқу тіліне қарамастан 9 сынып оқушылары арасында ең жоғары нәтижелер Қызылорда облысы мен Алматы қаласында, ең төменгісі Атырау және Қарағанды облыстарында көрсетілді.

Өңірлер ішінде қазақ тілінде оқытатын 9-сынып оқушыларының пайдасына оқу сауаттылығы бойынша орташа баллдың ең көп алшақтығы Солтүстік Қазақстан (3,48 балға) және Қостанай (3,3 балға) облыстарында байқалды.

213-сурет. БЖМ-2022 оқу сауаттылығынан өңірлер мен оқыту тілі бойынша 9 сынып нәтижелері, балл

Дерекөз: ҰТО деректері

Үш тілдік блок бойынша тапсырмалардың орындалуын талдау қазақ және орыс тілдерінде оқитын білім алушылар ағылшын тілі бойынша ең аз нәтиже көрсеткен. Осы тілдік блок бойынша қазақ тілінде оқитын оқушылар арасында орташа балл 6,35 балл, орыс тілінде – 6,13 баллды құраған (5-сурет).

214-сурет. «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша тілдік блоктар бөлінісінде 9-сынып БЖМ орташа балы, %

Дерекөз: ҰТО деректері

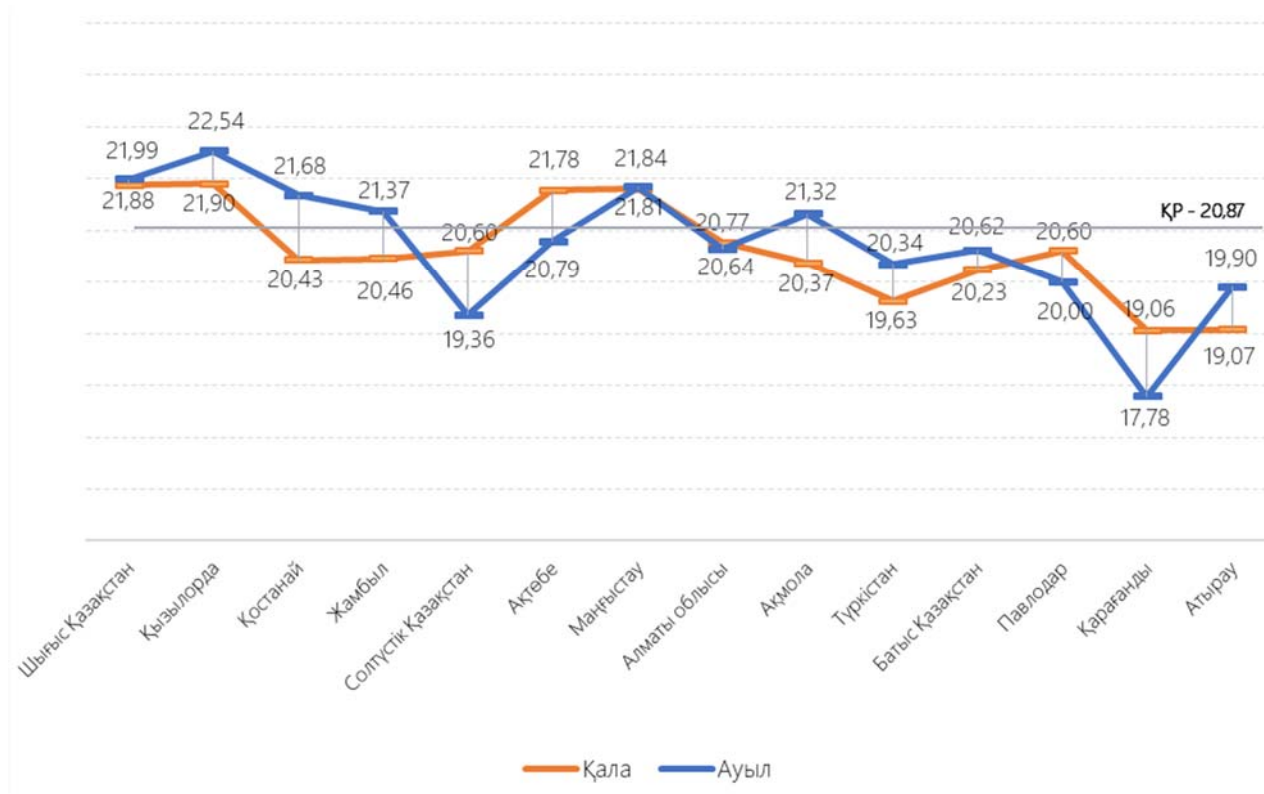
«Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша қалалық және ауылдық білім беру ұйымдары іс жүзінде бірдей нәтиже көрсетті (ауылдық - 20,95 балл, қалалық – 20,81).

Өңірлер ішінде қала мен ауыл арасындағы ең үлкен айырмашылық Қарағанды облысында (қала пайдасына 1,28 балл алшақтық) және Қостанай облысында (ауыл пайдасына 1,25 балл алшақтық) байқалды.

Республика бойынша оқу сауаттылығынан үздік нәтиже көрсеткен үш облыста (Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Маңғыстау) қала мен ауыл арасында елеусіз өңіршілік алшақтық (0,03-тен 0,64 балға дейін) байқалады, бұл осы өңірлердің қалалық және ауылдық білім алушыларының жоғары көрсеткіштеріне байланысты.

Өңірлер арасында Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Маңғыстау облыстарындағы ауылдық тоғызыншы сынып оқушыларының нәтижелері Түркістан, Атырау, Қарағанды облыстарындағы қалалық білім алушылардың көрсеткіштерінен жоғары (215-сурет).

215-сурет. Өңірлер мен білім беру ұйымдарының орналасқан жері бөлінісінде «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша 9-сынып БЖМ-2022 нәтижелері, балл

Дерекөз: ҰТО деректері

Төменде «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша орташа балдың ең жоғары мәнін көрсеткен мектептердің нәтижелері келтірілген. Аталған білім беру ұйымдарында тапсырмаларды орындау 85%-дан жоғары болған. Жоғары нәтижелері бар екі білім беру ұйымы Алматы облысы мен Алматы қаласына тиесілі (216-сурет).

Дерекөз: ҰТО деректері

Оқу сауаттылығы бойынша тест тапсырмаларын орындауда республика бойынша бес білім беру ұйымы 45%-дан төмен (ең жоғары 30 баллдан 13 баллдан төмен) нәтиже көрсетті. Оның ішінде ең төменгі көрсеткіштер Қарағанды облысының екі мектебінде анықталды (217-сурет).

217-сурет. «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша нәтижелері ең төмен мектептердің көрсеткіштері, 9-сынып

Дерекөз: ҰТО деректері

Тапсырмалардың қиындық деңгейлері бойынша жетістіктер

Негізгі нәтижелер

- Оқу сауаттылығы бойынша салыстырмалы түрде орындалу пайызы жоғары болғаны байқалды – 69,6%;
- Қазақ тілінде оқытатын тоғыз сынып оқушыларының орташа балының орыс тілінде оқитындардың көрсеткішінен сәл басымдылығы байқалады (ең жоғары 75 балл болғанда 3 баллға алшақтығы);
- Атырау, Түркістан және Қарағанды облыстарының қалалық оқушылары Қызылорда, Маңғыстау, Шығыс Қазақстан облыстарындағы ауылда оқитын

құрдастарына қарағанда тестілеудің барлық бағыттары бойынша анағұрлым табысты нәтиже көрсетті.

Өңірлер бөлінісінде мониторингтің әрбір бағыты бойынша орташа баллдың айтарлықтай алшақтығы байқалды. Оқу сауаттылығы бойынша қазақ тілінде оқитындар арасындағы ең жоғары (Алматы қаласы) және төмен (Атырау облысы) көрсеткіштердің арасындағы алшақтық 3,47 баллды, орыс тілінде – 3,79 баллды құрады.

Оқу сауаттылығы бойынша тесттердің құрылымына сәйкес әрбір тест қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі үш мәтіннен тұрады. Тест тапсырмаларының жалпы саны – 30: оның ішінде қазақ тілінде – 10, орыс тілінде – 10, ағылшын тілінде – 10.

Оқу сауаттылығы тестінде ақпаратты түсінуге, мәтіннің құрылымдық бөліктерін анықтауға және негізгі ойды анықтауға, мәтіндердің түрлері мен стильдерін анықтауға, әртүрлі көздерден ақпарат алуға, мәтін мазмұнын салыстырмалы талдауға, мәтінді талдауға және түсіндіруге бағытталған тапсырмалар бар.

«Қазақ тілі» пәнінен оқу сауаттылығы бойынша тест тақырыптары:

«Мәдениет: тіл және қарым-қатынас»

«Тарихи тұлғалар»

«Қазақ халқының әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері»

«Музыка өнері және қазақтың киелі домбырасы»

«Биоалуантүрлілік. Қызыл кітапқа енген жануарлар мен өсімдіктер»

«Мәңгілік Ел - мұратым»

«Жаһандану мәселелері»

«Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан»

«Адам құқығы мен бостандығы»

«Отбасы және демографиялық өзгеріс»

«Биотехнология және гендік инженерия келешегі»

«Бұқаралық ақпарат құралдары».

Оқыту мақсаттары:

- мәтінде көтерілген мәселені (тұрмыстық, әлеуметтік) талдай отырып, негізгі ойды анықтау;

- мәтін мазмұнын түсінуге, нақты ақпараттарды анықтауға бағытталған сұрақтар құрастыру;

- мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты түсіну, анықтау;

- мәтіннің құрылымдық ерекшелігіне назар аудара отырып, жетекші сұрақтар арқылы негізгі ойды анықтау;

- публицистикалық және ғылыми стиль ерекшеліктерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану;

- мақала, аннотация, презентация, құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату;

- мәтіннен негізгі және қосымша, детальді ақпаратты анықтау, түсіндіру;

- фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп қолдану;
- әртүрлі стильдегі мәтіндердің тақырыбын, қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау;
- әртүрлі стильдегі мәтіндердің тақырыбын, қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау;
- тақырыбы ұқсас ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің тақырыбын, түрлерін (әңгімелеу, сипаттау, талқылау), құрылымын салыстыра талдау;
- мәтінде көтерілген мәселеге оқырманның қарым-қатынасын анықтауға арналған талқылау сұрақтарын құрастыру;
- перифразаның түрлі тәсілдерін қолдана отырып, мәтін бойынша сұрақтар құрастыру;
- шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау;
- көркем шығармадағы кейіпкерлердің типтерін жасалу тәсілдері тұрғысынан анықтау
- автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау;
- әдеби шығарманы қазақ әдебиеті мен әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыра талдау.

Тапсырмалар қиындық деңгейінің артуына қарай: салыстырмалы қарапайымнан күрделіге және неғұрлым күрделі тапсырмаларға дейін орналасқан. Қиындық деңгейіне байланысты тапсырмалар төмендегілерге бағытталған:

Негізгі деңгей - оқушылар мәтіндегі жалпы ақпаратты анықтай білуі керек; анықтама берілген қарапайым мәтінмен жұмыс істеу (ақпаратты қайталау); қарама-қайшы ақпараты жоқ мәтінді түсіндіру; мәтіннің негізгі тақырыбын/автордың мақсаты мен мақсатты аудиториясын анықтау; мәтіндегі негізгі идеяны тану, мәтін құрылымының өзара байланысын немесе құрылымын түсіну; мәтін құрылымын салыстыру немесе мәтіннің бір ерекшелігіне негізделген контрасттарды анықтаңыз.

Орта деңгей - студенттер мәтіннің кейбір бөліктері арасындағы қатынасты анықтай және талдай білуі керек; мәтіннің бірнеше бөлігін қосу арқылы негізгі идеяны анықтай білу; Мәтінді қарама-қайшылықты ақпаратпен түсіну; белгілі, күнделікті білім негізінде мәтінді түсінуді көрсету; мәтіннің тұтас мазмұнына сәйкес тілдік нюанстарды түсіну.

Жоғары деңгей - оқушылар таныс емес мәтінді түсінуі, түсіндіруі және түсінуі; мәтіннен жауап беру үшін қажетті ақпаратты алуы, оқылған ақпаратқа сүйене отырып қорытынды жасауы; ұсынылған мәтінді басқа мәтінмен немесе мәтіннен үзіндімен салыстыруы тиіс.

Тестке қатысушылардың жауаптарын оқу сауаттылығы бойынша тапсырмалардың қиындық деңгейлері бойынша талдауда сәтті орындалған тесттердің ең жоғары үлесі базалық деңгейдегі тапсырмаларда – 79,1%

байқалғанын көрсетті. Қиындықтың орташа және жоғары деңгейіне келетін болсақ, мұнда сәтті орындалған тапсырмалардың пайызы 10%-дан төмен (сәйкесінше 68,7% және 57,7%).

Өңірлер бөлінісінде тест тапсырмаларының орындалуын талдау қазақ тілінде білім алушылар арасында қиындықтың барлық деңгейлері бойынша ең жоғары нәтижелер Алматы қаласы мен Қостанай облысында байқалды.

Тілдік блоктар бөлінісінде қазақ тілінде білім алушылар арасында жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындаудың ең жоғары пайызы Алматы қаласында («Қазақ тілі» – 76,6%) байқалды.

Бұл нәтижелер қазақстандық оқушылардың мәтіндегі жалпы ақпаратты анықтай білу, мәтіндегі негізгі идеяны түсіну, өзара байланысты немесе мәтін құрылысының құрылымын түсінуге қатысты тапсырмаларды орындай алатындығын көрсетеді. Сонымен қатар, олар жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындауда қиындықтарға тап болған. Бұл мәтін мен оның элементтерін тереңірек түсінуді, бағалауды, талдауды және түсіндіруді, қорытынды жасау және сұраққа дұрыс жауап беру үшін мәтіннен қажетті ақпарат алуды талап етеді.

Тест тапсырмаларын орындауда білім алушыларда кездескен қиындықтар:

Тапсырманы орындау үшін мәтінді мұқият түсініп оқып, жалпы мәнмәтіннен қажетті ақпаратты тауып, анықтап алу керек, оны ұсынылған бірнеше дистракторлардан дұрысын таңдау үшін пайдалану керек. Оқушылардың көпшілігі мәтінді оқу және талдау, оқығанын түсіндіру және түсіну, әдеби кейіпкердің іс-әрекетінің себебін анықтау қабілеттерін көрсете отырып, тапсырманы орындаған. Қатысушылардың 22%-ында оқырмандық құзыреттің қалыптаспауынан, оқылған мәтінді талдау негізінде қорытынды жасай алмағаны, сұраққа дұрыс жауап бере алмағаны байқалды.

Төменде «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша тапсырмалардың мысалдары келтірілген, оларды орындау кезінде білім алушыларға ең оңай және ең күрделі болған тапсырмалар анықталды. Әр тапсырмаға жауаптардың қиындық деңгейлері мен дұрыс нұсқалары берілді.

129-кесте. Тестілеуге қатысушылар үшін аз қиындық тудырған тапсырманың сипаттамасы / қиындықтың базалық деңгейі / «Оқу сауаттылығы» – «Қазақ тілі» бағыты

Бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ) – арнайы техникалық құралдардың көмегімен, кез келген тұлғаларға әртүрлі мәліметтерді ашық жариялауға арналған әлеуметтік мекемелер. Сарапшылар олардың мынадай ерекше белгілерін атап көрсетеді: жариялылық, яғни тұтынушылардың шексіздігі; арнайы техникалық құралдардың, аппаратуралардың болуы; ақпарат таратушының қабылдаушыға біржақты ықпалы; тұтынушы аудиторияның тұрақсыз әркелкілігі. Қоғамның өмір сүруін қамтамасыз етудегі БАҚ-тың рөлі зор. Наполеон: «Жауға қарсы жүздеген мың қол әскерден, төрт газеттің ойсырата соққы беру мүмкіндігі зор», – деген екен.

1840 жылы француз жазушысы О. де Бальзак баспасөзді «төртінші билік» деп атады. Қазіргі кезде электронды ақпарат құралдарының пайда болуымен бұл әлеуметтік институт бүгінгі қоғамның, саяси биліктік қатынастардың барлық қырларын түбірімен түрлендіріп жіберді.

Бұқаралық ақпарат құралдарының негізгі міндеттері – жалпы ақпаратты жинап, өңдеп, халыққа ұсыну, бұқараға бағыт беру.

БАҚ-тың атқаратын қызметі әртүрлі, сарапшылардың пікірінше, олардың аса маңыздыларына мыналар жатады: ақпараттық, білімдік, әлеуметтендірушілік, мүдделерді тоғыстырушы, саясат субъектілерінің ықпалдасуы, жұмылдыру және т.б.

БАҚ-тың ақпараттық қызметі азаматтарға, билік органдарына, қоғамдық институттарға аса маңызды жалпы оқиғалар, құбылыстар т.б. жайлы мағлұматтарды таратудан тұрады. Бұл қызметсіз кез келген қоғамның толыққанды өмір сүруі мүмкін емес.

БАҚ-тың білімдік қызметі азаматтарға әртүрлі ғылым саласынан –қоғамдық-гуманитарлықтан жаратылыстану ғылымдарына дейінгі танымдық хабарларды дайындап, таратуынан көрінеді. Әрине, ол толыққанды, жүйелі, арнайы оқу орындарында берілетін ғылымды қамтамасыз ете алмайды, дегенмен қазіргі қоғамда адам өз өмірінің әр кезеңінде білімнің басым көпшілігін осы БАҚ арқылы алады.

БАҚ-тың әлеуметтендіруші қызметі адамдардың әлеуметтік ережелерді, құндылықтарды сіңіріп, мінез-құлықтарын қалыптастыруға септігін тигізеді. БАҚ арқылы адамдар өздерін жалпы әлеуметтік, жалпы әлемдік процестердің бір бөлшегі ретінде әрі өзінің қоғамға, мемлекетке, саясат әлеміне қатысы барлығын сезінеді. Саяси журналистердің үгіт-насихатының арқасында азаматтар әлеуметтік-саяси процестердің белсенді қатысушыларына айналады.

БАҚ-тың мүдделерді тоғыстырушы қызметі – БАҚ қызметінің міндетті тұсы. Кейбір жағдайларда тек бұқаралық баспасөз бен теледидар ғана алғашқылардың бірі болып қоғамдағы өзекті мәселелерге назар аударады, ықтимал әлеуметтік және саяси қақтығыстар жайлы дабыл қағып, билік құрылымдарына жағдайды саралап, арнайы шешім қабылдауына итермелейді.

БАҚ-тың жұмылдырушы қызметі адамдарды нақтылы бір іс-әрекеттерге шақырады. БАҚ-тың осы қызметі саяси қатынастар саласында аса маңызды болып табылады.

Вопрос текста:

Француз жазушысы О.де Бальзактың баспасөз туралы айтқаны

A	«Бірінші билік»
B	«Екінші билік»
C	«Үшінші билік»
D	«Төртінші билік»
E	«Бесінші билік»

Дерекөз: ҰТО деректері

Оқу іс-әрекетінің дағдыларын меңгеру білім алушылардың білім жетістіктеріне оң ықпал етеді. Ұжымның жұмысына жетекшілік ету, ауызша сөйлеу, мәтіндерді жинақтау және олар бойынша сұрақтар құрастыру, оқулықтармен және анықтамалық әдебиеттермен жұмыс істеу, мұғалімнің сөзінен және техникалық құралдардың көмегімен ақпаратты меңгеру сияқты дағдыларды толық меңгерген оқушылар осы дағдыларды меңгермеген немесе ішінара меңгерген құрдастарына қарағанда ББЖМ-да табысты нәтижелер көрсетеді.

218-сурет. Білім алушылардың ББЖМ-дағы орташа балы және оқу іс-әрекетінің дағдыларын меңгеруі (балл)

9-сынып
Дерекөз: ҰТО деректері

Оқу сауаттылығы тестілері ақпаратты түсінуге, мәтіннің құрылымдық бөліктерін анықтауға және негізгі ойды анықтауға, мәтіндердің түрлері мен стильдерін анықтауға, әртүрлі көздерден ақпарат алуға, мәтін мазмұнын салыстырмалы талдауға, мәтінді талдауға және түсіндіруге бағытталған тапсырмалардан тұрады.

Әрбір сұрақ қазақ тілі бойынша білім алушылардың функционалдық сауаттылығын бағалайды, яғни олардың тапсырмаларды орындау арқылы білімі мен түсінігін қолдана білуі, сонымен қатар нақты өмірлік жағдайларға байланысты жоғары деңгейдегі дағдыларды көрсетуі бағаланады.

Мектеп оқушылары жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындауда қиындықтарға тап болған, бұл мәтін мен оның элементтерін тереңірек түсінуді, бағалауды, талдауды және түсіндіруді, ойды тұжырымдау және сұраққа дұрыс жауап беру үшін мәтіннен ақпарат алуды талап етеді.

Басты себеп – оқушылардың оқуға деген қызығушылығының жалпы төмендеуі нәтижесінде мәтіннің жалпы мазмұнын оқып түсіну және талдау қабілетінің төмен болуы.

Тоғызыншы сынып оқушылары ұсынылған тезистерді растау үшін мәтіндегі дәлелдерді аңғара алмаған, авторлық ойды өз ұстанымымен өзара байланыстыра отырып, өз сөздерімен жеткізе алмады.

Көп оқушыларда ақпаратты бір белгі жүйесінен екіншісіне айналдыру дағдыларының болмауынан қиындықтар туындады.

Жазбаша мәтінді түсіну және түсіну арқылы дәлелдер мен тұжырымдар келтіретін ашық сұрақтарға толық жауап бере алмады. Ұсынылған және

қосымша материалдардан қажетті ақпаратты ойланып, талдау, дәлелдеу, қажеттісін алу қабілетінің төмендігі байқалды.

Тапсырманы орындау үшін мәтінді мағыналы оқып, жалпы контекстен қажетті ақпаратты тауып, шығарып алу керек, оны ұсынылған бірнеше дистракторлардан дұрыс жауап таңдау үшін пайдалану керек. Оқушылардың көпшілігі мәтінді оқу және талдау, оқығанын түсіндіру және түсіну, әдеби кейіпкердің іс-әрекетінің себебін анықтау қабілеттерін көрсете отырып, тапсырманы орындады. Қатысушылардың 22%-ында оқырман құзыретінің қалыптаспауы, оқылған мәтінді талдау негізінде қорытынды жасай алмау себебінен сұраққа дұрыс жауап бере алмады.

Педагогтерге арналған ұсыныстар:

1) Тест компьютерлік форматта өткізілетіндіктен білім алушылардың цифрлық сауаттылығын арттыру;

2) А бөлімі негізінен орфографиялық, пунктуациялық, грамматикалық және лексикалық қателерді түзетуге бағытталған тапсырмаларды құрайтындықтан білім алушылардың әдеби тіл нормасындағы оқыту мақсаттарын мәтінмен контексте үнемі кіріктіріп оқытуға мән беру;

3) Мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын жетілдіру. Тест тапсырмаларының В бөлімі оқушылардан материалдарды оқып, мәтіннің мақсатын түсіну, қорытынды жасау, мәтіндерді интерпретациялау және салыстыру сияқты құзыреттіліктермен байланысты сұрақтарға жауап беруді талап етеді. Оқылған ақпаратты түсіну; мәтіннің құрылымдық бөліктерін анықтау және негізгі идеяны айқындау; оқылған мәтінде лексикалық және синтаксистік бірліктерді пайдалануды түсіну; мәтіндердің түрлері мен стильдерін анықтау; әртүрлі дереккөздерден ақпарат алу және мәтіндерді салыстырмалы талдау қабілеттері бағаланады. Сондықтан мәтінмен жұмыс жасау барысында келесі оқыту мақсаттарымен үздіксіз жұмыс жасау ұсынылады:

1. Ақпаратты түсіну: 5.2.1.1 мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты түсіну, анықтау;

6.2.1.1 мәтіннен негізгі және қосымша, детальді ақпаратты анықтау, түсіндіру;

7.2.1.1 мәтіндік және графикалық (кесте, диаграмма, сурет, шартты белгілер) ақпаратты интерпретациялау;

8.2.1.1 тұтас және аралас мәтіндердегі (кесте, диаграмма, сызба, сурет) ақпараттарды салыстыру;

9.2.1.1 тұтас емес (кесте, диаграмма, сызба, сурет) мәтіндердегі мәліметтерді салыстыру, өңдеу.

2. Мәтіннің стильдік ерекшелігін тану: 5.2.2.1 лексиканың ауызекі сөйлеу және жазба стильдік айырмашылық тарын мәтіндер арқылы тану;

6.2.2.1 ауызекі сөйлеу және көркем сөйлеудің стильдік ерекшелікте рін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану;

7.2.2.1 публицистикалық және ресми стиль ерекшеліктерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану;

8.2.2.1 публицистикалық және ғылыми стиль ерекшеліктерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану;

9.2.2.1 қазақ тілі стильдері мен шешендік сөздің түрлерін қолданылған тілдік құралдар арқылы тану.

3. Мәтіннің жанрлық ерекшелігін ажырату: 5.2.3.1 хат, хабарлама, жарнама, нұсқаулық, хабарландырудың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату;

6.2.3.1 ауызекі сөйлеу этикеттері мен көркем сөйлеудің құрылымдық және жанрлық ерекшеліктерін ажырату;

7.2.3.1 хроника, хабар, очерктердің және кеңсе құжаттарының, қызметтік жазбалардың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату;

8.2.3.1 мақала, аннотация, презентация, құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшелікте рін ажырату;

9.2.3.1 мақала, аннотация, презентация, тұжырымдамалар, тезистердің құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату.

4. Өртүрлі ресурс көздерінен қажетті ақпарат алу: 5.2.7.1 энциклопедиялар, балаларға арналған газет-журналдардан қажетті ақпаратты ала білу;

6.2.7.1 энциклопедия, сөздік, балаларға арналған газет-журналдардан қажетті ақпараттарды алу, авторына сілтеме жасау;

7.2.7.1 ғаламтор, энциклопедия, газет-журналдар, оқулықтардан алынған деректерді қолдану, авторына сілтеме жасау;

8.2.7.1 ғаламтор, энциклопедия, газет-журналдар, оқулықтардан алынған деректерді дәлел ретінде қолдану, авторына сілтеме жасау;

9.2.7.1 ғаламтор, энциклопедия, газет-журналдар, оқулықтар, ғылыми еңбектерден алынған деректерді дәлел ретінде қолдану, авторына сілтеме жасау.

5. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау: 5.2.4.1 ауызекі стильдегі мәтіндердің мазмұнын, тақырыбын және тілдік құралдарын салыстыру;

6.2.4.1 ауызекі және ресми стильдегі мәтіндердің тақырыбын, мазмұнын, тілдік ерекшелігін салыстыру;

7.2.4.1 идеясы ұқсас публицистикалық және көркем әдебиет стиліндегі мәтіндердің тақырыбы, құрылымы, мақсатты аудиториясы, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау;

8.2.4.1 тақырыбы ұқсас ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің тақырыбын, түрлерін (әңгімелеу, сипаттау, талқылау), құрылымын салыстыра талдау;

9.2.4.1 әртүрлі стильдегі мәтіндердің тақырыбын, қызметін, құрылымын, тілдік ерекшелігін салыстыра талдау.

4) Сұрақтар мен тапсырмалардың мынадай түрлерімен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыруға назар аудару керек:

• **Көп таңдауды қажет ететін сұрақтар:** оқушылар берілген төрт (кем дегенде) нұсқадан жауап нұсқасын таңдайды. Сұрақта олардан бір немесе бірнеше жауапты таңдау ұсынылуы мүмкін. Мысалы, жанрды таңдау, мәтіннің негізгі мақсаты немесе тыныс белгілері дұрыс қойылған сөйлемді таңдау.

• **Сәйкестікті табу:** екі түрлі элементтер жиынтығы сәйкес жолдар мен бағандар қиылысатын жерлерді белгілеу үшін түртіп алу арқылы салыстырылады немесе байланысады. Мысалы, оқылған мәтін негізінде шынайы немесе жалған тұжырымдарды таңдау.

• **Ашылмалы тізім:** мәтіндегі бос орындар бос орынды басу және жауаптардың қажетті тізімінен таңдау арқылы толтырылады. Сұрақ бір сөйлемдегі бір сөзден немесе абзацтағы бірнеше сөзден тұруы мүмкін. Мысалы, мәтіндегі сөздің дұрыс жазылуын таңдау.

«Оқу сауаттылығына» қатысты В бөліміндегі сұрақтарды стимулдық (ынталандыру) мәтінмен байланыстыру керек. Әр мәтінде соған байланысты 5 сұрақ болуы керек. Сұрақтар бір мәтінге негізделгенімен, әр сұрақ бір-бірінен тәуелсіз болуы керек және мәтіннің әртүрлі аспектілеріне әсер етуі керек.

5) Мәтін түрлерімен жұмыс жасау. В бөліміндегі стимулдық мәтіндерге көркем және көркем емес мәтіндер кіруі тиіс: журналистік мәтіндер кіруі мүмкін (мысалы, мақалалар, сұхбаттар, қысқа эсселер, шолулар); ресми мәтіндер (мысалы, іскери хаттар, жарнамалар, нұсқаулықтар, жарнамалар, резюмелер); ғылыми стильде жазылған мәтіндер (мысалы, есептер, презентациялар) және бейресми немесе жеке мәтіндер (мысалы, хаттар, күнделіктер). Көркем мәтіндерде көркем стильдегі мәтіндер болуы мүмкін (мысалы, әңгімелер, фольклор, өлеңдер). Олардың авторлық құқығын сақтай отырып, тапсырманы әзірлеуші мәтіндерді бейімдеуіне немесе түпнұсқалық стильде жазуына болады. Мәтінде шамамен 200-400 сөз болуы керек.

Мысал ретінде ұсынылатын тапсырма үлгілері.

Мәтін

Қай нұсқада қате бар?

Бір жауапты таңдаңыз

- А. Тіршілік иесіне қианат жасамау
- Б. Түз даланың қастерлі аңын қорғау
- С. Адамдардың қатыгез әрекеттерін тоқтату
- Д. Ақбөкендерді аулауға тыйым салу

Қай нұсқада қате бар?

Бір жауапты таңдаңыз

- А. Қарлығаш аспанда ұшып келе жатып тамақтана алады.
- Б. Құстың бүкіл өмірі ауада өтеді.
- С. Қарлығаш балапандарына жәнтіктерді аулауды үйретеді.
- Д. Қыс жақындаған кезде оңтүстікке ұшып кетеді.

Қай нұсқада қате бар?

Бір жауапты таңдаңыз

- А. Әр мемлекет жасанды интеллектіні өз тілінде сөйлетуге тырысуда,
- Б. себебі болашақта есептеу қуаты мықты компьютерлер ғана тілді сақтау,

С. және оны дамытумен кең көлемде тиімді айналыса алады,
Д. сондықтан дамыған елдер компьютерлік лингвистикаға жете назар аударады.

Бос орынға қажетті нұсқаны таңдаңыз

Бүгінгі таңда Жібек жолының тарихы /А.жаңартылып/ В. жаңартылған/ С. жаңғыртылып/ Д.жаңғыртылған/, саяси маңызы зор жаңа дәуірі ашылды.

Мәтін.

Қағаз қалдықтарын өңдеу кезінде келтірілетін пайданың бірі

Бір дұрыс жауапты таңдаңыз.

- А) жұмыс орындары көбейеді
- В) өңдеу жәшіктерінің саны артады
- С) электроэнергия шығыны азаяды
- Д) жұмсалатын су шығыны азаяды

Қайта өңделетін қағаз қандай болуы керек?

Бір дұрыс жауапты таңдаңыз.

- А) таза
- В) жұқа
- С) сапалы
- Д) ластанған

Бірінші абзацқа қатысты негізгі ой қандай?

Бір дұрыс жауапты таңдаңыз.

- А) Целлюлоза алу жолы
- В) Кесілетін ағаш саны
- С) Шексіз табиғат байлығы
- Д) Табиғатқа келтірілген зиян

Оқылым тапсырмалары:

- медиақұралдардағы материалдарды оқу арқылы ақпараттар мен дәлелдемелерді түсіну, түрлі көзқарастарды талдау және салыстыру;
- күрделі және көлемді шығармалардағы кейіпкерлердің психологиялық көңіл-күй өзгерісіне автордың көзқарасы мен себебін оқу және дәлелдеу;
- шығарманың бөлімдерін түсініп оқу, ақпаратты зерттеу және синтездеу;
- жоспарлар, тезис, конспект, қысқаша мазмұндау, сұхбат, репортаж, эсселерді сын тұрғысынан оқу, жазу және редакциялау;
- ақпараттық ресурстарды қолдана отырып, әлем әдебиетінің құндылықтары туралы зерттеу жүргізу және сыни тұрғысынан ойлау арқылы сын пікірлер айта білу;
- әдеби шығармаларды, БАҚ материалдарын және интернетті өз бетімен оқу және түсіну.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша 2019-2020, 2020-2021, 2021-2022 оқу жылдарындағы білім сапасының көрсеткіші

Оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптардағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша бірнеше бағытта мониторинг жүргізілді. Мониторинг мақсаты - білім алушылардың білім сапасы мен пән мұғалімдерінің біліктілік деңгейін өңірлер бойынша анықтау.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша білім сапасын бағдарлау мақсатында 2019-2020, 2020-2021, 2021-2022 оқу жылдары бойынша жүргізілген мониторинг жұмыстарының негізгі мақсаты – оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының көрсеткіштері туралы мәлімет «Kundelik.kz» электронды журналынан алынып, әр сынып бойынша үш оқу жылының қорытындысы талданды.

Республика бойынша 2019-2020 оқу жылғы 5-сыныптардың «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша орташа білім сапасының көрсеткіші – 73%-ды құраған. Аймақтар бойынша «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде берілген.

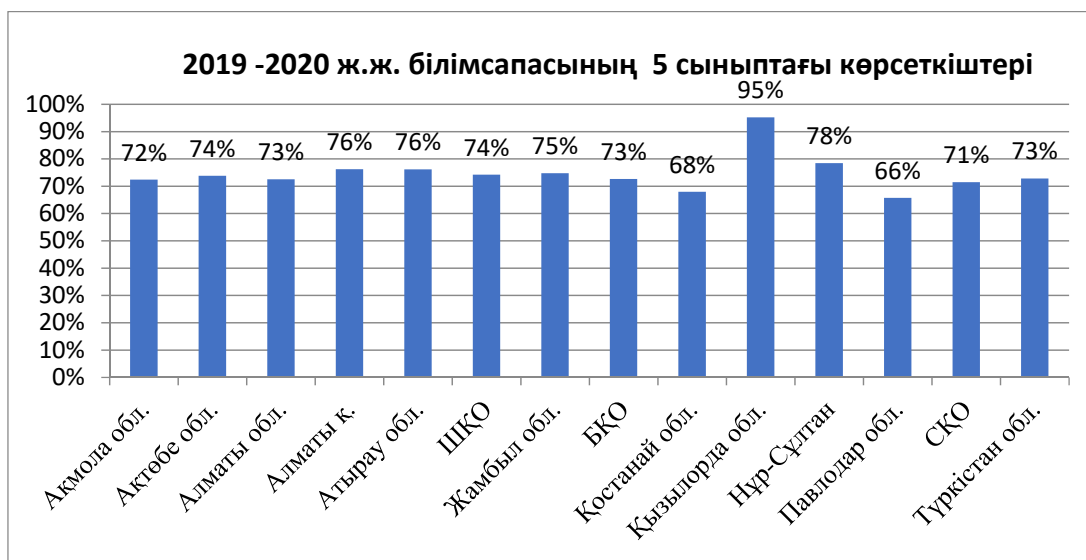
130-кесте. 2019- 2020 оқу жылындағы 5-сынып білім алушыларының білім сапасының көрсеткіші

Аймақтар	Пән	сынып	сапа 2019ж
Ақмола обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	72%
Ақтөбе обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	74%
Алматы обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	73%
Алматы қ.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	76%
Атырау обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	76%
ШҚО	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	74%
Жамбыл обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	75%
БҚО	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	73%
Қостанай обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	68%
Қызылорда обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	95%
Астан	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	78%
Павлодар обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	66%
СҚО	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	71%
Түркістан обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	5	73%

Аймақтар бойынша оқыту орыс тілінде жүргізілетін 5- сыныптардағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде талдап қарасақ, Ақмола облысы бойынша –72%; Ақтөбе облысы – 74%; Алматы облысы –73%; Алматы қаласы – 76%; Атырау облысы – 76%; ШҚО – 74%; Жамбыл облысы – 75%; БҚО – 73%; Қостанай облысы – 68%; Қызылорда облысы – 95%; Астана қаласы – 78%; Павлодар облысы – 66%; СҚО – 71%; Түркістан облысы – 73%-ды көрсеткен.

2019 жылғы оқу жылының қорытындысы бойынша оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптардағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші төмендегі диаграммада берілген. жалпы аймақтардағы білім сапасының деңгейі шамалас келеді. Білім сапасының көрсеткіштері еліміздегі оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптарда орташа есеппен алғанда жақсы деуге болатын дәрежеде.

219-сурет. 2019ж білім сапасының 5 сыныптағы көрсеткіштері

Оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптарда «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен 5-сынып бойынша білім сапасының көрсеткіші ең жоғары аймақ – Қызылорда облысы (95%), ең төменгі білім сапасы (72%) Павлодар мен Қостанай облыстарында байқалған.

Аймақтар бойынша 6-сыныптағы оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптарда «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде талдап қарасақ, Ақмола облысы бойынша –67%; Ақтөбе облысы – 65%; Алматы облысы –69%; Алматы қаласы – 73%; Атырау облысы – 74%; ШҚО – 71%; Жамбыл облысы – 68%; БҚО – 65%; Қостанай облысы – 61%; Қызылорда облысы – 88%; Нұр-Сұлтан қаласы – 76%; Павлодар облысы – 64%; СҚО – 66%; Түркістан облысы – 69%-ды құрайды.

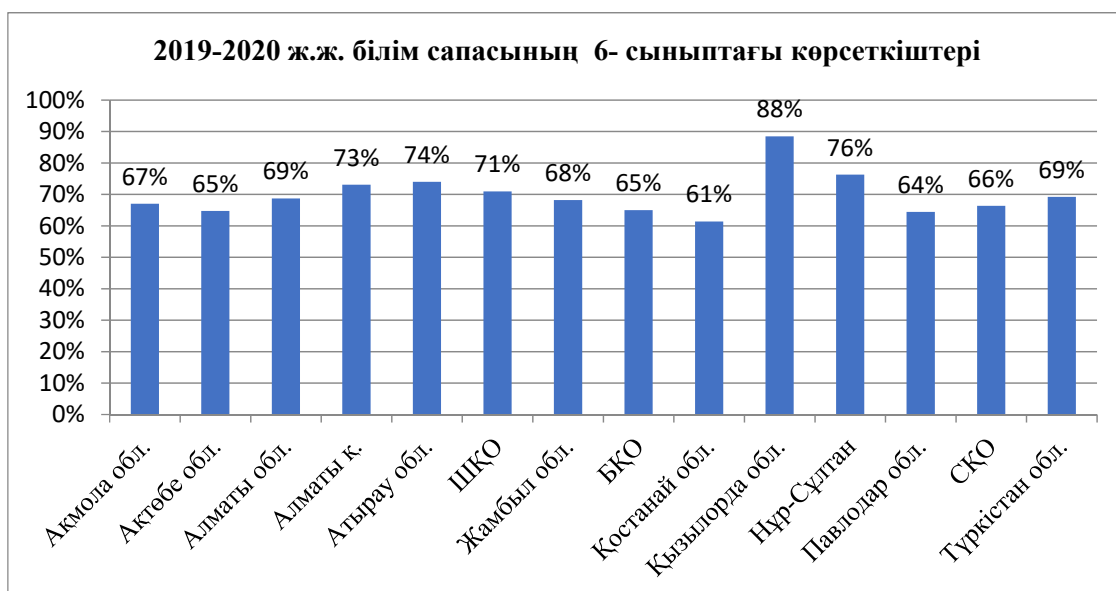
131-кесте. 2019- 2020 оқу жылындағы 6-сынып білім алушыларының білім сапасының көрсеткіші

Аймақтар	Пән	сынып	сапа 2019ж
Ақмола обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	67%
Ақтөбе обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	65%
Алматы обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	69%
Алматы қ.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	73%
Атырау обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	74%

ШҚО	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	71%
Жамбыл обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	68%
БҚО	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	65%
Қостанай обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	61%
Қызылорда обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	88%
Астан	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	76%
Павлодар обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	64%
СҚО	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	66%
Түркістан обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	6	69%

2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптарда «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен 6-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші төмендегі диаграммада берілген.

220-сурет. 2019-2020ж.ж. білім сапасының 6-сыныптағы көрсеткіштері

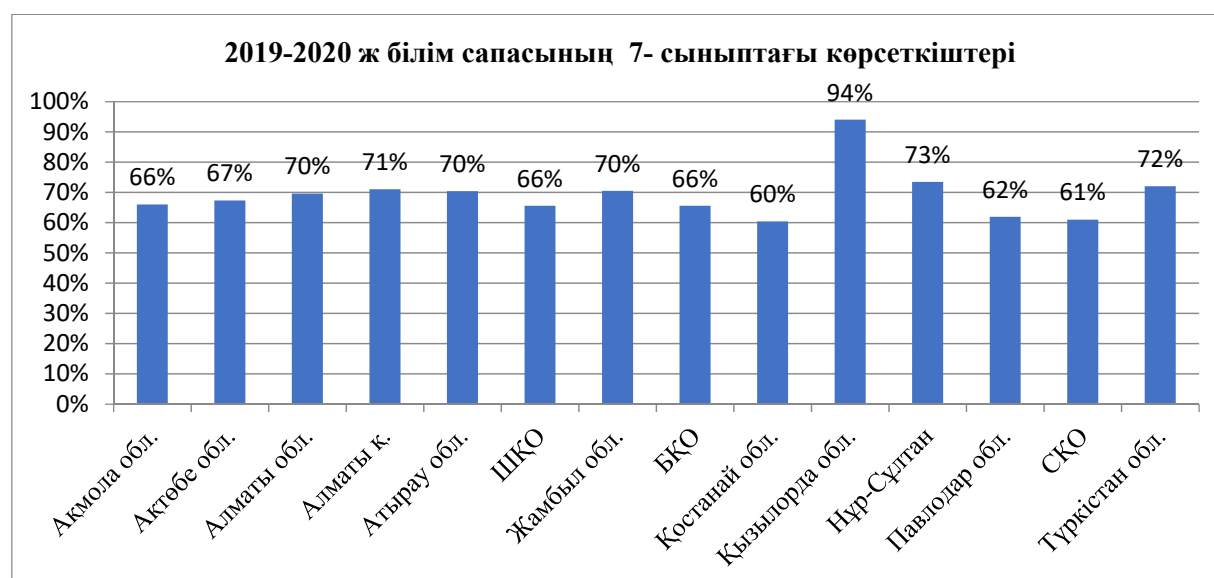

Оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптардағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен аймақтар бойынша 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде талдап қарасақ, Ақмола облысы бойынша – 66%; Ақтөбе облысы – 67%; Алматы облысы – 70%; Алматы қаласы – 71%; Атырау облысы – 70%; ШҚО – 66%; Жамбыл облысы – 70%; БҚО – 66%; Қостанай облысы – 60%; Қызылорда облысы – 94%; Нұр-Сұлтан қаласы – 73%; Павлодар облысы – 62%; СҚО – 61%; Түркістан облысы – 72%-ды көрсеткен. Төменде берілген диаграммадан республика бойынша 7-сыныптардың «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішін байқауға болады.

132-кесте. Оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптардағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен аймақтар бойынша 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы нәтижесі

Аймақ	Пән	сынып	сапа 2019ж
Ақмола обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	66%
Ақтөбе обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	67%
Алматы обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	70%
Алматы қ.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	71%
Атырау обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	70%
ШҚО	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	66%
Жамбыл обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	70%
БҚО	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	66%
Қостанай обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	60%
Қызылорда обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	94%
Астан	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	73%
Павлодар обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	62%
СҚО	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	61%
Түркістан обл.	Қазақ тілі мен әдебиеті	7	72%

221-сурет. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен 7-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Диаграммадан байқап отырғанымыздай, республика көлемінде «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен 7-сыныптар бойынша Қызылорда облысы (94%) білім сапасының ең жоғары көрсеткішін берсе, 70%-дан жоғары нәтиже көрсеткен өңірлер – Алматы облысы мен қаласы, Жамбыл облысы, Түркістан облысы мен Нұр-Сұлтан қаласы болды. Білім сапасының орташа көрсеткіштерін Ақтөбе, Ақмола, ШҚО, БҚО облыстары көрсетті. Пән бойынша ең төменгі сапа көрсеткіші – Павлодар (62 %) мен СҚО облыстарында (61%) байқалды.

Білім алушылардың 4 пен 5-ке оқитындарының пайыздық анықтамасы 133-кестеде көрсетілген. Бұл талдаулар оқушылардың білім сапасының негізгі көрсеткіші ретінде алынған.

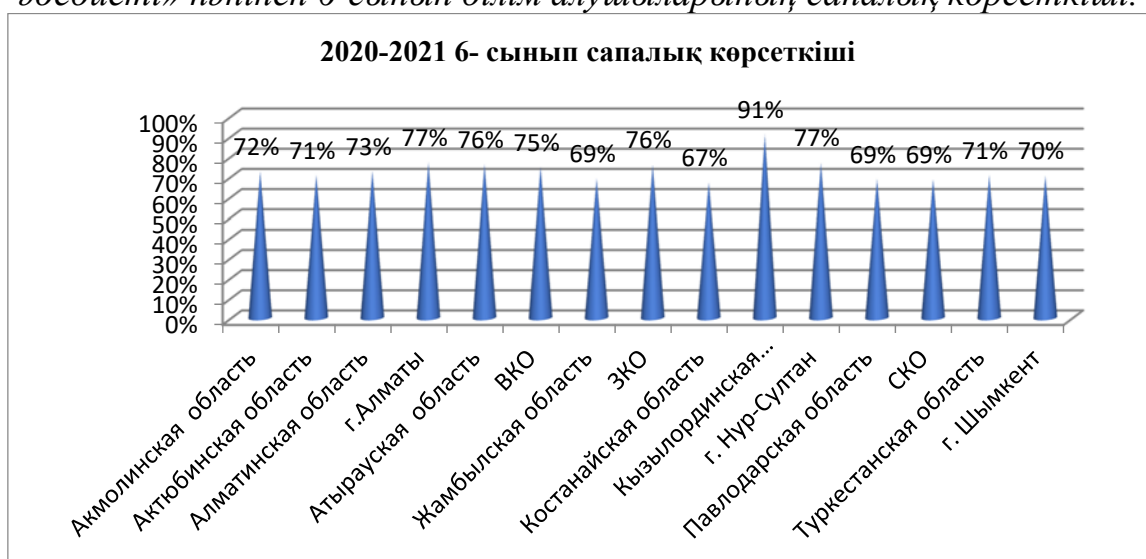
133-кесте. Білім алушылардың 4 пен 5-ке оқитындарының пайыздық анықтамасы

Аймақтар	Сынып	Барлығы	4 пен 5 саны	Сапалық пайыз
Ақмола облысы	6	2735	1980	72%
Ақтөбе облысы	6	1685	1191	71%
Алматы облысы	6	1847	1341	73%
Алматы қаласы	6	4199	3226	77%
Атырау облысы	6	975	742	76%
ШҚО	6	2689	2008	75%
Жамбыл облысы	6	1793	1236	69%
БҚО	6	1867	1415	76%
Қостанай облысы	6	5417	3631	67%
Қызылорда облысы	6	357	324	91%
Астана қ.	6	3401	2608	77%
Павлодар облысы	6	4019	2759	69%
СҚО	6	3911	2683	69%
Түркістан облысы	6	862	609	71%
Шымкент қ.	6	1912	1345	70%

Ақмола облысы бойынша – 72%; Ақтөбе облысы – 71%; Алматы облысы – 73%; Алматы қаласы – 77 %; Атырау облысы – 76%; ШҚО – 75%; Жамбыл облысы – 69%; БҚО – 76%; Қостанай облысы – 67%; Қызылорда облысы – 91%; Астана қаласы – 77%; Павлодар облысы – 69%; СҚО – 69%; Түркістан облысы – 71%-ды, Шымкент қаласы 70% көрсеткен.

Сонымен, 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен 6-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші 4-суретте көрсетілгендей нәтиже көрсетті.

222-сурет. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен 6-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

7- сыныпта «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша тілдің грамматикалық құрылымын тереңдей оқып, алынған көркем шығармаларға түсінік бере отырып

талдау дағдылары қалыптасады. 2020-2021 оқу жылының 7- сынып бойынша қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің сапалық көрсеткіші 5-кестеде көрсетілген.

134-кесте. 2020-2021 оқу жылының 7- сынып бойынша қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің сапалық көрсеткіші

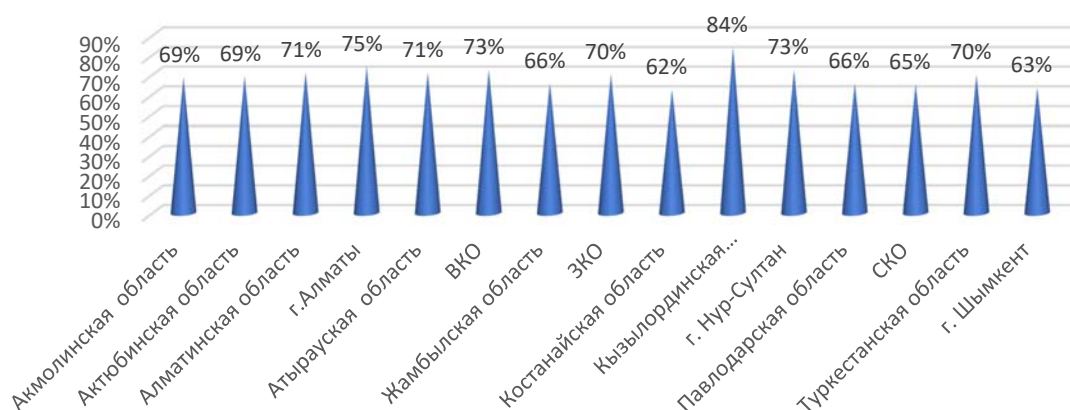
Аймақтар	сынып	барлығы	4 пен 5 саны	сапа 2020ж
Ақмола облысы	7	2621	1800	69%
Ақтөбе облысы	7	1749	1211	69%
Алматы облысы	7	1752	1250	71%
Алматы қаласы	7	3963	2953	75%
Атырау облысы	7	794	565	71%
ШҚО	7	2254	1639	73%
Жамбыл облысы	7	1697	1117	66%
БҚО	7	1760	1238	70%
Қостанай облысы	7	4933	3083	62%
Қызылорда облысы	7	322	270	84%
Астана қ.	7	3020	2193	73%
Павлодар облысы	7	3548	2330	66%
СҚО	7	3611	2355	65%
Түркістан облысы	7	911	638	70%
Шымкент қ.	7	1763	1118	63%

Ақмола облысы бойынша – 69%; Ақтөбе облысы – 69%; Алматы облысы – 71%; Алматы қаласы – 75 %; Атырау облысы – 71%; ШҚО – 73%; Жамбыл облысы – 66%; БҚО – 70%; Қостанай облысы – 62%; Қызылорда облысы – 84%; Астана қаласы – 73%; Павлодар облысы – 66%; СҚО – 65%; Түркістан облысы – 70%-ды, Шымкент қаласы 63% көрсеткен. Байқағанымыздай, барлық өңірлер бойынша 7- сынып оқушылардың білім сапасының төмендегені көрінеді. Ең төменгі көрсеткіш қазақ тілі мен әдебиеті бойынша Қостанай (62%), Шымкент (63%), СҚО (65%), Павлодар (66%) облыстарында болса, жоғары көрсеткіш барлық сыныптар бойынша Қызылорда облысының оқушылары 84% білім сапасын көрсеткен.

Көрсетілген диаграммада еліміздегі 7-сынып оқушыларының білім сапасының пайыздық өлшемі берілген. Байқағанымыздай сынып жоғарылаған сайын оқушылардың білім сапасы төмендеп отырған.

223-сурет. 2020-2021 оқу жылының 7- сынып бойынша қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің сапалық көрсеткіші

2020-2021ж. 7-сынып бойынша

Оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптардағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен өтірілер бойынша 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштерін салыстырмалы түрде талдап қарасақ, Ақмола облысы бойынша – 66%; Ақтөбе облысы – 66%; Алматы облысы – 68%; Алматы қаласы – 70%; Атырау облысы – 70%; ШҚО – 68%; Жамбыл облысы – 65%; БҚО – 65%; Қостанай облысы – 59%; Қызылорда облысы – 86%; Астана қаласы – 68%; Павлодар облысы – 64%; СҚО – 60%; Түркістан облысы – 61%-ды, Шымкент - 62 %-ды құрайды.

135-кесте. 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен 8-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші.

Аймақтар	сынып	барлығы	4 пен 5 саны	Сапа 2020ж
Ақмола облысы	8	2538	1687	66%
Ақтөбе облысы	8	1452	961	66%
Алматы облысы	8	1599	1090	68%
Алматы қаласы	8	3452	2426	70%
Атырау облысы	8	773	543	70%
ШҚО	8	2024	1376	68%
Жамбыл облысы	8	1419	923	65%
БҚО	8	1573	1015	65%
Қостанай облысы	8	4499	2651	59%
Қызылорда облысы	8	293	253	86%
Астана қ.	8	2609	1772	68%
Павлодар облысы	8	3224	2060	64%
СҚО	8	3330	1990	60%
Түркістан облысы	8	649	394	61%
Шымкент қ.	8	1656	1022	62%

8- сынып бойынша қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің сапалық көрсеткіші Төменде берілген диаграммадан республика бойынша 8-сыныптардың «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішін байқауға болады.

224-сурет. 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып көрсеткіші

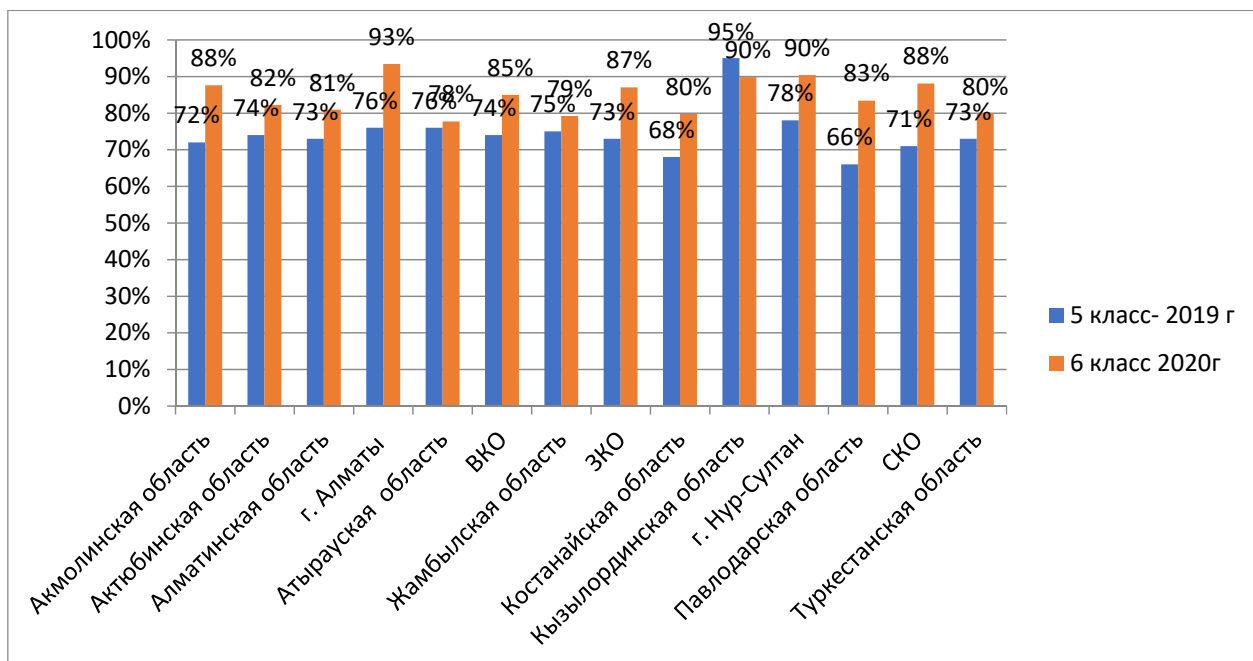
Оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптарда «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасына назар аударатын болсақ, Ақмола облысында 16%-ға, Павлодар облысында 17%-ға артқаны байқалды, ал қалған облыстарда білім сапасының кему динамикасы байқалды.

136- кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып оқушыларының білімін бағалау

Аймақтар	5 класс- 2019 ж	6 класс 2020ж	Динамика
Ақмола облысы	72%	88%	16%
Ақтөбе облысы	74%	82%	8%
Алматы облысы	73%	81%	8%
Алматы қаласы	76%	93%	17%
Атырау облысы	76%	78%	2%
ШҚО	74%	85%	11%
Жамбыл облысы	75%	79%	4%
БҚО	73%	87%	14%
Қостанай облысы	68%	80%	12%
Қызылорда облысы	95%	90%	-5%
Астана қ.	78%	90%	12%
Павлодар облысы	66%	83%	17%
СҚО	71%	88%	17%
Түркістан облысы	73%	80%	7%

225-суретте оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптарда «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасына жасалған сараптама көрсетілген.

225- сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы

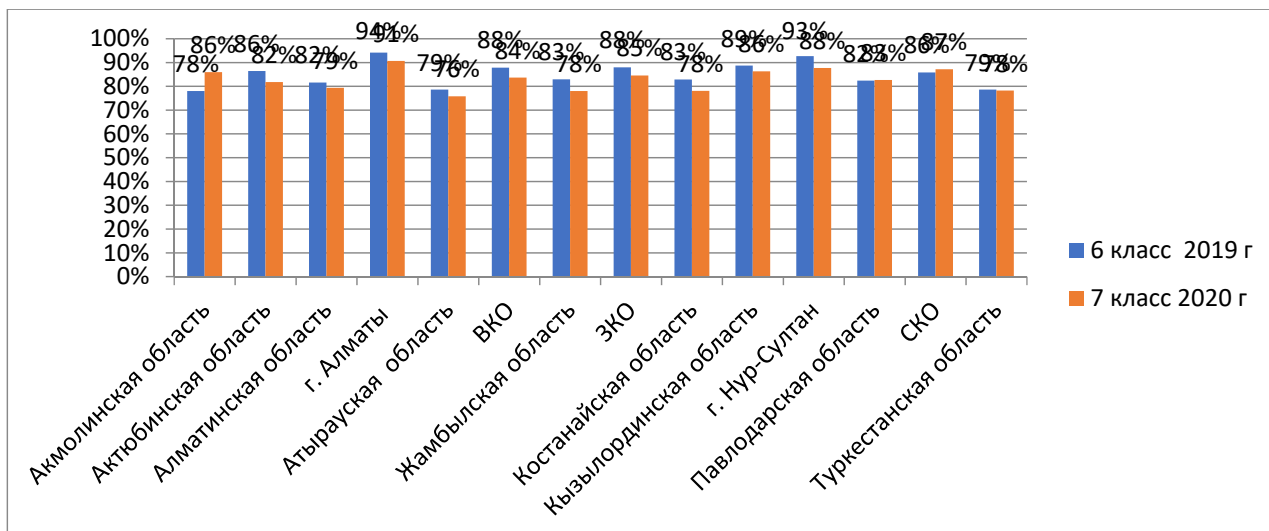
137-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім

Аймақтар	6-сынып 2019	7-сынып 2020	Динамика
Ақмола облысы	78%	86%	8%
Ақтөбе облысы	86%	82%	-5%
Алматы облысы	82%	79%	-2%
Алматы қаласы	94%	91%	-4%
Атырау облысы	79%	76%	-3%
ШҚО	88%	84%	-4%
Жамбыл облысы	83%	78%	-5%
БҚО	88%	85%	-3%
Қостанай облысы	83%	78%	-5%
Қызылорда облысы	89%	86%	-2%
Астана қ.	93%	88%	-5%
Павлодар облысы	82%	83%	0%
СҚО	86%	87%	1%
Түркістан облысы	79%	78%	0%

Пән бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы бойынша Ақмола облысында ғана +8%-ға артқан, ал қалған облыстарда кему динамикасы байқалды. Астана қаласы мен Қостанай және Жамбыл облыстарында білім сапасы -5%-ға дейін төмендеген.

2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып оқушыларының білімін бағалау 2020-2021 оқу жылында 8-сыныпта екінші жыл жүргізілгенде оқу пәндері бойынша білім сапасы қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

226-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Пән бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы бойынша Ақмола облысы +8%-ға, Павлодар облысында +3%-ға артқан, ал қалған облыстарда кему динамикасы байқалды. Астана қаласы - 6%-ға, Алматы және Жамбыл облыстарында білім сапасы -4%-ға төмендеген.

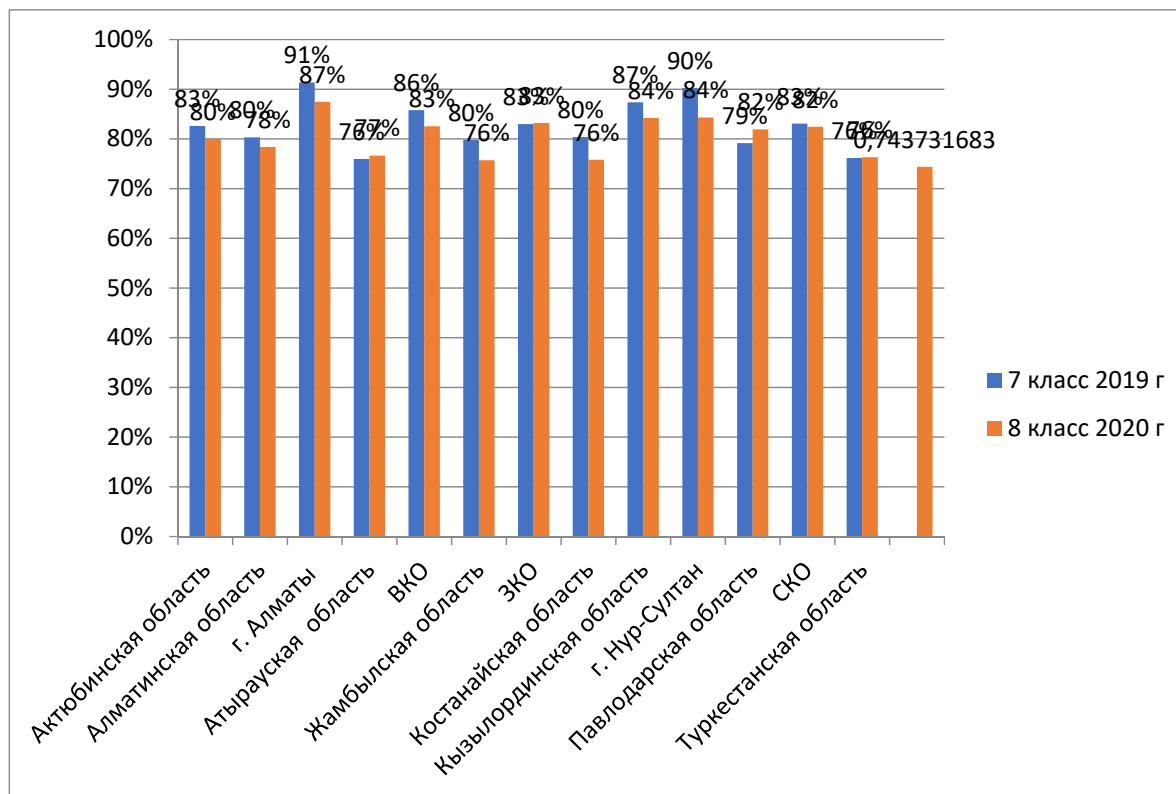
2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып оқушыларының білімін бағалау 2020-2021 оқу жылында 8-сыныпта екінші жыл жүргізілгенде оқу пәндері бойынша білім сапасы қалай өзгергеніне әр өңірге қатысты салыстырмалы талдау жасалды.

138-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының салыстырмалы көрсеткіші.

Аймақтар	7 сынып 2019 ж	8 сынып 2020 ж	Динамика
Ақмола облысы	76%	84%	8%
Ақтөбе облысы	83%	80%	-3%
Алматы облысы	80%	78%	-2%
Алматы қаласы	91%	87%	-4%
Атырау облысы	76%	77%	1%
ШҚО	86%	83%	-3%
Жамбыл облысы	80%	76%	-4%
БҚО	83%	83%	0%
Қостанай облысы	80%	76%	-5%
Қызылорда облысы	87%	84%	-3%
Астана қ.	90%	84%	-6%
Павлодар облысы	79%	82%	3%
СҚО	83%	82%	-1%
Түркістан облысы	76%	76%	0%

2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы төмендегі диаграммада берілген.

227-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушылары білім сапасының динамикасы.

Қорытындылай келе, оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптар бойынша «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша 2019 - 2022 жылдардың қорытындысын салыстыра отырып, білім сапасының барлық өңірде төмендеуі байқалды. Бұған ең басты себеп – бүкіл әлемді жайлаған пандемия салдарынан қашықтан оқытуға көшу. Еліміздің орта білім беру ұйымдарында қашықтан оқытуға дайындықтың төмен болуы, Интернет жүйесінің сапасыздығы, әлеуметтік жағдайлар және т.б. себептерді атауға болады. Соңғы жылдары білім сапасын арттыруға қатысты көптеген шаралар қолға алынды. Білім беру ұйымдарында жазғы демалыс уақытында «Жазғы мектеп» жұмысы ұйымдастырылды.

Қашықтан оқыту үдерісін ұйымдастыруда мектеп мұғалімдері мен білім алушылар BilimLand, Kundelik.kz, Daryn.online интернет-платформаларында орналасқан сабақтарды, Google Hangouts Meet, Google Classroom, Microsoft Teams, Opiq.kz, QaradomalaqStudio, Mektap.Online секілді қолжетімді сандық білім беру ресурстарында жұмыс жасау дағдыларын да меңгерді.

Сонымен қатар, пандемия салдарынан білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру мақсатында пән мұғалімдеріне өткен оқу жылдарында

меңгерілмеген және толық меңгерілмеген оқу мақсаттарын жана оқу жылының сабақ жоспарларын әзірлеуде кіріктіріп жоспарлау бойынша ұсынымдар берілді.

Оқыту орыс тілінде жүргізілетін сыныптарда «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша 5- сыныпқа арналған ұсынымдар.

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

5-сыныпта «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 4-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 4-сыныптарына арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [19]. Оқу бағдарламасына сәйкес 4-сыныпта 5 бөлім қарастырылады. Тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдік бағдар. Бес бөлімге қатысты 4-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (138.1-кесте)

138.1-кесте. 4-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым» бөлімі:

Білім алушылар:	
оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	4-сынып А2 – бастапқы деңгей
1.1 Тыңдаған материалдың мазмұнын түсіну	4.1.1.1 анық айтылған сөзді тыңдап, қысқаша жазба (тірек сөздер) жасау және нақтылау мақсатында сұрақтар құру
1.2 Сөздердің лексикалық мағынасын түсіну	4.1.2.1 бейтаныс сөздер мен сөз тіркестері бар мәтіннің мағынасын мәнмәтінге қатысты анықтап түсіну
1.3 Тыңдаған аудио/бейнематериалдың мазмұнын түсіну	4.1.3.1 тыңдаған материалдың (ұзақтығы 2-2,5 мин) мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беру/сөйлемді толықтыру және түйінді тұстарын анықтау/кесте толтыру/кластер құрастыру
1.4 Мәтіндегі негізгі, қосалқы ақпараттарды түсіну	4.1.4.1 тыңдаған мәтін бойынша оқиғаның себеп-салдарлық байланысын (кейіпкерлер, оқиға) анықтау
1.5 Тыңдалым материалын болжау	4.1.5.1 тыңдаған оқиға/әңгіме бөліктерінің жалғасын болжау

2) «Айтылым» бөлімі:

«Айтылым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
4-сынып А2 – бастапқы деңгей	
2.1 Сөздік қорды толықтыру	4.2.1.1 берілген сөздерге қарама-қарсы мағыналы, мағыналас сөздерді табу және сөйлеу барысында қолдану
2.2	4.2.2.1 берілген тірек сөздер мен жоспардың негізінде қысқа монолог құру

Берілген тақырып бойынша сөйлеу	
2.3 Түрлі жағдаяттарда қарым-қатынасқа түсу (диалог)	4.2.3.1 белгілі бір тақырыпта сұхбаттасу барысында шағын мәліметті (4-5 сөйлем) баяндау, кері байланыс беру, сөйлеу стилін сақтау, дауыс ырғағын келтіріп сөйлеу
2.4 Оқыған/тыңдаған материалды мазмұндау	4.2.4.1 жоспар/жазбаларын қолданып, мәтінді толық мазмұндау
2.5 Оқыған/тыңдаған материал бойынша пікірін білдіру	4.2.5.1 шығарманың кейіпкері туралы пікірлерді (менің түсінігім бойынша, ... оның пікірінше, ... оның айтуынша, ..., кейбір адамдардың ойынша, ...) салыстыра отырып бағалау
2.6 Орфоэпиялық нормаларды сақтау	4.2.6.1 айтылуы мен жазылуында айырмашылығы бар сөздерді дұрыс айту

3) «Оқылым» бөлімі:

Білім алушылар	
«Оқылым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	4-сынып А2 – бастапқы деңгей
3.1 Оқу түрлерін қолдану	4.3.1.1 мәтінді іштей, түсініп және қажетті ақпаратты тауып/шолып/белгі қойып оқу
3.2 Мәтіннің мазмұнын түсіну	4.3.2.1 бейтаныс сөздер кездесетін шағын мәтіндегі негізгі ойды түсіну
3.3 Мәтіннің жанрлары мен түрлерін анықтау	4.3.3.1 мәтіннің жанрын (мақал-мәтелдер, бата, аңыз, мысал, өсиет әңгімелердің) жанрлық ерекшеліктерін және көмекші сөздердің қолдауымен пайымдау мәтінін анықтау
3.4 Сұрақтар мен жауаптар құрастыру	4.3.4.1 мұғалімнің қолдауымен мәтін мазмұнын және кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалауға бағытталған сұрақтар (неліктен? не үшін?) құрастыру және оған жауап беру
3.5 Түрлі дереккөздерден қажетті ақпаратты алу	4.3.5.1 қажетті ақпараттарды табу үшін түрлі дереккөздерді (сөздіктер, инфографикалар, энциклопедиялар, ғаламтор) қолдана білу және ақпаратты кестеге салу (жіктеу)/сызба түрінде беру

4) «Жазылым» бөлімі:

Білім алушылар	
«Жазылым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	4-сынып А2 – бастапқы деңгей
4.1 Мәтінді түрлі формада ұсыну	4.4.1.1 шағын сюжетті комикс/буклет/коллаж/жарнама/презентацияны сөйлемдермен толықтыру
4.2 Тыңдаған/оқыған материалдың мазмұнын жазу	4.4.2.1 оқыған/аудио/бейнематериалдың мазмұнын дайын жоспар негізінде жазу

4.3 Пунктуациялық нормаларды сақтау	4.4.3.1 сөйлемнің бірыңғай мүшелерінің тыныс белгісін (үтір, қос нүкте)/қаратпа сөзден кейінгі сөйлемнің тиісті тыныс белгілерін қолдану
4.4 Каллиграфиялық дағдыларды дамыту	4.4.4.1 каллиграфиялық нормаларға сәйкес әріптердің өзара байланысын сақтап, бір сызықта көркем жазу
4.5 Орфографиялық дағдыларды дамыту	4.4.5.1 мұғалімнің қолдауымен айтылуы мен жазылуында айырмашылығы бар сөздерді дұрыс жазу
	4.4.5.2 сөзге қосымшалар жалғау кезінде үндестік заңын сақтау

5) «Тілдік нормаларды қолдану» бөлімі:

Білім алушылар	
«Тілдік нормаларды қолдану» бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	4-сынып А2 – бастапқы деңгей
5.1 Грамматикалық нормаларды сақтау (лингвистикалық терминдерді қолданбау)	4.5.1.1 мұғалімнің қолдауымен шылауларды, көмекші сөздерді ауызша/жазбаша тілде қолдану
	4.5.1.2 көптік/ тәуелдік/септік/жіктік жалғаулы сөздерді ауызша/жазбаша тілде қолдану
	4.5.1.3 өз бетінше шағын мәтіннен етістіктің шақ, рай формаларын ауызша/жазбаша тілде қолдану
	4.5.1.4 септік/жіктік формалардағы жіктеу есімдіктерін және септеулік шылауларды ауызша/жазбаша тілде қолдану
	4.5.1.5 сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтап жай және құрмалас сөйлем құрастыру

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың тапсырмалары ретінде толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады.

Төменде 4-сыныптағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген. Үлгі екі нұсқада әзірленген.

Тыңдалым материалдары бойынша жауап беру дағдысы бойынша диагностикалық тапсырма	
Оқу мақсаты	Бөлім «Қазақстан қалалары» 4.1.1.1 анық айтылған сөзді тыңдап, қысқаша жазба (тірек сөздер) жасау және нақтылау мақсатында сұрақтар құру
Бағалау критерийі	<i>Білім алушы</i> <ul style="list-style-type: none"> • Анық айтылған сөзді тыңдайды • Қысқаша жазба жасайды
Ойлау дағдыларының деңгейі	<ul style="list-style-type: none"> • Нақтылау мақсатында сұрақтар құрайды

Білу мен қолдану

1-тапсырма. Мәтінді 2 рет мұқият тыңдаңыз. Мәтін бойынша 3 тірек сөзді жазыңыз.

Бурабай – қазақ даласының ортасында орналасқан тамаша жер, сиқырлы оазис. Бурабай өзінің мінсіз табиғатымен, таза ауасы, мөлдір көлдерімен, жұмбақ тау шыңдары және мәңгі жасыл қылқан жапырақты ормандарымен кез-келген адамды баурап алады. Бұл жерді көпшілігі «Көкшетаудың інжу-маржаны» деп атайды.

Тірек сөздер: 1. _____
2. _____
3. _____

2- тапсырма. 3 сұрақ құрастырыңыз.

1. Бурабай жер?
2. Бурабайдаорналасқан?
3. Көпшілік Бурабайды атайды?

Дескриптор: білім алушы

- тірек сөздерді анықтайды;
- мәтінге 3 сұрақ құрастырады.

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

4-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 5-сыныптағы қазақ тілі мен әдебиеті курсының оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды []. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (139-кесте).

139-кесте – 4-5-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым» бөлімі:

Білім алушылар:		
«Тыңдалым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары		
Бөлімше (түйінді дағдылар)	5-сынып	4-сынып A2 – бастапқы деңгей
1.1 Тыңдаған материалдың мазмұнын түсіну	5.1.1.1 тақырыпты тірек сөздер арқылы болжау	4.1.1.1 анық айтылған сөзді тыңдап, қысқаша жазба (тірек сөздер) жасау және нақтылау мақсатында сұрақтар құру
1.3 Тыңдаған аудио/бейнематериалдың мазмұнын түсіну	5.1.3.1 күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну	4.1.3.1 тыңдаған материалдың (ұзақтығы 2-2,5 мин) мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беру/сөйлемді толықтыру және түйінді тұстарын анықтау/кесте толтыру/кластер құрастыру

2) «Айтылым» бөлімі:

Білім алушылар

«Айтылым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары		
Бөлімше (түйінді дағдылар)	5-сынып	4-сынып А2 – бастапқы деңгей
2.3 Түрлі жағдаяттарда қарым-қатынасқа түсу (диалог)	5.2.3.1 ауызша мәтіндер құрауда қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дыбысталуын, үндестік заңын ескеріп айту	4.2.3.1 белгілі бір тақырыпта сұхбаттасу барысында шағын мәліметті (4-5 сөйлем) баяндау, кері байланыс беру, сөйлеу стилін сақтау, дауыс ырғағын келтіріп сөйлеу
2.5 Оқыған/тыңдаған материал бойынша пікірін білдіру	5.2.5.1 берілген сұрақты дұрыс түсініп, лайықты жауап беру, шағын диалогке қатысу	4.2.5.1 шығарманың кейіпкері туралы пікірлерді (менің түсінігім бойынша, ... оның пікірінше, ... оның айтуынша, ..., кейбір адамдардың ойынша, ...) салыстыра отырып бағалау

3) «Оқылым» бөлімі:

Білім алушылар		
«Оқылым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары		
Бөлімше (түйінді дағдылар)	5-сынып	4-сынып А2 – бастапқы деңгей
3.4 Сұрақтар мен жауаптар құрастыру		4.3.4.1 мұғалімнің қолдауымен мәтін мазмұнын және кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалауға бағытталған сұрақтар (неліктен? не үшін?) құрастыру және оған жауап беру

4) «Жазылым» бөлімі:

Білім алушылар		
«Жазылым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары		
Бөлімше (түйінді дағдылар)	5 сынып	4-сынып А2 – бастапқы деңгей
4.1 Мәтінді түрлі формада ұсыну	5.4.1.1 ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хабарлама, хабарландыру, хат жазу	4.4.1.1 шағын сюжетті комикс/буклет/ коллаж/жарнама/ презентацияны сөйлемдермен толықтыру
4.2 Тыңдаған/оқыған материалдың мазмұнын жазу	5.4.2.1 эссе құрылымын сақтай отырып, адамды, табиғатты, белгілі бір оқиғаны сипаттап жазу	4.4.2.1 оқыған/аудио/ бейнематериалдың мазмұнын дайын жоспар негізінде жазу
4.3 Пунктуациялық нормаларды сақтау	5.4.3.1 жазба жұмыстарында сипаттау, бейнелеу құралдарын қолданып жазу	4.4.3.1 сөйлемнің бірыңғай мүшелерінің тыныс белгісін (үтір, қос нүкте)/қаратпа сөзден кейінгі сөйлемнің тиісті тыныс белгілерін қолдану

4.4 Каллиграфия лық дағдыларды дамыту	5.4.4.1 мәліметтер ді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер жасау	4.4.4.1 каллиграфиялық нормаларға сәйкес әріптердің өзара байланысын сақтап, бір сызықта көркем жазу
--	--	--

5) «Тілдік нормаларды қолдану» бөлімі:

	Білім алушылар	
	«Тілдік нормаларды қолдану» бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	5-сынып	4-сынып А2 – бастапқы деңгей
5.1 Грамматика лық нормалар ды сақтау (лингвистикалық терминдер ді қолданбау)	5.5.1.1 мәтіндерден жалпы және жалқы есімдерді ажырата білу, жалғау түрлерін дұрыс жалғау	4.5.1.1 мұғалімнің қолдауымен шылауларды, көмекші сөздерді ауызша/жазбаша тілде қолдану
	5.5.1.4 жіктеу, сілтеу, сұрау есімдіктерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану	4.5.1.4 септік/жіктік формалардағы жіктеу есімдіктерін және септеулік шылауларды ауызша/жазбаша тілде қолдану

IV.Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі (2-3)

Әрі қарай республика мектептерінің педагогтері әзірлеген сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылады:

Бөлімі:	Денсаулық – зор байлық
Педагогтің аты-жөні:	
Күні:	
Сыныбы:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Дәрігердің қабылдауында
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	5.2.5.1 берілген сұрақты дұрыс түсініп, лайықты жауап беру, шағын диалогке қатысу (4.2.5.1 шығарманың кейіпкері туралы пікірлерді (менің түсінігім бойынша, ... оның пікірінше, ... оның айтуынша, ..., кейбір адамдардың ойынша, ...) салыстыра отырып бағалау 4.3.4.1 мұғалімнің қолдауымен мәтін мазмұнын және кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалауға бағытталған сұрақтар (неліктен? не үшін?) құрастыру және оған жауап беру)
Сабақтың мақсаты:	Жаңа тақырыппен таныстырып, айтылым дағдысын қалыптастыру

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс- әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру кезеңі	Сәлемдеседі	Сәлем, сәлем, сәлем ! Қалың қалай! Жақсы! Тамаша! Керемет!	Оқушылардың психологиялық жағдайын қарау	https://youtu.be/lzGmP47P_Vyo

		Әнін айтады.		
Ой түрткі	Презентациядағы суретті көрсетеді Сұрақ қояды: - Бұл кім? - Ол кімге келді? - Оқушы неліктен дәрігерге келді?	Оқушылар сұрақтарға жауап беруге тырысады	Мұғалім сұраққа жауап бере алатын оқушыны мақтайды	презентация
Сабақтың тақырыбын, мақсатын анықтау	Сонымен оқушылар, бүгінгі сабақтың тақырыбы қандай? 1.Оқушылардың ықтимал жауаптарын тақтаға жазады. 2.кейін тақтаға сабақтың тақырыбын жазады. Презентациядан сабақтың мақсатын анықтайды.	Оқушылар өз ойларын тақтаға салады. Өздерінің жауаптарымен салыстырады Бүгінгі сабақта мен сұраққа жауап беремін Диалогке қатысамын тб	Кімнің жауабы мағынасына жақын анықтайды, мақтайды	Тақта презентация
Жаңа тақырыппен таныстыру 1. Топқа бөліну	Қараңдар балалар, бізде 3 дәрігер бар:отбасы дәрігері, тіс дәрігері, көз дәрігері 3 топқа бөлінеміз	Оқушылар үш топқа бөлінеді.		презентация
Тапсырмаларды орындау	Тапсырма 1 Берілген сұрақтарға жауап беріңіз. I топ. 1.Неліктен отбасы дәрігері «отбасы дәрігері» деп аталады? 2.Отбасы дәрігері фонедаскоппен нені тыңдайды? 3.Отбасы дәрігері қандай кеңес береді? II топ. 1.Тіс дәрігері нені тексереді? 2.Тіс дәрігері тісінді немен көреді? 3.Тіс дәрігері қандай	Оқушылар топта сұрақтарды оқиды, түсінеді, сұрақтарға жауап береді	Бағалау парағы арқылы	карточкалар

	<p>кеңес береді? III топ. 1.Көз дәрігері нені тексереді? 2.Көз дәрігері қандай кеңес береді? 3.Неліктен компьютерде көп отыру зиян? <u>Дескриптор:</u> білім алушы -Берілген сұрақтарға түсінеді -Лайықты жауапты айтады</p>			
	<p><u>Тапсырма 2.</u> «Дәрігердің қабылдауында» шағын диалогке түсіңіз <u>Дескриптор:</u> білім алушы -шағын диалогке түседі</p>	Оқушылар топта диалог құрастырады, диалогке түседі	Бағалау парағы арқылы	
Бекіту	<p>- Пармен жұмыс 1.Бүгінгі сабақта біз тақырыбымен таныстық 2.Жыл сайын дәрігерлеріне бару керек. 3.Отбасы дәрігері:, - деп кеңес береді. 4.Тіс дәрігері:, - деп кеңес береді. 5.Көз дәрігері:, - деп кеңес береді..</p>	Оқушылар жұп ішінде сөйлемдерді құрастырады. Сөйлемдер арқылы сабақты бекітеді.	Сынып жұптарды тыңдап «Жақсы. Тамаша.керемет » деген бағалармен бағалайды	карточкалар
Рефлексия	<p>«Дәрігердің қабылдауында» саған кім болуға ұнады? -яғни мен сұрақ қоя аламын ба? Немесе мен сұраққа жауап бере аламынба? Сұрақтарға жауап беріңіздер. «Смайликті» дәрігердің не оқушының қасына жапсырыңыздар</p>	Жеке жұмыс:..оқушы өз-өзін бағалайды	Мұғалім сұрақ қоя алатын және сұраққа жауап бере алатын оқушыларды анықтайды, мақтайды	Суреттер
Үй тапсырмасын беру	- «Дәрігердің қабылдауында» диалогті жаттау			

Бөлімі:	Мектеп өмірі. Әдепті бала – арлы бала
Педагогтің аты-жөні:	
Күні:	
Сыныбы: 5	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Сүйікті жазушы 4-сыныпта мақсатқа сәйкес тақырып Сүйікті қаламыз
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	5.4.1.1 ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хабарлама жазу; 5.5.1.1 мәтіндерден жалпы және жалқы есімдерді ажырата білу; 4.4.1.1 шағын сюжетті комикс/буклет/ коллаж/жарнама/презентацияны сөйлемдермен толықтыру
Қайталауға арналған сабақтың сәйкестік мақсаты	4.5.1.1 мұғалімнің қолдауымен шылауларды, көмекші сөздерді ауызша/жазбаша тілде қолдану
Сабақтың мақсаты:	Барлығы: Ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын сақтай отырып, хабарлама, жарнама жазады, сөйлемдермен толықтырады Көбі: Тақырып бойынша жалқы, жалпы есімдерді ажырата алады, сөз таптарын жазбаша тілде қолданады. Кейбірі: Тақырып бойынша айтылған кейбір сөздерді басқа сөздермен ауыстырады.

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 3 минут	Ұйымдастырушылық кезең «Адасқан әріптер» әдісімен оқушыларды топқа бөлу	Әріптерден сөз құрау арқылы оқушылар топқа бөлінеді		
2 минут	Ой шақыру «Менің атым -Қожа» фильмінен үзінді көрсету Сұрақ –жауап. Бұл қандай фильм? Бас кейіпкер кім? Бұл фильмнің шығу тарихы туралы білеміз бе? Сабақтың тақырыбын ашады.	Оқушылар сұрақтарға жауап береді	ҚБ	Интерактивті тақта Портрет
Сабақтың ортасы 5 минут	1-тапсырма «Мен жазушы болу үшін.....». «1 сөйлем» әдісімен суретке қарап, бір сөйлеммен жауап	Оқушылар сөйлем құрап жазады. Көмекші есімдер мен		

5 минут	береміз Жауапта көмекші есімдер мен шылау сөздерді қайталаймыз. Көмекші есімдер /служебные слова Қажетті қосымшаны жалғаңыз: 1 Үйдің маңында..... 2.Машинаның ішінде... 3. Қаланың жанында....	шылауларды қолданады Абзац бойынша бөлініп оқиды		Портрет
15 минут				
10 минут	2- тапсырма Мәтінді мәнерлеп оқуға машықтандыру және Бердібек Соқпақбаев туралы мәлімет алу үшін өмірбаянымен танысамыз. 3- тапсырма. Жазылым. Жазушының өмірбаяны жазылған мәтін ішінен жалпы және жалқы есімдерді тауып жазамыз. 4 –тапсырма «Ой елегі» «Қаламыз таза әрі көрікті ұстауға шақырамыз» Презентация көрсету арқылы өз ойларыңызды жарнама түрінде жасаңыз	Әр топ жетекшісі тапсырма бойынша жауап береді Жалпы, жалқы есімдерді табады Жарнама жасайды		Презентация
Сабақтың соңы 5 минут	Кері байланыс: «Жүректен жүрекке» әдісі арқылы топ оқушылары бір – біріне кері байланыс береді. Мұғалімге ұсыныс немесе тілек білдіреді. Сөйтіп үлкен жүрекке апарып жапсырады. Рефлексия Үйге тапсырма:			

	«Менің сүйікті қаламның келбеті» хабарлама жазу			
--	---	--	--	--

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттарым (139.1-кесте)

139.1 кесте. Кіріктіруге келмейтін өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым» бөлімі:

Білім алушылар:	
оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	4-сынып A2 – бастапқы деңгей
1.2 Сөздердің лексикалық мағынасын түсіну	4.1.2.1 бейтаныс сөздер мен сөз тіркестері бар мәтіннің мағынасын мәнмәтінге қатысты анықтап түсіну
1.4 Мәтіндегі негізгі, қосалқы ақпараттарды түсіну	4.1.4.1 тыңдаған мәтін бойынша оқиғаның себеп-салдарлық байланысын (кейіпкерлер, оқиға) анықтау

2) «Айтылым» бөлімі:

«Айтылым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	4-сынып A2 – бастапқы деңгей
2.1 Сөздік қорды толықтыру	4.2.1.1 берілген сөздерге қарама-қарсы мағыналы, мағыналас сөздерді табу және сөйлеу барысында қолдану
2.2 Берілген тақырып бойынша сөйлеу	4.2.2.1 берілген тірек сөздер мен жоспардың негізінде қысқа монолог құру

3) «Оқылым» бөлімі:

Білім алушылар	
«Оқылым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	4-сынып A2 – бастапқы деңгей
3.2 Мәтіннің мазмұнын түсіну	4.3.2.1 бейтаныс сөздер кездесетін шағын мәтіндегі негізгі ойды түсіну
3.3 Мәтіннің жанрлары мен түрлерін анықтау	4.3.3.1 мәтіннің жанрын (мақал-мәтелдер, бата, аңыз, мысал, өсиет әңгімелердің) жанрлық ерекшеліктерін және көмекші сөздердің қолдауымен пайымдау мәтінін анықтау

4) «Жазылым» бөлімі:

Білім алушылар	
«Жазылым» бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	4-сынып A2 – бастапқы деңгей
4.5 Орфографиялық дағдыларды дамыту	4.4.5.1 мұғалімнің қолдауымен айтылуы мен жазылуында айырмашылығы бар сөздерді дұрыс жазу

5) «Тілдік нормаларды қолдану» бөлімі:

Білім алушылар	
«Тілдік нормаларды қолдану» бөлімі бойынша оқу мақсаттары	
Бөлімше (түйінді дағдылар)	4-сынып А2 – бастапқы деңгей
	4.5.1.2 көптік/ тәуелдік/септік/жіктік жалғаулы сөздерді ауызша/жазбаша тілде қолдану
	4.5.1.3 өз бетінше шағын мәтіннен етістіктің шак, рай формаларын ауызша/жазбаша тілде қолдану
	4.5.1.5 сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтап жай және құрмалас сөйлем құрастыру.

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 6-сыныпта «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) кеңестер өткізу ұсынылады.

Төмендегі кесте демалыс кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (139.2-кесте).

139.2-кесте – Демалыс кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін
консультациялардың кестесі

1) «Тыңдалым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі демалыста	Менің Отаным – Қазақстан	4.1.2.1 бейтаныс сөздер мен сөз тіркестері бар мәтіннің мағынасын мәнмәтінге қатысты анықтап түсіну
Күзгі демалыста	Құндылықтар	4.1.4.1* тыңдаған мәтін бойынша оқиғаның себеп-салдарлық байланысын (кейіпкерлер, оқиға) және негізгі ойды мұғалімнің қолдауымен анықтау.

2) «Айтылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Күзгі демалыста	Менің Отаным – Қазақстан	4.2.1.1* берілген сөздерге қарама-қарсы мағыналы, мағыналас сөздерді табу және сөйлеу барысында қолдану

3) «Оқылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Көктемгі демалыста	Қоршаған ортаны қорғау	4.3.3.1* мәтіннің жанрын (мақал-мәтелдер, бата, аңыз, мысал, өсиет әңгімелердің) жанрлық ерекшеліктерін және көмекші сөздердің қолдауымен пайымдау мәтінін анықтау

4) «Жазылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Қысқа демалыста	Мамандық тар әлемі Компьютердің тілін табу – өнер	4.4.5.1 мұғалімнің қолдауымен айтылуы мен жазылуында айырмашылығы бар сөздерді дұрыс жазу

5)»Тілдік бағдар»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Қысқы демалыста	4. Мамандық тар әлемі Компьютердің тілін табу – өнер	4.5.1.2* көптік/ тәуелдік/септік/жіктік жалғаулы сөздерді ауызша/жазбаша тілде қолдану.

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі (2-3)

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – Жазғы мектепті ұйымдастыру. Жазғы мектеп кезінде өткізілетін сабақтар 6-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес келесі тақырыптарды қайталау мен пысықтау ұсынылады:

Әрі қарай республика мектептерінің педагогтері әзірлеген сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылады:

Бөлімі:	Менің отаным - Қазақстан	
Педагогтің аты-жөні:		
Күні:		
Сыныбы:	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Менің отбасым	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	4.2.1.1* берілген сөздерге қарама-қарсы мағыналы, мағыналас сөздерді табу және сөйлеу барысында қолдану)	
Сабақтың мақсаты:	Жаңа тақырыппен таныстырып, айтылым дағдысын қалыптастыру	

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру кезеңі	Сәлемдеседі	Сәлем, сәлем, сәлем! Қалың қалай! Жақсы! Тамаша! Керемет! Әнін айтады.	Оқушылардың психологиялық жағдайын қарау	https://youtu.be/lzGmP47PVyo
Ой түрткі	Презентациядағы жұмбақты шешеміз! Онда әкем-шешем тұрады, Ата-әжем, бауырым. Бәрі бірге қосылып, Бұл сөз бір ұғымды	Оқушылар жұпта жұмбақты түсініп, шешеді	Мұғалім дұрыс айтқан жұптардың жауабын мақтайды	презентация

	құрады. -Бұл не?			
Сабақтың тақырыбын, мақсатын анықтау	Сонымен оқушылар, бүгінгі сабақтың тақырыбы қандай? 1.Оқушылардың ықтимал жауаптарын тақтаға жазады. 2.кейін тақтаға сабақтың тақырыбын жазады. Презентациядан сабақтың мақсатын анықтайды.	Оқушылар өз ойларын тақтаға салады. Өздерінің жауаптарымен салыстырады Бүгінгі сабақта мен сұраққа жауап беремін Диалогке қатысамын тб	Кімнің жауабы мағынасына жақын анықтайды, мақтайды	Тақта презентация
Жаңа тақырыппен таныстыру	Сонымен, достар, бүгінгі сабағымыздың тақырыбы «Менің отбасым» Кім өз отбасы жайында ең көп сөйлем айта алады? Әр сөйлем осындай шаңырақ суреттері беріледі, өйткені шаңырақ – отбасы белгісі.	Оқушыларды өз отбасылары жайында сөйлем айтады	Суреттер арқылы сөйлемдерін санайды, бағалайды	жетондар
Грамматикалық тақырыпты қайталау	«Отбасы» сөзінің синонимдері қандай? Синоним деген ол не? «Үлкен» сөзінің антонимі қандай антоним деген не?	Оқушылар сұраққа жауап береді. Синоним, антоним сөздерін естеріне алады.	«Бағдаршам» әдісі бойынша	Бағдаршам түстері
Тапсырмаларды орындау	Тапсырма 1 Келесі сөздерді екі бағанаға ажыратыңыз. Сөздер: Жанұя, өмір сүру, алыс, тұру, салқын, жақын, кішкентай, шаңырақ, үлкен, жылы. Қарама-қарсы мағыналы сөздер	Оқушылар жеке карточкамен жұмыс жасайды	Жұпта бір-бірін дескрипторлар арқылы бағалайды	карточкалар
	Мағыналас сөздер			

	<p>Дескриптор: білім алушы</p> <p>-сөздердің мағынасын түсінеді</p> <p>-қарама-қарсы мағыналы, мағыналас сөздерді ажыратады</p>			
	<p>Тапсырма 2. «Менің отбасым сапарға шықты» тақырыбы бойынша шағын диалогке түсіңіз. Синоним, антоним сөздерін пайдаланыңыз.</p> <p>Дескриптор: білім алушы</p> <p>-шағын диалогке түседі</p> <p>-синоним, антоним сөздерін пайдаланады.</p>	Оқушылар топта диалог құрастырады, диалогке түседі	Бағалау парағы арқылы	
Бекіту	<p>- Пармен жұмыс</p> <p>1.Бүгінгі сабақта біз тақырыбымен таныстық</p> <p>2.Мен синоним сөздерді білемін.</p> <p>3.Синоним сөздер - сөздер</p> <p>4.Мен антоним сөздерді білемін.</p> <p>5.Антоним сөздер - сөздер.</p>	Оқушылар жұп ішінде сөйлемдерді құрастырады. Сөйлемдер арқылы сабақты бекітеді.	Сынып жұптарды тыңдап «Жақсы. Тамаша.керемет » деген бағалармен бағалайды	карточкалар
Рефлексия	<p>Сонымен біздің отбасымыз саяхатқа шықты.</p> <p>Бұл суретте сен қайдасың?</p> <p>«Мен синоним, антоним сөздерін ажырата аламын», десеңдер, сендер өз мақсаттарына жеттіңдер!</p> <p>Егер жартылай түсінсеңдер– жарты жолдасыңдар!</p> <p>Егер ештеңе түсінбесеңдер – үйде қаласыңдар! Сендер қайдасыңдар?</p>	Жеке жұмыс: .оқушы өз-өзін бағалайды:смайл икті суретте керекті жеріне жапсырады	Мұғалім түсінбеген оқушыларды анықтайды, түсіндіреді	Суреттер

Үй тапсырмасын беру	«Менің отбасым сапарға шықты» диалогті жаттау			
---------------------	---	--	--	--

Мұғалімнің аты-жөні:	
Пән/Сынып:	Қазақ тілі мен әдебиеті, 5-сынып
Тарау немесе бөлім атауы:	4 тарау: Компьютердің тілін табу – өнер.
Сабақтың тақырыбы:	Ыбрай Алтынсарин «Өнер-білім бар жұрттар...»
Оқу мақсаттары:	5.1.1.1 тақырыпты тірек сөздер арқылы болжау; 5.1.5.1 тыңдалған мәтін мазмұның негізінде көтерілген мәселеге өз ойын білдіру сұрақтарға жауап беру. 5.4.1.1 ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хабарлама, хабарландыру, хат жазу
Бағалау критеріі:	Білім алушы: - тақырыпты тірек сөздер арқылы болжайды; - тыңдалған мәтін мазмұның негізінде көтерілген мәселеге өз ойын білдіру сұрақтарға жауап береді; - ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолданады - хабарландыру жазады.

Саралап оқыту тапсырмалары

Уақыты	Кезеңдері	Сабақтың мазмұны	Ресурстар
1 минут	Ұйымдастыру	Сәлеметсіздер ме, достар! Қазақ тілі мен әдебиет сабағына қош келдіңіздер!	
2 минут	Психологиялық ахуал туғызу <u>Кері байланыс</u>	- Көңіл-күйлеріңіз қалай? Мен сіздерге сәттілік тілеймін! - Мына суреттерге назар аударыңыз! ЖІГІТТІҢ КӨРКІ НЕДЕ? ҚЫЗДЫҢ КӨРКІ НЕДЕ?	Бейнеролик 2.30-3.30 мин https://www.youtube.com/watch?v=Dh-tARIdRw
	<u>Ойтүрткі</u>	Мұғалім оқушылардың ықтимал жауаптарын тыңдайды.	
	<u>Сабақтың тақырыбын, мақсатын анықтау</u>	- Сонымен біздің сыныптағы қыздарымыз өздерінің көздерімен, шаштарымен, жүздерімен, көйлектерімен әдемі! Ал ұлдарымыз, жігіттеріміз еңбегімен, жұмысымен, ӨНЕРІМЕН әдемі!	
	<u>Кері байланыс</u>	- А енді, достарым! Сыныбымызға ҚАРА ЖӘШІК әкелінеді. Достар, бұл жәшікте ұлы адамның портреті бар. Ол кім екен? Сендерге бірінші тапсырма! 1. Тапсырма. «Қара жәшіктегі» адамды анықтап, сабақтың тақырыбын болжаңдар! - Сендерге көмекке келесі тіреккестер: АЛҒАШҚЫ МЕКТЕП, ҰЛЫ ҰСТАЗ,	

		<p>«ҚАЗАҚ ХРЕСТОМАТИЯСЫ», ӨЛЕН ЖОЛДАРЫ, ӨНЕР-БІЛІМ Дескриптор: білім алушы</p> <ul style="list-style-type: none"> - сабақ тақырыбын болжайды; - орфоэпиялық нормаларын сақтайды. <p>Мұғалім оқушылардың ықтимал жауаптарын тыңдайды, тақтаға жауаптарын жазады. - Ал енді, достарым, бұл ұлы адам кім екенін мына бейне көріністен қарайық!</p> <ul style="list-style-type: none"> - Достар, тақтаға қарап, сөздерді оқыңдар! Сендерге қандай тақырып атауы ұнайды? <p>Қарандаршы, Катяның, Сергейдің жауаптары сыныпқа ұнайды екен! Керемет!</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ал бүгінгі сабағымыздың тақырыбы Ыбрай Алтынсарин «Өнер-білім бар жұрттар...» өлені <ul style="list-style-type: none"> - Достар, кімнің жауабы біздің тақырыбымызға жақын болды? -, керемет, жарайсыңдар! - Ал енді жаңа тақырыпқа көшейік! 											
3-5 минут	<p>Жаңа сабақ Сөздікпен жұмыс. Түсіндірме сөздік: Лексико-грамматикалық минимуммен таныстыру</p> <p><u>Кері байланыс</u></p>	<p>- Жаңа сөздермен танысайық!</p> <table border="1" data-bbox="580 1070 1225 1301"> <tr> <td>жұрттар</td> <td>халықтар</td> </tr> <tr> <td>көзінді ашып-жұмғанша</td> <td>тез, жылдам, лезде</td> </tr> <tr> <td>тамақ пісірді</td> <td>ас дайындады</td> </tr> <tr> <td>дүниені кезді</td> <td>ел аралады, шарлады</td> </tr> <tr> <td>жасөспірім</td> <td>бозбала, жеткіншек</td> </tr> </table> <ul style="list-style-type: none"> - Сөздердің айтылуына назар аударыңдар! - Сөздік дәптерлеріңе жазып алыңдар! <p>Мұғалім сөздердің мағынасын түсіндіріп жазғызады. Әрбір сөз бен, сөз тіркесімен сөйлем құрастырады.</p> <p>Мұғалімнің таңдауы бойынша 3 оқушы сөйлемдерін тақтаға жазады.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Балалар, орыс тіліне сүйінсек, бұл қандай сөйлемдер? Бұл сөйлемдер «Повествовательные» немесе «вопросительные»? - Ал қазақ тілінде повествовательное предложение – ХАБАРЛЫ СӨЙЛЕМ деп аталады. - Яғни, адам ХАБАР айтады. Хабарлы сөйлемнің соңында қандай леп белгіні қоямыз? - Дұрыс – НҮКТЕ. - Сен неше сөз түсіндің? - Сендер үшін қандай сөз ең жеңіл? 	жұрттар	халықтар	көзінді ашып-жұмғанша	тез, жылдам, лезде	тамақ пісірді	ас дайындады	дүниені кезді	ел аралады, шарлады	жасөспірім	бозбала, жеткіншек	Презентация.
жұрттар	халықтар												
көзінді ашып-жұмғанша	тез, жылдам, лезде												
тамақ пісірді	ас дайындады												
дүниені кезді	ел аралады, шарлады												
жасөспірім	бозбала, жеткіншек												

	<u>Кері байланыс</u>	<ul style="list-style-type: none"> - Қандай сөз, сөз тіркес ең қиын? - Хабарлы сөйлемді қалай анықтаймыз? - Хабарландыру да ХАБАР деген сөзінен де шыққан. Сондықтан сендерге тапсырма. Тапсырманы топпен орындаймыз. - <u>2 тапсырма.</u> Сіздердің мектептеріңізде «Озық тәжірибе әлемінде» атты үйірме ашылады. Ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолданып, хабарландыру жазыңыз. <p><u>Дескриптор:</u> білім алушы</p> <ul style="list-style-type: none"> - тақырып бойынша хабарландыру жазады; - ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолданады; - жазу емлесін сақтайды. <p>Топтар хабарландыру қағаздарын бір-біріне таратады. Дескрипторлар бойынша бағалайды, кері байланысын айтады.</p>	
1-3 минут	<u>Оқулықпен жұмыс</u> <u>Кері байланыс</u>	<ul style="list-style-type: none"> - Достар, кітаптарыңды 67 бетте ашыңдар! Сендердің алдарыңызда ұлы жазушы, ұстаздың өлеңі бар. Ендіше өлеңді тыңдаймыз! - Сендерге қандай өлең жолдары түсінікті болды? - Ал енді өздерің оқып шығыңдар! - Кітаптарыңды сәл жабып, қандай өлең жолдары естеріңде қалды? - Бір-бірлеріңе айтыңдар! - Дәптерлеріңе жазып алыңдар! <p>Сөздіктің, мұғалімнің көмегімен мағынасын түсінуге тырысыңдар!</p> <p>3.Тапсырма. Сөйлемдерді суреттермен сәйкестендіріңдер.</p> <p>1. </p> <p>2. </p> <p>3. </p> <p>4. </p> <p>А.. «Айшылық алыс жерлерден, «Отынсыз тамақ пісірді» Көзіңді ашып-жұмғанша, Жылдам хабар алғызды.»</p> <p>В. С.</p>	Оқулық «Қазақ тілі мен әдебиеті» Оразбаева Ф. I-I бөлім, 67 бет Презентация. Жеке карточкалар.

Кері байланыс

«Теңізде жүзді балықтай,
Дүниені кезді жалықпай»
Д. «Адамды құстай ұшырды»

Дескриптор: білім алушы

- сөйлемдерді түсінеді;
 - суреттермен сәйкестендіреді.
- достар, сендерге 3 минут беріледі!
- Ал енді бір-біріңізді презентация арқылы жұпта тексеріңдер!
Оқушылар бір-бірін дескриптор арқылы тексереді.
Мысалы: Саша екі сөйлемді түсінді. 3 сөйлемді дұрыс сәйкестендірді.

4.Тапсырма. Кестені толтырыңыз.

№	Сұрақ
1	 <p>Адамдар алыс жерлерден не арқылы хабар алғызады?</p>
2	 <p>Мың шақырым жерлерге күн жарымда жететін қандай арба?</p>
3	 <p>Адам не арқылы құстай ұшады?</p>
4	 <p>Мал істейтін жұмысты кім істейді?</p>

Дескриптор: білім алушы

- сұрақтарды түсінеді;
- қазіргі өмірмен байланыстырады..
- достар, сендерге 3 минут беріледі!
- Ал енді келесі кесте арқылы тексереміз! Сендердің ықтимал жауаптарың ескеріледі.

		<p>№ Сұрақ</p>	<p>Қазіргі өмірде</p>
		<p>1</p> <p>Адамдар алыс жерлерден не арқылы хабар алғызады?</p>	<p>Компьютер, те</p>
		<p>2</p> <p>Мың шақырым жерлерге күн жарымда жететін қандай арба?</p>	<p>Автобус, жүр</p>
		<p>3</p> <p>Адам не арқылы құстай ұшады?</p>	<p>Ұшақ, тікұшақ</p>
		<p>4</p> <p>Мал істейтін жұмысты кім істейді?</p>	<p>Комбайн, электр</p>
		<p>- Балалар, сендерге қандай сұраққа жауап беруге қиын болды?</p>	
<p>минут</p>	<p><u>Бекіту.</u> <u>Рефлексия.</u></p>	<p>Сонымен, достар, бүгінгі сабақта біз ұлы жазушы Ыбрай Алтынсариннің керемет өлеңімен таныстық. Сендерге өлең мазмұны түсінікті болды ма? Түсінгеніңізді білу үшін біз білетін өлең жолдарын еске түсірейік! Кел, балалар, оқылық! Оқығанды көңілмен, ықыласпен тоқылық! Оқысаңыз, балалар, шамнан шырақ жағылар! Тілегеннің алдынан іздемей-ақ табылар! - Егер де сендергі бәрі түсінікті болса, сендер бұл өлеңді көңілді түрде айтып бересіңдер! Ал егер керісінше, көңілсіз жүзбен айтасыңдар! - Керемет, барлықтарының жүздерің көңілді екен! (Егер кейбір оқушылар көңілсіз болса, олардан түсінбегенін сұрап, бірге түсіндіруге тырысамыз) - Күнделіктеріңе: «Қазақстан – «өнер-білім бар жұрттар» деген елге жатады ма? Және неге? Деген сұраққа 2 толық хабарлы сөйлеммен жауап беріңдер! - Сабақ аяқталды, сау болыңдар, достар!</p>	

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

6-сыныпта «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 5-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-сыныптарына арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [19]. Оқу бағдарламасына сәйкес 5-сыныпта 5 бөлім қарастырылады. Тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдік бағдар. Бес бөлімге қатысты 5-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (140-кесте)

140-кесте. 5-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым»:

Дағдылар	Білім алушылар:	
	Оқыту мақсаттары	
	5-сынып	
1. Болжау	5.1.1.1 тақырыпты тірек сөздер арқылы болжау	
2. Назарын шоғырландырып тыңдау	5.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну және нақты ақпаратты анықтау	
3. Сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну	5.1.3.1 күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну	
4. Көркем шығармаларды тыңдау	5.1.4.1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби мәтіндердің мазмұнын түсіну	
5. Негізгі ойды анықтау	5.1.5.1 тірек сөздер, жетекші сұрақтар арқылы негізгі тақырыпты анықтау	
6. Тыңдалым материалдары бойынша жауап беру	5.1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде сұрақтарға жауап беру	

2) «Айтылым»:

Дағдылар	Білім алушылар	
	Оқыту мақсаттары	
	5-сынып	
1. Сөздік қорының алуандылығы	5.2.1.1 тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздерді олардың синонимдерімен, антоним, омонимдерімен қатар қолдану, ойын жеткізе білу	
2. Сөз мәнері мен сөйлеу этикеті	5.2.2.1 қазақша амандасу мәнері мен ұлттық этикет формаларын пайдалану	
3. Орфоэпиялық нормаларды сақтау	5.2.3.1 ауызша мәтіндер құрауда қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дыбысталуын, үндестік заңын ескеріп айту	

4. Мәтіннің негізгі аспектілерін анықтау және талқылау	5.2.4.1 шағын көлемді мәтіндердің мазмұнына жоспар құру, соған сүйеніп баяндау
5. Сенімді және еркін жауап беру	5.2.5.1 берілген сұрақты дұрыс түсініп, лайықты жауап беру, шағын диалогке қатысу
6. Визуалды материалдар арқылы тілді дамыту	5.2.6.1 тірек сөздерді дұрыс қолданып иллюстрацияларды сипаттау

3) «Оқылым»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	5-сынып
1. Мәтіндегі ақпаратты анықтау	5.3.1.1 мәтіндегі негізгі ақпаратты анықтау
2. Стильдік ерекшеліктерді анықтау	5.3.2.1 хат, хабарлама, жарнама мазмұнын түсіну, стильдік ерекшелігін анықтау
3. Көркем шығармаларды оқу	5.3.3.1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсіну, тақырыбын анықтау
4. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	5.3.4.1 мәтіндердің тақырыбын, мазмұндық құрылымын салыстыру
5. Қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді оқу	5.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді ала білу
6. Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау	5.3.6.1 тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселеге өз көзқарасын білдіру

4) «Жазылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	5-сынып
1. Әртүрлі стильде мәтіндер құрастыру	5.4.1.1 ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хабарлама, хабарландыру, хат жазу
2. Эссе жазу	5.4.2.1 эссе құрылымын сақтай отырып, адамды, табиғатты, белгілі бір оқиғаны сипаттап жазу
3. Көркемдегі құралдарды қолданып жазу	5.4.3.1 жазба жұмыстарында сипаттау, бейнелеу құралдарын қолданып жазу
4. Мәліметтерді жинақтау	5.4.4.1 мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер жасау
5. Орфография және пунктуация	5.4.5.1 жазба жұмыстарында жалғаулардың ерекшелігін ескеріп, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану

5) «Тілдік бағдар»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	5-сынып
1. Сөз таптары	5.5.1.1 мәтіндерден жалпы және жалқы есімдерді ажырата білу, жалғау түрлерін дұрыс жалғау
	5.5.1.2 лексикалық мағынасы жағынан заттың түрін, түсін сапасын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану
	5.5.1.3 сан есім (бірліктер, ондықтар, жүз, мың) атауларын білу, орынды қолдану
	5.5.1.4 жіктеу, сілтеу, сұрау есімдіктерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану
	5.5.1.5 болымды, болымсыз етістіктерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану
	5.5.1.6 мекен және мезгіл үстеулерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану
	5.5.1.7 ыңғайластық қатынасты білдіретін және қарсылықтық қатынасты білдіретін жалғаулықтардың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану
2. Сөйлем	5.5.2.1 жазба жұмыстарында хабарлы, сұраулы, лепті, бұйрықты сөйлемдердің жасалу жолдарын білу, құрастыру

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың тапсырмалары ретінде толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады.

Төменде 5-сыныптағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген. Үлгі екі нұсқада әзірленген.

Тыңдалым материалдары бойынша жауап беру дағдысы бойынша диагностикалық тапсырма

Бөлім «Отбасындағы дәстүр мен мерекелер»

Оқу мақсаты	5.1.2.1 Тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну және нақты ақпаратты анықтау
Бағалау критерийі	Білім алушы Мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді Мәтіндегі нақты ақпаратты анықтайды
Ойлау дағдыларының деңгейі	Білу мен қолдану

1-тапсырма Мәтінді 2 рет мұқият тыңдаңыз. Кестедегі ақпараттардың дұрыс немесе бұрыс екенін анықтаңыз. (Мәтін мазмұны оқушының деңгейіне

бейімделген)

Сәлеметсіңдер ме, достар! Менің есімім Айсұлу. Мен сендерге өз отбасымды таныстырамын. Отбасым басқа да қазақ отбасылары сияқты үлкен, мейірімді, қонақжай. Атам мен әжем – отбасымыздың ең үлкен адамдары. Мен әрқашан да оларды төрге отырғызамын, оларға жол беремін, олардан батасын аламын. Атам маған: «Оқуда зерек бол, ұйқыда сергек бол!» дейді, ал әжем: «Қазақ халқы қызды ерекше құрметтейді. Сөзде мәнді бол, тойда сәнді бол, қызым!» дейді.

Менің ата-аналарым өте жақсы адамдар. Әкем жұмыс істейді, көп ақша табады, өйткені ол шебер адам. Ал анам күнде дәмді ас пісіреді, үйде жинайды. Біз ата-анамызға көмектесеміз, қарсы сөйлемейміз, құрметтейміз.

Менің ағам оқуға кемел адам, өйткені ол кітап оқуды жақсы көреді. Ал менің әпкем маған, сіңліме және ініме қамқорлық жасайды, ол бізге жақсы кеңес береді.

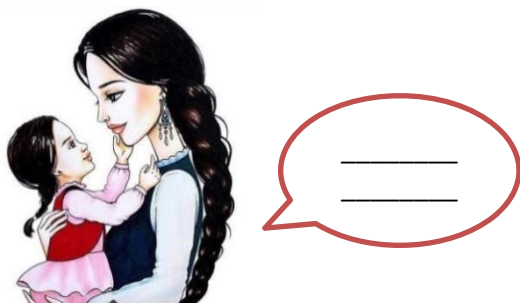
Отбасымның дәстүрлері өте көп: біз бірге кешкі асын ішеміз. Атамыз ас батасын береді. Демалыста саябаққа барамыз, демаламыз. Мен өз отбасымды өте жақсы көремін.

Ақпараттар	+ дұрыс	- бұрыс
Айсұлудың отбасы үлкен емес.		
Айсұлудың отбасында ата-әжесі балаларға бата береді.		
Айсұлудың отбасында жеті адам бар.		
Әкесі шебер адам, өйткені ол дәмді ас пісіреді.		-
Айсұлудың отбасы демалыста саябақта демалады.		

2-тапсырма

Мәтіндегі отбасы мүшелері не істейді? деген сұраққа жауап беріңіз. Сөз тіркестерін бұлтшаның ішіне орналастырыңыз.

2-бөлім «Қазіргі қазақ ауылы мен қаланың тыныс-тіршілігі».

Тақырыбы: Менің қаладағы болашақ пәтерім.

Мақсаты: 5.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну және нақты ақпаратты анықтау.

1) Тыңдалым

Мәтін.

Сәлем, Ернұр! Бүгін қазақ тілі сабағынан Сәуле апай «Менің болашақ пәтерім» деген тақырыпта шығарма жазып келуді тапсырды. Мен мынадай мәтін жазған едім. Оқып көрші. Ал сен не жазар едің?

«Басқа балалар секілді менің де кішкене кезімнен ойлаған арманым көп. Соның бірі - өзім қалағандай пәтерімнің болуы. Мен болашақ пәтерімнің жобасын жасап қойдым.

Мен аспанмен таласқан зәулім үйдің жоғары қабатында тұруды қалаймын. Өйткені мен қаланы биіктен тамашалағанды ұнатамын. Жатын бөлмемнің терезесі тауға қарап тұрса әрі одан шыршалар көрініп тұрса, шіркін! Таңертеңгі уақытта терезені айқара ашқанда таудың салқын самалы есіп тұрғаны – қандай ғанибет!

Маған екі бөлмелі пәтер болса жетеді. Бірақ оның кең, жарық болғанын қалаймын. Әсіресе қонақ бөлме мен ас үйім әсем болса деймін. Өз пәтерімнің интерьерін ұлттық үлгіде жасатар едім. Дизайнермен кеңесіп, үйдегі жиһаздардың да ұлттық нақышта болуына мән берер едім. Түсі ашық перделер мен шілтерлерді дайын матадан емес, қолдан тоқытып, өзгеше сәнді болуын қадағалаймын. Пәтерімнің көрнекті жеріне алуан түрлі балықтары бар аквариум қойғызамын. Бұл – менің қиялымдағы арман пәтерім». Сәлеммен Әлібек.

(6 сынып қазақ тілі мен әдебиеті 40-бет Көкжиек баспасы)

Тапсырма. Мәтінді тыңдап, берілген сұрақтың дұрыс жауабын таңда.

1. Қазақ тілі сабағынан қандай тапсырма берді?

А) Сурет салу.

Б) Шығарма жазу.

В) Диалог құрастыру.

С) Кітап оқу.

Д) Жоба жасау.

Е) ғаламтордан ақпарат табу

2. Мәтіннен сан есімді тауып жаз. _____

3. Әлібек нені қалайды?

- А) Қаланың ортасында пәтері болғанын
- Б) жер үйде тұруды
- В) зәулім үйдің жоғары қабатында тұруды
- С) Метроның жанынан үй салуды
- Д) пәтері бірінші қабатта болғанын
- Е) Терезенің алдында гүл тұрғанын

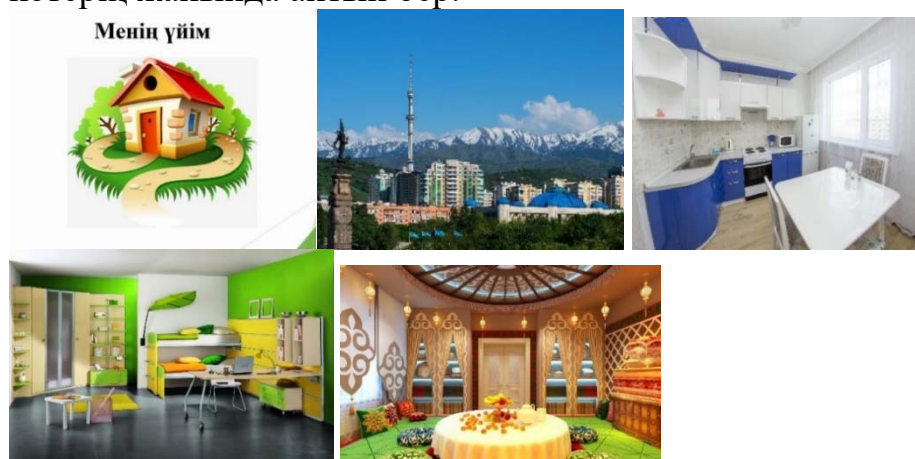
4. Тыңдалым бойынша 2 дұрыс ақпаратты тап.

- А) Үйімнің көрнекті жеріне алуан түрлі гүлдер отырғызамын.
- Б) Таңертеңгі уақытта терезені айқара ашқанда таудың салқын самалы есіп тұрғаны.
- В) Маған төрт бөлмелі үй болса жетеді.
- С) Жатын бөлмемнің терезесі тауға қарап тұрса әрі одан шыршалар көрініп тұрса.
- Д) Әсіресе жатын бөлмемнің терезесі қалаға қараса.
- Е) Мен болашақ пәтерімнің жобасын алдағы уақытта жасаймын.

2) Айтылым тапсырмасы.

Мақсаты: 5.2.6.1 тірек сөздерді дұрыс қолданып иллюстрацияларды сипаттау

Тапсырма. Берілген тірек сөздерді қолданып, сурет бойынша өзің армандаған пәтерің жайында айтып бер.

Тірек сөздер: қонақ бөлмесі, жатын бөлме, терезеден, ас бөлмесі, кең, жарық, таза ауа, таудың етегінде.

3) Оқылым тапсырмасы

Мақсаты: 5.3.1.1 мәтіндегі негізгі ақпаратты анықтау. Сөйлемнің жалғасын тап, мағынасына қарай сәйкестендір.

А. Менің болашақ	үлгіде
Б. Ұлттық	пәтерім
С. Алуан түрлі	балықтар
Д. Таудың	Ас үйім
Е. қонақ бөлме мен	салқын самалы

Мәтінде жоқ артық ақпаратты тап.

№	Ақпарат	Артық
1	Мен аспанмен таласқан зәулім үйдің жоғары қабатында тұруды	

	қалаймын.	
2	Маған екі бөлмелі пәтер болса жетеді. Бірақ оның кең, жарық болғанын қалаймын.	
3	Қонақ бөлмемнің терезесі қаланың шетіне қарап тұрса әрі одан шыршалар көрініп тұрса, шіркін!	
4	Әсіресе қонақ бөлме мен ас үйім әсем болса деймін.	
5	Өз пәтерімнің интерьерін ұлттық үлгіде жасатар едім.	

4) жазылым тапсырмасы.

Мақсаты: 5.4.5.1 Жазба жұмыстарында жалғаулардың ерекшелігін ескеріп, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану.

Тапсырма. «Менің арманымдағы пәтерім» тақырыбы бойынша шағын мәтін құра. Шағын мәтінді ережеге сай жаз.

Ереже.

1. Мәтінде синонимдерді қолдан.
2. Жалғауларды дұрыс жаз.
3. Тыныс белгілерді дұрыс қолдан. 40-50 сөз.

5) Тілдік бағдар.

Мақсаты: 5.5.1.1 мәтіндерден жалпы және жалқы есімдерді ажырата білу, жалғау түрлерін дұрыс жалғау.

1. Тапсырма. Берілген суреттерді пайдаланып, ауызша мәтін құра. Мәтінде жалқы және жалпы есімдерді қолдан.

Тапсырма.

2. Мәтіннен жалқы және жалпы есімді тап.
3. дизайнер сөзін жіктік, пәтер сөзін тәуелдік жалғауларға жікте.

Пәтер сөзін тәуелде.

Менің пәтерім

Сенің пәтерің

Сіздің пәтеріңіз

Оның пәтері

Біздің пәтеріміз

Сендердің пәтерлерің

Сіздердің пәтерлеріңіз

Олардың пәтерлері

Дизайнер сөзін жікте.

Мен дизайнермін

Сен дизайнерсің

Сіз дизайнерсіз

Ол дизайнер

Біз дизайнерміз
 Сендер дизайнерсіңдер
 Сіздер дизайнерсіздер
 Олар дизайнерлер

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

5-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 6-сыныптағы қазақ тілі мен әдебиеті курсының оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (140.1-кесте).

140.1-кесте – 5-6-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым»:

Білім алушылар:		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	6-сынып	5-сынып
1. Сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну	6.1.3.1 тұрмыстық - әлеуметтік тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну	5.1.3.1 күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну
2. Тыңдалым материалдары бойынша жауап беру	6.1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде шынайы өмірмен байланыстырып жауап беру	5.1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде сұрақтарға жауап беру

2) «Айтылым»:

Білім алушылар		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	6-сынып	5-сынып
1. Сөз мәнері мен сөйлеу этикеті	6.2.2.1 тақырып бойынша диалогті бастау, жалғастыру, аяқтаудың ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын білу	5.2.2.1 қазақша амандасу мәнері мен ұлттық этикет формаларын пайдалану
2. Орфоэпиялық нормаларды сақтау	6.2.3.1 ауызша мәтіндер құрауда сұраулы, хабарлы, лепті және бұйрықты сөйлемдердің интонациялық ерекшелігін ескеріп айту	5.2.3.1 ауызша мәтіндер құрауда қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дыбысталуын, үндестік заңын ескеріп айту
3. Сенімді және еркін жауап беру	6.2.5.1 коммуникативтік жағдаят бойынша диалогке қатысушылар өзара түсінісіп, ойларын толықтырып отыру	5.2.5.1 берілген сұрақты дұрыс түсініп, лайықты жауап беру, шағын диалогке қатысу

3) «Оқылым»:

Білім алушылар		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	

	6 сынып	5-сынып
1. Стильдік ерекшеліктерді анықтау	6.3.2.1 ресми стильдегі мәтіндердің стильдік ерекшелігін анықтау (күнделік, мінездеме, түсініктеме, өмірбаян, түйіндеме)	5.3.2.1 хат, хабарлама, жарнама мазмұнын түсіну, стильдік ерекшелігін анықтау
2. Көркем шығармаларды оқу	6.3.3.1 орта көлемді шығармаларды түсіну, тақырыбы мен негізгі ойды анықтау	5.3.3.1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсіну, тақырыбын анықтау
3. Қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді оқу	6.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді мәтін мазмұнымен салыстыру, қарама-қайшы ақпараттарды анықтау	5.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді ала білу
4. Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау	6.3.6.1 тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстыру	5.3.6.1 тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселеге өз көзқарасын білдіру

4) «Жазылым»:

Білім алушылар:		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	6-сынып	5-сынып
1. Эссе жазу	6.4.2.1 эссе тақырыбының желісінен шықпай, әрбір абзацты жүйелі құрастырып, қажетті мазмұнын ашып жазу	5.4.2.1 эссе құрылымын сақтай отырып, адамды, табиғатты, белгілі бір оқиғаны сипаттап жазу
2. Мәліметтерді жинақтау	6.4.4.1 мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба-кестелер жасау	5.4.4.1 мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер жасау
3. Орфография және пунктуация	6.4.5.1 жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану	5.4.5.1 жазба жұмыстарында жалғаулардың ерекшелігін ескеріп, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану

5) «Тілдік бағдар»:

Білім алушылар		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	6-сынып	5-сынып
	6.5.1.5 етістіктің шақтарының (нақ осы шақ, ауыспалы осы шақ, жедел өткен шақ, ауыспалы	5.5.1.5 болымды, болымсыз етістіктерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану

	келер шақ) қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану	
2. Сөйлем	6.5.2.1 жазба жұмыстарында сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтай отырып жай сөйлем құрастыру	5.5.2.1 жазба жұмыстарында хабарлы, сұраулы, лепті, бұйрықты сөйлемдердің жасалу жолдарын білу, құрастыру

IV.Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі (2-3)

Әрі қарай республика мектептерінің педагогтері әзірлеген сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылады:

Мұғалімнің аты-жөні:			
Пән/Сынып:		Қазақ тілі мен әдебиеті, 6-сынып	
Тарау немесе бөлім атауы:		Отан отан отбасынан басталады	
Сабақтың тақырыбы:		«Абай жолы» романы	
Оқу мақсаттары:		6.3.3.1 орта көлемді шығармаларды түсіну, тақырыбы мен негізгі ойды анықтау (5.3.3.1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсіну, тақырыбын анықтау) 6.4.5.1 жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану (5.4.5.1 жазба жұмыстарында жалғаулардың ерекшелігін ескеріп, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану) 6.5.2.1 жазба жұмыстарында сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтай отырып жай сөйлем құрастыру. (5.5.2.1 жазба жұмыстарында хабарлы, сұраулы, лепті, бұйрықты сөйлемдердің жасалу жолдарын білу, құрастыру)	
Бағалау критеріі:		Білім алушы: - орта көлемді шығарманы түсінеді; - тақырыбы мен негізгі ойды анықтайды; - жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескереді; - орфографиялық нормаға сай дұрыс жазады; - сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолданады; - жазба жұмыстарында сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтайды; - хабарлы, сұраулы, лепті, бұйрықты сөйлемдерді құрастырады.	
Саралап оқыту тапсырмалары			
Ұжымдық жұмыс Жаңа тақырыптың түсіндірілуі		Бірлескен жұмыс (1,2 тапсырма) Тапсырманы ұсыну және дұрыс жауапты ұсыну арқылы үйрету	
Уақыты	Кезеңдері	Сабақтың мазмұны	Ресурстар
1 минут	Ұйымдастыру. Психологиялық	Сәлеметсіздер ме, достар! Қазақ тілі мен әдебиет сабағына қош	

<p>2 минут</p>	<p>ахуал туғызу</p> <p><u>Кері байланыс</u></p>	<p>келдіңіздер! - Көңіл-күйлеріңіз қалай? Мен сіздерге сәттілік тілеймін! - Мына суретке назар аударыңыз!</p> <p>Біз үлкен адаммен кездескенде не айтамыз? Хабарлы, сұраулы, лепті, бұйрықты сөйлемдерді құрастырыңыз Мұғалім оқушылардың ықтимал жауаптарын тыңдайды. Сонымен біздің сыныптағы оқушыларымыз үлкендерге сәлем бере алады! Бұл өте керемет! Өйткені «әдептілік белгісі – иіліп сәлем бергені»</p>	<p>Презентация</p>
	<p><u>Ой түрткі</u></p> <p><u>Сабақтың тақырыбын, мақсатын анықтау</u></p> <p><u>Кері байланыс</u></p>	<p>- А енді, достарым! Сыныбымызға ҚАРА ЖӘШІК әкелінеді. Достар, бұл жәшікте керемет кітап бар. Ол қандай кітап екен? Сендерге көмекке келесі тіреккестер: ұлы жазушы, ақын, әжесі Зере, Құнанбайдың баласы, өмір жолы Мұғалім оқушылардың ықтимал жауаптарын тыңдайды, тақтаға жауаптарын жазады. - Ал енді, достарым, бұл қандай кітап екенін мына бейне көріністен қарайық! - Достар, тақтаға қарап, сөздерді оқындар! Сендерге қандай тақырып атауы ұнайды? Қараңдаршы, Катяның, Сергейдің жауаптары сыныпқа ұнайды екен! Керемет!</p> <p>- Ал бүгінгі сабағымыздың тақырыбы «Абай жолы» романы.</p>	<p>Қара жәшік, ішінде кітап.</p> <p>https://yandex.kz/video/preview/?filmId</p>

- Достар, кімнің жауабы біздің тақырыбымызға жақын болды?
-, керемет, жарайсыңдар!
- Бүгінгі сабағымыздың мақсаттарына назар аударыңдар!
- 6.3.3.1 орта көлемді шығармаларды түсіну, тақырыбы мен негізгі ойды анықтау)
- 6.4.5.1 жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану
- 6.5.2.1 жазба жұмыстарында сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтай отырып жай сөйлем құрастыру
- Бүгін біз сабақта не істейміз?
- Оқушылардың ықтимал жауаптары:
- Бүгінгі сабақта біз шығарманы оқимыз!
- Негізгі ойды анықтаймыз!
- Жазамыз тб
- Дұрыс, достар! Ал енді жаңа тақырыпқа көшейік!

3-5 минут	<p>Жаңа сабақ</p> <p>Сөздікпен жұмыс.</p> <p><u>Түсіндірме сөздік:</u></p> <p><u>Лексико-грамматикалы қ минимуммен таныстыру</u></p> <p><u>Кері байланыс</u></p>	<p>- Жаңа сөздермен танысайық!</p> <table border="1" data-bbox="561 1523 1090 1713"> <tr> <td>Қатты асықты</td> <td>Өте асықты</td> </tr> <tr> <td>меңзеді</td> <td>ойлады</td> </tr> <tr> <td>сәлемін береді</td> <td>сәлемдеседі</td> </tr> <tr> <td>қәрі әжесіне</td> <td>қарт әжесіне</td> </tr> <tr> <td>көп сағынған</td> <td>қатты сағынған</td> </tr> </table> <p>- Сөздердің айтылуына назар аударыңдар!</p> <p>- Сөздік дәптерлеріңе жазып алыңдар!</p> <p>Мұғалім сөздердің мағынасын түсіндіріп жазғызады. Әрбір сөз бен, сөз тіркесімен сөйлем құрастырады. Мұғалімнің таңдауы бойынша 3 оқушы сөйлемдерін тақтаға жазады.</p>	Қатты асықты	Өте асықты	меңзеді	ойлады	сәлемін береді	сәлемдеседі	қәрі әжесіне	қарт әжесіне	көп сағынған	қатты сағынған	Презентация.
Қатты асықты	Өте асықты												
меңзеді	ойлады												
сәлемін береді	сәлемдеседі												
қәрі әжесіне	қарт әжесіне												
көп сағынған	қатты сағынған												

		<p>-Балалар, орыс тіліне сүйінсек, бұл қандай сөйлемдер? Бұл сөйлемдер «Повествовательные» немесе «вопросительные»?</p> <p>- Ал қазақ тілінде повествовательное предложение – ХАБАРЛЫ СӨЙЛЕМ деп аталады.</p> <p>- Яғни, адам ХАБАР айтады. Хабарлы сөйлемнің соңында қандай леп белгіні қоямыз?</p> <p>- Дұрыс – НҮКТЕ.</p> <p>- Сен неше сөз түсіндің?</p> <p>- Сендер үшін қандай сөз ең жеңіл?</p> <p>- Қандай сөз, сөз тіркес ең қиын?</p> <p>- Хабарлы сөйлемді қалай анықтаймыз?</p>	
1-3 минут	<p><u>Мәтінмен жұмыс</u></p> <p><u>Кері байланыс</u></p>	<p>- Сонымен, достар, сендердің алдарыңдағы мәтінді оқимыз. Тапсырмаларды орындаймыз.</p> <p>https://massaget.kz/layfstayl/debiet/proza/19738/</p> <p>Қайтқанда Шыңғыс тауларының қасына үш-төрт ауыл тұрыпты. Бұлар «Құнанбай ауылы» деп аталады. Бала ауылындағы ақ үйлердің қасында тұрған екі шешесі Ұлжан мен Айғызға қатты асықты. Аттан түсіп, шешесіне барса, Ұлжан: «Әуелі әкеңмен амандас», - деп Құнанбайды меңзеді. Сондықтан Абай алдымен әкесі және жанында тұрған кісілерге барып, оларға сәлемін береді. Құнанбай Абайдан: «Молда болдың ба? Бойыңа қоса білімің өсті ме?» - деп қатал сұрады да, шешесіне жіберді. Абайды жеңгелері сүйіп, Телғара деп еркелетеді. Абай ана құшағын қатты сағынды. Ұлжан баласын бауырына басып, маңдайынан иіскеп, көп ұстаған жоқ: «Әжеңе бар!» - деп, үлкен үйдің жанында тұрған кәрі әжесіне жіберді. «Қарашығым, қоңыр қозым... Абай жаным...» - деп, бәрінен де көп сағынған Зере әжесі немересін қатты құшақтады.</p> <p>(М. Ауезов «Абай жолы» романының қысқаша</p>	<p>Презентация.</p> <p>Жеке карточкалар.</p>

Кері байланыс

мазмұнынан)

Тапсырмаларды жеке түрде орындаймыз.

1. Мәтіннен тірек сөздерді жазыңыз.

✓ _____

✓ _____

✓ _____

2. Сұрақтарға мәтіннен қысқа жауапты анықтаңыз.

Сұрақтар	Қысқа жауап
Ауыл қалай аталды?	
Бала кімдерге қатты асықты?	
Абайды жеңгелері қалай еркелетеді?	
Абайды кім құшақтады?	

3. Негізгі ойды анықтаңыз.

А. Абай ана құшағын қатты сағынды.

В. Абайды жеңгелері сүйіп, Телғара деп еркелетеді.

С. Бәрінен де көп сағынған Зере әжесі немересін қатты құшақтады.

Д. Бала ауылындағы ақ үйлердің қасында тұрған екі шешесіне асықты

Е. Абай алдымен әкесі және жанында тұрған кісілерге барып, оларға сәлемін береді.

Дескриптор: білім алушы

- тірек сөздерді жазады

- сұрақтарға қысқа жауап береді

- негізгі ойды анықтайды

Жұптық жұмыс.- Ал енді кері

байланысымызды дескриптор

арқылы жүргіземіз.

Мысалы, Саша екі тіректестені

дұрыс жазды.

Сұрақтарға жауап берді тб

- Ал бізде тағы жеке

тапсырмамыз қалды!

Тапсырма. Мәтіндердің стильдік

ерекшелігін сақтай отырып, өз

отбасы мүшелерінің біріне мінездеме

жазыңыз. Жалғаулардың ерекшелігін

		<p>ескеріп, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай дұрыс жазыңыз. Сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолданыңыз.</p> <p><u>Дескриптор: білім алушы</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескереді; - орфографиялық нормаға сай дұрыс жазады; - сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолданады; - жазба жұмыстарында сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтайды; <ul style="list-style-type: none"> - Жұмысымызды аяқтаймыз, дәптерлеріңді тапсырындар! - Кімге мінездеме жазуға қиын болды? - Кім мінездеме жаза алады? 	
2 минут	<p><u>Бекіту.</u></p> <p><u>Рефлексия.</u></p> <p><u>Үй тапсырмасын беру.</u></p>	<p>Сонымен, достар, бүгінгі сабақта біз ұлы ақын-жазушы Абай Құнанбаевтің балалық шағымен таныстық. . Сендерге мәтін мазмұны түсінікті болды ма?</p> <p>Түсінгеніңізді білу үшін біз білетін сөйлемдерді түсірейік еске түсірейік!</p> <ul style="list-style-type: none"> - Сендердің алдарыңызда отбасы ағашы бар. Сендер сабақ соңында өз мақсаттарына жеттіңдер ме? Сендер ағаштың қай жерінде: ағаштың қасында ма, ағаштың бұтағында ма, әлде ағаштың басындасындар ма? <ul style="list-style-type: none"> - Күнделіктеріңе: «Сен жақын адамдарыңды не үшін қуантасың?» тақырыбы бойынша шағын эссе жазыңыз. <ul style="list-style-type: none"> - Сабақ аяқталды, сау болындар, достар! 	

Бөлімі:	«Қазақ отбасының дәстүрлері»
Педагогтің аты-жөні:	
Күні:	
Сыныбы:	6 «Б»
Сабақтың тақырыбы:	«Қазақ отбасының дәстүрлері»
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	6.1.3.1 тұрмыстық - әлеуметтік тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну 6.2.2.1 тақырып бойынша диалогті бастау, жалғастыру,

	аяқтаудың ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын білу
Қайталауға арналған сабақтың сәйкестік мақсаты	Т.5.1.3.1 күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну А.5.2.2.1 қазақша амандасу мәнері мен ұлттық этикет формаларын пайдалану
Сабақтың мақсаты:	Барлық оқушылар орындай алады: жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсінеді, сұхбат құрастыра алады.
	Оқушылардың көпшілігі орындай алады: жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсінеді, қазақша амандасу түрлерін қолданады
	Оқушылардың кейбірі орындай алады: ұсынылған жағдайларға сай амандасу түрлерін орынды қолдана алады, сұхбат құрастыра алады, сөз әдебі мен сөйлеу этикетін сақтайды.

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/ Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурс та р
Сабақтың басы	<p>Ұйымдастыру кезеңі</p> <p>1. Психологиялық дайындық Күлімдеп күн бүгін (қолдарын көтереді) Қарады маған да (қолдарын кеудесіне қояды) Күлімдеп күн бүгін Қарады саған да (қасындағы балаға қарайды) Сәлем деймін достарға! Сәлем барша ұстазға! Тату болып халықтар. Аман болсын балалар.</p> <p>ТЖ. Тыңдалым алды кезең. Қызығушылығын ояту. «Кинометафора» әдісі. «Сәлем-сөздің атасы» бейнеролик көрсету. «Ой түрткі сұрақтар» әдісі. -Тамашалаған видеоролик ұнады ма? -Видеороликте не көрдіңдер? -Видеоролик не туралы қалай ойлайсындар? -Демек, балалар, бүгін біз сабақта не туралы айтамыз? Жаңа сөздермен жұмыс. «Семантикалық карта» әдісі Мақсаты: сөздік қорды дамыту, мағынасын ашу.</p>	<p>Бейнеролик тамашалау арқылы сабақтың тақырыбын болжайды</p> <p>«Семантикалық картаны» толтырады, сөздердің мағынасын түсіндіреді</p>		<p>АКТ</p> <p>«Сәлемде су салты» бейне ролик You tube</p> <p>Бейнеролик https://ok.ru/video/259504735643</p> <p>Кесте «Семантикалық карта»</p>

	Сөз	Мағынасы қандай?								
	дәстүр									
	отбасы									
	сәлемдесу									
	құрметтеу									
Сабақтың ортасы	<p>Тыңдалым кезіндегі тапсырма. 1-тапсырма. Жеке жұмыс 1-тапсырма. Бос орынға керекті сөз бен сөз тіркесін жазыңыз. 1. Бір-бірімізді көргенде, немесе бір-бірімізді құттықтап жатамыз. 2. деп амандасу үлкен-кішіге, таныс-бейтанысқа, ресми жағдайда да, еркін жағдайда да қолданамыз. 3. деп амандасуды ауылдағы кей жасы үлкен ақсақалдар ұнатып тұрады. 4. Мектеп шәкірті ұстазымен деп сыпайы сәлемдеседі. Дұрыс жауаптары : 1. Бір-бірімізді көргенде, амандасамыз, немесе бір-бірімізді құттықтап жатамыз. 2. «Сәлеметсіз бе?» деп амандасу үлкен-кішіге, таныс-бейтанысқа, ресми жағдайда да, еркін жағдайда да қолданамыз. 3. «Ассалаумағалейкүм!» деп амандасуды ауылдағы кей жасы үлкен ақсақалдар ұнатып тұрады. 4. Мектеп шәкірті ұстазымен «Сәлеметсіз бе?» деп сыпайы сәлемдеседі. «Плюс-минус-қызықты» әдісі</p> <p>2-тапсырма. Төменде берілген сөздердің синонимдерін анықтап, сөйлем құрастырыңыз Амандасу-сәлемдесу Туыс- бауыр, жақын Жанұя-отбасы Құрметтеу-сыйлау, қадірлеу</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Критерий</th> <th>Дескрипторлар:</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Жаңа сөздердің мағынасын түсінеді;</td> <td>-сөздердің синонимін анықтайды; -сөздермен сөйлемдер құрастырады</td> </tr> </tbody> </table> <p>Тыңдалымнан кейінгі тапсырма. 2-тапсырма Жұптық жұмыс.</p>		Критерий	Дескрипторлар:	Жаңа сөздердің мағынасын түсінеді;	-сөздердің синонимін анықтайды; -сөздермен сөйлемдер құрастырады	<p>Дәптерлеріне көп нүктенің орнына керекті сөз бен сөз тіркестерін жазады</p> <p>Кері байланыс: «Плюс-минус-қызықты» әдісі</p> <p>Сөздердің синонимдерін анықтайды, берілген сөздермен сөйлем құрастырады</p> <p>Ұсынылған жағдаятты пайдаланып, ұлттық сөз</p>	<p>«Өзін-өзі» бағалау әдісі</p> <p>Бағалау</p> <ul style="list-style-type: none"> Оқушылар бір-бірінің жұмысы мен алмасып, танысады, дескрипторлар бойынша бағалайды <p>ҚБ: «Ойлан-жұптас-бөліс» әдісі</p>		
Критерий	Дескрипторлар:									
Жаңа сөздердің мағынасын түсінеді;	-сөздердің синонимін анықтайды; -сөздермен сөйлемдер құрастырады									

	<p>Айтылым. «Ой қозғау» әдісі СЖ 1. Досың екеуіңіз көшеде келе жатып, көрші атаны көріп қалдыңыз 2. Құрбың екеуіңіз бір-біріңмен пойызда кездесіп қалдыңыз 3. Әпкеңмен келе жатып оның құрбысын кездестірдіңіз ...</p> <p>БО: Ұсынылған жағдаятты пайдаланып амандасу жолын атап, шағын диалогке қатысады; ОБ: Ұсынылған жағдаятты пайдаланып, ұлттық этикет формаларын сақтауда жас ерекшелігінің маңыздылығын түсініп, лайықты жауап бере алады; КО: ұсынылған жағдайларға сай амандасу түрлерін ескеріп, ұлттық этикет формаларын сақтап, диалогке қатысады .</p>	<p>әдеби мен сөйлеу этикеті формаларын ажыратып, жұпта диалог құрастырады.</p>	<p>(өзара бағалау)</p>					
	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="331 965 564 1037">Бағалау критерийлері</th> <th data-bbox="564 965 922 1037">Дескриптор:</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="331 1037 564 1653"> <p>Ұсынылған жағдаятты пайдаланып, ұлттық сөз әдеби сөйлеу этикет формаларын ажыратады және диалог құрастырады.</p> </td> <td data-bbox="564 1037 922 1653"> <p>-ұсынылған жағдаятты түсініп, амандасу жолын атап, шағын диалогке қатысады; -ұсынылған жағдаятты пайдаланып, ұлттық этикет формаларын ұстанады; -ұсынылған жағдайларға сай, ұлттық этикет формаларына қатысты диалог құрастыра алады</p> </td> </tr> </tbody> </table>	Бағалау критерийлері	Дескриптор:	<p>Ұсынылған жағдаятты пайдаланып, ұлттық сөз әдеби сөйлеу этикет формаларын ажыратады және диалог құрастырады.</p>	<p>-ұсынылған жағдаятты түсініп, амандасу жолын атап, шағын диалогке қатысады; -ұсынылған жағдаятты пайдаланып, ұлттық этикет формаларын ұстанады; -ұсынылған жағдайларға сай, ұлттық этикет формаларына қатысты диалог құрастыра алады</p>			
Бағалау критерийлері	Дескриптор:							
<p>Ұсынылған жағдаятты пайдаланып, ұлттық сөз әдеби сөйлеу этикет формаларын ажыратады және диалог құрастырады.</p>	<p>-ұсынылған жағдаятты түсініп, амандасу жолын атап, шағын диалогке қатысады; -ұсынылған жағдаятты пайдаланып, ұлттық этикет формаларын ұстанады; -ұсынылған жағдайларға сай, ұлттық этикет формаларына қатысты диалог құрастыра алады</p>							
<p>Сабақтың соңы</p>	<p>Рефлексия: «Бес саусақ» әдісі «Бес саусақ» әдісі бойынша сабақты қорытындылау. 1. «Бас бармақ»-басты мәселе, Бүгінгі сабақта ең құнды мәселе не болды? 2. «Балаң үйрек»-бірлесу. Қалай жұмыс жасадым, кімге көмек бердім? 3. «Орған терек»-ойлану. Мен бүгін қандай білім мен тәжірибе</p>	<p>«Бес саусақ» әдісі бойынша сабаққа қорытынты жасайды</p>		 https://yandex.kz/search/?text				

	алдым? 4. «Шылдыр шүмек»-шынайылық. Сабақ маған ұнады ма? Неліктен? 5. «Кішкентай бөбек»-көңіл-күй ахуалы. Мен сабақта өзімді қалайша сезіндім?			
Үй жұмысы	Әр ұлттың сәлемдесуі туралы мәлімет жинау			

Бөлімі:	Қазіргі қазақ ауылы мен қаланың тұрмыс тіршілігі
Педагогтің аты-жөні:	
Күні:	
Сыныбы:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Ауылым-алтын бесігім
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	6.1.3.1 тұрмыстық - әлеуметтік тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну. 5.1.3.1 күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну.
Сабақтың мақсаты:	Барлығы:жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну. Көпшілігі:берілген сұрақтарды дұрыс түсіну және лайықты жауап беру. Кейбіреуі:шағын диалогқа қатысу өз сөздерін қолдану.

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Ұйымдастыру кезеңі	Сәтті өтсін сабағымыз Ашық болсын қабағымыз Балалар бір-бірімізге күлімдей қарап, сәттілік тілейік.	Оқушылар бір-біріне сәттілік тілейді		
Мағынаны тану	Берілген сөздер мен сөз тіркестері арқылы сабақтың тақырыбын болжату Жаңа сөздермен таныстыру Жерұйық- Кіндік қаны тамған жер- Ұшқан ұя- Қора- Жидек-	Интербелсенді тақтадағы сөздер мен сөз тіркестері арқылы сабақтың тақырыбын анықтайды. <i>Сөздер мен сөз тіркестері: Отан, ауыл, алтын бесік, туған жер, дәстүр, құрмет теу</i> <i>Жаңа сөздермен танысады, мағынасын түсінеді. Берілген сөздермен сөз тіркесін құрайды.</i>		Интербелсенді тақта Оқулықпен жұмыс

	Балқаймақ- Жент- Бақташы-			
Сабақтың ортасы Тыңдалым алды	1-тапсырма . Сұрақтар қойып,оқушылардан жауап алады. орын?	Сұрақтарға жауап береді. 1. Отбасында қандай дәстүрлер бар? 2. Үйге келген қонақты қалай қарсы аласыңдар? 3. Төр -қандай орын? 4.Отан отбасынан басталады дегенді қалай түсінесің?	Дескрипто р: - сұрақтарды түсінеді -сұрақтарға толық жауап береді	
Тыңдалым	2-тапсырма.Мәтінді мұқият тыңдатады. Қазақта «Ауылым - алтын бесігім» деген сөз бар. Әркімге өзінің туған жері-жерұйық. Біздің дүниеде жалғыз еліміз, жеріміз бар. Ол - Қазақ елі. Жалғыз Отанымыз - Қазақстан. Отаныңды сүю, Отаныңа деген сүйіспеншілік отбасыңнан кіндік қаның тамған жерден, ұшқан алтын ұяңнан басталады. Менің де ұшқан ұям - дәл осы жер. Балалық шағы өткен жерін адам еш уақытта ұмытпайды. Ауыл - біздің табан тірер жеріміз, тұғырымыз. Ауыл - халық руханиятының алтын діңгегі (Нұрсұлтан Назарбаевтан). Дескриптор: - мәтінді оқиды, мазмұнын түсінеді; - қосымша ақпаратты ажыратады.	Оқушылар мәтінді мұқият тыңдайды.Мәтінге тақырып қояды.	Бағалау критерийі: Тыңдаған мәтінінің мазмұнын түсінеді, ақпаратты анықтайды	
Жазылым Бағалау критерийі: Сын			Дескрипто р: 1.Суретпен танысады..	Интербелсенді тақта

есімдердің лексикалық мағыналарын ажыратады, ауызша, жазбаша жұмыстарда қолданады.	.Берілген сын есімдерді қолданып, сурет бойынша әңгіме құра		2. «Ауыл», «алтын бесік», «таза ауа», «табиғат» деген сөз тіркестерін қолданады 3.Сауатты жазады.	
Сабақтың соңы	Кері байланыс: Оқушылар 2 жұлдыз, 1 тілек арқылы бағалайды. Үйге тапсырма: «Ауылым –алтын бесігім» тақырыбына сөйлесу құра			

Бөлім:		3.Таулар сыры. М.Мақатаев «Мен таулықпын»		
Педагогтің аты-жөні				
Күні				
Сынып		6 - сынып		
Сабақтың тақырыбы		Қазақстандағы қандай тауларды білесің? 5-сыныпта мақсатқа сәйкес тақырып: Қызыл кітап.		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты		6.1.3.1 тұрмыстық - әлеуметтік тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну		
Қайталауға арналған сабақтың сәйкестік мақсаты		5.1.3.1 күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну.		
Сабақтың мақсаты		Негізгі сабақ мақсаты: тұрмыстық-әлеуметтік тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсінеді. 5-сыныпта өткен материалды қайталау мақсаты: күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсінеді.		
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	ресурстар
Сабақтың басы	Ширату жаттығулары. «Қазақ таулары» видеоролик. ҚБ. Мадақтау Топқа бөлу. (қазақстан таулары арқылы) I. Тянь-Шань	Оқушылар сәлемдеседі. Тақырыпқа қатысты видеоролик тамашалайды, бір-біріне көтерңікі көңіл-күй сыйлайтындай сөздер айтады		https://www.youtube.com/watch?v=MJ4oX9ojak8

	<p>II. Жоңғар Алатауы III. Түрген шатқалы ҚБ. Жарайсындар</p> <p>Тыңдалым сұрақтары</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сен Қазақстанның қай бөлігінде тұрасың? 2. Сен тұратын жерде тау бар ма? Ол қалай аталады? 3. Қазақстандағы қандай тауларды білесің? Өзің білетін бір тау жайында сипаттама бер. 	<p>Топқа бөлінеді. Сұрақтарға жауап береді.</p>		
<p>Сабақтың ортасы</p> <p>Білу</p>	<p>Видеоролик қайта тыңдалады. Нақты мәлімет алуға бағытталған сұрақтар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Түрген шатқалының басты байлығы не? 2. Аюлы сарқырамасы не метр биіктіктен құлайды? 3. Тянь-Шань таулы аймағы қайда орналасқан? 4. Ең биік нүкте қалай аталады? 5. Жоңғар Алатауы қай өзендердің аралығында орналасқан? 6. Жалпы ұзындығы неше шақырым? <p>Әр топ өз тауына қатысты мәліметтерді анықтап, тірек сөздерді теріп жазады және олардың мағынасын түсіндіреді.</p> <p>Тілдік бағдар.</p>	<p>Әр тауға қатысты шағын мәлімет жинайды. Түсініксіз сөздермен жұмыс жасалады.</p> <p>Ақпарат жинайды.</p>		

<p>Түсіну</p>	<p>Сан есім туралы жалпы түсінік беріледі. Реттік сан есімнің жасалу жолы түсіндіріледі.</p> <p>Сан есім - заттың санын, мөлшерін, ретін, шамасын білдіретін сөз табы. Сан есім «неше?», «қанша?» деген сұрақтарға жауап береді. Сан есім өзі анықтайтын сөздің алдында тұрады. Мысалы: екі тау, үш орындық.</p> <p>Реттік сан есім заттың саналу ретін (қатарын) білдіріп, «нешінші? деген сұраққа жауап береді. Реттік сан есімдер есептік сан есімге -ыншы, -інші жұрнағы (дауыссыз дыбыстан кейін), -ншы, -нші(дауысты дыбыстан кейін) жұрнағы жалғану арқылы жасалады. Мысалы: бірінші, тоғызыншы, оныншы.</p> <p>Оқулықпен жұмыс. 2-тапсырма. Мәтіннен реттік сан есімдерді тауып, жасалу жолын түсіндір.(тапсырманы жылдам және қатесіз орындау сұралады, ҚБ)</p> <p>Миға шабуыл. Қызыл кітап. Электронды тақтадан «Қызыл кітптың» суреті көрсетіледі. Оқушыларды екі шеңберге (ішкі, сыртқы)орналастырып, ішкі шеңберде тұрған оқушылар сыртқы шеңбердегі оқушыларға</p>	<p>Ережемен танысады.</p> <p>Сынып оқушылары бір-біріне сұрақ қояды</p> <p>жұпта талқылайды. Бір-бірімен пікір алмасады</p> <p>Мәтінмен танысады.</p>		
----------------------	---	---	--	--

<p>Қолдану</p> <p>Талдау</p>	<p>көрсетілген суретті анықтауға бағытталған сұрақтар қояды Орын ауыстыруға, еркін жүріп-тұруға мүмкіндік беріледі. Сұрақ-жауап талқыланғаннан кейін ақпараттық мәтін оқылады.</p> <p>«Қызыл кітап» деген сөз тіркесі ғылымға 1966 жылдан бастап енді. Осындағы «қызыл» деген сөз «қауіп төніп тұр» деген адамзат баласына ескерту ұғымын білдіреді. »Қызыл кітаптарға» жер бетінде жойылып кету қаупі төнген және сирек кездесетін өсімдіктер мен жануарлардың түрлері тіркеліп, ондай түрлерді сақтап қалудың және қорғаудың қажеттігі ерекше атап көрсетіледі. Әрбір «Қызыл кітап» шығарылу дәрежесіне сәйкес ең қажетті мемлекеттік құжат болып саналады. Аталмыш кітапты шығару туралы пікірді алғаш рет ұсынған ағылшын ғалымы Питер Скотт.</p> <p>Тапсырма.</p> <p>Мәтін мазмұнымен танысып, тірек сөздеді анықтайды.</p> <p>Қосымша мәлімет ретінде оқулықта берілген 3-тапсырамдағы (51-бет) мәтінді де оқып шығады. «Қызыл кітап» тқырыбына аңқтама беріп, қос мәтінде</p>			
--	---	--	--	--

	берілген сан есімдерді пайдалана отырып, кластер жасайды. Реттік сан есімдерді қатысыра отырып, бірнеше сөйлем құрастырады			
Сабақтың соңы Жинақтау	Топтық жұмыс. Синквейн немесе бес жолды өлең құрастыр. 1. Тақырыпқа қатысты бір зат есім(кім? не?) 2. бірінші зат есімге қатысты екі сын есім(қандай?) 3. бірінші зат есімге қатысты үш етістік (не істеді/істейді?) 4. бірінші зат есіммен төрт сөзден тұратын сөйлем 5. бір зат есім-метафора (бірінші жолдағы зат есімге байланысты) Сабақты бекіту. «Микс әдісі» Оқушылар сабақта көп қолданылған 10 сөзді жазып алады. Үйге тапсырма:48-бет, 7- тапсырма	Болжалдық сан есімді түсінеді. Тапсырма орындайды Өлең құрастырады		
Бағалау				

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары (140.2-кесте)

140.2 –кесте Кіріктіруге болмайтын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	5-сынып
1. Көркем шығармаларды тыңдау	5.1.4.1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби мәтіндердің мазмұнын түсіну

2) «Айтылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	5-сынып
1. Сөздік қорының алуандылығы	5.2.1.1

	тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздерді олардың синонимдерімен, антоним, омонимдерімен қатар қолдану, ойын жеткізе білу
4. Мәтіннің негізгі аспектілерін анықтау және талқылау	5.2.4.1 шағын көлемді мәтіндердің мазмұнына жоспар құру, соған сүйеніп баяндау
6. Визуалды материалдар арқылы тілді дамыту	5.2.6.1 тірек сөздерді дұрыс қолданып иллюстрацияларды сипаттау

3) «Оқылым»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	5-сынып
1. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	5.3.4.1 мәтіндердің тақырыбын, мазмұндық құрылымын салыстыру

4) «Жазылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	5-сынып
1. Әртүрлі стильде мәтіндер құрастыру	5.4.1.1 ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хабарлама, хабарландыру, хат жазу

5) «Тілдік бағдар»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	5-сынып
	5.5.1.2 лексикалық мағынасы жағынан заттың түрін, түсін сапасын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану
	5.5.1.3 сан есім (бірліктер, ондықтар, жүз, мың) атауларын білу, орынды қолдану
	5.5.1.4 жіктеу, сілтеу, сұрау есімдіктерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану
	5.5.1.7 ыңғайластық қатынасты білдіретін және қарсылықтық қатынасты білдіретін жалғаулықтардың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 6-сыныпта «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша демалыс кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) кеңестер өткізу ұсынылады.

Төмендегі кесте демалыс кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (140.3-кесте).

140.3-кесте – Демалыс кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

1) «Тыңдалым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Күзгі демалыста	Қазақстандағы жан -жануарлар мен өсімдіктер әлемі	Жан - жануарлар туралы ертегілер, жұмбақтар	5.1.4.1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби мәтіндердің мазмұнын түсіну

2) «Айтылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Қысқы демалыста	Ежелгі көшпелілер мәдениеті	Тұмар ханшайым туралы аңыз	5.2.1.1 тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздерді олардың синонимдерімен, антоним, омонимдерімен қатар қолдану, ойын жеткізе білу
Қысқы демалыста	Су – тіршілік көзі	Ә.Тәжібаев «Сырдария» өлеңі	5.2.4.1 шағын көлемді мәтіндердің мазмұнына жоспар құру, соған сүйеніп баяндау

3) «Оқылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Көктемгі демалыста	Денсаулық – зор байлық	«Ең үлкен байлық» ертегісі	5.3.4.1 мәтіндердің тақырыбын, мазмұндық құрылымын салыстыру

4) «Жазылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Қысқы демалыста	Компьютердің тілін табу – өнер	Ы.Алтынсарин»Өнер-білім бар жұрттар» өлеңі	5.4.1.1 ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хабарлама, хабарландыру, хат жазу

5) «Тілдік бағдар»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Күзгі демалыста	Қазақстандағы жан -жануарлар мен өсімдіктер әлемі	Жан - жануарлар туралы ертегілер, жұмбақтар	5.5.1.2 лексикалық мағынасы жағынан заттың түрін, түсін сапасын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі (2-3)

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – Жазғы мектепті ұйымдастыру. Жазғы мектеп кезінде өткізілетін сабақтар 6-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес келесі тақырыптарды қайталау мен пысықтау ұсынылады: (140.4-кесте)

140.4 –кесте Жазғы мектеп кезінде өткізілетін сабақтардың тақырыптары мен мақсаттары

Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Ұлы Дала табиғаты	5.2.6.1 тірек сөздерді дұрыс қолданып иллюстрацияларды сипаттау
Ұлы Дала табиғаты	5.3.4.1 мәтіндердің тақырыбын, мазмұндық құрылымын салыстыру
Ұлы Дала табиғаты	5.4.1.1 ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хабарлама, хабарландыру, хат жазу

Әрі қарай республика мектептерінің педагогтері әзірлеген сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылады.

Бөлім:	3-бөлім Отан отбасынан басталады.М.Әуезов «Абай жолы» Қайтқанда» тарауы (үзінді)			
Педагогтің аты-жөні				
Күні				
Сынып	6 - сынып			
Сабақтың тақырыбы	«Отбасы күнін» тойладық 5-сыныпта мақсатқа сәйкес тақырып: Қазақ отбасының дәстүрлері			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты	6.4.4.1 мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба-кестелер жасау			
Қайталауға арналған сабақтың сәйкестік мақсаты	5.4.4.1 мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер жасау			
Сабақтың мақсаты	Негізгі сабақ мақсаты: Мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба-кестелер жасайды. 6- сыныпта өткен материалды қайталау мақсаты: Мәліметтерді жинақтай отырып, постер жасайды.			
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	ресурстар
Сабақтың басы	Психологиялық ахуал: «Шаттық шеңбер» Оқушылар шеңберде жиналып, мұғаліммен бірге	Оқушылар сәлемдеседі. Сабақтарына сәттілік тілейді		

	<p>сабаққа сәттілік тілейді</p> <p>Ал, балалар, тұрайық, Үлкен шеңбер кұрайық Шаңырақты көтеріп, керегені кұрайық Уық болып иіліп, бір отбасы болайық. Топқа бөлу. «Суреттер галереясы» әдісі бойынша топқа бөлу. Оқушыларға «әке», «ана», «аға», «қарындас» суреттері таратылады, сол суреттер бойынша балалар топқа бөлінеді.</p>	Берілген суреттер бойынша топқа бөлінеді	Бас бармак әдісі	
Сабақтың ортасы	<p>1. Жетекші сұрақтар бойынша жаңа тақырыпқа шығу.</p> <p>1. «Миға шабуыл» Мына берілген суреттер мен сөздердің арасында қандай байланыс бар?</p> <p><i>Отбасы, күн, мереке, тойладық, қызықты, тату</i></p> <p>Сурет және сөздер арқылы жаңа тақырып ашылады.</p>	<p>Сұрақтарға жауап береді.</p> <p>Мәтінді тыңдайды. Ақпарат жинайды.</p> <p>Жаңа сөздермен танысады</p>		<p>https://cf2.ppt-online.org/files2/slide/w/WwYABymuTjOp1J0SGxcV2FgDizLdQvC9Z8rela3oM/slide-10.jpg</p>
Білу				

<p>Түсіну</p>	<p>Мұғалім шәкірттерді оқу мақсатымен және бағалау критерийлерімен таныстырады</p> <p>Мұғалім «Отбасы күні» туралы мәлімет береді. Бүгінгі сабақта отбасы күні туралы отбасындағы салт-дәстүрлер туралы біледі.</p> <p>Мәтін. Біздің отбасымыз үлкен, тату. Отбасымызда төрт адам бар. Біз Астана қаласында тұрамыз. Менің атым – Жанар. Мен он тоғыз жастамын, студентпін. Әкемнің мамандығы – заңгер. Анам – мұғалім. Ағамның аты- Арман. Ол он төрт жаста. «Отбасы күні» қыркүйекте болады. Біз отбасымызбен мерекелер күніне жиналып, бір-бірінді құттықтаймыз. «Отбасы күні» болған кезде, Арман мектепте конкурсқа қатысты. Сол кезде біз отбасымызбен қатысып қызықты ойындар жасап , ән айтып, би билеп, видео ролик жасап көрсеттік. Бізге екінші орын берді. Бұл күні</p>	<p>Отбасы мүшелері туралы постер құрастырады</p>	<p>Стикер арқылы</p>	
---------------	---	--	----------------------	--

<p>Қолдану</p> <p>Талдау</p>	<p>туған-туысқандар жиналып, мерекені тойлаймыз. Біз бір-бірімізге сыйлықтар береміз. Табиғатқа шығып, серуендегенді ұнатамыз. Дастарқан жайып, жақсы тілек айтып, фотосуретке түсіріп жақсы демаламыз. Отбасылық мереке қызықты өтеді. Топтық тапсырма. Мәтінмен жұмыс. 1. Отбасы мүшелері туралы постер құрастырыңыздар.</p> <p>Дискриптор: Әр топ мәтіннен білген ақпараттарын пайдаланып постер жасайды Топ жетекшісі мәліметтермен бөліседі.</p> <p>Оқушыларға сұрақ. Отбасыңызда қандай дәстүрді сақтайсыздар? Балалардың жауабы. Туған күн мерекесін тойлау. Қазақ салт дәстүріне мысал келтіріңіздер?</p> <p>Наурыз мерекесін тойлау. Бесікке салу.</p>	<p>диаграммаға түсіреді</p> <p>Сұраққа жауап береді.</p> <p>Мәтінмен танысады.</p>	<p>Бас бармақ әдісі</p>	
------------------------------	--	--	-------------------------	--

	<p>Тыңдалым мәтіні. (қосымша материал ретінде пайдалану үшін мәтін таратылады.) Мәтінді тыңда, тақырыпқа қатысты сөз тіркестерін «Дара диаграммаға» түсір Сәлем, достар! Менің атым - Әлібек. Мен сендерге өз отбасымды таныстырамын. Бұл - менің отбасым. Менің отбасым да басқа қазақ отбасылары секілді үлкен. менің отбасымда атам, әжем, әкем, анам, ағам, інім, қарындашым бар. Бәріміз бірге тұрамыз.</p> <p>Қазақ отбасының жақсы дәстүрі көп. Олар: жасы үлкен адамға жол беру, төрге отырғызу, қарсы сөйлемей, қызды сыйлау. Үлкендер жасы кішілерге қамқоршы болады, кеңес береді, ақылды болуды үйретеді.</p> <p>Қазақ отбасында жасы үлкен адамды ерекше құрметтейді. Әкем маған: «Үлкенді құрметте, кішіге қамқор бол!» - дейді. Мен де атам мен әжемді, әкем мен анамды, ағамды құрметтеймін. Ал, ініме, қарындасыма көмектесемін.</p>	<p>Мәтіндегі ақпаратты тыңдай отырып, сөз тіркестерінің мағынасын ашады, ұғымдарды сәйкестендіреді.</p>	<p>Бағдаршам арқылы</p>	
--	---	---	-------------------------	--

	<p>Қазақ халқы ежелден ұл бала мен қыз баланың тәрбиесін бөліп қараған. Ұлды мал бағуға, қолөнерге, ақша табуға, қыз баланы ас пісіруге, кесте тігуге, өрмек тоқуға үйреткен.</p> <p>Қазақ дәстүрі бойынша, үйде, көшеде ер адамдар бір - біріне қол беріп амандасады. жасы кіші адам үлкенге: «Ассалаумағалейкум!» - деп амандасса, үлкендер: «Уағалейкумсалам!» - деп жауап береді. Ал мектепте, қоғамдық орындарда ер адаммен де, әйел адамдармен де «Сәлеметсіз бе!» - деп амандасады.</p> <p>Адамды таныстырғанда үлкенге кішіні, әйел адамға ер адамды бірінші таныстырады. ондай кезде: «Танысып қойыңыздар», «таныстыруға рұқсат етіңіздер!» - деп айтады.</p> <p>Мен өз отбасымды жақсы көремін, қазақ отбасының дәстүрлерін құрметтеймін, сақтаймын.</p>			
--	--	--	--	--

«Дара диаграмма»

	<p>Дескриптор - Мәтінді тыңдайды; - сөз тіркестерін диаграммаға түсіреді.</p> <p>..»Сәйкестендір»әдісі. Мәтіндегі ақпаратты тыңдай отырып, сөз тіркестерінің мағынасын ашады,ұғымдарды сәйкестендіреді.</p> <table border="1" data-bbox="542 1216 802 1442"> <tr><td>Әке</td><td></td></tr> <tr><td>Қыз бала</td><td></td></tr> <tr><td>Үлкенге</td><td></td></tr> <tr><td>Кішіге</td><td></td></tr> <tr><td>Құндылық тар</td><td></td></tr> </table> <p>Керекті сөздер: ізет,қонақ,құрмет,ақсар тау,мәдени</p> <p>Дескриптор - ақпараттың дұрыстығын болжайды; - өз ойын айтады; - сәйкестендіреді.</p>	Әке		Қыз бала		Үлкенге		Кішіге		Құндылық тар				
Әке														
Қыз бала														
Үлкенге														
Кішіге														
Құндылық тар														
<p>Сабақтың соңы Жинақтау</p>	<p>Топқа тапсырма. :»Қорытынды» «Артық сөзді тап» әдісі бойынша оқушыларға сабақ тақырыбына байланысты сөздер</p>	<p>Тақырыпқа қатысты емес сөздерді алып тастайды.</p>	<p>Шапалақтау әдісі</p>											

Бағалау	<p>беремін, қай сөз тақырыпқа қатысты емес екенін анықтайды</p> <p>Отбасы, табиғат, дәстүр, амандасу, мектеп, сыйлық, жол беру, кітап, төр</p> <p>Дескриптор - сөздердің мағынасын түсінеді - сөздердің артығын табады ҚБ «Шапалақтау»</p> <p>Үйге тапсырмасы: Отбасыңмен бірге қарсы алатын мереке туралы шағын мәтін жаз.</p>		Білім баспалдағы	https://kzref.org/sabati-tairibi-jandi-grafika-osi-sabata-ol-jetkiziletin-ou-mas/114671.html_m64a393bf.jpg
---------	---	--	------------------	---

Бөлімі:	
Педагогтің аты-жөні:	
Күні:	
Сыныбы:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Ұлы дала табиғаты
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	<p>6.3.4.1 мәтіндердің тақырыбына, мазмұндық құрылымына сүйене отырып, түрлерін салыстыру</p> <p>5.3.4.1 мәтіндердің тақырыбын, мазмұндық құрылымын салыстыру</p>
Сабақтың мақсаты:	Табиғат тақырыбына байланысты мәтіндердің тақырыбын, мазмұндық құрылымын салыстырады

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
---------------------	-----------------------	---------------------	---------	-----------

<p>Сабақтың басы Ұйымдастыру кезеңі</p> <p>Мағынаны тану</p>	<p>Психологиялық ахуал туғызу.</p> <p>«Шаттық шеңбері»</p> <p>Оқушылар шеңбер құрып тұрады. Бір-біріне бүгінгі күнге арнап, жақсы тілектерін айтады. Сәттілік тілеп сабақ басталады.</p> <p>1 тапсырма. «Не артық?» ойыны.</p> <p>Балалар, қалған суреттерді қандай сөздермен атауға болады? <i>(Қазақстанның табиғаты)</i></p>	<p>Оқушылар бір-біріне сәттілік тілейді</p>		<p>Интербелсенді тақта</p> <p>Оқулықпен жұмыс</p>
--	---	---	---	---

<p>5 мин.</p>	<p>2 тапсырма. Мәтіналды жұмыс. (ЖЖ)</p> <p>Жаңа сөздер: «Сурет- сөз» шөл, шөлейт, табиғи байлықтар, ұлттық табиғи парк</p> <p>Оқушыларға суреттер ұсынылады, суреттердің қазақша атуын аударма сөздіктен тауып атайды, сөз тіркестерін құрастырады.</p> <div data-bbox="331 1182 1305 1503"> </div>
<p>5 мин.</p>	<div data-bbox="331 1541 1262 1854"> </div> <p>3 тапсырма. Суреттермен қажетті сөздерді пайдаланып, Қазақстанның табиғатын сипаттаңыз.</p> <p>Топқа сөздер мен сөз тіркестері және суреттері қима қағаз түрінде ұсынылады.</p> <p>Қажетті сөздер: кең –байтақ, қалың орман, биік таулар, жануарлар, өсімдіктер, таза ауа, жазық дала, аймақ, табиғаты көрікті.</p>

ҚБ. Мадақтау сөздері арқылы.

Өзіңді тексер!

Қазақстанның жері кең-байтақ. Әр аймақтың табиғаты көрікті. Биік таулар мен қалың орманның ауасы таза. Елімізде жануарлар мен өсімдіктердің түрлері өте көп .

**7-20
мин**

(ТЖ)Тыңдалым. Оқылым.

Тапсырма 1. Мәтіндерді мұқият оқып, тапсырмаларды орындаңыздар.

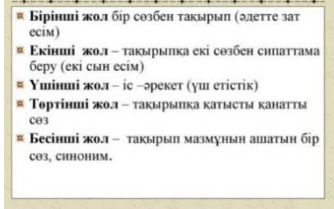
<p style="text-align: center;">1- мәтін</p> <p>Сағындым ғой Ерейменнің тауларын, Етегіңде көк шалғынға аунадым. Сәулеленіп Ағдымменен Күншалған, Танатқанда қонады екен тауға күн. Толқындаған Тілембек пен Бозайғыр, Тостағанмен ұсынғандай саумалын. Ереймендей өзге мекен жоқ менде, Жастық дәурен қалған сонау көк белде. Анау жатқан Қаратал мен Желтауым, Шақырады балалық шақ көктемге. Жуантөбе, Сейфолламен Төрежан, Құлпырады жазғы мақпал кештерде. <i>С.Жылқыбаев</i></p>	<p style="text-align: center;">2-мәтін</p> <p style="text-align: center;">Сарыарқа – Орталық Қазақстанда орналасқан. Батыстан шығысқа қарай 1200 шақырымға созылып жатыр. Орташа биіктігі – 500-600 м. Сарыарқа солтүстігінде Батыс-Сібір жазығымен, оңтүстігінде Балқаш көлімен және Бетпақ Дала шөлімен, шығысында Сауыр-Тарбағатай тау жүйесімен шектеседі. Сарыарқаның негізгі жауһары – Бурабай шипажайлық аймағы. Жергілікті тұрғындар бұл жерді «қазақстандық Швейцария» деп атайды.</p>
---	---

1.2. Кестені толтырып, мәтіндерді салыстырыңыздар.

Тапсырмалар	1 мәтін	2 мәтін
Тірек сөздерді анықтаңыз		
Тірек сөздердің көмегімен мәтінге тақырып қойыңыз.		
Мәтіннің жанры		
Мәтіннің стилі		

Дескриптор.

1. Тірек сөздерді анықтайды;

	<p>2. Тірек сөздердің негізінде мәтінге тақырып қояды; 3. Мәтіндердің стильдік, жанрлық ерекшелігін салыстырады. КБ. Топтар бір-бірін жұлдызшамен бағалайды</p> <p>Өзіңді тексер!</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Тапсырмалар</th> <th>1 мәтін</th> <th>2 мәтін</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Тірек сөздерді анықтаңыз</td> <td>Ерейменнің таулары, балалық шақ, өзге мекен</td> <td>Сарыарқа, Балқаш көлі, «қазақстандық Швейцария», Орталық Қазақстан.</td> </tr> <tr> <td>Тірек сөздердің көмегімен мәтінге тақырып қойыңыз.</td> <td>Туған жер</td> <td>Сарыарқа</td> </tr> <tr> <td>Мәтіннің жанры</td> <td>өлең</td> <td>мәтін</td> </tr> <tr> <td>Мәтіннің стилі</td> <td>көркем стилі</td> <td>публицистикалық стиль</td> </tr> </tbody> </table>			Тапсырмалар	1 мәтін	2 мәтін	Тірек сөздерді анықтаңыз	Ерейменнің таулары, балалық шақ, өзге мекен	Сарыарқа, Балқаш көлі, «қазақстандық Швейцария», Орталық Қазақстан.	Тірек сөздердің көмегімен мәтінге тақырып қойыңыз.	Туған жер	Сарыарқа	Мәтіннің жанры	өлең	мәтін	Мәтіннің стилі	көркем стилі	публицистикалық стиль
Тапсырмалар	1 мәтін	2 мәтін																
Тірек сөздерді анықтаңыз	Ерейменнің таулары, балалық шақ, өзге мекен	Сарыарқа, Балқаш көлі, «қазақстандық Швейцария», Орталық Қазақстан.																
Тірек сөздердің көмегімен мәтінге тақырып қойыңыз.	Туған жер	Сарыарқа																
Мәтіннің жанры	өлең	мәтін																
Мәтіннің стилі	көркем стилі	публицистикалық стиль																
2 мин	Сергітүсеті. https://youtu.be/O8qAc89TgyE																	
Қорытынды 5 минут	<p>Синквейн : «Табиғат»</p> 																	
Рефлексия 3 мин	<p>Төрт сауалға жауап.....</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Біз бүгін білдік (нені?) 2. Мен жақсы орындадым (нені?) 3. Топ жақсы орындады (нені?) 4. Білгім келеді (нені?) 																	

«Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәні, 7-сынып

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

7-сыныпта «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 6-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 6-сыныптарына арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [19]. Оқу бағдарламасына сәйкес 6-сыныпта 5 бөлім қарастырылады. Тындалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдік бағдар. Бес бөлімге қатысты 6-сыныптың

мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (141-кесте)

141- кесте. 6-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	6-сынып
1. Болжау	6.1.1.1 тірек сөздер, мәтіннің бастапқы бөлігін тыңдау арқылы тақырыпты және көтерілетін мәселені болжау
2. Назарын шоғырландырып тыңдау	6.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтау
3. Сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну	6.1.3.1 тұрмыстық - әлеуметтік тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну
4. Көркем шығармаларды тыңдау	6. 1.4.1 әңгіме, хикаялардың және шағын поэзиялық шығармалардың мазмұнын талдай отырып кейіпкерлерге сипаттама жасау
5. Негізгі ойды анықтау	6.1.5.1 тірек сөздер, жетекші сұрақтар, мәтін тақырыбы арқылы негізгі ойды анықтау
6. Тыңдалым материалдары бойынша жауап беру	6. 1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде шынайы өмірмен байланыстырып жауап беру

2) «Айтылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	6-сынып
1. Сөздік қорының алуандылығы	6.2.1.1 тура және ауыспалы мағынадағы сөздерді қолдану, ойын әсерлі, мазмұнды жеткізу
2. Сөз мәнері мен сөйлеу этикеті	6.2.2.1 тақырып бойынша диалогті бастау, жалғастыру, аяқтаудың ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын білу
3. Орфоэпиялық нормаларды сақтау	6.2.3.1 ауызша мәтіндер құрауда сұраулы, хабарлы, лепті және бұйрықты сөйлемдердің интонациялық ерекшелігін ескеріп айту
4. Мәтіннің негізгі аспектілерін анықтау және талқылау	6.2.4.1 шағын көлемді мәтіндегі жеке эпизодтарды сипаттау және тілдік ерекшелігіне салыстыру жасау
5. Сенімді және еркін жауап беру	6.2.5.1 коммуникативтік жағдаят бойынша диалогке қатысушылар өзара түсінісіп, ойларын толықтырып отыру
6. Визуалды материалдар арқылы тілді дамыту	6.2.6.1 тірек сөздерге сүйеніп, сюжетті суреттердің желісі бойынша әңгіме құрастыру

3) «ОҚЫЛЫМ»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	6-сынып
1. Мәтіндегі ақпаратты анықтау	6.3.1.1 мәтіндегі негізгі және жанама ақпаратты анықтау, өмірдегі кейбір жағдаяттар мен байланыстыру
2. Стильдік ерекшеліктерді анықтау	6.3.2.1 ресми стильдегі мәтіндердің стильдік ерекшелігін анықтау (күнделік, мінездеме, түсініктеме, өмірбаян, түйіндеме)
3. Көркем шығармаларды оқу	6.3.3.1 орта көлемді шығармаларды түсіну, тақырыбы мен негізгі ойды анықтау
4. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	6.3.4.1 мәтіндердің тақырыбына, мазмұндық құрылымына сүйене отырып, түрлерін салыстыру
5. Қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді оқу	6.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді мәтін мазмұнымен салыстыру, қарама-қайшы ақпараттарды анықтау
6. Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау	6.3.6.1 тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстыру

4) «Жазылым»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	6-сынып
1. Әртүрлі стильде мәтіндер құрастыру	6.4.1.1 мәтіндердің стильдік ерекшелігін сақтай отырып, күнделік, мінездеме, түсініктеме, өмірбаян жазу
2. Эссе жазу	6.4.2.1 эссе тақырыбының желісінен шықпай, әрбір абзацты жүйелі құрастырып, қажетті мазмұнын ашып жазу
3. Көркемдегіш құралдарды қолданып жазу	6.4.3.1 жазба жұмыстарында теңеу, эпитет сөздерін қолданып жазу
4. Мәліметтерді жинақтау	6.4.4.1 мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба-кестелер жасау
5. Орфография және пунктуация	6.4.5.1 жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану

5) «Тілдік бағдар»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	6-сынып
1. Сөз таптары	6.5.1.1

	- мәтіндерден деректі және дерексіз зат, көптік мәнді есімдерді ажырата білу, жазбаша, ауызша жұмыстарда қолдану
	6.5.1.2 лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану
	6.5.1.3 реттік сан есімдер мен жинақтық сан есімдерді жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану
	6.5.1.4 өздік, болымсыздық, белгісіздік, жалпылау есімдіктерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.
	6.5.1.5 етістіктің шақтарының (нақ осы шақ, ауыспалы осы шақ, жедел өткен шақ, ауыспалы келер шақ) қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану
	6.5.1.6 сын-қимыл (бейне) және мөлшер үстеулерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану
	6.5.1.7 талғаулықты немесе кезектестік мәнді білдіретін және себеп-салдарлық қатынасты білдіретін жалғаулықтардың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану
2. Сөйлем	6.5.2.1 жазба жұмыстарында сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтай отырып жай сөйлем құрастыру

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың тапсырмалары ретінде толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады.

Төменде 6-сыныптағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген. Үлгі екі нұсқада әзірленген.

1- нұсқа

1- бөлім

Отан отбасынан басталады.

М.Әуезов «Абай жолы» «Қайтқанда» тарауы (үзінді) бөлімі бойынша.

1) Тыңдалым тапсырмасы. МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Оқыту мақсаты: 6.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтау

Тыңдалым мәтіні.

Отбасы мүшелерінің арасында сыйластық пен махаббат орнаса, ол отбасы ең бақытты жанұя болып саналады. Отбасындағы адамдар бір-біріне тосынсыйлар ұйымдастыру, мерекелер сайын сыйлық жасау, бір-біріне қолдау көрсету арқылы өзара сыйластықтарын көрсетеді. Әр жексенбі және түрлі мейрамдар сайын отбасы мүшелері ата мен әженің шаңырағындағы мол дастарқан басына жиналып, бір-бірлеріне деген құттықтауларын білдіреді. Себебі оларды отбасылық рухани құндылықтар біріктіреді. Жанұяның қонақ күту рәсімі ұлтына, салт-дәстүріне, мәдениетіне байланысты әртүрлі болады. Қазақ халқы қонақжай халық болғандықтан, келген қонақты төрге шығарып, ақ дастарқан жайған. Қазақ отбасында үлкенге құрмет көрсету, кішіге қамқор болу, мерекелерді қара шаңырақта қарсы алу сияқты отбасылық дәстүрлер ертеден қалыптасқан. Бала дүниеге келгенде, шілдехана, бесік той, тұсаукесер, сүндет той сияқты мерекелерді туған-туысқандарымен бірге тойлайды. Орыс халқында балаға отбасындағы құрметті адамның есімін беру және отбасылық мұраны ұрпақтан ұрпаққа жеткізу дәстүрі бар. Отбасылық дәстүр мен мейрамдар жанұядағы адамдардың бір-біріне деген сенімділігін әрі құрметін нығайтады. Ол болашақ ұрпақ тәрбиесінде де маңызды рөл атқарады. Себебі «Отан отбасынан басталады». (*Ақпарат дереккөзі: nis.edu.kz/ru/programs/criter-eval/les-plan/*)

Тыңдалым мәтінінің тапсырмасы.

1 - тапсырма. *Мәтінді түсініп оқы. Тақырып қой.*

2 - тапсырма. *Мәтінде не туралы айтылған?*

3 - тапсырма. *Берілген сөйлемдердегі бос орындарға тиісті сөздерді қойып жазыңыз.*

Қажетті сөздер: сенімділігін әрі құрметін, ұлтына, салт-дәстүрі мен мәдениетіне, демалыс күндері,

А) Жанұяның қонақ күту рәсімі байланысты болады.

Б)отбасы мүшелері қара шаңырақта бас қосады.

В) Отбасылық дәстүр мен мейрамдар жанұядағы адамдардың бір-біріне деген нығайтады.

-тапсырма. Тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде өз жанұяңның қонақ күту, салт - дәстүрі туралы айтып бер.

5 - тапсырма. Мақалдың аудармасымен оқып, мағынасын түсіндіріп, өз ой пікіріңізді айтыңыз.

Әке - асқар тау

Ана – сарқылмас бұлақ.

Отец как вершина горы,

Мать – неиссякаемый источник.

Қарға баласын аппағым дер,

Кірпі баласын жұмсағым дер.

Ворона говорит о своем дитя мой беленький

Ежиха говорит о своем дитя мой мягонький.

2) Айтылым тапсырмасы

Оқыту мақсаты: 6.2.6.1 тірек сөздерге сүйеніп, сюжетті суреттердің желісі бойынша әңгіме құрастыру.

Берілген мәтін бойынша төмендегі тапсырмаларды орындаңыздар.

1 – тапсырма. Берілген суретті тірек сөздер сызбасы негізінде отбасы мүшелері арасындағы сыйластық пен сүйіспеншілік туралы айтып беріңіз.

2 – тапсырма. Берілген тақырып бойынша, сызбыда көрсетілген тірек сөздерге сүйеніп « Отбасындағы әдеп» деген тақырыпта пікір алмасыңыздар.

3 -тапсырма. Мына сөздерді қолдана отырып, тақырып бойынша жұбыңызбен диалог құрастырыңыз. (отбасы, құрмет, сүйіспеншілік, мейрамдар, қолдау көрсету, келешек, отбасылық дәстүр, қара шаңырақта, мол дастарқан, Отан отбасынан басталады)

3) Оқылым тапсырмасы.

Оқыту мақсаты: 6.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді мәтін мазмұнымен салыстыру, қарама-қайшы ақпараттарды анықтау.

Берілген мәтінді мұқият оқып шығып, төмендегі тапсырманы орындаңыздар.

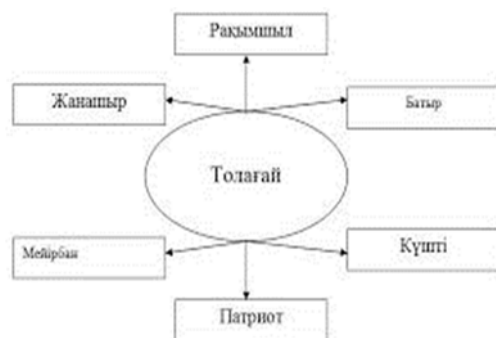
Төмендегі кесте мен диаграммада берілген ақпаратты өз сөзіңізбен сипаттаңыз.

• 1909 жылғы 4 - ақпанда Қызылорда қаласында дүниеге келген.
 • 1995 жылғы 23 – қыркүйекте дүниеден өткен.
 • О. Төлғайев – ақын, драматург, әдебиет зерттеуші, Қазақстанның халық ағартушысы, филология ғылымдарының докторы, профессор.
 • Тұңғыш жинағы «Жаңа ырысқа» 1933жылғы жарық көрген.
 • 50 шақты кітаптың авторы.
 • «Толғай» әдеби ертегісі 1978 жылғы жазылған
 • «Жамбыл» кинофильмінің сценарийін жазған.
 • Марапатталулары: «Октябрь революциясы» орденімен, «Еңбек Қызыл Ту» орденімен екі рет, «Құрмет белгісі» орденімен, медалдарымен.
 • Әйелі О. Тазжибаева «Құя атасы», «Ақын», «Портреттер» дастандары, балалар тақырыбында да қалам тартты.

Толғай ертегісі (оқулық 54-55бет)

2 – тапсырма. Толағай тауы туралы халық аңызы не дейді? Толағай тауы (Қосымша деректерді пайдалана отырып, Толғай тауының тарихы туралы ақпарат айтыңыз)

4) Жазылым тапсырмасы.

Мақсаты: 6.4.4.1 мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба-кестелер жасау.

Тапсырма. Берілген тақырып бойынша мәліметтерді жинақтай отырып, «Отан отбасынан басталады» деген тақырыпта, жаңа сөздерді қатыстыра отырып, постер, сызба кестелерін жасаңыз.

5) Тілдік бағдар.

Мақсаты: 6.5.1.1 мәтіндерден деректі және дерексіз зат есімді, көптік мәнді есімдерді ажырата білу, жазбаша, ауызша жұмыстарда қолдану.

Тапсырма.

Мәтіннен деректі және дерексіз зат есімдерді тауып, сұрақтарын дұрыс жазып көрсетіңіз.

№	Деректі зат есім	Дерексіз зат есім
1		
2		
3		
4		

Тапсырма. Берілген жоспар бойынша мәтінді мазмұндау. Көптік мәнді есімдерді қолданыңыз.

Отбасындағы дәстүр мен мерекелер.

Отбасындағы сүйіспеншілік

Отан от басынан басталады

2-нұсқа

8-бөлім.

Болашақтың мамандықтары

(А. Машановтың « Жер астына сяхат» шығармасы бойынша)

1) Тыңдалым тапсырмасы.

Оқыту мақсаты: 6.1.5.1 тірек сөздер, жетекші сұрақтар, мәтін тақырыбы арқылы негізгі ойды анықтау

Мәтін алды жұмыс. **Ойланайық пікірлесейік!**

Тапсырма. Тыңдалым алдында мына төмендегі суреттерге назар аударып, сұрақтарға жауап беріңіздер.

Суретте не бейнеленген? Бүгінгі тақырып не туралы болуы мүмкін?

Мамандық таңдау ертеңді – ойлау, дегенді қалай түсінесің?

Қажетті сөздерді қолдана отырып өз пікіріңді айт.

Мамандық дегеніміз не? (Кәсіп, сүйікті іс, шығармашылық, қызығушылық, еңбек көзі)

Тыңдалым. Мәтінмен жұмыс.

2 - тапсырма. Мәтінді мұқият тыңда, оқы. Түсінгеніңді айт.

Мамандық таңдау – маңызды іс. Уақыт өте дәстүрлі мамандықтар сұраныстан айырылып, жаңа маман иелері пайда болады. Заманның ағынынан қалмай, жаңадан пайда болатын болашақ мамандықтарға дағдыланайық. Fast Future британдық агенттіктің футурологтары 2030 жылы сұранысқа ие болып, кең жайылатын мамандықтардың тізімін болжады. Сонымен, айналдырған 17 жылдан кейін заманауи инженерлер мен сату бойынша менеджерлердің орнына мынандай маман иелері қажет болады:

Наномедицина қызметкері – адам денесінің мүшелерін қайта жасайтын маман. Ғылым жетістіктері этикасының маманы.

Ғарыш туризм мамандары: ұшқыштар, бортинженерлер мен гидтар. Дамыған технология ғарышқа саяхаттауға мүмкіндік беріп, жаңа жұмыс орындарымен қамтамасыз етеді.

Климат өзгерісі бойынша маман болашақта ең жиі кездесетін мамандықтардың қатарында болады.

Қарт кісілердің денсаулығын күтуші маман тек үлкен кісілерге медициналық көмек көрсететін болады. Адамның табиғи есін жақсартып, «жадысын» көбейтетін арнайы хирург пайда болады.

Ауа райы полициясы бұзылып кеткен ауа-райын қалпына келтіреді-мыс.

Виртуалды құқықтың заңгері қарапайым заңгерлерден де үлкен сұранысқа ие болады. Жеке журналист біреудің жеке БАҚ-ында жұмыс жасайды, олардың саны күрт көбейеді. Инфоқоқысшы компьютеріңізден артық ақпаратты өшіріп отырады. Ал виртуалды әлемді жинастыратын адам электронды пошта, гаджеттер мен компьютердегі файл мен папкаларды реттеп береді.

Уақыт биржасындағы брокер мамандығы қазіргі ақша брокеріндей танымал болады. Қоғамдық желідегі қоғамдық қызметкер. Бұл кісі қоғамдық желілер арқылы жағдайы төмен, жаман әдеттерге шалдыққан қолданушыларға көмекке келеді. Жеке бренд-менеджер. Қазіргі пиар-менеджерлері сияқты белгілі біреу туралы басқалар арасында жақсы ой қалыптастыруға тырысады. Қазірде мұндай жұмысшы жұлдыздарда ғана болса, болашақта әр адамның өз бренд-менеджері пайда болады.

(Ақпарат дереккөзі: <https://massaget.kz/layfstay1/bilim/zharatylystanu/13696/>)

1) Тыңдалым мәтінінің тапсырмасы.

3 -тапсырма. Сөздіктің көмегімен мәтіндегі қою қаріппен жазылған сөздердің мағынасын анықта, жаз.

4 – тапсырма. Тыңдалым мәтіні негізінде заманның ағынынан қалмай, жаңадан пайда болатын болашақ мамандықтар туралы айтып бер

3) Айтылым тапсырмасы

Оқыту мақсаты: 6.2.2.1 тақырып бойынша диалогті бастау, жалғастыру, аяқтаудың ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикет формаларын білу.

1-тапсырма. Берілген тақырыптардың бірін таңдап, жұпта диалог құрастырыңыз.

А. Жақсы мамандық - жақсы болашақтың бастауы

Б. Мамандық таңдау – маңызды іс.

В. Әлемге керек мамандықтар.

2 - тапсырма. Пікірталас. Сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын сақтай отырып, тақырып бойынша сұрақ - жауап пікірталасына қатысыңыз.

- 1) «Маман иесі дегенді қалай түсінуге болады?»
- 2) Ата-аналарың отбасында сендер жақсы мамандық таңдауда үлкен азамат болып өсу үшін, өздеріне қандай мақсаттар қоюы мүмкін?
- 3) Алдағы уақытта қандай маман иесі болатыныңды, қандай бағытты, қандай оқу орнында оқитыныңды және де өзіңнің болашақ кәсіби қызметің туралы білесің бе? Осы туралы ойладың ба?
- 4) Өзіңнің болашақ мамандығыңды таңдай отырып, сен тіршілік ететін аймаққа қандай мамандықтар қажет деп ойлайсың?

4) Жазылым тапсырмасы.

Мақсаты: 6.4.2.1 эссе тақырыбының желісінен шықпай, әрбір абзацты жүйелі құрастырып, қажетті мазмұнын ашып жазу

1-тапсырма. Төмендегі суреттер мен кесте бойынша, «Мен және мен таңдаған болашақ мамандық» тақырыбында эссе жазыңыз. Эссе құрылымы мен дамуын сақтаңыз, көлемі 70-100 сөз.

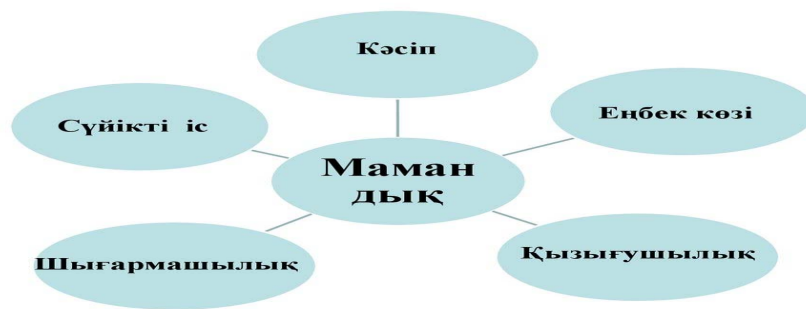

Бұрыннан бар мандықтар	Жаңадан пайда болған мамандықтар
Мұғалім	Маркетолог
Дәрігер	Дизайнер
Дәнекерлеуші	Программист
Құрылысшы	Оператор
Бухгалтер	Банкир
Инженер	Брокер
Экономист	Инфооқысшы
Заңгер	Менеджер

2 - тапсырма. Кестеде берілген жаңа пайда болған, болашақта пайда болатын мамандықтардың пайдасы мен зияны, ұқсастығы мен ерекшелігі туралы (бір мамандықты таңдаңыз) ойтолғау жазыңыз.

5)Тілдік бағдар. Мақсаты: 6.5.2.1 жазба жұмыстарында сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтай отырып жай сөйлем құрастыру.

1-тапсырма. Сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтай отырып, берілген сызба бойынша жай сөйлем құрастырыңыз.

2-тапсырма. Берілген сөз тіркестерін қатыстырып сөйлемдер құрастыр.

Білім, мамандық таңдау, қызметкер, кәсіби білім, жұмыс істеу, қаражат, болашақ, жоспарлау, іс-шара, ұйым, ынтымақтастық, дәрежелер, жоғары білім беру жүйесі, еңбек.

3-тапсырма. «Менің мамандығым – менің болашағым» деген тақырыпқа сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтай отырып, берілген сұрақтарға дұрыс жауап беріңіз.

1. Мамандық деген не?
2. Неге мен осы мамандықты таңдадым?
3. Бұл мамандық маған несімен ұнайды?
4. Менің мамандығым адамдарға қандай пайда әкеледі?

Үлгі: 3 Нұсқа

1)»Тыңдалым»:

Оқыту мақсаттары: 6.1.5.1 тірек сөздер, жетекші сұрақтар, мәтін тақырыбы арқылы негізгі ойды анықтау.

Тыңдалым кезіндегі жұмыс:

Тыңдалған мәтіндегі, тірек сөздерді анықтап, тақырып қойыңыз, 3 сұрақ құрастырыңыз, «ПОПС» формуласы арқылы негізгі ойды анықтаңыз.

(Мәтіннің тақырыбы берілмейді, оқушылар мәтіндегі тірексөздер арқылы, сабақтың тақырыбын өздері анықтайды).

Байырғы заманда жердің түкпір-түкпірінде тұратын адамдар бір-бірімен сауда жүргізген. Алғашында ол қажетті заттармен айырбас ретінде жүзеге асқан. Мысалы, асыл тастар, алтын, күміс, тұз, шипалы өсімдіктер мен хош иіс сулары, азық-түлік және басқа да тауарлармен алмасқан. Кейіннен ақшаға сауда-саттық басталып, базар, жәрмеңке, сауда жолдары ашылды.

Ұлы Жібек жолының Қазақстан жерінен өткен жолы Сауран қаласы болды. Қазақстан жеріндегі орта ғасырдағы ірі қалалардың бірі. Жібек жолындағы тағы бір тарихи қала – Иасы, кейіннен Түркістан атанған. Түркістан ертеден «екінші Мекке» деп аталып кеткен. Қожа Ахмет Иассауидің кесене ғимараты – бүкіл Орта Азиядағы сәулет өнерінің керемет үлгісі болып табылады.

Жібек жолындағы даңқты қалалардың бірі Отырар еді. Бүкіл Шығысқа аты әйгілі қала ең алғаш Фараб деп аталды. Әл Фараби атанған ұлы ғалым Әбу Насыр Ибн Мұхаммед шыққан қала.

Ұлы Жібек жолында тарихи қалалардың қатарына Испиджап, яғни, Сайрам да жатады. Сайрам ұзақ жылдар бойы Жібек жолы бойындағы саяси жағынан да,

экономикалық жағынан да, мәдени жағынан да еңсесі биік қалалардың бірі болып қалған.

1-тапсырма. Мәтін мазмұнына 3 сұрақ құрастыр.

Бағалау критерийі	Дескриптор
Сұрақтар құрастырады.	Мәтін мазмұны бойынша 3 сұрақ құрастырады.

2-тапсырма

Ұлы Жібек жолының тарихи маңызы туралы өз пікіріңізді айтыңыз, өзгелердің пікірін тыңдаңыз, салыстырыңыз. «ПОПС» формуласын пайдаланыңыз.

«ПОПС» формуласы:

Бірінші сөйлем «Менің ойымша, ... «

Екінші сөйлем «Себебі, мен оны былай түсіндіремін ... «

Үшінші сөйлем «Оны мен мына фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын...»

Соңғы сөйлем «Осыған байланысты мен мынадай қорытынды шешімге келдім...»

Бағалау критерийі	Дескриптор
Мәтінге тақырып қояды. Тірек сөздерді табады.	Тірек сөздерді тауып, мәтінге тақырып қояды.

2)»ОҚЫЛЫМ»

Оқыту мақсаттары: 6.3.3.1 орта көлемді шығармаларды түсіну, тақырыбы мен негізгі ойды анықтау.

Тапсырма

Төмендегі тапсырмаларды орындаңыз

Ұлы Жібек жолы – қытай жерінен басталып, Қиыр Шығыс пен еуропа елдеріне беттеген керуен жолы. Бұл жолдың басым бөлігі Орта Азия мен қазақстан жерінің үстімен өтті. Жібек жолы б.з.д. III ғасырда сауда магистралі ретінде пайда болып, ХҮІ ғасырға дейін қызмет етті. Жібек Жолының бойында орналасқан көне қалалар бірталай соғыс , өрт, аштық, апат ойрандардың куәсі болды. Ұлы Жібек Жолы арқылы тек сауда жүйесі дамып қана қоймай , Шығыс пен батыс өркениеті тоғысып, мәдениет және дипломатиялық қарым-қатынас орнады. ҮІ-ҮІІ ғасырларда Қытайдан бастау алған керуен жетісу мен Оңтүстік қазақстан даласын кесіп өтетін. Отырар, Тараз, Сайрам, Түркістан (Яссы), баласағұн секілді көне қалалар тек сауда ғана емес, мәдениет және ғылым орталықтары болды. Ертеде Тараз қаласындағы сауда базарын көргендер «тараз базары – әлем айнасы» дейтін. Себебі, бұл жақта кез- келген дүниені айырбастауға, сату мен сатып алуға болатын. Мыстан жасалған тұрмыстық бұйымдар мен қару-жарақтар, киім-кешек пен ер-тұрмандар саудаға түсетін. Отырар алқабына жүз елуден астам кішкентай қалалар кіретін. Бұл елді мекен қорған сарайларға бай болатын. Саудамен қатар, бұл аймақта білім мен ғылым саласы дамыды. Түркістан (Яссы) ертеден «екінші Мекке» деп аталап кеткен. Бүгінгі таңда көне қала әлемдік туризм орталығына айналды.

1.Берілген ақпараттардың ішінен мәтін мазмұнына сай келетін 2 дұрыс тұжырымды анықтаңыз

Ақпараттар	Дұрыс	Бұрыс
Көне Түркістан қаласы қазір туризм аймағы		
Жібек жолы - Батыс пен Шығыстың арасын жалғаған сауда жолы.		
Отырар базарларында тауарларды сатуға, айырбас жасауға болады.		

2. Мәтінге ат қойып, идеясын анықтаңыз.

Мәтіннің тақырыбы (сөз тіркесі)	
Мәтіннің идеясы (1сөйлем)	

3.»Жазылым»:

Оқыту мақсаттары:6.4.1.1 мәтіндердің стильдік ерекшелігін сақтай отырып, күнделік, мәнездеме, түсініктеме, өмірбаян жазу.

6.5.1.3 реттік сан есімдер мен жинақтық есімдерді жазба, ауызша жұмыстарды орынды қолдану

Жанрлық ерекшелігін сақтап, өз өмірбаяныңызды жазыңыз. Реттік сан есімдерді қолданыңыз.

Бағалау критерийлері	Дескриптор
Мәтіндердің стильдік, жанрлық ерекшелігін, түрін салыстырады	мәтіндердің жанрын анықтайды; мәтіндердің түрін анықтайды; мәтіндерге сай тақырып қояды
Күнделік, мінездеме, түсініктеме, өмірбаян жазады. Реттік, жинақтық сан есімдерді қолданады	жанрлық ерекшелігіне сай өмірбаян жазады; өмірбаян мазмұнында кем дегенде 2-3 реттік сан есімді қолданады.

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

6-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 7-сыныптағы қазақ тілі мен әдебиеті курсының оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды . Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (142-кесте).

142-кесте – 6-7-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым»:

Білім алушылар		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	7-сынып	6-сынып
Назарын шоғырландырып тыңдау	7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау	6.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтау
Негізгі ойды анықтау	7.1.5.1	6.1.5.1

	тірек сөздер, сөйлеушінің дауыс ырғағы мен сөйлеу мәнері арқылы негізгі ойды анықтау	тірек сөздер, жетекші сұрақтар, мәтін тақырыбы арқылы негізгі ойды анықтау
Тыңдалым материалдары бойынша жауап беру	7.1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде өз пікірін өзгелердің пікірімен салыстыра отырып жауап беру	6. 1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде шынайы өмірмен байланыстырып жауап беру

2) «Айтылым»:

Білім алушылар:		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	7-сынып	6-сынып
Сөз мәнері мен сөйлеу этикеті	7.2.2.1 кеңес беру, ұсыныс жасау, өтініш, талап, ету, бұйрық берудің түрлі формалары мен жағдаяттарына сай ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолдана білу	6.2.2.1 тақырып бойынша диалогті бастау, жалғастыру, аяқтаудың ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын білу ⁷
Орфоэпиялық нормаларды сақтау	7.2.3.1 ауызша мәтіндер құрауда екпін түрлерін сөз және сөйлем ішінде орынды қолданып айту	6.2.3.1 ауызша мәтіндер құрауда сұраулы, хабарлы, лепті және бұйрықты сөйлемдердің интонациялық ерекшелігін ескеріп айту
Мәтіннің негізгі аспектілерін анықтау және талқылау	7.2.4.1 шығармадағы кейіпкерлерге автор берген мінездеменің тілдік құралдарын талдау	6.2.4.1 шағын көлемді мәтіндегі жеке эпизодтарды сипаттау және тілдік ерекшелігіне салыстыру жасау.
Сенімді және еркін жауап беру	7.2.5.1 диалогке қатысушылар коммуникативтік жағдаяттың талаптарына сай «сөйлеуші →тыңдаушы» позицияларын еркін ауыстыру	6.2.5.1 коммуникативтік жағдаят бойынша диалогке қатысушылар өзара түсінісіп, ойларын толықтырып отыру

3) «Оқылым»:

Білім алушылар		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	7 сынып	6-сынып
Стильдік ерекшеліктерді анықтау	7.3.2.1 ресми -іскерлік (өтініш, нұсқаулық, ресми құттықтаулар, ұсыныстар) салаға қатысты мәтіндердің тілдік ерекшелігін анықтап, талдау жасау	6.3.2.1 ресми стильдегі мәтіндердің стильдік ерекшелігін анықтау (күнделік, мінездеме, түсініктеме, өмірбаян, түйіндеме)
Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	7.3.4.1 мәтіндердің идеясын, мақсатты аудиториясын салыстырып, талдау жасау.	6.3.4.1

		мәтіндердің тақырыбына, мазмұндық құрылымына сүйене отырып, түрлерін салыстыру.
Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау	7.3.6.1 тақырып бойынша деректер қолдана отырып мәтінде көтерілген мәселеге өз ойын дәлелдеп жеткізу.	6.3.6.1 тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстыру.

4) «Жазылым»:

Білім алушылар		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	7-сынып	6-сынып
Әртүрлі стильде мәтіндер құрастыру	7.4.1.1 мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, өтініш, түйіндеме, ресми құттықтаулар жазу.	6.4.1.1 мәтіндердің стильдік ерекшелігін сақтай отырып, күнделік, мінездеме, түсініктеме, өмірбаян жазу
Эссе жазу	7.4.2.1 эссе құрылымы мен дамуын сақтап, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу	6.4.2.1 эссе тақырыбының желісінен шықпай, әрбір абзацты жүйелі құрастырып, қажетті мазмұнын ашып жазу
Орфография және пунктуация	7.4.5.1 тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазу (күрделі сөздер); оқшау сөздерге қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану.	6.4.5.1 жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану

5) «Тілдік бағдар»:

Білім алушылар:		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	7-сынып	6-сынып
	7.5.1.2 Салыстырмалы, күшейтпелі, асырмалы шырайлардың қызметін білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.	6.5.1.2 - лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.
	7.5.1.3 сан есімдерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.	6.5.1.3 реттік сан есімдер мен жинақтық сан есімдерді жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.
	7.5.1.5 етістіктің шақтары (бұрынғы және ауыспалы өткен шақ, мақсатты және болжалды келер	6.5.1.5 етістіктің шақтарының (нақ осы шақ, ауыспалы осы шақ, жедел өткен шақ, ауыспалы келер шақ)

	шақ) мен қалау райдың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану .	қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану.
	7.5.1.6 мақсат және себеп-салдар үстеулерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану қолдану.	6.5.1.6 сын-қимыл (бейне) және мөлшер үстеулерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды.
2. Сөйлем	7.5.2.1 жазба жұмыстарында ыңғайлас, қарсылықты, түсіндірмелі салалас құрмалас сөйлемдерді құрастыру	6.5.2.1 жазба жұмыстарында сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін сақтай отырып жай сөйлем құрастыру

IV.Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі (2-3)

Әрі қарай республика мектептерінің педагогтері әзірлеген сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылады:

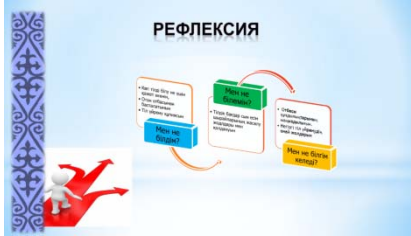
Бөлім:	1 бөлім. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі - қазақ тілін оқып үйренеміз. Үш тілід біліу - үлкен өнер
Педагогтің аты-жөні	Ирбаева Нұрсұлу Тураровна
Күні	
Сынып	7 - сынып
Сабақтың тақырыбы	Көп тіл білгім келеді. 6 -сыныпта мақсатқа сәйкес тақырып: Отан отбасынан басталады.
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты	7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау 7.5.1.2 Салыстырма лы, күшейтпелі, асырмалы шырайлардың қызметін білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.
Қайталауға арналған сабақтың сәйкестік мақсаты	6.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтау 6.5.1.2 лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.
Сабақтың мақсаты	Негізгі сабақ мақсаты: тыңдалған мәтіннің

		негізгі мазмұнын түсінеді, ақпараттың өзектілігін анықтай алады. 6- сыныпта өткен материалды қайталау мақсаты: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсініп, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтап айтып береді.		
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	ресурстар
Сабақтың басы	<p>- Сәлеметсіздер ме? - Бүгінгі күндеріңізге сәттілік тілеймін! - Сіздермен қауышқанымға қуаныштымын! Психологиялық жағымды ахуал қалыптастыру: «Сенім аралы» Мақсаты: жылылық, сенімділік деңгейін, еркіндікті дамыту. Оқушылар шеңбер болып отырады. Бастапқы қатысушы жанындағы көршісінің қолын ұстап, «Мен саған сенемін, себебі сен ...» сөйлемді бір сөзбен аяқтайды. Тренинг шеңбер бойымен жалғасады, соңында бір-бірлерінің қолдарын ұстайды. Сөйлемді мынандай сөздермен аяқтайды: мейірімдісің, ақылдысың, әдептісің, ұқыптысың, тәртіптісің, әдемісің, т.б. Топқа бөлу. Түстерді таңдау арқылы 1.2.3 топқа бөлінеді</p>	<p>Оқушылар сәлемдеседі. Бірі-біріне жақын тілектер айтады.</p> <p>Топқа бөлінеді. Түсінбеген сөздерінің мағынасын ашып, аудармасын үйренеді.</p>	<p>«Бас бармақ»</p> 	
Түсіну	 <p>Сабақтың тақырыбын, мазмұнын суреттер арқылы болжайды.</p>			

				
<p>Сабақтың ортасы</p> <p>Білу</p> 	<p>Миға шабуыл: Жаңа сабақтың алдын тақырыпқа байланысты сұрақ жауап жүргізу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Көп тіл білу рухани байлық деген пікірмен келісесің бе? 2. Сен өз ана тіліңді жетік меңгергенсің бе? 3. Орыс және ағылшын тілін меңгеру қиын емес пе? 4. Үш тілде еркін сөйлей аласың ба? 5. Үш тілде жазу қабілетің қандай? 6. Қазіргі қоғамда үш тілді меңгеру керек пе? <p>Тыңдалым. Мәтінмен жұмыс.</p> <p>1. тапсырма. Мәтінді оқу. Мазмұнын өз сөзінмен айту.</p> <p>Үш тілділік - заман талабы Ел басы Қазақстан халқына Жолдауындағы білім беру жүйесінде үш тілдің – мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін, ұлтаралық қатынас тілі ретінде орыс тілін және әлемдік экономикаға үйлесімді кірігу тілі ретінде ағылшын тілін меңгерген, бәсекеге қабілетті маман даярлау міндетін атап көрсеткенін білеміз. Бұл дегеніміз оқу орындарына жаңа міндеттер, жаңа талап, жаңа мақсаттар қойып отыр дегенді түсіндіреді. Негізгі мақсаты – өмірден өз орнын таңдай алатын өзара қарым –</p>	<p>Сұраққа жауап береді.</p> <p>Топта талқылайды. Сұрақтарға жауап береді.</p> <p>Мәтінді тыңдайды. Ақпараттың өзектілігін анықтайды.</p> <p>Мәтінмен танысады.</p>	<p>Ауызша кері байланыс беру. Жақсы! Тамаша!</p> 	

<p>Түсіну</p> 	<p>қатынаста өзін еркін ұстап, кез келген ортаға тез бейімделетін, белгілі бір ғылым саласында білімі мен білігін көрсете алатын, көптілді және көпмәдениетті құзіреттіліктерді игерген полимәдениетті жеке тұлға қалыптастыру.</p> <p>Миға шабуыл: Балалар, мына сызбаға назар аударсақ, қандай тақырыпты анықтауға болады?</p> <p>Ия, балалар бұл сурет бойынша «Отан отбасынан басталады» деген тақырыпты анықтаймыз</p> <p>ОТБАСЫ</p> <p>Отбасы - адам баласының алтын діңгегі. Өйткені адам ең алғаш дүниеге келген сәтінен бастап, отбасында ер жетіп, тәрбиеленеді. Сондықтан да отбасы – адамзаттың аса қажетті, әрі қасиетті алтын мектебі. Отбасының адамзат ұрпағына деген ықпалы мен әсер күшін өмірдегі басқа еш нәрсенің күшімен салыстыруға болмайды. Өйткені атаананың балаға деген тәрбиесінің орнын еш нәрсе толтыра алар емес. «Ел болам десең, бесігінді түзе» – деген нақыл сөзі өз отбасы тәрбиесінің маңызын айқындап тұр емес пе? Отбасы мүшелерінің жас шамасы әртүрлі болса да, олардың а</p>	<p>Мәтінді тыңдайды. Ақпарат жинайды</p> <p>негізгі мазмұнын түсінеді, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтайды</p>		<p>https://spec.ial-edu.kz/TEXTBOOKS/1RAZDEL/book/1.4/files/basic.html/page7.html (суреттің сілтемесі)</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=WUm</p>
--	--	--	--	--

<p>Қолдану Талдау</p>	<p>расында мақсат ынтымақтас тығы бар. Отбасы – шағын мемлекет, М ен – президент, сен – премьер, дегені бар. Шынында, отбасы – ол да бір шағын мемлекет. Сондықтан отбасының құрылымына зор маңыз беріліп, мәнін қорғаған, отбасының ар-намысын сақтауға, сырын ша шпауға, мүшелерін бір-біріне қатысты адалдыққа тәрбиелеген. «Отан отбасын ан басталады» деген сөздің мәнісі де осында.</p>	<p>«Отбасы,Отан ,Үш тілділік» тақырыптарына АССОЦИОГРАМ МА құрады</p> 		<p>GVUmpD V4</p>
<p>Сабақтың соңы Жинақтау</p> 	<p>Топқа тапсырма. 1 тапсырма. Мына берілген сөздерді сын есімнің салыстырмалы, күшейтпелі шырай формасына айналдырып жаз. Берілген сөздер: Белсенді, көркем,шағын,жақсы 2 тапсырма. Сын есімнің салыстырмалы, күшейтпелі шырай формасындағы сөздерді қолдана отырып, Отбасы тақырыбына сөйлем құрастыр.</p>	<p>Сын есім шырайларының жасалу жолдарын түсінеді. Тапсырма орындайды</p> <p>Тілдік бағдары білімін қолдана отырып, тақырыпқа байланысты сөйлемдер құрастырды</p>		

Бағалау	 <p>Үйге тапсырма: 4-бет 2-тапсырма</p>			
---------	--	--	--	--

Бөлім: Үш тілді білу – үлкен өнер	1-бөлім	
Мұғалімнің аты-жөні		
Күні		
Сынып	7 – сынып.1- бөлім.Мағжан Жұмабаев «Қазақ тілі» өлеңі.	
Сабақтың тақырыбы	6-сыныпта мақсатқа сәйкес тақырып:2- бөлім. Мағжан Жұмабаев «От» өлеңі	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты	7.3.1.1 - кесте, диаграмма, сызба, шартты белгілер түрінде берілген ақпаратты түсіну, қолдана білу;	
Қайталауға арналған сабақтың сәйкестік мақсаты	6.5.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтау	
Сабақтың мақсаты	<p>Негізгі сабақ мақсаты: кесте, диаграмма, сызба, шартты белгілер түрінде берілген ақпаратты түсінеді, қолданады.</p> <p>6- сыныпта өткен материалды қайталау мақсаты: Оқушылар мәтінді түсінеді, шынайы өмірмен байланыстырады,ақынның шығармаларын біледі.</p>	
Тілдік мақсаттар	Тілдік дағдылар: кеміді, айбынды, бұғады, қайрат, бақ, ардың, кен	
	Терминология: хан, батыр	
	Сөз тіркестері: ұшқыр жаны, күндей күшті, алтын ана	
Құндылықтарды дарыту	Ана тіліне құрмет, ынтымақтастық. Қазақ халқының тарихын, мәдениетін, тілін білуге баулу.	
Пәнаралық байланыстар	Қазақ әдебиеті	
АКТ қолдану дағдылары	слайд	
Алдыңғы оқу/ Бастапқы білім	М. Жұмабаевтың өмірі мен шығармашылығы туралы білімдерін жаңғырту	
Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Ресурстар

<p>Сабақтың басы - 5 мин</p>	<p>Сәлеметсіңдер ме, 7-сынып оқушылары! Қазір қазақ тілі мен әдебиеті сабағы. Психологиялық дайындық. «Ыстық алақан» Сабақтың тақырыбы, мақсаты мен бағалау критерийлері түсіндіріледі.</p> <p>Кіріспе. Оқушылардың зейінін сабаққа аудару. Бейнежазба қарау</p> 	<p>Оқушылар сәлемдеседі. Бірі-біріне жақсы тілектер айтады.</p>	<p>АКТ слайд портрет https://yandex.kz/video/preview/?filmId=6862193763406698507</p>
<p>Сабақтың ортасы 33 минут</p> <p>Білу</p>	<p>Жаңа сабақтың алдында бүгінгі күнді жазғызу. Сабақтың тақырыбын анықтау мақсатында сұрақ-жауап. Сөздікпен жұмыс:</p> <p>Жаңа сөздерді оқып, олармен суреттер арқылы танысады. Диалогті түсініп оқы - Сен Мағжан Жұмабаев туралы қандай ақпарат білесің? - М:Жұмабаев қазақтың ақыны. Ол Солтүстік Қазақстанда дүниеге келген. Бала кезінен өте зерек болған. - Ақынның қандай шығармаларын білесің? - Оның «Батыр Баян», «Қорқыт», «Ертегі» поэмаларын білемін. Ол кісі қай жылы қайтыс болды? - Ол 1938 жылы «халық жауы» деген жаламен жазықсыз атылды. 1-тапсырма. Мәтін бойынша ақпаратты айтып шығыңыз.</p>	<p>Сұрақтарға жауап береді.</p> <p>Диалогті оқиды. Ақпарат жазады.</p>	

	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="387 152 571 302">Кім?</td> <td data-bbox="571 152 778 302">Қандай?</td> <td data-bbox="778 152 978 302">Не істеді?</td> </tr> </table>	Кім?	Қандай?	Не істеді?								
Кім?	Қандай?	Не істеді?										
Түсіну	<p>1- Өз жауаптарыңды тексеріңіз!</p> <ol style="list-style-type: none"> Мағжан Жұмабаев қазақтың ұлы ақыны Ол білімді, жаңашыр, кісі. Ақын поэмалар мен өлеңдер жазды. <p>Дескриптор - ақпараттың дұрыс, бұрыстығын анықтайды.</p> <p>Келесі тапсырманы орындамас бұрын, тірек сызба арқылы ақынның шығармаларымен танысып алайық.</p> <p>2-тапсырма. Өлеңдерді оқы, Мағжан Жұмабаевтың «Қазақ тілі» мен «От» өлеңін салыстыр. Кестеге жаз.</p> <table border="1"> <tr> <td data-bbox="387 1104 592 1182">Сұрақтар</td> <td data-bbox="592 1104 783 1182">«Қазақ тілі» өлеңі</td> <td data-bbox="783 1104 978 1182">«От» өлеңі</td> </tr> <tr> <td data-bbox="387 1182 592 1261">Өлең не туралы?</td> <td data-bbox="592 1182 783 1261"></td> <td data-bbox="783 1182 978 1261"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="387 1261 592 1373">Қандай ерекшелік бар?</td> <td data-bbox="592 1261 783 1373"></td> <td data-bbox="783 1261 978 1373"></td> </tr> </table>	Сұрақтар	«Қазақ тілі» өлеңі	«От» өлеңі	Өлең не туралы?			Қандай ерекшелік бар?			<p>Өлеңмен танысады. Аудиотаспадан тыңдайды.</p> <p>Сұраққа жауап береді.</p>	Аудиотаспа
Сұрақтар	«Қазақ тілі» өлеңі	«От» өлеңі										
Өлең не туралы?												
Қандай ерекшелік бар?												
Сабақтың соңы 7 минут Бағалау	<p>Инсерт кестесі</p> <table border="1"> <tr> <td data-bbox="387 1440 635 1619">Білемін</td> <td data-bbox="635 1440 794 1619">Мен үшін жаңалық</td> <td data-bbox="794 1440 978 1619">Ізденемін</td> </tr> <tr> <td data-bbox="387 1619 635 1944">Мағжанның өмірі мен шығармашылығын</td> <td data-bbox="635 1619 794 1944">«Қазақ тілі» өлеңі қуатты жырларға жатады.</td> <td data-bbox="794 1619 978 1944">Ақынның сөзіне жазылған әндерді ізденемін.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="387 1944 635 2022"></td> <td data-bbox="635 1944 794 2022"></td> <td data-bbox="794 1944 978 2022"></td> </tr> </table>	Білемін	Мен үшін жаңалық	Ізденемін	Мағжанның өмірі мен шығармашылығын	«Қазақ тілі» өлеңі қуатты жырларға жатады.	Ақынның сөзіне жазылған әндерді ізденемін.					
Білемін	Мен үшін жаңалық	Ізденемін										
Мағжанның өмірі мен шығармашылығын	«Қазақ тілі» өлеңі қуатты жырларға жатады.	Ақынның сөзіне жазылған әндерді ізденемін.										

	<p>Бүгінгі сабақта: тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсінесің; негізгі және қосымша ақпаратты анықтай аласың; бейнебаяннан алған мәлімет бойынша кестені толтыра аласың.</p> <p>Үйге тапсырма: 15 бет, 5-тапсырма</p>		
--	---	--	--

Бөлімі:	II. Қазіргі қазақ ауылы мен қаланың тыныс-тіршілігі
Педагогтің аты-жөні:	
Күні:	
Сыныбы:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Ә. Дүйсенбиев «Бөтенке, Шұжық, Балқаймақ» өлеңі
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	<p>7.3.2.1 ресми -іскерлік (өтініш, нұсқаулық, ресми құттықтаулар, ұсыныстар) салаға қатысты мәтіндердің тілдік ерекшелігін анықтап, талдау жасау</p> <p>6.3.4.1 - мәтіндердің тақырыбына, мазмұндық құрылымына сүйене отырып, түрлерін салыстыру</p> <p>6.3.2.1 - ресми стильдегі мәтіндердің стильдік ерекшелігін анықтау (күнделік);</p>
Сабақтың мақсаты:	Барлық оқушылар: мәтіндердің тақырыбына, мазмұндық құрылымына сүйене отырып, түрлерін салыстырады. Ресми стильдегі мәтіндердің стильдік ерекшелігін анықтайды;
Тілдік мақсаттар	Қандай?

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру кезеңі	Сәлемдеседі	Сәлем, сәлем, сәлем! Қалың қалай! Жақсы! Тамаша! Керемет! Әнін айтады.	Оқушылардың психологиялық жағдайын қарау	https://youtu.be/lzGmP47PVyo
Ой түрткі	Презентациядағы суретті көрсетеді Сұрақ қояды: - Бұл кім? - Ол кімге келді? - Оқушы неліктен дәрігерге келді?	Оқушылар сұрақтарға жауап беруге тырысады	Мұғалім сұраққа жауап бере алатын оқушыны мақтайды	презентация

<p>Сабақтың ортасы 30 минут</p>	<p>Сөздікпен жұмыс: Жаңа сөздер: кептеліс, шулы, қарбалас, қалалық, қиын, қыш, там, ауылдық, ойын-сауық, отпашу, хауыз 1. Жаңа сөздердің мағыналарын түсіндіру. 2. Дұрыс айтуға дағдыландыру: мұғалім сөздерді мәнерлеп оқиды;</p>	<p>Жаңа сөздерді тыңдайды, оқиды, мұғалім соңынан қайталайды. Оқушылар жаңа сөздермен сөз орамдарын, қарапайым сөйлем құрастырады. Жаңа сөздерді сөздік дәптерге жазады.</p>	<p>Ауызша кері байланыс беру. Жаксы! Тамаша!</p> 	<p>Оқулық 36 бет</p> <p>сөздік слайд</p>
	<p>1-тапсырма. Айтылым. Сурет бойынша бірнеше сұрақ дайында. Көршіңнен сұра.</p>	<p>Сурет бойынша бірнеше сұрақ дайындайды. Көршісінен сұрайды.</p>	<p>Дескриптор: - Сурет бойынша бірнеше сұрақ дайындайды; -парталасымен ақылдасады;</p>	<p>Оқулық 36 бет</p> <p>Оқулық 36 бет</p>
<p>Тапсырмаларды орындау</p>	<p>2-тапсырма. Жазылым. Сұрақтарға жауап жаз. -Қандай елді мекен «қала» деп аталады? -»Қала» деген атқа ие болу үшін не назарға алынады? -Қазақстанда неше ірі қала бар? -Қала мен ауылдың айырмашалығы неде? -Қалада қарбалас тіршілік нешеде басталады? Не себепті? -Қала шулы ма? Не себепті?</p>	<p>Сұрақтарға жауап жазады</p>	 <p>«Қол шапалақ» әдісі</p>	
	<p>3-тапсырма. Оқылым. Мәтіндерге тақырып қой. Екі мәтінді салыстыр.</p>	<p>Мәтіндерге тақырып қояды. Екі мәтінді салыстырады.</p>	 <p>«Бас бармақ» әдісімен бағалау</p>	<p>Оқулық 37 бет</p>

Бекіту	<p>Сергіту сәті.</p> <p>4-тапсырма. Айтылым.</p> <p>Сұрақтарға жауап бер. -Мәтінде аталған қалалардың қайсылары осы кезге дейін сақталған? Бұл қалалардағы қызу тіршілік туралы айтып бер. -Қай қалалардың орындары табылды? Дереккөздерден ақпарат жинап, көршіңмен диалог құр.</p>	<p>Сергіту сәтін орындайды</p> <p>Оқушылар айтылым тапсырмасын орындайды. Сұрақтарға жауап береді.</p>	<p>Дескриптор: - Сұрақтарға жауап береді;</p>	Оқулық 37 бет
Сабақтың соңы 3 минут	<p>Рефлексия «Жетістік баспалдағы» әдісі: Кері байланыс</p> <p>Оқушылар сабақтан алған әсерлерін жетістік баспалдағы арқылы көрсетеді.</p>		Мұғалім сұрақ қоя алатын және сұраққа жауап бере алатын оқушыларды анықтайды, мақтайды	Суреттер
	<p>Үй тапсырмасы: 5 тапсырма 37 бет</p> <p>Бағалау. Мұғалім формативті бағалауы бойынша қорытынды балын қояды</p>			

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары (143 -кесте)

143- кесте. Толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

1)»Тыңдалым»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	6-сынып
Көркем шығармаларды тыңдау	6. 1.4.1 әңгіме, хикаялардың және шағын поэзиялық шығармалардың мазмұнын талдай отырып кейіпкерлерге сипаттама жасау

2) «Айтылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	6-сынып
Сөздік қорының алуандылығы	6.2.1.1

	тура және ауыспалы мағынадағы сөздерді қолдану, ойын әсерлі, мазмұнды жеткізу
Визуалды материалдар арқылы тілді дамыту	6.2.6.1 тірек сөздерге сүйеніп, сюжетті суреттердің желісі бойынша әңгіме құрастыру

3) «Оқылым»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары 6-сынып
Мәтіндегі ақпаратты анықтау	6.3.1.1 мәтіндегі негізгі және жанама ақпаратты анықтау, өмірдегі кейбір жағдаяттар мен байланыстыру.
Көркем шығармаларды оқу	6.3.3.1 орта көлемді шығармаларды түсіну, тақырыбы мен негізгі ойды анықтау

4) «Жазылым»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары 6-сынып
Көркемдегіш құралдарды қолданып жазу	6.4.3.1 жазба жұмыстарында теңеу, эпитет сөздерін қолданып жазу
Мәліметтерді жинақтау	6.4.4.1 мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба-кестелер жасау

5) «Тілдік бағдар»:

Білім алушылар	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары 6-сынып
	6.5.1.4 өздік, болымсыздық, белгісіздік, жалпылау есімдіктерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.
	6.5.1.7 талғаулықты немесе кезектестік мәнді білдіретін және себеп-салдарлық қатынасты білдіретін жалғаулықтардың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 7-сыныпта «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) кеңестер өткізу ұсынылады.

Төмендегі кесте демалыс кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (144-кесте).

144-кесте – Демалыс кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін
консультациялардың кестесі

«Тыңдалым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Қысқы демалыста	Қазақстан қорықтары	Ө. Тұрманжанов «Қарлығаш, дәуіт, жылан»	6. 1.4.1 әңгіме, хикаялардың және шағын поэзиялық шығармалардың мазмұнын талдай отырып кейіпкерлерге сипаттама жасау

«Жазылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Қысқы демалыста	Қазақстан және Ұлы Жібек жолы	Д.Досжан «Жібек жолы» романы (үзінді)	6.4.3.1 жазба жұмыстарында теңеу, эпитет сөздерін қолданып жазу.

«Тілдік бағдар»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Көктемгі демалыста	Қуат көзін үнемдей білеміз бе?	М.Жұмабаев «От» өлеңі (үзінді)	6.5.1.4 өздік, болымсыздық, белгісіздік, жалпылау есімдіктерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.
Көктемгі демалыста	Олимпиада жеңімпаздары – Қазақстан мақтанышы	М.Әлімбаев «Шынықсаң, шымыр боларсың» өлеңі, Ә.Дүйсенбиев «Күшті болсам мен егер»	6.5.1.7 талғаулықты немесе кезектестік мәнді білдіретін және себеп-салдарлық қатынасты білдіретін жалғаулықтардың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі (2-3)

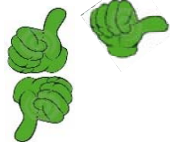
Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – Жазғы мектепті ұйымдастыру. Жазғы мектеп кезінде өткізілетін сабақтар б-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес келесі тақырыптарды қайталау мен пысықтау ұсынылады: (145-кесте)

145 – кесте. Оқу бағдарламасына сәйкес келесі тақырыптарды қайталау мен пысықтау

Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары
Абайды оқы, таңырқа!	6.2.1.1. тура және ауыспалы мағынадағы сөздерді қолдану, ойын әсерлі, мазмұнды жеткізу.
Абайды оқы, таңырқа!	6.4.3.1 жазба жұмыстарында теңеу, эпитет сөздерін қолданып жазу.
Өлкені сипаттау өнері	6.2.6.1 тірек сөздерге сүйеніп, сюжетті суреттердің желісі бойынша әңгіме құрастыру

Әрі қарай республика мектептерінің педагогтері әзірлеген сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылады:

Пән: Қазақ тілі Т2	Бөлім: 4.Қазақстанның ежелгі қалалары және Ұлы Жібек жолы
Педагогтің аты-жөні:	Нақыпова Ақжанат Өмірбекқызы Қызылорда облысы,Қармақшы ауданы Т.Көмекбаев атындағы №250 мектеп-лицейі
Күні:	
Сынып: 7	Қатысқан оқушылар: Қатыспаған оқушылар :
Сабақтың тақырыбы:	Ұлы Жібек жолы 6 сыныпта мақсатқа сәйкес тақырып: Д.Досжанның «Ұлы Жібек жолы» романы
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаттары	7.1.6.1 материалдарының мазмұны негізінде өз пікірін өзгелердің пікірімен салыстыра отырып жауап беру; 7.4.5.1 тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазу (күрделі сөздер);
Қайталауға арналған сабақтың сәйкестік мақсаты	6. 1.6.1 материалдарының мазмұны негізінде шынайы өмірмен байланыстырып жауап беру; 6.4.5.1 жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану
Сабақтың мақсаты :	Барлық оқушылар: Материалдарының мазмұны негізінде өз пікірін айтады; тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазады. Көбісі: Материалдарының мазмұны негізінде өз пікірін өзгелердің пікірімен салыстырады; тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазады,күрделі сөздерді қолданады. Кейбірі: Материалдарының мазмұны негізінде өз пікірін өзгелердің пікірімен салыстырып, дәлеледеп жауап береді. тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазады. Күрделі сөздерді ауызша,жазбаша жұмыстарда орынды қолданады.

Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	<p>«Комплимент»</p> <p>Оқушылар шеңбер бойымен отырады. Кез келген қатысушы бір жағымды комплимент айтады. Шеңберде отырған оқушылар бұл комплименттің кімге арналғанын табуы керек. Комплимент алған оқушы ойынды әрі қарай жалғастырады.</p> <p><i>«Бес қадам» әдісі арқылы өтілген сабақ сұралады.</i></p> <p>Сабақтың тақырыбын, мазмұнын болжайды.</p>		Қолнашты	Слайд
Сабақтың ортасы	<p>1.Сөздікпен жұмыс.</p> <p>Тасымалдау, жалғасу, өндіру, жетістік, мүмкіндік, өркендеу</p> <p>Жаңа сөздермен таныстырады, оқушыларға қайталатады.</p> <p>2. Мәтіналды жұмыс</p> <p>Айтылым</p> <p>Оқылым.</p> <p>Жазылым.</p> <p>2 - тапсырма</p> <p>Тыңдалым.</p> <p>оқылым</p> <p>«Ойлан – жұптас - бөліс» әдісі.</p> <p>(Ж.ж, Ж.Ж.) 4-тапсырма.</p> <p>Мәтінді тыңда.</p> <p>Оқы.</p>	<p>Тыңдалым, айтылым.</p> <p>Жаңа сөздерді жазады, сөз тіркестерін, сөйлем құрастырады.</p> <p>Тыңдалым.</p> <p>Айтылым</p> <p>1-тапсырма</p> <p>Картаға қарап, Ұлы Жібек жолының бойындағы қалалардың атын жазады. Ол неге «Ұлы Жібек жолы» деп аталған?</p> <p>Мәтінді оқиды.</p> <p>Түсінгенін жазады.</p> <p>Тыңдалым. Оқылым</p> <p>«Ойлан – жұптас - бөліс» әдісі.</p> <p>(Ж.ж, Ж.Ж.) 4-тапсырма.</p> <p>Түсінгенін айтады.</p> <p>Мәтін бойынша жоспар құрады.</p> <p>Ақпараттың дұрыстығын тексереді.</p>	<p>«Бас бармақ»</p> <p>Дескриптор:</p> <p>-Мәтінді түсініп оқиды.</p> <p>-Мәтін мазмұнын жазады- 2 балл</p> <p>Өзара бағалау: «Өте жақсы», «Жақсы», «Талпын»</p> <p>Дескриптор:</p> <p>- Мәтін бойынша жоспар құрады.</p> <p>- Мәтінді мұқият оқып шығады.</p> <p>Өз ойынды жұбына әңгімелеп айтады. Жұбының пікірімен өз</p>	Оқулық 92-бет сөздік слайд

	<p>6-тапсырма. Мәтіндегі ақпараттың дұрыстығын тексер.</p> <p>8-тапсырма. Жазылым</p> <p>9-тапсырма. Айтылым</p> <p>10-тапсырма. Жазылым, Айтылым</p>	<p>Зат есімдерге көмекші сөздерді жалғап, күрделі сөзге айналдырып, сөйлем құрайды.</p> <p>Диалог. Мәтін мазмұны бойынша 3 сұрақ құрастырып жазады, сыныпта оқып, жауап береді.</p> <p>Мұрад Аджидің сөзін қазақ тіліне аударып, ғалым сөзінің мағынасын өз ойымен толықтырып айтады.</p>	<p>ойынды салыстыр. Дәлеледе. Түсігенін сыныптастарымен бөліседі.- 3 балл</p> <p>Өзара бағалау</p> <p>Дескриптор: 1. Зат есімдерге көмекші сөздерді дұрыс жалғайды. 2. Тақырыппен байланыстырып сөйлем құрайды-</p> <p>2 балл</p> <p>Өзара бағалау: «Өте жақсы», «Жақсы», «Талпын» Дескриптор: 1. Ғалым сөзін қазақ тіліне аударады; 2. ғалым сөзін өз ойымен толықтырады. 3. Өз ойын сыныптастарының пікірімен салыстырып, дәлелдейді- 3-балл</p>	
Сабақтың соңы	Үй тапсырмасын беру : 12-тапсырма 96-бет.			
	<p>Кері байланыс</p> <p> Чемодан (маған қажет),</p> <p> Еттартқыш (қайта қарастыру қажет),</p> <p> Қоқыс жәшігі (маған қажет емес)</p> <p></p>	Өз көңіл күйлерін бейнелеген стикерге сабақтан алған әсерлері мен ұсыныстарын жазады		
Бағалау	Мұғалім формативті бағалауы бойынша қорытынды балын қояды.			

«Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәні, 8-сынып

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

8-сыныпта «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 7-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 7-сыныптарына арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [19]. Оқу бағдарламасына сәйкес 7-сыныпта 5 бөлім қарастырылады. Тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдік бағдар. Бес бөлімге қатысты 7-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (146-кесте)

146-кесте. 7-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым»:

Дағдылар	Білім алушылар:	
	Оқыту мақсаттары	
	7-сынып	
1. Болжау	7.1.1.1	мәтін үзінділері арқылы оқиғаның дамуын болжау
2. Назарын шоғырландырып тыңдау	7.1.2.1	тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау
3. Сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну	7.1.3.1	әлеуметтік - мәдени тақырыптарға байланысты қажетті сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну
4. Көркем шығармаларды тыңдау	7. 1.4.1	повестердің және лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдау, тақырыбы мен идеясын талдау
5. Негізгі ойды анықтау	7.1.5.1	тірек сөздер, сөйлеушінің дауыс ырғағы мен сөйлеу мәнері арқылы негізгі ойды анықтау
6. Тыңдалым материалдары бойынша жауап беру	7.1.6.1	тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде өз пікірін өзгелердің пікірімен салыстыра отырып жауап беру

2) «Айтылым»:

Дағдылар	Білім алушылар:	
	Оқыту мақсаттары	
	7-сынып	
1. Сөздік қорының алуандылығы	7.2.1.1	мақал-мәтелдер, терминдер мен неологизмдерді орынды қолдана отырып, мәтін мазмұнын дамыту
2. Сөз мәнері мен сөйлеу этикеті	7.2.2.1	кеңес беру, ұсыныс жасау, өтініш, талап, ету, бұйрық берудің түрлі формалары мен жағдаяттарына сай ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолдана білу
3. Орфоэпия	7.2.3.1	

лық нормаларды сақтау	ауызша мәтіндер құрауда екпін түрлерін сөз және сөйлем ішінде орынды қолданып айту
4. Мәтіннің негізгі аспектілерін анықтау және талқылау	7.2.4.1 шығармадағы кейіпкерлерге автор берген мінездеменің тілдік құралдарын талдау
5. Сенімді және еркін жауап беру	7.2.5.1 диалогке қатысушылар коммуникативтік жағдаяттың талаптарына сай «сөйлеуші → тыңдаушы» позицияларын еркін ауыстыру
6. Визуалды материалдар арқылы тілді дамыту	7.2.6.1 кесте, диаграмма, шартты белгілер, суреттер мен сызбаларда берілген ақпаратты сипаттау

3) «Оқылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	7-сынып
1. Мәтіндегі ақпаратты анықтау	7.3.1.1 кесте, диаграмма, сызба, шартты белгілер түрінде берілген ақпаратты түсіну, қолдана білу
2. Стыльдік ерекшеліктерді анықтау	7.3.2.1 ресми -іскерлік (өтініш, нұсқаулық, ресми құттықтаулар, ұсыныстар) салаға қатысты мәтіндердің тілдік ерекшелігін анықтап, талдау жасау
3. Көркем шығармаларды оқу	7.3.3.1 прозалық және поэзиялық шығармалардағы кейіпкердің іс-әрекетіне немесе лирикалық кейіпкердің образын талдау
4. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	7.3.4.1 мәтіндердің идеясын, мақсатты аудиториясын салыстырып, талдау жасау
5. Қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді оқу	7.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді кесте, диаграмма, сызба, шартты белгілер түрінде ұсыну
6. Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау	7.3.6.1 тақырып бойынша деректер қолдана отырып мәтінде көтерілген мәселеге өз ойын дәлелдеп жеткізу

4) «Жазылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	7-сынып
1. Өртүрлі стильде мәтіндер құрастыру	7.4.1.1 мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, өтініш, түйіндеме, ресми құттықтаулар жазу
2. Эссе жазу	7.4.2.1 эссе құрылымы мен дамуын сақтап, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу
3. Көркемдегіш құралдарды қолданып жазу	7.4.3.1 жазба жұмыстарында теңеу мен метафораны қолданып жазу
4.	7.4.4.1

Мәліметтерді жинақтау	тақырып бойынша мәліметтерді жинақтап, презентация түрінде ұсыну
5. Орфография және пунктуация	7.4.5.1 тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазу (күрделі сөздер); оқшау сөздерге қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану

5)»Тілдік бағдар»:

Дағдылар	Білім алушылар:
	Оқыту мақсаттары
	7-сынып
1. Сөз таптары	7.5.1.1 мәтіндерден көмекші есімдерді ажырата білу, жазбаша, ауызша жұмыстарда қолдану
	7.5.1.2 Салыстырма лы, күшейтпелі, асырмалы шырайлардың қызметін білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану
	7.5.1.3 топтау сан есімдерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану
	7.5.1.4 одағай түрлерін мәтіннен ажырата алады, ауызша жұмыстарда орынды қолдану
	7.5.1.5 етістіктің шақтары (бұрынғы және ауыспалы өткен шақ, мақсатты және болжалды келер шақ) мен қалау райдың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану
	7.5.1.6 мақсат және себеп-салдар үстеулерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану
	7.5.1.7 септеулік шылаулардың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану
2. Сөйлем	7.5.2.1 жазба жұмыстарында ыңғайлас, қарсылықты, түсіндірмелі салалас құрмалас сөйлемдерді құрастыру

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Сондықтан диагностикалық жұмыстың тапсырмалары ретінде толық жауапты қажет ететін тапсырмаларды беру ұсынылады.

Төменде 7-сыныптағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген. Үлгі екі нұсқада әзірленген.

Үлгі 1-нұсқа

2-бөлім. Уақыт - ұлы күш. Абай Құнанбаев «Сағаттың шықылдағы емес ермек» бөлімі бойынша.

1) **Тыңдалым тапсырмасы.**

Мақсаты:

7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау

Тыңдалым мәтіні.

Уақыт – бағалы сый. Сарқылмас қазына һәм қайтарымсыз алтын жақұт. Біз болып, сіз болып тек уақытты басқара алмаймыз. Бірақ дұрыс пайдаланылған уақыт зая емес. Осы тұрғыда А. Суворовтың «Ақша қымбат, адам өмірі одан қымбат, ал уақыт бәрінен қымбат» деген сөзі еске түседі. Зымырап жатқан уақыттың қадірін түсініп, әрекет етудеміз бе? Күн сайын өз игілімізге жұмсап жатырмыз ба? Егер сұрақ жауабы «жоққа» әкеліп тіресе, онда сіздің заман ағымынан қалып бара жатқаныңыз. Неге ұлы ғұламалар, шешендер, көсемдер, билер тіптен ата-әжелеріміз уақыт жайлы әркез ой өрбітіп, келешек ұрпаққа өсиет қалдырған? Өйткені уақыт, өзін әрдайым бәріне төреші екенін дәлелдей түсті. Ал, әр ғасырдың бай адамдары табысқа қол жеткізгенін қалай баяндады? Барлық іскердің сондағы айтқаны бір : «Өмір қысқа, уақыт – құнды. Таңды жақсы көңіл-күймен бастап, кешінді рақмет айтумен аяқта. Ештеңе білмей өткен уақыт өлген уақыт». Бұдан түйетініміз: уақытты бастамай жатып, жоғалтып алмау керек. (Ақпарат дереккөзі: https://massaget.kz/blogs/omirdin_oz/26325/)

Мәтінді мұқият тыңдап, төмендегі тапсырманы орындаңыздар.

1-тапсырма Мазмұны не туралы екенін айтыңыз.

2-тапсырма

1. Сұрақтарға жауап беріңіз, мәтіндегі негізгі ақпараттарды анықтаңыз.
2. Мәтінді қалай атауға болады? Неге?
3. Уақыт туралы қандай ақпараттар айтылады?
4. А. Суворовтың «Ақша қымбат, адам өмірі одан қымбат, ал уақыт бәрінен қымбат» деген сөзін қалай түсінесің?
5. «Өмір қысқа, уақыт – құнды. Таңды жақсы көңіл-күймен бастап, кешінді рақмет айтумен аяқта. Ештеңе білмей өткен уақыт өлген уақыт» деген пікірмен келісесіз бе?

2) **Айтылым тапсырмасы**

Мақсаты 7.2.1.1 мақал-мәтелдер, терминдер мен неологизмдерді орынды қолдана отырып, мәтін мазмұнын дамыту

Берілген мәтін бойынша төмендегі тапсырмаларды орындаңыздар.

1.Төмендегі мақал-мәтелдерді қолданып, жұбыңызбен тіл туралы сөйлесіңіз. Жұбыңызға сұрақтар қойыңыз, жауап беріңіз.

- Уақыт көшкен керуен.
- Уақыт - қадірін білгенге қазына, Білмегенге быламық.
- Уақыттың бос өткені - өмірдің бос кеткені.
- Уақыт-емші.

1.Төмендегі сөйлемдерден терминдер мен неологизмдерді тауып, мағынасын ашыңыз. Олармен сөйлемдер құрастырыңыз.

- Қазіргі таңда көптеген жарнама ғаламтор арқылы жасалады.
- Қазіргі жағдайға байланысты кейбір сыныптар онлайн форматта оқып жатыр.
- Бүгін сабақта интерактивті тақта арқылы тапсырма орындадық.

1.Тақырып бойынша мақал-мәтелдер, неологизм, термин сөздер қолданып, жұбыңызбен диалог құрастырыңыз.

3) Оқылым тапсырмасы.

Мақсаты:7.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді кесте, диаграмма, сызба, шартты белгілер түрінде ұсыну

Берілген мәтінді мұқият оқып шығып, төмендегі тапсырманы орындаңыздар.

1)Төмендегі кесте мен диаграммада берілген ақпаратты өз сөзіңізбен сипаттаңыз.

2.Күнделікті атқарылатын жұмыстарыңыздың жоспарына кесте құрастырыңыз.

Үлгі: Жұмыс жоспар кестесі

Жұмыс жоспар	Уақыты	Қосымша жұмыс
Мектепке бару	7.30 -14.00	Жоспарда жоқ
Үйірме, спорт секциясы	16.00-18.00	
Сабаққа дайындық	19.00	
Бос уақыт		

4)Жазылым тапсырмасы

Мақсаты: 7.4.2.1 эссе құрылымы мен дамуын сақтап, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу

Тапсырма. Берілген тақырып бойынша «Уақыт және мен» атты эссе жазыңдар.

I. Кіріспе

1. Уақыт туралы не білесің?
2. Өмір кезеңдері жайлы ғалымдар мен ақын-жазушылардың айтқан сөздерінен мысал келтіріңіздер.

II. Негізгі бөлім

1. Тезис
2. Мысалдар мен жеке тәжірибеге негізделген дәлелдер.

III Қорытынды

1. Өз пікірің.
2. Түйін сөз.

5) Тілдік бағдар.

Мақсаты: 7.5.1.5 етістіктің шақтары (бұрынғы және ауыспалы өткен шақ, мақсатты және болжалды келер шақ) мен қалау райдың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану

Тапсырма: 1. Сөздерді аударып I жаққа айналдыр: оралды, пайдаланды, дүниеге келді, хат жазды, ұйықтады, жаттайсың, қыдырасың, айтасың, тыңдады.

2. Етістіктерді келер шаққа айналдыр: тазала, тәрбиеле, сұрт, жүгір

3. Етістіктерді өткен шаққа айналдырып жекеше түрде жікте:

оқы, жаз, апар, әкел

Үлгі: 2-нұсқа

7-бөлім. Ғаламтормен жұмыс жасау – мәдениет

1) тыңдалым тапсырмасы.

Мақсаты: 7.1.3.1 әлеуметтік - мәдени тақырыптарға байланысты қажетті сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну

1- тапсырма. Тыңдалым алдында мына төмендегі сұрақтарға жауап беріңіздер.

1. Ғаламтор дегеніміз не?

2. Ғаламтор сөзін орыс тіліне аударыңдар.

3. Ғаламтормен жұмыс жасаудың қандай ережесін білесіздер?

4. Қандай артықшылықтары бар деп ойлайсыздар?

5. Ғаламтордың зиянды жақтары қандай?

2-тапсырма. Мәтінді мұқият тыңдаңыздар.

Ғаламтордың пайдалы жақтары

Ғаламтор - ғылым мен техниканың шынайы жетістігі. Ол - сөзсіз. Интернетті қолдана алатын кез келген адам өзіне қалаған ақпарат мен мағлұматты тауып, қажетіне жарата алады. Мазалап жүрген сауалдарының жауабын табады. Әлемдік жаңалықтар мен оқиғалардан хабардар болып отыруға көмектеспек. Бұл жағынан интернет адамның білімі мен қабілетін, тұлғалық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Ғаламторда шек жоқ. Алыста жүрген ата-анамен де, туған-туыстарыңмен де емін-еркін байланыс ұстайсың, сөйлесесіз, хабарласасың. Тіпті, адамдардың қолы жетпейтін жерге осы ғаламтордың қолы тиіп тұр. Көрісе алмаған адамыңмен ғаламтор арқылы байланыс орнатасың. Ғашығын да ғаламтордан тауып жатқандар қаншама.

Ғаламдық желі, сөзсіз, адамның білімін жетілдіруге көмектесетін құрал. Соның арқасында шет тілін үйреніп, түрлі курстар мен тренингтерге қатысуға болады. Одан бөлек, ғаламтор - нағыз табыс көзіне айналып отырған сала. Онымен табыс тауып отырғандар да аз емес.

Ғаламтордың зияны

Өкінішке орай, жоғарыда айтылған ғаламтордың артықшылықтарына қарамастан, оның зиян жақтары да көп болып шықты. Ғаламторға деген тәуелділік қазір ғаламдық мәселеге айналып бара жатыр. Соның кесірінен адамдар арасындағы күнделікті байланыс бұзылып барады. Адамдар бір-бірімен сөйлесуді, әңгімелесуді, сырын бөлісуді ұмытып бара жатқандай. Жылы шырай танытып, шүлдірлеп сөйлесуден, жанды, табиғи қатынастан қалып барамыз.

Ғаламтордың келесі зиянды тұсы - адамның денсаулығы. Компьютер алдында ұзақ отырған адамның денсаулығы да нашарлай түседі. Өйткені ол қозғалыстан қалып, оның соңы бел, арқа, көз ауруларына әкелуі мүмкін. Одан бөлек, қазіргі таңда ғаламторда алаяқтар да көбейді. Олардан сақтанудың да қамын жасаған абзал. (Ақпарат дереккөзі: <https://massaget.kz/layfstayl/tehno/60742/>)

Тапсырмалар

1. Тыңдалған мәтін бойынша ақпаратты кестеге түсіріңіздер.

Ақпарат	Дерек көздер	Ғаламтордың пайдалы жақтары	Ғаламтордың зияны	ұсыныс

2. Лексикалық минимум:

Берілген жаңа сөздермен сөз тіркестерін жасау, сөз тіркестерімен сөйлем құрастыру. 3 сөйлем құрастырыңыз. Сөздерді таңдау қалауыңыз бойынша. Құбылыс, әлеуметтік желі, жеке парақша, ғаламтор желісі, тәуелділік, адам психологиясы, сілтеме

3. Мағынасына қарай мәліметтер мен сөздерді сәйкестендіріңіз.

а) Ғаламдық , сөзсіз, адамның білімін жетілдіруге көмектесетін құрал.		денсаулығы
б) Ғаламтордың келесі тұсы - адамның денсаулығы		желі
с) Компьютер алдында ұзақ отырған адамның да нашарлай түседі.		ғаламтор
е) Одан бөлек, - нағыз табыс көзіне айналып отырған сала.		зиянды

2) айтылым тапсырмасы

Мақсаты 7.2.5.1 диалогке қатысушылар коммуникативтік жағдаяттың талаптарына сай «сөйлеуші →тыңдаушы» позицияларын еркін ауыстыру

1-тапсырма. Берілген тақырыптардың бірін таңдап, жұпта диалог құрастырыңыз.

1. Ғаламтор мәдениеті.
2. Ғаламтордағы ең пайдалы желі
3. Білімленді желісі туралы.

2-тапсырма. «Ғаламтор: не білемін? не білдім? не туралы білгім келеді?» деген тақырыпта сөйлесіңіз. «Сөйлеуші -- тыңдаушы» позицияларын ауыстырып отырыңыз.

1. Ғаламтор дегеніміз не?
2. Қандай желілерді білесің?
3. Ғаламтордың қандай пайдалы жақтары бар?
4. Ғаламтордың зиянды жақтарын ата.

3- тапсырма

SWOT талдау.

Кестені толтырыңыздар.

КҮШТІ	ӘЛСІЗ
МҮМКІНДІК	ҚАУІПТІ

3) оқылым тапсырмасы.

Мақсаты: 7.3.4.1 мәтіндердің идеясын, мақсатты аудиториясын салыстырып, талдау жасау

Тапсырма: Мәтіндерді түсініп оқыңыз. Берілген үлгі бойынша мәтіндерге талдау жасаңыз.

Ғаламтордың пайдалы жақтары

Ғаламтор - ғылым мен техниканың шынайы жетістігі. Ол - сөзсіз. Интернетті қолдана алатын кез келген адам өзіне қалаған ақпарат мен мағлұматты тауып, қажетіне жарата алады. Мазалап жүрген сауалдарының жауабын табады. Әлемдік жаңалықтар мен оқиғалардан хабардар болып отыруға көмектеспек. Бұл жағынан интернет адамның білімі мен қабілетін, тұлғалық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Ғаламторда шек жоқ. Алыста жүрген ата-анаңмен де, туған-туыстарыңмен де емін-еркін байланыс ұстайсың, сөйлесесіз, хабарласасың. Тіпті, адамдардың қолы жетпейтін жерге осы ғаламтордың қолы тиіп тұр. Көрісе алмаған адамыңмен ғаламтор арқылы байланыс орнатасың. Ғашығын да ғаламтордан тауып жатқандар қаншама.

Ғаламдық желі, сөзсіз, адамның білімін жетілдіруге көмектесетін құрал. Соның арқасында шет тілін үйреніп, түрлі курстар мен тренингтерге қатысуға болады. Одан бөлек, ғаламтор - нағыз табыс көзіне айналып отырған сала. Онымен табыс тауып отырғандар да аз емес.

Ғаламтордың зияны

Өкінішке орай, жоғарыда айтылған ғаламтордың артықшылықтарына қарамастан, оның зиян жақтары да көп болып шықты. Ғаламторға деген тәуелділік қазір ғаламдық мәселеге айналып бара жатыр. Соның кесірінен адамдар арасындағы күнделікті байланыс бұзылып барады. Адамдар бір-бірімен сөйлесуді, әңгімелесуді, сырын бөлісуді ұмытып бара жатқандай. Жылы шырай танытып, шүлдірлеп сөйлесуден, жанды, табиғи қатынастан қалып барамыз. Ғаламтордың келесі зиянды тұсы - адамның денсаулығы. Компьютер алдында ұзақ отырған адамның денсаулығы да нашарлай түседі. Өйткені ол қозғалыстан қалып, оның соңы бел, арқа, көз ауруларына әкелуі мүмкін. Одан бөлек, қазіргі таңда ғаламторда алаяқтар да көбейді. Олардан сақтанудың да қамын жасаған абзал. (Ақпарат дереккөзі: <https://massaget.kz/layfstayl/tehno/60742/>)

1-тапсырма. Мәтіннің ұқсастығы мен айырмашылығын анықтаңыздар

2-тапсырма. Мәтіндерді түсініп оқыңыз. Екі мәтінді кесте бойынша салыстырыңыз.

	1-мәтін	2-мәтін
Мәтін түрі		
Мәтін тақырыбы (не туралы?)		
Негізгі идеясы (не үшін жазылған?)		
Мақсатты аудиториясы (кімге арналған?)		
Стилі		
○ Ауызекі сөйлеу стилі		
○ Публицистикалық стиль		
○ Көркем әдебиет стилі		
○ Ғылыми стиль		
○ Ресми іс қағаздар стилі		

3-тапсырма. Мәтінді оқыңыз. Негізгі ақпаратты анықтаңыз. Жоспар құрыңыз.

4) Жазылым тапсырмасы

Мақсаты: 7.4.2.1 эссе құрылымы мен дамуын сақтап, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу

7.4.4.1 тақырып бойынша мәліметтерді жинақтап, презентация түрінде ұсыну

1-тапсырма. Төмендегі суреттерге бойынша, «Ғаламтордың пайдалы және зиянды жақтары» тақырыбында эссе жазыңыз. Эссе құрылымы мен дамуын сақтаңыз, көлемі 120-140 сөз.

2-тапсырма. «Ғаламтордың пайдалы және зиянды жақтары» тақырыбы бойынша мәліметтерді жинақтап, презентация жасаңыз.

5) Тілдік бағдар.

Мақсаты: 7.5.1.6 мақсат және себеп-салдар үстеулерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану

1-тапсырма. Сөйлемдерден мақсат және себеп-салдар үстеулерін табыңыз.

- Microsoft Excel – әдейі ойлап табылған әдіс, электрондық кестелер бағдарламасы.
- Жастардың есіл уақытын ғаламтор босқа ұрлап жатыр.
- Күні-түні әлеуметтік желілерде отыру - денсаулықты бекерге құрту деген сөз.

2-тапсырма. Суреттерге қарай отырып, «Мен және ғаламтор» тақырыбында жұбыңызбен сөйлесіңіз (диалог). Мақсат және себеп-салдар үстеулерін пайдаланыңыз.

3-тапсырма. Жоғарыда айтылған мәліметтерді қорытындылап, «Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау – мәдениет» тақырыбында мәтін құрастырыңыз. Мақсат және себеп-салдар үстеулерін қолданыңыз.

2-бөлім

Бөлім: II. Сауда жасай білесің бе?

1)Тыңдалым тапсырмасы.

Мақсаты:

7. 1.4.1 повестердің және лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдау, тақырыбы мен идеясын талдау

Базарға, қарап тұрсам, әркім барар

Іздегені не болса, сол табылар.

Біреу астық алады, біреу маржан,

Әркімге бірдей нәрсе бермес базар.

Әркімнің өзі іздеген нәрсесі бар,

Сомалап ақшасына сонан алар.

Біреу ұқпас бұл сөзді, біреу ұғар,

Бағасын пайым қылмай аң – таң қалар.

Сөзді ұғар осы күнде кісі бар ма?

Демеймін жалпақ жұртқа бірдей жағар.

Жазған соң, жерде қалмас тесік мөншақ,

Біреуден біреу алып, елге тарар.

Бір кісі емес жазғаным, жалпақ жұрт қой,

Шамданбай – ақ, шырақтар, ұқсаң жарар.

«Ит маржанды не қылсын» деген сөз бар,

Сәулесі бар жігіттер бір ойланар

1.Өлеңді нақышына келтіріп оқып шығыңыз. Келесі тапсырманы орындаңыз.

Сұрақтарға жауап беріңіз.

- Өлең кімге арналған?

- Өлеңде көтерілген идеяны анықтаңыз.

- Тақырыбы мен идеясы сәйкес келеді ме? Анықтаңыз.

2.»Ит маржанды не қылсын» деген сөздің мағынасын талдаңыз.

3.Өлеңдегі есімдіктің түрлерін ажыратыңыз.

2) Айтылым тапсырмасы

7.2.2.1 кеңес беру, ұсыныс жасау, өтініш, талап, ету, бұйрық берудің түрлі формалары мен жағдаяттарына сай ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолдана білу

Берілген мәтін бойынша төмендегі тапсырмаларды орындаңыздар.

1.»Базар», «Сауда», «Азық-түлік дүкені» тақырыптарында диалог құрастырыңыз. Мұнда ұсыныс жасай білу, өтініш, талап ету, түрлі жағдаятта диалогқа түсе білу.

2.Өлеңнен базарда не сатып алуға болады? Атап шығу.

3.Сауда саттық туралы мақал-мәтелдер жаттаңыз.

4.*Айналым, кіріс-шығыс, төлем, әркім, пайым қылу* сөздерінің Өлеңді мәнерлеп оқы. Мазмұны бойынша жоспар құр.

Мағынасын түсіндірме сөздікті пайдаланып түсіндір.

3) Оқылым тапсырмасы.

7.3.6.1 тақырып бойынша деректер қолдана отырып мәтінде көтерілген мәселеге өз ойын дәлелдеп жеткізу.

Берілген мәтінді мұқият оқып шығып, төмендегі тапсырманы орындаңыздар.

Біреу астық алады, біреу маржан,

Әркімге бірдей нәрсе бермес базар.

Әркімнің өзі іздеген нәрсесі бар,

Сомалап ақшасына сонан алар.

Өлең жолдарын оқып шығып, өз ойын дәлелдеу.

1. «Базарға қарап тұрсам әркім барар» өлеңі бойынша жоспар құрыңыз.

4)Жазылым тапсырмасы

7.4.4.1 тақырып бойынша мәліметтерді жинақтап, презентация түрінде ұсыну

Тапсырма. 1. Берілген тақырып бойынша «Ақшаны үнемдей білесің бе?» тақырыпта презентация жасаңдар.

2. Өлеңді тыңда. Саудаға, базарға қатысты сөздер мен сөз тіркестерін жаз.

Мақал-мәтелдердің мағынасын түсіндір.

1. Ақша бақыт әкелмесе де, қаржылай бостандық әкеледі.

2. Ақша – қолдың кірі.

3. Ақша ашпайтын құлып жоқ.

4. Ақшада көз жоқ

Жағдаят: досыңмен бірге дүкеншіге тауар тасуға көмектесіп, ақша таптыңдар.

Қомақты ақша. Ол ақшаны қайда жұмсар едің? Нақты бөліп, кесте құра. Өз шешіміңді айт.

III. Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

7-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 8-сыныптағы қазақ тілі мен әдебиеті курсының оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды [19]. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (147-кесте).

147-кесте – 7-8-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары

	8 сынып	7 сынып
Назарын шоғырландырып тыңдау	8.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, детальді ақпараттарды анықтау	7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау
Негізгі ойды анықтау	8.1.5.1 тірек сөздер, автор көзқарасы мен көңіл күйі арқылы негізгі ойды анықтау.	7.1.5.1 тірек сөздер, сөйлеушінің дауыс ырғағы мен сөйлеу мәнері арқылы негізгі ойды анықтау.
Тыңдалым материалдары бойынша жауап беру	8.1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде деректерді келтіре отырып, дәлелді жауап беру.	7.1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде өз пікірін өзгелердің пікірімен салыстыра отырып жауап беру.

2) «Айтылым»:

Білім алушылар:		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	8-сынып	7-сынып
Сөз мәнері мен сөйлеу этикеті	8.2.2.1 түрлі жанрадағы көркем мәтіндерге сүйене отырып, көңіл-күйді білдіруде ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолдана білу.	7.2.2.1 кеңес беру, ұсыныс жасау, өтініш, талап, ету, бұйрық берудің түрлі формалары мен жағдаяттарына сай ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолдана білу.
Мәтіннің негізгі аспектілерін анықтау және талқылау	8.2.4.1 идеялық жағынан ұқсас мәтіндердегі оқиғалар желісіне бақылау жасай отырып, мазмұнның дамуын салыстыру және талдау.	7.2.4.1 шығармадағы кейіпкерлерге автор берген мінездеменің тілдік құралдарын талдау
Сенімді және еркін жауап беру	8.2.5.1 пікірталасқа қатысушылар берілген тақырып бойынша өз пікірлерін сенімді дәлелдеу және қойылған сұрақтарға еркін жауап беру.	7.2.5.1 диалогке қатысушылар коммуникативтік жағдаяттың талаптарына сай «сөйлеуші →тыңдаушы» позицияларын еркін ауыстыру.

3) «Оқылым»:

Білім алушылар:		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	8-сынып	7-сынып
Мәтіндегі ақпаратты анықтау	8.3.1.1 перифраз түрінде берілген сұрақ арқылы қажетті ақпаратты анықтау.	7.3.1.1 кесте, диаграмма, сызба, шартты белгілер түрінде берілген ақпаратты түсіну, қолдана білу.
Көркем шығармаларды оқу	8.3.3.1 прозалық және поэзиялық шығармалардың композициялық құрылымын анықтау, кейіпкердің іс - әрекетіне немесе лирикалық кейіпкердің образына баға беру.	7.3.3.1 прозалық және поэзиялық шығармалардағы кейіпкердің іс - әрекетіне немесе лирикалық кейіпкердің образын талдау

Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау	8.3.4.1 мәтіндердің түрлерін, тілдік ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасау.	7.3.4.1 мәтіндердің идеясын, мақсатты аудиториясын салыстырып, талдау жасау.
Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау	8.3.6.1 тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға беру.	7.3.6.1 тақырып бойынша деректер қолдана отырып мәтінде көтерілген мәселеге өз ойын дәлелдеп жеткізу.

4) «Жазылым»:

Білім алушылар:		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	8-сынып	7-сынып
Әртүрлі стильде мәтіндер құрастыру	8.4.1.1 мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, шағын мақала, пікір, интервью жазу.	7.4.1.1 мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, өтініш, түйіндеме, ресми құттықтаулар жазу.
Көркемдегіш құралдарды қолданып жазу	8.4.3.1 жазба жұмыстарында символ мен кейіптеу түрлерін қолданып жазу.	7.4.3.1 жазба жұмыстарында теңеу мен метафораны қолданып жазу.
Мәліметтерді жинақтау	8.4.4.1 тақырып бойынша мәліметтерді жинақтап, эссе жазуда тиімді қолдану.	7.4.4.1 тақырып бойынша мәліметтерді жинақтап, презентация түрінде ұсыну.
Орфография және пунктуация	8.4.5.1 тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазу (жеке сөздер, бірге, бөлек және дефис арқылы жазылатын сөздер); сөйлем ішінде қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану.	7.4.5.1 тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазу (күрделі сөздер); оқшау сөздерге қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану.

5) «Тілдік бағдар»:

Білім алушылар:		
Дағдылар	Оқыту мақсаттары	
	8-сынып	7-сынып
1. Сөз таптары	8.5.1.1 болжалдық және бөлшектік сан есімдерді жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.	7.5.1.3 топтау сан есімдерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.
	8.5.1.3 етістіктің шартты рай және бұйрық рай қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану	7.5.1.5 етістіктің шақтары (бұрынғы және ауыспалы өткен шақ, мақсатты және болжалды келер шақ) мен қалау

		райдың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану
	8.5.1.4 күшейткіш үстеулерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану.	7.5.1.6 мақсат және себеп-салдар үстеулерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану.
	8.5.1.5 демеулік шылаулардың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану.	7.5.1.7 септеулік шылаулардың қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану.
Сөйлем	8.5.2.1 жазба жұмыстарында себеп-салдар, талғаулы, кезектес салалас құрмалас сөйлемдерді құрастыру.	7.5.2.1 жазба жұмыстарында ыңғайлас, қарсылықты, түсіндірмелі салалас құрмалас сөйлемдерді құрастыру.

IV.Кіріктірілетін оқыту мақсаттары бойынша ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі (2-3)

Әрі қарай республика мектептерінің педагогтері әзірлеген сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылады:

Бөлім:	1-бөлім Мен армандайтын мектеп			
Педагогтің аты-жөні				
Күні				
Сынып	8 - сынып			
Сабақтың тақырыбы	Т.Сұлтанбеков . «Ғажайып планета» 7-сыныпта мақсатқа сәйкес тақырып: Д.Дефо «Робинзон Крузо»			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты	8.5.1.1 болжалдық сан есімдерді жазбаша, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.			
Қайталауға арналған сабақтың сәйкестік мақсаты	7.1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде өз пікірін өзгелердің пікірімен салыстыра отырып жауап беру.			
Сабақтың мақсаты	Негізгі сабақ мақсаты: Болжалдық сан есімдерді жазбаша, ауызша жұмыстарда қолданады. 7- сыныпта өткен материалды қайталау мақсаты: тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде өз пікірін өзгелердің пікірімен салыстыра отырып жауап береді.			
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	ресурстар
Сабақтың басы	Психологиялық ахуал қалыптастыру. «Жақсы тілек» Оқушылар бір бірінің қолынан ұстап шеңберге тұрады да, бір-біріне жақсы көңіл күй тілейді. - Сәлем достар - Сәттілік тілеймін	Оқушылар сәлемдеседі. Бірі-біріне жақсы тілектер айтады. Топқа бөлінеді.		

	<p>- Сендерді көргеніме қуаныштымын т.б Топқа бөлу. «Адасқан сөздер» әдісі Оқушыларға қима қағаздар беріледі. Бұл қима қағаздарда Ғажайып планета тақырыбында мақал-мәтел берілген. Оқушылар қима қағаздағы мақал-мәтелдің жалғасын дұрыс табу арқылы «Ай», «Жұлдыз», «Күн» атты үш топқа бірігеді. Мақал-мәтелдер: 1. Жаяудың жұлдызы болмас, Қалың құлан жаусыз болмас. 2. Болатын бала — пысық, Жауатын күн — ыстық. 3. Үркер жиылып - ай болмас, Кедей жиылып - бай болмас. Жұлдыз-звезда Ай-луна Күн-солнце Жер-земля</p>	Түсінбеген сөздерінің мағынасын ашып, аудармасын үйренеді.		
Сабақтың ортасы	<p>Жаңа сабақтың алдында бүгінгі күнді жазғызу. Сабақтың тақырыбын анықтау мақсатында сұрақ-жауап. 1.Қандай әдеби шығармаларды оқыдыңыздар? 2.Фантастика деген не? 1.Қандай фантастикалық шығармалар оқыдыңыздар? Бүгінгі сабақта суреткер жазушы Талап Сұлтанбековтың өмірі мен шығармашылығымен танысамыз. Мәтінді мұқият тыңдаңыздар. (Зрет оқылады.) 1930 жылы Алматы облысының Ақсу ауданында мұғалімдер отбасында дүниеге келген</p>	Сұрақтарға жауап береді.		
Білу		Мәтінді тыңдайды. Ақпарат жинайды.		http://imena.Pushkin.library.kz/

<p>Түсіну</p>	<p>қазақтың жазушысы. Алғашқы шығармаларын спорт тақырыбына арнаған. Талап Сұлтанбеков - тұңғыш рет қазақ тілінде «Дойбы деген не?», «Дойбы, шахмат тоғызқұмалақ» атты көмекші кітап жазған спортшы, қазақ әдебиетінің тарихында ғылыми фантастика жанрына тұңғыш қалам тартқан жазушы. Ғылыми қиял (фантастика) жанрына қалам тартып жүрген жазушы шығармаларының тақырыбы сан алуан. Жасөспірімдерге арналған «Көшпелі алтын», «Жүрек тулайды», «Жұлдыз ат», Лұқпан Хакім», «Тізгін», «Темір еліне саяхат», «Ғажайып планета» әңгімелері оқушыны қиялға, арманға жетелейді. Ол өз оқырманын ғылымның табиғи сырына үңілуге, адам миы арқылы оның күдірет күшін танып білуге, тіпті оны тізгіндеп бағындыруға да болатынын айғақтайды. Талап Сұлтанбеков - қазақтың аяулы азаматы, белгілі қаламгер, атақты ақын Ілияс Жансүгіровтің немере інісі. Талап Сұлтанбеков - дойбы ойыны жөнінен мастерлік кандидат, дойбыдан және тоғыз құмалақтан Қазақ ССР-нің экс-чемпионы. Шахмат, дойбы, тоғызқұмалақ ойындары бойынша республикалық категориядағы төреші</p>	<p>Топта талқылайды. Топ жетекшісі мәліметтермен бөліседі.</p> <p>Сұраққа жауап береді.</p> <p>Мәтінмен танысады.</p>		
---------------	--	---	--	--

<p>Қолдану</p>	<p>және республикалық федерациясының мүшесі. Топқа тапсырма. Мәтінмен жұмыс. 1.Талап Сұлтанбековтың өмірі мен шығармашылығы жайлы топтастыру</p> <p>Әр топ мәтіннен білген ақпараттарын толтырады. Топ жетекшісі мәліметтермен бөліседі.</p> <p>Балаларға сұрақ. Балалар сіздерге Даниэль Дефо деген жазушы таныспа? Балалардың жауабы. Жазушы. Робинзон Крузо деген шығармасы бар. Тыңдалым мәтіні. (қосымша материал ретінде пайдалану үшін екі мәтін таратылады.) Мәтін жазушының өмірбаяны. Даниэль Дефо (Үлгі:IPA-en; 1660, Лондон -1731) - Ағылшын жазушысы, публицист. Атақты «Робинзон Крузоның өмірі мен таңғажайып, қызықты оқиғалары» романының авторы. Оның ата-бабаларының фамилиясы Фо болған, жазушы оған «Де» әріптерін қосқан. Дефонның әкесі қолөнерші болып, шеберхана ұстаған. Ол ұлын рухани академияға берген. Болашақ жазушы онда француз, итальян, испан және латын, көне грек тілдерін үйренді. Дефо Диссентер колледжін бітірді. Ол кәсіпкер шарап сатушы болып, Франция, Италия, Испания және</p>	<p>Екі жазушыны салыстырады. Бірін фантаст жазушы, екіншісін драмалық жазушы екенін</p>	<p>https://kk.wikipedia.org/wiki/Даниэль_Дефо</p>
----------------	---	---	--

Талдау	<p>Португалия елдерінде болды. Өзінің алғашқы шығармаларынан бастап, Дефо буржуазиялық өкіметке қарсы болды. Ол герцог Монмауттың Яков II ге қарсы көтерілісіне қатысты. 1688-1689 ж.ж. мемлекеттік төңкерісті жақтады. Өзінің саяси көзқарасы үшін Дефо абақтыда да отырды. 1731 ж. 26 сәуірде кредиторлардан қашып жүрген кезде семьясынан алыс жерде қайтыс болды.</p> <p>Дефо өз заманының саяси өмірі, экономикасы, моралі, діні, тарихы жайлы көптеген публицистикалық шығарма жазды. «Таза қанды ағылшын» (1701) атты өлеңмен жазылған памфлетінде дандайсыған ақсүйектерді, діни фанатизмді әшкереледі. Дегенмен, Дефо көптеген шығармаларында буржуазиялық құрылыстың нығаюын, сауда-саттықтың дамуын қуаттады («Жобалардың тәжірибесі», 1697 ж.). Дефонның тұңғыш романы «Робинзон Крузо» оны дүние жүзілік даңққа бөледі. «Робинзон Крузодан» (1719) кейін Дефо «Капитан Сингльтон» (1720), «Молль Флендерс» (1722), «Полковник Жактың тарихы» (1722), «Роксана» (1724), «Капитан Карлтонның мемуары» (1728) романдарын жазды. Мәтіннен алған ақпараттары бойынша</p>	ажыратады. Ерекшеліктері н анықтайды.		
--------	--	---------------------------------------	--	--

	<p>«Вен диаграммасын» құрастыру.</p> <p>Екі жазушыны салыстырып ортақ ерекшеліктерін анықтау.</p> <p>Болжалдық сан есім теориясын кесте бойынша түсіндіру.</p>			
<p>Сабактың соңы Жинақтау</p> <p>Бағалау</p>	<p>Топқа тапсырма.</p> <p>Мына сөйлемдердегі сан есімдерді болжалдық сан есімге айналдырып жаз.</p> <p>1. 1688-1689 ж.ж. мемлекеттік төңкерісті жақтады. Өзінің саяси көзқарасы үшін Дефо абақтыда да отырды.</p> <p>2.»Таза қанды ағылшын» (1701) атты өлеңмен жазылған памфлетінде дандайсыған ақсүйектерді, діни фанатизмді әшкереледі.</p> <p>3. 1697 ж.). Дефонның тұңғыш романы «Робинзон Крузо» оны дүние жүзілік даңққа бөледі. «Робинзон Крузодан» (1719) кейін Дефо «Капитан Сингльтон» (1720), «Молль Флендерс» (1722), «Полковник Жактың тарихы» (1722), «Роксана» (1724), «Капитан Карлтонның мемуары» (1728) романдарын жазды.</p> <p>Бүгінгі сабақта нені үйрендің?</p> <p>1. Сен үшін бұл бөлімде қай мәліметтер маңызды болды?</p>	<p>Болжалдық сан есімді түсінеді.</p> <p>Тапсырма орындайды</p> <p>Сұрақтарға жауап береді</p>		

	2.Өз жұмысыңа, сыныптастарыңның топ ішіндегі әрекетіне көңілің толды ма?(өзіңнің және топтың білімін бағала)			
	Үйге тапсырма:18-бет 3-тапсырма			

Бөлім:	10-бөлім Наурыз және әлем халықтары-ның оны қарсы алу ерекшеліктері Б.Ж.Бопай ұлы «Қазақы наурызнама» (үзінді).			
Педагогтің аты-жөні				
Күні				
Сынып	8- сынып			
Сабақтың тақырыбы	Наурыз- түркі халықтарының дәстүрлі мейрамы			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты	8.2.2.1 түрлі жанрдағы көркем мәтіндерге сүйене отырып, көңіл-күйді білдіруде ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті			
Қайталауға арналған сабақтың сәйкестік мақсаты	7.2.2.1 кеңес беру, ұсыныс жасау, өтініш, талап, ету, бұйрық берудің түрлі формалары мен жағдаяттарына сай ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолдана білу.			
Сабақтың мақсаты	Негізгі сабақ мақсаты: түрлі жанрдағы көркем мәтіндерге сүйенеді көңіл-күйді білдіруде ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикетін қолданады. 7- сыныпта өткен материалды қайталау мақсаты: кеңес беру, ұсыныс жасау, өтініш, талап, ету, бұйрық берудің түрлі формалары мен жағдаяттарына сай ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолдана біледі.			
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	ресурстар
Сабақтың басы	Оқушылармен сәлемдесу. Қызығушылығын ояту «4 сурет, 1 сөз» Суреттерге қарап, тақырыпты 1 сөзбен айтыңыз. Оқу мақсаттары, бағалау критерийлері және дескрипторлармен таныстыру	Суреттерге қарап, тақырыпты ажыратады		
Сабақтың ортасы	Мағынаны тану сыныппен жұмыс Балалар, Наурыз	Бейнематериалды қарайды. Өз ойларын айтады.		

	<p>мерекесінің маңызы қандай? · Бұл мереке басқаларынан несімен ерекшеленеді? Қай елдерде тойланады? Оқушыларға Наурыз мейрамы туралы бейнематериал көрсетіледі.</p> <p>«Ыстық орындық» белсенді әдісі арқылы сұрақтарға жауап беріңіз</p> <p>Сұрақтар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Көктемде қандай мерекелер бар ? 2. 8 наурызда кімді құттықтаймыз? 3. Шығыс халықтары жаңа жылды қашан тойлайды? <p>Наурыз мейрамы басқа елдерде қалай тойланады екен?</p> <p>Өзбекстан халқы «Навруз» мейрамына 15-20 күн алдын ала дайындала бастайды. Яғни, арықтарды қоқыстан тазартып, ағаштардың түбін әктейді. Әр махалла (көше, ауыл) Наурыз мерекесін өз көшесінде тойлайды. Мейрам қарсаңында Наурызкөжеге ұқсас «сумалык» немесе ханпалау әзірлейді. Бұл — бидай қайнатылып, мақтаның майын қосу арқылы дайындалатын тағам. «Сумалык» өмірді, молшылықты білдіреді.</p> <p>Түрікменстанда «Новруз» мейрамы ресми түрде 1992 жылдан бері аталып келеді. Бұл елде дастарқан басына бидайдан жасалған тағам түрлері, халва және ұннан жасалған ас</p>	<p>«Үш сұрақ» әдісі</p> <p>Жаңа сөздермен сөз тіркестерін, сөйлемдер құрайды;</p> <p>Мәтінді оқып аудару барысында жаңа сөздерді дұрыс қолданады;</p> <p>Мәтін бойынша сұрақтар қойып, жауап береді;</p> <p>Мәтін бойынша алған мәліметтерді үш сөйлеммен сипаттап береді. Үш сөйлеммен сипаттайды</p>		<p>«Ойлан, жұптас, талқыла» әдісі</p>
--	---	--	--	---------------------------------------

	<p>түрлері қойылады. Дегенмен түрікмендер үшін ең басты тағам бидай сабағынан дайындалған «семене» болып есептеледі. Сөздікпен жұмыс. Сөз тіркестерін, сөйлемдер құрайды.</p> <p>эктеу- белить эзірлейді — готовят молшылық — изобилие, достаток ресми — официальный бидай сабағы — стебель пшеницы есептеледі — считается</p> <p>Мәтінді оқып, аударды. «Нақтылық — талант» әдісі. Мәтінді үш сөйлеммен сипаттап береді.</p>									
<p>Сабақтың соңы</p>	<p>Ой тоғаныс Мәтіндегі әр халықтың Наурыз мерекесін тойлаудағы ұқсастықтары мен ерекшеліктерін Венн диаграммасы бойынша салыстырындар.</p> <div style="display: flex; flex-direction: column; align-items: center;"> <div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; width: 100px; height: 100px; background-color: #4a86e8; color: white; display: flex; align-items: center; justify-content: center; margin-bottom: 10px;"> <p style="text-align: center;">Түрікмен халқы</p> </div> <div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; width: 100px; height: 100px; background-color: #4a86e8; color: white; display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> <p style="text-align: center;">Өзбек халқы</p> </div> </div> <p>«Сабақ мазмұны бойынша ойынды білдір»</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Сабақ мазмұны бойынша с</td> </tr> <tr> <td style="width: 50%;">Қандай жаңа білім алдың?</td> <td style="width: 50%;">Алған біліміңді қолдана аласың ба?</td> </tr> <tr> <td> </td> <td> </td> </tr> </table> <p>Үйге тапсырма: 67-бет 4 тапсырма</p>	Сабақ мазмұны бойынша с		Қандай жаңа білім алдың?	Алған біліміңді қолдана аласың ба?					
Сабақ мазмұны бойынша с										
Қандай жаңа білім алдың?	Алған біліміңді қолдана аласың ба?									

Наурыз мейрамы туралы бейнематериал

<https://yandex.kz/video/preview/?filmId=7188111560674680416&url=http%3A%2F%2Fok.ru%2Fvideo%2F564040372613&text=%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9D%D0%B0>

V. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары (148-кесте)

148-кесте. Толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

1) «Тыңдалым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	7-сынып
3. Сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну	7.1.3.1 әлеуметтік - мәдени тақырыптарға байланысты қажетті сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну
4. Көркем шығармаларды тыңдау	7. 1.4.1 повестердің және лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдау, тақырыбы мен идеясын талдау

2) «Айтылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	7-сынып
Сөздік қорының алуандылығы	7.2.1.1 мақал-мәтелдер, терминдер мен неологизмдерді орынды қолдана отырып, мәтін мазмұнын дамыту.
Визуалды материалдар арқылы тілді дамыту	7.2.6.1 кесте, диаграмма, шартты белгілер, суреттер мен сызбаларда берілген ақпаратты сипаттау.

3) «Оқылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	7-сынып
Стильдік ерекшеліктерді анықтау	7.3.2.1 ресми -іскерлік (өтініш, нұсқаулық, ресми құттықтаулар, ұсыныстар) салаға қатысты мәтіндердің тілдік ерекшелігін анықтап, талдау жасау

4) «Жазылым»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	7-сынып
Эссе жазу	7.4.2.1 эссе құрылымы мен дамуын сақтап, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу

5) «Тілдік бағдар»:

Білім алушылар:	
Дағдылар	Оқыту мақсаттары
	7-сынып
	7.5.1.2 Салыстырмалы, күшейтпелі, асырмалы шырайлардың қызметін білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану

VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 8-сыныпта «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін оқу барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) кеңестер өткізу ұсынылады.

Төмендегі кесте демалыс кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін кеңестердің кестесінің үлгісі келтірілген (149-кесте).

149-кесте – Демалыс кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

1) «Тыңдалым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Қысқы демалыста	Ұқсатым. Сән. Талғам.	Ақан сері «Жігіт сипаты», «Қыз сипаты»	7.1.3.1 әлеуметтік - мәдени тақырыптарға байланысты қажетті сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну.
Қысқы демалыста	Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау - мәдениет	Жюль Верн «Әлемді сексен күн ішінде шарлау» романы (үзінді)	7.1.4.1 повестердің және лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдау, тақырыбы мен идеясын талдау.

2) «Айтылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Қысқы демалыста	Ұқсатым. Сән. Талғам.	Ақан сері «Жігіт сипаты», «Қыз сипаты»	7.1.3.1 әлеуметтік - мәдени тақырыптарға байланысты қажетті сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну.
Қысқы демалыста	Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау - мәдениет	Жюль Верн «Әлемді сексен күн ішінде шарлау» романы (үзінді)	7.1.4.1 повестердің және лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдау, тақырыбы мен идеясын талдау.

3) «Оқылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Көктемгі демалыста	Наурыз мейрамы. Ақ мол болсын! Ұлыс оң болсын!	М.Мақатаев «Наурыз»	7.3.2.1. ресми -іскерлік (өтініш, нұсқаулық, ресми құттықтаулар, ұсыныстар) салаға қатысты мәтіндердің тілдік ерекшелігін анықтап, талдау жасау.

4) «Жазылым»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Көктемгі демалыста	Наурыз мейрамы. Ақ мол болсын! Ұлыс оң болсын!	Ғ.Мұстафин «Шығанақ» романы (үзінді)	7.4.2.1 эссе құрылымы мен дамуын сақтап, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу.

5)»Тілдік бағдар»:

Өткізілетін мерзімі	Тақырыптың атауы	Көркем шығармалар	Оқыту мақсаттары
Көктемгі демалыста	Уақыт –ұлы күш.	Абай Құнанбаев «Сағаттың шықылдағы емес ермек»	7.5.1.2 Салыстырмалы, күшейтпелі, асырмалышырайлардың қызметін білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану. .

VII. Жазғы мектеп кезінде ұйымдастырылатын сабақтың қысқа мерзімді жоспарының үлгісі (2-3) Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толтырудың тағы бір жолы – Жазғы мектепті ұйымдастыру. Жазғы мектеп кезінде өткізілетін сабақтар 7-сыныпқа арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша оқу бағдарламасына сәйкес келесі тақырыптарды қайталау мен пысықтау ұсынылады:

Әрі қарай республика мектептерінің педагогтері әзірлеген сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылады:

Бөлім:	1-бөлім: Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау – мәдениет
Педагогтің аты-жөні	
Күні	
Сынып	8-сынып
Сабақтың тақырыбы	Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау - мәдениет
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты	7.1.4.1 повестердің және лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдау, тақырыбы мен идеясын талдау.
Сабақтың мақсаты	Шығармадан үзінді тыңдайды, тақырыбы мен идеясын анықтайды.

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	ресурстар
Сабақтың басы	Оқушылармен сәлемдесу, түгендеу, бүгінгі сабаққа сәттілік тілеу. Қызығушылығын ояту. Ғаламтор жайлы деректі бейнебаян көрсету. https://yandex.kz/video/preview/?filmId=11778395687011919638&from=tabbar&parent-reqid=1632648867705345-4753958492740480289-sas2-2384-sas-	Бейнебаянды көреді. Ақпараттармен		★ ★

	<p>17-balancer-8080-BAL-7696&text=ғаламтор+жайлы+мәлімет бейнебаян негізінде алған ақпараттарымен бөлісу. Жаңа сабақ алдындағы кіріспе. Топқа бөлу. Жұлдызшалар арқылы 2 топқа бөлемін. I-топ «Білімділер» II-топ «Өнерлілер»</p>	<p>бөліседі.</p> <p>Топқа бөлінеді</p>		
Сабақтың ортасы	<p>Мағынасын ашу. Мәтінді мұқият тыңдаңыздар. Ғаламтордың пайдалы жақтары Ғаламтор - ғылым мен техниканың шынайы жетістігі. Ол - сөзсіз. Интернетті қолдана алатын кез келген адам өзіне қалаған ақпарат мен мағлұматты тауып, қажетіне жарата алады. Мазалап жүрген сауалдарының жауабын табады. Әлемдік жаңалықтар мен оқиғалардан хабардар болып отыруға көмектеспек. Бұл жағынан интернет адамның білімі мен қабілетін, тұлғалық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Ғаламторда шек жоқ. Алыста жүрген ата-анаңмен де, туған-туыстарыңмен де емін-еркін байланыс ұстайсың, сөйлесесіз, хабарласасың. Тіпті, адамдардың қолы жетпейтін жерге осы ғаламтордың қолы тиіп тұр. Ғаламдық желі, сөзсіз, адамның білімін жетілдіруге көмектесетін құрал. Соның арқасында шет тілін үйреніп, түрлі курстар мен тренингтерге қатысуға болады. Одан бөлек, ғаламтор - нағыз табыс көзіне айналып отырған сала. Онымен табыс тауып отырғандар да аз емес. Ғаламтордың зияны Өкінішке орай, жоғарыда айтылған ғаламтордың артықшылықтарына карамастан, оның зиян жақтары да көп болып шықты. Ғаламторға деген тәуелділік қазір ғаламдық мәселеге айналып бара жатыр. Соның кесірінен адамдар арасындағы күнделікті байланыс бұзылып барады. Адамдар бір-бірімен сөйлесуді, әңгімелесуді, сырын бөлісуді ұмытып бара жатқандай. Жылы шырай танытып, шүлдірлеп сөйлесуден, жанды, табиғи</p>			

	<p>қатынастан қалып барамыз. Ғаламтордың келесі зиянды тұсы - адамның денсаулығы. Компьютер алдында ұзақ отырған адамның денсаулығы да нашарлай түседі. Өйткені ол қозғалыстан қалып, оның соңы бел, арқа, көз ауруларына әкелуі мүмкін. Одан бөлек, қазіргі таңда ғаламторда алаяқтар да көбейді. Олардан сақтанудың да қамын жасаған абзал. (Ақпарат дереккөзі: https://massaget.kz/layfstayl/tehno/60742/)</p> <p>Мәтінді мұқият тыңдап, төмендегі тапсырманы орындаңыздар.</p> <p>Топқа тапсырма.</p> <p>1-тапсырма Мазмұны не туралы екенін айтыңыз.</p> <p>2-тапсырма</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сұрақтарға жауап беріңіз, мәтіндегі негізгі ақпараттарды анықтаңыз. 2. Мәтінді қалай атауға болады? Неге? 3. Уақыт туралы қандай ақпараттар айтылады? 4. А. Суворовтың «Ақша қымбат, адам өмірі одан қымбат, ал уақыт бәрінен қымбат» деген сөзін қалай түсінесің? 5. «Өмір қысқа, уақыт – құнды. Таңды жақсы көңіл-күймен бастап, кешінді рақмет айтумен аяқта. Ештеңе білмей өткен уақыт өлген уақыт» деген пікірмен келісесіз бе? <p>3- тапсырма. Ғаламтордан Жюль Верн «Әлемді сексен күн ішінде шарлау» романы (үзінді) тауып оқу.</p> <p>Оқыған үзінді бойынша тапсырма.</p> <p>Сұрақ-жауап.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Үзінді жанрын анықтаңыздар. 2. Романның авторы кім? 3. Романның негізгі идеясын табыңыздар? 4. Кейіпкерлерін атаңыздар. 	<p>Мазмұнын айтады.</p> <p>Сұрақтарға жауап береді.</p> <p>Үзіндіні оқиды. Негізгі идеясын анықтайды. Сұрақтарға жауап береді.</p>		
--	--	--	--	--

Сабақтың соңы	4- тапсырма SWOT талдау. Кестені толтырыңыздар.	Кестені толтырады		
	<table border="1"> <tr> <td>Күшті</td> <td>әлсіз</td> </tr> <tr> <td>Мүмкіндік</td> <td>қауіпті</td> </tr> </table>			
Күшті	әлсіз			
Мүмкіндік	қауіпті			
	<p>Үйге тапсырма: мына төмендегі сілтеме бойынша бейнебаянды көріп түсінігін айтып келу.</p> <p>https://yandex.kz/video/preview/?text=Ғаламто рлан%20Жюль%20Верн%20»Әлемді%20секс ен%20күн%20ішінде%20шарлау»%20кмж&path=wizard&parent-reqid=1632650580404213-7268842010868014849-sas2-2384-sas-17-balancer-8080-BAL-1830&wiz_type=vital&filmId=7761405630708506666&url=http%3A%2F%2Fok.ru%2Fvideo%2F40240351796</p>			

Бөлім	
Педагогтің аты -жөні	
Күні	
Сынып	8- сынып
Сабақтың тақырыбы	Уақыт –ұлы күш.
Оқу бағдарламасына сәйкес мақсаты	7.5.1.2 Салыстырмалы, күшейтпелі, асырмалы шырайлардың қызметін білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану. .
Сабақтың мақсаты	Шырай түрлерін түсінеді, жазбша, ауызша жұмыстарда қолданады

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушыны ң әрекеті	Бағала у	Ресурс
Сабақтың басы	<p>Оқушылармен сәлемдесу, түгендеу Ширату жаттығу. «Артығын алып таста»</p> <p>Оқушыларға сөздер немесе суреттер жинағын (сабақ тақырыбымен байланысты) көрсетеді. Олар қай сөз немесе сурет қалғандарына қатысты емес екенін анықтау керек.</p>	Суреттерді ң сабаққа қатысы жоғын алып тастайды. Мақал құрастырады		https://yandex.kz/images

	Осы сурет жайлы мақал ойлан: «Ерте тұрған адамның бір ісі артық» т.б Осыдан бүгінгі күннің тақырыбы мен мақсаты айтылады. (интерактивті тақтадан көрсетіледі)								
Сабақтың ортасы	<p>Мәтінді мұқият оқып шығыңыздар. Уақыт – бағалы сый. Сарқылмас қазына һәм қайтарымсыз алтын жақұт. Біз болып, сіз болып тек уақытты басқара алмаймыз. Бірақ дұрыс пайдаланылған уақыт зая емес. Осы тұрғыда А. Суворовтың «Ақша қымбат, адам өмірі одан қымбат, ал уақыт бәрінен қымбат» деген сөзі еске түседі. Зымырап жатқан уақыттың қадірін түсініп, әрекет етудеміз бе? Күн сайын өз игілімізге жұмсап жатырмыз ба? Егер сұрақ жауабы «жоққа» әкеліп тіресе, онда сіздің заман ағымынан қалып бара жатқаныңыз.</p> <p>Неге ұлы ғұламалар, шешендер, көсемдер, билер тіптен ата-әжелеріміз уақыт жайлы әркез ой өрбітіп, келешек ұрпаққа өсиет қалдырған? Өйткені уақыт, өзін әрдайым бәріне төреші екенін дәлелдей түсті. Ал, әр ғасырдың бай адамдары табысқа қол жеткізгенін қалай баяндады? Барлық іскердің сондағы айтқаны бір : «Өмір қысқа, уақыт – құнды. Таңды жақсы көңіл-күймен бастап, кешіңді рақмет айтумен аяқта. Ештеңе білмей өткен уақыт өлген уақыт». Бұдан түйетініміз: уақытты бастамай жатып, жоғалтып алмау керек. (Ақпарат дереккөзі: https://massaget.kz/blogs/omirdin_oz/26325/) 1-Тапсырма. Мәтінді мәнерлеп оқыту. 2-тапсырма.</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Оқудың алдында</th> <th>Оқу кезінде</th> <th>Оқығаннан кейін</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>«Осы мәтінде кездестіремін деп ойлайтын бес сөзді атаңыз».</td> <td>«Берілген әр абзацты 5 сөзбен қорытындылаңыз».</td> <td>... туралы сіздің пікіріңіз қандай?».</td> </tr> </tbody> </table> <p>3. «Алты неліктен» әдісі (жазбаша жұмыс) 1. Неліктен... 2. Неліктен...</p>	Оқудың алдында	Оқу кезінде	Оқығаннан кейін	«Осы мәтінде кездестіремін деп ойлайтын бес сөзді атаңыз».	«Берілген әр абзацты 5 сөзбен қорытындылаңыз».	... туралы сіздің пікіріңіз қандай?».	Тапсырманы орындайды	«Бас бармақ» әдісі арқылы бағалау
Оқудың алдында	Оқу кезінде	Оқығаннан кейін							
«Осы мәтінде кездестіремін деп ойлайтын бес сөзді атаңыз».	«Берілген әр абзацты 5 сөзбен қорытындылаңыз».	... туралы сіздің пікіріңіз қандай?».							

3. Неліктен...
4. Неліктен...
5. Неліктен...
6. Неліктен...

Тапсырманы «Смайликтер» әдісі арқылы бағалау.

Тапсырманы «Өзара бағалау»

4. «Мәтінді өзара редакциялау» әдісі

Осы тапсырмаларды орындағанда орфографиялық нормасына көңіл бөлу.

1-кезең. Қошаменет сөздер.

Мәтіннің 1-абзацын көшіріп жазып, авторға арнап 3 қошаменет сөз жаз.

- 1.
- 2.
- 3.

2-кезең Ұсыныстар

Абзацты қайтадан оқып, авторға мәтінді жақсарту жолдары туралы 3 ұсыныс жаз.

- 1.
- 2.
- 3.

3-кезең Түзетулер

Абзацты қайтадан оқыңыз.

Орфографиялық қателерді белгіле, дауысты дыбыс ерекшеліктерін ажырат.

Абай Құнанбаев «Сағаттың шықылдағы емес ермек» өлеңін оқып мазмұнын түсіну.

5-тапсырма: «Сағаттың шықылдағы емес ермек» (топтық жұмыс)

Өлеңді мұқият оқу

Сағаттың шықылдағы емес ермек,

Һәмишә өмір өтпек ол білдірмек.

Бір минут бір кісінің өміріне ұқсас,

Өтті, өлді, тағдыр жоқ қайта келмек.

Сағаттың өзі ұры шықылдаған,

Өмірді білдірмеген, күнде ұрлаған.

Тиянақ жоқ, тұрлау жоқ, келді, кетті,

Қайта айналмас, бұрылмас бұлдыр заман.

Өткен өмір белгісі осы сыбдыр,

Көңілді күнде сындыр, әлде тындыр.

Ақыл анық байқаған қылығыңды,

Қу шыққансып қағасың босқа бұлдыр.

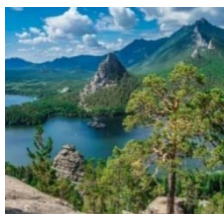

Күн жиылып ай болды, он екі ай жыл,

	<p>Жыл жиылып, қартайып қылғаны бұл. Сүйенген, сенген дәурен жалған болса, Жалғаны жоқ бір тәңірім, кеңшілік қыл. «Уақыт тізбегі» сызбасын пайдаланып өлеңнің мазмұнын айту</p> <p>ТД: Сөздер мен сөз тіркестерін табады ОД: Сөйлемдерді аяқтайды</p> <p>Кесте арқылы шырай түрлерін ажыратыңыздар.</p> <table border="1" data-bbox="375 683 957 996"> <thead> <tr> <th>Сын есім</th> <th>асырмалы</th> <th>Салыстырмалы</th> <th>Күшейтпелі</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Сары</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Жасыл</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Тәтті</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Ащы</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Қара</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>ақ</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Сын есім	асырмалы	Салыстырмалы	Күшейтпелі	Сары				Жасыл				Тәтті				Ащы				Қара				ақ						
Сын есім	асырмалы	Салыстырмалы	Күшейтпелі																													
Сары																																
Жасыл																																
Тәтті																																
Ащы																																
Қара																																
ақ																																
Сабақ - тың соңы	Үйге тапсырма. Өлеңді жаттау																															

Бөлімі:	Көшпенділер мәдениеті
Педагогтің аты-жөні:	Жамбыл облысы Меркі ауданы Иван Трубицын атындағы №17 ЖОББМГ Бектіғұлова Назира Мақұлбекқызы
Күні:	
Сыныбы:	9
Сабақтың тақырыбы:	Ұлттық құндылық
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты:	9.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерден қорытынды жасау, өз көзқарасын білдіру; 8.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізу, ерекшеліктерді бақылау
Сабақтың мақсаты:	Барлық оқушылар: алынған мәліметтерден қорытынды жасайды; Оқушылардың басым бөлігі : кесте мен сызбаларда берілген ақпараттарды өзара салыстырып талдай алады; Кейбір оқушылар: қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерден қорытынды жасай отырып, өмірмен байланыстыра алады;

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	Айтылым Ынтымақтастық орнату.			

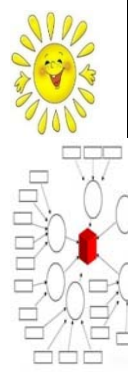
	<p>Білім алушыларды «Тайқазан» және «Алтын адам» деп екі топқа бөлемін. Сабақтың мақсатымен таныстыру. Жеке жұмыс. «Қабырғадағы сурет» әдісі арқылы білім алушылардың білімін жан-жақты тексеру. Суреттегі ұлттық құндылықтарды атап, өзіндік ерекшеліктерін айтады.</p> <p>Жеке жұмыс. Айтылым. «Қабырғадағы сұрақ» әдісі арқылы білім алушылардың білімін жан-жақты тексеру. Суреттердегі ұлттық құндылықтарды</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div> <p>атап өзіндік ерекшеліктерін айтады.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div>	<p>Оқушылар топқа бөлінеді. Әр топ өз атауына отырады.</p> <p>Оқушылар сұрақтарға жауап береді. Суреттерге қарап, ұлттық құндылықтардың ерекшелігін айтады.</p>	<p>Мұғалімнің бағалауы жүзеге асады. Дескриптор сұрақтарға жауап береді; құндылықтардың ерекшелігін айтады</p>	
<p>Сабақтың ортасы</p> 	<p>Топпен жұмыс. Айтылым. «Тыңдау-көру-орындау» әдісі. Бейнежаздан ұлттық құндылықтарды анықтайды,</p>	<p>Оқушылар бейнежабаны көріп, ұлттық құндылықтарды анықтап,</p>	<p>Ауызша кері байланыс беру.</p>	<p>Бейнежазба https://youtu.be/4H-</p>

	<p>мазмұнын сызба арқылы түсіндіреді. I топ «ТАЙҚАЗАН» Тайқазан-Түркістандағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесіндегі алты ғасырлық тарихы бар қасиетті, алып қазан. Бұл қазан әйгілі қолбасшы Әмір Темірдің тапсырысымен 1399 жылы 25 маусымда Түркістан қаласының батысында, 27 шақырым жерде орналасқан Қарнақ елді мекенінде құйылған. Ирандық шебер Әбділ Әзиз Шарафаддин Тебризи жасаған. Қазан сыртындағы араптың гүлденген сульс және куфи қолтаңбаларымен жазылған үш қатар жазудың біріншісінде оны Қожа Ахмет Ясауи кесенесіне арналып жасалғаны туралы айтылады. 1935 жылы тайқазанды Санкт-Петербургтегі атақты музей Эрмитажға, Иран шеберлерінің III Халықаралық конференциясына алып кетеді. Жарты ғасырдан астам уақыт сонда тұрып, 1989 жылы 18 қыркүйекте ғана Түркістанға қайтарылды.</p> <p>Тайқазан сирек кездесетін жеті асыл металдың (мырыш, латын, қола, қорғасын, мыс, күміс, темір) қоспасынан құйылған. Қазанның салмағы 2 тонна, сыйымдылығы 3 мың литр, биіктігі – 1,60 метр, диаметрі- 2,42 метр. Тұғырының биіктігі - 0,54 метр, диаметрі – 0,607 м. Тайқазанның сыртқы бөлігінің өрнектелуі бес бөліктен тұрады. Бірінші жоғарғы бөлігінде қазанды айнала сулус қолтаңбасымен Құран Кәрім аятынан үзінді жазылып, ол Пайғамбар хадисімен жалғасады, одан соң қазанның кімге арнап жасалғаны, аяқталған жылы берілген.</p> <p>II топ «АЛТЫН АДАМ» Алтын адам (V ғ.) – Алматы облысы Есік қаласының солтүстігіндегі Есік өзенінің сол жақ жағалауындағы темір дәуірінен сақталған сақ обасынан табылған алтын киімді сақ жауынгерінің мүрдесі. 1969-1970 жылдары археолог Б. Нұрмұханбетов тауып, ғалым К.А. Ақышев әлемге</p>	<p>мазмұнын сызба арқылы көрсетеді. Әр топ өзіне тиесілі тапсырманы орындайды.</p>	<p>Жақсы! Тамаша!</p> <p>Дескриптор: бейнежазбаны көреді; ұлттық құндылықтарды анықтайды; сызбаға түсіреді</p>	<p>tTKC1J a4</p>
--	---	--	---	---

жариялаған. Топырақ қорғандармен ұштасып жатқан қорым солтүстіктен оңтүстікке қарай 3 шаршы шақырым жерді алып жатыр. 40-тан астам обадан тұратын қорымның оңтүстік шетінде биіктігі 6 м, диаметрі 60 м үйінді төбе астынан екі қабір ашылды. Біреуі ертеректе тоналған. Екіншісінен жасы 17-18 шамасындағы сақ жауынгерінің мүрдесі ашылды.. Қабірдің оңтүстік және батыс шеттерінде металл, қыш, ағаштан істелінген ыдыстар, зергерлік бұйымдар қойылған. Қабір ағаш қақпақпен жабылып, темір құрсаулармен бекітілген, еденіне тақтай төселген, ал адам қойылатын жеріне алтын жапсырмалармен безендірілген төсеніш салынған. Алтын адам киімі 4 мыңға жуық алтын әшекейлермен безендірілген. Әшекейлер барыс, бұлан, таутеке, арқар, ат, түрлі құс бейнелерін беретін «аң стилінде» жасалған. «Аң стилі» – әлемдік өнер атаулының ішіндегі биік белестердің біріне айналған ерекше құбылыс. Алтын адам – Қазақстан тарихындағы ең танымал археологиялық қазба. Есік қаласында табылған сақ жауынгері, біздің еліміздің басты символына айналды. Бұл адамның жасы – 16-18, ал бойы – 165 см болған. Табылған қорған – ерте темір дәуіріне (б.з.б. VII–III ғасыр) жатады. Зерттеушілердің айтуынша, бұл жерлерде сақ тайпалары өмір сүрген. Зиратта 4000-нан астам алтын заттар, қылыш, қыштан жасалған 31 ыдыс, күміс табақтар, ағаш қасық, қола айна болды. Ғалымдар Алтын адамның қалай қайтыс болғандығын анықтады. Оның арқасына пышақ немесе қылыш соққысы жасалған. Оның бас киімінде төрт жебе бар, бұл әлемнің төрт жағын және ол адам, билеуші әулетке жататындығын білдіреді. Күміс ыдыстағы жазбалар, қай тілде жазылғаны әлі күнге дейін белгісіз. Зиратта табылған адамның қалдықтары әйелдікі болуы мүмкін.

Оқушылар мәтінді оқып, тақырыбын анықтайды, мәтін мазмұнын ментальді картаға түсіреді.

Ауызша кері байланыс беру. Жақсы! Тамаша! Дескриптор:
жұппен жұмыс жасайды;

	<p>Жұппен жұмыс. «Ментальді карта» әдісі.</p> <p>Оқылым. Айтылым. Жазылым. Мәтінді оқып, тақырыбын анықтап, мазмұнын ментальді картаға түсіріңдер.</p>		ментальді картаны толтырады							
Сабақтың соңы	<p>«ПОПС» формуласын қолданып, мәтіндегі ақпараттар бойынша өз пікірлерін айтады.</p> <p>Бірінші сөйлем. Менің ойымша, ... Екінші сөйлем. Себебі мен оны ... деп түсіндіремін. Үшінші сөйлем. Оны мен ... деген фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын. Соңғы сөйлем. Осыған байланысты мен ... деген түйін жасадым. 49-бет, 10-тапсырма.</p> <p>БББ КЕСТЕСІ</p> <table border="1"> <tr> <td>Білемін</td> <td>Білгім келеді</td> <td>Білдім</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> <p>Кері байланыс «Бағдаршам» әдісі Қызыл- мүлдем түсінбедім Сары- жартылай түсіндім Жасыл- толық түсінікті</p>	Білемін	Білгім келеді	Білдім				Фактілер мен мысалдар жазады. Түйін жасайды.	Дескриптор: фактілер, мысалдар жазады; қорытынды лайды	
Білемін	Білгім келеді	Білдім								

Пән: Қазақ тілі Т2 Күні Сынып 8	Бөлім: II. Сауда жасай білесің бе?			
Педагогтің аты -жөні				
Сабақтың тақырыбы	2.7. Базарға қарап тұрсам әркім барар.			
Оқу бағдарламасына сәйкес мақсаты	8.1.6.1. тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде деректерді келтіре отырып, дәлелді жауап беру 8.5.1.1. Бөлшектік сан есімдерді жазба, ауызша жұмыстарды орынды қолдану.			
Сабақтың мақсаты	Барлық оқушылар: тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде деректерді келтіре отырып, дәлелді жауап береді. Бөлшектік сан есімдерді жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолданады.			
Тілдік мақсаттар	Қанша? Қаншадан?			
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурс

<p>Сабактың басы 7 минут</p>	<p>Ұйымдастыру кезеңі. Амандасу. Көтеріңкі көңіл-күй орнату үшін Менің көңіл - күйім» жаттығуын өткізеді. Мақсаты: оқушылардың көңіл - күйін игере білуге және басқаруға, қадағалауға, дұрыс бағалай білуге тәрбиелеу. Оқушылар алдарындағы бланкіге өз көңіл - күйлерін суреттеп салады</p>			<p>Слайд суреттер</p>
<p>Сабактың ортасы</p>	<p>Сөздікпен жұмыс Жаңа сөздер: төлем, пайым қылу, маржан 1. Жаңа сөздердің мағыналарын түсіндіру. 2. Дұрыс айтуға дағдыландыру: мұғалім сөздерді мәнерлеп оқиды</p>	<p>Жаңа сөздерді тыңдайды, оқиды, мұғалім соңынан қайталайды. Оқушылар жаңа сөздермен сөз орамдарын, қарапайым сөйлем құрастырады. Жаңа сөздерді сөздік дәптерге жазады.</p>	<p>Ауызша кері байланыс беру. Жақсы! Тамаша!</p> 	<p>Оқулық 40 бет сөздік слайд</p>
	<p>1-тапсырма. Айтылым. Суреттер бойынша «Сауда орталығында» тақырыбында диалог құрыңдар.</p>	<p>Оқушылар айтылым тапсырмасын орындайды. Суретке қарап диалог құрайды.</p>	<p>Дескриптор: -диалог құрады; -диалог суреттерге сәйкес болады.</p>	<p>Оқулық 40 бет Оқулық 40 бет</p>
	<p>2-тапсырма. Жазылым. Бөлшектік сан есімдерді пайдаланып, сөйлем құра. ½, 3/4, 7/9, 1/10, 2, 15, 4, 05, екі жарым, жарты, екі ширек.</p>	<p>Оқушылар жазылым тапсырмасын орындайды. Бөлшектік сан есімдерді пайдаланып сөйлем құрады</p>	 «Бағдаршам» әдісі Арқылы бағалау	<p>Оқулық 40 бет</p>
	<p>3-тапсырма. Оқылым. Өлеңді мәнерлеп оқы. Мазмұны бойынша жоспар құр. «Базарға қарап тұрсам әркім барар» өлеңі</p>	<p>Оқушылар оқылым тапсырмасын орындайды. Өлеңді мәнерлеп оқиды, мазмұны бойынша жоспар құрады.</p>	<p>Дескриптор: -өлеңді мәнерлеп оқиды; -мазмұны бойынша жоспар құрады</p>	<p>Оқулық 41 бет</p>
	<p>Сергіту сәті. 4-тапсырма. Айтылым. Өлең бойынша сұрақтарға жауап бер. Базарға адамдар қандай мақсатпен барады? Ақын бұл өлеңінде оқырманға қандай ақыл-кеңес береді? «Сәулесі бар жігіттер бір ойланар» деген сөйлемді қалай түсінесің?</p>	<p>Сергіту сәтін орындайды Оқушылар айтылым тапсырмасын орындайды. Өлең бойынша сұрақтарға жауап береді.</p>	 «Бас бармақ» әдісі арқылы бағалау	<p>Оқулық 41 бет</p>

Сабақтың соңы 3 минут	Рефлексия «Алма ағашы» әдісі: Кері байланыс Оқушылар сабақтан алған әсерлерін алма ағашының жемістері арқылы көрсетеді.			
Сабақтың соңы 3 минут	Рефлексия «Алма ағашы» әдісі: Кері байланыс Оқушылар сабақтан алған әсерлерін алма ағашының жемістері арқылы көрсетеді			
				
	Үй тапсырмасы: 5 тапсырма 41 бет Бағалау. Мұғалім формативті бағалауы бойынша қорытынды балын қояды.			

Орыс тілі мен әдебиеті / Орыс тілі / Орыс әдебиеті

Қазақстан Республикасындағы Орыс тілінің мәртебесі заңмен бекітілген. ҚР Конституциясының 7-бабында, сондай-ақ «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» ҚР Заңының 5-бабында келесідей берілген: «Мемлекеттік ұйымдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарында қазақ тілімен тең дәрежеде орыс тілі ресми түрде қолданылады» [1].

Қазіргі уақытта сәтті жүзеге асырылып жатқан «Тілдердің үштұғырлығы» жобасы (қазақ, орыс, ағылшын) білім беру процесіне қажетті «қатысушы» ретінде орыс тілін қамтиды [2].

Қазақстандық ақпараттық-мәдени кеңістікте орыс тілі қоғам өмірінің барлық маңызды салаларында жан-жақты қарым-қатынасты қамтамасыз ете отырып, ұлтаралық қарым-қатынас тілінің «бейресми» функциясын сәтті орындай отырып, жоғары беделге ие. Соңғы санақ бойынша орыс тілін меңгерудің жоғары әлеуметтік маңыздылығы және икемді тіл саясаты оны республикада оқуға деген қызығушылықты және тұтастай алғанда оң көзқарасты анықтайды.

Орыс тілі мен әдебиеті

Екінші тілді оқыту ерекшеліктері

Екі тілді білім алушылармен жұмыс істеу кезінде коммуникативті (коммуникативті – белсенді) тәсіл белгілі бір қызмет түрлерінде ауызша қарым-қатынас құралдарын игеруді қамтиды. Бұл жаңа тілдік ортаға ену үшін жеткіліксіз, сондықтан сөйлеуді оқушылардың тіл туралы білімдерін мақсатты түрде дамытатын арнайы сабақтар қажет.

Жаңа тілдегі прогресс жеке тұлғаның ерекшеліктерімен, мотивациясымен, әлеуметтік құзыреттілігімен, коммуниканттардың көзқарастарымен байланысты болады. Жаңа тілді меңгеру үшін қарқынды адами, әлеуметтік байланыстар қажет. Мұғалімге шындықтың өзгеріп отырған жағдайына жауап беру,

қарапайым және қолжетімді түрде білім алушыларды жаңа тілді белгілі тілге үйретуге, белгісізді сөйлеу байланысына қосу маңызды. Өзара түсіністікке арнайы көңіл-күй, педагогтің білім алушылардың білім деңгейін, дағдыларын, машықтарын ескеруі, сабақта бірнеше қайталанулармен және демонстрациялармен сүйемелденетін қарапайым мәлімдемелерді қолдануы, контексттік тұрғыдан анықталған көшірмелер баланың жаңа тілді орналастыру туралы гипотезалар құру, гипотезаларды практикалық қайта тексеру, коммуникативті жағдайларды жалпылау (жалпылау) және игерілгенді өздігінен пайдалану міндетін жеңілдетеді.

Балаларға орыс тілін жергілікті емес тіл ретінде оқытудағы коммуникативті (коммуникативті-белсенді) тәсіл ойын қарым-қатынасын қолданумен байланысты. Ойын қиялдағы нақты қарым-қатынас жағдайларының шексіз өзгеруіне және «арандатуға», белгілі бір құрылымның тұжырымдарын тудыруға мүмкіндік береді. Психологиялық-педагогикалық тұрғыдан алғанда, ортақ тілі жоқ білім алушылар арасындағы ойын байланысы кез келген басқа ойын сияқты кезеңдерден өтеді. Алғашқы байланыстар заттарға тиюден, басқалардың әрекеттерін қайталаудан тұрады. Келесі кезең – дауыстарды, содан кейін жеке сөздерді іс-әрекетке қосу. Ойын әрекеттерінің циклдік сипаты олардың ауызша сүйемелдеуін қайталауға және бекітуге мүмкіндік береді. Балалар объектіге бағытталған ойындарға көшкен кезде, ойын мәнмәтініне енгізілген объектілердің айналасында атаулар беріледі, ойынға қатысушылар ауызша сипаттайтын әрекеттер ұйымдастырылады. Сонымен қатар, педагогтің, тәрбиешінің рөлі мен сөйлеуі балалар арасында байланыс орнату, қарым-қатынас тілін таңдау, ойынның міндеттерін түсіндіру үшін маңызды. Өртүрлі тілдегі балаларға арналған ойынның педагогикалық әлеуеті – жаңа тілді үйрету кезінде балалар арасында пайда болатын және сөйлеуді меңгеруге әкелетін стихиялық ойындардың түрлерін қолдану.

Екі тілді балаларды орыс тілін жаңа, жергілікті емес тіл ретінде оқытуға коммуникативті – белсенді көзқарас бірқатар принциптерді сақтауды талап етеді. Онда оқыту балалар мен ересектердің коммуникативті өзара әрекеттесуі болуы керек:

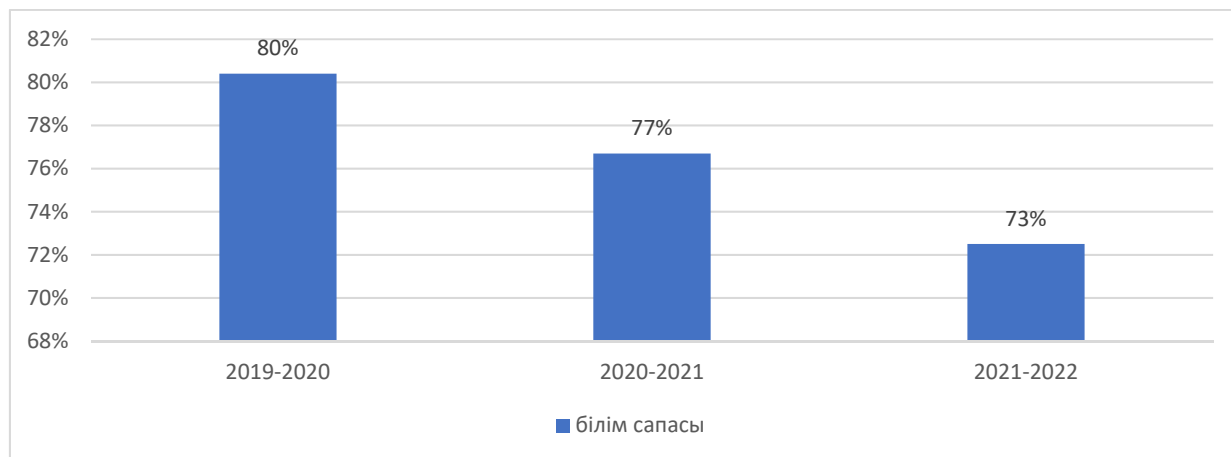
- бір-бірімен-тіпті толыққанды ортақ тіл болмаған кезде де;
- оқу процесінде білім алушылардың өзара мәдени «байытуы» болуы керек;
- оқу процесі мүмкіндігінше нақты өмірдегі оқиғаларға бағытталуы керек, әрине, осы мақсатта олар нақты қарым-қатынас жағдайының материалы ретінде қолданылады;
- педагогикалық ұжым сабақта орыс тілінің максималды қолданылуын және оқушылардың мәдениетаралық байланысы ретінде сабақтарды ұйымдастыруға дайындықты біріктіруі керек.

Білім сапасын талдау

Пандемияға дейін, пандемия кезінде және пандемиядан кейінгі қазақ сыныптарындағы «Орыс тілі мен әдебиеті» пәні бойынша білім сапасын салыстырмалы талдау төмендеу үрдісі анықталды. Мысалы, Қазақстан бойынша

«Орыс тілі мен әдебиеті» пәні бойынша білім сапасы 2019-2020 жылдары 80% - 8, 2020-2021 оқу жылында 77% - процентов құрады, ал пандемиядан кейінгі кезеңде 2021-2022 оқу жылында сапасы 73% - 7 құрады (228-суретті қараңыз)

228-сурет. «Орыс тілі мен әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

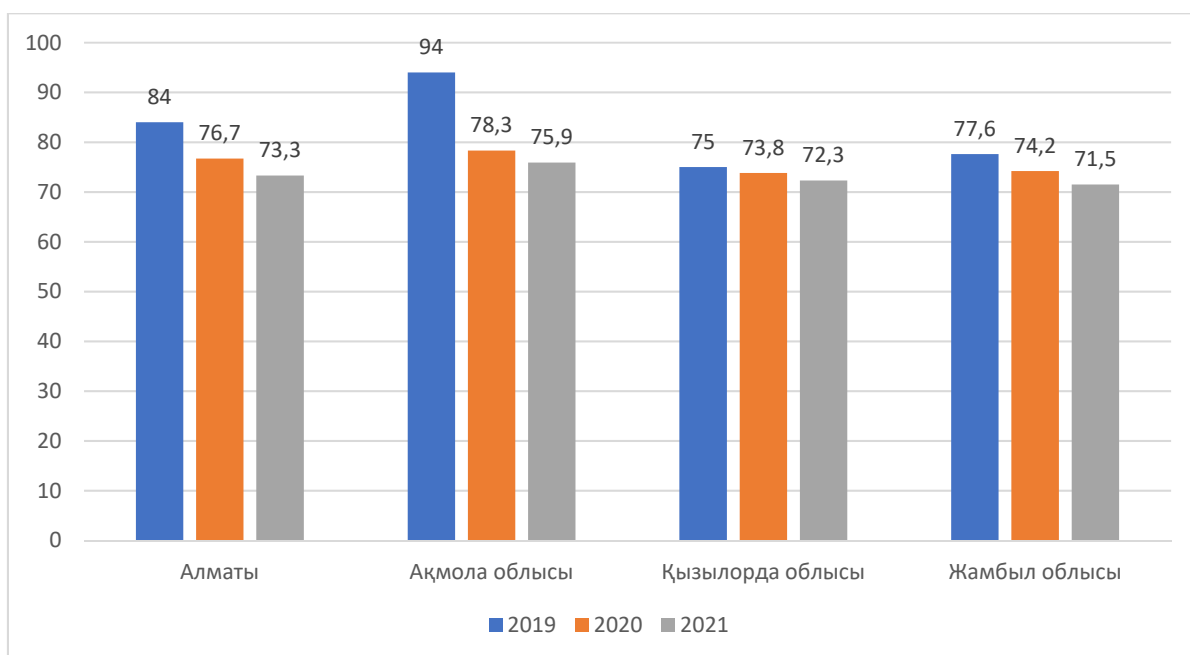
Қазақ сыныптарында «Орыс тілі» пәні бойынша білім алушылардың білім сапасы соңғы үш жылда 3-4%-ға төмендеді. Пандемияға дейінгі және пандемиядан кейінгі жыл арасындағы айырмашылық 7%-ды құрады. Бұны объективті себептерге байланысты айтарлықтай алшақтық деп айтуға болады.

150-кесте. Қазақ тілінде оқытатын сыныптарда облыстар бойынша «Орыс тілі мен әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Аймақ	2019	2020	2021
Алматы	84%	76,7%	73,3%
Ақмола Облысы	94%	78,3%	75,9%
Қызылорда Облысы	75%	73,8%	72,3%
Жамбыл облысы	77,6%	74,2%	71,5%

151-кестеде қалалар мен облыстар бойынша білім сапасы таңдамалы түрде көрсетілген. Ақмола облысы қазақ тілінде оқытатын сыныптарда білім сапасы бойынша көшбасшы болып тұр. Ал білім сапасы ең төмен деңгейдегі өңірлер – Қызылорда және Жамбыл облыстарында. Алматыда білім сапасы басқа өңірлермен салыстырғанда әлі де жоғары.

229-сурет. Өңірлер бойынша «Орыс тілі мен әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының (іріктеп) көрсеткіші

Кесте ақпаратынан көрініп тұрғандай, Ақмола облысы соңғы үш жылда «Орыс тілі мен әдебиеті» пәнін оқыту сапасы бойынша ең жақсы нәтижелерді көрсеткеніне қарамастан, дәл осы өңір ең үлкен алшақтықты – 18%-ды құрайды.

Осылайша, пандемия кезеңінде және пандемиядан кейін барлық аймақтар бойынша білім сапасының нәтижелері төмендеді, бұл коронавирус тудырған пандемияның теріс әсерін көрсетеді. Сондай-ақ сапа нәтижелерінің нашарлауы қашықтан оқыту «Орыс тілі мен әдебиеті» пәнін оқытудың жалпы сапасына әсер ете отырып, әрбір білім алушының қажеттіліктерін қамтамасыз ете алмағанын көрсетеді.

Бұрын айтылғандай, постковидтік кезеңдегі оқыту сапасының төмендеуі бірқатар объективті себептерге ие және жаһандық сипатқа ие. Пандемияға байланысты мектептердің жабылуы бүкіл әлемде оқуда айтарлықтай олқылықтарға әкелді. Табысы төмен және орташа елдерде 10 жастағы балалардың 70 пайызы қарапайым мәтінді оқи алмайды. Мектеп пен ата-аналардың қосымша қолдау шараларынсыз оқушылар оқуды жалғастыруда айтарлықтай қиындықтарға тап болады.

Қазіргі оқыту процесінің орталығында білім алушының өзіндік танымдық қызметі (оқыту емес, оқыту) орналасқан. Оқушының әртүрлі ақпарат көздерін қолдана отырып, өздігінен білім алуды үйренуі маңызды; бұл ақпаратпен танымдық іс-әрекеттің әртүрлі тәсілдерін қолдана отырып жұмыс істей білуі және сонымен бірге өзіне ыңғайлы уақытта жұмыс істей алуы маңызды. Білімді өздігінен игеру пассивті болмауы керек, керісінше, білім алушы басынан бастап білімді игерумен шектелмейтін, бірақ оларды қоршаған шындықтың әртүрлі мәселелерін шешу үшін қолдануды көздейтін белсенді танымдық іс-әрекетке қатысуы керек. Дербес (жеке немесе топтық) қызметті ұйымдастыру оқытудың осы түрінің ерекшелігіне сәйкес келетін, әр оқушының ішкі резервтерін ашуды ынталандыратын және сонымен бірге тұлғаның әлеуметтік қасиеттерін қалыптастыруға ықпал ететін жаңа педагогикалық технологияларды қолдануды көздейді.

«Орыс тілі» пәні мұғалімінің міндеті:

- игеру үшін қажетті материалдың көлемі мен мазмұнын және оған сүйену үшін бағдарларды (ережелерді, нұсқаулықтарды) анықтау;
- білім алушылардың оқу әрекеттерін ең жақсы нәтиже беретіндей етіп ұйымдастыру;
- оқушыларды іс-әрекетке ынталандыру, оны ынталандыру;
- жергілікті емес тілді меңгеру бойынша білім алушылардың оқу қызметінің тиімділігін бақылауды жүзеге асыру.

Педагогикалық міндеттерді шешу үшін педагогке:

а) әдістемелік білім (оның оқыту әрекеттері мен факторларының негізінде жатқан бағдарлар жүйесі: жалпы педагогикалық, психологиялық, этнопсихологиялық, физиологиялық, лингвистикалық және т. б., бұл мұғалімге әр жағдайда оңтайлы шешім қабылдауға мүмкіндік береді);

б) қажетті әдістемелік шешімдерді таңдай білу;

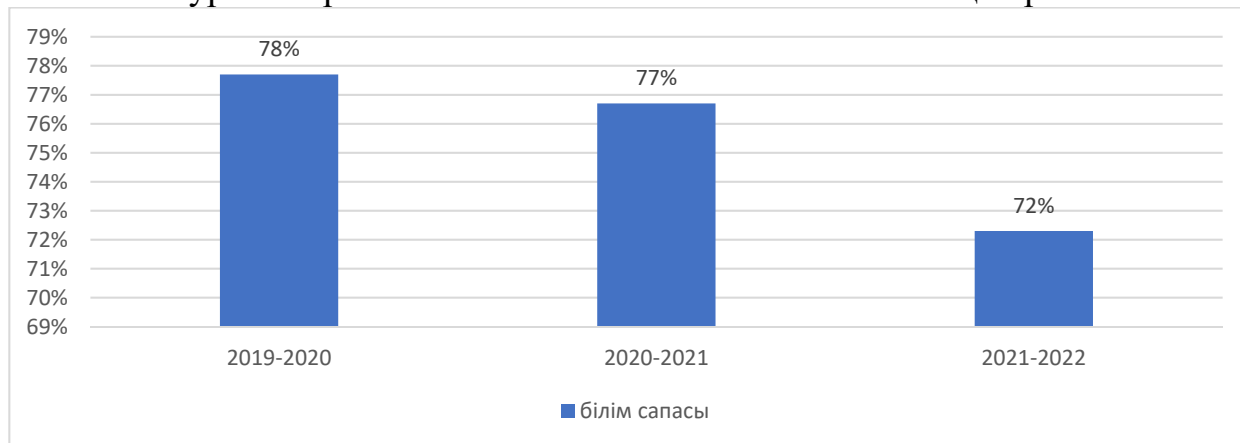
в) бұл шешімдерді іс жүзінде жүзеге асыру мүмкіндігі.

Жоғарыда айтылғандар «Орыс тілі» пәнін жергілікті емес тіл ретінде оқыту процесін басқару сапасы тек жергілікті емес тілді оқыту әдістемесінің принциптері мен заңдылықтарына ғана емес, сонымен бірге онымен байланысты ғылымдардың негізгі ережелеріне де негізделгенін көрсетеді. Білім алушылардың білімі мен дағдыларындағы олқылықтардың орнын толтыру кезінде педагогтер тіл мен әдебиетті оқыту әдістемесін жақсарту мақсатында оқытудың коммуникативтік әдісінің ерекшеліктеріне назар аударуы керек.

«Орыс тілі» оқыту пәні бойынша

Пандемияға дейін, пандемия кезінде және пандемиядан кейінгі кезеңде орыс тілінде оқытылатын сыныптардағы орыс тіліндегі білім сапасын салыстырмалы талдау төмендеу тенденциясын анықтады. Мысалы, Қазақстан бойынша «Орыс тілі» пәні бойынша білім сапасы 2019-2020 жылдары 77,7%, 2020-2021 оқу жылында 76,7% - проценттер құрады, ал пандемиядан кейінгі кезеңде 2021-2022 оқу жылында сапасы 72,3% құрады.

230-сурет. «Орыс тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2020-2021 жылдар аралығында оқушылардың «Орыс тілі» пәні бойынша білім сапасы 1%-ға төмендеді. Пандемия кезеңі мен пандемиядан кейінгі жыл

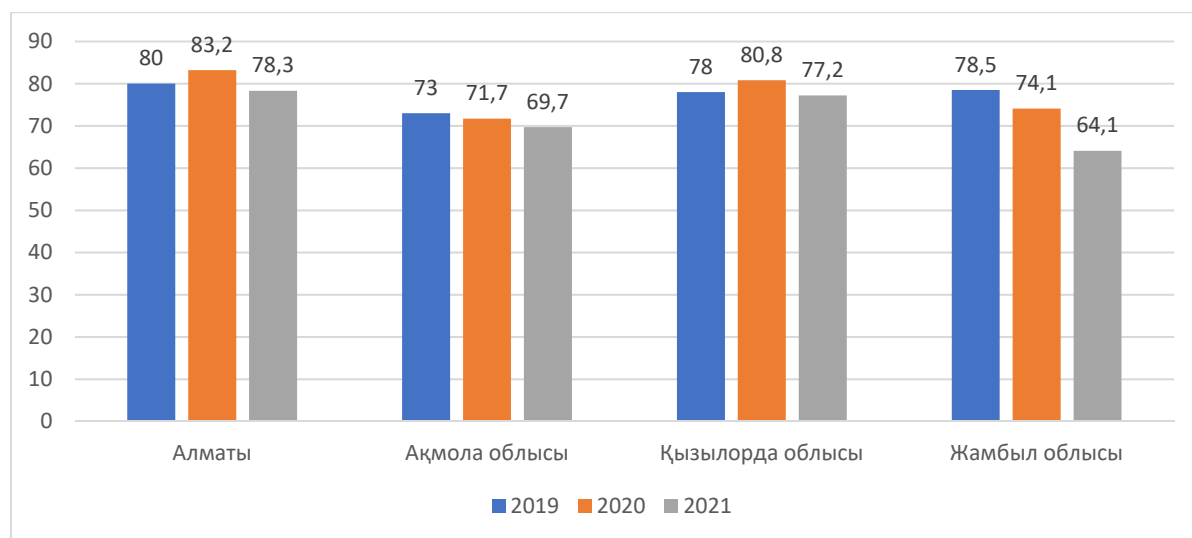
арасындағы айырмашылық 5%-ды құрады, пандемияға дейінгі және пандемиядан кейінгі жыл арасындағы айырмашылық 6% құрап отыр. Бұл объективті себептерге байланысты айтарлықтай алшақтық.

152-кесте. Орыс тілінде оқытатын сыныптарда облыстар бойынша «Орыс тілі» пәні бойынша білім сапасының айырмашылығы

Аймақ	2019	2020	2021
Алматы	80%	83,2%	78,3%
Ақмола облысы	73%	71,7%	69,7%
Қызылорда облысы	78%	80,8%	77,2%
Жамбыл облысы	78,5%	74,1%	64,1%

152-кестеде қалалар мен облыстар бойынша білім сапасы таңдамалы түрде көрсетілген. Орыс тілінде оқытатын сыныптарда білім сапасы бойынша көшбасшылар Алматы қаласы мен Қызылорда облысы.

231-сурет. Өңірлер бойынша «Орыс тілі» пәні бойынша білім сапасының (таңдамалы) көрсеткіші

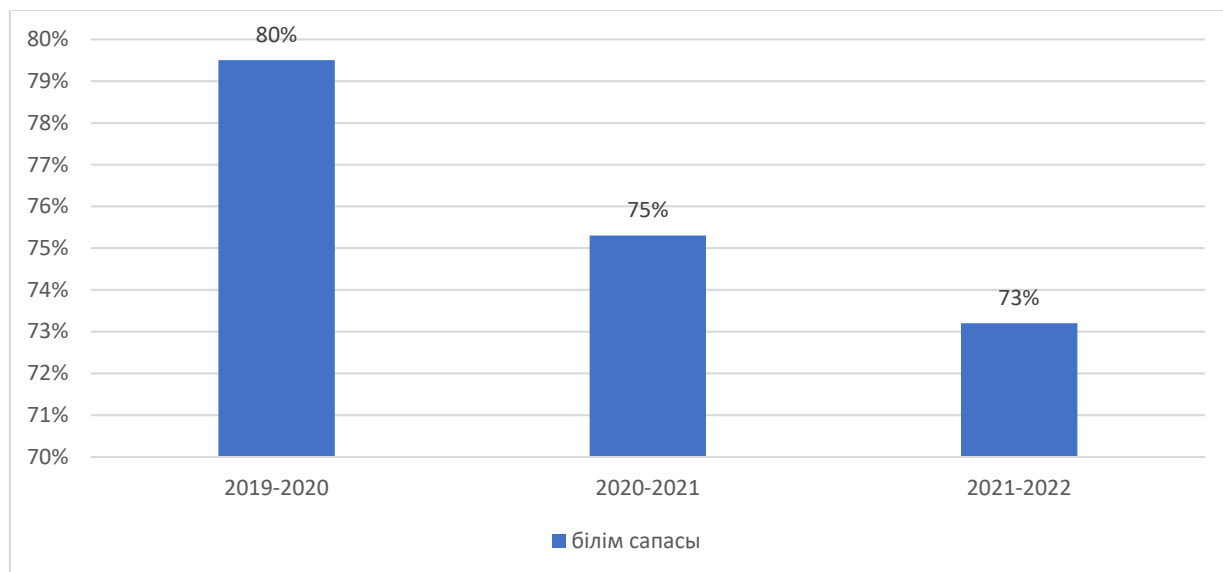
Кесте ақпаратынан көрініп тұрғанымыздай, Алматы қаласында және Қызылорда облысында пандемия кезеңінде білім сапасының өсуі байқалады, басқа облыстарда – төмен. Пандемияға дейінгі және пандемиядан кейінгі кезең арасындағы ең үлкен алшақтық Жамбыл облысында байқалады – 14,4%-ды құрап отыр.

«Орыс әдебиеті» оқу пәні бойынша

Пандемияға дейінгі және пандемия кезіндегі және пандемиядан кейінгі «Орыс әдебиеті» пәні бойынша білім сапасында салыстырмалы талдау төмендеу тенденциясын анықтады. Мысалы, Қазақстан бойынша «Орыс әдебиеті» пәні бойынша білім сапасы 2019-2020 жылдары 79,5% - 7%-ды, 2020-2021 оқу

жылында 75,3% - пайызды құрады, ал пандемиядан кейінгі кезеңде 2021-2022 оқу жылында сапасы 73,2% - % құрап отыр.

232-сурет. «Орыс әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

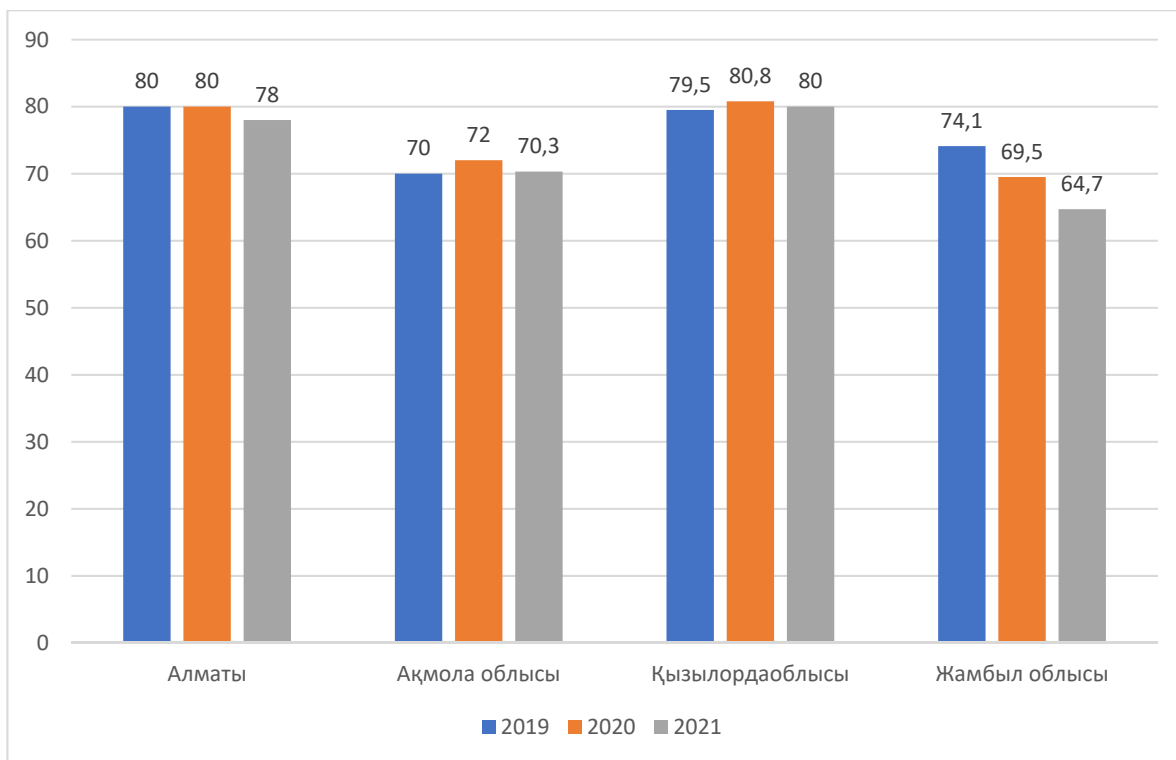
2020-2021 жылдар аралығында «Орыс әдебиеті» пәні бойынша оқушылардың білім сапасы 5%-ға төмендеді. Пандемия мен пандемиядан кейінгі жыл арасындағы айырмашылық 2%-ды, пандемияға дейінгі және пандемиядан кейінгі 7%-ды құрады. Талдау көрсеткендей, «Орыс әдебиеті» пәні бойынша «Орыс тілі мен әдебиеті» және «Орыс тілі» пәндерінен айырмашылығы, соңғы үш жылдағы білім сапасының төмендеу тенденциясы байқалады. Бұл пәннің ерекшелігіне және қашықтан оқыту ерекшеліктеріне байланысты болып отыр.

153-кесте. Облыстар бойынша орыс әдебиеті бойынша білім сапасы

Қала / облыс	2019	2020	2021
Алматы	80%	80%	78%
Ақмола облысы	70%	72%	70,3%
Қызылорда облысы	79,5%	80,8%	80%
Жамбыл облысы	74,1%	69,5%	64,7%

153-кестеде қалалар мен облыстар бойынша білім сапасы таңдамалы түрде көрсетілген. Орыс тілінде оқытатын сыныптарда білім сапасы бойынша көшбасшылар Алматы қаласы мен Қызылорда облысы болып отыр.

233-сурет. Аймақтар бойынша «Орыс әдебиеті» пәні бойынша білім сапасының (таңдамалы) көрсеткіші

Суреттен көрініп тұрғанымыздай, Ақмола және Қызылорда облыстарында пандемия кезеңінде білім сапасының өсуі, басқа облыстарға қарағанда – төмендеу екені байқалады. Пандемияға дейінгі және пандемиядан кейінгі кезең арасындағы ең үлкен алшақтық Жамбыл облысында байқалады. Ол - 9,4%-ды құрады.

Жалпы, негізгі тенденцияларды қорытындылай келе, «Орыс тілі мен әдебиеті», «Орыс тілі» және «Орыс әдебиеті» пәндері бойынша пандемиядан кейінгі кезеңде білім сапасының төмендеуі байқалатынын атап өткен жөн. Бұл үрдіс бүкіләлемдік үрдіс екенін атап өтейік.

Мұғалімдер туралы айтатын болсақ, COVID-19 пандемиясы олардың өміріне көптеген жаңа қиындықтар әкелгенін атап өткен жөн. Осы мәселелердің бірі – қызықты, тиімді және бірлескен іс-шаралар өткізу үшін дұрыс технологияларға қол жеткізу және пайдалану мәселесі. Бұл цифрлық онлайн сабақтарға қатысуды және қатысуды білетін технологияны жақсы білетін оқушылардың жас буыны үшін үлкен мәселе емес.

Егде жастағы педагогтер үшін бұл үлкен мәселе болуы мүмкін, сондықтан технологияны аға буынға қол жетімді етуге ерекше назар аудару керек. Егер педагогтер цифрлық саладағы оқушыларына сапаны қамтамасыз еткісі келсе, олар барлығына тартымды сынып құру үшін әртүрлі технологияларды және тіпті кейбір озық технологияларды дұрыс пайдалануды үйренуі қажет.

Онлайн оқыту ешқайда кетпесе де, бұл оның оқытудың басым түріне айналатынын білдірмейді. Оқытудың аралас түрі басым болады, онда педагогтер сабақтарды онлайн және офлайн режимінде өткізеді. Алдағы жылдары біз жұқтыру қаупін азайту және жоғары тәуекел топтары үшін білім беруді қолжетімді ету үшін онлайн және офлайн оқытудың қалай бірге пайдаланылатынын көреміз.

«Орыс тілі», «Орыс әдебиеті» және «Орыс тілі мен әдебиеті» пәндерін меңгертуде оқу сауаттылығын арттыру және халықаралық зерттеулердің көрсеткіштері бойынша мәліметтер

PISA-2018-де оқу PISA-2009 және PISA-2000 циклдарындағыдай бағалаудың негізгі бағытымен анықталады. Білім беру табиғаты зерттеу жүргізген 18 жыл ішінде айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Бұл көбінесе технологияның кеңеюіне байланысты болды. 1997 жылы PISA-ның оқу сауаттылығын бағалау шеңбері алғаш рет жасалып жатқанда, әлем халқының тек 1,7% - ы Интернетті пайдаланды. 2014 жылға қарай бұл сан 40,4% - ға дейін өсті, бұл шамамен үш миллиард адамды құрайды (OECD, 2019). Интернет жасына және орналасқан жеріне қарамастан адамдардың жеке және кәсіби өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Ақпараттың үлкен ағынында шарлау мүмкіндігі әрбір заманауи адам үшін маңызды дағдылардың біріне айналды. Сонымен қатар, баспадан цифрлық мәтіндерге көшу мәтіндердің форматы мен құрылымын өзгертті, бұл қазіргі оқырмандардан ақпаратпен жұмыс істеудің жаңа дағдыларын талап етеді. Оқырманға бір мәтінді оқып, түсіну қабілеті ғана емес, сонымен қатар бірнеше мәтіндерден немесе деректер көздерінен алынған ақпаратты талдауға, қорытындылауға, біріктіруге және түсіндіруге қабілетті болу қажет.

PISA-2018-дегі оқу сауаттылығы білім алушылардың өз мақсаттарына жету, өз білімі мен әлеуетін дамыту және қоғамға қатысу үшін мәтіндерді түсіну, пайдалану, бағалау, ойлау және олармен жұмыс істеу ретінде анықталады (OECD, 2019).

PISA-2018 оқу процестерінің екі кең категориясын анықтады: мәтінмен жұмыс және есептерді шешу процестерін басқару (234- сурет). Когнитивті бағалаудың фокусы мәтінмен жұмыс жасау процестерінде сипатталған процестерді білдіреді.

234-сурет.PISA-2018 оқу сауаттылығы шеңберінің процестері

Еркін оқу	Мәтінмен жұмыс	Мәселені шешу процестерін басқару
	Ақпаратты іздеу - Мәтіндегі ақпаратқа қол жеткізу және алу - Дұрыс мәтінді табу және таңдау	
	Түсіну - Сөзбе-сөз мағынаны ұсыну - Қорытындыларды біріктіру және тұжырымдау	
	Бағалау және талдау - Сапа мен сенімділікті бағалау - Мазмұны мен формасын талдау - Қайшылықтарды анықтау және олармен жұмыс істеу	Қойылым мақсаттар жоспарлар мен Мониторинг, реттеу

Мәтінмен жұмыс

PISA-2018-де оқу процестерінің типологиясы **еркін оқу** процесін нақты анықтайды және оны мәтінді түсінуге байланысты басқа процестерден ажыратады. Еркін оқуды адамның сөздер мен мәтінді дәл және автоматты түрде оқу қабілеті ретінде анықтауға болады, сонымен қатар жалпы мағынаны түсіну үшін сол сөздер мен мәтіндерді тұжырымдап, өңдей алады. Зерттеулер жеңіл/еркін оқу мен оқуды түсіну арасында байланыс бар екенін көрсетеді. Еркін оқу қабілеті зейін мен жады ресурстарын босатады, оларды жоғары ретті түсіну процестерін жүзеге асыру үшін пайдалануға болады. Қарама-қарсы оқи алмау төменгі ретті процестерді орындау үшін ресурстарды алады, мәтіндік ақпаратты өңдейді. Нәтижесінде бұл жалпы нәтижелердің төмендеуіне әкеледі.

Көбінесе адамдар белгілі бір **ақпаратты табу үшін мәтіндерді пайдаланады**. Сонымен қатар, іздеу жүйелері немесе веб-сайттар сияқты көлемді цифрлық деректерді пайдалану кезінде ақпаратты іздеу міндетті оқу компоненті болып саналады. PISA-2018-де жақтауы мәтіндегі және мәтіндер арасындағы ақпаратты іздеу кезінде оқырмандар қолданатын екі процесті көрсетеді:

- *PISA-2018-де мәтіндегі ақпаратқа қол жеткізу және алу* оқырманнан бірнеше сөзден, сөз тіркестерінен немесе сандық мәндерден тұратын қажетті ақпаратты алу үшін мәтіннің бір бөлігін сканерлеу мүмкіндігін талап етеді. Мәтінді фраза деңгейінен тыс түсіну қажеттілігі көбірек немесе мүлдем жоқ. Қажетті ақпаратты анықтау сұрақтағы және мәтіндегі элементтерді сөзбе-сөз немесе сөзбе-сөз сәйкестендіру арқылы жүзеге асырылады, дегенмен кейбір тапсырмалар үшін сөз немесе сөз тіркесі деңгейінде қорытынды жасау қажет болуы мүмкін.

- *Сәйкес мәтінді іздеу және таңдау* тақырыптар, дереккөз туралы ақпарат (мысалы, автор, дереккөз, күн) сияқты мәтіндік дескрипторларды, сондай-ақ іздеу жүйесінің нәтижелері беттері сияқты кіріктірілген немесе анық сілтемелерді пайдалануды қамтиды.

Оқу жалпы мағынаны түсінуді қалыптастыру үшін мәтіннің жеке бөліктерін талдауды және біріктіруді қамтиды. **Мәтінді түсінуді** (түсіну деп те атайды) оқырман мәтінде не туралы екендігі туралы психикалық түсінік ретінде қарастыруы мүмкін. Ол екі негізгі процеске негізделген: мәтіннің тура мағынасын ұсыну және мәтін мазмұнын алдыңғы біліммен біріктіру.

Мәтіннің тура мағынасы туралы түсінік алу үшін оқырмандар сөйлемдерді немесе қысқа үзінділерді түсінуі керек. Сөзбе-сөз түсінуге қатысты тапсырмалар мәтін үзіндісіндегі сұрақ пен қажетті ақпарат арасындағы тікелей немесе парафразалық салыстыруды қамтиды. Оқырманға ақпаратты бағалау, басымдық беру немесе қысқарту қажет болуы мүмкін.

Мәтін туралы жалпы түсінік қалыптастыру үшін жеке сөйлемдермен және бүкіл үзіндімен жұмыс жүргізу қажет. Оқырман қарапайым байланыстырушы тұжырымдардан күрделі тұжырымдарға дейін (мысалы, кеңістіктік, уақыттық, себеп-салдарлық байланыстар немесе мәлімдемелерге қатысты дәлелдер) *әртүрлі тұжырымдарды тұжырымдауы* керек. Қорытындылар мәтіннің

эртүрлі бөліктерін бір-бірімен байланыстыра немесе мәтінді сұрақтың тұжырымымен байланыстыра алады.

Оқырмандар бірнеше мәтінге тап болған кезде, мәтіннің эртүрлі бөліктерінде орналасқан ақпарат негізінде тұжырымдарды біріктіру және тұжырымдау қажет болуы мүмкін. Кейбір жағдайларда мәтіннің жеке бөліктерінде қарама-қайшы ақпарат болуы қажет. Мұндай жағдайларда мәтіннің бірнеше үзінділерінен ақпаратты біріктіру кезінде оқырмандар қарама-қайшы ақпаратты анықтау және шешу үшін бағалау дағдыларын қолдануы керек.

Құзыретті оқырмандар мәтіннің сөзбе-сөз немесе болжамды мағынасынан тыс пікір айта алады. Олар мәтіннің мазмұны мен формасына *талдау* жасай және ондағы ақпараттың сапасы мен дұрыстығын сыни тұрғыдан *бағалай* алады.

Сапа мен сенімділікті бағалау ақпараттың жарамды, өзекті, дәл және/немесе объективті екенін анықтау мүмкіндігін қамтиды. Білікті бағалау кейде оқырманнан ақпарат көзін анықтап, бағалауды талап етеді: автордың қаншалықты сауатты, білімді және мейірімді екендігі.

Мазмұны мен формасын талдау. Құзыретті оқырмандар мәтіннің сапасы мен стилін талдай алуы керек. Бұған емле формасын және мазмұны мен формасы қалай байланысты екенін және автордың мақсаттары мен көзқарастары қалай көрінетінін бағалау мүмкіндігі кіреді. Талдау сонымен қатар мәтінде берілген ақпаратты өзінің тұжырымдамалық және эмпирикалық нұсқауларымен байланыстыру үшін олардың білімін, пікірлерін немесе ұстанымдарын пайдалануды қамтиды. Бағалау және талдау әрқашан белгілі бір дәрежеде оқу сауаттылығының бөлігі болды, бірақ олардың маңыздылығы бүгінгі оқырмандар алдында тұрған ақпараттың саны мен гетерогенділігінің артуымен өсті.

Бір-біріне қайшы келетін көптеген мәтін үзінділерімен бетпе-бет келген оқырмандар *қайшылықтарды анықтап, олармен жұмыс* істей алуы керек. Қарама-қайшылықтармен жұмыс істеу әдетте оқырмандардан сәйкес емес бөліктерді тиісті дереккөзге сәйкестендіруді және мәлімдемелердің дұрыстығын және/немесе дереккөздердің дұрыстығын бағалауды талап етеді. Бұл дағдылар қазіргі заманғы оқудың көп бөлігінің негізі болғандықтан, 15 жастағы білім алушылар мәтіннің бірнеше фрагменттерін түсінуге, сәйкестендіруге және біріктіруге байланысты жаңа тапсырмаларды қаншалықты шеше алатынын өлшеу өте маңызды.

Мәселені шешу процестерін басқару

Кез келген бағалау контекстінде, сондай-ақ оқуға байланысты көптеген күнделікті жағдайларда оқырмандар мәтіндермен өзара әрекеттеседі, өйткені олар қандай да бір мәселені шешуі керек. Оқу сауаттылығы белгілі бір жағдайда оқуға қойылатын талаптарды дәл анықтау, тапсырмаларға сәйкес оқу мақсаттарын белгілеу, осы мақсаттарға жету барысын бақылау және бүкіл қызмет барысында өз мақсаттары мен стратегияларын өздігінен реттеу мүмкіндігін қамтиды.

Тапсырмаға бағытталған мақсаттар оқырманның тапсырмаға қатысты мәтіндерді және/немесе үзінділерді іздеуін ынталандырады. Бақылау процестері (метакогнитивті) оқу процесінде мақсаттарды динамикалық түрде жаңартуға

мүмкіндік береді. Тапсырмаларды басқару мәтінмен жұмыс істеу аясында ұсынылған, ол ақпаратты өңдеудің метакогнитивті деңгейін білдіреді.

Оқырмандардың тапсырма талаптарын жеке түсіндіруі процесті басқарудың маңызды құрамдас бөлігі болғанымен, оқу мақсаттарын құру тапсырманың нақты нұсқауларынан асып түседі, өйткені мақсаттар өз мүдделері мен бастамалары негізінде өздігінен анықталуы мүмкін. Дегенмен, PISA-да оқу сауаттылығын бағалау оқырмандар берілген тапсырманы орындау үшін сыртқы белгілерді алғаннан кейін қалыптастыратын мақсаттарды ғана ескереді. Іске асырудың шектеулеріне байланысты мәселені шешуді басқару процестері зерттеуде ұсынылған, бірақ PISA-2018-де бөлігі ретінде тікелей және тәуелсіз бағаланбайды. Бұл ретте сауалнаманың жекелеген бөліктері қатысушылардың оқу стратегиялары туралы хабардарлығын бағалайды. Болашақ циклдар процестің компьютерлік индикаторларын қолдануды қарастыруы мүмкін (мысалы, оқушылар мәтіннің белгілі бір бетіне қаншалықты жиі және қандай уақыт аралығында барады немесе оқушы сұраққа қаншалықты жиі жүгінеді) мәселені шешу процестерін басқару дағдыларын бағалау бөлігі ретінде қарастырады.

Жалпы, PISA-2018 шеңбері оқырмандар мәтінмен жұмыс істегенде белсендіретін төрт процесті анықтайды. Осы процестердің үшеуі алдыңғы PISA шеңберінде әртүрлі формада енгізілген. Оларға «ақпарат іздеу», «түсіну» мен «бағалау және талдау» жатады. Төртінші процесс, «еркін оқу», осы үш процестің негізінде жатады.

154-кесте. Когнитивті процестер мен ақпарат көздері бойынша тапсырмаларды шамамен бөлу

Танымдық процесс	Ақпарат көздері	
	Бірыңғай мәтін 65%	Бірнеше мәтін 35%
Ақпаратты іздеу – 25%	Сканерлеу және іздеу – 15%	Сәйкес мәтінді табу және таңдау-10%
Түсіну – 45%	сөзбе-сөз мағынасын ұсыну – 15 % Қорытындыларды біріктіру және тұжырымдау – 15%	Қорытындыларды біріктіру және тұжырымдау – 15%
Бағалау және талдау – 30%	Сапа мен сенімділікті бағалау, мазмұны мен формасын талдау – 20%	Қарама – қайшылықтарды анықтау және олармен жұмыс – 10%

Орташа балл

Қазақстандық білім алушылар оқу сауаттылығы бойынша орта есеппен 387 балл жинады. Бұл нәтижені Таиланд және Баку (Әзірбайжан) сияқты елдермен салыстыруға болады. Бұл ретте ЭЫДҰ бойынша орташа көрсеткіштен (487 балл) Қазақстан 100 баллға артта қалып отыр. ТМД-ның басқа елдерінен айтарлықтай артта қалушылық байқалады. Атап айтқанда, Қазақстан Беларусьтен 87 балл (474 балл) және Ресейден 92 балл (479 балл) артта қалып отыр, олар да зерттеудің компьютерлік форматына қатысты.

Қытайдың төрт провинциясының – Пекин, Шанхай, Цзянсу және Чжэцзян (В – S-J-Z) білім алушылары барлық қатысушы елдер мен аумақтар арасында ең

жақсы нәтижені (555 балл) көрсетті. Келесі үш позицияны Азия елдері де алады – Сингапур (549 балл), Макао (525 балл), Гонконг (524 балл). Еуропа мен ЭЫДҰ елдері арасында ең жоғары нәтиже, сондай-ақ барлық қатысушы елдер арасында бесінші нәтижені Эстония білім алушылары көрсетті (523 балл). PISA-2009-мен салыстырғанда олардың нәтижесі 22 ұпайға немесе 8 позицияға өсті.

155-кесте. Қатысушы елдердің оқу сауаттылығы бойынша нәтижелері, балл

Балл	Ел / аумақ	Орташа балы статистикалық тұрғыдан ел/салыстыру аумағының нәтижесінен ерекшеленбейтін елдер мен аумақтар
555	В-S-J-Z	Сингапур
549	Сингапур	В-S-J-Z
525	Макао (Қытай)	Гонконг (Қытай) Эстония, Финляндия
524	Гонконг (Қытай)	Макао (Қытай), Эстония, Канада, Финляндия, Ирландия
523	Эстония	Макао (Қытай), Гонконг (Қытай) Канада, Финляндия, Ирландия
520	Канада	Гонконг (Қытай) Эстония, Финляндия, Ирландия, Корея
520	Финляндия	Макао (Қытай), Гонконг (Қытай) Эстония, Канада, Ирландия, Корея
518	Ирландия	Гонконг (Қытай) Эстония, Канада, Финляндия, Корея, Польша
514	Корея	Канада, Финляндия, Ирландия, Польша, Швеция, АҚШ
512	Польша	Ирландия, Корея, Швеция, Жаңа Зеландия, АҚШ
506	Швеция	Корея, Польша, Жаңа Зеландия, АҚШ, Ұлыбритания, Жапония, Австралия, Қытай Тайбэй, Дания, Норвегия, Германия
506	Жаңа Зеландия	Польша, Швеция, АҚШ, Ұлыбритания, Жапония, Австралия, Қытай Тайбэй, Дания
505	АҚШ	Корея, Польша, Швеция, Жаңа Зеландия, Ұлыбритания, Жапония, Австралия, Қытай Тайбэй, Дания, Норвегия, Германия
504	Ұлыбритания	Швеция, Жаңа Зеландия, АҚШ, Жапония, Австралия, Қытай Тайбэй, Дания, Норвегия, Германия
504	Жапония	Швеция, Жаңа Зеландия, АҚШ, Ұлыбритания, Австралия, Қытай Тайбэй, Дания, Норвегия, Германия
503	Австралия	Швеция, Жаңа Зеландия, АҚШ, Ұлыбритания, Жапония, Қытай Тайбэй, Дания, Норвегия, Германия
503	Қытай Тайбэй	Швеция, Жаңа Зеландия, АҚШ, Ұлыбритания, Жапония, Австралия, Дания, Норвегия, Германия
501	Дания	Швеция, Жаңа Зеландия, АҚШ, Ұлыбритания, Жапония, Австралия, Қытай Тайбэй, Норвегия, Германия
499	Норвегия	Швеция, АҚШ, Ұлыбритания, Жапония, Австралия, Қытай Тайбэй, Дания, Германия, Словения
498	Германия	Швеция, АҚШ, Ұлыбритания, Жапония, Австралия, Қытай Тайбэй, Дания, Норвегия, Словения, Бельгия, Франция, Португалия
495	Словения	Норвегия, Германия, Бельгия, Франция, Португалия, Чехия
493	Бельгия	Германия, Словения, Франция, Португалия, Чехия

493	Франция	Германия, Словения, Бельгия, Португалия, Чехия
492	Португалия	Германия, Словения, Бельгия, Франция, Чехия, Нидерланды
490	Чехия	Словения, Бельгия, Франция, Португалия, Нидерланды, Австрия, Швейцария
485	Нидерланды	Португалия, Чехия, Австрия, Швейцария, Хорватия, Латвия, Ресей
484	Австрия	Чехия, Нидерланды, Швейцария, Хорватия, Латвия, Ресей
484	Швейцария	Чехия, Нидерланды, Австрия, Хорватия, Латвия, Ресей, Италия
479	Хорватия	Нидерланды, Австрия, Швейцария, Латвия, Ресей, Италия, Венгрия, Литва, Исландия, Беларусь, Израиль
479	Латвия	Нидерланды, Австрия, Швейцария, Хорватия, Ресей, Италия, Венгрия, Литва, Беларусь
479	Ресей	Нидерланды, Австрия, Швейцария, Хорватия, Латвия, Италия, Венгрия, Литва, Исландия, Беларусь, Израиль
476	Италия	Швейцария, Хорватия, Латвия, Ресей, Венгрия, Литва, Исландия, Беларусь, Израиль
476	Венгрия	Хорватия, Латвия, Ресей, Италия, Литва, Исландия, Беларусь, Израиль
476	Литва	Хорватия, Латвия, Ресей, Италия, Венгрия, Исландия, Беларусь, Израиль
474	Исландия	Хорватия, Ресей, Италия, Венгрия, Литва, Беларусь, Израиль, Люксембург
474	Беларусь	Хорватия, Латвия, Ресей, Италия, Венгрия, Литва, Исландия, Израиль, Люксембург, Украина
470	Израиль	Хорватия, Ресей, Италия, Венгрия, Литва, Исландия, Беларусь, Люксембург, Украина, Турция
470	Люксембург	Исландия, Беларусь, Израиль, Украина, Турция
466	Украина	Беларусь, Израиль, Люксембург, Турция, Словакия, Греция
466	Турция	Израиль, Люксембург, Украина, Греция
458	Словакия	Украина, Греция, Чили
457	Греция	Украина, Турция, Словакия Республикасы, Чили
452	Чили	Словакия, Греция, Мальта
448	Мальта	Чили
439	Сербия	БАЭ, Румыния
432	БАЭ	Сербия, Румыния, Уругвай, Коста-Рика
428	Румыния	Сербия, БАЭ, Уругвай, Коста-Рика, Кипр, Молдова, Черногория, Мексика, Болгария, Иордания
427	Уругвай	БАЭ, Румыния, Коста-Рика, Кипр, Молдова, Мексика, Болгария
426	Коста-Рика	БАЭ, Румыния, Уругвай, Кипр, Молдова, Черногория, Мексика, Болгария, Иордания
424	Кипр	Румыния, Уругвай, Коста-Рика, Молдова, Черногория, Мексика, Болгария, Иордания
424	Молдова	Румыния, Уругвай, Коста-Рика, Кипр, Черногория, Мексика, Болгария, Иордания
421	Черногория	Румыния, Коста-Рика, Кипр, Молдова, Мексика, Болгария, Иордания
420	Мексика	Румыния, Уругвай, Коста-Рика, Кипр, Молдова, Черногория, Болгария, Иордания, Малайзия, Колумбия
420	Болгария	Румыния, Уругвай, Коста-Рика, Кипр, Молдова, Черногория,

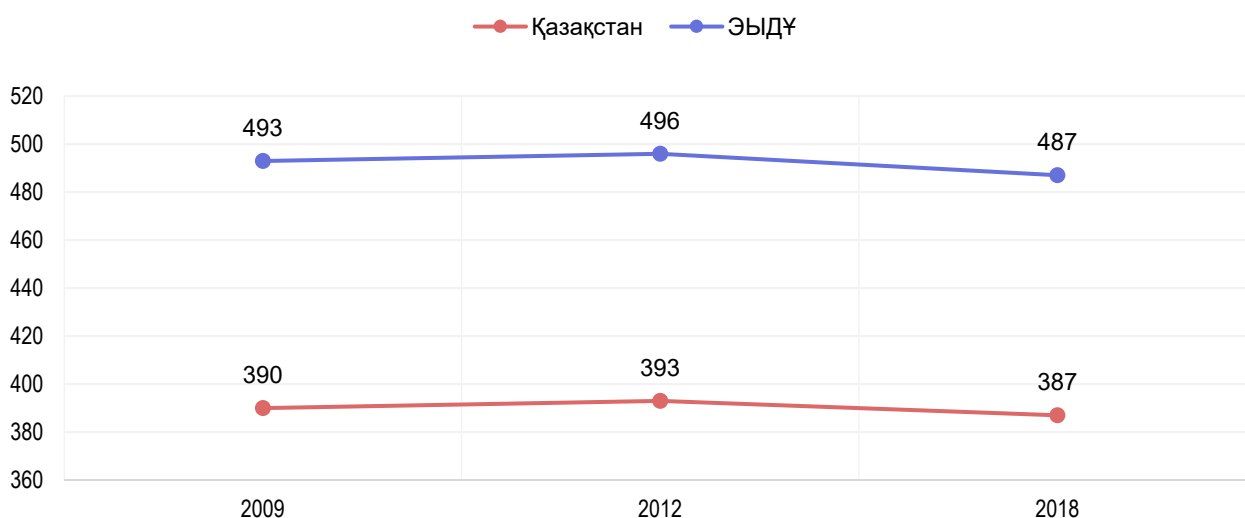
		Мексика, Иордания, Малайзия, Бразилия, Колумбия
419	Иордания	Румыния, Коста-Рика, Кипр, Молдова, Черногория, Мексика, Болгария, Малайзия, Бразилия, Колумбия
415	Малайзия	Мексика, Болгария, Иордания, Бразилия, Колумбия
413	Бразилия	Болгария, Иордания, Малайзия, Колумбия
412	Колумбия	Мексика, Болгария, Иордания, Малайзия, Бразилия, Бруней, Катар, Албания
408	Бруней	Колумбия, Катар, Албания, Босния және Герцеговина,
407	Катар	Колумбия, Бруней, Албания, Босния және Герцеговина, Аргентина
405	Албания	Колумбия, Бруней, Катар, Босния және Герцеговина, Аргентина, Перу, Сауд Арабиясы
403	Босния және Герцеговина	Бруней, Катар, Албания, Аргентина, Перу, Сауд Арабиясы
402	Аргентина	Катар, Албания, Босния және Герцеговина, Перу, Сауд Арабиясы
401	Перу	Албания, Босния және Герцеговина, Аргентина, Сауд Арабиясы, Тайланд
399	Сауд Арабиясы	Албания, Босния және Герцеговина, Аргентина, Перу, Тайланд
393	Тайланд	Перу, Сауд Арабиясы, Солтүстік Македония, Баку (Әзірбайжан), Қазақстан
393	Северная Македония	Таиланд, Баку (Әзірбайжан)
389	Баку (Әзірбайжан)	Таиланд, Солтүстік Македония, Қазақстан
387	Қазақстан	Таиланд, Баку (Әзірбайжан)
380	Грузия	Панама
377	Панама	Грузия, Индонезия
371	Индонезия	Панама
359	Марокко	Ливан, Косово
353	Ливан	Марокко, Косово
353	Косово	Марокко, Ливан
342	Доминикан Республикасы	Филиппин
340	Филиппин	Доминикан Республикасы

Ескертпе: сұр құюмен орташа балы ЭЫДҰ орташа көрсеткішінен статистикалық тұрғыдан маңызды елдер, көгілдір құюмен – ЭЫДҰ орташа көрсеткішінен статистикалық тұрғыдан маңыздылығы төмен елдер бөлінді.

Дереккөз: I. 155- кестесі OECD, 2019

Қазақстанда да, орта есеппен ЭЫДҰ елдері бойынша да оқу сауаттылығы бойынша нәтижелердің төмендеуі байқалады. Қазақстанда PISA-2018 циклінде білім алушылар (387 балл) оқудың негізгі бағыты болған кезде PISA-2009 (390 балл) көрсеткішінен 3 баллға төмен нәтиже көрсетті. ЭЫДҰ нәтижелері PISA-2009-да 493 балдан PISA-2018-де 487 балға дейін төмендеді.

235-сурет. Цикл бойынша оқу сауаттылығы бойынша нәтижелері, балл

Дереккөз: ұлттық мәліметтер базасын талдау

Жетістік деңгейлері

PISA-дағы бағалау бағыттарының әрқайсысы бойынша орташа балл білім алушылардың қандай дағдыларға ие екендігінің жалғыз көрсеткіші емес. Дағдыларды меңгеру деңгейлері бойынша нәтижелерді бөлу маңызды фактор болып саналады. Алдыңғы PISA циклдары сияқты, оқу сауаттылығын меңгеру шкаласы бірнеше деңгейге бөлінді. Осы деңгейлердің жетеуі (1b, 1a, 2, 3, 4, 5 және 6) 2009, 2012 және 2015 жылдары PISA-да қолданылған. Деңгейлердің әрқайсысына қатысты балдар өзгермегенімен, білім алушылардың дағдыларының сипаттамасы 2018 жылы алғаш рет бағаланған оқудың жаңа аспектілерін көрсету үшін жаңартылды. Мысалы, PISA 2018-дегі 3, 4, 5 және 6 деңгейлері оқушылардың ақпараттың сапасы мен сенімділігін бағалау қабілетін, сондай-ақ қарама-қайшы деректермен жұмыс істеу қабілетін, алдыңғы циклдарда қамтылмаған оқу сауаттылығының аспектісін көрсетеді.

Алдыңғы PISA циклдері 1 В деңгейінен төмен оқушылардың қабілеттерін сипаттайтын тапсырмаларды қамтымады. Олар 1 b деңгейінде жіктелген тапсырмаларды сәтті орындай алмағаны анық болды, бірақ олардың нақты қандай дағдылары бар екені белгісіз. Алайда, барлық елдерде, атап айтқанда, нәтижелері төмен елдерде 1 в деңгейінен төмен дағдыларды көрсететін 15 жастағы білім алушылар бар. Табысы орташа және төмен сегіз елге PISA-ға толық қатысуға дайындалуға көмектесу мақсатында 2015-2018 жылдар аралығында жұмыс істеген PISA даму бағдарламасы (PISA for Development) осы елдердегі білім алушыларға көбірек сәйкес келетін күрделі емес тапсырмаларды ұсынды. Осы тәжірибеге сүйене отырып, PISA-2018 жаңа тапсырмаларды ұсынды (PISA-да даму үшін қолданылатындардан басқа). Бұл жаңа деңгей – 1 с қосуға мүмкіндік берді. Ол бұрын 1 b деңгейінен төмен деп жіктелетін білім алушылардың дағдыларын сипаттайды. 156-кестеде білім алушылардың оқу сауаттылығының әр деңгейінде қандай дағдыларға ие екендігі сипатталған.

156-кесте. PISA-2018-де оқу сауаттылығын меңгеру деңгейлері

Деңгей	Шекті балл	Әр деңгейдегі тапсырмаларды орындай алатын білім алушылардың үлесі		Сипаттама
		Қазақстан	ӘЫД Ұ	
6	698	0,0%	1,6%	<p>Оқу дағдылары 6-деңгейге сәйкес келетін білім алушылар мәтінге контекстік ақпарат терең енгізілген және тек тапсырмамен жанама түрде байланысты болатын ұзақ және дерексіз мәтіндерді түсінеді. Олар бірнеше және ықтимал қарама-қайшы көзқарастарды білдіретін ақпаратты салыстыра, салыстыра және біріктіре алады. Ол үшін білім алушылар бірнеше критерийлерді қолдана алады және берілген ақпаратты пайдалану тәсілін анықтау үшін қашықтағы ақпарат фрагменттері бойынша логикалық байланыстар жасай алады.</p> <p>Осы деңгейге жеткен білім алушылар мәтінге қатысты сыртқы критерийлерді қолдана отырып, мәтіннің мазмұнына қатысты ақпаратты дереккөзге сәйкес көрсете алады. Олар мәтіндер арасындағы ақпаратты салыстыра және салыстыра алады, ақпарат көздері, олардың айқын немесе жеке мүдделері және ақпараттың дұрыстығына қатысты басқа да анықтамалар туралы қорытындылар арқылы мәтінаралық сәйкессіздіктер мен қақтығыстарды анықтай және шеше алады.</p> <p>6-деңгейдегі тапсырмалар, әдетте, оқырманнан бірнеше критерийлерді біріктіретін және тапсырма мен мәтінді (мәтінді) байланыстыру үшін қорытынды жасайтын мұқият жоспарларды құруды талап етеді. Бұл деңгейдегі материалдар бірнеше немесе мүмкін қарама-қайшы көзқарастарды қамтитын бір немесе бірнеше күрделі және дерексіз мәтіндерден тұрады. Мақсатты ақпарат мәтінге немесе мәтіндердің ішіне терең енетін және қарама-қайшы ақпаратпен жасырылуы мүмкін мәліметтер түрінде болуы мүмкін.</p>
5	626	0,4%	7,6%	<p>5-деңгейдегі оқырмандар ұзақ мәтіндерді түсініп, тіпті егер қызығушылық туралы ақпарат оңай жіберілмесе де мәтіндегі қандай ақпараттың маңызды екендігі туралы қорытынды жасай алады. Олар мәтіннің кеңейтілген фрагменттерін терең түсінуге негізделген себеп-салдарлық немесе басқа ойлау формаларын орындай алады. Олар сондай-ақ жанама сұрақтарға жауап бере алады, бұл сұрақ пен бірнеше мәтіндер мен дереккөздердің ішінде немесе арасында бөлінген бір немесе бірнеше ақпарат фрагменттері арасындағы</p>

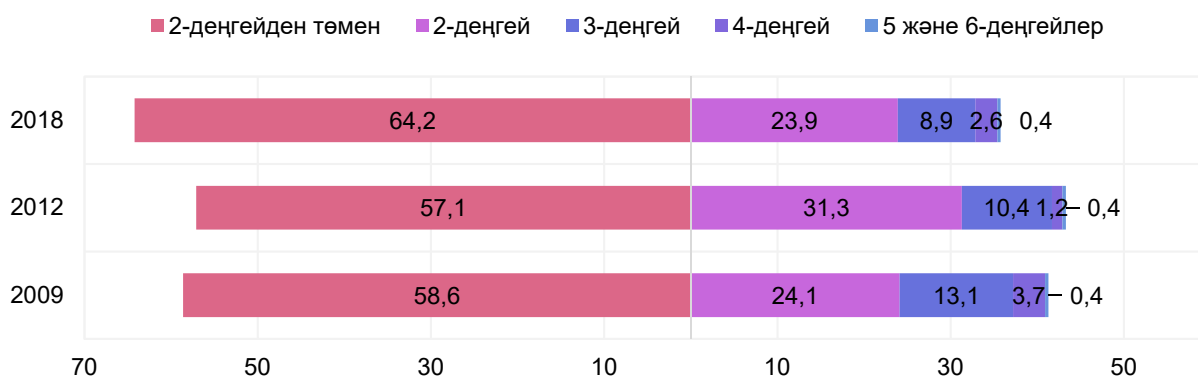
				<p>байланысты көрсетеді.</p> <p>Рефлексиялық тапсырмалар белгілі бір ақпаратқа сүйене отырып, гипотезаларды әзірлеуді немесе сыни бағалауды қажет етеді. Оқырмандар мазмұн мен мақсат арасындағы, сондай-ақ күрделі немесе дерексіз мәлімдемелерге қатысты факт пен пікір арасындағы айырмашылықтарды анықтай алады. Олар бейтараптық пен бейтараптықты мазмұнға да, ақпарат көзіне де қатысты айқын немесе жасырын сигналдар негізінде бағалай алады. Олар сондай-ақ мәтінде ұсынылған мәлімдемелердің немесе тұжырымдардың сенімділігі туралы қорытынды жасай алады.</p> <p>Оқудың барлық аспектілері үшін 5-деңгейдегі тапсырмалар әдетте абстрактілі немесе қисынсыз ұғымдармен жұмыс істеуді қамтиды және мақсатқа жеткенше бірнеше кезеңнен өтеді. Сонымен қатар, осы деңгейдегі тапсырмалар оқырманнан ақпаратты салыстыру және салыстыру үшін мәтіндер арасында ауысу арқылы бірнеше ұзын мәтіндерді өңдеуді талап етуі мүмкін.</p>
4	553	2,6%	18,1 %	<p>4-деңгей бір немесе бірнеше мәтінде кеңейтілген үзінділерді түсіну дағдыларын білдіреді. Олар мәтіннің бір бөлігіндегі тілдің нюанстарының мағынасын жалпы мәтінді ескере отырып түсіндіреді. Басқа интерпретациялық тапсырмаларда білім алушылар арнайы санаттарды түсіну мен қолдануды көрсетеді. Олар перспективаларды салыстыра алады және бірнеше көздерден қорытынды жасай алады.</p> <p>Білім алушылар ықтимал алаңдаушылықтар болған кезде кіріктірілген ақпараттың бірнеше бөлігін іздей алады, таба алады және біріктіре алады. Олар мақсатты ақпараттың өзектілігін бағалау үшін тапсырма негізінде қорытынды жасай алады. Олар тапсырманың алдыңғы контекстін есте сақтауды талап ететін тапсырмаларды өңдей алады.</p> <p>Сонымен қатар, осы деңгейдегі білім алушылар нақты мәлімдемелер мен адамның тақырып бойынша жалпы ұстанымы немесе тұжырымы арасындағы байланысты бағалай алады. Олар мәтіндердің сипаттамалық ерекшеліктеріне (мысалы, тақырыптар мен иллюстрациялар) сүйене отырып, авторлар өз идеяларын жеткізу үшін қолданатын стратегиялар туралы ойлана алады. Олар бірнеше мәтіндерде нақты айтылған мәлімдемелерді салыстыра және салыстыра алады және негізгі критерийлер негізінде дереккөздің сенімділігін бағалай алады.</p> <p>4-деңгейдегі мәтіндер көбінесе ұзақ немесе күрделі, ал олардың мазмұны немесе формасы стандартты емес болуы мүмкін. Көптеген тапсырмалар бірнеше мәтіндік параметрлерде орналасқан. Мәтіндер мен тапсырмаларда жанама немесе жасырын сигналдар бар.</p>

3	480	8,9%	24,8 %	<p>3-деңгейдегі оқырмандар нақты мазмұны немесе ұйымдастырушылық белгілері болмаған кезде бір немесе бірнеше мәтіндердің тура мағынасын білдіре алады. Оқырмандар мазмұнды біріктіре алады және негізгі және күрделі қорытындыларды жасай алады. Олар сондай-ақ негізгі идеяны анықтау, қарым-қатынасты түсіну немесе қажетті ақпарат бір параққа орналастырылған кезде сөздің немесе сөз тіркесінің мағынасын түсіну үшін мәтін бөлігінің бірнеше бөлігін біріктіре алады.</p> <p>Олар жанама сұрауларға негізделген ақпаратты іздей алады және көзге көрінбейтін және/немесе алаңдаушылық тудыратын мақсатты ақпаратты таба алады. Кейбір жағдайларда осы деңгейдегі оқырмандар бірнеше критерийлерге негізделген ақпараттың бірнеше бөлігі арасындағы байланысты таниды.</p> <p>3-деңгейдегі оқырмандар мәтіннің үзіндісі немесе шағын мәтіндер жиынтығы туралы ойлана алады, сонымен қатар бірнеше авторлардың көзқарастарын нақты ақпарат негізінде салыстыра алады. Осы деңгейдегі рефлексивті тапсырмалар оқырманнан салыстыруды, түсініктеме жасауды немесе мәтіннің ерекшеліктерін бағалауды талап етуі мүмкін. Кейбір рефлексиялық тапсырмалар оқырмандардан таныс тақырыпқа қатысты мәтін бөлігін егжей-тегжейлі түсінуді талап етеді, ал басқалары аз таныс мазмұнды негізгі түсінуді талап етеді.</p> <p>3-деңгейдегі тапсырмалар оқырманнан ақпаратты салыстыру, салыстыру немесе санаттау кезінде көптеген ерекшеліктерді ескеруді талап етеді. Қажетті ақпарат көбінесе көрінбейді немесе бәсекелес ақпараттың едәуір мөлшері болуы мүмкін. Осы деңгейге тән мәтіндер күткенге қайшы келетін немесе теріс тұжырымдалған идеялар сияқты басқа кедергілерді қамтуы мүмкін.</p>
2	407	23,9%	24,0 %	<p>2-деңгейдегі оқырмандар негізгі идеяны орташа ұзындықтағы мәтін үзіндісінен анықтай алады. Олар, егер ақпарат байқалмаса, негізгі тұжырымдар жасау арқылы және/немесе мәтінде (лерде) кейбір алаңдататын ақпарат болған кезде мәтіннің шектеулі бөлігіндегі қатынастарды түсінуі немесе түсіндіруі мүмкін.</p> <p>Олар жиынтықтағы парақты кейде күрделі болса да, таңдай алады және қол жеткізе алады, сонымен қатар бірнеше ішінара жасырын критерийлерді ескере отырып, бір немесе бірнеше ақпаратты таба алады.</p> <p>2-деңгейдегі оқырмандар, егер олар нақты конфигурацияланған болса, орташа ұзындықтағы мәтіндерде жалпы мақсатты немесе нақты мәліметтерді көрсете алады. Олар қарапайым визуалды немесе типографиялық ерекшеліктерді</p>

				көрсете алады. Олар шағымдарды салыстыра алады және оларды негіздейтін себептерді қысқа, айқын мәлімдемелерге сүйене отырып бағалай алады. 2-деңгейдегі тапсырмалар мәтіндегі бір функцияға негізделген салыстыруларды немесе контрасттарды қамтуы мүмкін. Осы деңгейдегі типтік рефлексиялық тапсырмалар оқырмандардан жеке тәжірибе мен көзқарастарға сүйене отырып, мәтін мен сыртқы білім арасында салыстыру немесе байланыс орнатуды талап етеді.
1a	335	38,4%	15,9%	1 а деңгейіндегі оқырмандар сөйлемдердің немесе қысқа үзінділердің тура мағынасын түсіне алады. Осы деңгейдегі оқырмандар мәтіннің белгілі бір бөлігіндегі автордың негізгі тақырыбын немесе мақсатын тани алады және ақпараттың бірнеше іргелес бөліктері арасында немесе берілген ақпарат пен өз білімдері арасында қарапайым байланыс орната алады. Олар қарапайым кеңестерге негізделген шағын жиынтықтан сәйкес бетті таңдай алады және қысқа мәтіндерден бір немесе бірнеше тәуелсіз ақпаратты таба алады. 1 а деңгейіндегі оқырмандар жалпы мақсат туралы және ақпараттың салыстырмалы маңыздылығы туралы ойлана алады (мысалы, негізгі идея және маңызды емес мәліметтер) қарапайым мәтіндерде айқын белгілер бар. Осы деңгейдегі тапсырмалардың көпшілігінде не істеу керек, оны қалай жасау керек және мәтінде (мәтінде) оқырмандар назарын қайда аударуы керек екендігі туралы нақты кеңестер беріледі.
1 b	262	22,2%	6,7%	1 b деңгейіндегі оқырмандар қарапайым сөйлемдердің тура мағынасын бағалай алады. Олар сондай-ақ сұрақтағы және/немесе мәтіндегі ақпараттың іргелес бөліктері арасында қарапайым байланыстар орнату арқылы мәтіндердің тура мағынасын түсіндіре алады. Осы деңгейдегі оқырмандар бір сөйлемде нақты орналастырылған, нақты мәлімделген ақпараттың бір бөлігін, қысқаша мәтінді немесе қарапайым тізімді сканерлеп, таба алады. Олар нақты кеңестер болған кезде қарапайым кеңестерге негізделген шағын жиынтықтан тиісті бетке қол жеткізе алады. 1 b деңгейіндегі тапсырмалар оқырмандарға тапсырма мен мәтіндегі тиісті факторларды қарастыруға тікелей нұсқайды. Бұл деңгейдегі мәтіндер қысқа және оқырманға қолдау көрсетуге бейім, мысалы, ақпаратты, суреттерді немесе таныс белгілерді қайталау арқылы. Ең аз бәсекелес ақпарат бар.
1 c	189	3,5%	1,3%	1 c деңгейіндегі оқырмандар қысқа, синтаксистік қарапайым сөйлемдердің мағынасын сөзбе-сөз деңгейде түсініп, растай алады және шектеулі уақыт ішінде нақты және қарапайым мақсатта оқи алады. Бұл деңгейдегі тапсырмалар қарапайым сөздік қорын және

Қазақстанда білім алушылардың жартысынан көбі (64,2%) оқу сауаттылығы бойынша 2-деңгейге жетпейді немесе үлгермеген білім алушылар болып саналады (сурет. 2.3). Біріккен Ұлттар Ұйымының Тұрақты даму мақсаттары аясында 2-деңгей орта білімнің соңына дейін барлық балалар сатып алуы керек «ең төменгі деңгей» ретінде анықталды. Іс жүзінде бұл 2-деңгейге жетпеген білім алушылар көбінесе өздеріне таныс емес немесе орташа ұзындығы мен күрделілігі бар материалмен жұмыс жасауда қиындықтарға тап болады дегенді білдіреді. Мұндай мәтіндермен жұмыс істеу үшін олар мәтінмен жұмыс жасамас бұрын кеңестер немесе нақты нұсқаулар қажет. ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен мұндай білім алушылардың үлесі 22,6%-ды құрайды. Сонымен қатар, 5 деңгейден жоғары нәтиже көрсеткен мықты білім алушылардың үлесі Қазақстанда тек 0,4%-ды құрап отыр. Ресей мен Беларусьияда олардың үлесі сәйкесінше 5,4% және 4%-ды құрады. ЭЫДҰ бойынша орташа есеппен – 8,7% (157-кесте).

157-сурет. Циклдар бойынша оқу сауаттылығының әрбір деңгейіне жеткен білім алушылардың үлесі, %

158-кесте. Елдер бойынша оқу сауаттылығының әрбір деңгейіне жеткен білім алушылардың үлесі, %

Ел	Төменде 2 деңгей	2 деңгей	3 деңгей	4 деңгей	5 деңгей	6 деңгей
B-S-J-Z	5,2	14,3	27,9	30,8	17,5	4,2
Макао (Қытай)	10,8	19,4	29,8	26,1	11,7	2,1
Эстония	11,1	21,2	29,9	24,0	11,1	2,8
Сингапур	11,2	14,2	22,3	26,4	18,5	7,3
Ирландия	11,8	21,7	30,3	24,1	10,3	1,8
Гонконг (Қытай)	12,6	17,8	27,7	27,1	12,5	2,3
Финляндия	13,5	19,2	27,6	25,4	11,9	2,4
Канада	13,8	20,1	27,2	24,0	12,2	2,8
Польша	14,7	22,4	27,7	23,0	10,1	2,1
Корея	15,1	19,6	27,6	24,6	10,8	2,3

Дания	16,0	23,9	30,1	21,6	7,3	1,1
Жапония	16,8	22,5	28,6	21,9	8,6	1,7
Ұлыбритания	17,3	23,0	27,2	21,0	9,5	2,0
Қытай Тайбэй	17,8	21,8	27,4	22,0	9,3	1,6
Словения	17,9	24,5	29,5	20,3	6,8	1,0
Швеция	18,4	20,6	25,5	22,3	10,9	2,4
Жаңа Зеландия	19,0	20,8	24,6	22,5	10,7	2,4
АҚШ	19,3	21,1	24,7	21,4	10,7	2,8
Норвегия	19,3	21,5	26,4	21,6	9,6	1,6
Австралия	19,6	21,1	25,4	20,9	10,3	2,7
Португалия	20,2	23,3	28,2	21,0	6,5	0,8
Германия	20,7	21,1	25,4	21,5	9,5	1,8
Чехия	20,7	25,0	26,9	19,1	7,2	1,1
Франция	20,9	22,8	26,6	20,5	8,1	1,1
Бельгия	21,3	22,4	26,5	20,4	8,3	1,3
Хорватия	21,6	28,3	29,0	16,4	4,3	0,4
Ресей	22,1	28,1	28,0	16,4	4,8	0,6
Латвия	22,4	27,4	28,8	16,6	4,4	0,4
ЭЫДҰ	22,6	23,7	26,0	18,9	7,4	1,3
Италия	23,3	26,3	28,2	16,9	4,9	0,5
Беларусь	23,4	28,7	28,0	16,0	3,7	0,3
Австрия	23,6	23,5	26,2	19,3	6,7	0,7
Швейцария	23,6	23,4	26,3	18,5	6,9	1,2
Нидерланды	24,1	23,7	24,3	18,8	7,9	1,2
Литва	24,4	26,1	27,7	16,9	4,5	0,4
Венгрия	25,3	25,2	26,3	17,5	5,2	0,5
Түркия	26,1	30,2	26,9	13,5	3,1	0,2
Исландия	26,4	24,6	25,1	16,9	6,2	0,9
Люксембург	29,3	23,7	23,5	15,9	6,4	1,3
Греция	30,5	27,3	25,2	13,3	3,3	0,3
Израиль	31,1	19,4	21,6	17,5	8,4	2,0
Словакия	31,4	26,9	23,5	13,6	4,1	0,5
Чили	31,7	29,5	24,4	11,8	2,4	0,2
Мальта	35,9	23,7	21,7	13,4	4,5	0,9
Сербия	37,7	27,8	21,8	10,1	2,4	0,2
Уругвай	41,9	28,1	20,1	8,3	1,5	0,1
Коста-Рика	42,0	32,1	19,4	5,9	0,6	0,0
БАӘ	42,9	23,4	18,1	10,8	4,1	0,7
Черногория	44,4	30,5	18,3	6,0	0,8	0,0
Мексика	44,7	31,7	17,5	5,3	0,7	0,0
Малайзия	45,8	31,4	17,9	4,3	0,5	0,0
Болгария	47,1	24,9	17,3	8,4	2,2	0,2
Колумбия	49,9	27,7	15,8	5,7	0,9	0,0
Бразилия	50,0	24,5	16,3	7,4	1,7	0,2
Катар	50,9	23,4	15,8	7,3	2,2	0,4
Бруней	51,8	24,5	15,5	6,9	1,3	0,0
Албания	52,2	29,9	14,0	3,5	0,4	0,0
Босния және Герцеговина	53,7	28,8	14,3	3,0	0,2	0,0
Перу	54,3	25,8	14,3	4,8	0,7	0,0

Тайланд	59,5	26,0	11,6	2,7	0,2	0,0
Баку (Әзірбайжан)	60,4	28,6	9,2	1,6	0,1	0,0
Қазақстан	64,2	23,9	8,9	2,6	0,4	0,0
Панама	64,3	23,0	9,9	2,6	0,2	0,0
Грузия	64,4	22,9	10,1	2,4	0,2	0,0
Индонезия	69,9	21,8	7,2	1,1	0,1	0,0
Марокко	73,3	20,6	5,6	0,5	0,0	0,0
Косово	78,7	17,5	3,6	0,2	0,0	0,0
Доминикан Республикасы	79,1	15,0	4,9	0,9	0,1	0,0
Филиппин	80,6	13,1	5,1	1,1	0,1	0,0

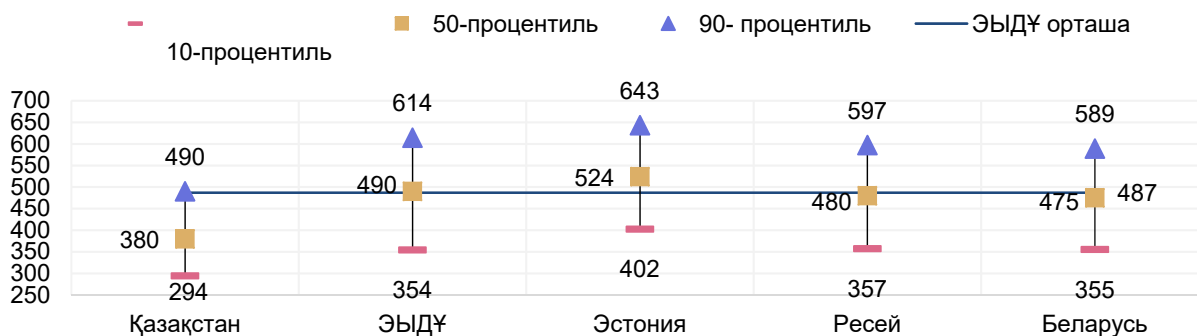
Ескерту: елдер функционалдық сауатсыз (2-деңгейден төмен) балалардың үлесі бойынша сұрыпталған. Кестеде тек компьютерлік форматтағы елдер көрсетілген, өйткені қағаз тестілеу форматы PISA-2018 оқу сауаттылығының жаңа шеңберіне сәйкес келмейді.

Ең төменгі және жоғары нәтижелерді бөлу

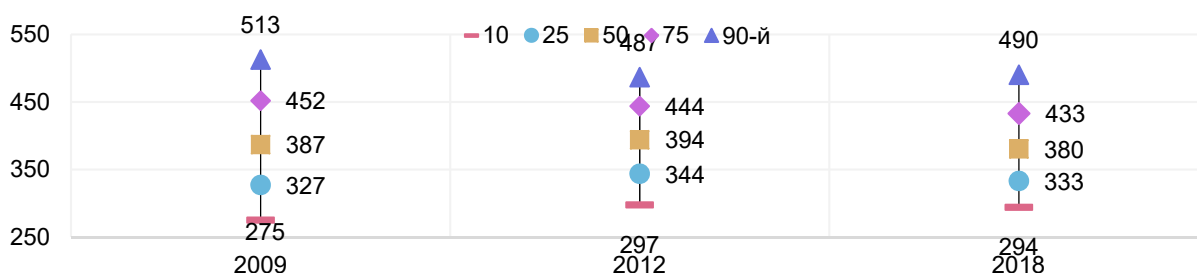
Ел нәтижелерінің маңызды көрсеткіші ең әлсіз және ең күшті білім алушылар арасындағы айырмашылық болып саналады. Ең жақсы әдіс-нәтижелерді 10-шы және 90-шы процентильдерде қарау. 10-процентиль – ең төмен балл жинаған оқушылардың 10%-нәтижені төмен балл жинайтын көрсеткіш, ал 90-процентиль – ең жоғары балл жинаған оқушылардың 10% - нәтижесі жоғары балл жинайтын көрсеткіш. Білім алушылардың тек 10% - ы ЭЫДҰ бойынша орташа көрсеткіштен жоғары нәтиже көрсетеді. Бұл ретте 10% 294 балға жетпейді. Жалпы, Қазақстандағы ең әлсіз және ең күшті білім алушылар арасындағы айырмашылықтар 196 балды құрайды. Бұл ЭЫДҰ орташа көрсеткішінен (260 балл) айтарлықтай төмен. Беларусь, Ресей және Эстония сияқты елдерде де айырмашылықтар едәуір алшақ (хх-сурет).

PISA-2009 циклімен салыстырғанда білім алушылар арасындағы алшақтық 10-шы (275 балл) және 90-шы (513 балл) процентильде Қазақстанда 42 балға қысқарды. Бұл 10-шы процентильдегі нәтижелердің өсуі арқылы да, 90-шы процентильдегі ұпайдың төмендеуі арқылы да болды (сурет. 2.5). Алайда, 2012 жылғы нәтижелермен салыстырғанда айтарлықтай өзгерістер байқалмайды.

236-сурет. Процентильдер бойынша оқу сауаттылығы бойынша нәтижелерді бөлу, балл

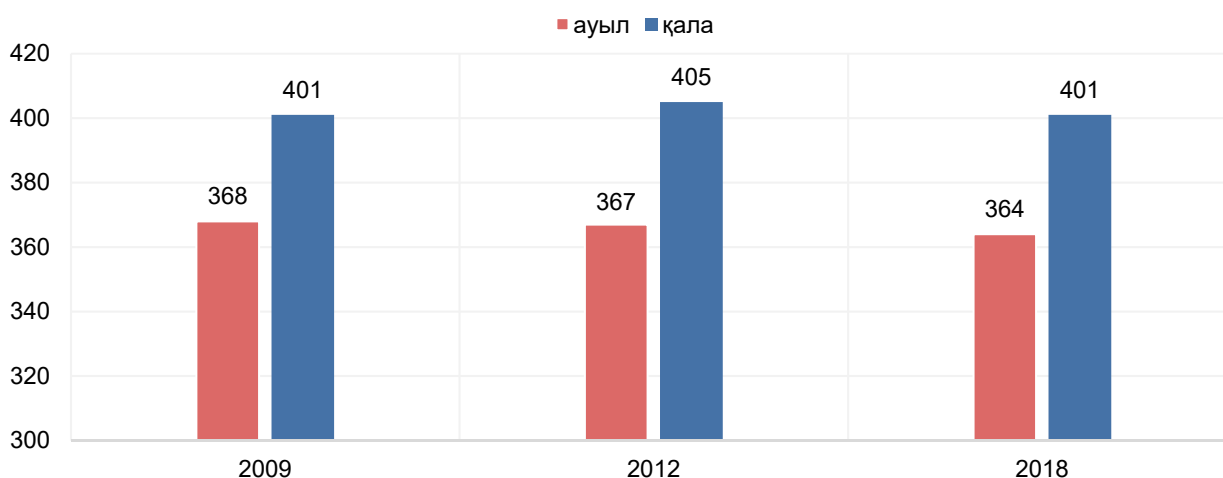
237-сурет. Циклдер бойынша процентильдер бөлінісінде оқу сауаттылығы бойынша нәтижелерді бөлу, балл

Білім беру ұйымдарының орналасқан жері

PISA-2018-де қалалық және ауылдық білім алушылардың оқу дағдылары деңгейінде әлі де айтарлықтай алшақтық бар. Қалалық білім алушылар өздерінің ауыл құрдастарынан 37 балл алда. 2009 жылғы циклмен салыстырғанда алшақтық 4 ұпайға өсті. Бұл өсім ауылдық білім алушылардың нәтижелерінің төмендеуіне байланысты болды, Қалалық жерлерде білім алушылардың нәтижелері өзгеріссіз қалды (сурет. 238).

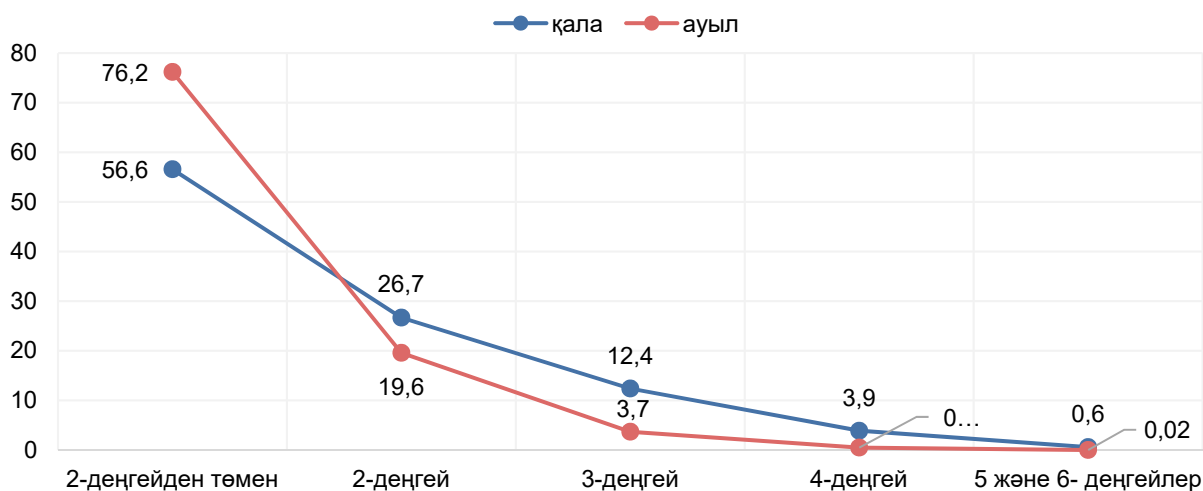
238-сурет. Білім беру ұйымының орналасқан жері және циклдары бойынша оқу сауаттылығы бойынша нәтижелер, балл қалалық және ауылдық білім алушылардың оқу сауаттылығы деңгейлері бойынша бөлінуі

Білім беру ұйымының орналасқан жері және циклдары бойынша оқу сауаттылығы бойынша нәтижелер, балл қалалық және ауылдық білім алушылардың оқу сауаттылығы деңгейлері бойынша бөлінуі де айтарлықтай

ерекшеленеді. Ауылдық білім алушылардың төрттен үштен астамы (76,2%) екінші деңгейге жете алмайды. Қалалықтардың жартысынан көбі (56,6%). Үшінші және бесінші деңгейлерде қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық білім алушылардан үш есе, төртінші деңгейде-8 есеге жуық (сурет. 239).

239-сурет. Қала-ауыл бөлінісінде оқу сауаттылығы бойынша әр деңгейге жеткен білім алушылардың үлесі, %

Оқыту тілі

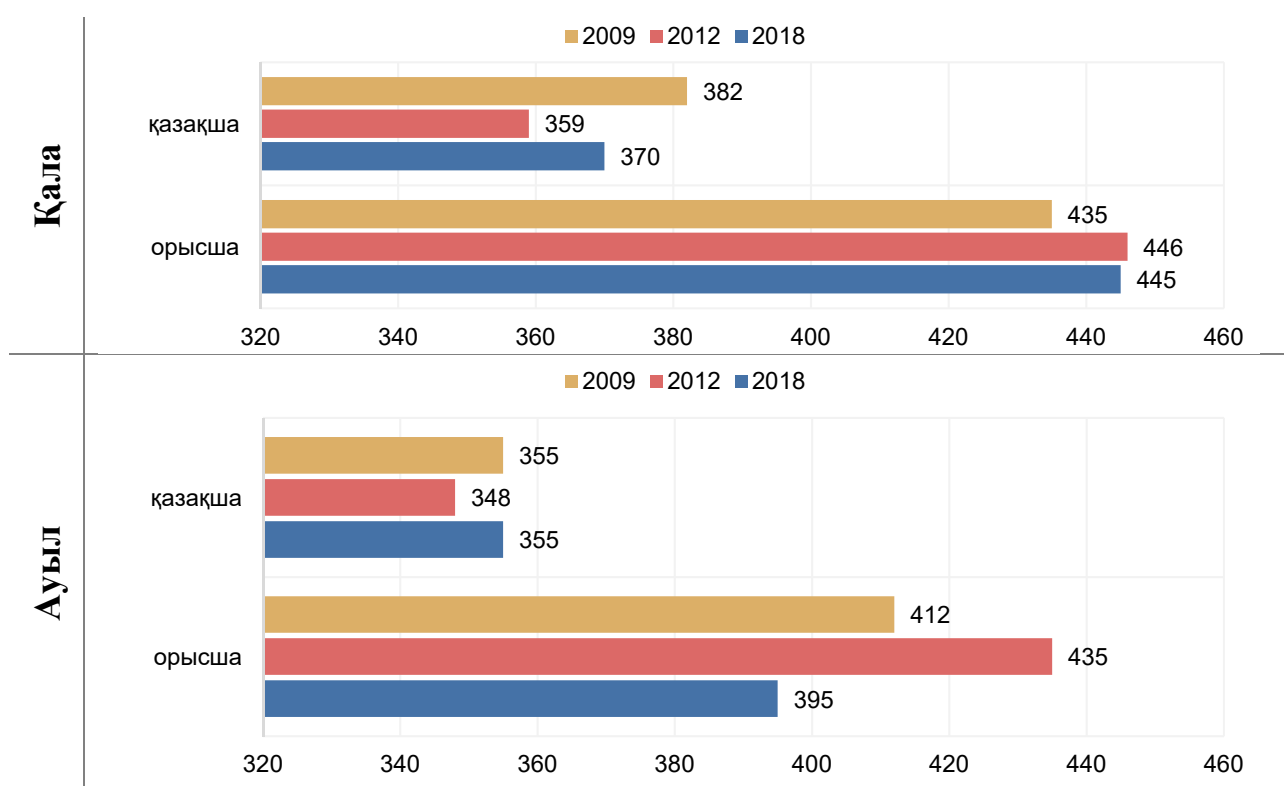
Алдыңғы циклдардағыдай, PISA-2018-де оқыту тілдері бойынша айтарлықтай айырмашылық бар. Қазақ тілінде білім алушылар орыс тілінде білім алушылардан 70 балл артта қалады. Бұл ретте PISA-2009 жылмен салыстырғанда алшақтық 19 баллға қысқарды. Бұл қазақ тілінде білім алушылардың нәтижелерін жақсарту, сондай-ақ орыс тілінде білім алушылардың нәтижелерін төмендету есебінен болды (240-сурет).

240-сурет. Оқу сауаттылығы бойынша оқу тілдері бойынша нәтижелерді бөлу, балл

Қалалық білім алушылар (75 балл), ауылдық (40 балл) білім алушылардан айырмашылығы, қазақ тілінде оқытатын өз қатарластарынан едәуір дәрежеде артта қалып отыр. Бұл негізінен орыс тілінде оқитын білім алушылардың нәтижелерінің айтарлықтай төмендеуіне байланысты. PISA-2018 цикліндегі қалалық және ауылдық қазақ тілінде білім алушылардың нәтижелеріндегі айырмашылықтар PISA-2009-мен салыстырғанда 12 балға қысқарды. Оқушылардың орыс тіліндегі алшақтығы керісінше 27 балға өсті. Қазақ және орыс тілдерінде оқитын қалалық білім алушылардың нәтижелеріндегі айырмашылық іс жүзінде өзгеріссіз қалды: PISA-2009-да ол 53 балды, PISA – 2018-57 балды құрады (241-сурет).

241-сурет. Мектеп орналасқан жері бойынша оқу тілдері бойынша оқу сауаттылығы бойынша нәтижелерді бөлу, балл

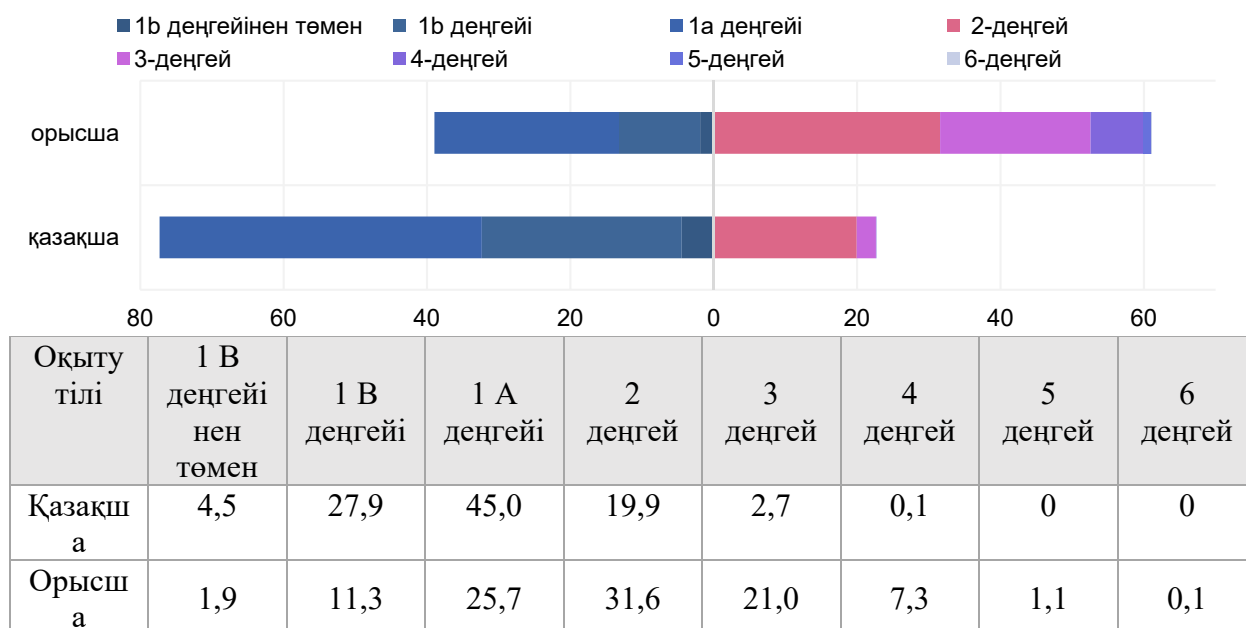

Қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың артта қалуы оқу сауаттылығын меңгерудің жоғары деңгейіне қол жеткізбеу есебінен көп дәрежеде орын алады. Қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың тек 22,7%-ы PISA-2018-де екінші деңгейден жоғары нәтиже көрсетті. Қазақ тілінде білім алушылардың жартысына жуығы (45%) тек 1 а деңгейіне жетеді. Бұл дегеніміз, бұл білім алушылар тек сөйлемдердің немесе қысқа үзінділердің тура мағынасын түсініп, автордың негізгі тақырыбын немесе мақсатын тани алады және ұсынылған ақпарат пен өз білімдері арасында қарапайым байланыс орната алады. 1 а деңгейіндегі оқырмандар жалпы мақсат туралы және ақпараттың салыстырмалы маңыздылығы туралы ойлана алады (мысалы, негізгі идея және маңызды емес мәліметтер) қарапайым мәтіндерде айқын белгілер бар. Осы деңгейдегі тапсырмалардың көпшілігінде тапсырма мәтінінде не істеу керек, оны қалай

жасау керек және мәтінде (лерде) оқырмандар назарын қайда аударуы керек екендігі туралы нақты кеңестер бар.

Орыс тілінде оқытындардың жартысынан көбі (61,1%) екінші және одан жоғары деңгейге жетеді. Білім алушылардың ең көп үлесі 2-деңгейге (31,6%) тиесілі. Орыс тілінде оқытындардың 38,9 %-ы екінші деңгейге жете алмайды, бұл қазақ тілінде оқытындарға қарағанда екі есе аз (77,4%).

242-сурет. Оқу сауаттылығы деңгейлері бойынша нәтижелерді оқыту тілдері бойынша бөлу, балл

Оқыту бағдарламасы

PISA-2018 нәтижелері көрсеткендей, 15 жастағы колледж білім алушылары (365 балл) мектептерде оқитын қатарластарынан 27 балл артта қалды (392 балл). PISA-2009-мен салыстырғанда мектеп оқушыларының нәтижелері бірдей деңгейде қалды, ал колледж білім алушылары нәтижелері 10 баллға төмендеді (243-сурет).

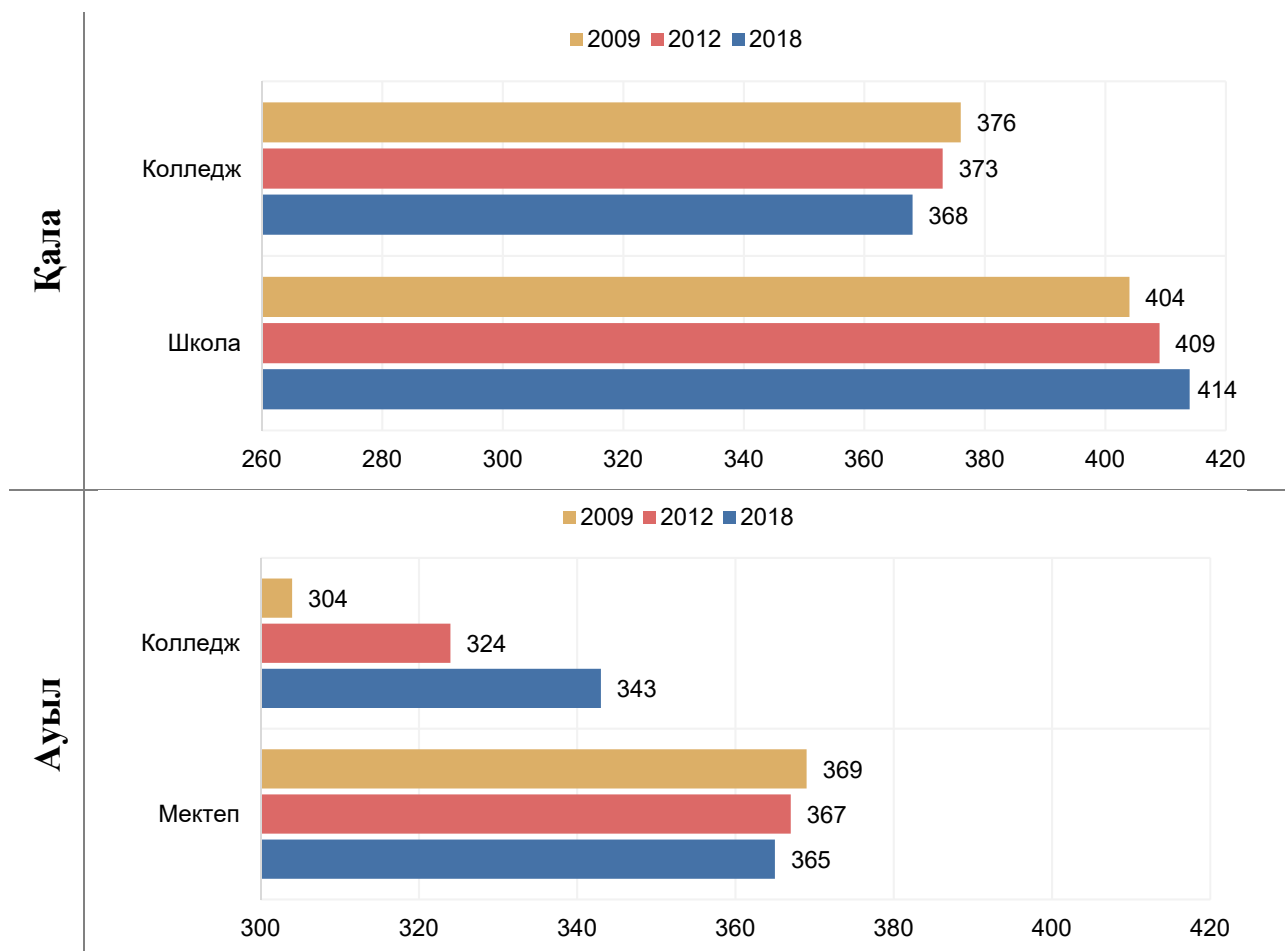
243-сурет. Оқу бағдарламасы бойынша оқу сауаттылығы бойынша нәтижелерді бөлу, балл

Қалалық жерлерде колледж білім алушылары ауылдық жерлерге қарағанда орта білім алатын қатарластарынан едәуір артта қалды (46 балл) (22 балл). Қазақстанның PISA-ға қатысуының барлық циклдары бойы нәтижелері төмендейтін колледждермен салыстырғанда қалалық мектептердің білім алушыларының нәтижелерінің шамалы, бірақ тұрақты өсуі байқалады. Ауылдық жерлерде, керісінше, колледждердің білім алушылары нәтижелердің шамалы төмендеуі байқалатын мектептердің білім алушыларымен салыстырғанда нәтижелердің оң динамикасын көрсетеді.

Қатысу циклдары бойынша нәтижелерді талдау қалалық және ауылдық колледж білім алушылары арасындағы алшақтықтың айтарлықтай қысқарғанын көрсетеді. PISA-2009 циклінде олар 72 балл, PISA-2018-де 25 балл болды. Қалалық және ауылдық мектеп оқушылары арасында алшақтық PISA-2009-дағы 35 балға PISA-2018-де 49 балға дейін өсті. PISA-2009 және PISA-2018 циклдары бойынша мектептер мен колледждердің қалалық және ауылдық білім алушыларының нәтижелерін салыстыру алшақтықтың қалалық жерлерде айтарлықтай өскенін (28-ден 46-ға дейін) және ауылдық жерлерде (65-тен 22-ге дейін) қысқарғанын көрсетеді.

244-сурет. Оқу бағдарламалары бойынша оқу сауаттылығы бойынша нәтижелерді білім беру ұйымы орналасқан жері бойынша бөлу, балл

Білім алушылардың гендері

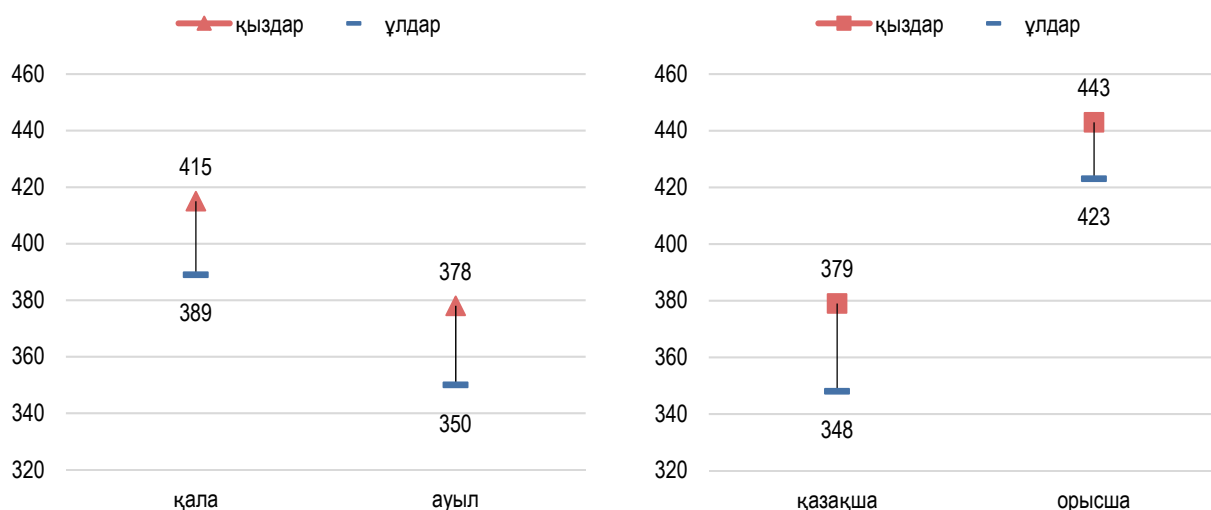
Оқу сауаттылығы – бұл гендерлік айырмашылықтар байқалатын бағыт. Жалпы, қыздар (401 балл) ұлдарға қарағанда 27 балға жоғары нәтиже көрсетеді (374 балл). PISA-2009 циклімен салыстырғанда айырмашылық 16 балға қысқарды. Бұл ретте алшақтықты қысқарту негізінен қыздардың нәтижелерін төмендету (412 балл) және ұлдардың нәтижелерін арттыру (369 балл) есебінен болды.

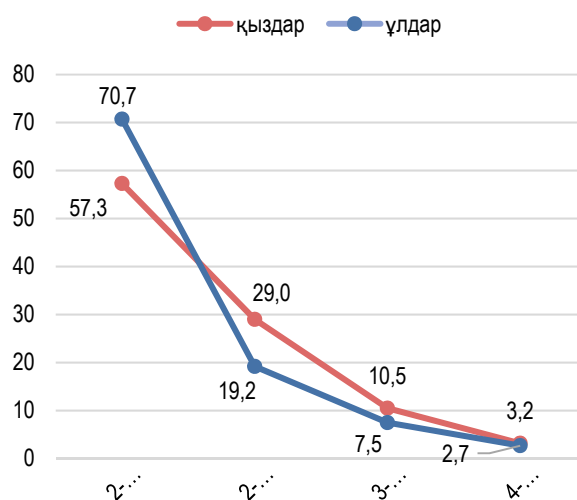
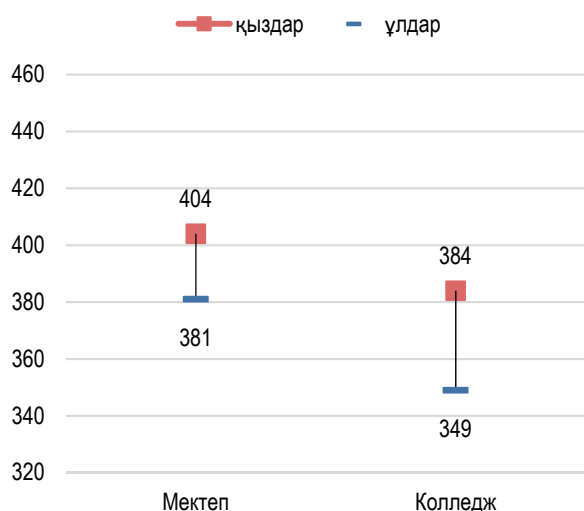
Қазақстанда ұлдардың едәуір үлкен үлесі (70,7 %) оқу сауаттылығы бойынша 2-деңгейге жетпейді. Сонымен қатар, қыздардың едәуір үлкен үлесі 2 (29 %) деңгейінде нәтиже көрсетті. Сонымен қатар, 4-тен 6-ға дейінгі деңгейге жеткен қыздар мен ұлдардың үлесі өте төмен: қыздар арасында 3,2 % және ұлдар арасында 2,7% (xx-сурет).

Ұлдар мен қыздардың оқу сауаттылығы бойынша нәтижелері білім беруді ұйымдастырудың орналасуы мен түрі, оқыту тілі, нәтижелерді деңгейлер бойынша бөлу сияқты көрсеткіштер тұрғысынан да айтарлықтай ерекшеленеді. Қала қыздары ауылдан 37 балға, ұлдар 39 балға озады (xx-сурет).

Оқыту тілдері бойынша алшақтық одан да көп. Қазақ тілінде оқитын қыздар орыс тілінде оқитын қыздардан 64 балл артта қалды. Ұлдар арасында айырмашылықтар 75 балды құрайды. Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында оқитын ұлдар да, қыздар да төмен нәтижелерді көрсетеді. Мектепте (381) және ТЖКБ ұйымдарында оқитын ұлдар арасындағы алшақтық (349) 32 балды, қыздар арасында – 37 балды құрайды (245-сурет).

245-сурет. Көрсеткіштер бойынша оқу сауаттылығында ұлдар мен қыздардың нәтижелеріндегі айырмашылықтар, балл

Оқу сауаттылығының компоненттері

Жалпы нәтижелер шкаласынан басқа, PISA-дағы оқу сауаттылығы екі кіші шкала бойынша бағаланады:

- Процесс: тапсырманы орындау үшін қажетті негізгі танымдық процесс (ақпарат іздеу, түсіну, бағалау және рефлексия).
- Дереккөз: сұраққа дұрыс жауап беру үшін қажет мәтін көздерінің саны (бір немесе бірнеше мәтін).

PISA-2018-дегі оқу сауаттылығын бағалаудың әрбір сұрағы үш оқу процесінің біріне қатысты: ақпарат іздеу, түсіну немесе бағалау және рефлексия. Қазақстандық білім алушылар мәтінді түсінуге арналған тапсырмаларды жақсы орындайды: осы кіші шкала бойынша қазақстандық білім алушылар 394 балл нәтижесін көрсетеді, алайда кіші шкала бойынша нәтижелер арасындағы айырмашылықтар статистикалық маңызды болып табылмайды. Көшбасшы елдердегі білім алушылар «бағалау және рефлексия» кіші шкаласы бойынша ең жоғары нәтиже көрсететіні назар аудартады (159-кесте).

159-кесте. Оқу процесінің кіші шкалалары бойынша елдердің орташа балдары, балл

Елдер	Оқу балы	Оқу процесінің әрбір ішкі шкаласы бойынша орташа балл			Оқудың салыстырмалы күшті жақтары: Оқу процесінің ішкі шкаласы бойынша стандартталған орташа балл...		
		Ақпаратты табу	Түсіну	Бағалау және ойлау	... Ақпаратты табу (жоқ) жоғары Түсіну (ДС) қарағанда жоғары Бағалау және рефлексия (о) қарағанда

							жоғары ...
The-S-J-Z (Қытай)	555	553	562	565			
Сингапур	549	553	548	561			
Макао (Қытай)	525	529	529	534			
Гонконг (Қытай)	524	528	529	532			
Эстония	523	529	526	521			
Канада	520	517	520	527			
Финляндия	520	526	518	517			
Ирландия	518	521	510	519			
Корея	514	521	522	522			
Польша	512	514	514	514			
Швеция	506	511	504	512			
Жаңа Зеландия	506	506	506	509			
АҚШ	505	501	501	511			
Ұлыбритания	504	507	498	511			
Жапония	504	499	505	502			
Австралия	503	499	502	513			
Қытай Тайбэй	503	499	506	504			
Дания	501	501	497	505			
Норвегия	499	503	498	502			
Германия	498	498	494	497			
Словения	495	498	496	494			
Бельгия	493	498	492	497			
Франция	493	496	490	491			
Португалия	492	489	489	494			
Чехия	490	492	488	489			
ЭЫДҰ	487	487	487	489			
Нидерланды	485	500	484	476			
Австрия	484	480	481	483			
Швейцария	484	483	483	482			
Хорватия	479	478	478	474			
Латвия	479	483	482	477			
Ресей	479	479	480	479			
Италия	476	470	478	482			
Венгрия	476	471	479	477			
Литва	476	474	475	474			
Исландия	474	482	480	475			
Беларусь	474	480	477	473			
Израиль	470	461	469	481			
Люксембург	470	470	470	468			
индейка	466	463	474	475			
Словакия	458	461	458	457			
Греция	457	458	457	462			
Чили	452	441	450	456			
Мальта	448	453	441	448			
Сербия	439	434	439	434			
БАӘ	432	429	433	444			
Уругвай	427	420	429	433			
Коста-Рика	426	425	426	411			

Кипр	424	424	422	432			
Черногория	421	417	418	416			
Мексика	420	416	417	426			
Болгария	420	413	415	416			
Малайзия	415	424	414	418			
Бразилия	413	398	409	419			
Колумбия	412	404	413	417			
Бруней	408	419	409	411			
Катар	407	404	406	417			
Албания	405	394	403	403			
Босния және Герцеговина	403	395	400	387			
Перу	401	398	409	413			
Тайланд	393	393	401	398			
Баку (Әзірбайжан)	389	383	386	375			
Қазақстан	387	389	394	389			
Грузия	380	362	374	379			
Панама	377	367	373	367			
Индонезия	371	372	370	378			
Марокко	359	356	358	363			
Косово	353	340	352	353			
Доминикан Респ.	342	333	342	351			
Филиппин	340	343	335	333			

Ескерту: статистикалық маңызды нәтижелер қараңғы тонмен ерекшеленеді. Бос ұяшықтар стандартталған ішкі шкала ұпайы басқа ішкі шкалалармен салыстырғанда айтарлықтай жоғары/төмен емес екенін білдіреді. Егер барлық қатысушы елдерде осы кіші шкала бойынша білім алушылардың орташа және стандартты ауытқуы бойынша анықталған стандартталған балл екінші кіші шкала бойынша айтарлықтай жоғары болса, ел бір кіші шкала бойынша екіншісіне қарағанда салыстырмалы түрде күшті болады. Оқу процестерінің ішкі шкалалары келесі қысқартулармен белгіленеді: ақпаратты табу, ДС-түсіну, бағалау және ойлау.

Дереккөз: I. 5.3 кестесі OECD-де (2019)

PISA-2018-дегі оқу сауаттылығы бойынша тапсырмалар сонымен қатар білім алушылар тапсырмаға жауап беру үшін жұмыс істейтін ақпарат көздерінің санына байланысты мәтін түрлері бойынша бөлінеді-бірыңғай және көп. Қатысушы елдердің көпшілігінде, соның ішінде Қазақстанда да білім алушылар көптікке қарағанда бірыңғай мәтіндермен жақсы жұмыс істейді деп күтілуде. Алайда айырмашылықтар статистикалық тұрғыдан маңызды емес. Сонымен қатар, Макао (Қытай), Эстония, Канада, Финляндия, Ирландия және Корея сияқты PISA-2018 көшбасшы елдерінде білім алушылар бірнеше мәтінге негізделген тапсырмаларды орындау кезінде бірнеше ұпайға жоғары нәтиже көрсетеді (кесте. 160).

160-кесте. Мәтін түрлері бойынша кіші шкалалар бойынша елдердің орташа балдары, балл

Елдер	Оқу балы	Мәтін түрлері бойынша әрбір кіші шкала бойынша орташа балл		Оқудың салыстырмалы күшті жақтары: Мәтін түрлері бойынша кіші шкала бойынша стандартталған орташа балл...	
		Бірыңғай мәтін	Бірнеше мәтін	... бір мәтіннің ішкі шкаласы көп мәтіннің ішкі шкаласынан жоғары (мт)	... көп мәтіннің ішкі шкаласы бір мәтіннің ішкі шкаласынан жоғары (ет)
The-S-J-Z (Қытай)	555	556	564		
Сингапур	549	554	553		
Макао (Қытай)	525	529	530		
Гонконг (Қытай)	524	529	529		
Эстония	523	522	529		
Канада	520	521	522		
Финляндия	520	518	520		
Ирландия	518	513	517		
Корея	514	518	525		
Польша	512	512	514		
Швеция	506	503	511		
Жаңа Зеландия	506	504	509		
АҚШ	505	502	505		
Ұлыбритания	504	498	508		
Жапония	504	499	506		
Австралия	503	502	507		
Қытай Тайбэй	503	501	506		
Дания	501	496	503		
Норвегия	499	498	502		
Германия	498	494	497		
Словения	495	495	497		
Бельгия	493	491	500		
Франция	493	486	495		
Португалия	492	487	494		
Чехия	490	484	494		
ЭЫДҰ	487	485	490		
Нидерланды	485	488	495		
Австрия	484	478	484		
Швейцария	484	477	489		
Хорватия	479	475	478		
Латвия	479	479	483		
Ресей	479	477	482		
Италия	476	474	481		
Венгрия	476	474	480		
Литва	476	474	475		
Исландия	474	479	479		
Беларусь	474	474	478		

Израиль	470	469	471		
Люксембург	470	464	475		
индейка	466	473	471		
Словакия	458	453	465		
Греция	457	459	458		
Чили	452	449	451		
Мальта	448	443	448		
Сербия	439	435	437		
БАӘ	432	433	436		
Уругвай	427	424	431		
Коста-Рика	426	424	427		
Кипр	424	423	425		
Черногория	421	417	416		
Мексика	420	419	419		
Болгария	420	413	417		
Малайзия	415	414	420		
Бразилия	413	408	410		
Колумбия	412	411	412		
Бруней	408	408	415		
Катар	407	406	410		
Албания	405	400	402		
Босния және Герцеговина	403	393	398		
Перу	401	406	409		
Тайланд	393	395	401		
Баку (Әзірбайжан)	389	380	386		
Қазақстан	387	391	393		
Грузия	380	371	373		
Панама	377	370	371		
Индонезия	371	373	371		
Марокко	359	359	359		
Косово	353	347	352		
Доминикан Респ.	342	340	344		
Филиппин	340	332	341		

Ескерту: статистикалық маңызды нәтижелер қараңғы тонмен ерекшеленеді. Бос ұяшықтар стандартталған ішкі шкала балы басқа ішкі шкалалармен салыстырғанда айтарлықтай жоғары/төмен емес екенін білдіреді. Егер барлық қатысушы елдерде осы кіші шкала бойынша білім алушылардың балының орташа және стандартты ауытқуы бойынша анықталған стандартталған балл екінші кіші шкала бойынша айтарлықтай жоғары болса, ел бір кіші шкала бойынша екіншісіне қарағанда салыстырмалы түрде күшті болады. Мәтін түрлері бойынша кіші таразылар мынадай қысқартулармен белгіленеді: ет-бір мәтін, мт – көп мәтін.

Білім беру ұйымының орналасқан жері, оқыту тілі және гендер сияқты көрсеткіштер бойынша ішкі шкала бойынша нәтижелер оқу процесінің ішкі шкалалары мен мәтін түрлерінің әрқайсысында айтарлықтай айырмашылықтарды көрсетпейді. Қазақстан бойынша орта есеппен білім

алушылар барлық көрсеткіштер бойынша ақпаратты түсінуге бағытталған тапсырмаларды жақсы орындайды. Бір мәтінге қарағанда бірнеше мәтінмен жақсы жұмыс істейді.

161-кесте. Көрсеткіштер бөлінісінде оқу процесінің кіші шкалалары және мәтін түрлері бойынша елдердің орташа балдары, балл

Көрсеткіштер		Оқу процесінің әрбір ішкі шкаласы бойынша орташа балл			Мәтін түрлері бойынша әрбір кіші шкала бойынша орташа балл	
		Ақпаратты табу	Түсіну	Бағалау және ойлау	Бірыңғай мәтін	Бірнеше мәтін
Орналасқан жері	Қала	405	409	403	405	408
	Ауыл	366	371	366	368	371
Оқыту тілі	Қазақша	361	368	366	366	367
	Орысша	445	445	433	439	444
Гендер	Ұлдар	379	380	377	377	382
	Қыздар	400	409	401	406	405

2009 жылмен салыстырғанда Қазақстанда оқыту барысында әртүрлі мәтіндермен жиі жұмыс істей бастады. Ең үлкен өсім (13%) диаграммалар мен карталарды қамтитын мәтіндермен жұмыс істеуде байқалады, білім алушылардың 71 %-ы соңғы айда мұндай мәтіндермен кемінде екі рет жұмыс істегендерін хабарлады. Көбінесе (86%) білім алушылар көркем әдебиетпен жұмыс істейді, мысалы, романдар мен әңгімелер (кесте. 162).

162-кесте. 2009 және 2018 жылдары PISA-ға қатысқанға дейін соңғы айда кемінде екі рет мектеп/колледж үшін келесі мәтін түрлерімен жұмыс істеген білім алушылардың үлесі, %

Мәтін түрі	Соңғы айда Мектеп/Колледж үшін келесі мәтін түрлерімен кемінде екі рет жұмыс істеген білім алушылардың үлесі		Айырмашылық
	2009	2018	
Диаграммалар мен карталарды қамтитын мәтіндер	58	71	+13
Көркем әдебиет (мысалы, романдар мен әңгімелер)	80	86	+6
Кестелерді немесе графиктерді қамтитын мәтіндер	63	73	+10

Орыс тілі сабақтарында оқу сауаттылығын қалай дамытуға болады?

2012-2016 жылдарға арналған оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспарында функционалдық сауаттылық ұғымы «білім, білік және дағдылар негізінде жеке тұлғаның әлеуметтік қатынастар жүйесінде қалыпты жұмыс істеу, нақты мәдени ортаға

барынша тез бейімделу қабілеті ретінде» айқындалады. Осы анықтамаға сәйкес, функционалдық сауаттылық – бұл адамның алған білімін, дағдыларын, дағдыларын пайдалана отырып, қоғамда өз қызметін жүзеге асыру қабілеті. Оқу сауаттылығын командалық жұмыс форматында жүзеге асырылатын практикалық жаттығулар процесінде ғана үйренуге болатындықтан, біз оқу сауаттылығының негізгі ережелеріне сәйкес әзірленген тест тапсырмаларын ұсынамыз.

Тапсырмаларды құрастырушылар тест тапсырмаларында үздіксіз және үздіксіз мәтіндерді пайдаланады (PISA тест құрастырушылары жасаған мәтіндердің жіктелуі). Біз білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға мүмкіндік беретін әртүрлі мәтіндермен ұжымдық және жеке жұмыс үшін тапсырмаларды ұсынамыз. Бірқатар тапсырмалар ақпараттың әртүрлі түрлерінде ұсынылған мәтіндермен жұмыс істеуге бағытталған: кестелер, карталар, схемалар.

Оқу – бұл күрделі ұйымдастырылған әрекет және оның барлық элементтері өлшенбейді. PISA тесті үшін келесі үшеуі оқу іс әрекетінің маңызды компоненттері болып танылады:

Жағдайлар – әртүрлі оқу мақсаттары және мәтінге сүйене отырып шарлау қажет контексттер.

Мәтін – әртүрлі оқу материалдары.

Оқу дағдылары – когнитивті стратегиялар және мәтінмен жұмыс істеу тәсілдері.

PISA тестілері сияқты, осы нұсқаулықтың тестілерінің құрылымы үш оқу дағдыларына және оларға сәйкес әрекеттерге негізделген:

1. Ақпаратқа қол жеткізуді табыңыз және оны алыңыз (қол жеткізу және іздеу).

2. Мәтінді жалпы түсінуді қалыптастыру және мәтін туралы ақпаратты оқырман тіліне аудару (Интеграция және интерпретация).

3. Мәтіндік хабарламаның мазмұны мен формасы туралы ойлау, оны бағалау (бағалау және рефлексия).

Бірінші әрекетті орындай отырып, оқырман, ең алдымен, мәтін ақпаратының жеке бөліктеріне назар аударады. Екінші әрекетті орындау арқылы оқырман бұл үзінділерді үлкен суретке біріктіреді. Үшінші әрекетті орындау кезінде оқырман мәтіннің хабарламасын мәтіннен тыс ақпаратпен байланыстырады. Мысалы, «гибридті велосипед» мәтініне арналған тапсырмаларды қарастырайық.

1-тапсырма

Неліктен велосипед гибридті (кросс) деп аталады?

- a) ол жылдам
- b) тау және жол велосипедінің қоспасы
- c) тегіс емес жолдарда қарапайым
- d) жарыс велосипедіне ұқсайды

2-тапсырма

Егде жастағы ер адам мен жасөспірім спорт дүкенінен велосипедтерді таңдайды. Гибридті велосипед сатып алу кезінде сатып алушының өсуі, құрылысы, жасы әсер ете ме? Жауабыңызды дәлелдеңіз.

3-тапсырма. Сіздің ойыңызша, велосипед көлігінің танымалдылығының артуының себебі неде?

4-тапсырма. Қарағанды қаласының супермаркеттерінің бірінің кіреберісінің жанында түсірілген фотосуретті қараңыз. Сұрақтарға жауап беру:

- фотосуретте не бейнеленген?
- бұл сурет мәтінмен қалай байланысты?

Тапсырмаларға жалпы түсініктеме

Тапсырма түрі: интерпретациялық.

Мәтін түрі: жарнамалық, практикалық (тұрмыстық)

Қиындық деңгейі: орташа.

Тапсырмалар құрылымы: тапсырмалар мәтіннің әртүрлі бөлшектері арқылы жалпы мағынаны түсінуге мүмкіндік береді (бұл мәтін не үшін беріледі). Алғашқы екі тапсырма мәтіннің нақты мазмұндық (фактологиялық) деңгейімен жұмыс – мәтін бойынша ақпаратты іздеу. 4-тапсырманы мәтінге «кіру» деп санауға болады (мазмұндық деңгейден семантикалық деңгейге дейін) – интерпретациялық. Мәтінге арналған фотосуреттер символдық болып табылады және әрбір осындай «кіру» жарнама мәтінін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

3-тапсырма – рефлексия және бағалау

PISA бағдарламасындағыдай, біз ұсынатын сынақтар жабық және ашық болып бөлінеді. Жоғарыда қарастырылған тест тапсырмаларының мысалдарында 1-тапсырма жабық тестке жатады, қалған тапсырмалар ашық (оқушы өз қолымен жауап жазуы керек).

Біз ұсынатын материал мұғалімдерге тапсырмаларға шығармашылықпен қарауға – қайта өңдеуге, олардың негізінде жаңаларын жасауға және тиісті оқу жағдайында қолдануға мүмкіндік береді.

Әзірленген материалдар мұғалімдерге жаңа тәсілдермен жұмыс істеуге, оқушылармен функционалды оқу дағдыларын дамытумен қызықты және нәтижелі айналысуға көмектеседі деп үміттенеміз.

«NIKKEN» мәтіні

Сіздің алдыңызда жарнамалық постер бар. Оны мұқият қарап, сұрақтарға жауап беріңіз.

Тұрғын үйдегі ластану көздері

1-тапсырма

Тұрғын үйдегі ластану көзі не емес:

- a) тазалау құралдары
- b) үй жануарларының жүні
- c) су сүзгісі
- d) зең

2-тапсырма

Үйдегі қандай үй-жайлар ластануға ең аз ұшырайды?

- a) дәретхана бөлмесі
- b) асхана
- c) қонақ бөлмесі
- d) жатын бөлме

3-тапсырма

Ластану көздері адам денсаулығына қалай әсер етеді?

«Велоспорт: Астанадан Қарағандыға дейін» мәтіні

Сіздің алдыңызда «Индустриалды Қарағанды» газетінің мақаласы тұр. Сұрақтарға жауап беріңіз.

Күні: 17-05-2014

Қазақстанда алғаш рет велоспорттан – тас жол мен тректен Азия чемпионаты өтеді. Екінші көрініс Астанада 21-26 мамырда өтеді, онда тамаша велотрек бар.

Ал жалғасы Қарағандыда болады: 27 мамырдан 1 маусымға дейін бізде тас жолда веложарыс өтеді. Чемпионатқа Азияның 28 елінен 300-ден астам спортшы қатысады. Бағдарламаға әртүрлі жастағы спортшылар, жасөспірімдер, андерлер (18-23 жас) және ересектер қатысады. Чемпионаттың бастапқы алаңы мен шатырлы қалашық «Қарағанды-Арена» мұз сарайының жанында орналасатын болады. Дайындық барысында жол жөндеу жұмыстары жүргізілуде. Бүкіл жүгіру жолының бойында қорғаныс және дизайн схемалары жасалды. Көрермендердің қауіпсіздігі де қарастырылған-олар пластикалық борт пен су төгетін тосқауылдардың артында орналасады.

Велоспорттан Азия чемпионатының ресми демеушісі «Самұрық Қазына» холдингі болып табылады. Тікелей эфирді «Қазспорт» телеарнасы жүргізеді. Түсірілімге арнайы техника, мото - және авиакөлік тарту жоспарлануда.

4-тапсырма

Сіз бұл мәлімдемелермен келісесіз бе?

Бекіту	Иә / Жоқ
1. Жарысқа әртүрлі жастағы спортшылар қатысады	
2. Трассада Еуропа мен Азия елдерінің өкілдері жарысады	

3. Көрсеткіштердің қауіпсіздігін бетон соққылар қамтамасыз етеді	
--	--

5-тапсырма

Сіздің ойыңызша, веложарыс өткізуден басқа қандай іс-шаралар қазақстандық велоспортты дамытуға ықпал етеді?

«Бөлек тамақтану» мәтіні

Бөлек тамақтану теориясын натуролог Герберт Шелтон әйгілі орыс ғалымы И. Павлов зертханасында жүргізілген ас қорыту физиологиясын зерттеу тәжірибелеріне сүйене отырып жасады және оларды іс жүзінде сәтті растады. 100 000-ға жуық науқас адам Шелтон құрған бөлек тамақтану мектебінен өтіп, сауықтыру ғажайыптарын көрсетті. Бөлек тамақтану теориясының мәні: асқазанға бір уақытта үйлеспейтін тағамдар енген кезде олардың қорытылуы қиындайды, бұл ағзаға өте зиянды токсиндердің пайда болуына әкеледі, ал тотықпаған майлар мен көмірсулар май түрінде сақталады, сондықтан үйлесімсіз тағамдарды кем дегенде екі сағаттан кейін ғана тұтынуға болады.

Өнімдердің дұрыс үйлесуі Өмір үшін биоэнергияның үлкен мөлшерін шығарады. Азық-түліктің үйлесімділік заңдарын сақтай отырып өмір сүретін адамдар асқазанның ауырлығы, күйдіргі, ішектің түтіккен ауруы деген не екенін білмейді. Бөлек тамақтану-бұл табиғат заңдары бойынша (*интернеттен*) денені өмірге қайтару жолы.

Өнімнің үйлесімділік кестесі:

Өнім атауы	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1 Ет, балық, құс еті		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2 Дәнді-бұршақты дақылдар	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
3 Сары май, кілегей	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
4 Қаймақ	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
5 Өсімдік майы	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
6 Қант, кондитерлік өнімдер	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
7 Нан, жарма, картоп	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
8 Қышқыл жемістер, қызанақ	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
9 Жемістер жартылай қышқыл	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■
10 Жемістер тәтті	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■
11 Көкөністер жасыл	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■
12 Крахмалды көкөністер	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■
13 Сүт	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■
14 Сүзбе, қышқыл-сүт өнімдері	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■
15 Ірімшік, ірімшік	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■
16 Жұмыртқа	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■
17 Жаңғақтар	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■

Қызыл-нашар үйлесімді, сары-қолайлы, Жасыл-жақсы үйлесімді

6-тапсырма

Бөлек тамақтанудың артықшылықтары қандай? Өз сөзіңізбен жеткізіңіз

7-тапсырма

Тәтті жемістер қандай тағамдармен жақсы үйлеседі?

- a) жаңғақтар
- b) сүзбе
- c) қант
- d) көкөністер жасыл

8-тапсырма

Неліктен үйлесімсіз тағамдарды кем дегенде екі сағаттан кейін ғана тұтынуға болады?

9-тапсырма

Бөлек тамақтанудың қарсыластары жақтастарынан кем емес. Олардың дәлелдері қандай деп ойлайсыз?

«Тыныс алу өнері» мәтіні

Көмірқышқыл газының болуы адамның өмір сүруінің міндетті шарты және ол жер бетінде тіршілік пайда болған кезде тарихи түрде қалыптасқан. Қазіргі көзқарастарға сәйкес, бұл бірнеше миллиард жыл бұрын

болған деп топшылайды.

Жануарлар мен адамдар көмірқышқыл газын тамақтың толық ыдырауынан алады, өйткені ақуыздар, майлар, көмірсулар көміртегі негізінде құрылады, оттегімен жағылған кезде тіндерде баға жетпес тіршіліктің негізі көмірқышқыл газы пайда болады.

Тыныс алу өнері – көмірқышқыл газын дерлік шығармау, оны мүмкіндігінше аз жоғалту. Йогилердің тыныс алуы дәл осы талапқа сәйкес келеді.

Қарапайым адамдардың тыныс алуы – бұл өкпенің созылмалы гипервентиляциясы, организмнен көмірқышқыл газының шамадан тыс шығарылуы, бұл өркениет аурулары деп аталатын 150-ге жуық ауыр аурулардың пайда болуына әкеледі. Олардың ішінде гипертония, атеросклероз, жүректің ишемиялық ауруы, бронх демікпесі және басқалары.

Қысқа уақыт ішінде (бірнеше ондаған минут) Гипервентиляция дененің көмірқышқыл газын жоғалтуына байланысты өлімге әкеледі. Мұны әркім өз көзімен көре алады: егер сіз жиі және терең дем алсаңыз, бас айналу пайда болады, тіпті есін жоғалтуға дейін болуы

мүмкін. Егер адам өкпені гипервентиляциялауды жалғастыра берсе, мысалы, жасанды тыныс алу аппаратының көмегімен, ол – өлімге апаруы мүмкін. Керісінше, егер сіз 5 минут бойы тыныс алуды шектесеніз, Үстірт дем алып, тыныс алғанда оттегінің түсуін азайтсаңыз, энергияның жоғарылауы және жағдайдың жақсаруы сезіледі. Есін жоғалтқан кезде

адам дұрыс емес тыныс алуды тоқтатады, өйткені ол ерікті бақылауды жоғалтады, тыныс алуы ақырын-ақырын болады және физиологиялық рұқсат етілген деңгейге жетеді, көмірқышқыл газы организмнен аз шығарылады және адам өз-өзіне келеді (*Интернеттен*).

10-тапсырма

Мәтіннің негізгі фразасын парафразалау:

«Тыныс алу өнері-көмірқышқыл газын дерлік дем шығармау, оны мүмкіндігінше аз жоғалту» _____.

11-тапсырма

Йога тынысы қарапайым адамнан қалай ерекшеленеді?

- А) айырмашылығы жоқ
- В) йоги тыныс алғанда оттегін көбірек пайдаланады
- С) йоги тыныс алғанда оттегін аз пайдаланады
- Д) қарапайым адам йогиге қарағанда көмірқышқыл газын аз шығарады

12-тапсырма

Табиғатта йогилердің тыныс алу принципін кім қолданады?

13-тапсырма

Қазіргі әлемде денені оттегі барокамераларында жасарту сәнге айналды. Барокамерадағы жиі емдеу адамдар үшін зиянды ма, әлде пайдалы ма? Өз ойыңызды дәлелдеңіз.

«Виллерон» мәтіні

Сіздің алдыңызда «Виллерон» жарнамалық даңғылы тұр. Мұқият қарап, сұрақтарға жауап беріңіз.

14-тапсырма

Жарнама мәтінінде қолданылатын ұғымдарды көрсеткілермен байланыстырыңыз.

Сольфеджио	Музыкалық аспаптарда ойнау
Шешендік өнер	Бейнелеу өнері
Композиция	Фото өнері
Пейзаж	Театр өнері

15-тапсырма

Неліктен «нота» белгішесі таңдалады, дегенмен жарнамалық даңғыл Академияда әртүрлі өнер жанрлары оқытылатындығын айтады.

«Гибриді велосипед» мәтіні

Сіздің алдыңызда велосипед дүкендерінің бірінің жарнамалық постері бар. Оны мұқият қарап, сұрақтарға жауап беріңіз.

16-тапсырма

Неліктен велосипед гибриді (кросс) деп аталады?

- ол жылдам
- тау және жол велосипедінің қоспасы
- тегіс емес жолдарда қарапайым
- жарыс велосипедіне ұқсайды

17-тапсырма

Егде жастағы ер адам мен жасөспірім спорт дүкенінен велосипедтерді таңдайды. Гибридті велосипед сатып алу кезінде Сатып алушының өсуі, құрылысы, жасы әсер ете ме? Жауабыңызды дәлелдеңіз.

18-тапсырма

Сіздің ойыңызша, велосипед көлігінің танымалдылығының артуының себебі неде?

19-тапсырма

Қарағанды қаласының супермаркеттерінің бірінің кіреберісінің жанында түсірілген фотосуретті қараңыз. Сұрақтарға жауап беру:

- фотосуретте не бейнеленген?
- бұл сурет мәтінмен қалай байланысты?

Аралар туралы мәтін

Жақында АҚШ пен Еуропада аралардың жұмбақ, ең бастысы жаппай қырылуы байқалды. Мұхиттың арғы жағында ара колонияларының саны 60-70 пайызға азайды, Еуропада олар жартысына жуығын жеді. Энтомологтар олардың жойылуына белгісіз ауру себеп болды деп күдіктенді, бірақ оның қоздырғышын анықтай алмады. Жақында ғана Кобленц-Ланадау университетінің неміс ғалымдары жәндіктердің апатты мұрынның себебін тапты. Ол ұялы байланыс болды. Тәжірибелер барысында жұмыс істеп тұрған ұялы телефонды ұяға жақындату керек екендігі анықталды, өйткені аралар үйге оралуды тоқтатты, өйткені телефонның сәулеленуі олардың сезімтал «радиолокациялық» құрылғыларын бұзады. Нәтижесінде жәндіктер бағдарын жоғалтады және өледі. Сондықтан фермерлер мен омарташыларға ұялы телефондарды аралар мен аралар тозандандыратын екіпелердің жанында пайдаланбауға кеңес беріледі. Ұялы мұнаралармен не істеу керектігін анықтау ғана қалады. Өйткені, сіз оларды осылай өшіре алмайсыз ба? (Демкин Бойынша)

20-тапсырма

«Дұрыс/жалған» кестесін толтырыңыз.

	Дұрыс	Дұрыс емес
--	-------	------------

Мәтінде аралардың пайдасы туралы айтылады		
Мәтінде ұялы телефонның пайдасы туралы айтылады		
Мәтін жәндіктердің өлімінің себебі туралы айтады		

21-тапсырма

Мәтін тақырыбын көрсететін тақырыпты таңдаңыз.

- a) ұялы байланыс
- b) ұялы телефондар жәндіктерді өлтіреді
- c) сәтті эксперимент

22-тапсырма.

Сөзді және оның лексикалық мағынасын көрсеткілермен қосыңыз.

энциклопедия		жәндіктерді зерттейтін Зоология бөлімі
энтмология		ғылыми анықтамалық нұсқаулық
эрмитаж		көркем және культ.- тарихи мұражай

«Кепілдік талоны» мәтіні

23-тапсырма

Осы кепілдік талоны бойынша қандай тауар сатып алынды?

24-тапсырма

Бұл өнім қай дүкеннен сатып алынды?

- a) «Ольга» дүкені
- b) «Аяқ киім» дүкені
- c) «Киім» дүкені
- d) «Олимп» дүкені

25-тапсырма

Осы Кепілдік талоны қандай мерзім ішінде жарамды?

- a) 02.06.2014 бастап 02.09.2014 дейін
- b) 02.06.2014 бастап 02.01.2015 дейін
- c) 02.06.2014 бастап 02.04.2015 дейін
- d) 02.06.2014 бастап 02.06.2015 дейін

26-тапсырма

Сатып алушы осы дүкеннен жаңа компьютер сатып алып, оны кеңсесіне орнатты. Түнде найзағай кезінде электр қуаты көтерілді. Иесі штепсельді розеткадан шығармағандықтан, компьютер істен шықты. Келесі күні иесі бүлінген компьютерді дүкенге әкеліп, оны басқасына ауыстыруды талап етті. Сатушы оған өтініштен бас тартты. Неліктен?

27-тапсырма

Төмендегі кестеде әр МӘЛІМДЕМЕ үшін «Иә», «Жоқ» деп белгілеңіз.

№	Бекіту	Иә	Жоқ
1	Кепілдік табиғи шектеулі пайдалану мерзімі бар шығын материалдары мен басқа түйіндерге (пернетақталар, тышқандар, сымдар) қолданылады		
2	Кепілдік жөндеу кезеңінде ұқсас жарамды жабдық берілмейді		

«Кемпір мен мысық» мәтіні

Сіздің көршіңіз – 75 жастағы жалғызбасты қарт әйел. Оның жалғыз сүйіспеншілігі – Патрик есімді үлкен мысық. Күні бойы оны тамақтандырады, ұйықтайды және кейде үй иесі күн сайын ішетін жоғары қысым мен артритке арналған пластикалық таблетка бөтелкелерімен ойнайды. Бірде мысық бүргелерді алып келеді, кемпірге көршілері одан паразиттерге қарсы дәрі алу үшін дүкенге баруыңызды сұрайды. Дүкенде оған екі құрал ұсынылады.

28-тапсырма

Нұсқауларды оқып, көршіңе қолдануға ыңғайлы құралды таңдаңыз.

Өз сөзіңізбен өз көзқарасыңыздың негіздемесін беріңіз. Мәтінде айтылғандарды нұсқаулардың бірінде немесе екеуінде де қолданыңыз.

А) «Зоошампунь» «Чистюля». Қолдану жөніндегі Нұсқаулық. Өңдеуден бұрын жануардың терісі мен шаштарын сумен мол ылғалдандырыңыз, содан кейін жануардың 1 кг салмағына 1 мл мөлшерінде сусабын жағыңыз, көбік пайда болғанша аздап сүртіңіз және 5-7 минутқа қалдырыңыз. Содан кейін жылы сумен жақсылап шайыңыз, жануардың жүнін тараңыз және құрғатыңыз.

Б) инсектоакарицидті «Мурзик» тамшылары.

ПОРЯДОК ПРИМЕНЕНИЯ: срезать кончик пипетки-капельницы и, раздвинув шерсть, нанести капли непосредственно на сухую не поврежденную кожу в несколько точек вдоль позвоночника (чтобы предотвратить слизывание препарата); у основания головы, на шею и между лопатками.

ДОЗИРОВКА:

Масса животного	Количество препарата для однократной обработки кошки
до 1 кг	10 капель
1 - 3 кг	20 капель
3 - 8 кг	1 мл (1 пипетка-капельница)

Против блох, вшей, власоедов и иксодовых клещей препарат наносит на кожу вдоль позвоночника однократно. Для уничтожения

29-тапсырма

Мәтіннен сөйлеудің тиісті бөлігінің бір мысалы бойынша жазыңыз және кестені толтырыңыз.

Сөйлеу бөлігі	Мәтіннен мысал
Етістік	
Зат есім	
Сын есім	
Үстеу	

30-тапсырма

Л. Петрушевскаяның мәтіні негізінде сөздерді белгілеңіз делік. Мәтіндегі сөздерді лексикалық мағынамен байланыстырыңыз және жауап кестесіне сәйкес әріпті жазыңыз.

№	Мәтіннен сөз	Лексикалық мағынасы	Әріп
1	сяпала	түкірді	А
2	увазила	жүрді	Б
3	волит	келді	В
4	ант берді	дейді	Г
5	стяжкали	көрдім	Д
6	үйренді	жеді	Е

Жауап кестесі

1	2	3	4	5	6

31-тапсырма

Петрушевская жақын лексикалық-грамматикалық мағынасы бар жұп сөздерді тауып, осы сөздерді жұппен жазыңыз. Өз пікіріңізді негіздеңіз.

«Жер сілкінісін болжаудың жаңа тәсілі» мәтіні

Стокгольм университетінің қызметкері Аласдер Скелтон және оның әріптестері апта сайын бес жыл бойы терең ұңғымадан су сынамаларын алды. Осы уақыт ішінде аймақта екі жер сілкінісі болды (амплитудасы 5,6 және 5,5 балл) және олардың алдында 4-6 ай ішінде сейсмологтер сутегі изотоптары мен натрий иондары деңгейінің өзгеруін байқады. Ғалымдар судың химиялық құрамын ұзақ уақыт бақылағандықтан, тіркелген өзгерістер жер сілкінісіне байланысты және кездейсоқ емес деп айтуға статистикалық негіз бар. Әзірге Скелтон бұл өзгерістерді қандай процестер тудырғанын нақты айта алмайды. Жер асты жыныстарының бөлінуіне немесе шайқалуына байланысты басқа көздерден су ұңғымаға енген болуы мүмкін. Бүкіл процесті түсінбегендіктен, зерттеушілер жер сілкінісінің болжамы туралы айтуға әлі дайын емес. Дегенмен, сейсмологиялық қауымдастық зерттеуді сақтықпен оптимизммен қабылдады (*интернеттен*).

32-тапсырма

5 жылда Na иондары мен H изотоптарының қатынасы қанша рет өзгерді?

33-тапсырма

Жер сілкінісін болжаудың жаңа әдісі қандай?

- a) терең ұңғымадан су сынамаларын алу
- b) сутегі изотоптары мен су сынамаларындағы натрий иондарының арақатынасын өлшеу
- c) сейсмографтардың көрсеткіштерін бақылау
- d) ұңғымадағы су температурасының деңгейін бақылау.

34-тапсырма

Мақаланың соңғы абзацында ғалымдардың жер сілкінісін болжауға қатысты күмәндері туралы айтылады. Төмендегі кестеде әр МӘЛІМДЕМЕ үшін «Иә» немесе «жоқ» жауаптарын таңдау арқылы күмәннің себебін түсіндіріңіз.

№	Бекіту	Иә	Жоқ
1	Су жер қыртысының қозғалысына байланысты басқа көздерден ұңғымаға түседі.		
2	Ғалымдар судың өзгеруінің бүкіл процесін түсіндіре алмайды		

35-тапсырма

Бұл мақалада жер сілкінісі туралы айтылады, жер сілкінісі дегеніміз не?

- a) топырақ массасының төмен қарай жылжуы
- b) жер асты әсерлері және жер бетіндегі тербелістер
- c) магниттік тербеліс энергиясы
- d) литосфералық плиталардың қозғалысы

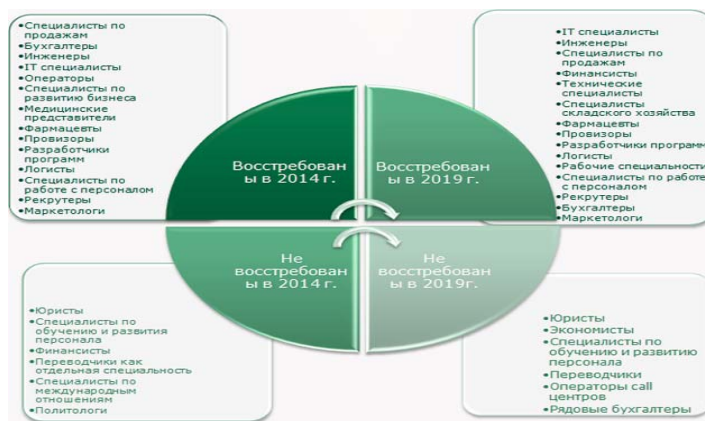
36-тапсырма

Сіз кімнің пікірімен келісесіз: жер сілкінісін болжаудың жаңа сенімді әдісін таптым деп мәлімдеген Скелтон немесе бұл талапты әлі қабылдауға дайын емес ғалымдар?

37-тапсырма

Жер сілкінісін болжаудың басқа жолдары қандай? Бұл мәселе қаншалықты өзекті? Өз ойыңызды 5 сөйлеммен айтыңыз.

«Қазақстан Республикасы бойынша кәсіптер рейтингі» мәтіні

38-тапсырма

Зерттеушілер 2014 жылы сұранысқа ие қандай мамандықты болашақ мамандықтар тізіміне қоспайды?

- рекрутер
- фармацевт
- бизнесті дамыту жөніндегі маман
- қызметкерлермен жұмыс жөніндегі маман

«Ричард Ченевикс Фиаско» Мәтіні

1803 жылы Лондонның бір газетінде минералды Саудагер Форстердің дүкенінен платинаға жақын жаңа металды сатып алуға болатындығы туралы хабарландыру пайда болды. Айта кету керек, осы уақытта платина отбасының барлық алты металының ішінен тек платинаның өзі белгілі болды. Ағылшын химигі Ричард Ченевикстің ашуланғаны соншалық, ол жаңа элементті ашқан анонимді химикті көпшілік алдында мазақ ету үшін осы металдың кішкене үлгісін сатып алды. Көп ұзамай Ченевикс оның қолында платинаның сынаппен қорытпасы бар екенін хабарлады. Алайда, басқа химиктер бұл тұжырымды растаған жоқ: жаңа металл платинаға қарағанда жұмсақ болды, төмен температурада еріді, азот оксидтерін шығармай концентрацияланған азот қышқылымен әрекеттеседі. Жаңа элементтің оттегімен қосылуы платина сияқты қара емес, қою қызыл болды. Бұл химиялық элемент Палладий деп аталды. Оны химик Уильям Вулласт алды, ол басқа химиктердің оның ашылуына қалай қарайтынын және оны растай алатынын тексеру үшін саудагерге осы металдың үлгілерін сатуға ұсынды... (Дереккөздер: [http:// relax. dviger. com](http://relax.dviger.com))

39-тапсырма

Мәтінге сүйене отырып, басқа химиктер жаңа элемент платинаның сынаппен қорытпасы емес екенін қандай белгілермен анықтағанын келтіріңіз? _____

40-тапсырма

Палладийдің жаңа химиялық элементін ашудың авторы кім?

- a) минералды саудагер Форстер
- b) Ричард Ченевикс
- c) Уильям Вулласт
- d) химиктер тобы

41-тапсырма

Палладий металдардың қай тобына жатады?

- a) сілтілік
- b) платина
- c) сілтілік-жер

42-тапсырма

Сіздің ойыңызша, «фиаско» ұғымы нені білдіреді? Бұл сөздің синонимін таңдаңыз. _____.

43-тапсырма

Елестетіп көріңізші, сіз Уильям Вулластың орнында болып, жаңа химиялық элемент таптыңыз. Енді сіз Ғылыми әлемді жаңа жаратылыспен таныстыруыңыз керек. Сіздің әрекеттеріңіз қандай?

«Шай тарихы» мәтіні

Қытай

Бірінші болып қытайлықтар көк шай іше бастады. Қытайлықтар шайдың ресми ашылуын емші Шен Нунға жатқызады, ол оны «Діндер мен шөптер» трактатында емдік құрал ретінде бірнеше рет айтқан.

Бастапқыда Қытайдағы көк шай тек құрбандық үстелінде қолданылған, бірақ ол біртіндеп күнделікті сусынға айналды.

Алдымен ол тек бай және асыл адамдарға қол жетімді болды, императордың өзі ең жоғары Рақымның белгісі ретінде өз мәртебелі адамдарына көк шай сыйлады. Бірақ уақыт өтіп, көп ұзамай шай бүкілхалықтық қытайлық сусынға айналды.

Будда храмдарында үлкен шай рәсімдері жиі ұйымдастырылды. Онда осы рәсімдер кезінде басқа әңгімелер болды: бұл буддизм канондары, этика және поэзия туралы болды.

Қытайда көк шай және көру қабілетін нығайтатын және шаршауды жеңуге көмектесетін емдік сусын ретінде қолданылған. Шай тұқымынан сығылған май шашты нығайту үшін қолданылды, ал ұйықтап жатқанда шай жастықтарды толтырды, сондықтан ұйқы күшті және сау болады.

Ал бүгінде, бұрынғыдай, Қытай шай өсіруде басымдыққа ие.

Жапония

Жапонияға шайды шамамен VIII ғасырда будда монахтары әкелді. Алайда, бұл елде көк шай бірден кең таралмады. Бірде, XII ғасырда жапон дзен буддизмінің негізін қалаушы Монах Эйсай Ашикаги Мұрат шоғунына көк шаймен емделуге кеңес берді. Мұрата кеңес алып, сусынның тиімділігіне көз жеткізіп, оны барлық жапондықтарға тұтынуды бұйырды. Сонымен қатар, Мұрата алғашқы ұлттық шай рәсімін құрды, онда төрт негізгі қағиданы атап өтті: үйлесімділік («ва»), тақуалық («кей»), тазалық («сей») және тыныштық,

тыныштық («секи»). Рас, Шогун шай рәсімінен жалғыз өзі ләззат алуы керек еді – қарапайым адам билеушісінің бұйрығына қарамастан көк шайды ұнатпады.

Бұл күндері шай ішу рәсімдері жапон халқының өмірінің ажырамас бөлігін құрайды. Олар тек шай павильондарында ғана емес, сонымен қатар үйде, осы үшін арнайы бөлмеде өткізіледі. Ескі сияқты, шай рәсімі кезінде олар мәңгілік, әдемі және асқақ: музыка, кескіндеме, әдебиет, философия туралы әңгімелер жүргізеді. (Дереккөз: <http://www.medn.ru/statyi/Polzazelenogochaya.html>)

44-тапсырма

Шай өсірудегі басымдық қай елге тиесілі?

- a) Жапония
- b) Қытай
- c) Үндістан
- d) Кения

45-тапсырма

Ұлттық шай рәсімінің принциптерін елдер бойынша сәйкестендіріңіз

Буддизм канондары
Этика Қытай
үйлесімділік
құрмет
тазалық
үнсіздік Жапония
тыныштық
поэзия

46-тапсырма

Мәтіннен сөйлемді қайталаңыз:

Қытайлықтар шайдың ресми ашылуын емші Шен Нунға жатқызады, ол оны «Діндер мен шөптер» трактатында емдік құрал ретінде бірнеше рет айтқан.

47-тапсырма

Қазіргі әлемде көк шайдың адам ағзасына қандай пайдасы бар?

48-тапсырма

Қытайдан Жапонияға алғашқы көк шайды кім және қандай көлікпен әкелді деп ойлайсыз? _____.

49-тапсырма

Қытай тілінен аударғанда «се» сөзі «қолда ұстау, басшылық ету» дегенді білдіреді, ал «Джун (гун)» «әскер», «армия» дегенді білдіреді. Ашикаги Мұрат Шогун кім болды деп ойлайсыз? _____

50-тапсырма

Шығыс елдерінде шай ішу рәсімі қандай моральдық мағынаға ие?

«Пиноккио» кэмпитінің мәтіні

Кэмпит орамасын мұқият қарап шығыңыз және сұрақтарға жауап беріңіз.

«Баян Сұлу» АҚ Қазақстан Республикасы, Қостанай қаласы, Бородин көшесі, 198. Құрамы: қант, өсімдік майы, ұсақталған жержаңғақ, какао ұнтағы, құрғақ сүт сарысуы, құрғақ сүт.

51-тапсырма

«Баян Сұлу» АҚ Қазақстанның қай қаласында орналасқан?

- a) Қарағанды
- b) Шымкент
- c) Қостанай

52-тапсырма

«Пиноккио» кэмпиттерінің құрамынан қандай өнімді бақылаусыз пайдалану адам денсаулығына зиянды әсер етуі мүмкін?

- a) сүт
- b) қант
- c) жержаңғақ

53-тапсырма

Әдебиетке байланысты қандай бірлестіктер сізге осы кәмпиттің атауын береді?

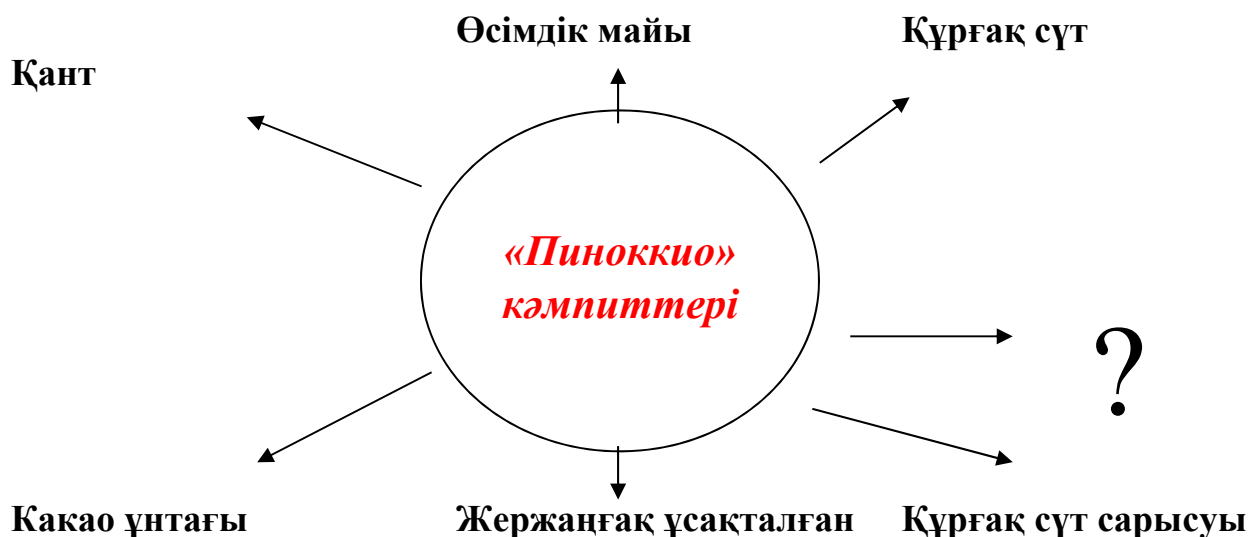
54-тапсырма

Құрамға сүйене отырып, «Пиноккио» кәмпиттерінің қай түріне жататынын анықтаңыз?

- a) карамель
- b) ирис
- c) батончик

55-тапсырма

Егер сіз «Буратино» кәмпиттерін жасаушылардың бірі болсаңыз, олардың құрамына қандай компонент қосар еді және неге? Кластерді толықтырыңыз.

56-тапсырма

«Пиноккио» кәмпиттерінің орамында орналасқан EAS аббревиатурасы нені білдіреді?

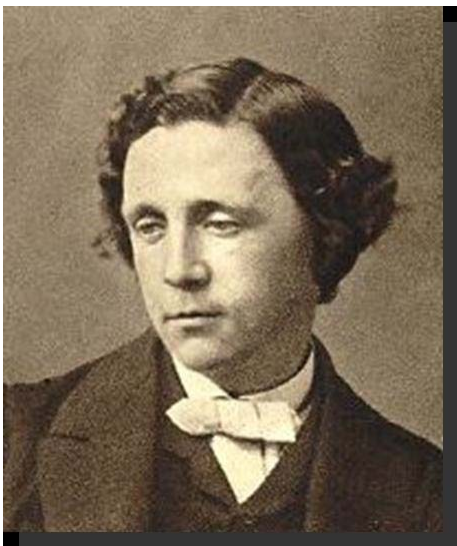
- a) сауда белгісі
- b) сауда фирмасы
- c) акционерлік қоғам директорының инициалдары

57-тапсырма

Кәмпит қаптамасында берілген ақпаратқа сүйене отырып, «Баян Сұлу» АҚ-ның эмблемасы қандай ертегі кейіпкері екенін анықтаңыз?

Функционалдық сауаттылықты дамыту бойынша тесттер С. В. Луконина, Қарағанды облысы, Абай ауданы, Мичурин атындағы ЖББМ «Орыс тілі мен әдебиеті» пәні

«Шорки, зелуки және мюмзики» мәтіні

Сіздің алдыңызда портретте Льюис Кэрролл (шын аты Чарльз Лутвидж Доджсон, 27 қаңтар 1832 – 14 қаңтар 1898) – ағылшын жазушысы, математик, логик, философ және фотограф. Ең танымал шығармалар – «Алиса ғажайыптар елінде» және «Алиса әйнекте» ертегілері.

«Алиса айнадағы» әңгімесінде Льюис Кэрроллтің барлық заңдарына бағынатын жоқ сөздерді тілге енгізудің ең танымал әрекетін жасады. Бұл «Бармаглот» өлеңі, оның алғашқы төрттігі іс жүзінде қызметтік сөздерді қоспағанда, жоқ сөздерден тұрады.

Сіздің алдыңызда ағылшын суретшісі және мультфильм суретшісі, Льюис Кэрроллдың «Алиса ғажайыптар елінде» және «Алиса әйнекте» кітаптарының алғашқы иллюстраторы Сэр Джон Тенниелдің (28 ақпан 1820 - 25 ақпан 1914) суреттерінің бірі тұр, олардың суреттері бүгінде канондық болып саналады. Суретші Кэрроллдың төрттікте суреттеген картинасын осылай елестеткен.

Бұл ақпарат пен иллюстрациялар интернеттен, негізінен Википедиядан алынған. Оларды төменде ұсынылған сұрақтарға жауап беру үшін пайдаланыңыз.

58-тапсырма

Льюис Кэрроллдың фотопортретін мұқият қараңыз. Жазушының көңіл-күйін сипаттауға тырысыңыз.

- a) ойлы
- b) қайғылы
- c) шеттетілген
- d) жоғарыда айтылғандардың барлығы

59-тапсырма

Жазушы Льюис Кэрролл мен суретші Джон Тенниел бір-бірімен таныс болуы мүмкін деп ойлайсыз ба?

60-тапсырма

Льюис Кэрроллдың «Алиса айнадағы» ертегісіндегі кейіпкерлердің бірі Шалтай – Болтайдың айтуынша, шорек-паром, кесіртке және штопор арасындағы крест. Джон Тенниелдің иллюстрациясын қарастырып, суретші салған ойдан шығарылған жануарлардың қайсысы жазушы Льюис Кэрролл ойлап тапқанға сәйкес келетінін анықтаңыз?

- a) құстар – бұл _____.

- b) фонда сызылған _____.
- c) алдыңғы қатарда суретші бейнеленген _____.

61-тапсырма

Сіз шоркидің кім екенін білесіз. Джон Тенниель түсірген сурет Льюис Кэрроллдың сипаттамасына сәйкес келе ме?

62-тапсырма

Көркем мәтіннің айрықша ерекшелігі – жолдарды – сөздерді немесе өрнектерді бейнелі мағынада қолдану. Бұл төрттікте қандай соқпақтар кездеседі?

- a) салыстыру, гипербола
- b) метафора, эпитет
- c) эпитет, салыстыру
- d) даралау, салыстыру

«Бармаглот» мәтіні

Льюис Кэрроллдың (шын аты – жөні Чарльз Лутвидж Доджсон, 27 қаңтар 1832 – 14 қаңтар 1898) – ағылшын жазушысы және математигі – «Алиса айнада» ертегісі әлемге әйгілі. Айнадағы кітаптағы басты кейіпкер оқыған «Бармаглот» өлеңі – ең үлкен поэтикалық нонсенс. Алисаның өзі бұл жолдардың сүйкімділігінің құпиясын өте дәл анықтайды: олар «қандай ойларға әкелетіні белгісіз болса да». Бұл өлеңдегі оғаш сөздердің нақты мағынасы жоқ, бірақ олар оқырманның жан дүниесінде ең жақсы дыбыстарды оятады. Өтінемін, бұл өлеңді оқып, сұрақтарға жауап беріңіз.

63-тапсырма

Кестеде өлеңдегі оқиғалар ретінің дұрыс реттілігін көрсететін сөйлем нөмірлерін орналастырыңыз.

- a) Диктор өзінің қуанышын білдіреді және кейіпкерді мақтайды.
- b) Бармаглот құбылысы.
- c) Кештің сипаттамасынан және кейбір түсініксіз жануарлардан басталады.
- d) Сауыт киген бала қорқынышты орман арқылы саяхатқа шығады және үлкен ағаштың астында қалады, құбыжық күтеді.
- e) Баяндамашы ұлына (мүмкін ұлы емес), балаға (мүмкін олар емес) нұсқау береді.
- f) Құбыжық пен бала арасындағы шайқас.
- g) Шығарма бізге таныс кештің бейбіт сахнасымен және түсініксіз жануарлармен аяқталады.

1	2	3	4	5	6	7

64-тапсырма

Өлеңде айтылған барлық фантастикалық жаратылыстардың тізімі келтірілген.

65-тапсырма

Кейіпкерлерге қарсы олардың негізгі қасиеттерін сипаттайтын сөздерді жазыңыз.

Бала – _____.

Бармаглот – _____.

Брандашмыг – _____.

66-тапсырма

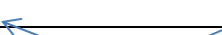

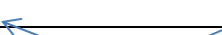

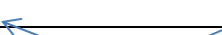

Басты кейіпкердің қозғалыс бағытын сызыңыз.

67-тапсырма

Өлеңнің тақырыбын анықтаңыз

- a) тәрбиелеу және адамгершілік
- b) саяхат және шайқас
- c) ерлік пен батылдық
- d) қиял әлемінің сипаттамасы

№	Бағалау критерийлері
1	с
2	с
3	Критерийлер: өз көзқарасының дәлелді мәлімдемесі 2 балл - жауаптан оқушы өз дәлелдерін келтіреді, мәтінге сүйене отырып, қойылған сұрақ туралы ойлайды. 1 балл – білім алушы мәтінге сілтеме жасамай, қойылған сұрақ туралы ойлайды. 0 балл – материалды түсінбеушілік көрсетіледі
4	1 Иә 2 жоқ 3 жоқ 2 балл - барлығы дұрыс белгіленген 1 балл - екінші мәлімдеме дұрыс белгіленбеген 0 балл - басқа жауаптар
5	2 балл – жауабынан оқушы өз дәлелдерін келтіреді, қойылған сұрақ туралы ойланады, түйінді сөздерді қолданады: спорттық жарыстар, велосипед жалдау 1 балл – оқушы мәтінге сүйенбей, қойылған сұрақ туралы ой жүгіртеді.
6	Егер сөздер қолданылса: биоэнергия, өмірлік белсенділік, өнімдердің дұрыс үйлесуі - 1 балл, егер бұл сөздер болмаса – 0 балл.
7	1 балл - егер b және d көрсетілсе
8	1 балл - егер «ас қорыту» сөзі қолданылса 0 – жауапта бұл сөздің болмауы
9	3 балл – егер кілт сөздер қолданылса (1-2 сөз) 0 балл – кілт сөздердің болмауы Түйінді сөздер: асқазан аурулары, таныс, дәстүр
10	Жауап толығымен қабылданады – 1 балл Парафраза мәтіннің стилін, формасын және мазмұнын сақтайды. Терминдерді қолдануға рұқсат етіледі: көмірқышқыл газы, тыныс алу Жауап қабылданбайды – 0 балл.
11	с
12	3-5 кілт сөзді қолданғаны үшін – 2 балл

	1-2 кілт сөзді қолданғаны үшін – 1 балл Түйінді сөздер: анимацияға (қысқы ұйқыға) түсетін жануарлар, бауырымен жорғалаушылар: бақа, жылан, қолтырауын. Сүтқоректілер: аю, борсық, кірпі. Жәндіктер: шыбындар, құмырсқалар, масалар, қоңыздар. Жауап кілт сөздерді қолданбай қабылданбайды - 0 балл.														
13	Жауап толығымен қабылданады – 2 балл Мәтіннің мазмұнына жүгіну арқылы көзқарас түсіндіріледі. Автордың жалпы ұстанымы (яғни, қарсы немесе қарсы) немесе «оттегі барокамералары зиянды» дәлелінің егжей-тегжейлері туралы айтылады. Автордың дәлелдерін түсіндіру ақылға қонымды болуы керек. Жауап қабылданбайды – 0 балл. Жауап үшін: «оттегі барокамералары пайдалы»														
14	<table border="1"> <tr> <td>Сольфеджио</td> <td></td> <td>Музыкалық аспаптарда ойнау</td> </tr> <tr> <td>Шешендік өнер</td> <td></td> <td>Бейнелеу өнері</td> </tr> <tr> <td>Композиция</td> <td></td> <td>Фото өнері</td> </tr> <tr> <td>Пейзаж</td> <td></td> <td>Театр өнері</td> </tr> </table>	Сольфеджио		Музыкалық аспаптарда ойнау	Шешендік өнер		Бейнелеу өнері	Композиция		Фото өнері	Пейзаж		Театр өнері	Жарнама мәтінінде	
Сольфеджио		Музыкалық аспаптарда ойнау													
Шешендік өнер		Бейнелеу өнері													
Композиция		Фото өнері													
Пейзаж		Театр өнері													
	қолданылатын ұғымдарды көрсеткілермен байланыстырыңыз. Барлық ұғымдардың арақатынасы 1 балмен бағаланады Ұғымдардың аз санының арақатынасы – 0 балл.														
15	Жауап толығымен қабылданады – 1 балл. «Нота» белгішесі таңдалады, өйткені өнер академиясының ұраны «жан нотасы» сияқты естіледі. Жауап қабылданбайды – 0 балл.														
16	B														
17	Бұл әсер етеді, өйткені кросс - велосипед жақтауын таңдау велосипед сатып алу кезінде өте маңызды сәт болып табылады. Жақтаудың дұрыс таңдалмаған өлшемі сапар кезінде ыңғайсыздыққа, арқадағы, қолдағы ауырсынуға әкелуі мүмкін.														
18	2 балл, егер жауапта аталған кілт сөздердің кем дегенде 4-і пайдаланылса: «тығындар», экология, қымбат бензин, спорт, ыңғайлы тұрақ 1 балл - 3 кілт сөзден кем емес														
19	2 балл – велосипед тұрағы, оқушының жауабында мәтінге сілтемелер бар.														
20		Дұрыс	Дұрыс емес												
	Мәтінде аралардың пайдасы туралы айтылады		+												
	Мәтінде ұялы телефонның пайдасы туралы айтылады		+												
	Мәтін жәндіктердің өлімінің себебі туралы айтады	+													
21	b														
22	<table border="1"> <tr> <td>энциклопедия</td> <td></td> <td>жәндіктерді зерттейтін Зоология бөлімі</td> </tr> <tr> <td>энтмология</td> <td></td> <td>ғылыми анықтамалық нұсқаулық</td> </tr> <tr> <td>эрмитаж</td> <td></td> <td>көркем және культ.- тарихи мұражай</td> </tr> </table>	энциклопедия		жәндіктерді зерттейтін Зоология бөлімі	энтмология		ғылыми анықтамалық нұсқаулық	эрмитаж		көркем және культ.- тарихи мұражай					
энциклопедия		жәндіктерді зерттейтін Зоология бөлімі													
энтмология		ғылыми анықтамалық нұсқаулық													
эрмитаж		көркем және культ.- тарихи мұражай													
23	компьютер														
24	b														
25	d														
26	Оқушы осы талонның 4-тармағына сүйене отырып жауап береді														

27	1 – жоқ, 2 – иә						
28	Қызмет: рефлексия және бағалау (қажетті ақпаратты іздеу, талдау және дәлелдеу). Қиындық деңгейі (Оқу сауаттылығы): 3 3 балл - жауапта кілт сөздер болуы керек: «жоғары қысым, артрит, 75 жаста» және «сумен, мол сулаңыз, сүртіңіз, жақсылап шайыңыз», «омыртқа бойындағы құрғақ теріге жағыңыз». 2 балл - жауапта көршінің қарт екендігі және жануармен күрделі манипуляциялар (синонимдер) жасау қиын екендігі туралы ақпарат бар. 1 балл - жауапта препаратты негізсіз таңдау берілген. «БАРС» тамшылары. 0 балл: - басқа жауаптар (жеткіліксіз, түсініксіз, сұраққа қатысы жоқ).						
29	b						
30	Сөйлеу бөлігі	Сөйлеу бөлігінің морфемалық белгісі сақталды					
	Етістік	Өткен шақ Л жұрнағы; жеке аяқталуы-ат					
	Зат есім	Сөзжасамдық жұрнақтар –АТ, -К, -келу, -ҮШК; аяқталуы –а, нөлдік.					
	Сын есім	Сөзжасамдық жұрнақ-ЯВ; аяқталуы-АЯ, - ЫЕ.					
	Үстеу	Сөзжасам жұрнағы - О; сөздерді сызықша арқылы жазу.					
1 балл – жауапта мәтіннен келесі мысалдар келтірілген 0 балл: - басқа жауаптар (жеткіліксіз, түсініксіз, сұраққа қатысы жоқ).							
31	1	2	3	4	5	6	
	Б	Д	Г	В	Е	А	
32	3 балл – жауапта келесі ақпарат бар: Бокренок пен калушата – күшіктерді білдіретін сөздер. Куздра мен калуша – әйел ересектерге арналған сөздер. 2 балл – жауапта келесі ақпарат бар: Бокренок пен калушата – күшіктерді білдіретін сөздер. Куздра мен калуша – ересектерге арналған сөздер. 1 балл – жауапта тек лексикалық түсіндірмесі жоқ сөздер жазылады. 0 балл: - басқа жауаптар (жеткіліксіз, түсініксіз, сұраққа қатысы жоқ).						
33	1 балл «екі рет» немесе «екі рет», өйткені 5 жыл ішінде 2 жер сілкінісі болды. Жауап қабылданбайды – 0 балл						
34	b						
35	№	Бекіту				Иә	Жоқ
	1	Су жер қыртысының қозғалысына байланысты басқа көздерден ұңғымаға түседі.					+
	2	Ғалымдар судың өзгеруінің бүкіл процесін түсіндіре алмайды				+	
36	b						
37	Егер ғалымдар судың химиялық құрамын ұзақ уақыт бақылап отырды және статистикалық негіздер бар деп айтылса, сұрақтың жауабы 1 балды құрайды. Жаңа әдіс ашылды деп мәлімдеңіз, бірақ бұл әдіспен жер сілкінісі шынымен болжанғаны туралы айтылмайды. Жауапта күмән тудыратын мәтіндегі сөздер көрсетілуі мүмкін: «мүмкін», «әлі дайын емес», «сақ оптимизм». Жауап қабылданбайды – 0 балл						
38	Сұраққа жауап толығымен қабылданады - егер білім алушы 2 әдісті атаса, 3 балл (жануарлардың қалыпты емес мінез-құлқы, ұңғымалардағы су деңгейінің күрт өзгеруі, ұңғымалардағы су температурасының жоғарылауы, геофизикалық бақылаулар: тұман, ыстық жыпылықтау.) және 5 сөйлемде кем дегенде 2 дәлел келтіріледі (соңғы уақыттағы ең жойқын жер сілкіністерінің мысалдары – Тайланд 2004 ж. Чили 2010 ж., Жапония 2011 ж., Қытай 2014 ж. және олардың салдары – цунамидің пайда болуы, жер осының сиысуы, Фукусима атом электр станциясындағы апат, экологиялық апаттар, адам шығыны және жойылу). 2 балл, егер жер сілкінісінің алдын алудың 1-2 әдісі аталса, бірақ 3-4 сөйлемде 1 дәлел келтіріледі.						

	Егер мысалдар келтірілген болса, 1 балл, бірақ көзқарас дәлелденбеген.
39	с
40	«...жаңа металл платинаға қарағанда жұмсақ болды, төмен температурада еріді, азот оксидтерін шығармай концентрацияланған азот қышқылымен әрекеттеседі. Жаңа элементтің оттегімен қосылуы платина...сияқты қара емес, қою қызыл болды»
41	с
42	б
43	4-сұраққа жауап толығымен қабылданады – егер жауап беру кезінде келесі кілттердің екі сөзі болса, 2 ұпай: жеңіліс, сәтсіздік, сәтсіздік.
44	5-сұраққа жауап толығымен қабылданады - 2 балл, егер жауап беру кезінде келесі негізгі сөздердің екі сөзі болса: Ғылыми жетекші, элемент, патент.
45	б
46	Буддизм канондары Этика Қытай үйлесімділік құрмет тазалық үнсіздік Жапония тыныштық поэзия егер жауаптар сәйкес келсе – 2 балл егер 1 немесе 2 қате болса – 1 балл егер қателер көп болса- 0 балл
47	Парафраздау кезінде фразаларды қолдануға рұқсат етіледі: Шен Нун, «Діндер мен шөптер». Мысалы: Шайды емдік сусын ретінде анықтаудың ізашары, қытайлықтардың пікірінше, Шен Нун, ол өзінің «Діндер мен шөптер» жұмысында бұл туралы үнемі айтып отырды. Қытайлықтардың пікірінше, Шен Нун Шайды емдік сусын ретінде анықтауда ашушы болып табылады, Нун бұл туралы өзінің «Діндер мен шөптер» атты еңбегінде үнемі айтып отырды.
48	1 балл – егер мәтіннен мысалдар келтірілсе.
49	1 балл – су көлігіндегі буддист монахтары.
50	Қолбасшы, әскери қолбасшы
51	1 балл – егер жауап мәтінге сүйене отырып және кілт сөздерді қолдана отырып жасалса: этика, поэзия, үйлесімділік, тақуалық, тазалық, музыка, кескіндеме, әдебиет.
52	с
53	б
54	2 балл – оқушы ертегі авторының аты-жөнін және атауын көрсетті: А.Н. Толстой «Алтын кілт» 1 балл – оқушы ертегі кейіпкерін Пиноккио деп атады, егжей-тегжейлерін атап өтті: Алтын кілт, ертегі кейіпкерлерінің кез келген тізімі 0 балл – оқушы ештеңе жауап бермеді
55	с
56	2 балл – білім алушы ингредиентті (вафли үгіндісі, бал, карамель, пісірілген күріш және т. б.) атады және өнімнің жоғары калориялылығын, тез қанықтылығын, дәмінің жақсарғанын және т. б. көрсетті. 1 балл - білім алушы ингредиентті атады / бір белгіні көрсетті 0 балл- оқушы ештеңе жауап бермеді
57	А
58	2 балл – оқушы жалын құсын (Жар-птицаны) атады 1 балл – оқушы құстың қауырсынына немесе құстың бейнесіне нұсқады 0 балл – оқушы ештеңе жауап бермеді
59	d
60	1 балл – иә, мүмкін. Льюис Кэрролл да, Джон Тенниел де Англияда бір уақыт аралығында өмір сүрді. 0 балл - басқа жауап

61	a) мюмзики b) зелуки c) шорки						
62	1 балл - сәйкес келеді, өйткені шорек паромға ұқсайды, оның артқы аяқтары кесіртке тәрізді, ал мұрны мен құйрығы ас үй штопорына ұқсайды						
63	с						
64	1	2	3	4	5	6	7
	с	е	д	б	ф	а	г
65	1 балл – егер барлық тіршілік иелері тізімделсе: шорки, зелуки, мюмзики, Бармаглот, Брандашмыг, тумтум ағашы						
66	1 балл – егер барлық қасиеттер тізімделсе: Бала-жарқын, батыл Бармаглот – дик, қорқынышты, отпен жалындайды Брандашмыг- алпауыт, зұлым						
67	үй - саңырау қалашық арқылы өтетін жол – шайқас болған тумтум ағашының астындағы аялдама-үй						
68	с						

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі

Қазақстандық педагогтерге, мектептердің/білім беруді басқарудың өңірлік органдарының басшыларына білім алушылардың жаһандық қоғам өміріне қатысуға қаншалықты дайын екендігін бағалау және ең тиімді мектептер мен білім беру жүйелерімен салыстыруда өз мақсаттарын айқындау үшін сапалы және шынайы ақпарат қажет. Бұл мүмкіндік білім алушылардың білім беру жетістіктерінің мониторингін қамтамасыз етуге арналған – білім беру сапасын бағалаудың ұлттық жүйесінің бір түрі.

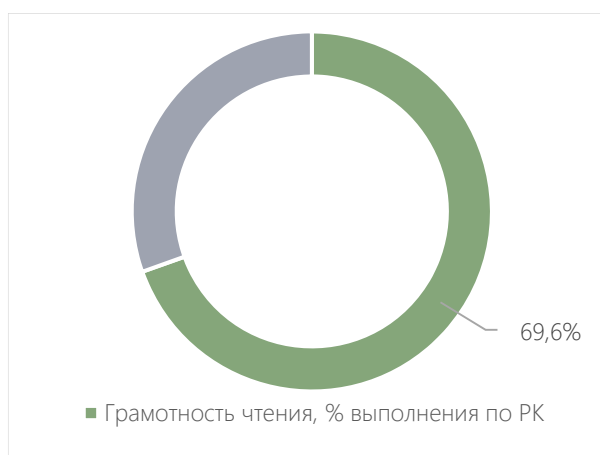
Халықаралық білім беру жетістіктерін бағалау бағдарламасы (PISA) сияқты, МОДО білім алушылардың білімі мен дағдыларын, соның ішінде оқу сауаттылығын өлшейді.

Есепте оқу, математикалық және жаратылыстану сауаттылығы бойынша жалпы ел бойынша және өңірлер бөлінісінде БАБЖМ (білім алушылардың білім жетістігін бағалау) нәтижелерін талдау қамтылған. Нәтижелер аумақтық (қала-ауыл) тиесілігін, оқыту тілін (қазақ және орыс), білім беру ұйымдарының түрін және білім алушылардың білім жетістіктеріне әсер ететін басқа да факторларды ескере отырып талданды.

Ұлттық бағалау нәтижелерін талдау педагогтерге білім алушыларды даярлаудағы қиындықтарды анықтауға, өздерінің күшті және әлсіз жақтарын түсінуге, болашақта өз қызметін түзетуге мүмкіндік береді.

Тестілеудің үш бағытының ішінде оқушылар оқу сауаттылығы бойынша тапсырмаларды неғұрлым сәтті орындады (30 максимумның 20,87 баллы), бұл тест тапсырмаларын орындаудың 69,6% - на сәйкес келеді (246-сурет).

246-сурет. Оқу сауаттылығы бойынша БАБЖМ-2022 нәтижелері, % орындау

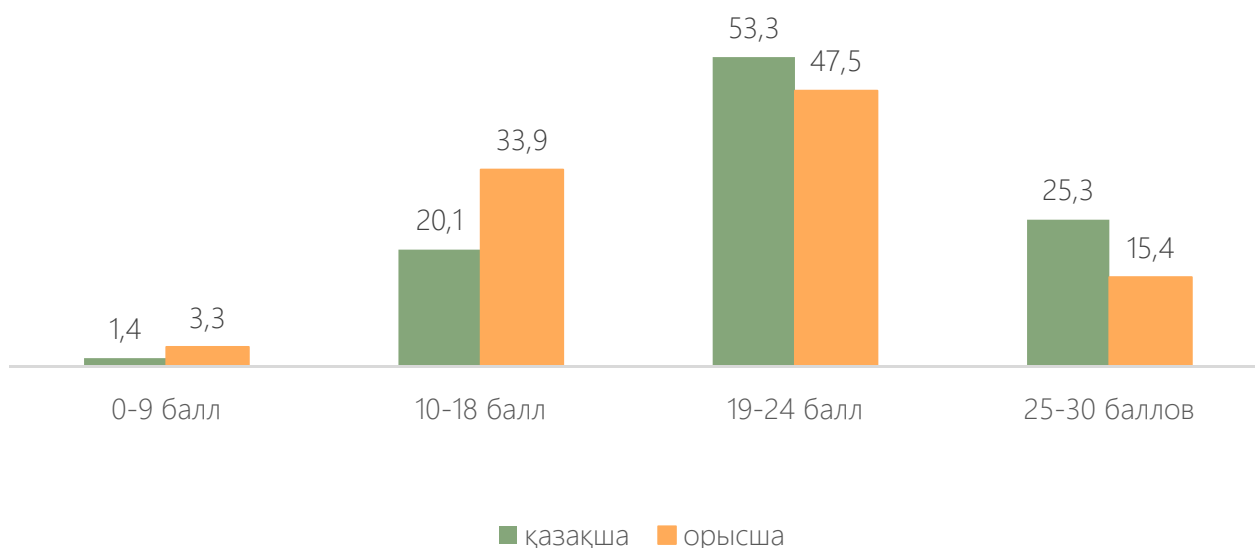

Дереккөз: ҰТО деректері

Тестілеуге қатысушылардың көпшілігі оқу тіліне қарамастан сұрақтардың 63-80%-на сәтті жауап берді. Ең жоғары 30 баллды 1 806 тоғызыншы сынып оқушылары алды, бұл тестілеуге қатысқан жалпы контингенттің 3,5% -ын құрады. 9 және одан төмен балл жинаған тестілеуге қатысушылардың үлесі тек 2%-ды құрады.

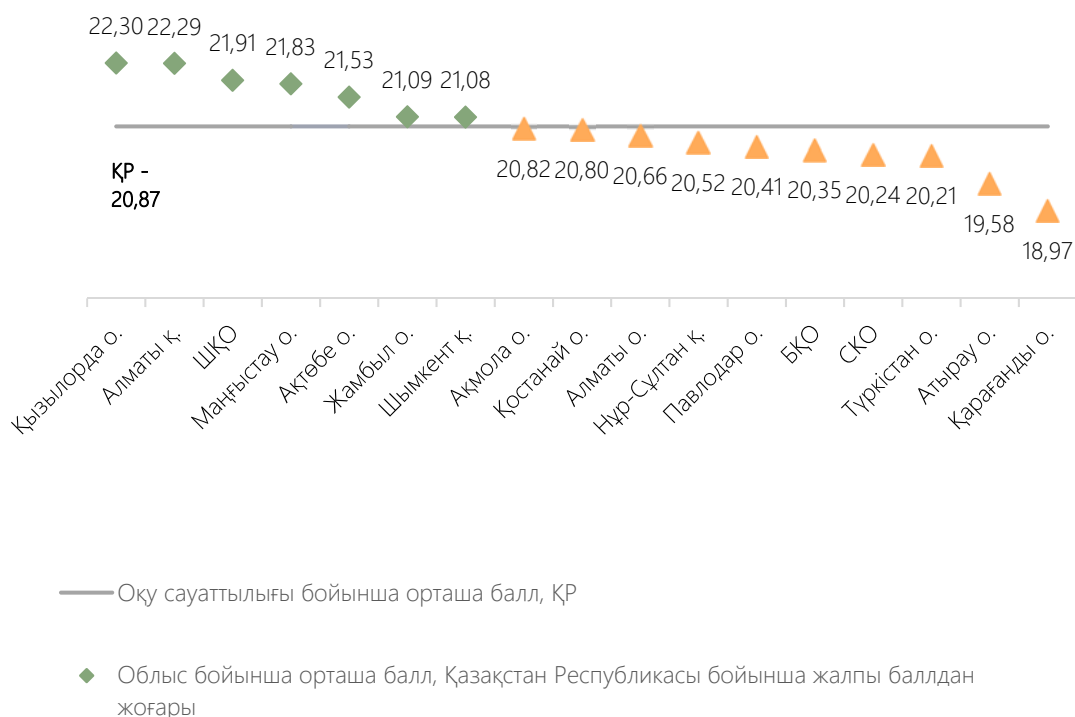
Оқыту тілдері бөлінісінде қазақ тілінде оқитын әрбір төртінші оқушының жоғары балл жинағаны анықталды (25-30), ал осындай нәтижелермен орыс тілінде оқитындардың үлесі тек 15,4% -ды құрады (247-сурет).

247-сурет. Оқу тілі бөлінісінде «оқу сауаттылығы» бағыты бойынша жинаған балдары бойынша 9-сынып БАБЖМ қатысушыларын бөлу, %

Өңірлер бөлінісінде «оқу сауаттылығы» бағыты бойынша 7 өңірде көрсеткіштер ҚР бойынша орташа балдан асып түседі, ең жоғары нәтиже Қызылорда облысында (22,3 балл), Алматы қаласында (22,29 балл) және Шығыс Қазақстан облысында (21,91 балл) байқалады. Ең төменгі көрсеткіштер Атырау және Қарағанды облыстарында тіркелді (248-сурет).

248-сурет. Өңірлер бөлінісінде оқу сауаттылығы бойынша БАБЖМ-2022 нәтижелері, балл

Дереккөз: ҰТО деректері

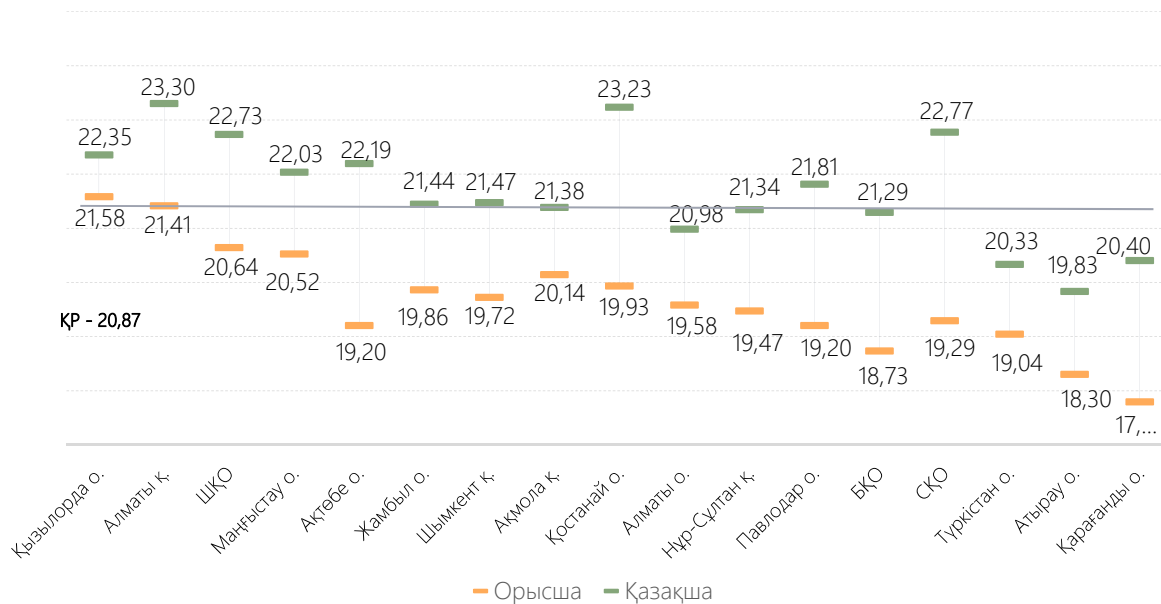
Оқыту тілі

«Оқыту тілі» факторы тұрғысынан қазақ тіліндегі білім алушылардың «оқу сауаттылығы» бағыты бойынша орташа балы орыс тілінде оқытатын оқушыларға қарағанда 1,8 балға жоғары (тиісінше 21,45 және 19,61).

Оқу тіліне қарамастан 9-сынып оқушылары арасында ең жоғары нәтижелер Қызылорда облысы мен Алматы қаласында, ең төменгісі Атырау және Қарағанды облыстарында көрсетілді.

Өңірлер ішінде қазақ тілінде оқытатын тоғызыншы сынып оқушыларының пайдасына оқу сауаттылығы бойынша орташа балдың ең үлкен алшақтығы Солтүстік Қазақстан (3,48 балға) және Қостанай (3,3 балға) облыстарында (249-сурет) байқалды.

249-сурет. БАБЖМ-2022 оқу сауаттылығы бойынша өңірлер және оқыту тілі бойынша 9-сынып нәтижелері, балл

Дереккөз: ҰТО деректері

Білім беру ұйымдарының орналасқан жері

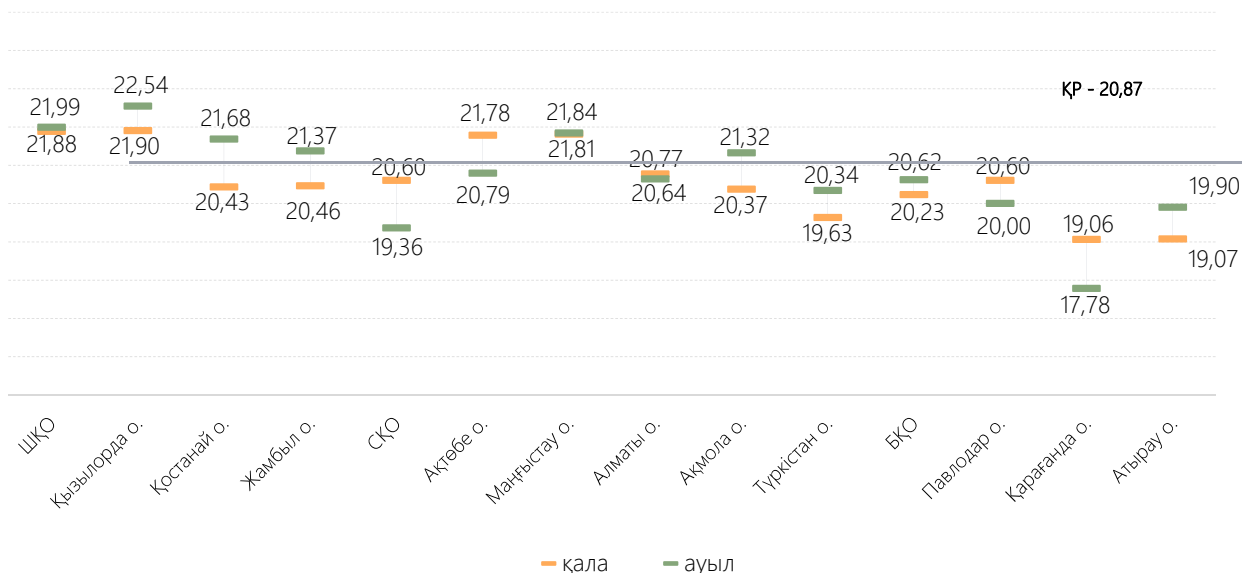
«Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша қалалық және ауылдық білім беру ұйымдары бірдей нәтиже көрсетті (ауылдық - 20,95 балл, қалалық – 20,81 балл).

Өңірлердің ішінде қала мен ауыл арасындағы ең үлкен айырмашылық Қарағанды облысында (алшақтық қаланың пайдасына 1,28 балл) және Қостанай облысында (алшақтық ауылдың пайдасына 1,25 балл) байқалады.

Республика бойынша оқу сауаттылығы бойынша үздік нәтижелері бар үш облыста (Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Маңғыстау) қала мен ауыл арасындағы елеусіз өңірішілік алшақтық (0,03-тен 0,64 балға дейін) байқалады, бұл осы өңірлердің қалалық және ауылдық білім алушыларының жоғары көрсеткіштеріне байланысты.

Өңірлер арасында Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Маңғыстау облыстарындағы ауылдық тоғызыншы сынып оқушыларының нәтижелері Түркістан, Атырау, Қарағанды облыстарындағы қалалық білім алушылардың көрсеткіштерінен жақсы (250-сурет).

250-сурет. Білім беру ұйымдарының өңірлері мен орналасқан жері бөлінісінде «оқу сауаттылығы» бағыты бойынша 9-сынып БАБЖМ-2022 нәтижелері, балл

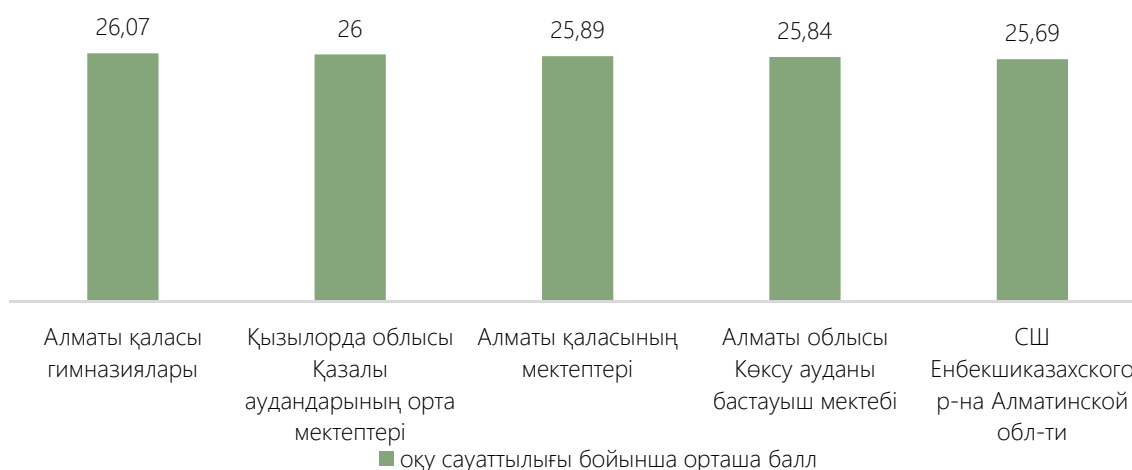

Дереккөз: ҰТО деректері

Ең төменгі және жоғары нәтижелерді бөлу

Төменде «оқу сауаттылығы» бағыты бойынша орташа балдың ең жоғары мәнін көрсеткен мектептердің нәтижелері келтірілген. Бұл білім беру ұйымдарында тапсырмаларды орындау пайызы 85%-дан асты. Жоғары нәтижелері бар екі білім беру ұйымы Алматы облысы мен Алматы қаласына келеді (251-сурет).

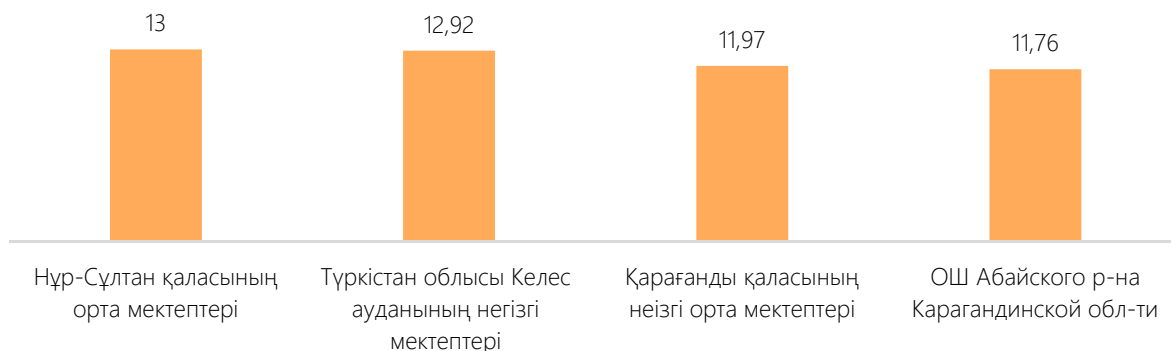
251-сурет . «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша ең жоғары нәтижелері бар мектептердің нәтижелері, 9-сынып

Дереккөз: ҰТО деректері

Оқу сауаттылығы бойынша тест тапсырмаларын орындаудың 45%-дан азы (ең жоғары 30-дан 13 баллдан аз) республика бойынша бес білім беру ұйымы ғана көрсетті. Оның ішінде ең төменгі көрсеткіштер Қарағанды облысының екі мектебінде тіркелді (252-сурет).

252-сурет.»Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша ең төмен нәтижелері бар мектептердің нәтижелері, 9-сынып

■ оқу сауаттылығы бойынша орташа балл

Дереккөз: ҰТО деректері

Тапсырмалардың қиындық деңгейлері бойынша жетістіктер

Оқу сауаттылығы бойынша тестілердің құрылымына сәйкес әрбір тест қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі үш мәтіннен тұрады. Тест тапсырмаларының жалпы саны – 30. Оның ішінде: қазақ тілінде – 10, орыс тілінде – 10, ағылшын тілінде – 10.

Оқу сауаттылығы тесті ақпаратты түсінуге, мәтіннің құрылымдық бөліктерін анықтауға және негізгі ойды анықтауға, мәтіндердің түрлері мен стильдерін анықтауға, әртүрлі дереккөздерден ақпарат алуға, мәтін мазмұнын салыстырмалы талдауға, мәтінді талдауға және түсіндіруге бағытталған тапсырмаларды қамтиды.

«Орыс тілі» пәні бойынша оқу сауаттылығына тест тақырыптары	
Қазақ оқыту тілі	Орыс тілі
«Климат және табиғат»	«Мәдениет: тіл және қарым-қатынас»
«Отбасы»	«Айналамыздағы әлем: көлік және инфрақұрылым»
«Құндылықтар: достық және махаббат»	«Өмірлік құндылықтар»
«Өмір және шығармашылық»	«Қиял әлемі»
«Киім мәдениеті»	«Тірі организмдер: өсімдіктер»
«Қиял әлемі»	«Астрономия: жұлдыздар мен шокжұлдыздар»
«Біз спортты таңдаймыз»	«Әлемнің кереметтері»
«Демалыс және демалыс»	«Саяхат және көрікті жерлер»
«Адамда бәрі жақсы болуы керек»	«Өмір салты және мәдениет: ежелгі өркениеттер»
«Айналамыздағы тірі әлем»	«Отбасы құрылымы және отбасылық құндылықтар»
«Климат: ауа-райы және Жыл мезгілдері»	«Мамандықтар әлемі»
«Әлемнің кереметтері»	«Фольклорлық элементтер және әдеби шығармалар»
«Ежелгі және қазіргі өркениеттер»	«Қазақстан халқының көрнекті тұлғалары»
«Салауатты өмір салты: спорт және дұрыс тамақтану»	
«Батырлар мен анти-қаһармандар: шындық және ойдан шығарылған әңгімелер»	
«Планеталар мен спутниктер»	
«Саяхат және көрікті жерлер»	

<p>«Ыстық пен суық: ел және өмір салты» «Мәдениет: Мінез және тұлға» «Салауатты өмір салты: спорт және дұрыс тамақтану» «Су-өмір көзі» «Ұлттық дәстүрлер мен мерекелер» «Отбасы және жасөспірім» «Демалыс және демалыс» «Жабайы табиғат әлемі» «Әлем халықтарының мәдениеті» «Жер планетасының табиғи ресурстары» «Тарих және тұлға» «Шындық және қиял» «Әкелер мен балалар: ұрпақтар арасындағы диалог және қақтығыс» «Жастар және бұқаралық ақпарат құралдары» «Әлем бір: жаһандану»</p>	<p>«Адамның моральдық таңдауы» «Білім: әлем және шет тілдерін үйрену» «Мораль, этика, құндылықтар» «Қазіргі қоғамдағы Музыка» «Армандар мен шындық» «Ғылыми жаңалықтар мен технологиялар» «Қақтығыстар және бітімгершілік» «Дәстүрлер мен мәдениет» «Кұрлық елдері» «Жер планетасының ресурстары» «Қазіргі әлемдегі жасөспірім» «21 ғасырдағы дүниежүзілік байланыс» «Дилеммалар және таңдау» «Бұқаралық ақпарат құралдары» «Махаббаттың оғаштығы» «Кішкентай адамның тақырыбы» «Қоғамға Сатира»</p>
--	--

Оқу мақсаттары
<ul style="list-style-type: none"> негізгі ойды мазмұн мен композиция негізінде анықтаңыз; мәтінге деген көзқарасты көрсететін сұрақтарды тұжырымдау; белгілі және белгісіз ақпаратты алу арқылы тұтас және үздіксіз мәтіндердің негізгі ақпаратын түсіну; құрылымдық бөліктерді анықтау және мәтінді құрудың мағынасын түсіндіру арқылы негізгі ойды анықтаңыз; мәтін түрлерін анықтау және ажырату: сипаттау, баяндау, пайымдау; публицистикалық стильдегі мәтіндердің сипаттамалық ерекшеліктерін, тілдік және жанрлық ерекшеліктерін тану (ескерту, есеп беру); негізгі және қосалқы ақпаратты шығарып, тұтас және тұтас емес мәтіндердің негізгі ақпаратын түсіну; негізгі ойды ашатын құрылымдық бөліктерді және олардың элементтерін (сөйлемдер, абзацтар) анықтау; мәтіндегі жеке сөздердің, сөз тіркестері мен сөйлемдердің, эмоционалды боялған және кәсіби сөздердің, неологизмдердің, окказионализмнің қолданылуын түсіну және лексикалық үйлесімділікті ескере отырып, мағынасын түсіндіру; мақсат пен мақсатты аудиторияны ескере отырып, әртүрлі мәтіндердің стилистикалық (композициялық, тілдік) ерекшеліктерін салыстыру (Блогтағы, чаттағы, форумдағы пікірлер) негізгі ойды жеткізудегі мәтін құрылымының ерекшеліктері мен рөлін анықтау; әртүрлі жанрдағы, стильдегі және ішкі стильдегі мәтіндердің түрлерін, сипаттамаларын, тілдік ерекшеліктерін анықтаңыз (ғылыми мақала, саяхат туралы есеп); мәтіндердің мазмұнын түсіндіру арқылы сұрақтар мен идеяларды тұжырымдау; автордың мақсаты, мақсатты аудиториясы мен ұстанымын ескере отырып, әртүрлі мәтіндердің стилистикалық (композициялық, тілдік, жанрлық) ерекшеліктерін салыстыру (ғылыми мақала); шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтаңыз, проблемалар туралы өз пікіріңізді білдіріңіз; шығарма мәтінінде композиция элементтерін бөлектеңіз, кірістірілген эпизодтардың мағынасын түсіндіріңіз; шығарманың кейіпкерлерін, олардың іс-әрекеттерін, мінез-құлық мотивтерін,

есімдер	мен	фамилиялардың	мағынасын	сипаттаңыз;
кейіпкерлерге	авторлық	қатынасты	білдіру	тәсілдерін анықтау;
ұлттық мәдениеттің ерекшеліктерін ескере отырып, тақырыбы /проблематикасы / жанры бойынша жақын орыс, қазақ және әлем әдебиетінің шығармаларын (немесе үзінділерін) салыстыру.				

Дереккөз: ҰТО деректері

Тест тапсырмалары үш қиындық деңгейінде ұсынылады: негізгі (30% тапсырма), орташа (50%) және жоғары (20%). Тапсырмалар қиындықты арттыру тестінде орналасқан: салыстырмалы түрде қарапайымнан күрделі және күрделі тапсырмаларға дейін. Қиындық деңгейіне байланысты тапсырмалар келесілерге бағытталған:

✓ Базалық деңгей – оқушылар мәтіндегі жалпы ақпаратты анықтай алуы керек; қарапайым мәтінмен жұмыс істей білуі керек, онда анықтама беріледі (ақпаратты қайталау); қарама-қайшы ақпаратты қамтымайтын мәтінді түсіндіру; мәтіннің негізгі тақырыбын/ автордың мақсатын және мақсатты аудиторияны анықтау; мәтіндегі негізгі идеяны тану, мәтінді құрудың өзара байланысын немесе құрылысын түсіну; Мәтінді салыстыру немесе мәтіннің бір ерекшелігіне негізделген контрасттарды анықтаңыз.

✓ Орта деңгей – оқушылар мәтіннің кейбір бөліктері арасындағы байланысты анықтап, талдай білуі керек; мәтіннің бірнеше бөлігін біріктіру арқылы негізгі идеяны анықтау; қарама-қайшы ақпаратпен мәтінді түсіну; жалпыға белгілі, күнделікті білімге негізделген мәтінді түсінуді көрсету; мәтіннің тұтас мазмұнына сәйкес тілдік нюанстарды түсіну.

✓ Жоғары деңгей – оқушылар бейтаныс мәтінді түсінуі, түсіндіруі және түсінуі керек; мәтіннен жауап алу үшін қажетті ақпаратты алу, оқылған ақпаратқа сүйене отырып қорытынды жасау; ұсынылған мәтінді басқа мәтінмен немесе мәтіннен үзіндімен салыстыру.

Оқу сауаттылығы негізінде тапсырмалардың қиындық деңгейлері бойынша тестілеуге қатысушылардың жауаптарын талдау көрсеткендей, сәтті орындалған тесттердің ең жоғары үлесі негізгі қиындық деңгейіндегі тапсырмаларда – 79,1%-ға байқалды. Қиындықтың орташа және жоғары деңгейлеріне келетін болсақ, мұнда сәтті орындалған тапсырмалардың пайызы 10% - дан төмен (тиісінше 68,7% және 57,7%).

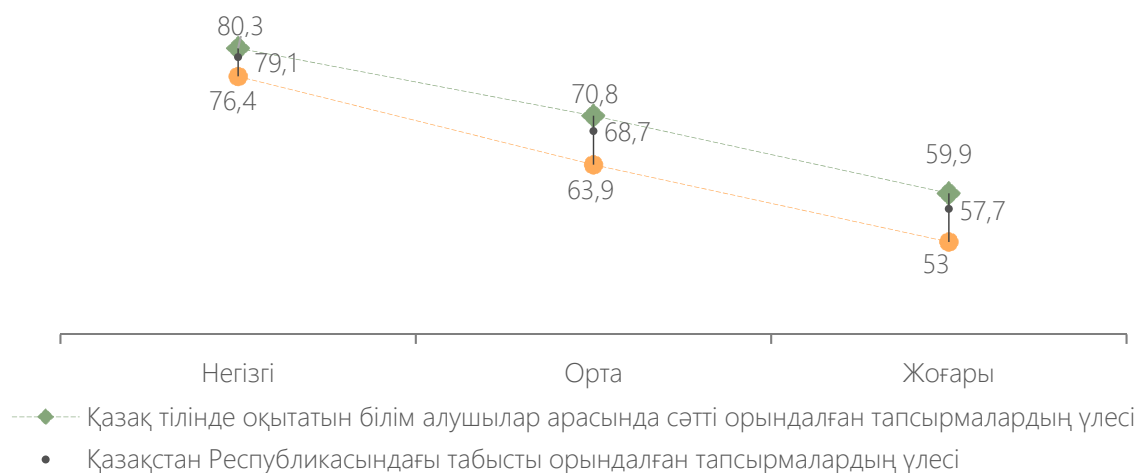
Бұл нәтижелер қазақстандық оқушылардың мәтіндегі жалпы ақпаратты анықтауға, мәтіндегі негізгі идеяны тануға, мәтіннің өзара байланысын немесе құрылымын түсінуге болатын тапсырмаларды орындайтындығын көрсетеді. Сонымен қатар, олар мәтіннің мазмұнын және оның элементтерін тереңірек түсінуді, бағалауды, талдауды және түсіндіруді, қорытындыларды тұжырымдау және сұраққа дұрыс жауап беру үшін мәтіннен ақпарат ала білуді талап ететін жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындауда қиындықтарға тап болады.

Мектептердің орналасқан жері бөлінісінде тестілеудің қаралатын бағыты бойынша тапсырмаларды орындау көрсеткіштерінде елеулі алшақтық байқалмайды. ҚР бойынша қалалық және ауылдық тоғызыншы сынып

оқушыларының үш қиындық деңгейі бойынша орындалған тапсырмалар үлесінің арасындағы айырмашылық 0,18% -0,75% шегінде өзгереді.

Оқыту тілі бөлінісінде қазақ тілінде оқитын тоғызыншы сынып оқушылары негізгі (3,9%), орта (6,9%) және жоғары (6,9%) қиындық деңгейлерінің (253-сурет) тапсырмаларын салыстырмалы түрде неғұрлым табысты орындағанын көрсетті.

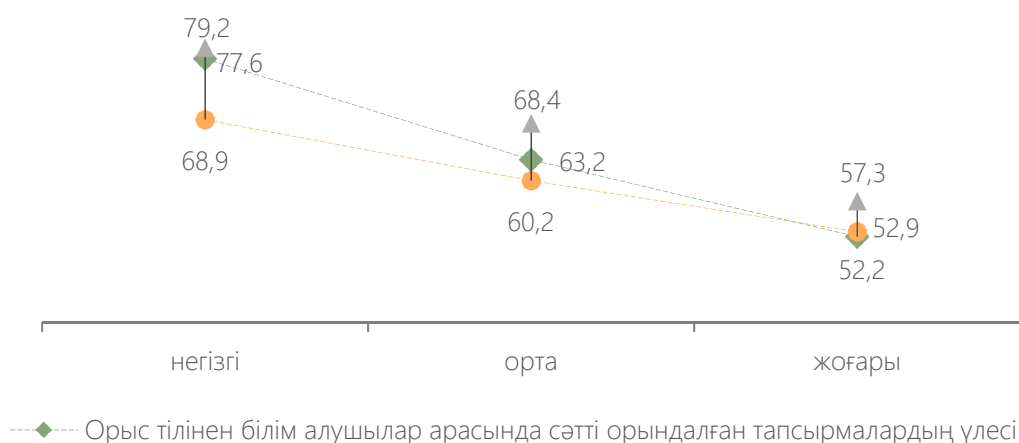
253-сурет. Оқу сауаттылығы бойынша оқу тілдері бойынша қиындық деңгейлері бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі, %

Дереккөз: ҰТО деректері

Орыс тілінде оқытындар арасында барлық тілдік блоктар бойынша ең үлкен қиындықты жоғары деңгейдегі тапсырмалар тудырды: «Орыс тілі» – 52,2%, «Қазақ тілі» -57,3%, «ағылшын тілі» – 52,9% (254-сурет).

254-сурет. Тестілеудің тілдік блоктары бөлінісінде қиындық деңгейлері бойынша оқу сауаттылығы бойынша ойдағыдай орындалған тапсырмалардың үлесі, орыс тілі, 9-сынып, %

Дереккөз: ҰТО деректері

Өңірлер бөлінісінде тест тапсырмаларының орындалуын талдау көрсеткендей, қазақ тілінде білім алушылар арасында барлық қиындық деңгейлері бойынша ең жоғары нәтижелер Алматы қаласы мен Қостанай облысы, орыс тілінде – Алматы қаласы мен Қызылорда облысы көрсетілді. Жоғарыда аталған аймақтардың тоғызыншы сынып оқушыларының көпшілігі мәтіннің негізгі идеясын таба білуді, тұжырымдар тұжырымдауды, оқиғалар арасында байланыс орнатуды, автордың позицияларын өз түсіндірулерін негіздеу үшін мәтінге сүйенуді көрсетті.

Оқушылардың оқу тіліне және тапсырмалардың қиындық деңгейіне қарамастан ең аз табысты нәтижелер Қарағанды, Атырау және Түркістан облыстарында байқалды (163-кесте).

163-кесте. Өңірлер мен оқыту тілі бөлінісінде қиындық деңгейлері бойынша оқу сауаттылығы бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі

Облыс	Қиындық деңгейлері бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың пайызы					
	Қазақ оқыту тілі			Орыс тілі		
	А (негізгі)	В (орташа)	С (жоғары)	А (негізгі)	В (орташа)	С (жоғары)
Алматы қ.	85,2	74,3	64,3	81,1	70,2	60,4
Қостанай	85,9	72	65,7	77,1	65,2	53,8
Қызылорда	82,6	73,9	63,7	82,1	70,1	61,9
Шығыс Қазақстан	83,9	75,2	65,1	79,7	67,5	56,1
Солтүстік Қазақстан	85	75	64,5	76,1	62,4	52
Ақтөбе	82,9	73,3	62,1	77	61,8	50,7
Маңғыстау	82,3	72,7	61,8	79,9	66,8	55,7
Шымкент қ.	79,8	71	60,7	75,9	64,4	54,2
Павлодар	82	72	60,5	75,2	62,7	50,9
Астана қ.	80,6	69,6	60,5	76,6	62,8	53,4
Жамбыл	80,3	70,8	59,8	76,7	65,2	53,5
Ақмола	80,8	70,6	58,7	77,4	66,2	54,6
Алматы	79,4	69	58	75,4	64	53,8
Батыс Қазақстан	79,9	70,9	57,7	74,8	60,3	49,8
Түркістан	76,4	67,3	55,8	73,2	62,4	52
Атырау	74,9	65,2	55	73,2	58,6	49,1
Қарағанды	77,8	67,2	55,1	71,6	57,7	45,5
ҚР	80,3	70,8	59,9	76,4	63,9	53

Дереккөз: ҰТО деректері

Тілдік блоктар бөлінісінде қазақ тілінде білім алушылар арасында жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындаудың ең жоғары пайызы Алматы қаласында («Қазақ тілі» – 76,6%) және Солтүстік Қазақстан облысында («Орыс тілі»–71,9%) байқалды. Бұл ретте «Ағылшын тілі» пәні бойынша жоғары деңгейдегі орындалған тапсырмалардың ең көп үлесі 56,4% -ы ғана құрады (Қызылорда облысында) (164-сурет).

164-кесте. Өңірлер бөлінісінде қиындық деңгейлері негізінде оқу сауаттылығы бойынша ойдағыдай орындалған тапсырмалардың үлесі, % қазақ тілінде оқыту

Облыс	Қиындық деңгейлері бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың пайызы								
	Негізгі			Орташа			Жоғары		
	қазақ тілі	орыс тілі	ағылшын тілі	қазақ тілі	орыс тілі	ағылшын тілі	қазақ тілі	орыс тілі	ағылшын тілі
Алматы қ.	▲89,3	89,6	77,2	▲84,8	77,5	69,8	▲76,6	70	54,2
Қостанай	88	▲91,3	▲78,5	82,9	77,7	▲70,8	73,2	67,5	55,7
Солтүстік Қазақстан	86,6	91,1	76,7	81,1	▲78,5	66,2	67	▲71,9	53,6
Шығыс Қазақстан	88,4	88	75,1	83,4	74,6	68,2	72,9	65,6	55,5
Қызылорда	85,9	85,9	76	81	71,3	70	71,2	62,2	▲56,4
Ақтөбе	86,4	87,4	74,9	80,4	72,4	67,6	69,8	63,4	52,2
Маңғыстау	85,7	86,1	75,2	79,5	70,6	68,4	69,3	61,4	53,9
Павлодар	85,5	88,8	71,6	78,6	73,6	64,3	67,6	64,1	48,7
Шымкент қ.	84,9	83,8	70,6	79,2	70,4	63,9	69	61,5	50,6
Жамбыл	85,1	83,9	71,8	78,7	69,4	64,8	68,4	59,4	50,7
Ақмола	82,9	85,3	74,1	78,2	70,3	63,8	66,5	61,6	46,9
Астана қ.	85,3	87,2	69,5	77,3	71,3	60,9	69,1	62,4	48,6
Батыс Қазақстан	85,5	86	68,5	80,8	70,9	61,4	66,4	59,2	46,2
Алматы	85,6	83,5	68,8	79,5	68,1	60,1	69	59,3	▼44,6
Қарағанды	83,1	83,7	66,9	76	67,6	▼58,6	▼3,6	56,7	▼44,1
Түркістан	82,5	▼77,7	69,4	76,3	63,3	62,6	65,1	▼52	49,5
Атырау	▼81,6	78,2	▼65,3	▼75,7	▼61,4	▼59,1	65,4	53,5	45
ҚР	5,2	4,3	1,5	9,2	9,5	4,2	8,7	0,1	9,8

Дереккөз: ҰТО деректері

Орыс тілінде оқитын білім алушылар арасында барлық тілдік блоктар бойынша жоғары деңгейдегі тест тапсырмаларын орындаудың ең жоғары көрсеткіштері Қызылорда облысында байқалады. Алайда, осы аймақтың оқушылары үшін ең үлкен қиындық орыс тіліндегі тапсырмалар болды – 56,5%. Өз кезегінде, «Қазақ тілі» бойынша орындалған тапсырмалардың ең көп пайызы 67,9%, «Ағылшын тілі» бойынша – 65,5% (165-кесте).

165-кесте. Өңірлер бөлінісінде қиындық деңгейлері бойынша оқу сауаттылығы бойынша ойдағыдай орындалған тапсырмалардың үлесі, орыс тілінде оқитын %

Облыс	Қиындық деңгейлері бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың пайызы								
	Негізгі			Орташа			Жоғары		
	қазақ тілі	орыс тілі	ағылшын тілі	қазақ тілі	орыс тілі	ағылшын тілі	қазақ тілі	орыс тілі	ағылшын тілі
<i>Қызылорда</i>	88	81,2	72,8	78,2	65	67,3	67,9	56,5	65,5
<i>Алматы қ.</i>	83,9	79,5	75,9	76,1	67,1	67,3	65,9	55,8	63,8
<i>Шығыс Қазақстан</i>	82,5	81,5	71,7	70,8	67,4	64,4	59,5	54,5	57,7
<i>Маңғыстау</i>	83,4	77,1	74,4	72,5	63,4	65,2	62,5	50,9	57,4
<i>Ақмола</i>	80,4	77,7	70,7	72,9	62,4	63,2	60,2	51,7	55,6
<i>Қостанай</i>	77,8	79,6	70,8	67,4	65,8	62,4	55,4	53,7	55,7
<i>Жамбыл</i>	82	76,4	68,8	73,1	62,5	60	61,3	51,7	50,4
<i>Шымкент қ.</i>	80,1	77,5	67,8	70,8	62,5	59,5	61,9	52,1	52,2
<i>Алматы</i>	80,5	75,6	67	70,6	62,1	59,5	60	53,2	51,2
<i>Астана қ.</i>	76,2	80,9	69,3	61,8	65,6	61,5	53,3	54	55,6
<i>Солтүстік Қазақстан</i>	77,9	80	67,8	65,9	63,2	57,7	53,7	53	52,7
<i>Павлодар</i>	76,9	77,9	67	66,7	62,6	59,3	56	49,5	50,6
<i>Ақтөбе</i>	79,9	77,2	69,9	65,5	61,2	59	55,5	50,2	49,9
<i>Батыс Қазақстан</i>	79,2	76,3	64,9	64,9	61	55,5	54,7	50,9	47
<i>Түркістан</i>	81,2	72,3	62,1	72,7	59,7	55,3	61,2	50,9	47,2
<i>Атырау</i>	78,1	72,9	67,3	67	55	52,9	55,3	48,3	46,8
<i>Қарағанды</i>	72,8	75,3	63,8	59,3	60,1	53,7	46,2	48,9	44,3
<i>ҚР</i>	79,2	77,6	68,9	68,4	63,2	60,2	57,3	52,2	52,9

Дереккөз: ҰТО деректері

Тапсырманы орындау үшін мәтінді мағыналы оқып, жалпы контекстен қажетті ақпаратты тауып, шығарып алу керек, оны бірнеше ұсынылған дистракторлардан дұрыс жауап таңдау үшін пайдалану керек. Оқушылардың көпшілігі мәтінді оқу және талдау, оқығанын түсіндіру және түсіну, әдеби кейіпкердің іс-әрекетінің себебін анықтау қабілеттерін көрсете отырып, тапсырманы орындады. Қатысушылардың 22%-ы оқырман құзыретінің қалыптаспауы, оқылған мәтінді талдау негізінде қорытынды жасау қабілетінің болмауы себебінен сұраққа дұрыс жауап бере алмады.

Оқу сауаттылығының дағдарысы бірден пайда болған жоқ. Ол бірте-бірте дамыды және оның бірінші кезеңі – балалар оқуының дағдарысы. Оқу сауаттылығы дегеніміз не? Анықтама ретінде PISA зерттеу ережесін алайық – бұл білім алушылардың жазбаша мәтіндерді түсіну және оларды рефлексиялау, олардың мазмұнын өз мақсаттарына жету үшін пайдалану, білімді дамыту және қоғамға белсенді қатысу мүмкіндіктері. Ең бастысы, әрине, өмірлік мақсаттарға жету үшін оқығаныңызды дұрыс қолдана білу және түсіну.

Қазіргі балалар оқымайды деп айту мүмкін емес. Олар оқиды, бірақ қалай оқиды? Балаларға арналған кітаптардың репертуары өте өзгерді. Қазіргі бала фантастика, әзіл, қорқыныш, детективтер, комикстер және басқа да көптеген

бағыттардағы кітаптарды оқуға бейім, бірақ ол поэзия мен классиканы оқымайды.

Сонда оқуға деген қызығушылықтың төмендеуінің және оның есейген сайын үнемі төмендеуінің себептері неде? Өйткені, егер бүгін оқымаған бала болса, ертең бәсекеге қабілетті тұлға емес. Өскелең ұрпақтың оқу деңгейінің төмен болу себептері қандай?

Кітаптың құндылығын жоғалту және бұқаралық ақпарат құралдарына артықшылық беру (біз оқуды бірнеше сағаттық теледидар көрумен, компьютерде ойнаумен ауыстырамыз).

Оқымаған ата-аналар (бала ата-анасын кітап оқығанда немесе оған кітап оқығанда көрмейді, сондықтан бұл қажет емес деп тұжырымдайды).

Сонда мұғалім оқуға қатысты жағдайды қалай өзгерте алады? Оқушыға үлкен ақпарат ағынына батып кетпеуге қалай көмектесуге болады және оған қажетті, нақты ақпаратты оқу және іздеу қажеттілігін көруге үйрету керек?

Оқу сауаттылығы – функционалдық сауаттылықтың бірінші кезеңі. Функционалдық сауаттылық – бұл адамның әлеуметтік, мәдени, саяси – экономикалық қызметке белсенді қатысуына ықпал ететін іргелі негіз және әрине, бұл өмір бойы оқу болып саалады.

Неліктен оқу сауаттылығына көп көңіл бөлінеді?

Бұл ретте білім, білік және дағдылар оқушылардың белсенді әрекеттерімен тығыз байланыста қалыптасады, қолданылады және сақталады.

Орта мектеп түлегінің моделін қарастырайық. Ол қандай болуы керек?

Орта мектеп түлегі белгілі бір қабілеттерге ие болуы керек, яғни:

- басқарушылық (туындаған мәселелерді шешу қабілеті)
- ақпараттық (өмір бойы өзін-өзі тәрбиелеу қабілеті)
- коммуникативті (ана тілінде және басқа тілдерде ауызша және жазбаша сөйледі меңгеру)
 - әлеуметтік (қоғамдағы өзара әрекеттесуге дайын)
 - жеке (өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі жүзеге асыру қабілеті бар)
 - азаматтық (өз мемлекетінің патриоты; өзінің азаматтық құқықтарын білетін және иеленетін)
- технологиялық (әртүрлі бағыттағы технологияларды тиімді пайдаланушы)

Түлектің моделіне қарап, бүгінгі таңда қоғамның «оқитын адамға» деген қажеттілігі жоғары деген қорытынды жасауға болады. Мұнда біз балаға үлкен ақпарат әлеміне және күрделі оқу процесіне батып кетпеуге, бірақ ақпарат теңізінде жүзуші болуға және жаңа ақпарат ағындарын түсінуге дайын болуға және ақпарат ағындарын дұрыс бағытта бағыттауды үйренуге дайын мұғалімдер болып табыламыз. Ол міндеттер мен мәселелерді шешу үшін қажет.

Ол үшін мұғалімнің өзі оқыту стилін өзгертуі керек. Іс жүзінде белсенді, белсенді, тұлғаға бағытталған, дамытушы білім беру технологияларын, мәтінмен жұмыс істеудің әртүрлі әдістері мен әдістерін қолданыңыз.

«Орыс тілі мен әдебиеті» пәні сабақтарында білім алушылардың оқу сауаттылығын жақсарту бойынша жұмыстың кейбір формалары мен әдістерін қарастырыңыз.

Орыс тіліндегі оқулықтарда оқу сауаттылығы *үздіксіз* және *үздіксіз* мәтіндермен жұмыс негізінде қалыптасады.

Тұтас мәтіндерге мыналар жатады: сипаттама (көркем және техникалық), баяндау (әңгіме, есеп, репортаж), түсініктеме (түсіндірме эссе, анықтама, түсіндіру, түйіндеме, интерпретация), дәлелдеу (түсініктеме, ғылыми негіздеме), Нұсқаулық (жұмысты орындауға нұсқау, ереже, жарғылар, заңдар). Үздіксіз-графиктер, диаграммалар, кестелер, карталар, нысандар (салық, виза, сауалнамалар және т.б.), ақпараттық парақтар мен хабарландырулар.

Мұндай мәтіндермен жұмыс оқу **сауаттылығын дамыту мәселелерін шешуге** мүмкіндік береді:

- мәтінді оқудың коммуникативті мақсатын түсіну;
- хатта ақпаратты жоспар, тезистер, толық немесе қысқаша қайталау (ауызша немесе жазбаша) түрінде тіркеу;
- мәтіннің негізгі идеясын анықтау;
- негізгі және кіші, белгілі және белгісіз ақпаратты саралау;
- тілдік фактілерді, құбылыстарды бейнелейтін немесе ұсынылған тезисті дәлелдейтін ақпаратты бөліп көрсету;
- мәтін ақпаратына түсініктеме беру және бағалау.

Үздіксіз және үздіксіз мәтіндер үшін семантикалық оқуды қалыптастыру әдістері өте көп. Олардың кейбіреулері бізге жақсы таныс (синквейн, фишбоун кластері, қалың және нәзік сұрақтар және т.б.). Бірнеше басқа жұмыс технологиясымен таныс болыңыздар.

«Феномен» қабылдау

Сипаттама: интерактивті оқыту әдісі. Мұғалім мәтінде алдын ала әріптердің немесе сөздердің, терминдердің, ұғымдардың және т.б. белгілі бір тіркесімдерін белгілейді. Кейін мәтінді бірнеше рет оқуды ұсынады. Мұғалім түсіндіруге уақыт жұмсамайды – оқушы өзі оқиды, бірақ мәтінде осы мәлімдеменің көптеген иллюстрацияларына тап болады. Бұл құрал стендтегі ережесі бар плакатпен және оқушының үстелінде плакаттың көшірмесін жасайтын картамен толықтырылады.

«Феноменді» қабылдау мысалы

Оқушының алдында көркем мәтін, бірақ қасақана «ақауы «бар – қажетті» Ш «әріп тіркесімдері кездесетін барлық жағдайлар-астын сызу, түрлі-түсті маркер және т.б. белгілеу. Білім алушы ерікті түрде немесе еріксіз, бірақ көп күш жұмсамай, санада фактіні жазады: бұл әріп тіркесімдері мұғалім көрсеткен тұзақ болып табылады, ол ерекше назар аударуға лайық.

«Саңылаулармен (бос орындармен) жазу» әдісі бұрын алынған білімді тексеру ретінде және жаңа материалды зерттеу кезінде параграфпен жұмыс істеу үшін қолданылады.

«Қадам бойынша» қабылдау.

Сипаттама: интерактивті оқыту әдісі. Бұрын алынған білімді белсендіру үшін қолданылады.

Тақтаға қадам басқан оқушылар терминді, ұғымды, құбылысты және т.б. бұрын зерттелген материалдан әр қадамға атайды.

«Судағы шеңберлер» қабылдау

Суға лақтырылған тастан бастап, айналадағы барлық заттарды қатайтатын шеңберлер алшақтай бастайды: жапырақ, бұтақ және т.б. сондай-ақ бір «тасталған» сөзден қозғалыс басталуы мүмкін, бұл жаңа ассоциацияларға серпін береді және бүкіл оқиғаның пайда болуына әкеледі.

Қабылдау бойынша жұмыс реті:

Кез келген жетекші сөзді таңдаңыз (4-6 әріптен, жұмсақ белгісі жоқ)

Бұл сөзді бағанға жазыңыз.

Әр әріптің жанына берілген әріптен басталатын зат есімді немесе синтаксистік құрылымдарды жазыңыз.

3) барлық сөздерді немесе әріптерді қолдана отырып, дәйекті мәтін (әңгіме) құруға болады.

«Ассоциативті бұта» қабылдау. Оның мақсаты: білімді өзектендіру, оқуға деген көзқарасты қалыптастыру. Мұғалім мәтіннің кілт сөзін немесе тақырыбын жазады, оқушылар өз бірлестіктерін бір-бірлеп айтады, мұғалім оларды схема түрінде тақтаға бекітеді.

Ассоциативті бұталардың мысалдары

Үздіксіз мәтіндерді («семантикалық оқу стратегиясы» тақырыбындағы тағылымдама тәжірибесінен) оқудың түрлері мен әдістері.

«Әдебиет» пәні сабақтарында оқу сауаттылығын қалыптастырудың көптеген әдістері бар. «Орыс тілі мен әдебиеті» пәні сабақтарында оқушылардың оқу сауаттылығын жақсарту бойынша жұмыстың кейбір формалары мен әдістерін қарастырыңыз.

Рөлдік ойындар

«Мен сыншымын». Бұл форма жұмыстарды талдауға көмектеседі. Мұнда сіз жазушыдан немесе әдеби кейіпкерден сұхбат ала аласыз, мәтінді талдау алгоритмін құра аласыз, сол шығарма бойынша сыншылардың пікірталасын ұйымдастыра аласыз (мысалы, Д.И.Писарев пен Н.А. Добролюбовтың «Найзағай» пьесасы туралы, А. Н. Островский мен М. А. Горькийдің А.П.Чеховтың пьесасының кейіпкері Пете Трофимов туралы «Шие бағы») немесе сіз дөңгелек үстелге бір тақырыпта шығармалар жасаған жазушыларды шақыра аласыз (мысалы, М.А.Горький мен Л. Н. Толстой) және олардың балалық шақтан алған өмірлік сабақтары туралы сөйлесуге болады (мұндай әңгіме екі әңгіме де бірдей атаумен оқылғанда ғана мүмкін болады).

«Үйірмеге оқу» қабылдау. Абзацтар бойынша мәтінді кезекпен оқу. Тапсырма – мұқият оқу, тыңдаушылардың міндеті – оқырманға оқылатын мәтінді түсінетіндігін тексеру үшін сұрақтар қою. Мәтіннің тек бір көшірмесі бар, ол келесі оқырманға беріледі.

Тыңдаушылар мәтіннің мазмұны бойынша сұрақтар қояды, оқырман жауап береді. Егер оның жауабы дұрыс немесе дәл болмаса, тыңдаушылар оны түзетеді.

Әдебиет сабақтарында дамытушылық және шығармашылық сипаттағы тапсырмаларды қолданған кезде білім алушылар «оқу сауаттылығы» ұғымының маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын ойлау және рефлексия дағдыларын қалыптастырады.

Осылайша, оқу сауаттылығын қалыптастыру және үйлесімді адамгершілік тұлғаны тәрбиелеу үшін әдеби дереккөзге сүйене отырып, сабақтың және сабақтан тыс жұмыстың әртүрлі формаларын қолдана отырып, ең озық технологияларды қолдану, оқушылардың жұмысын мәтінмен жүйелі түрде ұйымдастыру қажет.

Тек «Орыс тілі мен әдебиеті» пәні сабақтарында ғана емес, әр сабақта ақпарат алу және оқшаулау, өз жауабыңызды дәлелдеу, сауатты оқырманның дағдыларын дамыту, оқуды түсінудің тұрақты мониторингін жүргізу. Егер біз оқуды дамыту бойынша жұмыста әдістемелік әдістерді жүйелі және мақсатты түрде қолданатын болсақ, онда біз оқушылардың оқырмандық тәуелсіздігін қалыптастырамыз, ал кітап пен оқудың құндылығы қайтадан даусыз болады.

«Оқу сауаттылығы» бойынша ұсынымдамалар

Нұсқаулық: мәтінді мұқият оқып шығыңыз және мәтінге тапсырмаларды дұрыс орындаңыз.

Генетикалық түрлендірілген тағамдар

1. Бүгінгі таңда адамзат алдында жаһандық проблемалар тұр: әлем халқының өсуі, әлеуметтік теңсіздікті жою, дүниежүзілік мұхит пен ғарыш кеңістігін пайдалану, табиғи ресурстар және қоршаған ортаны қорғау мәселелері.

2. Генетикалық модификацияны қолдану салыстырмалы түрде қысқа мерзімде белгілі қасиеттері бар өсімдік өнімдерінің жаңа сорттарын алуға мүмкіндік береді: жоғары өнімділік, аурулар мен зиянкестерге төзімділік, тез жетілу, тағамдық құндылықтың жоғарылауы. Оларды өсіру шығындары айтарлықтай төмендейді, сәйкесінше баға төмендейді және бәсекеге қабілеттілік артады

3. Күріш жапон тағамдарының негізгі ингредиенті және Жапониядағы тағамның негізі болып табылады. Жапон тілінде «гохан» сөзі – пісірілген күріш, орыс тіліндегі «нан» сияқты, белгілі бір тағамды ғана емес, жалпы тағамды да білдіреді.

4. Жапондық зерттеушілер адамның бір генін енгізетін күріштің генетикалық түрлендірілген сортын әзірледі. Бұл ген адам үшін қауіпті химиялық қосылыстарды залалсыздандыруға көмектесетін бауыр ферменттерінің бірін өндіруге жауап береді. Бұл жағдайда күріш пестицидтерге және топыраққа түсетін өнеркәсіптік ластануға төзімді болады, дейді ғалымдар. Өйткені, адам ферменті әмбебап және он үш түрлі химиялық заттарға қарсы тұруға мүмкіндік береді. Әдетте бұл сома егістіктегі барлық ықтимал арамшөптердің өсуін тежеу үшін жеткілікті.

5. Дегенмен, сарапшылар ішекті генді енгізу жабайы күріш сорттарына берілуі мүмкін екенін ескертеді, Бұл ауыл шаруашылығында қаруы жоқ арамшөпті тудырады.

2. Мәтінде жоқ әлемнің жаһандық проблемаларының бірі

- A) табиғи ресурстарды пайдалану
- B) халықтың көбеюі
- C) әлеуметтік теңсіздік

- D) мұздықтардың еруі
- 3. қоршаған ортаны қорғау
- 4. Мәтінге сәйкес, қуат тапшылығы мәселесін шешуге болады/шеше

алады

- A) әлемнің бай елдері
- B) Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы
- C) геномодификацияланған өнімдер
- D) бей-жай қарамайтын адамдар
- E) Біріккен Ұлттар Ұйымы
- 5. Ғалымдардың ескертуі абзацта келтірілген

- A) бесінші
- B) бірінші
- C) төртінші
- D) екінші
- E) үшінші

6. Мәтіннің мақсаты

- A) Жапониядағы тамақтану негіздері туралы айту
- B) ГМО өнімдерінің артықшылықтары мен кемшіліктері туралы

хабарлау

- C) күріштің жаңа түрін зерттеу тәртібін сипаттаңыз
- D) генетикалық модификацияны қолдану себептерін анықтаңыз
- E) ГМО өнімдері, атап айтқанда күріш туралы айту
- 7. Мәтінге сәйкес, жапондық зерттеушілер алған күріштің негізгі

қасиеті

- A) жылдам пісу
- B) ауруларға төзімділік
- C) Пестицидтерге төзімділік
- D) жоғары өнімділік
- E) тағамдық құндылықтың жоғарылауы

8. Мәтін стилі

- A) публицистикалық
- B) ғылыми
- C) ауызекі
- D) көркем
- E) ресми-іскерлік
- 9. Алдын ала жоспарлауға болатын өнімдердің қасиеті

- A) жылдам пісу
- B) жиі жеміс беру
- C) химиялық заттарды сіңіру
- D) антибиотиктерге төзімділік
- E) өнеркәсіптік ластануға төзімділік
- 10. Жапонияда олар күріш сорттарын жақсартумен айналысады, өйткені
- A) бұл химиялық заттарға төтеп бере алатын жалғыз өнім
- B) бұл өнімге сұраныс артып келеді
- C) бұл жапон тағамдарының негізгі ингредиенті

- D) осы өнімге халықтың шығындары азаяды
11. бүкіл әлем ғалымдары өзгертуге кеңес береді авторлық позиция өрнекте жатыр
- A) Табиғат бәрін жетілдіреді.
- B) Табиғатта пайдасыз ештеңе жоқ.
- C) Табиғат оның заңдарына бағыну арқылы ғана жеңеді.
- D) Табиғатты жеңу мүмкін емес.
- E) Адам табиғатты жақсарту жолдарын іздейді.
12. Генетикалық түрлендірілген күріш сортын жасаған ғалымдардың мақсаты
- A) тағамдық құндылығы төмен күріш жасаңыз
- B) жаңа дәмі бар күріш сортын жасаңыз
- C) пестицидтерге төзімділікті анықтаңыз
- D) күріш алқабындағы арамшөптерден арылыңыз
- E) топырақ экологиясына зиянды азайту

ТАПСЫРМАЛАР ЖИНАҒЫ

5 сынып

№ 1-мәтін

Мамыр айының басы болды. Айналада бәрі гүлдеп, хош иісті болды. Көкшетау даласының жібектей шөбі жасыл барқытпен жарқырап тұрды. Дала кілемінің сиқырлы үлгілері сияқты түрлі-түсті гүлдер барлық жерде болды. Жер қуанышпен дірілдеп, қалың көктемгі ауамен дем алды. Бұлттар тауларда түнегеннен кейін дала кеңістігінде серуендеуге шықты, ақ ұлпілдек үлпектер көгілдір аспанда баяу жүзіп бара жатқандай. Алыста, көкжиектің екінші жағында, аспаннан жерге дейін, аяқталмаған кілемнің ұштары сияқты, көктемгі жаңбырдың күміс жіптері созылды. Айналада түрлі-түсті көбелектер ұшып кетті: қуанышты қуанышта біреу осы ерекше Гүлдерді ауаға шашып жатқан сияқты. Бұл гүлдер көбелектер сияқты көрінді, ал көбелектер гүлдер сияқты көрінді.

(Мұқанов Ауылы Бойынша)

Тапсырмалар:

1. Мәтіннің тақырыбы
2. Мәтінде қандай негізгі ой бар?
3. Мәтіннен кілт сөздер мен сөз тіркестерін жазыңыз.
4. Ол сөйлеудің қандай түріне жатады? Дәлелдеу
5. Мәтіннен эпитеттер жазыңыз
6. Кілт сөздерге сүйене отырып, мәтінді қайталауды дайындаңыз

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша ақпаратты арқылы	және алу мәтіннің	мәтін атауы сөйлеу түрін анықтайды мәтін тақырыбын және негізгі ойды анықтайды

негізгі мазмұнын түсіну	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	мәтінде қосымша ақпаратты бөлектейді	
	грамматикалық тапсырмаларды орындайды	
	сөйлеу сауаттылығын сақтайды	

№ 2-мәтін

Жаздың аяғында сұр ауылдық иттерге онша ұқсамады. Бұзау сияқты білек, өгіз сияқты тік өркеш, ол олардың бәрінен асып түсті. Ол құйрығын ит тәрізді көтермеді, сондықтан ол әлі де өсіп келе жатқан сияқты, оның артқы жағы созылған садаққа ұқсайды.

Енді ол қара еркектен қашып кетпеді, ал иттер оны бұзуды тоқтатты. Ол оларға қарай тас-сұр тұмсықты әрең бұрып, жоғарғы ернін мыжып тастады, олар шашыраңқы лақтырылды.

Әдетте иттер оны қызғанып, ұрып ұстайтын. Ол да, олар да әрқашан сергек болды.

Қасқырдың ауылда қыдырғанын ешкім байқамады. Ол Құрмашпен де ойнаған жоқ. Ол лақап атын жақсы есіне алды және Құрмаш немесе қарт әже деп атаған кезде жүгірді, бірақ жайбарақат, жалқау жүгіріп, құйрығын бұлғамады.

Ол иттерге қол тигізбеді, олардың үргеніне бұрылмады, қашып кеткендерді қуған жоқ. Көбінесе ол киіз үйдің көлеңкесінде жатып, өткір құлақтарын түзетіп, жасыл көздерін мұнайты.

Құрмаш үнсіз, жасыл көзді аңды мақтан тұтты және көрші иттер қорқыныштан айқайлап, одан үйренген кезде көңілді күлді. Шындығында, бала өзі сұрдан қорқады, бірақ оны тіпті ескі сүйкімді әжеге де мойындамас еді.

(М. Әуезов Бойынша)

Тапсырмалар:

1. Мәтіннің тақырыбы
2. Мәтін тақырыбын анықтаңыз
3. Мәтінде қандай негізгі ой бар?
4. Мәтіннен кілт сөздер мен сөз тіркестерін жазыңыз.
5. Ол сөйлеудің қандай түріне жатады? Дәлелдеу
6. Мәтінге жоспар құрыңыз
7. Жоспар бойынша мәтінді қайталаңыз.

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну	мәтін атауы	
	сөйлеу түрін анықтайды	
	мәтін тақырыбын және негізгі ойды анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	мәтінде қосымша ақпаратты бөлектейді	
	грамматикалық тапсырмаларды орындайды	
	сөйлеу сауаттылығын сақтайды	

№ 3-мәтін

Келіншектаудегі тас түйелер

Келіншектаудың ежелгі тауын бәрі бірдей көрмеген шығар, бірақ ол туралы естіген шығар, менің ойымша, көбісі.

Таудың дәл ортасында Келіншектау шыңы көтеріледі. «Жас әйелдің шыңы» - сондықтан оның атын орыс тіліне аударуға болады. Міне, қарттар бұл қайғы туралы не айтады.

Жүз немесе мың жыл бұрын әйгілі бай осы аймақтың солтүстік бөлігінде өмір сүрген. Ол бай ғана емес, сонымен қатар ақылды және асыл болды. Оның жалғыз қызы сирек кездесетін сұлу болып өсті. Оның көздері түйе сияқты болды және бірнеше жігіттің жүрегін өртеп жіберді. Алайда ол оңтүстіктен тарылған адамды тапты.

Бай жастардың некесіне батасын берді, сүйікті қызын үлкен махрмен берді. Ал махр шынымен де соншалықты бай болды, тіпті ақын оны бірнеше күнде ән айта алмады. Жас жұбайлардың киіз үйі ғана бұрын-соңды болмаған сұлулық болды. Кошму, олар бір жасар қойдың таңдалған ақ нәзік жүнінен киіз басқан дейді.

Барлық садақаны бүктеп, бумаларды мықтап байлап, түйелерді байлап қойды. Бай бас түйенің себебін қызының қолына берді және онымен көз жасымен қоштасты. Керуен баяу жолға шықты. Бірнеше күннен кейін ол саммит асуына көтерілді. Содан кейін бай қызы барлық махрды тағы бір рет тексергісі келді, өз көздерімен сансыз байлыққа көз жеткізгісі келді.

Шабандоздар түйелерді түсіріп, бумаларды шешті. Содан кейін бай қызы ит ыдысының қарапайым уретрадан кесілгенін көрді. Қалыңдық ашуланып, ондағы ашкөздік оянды. Жүректерінде ол әкесін сараң деп айыптап, күйеуін күміс табаққа жіберді.

Әкесі қызының жазасы туралы білгенде қатты ренжіді. Есеңгіреп, ол: «оның жүрегінің орнына кеудесінде тас бар екені анық. Сондықтан ол өзін тасқа айналдырсын».

Сол күндері қарғыс қорқынышты күшке ие болды: керуен де, бас түйенің сылтауын қолында ұстаған бай қызы да бірден тасқа айналды. Содан бері таудың шыңы Келіншектау деп аталады. (Д. Досжанов Бойынша).

1. Мәтіннің негізгі идеясын анықтаңыз.

А) жүректің орнына оның кеудесінде тас бар. Сонымен ол өзі тасқа айналсын

В) шабандоздар түйелерді түсіріп, бумаларды шешті

С) міне, қарттар бұл қайғы туралы не айтады.

2. Мәтін мәнерін анықтаңыз:

А) ғылыми стиль;

В) көркемдік стиль;

С) публицистикалық стиль;

Д) ресми іскерлік стиль.

3. Сөйлеу түрін анықтаңыз

А) баяндау;

В) пайымдау;

С) сипаттамасы;

4. Мәтінде қандай мәселе көтерілді? (Жауапты бір сөйлеммен жазыңыз).

5. Сөйлемдегі есімдіктердің санын анықтаңыз:

Бай бас түйенің себебін қызының қолына берді және онымен көз жасымен қоштасты.

- A) анықтаушы, жеке;
- B) салыстырмалы, анықтаушы;
- C) қайтарымды, жеке

6. Басқару:

- A) қатты ренжіді;
- B) түйелерді байлады;
- C) қалыңдық ашуланды

Сұрақтарда 2 дұрыс жауап бар:

7. 1 септеу зат есімдерінің қатарын көрсетіңіз

- A) түйе;
- B) тас;
- C) тау;
- D) қызы
- E) шың

8. Конъюгацияның II етістіктерінің қатарын көрсетіңіз [2]

- A) естідіңіз бе;
- B) қозғалды;
- C) иелік етті;
- D) көрдім;
- E) тапсырды

9. Дұрыс жауаптарды көрсетіңіз. [2]

Бай бас түйенің себебін қызының қолына берді және онымен көзіне жас алып қоштасты

1	Бас түйенің себебі	A	Синонимдер
		B	Антонимдер
		C	Омонимдер
2	ол қызының қолына берді және онымен қоштасты	A	Біртекті предикаттар
		B	Біртекті анықтамалар
		C	біртекті толықтырулар

10) «келісемін/ келіспеймін» қабылдау:

Жас жұбайлардың киіз үйі ғана бұрын-соңды болмаған сұлулық болды.

		Келісемін	Келіспеймін
1	Сөйлем қарапайым		
2	Сөйлем баяндау		
3	Бір бөлік		
4	Жалпы		
5	Толық емес ұсыныс		

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі	Балл	
негізгі және қосымша ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну	мәтін мәнерін анықтайды	
	сөйлеу түрін анықтайды	
	мәтін тақырыбын және негізгі ойды анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	грамматикалық тапсырмаларды орындайды	
	сөйлеу сауаттылығын сақтайды	
Барлығы		

№ 4-мәтін

Қазақ мәдениетіндегі салт-дәстүрлер

Біздің ұлттық мәдениетіміз әлемдік мәдениеттің жетістіктерін сіңірді және әлемдік тарих пен мәдениеттің бір бөлігі және өнімі болып табылады. Этникалық дамудың бастауларын, қазақ мәдениетінің басым рухани, адамгершілік құндылықтарын түсінбей, халықтың тарихы мен мәдениетін зерттеу мүмкін емес. Кез-келген халықтың тарихында өткенді түсіну болашақ дамуының негізі мен болашағы болып табылады.

Әр халықтың өзінің ұлттық ерекшеліктерін ғана сипаттайтын, оның ұлттық мәнін ашатын өзіндік әдет-ғұрыптары мен дәстүрлері бар. Дәстүрлер ұзақ тарихи дамуда, әр халықтың әртүрлі Еңбек және мәдени қызметі процесінде дамиды. Тарихи даму барысында әлеуметтік тәжірибені сақтау мен берудің әртүрлі формалары, әдістері мен тетіктері қалыптасып, қалыптасты, олар жиынтықта дәстүр деп аталады.

Өмір мен әл-ауқат төзімділікке, күшке, ептілікке және тапқырлыққа байланысты болғандықтан, далада балаларға ерте жастан бастап осы қасиеттерді сіңіруге ерекше назар аударылды. Сондықтан көптеген қазақ салт-дәстүрлері қандай да бір жолмен жас жігіттің туылуына, балалық шағына, жастық шағына және кәмелетке толуына байланысты болады. Мысалы, шілдеханада – ұлының дүниеге келуіне байланысты мерекеде ауқатты адамдар өздерінің ғана емес, көрші ауылдардың тұрғындарын шақыра отырып, жомарт тәттілер жасады, әншілер сайысын, ат үстінде жігіттер сайысын ұйымдастырды. Бала көбінесе ауылда қастерлі адамның есімімен аталады. Сондай-ақ, балаға дені сау және мықты болып көрінбеуі үшін алғашқы кездескен, елеулі есім берілген жағдайлар болды. Қазақ отбасында кәмелетке толу жолындағы ерекше кезеңдер ретінде бесікке салу – жаңа туған нәрестені бесікке салу, оның тез өсіп, батырлық денсаулығын нығайту сияқты оқиғалар атап өтілді; тұсау кезу – баланың жүре және тез жүгіре білуі үшін алғашқы қадамдары. Бұл күні, қазақ әдет-ғұрпы бойынша, бала өзінің алғашқы қадамын жасаған киіз үйге ауылдағы ең қарт және құрметті адамды баланың аяғын орап тұрған арнайы арқандарды пышақпен кесу үшін шақыру әдетке айналған. Атқа отырғызу – бұл атқа отыру, тек тақтайшаларды ғана емес, сонымен қатар найзаларды да қолына беру, сондықтан мұрагер атқа мінуді біледі, найза металы ең жақсы.

1. Мәтіннің негізгі идеясын анықтаңыз.

- A) әр халықтың өз салт-дәстүрлері бар
- B) бала көбінесе ауылда қастерлі адамның есімімен аталады.
- C) сондықтан көптеген қазақ салт-дәстүрлері қандай да бір жолмен жас жігіттің туылуына, балалық шағына, жастық шағына және кәмелетке толуына байланысты.

2. Мәтін мәнерін анықтаңыз:

- A) ғылыми стиль
- B) көркемдік стиль
- C) публицистикалық стиль
- D) ресми іскерлік стиль.

3. Сөйлеу түрін анықтаңыз

- A) баяндау
- B) пайымдау
- C) сипаттамасы

4. Мәтінде қандай мәселе көтерілді? (Жауапты бір сөйлеммен жазыңыз).

5. Сөйлемдегі есімдіктердің санын анықтаңыз:

Кез келген халықтың тарихында өткенді түсіну дамудың негізі мен болашағы қалыптасады

- A) анықтаушы
- B) салыстырмалы
- C) қайтару

6. Басқару:

- A) атқа мінуді білді
- B) қазақ отбасында
- C) негіз қаланады

Сұрақтарда 2 дұрыс жауап бар:

7. Зат есімдер қатарын көрсетіңіз 2 септеу

- A) халық
- B) мәдениет
- C) әл-ауқат
- D) киіз үй
- E) дәстүр

8. Конъюгацияның I етістіктерінің қатарын көрсетіңіз [2]

- A) дамыды
- B) бекітілді
- C) елестету
- D) міну
- E) өндіріледі

9. Дұрыс жауаптарды көрсетіңіз. [2]

Халықтың тарихы мен мәдениетін зерттеу этникалық дамудың бастауларын, қазақ мәдениетінің басым рухани, адамгершілік құндылықтарын түсінбей мүмкін емес.

1		A	Синонимдер
---	--	---	------------

	ауылда құрметті және құрметті адамның атымен	В	Антонимдер
		С	Омонимдер
2	халықтың тарихы мен мәдениетін зерттеу	А	Біртекті предикаттар
		В	Біртекті анықтамалар
		С	біртекті толықтырулар

10) «келісемін/ келіспеймін» қабылдау:

Далада балаларға ерте жастан бастап осы қасиеттерді сіңіруге ерекше назар аударылды.

№	Сондықтан көптеген қазақ салт-дәстүрлері қандай да бір жолмен жас жігіттің туылуына, балалық шағына, жастық шағына және кәмелетке толуына байланысты....	Келісемін	Келіспеймін
1	Сөйлем қарапайым		
2	Сөйлем баяндау		
3	Бір бөлік		
4	Жалпы		
5	Толық емес ұсыныс.		

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі			
негізгі және қосымша ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну	мәтін мәнерін анықтайды		
	сөйлеу түрін анықтайды		
	мәтін тақырыбын және негізгі ойды анықтайды		
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді		
	мәтінде қосымша ақпаратты бөлектейді		
	грамматикалық тапсырмаларды орындайды		
	сөйлеу сауаттылығын сақтайды		

№ 5-мәтін

Қазақстан таулары

Қазақстанның табиғаты бай және алуан түрлі. Оның аумағында кең ойпаттар мен мәңгілік қар мен мұздықтары бар ең биік таулар бар.

Қазақстанның таулары – әлемнің түкпір-түкпірінен келген туристердің сүйікті демалыс орны. Табиғи ландшафттар мен сирек кездесетін флора мен фаунадан басқа, қазақ таулары өздерінің биік таулы курорттары мен санаторийлерімен, сондай-ақ экстремалды демалысты өткізуге барлық жағдай жасалған альпинистер лагерлерімен танымал.

Қазақстанның таулары биік және төмен таулы аймақтарға бөлінеді. Төмен таулы аймақтарға Қазақстанның орталығында орналасқан «Сары дала» немесе басқа жолмен Сарыарқа жатады. Сарыарқаның ұзындығы-1200 км, ал ең биік нүктесі-1565 м. Сарыарқа дала болғанына қарамастан, көптеген тау шыңдары бар. Олардың ішіндегі ең биіктері Ақсорған (1565 м) және Қарқаралы таулары (1403 м) болып саналады. Сары құмдар мен Сарыарқа тауларының арасында таза суы бар кішкентай көгілдір көлдер шашыраңқы. Осыған байланысты Сарыарқа

таулы аймақтары көбінесе «кішкентай Швейцария» деп аталады, өйткені табиғи ландшафттар швейцариялықтарға ұқсас.

Сонымен қатар, Қазақстанның төмен таулы аймақтарына Орал тауларының оңтүстігінде орналасқан Мұғалжар тау жотасы жатады. Каспийде Маңғыстау таулары орналасқан, олардың оңтүстігінде Қарағие ойпаты – Қазақстанның ең төменгі нүктесі орналасқан.

Қазақстанның орасан зор аумағы Орта Азияның көптеген облыстарымен шектеседі, сондықтан Оңтүстік-Шығыс пен солтүстік-шығыста Қазақстанды Алтай мен Тянь-Шань әлеміндегі ең ірі тау жүйелері қоршап тұрғаны таңқаларлық емес.

1. Мәтінді мұқият оқып шығыңыз.

2. Мәтін мәнерін анықтаңыз:

- 1) А) ғылыми;
- 2) В) көркем;
- 3) С) ресми-іскерлік;
- 4) Д) ауызекі

3. Мәтіннің негізгі идеясын анықтаңыз.

4. Мәтін түрін анықтаңыз:

- 1) А) баяндау;
- 2) В) сипаттамасы;
- 3) С) пайымдау;
- 4) Д) сипаттама элементтерімен пайымдау

5. Бөлектелген сөздер келесі сөз тіркестерінде тікелей немесе бейнелі мағынада қолданылатынын анықтаңыз.

Мәңгілік қар, кішкентай Швеция, сары дала

6. Сөздердің синонимдерін таңдаңыз: Отан, аумақ, көк

7. Антонимдерді сөздерге сәйкестендіріңіз: кішкентай, бай, бөлісу, биік

8. Мәтіннен сандарды жазыңыз.

9. Таңдалған сөзге морфологиялық талдау жасаңыз: Қазақстанның таулары биік және төмен таулы аймақтарға бөлінеді.

10. 3-5 сөйлемдерден номиналды тіркестерді жазыңыз.

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну	мәтін мәнерін анықтайды	
	сөйлеу түрін анықтайды	
	мәтін тақырыбын және негізгі ойды анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	мәтінде қосымша ақпаратты бөлектейді	
	грамматикалық тапсырмаларды орындайды	
	сөйлеу сауаттылығын сақтайды	

№ 6 (А,В,С) мәтін

Тапсырмалар

1. Екі мәтіннің бірін таңдап, атау жоспарын жасаңыз.
2. Жоспарыңызды атаңыз
3. 5 кілт сөз бен сөз тіркесін жазыңыз.

4. Мәтіннің негізгі идеясын анықтаңыз

5. Мәтіннің жалғасын жазыңыз

Мәтін А

Айлакер қоян

Менімен бір рет аң аулау кезінде осындай оқиға болды. Мен қоян аулауға бардым. Бір сағаттан кейін менің иттерім қоян орманынан тауып, қуып жіберді. Мен жолда болдым және күттім.

Иттер қоянды орман кесу арқылы қуады, ал қоян шаршамады.

Ол қайда кетті? Мен күтіп-күтіп не болып жатқанын көру үшін клирингке бардым. Мен қараймын: менің иттерім дінгектердің айналасындағы бұталарға мініп, жерді иіскейді, олар қоян іздерін түсінбейді. Шалғындағы қоян қайда жасырады? Мен шалғынның ортасына шықтым, мен ештеңе түсінбеймін. Содан кейін ол кездейсоқ жағына қарады да, менен бес қадам қашықтықта қатып қалды, биік дінгектің басында қоян жасырынып қалды, көздер маған: «мені иттерге берме!» дегендей. Мен жануарды өлтіруге ұялдым. Мен мылтықты түсірдім, иттерді қайтарып алдым. Біз басқа қояндарды іздеуге бардық, ал бұл қиын емтихан тапсырылды. Ол өмір сүрсін, олар ақыл-ойды үйретеді.

Мәтін

Дінгек

Орманда үлкен ескі дінгек болды. Әжесі сөмкемен келіп, иіліп, әрі қарай жүрді. Денесі бар екі кішкентай қыз келіп, дінгекке тағзым етіп, әрі қарай жүрді. Қария қаппен келді, айқайлап, дінгекке тағзым етіп, одан әрі қырынды.

Күні бойы орманға әртүрлі адамдар келіп, дінгекке тағзым етіп, әрі қарай жүрді.

Ескі дінгек мақтанып ағаштарға айтады:

- Қараңызшы, тіпті адамдар да маған тағзым етеді. Әже келді-тағзым етті, қыздар келді – тағзым етті, қарт келді – тағзым етті. Ешбір адам тағзым етпестен менің жанымнан өткен жоқ. Сондықтан мен орманда ең маңыздысымын. Сіз де маған тағзым етесіз.

Бірақ ағаштар барлық мақтан тұтатын күзгі сұлулығымен оның айналасында үнсіз тұрды.

Ашуланған ескі дінгек айқайлады:

- Маған тағзым етіңіз! Мен сенің патшаңмын!

Бірақ содан кейін кішкентай жылдам құс ұшып, алтын тістелген жапырақтарын бір-бірлеп тастаған жас қайыңға отырды да, көңілді ысқырды:

- Сіз бүкіл орманға қалай ашуландыңыз! Үндеме! Ештеңе сен патша емессің, бірақ қарапайым ескі дінгек. Адамдар саған тағзым етпейді, бірақ сенің жаныңнан бал ағариктерін іздейді. Ия, және олар табылмайды. Көптен бері барлығы жиналды. (Г. Бойынша Скребицкийге.)

Мәтін С

Қалай болғанда да, күзде, түннің бір уағында, ескі және шуылдаған үйде біреу кішкентай балғаларды қоңырауларға ұрып жібергендей әйнек иридесцентті қоңырау естілді, ал әуен осы керемет қоңыраудан пайда болды...

Бұл көпжылдық ұйқыдан кейін күтпеген жерден оянып, қорап ойнады. Бірінші минутта біз қорқып кеттік. Әлбетте, қорапқа серіппе секірді.

Қорап ұзақ уақыт ойнады, содан кейін тоқтап, содан кейін үйді жұмбақ қоңырауға толтырды, тіпті серуендеушілер таңданыспен басылды.

Қорап барлық әндерін жоғалтты, үнсіз қалды және Біз қалай ұрсақ та, біз оны қайтадан ойнай алмадық.

(К. Паустовский)

Қорытынды

Атау жоспары қарапайым және күрделі

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша	құрастырылған мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді	
ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну	мәтін үзінділері бойынша сөйлеу түрін болжайды	
	күрделі жоспар жасайды	
	мәтін тақырыбын анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	сөздің әр түрінде қажетті сөздерді қолданады	
	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

№ 7-мәтін

Тапсырмалар

1. Ұлы адамдардың дәйексөздерін қараңыз, біреуін таңдап, мәтін құрастырыңыз - пайымдау-100-120 сөз.

2. Мәтінге күрделі жоспар құрыңыз

3. Мәтінге тақырып беріңіз

Дәйексөздер:

1. Дәйексөздерде шындық жасырылған, олар сізді ойландырады.

2. Егер адам шынымен бірдеңе алғысы келсе, онда бүкіл ғалам оның тілегінің орындалуына ықпал етеді. *(Пауло Коэльо)*

2. Кінәлі адам әрқашан кешірім сұрамайды. Қарым-қатынасты бағалайтын адам кешірім сұрайды. *(Эрих Мария Ремарк)*

3. Біреуі раушанның иісін сезбейді. Ащы шөптердің екіншісі бал алады. Сіз біреуге кішкене нәрсе бересіз, ол мәңгі есте қалады. Сіз біреуге өмір бересіз, ол түсінбейді. *(Омар Хайям)*

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша	құрастырылған мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді	
ақпаратты алу арқылы мәтіннің	мәтін үзінділері бойынша сөйлеу түрін болжайды	
	күрделі жоспар жасайды	
	мәтін тақырыбын анықтайды	

негізгі мазмұнын түсіну	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	сөздің әр түрінде қажетті сөздерді қолданады	
	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

№ 8-мәтін

Өтірікті қалай тануға болады?

Сұрақ өте маңызды. Ешкім алданғысы келмейді. Өтірік айту мүмкіндігіне кішкене күдік болса, сіз өзіңіздің барлық назарыңызды, байқауыңызды, түйсігіңізді қосуыңыз керек. Өтірік сөздердің мимикаға сәйкес келмеуін, орынсыз қимылдарды, тым қатты эмоцияларды немесе, керісінше, олардың толық болмауын, ал көзқарас көп нәрсені айта алады.

Әңгімелесушінің қолына да назар аудару маңызды. Олар, олардың қимылдары, бетке қарағанда шешен. Сақ болыңыз, барлық біліміңізді және бүкіл өмірлік тәжірибеңізді шақырыңыз. Өмір кем дегенде бір нәрсені үйретуі керек еді! Олар айтқандай, ғасыр өмір сүреді...

Кейде сіз өзіңізді сезінесіз, тіпті айқын алдауды көресіз, бірақ сіз соншалықты тәтті алданғыңыз келеді! Сонда ғана ол ауырып, ащы болмас еді. Бірақ олар қателіктерден үйренеді, ал ащы тәжірибе де тәжірибе, бірақ қайсысы! Мұнда ешкімге және ештеңеге сенбей, шектен шықпау маңызды.

Сонымен, сенімсіздіктің жалпы үлесі, егжей-тегжейге назар аудару, байқау, тіпті кейбір қырағылық сізді өтіріктен қорғауы керек. Өзіңізді құрметтеңіз, ешкімнің сізді алдауына жол бермеңіз!

Кейінірек өкіну мен өкінуді сезінбеу үшін сезімдерді емес, ақыл-ойды жиі қосыңыз. Бірақ бәрібір бәрі өз жолымен жүреді, бәрін болжау мүмкін емес, оған конустарды толтыру үшін өмір жолы бар, бірақ мен әлі де сабан салғым келеді (мектеп композициясынан)

1-қорытынды

1. Қандай тақырып?
2. Сөйлеудің қандай түрі?
3. Өз нәтижелеріңізді дәлелдеңіз
4. Қарапайым жоспар құрыңыз
5. Синонимдерді, антонимдерді және көп мағыналы сөздерді жазыңыз

Пайымдау - кез келген мәселеге көзқарасыңызды білдіру үшін қолданылатын сөйлеу түрі. Дәлелдей отырып, автор тақырыпты белгілейді және оның көзқарасының дұрыстығын, бар құбылыс немесе болған оқиға туралы көзқарасын дәлелдейді.

Сөйлеуді және сөйлеу тәсілін берудің ұқсас әдісін іс-әрекеттерді, фактілер мен оқиғаларды, олардың себептері мен салдарын түсіндіру үшін қолдануға болады.

2-тапсырма

1.Қорытынды жасаңыз 2

Тақырып – бұл мәтінде айтылған нәрсе.

Мәтінде әрқашан негізгі ой бар

2. Осы мәтінді құрастырыңыз – «қандай шындық бар?»

2. Мәтінге күрделі жоспар құрыңыз

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша	құрастырылған мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді	
ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну	мәтін үзінділері бойынша сөйлеу түрін болжайды	
	мәтін тақырыбын анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	Сөздің әр түрінде қажетті сөздерді қолданады,	
	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

Мәтін № 9

Мәтіннің басында сөйлеу түрін анықтаңыз. Жауабыңызды түсіндіріңіз.

Бала кезінен ата-аналар мен қыздары бар ұлдар Аркаша Пластоваға таң қалды. Бала бала сияқты көрінеді. Мұрын түймесі, аққұбаның өзі, бұзық, күлкілі, батыл. Жалпы, қарапайым бала.

Бірақ кейде ол Аркашадан бірдеңе тапқандай болды. Мысалы, ол далаға шығып, қолдарын жайып, бірдеңе айқайлайды.

- Сен кімсің, Арка? – деп балалар сұрайды.

- Мен желге сәлем айтамын. Ол маған жауап беретінін естисіз бе? – дейді Аркаша. Ұлдар тыңдайды, бірақ ештеңе естімейді. Тек шөптер желдің астында гуілдей, ал аспандағы ағаш бұталары ысқырады.

Немесе кішкентай Аркашты малға жайылымға жібереді, ал ол орманның шетіне еңкейіп, мұрнының астына бірдеңе күңкілдейді. Әпкесі оған түскі ас әкеледі, сұрайды:

- Сен кіммен сөйлесіп тұрсың?

- Құмырсқалар маған олардың үйіне аюдың табанымен келгенін айтты.

Енді олар балаларға тамақ алып жүруге және құмырсқаны қалпына келтіруге мәжбүр.

Ата-аналар Аркаша кешке күн батқан кезде сөйлесіп, көктемде өсіп келе жатқан шөпке кеңес бергенде ашуланады.

«Неге ешкім ештеңе естімейді? Жердің шынымен тірі екенін және ондағы барлық нәрсенің өз дауысы бар екенін қалай дәлелдеуге болады?» - деп ойлайды Аркаша.

Мен Аркашаны ойладым, ойладым, бірақ ешқашан ештеңе ойлап таппадым.

Е Мурашова)

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша	құрастырылған мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді	
ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну	мәтін үзінділері бойынша сөйлеу түрін болжайды	
	мәтін тақырыбын анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	

	Сөздің әр түрінде қажетті сөздерді қолданады	
	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

№ 10 (А, В, С) мәтіні

А мәтіні

Бірде мен тоғанның жанында серуендеп, шөптен ұзын таяқшадағы үлкен торды көрдім. Мен қолымды дымқыл торға салып, нағыз алтын балықты шығардым. Ол аузымен ауаны ұстап маған үлкен көздерімен аянышты қарады ...

(Бұл мәтінде дәйекті әрекеттер туралы айтылады, мәтіннің мазмұнын бірнеше фотосуреттерде көрсетуге болады, мәтінге «не болды?», демек, бұл сөйлеу түрі баяндау)

Мәтіннің жалғасы қандай болады деп ойлайсыз?

Мен тоғанға қарай жүгірдім, алақанымды суға түсірдім, балық құйрығын бұлғап, жүзіп кетті. Менің жүрегімде жеңіл және тыныш болды. «Жүзіңіз, алтын балық, енді торға түспеңіз!» мен балыққа тіледім.

(Ю. Бойынша Алешковский)

Бұл мәтінге қандай тақырыпты таңдауға болады?

(Алтын балық)

Мәтін

Қыстың тыныш күнінде сіз орманға шаңғы тебесіз, дем аласыз және дем алмайсыз. Терең, таза, қарлы ағаштардың астында жатыр.

Бұл бір түрі – баяндау.

Мәтінді жалғастыру туралы не айтылады?

Жас қайыңның діндері аяздың салмағымен орман жолдарының үстінде бүгілген. Биік және кішкентай шыршалардың қою жасыл бұтақтары ақ қардың ауыр қақпақтарымен жабылған.

(И. Соколов-Микитов)

Мәтін С

Таңды күннің ең жақсы бөлігі деп санау керек, көктем сияқты – жылдың ең әдемі мезгілі, сондықтан балалық шақ – адам өмірінің ең жарқын уақыты. Оны бекер атаған жоқ ...

Бұл бір түрі – пайымдау.

Балалық шақ тек жарқын ғана емес, сонымен бірге өте маңызды, өте жауапты уақыт. Балалық шақта адамның мінезі қалыптасады. Сондықтан басынан бастап, ерте жастан бастап сіз мейірімді, адал және батыл болуға ұмтылуыңыз керек – Мен бұл қасиеттерді ең бастысы деп атайтын едім.

(В. Солоухин)

Сіз автордың пікірімен келісесіз бе?

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша	құрастырылған мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді	
ақпаратты алу арқылы мәтіннің	мәтін үзінділері бойынша мазмұнды болжайды	
	мәтін тақырыбын анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	

негізгі мазмұнын түсіну	сөздердің тікелей және бейнелі мағынасы бар	
	сөздерді қолданады, мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

№ 12-мәтін

А және В мәтіндерін оқыңыз.

2. А мәтініне қандай атау беруге болады?

3. А және В мәтініндегі лексикалық байланыс құралдарын тізімдеңіз.

А. Көктемгі шикі жел жалаңаш лозиндерде қатты соғады, ал жаңадан келген қарақұйрықтар оларға үнсіз айқайлайды — маңызды, жеңісті және сонымен бірге қуанышты, ақылсыз, тұрақсыз. Оларды алты айлық қысқы өлімнен кейін бірінші рет есту салыстырмалы сезім емес!

(И. Бунин. Соңғы көктем).

В. Сіз қандай аяқ киім аласыз. Сіз аяқ киімді неге сатып алмайсыз?

(И. Бунин. Соңғы көктем)

2-тапсырма

Тікелей және бейнелі мағынасы бар сөздерді, синонимдерді, антонимдерді, омонимдерді және көп мағыналы сөздерді, қарызға алынған сөздерді қолдана отырып, 5-6 сөйлемнің шағын мәтінін жазыңыз; гиперболалар, эпитеттер, тақырып бойынша салыстырулар: «адам жалқаулықтан ауырады, еңбектен сау болады»

1. Мәтінге қандай атау беруге болады?

2. Аты бойынша жалғасы бар мазмұнды болжаңыз

4. Сөздердің, синонимдердің, антонимдердің, омонимдердің және көп мағыналы сөздердің тікелей және бейнелі мағынасы бар сөздерді қолданыңыз.

5. Сөйлемдердің бірін талдаңыз.

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және екінші ақпарат	кұрастырылған мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді	
	мәтін үзінділері бойынша мазмұнды болжайды	
	мәтін тақырыбын анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	сөздердің тікелей және бейнелі мағынасы бар сөздерді, синонимдерді, антонимдерді, омонимдерді және көп мағыналы сөздерді қолданады.	
	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

Жалпылау: мәтіннің үзінділерінен мазмұнды қалай болжауға болады? (Балалардың жауаптары)

Қорытынды

Сөйлем ішіндегі сөздерді байланыстыру тәсілдерінен басқа, сөйлемдерді бір-бірімен байланыстыруға көмектесетіндер де бар, нәтижесінде тұтас мәлімдеме немесе мәтін пайда болады. Бұл әдістердің барлығы екі үлкен топқа бөлінеді – лексикалық және грамматикалық. Біріншісіне сөздерді қайталау, синонимдерді немесе антонимдерді қолдану және сипаттамалық айналымдар

кіреді. Грамматикалық әдістер-толық емес сөйлемдерді, жеке және демонстрациялық есімдіктерді, жалғаулықтарды, кіріспе сөздерді (конструкцияларды) және толық ойды құруға мүмкіндік беретін прономиналды үстеулерді қолдану.

Толығырақ: <https://obrazovaka.ru/russkiy-yazyk/sredstva-svyazi-predlozheniy-v-tekste-primery-5-klass.html>

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну;	құрастырылған мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді	
	мәтін үзінділері бойынша мазмұнды болжайды	
	мәтін тақырыбын анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	сөздердің тікелей және бейнелі мағынасы бар сөздерді, синонимдерді, антонимдерді, омонимдерді және көп мағыналы сөздерді қолданады.	
	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

№ 14-мәтін

Жақсылық тілеу

(1) Бірде Мен күннің соңында ескі монша тұрған Панегрезге қарай қырындым: мен сол жерде ұйықтағым келді. (2) өзен бойымен өтетін аңшылар таптаған жолмен жүрді. (3) жапырақтары ағаштардан түсе бастады. (4) кейбіреулерінде олар сары, басқаларында ашық қызыл болды, күн оларға өз сәулелерін қалдырғандай. (5) осы уақытта әдемі орман. (6) кенеттен бір жерде музыка естілді. (7) Мен ол жаққа бет алдым. (8) өзен жағасында балықшы қара қалпақ, телогрейка, ұзын білігі бар резеңке етік киіп, оның жанында транзисторлық қабылдағыш отырды. (9) құйынға сызықтар тасталды, үлкен қызыл тығындар су бетінде әрең қозғалады. (10) «Сіз бақаларды музыкамен ұстайсыз ба, бауырым? (11) Балықшы бұрылды. (12) ол әлі жас екені белгілі болды. (13) көздер ашық аспан сияқты, қолдар күшті, үлкен.

(14) Ол менің әзіліме жауап бере алмады, өйткені кептелістердің бірі орнынан қозғалып, тез ағымға қарсы шықты. «Подсекай! (15) және бірден менің басымнан үлкен балық шалғынға соқты. (16) мен оны алдым, Мен өз көзіме сенбеймін – хариус! (17) міне, сіз және бақа... (18) «Көрдің бе? - деді жігіт шляпасын көзіне түсірді. (19) мен оған балықты бердім. - (20) сөмкеге салыңыз!». (21) мен сөмкеге қарап, таң қалдым: Онда он шақты чариус, күшті, әдемі жатты. (22) «хариус! Сондықтан олар қайтадан осында пайда болды», - деп қуандым. (23) «Көріп отырғаныңыздай! (24) Мен кеше бірнеше нәрсені Ұстадым». (25) мен балалық шағымды тағы да есіме түсірдім, Чов өзенінің жағасында кішкене орып аламын, шабындықта анамның дәмді балықпен қалай емдегенін есіме түсірдім. (26) хариустардың бұл өзенде қалғаны қандай жақсы!(27) кетіп бара жатып, Мен кішкентай Чов өзені қайтадан таза болатындай етіп жасаған адамдарға жылы сөз айттым.

(Иван Коданев-коми жазушы.)

Тапсырмалар

1. Мәтінде қандай негізгі ой бар?
2. Мәтіннен кілт сөздер мен сөз тіркестерін жазыңыз.
3. Ертегінің негізгі тезисін қалыптастырыңыз. Оны жазыңыз. Дауыс беру.
4. Бұл мәтінді қанша абзацқа бөлуге болады?
5. Ертегіге қарапайым жоспар құрыңыз.
6. Өз тақырыбыңызды ертегіге сәйкестендіріңіз.
7. Бұл мәтін қатты немесе үздіксіз мәтінге жатады.
8. Жоспар бойынша қайталаңыз .
9. Ертегіге өз соңыңызды қосыңыз.

Қорытынды

Абзац - екі шегініс немесе қызыл жолдар арасындағы мәтіннің бөлігі. **Абзац** күрделі синтаксистік бүтіннен **ерекшеленеді**, өйткені ол синтаксистік деңгейдің бірлігі емес. **Абзац**-композициялық-стистикалық негізде біртұтас мәтінді бөлу құралы.

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну	мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді	
	оқылған (тұтас/үздіксіз) мәтіннің мазмұнын талдайды	
	мәтін тақырыбын анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	мәтінде қосымша ақпаратты бөлектейді	
	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

Жалпылау:

- *мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты қалай бөлуге болады? (Балалардың жауаптары)*

№ 15-мәтін

Рахмет

- Е-ге-гей! Маған бәрін келіңіз, мен тұшпара жеймін!

Орманға жақын жерде екі аю жүрді – Маша ана мен Мишутканың ұлы.

Мишутка және дейді:

- Анамның аты бар сияқты тұшпара жеу. Барайық?

- Кеттік.

Ал әженің бүкіл ауылы бар. Олар қазірдің өзінде үстел басында отыр.

Тұшпара жиналады.

Мұнда аюлар кіреді. Қонақтар қорқып кетті: кім терезеден секірді, кім есіктерден секірді.

Олар қашып кетті. Тек әже пештің жанында отырды, ол сөз айта алмайды.

Аюлар бәрі тұшпара жеп, табақтар жалап, іштері сипап, есіктерге қарай бет алды.

А үй иесі оянып: «сіздің рақметіңіз қайда?» Аюлар орманға да қарай жүгірді.

Мишутка дем алып, сұрады:

- Анашым, әжем бізден қандай рахмет сұрады? Ол қайда?

- Қайда екенін білмеймін. Қасқырдан сұрайық.

Қасқыр еске алуға оңай:

-й, аюлар, олар нені жоғалтты?

- ИЯ, қалай шатастырмау керек, қайда рахмет айтуды білмейміз. Сіз көрмедіңіз бе?

- Жоқ, мен көрмедім, - деп қасқыр құлағының артына тырнап, құйрығын жұлып алып, әрі қарай жүгірді.

Қоян аюлары кездесті, сұрады:

-й, қиғаш, сен көрген жоқсың рахметті?

Деп ойлады ол:

- Онда, көгалда, ұзын, әдемі нәрсе жатыр, мүмкін ол?

Аюлар шалғынға кетті. Рас, ұзақ, жылтыр нәрсе жатыр. Ал не, жоқ олар түсінеді. Олар бұрылып, иіскеп, онымен не істеу керектігін білмейді. Қараңыз, кішкентай қыз түймедақ жинайды, бір өрімде бірдей әдемі және ұзын өрілген, ал тағы бір өрім шашырап кетті. Аюлар қызға келіп сұрайды:

- Бұл сенікі емес пе?

Ал қыз көріп қуанды:

- Ой, рахмет!

Мишутка реніштен жылады:

- Міне, қандай рахмет екені белгілі болды. Ал біздікі бір жерде жоғалып кетті. Мен де мұны қалаймын рахмет...

- Қалай жоғалды? – қыз таң қалды. - Бұл мүлдем рахмет емес, лента. Рахмет сізге жақсылық жасаған, көмектескен, емдеген, бірдеңе берген адамға айту керек.

Бұл өте жылы сөз. Сіз біреуге рахмет айтуды ұмытып кеткен шығарсыз, иә? Ай-ай-ай!

Аюлар әжесіне қарай жүгіріп келіп қатты айтты:

- Рахмет!

(Сүлеймения Пылаеваның Ертегілері)

Мұғалімнің әрекеттері (мұғалімнің түсіндірмесі)

Тапсырмалар

Соломония Пылаева-Коми Республикасының балалар жазушысы.

Мәтінді кешенді талдау (6 сынып)

№ 15-мәтін

Рахмет

1. Мәтінді мұқият оқып шығыңыз.

2. Мәтін мәнерін анықтаңыз:

А) ғылыми

б) көркем

в) ресми-іскерлік

г) ауызекі

3. Мәтіннің негізгі идеясын анықтаңыз.

4. Мәтінде қандай сұраққа жауап жоқ?

3. Лесочкада кім жүрді?

4. Кішкентай қыз көгалда не жоғалтты?

5. Аюларға рахмет деген не екенін кім айтты?

6. Қыздың ленталары қанша болды?

7. Сөйлеуді білдіру құралы болып табылатын сөйлемді көрсетіңіз
фразеологизм.

1) ал әженің бүкіл ауылы бар.

2) қасқыр еске алуға оңай.

3) бұл өте жылы сөз.

4) аюлар шалғынға кетті.

8. Мәтінде «қиғаш» сөзі қандай мағынада қолданылатынын көрсетіңіз
«Кос, қиғаш, сен көрген жоқсың рахмет?»

а) көлденең жазықтыққа көлбеу орналасқан.

б) қоянның әзіл-қалжың атауы.

в) страбизммен ауырады.

г) ортасында емес, бүйірінде орналасқан; бүйір.

9. МАЯК сөзіне фонетикалық талдау жасаңыз.

10. «Аюлар» сөйлеміндегі сөз тіркесі қандай сөз тіркесі емес
барлық тұшпара жеді, тәрелкелер жалап, іштері есіктерге қарай сипалды
барды?»

а) аюлар жеді;

б) табақтар жалап кетті;

в) тұшпара жеді;

г) есіктерге қарай бет алды.

11. Үндеуі бар сөйлемді табыңыз.

а) Эй, аюлар, олар нені жоғалтты?

б) тек әже пештің жанында отырды, ол сөз айта алмайды.

в) сізге жақсылық жасаған, көмектескен, емдеген, бірдеңе жасаған адамға
рахмет айту керек
берді.

г) орманға жақын жерде екі аю жүрді – Маша ана мен Мишутк ұлы
Аюлар барлық тұшпараны жеп, табақтарды жалап, іштерін есіктерге қарай
сипады және жолға шықты».

12. Біртекті мүшелері бар сөйлемді табыңыз.

1) бір ауылда әже кіреберіске шығып, айқайлады...

2) қонақтар қорқып кетті: кім терезеден секірді, кім есіктерден секірді.

3) ал біздікі бір жерде жоғалып кетті.

4) ал әженің бүкіл ауылы бар.

13. Сүлеймения Пылаеваның ертегілерін оқып ертегілердің біріне пікір
жазыңыз

Ертегілердің біріне шолуды абзацтарға бөліңіз.

Ертегіні еске түсірудің қарапайым жоспарын жасаңыз

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша ақпаратты	және алу	мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді оқылған (тұтас/үздіксіз) мәтіннің мазмұнын талдайды

арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну	мәтін тақырыбын анықтайды	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	мәтінде қосымша ақпаратты бөлектейді	
	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

№ 16-мәтін

Латыш халық ертегісі

Ертеде бір қожайын өмір сүрді, ол әлемде жылқылардан басқа ештеңені ұнатпайды. Тек ол ешкімде жоқ осындай жылқыларды қалай алуды армандады.

Ол үлкен жылқы базарға барып, адамның қиярмен кездескен кезі. Қожайын сұрайды:

- Сен онда не алып жүрсің?

Ал адам, ақымақ болмаңыз, ИӘ деп айтыңыз:

- Мен жұмыртқаларды алып жүрмін, олардан сіз осындай құлындарды отырғыза аласыз, олар әлі ешкімде жоқ.

Қожайын оларды оған көрсетуді сұрайды. Ер адам көрсетті. Осы жұмыртқалардың қожайыны жақсырақ біреуін таңдап сұрайды:

- Неге жұмыртқа? Ер адам жауап береді:

- Үш жүз рубль!

Қожайынның әмиянын шығарып, үш жүзді есептейді.

Ер адам әрі қарай жүрді, содан кейін бұрылып сөйлейді:

- Жұмыртқаны кастрюльге салыңыз, оған өзіңіз отырыңыз және басып шыққанша түспеңіз. Егер кім не сұраса, онда тек бір сөзбен жауап беріңіз: «Три-и!»

Онда олар ажырасып, әрқайсысы өз жолдарымен жүрді.

Қожайын үйге келіп, бірден құлынды инкубациялауға отырды. Ханым неге сонша ұзақ отырғанын сұрайды, ал қожайын біл: «Три-и!» Ханым мұндай ақымақ жауапқа ашуланды, бірақ күйеуін жақсы біліп, оны жалғыз қалдыруға шешім қабылдады – олар отырсын – және оған тамақ пен сусын беруді бұйырды, енді бір сөз айтпады.

Қожайын отырды, қиярда үш-төрт апта отырды, сондықтан ештеңе болмады. Ол толығымен отырықшы болып, соңында тұра алмады – ол кастрюльге отырудан шаршады. Ол оны ұстап алып, орманға жүгіріп барып, жүректерінде бір құмыра қиярды өлі ағаш үйіндісіне лақтырды. Содан кейін қайдан алсаңыз да, қоян-үйіндіден секірді. Қожайын оған айқайлайды:

– Айғыр, айғыр!

Ал қоян шуды естіп, орманда жоғалып кеткенше тезірек ұшып кетті.

Үйге қожайын келеді, қайғырды. Жолда ол тағы да үш жүз рубльге қияр сатып алған адамды кездестіреді. Қожайын шаруаға шағымданады, айтады, айтады, бұрын-соңды болмаған құлын отырды, бірақ өзі, ақымақ, оны лақтырып жіберді.

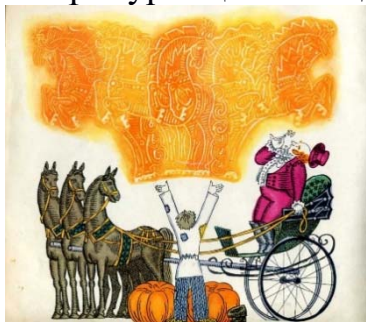
Ер адам соңына дейін тыңдап жауап береді:

– Бұл әрқашан құлын отыра алмайтын ақымақтарда болады.

2 мұғалімнің әрекеті.

БІЗ БІРГЕ ОЙЛАЙМЫЗ:

1. Бұл ертегі не туралы?
2. Ертегіні мәтін деп санауға бола ма? Неліктен?
3. Бұл сурет қай эпизодқа жатады?

4. Мәтінде қандай негізгі ой бар?
5. Мәтіннен кілт сөздер мен сөз тіркестерін жазыңыз.
6. Ертегінің негізгі тезисін қалыптастырыңыз. Оны жазыңыз. Дауыс беру.
7. Бұл мәтінді қанша абзацқа бөлуге болады ?
8. Ертегіге қарапайым жоспар құрыңыз.
9. Өз тақырыбыңызды ертегіге сәйкестендіріңіз.
10. Бұл мәтін қатты немесе үздіксіз мәтінге жатады.
11. Жоспар бойынша қайталаңыз .
12. Ертегіге өз соңыңызды қосыңыз.

Қорытынды

Абзац – бұл мәтіннің екі бөлігінің арасындағы бөлігі немесе қызыл жолдар. **Абзац** күрделі синтаксистік бүтіннен **ерекшеленеді**, өйткені ол синтаксистік деңгейдің бірлігі емес. **Абзац** – композициялық-стистикалық негізде біртұтас мәтінді бөлу құралы.

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша ақпаратты арқылы негізгі түсіну;	және алу мәтіннің мазмұнын	мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді оқылған (тұтас/үздіксіз) мәтіннің мазмұнын талдайды мәтін тақырыбын анықтайды мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді мәтінде қосымша ақпаратты бөлектейді мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды

Жалпылау:

- *мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты қалай бөлуге болады? (Балалардың жауаптары)*

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша ақпаратты арқылы мәтіннің негізгі	және алу мәтіннің мазмұнын	мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді оқылған (тұтас/үздіксіз) мәтіннің мазмұнын талдайды мәтін тақырыбын анықтайды мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді мәтінде қосымша ақпаратты бөлектейді

мазмұнын түсіну	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	
-----------------	--	--

№ 17 мәтін

Жақсылық пен жамандық туралы ертегі

Олар өмір сүрген әлемде Жақсылық пен жамандық болды. Жақсылық күн мен түнде жұмыс істеді, адамдарға көптеген жақсы істер жасауға тырысты. Зұлымдық жалқау болды, ұйықтағанды жақсы көрді, бірақ бәрібір адамдарға көптеген қиындықтар, бақытсыздықтар мен қайғы-қасірет әкелді. Бірде олар кездесті. Жақсылық гүлдеп көрінді, күлді, оның жүзі қуанышпен жарқырады. Зұлымдық арық, арық, беті сұр түсті, шаштары сұр түсті. Жамандық Жақсылықтан сұрады: «қараңызшы, сен қалай жақсы көрінесің, өйткені сен екеуміз құрдастармыз ба?» Жақсылық жауап берді: «Сіз жақсы істер жасасаңыз, олар сізге жақсы энергия түрінде оралады, сондықтан мен шаршауды білмеймін және әрқашан жақсы көңіл-күйде боламын. Адамдарға да жақсылық жасаңыз!» Сұрақтың жауабы: «әркім өз ісімен айналысады. Егер біз бәріміз тек жақсылық жасасақ, онда ешкім зұлымдық пен жақсылық арасындағы айырмашылықты түсінбейді. Бірақ мен әлі де аз қиындықтар мен бақытсыздықтар жасауға тырысамын, әйтпесе мен соңғы кездері өзімді нашар сезінемін». Жақсылық: «бұл жақсы! Қанша адам аман-есен қалады, қанша бала қуанып, көңіл көтере алады! Сізбен дос болайық!» Бірақ зұлымдық қайғылы күлімсіреп, басын шайқады: «жоқ, сен екеуміз дос бола алмаймыз, өйткені сен екеуміз мүлдем қарама-қайшылықтармыз», - деді. Бұл жерде олар ажырасып кетті. Міне, адамдар: игі істер жасайтындар басқа адамдарға көмектеседі – олар әрдайым көңілді, әрдайым жақсы, ал жаман істер жасайтындар, тәртіпсіздіктер жасайды, қиянат жасайды – ол үнемі бәріне наразы, жиі ауырады және азғырады. Барлығына жақсылық жасауға тырысыңыз!

БІЗ БІРГЕ ОЙЛАЙМЫЗ:

1. Бұл мәтінді мәтін деп атауға бола ма? Неге. Дәлелдеу.
2. Мәтіннің негізгі ойы қандай?
3. Мәтінде қандай ақпарат бар?
4. Осы екі Аргументтің қайсысы негізгі, ал қайсысы кіші?
5. Мәтіннен кілт сөздер мен сөз тіркестерін жазыңыз.

Оқушы оқу мақсатына жетті, егер

Бағалау критерийі		
негізгі және қосымша ақпаратты алу арқылы мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну;	мәтіннің құрылымдық бөліктерін бөлектейді	
	мәтіндегі негізгі ақпаратты бөлектейді	
	мәтінде қосымша ақпаратты бөлектейді	
	мәтіннің негізгі мазмұнын тұжырымдайды	

Жалпылау:

- мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты қалай бөлуге болады? (Балалардың жауаптары)

Тапсырмалардың сипаттамасы

Контекст: әлеуметтік

Бағалаудың құзыреттілік саласы: нақты ақпаратты табу

Мәтін түрі: үздіксіз

Қиындық деңгейі: төмен

Жауап форматы: жауап таңдау тапсырмасы

1. Семей, Орал, Павлодар қалалары үшін тұрғын үйдің ең жоғары құны:

А) 25 млн.

Б) 20 млн.

В) 15 млн.

2. 7-20-25 бағдарламасына қатысуға құқығы бар:

А) Еңбек немесе кәсіпкерлік қызметтен табысы бар кез келген ҚР азаматы;

Б) жеке тұрғын үйі жоқ, бірақ еңбек немесе кәсіпкерлік қызметтен табысы бар ҚР резиденті;

В) еңбек немесе кәсіпкерлік қызметтен табысы жоқ және жеке тұрғын үйі жоқ ҚР кез келген азаматы.

3. «7-20-25» бағдарламасының операторы:

А) Қазақстан Ұлттық Банкі;

Б) Мемлекет;

В) «Баспана» ипотекалық ұйымы

Бағалаудың құзыреттілік саласы: интеграция және интерпретация (берілген ақпаратты анық/жасырын түрде алу, оны түсіндіру)

Мәтін түрі: үздіксіз

Қиындық деңгейі: орташа

Жауап форматы: қарапайым жауап тапсырмасы

4. Ақпаратты пайдаланып, бағдарламаны іске асырудың басталуын анықтаңыз.

5. Ақпаратты қолдана отырып, дұрыс және бұрыс пікірлерді анықтаңыз.

Пайымдау	иә	жоқ
Ақпарат көзі мемлекет болып табылады		
Бағдарламаның бастамашысы ҚР Президенті болып табылады		
Қазақстандықтар несиені 2018 жылдың 20 қарашасында рәсімдей алады.		

6. Қандай қалалар үшін тұрғын үй құны 25 млн. теңгені құрайды?

7. Бастапқы жарна үшін қолма-қол ақшаның ең төменгі пайызы қанша?

8. «7-20-25» ипотекалық несиелеу бойынша кеңесті қалай алуға болады?

Бағалаудың құзыреттілік саласы: мәтінді талдау және бағалау, бүкіл хабарламаның және оның жеке элементтерінің мазмұнын, тілі мен формасын бағалау.

Мәтін түрі: үздіксіз

Қиындық деңгейі: жоғары

Жауап форматы: *Толық еркін тұжырымдалған (құрастырылған) жауабы бар тапсырма.*

9. «7-20-25» ипотекалық несиелеу тұрғын үй мәселесін шеше ме? Кем дегенде 2 «қарсы» немесе «қарсы» дәлелдер келтіріңіз.

Критерийлер: 1. Мәтіннің негізгі және егжей-тегжейлі ақпаратын түсінеді, естігеніне сыни көзқарас білдіреді.

2. Мәтінде қамтылған ақпаратты басқа дереккөздердің ақпаратымен /жеке тәжірибесімен байланыстыра отырып, тұтас және тұтас емес мәтіндердің ашық және жасырын (субъект) ақпаратын түсінеді.

3. Мәтіндердің мазмұнын түсіндіре отырып, сұрақтар мен идеяларды тұжырымдайды.

Ұсынылған мәтіндерді оқып, сұрақтарға жауап беріңіз.

1. Біздің қарым-қатынасымызда бір-бірімізге келтіретін реніштер біздің зұлым еркімізбен тікелей түсіндірілмейді. Адамдар ерекше қатыгездік, қатыгездік салдарынан бір-біріне жамандық жасамайды. Жақын адамдарға реніш білдірудің бірден-бір себебі – қажетті қарым-қатынас тәжірибесінің болмауы, басқалармен кездесуге қабілетсіздік, өзін-өзі шамадан тыс қызықтыру. Адам ренжігеннен кейін ол есіне түсуі мүмкін, бірақ бұл көбінесе кешігіп келеді. Ауыр сөздер қазірдің өзінде айтылды. Адамның көршісіне күштеп ауыстыруға тырысатын азабы ерте ме, кеш пе қорлаушыға оралады және көбінесе қос күшпен.

Кейде адам ең жақсы көретін адамдарға жамандық жасағанда не істейтінін білмесе де (айналасындағыларды қорлау, оларға зорлық-зомбылық көрсету – бұл өзінің әлсіздік сезімін білдіру), бірақ бұл оның өз сөздері мен жақындарына көп реніш пен зұлымдық жасаған әрекеттері үшін жауапкершіліктен босатылғанын білдірмейді.

(Н. Малкиннің айтуы бойынша)

2. Сізді ренжіткісі келгенде ғана ренжіту керек. Егер олар қаламаса және реніштің себебі кездейсоқтық болса, онда неге ренжіту керек? Ашуланбай, түсінбеушілікті анықтаңыз-және солай. Ал, егер сіз ренжіткіңіз келсе? Ренішке ренішпен жауап бермес бұрын, мынаны қарастырған жөн: ренішке түсу керек пе? Өйткені, реніш әдетте төмен жерде болады және оны көтеру үшін оған еңкейу керек. Егер сіз әлі де ренжітуді шешсеңіз, онда алдымен қандай да бір математикалық әрекетті жасаңыз – азайту, бөлу және т.б. айталық, сіз ішінара кінәлі болғаныңыз үшін ренжідіңіз. Сізге қатысы жоқ кез келген нәрсені ренжіту сезімінен алып тастаңыз. Айталық, сіз асыл адамдардың ниетінен ренжідіңіз делік - сіздің сезіміңізді қорлайтын ескертуді тудырған асыл ниеттерге бөліңіз және т. б. Сіздің ойыңызда қандай да бір қажетті математикалық операция жасай отырып, сіз ренішке үлкен құрметпен жауап бере аласыз, ол соғұрлым Асыл болады, ренішке аз мән бересіз. Әрине, белгілі шектерге дейін. Жалпы, шамадан тыс жанашырлық – бұл ақыл-ойдың жетіспеушілігінің немесе қандай да бір үйлесімділіктің белгісі. Ақылды болыңыз. Ағылшын тілінің жақсы ережесі бар: сізді ренжіткіңіз келгенде ғана ренжіту әдейі ренжітеді. Қарапайым немқұрайлылық, ұмытшақтық (кейде бұл адамға жасына байланысты, кез-келген психологиялық кемшіліктерге байланысты) ренжудің қажеті жоқ. Керісінше, мұндай «ұмытшақ» адамға ерекше назар аударыңыз – бұл әдемі және асыл болады. Егер олар сізді «ренжітсе», бірақ сіз басқаны ренжіткен кезде не істеу керек? Сезімтал адамдарға ерекше назар аудару керек. Сезімталдық-бұл өте азапты қасиет.

(Д. Лихачев Бойынша)

1. Мәтіндерде мәселеге екі түрлі көзқарас бар деп айтуға бола ма?
2. Тезистерді олар алынған мақалаларға сәйкес сұрыптаңыз.

П. Малкин	Д. Лихачев

А) көбінесе қарым-қатынас тәжірибесі жоқ және мәмілеге келуді білмейтін адамдар ренжітеді.

В) егер олар сізге қатысы болмаса, ренжітетін сөздерді өз есебіңізге алмаңыз.

С) зейінсіздік пен ұмытшақтыққа ренжімеңіз.

Д) адам әрқашан өз сөздері мен әрекеттері үшін жауап береді.

3. П. Малкиннің мақаласына сүйене отырып, жауап беріңіз, жақындарыңызды ренжітудің себебі неде?

4. Д. Лихачевтің мақаласына сүйене отырып, неге сезімтал адамдарға ерекше назар аудару керек деп жауап беріңіз.

5. Екі автор да өз мақалаларын бірдей атады делік – «ренжімеңіз». Бұл атау қай мақалаға сәйкес келеді деп ойлайсыз? Жауабыңызды дәлелденіз.

6. Басқаларды ренжітуге қабілетті адамдарға сипаттама беріңіз (П.Малкиннің айтуы бойынша).

7. Кімнің мақаласы сенімдірек жазылған? Дәлел келтіріңіз.

Критерий	Дескрипторлар	Жауап	Балл				
Мәтіннің негізгі және егжей-тегжейлі ақпаратын түсінеді, естігеніне сыни көзқарас білдіреді.	Ол екі мәтінді оларда ұсынылған мәселе бойынша салыстырады.	Жоқ, мүмкін емес. П.Малкиннің мәтінінде. ренжіткен адам туралы және оны итермелейтін себептер туралы айтылады. Д. Лихачевтің мәтінінде сізді ренжіткен жағдайда өзін қалай ұстау керектігі туралы айтылады.	1				
Мәтінде қамтылған ақпаратты басқа дереккөздердің ақпаратымен /жеке тәжірибесімен байланыстыра отырып, тұтас және тұтас емес мәтіндердің ашық және жасырын (субтекст) ақпаратын түсінеді.	1. Мақалаларға сәйкес тезистерді сұрыптайды. 2. Ашық және жасырын ақпаратты түсінеді. 3. Мәтінге сүйене отырып сипаттама береді.	<table border="1"> <tr> <td>П. Малкин</td> <td>Д. Лихачев</td> </tr> <tr> <td>A, D</td> <td>B, C</td> </tr> </table>	П. Малкин	Д. Лихачев	A, D	B, C	4
		П. Малкин	Д. Лихачев				
		A, D	B, C				
«Жақын адамдарға реніш білдірудің бірден-бір себебі-қажетті қарым-қатынас тәжірибесінің болмауы, басқалармен кездесуге қабілетсіздік, өзін-өзі шамадан тыс қызықтыру». П. Малкин «Сезімтал адамдарға ерекше назар аудару керек. Жанашырлық - бұл өте ауыр қасиет». Д. Лихачев	1						
«Жақын адамдарға реніш білдірудің бірден-бір себебі-қажетті қарым-қатынас тәжірибесінің болмауы, басқалармен кездесуге қабілетсіздік, өзін-өзі шамадан тыс қызықтыру»	1						
Мәтіндердің мазмұнын түсіндіре отырып, сұрақтар мен идеяларды тұжырымдайды.	1. Өз көзқарасын түсіндіреді. 2. Оқырманға әсер ету тұрғысынан	«Ренжімеңіз» атауы Д.Лихачевтің мақаласына сәйкес келеді, өйткені автор бұл туралы өз көзқарасын қорғауға дәлелдер келтіре отырып жазады. Автор П. Малкин адамның басқаларға ренжіту себептерін түсіндіреді, тиісінше, бұл атау оның мақаласына сәйкес келмейді. Менің ойымша, Д. Лихачевтің мақаласы неғұрлым сенімді түрде жазылған, өйткені автор тезисті қорғау үшін көптеген дәлелдер келтіреді. Мысалы, ол сезімталдық «өте азапты қасиет» екенін айтады,	1 1				

	екі мәтінді салыстырады.	осылайша оқырманды елеусіз себептермен ренжімеуге көндіреді. Сондай-ақ, Д.Лихачев өзінің тезисін «шамадан тыс жанашырлық – бұл ақыл-ойдың жетіспеушілігінің немесе қандай да бір үйлесімділіктің белгісі» деп растайды және оқырмандарды ақылды болуға шақырады. Сондықтан, менің ойымша, Д. Лихачевтің мақаласы П. Малкиннің мақаласынан гөрі сенімді, онда оқырмандарға шақыру жоқ, тек кейбір адамдардың басқаларды ренжіту себептерінің сипаттамасы бар.	
--	--------------------------	--	--

Ағылшын тілі

Бүгінгі таңда ағылшын тілі халықаралық қарым-қатынаста ең көп қолданылатын тілдердің бірі болып табылады. Ағылшын тілі маңызды іскерлік келісімшарттарды жасауда қолданылады; бұл тілде көптеген кітаптар, газеттер, журналдар жазылған; және көптеген фильмдер түсірілген.

Ағылшын тілін үйрену оқу процесінің маңызды бөлігі болып табылады. Ағылшын тілін меңгерудің қыр-сырын меңгеру «өмір бойы үйрену» принципіне бағынады. Бұл мектеп жасынан бастап үйренуді бастаудың ең маңызды себебі.

Бастауыш мектептегі ағылшын тілінің құрылымы ағылшын тілін меңгеру негіздерін қамтиды, балалар ең қарапайым сөздерді меңгереді, шет тілінде алғашқы сөз тіркестерін өздері құрастырады. Осылайша, ағылшын тілін меңгерудің іргетасы қаланады, тілдің сөйлесу деңгейі игерілінеді.

Негізгі орта және жалпы орта мектепте жоғары деңгейдегі кәсіби материалдар беріледі, күрделі тілдік конструкциялар, ағылшын тілді жазушылар мен ақындардың мәтіндері оқытылады. Бірте-бірте әрбір студент ағылшын тілін кәсіби мақсатта пайдалану және басқа елдердегі таныстарымен, достарымен қарым-қатынас жасау үшін белгілі бір білім деңгейіне ие болады.

Қазақстандағы ағылшын тілі шет тілі мәртебесіне ие. Қазақстан азаматтары арасында ағылшын тілін білудің императивті рөлі елдегі жоғарыдан төменге бағытталған екі бастамада нақтыланды. Біріншісі – «Тілдердің үштұғырлығы» жобасы (2009), оның мақсаты Қазақстан тұрғындарының қазақ, орыс және ағылшын тілдерін бірдей меңгеруіне ықпал ету болатын. Мұнда ағылшын тілі «әлемдік экономикаға кіру тілі» мәртебесін алды. «5 институционалдық реформаны жүзеге асыруға қарай 100 қадам» (2015 ж.) деп аталатын Екінші – Ұлттық жоспарында, Елбасы ағылшын тілін орта мектептер мен жоғары оқу орындарында негізгі тіл ретінде пайдалану қажеттігін атап көрсетті. Бұл Қазақстан жастарының бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін ғана емес, сонымен қатар шетелден студенттерді тарту үшін. Білім және ғылым

министрлігі әзірлеген әдістемелік ұсыныстарда Қазақстандағы мемлекеттік мектептердің ағылшын тілі мұғалімдеріне бұдан былай оқушылардың шет тілі бойынша коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға баса назар аудару ұсынылды. Дегенмен, бұрын айтылғандай, мемлекеттік мақсаттар мен олардың іс жүзінде жүзеге асырылуы арасында сәйкессіздіктер болуы ықтимал.

2020 жылғы пандемия жер бетіндегі адамзат баласына үлкен қауіп төндірді. Бұл санның азаюына, жұмыстың қашықтағы форматқа көшуіне әкелді. Басты қиындық мектеп оқушыларын онлайн форматта оқыту болды. Әлемдегі барлық мектептер дәстүрлі емес оқыту форматына көшті. Дүниежүзілік банк пандемияның жаһандық қаупіне зерттеу жүргізді.

Шмис Тигран Гамлетович, педагогика ғылымдарының кандидаты, Дүниежүзілік банктің Мәскеудегі кеңсесінің білім беру жөніндегі маманы халықаралық тәжірибеге сүйене отырып, пандемияның жаһандық тәуекелдері, COVID-19 білім беру прецеденті кезіндегі қиындықтар туралы зерттеу жүргізді.

Зерттеу барысында келесі сұрақтарға ерекше көңіл бөлінді. Бүкіл әлемде балалар сабақта көп уақытты босқа өткізетін. 2020 жылдың сәуір айының шыңында 188 елдегі мектептер жабылып, 1,6 миллиардтан астам баланың білім алуына кедергі болды. Дүние жүзінде білім беру мекемелері 2020 жылдың ақпанынан 2022 жылдың ақпанына дейін орта есеппен 174 күнге ішінара жабылды.

Шетел тілін оқытудың ерекшеліктері

Шетел тілін оқытудағы коммуникативті әдіс тілдік құзыреттілікті әлеуметтік өзара әрекеттестік тұрғысынан қарастыратын оқытудың коммуникативтік теориясының негізін құрады. Коммуникативтік тәсілдің ерекшелігі оқыту процесінің нақты қарым-қатынас процесімен ұқсастығында: оқу процесі адекваттылығын сақтай отырып, қарым-қатынас процесін модельдейді. Коммуникативті тәсілдің басым идеясы сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінің - сөйлеу, тыңдау, оқу және жазудың коммуникативті бағыты болып табылады.

Коммуникативті әрекетке тән белгілер:

❖ Ақпараттық алшақтық. Ақпараттық алшақтық бір адам басқа біреу білмейтін нәрсені білгенде пайда болады. Егер әңгімелесушінің екеуі де аптаның қай күні екенін білсе, мысалы, бұл тақырып бойынша сұрақ-жауап коммуникативті әрекет болып табылмайды. Осы тұрғыдан алғанда, бір мәтіннің барлығы оқитын әртүрлі қайталауы және басқа да көптеген жаттығулар осы тұрғыдан псевдокоммуникативтік деп қарастырылуы керек;

❖ Кері байланыс. Ол қабылдаушыдан оның қабылдаған сөйлеу хабарының түсінілгендігі туралы сигнал алуды білдіреді, яғни естігеніне, оқығанына реакцияны білдіреді;

❖ Таңдау. Сол немесе басқа коммуникативті ниетті білдіру үшін форманы өзгерту еркіндігін білдіреді, басқаша айтқанда, сөйлеушінің таңдауы

бар: не айту және оны қалай айту. Демек, мұғалімнің өзі болжаған тілдік форманың нұсқасына жету әрекеті коммуникативтілікке қайшы келеді;

❖ Материалдардың шынайылығы. Материалдардың шынайылығы баламалы оқулықтарға көбірек еніп келе жатқан қазіргі шет тілін оқытудың ең танымал сипаттамасы болып табылады.

Ағылшын тілін оқытудың коммуникативті тәсілін анықтайтын ең басым бағыттар мыналар болып табылады: концептуалды компоненттердің мазмұнға әсері; оқу тілі мен сөйлеу материалын таңдау және ұйымдастыру; білім беру процесінде қарым-қатынас жағдаяттарын және оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру жолдарын үлгілеу; мұғаліммен сабақта және өзіндік жұмыста оқу іс-әрекетін интроспекция және басқару. Сөйлеу әрекеті жүйе ретінде жалпы әрекеттің құрамдас және құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады. Сөйлеу әрекетін жүйелей отырып, сөйлеу әрекетінің түрлеріне, соның ішінде сөйлеу, тыңдау, оқу және жазуға арналған арнайы және өзара байланысты жаттығулардың ағылшын тілін үйрену және қарым-қатынас жасау үшін маңызы зор екенін атап өткен жөн. Қарым-қатынасты жүйелеу коммуникативті (серіктестер арасындағы ақпарат алмасу), интерактивті (серіктестердің өзара әрекеттесуі) және перцептивті (серіктестердің өзара қабылдауы және өзара түсінуі) аспектілерінің мазмұнын, құрылымын және өзара әрекетін талдауды қамтиды. Ағылшын тіліндегі коммуникацияны оқыту үшін сөйлеу және сөйлеуден тыс коммуникация құралдарының (мимика, ым-ишара, дене қимылдары және т.б.) тіркесімін олардың ұлттық-мәдени ерекшеліктерін ескере отырып талдау үлкен қызығушылық тудырады.

Қазақстандағы білім сапасын талдау

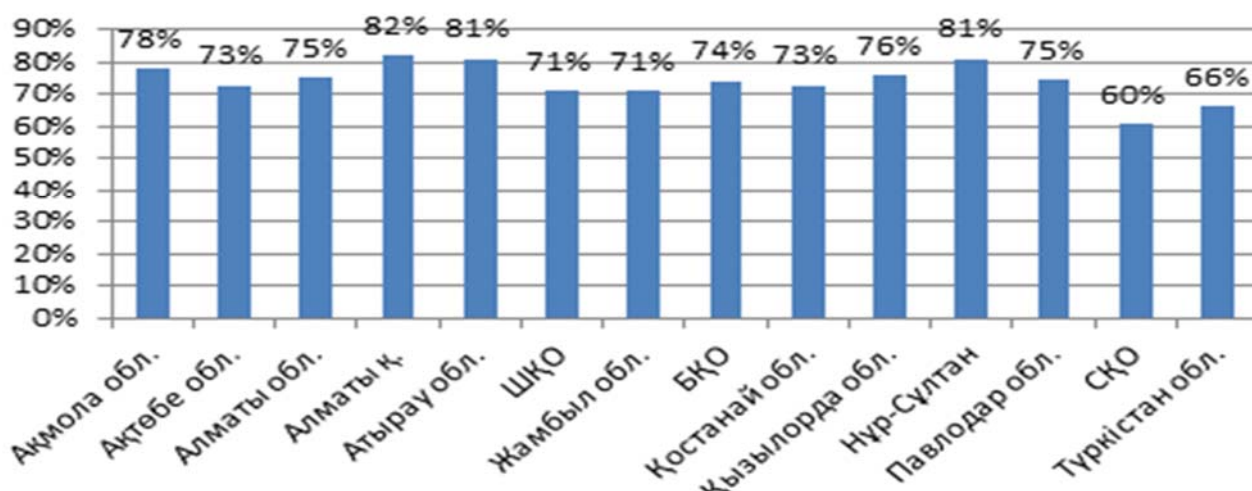
2018-2019 оқу жылының «Шетел тілі» пәні бойынша облыстардың 5-сыныптарында өткізілген бағалау нәтижелерін талдау бұл пән бойынша жалпы білім сапасы орташа деңгейден жоғары, яғни 73,6 пайызды құрайтынын көрсетеді.

Оның ішінде: Ақмола облысы – 78%; Ақтөбе облысы – 73%; Алматы облысы – 75%; Алматы қаласы – 82; Атырау облысы – 81%; Шығыс Қазақстан облысы – 81%; Жамбыл облысы – 71%; Батыс Қазақстан облысы – 74%; Қостанай облысы – 73%; Қызылорда облысы – 76%; Нұр-Сұлтан – 81%; Павлодар облысы – 75%; Солтүстік Қазақстан облысы – 60%; Түркістан облысы – 66%-ды құрайды.

Төмендегі диаграммада өңірлер бойынша 2019 жылы «Шетел тілі» пәнін оқыған 5-сынып оқушыларының үлгерімі көрсетілген. Байқағанымыздай, бұл пән бойынша білім сапасының көрсеткіші бір өңірлерде жоғары болса, енді бір өңірлерде төмендігі байқалды (255-сурет. 2019 жылғы қорытынды бойынша «Шетел тілі» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

255-сурет. 2019 жылдың қорытындысы бойынша 5-сынып оқушыларының «Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасы

2019 жылғы білім сапасының 5- сыныптағы көрсеткіштері

2019 жылғы білім сапасының қорытындысы бойынша «Шетел тілі» пәні бойынша ең жоғары балл Алматы қаласында 82%, Нұр-Сұлтан қаласы мен Атырау облысында 81%, ал Солтүстік Қазақстан облысында ең төменгі балл 60% құрайды. Түркістан облысы – 66%.

Ақмола, Ақтөбе, Алматы, Шығыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан, Батыс Қазақстан, Жамбыл, Қостанай, Қызылорда, Павлодар облыстарында білім сапасы 71 пайыздан 75 пайызға дейін.

«Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасының артуы мен төмендеуі оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы мен белсенділігімен, пән мұғалімінің оқушылар алдына қойған оқу мақсатының орындалуымен байланысты.

2019 жылдың қорытындысы бойынша «Шетел тілі» пәні бойынша оқушыларды оқыту сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде келтірілген (47-кесте. 2019 жылы 6-сыныпта «Шетел тілі» пәні бойынша оқушылардың білім сапасы).

166-кесте. 2019 жылдың қорытындысы бойынша «Шетел тілі» пәні бойынша 6-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері

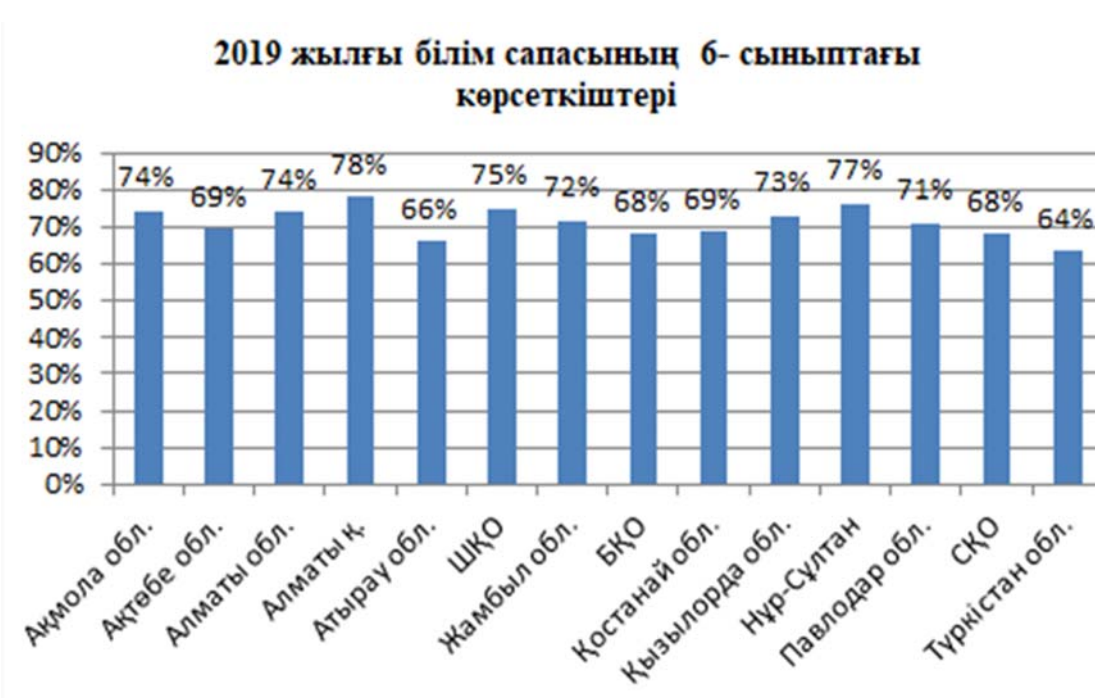
Өңірлер	«3», «4», «5» саны		2019 жылығы білім сапасының қорытындысы
	«3», «4», «5» саны	«4» пен «5» саны	
Алматы қаласы	1044	814	78%
Астана қаласы	2749	2103	77%
ШҚО	1406	1057	75%
Ақмола облысы	1633	1215	74%
Алматы облысы	1717	1275	74%
Қызылорда облысы	1577	1154	73%
Жамбыл облысы	1955	1406	72%

Павлодар облысы	1605	1142	71%
Ақтөбе облысы	2189	1520	69%
Қостанай облысы	600	414	69%
БҚО	1458	995	68%
СҚО	362	247	68%
Атырау облысы	979	648	66%
Түркістан облысы	1692	1078	64%

2019 жылғы қортынды негізінде 6-сынып оқушыларының шет тілі бойынша сапалық талдауы келесі нәтижелерді көрсетеді: Алматы – 78%; Нұр-Сұлтан – 77%; Ақмола, Шығыс Қазақстан облысы – 75%; Алматы облысы – 74%; Қызылорда облысы – 73%; Жамбыл облысы – 72%; Павлодар облысы – 71%; Ақтөбе, Қостанай облыстары – 69%, Солтүстік және Батыс Қазақстан облыстары – 68%; Атырау облысы – 66%; Түркістан облысы – 64%.

Оқушылардың білім сапасының көрсеткіштері төмендегі сызбада анық көрсетілген (256-сурет. 2019 жылдың қорытындысы бойынша 6-сыныптағы «Шетел тілі» пәні бойынша оқушылардың білім сапасының көрсеткіштері).

256-сурет. 6-сыныптағы «Шетел тілі» пәні бойынша оқушылардың білім сапасының көрсеткіштері.

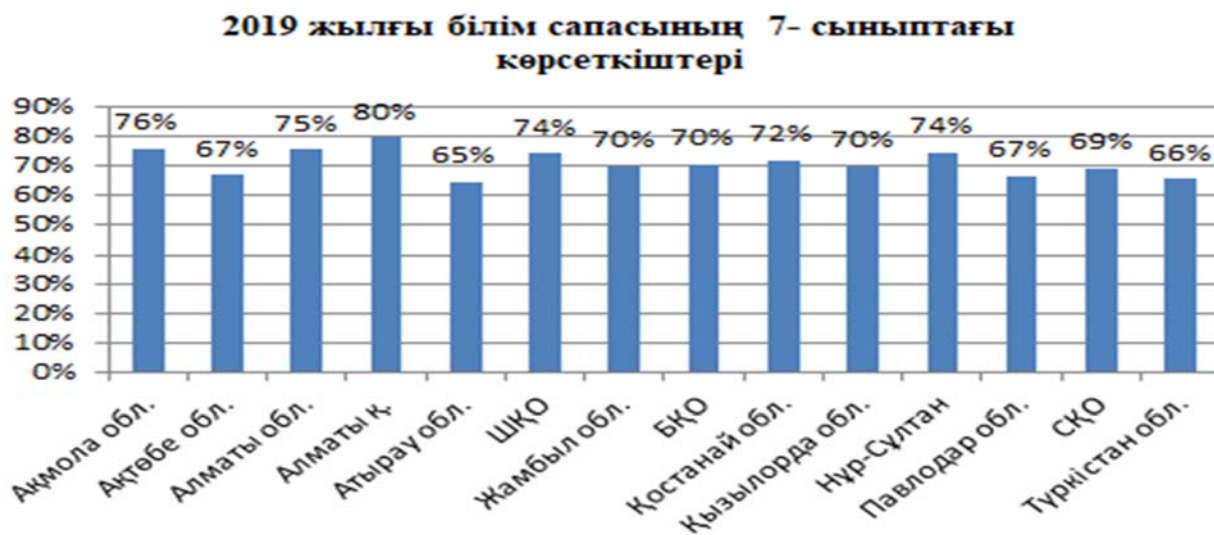
Білім сапасы бойынша 2019 жылы 6-сыныпта «Шетел тілі» пәні бойынша ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласында 78%, ең төменгі көрсеткіш Түркістан және Атырау облыстарында (64%, 66%). «Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасы Алматы, Ақмола облыстарында бірдей – 74%. 2019 жылғы «Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері төмендегі кестеде көрсетілген (167-кесте. 2019 жылғы қорытынды негізінде 7-сыныпта «Шетел тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

167-кесте. 2019 жылғы қорытынды негізінде 7-сыныпта «Шетел тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	«3», «4», «5» саны	«4» пен «5» саны	2019 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Алматы қаласы	1001	796	80%
Ақмола облысы	1547	1173	76%
Алматы облысы	1721	1297	75%
ШҚО	1360	1007	74%
Астана қаласы	2338	1738	74%
Қостанай облысы	527	379	72%
Жамбыл облысы	1609	1126	70%
БҚО	1316	926	70%
Қызылорда облысы	1641	1144	70%
СҚО	413	286	69%
Ақтөбе облысы	2146	1433	67%
Павлодар облысы	1713	1143	67%
Түркістан облысы	1525	1000	66%
Атырау облысы	942	608	65%

Республика бойынша жетінші сыныпта білім сапасының орташа көрсеткіші 2019 жылы 71 пайызды құрайды. Оның ішінде: Ақмола облысында – 76%; Ақтөбе облысы – 67%; Алматы облысы – 75%; Алматы қаласы – 80%; Атырау облысы – 65%; Шығыс Қазақстан облысы – 74%; Жамбыл облысы – 70%; Шығыс Қазақстан облысы – 74%; Қостанай облысы – 72%; Қызылорда облысы – 70%; Нұр-Сұлтан – 74%; Павлодар облысы – 67%; Солтүстік Қазақстан облысы – 69%; Түркістан облысы – 66%. Төмендегі диаграммада «Шетел тілі» пәні бойынша республика бойынша 7-сыныптағы білім сапасы туралы деректер берілген (257-сурет. «Шетел тілі» пәні бойынша 7-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері 2019 ж).

257-сурет. 2019 жылғы 7-сыныптағы «Шетел тілі» пәні бойынша оқушылардың білім сапасының көрсеткіштері

Суреттен көріп отырғанымыздай, 2019 жылғы 7-ші сыныптарда білім сапасының ең жоғары деңгейі Алматы қаласында (80%), ал ең төменгісі Атырау, Түркістан, Павлодар облыстарында 65-67%.

Жалпы, 2019 жылғы «Шетел тілі» пәнінен білім сапасы негізінде республика бойынша 5,6,7-сынып оқушылары арасында жоғары білім сапасының көрсеткішін Алматы қаласы жоғары көрсетсе, ал төменгі білім сапасының көрсеткіші Солтүстік Қазақстан, Атырау және Түркістан облыстарынан байқалды.

Келесі кезекте 6, 7, 8-сыныптар контекстінде 2020 жылға арналған «Шетел тілі» пәні бойынша еліміздегі білім сапасының көрсеткіштері қарастырылады.

6-сынып оқушыларының білім сапасының талдауы төмендегі кестеде көрсетілген. (168-кесте. 2020 жылғы 6-сынып оқушыларының «Шетел тілі» пәні бойынша сапалық көрсеткіші).

168-кесте. 2020 жылғы қорытынды негізінде «Шетел тілі» пәні бойынша 6-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері

Өңірлер	«3», «4», «5» саны	«4» пен «5» саны	Білім сапасының көрсеткіші, %
Астана қаласы	2952	2351	80%
Алматы қаласы	1484	1174	79%
Ақмола облысы	1595	1233	77%
ШҚО	2512	1913	76%
Алматы облысы	2866	2140	75%
Қызылорда облысы	2216	1653	75%
БҚО	2189	1604	73%
Павлодар облысы	2038	1444	71%
Ақтөбе облысы	3061	2142	70%
СҚО	371	261	70%
Жамбыл облысы	3368	2350	70%
Атырау облысы	2260	1503	67%
Қостанай облысы	1109	734	66%
Шымкент қаласы	4508	2985	66%
Түркістан облысы	2179	1403	64%

2020 жылдың қорытындысы бойынша 6-сынып оқушыларының «Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасының орташа баллы 72% құрайды. Оның ішінде: Нұр-Сұлтан қаласы – 80%; Алматы қаласы – 79%; Ақмола, Қызылорда облыстары – 77%; Алматы облысы – 75%; Шығыс Қазақстан облысы – 76%; Павлодар облысы – 71%; Ақтөбе, Солтүстік Қазақстан, Жамбыл облыстары – 70%; Атырау облысы – 67%; Қостанай облысы, Шымкент қаласы – 66%; Түркістан облысы – 64%.

Төмендегі диаграмма бойынша 2020 жылғы өңірлер бойынша 6-сынып оқушыларының білім сапасын бақылауға болады (258-сурет. 2020 жылы 6-

сыныптағы «Шетел тілі» пәні бойынша оқушылардың білім сапасының көрсеткіштері).

258-сурет. 2020 жылы 6-сыныпта «Шетел тілі» пәні бойынша оқушылардың білім сапасының көрсеткіштері

Диаграммаға сәйкес, «Шетел тілі» пәні бойынша студенттердің білім сапасының ең жоғары деңгейін Нұр-Сұлтан қаласы (80%), білім сапасының төмендігін келесі облыстар – Атырау, Қостанай, Түркістан облыстары және Шымкент қаласы көрсетті. .

2020 жылға арналған 7-сыныптағы «Шетел тілі» пәні бойынша оқушылардың білім сапасының көрсеткіштері төмендегі кестеде көрсетілген (169-кесте. 2020 жылы «Шетел тілі» пәні бойынша 7-сынып оқушыларының білім сапасының нәтижесі).

169-кесте. 2020 жылғы қорытынды негізінде «Шетел тілі» пәні бойынша 7-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері

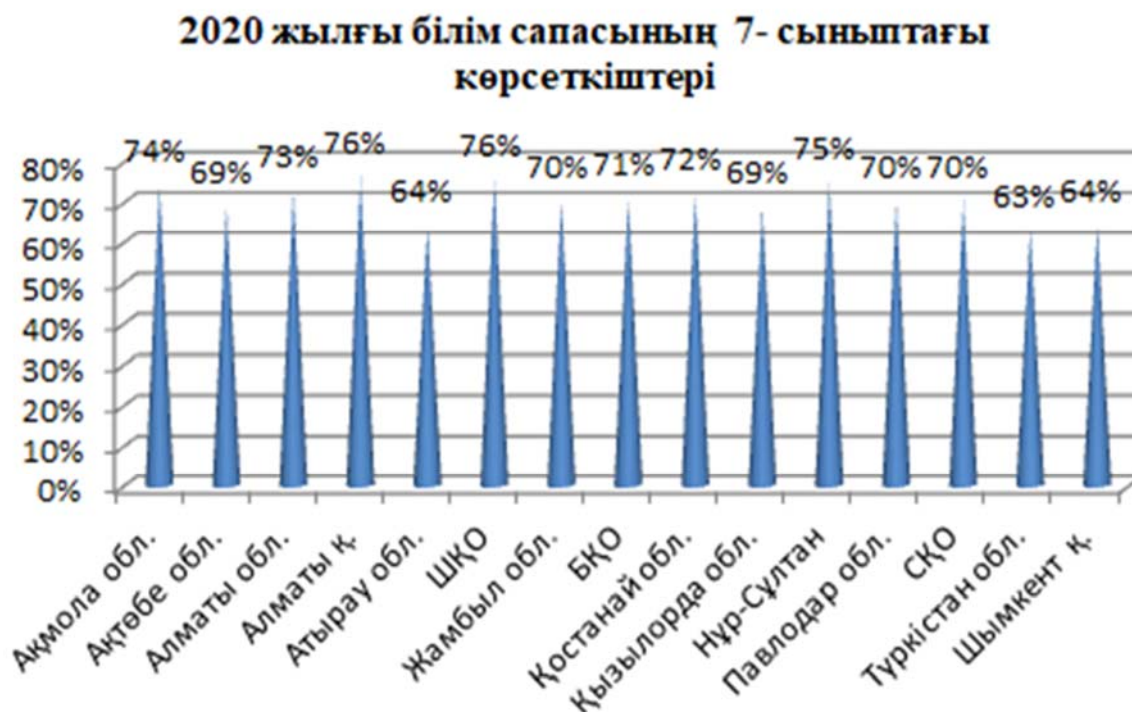
Өңірлер	«3», «4», «5» саны	«4» пен «5» саны	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Астана қаласы	2952	2351	80%
Алматы қаласы	1484	1174	79%
Ақмола облысы	1595	1233	77%
ШҚО	2512	1913	76%
Алматы облысы	2866	2140	75%
Қызылорда облысы	2216	1653	75%
БҚО	2189	1604	73%

Павлодар облысы	2038	1444	71%
Ақтөбе облысы	3061	2142	70%
Жамбыл облысы	3368	2350	70%
СҚО	371	261	70%
Атырау облысы	2260	1503	67%
Қостанай облысы	1109	734	66%
Шымкент қаласы	4508	2985	66%
Түркістан облысы	2179	1403	64%

2020 жылы 7-сынып оқушыларының «Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасының нәтижесі 77% құрайды. Ал олар: Нұр-Сұлтан – 80%; Алматы қаласы – 79%; Ақмола облысы – 77%; Шығыс Қазақстан облысы – 76%; Қызылорда, Алматы облыстары – 75%; Батыс Қазақстан облысы -73%; Павлодар облысы – 71%; Солтүстік Қазақстан, Жамбыл және Ақтөбе облыстары – 70%; Атырау облысы – 67%; Қостанай облысы мен Шымкент қаласында – 66 пайыз, Түркістан облысында – 64%.

Төмендегі диаграммада облыстардың 7-сынып оқушыларының «Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасы туралы деректер берілген (259-сурет. 2020 ж. «Шетел тілі» пәні бойынша 7-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері).

259-сурет. «Шетел тілі» пәні бойынша 2020 жылғы 7-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері

Республика бойынша 2020 жылғы 7-сынып оқушыларының «Шетел тілі» пәні негізінде білім сапасының ең жоғары көрсеткіштерін атап өткім келеді: Нұр-

Сұлтан қаласында – 80% және ең төмен білім сапасы Түркістан облысында – 64%.

Төмендегі кестеде 2020 жылғы 8-сыныптағы «Шетел тілі» пәні бойынша оқыту сапасы көрсетілген (170-кесте. 2020 жылы «Шетел тілі» пәні бойынша 8-сынып оқушыларының білім сапасының қорытындысы).

170-кесте. «Шетел тілі» пәні бойынша 8-сынып оқушыларының 2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші

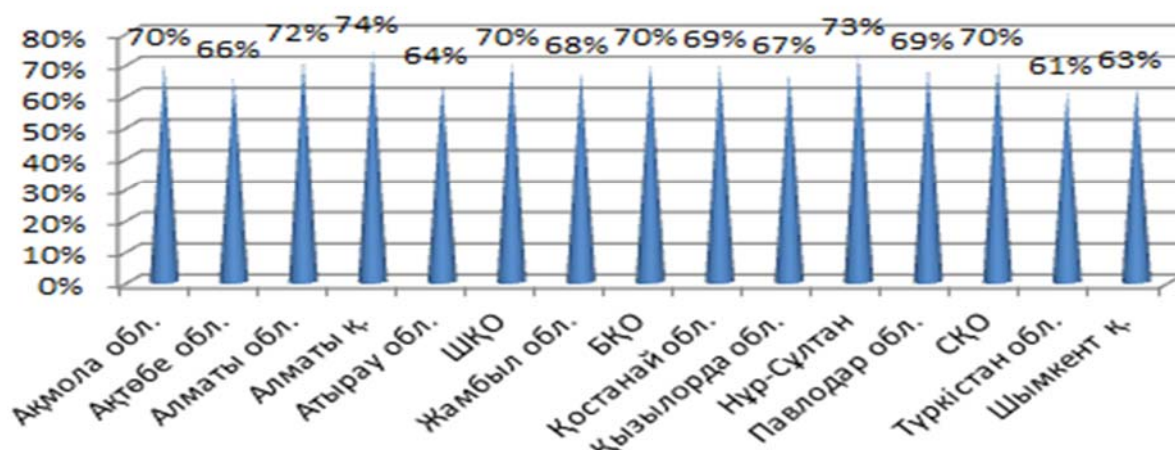
Өңірлер	«3», «4», «5» саны	«4» пен «5» саны	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Алматы қаласы	2636	1946	74%
Астана қаласы	2596	1900	73%
Алматы облысы	2591	1860	72%
Ақмола облысы	2255	1577	70%
ШҚО	2247	1582	70%
БҚО	1975	1383	70%
СҚО	391	274	70%
Қостанай облысы	504	350	69%
Павлодар облысы	1749	1201	69%
Жамбыл облысы	3040	2053	68%
Қызылорда облысы	2152	1447	67%
Ақтөбе облысы	2851	1877	66%
Атырау облысы	1854	1189	64%
Шымкент қаласы	3804	2393	63%
Түркістан облысы	3245	1978	61%

8-сыныпта «Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 73% құрайды. Оның ішінде: Алматы қаласы – 78%; Нұр-Сұлтан – 73%; Алматы облысы – 72%; Ақмола, Шығыс Қазақстан, Батыс Қазақстан облыстары – 70%; Қостанай және Павлодар облыстары – 69%; Жамбыл облысы – 68%; Қызылорда облысы – 67%; Ақтөбе облысы – 66%; Атырау облысы – 64%; Шымкент – 63%; Түркістан облысы – 61%.

Төмендегі диаграммада жоғарыда аталған өңірлердегі сегізінші сынып оқушыларының білім сапасы туралы деректер берілген (260-сурет. 2020 жылғы «Шетел тілі» пәні бойынша 8-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері).

260сурет. «Шетел тілі» пәні бойынша 2020 жылғы 8-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері

2020 жылғы білім сапасының 8- сыныптағы көрсеткіштері

8-сыныптар бойынша ең жоғары білім сапасы Алматы қаласын мен Астана қаласы көрсетсе (74%), ең төменгі білім сапасының көрсеткіші Атырау, Түркістан облыстары мен Шымкент қаласында көрсетілді.

2018-2019 оқу жылының қорытындысы бойынша 5-сынып және 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша 6-сынып оқушыларының білім сапасының динамикасын талдауы оқу үлгерімінің аздап төмендеуін көрсетеді. 2019-2020 оқу жылы 6-сыныпта 5-сыныппен салыстырғанда 2018-2019 оқу жылында Ақмола облысында (1%), Жамбыл облысында (1%), Батыс Қазақстан облысында (1%), Қызылорда облысы (1%) және Нұр-Сұлтан (1%).

«Шетел тілі» пәнінің лексикалық және грамматикалық материалдармен көбірек қаныққан күрделі материалы, жұмыс сапасына және қашықтан оқытудың ұзаққа созылуына әсер еткен жиі және көлемді қайталаудың мүмкін еместігі бұрынғы 6-шы сынып оқушыларына мүмкіндік бермеді. Алматы, Павлодар және Түркістан облыстары бұрынғы позицияларын сақтады, шамалы теріс динамика 3-4%.

2018-2019 оқу жылының 5-сынып нәтижелерімен салыстырғанда білім сапасының төмендеуі Атырау облысында 2019-2020 оқу жылында 6-сыныпта байқалады, бұл -14%.

Дегенмен, 5-сынып нәтижелерімен салыстырғанда 5%-ға «секіру» байқалған Шығыс Қазақстан облысында 6-сыныптағы білім сапасының оң динамикасын атап өткен жөн. Бұл көп жағдайда мектеп оқушыларының ынтасы мен өзін-өзі ұйымдастыру деңгейін арттыруға зор үлес қосып отырған студенттер мен мұғалімнің үйлесімді жұмысының арқасында.

2019, 2020 контекстінде 5 және 6 сыныптардағы білім сапасын салыстыру төмендегі кестеде келтірілген (171-кесте. 2019 және 2020 жылдардағы оқушылардың білім сапасының нәтижелерін салыстыру).

171-кесте. 2019-2020 жылдардағы «Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасын салыстыру

Өңірлер	5 сынып 2019 ж.	6 сынып 2020 ж.	Динамика
Ақмола облысы	78%	77%	-1%

Ақтөбе облысы	73%	70%	-3%
Алматы облысы	75%	75%	0%
қ.Алматы	82%	79%	-3%
Атырау облысы	81%	67%	-14%
ШҚО	71%	76%	5%
Жамбыл облысы	71%	70%	-1%
БҚО	74%	73%	-1%
Қостанай облысы	73%	66%	-7%
Қызылорда облысы	76%	75%	-1%
қ.Астана	81%	80%	-1%
Павлодар облысы	75%	71%	-4%
СҚО	60%	70%	10%
Түркістан облысы	66%	64%	-2%

Ақмола облысында – (1%); Ақтөбе облысы – (-3%); Алматы облысы – (-0%); Алматы қаласы (-3%); Атырау облысы – (-14%); Шығыс Қазақстан облысы (5%); Нұр-Сұлтан – (-1%); Жамбыл облысы – (-1%); БҚО – (-1%); Қостанай облысы – (-7%); Қызылорда облысы – (-1%); Павлодар облысы – (-4%); ТБЖ – (10%); Түркістан облысы – (-2%).

Оқу үлгерімінің сапасын екі жыл: 2018-2019, 2019-2020 оқу жылдары аясында қарастыратын болсақ, жалпы республика бойынша студенттердің білім сапасы төмендегенін атап өткен жөн. Атырау облысында оқушылардың үлгерім сапасының күрт төмендеуі байқалады.

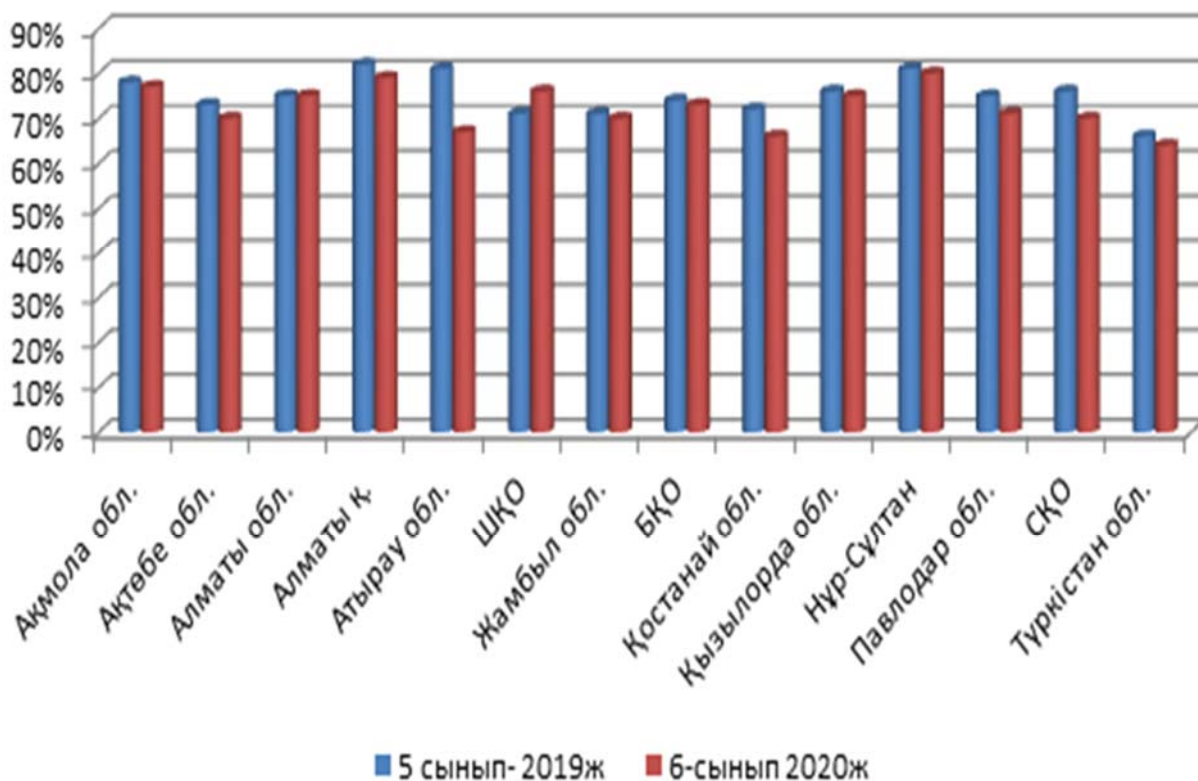
2019 және 2020 жылдардағы «Шетел тілі» пәні бойынша 6-7 сынып оқушыларының білім сапасын салыстыруға қатысты төмендегі кестеден көруге болады (172-кесте. 6,7 сынып оқушыларының 2019 және 2020 жылдардағы білім сапасының нәтижелерін салыстыру).

172-кесте. 6, 7 сынып оқушыларының 2019 және 2020 жылдардағы білім сапасының салыстырмасы

Өңірлер	6 сынып-2019 ж.	7 сынып-2020 ж.	Динамика
Ақмола облысы	78%	86%	8%
Ақтөбе облысы	86%	82%	-5%
Алматы облысы	82%	79%	-2%
қ. Алматы	94%	91%	-4%
Атырау облысы	79%	76%	-3%
ШҚО	88%	84%	-4%
Жамбыл облысы	83%	78%	-5%
БҚО	88%	85%	-3%
Қостанай облысы	83%	78%	-5%
Қызылорда облысы	89%	86%	-2%
қ.Астана	93%	88%	-5%
Павлодар облысы	82%	83%	0%
СҚО	86%	87%	1%

«Шетел тілі» пәні бойынша 6-7 сынып оқушыларының білім сапасы екі жақты және барлық аймақтарда оқу үлгерімінің сапасын арттырудың нақты тенденциясы байқалмайды. 10 облыста пән бойынша оқу үлгерімінің сапасы 2-5 пайызға төмендеген. Бірақ Ақмола облысындағы оқушылардың білім сапасының оң динамикасын (8%) және Солтүстік Қазақстан облысында (1%) шамалы өскенін атап өткім келеді, бұл келесі диаграммада көрсетілген (261-сурет. 2019-2020 жж. «Шетел тілі» пәні бойынша 6-7 сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері).

261-сурет. «Шетел тілі» пәні бойынша 6-7 сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіштері 2019, 2020 жылдары

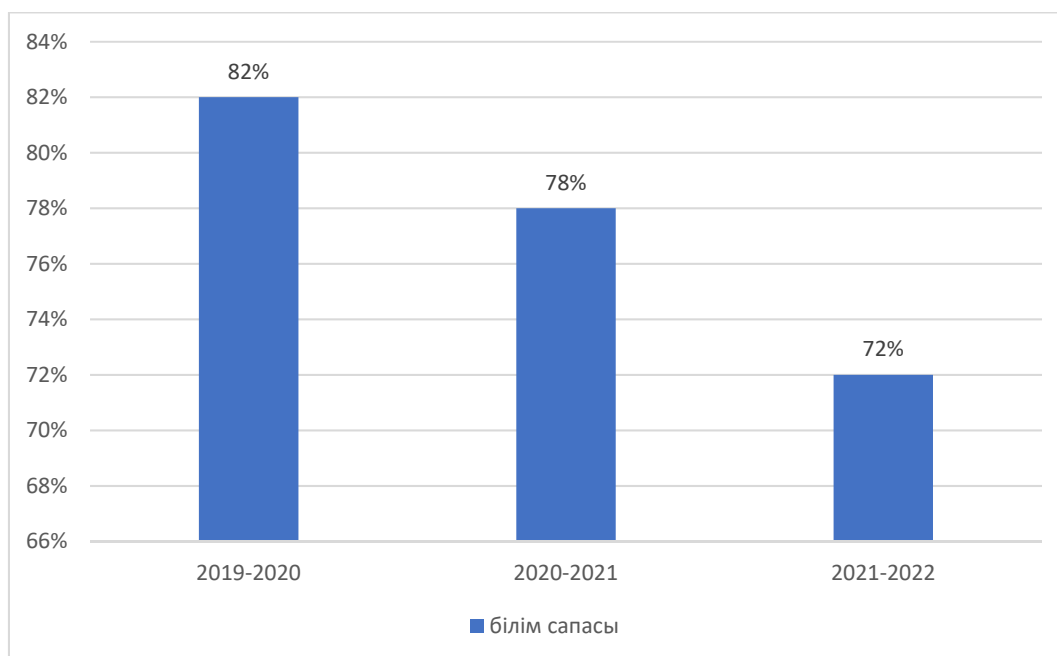
Оның ішінде: Ақмола облысы – 78%; Ақтөбе облысы – 73%; Алматы облысы – 75%; Алматы қаласы – 82; Атырау облысы – 81%; Шығыс Қазақстан облысы – 81%; Жамбыл облысы – 71%; Батыс Қазақстан облысы – 74%; Қостанай облысы – 73%; Қызылорда облысы – 76%; Астана қаласы – 81%; Павлодар облысы – 75%; Солтүстік Қазақстан облысы – 60%; Түркістан облысы – 66%.

Оқыту семинарларын, тренингтерді, шеберлік сабақтарын өткізуді, сондай-ақ мұғалімдердің критериалды бағалау бойынша курстардан өтуін көздейтін бағалау.

Пандемияға дейін, пандемия кезінде және одан кейінгі ағылшын тіліндегі білім сапасына салыстырмалы талдау жасау төмендеу тенденциясын анықтады. Мәселен, 2019-2020 оқу жылындағы «Шетел тілі» пәні бойынша білім сапасының қорытындысын талдау бұл пән бойынша білім сапасының жалпы көрсеткіші орташадан жоғары, яғни 82%-ды құрайтынын көрсетеді. «Шетел тілі» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылы, оқу жылы бойынша білім сапасының нәтижесін талдау жалпы білім сапасының көрсеткіші 78%-ды құрайтынын көрсетеді. «Шетел тілі» пәні бойынша 2021-2022 оқу жылы, оқу жылы бойынша білім сапасының нәтижесін талдау жалпы білім сапасының көрсеткіші 72 пайызды құрайтынын көрсетеді.

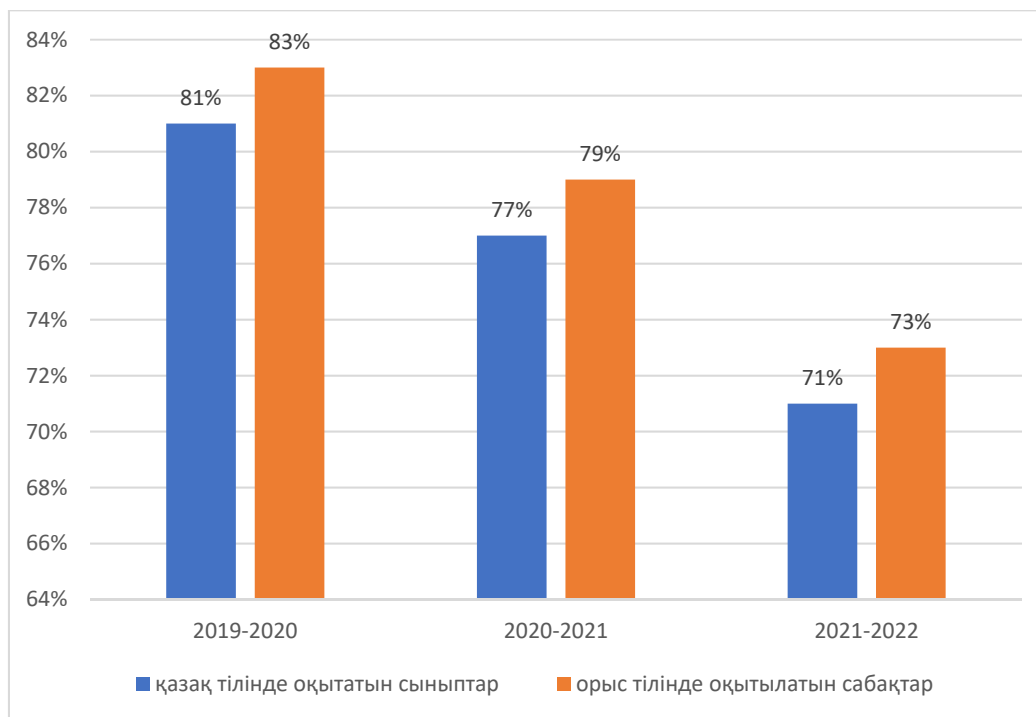
Осылайша, білім сапасы алдымен 4%-ға, кейін тағы 6%-ға төмендеп, жалпы 10%-ды құрады. Қорыта айтқанда, екі жылдық пандемия және постпандемия кезеңі студенттердің оқу сапасына кері әсерін тигізді.

262-сурет. Ағылшын тілінің білім сапасы

Орыс және қазақ тілінде білім беретін сыныптардағы білім сапасын талдау ұқсас үрдісті көрсетті. 2019-2020 оқу жылында қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы білім сапасы 8%-ды құраса, орыс тілінде оқытатын сыныптардағы білім сапасы 83%-ды құрады. 2020-2021 оқу жылында қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы білім сапасы 77%-ды құраса, орыс тілінде оқытатындар 79%-ды құрады. 2021–2022 оқу жылында қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы білім сапасы 71%-ды құраса, орыс тілінде оқытатын сыныптардағы білім сапасы 73%-ды құрады.

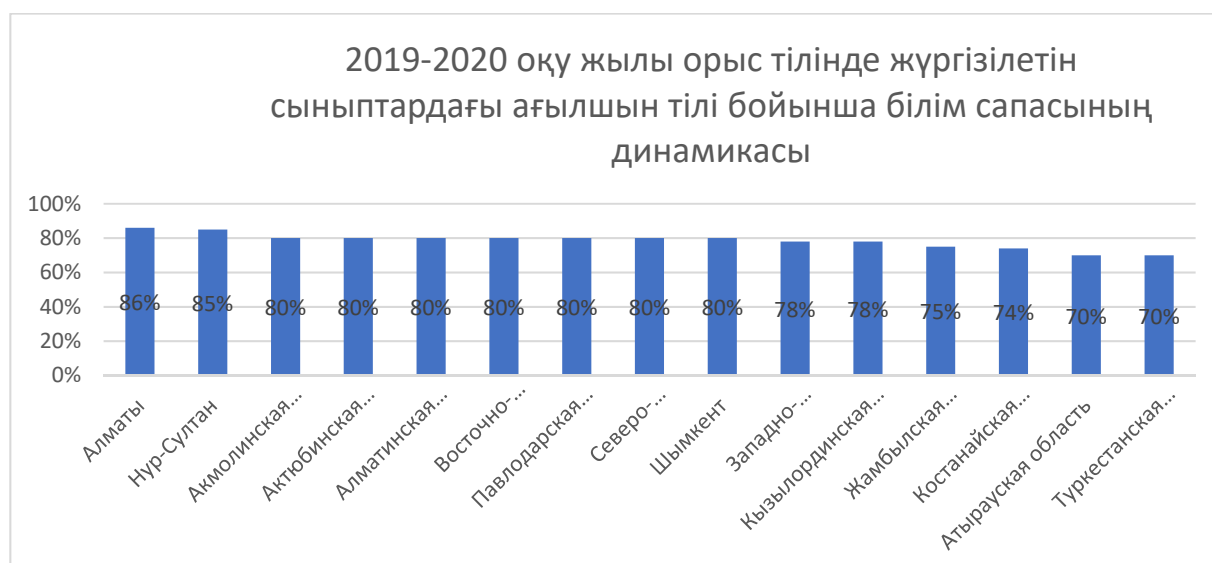
263-сурет. Оқыту тілі бойынша білім сапасы

17 және 18 кестелерде қала және облыс бойынша білім сапасы көрсетілген. Қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы білім сапасы бойынша Алматы, Астана қалалары және Ақмола облысы көш бастап тұр. Ал білім сапасы ең төмен өңірлер – Қостанай, Атырау және Түркістан облыстары.

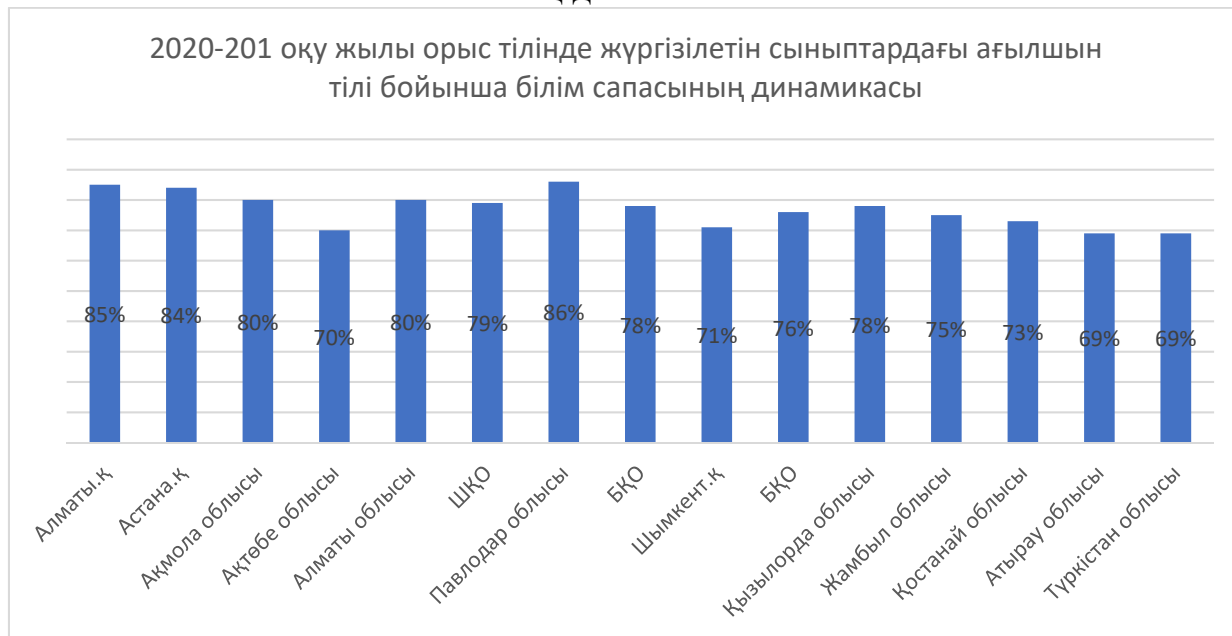
2019-2020 оқу жылына білім сапасы бойынша келесі көрсеткіштер: Ақмола облысы – 80%; Ақтөбе облысы – 80%; Алматы облысы – 80%; Алматы қаласы – 86%; Атырау облысы – 70%; Шығыс Қазақстан облысы – 80%; Жамбыл облысы – 75%; Батыс Қазақстан облысы – 78%; Қостанай облысы – 74%; Қызылорда облысы – 78%; Астана қаласы – 85%; Павлодар облысы – 80%; Солтүстік Қазақстан облысы – 80%; Түркістан облысы – 70%. 10-суретте білім сапасының динамикасы бар диаграмма көрсетілген.

264-сурет. 2019-2020 оқу жылы орыс тілінде жүргізілетін сыныптардағы ағылшын тілі бойынша білім сапасының динамикасы

Ал 2020-2021 оқу жылына білім сапасы бойынша келесі көрсеткіштер: Ақмола облысы – 80%; Ақтөбе облысы – 70%; Алматы облысы – 80%; Алматы қаласы – 85%; Атырау облысы – 69%; Шығыс Қазақстан облысы – 79%; Жамбыл облысы – 75%; Батыс Қазақстан облысы – 76%; Қостанай облысы – 73%; Қызылорда облысы – 78%; Астана қаласы – 85%; Павлодар облысы – 86%; Солтүстік Қазақстан облысы – 78%; Түркістан облысы – 69% (265-суретте).

265-сурет. 2020-2021 оқу жылы орыс тілінде жүргізілетін сыныптардағы ағылшын тілі бойынша білім сапасының динамикасы

2021-2022 оқу жылына білім сапасы бойынша келесі көрсеткіштер төмендеді: Ақмола облысы – 70%; Ақтөбе облысы – 70%; Алматы облысы – 80%; Алматы қаласы – 74%; Атырау облысы – 69%; Шығыс Қазақстан облысы – 75%; Жамбыл облысы – 70%; Батыс Қазақстан облысы – 75%; Қостанай облысы – 70%; Қызылорда облысы – 78%; Астана қаласы – 75%; Павлодар облысы – 86%; Солтүстік Қазақстан облысы – 78%; Түркістан облысы – 69%.

266-сурет. 2021-2022 жылдарға арналған орыс тілінде оқытатын сыныптардағы ағылшын тілі бойынша білім сапасының динамикасы

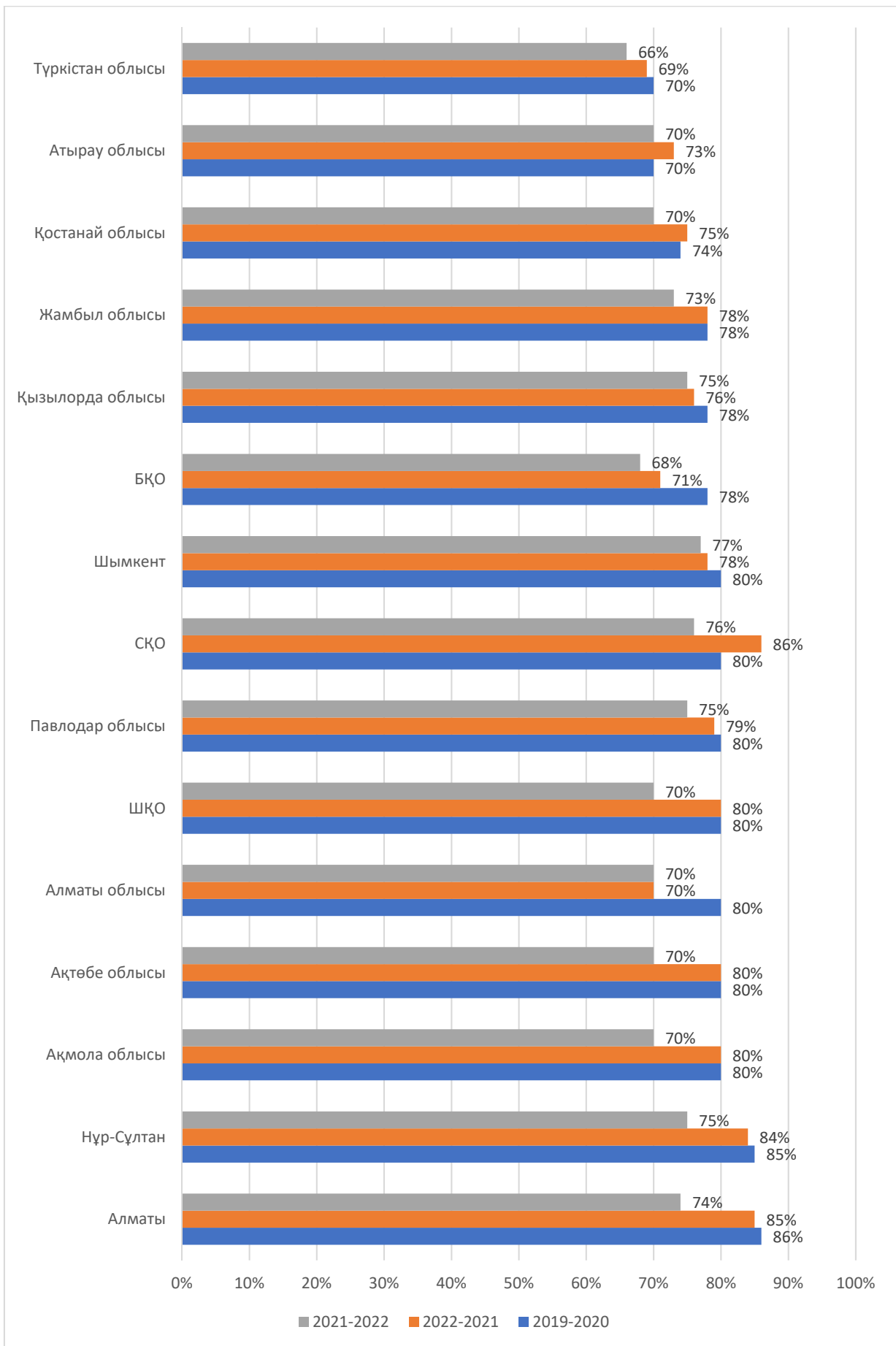
Орыс тілінде оқытылатын сыныптардағы білім сапасының көрсеткіштері шамамен бірдей. Алматы мен Астанада білім сапасы әлі де жоғары, бірақ Ақтөбе облысы көш бастап тұр. Ең төмен білім сапасын Атырау, Жамбыл және Түркістан облыстары көрсетті.

173-кесте. Қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы аймақтар бойынша ағылшын тілінің білім сапасы

Қала/облыс	2019-2020	Динамика	2020-2021	Динамика	2021-2022
Алматы	86%	-1%	85%	-9%	74%
Астана	85%	-1%	84%	-9%	75%
Ақмола облысы	80%	динамика жоқ	80%	-10%	70%
Ақтөбе облысы	80%	-10%	70%	динамика жоқ	70%
Алматы облысы	80%	динамика жоқ	80%	-10%	70%
ШҚО	80%	-1%	79%	-4%	75%
Павлодар облысы	80%	+6%	86%	-10%	76%
СҚО	80%	-2%	78%	-2%	77%
Шымкент.қ	80%	-9%	71%	-3%	68%
БҚО	78%	-2%	76%	-1%	75%
Қызылорда облысы	78%	динамика жоқ	78%	-5%	73%
Жамбыл облысы	75%	динамика жоқ	75%	-5%	70%
Қостанай облысы	74%	-1%	73%	-3%	70%
Атырау облысы	70%	-1%	69%	-3%	66%
Түркістан облысы	70%	-1%	69%	-4%	65%

Пандемия кезінде және одан кейін барлық өңірлер бойынша білім сапасының көрсеткіштері төмендеді, бұл корона вирусы тудырған індеттің кері әсерін көрсетеді. Сондай-ақ, сапалы нәтижелердің нашарлауы қашықтан оқытудың әрбір студенттің сұранысын қанағаттандыра алмайтынын, ағылшын тілін оқытудың жалпы сапасына әсер ететінін көрсетеді.

267-сурет. Қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы аймақтар бойынша ағылшын тілі бойынша білім сапасы

Статистикалық деректер соңғы үш оқу жылында білім алушылардың білім сапасында оң динамика жоқ деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Барлық аймақтарда білім сапасының нашарлауы байқалады.

Қала/облыс	2019-2020	Динамика	2020-2021	Динамика	2021-2022
Ақтөбе облысы	90%	-10%	80%	-10%	70%
Астана	88%	-8%	80%	-4%	76%
Алматы	87%	динамика жоқ	87%	-7%	80%
Қызылорда облысы	87%	динамика жоқ	87%	-2%	85%
БҚО	81%	-4%	77%	-4%	73%
Ақмола облысы	80%	динамика жоқ	80%	-10%	70%
Алматы облысы	80%	динамика жоқ	80%	-10%	70%
ШҚО	80%	динамика жоқ	80%	-10%	70%
СҚО	80%	-4%	76%	-4%	73%
Қостанай облысы	78%	-2%	76%	-5%	71%
Павлодар облысы	78%	-2%	77%	-4%	73%
Шымкент	78%	-3%	75%	-1%	74%
Атырау облысы	77%	+3%	80%	-10%	70%
Жамбыл облысы	76%	-4%	72%	-6%	66%

174-кесте. Орыс тілінде оқытатын сыныптардағы аймақтар бойынша ағылшын тілінің білім сапасы

Білім сапасының теріс динамикасы студенттер арасында Алматы, Қызылорда облыстары мен Батыс Қазақстан облыстарынан басқа барлық облыстарда байқалады. Білім динамикасы келесі диаграммада көрсетілген.

268-сурет қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы оқушылардың 2019-2020 жылғы білім сапасы

268-суретте қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы оқушылардың 2019-2020 жылғы білім сапасы көрсетілген. Ақтөбе облысы – 90%, Астана қаласы – 88%, Алматы қаласы – 87% және Қызылорда облысының оқушыларының ағылшын тілін білу деңгейінің жоғары деңгейі – 87%. Басқа аймақтарда орташа көрсеткіш -80% құрайды.

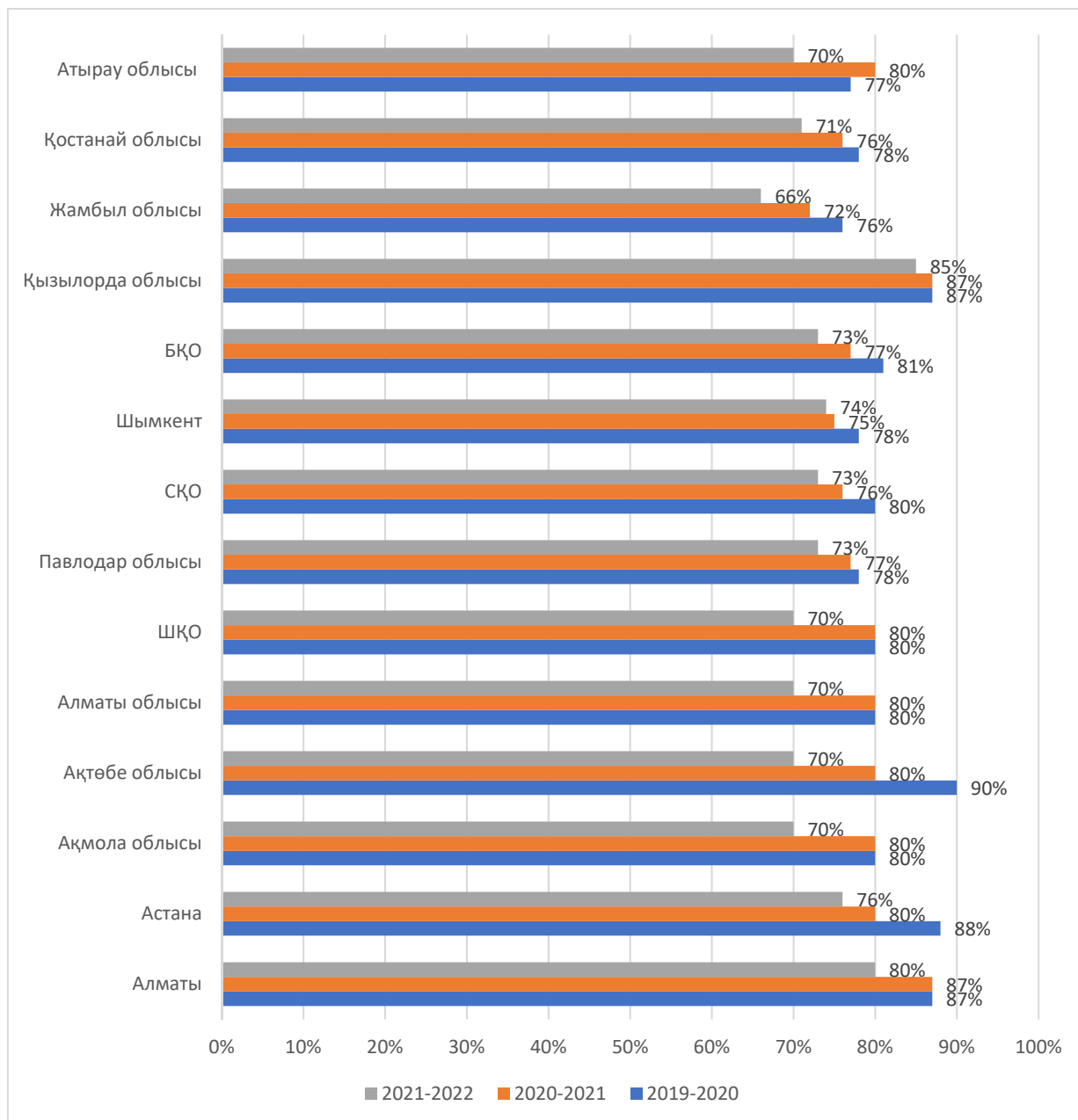
269-сурет қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы оқушылардың 2020-2021 жылғы білім сапасы

269-суретте қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы оқушылардың 2020-2021 жылғы білім сапасы көрсетілген. Қызылорда облысы мен Алматы қаласы

оқушыларының ағылшын тілін білу деңгейі 87% құрайды. Қалған аудандарда орташа көрсеткіш өзгеріссіз қалды – 80%.

270-сурет. Орыс тілінде оқытылатын сыныптардағы аймақтар бойынша ағылшын тілінің білім сапасы

Назарбаев Университетінің зерттеушілері ағылшын тілін оқыту бойынша зерттеу жүргізіп, келесі заңдылықтарды анықтады: көптеген студенттер ағылшын тілін онлайн сабақтарына қатысуға ынталы емес сияқты, өйткені олар, қатысушылардың көпшілігі айтқандай, мәтінді оқумен, грамматикамен және жана тілді аударумен шектелген, сөздік орыс тілінде. Смит және т.б. байқағандай, дамушы елдердің көпшілігінде тілді оқыту әдістемесі «көбінесе дәстүрлі болып қала береді, грамматиканы, сөздік қорды және оқуды түсінуді кезең-кезеңмен меңгеруге бағытталған мұғалімге бағытталған, оқулық

негізіндегі сабақтармен, ал ауызша тәжірибе жаттап оқумен шектеледі, оқулықтағы диалогтарды қайталау және мұғалім мен оқушы арасындағы сұрақ-жауап». Сонымен қатар, кейбір студенттер ағылшын тілі мұғалімдерінің икемсіз көзқарасын, студенттер қателескен кезде шыдамдылық танытпайтындығын немесе кейбір студенттердің интернет байланысының тұрақсыздығынан онлайн сабақтарға кешігіп қалуына төзімділік танытқанын сынға алды. Сонымен қатар, көптеген студенттер COVID-19 кезінде ағылшын тілін оқытудың кейбір тәжірибелеріне, соның ішінде көбірек үй тапсырмасын бөлуге, виртуалды бейне конференциялардағы бірлескен әрекеттердің болмауына және студенттердің сұрақтарына жауап берудің кешігуіне немесе болмауына сыни пікір білдірді. Зерттеу нәтижелері білім сапасының төмендеуіне әсер ететін факторларды растайды.

Олай болса, жаңа оқу жылында ұстаздар шетел тілін сапалы меңгеруде педагогикалық тәжірибелерін жетілдіріп, әлемдік тәжірибені пайдалануы қажет. Келесі бөлімдер ағылшын тілі мұғаліміне оқу дағдыларын жақсартуға көмектесетін ресурстар мен нұсқаулар береді.

Батыс Қазақстан облысының ағылшын тілі бойынша білім сапасы

Ағылшын тілін меңгеру бойынша аймақтық орташа көрсеткіші 72,8%-ды құрады, бұл өткен жылғы 70,4%-дан 2,1%-ға жоғары. Облыстық көрсеткіштен жоғары аудандар: Жанқала 80,5% (өсім 9,8%), Тасқала 76%, Шыңғырлау 75,5%, Сырым ауданы 75,1%, Орал қаласы 75%, Казталов 74,3%. Облыстық көрсеткіштен төмен аудандар – Жәнібек 66,2%, Теректі 68,5%, Бөрлі 69,8%.

175-кесте. Батыс Қазақстан облысының ағылшын тілі бойынша білім сапасы

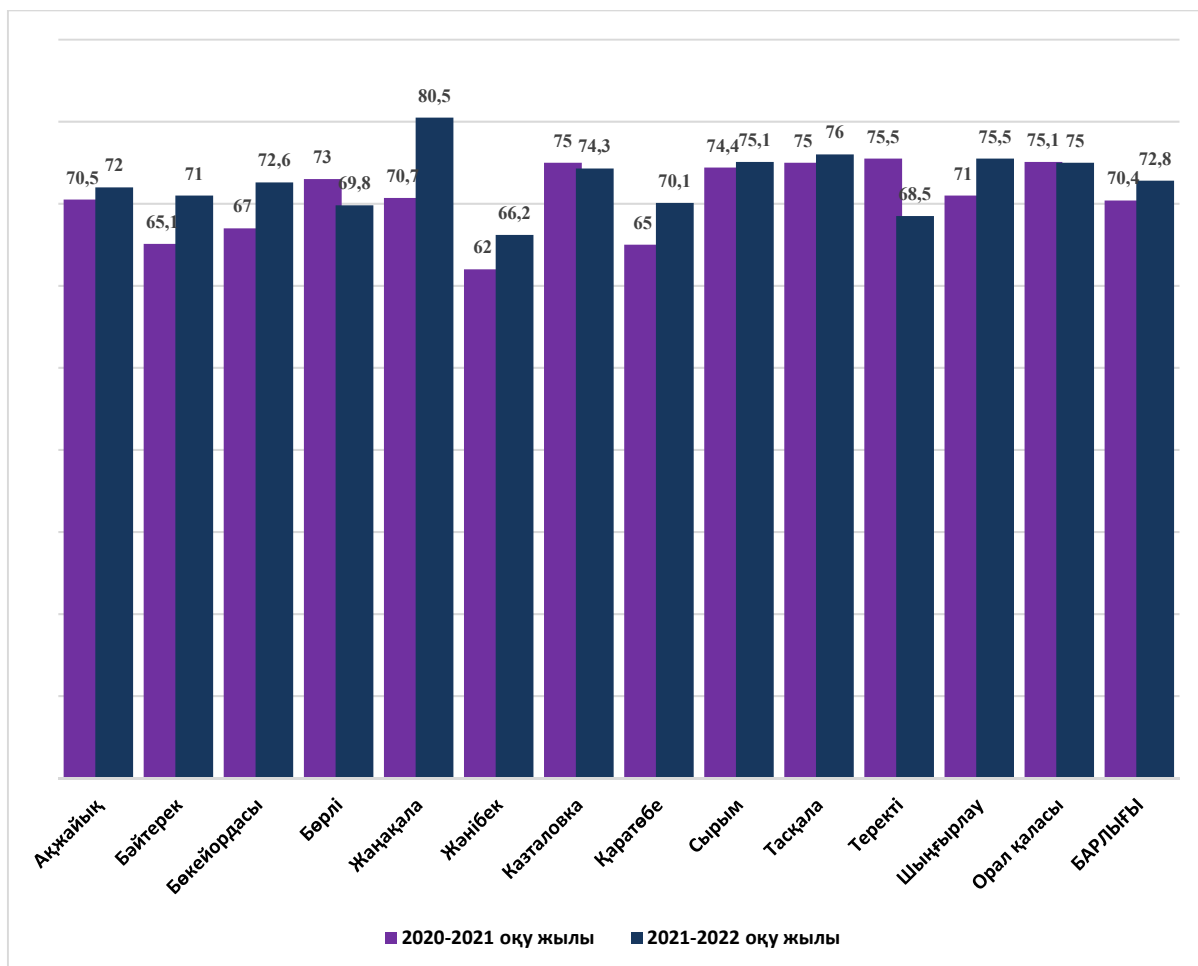
№	Аудан атауы	2020-2021 жылы оқу	2021-2022 жылы оқу	Динамика
1	Ақжайық	70,5	72	1,5
2	Бәйтерек	65,1	71	5,9
3	Бөкейордасы	67	72,6	5,6
4	Бөрлі	73	69,8	-3,2
5	Жаңақала	70,7	80,5	9,8
6	Жәнібек	62	66,2	4,2
7	Казталовка	75	74,3	-0,7
8	Қаратөбе	65	70,1	5,1
9	Сырым	74,4	75,1	0,7
10	Тасқала	75	76	1
11	Теректі	75,5	68,5	-7
12	Шыңғырлау	71	75,5	4,5
13	Орал қаласы	75,1	75	-0,1
	БАРЛЫҒЫ	70,4	72,8	2,1

Жәнібек ауданындағы No1 мектеп-лицейінде орыс тілді сыныптарда білім сапасы 12,9%-ға, 5-9 сыныптарда 8,3%-ға төмендеген.

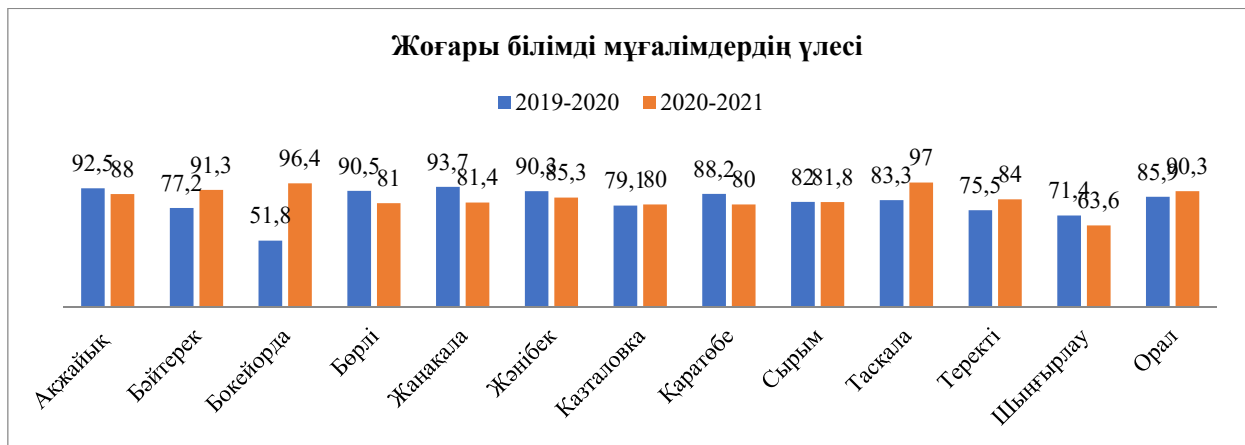
Теректі ауданындағы Шоптиколь орта мектебінде білім сапасы 7%-ға, Шаған орта мектебінің қазақ тілі сыныптарында 8%-ға, Федоров атындағы No1 орта мектебінің орыс тілі сыныптарында 11%-ға төмендеген. 10-11 сыныптарда қазақ мектебі өткен жылмен салыстырғанда 15%-ға төмендеген.

Соңғы үш жылда Бөрлі ауданы Ақсай қаласының No2 орыс тілді сыныптарында білім сапасы 23,3%-ға (83,2%-59,9%), қазақ сыныптарында 7,8%-ге төмен. Ақсай қаласындағы No4 мектептің (77%-дан 65%-ға) және No6 бастауыш мектебінің (84%-дан 72%-ға) орыс тілді сыныптарында білім сапасы 12%-ға төмендеген. Александровский ГОУ орыс тілді сыныптар 13%-ға төмендеді.

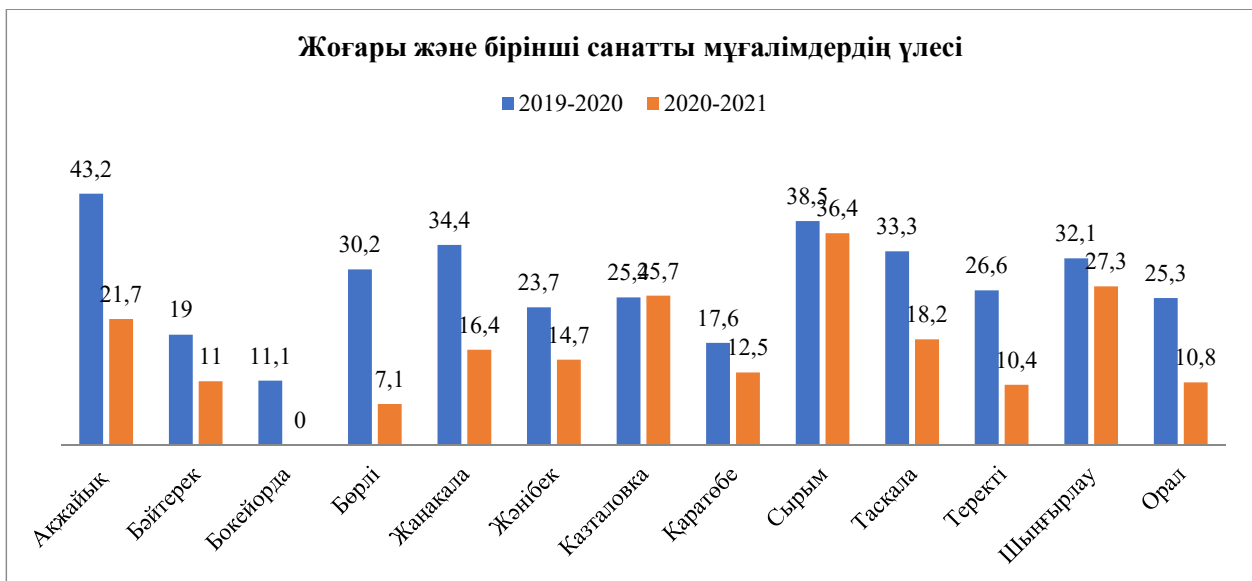
271-сурет. Бөрлі ауданы Ақсай қаласының No2 орыс тілді сыныптарында білім сапасы

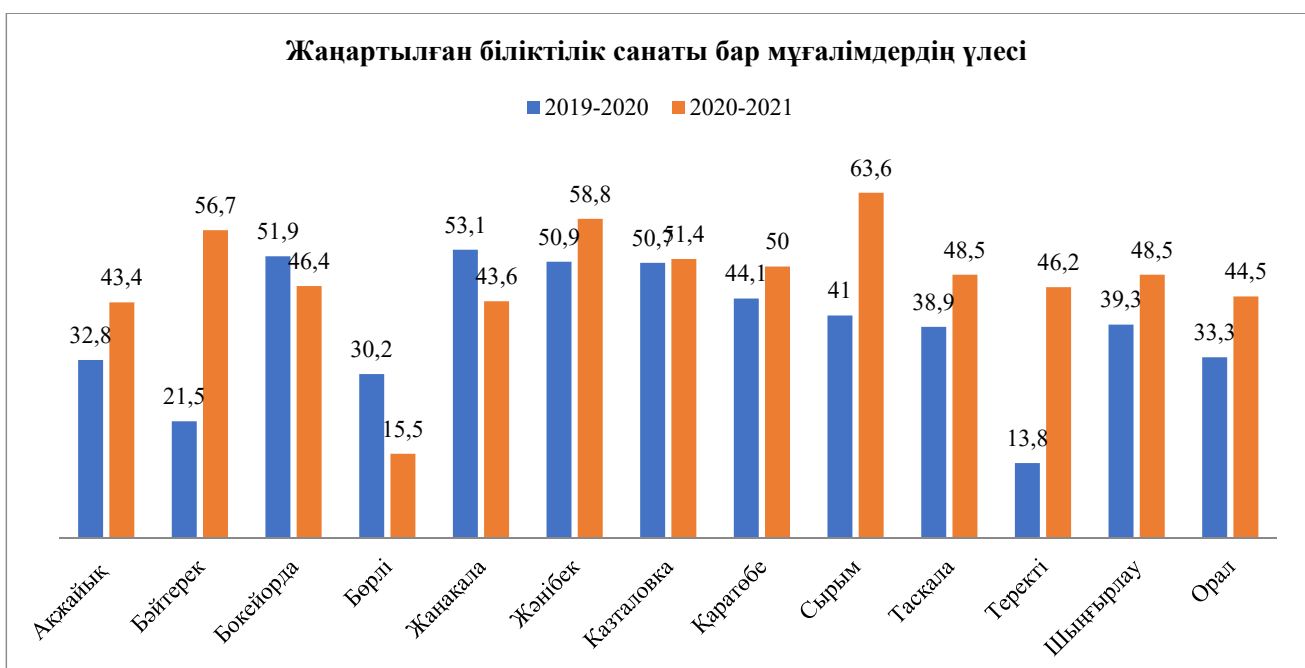
272-сурет. Жоғары білімді мұғалімдердің үлесі

273-сурет. Жоғары және бірінші санатты мұғалімдердің үлесі

274-сурет. Жаңартылған біліктілік санаты бар мұғалімдердің үлесі

Өткен оқу жылымен Ақжайық ауданындағы білім сапасын салыстыратын болсақ, 3,5%-ға төмендегенімен, мұғалімдердің сапасы бойынша жаңартылған біліктілік санаты бар мұғалімдердің үлесі өткен жылмен салыстырғанда 11%-ға артқан. Дәл осылай Бәйтерек ауданында білім сапасы 2,2%-ға төмендесе, мұғалімдердің сапасы 35,2%-ға жақсарған. Бөрлі ауданында өткен оқу жылымен салыстырғанда білім сапасы 2,7%-ға өскенімен, мұғалімдердің сапалық көрсеткіші өткен жылмен салыстырғанда айтарлықтай төмендеді, оның ішінде жоғары білімді мұғалімдердің үлесі 9,5%-ға, мектеп мұғалімдерінің үлесі 9,5%-ға төмендеді. бірінші және жоғары санаттағылар 23,1%-ға, біліктілік санатын жаңарту кезінде мұғалімдердің үлесі 14,7%-ға төмендеді.

176-кесте. Ақмола облысы бойынша ағылшын тілінде білім сапасы

№	Пәндер	2019-2020 оқу жылы	2020-2021 оқу жылы	2021-2022 оқу жылы	Артты /төмендеді
7	Ағылшын тілі	70	71	71	

2019-2020 және 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасынның салыстырмалы талдауында бұл көрсеткіш 1%-ға төмен болатын пандемия кезіндегі білім беруді қоспағанда, динамика байқалмайды.

Мұндай динамика, ең алдымен, студенттердің қашықтан оқитындығына байланысты, оның артықшылықтары мен кемшіліктері бар, мысалы, егер кемшіліктердің бірін алсақ, студентке түсіндіру үшін ғана емес, материал, сонымен қатар негізгі ынталандырушы фактор ретінде «жанды» байланыс қажет екенін атап өткен жөн.

Оқытушы мен оқушының тікелей өзара әрекетінің болмауы, жанды қарым-қатынас пен эмоционалдық алмасудың болмауы ақпаратты қабылдауды нашарлатады және материалды түсіну дәрежесін төмендетеді.

Қашықтықтан оқытудың кемшіліктеріне оқу процесінде студенттерді бақылау мүмкін еместігі жатады. Қашықтықтан оқыту форматы өткен материалды қайталау кезінде мұғалім мен студенттердің сапалы өзара әрекетін қамтамасыз етпейді.

Электрондық қашықтықтан оқытудың артықшылықтары: оқыту үрдісінде заманауи компьютерлік технологияларды қолдану болып табылады, бұл өз кезегінде адамның ақпаратты қабылдау деңгейіне оң әсер етеді және оның танымдық қызметін жақсартады; геолокацияға қарамастан оқу мүмкіндігі; заманауи компьютерлік технологиялардың, «гаджеттердің» қарқынды дамуы.

Облыста білім сапасын арттыру мақсатында бірқатар жұмыстар атқарылуда:

- облыстың білім беру ұйымдарында оқушыларды тәрбиелеудегі олқылықтарды жою жұмысының алгоритмі қалыптасқан;
- демалыс мектептері бар;
- семинарлар, вебинарлар, ғылыми-практикалық конференциялар, форумдар, шеберлік сабақтары, коучингтер, әдістемелік сабақтар өткізу;

- әр оқушының деңгейін ескере отырып, тиімді оқыту әдістерін таңдау;
- білім берудегі олқылықтардың алдын алу және жою жұмыстарын ұйымдастыруға қажетті дидактикалық және үлестірме материалдар, анықтамалық және оқу кестелері және т.б. дайындық.

Солтүстік Қазақстан облысының ағылшын тілінде білім сапасы

Білім беру саласындағы әдістемелік жұмыс және ақпараттық технологиялар орталығының әдіскерлерінің Солтүстік Қазақстан облысының білім беру ортасының мониторингі әртүрлі құрылымдық мәліметтерді мерзімді жинақтау және талдау процедурасы болып табылады. Әр тоқсан сайын аудан бойынша білім сапасына мониторинг жүргізіліп, пән мұғалімдеріне де, білім беру ұйымдарының басшыларына да, әдіскерлерге де талдаулар жасалып, ұсыныстар әзірленді. Сондай-ақ жыл бойынша кеңейтілген талдау жасалды.

Зерттеу нәтижелері жоба аясында әзірленген оқу процесінде орын алған қиындықтарды жою шараларын әзірлеуде пайдаланылды.

Солтүстік Қазақстан 2020-2021 және 2021-2022 оқу жылы білім беру ұйымы оқушыларының білім сапасын салыстырмалы талдау

Күнделік мәліметтері бойынша 2021-2022 оқу жылының және 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша білім сапасына салыстырмалы талдау жасау оқу бағдарламасын ойдағыдай игергендердің пайызы аздап (-0,56%) төмендегенін көрсетті.

2020-2021 оқу жылының облыстық қорытынды көрсеткіші 56,4%, облыстық көрсеткіштен жоғары: Айыртау, Ақжар, Ғ.Мүсірепова атындағы Мамлют, Тайыншинский, ЛОРД және Әбу Досмұхамбетова. Қалған аудандар облыстық көрсеткіштен төмен.

2021-2022 оқу жылының облыстық қорытынды көрсеткіші 55,8%-ды құраан және облыстық көрсеткіштен жоғары: Айыртау, Ақжар, Аққайың, олар. Ғ.Мүсірепова, Тайынша, Шал ақын және облыстық (ЛОРД, БИЛ, Әбу Досмұхамбетова). Қалған аудандар облыстық көрсеткіштен төмен.

Солтүстік Қазақстан облысының ағылшын тілінде білім сапасы

Оқушылардың үлгерімі мен білім сапасын бақылау оқу үдерісінің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Білім сапасы – оқушылардың оқу іс-әрекетінің нәтижесін көрсететін біртұтас жүйе.

Қостанай облысында 110208 адам контингенті бар 476 мемлекеттік жалпы білім беретін мектеп бар, оның 315-і ШЖМ немесе 66% құрайды.

Жалпы білім беру ұйымдарында 12 323 мұғалім жұмыс істейді, оның ішінде 11 158, немесе 90,5% орта арнаулы білімді және 1165 (9,5%), 527 мұғалім (4,3%) магистр дәрежелі. Жаңа үлгідегі шеберлік квалификациясына ие болған педагогтар – 8201 (64%), оның ішінде: «педагог-шебер» - 109 (0,9%), «педагог-

зерттеуші» - 2239 (18,2%), «педагог-сарапшы» - 3032 (24,6%), «педагог-модератор» - 2821 (23%).

Оқушылардың білім сапасы (%) соңғы үш жылда пәндер бойынша 1-2 пайыз аралығында ауытқыды (2020 ж. – 69%, 2021 ж. – 68%, 2022 ж. – 68%), сондай-ақ төмендеді. Үлгі зерттеу – 99% (сәтсіз – 5%).

Жоғары сапаны облыстық мамандандырылған білім беру ұйымдары көрсетіп отыр. Алтынсарин атындағы қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы мамандандырылған мектеп-гимназиясының (ҚГБ) 7-11 сынып оқушылары 90%-ға жоғары көрсеткіш көрсетсе, Білім-инновациялық лицейі мен «Озат» мамандандырылған ақпараттық технологиялар мектеп-интернатының 7-11 сынып оқушылары. «Мектеп жаратылыстану-математикалық пәндер бойынша 90% көрсетті (СМБ) өте жақсы көрсеткішке ие (оқу сапасының ең төмені облыстық Боровск санаторий-интернатында, 32-36%).

Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру ұйымдарындағы оқушылардың іріктеу көлемі мен сапасын өткен жылдармен салыстырғанда талдау кезінде: 2-4 сыныптарда 68%-дан 70%-ға өсті, ал 5-9 сыныптарда 3%-ға төмендеді (2021-68%, 2022-65%), және 10-11 сыныптарда нормада болды (68%). Ал жеке пәндер бойынша сапа көрсеткіштері кестеде келтірілген:

177-кесте. Жеке пәндер бойынша сапа көрсеткіші

№	Пәндер	2019-2020	2020-2021	2021-2022	Динамика
5	Ағылшын тілі	70	70	70	қалыпты

Білім сапасының төмендеуіне келесі негізгі факторлар әсер етті:

- еліміздегі індеттің салдары;
- оқушылардың мотивациясының төмендігі;
- ауылдық білім беру ұйымдарының материалдық-техникалық базасының төмендігі

Оқушылардың білім сапасын арттыру және олардың біліміндегі олқылықтарды жою мақсатында облыстың барлық мектептерінде мынадай іс-шаралар жүргізілді:

- оқу жылында «жазғы мектеп», қосымша «сенбілік» сабақтарының жұмысын ұйымдастырды;
- әр оқу жылында тоқсан сайын мониторинг жүргізілді;
- функционалдық сауаттылықты арттыру бойынша мұғалімдерге арналған шеберлік сабақтары өткізілді.

Оқушылардың оқу жетістіктерін бақылау нәтижелері

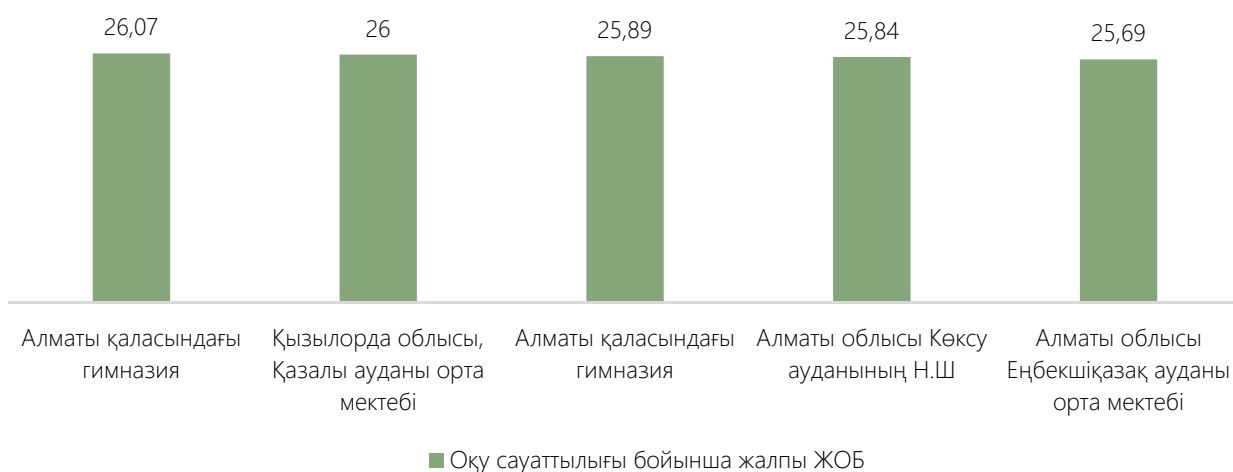
Білім алушылардың оқу жетістіктерін бақылау – тиісті білім деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес білім сапасының жүйелі мониторингі.

Бастауыш, негізгі орта білім беру ұйымдарында Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының талаптарына сәйкес оқушылардың білім сапасын бағалау мақсатында жүргізіледі.

2021-2022 оқу жылында орта білім беру ұйымдарының 9-сынып оқушылары арасында өткізілген білім алушылардың оқу жетістіктерінің орташа баллына талдау жүргізілуде.

Төменде «Оқу сауаттылығы» бағыты бойынша ең жоғары орташа балл көрсеткен мектептердің нәтижелері берілген. Бұл оқу орындарында тапсырмалардың орындалу пайызы 85%-дан асты. Жоғары нәтиже көрсеткен екі білім беру ұйымы Алматы облысы мен Алматы қаласында (275-сурет).

275-сурет. Оқу сауаттылығы бойынша ең жоғары балл жинаған мектептер, 9-сынып

Оқу сауаттылығы бойынша тест тапсырмаларының орындалу көрсеткішінің 45%-дан азын (ең жоғары 30 ұпайдан 13 ұпаймен төмен) республикадағы бес білім беру ұйымы ғана көрсетті. Оның ішінде ең төменгі көрсеткіштер Қарағанды облысындағы екі мектебінде тіркелді (276-сурет).

276-сурет. Оқу сауаттылығы бойынша ең төмен нәтиже көрсеткен мектептердің нәтижелері, 9-сынып

Дереккөз: ҰТО деректері

Тапсырманың қиындық деңгейлері бойынша жетістіктер

Оқу сауаттылығы бойынша тесттердің құрылымы бойынша әрбір тест қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі үш мәтіннен тұрады. Тест тапсырмаларының жалпы саны – 30: оның ішінде қазақ тілінде – 10, орыс тілінде – 10, ағылшын тілінде – 10.

Оқу сауаттылығы бойынша тест ақпаратты түсіну, мәтіннің құрылымдық бөліктерін анықтау және негізгі ойды анықтау, мәтіндердің түрлері мен стильдерін анықтау, әртүрлі көздерден ақпарат алу, мәтін мазмұнын салыстырмалы талдау, мәтінді талдау және түсіндіру.

277-сурет. Тест қатысушыларына ең үлкен қиындық тудырған тапсырманың сипаттамасы/ «Оқу сауаттылығы» бағыты – «Ағылшын тілі»

Charlie Chaplin

He was believed to have been born on April 16, 1889. There is some doubt whether April 16 is actually his birthday, and it is possible he was not born in 1889. There is also uncertainty about his birthplace: London or Fontainebleau, France. There is no doubt, however, as to his parentage: he was born to Charles Chaplin, Sr. and Hannah Harriette Hill (aka Lily Harley on stage), both Music Hall entertainers. His parents separated soon after his birth, leaving him in the care of his unstable mother.

In 1896, Chaplin's mother was unable to find work; Charlie and his older half-brother Sydney Chaplin had to be left in the workhouse at Lambeth, moving after several weeks to Hanwell School for Orphans and Destitute Children. His father died an alcoholic when Charlie was 12, and his mother suffered a mental breakdown, and was eventually admitted temporarily to the Cane Hill Asylum at Coulsdon (near Croydon). She died in 1928 in the United States, two years after coming to the States to live with Chaplin, by then a commercial success.

Charlie first took to the stage when, aged five, he performed in Music Hall in 1894, standing in for his mother. As a child, he had to be in bed for weeks due to a serious illness. In 1900, his brother helped get him the role of a comic cat in the pantomime Cinderella at the London Hippodrome. In 1903 he appeared in 'Jim, A Romance of Cockayne', followed by his first regular job, as the newspaper boy Billy in Sherlock Holmes, a part he played into 1906. This was followed by Casey's 'Court Circus' variety show, and, the following year, he became a clown in Fred Karno's 'Fun Factory' slapstick comedy company.

Мәтіндік сұрақ:

Charlie Chaplin first appeared on the stage as a regular actor

A	in Music Hall in 1894
B	in Sherlock Holmes
C	in 'Jim, A Romance of Cockayne'
D	in Court Circus
E	in Fun Factory

Дереккөз: ҰТО деректері

Бұл тапсырма мәтіндегі фактілерді талдау, түсіндіру, жүйелеу, логикалық ойлау қабілеті мен мәтіндегі негізгі және қосалқыны бөліп көрсетуге негізделген дұрыс жауапты тұжырымдау қажеттілігіне байланысты мектеп оқушыларына қиын болды. Қосымша қиындық кейіпкердің еңбек әрекетіне байланысты алаңдаушылықтың болуымен байланысты болды. Сондай-ақ, оқушылар ағылшын тіліндегі мәтіндермен жұмыс істеу кезінде қиындықтарға тап болады. Бұл сабақта метапәндік дағдылар мен дағдыларды қалыптастыру әдістерін қолдану, сондай-ақ оқушылардың ағылшын тілін меңгеру деңгейін арттыру бойынша жүйелі және мақсатты жұмыс жүргізу қажеттілігін көрсетеді.

Тест тапсырмалары үш қиындық деңгейінде ұсынылған: негізгі (30% тапсырмалар), орташа (50%) және жоғары (20%). Тапсырмалар сынақта күрделілігінің жоғарылау ретімен орналасады: салыстырмалы қарапайымнан қиын және күрделірек тапсырмаларға дейін. Тапсырмалар күрделілік деңгейіне байланысты төмендегілерге бағытталған:

✓ Базалық деңгей – студенттер мәтіндегі жалпы ақпаратты анықтай алуы керек; түсінік беретін қарапайым мәтінмен жұмыс (ақпаратты қайталау); қарама-қайшы ақпаратты қамтымайтын мәтінді түсіндіру; мәтіннің негізгі тақырыбын / автор мен мақсатты аудиторияның мақсатын анықтау; мәтіндегі негізгі ойды тану, мәтіннің байланысын немесе құрылымын түсіну; мәтіннің бір ерекшелігіне негізделген қарама-қайшылықтарды салыстыру немесе анықтау.

✓ Орта деңгей – студенттер мәтіннің кейбір бөліктері арасындағы байланысты анықтап, талдай білуі керек; мәтіннің бірнеше бөлігін байланыстыру арқылы негізгі ойды анықтау; қарама-қайшы ақпарат бар мәтінді түсіну; белгілі, күнделікті білім негізінде мәтінді түсінгенін көрсету; мәтіннің тұтас мазмұнына сәйкес тілдік реңктерді түсіну.

✓ Жоғары деңгей – оқушылар таныс емес мәтінді түсініп, түсіндіріп, түсінуі керек; мәтіннен жауапқа қажетті ақпаратты шығарып алу, оқылған ақпарат бойынша қорытынды жасау; ұсынылған мәтінді басқа мәтінмен немесе мәтіннен үзіндімен салыстыру.

Тестілеуге қатысушылардың жауаптарын оқу сауаттылығы бойынша тапсырмалардың қиындық деңгейлері бойынша талдау сәтті орындалған тестілеудің ең жоғары үлесі күрделіліктің негізгі деңгейіндегі тапсырмаларда – 79,1% екенін көрсетті. Күрделіліктің орташа және жоғары деңгейіне келетін болсақ, мұнда сәтті орындалған тапсырмалардың пайызы 10%-дан астам төмен (тіісінше 68,7% және 57,7%).

Бұл нәтижелер қазақстандық мектеп оқушылары мәтіндегі жалпы ақпаратты анықтау, мәтіндегі негізгі ойды тану, мәтіннің байланысын немесе құрылысын түсінуді қажет ететін тапсырмаларды орындайтынын көрсетеді. Сонымен қатар, олар мәтіннің мазмұнын және оның элементтерін тереңірек түсінуді, бағалауды, талдауды және түсіндіруді, қорытынды жасау үшін мәтіннен ақпарат алуды және сұраққа дұрыс жауап беруді талап ететін күрделілігі жоғарырақ тапсырмаларды орындауда қиындықтарға тап болады.

Мектептердің орналасу жағдайында қарастырылып отырған тестілеу саласындағы тапсырмаларды орындауда айтарлықтай алшақтық жоқ. Қазақстан

Республикасындағы қалалық және ауылдық тоғызыншы сынып оқушыларының үш қиындық деңгейі бойынша орындалған тапсырмалар үлесінің айырмашылығы 0,18% - 0,75% аралығында ауытқиды.

Оқыту тілі бойынша қазақ тілінде оқитын тоғызыншы сынып оқушылары күрделілік деңгейінің негізгі (3,9%), орташа (6,9%) және жоғары (6,9%) деңгейіндегі тапсырмаларды салыстырмалы түрде сәтті орындағанын көрсетті.

Орыс тіліндегі оқушылар арасында барлық тілдік блоктар бойынша ең жоғары қиындық жоғары деңгейлік тапсырмалардан туындады: «Орыс тілі» – 52,2%, «Қазақ тілі» – 57,3%, «Ағылшын тілі» – 52,9%.

Оқушылардың қазақ тіліндегі тілдік блоктар контекстінде күрделілігі жоғары тапсырмаларды орындаудың ең жоғары пайызы Алматы қаласында («қазақ тілі» – 76,6%) және Солтүстік Қазақстан облысында («орыс тілі» – 71,9%) байқалды. Бұл ретте ағылшын тілінде күрделілігі жоғары орындалған тапсырмалардың максималды үлесі небәрі 56,4%-ды құрады (Қызылорда облысында) (178-кесте).

178-кесте. Аймақтар бойынша қиындық деңгейлері бойынша оқу сауаттылығы бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі, қазақ тілінде оқытылатын %

Облыс	Қиындық деңгейі бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың пайызы								
	Базалық			Орта			Жоғары		
	қаз. тілі	рос тілі	ғыл.т ілі	аз. тілі	рос тілі	ғыл.т ілі	аз. тілі	рос тілі	ғыл.т ілі
<i>Алматы.қ</i>	▲ 9,3	9,6	7,2	▲ 4,8	7,5	9,8	▲ 6,6	0	4,2
<i>Қостанай</i>	8	▲ 1,3	▲ 8,5	2,9	7,7	▲ 0,8	3,2	7,5	5,7
<i>Солтүстік Қазақстан</i>	6,6	1,1	6,7	1,8	▲ 8,5	6,2	7	▲ 1,9	3,6
<i>Шығыс Қазақстан</i>	8,4	8	5,1	3,4	4,6	8,2	2,9	5,6	5,5
<i>Қызылорда</i>	5,9	5,9	6	1	1,3	0	1,2	2,2	▲ 6,4
<i>Ақтөбе</i>	6,4	7,4	4,9	0,4	2,4	7,6	9,8	3,4	2,2
<i>Маңғыстау</i>	5,7	6,1	5,2	9,5	0,6	8,4	9,3	1,4	3,9
<i>Павлодар</i>	5,5	8,8	1,6	8,6	3,6	4,3	7,6	4,1	8,7
<i>Шымкент.қ</i>	4,9	3,8	0,6	9,2	0,4	3,9	9	1,5	0,6
<i>Жамбыл</i>	5,1	3,9	1,8	8,7	9,4	4,8	8,4	9,4	0,7
<i>Ақмола</i>	2,9	5,3	4,1	8,2	0,3	3,8	6,5	1,6	6,9

<i>Астана.қ</i>	5,3	7,2	9,5	7,3	1,3	0,9	9,1	2,4	8,6
<i>Батыс Қазақстан</i>	5,5	6	8,5	0,8	0,9	1,4	6,4	9,2	6,2
<i>Алматы облысы</i>	5,6	3,5	8,8	9,5	8,1	0,1	9	9,3	▼ 4,6
<i>Қарағанды</i>	3,1	3,7	6,9	6	7,6	▼ 8,6	▼ 3,6	6,7	▼ 4,1
<i>Түркістан</i>	2,5	▼ 7,7	9,4	6,3	3,3	2,6	5,1	▼ 2	9,5
<i>Атырау</i>	▼ 1,6	8,2	▼ 5,3	▼ 5,7	▼ 1,4	▼ 9,1	5,4	3,5	5
ҚР	5,2	4,3	1,5	9,2	9,5	4,2	8,7	0,1	9,8

Дереккөз: ҰТО деректері

Орыс тілінде оқытындар арасында барлық тілдік блоктар бойынша күрделілік деңгейі жоғары тест тапсырмаларын орындаудың ең жоғары көрсеткіштері Қызылорда облысында байқалады. Дегенмен, бұл өңірдегі мектеп оқушылары үшін ең үлкен қиындық орыс тіліндегі тапсырмаларға байланысты болды – 56,5%. Өз кезегінде қазақ тілінде орындалған тапсырмалардың ең жоғары пайызы – 67,9%, ағылшын тілінде – 65,5% (179-кесте).

179-кесте. Аймақ бойынша қиындық деңгейлеріне сәйкес оқу сауаттылығы бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі, орыс тілінде оқитын сыныптарда %

Облыс	Қиындық деңгейі бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың пайызы								
	Базалық			Орта			Жоғары		
	қаз. тілі	орыс тілі	ағыл. тілі	қаз. тілі	орыс тілі	ағыл. тілі	қаз. тілі	орыс тілі	ағыл. тілі
<i>Қызылорда</i>	88	81,2	72,8	78,2	65	67,3	67,9	56,5	65,5
<i>Алматы.қ</i>	83,9	79,5	75,9	76,1	67,1	67,3	65,9	55,8	63,8
<i>Шығыс Қазақстан</i>	82,5	81,5	71,7	78	67,4	64,4	59,5	54,5	57,7
<i>Маңғыстау</i>	83,4	77,1	74,4	72,5	63,4	65,2	62,5	50,9	57,4
<i>Ақмола</i>	80,4	77,7	0,7	2,9	7	6	6	6	5
<i>Қостанай</i>	7,8	9,6	0,8	7,4	5,8	2,4	5,4	3,7	5,7
<i>Жамбыл</i>	2	6,4	8,8	3,1	7	6	6	6	5
<i>Шымкент.қ</i>	0,1	7,5	7,8	0,8	7	6	6	6	5
<i>Алматы</i>	0,5	5,6	7	0,6	7	6	6	6	5
<i>Астана.қ</i>	6,2	0,9	9,3	1,8	6	6	5	5	5

Шығыс Қазақстан	7,9	0	7,8	5,9	6	3,2	7,7	3,7	3	2,7	5
Павлодар	6,9	7,9	7	6,7	6	2,6	9,3	6	9,5	0,6	5
Ақтөбе	9,9	7,2	9,9	5,5	6	1,2	9	5,5	0,2	9,9	4
Батыс Қазақстан	9,2	6,3	4,9	4,9	6	1	5,5	4,7	0,9	7	4
Түркістан	1,2	▼ 72,3	▼ 2,1	2,7	7	9,7	5,3	1,2	0,9	7,2	4
Атырау	8,1	2,9	7,3	7	6	▼ 5	▼ 2,9	5,3	▼ 8,3	6,8	4
Қарағанды	▼ 2,8	5,3	3,8	▼ 9,3	5	0,1	3,7	▼ 6,2	4	▼ 8,9	▼ 4,3
ҚР	9,2	7,6	8,9	8,4	6	3,2	0,2	7,3	5	2,2	2,9

Дереккөз: ҰТО деректері

Тапсырманы орындау үшін мәтінді мағыналы оқып, жалпы контекстен қажетті ақпаратты тауып, шығарып алу керек, оны бірнеше ұсынылған дистракторлардың ішінен дұрыс жауапты таңдау үшін пайдалану керек. Оқушылардың көпшілігі тапсырманы орындап, мәтінді оқып, талдау, оқығанын түсіндіріп, түсініп, әдеби кейіпкердің әрекетінің себебін анықтай алды. Қатысушылардың 22%-ы оқу құзыреттілігі қалыптаспағандықтан, оқылған мәтінді талдау негізінде қорытынды жасай алмағандықтан сұраққа дұрыс жауап бере алмады.

Оқу сауаттылығының дағдарысы бірден пайда болған жоқ. Ол бірте-бірте дамыды, оның бірінші кезеңі – балалар оқуының дағдарысы. Оқу сауаттылығы дегеніміз не? Анықтама ретінде PISA зерттеуінің ұстанымын алайық – бұл студенттердің жазбаша мәтіндерді түсіну және оларды рефлексиялау, олардың мазмұнын өз мақсаттарына жету үшін пайдалану, білім мен қоғам өміріне белсенді қатысу мүмкіндіктерін дамыту. Ең бастысы, әрине, түсіну және өмірлік мақсаттарға жету үшін оқығанды дұрыс пайдалана білу.

Қазіргі балалар оқымайды деп айтуға болмайды. Олар оқиды, бірақ неге? Балалар оқуына арналған кітаптардың репертуары көп өзгерді. Қазіргі бала қиял, эзіл, қорқыныш, детектив, комикс және басқа да көптеген бағыттардағы кітаптарды оқуға бейім, бірақ ол іс жүзінде поэзия мен классиканы оқымайды.

Олай болса, кітап оқуға деген қызығушылықтың төмендеуінің және оның есейген сайын үнемі төмендеуінің себептері қандай? Өйткені, бала бүгін оқырман болмаса, ертең бәсекеге қабілетті адам болмайды. Өскелең ұрпақтың кітап оқу деңгейінің төмен болуының себебі неде?

Кітаптың құндылығын жоғалту және бұқаралық ақпарат құралдарына артықшылық беру (оқу көп сағат теледидар көру, компьютерде ойнаумен

ауыстырылады). Оқымайтын ата-аналар (бала ата-анасының оған кітап оқып жатқанын немесе олардың кітап оқып жатқанын көрмейді, сондықтан ол мұны қажет емес деп тұжырымдайды).

Сонда мұғалім оқуға қатысты қазіргі жағдайды қалай өзгерте алады? Оқушыға ақпараттың орасан ағынына батып кетпеуге қалай көмектесуге болады және оны дұрыс, нақты ақпаратты оқу мен іздеу қажеттілігін түсінуге үйрету керек?

Оқу сауаттылығы – функционалдық сауаттылықтың алғашқы қадамы. Функционалдық сауаттылық – адамның әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметке белсенді қатысуына ықпал ететін іргелі негіз және, әрине, бұл өмір бойы білім алу.

Неліктен оқу сауаттылығына көп көңіл бөлінеді? Сонымен бірге білім, білік, дағды оқушылардың өздерінің белсенді әрекеттерімен тығыз байланыста қалыптасады, қолданылады және сақталады. Орта мектеп түлектерінің үлгісін қарастырайық. Ол қандай болуы керек?

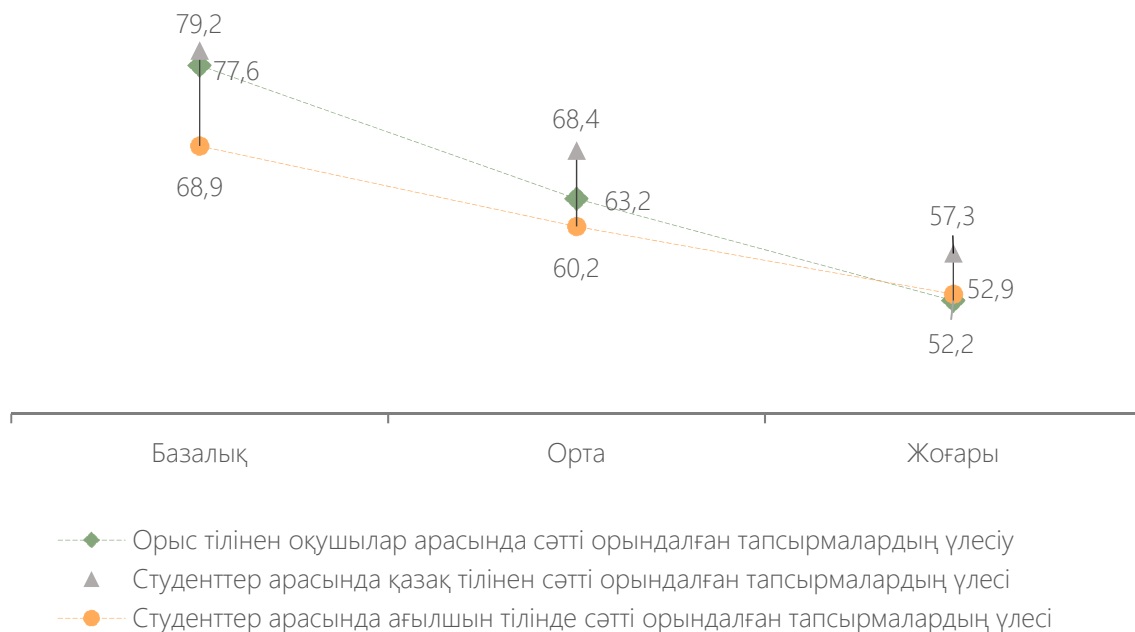
Орта мектеп түлегі белгілі бір қабілеттерге ие болуы керек, яғни:

- Басқарушылық (пайда болған мәселелерді шеше білу)
- Ақпараттық (өмір бойы өзін-өзі тәрбиелеу мүмкіндігі)
- Коммуникативті (ана тілінде және басқа тілдерде ауызша және жазбаша сөйлеуді меңгеру)
- Әлеуметтік (қоғамда өзара әрекеттесуге дайын)
- Жеке (өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі жүзеге асыру қабілеті бар)
- Азаматтық (өз мемлекетінің патриоты; өзінің азаматтық құқықтарын білетін және иеленетін)
- Технологиялық (әр түрлі бағыттағы технологияларды тиімді қолданушы)

Бітіруші үлгіге қарап, бүгінгі таңда қоғамның «оқырманға» деген қажеттілігі жоғары деген қорытындыға келуге болады. Міне, біз көмекке келеміз - балаға ақпараттың кең әлемі мен күрделі оқу процесінде батып кетпеуге, ақпарат теңізінде жүзуші болуға және түсінуге дайын болуға, жаңа ақпарат ағындары және тапсырмалар мен мәселелерді шешу үшін ақпарат ағындарын дұрыс бағытқа бағыттауды үйрету.

Ал ол үшін мұғалімнің өзі сабақ беру стилін өзгертуі қажет. Белсенді, белсенділікке бағытталған, тұлғалық-бағдарлы, дамытатын білім беру технологияларын, мәтінмен жұмыс істеудің әртүрлі әдіс-тәсілдерін тәжірибеде қолдану.

278-сурет. Орындалған тапсырмалардың үлесі

Дереккөз: ҰТО деректері

Өңірлер бойынша тест тапсырмаларының орындалуын талдау қазақ тілінен оқушылар арасында барлық қиындық деңгейлері бойынша ең жоғары нәтиже Алматы мен Қостанай облысында, орыс тілінде – Алматы және Қызылорда облысында көрсетілгенін көрсетті. Жоғарыда аталған аймақтардың тоғызыншы сынып оқушыларының көпшілігі мәтіннің негізгі идеясын табу, қорытынды жасау, оқиғалар арасында байланыс орнату, автордың ұстанымдарын өз бетінше түсіндіру үшін мәтінге сүйену қабілеттерін көрсетті.

Оқушылардың қазақ тіліндегі тілдік блоктар контекстінде күрделілігі жоғары тапсырмаларды орындаудың ең жоғары пайызы Алматы қаласында («қазақ тілі» – 76,6%) және Солтүстік Қазақстан облысында («орыс тілі» – 71,9%) байқалды. Бұл ретте ағылшын тілінде күрделілігі жоғары орындалған тапсырмалардың максималды үлесі небәрі 56,4%-ды құрады (Қызылорда облысында).

2022 жылға арналған тақырыптар бойынша оқушылардың ҰБТ-дағы жетістіктерін бақылау

Әр аймақ бойынша 2022 жылға арналған тақырып бойынша оқушылардың орташа үлгерім көрсеткіші келесі диаграммаларда берілген. Осы графиктер бойынша студенттердің қай тақырыптарды жақсы орындағанын және ағылшын тілінде қандай тақырыптар қиындық туғызатынын көруге болады.

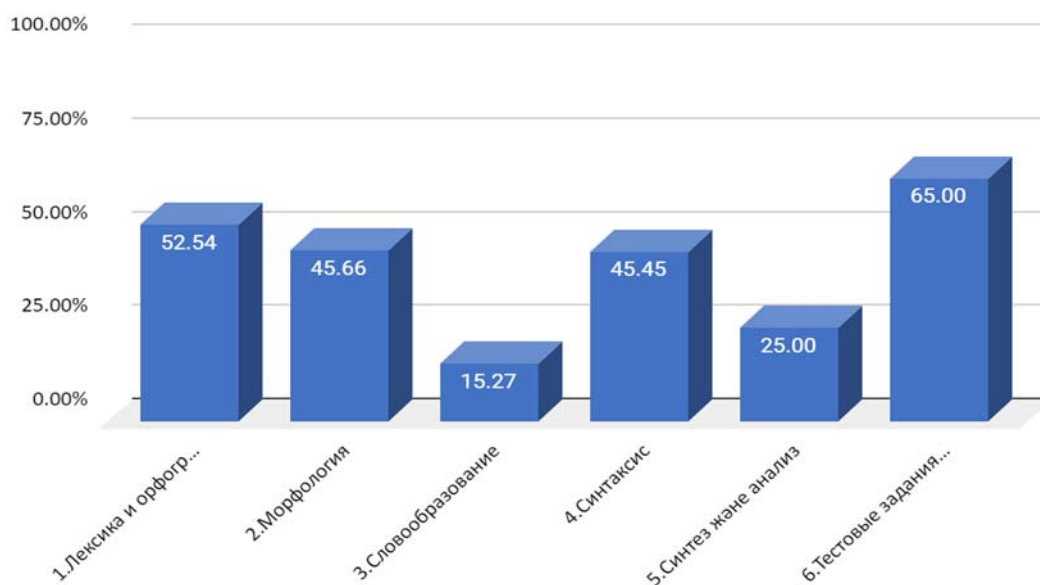
Бір қызығы, шамамен барлық өңірлерде көрсеткіштер бойынша ұқсас үрдістер байқалады. Мысалы, студенттер контекстке негізделген сынақтарды жақсы орындайды. Барлық аймақтарда осы тапсырмалар блогы бойынша нәтижелер басқа сұрақтармен салыстырғанда ең жоғары болып табылады.

Алматы облысында ең жоғары көрсеткіш 75% болса, Ақмола облысында 65%, Солтүстік Қазақстан облысында 58%, Атырау облысында 57%, Қызылорда облысында және Батыста 65% деңгейінде болды. Қазақстан облысында бұл көрсеткіш 56%-ды құрайды. Маңғыстау облысында және Түркістан облысында көрсеткіштер орташадан төмен және сәйкесінше 47,4% және 45% құрайды.

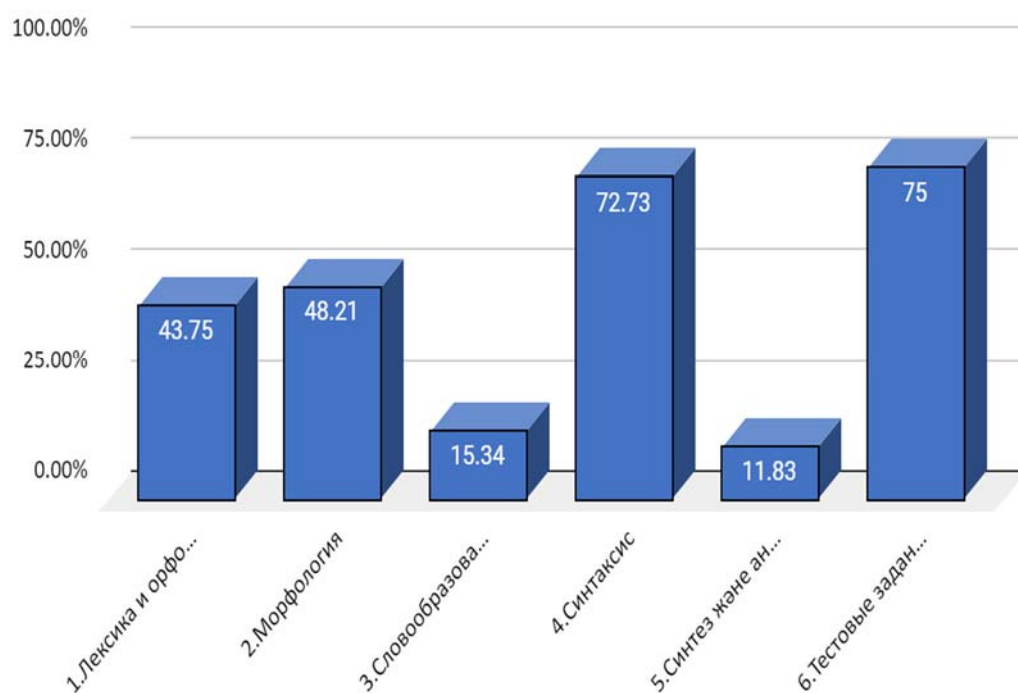
Оқушылардың нәтижелері бойынша ең қиын тақырыптар сөзжасам және синтез және талдау тақырыптары болды. Мысалы, сөзжасам бойынша ең жоғары көрсеткіш Астана қаласында болды және бұл небәрі 25%-ды құрайды, синтез және талдау бойынша Ақмола облысында да дәл осындай көрсеткіш. Басқа аймақтарда бұл көрсеткіш 9%-ға дейін жетеді. Бұл оқушылардың ағылшын тілінде сауатты оқуға жеткілікті түрде дайын еместігін және салыстырмалы түрде аз сөздік қоры бар екенін көрсетеді. Бұл келесі ең қиын тақырып лексика мен емле бойынша сұрақтардың бірінші блогы болып табылатындығынан көрінеді, мұнда оқушылар синонимдерді, антонимдерді, полисемантикалық сөздерді анықтауы керек, сонымен қатар идиомалардың, мақал-мәтелдердің мағынасын анықтап, перефраза табу керек. Түркістан облысында бұл міндеттердің 28%-ы ғана, Маңғыстау облысында 30%-ы, Шымкент қаласында 33%-ы ғана орындалған. Астана қаласы мен Ақтөбе облысы оқушыларының дайындығы жоғары, сәйкесінше 52% және 48% болған.

Олай болса, мұғалімдер сабақты жоспарлау сапасын жүйелеп, ағылшын тілінде оқу сауаттылығын дамыту жұмыстарын жандандыруы қажет. Оқушылардың ақпараттық күзіреттілігін, аналитикалық және вариативтік ойлауын дамытуға баса назар аударылып, бақылаудың аралық және қорытынды түрлерінде ашық сұрақтарды, ой қорытуға арналған сұрақтарды қолдану қажет. Сонымен қатар оқушылардың білім сапасына тақырыптық және элементтік талдау жүргізу, проблемалық сәттерді еңсеру үшін іс-әрекет жоспарын құру керек.

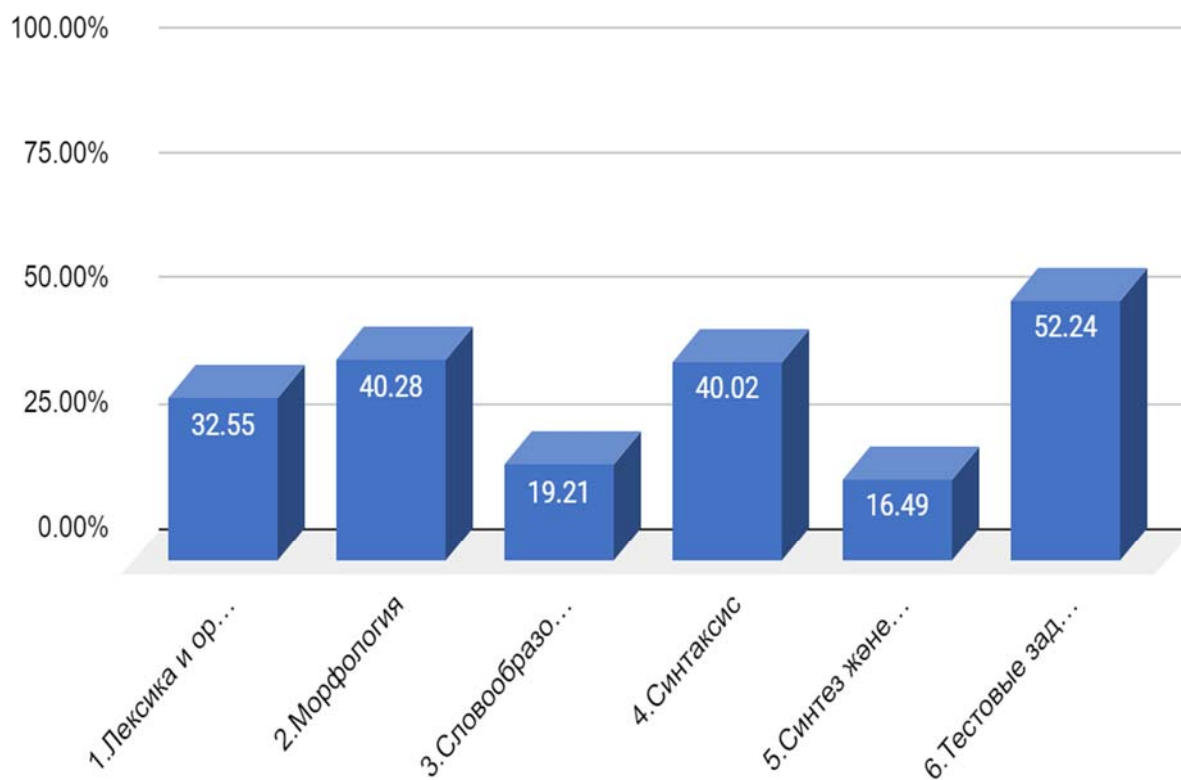
279-сурет. Ақмола облысы

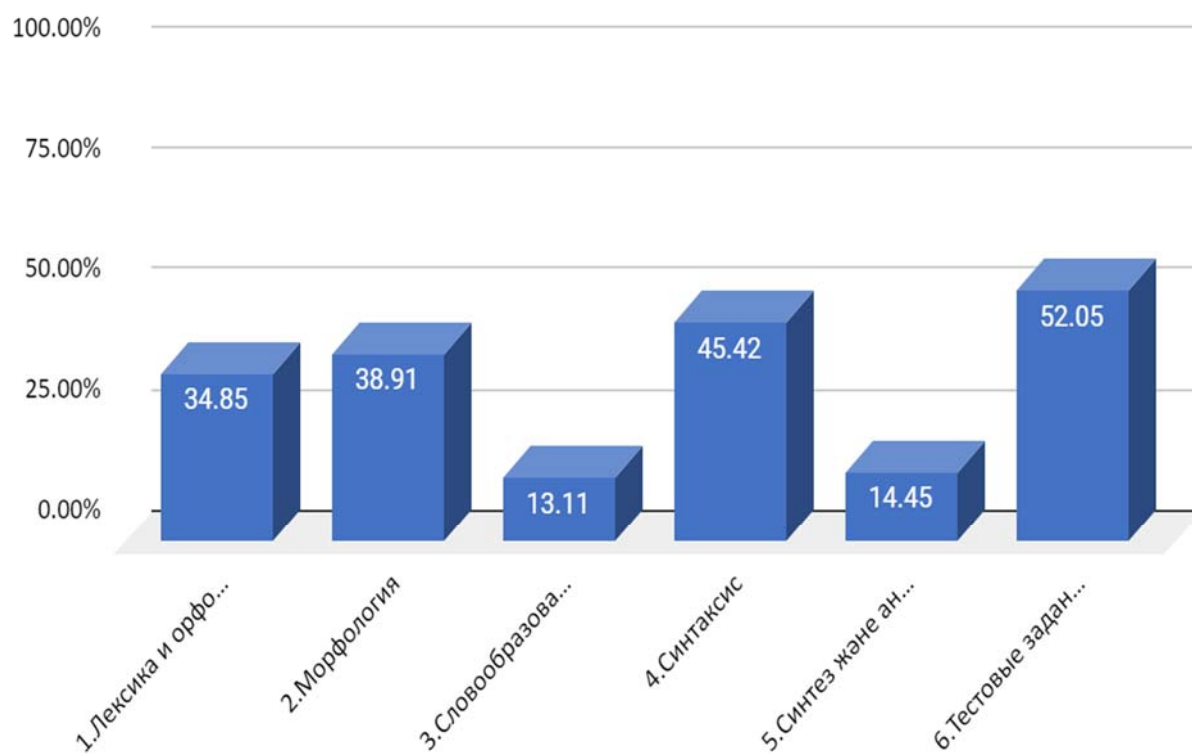
280-сурет. Алматы облысы

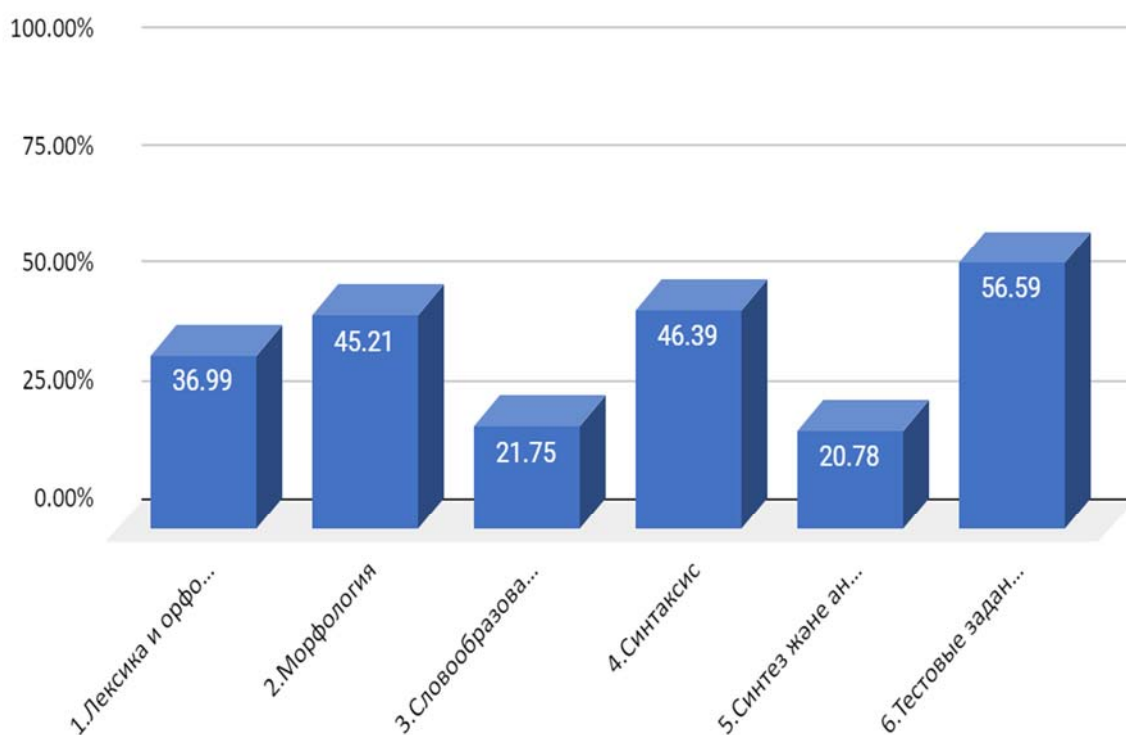
281-сурет. Ақтөбе облысы

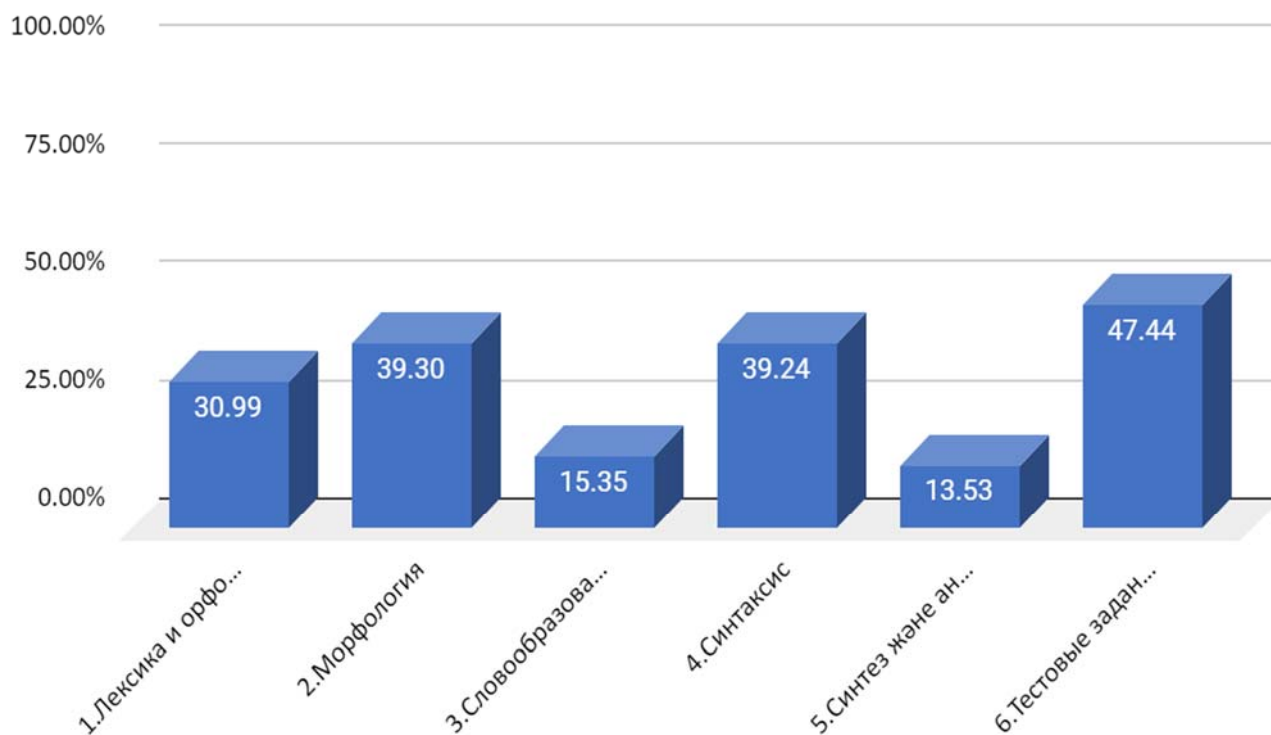
282-сурет. Атырау облысы

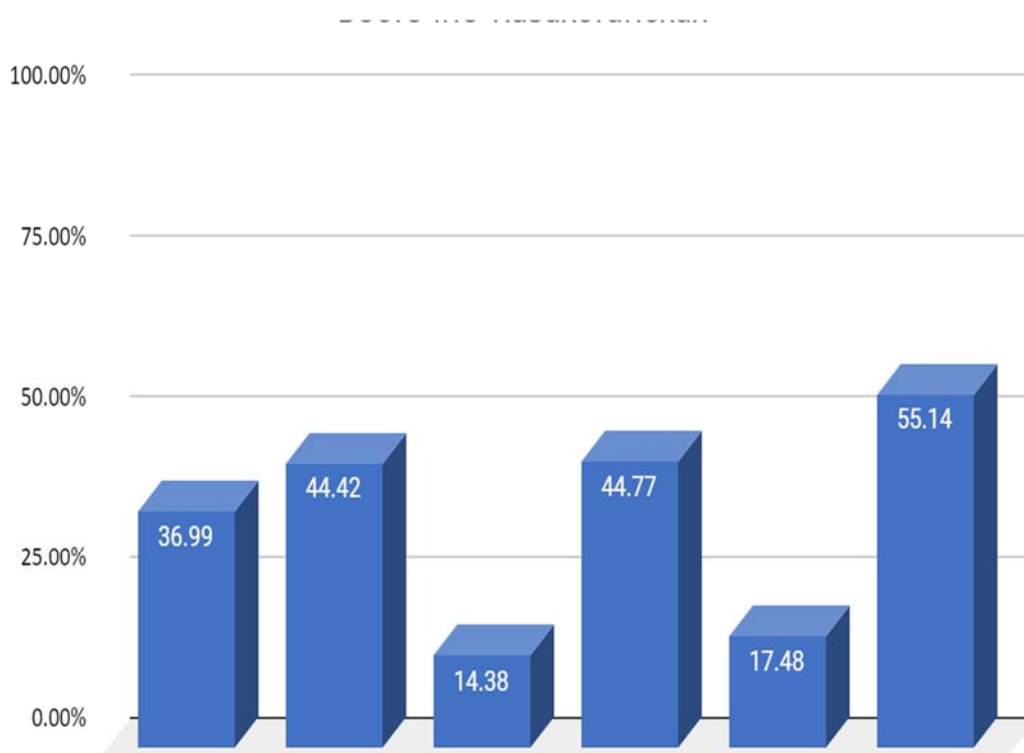
283-сурет. Батыс Қазақстан облысы

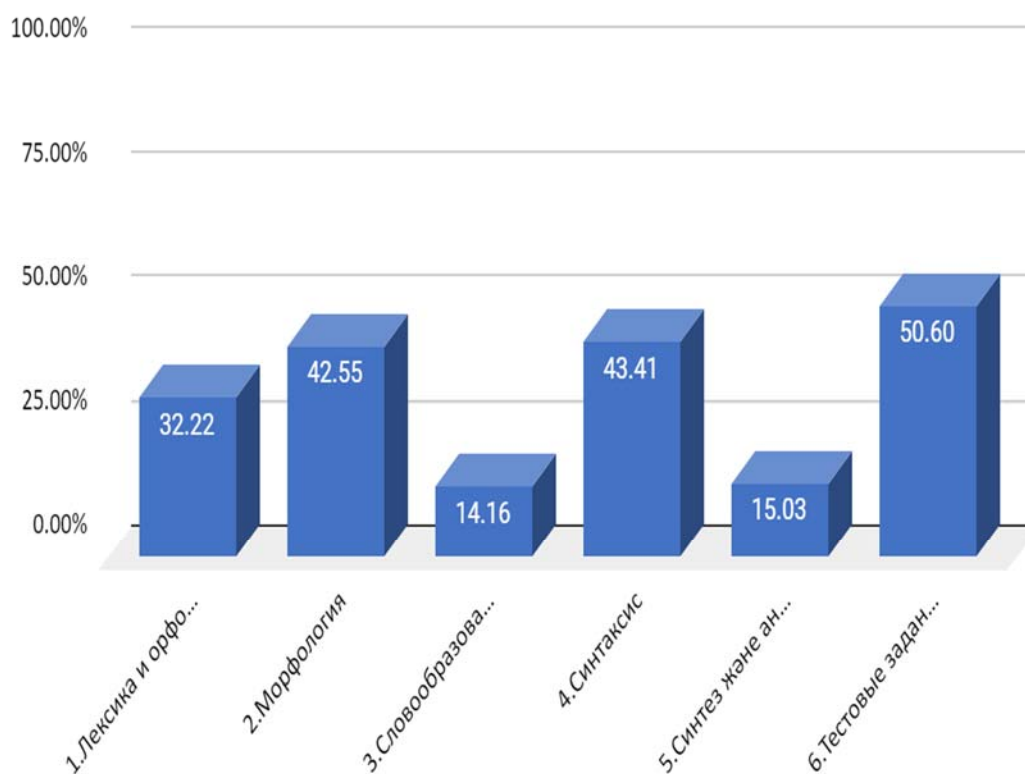
284-сурет.Маңғыстау облысы

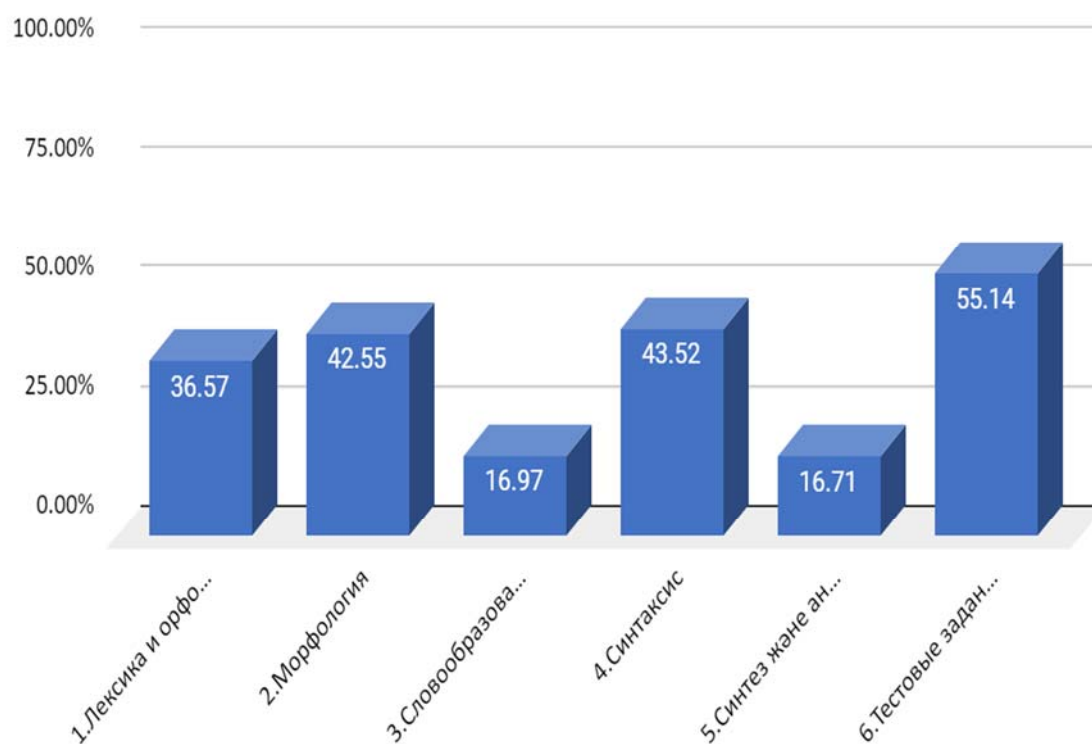
285-сурет.Шығыс Қазақстан облысы

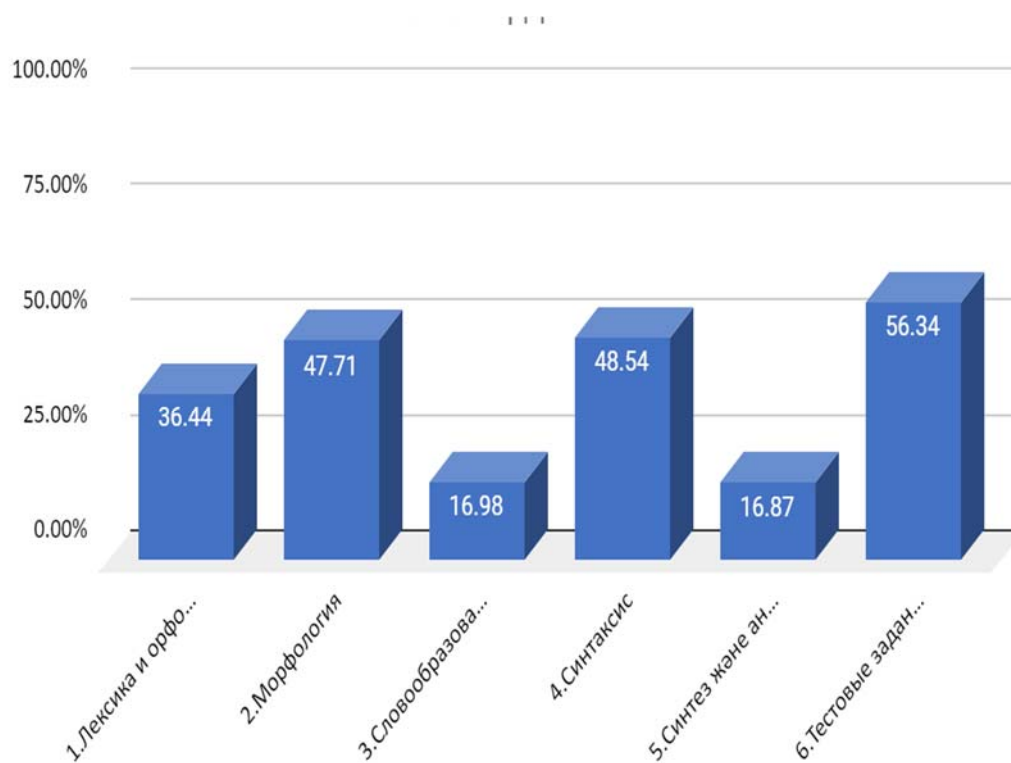
286-сурет. Жамбыл облысы

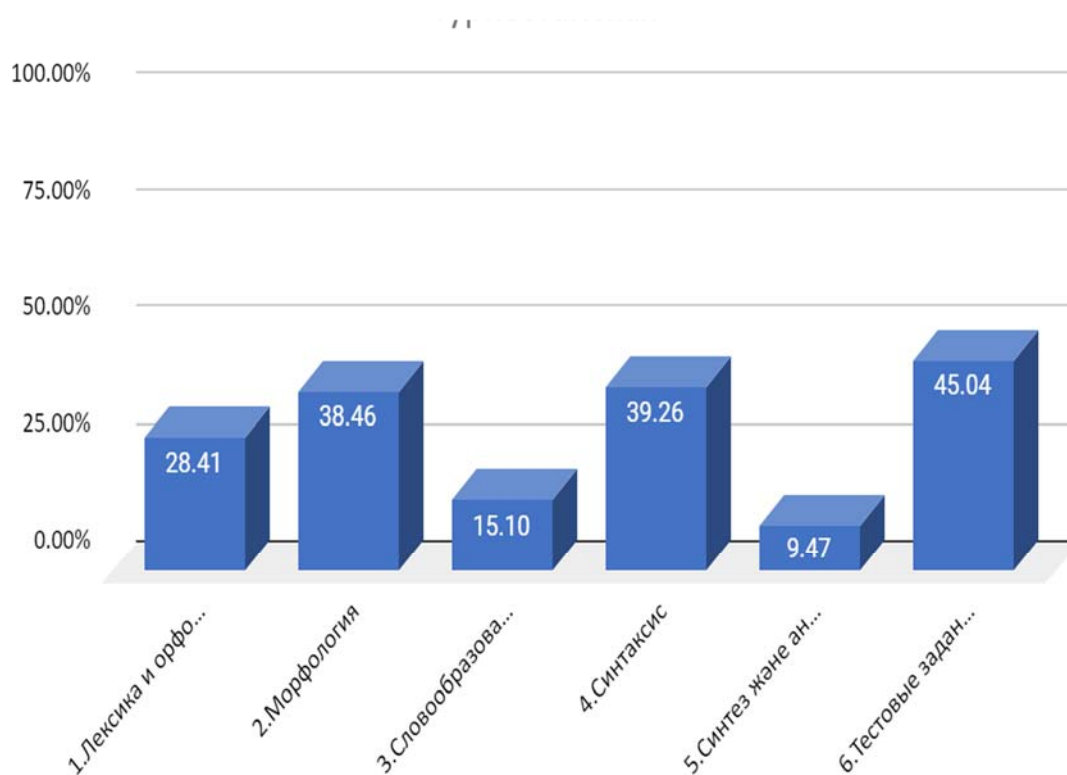
287-сурет. Қарағанды облысы

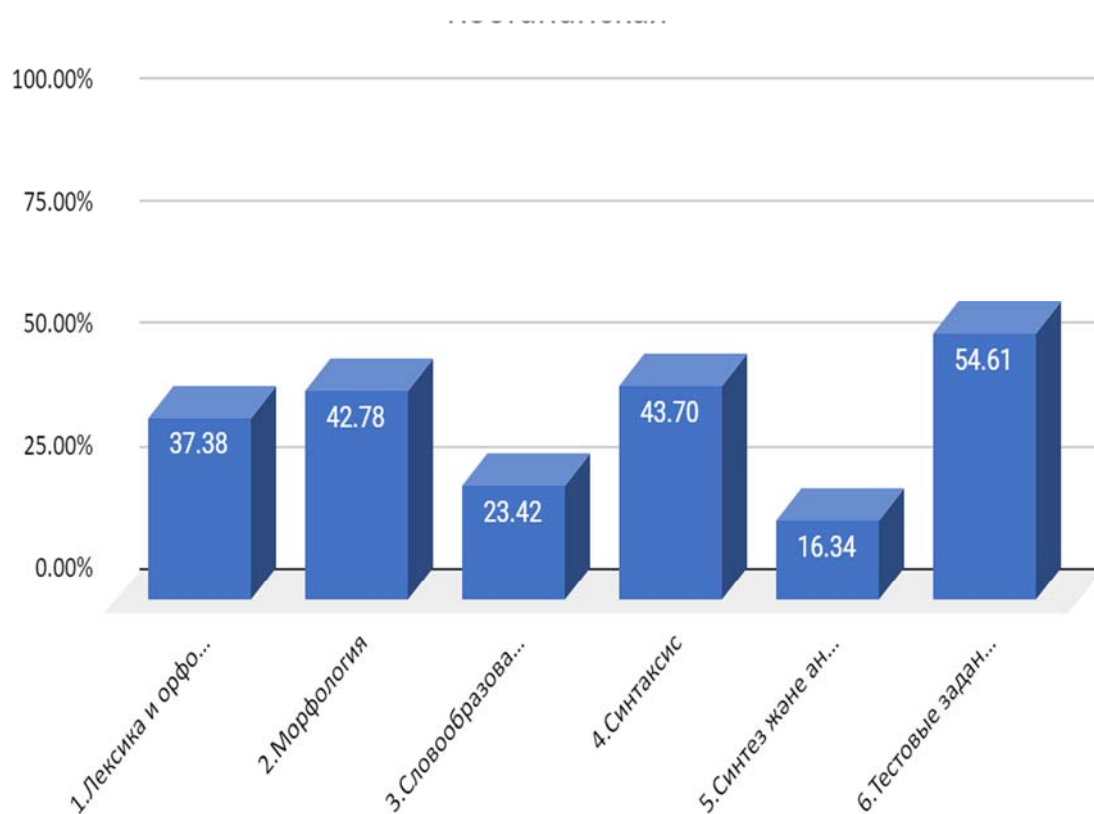
288-сурет. Қызылорда облысы

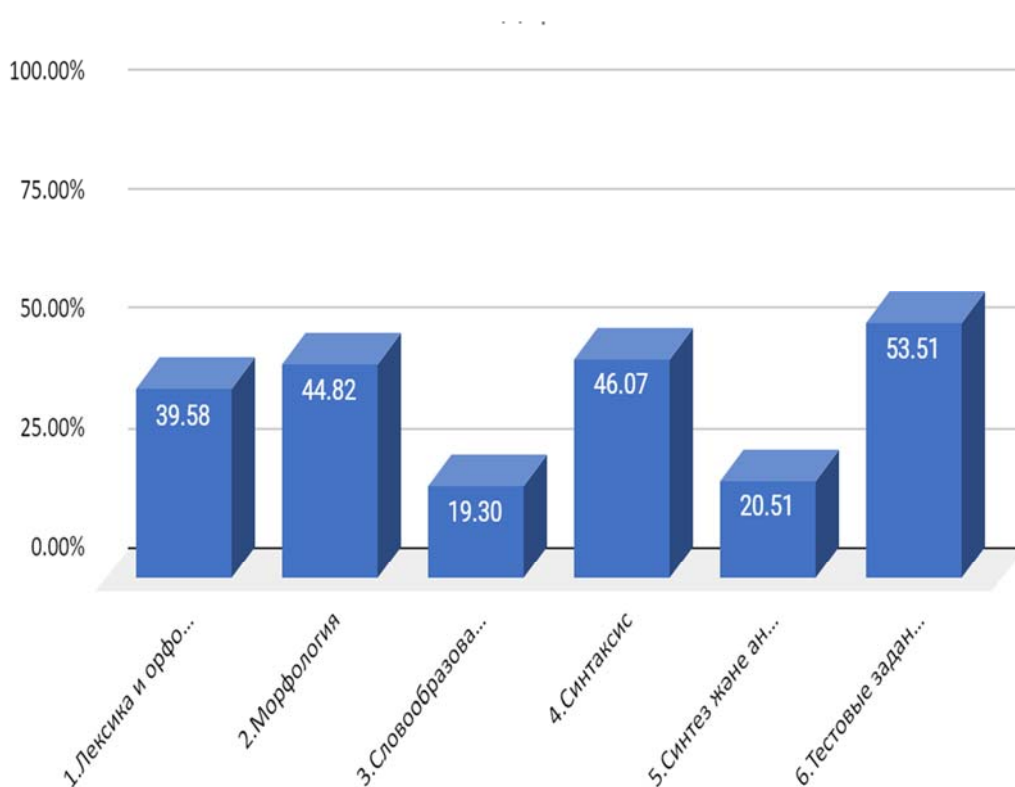
289-сурет. Түркістан облысы

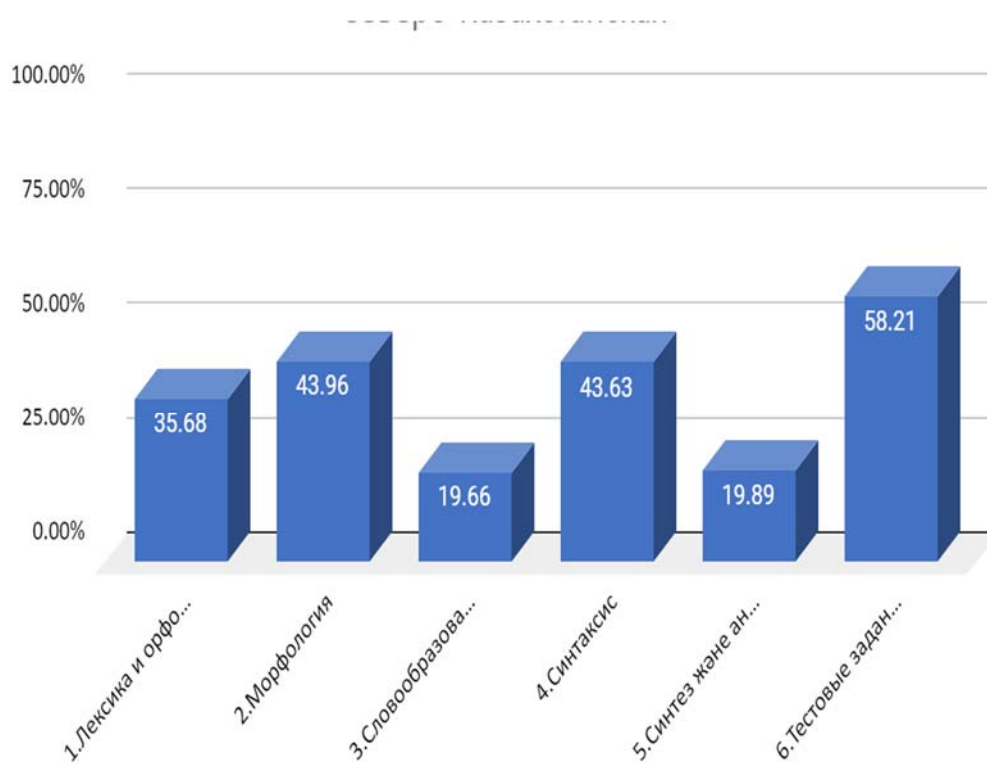
290-сурет.Қостанай облысы

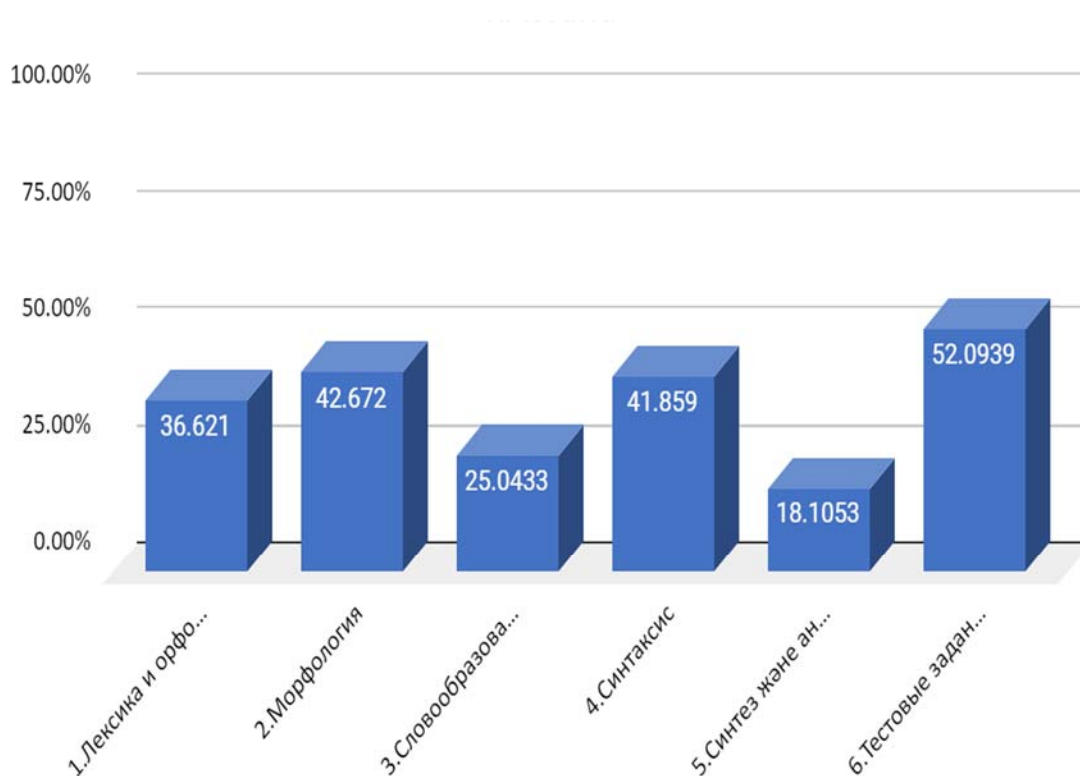
291-сурет.Павлодар облысы

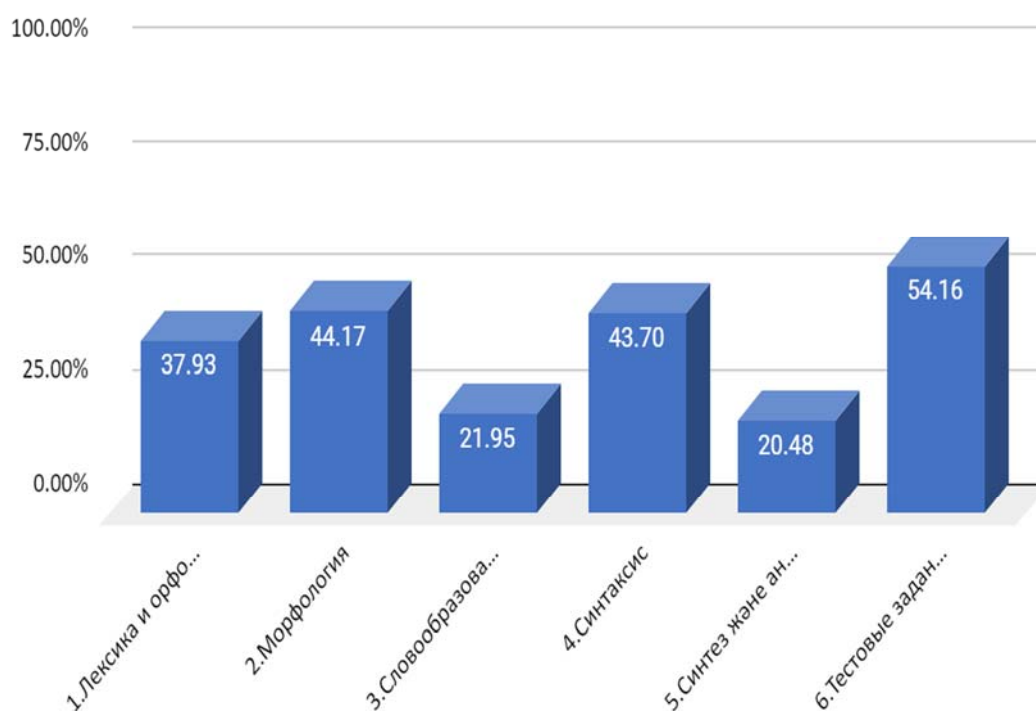
292-сурет. Солтүстік Қазақстан облысы

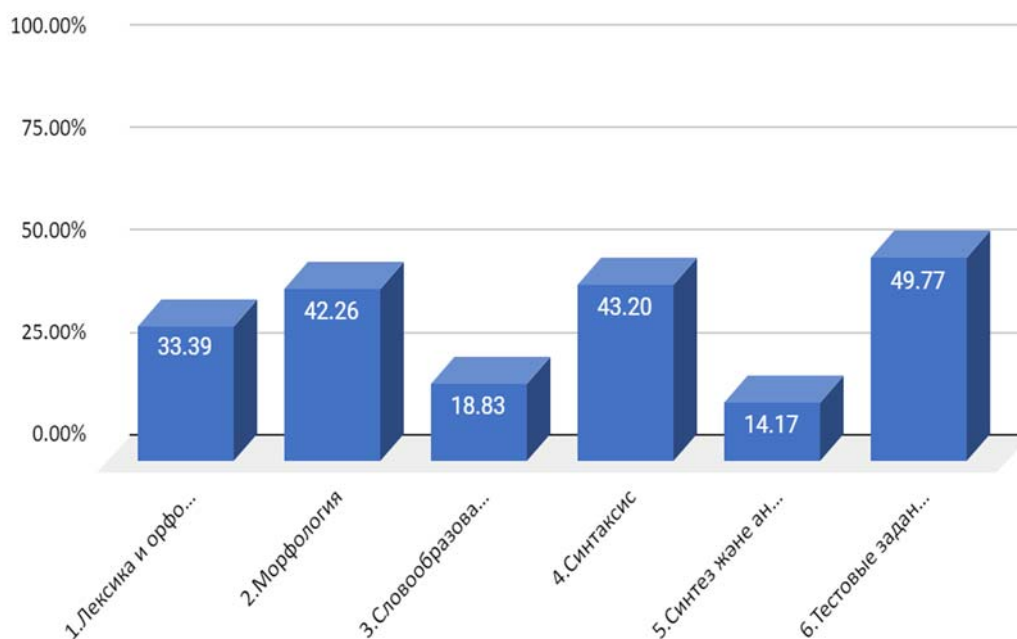
293-сурет. Астана қаласы

294-сурет. Алматы қаласы

295-сурет. Шымкент қаласы

Әдіскерлерге арналған ұсыныстар:

Аудандық әдістемелік кеңестердің қызметі аясында пән мұғалімдеріне кеңес беруді ұйымдастыру:

- Мектеп оқушыларының білім алшақтығын жою үшін белсенді оқыту әдістерін енгізу туралы. Мысалыға:

Нақты жағдаяттарды талдау (case study) оқушылардың белсенді танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудың тиімді және кең таралған әдістерінің бірі болып табылады;

Проблемалық оқыту – оқушылардың таным процесінің ізденімпаздық, зерттеушілік әрекетке жақындау формасы. Проблемалық оқытудың табыстылығы мұғалім мен оқушылардың бірлескен күш-жігерімен қамтамасыз етіледі және т.б.

Сонымен қатар ауданның тәжірибелі мұғалімдерінің пән мұғалімдеріне, оның ішінде жас мұғалімдерге тәжірибеге бағытталған шеберлік сабақтарын өткізу;

- Рефлексия мен интроспекция арқылы өз қызметін өзін-өзі бағалауды дамыту үшін тәлімгер мен жас мұғалімнің жұмысын жалғастыру;

- Оқу орындарында мұғалімнің проблемалық мәселелерді шешуде кәсіби тәжірибесін қамтамасыз ету тәжірибесін зерделеуді жандандыру керек.

Мұғалімдерге арналған ұсыныстар:

- Сабақта оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып, оқу процесін жоспарлау;

- Сыни тұрғыдан ойлау қабілеті мен функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша жұмысты ынталандыру, оқушылардың ақыл-ой белсенділігін қалыптастыру;

- Оқушылардың танымдық іс-әрекетінің мотивация деңгейін қадағалау;

- Оқуды белсендіру мен өнімділігі үшін оқушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін пайдалану;

- Оқытудағы қиындықтар мен білімдегі олқылықтарды анықтау үшін педагогикалық зерттеулерді күшейту керек.

2022-2023 оқу жылының басталуына арналған білім беру ұйымдарына ұсыныстар:

Оқушылардың қабілеттерін ашу шарттарын белсендіруге бағытталған іс-әрекеттерді қайта қарау және қайта құру қажет. Дарынды тұлғаларды іздестіру және анықтау үздіксіз жүргізілу керек, ол үшін мұғалім қолданатын формаларды кеңейту және алуан түрлілігі арқылы барлық студенттерге, ерекшеліксіз, өз қабілеттерін және барлық шығармашылық мүмкіндіктерін көрсетуге мүмкіндік беру керек.

Халықаралық қатынастар мектебінің мәжілістерінде пәндік олимпиадалардың мектепішілік және аудандық турларының нәтижелерін талдау, үлгермеушілік себептерін анықтау, оларды жою шараларын әзірлеу және дарынды балаларды пәндік олимпиадаларға, конкурстарға қатысуға

дайындаудың жеке жоспарларын құру, ғылыми-практикалық конференциялар ұйымдастыру керек.

Әдіскерлерге арналған ұсыныстар:

Аудандық МДҚ қызметі аясында пән мұғалімдеріне кеңес беруді ұйымдастыру:

- Оқу үдерісін жетілдіру – мұғалімдермен оқу үдерісін ұйымдастырудың әртүрлі формаларын ойластыру;

- Мектеп оқушыларының білім алшақтығын жою үшін әртүрлі әдістер мен технологияларды қолдану;

- Оқу процесінде ақпараттық-коммуникациялық тәсілдерді қолдану туралы;

Және де:

- Модераторлар мен сарапшылар үшін аудандық деңгейдегі білім беру қызметкерлерінің инновациялық озық тәжірибелерін жинақтау және тарату;

- Мұғалімдердің біліктілігін арттыру мақсатында мұғалімдердің сапалық құрамын талдау;

- Тәлімгерлер жұмысын бақылауға алу және жүйелеу;

- Сыртқы бақылау шеңберінде жұмысты жүйелеу;

- Пән мұғалімдеріне ауданның тәжірибелі мұғалімдерімен тәжірибеге бағытталған шеберлік сабақтарын өткізуді жоспарлау;

- Әрбір мұғалімнің кәсіби күзiреттілігінің даму деңгейінің көрсеткіші ретінде кәсіби іс-әрекетінің нәтижелерін диагностикалау жүйесін қамтамасыз ету, оқу қабілеттерінің арақатынасын зерделеу арқылы оқу үдерісінің сапасын бақылаудың диагностикалық және болжамдық функциясын күшейту және оқушының оқуын бақылау керек.

Мұғалімдерге арналған ұсыныстар:

Білім сапасын арттыру үшін мұғалімдерге:

- Сабақта оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып оқу процесін жоспарлау, оқушының одан әрі өсуіне мүмкіндік туғызу, жетістік жағдайын жасауға көмектесу;

- Сыни тұрғыдан ойлау қабілеті мен функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша жұмысты ынталандыру, оқушылардың ақыл-ой белсенділігін қалыптастыру;

- Оқушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін танымдық белсенділікті ынталандыру, оқуды белсендіру және өнімділік үшін пайдалану

- Ата-аналарды оқу процесіне, оқушыларды қорытынды бағалауға дайындау процесіне тарту;

- Оқу қызметінің негізгі құралы ретінде жалпыға бірдей білім беру дағдыларын қалыптастыру бойынша жұмысты жалғастыру;

- Оқу жоспарының вариативтік бөлігі аясындағы сабақтың тиімділігін арттыру, оқуға ынтасы жоғары балалармен, сондай-ақ олқылықтарды толтыру және оқуда қиындықтары бар оқушыларға көмек көрсету үшін оқушылармен жеке жұмыс жасау;

- Жаңа білім беру технологияларын жетілдіру бойынша жұмысты жалғастыру;

- Оқушыларды ҰБТ-ға дайындау жұмыстарын жетілдіру;
- Мұғалімдердің тұлғалық және кәсіби өзін-өзі дамытуға мотивациясын дамытуға ықпал ету керек.

Оқушылардың шет тілі үлгерімін бақылау бойынша бағалау әдістемелік нұсқаулары

Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың негізгі мақсаты – игерген білімдерінің нәтижелерін бұрын жоспарланған нәтижелерге сәйкестік дәрежесін анықтау.

«Шетел тілі» пәнін оқуға қатысты бағалау – студенттердің белгілі бір оқу кезеңінде қол жеткізген тілді меңгеру деңгейін анықтау. Бағалау объектілері тек оқылатын тілдік материалды білу ғана емес, сонымен қатар меңгеру деңгейі бағдарламада көрсетілген жағдайларда қарым-қатынас құралы ретінде шет тіліндегі сөйлеу әрекетін орындауға мүмкіндік беретін сөйлеу әрекетінің дағдылары болып табылады, яғни шет тілі оқушылардың тілдік құзыреттілік деңгейі.

Бағалау – білім алушылардың ағымдағы және қорытынды кезеңдердегі үлгерімі туралы ақпаратты жинау мен талдаудан тұратын оқу процесінің қажетті құрамдас бөлігі.

Бағалаудың мақсаты, міндеттері, пәні, объектісі, принциптері, әдістері, нысандары мен құралдары оқу-тәрбие процесіне қатысушылардың барлығына – мектеп әкімшілігіне, мұғалімдерге, ата-аналарға және оқушылардың өздеріне түсінікті болуы керек.

Бағалау жүйесі – білім сапасын, оның халықаралық стандарттарға сәйкестігін анықтауға, қазіргі білім беру міндеттеріне сәйкес келмеген жағдайда білім берудің стратегиясы мен тактикасы бойынша түбегейлі шешімдер қабылдауға, білім беру мазмұнын да жақсартуға мүмкіндік беретін білім жетістіктері мен міндеттері және күтілетін білім беру нәтижелерін диагностикалаудың негізгі құралы. Критериалды бағалау оқу жоспарларының мазмұнына, бақылау іс-әрекетінің формаларына, оқушылардың жеке психологиялық-педагогикалық ерекшеліктеріне сәйкес жүргізіледі. Бұл оқушылардың үлгерімін аралық және қорытынды бақылауды кешенді қолданудан тұратын қалыптастырушы және анықтаушы бағалаудың бірлігі; оқушылардың үлгерімін бақылау процесінің тиімді сипаттамаларын білу; осы технологияны қолдану тиімділігінің педагогикалық диагностикасы кезінде жүргізілетін диагностикалық база негізінде жүзеге асырылады.

Критериалды бағалау оқушылардың оқу-танымдық белсенділігін, олардың шығармашылық және ғылыми-зерттеу бағыттарын, жүйелі түсіну, іздену арқылы олардың ғылыми ақпараттар ағынында білім беру дербестігін және бағыт-бағдарын қалыптастыру мен дамыту үшін жағдай мен мүмкіндіктер жасау мақсатын анықтайды.

Қазақстанда жасалған критериалды бағалау жүйесі бағалау рәсімдерінің жоғары сапасына, олардың халықаралық стандарттарға сәйкестігіне және әрбір оқушының оқу қажеттіліктеріне қол жеткізуге бағытталған. Критериалды

бағалаудың құрылымы екі түрден тұрады: қалыптастырушы бағалау, бөлімдер мен семестрлер бойынша қорытынды бағалау және білім деңгейі бойынша қорытынды бағалау.

Бағалау – оқушы туралы ақпаратты жинау және түсіндіру тәжірибесі. Ол оқу, оқыту және бағалау циклінің құрамдас бөлігі болып табылады. Бағалау оқу мен оқытуға сәйкес болуы керек. Ол жетістіктерді өлшеуден бастап сапалы кері байланысты қамтамасыз ету арқылы оқу мен оқытуды ақпараттандыруға дейін әртүрлі мақсаттарға қызмет етуі керек, бірақ әрқашан оқушылардың оқуын жеңілдету және жақсарту басты мақсат болуы керек. Ол оқу процестері мен нәтижелері туралы теңдестірілген пайымдауларды қамтуы керек.

Ағылшын тілі оқу бағдарламасының контекстінде бағалау оқу мақсаттары мен міндеттеріне қатысты оқушылардың жетістіктері туралы ақпарат беру арқылы оқытуды жеңілдетудің негізгі мақсаты болып табылады, осылайша оқушыларға, мұғалімдерге және ата-аналарға оқушылардың оқу үлгерімін түсінуге көмектесу және оларға жоспарлауға мүмкіндік береді. Ағылшын тілін оқыту бағдарламасы. Бастауыш, негізгі орта білім беру пәндері бойынша «Шетел тілі» пәні бойынша оқу бағдарламалары оқушылардың тілдік дағдылары мен сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған және сондықтан оқушылардың оқу жетістіктері сөйлеудің төрт түрі бойынша бағаланады. Белсенділік ақпаратты жаңғырту дағдылары, сондай-ақ ақпаратты қабылдауға бағытталған дағдылар ретінде:

- тыңдалым
- айтылым
- оқылым
- жазылым

Тыңдалымды бағалау объектісі болып шетел мәтінін құлақ арқылы қабылдаудағы сөйлеу дағдыларының қалыптасу деңгейі болып табылады, сондықтан мыналар бағаланады:

- монологтық және диалогтық сөйлеуді құлақ арқылы түсіну қабілеті;
- ауызша дыбыстық мәтінді адекватты қабылдауды қамтамасыз ететін тілдік және сөйлеу материалын меңгеру.

Айтылымды бағалау объектісі ауызша монологтық және диалогтік сөйлеуге қажетті сөйлеу дағдыларының қалыптасу деңгейі болып табылады және мыналар бағаланады:

- диалогтік сөйлеу түріндегі қарым-қатынасқа қажетті дағдылар (әңгімелесушіні түсіну, оның ескертулеріне адекватты жауап беру, жауап беру, өз пікірін немесе көзқарасын білдіру және т.б.);

- монологтық сөйлеу түріндегі қарым-қатынасқа қажетті дағдылар (басқа коммуникативті бағыттағы үйлесімді мәтінді құра білу).

Оқылымды бағалаудың объектісі – жалпы мазмұны (кіріспе оқу) және мазмұнының толық көлемі (оқылымды оқу) мәтіндерді оқу кезінде сөйлеу дағдыларының қалыптасу деңгейі. Сондықтан мыналар бағаланады:

- мәтіндегі негізгі ақпаратты, автордың идеясын түсіну қабілеті (мазмұнын жалпы қамту арқылы оқу);

- мәтіндегі негізгі ақпаратты да, қосымша ақпаратты да толық және нақты түсіну, сонымен қатар автордың ой-пікірлерінің барысы, қорытындылары мен бағалары (зерттеу оқу) барысын адекватты түрде түсіндіре білу;

- мәтінді түсінуге қажетті тілдік және сөйлеу материалына ие болу.

Жазылымды тексеру объектісі жазбаша түрде алынған ақпаратты бекітуге немесе өз ақпаратын беруге қажетті сөйлеу дағдыларының қалыптасу деңгейі болып табылады және мыналар бағаланады:

- оқылған немесе тыңдалған мәтіннің мазмұнын жеткізе білу;

- ұсынылған тақырып бойынша жазбаша монологтық мәтін құра білу.

«Шетел тілі» пәнінің мұғаліміне критериалды бағалаудың негізгі міндеттеріне сүйену ұсынылады:

• оқу-тәрбие процесінің әр кезеңінде әрбір оқушының тілдік құзыреттілік деңгейін анықтау;

• оқушыға өз қателерінен сабақ алуға көмектесу;

• оқушыға ненің жұмыс істемейтінін және қаншалықты дәрежеде екенін түсінуге көмектесу;

• меңгеру үшін маңызды және қажет нәрсеге көмектесу;

• белгілі бір дағдылардың болуын анықтау;

• оқушының кемшіліктерін түзету, бірақ олар үшін жазаламау;

• оқушылардың өздеріне қатысты үлгерімін бағалау;

• күтілетін оқу нәтижелеріне қол жеткізу және табысқа жету үшін оқушыларды тілдік дағдыларды дамытуға ынталандыру;

• оқу материалын меңгеру сапасын және оқу процесін ұйымдастыру ерекшеліктерін анықтау үшін мұғалім, оқушылар және ата-аналар арасында кері байланысты қамтамасыз ету.

Шетел тілін бағалау жүйесіндегі шешуші сәт оқу процесінде қалыптастырушы бағалау кезінде тілдік дағдыларды бөлек бағалау, сондай-ақ оқу процесінің кез келген кезеңінің соңында (тақырып/бөлім, тоқсан, академиялық жыл бойынша) жиынтық бағалау кезінде оларды жалпы бағалау болып табылады. Өткен оқу жылында шетел тілі бойынша білімдерін бақылау оқушылардың білім сапасының төмендегенін анықтады.

Қалыптастырушы және жиынтық бағалау – мектепті бағалауда кең таралған екі тәжірибе. Қалыптастырушы бағалау оқушылардың жетістіктері мен қабілетін үздіксіз бағалауға бағытталған. Ол көбінесе бейресми болып табылады және оқу процесі кезінде орын алады. Қалыптастырушы бағалау, әдетте, оқытудың шағын «бөліміне» бағытталған, күнделікті болуы мүмкін. Қалыптастырушы бағалаудың негізгі мақсаты мыналар арқылы оқу мен оқытуды жақсарту болып табылады:

• оқушылардың күшті жақтарын, проблемаларын немесе оқу қиындықтарын диагностикалау;

• жылдам сапалы кері байланысты қамтамасыз ету, оқушыларды дер кезінде қолдау және байыту;

• оқыту жоспарлары мен стратегияларын қайта қарау және жетілдіру.

Жиынтық бағалау оқудағы үлгерімді өлшеуге және бағалауға бағытталған. Ол оқыту бөлімінің соңында жүзеге асырылады. Оның негізгі мақсаттары

- оқушылардың белгілі бір кезеңдегі оқу жетістіктері туралы жан-жақты ақпарат беру

- мұғалімдерге оқу мақсаттары мен міндеттерінің негізгі аспектілеріне қалай қол жеткізілгенін тексеруге көмектесу

Жиынтық бағалау «оқытуды бағалаумен» тығыз байланысты болса, формативті бағалауға «оқыту үшін бағалау» және «оқу үшін бағалау» кіреді. Төмендегі кестеде бір-бірін толықтыратын үш бағалау тұжырымдамасы, олардың өзара байланысы және олардың мақсаттары түсіндіріледі.

Жиынтық	оқуды бағалау	Оқушылардың оқуда қол жеткізген деңгейін сипаттайды және белгілі бір уақыт аралығында не үйренгенін көрсетеді.
Қалыптастыруша	оқу үшін бағалау	Бағалауды оқу және оқыту үдерісіне біріктіреді. Бұл мұғалімдерге оқушылар нені оқып жатқанын, жетістіктерін және олардан не күтілетінін сараптауға көмектеседі. Және мұғалімдер оқушылармен дер кезінде кері байланыс жасап, оқу стратегияларын нақтылауына көмектеседі.
	оқыту ретінде бағалау	Білім алуудағы рөлі мен жауапкершілігін күшейту арқылы студенттерді рефлексияға және олардың оқудағы жетістіктерін бақылауға тартады. Оқушылар өз белсенділіктерін өздері бағалай отырып оқу процесін реттеуге қатысады және оқу мақсаттарына сәйкес келесі қадамдарын жоспардайды.

Қолданыстағы тиімді жақтарға сүйене отырып, мектептерге формативті бағалауды «оқыту үшін бағалаудан» «оқу ретінде бағалауға» дейін кеңейту ұсынылады, бұл студенттерге өздерінің оқуы туралы рефлексия жасауға және метатанымдық дағдылар мен өз жетістіктерін бақылау және бағалау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Оқыту мен оқытуды ақпараттандыру үшін

мұғалімдерге бағалаудың әртүрлі әдістерін қолдануға және бағалау деректерін барынша тиімді пайдалануға шақырылады.

Диагностика кері байланыс принципінің сақталуын қамтамасыз етуі және жалпы «Шетел тілі» оқу пәні бойынша оқу үлгерімінің сапасын арттыру бойынша әдістемелік ұсыныстардың орындалуын қамтамасыз етуі тиіс.

Әрбір оқу тәжірибесінде оқушылардың өсу деңгейін бағалау

Мұғалімдер әрбір оқу тәжірибесінде оқушылардың өсу деңгейін бағалауға мүмкіндік беруі керек. Студенттерге олардың үлгерімі мен өсу бағыттары туралы кері байланыс беру, студенттердің оқуда алға жылжи алатындығына сенімділікті қалыптастыруға көмектесу қажет.

Мұғалім сабақта кез келген әдісті қолданғанда мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (МЖМББС) негізінде пән бойынша оқу бағдарламасына сүйену керек. Енді қазіргі білім стандартына сәйкес жаңартылған білім беру мазмұны бойынша сабақтардың ұйымдастырылуын қарастырамыз.

Орта білім беру ұйымдарының барлық қызметкерлеріне белгілі болғандай, жаңартылған білім беру бағдарламасы **үш маңызды құжаттан** тұрады. Олар:

- Бағдарлама;
- Ұзақ мерзімді жоспар;
- Орта және қысқа мерзімді жоспар.

«Күнтізбелік – тақырыптық» жоспар – бүгінгі күнге дейін мұғалімдердің жасаған ұзақ мерзімді жоспары білім берудің негізгі мазмұнын қамтиды. Ол мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (МЖМББС)) негізінде пәннің оқу жоспарын құрады. Оқу бағдарламасының мазмұны

- Жалпы ережелер;
- Пәннің мазмұнын ұйымдастыру;
- Оқу мақсаттарының жүйесі;
- Қосымша ұзақ мерзімді жоспар.

Перспективалық жоспарда білім деңгейіне сәйкес барлық сыныптардағы пәндердің тараулары белгіленіп, олардың жалпы ережелері айқындалады. Перспективалық жоспар пәннің негізгі мазмұнын нақтылайтын оқу бағдарламасының жалғасы болып табылады. Орта мерзімді жоспар – бұл белгілі бір тақырып бойынша сабақтардың ретті жоспары, т.б. осы тақырыпқа тән бөлінген сағаттардың жұмыс схемасы. Бұл жоспарды мұғалім жеке сынып үшін пайдаланады. Орта мерзімді жоспардың тиімділігі қажетті әдістер мен әдістерді

енгізуге, сондай-ақ оларды күнделікті қысқа мерзімді жоспарды құру кезінде пайдалануға мүмкіндік береді. Ұзақ мерзімді перспективада кодты оқу мысалы: 5-сыныпта «Ағылшын тілі» пәнінен «5», 3-бөлім, 1-тақырыптың мазмұны, оқу мақсаты 1. 5.3.1.1. сандардың мазмұны оқылады.

Оқытудың әрбір кезеңінің басынан аяғына дейін ілгерілеуді қамтамасыз ету қысқа мерзімде жоспарланған. Оң жақта мұғалімнің жұмысын бөлімдер бойынша бағалау ұсынылады: мақсат станциясы, тапсырма станциясы, жұмыс нәтижесі, модульдің жұмысы, заклинание барысы, мұғалімнің жұмысы, оқытушының жұмысы, бағалау және рефлексия.

Емленің негізгі міндеті-білімді тұтастықты жүзеге асыру, бұл емле жоспары тұтас дайындықтан тұрады. «Бұл жаратылыста барлық емле, бағалау критерийлері де, тапсырмалар да жасалады. Бұл туралы оқу бағдарламаларында пәндер былай жазылған: «белгілі бір пән бойынша күнделікті білім беру процесінің мазмұны оқыту мақсатымен орындалады және білім беруде дайындықты қалыптастыру үшін жасалады, жасаушылар алған білімдерін, өзгерістері мен сүйіспеншіліктерін оқу процесінде және өмірлік жағдайларда жүзеге асырады, жетістікке жетуге деген ұмтылысты дамыту, өмір бойы ғылым алуға ынталандыру». Бұл мәлімет бойынша ұстаздар білім беру мақсатынан ауытқымауы керек.

Сабақтың мақсаты: сабақтың нәтижесінде (45 минуттан кейін) оқу дағдыларын, және білімдерін меңгеру, оқушының бүкіл сабақ бойы жасаған жұмысының нәтижесі. Сабақтың мақсаты: оқушының сабақта не істегенін көрсетпей (45 минут ішінде) осы әрекеттерді орындау нәтижесінде нені меңгеретінін болжау (сабақ соңында). Білім алушылардың іс-әрекеттері Блум таксономиясы (Бенджамин Блум-американдық оқыту әдістемесінің психологы, Блум таксономиясының авторы. Пенсильвания штатының Ленсфорд қаласында дүниеге келген, 1935 жылы Пенсильвания университетін бакалавр және магистр дәрежесімен бітіріп, 1942 жылы Чикаго университетінде докторлық дәрежесін қорғады. «Таксономия Блум» кітабында өз теориясын жасады).

1956 жылы Бенджамин Блум басқарған білім комитеті әзірлеген Блум таксономиясы сыни ойлау деп санауға болатын ойлау дағдыларының кеңінен қолданылатын иерархиялық моделі болып табылады. Блум таксономиясының мақсаты-оқытудың бірыңғай түрін құру. Оның құрылымы мыналардан тұрады: білім, түсіну, қолдану, талдау, жалпылау және бағалау (80-сурет).

Бүкіл емле оқыту мақсатына негізделген. Мұнда мұғалім негізгі сұрақтарды (толық немесе ішінара оқыту мақсаты) ұзақ мерзімді жоспарда (ҰМЖ) оқу мақсаты қанша сағатқа жоспарланғанына сәйкес таңдайды. Әр сабақта сіз 2-3 оқу бүтінін таңдайсыз (бәрі КТП-ға байланысты: күнтізбелік-тақырыптық жоспарда қанша мақсат көрсетілген болса, бір сабақта сонша). Оқу мақсаттары алдымен сабақ мақсаттарына түрлендіріледі. Мұнда, негізінен, оқытудың мақсаттары өзгермейді, оларды тек жеңілдетуге немесе түсіндіруге болады. Әрбір мектеп «оқушылардың көпшілігі» және «кейбір оқушылар»

сабақта қандай нәтижеге қол жеткізетінін өзі шешуі керек. Бұл үшін мектепте СМР құрастыру мәселесі жан-жақты талқыланды, содан кейін «СМР құрастыру ережелері» қабылданды, олар педагогикалық кеңесте бекітілді, бұл бірыңғай үлгіге ыңғайлы.

Сонымен қатар, жоспар құру кезінде мұғалім келесі сұрақтарға жауап беруі керек:

296-сурет. Блум таксономиясы

- Оқушылар нені білуі керек?
 - Түсіну керек негізгі идеялар қандай?
 - Қандай мәселелерді зерттеп, талдау қажет?
 - Қысқа мерзімді сабақ жоспарын құрудың негізгі міндеттері:
 - Сабақтың тақырыбын анықтау;
 - Әрбір тақырыпты игерудің мақсаты мен міндеттерін анықтау;
 - Оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін түрлі әдіс-тәсілдерді қолдану;
 - Уақытты үнемді және өнімді пайдалану жолдарын қарастыру;
 - Жаңа тақырыпты қаншалықты игергенін анықтау үшін рефлексияны ұйымдастыру;
 - Сабақтың мазмұны бойынша қорытынды жасау;
 - Оқушылардың өзін-өзі тексеруі мен бағалауы үшін сұрақтар мен тапсырмаларды дайындау;
 - Тақырыпты пысықтау үшін үй тапсырмасын әзірлеу.
- Мұғалім сабақ жоспарын осы сұрақтарға жауап беретіндей және сабақты құрудың жоғарыдағы тапсырмаларын ескере отырып жоспарласа, ол міндетті түрде нәтижеге жетеді.

Нәтиже:

- Оқушыға бағытталуы керек;
- Белгілі бір бағытты сипаттайтын етістіктер арқылы жасалуы керек;
- Оқушының жасы мен үлгеріміне сәйкес болуы керек.
- «Ағылшын тілі» пәні бойынша сабақта қолданылатын педагогикалық әдістер мен тәсілдер:

- Оқу – оқушының қатесін табу емес, қайталанатын қателерін түзету;
- Оқушының жеке, жеке мүмкіндіктерін ескеру;
- Оқушыға дебат тақырыбын таңдауға, зерттеуге және «жақтап, қарсы» топтарын құруға мүмкіндік беру;
- Дәлелдемелер мен дәлелдемелерді пайдалану дағдыларын қалыптастыру;
- Өз көзқарасын білдіру, таңдау және келісу, өнім жасауға мүмкіндік беру;
- Тапсырмалар (белсенді әрекеттер) арқылы оқу материалын өмірмен байланыстыра отырып, студенттерді өз бетінше білім алуға ынталандыру.

Білім беру үдерісіндегі жаңартылған білім мазмұны бойынша педагогикалық емес студент оқуда ең белсенді болып табылады. Ал мұғалім оқу материалын дайын күйінде бермей, ашық сұрақ қойып, оқуға, қайталауға, тәжірибе мен зерттеуге көңіл бөлсе, сабақ нәтижелі болады. Осындай жемісті емленің көрсетілген кезеңіне тұтас дайындықтың анықтамасын қоя отырып, мұғалім ашық қоғамның қабілетті азаматының бәсекелесін тәрбиелейді, білім алушыларды тұтастай қол жеткізуге, проблеманы шешуге, көрмеге қоюға, проблема туралы хабарлауға, әрекет етуге және өзін көрсетуге үйретеді.

Оқытудағы әртүрлі әдістердің мүмкіндіктері:

Мұғалім қандай әдіс-тәсілдерді жүргізетініне қарамастан, әр сабақтың соңында сабақты талдау, жақсы және жағымсыз жақтарын анықтау маңызды. Мұғалім әр сабақтан кейін келесі сұрақтарға жауап беруі керек:

- Сабақтың мақсаты орындалды ма?
- Оқушылар бүгін не білді?
- Сабақ қалай өтті, қандай деңгейде?
- Тапсырмалар, жаттығулар сабақтың мақсатына сай болды ма?
- Уақытты қалай пайдаландым?
- Мен өз жоспарыма қандай өзгерістер енгіздім және неліктен?

Мұғалім бұл сұрақтарға жауап берсе, алдағы сабақтарда нені ескеру керектігін, қандай сұрақтарға ерекше көңіл бөлу керектігін және т.б. Бұл жағдайда әрбір ұстаз өз сабағында жоғары нәтижеге қол жеткізетіні сөзсіз.

Мұғалімнің міндеттері:

- Жаңа білім бойынша оқушылардың алған білімдерін анықтау және бағалау, олардың пікір алмасу, талқылау жұмыстарын ұйымдастыру.
- Студенттердің міндеттері:
- Осы сабақта не үйренгенін, не үйренгенін дәлелдейді, білгенін тұжырымдайды;
- Қолдануы туралы ойлайды, ой бөліседі;
- Өзінің жаңа білімін бағалайды;

- Сабақта не үйренгені және қалай жұмыс істегені туралы есеп береді,
- Нақты мәселені шешуде жаңа білімнің қалай қолданылатынын айтады;
- “Мен не үйренді/үйрендім? Менің жетістіктерім қандай болды? Мен нені сәтті орындадым? Бұған не себеп болды? Қандай кедергілер болды? Мен нені сәтті орындай алмадым? Бұған не себеп? Не үшін? Бұл білімнің қолданылуы қандай? Бұл білімді әрі қарай қалай дамытамын/жалғастырамын? Мен тағы не білгім келеді? және сұрақтарға жауап беру сияқты.”

Тапсырманы орындау барысында мұғалім қалыптастырушы бағалау жүргізеді: сыныптардың/топтардың/жұптардың жұмысын үйлестіреді, оқушылардың қалай оқитынын бақылайды, сұрақтар қояды, әңгімелеседі, кері байланыс ұсынады, көмектеседі, кеңес береді, бағдарлайды, ынталандырады, мадақтайды, өзі үшін қорытынды жасайды, оқушылардың оқуын зерттейді. Тапсырманың нәтижесін жариялау, орындау сапасын тексеру және бағалау (критерийлер бойынша өз бетінше немесе бір-біріне немесе дұрыс жауаптар, оқытушының кері байланысы) – 2-5 мин.

Рефлексия: «табыс-кедергі-шешімдер» контекстінде талқылау, қорытындылау – 1-3 мин. «Біз тапсырманы қалай орындадық? Түсіндіңдер ме бе? Біз не үйрендік? Тапсырманы орындау не берді? Мақсатыңызға жеттіңіз бе? Біздің бақытты жерлеріміз қандай болды? Қай жерде қиналды? Енді не істеу керек? Қалай жақсартуға болады? Ол не бере алады? Біз қандай қорытынды жасаймыз?» деген сұрақтарға жауап іздеу керек: - алдымен жұп немесе топ, - содан кейін сынып. Бұл сабақтың соңында рефлексиямен рефлексияны біріктіруі мүмкін. Сабақ бойынша рефлексия: пікірталас (2-5 мин). «Біз сабақта не білдік? Біз не үйрендік? Тапсырманы орындау не берді? Біз қалай басқардық? Сабақ мақсатына жеттік пе? Оның дәлелі қандай? Біздің бақытты жерлеріміз қандай болды? Қай жерде қиналды? Енді не істеу керек? Қалай жақсартуға болады? Ол не бере алады? Біз қандай қорытынды жасаймыз? («контексте» табыс – кедергі – шешімдер»): алдымен жұппен немесе топпен, содан кейін сыныпта. Үй тапсырмасын талқылау оқушылар сабақтың мақсатын, дескрипторларын немесе критерийлері мен әдістерін түсінбейінше тоқтамауы керек.

Шет тілін, оның ішінде ағылшын тілін үйрену бүгінде үлкен қажеттілік туғызатыны бәріне белгілі. Ағылшын тілін алфавитпен оқыту мектептерде оқытылатындығы жүктеледі, ал мұндап ағылшын тілін оқыту әдістерін білу бүгінгі күнге дейін қажеттіліктерді, оқушының тиісті ынталандыруы мен қызығушылығын ашады. Осы педагогикалық жұмысқа байланысты, егер негізгі мақсат-оқушының мотивациясын арттыру, шет тілін оқытудың әртүрлі ұтымды әдістерін әзірлеу, емле барысында тиімді ұйымдастырылған әрекет ету екенін ұмытпасақ, жемісті болар еді.

Қазіргі мұғалім «Ағылшын тілі пәні бойынша» - әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданады, әр әдістің ішінен тиімді деп санайтынын таңдап, оқыту мақсатына сай қолданады. Сабақ барысында олар жаңа тіл саналатын ағылшын тілін оңай

түсінуге, ескі тілге ғана сүйенбей, үнемі ізденіс үстінде болу жолдарын меңгереді. Мысалға:

Мұғалім оқушының еркін сөйлеуін және коммуникативті дағдыларын жетілдіру үшін жазбаша және ауызша жаттығулардың кең ауқымын ұсынады;

Сынып жұмысында оқушы кездескен қателерді мұғалім бірден түзетеді, бірақ оның масштабы үлкен болса, бұл қателерді кейінірек түзету қажет;

Мұғалім бір мезгілде төрт тілдік дағдыны дамытады (оқылым, жазылым, тыңдалым және айтылым);

Айтылым дағдыларын жетілдіру үшін мұғалім жаттығуларды қолданады;

Оқушылар мұғалім айтқан сөз тіркестерін автоматты түрде қайталайды;

Мұғалім оқушыға сабақта қолданылатын грамматикалық және лексикалық элементтерді дұрыс қолдануға көмектеседі;

Мұғалім грамматика мен лексиканы ғана қамтып қоймай, сонымен қатар тілдік функцияларды, ауызекі сөйлеу сөздерін, идиомаларды және т.б. қамтуы керек екенін түсінеді;

Мұғалім оқушыларға жаңа грамматикалық ережелерді басшылыққа ала отырып, жаңа жаттығулар ұсынады;

Педагог өзекті, ынталандырушы және өнімді іс-әрекеттерді қамтамасыз ету үшін ресурстардың кең ауқымын дамытуға ұмтылады және т.б.

Кейбір әдіскерлер ХХІ ғасырды «Postmethods Era» деп атайды: ағылшын тілін әдістемелік оқытудың көптеген әдістері қазірдің өзінде сыналған, сондықтан жаңасын дәйекті түрде ойлап табу керек, бірақ мұғалімдер-бұл белгілі бір әдістердің тармақтары пайда болатын тиімді оқыту әдістерін үнемі іздейтін адамдар. Нәтижесінде оқу процесін түбегейлі өзгерте алатын түбегейлі жаңа ештеңе жасалмады. Яғни, барлық мұғалімдер келісетін бірыңғай, жан-жақты және әмбебап әдістеме жоқ.

Педагогтардың ең танымал әдісі ағылшын тіліндегі коммуникативті әдіс болып табылады. Орыс педагог-ғалымы И.А.Зимняя еңбектерінде психологиялық жоспарда қазіргі білім беруде коммуникативті-белсенділік тәсілінің маңызы зор екендігі жазылған [47].

Ағылшын тілін оқыту әдісі қарым-қатынастың негізгі тәсілі болып табылады. Оқытудың коммуникативті әдісінің өкілі Е.И.Пассов коммуникативті оқытуды сол үрдіске ұқсайтындай етіп ұйымдастыру керек деп есептеді [48].

Тиісінше, тілді үйренуге арналған мұндай есеп нақты жалпылықтың ерекшеліктерін жүктеуі керек, ал оқу процесі жалпылықтың нақты моделіне негізделуі керек (тілді тиімді пайдалану үшін грамматика мен лексиканы білмеу мүмкін емес).

Шетел тілінің кәсіби мұғалімдері қазіргі заманғы әдістемелерді принциптік эклектизм әдісі ретінде ұстанады (Principled Eclecticism). Бұл әдістер студенттерді оқуда еркін болуға, тілді тез меңгеруге баулиды.

Принципті эклектизм – Принципті эклектизм оқушылардың қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес әр түрлі оқыту стильдерін қолдануды қамтиды. Принципті эклектизм, яғни, үйренушінің қажеттіліктеріне негізделген ең тиімді заманауи әдістерді таңдау және біріктіру әдісі.

Бұл «бос» тәсілді идеалмен немесе мұғалімнің жетілуіне байланысты көрсетуге болады, бірақ ол білім алушылардың қанағаттанушылығымен тікелей байланысты проблеманы қарау құралы ретінде кейбір негізгі ой ұғымын қажет етеді. Бір әріп бойынша эклектика принциптерін қолдану оқу қажеттілігі мен мүмкіндігінің қатысуымен жүзеге асырылады.

Бұл тәсілдерді қолдану кезінде келесі анықтамаларды ескеру қажет:

Тілралық дағдылар: кез келген уақытта оқушының тілдік дағдыларының деңгейіне сәйкес келетін тілдер шкаласы. Басқаша айтқанда, тілді меңгерудің көптеген деңгейлері бар, олардың белгілі бір деңгейі оқушы үшін жеткілікті болуы мүмкін. Ағылшын тілінің оқу бағдарламасына қойылатын тілді білу және білу талаптары халықаралық тілді меңгеру талаптарына (CEFR) сәйкес келеді.

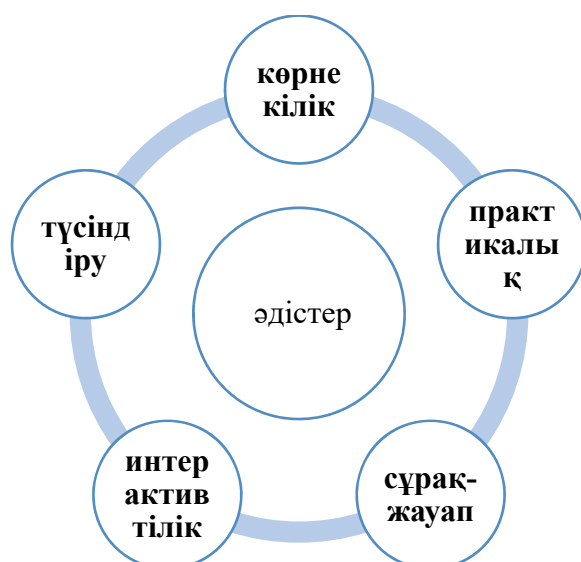
Сөздік қорын молайту:

«Ағылшын тілі» сабағында оқушы өзін сенімді сезіну үшін сөздік қоры мол болуы керек. Сөздік қорын дамыту жолдары келесі әдістерден тұрады:

- сөйлеу;
- сұхбат;
- сұрақ-жауап;
- аударма;
- түсініктеме беру;
- кітап-мәтінмен жұмыс істеу әдістері мен тәсілдері.

Оқушылардың сөздік қорын байыту үшін мұғалім сабақ барысында кестелерді, бейнекассеталарды, түрлі суреттерді, көрнекі құралдарды пайдалануы керек. Ағылшын тілінің сөздік қорын дамытатын әдістерге тоқталайық (297-сурет).

297-сурет. Оқушылардың сөздік қорын дамыту әдістері

Көрнекілік әдіс ағылшын тілін оқытуда ең жиі кездесетін және ең өнімді әдіс болып саналады, өйткені бұл әдіс сабақтың барлық түрлерінде қолданылады. Көрнекі әдісте, әрине, көрнекі құралдар мен сызбалар қолданылады. Бұл сабақта оқушылардың қызығушылығын, сөздік қорын дамытудың ең тиімді жолы.

Түсіндіру әдісі – мұғалімнің сабақ барысында жүзеге асыратын әдісі. Бұл түсіндіру, түсіндіру, аудару, түсіндіру, декодтау. Мұғалім жаңа сөзді немесе сөйлемді түсіндіру үшін қолданады.

Сұрақ-жауап әдісі оқушылардың сөйлеу тілін дамытудағы ең маңыздыларының бірі. Бұл әдісте оқушылар коммуникативті әдісте болады. Бір-біріне сұрақ қояды, сосын сұрақтарына жауап алады. Бұл кең таралған әдістің алуан түрі.

Практикалық әдіс – сабақты оқу барысында оқушылардың әртүрлі ойын элементтері бойынша тілдік әрекеті. Оқушының сөздік қорын молайтуда ойынның рөлі зор, өйткені ойын оның сөйлеу дағдысын қалыптастыру үшін қажет.

Интерактивті әдіс – оқушылардың сұхбат құрудағы белсенділігін арттырады. Бұл әдістің мақсаты – оқу процесінің барлық кезеңдерінде бірлескен іс-әрекеттерге жағдай жасау. Оқушылар тапсырмалармен жұмыс жасай отырып, топ мүддесіне сай ойлауға үйренеді. Бұл әдісте әрбір оқушы өз міндетіне жауапкершілікпен қарай отырып, ортақ нәтижеге жетуге ұмтылады. Оқушылар бірлесіп жұмыс істеуге үйренеді. Бұл әдісте оқушы сабақ барысында оқушыларға кеңесші, серіктес рөлін атқарады.

Мұғалім осы әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, оқушылардың тұлғалық мүмкіндіктерін пән курсына арттыруда оқушының пәнге деген қызығушылығын оята алады.

3.2. Жаратылыстану-математикалық пәндер бағыты

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингіне арналған математикалық сауаттылық бойынша тест спецификациясы

1. Тест мақсаты: білім алушылардың білім сапасын бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарына сәйкес бағалау.

2. Тест міндеті: білім алушылардың математикалық білімдері мен біліктерін күнделікті өмірде және әлемді түсіну мен сипаттауда пайдалана білу дағдыларын бағалау.

3. Тест мазмұны

Тест мазмұнына бастауыш деңгейдегі математикалық білім берудің негіздері мен біліктіліктеріне сәйкес тақырыптар енгізілген.

180-кесте. Математикалық білім берудің негіздері мен біліктіліктеріне сәйкес тақырыптар

Тақырып	Оқу мақсаттары
Көптаңбалы сандар нумерациясы және олармен амалдар орындау	4.1.1.2 көптаңбалы сандарды оқу, жазу және салыстыру/сандарды берілген разрядқа дейін дөңгелектеу; 4.1.1.3 көптаңбалы сандардың разрядтық және кластық құрамын және разрядтық бірліктердің жалпы санын анықтау, разрядтық қосылғыштарға жіктеу
Сандарды қосу және азайту	4.1.2.8 көптаңбалы сандарды жазбаша қосу және азайту алгоритмдерін қолдану
Сандарды көбейту және бөлу	4.1.2.11 екітаңбалы/үштаңбалы санға жазбаша көбейту және бөлу алгоритмдерін қолдану; 4.1.2.12 нөлмен аяқталатын көптаңбалы сандарды біртаңбалы/екітаңбалы/ үштаңбалы санға жазбаша көбейту және бөлу алгоритмін қолдану; 4.1.2.13 бөлінді мәнінде нөлдер болатын жағдайда көптаңбалы санды біртаңбалы/екітаңбалы/үштаңбалы санға бөлу алгоритмін және кері амал алгоритмін қолдану
Амалдардың орындалу тәртібі Теңдеулер	4.2.1.7 төрт амалдан артық жақшалы және жақшасыз өрнектерде арифметикалық амалдардың орындалу тәртібін анықтау, олардың мәнін табу; 4.2.2.2 $39 + 490 : k = 46$, $230 \cdot a + 40 = 1000 : 2$ түріндегі теңдеулерді шешу
Шамалар және өлшем бірліктері	4.1.3.3 шамалар мәндері ұзындық (мм, см, дм, м, км)/масса (г, кг, ц, т)/ көлем (сыйымдылық) (л, мм ³ , см ³ , дм ³ , м ³)/аудан (мм ² , см ² , дм ² , м ² , га, а) бірліктерін салыстыру; 4.1.3.4 ұзындық (мм, см, дм, м, км)/масса (мг, г, кг, ц, т)/аудан (мм ² , см ² , дм ² , м ² , га, а)/ көлем (мм ³ , см ³ , дм ³ , м ³)/уақыт (с,

	мин, сағ, тәул.) өлшем бірліктерін олардың арақатысына сүйеніп түрлендіру
Бөлшектер. Пайыздар	4.1.3.5 уақыт өлшем бірлігінің үлесін табу ($1/60$ сағ=1 мин, $1/2$ сағ=30 мин, $1/7$ апта=1 күн); 4.2.1.5 алымдары бірдей немесе бөлімдері бірдей жай бөлшектерді салыстыру, сан сәулесінде салыстыру; 4.5.2.4 (10 %, 20 %, 25 %, 50 %, 75%, 100 %) пайызды % символымен/ бұрыштың градустық өлшемін 0 символымен белгілеуді қолдану
Есептер	4.1.3.6 10 000 тг, 20 000 тг купюраларды және түрлі мемлекеттің валюталарын (рубль, евро, доллар) ажырату және түрлі төлем жасау; 4.5.1.2 есептерді шығаруда жұмысқа жіберілген уақыт, атқарылған жұмыс, өнімділік / егіннің түсімділігі, ауданы мен массасы/ жылдамдық, арақашықтық, уақыт/биіктік, ені, ұзындық, көлемі шамаларының өзара тәуелділігін пайдалану; 4.5.1.4 шамалар арасындағы тәуелділікке/пропорционал бөлуге/ белгісізді екі айырым бойынша табуға берілген есептерді талдау және шығару; 4.5.1.9 бір-біріне кездесу және қарама-қарсы бағыттағы қозғалыс, артынан қуып жету, бір бағыттағы қалып қою қозғалысына берілген есептерді арифметикалық және алгебралық әдіспен шешу
Математикалық модельдеу	4.5.1.1 есепті сызба, алгоритм, дөңгелек диаграмма, график түрінде модельдеу;
Геометриялық фигуралар және олардың классификациясы	3.3.1.2 геометриялық фигуралардың классификациясы; 3.3.1.4 суретте кескінделген құрастырылған фигуралардың, қоршаған ортадағы жазық фигуралардың периметрін анықтау; 4.3.1.2 үшбұрыштардың классификациясы; 4.3.1.3 тікбұрышты параллелепипед көлемінің формуласын ($V=a \cdot b \cdot c$) қорытып шығару және қолдану; 4.3.1.4 суретте бейнеленген құрама фигуралардың, қоршаған ортадағы жазық фигуралардың ауданын анықтау; 4.3.2.4 симметриялы және симметриялы емес жазық фигураларды бір бірінен ажырату және оларды қоршаған ортадағы заттармен сәйкестендіру; 4.1.3.1 кеңістік геометриялық фигураларды атау, көлемді өлшеуге арналған өлшемдер мен құралдарды таңдау, текшелермен (1 см^3) өлшеу;
Жиындар және олармен орындалатын амалдар	3.4.2.2 кестелер және графтар құру әдісімен логикалық пайымдауға берілген есептерді шығару; 4.4.1.1 жиындар арасындағы қатынастың (тең, қиылысатын, қиылыспайтын жиындар, ішкі жиын) сипатын анықтай білу; 4.4.2.2 кеңістік ойлау қабілетін дамытуға арналған логикалық есептерді шығару; 4.4.4.1 таңдап алу әдісімен комбинаторлық есептерді шығару.

4. Тапсырма мазмұнының сипаттамасы

Тест бір дұрыс жауапты 12 тест тапсырмасынан тұрады. Базалық математикалық сауаттылықты тексеруге арналған 4 тест тапсырмасы, математикалық модельдердің интерпретациясы, негізгі білім және біліктілікті жаңғыртуға арналған 6 тест тапсырмасы, басқа пәндерді оқытуда және күнделікті өмірде қолданылатын математикалық білім мен біліктілікті тексеруге арналған 2 тест тапсырмасы.

Тест тапсырмалары қиындық деңгейінің өсу ретімен, яғни, қарапайымнан күрделіге дейін және одан да күрделі реттілік бойынша орналасқан.

5. Тест тапсырмаларының қиындығы

Тест тапсырмаларының қиындығы үш деңгейде берілген: базалық деңгей –30%; орташа деңгей – 50%; жоғары деңгей – 20% тапсырма.

Базалық деңгей: қарапайым білім мен дағдыны қолдану, қарапайым модельдер мен ойларды стандартты жағдаяттарда қолдану, қарапайым мәтіндердің мәнін түсіну және іс-әрекеттерді орындауға қажетті ақпаратты анықтау, стандартты жағдаяттарда көрсетілген нұсқаулар көмегімен қарапайым іс-әрекеттерді орындау.

Орташа деңгей: негізгі білім мен дағдыны қолдану, қарапайым модельдер мен ойларды жаңа жағдаяттарда қолдану, қарапайым мәтіндердің мәнін түсіну және қарапайым іс-әрекеттерді орындай білу, жаңа жағдаяттарда көрсетілген нұсқаулар көмегімен қарапайым іс-әрекеттерді орындау.

Жоғарғы деңгей: күрделі білім мен дағдыны қолдану, күрделі модельдер мен ойларды жаңа жағдаяттарда оқу, қарапайым мәтіндердің мәні мен іс-әрекеттерді түсіну, жаңа жағдаяттарда көрсетілген нұсқаулар көмегімен қарапайым іс-әрекеттерді орындау, екі немесе одан да көп кезеңдерден тұратын тұжырымдар жасау.

6. Тест тапсырмаларының формасы

Бір дұрыс жауапты жабық формадағы тест тапсырмасы.

7. Тест тапсырмаларын орындау уақыты

Бір тест тапсырмасын орындауға 2 минут, жалпы тестті орындауға 24 минут уақыт беріледі.

8. Тесттің орындалуын бағалау

Білім алушы әрбір дұрыс жауап берген тест тапсырмасы үшін 1 балл, барлық тестті дұрыс орындаған жағдайда – 12 балл алады.

9. Ұсынылатын әдебиеттер

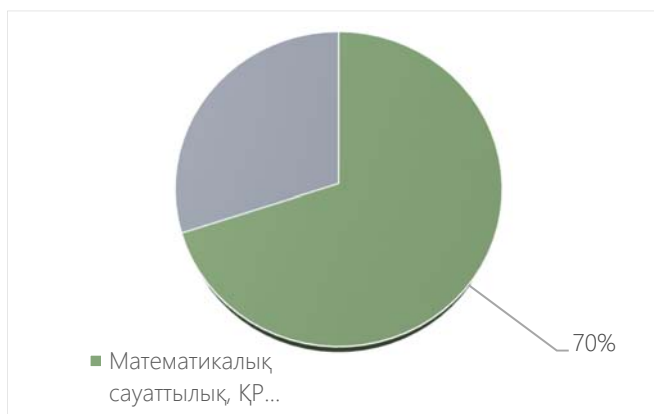
Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі бекіткен «Білім беру ұйымдарында пайдалануға рұқсат етілген оқулықтардың, оқу-әдістемелік

кешендердің, оқу құралдарының және басқа да қосымша әдебиеттердің, оның ішінде электрондық жеткізгіштердегі тізбесі».

Математикалық сауаттылық

Тестілеудің осы бағыты бойынша тест тапсырмаларын орындау үлесі 70% құрады (Қазақстан Республикасы бойынша орташа балл – 12 баллдан 8,4).

298-сурет. Математикалық сауаттылық бойынша ЖЖОД-2022 нәтижелері, аяқтау пайызы

Тапсырманың күрделілік деңгейлері бойынша жетістіктер.

Математикалық сауаттылық тесті 12 тест тапсырмасынан тұрады, оның ішінде 4 тест тапсырмасы негізгі математикалық құзыреттіліктерді тексеруге, 6 – негізгі білім мен дағдыларды жаңғыртуға, математикалық модельдерді түсіндіруге, 2 – күнделікті өмірде, басқа пәндерді оқудағы математикалық білім мен дағдыларды тексеруге арналған.

Тест тапсырмалары үш күрделілік деңгейінде ұсынылған: негізгі (30% тапсырмалар), орта (50%) және жоғары (20%). Олар білім алушылардың келесі дағдыларын анықтауға бағытталған:

-Негізгі деңгей – стандартты жағдайларда қарапайым үлгілер мен идеяларды тану, қарапайым мәтіндердің мағынасын түсіну және қарапайым әрекеттерді орындауға қажетті деректерді анықтау, стандартты жағдайларда белгілі бір нұсқаулардың көмегімен қарапайым әрекеттерді орындау үшін қарапайым білім мен дағдыларды жаңғырту;

-Орта деңгей – негізгі білім мен дағдыларды дұрыс жаңғырту, жаңа жағдайларда қарапайым үлгілер мен идеяларды тану, жалпы мәтіндердің мағынасын түсіну және әрекеттерді орындауға қажетті деректерді анықтау, жаңа жағдайларда белгілі бір нұсқаулардың көмегімен көптеген әрекеттерді орындау;

-Жоғары деңгей – күрделірек білім мен дағдыларды дұрыс жаңғырту, жаңа жағдайларда күрделі үлгілер мен идеяларды тану, жалпы мәтіндердің мағынасын түсіну және әрекеттерді орындау үшін қажетті деректерді анықтау, жаңа жағдайларда іс-әрекеттердің көпшілігін өз бетінше орындау, екі немесе одан да көп кезеңнен тұратын пайымдауларды жүргізу.

Жалпы алғанда, математикалық сауаттылық бойынша тестілеу оқу мақсатына сәйкес 12 тақырыптан тұрады.

180-кесте. Математикалық сауаттылықты оқыту тақырыптары мен мақсаттарының тізімі (кесте)

Тақырыптар	Оқу мақсаттары
Көптаңбалы сандарды нумерациясы және олармен орындалатын амалдар	<ul style="list-style-type: none"> • Көптаңбалы сандарды оқу, жазу және салыстыру / сандарды берілген разрядқа дейін дөңгелектеу; • Көптаңбалы сандардың разрядтық және класстық құрамын және разряд бірліктерінің жалпы санын анықтау, разрядтық мүшелердің қосындысына ыдырату; • Миллионның үлкейтілген шот бірлігін жасаңыз, жүздеген миллиондар ішінде санаңыз, жазып алыңыз, салыстырыңыз
Қосу және азайту	Көптаңбалы сандарды қосу және азайту алгоритмдерін қолдану;
Көбейту және бөлу	<ul style="list-style-type: none"> • 10, 100, 1000-ға қалдықсыз және қалдықпен бөлуді орындаңыз; • Екі/үш таңбалы сандарды бір таңбалы санға ауызша көбейту және бөлуді орындау; • Көптаңбалы сандарды екі таңбалы санға қалдықпен бөлуді орындау; • Үштаңбалы санға көбейту және бөлу алгоритмдерін қолдану; • Нөлмен аяқталатын көптаңбалы сандарды үш таңбалы санға көбейту және бөлу алгоритмдерін қолдану; • Бөлімінде нөлдер болған кезде көп таңбалы сандарды бір/екі/үш таңбалы сандарға бөлу алгоритмдерін және кері көбейтудің әрекетінің алгоритмдерін қолдану
Өрнектердегі амалдардың орындалу реті	<ul style="list-style-type: none"> • Амалдар ретін анықтау және төрт арифметикалық амалды қамтитын жақшалы және жақшасыз өрнектердің мәндерін табу; • Амалдардың орындалу ретін анықтаңыз және төрт арифметикалық амалдан көп жақшасыз және жақшасыз өрнектердің мәндерін табыңыз
Санды және әріпті өрнектер.	<ul style="list-style-type: none"> • айнымалылардың мәндері берілген екі айнымалысы бар өрнектің мәнін табу; • 3-тен көп арифметикалық амалдан тұратын сандық өрнектерді салыстыру; • санды және әріпті өрнектерді түрлендіру; • айнымалылардың мәндері берілген бірнеше айнымалысы бар өрнектің мәнін табу;
Теңдік және теңсіздік. Теңдеулер	<ul style="list-style-type: none"> • қарапайым теңсіздіктердің шешімдер жиынын табу; • көбейту және бөлу амалдарын қамтитын қарапайым теңдеулерді, $x \cdot (25 : 5) = 60$, $(24 \cdot 3) : x = 6$, $x : (17 \cdot 2) = 2$, $k + 124 : 4 = 465$ түріндегі күрделі теңдеулерді шешу; • екі еселенген теңсіздіктердің шешімдер жиынын табу; • $39 + 490 : k = 46$, $230 \cdot a + 40 = 1000 : 2$ түріндегі теңдеулерді шешу;

Шамалар және олардың бірліктері және өлшем	<ul style="list-style-type: none"> • әр түрлі сағат түрлері бойынша уақытты анықтау: сағат, минут, секунд; • 1000 теңгелік, 2000 теңгелік, 5000 теңгелік банкноттарды ажырату және олармен әртүрлі операцияларды орындау; • ұзындық (мм, см, дм, м, км), масса (мг, г, кг, с, т), көлем (л, мм³, см³, дм³, м³), аудан (см², дм², м², а, га) мәндерін салыстыру), уақыт (сек, мин, сағ, күн, жыл, ғасыр) және шамалардың мәндеріне арифметикалық амалдар орындау; • ұзындық (мм, см, дм, м, км), масса (г, кг, ц, т), аудан (см², дм², м², а, га), көлем (мм³, см³, дм³, м³), уақыт (сек, мин, сағ, күн) өлшем бірліктерін, олардың арасындағы қатынасқа негізделген түрлендіру.
Бөлшектер. Пайыздар	<ul style="list-style-type: none"> • үлестердің құрылуын көрсету, оларды оқу, жазу, салыстыру; • жай бөлшектерді оқу, жазу, анықтықты пайдалана отырып, бөлгіштері бірдей бөлшектерді салыстыру; • санның/шаманың үлесін және оның бөлігіндегі санның/шаманың үлесін табу: 100 және жүздіктер ішіндегі сандардың жартысы, төртінші, оннан бір бөлігі; • дұрыс, бұрыс бөлшектерді, аралас сандарды ажырату; • аралас санды бұрыс бөлшекке, бұрыс бөлшекті аралас санға айналдыру; • уақыт бірліктерінің үлестерін анықтау (1/60 сағат = 1 минут, 1/2 сағат = 30 минут, 1/7 апта = 1 күн); • бөлгіштері бірдей жай бөлшектерді қосу және азайтуды орындау; • алымдары немесе бөлімдері бірдей жай бөлшектерді салыстыру, сандық түзуде салыстыру; • бөлімдері бірдей жай бөлшектері бар өрнектердің мәндерін салыстыру; • белгілеу үшін пайдалану: пайыздық таңба % (10%, 20%, 25%, 50%, 75%, 100%) бұрыш белгісінің градус өлшемі⁰
Есептер	<ul style="list-style-type: none"> • 10 000 теңге, 20 000 теңгелік банкноттарды және басқа мемлекеттердің валюталарын (рубль, еуро және доллар) ажырату және олармен әртүрлі операцияларды орындау; • есептерді шешуде шамалар арасындағы байланысты қолдану: өнімділік, жұмысқа жұмсалған уақыт, орындалған жұмыс / түсімділік, аудан, дақыл салмағы / жылдамдық, уақыт, қашықтық; • талдау және есептерді шешу: шамалар арасындағы тәуелділік / пропорционалды бөлу / белгісізді екі айырма арқылы табу; • әртүрлі типтегі күрделі есептер құрастыру, салыстыру, шешу; • артындағы және артындағы қозғалысқа есептерді арифметикалық және алгебралық әдістермен шешу;
Математикалық модельдеу	<ul style="list-style-type: none"> • тапсырманы кесте, сызықтық/бағаналық диаграмма, диаграмма, қысқаша жазба түрінде 2-3 қадаммен модельдеу; • тапсырманы сызба, алгоритм, дөңгелек диаграмма, график түрінде модельдеу;
Геометриялық фигуралар және олардың классификациясы	<ul style="list-style-type: none"> • геометриялық фигураларды: нүкте, түзу, қисық, сынық сызық, тұйықталған және тұйықталмаған түзу, кесінді, сәуле, бұрышты тану және атау; • жазық фигураларды (үшбұрыш, шеңбер, шаршы, тіктөртбұрыш)/кеңістіктік фигураларды (куб, шар, цилиндр, конус, пирамида) ажырату және оларды қоршаған әлем объектілерімен салыстыру;

	<ul style="list-style-type: none"> • бұрыштардың түрлерін (тік, сүйір, доғал) тану және атау / тік төртбұрыштың, шаршының, тікбұрышты үшбұрыштың маңызды белгілерін анықтау; • көпбұрыштарды жіктеу; • шеңберді және олардың элементтерін (центрі, радиусы, диаметрі) тану және атау / симметриялы және симметриялы емес жазық фигураларды ажырату және оларды қоршаған әлем объектілерімен салыстыру; • геометриялық фигураларды жіктеу; • суретте көрсетілген құрама фигуралардың периметрін, қоршаған дүниедегі жазық фигураларды анықтау; • тік бұрышты үшбұрышты, текшені, куб және олардың элементтерін (төбелері, қырлары, беттері) тану және атау; • үшбұрыштарды жіктеу; • тік бұрышты параллелепипедтің көлемін табу формуласын құрастыру және қолдану ($V=a \cdot b \cdot c$); • суретте көрсетілген біріктірілген фигуралардың ауданын, айналадағы жазық фигураларды анықтау; • симметриялы және симметриялы емес жазық фигураларды ажырату және оларды қоршаған әлем объектілерімен салыстыру; • кеңістіктік геометриялық фигураларды атау, көлемді өлшеуге арналған өлшемдер мен құралдарды таңдау, текшелермен өлшеу (1 см^3)
<p>Жиындар және олармен орындалатын амалдар</p>	<ul style="list-style-type: none"> • жиынтықтарды элементтерінің белгілеріне қарай жіктеу (түсі, пішіні, өлшемі, материалы, заттардың әсері); • бірдей сандар мен фигуралар бар жұмбақтарды, басқатырғыштарды, сәйкестік пен шындыққа арналған ең қарапайым логикалық тапсырмаларды шешу; • сандық есептерді, әртүрлі сандары бар басқатырғыштарды, құю және өлшеуге арналған логикалық тапсырмаларды зерттеу және шешу; • кестелер мен графиктерді құрастыру арқылы логикалық ойлауға есептер шығару; • жиындар арасындағы қатынастардың сипатын анықтау (тең, қиылысатын және қиылыспайтын жиындар, ішкі жиындар); • кеңістіктік ойлауды дамытуға арналған логикалық есептерді шешу; • комбинаторлық есептерді санау арқылы шешу.

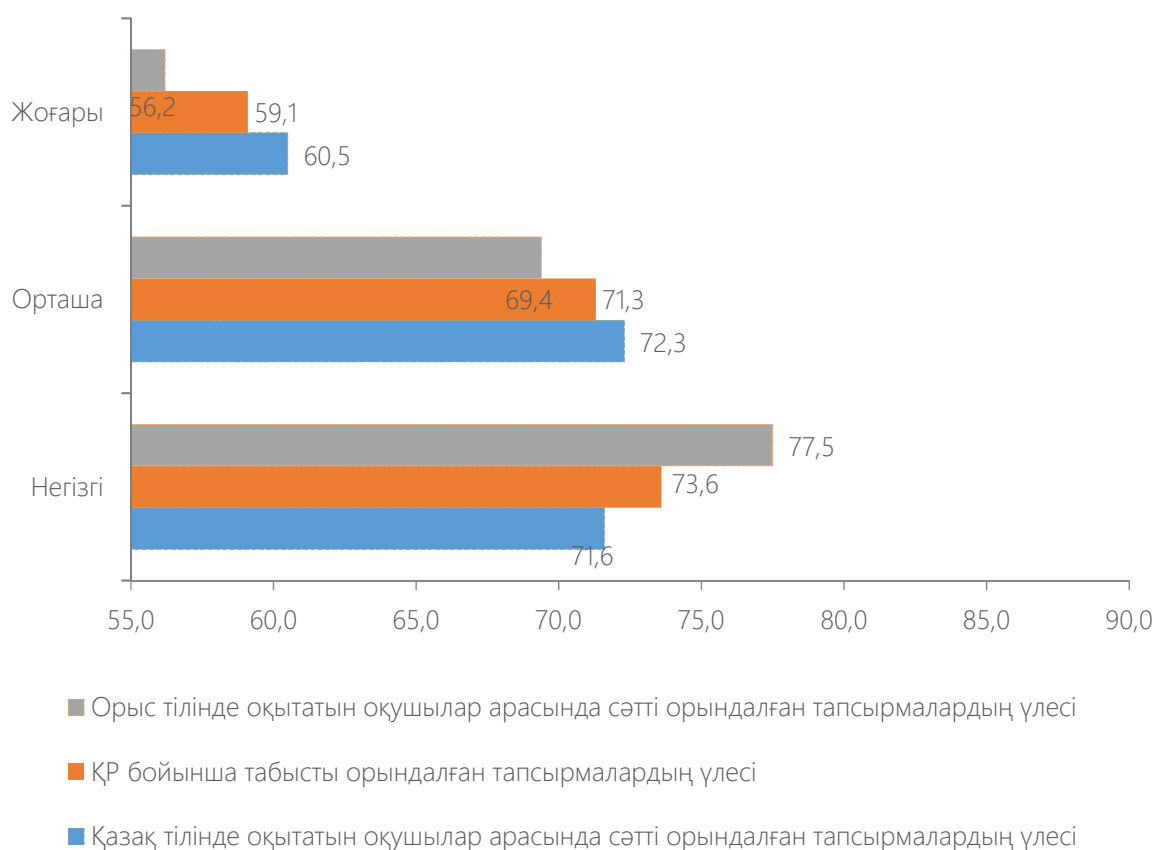
Төртінші сынып білім алушыларының жауаптарын математикалық сауаттылық бойынша тапсырмалардың күрделілік деңгейлері бойынша талдау күрделілігінің негізгі және орта деңгейлерінің тапсырмаларын орындау білім алушыларға қиындық туғызбағанын көрсетті. Сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі сәйкесінше 73,5% және 71,3% құрады.

Күрделі, жоғары деңгейдегі тапсырмалар екі тақырыптан тұрады: «Жиындар және оларға қолданатын амалдар» және «Математикалық модельдеу».

Республикада осы қиындық деңгейіндегі орындалған тапсырмалардың үлесі небәрі 59 пайызды құрады. Бұл графикалық түрдегі бірнеше әрекетте тапсырманы модельдеу мүмкіндігін талап ететін тапсырмаларды орындауда білім алушылардың айтарлықтай қиындықтарға тап болатынын көрсетеді (кесте, диаграммалар, кесте, сурет, алгоритм және т.б.), жиындарды элементтерінің белгілеріне қарай жіктеу, логикалық ойлауға, кеңістіктік ойлауға арналған сандық, комбинаторлық есептер мен тапсырмаларды зерттеу және шешу және т.б.

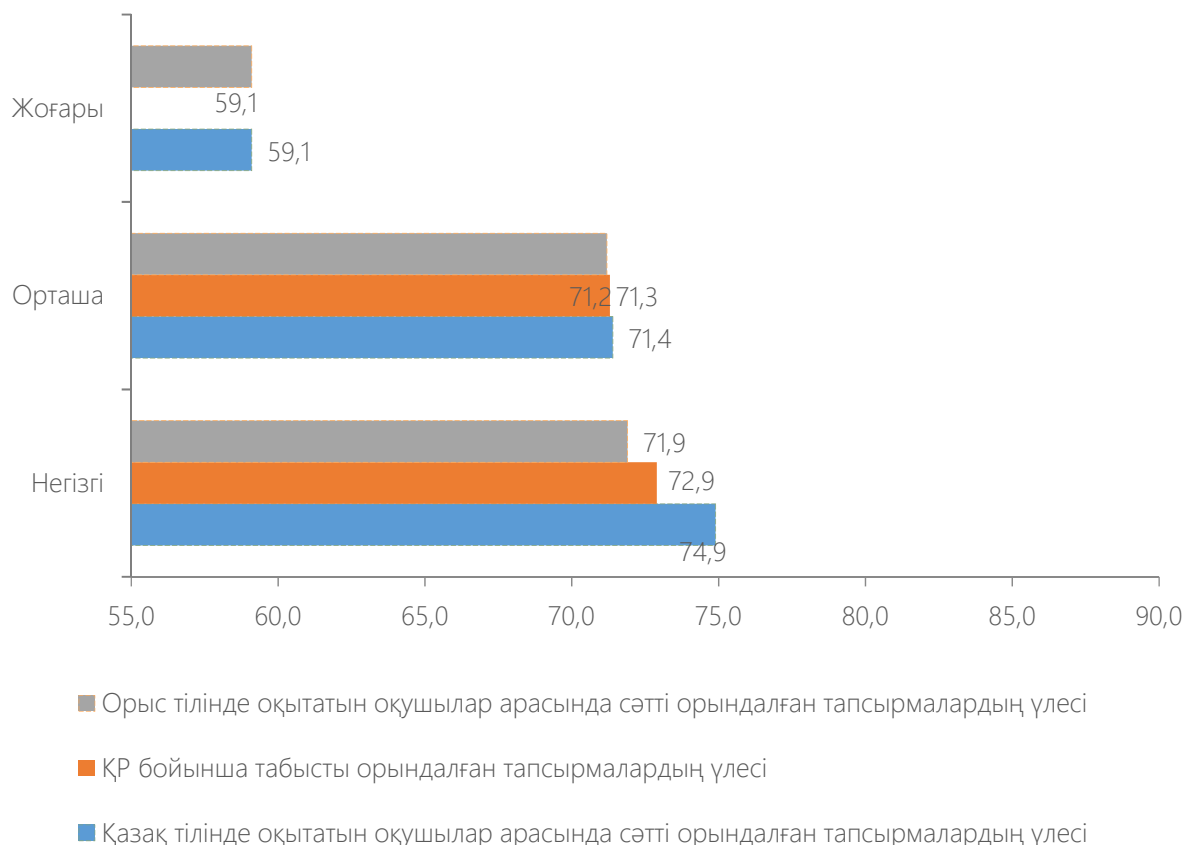
Оқыту тілі контекстіндегі білім алушылардың нәтижелерін салыстыру қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың орта (2,9%) және жоғары (4,3%) деңгейдегі тапсырмаларды жақсы орындайтынын көрсетті, бірақ сонымен бірге олар ең жеңіл, негізгі деңгейдегі тапсырмаларды орындау кезінде көбірек қиындықтарды бастан кешіреді.

299-сурет. Оқыту тілі контекстіндегі білім алушылардың нәтижелері

«Қала – ауыл» контекстінде қала бағыты бойынша сәтті орындалған міндеттер үлесінің көрсеткішінің шамалы басымдығы байқалады. Осылайша, қалалық мектеп білім алушыларының арасында күрделіліктің негізгі деңгейінің шешілген тапсырмаларының үлесі ауыл білім алушыларына қарағанда 3%-ға жоғары, орташа қиындық деңгейі 0,2%-ды құрайды. Күрделілігі жоғары тапсырмалардың орындалу көрсеткіші оқыту тіліне қарамастан бірдей және 59,1% құрады.

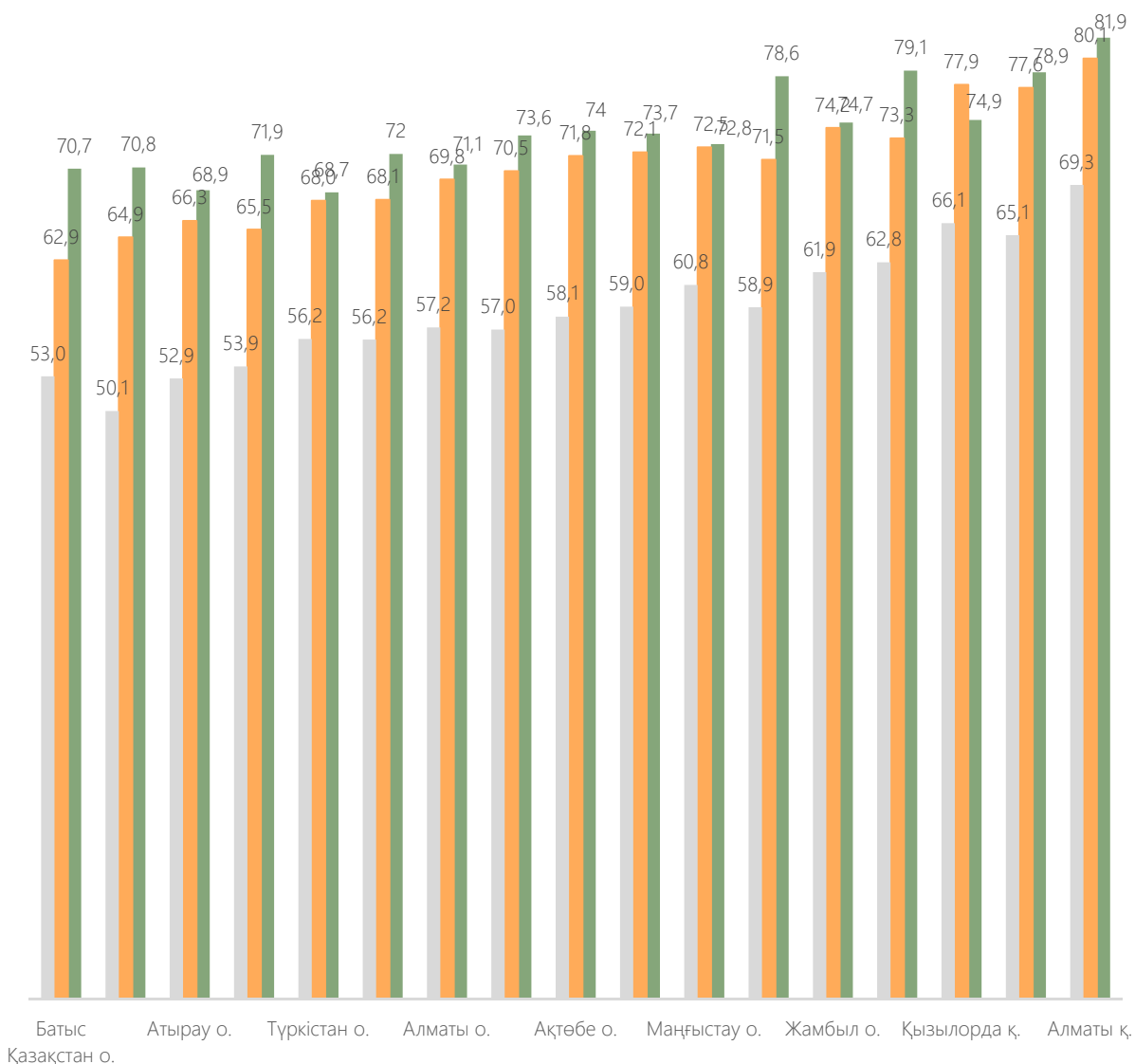
300-сурет. Мектептердің орналасуы бойынша қиындық деңгейлері бойынша математикалық сауаттылық бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың нәтижесі

Аймақтар бойынша тест тапсырмаларының орындалуын талдау барлық күрделілік деңгейлері бойынша Алматы қаласы мен Шығыс Қазақстан облысы ең жақсы нәтиже көрсеткенін көрсетті. Қызылорда облысы күрделілігі орта және жоғары деңгейдегі тапсырмаларды, Қостанай облысы – күрделіліктің негізгі деңгей тапсырмалар орындаудың жоғары қарқынын көрсетті. Тест тапсырмаларын орындаудың ең аз үлесі: күрделіліктің негізгі деңгейі бойынша – Түркістан облысында (68,7%), орта – Батыс Қазақстан облысында (62,9%), ең жоғары – Астана қаласында (50,1%) тіркелді.

301-сурет. Аймақтар бойынша қиындық деңгейлері бойынша математикалық сауаттылық бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың нәтижесі

■ Негізгі деңгей ■ Орта деңгей ■ Жоғары деңгей

Тақырыптар мен күрделілік деңгейлері бойынша тапсырмаларды орындауды талдау күрделіліктің негізгі деңгейінде республика бойынша ең жоғары орындау көрсеткіші «Қосу және азайту» тақырыбы бойынша табылғанын көрсетті. Білім алушыларға үлкен қиындық тудырған тапсырмалардың ішінде «Шамалар мен олардың өлшем бірліктері» және «Көп таңбалы сандар нумерациясы және оларға қолданылатын амалдар» бөліп көрсету керек.

Күрделілігі орта және жоғары деңгейдегі тапсырмалармен салыстырғанда осы тақырыптар бойынша тапсырмалардың салыстырмалы жеңілдігіне қарамастан, тестілеуге қатысушылардың үштен бірінен астамы оларды орындай алмады.

Бұл мектеп білім алушылары үшін келесі математикалық операцияларды орындауда бар қиындықтарды көрсетеді: көп тапсырмалы сандарды салыстыру/сандарды берілген цифрға дейін дөңгелектеу, көп таңбалы сандардың разрядтық және класстық құрамын анықтау, жүздеген миллиондар шегінде санау және салыстыру, сағаттардың әртүрлі түрлерін (сағат, минуттар, секундтар) пайдалана

отырып уақытты анықтау, банкноттармен операцияларды ажырату және орындау, салыстыру және ұзындық, аудан және уақыт мәндерінің арифметикалық амалдарын орындау және т.б.

181-кесте. «Математикалық сауаттылық» бағыты бойынша негізгі қиындық деңгейіндегі тақырыптар аясында тапсырмаларды дұрыс орындаған 4 қатысушыларының нәтижесі

	Негізгі деңгейдегі тақырыптары			
	«Көптаңбалы сандарды нумерациясы және олармен орындалатын амалдар»	«Қосу және азайту»	«Көбейту және бөлу»	«Шамалар және олардың өлшем бірліктері»
Алматы қ.	76,2	91,3	85,9	74,2
ШҚО	74,3	89,4	81,8	70,3
Қызылорда	64,4	88,6	82,6	63,9
Қостанай	78,2	88,1	80,8	69,3
СҚО	79,3	87,5	79,3	68,3
Жамбыл о.	65,6	87,0	81,0	65,1
Ақтөбе о.	64,1	87,0	79,9	64,7
Шымкент	64,1	87,6	80,3	62,9
Ақмола о.	65,5	87,5	79,1	62,0
Павлодар	65,4	82,6	76,8	63,1
Қарағанды	65,8	82,7	76,8	62,4
Маңғыстау о.	61,7	87,1	80,1	62,3
Алматы о.	60,1	85,3	77,8	61,2
Астана қ.	62,8	84,7	75,8	60,0
Батыс Қазақстан	61,9	84,6	75,4	61,0
Атырау о.	57,9	83,6	76,2	57,9
Түркістан о.	55,3	84,2	75,9	59,4
ҚР бойынша	64,9	86,3	79,3	63,8

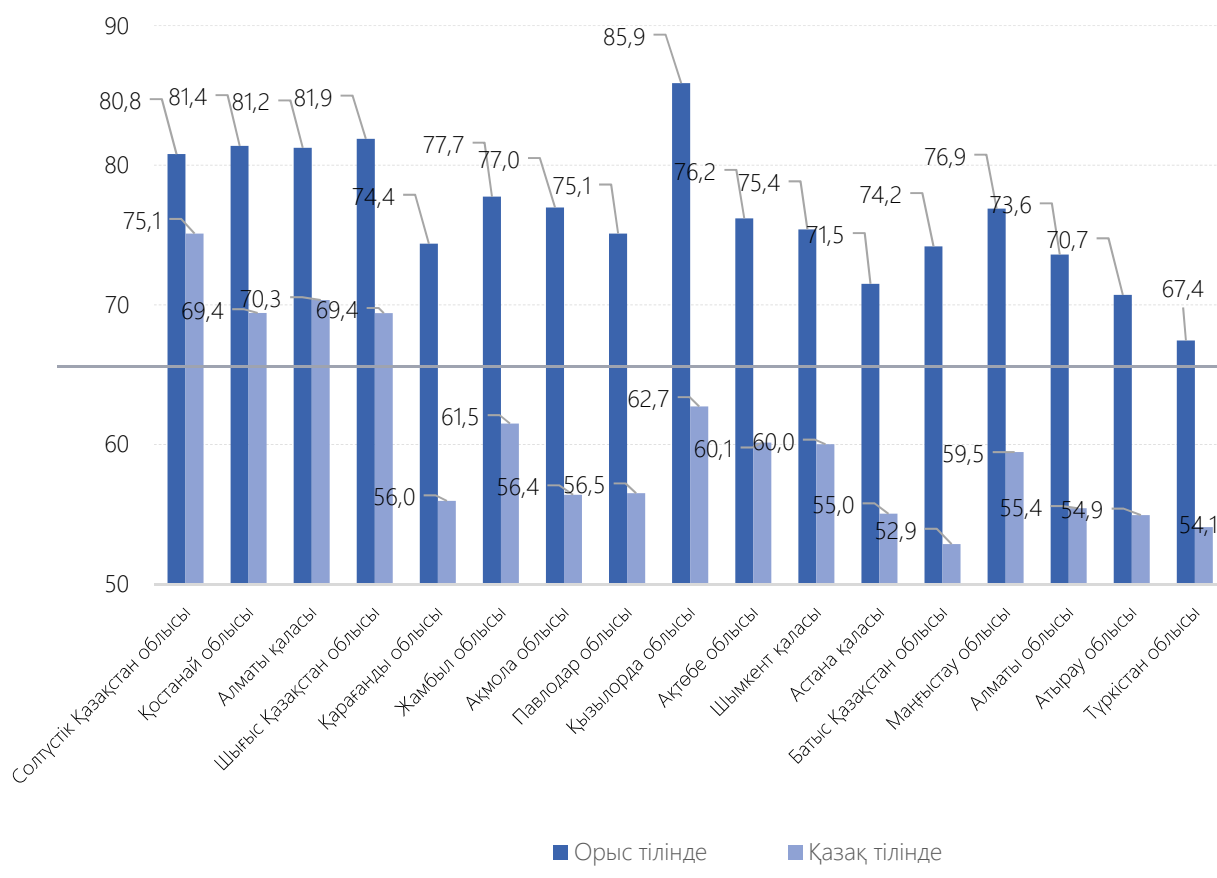
«Көптаңбалы сандарды нөмірлеу және олармен орындалатын амалдар»

Жалпы мектеп білім алушыларының 64,9 пайызы осы тақырып бойынша тапсырмаларды сәтті орындады. Солтүстік Қазақстан облысында тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың ең жоғары үлесі атап өтілді (79,3%). Бұл Түркістан облысында тіркелген ең төменгі көрсеткіштен 24 пайызға жоғары.

Білім алушылардың оқу тіліне байланысты нәтижелерінде айтарлықтай айырмашылық бар. Мәселен, қазақ тілінде оқитын төртінші сынып білім алушыларының арасында Қазақстан Республикасында тапсырмаларды дұрыс орындағандардың үлесі 59,12%, ал орыс тілінде 76,7% болды. Облысшілік деңгейде оқыту тілі бойынша нәтижелердің ең үлкен айырмашылығы Қызылорда облысында байқалды: қазақ тілінде оқытатын мектеп білім

алушыларының қарастырылып отырған тақырып бойынша тапсырмаларды орындағандар орыс тілінде оқытатын құрдастарының көрсеткішінен 23,2%-ға жоғары.

302-сурет. «Көп таңбалы сандарды нумерациясы және олармен орындалатын амалдар» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың аймақ және оқыту тілі бойынша үлесі, пайызы

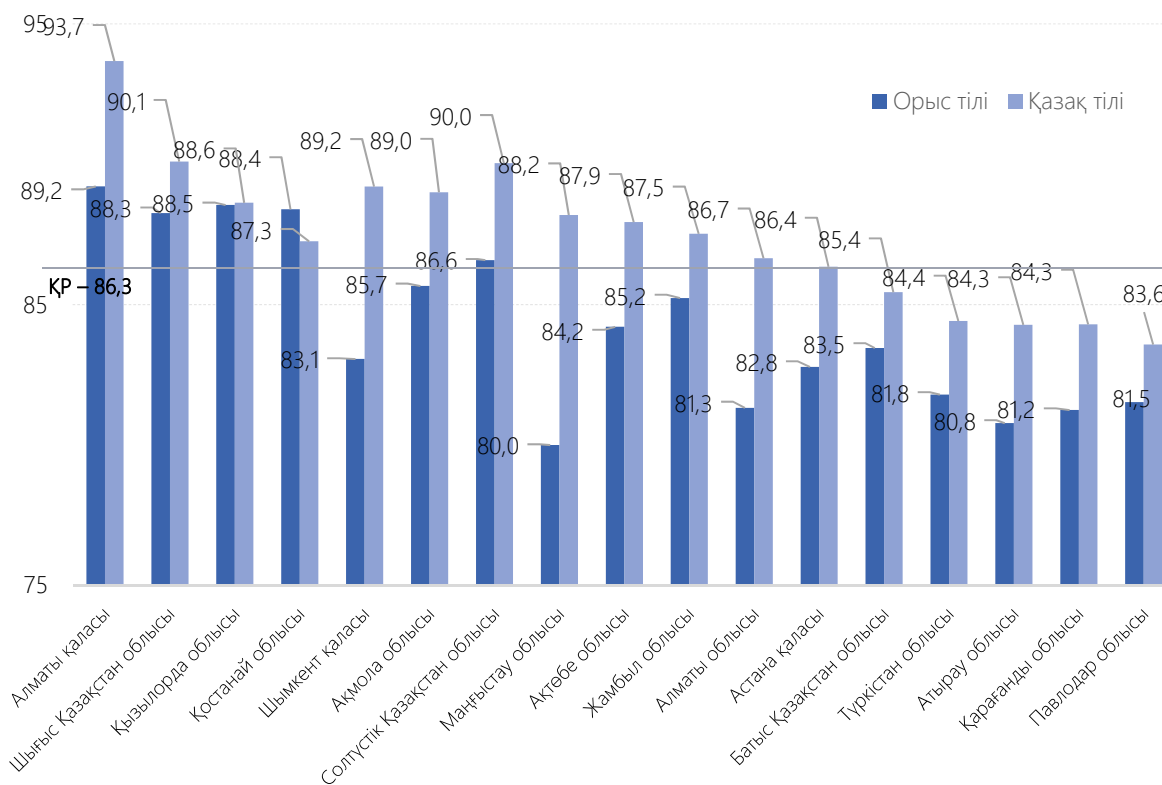
«Қосу және азайту»

Бұл тақырып бойынша тест тапсырмаларын орындаудың ең жоғары деңгейі байқалады (тапсырмаларды білім алушылардың 86,3% орындады).

Аймақтар бойынша ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласында, ең төмені Павлодар облысында (тиісінше 91,3% және 82,6%) тіркелді. Тапсырмаларға дұрыс жауап берген қазақ тілінде оқытатын білім алушылар үлесінің ең жоғары және ең төменгі көрсеткіштері арасындағы алшақтық 10,1%, орыс тілінде оқытатындар – 9,21% құрады.

Әрбір облыс деңгейінде қазақ және орыс тілдерінде оқытатын 4-сынып білім алушыларының арасындағы көрсеткіштер бойынша ең үлкен алшақтық Маңғыстау облысында тіркелді. Бұл өңірде қарастырылып отырған тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған орыс тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының үлесі мемлекеттік тілде оқытатын қатарластарының көрсеткішінен 8,2%-ға төмен.

303-сурет. Аймақ және оқыту тілі бойынша «Қосу және азайту» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың нәтижесі

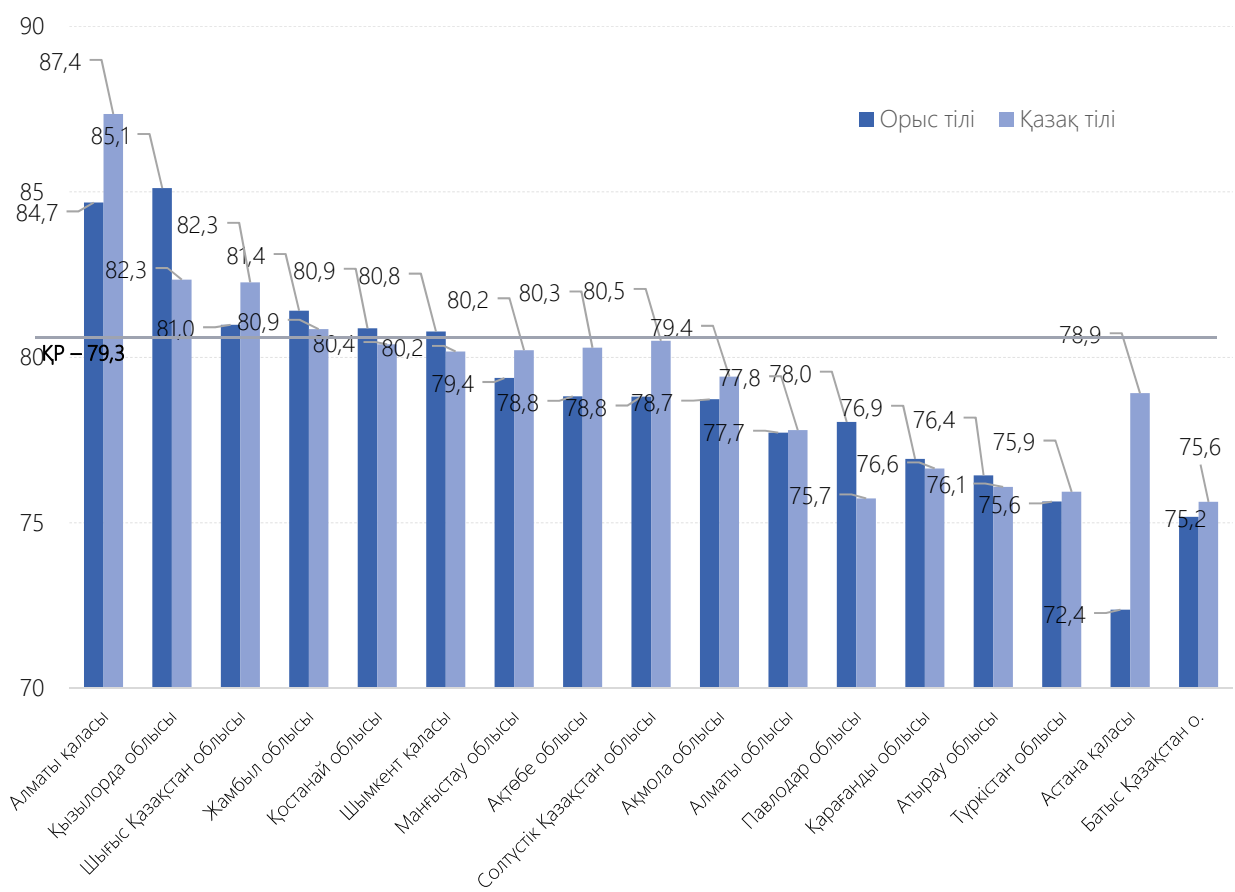

«Көбейту және бөлу»

Барлық 4-сынып білім алушыларының 79,3%-ы осы тақырып бойынша тапсырмаларды сәтті орындады: олардың 79,3%-ы қазақ тілінде, 79,1%-ы орыс тілінде. Аймақтар тұрғысында ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласында, ең төменгі көрсеткіш Батыс Қазақстан облысында (тиісінше 85,9% және 75,4%) белгіленді. Тапсырмаларды дұрыс орындаған, қазақ тілінде оқитын төртінші сынып білім алушыларының үлес салмағының ең жоғары және ең төменгі көрсеткіштерінің арасындағы алшақтық 11,7%, орыс тілінде оқытатындар – 12,7% құрады.

Республика астанасында қазақ және орыс тілдерінде оқытатын мектеп білім алушылары арасындағы көрсеткіштер бойынша ең үлкен алшақтық байқалады – 6,5%.

304-сурет. «Көбейту және бөлу» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың аймақ және оқыту тілі бойынша нәтижесі

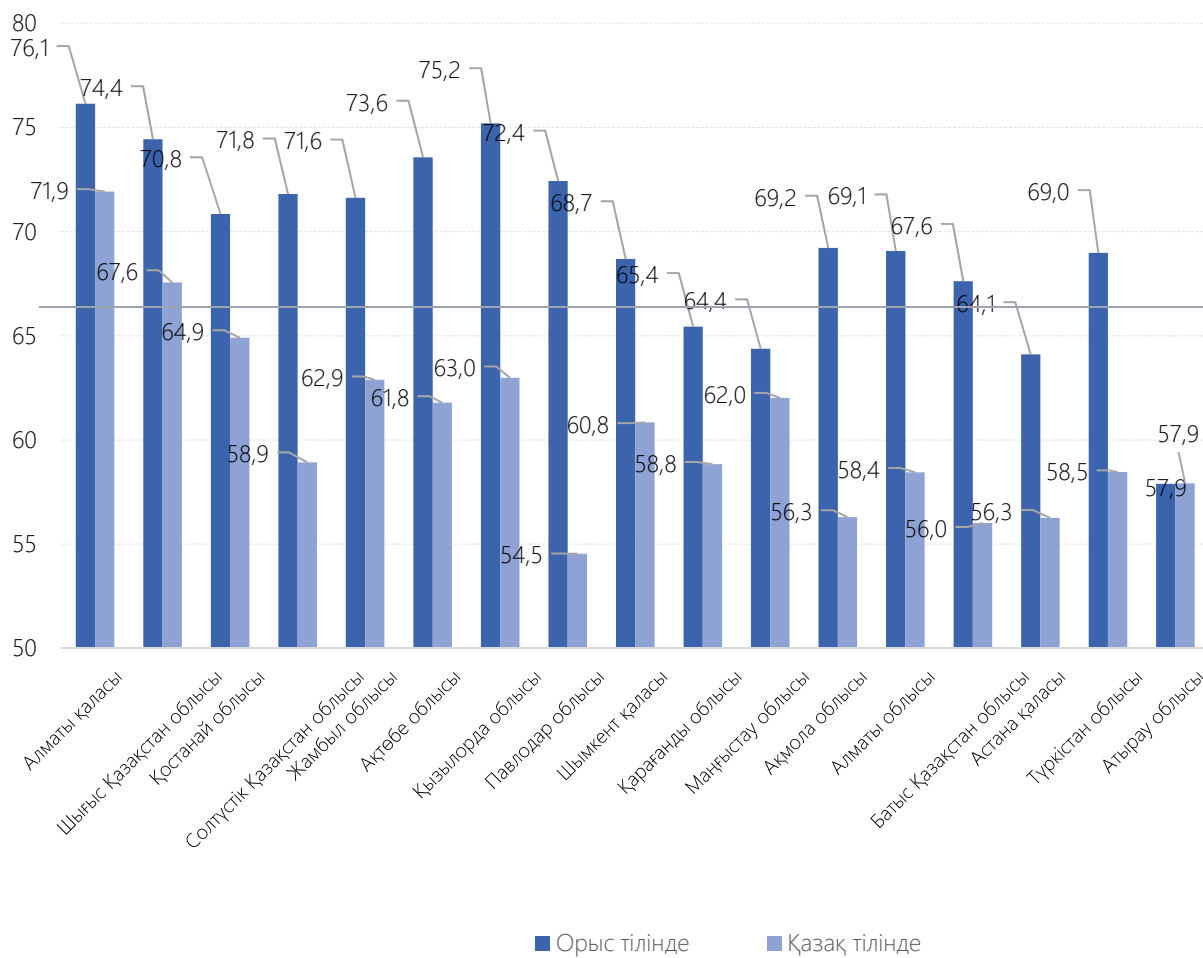

«Шамалар және олардың өлшем бірліктері»

Осы тақырып бойынша негізгі деңгейдегі тапсырмалардың ішінде ең төменгі орындалу деңгейі (63,8%) атап өтілді. Тапсырмаларды дұрыс орындаған қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының үлесі 60,8%-ды, орыс тілінде оқытындар 9%-ға артық. Аймақтар бойынша оқыту тіліне қарамастан білім алушылар арасында ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласында, ең төмені – Атырау облысында (орыс тілінде оқытындар арасында – 57,9%) және Павлодар облысында (қазақ тілінде оқытындар арасында – 54,5%) тіркелді.

Әрбір облыс деңгейінде нәтижелердің ең үлкен айырмашылығы Павлодар облысында байқалады: тапсырмаларға дұрыс жауап берген қазақ тілін меңгерген білім алушылардың үлесі орыс тілінде оқытатын құрдастарымен салыстырғанда 17,9%-ға төмен.

305-сурет. «Шамалар және олардың өлшем бірліктері» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың аймақ және оқыту тілі бойынша нәтижесі

Күрделілігі орта деңгейдегі тапсырмалардың ішінде «Өрнектердегі амалдардың орындалу реті» және «Санды және әріпті өрнектер» тақырыптарындағы тапсырмалар барынша орындалатын болып шықты. Бұл ретте әрбір төртінші адам дерлік осы тақырыптар бойынша тапсырмаларды сәтті орындай алмады (тиісінше 23,8% және 23,7%).

Мектеп білім алушылары «Геометриялық фигуралар және олардың классификациясы» тақырыбы бойынша ең төмен нәтиже алды. Геометриялық фигураларды, бұрыштардың түрлерін, шеңберлерді тану және жіктеу, периметрді анықтау дағдыларын анықтауға бағытталған тапсырмаларды және суретте бейнеленген біріктірілген фигуралардың ауданы, қоршаған әлемдегі жазық фигуралар, фигуралардың қоршаған әлем объектілерімен қатынасы және т.б тақырыптарға байланысты тапсырмаларды білім алушылардың 65,4%-ы ғана орындай алды.

182-кесте. Күрделілігі орта деңгейдегі тапсырмалардың аймақ бойынша нәтижесі

Аймақтар	Орта деңгейдегі тақырыптары
----------	-----------------------------

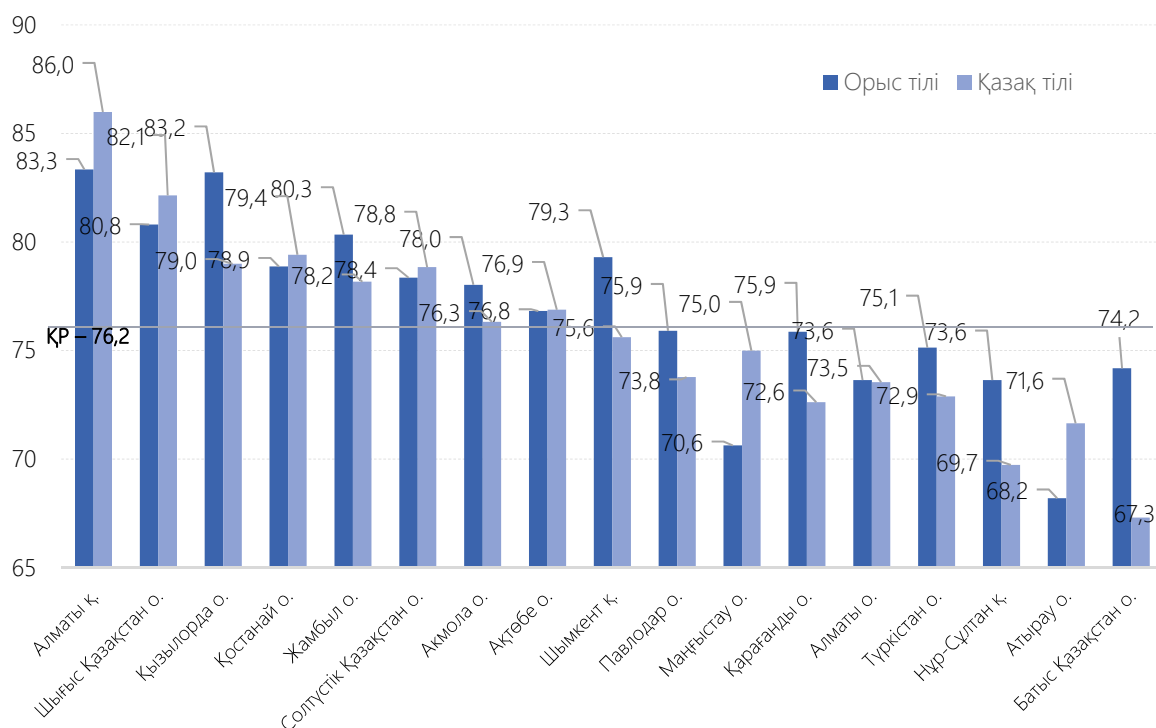
	«Өрнектердегі амалдардың орындалу реті»	«Санды және әріпті өрнектер»	«Бөлшек және пайыздар»	«Теңдіктер мен теңсіздіктер. Теңдеулер»	«Есептер»	«Геометриялық фигуралар және олардың классификациясы»
Алматы қ.	84,6	83,9	75,6	83	77,4	76,2
Шығыс Қазақстан о.	81,6	81,7	74,5	79,2	74,7	74
Қызылорда о.	79,3	83,8	76,5	79,8	75,6	72,2
Қостанай о.	79	79,1	66,5	76,3	69,5	69,5
Жамбыл о.	78,7	79,4	72,6	76,1	70,8	67,7
Солтүстік Қазақстан о.	78,5	75	64,8	74,8	68	67,8
Ақмола о.	77,1	75,6	66	74,9	67	62,7
Ақтөбе о.	76,9	77,2	68,9	72,9	68,5	66,5
Шымкент қ.	76,6	77,6	68,8	75,5	69,4	65,1
Павлодар о.	74,8	73,8	64,5	70,9	65,3	59,2
Маңғыстау о.	74,4	78,0	70,7	75,3	69,7	67,2
Қарағанды о.	74,4	69,6	61	69,6	60,6	58,2
Алматы о.	73,6	75,2	67,4	72,5	66,3	63,9
Түркістан о.	73,1	74,5	67,2	68,8	63,5	60,8
Астана қ.	71,6	67	61,3	69,7	61,2	58,4
Атырау о.	71	71,6	62,6	69,8	62,7	60
Батыс Қазақстан о.	70,2	66,6	57,3	66,7	58,6	58,2
ҚР бойынша	76,2	76,3	68,2	74	67,8	65,4

«Өрнектердегі амалдардың орындалу реті»

Республика бойынша мектеп білім алушыларының 76,2 пайызы қарастырылып отырған тақырып бойынша тапсырмаларды сәтті орындады. Тапсырмаларды орындаған қазақ және орыс тілдерінде оқытатын білім алушылардың ең жоғары үлесі Алматы қаласында байқалады.

Ең аз табысты нәтижелерді орыс тілінде оқытатын Атырау облысында, қазақ тілінде оқытатын Батыс Қазақстан облысындағы мектеп білім алушылары көрсетті. Соңғы өңірде де оқыту тілі бойынша нәтижелердің максималды алшақтығы байқалады: қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының арасында «Өрнектердегі амалдардың орындалу реті» тақырыбы бойынша тапсырмаларды орындағандардың 67,3%-ы, бұл орыс тіліндегі білім алушылар көрсеткішінен 6,9%-ды төмен құрайды.

306-сурет. Аймақ және оқыту тілі бойынша «Өрнектердегі амалдардың орындалу реті» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың нәтижесі

«Санды және әріпті өрнектер»

Осы тақырып бойынша орта қиындық деңгейінің барлық тақырыптарының ішінде тапсырмаларды орындаған білім алушылардың ең жоғары пайызы тіркелді – 76,3%.

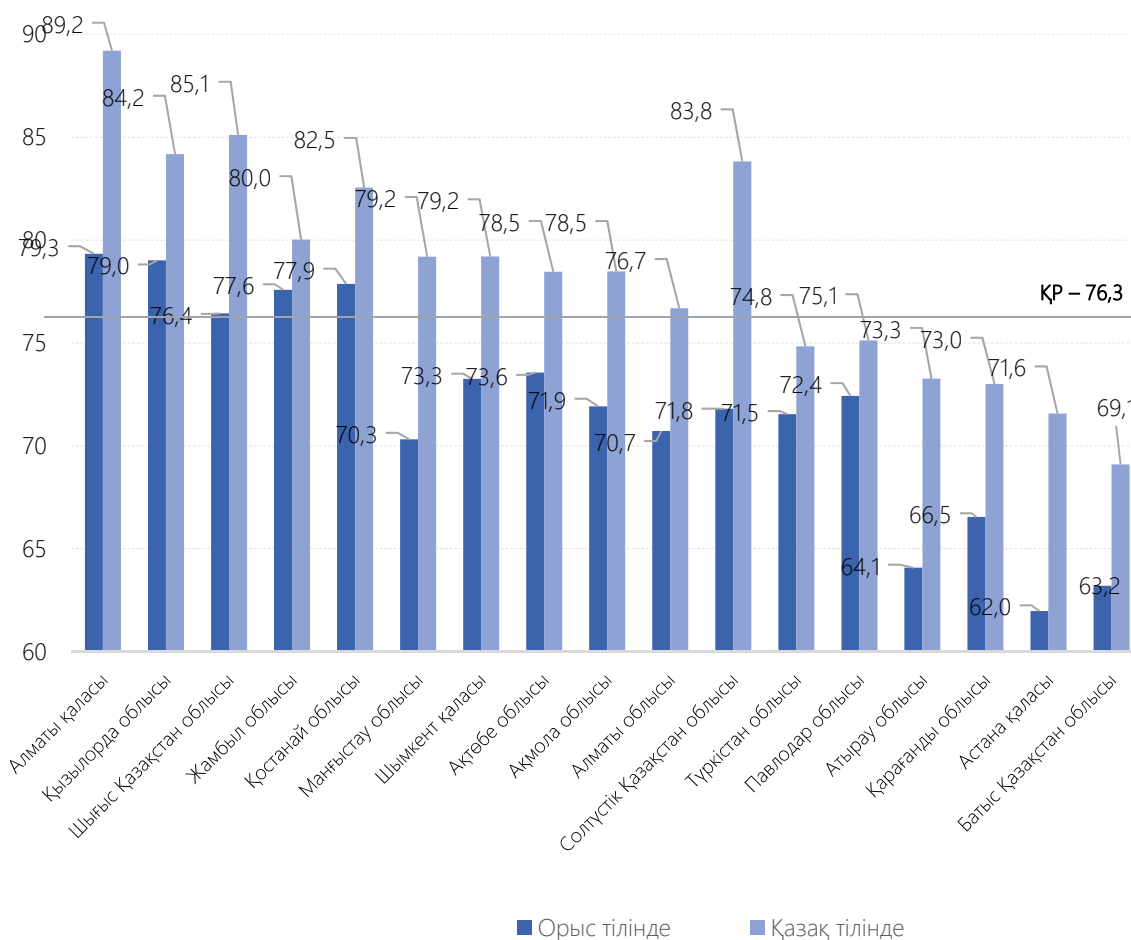
Тапсырмаларды ойдағыдай орындаған қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының үлесі 78,3%-ды құраса, орыс тілінде оқитындар 6,2%-ға төмен.

Алматыда қазақ және орыс тілдерінде оқытатын, осы тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған білім алушылардың ең жоғары пайызы атап өтілді.

Ең төмен көрсеткіш Батыс Қазақстанда (қазақ тілінде оқитындар арасында – 69,1%) және Астанада (орыс тілінде оқитындар арасында – 62%). Қазақ тілінде (20,1%) және орыс тілінде (17,4%) тапсырмаларға дұрыс жауап берген мектеп білім алушыларының үлесінде аймақаралық үлкен айырмашылық бар екенін атап өткен жөн.

Аймақаралық деңгейде білім алушылардың оқу тілі контекстіндегі нәтижелері арасында айтарлықтай алшақтық бар. Осылайша, ең үлкен алшақтық Солтүстік Қазақстан облысында (12%), Алматы қаласында (9,9%) және Астана (Нұр-Сұлтан) қаласында (9,6%) тіркелді.

307-сурет. «Санды және әріпті өрнектер» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың аймақ және оқыту тілі бойынша нәтижесі.

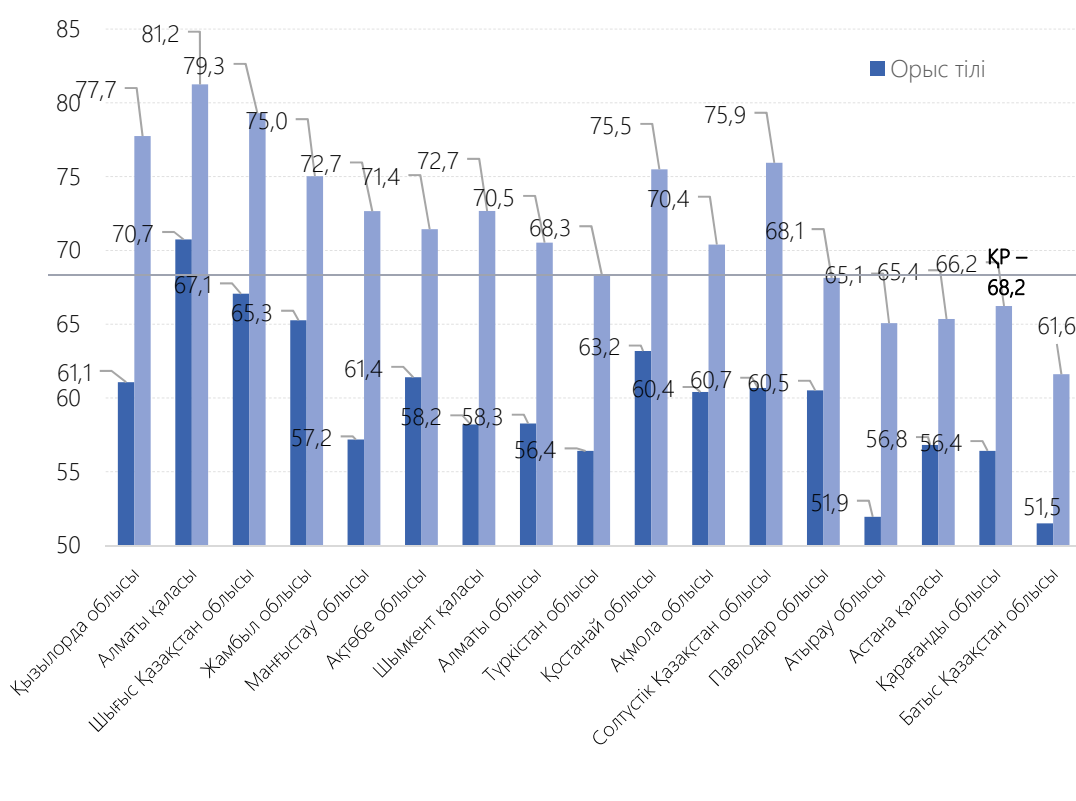
«Бөлшектер. Пайыздар»

Барлық 4-сынып білім алушыларының 68,2% осы тақырып бойынша тапсырмаларды сәтті орындады. Бұл ретте қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының көрсеткіші орыс тілінде оқытатын білім алушыларға қарағанда жоғары (тиісінше 71,8% және 60,9%).

Аймақтар бойынша қазақ және орыс тілдерінде оқытатын білім алушылар бойынша ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласында (81,2% және 70,7%), ең төменгі көрсеткіш Батыс Қазақстан облысында (61,6% және 51,5%) болды.

Бұл тақырып бойынша өңірлер ішінде «оқыту тілі» контекстінде айтарлықтай алшақтық бар. Мәселен, Қызылорда облысында қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының тапсырмаларды орындағандар үлесі орыс тілінде оқытын қатарластарының көрсеткішінен 16,7 пайызға жоғары. Сондай-ақ Маңғыстау (15,5%), Солтүстік Қазақстан (15,3%) облыстарында және Шымкентте (14,5%) айырмашылық байқалды.

308-сурет. «Бөлшектер. Пайыздар» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушылардың аймақ және оқыту тілі бойынша нәтижесі

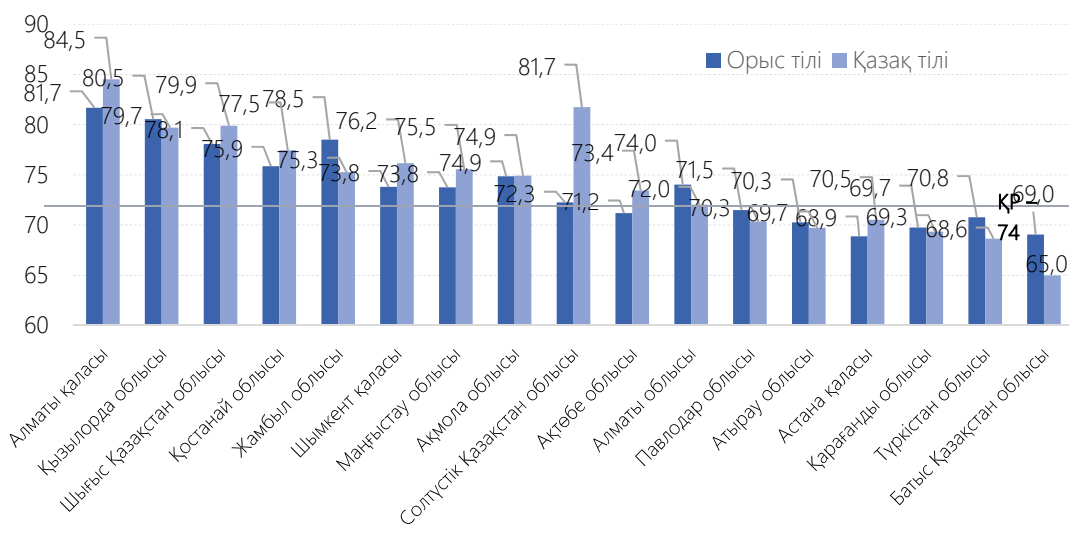
«Тендіктер мен теңсіздіктер. Тендеулер»

Бұл тақырып бойынша тест тапсырмаларын орындаудың салыстырмалы түрде жоғары деңгейі байқалады (білім алушылардың 74%-ы тапсырмаларды орындады). Тапсырмаларды дұрыс орындаған қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың 73,9%, орыс тілінде оқытындар 74,2% құрады.

Аймақтар бойынша ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласында, ең төменгі көрсеткіш Батыс Қазақстан облысында (тиісінше 83% және 66,7%) тіркелді.

Әрбір облыс деңгейінде қазақ және орыс тілдерінде оқытатын 4-сынып білім алушылары арасындағы көрсеткіштер бойынша ең үлкен алшақтық Солтүстік Қазақстан облысында тіркелді. Мұнда қарастырылып отырған тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының пайызы орыс тілінде оқытатын құрдастарының көрсеткішінен 9,5%-ға жоғары.

309-сурет. «Тендіктер мен теңсіздіктер. Тендеулер» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың аймақ және оқыту тілі бойынша нәтижесі.

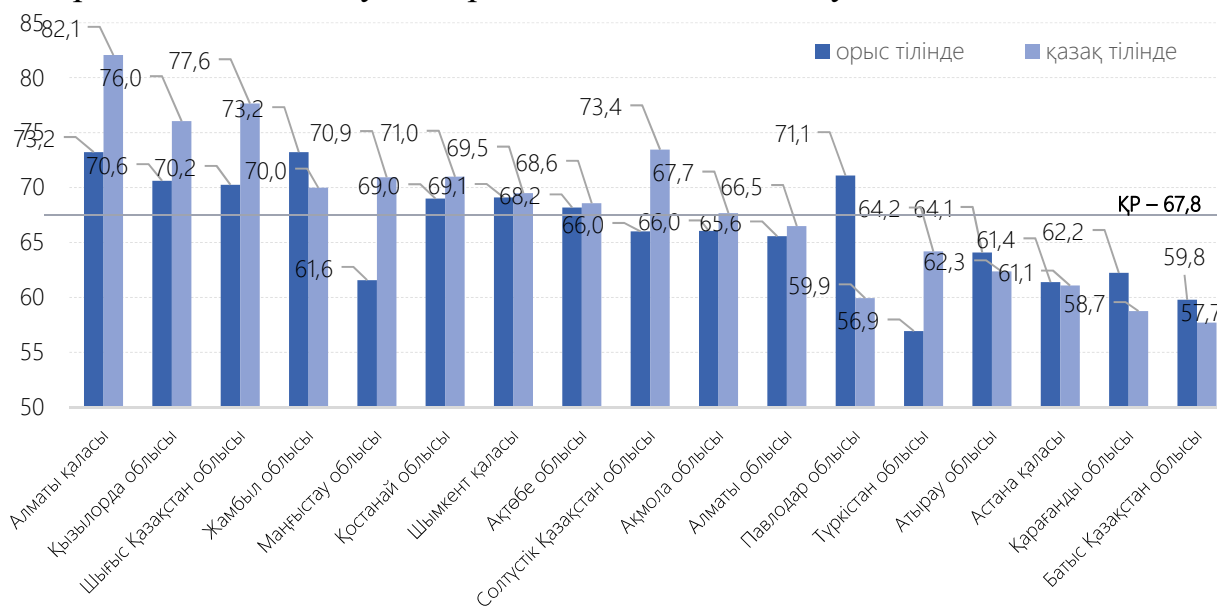

«Есептер»

Осы тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған төртінші сынып білім алушыларының үлесі ҚР бойынша 67,8%-ды құрады (оның ішінде қазақ тілінде оқытатындар – 68,25%, орыс тілінде – 67%). Аймақтар арасында тапсырмаларды орындаған білім алушылардың ең жоғары пайызын Алматы қаласы, ең төмені Батыс Қазақстан облысы (77,4% және 58,6%) көрсетті.

Сондай-ақ бірқатар өңірлерде оқыту тіліне байланысты көрсеткіштер бойынша алшақтық жоғары. Мәселен, Павлодар облысында қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының тапсырмаларды орындаған үлесі орыс тілінде оқытатындармен салыстырғанда 11,2%-ға төмен. Алматы мен Маңғыстау облысында, керісінше, қазақ тілінде оқытын білім алушылар орыс тілінде оқытатын құрдастарына қарағанда «Есептер» тақырыбы бойынша тест тапсырмаларын орындаудың жоғары деңгейін көрсетті.

310-сурет. «Есептер» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың аймақ және оқыту тілі бойынша нәтижесі

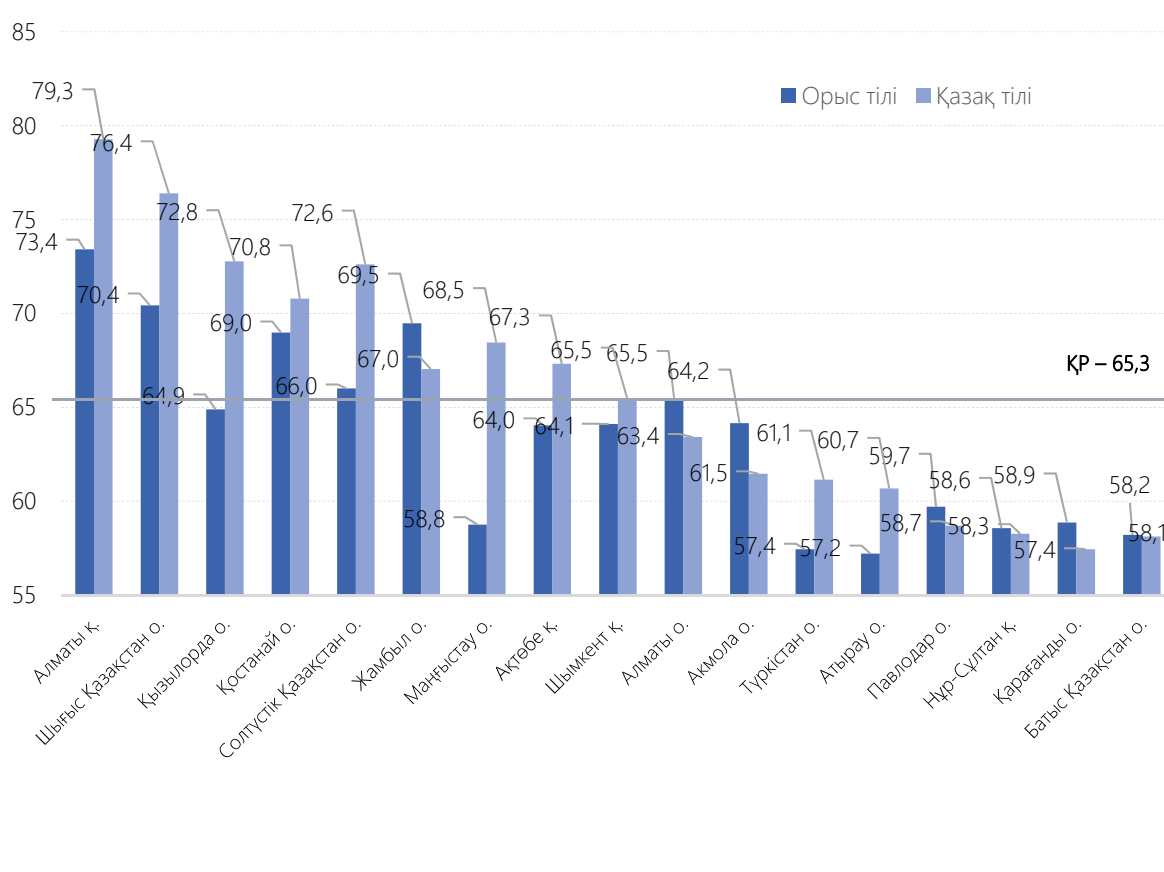
«Геометриялық фигуралар және олардың классификациясы»

Осы тақырып бойынша орта күрделілік деңгейінің барлық тақырыптарының ішінде тапсырмаларды сәтті орындаған білім алушылардың ең төменгі пайыз – 65,3% тіркелді.

Ең жоғары көрсеткіштер Алматы қаласындағы қазақ және орыс тілдерінде оқытатын мектеп білім алушылары арасында байқалады. Қазақ тілінде оқитын 4-сынып білім алушылары арасында ең төмен көрсеткіш Қарағанды облысында, орыс тілінде – Атырау облысында байқалды.

Аймақтық деңгейде Маңғыстау және Қызылорда облыстары қазақ тілінде оқытатын тестілеуге қатысушылардың пайдасына (тиісінше 9,7%-ға және 7,9%-ға) нәтиже көрсеткіштері бойынша ең үлкен айырмашылықты көрсетті.

311-сурет. «Геометриялық фигуралар және олардың классификациясы» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушыларының аймақ және оқыту тілі бойынша нәтижесі.

Күрделілігі жоғары деңгейдегі тапсырмалар екі тақырыпты қамтыды: «Математикалық модельдеу» және «Жиындар мен олармен орындалатын амалдар». Төртінші сынып білім алушылары үшін екі тақырыпта да қиын болды.

Барлық тестілеуге қатысушылардың үштен бірінен астамы (38,1%) «Математикалық модельдеу» тапсырмаларын орындамады, білім алушылардың

жартысынан азы (43,8%) «Жиындар мен олармен орындалатын амалдар» тақырыптары бойынша берілген тапсырмаларын орындамады.

183-кесте. Күрделілігі жоғары деңгейдегі тапсырмалардың аймақ бойынша нәтижесі.

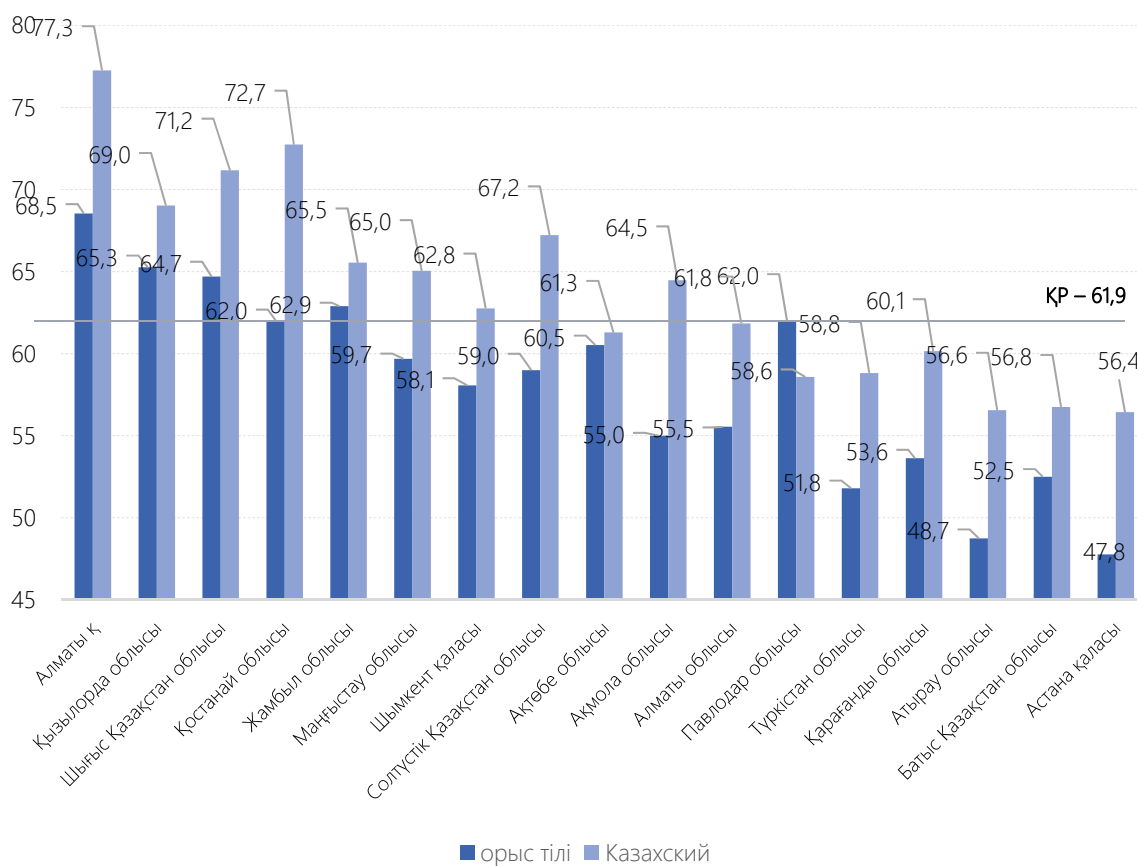
Аймақтар	Жоғары деңгей тақырыптары	
	«Математикалық модельдеу»	«Жиындар мен олармен орындалатын амалдар»
Алматы қ.	72,6	66,1
Қызылорда о.	68,8	63,4
Шығыс Қазақстан о.	68,6	61,5
Қостанай о.	64,9	60,6
Жамбыл о.	64,9	58,9
Маңғыстау о.	64,4	57,4
Шымкент қ.	61,5	56,5
Солтүстік Қазақстан о.	61,2	56,6
Ақтөбе о.	61,1	55,1
Ақмола о.	60,3	53,8
Алматы о.	60,2	54,2
Павлодар о.	60,2	52,1
Түркістан о.	58,2	54,3
Қарағанды о.	56,7	51,1
Атырау о.	55,1	50,6
Батыс Қазақстан о.	54,9	51,1
Астана қ.	52,3	47,8
ҚР бойынша	61,9	56,2

«Математикалық модельдеу»

Республика көлемінде осы тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған мектеп білім алушыларының үлесі 61,9% (оның ішінде қазақ тілінде оқытатындар – 63,5%, орыс тілінде – 58,6%) құрады. Аймақтар бойынша Алматыда қазақ және орыс тілдерінде оқытатын студенттердің тапсырмаларды орындағандардың ең жоғары пайызы, Астанада – ең төмені (72,6% және 52,3%, сәйкесінше, 23% айырмашылығы) тіркелді.

Кейбір аймақтарда оқу тіліне байланысты көрсеткіштерінің салыстырмалы түрде үлкен айырмашылығы бар. Мысалы, Қостанай және Ақмола облыстарында тапсырмаларды орындаған қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының үлесі орыс тіліне қарағанда 10,7% және 9,5% жоғары.

312-сурет. Аймақ және оқыту тілі бойынша «Математикалық модельдеу» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылардың нәтижесі

«Жиындар мен олармен орындалатын амалдар»

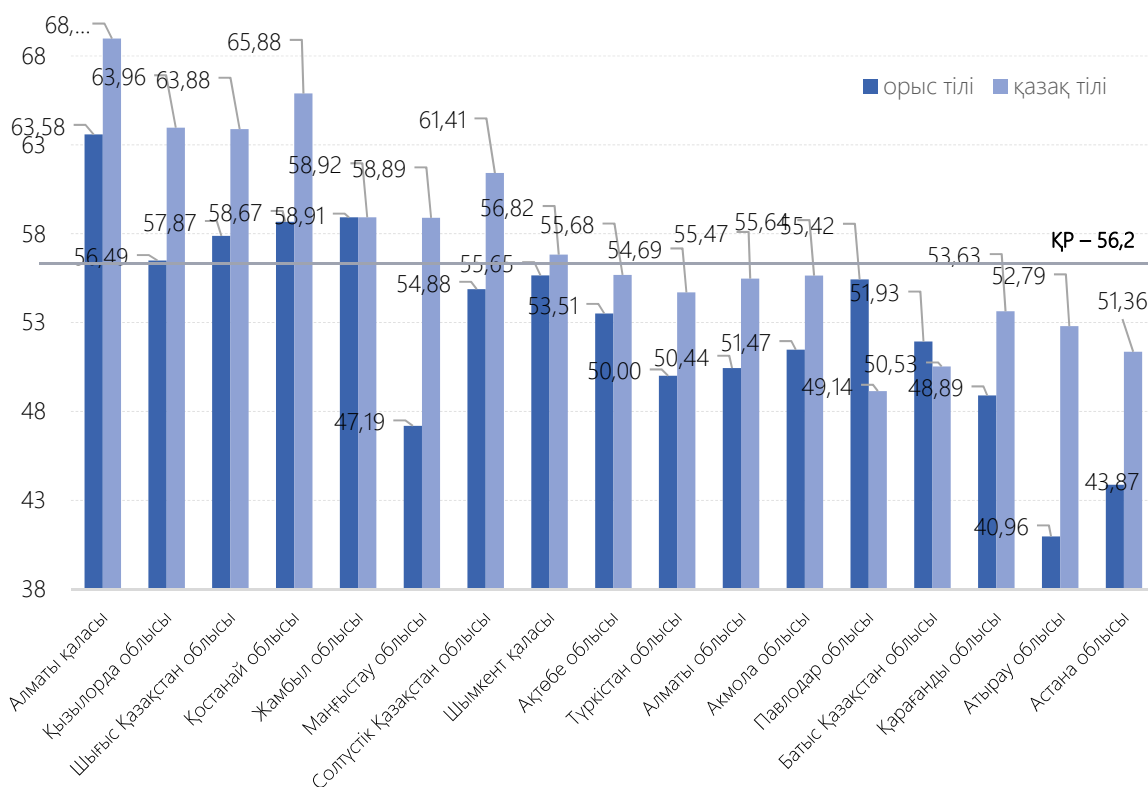
Математикалық сауаттылыққа арналған барлық тақырыптардың ішінде «Жиындар және оларға амалдар» білім алушыларға үлкен қиындықтар туғызды. Осы тақырып бойынша тапсырмаларды мектеп білім алушыларының 56,2%-ы ғана сәтті орындаған.

Тапсырмаларды орындау барысында өңірлер бойынша ең жоғары (Алматы қаласы – 66,1%) және ең төменгі (Астана қаласы – 47,8%) арасындағы айырмашылық 18,3%-ды көрсетті.

Оқыту тілі бойынша ең жақсы нәтижелерді алматылық білім алушылар (қазақ және орыс тілдерінде оқытатын) көрсетті. Қазақ тілінде оқитын мектеп білім алушыларының ең төменгі көрсеткіші Павлодар облысында, орыс тілінде Атырау облысында байқалады.

Әр аймақтағы оқыту тіліне байланысты тапсырмаларды орындауды талдау барысында Маңғыстау және Атырау облыстарында қазақ және орыс тілдерінде оқытатын мектеп білім алушыларының арасында ең жоғары алшақтық тіркелгенін көрсетті (11%-дан астам).

313-сурет. «Жиындар мен олармен орындалатын амалдар» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушыларының аймақ және оқыту тілі бойынша үлесі, пайызы

Тест қатысушыларына ең аз және ең үлкен қиындық тудырған тапсырмалар

Төменде «Математикалық сауаттылық» бағыты бойынша тапсырмалардың мысалдары келтірілген, оларды орындауда білім алушылар аз және көп қиындық көрді. Әрбір тапсырма үшін қиындық деңгейлері мен дұрыс жауап беріледі.

314-сурет Тест қатысушыларына ең аз қиындық тудырған тапсырманың сипаттамасы/ «Математикалық сауаттылық» бағыты.

Тақырыбы: қосу және азайту

748 321 – 698 596 өрнегін дұрыс шешкен бала :

Аян	Бота	Ғабит	Сара
49 625	48 725	49 725	48 725

A	Аян
B	Бота
C	Ғабит
D	Сара

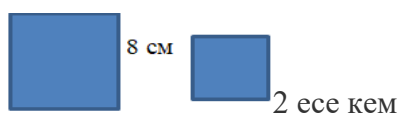
Дереккөз: ҰТО деректері

Күрделілік деңгейі: негізгі

Түсініктеме: тапсырманы орындау үшін білім алушылардан көп таңбалы алу алгоритмдерін қолдану, сонымен қатар статистикалық деректері бар кестені оқу және одан қажетті ақпаратты таңдау мүмкіндігі талап етіледі. Тапсырманың күрделілігінің негізгі деңгейі бар, өйткені тапсырма контекстсіз берілген, студент анық берілген ақпаратпен таныс жағдайда жұмыс істейді.

315-сурет. Тестке қатысушыларға үлкен қиындық тудырған тапсырманың сипаттамасы / орташа қиындық деңгейі / «Математикалық сауаттылық» бағыты

Тақырыбы: «Геометриялық фигуралар және олардың классификациясы»

Бірінші шаршының ауданы екіншісінің ауданынан үлкен

A	36 см ²
B	6 см ²
C	28 см ²
D	62 см ²

Күрделілік деңгейі: орташа

Түсініктеме: тапсырманы орындау үшін суретте көрсетілген геометриялық фигураларды тану және жіктеу, олардың ауданын формула арқылы анықтау, сонымен қатар ауданды өлшеу арқылы алынған сандарды азайту алгоритмдерін қолдану дағдылары қажет. Тапсырма орташа қиындық деңгейіне ие. Білім алушылардың күрделілігі бірден бірнеше әрекеттерді орындау қажеттілігін тудырды, соның ішінде математикалық формулаларды қолдану. Жалпы, қазақ білім алушыларына геометриялық пішіндермен жұмыс істеуге байланысты тапсырмаларды орындау қиынға соғады. Сонымен, қарастырылатын тақырып бойынша төртінші сынып білім алушыларының үштен бірінен астамы тапсырмаларды орындай алмады.

Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингіне арналған жаратылыстану- ғылыми сауаттылық бойынша тест спецификациясы

1. Тест мақсаты: білім алушылардың білім сапасын бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес бағалау.

2. Тест міндеті: қоршаған әлем құбылыстарын, ойлау және қарым-қатынас дағдылары мен коммуникативтік қабілеттерін түсіндіру үшін жаратылыстану ғылымы бойынша білімдерін бағалау.

3. Тест мазмұны

Тест мазмұны «Жаратылыстану» пәні бойынша оқу бағдарламасы тақырыптары мен мақсаттарына сәйкес.

184-кесте. Оқу бағдарламасы тақырыптары мен оқу мақсаттары

Тақырып	Мақсаты
Ғылым мен зерттеушілердің рөлі	2.1.2.6 эксперименттің басты белгілерін анықтау (мақсат, болжам, ресурстар, жоспар, мерзім, нәтиже); 4.1.1.1 зерттеудің өзекті бағытын өз пайымдауы негізінде анықтау;
Өсімдіктер	4.2.1.1 қоректік тізбектегі өсімдіктердің рөлін анықтау; 4.2.1.2 өсімдіктің тіршілік циклін сипаттау; 4.2.1.3 тозаңдану нәтижесінде тұқымның түзілуін сипаттау; 4.2.1.4 тұқым таралу жолдарын сипаттау; 4.2.1.5 төменгі және жоғарғы сатыдағы өсімдіктерді ажырату; 4.2.1.6 өсімдіктерді қорғау жолдарын ұсыну.
Жануарлар	4.2.2.1 өз өлкесіндегі жануарларды жіктеу; 4.2.2.2 бунақденелілердің тіршілік циклін сипаттау; 4.2.2.3 өсімдікқоректі және жыртқыш жануарларды ажырату; 4.2.2.4 симбиоздық қарым-қатынасқа мысал келтіру; 4.2.2.5 қоректік тізбектің құрылымын түсіндіру; 4.2.2.6 белгілі бір тіршілік ортасындағы қоректік тізбектің моделін құрастыру; 4.2.2.8 ұлттық саябақтар мен қорықтарды құру мақсатын түсіндіру.
Адам	3.2.3.2 асқорыту жүйесінің тіршілікке қажетті энергияны алуға рөлін сипаттау; 3.2.3.3 тыныс алу жүйесі мен оның адам ағзасындағы рөлін сипаттау; 3.2.3.4 қанайналым жүйесі мен оның адам ағзасындағы рөлін сипаттау; 3.2.3.5 адам ағзасының ауру мен инфекциядан қорғану жолдарын түсіндіру; 4.2.3.1 зәр шығару жүйесі мен оның адам ағзасындағы рөлін сипаттау; 4.2.3.2 жүйке жүйесі мен оның адам ағзасындағы рөлін сипаттау.
Заттардың типтері. Ауа. Су	4.3.2.1 адам тіршілігінің түрлі салаларында ауаны қолдану жолдарын анықтау; 4.3.2.2 ауаның ластану көздерін анықтау; 4.3.2.3 ауа тазалығын сақтау жолдарын және оны тазарту шараларын ұсыну; 4.3.2.4 ауаның табиғаттағы орын ауыстыру процесін түсіндіру;

	<p>4.3.2.5 желдің пайдасы мен зияны туралы мысал келтіру</p> <p>4.3.3.1 табиғаттағы су айналымын сипаттау;</p> <p>4.3.3.2 атмосферада жауын-шашын түзілу процесін сипаттау;</p> <p>4.3.3.4 судың ластануының түрлі ағзаларға әсерін түсіндіру</p>
Табиғат ресурстары	<p>4.3.4.1 кейбір пайдалы қазбалардың (бор, тұз, әктас, саз, мұнай, гранит, көмір, табиғи газ) қолданылу саласын анықтау;</p> <p>4.3.4.2 Қазақстанның негізгі пайдалы қазбалары өндірілетін кен орындарын картадан көрсету;</p> <p>4.3.4.3 судың ластану көздерін анықтау;</p>
Жер. Ғарыш. Кеңістік және уақыт	<p>2.4.1.2 Жердің табиғи серігін анықтау</p> <p>2.4.2.1 Күн жүйесі ғаламшарларының орналасу тәртібін анықтау;</p> <p>3.4.1.1 Жер сфераларын түсіндіру және графиктік кескіндеу;</p> <p>3.4.2.1 адамзат дамуындағы ғарыштың маңызын түсіндіру;</p> <p>3.4.2.2 адамзат дамуындағы ғарыштың маңызын түсіндіру</p> <p>3.4.3.1 жердің өз осінен айналуының салдарын түсіндіру;</p>
Күш және қозғалыс. Жарық Дыбыс. Жылу. Электрлік. Магниттілік	<p>4.5.2.1 көлеңкенің кедергі өлшеміне және жарық көзінен кедергіге дейінгі қашықтыққа тәуелділігін зерттеу және түсіндіру;</p> <p>4.5.2.2 жарықтың шағылуы, жұтылуы сияқты қасиеттерін зерттеу және түсіндіру</p> <p>4.5.3.1 белгілі бір кедергілердің дыбыстың қаттылығы мен таралуына әсерін зерттеу және түсіндіру</p> <p>4.5.4.1 түрлі материалдардың жылуөткізгіштігін зерттеу</p> <p>4.5.5.1 түрлі материалдардың электрөткізгіштігін зерттеу</p>

4. Тапсырма мазмұнының сипаттамасы

Тест әлемнің заманауи жаратылыстану-ғылыми көрінісі туралы білім негіздерінің қалыптасуын, білім алушылардың біліктіліктері мен дағдыларын тексеруге арналған 8 тест тапсырмасынан тұрады. Тестте тапсырмалар әртүрлі формада (кесте, сызба, модель, иллюстрация, сурет) беріледі. Тест тапсырмалары қиындық деңгейінің өсу ретімен, яғни, қарапайымнан күрделіге дейін және одан да күрделі реттілік бойынша орналасқан.

5. Тест тапсырмаларының қиындығы

Тест тапсырмаларының қиындығы үш деңгейде беріледі: базалық деңгей – 30%; орташа деңгей – 50%; жоғары деңгей – 20%.

Базалық деңгей: қарапайым білім мен дағдыны қолдану, қарапайым модельдер стандартты жағдаяттарда қолдану, қарапайым мәтіндердің мәнін түсіну және қарапайым іс-әрекеттерді орындауға қажетті ақпаратты анықтау, стандартты жағдаяттарда көрсетілген нұсқаулар көмегімен қарапайым іс-әрекеттерді орындау.

Орташа деңгей: негізгі білім мен дағдыны қолдану, қарапайым модельдер мен ойларды жаңа жағдаяттарда оқу, қарапайым мәтіндердің мәнін түсіну және

қарапайым іс-әрекеттерді орындауда көптеген іс-әрекеттерді түсіну, жана жағдаяттарға берілген нұсқаулар көмегімен қарапайым іс-әрекеттерді орындау.

Жоғарғы деңгей: күрделі білім мен дағдыны қолдану, күрделі модельдер мен ойларды жаңа жағдаяттарда пайдалану, қарапайым мәтіндердің мәні мен іс-әрекеттерді түсіну, жаңа жағдаяттарда көрсетілген нұсқаулар көмегімен қарапайым іс-әрекеттерді орындау, екі немесе одан да көп кезеңдерден тұратын тұжырымдар жасай білу.

6. Тест тапсырмаларының формасы:

Бір дұрыс жауапты жабық формадағы тест тапсырмасы.

7. Тест тапсырмаларын орындау уақыты

Бір тест тапсырмасын орындауға 2 минут, жалпы тестті орындауға 16 минут уақыт беріледі.

8. Тесттің орындалуын бағалау

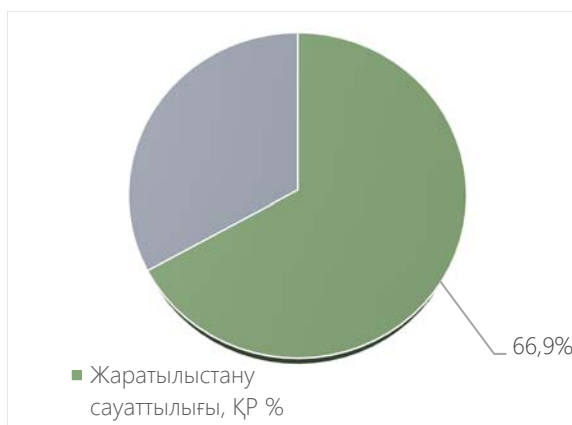
Білім алушы әрбір дұрыс жауап берген тест тапсырмасы үшін 1 балл, барлық тестті дұрыс орындаған жағдайда – 8 балл алады.

9. Ұсынылатын әдебиеттер: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі бекіткен «Білім беру ұйымдарында пайдалануға рұқсат етілген оқулықтардың, оқу-әдістемелік кешендердің, оқу құралдарының және басқа да қосымша әдебиеттердің, оның ішінде электрондық жеткізгіштердегі тізбесі».

Жаратылыстану сауаттылығы

Жаратылыстану сауаттылығын тестілеудің басқа бағыттарымен салыстырғанда тест тапсырмаларының ең аз үлесі тіркелді – 66,9%. Республика бойынша орташа балл 8-ден 5,35-ті құрады

316-сурет. ҚР бойынша жаратылыстану сауаттылығының үлесі, пайызы

Күрделілік деңгейлері бойынша берілген тапсырмалардың орындалуы жетістіктері

Жаратылыстану сауаттылығы бойынша тест төртінші сынып білім алушыларының әлемнің қазіргі жаратылыстану туралы базалық білімдерін, білім алушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастыруды тексеруге бағытталған 8 тест тапсырмасын қамтиды. Тесттегі тапсырмалар әртүрлі формада берілген: кестелер, диаграммалар, модельдер, сызбалар, иллюстрациялар және т.б.

Тапсырмалардың шамамен 30% -ы негізгі, 50% - орта және 20% - жоғары қиындық деңгейіне сәйкес:

✓ Негізгі деңгей – стандартты жағдайларда қарапайым үлгілер мен идеяларды тану, қарапайым мәтіндердің мағынасын түсіну және қарапайым әрекеттерді орындауға қажетті деректерді анықтау, стандартты жағдайларда белгілі бір нұсқаулардың көмегімен қарапайым әрекеттерді орындау үшін қарапайым білім мен дағдыларды жаңғырту;

✓ Орта деңгей – негізгі білім мен дағдыларды дұрыс жаңғырту, жаңа жағдайларда қарапайым үлгілер мен идеяларды тану, жалпы мәтіндердің мағынасын түсіну және әрекеттерді орындауға қажетті деректерді анықтау, жаңа жағдайларда белгілі бір нұсқаулардың көмегімен көптеген әрекеттерді орындау;

✓ Жоғары деңгей – күрделірек білім мен дағдыларды дұрыс жаңғырту, жаңа жағдайларда күрделі үлгілер мен идеяларды тану, жалпы мәтіндердің мағынасын түсіну және әрекеттерді орындау үшін қажетті деректерді анықтау, жаңа жағдайларда іс-әрекеттердің көпшілігін өз бетінше орындау, екі немесе одан да көп кезеңнен тұратын пайымдауларды жүргізу

Жаратылыстану сауаттылығы бойынша тестілеу оқу мақсатына сәйкес барлығы 8 тақырыптан тұрды.

185-кесте. Жаратылыстану сауаттылығына арналған тақырыптар мен оқу мақсаттарының тізімі

№	Тақырыптар	Оқу мақсаттары
1	Ғылым мен зерттеушілердің рөлі	<ul style="list-style-type: none">• қоршаған дүниенің құбылыстарын, процестерін және объектілерін зерттеу қажеттілігін түсіндіру;• қоршаған дүниенің құбылыстарын, процестерін және объектілерін зерттеуге қажетті зерттеушінің жағдайлары мен жеке қасиеттерін анықтау;• маңызды ғылыми жаңалықтар және олардың күнделікті өмірге әсері туралы айту;

		<ul style="list-style-type: none"> • өз ой-пікірлері негізінде зерттеудің өзекті салаларын анықтау;
2	Өсімдіктер	<ul style="list-style-type: none"> • өсімдіктердің негізгі сипаттамаларын және олардың тіршілік формаларын анықтау; • өсімдіктердің негізгі бөліктерін ажырату; • жабайы және мәдени өсімдіктерді ажырату; • өсімдіктер тіршілігінің жағдайын зерттеу; • мәдени өсімдіктерді күту жолдарын сипаттау; • өсімдіктердің әртүрлі жағдайларда өсу мүмкіндігін зерттеу; • өсімдіктердегі маусымдық өзгерістерді сипаттау; • өсімдіктердің негізгі бөліктерінің қызметін сипаттау; • тіршілік ету ортасына және әртүрлі орта жағдайларына (ылғалға) бейімделу жолдарына байланысты өсімдіктер топтарын салыстыру; • өз аймағыңыздағы өсімдіктер топтарын сипаттаңыз; • топырақ күтімінің маңыздылығын түсіндіру; • өсімдіктерге күтім жасаудың маңыздылығын түсіндіру • фотосинтез кезінде өсімдіктердің оттегінің бөлінуін түсіндіру; • өсімдіктердің қоршаған ортаның әртүрлі жағдайларына (жылу, жарық және ылғал) қалай бейімделетінін түсіндіру; • аймағыңыздағы табиғи бірлестіктерді сипаттаңыз; • өсімдіктердің әр түрлілігіне адам әрекетінің әсерін түсіндіру; • сирек кездесетін және жойылып бара жатқан өсімдіктерді сақтаудағы қызыл кітаптың рөлін анықтау • өсімдіктердің қоректік тізбектегі рөлін анықтау; • өсімдіктердің тіршілік циклін сипаттау; • тозаңдану нәтижесінде тұқымның түзілуін сипаттау; • тұқымдардың қалай таралатынын сипаттау; • төменгі және жоғары өсімдіктерді ажырату; • өсімдіктерді қорғау жолдарын ұсыну.
3	Жануарлар	<ul style="list-style-type: none"> • жануарлар мен өсімдіктерді салыстыру, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау; • жабайы және үй жануарларын ажырату; • жануарлардың жыл мезгілдеріне бейімделуін түсіндіру; • жануарлар класының өкілдерін ажыратады: жәндіктер, балықтар, қосмекенділер, бауырымен жорғалаушылар, құстар және сүтқоректілер; • жануарлардың қоршаған орта жағдайларына бейімделуін сипаттау; • жануарлардың көбеюін түсіндіру; • жануарлардың әртүрлілігін сақтаудың маңыздылығын түсіндіру • жануарларды омыртқалылар мен омыртқасыздарға жіктеу; • жануарларды тіршілік ету ортасына қарай ажырату;

		<ul style="list-style-type: none"> • табиғаттағы жануарлар арасындағы қарым-қатынас түрлерін сипаттау; • өсімдіктер мен жануарлардың қарым-қатынасын зерттеу; • қоршаған орта жағдайларының өзгеруінен жануарлар санының өзгеруін түсіндіру; • жануарлар санының азаюына әкелетін адам әрекетінің түрлерін анықтау; • өз аймағының жануарларын жіктеу; • жәндіктердің тіршілік циклін сипаттау; • шөпқоректілер мен етқоректілерді ажырату; • симбиоздық қатынастарға мысалдар келтіру; • қоректік тізбектің құрылымын түсіндіру; • белгілі бір тіршілік ету ортасы үшін қоректік тізбектердің үлгілерін жасау; • жойылып бара жатқан жануарларға мысалдар келтіру; • ұлттық саябақтар мен қорықтар құру мақсаттарын түсіндіру
4	Адам	<ul style="list-style-type: none"> • адам денесінің негізгі бөліктерін және олардың қызметін атайды; • адам өмірінің кезеңдерін сипаттау; • адамның өсуі мен дамуына қажетті қажеттіліктерін анықтау; • адамның тірек-қимыл аппаратының қызметін анықтау; • дұрыс дене қалпын сақтаудың маңыздылығын түсіндіру; • қозғалыстағы бұлшықет жиырылуының рөлін түсіндіру; • денсаулықты сақтаудағы жеке бас гигиенасының рөлін анықтау; • денсаулықты сақтаудағы тіс күтімінің маңыздылығын анықтау; • адамның ішкі мүшелерінің орналасуын анықтау; • адамның ас қорыту жүйесінің тіршілік үшін энергия алудағы рөлін сипаттау; • тыныс алу жүйесін және оның адам ағзасындағы рөлін сипаттау; • қан айналым жүйесін және оның адам ағзасындағы рөлін сипаттау • адам ағзасын аурулар мен инфекциялардан қорғау жолдарын түсіндіру; • зәр шығару жүйесін және оның адам ағзасындағы рөлін сипаттау; • жүйке жүйесін және оның адам ағзасындағы рөлін сипаттау
5	Заттардың түрлері. Ауа. Су	<ul style="list-style-type: none"> • ауаның біздің ғаламшарымыз үшін маңызын түсіндіру • ауаның кейбір қасиеттерін сипаттау (агрегат күйі, түсінің болуы, иісі);

		<ul style="list-style-type: none"> • кеңістікті толтыру мен ауаның жылу өткізгіштігі үшін қасиетін зерттеу; • судың физикалық қасиеттерін анықтау (дәмсіз, иіссіз, белгілі бір пішінсіз, дәмсіз, сұйықтығы жоқ); • судың агрегация күйінің өзгеру процесін зерттеу; • табиғи су көздерін анықтау; • заттарды шығу тегі және агрегаттық күйі бойынша жіктеу; • ауаның құрамын сипаттау; • жануға ауаның әсерін сипаттау; • тірі ағзалар мен жансыз табиғатта судың болуын түсіндіру; • негізгі табиғи су көздерін салыстыру; • ауыз суды ұқыпты пайдалану қажеттігін түсіндіру; • суды тазартудың әртүрлі тәсілдерін ұсыну; • су сүзгісінің жеке үлгісін ұсыныңыз • судың тіршілік үшін маңызын түсіндіру; • қасиеттеріне қарай заттардың қолданылу аясын анықтау; • адам қызметінің әртүрлі салаларында ауаны пайдалану жолдарын анықтау; • ауаның ластану көздерін анықтау; • ауаны таза ұстау және оны тазарту жолдарын ұсыну • табиғаттағы ауа қозғалысы процесін түсіндіру; • желдің пайдасы мен зияны туралы мысалдар келтіру • табиғаттағы су айналымын сипаттау; • жауын-шашынның түзілу процесін сипаттау; • суды ластау көздерін анықтау; • судың ластануының әртүрлі ағзаларға әсерін түсіндіру; • әртүрлі заттардың суда ерігіштігін зерттеу
6	Табиғат ресурстары	<ul style="list-style-type: none"> • табиғи ресурстардың мақсатын анықтау; • шығу тегі бойынша ресурстарды жіктеу • кейбір ағзалардың тіршілігіндегі топырақтың рөлін түсіндіру; • топырақтың негізгі құрамын (құм, саз, өсімдік және жануарлар қалдықтары, су, ауа) зерттеу; • топырақтың негізгі қасиетін анықтау; • құрамына байланысты топырақ құнарлығын зерттеу • кейбір пайдалы қазбалардың (бор, тұз, әк, саз, мұнай, гранит, тас көмір) қолданылу аясын анықтау; • Қазақстанның негізгі пайдалы қазбаларының кен орындарын картадан көрсетіңіз: • пайдалы қазбаларды сақтау және ұқыпты пайдалану жолдарын ұсыну
7	Жер. Ғарыш. Кеңістік пен уақыт	<ul style="list-style-type: none"> • моделі бойынша Жердің пішінін анықтау; • астрономияны ғарыш туралы ғылым ретінде сипаттау • ғарышты игеруге арналған аспаптар мен ұшақтарды сипаттау; • уақыттың маңыздылығын түсіндіру; • уақытты өлшеу құралдарын анықтау;

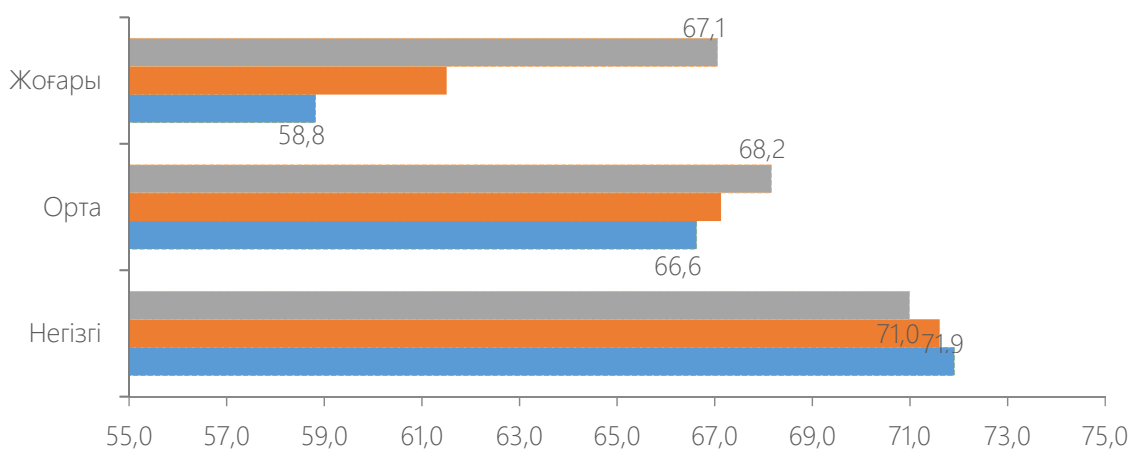
		<ul style="list-style-type: none"> • Жер мен Күннің байланысын түсіндіру; • Жердің табиғи серігін анықтау; • Күн жүйесінің ғаламшарларының орналасу ретін анықтау • Күн жүйесінің планеталарын салыстыру; • уақыттың негізгі өлшем бірліктерін ажырату; • кеңістіктегі қашықтық пен уақыт ерекшеліктерін түсіндіру; • Жер шарларын түсіндіру және графикалық түрде бейнелеу; • ғарышты игерудегі кейбір маңызды оқиғалар туралы айту; • адамзаттың дамуындағы ғарыштың маңызын түсіндіру • Жердің осьтік айналуының салдарын түсіндіру
8	Күш пен қозғалыс. Жарық. Дыбыс. Жылу. Электр	<ul style="list-style-type: none"> • әртүрлі денелердің қозғалысына мысалдар келтіру; • қозғалыстың табиғаттағы және адам өміріндегі маңызын анықтау; • қозғалыстың әртүрлі траекторияларын зерттеу, оларды сурет түрінде көрсету • жарық пен қараңғылықты салыстыру; • табиғи жасанды жарық көздерін ажырату; • жасанды жарықтандырудың қажеттілігін және оның көздерін анықтау; • дыбыстың таралу ерекшеліктерін түсіндіру; • табиғи және жасанды дыбыс көздерін ажырату; • жылу шығаруға арналған құрылғыларды анықтау • адамдардың күнделікті өміріндегі электр энергиясының маңызын түсіндіру; • магниттік қасиеті бар денелерді анықтау; • магниттердің қасиеттерін зерттеу; • әртүрлі денелердің әртүрлі жылдамдықпен қозғалысына мысалдар келтіру; • түсіндіру кезінде жылдамдықтың сапалық сипаттамаларын (жылдам, баяу) пайдалану; • қозғалысты тудыратын күштерді зерттеу; • жаппай анықтамаларды таңдау және пайдалану • кейбір денелердің жарық өткізу қабілетін зерттеу; • дыбыс көздерін қаттылығы бойынша жіктеу; • әртүрлі денелердің температурасын өлшеу; • магниттердің қолданылу аясын сипаттау; • серпімділік күшін зерттеп, оның көрінісіне мысалдар келтіру; • тартылыс күшін зерттеп, оның көрінісіне мысалдар келтіру; • үйкеліс күшін зерттеп, оның көрінісіне мысалдар келтіру; • күштің бағытын анықтау • көлеңкенің пайда болу себептері мен ерекшеліктерін түсіндіру; • заттардың жарықты шағылыстыру қабілетін түсіндіру

	<ul style="list-style-type: none"> • дыбыс деңгейінің дыбыс көзі мен дыбыс қабылдағыш арасындағы қашықтыққа тәуелділігін түсіндіру; • электр энергиясының көздерін анықтау; • қарапайым электр тізбегінің құрылымының сызбасын жинау • қарапайым электр тізбектерін олардың элементтерін көрсететін диаграммалар түрінде көрсету • магниттің көмегімен әртүрлі металдардың магниттелуін зерттеу • көлеңкенің кедергі өлшеміне және көзден кедергіге дейінгі қашықтыққа тәуелділігін зерттеу және түсіндіру; • жарықтың шағылу, жұтылу сияқты қасиеттерін зерттеп, түсіндіру; • белгілі бір кедергілердің дыбыс қаттылығы мен таралуына әсерін зерттеу және түсіндіру; • әртүрлі материалдардың жылу өткізгіштігін зерттеу; • әртүрлі материалдардың электр өткізгіштігін зерттеу.
--	---

Төртінші сынып білім алушыларының жауаптарын жаратылыстану сауаттылығы бойынша тапсырмалардың күрделілік деңгейлері бойынша талдау тапсырмалардың деңгейі неғұрлым күрделі болса, соғұрлым олардың орындалу деңгейі төмендейтінін көрсетті. Осылайша, күрделіліктің негізгі деңгейіндегі сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі 71,6%, орта – 67,1% және жоғары – 61,5% құрады.

Оқыту тілі бойынша орыс тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының орта (1,5%-ға) және жоғары (8,2%-ға) деңгейлік тапсырмаларды неғұрлым табысты орындауын ерекше атап өту қажет. Жаратылыстану сауаттылығы бойынша тапсырмалардың күрделілік деңгейі неғұрлым жоғары болса, қазақ тіліндегі білім алушылар соғұрлым нашар орындаған.

317-сурет. Оқыту тілі бойынша қиындық деңгейлері бойынша жаратылыстану сауаттылығы бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың

нәтижесі

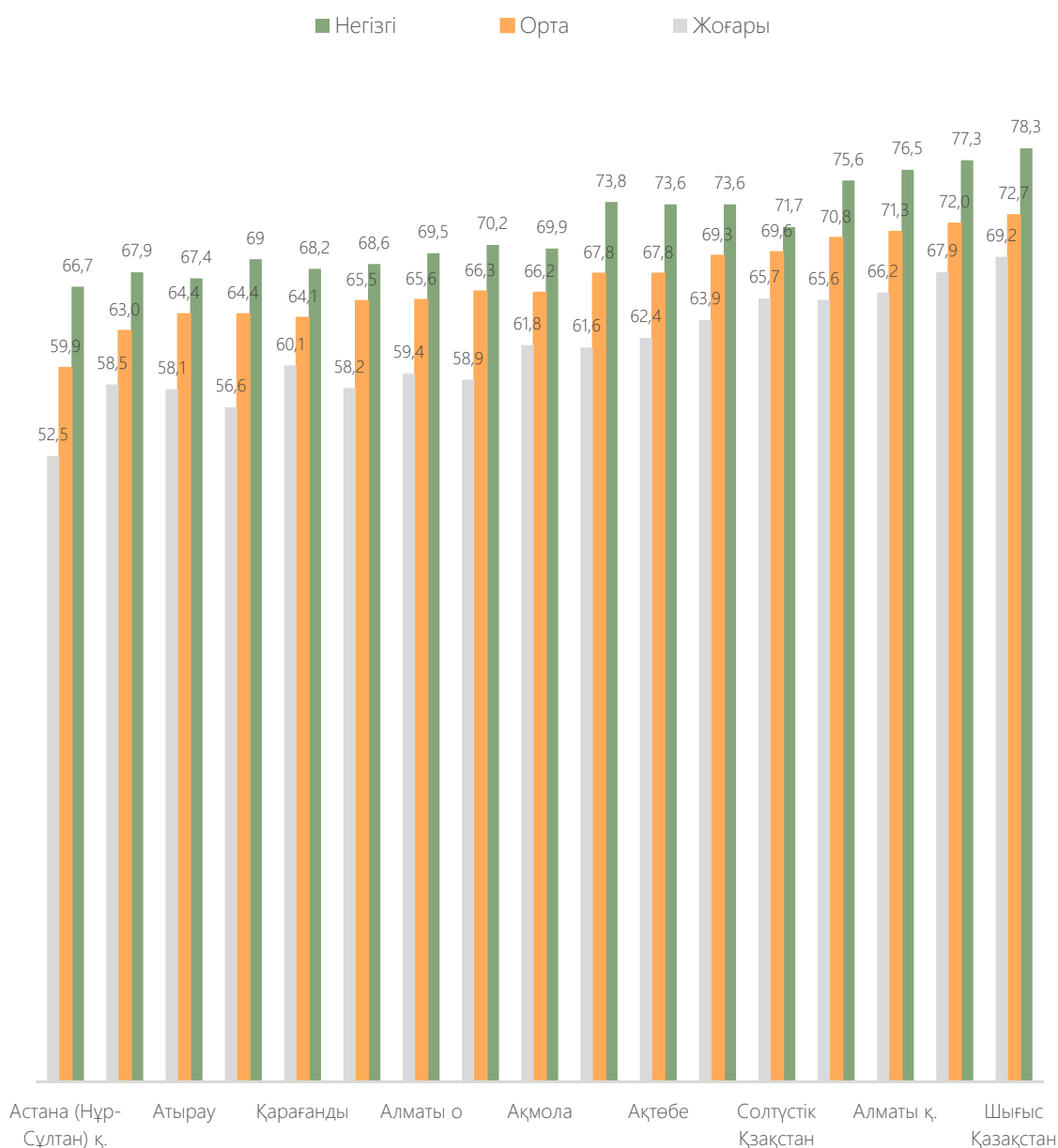
- Орыс тілінде оқытатын білім алушылар арасында сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі
- Қазақстан Республикасындағы табысты орындалған тапсырмалардың үлесі
- Қазақ тілінде оқытатын білім алушылар арасында сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі

Дереккөз: ҰТО деректері

Мектептердің орналасуы бойынша ауыл және қала білім алушыларының тест тапсырмаларын орындауының біртекті деңгейі байқалады: үш күрделілік деңгейі бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлес салмағының айырмашылығы тек 0,2% -0,5% шегінде өзгереді.

Аймақтар бойынша тест тапсырмаларының орындалуын талдау барлық күрделілік деңгейлері бойынша орындалған тапсырмалардың ең жоғары пайызы Шығыс Қазақстан және Қызылорда облыстарында, сондай-ақ Алматы қаласында тіркелгенін көрсетті. Барлық қиындық деңгейіндегі тест тапсырмаларын орындаудың ең аз үлесі Астана қаласында белгіленді.

318-сурет. Аймақтар бойынша қиындық деңгейлері бойынша жаратылыстану сауаттылығы бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың нәтижесі

Дереккөз: ҰТО деректері

Негізгі күрделілік деңгейінде тапсырмаларды орындай алмаған білім алушылардың ең көп пайызы «Ғылым мен зерттеушілердің рөлі» тақырыбына жазылды (шамамен 30%). Атап айтқанда, мектеп білім алушылары мұндай әрекеттерді орындауда мынандай қиындықтарға тап болды: қоршаған дүниенің құбылыстарын, процестерін және объектілерін зерттеу қажеттілігін түсіндіру; қоршаған дүниенің құбылыстарын, процестерін және объектілерін зерттеуге қажетті зерттеушінің жағдайлары мен жеке қасиеттерін анықтау; маңызды ғылыми жаңалықтар және олардың күнделікті өмірге әсері туралы айту; өз ой-пікірлеріне сүйене отырып, зерттеудің өзекті салаларын анықтау.

186-кесте. Негізгі қиындық деңгейіндегі тақырыптар аясында «Жаратылыстану сауаттылығы» бағыты бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған ООЖБ қатысушыларының нәтижесі

Аймақтар	Негізгі деңгей тақырыптары	
	«Ғылым мен зерттеушілердің рөлі»	«Жер. Ғарыш. Кеңістік пен уақыт»
Қызылорда о.	71,6	79,5
Шығыс Қазақстан о.	77,1	79,5
Қостанай о.	80	74,7
Ақтөбе о.	70,4	76,8
Алматы қ.	76,2	76,7
Жамбыл о.	70,7	76,4
Маңғыстау о.	72,4	75,3
Солтүстік Қазақстан о.	71,7	71,8
Шымкент қ.	68,4	71,9
Ақмола о.	68,1	71,8
Алматы о.	67,5	71,5
Батыс Қазақстан о.	68,5	69,6
Павлодар о.	67,8	67,9
Қарағанды о.	68,8	67,5
Түркістан о.	65	72,1
Атырау о.	64,2	70,6
Астана (Нұр-Сұлтан) қ.	66,7	66,7
ҚР бойынша	70	73,2

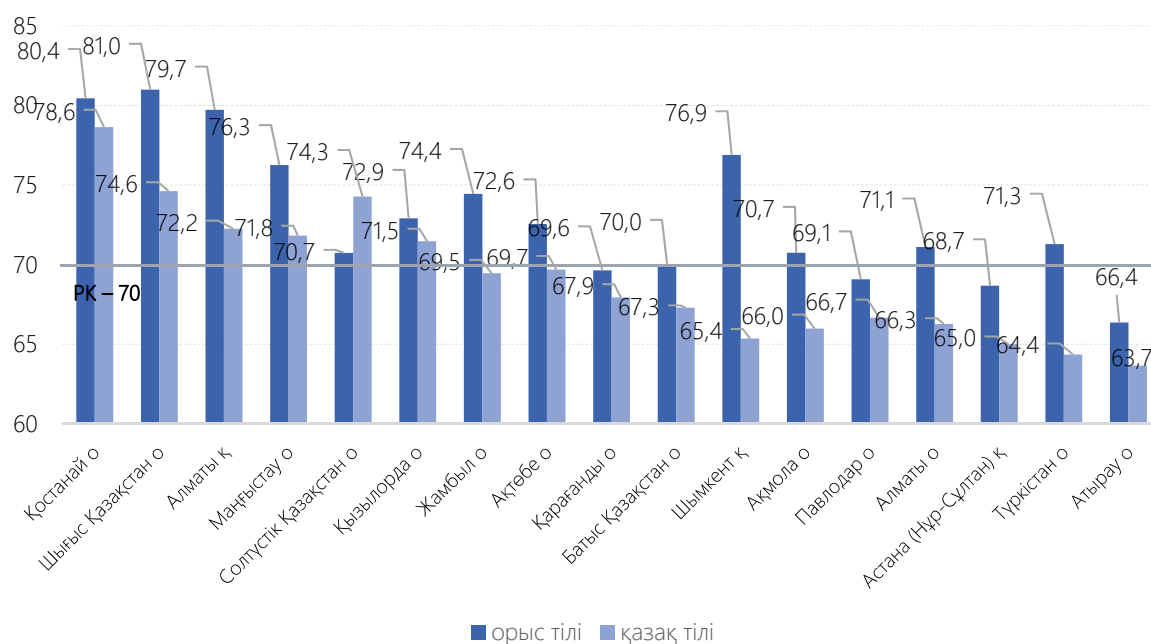
«Ғылым мен зерттеушілердің рөлі»

Мектеп білім алушыларының 70%-ы ғана осы тақырып бойынша тапсырмаларды сәтті орындады. Көрсетілген тақырып бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған білім алушылар үлесінің ең жоғары көрсеткіші Қостанай облысында байқалды. Бұл Атырау облысында тіркелген ең төменгі көрсеткіштен 15,8%-ға жоғары.

Жалпы республика бойынша қарастырылып отырған тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған қазақ тілінде оқытатындарға қарағанда орыс тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының үлесі жоғары (тиісінше 68,3 және 73,5%).

Барлық аймақтар арасында қазақ және орыс тілдерінде оқытатын білім алушылардың тапсырмаларды орындаудағы үлкен айырмашылық Шымкент қаласында тіркелді (11,5%-ға жоғары).

319-сурет. «Ғылым мен зерттеушілердің рөлі» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушыларының аймақ және оқыту тілі бойынша нәтижесі

«Жер. Ғарыш. Кеңістік пен уақыт»

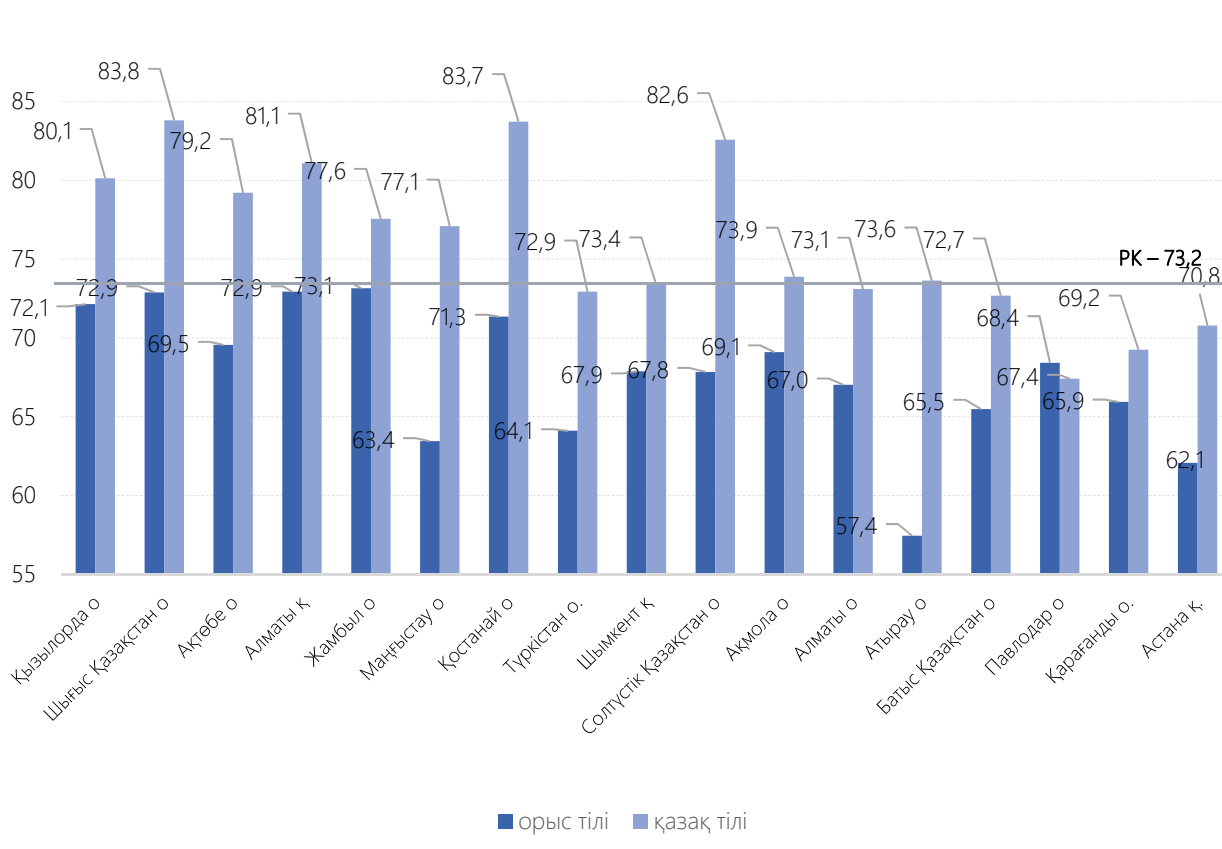
Барлық 4-сынып білім алушыларының 73,2%-ы осы тақырып бойынша тапсырмаларды сәтті орындады: олардың 75,6%-ы қазақ тілінде, 68,4%-ы орыс тілінде.

Аймақтар арасында қазақ тілі бойынша білім алушылар арасындағы ең жоғары көрсеткіш Шығыс Қазақстан және Қостанай облыстарында (тиісінше 83,8% және 83,7%), ең төменгі көрсеткіш Павлодар облысында (67,4%) белгіленді. Осылайша, алшақтық шамамен 16% құрады.

Орыс тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының арасында ең жоғары көрсеткіш Жамбыл облысында, ең төмені Атырау қаласында (алшақтық 15,7%) тіркелді.

Аймақтар арасында қазақ және орыс тілдерінде оқытатын мектеп білім алушылары арасындағы көрсеткіштердің ең үлкен айырмашылығы Атырау облысында (тиісінше 73,6% және 57,4%) байқалды.

320-сурет. «Жер. Ғарыш. Кеңістік пен уақыт» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушыларының аймақ және оқыту тілі бойынша нәтижесі

Дереккөз: ҰТО деректері

Күрделілігі орта деңгейдегі тапсырмалардың ішінде «Адам» тақырыбы бойынша тапсырмалар толық деңгейде орындалды десе де болады. Бірақ та білім алушылардың 40%-дан астамы «Заттардың түрлері. Ауа. Су» тақырыптары бойынша тапсырмаларды орындай алмады.

Бұл білім алушылардың төмендегі оқу мақсаттарына жетудегі қиындықтарын көрсетеді: ауаның жылу өткізгіштігі мен қасиеттерін зерттеу, судың физикалық қасиеттерін анықтау, судың агрегация күйінің өзгеру процесін зерттеу, табиғи су көздері, ауаның құрамын сипаттау және оны өмірдің әртүрлі салаларында пайдалану жолдарын анықтау, суды тазартудың және ауаның тазалығын сақтаудың әртүрлі әдістерін ұсыну, табиғаттағы су айналымын сипаттау және т.б.

187-кесте. Күрделілігі орта деңгейдегі тақырыптар контекстіндегі «Жаратылыстану сауаттылығы» бағыты бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып ООЖБ қатысушыларының үлесі, пайызы

Аймақтар	Орта деңгей тақырыптары
----------	-------------------------

	«Жануарлар»	«Адам»	«Заттардың түрлері. Ауа. Су»	«Күш пен қозғалыс. Жарық. Дыбыс. Жылу. Электр»
Шығыс Қазақстан о.	69,8	81,3	65,1	74,5
Қостанай о.	68,1	82,2	62,9	74,9
Алматы қ.	65,7	82	63,8	73,6
Солтүстік Қазақстан	65,3	79,0	59,9	74,0
Жамбыл о.	64,3	78,5	62,1	72,5
Қызылорда о.	63,7	80,8	65,5	73,1
Батыс Қазақстан о.	63,0	73,9	54,0	66,6
Ақтөбе о.	63,0	76,2	61,2	70,9
Шымкент қ.	62,6	76,6	57,2	68,6
Қарағанды о.	62,2	73,9	52,6	67,8
Ақмола о.	61,8	75,3	57,7	70,3
Алматы қ.	60,8	75,2	57,2	69,0
Маңғыстау қ.	60,4	77,1	62,2	71,5
Түркістан о.	60,3	74,8	58,2	68,8
Павлодар о.	59,3	71,6	53,7	67,2
Атырау о.	58,0	71,5	59,4	68,7
Астана қ.	53,6	71,4	50,3	64,3
ҚР бойынша	62,4	76,6	59,1	70,3

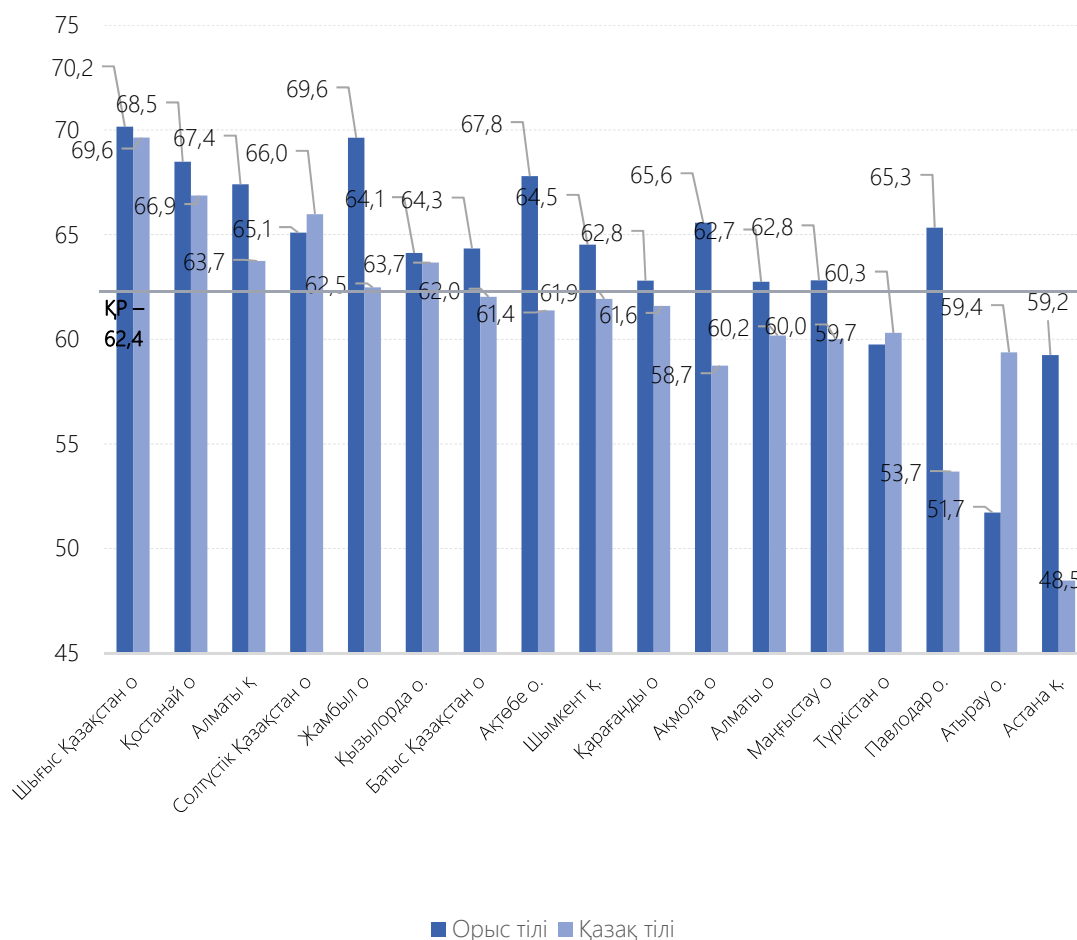
«Жануарлар»

Республика бойынша мектеп білім алушыларының 62,4 пайызы осы тақырып бойынша тапсырмаларды сәтті орындады. Тапсырмаларды орындаған қазақ және орыс тілдерінде оқытатын білім алушылардың жоғары үлесі Шығыс Қазақстан облысына тиесілі. Ең аз нәтижені орыс тілінде оқытатын Атырау облысында, қазақ тілінде оқытатын студенттер Астана (Нұр-Сұлтан) қаласында көрсетті.

Республика көлемінде тақырып бойынша тапсырмаларға дұрыс жауап берген қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың 21,2%, ал орыс тілінде оқытатындар 18,4% құрады.

Оқыту тілі контекстінде Павлодар облысы мен Астана қаласында көрсеткіштер бойынша максималды алшақтық байқалады (тиісінше 11,7% және 10,8%).

321-сурет. Аймақ және оқу тілі бойынша «Жануарлар» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушыларының нәтижесі

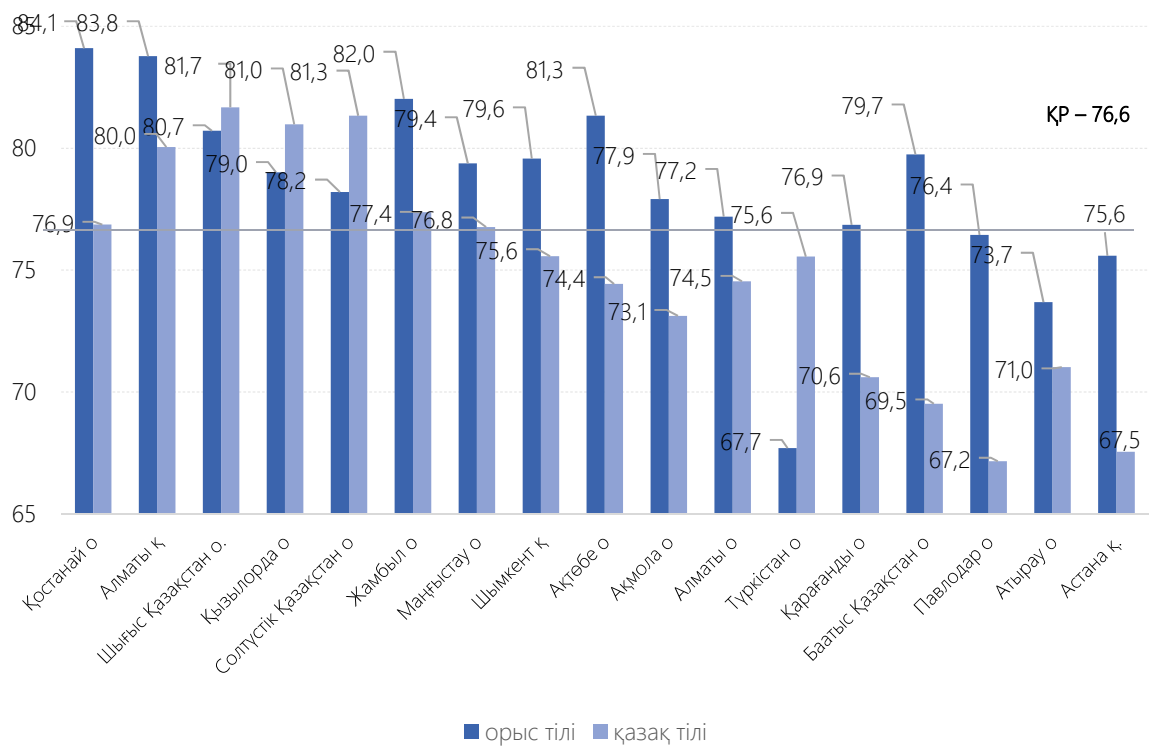
«Адам»

Осы тақырып бойынша орта күрделілік деңгейінің барлық тақырыптарының ішінде тапсырмаларды орындаған білім алушылардың ең жоғары пайызы тіркелді (76,6%). Тапсырмаларды ойдағыдай орындаған қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының 75,4%-ды құраса, орыс тілінде оқитындар 3,8%-ға жоғары.

Аймақтар бойынша қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған ең жоғары пайызы Шығыс Қазақстан облысында, ең төмені – Павлодар облысында (осы өңірлер арасындағы алшақтық 14,5 пайызды құрады) байқалады. Орыс тілінде оқытатын білім алушылар арасында тапсырмаларды орындаған төртінші сынып білім алушыларының ең көп үлесі Қостанай облысында, ең азы – Түркістан облысында (алшақтық – 16,4%) байқалды.

Бірқатар облыстарда оқыту тілі бойынша білім алушылардың нәтижелерінде айтарлықтай айырмашылық бар: Батыс Қазақстан облысында 10,2%-ға, Павлодарда 9,3%-ға, Астанада 8%-ға.

322-сурет. Аймақ және оқыту тілі бойынша «Адам» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушыларының үлесі, пайызы

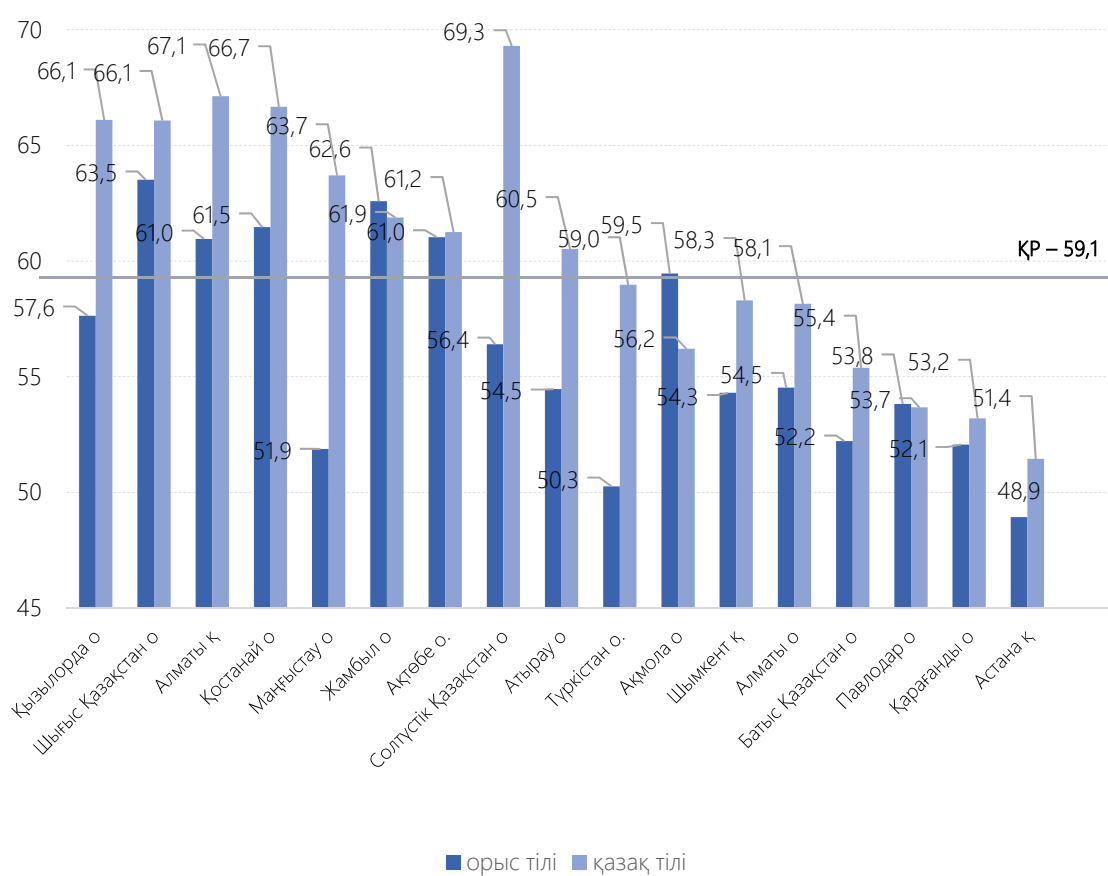
«Заттардың түрлері. Ауа. Су»

Бұл тақырып бойынша тест тапсырмаларын орындаудың ең төменгі деңгейі орта күрделілік деңгейіндегі барлық тапсырмалардан байқалады (тапсырмаларды білім алушылардың 59,1%-ы орындады). Тапсырмаларды дұрыс орындаған қазақ тілінде оқытатын білім алушылар 60,3%, орыс тілінде оқитындар 56,7% құрады.

Аймақтар бойынша қазақ тілінде оқытатын білім алушылар арасында ең жоғары көрсеткіш Солтүстік Қазақстан облысында (69,3%), ең төменгі көрсеткіш Нұр-Сұлтан қаласында (51,4%), алшақтық 17,9% құрады. Тапсырмаларға дұрыс жауап берген орыс тілінде оқытатын білім алушылардың арасында жоғары көрсеткіш Шығыс Қазақстан облысы – 63,5% және ең төменгі көрсеткіш Астана – 48,9% көрсетті, арасындағы алшақтық 14,6 құрады.

Қазақ және орыс тілдерінде оқытатын 4-сынып білім алушылары арасындағы көрсеткіштердегі ең үлкен алшақтық Солтүстік Қазақстан және Маңғыстау облыстарында тіркелді. Мұнда қарастырылып отырған тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының пайызы орыс тілінде оқытатын құрдастарының көрсеткішінен 11,8% -12,9% жоғары.

323-сурет. Аймақ және оқыту тілі бойынша «Заттардың түрлері. Ауа. Су» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушыларының нәтижесі

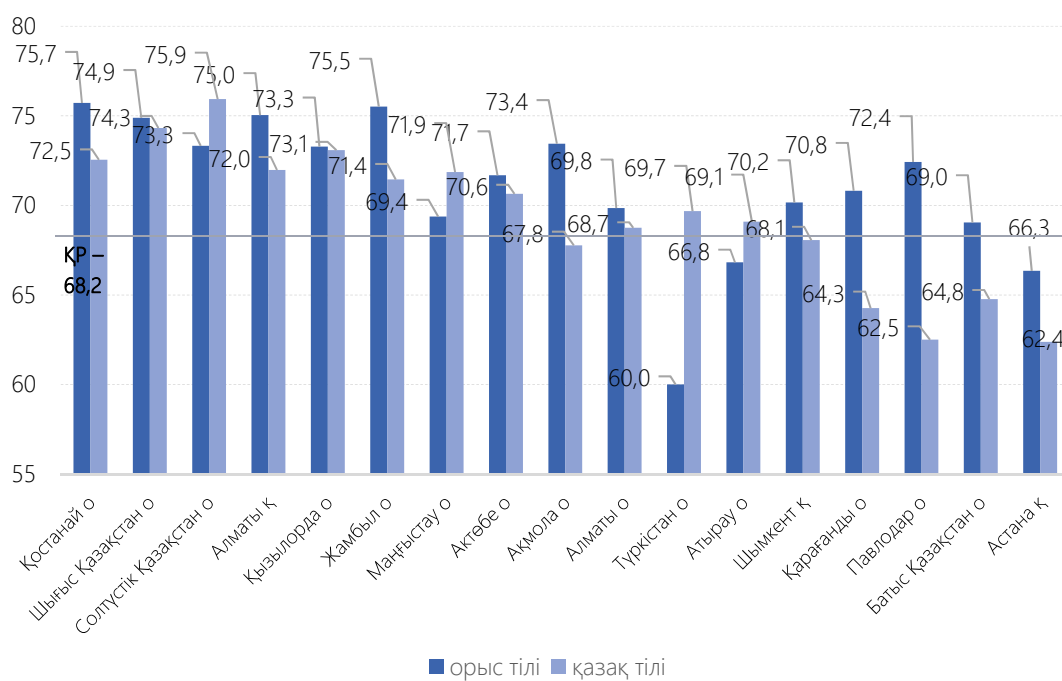
«Күш пен қозғалыс. Жарық. Дыбыс. Жылу. Электр»

Барлық 4-сынып білім алушыларының 68,2% осы тақырып бойынша тапсырмаларды сәтті орындады. Бұл ретте қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының көрсеткіші орыс тіліне қарағанда жоғары (тиісінше 71,8% және 60,9%).

Аймақтар бойынша қазақ тілінде оқытатын 4-сынып білім алушылары арасында ең жоғары көрсеткіш Солтүстік Қазақстан облысында (75,9%), ең төменгі көрсеткіш Астана қаласында (62,4%) белгіленді. Орыс тілінде оқитындар арасында тақырып бойынша тапсырмаларды орындағандардың ең жоғары пайызы Қостанай облысында, ең төмені Түркістан облысында байқалды. Осылайша, тапсырмаларды дұрыс орындаған төртінші сынып білім алушыларының үлес салмағының ең жоғары және ең төменгі көрсеткіштері арасындағы алшақтық қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушылары арасында 13,6%, орыс тілінде 15,7% құрады.

Осымен қатар, Түркістан және Павлодар облыстарында оқыту тілі бойынша көрсеткіштер бойынша жоғары алшақтық байқалады (шамамен 10%)

324-сурет. Аймақ және оқыту тілі бойынша «Күш пен қозғалыс. Жарық. Дыбыс. Жылу. Электр» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушыларының нәтижесі

Күрделілігі жоғары деңгейдегі тапсырмалардың орындалуын талдау екі тақырыптың әрқайсысының («Өсімдіктер» және «Табиғат ресурстары») төртінші сынып білім алушылары үшін қиын болып шыққанын көрсетті. Мектеп білім алушыларының шамамен 38%-ы осы тақырыптар бойынша тапсырмаларды сәтті орындай алмады.

188-кесте. Күрделілігі орташа тақырыптар контекстіндегі «Жаратылыстану сауаттылығы» бағыты бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып ООЖБ қатысушыларының нәтижесі

Аймақтар	Жоғары деңгей тақырыптары	
	«Өсімдіктер»	«Табиғат ресурстары»
Шығыс Қазақстан о.	69,7	68,7
Қостанай о.	66,6	69,3
Қызылорда о.	65,6	65,6
Алматы қ.	65,3	67,2
Жамбыл о.	65,1	62,6
Солтүстік Қазақстан о.	63,9	67,6
Ақмола о.	62,9	60,6
Маңғыстау о.	62,2	61,1
Ақтөбе о.	62,1	62,7
Павлодар о.	61,4	55,6
Алматы о.	61,0	57,7
Шымкент .	59,1	58,7
Түркістан қ.	59,0	57,3
Қарағанды о.	58,9	61,4
Атырау о.	57,4	58,7

Батыс Қазақстан о.	56,6	56,5
Астана қ.	52	53,1
ҚР бойынша	61,8	61,2

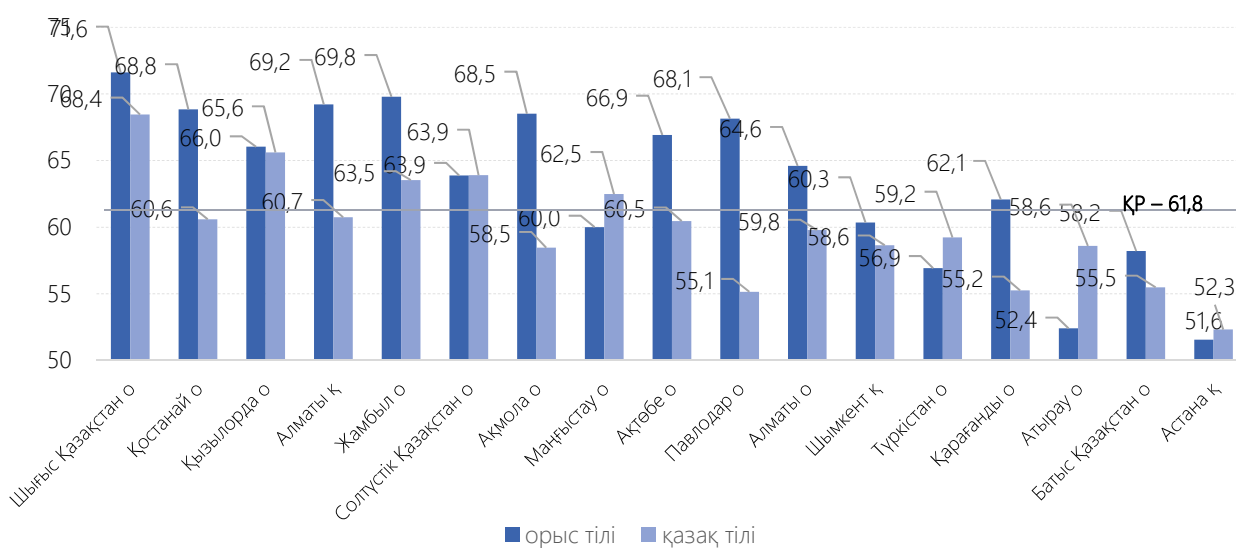
«Өсімдіктер»

Республика көлемінде осы тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған білім алушылардың үлесі 61,8% құрайды. Бұл ретте орыс тілінде оқитындар арасында бұл көрсеткіш (4,2%-ға) жоғары.

Аймақтар контекстінде қазақ және орыс тілдерінде оқытатын білім алушылар арасында ең жоғары көрсеткіш Шығыс Қазақстан облысында, ең төменгі көрсеткіш Астана қаласында тіркелді. Тапсырмаларға дұрыс жауап берген қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың үлесінің ең жоғары және ең төменгі көрсеткіштері арасындағы алшақтық 16,1%, орыс тілінде оқытатындар – 20,1% құрады.

Қазақ және орыс тілдерінде оқытатын төртінші сынып білім алушыларының арасындағы көрсеткіштердегі ең үлкен айырмашылық Павлодар және Ақмола облыстарында тіркелді. Бұл аймақтарда қарастырылып отырған тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған орыс тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының үлесі мемлекеттік тілде оқытатын қатарластарының көрсеткішінен 10%-дан астам жоғары.

325-сурет. Аймақ және оқыту тілі бойынша «Өсімдіктер» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушыларының нәтижесі

Дереккөз: ҰТО деректері

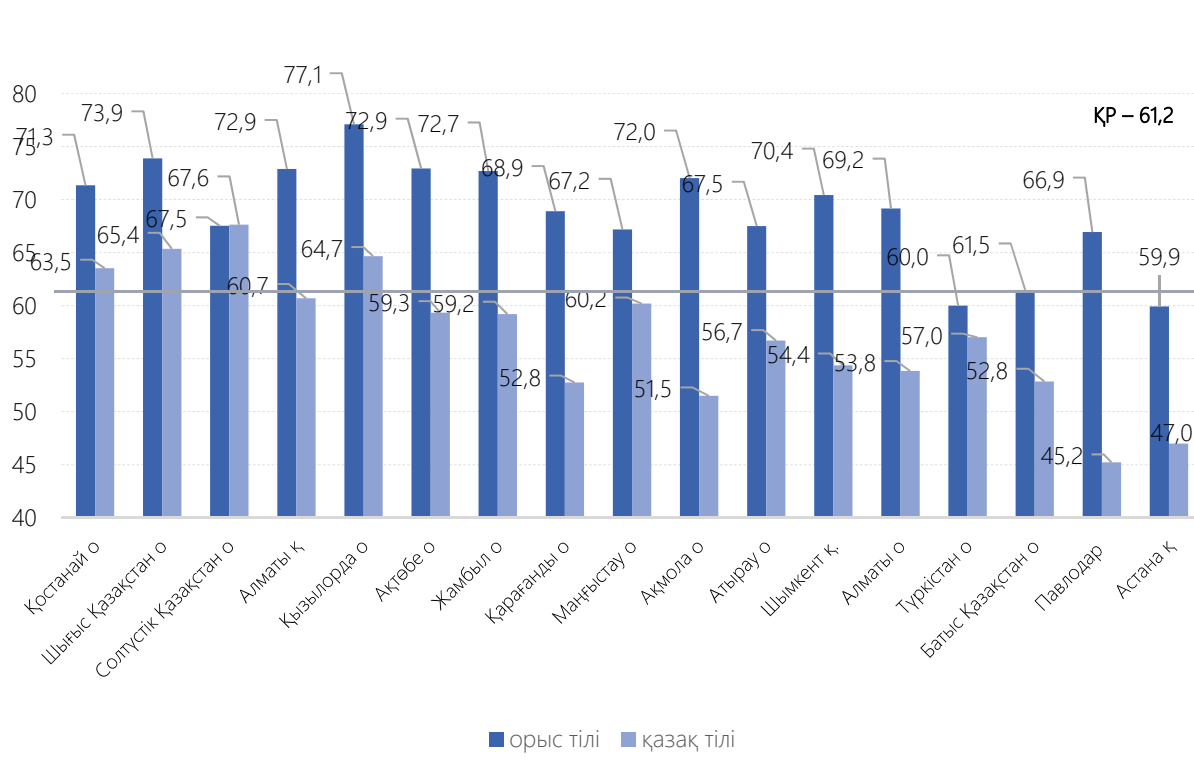
«Табиғат ресурстары»

Осы тақырып бойынша тапсырмаларды орындаған білім алушылардың үлесі 61,2% құрады. Бұл ретте қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының көрсеткіші орыс тілінде оқытындармен салыстырғанда 12,3%-ға төмен.

Аймақтар бойынша мемлекеттік тілде оқытатын 4-сынып білім алушыларының арасында ең жоғары көрсеткіш Солтүстік Қазақстан облысында, ең төмені Павлодар қаласында (осы өңірлер арасындағы алшақтық 22,4%) тіркелді. Орыс тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының арасында тапсырмаларды орындағандардың ең көп үлесі Қызылорда облысында, ең азы – Астана қаласында (алшақтық – 17,2%).

Көптеген аймақтарда оқыту тіліне байланысты білім алушылардың үлгеріміндегі айырмашылық жоғары. Мәселен, Павлодар және Ақмола облыстарында қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларының тапсырмаларды орындаған үлесі орыс тілінде оқытатын қатарластарымен салыстырғанда 20%-дан астам төмен.

326-сурет. «Табиғат ресурстары» тақырыбы бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 4-сынып білім алушыларының аймақ және оқу тілі бойынша нәтижесі

Дереккөз: ҰТО деректері

Тест қатысушыларына қиындық тудырған тапсырмалар

«Жаратылыстану сауаттылығы» бағыты бойынша тапсырмалардың мысалдары келтірілген, оларды орындауда білім алушылар азды көп қиындық көрді. Әрбір тапсырма үшін қиындық деңгейлері мен дұрыс жауап беріледі.

Тестке қатысушыларға аз қиындық тудырған тапсырманың сипаттамасы / қиындықтың жоғары деңгейі / «Жаратылыстану сауаттылығы» бағыты

Тақырыбы: Өсімдіктер

Өсімдіктің тұқымын тарату әдісі:

A	желмен тасымалданды
B	сүмен алып кетеді
C	жануарлардың жүніне жабысады
D	өзін-өзі жару

Күрделілік деңгейі: жоғары

Түсініктеме: Бұл тапсырманы орындау үшін білім алушылар өсімдік тұқымын қалай тарату керектігін білуі керек. «Өсімдіктер» тақырыбы күрделілік деңгейі жоғары тапсырмалардан тұратынына қарамастан, білім алушылардың көпшілігі жоғарыда аталған тапсырманы орындай алды. Білім алушылар мәтінді мағыналы оқи алды, суреттен қажетті ақпаратты тауып, шығарып алды, бірнеше ұсынылған дистракторлардың ішінен дұрыс жауапты таңдай алды. Айта кету керек, суреттің өзі (желде ұшып бара жатқан шұңқыр) қойылған сұраққа түсінік береді.

Тестке қатысушыларға ең үлкен қиындық тудырған тапсырманың сипаттамасы / орташа қиындық деңгейі / «Жаратылыстану сауаттылығы» бағыты

Тақырыбы: Заттардың түрлері. Ауа. Су

Жылы бу жердің суық бетімен жанасқанда пайда болады:

A	бұршақ
B	аяз
C	шық
D	Жаңбыр

Дереккөз: ҰТО деректері

Күрделілік деңгейі: орташа

Түсініктеме: тапсырманы орындау үшін «атмосфералық жауын-шашынның пайда болу процесін сипаттау» оқу мақсатын меңгеру қажет. Бұл тапсырма білім алушыларға айтарлықтай қиындықтар туғызды, бұл олардың табиғи физикалық құбылыстардың заңдылықтарын түсінуде қиындықтары бар екенін көрсетеді.

Жалпы тақырып «Заттардың түрлері. Ауа. Су» күрделілігі орташа деңгейдегі тапсырмаларды қамтиды, ал дәл осы тақырып бойынша еліміздегі тест тапсырмаларының ең аз саны орындалды. Бұл тақырыпты жақсы түсіну үшін мұғалімдерге табиғат құбылыстарын көрнекі түрде көрсету үшін АКТ және тәжірибеге бағытталған оқыту түрлерін пайдалану маңызды.

Бастауыш білім беру деңгейінде TIMSS зерттеулері

TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study), мектептегі математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша білім сапасының халықаралық мониторингтік зерттеуі – Халықаралық білім беру жетістіктерін бағалау қауымдастығы (IEA) ұйымдастырған бағдарлама. Бұл зерттеу әлемнің әртүрлі елдеріндегі бастауыш мектептің 4-сынып білім алушылары мен 8-сынып білім алушыларының математикалық және жаратылыстану білімінің деңгейі мен сапасын салыстыруға, сондай-ақ ұлттық білім беру жүйелеріндегі айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу циклдік түрде жүргізіледі — төрт жылда бір рет және осы уақытқа дейін жеті рет өткізілді: 1995, 1999, 2003[1], 2007[2][3], 2011[4] , 2015[5] және 2019 ж. [6] жыл.

Халықаралық TIMSS зерттеуінің негізгі мақсаты – бастауыш және орта мектептердегі математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша білім беру сапасын салыстырмалы бағалау. Әр төрт жыл сайын 4-8-сынып білім алушыларының оқудағы жетістіктері, оның ішінде олардың білімі мен дағдысы ғана емес, пәнге деген көзқарасы, оқуға деген қызығушылықтары мен мотивациялары да бағаланады. Зерттеу 4-сынып білім алушылары 8-сыныптың білім алушысы болған кезде оның нәтижелері қатысушы елдердегі математика және жаратылыстану ғылымындағы білім беру үрдістерін әрбір 4 жыл сайын бақылайтындай етіп жасалған. Осылайша, бастауыш және орта мектеп білім алушыларының оқу жетістіктері, сондай-ақ бастауыш мектептен орта мектепке көшу кезіндегі математикалық және жаратылыстану біліміндегі өзгерістер бақыланады.[2]

Сонымен қатар, зерттеуге қатысушы елдердегі мектептегі математикалық және жаратылыстану білімінің мазмұнының ерекшеліктері, оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері, сонымен қатар оқу орындарының, мұғалімдердің, білім алушылар мен олардың отбасыларының ерекшеліктеріне байланысты факторлар зерттеледі. Ол үшін халықаралық тестілеуден бөлек, зерттеуге қатысатын білім алушылар, мұғалімдер және мектеп әкімшілігі арасында

сауалнама жүргізіледі. Алынған деректер тест нәтижелеріне әсер ететін факторларды анықтауға және зерттеуге қатысушы елдердегі математикалық және жаратылыстану білімінің жағдайын түсіндіруге мүмкіндік береді.[2]

Зерттеуді жүргізуге және оның құралдарын әзірлеуге әлемнің көптеген ғылыми орталықтары мен кәсіби ұйымдары қатысады: Educational Testing Service (ETS – Educational Testing Service, АҚШ), Канаданың статистикалық орталығы (Statistics Canada), Хатшылық. Білім беру жетістіктерін бағалаудың халықаралық қауымдастығының (ХЭА, Нидерланды), Білім беру жетістіктерін бағалаудың халықаралық қауымдастығының мәліметтерді өңдеу орталығы (DPC IEA – Деректерді өңдеу орталығы IEA, Германия) және т.б. Әртүрлі елдер мамандарының күш-жігерін үйлестіру үшін әлемнің жетекші сарапшыларынан тұратын консультативтік комитеттер құрылды. Толық зерттеуді Бостон колледжіндегі Халықаралық зерттеу орталығы (ISC — International Study Center, Boston College, USA) үйлестірді.[2]

TIMSS зерттеу құралдарын әзірлеу үшін негіз ретінде математика және жаратылыстану пәндері бойынша оқу жетістіктерін бағалаудың жалпы тәсілдерін анықтайтын, тестілер мен тест тапсырмаларын әзірлеу, тексерілетін мазмұнды сипаттайтын «TIMSS Assessment Frameworks and Specifications» арнайы құрылымдық құжаты пайдаланылады. Математика және жаратылыстану пәндері бойынша және білім алушылардың тапсырмаларды орындау кезінде көрсетуі тиіс танымдық іс-әрекет түрлері, білім алушыларды, мұғалімдерді және оқу орындарын сипаттайтын негізгі факторларды тізіп, талдау үшін сұрау процесінде ақпарат жиналады, тапсырмалар мысалдары келтірілген.

TIMSS халықаралық зерттеу құралына мыналар кіреді:

-жетістік сынақтары;

-сауалнамалар (білім алушыларға, оқытушыларға, оқу орнының әкімшілігіне, білім беру саласындағы сарапшыларға, зерттеу сапасын бақылаушыларға);

-әдістемелік қамтамасыз ету (зерттеуді ұйымдастыру және өткізу бойынша ұлттық үйлестірушілерге арналған әдістемелік нұсқаулар, іріктеу бойынша нұсқаулық, мектеп үйлестірушілеріне арналған нұсқаулық, тестілеуді өткізуге арналған нұсқаулық, еркін жауаптары бар тексеру тапсырмалары бойынша нұсқаулықтар, мәліметтерді енгізу бойынша нұсқаулық және т.б.) ;

- бағдарламалық қамтамасыз ету (сыныптар мен білім алушыларды таңдау үшін, деректерді енгізу үшін).

Халықаралық сынақтар келесі принциптер негізінде әзірленеді:

-тексерілетін мазмұны мен оқу-танымдық іс-әрекет түрлерінің теңбе-тең қамтылуы;

-халықаралық сынақтар мазмұнының қатысушы елдердің көпшілігінде зерттелетін материалға барынша сәйкестігі;

-сынақтардың байланысын қамтамасыз ету;

-тексерілетін мазмұнның математикалық және жаратылыстану білімінің дамуы тұрғысынан маңыздылығы;

- тест құрастырылған жетістіктерін бағалау үшін білім алушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкестігі;

-жаппай зерттеуге қойылатын талаптарды сақтау.

Білім алушылардың математикалық және жаратылыстану дайындығын бағалау үшін тесттер (әр нұсқада) математикадан да, жаратылыстанудан да тапсырмаларды қамтиды. Өртүрлі типтегі тапсырмалар қолданылады (жауаптарды таңдау, қысқа және толық жауап беру, практикалық тапсырмалар).

4 және 8 сынып білім алушыларының математика және жаратылыстану пәндері бойынша бағалау үшін тест тапсырмаларының теориясы (ағылшын тілі) орыс тілі қолданылады. (ағыл. IRT). Бұл теория білім алушылардың шектеулі [қандай?] тапсырмаларды орындауына негізделген (60-70) және олардың жеке ерекшеліктерін [не?], мұғалімдер мен оқу орындарының ерекшеліктерін [не?] ескере отырып (жауаптар) мүмкіндік береді. сауалнама сұрақтары), әрбір білім алушы және әрбір ел үшін халықаралық банктің барлық тапсырмаларын білім алушылардың жекелеген немесе барлық таңдауының орындау ықтималдығын [қалай?] сипаттайтын сандық көрсеткіштерді анықтау.[қандай?]

4 және 8 сынып білім алушыларының математика және жаратылыстану пәндері бойынша халықаралық тестілеу нәтижелері бөлек өңделеді және талданады. Зерттеу нәтижелерін статистикалық өңдеу нәтижесінде әрбір білім алушыға математика және жаратылыстану пәндері бойынша тапсырмаларды орындағаны үшін 1000 баллдық жүйе бойынша ұпайлар бөлек қойылады.

4 және 8-сынып білім алушыларының халықаралық нәтижелері шкалалары зерттеуге қатысқан барлық елдердің орташа баллдарының орташа мәні 100 стандартты ауытқумен 500 ретінде қабылданғанын ескере отырып, 1995 жылы құрастырылған. Барлық кейінгі нәтижелердің нәтижелері зерттеулер нәтижелерін салыстыруға және олардың өзгеру тенденцияларын анықтауға мүмкіндік беретін 1995 шкаласы бойынша көрсетіледі.

TIMSS-тің үш басты өлшемі

Математика	Жаратылыстану
Мазмұны	
Сандар	Жер туралы ғылымдар
Шама	Тіршілік туралы ғылымдар
Геометрия	Нақты ғылымдар
Пропорционалдық	Ғылым, техника және математика
Функциялар, қарым-қатынас және теңестіру	Ғылым мен техниканың тарихы
Деректерді ұсыну, ықтималдық және статистика	Экология мәселелері
Элементтік талдау	Ғылым табиғаты
Тексеріс және құрылым	Ғылым және басқа пәндер
Күтілетін қызмет	
Білу	Түсіну
Қарапайым рәсімдерді пайдалану	Мәселелерді теория тұрғысынан тексеру, талдау және шешу

Мәселелерді анықтау және шешу	Құралдарды, қарапайым рәсімдерді пайдалану
Қарым-қатынас	Табиғат әлемін зерттеу
	Қарым-қатынас
Перспективалар	
Позиция	Позиция
Мансап	Мансап
Қатысу	Қатысу
Қызығушылықтың артуы	Қызығушылықтың артуы
Стандартты емес жағдайларда іс-әрекет жасау және жауапты шешімді қабылдау қабілеті	Стандартты емес жағдайларда іс-әрекет жасау және жауапты шешімді қабылдау қабілеті

ҚАЗАҚСТАННЫҢ TIMSS ЗЕРТТЕУІНЕ ҚАТЫСУ НӘТИЖЕЛЕРІ

TIMSS-2011, қысқаша түйіндеме

•Қазақстанның төртінші сынып білім алушыларының математика пәнінен нәтижесі 544 балды құрады, бұл TIMSS-2015-тің қатысушы 49 мемлекеттің арасында 12-орынға сәйкес келеді.

•Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының қорытынды жиынтық көрсеткіші зерттеудің қатысушы елдерінің орташа балынан жоғары.

•TIMSS-2011-мен салыстырғанда, еліміздің бастауыш мектебі математикалық дайындық көрсеткішінің 43 балдық өсімін көрсетті.

•Ілгері және жоғары деңгейлердің тапсырмаларын орындаған қазақстандық бастауыш сынып білім алушыларының үлесі артты.

•«Сандар» бөлімінің тапсырмаларын орындауда 23 елдің, соның ішінде Қазақстанның да төртінші сынып білім алушылары жетістікке жетті.

•Қазақстандық білім алушылар «Геометриялық фигуралар мен өлшемдер» және

«Деректерді талдау» бөлімдерінің тапсырмаларын едәуір төмен орындады.

•Қазақстан білім алушыларының оқу-танымдық қызметтің барлық үш түрі бойынша көрсеткіштердің өсімі 40 балдан артық болды.

•Бұл кезекте, қазақстандық төртінші сынып білім алушыларына стандартты емес нысанда (кестелер, графиктер және диаграмма) келтірілген деректерге түсінік беру қиындық туғызады.

•Қазақстандық орта мектеп күрделілік деңгейі орташа математикалық есептерді шешу қабілетін анағұрлым сәтті көрсетті.

•Алайда, TIMSS-2015-ке қатысқан сегізінші сынып білім алушыларының 9%-ы натурал сандар мен ондық бөлшектерге арналған қарапайым есептерді, қарапайым сызықтық графиктерді шығара алмады.

•Бастауыш мектептің қазақстандық түлектерінің жалпы нәтижесі

жаратылыстанудан 550 балды құрады. TIMSS-2011-мен салыстырғанда, орташа балдың өсімі (+55) болды.

- Халықаралық салыстыруда қазақстандық төртінші сынып білім алушылары жаратылыстану бойынша дайындықтың барлық деңгейлері оң динамиканы көрсетті.

- Алдыңғы кезеңмен салыстырғанда TIMSS-2015 қатысушы қазақстандық төртінші сынып білім алушылары «Физикалық ғылымдар» бөлімінің тапсырмаларын орындауда үздік нәтижеге қол жеткізді (+73).

- Қазақстандық қатысушылар танымдық қызметтің түрлері мен барлық үш мазмұндық бөлімдері бойынша көрсеткіштердің артуын көрсетті. Еліміздің 4-сынып білім алушылары «Білу» және «Пайымдау» тапсырмаларын едәуір жақсы орындады.

- Қазақстанның сегізінші сынып білім алушыларының жаратылыстану бағытындағы орташа балы - 533 балды құрады.

- TIMSS-2011-мен салыстырғанда, қатысушы 39 елдің ішінде 34-інде тапсырмаларды барлық деңгейлер бойынша орындауда оң динамика байқалды.

- TIMSS-2015-те қатысушылар жаратылыстанудың барлық төрт мазмұндық бөлігі бойынша халықаралық тесттің тапсырмаларын, TIMSS-2011-мен салыстырғанда, жақсы орындады.

- Қазақстандық білім алушылардың TIMSS-2015-тегі нәтижелері оқу-танымдық қызметтің үш түрі бойынша 500-ден артық.

- Сингапурдың ең жоғары нәтижесі (597) мен Қазақстанның (533) көрсеткішімен 64 балдық айырмашылық көшбасшы елдердің білім беру бағдарламаларын, оқыту технологияларын егжей-тегжейлі зерттеу керектігін дәлелдейді.

Білім алушылардың жаратылыстанудан дайындық деңгейі

Халықаралық сәйкестендіру бойынша зерттеудегі білім алушылардың нәтижесі қатысушы елдердің жалпы санына тәуелділігі маңызды болып келеді. TIMSS-2011 4 сынып білім алушыларының жаратылыстану-математикалық дайындықтарының деңгейін бағалау туралы шешім қабылдаған елдердің саны өткен зерттеу кезеңіне қарағанда ұлғайған. (2007 жылы 36 ел).

Елдер TIMSS зерттеуіне қатыса отырып білім беру сапасын бағалау саласында тек сарапшылардың халықаралық бағасын ғана алып қоймайды. Төрт жылдық кезең (4 жылдан соң 4 сынып білім алушылары 8-сынып білім алушылары болады) бастауыш мектептен негізгі мектепке өту кезеңіндегі математикалық және жаратылыстану ғылымындағы білім алу траекториясының өзгерісін қадағалауға мүмкіндік береді.

Мысалы, Сингапур, Қытай Қытай Тайбэйі, Гонконг, Жапония, Ресей, Ұлыбритания сияқты елдердің 4-сынып білім алушылары 2007 жылғы жоғарғы нәтижелерді 2011 жылы 8-сынып білім алушылары ретінде дәлелдеді. Норвегия, Иран, Грузия, Тунис елдерінің 8-сынып білім алушыларының 2011 жылдағы көрсеткіштері өткен кезеңдегі орта халықаралық балынан төмен болғандығына сәйкес келеді.

TIMSS – 2011 мектеп білім беру сапасының мониторингінің бесінші кезеңінде Корея Республикасының (587), Сингапурдың (583), Финляндияның (570), Ресей Федерациясының (552) және Қытай Қытай Тайбэйінің (552 балл) бастауыш мектеп білім алушылары TIMSS - 2011 мектептік білім сапасын жаратылыстану ғылымы саласында жоғарғы дәрежелерін көрсетті.

TIMSS - 2011 жобасының 50 қатысушы елінің рейтингінде 32-орын алған қазақстандық 4-сынып білім алушылары орта халықаралық көрсеткішке жетуге 5 балл ала алмады (кесте).

189-кесте. Жаратылыстану нәтижелері

№	Қатысушы елдер	Орташа балл	№	Қатысушы елдер	Орташа балл
1	Корей	587	26	Литва	500
2	Сингапур	583	27	Бельгия	509
3	Финляндия	570	28	Румыния	505
4	Жапония	559	29	Испания	505
5	Ресей	552	30	Польша	505
6	Қытай Тайбэйі	552	31	Жаңа Зеландия	497
7	АҚШ	544	32	Қазақстан	495
8	Греция	536	33	Норвегия	494
9	Гонконг	535	34	Чили	480
10	Венгрия	534	35	Тайланд	472
11	Швеция	533	36	Түркия	463
12	Словакия	532	37	Грузия	455
13	Австрия	532	38	Иран	453
14	Нидерланды	531	39	Бахрейн	449
15	Ұлыбритания	529	40	Мальта	446
16	Дания	528	41	Әзербайжан	438
17	Германия	528	42	Сауд Аравиясы	429
18	Италия	524	43	Араб Әмірліктері	428
19	Португалия	522	44	Армения	416
20	Словения	520	45	Катар	394
21	Солтүстік Ирландия	517	46	Оман	377
22	Ирландия	516	47	Кувейт	347
23	Хорватия	516	48	Тунис	346
24	Австралия	516	49	Марокко	264
25	Сербия	516	50	Йемен	209

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Осы тұрғыдан, зерттеуге қатысушы қазақстандық негізгі мектеп білім алушылары екінші кезеңде алдыңғы кезеңнің нәтижесімен салыстырғанда позицияларын едәуір төмендеткен (2007 жылы -533 балл).

327-сурет.Салыстырмалы нәтижелер

2007 жыл 4-сыныптар		
Қатысушы елдер	орын	орта халықаралық балл (500)
Сингапур	1	587
Тайбэйі	2	557
Гонконг	3	554.
Жапония	4	548
Ресей	5	546
Англия	7	542
Италия	10	535
Қазақстан	11	533
Германия	12	528
Марокко	35	297
Катар	36	294
Йемен	37	197

2011 жыл 4-сыныптар		
Қатысушы елдер	орын	орта халықаралық балл (500)
Корея	1	587
Сингапур	2	583
Финляндия	3	570
Жапония	4	559
Ресей	5	552
Тайбэйі	6	552
Жаңа Зеландия	31	497
Қазақстан	32	495
Норвегия	33	494
Тунис	48	346
Марокко	49	264
Йемен	50	209

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Зерттеуге қатысушылардың ғылыми жаратылыстанудан дайындық нәтижелері TIMSS Стандартына сәйкес тест деңгейлерін орындауда көрсетіледі. Білім алушылардың дайындық деңгейі бойынша білім алу жетістіктерінің нәтижелерін – ілгері, жоғарғы, орта, төменгі бойынша бөлу келесілер бойынша анықталады:

- Пәндік білім мен қабілеттерді меңгерудің көлемі мен тереңдігі;
- Шешімі бар проблеманың мәнмәтінімен (күнделікті өмір немесе ғылыми зерттеулер);
- Диаграммаларда, графиктерде және кестелерде көрсетілетін жаттығулармен жұмыс істеу ептілігінің деңгейі;

IEA Халықаралық есептің мәліметтері бойынша жаратылыстану ғылымдары дайындықтарына қатысушылардың белгілі бір деңгейде жеткен жетістіктері жиналған баллдарға байланысты түрлендіріледі.

33% сингапурлық және 29% корейлік төртінші сынып білім алушылары ғылыми жаратылыстану дайындығының ілгері деңгейін көрсетуде.

Білім алушылар ғылыми жаратылыстану бойынша тәжірибелер мен зерттеулерді өткізудің бастапқы көріністерімен ғана таныс емес, олар сол тәжірибелер мен зерттеулердің нәтижелері мен бағалау пікірлерін түсіндіру дағдыларын иемденеді, ғылыми жаратылыстану тәртіптерінің маңызды аймақтары арасындағы өзара байланысты өз еріктерімен белгілейді. Ғылыми жаратылыстанудың аталған дайындығының осы деңгейін қазақстандық 4-сынып білім алушыларының тек 7% ғана көрсетті.

Корей, сингапурлық, фин білім алушылары да ғылыми жаратылыстану үдерістерін білудің және оларды тәжірибеде пайдалану қабілеттері бойынша жоғары деңгей көрсетуде. Олар үшін ғылыми жаратылыстанудың құбылыстары мен күнделікті өмірдегі үдерістерді түсіндіру қиындық тудырмайды. Қазақстандық білім алушылардың көрсеткіштері (28%) шетелдік құрдастарына қарағанда төмен (73%, 68% және 65% сәйкесінше).

Жаратылыстану ғылымы бойынша дайындықтың орта деңгейінің тапсырмаларымен – негізгі білімдерді және тәжірибелік жағдайларда Пайдалануды көрсету қабілеттері бойынша қазақстандық бастауыш мектептің 58% білім алушылары жасай алды.

Төменгі деңгей – қысқа жазбаша жауапты ұсыну арқылы адам денсаулығына, жануарлардың қылық және физикалық сипаттамаларымен байланысты қарапайым фактілер бойынша үстіртін білімдерді, елдің 4 сынып білім алушыларының 84% көрсетті.

190-кесте. Білім алушылардың дайындық деңгейі бойынша білім алу жетістіктерінің нәтижелері

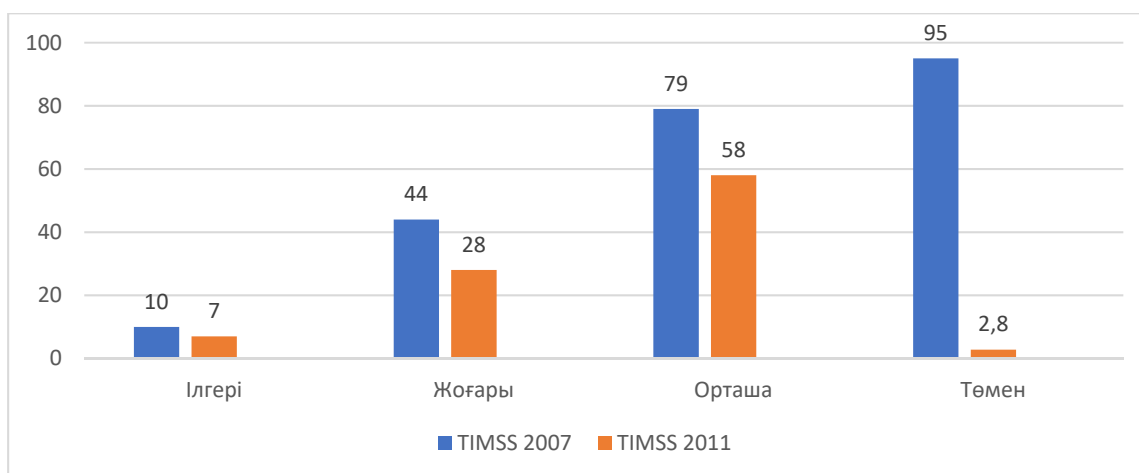
Орын	Ел	Деңгейлер			
		Ілгері	Жоғары	Орта	Төменгі
1	Сингапур	33	68	89	97
2	Корей	29	73	95	99
3	Финляндия	20	65	92	99
4	Ресей	16	52	86	98
5	Қытай Тайбэйі	15	53	85	97
6	АҚШ	15	49	81	96
7	Жапония	14	58	90	99
8	Венгрия	13	46	78	93
9	Румыния	11	37	66	84
10	Ұлыбритания	11	42	76	93
11	Швеция	10	44	79	95
12	Чехия	10	44	81	97
13	Словакия	10	44	79	94
14	Гонконг	9	45	82	96
15	Австрия	8	42	79	96
16	Дания	8	39	78	95
17	Сербия	8	35	72	91
18	Италия	8	37	76	95
19	Австралия	7	35	72	91
20	Португалия	7	35	75	95
21	Германия	7	39	78	96
22	Қазақстан	7	28	58	84
23	Ирландия	7	35	72	92
24	Словения	7	36	74	93

25	Польша	5	29	67	91
26	Жаңа Зеландия	5	28	63	86
27	Солтүстік Ирландия	5	33	74	94
28	Испания	4	28	67	92
29	Литва	4	31	73	95
30	Тайланд	4	20	52	78
31	Бахрейн	4	17	43	70
32	Түркия	3	18	48	6
33	Хорватия	3	30	75	96
34	БАӘ	3	14	36	61
35	Нидерланды	3	37	86	99
36	Иран	3	16	44	72
37	Сауд Арабиясы	3	12	35	63
38	Чили	2	19	54	85
39	Әзербайжан	2	13	37	65
40	Катар	2	11	29	50
41	Мальта	2	14	41	70
42	Бельгия (Франция)	2	24	73	96
43	Грузия	1	13	44	75
44	Оман	1	7	23	45
45	Норвегия	1	19	64	92
46	Армения	1	6	26	58
47	Кувейт	1	4	16	37
48	Марокко	0	1	6	16
49	Тунис	0	3	14	35
50	Йемен	0	0	2	6
Халықаралық орта пайыз		5	32	72	92

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Ғылыми жаратылыстану дайындығының барлық деңгейлері бойынша өткен тестілеуде 4-сыныптың білім алушылары зерттеудің 2 кезеңінің салыстырмалы талдауының нәтижелері қазақстандық білім алушылардың көрсеткіштерінің төмендегенін көрсетті.

328-сурет. Жаратылыстану ғылымдары дайындығының деңгейлері бойынша көрсеткіштер

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

4-сынып білім алушыларының ғылыми жаратылыстану пәндер білімін бағалау құрылымы 2 өлшемді – мазмұнды бөлім мен Оқу-танымдық іс-әрекет түрлерін қамтиды TIMSS-2011 «Science Framework» шектеулі үлгісіне сәйкес 4-сынып тесттің мазмұнды бөліміне биология, физика мен географияның, тапсырмалары енгізілген. Оқу-танымдық іс-әрекет түрлері бойынша нәтижелер педагогикалық ғылымында қабылданған Білу, Пайдалану және Ойлау операциялары мәнмәтінде бағаланды (кесте).

Мазмұнды бөлім мен Оқу-танымдық іс-әрекетіне байланысты тапсырмалардың үлестірілуі (кесте)

Мазмұнды бөлімдер	
Биология	45%
География және астрономия	35%
Физикалық ғылымдар	20%
Оқу-танымдық іс-әрекет түрлері	
Білу	40%
Пайдалану	35%
Талдау	20%

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

4-сыныпқа арналған Биология бөлімі бойынша тест тапсырмаларының 45% адам денсаулығы мен тамақтану, тірі ағзалардағы өмірлік процестерінің сипаттамалары, жалпы экожүйедегі өсімдіктер мен жануарлар табиғатын анықтауға бағытталған сұрақтарды қамтиды. Физикалық ғылымның мәнді блогы бойынша білім алушылардың білім алудағы жетістіктерін 35%-ы тапсырмалар бағалады. Олардың сәтті орындалуы үшін қатысушылар нысандар мен материалдарды физикалық ерекшелігі негізінде салыстыра және топтастыра,

қуат көзін анықтап, жылулық процестер мен қуат тізбектерінің түсінігін көрсете білулері қажет.

География мәнді бөлімі тест тапсырмаларының 20 пайызын қамтиды. Білім алушылар Жердің құрылымы мен физикалық сипаттамасы, оның процестері мен кезеңдері, Күн жүйесіндегі орны жайлы білімдерін көрсете білулері қажет. Жаратылыстануың мазмұнды блоктарының мәнмәтіні бойынша TIMSS-2011 қорытындылары Физика ғылымдары бойынша жоғары көрсеткіштерді Корея мен Сингапур білім алушылары көрсеткенін растап отыр.

Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының көрсеткіштері жаратылыстану ғылымдарының

барлық үш мазмұнды бөлімдері бойынша халықаралық орта баллға сәйкес келеді. Сонымен бірге, Биология пәні бойынша ғылыми жаратылыстанудың басқа мазмұнды бөлімдерімен салыстырғанда табыстылық көрсеткіші 500 баллды құрады (кесте).

191-кесте. Мазмұнды бөлімдер бойынша елдердің көрсеткіштері

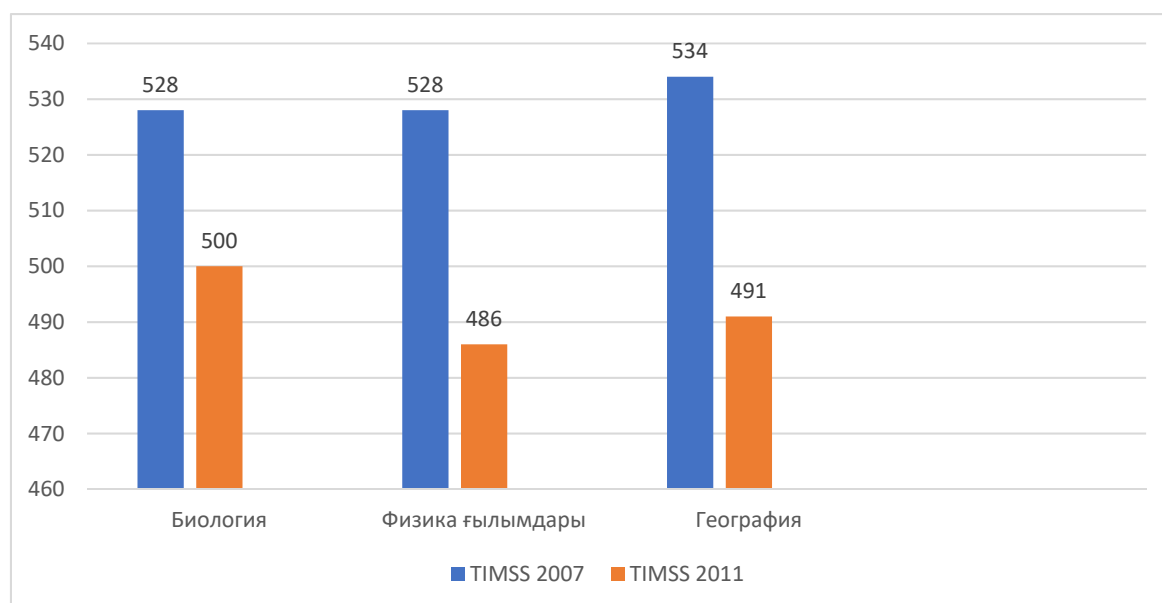
Орын	Ел	Орта балл	Биология	Физика ғылымдары	География
1	Корей	587	871	597	603
2	Сингапур	583	597	598	541
3	Финляндия	570	574	568	566
4	Жапония	559	540	589	551
5	Ресей	552	556	548	552
6	Қытай Тайбэйі	552	538	569	553
7	АҚШ	544	547	544	539
8	Чехия	536	550	519	537
9	Гонконг	535	524	539	548
10	Венгрия	534	552	520	524
11	Швеция	533	534	528	538
12	Словакия	532	534	527	535
13	Австрия	532	52	535	539
14	Нидерланды	531	537	526	525
15	Ұлыбритания	529	530	535	522
17	Германия	528	525	535	520
18	Италия	524	535	509	523
20	Словения	520	524	524	506
21	Солтүстік Ирландия	517	519	520	507
22	Ирландия	516	513	517	520
24	Австралия	516	516	514	520
26	Литва	515	520	514	501
27	Бельгия	509	510	507	505
29	Испания	505	513	497	499
30	Польша	505	514	495	496
31	Жаңа Зеландия	497	497	493	499
32	Қазақстан	495	500	486	491

33	Норвегия	494	496	482	506
34	Чили	480	490	471	475
35	Тайланд	472	480	462	460
36	Түркия	463	460	466	456
38	Иран	453	449	453	457
40	Мальта	446	439	453	447
41	Әзербайжан	438	440	436	408
42	Сауд Арабиясы	429	415	439	432
43	БАӘ	428	420	429	435
44	Армения	416	424	399	398
45	Катар	394	383	397	401
46	Оман	377	370	370	371
47	Кувейт	347	323	348	352
48	Тунис	346	342	342	319
49	Марокко	264	245	256	208
50	Йемен	209	172	198	186

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Алдыңғы кезең қорытындысымен салыстырғанда ғылыми жаратылыстану топтамасы пәндерінің барлық мазмұнды бөлімдері бойынша халықаралық тестілеуге қатысушылар -қазақстандық 4-сынып білім алушылары нәтижелерінің біршама төмендегені байқалады. Егер TIMSS – 2007-де Географиядан тест тапсырмаларын орындау нәтижелігінің көрсеткіші 534 балл болса, TIMSS 2011 – 491.Физика ғылымдары бойынша халықаралық тестерді орындау көрсеткіші 42 баллға, Биология пәні бойынша 28 баллға төмендегені тіркелді(сурет).

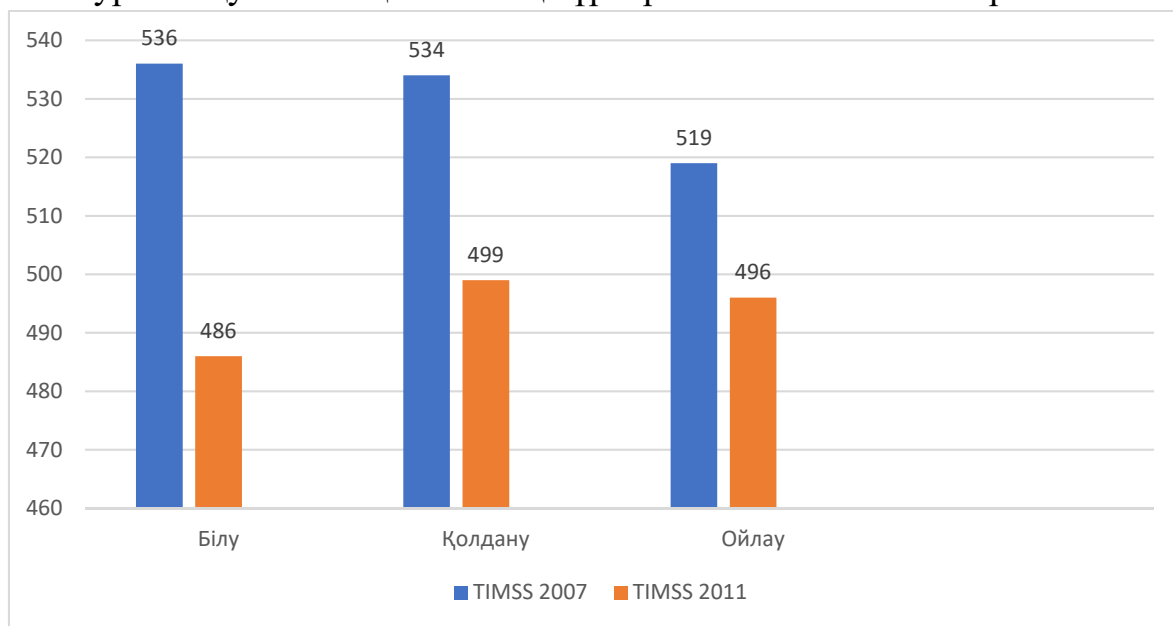
329-сурет. Ғылыми жаратылыстану топтамасы пәндерінің барлық мазмұнды бөлімдері бойынша қазақстандық 4-сынып білім алушылары нәтижелері

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Оқу-таным қызметінің түрлері бойынша нәтижелерді салыстырғанда төртінші сынып білім алушылары Пайдалануға бағытталған тапсырмаларды орындауда жоғары, Ойлау мен Білуге бағытталған тапсырмаларда төмен көрсеткіштер көрсеткен. Сонымен қатар олардың көрсеткіштері TIMSS- 2007 қорытындыларымен салыстырғанда төмен.

330-сурет. Оқу-таным қызметінің түрлері бойынша нәтижелер

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Жаратылыстану ғылымы дайындығының деңгейі бойынша тест тапсырмаларын орындаудың талдауы

TIMSS - 2011 Science Framework құрылымдық құжатының ілгері деңгейде 4-сынып білім алушылары мазмұнды бөлімдердің 4 түрі арасындағы өзара байланыс орнату үшін өз білімдерін қолдана білулері керек екенін бекітті. Білім алушылар мәнмәтіндегі қарапайым тәжірибелер мен талдаулардың нәтижелерін түсіндіріп, бастапқы қабілеттерін қалыптастыруы керек.

1-үлгі. Білім қызметінің оқу-танымдық түріндегі Биология мазмұнды бөлімінің еркін-құрастыру жауабы күтілетін тапсырмасы берілген. Тапсырма қиын болып келеді, білім алушыларға өсімдік құрылысын анықтау мен олардың әр қайсысын сипаттау ұсынылған. Халықаралық салыстыруда берілген тапсырмаға бастауыш мектеп білім алушыларының жалпы санынан тек 21%-ы ғана жауап берді. Қазақстан бойынша нәтиже көрсеткіші 27%, бұл орта халықаралық көрсеткіштен 6%-ға жоғары (кесте).

331-сурет. Тапсырма үлгісі /ілгері деңгей /

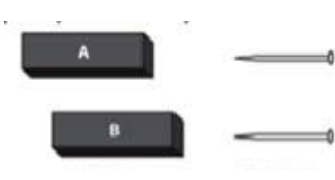
Орын	Ел	Дұрыс жауаптардың пайыздық көрсеткіші	Ғылыми жаратылыстану дайындығының ілгері деңгейіне арналған тапсырмалар												
1	Сингапур	80	<p>Суретте гүлденген өсімдік көрсетілген</p> <p>Бұл өсімдіктің жеке мүшелері сандармен белгіленген. Төменде берілген кестеге өсімдіктің әр бір мүшелерін атауын жаз және белгілерін сипатта.</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>№</th> <th>Атауы (өсімдік мүшелері)</th> <th>Өсімдік мүшелерінің белгілері.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>Гүл</td> <td>Тұқым кұрайды.</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Сабақ</td> <td>Су мен қорек заттарды тасымалдайды.</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>Жапырақ</td> <td>Қорек заттарын өндіреді.</td> </tr> </tbody> </table>	№	Атауы (өсімдік мүшелері)	Өсімдік мүшелерінің белгілері.	1	Гүл	Тұқым кұрайды.		Сабақ	Су мен қорек заттарды тасымалдайды.	3	Жапырақ	Қорек заттарын өндіреді.
№	Атауы (өсімдік мүшелері)	Өсімдік мүшелерінің белгілері.													
1	Гүл	Тұқым кұрайды.													
	Сабақ	Су мен қорек заттарды тасымалдайды.													
3	Жапырақ	Қорек заттарын өндіреді.													
2	Корей	42													
3	Тайланд	40													
10	Финляндия	32													
13	Қазақстан	27													
14	Қытай Тайбэйі	26													
15	Австрия	25													
17	АҚШ	24													
19	БАӘ	22													
20	Литва	21													
21	Ұлыбритания	21													
	Орта халықаралық көрсеткіш	21													
22	Ресей	20													
23	Жапония	20													
28	Гонконг	16													
29	Испания	16													
34	Чили	13													
37	Түркия	11													
44	Нидерланды	8													

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

2-үлгі. Ілгері деңгейдегі Физика ғылымдары саласынан тапсырма. Білім алушылардан өз білімдерін қолдана білуді, қорытынды жасау мен талдауды талап етеді.

Халықаралық салыстыруда бұл тапсырманы білім алушылардың тек 26% ғана орындай алды, бұл орта халықаралық көрсеткіштен 1%-ға жоғары және Ресей Федерациясы, Корея Республикасы, Австралия, Испания елдерінің нәтижелерімен сәйкес келеді.

332-сурет. Тапсырма үлгісі /ілгері деңгей

Орын	Ел	Дұрыс жауаптардың пайыздық көрсеткіші	Ғылыми жаратылыстану дайындығының ілгері деңгейіне арналған тапсырмалар
1	Сингапур	66	<p>Балжанда 2 темір шеге мен 2 магнит (А және В) бар. Ол А магнитін үстел бойымен оған шеге тартылғанша дейін қозғалтты. Ол В магнитін үстел бойымен оған шеге тартылғанша дейін қозғалтты</p> <p>Балжан А магниті шегені 15 см аралықта, ал В магниті 10 см аралықта өзіне тартқанын байқады. Сырым 2 магниттің күші бірдей екенін айтты.</p>
2	Жапония	50	
3	Қытай Тайбэйі	47	
10	Финляндия	41	
13	Швеция	37	
14	АҚШ	37	
15	Ұлыбритания	35	
17	Норвегия	32	
19	Гонконг	31	
20	Түркия	29	
21	Германия	28	
	Испания	27	
22	Австралия	27	
23	Корей	27	
28	Ресей	27	
29	Қазақстан	27	
34	Орта халықаралық көрсеткіш	26	
37	Жаңа Зеландия	25	
44	Чили	20	

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Жоғары деңгейге жеткен 4-сынып білім алушылары күнделікті өмірде кездесетін құбылыстарды түсіндіре және өз білімдерін қолдана алып, салыстырып, сәйкестендіріп, қорытынды жасай алулары қажет.

1-үлгі. Еркін құрастырылған жауапты қажет ететін тапсырма, білім алушылардан ғылыми жаратылыстану тұжырымдамаларын пәндік білімдерін қолдана алуды және негізделген қорытындыларды көрсетуді талап етеді. Халықаралық масштабта бұл тапсырманы TIMSS-2011-ге қатысушы 4-сынып білім алушыларының 42% орындап шықты. Сингапур елінің білім алушылары өз позицияларын Австрия, Сербия, Финляндия және Ресей Федерациясы елдеріне берді. Қазақстандық білім алушылардың дұрыс жауабының пайызы 45%, бұл халықаралық көрсеткіштен 3% жоғары.

333-сурет. Тапсырма үлгісі /жоғары деңгей

Орын	Ел	Дұрыс жауаптардың пайыздық көрсеткіші	Ғылыми жаратылыстану дайындығының ілгері деңгейіне арналған тапсырмалар
------	----	---------------------------------------	---

1	Қытай Тайбэйі	74	<p>Мұғалім үстелге үш зат қойды, суретте көрсетілгендей, оларды көлемінің төмендеуіне байланысты орналастырды</p> <p>Ярослав көлемі үлкен заттардың салмағы жоғары деп ойлайды. Сен онымен келіссің бе?</p> <p>Бір тор көзді белгілеңіз.</p> <p>Ия Жоқ</p> <p>Бұл материалдың тығыздығына байланысты.</p> <p>Кірпіш пенопластан көлемі жағынан кіші, бірақ тығыз, сондықтан оның салмағы да көп.</p>
2	Австрия	74	
3	Сербия	72	
4	Ресей	71	
5	Финляндия	71	
6	Корей	68	
7	Венгрия	68	
8	Норвегия	62	
16	Сингапур	52	
17	Германия	51	
18	Гонконг	49	
22	Жапония	45	
23	Бельгия	45	
24	Қазақстан	45	
26	Австралия	43	
	Орта халықаралық көрсеткіш	42	
28	Чили	41	
29	Нидерланды	40	
32	Ұлыбритания	39	

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Ғылыми жаратылыстанудан дайындық бойынша орташа деңгей тапсырмаларын орындау кезінде 4-сынып білім алушылары ақпаратты талдай алулары, биологиялық және физикалық құбылыстарды түсіндіре, күнделікті өмір жағдайында алған білімдерін қолдана алулары қажет.

2-үлгі. География саласынан тестілеуге қатысушының еркін құрастырылған жауабын болжайтын тапсырма. Бастауыш сынып білім алушылары Жердің Күннен алатын энергия түрін сипаттауы қажет.

Елдерді сәйкестендіру кезінде халықаралық тестінің осы сұрағына білім алушылардың 54% дұрыс жауап берді. Осы тапсырманы қазақстандық төртінші сынып білім алушылары өздерінің Қытайлық Қытай Тайбэйі және Жапония құрдастарына қарағанда сәтті орындады.

334-сурет. Тапсырма үлгісі /орташа деңгей

Орын	Ел	Дұрыс жауаптардың пайыздық көрсеткіші	Ғылыми жаратылыстану дайындығының ілгері деңгейіне арналған тапсырмалар
1	Сингапур	82	Жердің Күннен алатын энергия түрлерінің біреуінің атауын жазыңдар
2	Корей	79	

4	Гонконг	73	Жарық
5	Ресей	73	
7	Нидерланды	69	
8	Италия	68	
10	Ирландия	68	
11	Ұлыбритания	66	
12	Австрия	64	
13	Австралия	63	
14	АҚШ	63	
15	Қазақстан	62	
19	Қытай Тайбэйі	61	
21	Жапония	59	
27	Түркия	55	
	Орта халықаралық көрсеткіш	54	
29	Венгрия	54	
30	Иран	54	
31	Словения	53	

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Тестілеуге қатысушы – 4-сынып білім алушыларына дайындалған күрделілік деңгейі төмен халықаралық тест тапсырмаларын орындау қарапайым суреттер мен диаграммаларды талдау қабілетін, кестелерді толтыруды және қысқа түрдегі жазбаша жауаптарды ұсынуды талап етеді.

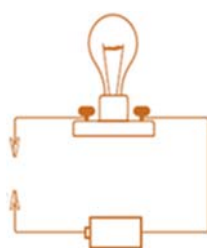
3-үлгі. Физика ғылымдары саласынан Пайдалану сияқты Оқу-танымдық іс-әрекет түріне бағытталған төменгі деңгей тапсырмаларын орындау кезінде төртінші сынып білім алушылары қарапайым суретті «оқып», дұрыс жауапты анықтауы қажет.

TIMSS-2011 үш көшбасшы қатысушы елі осы үлгіні орындау нәтижесінің ең жоғарғы көрсеткішке ие болды. Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының нәтижелері халықаралық орта көрсеткіштен 9% төмен.

335-сурет. Тапсырма үлгісі /төмен деңгей

Орын	Ел	Дұрыс жауаптардың пайыздық көрсеткіші	Ғылыми жаратылыстану дайындығының ілгері деңгейіне арналған тапсырмалар
1	Жапония	94	Суретте батареямен байланысқан электр шамы бейнеленген.
2	Қытай Тайбэйі	94	
3	Сингапур	94	
4	Австрия	89	

5	Германия	88
6	Финляндия	86
8	АҚШ	84
9	Гонконг	84
10	Ұлыбритания	84
11	Корей	83
27	Австралия	74
30	Ресей	72
	Орта халықаралық көрсеткіш	71
31	Испания	71
34	Норвегия	67
35	Түркия	63
36	Қазақстан	62
37	Италия	62
38	Нидерланды	62

Шам жануы үшін келесі қандай заттарды 1-нші және 2-нші нүктеге қосу керек.

А) Темір шеге
 В) Пластмассадан жасалған қасық
 С) Резина жолағы
 D) Ағаш таяқ

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Мектептегі білім беру сапасын халықаралық зерттеудегі елдің позициясы тестілеуге қатысушылардың Оқу-танымдық іс-әрекеттің түрлері бойынша ең төменгі және ең жоғары баллдар көрсеткіштерінің мәнмәтінінде TIMSS-2011 тест тапсырмаларының жалпы сынағын елдің орындауына жүргізілген талдауларын салыстыру нәтижесінде анықталады.

Үлгі, Оқу-танымдық іс-әрекет түрі Білу бойынша тест тапсырмалары бастауыш сынып білім алушылары жануарлар әлемінің сан түрлілігін және жыртқыш жануарлардың негізгі белгілерін білуді болжайды. Аталған сұрақ бойынша қазақстандық білім алушылар орындаудың ең жоғарғы көрсеткішке (96,4%) ие болды.

336-сурет. Тапсырма үлгісі/ «Білу» саласы

Тапсырма	Басқа жануарлар түрімен қоректенетін жыртқыш жануар. Көрсетілген жануарлардың қайсысы жыртқыш болып табылады? А.бұғы В.қасқыр С.сиыр D.ешкі
Дұрыс жауап	В

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Күрделігі төмен деңгейлі тапсырманы сәтті орындау себебі берілген тапсырма қазақстандық оқу бағдарламасына сәйкес келеді және бастауыш мектеп курсы бойы өзекті болып келеді («Дүниетану» оқулығы, 2 және 3 сыныптар, авторлары К.А. Аймағамбетова, Т.С. Еділова, «Алматы кітап» баспасы, 2011 жыл). «Дүниетану» курсына «Жануарлар әлемінің әр түрлігі» тақырыбын оқу кезінде «Жыртқыштар» терминіне нақты анықтама беріледі, жыртқыштардың жануарлардың осы тобына жатқызылуын растайтын Үлгілер келтіріледі.

Сонымен бірге, қазақстандық мектеп білім алушылары осы оқу-танымдық түрінің тапсырмаларын орындауының төмен пайызын көрсетті (23%).

337-сурет. Тапсырма үлгісі/ «Білу» саласы

Тапсырма	<p>Тау жынысында өте ертеде өскен өсімдік жапырағының таңбасы табылды.</p> <p>Бұл өсімдік шамамен қанша жыл бұрын өсті? А) Бір жыл В) Жүз жыл С) Бір мың жыл D) Бір миллион жыл</p>
Дұрыс жауап	D

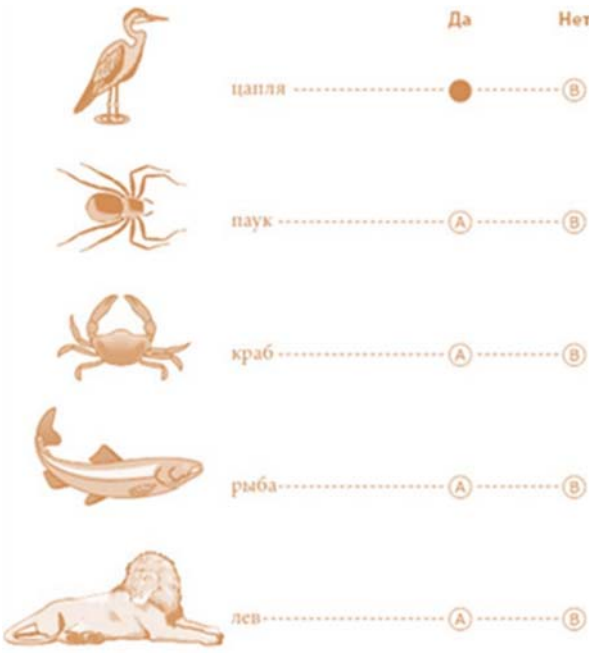
Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Бастауыш сыныптың жаратылыстану курсына білім алушылар тек Жердегі өсімдіктер әлемінің пайда болу тарихы туралы бастапқы түсініктерімен танысады. Осы тақырыпты өту кезінде тау жыныстарының түрлеріне, «тау жынысы», «кен орны» түсініктеріне басты назар аударылады да, олардың қалыптасу уақыты мен кезеңдері қарастырылмайды («Дүниетану» оқулығы, 2 және 3, 4-сыныптар, авторлары К.А. Аймағамбетова, Т.С. Еділова, Б.Л. Хаджиева «Алматыкітап» баспасы, 2011 жыл).

Қазақстандық білім алушылардың Пайдалануға бағытталған иллюстрацияланған тапсырманы орындау пайызы 90 % құрады.

338-сурет. Тапсырма үлгісі/ «Пайдалану» саласы

Тапсырма	Төменде суреті берілген жануарлардың қайсысында омыртқа бар?
----------	--

	<p>Әр жануардың турасындағы бір дөңгелекті белгілеңіз. Бірінші жануар үшін бір дөңгелек бейнеленген.</p> <p>Аң-күс Омыртқасы бар</p>
Дұрыс жауап	<p>Өрмекші – В Шаян – В Балық – А Арыстан - А</p>

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Төртінші сынып білім алушылары жоғары нәтиже көрсетті, ол «Қаңқа-дене тірегі» сұрақтары өтілген тақырыптарды «Жануарлар әлемінің сан түрлігі» оқумен байланысты тақырыптарын оқу кезінде қарастырылуына байланысты болуы мүмкін («Дүниетану» оқулығы, 3-сынып, авторлары К.А. Аймағамбетова, Т.С. Еділова, Б.Л. Хаджиева «Алматы кітап» баспасы, 2010 жыл). Аталған тапсырманы орындаудың орта халықаралық пайызы 90,9% құрады.

Тестілеуге қатысушы қазақстандық 4-інші сынып білім алушыларының Пайдалануға арналған қарапайым тапсырманы орындауда төмен пайыз көрсетті - 11%.

339-сурет. Тапсырма үлгісі/ «Пайдалану» саласы

Тапсырма	 <p>Ағаш және арыстан бір-біріне мүлде ұқсамайды. Бірақ олар тірі табиғатқа жатады және ортақ ерекшеліктері бар. Үлгі оларға өмір сүру үшін су керек.</p> <p>Ағашқа да, арыстанға да тән өзге екі өзгешеліктерді жазыңыз.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 2.
Дұрыс жауап	<p>Жауапта жоғарыда көрсетілгеннен екі ерекшелік ұсынылды. Үлгілер: Оларға энергия қажет. Оларға оттегі қажет.</p> <p>Олар қажетсіз заттарды шығарады. Оларға күннің көзі керек. Олар өседі, дамиды және өледі</p>

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Аталған тақырып бастауыш сыныптың «Дүниетану» курсына қарастырылады («Дүниетану» оқулығы, 2-сынып, авторлары К.А. Аймағамбетова, Т.С. Еділова «Алматыкітап» баспасы, 2011 жыл). Оқу бағдарламасында аталған тақырыпты қарастыруға жеткілікті уақыт беріледі – «Өсімдік» бөлімінде 3 сағат және «Жануарлар» бөлімінде 2 сағат, қазақстандық білім алушылар жануарлар мен өсімдік әлемінің табиғат құбылыстарына салыстыру жүргізе алмады. Осы тапсырманы орындаудың халықаралық орта көрсеткіші 19,8% құрады. Ең жақсы нәтижелерді Сингапур білім алушылары көрсетті (73,2%).

Оқу-танымдық іс-әрекеттің Ойлау түріне арналған тапсырмаларды қазақстандық білім алушылардың 61,6% сәтті орындады .

340-сурет. Тапсырма үлгісі/ «Ойлау» саласы

<p>Тапсырма</p>	<p>Тимур Бауыржанға ағаш қорап берді. Қораптан суретте көрсетілгендей екі сым шығып тұр</p> <p>Тимур Бауыржаннан қорапты ашпай оның ішінде не бар екенін анықтауды сұрады. Бауыржан суретте көрсетілгендей бұл екі сымды шаммен және батареямен қосты, содан соң шам жанды.</p> <p>Берілгендерден қораптың ішінде не болуы мүмкін?</p> <p>А) Резеңке бау В) Ағаш қарындаш С) Металдан жасалған кілт D) Шыны стакан</p>
<p>Дұрыс жауап</p>	<p>С</p>

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Осы сұрақ қазақстандық мектептің оқу бағдарламасына сәйкес келеді – «Темір және алюминий рудалары» тақырыбы («Дүниетану» оқулығы, 3-сынып, авторлары К.А. Аймағамбетова, Т.С. Еділова, Б.Л. Хаджиева «Алматыкітап» баспасы, 2010 жыл). «Электр тогы», «Электр тізбегі» тақырыптарын меңгеруге оқу уақытының 4 сағаты беріледі. Аталған тақырыпты оқуда бастауыш мектепте білім алушылар электр сымның тәжірибеде Пайдаланумен танысады. Суретте бейнеленген заттардан білім алушылар электр тогын өткізу қасиетіне ие затты таңдай алады.

Дұрыс жауаптардың ең жоғарғы көрсеткіші байқалған ел – Жапония (97,5%), осы тапсырманы орындаудың орта халықаралық көрсеткіші 64,2% құрады.

Ойлауға арналған сұрақтың дәстүрлі емес түрде қойылуы және бірнеше жауаптардың ұсынылуы қазақстандық төртінші сынып білім алушылардың төмен нәтиже көрсетуінің себебі болуы мүмкін. Сұрақ 3-сынып оқу бағдарламасына сәйкес келеді («Дүниетану» оқулығы, 3-сынып, авторлары К.А. Аймағамбетова, Т.С. Еділова, Б.Л. Хаджиева «Алматыкітап» баспасы, 2010 жыл). Тақырыпты меңгеруге 1 оқу сағаты беріледі. Дұрыс жауаптардың орта

халықаралық пайызы 31%. Ең жақсы нәтижелерді Жапония білім алушылары (51,6%) көрсетті.

341-сурет. Тапсырма үлгісі/ «Ойлау» саласы

Тапсырма	<p>Табиғатта жыртқыш деп басқа жануарлармен қоректенетін жануарларды атайды. Қорек болатын жануарларды олжа деп атайды.</p> <p>Жыртқыштар немесе олжа туралы тұжырымдардың қайсысы дұрыс немесе бұрыс болып табылады?</p> <p>Әр тұжырымның қарсысына бір дөңгелекпен белгілеңіз.</p> <p>Дұрыс / Бұрыс</p> <p>Тістері өткір жыртқыш жануарлар А..... В</p> <p>Жыртқыштар өз олжаларынан ірі болып келеді А.....В</p> <p>Ірі жануар олжа бола алмайды А.....В</p> <p>Кейбір жануарлар жыртқыш та және олжа да бола алады А .В</p>
Дұрыс жауап	Дөңгелектер ретімен келесідей белгіленген А, В, В, А

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

ҚОРЫТЫНДЫЛАР

✓ 4-сыныптағы жаратылыстану білімдерінің тапсырмаларының жалпы саны 172 құрайды, олардың ішінде 23% бастауыш мектептің оқу бағдарламасына сәйкес келмейді.

✓ Ілгері, жоғарғы, орта және төменгі бөлімдерде алынған балдарға байланысты тест орындалуының деңгейі зерттеуге қатысушылардың жаратылыстану ғылымдары дайындығының нәтижелерімен салыстырыла көрсетілді.

✓ Ғылыми жаратылыстану дайындығының бағыты бойынша қазақстандық 4-сынып білім алушылардың 16% қиындығы төмен деңгейдің тапсырмаларын орындай алмаған.

✓ Ғылыми жаратылыстану аумағында жоғарғы жетістікке Корея Республикасы, Сингапур, Финляндия, Ресей Федерациясы және Қытай Тайбэйі бастауыш сынып білім алушылар жеткен.

✓ Әлемнің 50 мемлекет арасындағы рейтинг бойынша қазақстандық 4-сынып білім алушылары 32-орында.

✓ Жаратылыстану білімдерінің 3 мазмұнды бөлімдері бойынша қазақстандық 4-сынып білім алушылары нәтижелері орта халықаралық балмен сәйкес келеді.

✓ Қазақстандық мектеп білімінің міндетті мазмұны минимумы халықаралық деңгейде маңызды болып табылатын кейбір тақырыптық сұрақтарды қамтымайды.

Білім алушылардың математикадан дайындық деңгейі

4-сынып білім алушылардың елден тәуелсіз математикадан білім сапасын анықтау мониторингіне қатысу қорытындысы бойынша статистикалық тұрғыдан орта халықаралық балда деңгейінен жоғары әлемнің 27 елдің қатарында. нәтижелері Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының TIMSS-2011 тест тапсырмаларын орындаудың жалпы көрсеткіші 501 балды құрады (кесте).

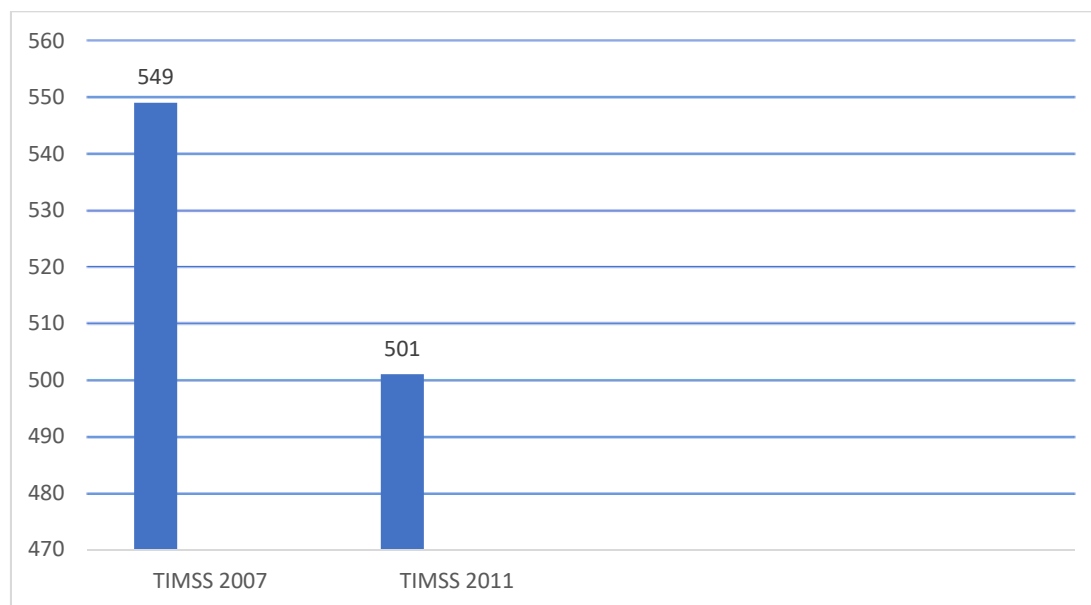
192-кесте. Математика нәтижелері

№	Қатысушы елдер	Орташа балл	№	Қатысушы елдер	Орташа балл
1	Сингапур	606	26	Швеция	504
2	Корей	Кесте.605	27	Қазақстан	501
3	Гонконг	602		Орта халықаралық балл	500
4	Қытай Тайбэйі	591	28	Мальта	496
5	Жапония	585	29	Норвегия	495
6	Солтүстік Ирландия	562	30	Хорватия	490
7	Бельгия	549	31	Жаңа Зеландия	486
8	Финляндия	545	32	Испания	482
9	Ұлыбритания	542	33	Румыния	482
10	Ресей	542	34	Польша	481
11	АҚШ	541	35	Түркия	469
12	Нидерланды	540	36	Әзербайжан	463
13	Дания	537	37	Чили	462
14	Литва	534	38	Тайланд	458
15	Португалия	532	39	Армения	452
16	Германия	528	40	Грузия	450
17	Ирландия	527	41	Бахрейн	436
18	Сербия	516	42	БАӘ	434
19	Австралия	516	43	Иран	431
20	Венгрия	515	44	Катар	413
21	Словения	513	45	Сауд Арабиясы	410
22	Чехия	511	46	Оман	385
23	Австрия	508	47	Тунис	359
24	Италия	508	48	Кувейт	342
25	Словакия	507	49	Марокко	335
			50	Йемен	248

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Қазақстандық 4-сынып білім алушыларының нәтижесі зерттеудің алдыңғы кезеңімен салыстырғанда 48 балға төмендеген.

342-сурет. Білім алушыларының нәтижесі зерттеудің алдыңғы кезеңімен салыстыру

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Ел позициясының төмендеу себептерінің бірі TIMSS-2011 қатысушы елдердің санының артуы болып табылады. TIMSS-2011 рейтингінің жоғарғы позициясына зерттеудің алдыңғы кезеңіне қатыспаған Оңтүстік Корея, Солтүстік Ирландия, Бельгия, Финляндия, Португалия, Ирландия, Сербия орналасты.

TIMSS-2011 зерттеуіндегі математикалық дайындықтағы білім алушылардың білім алу жетістіктері төрт кезеңдік бағалау жүйесінде – ілгері, жоғарғы, орта, төменгі болып жіктеледі. TIMSS стандарты әр деңгейдің жарияланған талаптарына сәйкес балдардың халықаралық шамасын қажетті деңгейде анық бөледі.

193-кесте. Әр деңгейдің талаптары

Ілгері деңгей (625 және одан жоғары)
Білім алушылар білімдерін Пайдалануға қабілетті және төменде берілгендерді жасай алады: <ul style="list-style-type: none">•Күрделі тапсырмаларды шешу және іс-әрекет алгоритмін түсіндіру қабілеті;•Жағдайлық тапсырмаларды шешу кезінде ойлау қабілеті;•Бірнеше кезеңдік мәтіндік тапсырманы шешу үшін сәйкес қажетті ақпаратты таңдай білу қабілеті;

<ul style="list-style-type: none"> • Кейбір жазық немесе кеңістіктік фигуралар туралы геометриялық білімнің болуы; • Қарапайым және ондық бөлшектерді түсіну
Жоғары деңгей (550 - 624 балл)
-с
Орта деңгей (475 - 549 балл)
<p>Білім алушылар жасай алады және қабілетті:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нақты тура қойылған сұрақпен қарапайым жағдайларда негізгі математикалық білімдерін Пайдалану; • Сандарды түрлі сипатын талдау және Пайдалану; • Күрделі емес сандық бірізділікті және геометриялық фигуралардан құралған бірізділікті жалғастыру; • Түрлі формада ұсынылған бір мәліметтерді оқу және түсіндіру
Төмен деңгей (400 - 474 балл)
<p>Білім алушылар көрсете алады:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Кейбір негізгі білімдерді; • Натуралды сандарды қосу және айыруды түсінуді; • Қарапайым геометриялық фигуралар мен формальді емес координаттық жазықтықтар туралы бастапқы білімді; • Қарапайым бағандық диаграммалар мен кестелердегі ұсынылған ақпаратты түсіну қабілеттерін.

TIMSS-2011 Халықаралық есеп мәліметтері бойынша ілгері деңгейдің тапсырмаларын орындау көрсеткішінің жоғары пайызын Сингапур және Корея Республикасының білім алушылары көрсетті. Зерттеуге қатысушы төрт елде ілгері деңгейдің 0% бекітілді. Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының ілгері деңгей тапсырмаларын орындауда көрсеткен аса үлкен емес көрсеткіш (төмен), бастауыш сынып білім алушыларының күрделі тапсырмаларды шешу амалдарын кесте және диаграммалар түріндегі ақпаратты талдауды жеткілікті меңгермегендіктерін, геометрия саласынан алған білімдерін әлсіз қолданатындарын растайды.

Қазақстан математикалық дайындықтың жоғары деңгейін 4-сынып білім алушыларының 29% көрсетті. Көрсеткіш халықаралық орта балға және Румыния, Италия нәтижелерімен (28%) сәйкес келеді.

Зерттеуге қатысушы қазақстандық төртінші сынып білім алушылары күрделілігі орта деңгейлі математикалық тапсырмаларды сәтті орындайды. Қазақстандық 4-сынып білім алушылардың жартысынан көбі күрделі емес тапсырмаларды шешуде негізгі(базалық) білімдерін Пайдалануды көрсетті

194-кесте. Деңгейлер бойынша жинаған балл

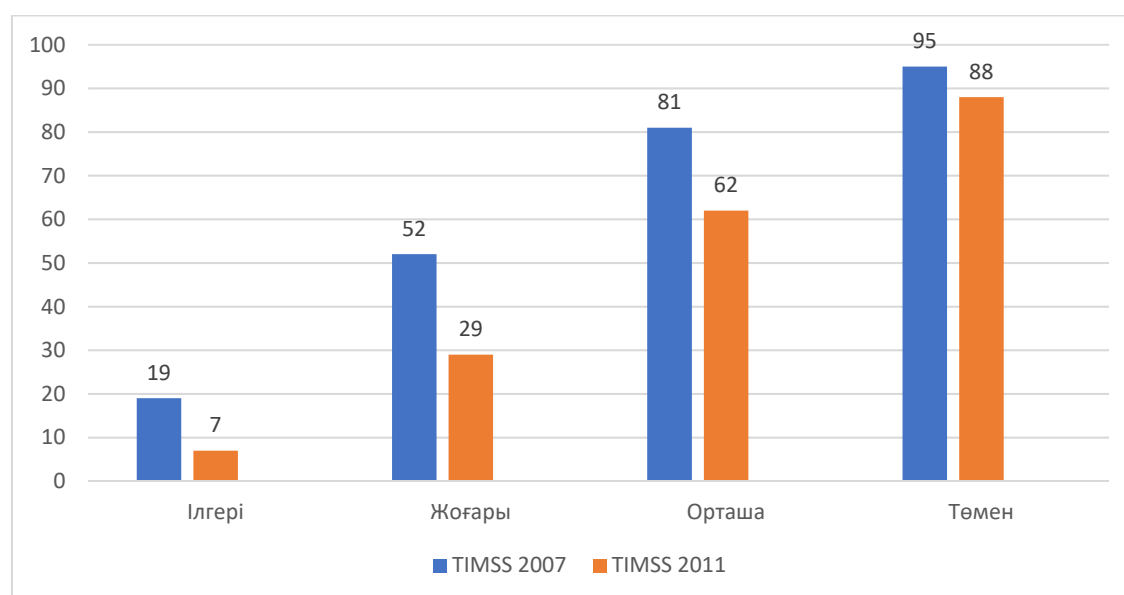
Орын	Ел	Денгейлер			
		Ілгері	Жоғары	Орта	Төменгі
1	Сингапур	43	78	94	99
2	Корей	39	80	97	100
3	Гонконг	37	80	96	99
4	Қытай Тайбэйі	34	74	93	99
5	Жапония	30	70	93	99
6	Солтүстік Ирландия	24	59	85	96
7	Ұлыбритания	18	49	78	93
8	Ресей	13	47	82	97
9	АҚШ	13	47	81	96
10	Финляндия	12	49	85	98
11	Литва	10	43	79	96
12	Бельгия (Франция)	10	50	89	99
13	Австралия	10	35	70	90
14	Дания	10	44	82	97
15	Венгрия	10	37	70	90
16	Сербия	9	36	70	90
17	Ирландия	9	41	77	94
18	Португалия	8	40	0	97
19	Қазақстан	7	29	62	88
20	Румыния	7	28	62	88
21	Словакия	5	30	69	90
22	Германия	5	37	81	97
23	Әзербайжан	5	21	46	72
24	Италия	5	28	69	93
25	Нидерланды	5	44	88	99
26	Чехия	4	30	72	93
27	Түркия	4	21	51	77
28	Словения	4	31	72	94
29	Жаңа Зеландия	4	23	58	85
30	Мальта	4	25	63	88
31	Швеция	3	25	69	93
32	Австрия	2	26	70	95
33	Норвегия	2	21	63	91
34	БАӘ	2	12	35	64
35	Армения	2	14	41	72
36	Катар	2	10	29	55
37	Грузия	2	12	41	72
38	Чили	2	14	44	77
39	Сауд Арабиясы	2	7	24	55
40	Польша	2	17	56	87

41	Хорватия	2	16	60	90
42	Бахрейн	1	10	34	67
43	Испания	1	17	56	87
44	Тайланд	1	12	43	77
45	Иран	1	9	33	64
46	Оман	1	5	20	46
47	Марокко	0	2	10	26
48	Кувейт	0	1	9	30
49	Йемен	0	0	2	9
50	Тунис	0	2	11	35
Халықаралық орта пайыз		4	28	69	90

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Өткен кезеңмен салыстырғанда төртінші сынып білім алушыларының күрделілігі ілгері және жоғары, орта деңгей тапсырмаларды орындау нәтижелігі төмендегені байқалады.

343-сурет. Білім алушыларының нәтижесі зерттеудің алдыңғы кезеңімен салыстыру

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Мектептегі білім беруді бағалау зерттеуінде ұсынылған математикалық циклдің тест тапсырмалары TIMSS-2011 Бағалау құрылымына (Assessment Frameworks) сәйкес жасалған. Нәтижелерді бағалаудың осы құрылымына сәйкес төртінші сыныптың тест тапсырмаларында Сандар мазмұнды бөлімінің пайыздық көрсеткіші жоғары (кесте).

195-кесте. Мазмұнды бөлім іс-әрекетіне байланысты тапсырмалардың үлестірілуі

Мазмұнды бөлімдер	
Сандар	50%
Геометриялық фигуралар мен өлшемдер	35%
Мәліметтерді ұсыну	10%

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Әр бөлім қатысушы елдердің көпшілігінің математика оқу бағдарламасына енгізілген тақырыптардан құралған. Үлгі, Сандар мазмұнды бөлімінде цифрлардың, қарапайым және ондық бөлшектер мәнін түсінуге бағытталған мәтіндік есептер, көп мәнді сандарды жазу, оларды ұсыну тәсілдері, олардың арасындағы тәуелділікті анықтау, сондай-ақ натурал сандар мен операцияларды (қосу, айыру, көбейту және бөлу) Пайдаланудың негізгі машықтары қамтылады.

Білім алушылар өлшем бірліктері арасындағы байланысты түсінулері қажет, бір өлшем бірлікті екіншісіне (минутты секундқа немесе күндерді сағатқа) ауыстыра алулары қажет. Натурал сандар бастауыш сынып білім алушылардың күнделікті математикалық операцияларды орындаудың негізі болып табылады.

Геометриялық фигуралар мазмұнды бөлімінің тест тапсырмалары төртінші сынып білім алушыларының сызықтардың, бұрыштардың, сондай-ақ түрлі геометриялық фигуралардың қасиеттері мен сипаттамаларын анықтауға, талдауға бағытталған.

Мәліметтерді ұсыну мазмұнды бөлімінің тапсырмаларын орындау арқылы білім алушылар кесте, диаграммалар, графиктердегі мәліметтерді оқу және түсіндіру, осындай мәліметтерді талдауға негізделген тұжырымдарды қабілеттерін көрсете алулары қажет. TIMSS-2011-ге қатысушы 4-сынып білім алушыларының көпшілігі осы бөлімнің тапсырмаларын нәтижелі орындады. Математикадан жоғары көрсеткіштер байқатқан елдер математикалық циклдің барлық мазмұнды бөлімдері бойынша жоғары нәтижеге ие болады. Корея Республикасының білім алушылары барлық тақырыптық бөлімдер бойынша тапсырмаларды орындаудың тең пайызын көрсетті.

Сонымен бірге, кейбір елдер белгілі бір блок бойынша ғана жоғары нәтижеге қол жеткізді, Сингапур және Гонконг білім алушылары Сандар бөлімінің тапсырмаларын орындау кезінде жоғары нәтижеге жетсе, Қытай Тайбэйі мен Гонконгтың төртінші сынып білім алушылары Геометриялық фигуралар және өлшемдер бөлімінің тапсырмаларын жақсы орындады.

Қазақстанның 4-сынып білім алушылары Сандар мазмұнды бөлімінің тапсырмаларын жақсы орындады, орта балы -515. Қазақстандық мектеп білім алушылары арифметикалық амалдарды жақсы біледі, натурал сандар мен қарапайым бөлшектермен математикалық амалдарды жақсы орындай алатындығын дәлелдейді.

Білім алушыларда қарапайым геометриялық фигураларды білу, кесіндінің ұзындығын өлшеу, дұрыс бұрышты салу немесе дұрыс бұрыштан үлкен немесе кем бұрышты табу, симметрия сызықтарын жүргізу, кубты қажетті бөлімдерімен толықтыру, фигуралардың көлемін анықтауды көрсету қажет болатын Геометриялық фигуралар мен өлшемдер мазмұнды бөлімі қиындық туғызды. Сондай-ақ білім алушыларға Мәліметтерді ұсыну бөлімінің кестелер, бағандық және шеңберлік диаграммалар мен графиктер түріндегі ақпаратты оқу аздаған қиындықтар туғызды

344-сурет. Мазмұнды бөлімдер бойынша нәтижесі

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Бұл өз кезегінде TIMSS-2007 салыстырғанда білім алушылардың нәтижелерінің айтарлықтай төмендеуіне әсер етті.

196-кесте. Білім алушыларының мазмұнды бөлімдер бойынша нәтижесі зерттеудің алдыңғы кезеңімен салыстыру

Елдер	Сандар			Геометриялық фигуралар мен өлшемдер			Мәліметтерді ұсыну		
	2007	2011	айырма	2007	2011	айырма	2007	2011	айырма
Қазақстан	556	515	41	542	491	43	522	476	46

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Жоғарыда аталып өткендей, мазмұнды салалармен қатар, TIMSS-де Оқу-танымдық іс-әрекет түрлері – Білу, Пайдалану және Ойлау бойынша тестілеудегі қатысушылардың нәтижелілік көрсеткіштері бағаланады.

Білім алушылармен орындалған ойлау әрекетінің барлық түрлері түрлі пайыздық көрсеткішке ие.

197-кесте. Оқу-танымдық іс-әрекет түрлері

Оқу-танымдық іс-әрекет түрлері	
Білу	40%
Пайдалану	40%
Ойлау	20%

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Пайдалануға максималды пайызы тапсырмалар берілген, себебі математиканы оқытудың басты мақсаты алдымен, білім алушылар бойында алған білімдерін күнделікті өмірдегі түрлі тапсырмаларды шешу үшін қолданылады. Оқу-танымдық іс-әрекеттің осы түрі математикалық құралдарды таныс немесе біршама өзгертілген жағдайлары бар кең өрісті тапсырмаларды орындау үшін қолданылады. Жағдайларды ұсыну математикалық ойлау негіздерін қалыптастырады, ұқсас жағдайларды жасау қабілеттілігі пәнді меңгерудің нәтижелілігінің көрсеткіші болып табылады.

Осы санатта әрекеттің бес түрі анықталған: таңдау, ұсыну, үлгілеу, нұсқауларды орындау, стандартты есептерді шешу (кесте).

198-кесте. Тест тапсырмаларының сипаттамасы/ «Пайдалану»

Әрекет түрлері	Әрекет мазмұны
Таңдау	Өнімділік әдісін немесе алгоритм немесе шешу әдісі, формула немесе өлшем бірлігі белгілі болғанда тапсырманы (есепті) шешу стратегиясын таңдау
Ұсыну	Диаграммалар, кестелер, сызбалар немесе графиктер сияқты түрліше үлгілерді қолдана отырып, математикалық ақпарат пен тапсырма мәліметтерін ұсыну, математикалық нысан немесе қатынасты ұсынудың баламасын жасау.
Үлгілеу	Стандартты тапсырмаларды шешу үшін сәйкес үлгіні (теңдеу, диаграммалар, графиктер) жасау.
Орындау	Қажетті фигураларды құру үшін математикалық нұсқаулықтар мен нұсқаулардың логикалық бірізділігін орындау.
Стандартты тапсырмаларды шешу	Геометриялық фигуралардың қасиеттерін қолдана отырып, стандартты тапсырмаларды шешу. Кестелер, диаграммалар, сызбалар мен графиктер түрінде ұсынылған мәліметтерді Пайдалану.

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Білу әрекет түрі математикалық фактілерге, түсініктерге, процедураларға бағытталған. Аталған категория ойлау негізін құраушы математикалық тілді түсінуді қарастырады. Сондықтан, білім алушы сәйкес білімдерін көрсете алса, түсініктер дүниетанымы кең болса, математика саласынан білімдерді Пайдалануды талап ететін түрлі мәселелерді шеше алады.

199-кесте. Тест тапсырмаларының сипаттамасы/ «Білу»

Әрекет түрлері	Әрекет мазмұны
Жаңғырту	Ережелерді, терминдерді, сандардың қасиеттерін, геометриялық қасиеттерді және математикалық арақатынасты жаңғырту.
Тану (идентификациялау)	Математикалық объектілердің формалары, сандар мен формулаларды тану (тең таныс қарапайым және ондық бөлшектер мен пайыздар; тең алгебралық формулалардың теңдігі; түрлі бағдары бар қарапайым геометриялық фигуралар).
Есептеу	Натурал сандармен, қарапайым және ондық бөлшектер мен бүтін сандармен қарапайым арифметикалық әрекеттер және олардың комбинацияларының алгоритмін орындау. Есептеу және өлшеу нәтижелерін бағалау үшін сандарды дөңгелету. Стандартты арифметикалық және алгебралық процедураларды орындау (берілген қатынаста сандарды бөлу, берілген пайызға санды арттыру немесе азайту, теңдеуді шешу, формула мәнін табу, формулалар бойынша есептемелер жасау, жеңілдету, бөлу, жақшаларды ашу, алгебралық және сандық формулаларды жалғастыру).
Ақпарат алу	Графиктерден, кестелерден және басқа да көздерден ақпаратты алу; қарапайым өлшем шкалаларын оқу
Құралдарды Пайдалану	Өлшеу құралдарын Пайдалану(түзулерді жүргізу, белгілі бір қасиеттерге бұрыштар немесе фигураларды салу, кесінді ортасына перпендикуляр, бұрыш биссектрисасын жүргізу, үшбұрыш, төртбұрыштарды белгілі элементтері бойынша құру үшін сызғышты және циркульді Пайдалану); өлшем бірліктерін дұрыс пайдалану; өлшем нәтижелеріне бағалау жүргізу.
Жіктеу(классификациялау) /реттеу	Ортақ қасиеттеріне сәйкес объектілерді, фигураларды, сандар мен формулаларды жіктеу және топтау; объектінің белгілі бір классқа жататындығы туралы дұрыс ойлауды алға тарту; объектілер мен сандарды олардың қасиеттері мен белгілері бойынша реттеу

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Ойлау сияқты ойлау әрекетін болжайтын тест тапсырмалары таныс емес жағдайда алған білімдерін Пайдаланумен байланысты стандартты емес тапсырмаларды шешуді, білім алушылардың логикалық және жүйелі ойлау қабілеттерін анықтауды қамтиды. Ойлауды талап ететін тапсырмалар өзара ұсынылып отырған жағдайлардың жаңашылдығымен, сұрақтың күрделі болуымен, шешу қадамдарының сандарымен, математиканың түрлі бөлімдерінен білімдерді біріктіруімен ерекшеленуі мүмкін.

200-кесте. Тест тапсырмаларының сипаттамасы/ «Ойлау»

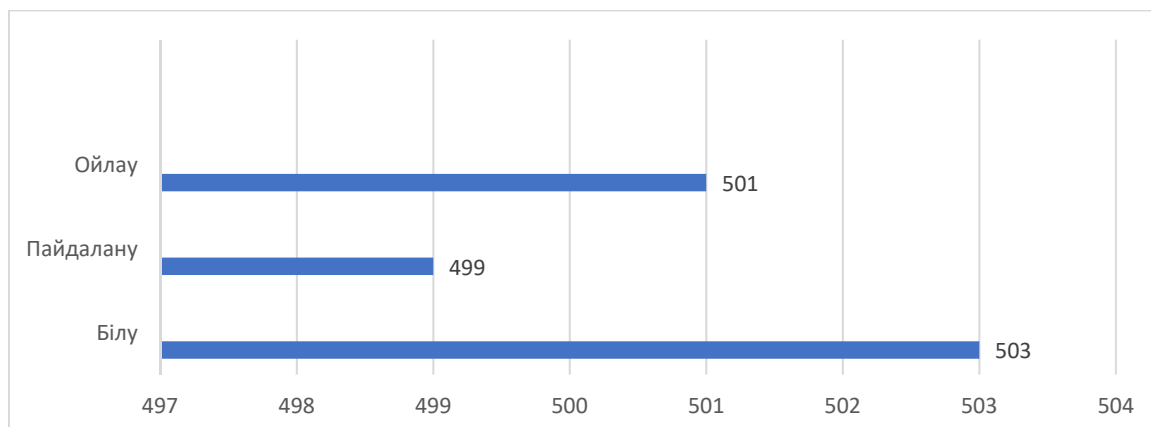
Әрекет түрлері	Әрекет мазмұны
Талдау	Кейбір математикалық жағдайларда өзгергіштер немесе объектілер арасындағы тәуелділікті сипаттау немесе Пайдалану; пропорциялық тәуелділіктерді Пайдалану; есепті шығаруды жеңілдету мақсатында геометриялық фигураларды бөлу; таныс емес кеңістіктік фигуралардың жаймасын бейнелеу; кеңістіктегі фигураларды түрлі трансформациялаудың нәтижелерін ұсыну; бір деректі ұсынудың түрліше формаларын іріктеу және салыстыру; ұсынылған ақпарат негізінде маңызды тұжырымдар жасау.
Жалпылау	Нәтижелерді жалпы терминдер негізінде тұжырымдау арқылы математикалық ой-толғанулар мен есептерді шешу нәтижелерін Пайдалану аясын кеңейту.
Жинақтау	Нәтижелерді алудың түрлі әдістерін комбинациялау/үйлестіру (екі түрлі графиктер көмегімен алынған нәтижелерді қосу). Білімнің түрлі элементтері арасында байланысты орнату, математикалық идеялардың ұқсастығы.
Негіздеу	Математикалық нәтижелер мен қасиеттерге сүйене отырып, кейбір тұжырымдардың дұрыстығы мен бұрыстығын негіздеу; тұжырымды дәлелдеу немесе жоққа шығару үшін математикалық аргументтер мен сәйкес ақпаратты келтіру;
Стандартты тапсырмаларды шешу емес	Білім алушыларға таныс емес шынайы өмірлік жағдайларға байланысты математикалық тапсырмаларды шешу; таныс емес немесе күрделі жағдайларда математикалық әдістерді пайдалану; тапсырмаларды шешу үшін геометриялық фигуралардың қасиеттерін пайдалану.

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Оқу-танымдық іс-әрекет түрлерінің мәнмәтінінде TIMSS-2011 халықаралық есеп мәліметтеріне жүргізілген сәйкестендіру талдауы математикалық білім беру сапасын зерттеуге қатысушы қазақстандық 4-сынып

білім алушылары Білу және Ойлау мазмұнды бөлімдерінің тапсырмаларын сәтті орындайтындығы анықталды.

345-сурет. Оқу-танымдық іс-әрекет түрлері бойынша нәтижесі

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

TIMSS зерттеуінің өткен кезеңінің нәтижелерімен салыстырғанда, Оқу-танымдық іс-әрекеттің үш түрі бойынша қазақстандық білім алушылардың көрсеткіштері біршама төмендеген. Пайдалану бөлімінде көрсеткіштер 60, Білуде 44, Ойлауда 38 балға төмендегені байқалады.

201-кесте. Білім алушыларының оқу-танымдық іс-әрекет түрлері бойынша нәтижесі зерттеудің алдыңғы кезеңімен салыстыру

Елдер	Білу			Пайдалану			Ойлау		
	2007	2011	айырма	2007	2011	айырма	2007	2011	айырма
Қазақстан	547	503	44	559	499	60	539	501	38

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

TIMSS-2011 тест тапсырмаларды ашық және жабық типтегі сұрақтар түрінде ұсынылды.

Білім алушыларға төрт нұсқаның біреуін таңдауға сынылатын жабық типті сұрақтар TIMSS-2011 тест тапсырмаларының жартысынан көбін құрады. Сұрақтың бұл түрі нақты жауап алуға және жауапты тез өңдеуге ыңғайлы, бірақ білім алушылардың қабілеттері мен білімдерін толыққанды көрсете алмайды.

Ашық типті сұрақтар білім алушының еркін құрылған жауабын, графиктерді, диаграммаларды және кестелерді ұсынуын болжайды.

TIMSS-2011 қатысушы – Қазақстанның 4-сынып білім алушылары жауаптардың таңдауы бар халықаралық тестіні басқа тест тапсырмаларын орындаумен салыстырғанда сәтті орындаудың жоғары нәтижесін көрсетті.

202-кесте. Тапсырмалар туралы мәлімет

	Таңдау жауабы бар	Еркін құрастырылған жауап	Барлық тапсырмалар
Тапсырмалар саны	93	82	175
Орындау пайызы	53,7	48,7	

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Математикадан дайындық деңгейін анықтауға арналған тест тапсырмалары орындалуының талдауы

1-үлгі. Ілгері деңгейдің ашық типті тапсырмасы.

Білім алушыларға натурал сандармен есептеу операцияларын жүргізуді талап ететін көп кезеңді сандық тапсырманы шешу қажет. Таныс спорттық жағдаймен берілген осы тапсырма стандартты емес тапсырма болып табылады, сандарды білумен қатар, дамыған логикалық ойлау қабілетін талап етеді.

Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының тек 25% ғана бұл тапсырманы дұрыс орындап шықты. Белгілі алгоритмдерді қолдана алмай және ойлау ретін ойластыра алмаған білім алушылар-68%, 7% - тапсырманы орындаған жоқ. Халықаралық салыстыруда білім алушылардың тапсырманың осы түрін игере алды(кесте).

346-сурет. Тапсырма/ ілгері деңгей

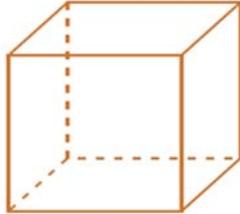
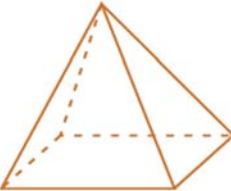
Орын	Ел	Дұрыс жауаптардың пайыздық көрсеткіші	«Сандар» мазмұнды бөлімі
1	Гонконг	59	<p>Футбол жарысында команда: Жеңіс үшін 3 ұпай, тең түссе 1 ұпай, жеңілсе 0 ұпай алады. Зеландия командасында 11 ұпай. Зеландия кем дегенде қанша ойын өткізген?</p> <p>Жауабы: 5</p>
2	Жапония	56	
3	Корей	52	
4	Сингапур	52	
5	Қытай Тайбэйі	48	
5	Ұлыбритания	47	
19	Германия	29	
20	Ресей	28	

	Орта халықаралық көрсеткіш	27	
22	Жаңа Зеландия	26	
24	Түркия	26	
26	Белгия	25	
27	Қазақстан	25	
29	Армения	25	
30	Италия	23	
37	Австрия	17	
38	Чили	16	

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

2-үлгі. Білу мазмұнды бөлімінің ашық типті геометриялық фигуралар бейнеленген мәтіндік тапсырма. Білім алушылар ұсынылған тұжырымдармен келісу немесе жоққа шығару арқылы шаршы, қыр, тік бұрыш сияқты геометриялық терминдер бойынша білімдерін Пайдалану қажет.

347-сурет. Тапсырма/ ілгері деңгей

«Геометриялық фигуралар мен өлшемдер» мазмұны бөлімі		
<div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> <p>Фигура А</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>Фигура В</p> </div> </div>		
<p>Кестеде А және В фигуралары туралы бірнеше дәлелдер келтірілген. Дәлелдің дұрыс я бұрыстығын анықтау үшін, тиісті клеткаға Х белгісін қойыңыз.</p>		
Дәлелдер	Дұрыс	Бұрыс
Екі фигураларда А және В да шаршы болып табылатын Х жағы бар.	Х	
А және В фигураларында жақ саны бірдей.		Х
А фигурасында тік бұрышы бар.	Х	
В фигурасында А фигурасына карағанда қабырғалары көп		Х

Португалия, Австрия, Ұлыбритания, Гонконг, Қытай Тайбэйі және Жапония білім алушылары халықаралық орташа балмен салыстырғанда біршама жоғары нәтижелер көрсетті.

Тапсырма мазмұны геометриялық денелердің белгілерін тексеруге ғана бағытталып қана қойған жоқ, сонымен бірге кеңістіктегі фигураның проекциялық бейнесін оқу, куб және пирамида белгілерін салыстыру тұжырымдарының ақиқаттылығын анықтау қабілеттеріне бағытталды, мұндай тапсырмалар қазақстандық бастауыш мектеп бағдарламаларында қарастырылмайды.

Тапсырманы орындаудағы қиындық логикалық ойлау болатын. 31,6% білім алушы тапсырманы орындай алмады, 6,4% бұл тапсырманы мүлде орындаған жоқ

203-кесте. Дұрыс жауаптардың пайызы

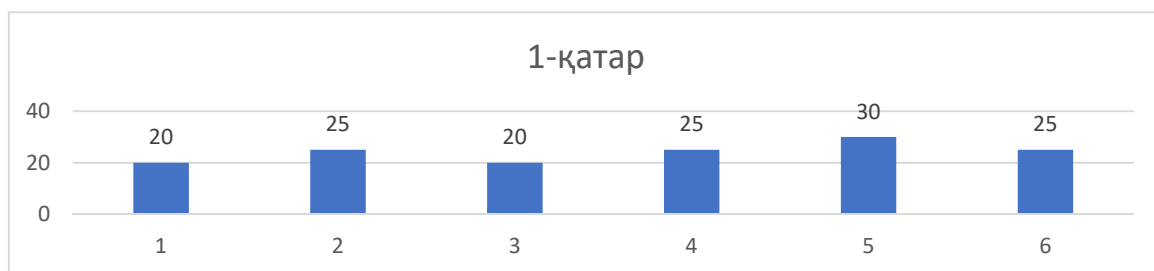
Орын	Ел	Дұрыс жауаптың пайызы	Орын	Ел	Дұрыс жауаптың пайызы
1	Португалия	70	23	Литва	34
2	Австрия	67	24	Финляндия	33
4	Ұлыбритания	58		Орташа халықаралық балл	32
5	Гонконг	57	25	Жаңа Зеландия	32
6	Қытай Тайбэйі	53	29	Қазақстан	27
7	Жапония	53	34	Ресей	22
13	Корея	44	36	Нидерланды	20
16	Бельгия	42	38	Словакия	19
18	Чили	41	39	Чехия	18
19	Сингапур	41			

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

3-үлгі. Оқу-танымдық іс-әрекеттің Ойлау түрінің қиындық деңгейі жоғары дұрыс жауабын таңдау мүмкіндігі бар тапсырма диаграмма түрінде ұсынылған мәліметтерді Пайдалануды және талдауды (түсіндіруді) талап етеді.

348-сурет. «Мәліметтерді ұсыну» мазмұнды бөлімі

Сосновая мектебі

Сосновая мектебінде әр сынып 30 білім алушыға есептелген. Бұл мектеп ең көп дегенде білім алушылардың қанша санын қабылдай алады?

- A.20
- B. 25
- C. 30
- D.35**

Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Мәліметтермен жұмыс 5-6-сыныптың оқу бағдарламасына енгізілген. Сәйкесінше, қазақстандық төртінші сынып білім алушылары үшін сұрақта берілген материал жаңалық болды. Қазақстандық білім алушылардың дұрыс жауаптар пайызы халықаралық көрсеткіштен төмен. 70% артық дұрыс жауап көрсеткішін Қытай Тайбэйі, Гонконг, Корея Республикасы, Нидерланды, Сингапур және Жапония білім алушылары көрсетті.

349-сурет. Дұрыс жауаптар пайызы

Орын	Ел	Дұрыс жауаптың пайызы	Орын	Ел	Дұрыс жауаптың пайызы
1	Қытай Тайбэйі	79	24	Грузия	55
2	Гонконг	78		Орташа халықаралық балл	54
3	Корея	75	25	Ресей	53
4	Нидерланды	74	29	Словакия	50
5	Сингапур	73	32	Чили	50
6	Жапония	71	35	Қазақстан	47
18	Бельгия	62	43	Сауд Аравиясы	38
19	Жаңа Зеландия	60	45	Армения	29
22	Австралия	58			

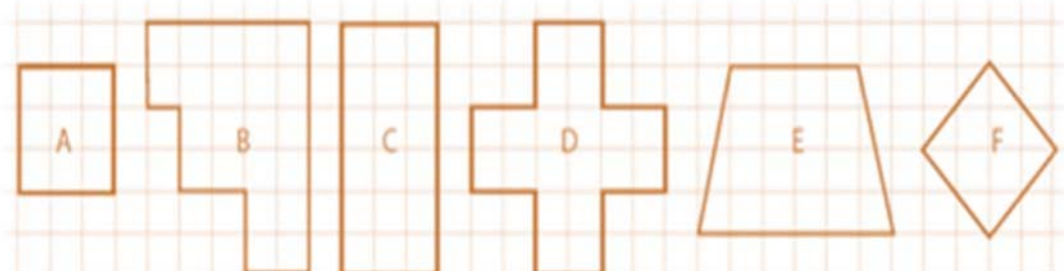
Дерексөз: білім жетістіктерін бағалау жөніндегі қауымдастықтың TIMSS-2011 халықаралық есебі

Халықаралық салыстыруда білім алушылардың орындау нәтижесі 72% екенін көрсетті. Бұл тапсырма да трендік болып келеді - TIMSS-2007-де орындалу пайызы 83,9% болды.

4-үлгі.Қазақстанның 4-сынып білім алушылары Ойлау мазмұнды бөлімінің Геометриялық фигуралар мен өлшем Оқу-танымдық іс-әрекетінің (9,5%) тапсырмаларын аса сәтті орындаған жоқ.

Ашық типтегі тапсырма берілген тапсырма жағдайына қарай геометриялық фигуралардың белгілерін білуге бағытталған. Фигураларды таңдау талдаудың логикалық жүрісін талап етті (сурет).

350-сурет. Тапсырма үлгісі «Талдау» аумағы орындалудың төменгі пайызы

Соңя жоғарыда көрсетілген фигураларды сұрыптау үшін кестені қолданды. Әр фигураны білдіретін әріптерді кестенің сәйкес келетін торына жаз.

А фигурасы кестеде белгіленіп қойылған.

	4 қыры бар	4 қыры ЖОҚ
Барлық қырларының ұзындығы бірдей	АF	D
Барлық қырларының ұзындығы бірдей ЕМЕС	С E	B

Берілген тапсырма тек қазақстандық білім алушыларға ғана қиынға тудырған жоқ. Орындалудың орта халықаралық пайызы 14,1% құрады.

«Көпбұрыштар» (авторлары А.Б.Акпаева, Л.А.Лебедева, В.В.Бурова, баспа «Алматыкітап баспасы», 2011жыл) тақырыбы математикалық дайындықтың тест тапсырмалары сыныптың оқу бағдарламасына сәйкес келеді. Төменгі нәтиже 3-ші және 4-ші сыныптардағы өзекті білімнің жетіспеушілігінің себебі болуы мүмкін.

TIMSS – 2011 халықаралық зерттеудің сәйкестендіру нәтижелерінің талдауы оқу-танымдық іс-әрекет түрі – тапсырма орындалуының қиындық деңгейі – мазмұнды бөлім сияқты мәнмәтінде білім алушылардың оқу жетістіктерінің концептуальды параметрлерін бағалау елдің мектептегі математикалық білімнің жағдайы жайлы жеткілікті ақпарат алуға көмектесті.

Халықаралық базадағы математикалық білімнің сапасын бағалау тесттік тапсырмалар 4-сынып білім алушылары үшін 175 сұрақты құрады. Халықаралық тест форматы әр түрлі – жауап нұсқасы бар жабық сұрақтардан бастап тестіленетін білім алушыдан еркін құрастырылған жауап күтетін математикалық тапсырмаларды шешу.

Қазақстанның бастауыш мектеп білім алушыларының тест тапсырмаларын орындаудағы үлгерімдерінің көрсеткіші орта халықаралық балмен сәйкес келеді. Бірақ білім алушылар негізінен деректік мәліметтер білімі есебінен жаман емес нәтижеге жеткен. Сонымен қатар, Пайдалану және ұсыну көрінісіндегі математикалық білімдерін көрсетулері және толық негізделген жауапты ұсыну мұғалімдер мен жалпы педагогикалық ұйым жағынан бақылауларына алу қажеттігі факт болып табылады. .

Халықаралық тест тапсырмаларының қазақстандық оқу бағдарламасына сәйкес болмағанына қарамастан, 4-сынып білім алушылары оқу материалынан тыс сұрақтарды сәтті орындай алды. Бұл бастауыш мектеп білім алушыларының тұлғалық желкелігінің, яғни, пәнге деген қызығушылық пен жауапкершіліктің, дайындық пен дербес жұмысының дәлелі.

ҚОРЫТЫНДЫ:

- TIMSS-2007-мен салыстырғанда математикалық дайындықтың жоғарғы деңгей көрсеткішінің төмендегені атап көрсетіледі.

- Қазақстандық білім алушылар «Пайдалану» мен «Ойлауға» бағытталған тапсырмаларды сәтсіз орындаған.

- Берілген диаграммалар, кестелер мен графиктерді түсіндіруді талап ететін математикалық тапсырмаларды орындау тестілеуге қатысқан қазақстандық білім алушыларына белгілі бір қиындық тудырды.

- 4-сыныпқа арналған TIMSS-2011 175 тест тапсырмаларының ішінен 33% Қазақстан бастауыш мектеп оқу бағдарламасына сәйкес келмейді.

- Қазақстандық 4-сынып білім алушыларының тек 7% математикалық дайындықтың ілгері деңгейіне жеткен.

- Қазақстан 4-сынып білім алушылары орта халықаралық балдан бір деңгейге жоғары нәтиже көрсетіп, әлемнің 50 елі арасынан 27-орында тұр.

TIMSS-2015 нәтижесі бойынша қысқаша түйіндеме

- Әртүрлі мемлекеттердің білім беру жүйелерінің құрылымы, мән-мәтіні, ресурстық қамтамасыз ету бойынша айтарлықтай ерекшеленеді, бұл тарихи және мәдени өзгешеліктермен, географиялық және экономикалық ресурстардың айырмашылықтармен түсіндіріледі.

- TIMSS-2015 географиялық шекарасы Антарктидадан басқа, барлық континенттердің елдеріне таралады. Оқушылардың математикалық және жаратылыстану бойынша дайындық сапасының алтыншы кезеңіне дүниежүзінің 57 білім беру жүйесі қатысты. Бастауыш және негізгі мектептен 583 827 оқушы өкілдік етті (төртінші сыныптың 301 623 оқушысы

және сегізінші сыныптың 282 204 оқушысы).

➤ Бастауыш мектепті бағалауға 50 мемлекет, соның 17 мемлекеті тек математика пәнінен халықаралық тестке ғана қатысты. 47 елдің бастауыш сынып оқушылары мен 7 бенчмаркинг қатысушысы (елдердің жекелеген провинциялары) жаратылыстанудан тапсырмаларды орындады.

➤ Негізгі мектептен 40 мемлекет өкілдік етті. Соның ішінде бағалаудың екі бағытына 39 мемлекет пен 7 бенчмаркинг қатысты. 7 елдің сегізінші сынып оқушылары жаратылыстану бойынша тест орындады.

➤ Дүниежүзілік білім беру жүйелері балалардың жоғары математикалық қабілеттерін және жаратылыстану ғылымдары туралы түсінігін мектептегі оқытудың бастапқы кезеңдерінен қалыптастыруды басты бағыт ретінде анықтайды.

➤ Математика мен жаратылыстану ғылымдарына бөлінген оқу сағаттарының саны емес, олардың тиімділігі маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

➤ Жаңа мыңжылдық басталғаннан бері TIMSS барлық елдері математика мен жаратылыстанудан жаңа оқу бағдарламаларын іске асырып келеді. Елдердің 75%-ы төртінші сыныптың оқу бағдарламаларына деректерді талдау немесе статистика, елдердің 50%-ы кестелер мен гистограммаларға түсінік беру, дөңгелек диаграммалар мен пиктограмма сияқты мазмұндық салаларды енгізді. Барлық елдер сегізінші сыныптың оқу бағдарламаларына геометриялық өлшемдер мен олардың қасиеттерін енгізеді.

➤ TIMSS-2015 қатысушы 50% елдердің оқу бағдарламалары оқушылардың түсінік беру және деректерді талдау, процентиль және квантильді есептеу, қарапайым кездейсоқ оқиғаларды болжау немесе ықтималдықты болжау дағдыларын қалыптастыру мен дамытуды қарастырады.

➤ Зерттеуге қатысушы елдер басым бөлігінің жаратылыстану білімінің стандарттары оқушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастыруды басты деп анықтайды.

➤ Көптеген елдер педагогикалық білімге қойылатын талаптарды арттырды. Мұғалімдерді даярлау бағдарламалары, жұмысқа қабылдау критерийлері және сертификаттаудың жаңа саясаттары әзірленіп жатыр.

➤ TIMSS-тің шамамен әрбір елінің оқу бағдарламасының аясында оқыту және білім беруге АКТ енгізу жөнінде жоспарлары бар.

➤ Бастауыш сынып оқушыларының математикалық қабілеттерін қалыптастыруда АКТ белсенді түрде пайдаланып келеді. Бұл кезекте, көптеген елдер математика сабақтарында және емтиханда калькуляторды пайдалануға қарсы.

➤ АКТ математикада және жаратылыстануда – бұл зерттеу, талдау және абстрактілі түсініктерді көрсету дағдыларын қалыптастыратын жаңа танымдық бағдарламалық қосымшалар, дамытатын ойындар, оқытудың интерактивті үлгілері.

TIMSS халықаралық зерттеуі қатысушы елдерге зерттеудің

қатысушыларының жаратылыстану бойынша және математикалық дайындық деңгейін ғана бағаламайды.

Бірегей зерттеудің ауқымы мен оны кезеңмен өткізу жаратылыстану бойынша және математикалық білімді дамытудың әлемдік үрдістерін зерттеуге мүмкіндік береді.

Алынған нәтижелердің толық мәнін түсіну үшін TIMSS-2015 қатысушы елдер жүзеге асыратын білім беру басымдықтарының маңызды ақпараттық материалы жасалды.

Әртүрлі елдердің білім беру жүйелері құрылымы, мән-мәтіні, ресурстық қамтамасыз етілуі бойынша айтарлықтай ерекшеленеді, бұл тарихи және мәдени өзгешеліктермен, географиялық және экономикалық ресурстардағы айырмашылықтармен түсіндіріледі. Әрбір мемлекет өз құрылымы мен мәні бойынша бірегей болып табылады.

TIMSS-2015 зерттеуінің географиялық шекарасы Антарктидадан басқа барлық континенттердің мемлекеттерін қамтиды. TIMSS-2015 қатысушы елдердің демографиялық және экономикалық сипаттары бойынша айтарлықтай ерекшеліктері бар (халық саны мен тығыздығы, денсаулық көрсеткіштері және жан басына шаққандағы ЖІӨ, жұмыспен қамту деңгейі мен жұмыссыздық және т.б.). Бұл айтарлықтай ерекшеліктеріне қарамастан, мемлекеттер ортақ білім беру саласында бәсекелеседі.

Оқушылардың математикалық және жаратылыстану бойынша дайындық сапасын бағалаудың алтыншы кезеңіне дүниежүзінің 57 білім беру жүйесі қатысты. Бастауыш және негізгі мектептің атынан 583 827 оқушы өкілдік етті (төртінші сыныптың 301 623 оқушысы және сегізінші сыныптың 282 204 оқушысы).

TIMSS-2015-те бенчмаркингтің жекелеген алты қатысушысы да болды, солардың ішінде Онтарио және Квебек провинциялары (Канада), Флорида штаты (АҚШ), Біріккен Араб Әміршілігінің екі эмираты (Абу Даби мен Дубай) және Буэнос-Айрес (Аргентина) (204-кесте).

204-кесте. TIMSS-2015 қатысушы мемлекеттер

Қатысушы мемлекеттер		Бенчмаркингтің жекелеген қатысушылары
Аустралия	Марокко	Абу Даби, БАӘ
Англия	Нидерланды	Буэнос Айрес, Аргентина
Армения	Жаңа Зеландия	Дубай, БАӘ
Бахрейн	Норвегия	Квебек, Канада
Бельгия (Фландрия)	Оман	Онтарио, Канада
Ботсвана	БАӘ	Флорида, АҚШ
Болгария	Польша	

Венгрия	Португалия	
Германия	Ресей Федерациясы	
Гонконг	Сауд Аравиясы	
Грузия	Солтүстік Ирландия	
Дания	Сербия	
Египет	Сингапур	
Израиль	Словакия Республикасы	
Индонезия	Словения	
Иордания	АҚШ	
Иран, Ислам Республикасы	Таиланд	
Ирландия	Түркия	
Испания	Финляндия	
Италия	Франция	
Қазақстан	Хорватия	
Канада	Чехия Республикасы	
Катар	Чили	
Кипр	Швеция	
Қытай Тайбэйі	Оңтүстік Африка	
Корей Республикасы	Жапония	
Кувейт	АОӘ	
Ливия		
Литва		
Малайзия		
Мальта		

Дереккөз: TIMSS-2015 энциклопедиясы

Бастауыш мектепті бағалауға 50 мемлекет, соның 17 мемлекеті тек математика пәнінен халықаралық тестке қатысты (Бельгия, Болгария, Хорватия, Кипр, Чехия Республикасы, Дания, Англия, Финляндия, Франция, Германия, Индонезия, Нидерланды, Солтүстік Ирландия, Польша, Сербия, Словакия Республикасы, Испания).

47 елдің бастауыш сынып оқушылары мен 7 бенчмаркинг қатысушысы жаратылыстанудан тапсырмалар орындады. Негізгі мектептің атынан 40 мемлекет өкілдік етті. Соның ішінде бағалаудың екі бағытына 39 мемлекет пен 7 бенчмаркинг қатысушысы қатысты.

Негізгі мектептің атынан 40 мемлекет өкілдік етті. Соның ішінде бағалаудың екі бағытына 39 мемлекет пен 7 бенчмаркинг қатысушысы қатысты. 7 елдің (Ботсвана, Египет, Израиль, Ливия, Малайзия, Мальта, Таиланд) сегізінші сынып оқушылары жаратылыстану бойынша тест бөлімін

орындады.

Қатысушы елдердің ұлттық және өңірлік ахуалдары білім беру жүйелерінің құрылымындағы және оқу бағдарламаларындағы айырмашылықтарды алдынала анықтайды. Сонымен бірге, әлемдік білім беру жүйелері балалардың жоғары математикалық қабілеттерін және жаратылыстану ғылымдары туралы түсінігін мектептегі оқытудың бастапқы кезеңдерінен қалыптастыруды басты бағыт ретінде анықтайды.

Математика мен жаратылыстану ғылымдарын басты бағыт ретінде анықтай отырып, мемлекеттер бастауыш және негізгі мектепте математика мен жаратылыстану ғылымдарын оқытуға оқу уақытының сәйкесінше төрттен бір бөлігінен үштен бір бөлігіне дейін уақыт бөледі.

Бұл кезекте, математика мен жаратылыстану ғылымдарын оқытуға бөлінетін сағаттар саны маңызды емес құрамдас бөлігі болып табылады. Ұлттық оқу бағдарламаларымен қарастырылған оқытудың оқу сағаттарын тиімді пайдалану негізгі болып табылады.

TIMSS-2015 шамамен барлық мемлекеттері жаңа мыңжылдық басталғаннан бері бастауыш мектепте де, негізгі мектепте де математика мен жаратылыстану бойынша жаңа оқу бағдарламаларын іске асырып жатқанын атап өткен жөн. TIMSS басталған алғашқы жылы (1995 жылы) көптеген елдердің бастауыш мектептерінің оқу жоспарлары пайымдау дағдыларын қалыптастыруды қарастырмаған болатын. IEA зерттеудің халықаралық үйлестірушісі TIMSS 20 жылының ішінде мемлекеттер оқу бағдарламаларының басым бөлігі оқытудың жаңа технологиялары мен біріктіріп оқыту бойынша ұсыныстарды ескере отырып, түбегейлі өзгертілгенін атап өтті. Көптеген мемлекеттер мұғалімдердің педагогикалық білімі мен сертификациясына қойылатын талаптарды жоғарылатты.

Орта есеппен пайыздық арақатынаста бұл үрдісті келесідей көрсетуге болады. Төртінші сыныпта оқу уақытының 15-20%-ы математиканы және 5-10%-ы жаратылыстануды меңгеруге бөлінеді. Хорватия, Франция, Грузия, Сербия, Сингапур, Словения, Оңтүстік Африка сияқты мемлекеттерде оқу уақытының математикалық құрамдас бөлігі 20-25%-ын, Қытай Тайбэйі мен Грузияда жаратылыстану оқу уақытының 10-16%-ын алады.

Сегізінші сыныпта оқу уақытының 10-15%-ын математикалық заңдылықтарды және 15-25%-ын жаратылыстану заңдылықтарын меңгеруге бөлінеді. Грузия, БАӘ және Израильде оқу уақытының 17-20%-ы математикаға бөлінеді, ал Ливия, Ресей Федерациясы, Армения мен Словенияда жаратылыстануда таным-білімді дамытуға оқу уақытының 23-33%-ы бөлінеді.

Математика. 4-сынып білім алушыларының нәтижелері.

TIMSS құралнамасы PISA-мен салыстырғанда білім алушылардың математикалық және жаратылыстану бойынша дайындығының академиялық білімін бағалауымен ерекшеленеді. Халықаралық тестті орындау нәтижелілігінің көрсеткіштері білім алушылардың бастауыш және негізгі мектептің оқу

бағдарламасының меңгеру деңгейін анықтайды, 15 жастағы білім алушылардың алған білімдерін күнделікті өмірде қолдану қабілетін бағалайды.

Осылайша, математика пәнінен TIMSS тестін орындай отырып, қатысушылар стандартты есептер мен алгоритмдерді шешеді. Тапсырмалардың біршама бөлігі ғана қолдану және пайымдау дағдыларын қарастырады. Халықаралық тесттің басым бөлігі дұрыс жауапты таңдаумен тапсырмаларды қамтиды. Ал PISA-да қатысушылар жауапты дәлелдей отырып, математикалық шешімді негіздеу қабілетін көрсетуі тиіс (математикалық сауаттылық).

Қазақстандық білім алушылардың TIMSS-2015-тегі нәтижелері мектептегі айтарлықтай мықты дәстүрлі, «нақты білімнің» жоғары деңгейін қалыптастыруға бағытталған математикамен расталады.

TIMSS-2015-те қазақстандық 4-сынып білім алушыларының математика пәнінен нәтижелері TIMSS-тің 500-балдық халықаралық шкаласының орташа мәнінен айтарлықтай жоғары. 4-сынып білім алушыларының көрсеткіші халықаралық шкала бойынша 544 балды құрады. Қазақстандық төртінші сынып білім алушылары сәйкесінше 1, 2 және 3 позицияға жоғары тұрған Бельгия (546), Англия (546), Ирландиямен (547) шамамен бірдей нәтиже көрсетіп, елдердің рейтингінде 12- орынға ие болды. АҚШ, Финляндия, Венгрия, Австралия, Литва, Түркия, Канада сияқты елдердің нәтижелері Қазақстанның көрсеткіштерінен төмен болды. Зерттеудің алдыңғы кезеңіндегі қатарлас қатысушылармен салыстырғанда, TIMSS-2015-те Қазақстанның төртінші сынып білім алушылары жалпы есепте математикалық дайындық көрсеткішінің айтарлықтай өсімін көрсетті (+43 балл).

Тапсырмаларды орындау базалық математикалық білімді де, математикалық үлгі жасаудың біршама дағдыларын да қарастырады.

Тесттің мазмұнына байланысты TIMSS тапсырмалары күрделілік деңгейлері бойынша бөлінген.

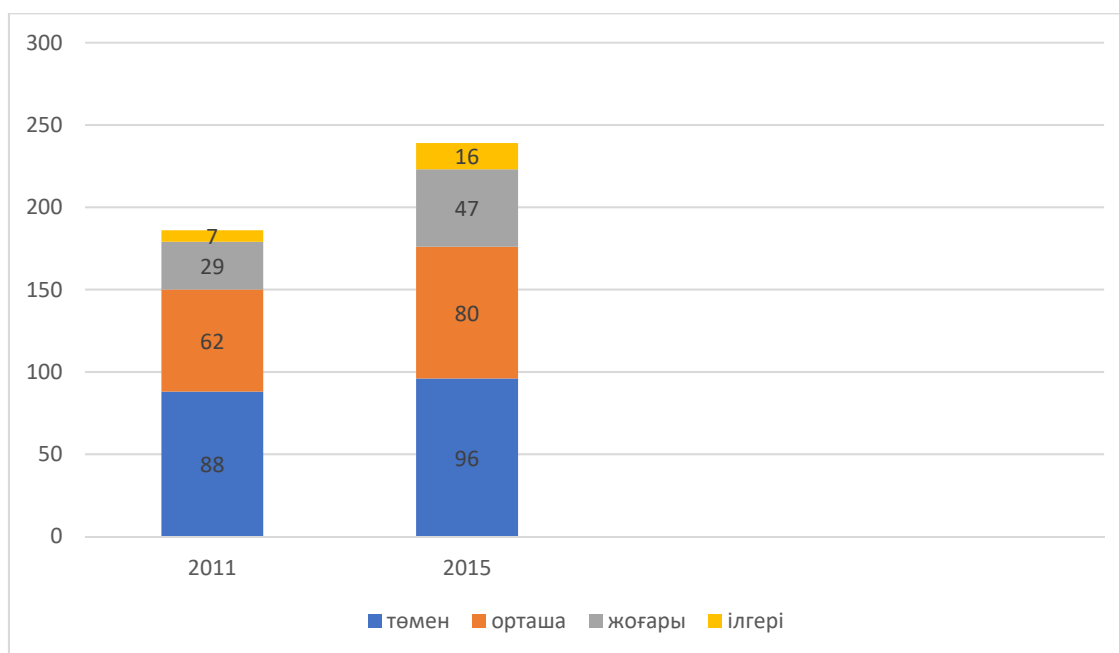
Қатысушылардың математикалық дайындығының әрбір деңгейі үшін критерийлер анықталған.

Зерттеудің технологиясына сәйкес, белгілі бір деңгейге жеткен қатысушылардың қорытынды пайызы басқа деңгейлердің тапсырмаларын орындау нәтижесі қосылады. Мысалы, төмен деңгейдің тапсырмаларын орындаған қазақстандық қатысушылардың пайызына алдыңғы деңгейлердің сұрақтарына жауап бергендердің нәтижелері де қосылды.

Ілгері деңгейге жеткен төртінші сынып білім алушылары сәйкесінше алдыңғы үш деңгейдің тапсырмаларын да орындады.

Салыстырмалы талдау ілгері және жоғары деңгейлердің тапсырмаларын сәтті орындаған қазақстандық бастауыш сынып білім алушылары үлесі өсімінің оң динамикасын көрсетті (+9 және +18).

351-сурет. Математика/ жетістік деңгейлері бойынша білім алушыларының пайызы

Дереккөз: TIMSS-2011 және TIMSS-2015 халықаралық есептері

Бұл нәтиже Венгрия, Түркия, Чехия Республикасы және Словакия Республикасының көрсеткіштерінен жоғары. Бұл кезекте, ілгері деңгейдің тапсырмаларын орындаған қазақстандық білім алушылардың саны, көшбасшы елдермен салыстырғанда, әлі де төмен. Әрбір екінші сингапурлық төртінші сынып білім алушысы (50%), Ресейде 4-сынып білім алушыларының бесінші бөлігі (20%) ілгері деңгейдің тапсырмаларын сәтті орындайды.

Мысалы, геометриялық фигураның периметрі туралы білімді қолданумен және теңдік құрумен математикалық есепті шешудің ілгері деңгейін Сингапурдың бастауыш сынып білім алушыларының 68%-ы және Ресейдің - 53%-ы көрсетті. Бұндай есепті шешудің оқу тәжірибесінде дұрыс жауапты қазақстандықтөртінші сынып білім алушыларының тек 49%-ы ғана таңдады.

352-сурет. Математика/ ілгері деңгей/

Бесбұрыштың периметрі 30 сантиметрге тең.
Оның үш қырының әрқайсысының ұзындығы 4 см-ден. Басқа екі қыры a және b ұзындықтары бірдей. a қырының ұзындығы неге тең?

A 6

C 12

B 9

D 18 см

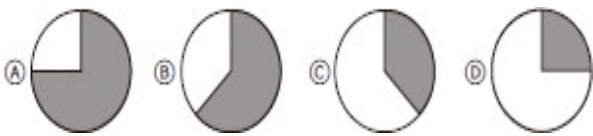
Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

Білім алушылар алым бірліктен артық болған тапсырмалармен тек 5-сыныптағана танысса да, қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының

28%-ы өз жауабының алгоритмін түсіндіруді қарастыратын халықаралық тесттің ілгері деңгейінің математикалық бөлігін орындады. Осылайша, бастауыш сынып білім алушылары қосымша білімдерін және кейбір математикалық есептерді түсінетінін көрсетті. Қолданыстағы оқу бағдарламаларына сәйкес, бастауыш мектеп төртінші сынып білім алушыларын «бөлшек», «алым» және «бөлгіш» ұғымдық аппаратымен ғана таныстырады және олар тұтастың бір бөлігін таба алады немесе ауданның $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{3}$ және т.б. белгілей алады. Бұл тапсырмаларды Корея Республикасы (67%), Сингапур 64% және Ресейдің (33%) төртінші сынып білім алушылары анағұрлым сәтті орындады. Германияның көрсеткіші ең төмен. Қатысушылардың небәрі 2%-ы ғана өз жауабын дәлелдеудің ілгері деңгейін көрсетті.

353-сурет. Математика/ ілгері деңгей/

A. Қай дөңгелек ауданының $\frac{3}{8}$ бөлігі боялған?

B. Сенің жауабың неліктен дұрыс екенін түсіндір немесе суреттен көрсетіңіз.

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

Жоғары деңгейдің тапсырмаларын орындаған қазақстандық қатысушылардың үлесінде өсім тіркелді (+18). Бұл деңгейдің тапсырмаларын орындаған бастауыш сынып білім алушыларының анағұрлым басым үлесі Сингапур (80%), Гонконг (84%) және Ресей (59%) сияқты елдерде байқалды.

Берілген сандардың әрқайсысы үшін ұсынылған көмек есебімен пайымдау қабілетінің жоғары деңгейін Корея Республикасы және Гонконг білім алушыларының 91%-ы көрсетті. Бұл кезекте, қазақстандық білім алушыларының тек 39%-ы ғана жазбадағы санның сол жердегі мәнін дұрыс түсіндіріп бере алмады және түсінгенін көрсете алмады.

354-сурет. Математика/ жоғары деңгей/

Алдияр 4 мәнді сан туралы жұмбақ ойлап тапты: Жүздік сан 7-ге тең. Мыңдық сан жүздік саннан үлкен. Бірлік сан жүздік саннан кіші.

A	2 708	C	8 726
B	4 733	D	9 718

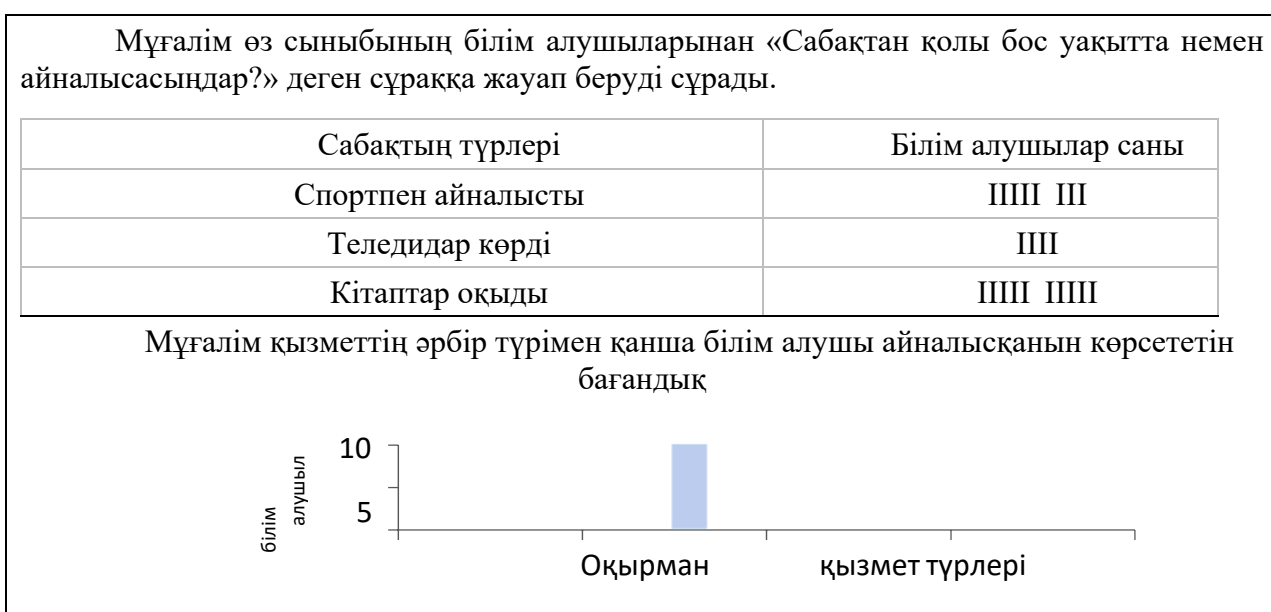
Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

Күрделі жоғары деңгейінің басқа тапсырмасы қазақстандық қатысушылар үшін айтарлықтай қиын болды. Төртінші сынып білім алушыларының 38% кем

үлесі бірінші салынған баған бойынша шкаланы дұрыс оқып, берілген диаграммамен жұмысты аяқтай алды. Тапсырма күрделі болды, өйткені «Бағандық диаграммалар» тақырыбы бастауыш сынып білім алушыларына бейтаныс болды, себебі оқу бағдарламаларына сәйкес ол 5-6 сыныптарда алғаш рет оқытылады.

Корейлік білім алушылардың 80%-ы және жапондық білім алушылардың 73%-ы берілген мәліметтерді түсіндіре отырып, дайын бағандық диаграмманың жетіспейтін бағандарын жасады. TIMSS-2015 қатысушы елдер бойынша орта есеппен бұл тапсырманы төртінші сынып білім алушыларының 51%-ы орындады.

355-сурет. Математика/ жоғары деңгей/ 4-сынып

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

Сингапур білім алушыларының тек 7% және Гонконг төртінші сынып білім алушыларының 2%-ы ғана орташа деңгейдің тапсырмасын орындай алмады. Бұл кезекте, қарапайым геометриялық фигуралар қоса берілген математикалық есептерді шешу дағдыларын халықаралық тесттің қазақстандық қатысушыларының 20%-ы көрсете алмады.

Мысалы, мазмұны бастауыш мектептің бағдарламасына сәйкес келетін тапсырманы барлық қазақстандық төртінші сынып білім алушылары орындай алмады. Қазақстан білім алушыларының 39%-ы сандардың қарапайым реттілігін дұрыс жалғастыра алмады.

356-сурет. Математика/ орташа деңгей/

Марат сандық реттілікті жаза бастады: 6, 13, 20, 27,

Ол келесі санды алу үшін әрдайым бір ғана санды қосады. Өз реттілігінде ол келесі қандай санды жазуы тиіс?

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» ІЕА есебі

Күрделіліктің орташа деңгейі тапсырмаларының мазмұны қатысушылардың кестедегі мәтіндік тапсырмалармен жұмыс жасау дағдыларын меңгеруін анықтайды.

Бұндай тапсырмалар бастауыш мектептің оқулықтарында көп кездесе бермейді, бірақ білім алушылар масса және ұзындық сияқты ұғымдарды біледі және берілген мәліметтерді талдап, кестемен салыстыра алады.

Қазақстаннан қатысушылардың 62%-ы бұл тапсырманы орындады. Кестеде берілген жыланның массасы (90кг) мен қыз көрген жыланның массасын (80кг) салыстыру қиындық туғызуы мүмкін еді.

Сонымен қатар, мәндердің интервалы түрінде берілген екі жыланның ұзындығы туралы мәліметтер де, әлбетте, белгілі бір қиындықты туғызды. Гонконг (97%) және Корей Республикасы (95%) білім алушылары бұл тапсырманы орындауда көшбасшы болды.

357-сурет. Математика/ орташа деңгей

Кестеде үлкен жыландардың мөлшері келтірілген.		
Жыланның түрі	Масса (килограмм)	Ұзындығы (метр)
Айдаһар жылан	27	4
Бирмандық питон	90	5-тен 7-ге дейін
Жасыл анаконда	227	6-дан 9-ға дейін
Корольдік әбжылан	9	4

А. Жанат ұзындығы 8 метр жыланды көрді. Бұл жыланның қандай түрі болуы мүмкін?

В. Нәйлә ұзындығы 6 метр және массасы 80кг жыланды көрді. Бұл жыланның қандай түрі болуы мүмкін?

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» ІЕА есебі

TIMSS-2015 күрделілігі орташа деңгейдің математикалық тапсырмасына мысал. Есептің тобы бойынша сандарды жіктеуге арналған ұқсас тапсырмалар қазақстандық оқулықтарда кездеседі. Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының 93%-ы дұрыс жауап берді. Ең қарапайым тестті орындаудың ең жоғары нәтижесін Қытай Тайбэйі, Ресей және Жапония көрсетті (98%-дан). Ең төмен көрсеткіш Иран білім алушыларында болды (57%).

358-сурет. Математика/ төмен деңгей/

«Үш мың жиырма үш» саны былай жазылады:

- A 323
- B 3 023
- C 30 023
- D 300 023

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» ІЕА есебі

Математика бойынша TIMSS халықаралық тесттің өлшеу материалы қатысушы елдер үшін типтік болып табылатын бастауыш мектеп оқу бағдарламалары мазмұндық бөліктері бойынша үлестірілген. Басым мазмұндық бөлігі, зерттеудің алдыңғы кезеңінде сияқты, «Сандар» бөлімінің есептері болып қалды. Бұл кезекте, басқа бөлімдердің бағалау тапсырмаларының болуы геометриялық фигуралармен жұмыс істеу қабілеттерін және мәліметтерді түсіндіру дағдыларын бастауыш мектептің өзінде-ақ қалыптастырудың халықаралық трендтерін дәлелдейді.

359-кесте. Мазмұндық бөлімдер тапсырмасы

Мазмұндық бөлімдер	Пайыздық арақатынас	Тапсырмалар саны
Сандар	50	89
Геометриялық фигуралар және өлшемдер	35	56
Деректерді талдау	15	24

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» ІЕА есебі

Төртінші сынып білім алушыларының мазмұндық салалар және оқу-танымдық қызметтің түрлері бойынша нәтижелерінің салыстырмалы талдауы келесіні көрсетеді.

Халықаралық сарапшылар «Сандар» бөлімінің тапсырмаларын орындауда айтарлықтай жетістікке жеткен 23 елдің төртінші сынып білім алушыларын атап өтті. Көшбасшы елдермен қатар, Солтүстік Ирландия, Ресей, Қазақстан, АҚШ, Литва, Түркия, Грузия және басқа елдер аталды. Тапсырмалардың бұл бөлімінде, TIMSS- 2011-мен салыстырғанда, орташа балдың анағұрлым жоғары өсімін Марокко (+41 балл) көрсетті. Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының арасында да бұндай тапсырмаларды орындау нәтижелілігі көрсеткішінің артуы тіркелді (+37). Осылайша, 2015 жылы қазақстандық білім алушылар «Сандар» бөлімінің тапсырмаларын орындағанда, ең жоғары нәтижелерді көрсетті - 552 балл, бұл елдің математика пәнінен орташа көрсеткішінен (544) 8 балға артық.

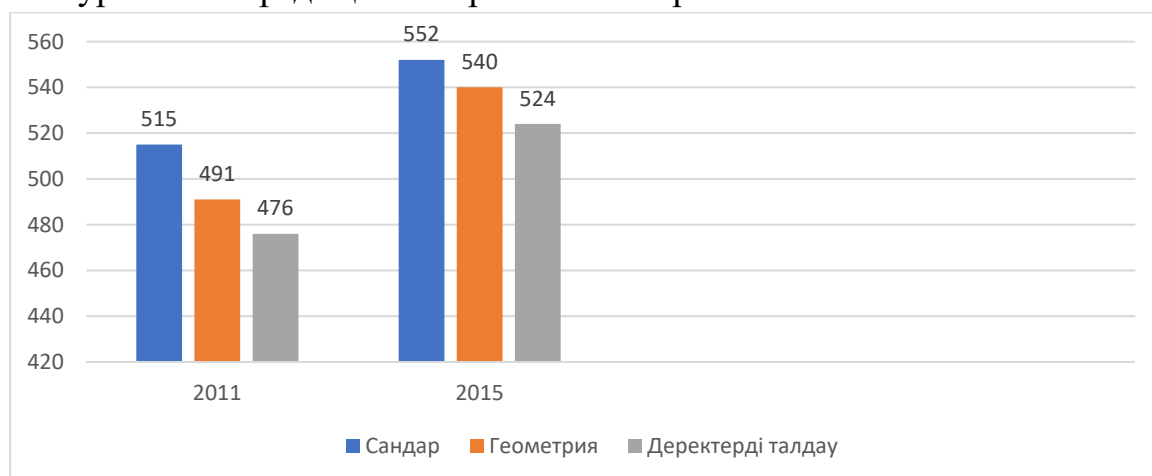
17 мемлекеттің, соның ішінде Жапония, Норвегия, Бельгия, Дания, Финляндияның төртінші сынып білім алушылары геометриялық және кеңістік фигуралар туралы білімдерін анағұрлым сәтті көрсетті. TIMSS-2015-те орташа балдың, алдыңғы кезеңге қарағанда, анағұрлым жоғары өсімін Оман (+54), Марокко (+35), Түркияның (+28) білім алушылары көрсетті. TIMSS-2011-мен салыстырғанда, қазақстандық білім алушылар көрсеткішінің айтарлықтай өсіміне (+48) қарамастан, бұл бөлімнің тапсырмаларын орындау нәтижелері Қазақстанның жалпы балынан (544) 4 балға төмен болды.

Түсіндіру және деректерді талдау бойынша анағұрлым күрделі тапсырмаларды Ресей, Англия, Португалия, Финляндия, Австралия, Германия, Швеция және т.б. сияқты елдердің 4-сынып білім алушылары сәтті орындады (барлығы 17 мемлекет). TIMSS-2011-мен салыстырғанда орташа балды Марокко (+80) және Ресей (+40) білім алушылары айтарлықтай жоғарылатты. Бұл бөлімнің тапсырмаларын орындау көрсеткішінің өсімін арттыра отырып (+48), қазақстандық білім алушылар математикалық есептерді шешудің талдамалы дағдыларынан өздерінің шетелдік қатарластарынан әлі де артта қалып отыр. Қазақстанның жалпы балы мен бұл бөлімнің нәтижесінің арасында айтарлықтай айырмашылық тіркелді (-20).

Орташа балдың айтарлықтай төмендеуі Сауд Аравиясы (-38), Кувейт (-26) және Нидерланды (-20) бастауыш сынып білім алушылардың нәтижелерінде тіркелді. Қытай Тайбэйі және Германияның білім алушылары өз нәтижелерін сәйкесінше 9 және 11 балға төмендетті.

Жалпы есепте TIMSS-2015 қатысушы қазақстандық төртінші сынып білім алушылары, басқа мазмұндық бөлімдермен салыстырғанда, «Сандар» бөлімінің тапсырмаларын орындауда анағұрлым жоғары нәтижелерді көрсетті. TIMSS-2015 салыстырғанда, орташа балдың айтарлықтай өсіміне қарамастан, бастауыш сынып білім алушылары геометриялық өлшемдерді түсіну деңгейін және жауаптарды дәлелдеудің алғашқы дағдыларын анықтайтын тапсырмаларды орындауда әлі де әлсіз.

360-сурет. Мазмұндық салалар бойынша орташа баллы

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» ІЕА есебі

TIMSS-2015 халықаралық тест қатысушыларының нәтижелері қызметтің оқу-танымдық түрлері бойынша түсіндіріледі. Пайыздық арақатынаста, PISA тестімен салыстырғанда, бастауыш сынып білім алушыларының академиялық білімінің деңгейін анықтауға арналған тапсырмалар басым бөлігін құрайды. Академиялық білімді қолдануға арналған математика есептері анағұрлым қарапайым өмірлік жағдайларды қамтиды.

361-кесте. Оқу-танымдық түрлерінің тапсырмасы

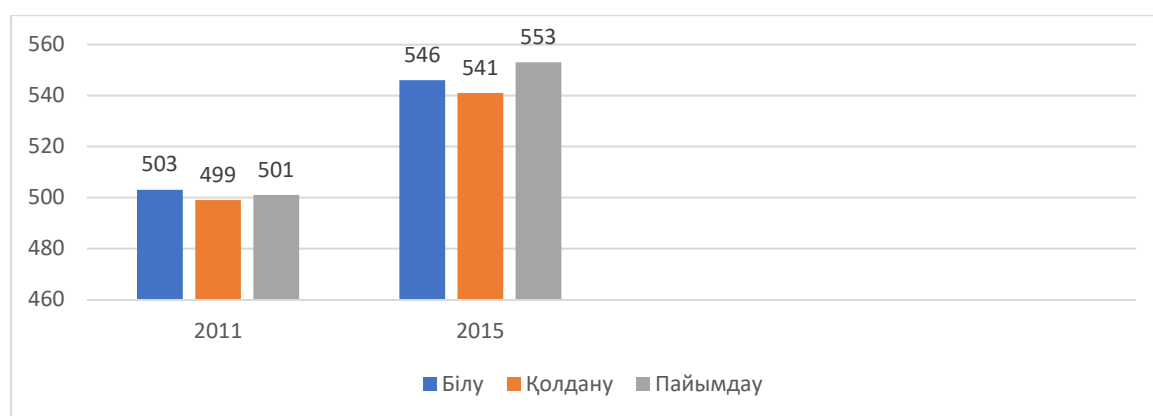
Қызмет түрлері	Пайыздық арақатынас	Тапсырмалар саны
Білу	40	64
Қолдану	40	72
Пайымдау	20	33

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

Жалпы алғанда, TIMSS-2011 нәтижелерімен салыстырғанда, қатысушы елдердің басым бөлігінде танымдық қызметтің барлық үш түрі бойынша көрсеткіштердің жақсаруы байқалады.

Алынған нәтижелер қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының математикалық дайындық деңгейінің оң үрдісін де дәлелдейді. Оқу-танымдық қызметтің барлық түрлері бойынша көрсеткіштердің өсімі 40 балдан артық болды.

362-сурет. Оқу-танымдық қызмет түрлері бойынша орташа баллы

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

TIMSS-2015-те 21 мемлекеттің, соның ішінде қазақстандық (+43) төртінші сынып білім алушыларының академиялық білімінде орташа балдың айтарлықтай өсімі тіркелді.

TIMSS-2011-мен салыстырғанда, бұл көрсеткіштің анағұрлым жоғары мәнін Марокко (+57), Оман (+43), Катар (+33), Испания (+23) және Қытай Тайбэйі (+21) қатысушылары да көрсетті. Сонымен бірге, қазақстандық білім алушылар елдің жалпы көрсеткішінен (544) небәрі 1 балға (стандартты ауытқуды есепке алғанда) артық нәтиже көрсетті.

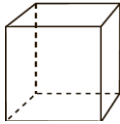
TIMSS-2015 бастауыш сынып білім алушыларының академиялық білімінің деңгейін анықтауға арналған тесттік тапсырмаларының мысалдары.

363-сурет. Математика/ «Сандар»

<p>Мазмұны: «Сандар» Қазақстан бойынша нәтиже: 39% Елдер бойынша орташа нәтиже: 50% Ең жоғары нәтиже: 92% Ең төмен нәтиже: 12%</p>	<p>Келесі бөлшектердің қайсысы анағұрлым үлкен? A 1/2 C 1/4 B 1/3 D 1/5</p>
<p>Сарапшының пікірі. Бөлшектерді анықтау және салыстыру қабілетінің деңгейі бағаланады. Тапсырманың мазмұны қазақстандық бастауыш мектептің математика курсына оқытылмайтын «Жай бөлшектер» бөліміне жатады. Тапсырманы орындау барысында берілген бөлшектерді бір-бірімен салыстырып, олардан үлкенін таңдау керек. Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының нәтижелері көшбасшы елдердегі қатарластарынан айтарлықтай төмен.</p>	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

364-сурет. Математика/ «Геометриялық фигуралар мен өлшемдер»

<p>Мазмұны: «Геометриялық фигуралар және өлшемдер» Қазақстан бойынша нәтиже: 66% Елдер бойынша орташа нәтиже: 58% Ең жоғары нәтиже: 91% Ең төмен нәтиже: 22%</p>	 <p>Суретте текше кескінделген. Оның қанша қыры бар? A 9 C 11 B 10 D 12</p>
<p>Сарапшының пікірі. Білім алушылардың геометриялық денелердің қасиеттері туралы білім деңгейі және кеңістік фигуралардың проекциялық кескінін жасау қабілеті анықталады. Кеңістік фигуралар бастауыш мектептің математика курсына оқытылады. Алайда, абстрактілі дамытуға, кеңістік фигуралардың элементтерінің қарым-қатынасын анықтау қабілетін дамытуға арналған тапсырмалар сирек қолданылады. Тапсырманы орындаудың қиындығы кеңістік фигуралардың қасиеттері мен элементтерін анықтау кезінде дедуктивтік пайымдау логикасында болды.</p>	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

365-сурет. Математика/ «Деректерді талдау»

<p>Мазмұны: «Деректерді талдау» Қазақстан бойынша нәтиже: 67% Елдер бойынша орташа нәтиже: 70% Ең жоғары нәтиже: 92% Ең төмен нәтиже: 20%</p>	<p>Айгүл сыныбының бірнеше білім алушысы мектептегі мерекеде тәтті нан қорапшаларын сатты. Төмендегі кестеде осы білім алушылардың әрқайсысы сатқан қорапшалардың саны көрсетілген. Қанша білім алушы 10-нан артық тәтті нан қорапшасын сатты?</p> <table border="1" data-bbox="791 461 1428 916"> <thead> <tr> <th data-bbox="791 461 1059 591">Аты</th> <th data-bbox="1059 461 1428 591">Тәтті нан қорапшаларының саны</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="791 591 1059 636">Айгүл</td> <td data-bbox="1059 591 1428 636">12</td> </tr> <tr> <td data-bbox="791 636 1059 680">Мұрат</td> <td data-bbox="1059 636 1428 680">7</td> </tr> <tr> <td data-bbox="791 680 1059 725">Ерлан</td> <td data-bbox="1059 680 1428 725">8</td> </tr> <tr> <td data-bbox="791 725 1059 770">Ксения</td> <td data-bbox="1059 725 1428 770">11</td> </tr> <tr> <td data-bbox="791 770 1059 815">Болат</td> <td data-bbox="1059 770 1428 815">13</td> </tr> <tr> <td data-bbox="791 815 1059 860">Ирина</td> <td data-bbox="1059 815 1428 860">9</td> </tr> <tr> <td data-bbox="791 860 1059 916">Әсем</td> <td data-bbox="1059 860 1428 916">12</td> </tr> </tbody> </table> <p>Сарапшының пікірі. Тапсырманың мазмұны «Кестелермен жұмыс» тақырыбына жатады. Математикалық мәтіндерді кестеден оқу және қажетті деректерді алу дағдылары бағаланады. Мұндай тапсырмалар қазақстандық мектептік математика оқулықтарында жиі кездесе бермейді. Дегенмен, төртінші сынып білім алушыларының жартысынан астамы ақпараттық кесте бағдарлану және деректерді есептің шартымен салыстыру қабілетін көрсетті.</p>	Аты	Тәтті нан қорапшаларының саны	Айгүл	12	Мұрат	7	Ерлан	8	Ксения	11	Болат	13	Ирина	9	Әсем	12
Аты	Тәтті нан қорапшаларының саны																
Айгүл	12																
Мұрат	7																
Ерлан	8																
Ксения	11																
Болат	13																
Ирина	9																
Әсем	12																

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

TIMSS-2011 қатысушыларымен салыстырғанда, қолдану элементтері бар математикалық тапсырмаларды шешудің нәтижелілік көрсеткіштерін TIMSS-2015 қатысушы 22 елдің арасында Қазақстанның төртінші сынып білім алушылары жақсартты (+42 балл). Сонымен бірге, бұл бөлімнің тапсырмаларын орындау нәтижелері (541), ел бойынша қорытынды орташа балымен (544) салыстарғанда, төмен болды.

Математикалық тапсырмалардың бұл бөліміндегі тұрақты көрсеткіштер, TIMSS-2011-мен салыстырғанда, Қытай Қытай Тайбэйінің білім алушыларында болды.

366-сурет. Математика/ қолдану

<p>Мазмұны: «Сандар» Қазақстан бойынша нәтиже: 58% Елдер бойынша орташа нәтиже: 51% Ең жоғары нәтиже: 79% Ең төмен нәтиже: 22%</p>	<p>Алма шырының бір шөлмегі 1,87 зед тұрады. Апельсин шырының бір шөлмегі 3,29 зед тұрады. Қуаныштың 4 зеді бар. Екі шөлмекті сатып алу үшін Қуанышқа тағы қанша ақша керек? А 1,06зед</p>
--	---

	B 1,16 зед
	C 5,06 зед
	D 5,16 зед
<p>Сарапшының пікірі. Білім алушыларының математикалық есеп шешімінің үлгісін жасау дағдылары бағаланады. Сонымен қатар, «Ондық бөлшектерді қосу және азайту» тақырыбы бойынша білімді қолдану керек. Бұндай құрылымды мәтіндік тапсырмалармен жұмыс жасау Қазақстан бастауыш мектебінің бағдарламасында қарастырылады. Алайда, ондық бөлшектерді есептеу кезінде қиындық тууы мүмкін, өйткені білім алушылар олармен 5-сыныпта танысады. Тапсырманы орындау үшін білім алушыға екі шөлмектің бағасын есептеу, содан соң бар сомамен салыстырып, жетпейтін соманы есептеп табу керек. Төртінші сынып білім алушылары көшбасшы елдердің нәтижелерінен төмен, бірақ қатысушы елдердің басым бөлігінен жоғары</p>	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

367-сурет. Математика/қолдану

<p>Мазмұны: «Деректерді талдау» Қазақстан бойынша нәтиже: 59% Елдер бойынша орташа нәтиже: 39% Ең жоғары нәтиже: 77% Ең төмен нәтиже: 4%</p>	<p>2008 жылы алғашқы алты айда Медет, кестеде көрсетілгендей, телефонға қаражаттың келесі сомаларын</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Ай</th> <th>I</th> <th>II</th> <th>III</th> <th>IV</th> <th>V</th> <th>VI</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Сома</td> <td>5</td> <td>20</td> <td>60</td> <td>40</td> <td>0</td> <td>5</td> </tr> </tbody> </table> <p>2009 жылы алғашқы алты айда Медет, диаграмма көрсетілгендей, телефонға қаражаттың келесі сомаларын Кейбір айларда Медет 2009 жылы, 2008 жылға қарағанда, телефонға анағұрлым аз төледі. Қай айларда екенін анықтаңыз?</p>							Ай	I	II	III	IV	V	VI	Сома	5	20	60	40	0	5
	Ай	I	II	III	IV	V	VI														
Сома	5	20	60	40	0	5															
<p>Сарапшының пікірі. Білім алушыларының математикалық есеп шешімінің үлгісін жасау дағдылары бағаланады. Сонымен қатар, «Ондық бөлшектерді қосу және азайту» тақырыбы бойынша білімді қолдану керек. Бұндай құрылымды мәтіндік тапсырмалармен жұмыс жасау Қазақстан бастауыш мектебінің бағдарламасында қарастырылады. Алайда, ондық бөлшектерді есептеу кезінде қиындық тууы мүмкін, өйткені білім алушылар олармен 5-сыныпта танысады. Тапсырманы орындау үшін білім алушыға екі шөлмектің бағасын есептеу, содан соң бар сомамен салыстырып, жетпейтін соманы есептеп табу керек. Төртінші сынып білім алушылары көшбасшы елдердің нәтижелерінен төмен, бірақ қатысушы елдердің басым бөлігінен жоғары</p>																					

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

368-сурет. Математика/ қолдану

<p>Мазмұны: «Геометриялық фигуралар және өлшемдер» Қазақстан бойынша нәтиже: 79% Елдер бойынша орташа нәтиже: 68% Ең жоғары нәтиже: 97% Ең төмен нәтиже: 23%</p>	 <p>Сағат 3.00-де сағаттың тілдері тік бұрыш жасайды. Сағат нешеде сағат тілдері тағы да тік бұрыш жасайды? A3:15 C9:00 B3:45 D9:45</p>
<p>Сарапшының пікірі. Халықаралық тесттің мазмұндық бөлігі қазақстандық оқу бағдарламаларының мақсаттарына сәйкес келеді – «Бұрыштардың түрлері» тақырыбы. Тапсырманың форматы білім алушылар үшін дәстүрлі нысанда ұсынылғанына қарамастан, қатысушылардың 21%-ы тапсырманы орындай алмады. Мұғалімдерге геометриялық өлшемдердің элементтері бар математикалық есептерге ерекше назар аудару керек. Елдің бастауыш мектебінде бұл, шынымен-ақ, әлсіз буын.</p>	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» ІЕА есебі

Қазақстандық бастауыш сынып білім алушыларының «Пайымдау» танымдық қызметіне арналған тапсырмаларын орындау орташа балының өсіміндегі оң динамикасын атап өткен жөн (+52). Ресей, Сингапур, Корей Республикасы, Гонконгтың бастауыш сынып білім алушылары орташа балл өсімінің жоғары көрсеткіштерін көрсетті.

Бұл кезекте, өз елінің орташа балына қатысты нәтижелерді Швеция (+23), Словакия Республикасы (+17), Чехия Республикасы (+16), Нидерланды мен Жаңа Зеландия (+13), Польша мен Корей Республикасы (+11) және Канаданың (+10) 4- сынып білім алушылары айтарлықтай арттырды. Қазақстанның көрсеткіші, ел бойынша жалпы орташа балмен салыстарғанда жоғары болды (+9).

Өз елінің орташа балына қатысты нәтижелердің айтарлықтай төмендеуі Қытай Қытай Тайбэйі, Солтүстік Ирландия және Кувейт (-21-ден), Түркияның (-17) қатысушыларында байқалды. Сингапурлық және гонконгтық білім алушылар да қызметтің бұл түрі бойынша айтарлықтай аз балл жинады. Өз елінің орташа көрсеткішімен салыстырғанда, айырмашылық 15 балды құрады.

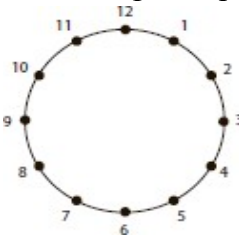
369-сурет. Математика пайымдау

<p>Мазмұны: «Сандар» Қазақстан бойынша нәтиже: 52% Елдер бойынша орташа нәтиже: 37 % Ең жоғары нәтиже: 76% Ең төмен нәтиже: 18%</p>	<p>Бинұрдың 12 сым үзігі, 40 домалақ моншағы және 48 жалпақ моншағы бар. Ол 1 білезікті жасау үшін 1 сым үзігін, 10 домалақ және 8 жалпақ моншақты пайдаланады. Егер Бинұр өзінің барлық білезіктерін бірдей жасаса, онда ол қанша білезік жасай алады?</p>
---	---

	A40 C5 B12 D4
<p>Сарапшының пікірі. Шарты белгілі қызық математикалық есеп. Мән-мәтіні шынайы айтарлықтай таныс жағдайдан алынған. Төртінші сынып білім алушыларының ақпаратты талдау, есеп шығару қабілеті бағаланады.</p> <p>Тапсырманың берілген форматтағы мазмұндық құрамдас бөлігі қазақстандық оқулықтарда әрдайым пайдалана бермейді. Бастауыш сынып мұғалімдері бұндай тапсырмаларды көп жағдайда математиканың қосымша сабақтарында орындайды. Тапсырманы орындау үшін білім алушыға есептің шартын мұқият талдау, шешімнің барысын жоспарлау, оны іске асыру және жауапты тексеру керек. Білім алушыға бөлудің бірнеше амалын орындап, жекелеген материал (сым, домалақ моншақ, жалпақ моншақ) қанша білезікке жететінін тексеру керек. Содан соң жауап алу үшін нәтижелерді салыстыру керек. Жауап алғаннан кейін барлық шарттардың есепке алынғанын тексеру керек. Қазақстаннан қатысушылардың бұл тапсырманы орындау нәтижесі, ең алдымен, зерттеу қатысушыларының кезең-кезеңмен пайымдауда қалыптасқан құзыреттердің төмен деңгейіне байланысты.</p>	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

370-сурет. Математика пайымдау

<p>Мазмұны: «Геометриялық фигуралар және өлшемдер»</p> <p>Қазақстан бойынша нәтиже: 57%</p> <p>Елдер бойынша орташа нәтиже: 58%</p> <p>Ең жоғары нәтиже: 76%</p> <p>Ең төмен нәтиже: 18%</p>	<p>Дөңгелектің ішінде барлық қабырғалары тең болатын үшбұрыш сал. Қандай нүктелерді өзара қостыңыз?</p>
<p>Сарапшының пікірі. Бастауыш сынып білім алушыларына арналған тапсырмалардың бұл түрі ойлау қабілетін дамытуға және кеңістіктік қиялды қалыптастыруға ықпал етеді. Осылайша, бастауыш мектептің өзінде-ақ балалар геометрияның негіздерімен танысады. Сабақта ізденіс пен зеректікке бағытталған қызықты есептерді көбірек пайдалану балалардың математикалық интуициясының қалыптасуына ықпал етеді. Бұл тапсырманы орындаудың төмен жалпы нәтижесі TIMSS-2015 қатысушыларында талдау және бастапқы деректердің арасында өзара байланыс орнату дағдылары болмауының салдары болып табылады.</p>	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

371-сурет. Математика пайымдау

<p>Мазмұны: «Деректерді талдау» Қазақстан бойынша нәтиже: 30 % Елдер бойынша орташа нәтиже: 34% Ең жоғары нәтиже: 77 % Ең төмен нәтиже: 2%</p>	<p>Триатлон жарысында спортсмендер ең алдымен жүзеді, содан соң велосипед тебеді, содан кейін жүгіреді. Кестеде Күләш, Бибігүл мен Санияның нәтижелері келтірілген. Бір қыздың триатлонда көрсеткен жалпы уақыты кестеге жазылды.</p> <p>Триатлон бойынша нәтижелер (минут)</p> <table border="1" data-bbox="810 477 1433 707"> <thead> <tr> <th></th> <th>Күләш</th> <th>Бибігүл</th> <th>Сания</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Жүзу</td> <td>35</td> <td>5</td> <td>50</td> </tr> <tr> <td>Велосипед тебу</td> <td>80</td> <td>0</td> <td>85</td> </tr> <tr> <td>Жүгіру</td> <td>135</td> <td>30</td> <td>120</td> </tr> </tbody> </table> <p>А. Анағұрлым аз минут жұмсап, жарысты аяқтайтын қыз жеңеді. Триатлонда қыздардың қайсысы жеңді? Оның қанша уақыты жұмсалды?</p> <p>В. Сания келесі жылы триатлонда анағұрлым аз уақыт көрсеткісі келеді. Ол Күләш пен Бибігүлді жеңу үшін өз нәтижесін спорттың қай түрі бойынша жақсарту керек? Бір торды белгілеңіз.</p> <p>oЖүзу oВелосипед тебу oЖүгіру</p> <p>Кестеде келтірілген мәліметтерді пайдалана отырып, жауапты түсіндіріңіз.</p>		Күләш	Бибігүл	Сания	Жүзу	35	5	50	Велосипед тебу	80	0	85	Жүгіру	135	30	120
	Күләш	Бибігүл	Сания														
Жүзу	35	5	50														
Велосипед тебу	80	0	85														
Жүгіру	135	30	120														
<p>Сарапшының пікірі. Тапсырма математикалық кестені оқи отырып, пайымдау (дәлелдеу) қабілетінің деңгейін бағалайды. Зерттеудің қатысушылары– қазақстандық бастауыш сынып білім алушылары үшін айтарлықтай стандартты емес тапсырма. Сұраққа жауап беру үшін салыстыру және жалпылау, пайымдау және болжамдау дағдыларын көрсету керек еді. Бұндай тапсырманың мазмұндық бөлігі мен форматы 5-6 сыныптардың оқу бағдарламасында «Мәліметтерді ұсыну» бөлімінің тақырыбы шеңберінде оқытылады. Сәйкесінше, жалпы нәтиже төмен болды.</p>																	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» ІЕА есебі

TIMSS-2015 қатысушы төртінші сынып білім алушыларының математикалық дайындығын тәуелсіз халықаралық бағалау нәтижелері қазақстандық сарапшыларға арналған айтарлықтай ақпараттық материалды біріктіреді. Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының математика пәнінен қорытынды жиынтық көрсеткіші (544) зерттеуге қатысушы 49 ел бойынша орташа балдан жоғары болды. Бұл еліміздің академиялық бастауыш мектебінің жоғары деңгейін растайды.

Сонымен бірге, бұл нәтижеге күрделіліктің орташа деңгейінің тапсырмаларын анағұрлым сәтті шешу арқылы қол жеткізілді (қарапайым жағдайлардағы базалық математикалық білім мен оңай сандық есептерді шешу). Стандартты емес форматта (кестелер, графиктер және диаграммалар) берілген деректерге түсінік беру дағдылары қазақстандық 4-сынып білім алушыларында қиындық туғызады.

Бастауыш мектептегі математика – бұл білім алушының сандар мен геометриялық фигуралар, кестелер мен диаграммалар кең әлемімен өздік жұмысының алғашқы тәжірибесі. Бұл деңгейде ойлау дағдыларын қалыптастыратын және балаларды жаңа білімге итермелейтін математикаға деген қызығушылықтың іргесі қаланады.

Халықаралық тестті орындаудың сараптамалық талдауы бастауыш мектептің өзінде-ақ геометриялық фигуралардың сапалық қасиеттерін анағұрлым терең зерттеу қажеттілігін дәлелдейді. Бастауыш сынып білім алушылары геометриялық білімді тәжірибелік қызықты оқыту ортасында анағұрлым жақсы меңгереді. Бастауыш сынып білім алушыларының ерте кезеңде қалыптасқан математикалық интуициясы мен кеңістіктік қиялы анағұрлым жақсы бұдан әрі оқуына септігін тигізеді.

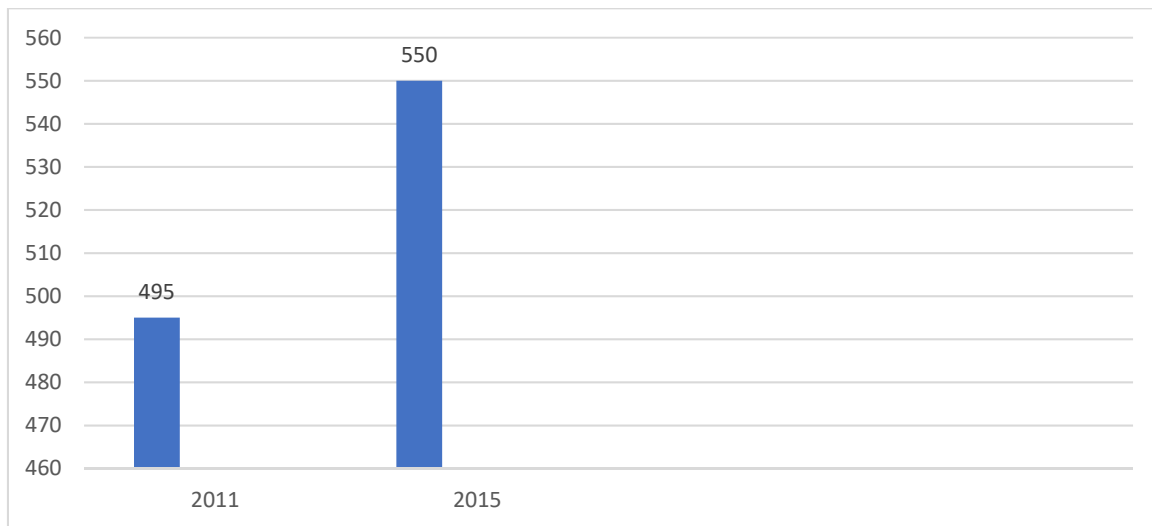
Жаратылыстану. 4-сынып білім алушыларының нәтижелері.

Жаратылыстану бойынша құбылыстарды түсінудің академиялық білім деңгейін анықтау TIMSS зерттеуінде кездейсоқ емес. Халықаралық зерттеуге қатысушы елдер оқу бағдарламаларындағы кейбір айырмашылықтарға қарамастан, білім алушылардың жаратылыстану бағытындағы пәндердің логикалық байланысын теориялық тұрғыдан түсіну деңгейінде бәсекелеседі. TIMSS халықаралық тесттің жаратылыстану бөлігі – бұл халықаралық сарапшылардың бастауыш және негізгі мектепте қалыптастырылуы тиіс іргелі білімді түсінудегі жалпы көрінісі.

IEA халықаралық қоры зерттеуге қатысқан 47 елдің 4-сынып білім алушыларының нәтижелерін ұсынды. 41 мемлекет білім алушыларының жаратылыстану бойынша дайындық деңгейінде беталыс тіркелді. 1000 балдық халықаралық шкала бойынша ең жоғарғы көрсеткішті Сингапур (590), содан соң Корей Республикасы (589), Жапония (569), Ресей (567), Гонконг (557), Қытай Тайбэйі (555) және Финляндия (554) көрсетті (кесте).

Қазақстандық бастауыш мектеп түлектерінің көрсеткіші TIMSS шкаласының орташа мәнінен 50 балға жоғары болды. TIMSS-2015-те қазақстандық білім алушылар, TIMSS-2011-мен салыстырғанда, орташа балдың анағұрлым жоғары өсімін (+55) көрсетті.

372-сурет. Жаратылыстану/ Қазақстан Республикасы бойынша 4-сынып білім алушыларының орташа балы

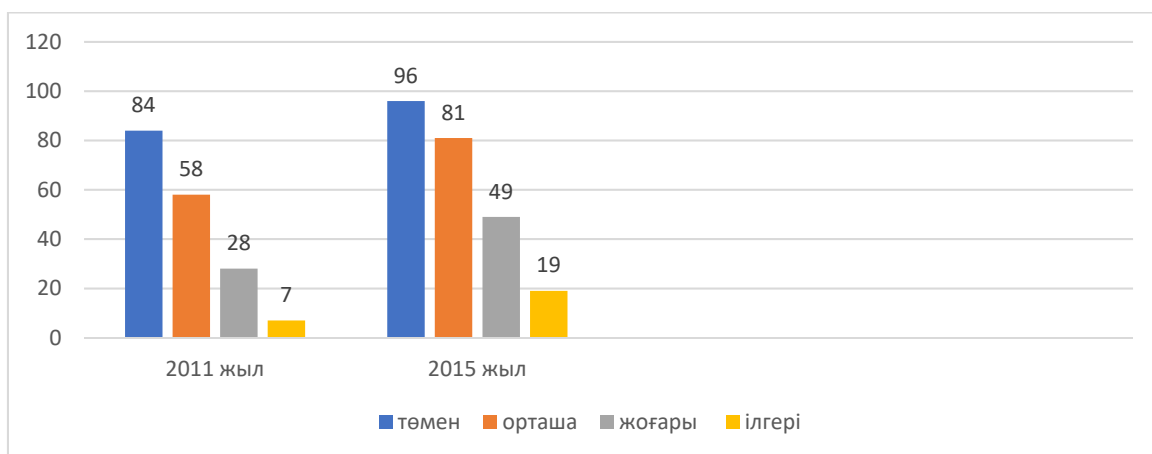

Дереккөз: TIMSS-2011 және TIMSS-2015 халықаралық есептері

Халықаралық тесттің жаратылыстану бөлігі тапсырмаларының күрделілік деңгейі бойынша білім алушылар нәтижелері сапасының талдауы келесіні көрсетті. Халықаралық тесттің жоғары және ілгері деңгейлерінің тапсырмаларын сәтті орындауда Сингапур (34% және 37%) және Корей Республикасы (46% және 29%) білім алушылары көшбасшы. Корей Республикасының барлық қатысушылары төмен деңгейдің тапсырмаларын орындады. Гонконг және Қытай Қытай Тайбэйінің төртінші сынып білім алушыларының тек 2%-дан ғана, Жапония, Финляндия және Ресей қатысушыларының тек 1%-дан ғана бұл деңгейдің тапсырмаларын орындай алмады.

Халықаралық салыстыруда қазақстандық төртінші сынып білім алушылары, TIMSS-2011-мен салыстырғанда, жаратылыстану бойынша дайындықтың барлық деңгейлері көрсеткіштердің оң динамикасын көрсетті. Сонымен қатар, көшбасшы мемлекеттердің нәтижелеріне қатысты көрсеткіштердің айтарлықтай айырмашылығы тіркелді.

373-сурет. Жетістік деңгейлері бойынша Қазақстан Республикасы 4-сынып білім алушыларының %

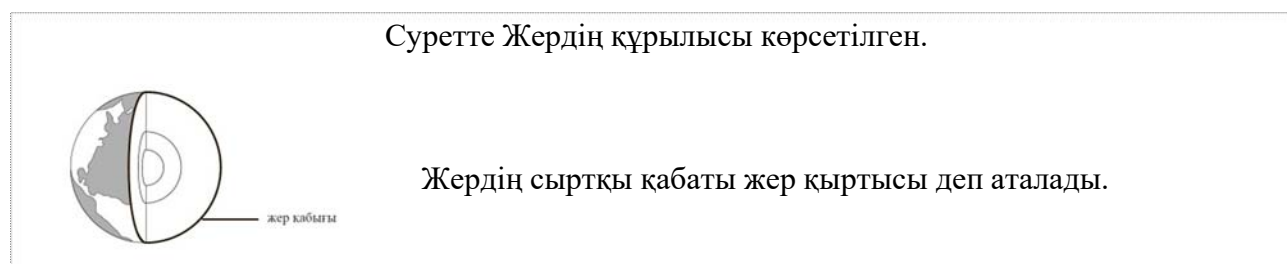

Дереккөз: TIMSS-2011 және TIMSS-2015 халықаралық есептері

TIMSS-2015-ке қатысқан ілгері деңгейдің тапсырмаларын орындаған қазақстандық төртінші сынып білім алушылары үлесінің өсімі, алдыңғы кезеңмен салыстырғанда, 12%-ды құрады. Бастауыш сынып білім алушылары жаратылыстану бойынша құбылыстарды түсінумен қатар, олардың өзара байланысын да, сонымен қатар эксперимент жасау туралы бастапқы түсініктерді де көрсетті.

Күрделіліктің ілгері деңгейіне мысал білім алушының құрастыру және егжей-тегжейлі жауап беру дағдыларын қарастырады. «Жердің құрылымы және жер қыртысының қасиеттері» тақырыбында жаратылыстану бойынша тұжырымдамалардың пәндік білімін пайдалану керек. Сұрақтың мазмұндық бөлігі қазақстандық бастауыш мектептің оқу бағдарламаларына біршама сәйкес келмеуіне қарамастан, (тақырып география пәнінде 5-6 сыныптарда оқытылады) бұл тапсырманы қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының 21% орындады.

374-сурет. Жаратылыстану/ ілгері деңгей/ 4-сынып

Дереккөз: «TIMSS-2015. Жаратылыстанудан халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

Қазақстандық төртінші сынып білім алушылары, TIMSS-2011-мен салыстырғанда, күрделіліктің жоғары деңгейінің тапсырмаларына анағұрлым сәтті жауап берді (+21%). Осылайша, төртінші сынып білім алушылары күнделікті өмірмен байланысты жаратылыстану бойынша құбылыстарды түсінетіндерін және зерттеу өткізу дағдылары мен білімдерін көрсетті.

Сонымен бірге, TIMSS-2015-ке қатысқан Қазақстанның 4-сынып білім алушыларының жартысы айтарлықтай күрделі емес сұрақтарға егжей-тегжейлі толық дәлелді жауап әлі де бере алмады.

Күрделіліктің жоғары деңгейінің тапсырмасына мысал. Бұндай тапсырманы орындау үшін бастауыш сынып білім алушыларына айтарлықтай таныс табиғат құбылыстардың өзара байланыстарын орнату жеткілікті еді.

«Дүниетану» пәнінің аясында оқытылатын бағдарламалық сұраққа қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының 29%-ы жауап бере алмады.

375-сурет. Жаратылыстану/ жоғары деңгей/

Дәурен бау-бақшасындағы өрмекшілерден құтылғысы келеді. Миша оған бұл дұрыс емес, өйткені өрмекшілер қоршаған орта үшін маңызды деп айтты.

Бау-бақшада өрмекшілердің болғаны неліктен маңызды? Бір себебін жазыңыз.

Дереккөз: «TIMSS-2015. Жаратылыстанудан халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

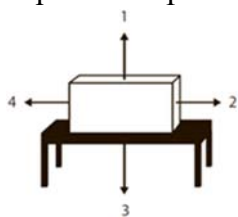
Төртінші сынып білім алушылары көрсеткіштің анағұрлым жоғары өсімін күрделіліктің орташа деңгейінің тапсырмаларын орындау барысында көрсетті. Бұл деңгейдің жаратылыстану бойынша сұрақтарының форматы қатысушылардан білімді шынайы жағдайларда қолдану қабілетін көрсетуді және адам биологиясы мен оның денсаулығын, заттардың физикалық қасиеттерін және электр құбылыстарының жарығын, Жердегі ресурстарды және т.б. түсінуді талап етті.

Мысалы, табиғаттың физикалық құбылыстары туралы білімді қолдану деңгейі бағаланады.

Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының 87%-ы Жердің тартылыс күшін анықтау тапсырмасын сәтті орындады.

376-сурет. Жаратылыстану/ орташа деңгей/

Суретте үстелдің үстінде жатқан ағаш кесегі берілген. Қандай сызықша Жердің тартылыс күшінің бағытын көрсетіп тұр?

A. 1 B. 2 C. 3 D. 4

Дереккөз: «TIMSS-2015. Жаратылыстанудан халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

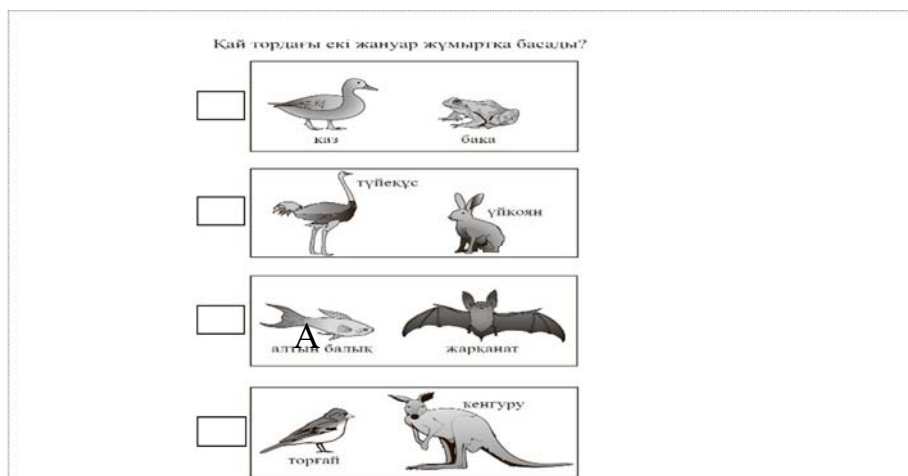
Төмен деңгейдің тапсырмаларын орындаған білім алушылар үлесінің салыстырмалы төмендеуі кезінде (-12), қазақстандық қатысушылар қарапайым суреттерді түсіндіріп, күрделі емес кестелерді толтыра алмады.

Бастауыш сынып білім алушылары айтарлықтай оңай сұрақтарға тек қысқаша жауаптар ғана берді. Халықаралық тесттің базалық деңгейінің тапсырмасына мысал. Тапсырманың мазмұны оқу бағдарламасына сәйкес келеді («Жануарлар» бөлімі).

Тақырып бастауыш мектепте барлық төрт жыл бойы оқытылады. Сонымен

бірге, зерттеу қатысушыларының тек 67%-ы ғана дұрыс жауап берді.

377-сурет. Жаратылыстану төмен деңгей

Дереккөз: «TIMSS-2015. Жаратылыстанудан халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

TIMSS халықаралық тесттің жаратылыстану бағытындағы өлшеу материалы математикадағы материал сияқты қатысушы елдердің басым бөлігі үшін типтік болып табылатын бастауыш мектептің оқу бағдарламаларының мазмұндық бөліктері бойынша үлестірілген. 4-сынып білім алушыларының жаратылыстану бойынша дайындығын бағалаудың басым мазмұндық бөлігі «Биология» болып табылады.

205-кесте. Мазмұндық бөліктер/жаратылыстану/

Атауы	Пайыздық арақатынас	Тапсырмалар саны
Биология	45	74
Физикалық ғылымдар	35	61
География	20	33

Дереккөз: «TIMSS-2015. Жаратылыстанудан халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

TIMSS-2015-те салыстырмалы тұрғыдан мықты, «Биология» бөлімінің тапсырмаларын сәтті орындаған елдердің тобына Сингапур, Польша және АҚШ кірді. Елдің жаратылыстанудан жалпы орташа нәтижесімен салыстырғанда, мұнда балдардың шамалы өсімі тіркелді (сәйкесінше +16, 9 және 10).

Венгрия (+8), Норвегия (+8), Болгария (+6), Чехия Республикасы (+4), Канада (+11) және басқа елдердің білім алушылары да жақсы академиялық білімдерін көрсетті. Өз елдерінің жалпы нәтижелеріне қатысты салыстырмалы түрде әлсіз 11 мемлекет болды. Солардың қатарында зерттеудің көшбасшылары - Корей Республикасы (-8), Жапония (-13), Гонконг (-6) және Қытай Тайбэйі (-11).

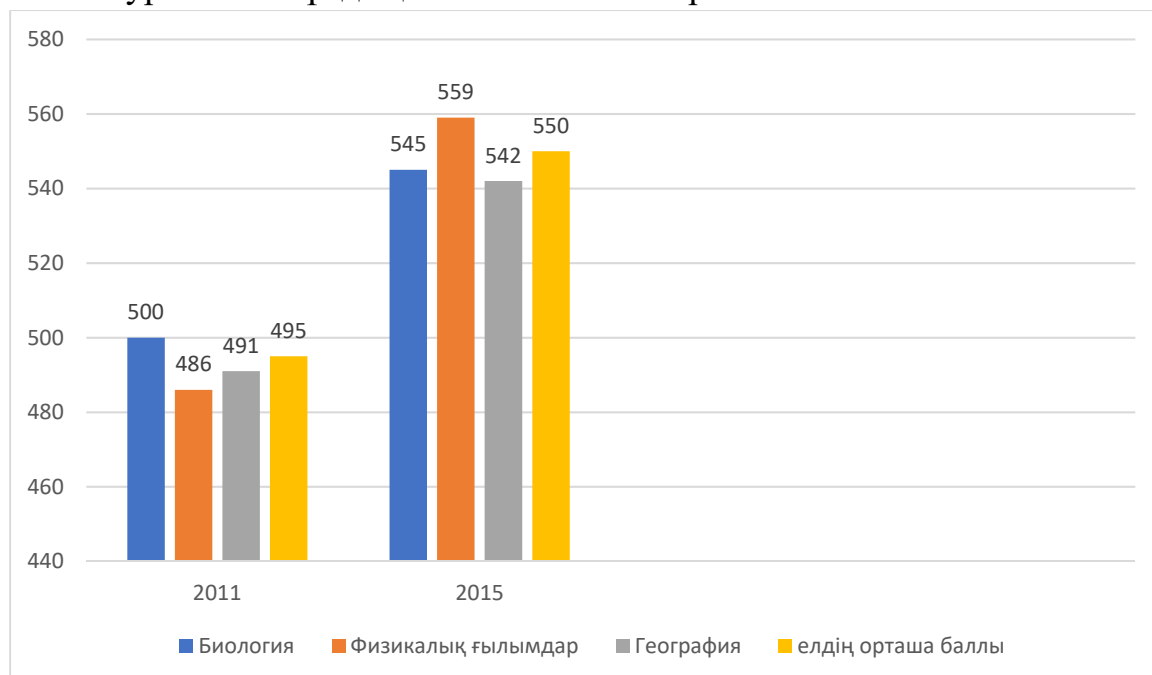
TIMSS-2011-мен салыстырғанда, бұл бөлімнің тапсырмалары бойынша балдардың айтарлықтай өсіміне қарамастан (+45), қазақстандық білім алушылар жалпы есепте жаратылыстанудан елдің жалпы балынан төмен болған нәтижелерді көрсетті (550) (-5).

Қазақстандық төртінші сынып білім алушылары – TIMSS-2015 қатысушылары «Физикалық ғылымдар» бөлімінің тапсырмаларын орындағанда, алдыңғы кезеңмен салыстырғанда, үздік нәтиже көрсетті (+73). Бұл Қазақстанға анағұрлым мықты 15 мемлекет тобына кіруге мүмкіндік берді.

Корейлік қатарластары сияқты қазақстандық төртінші сынып білім алушылары да ел бойынша жалпы орташа көрсеткіштен жоғары нәтиже көрсетті (+9). Жапония білім алушылары өз елінің орташа балына қатысты анағұрлым жоғары балды жинады (+18). TIMSS-2015-ке қатысушы 47 елдің бастауыш сынып білім алушыларының «География» мазмұндық саласының тапсырмаларын орындауда айтарлықтай айырмашылық тіркелді. Небәрі 7 мемлекет қана салыстырмалы түрде мықты және 27-сі жаратылыстанудан елдің орташа балына қатысты нашар нәтижелерді көрсетті. Үздік жетілікте - Гонконг (ел бойынша жалпы нәтижеден +18 балға жоғары), Финляндия (+6), Швеция және Норвегия (+12-ден), Ирландия (+6), Португалия (+5) және Сауд Аравиясы (+4). Қазақстандық білім алушылар географиялық ұғымдардың және құбылыстардың ел бойынша жалпы балдан төмен болған бастапқы білімдерін көрсетті (-8) (қосымша, 2.3.3-кесте).

Жалпы алғанда, зерттеудің алдыңғы кезеңімен салыстырғанда, қазақстандық қатысушылар халықаралық тесттің барлық үш мазмұндық бөлімі бойынша көрсеткіштердің ілгерілеуін көрсетті.

378-сурет. Мазмұндық бөлім бойынша орташа балы

Дереккөз: «TIMSS-2015. Жаратылыстанудан халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

Жалпы алғанда, TIMSS-2015 қорытындылары бастауыш сынып білім алушыларының академиялық білім деңгейінің келесі әлемдік ілгерілеу үрдісін дәлелдейді. Қатысушы елдердің білім алушылары биологиядан (20 мемлекет), содан соң физиканың бастапқы ұғымдарынан (15 мемлекет) және географиядан 15 мемлекет) анағұрлым мықты. Бастауыш мектептің жаратылыстану ғылымдарында Гонконг, Литва, Марокко, Словения, Түркия, БАӘ, Испания, Катар және Оман сияқты елдер сенімді ілгерілеп келеді.

Математика пәнінен білім алушылардың бастауыш академиялық жаратылыстану бойынша дайындық деңгейі оқу-танымдық қызметтің түрлері бағаланады. «Білуге» арналған тесттік тапсырмалар білім алушылардан жаратылыстану бойынша ұғымдарды, фактілерді және құбылыстарды білу мен түсінуді талап етті. Жекелеген жаратылыстану бойынша фактілерді немесе ағзалардың жекелеген қасиеттерін түсіндіріп беру, оларға белгілі процестерді суреттеп беру, мысал келтіру және т.б. керек еді.

«Қолдануға» арналған тапсырмалардың тең арақатынасы төртінші сынып білім алушыларының базалық білімін шынайы өмірде қолдану қабілетінің деңгейін анықтауды қарастырды. Білім алушылар оқиғалардың кезектілігін, ағза топтарының арасындағы айырмашылықтар мен ұқсастықтарын анықтады, байқап жатқан құбылыстарды түсіндірді.

«Пайымдауға» арналған тапсырмаларды орындағанда білім алушылар бейтаныс жағдайда суреттелген көп қадамды қызметтің тапсырмаларын шешуге тиіс еді. Білім алушылар әртүрлі күрделі құбылыстарды түсіндіруге, гипотезалар мен болжамдарды жасауға, белгілі бір жағдайды өз бетінше талдау жасауға тиіс еді.

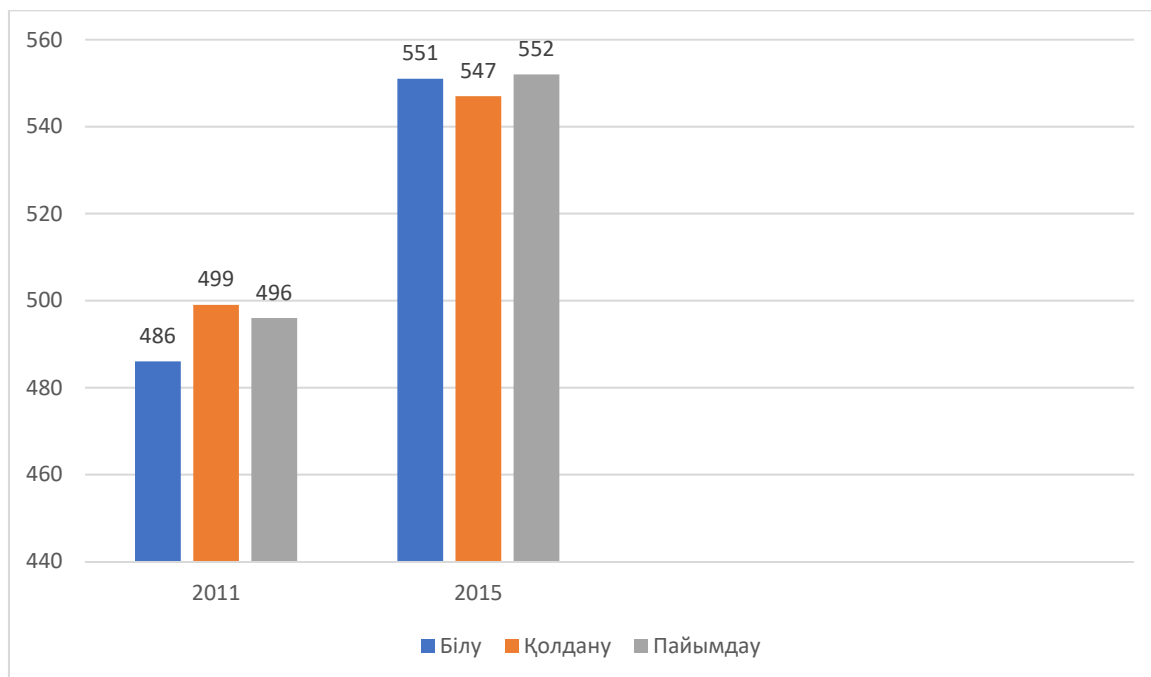
Халықаралық тест тапсырмаларының оқу-танымдық қызметтің түрлері бойынша құрамдас бөлігі келесі пайыздық және сандық арақатынаста үлестірілген (206-кесте).

206-кесте. Жаратылыстану/ қызмет түрлері/

Қызмет түрлері	Пайыздық арақатынас	Тапсырмалар саны
Білу	40%	67
Қолдану	40%	66
Пайымдау	20%	35

Қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының TIMSS-2015-тегі нәтижелері білім алушылардың танымдық қызметінің түрлері бойынша 2011 жылғы көрсеткіштерден айтарлықтай жоғары.

379-сурет. 4-сынып білім алушыларының орташа балы/ қызмет түрлері

Дереккөз: TIMSS-2011 және TIMSS-2015 халықаралық есептері

«Білу» тапсырмалар бөлімінің нәтижелерін TIMSS-2015-те 16 мемлекет жақсартты. Олардың ішінде Марокко (+94) және Катар (+49), Гонконг (+25), Словения (+23) және Түркия (+21 балл) және т.б. бар. Көрсеткіштердің айтарлықтай өсімін Қазақстанның білім алушылары көрсетті (+65). Сонымен бірге, жаратылыстанудан елдің жалпы орташа балына (550) қатысты айтарлықтай айырмашылықтар тіркелмеді (+1, -3, +2). Сонымен қатар, зерттеудің алдыңғы кезеңінің қатысушылары қолдану және пайымдауға арналған тапсырмаларды анағұрлым жақсы орындаса, TIMSS-2015-те «Білу» және «Пайымдау» бөлімінің тапсырмаларын анағұрлым сәтті орындады.

Елдің жалпы орташа балына қатысты «Білуге» арналған тапсырмаларды орындаған нәтижелі қатысушылар тобына 11 мемлекет, соның ішінде Гонконг, АҚШ, Венгрия, Болгария, Чехия Республикасы кірді. Сингапур, Корей Республикасы және Жапония сияқты көшбасшы мемлекеттер өз елінің жалпы нәтижелерінен төмен көрсеткіштерді көрсетті (сәйкесінше -16, -8 және -25 балл). TIMSS-2015-тің бастауыш сынып білім алушыларының академиялық білімінің деңгейін анықтауға арналған тест тапсырмаларының мысалдары.

380-сурет. Жаратылыстану / білу/

<p>Мазмұны: «Физика» Қазақстан бойынша нәтижесі: 60% Елдер бойынша орташа нәтиже: 26% Ең жоғарғы нәтиже: 60% Ең төменгі нәтиже: 6%</p>	<p>Марат мәрмәр допты, суретте көрсетілгендей, көлбеу науаның шыңына қойды.</p>
---	---

	Доп науаның бойымен төмен қарай домалады. Допты қозғалтқан күштің атауын жазу керек.
<p>Сарапшының пікірі. Физикалық құбылыстармен бастауыш сынып білім алушылары жерге тартылу, булану және жылу беру, электр тоғы, магнетизм және т.б. сияқты процестерді түсіне бастағанда танысады. Қазақстандық бастауыш мектептің бағдарламалық мақсаттары балаларды күнделікті өмірде кездесетін физикалық құбылыстармен таныстыру болып табылады. Ашық типті танымдық тапсырма «Дүниетану» пәнінің бағдарламалық мазмұнының аясынан шығады. TIMSS-2015 зерттеуіне қатысушы қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының 40%-ы дұрыс жауап бере алмады, себебі балалар «Күш және қозғалыс» терминологиясымен негізгі мектепте танысады.</p>	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

381-сурет. Жаратылыстану / білу/

<p>Мазмұны: «Химия» Қазақстан бойынша нәтиже: 90% Елдер бойынша орташа нәтиже: 76% Ең жоғарғы нәтиже: 96% Ең төменгі нәтиже: 32%</p>	<p>Су сұйық, қатты немесе газ түрінде болады. Төмендегінің қайсысы қатты зат болып табылады?</p> <p>A бу B мұз кесегі C бұлт D жаңбыр тамшысы</p>
<p>Сарапшының пікірі. Судың үш күйін ажырату және келтірілген тізімнен қатты болып табылатын затты таңдау қабілеті тексеріледі. Қазақстандық білім алушылар бұл тапсырманы орындаудың айтарлықтай жоғары нәтижелерін көрсетті, өйткені судың әртүрлі күйдегі қасиеттері бастауыш мектепте «Дүниетану» барлық курсы бойы егжей-тегжейлі оқытылады. Бұндай тапсырманы сәтті орындауға бастауыш сынып білім алушыларына табиғаттың бұл құбылысы анағұрлым жоғары дәреже таныс болуы да ықпал етті.</p>	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

«Қолдануға» арналған халықаралық тесттерді 12 мемлекеттің білім алушылары анағұрлым сәтті орындады. Олардың қатарына Сингапур, Корей Республикасы және Жапония сияқты көшбасшы елдер кірді, олар өз елінің орташа көрсеткішінен жоғары сәйкесінше 9, 4 және 7 балға нәтиже көрсетті. Польшада елдің жалпы балына қатысты өсім (+7), Норвегияда (+4), Францияда (+6), Түркияда (+3) балды құрады.

TIMSS-2011-мен салыстырғанда, қазақстандық білім алушылармен қатар, орташа балдың өсімін Гонконг (+25), Түркия (+23), Хорватия (+20), Жапония (+14) және Ресей (+12) қатысушылары көрсетті. Халықаралық тестті бұл бөлім бойынша орындау нәтижелілігінің ең жоғары өсімін Марокко (+101) және Оман (+63) көрсетті.

382-сурет. Жаратылыстану/ қолдану/

<p>Мазмұны: «Биология» Қазақстан бойынша нәтиже: 64%</p>	<p>Суретте кескінделген барлық тірі ағзалар шөл далада өмір сүреді.</p>
---	---

<p>Елдер бойынша орташа нәтиже: 72%</p> <p>Ең жоғарғы нәтиже: 91%</p> <p>Ең төменгі нәтиже: 35%</p>	<div style="text-align: center;"> <p>каршыға жәндік жылан кесіртке шөп (дәндерімен)</p> </div> <p>Айдар жоғарыда көрсетілген тірі ағзалардан тұратын қоректік тізбекті құрай бастады. Ол қоректік тізбектің басына шөп пен құрт-құмырсқаларды орналастырды, өйткені құрт-құмырсқалар шөптің дәнімен қоректенетінін білді. Жетіспейтін үш тірі ағзаның атауларын жазып, қоректік тізбекті аяқта.</p>
<p>Сарапшының пікірі. Тапсырма бастауыш мектеп білім алушыларының жануарлар әлемінің саналуандығын және тірі ағзалардың негізгі сипаттарын білуді қарастырады. Қазақстандық мектептердің оқу бағдарламасына сәйкес келуі және бастауыш мектептің бүкіл оқу курсы бойы өзектендірілуі тапсырманы сәтті орындаудың нәтижесі болды.</p> <p>Алайда, бұл тақырыптар жеңіл-желпі қарастырылады, соның салдарынан білім алушылардың 36%-ы материалды жеткілікті дәрежеде меңгере алмай, тапсырманы орындай алмады.</p>	

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» IEA есебі

«Пайымдауға» арналған тапсырмалар бойынша өз елінің жалпы нәтижесіне қатысты жоғары көрсеткішті Жапонияның (+25) және Сингапурдың (+15) төртінші сынып білім алушылары көрсетті. TIMSS-2015 қазақстандық қатысушылар, алдыңғы кезеңнің төртінші сынып білім алушыларына қарағанда, айтарлықтай жоғары нәтижелер көрсетті (+56 балл). TIMSS-2011 нәтижелеріне қатысты өсімнің жоғары көрсеткіштерін Литваның (+26) және Ресейдің (+19) білім алушылары көрсетті.

383-сурет. Жаратылыстану / пайымдау/ 4-сынып

<p>Мазмұны: «Биология»</p> <p>Қазақстан бойынша нәтиже: 32%</p> <p>Елдер бойынша орташа нәтиже: 36%</p> <p>Ең жоғары нәтиже: 56%</p> <p>Ең төмен нәтиже: 11%</p>	<p>Қоректік тізбекте басқа жануарлармен қоректенетін жануарды жыртқыш деп атайды. Ал қорек етілетін жануар азық деп аталады.</p> <p>Жыртқыш немесе азық туралы келесі тұжырымдардың қайсысы дұрыс немесе бұрыс?</p> <p>Әр тұжырымға қарама-қарсы тұрған дөңгелектердің біреуі белгіле.</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td></td> <td style="text-align: right;">Дұрыс</td> <td style="text-align: left;">Бұрыс</td> </tr> <tr> <td>Тісі өткір жануар, әдетте, жыртқыш болып табылады</td> <td style="text-align: center;">A</td> <td style="text-align: center;">B</td> </tr> <tr> <td>Жыртқыштар, олардың азығына қарағанда, әрдайым ірі болады</td> <td style="text-align: center;">A</td> <td style="text-align: center;">B</td> </tr> <tr> <td>Ірі жануар азық болуы мүмкін емес</td> <td style="text-align: center;">A</td> <td style="text-align: center;">B</td> </tr> <tr> <td>Кейбір жануарлар</td> <td></td> <td></td> </tr> </table>		Дұрыс	Бұрыс	Тісі өткір жануар, әдетте, жыртқыш болып табылады	A	B	Жыртқыштар, олардың азығына қарағанда, әрдайым ірі болады	A	B	Ірі жануар азық болуы мүмкін емес	A	B	Кейбір жануарлар		
	Дұрыс	Бұрыс														
Тісі өткір жануар, әдетте, жыртқыш болып табылады	A	B														
Жыртқыштар, олардың азығына қарағанда, әрдайым ірі болады	A	B														
Ірі жануар азық болуы мүмкін емес	A	B														
Кейбір жануарлар																

	жыртқыш та, азық та болуы мүмкін	А	В
<p>Сарапшының пікірі. Берілген бірнеше нұсқадан жауап таңдау танымдық сұрағы. Халықаралық тесттің қатысушылары жануарлар әлемінің ерекше сипаттарын білуді көрсетуі тиіс еді. Оқу процесінде берілген тұжырымдар негізінде себеп-салдар байланысын орнату арқылы тапсырмаларды орындау бастауыш сынып білім алушыларына біршама қиындық туғызады. Бұл ойлау операцияларының жоғары деңгейін талап ететін «ойда қалатын» буын болып табылады. Сондықтан, әлбетте, TIMSS-2015-ке қатысушы қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының 64%-ы жауапты қате белгіледі.</p>			

Дереккөз: «TIMSS-2015. Математика пәнінен халықаралық нәтижелер, 4-сынып» ІЕА есебі

Жалпы алғанда, халықаралық салыстыруда қатысушы елдердің қызметтің әртүрлі түрлерінің меңгерілуін тексеретін тапсырмалар топтары бойынша нәтижелері айтарлықтай ерекшеленеді. Көшбасшы елдер алған білімді қолданудың біршама дағдыларын қарастыратын тапсырмаларды сәтті орындау сипатына ие болды. Бұндай елдердің бастауыш сынып білім алушылары жауаптарын жоғары дәрежеде негіздеуге және дәлелдеуге тырысады («Пайымдау»). Бұл кезекте, төртінші сынып білім алушыларының басым бөлігіне бұндай тапсырмалар біршама қиындықтар туғызады.

TIMSS-2015 Білім алушылардың өңірлер тұрғысынан көрсеткіші

- ✓ Халықаралық іріктемемен TIMSS-2015-ке қатысу үшін барлық 14 облыс, Астана және Алматы қалаларының төртінші сыныптарының 4 710 білім алушысы таңдалды.
- ✓ Қазақстанның барлық өңірлерінің математика пәнінен да, жаратылыстанудан да орташа балы 4-сыныпта 500 балдан жоғары.
- ✓ Бастауыш мектеп білім алушыларының математикалық және жаратылыстану бойынша дайындығында өңірлік айтарлықтай дифференциация тіркелді. Алматы қаласы және Маңғыстау облысы қатысушыларының халықаралық тестті орындау нәтижелілігіндегі айырмашылық математика пәнінен 100 балды және жаратылыстанудан 119 балды құрады.
- ✓ Төртінші сынып білім алушыларының геометриялық өлшемдерді түсіну мен кеңістіктік ойлау деңгейі анағұрлым төмен. 50% облыстың бастауыш мектебіндегі нәтижелер ел бойынша орташа балдан төмен.
- ✓ Кесте мәліметтерімен тапсырмаларды орындау, кезең-кезеңмен талдау және жауапты негіздеу қазақстандық қатысушыларға қиындық туғызады. Бұл бөлімнің тапсырмаларын орындауда өңірлердің ең жоғары (Алматы қаласы) және ең төмен көрсеткіштерінің (Алматы облысы) айырмашылығы 115 балды құрады.
- ✓ Маңғыстау облысы мен ОҚО-да тапсырмаларды орындамаған және төмен деңгейге жетпеген қатысушылардың үлесі, ел бойынша орташа көрсеткіштен екі есе артық.

✓ TIMSS-2015-те өңірлердің бастауыш мектебі географиялық объектілер, процестер және құбылыстар туралы академиялық білімді анағұрлым жақсы көрсетті. Тапсырмаларды орындау жетістігінің ең жоғары және ең төмен көрсеткіштеріндегі өңірлік айырмашылық «География» бөлімі бойынша 126 балл, «Биология» бойынша 125 балл, «Физикалық ғылымдар» бойынша 115 балды құрады.

✓ Өңірлік салыстыруда 4-сыныпта математика пәнінен қазақ тілінде білім алатын Алматы қаласы және Павлодар облысы қатысушылары көрсеткіштерінің айырмашылығы 94 балды құрады.

Математика және жаратылыстану ғылымдары 4-сынып білім алушыларының нәтижелері

2014-2015 оқу жылында қазақстандық мектептегі білім беру жүйесінде 4-сыныптың 267 794 білім алушысы білім алды. Халықаралық іріктемемен TIMSS-2015-ке қатысу үшін барлық 14 облыстың, Астана және Алматы қалаларының 4 710 төртінші сынып білім алушысы таңдалды. Оңтүстік Қазақстан және Алматы облыстарының бастауыш мектебінің түлектері қатысушылардың басым бөлігін құрады(207-кесте).

207-кесте. Қатысушылар аймағы

Аймақ	Барлығы	Оқыту тілі		Саны	
	білім алушылар	қазақ	орыс	қыздар	ұлдар
Ақмола	134	77	57	65	69
Ақтөбе	195	172	24	98	97
Алматы	611	532	59	296	315
Атырау	130	130	0	58	72
ШҚО	275	125	150	138	137
Жамбыл	359	238	121	176	183
БҚО	130	85	45	56	74
Қарағанды	381	169	212	197	184
Қостанай	208	76	132	109	99
Қызылорда	390	275	115	201	189
Маңғыстау	247	225	24	111	136
Павлодар	127	16	111	64	63
СҚО	147	65	82	74	73

ОҚО	954	835	136	471	483
Алматы қ.	167	98	69	80	87
Астана қ.	255	126	129	129	126
ҚР	4710	3244	1466	2323	2387

Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

Халықаралық деректер қорын талдау еліміздің барлық өңірлерінің математика пәнінен да, жаратылыстанудан да орташа балы TIMSS шкаласының орта мәнінен (500 балл) жоғары екенін көрсетті.

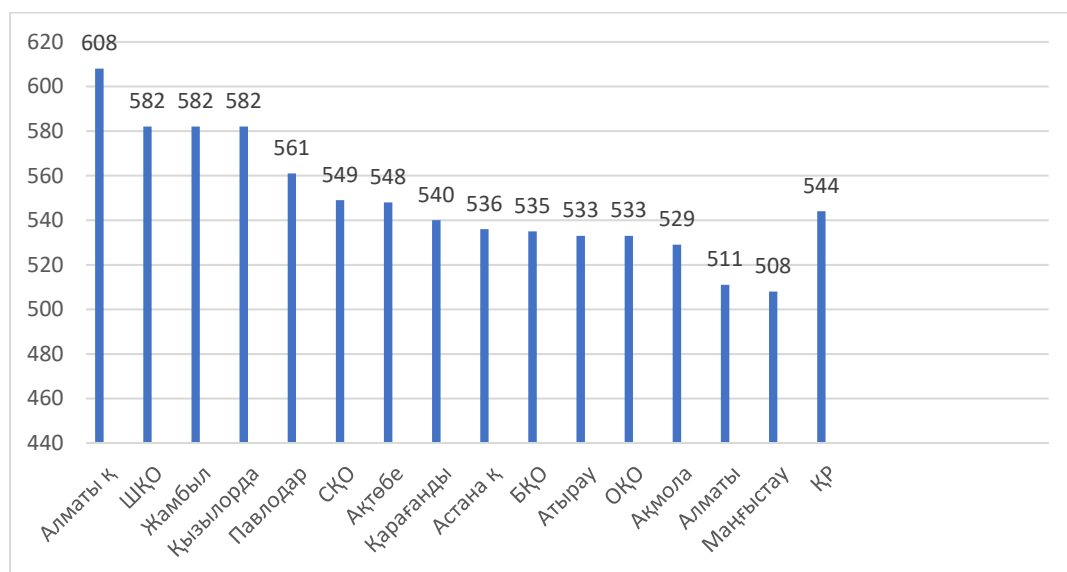
Екі бағытта ең жоғары нәтижелерге Алматы қаласының төртінші сынып білім алушылары ие болды. Қала бойынша орташа көрсеткіш математика пәнінен 608 балды және жаратылыстанудан 623 балды құрады, бұл Қазақстанның орташа көрсеткішінен сәйкесінше 64 және 73 балға жоғары.

Маңғыстау облысы қатысушыларының нәтижелері елдің орташа көрсеткішінен математика пәнінен 36 балға және жаратылыстанудан 46 балға төмен.

Салыстырмалы талдау бастауыш мектеп білім алушыларының математикалық және жаратылыстану бойынша дайындығында өңірлік айтарлықтай айырмашылық бар екенін дәлелдейді.

Алматы қаласы мен Маңғыстау облысы қатысушыларының халықаралық тестті орындау нәтижелілігіндегі айырмашылық математика пәнінен 100 балды және жаратылыстанудан 119 балды құрады.

384-сурет. Математика/ орташа балл

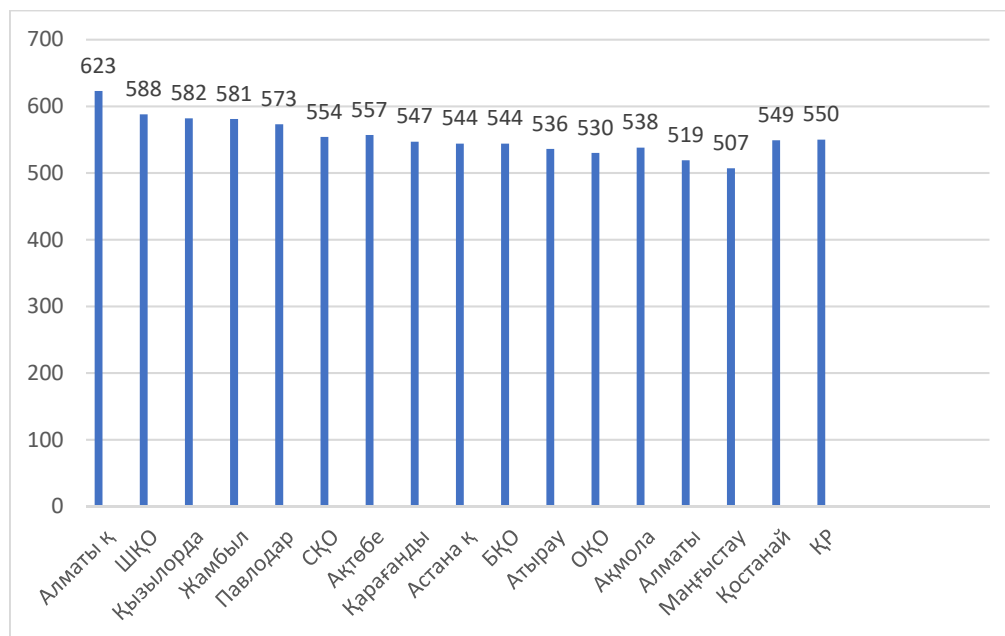

Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

Өңірлердің позицияларында халықаралық бағалаудың екі бағыты бойынша айтарлықтай айырмашылықтар тіркелмеді.

Тек Қостанай облысының білім алушылары ғана «Жаратылыстану» бөлімінің тапсырмаларын анағұрлым сәтті орындады.

385-сурет. Жаратылыстану/ орташа балл

Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

Сонымен бірге, халықаралық деректер қоры талдау жасауға және қатысушылардың математикалық және жаратылыстану бойынша дайындық деңгейлері өңірлік көрсеткіштерді ұсынуға мүмкіндік берді.

Күрделіліктің ілгері деңгейінің математикалық тапсырмаларын Алматы қаласы білім алушыларының 44%-ы сәтті орындады.

Бұл - ең жоғары көрсеткіш. Ел бойынша (16%) бұл деңгейдің тапсырмаларын орындағандар үлесінің орташа көрсеткішінен жоғары нәтижені Жамбыл, Қызылорда, Павлодар және Шығыс Қазақстан облыстарының білім алушылары көрсетті.

Математикалық тапсырмаларды орындамаған төртінші сынып білім алушыларының үлесі ОҚО, Атырау, Маңғыстау және Алматы облыстарында елдің орташа көрсеткішінен жоғары. Өңірлік салыстыруда барлық халықаралық тестті тек ШҚО бастауыш сынып білім алушылары ғана орындады. Бұл облыстың қатысушылары күрделіліктің жоғары деңгейінің есептерін шешуде көшбасшы болды.

Алматы қаласының бастауыш мектебі жаратылыстанудан да көшбасшы. Қатысушылардың жартысынан астамы табиғи процестер мен құбылыстар туралы түсініктерін, олардың өзара байланысын, сонымен қатар эксперимент жасау және зерттеу өткізу туралы бастапқы түсініктердің барын көрсете алды.

Бұл деңгейдің тапсырмаларын орындауда елдің орташа көрсеткішінен жоғары нәтижені Павлодар, Жамбыл, Қызылорда және Шығыс Қазақстан облыстарының төртінші сынып білім алушылары да көрсетті. Маңғыстау

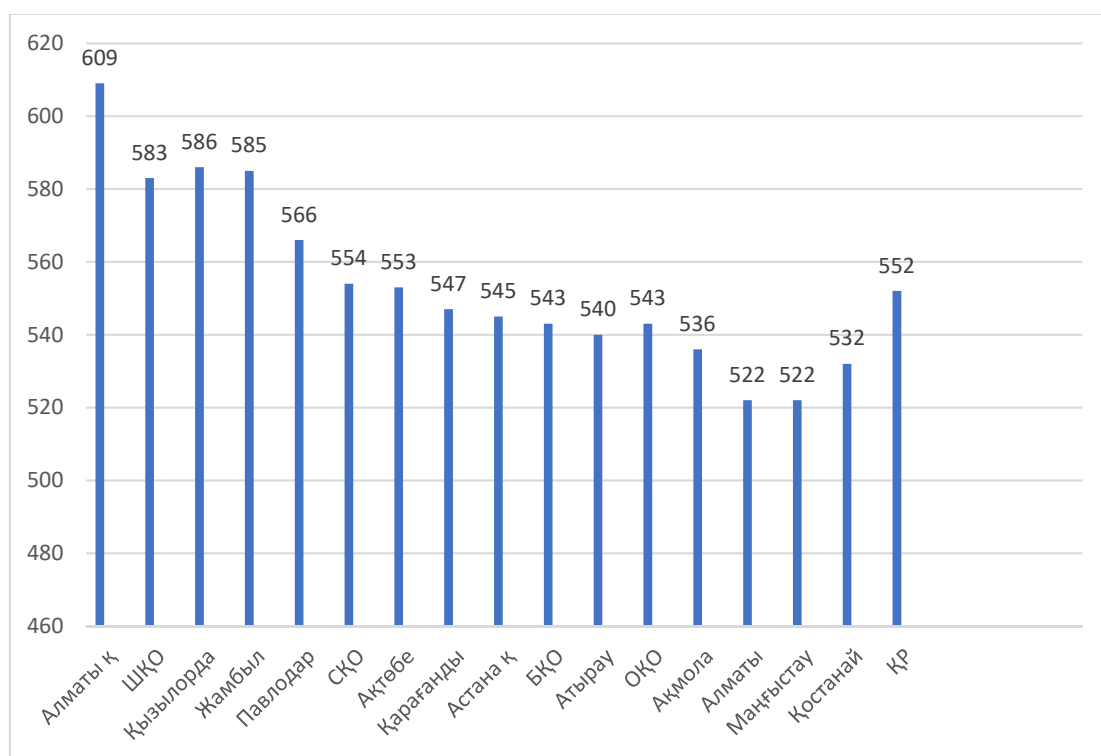
облысында және ОҚО-нда төмен деңгейге жетпеген білім алушылардың үлесі елдің орташа көрсеткішінен екі есе артық болды.

Халықаралық тесттің математикалық бөлігін мазмұндық салалар бойынша орындау жетістігінің салыстырмалы талдауы келесіні дәлелдейді. Барлық үш бөлімнің есептерін шешуде анағұрлым жоғары нәтижелерге Алматы қаласының төртінші сынып білім алушылары қол жеткізді.

Өңірлік салыстыруда сандық заңдылықтар бөлімінің ең жоғары және ең төмен нәтижелерінің айырмашылығы 87 балды құрады.

Елдің орташа көрсеткішіне қатысты тең мәнді және 30 балға төмен нәтижені Алматы және Маңғыстау облыстарының білім алушылары көрсетті.

386-сурет. Математика/ сандар/ орташа балл/

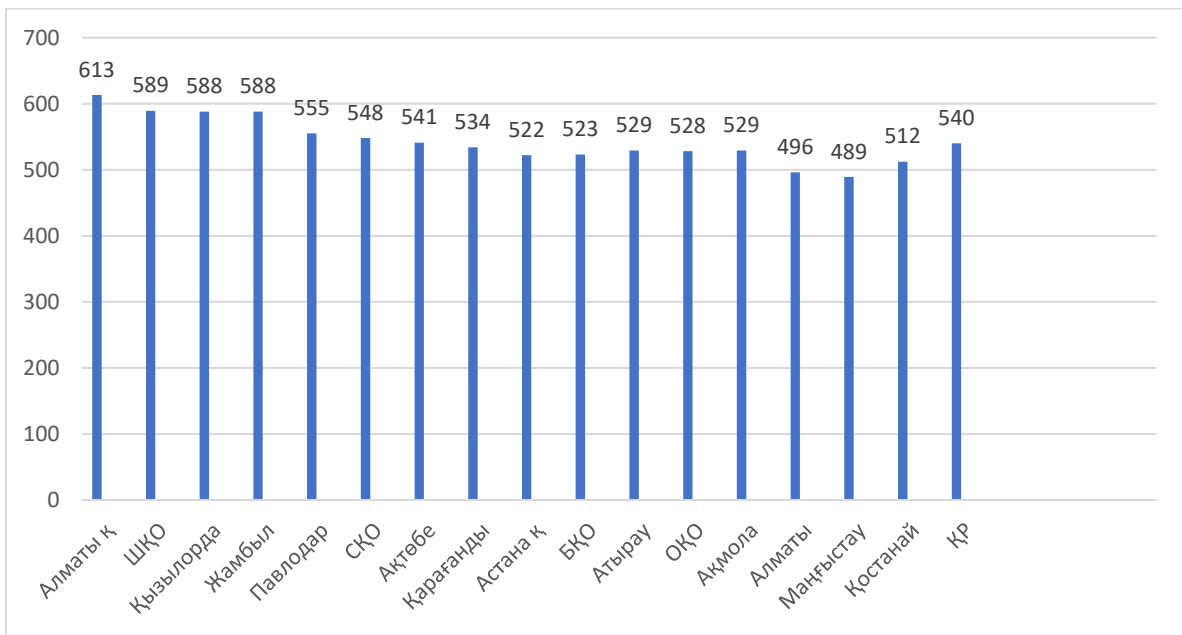

Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

Білім алушылардың геометриялық өлшемдер мен кеңістіктік ойлау түсініктерінің деңгейі анағұрлым төмен. 50% облыстың бастауыш мектебінің нәтижелері елдің орташа көрсеткішінен төмен.

Маңғыстау облысының төртінші сынып білім алушылары бұл бөлімнің тапсырмаларын орындағанда ең төмен нәтижені көрсетті.

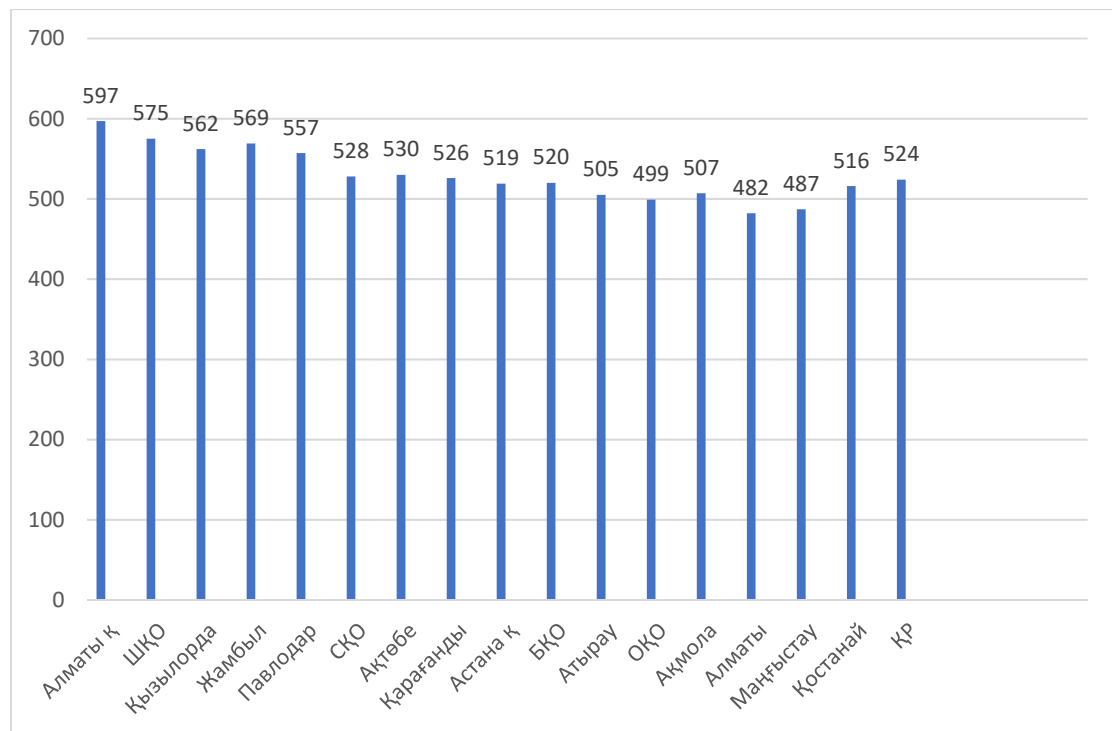
387-сурет Математика/ геометриялық фигуралар және өлшемдер/ орташа балл

Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

TIMSS-2015 халықаралық тесттің ең күрделі бір бөлігінің тапсырмаларын орындау да қазақстандық қатысушыларда қиындық туғызады. Бұл кестенің деректерімен жұмыс жасау, кезең-кезеңімен талдау және жауапты негіздеу болып табылады. Өңірлердің бұл бөлімнің тапсырмаларын орындаудағы ең жоғары және ең төмен көрсеткіштерінің айырмашылығы 115 балды құрады.

388-сурет. Математика/ деректерді талдау/ орташа балл

Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

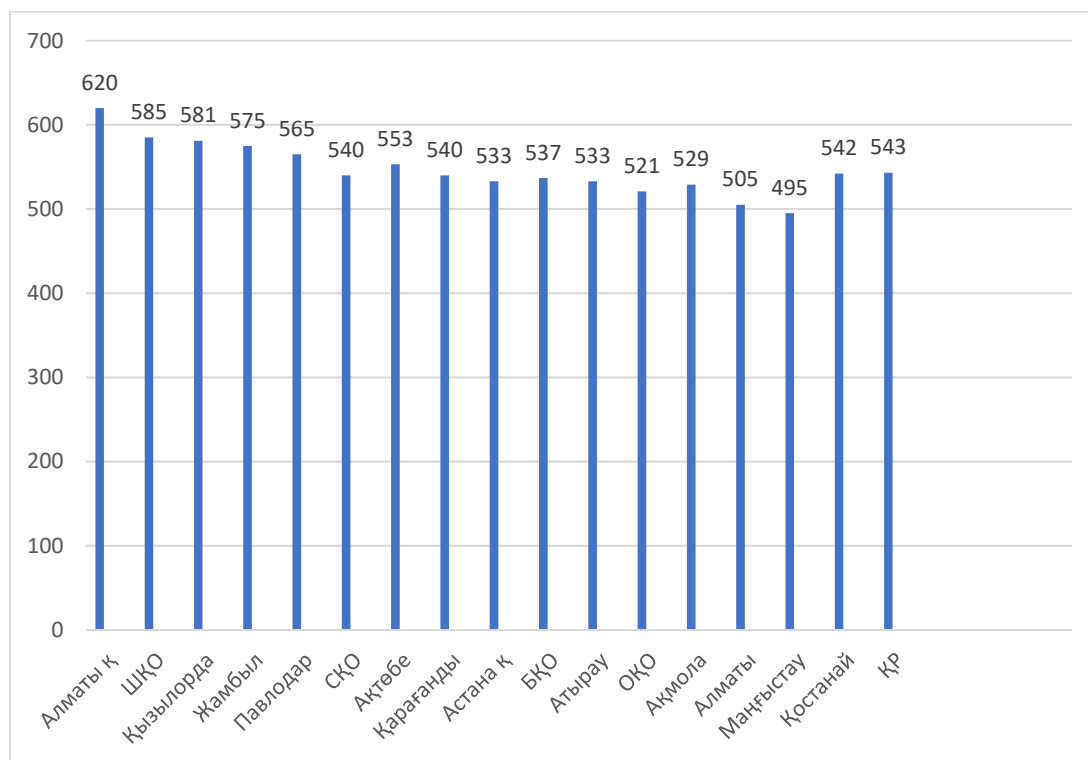
Осылайша, математиканың барлық үш мазмұндық саласы бойынша өңірлік салыстыруда Алматы қаласы, Павлодар, Қызылорда, Жамбыл, Шығыс Қазақстан, Ақтөбе облыстарының білім алушылары көшбасшы болды. Маңғыстау және Алматы облыстарының төртінші сынып білім алушыларының төмен нәтижелері тіркелді. Жалпы есепте өңірлердің қатысушылары «Сандар» бөлімінің тесттерін жақсы орындады, олар үшін «Геометрия» және «Деректерді талдау» бөлімдерінің тапсырмалары анағұрлым күрделі болды.

4-сынып білім алушыларының жаратылыстану бойынша дайындығының сапасын бағалау үшін халықаралық тесттер «География», «Биология» және

«Физикалық ғылымдар» бөлімдерінен тапсырмаларды қамтыды. TIMSS-2015-те өңірлердің бастауыш мектебі географиялық объектілер, процестер мен құбылыстар туралы білімдерін жақсы көрсете білді. Жаратылыстанудың барлық үш бөлімі бойынша Алматы қаласы, ШҚО, Қызылорда, Жамбыл, Павлодар және Ақтөбе облыстарының көрсеткіштері елдің орташа көрсеткішінен айтарлықтай жоғары. Қарағанды, Қостанай, Батыс Қазақстан және Солтүстік Қазақстан облыстарының төртінші сынып білім алушылары барлық бөлімдер бойынша орташа республикалық көрсеткішпен салыстыруға келетін нәтижелерді көрсетті.

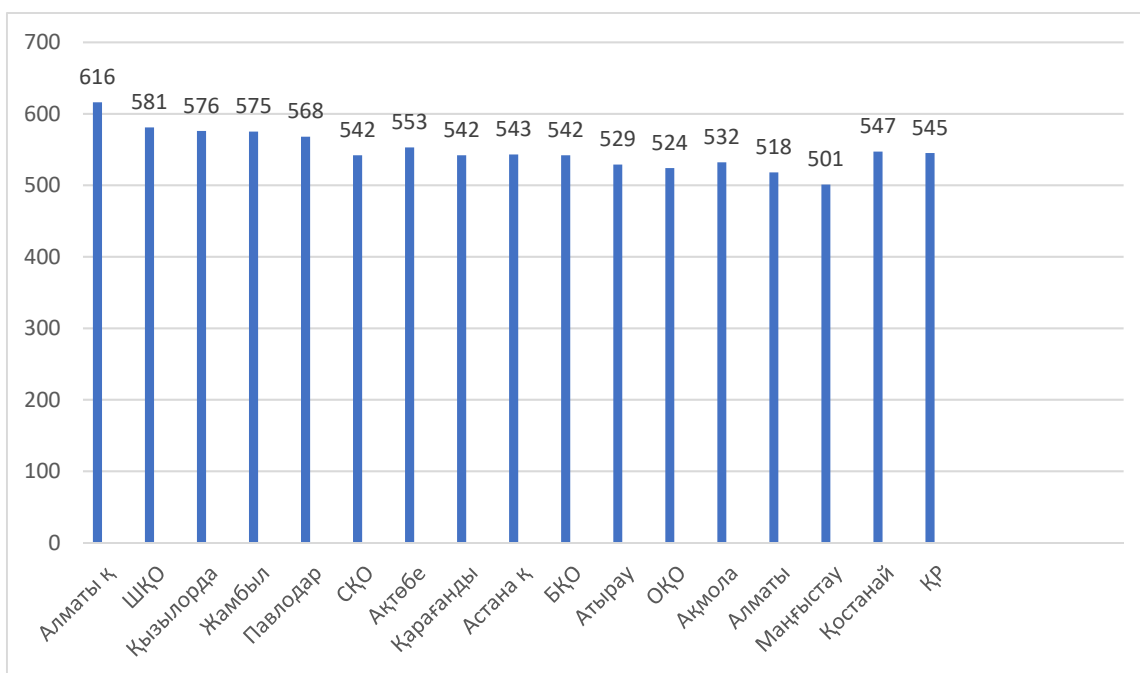
«География» бөлімінің тапсырмаларын орындау нәтижелілігінің ең жоғары және ең төмен көрсеткіштеріндегі өңірлік айырмашылық 126 балл, «Биологиядан» 125 балл, «Физикалық ғылымдардан» 115 балды құрады.

389-сурет. Жаратылыстану/ география/ орташа балл

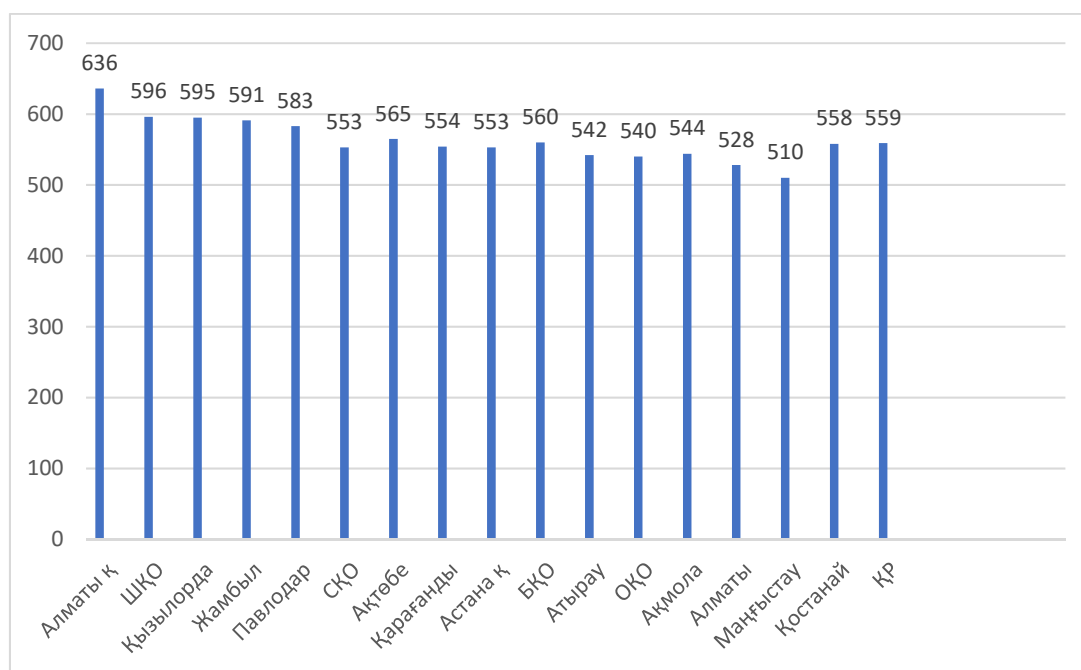
Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

390-сурет. Жаратылыстану/ биология/ орташа балл

Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

391-сурет. Жаратылыстану/физикалық ғылымдар/ орташа балл

Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

Өңірлердің бастауыш мектептерінің математикалық және жаратылыстану бойынша дайындығының нәтижелерін оқу-танымдық қызметтің түрлерін талдау келесі заңдылықты көрсетті. Мазмұндық бөлімдерде жетістікке жеткен төртінші сынып білім алушылары қызметтің түрлері бойынша да жақсы нәтиже көрсетеді. Екі бағытта танымдық қызметтің барлық үш түрі бойынша ең жоғары

нәтижелерді Алматы қаласының білім алушылары көрсетті. Маңғыстау облысының төмен көрсеткіштері TIMSS шкаласының орташа мәнінен (500 балл) жоғары немесе онымен салыстыруға келерлік.

208-кесте. Оқу-танымдық қызметтің түрлері/ орташа балл/

Аймақ	білу		қолдану		пайымдау	
	математика	жаратылыстану	математика	жаратылыстану	математика	жаратылыстану
Ақмола	532	540	529	537	541	539
Ақтөбе	546	563	547	553	555	560
Алматы	512	519	505	517	521	524
Атырау	536	532	526	529	539	539
ШҚО	581	591	584	584	592	586
Жамбыл	584	583	581	579	588	585
БҚО	538	549	533	542	546	547
Қарағанды	541	547	536	541	548	548
Қостанай	523	552	518	546	529	556
Қызылорда	583	582	580	581	591	585
Маңғыстау	515	500	502	504	518	503
Павлодар	559	577	559	571	573	575
СҚО	549	553	547	542	554	554
ОҚО	535	528	527	529	541	531
Алматы қ.	606	626	607	620	614	626
Астана қ.	536	548	529	542	545	543
ҚР	546	551	541	547	553	552

Дереккөз: TIMSS-2015 халықаралық деректер қоры

Математикалық және жаратылыстану бойынша білімнің сапасын халықаралық зерттеуінде Қазақстанның атынан қазақ тілінде білім алатын 3 244 білім алушы және орыс тілінде білім алатын 1 466 төртінші сынып білім алушылары өкілдік етті. Қазақ тілінде білім беретін бастауыш мектеп TIMSS-2015 тапсырмаларын анағұрлым нашар орындады. Білім алушылардың

математикалық дайындығының көрсеткіштеріндегі айырмашылық 24 балды құрайды.

Өңірлердің арасында математика пәнінен оқытудың екі тіл бойынша ең жоғары нәтижелерді Алматы қаласының 4-сынып білім алушылары көрсетті. Елдің орташа көрсеткішімен салыстырғанда, қазақ тілінде білім алатын білім алушылардың нәтижелері 54 балға, орыс тілінде білім алатын білім алушылардың көрсеткіштері 62 балға артық. Өңірлік салыстыруда көшбасшы өңірдің (Алматы қ.) және аутсайдер өңірдің (Павлодар облысы) қазақ тілінде білім алатын қатысушылардың көрсеткіштеріндегі айырмашылық 94 балды құрады.

Қарағанды облысының қазақ тілінде білім алатын төртінші сынып білім алушылары, олардың орыс тілінде білім алатын қатарластарымен салыстырғанда, математика пәнінен тесттерді анағұрлым жақсы орындады.

Ақмола және Қостанай облыстарында қазақ тілінде білім алатын білім алушылардың көрсеткіштері, олардың орыс тілінде білім алатын қатарластарымен салыстырғанда, 5 балға, ОҚО-нда 2 балға жоғары. Қазақ және орыс тілдерінде білім алатын білім алушылардың нәтижелерінде айтарлықтай айырмашылық (85 балл) Павлодар облысында байқалды. Атырау облысында орыс тілінде білім алатын білім алушылар халықаралық іріктемемен таңдалмады.

Орыс тілінде білім алатын 4-сынып білім алушылары жаратылыстанудан да жоғары нәтиже көрсетті (576 балл), бұл, қазақ тілінде білім алатын қатысушылармен салыстырғанда, 39 балға артық. Өңірлер тұрғысында Алматы қаласы, Қызылорда, Ақтөбе, Жамбыл облыстарының орыс тілінде білім алатын білім алушылар көшбасшы орындарға ие. Ақтөбе және Павлодар облыстарының қазақ тілінде білім алатын төртінші сынып білім алушылары, орыс тілінде білім алатын қатарластарына қарағанда, айтарлықтай төмен көрсеткіштерге ие болды. Айырмашылық сәйкесінше 93 және 90 балл. Өңірлік салыстыруда көшбасшы өңірдің (Алматы қаласы) мен аутсайдер өңірдің (Маңғыстау облысы) қазақ тілінде білім алатын қатысушыларының көрсеткіштеріндегі айырмашылық 95 балды құрады. Басқа облыстарда қазақ тілінде білім алатын қатысушылардың көрсеткіштері де орыс тілінде білім алатын білім алушылардың нәтижелерінен төмен. Айырмашылық ОҚО-ның 5-балынан Алматы облысының 78 балына дейін құрады. Математикадан Қарағанды облысының қазақ тілінде білім беретін бастауыш мектебінің нәтижелері орыс тілінде білім алушылардың көрсеткішінен 13 балға жоғары.

Осылайша, өңірлік салыстыруда 4-сыныптардың арасында математикалық және жаратылыстану бойынша дайындықтың жалпы көрсеткіштерінен де, оқыту тілі тұрғысынан да, сонымен қатар деңгейлер, мазмұндық салалар мен оқу-танымдық қызметтің түрлерінен де жоғары көрсеткіштерге ие болған бес өңірді (Алматы қаласы, Қызылорда, ШҚО, Павлодар және Жамбыл облыстары) атап өткен жөн. Олар бұнымен Қазақстанның төртінші сынып білім алушыларының математикалық және жаратылыстану бойынша білім сапасының халықаралық рейтингіндегі айтарлықтай жетістігін анықтады.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ TIMSS-2019 ҚАТЫСУ НӘТИЖЕСІ

Математикадан қазақстандық 4-сынып білім алушыларының орташа нәтижесі 512 баллды құрады (58 елдің рейтингінде 31-орын). Қазақстандық 4-сынып білім алушыларының нәтижелері 9 елдің, соның ішінде Канада, Италия, Болгарияның нәтижелерімен салыстыруға болады. ТМД елдерінің рейтингінде қазақстандық мектеп білім алушылары Грузиядан жоғары, бірақ Ресейден айтарлықтай төмен нәтиже көрсетіп отыр.

Жаратылыстану пәні бойынша Қазақстандағы 4-сынып білім алушыларының орташа балы 494 баллды құрады (58 елдің ішінде рейтингте 37-орын). 4-сынып білім алушыларының үлгерімі Бельгия, Жаңа Зеландия және Мальта сияқты елдермен салыстыруға болады.

Қазақстандық мектеп білім алушыларының көпшілігі күрделілігі орташа және төмен деңгейдегі тапсырмаларды орындады. Математика және жаратылыстану пәндері бойынша күрделілігі жоғары деңгейдегі тапсырмаларды 4-сынып білім алушыларының 5 пайыздан ғана аспайтыны бөлігі орындай алды. Білім алушылардың 10%-дан астамы жаратылыстану пәнінен күрделілігі төмен тапсырмаларды, білім алушылардың 5%-ы математикадан күрделілігі төмен тапсырмаларды орындай алмады.

Қазақстандық білім алушылардың нәтижелерінде гендерлік аспектіге байланысты айтарлықтай айырмашылық жоқ. 4-сыныптағы ұлдар мен қыздар математикадан да, жаратылыстанудан да салыстырмалы нәтижелер көрсетеді. Математикадан 4-сынып білім алушылары бірдей нәтиже көрсетті (512 балл), жаратылыстану пәні бойынша 4-сынып деңгейінде айырмашылық қыздардың пайдасына 6 балл (497 балл).

Математикадан 4-сынып білім алушылары «Сандар» мазмұндық аймағындағы тапсырмаларды жақсы меңгереді (523 ұпай). Керісінше «Деректер» аймағының тапсырмаларын орындаудан қиналды (тиісінше 481 балл және 463 балл).

Жаратылыстану пәні бойынша 4-сынып білім алушылары «Физика» мазмұндық бағыты бойынша тапсырмаларды жақсы меңгерген (506 ұпай), ал керісінше олар «Өмір туралы ғылым» мазмұндық бағыты бойынша ерілген тапсырмаларды орындау барысында қиналған (486 ұпай).

Математикадан танымдық құзыреттілік контекстінде 4-сынып білім алушылары «Қолдану» оқу-танымдық әрекет (514 ұпай) тапсырмаларын орындау барысында неғұрлым табысты нәтижелер көрсетсе, «Пайымдау» оқу-танымдық әрекеті тапсырмаларын орындау барысында ең төмен нәтиже (507 ұпай) көрсетті.

Жаратылыстану пәні бойынша танымдық құзыреттілік аясында 4-сынып білім алушылары «Қолдану» оқу-танымдық әрекет тапсырмаларын орындау барысында үздік нәтиже (тиісінше 502 және 482 балл), ал «Білім» оқу-танымдық әрекетін бойынша берілген тапсырмаларда орындау барысында төмен нәтиже көрсетті (489 балл).

Қазақстандық мұғалімдер мектептегі ахуалға оң баға береді. Білім алушылардың 90%-дан астамы мұғалімдері педагогикалық ынтымақтастықтың сапасын, мектептің оқу бағдарламасын түсінуді және білім алушыларды ынталандыру қабілетін жоғары бағалаған мектептерде оқиды.

Оқуға дайындықтың болмауы 4-сынып білім алушыларының 20%-дан астамының оқуына қатты әсер етеді. Математика мұғалімдері 4-сынып білім алушыларының 28 пайызы және жаратылыстану пәнінің мұғалімдері олардың 21 пайызының алдын ала білімінің болмауы, тамақтанудың/ұйқының болмауы дұрыс еместігі, сабақты жиі босату, тәртіп мәселелері, эмоционалдық және интеллектуалдық дамуында ауытқулары және оқыту тілін түсінбеуі көп қиындыққа әкеп соғатынын айтады.

Педагогикалық тәжірибе білім алушылардың математика және жаратылыстану пәндеріндегі жетістіктеріне де әсер етеді. 5 жылдан аз еңбек өтілі бар жас мұғалімдердің оқытқан білім алушыларға қарағанда 20 жылдан астам еңбек өтілі бар тәжірибелі мұғалімдер оқытқан білім алушылар 17-ден-20 баллға дейін артық жинаған.

Қалалық білім алушылар ауылдағы құрдастарынан озып келеді, ал білім деңгейіндегі ең үлкен алшақтық жаратылыстану циклі пәндерінде байқалады. Математикадан 4-сыныптардағы айырмашылық сәйкесінше 17 және 21 ұпайды, жаратылыстану пәнінен 24 және 33 ұпайды құрады.

Әлеуметтік-экономикалық жағдайы жоғары отбасылардан шыққан білім алушылар өз жетістіктері бойынша орташа және төмен отбасылардағы құрдастарынан асып түседі. Математика және жаратылыстану пәндері бойынша жетістіктердегі алшақтық 29-дан 91 ұпайға дейін. Білім деңгейіндегі ең үлкен алшақтық (91 ұпай) жаратылыстану пәні бойынша байқалады. Сонымен қатар, әлеуметтік-экономикалық жағдайына байланысты білім алушылардың жетістіктерінің айырмашылығы ауыл білім алушыларымен салыстырғанда қала білім алушыларының арасында да байқалады (тиісінше қалалық білім алушылар математикадан 58 ұпай және жаратылыстану бойынша 92 ұпай, ауылдық білім алушылар математикадан 43 ұпай және жаратылыстанудан 41 ұпай жинаған).

Орыс тілінде оқытатын мектептердің білім алушылары математика және жаратылыстану пәндері бойынша қазақ тілінде оқытатын мектеп білім алушыларына қарағанда көбірек балл жинаған. Олардың жинаған баллдарының айырмашылығы математикадан 26 ұпайды, жаратылыстану пәнінен 58 ұпайды құрады.

TIMSS зерттеуінің нәтижесіне балаларды мектепке дайындау да әсер етеді. Мектепке ерте дайындалған білім алушылар математика мен жаратылыстану пәндеріндегі жетістіктеріне оң әсерін тигізген. Мектепке дейін ата-анасы жазуды, оқуды және математиканы үйреткен төртінші сынып білім алушылары ата-анасы анда-санда ғана сабақтарына қарайтын білім алушыларға қарағанда математикадан 15 ұпайға, жаратылыстану пәнінен 25 ұпайға жақсырақ жинаған. Сол сияқты балабақшаға барған білім алушы мен бармаған білім алушылар арасында да айырмашылық бар. Балабақшаға бармаған білім алушылар мен 3 жылдан астам барғандардың нәтижелері арасындағы айырмашылық

математикадан 16 ұпай, жаратылыстану пәні бойынша 23 ұпай болды. Сонымен мектепке дайын келген 4-сынып білім алушылары балабақшаға бармаған, мектепке дайындықсыз келген білім алушыларға қарағанда математикадан 34 ұпайға, жаратылыстану пәнінен 32 ұпайға алда келеді.

Қазақстандық мектеп білім алушыларының жартысынан астамы мектепке деген берік байланысты сезінеді (мектепке баруға қызығушылық, мектепте мақтаныш, мектепте өзін жайлы сезіну). Математика және жаратылыстану пәндері бойынша төртінші сынып білім алушыларының жетістіктеріне олардың мектепке деген қарым-қатынасы да жақсы әсер етеді. Яғни олар өзін мектепте еркін сезінетін балалар мектепке барғысы келмейтін, оқығысы келмейтін балаларға қарағанда 19 және 22 ұпайға көбірек жинайды.

Мектептегі тәртіп пен қауіпсіздік деңгейі де білім алушылардың үлгеріміне әсер етеді. Білім алушылардың 70 пайыздан астамы директорлары тәртіп пен қауіпсіздік мәселелері жоқ мектептерде білім алады және осы білім алушылардың нәтижелері күрделі мәселелері бар мектептерде білім алатын білім алушыларға қарағанды жоғары көрсеткішті көрсетеді.

TIMSS-2019 зерттеуінің форматы

Зерттеу барысында білім алушылар математика және жаратылыстану пәндері бойынша тапсырмаларды орындап, сауалнама сұрақтарына жауап берді. TIMSS-2019 зерттеуінің аясында төртінші сынып білім алушылары үшін математикадан 175 және жаратылыстану пәндерінен 172 тапсырма әзірленді. Барлық тест тапсырмалары кітапшалардың 14 нұсқасына бөлінді, әр білім алушы бір нұсқадағы тапсырмаларды орындады. Әр нұсқада 4-сыныптарға арналған 44 тапсырма (математика - 23, жаратылыстану - 21) болды. Тест тапсырмаларын орындау үшін 4-сыныптарға 72 минут уақыт берілді.

Тест тапсырмаларымен жұмысты аяқтағаннан кейін әрбір зерттеушіге өзі және оның отбасы (жасы, оқу тілі, кітаптардың болуы және т.б.), олардың мектепке және пәнге деген көзқарасы, мұғалімдердің сабақты ұйымдастыру тәсілдері туралы .б. сұрақтарға жауап беру ұсынылады. Сонымен қатар сауалнамаға мектеп директорлары, математика және жаратылыстану пәндерінің мұғалімдері, төртінші сынып білім алушыларының ата-аналары да қатысады. Барлық қатысушылардан алынған сауалнама деректері білім алушылардың жетістіктеріне әсер ететін маңызды факторларды көрсетеді. Осылайша, мектептегі зерттеудің жалпы ұзақтығы 2,5–3 сағатты құрайды.

209-кесте. TIMSS зерттеуінің құрамдас бөліктері

4-сыныпқа арналған тапсырмалар кітапшасы	Білім алушыға арналған сауалнама
-кітапшалардың 14 нұсқасы (барлығы математикадан 175 тапсырма, жаратылыстану пәнінен 172 тапсырма).	4 сынып -Толтыру уақыты – 30 мин.

- Білім алушылар бір кітапшаның тапсырмаларын орындайды (44-50 тапсырма) - Тестті орындау уақыты -72 мин (10 минут үзіліспен 36 минуттың 2 бөлігі)		Отбасы, оқу жағдайы, мектепке және пәнге деген көзқарасы туралы сұрақтарды қамтиды.
Мектеп директорына арналған сауалнама	Мұғалімдерге арналған сауалнама	Ана-аналарға арналған сауалнама
- Толтыру уақыты - 30 мин Өз мектебіндегі оқу-тәрбие процесіне қатысты сұрақтарды қамтиды.	4-сынып мұғалімдеріне арналған Толтыру уақыты - 30 мин Педагогикалық қызметке қатынасы, математика мен жаратылыстану пәндерін оқыту ерекшеліктері туралы сұрақтарды қамтиды	4-сынып ата-аналарына арналған Толтыру уақыты - 30 мин Білім деңгейі туралы сұрақтарды, балаларды мектепке дейінгі дайындық, ата-ананың білім беруге қатысуы туралы сұрақтарды қамтиды

TIMSS-2019 бағалау бағыттары

TIMSS-2019 бағалау жүйесіне сәйкес математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша білім беру сапасы екі өлшеммен анықталады: мазмұндық аймақты бағалау және когнитивтік аймақты бағалау. Математика және жаратылыстану пәндерінің мазмұндық бағыттары төртінші сынып үшін әр сыныптағы пән мазмұнының айырмашылығын көрсететін ерекше белгілерге ие.

4-сыныпта математика «Сандар», «Геометриялық пішіндер мен өлшемдер» және «Мәліметтер» атты үш мазмұндық бағыт бойынша бағаланады. «Сандар» мазмұндық аймағына қалған екеуімен салыстырғанда көп көңіл бөлінеді.

Мазмұн аймақтарының әрқайсысы сыныпқа байланысты нақты ішкі тақырыптарды қарастырады. Мысалы, «Сандар» мазмұндық аймағы натурал сандарды, жай және ондық бөлшектерді, өрнектерді, жай теңдеулер мен қатынастар тақырыптарын қамтиды.

TIMSS-2019 халықаралық зерттеуі

Сонымен қатар тест тапсырмалары арқылы білім алушылардың танымдық «Білім», «Қолдану» және «Пайымдау» салаларындағы құзыреттері де бағаланады. Сонымен, «Білім» когнитивтік аймағында тест тапсырмаларын орындау кезінде білім алушылар анықтамаларды, қасиеттерді есте сақтау, сандарды, өрнектерді тану, сандарды ортақ қасиеттеріне қарай сұрыптау, графиктерден, кестелерден ақпаратты алу және сәйкес өлшем бірліктерін таңдау қажет. «Қолдану» когнитивтік бағыты білім алушылардың есепті шешудің тиімді әдістерін анықтауға, деректерді кесте немесе график түрінде ұсынуға,

фигураларды модельдеуге немесе теңсіздіктерді салуға бағытталған. «Пайымдау» когнитивтік бағытының тапсырмалары аясында логикалық ойлау, сұрақтарға жауап беру және тапсырмаларды шешу үшін қажетті ақпаратты талдау және пайдалану, қорытындылау, жалпылау, мәселелерді шешудегі дәлелдерді негіздеу қабілеттері бағаланады. Жалпы, TIMSS тапсырмаларын орындау барысында білім алушылардың ойлау қабілетінің кең ауқымын қамтиды.

Математикадан мазмұндық және когнитивтік саладағы тапсырмалардың пайызы

<i>Мазмұндық аймақтар</i>	<i>Когнитивтік аймақтар</i>
Сандар 50%	Білім 40%
Геометриялық пішіндер 30%	Қолдану 40%
Деректер 20%	Пайымдау 20%

4-сыныпта жаратылыстану пәні үш мазмұндық бағыт бойынша бағаланады (өмір туралы ғылым, физика және жер туралы ғылым). 4-сыныпқа арналған тапсырмаларда «Өмір туралы ғылым» мазмұндық аймағының тапсырмалары басым.

Математика пәні сияқты, жаратылыстану пәндері бойынша тапсырмалар да білім алушылардың «Білім», «Қолдану» және «Пайымдау» сияқты когнитивтік аймағындағы құзыреттерін бағалайды. «Білім» когнитивтік аймағының тапсырмаларын орындау кезінде білім алушылар белгілі бір көрсетілген белгілері бар организмдерге мысал келтіру немесе анықтау, фактілер мен түсініктерді сәйкес мысалдармен көрсетуді нақтылауы керек. «Қолдану» когнитивтік аймағындағы әрекеттер білім алушылардың ағзалар, материалдар немесе процестер топтары арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауды немесе сипаттауды талап етеді. «Пайымдау» когнитивтік аймағындағы тапсырмаларымен жұмыс істегенде білім алушылар бақылаулар мен тәжірибелер негізінде тиісті қорытынды жасай білуі керек. Дегенмен, осы бөлімдегі тест сұрақтары бейтаныс немесе күрделі контекстті қамтиды.

Жаратылыстану пәнінен мазмұндық және когнитивтік саладағы тапсырмалардың пайызы

<i>Мазмұндық аймақтар</i>	<i>Когнитивтік аймақтар</i>
Өмір туралы ғылым 45%	Білім 40%
Физика 35%	Қолдану 40%
Жер туралы ғылым 20%	Пайымдау 20%

TIMSS бағалауының маңызды критерийлерінің бірі білім алушылардың нәтижелерін математика және жаратылыстану пәндері бойынша төрт қиындық деңгейіне (төмен/орта/жоғары/ілгері) бөлу болып табылады. Әрбір деңгей білім алушылардың белгілі бір білім, білік және дағдыларының жиынтығына сәйкес келеді.

210-кесте. Математикалық және жаратылыстану дайындық деңгейлерінің сипаттамасы

4-сынып	Математика	Жаратылыстану
Ілгері (625 немесе одан көп балл)	<p>-Білім алушылар өз ойларының барысын түсіндіре отырып, әр түрлі қиын жағдайларды шешуде өз түсінігі мен білімдерін қолдана алады.</p> <p>- Білім алушылар бүтін сандарды қамтитын көп сатылы әр түрлі мәтіндік тапсырмаларды шеше алады және жай, ондық бөлшектер туралы түсініктерін көрсете алады.</p> <p>- Екі және үш өлшемді фигуралар туралы білімдерін әртүрлі жағдайларда қолдана алады.</p> <p>- Білім алушылар көп сатылы есептерді шешу үшін деректерді түсіндіре алады және түсіндіре алады.</p>	<p>- Білім алушылардың «Тіршілік туралы», «Физика» және «Жер туралы ғылым» туралы түсініктері бар және ғылыми зерттеу процесі туралы кейбір білімдерін көрсетеді.</p> <p>- Білім алушылар әртүрлі ағзалардың ерекшеліктері мен тіршілік процестері туралы білімдерін көрсетеді.</p> <p>- Экожүйедегі қарым-қатынастар, организмдер мен оларды қоршаған ортаның өзара байланысы туралы түсініктері бар.</p> <p>- Заттың қасиеттері мен күйлері, сондай-ақ физикалық және химиялық өзгерістер туралы түсініктері бар</p> <p>Білім алушылар жердің физикалық ерекшеліктері, процестері мен тарихы туралы түсінік алады, жердің күнді және оның осінен айналуы туралы білімдерін көрсетеді.</p>
Жоғары (550–624 балл)	<p>-Білім алушылар есептер шығару үшін тұжырымдамалық ұғымдарды қолданады.</p> <p>-Көп амалды сөз есептерін шығару үшін бүтін сандар туралы түсінікті қолдана алады.</p> <p>- Олар сан осі, еселік, көбейткіштер және сандарды дөңгелектеу, сонымен қатар бөлшек және ондық бөлшектермен амалдар туралы түсініктерін көрсетеді.</p> <p>- Білім алушылар қарапайым өлшеуге берілген есептерін шығара алады.</p>	<p>- Білім алушылар өмір, физика және жер туралы білімдерін қолдана алады.</p> <p>- Білім алушылардың өсімдіктердің, жануарлардың ерекшеліктері және олардың тіршілік циклі туралы білімдері бар, сонымен қатар экожүйелер және адамдар мен ағзалардың қоршаған ортамен әрекеттесуі туралы білімдерін қолдану.</p> <p>-Білім алушылар заттың күйі мен қасиеттерін, энергияның тасымалдануын практикалық жағдайда көрсетеді және күштер</p>

	<p>- Геометриялық фигуралар мен бұрыштардың қасиеттері туралы түсініктерін көрсетеді.</p> <p>- Білім алушылар есептер шығару үшін кестелер мен әртүрлі графиктердегі мәліметтерді түсіндіре алады және қолдана алады.</p>	<p>мен қозғалыс туралы кейбір түсінігін көрсетеді.</p> <p>- Білім алушылар Жердің физикалық ерекшеліктері туралы әртүрлі фактілерді біледі және Жер-Ай-Күн жүйесі туралы негізгі түсініктерін көрсетеді.</p>
Орта (475-549 балл)	<p>-Білім алушылар математикалық білімдерін қарапайым жағдайларда қолдана алады.</p> <p>- Олар үш және төрт таңбалы бүтін сандар кездесетін әртүрлі жағдайларда есептеулер жасай алады.</p> <p>-Ондық және жай бөлшектер туралы түсініктері бар.</p> <p>-Білім алушылар қарапайым геометриялық қасиеттері бар пішіндерді анықтап, сала алады.</p> <p>- Олар графиктер мен кестелердегі ақпаратты оқи алады, белгілейді және түсіндіре алады.</p>	<p>-Білім алушылар ғылымның кейбір аспектілері бойынша білімі мен түсінігін көрсетеді.</p> <p>-Білім алушылар өсімдіктер мен жануарлар туралы кейбір негізгі білімдерін көрсетеді.</p> <p>-Заттың кейбір қасиеттері мен электрге қатысты кейбір фактілер туралы білімдерін көрсетеді, күш пен қозғалыс туралы қарапайым білімдерін қолдана алады.</p> <p>-Олар Жердің физикалық ерекшеліктер туралы біршама түсінігін көрсетеді.</p>
Төмен (400-474 балл)	<p>-Білім алушылардың кейбір негізгі математикалық білімдері бар.</p> <p>-Бір таңбалы және екі таңбалы натурал сандарды қосу, азайту, көбейту және бөлуді біледі.</p> <p>-Қарапайым мәселе есептерді шығара алады.</p> <p>-Жай бөлшектер мен геометриялық фигуралар туралы біраз білімдері бар.</p> <p>-Білім алушылар қарапайым графиктер мен кестелерді оқып, толтыра алады.</p>	<p>-Білім алушылар ғылыми ұғымдарды түсінеді және ғылыми фактілер бойынша шектеулі білімдерін көрсетеді</p> <p>.</p>

TIMSS-2019 қатысушы елдер

TIMSS-2019 халықаралық зерттеуіне 64 ел, соның ішінде ХЭА зерттеуінің барлық циклдерінде бөлек қатысқан екі білім беру жүйесі (Қытай Халық Республикасының Гонконг арнайы әкімшілік ауданы (1995 жылдан бастап) және голланд тілді бөлігі) қатысты. Бельгия (2003 жылдан бастап Фламанд аймағы) Сонымен қатар, TIMSS-2019-ға салыстыруға қатысатын 8 бөлек аймақ қатысты.

Зерттеуге қатысушылардың жалпы саны 960 мыңнан астам адамды құрады, оның ішінде:

- 4 және 8 сыныптарда 580 000 білім алушы,

- төртінші сынып білім алушыларының 310 000 ата-анасы,
- 19 000 мектеп директорлары,
- 52 000 мұғалім.

Қатысушылардың жалпы санынан 32 ел электронды нұсқада TIMSS-ке қатысты, ал қалған жартысы қағаз нұсқада қатысуын жалғастырды, соның ішінде Қазақстан. TIMSS-2019 көрмесіне Қазақстанның 14 облысы мен республикалық маңызы бар үш қаласынан (Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент) 176 мектептен 9 244 білім алушы қатысты.

ҚАЗАҚСТАН ҚАТЫСУШЫЛАРЫН ЗЕРТТЕУ

TIMSS-2019 қатысушыларының жалпы саны Қазақстанның 176 мектебінен, 14 облыс пен үш республикалық маңызы бар қаладан (Астана, Алматы және Шымкент) 9 244 білім алушыны құрады. Зерттеуге сонымен қатар 2 Назарбаев Зияткерлік мектебі (Ақтөбе, Солтүстік Қазақстан облыстары) қатысты. Зерттеуге қатысқан мектептердің 46%-ы қазақ тілінде оқытатын мектептер болды, олар TIMSS-2019-ға қатысқан балалардың 63%-ын оқытты. Қазақстандағы TIMSS-2019 негізгі зерттеуі 2019 жылдың 3 сәуірі мен 15 мамыры аралығында өтті.

Зерттеуге дайындық барысында ұлттық үйлестірушілер TIMSS-2019 қатысушыларымен түсіндіру жұмыстарын жүргізді. Мәселен, 2019 жылдың ақпан айында облыстар мен қалалардың білім басқармалары таңдаған облыстық және мектеп үйлестірушілеріне арналған оқыту семинары өтті. Семинар барысында қатысушылар TIMSS-2019 негізгі зерттеуін жүргізу технологиясымен таныстырылды және мектеп үйлестірушісіне арналған нұсқаулықты (IEA, 2019), Сынақ нұсқаулығын (IEA, 2019) қоса алғанда, нұсқаулық материалдармен қамтамасыз етілді. Өңірлік үйлестірушілермен бірлесе отырып, еліміздің әр өңірінде зерттеу жүргізу кестесі әзірленіп, бекітілді.

Қазақстанның TIMSS-2019 көрмесіне қатысуы жоғары ұйымдастырушылық деңгейде өтті. Мектептердің педагогикалық ұжымы халықаралық тестілеуді оң қабылдады, оның маңыздылығын атап өтті және нәтижелерден оң үміт күтті. Барлық мектептерде зерттеудегі білім алушылардың жоғары үлесі қамтамасыз етілді - 99% (ХЭА талаптарына сәйкес, кемінде 90%). Өз кезегінде, зерттеуге қатысқан 176 мектеп директоры, 4-8-сыныптардың жаратылыстану-математикалық циклінің 1342 мұғалімі, 4-сынып білім алушыларының 4791 ата-анасы да сауалнамаға қатысты. Қатысушылардың ең көп саны Алматы қаласында, сондай-ақ Түркістан, Алматы облыстары мен Шымкент қаласында ұсынылған.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ: МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ

Нәтижелерге жалпы шолу

Зерттеу нәтижесіне сәйкес, Қазақстандағы төртінші сынып білім алушыларының математикадан орташа балы 512 баллды құрады. Бұл нәтиже

TIMSS-2019 қатысушы елдер тізіміндегі 31-орынға сәйкес келеді (бұл позиция шартты, өйткені ХЭА елдерді ресми түрде рейтингке қатыспайды, елдердің жетістіктері шкаланың орташа мәніне қатысты қарастырылады – 500 балл.).

Төртінші сынып деңгейіндегі зерттеуге барлығы 58 мемлекет қатысты, оның ішінде ТМД елдерінен 5 мемлекет (Әзербайжан, Армения, Грузия, Қазақстан және Ресей). TIMSS зерттеуінің алдыңғы циклдеріндегідей, 2019 жылы Азия елдері үздік бестікке енді. Математикалық сауаттылық бойынша ең жоғары нәтижені Сингапур (625 ұпай), Гонконг (602) және Корея Республикасының (600) білім алушылары көрсетті. Олардан кейін Қытайлық Тайбэй (599) және Жапония (593) тұр.

ТМД елдері арасында Ресей Федерациясының 4-сынып білім алушылары қорытынды рейтингте алтыншы орынды (567 ұпай) иеленіп, ең жоғары нәтиже көрсетті. Әзербайжан білім алушылары қазақстандық құрдастар сияқты шкаланың орташа мәнінен жоғары нәтиже көрсетті – 515 балл, бұл рейтингтегі шартты 28-орынға сәйкес келеді. Ал Арменияның білім алушылары 498 ұпай (38-орын), Грузияның білім алушылары 482 ұпай (42-орын) жинады.

Үздік он елдің ішінде Жапония, Солтүстік Ирландия және Латвия тестілеудің қағаз форматында, қалған 7 ел компьютерде, соның ішінде Ресейде де қатысты. Сондай-ақ Грузия компьютерлік тестілеуге, Армения, Әзербайжан және Қазақстан қағаз жүзінде тестілеуге қатысты.

Халықаралық салыстыру кезінде Қазақстанның нәтижелерінен аздаған алшақтықты (5 ұпайға дейін) 9 ел көрсетеді. Австралия білім алушылары 516 ұпай жинап, 27-ші орынға ие болды, Болгария мен Италия білім алушылары 515 ұпайдан (тиісінше 29 және 30-орын) иеленді. Канадалық төртінші сынып білім алушылары да Қазақстанмен салыстырылатын нәтиже көрсетті (512 ұпай немесе 32 орын).

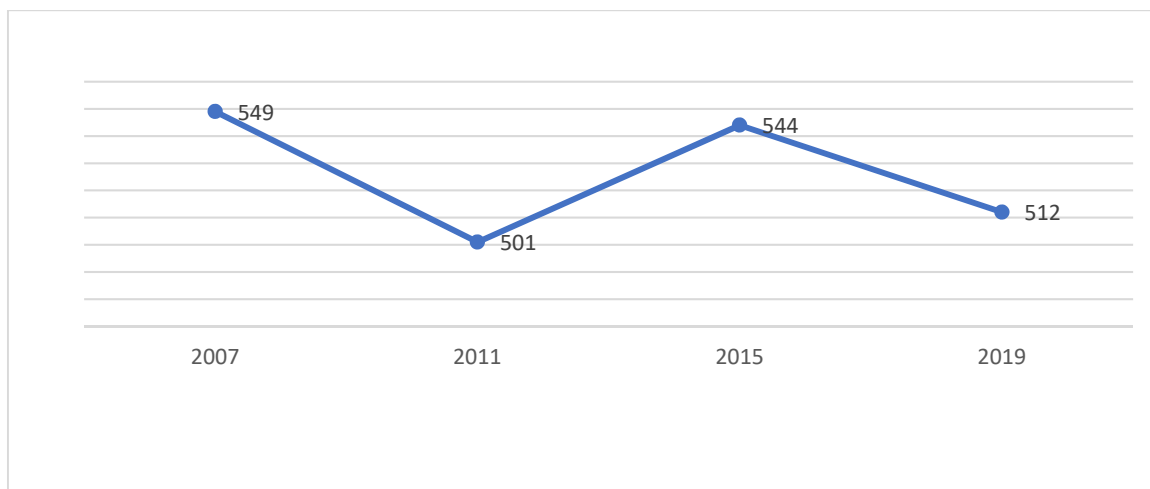
22 елдің білім алушылары, соның ішінде Испаниядан (502), Жаңа Зеландиядан (487), Франциядан (485) төртінші сынып білім алушылары Қазақстан көрсеткіштерінен төмен деңгейде көрсетті. TIMSS-2019 зерттеуіндегі ең төменгі ұпайларды (297 ұпай) Филиппиндік білім алушылар көрсетті. Сонымен қатар, елдердің ең жоғары және ең төменгі ұпайлары арасында айтарлықтай алшақтық бар – 328 балл.

Осылайша, Қазақстанның нәтижелері бенчмаркингке қатысқан 26 ел мен 3 аймақтың нәтижелерінен статистикалық тұрғыдан айтарлықтай төмен, 22 ел мен бір аймақтан және 9 ел мен екі аймақтың нәтижелерімен салыстыруға болатын статистикасы айтарлықтай жоғары.

Қазақстанның 4-сынып білім алушылары TIMSS халықаралық зерттеуіне 2007 жылдан бері қатысып келеді. Осы кезеңде Қазақстанның білім беру жүйесінде елеулі реформалар жүргізіліп, бұл елдегі нәтижелерге де әсер етті. Қазақстандық білім алушылардың оқу циклдері аясындағы жетістіктерін 2011 жылмен салыстырғанда 2019 жылы көрсеткіштердің 11 ұпайға өскенін көрсетті.

Барлық циклдарда қазақстандық төртінші сынып білім алушылары математикадан TIMSS орташа ұпайынан (500 ұпай) жоғары нәтижелер көрсетті.

392-сурет. Математика пәні бойынша

TIMSS математиканы бағалау шкаласы білім алушының үлгерімін келесі санаттарға тағайындайды: білім алушының жынысы, қиындық деңгейлері (ілгері, жоғары, орта және төмен), мазмұн және оқу аймақтары. Толығырақ төменде аталған санаттардағы қазақстандық білім алушылардың халықаралық контексте нәтижелері берілген.

Гендерлік сәйкестік

Көптеген елдерде гендерлік тепе-теңдік байқалады, ер балалардың пайдасына шамалы айырмашылық бар. Орта есеппен ұлдар қыздардан 4 ұпай ғана асып түсті. Мысалы, Гонконгта (+5) ұпай, Қытайлық Тайбэйде (+4), Финляндияда (+2) ұпай. ТМД елдері арасында Ресей мен Грузияда нәтиже айырмашылығы Сингапурдағыдай ұлдардың пайдасына 8 ұпайды құрады.

Қазақстандық қыздар мен ұлдардың математикадан нәтижелері бірдей – 512 балл. Жапониядағы мектеп білім алушылары да осындай көрсеткіштерге ие - 593 балл, Солтүстік Македония - 472 балл. Әзербайжан (+3) және армян (+2) мектеп білім алушыларының ұпай сандарында қыздардың пайдасына шамалы алшақтық бар.

Төрт елде ғана төртінші сыныптағы қыздар математикадан ұлдарға қарағанда жақсы нәтиже көрсеткен. Олардың қатарында Филиппин (35 ұпай), Сауд Арабиясы (26 ұпай), Оңтүстік Африка (20 ұпай) және Оман (14 ұпай) бар.

Күрделілік деңгейлеріне байланыстық жетістіктер

TIMSS-2019 нәтижелерін талдау көрсеткендей, Қазақстан білім алушыларының көпшілігі (42%) күрделілігі төмен және орташа деңгейдегі тапсырмаларды орындады.

Зерттеу технологиясына сәйкес әрбір келесі күрделілік деңгейіндегі тапсырмаларды орындаған білім алушылардың үлесіне алдыңғы күрделілік

деңгейін жеңген білім алушылар кірді. Зерттеуге қатысқан қазақ төртінші сынып білім алушылар келесі тапсырмаларды орындау барысында төмендегідей нәтиже көрсетті:

- күрделіліктің төмен деңгей тапсырмалары - 24%
- тек төмен және орташа күрделілік деңгей тапсырмалары - 42%
- тек төмен, орташа және жоғары күрделілік деңгейлері - 24%
- барлығы, соның ішінде ілгері күрделілігі - 5%.

Осылайша, жалпы қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының 95%-ы төмен деңгейлі тапсырмаларды орындады (қатысушы елдер бойынша орта есеппен – 92%). Білім алушылардың 71% (әлемде 71%) күрделіліктің орташа деңгейіндегі тапсырмаларды, 29% (әлемде 34%) күрделіліктің жоғары деңгейіндегі тапсырмаларды орындады. Қазақстандық білім алушылардың 5% күрделілігі жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындады (әлемде 7%).

Төртінші сынып білім алушыларының жартысынан көбі Сингапурда (54%), Гонконгта (38%) және Корея Республикасында (37%) білім алушылардың үштен бірінен артығы күрделіліктің ілгері деңгейіндегі тапсырмаларды орындады. Ресейде 4-сыныптың әрбір бесінші білім алушысы, яғни 20 пайызы күрделіліктің ілгері деңгейіндегі тапсырмаларды орындады.

Күрделілігі төмен тапсырмаларды Қазақстанда 4-сынып білім алушылардың 5 пайызы ғана, Грузияның 16 пайызы, Әзірбайжан мен Армения білім алушылардың 8 пайызы орындай алмады. Сондай-ақ Сингапур, Корея, Жапония және Ресей Федерациясында бұл тапсырмаларды тек 1 пайызы ғана орындай алмаса, Гонконгта бұл деңгейдің тапсырмасын орындай алмаған білім алушылар жоқ. Күрделіліктің жоғары деңгейіндегі тапсырмаларды Қытайлық Тайбэйдегі 4-сынып білім алушылардың 37 пайызы, ал жапондық білім алушылардың 33 пайызы орындай алды. Біріккен Корольдік елдері де ең қиын тапсырмаларды орындаудың жоғары деңгейін көрсетеді, Солтүстік Ирландияда бұл тапсырмаларды білім алушылардың 26 пайызы орындады. Ал Пәкістан мен Филиппинде мұндай білім алушылар жоқ.

Халықаралық сарапшылар оқу циклдері бойынша елдегі қиындық деңгейіне жеткен білім алушылар үлесіндегі өзгерістерді атап өтеді (Mullis and Martin, 2019). Мәселен, егер 2011 жылы Қазақстанда 4-сынып білім алушыларының 88 пайызы математика пәнінен күрделіліктің төмен деңгейіндегі тапсырмаларды орындаған болса, 2019 жылы бұл тапсырмаларды қазақстандық білім алушылардың 95 пайызы орындай алды. Осындай өзгеріс күрделіліктің орташа қиындық деңгейіндегі тапсырмаларды орындау да байқалады (2011 жылы қазақстандық білім алушылардың 62 пайызы орындай алған болса, 2019 жылы 2 пайызға артқан, 71 пайыз білім алушылар орындай алған). Қалған екі деңгей үшін – жоғары және ілгері деңгейлердегі тапсырмаларды орындау барысында өсу немесе төмендеу бағытында айтарлықтай айырмашылықтар жоқ. 2007 және 2015 жылдармен салыстырғанда ілгері және жоғары деңгейдегі, сонымен қатар күрделілігі орташа деңгейдегі тапсырмаларды орындаған білім алушылардың үлесінің төмендеуі байқалды.

Халықаралық контексте білім алушылардың дерлік барлық елдерде күрделілік деңгейіндегі тапсырмаларды орындау барысында өзгерістер бар. Мысалы, 1995 жылғы TIMSS циклімен салыстырғанда 12 елде математиканы терең меңгерген 4-сыныптағы білім алушылар айтарлықтай көп болды, ал екі елде айтарлықтай төмендеу байқалды.

Мазмұндық аймақтары бойынша жеткен жетістіктер

Өздеріңіз білетіндей, 4-сыныпқа арналған TIMSS мазмұндық аймақтары үш негізгі компонентті қамтиды: сандар, пішіндер мен өлшемдер және деректер. Әрбір мазмұндық аймақ тест тапсырмалары пайызбен бөлінген жеке тақырыптық бөлімдерден тұрады.

«Сандар» аймағының тапсырмалары (50%) үш бөлімге бөлінген: «Нөлді қосқанда натурал сандар» - (25%), «Бөлшек және ондық бөлшектер» (10%) және «Өрнектер, жай теңдеулер және қатынас»- (15%).

«Геометриялық пішіндер мен өлшемдер» (30%) мазмұндық аймағы екі тақырыптық бөлімнен тұрады: «Нүктелер, сызықтар және бұрыштар» (15%) және «2D және 3D фигуралар» (15%).

«Деректер» аймағы да (20%) екі тақырыптық бөлімнен тұрады - «Оқу, түсіндіру және ұсыну» (15%) және «Мәселелерді шешу үшін деректерді пайдалану» (5%).

TIMSS-2019 нәтижелерін математика пәнінің мазмұндық бағыттары контекстінде талдау қазақстандық 4-сынып білім алушылары 523 балл жинап, «Сандар» бөлімінің тапсырмаларын ең сәтті орындағанын көрсетті, бұл Қазақстан Республикасы бойынша математикадан жалпы орта баллдан 11 балға жоғары. «Өлшемдердің геометриялық фигуралары» тарауындағы тапсырмалар бойынша білім алушылар орта есеппен 513 балл жинады (жалпы орташа баллмен салыстырғанда бірдей), «Деректер» бөліміндегі тапсырмалар бойынша – 481 балл, бұл жалпы орташа баллдан төмен.

Рейтингтің жетекші елдерінің нәтижелерімен салыстырғанда қазақстандық білім алушылардың «Сандар» бөлімінің тапсырмаларында 70-тен 112 баллға дейін, «Деректер» бөлімінің «Геометриялық пішіндер мен өлшемдер» тақырыптарында 121-ден 132 баллға айтарлықтай артта қалуы байқалады. Бұл ретте Ресейден артта қалу осы үш бөлім бойынша 44-тен 79 баллға дейінгі аралықта байқалады. Өз кезегінде Армения мен Грузия білім алушылары барлық үш бағыт бойынша қазақстандық білім алушылардан төмен нәтиже көрсетті.

«Сандар» бөлімінде үздік нәтижелерді Сингапур, Гонконг, Қытай Тайбэй және Корея Республикасы көрсетіп отыр. Сонымен бірге, осы бөлімнің тапсырмалары бойынша осы елдердегі орташа баллмен салыстырғандағы айырмашылық - 4 (Гонконг) пен +10 балға (Сингапур) дейін ауытқиды. Бұл Гонконг осы мазмұн саласындағы басқа елдерден алда болса да, білім алушылар деректер мен геометриялық пішіндер мен өлшемдер бөлімдері бойынша тапсырмалар орындау барысында өз ұпайларынан төмен ұпай жинайды.

«Геометриялық пішіндер мен өлшемдер» мазмұндық аймақ тапсырмаларын орындау барысында орташа баллдармен салыстырғанда -5 (Сингапур) пен 8 балл (Қытай Қытай Тайбэйі, Корея Республикасы және Жапония) алда келе жатыр. «Деректер» мазмұндық аймағында Сингапур білім алушылар ең жоғары нәтиже көрсетеді, бірақ бұл елдегі орташа баллмен салыстырғанда айырмашылық (-12) балл, ал Қытай Қытай Тайбэйінде (-9) балл. Өз кезегінде Жапониядағы төртінші сынып білім алушылар өз республикалық көрсеткіштен 13 баллға жоғары балл жинады.

Гендерлік аспектідегі нәтижелерді мазмұндық бағыттар бойынша салыстыру қатысушы елдердің арасында барлық үш секцияда 1-ден 7 ұпайға (ер балалардың пайдасына) дейін алшақтық бар екенін көрсетеді. Қазақстандағы ұл балалардың нәтижесі «Сандар» бөлімінде 1 ұпайға, «Геометриялық пішіндер мен өлшемдер» бойынша 3 ұпайға жоғары, бірақ «Деректер» бойынша біздің елдің қыздарымен салыстырғанда 5 ұпайға төмен. Осылайша, халықаралық және ұлттық контексте гендерлік тұрғыдан айтарлықтай айырмашылықтар жоқ.

TIMSS циклдары аясында 4-сынып білім алушыларының көрсеткіштерін талдау қазақстандық балалардың «Сандар» мазмұндық аймағындағы тапсырмаларды неғұрлым сәтті орындағанын көрсетеді. Осылайша, төртінші сынып білім алушылары арифметикалық амалдарды, әсіресе натурал сандармен жақсы меңгерген, сонымен бірге «Деректер» мазмұндық аймағы аясында геометриялық өлшемдер мен жауаптарды түсіндіру дағдыларын қажет ететін тапсырмаларды орындауда үлгерімі төмен.

Танымдық аймақтары бойынша жеткен жетістіктері

Мазмұндық аймақтарды бағалау сияқты, қатысушы елдердің білім алушыларының көрсеткіштері өз елдерінің математика бойынша жалпы орташа баллына қатысты берілген. Қазақстандық білім алушылар «Таным», «Қолдану» және «Пайымдау» когнитивтік бағыттардың тапсырмалары бойынша сәйкесінше 510, 514 және 507 ұпай жинады. Осылайша, жалпы орташа баллға қатысты айтарлықтай айырмашылық жоқ.

Халықаралық салыстыруда Сингапурдың төртінші сынып білім алушылардың математиканың барлық үш когнитивтік бағыты бойынша ең жоғары нәтиже көрсетті. Ресей ТМД елдері арасында көш бастап тұр. Өзірбайжан мектеп білім алушыларының үш когнитивтік бағыт бойынша да Қазақстанмен салыстыратын нәтижелер байқалады.

Зерттеуге қатысқан елдердің нәтижелерін талдау «Білім» когнитивтік бағытының тапсырмалары бойынша тек 9 ел жалпы орташа баллдан жоғары, 25 ел төмен нәтиже көрсеткенін көрсетті. Елдің орташа баллмен ең үлкен айырмашылық Қытай Қытай Тайбэйінде (+22 балл) тіркелді. Сингапур (+15 балл), Бельгия (+14 балл), Корея Республикасы (+13 балл) сияқты елдердің 4-сынып білім алушылары да бұл тапсырмаларды сәтті орындады. «Білім» аймағы бойынша тапсырмалар бойынша Ресей (-12 балл), Чили (-14 балл), Польша (-11 балл), Жаңа Зеландия (-11 балл). орташа баллдан төмен көрсеткіш көрсетті.

Басқа елдерде, соның ішінде ТМД елдерінде жалпы орташа нәтижеге қатысты 1-ден 9 баллға дейін артта қалу байқалады.

«Қолдану» когнитивтік аймағы бойынша 24 елдің білім алушылары, соның ішінде қазақстандықтар да орташа баллға қатысты осы салада статистикалық жоғары нәтиже көрсетті (айырмашылығы 1-ден 8 баллға дейінгі). Сонымен қатар, рейтингтің жоғары сатыларында тұрған Сингапур, Қытай Қытай Тайбэйі, Жапония және Англия қолданбалы аймақта елдің жалпы орташа ұпайымен пар-пар нәтиже көрсетті. 10 елдегі 4-сынып білім алушылары осы когнитивтік саладағы тапсырмалар бойынша орташадан төмен ұпай жинады. Мысалы, Корея Республикасында айырмашылық -5 балл, Германияда -7 балл болды. Пәкістанда қолдану аймағындағы орташа балл елдегі жалпы орташа көрсеткішінен 21 балл төмен.

Танымдық аймақтың «Ойлау» аймағында тек 17 ел жалпы ортадан жоғары, ал 28 ел төмен балл жинады. Венгрия, Хорватия, Мальта сияқты елдердің нәтижелері ерекше қызығушылық тудырады. Бұл елдердегі білім алушылар өз елдерінің жалпы GPA көрсеткішімен салыстырылатын барлық үш когнитивтік аймақ бойынша бірдей орындады (яғни, білім, қолдану және пайымдау бойынша бірдей қабілетті көрсетеді).

Тест тапсырмаларының мысалдары

Күрделілігі әр түрлі деңгейдегі 4-сынып білім алушыларына арналған математикадан тест тапсырмаларының мысалдарымен, сонымен қатар білімнің мазмұндық және танымдық салаларындағы тапсырмалармен танысуды ұсынамыз.

29 елдің мектеп білім алушыларының 80%-дан астамы бірінші ұсынылған тапсырманы (төмен күрделілік деңгейі) сәтті орындады, бұл елдер бойынша орташа нәтижеден асып түседі. Қазақстанда бұл тапсырманы төртінші сынып білім алушыларының 60 пайызы орындаған.

Гонконгта (98%), Кореяда (96%), Жапонияда (95%), Сингапурда (94%), Литвада және Латвияда 93%, Солтүстік Ирландияда (92%) білім алушылардың 90%-дан астамы бұл тапсырманы сәтті орындады. ТМД-ның екі елінде Ресей мен Әзірбайжанда сәйкесінше 88% және 81% тапсырма орындады, бұл халықаралық көрсеткіштен және Қазақстанның нәтижесінен жоғары.

Есепті шешу үшін білім алушылардан диаграмманы құру үшін кесте деректерін пайдалану талап етілді. «Бағанды диаграммалар» тақырыбы Қазақстанда тек 5-сыныптан бастап оқытылады, бірақ қатысушылардың жартысынан көбі сызбаны толтыра алғанын байқаймыз.

Математикадан күрделілігі төмен тапсырмалар

1-тапсырма

Кестеде 4 аудың массалары көрсетілген.

<i>Аюдың түрі</i>	<i>Масса (кг)</i>
<i>Малай</i>	<i>150</i>
<i>Панда</i>	<i>200</i>
<i>Қара</i>	<i>250</i>
<i>Қоңыр</i>	<i>500</i>

Диаграмманы толтыру үшін деректерді пайдаланыңыз

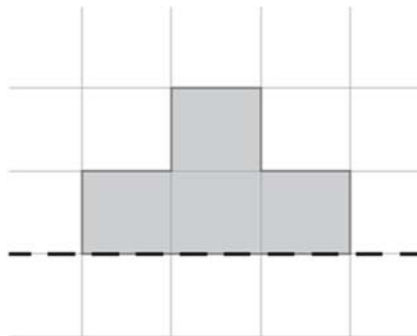

Күрделілігі орташа деңгейдегі келесі тапсырманы шешу де білім алушылардың көпшілігіне аса қиындық тудырмады. 30 елде, соның ішінде Қазақстанда білім алушылардың 70 пайыздан астамы оны орындай алды. Мұндай білім алушылардың ең көп үлесі, яғни 97 пайызы Сингапурда тіркелген. Сондай-ақ, төртінші сынып білім алушыларының айтарлықтай үлесі 93 пайызы Кипрде, 92 пайызы Ирландияда, Гонконгта (90%), Германияда (85%) тіркелген.

Қазақстан Республикасындағы білім алушылардың 16 пайызы бұл тапсырманы орындай алмаса, Ресейде мұндай білім алушылар 23 пайызды, Әзірбайжанда 21 пайызды, Арменияда 51 пайызды, Грузияда 69 пайызды құраған. Тапсырманы халықаралық орташа деңгейден төмен орындаған білім алушылардың 70 пайызын, яғни Кореяда 69 пайыз, Қытай Қытай Тайбэйінде 59 пайыз және Жапонияда 59 пайыз болды. Бұл тапсырманы дұрыс орындаған білім алушылардың ең аз саны көрсеткіші, яғни 13 пайыз Филиппинде байқалады.

2-тапсырма

Бұл фигураны үзік сызық симметрия сызығы болатындай етіп жалғастырып салыңыз.

Төменде ұсынылған күрделіліктің жоғары деңгейінің тапсырмасы қатысушы елдердің көпшілігінде білім алушылар үшін қиындықтар туғызды. Бұл тапсырманы Сингапур 86 пайызға, Қытай Тайбэйі мен Финляндия 80 пайызға, Корея 79 пайызға, Гонконг 77 пайыз және Жапонияның 76 пайыз төртінші сынып білім алушылары дұрыс орындады. Тапсырманы дұрыс орындаған ТМД елдерінің ішінде білім алушылар Арменияда 43 пайыз, Ресейде 39 пайыз, Әзірбайжанда 28 пайыз, Грузияда 20 пайыз болды.

Қазақстанда білім алушылардың төрттен бір бөлігі ғана тапсырманы орындаған. Бұл тапсырма білім алушылардан бүтіннің бір бөлігін және оның бөлігі бойынша бүтінді табуға арналған тапсырмаларды шешуде олардың дағдыларын көрсетуді талап етті. Төртінші сынып білім алушылары логикалық ой қорыту және талдау арқылы дұрыс жауапқа келу керек болды. Қазақстандық балалардың әлсіз нәтижелерін тапсырманың Қазақстан мектептерінде 5-сынып оқу бағдарламасында оқытылатын «Жай бөлшектер» тақырыбына қатысты болуымен түсіндіруге болады.

3-тапсырма

Нұрай велосипедпен әжесінің үйіне барады. Ол жолдың $3/8$ бөлігін жүріп өтті. Нұрай әжесінің үйіне дейін қанша арақашықтық жүруі керек?

Бұл тапсырма күрделіліктің ілгері деңгейіне жатады. Елдер контекстінде тапсырманы дұрыс орындаған білім алушылар Сингапурда, яғни 55 пайыз білім алушылар бұл тапсырманы дұрыс орындады. Төртінші сынып білім алушыларының үштен бірінен астамы бұл тапсырманы Солтүстік Ирландияда (42 пайыз), Корея Республикасында (39 пайыз), Қытайлық Тайбэйде (38 пайыз), Гонконгта (35 пайыз) орындады. Ресейде бұл тапсырманы білім алушылардың 31 пайызы, Қазақстанда – 21 пайызы, Әзірбайжанда – 20 пайызы, Арменияда – 19 пайызы, Грузияда -12 пайызы орындаған. Бұл тест тапсырмасын шешу үшін білім алушылар осы жағдайды дәлелдеуге және сәйкес әдістерді таңдауға қабілеттерін көрсету керек болды.

4-тапсырма

Мұғалім 30 білім алушыны топқа бөлгісі келеді, осылайша:

- *әр топтың білім алушыларының саны бірдей болды*
- *әр топта тақ білім алушылар саны болды.*

Мұғалім топ құрудың екі түрлі әдісін көрсетіңіз.

1 тәсіл

Топтар саны _____

Әр топтағы білім алушылар саны _____

2 тәсіл

Топтар саны _____

Әр топтағы білім алушылар саны _____

TIMSS-2019 білім алушылардың жаратылыстану ғылымдары бойынша білімдері үш пәндік саланы: өмір туралы ғылым, физика және жер туралы қамтыды. Құрылымға сәйкес тапсырмалардың басым бөлігі білім алушылардың қолдану және пайымдау дағдыларын бағалауға бағытталды.

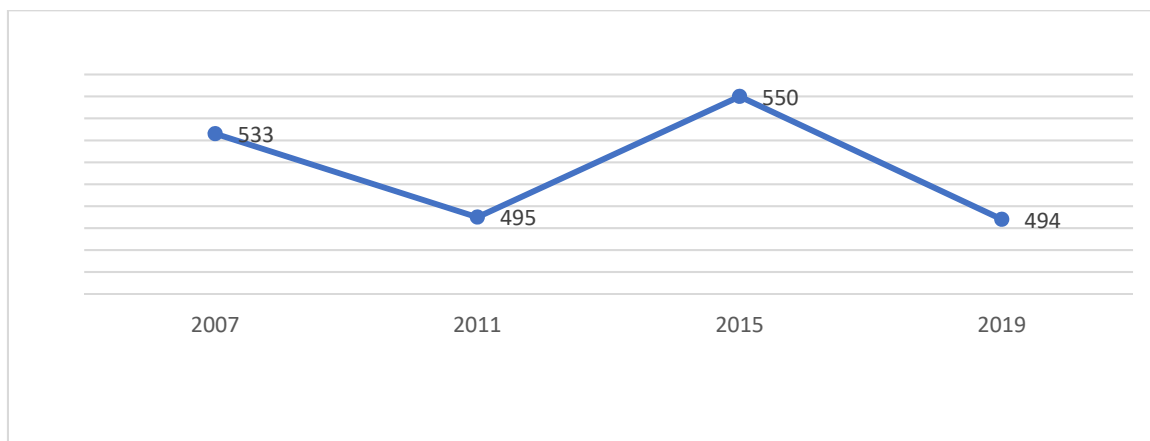
Қазақстанның 4-сынып білім алушыларының жаратылыстану ғылыми дайындық бойынша нәтижелері математикадан төмен болып, 494 балды құрады. Бұл көрсеткіш 58 елдің арасында шартты 37-орынға сәйкес келеді. Алғашқы үш орынды Сингапур (595 балл), Корея Республикасы (588 балл) және Ресей (567 балл) иеленді. Зерттеу көшбасшысы мен біздің республика арасындағы көрсеткіштер бойынша алшақтық 101 баллды құрады. Ресейден басқа ТМД елдерінің 4-сынып білім алушылары Қазақстаннан төмен нәтиже көрсетті (Армения – 43 орын (466 балл), Грузия – 45 (454 балл) және Әзірбайжан – 50 (427 балл)).

Табысты нәтижелерді Жапония (562 балл) мен Қытай Тайбэйінің (558 балл) білім алушылары көрсетті. Үздік он елдің қатарына сәйкесінше 6-дан 10-ға дейін Финляндия (555 балл), Латвия (542 балл), Норвегия (539 балл), АҚШ (539 балл), Литва (538 балл) кірді. Барлығы 35 қатысушы ел бойынша орташадан (500 балл) жоғары ұпай жинады. Қазақстандық білім алушылар бұл елдердің құрдастарынан едәуір артта қалды, нәтиже айырмашылығы 10-нан 101 баллға дейін. Канада (523 балл), Словакия (521 балл) және Испания (511 балл) сияқты елдердің 4-сынып білім алушылары математикадан қазақстандық әріптестерінен артта қалса, жаратылыстану пәні бойынша олардан алда келеді. Португалия (504 балл), Жаңа Зеландия (503 балл), Бельгия (501 балл) және Мальта (496 балл) сияқты елдермен салыстырғанда нәтижелердің салыстырмалы түрде айырмашылығы 10 ұпайға дейін байқалады. Математика бойынша Франция (488 балл) Қазақстаннан төмен нәтиже көрсетті.

Елдердің қорытынды рейтингінің төменгі орнын Филиппиннің 4-сынып білім алушылары (249 балл) алады. Біздің республикамен салыстырғанда көрсеткіштер бойынша алшақтық 245 баллды құраса, зерттеу көшбасшысы мен осы ел көрсеткіштері арасындағы алшақтық 346 баллды құрады. Осылайша, Қазақстанның жаратылыстану ғылымдары бойынша нәтижелері 18 елдің нәтижелерінен статистикалық тұрғыдан айтарлықтай жоғары, 34 елдің нәтижелерінен айтарлықтай төмен және 5 елдің нәтижелерімен бірдей деуге болады. Бенчмаркингке қатысқан білім беру жүйесінің 4-сынып білім алушылары, Абу-Даби қаласынан басқалары да біздің елдегі мектеп білім алушыларының орташа ұпайынан жоғары нәтиже көрсетті.

Жылдар динамикасы бойынша қазақстандық мектеп білім алушыларының нәтижелерін талдау 2019 жылы TIMSS-2015-ке қатысты елдің орташа баллының айтарлықтай төмендегенін көрсетеді, дегенмен нәтижелер 2011 жылғы циклмен де салыстырылады.

393-сурет Жаратылыстану пәні бойынша.

Әлемнің 18 елінде, соның ішінде Қазақстанда жаратылыстану пәні бойынша берілген тапсырмаларды орындау барысында ұлдарға қарағанда қыздар жақсы нәтижеге қол жеткізе алды. Осылайша, қазақстандық білім алушылар 497 балл көрсетті, бұл жаратылыстану бойынша Қазақстан Республикасының жалпы орта көрсеткішінен 3 балға және ел ұлдарының жетістіктерінен 6 ұпайға жоғары.

Қыздардың пайдасына баллдардағы ең үлкен алшақтық Сауд Арабиясында байқалады, онда айырмашылық 61 баллды құрады. Қыздар мен ұлдар көрсеткіштерінің арасында қыздар пайдасына айтарлықтай алшақтық Кувейтте, Пәкістанда, Бахрейнде және Оманда да байқалады. Жапонияда, Финляндияда, Латвияда және Жаңа Зеландияда айтарлықтай айырмашылықтар байқалмады.

Күрделілік деңгейлеріне байланыстық жетістіктер

Төртінші сынып білім алушыларының жаратылыстану пәні бойынша тапсырмаларды орындауын күрделілік деңгейі бойынша талдау 4-сыныптардағы қазақстандық білім алушылардың көпшілігі, яғни 36 пайызы күрделілігі төмен және орташа деңгейдегі тапсырмаларды орындағанын көрсетті. Зерттеуге қатысқан қазақ төртінші сынып білім алушыларының ішінде олар келесі тапсырмаларды орындады:

- күрделіліктің төмен деңгейі - 30%
- тек төмен және орташа күрделілік деңгейі - 36%
- тек төмен, орташа және жоғары күрделілік деңгейлері - 18%
- барлығы, соның ішінде күрделіліктің ілгері деңгейі – 5%.

Осылайша, қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының 89 пайызы төмен деңгейдегі тапсырмаларды орындады (қатысушы елдер бойынша орта есеппен – 92%). Білім алушылардың 59 пайызы (әлемде 71%) күрделіліктің орташа деңгейіндегі, 23 пайызы (әлемде 32%) жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындады. Қазақстандық білім алушылардың 5 пайызы күрделіліктің ілгері деңгейіндегі тапсырмаларды орындады (әлемде 6%) және де білім алушылардың 11 пайызы күрделіліктің ең төменгі деңгейіндегі тапсырмаларды орындай алмады (әлемде орташа есеппен 8%).

Көптеген елдерде білім алушылардың 10 пайыздан азы ілгері деңгейге тапсырмаларды орындай алады. Бұл деңгейді аяқтаған 4-сынып білім алушыларының ең жоғары үлесі Сингапурда (38 пайыз) және Корея Республикасында (29 пайыз) анықталды. Қазақстанда білім алушылардың 5 пайызы ғана осы деңгейдегі тапсырманы орындай алады. Ресей мен Жапонияда білім алушыларының 18 пайызы және 17 пайызы сәйкесінше күрделіліктің ілгері деңгейіндегі тапсырмаларды орындай алды. Ресейден басқа ТМД елдерінде мұндай төртінші сынып білім алушыларды саны Қазақстанға қарағанда төмен. Бұл ретте алдыңғы қатарлы елдерде 4-сыныпта төмен деңгейлі тапсырмаларды орындамаған білім алушылардың 1–2 пайызы ғана болса, Қазақстанда мұндай білім алушылардың үлесі 11 пайызды құрады.

Сонымен, төменгі деңгейдегі тапсырмаларды орындау барысында білім алушылардың Сингапурда, яғни 98 пайызы, Кореяда 99 пайыз, Ресейде 99 пайыз орындай алды. Арменияда мұндай білім алушылардың 80 пайызы, Грузияда 75 пайызы, Әзірбайжанда 65 пайызы бар. Төмен деңгейлі тапсырмаларды орындаған төртінші сынып білім алушылардың өте аз бөлігі Пәкістанда 21 пайыз және Филиппинде 13 пайыз тіркелді.

Жаратылыстану пәні бойынша TIMSS-2019 қатысушы елдердің төртінші сынып білім алушыларының нәтижелерінде аяқталған циклдерге қатысты күрделілік деңгейлері бойынша көрсеткіштердің жоғарылау немесе кему бағытында белгілі бір өзгерістер бар. Жақсы нәтиже көрсеткен Сингапур. Тапсырмаларды сәтті орындаған төртінші сынып білім алушылардың үлесі TIMSS-2019 күрделілігінің барлық деңгейлері үшін алдыңғы циклдермен салыстырғанда (1995, 2003, 2007, 2011) айтарлықтай өсті. ТМД елдері арасында Ресей алдыңғы үш циклмен салыстырғанда (2003, 2007, 2011) жоғары нәтижелер көрсетті, күрделіліктің әрбір деңгейіне жеткен білім алушылардың үлесі ілгері деңгейден басқа жоғары болды.

Білім алушылардың әртүрлі күрделілік деңгейіне жетуіндегі жақсы динамика Арменияда байқалады. Сонымен қатар, Грузияда күрделіліктің барлық деңгейіндегі білім алушылардың үлесі 2007 жылмен салыстырғанда өсті, ал Әзірбайжанда аяқталған циклдерге қатысты айтарлықтай өзгеріс жоқ.

2011 жылмен салыстырғанда қазақстандық төртінші сынып білім алушылардың төмен деңгейлі тесттерді шешу кезінде ғана 5 пайызға өскені байқалады (2019 ж. – 89%, 2011 ж. – 84%). Бұл ретте күрделілігі жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындаған білім алушылардың үлесі 5 пайызға төмендеді (2019 жылы – 23%, 2011 жылы – 28%). 2015 жылға қатысты тестілеуге қатысушылардың жаратылыстану дайындығын бағалаудың барлық төрт деңгейі бойынша көрсеткіштер айтарлықтай төмендеді.

Танымдық аймақтары бойынша жеткен жетістіктері

TIMSS-2019 бағдарламасындағы 4-сыныпқа арналған жаратылыстану ғылымдарының мазмұнына өмір туралы ғылым, физика және жер туралы ғылым кіреді. Бұл ретте «Өміртану» аймағы 5 тақырыптық бөлімді қамтиды және қалған

екі бөліммен салыстырғанда тапсырмалардың 45 пайызын қамтиды. «Физика» аймағына заттардың қасиеттері мен заттардың өзгеруіне байланысты тақырыптардан тесттер кіреді. Сонымен қатар, «Энергияның түрлері мен берілуі», «Күштер мен қозғалыстар» тақырыптары бойынша тапсырмалар ұсынылды. «Жер туралы ғылым» саласына Жердің құрылымы, оның ресурстары және онда болып жатқан процестер тақырыбы бойынша тест тапсырмалары (20%) енгізілген.

Қазақстандық 4-сынып білім алушылары «Физика» секциясының тапсырмаларында ең жоғары нәтиже көрсетті (506 балл). Ал, халықаралық нәтижелерді талдау мектеп білім алушыларының «Өмір туралы ғылым» мазмұндық бағытының тапсырмалары бойынша ең жоғары нәтижелерге қол жеткізгенін көрсетеді. Осылайша, Сингапур, Ресей және Финляндияны қоса алғанда, 21 елдің білім алушылары бұл салада өз елдерінің жалпы орташа ұпайларынан жоғары көрсеткіштерге қол жеткізді. ТМД елдерінің ішінде «Өмір туралы ғылым» бойынша Армения (+9) және Грузия (+3) өз елдерінің орташа баллынан жоғары нәтиже көрсетсе, Қазақстан мен Әзірбайжанда бұл бағыттағы білім алушылар сәйкесінше 8 және 4 ұпайға төмен нәтиже көрсетті.

«Физика» мазмұндық бағыты бойынша тапсырмаларды орындау кезінде 17 елдің 4-сынып білім алушылары өз елінің орташа баллынан жоғары нәтиже көрсетті. Ең жоғары көрсеткіштер Сингапур мен Корея Республикасында байқалады, бұл саладағы орташа балл ел бойынша жалпы нәтижеден 19 балға жоғары. Жапония мен Қытай Қытай Тайбэйінде бұл айырмашылық сәйкесінше 17 және 15 баллды құрады. Ал, ТМД елдерінің ішінде Ресей (+5) мен Қазақстанның (+12) мектеп білім алушылары ғана елдің жалпы орташа ұпайынан жоғары нәтижелерге ие.

Басқа екі мазмұн аймағымен салыстырғанда, Жер туралы ғылымның халықаралық нәтижелері айтарлықтай төмен. Небәрі 10 елдегі білім алушылар, соның ішінде Азияның жетекші елдері осы мазмұн аймағындағы тапсырмаларды орындау барысында ортадан жоғары балл жинады. ТМД елдерінің білім алушылары, соның ішінде Қазақстан, өз елдерінің жалпы баллына қатысты төмен нәтиже көрсетті. Елдің орташа баллы мен «Жер туралы ғылым» бойынша нәтиже арасындағы айтарлықтай алшақтық Грузияда (-20), Арменияда (-15) және Ресейде (-13) байқалады. Қазақстанда бұл айырмашылық (-7), Әзірбайжанда (-3) балл болды.

Осылайша, республикамыздың білім алушылары тест тапсырмаларын орындау кезінде 506 балл көрсеткішімен «Физика» бөлімі бойынша жоғары білім көрсетті, бұл ҚР орташа көрсеткішінен (494) және TIMSS шкаласы бойынша орташа мәннен (500) жоғары. Тағы екі бағыт бойынша тест тапсырмалары қазақстандық білім алушыларға қиындық туғызды және осы бөлімдердегі нәтижелер жаратылыстану ғылымы бойынша еліміздің көрсеткішіне әсер етті.

Білім алушылардың нәтижелерін жынысы бойынша талдау «Өмір туралы ғылым» мазмұндық бағыты бойынша тапсырмаларды орындау кезінде 26 елде, соның ішінде Қазақстандағы қыздардың жоғары нәтиже көрсеткенін көруге болады. Сонымен қатар, ешбір елде тапсырмалар орындау барысында ұлдар

айтарлықтай басымдық көрсеткен жоқ. Өз кезегінде ұлдар 13 және 16 елде сәйкесінше Физика және Жер туралы ғылымның мазмұндық бағыттары бойынша тапсырмаларды жақсы орындады.

ТМД елдерінің ішінде Арменияда қыздар үш сала бойынша ұлдарға қарағанда жоғары нәтиже көрсетсе, Грузияда «Физика» бөлімінде ұлдардың нәтижелері қыздарға қарағанда 12 ұпайға жоғары. Ресей мен Әзірбайжанда қыздар мен ұлдардың нәтижелерінде айтарлықтай айырмашылық жоқ. Қазақстанның төртінші сынып білім алушыларының жаратылыстану пәнінің барлық мазмұнды аймақтары бойынша нәтижелері алдыңғы 2007, 2011 және 2015 жылдардың нәтижелерімен салыстырғанда төмен болды.

Танымдық саладағы жетістіктері

Қазақстандағы 4-сынып білім алушылары «Пайымдау» саласына арналған тапсырмалармен жұмыс істегенде жақсы нәтиже көрсетіп, 502 балл жинады, бұл Қазақстан Республикасының жалпы орташа көрсеткішінен 8 баллға жоғары. Дегенмен, 4-сынып білім алушылары Білім аймағында республикалық орташа көрсеткіштен 6 балл төмен, ал Қолдану аймағында (494) бірдей балл жинады.

Рейтингте көш бастап тұрған Сингапурмен салыстырғанда қазақстандық төртінші сынып білім алушыларының көрсеткіштері Білім саласында 99 ұпайға, «Қолдану» саласында 101 ұпайға және «Пайымдау» саласында 102 ұпайға төмен болды. Ресейде білім алушылар «Пайымдау» аймағында орташадан 5 ұпайға жоғары және «Білім» аймағында орташадан 5 ұпайға төмен жинады. Өз кезегінде Армения, Грузия және Әзірбайжан білім алушылары басқа когнитивтік бағыттармен салыстырғанда «Пайымдау» бойынша тапсырмаларды сәтті орындады, бірақ жалпы алғанда олар қазақстандық білім алушылар жинаған баллдан төмен балл жинады.

Жалпы рейтингте 18 елдің 4-сынып білім алушылары өз еліндегі орташа деңгейден жоғары және Білім аймағында 11 ел төмен нәтиже көрсетті. Осылайша, Біріккен Араб Әмірліктерінің білім алушылары (+9 балл) ғылым бойынша өз елінің жалпы орташа баллынан (473) максималды асып түскенін көрсетті. Осындай көрініс Гонконгта да байқалады (+6 ұпай). Өз кезегінде, Гонконг сияқты рейтингте көш бастап тұрған Жапонияда бұл мазмұндық салада елдің орташа ұпайымен (-27) салыстырғанда төмен нәтиже көрсетті. Сонымен қатар, Жапониядағы білім алушылар «Қолдану» аймағының тапсырмасын орындау барысында алдыңғы көрсеткішінен жоғары балл жинаса, Гонконгтағы төртінші сынып білім алушылары төмен балл жинады. Жалпы алғанда, бұл мазмұндық салада тек 9 мемлекет өз еліндегі орташа көрсеткіштен асып түсті және 22 ел өз елінің жалпы ұпайынан төмен нәтиже көрсетті. Білім алушылар өз елінің орташа баллынан жоғары нәтиже көрсеткен елдердің арасында Армения (+19), Жапония (+18), Сингапур (+9), Финляндия (+8), Латвия (+5), Литва (+19) болды. +10), Грузия (+11) және Әзірбайжан (+3). Корея және Қытай Тайбэй білім алушыларының нәтижелері өз елдерінің жалпы орташа ұпайынан 6 баллға, Франция білім алушылары 13 баллға төмен болды.

Жаратылыстану пәні бойынша 4-сынып білім алушылардың гендерлік аспектідегі когнитивтік бағыттағы нәтижелерінің математикалық көрсеткіштерге қарағанда жаратылыстану пәнінен тапсырмаларды орындау барысында қыздар жақсы нәтиже көрсете алды. Осылайша, қыздардың жетістігі 12 елдегі қолданбалы тестілердегі ұлдардың нәтижелерінен статистикалық тұрғыдан айтарлықтай жоғары, ал «Пайымдау» бөлімінде 16 елде. «Білім» бөлімінде 16 елдің ұлдары қыздарға қарағанда жоғары ұпай жинады.

Қазақстанда қыздар «Қолдану» аймағында ұлдардан 10 ұпайға, «Пайымдау» аймағында 14 ұпайға озды және де «Білім» аймағында ұлдармен бірдей көрсеткіш көрсетті. Ресейде «Білім» бөлімінде ұлдардың пайдасына 7 баллдық айтарлықтай айырмашылық бар, қалған екі бағытта олар бірдей дерлік нәтижелер көрсетеді. Осылайша, қатысушы елдердің қыздары мен ұлдарының көрсеткіштері бойынша үлкен айырмашылық жоқ.

Танымдық бағыттағы алдыңғы циклдердің көрсеткіштерімен салыстырғанда Қазақстанның 4-сынып білім алушылары TIMSS-2011-мен салыстырылатын нәтиже көрсетті. Қатысушылардың 2007 және 2015 жылдардағы жетістіктеріне қатысты барлық үш бағыт бойынша орташа ұпайлар айтарлықтай төмен болды. Сонымен қатар, бір цикл ішінде үш аймақтың арасында үлкен алшақтық жоқ. Мәселен, 2019 жылы ең жоғары көрсеткіш (Пайымдау-502) мен ең төменгі (Білім-489) арасындағы алшақтық 13 баллды құрады. Зерттеудің алдыңғы циклдері үшін де жағдай ұқсас.

Тест тапсырмаларының мысалдары

Қатысушы елдердің, соның ішінде Қазақстанның да білім алушыларының жартысынан астамы күрделілік деңгейі төмен тапсырманы шеше алды. 27 елдің нәтижелері статистикалық маңызды халықаралық деңгейден 74 пайызға жоғары болды. Білім алушылардың үлгерімі 13 елде статистикалық тұрғыдан айтарлықтай төмен. Қалған 18 елде, соның ішінде Қазақстандағы нәтижелер орташа халықаралық көрсеткішпен салыстыруға болады. Ең жоғары нәтижені Венгриядан келген білім алушылар (89 пайыз) көрсетті. Ең төменгі көрсеткіш Нидерланды (27 пайыз) білім алушылары көрсетті. ТМД елдерінің білім алушылары арасында Армения (85 пайыз), Грузия (83 пайыз) және Ресей (80 пайыз) тест тапсырмасын дұрыс орындай алды. Әзірбайжанда тапсырманы төртінші сынып білім алушыларының 76 пайызы орындады, бұл біздің елдегіден 1 пайызға төмен. Бұл тапсырмада білім алушыларға ұсынылған жануарлардың қайсысының омыртқасы бар екенін анықтау талап етілді. Тапсырма жануардың қоршаған ортасы, өмір салты және құрылымдық ерекшеліктері арасындағы себепті байланыстарды орнату қабілетін тексереді. Бұл жағдайда бетінде белсенді қозғалысқа арналған қаңқаның болуы. Білім алушылар бұл тапсырманы орындау барысында жақсы нәтиже көрсетті.

1-тапсырма

Қандай жануардың омыртқасы бар?

А. Сегізаяқ
В. Өрмекші

С. Көбелек
Д. Бақа

Зерттеудің жетекші елдерін қосқанда (Сингапур-83 пайыз, Ресей-74 пайыз, Корея – 73 пайыз) 31 елдегі 4-сынып білім алушыларының 60 пайыздан астамы орта күрделілік деңгейіндегі тапсырманы орындады. 5 елде тапсырманы орындаған білім алушыларының пайызы халықаралық орташа көрсеткішпен (57 пайызға) бірдей болды. Бұл көрсеткіштен статистикалық тұрғыдан айтарлықтай төмен (57 пайыз) 22 елдің, соның ішінде Қазақстанның нәтижелері. Ең жоғары нәтиже білім алушылар арасында Швецияда (86 пайыз), ең төменгі көрсеткіш Пәкістанда (7 пайыз) болды. Бұл тапсырманы орындаған ТМД елдерінің төртінші сынып білім алушылары, яғни Арменияда 45 пайызға, Грузияда 36 пайызға және Әзірбайжанда 20 пайыз осы орта күрделілік тапсырмаларын орындай алды. Қазақстанда бұл тапсырманы білім алушылардың үштен бірі ғана (33 пайыз) орындаған.

Келесі тапсырмада білім алушылардан мұхитта қалқып жүрген полиэтилен қалтасының тасбақалар сияқты жануарларға қауіпті болуының бір себебін жазуды сұрады. Тапсырма жануардың физиологиясы мен объектімен өзара әрекеттесу нәтижесінде пайда болуы мүмкін аурулар арасында себепті байланыс орнату мүмкіндігін тексереді. Қазақстандық білім алушыларының нашар көрсеткіштерін полиэтилен қалтаның қауіпті болу себебін жаза алмауымен түсіндіруге болады. Бұл жағдайда пакеттің медузаға ұқсастығы тасбақаға зиян тигізуі мүмкін, өйткені медузалар теңіз тасбақаларының рационна кіреді. Жануарлар немесе балықтар су бағанында қалқып тұрған пластикті көргенде, олар кейде оны тамақ деп қателеседі.

2-тапсырма

Суретте тасбақа мен медузаның мұхитта жүзіп жүргені бейнеленген. Жақын жерде пластик қалта қалқып тұр. Неліктен мұхиттағы пластикалық заттар тасбақалар сияқты жануарларға қауіпті болуы мүмкін? Бір себебін жаз.

Күрделілігі жоғары жаратылыстану пәнінен келесі тест тапсырмасы қатысушы елдердің білім алушыларының көпшілігіне қиындық туғызды. Ең жақсы нәтижені фин білім алушылары (61 пайыз) көрсетті. Төртінші сынып білім алушыларының 50 пайыздан астамы, яғни Корея білім алушыларының 54 пайызы, Ресей білім алушыларының 53 пайызы, Жапония білім алушылардың 51 пайызы, Сингапурдың білім алушыларының 51 пайызы тапсырманы орындай алды. Барлығы 25 елде, соның ішінде Қазақстанда (43 пайыз) білім алушылардың пайызы халықаралық орташа көрсеткіштен (37 пайыз) статистикалық тұрғыдан айтарлықтай жоғары. Өз кезегінде, 13 елдегі көрсеткіштер статистикалық тұрғыдан елдер бойынша орташа нәтижемен салыстырылады. ТМД елдерінің арасынан Арменияда 33 пайыз, Грузияда 27 пайыз, Әзірбайжанда 18 пайыз тапсырманы орындай алған білім алушылардың саны Қазақстан мен халықаралық деңгейден төмен.

Ең төменгі нәтиже Филиппинде 4 пайызды құрайды. 20 ел, Грузия мен Әзірбайжанды қоса алғанда, көрсеткіштері халықаралық орташа көрсеткіштен едәуір төмен. Қазақстандағы төртінші сынып білім алушыларының жартысынан азы күрделілігі жоғары тапсырманы орындай алды. Қазақстан Республикасының білім алушылары 1-сыныпта Аймен аспан денесі ретінде танысады. Сабақта оның формасы және сыртқы өзгерістердің себептері талқыланады. Айдың әр түрлі болуы мүмкін екендігі туралы білімдерін көрсетіп, түсіндірме арқылы дұрыс жауап берулері керек болды. Білім алушылар үшін жауапты жазбаша түрде ұсыну қиын болды, өкінішке орай, еркін құрастырылған жауаптары бар осындай тапсырмаларды орындау кезінде жиі кездеседі. Сондай-ақ әлсіз нәтижелер тақырыптың ұзақ уақыт бойы оқытылуымен және материалдың өзектілігі жоқтығымен түсіндірілуі мүмкін. Жалпы рейтингте Қазақстан Республикасы мектеп білім алушыларының тапсырманы орындаудағы нәтижелері айтарлықтай жақсы болып көрінеді, бірақ бұл дерек бастауыш сынып мұғалімдері үшін ойға азық болуы керек.

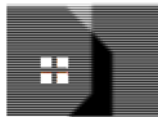
3-тапсырма

Бір күні кешке Саят далаға шығып, үйді, ағашты, айды салды. Арада 2 апта өткенде Саяттың інісі Әбен сыртқа шығып, сол үйді, сол ағашты, айды салды. Олар салған суреттерін салыстыра отырып, айды әртүрлі тәсілдермен салғанын көрді.

Олардың қайсысы Айды дұрыс салған? Бір ұяшықты белгілеңіз.

Саяттың суреті

Әбеннің суреті

Тек Саяттың салған суреті дұрыс болуы мүмкін.

Әбеннің салған суреті ғана дұрыс болуы мүмкін.

Айдың екі суреті де дұрыс болуы мүмкін.

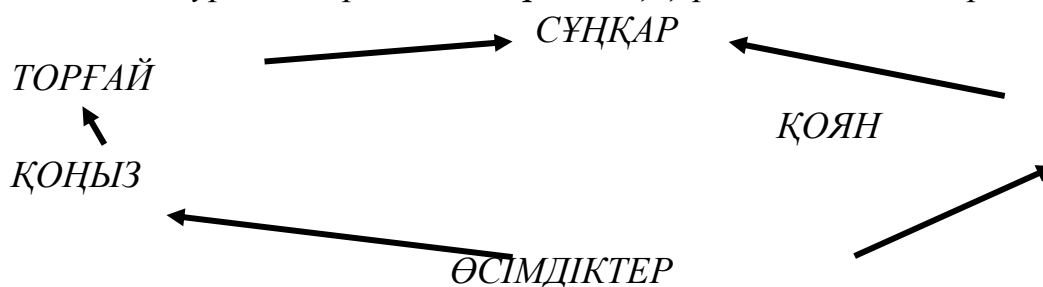
Жауабыңызды түсіндіріңіз.

Халықаралық TIMSS зерттеуінің тест тапсырмаларының ішінде ең қиыны тереңдетілген деңгейлік тапсырмалар. Осындай күрделілік деңгейіндегі тапсырмаларды орындау кезінде білім алушыларға жоғары ұпайлар қойылады. Осы тапсырмалардың бірі төменде берілген. Болгария 69 пайыз, Корея 56 пайыз, Қытай Тайбэйі 45 пайыз білім алушылар халықаралық тестті сәтті тапсырған. Барлығы 24 елде тапсырманы орындаған білім алушылардың пайызы халықаралық орташа көрсеткіштен (30 пайыз) айтарлықтай жоғары болды. ТМД елдерінен бұл топқа тек Ресей білім алушылар кіреді, олардың үлесі 37 пайызды құрады. ТМД-ның басқа мүшелері, соның ішінде Қазақстан да нәтижелері елдегі орташа көрсеткіштен статистикалық тұрғыдан айтарлықтай төмен 23 елдің тобына енді. Осылайша, көрсеткіштер Армения бойынша 22 пайызды, Грузия мемлекеті бойынша 16 пайызды, Әзірбайжан елі бойынша 14 пайыз және

Қазақстан бойынша 13 пайызды құрады. Білім алушылардың ең төменгі пайызы Косово (5 пайыз) мемлекетінде тіркелген. Бұл тапсырмада білім алушылардан қоректік тізбектегі екі бәсекелесті анықтау талап етілді. Тапсырма экожүйедегі қоректік тізбектерді сипаттайтын схемаларды байланыстыру қабілетін тексереді. Қазақстан Республикасының бастауыш мектеп бағдарламасында төртінші сынып курсына «Экожүйе» ұғымы және тірі ағзалардың бір-бірімен байланысы жан-жақты қарастырылмайды. Сондықтан бұл қазақстандық білім алушылардың бұл тапсырма орындау барысында төмен нәтиже көрсетуінің бір себебі болуы мүмкін.

4-тапсырма

Төмендегі суретте орман экожүйесінің қоректік тізбегі көрсетілген.

Осы қоректік тізбек бойынша сұңқар немен қоректенеді?

A: Тек торғай

B Тек қоян

C Торғай және қоян

D Қоңыз, торғай және қоян

B. Осы қоректік тізбек бойынша қандай екі жануар бір-бірімен қоректенеді? Жаз.

1.

2.

Төмендегі кестеде 4-сынып білім алушыларының математика және жаратылыстану пәндерінен аймақтар бойынша нәтижелері орташа баллға қатысты көрсетілген. Бағалаудың барлық бағыттары бойынша республика бойынша орташа баллдан нәтижелердің статистикалық маңызды айырмашылығы тек 2 облыста (Жамбыл, Түркістан облыстары) тіркелгенін атап өтеміз. Басқа аймақтардың нәтижелерінде статистикалық маңызды айырмашылық тек белгілі бір аймақтарда (түспен бөлектелген) тіркелді. Бөлектелген нәтижелерді аймақтар арасында емес, тек елдегі орташа көрсеткіштермен салыстыруға болады.

211-кесте. Қазақстандағы білім алушылардың аймақтар бойынша нәтижелері

Аймақтар	Жалпы ортақ балл
----------	------------------

	математика	жаратылыстану
Қазақстан	512	496
Ақмола облысы	515	501
Алматы облысы	488	468
Атырау облысы	488	465
Ақтөбе облысы	522	498
Шығыс Қазақстан облысы	528	518
Батыс Қазақстан облысы	514	494
Жамбыл облысы	556	545
Қарағанды облысы	509	496
Қостанай облысы	525	523
Қызылорда облысы	511	480
Маңғыстау облысы	497	469
Павлодар облысы	807	502
Солтүстік Қазақстан облысы	524	519
Түркістан облысы	477	445
Алматы қаласы	527	523
Астана қаласы	497	468
Шымкент қаласы	503	479

Жыл сайын қарапайым азаматтардан бастап шешім қабылдайтын тұлғаларға дейін, оның бірі TIMSS зерттеуі болып табылатын білім сапасына қатысты ауқымды зерттеулердің нәтижелеріне жұртшылықтың қызығушылығы артып келеді.

Қоғамда білім беру жүйесінің және жалпы елдердің болашақтағы даму бағыттарын анықтауда білім алушылардың білім деңгейі туралы салыстырмалы деректердің маңыздылығы туралы түсінік қалыптасты. Білім сапасын зерттеу нәтижелері адами капиталдың индекстерін және елдердің экономикалық дамуының болжамдарын есептеу үшін негіз ретінде алынады. Қазақстан TIMSS зерттеуіне 2007 жылдан бері қатысып келеді.

TIMSS-2019 көрмесіне бенчмаркингке қатысқан 64 ел мен 8 аймақ қатысты. Осындай бірқатар елдердің қызығушылығы ұлттық білім беру жүйелерінің математикалық және жаратылыстану ғылымдарының сапасы мен даму тенденциялары туралы объективті мәліметтер алу мүмкіндігіне байланысты. Сонымен қатар, зерттеу зерттелетін салалар бойынша білім алушылардың білім деңгейіне әсер ететін факторларды анықтауға көмектеседі.

Осылайша, TIMSS-2019 зерттеуінің нәтижелері бойынша қазақстандық білім алушылар жаратылыстану сауаттылығымен салыстырғанда математикалық сауаттылық бойынша жоғары нәтиже көрсетіп отыр. 4-сынып білім алушылары арасында ұпай айырмашылығы 18 баллға жетеді. Өз кезегінде, қазақ балаларының жынысы бойынша нәтижелерінде айтарлықтай айырмашылық жоқ. Жаратылыстану пәнінің мазмұндық бағыттары бойынша білім алушылар «Физика», Математиканың мазмұндық бағыттары бойынша «Сандар» бойынша жоғары нәтиже көрсетеді.

Сонымен қатар, Қазақстанның TIMSS-2019-ға қатысу нәтижелері бірқатар проблемалық аспектілерді анықтады. Осылайша, жоғары және ілгері деңгейдегі тапсырмаларды орындайтын 4-сынып білім алушыларының сапасы жетекші елдердің көрсеткіштерінен айтарлықтай төмен. Ауыл мектептеріндегі білім сапасы қала мектептерімен салыстырғанда әлі де төмен (алшақтық 17-ден 33 балға дейін). Қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың нәтижелері орыс тілінде оқытын білім алушыларға қарағанда төмен (алшақтық 23-тен 58 балға дейін). Отбасы ресурстарының деңгейіне байланысты білім алушылардың білім сапасында айтарлықтай дифференциация бар. Білім алушыларға белгілі бір қиындықтар «Геометрия» және «Мәліметтер» мазмұндық бағыттары мен «Пайымдау» когнитивтік салаларының тапсырмалары себеп болды.

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, Қазақстанның алдыңғы TIMSS циклдеріне қатысу нәтижелері бойынша байқалған тенденцияларды ескере отырып, берілген негізгі ұсыныстарды көңіл бөлу керек.

Күрделі тапсырмаларды орындауға қабілетті білім алушылар санын ұлғайту үшін оқыту әдістерін де, университет оқытушыларын даярлау бағдарламаларын да жетілдіру қажет. Білім алушылардың жоғары дәрежелі дағдыларын дамытуға, оның ішінде стандартты емес есептерді шешуге, деректерді түсіндіруге, алған білімдерін нақты өмірлік жағдаяттарда қолдану, себеп-салдар байланысын орнату, экожүйелердегі процестер мен қатынастарды түсінуге бағыттау керек. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларына әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды енгізу қажет, соның ішінде жалпыға қолжетімді TIMSS тапсырмаларын пайдалану.

Тәжірибесі аз мұғалімдер немесе жас мамандар сабақ беретін білім алушылардың артта қалуы бастауыш мектеп деңгейіндегі жас мұғалімдерге қолдауды күшейту қажеттігін көрсетеді. Мектепшілік біліктілікті арттыру институтын дамыту, тәжірибе алмасуда және олардың білімін жоспарлауда мұғалімдердің өздерінің рөлін күшейту қажет. «Педагог мәртебесі туралы» Заңда бекітілген тәлімгерлік шеңберінде онлайн-платформаларды және мектепшілік, облыстық және республикалық ұйымдарды тарта отырып, мектепшілік ынтымақтастық тетіктерін дамыту қажет.

Ауыл және қала мектептеріндегі білім алушылардың білім деңгейіндегі алшақтықты азайту үшін ауыл мектептерін, мұғалімдер мен білім алушыларды кешенді ресурстық-әдістемелік қамтамасыз ету бойынша жүйелі шараларды жүзеге асыруды жалғастыру қажет. Осыған орай, компьютерлерді міндетті түрде қайта жарақтандыру және білім беру кеңістігін қайта жобалау арқылы ауыл кітапханаларының білім ошағы ретіндегі рөлін күшейтуді қарастыру ұсынылады.

Бастауыш мектептегі математика сабақтарында жай және ондық бөлшектермен жұмыс істеуге, сондай-ақ деректерді ұсынуға ерекше назар аударыңыз. 4-сынып білім алушылары «Жай және ондық бөлшектер» тақырыбы бойынша тапсырмаларды орындаудың төмен деңгейін көрсетті. Бәрінен де білім алушылар «Мәліметтермен жұмыс» тарауының тақырыптарымен қамтылмаған, бұл көрсеткіш дәрежесінің деңгейіне әсер етеді. Кестелік деректермен, графиктермен, диаграммалармен тапсырмаларды қолдануды көбірек жаттықтыру қажет. 4-сынып бағдарламасына «Бағандық диаграмма», «Ондық бөлшектер» сияқты тақырыптарды енгізуді қамтамасыз ету.

Математика және жаратылыстану сабақтарында еркін құрастырылған жауабы бар тапсырмаларды пайдалану қажет. Білім алушыларды осы түрдегі сұрақтарға толық және егжей-тегжейлі жауап бере білуге, өз дәлелдеріне сүйене отырып, тиісті қорытынды жасай білуге, есептерді шешудің дәлелдерін дәлелдей білуге үйрету талап етіледі. Білім алушыларды тиімді дайындау үшін TIMSS жұмыс дәптерлерінің тест тапсырмаларын пайдалану ұсынылады.

Білім алушылардың нәтижелеріне МЖБС факторының әсерін теңестіру үшін МЖБС төмен білім алушыларға қолдау көрсету, оның ішінде қаржылық қолдау көрсету қажет (кемсітушілік принципі негізінде). Сонымен қатар, осал білім алушыларға үздіксіз білім беру ұйымдарына баруға мүмкіндік беретін ваучерлік жүйені енгізуді қарастыру керек.

Қазақ тілінде оқитын білім алушылардың орыс тілінде оқитын құрдастарынан айтарлықтай артта қалу мәселесін терең зерттеу қажеттігін көрсетеді. Оны еңсеру үшін тиісті шараларды жоспарлау үшін артта қалудың себептеріне зерттеу жүргізген жөн. Сонымен қатар, жоғары оқу орындарының қазақ тілінде сабақ беретін оқытушыларды даярлау бағдарламалары мен сапасын, математика және жаратылыстану пәндері бойынша оқулықтардың мазмұнын қайта қарау талап етіледі.

Мектептегі білім алушылардың эмоциялық жайлылығының олардың жетістіктеріне әсерін ескере отырып, мектеп ішінде қолайлы климатты қалыптастыруға көбірек көңіл бөлу керек. Мектептер қорқытудың алдын алу және қауіпсіз ортаны сақтау, соның ішінде мұғалімдер, білім алушылар және олардың ата-аналарымен түсіндіру жұмыстарын жүргізу үшін ішкі саясатты әзірлеуі керек. Сондай-ақ жаңа мектептерді жобалау және бұрыннан барларын жөндеу кезінде травматикалық және жасырын аймақтарды барынша азайта отырып, ашық білім беру кеңістігін жоспарлауға ерекше назар аудару ұсынылады. Сондай-ақ педагогика және психология мамандығының студенттері үшін қорқытудың алдын алу модульдерінің рөлін күшейту қажет.

«Математика» бойынша тест тапсырмалары үлгілері.

Білім

1.1. Сандар

БМ4_01

Үш мың жиырма үш саны былай жазылады:

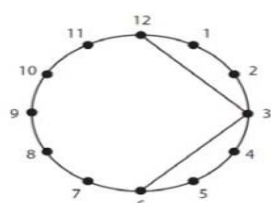
А 323 С 30 023
 В 3 023 D 300 023

№	Тақырып	Оқу мақсаттары
1	Көптаңбалы сандар нумерациясы және олармен амалдар орындау	4.1.1.2 көптаңбалы сандарды оқу, жазу және салыстыру/сандарды берілген разрядқа дейін дөңгелектеу; 4.1.1.3 көптаңбалы сандардың разрядтық және кластық құрамын және разрядтық бірліктердің жалпы санын анықтау, разрядтық қосылғыштарға жіктеу
2	Сандарды қосу және азайту	4.1.2.8 көптаңбалы сандарды жазбаша қосу және азайту алгоритмдерін қолдану

1.2. Геометриялық фигуралар және өлшемдер

БМ4_18

Марат берілген шеңбердің ішіне фигура сала бастады. Ол кесінділермен 12 мен 3 және 3 пен 6 нүктелерін қосты.

6 мен 9, 9 бен 12 нүктелерін қосып, осы фигураны салуды аяқта. Қандай фигура шықты?

А шеңбер С шаршы
 В бесбұрыш D үшбұрыш

№	Тақырып	Оқу мақсаттары
1	Геометриялық фигуралар және олардың	3.3.1.2 геометриялық фигуралардың классификациясы; 3.3.1.4 суретте кескінделген құрастырылған фигуралардың, қоршаған ортадағы жазық фигуралардың периметрін анықтау;

классификациясы	4.3.1.2 үшбұрыштардың классификациясы; 4.3.1.3 тікбұрышты параллелепед көлемінің формуласын ($V=a \cdot b \cdot c$) қорытып шығару және қолдану;
-----------------	--

Қолдану

1.4. Сандар

ҚМ4_29

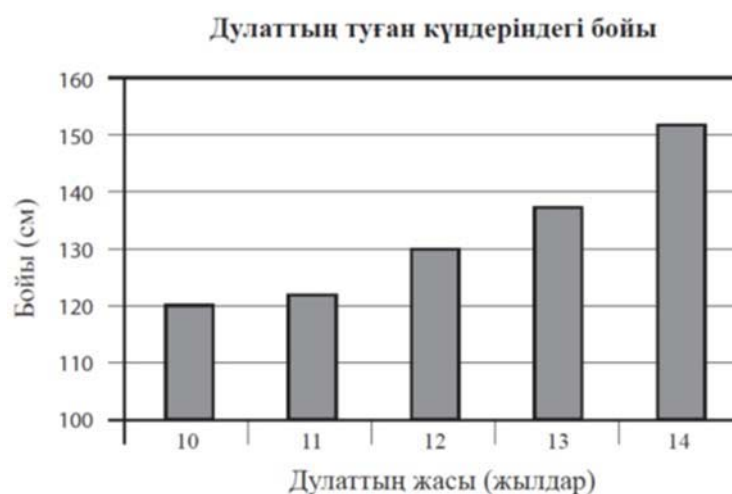
Ереже: Б бағанындағы санды табу үшін, А бағанындағы санды 4-ке көбейтіп, содан кейін 1-ді қос.

Бұл ережені төменгі кестені толтыру үшін қолдан.

А бағаны	Б бағаны
2	
5	

№	Тақырып	Оқу мақсаттары
3	Жиындар және олармен орындалатын амалдар	3.4.2.2 кестелер және графтар құру әдісімен логикалық пайымдауға берілген есептерді шығару; 4.4.4.1 таңдап алу әдісімен комбинаторлық есептерді шығару.

ҚМ4_52

Дулаттың бойы қай жасында басқалардан көп өсті?

,	10 мен 11 жаста	(12 мен 13 жаста
	11 мен 12 жаста		13 пен 14 жаста

№	Тақырып	Оқу мақсаттары
1	Математикалық модельдеу	4.5.1.1 есепті сызба, алгоритм, дөңгелек диаграмма, график түрінде модельдеу;

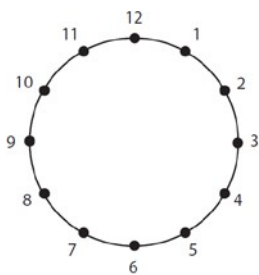
Ойлау
Сандар

ОМ4_61		
<p>Бинұрда 12 сым кесіндісі, 40 дөңгелек моншақ және 48 дана інжу бар.</p> <p>Ол 1 білезік әзірлеу үшін 1 сым кесіндісін, 10 дөңгелек моншақ және 8 дана інжуді пайдаланады.</p> <p>Егер Бинұр барлық білезіктерді біркелкі әзірлейтін болса, онда ол қанша білезік әзірлеуі мүмкін?</p>		
,	40 C	5
	12 D	4
№	Тақырып	Оқу мақсаттары
1	Есептер	<p>4.1.3.6 10 000 тг, 20 000 тг купюраларды және түрлі мемлекеттің валюталарын (рубль, евро, доллар) ажырату және түрлі төлем жасау;</p> <p>4.5.1.2 есептерді шығаруда жұмысқа жіберілген уақыт, атқарылған жұмыс, өнімділік/ егіннің түсімділігі, ауданы мен массасы/ жылдамдық, арақашықтық, уақыт/биіктік, ені, ұзындық, көлемі шамаларының өзара тәуелділігін пайдалану;</p> <p>4.5.1.4 шамалар арасындағы тәуелділікке/пропорционал бөлуге/ белгісізді екі айырым бойынша табуға берілген есептерді талдау және шығару;</p> <p>4.5.1.9 бір-біріне кездесу және қарама-қарсы бағыттағы қозғалыс, артынан қуып жету, бір бағыттағы қалып қою</p>

1.8. Геометриялық фигуралар және өлшемдер

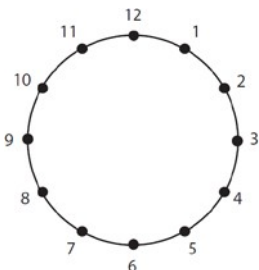
ОМ4_68

Шеңбердің ішіне барлық қабырғаларының ұзындығы бірдей үшбұрыш сал.

Қандай нүктелерді бір-бірімен қостың? __

Шеңбердің ішіне барлық қабырғаларының ұзындығы бірдей алтыбұрыш сал.

№	Тақырып	Оқу мақсаттары
1	Геометриялық фигуралар және олардың классификациясы	<p>3.3.1.2 геометриялық фигуралардың классификациясы;</p> <p>3.3.1.4 суретте кескінделген құрастырылған фигуралардың, қоршаған ортадағы жазық фигуралардың периметрін анықтау;</p> <p>4.3.1.2 үшбұрыштардың классификациясы;</p> <p>4.3.1.3 тікбұрышты параллелепипед көлемінің формуласын ($V=a \cdot b \cdot c$) қорытып шығару және қолдану;</p>

		<p>4.3.1.4 суретте бейнеленген құрама фигуралардың, қоршаған ортадағы жазық фигуралардың ауданын анықтау;</p> <p>4.3.2.4 симметриялы және симметриялы емес жазық фигураларды бір бірінен ажырату және оларды қоршаған ортадағы заттармен сәйкестендіру;</p> <p>4.1.3.1 кеңістік геометриялық фигураларды атау, көлемді өлшеуге арналған өлшемдер мен құралдарды таңдау, текшелермен (1 см^3) өлшеу;</p>
--	--	--

2. Жаратылыстану бағыты. Білім алушылардың TIMSS тесттерінде ұсынылған ғылыми-жаратылыстану бағытындағы тақырыптарды игеру қабілеттері, тірі ағзалардың өмір сүру процестері, қоршаған орта мен олардың қарым-қатынастары туралы түсініктерін және материалдың физикалық қасиеттерін анықтай алуы бағаланады. Білім алушылар Күн жүйесінің құрылымы мен Жердің физикалық сипаттамасы, Жер бетінде болатын кейбір құбылыстар туралы ұғымдарды игеріп, зерттеу нәтижелерін талдап, олардың негізінде қорытындылар жасайды.

Тесттің жаратылыстану бөліміне төмендегі мазмұнды блок тапсырмалары кіреді:

- Биология
- Физикалық ғылымдар
- География және астрономия.

Биология мазмұнды блогында білім алушылар көбелек немесе бақа сияқты тірі ағзалардың өмірлік үрдістері мен мінездемелерін, экосистемадағы өсімдіктер мен жануарлардың өзара байланысты сипаттап, адам денсаулығы, тамақтануы және сауықтыру саласындағы біліктілігін көрсетулері қажет. Физика саласындағы мазмұнды блокта білім алушылар физика қасиеттеріне негізделген объект және материалдарды салыстыру және топтастыру, энергия көздерін анықтау және жылу процестері туралы кей түсініктерді білу, TIMSS 12 жалпыға белгілі физикалық құбылыстарды жарық және дыбыс өткізгіштігі, электр тізбегі және магниттер туралы тәжірибелік білімін пайдалана білуі, күш және қозғалыс түсініктері бойынша білімін көрсету тиіс. География және астрономия мазмұнды блогы бойынша білім алушылар Жердің физикалық қасиеттері мен құрылымы, Жерде болатын құбылыстар, тарихы, циклдері, Жердің Күн жүйесіндегі орыны туралы түсініктері болуы қажет. Әр мазмұнды блокта білім алушылар тек білімін ғана емес, сол білімін тәжірибеде қолдана алу қабілетін көрсетіп, талқылап, қорытынды және болжам жасау біліктілігі бағаланады. TIMSS зерттеуінің жаратылыстану бағыты қоршаған әлемдегі және өзгерістерді, проблемаларды анықтау мен негізделген қорытындылар жасау және адамның әрекеттерімен енгізілетін нақты шешімдерді қабылдау үшін жаратылыстану білімін қолдану.

4-сынып білім алушыларының жаратылыстану сауаттылығын тексеру мақсаты: білім алушылардың білім сапасын бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес бағалау.

Тест міндеті: қоршаған әлем құбылыстарын, ойлау және қарым-қатынас дағдылары мен коммуникативтік қабілеттерін түсіндіру үшін жаратылыстану ғылымы бойынша білімдерін бағалау.

Тапсырма мазмұнының сипаттамасы

Тест әлемнің заманауи жаратылыстану-ғылыми көрінісі туралы білім негіздерінің қалыптасуын, білім алушылардың біліктіліктері мен дағдыларын тексеруге арналған 8 тест тапсырмасынан тұрады. Тестте тапсырмалар әртүрлі формада (кесте, сызба, модель, иллюстрация, сурет) беріледі. Тест тапсырмалары қиындық деңгейінің өсу ретімен, яғни, қарапайымнан күрделіге дейін және одан да күрделі реттілік бойынша орналасқан.

Тест тапсырмаларының қиындығы

Тест тапсырмаларының қиындығы үш деңгейде беріледі: базалық деңгей – 30%; орташа деңгей – 50%; жоғары деңгей – 20%.

Базалық деңгей: қарапайым білім мен дағдыны қолдану, қарапайым модельдер стандартты жағдаяттарда қолдану, қарапайым мәтіндердің мәнін түсіну және қарапайым іс-әрекеттерді орындауға қажетті ақпаратты анықтау, стандартты жағдаяттарда көрсетілген нұсқаулар көмегімен қарапайым іс-әрекеттерді орындау.

Орташа деңгей: негізгі білім мен дағдыны қолдану, қарапайым модельдер мен ойларды жаңа жағдаяттарда оқу, қарапайым мәтіндердің мәнін түсіну және қарапайым іс-әрекеттерді орындауда көптеген іс-әрекеттерді түсіну, жаңа жағдаяттарға берілген нұсқаулар көмегімен қарапайым іс-әрекеттерді орындау.

Жоғарғы деңгей: күрделі білім мен дағдыны қолдану, күрделі модельдер мен ойларды жаңа жағдаяттарда пайдалану, қарапайым мәтіндердің мәні мен іс-әрекеттерді түсіну, жаңа жағдаяттарда көрсетілген нұсқаулар көмегімен қарапайым іс-әрекеттерді орындау, екі немесе одан да көп кезеңдерден тұратын тұжырымдар жасай білу.

Тест тапсырмаларының формасы:

Бір дұрыс жауапты жабық формадағы тест тапсырмасы.

Тест тапсырмаларын орындау уақыты

Бір тест тапсырмасын орындауға 2 минут, жалпы тестті орындауға 16 минут уақыт беріледі.

Тесттің орындалуын бағалау

Білім алушы әрбір дұрыс жауап берген тест тапсырмасы үшін 1 балл, барлық тестті дұрыс орындаған жағдайда – 8 балл алады.

«Жаратылыстану» бойынша тест тапсырмалары үлгілері.

Білім

2.1.Өмір туралы ғылым

БЖ4_01

Тұқымның міндеті қандай?
Олардан жаңа өсімдіктер өсіп шығады.
Олардан өсімдікке қажет нәрлі заттар пайда болады.
Олар өсімдікке керек суды сақтайды.
Олар өсімдіктің тозаңдануына көмектеседі.

№	Тақырып	Оқу мақсаты
1.	Өсімдіктер	4.2.1.1 қоректік тізбектегі өсімдіктердің рөлін анықтау; 4.2.1.2 өсімдіктің тіршілік циклін сипаттау; 4.2.1.3 тозаңдану нәтижесінде тұқымның түзілуін сипаттау; 4.2.1.4 тұқым таралу жолдарын сипаттау; 4.2.1.5 төменгі және жоғарғы сатыдағы өсімдіктерді ажырату; 4.2.1.6 өсімдіктерді қорғау жолдарын ұсыну.

2.1. Физика

БЖ4_21

Адамдар энергияны алуан түрде пайдаланады. Энергияны әр түрлі көздерден алады. Аталғандардың қайсысы энергия көзі болып табылады?

Әр жолда бір шеңберді белгіле.

Энергия көзі

	Иә	Жок
Бетон-----	(A)	(B)
Жел-----	(A)	(B)
Күн-----	(A)	(B)
Құм-----	(A)	(B)
Су-----	(A)	(B)

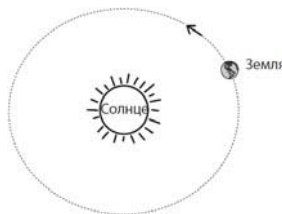
№	Тақырып	Оқу мақсаты
---	---------	-------------

1.	Күш және қозғалыс. Жарық Дыбыс. Жылу. Электрлік. Магниттілік	4.5.2.1 көлеңкенің кедергі өлшеміне және жарық көзінен кедергіге дейінгі қашықтыққа тәуелділігін зерттеу және түсіндіру; 4.5.2.2 жарықтың шағылуы, жұтылуы сияқты қасиеттерін зерттеу және түсіндіру 4.5.3.1 белгілі бір кедергілердің дыбыстың қаттылығы мен таралуына әсерін зерттеу және түсіндіру 4.5.4.1 түрлі материалдардың жылуөткізгіштігін зерттеу 4.5.5.1 түрлі материалдардың электрөткізгіштігін зерттеу
----	---	---

2.1. Жер туралы ҒЫЛЫМ

БЖ4_27

Жер – орбита бойынша Күнді айнала қозғалатын ғаламшар.

Күнді орбита бойынша айнала қозғалатын басқа екі ғаламшардың атын жаз. 1. _____ 2. _____

№	Тақырып	Оқу мақсаты
7.	Жер. Ғарыш. Кеңістік және уақыт	2.4.1.2 Жердің табиғи серігін анықтау 2.4.2.1 Күн жүйесі ғаламшарларының орналасу тәртібін анықтау; 3.4.1.1 Жер сфераларын түсіндіру және графиктік кескіндеу; 3.4.2.1 адамзат дамуындағы ғарыштың маңызын түсіндіру; 3.4.2.2 адамзат дамуындағы ғарыштың маңызын түсіндіру 3.4.3.1 жердің өз осінен айналуының салдарын түсіндіру;

Қолдану

2.2. Өмір туралы ҒЫЛЫМ

ҚЖ4_33

Кейбір құстардың қауырсындарының түсі олардың мекендейтін жерлерінің түсіне сәйкес келеді.

Бұл олардың тірі қалуына қандай септігін тигізеді?

олар қауіптен жасырынып тұрады

оларға азығын көру оңайырақ болады

олар қолайсыз ауа райынан қорғанады

оларға бірін-бірі табу оңайға түседі

№	Тақырып	Оқу мақсаты
1.	Жануарлар	4.2.2.1 өз өлкесіндегі жануарларды жіктеу; 4.2.2.2 бунақденелілердің тіршілік циклін сипаттау; 4.2.2.3 өсімдік қоректі және жыртқыш жануарларды ажырату; 4.2.2.4 симбиоздық қарым-қатынасқа мысал келтіру; 4.2.2.5 қоректік тізбектің құрылымын түсіндіру; 4.2.2.6 белгілі бір тіршілік ортасындағы қоректік тізбектің моделін құрастыру; 4.2.2.8 ұлттық саябақтар мен қорықтарды құру мақсатын түсіндіру.

Физика

ҚЖ4_46

Лейла гитарада ойнайды.

Дыбысты тудыратын діріл қайдан шығады?

гитараның ағаш корпусынан

гитараның маңайындағы ауадан

гитарада ойнайтын саусақтардан

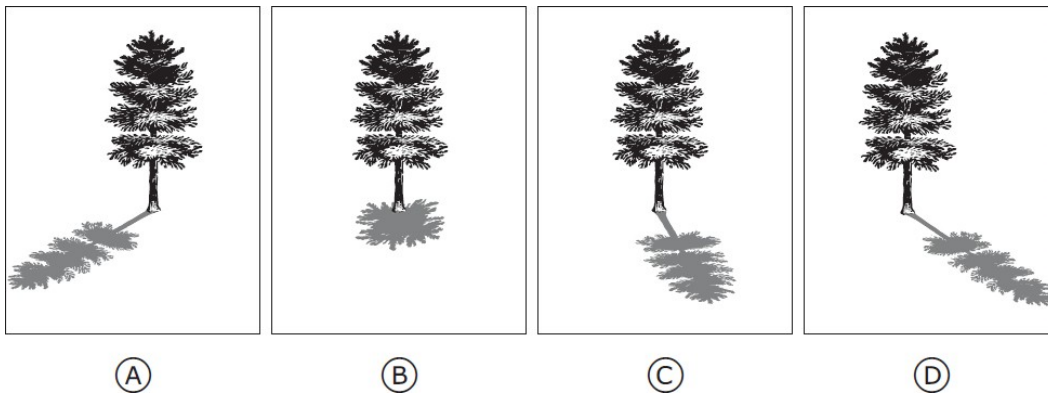
гитараның ішегінен

№	Тақырып	Оқу мақсаты
8.	Күш және қозғалыс. Жарық Дыбыс. Жылу. Электрлік. Магниттілік	4.5.2.1 көлеңкенің кедергі өлшеміне және жарық көзінен кедергіге дейінгі қашықтыққа тәуелділігін зерттеу және түсіндіру; 4.5.2.2 жарықтың шағылуы, жұтылуы сияқты қасиеттерін зерттеу және түсіндіру 4.5.3.1 белгілі бір кедергілердің дыбыстың қаттылығы мен таралуына әсерін зерттеу және түсіндіру 4.5.4.1 түрлі материалдардың жылуөткізгіштігін зерттеу 4.5.5.1 түрлі материалдардың электрөткізгіштігін зерттеу

2.6. Жер туралы ғылым

ҚЖ4_57

Балалар күннің әртүрлі уақытында ағаштан түскен көлеңкеге қарайды. Талтүсте олар қандай көлеңке көреді?

№	Тақырып	Оқу мақсаты
1.	Өсімдіктер	4.2.1.1 қоректік тізбектегі өсімдіктердің рөлін анықтау; 4.2.1.2 өсімдіктің тіршілік циклін сипаттау; 4.2.1.3 тозаңдану нәтижесінде тұқымның түзілуін сипаттау; 4.2.1.4 тұқым таралу жолдарын сипаттау; 4.2.1.5 төменгі және жоғарғы сатыдағы өсімдіктерді ажырату; 4.2.1.6 өсімдіктерді қорғау жолдарын ұсыну.

2.	Күш және қозғалыс. Жарық Дыбыс. Жылу. Электрлік. Магниттілік	4.5.2.1 көлеңкенің кедергі өлшеміне және жарық көзінен кедергіге дейінгі қашықтыққа тәуелділігін зерттеу және түсіндіру; 4.5.2.2 жарықтың шағылуы, жұтылуы сияқты қасиеттерін зерттеу және түсіндіру 4.5.3.1 белгілі бір кедергілердің дыбыстың қаттылығы мен таралуына әсерін зерттеу және түсіндіру 4.5.4.1 түрлі материалдардың жылуөткізгіштігін зерттеу 4.5.5.1 түрлі материалдардың электрөткізгіштігін зерттеу
----	---	---

Ойлау

2.3. Өмір туралы ғылым

ОЖ4_61

Қоректену тізбегінде басқа жануарларды жейтін жануарды жыртқыш деп, ал желінетін жануарды олжа деп атайды.

Жыртқыштар немесе олжа туралы пайымдаулардың қайсысы дұрыс немесе бұрыс? Әрбір пайымдаудың тұсында бір шеңберді белгіле.

	Д рыс	Қа те
Өткір тістері бар жануар, жыртқыш болуы керек	☐	☐
Жыртқыштар өздерінің олжаларына қарағанда ірі болады	☐	☐
Үлкен жануар олжа бола алмайды	☐	☐
Кейбір жануарлар жыртқыш та, олжа да бола алады	☐	☐

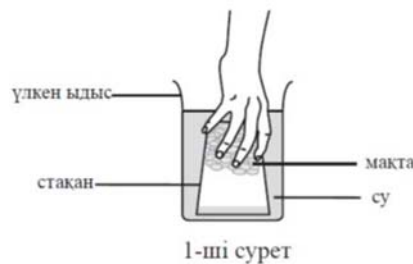
№	Тақырып	Оқу мақсаты
1.	Жануарлар	4.2.2.1 өз өлкесіндегі жануарларды жіктеу; 4.2.2.2 бунақденелілердің тіршілік циклін сипаттау; 4.2.2.3 өсімдік қоректі және жыртқыш жануарларды ажырату; 4.2.2.4 симбиоздық қарым-қатынасқа мысал келтіру;

	<p>4.2.2.5 қоректік тізбектің құрылымын түсіндіру;</p> <p>4.2.2.6 белгілі бір тіршілік ортасындағы қоректік тізбектің моделін құрастыру;</p> <p>4.2.2.8 ұлттық саябақтар мен қорықтарды құру мақсатын түсіндіру.</p>
--	--

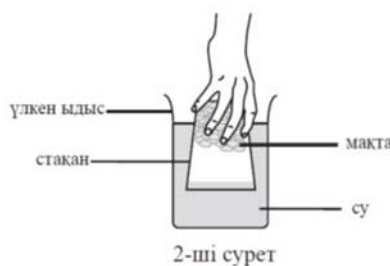
Физика

ОЖ4_63

А. Мұғалім 1-суретте көрсетілгендей мақта салынған стақанды еңкейтпей, суы бар үлкен ыдысқа төңкерді.

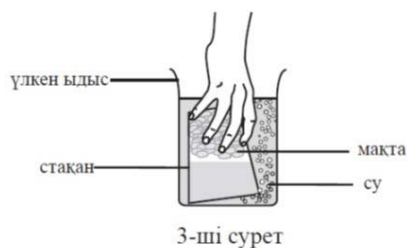

Содан кейін ол 2-суретте көрсетілгендей стақанды шығарып алды.

Стақанның ішіне су кірмегендіктен мақта су болған жоқ. Су стақанның ішіне неге кірмегенін түсіндір.

В. Содан кейін мұғалім стақанды қайтадан суға салды, бірақ 3-суретте көрсетілгендей, еңкейтіп батырды.

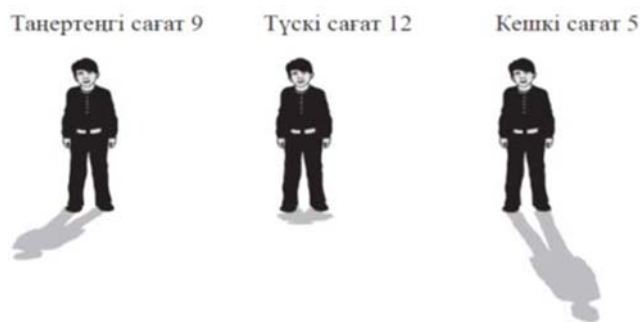
Су стақанның ішіне кірді де, мақта су болды.
Стақанның еңкейген қалпы неліктен мақтаның су болуына әкелгенін түсіндір.

№	Тақырып	Оқу мақсаты
1.	Ғылым мен зерттеушілердің рөлі	2.1.2.6 эксперименттің басты белгілерін анықтау (мақсат, болжам, ресурстар, жоспар, мерзім, нәтиже); 4.1.1.1 зерттеудің өзекті бағытын өз пайымдауы негізінде анықтау;
2.	Заттардың типтері. Ауа. Су	4.3.2.1 адам тіршілігінің түрлі салаларында ауаны қолдану жолдарын анықтау; 4.3.2.2 ауаның ластану көздерін анықтау; 4.3.2.3 ауа тазалығын сақтау жолдарын және оны тазарту шараларын ұсыну; 4.3.2.4 ауаның табиғаттағы орын ауыстыру процесін түсіндіру; 4.3.2.5 желдің пайдасы мен зияны туралы мысал келтіру 4.3.3.1 табиғаттағы су айналымын сипаттау; 4.3.3.2 атмосферада жауын-шашын түзілу процесін сипаттау; 4.3.3.4 судың ластануының түрлі ағзаларға әсерін түсіндіру

2.9. Жер туралы ғылым

ОЖ4_68

Суретте күннің әр түрлі уақытындағы баланың көлеңкесі көрсетілген.

Оның көлеңкесі неге ауысатынын түсіндір.

№	Тақырып	Оқу мақсаты
---	---------	-------------

8.	Күш және қозғалыс. Жарық Дыбыс. Жылу. Электрлік. Магниттілік	<p>4.5.2.1 көлеңкенің кедергі өлшеміне және жарық көзінен кедергіге дейінгі қашықтыққа тәуелділігін зерттеу және түсіндіру;</p> <p>4.5.2.2 жарықтың шағылуы, жұтылуы сияқты қасиеттерін зерттеу және түсіндіру</p> <p>4.5.3.1 белгілі бір кедергілердің дыбыстың қаттылығы мен таралуына әсерін зерттеу және түсіндіру</p> <p>4.5.4.1 түрлі материалдардың жылуөткізгіштігін зерттеу</p> <p>4.5.5.1 түрлі материалдардың электрөткізгіштігін зерттеу</p>
----	--	--

Білім алушылардың математикалық сауаттылықтарын дамыту үшін, оқулықта берілген тапсырмаларға жасалған талдаулар

Негізгі дағдылар мен құзыреттер деп әмбебап білімнің, іскерліктің, дағдылардың тұтас жүйесі, сондай-ақ білім алушылардың өзіндік қызметі мен жеке жауапкершілігінің тәжірибесі түсінілетіні белгілі.

Қазіргі заманғы білім берудің практикалық бағдарлануына байланысты білім беру ұйымы қызметінің негізгі нәтижесі білім, білік және дағды жүйесі емес, негізгі құзыреттер жиынтығы болуға тиіс.

Бастауыш білім беру деңгейінде мынадай құзыреттіліктерге бөлінеді:

1) оқу-танымдық құзыреттер: мақсат қою және өз мақсатын түсіндіре білу; өзінің оқу-танымдық қызметін жоспарлауды, талдауды, рефлексияны, өзін-өзі бағалауды ұйымдастыру; байқалатын фактілерге сұрақтар қою, құбылыстардың себептерін іздеу, зерделенетін проблемаға қатысты өзінің түсінігін немесе түсінбеушілігін белгілеу; байқау жүргізу шарттарын немесе тәжірибені таңдау; өлшеу дағдыларын меңгеру. құралдармен жұмыс;

Математикалық құзыреттілікке деректерді (жағдайды) құрылымдау, математикалық қатынастарды оқшаулау, жағдайдың математикалық моделін құру, оны талдау және түрлендіру, нәтижелерді түсіндіру мүмкіндігі кіреді. Басқаша айтқанда, білім алушының математикалық құзыреттілігі күнделікті өмірде туындайтын мәселелерді шешу үшін математиканы қолдануға ықпал етеді.

2) құндылық-мағыналық құзыреттер: пәнге қатысты өзіндік құндылық бағдарларын тұжырымдай білуді; өз ұстанымдары негізінде таңдау жағдайларында өзін-өзі айқындау тәсілдерін меңгеруді; шешім қабылдай білуді, олардың салдары үшін жауапкершілікті өзіне алуы көздейді;

3) коммуникативтік құзыреттіліктер: білім алушылардың коммуникация құралдарын меңгеруі. Математика сабақтарында алгоритмдерді міндетті түрде айту, өзара тексеру, жұпта жұмыс істеу.

4) ақпараттық құзыреттер: әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу дағдыларын меңгеру: кітаптармен, оқулықтармен, анықтамалықтармен және

т.б.; оқу міндеттерін шешу үшін қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу, алу, жүйелеу, талдау және іріктеу.

Бастауыш білім беру деңгейінің «Математика» пәні бойынша жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламалары мен оқулықтарды негізгі дағдылар мен құзыреттерді дамыту тұрғысынан салыстырмалы талдау үшін әрбір сынып бойынша оқу бағдарламасында жазылған оқу мақсаттары және осы мақсаттарға сәйкес келетін жоғарыда көрсетілген оқулықтардан оқу тапсырмалары іріктеліп қаралды. Талдау нәтижесі 212-215 кестелерде келтірілген.

212-кесте 1-сыныпқа арналған оқу бағдарламасы мен «Математика» оқулығының мазмұнын салыстырмалы талдау

Бөлімше	Оқу мақсаттары	Оқулықтағы тапсырмалардың мазмұны	Қорытынды
<p>Натурал сандар және 0 саны. Белшектер</p>	<p>1.1.1.1 натурал сандар/ нөл санының құрылу жолын түсіну, 10/11-20 көлемінде тура және кері санау, натурал сандар қатарындағы орнын анықтау</p> <p>1.1.</p> <p>1.2 біртәңбалы сандарды және 10 санын/11-ден 20-ға дейінгі сандарды оқу, жазу және салыстыру</p> <p>1.1.</p> <p>1.3</p>	<p>Екі дөңгелек ал. Тағы біреуін қос. Неше болды? Екінші суретте не көрсетілген?</p> 	<p>1-ден 10-ға дейінгі сандарға арналған оқулықта (10-ны қоса) жаттығулар жүйесі берілген, оларды орындай отырып, студенттер натурал сандардың қалыптасуын түсінеді, 10-да тура және кері ретпен есептеледі, сандардың натурал қатарындағы санның орнын анықтайды.</p> <p>Төменде бір таңбалы сандарды оқуға, жазуға, салыстыруға арналған төрт тапсырма берілген.</p> <p>1-сыныпта математиканы оқу кезінде білім алушылардың игеруі керек оқу құзыреттілігінің бірі-білім алушылардың белгілі бір пәндерді санау, салыстыру қабілеті.</p>

Бірт
аңбалы
сандардың
құрамын/
20
көлемінде
сандардың
разрядтық
құрамын
анықтау,
разрядтық
қосылғышт
арға жіктеу

ЖҮПТЫҚ ЖҰМЫС

2 Сана. Қай заттар үштен кем? Салыстыр.

□ * □

СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ

4 Карточкалардан сандарды таңда.

$3 + 2 > \square$ $9 - 3 < \square$
 $8 - 6 > \square$ $2 + 5 < \square$

Бір таңбалы сандар мен 10 санын оқу, жазу және салыстыру дағдыларын қалыптастыруға арналған оқу тапсырмаларының циклы.

Бұл тапсырмалардың мазмұны «Математика өмірдегі» айдарымен берілген.

Осы тапсырмаларды орындау кезінде студенттер жұпта немесе топта жұмыс істейді. Осылайша, олар осы тақырып бойынша білім қалыптастырады, сонымен қатар коммуникативтік құзыреттіліктерді дамытады.

Сандар бойынша операциялар

1.1.2.1 қосу амалын ортақ элементтері жоқ жиындардың бірігуі, азайтуды жиынның бөлігін ажыратып алу ретінде түсіну
1.1.2.2 қосу және азайту өзара кері амалдар екенін түсіну, қосумен

СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ

3 Қосынды мен айырманың мәндерін тап. Карточкалардың түсіне назар аудар. Түсіндір.

Қосылғыш	2	1	Азайғыш	3	3
Қосылғыш	1	2	Азайтқыш	1	2
Қосындының мәні			Айырманың мәні		

$2 + 1 = \square$ $3 - 1 = \square$
 $1 + 2 = \square$ $3 - 2 = \square$

ӨЗІНДІК ЖҰМЫС

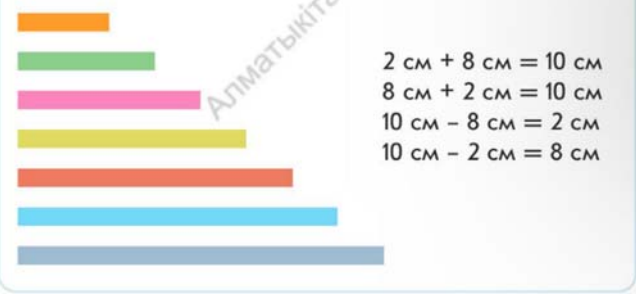

4 Дәптерге қалай жазылатынына қара. Есепте.

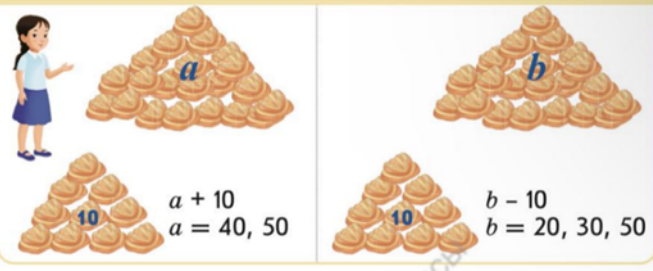

$2 + 1 =$	$3 - 1 =$
$1 + 2 =$	$3 - 2 =$

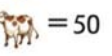

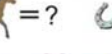

Келесі жаттығулар жүйесін орындай отырып, білім алушылар:

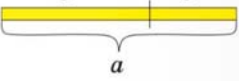

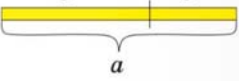

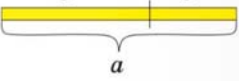

- қосу әрекетін жалпы элементтері жоқ жиындарды біріктіру және жиынның бір бөлігін алып тастау ретінде түсіну;
- он саннан өтпестен бір таңбалы сандарды қосу кестесін жасаңыз, біліңіз және қолданыңыз;
- қосу қасиеті, 0 қасиеті қолданылады

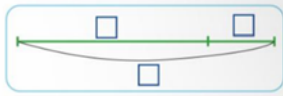
	<p>азайту компоненттері мен нәтижелері арасындағы байланысты анықтау</p> <p>1.1.</p> <p>2.4</p> <p>біртәңбалы сандарды ондықтан аттамай қосу кестесін құру, білу және қолдану</p>	<p>ЖҮПТЫҚ ЖҰМЫС</p> <p>4 Суретке қара. Неше жеңіл мәшине, неше автобус, неше шырша бар? Цифрлар мен таңбалардың көмегімен жаз.</p> <p>$\square + \square = \square$</p> <p>СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ</p> <p>5 Суреттер мен жазуларды салыстыр.</p> <p>МАТЕМАТИКА КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРДЕ</p> <p>3 Көрсетілген сандар шығу үшін, әр сөреге неше кітаптан қою керек?</p> 																																						
<p>Шамалар мен өлшемдер</p>	<p>1.5.1.2** сандарды, заттарды, тауардың құнын салыстыру кезінде қолданылатын ұғымдарды пайдалану/заттар арасындағы арақатынасты, бағытты, орналасуын анықтайтын терминдер пайдалану</p>	<p>МАТЕМАТИКА КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРДЕ</p> <p>2 Массаларды салыстыр.</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td>3 кг</td> <td>☐</td> <td>5 кг</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>10 кг</td> <td>☐</td> <td>7 кг</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>10 кг</td> <td>☐</td> <td>10 кг</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>10 кг</td> <td>☐</td> <td>8 кг</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>7 кг</td> <td>☐</td> <td>5 кг</td> <td></td> </tr> </table> <p>СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ</p> <p>4 Әр ыдысты толтыру үшін қанша литр су құю керек?</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>10 л</td> <td>10 л</td> <td>7 л</td> <td>7 л</td> </tr> <tr> <td>2 л</td> <td>5 л</td> <td>2 л</td> <td>5 л</td> </tr> </table>		3 кг	☐	5 кг			10 кг	☐	7 кг			10 кг	☐	10 кг			10 кг	☐	8 кг			7 кг	☐	5 кг						10 л	10 л	7 л	7 л	2 л	5 л	2 л	5 л	<p>Мұнда білім алушылар тауарлардың массасын салыстыру кезінде өлшем бірліктерін қолданатын оқу тапсырмаларының мысалдары келтірілген. «Сен зерттеушісің» айдарымен шамаларды өлшеуге берілген тапсырмаларды шеше отырып, логикалық ойлауды дамытады.</p>
	3 кг	☐	5 кг																																					
	10 кг	☐	7 кг																																					
	10 кг	☐	10 кг																																					
	10 кг	☐	8 кг																																					
	7 кг	☐	5 кг																																					
																																								
10 л	10 л	7 л	7 л																																					
2 л	5 л	2 л	5 л																																					

	<p>1.1.3.4 ұзындық өлшем бірліктерін : см, дм олардың арақатысы на сүйеніп түрлендіру</p>	<p style="text-align: center;">МАТЕМАТИКА КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРДЕ</p> <p>2 Сыныптан және үйден ұзындығы 1 дм, 9 см, 10 см, 8 см болатын заттарды тап. Оларды салыстыр.</p> 	<p>Оқулықта олардың арасындағы арақатынас негізінде см, дм ұзындық өлшем бірлігін түрлендірумен байланысты жаттығулар циклі берілген.</p>															
		<p style="text-align: center;">ЖҮПТІК ЖҰМЫС</p> <p>3 Екеуінің ұзындығын қосқанда 1 дециметрді құрайтын екі жолақ таңдап ал. Үлгі бойынша қосу мен азайтуға мысалдар құрастыр.</p> <p style="text-align: right;"> $2\text{ см} + 8\text{ см} = 10\text{ см}$ $8\text{ см} + 2\text{ см} = 10\text{ см}$ $10\text{ см} - 8\text{ см} = 2\text{ см}$ $10\text{ см} - 2\text{ см} = 8\text{ см}$ </p>	<p>Оқулықта олардың арасындағы арақатынас негізінде см, дм ұзындық өлшем бірлігін түрлендірумен байланысты жаттығулар циклі берілген.</p>															
<p>Сандар мен заңдылықтар</p>	<p>1.1.1.5** 20-ға дейінгі сандарды 2-ден топтап тура және кері санау</p>	<p style="text-align: center;">МАТЕМАТИКА КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРДЕ</p> <p>2 Балалар Қазақстан қалаларының суретін салды. Олар әр түсті бояу құйылған құтыларды қалай теңдей бөліп алады?</p> 	<p>«Практикалық әрекет арқылы» «2, 4, 6, 8, 10 пәндердің жартысын табу» «оқу мақсатын жүзеге асыру үшін білім алушыларға танымдық сипаттағы «Математика өміріндегі» сериясының тапсырмалары ұсынылады.</p>															
<p>2.1 Сандық және әріптік өрнектер</p>	<p>1.2.1.1 санды және әріптік өрнектерді (қосынды, айырма)/ теңдік, теңсіздіктерді ажырату, құрастыру, жазу және оқу 1.2.1.2</p>	<p style="text-align: center;">ӨЗІНДІК ЖҰМЫС</p> <p>3 Бірінші бағанға қосындыларды, ал екінші бағанға айырмаларды жаз. Олардың мәндерін тап.</p> <table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <tr> <td>$60 - 20$</td> <td>$100 - 70$</td> <td>$8 - 5$</td> <td>$6 - 6$</td> <td>$10 - 5$</td> </tr> <tr> <td>$5 + 3$</td> <td>$9 - 8$</td> <td>$0 + 50$</td> <td>$50 + 20$</td> <td>$2 + 6$</td> </tr> <tr> <td>$3 + 4$</td> <td>$9 - 5$</td> <td>$20 + 20$</td> <td>$50 - 0$</td> <td></td> </tr> </table>	$60 - 20$	$100 - 70$	$8 - 5$	$6 - 6$	$10 - 5$	$5 + 3$	$9 - 8$	$0 + 50$	$50 + 20$	$2 + 6$	$3 + 4$	$9 - 5$	$20 + 20$	$50 - 0$		<p>Білім алушылар оқу тапсырмаларының келесі түрлерін орындай отырып:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сандық және әріптік өрнектерді (қосындылар, айырмашылықтар)/теңдік пен теңсіздікті құру, оқу, жазу және тану; - берілген әріп мәнімен бір әрекетте
$60 - 20$	$100 - 70$	$8 - 5$	$6 - 6$	$10 - 5$														
$5 + 3$	$9 - 8$	$0 + 50$	$50 + 20$	$2 + 6$														
$3 + 4$	$9 - 5$	$20 + 20$	$50 - 0$															

<p>әріптің берілген мәніндегі бір амалды әріпті өрнектің мәнін табу; 1.2.1.3 қосу мен азайту амалдары арасындағы қатынасты әріпті өрнектер түрінде: $a+b=c$, $c-a=b$, $c-b=a$ көрсету және қолдану 1.2.1.5 жақшасыз әріпті/санды өрнектерді салыстыру</p>	<p style="text-align: center;">МАТЕМАТИКА КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРДЕ</p> <p>2 Әлияға тәтті тоқашты санауға көмектес. Әріпті өрнектердің мәнін тап.</p> <p style="text-align: center;">СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ</p> <p>4 Бос орындарға тиісті сандарды ата.</p> <p style="text-align: center;">ЖҮПТЫҚ ЖҰМЫС</p> <p>3 Әріпті өрнектерді салыстыр. Оларды түсіндір.</p> 	<p>әріп өрнегінің мәндерін табыңыз; - қосу мен алу арасындағы байланыстың әріптік теңдігі түрінде ұсынылады және қолданылады: $A+b = C$, $c-a= b$, $c-b = a$; - жақшасыз әріптік өрнектерді/ сандық өрнектерді салыстырыңыз</p>
<p>Санда рмен әрекеттер. Міндеттері</p> <p>1.5.1.1** есепті сызба, сурет, қысқаша жазба түрінде модельдеу/ есепті шешу үшін тірек сызбасын таңдау; 1.5.1.3** қосынды және қалдықты табуға берілген есептерді талдау және шығару/кері есеп</p>	<p style="text-align: center;">ӨЗІНДІК ЖҰМЫС</p> <p>3 Қысқаша жазылуы бойынша есептер құрастыр. Оларды шығар.</p> <p>а) Болды – 100 б. Сатылды – 70 б. Қалды – ? б.</p> <p>ә) Отырды – 70 а. Келді – 20 а. Болды – ? а.</p> <p>1 Есеп құрастырып, оны шығар. Былай баста: Тұрақта 10 велосипед тұрды. Балалар серуендеу үшін □ велосипедті алып кетті.</p> 	<p>Осы міндеттерді шеше отырып, білім алушылар:</p> <ul style="list-style-type: none"> - есепті схема, сурет, қысқаша жазба түрінде модельдеу / есепті шешу үшін тірек схемасын таңдау; - сома мен қалдықты табуға арналған есептерді талдау және шешу/кері есептерді құрастыру және шешу; - санды бірнеше бірлікке көбейту, азайту, айырмашылықты салыстыру, кері есептерді құру және шешу мәселелерін талдау және шешу;

	<p>құрастыру және шығару; 1.5.1.4 санды бірнеше бірлікке арттыру, кеміту, айырмалық салыстыруға берілген есептерді талдау және шығару, кері есептер құрастыру және шығару; 1.5.1.5 қосу мен азайтудың белгісіз компонент терін табуға берілген есептерді талдау және шығару, кері есептер құрастыру және шығару</p>	<p style="text-align: center;">ЖҮПТЫҚ ЖҮМЫС</p> <p>2 Есептерді шығар. Оларды салыстыр.</p> <p>а) Әлия 10 саңырауқұлақ, ал Сырым 20 саңырауқұлақ терді. Екеуі бірге неше саңырауқұлақ терді?</p> <p>ә) Әлия мен Сырым екеуі 30 саңырауқұлақ терді. Әлия 10 саңырауқұлақ терді. Сырым неше саңырауқұлақ терді?</p> <p>б) Әлия мен Сырым екеуі 30 саңырауқұлақ терді. Сырым 20 саңырауқұлақ терді. Әлия неше саңырауқұлақ терді?</p> <p style="text-align: center;">СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ</p> <p>4 «Сиқырлы» сандарды тап.</p> <p> + + = 90 + + = 30 + + = 50 + + = 20 = ? = ? = ? = ? </p> <p style="text-align: center;">МАТЕМАТИКА КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРДЕ</p> <p>4 Саяхаттан оралған балалар фотосуреттерге арнап жақтау дайындамақшы болды. Бір жақтауға неше сантиметр тақтайша керек?</p> <p>20 см</p> <p>10 см</p> 	<p>- қосу мен алудың белгісіз компоненттерін табу есептерін талдау және шешу, кері есептерді құрастыру және шешу</p>
<p>Теңдік және теңсіздік. Теңдеулер</p>	<p>1.2.2.1 теңдік және теңсіздікті, теңдеуді, тура және тура емес теңдік пен теңсіздікті айыра білу</p> <p>1.2.2.2 таңдап алу әдісі және қосу мен</p>	<p style="text-align: center;">ӨЗІНДІК ЖҮМЫС</p> <p>4 Суреттер бойынша теңдіктер мен теңсіздіктер құрастыр.</p> <p> ☐ + ☐ < ☐ + ☐ ☐ + ☐ > ☐ - ☐ ☐ - ☐ = ☐ - ☐ </p>	<p>Оқулықта студенттер шешетін тапсырмалардың жеткілікті саны берілген</p> <p>- теңдікті, теңсіздікті, теңдеуді таниды, дұрыс және бұрыс теңдіктерді ажыратады;</p> <p>- теңдеулерді таңдау әдісімен және қосу мен азайту</p>

	<p>азайту амалдарын ың байланысы негізінде теңдеулерді шешу</p>	<p>ә) Музей залына 20 ұлттық киім және 10 ыдыс қойылған. Барлығы неше бұйым қойылған?</p> <p>Теңдіктер жаз.</p> $\square + \square = \square$ <p>2 Теңдеуде амалдың қандай компоненттері белгісіз? Теңдеуді шешіп, оның дұрыстығын тексер.</p> <table border="1" data-bbox="459 591 1114 860"> <tr> <td>$a - 5 = 3$</td> <td>$5 \quad 3$</td> <td>$8 - b = 3$</td> </tr> <tr> <td>$a = 3 + \square$</td> <td></td> <td>$b = 8 - \square$</td> </tr> <tr> <td>$a = \square$</td> <td>$b \quad 3$</td> <td>$b = \square$</td> </tr> <tr> <td>$\square - 5 = 3$</td> <td></td> <td>$\square - \square = 3$</td> </tr> <tr> <td>$3 = 3$</td> <td>8</td> <td>$3 = 3$</td> </tr> </table>	$a - 5 = 3$	$5 \quad 3$	$8 - b = 3$	$a = 3 + \square$		$b = 8 - \square$	$a = \square$	$b \quad 3$	$b = \square$	$\square - 5 = 3$		$\square - \square = 3$	$3 = 3$	8	$3 = 3$	<p>байланысы негізінде шешіңіз</p>
$a - 5 = 3$	$5 \quad 3$	$8 - b = 3$																
$a = 3 + \square$		$b = 8 - \square$																
$a = \square$	$b \quad 3$	$b = \square$																
$\square - 5 = 3$		$\square - \square = 3$																
$3 = 3$	8	$3 = 3$																
<p>5.1 Есептер және математикалық модель</p>	<p>1.5.1.4 санды бірнеше бірлікке арттыру, кеміту, айырмалық салыстыруға берілген есептерді талдау және шығару, кері есептер құрастыру және шығару; 1.5.1.3 қосынды және қалдықты табуға берілген есептерді талдау және шығару, кері есеп құрастыру және шығару; 1.5.1.6</p>	<p>4 Есепті шығар.</p> <p>Сырым бір сан ойлады. Оны 40-қа кеміткенде 60 саны шықты. Сырым қандай сан ойлады? Өзің осыған ұқсас есеп құрастыр. Былай баста: «Мен бір сан ойладым...».</p> <p>өзіндік жұмыс</p> <p>4 Жолақтарды өлше. Теңдіктер мен теңсіздіктер құрастыр.</p> <p>$\square \text{ см} < \square \text{ см}$ $\square \text{ см} > \square \text{ см}$</p> <p>$\square \text{ см} - \square \text{ см} = \square \text{ см}$</p> <p>МАТЕМАТИКА КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРДЕ</p> <p>5 Нұрдос Бауыржаннан биік, бірақ Сырымнан аласа. Қайрат Дарханнан биік, бірақ Нұрдостан аласа. Дархан ең аласасы емес. Балалардың есімдерін бойлары бойынша ата. Бойлары жолақтармен белгіленген.</p> 	<p>Математикалық модель құрастыруға арналған мәтіндік есепті шешуге арналған жаттығулар жүйесі студенттердің дағдыларын қалыптастыруға бағытталған:</p> <ul style="list-style-type: none"> - санды бірнеше бірлікке көбейту, азайту, айырмашылықты салыстыру, кері есептерді құру және шешу мәселелерін талдау және шешу; - сома мен қалдықты табу есептерін талдау және шешу, кері есептерді құрастыру және шешу; - іс-әрекеттерді таңдауды негіздеу және қосу және азайту мәселесін шешу әдісін түсіндіру. 															

қосу мен азайтуға берілген есептерге қатысты таңдаған амалдарын негіздеу, шығару әдісін түсіндіру	<p>4 Есепті шығар. Дәптеріңе сұлбасын сал. Оны толтыр.</p> <p>Бөшкеден 3 литр су құйып алынғанда, оның ішінде тағы 15 литр су қалды. Бөшкеде қанша литр су болған? Азайту амалымен шығатын кері есеп құрастыр.</p> 	
---	--	--

213-кесте. 2-сыныпқа арналған оқу бағдарламасы мен «Математика» оқулығының мазмұнын салыстырмалы талдау

Бөлімше	Оқу мақсаттары	Оқулықтағы тапсырмалардың мазмұны	Қорытынды												
5.2 Математикалық тіл	2.5.2.1 екітаңбалы сандардың графикалық моделін құру, разрядтық кестені қолдану	<p>4. Сандардың әртүрлі моделіне қара. Сандарды разрядтық қосылғыштардың қосындысымен ауыстыр.</p> <table border="1" data-bbox="550 891 1241 1146"> <tr> <td>Санның жазылуы</td> <td>57</td> <td>36</td> <td>28</td> </tr> <tr> <td>Санның моделі</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Разрядтық қосылғыштардың қосындысы</td> <td>$57 = \square + \square$</td> <td>$36 = \square + \square$</td> <td>$28 = \square + \square$</td> </tr> </table> <p>99 = $\square + \square$ 42 = $\square + \square$ 35 = $\square + \square$ 51 = $\square + \square$ 87 = $\square + \square$ 74 = $\square + \square$</p> <p>Санның моделі үшін сен қандай заттар таңдадың?</p>	Санның жазылуы	57	36	28	Санның моделі				Разрядтық қосылғыштардың қосындысы	$57 = \square + \square$	$36 = \square + \square$	$28 = \square + \square$	Осындай тапсырмаларды орындай отырып, білім алушылар екі таңбалы сандардың графикалық модельдерін құруды, разряд кестесін пайдалануды үйренеді
Санның жазылуы	57	36	28												
Санның моделі															
Разрядтық қосылғыштардың қосындысы	$57 = \square + \square$	$36 = \square + \square$	$28 = \square + \square$												
2.1 Сандық және әріптік өрнектер	2.2.1.6 көбейту мен бөлуге берілген есептерге қатысты таңдаған амалдарын негіздеу, шығару әдісін түсіндіру;	<p>4. Есепте.</p> <table data-bbox="574 1400 1270 1512"> <tr> <td>$12 - (9 + 1)$</td> <td>$100 - (50 + 20)$</td> <td>$(80 - 30) + 4$</td> </tr> <tr> <td>$7 + (11 - 1)$</td> <td>$60 + (10 - 5)$</td> <td>$94 - (70 + 2)$</td> </tr> <tr> <td>$(4 + 16) - 10$</td> <td>$(90 + 10) - 60$</td> <td>$(76 - 6) + 8$</td> </tr> <tr> <td>$(18 - 8) + 10$</td> <td>$90 - (10 + 60)$</td> <td>$(54 - 4) + 4$</td> </tr> </table>	$12 - (9 + 1)$	$100 - (50 + 20)$	$(80 - 30) + 4$	$7 + (11 - 1)$	$60 + (10 - 5)$	$94 - (70 + 2)$	$(4 + 16) - 10$	$(90 + 10) - 60$	$(76 - 6) + 8$	$(18 - 8) + 10$	$90 - (10 + 60)$	$(54 - 4) + 4$	Оқулықта жеткілікті тапсырмалар берілген: - екі, үш арифметикалық амалдарды қамтитын жақшасы бар және жақшасыз өрнектердің мәнін табуға; - әрекет тәртібін анықтау.
$12 - (9 + 1)$	$100 - (50 + 20)$	$(80 - 30) + 4$													
$7 + (11 - 1)$	$60 + (10 - 5)$	$94 - (70 + 2)$													
$(4 + 16) - 10$	$(90 + 10) - 60$	$(76 - 6) + 8$													
$(18 - 8) + 10$	$90 - (10 + 60)$	$(54 - 4) + 4$													

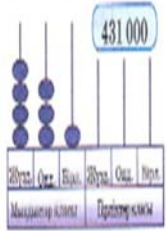
<p>5.1 Есептер және математикалық модель</p>	<p>2.5.1.1 бір-екі амалмен орындалатын есепті кесте, сызба, қысқаша жазба түрінде модельдеу; 2.5.1.8 ** барлық арифметикалық амалдарға берілген жай есептердің шешуін санды өрнектер және теңдеулер түрінде/ құрама есептердің шешуін санды өрнектер және жекелеген амалдар түрінде модельдеу;</p>	<p>3. Сызба бойынша есептер құрастырып, оларды шығар.</p> <p>2. Есептерді шығар.</p> <p>а) Автобуста 5 ұл және 5 қыз келе жатты. Аялдамадан тағы 10 бала отырды. Автобуста барлығы неше бала болды?</p> <p>ә) Автобуста 30 бала отыр. Аялдамадан 10 бала түсіп, 5 бала кірді. Автобуста барлығы неше бала болды? Қай өрнек осы есептің шешуі бола алады?</p> <p>$(30 - 10) - 5$ $(30 + 10) - 5$ $(30 + 10) + 5$ $(30 - 10) + 5$</p>	<p>Осындай тапсырмалар циклін шеше отырып, білім алушылар:</p> <ul style="list-style-type: none"> - кесте, схема, есепті бір әрекетке, екі әрекетке қысқаша жазу түрінде мәтіндік есептерді модельдеу; - барлық әрекеттер үшін қарапайым есептерді сандық өрнек және теңдеу түрінде шешуді модельдеу;
<p>1.3 Шамалар және олардың өлшем бірліктері</p>	<p>2.1.3.1 әртүрлі өлшеу құралдары шкалаларын бір бірінен ажырату және шамалардың сәйкес мәндерін анықтау; 2.1.3.2** ұзындық (м)/масса (ц) өлшем бірліктерін қолданып өлшеу; 2.1.3.3** ұзындық (см, дм, м)/масса (кг, ц) өлшем бірліктерін салыстыру және шамалар мәндерімен амалдар орындау; 2.1.3.4** ұзындық (см, дм, м)/масса (кг, ц) өлшем бірліктерін олардың</p>	<p>1. Суреттерге қара. Бұл құралдардағы әрбір бөлік нені көрсетеді.</p> <p>Қатырғықағаздан сызғыш дайында. Қалай жасайтыныңды түсіндір.</p> <p>2. Сызғыштың көмегімен жолақтардың ұзындығын өлшеп, оларды сыз.</p>	<p>Жаттығу жүйелері дағдыларды қалыптастыруға бағытталған:</p> <ul style="list-style-type: none"> - әртүрлі өлшеу аспаптарының шкалаларын ажырату және олар бойынша шамалардың тиісті мәндерін анықтау; - өлшем бірліктерін пайдалана отырып, шамаларды өлшеуді жүргізу: ұзындығы м / масса ц;

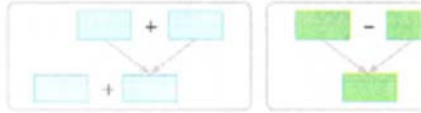
	<p>арақатысына сүйеніп түрлендіру</p>	<p> Балалар демалыста ауылға барып, өнім жинауға көмектесті. Сөбеттердің массасын анықта. Есептер құрастыр.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;"> <p>9кг – 3кг</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>10кг – 4кг</p> </div> </div> <div style="text-align: center; margin-top: 10px;"> <input type="text"/> – <input type="text"/> кг <input type="text"/> – <input type="text"/> кг } ? </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 20px;"> <div style="text-align: center;"> <p>6кг + 2кг</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>8кг + 2кг</p> </div> </div> <div style="text-align: center; margin-top: 10px;"> <input type="text"/> – <input type="text"/> <input type="text"/> – <input type="text"/> } ? артық </div> <p> 5. Әлия мен Сырымның салмағы Санжар мен Маржанның салмағы қанша болса, сонша тартады. Санжардың салмағы қанша? Ең ауыры кім?</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; text-align: center;"> <div> Әлия 34 кг</div> <div> Сырым 43 кг</div> <div> Санжар ? кг</div> <div> Маржан 86 кг</div> </div> <p>Осы мәліметтерді пайдаланып, есептер құрастыр.</p>	<p>- Ұзындығы см, дм, м, массасы кг, ц, сыйымдылығы л шамасының мәндерін салыстыру және шамалар мәндерінен қосу/алу/көбейту/бөлу әрекеттерін орындау;</p> <p>- олардың арасындағы қатынас негізінде см, дм, м, кг, ц массаларының өлшем бірліктерін түрлендіру.</p>
<p>4.3 Реттілік</p>	<p>2.4.3.1 100-ге дейінгі сандар/1000-ға дейінгі жүздіктер тізбектерінің заңдылығын анықтау; 2.4.3.2 берілген заңдылық бойынша тізбекті құрастыру, тізбектегі заңдылықтың бұзылуын табу</p>	<p> 3. Фигуралар тізбегін жалғастыр. Өзің тізбек құрастыр. Досына оны жалғастыруын ұсын.</p> <div style="text-align: center; margin-top: 10px;"> </div>	<p>Білім алушылар 100/жүзден 1000-ға дейінгі сандар тізбегіндегі заңдылықты анықтайды; берілген үлгі бойынша бірізділік жасаңыз, бұзушылықты табыңыз</p>
<p>5.1 Есептер және математикалық модель</p>	<p>2.5.1.7** екі амалмен шешілетін есептерді модельдеу және шығару; 2.5.1.8** құрама есептердің шешуін санды өрнектер және жекелеген</p>	<p>6. Есептер бойынша өрнектер құрастырып, оларды шығар.</p> <p>а) Хайуанаттар бағына бірінші сыныптан 20 оқушы, ал оларға қарағанда екінші сыныптан 44 оқушы артық келді. Хайуанаттар бағына екінші сыныптан қанша оқушы келді?</p> <p>ө) Хайуанаттар бағына бірінші сыныптан 35 оқушы, ал оларға қарағанда екінші сыныптан 15 оқушы кем келді. Хайуанаттар бағына екінші сыныптан қанша оқушы келді?</p>	<p>Осы типтегі жаттығуларды шеше отырып, білім алушылар 2 іс-әрекеттегі мәселелерді модельдеуді және шешуді үйренеді;</p> <p>- құрама есептердің</p>

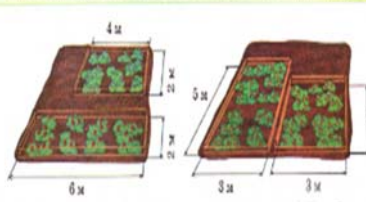

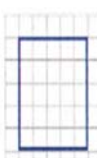
	амалдар түрінде модельдеу	<p>7. Есеп екі амалмен орындалатындай, оны сұрақтармен толықтыр.</p> <p>а) Біздің қалада өткен жылы 38 үйге, ал биыл одан 12-сі артық үйге жөндеу жұмыстары жүргізілді.</p> <p>ә) Көктемде саябаққа 36 қайың қошеті отырғызылды, бұл терек қошеттеріне қарағанда 21-і кем.</p>	шешімін сандық өрнек және жеке әрекеттер түрінде модельдеу.												
4.2 Сөздер	2.4.2.1 Тұжырымдардың ақиқаттығын немесе жалғандығын анықтау, ақиқат немесе жалған тұжырымдар құру	<p> 5. Теңдік тура болатындай, тиісті орынға жақша қой.</p> $10 - 7 + 3 - 0$ $10 - 7 + 3 = 6$ $12 - 8 - 4 = 0$ $12 - 8 + 4 = 0$ <p>ә) Өр бағаннан артық күнді тап.</p> <table border="1" data-bbox="608 633 1246 734"> <tr> <td>32/IX</td> <td>7/XI</td> <td>4/VII</td> </tr> <tr> <td>13/I</td> <td>8/III</td> <td>17/IX</td> </tr> <tr> <td>9/V</td> <td>25/XII</td> <td>30/II</td> </tr> <tr> <td>29/II</td> <td>31/IV</td> <td>19/V</td> </tr> </table> <p> 2. Пікірлер ақиқат па?</p> <p>25 пен 9 сандарының қосындысы 34-ке тең. 48 бен 5 сандарының қосындысы 50-ден үлкен. 80 саны 65 санынан артық емес. 70 саны 65 санынан кем емес. 100 бен 28 сандарының айырмасы 62-ге тең.</p> <p>2. Дұрыс мәнін тап.</p> <p>а) 8-ден 15 минут көтті немесе 8 сағ ☐ мин. </p> <p>ә) 1 жарым немесе 1 сағ ☐ мин. </p> <p>б) 8 сағат 45 минут немесе 15 минутсыз ☐.</p> <p>в) 10 сағат 15 минут немесе 10-нан ☐ минут кетті. </p>	32/IX	7/XI	4/VII	13/I	8/III	17/IX	9/V	25/XII	30/II	29/II	31/IV	19/V	2.4.2.1 мәлімдемелердің ақиқаты мен жалғандығын анықтаңыз, шынайы және жалған мәлімдемелер жасаңыз
32/IX	7/XI	4/VII													
13/I	8/III	17/IX													
9/V	25/XII	30/II													
29/II	31/IV	19/V													
5.2 Математикалық тіл	2.5.2.2 жиынды белгілеу үшін латын алфавитінің бас әріптерін, жиын элементтерін белгілеу үшін латын алфавитінің кіші әріптерін, жиынға тиістілігін және тиісті еместігін белгілеу үшін € және € таңбаларын қолдану €	<p> 3. Өр жиынға атау бер. Бейнеленген жиын элементтерін сөзбен жаз. Өр жиынға тиісті емес бір элементтен ойлап тап және ата.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="text-align: center;"> </div> </div> <p>Жиын ойластыр және оған тиісті нысандарды ата.</p>	Тапсырма латын алфавитінің бас әріптерін жиынтықты, оның элементтерін, кіші әріптерді, элементтердің жиынтығын белгілеу үшін қолдану дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.												

<p>4.1 Жиындар және олармен операциялар</p>	<p>2.4.1.1 тең жиындардың бірігуін және жиыннан оның тең бөліктерін айырып алуды диаграмма арқылы көрнекі түрде кескіндеу</p>	<p>2. Суреттерді пайдаланып, диаграмма құрастыр. Мұнда қандай жануарлар бейнеленген? Мәліметтерді үлгі бойынша жүйелі жинақта.</p> <table border="1" data-bbox="555 465 1273 609"> <tr> <td>3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>2</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>1</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>Мүйізі бар үй жануарлары</td> <td>Мүйізі бар жабайы жануарлар</td> <td>Мүйізі жоқ үй жануарлары</td> <td>Мүйізі жоқ жабайы жануарлар</td> <td></td> </tr> </table> <p>Жануарларды саны бойынша салыстыр. Сен тұратын өлкеде қандай жануарлар бар?</p>	3						2						1							Мүйізі бар үй жануарлары	Мүйізі бар жабайы жануарлар	Мүйізі жоқ үй жануарлары	Мүйізі жоқ жабайы жануарлар		<p>Оқулықта тапсырмалардың жеткілікті саны берілген, оларды шешу арқылы студенттер диаграммаларды қолдана отырып, тең жиындарды біріктіріп, жиындарды тең бөліктерге бөлу арқылы бейнелеу дағдыларын қалыптастырады</p>
3																											
2																											
1																											
	Мүйізі бар үй жануарлары	Мүйізі бар жабайы жануарлар	Мүйізі жоқ үй жануарлары	Мүйізі жоқ жабайы жануарлар																							

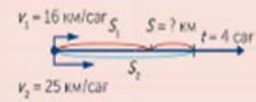
214-кесте. 3-сыныпқа арналған оқу бағдарламасы мен « Математика » оқулығының мазмұнын салыстырмалы талдау

Бөлімше	Оқу мақсаттары	Оқулықтағы тапсырмалардың мазмұны	Қорытынды
<p>5.2 Математикалық тіл</p>	<p>3.5.2.1 көп таңбалы сандардың графикалық моделін құру, кластар мен разрядтар кестесін қолдану; 3.5.2.4** қосу мен азайту, көбейту және бөлу амалдары компоненттерінің атауларын жақшалы өрнектерді оқу мен жазуда қолдану</p>	<p>7. Үлгі бойынша сандар моделін дайында.</p> <p>а) 35 000 205 000</p> <p>ә) 5 000 235 000</p> <p>7. Амалдарды орындау тәртібін анықта. Есепте.</p> <p>$(540 - 80) + (930 - 820)$ $320 + (860 - 660) + 120$</p> <p>$(650 + 350) - (450 + 50)$ $1000 - (210 - 110) + 30$</p> <p>7. Өрнекті әртүрлі оқы.</p> <p>$420 - (350 - 50)$ $(360 - 290) + 420$ $700 - (190 + 210)$</p>	<p>Осындай типтегі тапсырмаларды шешу студенттерде қалыптасады</p> <ul style="list-style-type: none"> - көп таңбалы сандардың графикалық үлгілерін құра білу, разрядтар мен сыныптар кестесін қолдана білу; - жақшалармен өрнектерді оқу және жазу кезінде қосу, азайту, көбейту және бөлу әрекеттері компоненттерінің аттарын қолдануды үйреніңіз

<p>5.1 Есептер және математикалық модель</p>	<p>3.5.1.1 ** 2-3 амалмен орындалатын есепті кесте, сызба, қысқаша жазба түрінде модельдеу; 3.5.1.4** шамалар арасындағы тәуелділікке берілген есептерді талдау және шығару</p>	<p>3. Есептерге өрнек құрып, оларды шығар.</p> <p>а) Бір кітапта 20 бет, екіншісіде 12 бет бар. Күніне 4 беттен оқылса, осы екі кітапты неше күнде оқып бітіруге болады?</p> <p>ә) Балалар кітапханасында 145 жануарлар туралы, одан 423-і артық ертегі кітаптар бар. Балалар кітапханасында қанша ертегі кітап бар?</p> <p>б) Жинақта 18 қазақ халық ертегісі және одан 2 есе кем орыс халық ертегісі бар. Жинақта барлығы қанша қазақ және орыс ертегілері бар?</p> <p>в) Мектеп кітапханашысы бірінші күні оқушыларға 60 кітап, екінші күні бұдан 27 кітап кем берді. Ал үшінші күні екінші күнге қарағанда 12 кітап артық берді. Кітапханашы үшінші күні оқушыларға неше кітап берді?</p>	<p>Мәтіндік міндеттерге көп көңіл бөлінеді, оларды шешу кезінде білім алушылар оқиды:</p> <ul style="list-style-type: none"> - есепті 2-3 әрекетте схема, қысқаша жазба түрінде модельдеу; - шамалар арасындағы тәуелділік есептерін талдау және шешу
<p>5.2 Математикалық тіл</p>	<p>3.5.2.4 ** ** көбейту және бөлу амалдары компоненттерінің атауларын жақшалы өрнектерді оқу мен жазуда қолдану</p>	<p>9. Санды өрнектер құрып, олардың мәнін тап.</p> <p>а) 320 000 мен 120 000 сандарының қосындысына 540 000 санын қос.</p> <p>ә) 600 000 мен 120 000 сандарының қосындысынан 420 000 санын азайт.</p> <p>б) 540 000 мен 120 000 сандарының айырмасын 420 000 мен 20 000 сандарының қосындысына арттыр.</p> <p>в) 900 000 санынан 580 000 мен 120 000 сандарының айырмасын азайт.</p> <p>Құрастырылған өрнектердің қайсысы келеді? Оны толтырып жаз.</p> 	<p>Жаттығу жүйесі жақшалармен өрнектерді оқу және жазу кезінде қосу, азайту, көбейту және бөлу әрекеттерінің құрамдас бөліктерінің атауын қолдануға бағытталған</p>
<p>2.1 Сандық және әріптік өрнектер</p>	<p>3.2.1.1 бір/екі әрпі бар әріпті өрнектерді ажырату, құрастыру, жазу және оқу; 3.2.1.6 төрт амалды жақшалы және жақшасыз өрнектерде арифметикалық амалдардың орындалу тәртібін анықтау, олардың мәнін табу; 3.2.1.7 формулаларды шамалардың арасындағы өзара қатынасты орнатушы теңдік ретінде түсіну</p>	<p>3. Өрнектердегі амалдардың орындалу мәнін тап.</p> <p>а) $26 + 12 : 6$ $(130 - 25) \cdot 2$ $200 - 7 \cdot 2$ $2 \cdot (116 - 112)$</p> <p>ә) $24 : 4 - 4$ $630 - 120 + 240$ $18 : 6 \cdot 2$ $630 - (120 + 240)$</p> <p>7. Егер оқушы өрнектердің мәнін амалдармен оқып онда ол қандай өрнектің мәнін тапқанын</p> <p>а) $\square ?$ ә) $\square ?$</p> <p>1) $157 - 130 = 27$ 1) $5 \cdot 7 = 35$ 2) $27 : 3 = 9$ 2) $3 \cdot 8 = 24$ 3) $35 - 24 =$</p>	<p>Оқулықта жаттығулар жүйесі берілген</p> <ul style="list-style-type: none"> - бір/екі айнымалымен өрнектерді құрастыру, Оқу, Жазу және тану; - төрт арифметикалық амалға дейін жақшасы бар және жақшасыз өрнектердің мәнін табу және іс-қимыл тәртібін анықтау; - формулаларды шамалар арасындағы өзара байланысты орнататын теңдік ретінде түсіну
<p>5.1 Есептер және</p>	<p>3.5.1.2 ** есептерді шығаруда бір заттың массасы, саны,</p>		<p>Осындай тапсырмаларды шеше отырып,</p>

<p>математикалық модель</p>	<p>жалпы масса/ бір затқа жіберілген шығын, заттардың саны, жалпы шығын/ұзындығы, ені, ауданы ұғымдарының өзара; 3.5.1.5 ** жанама сұрақтары болатын есептерді («бірнеше бірлік артық/кем», «бірнеше есе артық/кем» қатынастарымен байланысты), тіктөртбұрыштың (шаршының) қабырғалары мен ауданын табуға, еселік салыстыруға берілген есептерді талдау және шығару</p>	<p>4. Есепті шығар.</p> <p>а) Сатушы 9 сатып алушыға 3 кг-нан барлығы қанша килограмм маңдары ә) 40 дана шар 5 қорапқа теңдей бөліне қанша шар бар?</p> <p>2. Үлкен аудандарды ірірек өлшем бірліктерімен өлшейді.</p> <p>а) Дөңгелек қабырғасы 10 см немесе 1 дм болатын шаршы сыз. Бұл – 1 дециметр квадрат (1 дм²). Осы шаршының ауданын палетканың көмегімен тап.</p> <p>ә) Сәуленің бөлмесінің еденінде қабырғалары 1 м болатын шаршы төрізде кілем жатыр. Бұл – 1 метр квадрат (1 м²).</p> <p>5. Есепті өрнек түрінде жазып, оны шығар.</p> <p>а) Сатушы үш сатып алушыға 5 кг-нан топ олшеді. Сатушы барлығы қанша килограмм алды? ә) Қорапта 25 кг компит бар. Көпестің әрқайсысына 2 кг-нан салынды. Қорапта қанша компит қалды? б) Мектеп асханасында 4 үстелдің әрқайсысына 12 орындық қойылды. Барлығы неше бала тамақтана алады?</p>	<p>студенттер есептерді шешуде шамалар арасындағы байланысты қолдануды үйренеді: бір пәннің массасы, саны, бір пәннің жалпы массасы / шығыны, пәндер саны, жалпы шығын; - жанама мәселелерді талдау және шешу («көп/аз», «көп/аз» қатынастарымен байланысты)... рет(А)»)</p>
<p>5.1 Есептер және математикалық модель</p>	<p>3.5.1.2 ** есептерді шығаруда «бір заттың массасы», «саны», «жалпы масса»/«бір затқа жіберілген шығын», «заттардың саны», «жалпы шығын» ұғымдарының өзара тәуелділігін пайдалану; 3.5.1.4 шамалар арасындағы тәуелділікке/пропорционал бөлуге берілген есептерді талдау және шығару; 3.5.1.5 ** тіктөртбұрыштың (шаршының) қабырғалары мен ауданын табуға есептерді талдау және шығару</p>	<p>8. Әрбір гүлзардың периметрін тап. Гүл өсіретін әрбір гүлзарды қоршағышы жолды. Ол үшін ұзындығы қандай қоршау даярлау керек?</p> <p>2. Фигуралардың ауданын тап.</p> <p>а) Қатарды сана. Тіктөртбұрышта (шаршыда) қанша қатар бар? Әрбір қатарда неше торкөз бар? Тіктөртбұрыштың (шаршының) ауданы нешеге тең?</p> <p>ә) Баған бойынша есепте. Тіктөртбұрышта (шаршыда) қанша баған бар? Әр бағанда қанша торкөз бар? Тіктөртбұрыштың (шаршының) ауданы нешеге тең? Оның ауданының мәнін жаз және есептеуді салыстыр.</p> 	<p>Осындай типтегі тапсырмаларды шешу студенттер оқиды:</p> <p>- есептерді шешу кезінде: ені, ұзындығы, ауданы шамалары арасындағы байланысты пайдалану; - шамалар арасындағы байланыс/ пропорционалды бөлу есептерін талдау және шешу; - тіктөртбұрыштың (квадраттың) жағы мен ауданын табу есептерін талдау және шешу</p>

215-кесте. 4-сыныпқа арналған оқу бағдарламасы мен « Математика » оқулығының мазмұнын салыстырмалы талдау

Бөлімше	Оқу мақсаттары	Оқулықтағы тапсырмалардың мазмұны	Қорытынды																
4.2 Сөздер я	4.4.2.1 математикалық мазмұндағы пікірлер құру, олардың ақиқаттығын немесе жалғандығын анықтау; 4.4.2.2 кеңістіктік ойлау қабілетін дамытуға арналған логикалық есептерді шығару	<p style="text-align: center;">СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ</p> <p>8 Ойлан және жауап бер.</p> <p>Екі санның қосындысы 715-ке тең. Бірінші қосылғыш нөлмен аяқталады. Егер осы нөлді сызып тастаса, онда екінші қосылғыш шығады. Осы сандарды тап.</p> <p style="text-align: center;">СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ</p> <p>8 Ойлан және жауап бер.</p> <p>Емен мен теректе 26 құс қонып отыр. Теректен 6 құс ұшып кетті. Ал еменнен 4 құс терекке келіп қонды. Осыдан кейін екі ағаштағы құстардың саны бірдей болды. Бастапқыда ағаштардың әрқайсысында қанша құстан қонып отырды?</p> <p style="text-align: center;">ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫС</p> <p>5 Сызбаны қара. Есеп құрастыр және оны шығар.</p> 	4 сыныпқа арналған оқулықта «Сен зерттеушісің», «Шығармашылық жұмыс» серияларының жаттығулар циклі берілген - математикалық мазмұны бар мәлімдемелерді құрастыру және олардың ақиқаты мен жалғандығын анықтау; - - кеңістіктік ойлауды дамытуға арналған логикалық есептерді шешуге																
5.2 Математикалық тіл	4.5.2.5 ақпаратты түсіндіру, салыстыру және мәліметтерді жиынтықтау, қозғалыс графиктерін құру, қозғалысқа арналған есептерге сызба құрастыру	<p>6 Есеп бойынша дөңгелек диаграмма сызып, оны шығар.</p> <p>Бақшаның пішіні тіктөртбұрыш тәрізді. Оның ұзындығы – 240 м, ал ені одан 4 есе кіші. Бақшаның барлық ауданының төрттен бір бөлігіне қызанақ, қалған төрттен бір бөлігіне қияр, ал жартысына картоп отырғызылған. Әрбір көгөніс қандай ауданды алып жатыр?</p> <p>3 Кестеде берілген мәліметтерді оқы. Есепте.</p> <table border="1" data-bbox="638 1668 1141 1982"> <thead> <tr> <th>Өсірілетін дақыл</th> <th>Түсімділік (т)</th> <th>Егістік ауданы (S)</th> <th>Осы ауданнан жиналған түсімнің жалпы массасы (М)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Бидай</td> <td>6 ц/га</td> <td>100 га</td> <td>? ц</td> </tr> <tr> <td>Мақта</td> <td>15 ц/га</td> <td>? га</td> <td>1500 ц</td> </tr> <tr> <td>Картоп</td> <td>? ц/га</td> <td>50 га</td> <td>500 ц</td> </tr> </tbody> </table>	Өсірілетін дақыл	Түсімділік (т)	Егістік ауданы (S)	Осы ауданнан жиналған түсімнің жалпы массасы (М)	Бидай	6 ц/га	100 га	? ц	Мақта	15 ц/га	? га	1500 ц	Картоп	? ц/га	50 га	500 ц	Тапсырмаларға көп көңіл бөлінеді, оларды шеше отырып, студенттер ақпаратты түсіндіруге, деректерді салыстыруға және жалпылауға, қозғалыс кестесін құруға, қозғалыс міндеттеріне сызба жасауға үйренеді
Өсірілетін дақыл	Түсімділік (т)	Егістік ауданы (S)	Осы ауданнан жиналған түсімнің жалпы массасы (М)																
Бидай	6 ц/га	100 га	? ц																
Мақта	15 ц/га	? га	1500 ц																
Картоп	? ц/га	50 га	500 ц																

		<p style="text-align: center;">МАТЕМАТИКА КҮНДІЛІКТІ ӨМІРДЕ</p> <p>3а Графикке қара. Фермер таңғы сағат 8.00-ден 10.30-ға дейін нысандарды аралады.</p> <p>Бұл графиктен біз қандай ақпарат аламыз?</p>											
<p>2.2 Теңдік және теңсіздік. Теңдеулер</p>	<p>4.2.2.1 қос теңсіздіктердің шешімдер жиынын табу;</p> <p>4.2.2.2 $39+490:k=46$, $230 \cdot a+40=1000:2$ түріндегі теңдеулерді шешу</p>	<p style="text-align: center;">ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫС</p> <p>6а Сан сәулесін сыз. Сан сәулесіне ретімен бес санды белгіле. Өзің сан сәулесінде белгіленген сандар жиынымен шешімдер жиыны сәйкес келетін қос теңсіздікті жаз.</p> <p style="text-align: center;">ҮЙ ТАЛҚЫРМАСЫ</p> <p>11 Қос теңсіздік түрінде жаз, шешімдер жиынын сан сәулесінде белгіле. Шешімдер жиынын фигуралы жақшаның көмегімен жаз.</p> <p>$6 < y$ және $y < 12$ $y > 5$ және $y < 10$</p> <p>7 Қос теңсіздіктің шешімдер жиынын сан сәулесінде белгіле және шешімдер жиынын фигуралы жақшаның көмегімен жаз.</p> <p>a) $54 < x < 58$ ә) $82 < x < 91$ б) $91 < x < 95$</p> <p>6 Есепті теңдеу құрып шығар.</p> <p>География кабинетіне бір үлкен және бір кішкентай глобус сатып алынды. Кішкентай глобус үлкенінен 3 есе арзан. Егер оларға 16 000 тг төленген болса, глобустардың әрқайсысы қанша теңге тұрады?</p>	<p>Жаттығу жүйесі бағытталған</p> <ul style="list-style-type: none"> - Қос теңсіздіктердің көптеген шешімдерін табуға; - теңдеулерді шешуге. 										
<p>2.1 Сандық және әріптік өрнектер</p>	<p>4.2.1.1 санды және әріпті өрнектерді түрлендіру;</p> <p>4.2.1.2 әріптердің берілген мәніндегі бірнеше айнымалысы бар өрнектің мәнін табу;</p>	<p>5 Бірнеше айнымалысы бар өрнектерді түрлендір және әріптердің берілген мәнінде өрнектерді есепте.</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">$717b - 84b + 88c$</td> <td style="text-align: center;">$564b + (a - b) \cdot 26$</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">$(d + c) \cdot 25 + 34d$</td> <td style="text-align: center;">$(d + c) \cdot 34 - 42d$</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">$a = 6$ $b = 2$</td> <td style="text-align: center;">$c = 5$ $d = 7$</td> </tr> </table> <p style="text-align: center;">ҮЙ ТАЛҚЫРМАСЫ</p> <p>10 Өрнекті ықшамда. Олардың мәнін тап. Мұндағы, $a = 3$, $b = 2$, $x = 4$.</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">$(a + b) \cdot 5 + 9a + 3b$</td> <td style="text-align: center;">$6 \cdot (x + a) - 5a$</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">$13 \cdot (a + b) - 7b + 4a$</td> <td style="text-align: center;">$30x - (5x + 4x)$</td> </tr> </table>	$717b - 84b + 88c$	$564b + (a - b) \cdot 26$	$(d + c) \cdot 25 + 34d$	$(d + c) \cdot 34 - 42d$	$a = 6$ $b = 2$	$c = 5$ $d = 7$	$(a + b) \cdot 5 + 9a + 3b$	$6 \cdot (x + a) - 5a$	$13 \cdot (a + b) - 7b + 4a$	$30x - (5x + 4x)$	<p>Оқулықта сандық және әріптік өрнектердің мәндерін табуға арналған жаттығуларға ерекше назар аударылады.</p> <p>Мұндай жаттығуларды шеше отырып, білім алушылар дағдыларды дамытады:</p>
$717b - 84b + 88c$	$564b + (a - b) \cdot 26$												
$(d + c) \cdot 25 + 34d$	$(d + c) \cdot 34 - 42d$												
$a = 6$ $b = 2$	$c = 5$ $d = 7$												
$(a + b) \cdot 5 + 9a + 3b$	$6 \cdot (x + a) - 5a$												
$13 \cdot (a + b) - 7b + 4a$	$30x - (5x + 4x)$												

		<p style="text-align: center;">ЖҮПТІК ЖҰМЫС</p> <p>3 Тапсырманы орында.</p> <p>а) Өрнек құр. Кәсіпорын n телескоп шығару үшін 9 000 000 тг жұмсауы тиіс. Жаңартылған технологиядан кейін бір телескоптың бағасы 30 000 тг-ге төмендеді. Жаңартылған технология бойынша бір телескоп әзірлеу үшін кәсіпорын қанша теңге жұмсайтын болады? $n = 50$. Әріптің мәнін қойып, есепте.</p> <p>ә) Кәсіпорын жаңартылған технология бойынша осы ақшаға қанша бұйым шығара алады? Есептің сұрағына жауап бере алатындай өрнек құр.</p> <p>б) $(138 + m)$ – 24 өрнегі бойынша есеп құрастыр. Егер $m = 58$ болса, өрнектің мәні қанша болады?</p>	<p>- сандық және әріптік өрнектерді түрлендіру; - берілген айнымалы мәндерде бірнеше айнымалысы бар өрнектің мәнін табыңыз</p>
<p>4.3 Реттілік</p>	<p>4.4.3.2 заңдылықты немесе ережені өзі таңдап, сандар, сандар тобы тізбектерін құру</p>	<p style="text-align: center;">СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ</p> <p>9 Әрбір сандар тізбегінің заңдылығын анықтап, қалдырылған сандарды жаз.</p> <p>а) 12, 23, ..., 45, 56. б) 6, 12, 24, ..., 96, 192. ә) 45, 36, 27, 18, ... ә) 2, 3, 5, 8, 12, ..., 23.</p> <p>1 Есепте. Жауаптарын кему ретімен орналастырып, сөзді оқы. Оған түсінік бер.</p> <p>7 598 · 5 8 560 · 5 9 063 · 5 3 569 · 5 5 698 · 5 с ү т м і</p> <p style="text-align: center;">СЕН ЗЕРТТЕУШІСІҢ</p> <p>8 Әрбір қатардың орналасу заңдылығын анықта. 3 саннан жазып, сандар қатарын жалғастыр.</p> <p>а) 1, 5, 25, 125, ... ә) 45, 46, 48, 51, ...</p>	<p>Білім алушылар сандар тізбегін, сандар тобын құру, өз бетінше заңдылықты немесе ережені таңдау қабілеттерін дамытатын тапсырмаларға назар аударылады</p>

Бастауыш білім беру деңгейінің «Математика» пәні бойынша оқу бағдарламалары мен оқулықтарды салыстырмалы талдау оқулықтардағы оқу тапсырмалары оқыту мақсаттарына сәйкес келетінін және түйінді дағдылар мен құзыреттерді дамытуға бағытталғанын көрсетті.

Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 сыныптарындағы «Математика» пәні бойынша жаңартылған мазмұндағы оқулықтарда дамытушылық, жүйелендіру, қорытындылау, шығармашылық сипаттағы тапсырмалар бар. Оқулықтарда коммуникациялық дағдыларды дамыту үшін «жүппен жұмыс», «топпен жұмыс» атты бірқатар тапсырмалар берілген. Курстың практикалық бағыттылығы күшейтілді, «Сен зерттеушісің», «Өмірдегі математика» атты тапсырмалар топтамасы ұсынылды. Тапсырмалардың мұндай дизайны балаға білімді күнделікті өмірде қолдануға көмектеседі, математикалық білімнің құндылығын көрсетеді.

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы пәндер бойынша білім сапасын талдау

Мұғалім үшін оқушының білім алуы және оны қалай алатыны туралы ақпаратқа ие болу маңызды. Білімді тексеру – бұл білімді бекіту, нақтылау, түсіну және жүйелеу нысаны Қазақстандағы білім беру мазмұнын жаңарту контекстіндегі бағалау жүйесін дамытудың қазіргі тенденциялары әлемнің әртүрлі елдеріндегі бағалау саясатының үздік шолуларына негізделген.

«Қазақстан-2050» Стратегиясында «Білім және кәсіби машық – заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары» деп осы мәселеге арнайы тоқталу арқылы оның маңыздылығын көрсетеді. Қазақстандағы білім беру саласын дамыту бойынша аталған құжатта мынадай негізгі төрт басымдықтары анықталған:

- Мектепке дейінгі білім берудің жаңа әдістеріне көшу;

-Халықаралық үлгідегі куәліктер беру арқылы инженерлік білім беруді және заманауи техникалық мамандықтар жүйесін дамытуды қамтамасыз ету;

-Оқыту әдістемелерін жаңғырту және өңірлік мектеп орталықтарын құра отырып, білім берудің онлайн-жүйелерін дамыту.

Білім беру деңгейі экономикалық және ғылыми-техникалық прогрестің ең негізгі көр-сеткіші екені белгілі. Ол – мемлекет пен қоғамның табысты дамуының кепілі. Білім берудегі артта қалушылық мемлекеттің бәсекелестік қабілеті мен ұлттың болашағына ықпалын тигізеді.

Білім алушылардың білім алудың нақты қай деңгейінде тұрғанын және әрі қарай нені оқу керек екенін, білім сапасын айқындау үшін критериалды бағалау жүйесін енгізудің де зор үлесі болғанын айта кету керек.

Білім беру сапасының проблемалары және тиісінше оның бағалары тек білім берудегі ғана емес, сонымен қатар жалпы қоғамдағы істердің жай-күйін талқылау кезіндегі жетекші бағыттардың бірі болып табылады. Адам ресурсының дамуды қамтамасыз етудегі басты факторға айналғанын түсіну қоғам мен билікті бұл мәселеге әлемде көбірек көңіл бөлуге мәжбүрлейді. ЭЫДҰ-ға кіретін елдер халықаралық зерттеулердің нәтижелерін белсенді талқылауда.

Қол жеткізу үшін білім алушы жастардан бірқатар беделді мойындау арқылы өзін көрсетуді талап ететін, әлемдік білім беру кеңістігі қызықты деңгей құрды. Мұндай мойындау оның халықаралық білім беру жүйесіндегі бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Қазіргі оқушының халықаралық бағалау үдерісіне қатысуға ұмтылысы білім берудегі бағалау қызметінің мәні мен ерекшелігімен анықталады.

Педагогикада «бақылау-бағалау қызметі» ұғымы бар, ол оқу процесінің тиімділігін арттыруға бағытталған. Бағалау процедурасының негізі бақылау болып табылады, ол оқу және оқыту процесін өлшеу әдістері мен түрлі педагогикалық шараларды қолдануды көздейтін арнайы рәсім ретінде қарастырылады. Бағалау жүйесі оқыту процесі мен оқу процесі туралы интегралды және сараланған ақпаратты алуға, жоспарланған нәтижелерге қол

жеткізудегі оқушылардың жеке прогресін қадағалауға, мұғалімдер, оқушылар мен ата-аналар үшін кері байланысты қамтамасыз етуге, білім беру бағдарламасының тиімділігін қадағалауға мүмкіндік береді

Бағалаудың жаңа жүйесі, білім алушылардың оқу жетістіктерін алдын-ала белгілі критерийлерге сәйкес бағалауға және білім алушылардың нақты қол жеткізген нәтижелерінің оқытудың жоспарланған мақсаттарына сәйкес деңгейін анықтауға мүмкіндік берді. Бұл жерде, білім алушының жеке басы емес, тек қана жұмысы бағаланады; білім алушының жетістіктері басқа оқушылардың жетістіктерімен емес, білім алушыларға алдын-ала белгілі эталонмен (өте жақсы орындалған жұмыс үлгісімен) салыстырылды.

Оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін енгізу білім алушылардың оқу жетістіктерін объективті бағалау және әрбір оқушының жеке оқу траекториясын анықтау үшін керек.

Критериалды бағалау, білім алушылардың оқу жетістіктерін, процеске қатысушылардың бәріне алдын-ала белгілі білім мазмұнына және мақсаттарына сәйкес нақты анықталған, ұжымдық өндірілген критерийлермен салыстыруға негізделген.

Білім алушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі оқу пәнінің мақсаттары мен міндеттеріне, пән бойынша оқу бағдарламасын оқытудағы күтілімді нәтижелерге сәйкес құрастырылады.

Оқытудың үлгерімі және оқу жылы барысында білім алушылардың оқудағы алға басуы туралы мәліметтер жинау үшін екі түрлі бағалау іске асырылады: қалыптастырушы бағалау (ҚБ) және жиынтық бағалау (ЖБ). Қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау мектепшілік бағалауды құрады. Сонымен бірге, білім алушының жеке басы емес, тек қана жұмысы бағаланады; білім алушының жетістіктері басқа оқушылардың жетістіктерімен емес, білім алушыларға алдын-ала белгілі эталонмен (өте жақсы орындалған жұмыс үлгісімен) салыстырылады.

Жиынтық бағалау бірнеше қызмет атқарады:

- білім алушылардың мемлекет бекіткен стандарттағы біршама жетістіктерін

және жеке оқушының, мектеп сыныптарының үлгерімін, олардың дайындық деңгейін және мұғалімнің жұмысының сапасын белгілейді;

- білім беру процесіне қатысушылардың барлығының арасындағы мазмұнды байланысты көруге, нақты сыныпта, нақты білім алушы үшін білім беру процесінде бәрі дұрыс-бұрыс екенін көруге мүмкіндік береді (ақпаратты-диагностикалық).

Бағалаудың жаңа жүйесін енгізу нәтижесінде оқушының үрейлігі төмендейді, мұғалім білім алушының кеңесшісі, көмекшісі болады.

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында енгізіліп отырған жетістіктерді бағалаудың жаңа жүйесі, білім алушылардың оқу жетістіктерін объективті бағалауға, әрбір білім алушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оның жеке басының даму траекториясын анықтауға мүмкіндік береді, сонымен бірге білім

алушының іскерліктер мен дағдыларды дамытуына ынтасын, оқыту мен оқудың сапасын көтереді.

Бағалаудың жаңа жүйесінің артықшылығы болып, білім алушының жұмысы оған алдын-ала белгілі бағалау критерийлері бойынша тексерілуі және олардың нақты оқығаны үшін қойылуы болып табылады, себебі бағалау критерийлері нақты оқу мақсаттарын көрсетеді.

Мысалы, 5-ші сыныпта «Жаратылыстану» пәні бойынша бірінші тоқсанда оқытудың екі мақсаты бөліп көрсетілген:

Біріншісі бойынша, мұғалім отбасындағы адамдардың өзара қарым-қатынас сипатын түсінуін бағалайды, соның ішінде этикалық сезімдердің дамуы, ізгі ниеттілік және эмоциялық-адамгершілік елгезектік, басқалардың сезімдеріне түсінушілік және уайымдау тұрғысынан.

Екінші мысалда, мұғалім бағалау кезінде топтық жұмысты, білім алушылардың қадағалауларын, суреттерін, скетчтерін, жұмыс дәптерлерін қолдана алады.

Критериалды бағалау жүйесі мұғалімге өздігінен сапалы нәтижелер алуға жағдай жасайтын критерийлерді құрастыруға және әрбір оқушының жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін ескере отырып, жеке басының траекториясын тұрғызуға, және де бағалаудың әртүрлі құралдары мен тәсілдемесін қолдануға мүмкіндік береді.

Білім алушылар бағалаудың жаңа жүйе аясында ойлау іс-әрекетінің әртүрлі типін және қабілеттерін, түсінігін көрсетуде, оқудағы өзінің нәтижелерін жобалауда, өзін және құрбыластарын рефлексиялауға қатысуда, және де алған білімін нақты міндеттерді шешу үшін қолдана алады.

Білім алушылардың оқу бағдарламаларының мақсаттарына жетуі білім алушылардың дағдыларын қалыптастырады. Дағдыларды нақты бағалау критериалды бағалаудың негізгі аспектісі.

Төменгі кестеде оқу бағдарламасына енгізілген дағдылар берілген, және олардың дамығаны мен қалыптасқан дәрежесін қалыптастырушы және ішкі жиынтық бағалау қажет.

Білім алушылардың жетістіктерін бағалауда маңыздысы, жиынтық бағалауды жүргізгенде мұғалімдер мен білім алушылардың бағалау критерийлерін біркелкі түсінуі. Осы жағдайда білім алушыларды бағалау критерийлерімен жиынтық бағалауды өткізер алдында таныстыру керек және туындаған сұрақтарды талқылау керек.

Жиынтық бағалау мұғалімдерге, білім алушылар мен ата-аналарға ұсыну үшін оқу бағдарламасындағы бөлім/ортақ тақырыптар бойынша балл, баға қою арқылы белгілі бір оқу кезеңі (тоқсан, оқу жылы, орта білім беру деңгейі) аяқталғанда өткізіледі. Тиянақтау процесінде білім алушының оқу бағдарламасына сәйкес біліктілігі мен дағдыларын көрсететін дәлелдерді жинақтау жүзеге асырылады.

Көптеген елдер оқушылардың білімін мониторингілеу және жақсарту үшін бағалаудың маңыздылығын, соның салдарынан оқушыларды бағалау жүйесін құру қажеттігін мойындайды. Біраз елдер халықаралық салыстырмалы зерттеулер жүргізуге, мысалы, оқушыларды халықаралық

бағалау бағдарламасына (PISA) және математика мен жаратылыстану бойынша халықаралық зерттеулерге (TIMSS) және т. б. белсенді қосылды.

Әдістемелік ұсынымдаманы әзірлеуде еліміздегі білім алушылардың білім сапасын сыртқы бағалаудың халықаралық және отандық тәжірибесі зерделенді, елдің жалпы білім беретін мектептерінде білім алушылардың үлгерім сапасын бағалау бойынша деректер базасына талдау жүргізілген болатын.

Үлгерім сапасы бойынша деректер базасын талдау және сырттай бағалау тәжірибесін зерделеу үшін «Қазақстан Республикасы Білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинағынан ұлттық білім беру деректер базасының талдамалы материалы, ақпараттық-талдау орталығы мен Ұлттық тестілеу орталығы ұсынған ресми дереккөздерден алынған мәліметтер пайдаланылды.

Білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүйесі мұғалімнің баланың өз білімі мен дағдыларының мүмкіндіктерін дұрыс бағалауын қалыптастыру мен дамыту бойынша мақсатты жұмысын қамтиды және білім беру процесінде білім алушылардың жетістіктерін есепке алу ғана емес, сонымен қатар білім алушылар, педагогтар және тіпті ата-аналар деңгейінде бағалау жүйесін қабылдауды бағалауды да болжайды.

Қазіргі заманғы мектептің міндеті-оқу-жаттығу бала үшін ішкі мотивпен анықталатын жетекші жеке қажеттіліктердің біріне айналуы үшін оқыту процесін ұйымдастыру.

Мұғалімнің бағалау қызметі - оқушының сабақта белсенділігін ынталандыруға бағытталған оның қызметінің құрамдас бөлігі. Ол өзін-өзі жетілдіруге, білімді, шеберлікті және дағдыларды меңгеруге, жеке тұлғаның

бағалы жағымды қасиеттерін, мәдени мінез-құлықтың әлеуметтік пайдалы түрлерін қалыптастыруға ұмтылады. Бұл қызмет эпизодтық сипатқа ие болмауы, бастауыш сынып оқушыларын оқытудың жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізу сапасын қамтамасыз ету жөніндегі шаралардың тұтас жүйесін білдіруі тиіс.

Бағалау қызметінің принциптері

- ✓ үздіксіздік;
- ✓ критериялық;
- ✓ нәтижеге бағытталуы;
- ✓ сәйкестікті оқыту бағдарламасы;
- ✓ өзін-өзі бағалау және өзара бағалау;
- ✓ кезеңділік.

Бағалау қызметінің қисынды жалғасы бүкіл оқыту процесі бағытталған білім сапасы болып табылады. Қазіргі уақытта көптеген зерттеулер жүргізіледі, онда авторлар білімнің жеке сапасын зерттейдісапаны анықтауды береді, оның қалыптасу ерекшеліктері мен жолдарын анықтайды, білім сапасының қалыптасу деңгейі мен өлшемдерін әзірлейді.

Білім беру қызметінің нәтижелеріне бағдарлану белсенді түрdbасталуда аймақтық және муниципалдық деңгейлердегі атқарушы билік органдары қызметінің тиімділігін бағалау кезінде, мұғалім еңбегіне ақы төлеудің жаңа жүйесін енгізу кезінде, мұғалімдер мен білім беру мекемелерінің

басшыларын аттестаттау кезінде, білім беру ісінің жай-күйі туралы жария есептерде көрсетілген.

Сапаны бағалау – кәсіби білім беру қоғамдастығында жүргізілетін пікірталастардағы ең өзекті тақырыптардың бірі. Бүгінгі күні білім беру сапасын бағалау саласындағы ғылыми эзирлемелердің практикалық маңыздылығын атап көрсете отырып, білім беру сапасын бағалаудың бірқатар бағыттары бойынша зерттеулердің тұжырымдамалық базасы әлі нашар пысықталғанын, өлшеу рәсімдеріне жақындауда қажетті кешенділік жоқ, білім беру тиімділігінің жеткілікті негізделген өлшемдері мен көрсеткіштері жоқ екенін, оқушылардың оқу жетістіктерін ағымдағы тексеру мен бағалауды жетілдіруге, бағалаудың жаңа жүйелеріне көшу перспективаларымен байланысты зерттеулер жоқ екендігін мойындауға тура келеді.

Білім сапасы - стандартты білім беру мазмұнымен және оны меңгеру міндеттерімен арақатынасында оқыту процесінде игерілген ақпараттың барлық көлемінің ерекшеліктері. Ол білім түрлерінің (заңдар, теориялар, қолданбалы, методология, бағалау білімі) білім мазмұнының элементтерімен және сол арқылы меңгеру деңгейлерімен арақатынасын қарастырады. Мұндай қарым-қатынас қажет, өйткені әрбір білім қолдану тәсілімен әлеуетті байланысты, шығармашылық процеске қосылуы және қандай да бір мәнді алуы мүмкін.

Білім сапасы келесі өлшемдермен өлшенеді:

- толықтық — оқытылатын объект туралы бағдарламалық Білім саны;
- тереңдік — оқушылардың білім арасындағы саналы байланыста мен қарым-қатынастар жиынтығы; жүйелілік — иерархиялық және дәйекті байланыстағы білімнің кейбір жиынтығының құрамын түсіну;
- жүйелілік — оқушының ғылыми теория құрылымындағы білім орнын сезінуі; жеделдік — білімді бір үлгідегі жағдайларда қолдана білу;
- икемділік — өзгертілген жағдайларда білімді қолдануды вариативті тәсілдерін өз бетінше таба білу;
- нақтылық — білімді элементтерге таратып, жалпыланған білімнің нақты көріністерін аша білу;
- жалпылама — нақты білімді жалпылама түрде жеткізе білу;
- ұғыну – білімді түсіну, білім алу жолдары білу, дәлелдей білу;
- беріктік — негізгі маңыздыны есте сақтау

(pedagogicheskaya.academic.ru)

Білім сапасы сипаттамалардың төрт тобы бойынша анықталады:

- а) толымдылығы, көлемі, дәлдігі, беріктігі;
- б) жүйелілік, жалпылау, ғылымилық, фундаменталдық;
- в) жеделділік, икемділік, мобильділік;
- г) іс жүзіндегі іс-қимыл, практикалық істерге бағыттылығы.

Осы көрсеткіштер бойынша білім сапасы өлшенеді және оларды меңгеру деңгейі анықталады. Білім сапасының жүйесін қалыптастыруға оқытудың барлық әдістері, білім мазмұнының барлық элементтері қатысады. Бұл үдерісте білім мен қызмет тәсілдерін нақты толықтыру маңызды рөл атқарады.

Осылайша, оқыту мазмұнында әдіснамалық білімнің болмауы тиісті жүйеде құрылған теориялық білімдерсіз меңгерудің саналы болуына теріс әсер етеді.

Әрі қарай соңғы екі оқу жылы бойынша оқу пәндерінен білім сапасының талдаулары ұсынылады.

«Математика», «Алгебра», «Геометрия» оқу пәндері

Негізгі орта білім беру деңгейінде 5-6-сыныптарда «Математика», 7-9-сыныптарда «Алгебра» және «Геометрия» пәндері оқытылады.

Негізгі орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес «Математика», «Алгебра» және «Геометрия» пәндері міндетті оқу пәніне жатады.

Негізгі орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларына сәйкес «Математика», «Алгебра» және «Геометрия» пәндеріне бөлінген сағат саны 1-кестеде көрсетілген.

216-кесте. «Математика», «Алгебра» және «Геометрия» пәндері бойынша оқу жүктемесі

Сыныбы	Оқу пәнінің атауы	Жалпы жүктеме, сағат	
		Апталық	Жылдық
5	Математика	5	170
6	Математика	5	170
7	Алгебра	3	102
7	Геометрия	2	68
8	Алгебра	3	102
8	Геометрия	2	68
9	Алгебра	3	102
9	Геометрия	2	68

ҚР Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығымен бекітілген «Орта білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылау, оларға аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгілік қағидаларының» 14-5-тармағына сәйкес 5-6-сыныптарда «Математика», 7-9-сыныптарда «Алгебра» және «Геометрия» пәндері негізінде бөлім бойынша жиынтық бағалау және тоқсан бойынша жиынтық бағалау жүргізіледі.

5-6-сыныптарда «Математика», 7-9-сыныптарда «Алгебра» және «Геометрия» оқу пәндері бойынша білім алушылардың 2019-2020 оқу жылы мен 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасы көрсеткіштерін талдауда «Күнделік» жүйесі арқылы жүргізілетін бағалау нәтижелері негізге алынды.

Жалпы білім беретін мектептердің білім алушыларының білім сапасына салыстырмалы талдау екі бағытта жүргізілді:

1) қатарынан алынған екі оқу жылындағы сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы;

2) қатарынан алынған екі оқу жылындағы бір сыныпқа қатысты білім сапасының салыстырмалы талдауы.

217-кесте. Сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

№	Пән(дер) атауы	2019-2020 оқу жылы	2020-2021 оқу жылы
1	Математика	5	6
2	Математика, Алгебра	6	7
3	Математика, Геометрия	6	7
4	Алгебра	7	8
5	Геометрия	7	8

218-кесте. Бір сыныпқа қатысты білім сапасының салыстырмалы талдауы

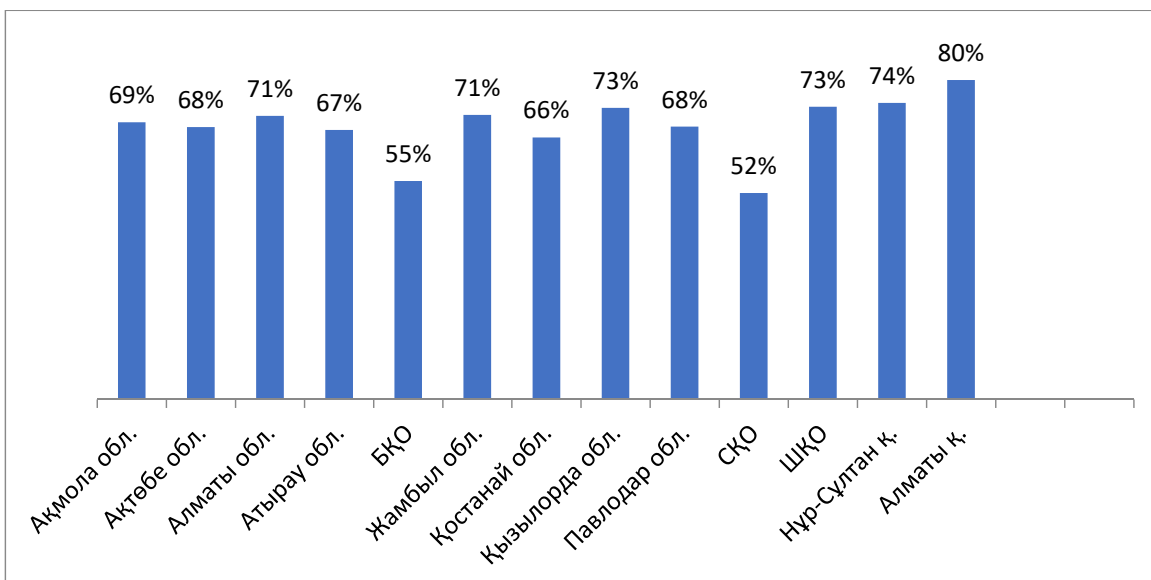
№	Пән(дер) атауы	2019-2020 оқу жылы	2020-2021 оқу жылы
1	Математика	6	6
2	Алгебра	7	7
3	Геометрия	7	7
4	Алгебра	8	8
5	Геометрия	8	8

Қатарынан алынған екі оқу жылындағы сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

2019-2020 оқу жылы 5-сыныпта критериалды бағалау жүйесі алғашқы рет енгізілген болса, осы 5-сыныптың оқушылары 2020-2021 оқу жылы 6-сыныпта критериалды бағалау жүйесімен оқуды жалғастырды. Сондықтан білім сапасына салыстырмалы талдау жасау арқылы 2019-2020 оқу жылы 5-сыныпта оқыған білім алушылардың «Математика» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылы 6-сыныпты қандай білім сапасымен бітіргенін қарастырайық.

2019-2020 оқу жылының 5-сыныптардағы білім алушылардың «Математика» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 394-суретте берілген.

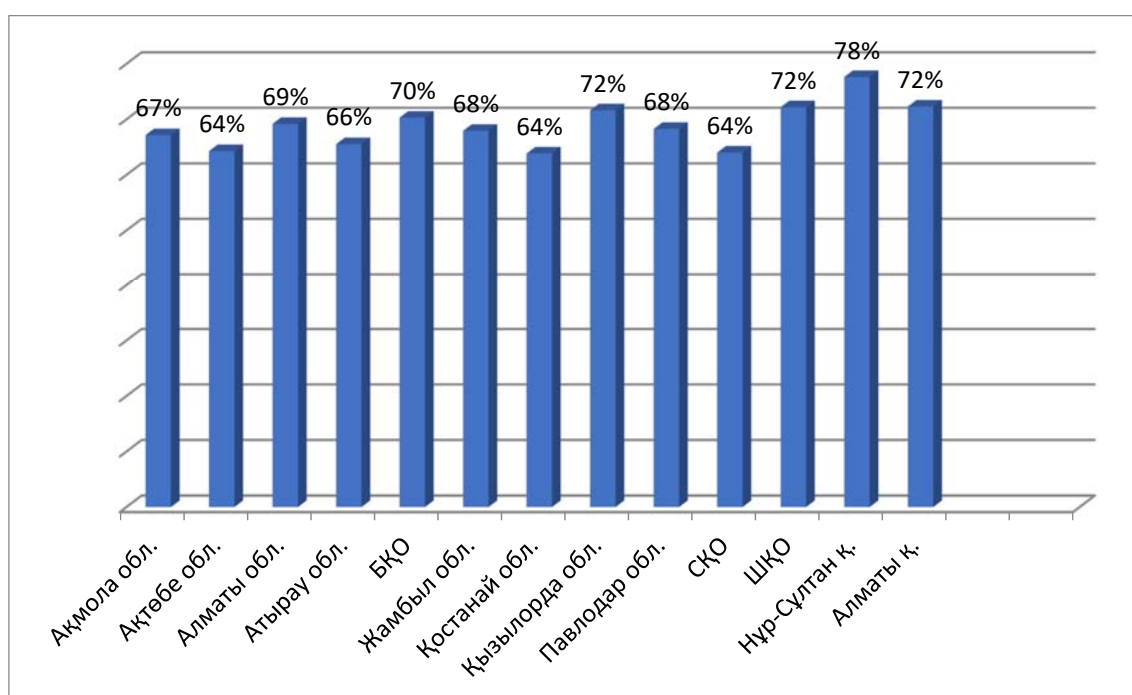
394-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 5-сыныптағы «Математика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылының қорытындысы негізінде 5-сыныптардағы білім алушылардың «Математика» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 52%-дан 80%-ды құраған, ал орташа көрсеткіші 68% болған. Өңірлер бөлінісінде 5-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Алматы облысы (80%), төмен көрсеткішті Солтүстік Қазақстан облысы (52%) көрсетіп тұр.

Осы 5-сынып оқушыларының 2019-2020 оқу жылында 6-сыныпты аяқтаған соң «Математика» оқу пәні бойынша көрсеткен білім сапасы 25-суретте берілген.

395-сурет. 2020-2021 оқу жылы 6-сыныптағы «Математика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылының қорытындысы негізінде 6-сыныптардағы білім алушылардың «Математика» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 64%-дан 78%-ды құраған, ал орташа көрсеткіші 63%-ға тең болған. Өңірлер бөлінісінде 6-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Нұр-Сұлтан қаласы (78%), төмен көрсеткішті Ақтөбе облысы, Қостанай облысы, Солтүстік Қазақстан облысы (54%) көрсетіп тұр.

«Математика» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 5-сынып және 2020-2021 оқу жылы 6-сынып оқушыларының білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау 219-кестеде беріледі.

219-кесте. Қатарынан алынған екі оқу жылындағы оқушылардың сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

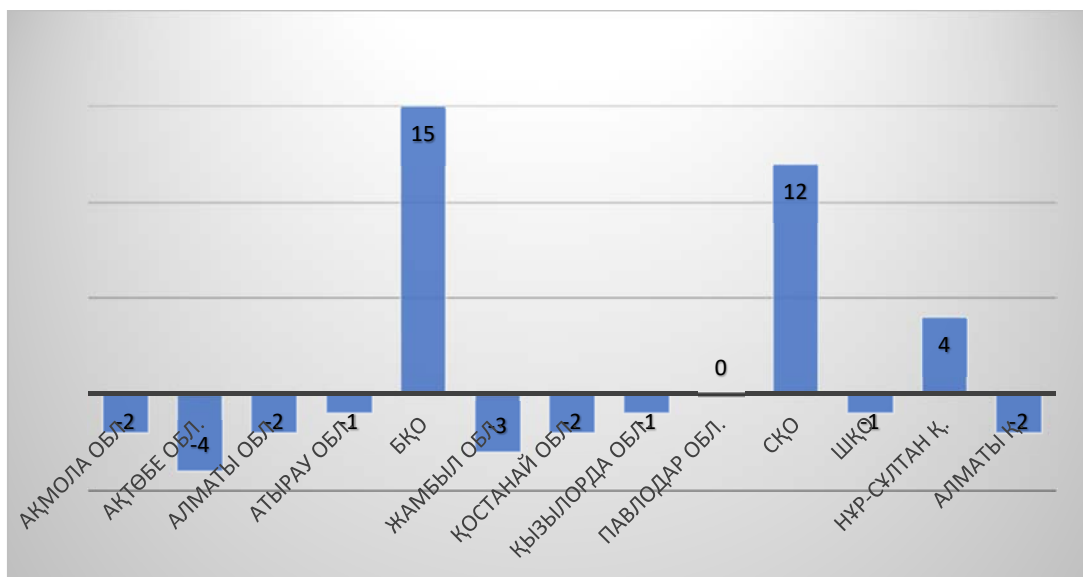
Өңірлер	201--2020 оқу жылы 5-сынып	2020-2021 оқу жылы 6-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	69%	67%	-2
Ақтөбе облысы	68%	64%	-4
Алматы облысы	71%	69%	-2
Атырау облысы	67%	66%	-1
БҚО	55%	70%	+15
Жамбыл облысы	71%	68%	-3
Қостанай облысы	66%	64%	-2
Қызылорда облысы	73%	72%	-1
Павлодар облысы	68%	68%	0
СҚО	52%	64%	+12
ШҚО	73%	72%	-1
Нұр-Сұлтан қаласы	74%	78%	+4
Алматы қаласы	80%	72%	-2

Кестеде көрсетілгендей «Математика» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 5-сынып оқушыларының 2020-2021 оқу жылы 6-сыныпты аяқтағанда білім сапасы үш өңірде Батыс Қазақстан облысы (+15%), Солтүстік Қазақстан облысы (+12%), Нұр-Сұлтан қаласы (+4%) бойынша артқан.

Қалған өңірлер бойынша білім сапасы -1%-дан -4%-ға төмендегені байқалады. Бір ғана өңір Павлодар облысы бойынша білім сапасы (68%) тұрақты болып қалған.

«Математика» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 5-сынып оқушыларының 2020-2021 оқу жылы 6-сыныпты аяқтағанда білім сапасының динамикасы 396-суретте берілген.

396-сурет. «Математика» пәні бойынша білім сапасының динамикасы

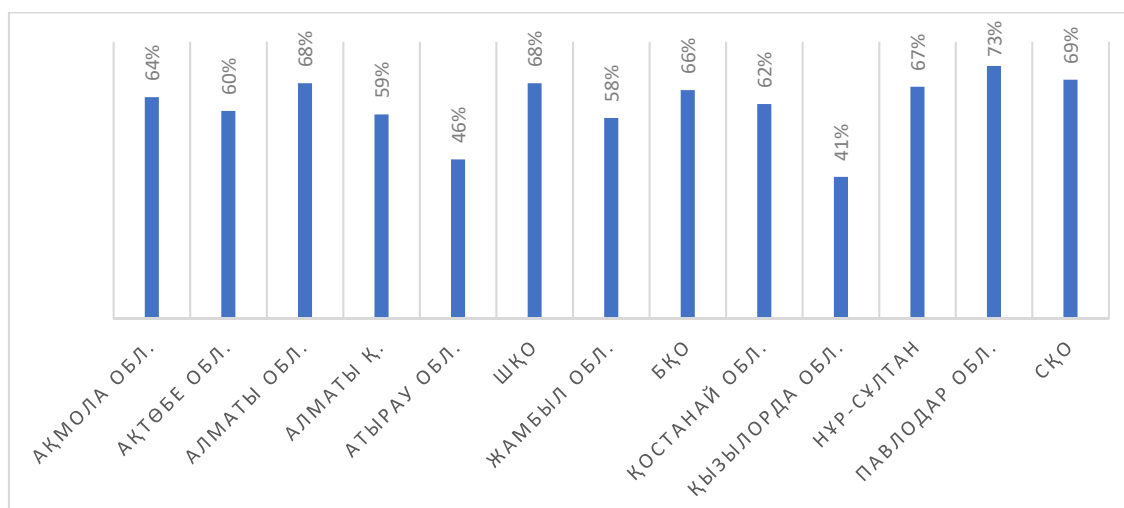

Жалпыға міндетті білім беру стандарты бойынша 7-сыныптан бастап математикалық білімді игеру «Алгебра» және «Геометрия» пәндері арқылы жалғастырылады. Сондықтан, 6-сыныпты аяқтаған оқушылардың математика бойынша білім сапасын 7-сыныптағы екі пәнге қатысты салыстыратын боламыз.

2019-2020 оқу жылы 6-сыныпта критериалды бағалау жүйесі алғашқы рет енгізілген болса, осы 6-сыныптың оқушылары 2020-2021 оқу жылы 7-сыныпта критериалды бағалау жүйесімен оқуды жалғастырды. Сондықтан білім сапасына салыстырмалы талдау жасау арқылы 2019-2020 оқу жылы 6-сыныпта оқыған білім алушылардың «Алгебра», «Геометрия» пәндері бойынша 2020-2021 оқу жылы 7-сыныпты қандай білім сапасымен бітіргенін қарастырамыз.

2019-2021 оқу жылының 6-сыныптары білім алушыларының «Математика» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 397-суретте берілген.

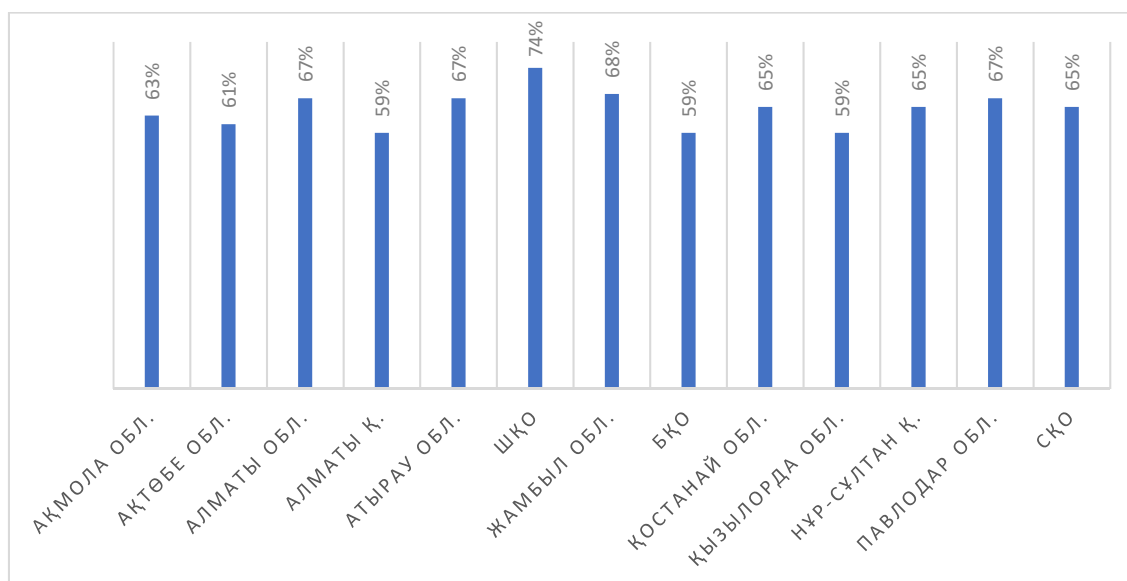
397-сурет. 2019-2020 оқу жылы 6-сыныптағы «Математика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша 6-сыныптары білім алушыларының «Математика» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 41%-дан 73%-ды құраған, ал орташа көрсеткіші 61%-ға тең болған. Өңірлер бөлінісінде 6-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Павлодар облысы (73%), төмен көрсеткішті Қызылорда облысы (41%) көрсетіп тұр.

Осы 6-сынып оқушыларының 2019-2020 оқу жылында 7-сыныпты аяқтаған соң «Алгебра» оқу пәні бойынша көрсеткен білім сапасы 398-суретте берілген.

398-сурет. 2019-2020 оқу жылы 7-сыныптағы «Алгебра» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша 7-сыныптары білім алушыларының «Алгебра» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 59%-дан 74%-ды құраған, ал орташа көрсеткіші 64%-ға тең болған. Өңірлер бөлінісінде 7-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Шығыс Қазақстан облысы (74%), төмен көрсеткішті Алматы қаласы, Батыс Қазақстан облысы, Қызылорда облысы (59%) көрсетіп тұр.

2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып оқушыларының «Математика» және 2020-2021 оқу жылы 7-сынып оқушыларының «Алгебра» пәндері бойынша білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау 220-кестеде беріледі.

220-кесте. Қатарынан алынған екі оқу жылындағы оқушылардың сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 6-сынып	2019-2020 оқу жылы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	64%	63%	-1
Ақтөбе облысы	60%	61%	+1

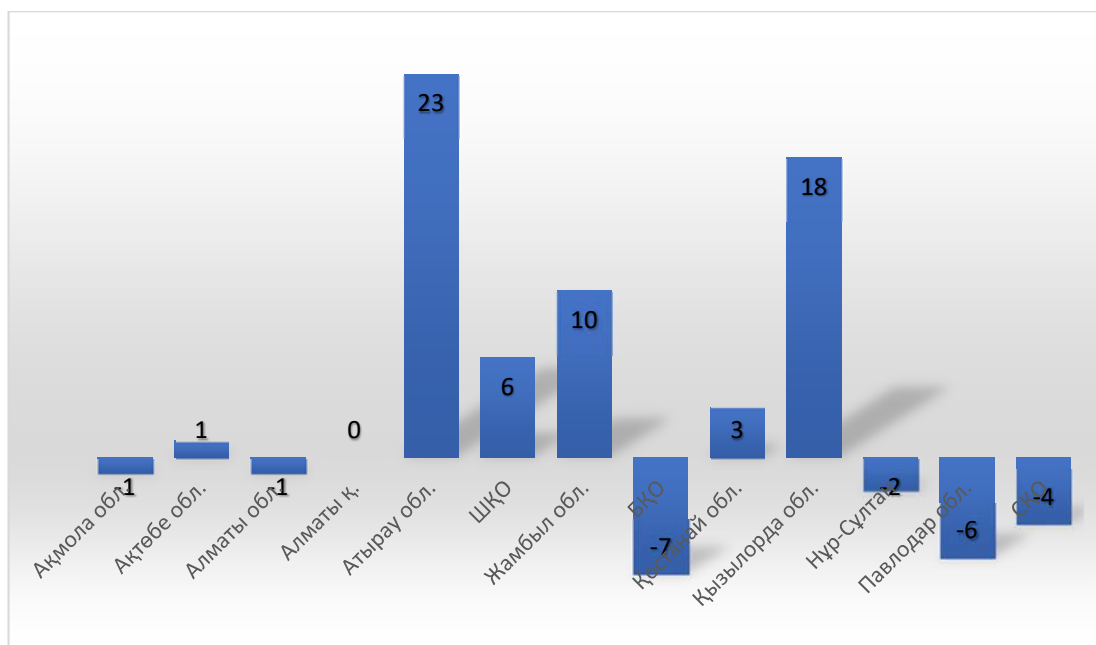
Алматы облысы	68%	67%	-1
Алматы қаласы	59%	59%	0
Атырау облысы	46%	67%	+23
ШҚО	68%	74%	+6
Жамбыл облысы	58%	68%	+10
БҚО	66%	59%	-7
Қостанай облысы	62%	65%	+3
Қызылорда облысы	41%	59%	+18
Нұр-Сұлтан қаласы	67%	65%	-2
Павлодар облысы	73%	67%	-6
СҚО	69%	65%	-4

Кестеде көрсетілгендей «Математика» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 6-сынып оқушыларының 2019-2020 оқу жылы 7-сыныпты аяқтағанда «Алгебра» пәні бойынша білім сапасы алты өңірде артқан: Атырау облысы (+23%), Қызылорда облысы (+18%), Жамбыл облысы (+10%), Шығыс Қазақстан облысы (+6%), Қостанай облысы (+3%), Ақтөбе облысы (+1%).

Қалған өңірлер бойынша білім сапасы -1%-дан -7%-ға төмендегені байқалады. Бір ғана өңір Алматы қаласы бойынша білім сапасы (59%) тұрақты болып қалған.

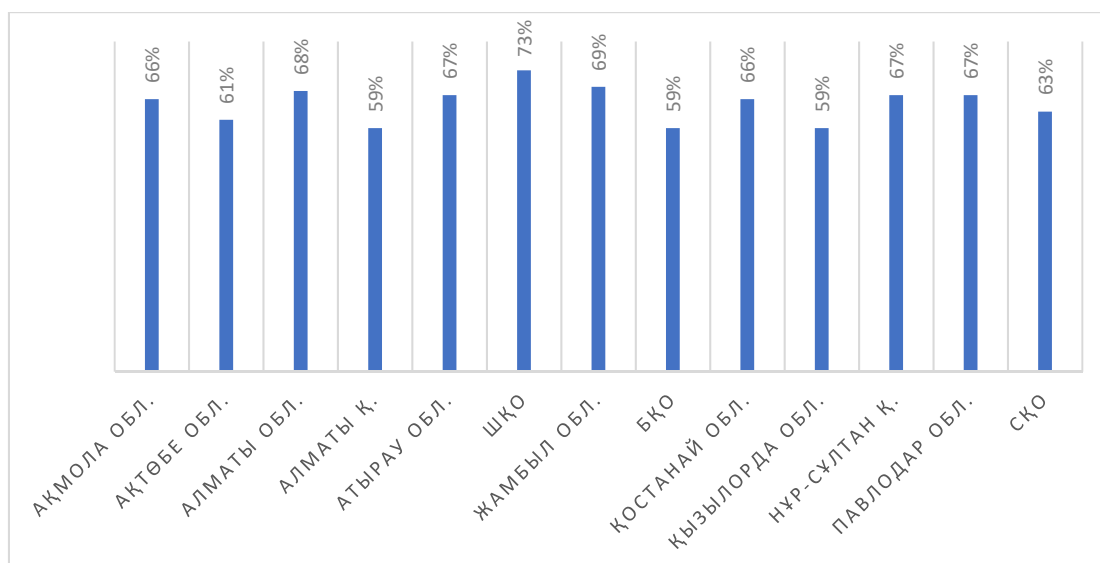
2019-2020 оқу жылғы 6-сынып оқушыларының «Математика» және 2020-2021 оқу жылы 7-сынып оқушыларының «Алгебра» пәндері бойынша білім сапасының динамикасы 399-суретте берілген.

399-сурет. Білім сапасының динамикасы

Осы 6-сынып оқушыларының 2019-2020 оқу жылында 7-сыныпты аяқтаған соң «Геометрия» оқу пәні бойынша көрсеткен білім сапасы 400-суретте берілген.

400-сурет. 2019-2020 оқу жылы 7-сыныптағы «Геометрия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Талдау нәтижесіне сәйкес 2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша 7-сыныптары білім алушыларының «Геометрия» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 59%-дан 73%-ды құраған, ал орташа көрсеткіші 64%-ға тең болған. Өңірлер бөлінісінде 6-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Шығыс Қазақстан облысы (73%), төмен көрсеткішті Алматы қаласы, Батыс Қазақстан облысы, Қызылорда облысы (59%) көрсетіп тұр.

2019-2020 оқу жылғы 6-сынып оқушыларының «Математика» және 2020-2021 оқу жылы 7-сынып оқушыларының «Геометрия» пәндері бойынша білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау 221-кестеде беріледі.

221-кесте. Қатарынан алынған екі оқу жылындағы оқушылардың сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 6-сынып	2020-2021 оқу жылы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	64%	66%	+2
Ақтөбе облысы	60%	61%	+1
Алматы облысы	68%	68%	0
Алматы қаласы	59%	59%	0
Атырау облысы	46%	67%	+21
ШҚО	68%	73%	+5
Жамбыл облысы	58%	69%	+11
БҚО	66%	59%	-7
Қостанай облысы	62%	66%	+4
Қызылорда облысы	41%	59%	+18
Нұр-Сұлтан қаласы	67%	67%	0
Павлодар облысы	73%	67%	-6

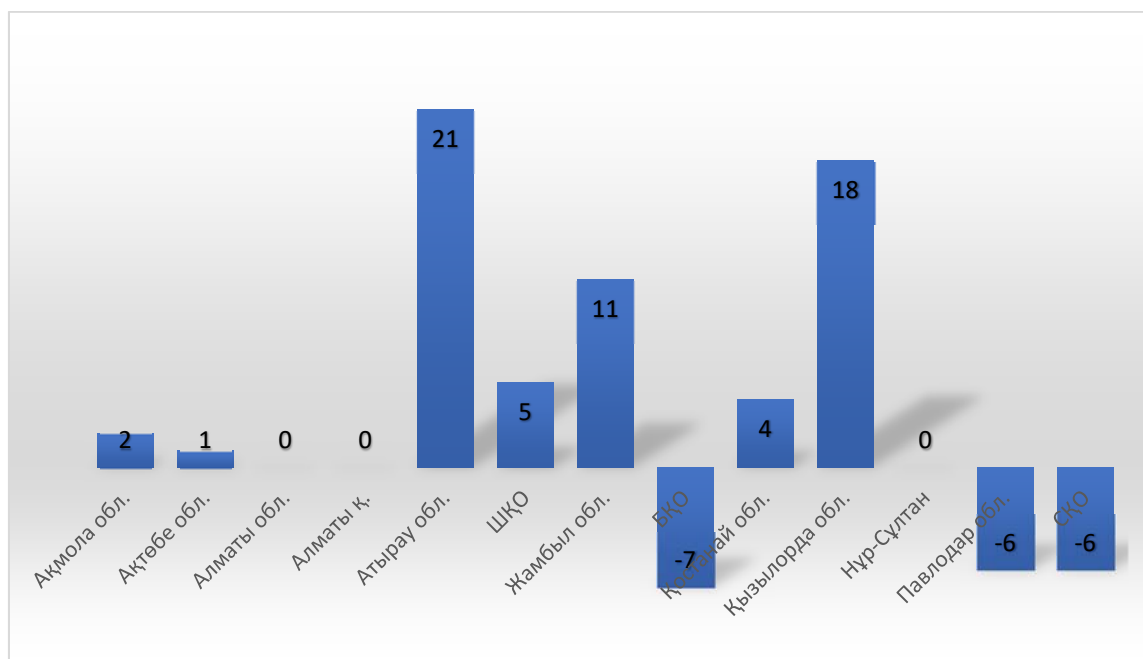
СҚО	69%	63%	-6
-----	-----	-----	----

Кестеде көрсетілгендей «Математика» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 6-сынып оқушыларының 2020-2021 оқу жылы 7-сыныпты аяқтағанда «Геометрия» пәні бойынша білім сапасы Атырау облысы (+21%), Қызылорда облысы (+18%), Жамбыл облысы (+11%), Шығыс Қазақстан облысы (+5%), Қостанай облысы (+4%), Ақмола облысы (+2%), Ақтобе облысы (+1%) бойынша артқан.

Қалған өңірлер бойынша білім сапасы -1%-дан -7%-ға төмендегені байқалады. Үш өңірде Алматы қаласы (59%), Алматы облысы (68%), Нұр-Сұлтан қаласы (67%) бойынша білім сапасы тұрақты болып қалған.

2019-2020 оқу жылғы 6-сынып оқушыларының «Математика» және 2020-2021 оқу жылы 7-сынып оқушыларының «Алгебра» пәндері бойынша білім сапасының динамикасы 401-суретте берілген.

401-сурет. Білім сапасының динамикасы

Сонымен, білім сапасына салыстырмалы талдау жасау арқылы 2019-2020 оқу жылындағы 6-сыныптың 2020-2021 оқу жылы 7-сыныпта математикалық білімді игеруді жалғастыру оқыған «Алгебра» және «Геометрия» пәндері бойынша білім сапалары арасындағы алшақтық байқалмайды (222-кесте). Яғни, 7-сыныптағы екі пәннен бір деңгейде игергенін көрсетеді.

222-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы «Алгебра» және «Геометрия» пәндері бойынша білім сапасы

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 7-сынып «Алгебра» пәні	2019-2020 оқу жылы 7-сынып «Геометрия» пәні
Ақмола облысы	63%	66%

Ақтөбе облысы	61%	61%
Алматы облысы	67%	68%
Алматы қаласы	59%	59%
Атырау облысы	67%	67%
ШҚО	74%	73%
Жамбыл облысы	68%	69%
БҚО	59%	59%
Қостанай облысы	65%	66%
Қызылорда облысы	59%	59%
Нұр-Сұлтан қаласы	65%	67%
Павлодар облысы	67%	67%
СҚО	65%	63%

Енді 2019-2020 оқу жылы 7-сыныпта оқыған білім алушылардың «Алгебра» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 8-сыныпты қандай білім сапасымен бітіргенін қарастырайық.

2019-2020 оқу жылы 7-сыныпта критериалды бағалау жүйесі алғашқы рет енгізілген болса, осы 7-сыныптың оқушылары 2019-2020 оқу жылы 8-сыныпта критериалды бағалау жүйесімен оқуды жалғастырды.

2019-2020 оқу жылының 7-сыныптары білім алушыларының «Алгебра» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 402-суретте берілген.

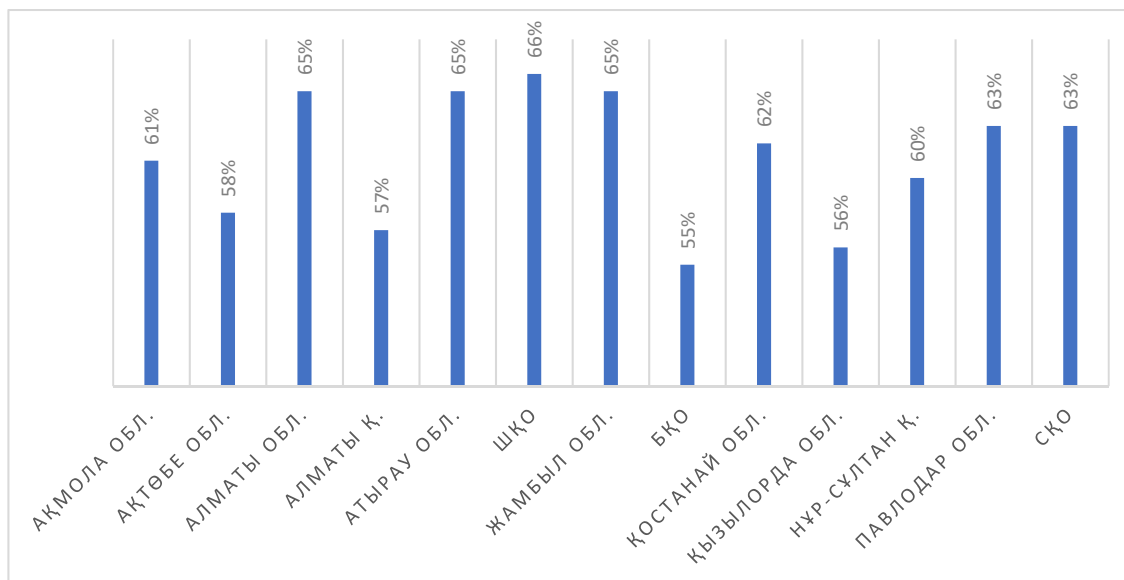
402-сурет. 2019-2020 оқу жылы 7-сыныптағы «Алгебра» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша 7-сыныптары білім алушыларының «Алгебра» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 42%-дан 66%-ды құраған, ал орташа көрсеткіші 58%-ға тең болған. Өңірлер бөлінісінде 7-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Шығыс Қазақстан облысы, Павлодар облысы (66%), ал төмен көрсеткішті Нұр-Сұлтан қаласы, Қызылорда облысы (42%) көрсетіп тұр.

2020-2021 оқу жылының 8-сыныптары білім алушыларының «Алгебра» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 403-суретте берілген.

403-сурет. 2020-2021 оқу жылы 8-сыныптағы «Алгебра» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2020-2021 оқу жылының қорытындысы бойынша 8-сыныптағы білім алушыларының «Алгебра» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 55%-дан 66%-ды құраған, ал орташа көрсеткіші 61%-ға тең болған. Өңірлер бөлінісінде 8-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Шығыс Қазақстан облысы (66%), төмен көрсеткішті Батыс Қазақстан облысы (55%) көрсетіп тұр.

2019-2020 оқу жылғы 7-сынып оқушыларының және 2020-2021 оқу жылы 8-сынып оқушыларының «Алгебра» пәндері бойынша білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау 223-кестеде беріледі.

223-кесте. Қатарынан алынған екі оқу жылындағы оқушылардың сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

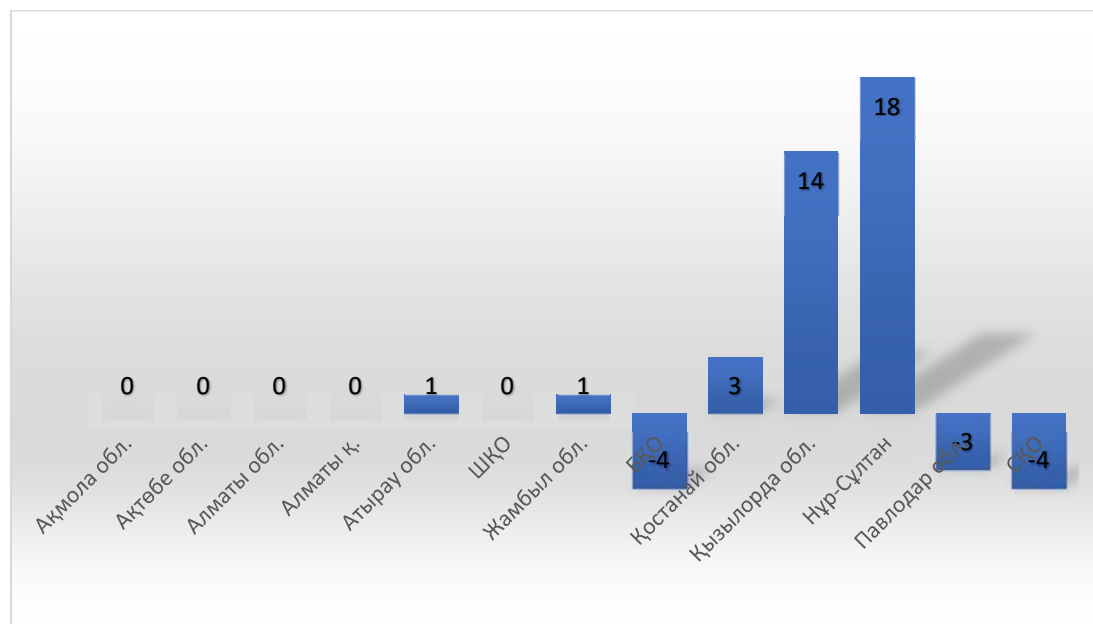
Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 7-сынып	2019-2020 оқу жылы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	61%	61%	0
Ақтөбе облысы	58%	58%	0
Алматы облысы	65%	65%	0
Алматы қаласы	57%	57%	0
Атырау облысы	64%	65%	+1
ШҚО	66%	66%	0
Жамбыл облысы	64%	65%	+1
БҚО	59%	55%	-4
Қостанай облысы	59%	62%	+3

Қызылорда облысы	42%	56%	+14
Нұр-Сұлтан қаласы	42%	60%	+18
Павлодар облысы	66%	63%	-3
СҚО	69%	65%	-4

Кестеде көрсетілгендей 2019-2020 оқу жылғы 7-сынып оқушыларының және 2020-2021 оқу жылы 8-сынып оқушыларының «Алгебра» пәндері бойынша білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдауы пән бойынша білім сапасының тұрақты және кейбір өңірлер бойынша артқанын көрсетеді. Батыс Қазақстан облысы (-4%), Павлодар облысы (-3%) бойынша білім сапасының төмендегенін байқаймыз.

2019-2020 оқу жылы 7-сынып және 2020-2021 оқу жылы 8-сынып оқушыларының «Алгебра» пәндері бойынша білім сапасының динамикасы 404-суретте берілген.

404-сурет. Білім сапасының динамикасы

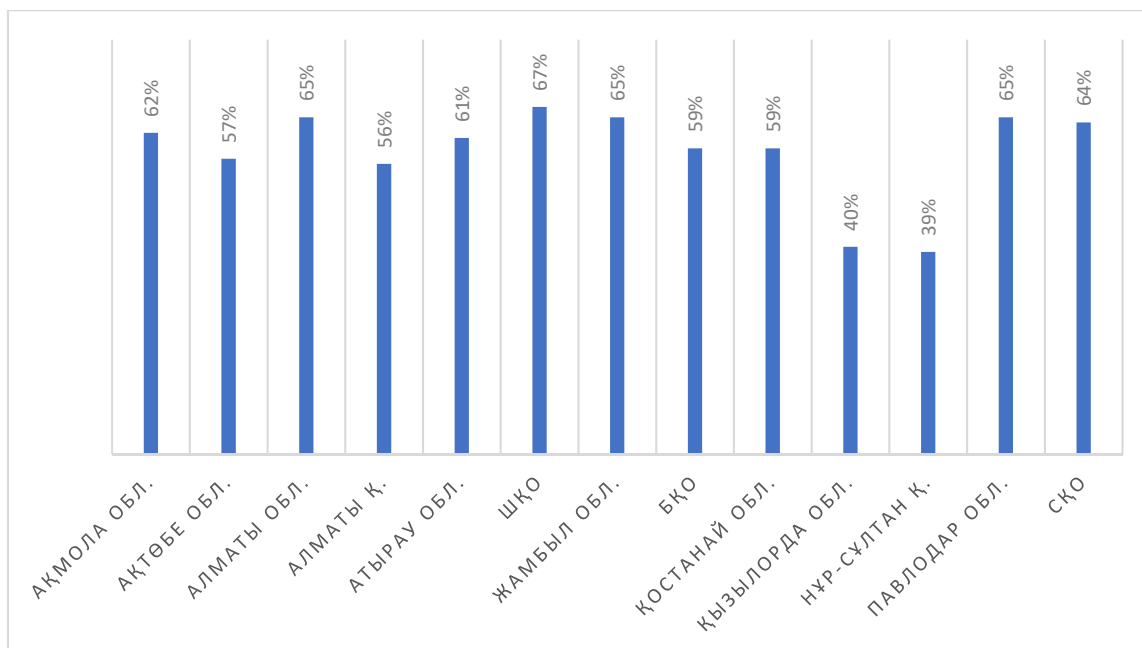

Енді 2019-2020 оқу жылы 7-сыныпта оқыған білім алушылардың «Геометрия» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылы 8-сыныпты қандай білім сапасымен бітіргенін қарастырайық.

2019-2020 оқу жылы 7-сыныпта критериалды бағалау жүйесі алғашқы рет енгізілген болса, осы 7-сыныптың оқушылары 2020-2021 оқу жылы 8-сыныпта критериалды бағалау жүйесімен оқуды жалғастырды.

2019-2020 оқу жылының 7-сыныптары білім алушыларының «Геометрия» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 405-суретте берілген.

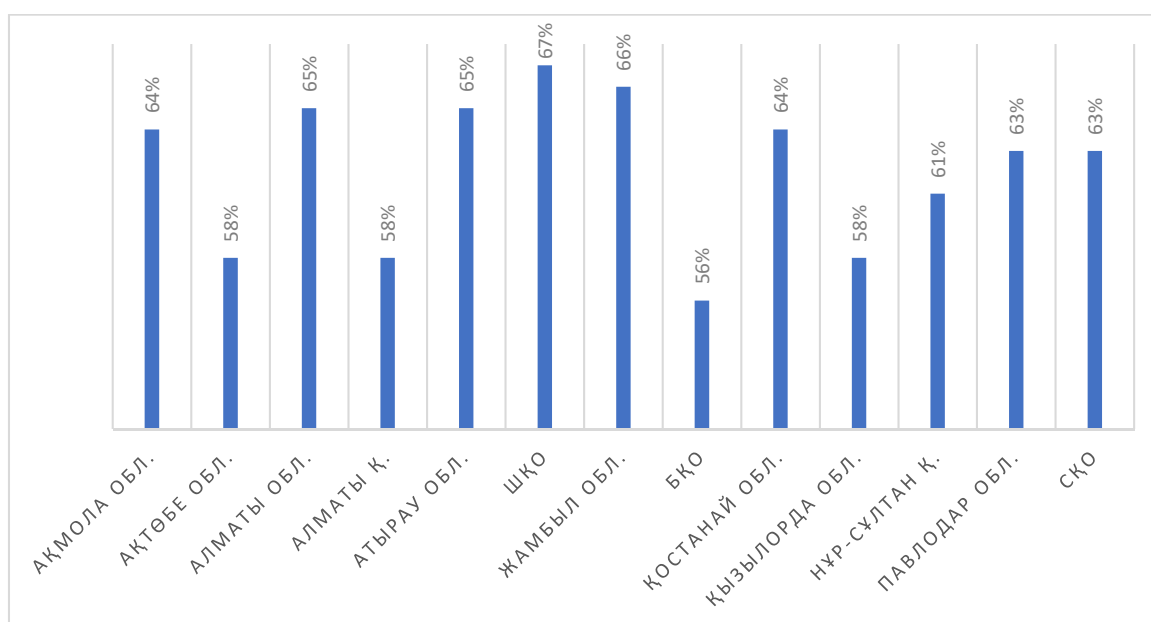
405-сурет. 2019-2020 оқу жылы 7-сыныптағы «Геометрия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша 7-сыныптары білім алушыларының «Геометрия» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 39%-дан 67%-ды құраған, ал орташа көрсеткіші 58%-ға тең болған. Өңірлер бөлінісінде 7-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Шығыс Қазақстан облысы, Павлодар, Жамбыл, Алматы облыстары (65%), ал төмен көрсеткішті Қызылорда облысы (40%), Нұр-Сұлтан қаласы (39%) көрсетіп тұр.

2019-2020 оқу жылының 8-сыныптары білім алушыларының «Геометрия» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 406-суретте берілген.

406-сурет. 2019-2020 оқу жылы 8-сыныптағы «Геометрия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2019-2020 оқу жылының қорытындысы негізінде 8-сыныптары білім алушыларының «Геометрия» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 56%-дан 67%-ды құраған, ал орташа көрсеткіші 61%-ға тең болған. Өңірлер бөлінісінде 8-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Шығыс Қазақстан облысы (67%), төмен көрсеткішті Батыс Қазақстан облысы (56%) көрсетіп тұр.

2019-2020 оқу жылғы 7-сынып оқушыларының және 2020-2021 оқу жылы 8-сынып оқушыларының «Геометрия» пәндері бойынша білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау 224-кестеде беріледі.

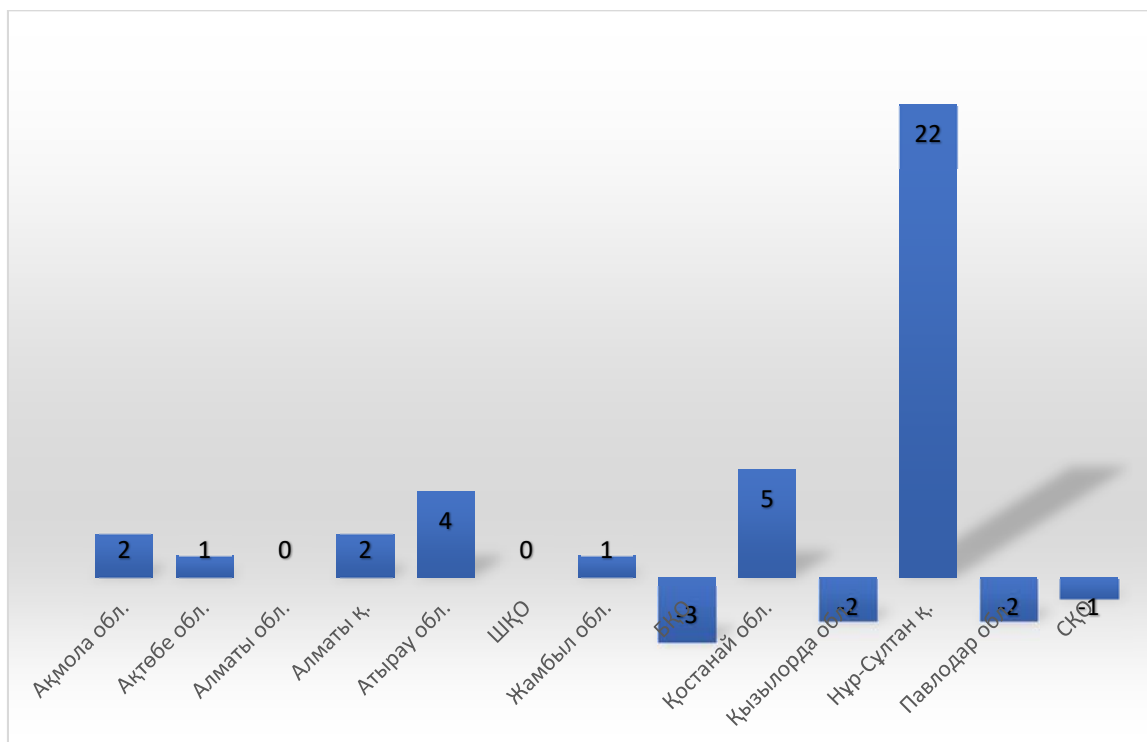
224-кесте. Қатарынан алынған екі оқу жылындағы оқушылардың сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 7-сынып	2019-2020 оқу жылы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	62%	64%	+2
Ақтөбе облысы	57%	58%	+1
Алматы облысы	65%	65%	0
Алматы қаласы	56%	58%	+2
Атырау облысы	61%	65%	+4
ШҚО	67%	67%	0
Жамбыл облысы	65%	66%	+1
БҚО	59%	56%	-3
Қостанай облысы	59%	64%	+5
Қызылорда облысы	40%	58%	-2
Нұр-Сұлтан қаласы	39%	61%	+22
Павлодар облысы	65%	63%	-2
СҚО	64%	63%	-1

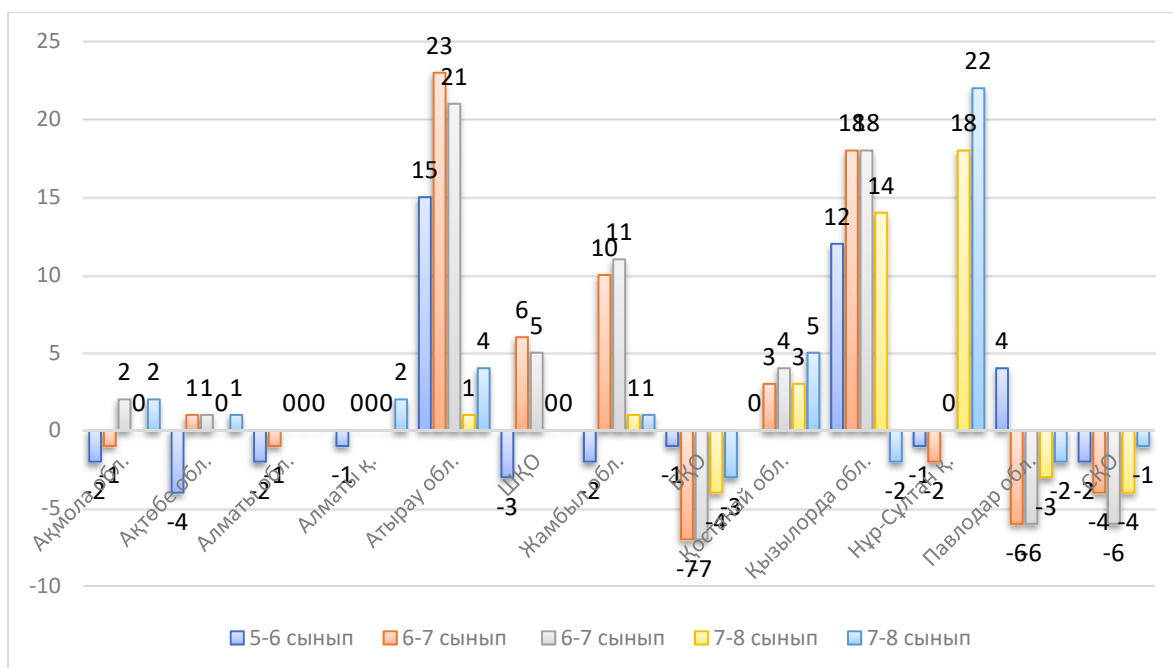
Кестеде көрсетілгендей 2019-2020 оқу жылғы 7-сынып оқушыларының және 2020-2021 оқу жылы 8-сынып оқушыларының «Геометрия» пәндері негізінде білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдауы пән бойынша білім сапасының тұрақты және кейбір өңірлер бойынша артқанын көрсетеді. Батыс Қазақстан облысы (-3%), Павлодар, Қызылорда облыстары (-2%), Солтүстік Қазақстан облысы (-1%) бойынша білім сапасының төмендегенін байқаймыз.

2019-2020 оқу жылы 7-сынып және 2020-2021 оқу жылы 8-сынып оқушыларының «Геометрия» пәндері бойынша білім сапасының динамикасы 404-суретте берілген.

407-сурет. Білім сапасының динамикасы

408-сурет. «Математика», «Алгебра», «Геометрия» пәндері бойынша білім сапасының динамикасы

Сонымен қорыта келгенде қатарынан алынған екі оқу жылдағы сыныптан-сыныпқа көшкендегі республика бойынша «Математика», «Алгебра», «Геометрия» пәндері бойынша білім сапасының жоғарлауы Атырау, Қостанай, Қызылорда облыстарында, төмендеуі Батыс Қазақстан, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстарында анықталды.

Қатарынан алынған екі оқу жылындағы бір сыныпқа қатысты білім сапасының салыстырмалы талдауы

2019-2020 мен 2020-2021 оқу жылдарындағы «Математика» оқу пәні 6-сынып білім алушыларының білім сапасына салыстырмалы талдау жасайық.

225-кесте. Қатарынан алынған екі оқу жылындағы бір сыныпқа қатысты білім сапасы

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 6-сынып	2020-2021 оқу жылы 6-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	64%	67%	+3
Ақтөбе облысы	60%	64%	+4
Алматы облысы	68%	69%	+1
Алматы қаласы	59%	66%	+7
Атырау облысы	46%	70%	+24
ШҚО	68%	68%	+8
Жамбыл облысы	58%	64%	+6
БҚО	66%	72%	+6
Қостанай облысы	62%	68%	+6
Қызылорда облысы	41%	64%	+23
Нұр-Сұлтан қаласы	67%	72%	+5
Павлодар облысы	73%	78%	+5
СҚО	69%	72%	+3

Кестеде көрсетілгендей жыл сайын 6-сыныпта «Математика» пәнінен білім сапасы барлық өңірлер бойынша артуын көреміз. Оның ішінде білім сапасының жоғары көрсеткіші Атырау және Қызылорда (сәйкесінше 24% және 23%), қалған облыстар мен қалаларда білім сапасының артуы 1%-дан 8%-ды құрайды.

Сонымен қорыта келгенде Республика бойынша 6-сыныпта «Математика» пәнінен білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі 2019-2020 оқу жылымен салыстырғанда 2020-2021 оқу жылы білім сапасы өңірлер бойынша жоғарлаған.

2019-2020 мен 2020-2021 оқу жылдарындағы «Алгебра» оқу пәні 7-сынып білім алушыларының білім сапасына салыстырмалы талдау жасайық. Аталған жылдардағы 7-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіші 226-кестеде берілген.

226-кесте. Қатарынан алынған екі оқу жылындағы бір сыныпқа қатысты білім сапасы

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 7-сынып	2020-2021 оқу жылы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	61%	63%	+2
Ақтөбе облысы	58%	61%	+3
Алматы облысы	65%	67%	+2
Алматы қаласы	57%	59%	+2

Атырау облысы	64%	67%	+3
ШҚО	66%	74%	+8
Жамбыл облысы	64%	68%	+4
БҚО	59%	59%	0
Қостанай облысы	59%	65%	+6
Қызылорда облысы	42%	59%	+17
Нұр-Сұлтан қаласы	42%	65%	+23
Павлодар облысы	66%	67%	+1
СҚО	69%	65%	-4

Кестеде көрсетілгендей жыл сайын 7-сыныпта «Алгебра» пәнінен білім сапасы өңірлердің басым көпшілігінде артуын көреміз. Оның ішінде білім сапасының жоғары көрсеткіші Нұр-Сұлтан қаласы және Қызылорда облысында (сәйкесінше 23% және 18%) анықталған. Батыс Қазақстан облысында білім сапасы тұрақты, Солтүстік Қазақстан облысында білім сапасының төмендеген, ал қалған облыстар мен қалаларда білім сапасының артуы 1%-дан 8%-ды құрайды.

Сонымен қорыта келгенде, Республика бойынша 7-сыныпта «Алгебра» пәнінен білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі 2019-2020 оқу жылымен салыстырғанда 2020-2021\10 оқу жылы білім сапасы өңірлердің басым көпшілігінде жоғарлаған.

2019-2020 мен 2020-2021 оқу жылдарындағы «Геометрия» оқу пәні 7-сынып білім алушыларының білім сапасына салыстырмалы талдау жасайық. Аталған жылдардағы 7-сынып оқушыларының білім сапасының көрсеткіші 227-кестеде берілген.

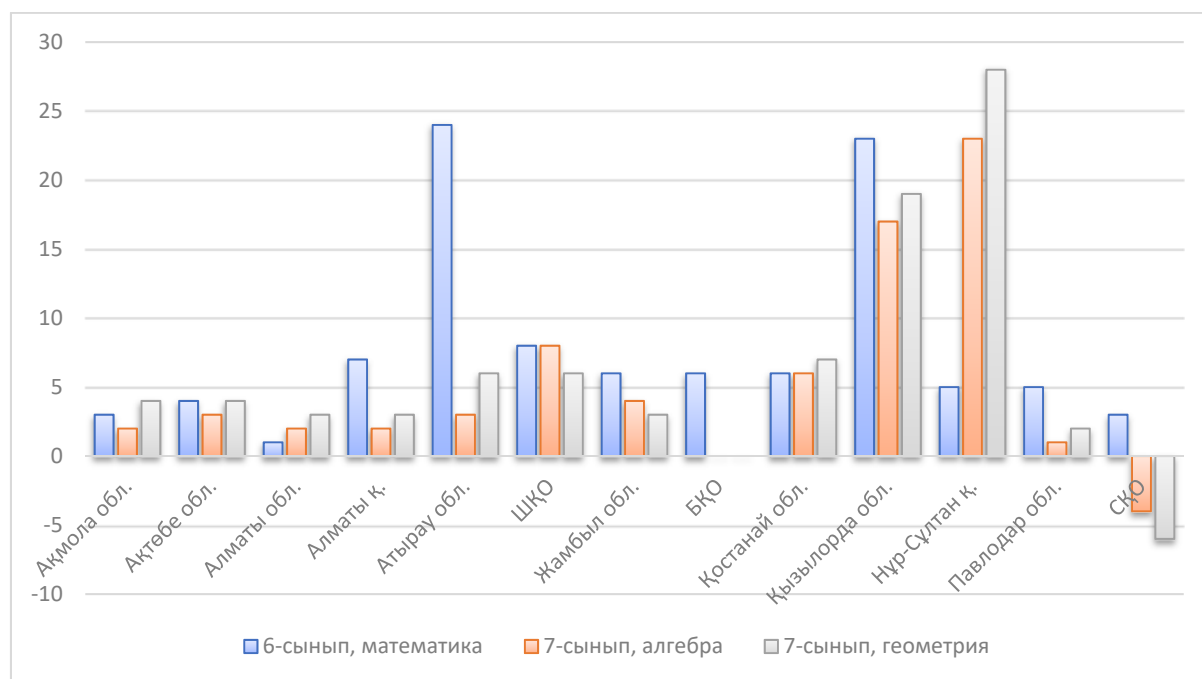
227-кесте. Қатарынан алынған екі оқу жылындағы бір сыныпқа қатысты білім сапасы

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 7-сынып	2020-2021 оқу жылы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	62%	66%	+4
Ақтөбе облысы	57%	61%	+4
Алматы облысы	65%	68%	+3
Алматы қаласы	56%	59%	+3
Атырау облысы	61%	67%	+6
ШҚО	67%	73%	+6
Жамбыл облысы	65%	69%	+3
БҚО	59%	59%	0
Қостанай облысы	59%	66%	+7
Қызылорда облысы	40%	59%	+19
Нұр-Сұлтан қаласы	39%	67%	+28
Павлодар облысы	65%	67%	+2
СҚО	64%	63%	-1

Кестеде көрсетілгендей жыл сайын 7-сыныпта «Геометрия» пәнінен білім сапасы өңірлердің басым көпшілігінде артуын көреміз. Оның ішінде білім

сапасының жоғары көрсеткіші Нұр-Сұлтан қаласы және Қызылорда облысында (сәйкесінше 28% және 19%) анықталған. Батыс Қазақстан облысында білім сапасы тұрақты, Солтүстік Қазақстан облысында білім сапасының төмендеген, ал қалған облыстар мен қалаларда білім сапасының артуы 1%-дан 7%-ды құрайды.

409-сурет. «Математика», «Алгебра», «Геометрия» пәндері бойынша білім сапасының динамикасы

Сонымен қорыта келгенде, қатарынан алынған екі оқу жылындағы бір сыныпқа қатысты республика бойынша «Математика», «Алгебра», «Геометрия» пәндерінен білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі 2019-2020 оқу жылымен салыстырғанда 2020-2021 оқу жылы білім сапасы өңірлердің басым көпшілігінде бойынша жоғарлаған (409-сурет).

«Информатика» оқу пәні

«Информатика» пәні негізінде 2020 жылғы 5-сыныптағы Республика бойынша орташа білім сапасының көрсеткіші – 84,7%-ды құрап отыр. Өңірлер бойынша білім сапасының көрсеткіші төменде берілген кестеде көрініс тапқан.

228-кесте. 2020 жылғы қорытынды негізінде «Информатика» пәні бойынша 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші

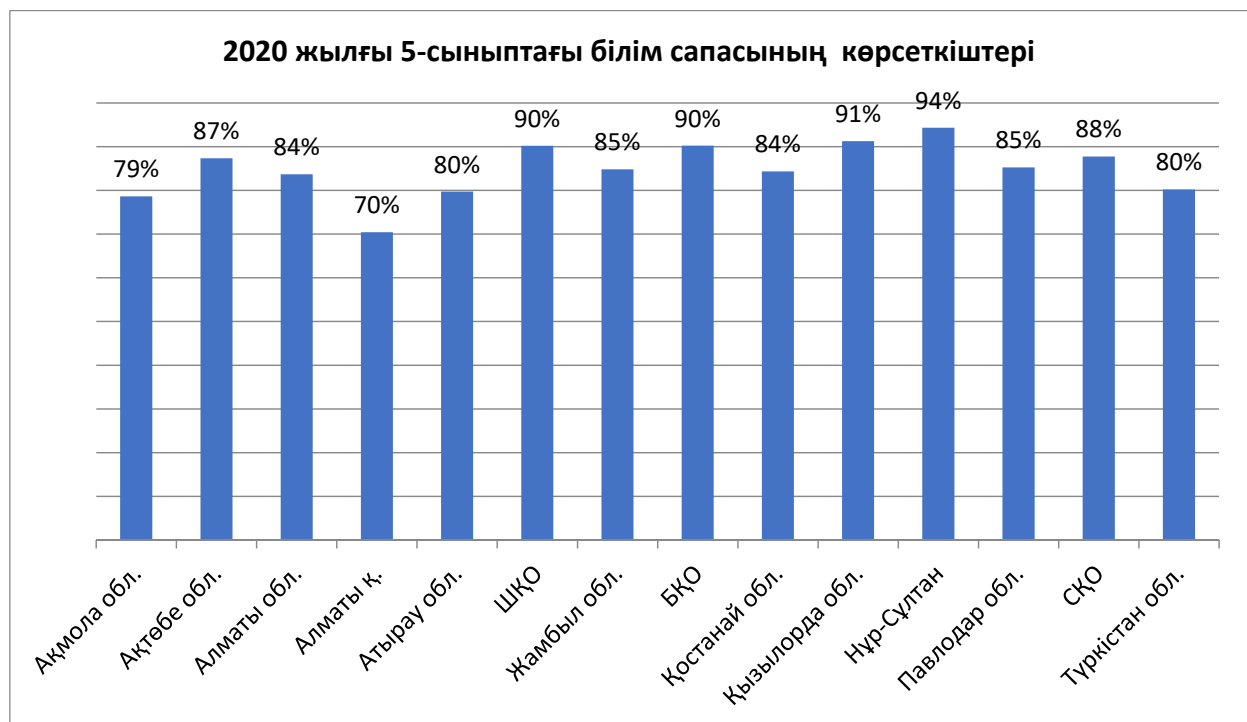
Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	7200	5661	79%
Ақтөбе облысы	5714	4990	87%

Алматы облысы	6493	5433	84%
Алматы қаласы	1210	852	70%
Атырау облысы	5434	4332	80%
ШҚО	5898	5319	90%
Жамбыл облысы	4448	3772	85%
БҚО	5475	4940	90%
Қостанай облысы	4868	4105	84%
Қызылорда облысы	5894	5378	91%
Нұр-Сұлтан қаласы	6587	6213	94%
Павлодар облысы	6945	5920	85%
СҚО	4006	3515	88%
Түркістан облысы	5717	4584	80%

Оның ішінде: Ақмола облысы –79%; Ақтөбе облысы –87%; Алматы облысы –84%; Алматы қаласы –70%; Атырау облысы –80%; ШҚО –90%; Жамбыл облысы –85%; БҚО –90%; Қостанай облысы –84%; Қызылорда облысы –91%; Нұр-Сұлтан қаласы –94%; Павлодар облысы –85%; СҚО –88%; Түркістан облысы –80%-ды құрап отыр.

Төменде берілген диаграммадан өңірлер бойынша «Информатика» пәнінен 2020 жылы білім алған 5-сыныптардың көрсеткіштері берілген. Көріп отырғанымыздай, білім сапасының көрсеткіші бір өңірлерде жоғары болса, енді бір өңірлерде төмендігі байқалды.

410-сурет. 2020 жылғы қорытынды негізінде 5-сыныпта «Информатика» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

2020 жылғы білім сапасының қорытындысы бойынша «Информатика» пәнінен жоғары көрсеткішті Нұр-Сұлтан қаласы – 94%; Қызылорда – 91 %;

ШҚО, БҚО – 90%. Ең төменгі көрсеткіш – Алматы қаласы (70%-ды) көрсетіп тұр. Қалған өңірлер осы аралықтағы көрсеткіштерді беріп отыр.

«Информатика» пәні бойынша білім сапасының өсуі мен төмендеуі білім алушылардың білім алуға деген қызығушылығы мен белсенділігін, пән мұғалімінің білім алушылардың алдына қойған оқу мақсаттарын орындауға байланысты шығарылады.

2019 жылғы қорытынды бойынша «Информатика» пәнінен білім алушылардың білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде берілген (229-кесте).

229-кесте. 2019 жылғы қорытынды негізінде 6-сыныпта «Информатика» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	7137	5565	78%
Ақтөбе облысы	5304	4583	86%
Алматы облысы	5720	4667	82%
Алматы қаласы	4549	4283	94%
Атырау облысы	4161	3270	79%
ШҚО	4983	4377	88%
Жамбыл облысы	4645	3851	83%
БҚО	4506	3963	88%
Қостанай облысы	4881	4044	83%
Қызылорда облысы	5010	4443	89%
Нұр-Сұлтан қаласы	5516	5113	93%
Павлодар облысы	6291	5182	82%
СҚО	3311	2840	86%
Түркістан облысы	5280	4149	79%

2020 жылғы қорытынды бойынша «Информатика» пәнінен Ақмола облысында – 78%; Ақтөбе облысында – 86%; Алматы облысында – 82%; Алматы қаласында – 94%; Атырау облысында – 79%; ШҚО-да – 88%; Жамбыл облысында – 83%; БҚО-да – 88%; Қостанай облысында – 83%; Қызылорда облысында – 89%; Нұр-Сұлтан қаласында – 93%-ды; Павлодар облысында – 82%-ды; СҚО-да – 86%-ды және Түркістан облысында – 79%-ды құрады.

«Информатика» пәні бойынша берілген білім сапасының көрсеткішін төмендегі диаграммадан айқын көруге болады (411-сурет).

411-сурет. 2019 жылғы қорытынды негізінде 6-сыныпта «Информатика» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

2020 жылғы «Информатика» пәні бойынша жоғары білім сапасының көрсеткішін Алматы қаласы – 94%, Нұр-Сұлтан қаласы – 93%-ды құраса, төменгі көрсеткішті Ақмола облысы – 78%, Атырау, Түркістан облыстары – 79%-ды құрап отыр. Қалған өңірлер осы аралықты қамтып тұр. 2019 жылғы «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші төменде көрсетілген кестеде беріліп отыр (230-кесте).

230-кесте. 2020 жылғы қорытынды негізінде 7-сыныпта «Информатика» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	6800	5192	76%
Ақтөбе облысы	4867	4020	83%
Алматы облысы	5086	4084	80%
Алматы қаласы	4082	3729	91%
Атырау облысы	3803	2888	76%
ШҚО	4813	4128	86%
Жамбыл облысы	3986	3180	80%
БҚО	4220	3502	83%
Қостанай облысы	4285	3444	80%
Қызылорда облысы	4963	4336	87%
Нұр-Сұлтан қаласы	5414	4884	90%
Павлодар облысы	5874	4648	79%
СҚО	3319	2757	83%
Түркістан облысы	5140	3914	76%

2020 жылғы 7-сыныптағы көрсеткішке тоқтасақ, Республика бойынша орташа білім сапасының көрсеткіші – 82,1%-ды құрап тұр. Оның ішінде:

Ақмола облысында – 76%; Ақтөбе облысында – 83%; Алматы облысында – 80%; Алматы қаласында – 91%; Атырау облысында – 76%; ШҚО-да – 86%; Жамбыл облысында – 80%; БҚО-да – 83%; Қостанай облысында – 80%; Қызылорда облысында – 87%; Нұр-Сұлтан қаласында – 90%; Павлодар облысында – 79%; СҚО-да – 83%; Түркістан облысында – 76%-ды құрайды. Төменде берілген диаграммадан республика бойынша 7-сыныптардың «Информатика» пәні бойынша білім сапасының сызбасын көруге болады (412 - сурет. 2019 жылғы қорытынды бойынша 7-сыныпта «Информатика» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

412-сурет. 2020 жылғы қорытынды негізінде 7-сыныпта «Информатика» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Суреттен көріп отырғанымыздай, білім сапасының жоғары көрсеткішін Алматы (91%), Нұр-Сұлтан қалалары (90%) көрсетіп тұр. Білім сапасының салыстырмалы төмен көрсеткішін Түркістан, Атырау, Ақмола облыстары көрсетті. Қалған өңірлер 90-79 % аралығындағы көрсеткіштерді берді.

Республика бойынша «Информатика» пәнінен 2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші келесі кестеде берілген (231 кесте).

231-кесте. 2021 жылғы қорытынды негізінде 6-сыныпта «Информатика» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»	2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	6916	6058	88%
Ақтөбе облысы	7281	5987	82%
Алматы облысы	7930	6419	81%
Алматы қаласы	7515	7020	93%

Атырау облысы	7894	6136	78%
ШҚО	7108	6039	85%
Жамбыл облысы	7372	5839	79%
БҚО	7132	6205	87%
Қостанай облысы	7859	6268	80%
Қызылорда облысы	7677	6896	90%
Нұр-Сұлтан қаласы	7448	6733	90%
Павлодар облысы	7041	5872	83%
СҚО	5525	4867	88%
Түркістан облысы	6467	5163	80%
Шымкент қаласы	7156	5581	78%

2021 жылғы қорытынды бойынша «Информатика» пәнінен 6-сыныптардағы орташа балл – 84,1%-ды құрайды. Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 88%; Ақтөбе облысы бойынша – 82%; Алматы облысы бойынша – 81%; Алматы қаласы бойынша – 93%; Атырау облысы бойынша – 78%; ШҚО бойынша – 85%; Жамбыл облысы бойынша – 79%; БҚО бойынша – 87%; Қостанай облысы бойынша – 80%; Қызылорда облысы бойынша – 90%; Нұр-Сұлтан қаласы бойынша – 90%; Павлодар облысы бойынша – 83%; СҚО бойынша – 88%; Түркістан облысы бойынша – 80%; Шымкент қаласы бойынша – 78%-ды құрап тұр. Төменде берілген диаграммада 2020 жылғы білім сапасының 6-сыныптағы көрсеткіші берілген (413-сурет).

413-сурет. 2021 жылғы қорытынды негізінде 6-сыныпта «Информатика» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Берілген материалдан көріп отырғанымыздай, «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішінің жоғары деңгейін Алматы қаласы (93%-ды), 90%-ды Қызылорда облысы, Нұр-Сұлтан қаласы көрсетті. Төмендеу сапалық көрсеткішті Атырау облысы, Шымкент қаласы (78%), Жамбыл облысы (79%) көрсетті. 6-сыныптар бойынша «Информатика» пәнінен жоғары және

төменгі көрсеткіштердің арасында 88-80%-ды Ақмола облысы, СҚО (88%), БҚО (87%); ШҚО (85%); Павлодар облысы (83%), Ақтөбе облысы (82%); 80%-ды Қостанай, Түркістан облыстары көрсетіп отыр.

2021 жылғы 7-сыныптардағы «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде берілген (232-кесте).

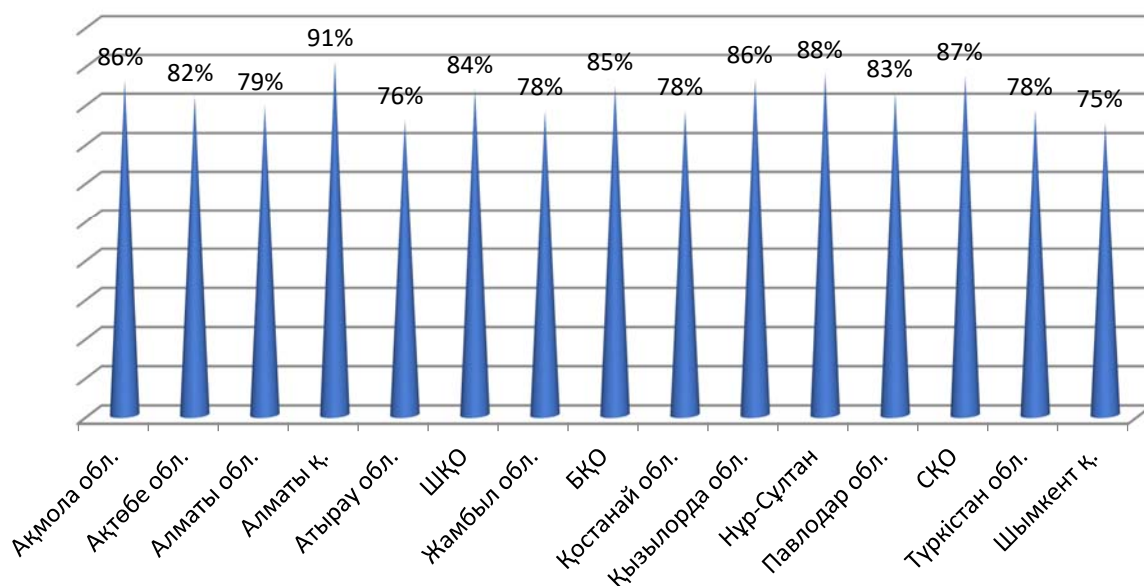
232-кесте. 2021 жылғы 7-сыныптардағы «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	сыныбы	2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	7	86%
Ақтөбе облысы	7	82%
Алматы облысы	7	79%
Алматы қаласы	7	91%
Атырау облысы	7	76%
ШҚО	7	84%
Жамбыл облысы	7	78%
БҚО	7	85%
Қостанай облысы	7	78%
Қызылорда облысы	7	86%
Нұр-Сұлтан қаласы	7	88%
Павлодар облысы	7	83%
СҚО	7	87%
Түркістан облысы	7	78%
Шымкент қаласы	7	75%

«Информатика» пәні бойынша 2021 жылы 7-сыныпта оқыған білім алушылардың білім сапасының нәтижесі – 82,4%-ды құрап отыр. Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 86%; Ақтөбе облысы бойынша – 82%; Алматы облысы бойынша – 79%; Алматы қаласы бойынша – 91%; Атырау облысы бойынша – 76%; ШҚО бойынша – 84%; Жамбыл облысы бойынша – 78%; БҚО бойынша – 85%; Қостанай облысы бойынша – 78%; Қызылорда облысы бойынша – 86%; Нұр-Сұлтан қаласы бойынша – 88%; Павлодар облысы бойынша – 83%; СҚО бойынша – 87%; Түркістан облысы бойынша – 78%; Шымкент қаласы бойынша – 75%-ды құрап отыр. Төменде берілген диаграммадан республика бойынша білім сапасының көрсеткіші берілген (414-сурет.)

414-сурет. 2021 жылғы 7-сыныптардағы «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2021 жылғы 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

2021 жылғы 7-сыныптар бойынша «Информатика» пәні бойынша білім сапасының жоғары көрсеткішін Алматы қаласы – 91%-ды құраса, ең төменгі білім сапасының көрсеткіші 75% болып Шымкент қаласы көрсетіп тұр. 88-82% аралығында Нұр-Сұлтан қаласы (88%), СҚО (87%), Ақмола, Қызылорда (86%), БҚО (85%), ШҚО (84%), Павлодар (83%), Ақтөбе (82%) облыстары көрсетті.

Төменде берілген кестеден осы жылы «Информатика» пәнінен 8-сыныптарда алынған білім сапасының көрсеткіші берілген (233 -кесте).

233-кесте. 2021 жылғы 8-сыныптардағы «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»	Білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	6073	5122	84%
Ақтөбе облысы	6366	5092	80%
Алматы облысы	6764	5301	78%
Алматы қаласы	6087	5322	87%
Атырау облысы	6301	4829	77%
ШҚО	6089	5025	83%
Жамбыл облысы	6481	4906	76%
БҚО	5825	4846	83%
Қостанай облысы	6991	5298	76%
Қызылорда облысы	6274	5282	84%
Нұр-Сұлтан қаласы	5988	5048	84%
Павлодар облысы	5881	4817	82%
СҚО	4588	3781	82%
Түркістан облысы	5799	4425	76%
Шымкент қаласы	6142	4568	74%

8-сыныптардағы «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші – 80,4%-ды құрап отыр. Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 84%; Ақтөбе облысы бойынша – 80%; Алматы облысы бойынша – 78%; Алматы қаласы бойынша – 87%; Атырау облысы бойынша – 77%; ШҚО бойынша – 83%; Жамбыл облысы бойынша – 76%; БҚО бойынша – 83%; Қостанай облысы бойынша – 76%; Қызылорда облысы – 84%; Нұр-Сұлтан қаласы бойынша – 84%; Павлодар облысы бойынша – 82%; СҚО бойынша – 82%; Түркістан облысы бойынша – 76%; Шымкент қаласы бойынша – 74%-ды құрайды. Төменде берілген кестеден 2020 жылға «Информатика» пәнінен берілген білім сапасы көрсетілген (415-сурет).

415-сурет. 2021 жылғы 8-сыныптардағы «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

«Информатика» пәні негізінде 8-сыныптар бойынша ең жоғары білім сапасының көрсеткішін Алматы қаласы (87%) көрсетсе, ең төменгі білім сапасының көрсеткішін Шымкент қаласы (74%) көрсетіп отыр. 84-80% аралығындағы көрсеткішті Ақмола облысы (84%), Нұр-Сұлтан қаласы (84%), Қызылорда облысы (84%), ШҚО (83%), БҚО (83%), Павлодар облысы (82%), СҚО (82%) көрсетіп отыр.

Жалпы «Информатика» пәні бойынша 2021 жылы 6,7,8,-сыныптардағы білім алушылардың білім сапасының қорытындысы бойынша ең жоғары білім көрсеткішін Алматы қаласы беріп отыр.

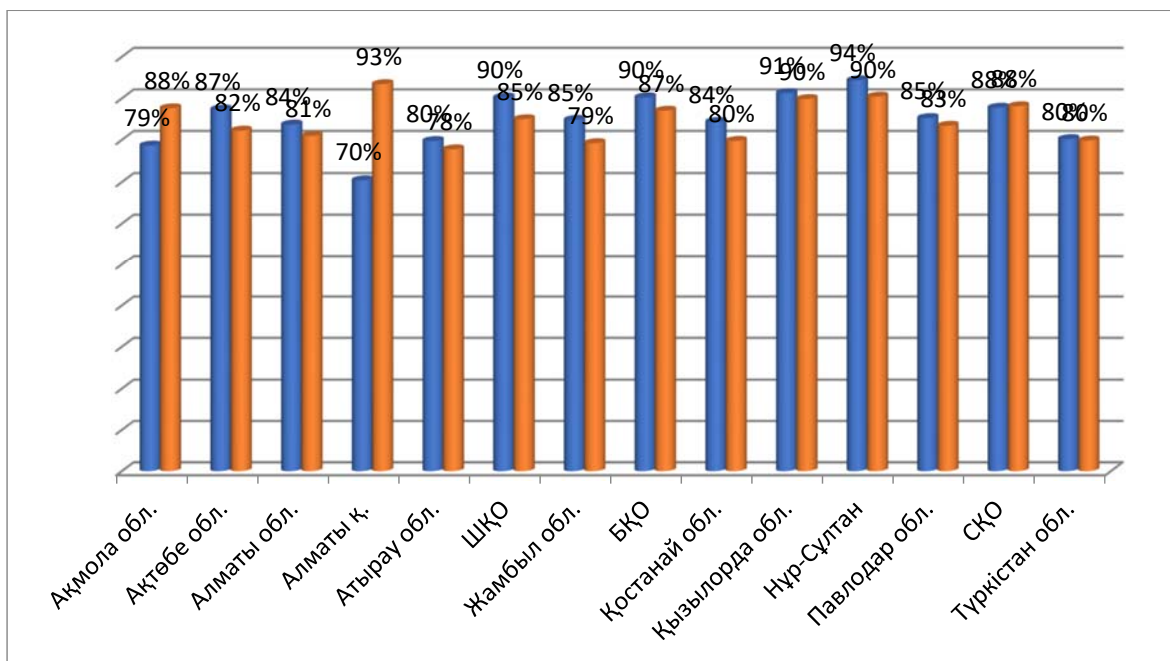
2020-2021 оқу жылындағы білім сапасын салыстыру төменде берілген кестеде берілген (234 - кесте).

234-кесте. 2020-2021 жылдардағы білім сапасын салыстыру

Өңірлер	2020 жылғы 5 сынып	2021 жылғы 6-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	79%	88%	9%
Ақтөбе облысы	87%	82%	-5%
Алматы облысы	84%	81%	-3%
Алматы қаласы	70%	93%	23%
Атырау облысы	80%	78%	-2%
ШҚО	90%	85%	-5%
Жамбыл облысы	85%	79%	-6%
БҚО	90%	87%	-3%
Қостанай облысы	84%	80%	-5%
Қызылорда облысы	91%	90%	-1%
Нұр-Сұлтан қаласы	94%	90%	-4%
Павлодар облысы	85%	83%	-2%
СҚО	88%	88%	0%
Түркістан облысы	80%	80%	0%
Шымкент қаласы		78%	

Республика деңгейіндегі «Информатика» пәні бойынша 2020-2021 жылы білім сапасының өсу динамикасы төмендегі диаграммада берілген (414 -сурет).

414-сурет. 2020-2021 жылдардағы «Информатика» пәні бойынша білім сапасын салыстыру

Ақмола облысында білім сапасының 9%-ға өскендігін байқалса, Ақтөбе облысында (-5%) білім сапасы түскен. Ал Алматы облысында (-3%) білім сапасы төмендесе, Алматы қаласында білім сапасы 23%-ға көтерілген. Сол секілді Атырау облысында (-2%); ШҚО-да (-5%), Жамбыл облысында (-6%), БҚО-да (-3%), Қостанай облысында (-5%), Қызылорда облысында (-1%), Нұр-

Сұлтан қаласында (-4%), Павлодар облысында (-2%) білім сапасының төмендегені байқалса, СҚО (0%) мен Түркістан облысында (0%).

Көріп отырғанымыздай, 2019 оқу жылына қарағанда, 2020 оқу жылында «Информатика» пәні бойынша білім сапасының төмендеуі байқалды.

2019-2020 оқу жылдарында білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Информатика» бойынша алған білімдерінің сапасына тоқталсақ. Ол төмендегі кестеде берілген (235-кесте).

235-кесте. 2020-2021 оқу жылдарында білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2020 жылғы 6 сынып	2021 жылғы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	78%	86%	8%
Ақтөбе облысы	86%	82%	-5%
Алматы облысы	82%	79%	-2%
Алматы қаласы	94%	91%	-4%
Атырау облысы	79%	76%	-3%
ШҚО	88%	84%	-4%
Жамбыл облысы	83%	78%	-5%
БҚО	88%	85%	-3%
Қостанай облысы	83%	78%	-5%
Қызылорда облысы	89%	86%	-2%
Нұр-Сұлтан қаласы	93%	88%	-5%
Павлодар облысы	82%	83%	0%
СҚО	86%	87%	1%
Түркістан облысы	79%	78%	0%
Шымкент қаласы		75%	

Жалпы 2020-2021 оқу жылдарында білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішінде біркелкілік байқалмайды.

2019-2020 оқу жылдарында білім алған 6 және 7-сынып білім алушыларының «Информатика» пәні бойынша білім сапасына тоқталсақ, Ақмола облысында білім сапасының көрсеткіші 8%-ға өскен. Ақтөбе облысында (-5%), Алматы облысында (-2%), Алматы қаласында (-4%), Атырау облысында (-3%), ШҚО-да (-4%), Жамбыл облысында (-5%), БҚО-да (-3%), Қостанай облысында (-5%), Қызылорда облысында (-2%), Нұр-Сұлтан қаласында (-5%), білім сапасы төмендесе, Павлодар (0%) және Түркістан облыстарында (0%) білім сапасы бір қалыпты, ал СҚО-да «Информатика» пәні бойынша сапа 1%-ға жоғарылағандығын көрсетіп отыр.

2020 жылғы және 2021 жылғы 7-8-сыныптардың білім сапасына талдау төмендегі кестеде көрсетілген (236-кесте).

236-кесте. «Информатика» пәні бойынша 7-8-сыныптардың білім сапасы динамикасының көрсеткіші

Өңірлер	2020 жылғы 7 сынып-	2021 жылғы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	76%	84%	8%
Ақтөбе облысы	83%	80%	-3%
Алматы облысы	80%	78%	-2%
Алматы қаласы	91%	87%	-4%
Атырау облысы	76%	77%	1%
ШҚО	86%	83%	-3%
Жамбыл облысы	80%	76%	-4%
БҚО	83%	83%	0%
Қостанай облысы	80%	76%	-5%
Қызылорда облысы	87%	84%	-3%
Нұр-Сұлтан қаласы	90%	84%	-6%
Павлодар облысы	79%	82%	3%
СҚО	83%	82%	-1%
Түркістан облысы	76%	76%	0%
Шымкент қаласы		74%	

Жалпы 2019-2020 оқу жылдарында білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішінде біркелкілік байқалмайды.

2021 жылғы 8-сыныптағы білім сапасы 2020 жылға қарағанда Ақмола облысында 8%, Павлодар облысында 3%, Атырау облысында 1%-ға өскендігін көрсетсе, Ақтөбе облысында -3%, Алматы облысында -2%, Алматы қаласында -4%, ШҚО-да -3%, Жамбыл облысында -4%, Қостанай облысында -5%, Қызылорда облысында -3%, Нұр-Сұлтан қаласында -6% және СҚО-да -1%-ға төмендегенін көрсетті. Ал, БҚО (0%) мен Түркістан облысында (0%) білім сапасында өзгеріс болмаған.

Қорыта келгенде, 2020-2021 оқу жылдарында «Информатика» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші әртүрлі. Көбіне білім алушылардың жоғары сыныпқа көшкен сайын пән бойынша білім сапасының сәл де болса төмендегендігі байқалады. Бұған себеп біріншіден, білім алушылардың психологиялық және жас ерекшеліктік өзгерістердің әсері болса, екінші жағынан мұғалімдердің пәнді оқытуда туындайтын қиындықтарымен де байланыстыруға болады. Сондықтан алдағы уақытта пән мұғалімі осы олқылықтардың орнын толықтыру бағытында жұмыстар жүргізгені дұрыс.

«Жаратылыстану» оқу пәні

Жаратылыстану бағыты бастауыш сыныптарда басталады және оқушылар алған білімдерін күнделікті өмірде – үйде, мектепте, табиғат ортасында кездесетін құбылыстар мен процестерді түсінуге, сипаттауға, болжау үшін қолдану білуді дамытуға бағытталған. Ал 5-6-сыныпта «Жаратылыстану»

пәнінің оқу бағдарламасы «Биология», «География», «Химия», «Физика» пәндерін негізгі мектепте оқытудың негізін қалауға бағытталып отыр. Жаратылыстануды оқыту әдістемесі пәнінің мақсаты болашақ мұғалімдерге мектептегі «Жаратылыстану» пәнінің теориялық негіздерін және оқыту мен тәрбиелеу әдістемесімен таныстырады.

Табиғаттағы физикалық, химиялық, географиялық заңдылықтарға байланысты 5-6-сыныпта «Жаратылыстану» пәнінде қарастыратын тақырыптардың бастапқы түсініктері беріледі. Жаратылыстану ғылымына тек 6-сынып материалдарын игерген соң нақтылы химия, физика, биология, география бағытында мазмұн қарастырылмақ.

2020 жылғы қорытынды негізінде «Жаратылыстану» пәні бойынша 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші келесі кестеде берілген.

237-кесте. 2020 жылғы қорытынды негізінде «Жаратылыстану» пәні бойынша 5-сынып білім алушыларының сапалық көрсеткіші берілген.

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»	2020 жылғы білім сапасы
Ақмола облысы	4468	3779	85%
Ақтөбе облысы	1569	1287	82%
Алматы облысы	1495	1132	76%
Алматы қаласы	3536	3025	86%
Атырау облысы	1526	1359	89%
ШҚО	2821	2280	81%
Жамбыл облысы	1404	1091	78%
БҚО	2821	2280	81%
Қостанай облысы	6996	5684	81%
Қызылорда облысы	178	161	90%
Нұр-Сұлтан қаласы	2805	2429	87%
Павлодар облысы	4176	3265	78%
СҚО	3193	2476	78%
Түркістан облысы	648	465	72%

«Жаратылыстану» пәні бойынша 2020 жылғы 5-сыныптағы Республика бойынша орташа білім сапасының көрсеткіші –72,8 % құрап отыр.

Өңірлер бойынша білім сапасының көрсеткіші жоғарыдағы берілген кестеде көрініс тапқан.

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 85%; Ақтөбе облысы бойынша – 82%; Алматы облысы бойынша – 76%; Алматы қаласы – 86%; Атырау облысы –89%; ШҚО – 81%; Жамбыл облысы –78%; БҚО – 81%; Қостанай облысы –81%;

Қызылорда облысы – 90%; Нұр-Сұлтан қаласы –87%; Павлодар облысы –78%; СҚО –78%; Түркістан облысы –72%-ды құрайды.

415-сурет. 2020 жылғы қорытынды бойынша 5-сыныпта «Жаратылыстану» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

«Жаратылыстану» пәнінен 2020 жылы білім алған 5-сыныптардың білім сапасының көрсеткіштері Алматы қаласы, Түркістан, Атырау облыстары төменгі 68-71 % көрсеткіштерді береді. Жалпы білім сапасының көрсеткіші 80-85 % жоғары болуы керек. «Жаратылыстану» пәнінен 2020 жылы білім алған 5-6-сыныптардың білім сапасының көрсеткіштері келесі сыныпта төмендегені байқалады. Себебі бұны оқу материалдарында кездесетін қиындықтармен ұштастыруға болады. «Жаратылыстану» пәнінде «Химия», «Физика», «Биология» пәндеріне қатысты материалдардың берілуіне орай оқушылардың жас ерекшеліктері ескерілмегендігі білім алушылардың білім сапасының төмендеуіне әсер етеді.

238-кесте. 2021 жылғы 6- сыныптағы «Жаратылыстану» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5» саны	2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	3230	2549	79%
Ақтөбе облысы	3367	2424	72%
Алматы облысы	3890	2863	74%
Алматы қаласы	2024	1735	86%

Атырау облысы	3325	2269	68%
ШҚО	2610	2094	80%
Жамбыл облысы	3230	2430	75%
БҚО	3360	2598	77%
Қостанай облысы	1633	1175	72%
Қызылорда облысы	4853	3743	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	4016	3474	87%
Павлодар облысы	2532	1947	77%
СҚО	619	487	79%
Түркістан облысы	4448	3182	72%

«Жаратылыстану» пәні 6-сыныпта 5-сыныпқа қарағанда көрсеткіштері төмен. Алматы мен Нұр-Сұлтан қалалары ғана 80-87% көрсеткіш бере алған. Басқа облыстар бойынша 68-79% аралығын алады.

416-сурет. 2021 жылғы 6-сыныптағы «Жаратылыстану» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

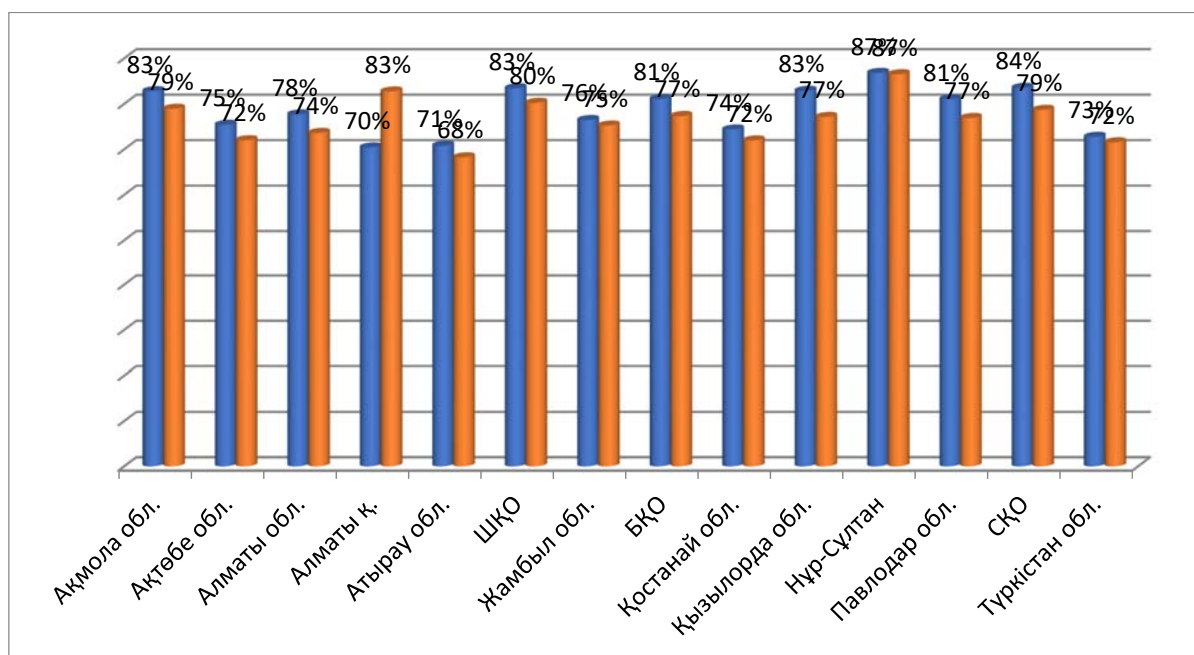
Өңірлер бойынша білім сапасының көрсеткіші жоғарыдағы берілген кестеде көрініс тапқан

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 79 %; Ақтөбе облысы бойынша – 72%; Алматы облысы бойынша – 74%; Алматы қаласы – 78%; Атырау облысы – 68%; ШҚО – 75%; Жамбыл облысы – 75%; БҚО – 77%; Қостанай облысы – 72%; Қызылорда облысы – 87%; Нұр-Сұлтан қаласы – 87%; Павлодар облысы – 77%; СҚО – 79%; Түркістан облысы – 72%-ды құрайды.

239-кесте. 2020-2021 жылғы 5-6-сыныптардағы «Жаратылыстану» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Өңірлер	2020 жылғы 5 сынып	2021 жылғы 6-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	83%	79%	-4%
Ақтөбе облысы	75%	72%	-3%
Алматы облысы	78%	74%	-4%
Алматы қаласы	70%	83%	12%
Атырау облысы	71%	68%	-3%
ШҚО	83%	80%	-3%
Жамбыл облысы	76%	75%	-1%
БҚО	81%	77%	-4%
Қостанай облысы	74%	72%	-2%
Қызылорда облысы	83%	77%	-6%
Нұр-Сұлтан қаласы	87%	87%	0%
Павлодар облысы	81%	77%	-4%
СҚО	84%	79%	-5%
Түркістан облысы	73%	72%	-1%

417-сурет. 2019-2020 жылғы 5-6-сыныптардағы «Жаратылыстану» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Суретте көрсетілгендей өсу динамикасы тек екі қалада (Алматы мен Нұр Сұлтан) жоғарырақ. Сондықтан да республика бойынша «Жаратылыстану» пәнінің оқылуына назар аударуымыз керек. Үлгілік оқу жоспарында жаңартылған бағдарламада қалай негізделген. Бастауыш сыныптардан басталып 5-6-сыныптарда 68 сағаттан әр сыныпта оқылуының нәтижесі республика бойынша өте төмен. Оған критериалды бағалау барысында көз жетіп отыр.

«Биология» оқу пәні

Үлгілік оқу жоспарларына сәйкес 7-9-сыныпта оқытылатын «Биология» оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі төмендегі кестеде берілген.

240-кесте. 7-9-сыныпта оқытылатын «Биология» оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі

Сыныбы	Жалпы жүктеме	
	апталық сағат саны	жылдық сағат саны
7	2	72
8	2	72
9	2	72

«Білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылау, аралық және қорытынды аттестаттау өткізудің үлгілік ережелерін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығына сәйкес (өзгерістер мен толықтырулармен) 7-9-сыныпта оқытылатын «Биология» оқу пәні бойынша критериалды бағалау жүргізіледі.

Оқу пәнінен әр тоқсан сайын бөлім/ортақ тақырып бойынша жиынтық бағалау (БЖБ) және тоқсандық жиынтық бағалау (ТЖБ) өткізу қарастырылған. Төмендегі кестеде оқу пәнінен бөлім/ортақ тақырып бойынша жиынтық бағалау рәсімдерінің нақты саны көрсетілген.

241-кесте. «Биология» пәні бойынша жиынтық бағалау саны.

Сынып	Бөлім/ортақ тақырып бойынша жиынтық бағалау саны			
	1-тоқсан	2-тоқсан	3-тоқсан	4-тоқсан
7-сынып	3	3	3	3
8-сынып	3	2	3	3
9-сынып	3	3	3	3

7-9-сыныпта оқытылатын «Биология» оқу пәнінен бөлім бойынша жиынтық бағалау (БЖБ) рәсімдері және тоқсандық жиынтық бағалаудың (ТЖБ) балл сандары туралы ақпарат кестеде берілген.

Критериалды бағалау қорытындыларын талдау нәтижелерін шығару үшін «Kundelik.kz» порталына енгізілген мәліметтер пайдаланылды.

Нәтижелерді талдау жұмысы екі бағытта жүргізілді. 2020-2021 оқу жылы мен 2019-2020 оқу жылындағы білім сапасы салыстырылып, талданды. Бірінші бағытта бір сыныптың, мысалы 5-сыныптың 2019-2020 оқу жылындағы көрсеткіші мен сол сыныптың білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы сапасы салыстырылды.

Сонымен қатар бір оқу жылындағы бір сыныптың, мысалы 6-сынып білім алушыларының еліміздің әр өңірі бойынша салыстырмалы сапасына талдау жүргізілді. Әрі қарай талдау нәтижелері кестелер түрінде беріледі.

«Биология» оқу пәнінен 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының және 2020-2021 оқу жылы бойынша 8-сынып білім алушыларының көрсеткіші 242-кестеде берілген.

242-кесте. «Биология» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып және 2020-2021 оқу жылы бойынша 8-сыныптағы білім алушылардың көрсеткіші

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы			2020-2021 оқу жылы		
	7-сынып			8-сынып		
	Барлығы	4 пен 5 саны	Сапа көрсеткіші	Барлығы	4 пен 5 саны	Сапа көрсеткіші
Ақмола облысы	6139	4631	75%	6304	4553	72%
Ақтөбе облысы	4891	3353	69%	6383	4390	69%
Алматы облысы	4685	3354	72%	6901	4873	71%
Алматы қаласы	4875	3874	79%	6516	5054	78%
Атырау облысы	3874	2551	66%	6361	4227	66%
ШҚО	5067	3744	74%	6256	4580	73%
Жамбыл облысы	7692	6594	86%	6548	4476	68%
БҚО	5773	4490	78%	5952	4353	73%
Қостанай облысы	7400	5856	79%	7196	4803	67%
Қызылорда облысы	7489	6163	82%	6639	4857	73%
Нұр-Сұлтан қаласы	6715	5632	84%	6023	4659	77%
Павлодар облысы	6778	5030	74%	6033	4399	73%

СҚО	3410	2315	68%	4726	3248	69%
Түркістан облысы	7695	5932	77%	6004	3996	67%
Шымкент қаласы				6072	3934	65%
Барлығы	82483	63519	76%	93914	66402	71%

Кестеден көріп тұрғанымыздай білім алушылар саны жағынан Түркістан облысы көш бастап тұр. Ал сапа жағына қарасақ, Жамбыл облысы ең жоғары көрсеткішке ие болды. Атырау облысы 66%-бен салыстырмалы түрде ең төменгі көрсеткішті беріп отыр.

Енді дәл осы сыныптарды, бір сыныптың білім алушыларын келесі 8-сыныпқа көшкен кездегі сапа үлгеріміне қарасақ, мұнда ең жоғары көрсеткішті 82%-бен Алматы қаласы көрсетіп отыр.

Енді өңірлер бойынша екі оқу жылындағы сапа көрсеткіштерін салыстырамыз.

418-сурет. 2020 жылғы 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

419-сурет. 2022 жылғы 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

Бір өңірдегі сапаны екі оқу жылы бойынша салыстырсақ, Ақмола облысы 2019-2020 оқу жылында 75% болса, 2020-2021 оқу жылында 72% болып, 3%-ға төмендеген.

Берілген диаграммадағы мәліметтерді ала отырып, 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныптар мен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сыныптардың білім сапасының салыстырмалы кестесін жасап көреміз.

243-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныптар мен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сыныптардың білім сапасы көрсеткіші

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы	2020-2021 оқу жылы	Динамикалық айырма көрсеткіші
	7-сыныбы	8-сыныбы	
Ақмола облысы	70%	72%	+2
Ақтөбе облысы	59%	69%	+10
Алматы облысы	78%	71%	-7
Алматы қаласы	75%	78%	+3
Атырау облысы	66%	66%	
ШҚО	71%	73%	+2
Жамбыл облысы	84%	68%	-16
БҚО	73%	73%	
Қостанай облысы	76%	67%	-9

Қызылорда облысы	80%	73%	-7
Нұр-Сұлтан қаласы	80%	77%	-3
Павлодар облысы	71%	73%	+2
СҚО	65%	69%	+4
Түркістан облысы	67%	67%	
Шымкент қаласы		65%	
орташа	76%	71%	-5

Алматы облысы мен Алматы қаласы, Шығыс Қазақстан, Павлодар облыстары 2019-2020 оқу жылымен салыстырғанда 2020-2021 оқу жылында 1%-ға төмендеген. Ал Жамбыл облысында 18%-ға, Қостанай облысында сапа 12%-ға төмендеген. Жалпы есептегі динамика көрсеткіші - 5% болды.

«Биология» оқу пәнінен 2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып білім алушыларының және 2020-2021 оқу жылы бойынша 9-сынып білім алушыларының көрсеткіші 5-кестеде берілген.

244-кесте. «Биология» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып және 2020-2021 оқу жылы бойынша 9-сынып білім алушыларының көрсеткіші

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы			2020-2021 оқу жылы		
	8-сыныптар			9-сыныптар		
	Барлығы	4 пен 5 саны	Сапа көрсеткіші	Барлығы	4 пен 5 саны	Сапа көрсеткіші
Ақмола облысы	5768	4053	70%	5292	4197	79%
Ақтөбе облысы	4890	2898	59%	5791	3938	68%
Алматы облысы	4510	3537	78%	6113	4414	72%
Алматы қаласы	4851	3635	75%	6038	4678	77%
Атырау облысы	3863	2552	66%	6182	4237	69%
ШҚО	4956	3527	71%	5880	4355	74%
Жамбыл облысы	6957	5823	84%	5872	4117	70%
БҚО	5378	3912	73%	5508	3888	71%
Қостанай облысы	7299	5527	76%	7019	4639	66%
Қызылорда облысы	7187	5751	80%	6336	4857	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	6042	4863	80%	5515	4251	77%

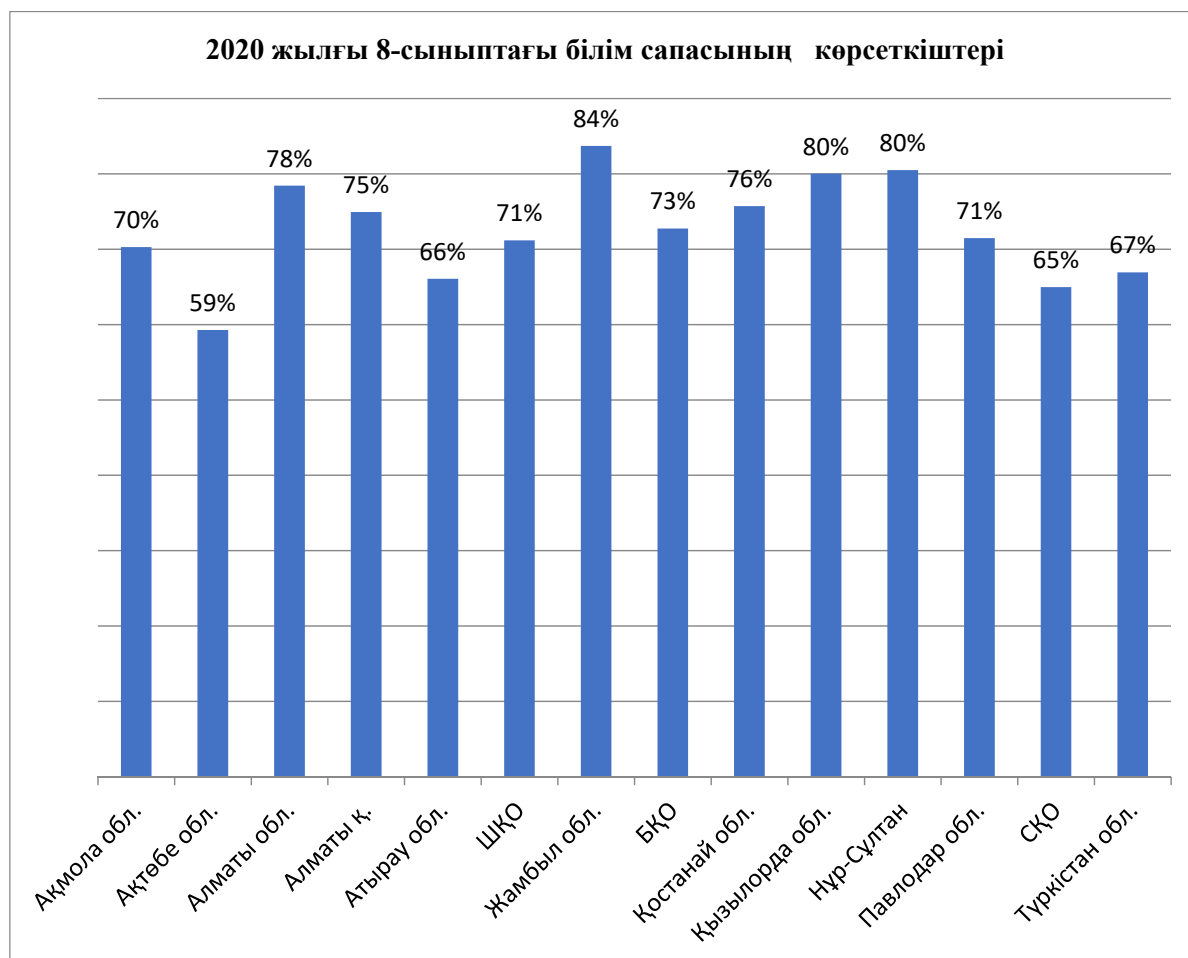
Павлодар облысы	6502	4646	71%	5768	4326	75%
СҚО	3496	2271	65%	4772	3305	69%
Түркістан облысы	5235	3503	67%	5512	3738	68%
Шымкент қаласы				5293	3440	65%
Барлығы	76934	56498	73%	86891	62380	72%

Білім алушылардың саны жағынан Қостанай облысы көш бастап тұрса, білім сапасы жағынан Жамбыл облысы алдыңғы орында тұр.

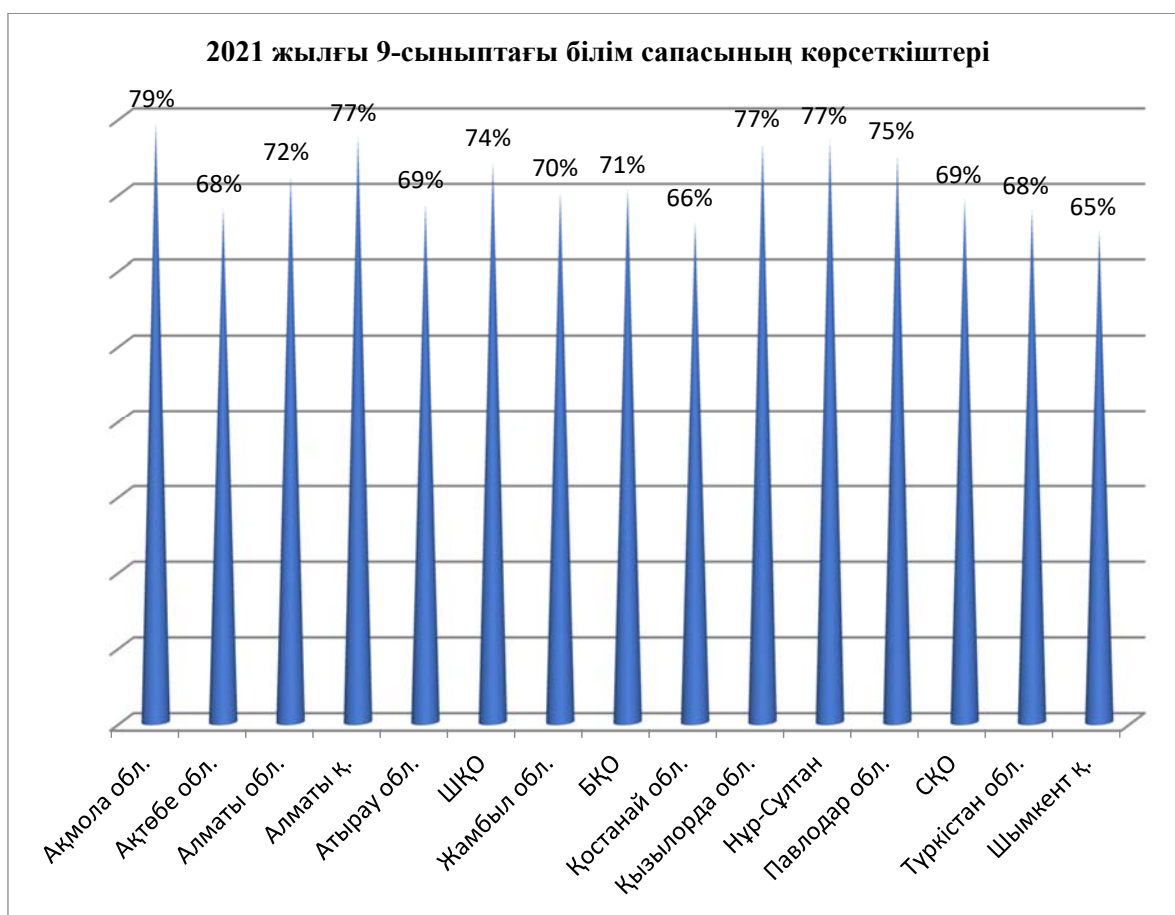
«Биология» пәні бойынша білім сапасы ең төмен көрсеткішке 65%-ды көрсетіп Солтүстік Қазақстан облысы ие болып тұр. Сонымен қатар аталған облыста білім алушының саны жағынан да ең аз екені кестеден байқалып тұр.

Енді «Биология» пәні бойынша жалпы республика бойынша сапа көрсеткіштерінің салыстырмалы талдауын жасап көрейік.

419-сурет. 2020 жылғы 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

420-сурет. 2020 жылғы 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

Берілген диаграммадағы мәліметтерді ала отырып, 2019-2020 оқу жылындағы 8-сыныптар мен 2020-2021 оқу жылындағы 9-сыныптардың білім сапасының салыстырмалы кестесін жасап көреміз.

243-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 8-сыныптар мен 2020-2021 оқу жылындағы 9-сыныптардың білім сапасы көрсеткіші

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы	2020-2021 оқу жылы	Динамикалық айырма көрсеткіші
	8-сыныбы	9-сыныбы	
Ақмола облысы	70%	79%	+9
Ақтөбе облысы	59%	68%	+9
Алматы облысы	78%	72%	-6
Алматы қаласы	75%	77%	+2
Атырау облысы	66%	69%	+3
ШҚО	71%	74%	+3
Жамбыл облысы	84%	70%	-14
БҚО	73%	71%	-2
Қостанай облысы	76%	66%	-10
Қызылорда облысы	80%	77%	-3
Нұр-Сұлтан қаласы	80%	77%	-3

Павлодар облысы	71%	75%	+4
СҚО	65%	69%	+4
Түркістан облысы	67%	68%	+1
Шымкент қаласы		65%	
Орташа	73%	72%	-1

Кестеден көріп отырғанымыздай, «Биология» пәнінен сапа көрсеткіші Ақмола, Ақтөбе облыстарында 9%-ға, Алматы қаласында 2%-ға, Шығыс Қазақстан облысында 3%-ға, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстарында 4%-ға Атырау, Түркістан облыстарында 1%-ға артса, Алматы облысында 6%-ға, Жамбыл облысында 14%-ға, Қостанай облысында 6%-ға төмендеген. Қостанай, Жамбыл облыстарында сонымен қатар білім алушылар саны азайған. Бұл ішкі немесе сыртқы көші-қон мәселесімен байланысты, бұл жердегі білім сапасының айтарлықтай төмендеуі оқу үлгерімі жақсы оқушылардың басқа мектептерге ауысып кетуіне байланысты болуы мүмкін.

Келесі кезекте бірдей сынып білім алушыларының бір оқу жылындағы өңірлік және өңіраралық салыстырмалы талдауы ұсынылады. «Биология» пәнінен өңірлер бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының сапасын салыстырамыз. Кестеде өңірлер бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының жалпы саны, оқу жылын «4» пен «5»-ке аяқтаған білім алушылар саны және пайыздық көрсеткіші берілген.

244-кесте. «Биология» пәнінен аймақтар бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныбы білім алушыларының білім сапасы

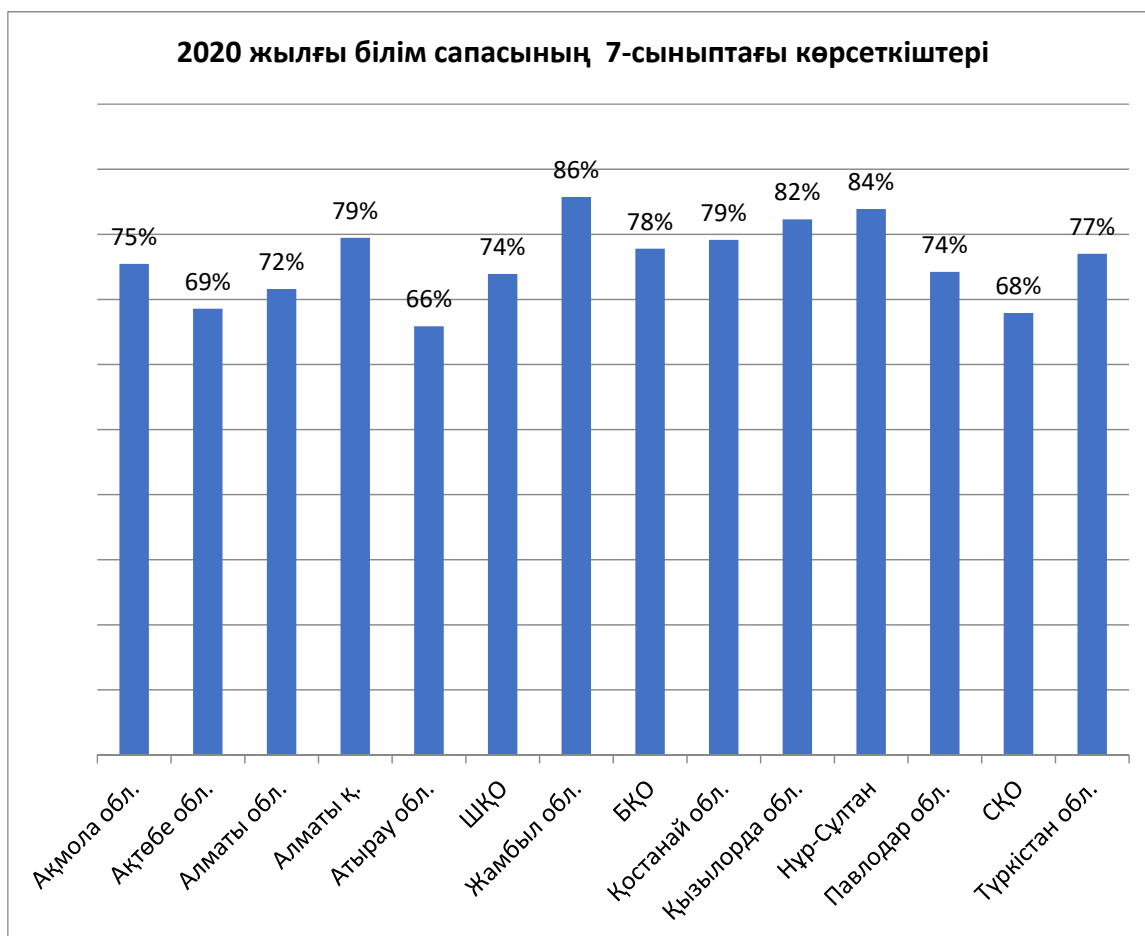
Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»-ке оқыған білім алушылар саны	Сапа көрсеткіші
Ақмола облысы	6139	4631	75%
Ақтөбе облысы	4891	3353	69%
Алматы облысы	4685	3354	72%
Алматы қаласы	4875	3874	79%
Атырау облысы	3874	2551	66%
ШҚО	5067	3744	74%
Жамбыл облысы	7692	6594	86%
БҚО	5773	4490	78%
Қостанай облысы	7400	5856	79%
Қызылорда облысы	7489	6163	82%
Нұр-Сұлтан қаласы	6715	5632	84%
Павлодар облысы	6778	5030	74%
СҚО	3410	2315	68%
Түркістан облысы	7695	5932	77%
Барлығы	82483	63519	76%

Білім алушылар саны ең жоғары өңір Түркістан облысы, мұнда 7695 оқушының 5932-сі оқу жылын «4» пен «5»-ке аяқтап, 77%-ды берген. Бұл сапа жағынан жақсы көрсеткіш болып саналады. Ал Солтүстік Қазақстан облысында

керісінше оқушы саны аз, 3410 оқушыдан 2315-і жақсы сапа берген. Білім алушылардың саны көп аймақтар: Қостанай, Павлодар, Жамбыл, Қызылорда облыстары мен Нұр-Сұлтан қаласы 75%-дан жоғары көрсеткіш көрсетіп отыр.

Берілген 14 өңірлер бойынша білім алушылардың жалпы саны 82483 болса, содан «4» пен «5»-ке оқыған білім алушылардың саны 63519-ды құрап, орташа сапа көрсеткіші 76% болып отыр.

421-сурет. «Биология» пәні бойынша 2020 жылғы білім сапасының 7-сыныптағы көрсеткіштері

Берілген кестеден көрініп тұрғандай, 7-сыныптар арасында «Биология» пәнінен ең жоғары сапа көрсеткішін 86%-бен Жамбыл облысы, одан кейін 84%-бен Нұр-Сұлтан қаласы, ал ең төменгі сапаны 69%-бен Ақтөбе және 66% көрсеткішпен Атырау облыстары беріп отыр.

«Биология» пәні бойынша дәл осылай 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныптардың білім сапасына талдау жасап көрейік.

245-кесте. «Биология» пәнінен аймақтар бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныбы білім алушыларының білім сапасы

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»-ке оқыған білім алушылар саны	Сапа көрсеткіші
---------	---------------------	---	-----------------

Ақмола облысы	6786	5023	74%
Ақтөбе облысы	6897	4813	70%
Алматы облысы	7563	5388	71%
Алматы қаласы	7522	6161	82%
Атырау облысы	6905	4640	67%
ШҚО	6469	4843	75%
Жамбыл облысы	7461	5299	71%
БҚО	6760	5164	76%
Қостанай облысы	7638	5336	70%
Қызылорда облысы	7289	5473	75%
Нұр-Сұлтан қаласы	6881	5389	78%
Павлодар облысы	6597	4904	74%
СҚО	5093	3544	70%
Түркістан облысы	6298	4294	68%
Шымкент қаласы	6824	4508	66%
Барлығы	102983	74779	73%

Жоғарыдағы кестеден көрініп тұрғандай, 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының білім сапасы бойынша ең жоғары көрсеткішпен Алматы қаласы бастап тұр. Алматы қаласындағы 7522 баланың 6161-і оқу жылын «4» пен «5»-ке аяқтаған. Одан кейінгі орынды Нұр-Сұлтан қаласы иемденгені байқалады. Бас қалада 6881 баланың 5389-ы «4» пен «5»-ке оқыған. Бұл өте жақсы көрсеткіш болып есептеледі.

Ал салыстырмалы төмен көрсеткішке ие болған аймақтарға Атырау, Түркістан облыстары мен Шымкент қаласы жатады.

Жалпы алғанда республика бойынша 102983 баланың 74779-ы 2019-2020 оқу жылын «4» пен «5» деген бағалармен аяқтап, биологиялық білімдерін дәлелдеген.

422-сурет. «Биология» пәні бойынша 2020 жылғы 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

Берілген диаграммаға назар аударсақ, биологиялық білімдерінің нәтижесі бойынша ең жоғары сапаны 82%-бен Алматы қаласы берген, ал пайыздық өлшеммен ең төмен нәтижені 66%-бен Шымкент қаласы көрсетті.

Жалпы есепте республика бойынша орташа көрсеткіш 73%-ды құрап отыр. Жаңартылған мазмұндағы бағдарламамен оқып жатқан 7-сынып оқушылары үшін бұл жақсы көрсеткіш деуге болады.

Енді дәл осындай тәсілмен 2019-2020 оқу жылындағы 8-сыныптар мен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сыныптардың өңіраралық салыстырмалы талдауын жасаймыз.

246-кесте. «Биология» пәнінен өңірлер бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып білім алушыларының білім сапасы

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»-ке оқыған білім алушылар саны	Сапа көрсеткіші
Ақмола облысы	5768	4053	70%
Ақтөбе облысы	4890	2898	59%
Алматы облысы	4510	3537	78%
Алматы қаласы	4851	3635	75%
Атырау облысы	3863	2552	66%
ШҚО	4956	3527	71%
Жамбыл облысы	6957	5823	84%
БҚО	5378	3912	73%
Қостанай облысы	7299	5527	76%
Қызылорда облысы	7187	5751	80%
Нұр-Сұлтан қаласы	6042	4863	80%
Павлодар облысы	6502	4646	71%
СҚО	3496	2271	65%
Түркістан облысы	5235	3503	67%
Барлығы	76934	56498	73%

2019-2020 оқу жылындағы 8-сынып білім алушыларының білім сапасы бойынша 84%-бен Жамбыл облысы алға шықса, төменгі сапаны Солтүстік Қазақстан облысы көрсеткен. Ал оқушы саны бойынша Қостанай облысы көш бастап тұр, мұнда 7299 білім алушының 5527-сі «4» пен «5» деген бағаларға оқып, 76%-ды құрап отыр.

Критериалды бағалау нәтижелерін талдау үшін алынған 14 өңір бойынша барлығы 76934 оқушының 56498-і «4» пен «5»-ке оқыған. Бұл жақсы көрсеткіш болып есептеледі.

423-сурет. «Биология» пәні бойынша 2019 жылы білім сапасының 8-сыныптағы көрсеткіштері

Диаграммаға назар аударып қарасақ республика бойынша 8-сынып оқушыларының «Биология» пәнінен алған білімдері 73%-дық сапаны көрсеткен.

Өңірлер бойынша 80%-дан жоғары көрсеткішке үш аймақ: Қызылорда, Жамбыл облыстары мен Нұр-Сұлтан қаласы ие болса, 70%-дан жоғары көрсеткішке қол жеткізген аймақтар: Павлодар, Қостанай, Батыс Қазақстан облыстары болып отыр.

Келесі ретте 2019-2020 оқу жылындағы 8-сыныптар мен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сыныптардың өңіраралық салыстырмалы сапа көрсеткіштерін қарастырылады.

247-кесте. «Биология» пәнінен өңірлер бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушыларының білім сапасы

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»-ке оқыған білім алушылар саны	Сапа көрсеткіші
Ақмола облысы	6304	4553	72%
Ақтөбе облысы	6383	4390	69%
Алматы облысы	6901	4873	71%
Алматы қаласы	6516	5054	78%
Атырау облысы	6361	4227	66%
ШҚО	6256	4580	73%
Жамбыл облысы	6548	4476	68%

БҚО	5952	4353	73%
Қостанай облысы	7196	4803	67%
Қызылорда облысы	6639	4857	73%
Нұр-Сұлтан қаласы	6023	4659	77%
Павлодар облысы	6033	4399	73%
СҚО	4726	3248	69%
Түркістан облысы	6004	3996	67%
Шымкент қаласы	6072	3934	65%
Барлығы	93914	66402	71%

«Биология» пәнінен өңірлер бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушыларының білім сапасын салыстырғанда, ең жоғары көрсеткіш Алматы қаласының үлесіне тиді. Мұндағы 6515 оқушының 5054-і оқу жылын «4» пен «5»-ке аяқтаса, екінші орынды Нұр-Сұлтан қаласы иемденген, бас қалада 6023 оқушының 4659-ы жақсы бағалармен аяқтаған.

Оқушы саны ең аз деген Солтүстік Қазақстан облысында 4726 баланың 3248-і «4» пен «5»-ке оқыған. Ал республика бойынша барлығы 93914 білім алушының 66402-сі «Биология» пәнін «4», «5» деген бағаларға оқыған.

Жиынтық бағалаудың нәтижесінде еліміздің 8-сыныптары осындай жақсы көрсеткіштерге жеткен.

424-сурет. «Биология» пәні бойынша 2021 жылғы 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

Диаграмма бойынша пайыздық көрсеткіштерімен салыстырғанда 78%-бен Алматы қаласы көш бастап тұр. Ал Атырау облысы 66% сапа көрсеткішімен басқа өңірлерге қарағанда төменгі сапаны берген.

Республика бойынша орташа есеппен биологиялық білім сапасы 71%-ды құраған.

Осындай ретпен енді 2019-2020 оқу жылындағы 9-сыныптар мен 2020-2021 оқу жылындағы 9-сыныптардың өңіраралық салыстырмалы сапа көрсеткіштерін қарастырайық.

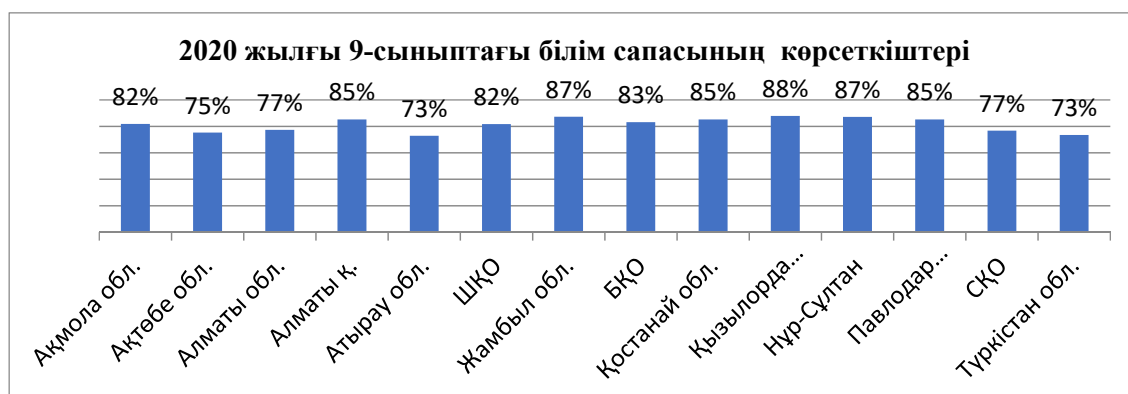
248-кесте. «Биология» пәнінен өңірлер бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып білім алушыларының білім сапасы

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»-ке оқыған білім алушылар саны	Сапа көрсеткіші
Ақмола облысы	2636	2157	82%
Ақтөбе облысы	2954	2222	75%
Алматы облысы	2353	1819	77%
Алматы қаласы	2613	2226	85%
Атырау облысы	2209	1608	73%
ШҚО	2646	2161	82%
Жамбыл облысы	4317	3768	87%
БҚО	3437	2855	83%
Қостанай облысы	3496	2977	85%
Қызылорда облысы	4028	3539	88%
Нұр-Сұлтан қаласы	3602	3137	87%
Павлодар облысы	3070	2615	85%
СҚО	1877	1439	77%
Түркістан облысы	3827	2808	73%
Барлығы	43065	35331	81%

«Биология» пәнін оқытуда 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып білім алушыларының білім сапасы бойынша Қызылорда облысы алға шықса, төменгі сапаны Түркістан облысы көрсеткен. Оқушы саны ең көп Жамбыл облысы да жоғары көрсеткішке ие болып отыр, мұнда 4317 білім алушының 3768-сі «4» пен «5» деген бағаларға оқыған.

Критериалды бағалау нәтижелерін талдау үшін алынған 14 өңір бойынша барлығы 43065 оқушының 35331-і оқу жылын «4» пен «5»-ке аяқтаған.

425-сурет. «Биология» пәні бойынша 2020 жылғы 9-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

Пайыздық көрсеткіштер бойынша салыстырғанда 88%-бен Қызылорда облысы алға шығып тұр. Сапа жағынан 80%-дан жоғары көрсеткіш берген өңірлер: Ақмола, Шығыс Қазақстан, Батыс Қазақстан, Қостанай, Павлодар облыстары мен Алматы, Нұр-Сұлтан қалалары.

Жалпы республика бойынша 9-сыныптар «Биология» пәні бойынша 81% сапаны көрсеткен. Бұл өте жақсы көрсеткіш болып есептеледі.

Келесі ретте 2020-2021 оқу жылындағы 9-сынып білім алушыларының өңіраралық салыстырмалы сапа көрсеткіштерін қарастырылады.

249-кесте. 2020-2021 оқу жылындағы 9-сынып білім алушыларының өңіраралық салыстырмалы сапа көрсеткіштері.

Өңірлер	Білім алушылар саны	«4» пен «5»-ке оқыған білім алушылар саны	Сапа көрсеткіші
Ақмола облысы	5292	4197	79%
Ақтөбе облысы	5791	3938	68%
Алматы облысы	6113	4414	72%
Алматы қаласы	6038	4678	77%
Атырау облысы	6182	4237	69%
ШҚО	5880	4355	74%
Жамбыл облысы	5872	4117	70%
БҚО	5508	3888	71%
Қостанай облысы	7019	4639	66%
Қызылорда облысы	6336	4857	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	5515	4251	77%
Павлодар облысы	5768	4326	75%
СҚО	4772	3305	69%
Түркістан облысы	5512	3738	68%
Шымкент қаласы	5293	3440	65%
Барлығы	86891	62380	72%

Білім сапасы жағынан Ақмола облысы көш бастап тұр, мұнда 5292 білім алушының 4197-сі оқу жылын «4» пен «5» деген бағалармен аяқтаған. Оқушы саны жағынан ең көп санды қамтитын Қостанай облысында барлығы 7019 оқушының 4639-ы оқу жылын жақсы бағалармен аяқтап, 66% сапа берген. Оқушы саны ең аз деген Солтүстік Қазақстан облысында 4772 баланың 3305-і жақсы аяқтап отыр.

Критериалды бағалау нәтижелерін талдау үшін алынған 15 өңір бойынша барлығы 43065 оқушының 35331-і 2019-2020 оқу жылын «4» пен «5»-ке аяқтаған.

426-сурет. «Биология» пәні бойынша 2021 жылы 9-сыныптағы білім сапасының көрсеткіштері

Осы 15 өңірдің ішінде өзара салыстырғанда 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып білім алушыларының білім сапасы бойынша 79%-бен Ақмола облысы алға шықса, төменгі сапаны 65%-бен Шымкент қ. көрсеткен.

Жалпы республика бойынша 9-сыныптар «Биология» пәні бойынша 72% сапаны көрсеткен. Бұл жақсы көрсеткіш болып есептеледі.

«Биология» пәнін оқытуда білім алушылардың білім сапасын республика бойынша алынған 15 өңірдің көрсеткішін талдай келе, орташа сапа көрсеткіші екі оқу жылында да 72%-дан жоғары болды. Бұл критериялды бағалаудан соңғы көрсетілген нәтижелер болатын.

«Биология» пәнін оқытуда қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау тәсілдері пәннің мазмұны мен түріне қарай әртүрлі болуы мүмкін. Мұғалімдер оқушыларға кері байланысты қамтамасыз ету және оқу үдерісінде ата-аналарға ақпарат беру үшін қалыптастырушы және жиынтық бағалау нәтижелерін пайдаланады.

Бағалау тапсырмалары схемалар, сызбалар, суреттер түрінде болып келеді. Мысалы, сүйектің құрам бөліктеріне қарай немесе бұлшықеттердің түрлері мен қызметтеріне қарай жіктеу, керісінше олардың суреттері беріліп, қандай ұлпа түрлерінен тұратынын анықтау сияқты танымдық бағыттағы тапсырмалар беріледі.

Білім сапасына мониторинг жүргізудің негізгі мақсаттардың бірі – оқу жетістіктерінің деңгейін көтеру. Білім алушылардың оқу нәтижесі жайлы нақты ақпарат алу және одан әрі нәтижені жақсарту үшін не істеу керектігін анықтау биологиялық білімді бағалаудағы негізгі міндеттердің бірі екенін ескеру қажет.

«Химия» оқу пәні

«Химия» оқу пәні бойынша білім алушылардың критериалды бағалау және білім сапасының көрсеткіштерін талдау жүйесін енгізу бойынша 2020 және 2021 жылдарындағы «Күнделік» электронды журналы арқылы жүргізілетін бағалау нәтижелері шығарылды.

Талдау нәтижелері бойынша өңірлер аралығында 2020 жылы 7,8,9-сынып және 2021 жылы 7,8,9-сынып білім алушыларының білім сапасының көрсеткіштері айқындалды.

2019 жылы оқытатын 7-сынып оқушыларының «Химия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері диаграммада көрсетілген.

427-сурет. 2019 жылғы 7-сыныптағы «Химия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Апробацияны талдау көрсеткендей, 2020 жылы 7-сыныпта «Химия» пәні бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші – 73,1% - ды құрады.

Өңірлер аралығында білім сапасы бойынша 7-сыныпта жоғары көрсеткіштер Алматы қаласында 79%-ға, Атырау облысында төмен көрсеткіштер 64% - ды көрсетті.

Ақмола, Ақтөбе, Алматы, Шығыс Қазақстан, Жамбыл, Батыс Қазақстан, Қостанай, Қызылорда, Павлодар, Солтүстік Қазақстан, Түркістан облыстарында және Нұр-Сұлтан қаласында білім сапасының көрсеткіштері – 76-дан 66%-ға дейін болды.

2021 жылы 8-сыныпта «Химия» пәні бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткіштері 74-диаграммада көрсетілген.

428-сурет. 2021 жылғы 8-сыныптағы «Химия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Білім алушылардың білім сапасының көрсеткіштерін талдау нәтижелеріне сәйкес 2021 жылы 8-сыныпта «Химия» пәні бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші – 64,7% - ды құрады.

Республикада білім сапасы бойынша 8 – сыныпта жоғары көрсеткіш Нұр-Сұлтан қаласында – 71%-ға, төмен көрсеткіш бойынша Атырау, Солтүстік Қазақстан облыстарында 60%-ды және Шымкент қаласында 58%-ды көрсетті.

Алматы қаласы, Қызылорда, Батыс Қазақстан, Ақмола, Шығыс Қазақстан, Павлодар, Ақтөбе, Алматы, Жамбыл, Түркістан, Қостанай облыстары бойынша 8-сыныптардағы білім сапасы 70 және 61% - ды құрады.

«Химия» пәні бойынша 2020 жылғы 7-сынып пен 2021 жылғы 8-сынып үлгерімінің салыстырмалы талдауы 72-кестеде келтірілген.

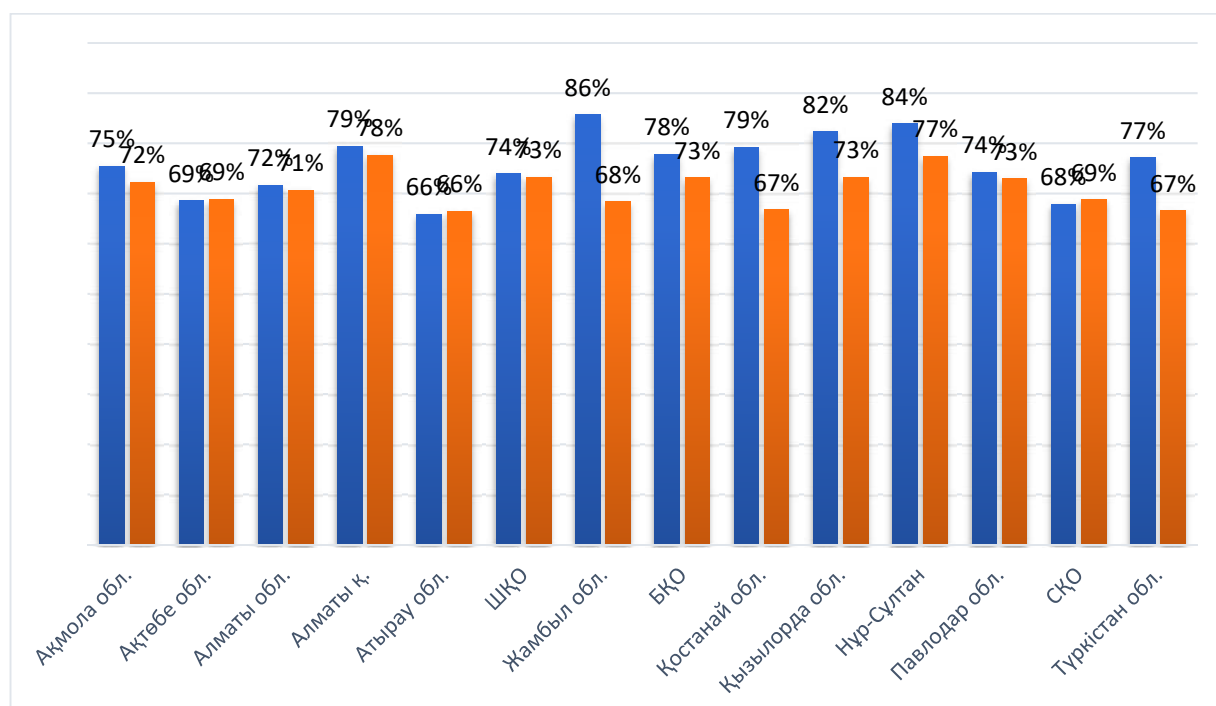
250-кесте. 2020 жылғы 7-сынып пен 2021 жылғы 8-сынып үлгерімінің салыстырмалы талдауы

Өңірлер	2020 жылғы 7-сынып	2021 жылғы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	75%	72%	-3%
Ақтөбе облысы	69%	69%	0%
Алматы облысы	72%	71%	-1%
Алматы қаласы	79%	78%	-2%
Атырау облысы	66%	66%	1%
ШҚО	74%	73%	-1%
Жамбыл облысы	86%	68%	-17%
БҚО	78%	73%	-5%
Қостанай облысы	79%	67%	-12%
Қызылорда облысы	82%	73%	-9%
Нұр-Сұлтан қаласы	84%	77%	-7%
Павлодар облысы	74%	73%	-1%
СҚО	68%	69%	1%
Түркістан облысы	77%	67%	-11%

Деректерден көріп отырғанымыздай, «Химия» пәні бойынша білім алушылардың оқу жылындағы үлгерімінің орташа көрсеткіші – 5%-дан төмендеді. 2020 жылдың 7-сыныбымен салыстырғанда 2021 жылдың 8-сыныптағы білім алушылардың білім сапасы Солтүстік Қазақстан облысында 1%-ға артты.

Келесі диаграммада өңірлер бөлінісінде жылдар бойынша 7 және 8-сынып оқушыларының білім сапасы көрсеткіштеріндегі айырмашылық көрсетілген.

429-сурет. Өңірлер бөлінісінде жылдар бойынша 7 және 8-сынып оқушыларының білім сапасы көрсеткіштері

8-сыныпта 2021 жылы пән бойынша білім сапасы көрсеткішінің 11 өңірінде 14-тен төмендегені байқалады, яғни білім сапасы төмендеді, көрсеткіштердің айтарлықтай жоғары деңгейін: Алматы, ШҚО, Павлодар облыстарында 1-ден жоғарыны көрсетсе, Жамбыл облысында 17% - ға дейін: Қостанай облысында (-12%), Түркістан облысында (-11%), Қызылорда облысында (-9%), Нұр-Сұлтан қаласында (-7%), БҚО (-5%), Ақмола облысында (-3%), Алматы қаласында (-2%). Ақтөбе облысында өсу, не кему динамикасы байқалмайды, ал Атырау мен СҚО-да білім сапасы 1% - ға артқандығын көрсетті.

2020 жылғы 7-сыныпта және 2021 жылғы 8-сыныпта «Химия» пәні бойынша білім сапасының динамикасы 76-суретте көрсетілген.

430-сурет. 7-сыныпта және 2021 жылғы 8-сыныпта «Химия» пәні бойынша білім сапасының динамикасы

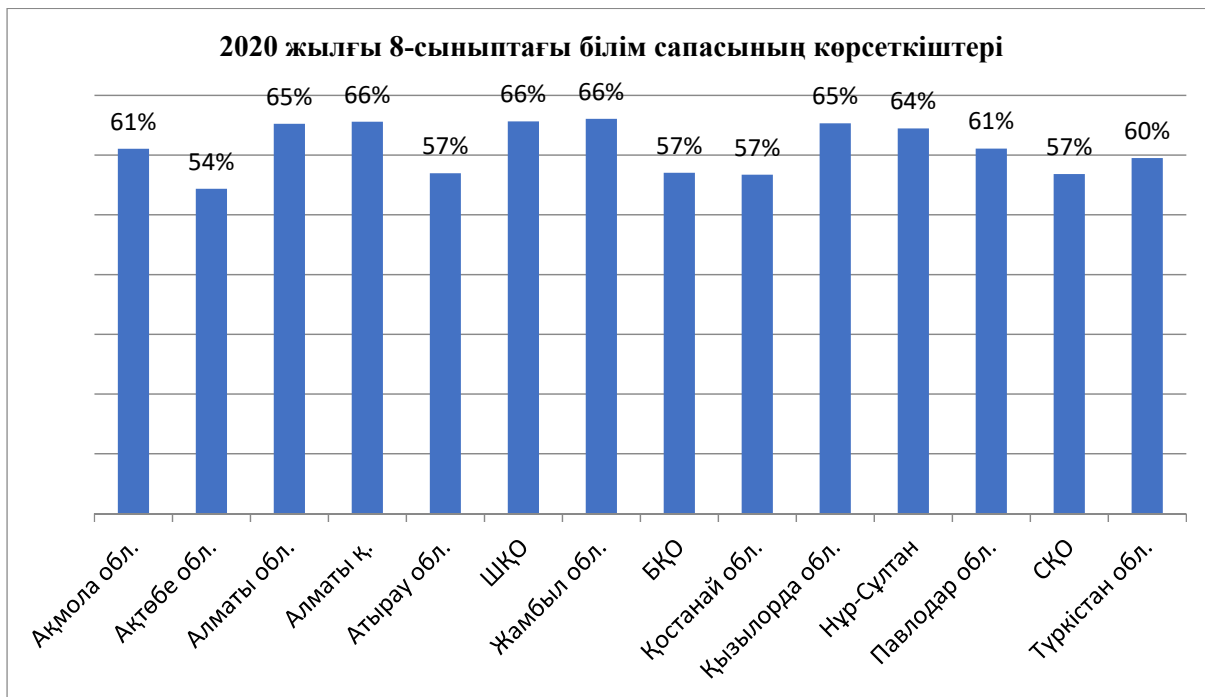

2020 жылдың 7-сыныбымен салыстырғанда 2021 жылдың 8-сыныбында білім алушылардың білім сапасының динамикасы 14 өңірден 2 өңірде жоғарылады (Атырау және СҚО). «Химия» пәні бойынша білім сапасы динамикасының төмендеуі (1-ден 17% - ға дейін) республиканың 11 өңірінде байқалады.

Талдау қорытындысы бойынша критериалды бағалау процесі «Күнделік» жүйесі арқылы жүзеге асырылатын 14 өңірдің 11-інде 2020-2021 оқу жылында 8-сынып оқушыларының білім сапасының орташа деңгейі 5% - ға төмендегені анықталды.

2020 жылы 8-сынып оқушыларының «Химия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 77-диаграммада көрсетілген.

431-сурет. 2020 жылғы 8-сыныптағы «Химия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Апробациялық талдау көрсеткендей, 2020 жылы оқытатын 7-сыныпта «Химия» пәні бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші – 73,1%-ды құрады.

Өңірлер бөлінісінде білім сапасы бойынша 8-сыныпта жоғары көрсеткіштер Алматы қаласында, Шығыс Қазақстан, Жамбыл облыстарында 66% – ға, Ақтөбе облысында төмен көрсеткіштер 54% - ды көрсетті.

Нұр-Сұлтан қаласында, Ақмола, Алматы, Атырау, Батыс Қазақстан, Қызылорда, Солтүстік Қазақстан, Қостанай, Түркістан, Павлодар облыстарында білім сапасының көрсеткіштері 65-тен 57%-ға дейін болды.

2021 жылы 9-сыныпта «Химия» пәні бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткіштері 78-диаграммада көрсетілген.

432-сурет. 2021 жылғы «Химия» пәні бойынша білім сапасының 9-сыныптағы көрсеткіштері

Талдау нәтижелеріне сәйкес 2021 жылы оқытатын 9-сыныпта «Химия» пәні бойынша білім алушылардың білім сапасының орташа көрсеткіші 64,7% - ды құрады.

Республикадағы 9-сыныптардағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Алматы және Нұр-Сұлтан қалаларында 71%-ді, ал Шымкент қаласында 56%-дан екенін көрсетті.

Солтүстік Қазақстан, Қызылорда, Батыс Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Ақмола, Павлодар, Ақтөбе, Алматы, Жамбыл, Түркістан, Қостанай, Атырау облыстары бойынша 9-сыныптардағы білім сапасы 70% және 57%-ды құрады.

2020 жылдың 8-сыныбының және 2021 жылдың 9-сыныбының білім сапасы көрсеткіштерінің «Химия» пәні бойынша салыстырмалы талдауы 43-кестеде келтірілген.

39-кесте. 2020 жылдың 8-сыныбының және 2021 жылдың 9-сыныбының білім сапасы көрсеткіштерінің «Химия» пәні бойынша салыстырмалы талдауы

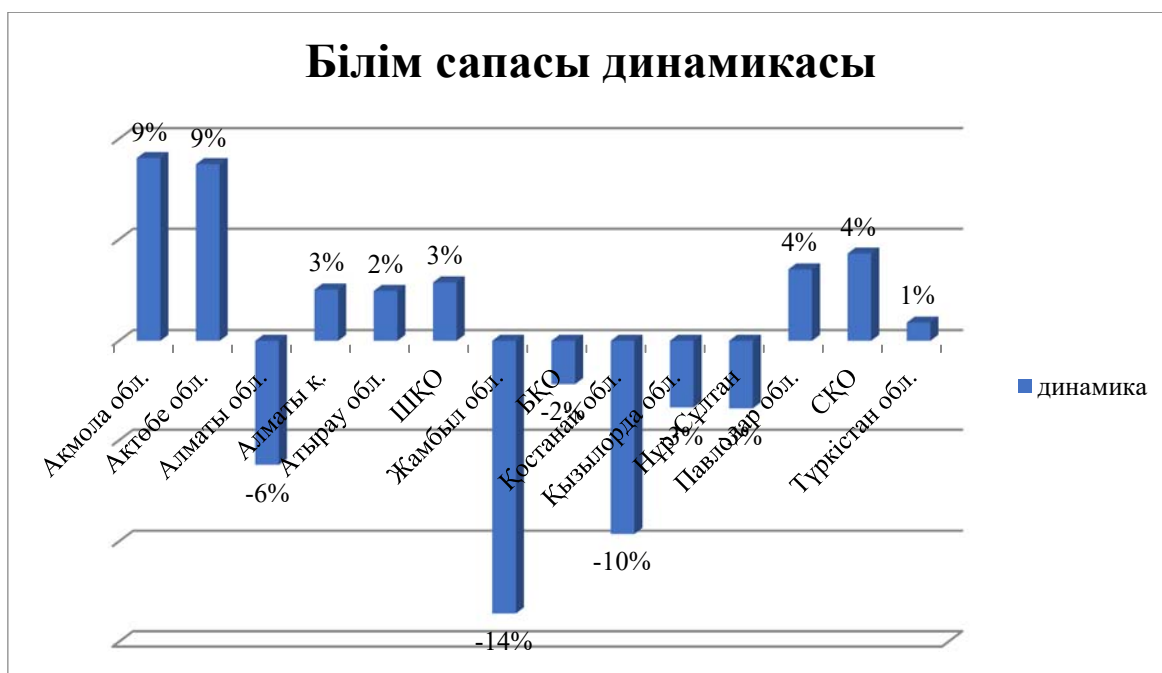
Өңірлер	2020 жылғы 8-сынып	2021 жылғы 9-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	70%	79%	9%
Ақтөбе облысы	59%	68%	9%
Алматы облысы	78%	72%	-6%
Алматы қаласы	75%	77%	3%
Атырау облысы	66%	69%	2%
ШҚО	71%	74%	3%
Жамбыл облысы	84%	70%	-14%
БҚО	73%	71%	-2%
Қостанай облысы	76%	66%	-10%
Қызылорда облысы	80%	77%	-3%
Нұр-Сұлтан қаласы	80%	77%	-3%
Павлодар облысы	71%	75%	4%
СҚО	65%	69%	4%
Түркістан облысы	67%	68%	1%

Деректер көрсеткендей, «Химия» пәні бойынша білім алушылардың білім сапасының орташа көрсеткіші оқу жылында -5%-ға төмендеді. 2020 жылдың 8-сыныбымен салыстырғанда 2021 жылдың 9-сыныбында білім алушылардың білім сапасы Ақмола, Ақтөбе, Атырау, Шығыс Қазақстан, Павлодар, Солтүстік Қазақстан және Түркістан облыстарында, сондай-ақ Алматы қаласында артқан.

2021 жылы пән бойынша 9-сыныпта білім сапасы көрсеткішінің 14-тен 6 өңірде төмендеуі байқалады, көрсеткіштердің таралуы айтарлықтай жоғары: Батыс Қазақстан облысында 2%-дан Жамбыл облысында 14% - ға дейін: Қостанай облысында (-10%), Алматы облысында (-6%), Қызылорда облысында және Нұр-Сұлтан қаласында (-3%).

2020 жылғы 8-сыныпта және 2021 жылғы 9-сыныпта оқытатын «Химия» пәні бойынша білім сапасының динамикасы 79-диаграммада көрсетілген.

433-сурет. 2020 жылғы 8-сыныпта және 2021 жылғы 9-сыныпта оқытатын «Химия» пәні бойынша білім сапасының динамикасы

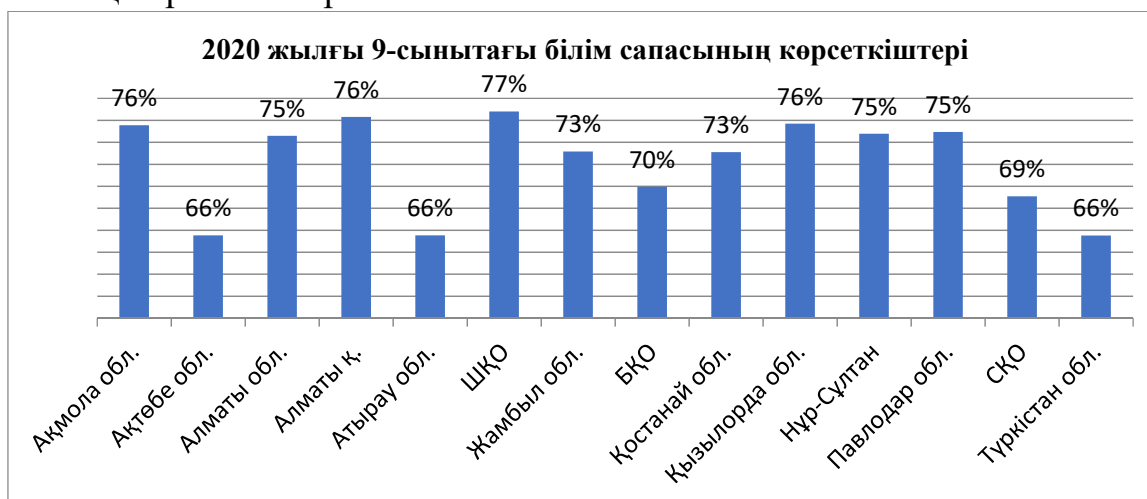

2020 жылдың 8 сыныбымен салыстырғанда 2021 жылдың 9 сыныбында білім алушылардың білім сапасының динамикасы 14 өңірден (Ақмола, Ақтөбе, Атырау, Шығыс Қазақстан, Павлодар, Солтүстік Қазақстан Түркістан облыстары және Алматы қаласы) 8 өңірде жоғарылады. «Химия» пәні бойынша білім сапасы динамикасының төмендеуі (2-ден 14% - ға дейін) республиканың 6 өңірінде байқалады.

Талдау қорытындысы бойынша Критериалды бағалау процесі «Күнделік» жүйесі арқылы жүзеге асырылатын 14 өңірдің 8-сыныбында 2020-2021 оқу жылында 9-сынып оқушыларының білім сапасының орташа деңгейі -3% - ға төмендегені анықталды.

2020 жылы орыс тілінде оқытатын 9-сынып оқушыларының «Химия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 80-диаграммада көрсетілген.

434-сурет. 2020 жылғы 9-сыныптағы «Химия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

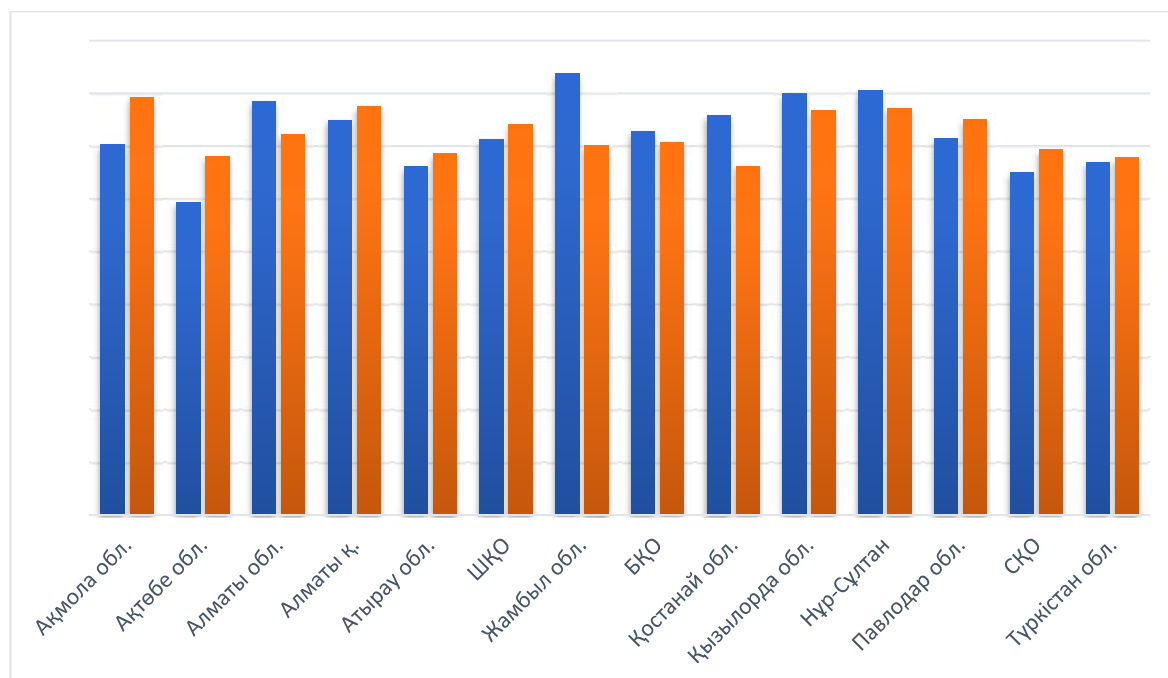
Апробацияны талдау көрсеткендей, 2020 жылы оқытатын 9-сыныпта «Химия» пәні бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 72,4% - ды құрады.

Өңірлер аралығында 9-сыныпта білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіштер Шығыс Қазақстан облысында 77%-ды, Ақтөбе, Атырау және Түркістан облыстарында төмен көрсеткіштер 66% – ды байқалады.

Алматы, Нұр-Сұлтан қалалары, Қызылорда, Қостанай, Батыс Қазақстан, Ақмола, Солтүстік Қазақстан, Павлодар, Жамбыл және Алматы облыстарында білім сапасының көрсеткіштері 76-дан 69%-аралығында болды.

Диаграммада өңірлер бөлінісінде жылдар бойынша 8 және 9-сынып оқушыларының білім сапасы көрсеткіштеріндегі айырмашылық көрсетілген.

435-сурет. Өңірлер бөлінісінде жылдар бойынша 8 және 9-сынып оқушыларының білім сапасы көрсеткіштеріндегі айырмашылықтар

2020 жылғы 8-сыныптармен салыстырғанда 2021 жылғы 9-сыныпта білім алушылардың білім сапасының динамикасы көптеген өңірлерде артты. Бұл әсіресе Ақмола және Ақтөбе облыстарында байқалады. Алматы қаласында, Батыс Қазақстан және Түркістан облыстарында қарқын айтарлықтай өзгерген жоқ. Білім сапасы динамикасының тиісінше Жамбыл және Қостанай облыстарында 14 және 10% - ға төмендеуі анықталды.

Білім сапасының динамикасын анықтау үшін 2021 жылға критериалды бағалау көрсеткіштеріне талдау жүргізілді, 2020 жылдың 7, 8-сыныптарымен салыстырылып, 8, 9-сыныптардың деректері талданды.

2020-2021 оқу жылында 7,8-сынып оқушыларының «Химия» оқу пәні бойынша білім сапасының динамикасы өңірлер бөлінісінде 251-кестеде көрсетілген.

251-кесте. 2020-2021 оқу жылында 7,8-сынып оқушыларының «Химия» оқу пәні бойынша білім сапасының динамикасы

Өңірлер	7/8-сыныптар	8/9-сыныптар
Ақмола облысы	-3%	9%
Ақтөбе облысы	0%	9%
Алматы облысы	-1%	-6%
Алматы қаласы	-2%	3%
Атырау облысы	1%	2%
ШҚО	-1%	3%
Жамбыл облысы	-17%	-14%
БҚО	-5%	-2%
Қостанай облысы	-12%	-10%
Қызылорда облысы	-9%	-3%
Нұр-Сұлтан қаласы	-7%	-3%
Павлодар облысы	-1%	4%
СҚО	1%	4%
Түркістан облысы	-11%	1%

Кестеде көрсетілгендей, 8-сыныптағы 7-сыныпты білім алушылардың білім сапасының динамикасы бойынша салыстыру өңірлер бөлінісінде білім сапасының айтарлықтай жоғарылағанын не төмендегенін көрсеткен жоқ.

Ақмола және Ақтөбе облыстарында 2021 жылы 8, 9-сыныптарда білім сапасы 9% - ға дейін, Павлодар Солтүстік Қазақстан облыстарында (+4%) артқан.

Осылайша, өңірлер бөлінісінде білім сапасы динамикасының жоғарылауымен қатар оның төмендеуі байқалады. 14 өңірдің 11-інде 2021 жылы «Химия» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері 8, 9-сыныптарда 2% - дан 14% - ға дейін төмендеді.

2020-2021 оқу жылындағы 7, 8 және 9-сынып оқушыларының «Химия» оқу пәні бойынша білім сапасы өңірлер бөлінісінде 41-кестеде ұсынылған.

252-кесте. 2020-2021 оқу жылындағы 7, 8 және 9-сынып оқушыларының «Химия» оқу пәні бойынша білім сапасы

Өңірлер	2019 жылғы 7-сынып	2020 жылғы 8-сынып	2021 жылғы 9-сынып
Ақмола облысы	75%	70%	79%
Ақтөбе облысы	69%	59%	68%
Алматы облысы	72%	78%	72%
Алматы қаласы	79%	75%	77%
Атырау облысы	66%	66%	69%
ШҚО	74%	71%	74%
Жамбыл облысы	86%	84%	70%
БҚО	78%	73%	71%

Қостанай облысы	79%	76%	66%
Қызылорда облысы	82%	80%	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	84%	80%	77%
Павлодар облысы	74%	71%	75%
СҚО	68%	65%	69%
Түркістан облысы	77%	67%	69%

Кестеде көрсетілгендей, 2020 жылы өңірлер бөлінісінде Нұр-Сұлтан қаласының (84% және 77%), Қызылорда облысының (82% және 77%) оқушылары жоғары білім сапасын көрсетті.

8,9-сыныптарда «Химия» пәні бойынша білім сапасының төмендеуі республиканың 4 өңірде байқалады: Алматы облысы (78% және 72%), Жамбыл облысы (84% және 70%), Батыс Қазақстан облысы (73% және 71%), Қостанай облысы (76% және 66%).

2020-2021 оқу жылында 7,8 және 9-сынып оқушыларының «Химия» оқу пәні бойынша білім сапасы өңірлер бойынша 42-кестеде ұсынылған

253-кесте. 2019-2020 оқу жылында 7,8 және 9-сынып оқушыларының «Химия» оқу пәні бойынша білім сапасы

Өңірлер	2020 жылғы 7-сынып	2020 жылғы 8-сынып	2020 жылғы 9-сынып
Ақмола облысы	72%	72%	79%
Ақтөбе облысы	68%	69%	68%
Алматы облысы	71%	71%	72%
Алматы қаласы	81%	78%	77%
Атырау облысы	66%	66%	69%
ШҚО	73%	73%	74%
Жамбыл облысы	71%	68%	70%
БҚО	78%	73%	71%
Қостанай облысы	67%	67%	66%
Қызылорда облысы	73%	73%	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	78%	77%	77%
Павлодар облысы	76%	73%	75%
СҚО	71%	69%	69%
Түркістан облысы	67%	67%	68%

Деректер көрсетіп отырғандай, 2020 жылы өңірлер бөлінісінде білімнің жоғары сапасын 8-сыныпта Алматы қаласының (78%) және Нұр-Сұлтан қаласының (77%) оқушылары көрсетті.

«Химия» пәні бойынша білім сапасының төмендеуі республиканың 3 өңірінде байқалады: Батыс Қазақстан облысы (78% және 71%), Павлодар облысы (76% және 75%), Солтүстік Қазақстан облысы (71% және 69%). Білім сапасының

айтарлықтай артуы Ақмола облысының оқушыларында байқалады (72% және 79%). Қалған өңірлерде білім сапасының динамикасы бір деңгейде сақталады.

2019 және 2020 жылдары 7,8,9-сынып оқушыларының білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесінде пән бойынша білім сапасы 2019 жылмен салыстырғанда жақсармаған өңірлер санының ұлғаюы анықталды.

«География» оқу пәні

«География» пәні – табиғи, қоғамдық, әлеуметтік нысандарды, құбылыстарды, үдерістерді бірлікте қарастыратын маңызды пән. Ол табиғи және антропогендік нысандардың арасындағы кеңістіктік – уақыттық өзара байланыстар мен өзара тәуелділіктерді зерттейді.

«География» оқу пәні бойынша оқу жүктемесі 7-сыныпта – аптасына 2 сағатты, оқу жылында 72 сағатты. 8-сыныпта – аптасына 2 сағатты, оқу жылында 72 сағатты, 9-сыныпта – аптасына 2 сағатты, оқу жылында 72 сағатты құрайды. Критериялды бағалау осы сынаптар бойынша қарастырылды.

«География» пәні оқу бағдарламасының мазмұны оқытудың бөлімдері арқылы ұйымдастырылған. Бөлімдер сыныптар бойынша күтілетін нәтиже түрінде берілген оқу мақсаттарын қамтитын бөлімшелерден тұрады.

Әр бөлімшеде көрсетілген оқу мақсаттары, мұғалімге оқушыларды дамыту бойынша жұмысты жүйелі жоспарлауға, сонымен қатар олардың жетістіктерін бағалауға, оқытудың келесі кезеңдері туралы ақпарат беруге мүмкіндік береді.

Оқу пәнінің мазмұны шиыршық әдісі бойынша:

- 1) географиялық зерттеу әдістері;
- 2) картография және географиялық деректер базасы;
- 3) физикалық география;
- 4) әлеуметтік география;
- 5) экономикалық география;
- 6) елтану және саяси география негіздері секілді 6 бөлімді қамтиды

Облыс мектептері бойынша оқушылардың білім сапасын анықтау негізінен «Күнделіктегі» бағалар мен сауалнама негізінде жүргізілді. Бірақ бұл нақты объективті көрсеткіш деп санауға болмайды. «Күнделікке» бағаны мұғалім қояды. Баға қоюда субъективті жағдайлар кездеседі. Ол оқылған тақырыпты оқушының игеруі, БЖБ мен ТЖБ қабылдаудағы көрсеткіштер жиынтығы. Сонымен қатар оқу жылы бойында карантин жағдайында онлайндық режимде отыру және т.б.

254-кесте. 2020 жылғы «География» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	сынып	барлығы	4 пен 5 саны	Білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	7	5921	4530	77%
Ақтөбе облысы	7	4801	3338	70%
Алматы облысы	7	4616	3346	72%

Алматы қаласы	7	4836	3871	80%
Атырау облысы	7	6877	4678	68%
ШҚО	7	4974	3734	75%
Жамбыл облысы	7	3834	2760	72%
БҚО	7	4546	3265	72%
Қостанай облысы	7	4507	3139	70%
Қызылорда облысы	7	5498	4221	77%
Нұр-Сұлтан қаласы	7	5401	4181	77%
Павлодар облысы	7	6172	4382	71%
СҚО	7	3445	2450	71%
Түркістан облысы	7	6242	4332	69%
Барлығы		71714	52235	72,8%

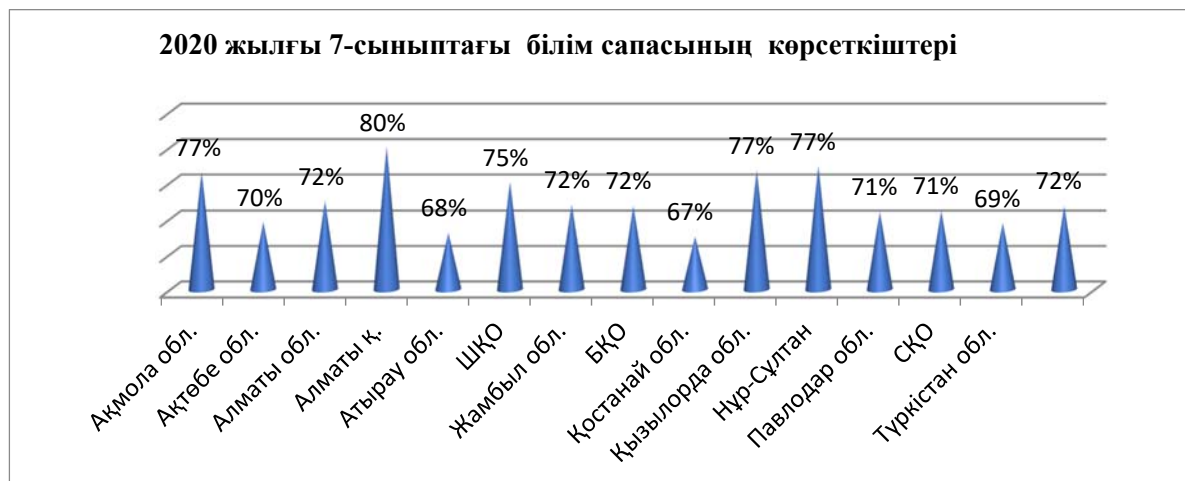
«География» пәні бойынша 2020 жылғы 7-сыныптағы Республика бойынша орташа білім сапасының көрсеткіші –72,8 % құрап отыр.

Өңірлер бойынша білім сапасының көрсеткіші жоғарыдағы берілген кестеде көрініс тапқан (44-сурет. 2020 жылғы қорытынды бойынша 7-сыныпта «География» пәнінен білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 77%; Ақтөбе облысы бойынша – 70%; Алматы облысы бойынша – 72%; Алматы қаласы – 72%; Атырау облысы –68%; ШҚО –75%; Жамбыл облысы –72%; БҚО –72%; Қостанай облысы – 69%; Қызылорда облысы – 77%; Нұр-Сұлтан қаласы – 77%; Павлодар облысы –71%; СҚО – 69%; Түркістан облысы – 69%-ды құрайды.

«География» пәнінен 2020 жылы білім алған 7-сыныптардағы білім сапасының көрсеткіштері Алматы қаласы, Ақмола облысы, Қызылорда Нұр-Сұлтан қаласында 77-80 % көрсеткіштерді береді. Жалпы білім сапасының көрсеткіші 80-85 % жоғары болуы керек. Ең төменгі көрсеткіштер 67-69 % бар өңірлерге Атырау, Қостанай Түркістан облыстары (45-сурет. 2020 жылғы қорытынды негізінде «География» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші) көрсетіп отыр.

436-сурет. 2020 жылғы қорытынды негізінде «География» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Талдау барысында «Күнделікте» көрсетілген қосымша, вариативті, факультатив сабақтары қолданыстағы облыстарда пайыздық көрсеткіш сәл болса да жоғары.

Оқу бағдарламасы бойынша дәстүрлі болып табылатын басты тақырыптарға, сондай-ақ функционалды сауаттылықты қалыптастыратын жаңа бөлімдер енгізілген. Бұны оқушының жас ерекшеліктеріне сай болмағандықтан деп айтуға болады.

«География» пәні бойынша білім сапасының осы деңгейде болуы оқушылардың «География» пәніне деген қызығушылығы мен белсенділігін, пән мұғалімінің білім алушылардың алдына қойған оқу мақсаттарын орындауға байланысты шығарылып отыр. Мектеп мұғалімдерімен кездесу барысында оқушының қызығушылығы оқылатын пәннің нақтылы болуында.

Өңірлер бойынша білім сапасының көрсеткішінде: Ақмола облысы бойынша – 77 %; Ақтөбе облысы бойынша – 70%; Алматы облысы бойынша – 72%; Алматы қаласы – 72%; Атырау облысы – 68%; ШҚО – 75%; Жамбыл облысы – 72%; БҚО – 72%; Қостанай облысы – 69%; Қызылорда облысы – 77%; Нұр-Сұлтан қаласы – 77%; Павлодар облысы – 71%; СҚО – 69%; Түркістан облысы – 69%-ды құрайды.

«География» пәнінен 2020 жылы білім алған 7-сыныптардың білім сапасының көрсеткіштері Алматы қаласы, Ақмола облысы, Қызылорда облысы, Нұр-Сұлтан қаласында 77-80 % көрсеткішті берген. Жалпы білім сапасының көрсеткіші 80-85 % жоғары болуы керек. Ең төменгі көрсеткіштер 67-69 % бар өңірлерге Атырау, Қостанай, Түркістан облыстары енеді.

255-кесте. 2020 жылғы қорытынды негізінде 8-сыныпта «География» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	74%
Ақтөбе облысы	70%
Алматы облысы	71%
Алматы қаласы	77%
Атырау облысы	67%
ШҚО	75%
Жамбыл облысы	72%
БҚО	74%
Қостанай облысы	66%
Қызылорда облысы	76%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%
Павлодар облысы	71%
СҚО	71%
Түркістан облысы	68%
Барлығы:	72%

2020 жылғы қорытынды бойынша «География» пәнінен Ақмола облысы бойынша – 74%; Ақтөбе облысы бойынша – 70%; Алматы облысы бойынша – 71%; Алматы қаласы – 77%; Атырау облысы – 67%; ШҚО – 75%; Жамбыл облысы – 72%; БҚО – 74%; Қостанай облысы – 65%; Қызылорда облысы – 76%; Нұр-Сұлтан қаласы – 76%; Павлодар облысы – 71%; СҚО – 71%; Түркістан облысы – 68%-ды құрап отыр. Берілген білім сапасының көрсеткішін төмендегі диаграммадан айқын көруге болады

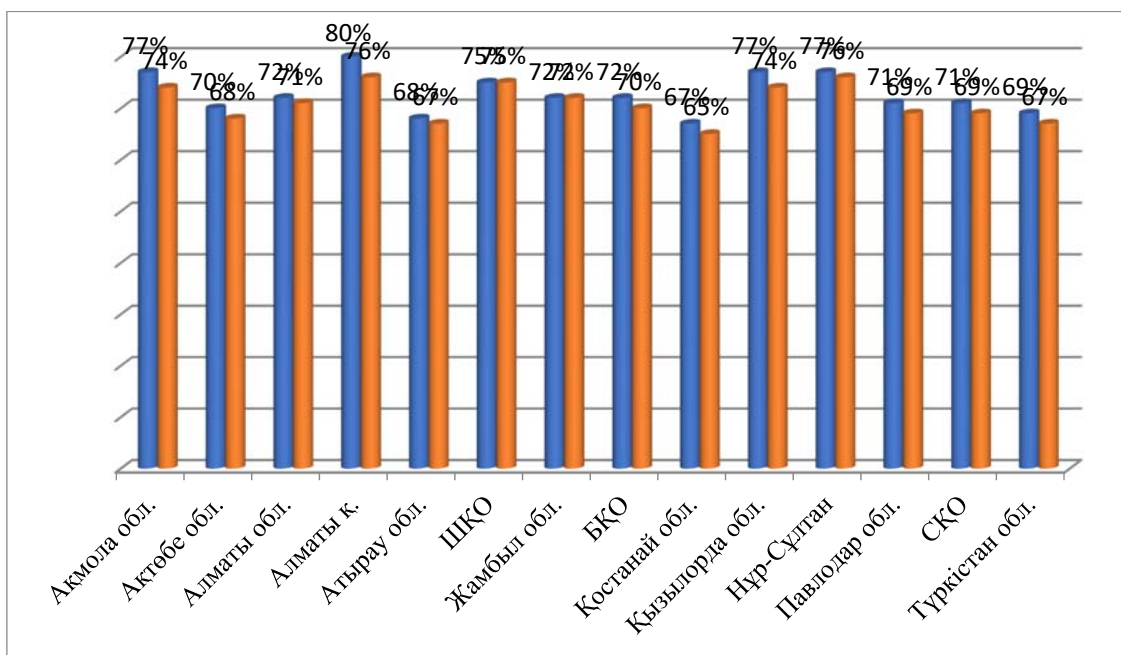
Диаграммада көрсетілген орташа жоғары көрсеткіш 74-76% Ақмола облысы, Алматы қаласы, ШҚО, Қызылорда облысы, Павлодар облыстары алады.

2020 жылғы «География» пәні бойынша жоғары білім сапасының көрсеткішін Алматы қаласы, Павлодар облысы – 76%-ды көрсетсе, ең төменді білім сапасының көрсеткішін Атырау, Түркістан, Қостанай, Ақтөбе облыстары (65-68 %-ды) көрсетіп тұр. Ал қалған облыстар 69-76%-ды құрайды. «География» пәні бойынша білім сапасы біркелкі көрсеткішті берген. 2020 жылғы «География» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші төменде көрсетілген кестеде беріліп отыр.

Сапалық көрсеткіш толық болу үшін Нұр-Сұлтан мен Алматы қалалары мектептерінің ең кем дегенде 50-60%-дан сауалнама жүргізе отырып мұғалімдермен сұхбат барысында толық мәліметке қол жеткізуге болады.

Республика бойынша «География» пәні бойынша 2020-2021 жылы білім сапасының өсу динамикасы төмендегі диаграммада берілген (437-сурет. 2020-2021 жылдардағы білім сапасын салыстыру).

437-сурет. 2019-2020 жылдардағы білім сапасын салыстыру

Ақмола облысы, Ақтөбе облысы, Алматы қаласы, БҚО, Қостанай облысы, Қызылорда облысы, Павлодар облысы, СҚО бойынша салыстырмалы түрде білім сапасы жоғарыламаған. Ал қалған Алматы

облысы, Атырау облысы, Нұр-Сұлтан қаласы бойынша тепе-теңдік көрсеткіш байқалады. Білім сапасының тұрақтылығын көрсетеді. ШҚО, Жамбыл облыстары бойынша сапа сәл болса да жоғарылау.

Көріп отырғанымыздай, 2020 оқу жылына қарағанда, 2021 оқу жылында «География» пәні бойынша білім сапасының қалыпты жағдайда болғандығын көреміз. Бұған өзіндік себептер мен сыртқы факторлардың әсері де болды. 7-сынып бойынша ең жоғары көрсеткіш 80 пайыз Алматы қаласы, ал 76 пайыздық көрсеткіштермен Ақмола Қызылорда, Нұр-Сұлтан қалалары үлесінде. Алматы, Нұр-Сұлтан қалаларындағы білім деңгейінің жоғары болу себебі ақпараттық жүйенің қолжетімділігінде болып отыр. Білім сапасының 80 пайыздан жоғары болмау себептері мектептердің орналасу географиясына, мұғалімдер біліктілігіне де катысты. Басқа да факторлар ықпал еткен сияқты.

2020-2021 оқу жылдарында білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «География» пәні бойынша алған білімдерінің сапасына тоқталсақ. Ол төмендегі кестеде берілген (255-кесте. 2020-2021 оқу жылдарында білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «География» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші).

255-кесте. 2020-2021 оқу жылдарында білім алған 7-8-сынып білім алушыларының «География» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2020 жылғы 7-сынып	2021 жылғы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	77%	74%	-3%
Ақтөбе облысы	70%	70%	0%
Алматы облысы	72%	71%	-1%
Алматы қаласы	80%	77%	-3%
Атырау облысы	68%	67%	1%
ШҚО	75%	75%	0%
Жамбыл облысы	72%	72%	0%
БҚО	72%	74%	+2%
Қостанай облысы	69%	65%	-4%
Қызылорда облысы	77%	76%	-1%
Нұр-Сұлтан қаласы	77%	76%	-%
Павлодар облысы	71%	71%	0%
СҚО	71%	71%	0%
Түркістан облысы	69%	68%	-1%

Жалпы 2020-2021 оқу жылдарында білім алған 7 және 8-сынып білім алушыларының «География» пәні бойынша білім сапасының көрсеткішінде біркелкілік байқалмайды.

2021 жылғы 8-сыныптағы «География» пәні бойынша жоғары білім сапасының көрсеткішін Ақмола облысы – 74%-ды, Ақтөбе облысы— 70%-ды Алматы қаласы— 77%-ды, Атырау облысы – 67%-ды, ШҚО – 75%-ды. Жамбыл

облысы – 76%-ды, БҚО – 74%-ды, Қызылорда – 76%-ды, Нұр-Сұлтан қаласы – 76%-ды, Павлодар облысы – 76%-ды, СКО – 71%-ды, Түркістан облысы – 76%-ды көрсетсе, ең төменді білім сапасының көрсеткіші Қостанай облысы – 65%-ды, көрсетіп тұр. Ал қалған облыстар 69-77 %-ды құрайды. «География» пәні бойынша білім сапасы біркелкі көрсеткішті берген.

2020 жылғы 8-сыныптағы «География» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші төменде көрсетілген 256-кестеде беріліп отыр

256-кесте. 2020 жылығы 8-сыныптағы «География» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	74%
Ақтөбе облысы	70%
Алматы облысы	71%
Алматы қаласы	77%
Атырау облысы	67%
ШҚО	75%
Жамбыл облысы	72%
БҚО	74%
Қостанай облысы	65%
Қызылорда облысы	76%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%
Павлодар облысы	71%
СҚО	71%
Түркістан облысы	68%
Барлығы	72%

2021 жылғы 9-сынып «География» пәні бойынша жоғары білім сапасының көрсеткішін Ақтөбе облысы – 76%-ды, Ақмола облысы – 75%-ды Алматы облысы – 73%-ды, Алматы қаласы – 85%-ды, Атырау облысы – 75%-ды, ШҚО – 79%-ды. Жамбыл облысы – 79%-ды, Қостанай облысы– 80%-ды, БҚО – 83%-ды, Қызылорда – 85%-ды, Нұр-Сұлтан қаласы – 85%-ды, Павлодар облысы – 73%-ды, СКО – 70%-ды, Түркістан облысы – 70%-ды көрсетеді. Қалған 7 облыстардың көрсеткіштері орташа есеппен 80-85 %-ды құрап «География» пәні бойынша білім сапасы біркелкі екендігін көрсетіп отыр. Білім сапасының осы көрсеткіштер беруі оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын көрсетеді. Басқа сыныптарға қарағанда оқулық мазмұны мен бағдарлама мақсаты мен міндеттері оңтайландырылған.

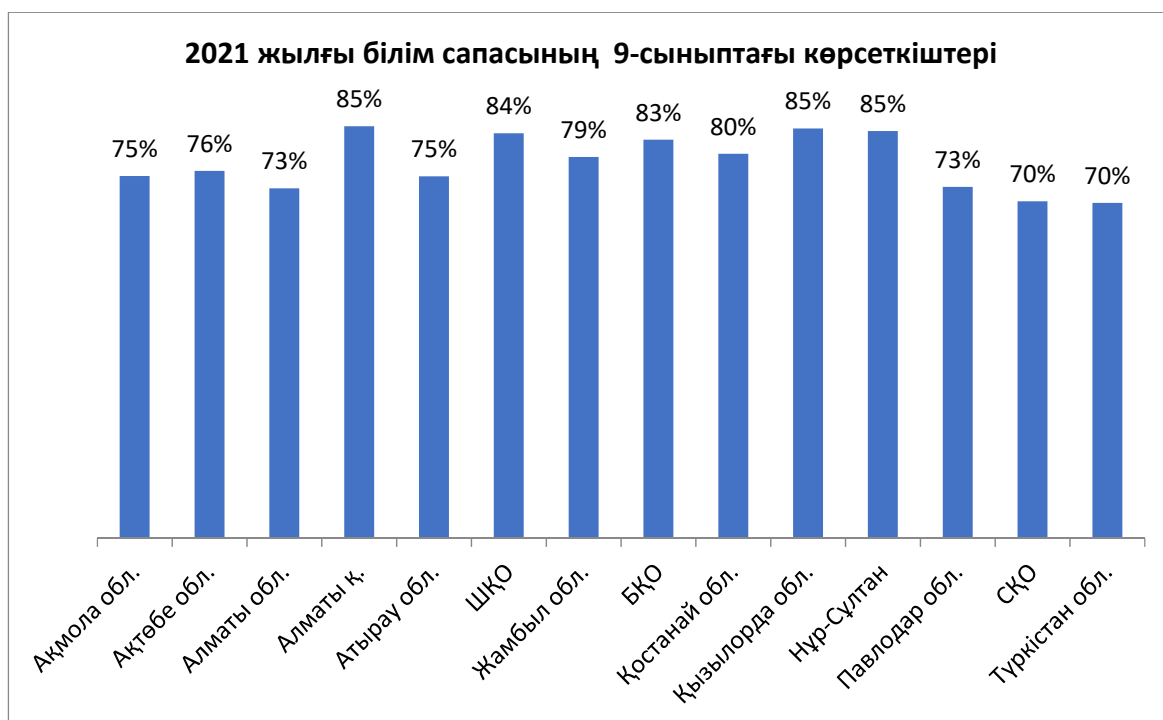
2021 жылғы 9-сынып «География» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші төменде көрсетілген 257-кестеде беріліп отыр

257-кесте. 2021 жылғы 9-сынып «География» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2020 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	75%
Ақтөбе облысы	76%
Алматы облысы	73%
Алматы қаласы	85%
Атырау облысы	75%
ШҚО	84%
Жамбыл облысы	79%
БҚО	83%
Қостанай облысы	80%
Қызылорда облысы	85%
Нұр-Сұлтан қаласы	85%
Павлодар облысы	73%
СҚО	70%
Түркістан облысы	70%
Барлығы	81%

Республика бойынша 9-сынып «География» пәні бойынша 2021 жылы білім сапасының өсу динамикасы төмендегі диаграммада берілген. Диаграммада көрсетілген цифрлық мәліметтер білім деңгейінің оңтайлылығын көрсетеді.

438-сурет. 2021 жылғы білім сапасының 9-сыныптағы «География» пәні бойынша көрсеткіші

Республика бойынша 8-9-сыныптағы «География» пәні бойынша 2021 жылы білім сапасының өсу динамикасы төмендегі диаграммада өсу динамикасы

байқалады. Диаграммада көрсетілген цифрлық мәліметтер 75-85 аралығы жақсы көрсеткіштер. Бұл білім деңгейінің оңтайлылығын көрсетеді.

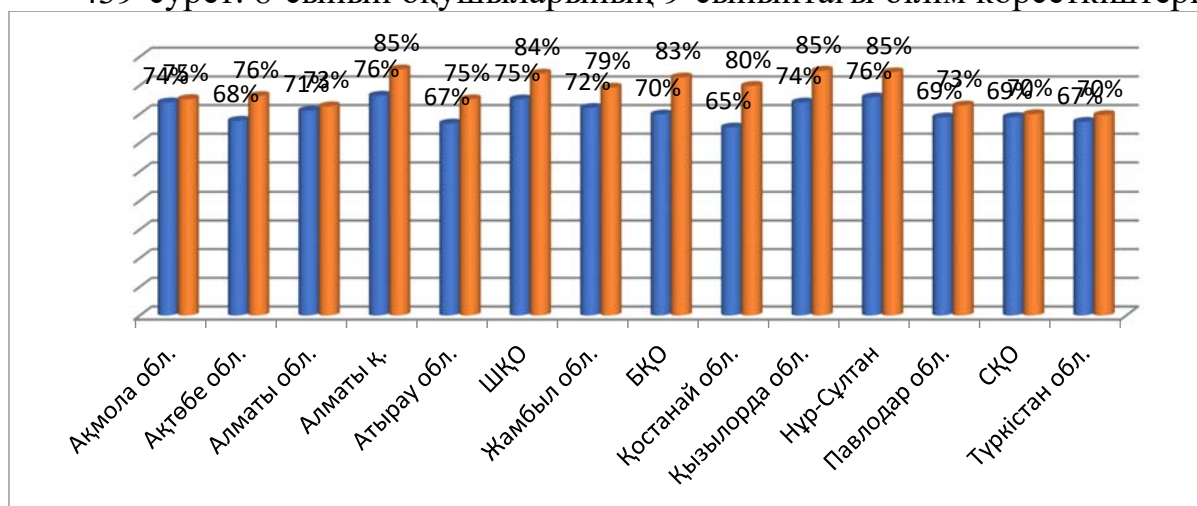
2021 жылғы 8-сынып «География» пәні бойынша жоғары білім сапасының көрсеткішінің өсу динамикасы 9 сыныпта 1-15%-ға өскенін көреміз. Ақмола облысы – 1%-ды, Ақтөбе облысы – 9%-ды, Алматы облысы - 2%-ды, Алматы қаласы – 9%-ды, Атырау облысы – 8%-ды, ШҚО – 9%-ды. Жамбыл облысы – 7%-ды, Қостанай облысы – 15%-ды, БҚО – 13%-ды, Қызылорда – 11%-ды, Нұр-Сұлтан қаласы – 9%-ды, Павлодар облысы – 4%-ды, СҚО – 1%-ды, Түркістан облысы – 2%-ды көрсетеді.

258-кесте. «География» пәні бойынша 8-сынып оқушылардың 9-сыныптағы білім көрсеткіштері

Өңірлер	2020 жылғы 8-сынып	2021 жылғы 9-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	74%	75%	1%
Ақтөбе облысы	68%	76%	9%
Алматы облысы	71%	73%	2%
Алматы қаласы	76%	85%	9%
Атырау облысы	67%	75%	8%
ШҚО	75%	84%	9%
Жамбыл облысы	72%	79%	7%
БҚО	70%	83%	13%
Қостанай облысы	65%	80%	15%
Қызылорда облысы	74%	85%	11%
Нұр-Сұлтан қаласы	76%	85%	9%
Павлодар облысы	69%	73%	4%
СҚО	69%	70%	1%
Түркістан облысы	67%	70%	2%

Диаграмма бойынша 8-сынып оқушыларының 9-сыныптағы білім көрсеткіштері республика бойынша 75-85 пайыз аралығын құрайды

439-сурет. 8-сынып оқушыларының 9-сыныптағы білім көрсеткіштері

Әдістемелік ұсынымдар

Әр сабақта оқушыларға уақтылы қолдау көрсету, оқуды ілгерілету мақсатында бағалау элементтерін пайдалану, ата-аналарды оқыту нәтижелері туралы хабардар ету ұсынылады. Бағалау балаларды оқуға ынталандыруға, білімдегі олқылықтарды анықтауға және академиялық жетістіктерін көрсетуге бағытталған.

«Биология» оқу пәні бойынша ұсыныстар

«Биология» пәнінен өңірлер бойынша 2018-2019 оқу жылында 8-сынып білім алушыларының білім сапасы 73% көрсетсе, 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып бітірушілері 72% сапа көрсеткен. Бұл жерде тұрақтылық сақталған деуге болады. Білім алушылардың оқу жетістіктерін анықтау кезінде жас және жеке ерекшеліктеріне баса назар аудару қажет. Сыныптағы білім алушылардың бөлімді немесе тақырыпты меңгеруін қамтамасыз етуді басты мақсат ете отырып, деңгейлік тапсырмалар құрастыру қажет.

Жалпы білім сапасы екі оқу жылында бойынша пәннен айтарлықтай төмендеу болмаса да, жоғарылау да байқалмайды.

Педагогтер білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау білімдегі сапаны көтеру мақсатында жүргізілетінін есте ұстау керек.

Бөлім бойынша және тоқсан бойынша бағалау жақсы нәтижеге жеткізу үшін қалыптастырушы бағалау жұмысын нәтижелі болатындай жүргізу қажет. Ол үшін тапсырмалар қызықты және мазмұнды болу керек.

Қалыптастырушы бағалау үшін төмендегідей тапсырмаларды беруге болады:

1-сұрақ

«Гендік тұрғыда өзгеріске ұшыраған өнімдер» деген не?

- A. Гендік модификацияланған өнімдер
- B. Суперөнім
- C. Болашақтың өнімдері
- D. Фантастикалық өнімділік
- E. Жасанды өнім

Таңдаған жауабыңызды негіздеңіз.

2-сұрақ.

Мәтіндегі гендік инженерлік арқылы өсірілетін өсімдіктерді тізімін жасаңдар.

3-сұрақ.

Гендік тұрғыда өзгеріске ұшыраған өнімдерді өндірудің қажеттігін жақтаушыларға арналған 1 сұрақ және қарсы болушыларға арналған 1 сұрақ құрастыр.

Бағалау критерийлері: гендік модификацияланған ағзаларды қолданудың тиімді және зиянды жақтарын талдайды.

Дескрипторлар:

- мәтіндегі сөздің мағынасын түсінеді, сұрақтың мәнін түсінеді;
- мәтіннен қажетті ақпаратты іздеп тауып алады, мәтінде кездескен өнімдердің барлық түрін көрсетіп тізім жасайды;

- берілген ақпаратқа талдау жасайды;
- өз көзқарасын дәлелді бере алады;
- сұрақты нақты дәлелді қоя алады.

Қалыптастырушы бағалаудың бірнеше түрі қолданылады. Мұғалім шеберлігіне қарай және сабақ мақсатына қарай бағалау құралдарын түрлендіріп қолданады.

Қалыптастырушы бағалау түрлері:

Графикалық органиайзерлер

Оқушыларға өзін өзі бағалауда көмек көрсету үшін графикалық органиайзерлерді қолдануға болады.

Графикалық органиайзерлер-бұл білімді құру мен ақпаратты ұйымдастырудың бейнелеу тәсілі.

Графикалық органиайзерлердің көптеген түрлері бар:

Семантикалық анализ

Белгілердің семантикалық талдауының диаграммалары заттар, адамдар, оқиғалар және т.б. тобының ұқсастығы мен айырмашылықтарын зерттеу үшін пайдаланылады.

Белгілердің семантикалық талдау диаграммасы элементтің әрбір сипаттамасы бар немесе жоқ екенін көрсетеді. Әдетте плюс (+) немесе минус (-) белгі қолданылады, бірақ қарапайым бағалау жүйесі (1,2,3) қолданылуы мүмкін. Мысалы, белгілердің семантикалық талдау диаграммасы әр түрлі. Бұл диаграмма түрі өсімдік және жануарлар жасушаларының негізгі ерекшеліктерін салыстыру үшін пайдаланылуы мүмкін.

	1	2
A	+	-
B	-	+

KWHL әдісі

Егер есеп оқушының не білетін және тақырып туралы не білгісі келетінін талдауды және жүйелеуді қамтыса, KWHL диаграммасын пайдалану ұсынылады. K (know) пән туралы білетінін білдіреді. W (what) дегеніміз, не білгіңіз келеді? H (How) осы тақырып туралы қалай көбірек білуге болатынын білдіреді. L (Learning) оқу арқылы білетін нәрсе. Мысал: KWHL диаграммасын тақырыпты оқу кезінде және кейін толтыруға болады

K	W	H	L

Диаграмма ағашы

Бұл әдіс элементтердің бір-бірімен байланысты екенін көрсететін графикалық органайзер. Ағаштың дінгегі негізгі тақырыпты, ал бұтақтары-релевантты фактілер, факторлар, әсер ету, сипатының белгілері, адамдар немесе нәтижелер.

Қалыптастырушы бағалау оқушыларға өздерінің іс-әрекеттерін бақылауға және бағалауға, қиындықтар туындаған себептерді анықтауға және жоюға мүмкіндік береді.

Оқу процесі функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға және оқушылар арасында кең ауқымды дағдыларды қалыптастыруға бағытталған. Оқу процесі дәстүрлі оқытудан алшақтауды көздейді және күтілетін нәтижелерге негізделген «білу», «түсіну», «қолдану», «талдау», «синтездеу», «бағалау» деген ойлау дағдыларымен анықталған оқу бағытын көрсетеді.

Блум таксономиясына негізделген ойлау деңгейлерінің дағдыларына мысал кестеде ұсынылады.

259-кесте. Блум таксономиясына негізделген ойлау деңгейлері үлгісі

Білу	Түсіну	Қолдану	Талдау	Жинақтау	Бағалау
... негізгі бөліктері н атаңыз	... себебін түсіндіріңіз	... ақпаратты график түрінде бейнелеңіз	... ерекшелігін ашып көрсетіңіз	... жаңа нұсқасын ұсыныңыз	... саралаңыз және дәлелдені з
.... барлығын бірге топтасты рыңыз	... үшін қажетті қадамдардың жалпы сипатын бейнелеп көрсетіңіз	... мүмкіндік беретін тәсілді ұсыныңыз	...өз көзқарасыңызбен тұрғысынан талдаңыз	... мүмкіндік беретін жоспар құрастырыңыз	... үшін қай шешім ұтымды екенін анықтаңыз
... қатысты түсініктердің тізімін жасаңыз	Өз ойыңызша ... арасындағы байланысты көрсетіңіз	... көрсетілгендей суреттің (кестенің) нұсқасын жасаңыз	... тұрғысынан ... сипаттайтын негізгі қасиеттердің тізімін жасаңыз	... мүмкіндік беретін ерекше тәсілді табыңыз	... үшін ... маңыздылығын бағалаңыз

Қалыптастырушы бағалаудың келесі бір әдістері бақылау, тест, үш минуттық эссе жазғызуға және жеке тапсырмалар беруге байланысты болып келеді. Бұл жұмыстың мақсаты оқушылардың белгілі бір тақырып төңірегіндегі білім деңгейін тереңдете түсу.

Қалыптастырушы бағалау оқушылардың табыстары мен кемшіліктері туралы ақпаратты алған кезде кері байланыс функциясын орындайды. Сонымен қатар аралық жұмыстың ең қанағаттанарлықсыз нәтижелерінің өзі оқушының өз нәтижелерін жақсарту бойынша ұсыныстар ретінде қабылданады.

Бөлім/ортақ тақырыптар бойынша жиынтық бағалау үдерісінде оқудағы кемшіліктерді айқындау үшін білім алушының нақты неден қиналатынын анықтау ғана маңызды емес, сондай-ақ, қалай, неге туындағанын анықтау да маңызды. Бөлім бойынша жиынтық жұмыс қорытындысы негізінде білім алушының жеткен оқу жетістігі деңгейі тапсырманы орындау пайызына сәйкес анықталады.

Сабақтың әр кезеңінде мұғалім оқушыларға кері байланыс жасауға мүмкіндік беру керек. Кері байланыс ауызша немесе жазбаша болуы да мүмкін.

Кері байланыс барысында мұғалімдерге:

- оқушының тек қана жақсы жақтары мен жетістіктерін айтуы;
- «сенікі дұрыс емес», «білмейсің», «деңгейің төмен» деген сөздерді айтпау;

- оқуды әрі қарай жетілдіру немесе жолдарына бағыт беруі ұсынылады.

Бағалау жүргізгеннен кейін рубрика жасалады.

Рубрика – бағалау критерийлеріне сәйкес білім алушылардың оқу жетістіктері деңгейлерін сипаттау тәсілі.

Рубрика баланың не үшін үйренетінін көрсетеді, критерийлер оның не үшін үйренгенін көрсетеді, ал дескрипторлар оны қалай жасай алатынын көрсетеді.

Зертханалық жұмыстарға да рубрикатор жасаған дұрыс. Оқушы өзінің нені дамыту керек екенін түсінеді:

Бағалау критерийлері	Дескрипторлар			
<i>теориялық білімін пайдаланады</i>	Тақырыпты терең түсінгенін көрсетеді (тек қана оқулықтағы материалға емес, басқа да ақпарат көздеріне сүйенеді)	Тақырыпты жақсы түсінгенін көрсетеді (тек қана оқулықтағы материалға сүйенеді)	Тақырыпты ішінара түсінгенін көрсетеді (оқулықтағы материал толық игерілмеген)	тақырыпты түсінбеген (кейбір түсініктер ғана бар)
<i>Материалды мазмұндау логикасы</i>	Өз ойын логикалық тұрғыда жүйелі, анық, ашық айта алады	Өз ойын логикалық тұрғыда жүйелі айта алады, бірақ ашық айта алмайды	логикалық ойлай алады, бірақ жүйелі емес	Өз ойын логикалық тұрғыда жүйелей алмайды

260-кесте- Өңірлер мен оқу жылында 8-сынып оқушыларының білім сапасы: 2019-2020

Өңір	Алгебра	Геометрия	Физика	Химия	Биология	География
қ.Нур-Султан	50,6	53,2	54,2	63,2	62,4	67,6
қ.Алматы	45,7	43,3	46,3	47,8	53,2	56,3
Алматы обл.	53,8	52,8	58,8	56,5	60,6	62,9
Ақмола обл.	47,9	48,9	56,2	52,1	61	62,3
Ақтөбе обл.	38,7	38,3	55,6	56,4	59,1	59,3
Атырау обл.	38,1	37,8	38,7	38,8	40,7	43,2
БҚО	52,9	53	58,6	57,4	65,7	69,5
Жамбыл обл.	48,9	29,9	48	42,9	47,4	51,8
ШҚО	50,9	48,5	68,3	54,5	59	60,9
Қарағанды обл.	42,3	38,4	44,2	44,1	48,5	53,6
Қызылорда обл.	48,3	49	54,9	54,4	63,8	58,7
Қостанай обл.	48,3	48,2	55,2	54,2	59,6	63,9
Павлодар обл.	47,9	44	48,7	51	61,8	62,2
СҚО	43,5	42,1	51,5	54,5	60,1	64,7
Түркістан обл	45,3	44,7	51,1	51,2	56,9	51,2
қ.Шымкент	61,1	61,2	61,5	61,6	61,5	61,4
Орташа	47,8	45,8	53,2	52,5	57,8	59,3

261-кесте – Өңірлер мен оқу жылында 8-сынып оқушыларының білім сапасы: 2020-2021

Өңір	Алгебра	Геометрия	Физика	Химия	Биология	География
қ.Нур-Султан	51,7	55,2	55,2	62,2	63,4	67,9
қ.Алматы	45,7	43,3	46,3	47,8	53,9	51,3
Алматы обл.	53,9	53	59,5	57,5	62,6	63,2
Ақмола обл.	48,3	48,8	55,2	51,1	61,5	63,3
Ақтөбе обл.	39,9	38,9	55,8	56,6	60,1	60,3
Атырау обл.	40,1	39,8	41,7	39,8	41,7	44,2
БҚО	53,9	53,2	57,6	58,4	65,7	68,5
Жамбыл обл.	49,3	33,9	48,9	43,5	47,9	51,8
ШҚО	51,9	49,5	69,3	55,6	59,8	61,9
Қарағанды обл.	43,3	40,4	45,2	45,1	47,5	54,6
Қызылорда обл.	49,3	49,8	54,9	56,4	64,8	59,7
Қостанай обл.	47,3	47,2	56,2	55,2	58,6	62,9
Павлодар обл.	49,2	45,2	47,6	52,1	62,6	61,2
СҚО	44,5	43,1	52,5	54,9	60,8	64,7
Түркістан обл	46,4	45,9	52,3	51,9	57,9	51,6
қ.Шымкент	61,9	61,8	62,5	61,9	62,5	62,4
Орташа	48,5	46,8	53,8	53,1	58,1	59,6

262-кесте – Пәндер бойынша білім сапасының динамикасы

Өңір	Алгебра	Геометрия	Физика	Химия	Биология	География
қ.Нур-Султан	+1	+1,8	+1,2	+1	+1	+0,3
қ.Алматы	+0,95	+1,5	-	-	+0,7	+1

Алматы обл.	+0,1	+0,2	+1,2	+1	+2	+0,3
Ақмола обл.	+0,8	+3,8	-0,2	-1	+0,5	+1
Ақтөбе обл.	+0,8	+0,3	+0,2	+0,2	+0,9	+2,5
Атырау обл.	+2	+2	+3	-1	+1	+1
БҚО	+1	+0,2	+2	+1	+0,5	-1
Жамбыл обл.	+0,7	+3,2	-2	-2,1	-	-
ШҚО	+1,2	+1,4	+1	+1,2	+0,6	+1
Қарағанды обл.	+1,8	+2,4	+1,6	+1,2	-1	+1,2
Қызылорда обл.	+1	+0,5	+0,1	+2	+1	+1,2
Қостанай обл.	-1	-1	+1,4	+1,2	+1,2	-1,4
Павлодар обл.	+1,5	+1,6	-1,2	+1,8	+1,3	+1,8
СҚО	-1	+0,5	+1,5	+0,2	+0,6	+0,5
Түркістан обл.	+1	+1,2	+1,2	-0,8	-0,8	+0,2
Қ.Шымкент	+0,2	+0,6	+0,5	+0,8	+1,2	+1,8

Кестеден көріп отырғаныңыздай, аймақтар мен оқу пәндері бойынша күрт айырмашылықтар жоқ. Оң динамиканың ең жоғары көрсеткіштері 3,8% (геометрия) және 2,5% (география).

Сондай-ақ білім сапасының төмендеуі шамалы мөлшерде көрінеді. Ол -0,1-ден -1,5-ке дейін.

Білім беру сапасының жоғарылауы немесе төмендеуі, динамикалық өзгерістердің арақатынасы өңірлерде арнайы зерттеулер жүргізу қажеттілігін көрсетеді.

Егер оқытудың мақсаты білім беру сапасын қамтамасыз ету болса, әр сыныптағы нәтижелер жоғары болуы керек.

Зерттеу нәтижелері бойынша білім алушылардың білімі мен жетістіктерін бағалау жүйесі бойынша келесі ұсыныстарды беруге болады:

- бастауыш сынып оқушыларының білімін критериалды бағалау жүйесін қайта қарау;
- білім алушылардың алған білім көлемін дәлірек анықтау үшін бағалау құралын әзірлеу;
- үздік тәжірибелер негізінде білім алушылардың білімін бағалаудың ұтымды әдістерін әзірлеу.

Формативті бағалау принциптері

Білім алушылардың дағдысының қалыптасуы және білімді меңгеру деңгейі туралы ақпарат алу, оқу процесін жетілдіріп отыру, оқушыларға кері байланыс ұсыну және оқушыларды ынталандыру үшін оқытуда формативті бағалау жүргізіледі.

Формативті бағалаудың негізгі мақсаты – білім алушылармен тұрақты кері байланысты қамтамасыз ету үшін оқытудың мониторингін жүргізу болып табылады, бұл әдіс оқытуды жақсарту үшін пайдаланылады. Формативті бағалауды білім алушылардың күшті және әлсіз жақтарын анықтап, әлсіз тұстарын дамыту үшін қолданады.

Формативті бағалаудың міндеттері:

- бағалау критерийлерін анықтау, оқушыларға ұсыну;
- оқушының оқу үлгерімінің деңгейін анықтау;
- сапалы кері байланыс орнату;
- оқу үшін білім алушыларға ұсыныстар беру;
- білім алушыларды дамытуға бағыттайтын тиімді кері
- байланысты қамтамасыз ету.

Формативті бағалаудың функциялары:

- тәжірибе жүзінде құндылықтар жүйесін белгілеу,

қалыптастыру және бекіту;

- ынталандыру – оқушының күтілетін нәтижеге қол жеткізуі,

тиімді түрде алға ілгерілеуі үшін қолайлы жағдай жасау [9].

Формативті бағалаудың негізгі принциптері:

- *Шынайылық*
- *Оқыту мен бағалаудың өзара байланысы*
- *Нақтылық*
- *Үздіксіздік*
- *Дамытуға бағыттау*

Формативті бағалауды ұйымдастыру үшін оқу мақсаттарын негізге ала отырып, Блум таксономиясының негізінде ойлау дағдыларының деңгейлеріне сәйкес критерийлер құру керек.

Бағалау критерийі – білім алушының оқу жетістіктерін бағалауға негіз болатыны белгі.

Тапсырмалардың орындалуын қадағалау үшін дескрипторлар құрылады.

Дескриптор дегеніміз – тапсырмаларды орындау кезіндегі нақты қадамдарды көрсететін сипаттама. 6

Сабақ барысындағы формативті бағалаудың әр түрлі кезеңдерінде оқу мақсаттарына сәйкес құрастырылған тапсырмалар беріледі.

Тапсырмалардың *ашық* және *жабық* түрлері болады.

Жабық тапсырмалардың бірнеше түрі бар: бір жауапты таңдау, бірнеше дұрыс жауабы бар, сәйкестігін анықтау, бізділікті анықтау.

Ашық тапсырмаларға қысқаша жауап беру, толық жауап беру, эссе жазу жатады.

Формативті бағалауды жүзеге асыру үшін оқытудың белсенді әдістерін қолдану керек.

Білім алушылардың оқудағы жетістіктерін формативті бағалау бойынша тапсырмаларды әзірлеуге ұсынымдар

Білім алушылардың оқудағы жетістіктерін формативті бағалауда мұғалімге оқытудың белсенді әдістерін тиімді қолдана отырып, тапсырмаларды орындату барысында төмендегі ұсынымдарды ескеру ұсынылады:

- Білім алушылардың жеке, жұптық, топтық жұмыстары барысында

- бағалау әдістерін қолдану;
- Бағалау кезінде білім алушының жеке қабілеттері мен мүмкіндіктеріне назар аудару;
 - Білім алушылардың өзін-өзі бағалауына мүмкіндік беріп, ынталандырып отыру;
 - Тақырып аясында білім алушының өз бетінше көбірек ізденуіне жол беру;
 - Білім алушылармен тиімді кері байланыс орната білуі қажет;
 - Зерттеуге негізделген тапсырмаларды қарастыру керек;
 - Егер, оқушы дұрыс жауап бере алмаса, қосымша сұрақтар қойып, оны дұрыс жауап табуға бағыттаған дұрыс;
 - Кері байланыс орнату арқылы мұғалім әрбір оқушының нені білетінін, нені білмейтінін айқындауы қажет;
 - Білім алушының білімін әрі қарай дамытуға бағытталған жұмыс жасайды;
 - Топтық жұмыс жасағанда мұғалім бағалау критерийлері мен дескрипторларын даярлайды;
 - Тапсырманы орындап болған соң топтар критерийлерге сәйкес бір-бірлерін бағалайды;
 - Білім алушылардың өзін-өзі бағалауы мотивациялық қажеттіліктерді, сондай-ақ қол жеткізу қажеттіліктерін қанағаттандырады;
 - білім алушыларға тапсырманы орындауда ұмтылатын қарапайым мақсаттар белгілеуді көздейді;
 - мұғалім талдау қорытындысы оң нәтиже беру үшін нақты фактілерге сүйенуі керек;
 - Кемшіліктерді жойып, пролемаларды шешу үшін оқыту әдісін қалай өзгерту керектігін анықтау қажет;

Жоғары сынып оқу пәндерінен білім алушылардың оқудағы жетістіктерін формативті бағалау бойынша тапсырмалар

ХИМИЯ

10-сынып

Бөлім: «Химия және қоршаған орта

Бөлімше: Көміртек және оның қосылыстары

Оқу мақсаттары: 10.4.2.30 - спирттерді функционалдық топтардың орналасуы және гидроксил тобының саны бойынша жіктеу;

10.4.2.31 - молекуладағы атомдардың өзара әсері негізінде спирттердің химиялық қасиеттерін түсіндіру;

10.4.2.32- біратомды және көпатомды спирттерге сапалық реакция жүргізу;

10.4.2.33 - этанолды этиленді гидратациялау және глюкозаны ашыту арқылы алу реакциясының теңдеулерін құрастыру;

10.4.2.34 - этанолды алу әдістерінің артықшылықтары мен кемшіліктерін бағалау;

10.4.2.35- спирттердің адам ағзасына уытты әсерін зерделеу.

Бағалау критерийлері:

- спирттерді функционалдық топтардың орналасуы және гидроксил тобының саны бойынша жіктейді;
 - спирттердің адам ағзасына уытты әсерін сипаттайды;
 - этанолды алу әдістерінің реакция теңдеулерін жазады.
- Ойлау деңгейінің дағдылары: біл, түсіну

Тапсырмалар

1. Төмендегі спирттерді гидроксил топтарына қарай жіктеңіз:

2. Этанолды алудың химиялық реакция теңдеуін жазыңыз.

3. Төменде көрсетілген спирттерді олардың физикалық қасиеттері мен қолданылуы бойынша сәйкестендіріңіз

1.Метанол	а) Түссіз, мөлдір. Жұмсартқыш май ретінде, парфюмерия құрамына қосуға және мата өндірісінде қолданылады.
2.Этанол	б) Түссіз, тәтті дәмі бар, қоймалжың сұйық зат. Антифриз (қатпайтын сұйықтық) алу үшін қолданылады
3.Этиленгликоль	с) Бұл заттың судағы ерітіндісі асқазанға оңай сіңіп, орталықжүйке жүйесіне әсер етеді. Дезинфекциялаушы зат. Резина мен пластмасс алуға қолданылады.
4.Глицерин	д) Улы зат, соқырлыққа душар етеді, артық мөлшері өмірге өте қауіпті. Полимер ретінде автомобильге қосалқы бөлшектер жасауда қолданылады.

Жауаптар:

1. Біратомды спирттер –метанол, этанол және пропанол. Көпатомды спирттер –этиленгликоль мен глицерин.

2. 1) Алкендер гидратациясы (катализатор қатысында)

2) Сахарозаны ашыту арқылы

Дескриптор:

- спирттерді функционалдық топтардың орналасуы және гидроксил тобының саны бойынша жіктей алады;
- спирттердің адам ағзасына уытты әсерін біледі;
- этанолды алу әдістерінің реакция теңдеулерін жаза алады.

10-сынып.

Бөлім: «Химия және қоршаған орта»

Бөлімше: «Көміртек және оның қосылыстары»

Оқу мақсаттары: 10.4.2.1 - органикалық химия - бұл көмірсутектер және олардың туындыларының химиясы деп түсіну;

10.4.2.2 - көмірсутектердің эмпирикалық, молекулалық, құрылымдық және кеңістіктік формулаларын ажырату;

10.4.2.3 - функционалдық топтар бойынша органикалық қосылыстардың негізгі кластарын ажырату;

10.4.2.4 - гомологтық қатардың қалыптасуын және оның өкілдері қасиеттерінің ұқсастығын түсіндіру;

10.4.2.5 - қосылыстардың құрылымдық формуласын құру және оларды IUPAC номенклатурасы бойынша атау.

Бағалау критерийлері:

- көмірсутектердің эмпирикалық, молекулалық, құрылымдық және кеңістіктік формулаларын жазады;

- функционалдық топтар бойынша органикалық қосылыстардың негізгі кластарға жіктейді;

- функционалдық топтар бойынша органикалық қосылыстардың негізгі қасиеттерін анықтайды;

- қосылыстардың құрылымдық формуласын жазады және оларды IUPAC номенклатурасы бойынша атайды.

Ойлау деңгейінің дағдылары: білу, түсіну

Тапсырмалар

1. Көмірсутек туындыларын функционалдық топтары бойынша атаңыз:

а) R-OH

ә) R-COH

б) R-COOH

в) R-NO₂

г) R-NH₂

д) HOOC-R-NH₂

Жауаптар:

а) спирттер

ә) альдегидтер

б) карбон қышқылдары в) нитроқосылыстар г) аминдер

д) аминқышқылдар

2. Метанның галогендену реакциясының теңдеуін аяқтаңыз.

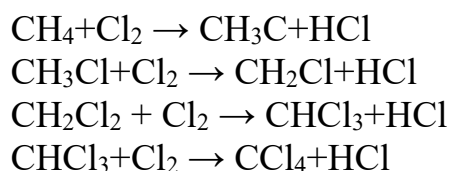
CH₄+Cl₂→

CH₃Cl+Cl₂→

CH₂Cl₂ + Cl₂→

CHCl₃+Cl₂→

Жауабы:

3. қ-бутан мен изобутанның құрылымдық формулаларын жазыңыз.

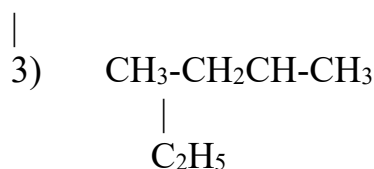
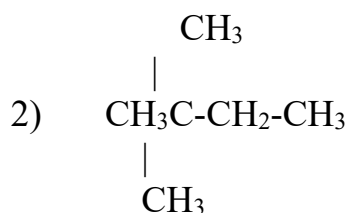
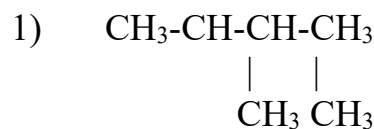
Жауабы:

- 1) қ- бутан $\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_3$
 - 2) Изобутан $\text{CH}_3\text{-CH(CH}_3\text{)-CH}_2\text{-CH}_3$
- CH_3 (диметилпропан)

3. Радикалдарды тізбек сызық бойынша грек цифрларымен атаңыз.

C_6H_{14} -гексан

$\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_3$ гексан

Жауап:

- 1) 2,3-диметилгексан;
- 2) 2,2-диметилгексан;
- 3) 2-этилгексан.

4. Изомерлердің қысқарған структуралық формулаларын жазыңыз. а)

2-метилгексен-1;

б) 2,3-диметилпентен-1; в) 2,4-диметилпентен-1; г) 2,3,3-триметил бутен-

1:

д) 2-этилпентен-1 или 3-метилгексен-1;

е) 2-этил-3-метилбутен-1 или 2-метил-3-метилпентан.

Жауап:

а) $\text{CH}_2=\text{C}(\text{CH}_3)\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_3$ б) $\text{CH}_2=\text{C}(\text{CH}_3)\text{-CH}(\text{CH}_3)\text{-CH}_2\text{-CH}_3$ в)

$\text{CH}_2=\text{C}(\text{CH}_3)\text{-CH}_2\text{-CH}(\text{CH}_3)\text{-CH}_3$ г) $\text{CH}_2=\text{C}(\text{CH}_3)\text{-C}(\text{CH}_3)_2\text{-CH}_3$

д) $\text{CH}_2=\text{C}(\text{CH}_2\text{CH}_3)\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-CH}_3$ е) $\text{CH}_2=\text{C}(\text{CH}_2\text{CH}_3)\text{-CH}(\text{CH}_3)\text{-CH}_3$

Дескриптор:

- көмірсутектердің изомерлерін жаза алады;
- изомерлердің атын атай алады;
- функционалдық топтары бойынша қосылыстардың қасиеттерін біледі.

10-сынып

Бөлім: «Химиялық реакциялардың жүру заңдылықтары» Бөлімше: «Стандартты электрондық потенциалдар» Оқу мақсаттары:

10.2.3.1 электрондыбаланс әдісімен тотығу-тотықсыздану реакциясы теңдеулерін құрастыру;

10.2.3.2 жартылай иондық реакция әдісімен тотығу – тотықсыздану реакцияларының электрондық-иондық теңдеулерін құрастыру;

10.2.3.3 «стандартты электродтық потенциал» ұғымын түсіндіру.

Бағалау критерийлері:

- электронды баланс әдісімен тотығу-тотықсыздану реакциясы теңдеулерін жазады;

- жартылай иондық реакция әдісімен тотығу – тотықсыздану реакцияларының электрондық-иондық теңдеулерін жазады;

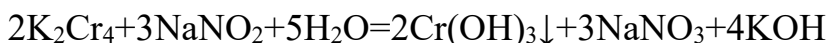
Ойлау деңгейінің дағдылары: білу, түсіну

Тапсырмалар

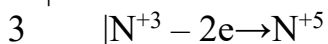
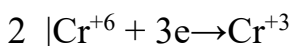
1. Берілген заттардың: калий гидросиді, калий силикаты, калий хроматы, литий гидроксиді, натрий нитридін арасынан өзара тотығу – тотықсыздану реакциялары жүретін және түсі өзгерумен қатар тұнба түзілетін заттарды таңдаңыз. Электрондық баланс теңдеуін жазыңыз.

Жауап.

Алдымен реакция теңдеуін жазамыз:

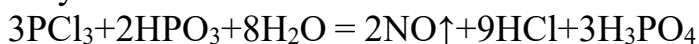

Электрондық баланс құрамыз:

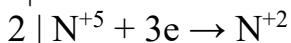
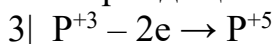

2 Берілген заттардың: фосфор (III) хлориді, азот қышқылы, стронций хлориді, калий хлориді, натрий сульфаты арасынан өзара тотығу-тотықсыздану реакциялары жүретін және газ бөле жүретін заттарды таңдаңыз.

Жауап:

Электрондық баланс құрамыз:

Дескриптор:

Электронды баланс әдісімен тотығу-тотықсыздану реакциясы теңдеулерін жаза алады.

10-сынып.

Бөлім: «Химиялық реакциялар энергетикасы» Бөлімше: «Химиялық тепе-теңдік»

Оқу мақсаттары: 10.3.3.1 химиялық тепе-теңдіктің динамикалық сипатын түсіндіру; 10.3.3.2 химиялық тепе-теңдікке температура, концентрация және қысым өзгерісінің әсерін болжау;

10.3.3.3 не себепті катализатор тепе-теңдіктің тез орнауына әсер ететінін, бірақ ығысуына әсер етпейтіндігін түсіндіру;

10.3.3.4 әр түрлі факторлардың тепе-теңдіктің ығысуына әсерін тәжірибе жүзінде зерттеу;

10.3.3.5 реакция үшін тепе-теңдік константасының өрнегін құру;

10.3.3.6 тепе-теңдік константасына әр түрлі факторлардың әсерін болжау.

Бағалау критерийлері:

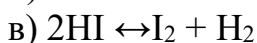
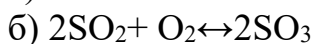
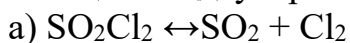
- әр түрлі факторлардың тепе-теңдіктің ығысуына әсерін анықтайды;
- химиялық тепе-теңдікке температура, концентрация және қысым өзгерісінің әсерін зерттейді.

Ойлау деңгейінің дағдылары: Білу, түсіну, қолдану

Тапсырмалар

1. Қысымды өзгерткен кезде тепе-теңдіктің бағытын анықтаңыз, әртармақтағы әріптер бойынша сәйкес келетін сандарды қойыңыз.

Реакция теңдеулері

Химиялық тепе-теңдік бағыты

- 1) реакцияға қатысушы заттарға қарай
- 2) реакция нәтижесінде түзілген заттарға қарай
- 3) ығыспайды

Әріптер бойынша сәйкес келетін сандарды қойыңыз

А	Б	В	Г

Жауап:

А) 1 моль \leftrightarrow 2 моль, реакция нәтижесінде түзілген заттарға қарай (2).

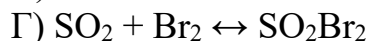
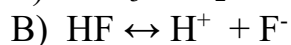
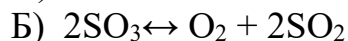
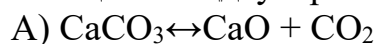
Б) 3 моль \leftrightarrow 2 моль, реакцияға қатысушы заттарға қарай (1).

В) 2 моль \leftrightarrow 2 моль, ығыспайды (3).

Г) 2 моль \leftrightarrow 1 моль, реакцияға қатысушы заттарға қарай (1).

2. Қысымды өзгерткен кезде тепе-теңдіктің бағытын анықтаңыз, әртармақтағы әріптер бойынша сәйкес келетін сандарды қойыңыз.

Реакция теңдеулері

Химиялық тепе-теңдік бағыты

1) реакцияға қатысушы заттарға қарай

2) реакция нәтижесінде түзілген заттарға қарай

3) ығыспайды

Әріптер бойынша сәйкес келетін сандарды қойыңыз

А	Б	В	Г

Жауап:

А) 0 моль \leftrightarrow 1 моль реакция нәтижесінде түзілген заттарға қарай (2).

Б) 2 моль \leftrightarrow 3 моль, реакция нәтижесінде түзілген заттарға қарай (2).

В) 0 моль \leftrightarrow 0 моль ығыспайды (3).

Г) 2 моль \leftrightarrow 1 моль, реакцияға қатысушы заттарға қарай (1)

Дескриптор:

- химиялық тепе-теңдіктің динамикалық сипаттамасын жасайды;
- тепе-теңдік константасы бойынша жіктей алады.

10- сынып.

Бөлім: «Химиялық реакциялардың жүру заңдылықтары» Бөлімше: «Периодтық заң және периодтық жүйе»

Оқу мақсаттары: 10.2.1.1 химиялық элемент атомдарының қасиеттерінің өзгеру заңдылықтарының сипаттау: радиусы, иондану энергиясы, электронтартқыштық, электртерістілік және тотығу дәрежесі;

10.2.1.2 период және топ бойынша химиялық элементтердің оксидтерінің, гидроксидтерінің және сутекті қосылыстарының қышқылдық-негіздік қасиеттерінің өзгеру заңдылығын түсіндіру;

10.2.1.3 периодтар және топтарда бойынша химиялық элементтердің қосылыстарының тотығу-тотықсыздану қасиеттерінің өзгеру заңдылығын болжау;

10.2.1.4 периодтық кестеде орналасуы бойынша химиялық элементтердің және олардың қосылыстарының қасиеттерін болжау;

10.2.1.5 топ бойынша галогендердің физикалық және химиялық қасиеттерінің өзгеру заңдылықтарын түсіндіру.

Бағалау критерийлері:

- периодтық кестеде орналасуы бойынша химиялық элементтердің және олардың қосылыстарының қасиеттерінің периодты түрде өзгеретінін анықтайды;

- период және топ бойынша химиялық элементтердің оксидтерінің, гидроксидтерінің және сутекті қосылыстарының қышқылдық-негіздік қасиеттерінің өзгеру заңдылығын анықтайды.

Ойлау деңгейінің дағдылары: Білу, түсіну, қолдану.

1 тапсырма

Берілген хим.элементтерді ЭТ мәні өсу реті бойынша орналастыр: H, O, Cl, Ca, P, K, Mg, Na, Zn, Br	Берілген хим.элементтерді ЭТ мәні кемуреті бойынша орналастыр: S, C, N, Ba, Li, Al, P, B, Cs, I

Жауап

Берілген хим.элементтерді ЭТ мәні өсу реті бойынша орналастыр: H, O, Cl, Ca, P, K, Mg, Na, Zn, Br	Берілген хим.элементтерді ЭТ мәні кемуреті бойынша орналастыр: S, C, N, Ba, Li, Al, P, B, Cs, I
K, Na, Ca, Mg, Zn, H, P, Br, Cl, O	Cs, Li, Ba, Al, B, P, I, C, Sn,

Дескриптор:

- химиялық элементтерді ЭТ мәні өсу ретімен орналастыра алады;
- химиялық элементтерді ЭТ мәні кемуреті бойынша орналастыра алады.

1 тапсырма

Берілген элементтерді

а) металдық қасиеті артуы бойынша орналастырыңыз және электрондық конфигурациясын жазыңыз:

1. Cs-Rb-Na- K- Li

Li- $1s^2 2s^1$

K - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^1$

Cs – $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^2 3d^{10} 4p^6 5s^2 4d^{10} 5p^6 6s^1$

Rb - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^2 3d^{10} 4p^6 5s^1$

Na - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^1$

2. Al- Mg- Na

Mg - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2$

Al - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^1$

Na - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^1$

ә) бейметалдық қасиеті төмендеуі бойынша орналастырыңыз және электрондық конфигурациясын жазыңыз

1. Cl-I-F-Br

2. Se-As-Br

Жауап:

1. F-Cl-Br-I

F - $1s^2 2s^2 2p^5$

Cl - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^5$

Br - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^2 3d^{10} 4p^5$

I - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^2 3d^{10} 4p^6 5s^2 4d^{10} 5p^5$

2.Br- Se-As

Br- $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^2 3d^{10} 4p^5$ Se- $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^2 3d^{10} 4p^4$

As - $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^2 3d^{10} 4p^3$

Дескриптор:

- металдық қасиеті артуы бойынша орналастырады және электрондық конфигурациясын жазады

- бейметалдық қасиеті төмендеуі бойынша орналастырады және электрондық конфигурациясын жазады.

11- сынып.

Бөлім: Химия және өмір Бөлімше: Биохимия

Оқу мақсаттары:

11.5.1.20 нәруыздардың өмір үшін ролін сипаттау;

11.5.1.21 нәруыздың бірінші, екінші, үшінші реттік құрылымдарын ажырату;

11.5.1.22 нәруыздың әр түрлі құрылымдарының пішінін анықтайтын факторларды атау;

11.5.1.23 нәруыз қасиеттерінің аминқышқылдардың сапалық және сандық құрамына тәуелділігін сипаттау;

11.5.1.24 гидролиз реакциясы бойынша берілген деректер негізінде полипептидтің құрамын анықтау;

11.5.1.25 нәруызға сапалық реакцияларды тәжірибе жүзінде жасау;

11.5.1.26 нәруыздардың денатурациясы реакциясын тәжірибе жүзінде жасау.

Бағалау критерийлері:

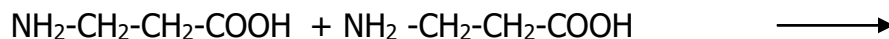
- нәруыздың өмірлік маңыздылығын сипаттайды;

- нәруыздың бірінші, екінші, үшінші реттік құрылымдарын ажыратады;

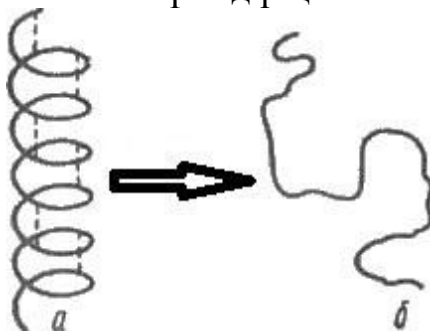
- нәруыздардың денатурациясын зерттейді.

Ойлау деңгейінің дағдылары: Білу, түсіну, қолдану

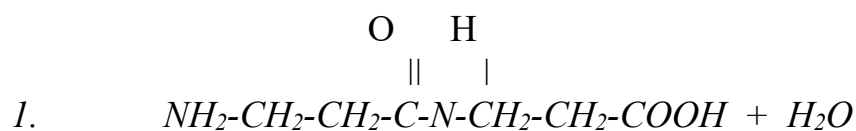
1 тапсырма
 Реакция теңдеуін аяқтап, пептидтік байланыс түзілу табиғатын түсіндіріңіз.

2тапсырма
 Суретте көрсетілген құбылысты түсіндіріңіз

Жауаптар:

Нәруыздың бірінші реттік құрылымында амин қышқылдары бір-бірімен пептидтік байланыспен байланысқан. Ол байланыс бір амин қышқылының амин тобымен екінші амин қышқылының карбоксил тобы байланысып су молекуласын бөліп шығару арқылы түзіледі.

Суретте нәруыздың денатурациясы берілген. Денатурация, табиғатын жоғалту — табиғи қасиеттерінен толық немесе жартылай, оның ішінде тіршіліктілік белсенділігінен де айырылуы. Денатурацияға ұшыраған нәруыз өзінің биологиялық функциясын атқара алмайды. Қыздыру, радиация, ортаның өзгеруі, кейбір химиялық әсерлерден, шайқап сілкуден нәруыз денатурацияланады.

Дескриптор:

- амин қышқылдары бір-бірімен пептидтік байланыспен байланысқанын түсінеді;
- нәруыз денатурациясын түсіндіреді.

11-сынып

Бөлім: «Химиялық және қоршаған орта»

Бөлімше: «Көміртек және оның қосылыстары» Оқу мақсаттары:

11.4.2.42 физикалық және химиялық қасиеттері бойынша заттарды анықтауға арналған есептер шығару;

11.4.2.43 органикалық қосылыстардың негізгі кластарының генетикалық байланысын сипаттау;

11.4.2.44 қарапайым органикалық синтезді жүргізе алу және түзілген өнімнің шығымын бағалау;

11.4.2.45 органикалық заттардың генетикалық байланысы негізінде өзгерістер тізбегін құрастыру және есептерді шешу.

Бағалау критерийлері

- органикалық қосылыстардың негізгі кластарының генетикалық байланысын анықтайды;

- органикалық заттардың генетикалық байланысы негізінде өзгерістер тізбегін құрастырады және есептерді шешеді.

Ойлау деңгейінің дағдылары: Білу, түсіну, қолдану

1 тапсырма

Массасы 20 г кальций карбидін сумен әрекеттестіріп, ацетилен алынды. Оны бромды судан өткізгенде массасы 86,5 г 1,1,2,2 –тетрабромэтан түзілді. CaC₂ массалық үлесін табыңыз.

Берілгені: $m = 20$ г; $m(\text{C}_2\text{H}_2\text{Br}_4) = 86,5$ г

Табу керек: $\omega(\text{CaC}_2) = ?$

Шешуі:

2 тапсырма

Енді тетрабромэтанның зат мөлшерін табамыз:

$$\nu(\text{C}_2\text{H}_2\text{Br}_4) = m(\text{C}_2\text{H}_2\text{Br}_4) / M(\text{C}_2\text{H}_2\text{Br}_4) = 86,5 / 346 = 0,25 \text{ моль.}$$

Бұдан:

$$\nu(\text{C}_2\text{H}_2\text{Br}_4) = \nu(\text{C}_2\text{H}_2) = \nu(\text{CaC}_2) = 0,25 \text{ моль.}$$

Бұдан біз таза кальций карбидінің массасын таба аламыз:

$$m(\text{CaC}_2) = \nu(\text{CaC}_2) \cdot M(\text{CaC}_2) = 0,25 \cdot 64 = 16 \text{ г.}$$

Техникалық карбидтегі кальций карбидінің массалық үлесін есептейміз:

$$\omega(\text{CaC}_2) = m(\text{CaC}_2) / m = 16 / 20 = 0,8 = 80\%.$$

2. Массасы 30г этан жанғанданеше моль көміртект(IV) оксиді түзіледі?

A) 5 моль

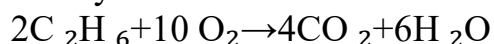
B) 6 моль

C) 4 моль

D) 2 моль

E) 3 моль

Шешуі

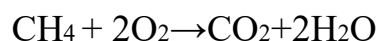

30г этан ----- x моль CO₂

60г этан ----- 4 моль CO₂

$$x = 30 \text{ г} \times 4 \text{ моль} / 60 \text{ г} = 2 \text{ моль}$$

450 л х л

22,4л/моль 22,4 л/моль

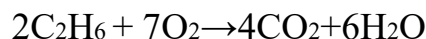
Егер 22,4 л метанды жағуға 44,8 л оттегі жұмсалса,

Онда 450 л метанды жағуға х л оттегі жұмсалады.

Бұдан: $V(\text{O}_2) = (450 \text{ л} \cdot 44,8 \text{ л}) / 22,4 \text{ л} = 900 \text{ л}$.

Басқа газдарды жағуға қажетті оттегінің көлемдерін де осылай есептейміз:

20 л х л

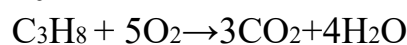
22,4л/моль 22,4 л/моль

Егер 22,4 л этанды жағуға 7·44,8 л оттегі жұмсалса,

Онда 20 л этанды жағуға х л оттегі жұмсалады.

Бұдан: $V(\text{O}_2) = (20 \text{ л} \cdot 7 \cdot 44,8 \text{ л}) / 2 \cdot 22,4 \text{ л} = 70 \text{ л}$.

20 л х л

22,4л/моль 22,4 л/моль

Жауабы: 70 л.

Дескриптор:

-Газ заңдарын біледі және есептерін шығара алады;

-Органикалық қосылыстарды жіктейді;

-Көмірсутектердің химиялық қасиеттерін біледі.

5 тапсырма

Екі негізді органикалық қышқылды табыңыз.

А) $\text{CH}_3\text{-COOH}$, $\text{HOOC-CH}_2\text{-CH}_2\text{-COOH}$

В) HOOC-COOH , $\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-CH}_2\text{-COOH}$

С) HOOC-COOH , $\text{HOOC-CH}_2\text{-CH}_2\text{-COOH}$

Д) $\text{CH}_2\text{COOCH}_3$, $\text{HOOC-CH}_2\text{-CH}_2\text{-COOH}$

Е) HOOC-COOCCH_3 , $\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-COOH}$

Шешуі: Құрамында екі карбоксил тобы бар қышқылдар:

қымыздық қышқылы HOOC-COOH ;

янтарь қышқылы $\text{HOOC-CH}_2\text{-CH}_2\text{-COOH}$.

Дұрыс жауабы – С

Дескрипторы:

Қышқылдарды ажырата алады.

6 тапсырма

0,5 моль метаннан трихлорметан түзілу үшін қажет хлордың көлемін табыңыз. (қ.ж.,лиртмен)

Берілгені:

$\nu(\text{CH}_4) = 0,5 \text{ моль}$

Табу керек:

$V(\text{Cl}_2) - ?$

Шешуі: $\text{CH}_4 + 3\text{Cl}_2 \rightarrow \text{CHCl}_3 + 3\text{HCl}$

$$V_m = 22,4 \text{ л/моль}$$

$$V(\text{Cl}_2) = \nu \cdot V_m = 3 \text{ моль} \cdot 22,4 \text{ л/моль} = 67,2 \text{ л}$$

$$0,5 \text{ моль } \text{CH}_4 \text{ ---- } x \text{ л } \text{Cl}_2$$

$$1 \text{ моль } \text{CH}_4 \text{ ---- } 67,2 \text{ л } \text{Cl}_2$$

$$\text{Жауабы: } V(\text{Cl}_2) = 33,6 \text{ л}$$

7 тапсырма

120 мл этил спирті ($\rho = 0,8 \text{ г/см}^3$) түзілу үшін қажет этиленнің массасы (г)

Берілгені:

$$V(\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}) = 120 \text{ мл}$$

$$\rho = 0,8 \text{ г/см}^3$$

Табу керек:

$$m(\text{C}_2\text{H}_4) - ?$$

$$M(\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}) = 46 \text{ г/моль}$$

$$m(\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}) = \nu \cdot M(\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}) = 1 \text{ моль} \cdot 46 \text{ г/моль} = 46 \text{ г}$$

$$M(\text{C}_2\text{H}_4) = 28 \text{ г/моль}$$

$$m(\text{C}_2\text{H}_4) = \nu \cdot M(\text{C}_2\text{H}_4) = 1 \text{ моль} \cdot 28 \text{ г/моль} = 28 \text{ г}$$

$$m(\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}) = 0,8 \text{ г/см}^3 \cdot 120 \text{ мл} = 96 \text{ г}$$

$$x \text{ г } \text{C}_2\text{H}_4 \text{ ----- } 96 \text{ г } \text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$$

$$28 \text{ г } \text{C}_2\text{H}_4 \text{ ----- } 46 \text{ г } \text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$$

Дескрипторы:

- Қышқылдарды ажырата алады;
- Органикалық химия есептерді формулалар бойынша шығара алады.

II-сынып

Бөлім: Химиялық реакциялардың жүру заңдылықтары

Бөлімше: Азот және күкірт

Оқу мақсаттары:

11.2.1.8 аммоний ионындағы байланыстардың түзілу механизмін

ажырату;

11.2.1.9 газ тәрізді аммиактың және оның сулы ерітіндісінің химиялық қасиеттерін сипаттайтын реакция теңдеулерін құрастыру

Бағалау критерийлері:

- аммоний ионындағы байланыстардың түзілу механизмін сипаттайды;
- химиялық қасиеттерін сипаттайтын реакция теңдеулерін құрастырады.

Ойлау деңгейінің дағдылары: Білу, түсіну, қолдану

Тапсырма

1. Аммоний гидрокарбонаты кондитер тағамдарын пісіруге қолданылады.

Егер қамырға 39,5 г NH_4HCO_3 қосылған болса, термиялық айырылу кезінде түзілген газдардың (қ.ж.) көлемі (л)

Берілгені:

$$m(\text{NH}_4\text{HCO}_3) = 39,5 \text{ г}$$

Табу керек:

$$V(\text{CO}_2) - ?$$

$$V(\text{NH}_3) - ?$$

Шешуі:

$$M(\text{NH}_4\text{HCO}_3) = 79 \text{ г/моль}$$

$$m(\text{NH}_4\text{HCO}_3) = \nu M(\text{NH}_4\text{HCO}_3) = 1 \text{ моль } 79 \text{ г/моль} = 79 \text{ г}$$

$$V_m = 22,4 \text{ л/моль}$$

$$V(\text{CO}_2) = \nu V_m = 1 \text{ моль } 22,4 \text{ л/моль} = 22,4 \text{ л}$$

$$V(\text{NH}_3) = \nu V_m = 1 \text{ моль } 22,4 \text{ л/моль} = 22,4 \text{ л}$$

$$x \text{ л } \text{CO}_2 \text{-----} 39,5 \text{ г } \text{NH}_4\text{HCO}_3$$

$$22,4 \text{ л } \text{CO}_2 \text{----} 79 \text{ г } \text{NH}_4\text{HCO}_3$$

$$x = \frac{22,4 \text{ л} \cdot 39,5 \text{ г}}{79 \text{ г}} = 11,2 \text{ л}$$

$$x \text{ л } \text{NH}_3 \text{-----} 39,5 \text{ г } \text{NH}_4\text{HCO}_3$$

$$22,4 \text{ л } \text{NH}_3 \text{---} 79 \text{ г } \text{NH}_4\text{HCO}_3$$

$$x = \frac{22,4 \text{ л} \cdot 39,5 \text{ г}}{79 \text{ г}} = 11,2 \text{ л}$$

2. 10 т аммоний сульфатын алу үшін қажет аммиактың көлемі және массасы

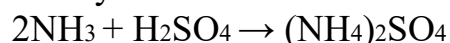
Берілгені:

$$m((\text{NH}_4)_2\text{SO}_4) = 10 \text{ т}$$

Табу керек:

$$V(\text{NH}_3) - ?$$

Шешуі:

$$V_m(\text{NH}_3) = 22,4 \text{ м}^3/\text{ммоль}$$

$$V(\text{NH}_3) = \nu \cdot V_m = 2 \text{ ммоль } 22,4 \text{ м}^3/\text{ммоль} = 44,8 \text{ м}^3$$

$$M(\text{NH}_3) = 17 \text{ кг/кмоль}$$

$$m(\text{NH}_3) = \nu \cdot M(\text{NH}_3) = 2 \text{ кмоль } 17 \text{ кг/кмоль} = 34 \text{ г}$$

$$M((\text{NH}_4)_2\text{SO}_4) = 132 \text{ кг/моль}$$

$$m((\text{NH}_4)_2\text{SO}_4) = \nu \cdot M((\text{NH}_4)_2\text{SO}_4) = 1 \text{ кмоль } 132 \text{ кг/кмоль} = 132 \text{ кг}$$

$$x \text{ м}^3 \text{NH}_3 \text{-----} 10 \text{ 000 кг } (\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$$

$$44,8 \text{ м}^3 \text{NH}_3 \text{----} 132 \text{ кг } (\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$$

$$x = \frac{44,8 \text{ м}^3 \cdot 10 \text{ 000 кг}}{132 \text{ кг}} = 3394 \text{ м}^3$$

$$x \text{ кг } \text{NH}_3 \text{-----} 10 \text{ 000 кг } (\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$$

$$34 \text{ кг } \text{NH}_3 \text{----} 132 \text{ кг } (\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$$

$$x = \frac{34 \text{ кг} \cdot 10 \text{ 000 кг}}{132 \text{ кг}} = 2575 \text{ кг}$$

Жауабы: $V(\text{NH}_3) = 2575 \text{ кг}$

2. 20оС температурада 250 кПа қысымда массасы 51 г аммиактың көлемі қандай болады?

Берілгені:

$$m(\text{NH}_3) = 51 \text{ г};$$

$$p = 250 \text{ кПа};$$

$$t = 20^\circ\text{C}.$$

Табу керек: $V(\text{NH}_3) = ?$

Шешуі:

$$\nu(\text{NH}_3) = m(\text{NH}_3) / M(\text{NH}_3) = 51 / 17 = 3 \text{ моль}.$$

Аммиактың көлемі қалыпты жағдайда:

$$V(\text{NH}_3) = V_m \cdot \nu(\text{NH}_3) = 22,4 \cdot 3 = 67,2 \text{ л}.$$

Формуланы пайдаланып, берілген жағдайдағы көлемін табамыз:

[температура $T = (273 + 20)\text{K} = 293 \text{ K}$]:

$$p n T V_n(\text{NH}_3) = 101,3 \cdot 293 \cdot 67,2$$

$$V(\text{NH}_3) = 29,2 \text{ л}.$$

3. Нәтижесінде 500 кг аммоний карбонаты түзілетін болса, көмірқышқылымен әрекеттескен аммиактың массасы (кг) қандай?

Берілгені:

$$m((\text{NH}_4)_2\text{CO}_3) = 500 \text{ кг}$$

Табу керек:

$$m(\text{NH}_3) - ?$$

Шешуі:

$$M((\text{NH}_4)_2\text{CO}_3) = 96 \text{ кг/кмоль}$$

$$m((\text{NH}_4)_2\text{CO}_3) = \nu \cdot M((\text{NH}_4)_2\text{CO}_3) = 1 \text{ кмоль} \cdot 96 \text{ кг/кмоль} = 96 \text{ кг}$$

$$M(\text{NH}_3) = 17 \text{ г/моль}$$

$$m(\text{NH}_3) = \nu \cdot M(\text{NH}_3) = 2 \text{ кмоль} \cdot 17 \text{ кг/кмоль} = 34 \text{ кг}$$

$$x \text{ кг NH}_3 \text{ ----- } 500 \text{ кг } (\text{NH}_4)_2\text{CO}_3$$

$$34 \text{ кг NH}_3 \text{ ---- } 96 \text{ кг } (\text{NH}_4)_2\text{CO}_3$$

$$x = \frac{34 \text{ кг} \cdot 500 \text{ кг}}{96 \text{ кг}} = 177 \text{ кг}$$

$$\text{Жауабы: } m(\text{NH}_3) = 177 \text{ кг}$$

8. 1 кг 17% аммиак ертіндісін алу үшін аммоний хлоридімен сөндірілген әктің қандай массасын әрекеттестіруге болады?

Синтездік әдіс: Есеп мазмұнынан білетініміз: аммиактың массасы, проценттік мөлшері, сөндірілген әк массасын табу.

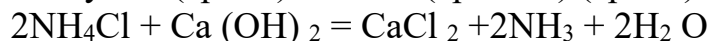
Берілгені

$$m(\text{NH}_3) = 1 \text{ кг}$$

$$W(\text{NH}_3) = 17 \text{ м}$$

$$T/\text{кг } m \text{ Ca(OH)}_2 - ?$$

$$\text{шешуі: } m(\text{ер.зат}) = W \times m(\text{ерітінді}) (\text{ер.зат}) = 0,17 \times 1000 \text{ г} = 170 \text{ г}$$

$$M_r(\text{Ca(OH)}_2) = 40 + (16 + 1) \times 2 = 74$$

$$M(\text{Ca(OH)}_2) = 74 \text{ г/моль}$$

$$m\text{Ca}(\text{OH})_2 = 74\text{г/моль} \times 1\text{моль} = 74\text{г}$$

$$M_r(\text{NH}_3) = 14 + (1 \times 3) = 17$$

$$M(\text{NH}_3) = 17\text{г/моль}$$

$$m(\text{NH}_3) = 17\text{г/моль} \times 2\text{моль} = 34\text{г}$$

$$x = 370\text{г}$$

$$\text{Жауабы: } m(\text{Ca}(\text{OH})_2) = 370\text{г}$$

Дескриптор:

- ✓ Ерітінділер бойынша есептерді шығара алдаы;
- ✓ Азот және оның қосылыстарының химиялық қасиеттерін біледі.

БИОЛОГИЯ

Сынып: 10

Бөлім: Қолданбалы биология 139

Тақырып: Гендік модификацияланған ағзаларды қолданудың оң және теріс тұстары. Гендік модификацияланған ағзаларды қолданудың этикалық сұрақтары

Оқу мақсаты: 10.4.3.4 гендік модификацияланған ағзаларды қолданудың этикалық сұрақтарын талқылау

Бағалау критерийлері:

- гендік модификацияланған ағзаларды сипаттайды;
- сипаттамалары мен және гендері белгілі бір қасиет беретін ағзалардың арасындағы сәйкестікті анықтайды.

Ойлау дағдыларының деңгейі:

білу

түсіну

қолдану

1-тапсырма

ГМ ағзалардың сипаттамалары мен оларға белгілі бір қасиет беретін гендері бар ағзалар берілген.

Ескерту: белгілі қасиеттегі гендері бар ағзалар санмен, ал ГМ ағзалардың сипаты әріппен белгіленген.

Тапсырма:

берілген ағзалардың сипаттамалары мен және гендері белгілі бір қасиет беретін ағзалардың арасындағы сәйкестікті анықтаңыздар:

Атауы: *Phyllomedusa*
Алып бақа
Негізгі ген DRS B1
Гендік өнімнің қасиеті:
B1 нәруызы (dermasectin)
бактериялар мен саңырауқұлақтарды
жояды.
GM қолдану:
Картопта бактериялық ауру
меншіруді болдырмау

Атауы: Зеа Майс
Жүгері немесе қант жүгерісі
GM алуға жарамдылығы:
адамдар мен жануарлардың тағамы,
крахмал мен қанттың көзі.
Зиянкес жәндік өнімнің түсімін
азайтады, ұрғақшылық жағдайда түсім мол
және арам шөпсіз болу қажет.

2.

Штамматауы *Agrobacterium sp C4*
Негізгі ген
C4 EPSPS
гендік өнімнің қасиеті:
EPSP
синтаза әсімдік хлоропластында маңыздым
етаболизм мүрдісіне қатысады.
Бактерия глифосатпен зақымданбаған.
GM қолдану:
Өсімдікті глифосат қатұрақты ету үшін,
ол жүгері, мақта,
соя әсімдіктеріне зиян келтірмей арам шөпті
ерді жояды.

B

Атауы: *Capra Aegagrus Hircus*
Ешкі
GM алуға жарамдылығы
Ешкінің аналығының сүті мол.
Ген сүт бездерінің генін қосатын
промотормен байланысқан, нәруыз өнімі
сүттің құрамында болады.
«өрмекші ешкі»
Басқа ешкілер есірткі, антикоагулянт
ретінде пайдаланатын
адамның антитромбинін III өндіруде
қолданылады.

3

Атауы: НефилаКлавипс
 Алтын шар
 Негізгі ген;
 Masr
 Гендікөнімніңқасиеті;
 Маталарғамықтыжібекталшық
 GMқолдануы
 Ген GMешкініңсүтбездерінде,
 жасандысіңіре
 алу үшінжібекталшығыныңжаппайөндіріс
 інде

C

Атауы: Gossypiumhirsutum
 Мақта
 GM алуғажарамдылығы
 Тоқыма өнеркәсібінде маңызды
 қнім,бірақ көптеген зиянкес жәндіктер
 әсерінен өнімнің түсімі азаяды.

4

Атауы: Androctonusaustralis hector
 Сарышаян
 Негізгіген:
 AaНІТ1
 Гендікөнімніңқасиеті
 Жәндіктерүшінулы,
 сүтқоректілергезиянемес.
 GM қолдануы
 GM
 мақтадакылындағыжәндіктердіжо
 яды.

D

Атауы: SolanumTuberosum
 Картоп
 GM алуғажарамдылығы:
 Көмірсудыңнегізгікөзі.
 Кезкелгенаймақтаөседі, көпөнімбереді,
 бірақ,бактерияларменсаңырауқұлақтар
 тудыратынкөпауруларданзардапшегеді.

Дұрыс жауап: 1- D

2- A

3- B

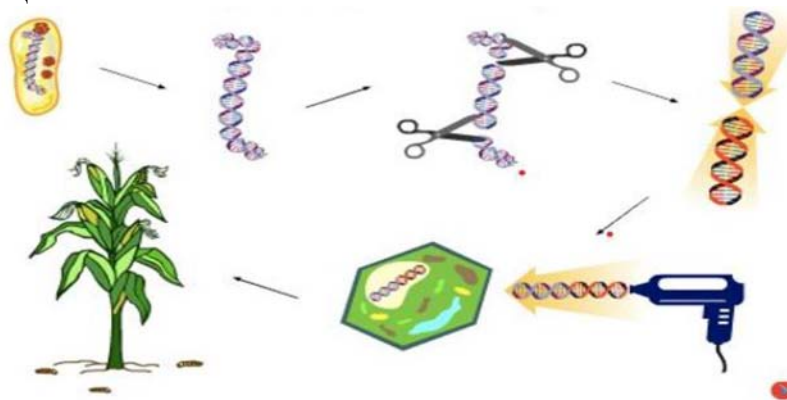
4- C

Дескрипторы:

- белгілі қасиеттегі гендері бар ағзаларды таба біледі;
- ағзалардың сипаттамаларын жасай алады;
- ағзалардың сипаттамалары мен және гендері белгілі бір қасиет беретін ағзалардың арасындағы сәйкестікті анықтай алады.

2-тапсырма

Сызбаны қолдана отырып, гендік модификацияланған өсімдік алу үрдісін сипаттаңыз:

Дұрыс жауап: Қажет генді рестрикциялармен «қиып» алу, оны лигазалармен бір біріне «жалғау». Аденовирус бұл бөлінбеген жасушаға ене алатын болғандықтан мінсіз вектор. Сондықтан да қажетті инсектицидті түйіршікті нәруыз генін векторға орналастырады. Ол жұлдыз құрттардың ішегін зақымдайды. Мәдени өсімдікте оларды гербидцидтерге тұрақты ететін ген пайда болады.

Дескрипторы:

- гендік модификацияланған өсімдік алу әдісін біледі;
- Мәдени өсімдікте оларды гербидцидтерге тұрақты ететін генді алуды түсінеді.

Сынып: 10

Бөлім: Қолданбалы кіріктірілген ғылымдар

Бөлімше: Молекулалық биология және биохимия

Оқу мақсаттары: 10.4.1.10 - рибонуклеин қышқылы (РНҚ) типтерінің құрылысы мен қызметтерін ажырату;

10.4.1.11 - рибонуклеин қышқылы және дезоксирибонуклеин қышқылы молекулаларының құрылысын салыстыру.

Бағалау критерийлері:

- нуклеин қышқылдарының құрамын біледі;
- рибонуклеин қышқылы және дезоксирибонуклеин қышқылы молекулаларының құрылысын сипаттай алады.

Ойлау деңгейі:

түсіну

қолдану

1-тапсырма

Нуклеотид қалдықтарынан тұратын жоғары молекулалы органикалық қышқылдар - нуклеин қышқылдары. Нуклеотидтер (мононуклеотидтер) пуриндік және пиримидиндік негізден, пентоза көмірсуынан (Д-рибоза немесе Д — дезоксирибозадан) және фосфор қышқылынан құралады. Нуклеин қышқылының құрамына кіретін пурин негіздерінің ішінде әсіресе аденин (А) мен гуанин (Г), пиримидин негіздерінің ішіндегі әсіресе маңыздысы-урацил (У), тимин (Т) және цитозин (Ц). Дезоксирибонуклеотидтерден тұратын нуклеин қышқылдарын дезоксирибонуклеин қышқылы (ДНҚ) деп, егер ондай қышқыл рибонуклеотидтерден құралса, онда рибонуклеин қышқылы (РНҚ) деп аталады?

Нуклеин қышқылының мономері

- А) нуклеопротеид
- В) нуклеотид
- С) нуклеозид
- Д) глюкоза
- Е) аминқышқылы

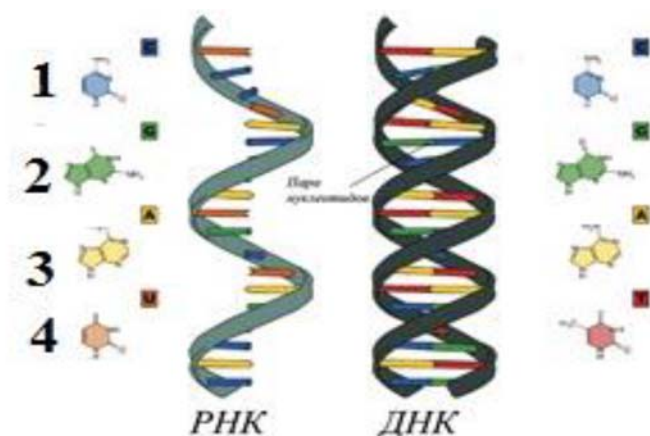
Жауап: В

Дескрипторы:

- рибонуклеин қышқылы (РНҚ) типтерінің құрылысы мен қызметтерін ажырата алады;
- рибонуклеин қышқылы және дезоксирибонуклеин қышқылы молекулаларының
- құрылысын салыстыра алады.

2-тапсырма

РНҚ мен ДНҚ құрамындағы азотты негіздердің сәйкестігі мен айырмашылығын берілген сандармен дұрыс реттілігін қойыңыз:

- А) гуанин-гуанин
- В) аденин-аденин

- C) цитозин-цитозин
D) урацил-темин 144

Жауабы: 1-С, 2-А, 3-В, 4-Д

Дескрипторы:

- РНҚ мен ДНҚ құрамындағы азотты негіздердің сәйкестігі мен айырмашылғын біледі.

3-тапсырма

ДНҚ молекуласының 1 тізбегі – АТГЦАТГТЦ осыдан 2-тізбегін құрастырыңыз:

- A) ТАТГТАЦАГ
B) ТАЦГТАЦАГ
C) ТАЦГАГЦАГ
D) УАЦГТУЦАГ
E) ТАЦГУАЦТГ

Жауабы: В

Дескрипторы:

- ДНҚ молекуласының құрамын біледі;
- ДНҚ молекуласының тізбегін құрастыра

Сынып: 10

Бөлім: Қолданбалы кіріктірілген ғылымдар

Бөлімше: Молекулалық биология және биохимия

Оқу мақсаттары: 10.4.1.5 - нәруыздарды олардың құрылымы, құрамы, атқаратын қызметтері бойынша жіктеу

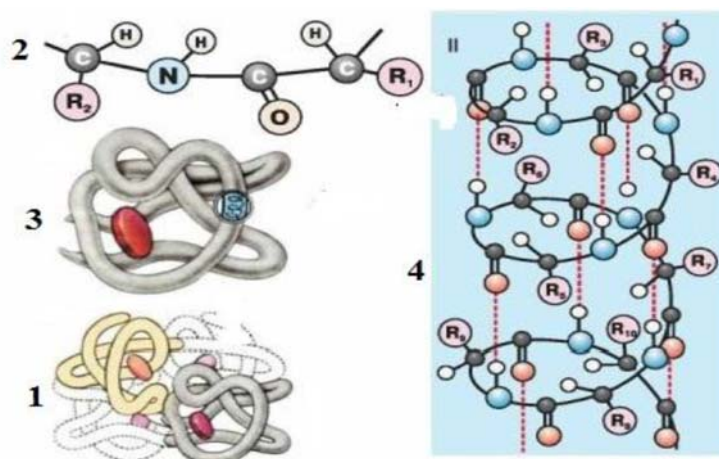
Бағалау критерийлері:

- нәруыздарды олардың құрылымы бойынша жіктейді;
- нәруыздарды олардың атқаратын қызметтері бойынша жіктейді.

Ойлау деңгейі: түсіну, қолдану, талдау

1-тапсырма

Нәруыз құрылымының сандармен берілген дұрыс реттілігі

А) төртінші реттік

В) бірінші реттік

С) екінші реттік

Д) үшінші реттік

Жауап: 1-А, 2-В, 3-Д, 4-С

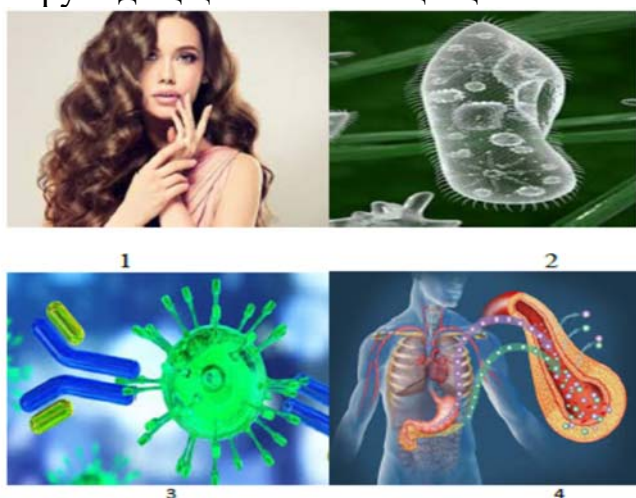
Дескрипторы:

-нәруыздардың құрылымдық деңгейлері мен құрылысын біледі;

-нәруыздарды олардың құрылымы бойынша жіктей алады.

2-тапсырма

Суреттер бойынша нәруыздың қызметін анықтаңыз

А. қорғаныштық

В. жиырылғыштық

С. реттеуші

Д. құрылымдық

Жауап: А-1, В-2, С-3, Д-4.

Дескрипторы:

• нәруыздарды олардың құрылымы, құрамы, атқаратын қызметтері бойынша жіктей алады.

Сынып: 10

Бөлім: Қолданбалы кіріктірілген ғылымдар

Бөлімше: Молекулалық биология және биохимия

Оқу мақсаттары: 10.4.1.2 - көмірсуларды құрылымы, құрамы және қызметтері бойынша жіктеу

Бағалау критерийлері:

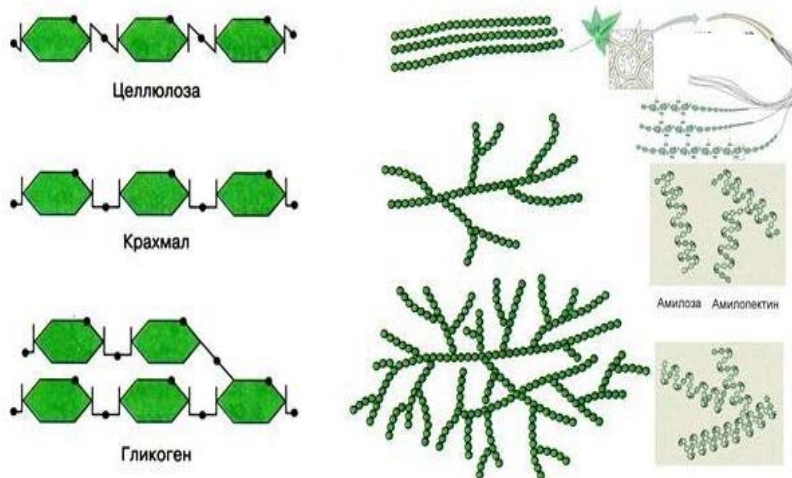
- көмірсуларды құрылымы бойынша жіктейді;

- көмірсуларды құрамы және қызметтері бойынша жіктейді.

Ойлау деңгейі: білу түсіну қолдану

1- тапсырма

Суретте берілген көмірсулар қандай топқа жатады?

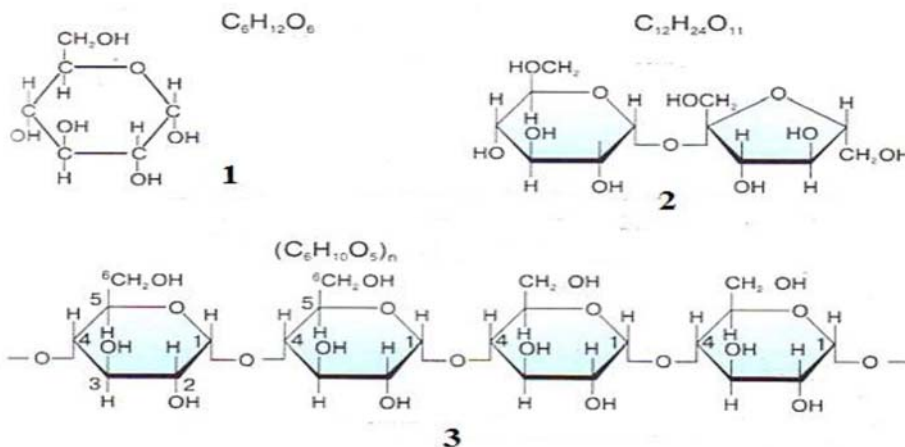
жауап: полисахаридтер.

Дескрипторы:

- моносахаридтер, дисахаридтер, полисахаридтер құрылымын біледі;
- көмірсуларды құрылымы, құрамы және қызметтері бойынша жіктей алады.

2-тапсырма

Көмірсулардың формуласы мен аталуларының дұрыс реттілігін табыңыз:

А) полисахарид

В) моносахарид

С) дисахарид

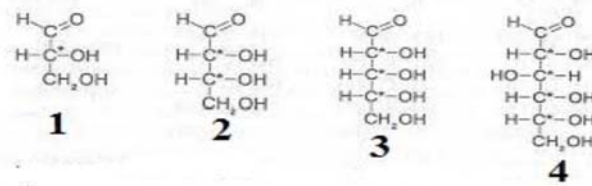
Жауабы: 1-Д, 2-А, 3-С

Дескриптор:

- Көмірсулардың формуласы мен атауларын біледі.

3-тапсырма

Көміртек атом санына сәйкес моносахариттердің дұрыс реттілігін анықтаңыз:

- A) гексоза
- B) тетроза
- C) пентоза
- D) триоза

Жауабы: 1-D, 2-B, 3-C, 4-A

Сынып 11

Бөлім: Көбею, тұқым қуалаушылық, өзгергіштік. Эволюциялық даму

Бөлімше: Көбею

Оқу мақсаттары: 11.2.1.1 - адам гаметогенезінің сызбасын талдау; сперматогенез бен оогенездің айырмашылығын түсіндіру. 148

Бағалау критерийлері:

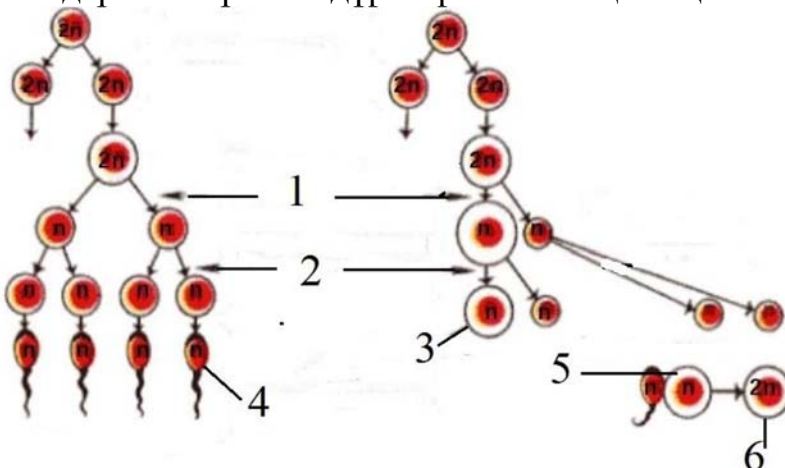
- адам гаметогенезінің сатыларын анықтайды;
- сперматогенез бен оогенездің айырмашылығын көрсетеді.

Ойлау дағдыларының деңгейі:

Білу Түсіну Қолдану Талдау

1-тапсырма

Гаметагенездің сперматогенез және овогенез барысындағы үдерістердің сандармен берілген дұрыс реттілігін қойыңыз:

- A) зигота
- B) ұрықтану
- C) жұмыртқажасушасы
- D) сперматозоидтер
- E) мейоздың екінші бөлінуі
- F) мейоздың бірінші бөлінуі

Жауап: 1-F, 2-E, 3-C, 4-D, 5-B, 6-A

Дескрипторы:

- Гаметогенез сызбасын талдай алады;
- сперматогенез бен оогенездің айырмашылығын түсіндіре алады.

Сынып 11

Бөлім: Тірі ағзалардың көптүрлілігі, құрылымы мен қызметтері

Бөлімше: Қоректену

Оқу мақсаты: 11.1.2.2 - фотосинтездің жарық кезеңінде өтетін үдерістерді түсіндіру

Бағалау критерийлері

- фотосинтездің жарық кезеңі сипаттайды:

- кестені дұрыс толтырады.

Ойлау дағдыларының деңгейі:

Түсіну Қолдану талдау

1-тапсырма

Жарық фазасының кезеңдеріндегі әрекеттерді толтырыңыздар:

Әрекеттер	Сипаты
Процестің өтетін аймағы	
Жағдайы (жарық)	
Қажетті заттар	
Осы сатыда жүретін үрдістер	
Нәтижесінде не түзіледі?	

Жауабы:

Әрекеттер	Сипаты
Процестің өтетін аймағы	Тилакоид мембраналарында
Жағдайы	Жарық болған жағдайда
Қажетті заттар	Су, көмірқышқыл газы, АДФ, НАДФ
Осы сатыда жүретін үрдістер	Су фотолизі, циклсіз фотофосфорлану
Нәтижесінде не түзіледі?	Оттегі, АТФ, НАДФ*Н

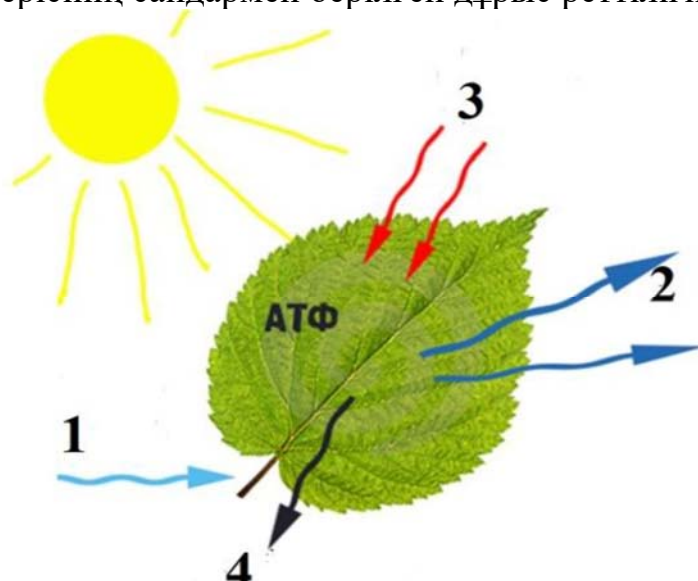
Дескрипторы:

- фотосинтездің жарық кезеңінде өтетін үдерістерді біледі;

- фотофосфорлану механизмін түсінеді.

2-тапсырма

Фотосинтез үдерісінің сандармен берілген дұрыс реттілігін табыңыз:

- А) глюкоза
 - В) су
 - С) оттеқ
 - Д) көмірқышқыл газы
- Жауабы: 1-В, 2-С, 3-Д, 4-А

Дескриптор:

• Фотосинтез үдерісінде өсімдіктерде органикалық заттар түзілетінін түсіндіреді.

3-тапсырма

Фотосинтездің жарықта жүретін реакцияларының нәтижесі

- А) АТФ синтезі
 - В) С3 цикілі
 - С) Калвин цикілі
 - Д) АТФ сіңіріледі
 - Е) НАДФ•Н түзілуі
 - Ғ) НАДФ•Н сіңіріледі
 - Г) су фотолизі
 - Н) көмірсу түзіледі
- Жауабы: А, Е, Г

Дескрипторы:

• Фотосинтездің жарықта жүретін реакцияларының нәтижесінде АТФ синтезі, НАДФ•Н түзіліп, су фотолизі жүретінін біледі.

Сынып: 11

Бөлім: Қолданбалы кіріктірілген ғылымдар

Бөлімше: Молекулалық биология және биохимия

Оқу мақсаты: 11.4.1.5 - генетикалық кодтың қасиеттерін түсіндіру

Бағалау критерийлері:

- генетикалық кодтың қасиеттері: үшөрімділігі, көптігі, әмбебаптығы, бірін-бірі жаппайтындығын біледі;
- кестені дұрыс толтыра алады.

Ойлау дағдыларының деңгейі:

Түсіну

Қолдану

1-тапсырма

Төменде берілген ұғымдардың сәйкестігін анықтаңыздар:

1. Генішілік тыныс белгілерінің болмауы	А. бірін бірі жаппайтындығы
2. Көршілес триплеттер немесе кодондар бірін-бірі жаппайды	В. көптігі
3. Әр амин қышқылына нуклеотидтердің үштігі сәйкес келеді	С. үзіліссіздік
4. Көптеген аминқышқылдары бірнеше триплеттермен шифрланады, яғни жаңа кодон сол аминқышқылын кодтауы мүмкін	Д. үшөрімділігі
5. Генетикалық код қасиеттерінің барлығы тірі ағзаларға тән болуы	Г. әмбебаптығы

Жауабы: 1-С, 2-А, 3-Д, 4-В, 5-Г.

Дескрипторы:

-генетикалық кодтың қасиеттерін біледі.

1- тапсырма

Көп нүктенің орнына тиісті ұғымды қойып, сөйлемді аяқтаймыз

1. Организмдегі барлық гендер жиынтығы құрайды.
2. Генетикалық код кодты сөздермен беріледі.
3. Гендердің арасындағы тыныс белгілер болады.

Жауабы:

- 1- генотипті
- 2- кодондармен
- 3- стоп-кодондар

Дескрипторы:

- барлық гендер жиынтығын түсінеді;
генетикалық код кодты сөздермен және тыныс белгілермен берілетінін біледі

Сынып: 11

Бөлім: Қолданбалы кіріктірілген ғылымдар

Бөлімше: Молекулалық биология және биохимия

Оқу мақсаты: 11.4.1.4 - нәруыз биосинтезі үдерісіндегі транскрипция мен трансляцияны сипаттау.

Бағалау критерийлері:

- нәруыз биосинтезі үдерісіндегі транскрипция мен трансляцияны анықтайды;
- трансляция процесінің сатыларын дұрыс белгілей алады.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу, түсіну, қолдану

1-тапсырма

Трансляция процесінің сатылары

- A) элонгация
- B) делеция
- C) матрикс
- D) инверсия
- E) сплайсинг
- F) инициация
- G) транскрипция
- H) денатурация

Жауабы: A, F

Дескрипторы:

- Трансляция процесінің сатыларының ретін анықтай алады.

2-тапсырма

Сипаттау.

Транскрипцияда болатын 5 қажетті элементтердің толық сипатын жазыңыздар

<i>Элементтер</i>	<i>Сипаты</i>
<i>Матрица</i>	
<i>Өсуші тізбек</i>	
<i>Субстраттар</i>	
<i>Энергия көзі</i>	
<i>РНҚ ферменттері</i>	

Жауабы:

<i>Элементтер</i>	<i>Сипаты</i>
Матрица	ДНҚ тізбектерінің бірі;
Өсуші тізбек	РНҚ
Субстраттар	рибонуклеотидтер(УТФ;ГТФ,ЦТФ,АТФ);
Энергия көзі	УТФ;ГТФ,ЦТФ,АТФ;
РНҚ ферменттері	полимеразалар мен транскрипцияның -нәруызды факторлары

Дескриптор:

- Транскрипцияда болатын қажетті элементтердің толық сипатын түсіндіре алады.

3-тапсырма

Рибосомада жүретін трансляция процесінің негізгі үш кезеңінің механизмін сәйкестендіріңіздер:

<i>Кезеңдер</i>	<i>Сипаты</i>
1.Инициация	А. терминациялаушы кодонды(стоп-кодон) тануы және өнімнің бөлінуі
2.Элонгация	Ә. рибосоманың старттық кодонды тануы және синтездің басталуы.
3.Терминация	Б. нәруыз синтезінің өзі.

Жауабы:

1-Ә рибосоманың старттық кодонды тануы және синтездің басталуы.

2- Б нәруыз синтезінің өзі.

3- А терминациялаушы кодонды(стоп-кодон) тануы және өнімнің бөлінуі

Дескрипторы:

- трансляция процесінің негізгі үш кезеңдерін біледі;
- рибосомада жүретін трансляция процесінің негізгі үш кезеңінің механизмін сәйкестендіре алады.

Сынып: 11

Бөлім: Тірі ағзалардың көптүрлілігі, құрылымы мен қызметтері

Бөлімше: Қоректену

Оқу мақсаты: 11.1.2.3 - фотосинтездің қараңғы кезеңінде өтетін үдерістерді түсіндіру

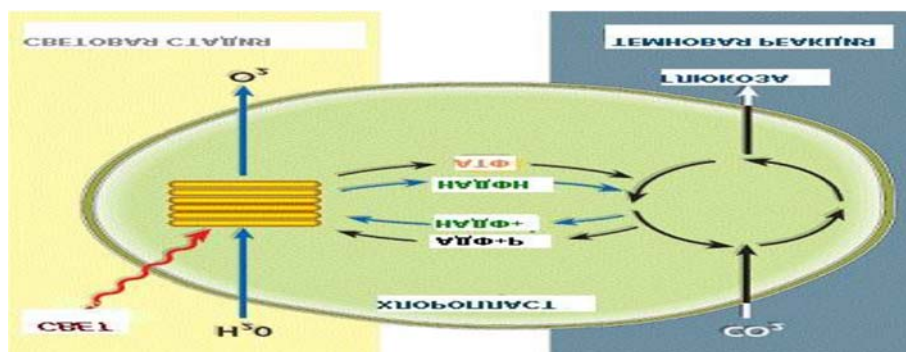
Бағалау критерийлері:

- фотосинтездің қараңғы кезеңінде өтетін үдерістерді біледі;
- Кальвин циклінің жүру тәртібін түсінеді.

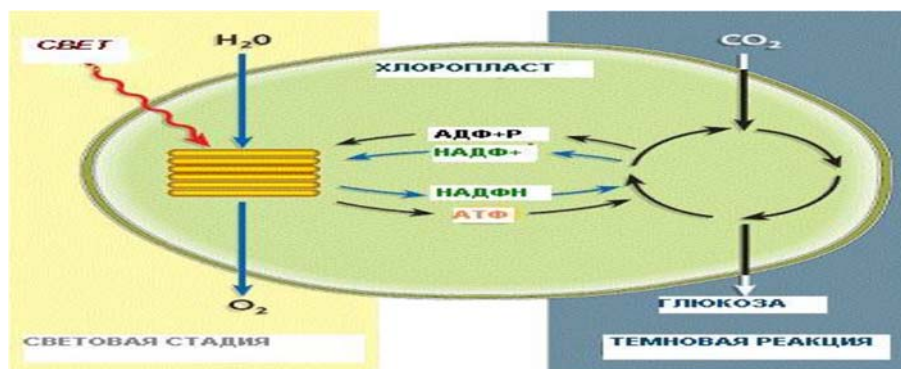
Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу, түсіну, қолдану

Тапсырма

суретке қажетті сөздерді орнына қойыңыздар.

Жауабы:

Дескриптор:

-фотосинтездің қараңғы кезеңінде өтетін үдерістерді түсінеді.

2-тапсырма

- Фотосинтез кезеңдерінің салыстырмалы сипатын жазыңыздар:

Салыстыру критерийлері	Жарық кезеңі	Қараңғы кезеңі
Қайда жүреді?		
Бастапқы заттар		
Түзілген заттар		

Жауап:

Салыстыру критерийлері	Жарық кезеңі	Қараңғы кезеңі
Қайда жүреді?	Хлоропластың ішкі мембранасы, тилакоидта	Стромада
Бастапқы заттар	Жарық, су, НАДФ, АДФ	CO ₂ , АТФ, НАДФ-Н
Түзілген заттар	O ₂ , АТФ, НАДФ-Н	Қант

Дескриптор:

- фотосинтездің жарық кезеңі тилакоидтарда жүретінін біледі;
- Нәтижесінде АТФ+НАДФ-Н₂ бөлінетінін түсінеді;
- Фотосинтездің қараңғы кезеңі мен жарық кезеңін талдай алады.

Сынып: 11

Бөлім: Тірі ағзалардың көптүрлілігі, құрылымы мен қызметтері

Бөлімше: Қоректену

Оқу мақсаты: хлоропласттың құрылымы мен қызметі арасындағы өзара байланысты орнату

1-тапсырма

Суретке қарап, хлоропласттың құрылысын анықтаңыздар

Жауабы:

Дескриптор

-хлоропластың құрылымын біледі;

- хлоропластың құрылымының орналасу ретін анықтай алады.

2-тапсырма

Тест сұрақтары

1. Фотосинтездің қараңғы сатысында жүреді:

А) Хилл реакциясы

В) Хемосинтез

С) Калвин цикілі

Д) АТФ синтезі

Е) Су фотолизі

Жауабы: С

2. Фотосинтездегі хлорофилдің рөлін алғаш сипаттады:

А) И. Сеченов

В) К.А Тимирязев

- С) Г. Мендель
 D) С.Г Навашин
 E) Д.И Ивановский
 Жауабы. В

3. Су фотолизі реакциясының жүру механизімін алғаш рет дәлелдеді:

- A) А.Л Лавуазье
 B) Р. Хилл
 C) М. Калвин
 D) Г. Кребс
 E) К. Бэр
 Жауабы: В

4. 2 моль АТФ-тен бөлінетін энергия мөлшері:

- A) 10 кДж
 B) 90 кДж
 C) 60 кДж
 D) 40 кДж
 E) 80 кДж
 Жауабы: E

Дескрипторы:

- Фотосинтез үдерісін біледі;
- Фотосинтездің сатыларын анықтай алады.

ГЕОГАФИЯ

Сынып: 11

Сабақтың тақырыбы «Қоршаған ортаның сапасын бағалау»

Оқу мақсаты: 11.3.2.2 - қоршаған орта сапасының көрсеткіштерін

Бағалау критерийлері Білім алушы:

- Қоршаған аймақтарының табиғи- ресурстық потенциалын анықтайды, бағалайды.

- Табиғи ресурспен қамтылған және аз қамтылған аймақтарды анықтайды.

Ойлау деңгейінің дағдылары: Қолдану

1-тапсырма

Қоршаған орта сапасының көрсеткіштері				
Орта сапасы көрсеткішінің атауы	Зерттеу (өлшеу) нәтижелерінің көрсеткіштері			
	T1	T2	T3	T4
1-көрсеткіш				
2-көрсеткіш				
3-көрсеткіш				

Алынған нәтижелерді зерттелетін параметрдің осы санаты бойынша сапа нормативтерімен салыстыр.

1. Зерттеу әдісіне байланысты жердің әртүрлі нүктелерінде (сынып, мектеп ауласы немесе басқа аумақтар) көрсеткіш параметрлерін өлшеу жүргізіледі.

Үсыныс: зерттелетін аумақтың ауданы таңдалған орта сапасының көрсеткішіне байланысты.

2. Деректерді 28-кестеге енгіз.

Мәтінді оқып, тақырыптық карталардың көмегімен, инфографика дайындаңыз. Мәтін, суреттер (Природные ресурсы мировой экономики <http://www.mirec.ru/2014-02/prirodnye-resursy-mirovoj-ekonomiki>)

Инфографикаға қойылатын талаптар ескертіледі.

Дескриптор Білім алушы:

- Оқушылар дүниежүзінің табиғи ресурстық потенциалын анықтайды.

2-тапсырма

(Д) Ең, Ең Ең...Шартты белгілер арқылы елдердің табиғи ресурстық потенциалын анықтайтын картография әзірлеу.

Дескриптор Білім алушы:

- Рейтинг бойынша ресурспен қамтылған елдерді бағалайды.

Сабақтың тақырыбы «Өзекті географиялық зерттеу әдістері»

Оқу мақсаттары: 11.1.1.3 - зерттеу тақырыбына сәйкес модельдеу әдістерін қолдану

Бағалау критерийлері Білім алушы:

- Білімді жаңғырту:

- Мағынаны ашу.

Ойлау деңгейінің дағдылары: Қолдану, білу, түсіну

Тапсырма

Модельдеу— бұл нысандарды, үдерістерді немесе құбылыстарды зерделеуге және зерттеуге арналған модельдер құрастыру.

Нысан үшін құрастырылатын модель *түпнұсқа* немесе *прототип* деп аталады.

Географияда *сөздік, картографиялық, құрылымдық, графикалық, математикалық, материалдық* деген сияқты негізгі модельдерді айқындауға болады. Сонымен қатар модельдер құрама да болуы мүмкін: *математикалық-картографиялық, математикалық-графикалық және басқалар.*

Халықтар географиясын саласында елді мекендердің желілері мен жүйелерін, қалалар, қалалар мен агломерациялар жүйелерін модельдеу қолданылады, олар да күрделі жүйелер ретінде қарастырылады.

Көші-қон ағындарын, көші-қон факторларын, көші-қон құрылымын қоса алғанда, халықтың көші қонының математикалық үлгілері жасалады.

Халықтың ұдайы өсуінің әртүрлі үлгілері, әсіресе туу мен өлім-жітім, некелер мен ажырасу процестерінің серпініне қатысты болжамдық, қандай да бір гипотезадан шығатын түрлі үлгілер кеңінен таралады. Мұнда географиялық модельдеу демографиялық үлгілердің үлкен және құру моделімен тығыз байланысты болады.

Тапсырма

1-топ: Физикалық-географияда модельдеу қалай қолданылады?

2-топ: Халық географиясында модельдеу қалай қолданылады?

3-топ: Картографияда модельдеу ерекшеліктері қандай?

Дескриптор:

1. Физикалық географияда модельдеудің қолданылуын түсіндіреді.

2. Халық географиясында модельдеудің қолданылуын түсіндіреді.

3. Картографияда модельдеудің қолданылуын түсіндіреді.

Бағалау саясаты оқу процесінің ажырамас бір бөлігі. Бағалау дұрыс болу үшін бағалауға арналған тапсырма сапалы болуы керек. Көптеген жылдар бойы оқушы жетістігі басқа оқушы жетістігімен салыстырмалы түрде бағаланып келді. Критериалды бағалау жүйесінде нақты бір дағдыны тексеру үшін алынған ағымдағы бағалау тапсырмалары бөлім бойынша қамтылған оқу мақсатындағы қорытынды бағалау тапсырмаларына сәйкес жүргізіледі. Сондықтан мұғалім өзінің әрбір әзірлеген тапсырмасын сараптау кезінде «Менің әзірлеген тапсырмам белгіленген бағалау критерийлері арқылы оқушылардың оқудағы жетістіктерін анықтай ала ма?» – деген сұрақ төңірегінде ойланады. Себебі, мұғалімнің тапсырмасынан күтілетін нәтиже оқу мақсатының орындалуының өлшемі болып табылады. Сонымен қатар, оқу мақсаттарына сай ойлау дағдыларының деңгейі туралы ойлану да маңызды. Білу мен түсіну деңгейінен жоғары ойлау дағдыларына жету үшін тапсырманың күрделілік деңгейі ескерілуі тиіс.

Формативті бағалау сабақ жүйесінде жеке қарастырылмайтын, сабақпен қатар жүретін процесс. Формативті бағалаудың (оқыту үшін бағалау) мәні – бақылау, алынған мәліметтердің интерпретациясы, бұдан арғы іс-әрекеттерді анықтау үшін қолданылуы мүмкін шешімдерді қорытындылау, оқушының жаңа сабақты, тарауды қалай меңгеріп жатқандығын жүйелі түрде бақылап, қадағалап отыру.

1 Жиынтық бағалаудың принциптері мен ерекшеліктері

Критериалды бағалау оқушылардың оқу жетістіктерінің қол жеткізген және потенциалды деңгейлері арасындағы сәйкестікті анықтауға мүмкіндік беретін процесс екені белгілі. Критериалды бағалау - оқушылардың білім жетістіктерін саралап, сонымен қатар олардың құзыреттілік деңгейі туралы ақпарат беруге бағытталған [5].

Критериалды бағалау жүйесінің принциптері:

- ✓ оқушылардың оқу жетістігі мен жиынтық бағалаудың өзара байланыстылығы;
- ✓ оқу мақсаттары мен күтілетін нәтижелердің тікелей байланысты болуы;
- ✓ оқушылардың жетістік деңгейін бағалаудың нақтылығы, анықтылығы және объективтілік пен валидтіліктің сақталуы;
- ✓ критерийлер мен құралдардың оқу мақсаттарына және күтілетін нәтижелерге бағытталуы;
- ✓ бағалаудың қолжетімділігі, түсінікті және ашық ақпарат берілуі;
- ✓ оқушылардың оқу жетістіктерінің ілгерлеуін қадағалаудың үздіксіздігі;
- ✓ дамуға бағыттылық. Бағалау білім беру жүйесінде оқушылардың дамуын анықтап, қызығушылықтарын арттырып, ынталандыру;

✓ оқушылардың жеке қасиеттері емес, оқу іс-әрекетінде күтілетін нәтижеге қол жеткізген табыстары мен олардың қалыптасу процестерінің бағалануы;

✓ бағалау критерийлері мен нормалары, бөлім бойынша жиынтық бағалау (БЖБ) және тоқсан бойынша жиынтық бағалау (ТЖБ) нәтижелерінің алгоритмі мұғалімдер мен оқушыларға алдын ала белгілі болуы;

✓ оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен өзара бағалау дағдыларын меңгеруге және бағалау қызметіне қатыса алатындай етіп құрылуы [6].

Жиынтық бағалау – ол оқу мерзімінің соңында немесе белгілі бір уақыттағы оқу бағасы. Жиынтық бағалау оқу шеберлігін бағалайды, сонымен қатар оның аналогы ретінде, қалыптастырушы бағалаудың ілгерлеуін өлшейді және нақты оқушыға тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретін тәуелсіз критерийлер көмектесу үшін диагностикалық құрал ретінде қызмет атқарады. Әдетте, жиынтық бағалауда назар жеке адамға емес, нақты әрекетке араласуға әсер ету ретінде өлшенеді. Ол мұғалімдерге, әкімшілікке және ата-аналарға ұлттық, мемлекеттік немесе жергілікті стандарттарды қанағаттандыру үшін пайдаланылатын материалдардың, оқу бағдарламалары мен нұсқаулықтардың әрекет етуі ретінде барлық оқушылардың жетістік деңгейі жайлы деректерді біріктіреді. [8]

Жиынтық бағалауды анықтау - бұл мұғалімге оқушының материалды түсінгенін, әдетте стандартталған өлшемдер бойынша өлшеуге мүмкіндік беретін бірліктің соңында орындалатын бағалаудың кез келген тәсілі. Жиынтық бағалаудың мақсаты оқушылардың белгілі бір жұмыс бірлігінің соңында ұсынылған материалды түсінгенін бағалау және пәнге байланысты бағалаумен немесе пайызбен өлшенеді. Жиынтық бағалау оқушыларға табысқа жетудің жақсы мүмкіндігін беру үшін белгіленуі тиіс нақты күтулер мен мерзімдерді талап етеді. Оқушылар кез келген тестілер мен тапсырмалардан не күтетінін түсінетініне кепілдік беру үшін мұғалімдер рубриканы немесе бағалау өлшемдерін пайдаланады. Жеке оқушының немесе сыныптың тапсырмаларды тапсырғанын анықтау үшін қолдануда жиынтық бағалаудың нәтижелері әдетте маңызды болып табылады [8].

Жиынтық бағалау талаптары:

Бөлім және ортақ тақырыптар бойынша жиынтық бағалау талаптары:

- БЖБ тапсырмаларын мұғалім өзі құрастырады;
- бөлім бойынша оқу мақсаттарын қамтиды;
- 15-20 минут аралығында өткізіледі;
- балдар дескрипторға сәйкес қойылады;
- БЖБ нәтижесі бойынша модерация өткізілмейді;
- тоқсандық бағаға әсер етеді (50%).

Тоқсан бойынша жиынтық бағалау талаптары: 10

- ТЖБ тапсырмаларын мұғалім спецификацияға сәйкес құрастыруы тиіс;
- тоқсанның барлық бөлімдері бойынша оқу мақсаттарын қамтиды;

- бір сабақ көлемінде өткізіледі (40 минут);
- бағалау балдары балл қою кестесіне сәйкес қойылады;
- ТЖБ нәтижесі бойынша модерация өткізіледі (жазбаша жұмыстар үшін);

- тоқсандық бағаға әсер етеді (50%) [6].

Жиынтық бағалау бойынша негізгі орта мектеп пәндеріне арналған тапсырмалар

Алгебра» пәні
7-сыныптағы «Алгебра» пәнінен
«Бүтін көрсеткішті дәреже» бөлімі
бойынша жиынтық бағалау тапсырмалары
Қарағанды облыстық мамандандырылған
«Дарын» мектеп-интернатының
математика пәні мұғалімі

Ескожина Аяғоз Жанабайқызының
іс-тәжірибесінен алынған

«Бүтін көрсеткішті дәреже» бөлімі бойынша жиынтық бағалау

Бөлімше: Натурал көрсеткішті дәреже және оның қасиеттері 43

Бүтін көрсеткішті дәреже және оның қасиеттері

Құрамында дәрежесі бар өрнектерді түрлендіру

Санның стандарт түрі

Мәтінді есептерді шығару

Оқу мақсаты:

7.1.1.1 – сандарды стандарт түрде жазу;

7.2.1.1 санды өрнектердің мәндерін табуда бүтін көрсеткішті дәреже қасиеттерін қолдану;

7.1.2.5 алгебралық өрнектерді ықшамдауда дәрежелердің қасиеттерін қолдану;

7.1.2.9 – стандарт түрде жазылған сандарды салыстыру;

7.1.2.10 шамаларды бір өлшем бірліктен екінші өлшем бірлікке айналдыру және оны стандарт түрде жазу.

Бағалау критерийі

Білім алушы:

- санды стандартты түрде жазады;

- алгебралық өрнектерді ықшамдау барысында дәреже қасиеттерін қолданады;

- бүтін көрсеткішті дәреже қасиеттерін қолданып, санды өрнектің мәндерін табады;

- стандарт түрде жазылған сандарды салыстырады;

- шамаларды бір өлшем бірлігінен екінші өлшем бірлігіне айналдырады және оны стандартты түрде жазады.

Ойлау дағдыларының деңгейлері Қолдану

Жоғары деңгей дағдылары

Орындау уақыты 25 минут

1-нұсқа

1. а) 0,0000042;
 б) 730000000000 сандарын стандарт түрде жаз.(2)

2. Өрнекті ықшамда: $\left(\frac{a^{-3}}{6b^{-4}}\right)^{-2} \cdot \frac{1}{8} a^6 b^{14}.$ (4)

3. Есептеңдер:

а) $-3^{-4} + \frac{5^0 \cdot 27^{-5}}{243^{-4} \cdot 32^7}.$ (4)

4. Сандарды салыстыр: (3)

А) $8,5 \cdot 10^7$ және $0,85 \cdot 10^4$

В) $4,1 \cdot 10^{-3}$ және $4,1 \cdot 10^{-2}$

С) $7,3 \cdot 10^3$ және $6,8 \cdot 10^{-3}$

5. Жер бөлігінің ауданы $59,74 \cdot 10^{12} \text{ см}^2$. Төмендегі өлшемдерге ауыстырып стандарт түрде жазыңыз:

а) м² 44

б) км² (2)

2-нұсқа

1. 0,000000023; 840000000000 сандарын стандарт түрде жаз. (2)

2. Өрнекті ықшамда: $\left(\frac{a^{-5}}{6b^{-3}}\right)^{-3} \cdot \frac{1}{36} a^4 b^{13}.$ (4)

3. Есептеңдер: $-4^{-3} + \frac{3^0 \cdot 32^{-7}}{128^{-6} \cdot 2^3} ;$ (4)

4. Сандарды салыстыр : (3)

А) $0,63 \cdot 10^3$ және $6,3 \cdot 10^4$

В) $2,4 \cdot 10^{-3}$ және $2,4 \cdot 10^{-2}$

С) $5,3 \cdot 10^3$ және $5,8 \cdot 10^{-3}$

6. Жер бөлігінің ауданы $93,24 \cdot 10^{13} \text{ см}^2$. Төмендегі өлшемдерге ауыстырып стандарт түрде жазыңыз:

А) м²

В) км² (2)

Бағалау парағының үлгісі

Бағалау критерийлері	№	Дескриптор	Ба лл
		Білім алушы	
Санды стандарт түрде жазады	1	Кіші санды стандарт түрде жазады	1
		Үлкен санды стандарт түрде жазады	1
Алгебралық өрнектерді ықшамдау барысында дәреже қасиеттерін қолданады.	2	Бөліндіні дәрежеге шығару ережесін қолданады	1
		дәрежені дәрежеге шығару ережесін қолданады	1
		Көбейтіндіні дәрежеге шығарады	1
		өрнекті ықшамдайды	1
Бүтін көрсеткішті		Теріс көрсеткішті дәреженің анықтамасын қолданады	1

дәрежеқасиеттерін қолданып, санды өрнектердің мәндерін табады	3	Бірдей негіздерге келтіреді	1
		Нөл дәрежені есептейді	1
		Дәреженің қасиеттерін қолданады	1
Сандарды салыстырады	4	Сандардың ретін бірдей ретке келтіреді	1
		Реті бірдей сандардың мәндік бөлігін салыстырады	1
		Сандарды салыстыра біледі	1
Шамаларды бір өлшем бірліктен екінші өлшем бірлікке айналдырады және оны стандарт түрде жазады	5	см ² өлшем бірлігін м ² өлшем бірлігіне ауыстырады, стандарт түрде жазады	1
		см ² өлшем бірлігін км ² өлшем бірлігіне ауыстырады, стандарт түрде жазады	1
Барлығы			15

«Бүтін көрсеткішті дәреже» бөлімі бойынша
жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға
арналған рубрика

Білім алушының аты-жөні _____

Бағалау критерийлері	Оқу жетістіктерінің деңгейлері		
	Төмен	Орта	Жоғары
Санды стандарт түрде жазады	Санды стандарт түрде жазуда қиналады	Мәндік бөлігі мен ретін анықтағанда қателер жібереді	Санды стандарт түрде дұрыс жазады
Алгебралық өрнектерді ықшамдау барысында дәреже қасиеттерін қолданады.	дәреженің қасиеттердің бірін қолданады, тапсырманы әрі қарай орындауда қиналады	дәреженің қасиеттерін қолдануда, есептеулерде қателер жібереді. Өрнектің коэффициентін тапқанда қате жібереді	дәреженің қасиеттерін дұрыс қолданады, өрнекті дұрыс ықшамдайды
Бүтін көрсеткішті дәреже қасиеттерін қолданып, санды өрнектердің мәндерін табады	өрнектің мәнін тапқанда қиналады	сандарды бірдей негіздерге келтіргенде, қасиеттерді қолданып есептегенде қателер жібереді	есептеулерде тиімді тәсілдерді қолданады, қасиеттерді дұрыс қолданып есептеулерді қатесіз орындайды

Сандарды салыстырады	Стандарт түрде жазылған сандарды салыстыруда қиналады	Стандарт түрде жазылған сандардың мәндік бөлігін, ретін салыстыруда, ретін бірдей ретке келтіруде қателер жібереді	Стандарт түрде жазылған сандарды салыстыруды дұрыс, қатесіз орындайды
Шамаларды бір өлшем бірліктен екінші өлшем бірлікке айналдырады және оны стандарт түрде жазады	бір өлшем бірліктен келесі өлшем бірлікке ауыстырады қиналады	бір өлшем бірліктен келесі өлшем бірлікке ауыстырады қателер жібереді	Бір өлшем бірліктен келесі өлшем бірлікке ауыстырады дұрыс орындайды

«Геометрия» пәні

Қарағанды облыстық мамандандырылған
«Дарын» мектеп-интернатының
математика пәні мұғалімі
Ескожина Аягоз Жанабаевна

«Шеңбер. Геометриялық салулар» бөлімі бойынша жиынтық бағалау

Бөлімше

Шеңбер, дөңгелек, олардың элементтері мен бөліктері. Центрлік бұрыш.

Түзу мен шеңбердің өзара орналасуы. Екі шеңбердің өзара орналасуы

Шеңберге жүргізілген жанама. Шеңберге жүргізілген жанамалардың қасиеттері

Үшбұрышқа іштей және сырттай сызылған шеңберлер

Салу есептері

Оқу мақсаты:

7.1.2.12 түзу мен шеңбердің, екі шеңбердің өзара орналасу жағдайларын талдау;

7.1.2.13 есептер шығаруда шеңбер жанамасының қасиеттерін білу және қолдану;

7.1.2.18 берілген элементтері бойынша үшбұрыш салу;

7.1.2.16 берілген бұрышқа тең бұрыш салу, бұрыштың биссектрисасын салу, кесіндіні қақ бөлу.

Бағалау критерийі

Білім алушы:

- түзу мен шеңбердің, екі шеңбердің өзара орналасу жағдайларын талдайды;
- есептер шығаруда шеңбер жанамасының қасиеттерін қолданады;
- берілген элементтері бойынша үшбұрыш салады;
- бұрыштың биссектрисасын салады

Ойлау дағдыларының деңгейлері: Қолдану. Жоғары деңгей дағдылары

Орындау уақыты: 25 минут

Тапсырмалар

1. Радиустары 9 см және 7 см болатын шеңберлер жанасады. Осы шеңберлер іштей және сырттай жанасқан жағдайларда центрлерінің арақашықтығын табыңыз. [2]

2. Радиусы 4 см шеңбер центрінен түзуге дейінгі қашықтық : а) 4 см; б) 9 см; в) 3 см болса, түзу мен шеңбердің өзара орналасуы қалай болады? [3]

3. Центрі О, радиусы 6 см болатын шеңбер берілген. Шеңберді N және K нүктелерінде жанайтын екі түзу D нүктесінде қиылысады. Егер $OD = 12$ см болса, $\angle NDK$ бұрышын табыңыз. [4]

4. а) Үш қабырғасы бойынша ABC үшбұрышын салыңыз: $a = 3$ см, $b = 4$ см, $c = 5$ см

б) $\angle A$ бұрышының биссектрисасын жүргізіңіз. [4]

Бағалау критерийі	№	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Екі шеңбердің өзара орналасу жағдайларын талдайды	1	Іштей жанасқан жағдайдағы центрлерінің арақашықтығын табады	1
		Сырттай жанасқан жағдайдағы центрлерінің арақашықтығын табады	1
Түзу мен шеңбердің өзара орналасу жағдайларын талдайды	2	Түзу шеңберге жанама болады	1
		түзу мен шеңбер қиылыспайды	1
		түзу шеңберді қияды	1
Есептер шығаруда шеңбер жанамасының қасиеттерін қолданады	3	есеп шартына сәйкес сызба салады	1
		НДО үшбұрышының түрін анықтайды.	1
		30° -қа қарсы жатқан катеттің қасиетін қолданады	1
		ізделінді бұрыштың шамасын табады	1
Берілген элементтері бойынша үшбұрыш салады	4	ұзындықтары берілген кесінділерді сызады	1
		үш қабырғасы бойынша ABC үшбұрышын салады	1
		үш қабырғасы бойынша ABC үшбұрышын салуды түсіндіреді	1
		Берілген бұрыштың биссектрисасын жүргізеді	1
Жалпы:			13

«Шеңбер. Геометриялық салулар» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

Білім алушының аты-жөні: _____

Бағалау критерийлері	Оқу жетістіктерінің деңгейлері		
	Төмен	Орта	Жоғары
Екі шеңбердің өзара орналасу жағдайларын талдайды	Екі шеңбердің іштей және сырттай жанасқан жағдайдағы центрлерінің арақашықтығын анықтауда қиналады □	Екі шеңбердің іштей және сырттай жанасқан жағдайдағы центрлерінің арақашықтығын анықтауда қателеседі □	Екі шеңбердің іштей және сырттай жанасқан жағдайдағы центрлерінің арақашықтығын дұрыс анықтайды □
Түзу мен шеңбердің өзара орналасу жағдайларын талдайды	Түзу мен шеңбердің өзара орналасуын анықтауда қиналады □	Түзу мен шеңбердің өзара орналасуын анықтауда қателеседі □	Түзу мен шеңбердің өзара орналасуын дұрыс анықтайды □
Есептер шығаруда шеңбер жанамасының қасиеттерін қолданады	Есеп шығаруда шеңбер жанамасының қасиеттерін қолдануда қиналады □	Есеп шарты бойынша сызба салады, шеңбер жанамасының қасиеттерін қолдануда қателеседі □	Есеп шығаруда шеңбер жанамасының қасиеттерін дұрыс қолданады □
Берілген элементтері бойынша үшбұрыш салады	Салу есептерін орындауда қиналады □	Салу есептерін орындау кезеңдері бойынша үшбұрыш салады, бірақ салу барысында қателеседі □	Салу есебінің қадамдарын дұрыс талдай отырып, есеп шартына сай сызбаны дұрыс орындайды □

«Физика» пәні

Нұр-Сұлтан қаласы №76 мектеп –лицейінің физика пән мұғалімі

Орақбай Ақнұр Амзеқызының іс-тәжірибесінен

8 сынып

«Тұрақты электр тогы» тарауына

бөлім бойынша жиынтық бағалау тапсырмалары

Оқу мақсаттары:

8. 4. 2. 2. Электр схемасын бейнелеуде электр тізбегі элементтерінің шартты белгілерін қолдану;

8. 4. 2. 8 Кедергінің физикалық мағынасын оның өлшем бірлігін түсіндіру;

8. 4. 2. 11 Өткізгіштерді тізбектей және параллель жалғауда тізбек бөлігі үшін Ом заңын қолданып электр тізбектеріне есептеулер жүргізу;

8. 4. 2. 12 Жұмыс және қуат формулаларын есептер шығаруда қолдану;

8. 4. 2. 13 Джоуль-Ленц заңына есептер шығару үшін қолдану;

Ойлау дағдыларының деңгейлері: білу, түсіну, қолдану

Орындау уақыты: 25 минут

Тапсырма 1.

1. Төмендегі электрлік шартты белгілерді сәйкестендіріңіз

	Шам
	Резистор
	Гальвани элементі
	Қоңырау
	Кілт

2. Кедергінің формуласын және өлшем бірлігін көрсетіңіз

3.

<p>a) A) $R=U/I$ B) $R=I*U$ [м*Ом] C) $R=I/U$ D) $R=I^2*U$</p>	<p>б) A) [Ом] B) [В*А] C) [м*Ом] D) [А/В]</p>
---	--

3. Кедергісі 0,03кОм электр қайнатқыштан 5А ток күші өтетін болса, ол қандай кернеуге есептелген?

Өлшем бірліктерін ХБЖ -ге келтіріңіз.....

Қажетті формуланы қолданыңыз.....

Есептеңіз [3]

4. Қыздыру шамы баллонында 220В, 60 Вт деп жазылған. Ток күшін есептеңіз.

Қажетті формуланы қолданыңыз.....

Есептеңіз [2]

5. 220 В-қа есептелген тұрмыстық электр пешінде кедергісі 80,7 Ом орама сым бар. 2-сағатта пеш қандай жылу бөледі?

Өлшем бірліктерін ХБЖ-ге келтіріңіз.....

Қажетті формуланы қолданыңыз.....
Есептеңіз..... [3]

Бағалау критерийі	Тапсырма	Дескриптор	Балл
Шартты белгілерді сәйкестендіреді	1	Кілттің шартты белгісін жазады Шамның шартты белгісін жазады Резистордың шартты белгісін жазады Гальвани элементінің шартты жазады	1
Кедергінің формуласын, өлшем бірлігін көрсете алады	2	Кедергінің формуласын жазады Өлшем бірлігін көрсетеді	1 1
Тізбек бөлігі үшін Ом заңын қолданып, электр тізбектеріне есептеулер жүргізеді	3	Өлшем бірлікті ХБЖ-ға келтіреді Электр қайнатқыштың кернеуін есептейтін формуланы табады Сандық мәнін есептейді	1 1 1
Қыздыру шамының паспорттық мәліметтері арқылы ток күшін есептейді	4	Қыздыру шамының паспорттық мәліметтеріналады Кернеу мен қуат арқылы ток күшін есептейді	1 1
Токтың энергетикалық параметрлерін табу үшін тұрақты ток заңдарын есептер шығаруда Қолданады	5	Джоуль-Ленц заңын қолданады;Бөлінетін энергияны анықтайды. Сандық мәнін есептейді	1 1 1
Жалпы балл	11	Жалпы балл	11

2-тоқсанның жиынтық бағалау спецификациясы

Ұзақтығы – 40 минут

Балл саны – 25 балл

Тапсырма түрлері:

КТБ – көп таңдауы бар тапсырмалар;

ҚЖ – қысқа жауапты қажет ететін тапсырмалар;

ТЖ – толық жауапты қажет ететін тапсырмалар;

Жиынтық бағалаудың құрылымы

Берілген нұсқа көп таңдауы бар тапсырмаларды, қысқа және толық жауапты сұрақтарды қамтитын 10 тапсырмадан тұрады.

Көп таңдауы бар тапсырмаларға білім алушылар ұсынылған жауап нұсқаларынан дұрыс жауабын таңдау арқылы жауап береді.

Қысқа жауапты қажет ететін сұрақтарға білім алушылар есептелген мәні, сөздер немесе қысқа сөйлемдер түрінде жауап береді.

Толық жауапты қажет ететін сұрақтарда білім алушыдан максималды балл жинау үшін тапсырманың шешімін табудың әр қадамын анық көрсетуі талап етіледі. Білім алушының математикалық тәсілдерді таңдай алу және қолдана алу қабілеті бағаланады. Тапсырма бірнеше құрылымдық бөліктерден/сұрақтардан тұруы мүмкін.

2-тоқсан бойынша жиынтық бағалау тапсырмаларының сипаттамасы

Бөлім	Тексерілетін мақсат	Ойлау дағдыларының деңгейі	Тапсырма саны	№ тапсырма	Тапсырма түрі	Орындау уақыты, мин	Балл	Бөлім бойынша балл
Термодинамика негіздері	8.3.2.17 – термодинамиканың бірінші заңының мағынасын түсіндіру	Білу және түсіну	3	1	КТБ	1	1	10
	8.3.2.18 – термодинамиканың екінші заңының мағынасын түсіндіру	Білу және түсіну		2	ТЖ	1	2	
	8.3.2.19 – жылу қозғалтқышының пайдалы әрекет коэффициентін анықтау	қолдану		3 (а)	ҚЖ	6	3	
	8.3.2.23 – жылу машиналарының қоршаған ортаның экологиясына әсерін бағалау	Жоғарғы деңгей дағдылары		3 (b), (c)	КТБ	8	4	
Электростатика негіздері	8.4.1.2– Үйкеліс арқылы денені электрлену және индукция құбылысын түсіндіру	Білу және түсіну	7	4	ТЖ	4	4	15
	8.4.1.4 – электр зарядының сақталу заңын түсіндіру	Білу және түсіну		5	ҚЖ	1	1	
		Білу және түсіну		6	ҚЖ	3	2	
	8.4.1.5 – Кулон заңын есептер шығаруда қолдану	Қолдану		7	ҚЖ	4	2	
	8.4.1.8 – электр өрісін күш сызықтар арқылы кескіндеу	Білу және түсіну		8	ҚЖ	5	2	
	8.4.1.7 – біртекті электростатикалық өрістегі зарядқа әсер етуші күшті есептеу	Қолдану		9	ҚЖ	4	2	
	8.4.1.10 – конденсаторлардың құрылысын және қолданылуын сипаттау	Қолдану		10	ТЖ	3	2	
Барлығы:			10			40	25	25

*Ескерту: * - өзгеріс енгізуге болатын бөлімдер*

«Физика» пәнінен 2-тоқсанға арналған жиынтық бағалаудың тапсырмалары

1. Термодинамиканың бірінші заңының мағынасын түсіндіріңіз

А).....Энергияның сақталу және айналу (түрлену) заңы

В).....Жылудың, ішкі энергияның және жұмыстың өзара байланысын анықтайтын заң

С).....Газдар үшін энергияның сақталу және айналу заңы

Е).....Жылу құбылыстарына таралған энергияның сақталу және айналу заңы [1]

2. а) Табиғатта процестердің барлығы жылу алмасумен, үйкеліспен, диффузиямен қатар жүреді, демек қайтымсыз, бұл заң... [1]

б) Термодинамиканың екінші заңына бір мысал келтіріп жазыңыз. [1]

3. а) Суретте жылу қозғалтқышы көрсетілген. Оның қыздырғышының температурасы 727°C , ал салқындатқышының температурасы 27°C . Жылу машинасының ПӘК-і қандай?

Есептің берілгені	ХБЖ	Есептеуі
-------------------	-----	----------

б) Жылу машинасы қыздырғышының температурасын 10°C -қа көтеріп, салқындатқышының температурасын 10°C -қа төмендетті. Осының нәтижесінде жылу машинасының ПӘК-і?

А) төмендейді
В) артады

С) артуы да, төмендеуі де мүмкін
Д) ПӘК-ін анықтау мүмкін емес [1]

с) Автокөлік орнынан кенет қозғалғанда, оның артқы құбырынан қара түгін шығады. Мұны қалай түсінесіздер және онымен қалай күресуге болады?

_____ [3]
]

4. Суретте денелердің әрекеттесуі қандай құралдардың көмегімен іске асырлған

..... [4]
 5.Электр зарядының сақталу заңы қалай тұжырымдалады?

___ [1]

6. Электр заряды $q_1 = 2$ нКл су тамшысы, заряды $q_2 = -4$ нКл су тамшысымен қосылды. Пайда болған тамшы екі (бірдей) тең тамшыларға бөлінді. Осы тамшылардың заряды?

[1]

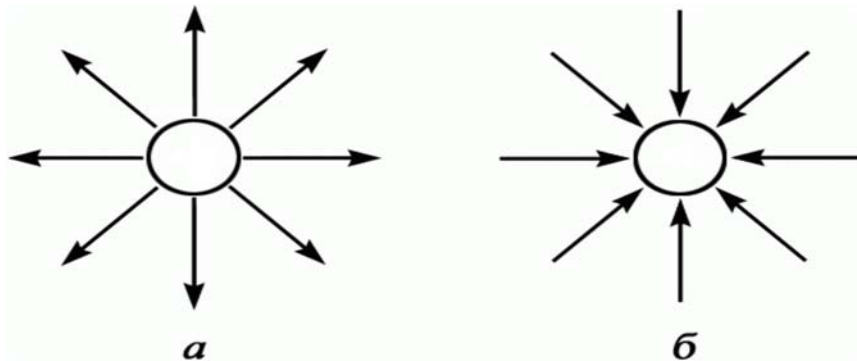
7. Бір-бірінен 1м қашықтықта орналасқан $q_1 = 2 \cdot 10^{-4}$ Кл және $q_2 = 4 \cdot 10^{-4}$ Кл зарядтар қандай күшпен әрекеттеседі? ($9 \cdot 10^9$ Н*м²/Кл²)

[2]

8. Өрістің нүктесіндегі кернеулік 2Н/Кл болса бнКл зарядқа қандай күш әсер етеді?

[2]

9.Суретте зарядталған денелер көрсетілген.

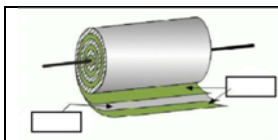

Денелердің зарядтарын анықтаңыз

А) _____ [1]

Б) _____ [1]

10. а) Конденсатордың құрылысын сипаттаңыз

[1]

б) Жазық конденсатордың пластиналар арасына қалыңдығы $d=0,1$ мм слюда қабаты орналастырылды. Пластиналардың ауданы $S=0,2$ м². Конденсатордың сыйымдылығын анықтаңыз? ($\epsilon=6$; $\epsilon_0=8,85 \cdot 10^{-12}$ Кл²/Н* м²)

[2]

2-тоқсан бойынша балл қою кестесі

№	Жауап	Балл	Қосымша ақпарат
1	Д	1	
2	а) Термодинамиканың II заңы	1	
	б) қайтымсыз процеске мысал	1	
3	а) Тоңазытқышқа берілген жылу мөлшері 1000 Дж	1	
	$\frac{T_1 - T_2}{T_1}$	1	
	70%		
	б) артады	1	
	с) Электромобильдер	1	
	Сүзгілер, бу, газ турбиналары	1	
	Сутегімен	1	
4	1-сурет жібек шыны	1	
		1	
	2-сурет эбонит тері	1	
		1	
5	Тұйық жүйеде денелердің электрлену құбылыстарының барлығында да электр зарядтарының қосындысы сақталады	1	
6	-1 нКл	1	
7	720Н	2	
8	12нКл	2	
9	Күш сызықтары оң зарядтан басталып теріс зарядтарда немесе шексіздікте аяқталады	1	
		1	
10	Фольга және диэлектрик	1	
	$C = \frac{Q}{d}$	1	
	110нФ	1	
Жалпы балл: 25			

«Химия» пәні

II-тоқсан бойынша жиынтық бағалауға арналған тапсырмалар

Бөлім: «Металдар мен құймалары» бөлімі

Оқу мақсаты:

9.1.4.2 металдарға тән физикалық және химиялық қасиеттерді сипаттау және металл атомдарының тек тотықсыздандырғыш қасиет көрсететінін түсіндіру

9.1.4.3 құйма ұғымын және оның артықшылықтарын білу;

9.4.2.5 Қазақстандағы металдардың кен орындарын атау және оларды өндіру үдерістерін, қоршаған ортаға әсерін түсіндіру

9.4.2.6 кеннен металды алу үдерісін сипаттау

9.2.3.2 қоспаның белгілі бір массалық үлесін құрайтын, басқа заттың массасы белгілі жағдайда реакция теңдеуі бойынша зат массасын есептеу

Бағалау критерийі:

Металдардың қасиеттерін сипаттай алады,

Қазақстандағы металдардың құйма мен кен орындарын және оларды өндіру үдерістерін, қоршаған ортаға әсерін біледі;

Қоспаның белгілі бір массалық үлесін құрайтын, басқа заттың массасы белгілі жағдайда реакция теңдеуі бойынша зат массасын есептей алады.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу, түсіну, қолдану, жоғарғы ойлау деңгейі

Тапсырмалар

1. Берілген заттардың ішіндегі металдар қатары:

А) Na, Ca, Al, C

Ә) S, Al, Mg, Li

Б) Cu, Fe, Al, Ca 70

В) Be, Zn, C, Cl

Г) Al, B, Mg, F

2. Берілген металдардың (Na, Zn, Cu) физикалық және химиялық қасиеттерін реакция теңдеуі арқылы кестеге толтырыңыз.

%	Na	Zn	Cu
Физикалық қасиеті	Күміс түсті, жұмсақ, жеңіл		
O ₂		$2Zn + O_2 = 2ZnO$	
H ₂ O			Cu + H ₂ O ≠
HCl			

3 Сәйкестікті табыңыздар

Металдардың кендері	Қазақстандағы аймақтар
1. Cr	А) Жезказган, Ақтоғай
2. Cu	Б) Ақтөбе облысы
3. Pb, Zn	В) Текели, Малеевск
4. Fe	Г) Қарағанды, Рудный, Орал

1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____

4. Берілген құймалардың құрамын және қоданылуын жазыңыз:

Жездің құрамы _____ элементтерден тұрады, _____ қолданылады.
 Шойынның құрамы _____ элементтерден тұрады, _____ қолданылады.
 Магналийдің құрамы _____ элементтерден тұрады, _____ қолданылады.

1. Жоғары температурада металл оксидтерін тотықсыздандыру арқылы алынатын әдіс пирометаллургия деп аталады. Соның ішінде тотықсыздандырғыш ретінде көміртек және көміртек (II) оксиді қолданылатын әдіс карбометаллургия деп аталады.

(a) Төмендегі сызбалардан карбометаллургия әдісін анықтаңыз:

- A) $\text{CuSO}_4 + \text{Fe}$
- B) $\text{Fe}_2\text{O}_3 + \text{CO}$
- C) $\text{ZnO} + \text{H}_2$
- D) $\text{MnO}_2 + \text{Al}$
- E) $\text{CuO} + \text{H}_2\text{SO}_4$

(b) жоғарыда (a)өзіңіз тапқан дұрыс жауабыңыздағы реакция теңдеуін аяқтап, тотықсыздандырғыштың алдындағы коэффициентті анықтаңыз:

- A) 1
- B) 2
- C) 3
- D) 4
- E) 5

(c) жоғарыда (a)өзіңіз тапқан жауабыңыздағы реакция теңдеуі бойынша құрамында 60 % металл оксиді бар 1 т кенді тотықсыздандыру үшін жұмсалатын заттың массасын (кг) анықтаңыз:

- A) 13,18 B) 124,13 C) 210 D) 315 E) 735

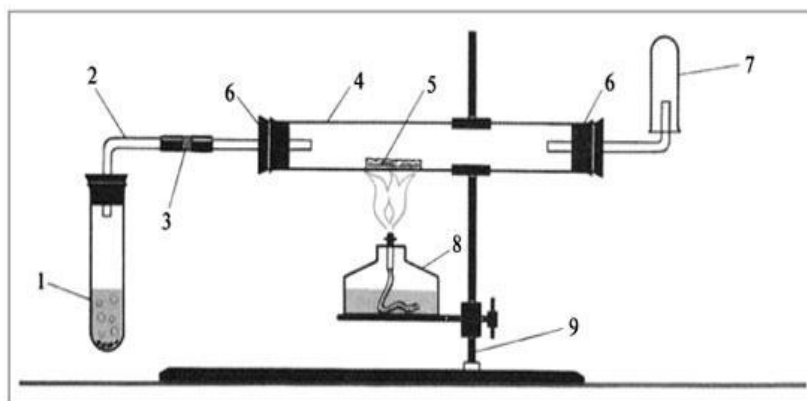
Бағалау критерийі	Тапсырма №	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Металдардың қасиеттерін сипаттай алады	1,2	металдар қатарын таба алады	1
		металдардың физикалық қасиеттерін анықтай алады	1
		химиялық қасиеттерін анықтай алады	1
Қазақстандағы металдардың құйма мен кен орындарын және оларды өндіру үдерістерін, қоршаған ортаға әсерін біледі	3	металдардың кен орындарын атайды	1
	4	құймалардың химиялық құрамын анықтайды	1
		құймалардың қолдану орнын айтады	1
Қоспаның белгілі бір массалық үлесін құрайтын, басқа заттың массасы белгілі жағдайда реакция теңдеуі бойынша зат	5	карбометаллургия әдісін анықтайды	1
		Реакция теңдеуін жазады	1
		Тотықсыздандырғышты анықтайды	1
		Реакцияны теңестіреді, тотықсыздандырғыштың коэффициентін анықтайды	1

массасын есептей алады	Таза металл оксидінің массасын есептейді	1
	Тотықсыздандырғыштың массасын есептейді	1
Барлығы		12

Әдістер	Химиялық реакция теңдеулері
1. Карбометаллургия	A) $\text{CuSO}_4 + \text{Fe}$
2. Гидрометаллургия,	B) $\text{Fe}_2\text{O}_3 + \text{CO}$
3. Электрометаллургия	C) $\text{ZnO} + \text{H}_2$
4. Аллюминотермия	D) CaCl_2 (балқыма)
5. Сутектермия	E) $\text{MnO}_2 + \text{Al}$

1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____

Суретте зертханада металл оксидтерінен металдарды алудың әдісі берілген.

(а) Осы әдіспен алынатын металдарды анықтаңыз:

A) Ca B) Cu C) Au D) Mg E) K

(б) 1-суреттегі қондырғыны пайдаланып, 1, 5, 7 реагенттер мен өнімдерді атын жазыңыздар.

1. _____

5. _____

7. _____

«Химия пәніне кіріспе. Таза заттар және қоспалар» бөлімі бойынша
жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат
ұсынуға арналған рубрика

Білім алушының аты-жөні _____

	Оқу жетістіктерінің деңгейі
--	------------------------------------

Бағалау критерийі	Төмен	Орта	Жоғары
Таза заттың құрамын анықтайды	Таза заттарға сипаттама беріп басқа заттардан ажыратып мысалдар келтіргенде қиналады	Таза заттарды ажыратуда / мысал келтіргенде қателіктер жібереді	Таза заттарға сипаттама беріп басқа заттардан ажыратады және мысалдар келтіреді
Элемент, қоспа және қосылысты салыстырады	Элементтер, қоспалар және қосылыстар ұғымдарын ажыратуда қиналады	Суреттен элементті / қоспаны / қосылысты ажыратып жазуда / түсініктемесін жазуда қателіктер жібереді	Элементтер, қоспалар және қосылыстар ұғымдарын дұрыс ажыратады
Қоспалардың түрлерін және бөлу әдістерін атайды	Қоспалардың түрлерін және бөлу әдістерін атауда қиналады	Су + майдан / темір ұнтағы + құмнан / / су + ас тұзынан / су + бор кесегінен тұратын қоспалардың түрін анықтауда / бөлу әдістерін түсіндіргенде қателіктер жібереді	Қоспалардың түрлерін және бөлу әдістерін дұрыс атайды

»Заттардың агрегаттық күйінің өзгеруі» бөлімі бойынша жиынтық бағалау

Оқу мақсаты

7.1.1.3 Физикалық және химиялық құбылыстарды ажырату

7.1.1.4 Заттардың әртүрлі агрегаттық күйлерін білу және бөлшектердің кинетикалық теориясы тұрғысынан қатты, сұйық, газ тәріздес заттардың құрылымын түсіндіру

7.1.1.5 Салқындау үдерісін зерттеу, салқындау қисығын салу және оны талдау, бөлшектердің кинетикалық теориясына сай, өз бақылауларын түсіндіру

Бағалау критерийі: *Білім алушы*

- Физикалық және химиялық құбылыстарды салыстырады
- Қатты, сұйық және газ тәрізді заттардың құрылысын бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіреді
- Салқындау үдерісіне анализ жасайды

Ойлау дағдыларының деңгейі Білу және түсіну

Қолдану

Жоғары деңгей дағдылары

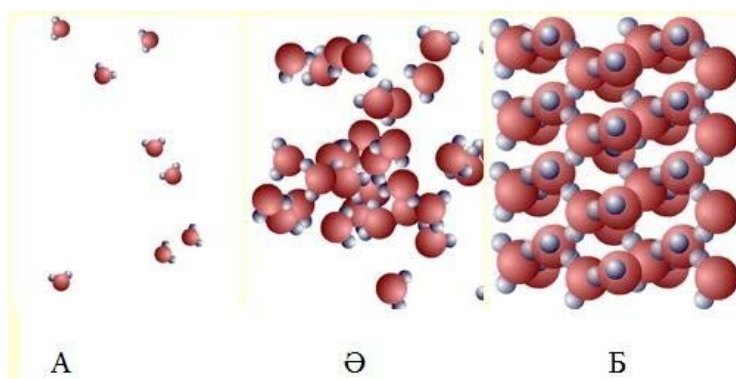
Тапсырма

1. Төмендегі мысалдарды физикалық және химиялық құбылыстарға жіктеп олардың белгілерін анықтаңыз.

- a) бұлттың түзілуі
- b) ағаштың жануы
- c) айранның ашуы
- d) қыраудың басуы
- e) шаштың ағаруы
- f) қорғасынның балқуы
- g) темірдің тот басуы

Физикалық құбылыс	Физикалық құбылыстың белгісі	Химиялық құбылыс	Химиялық құбылыстың белгісі

2. Берілген суреттердің бірінде агрегаттық күйі газ тәрізді заттың бөлшектері көрсетілген. Осы суретті анықтап, өз таңдауыңызды бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіріңіз.

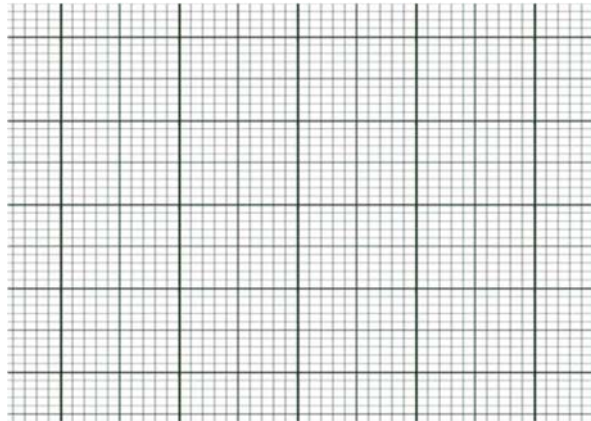
Жауап:

3.(a) Төмендегі ақпаратты қолданып, нафталиннің салқындау қисығының графигін салыңыз.

Уақыт/ мин	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Температура/ °С	90	88	85	83	82	80	80	80	80	80	80
Уақыт/ мин	11	12	13	14	15	16	17				
Температура/ °С	79.9	79.8	79.7	78	74	9	66				

(b) Қисық графигінде салқындау және кристалдану үрдістерінің бөліктерін белгілеңіз.

(с) Салқындау және кристалдану үрдістерін бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіріңіз.

Бағалау критерийі	Тапсырма №	Дескриптор	Балл
		<i>Білім алушы</i>	
Физикалық және химиялық құбылыстарды салыстырады	1	физикалық құбылыстарды жіктейді;	1
		химиялық құбылыстарды жіктейді;	1
		физикалық құбылыстардың белгілерін анықтайды;	1
		химиялық құбылыстардың белгілерін анықтайды;	1
Қатты, сұйық және газ тәрізді заттардың құрылысын бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіреді	2	суреттегі газ тәрізді затты анықтайды;	1
		өз таңдауын бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіреді;	1
Салқындау үдерісіне анализ жасайды	3	абсцисса және ордината осьтеріне шамаларды енгізеді;	1
		бастапқы кристалдану және минималды температура нүктелерін белгілейді;	1
		нүктелерді кескін сызықпен байланыстырады;	1
		графикте салқындау қисығының бөліктерін анықтайды;	1
		графикте кристалдану үрдісінің бөліктерін анықтайды;	1

	салқындау үрдісін бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіреді;	1
	кристалдану үрдісін бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіреді.	1
Барлығы		13

«Заттардың агрегаттық күйінің өзгеруі» бөлімі бойынша
жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға
арналған рубрика

Білім алушының аты-жөні _____

Бағалау критерийі	Оқу жетістіктерінің деңгейі		
	төмен	орта	жоғары
Физикалық және химиялық құбылыстарды салыстырады	Физикалық және химиялық құбылыстарды анықтап, белгілерін атаған кезде қиналады	Физикалық/ химиялық құбылыстарды жіктеуде/белгілерін анықтауда қателіктер жібереді	Физикалық және химиялық құбылыстарды анықтап, белгілерін атайды
Қатты, сұйық және газ тәрізді заттардың құрылысын бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіреді	Суреттегі қатты агрегаттық күйдегі затты анықтағанда, өз таңдауын бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіруде қиналады	Суреттегі газ тәрізді затты анықтағанда / өз таңдауын бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіргенде қателіктер жібереді	Суреттегі қатты агрегаттық күйдегі затты анықтайды. Өз таңдауын бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіреді
Салқындау үдерісіне анализ жасайды	Салқындау үдерісіне анализ жасауда қиналады	Абсцисса және ордината осьтеріне шамаларды енгізуде /бастапқы, кристалдану және минималды температураларының нүктелерін белгілеуде/нүктелерді кескін сызықпен байланыстыруда/ графикте салқындау қисығының бөліктерін/ кристалдану үрдісінің бөліктерін анықтауда/бөлшектер теориясы тұрғысынан түсіндіруде қателіктер жібереді	Салқындау үдерісіне дұрыс анализ жасайды

«Биология» пәні

Бөлім: «Заттардың тасымалдануы» бөлімі

Оқу мақсаты:

8.1.3.5 лимфа жүйесін және қан, ұлпа сұйықтығы мен лимфа арасындағы өзара байланысты сипаттау

8.1.3.1 қан құрамы мен қызметін сипаттау

8.1.3.2 дайын микропрепараттар арқылы әр түрлі ағзалардың қан жасушаларының құрылыс ерекшеліктерін зерттеу

8.1.3.3 лейкоциттердің түрлі типтерінің қызметтерін сипаттау;

8.1.3.4 гуморальдық және жасушалық иммунитетті салыстыру

8.4.3.1 қарапайымдылар, саңырауқұлақтар, бактериялар мен вирустар қоздыратынмен туындайтын аурулардың ерекшеліктерін сипаттау және алдын алу шараларын сипаттау

8.1.3.6 аурудың алдын алудағы вакцинацияның рөлін бағалау

8.1.3.7 агглютинация және резус-конфликт механизмдерін түсіндіру

8.1.3.8 жануарлар жүрегінің құрылысы мен қантамырлар жүйелерінің маңызын сипаттау;

8.1.3.9 қантамыр қабырғасының құрылысы мен олардың қызметі арасындағы байланысты орнату

8.1.3.10 жануарлардың қантамырлар жүйесі түрлерін сипаттау

8.1.3.11 дене жаттығуларының жүрек жұмысына әсерін зерттеу

8.1.3.12 қантамыр жүйесі ауруларының себептері мен ауру белгілерін сипаттау

Бөлім: «Тыныс алу» бөлімі

Оқу мақсаты:

8.1.4.1 өкпе мен ұлпадағы газалмасу механизмдерін сипаттау

8.1.4.3 өкпенің тіршілік сыйымдылығын анықтау және қалыпты жағдайдағы және дененің физикалық жүктемесі кезіндегі тыныс алудың минуттық көлемін анықтау

Бағалау критерийі: Лимфа айналымы мен оның маңызын біледі;

Қанның құрамы мен қызметін сипаттайды;

Дайын микропрепараттар арқылы әр түрлі ағзалардың қан жасушаларының құрылыс ерекшеліктерін зерттейді;

Гуморальдық және жасушалық иммунитетті сипаттайды;

Жұқпалы аурулар және олардың алдын алуды біледі;

Қантамырлар жүйесін сипаттайды;

Тыныс алу және тыныс шығару механизмін сипаттайды.

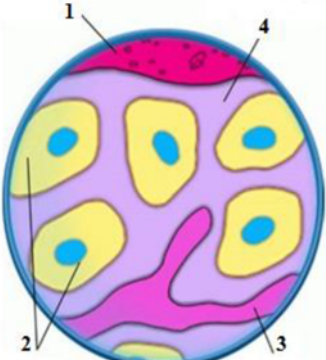
2-тоқсан бойынша жиынтық бағалау тапсырмаларының сипаттамасы

Бөлім	Тексерілетін мақсат	Ойлау дағдыларының деңгейі	Тапсырманың саны	№ тапсырма	Тапсырманың түрі	Орындау уақыты, мин	Балл	Бөлім бойынша балл
Заттардың тасымалдануы	8.1.3.5 Лимфа жүйесін және қан, ұлпа сұйықтығы мен лимфа арасындағы өзара байланысты сипаттау	Қолдану	11	1	ҚЖ	4	3	24
	8.1.3.1 Қан құрамы мен қызметін сипаттау	Білу және түсіну		2	ДЖТ	1	1	
	8.1.3.2 Дайын микропрепараттар арқылы әртүрлі ағзалардың қан жасушаларының құрылыс ерекшеліктерін зерттеу	Жоғары деңгей дағдылары		3	ҚЖ/ТЖ	3	2	
	8.1.3.3 Лейкоциттердің түрлі типтерінің қызметтерін сипаттау	қолдану		4	ДЖТ	2	1	
	8.1.3.4 Гуморальдық және жасушалық иммунитетті салыстыру	қолдану		5	ҚЖ	4	3	
	8.4.3.1 Қарапайымдылар, саңырауқұлақтар, бактериялар мен вирустар қоздыратынмен туындайтын аурулардың ерекшеліктерін сипаттау және алдын алу шараларын сипаттау	Білу және түсіну		6	ДЖ	1	1	
	8.1.3.6 Аурудың алдын алуға вакцинацияның рөлін бағалау	Жоғары деңгей дағдылары		7	ТЖ	4	3	
	8.1.3.7 Агглютинация және резусконфликт механизмдерін түсіндіру	Білу және түсіну		8	ҚЖ	1	1	
	8.1.3.8 Жануарлар жүрегінің құрылысы мен қантамырлар жүйелерінің маңызын сипаттау	қолдану		9	ҚЖ/ТЖ	4	3	
	8.1.3.9 Қантамыр қабырғасының құрылысы мен олардың қызметі арасындағы байланысты орнату	қолдану		10	ҚЖ/ТЖ	4	3	
	8.1.3.11 Дене жаттығуларының жүрек жұмысына әсерін зерттеу	қолдану		11	ТЖ	4	3	
Тыныс алу	8.1.4.1 Өкпе мен ұлпадағы газалмасу механизмдерін	қолдану		12	ҚЖ	2	1	

сипаттау							
8.1.4.2 Тыныс алу және тыныс шығару механизмін түсіндіру	қолдану	4	13	ҚЖ	1	1	6
8.1.4.3 Өкпенің тіршілік сыйымдылығын анықтау және қалыпты жағдайдағы және дененің физикалық жүктемесі кезіндегі тыныс алудың минуттық көлемін анықтау	Жоғары деңгей дағдылары		14	ТЖ	4	3	
Барлығы:		15	15		40	30	30
<i>Ескерту: * - өзгеріс енгізуге болатын бөлімдер</i>							

2-тоқсанға арналған жиынтық бағалау тапсырмалары

1. Суреттен ағзаның ішкі ортасының сұйықтық түрлерін анықтап, олардың арасындағы байланысты сипаттаңыз

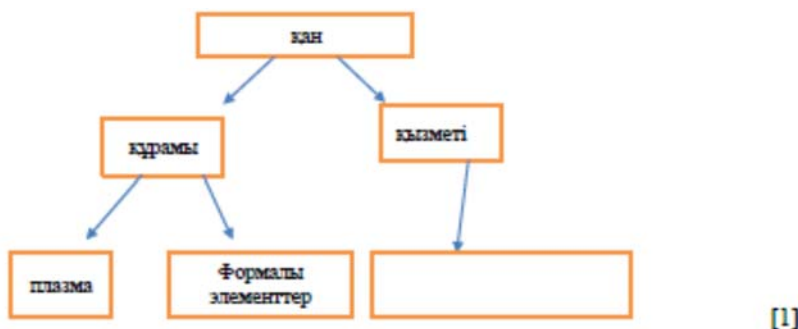
1 _____

2 _____

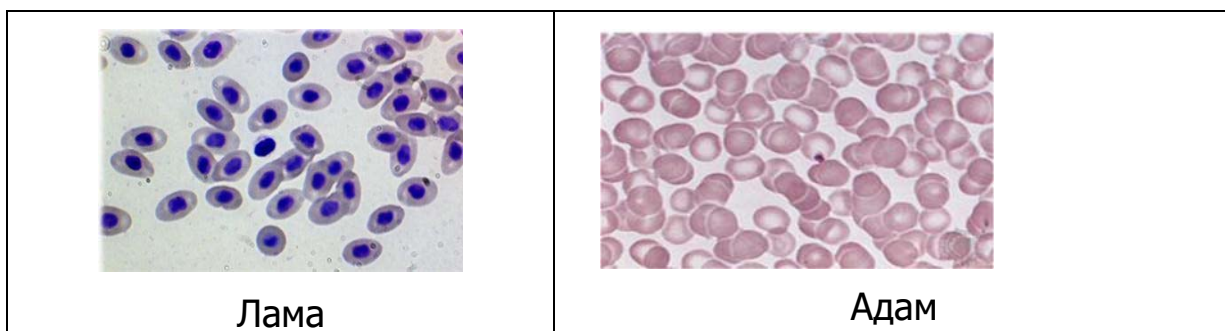
3 _____

[3]

2. Қанның құрамы берілген, қызметін толықтырыңыз

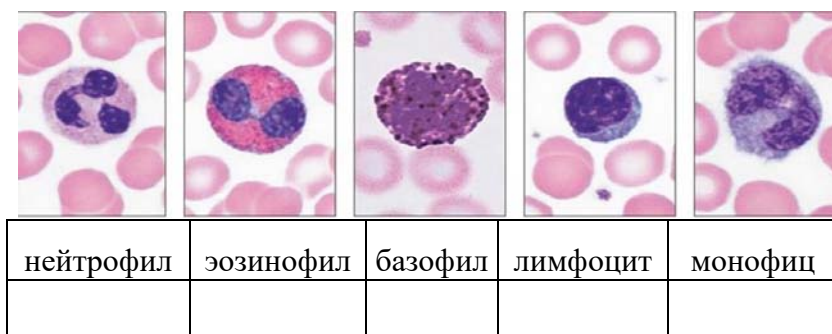
3. Мына ағзалардың қанындағы формалы элементтің айырмашылығын жазыңыз.

Лама _____
 _ Адам _____

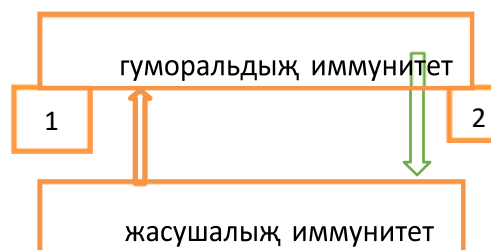
[2]

Төмендегі лейкоцит типтерінің ортақ негізгі қызметін жазыңыз.

5. i. Кестеде гуморальдық және жасушалық иммунитет құрылымдары берілген. 1 және 2 иммунитеттер қандай қызмет атқарады?

	1	2
а	эритроцит	микробты жояды
в	антиген	фагоциттер
с	антидене	бактериялар
д	фагоциттік	антидене

ii. Иммунитет туралы ғылымның негізін қалаушы ғалымдар А. Р. Гук; А. Левенгук
 В. И. И. Мечников; П. Эрлих С. Д. И. Ивановский; Л. Пастер Д. Т. Шванн; М. Шлейден

[1]

6. Ауа тамшысы арқылы жұғатын вирустық ауруды белгілеңіз

- а. Тырысқақ
- в. Күл
- с. Герпес
- д. Лейшманиоз

[1]

7. **i.** Сапасыз дайындалған вакцинаның адамға әсері:

- a. Ешқандай әсері жоқ
- b. Ағзаға кері әсер етеді
- c. Оң әсер етеді
- d. Ағзаның тіршілігін тоқтады.

[1]

ii. Ағзаның қандай жағдайында емдік сарысу енгізуге болмайды?
Жауабыңызды негіздеңіз.

____ [2]

8. Қан топтарының сәйкес келмеуінен эритроциттер бір-біріне жабысып қалады. Бұл құбылыс қалай аталады?

[1]

9. **i.** Суреттен жылықанды ағзаны табыңыз.

____ [1]

ii. Бақа мен кесіртке жүрегінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын жаз.

Ұқсастықтары	Айырмашылықтары

[2]

10 Суретте берілген қантамырлардың қабырғаларының қабаттарын атап, қызметін сипаттаңдар.

1.

2.

[3]

11 Төмендегі суреттерді пайдалана отырып, жүрек жұмысын сипаттаңыз.

А.

В.

С.

[3]

12 Кестеде анықтамалар берілген.»Ш»(шындық) , «Ж» (жалған)екендігін анықтаңыз

Анықтамалар	Ш	Ж
газ алмасудың негізгі механизмі-диффузия		
капилляр қабырғасы арқылы O_2 ұлпа сұйықтығына өтеді		
өкпедегі газ алмасу өкпе артериясында өтеді		
тыныс шығарғанда ауаның құрамында-21% O_2 болады		
ұлпаларда қан CO_2 газымен қанығады		

[1]

13 Әйел адамдардағы тыныс алу типі қалай аталады?

[1]

14. Өкпенің тіршілік сыйымдылығын анықтаңыз.

[1]

Қалыпты тыныс алғанда	Терең тыныс алғанда	Терең тыныс шығарғанда

[3]

15. Ағзаның дене жүктемесінен кейін тыныс алуы жиілейді.Себебі неде?

[1]

Балл қою кестесі

сұрақ	жауап	балл	қосымша ақпарат

1	i 1 қан; 2 лимфа; 3 ұлпа сұйықтығы; ii. Қор заттарымен қамтамасыз етедізиянды заттардан тазалайды делдал қызметін атқарады	1 1 1 1	
2	тасымалдау	1	кез келген 3 жауап қабылданады
3	лама-эритроциті сопақ пішінді, ядросы бар адам-эритроциті домалақ, ядросы жоқ	1 1	
4	қорғаныш	1	Кез келген 2жауап қабылданады
5	жауабы-Д. Фагоциттік, антиденелік жауабы-В. И.И.Мечников; П.Эрлих	1 1 1	
6	Жауабы-С. Герпес	1	
7	жауабы-В ағзаға кері әсер етеді адам ауырып тұрса, немесе қандай да бір тағы басқа ауру қоздырғышын жұқтырғанда	1 2	
8	агглютинация	1	
9	ұқсастығы-жүректері 3 бөлімді. Айырмашылығы- кесірткенің қарыншасыжартылай пердемен бөлінген	1 2	
10	сыртқы-серпімділік, беріктілік ортаңғы- серпімділік,жиырылғыштық ішкі-үйкелісті азайтады,беріктілік	2	
11	тыныштық күйдегі 1 минуттағы жүректің жиырылуы отырған күйдегі тамырдың соғуы,жүректің жиырылуы дене шынықтыружаттығуынан кейінгітамырдың соуы, жүректің жиырылуы	3	кез келген 2 дұрыс жауап қабылданады
12	1- ш 4-ж 2- ш 5-ш 3- ж	1	Кез келген дұрыс 3 жауап қабылданады
13	көкіректік тыныс алу типі	1	
14	1-500мл, 2-1500мл, 3-1500 мл	3	
15	Физикалық күш түсуіне байланысты жүректің жиырылуы, тамырдың соғуы артады.	1	
	Барлығы-15	30	

Жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

Білім алушының аты-жөні _____

Бағалау критерийі	Оқу жетістіктерінің деңгейі		
	Төмен	Орта	Жоғары

Лимфа айналымы меноның маңызын біледі	Лимфа айналымын сипаттауда қиналады	лимфа жүйесін және қан, ұлпа сұйықтығы мен лимфа арасындағы өзара байланысты сипаттауда қателіктер жібереді	дайын микропрепараттар арқылы әр түрлі ағзалардың қан жасушаларының құрылыс ерекшеліктерін түсіндіреді
Қанның құрамы мен қызметін сипаттайды	Қанның құрамындағы түйіршік ұғымдарын ажыратуда қиналады	Қанның қызметі ажыратыпжазуда қателіктержібереді	Қанның транспорттық, гомеостаздық, қорғаныштық қызметтерін дұрыс ажыратады
Дайын микропрепараттар арқылы әр түрлі ағзалардың қан жасушаларының құрылыс ерекшеліктерін зерттейді	әр түрлі ағзалардың қанжасушаларын ажыратуда қиналады	Қан жасушаларын формасына, мөлшеріне, санына және ядросының болуына қарай салыстыруда қателіктер жібереді	дайын микропрепараттар арқылы әр түрлі ағзалардың қан жасушаларының құрылыс ерекшеліктерін түсіндіреді
Гуморальдық және жасушалық иммунитетті сипаттайды	лейкоциттердің түрлі типтерінің қызметтерін сипаттауда қиналады	гуморальдықжәне жасушалық иммунитетті салыстырады	Лейкоциттердің түрлі типтері жәнеолардың қызметтерін талдайды
Жұқпалы аурулар және олардың алдын алуды біледі	Жұқпалы аурулардың түрлерін атауда қателіктер жібереді	амебалық қантышқақ, фитофтороз, оба, күл, лейшмания, герпес аурулары туралы біледі	қарапайымдылар, саңырауқұлақтар, бактериялар мен вирустар арқылы туындайтын аурулардың ерекшеліктерін сипаттайды
Қантамырлар жүйесін сипаттайды	Ашық жәнетұйық қанайналым жүйелерін сипаттауда қателеседі	Адамның қанайналым жүйесін біледі	Адам және жануарлардың қантамырлар жүйесі түрлерін сипаттайды
Тыныс алу және тыныс шығару механизмін сипаттайды	Альвеола мен қан арасындағыгаз алмасуды түсіндіруде қателіктерге жол береді	тыныс алу және тынысшығару механизмін түсіндіреді	өкпенің тіршілік сыйымдылығы мен қалыпты жағдайдағы және дененің физикалық жүктемесі кезіндегі тыныс алудың минуттық көлемін анықтайды

«География» пәні

Нұр-Сұлтан қаласы № 38 мектеп-лицейінің география пәні мұғалімі
Мауленова

Армангул Сериковнаның іс-тәжірибесінен

7 сынып

Пән: География

Бөлім: Физикалық география «Атмосфера»

Тақырып: Атмосфера және оның құрамдас бөліктері;

Ауа райы және метеорологиялық элементтер;

Қолайсыз атмосфералық құбылыстар.

Оқу мақсаты:

7.3.2.1 Атмосфераның құрамын сипаттайды;

7.3.2.2 Атмосфераның құрылысы мен қабаттарының ерекшеліктерін
графикалық түрде бейнелеп, түсіндіреді;

7.3.2.6 Жергілікті жер мүмкіндігі бойынша температура, қысым, жел,
бұлттылық, жауын-шашын ылғалдылық метеорологиялық элементтердің
көрсеткіштері бойынша синоптикалық графикалық материалдарды
жасайды;

7.3.2.7 Жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде қолайсыз
атмосфералық құбылыстарды талдай отырып, сақтану шараларын
ұсынады.

Бағалау критерийі:

Білім алушы

- ✓ Атмосфера құрамын анықтайды;
- ✓ Атмосфераның құрылысы мен қабаттарын сәйкестендіре отырып
анықтап, ерекшеліктерін графикалық түрде бейнелеп, түсіндіреді;
- ✓ Жергілікті жердің метеорологиялық элементтері бойынша
диаграмма және график сызады;
- ✓ Өздері тұратын жердің қолайсыз ауа райы құбылысын сызба түрінде
жіктеп, қорғану шарасын айқындайды.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу және түсіну, жоғары деңгей
дағдылары

Орындау уақыты: 20 минут

Тапсырма 1

1. Атмосфера құрамындағы газдар

A. Азот

B. Ауа қабығы

C. Көмірқышқыл газы

D. Қоспалар

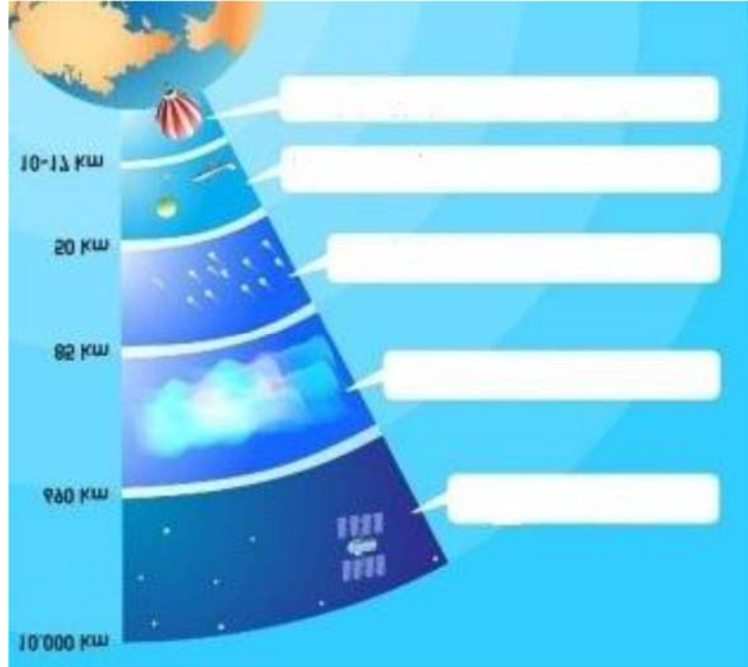
E. Оттегі

F. Су буы

G. Сутегі

2. Атмосфера қабаттарын, оның ерекшелігін анықтаңыз

а. Сурет бойынша атмосфераның қабаттарын сәйкес орнына жазыңыз

б. Суреттен қарай отырып бір атмосфера қабаттың ерекшелігін анықтаңыз

_____ :
 _____ :
 _____ :

[1]

3. Жергілікті жердің метеорологиялық элементтерінің көрсеткіштері бойынша график құрастыр

а) Астана қаласының температурасының төртбұрышты диаграммасы мен жауын-шашын мөлшерінің графигін сызыңыз

Көрсеткіштер	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Температура (t ° C)	-15	-14	-9	3	12	19	21	17	10	4	-5	-13
Жауын-шашын (мм)	17	12	13	22	35	33	53	32	23	30	20	18

t ° C													мм
20° C													54мм
15° C													48мм
10° C													42мм
5° C													36мм
0° C													30мм

-5° C															24мм
-10° C															18мм
-15° C															12мм
-20° C															6мм
	Қ	А	Н	С	М	М	Ш	Т	Қ	Қ	Қ	Ж			

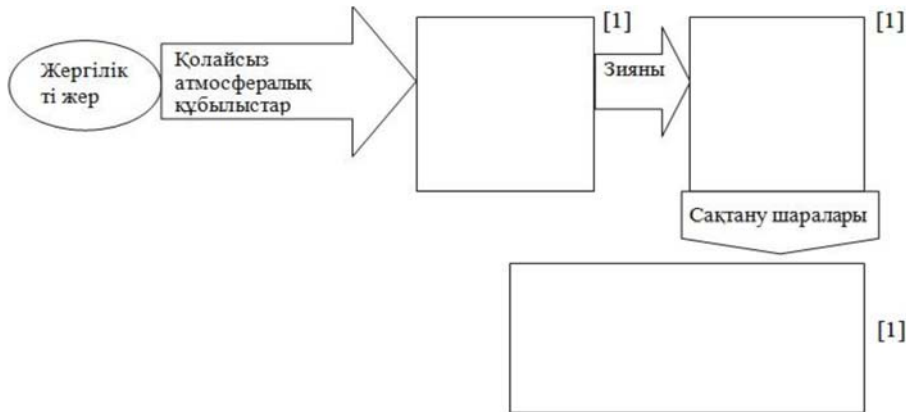
б) Кестедегі көрсеткішті қолданып температураның жылдық амплитудасын есептеп шығарыңыз

[1]

с. Кестедегі көрсеткішті қолданып жылдық орташа жауын-шашын мөлшерін есептеңіз

[1]

4. Жергілікті жердің ауа райы құбылысын сызбаға толтырыңыз

Бағалау критерийі	Тапсырма №	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Атмосфераның құрамын сипаттайды	1	Атмосфера құрамын анықтайды	1
Атмосфераның құрылысымен қабаттарының ерекшеліктерін графикалық түрде бейнелеп, түсіндіреді	2	Тропосфера қабатын жазады	1
		Стратосфера қабатын жазады	1
		Мезосфера қабатын жазады	1
		Термосфера қабатын жазады	1
		Экzosфера қабатын жазады	1
		Атмосфераның бір қабатының ерекшелігін жазады	1
Жергілікті жер мүмкіндігі бойынша температура, қысым, жел, бұлттылық, жауын-шашын ылғалдылық метеорологиялық элементтердің көрсеткіштері бойынша синоптикалық графикалық материалдарды	3	Жергілікті жердің ауа температурасының төртбұрышты диаграммасын құрайды	1
		Жергілікті жердің жауын-шашын мөлшеріне график сызады	1
		Жергілікті жердің ауа температурасының жылдық амплитудасын құрайды	1

жасайды		Жергілікті жердің жылдық орташа жауын-шашын мөлшерін есептейді	1
Жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде қолайсыз атмосфералық құбылыстарды талдай отырып, сақтану шараларын ұсынады		Өздері тұратын жердің қолайсызау райы құбылысын сызба түрінде айқындайды	1
		Өздері тұратын жердің қолайсызау райы құбылыстарының зиянды әсерін жазады	1
		Өздері тұратын жердің қолайсызау райы құбылыстарының зиянды әсерінен сақтану шараларын ұсынады	1
Жалпы балл			14

7.3. «Атмосфера» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

Білім алушының аты-жөні

Бағалау критерийі	Оқу жетістігінің деңгейі		
	Төмен	Орташа	Жоғары
Атмосфераның құрамын сипаттайды	Атмосфераның құрамын сипаттауға қиналады ☐	Атмосфераның құрамын сипаттағанда қателіктер жібереді ☐	Атмосфераның құрамының параметрлерін салыстырып жазады ☐
Атмосфераның құрылысы мен қабаттарының ерекшеліктерін графикалық түрде бейнелеп, түсіндіреді	Атмосфераның құрылысы мен қабаттарының ерекшеліктерін графикалық түрде бейнелеуге қиналады ☐	Атмосфераның құрылысы мен қабаттарының ерекшеліктерін графикалық түрде бейнелеуге қателіктер жібереді ☐	Атмосфераның құрылысы мен қабаттарының ерекшеліктерін жазады ☐
Жергілікті жер мүмкіндігі бойынша температура, қысым, жел, бұлттылық, жауын-шашын ылғалдылық метеорологиялық элементтердің көрсеткіштері бойынша синоптикалық Графикалық	Жергілікті жер мүмкіндігі бойынша температура, қысым, жел, бұлттылық, жауын-шашын ылғалдылық метеорологиялық элементтердің көрсеткіштері бойынша синоптикалық графикалық Материалдарды	Жергілікті жер мүмкіндігі бойынша температура, қысым, жел, бұлттылық, жауын-шашын ылғалдылық метеорологиялық элементтердің көрсеткіштері бойынша синоптикалық графикалық материалдарды жазуда қателіктер жібереді	Жергілікті жер мүмкіндігі бойынша температура, қысым, жел, бұлттылық, жауын-шашын ылғалдылық метеорологиялық элементтердің көрсеткіштері бойынша синоптикалық картаға шартты

материалдарды ажыратады	жазуда қиналады ☐	☐	белгімен түсіреді ☐
Жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде қолайсыз атмосфералық құбылыстарды талдай отырып, сақтану шараларын ұсынады	Жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде қолайсыз атмосфералық құбылыстарды талдауда қиналады ☐	Жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде қолайсыз атмосфералық құбылыстарды талдауда қателіктер жібереді ☐	Жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде қолайсыз атмосфералық құбылыстарды талдап қорытынды жазады. ☐

7 сынып

3-тоқсан бойынша жиынтық бағалау спецификациясы

3-тоқсан бойынша жиынтық бағалауға шолу

Ұзақтығы – 40 минут

Балл саны -25

Тапсырманың түрлері:

КТБ - көп таңдауы бар тапсырмалар;

ҚЖ – қысқа жауапты қажет ететін тапсырмалар;

ТЖ – толық жауапты қажет ететін тапсырмалар.

Жиынтық бағалаудың құрылымы

Берілген нұсқа көп жауапты тест сұрақтары және қысқа/толық жауапты қажет ететін сұрақтарды қамтитын 8тапсырмадан тұрады.

Тест тапсырмаларынан білім алушы ұсынылған жауап нұсқаларының дұрыс бір жауабын таңдайды.

Білім алушы қысқа жауапты қажет ететін сұрақтарға сөз немесе қысқа сөйлемдер түрінде жауап береді. Толық жауапты қажет ететін сұрақтарға толық жауап беруі қажет. Білім алушының өз жұмысында географиялық біліміне талдау жасай алу және қолдана алу қабілеті бағаланады. Тапсырма бірнеше құрылымдық бөлімдерден, сұрақтардан тұруы мүмкін.

3–тоқсан бойынша жиынтық бағалау тапсырмаларының сипаттамасы

Бөлім /бөлімше	Тексерілетін мақсат	Ойлау дағдыларының деңгейі	Тапсырма саны*	Тапсырма № *	Тапсырма түрі*	Орындалу уақыты, мин*	Балл *	Балл саны
Физикалық география- <i>Биосфера</i>	7.3.4.1 биосфераның құрамын, құрылымын, шекаралары мен қасиеттерін анықтайды	Білу және түсіну	1	1	ҚЖ	2	1	12
	7.3.4.2 топырақ құрамын, түрлерін анықтап, құрылымын графикалық түрде көрсетеді	Қолдану	1	4	ҚЖ	4	2	
	7.3.4.3 Қазақстанда топырақ түрлерінің таралуын анықтайды	Қолдану	1	5	ҚЖ	2	2	
	7.3.4.5 топырақтардың экологиялық проблемаларын жіктеп, шешу жолдарын ұсынады	Жоғары деңгей дағдылары	1	7	ТЖ	10	6	
Физикалық география- <i>Табиғи аумақтар</i>	7.3.5.1 географиялық қабық, материктер мен мұхиттар, зоналар және белдеулер, ландшафт табиғи-аумақтық кешендерінің қалыптасуын түсіндіреді	Білу және түсіну	1	2	ҚЖ	2	2	6
	7.3.5.2 жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде түрлі деңгейдегі табиғи кешендерді жоспар бойынша сипаттайды	Қолдану	1	6	ҚЖ	5	4	
Әлеуметтік география – <i>Халық географиясы</i>	7.4.1.1 дүниежүзі халықтарының этнолингвистикалық жіктелуін түсіндіреді	Білу және түсіну	1	3	ҚЖ	2	2	7
	7.4.1.4 Қазақстандық компонентті қосымша қамту негізінде ұлтаралық және дінаралық келісімнің қажеттілігін дәлелдейді және оны қалыптастыру жолдарын ұсынады	Жоғары деңгей дағдылары	1	8	ТЖ	13	5	
Барлығы			8			40	25	25
<i>Ескерту: * - өзгеріс енгізуге болатын бөлімдер</i>								

3-тоқсанға арналған жиынтық бағалаудың тапсырмалары

1. Атмосфераның төменгі қабатынан, гидросферадан және литосфераның жоғарғы қабатынан тұратын қабық:

- A) Атмосфера
- B) Биосфера
- C) Гидросфера
- D) Литосфера
- F) Географиялық қабық

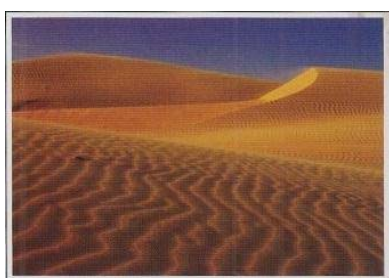
[1]

2. Табиғат кешендерінің қалыптасуын үлкенінен кішісіне қарай қойып шығыңыз.

Шөл

Мұхит

Тау

1

2

3

[1]

3. Берілген тіл тобының тіл еулеті мен ұлтты жазыңыз

Тіл еулеті	Тіл тобы	Халықтар
	Түркі тобы	

4. Топырақ құрамын, түрлерін анықтап, құрылымын графикалық түрде көрсетіңіз

[2]

5. Қазақстанда топырақ түрлерінің таралуын анықтаңыз

Топырақ түрлері	Құрамындағы қарашірінді %	Қарашірінді қабаты қалыңдығы,

		см
		40 – 80
	0,7 -1,2	

6. Жергілікті жердің табиғат кешендерін жоспар бойынша сипаттаңыз

Табиғат кешенінің аты	Жер бедері	Пайдалы қазбалары	Ішкі суы	Табиғат зонасы

7. Топырақтың экологиялық проблемасын талдаңыз

а. Берілген суреттер арқылы эрозияның түрлерін анықтап, пайда болу

Эрозияның түрлері

1)

2)

1) _____

2) _____

[2]

б. Шешу жолдарын ұсыныңыз

(a) _____ [1]

(b) _____ [1]

(c) _____ [1]

(d) _____ [1]

8. Қазақстандағы ұлтаралық және дінаралық келісімнің қажеттілігін дәлелдеңіз және оны қалыптастыру жолдарын ұсыныңыз

(a) Дүниежүзі елдерінің ынтымақтастыққа бағытталған мақсаттарын сипаттаңыз: _____ [1]

(b) Қазақстан халқы Ассамблеясының құрылудағы мақсаты: _____ [1]

(c) Қазақстан халқы Ассамблеясының басты міндеттері: _____ [1]

(d) «Діни сенім бостандығы және діни бірлестіктер туралы» қабылданған заңның қажеттілігін талдаңыз: _____ [1]

(e) Ел аумағында тұрып жатқан ұлттар мен ұлыстардың ұстанатын идеялары: _____ [1]

Балл қою кестесі

№	Жауаптары	Балл	Қосымша ақпарат
1	1. В)	1	
2	а. Мұхит	1	
	б. Тау	1	
	с. Шөл	1	
3	а. Алтай тіл еулеті	1	Басқа да жауаптар дұрыс
	с. Қазақтар	1	
4	а. Сілтісізденген қара топырақ	1	
	б. Оңтүстік қара топырақ	1	
5	а. Қара топырақ, шіріндісі , 4-13%	1	
	б. Қоңыр топырақ, 25-30см	1	
6	а. Аласа таулы өлке	1	Басқа да жауаптар дұрыс
	б. Тас көмір, мыс, темір	1	
	с. Есіл, Нұра, Қорғалжың, Теңіз көлі	1	
	д. Шөлейт, дала зоналары	1	
7	а. Жел эрозиясы	1	Басқа да жауаптар дұрыс
	б. Су эрозиясы	1	
	с. Рекультивациялық	1	
	д. Орман алқаптарын отырғызу	1	
	е. Таудың бөктеріне қарай көлденең жырту	1	
	ф. Жыралардың биік жерлерін нығайту	1	
8	а. Ұлттық – мәдени құндылықтарды сақтау, құрметтеу, ғаламдық қауіпсіздік мәселелерін шешу және бейбітшілікті сақтау б. Этностық және дінаралық келісімдерді сақтау д. Патриотизмді қалыптастыру, дінаралық келісім модельдерін насихаттау с. Дінді қабылдау және қабылдамау өз құқығы, толеранттылықты жетілдіру д. Келіспеушіліктерді болдырмау		Басқада дұрыс жауаптар қабылданаты
		1	
		1	
		1	
		1	
		1	
Жалпы балл		25	

Білім алушылардың білім жетістіктерін мониторингілеу нәтижелері

Математика

Сонымен қатар, Білім алушылардың білім жетістіктерін мониторингілеу математикалық сауаттылық бойынша нәтижелер қорытындысына тоқталатын болсақ, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық бойынша тестілеудің басқа бағыттарымен салыстырғанда тест тапсырмаларын орындаудың ең аз үлесі – 54% (математикалық сауаттылық, ҚР бойынша орташа балл – 13-тен 7,02).

Математикалық сауаттылық тесті өмірлік жағдайларда математиканы қолдану, математиканы тұжырымдау, қолдану және әртүрлі өмірлік жағдайларда түсіндіру қабілетін бағалауға бағытталған 13 тест тапсырмасынан тұрады. Тест тапсырмалары қиындықтың өсуі бойынша тестте орналасқан: салыстырмалы түрде қарапайымнан күрделіге дейін және одан да күрделі тапсырмалар, олар материалды еркін меңгеруді және математикалық таным мен тиісті дағдылардың жоғары деңгейін білдіреді.

Тест тапсырмалары қиындықтың үш деңгейі бойынша ұсынылған: базалық (30% тапсырма), орташа (50%) және жоғары (20%). Олар білім алушыларда келесі дағдыларды анықтауға бағытталған:

Базалық деңгей-білім алушының минималды дайындық деңгейін бағалауға, қарапайым білім мен дағдыларды жаңғыртуға, стандартты жағдайларда қарапайым модельдерді тануға, белгілі бір нұсқаулардың көмегімен қарапайым әрекеттерді орындауға, қарапайым дәлелдер келтіруге мүмкіндік береді.

Орта деңгей-негізгі білім мен дағдыларды дұрыс жаңғыртуды, жаңа жағдайларда қарапайым модельдерді тануды, ақпаратты жалпылауды және ішінара негіздемемен тұжырым жасауды, дәлелдер келтіруді, таныстарда іс-әрекеттерді орындау кезінде талдау, салыстыру, жалпылау және жүйелеуді, бірақ үлгіден өзгеше жағдайларды, жалпы мәтіндердің мағынасын түсінуді және қажетті мәліметтерді анықтауды қамтиды. әрекеттерді орындау үшін.

Жоғары деңгей-күрделі білім мен дағдыларды жаңғыртуды сипаттайды, тапсырмалардың неғұрлым күрделі модельдерін таниды, балама және стандартты емес шешімдерді қолданады, оқу бағдарламасының басқа салаларындағы білімді, дағдыларды және дағдыларды міндеттерді шешу үшін біріктіреді, тапсырмаларды орындау үшін қажетті жаңа жағдайларда көптеген әрекеттерді дербес орындайды, екі немесе одан да көп кезеңдер.

263-кесте. Қиындықтың базалық деңгейі бойынша «Математикалық сауаттылық» бағыты бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 9-сынып ББЖМ қатысушыларының үлесі, %

Өңірлер атауы	Қиындықтың базалық деңгейі тақырыптары			
	«Теңдеулер мен теңсіздіктер,	«Комбинаторика негіздері»	«Геометриялық фигуралард	«Векторлар және түрлендіру»

	олардың жүйелері «		ың өзара орналасуы»	
Алматы қаласы	70,1	60,5	63,6	63,6
Қызылорда	69,9	60,4	57,8	59,5
Маңғыстау	68,1	60,7	61,3	60,3
Шымкент қаласы	67,8	60,0	58,4	59,3
ШҚО	67,3	63,1	61,8	62,0
Ақтөбе	66,0	57,7	57,4	57,3
Жамбыл	63,5	59,2	57,4	55,3
СҚО	62,9	60,2	62,3	60,0
Алматы облысы	62,4	55,2	54,9	54,8
Қостанай облысы	61,6	60,4	60,1	59,8
Түркістан облысы	61,2	55,4	52,5	52,8
Ақмола облысы	61,1	55,5	58,0	55,6
БҚО	60,9	50,4	50,2	49,8
Павлодар облысы	60,8	56,3	57,7	57,6
Нұр-Сұлтан қаласы	57,4	52,9	51,6	53,3
Қарағанды облысы	53,8	48,3	48,2	52,1
Атырау облысы	51,1	47,2	44,4	45,9
Барлығы	62,9	56,6	55,9	56,2

264-кесте. Қиындықтың жоғары деңгейі тақырыптары бөлінісінде «Математикалық сауаттылық» бағыты бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 9-сынып ББЖМ қатысушыларының үлесі, %

Өңірлер атауы	Қиындықтың жоғары деңгейі тақырыптары		
	«Сандық операциялар «	«дәйектілік және жинақтау «	«метрикалық қатынастар»
Алматы қаласы	62,2	66,1	54,5
Қызылорда	54,9	61,8	51,8
Маңғыстау	62,5	57,7	49,6
Шымкент қаласы	59,1	59,7	48,4
ШҚО	59,9	57,2	47,7
Ақтөбе	53,6	52,8	47,4
Жамбыл	56,7	60,9	47,1
СҚО	57,2	52,8	44,7
Алматы облысы	55,5	52,9	44,7
Қостанай облысы	54,0	52,4	43,6
Түркістан облысы	48,3	51,9	41,8
Ақмола облысы	54,4	50,5	41,6
БҚО	51,7	56,3	41,2
Павлодар облысы	50,2	51,5	39,6
Нұр-Сұлтан қаласы	44,3	48,9	38,2
Қарағанды облысы	50,6	49,3	37,0
Атырау облысы	43,7	41,6	33,0
Барлығы	54,4	54,1	44,4

Дереккөз: ҰБТ

Математикалық сауаттылық бойынша тапсырмалар қиындығының деңгейлері бойынша тоғызыншы сынып оқушыларының жауаптарын талдау базалық және орташа қиындық деңгейлерінің тапсырмалары тапсырмаларды орындау үшін ең аз қиын болғанын көрсетті. Сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі тиісінше 57,9% және 52,6% құрады.

Ұлттық тестілеу орталығы деректерінің нәтижелері бойынша «Сандық операциялар», «Метрикалық қатынастар», «Реттілік пен жинақтау» тақырыптары Республика бойынша осы қиындық деңгейіндегі орындалған тапсырмалардың үлесі тек 51% - ды құрады. Бұл білім алушылардың нөлдік және бүтін теріс индикатормен дәрежені және оның қасиеттерін анықтауды, арифметикалық квадрат түбірдің қасиетін қолдануды, синус, косинус, тангенс және 30° бұрыштардың котангенс мәндерін қолдану үшбұрышының жақтарына медианалардың, бисекторлардың, биіктіктердің және орта перпендикулярлардың қасиеттерін білу мен қолдануды талап ететін тапсырмаларды орындауда айтарлықтай қиындықтарға тап болатындығын көрсетеді.

Қорытындылай келе, алдағы оқу жылында педагогтерге білім сапасын арттыру үшін және білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толықтыру үшін төмендегі ұсыныстарды басшылыққа алуы маңызды:

- Ы. Алтынсарин Ұлттық білім академиясы ұсынған білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толықтырудың дидактикалық шарттарын басшылыққа алу, ;

- Жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық технологияларды қолдану және жетілдіру;

- Қашықтан оқыту кезінде қиындық тудырған тақырыптары анықтау және оны кіріктіріп оқыту;

- Білім алушылар үшін қолайлы психологиялық атмосфераны орнату;

- Оқытудың төмен нәтижелерінің себептерін анықтау және білім алушылардың білім деңгейіне әсер ететін маңызды психологиялық-педагогикалық факторларды анықтау бойынша аналитикалық қызметті жүйелі түрде жүзеге асыру;

Физика

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығымен бекітілген Негізгі орта білім берудің және Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес 7-11-сыныптарда «Физика» міндетті оқу пәні ретінде оқытылады.

2021-2022 оқу жылында көрсетілген білім алушылардың білім жетістіктерін бақылау бойынша «Физика» пәнінің бойынша тапсырмаларын 9 сыныпта дұрыс орындаған нәтижелері базалық, орта және жоғары қиындық деңгейлерінің тақырыптары тұрғысынан 46-кестеде келтірілген.

265-кесте. Базалық, орта және жоғары қиындық деңгейлерінің тақырыптары бойынша «Физика» пәні бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 9-сынып оқушыларының үлесі, %

Аймақ	Тақырыптардың атауы және қиындық деңгейлері (А-базалық, В-орташа, С-жоғары)											
	Физикалық шамалар мен өлшеулер. Физикалық шамалар			Физикалық шамалар мен өлшеулер. Физикалық өлшеулер.			Механика. Кинематика негіздері			Механика. Динамика негіздері		
	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Солтүстік Қазақстан	78,7	65,7	62,5	75	74	75,4	64,2	65,6	56,8	69,8	63,7	62,7
Шығыс Қазақстан	77,6	74,2	75,4	64	63,7	64,7	61,1	61,7	49,5	70,6	63,8	51
Маңғыстау	78,1	73,9	79,7	71,9	73,4	72,7	62,4	63,8	47,4	70	66,1	52,6
Ақтөбе	73,2	69,9	70,5	69,1	73,8	70	60	62,8	43,9	68,2	59,7	47,7
Қызылорда	73,1	70,7	72,9	75,6	76,5	75,1	60,9	62,2	46,8	72,7	66,9	56,2
Жамбыл	72,3	67,3	73	59,4	67,1	66,3	56,6	59,7	46,8	67,9	62,3	53,3
Қостанай	73,1	52,8	64,2	64,1	61,5	65,3	52,8	50,2	43	60,8	55,8	49,1
Түркістан	68,8	63,1	67,7	68,9	71,9	67,6	55,9	58,5	45,3	62,7	57,6	45,5
Батыс Қазақстан	64,8	66	63,9	65	68	65	53,8	55,5	44,2	56,2	53,6	43,7
Павлодар	64,5	55,4	54,7	68,8	65,6	66,7	52,1	53	45	62	55,5	44,8
Алматы қ.	65,7	61	52,3	54,7	61,9	58,6	55,5	50,7	41,7	62,2	52,7	37
Шымкент қ.	57,8	55,7	53,8	65,4	63	66,9	52,9	52,3	44	59	55,6	43,4
Ақмола	65,1	61,7	52,3	63,9	63,4	68,3	49,3	50,9	37,7	57,9	54,7	43,9
Алматы	62,1	56,9	57,1	59,6	58,3	61,7	51	49,9	38,9	59,4	53	40,5
Атырау	56	53,5	53,4	58,1	56,4	54,3	49	49,4	37	53,6	49,2	41,5
Қарағанды	60	50,8	52	45,7	47	50,9	43,7	44,1	36,2	50,4	47,2	37,4
Нұр-Сұлтан қ.	45,5	40,7	38,9	46,6	41,8	43	40,7	40,5	28,2	44	36,4	28,9
ҚР	66,7	62,2	63,3	61,7	62,9	63,6	53,9	54,4	42,4	61,5	55,9	44,9

«Физикалық шамалар мен өлшеулер» (Физикалық шамалар Физикалық өлшеулер) 7 сыныптың басында оқытылады. Халықаралық бірліктер жүйесі (SI); скаляр және векторлық физикалық шамалар; өлшеулер мен есептеулердің дәлдігі; үлкен және кіші сандарды ықшамдап жазу, сонымен қатар білім

алушыларды эксперимент жасап, құбылыстарды өз беттерімен зерттеуге дағдыландыру үшін кіші денелердің өлшемін анықтау, физикалық шамаларды өлшеу, аспап шкаласындағы бөліктің құнын анықтау дағдылары қалыптастырылады. Ол сынып өскен сайын күрделеніп отырады. Бұл тапсырмаларды Нұр-Сұлтан қ. білім алушылары жақсы игере алмаған.

Өлшем бірліктермен білім алушылар бастауыш сыныптан “математика” пәнінен таныс. Үлкен және кіші сандарды ықшамдап жазуда “математика” пәнінде оқытылады. 1-4-сыныптарда «Жаратылыстану» пәнінде білім алушылар эксперимент жасап, құбылыстарды өз беттерімен зерттеу, денелердің өлшемін анықтау, физикалық шамаларды өлшеу, аспап шкаласындағы бөліктің құнын анықтау қарастырылған.

Механика. (Кинематика негіздері Динамика негіздері) 7-9 сыныптарда оқытылады. Бұл бөлімшелердің А деңгейдегі тапсырмаларын Атырау облысы, Қарағанды облысы, Нұр-Сұлтан қ. білім алушылары жақсы меңгермеген.

266-кесте. Қиындық деңгейлері

Аймақ	Тақырыптардың атауы және қиындық деңгейлері (А-базалық, В-орташа, С-жоғары)											
	Механика. Сақталу заңдары			Механика. Статика			Механика. Тербелістер мен толқындар			Жылу физикасы. Молекулалы-кинетикалық теория негіздері		
	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Солтүстік Қазақстан	83,7	55,6	74,3	100	82,1	55,2	63,2	56,4	53,5	78,1	47,3	62,9
Шығыс Қазақстан	68,3	61,7	56,6	88	60	60	52	56,4	40,8	63,8	58,8	67,3
Маңғыстау	79,4	57,5	66,9	87,5	43,8	37,1	64,1	53,6	53,1	78,6	44,8	60,9
Ақтөбе	75,7	55,4	48,6	85,5	54	55,1	59,6	58,5	50,5	67,8	49,3	57,8
Қызылорда	76,7	57,5	60,6	78	54,9	45	56,5	47,8	48,6	69,3	47,1	54,3
Жамбыл	66,9	50	52	74,5	54,5	61,7	46,1	51,6	43,2	61,7	47,5	53,6
Қостанай	70,2	56,1	57,9	76,5	54,4	52,6	55,4	51,6	50,5	70,3	47,6	58,7
Түркістан	62	57,2	47,6	83,9	50,6	52,8	56,2	48,4	47	62,2	49	58,5
Батыс Қазақстан	75,6	54	62	66,7	35,7	40,8	55,5	49,9	49,5	67	38,8	55,1
Павлодар	64,4	46,5	37,7	86,8	47,3	44,9	54,8	55,4	47,1	59,6	38,6	44
Алматы қ.	68,5	53,2	49,3	80	44,3	32,3	50,3	47,8	44,5	59,6	43,1	53,7
Шымкент қ.	62,1	50,4	53,3	61,2	35,7	42,5	57	47,8	45,4	66,2	43,9	53,4
Ақмола	64	43,	43,3	82,	51	48,2	44,	44,	41,6	60,4	40,2	52,4

		5		4			7	9				
Алматы	65,6	46, 5	50,5	76, 1	49, 6	41	51, 4	45, 8	37,4	63,7	40,6	50,2
Атырау	63,3	44, 5	54,4	69, 2	19, 2	31,4	45, 9	42, 4	42,1	58,3	30	45,7
Қарағанды	61,3	42, 1	43,2	70, 7	33, 4	40,2	43, 5	42, 2	40,5	52,4	45,1	49,3
Нұр-Сұлтан қ.	50,9	38, 8	27,5	59, 5	29, 8	39,7	39, 1	39, 3	33,6	47,3	29,3	29,1
ҚР	68	50, 5	49,9	77, 8	46, 5	45,3	53, 4	49, 2	45,2	64,3	43,1	52,6

Механика бөлімі, Сақталу заңдары, Статика, Тербелістер мен толқындар бөлімдері 7-9 сыныптарда қарастырылады. Бұл бөлімшелердің А деңгейдегі тапсырмаларын Нұр-Сұлтан қ. білім алушылары жақсы меңгермеген. Солтүстік Қазақстан облысы жақсы үлгерімге жеткен. Жылу физикасы бөлімі, Молекулалы-кинетикалық теория негіздері бөлімшесі 8 сыныпта оқытылады. Нұр-Сұлтан қ. басқа білім беру ұйымдарынан басқасы 50 % жоғары деңгейді көрсетеді.

267-кесте. Қиындық деңгейлері

Аймақ	Тақырыптардың атауы және қиындық деңгейлері (А-базалық, В-орташа, С-жоғары)											
	Жылу физикасы. Термодинамика негіздері			Электр және магнетизм. Электростатика негіздері			Электр және магнетизм. Электр тогы			Геометриялық оптика. Геометриялық оптика заңдары		
	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Солтүстік Қазақстан	63,8	58, 8	67,3	-	77,8	55,6	76	63, 4	61, 7	61, 5	48, 1	42,3
Шығыс Қазақстан	67,8	49, 3	57,8	-	79,1	32,6	75, 1	68, 8	50, 7	72, 2	68, 5	58,9
Маңғыстау	78,6	44, 8	60,9	-	79,3	25,3	76, 4	75, 4	55, 8	66, 8	74, 3	63
Ақтөбе	69,3	47, 1	54,3	-	74,3	32,4	72	70, 5	52, 4	65, 9	65, 9	50,2
Қызылорда	78,1	47, 3	62,9	-	70,1	20,7	77, 4	73, 8	49, 6	67, 8	68, 7	59,6
Жамбыл	70,3	47, 6	58,7	-	68,9	18	72, 5	68, 1	45, 6	62, 9	63, 8	56,8,
Қостанай	62,2	49	58,5	-	50	42,9	63, 5	50, 4	47	63, 4	56, 1	46,3
Түркістан	67	38, 8	55,1	-	66,1	28,1	67, 7	67	45, 8	59, 7	61, 7	47,3
Батыс Қазақстан	59,6	43, 1	53,7	-	71,9	56,3	65, 2	64	45, 6	55, 8	57, 6	47,7
Павлодар	61,7	47, 5	53,6	-	52,6	47,4	67	61	51, 3	57	51, 9	43

Алматы қ.	59,6	38,6	44	-	66,7	23,5	65,7	60,2	45,4	67,3	52,3	51,5
Шымкент қ.	66,2	43,9	53,4	-	72,3	39,8	62,9	63,1	43,2	53,1	47,6	41,2
Ақмола	50,7	49,4	44,2	-	60,7	25	67,2	58,1	43,8	65,9	55,9	42,4
Алматы	63,7	40,6	50,2	-	53,9	30,4	64,6	60,7	42,2	53,4	49,8	42,7
Атырау	58,3	30	45,7	-	64,9	24,3	58,7	56,4	41,4	50,7	46,8	41,9
Қарағанды	52,4	45,1	49,3	-	47,8	23,9	56,1	47,4	36,8	50	42,8	43,5
Нұр-Сұлтан қ.	47,3	29,3	29,1	-	64	20	46,7	39,7	27,8	47,9	38,8	35,5
ҚР	57,6	45,9	36,5	-	65,7	28,5	66,9	62,5	45,3	59,6	57,2	49

Дереккөз: ҰҒТО деректері

7-сыныпта оқушы физика пәнін жақсы оқу үшін математикадан өтілген сабақ мазмұнын жасы білуі қажет.

9-сыныпта “физика” пәнінің білім беру мазмұны толық аяқталады. Сондықтан 10-11 сыныпта білім алушылардың білім жетістігі жоғары болу үшін білім беру ұйымдары олқылықтарды түзету жұмыстарын жоспарлы жүргізуі қажет.

Химия

Жаңа коронавирустық инфекцияның таралуын болдырмауға байланысты шектеулер режимі әлемдік білім беру жүйесін дамытуда жинақталған проблемалар мен қайшылықтарды көрсеттігі сонымен қатар білім сапасының индикаторы ретінде әрекет етті. 2020 жылдың наурыз айының соңынан бастап NAFSA, International Association of Universities, UNESCO, Institute of International Education (IIE), European Association of International Education (EAIE) және т.б. сияқты халықаралық ұйымдар басшылар мен оқытушыларға, студенттер мен ата-аналарға, білім беру процесінің өзге де қатысушыларына ауқымды сауалнама жүргізді. Мұндай зерттеулердің мақсаты – өзгерістердің ауқымын бағалау және білім беру ұйымдарына оқыту сапасы мен басқа да процестер саласындағы одан әрі стратегияларды болжауға көмектесу [В.В.Болгова, М.А. Гаранин, Е.А. Краснова, Л. В. Христофоров. Образование после пандемии: падение или подготовка к прыжку?// Журнал: Высшее образование в России- 2021. - Т. 30. - № 7. – С.9-30].

Мониторингтің бір түрі – орта білім алушылардың білім жетістіктерін бақылау. «Химия» пәні бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 9 сыныпты тестілеу бағыты бойынша нәтижелері базалық, орта және жоғары қиындық деңгейлерінің тақырыптары тұрғысынан 3-5-кестеде келтірілген. Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық бойынша тестілеудің басқа бағыттарымен салыстырғанда тест тапсырмаларын орындаудың ең аз үлесі-60,8% тіркелген.

Республика бойынша ең жоғары 32 баллдан орташа 19,45 баллды құрады.

Тапсырмалардың шамамен 30% – ы қиындықтың базалық деңгейі бойынша, 50% - ы орташа және 20% - ы жоғары деңгейде ұсынылған.

268-кесте. Базалық, орта және жоғары қиындық деңгейлерінің тақырыптары бойынша «Химия» пәні бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 9-сынып оқушыларының үлесі, %

Аймақ	Тақырыптардың атауы және қиындық деңгейлері (а-базалық, в-орташа, С-жоғары)														
	Атомдар, иондар және молекулалар			Атомның құрылымы мен құрамы			Атомдардағы электрондардың таралуы және қозғалысы. Атомдардан иондардың түзілуі			Химиялық байланыс түрлері			Периодтық заң және химиялық элементтердің периодтық кестесі		
	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Алматы қаласы	81,5	76,7	74,6	71,9	79,2	68,3	84	72,7	65,9	76,3	63,9	51,9	80,2	72	64
ШҚО	77,2	69,3	66,2	79,2	80,9	71	82,6	66,1	58,6	75,9	59,3	52,4	77,5	68,8	58,4
Қызылорда обл	74,8	64,2	64,5	81,2	73,3	64,6	74,1	58,8	49,5	69,3	52,4	52,9	75,1	65,5	57,7
Маңғыстау обл	73,5	66,9	64,6	81,7	75,8	64,7	79,2	68	54,7	71,9	53,5	53,7	74,9	66,5	56,8
Қостанай обл	70,7	65,5	55,2	60,2	73,8	55,6	87,5	59,7	57,4	68	55,1	40,9	67,8	57,3	52,5
Ақтөбе обл	64,7	57,7	54,1	71	69,7	57,7	72	65,9	45,9	66,5	52	44,1	69,6	58,6	54
Жамбыл обл	69,2	58,8	55,2	70,7	71,8	57	73,6	60,9	45	67,1	50,2	45,5	68,4	61,9	51,1
Түркістан обл	69,1	60,7	59	71	67,7	61,4	66,6	62,1	44,3	64,1	48,2	45,7	66,6	59,5	52,6
СҚО обл	68,3	70,7	65,9	65,5	75,6	53,1	50	55,6	63,2	69,9	63,1	53,8	73,9	66,8	57,8
Шымкент қаласы	62	56,6	48,8	68,6	69,6	54,9	74,3	58,8	44,2	63,6	48,1	43,4	65	59,1	50,8
Алматы обл	63,6	59,2	49,6	70,2	69,5	58,1	69	56,5	41,7	63	45,6	42,8	67	56,9	49,1
БҚО	64,4	52,1	47,9	66,2	62,8	56,6	59,4	56,1	45,7	57,7	44	36,3	61,2	51,2	45,1
Нұр-Сұлтан қаласы	60,3	50,3	51,9	59,7	65,8	43,2	61,2	50	46,5	58,2	45,4	42,8	59,1	53,4	44,5
Павлодар обл	52,3	48,2	42,3	58,1	66,1	56,5	63,1	48,3	50,4	61,4	45,3	36,5	65,6	54,8	47,2
Ақмола обл	62,5	46,7	38,8	68,1	68,1	55,5	62,9	39,8	45,3	62,6	48	41,9	66,5	59,5	52,2
Қарағанды обл	55,9	45,9	42,6	54,9	63,8	46	52,6	44,3	40,6	59,1	43	34,1	57,9	49,3	40,9
Атырау обл	54,9	42,7	45,1	62,2	59,5	47,6	59,1	49	39,7	58,5	40	39,4	54,9	49,3	40,6
РК	66,9	58,8	54,9	68,3	70,2	57,6	70,3	58,7	47,6	65,5	49,9	44,5	67,9	59,4	51,3

269-кесте. Базалық, орта және жоғары қиындық деңгейлерінің тақырыптары бойынша «Химия» пәні бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 9-сынып оқушыларының үлесі, %

Регион	Тақырыптардың атауы және қиындық деңгейлері (а-базалық, в-орташа, С-жоғары)														
--------	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

	Химиялық реакциялардың жіктелуі			Массаның сақталу заңы			Металл кернеуінің электрохимиялық қатары			Экзотермиялық және эндотермиялық реакциялар			Химиялық реакциялар жылдамдығы		
	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Алматы қ	79,5	79,5	62,3	76,4	70,7	47,5	73,4	70,7	75,6	67,2	77,6	72,4	70,6	62,9	50
СҚО	67,7	67,7	45,3	64,9	59,3	44,3	58,6	78,4	75,9	72,7	68,2	68,2	73,1	58,7	34,6
ШҚО	70,2	72,2	56,5	72,8	70	59,4	72,5	71,2	70,8	64,4	73,1	76	62,9	60,7	47,8
Маңғыстау обл	66,7	73,4	59,9	75,6	67,8	51,7	72,6	66	65,6	77,6	78,6	70,2	73,9	59,1	47,2
Қызылорда обл	67,2	69,8	60,1	72,8	61,8	53,8	71,6	66	66,3	69,6	76,9	73,8	74,2	63,7	53,2
Жамбыл обл	63,6	65,7	56	67,1	57,6	45,9	63,7	60,5	61,6	58,2	64,3	57,5	71,5	55,7	46,8
Ақтөбе обл	63,4	64,6	52,8	67	57,2	38,4	68,3	62,1	59,2	66,1	67,8	50,3	71,2	51,2	42
Қостанай обл	57,7	64,3	45,7	55,4	54,6	45,3	53,1	54,4	56,5	81,3	75	68,8	74	53,1	32,3
Түркістан обл	64,4	63,4	51,8	65,6	59	50	68,1	60,4	62,7	60,5	64,2	64	79,3	57,8	51,3
Шымкент қаласы	70	66,2	49,5	63,7	54,7	33,8	65,6	58,8	59,2	64,7	66,5	58,1	64,8	52,7	40,1
Алматы обл	63,3	63,4	51,5	60,9	50,5	37,3	62,9	61,9	58,9	57,9	59,9	59,9	70,1	52,5	41,4
БҚО	54,4	56,3	43,3	55,6	51	32,4	65,2	49,6	53,6	61,5	67,3	61,5	63,7	44,6	28,4
Ақмола обл	66,8	67,4	51,8	59,1	49,2	36	52,1	50,9	52,1	45,9	43,9	60,8	53	52,2	33,9
Павлодар обл	60,1	65	43,5	48,1	49,1	34,4	50	59,5	54,8	45,1	51	47,1	52,3	46,3	35,5
Атырау обл	49,1	50	41,1	50,1	48,9	41,3	51,5	52,5	51,5	46,8	47,6	52,4	61,3	40,9	38
Нұр-Сұлтан қаласы	54,1	53,4	47,3	49,5	46,7	28,7	44,5	49,1	49,4	47,4	47,4	55,1	60,1	44,4	28
Қарағанды обл	53,3	52,2	37,9	47,3	42,1	32,6	48,8	47,4	52,2	53,2	44,8	45,5	52,7	36,9	28,4
РК	63,3	64,3	50,9	63,1	55,9	42,4	62,8	60	60,5	60,9	63,8	61	67,8	53	41,8

270-кесте. Базалық, орта және жоғары қиындық деңгейлерінің тақырыптары бойынша «Химия» пәні бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 9-сынып оқушыларының үлесі, %

Регион	Тақырыптардың атауы және қиындық деңгейлері (а-базалық, в-орташа, С-жоғары)											
	Химиялық тепе-теңдік			Қышқылдар мен негіздер теориясы			Заттардың жіктелуі			Жер химиясы		
	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Алматы қаласы	58,6	59,2	55,7	83,8	81	73,7	77	72,8	61,8	76,8	72,7	68
Қызылорда обл	55,4	45,4	44,3	78,5	73,7	65	67,9	67,3	55,4	80,2	70	64
ШҚО	50,3	54,7	51,9	76,5	74	67,9	71,5	69,4	52,6	73,4	67,6	65,6
Маңғыстау обл	40,1	45,9	43,2	73	69,8	62,2	65,3	69	58,1	78,8	71,8	63,6
Ақтөбе обл	42,7	37,1	40,4	68,9	68,7	58,4	60,4	63,5	41,9	72,1	60,7	55,3
Жамбыл обл	41,7	36,9	40,9	72,9	70,7	59,4	61,6	64,1	47,3	68	59,4	52,1
Шымкент қаласы	39,7	43,6	47	69,2	66,4	56,6	60	64,2	44,7	68,7	57,9	54,9
Алматы обл	42	45,8	40,8	69	65,1	55	61,8	61,1	46,6	69,3	59,1	50,8
Түркістан обл	39,5	40,7	39,5	65,8	66,4	59	64,1	66,2	49	70,1	60,2	56,6

БҚО	57	49,5	23	57,4	60,1	49,5	56,9	56,2	45	59,4	51,2	48,5
СҚО	54,5	31,8	27,3	73,5	77,7	66,3	60,7	70	56,6	66,5	66,5	62
Қостанай обл	42,1	28,1	33,3	60	66,7	51,3	60,2	59,2	50,4	61,3	58,9	55,1
Ақмола обл	38,2	30,4	28,4	63,2	68,5	54	57,9	59,4	46,3	65,1	55,7	47,2
Атырау обл	42,5	25,5	26,3	60,1	59,9	52,7	48,1	51	40,8	58,7	47,6	50
Қарағанды обл	35,7	25,7	40,2	54,2	56,3	45,6	49,9	49,6	41,2	52,6	46,1	41
Павлодар обл	24,6	37,7	33,3	57,2	56,3	43,3	41,2	51,2	41,2	61,7	50,2	47,5
Нұр-Сұлтан қаласы	27,6	32,4	27,6	61	54,9	53,8	49,3	47,7	44,6	53,4	45,2	44,4
РК	43,1	41,1	40,4	68,5	67,1	57,8	61,4	62	48,3	67,8	59,2	54,2

Дерек көзі: ҰТО мәліметтері

ҰТО деректерінің нәтижелері бойынша «Химиялық байланыс түрлері», «Химиялық элементтердің периодтық заңы және периодтық кестесі», «Массаның сақталу заңы» және «Химиялық реакциялар жылдамдығы» тақырыптары бойынша оқушыларда салыстырмалы түрде төмен нәтижелер байқалады.

Алайда, бақылаулардың көлемі мен уақыты кез-келген толыққанды тұжырымдар мен сенімді болжамдар жасау үшін тым шектеулі, дегенмен пандемиядан кейінгі әлемдегі білім беру жүйелерінің жай-күйін талдау және олардың даму нұсқаларын болжау тек академиялық қана емес, сонымен бірге терең практикалық қызығушылық тудырады. Біздің ойымызша, қазір әлемнің білім беру жүйелері (реттеушілер басқарған) бүгінде болашақ даму сценарийлерін таңдайды деп айтуға болады. Көптеген онжылдықтар бойы бұл таңдау білім беру қатынастарының дамуын ғана емес, жалпы қоғамды да анықтайды.

Жаңа оқу жылында мұғалімдерге білім сапасын арттыру үшін педагогикалық жағдайларды қамтамасыз ету ұсынылады:

- химия пәні бойынша оқытудың жоғары сапасына қол жеткізуге бағытталған педагогикалық жүйені жетілдіру;

- субъект-субъектілік, жүйелік іс-әрекет, жеке, сараланған тәсілдерді көздейтін жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық технологияларды қолдану;

- оқушыларда жоғары деңгейде оқуға, өз оқуының сапасын тұрақты арттыруға оң уәждемені дамыту;

- оқу үшін қолайлы психологиялық атмосфераны құру;

- оқытудың төмен нәтижелерінің себептерін анықтау және оқушылардың білім деңгейіне әсер ететін маңызды психологиялық-педагогикалық факторларды анықтау бойынша аналитикалық қызметті жүйелі түрде жүзеге асыру;

- жетілдіру, кәсіби біліктілігін жүзеге асыру мәселелері қазіргі заманғы тәсілдерді оқушылардың білімі;

- дарынды балаларды анықтау және қолдау жүйесін жетілдіру бойынша жұмысты жалғастыру.

- оқу жылының қорытындысы бойынша бір «4» немесе бір «3» бар білім алушылармен жеке жұмыс жасау есебінен білім сапасын арттырудың қолда бар

резервтерін пайдалану;

- әр оқушының әлеуетін мойындау.

География

Жыл соңында білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толықтыру бойынша жүргізілген жұмыстар жөнінде талдау жұмыстарын жүргізілген.

Базалық, орта және жоғары қиындық деңгейлері бойынша «География» пәні бойынша тапсырмаларды дұрыс орындаған 9-сынып оқушыларының үлесі, %көрсеткіштер бойынша талдаулар.

271-кесте. Қиындық деңгейлері бойынша тақырыптар атауы

Өңір	Тақырыптардың атауы және қиындық деңгейлері (а-базалық, в-орташа, С-жоғары)											
	Картографиялық зерттеу әдістері			Картография және географиялық мәліметтер базасы			Физикалық география. Литосфера			Физикалық география. Атмосфера		
	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Маңғыстау	78,8	75,6	67,6	80,6	72,3	67,2	76,1	71,6	65,7	78,2	69	59,1
Алматы қ.	80,8	81	79,7	75,6	65,3	48,2	78,5	66,5	55,7	72,1	66,2	54,2
Шығыс Қазақстан	78,1	80,3	76,2	73,2	68,7	51,5	79,7	70,3	59,6	76,2	67,5	58
Солтүстік Қазақстан	80	71,3	60	58,6	57,1	50	77,7	63,7	49	75	57,2	51,2
Қызылорда	71,7	73,9	72,2	73,8	68,5	62,5	76,4	70,5	58	74	65,5	55,7
Ақтөбе	74,9	72,2	72,6	79,6	68,4	59,9	74,2	68,9	60,6	71,3	62,9	53,5
Қостанай	68,5	69	68,7	71,1	66,7	50,4	72,8	64,5	52,9	72,2	59,6	50,8
Жамбыл	67,7	66,9	72,9	64,1	57,8	46,1	73,7	61	43,7	75,7	57,9	56,6
Ақмола	64,6	63,4	63,8	66,6	58,1	51,2	66,4	60,4	50,6	64,7	56,1	47
Алматы	67,4	63,3	65,2	62,7	53,5	45,8	67,9	57,2	46,5	63,6	52,9	42,2
Павлодар	73,7	69,6	65,5	57,1	58,6	41,4	71,6	60,6	46,9	65,6	56,5	43,5
Түркістан	66,3	58,5	63,2	69,6	61,4	43,5	64,5	57,3	48,6	61,2	55,4	42,6
Шымкент	69,9	68,2	64,8	58,4	63,3	42,2	71,4	63,9	51,8	71	58,2	52,9
Нұрсұлтан	63,6	60,2	61,7	65,3	62,4	46,6	67,7	59	48	64,3	54,6	42,4
Атырау	73	68,9	63,3	64,5	53,2	30,5	64,3	54,7	38,5	60,9	51	41,9

											,9	
Батыс Қазақстан	64,3	60,3	60,8	60,1	52,7	37	58,1	54	44,1	57,3	48,2	34,6
Қарағанды	62	51,4	50,5	55,1	51,4	37	62,7	50	38,8	56,7	49	39,1
ҚР	69,4	66,8	66,1	67,9	62	48,5	70,3	61,6	50,7	67,5	58,1	48

272-кесте. Қиындық деңгейлері бойынша тақырыптар атауы

Өңір	Тақырыптардың атауы және қиындық деңгейлері (а-базалық, в-орташа, С-жоғары)											
	Физикалық география. Гидросфера			Физикалық география. Биосфера			Табиғи территориялық кешендер			Әлеуметтік экономикалық география Тұрғындар географиясы		
	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Алматы қ.	87,3	71,1	65,2	84,3	71,6	63,4	86,9	69,1	64	68,6	72	70,1
Маңғыстау	86	69,2	71,6	86,4	74,1	81,6	84,2	70,4	57,5	66,6	74,2	73,7
Шығыс Қазақстан	87,8	69,8	69,6	82,6	73,4	70,6	80,8	75,1	61,6	66,4	75,8	74,6
Солтүстік Қазақстан	85,1	67,9	55,9	77,7	64,3	61,4	85,5	73,7	57,9	63	66,6	61,9
Қызылорда	82,4	63,1	66,9	84,3	71,5	76,7	77,5	62,6	59,1	66,9	72,2	75,8
Ақтөбе	85,2	66,6	66,2	73,4	68,6	68,2	79,2	69,7	60,2	66,8	73,2	73,3
Қостанай	89,2	69,4	60,4	73,3	67,1	55,9	78,4	64,3	56,7	65,8	61,8	59,4
Жамбыл	78,9	62,6	60,3	81,4	67,7	66	77,4	58,2	52	65,5	67	65,2
Ақмола	85	66,3	60,4	76,2	69,1	65,8	73,7	62,4	55	62	62,8	61
Алматы	77,4	61,8	54,4	77,2	63	64,1	75,1	59,1	55,2	61,6	63,3	60,4
Павлодар	80,1	64,2	54,3	70,3	56,9	47,2	77,6	71,1	51,3	61,5	62,1	60,9
Түркістан	73,6	58,5	54	74,7	65,7	68,2	70,5	57,8	53,7	59,2	64,5	64,9
қ. Шымкент	74	56,7	52,9	70,8	62,5	58,6	71,2	55,4	51,9	61,8	60,5	63,3
қ. Нұр Сұлтан	76,5	59,9	51,8	69,6	53,2	47,4	70,8	53,3	49,5	64,5	60,5	56,4
Атырау	74,2	57	52,4	70,3	53,2	53,7	58,5	48,6	47,6	55,1	55,3	57,9
Батыс Қазақстан	79,5	61,3	51,9	65,7	52,1	51,1	70,8	58,4	43,8	60,1	58,1	62,4
Қарағанды	76,9	56,9	47,6	66,9	54,7	51,6	66,5	47,4	47,5	57,1	55	51,5

ҚР	80,4	63,1	58,3	75,8	64,2	62	75,2	60,7	54,6	63	65,2	64,4
----	------	------	------	------	------	----	------	------	------	----	------	------

273-кесте. Қиындық деңгейлері бойынша тақырыптар атауы

Өңір	Тақырыптардың атауы және қиындық деңгейлері (а-базалық, в-орташа, С-жоғары)											
	Экономикалық география. Табиғат ресурстары			Әлеуметтік экономикалық ресурстар			Әлемдік шаруашылықтың салалық және аумақтық құрылымы			Елтану саяси Географияның негіздерімен		
	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Шығыс Қазақстан	74,6	77,6	61,4	65,9	83,8	70,6	89,1	66,6	69,1	86,6	73,4	72,9
Маңғыстау	83,4	74,7	72,9	75,3	86,8	69,2	86,4	67,6	78,4	84,3	65,2	60,7
Алматы қ.	77,1	72,2	62,3	58,9	87,5	60,2	90,7	63,9	75,5	84,2	68,2	64,7
Қызылорда	81	75,2	65,5	82,4	82,1	63,8	88	64,5	73,9	83,4	58,7	51,4
Солтүстік Қазақстан	78,6	65,3	52,7	45,5	81,8	51,5	73,5	58,8	58,8	88,9	66,7	59,3
Жамбыл	74,3	69,1	57,5	71,5	78,2	59,4	86	60	72,1	81,7	59,3	51
Батыс Қазақстан	73,9	64	56,3	70,2	75,7	41,3	80,4	53,6	60,8	74,9	59,6	53,5
Павлодар	69,4	67,1	53,1	50,9	75,9	47,3	74,3	58,4	49,5	73,6	55,5	59,2
Ақтөбе	79,7	75,1	64,3	74,2	84,8	67,6	87,2	63,3	69,7	83,4	65,4	63,2
Шымкент	66,4	64,3	54,6	53,9	67,5	49,2	70,8	51,7	57,9	77,2	53,2	48
Ақмола	71,7	66,5	57,3	61,4	75,4	47,4	82,4	58,8	56,3	82,8	66,7	62,9
Алматы	73	66,5	56,2	66	71,1	46,2	76,3	54,4	63,4	78,4	57,7	47,6
Қостанай	72,5	72,6	54,4	45,2	82,6	41,7	88,9	50	58,6	80,8	64,4	60,8
Түркістан	69,7	65,8	56,4	70,4	71,5	57,7	77,7	59,8	56,8	70	51	44,6
Нұрсұлтан	67,1	62,2	49,5	63,2	72,8	36	86,5	56	57,9	77	54,8	50,9
Қарағанды	62,3	56,7	43,7	50,9	78,1	40,4	73,3	46,2	42,7	70	52,3	48
Атырау	64,9	59,6	43,3	71,6	62,7	42	69,8	44,2	55,4	68,6	53,7	37,2
ҚР	72,9	68	57	65	76,8	53,1	81,1	57,6	63,1	78,7	59,8	54,3

ҰБТ талдау нәтижелері

Білім беру жүйесін тиімді басқаруды қамтамасыз ететін негізгі құралдардың бірі сенімді және салыстырмалы деректерге негізделген білім беру сапасын тәуелсіз сыртқы бағалау болып табылады.

Қазақстанда оқушылардың білім сапасын бағалау мақсатында Ұлттық бірыңғай тестілеу (ҰБТ), аралық мемлекеттік бақылау және кешенді тестілеу нысанында тәуелсіз сыртқы бақылау қолданылады. Бақылаудың бұл түрі 2004 жылдан бастап жүргізіледі. ҰБТ республиканың білім сапасын бағалау жүйесінің маңызды элементі болды.

ҰБТ-ны енгізу білім беру сапасын сырттай бағалау рәсімі ретінде білім беру сапасын басқару процесінің тиімділігін арттыру үшін кең мүмкіндіктер ашады.

ҰБТ нәтижелерін талдау және түсіндіру білім сапасын арттыру мәселелерін тиімді шешуге, білім беруді басқарудың әртүрлі деңгейлерінде қажетті басқарушылық шешімдерді қабылдауға ықпал етуі мүмкін.

Ұлттық бірыңғай тестілеу-бұл білім беру ұйымдарынан тәуелсіз, мектеп бітірушілердің қорытынды мемлекеттік аттестациясын және колледждер мен жоғары оқу орындарына түсу емтихандарын біріктіретін білім беру сапасын бағалаудың мемлекеттік жүйесі.

ҰБТ жалпы орта білім деңгейінде көрсетілетін білім беру қызметтерінің сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Оның нәтижелері мектептердің оқу-тәрбие процесін, стандарттар мен оқу бағдарламаларын жетілдіруде, мұғалімдерді даярлау мен біліктілігін арттыруды ұйымдастыруда талданады және пайдаланылады.

ҰБТ мақсаттардың сәйкестігі, әділдік, адалдық, нәтижелерге жұртшылықтың сенімі, пәрменділік және экономикалық тиімділік, бақылау-бағалау рәсімдерінің ашықтығы, бақылау нәтижелерінің білім беру практикасына оң әсері сияқты сипаттамаларға ие. Бағалау рәсімі тұратын жеріне, білім беру мекемесінің типі мен түріне қарамастан барлық оқушылар үшін бірдей болып табылады. Бірыңғай процедураны және бағалаудың бірыңғай критерийлерін пайдалану емтихан алдындағы жүйкелік күйзелістердің төмендеуіне себеп болады.

1. ҰБТ:

1) қалауы бойынша ЖОО-ға ақылы негізде оқуға қабылдану үшін орта білім беру ұйымдарының бітіруші 11 (12) сынып оқушыларына;

2) қалауы бойынша республикалық бюджет немесе жергілікті бюджет қаражаты есебінен білім беру грантын беру конкурсына қатысу үшін немесе ЖОО-ға ақылы негізде оқуға қабылдану үшін немесе республикалық бюджет қаражаты есебінен мемлекеттік білім беру тапсырысы бойынша білім алу үшін орта білім беру ұйымдарының ағымдағы жылғы бітірушілеріне;

3) республикалық бюджет немесе жергілікті бюджет қаражаты есебінен білім беру грантын беру конкурсына қатысу немесе ЖОО-ға ақылы негізде оқуға қабылдану үшін орта білім беру ұйымдарының өткен жылғы бітірушілері мен

техникалық және кәсіптік немесе орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының бітірушілеріне;

4) республикалық бюджет немесе жергілікті бюджет қаражаты есебінен білім беру грантын беру конкурсына қатысу үшін жоғары білімнің қысқартылған оқыту мерзімдерін көздейтін білім беру бағдарламалары бойынша оқуға түсетін техникалық және кәсіптік немесе орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының бітірушілеріне;

5) республикалық бюджет немесе жергілікті бюджет қаражаты есебінен білім беру грантын беру конкурсына қатысу үшін немесе ЖОО-ға ақылы негізде оқуға қабылдану үшін халықаралық алмасу желісі бойынша шетелде білім алған орта білім беру ұйымдарының бітірушілері мен шетелде білім алған, Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайтын, ұлты қазақ адамдарға;

6) ЖОО-ға ақылы негізде қабылдау үшін жоғары оқу орнының бірінші академиялық кезеңі аяқталғанға дейін күндізгі оқу бөліміне ақылы негізде қабылданған адамдарға;

7) ЖОО-ға ақылы негізде шығармашылық дайындықты талап ететін білім беру бағдарламалары тобы бойынша білім алушы және басқа білім беру бағдарламалары тобына ауысуға ниет білдірген тұлғаларға өткізіледі;

2. Түсушілер ҰБТ-ны қалауы бойынша қазақ немесе орыс немесе ағылшын тілінде тапсырады.

Бұл ретте ҰБТ-ны ағылшын тілінде тапсыратын түсушілер үшін Қазақстан тарихы бойынша тестілеу қалауы бойынша қазақ немесе орыс тілінде өткізіледі. ҰБТ-ны ағылшын тілінде тапсыратын түсушілер үшін ЖОО-дағы оқыту тілі Қазақстан тарихы бойынша тестілеу тапсыру тіліне сәйкес анықталады делінген. Ұлттық бірыңғай тестілеу (ҰБТ) жоғары оқу орнына түсу емтиханы және мемлекеттік гранттарды бөлу жүйесі ретінде қалады.

ҰБТ қорытындысы колледждер мен жоғары оқу орындарына қабылдау емтиханы ретінде есептеледі. Жоғарғы оқу орындарына грантқа және ақылы бөлімге түсу мүмкіншілігі оның ҰБТ-да алған баллдардың санына байланысты болады. Сонымен қатар ҰБТ-ның баллдары тағы «Болашақ» атты президенттік шәкіртақы алуға мүмкіндік береді. ҰБТ мектеп бітірушілер үшін маңызды психологиялық сынаудың бірі болып табылады.

Әр жылдардағы ҰБТ нәтижелері кестелер арқылы берілген.

2020 жылғы ҰБТ талдау нәтижелері

274-кесте. 2020 жылғы ҰБТ нәтижелері

№	Облыстар	Өтініш берушілер саны	Тестілеуге қатысушылар саны		Шекті балдан өтпегендер саны		Өткендердің саны шекті балл	
			саны	%	саны	%	саны	саны
1	Ақмола	1714	1583	92,36	449	28,36	1134	71,64

		237	225	94,94	82	36,44	143	63,56
		383	374	97,65	109	29,14	265	70,86
		261	247	94,64	64	25,91	183	74,09
		265	254	95,85	114	44,88	140	55,12
		255	246	96,47	102	41,46	144	58,54
		139	136	97,84	43	31,62	93	68,38
		154	151	98,05	49	32,45	102	67,55
2	Ақтөбе	779	750	96,28	217	28,93	533	71,07
		263	254	96,58	94	37,01	160	62,99
		363	321	88,43	88	27,41	233	72,59
		267	259	97,00	113	43,63	146	56,37
		146	141	96,58	63	44,68	78	55,32
		213	208	97,65	92	44,23	116	55,77
		159	145	91,19	62	42,76	83	57,24
		226	221	97,79	101	45,70	120	54,30
		2836	2576	90,83	906	35,17	1670	64,83
		426	412	96,71	121	29,37	291	70,63
		168	158	94,05	63	39,87	95	60,13
		264	253	95,83	80	31,62	173	68,38
		68	65	95,59	12	18,46	53	81,54
		217	214	98,62	52	24,30	162	75,70
3	Алматы	2106	2008	95,35	495	24,65	1513	75,35
		513	501	97,66	99	19,76	402	80,24
		376	371	98,67	107	28,84	264	71,16
		168	152	90,48	60	39,47	92	60,53
		234	231	98,72	24	10,39	207	89,61
		352	335	95,17	112	33,43	223	66,57
		371	360	97,04	121	33,61	239	66,39
		637	599	94,03	291	48,58	308	51,42
		949	896	94,42	299	33,37	597	66,63
		2084	2048	98,27	556	27,15	1492	72,85
		346	339	97,98	90	26,55	249	73,45
		1631	1573	96,44	516	32,80	1057	67,20
		221	214	96,83	64	29,91	150	70,09
		229	212	92,58	12	5,66	200	94,34
		1369	1335	97,52	346	25,92	989	74,08
		218	211	96,79	47	22,27	164	77,73
4	Атырау	3125	2866	91,71	1143	39,88	1723	60,12
		723	702	97,10	373	53,13	329	46,87
		241	238	98,76	86	36,13	152	63,87
		217	214	98,62	85	39,72	129	60,28
		381	377	98,95	183	48,54	194	51,46
		327	322	98,47	151	46,89	171	53,11
		244	237	97,13	95	40,08	142	59,92

		216	213	98,61	84	39,44	129	60,56
5	БҚО	1596	1439	90,16	448	31,13	991	68,87
		803	755	94,02	158	20,93	597	79,07
		184	173	94,02	47	27,17	126	72,83
		217	201	92,63	52	25,87	149	74,13
		548	527	96,17	175	33,21	352	66,79
		597	576	96,48	214	37,15	362	62,85
		336	306	91,07	88	28,76	218	71,24
		328	323	98,48	125	38,70	198	61,30
		191	163	85,34	42	25,77	121	74,23
		180	170	94,44	68	40,00	102	60,00
		437	411	94,05	136	33,09	275	66,91
		2501	2317	92,64	734	31,68	1583	68,32
		147	135	91,84	49	36,30	86	63,70
		136	134	98,53	39	29,10	95	70,90
		96	94	97,92	17	18,09	77	81,91
6	қ. Алматы	3312	2985	90,13	666	22,31	2319	77,69
		1094	983	89,85	219	22,28	764	77,72
		3089	2625	84,98	964	36,72	1661	63,28
		2413	1993	82,59	534	26,79	1460	73,26
		3301	2879	87,22	836	29,04	2043	70,96
		1615	1384	85,70	391	28,25	993	71,75
7	қ. Нур-Султан	3612	3357	92,94	968	28,84	2389	71,16
		3265	3048	93,35	1055	34,61	1993	65,39
		1994	1858	93,18	444	23,90	1414	76,10
		3204	2845	88,80	1070	37,61	1775	62,39
		3259	2939	90,18	1050	35,73	1889	64,27
		3953	3776	95,52	1670	44,23	2106	55,77
8	Жамбыл	2857	2546	89,11	679	26,67	1867	73,33
		534	491	91,95	187	38,09	304	61,91
		748	570	76,20	195	34,21	375	65,79
		316	289	91,46	68	23,53	221	76,47
		686	651	94,90	344	52,84	307	47,16
		250	232	92,80	98	42,24	134	57,76
		530	498	93,96	202	40,56	296	59,44
		1431	1364	95,32	198	14,52	1166	85,48
		250	246	98,40	69	28,05	177	71,95
		561	519	92,51	267	51,45	252	48,55
9	ШҚО	2073	1914	92,33	567	29,62	1347	70,38
		1206	1186	98,34	369	31,11	817	68,89
		255	243	95,29	102	41,98	141	58,02
		504	492	97,62	169	34,35	323	65,65
		184	183	99,46	57	31,15	126	68,85
		278	278	100,00	74	26,62	204	73,38

		186	185	99,46	68	36,76	117	63,24
		219	211	96,35	61	28,91	150	71,09
		160	157	98,13	37	23,57	120	76,43
10	Қарағанды	1746	1613	92,38	505	31,31	1108	68,69
		1159	1100	94,91	297	27,00	802	72,91
		973	911	93,63	313	34,36	598	65,64
		923	892	96,64	307	34,42	585	65,58
		1037	970	93,54	279	28,76	691	71,24
		431	425	98,61	125	29,41	300	70,59
		283	274	96,82	88	32,12	186	67,88
		293	283	96,59	114	40,28	169	59,72
		300	294	98,00	125	42,52	169	57,48
		163	158	96,93	59	37,34	99	62,66
		80	78	97,50	20	25,64	58	74,36
		280	272	97,14	99	36,40	173	63,60
		193	188	97,41	85	45,21	103	54,79
		127	126	99,21	69	54,76	57	45,24
		47	47	100,00	14	29,79	33	70,21
11	Қостанай	1869	1591	85,13	411	25,83	1180	74,17
		364	329	90,38	110	33,43	219	66,57
		350	309	88,29	44	14,24	265	85,76
		105	96	91,43	10	10,42	86	89,58
		336	314	93,45	124	39,49	190	60,51
		125	115	92,00	26	22,61	89	77,39
		150	131	87,33	55	41,98	76	58,02
		176	166	94,32	64	38,55	102	61,45
		173	157	90,75	32	20,38	125	79,62
12	Қызылорда	2301	2138	92,92	631	29,51	1507	70,49
		1164	1111	95,45	208	18,72	903	81,28
		528	523	99,05	62	11,85	461	88,15
		537	528	98,32	108	20,45	420	79,55
		284	281	98,94	51	18,15	230	81,85
		581	575	98,97	90	15,65	485	84,35
		654	640	97,86	99	15,47	541	84,53
		276	268	97,10	41	15,30	227	84,70
		230	230	100,00	28	12,17	202	87,83
13	Маңғыстау	3370	3221	95,58	1081	33,56	2140	66,44
		609	593	97,37	255	43,00	338	57,00
		1299	1216	93,61	683	56,17	533	43,83
		471	438	92,99	182	41,55	256	58,45
14	Павлодар	2093	1839	87,86	621	33,77	1218	66,23
		1034	918	88,78	417	45,42	501	54,58
		93	87	93,55	39	44,83	48	55,17
		95	88	92,63	50	56,82	38	43,18

		292	284	97,26	66	23,24	218	76,76
		187	184	98,40	56	30,43	128	69,57
		94	85	90,43	26	30,59	59	69,41
		917	862	94,00	264	30,63	598	69,37
		55	52	94,55	16	30,77	36	69,23
15	СҚО	1637	1486	90,78	354	23,82	1132	76,18
		257	244	94,94	63	25,82	181	74,18
		168	156	92,86	54	34,62	102	65,38
		190	190	100,00	36	18,95	154	81,05
		141	131	92,91	37	28,24	94	71,76
		137	132	96,35	38	28,79	94	71,21
		176	169	96,02	38	22,49	131	77,51
		220	213	96,82	54	25,35	159	74,65
16	Түркістан	1398	1340	95,85	287	21,42	1053	78,58
		2200	2120	96,36	778	36,70	1342	63,30
		616	592	96,10	168	28,38	424	71,62
		1733	1667	96,19	665	39,89	1002	60,11
		1015	997	98,23	368	36,91	629	63,09
		1038	1016	97,88	280	27,56	736	72,44
		769	728	94,67	297	40,80	431	59,20
		498	457	91,77	144	31,51	313	68,49
		974	939	96,41	336	35,78	603	64,22
		619	597	96,45	212	35,51	385	64,49
		1573	1430	90,91	440	30,77	990	69,23
		1338	1286	96,11	309	24,03	977	75,97
		1358	1338	98,53	318	23,77	1020	76,23
		1108	1077	97,20	400	37,14	677	62,86
1032	1014	98,26	247	24,36	767	75,64		
	Барлығы	131759	122717	93,14	38957	31,75	83760	68,25

275-кесте. 2021 жылғы ҰБТ нәтижелері

2021 жыл								
№	Области	Количество обратившихся	Количество участников тестирования		Количество не прошедших пороговый балл		Количество прошедших пороговый балл	
			Кол-во	%	Кол-во	%	Кол-во	%
1	Ақмола облысы	2049	1995	97,36	1323	66,32	672	33,68
1	Ақмола облысы	561	541	96,43	293	54,16	248	45,84
1	Ақмола облысы	656	641	97,71	381	59,44	260	40,56

2	Алматы	3499	3396	97,06	2122	62,49	1274	37,51
2	Алматы	716	698	97,49	466	66,76	232	33,24
2	Алматы	3355	3264	97,29	2014	61,70	1250	38,30
2	Алматы	3235	3164	97,81	2111	66,72	1053	33,28
2	Алматы	1255	1211	96,49	760	62,76	451	37,24
3	Ақтөбе облысы	5573	5449	97,77	3272	60,05	2177	39,95
3	Ақтөбе облысы	594	572	96,30	315	55,07	257	44,93
3	Ақтөбе облысы	445	434	97,53	251	57,83	183	42,17
4	Атырау	4010	3859	96,23	2114	54,78	1745	45,22
4	Атырау	710	696	98,03	301	43,25	395	56,75
4	Атырау	385	377	97,92	187	49,60	190	50,40
5	БҚО	4506	4406	97,78	2929	66,48	1477	33,52
5	БҚО	487	480	98,56	329	68,54	151	31,46
6	Маңғыстау	3991	3922	98,27	2398	61,14	1524	38,86
6	Маңғыстау	717	704	98,19	424	60,23	280	39,77
6	Маңғыстау	1445	1431	99,03	716	50,03	715	49,97
7	ШҚО	2849	2732	95,89	1751	64,09	981	35,91
7	ШҚО	2589	2529	97,68	1609	63,62	920	36,38
7	ШҚО	250	244	97,60	168	68,85	76	31,15
7	ШҚО	575	565	98,26	346	61,24	219	38,76
7	ШҚО	1242	1173	94,44	725	61,81	448	38,19
8	Жамбыл	6991	6814	97,47	4790	70,30	2024	29,70
8	Жамбыл	1477	1401	94,85	860	61,38	541	38,62
9	Қарағанды	5655	5446	96,30	3324	61,04	2122	38,96
9	Қарағанды	689	672	97,53	464	69,05	208	30,95
9	Қарағанды	927	899	96,98	566	62,96	333	37,04
10	Қызылорда	2770	2732	98,63	2053	75,15	679	24,85
10	Қызылорда	846	839	99,17	663	79,02	176	20,98
10	Қызылорда	1351	1325	98,08	1011	76,30	314	23,70
10	Қызылорда	1232	1222	99,19	972	79,54	250	20,46
11	Түркістан облысы	3619	3551	98,12	2444	68,83	1107	31,17
11	Түркістан облысы	2842	2769	97,43	1640	59,23	1129	40,77
11	Түркістан облысы	4494	4403	97,98	2553	57,98	1850	42,02
11	Түркістан облысы	3355	3247	96,78	1663	51,22	1584	48,78
11	Түркістан облысы	783	770	98,34	404	52,47	366	47,53
12	Қостанай	2626	2490	94,82	1684	67,63	806	32,37
12	Қостанай	332	319	96,08	220	68,97	99	31,03
12	Қостанай	577	570	98,79	277	48,60	293	51,40
13	Павлодар	2456	2389	97,27	1523	63,75	866	36,25
13	Павлодар	1086	1070	98,53	629	58,79	441	41,21
13	Павлодар	346	341	98,55	232	68,04	109	31,96
14	СҚО	1641	1585	96,59	1102	69,53	483	30,47
14	СҚО	432	425	98,38	297	69,88	128	30,12
14	СҚО	237	234	98,73	155	66,24	79	33,76

15	қ Нұр-Сұлтан	8520	8140	95,54	5069	62,27	3071	37,73
16	қ. Алматы	12180	11643	95,59	8238	70,75	3405	29,25
17	қ. Шымкент	11488	10906	94,93	6374	58,44	4532	41,56
18	қ. Шымкент	2773	2604	93,91	1476	56,68	1128	43,32
	Барлығы	127419	123289	96,76	77988	63,26	45301	36,74

2022 жылғы ҰБТ талдау нәтижелері

Математика

2022 жылғы математика пәні бойынша республика бойынша ҰБТ тапсыру көрсеткіштерін талдау (1-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 27,4% - дан және 67% - дан ауытқиды.

2) тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Сызықтық теңсіздіктер жүйесі. Бір айнымалысы бар бөлшек-рационал теңсіздіктер жүйесі. Сызықтық емес теңсіздіктер жүйесі

- Дәрежеге амалдар қолдану Абсолютті шамалар

- Сандар мен шамалар туралы түсінік. Сандарға амалдар қолдану

Сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі тиісінше 66,05%, 60,3% және 52,05% құрады.

3) орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Метрикалық қатынастар. Векторлар және түрлендірулер

- Кеңістіктегі метрикалық қатынастар

440-сурет. 2022 жылғы математика пәні бойынша ҰБТ тапсыру көрсеткіштері

Сонымен қатар, білім алушылардың математикадан сәтті орындалған тапсырмаларының нәтижелерін оқыту тілі тұрғысынан салыстыру (2-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 42,7% және 91,03% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

-Екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулер жүйесі. Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулер жүйесі

-Сандар мен шамалар туралы түсінік. Сандарға амалдар қолдану

-Сызықтық теңдеулер. Квадрат теңдеулер. Бөлшек рационал теңдеулер

-Алгебралық өрнектер және оларды түрлендіру. Қысқаша көбейту формулалары. Бөлшектің дәрежесі. Бөлшектің дәрежесі. Алгебралық өрнектерді түрлендіру. Көпмүшені жіктеу

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

Тригонометрия

Метрикалық қатынастар. Векторлар және түрлендірулер

Кеңістіктегі векторлар мен түрлендірулер

Қазақ тілінде оқытатын білім алушыларда математика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесін талдау (441-сурет) :

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 27,43% - дан және 68,92% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

-Екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулер жүйесі. Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулер жүйесі

-Дәрежеге амалдар қолдану Абсолютті шамалар

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Метрикалық қатынастар. Векторлар және түрлендірулер

- Кеңістіктегі метрикалық қатынастар

441-сурет – оқыту тілі бойынша математика пәнінен орындалған тапсырмалар үлесі

442- сурет- Математика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі
(қазақ тілінде оқыту)

Орыс тілінде оқитын білім алушыларда математика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесін талдау (443-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 26,11% - дан және 68,63% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

-Екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулер жүйесі. Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулер жүйесі

- Дәрежеге амалдар қолдану Абсолютті шамалар

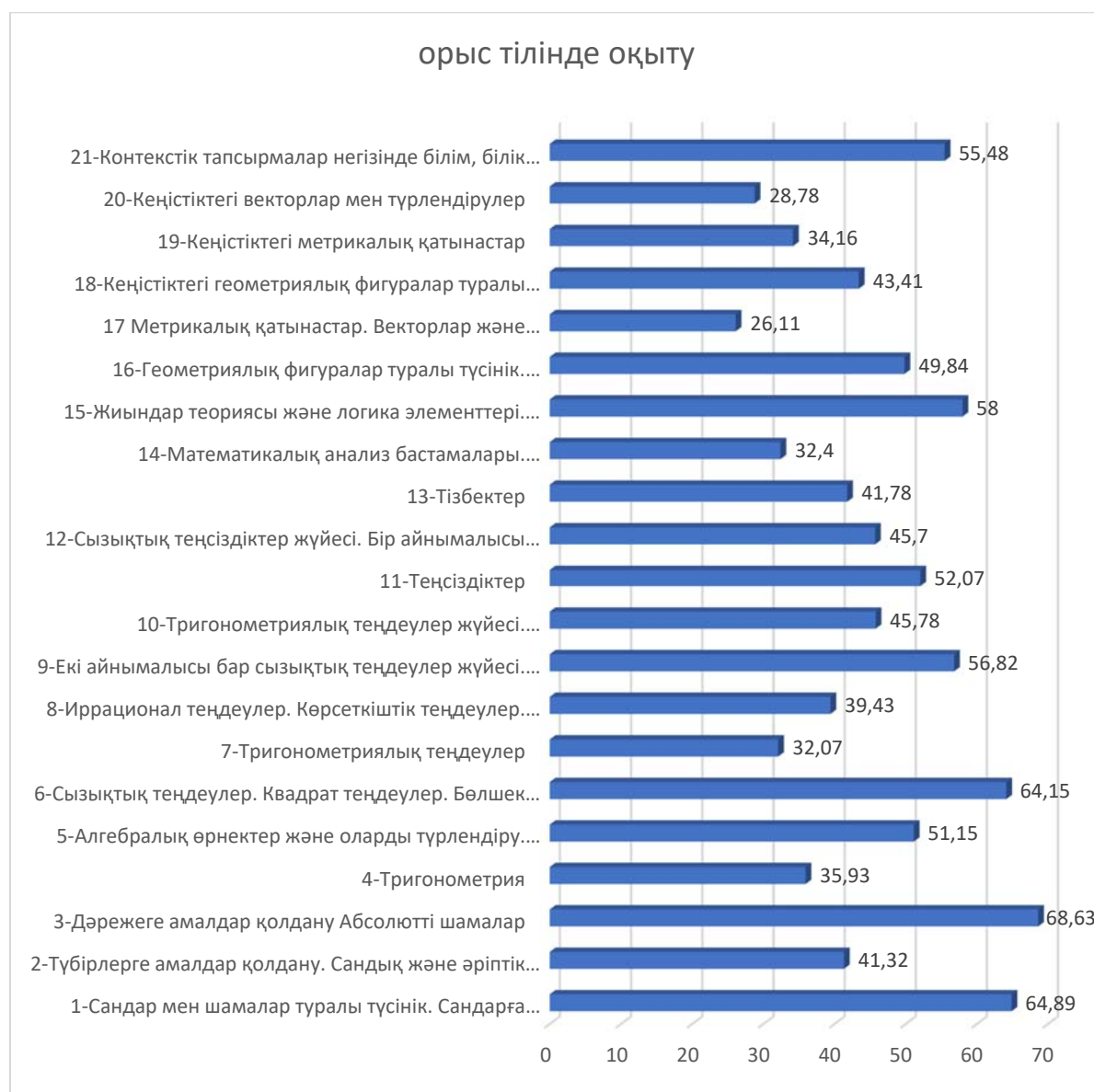
3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Метрикалық қатынастар. Векторлар және түрлендірулер

- Кеңістіктегі векторлар мен түрлендірулер

Осы тақырыптардың орындалу үлесі 30% - дан аз болды.

443 - сурет- Математика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (орыс тілінде оқытумен)

Ағылшын тілінде оқитын білім алушыларда математика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесін талдау (444-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 26,11% - дан және 68,63% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулер жүйесі. Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулер жүйесі

- Дәрежеге амалдар қолдану Абсолютті шамалар

444 - сурет-Математика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (ағылшын тілінде оқыту)

Анықталған типтік қиындықтар негізінде математиканы оқытуды ұйымдастыру мен әдістемесін жетілдіру бойынша ұсыныстар

Орта мектепте математиканы оқыту барысында екі маңызды мәселе бір уақытта сәтті шешілуі керек:

1) білім алушыларды ҰБТ-ға даярлау;

2) «Алгебра және математикалық анализ бастамалары» және «Геометрия» пәндерінің бөлімдері бойынша 10-11 сыныптардың оқу бағдарламалық материалын зерделеу.

Білім алушыларды табысты даярлау үшін оқытуды қайталау сабақтарда және қосымша сабақтарда жүзеге асырылуы тиіс. Математика бойынша жалпы орта білім беру деңгейінде оқу бағдарламасында қарастырылған тақырыптарды тиімді зерделеу үшін 10-сыныпта математика бойынша негізгі мектептің курсына алған білімдерін жүйелі түрде қайталау қажет. Білімді жүйелеу мазмұнды сызықтар «сандар» және «функциялар және жазықтық және кеңістіктік фигуралардың түрлері, олардың қасиеттері, белгілері және метрикалық қатынастары» бойынша жүзеге асырылады.

Ықтималдықтар теориясының элементтерін зерттеу кезінде есептерді шешудің комбинаторлық әдістеріне назар аудару қажет. Стереометрияны зерделеу кезінде орта мектеп бітірушісін даярлауға арналған ҰБТ спецификациясының талаптарына назар аудару керек: мектепте оқылатын денелердің әр түріне, соның ішінде цилиндрге, конусқа, шарға, кесілген пирамидаға және кесілген конусқа арналған метрикалық формулаларды (көлемдер мен беттерді) білу, сондықтан бұл формулаларды барлық денелер үшін алдын-ала енгізген жөн.

Пәндік дайындықтың әртүрлі деңгейлерінің ұсыныстарын ескере отырып, дайындықты ұйымдастыру ұсынылады. Ол үшін диагностикалық жұмыстың нәтижелерін талдау және сабақтарды ұйымдастыру негізінде жеке оқу жоспарларын құру үшін диагностикалық жұмыс жүргізу ұсынылады.

Пән мұғалімдерінің әдістемелік бірлестіктерінде үнемі талқылаулар жүргізу, ҰБТ-ға дайындық жұмыстарын жасау.

Математикадан ҰБТ нәтижелері Математиканы оқыту процесін жетілдіруге және орта мектеп түлектерін емтиханға дайындауға бағытталған кейбір жалпы ұсыныстарды айтуға мүмкіндік береді: осы теңдеудің түбірлерін дұрыс таңдаудың маңыздылығына ерекше назар аударыңыз. Таңдаудың әртүрлі әдістерін, сондай-ақ түбірлерді таңдау қажет интервалдың немесе сегменттің графикалық иллюстрациясын қолдану қажет. Оқушылардың назарын тригонометриялық функциялардың паритетіне аударған жөн. Оқушылар дәлелдеу кезінде мәлімдемелер жасауға үйретілуі керек, осылайша әрбір келесі толық дәлелденгенге дейін алдыңғысынан тікелей жүреді; Сабақта оқушылардың есептеу дағдыларын дамытуды жалғастыру, математика сабақтарында жұмыс істеу кезінде калькуляторларды пайдалануға қатаң тыйым салу ұсынылады; «айналу фигуралары» тақырыбына ерекше назар аудару; ҰБТ-ға дайындық кезінде белгілі бір тапсырмалар түрлеріне «сүйреуден (натаскивания)» аулақ болу керек: сонымен, осы жылдың жұмысын талдау кезінде оқушылардың қызыл сызықпен байқалатыны байқалады маңызды

элементтерді бөліп көрсете отырып, тапсырмаларды мұқият семантикалық оқуға жеткілікті көңіл бөлінбейді; білім алушылардың назарын маңызды элементтерге баса назар аудару, сұрақты бөліп көрсету және қосымша құрылыстар жасау қажеттілігіне аудару; математикалық модельді құрудың негізділігіне назар аудару, бұл ретте білім алушыларда үлгі бойынша жазу емес, мәтін бойынша математикалық модель жасау дағдысын әзірлеу қажет; геометрия, алгебра және талдау басталуы курсы үшін өткен материалды жалпылама қайталау сабақтарын кезең-кезеңімен ұйымдастыру, бұл бұрын алған білімдерін өзектендіру.

Химия

2022 жылғы химия пәні бойынша республика бойынша ҰБТ тапсыру көрсеткіштерін талдау (6-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 16,17% және 38,41% - дан ауытқиды.

2) Орындау пайызы 35% - дан астамы келесі тақырыптар бойынша көрсетті:

-Аминдер мен аминқышқылдары.

-Параллель жүретін реакциялар теңдеулері бойынша есептер; тізбекті жүретін реакциялар теңдеулері бойынша есептер; олеумның түзілуі мен сұйылтылуына есептер; титрлеу нәтижелері бойынша есептер; заттарды физикалық және химиялық қасиеттері анықтауға арналғанойствам.

- Контекстік тапсырмалар

- Периодтық заң және периодтық жүйе

- Химиялық тепе-теңдік. Химиялық реакциялардың жылдамдығы.

Сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі тиісінше 38,41, 35,46%, 38,14% және 35,62% және 35,61% құрады.

3) төмен нәтижелер пайызы (25% - дан төмен) келесі тақырыптар бойынша көрсетілді:

-Химиялық реакциялардың жіктелуі. Стандартты электродтық потенциалдар.

- Химиялық реакциялардың энтальпиясының өзгеруін есептеу; энтропияны ретсіздік өлшемі ретінде есептеу; Гиббстің бос энергиясының өзгеруін есептеу.

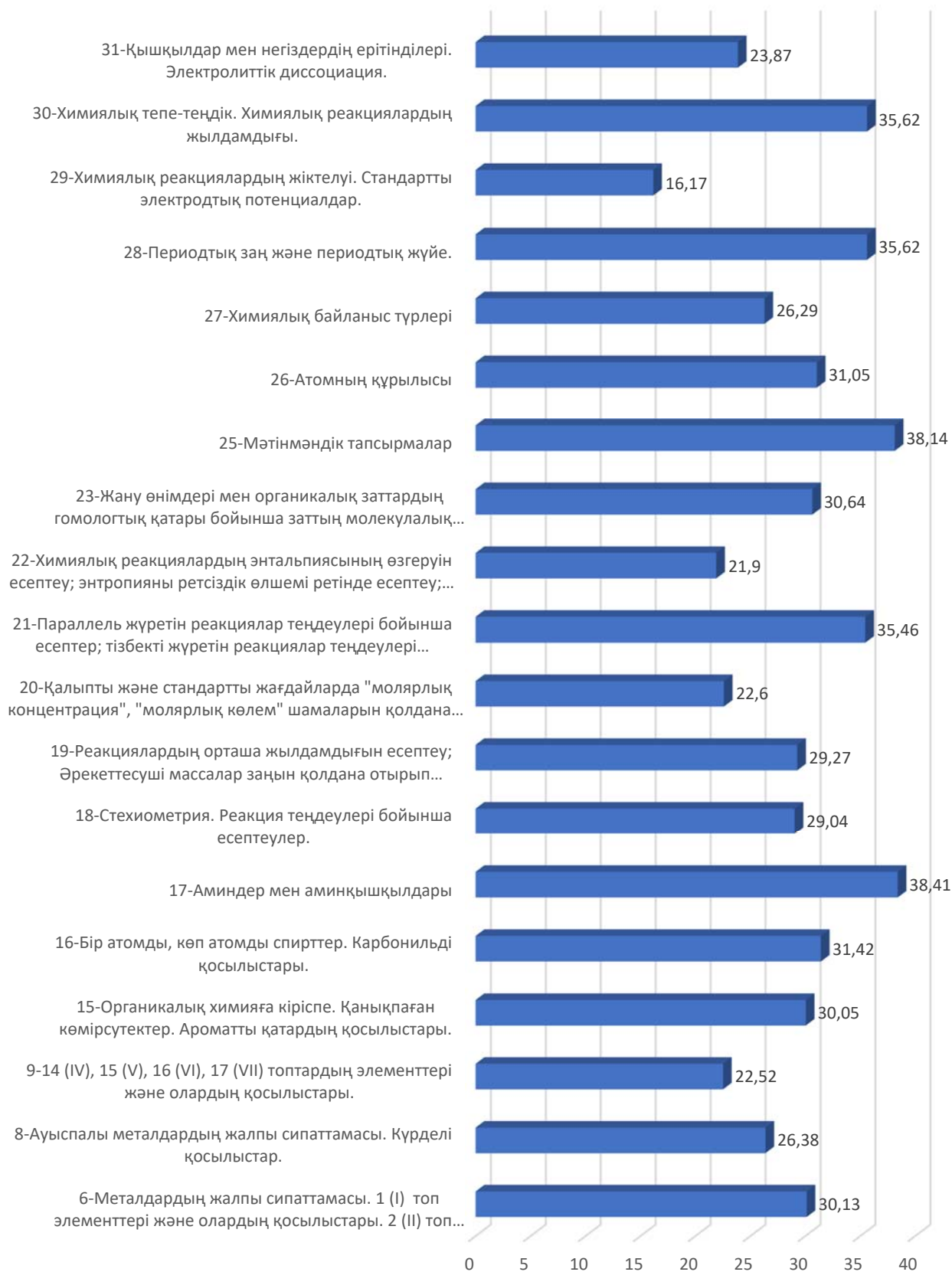
- Ауыспалы металдардың жалпы сипаттамасы. Күрделі қосылыстар.

- Қалыпты және стандартты жағдайларда «молярлық концентрация», «молярлық көлем» шамаларын қолдана отырып есептеулер; бастапқы заттардың белгілі мөлшерлері (массалары, көлемдері және бөлшектер саны) бойынша реакция өнімдерінің заттарының мөлшерін (бөлшектерд исходных веществ, если одно из них взято в избытке и содержит определенную долю примесей; Расчет выхода продукта в процентах от теоретически возможного.

- Қышқылдар мен негіздердің ерітінділері. Электролиттік диссоциация.

445-сурет-2022 жылғы Химия тақырыптары бойынша ҰБТ тапсыру көрсеткіштері

Химия

Сонымен қатар, оқыту тілі бойынша оқушылардың химия бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың нәтижелерін салыстыру (446-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 13,27% және 86,96% аралығында%

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Жану өнімдері мен органикалық заттардың гомологтық қатары бойынша заттың молекулалық формуласын анықтау

- Строеие атома

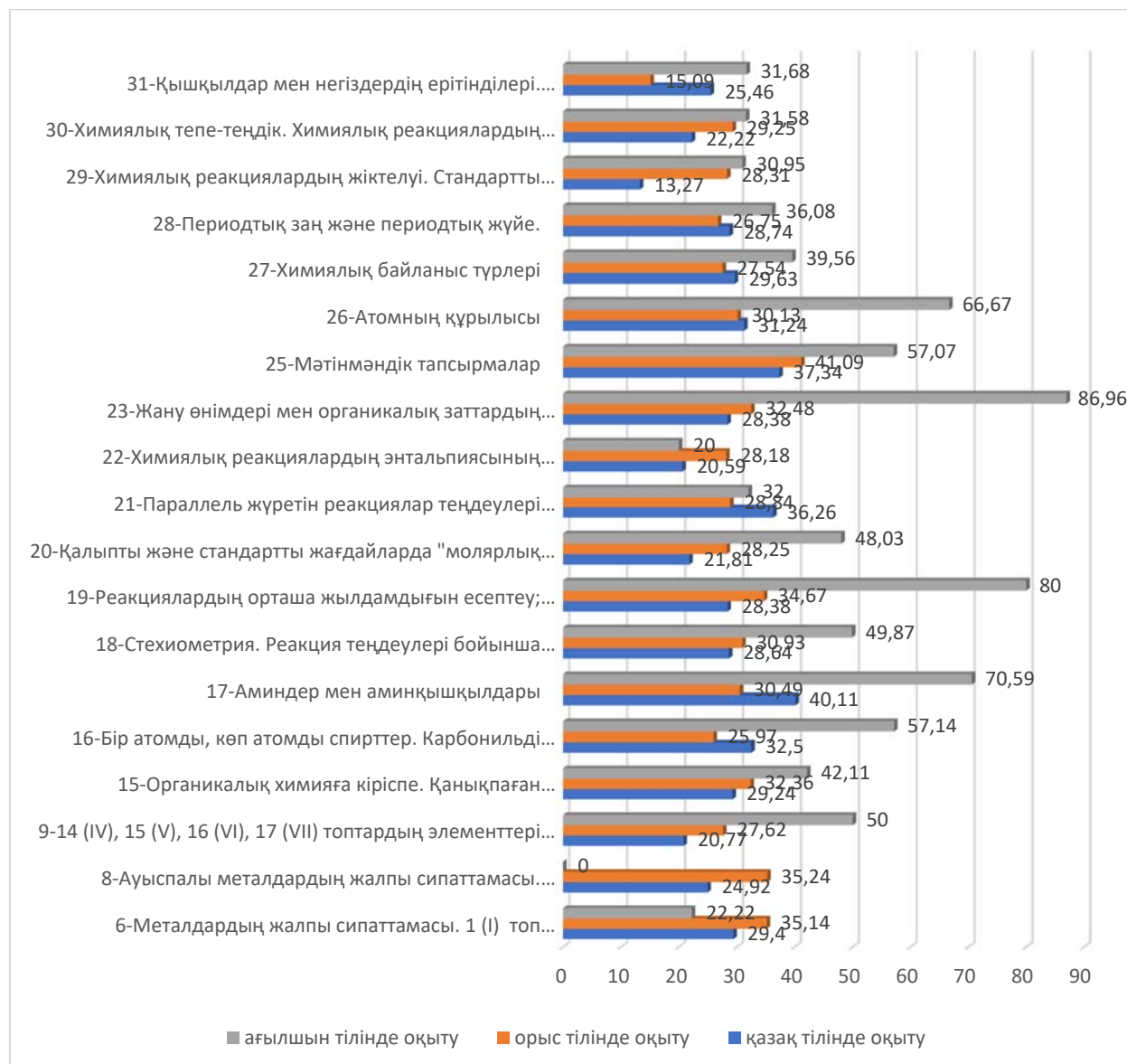
-Контекстік тапсырмалар.

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

--Химиялық реакциялардың жіктелуі. Стандартты электродтық потенциалдар.

-Қышқылдар мен негіздердің ерітінділері. Электролиттік диссоциация..

446–сурет. Оқыту тілі бойынша химия пәнінен орындалған тапсырмалар үлесі

Қазақ тілінде оқытатын білім алушыларда химия бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (447-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 13,27% - дан және 40,11% - дан ауытқиды.

2) орындау пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Аминдер мен аминқышқылдары.

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

Химиялық реакциялардың жіктелуі. Стандартты электродтық потенциалдар.

447 - сурет-химия бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (қазақ тілінде оқытумен)

Орыс тілінде оқитын білім алушылардың химия пәнінен сәтті орындалған тапсырмалар үлесін талдау (448-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 26,11% - дан және 68,63% - дан ауытқиды.

2) орындаудың жоғары пайызы 40-тан астам тақырыптар бойынша көрсетілді%:

- Контекстік тапсырмалар

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Қышқылдар мен негіздердің ерітінділері. Электролиттік диссоциация.

448 – сурет. Химия бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (орыс тілінде оқытумен)

Ағылшын тілінде оқитын оқушыларда химия пәні бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесін талдау (449-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 0% және 86,96% - дан ауытқиды.

2) орындаудың жоғары пайызы (40%-дан астам) тақырыптар бойынша көрсетілді:

Жану өнімдері мен органикалық заттардың гомологтық қатары бойынша заттың молекулалық формуласын анықтау.

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Ауыспалы металдардың жалпы сипаттамасы. Күрделі қосылыстар.

- Химиялық реакциялардың энтальпиясының өзгеруін есептеу; энтропияны ретсіздік өлшемі ретінде есептеу; Гиббстің бос энергиясының өзгеруін есептеу.

449-сурет-химия бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (ағылшын тілінде оқытумен)

Анықталған типтік қиындықтар негізінде Химия пәнін оқытуды ұйымдастыру мен әдістемесін жетілдіру бойынша ұсыныстар

- оқу пәнін оқытуды жетілдіру бойынша химия сабақтарын жоспарлау және өткізу кезінде МЖМБС-да күтілетін нәтижелердің талаптарын ескеру ұсынылады. Оқытуға жүйелі-белсенді көзқарас іргелі болуы керек.

-дамытуды жалғастыру: ақпаратпен жұмыс істеу, себеп-салдарлық байланыстарды орнату, логикалық талдау мен синтез жүргізу, экспериментті жоспарлау және жүргізу, байқау және қорытынды жасау, заттардың қасиеттері мен реактивтілігін болжай білу, заттарды, құбылыстар мен химиялық реакцияларды жіктей білу.

ҰБТ – 2022 нәтижелері химия мұғалімдеріне семантикалық оқуды, жаратылыстану, математикалық және қаржылық сауаттылықты қоса алғанда, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға және дамытуға кеңес береді. (Семантикалық) оқу өнімділігі технологиясын тиімді пайдалану. Тиісті контексте мәтіндегі негізгі ойды бөлектеу қабілетін қалыптастыру және дамыту. Әр түрлі формада ұсынылған ақпаратты (мәтін, кесте, диаграмма) іздеу және өңдеу, оны талдау және синтездеу, салыстыру және жіктеу дағдыларын жүйелі түрде пысықтау.

ҰБТ-ға дайындық кезінде маңызды химиялық ұғымдарды, химияның негізгі заңдары мен теорияларын және маңызды заттар мен материалдарды білу және түсіну деңгейінде тұжырымдамалық аппаратты жүйелі түрде қалыптастыру. Түлектерді тапсырмаларды орындауға дайындау бойынша жұмысты жалғастыру, бұл стехиометриялық есептеулердің бірнеше түрі біріктірілген кешенді тапсырма: химиялық қосылыстар қоспасындағы атомдар мен электрондардың арақатынасына; қайтымсыз гидролиздің жүруіне байланысты реакция қоспасының массасының жалпы өзгеруіне. тұнбаның пайда болуымен және газдың бөлінуімен бірге жүреді; бастапқы қоспадағы және реакциялық қоспадағы заттардың массалық үлесін есептеу үшін; ҰБТ-ға дайындық кезеңінде есептеу міндеттерінің негізгі түрлерін қарастырғаннан және игергеннен кейін студенттерге аралас тапсырмалар құрастыру және ұсыну ұсынылады. Мысалы, атомистикаға арналған тапсырмаларды электролизге, заттардың ішінара ыдырауына, металл пластинаға, тұз қоспаларының түзілуіне, олеумға және т. б. тапсырмалармен біріктіру; термохимиялық теңдеулер бойынша заттардың бастапқы және тепе-теңдік концентрацияларын есептеуді жүргізу; сапалы есептерді талдау. Тапсырмаларды шешуді ресімдеу кезінде оқушылардан «Берілгені»: бұл тапсырманы түсінуге көмектеседі және барлық деректерді пайдалану туралы шешім қабылдағанда маңызды, химияны оқыту кезінде заттар мен құбылыстарды сипаттау, заттардың қасиеттерін олардың құрылымы мен жиілігі туралы ілімдер негізінде болжау сияқты әрекеттер арқылы оқытудың Мета-пәндік нәтижелерін қалыптастыру және дамыту. Менделеев, себеп-салдарлық байланыстарды орнату және түсіндіру. Заттар мен процестерді өз бетінше таңдалған критерийлер бойынша жіктей білу, экспериментті жоспарлау және бақылау, болған өзгерістерді жазып, өз бетінше қорытынды жасай білу. Өзіне ұсынылған тапсырмаларды шешудің алгоритмін өз бетінше жасаңыз, Бейорганикалық және органикалық қосылыстардың

генетикалық байланысын растау және заттарды тану бойынша эксперимент жоспарлаңыз.

Тәлімгерлікті ұйымдастыру және дамыту: мұғалім – мұғалім; мұғалім-оқушы; оқушы – оқушы. Оқушыларға сараланған көзқарас әр оқушыға өзінің оңтайлы қарқынымен жұмыс істеуге мүмкіндік береді, тапсырмаларды жеңуге мүмкіндік береді, өзіне деген сенімділікті оятады, оқу іс-әрекетіне қызығушылықты арттыруға ықпал етеді, оқуға оң мотивация қалыптастырады. Пән мұғалімдерінің әдістемелік бірлестіктерінде талқылауға арналған тақырыптар бойынша ұсыныстар, химия мұғалімдерінің әдістемелік бірлестіктерінде талқылауға арналған тақырыптардың біліктілігін арттырудың мүмкін бағыттары:

1. Атом құрылысы теориясы тұрғысынан Д. И. Менделеевтің периодтылық туралы ілімі. Химиялық элементтер атомдарының электрондық құрылысын және олардың қосылыстарының қасиеттерін олардың периодтық жүйедегі орнына қарай болжау.

2. Молекулалардың электрондық және кеңістіктік құрылымы. Химиялық байланыс түрлері, оның түзілу әдістері.

3. Химиялық элементтердің оксидтерінің, гидроксидтерінің және сутегі қосылыстарының қышқыл-негіздік қасиеттерін болжау.

4. Бейорганикалық қосылыстар кластары арасындағы генетикалық байланыс.

5. Химиялық реакциялардың жалпы заңдылықтары: олардың энергиясы, химиялық реакция жылдамдығы мен химиялық тепе-теңдік туралы ілім. Тепе-теңдік жүйелеріндегі бастапқы және тепе-теңдік концентрацияларын есептеу.

6. Металдардың химиялық қасиеттері. Ауыспалы элементтердің химиялық қасиеттерінің ерекшеліктері.

7. Бейметалдардың химиялық қасиеттері.

8. Металдарды өндірудің өнеркәсіптік әдістері.

9. Химиядағы электронды көріністер тұрғысынан органикалық қосылыстардың химиялық құрылымы теориясы. Изомерия және гомологтық қатар.

10. Органикалық химиядағы химиялық реакциялардың механизмдері. Органикалық химиядағы химиялық реакциялардың жіктелуі.

11. Заттардың тотығу-тотықсыздану қасиеттерін болжау; элементтердің тотығу дәрежелерін және иондардың зарядын жазу ережелері.

12. Электрондық баланс (базалық деңгейде) және электрондық-иондық жартылай реакциялар (тереңдетілген деңгейде) әдістерімен тотығу – тотықсыздану реакцияларды жасау.

13. Органикалық қосылыстардың қатысуымен тотығу-тотықсыздану реакциялары.

14. Күшті және әлсіз электролиттер. Ион алмасу реакцияларының бағыты. Толық және қысқартылған иондық молекулалық теңдеулерді құру алгоритмі. Тұздар мен бинарлы қосылыстардың гидролизі. Гидролиз реакцияларындағы тепе-теңдіктің ығысуына әсер ететін факторлар.

15. Массалық үлес және ерігіштік ұғымдарын қолдана отырып есептеулер.

16. Органикалық және бейорганикалық заттар арасындағы генетикалық байланыс.

17. Жоғары молекулалық қосылыстар, оларды әртүрлі жіктеу белгілері бойынша жіктеу, алу әдістері, физикохимиялық қасиеттерінің ерекшеліктері, қолданылуы. Резеңке. Пластмассалар. Талшықтар. Химия сабақтарын өткізу кезінде демонстрациялық және зертханалық экспериментке, практикалық жұмыстарды ұйымдастыруға және жүргізуге, әсіресе Бейорганикалық және органикалық заттарды, пластмассалар мен талшықтарды тануға және эксперименттік мәселелерді шешуге назар аударыңыз. Химияны жаратылыстану-ғылыми бейіндік оқытуды кеңейту.

Биология

Биология бойынша 2022 жылғы тақырыптар бойынша республика бойынша ҰБТ тапсыру көрсеткіштерін талдау (450-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 28,25% және 80,42% - дан ауытқиды.

2) орындау пайызы (50% - дан астам) келесі тақырыптар бойынша көрсетті:

- Контекстік тапсырмалар негізінде білім, білік және дағдыларды қолдану деңгейі

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Тұқым қуалаушылық заңдылықтары. Өзгергіштік. Селекция негіздері.

Сонымен қатар, оқу тілі бойынша білім алушылардың биологиясы бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың нәтижелерін салыстыру (451-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 29,82% және 84,00% аралығында%

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Контекстік тапсырмалар негізінде білім, білік және дағдыларды қолдану деңгейі

- Молекулалық биология және биохимия.

- Тірі ағзалардың әртүрлілігі. Популяция. Биосфера және экожүйе. Адам қызметінің қоршаған ортаға әсері.

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Биомедицина және биоинформатика

- Тұқым қуалаушылық заңдылықтары. Өзгергіштік. Селекция негіздері.

- Жасуша биологиясы. Жасушалық цикл

Қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың биология бойынша сәтті орындалған тапсырмаларының үлесі (452-сурет) :

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 0% және 53,51% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

-Контекстік тапсырмалар негізінде білім, білік және дағдыларды қолдану деңгейі

- Қоректену

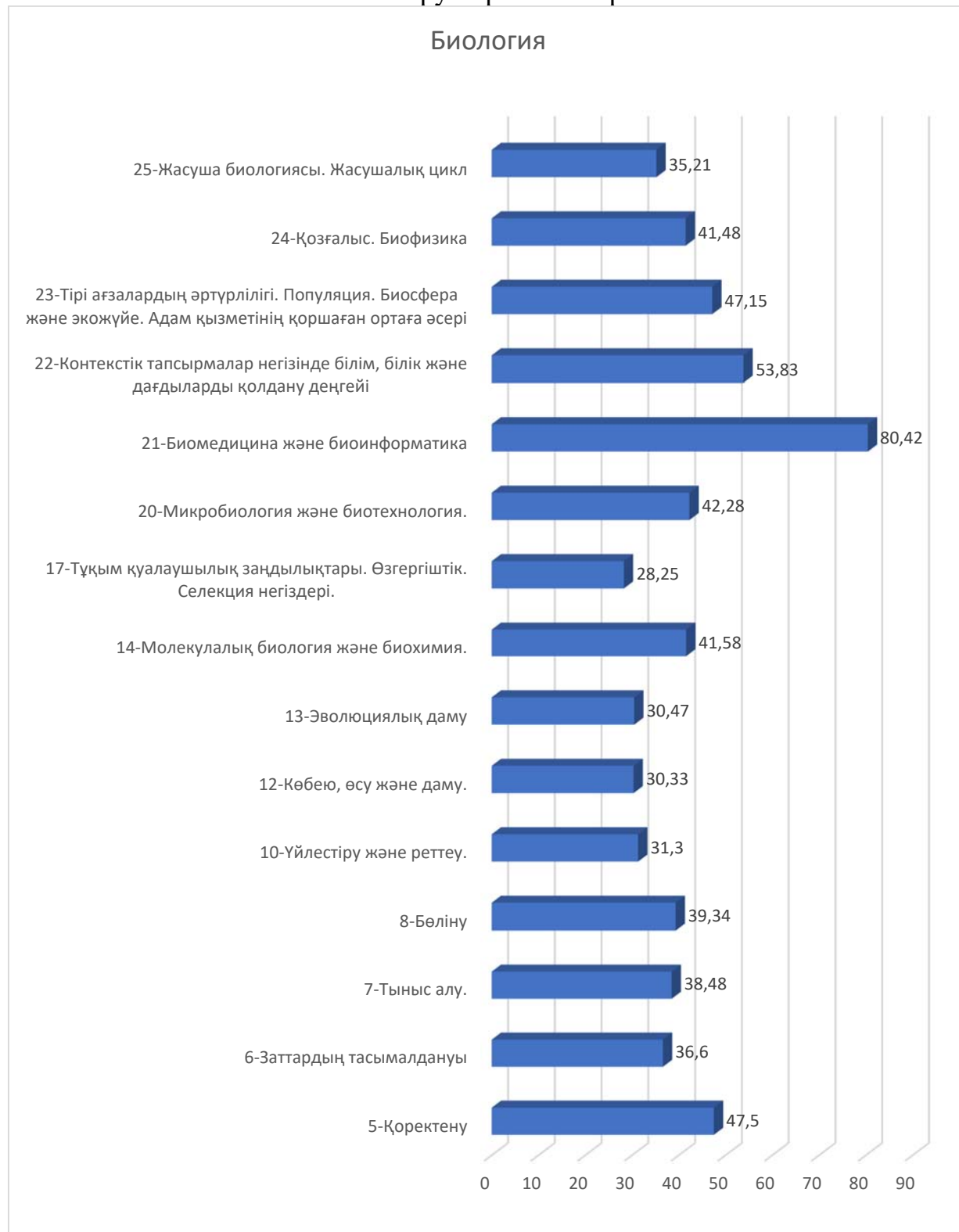
1) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Биомедицина және биоинформатика

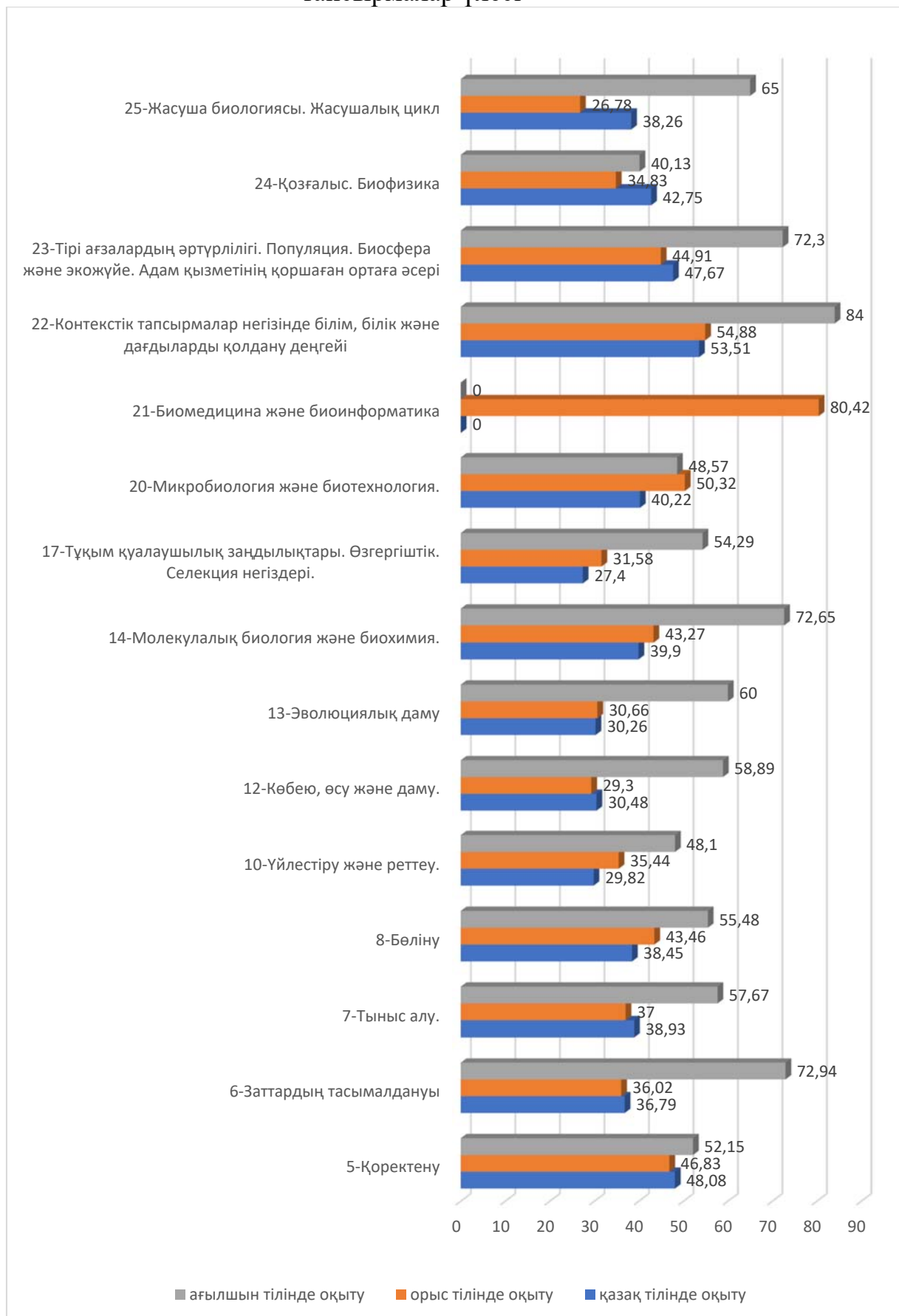
- Тұқым қуалаушылық заңдылықтары. Өзгергіштік. Селекция негіздері.

- Үйлестіру және реттеу.

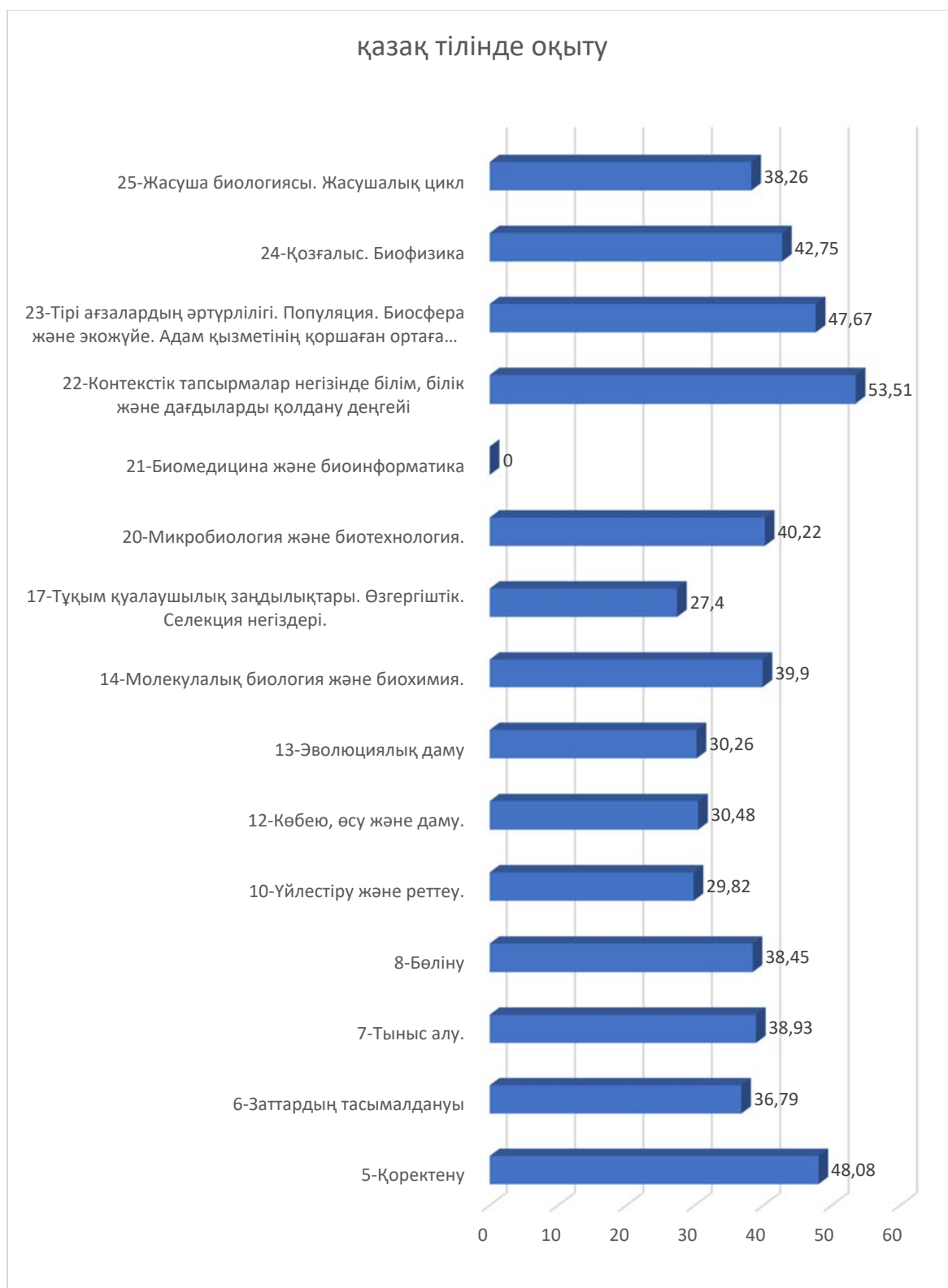
450-сурет. Биология бойынша 2022 жылғы тақырыптар бойынша ҰБТ тапсыру көрсеткіштері

451-сурет. Оқыту тілі бойынша биология пәнінен орындалған тапсырмалар үлесі

452-сурет. Биология бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (қазақ тілінде оқыту)

Орыс тілінде оқитын студенттердің Биология бойынша сәтті орындалған тапсырмаларының үлесін талдау (453-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 26,68% - дан және 80,42% - дан ауытқиды.

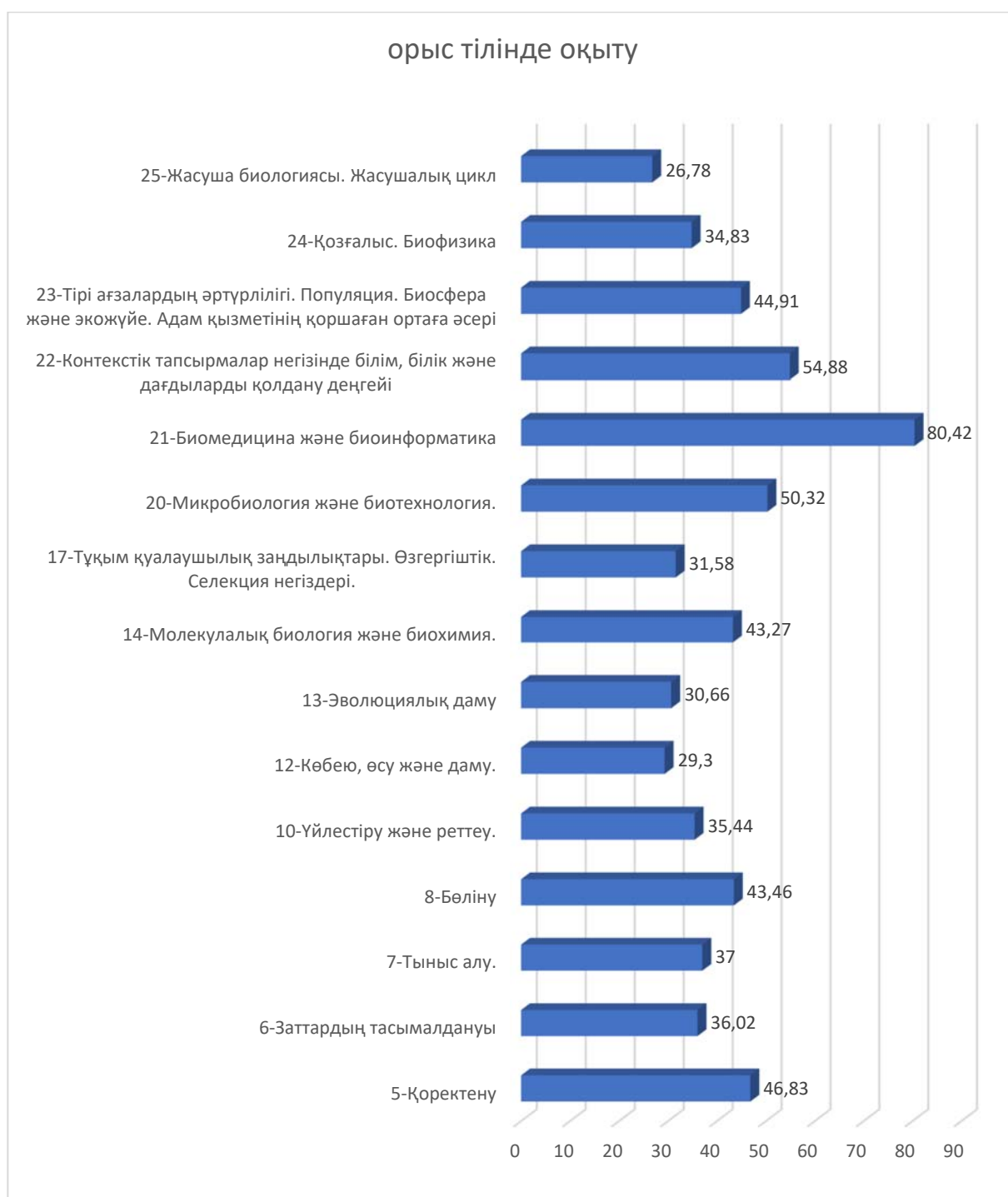
2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Биомедицина және биоинформатика
- Контекстік тапсырмалар негізінде білім, білік және дағдыларды қолдану деңгейі
- Микробиология и биотехнология.

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Жасуша биологиясы. Жасушалық цикл
- Көбею, өсу және даму.

453-сурет. Биология бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (орыс тілінде оқытумен)

Ағылшын тілінде оқитын білімалушылардың Биология бойынша сәтті орындалған тапсырмаларының үлесін талдау (454-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 0% және 84,00% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Заттардың тасымалдануы

- Тірі ағзалардың әртүрлілігі. Популяция. Биосфера және экожүйе. Адам қызметінің қоршаған ортаға әсері

- Қоректену

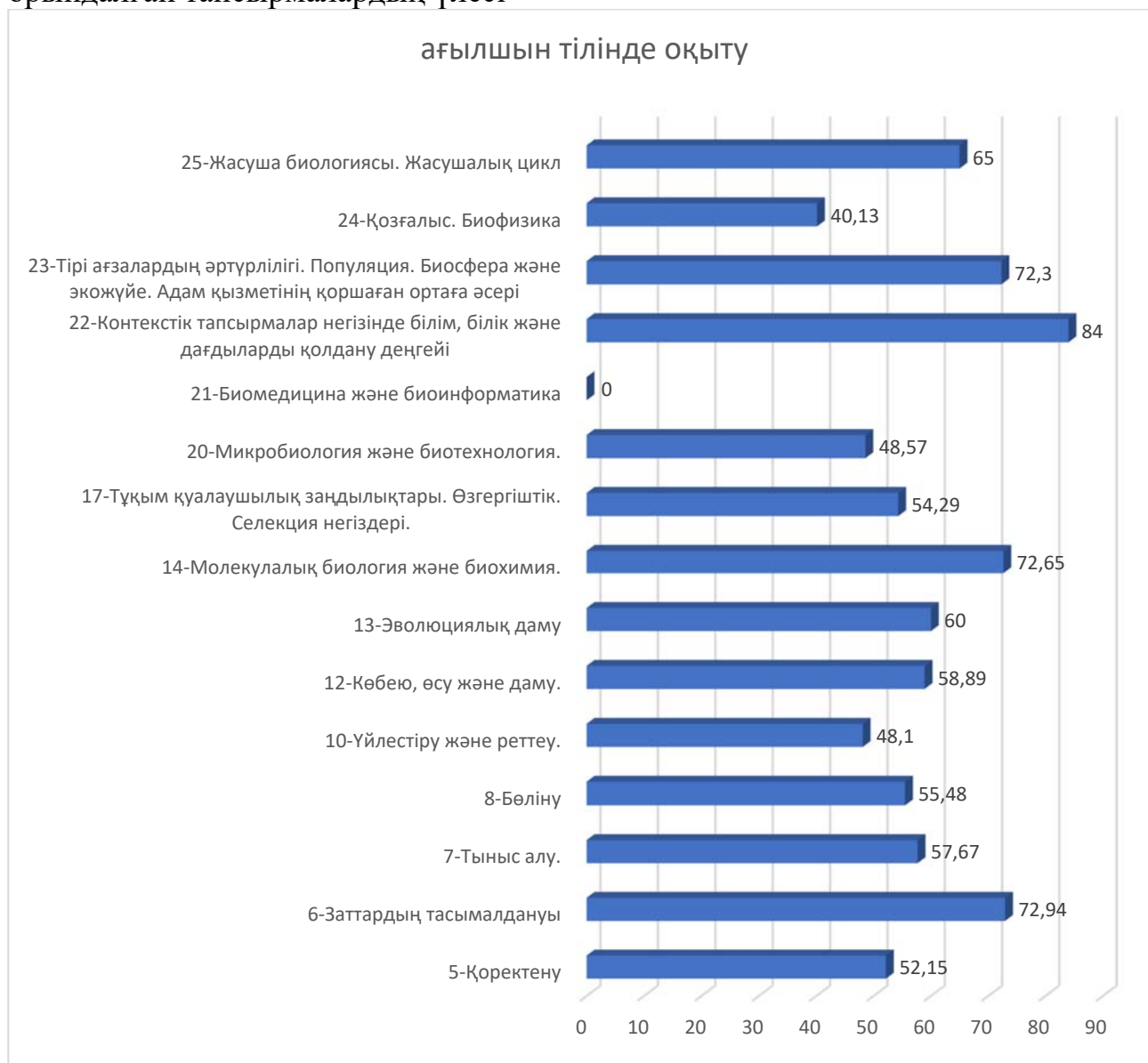
- Көбею, өсу және даму.

- Тыныс алу және т. б. (454-сурет)

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Биомедицина және биоинформатика

454-сурет. Ағылшын тілінде оқытатын биология бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі

Анықталған типтік қиындықтар негізінде биология пәнін оқытуды ұйымдастыру мен әдістемесін жетілдіру бойынша ұсыныстар.

Оқу процесін ұйымдастырған кезде негізгі мектепте оқыған материалды қайталау мен жалпылауды қамтамасыз ету ұсынылады. Сонымен, «Өсімдіктер», «Бактериялар. Саңырауқұлақтар. Қыналар», «Жануарлар» таксономия мәселелеріне, сондай-ақ жабайы табиғаттың әртүрлі патшалықтарындағы организмдердің құрылымы мен тіршілік әрекетіне тән белгілерге ерекше назар аудару керек. Бұл бөлімдердің материалы өте көлемді, сондықтан оны бекіту және қайталау салыстырмалы кестелерді, өзара патшалықтарды да, жеке патшалықтар ішіндегі таксономиялық топтарды да қолданған жөн. Оқушылар әртүрлі патшалықтардың ең типтік өкілдерін тани білуі, олардың жүйелі байланысын анықтай білуі, организмдер құрылымының суреттерімен және схемаларымен жұмыс істей білуі, организмдер мен органдардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтай білуі; объектілердің, процестер мен құбылыстардың реттілігін орната білуі; әртүрлі таксономиялық топтардағы организмдердің құрылымы мен жұмысының ерекшеліктерін салыстыра білуі керек.

Білім алушыларды оқыту кезінде Бағдарламаның практикалық бөлігін (зертханалық, практикалық және жобалық-зерттеу жұмыстары) іске асыру өте маңызды, өйткені бұл теориялық білімді тереңдетуге және шоғырландыруға, оқушылардың бақылаулар мен эксперименттер жүргізу дағдыларын дамытуға, қорытындыларды тұжырымдауға ықпал етеді, нәтижесінде ҰБТ-ның дұрыс орындалған тапсырмаларының пайызын арттырады. Биологиялық мазмұндағы мәтінді оқу және түсіну қабілетін қалыптастыруға ерекше назар аудару керек. Оқу процесінде шығармашылық және зерттеу тапсырмаларын орындауға баса назар аударатырып, білім алушылардың өзіндік іс-әрекетінің үлесін арттыру қажет. Есептерді шешу дағдыларын дамыту үшін оларды шешу алгоритмдерін пысықтау керек. Биологиялық объектілердің, процестердің, құбылыстардың сәйкестігін анықтауға және салыстыруға тапсырмаларға назар аудару қажет.

Ұсынымдар ҰБТ нәтижелерін талдау және білім алушылардан өз ойларын негізді және қысқаша баяндау, теориялық білімді практикада қолдану дағдыларын талап ететін тақырыптардың орындалуын талдау негізінде жасалады.

Оқушыларға дифференцияланған тәсілді немесе бір сынып шеңберінде көп деңгейлі оқытуды қолдануды жалғастыру, онда білім алушылардың білім, білік және оқу дәрежесі әртүрлі болады. Мысалы, білім алушыларға бірдей тапсырманы орындау ұсынылады, бірақ әртүрлі қиындық деңгейлері бар қосымша тапсырмаларды қамтиды. Бұл жағдайда күрделіліктің үш деңгейін ажыратуға болады: төмен-объектілерді тану, суреттердегі белгілерге қол қою, терминдерді, принциптерді немесе ұғымдарды көрсету, графикте немесе кестеде нақты ақпаратты қамтитын бір нүктені табу; орташа – объектілерді сипаттау, салыстыру немесе құбылыстарды түсіндіру, қарапайым мәліметтер жиынтығын кесте немесе график түрінде түсіндіру немесе пайдалану; жоғары-күрделі ақпаратты талдау, жалпылау, негіздеу, тұжырымдау, әр түрлі ақпарат көздерін ескере отырып, мәселені шешуге әкелетін қадамдардың жоспарын немесе

реттілігін әзірлеу. Биологияның практикалық бөлігінде осы үш деңгейлі тәсілді де жүзеге асыруға болады: төмен деңгейлі тапсырмамен танысады, барлық жұмысты мұғаліммен бірге орындайды; орташа деңгейлі тапсырмамен танысады, мұғаліммен бірге нұсқаулықтарды оқиды, мұғалімнің басшылығымен сыныптағы жұмыстың бір бөлігін орындайды, жұмысты өз бетінше аяқтайды; жоғары деңгейлі тапсырмамен танысады, нұсқаулықтарды өз бетінше оқиды және жұмысты орындайды. Білім алушылардың өзіндік іс - әрекетін арттыру үшін оқу тапсырмаларын шығармашылық деңгейі бойынша (репродуктивті, мұғалімнің ұсынымдарын қолдана отырып және шығармашылық-дербес) саралап, білім алушыға осындай тапсырмаларды таңдауды қалдыруды ұсынамыз. Үй тапсырмасын орындау кезінде оқушының таңдауы бойынша сараланған тәсілді қолдану керек: ұсынылған тақырыптар бойынша шағын хабарлама дайындау (бұл ақпаратты іздеу, оны талдау, ондағы басты нәрсені бөліп көрсету және әртүрлі көздерден фактілерді салыстыру дағдыларын дамытуға ықпал ететін қосымша ақпаратпен жұмыс), кроссвордтар, тест тапсырмаларын құрастыру (әр түрлі қиындық деңгейімен), биологиялық жұмбақтар және т. б.

Пән мұғалімдерінің әдістемелік бірлестіктерінде талқылауға арналған тақырыптар бойынша ұсыныстар, биология мұғалімдерінің әдістемелік бірлестіктерінде қарау үшін біліктілікті арттырудың мүмкін бағыттары келесі тақырыптарды ұсынамыз:

- Жасуша метаболизмі және жасушаның өмірлік циклі;
- жасушадағы генетикалық ақпарат (есептерді шешу);
- онтогенездің кезеңдері мен процестерін, өсімдіктер мен жануарлардағы көбею түрлерін білу;
- жабайы табиғаттың әртүрлі патшалықтарындағы биологиялық объектілердің құрылымы мен сипаттамалық белгілері, осы патшалықтардың өкілдерін білу және олардың табиғаттағы және адам өміріндегі маңызы;
- өсімдіктердің өмірлік циклдері және паразиттік құрттардың даму кезеңдері;
- өсімдіктер мен жануарлар ұлпаларының құрылымдық ерекшеліктері;
- адам ағзалары мен жүйелерінің құрылымы мен жұмысының ерекшеліктері (ас қорыту, тыныс алу, жүйке жүйесі; ішкі секреция бездері және сезім мүшелері, сондай-ақ адам ағзасындағы гормондардың рөлі; ағзаның ішкі ортасы және қанның нысанды элементтері, адам ағзасындағы дәрумендердің рөлі);
- энергетикалық және пластикалық алмасудың ерекшеліктерін, митоз және мейоз фазаларын білу;
- биологиялық экспериментті талдауға арналған тапсырмалар;
- жаңа жағдайда қолдануға арналған цитология және генетика бойынша биологиялық міндеттерді шешу кезінде білім алушыларды даярлау ерекшеліктері.

Оқушыларға қиындық туғызатын биология бойынша мазмұндық блоктарды оқытудың әдістемелік ерекшеліктеріне арналған модульді іске асыру, сондай-ақ биология курсының күрделі тақырыптарын қарастыру кезінде

олардың оқытудағы педагогикалық тәжірибесін тарату үшін биология мұғалімдерін (жоғары оқу нәтижелері бар мектептерден) тарту қажет.

Физика

2022 жылғы физика пәні бойынша республика бойынша ҰБТ тапсыру көрсеткіштерін талдау (455-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 27,68% - дан және 46,98% - дан ауытқиды.

2) 35% - дан астам орындау пайызы тақырыптар бойынша көрсетті:

- Кинематика. Динамика

- Контекстік тапсырмалар негізінде білім, білік және дағдыларды қолдану деңгейі

- Толқындық оптика

Сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі тиісінше 46,98%, 36,45% және 36,66% құрады.

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Салыстырмалылық теориясының элементтері

- Электромагниттік толқындар

- Геометриялық оптика

- Атом ядросының физикасы

Сонымен қатар, білім алушылардың физика пәні бойынша сәтті орындалған тапсырмаларының нәтижелерін оқыту тілі тұрғысынан салыстыру (456-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 24,06% және 57,71% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Кинематика. Динамика

- Контекстік тапсырмалар негізінде білім, білік және дағдыларды қолдану деңгейі

- Толқындық оптика

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Геометриялық оптика

- Өртүрлі ортадағы электр тогы. Магнит өрісі.

Қазақ тілінде оқытатын білім алушыларда физика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (457-сурет) :

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 25,86% - дан және 47,27% - дан ауытқиды.

2) орындаудың жоғары пайызы (40%-дан астам) келесі тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Кинематика. Динамика

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

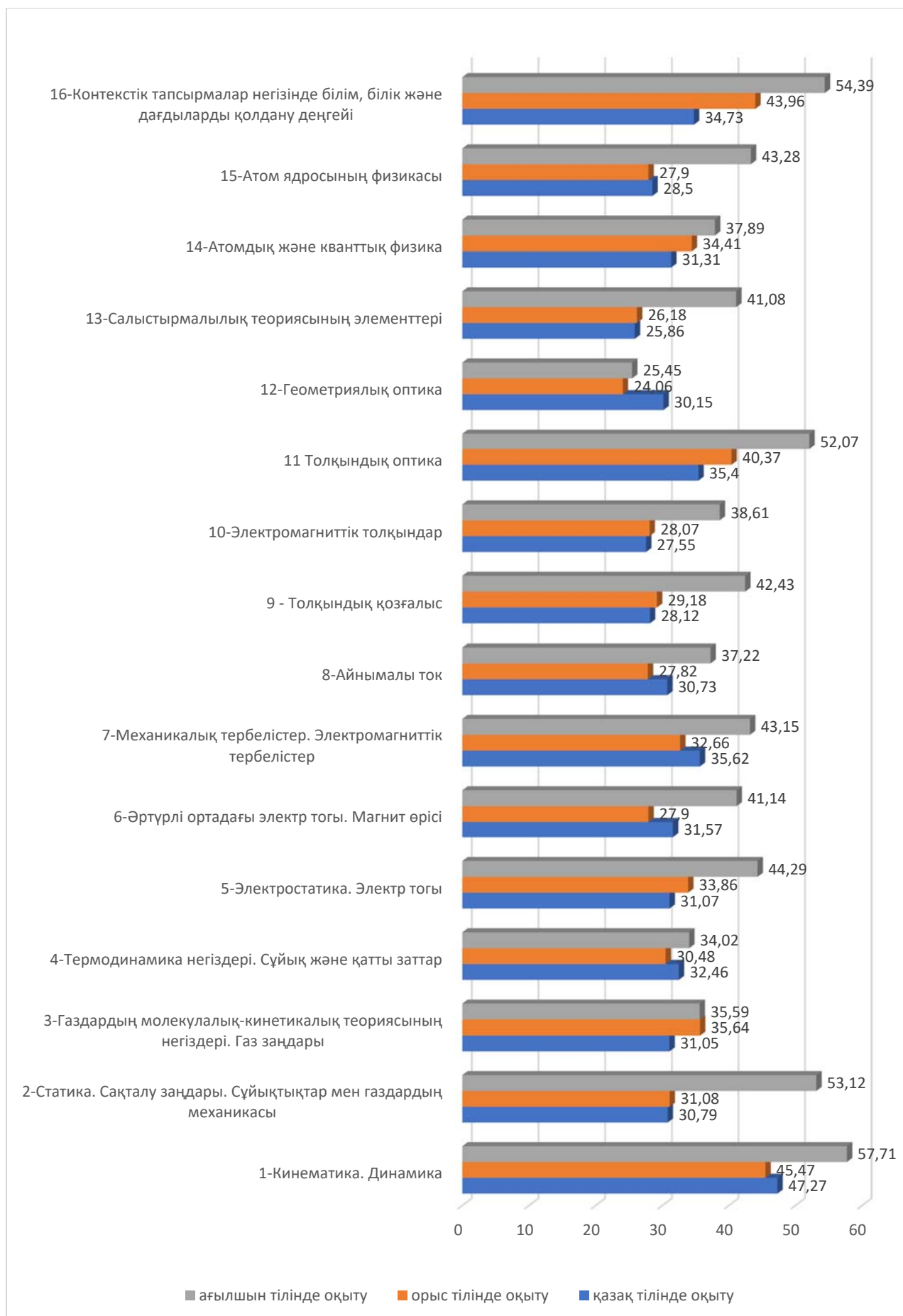
- Салыстырмалылық теориясының элементтері

- Электромагниттік толқындар.

456-сурет. Физика пәні бойынша 2022 жылғы ҰБТ тапсыру көрсеткіштері

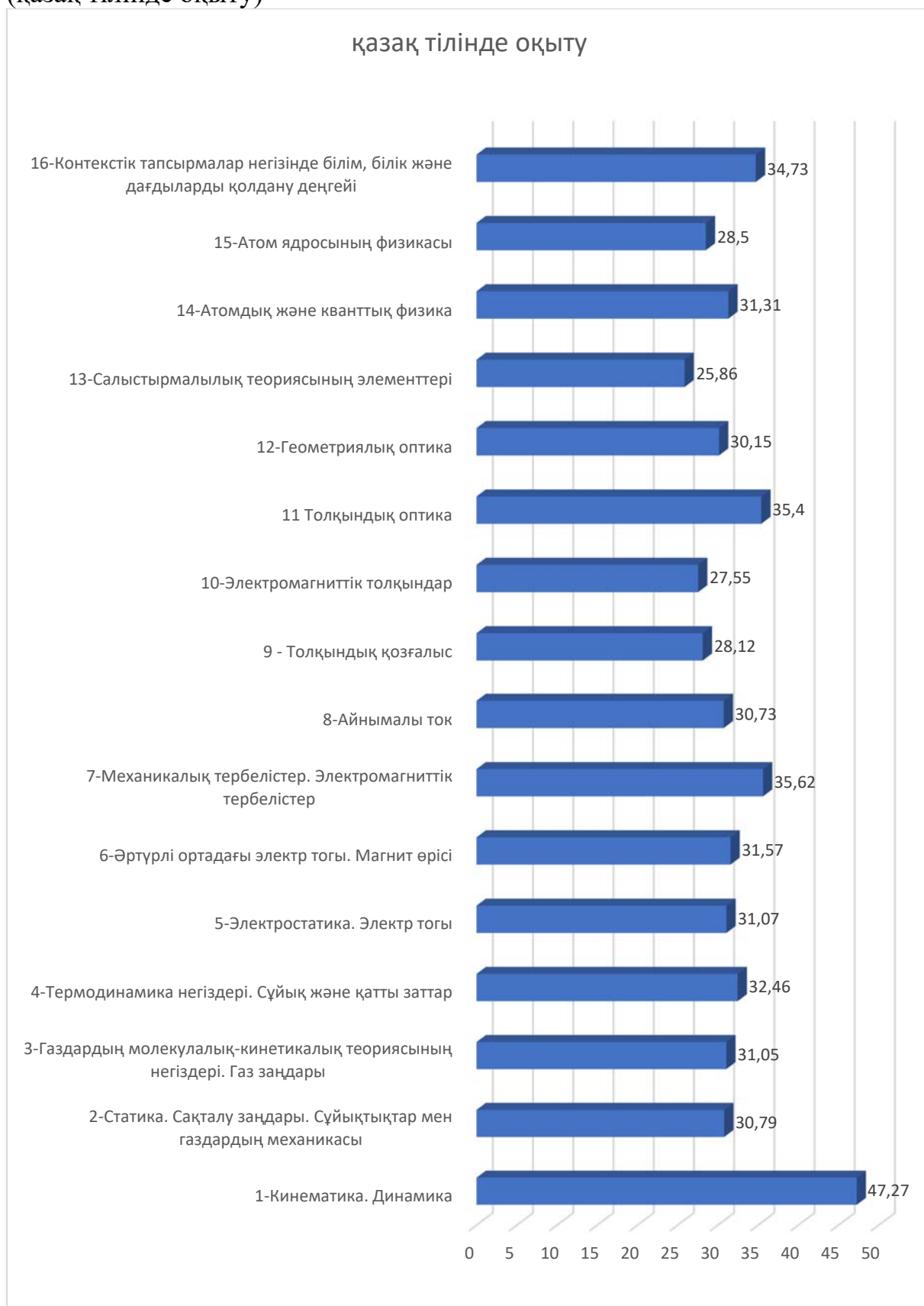

457-сурет. Оқыту тілі бойынша физика пәнінен орындалған тапсырмалар үлесі

458 – сурет Физика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі

(қазақ тілінде оқыту)

Орыс тілінде оқыған білім алушылардың физика бойынша сәтті орындалған тапсырмаларының үлесін талдау (459-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 4,06% және 43,96% - дан ауытқиды.

2) орындаудың жоғары пайызы 40-тан астам тақырыптар бойынша көрсетілді%:

- Кинематика. Динамика
- Атом ядросының физикасы

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Геометриялық оптика
- Салыстырмалылық теориясының элементтері
- Әртүрлі ортадағы электр тогы. Магнит өрісі
- Толқындық қозғалыс
- Электромагниттік толқындар

459-сурет.Физика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (орыс тілінде оқытумен)

Ағылшын тілінде оқыған білім алушылардың физика бойынша сәтті орындалған тапсырмаларының үлесін талдау (460-сурет) мынаны көрсетті:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 25,45% және 57,71% - дан ауытқиды.

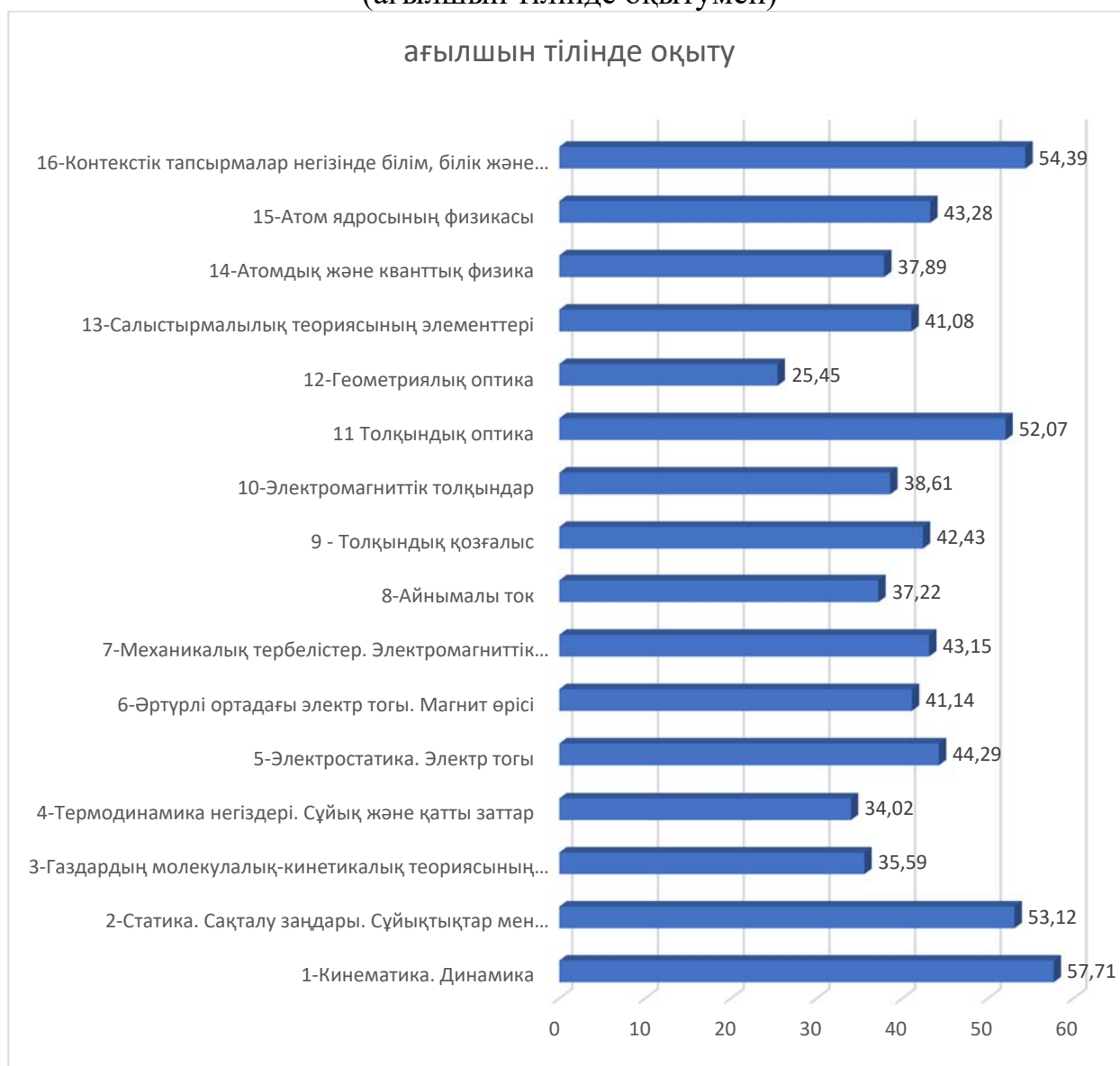
2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Кинематика. Динамика
- Статика. Сақталу заңдары. Сұйықтықтар мен газдардың механикасы
- Толқындық оптика
- Контекстік тапсырмалар негізінде білім, білік және дағдыларды қолдану деңгейі.

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Геометриялық оптика

460 - сурет- Физика бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (ағылшын тілінде оқытумен)

Анықталған типтік қиындықтар негізінде физиканы оқытуды ұйымдастыру мен әдістемесін жетілдіру бойынша ұсыныстар. Оқу пәнін оқытуды жетілдіру бойынша ұсыныстар. Үнемі қайталанатын қиындықтар: физикалық құбылыстардың механизмін түсінбеу, құбылыстар мен олардың модельдерін ажырата алмау, табиғи құбылыстар мен физикалық эксперименттердің нәтижелерін түсіндіру, физикалық заңдардың техникалық қолданылуын білмеу, кеңейтілген логикалық құрылыстарды қажет ететін есептерді шешудегі қиындықтар. Білім алушылар үшін ең жиі кездесетін мәселе-есепті шешу алгоритмін дәл кезең-кезеңмен орындау қабілетінің болмауы. Қате шешілген тапсырмалардың санын азайту үшін есептерді шешу алгоритмдерін білу және оларды шешу логикасын бұзбай қолдана білу қажет. Түсіндіру кезінде алгоритмнің әр қадамының ерекшеліктеріне назар аудару қажет: шартты жазу, шешімді кезеңдерге бөлу, олардың ерекшеліктерін анықтау, белгілерді енгізу, сызбаны орындау және т. б. Мұны тек орта мектепте ғана емес, сонымен қатар физиканың әртүрлі салаларын байланыстыратын күрделі мәселелерді шеше отырып, негізгі мектептен бастап жасау керек. Есептерді шешу алгоритмдері берілген оқулықтарды және осы алгоритмдерде қолданылатын құралдарды таңдау қажет.

Физика бойынша ҰБТ нәтижелеріне сүйене отырып, келесі ұсыныстарды тұжырымдауға болады:

- Заманауи білім беру технологияларының әртүрлілігін(кейс-әдіс, Жоба әдісі) пайдалана отырып, оқушыларды физиканы оқуға ынталандыру
- сабақтарда әдіснамалық дағдыларды қалыптастыру (берілген гипотезалар бойынша тәжірибе қоюды таңдау, берілген қатені ескере отырып, тікелей өлшеу мәндерінің интервалын жазу, график түрінде ұсынылған тәжірибелердің нәтижелерін түсіну, тәжірибе деректері бойынша графикті ескере отырып, жылытқыштың пайдалы қуатын анықтау).

Мәтінмен жұмыс істеуге ерекше назар аудару ұсынылады.

ҰБТ-2022 нәтижелері физика мұғалімдеріне:

- білім алушыларға тапсырмаларды шешу және ресімдеу ережелерін түсіндіруге мүмкіндік береді, өйткені ҰБТ тапсырмаларының шешімдерін ресімдеуге қойылатын талаптарды білмеу дұрыс шешілген тапсырма кезінде бағаның төмендеуіне әкелуі мүмкін

- толық жауаппен сапалы тапсырманы қарау кезінде келесі дәстүрлі мәселелерге назар аударыңыз:

1) соңғы жылдардағы сапалы есептерді шешу емтихан алушылардың жалпы сауаттылығының, пән бойынша білімінің және өз ойларын тұжырымдау қабілетінің өте төмен деңгейін көрсетеді. Шешімдерде ойлаудың толық логикалық тізбектері сирек кездеседі. Бұл пайымдау тізбектерінде емтиханға қатысушылар жауап алу үшін анық емес қорытындылар жасай отырып, жабатын Елеулі «үзілістер» бар.

2) білім алушылардың көпшілігінде сапалы міндеттерді шешу таза мәтіндік болып табылады. Шешімдерде формулалар мүлдем жоқ немесе олар

келтірілген, бірақ пайымдаудың логикалық қадамдары формулалардың математикалық түрлендірулерімен бірге жүрмейді. Пәнді оқыту тәжірибесінен туындайтын факт, физикалық формулаларды қолдана отырып, логикалық тұрғыдан дұрыс жауап құру оңайырақ болады.

Пәндік дайындықтың әртүрлі деңгейлері бар оқушыларды сараланған оқытуды ұйымдастыру бойынша ұсыныстар талдау нәтижелері оқу процесіне сараланған көзқарастың қажеттілігін көрсетеді. Білім алушылардың пәндік даярлығындағы жеке олқылықтар қосымша сабақтарда сабақтан тыс уақытта ұйымдастырылған білім алушылардың міндетті өзіндік рефлексиясы, білім алушыларға белгілі бір сабаққа нақты оқу материалын қайталау бойынша жеке тапсырмалар беру және жаңа материалды игеру процесінде бұрын зерделенгенге жүгіну есебінен өтелуі мүмкін. Сабақта ілеспе қайталауды ұйымдастыру, сабақ жоспарына жеке білім алушылар үшін жеке жаттығу тапсырмаларын енгізу. Білім алушылардың әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу және нақты міндеттерді шешу үшін білім мен дағдыларды қолдану дағдыларын қалыптастыру және жетілдіру бойынша жұмыс жүргізген жөн.

Оқушылардың физиканың негізгі ұғымдары мен іргелі заңдарын игеру әдістемесін жетілдіру, ұғымдардың белгілерін бөліп көрсету, олардың арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды орнату, физикалық модельдер мен теорияларды қолдану шекараларын анықтау, таныс (ұқсас) жағдайда, содан кейін өзгерген немесе жаңа жағдайда ұғымдарды немесе заңдарды қолдану. Физиканы оқытуға белсенді көзқарасты күшейту. Физикалық есептерді шешу үшін бастапқы деректерді алу үшін графиктерді, кестелерді, сызбаларды, эксперименттік қондырғылардың фотосуреттерін пайдаланыңыз. Семинарда нәтижелерді графикалық өңдеу әдістемесіне және өлшеу қателігі теориясына ерекше назар аудару керек. Оқушыларды мұқият оқуға және нұсқаулықтарды мүлтіксіз орындауға үйрету.

Үлгерімі жақсы білімалушыларды емтиханға дайындаған кезде көп сатылы мәселелерді шешуге, мәселені шешу жоспарын құруға және оны сауатты рәсімдеуге көп көңіл бөлу керек. Әр нақты сыныпта «проблемалық» тақырыптарды бөліп көрсету, білім алушылардың білімі мен дағдыларындағы олқылықтарды жою, емтиханға жеке дайындықты түзету. Практикалық дағдылардың деңгейін арттыру студенттерге шешімдердің ұтымды әдістерін қолдана отырып, қателіктерден аулақ болып, тапсырмаларды сәтті орындауға мүмкіндік береді. Тақырыптық бақылау және өзіндік жұмыстарға тест түрінде тапсырмаларды енгізу, уақытша режимді сақтау, бұл студенттерге емтихан кезінде өз уақыттарын ұтымды бөлуге мүмкіндік береді. «Онлайн» режимінде тестілеуді пайдалану білім алушылардың стресске төзімділігін арттыруға да ықпал етеді. Оқытудың практикалық бағытын күшейту, тиісті айқындылықты (нақты тәуелділіктер графиктерін, кестелерді, нақты жағдайлардың физикалық модельдерін құрумен мәтіндік есептерді) қосу білім алушыларға өз білімдерін стандартты емес жағдайда қолдануға көмектеседі. Зертханалық жұмыстарды

орындауға, оларды жобалауға, эксперименттік зерттеудің қажетті дағдыларын пысықтау үшін қорытындыларды жазуға ерекше назар аудару қажет.

Білім алушылардың барлық топтары үшін оқыту процесі белсенді дербес оқыту әдістерін пайдаланған кезде тиімдірек болады. Мұндағы басты назар білім алушылардың оқу міндеттерін түсінуіне аударылады. Механизм мұғалімнің аралық жоспарланған нәтижелерді (тақырыптық немесе сабақ блогына) сапалы әзірлеуі болып табылады. Білім алушылар осы жоспарланған нәтижелермен алдын-ала танысып, алдағы бірнеше сабақта нені үйренуі керек, қандай тапсырмаларды қалай орындау керектігін, оны қалай тексеруге және бағалауға болатындығын білуі керек. Оқыту міндеттерін түсіну тәуелсіздікті арттырады, оқушыға оқу процесінде қандай деңгейде екенін және оның нәтижелерін қалай жақсартуға болатындығын түсінуге мүмкіндік береді. Оқытудың таяудағы мақсаттары мен міндеттерінің ашықтығы, орындауды үйрену қажет оқу тапсырмалары түріндегі нақты бағдарлар және нәтижелерді бағалаудың алдын ала белгілі критерийлері – бұл оқу тәуелсіздігін дамытудың, өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын игерудің және жоғары оқу жетістіктерінің кепілі. Оқушылар физикалық құбылыстарды түсіндіруге және әртүрлі процестер кезінде физикалық шамалардың өзгеру сипатын анықтауға арналған тапсырмаларды орындауда айтарлықтай қиындықтарға тап болады.

Физика бойынша бағдарламаның практикалық бөлігін іске асыру аясында мыналарды ұсынылады.

1. Бағдарламада көзделген барлық зертханалық жұмыстарды немесе практикум жұмыстарын жүргізу. Оларды жүргізу кезінде келесі дағдыларды қалыптастыруға назар аудару ұсынылады: графиктер құру және олар бойынша физикалық шамалардың мәндерін анықтау, өлшеулердің қарапайым қателіктерін ескере отырып, өлшеу және есептеу нәтижелерін жазу.

2. Сыныпта демонстрациялық эксперименттер жүргізу, оның ішінде оқулықтағы теориялық материалды түсіндіруге негізделген компьютерлік модельдердің көмегімен.

3. Ауызша жауаптарға және сапалы есептерді шешуге жеткілікті назар аудару, зерттелген заңдылықтарды көрсете отырып, дәйекті логикалық негіздемені қамтитын толық дұрыс жауапқа қол жеткізу.

4. «Осы бөлімдегі міндеттердің негізгі түрлерін зерттеу» жүйесінен есептерді шешудің жалпыланған дағдыларын үйретуге қайта құру. Бұл жағдайда студенттер белгілі бір шешім алгоритмін таңдауға емес, есепте сипатталған құбылыстар мен процестерді талдауға және осы жағдайға сәйкес келетін физикалық модель құруға үйренеді. Бұл тәсіл тек проблемаларды шешуге үйрету үшін ғана емес, сонымен бірге оқушылардың интеллектуалды дағдыларын дамыту шеңберінде де салыстырмалы түрде құнды.

5. Пәнді оқуға деген ынтаны арттыру және пәннің тәрбиелік ролін күшейту үшін сабақтарда физикалық жаңалықтар тарихын қолданыңыз. Қазіргі кванттық физиканың қалыптасуының тарихи аспектілерін қозғайтын ғылыми оқушылар

конференцияларын өткізу, білім алушылардың ғылыми қоғамында жұмысты ұйымдастыру.

6. АКТ-ны тиімді қолдану. Жақсы бейне немесе анимация, компьютерлік модель материалды түсіндіру кезінде уақытты қысқартуға мүмкіндік береді, ал оның ассимиляция сапасы жоғарылайды.

7. Білім алушыларды ғылым мен техниканың түрлі салаларындағы заманауи техниканың жаңалықтарымен және жаңа технологиялармен таныстыру. Физиканы оқыту әдістемесін жетілдіру үшін әдістемелік бірлестіктерде VLOOKUP-пен байланысты мәселелерді талқылауды жалғастыру қажет. Білім алушыларға үлкен қиындықтар туғызған ҰБТ мәселелері мен тақырыптары бойынша жеке және топтық консультациялар өткізу ұсынылады.

Қайталанатын қиындықтар: физикалық құбылыстардың механизмін түсінбеу, құбылыстар мен олардың модельдерін ажырата алмау, табиғи құбылыстар мен физикалық эксперименттердің нәтижелерін түсіндіру, физикалық заңдардың техникалық қолданылуын білмеу, кеңейтілген логикалық құрылыстарды қажет ететін есептерді шешудегі қиындықтар. Білім алушылар үшін ең көп кездесетін мәселе-есепті шешу алгоритмін дәл кезең-кезеңімен орындау. Қате шешілген тапсырмалардың санын азайту үшін есептерді шешу алгоритмдерін білу және оларды шешу логикасын бұзбай қолдана білу қажет. Түсіндіру кезінде алгоритмнің әр қадамының ерекшеліктеріне назар аудару қажет: шартты жазу, шешімді кезеңдерге бөлу, олардың ерекшеліктерін анықтау, белгілерді, сызбаларды енгізу және т.б. мұны тек орта мектепте ғана емес, сонымен қатар негізгі мектептен бастап физиканың әртүрлі бөлімдерін байланыстыратын күрделі мәселелерді шешу қажет. Тапсырманы орындау кезінде психологиялық кедергіні жеңу үшін мұғалімдер осы тапсырманың орындалуын бағалау әдістемесіне назар аударуы керек.

Біріктірілген есептерді сәтті шешу үшін есепті толық фрагменттерге бөлу дағдыларын қалыптастыру қажет: мәліметтерді түсіндірме үлгісімен қысқаша жазу, құбылысты немесе құбылыстар жиынтығын анықтау, есептің әр элементін сипаттайтын негізгі заңдарды жазу, жазылған теңдеулер жүйесінің математикалық түрлендірулері

Пән мұғалімдерінің әдістемелік бірлестіктерінде талқылауға арналған тақырыптар бойынша ұсыныстар, білім алушылар негізгі заңдар мен формулаларды біле отырып (дәлірек айтқанда, есте сақтай отырып), физикалық құбылыстардың механизмін түсінбейді, формулаларды құбылыстар мен процестердің сапалық сипаттамасымен байланыстырмайды, физикалық заңдардың қолданылуының шекараларын білмейді, жалпы заңдылықтар мен ерекше жағдайларды ажыратпайды. Нәтижесінде олар анықтамалар мен формулаларды тану немесе көбейту тапсырмаларын жақсы орындайды, қарапайым тапсырмаларды-жаттығуларды шешеді, бірақ нақты жағдайлар пайда болатын тапсырмаларда бірдей заңдарды қолдана алмайды.

Физика курсының әр бөлімін игерумен тиімді жұмыс жасау үшін мұғалім оқушының немен айналыспайтынын, физика курсының нақты тақырыбында қандай қиындықтарға тап болатынын жақсы түсінуі керек. Механика. «Кинематикада» қисық сызықты қозғалыс тапсырмалары дәстүрлі түрде нашар шешіледі. Көлденең немесе көкжиекке бұрышпен лақтырылған дененің қозғалыс тапсырмаларында көптеген оқушылар үшін екі перпендикуляр ось бойынша қозғалыс өте қиын. Динамикалық есептерде күш векторлары дұрыс салынбаған немесе денелерге әсер ететін барлық күштер тартылмаған көптеген жұмыстар бар. Нәтижесінде Ньютонның екінші заңы дұрыс жазылмаған. Егер күштер тепе-теңдік позициясы үшін емес, траекторияның ерікті нүктесінде жазылуы керек болса, қателіктер саны артады. Көптеген білім алушылар Ньютонның үшінші Заңын қолдануда қателіктер жібереді. Қысым күші мен тірек реакциясының күші шатастырылады; әр түрлі денелерге қолданылатын кернеу күші және т.б. ЕНТ тапсырмаларында денелердің қозғалысына арналған тапсырмалар жиі кездеседі. Студент Ньютонның екінші заңын бүкіл денелер жүйесі үшін жазу (Бұл жағдайда кернеу күші немесе тірек реакция күші сияқты ішкі консервативті күштер болмайды) үдеуді тез анықтауға мүмкіндік беретінін түсінуі керек. Механика бойынша тапсырмаларда, басқа бөлімдердегідей, оқушылардың төмен математикалық дайындығы әсер етеді. Олар векторлар мен олардың проекцияларын координаталық осьтерге шатастырады. Олар вектор мен ось арасындағы бұрыштарды анықтай алмайды және проекцияларды есептеу үшін тригонометриялық функцияны дұрыс анықтауда қателеседі.

Физиканы оқытуға белсенді көзқарасты күшейту маңызды. Физикалық мазмұндағы мәтіндер ақпаратты ұсынудың графикалық формасын (графиктер, кестелер, суреттер, эксперименттік қондырғылардың фотосуреттері) қолданумен ерекшеленеді, бұл физикалық есептерді шешу үшін бастапқы деректерді алу үшін ақпаратты бір таңбалы жүйеден екіншісіне аудару дағдыларын қажет етеді. Типтік емес есептерді шешу әдістерін оқыту мақсатында артық деректері бар есептерді, бағалау міндеттерін пайдалану ұсынылады.

Физика бойынша ҰБТ-ға дайындық бойынша жалпы ұсыныстар.

ҰБТ-ға дайындық формулаларды тек есте сақтау және оларды стандартты жағдайларда қолдануға ғана бағытталмауы керек. Бұл тәсіл төмен баллға үміткер әлсіз оқушы үшін ғана негізделген. Сапалы білім беру нәтижелерін қамтамасыз ету үшін сыни ойлауды, проблемалық-рефлексивті тәсілді дамытуға, проблемалық танымдық міндеттерді шешуге бағытталған заманауи педагогикалық технологиялар негізінде «Физика» пәнін оқытуды ұйымдастыру ұсынылады. Білім алушылардың білімін, іскерлігі мен дағдыларын тексерудің дәстүрлі әдістері мен нысандарымен қатар оқу процесіне тапсырмалардың әртүрлі тақырыптары бойынша салыстырылатын ҰБТ-ны қолдана отырып және тапсырманың әртүрлі формаларын қамтитын тестілік бақылау нысандарын қосу қажет: қысқа жауаппен (есеп тапсырмалары, бірнеше таңдау тапсырмалары, сәйкестікті анықтау тапсырмалары). Дегенмен, физиканы оқыту «сүйреуге

(натаскивание)» айналмауы керек екенін түсіну маңызды. ҰБТ-да жақсы нәтиже алу үшін оқыту жан-жақты болуы керек. Физикалық құбылыстар мен процестердің мәнін түсіну үшін уақыт пен күш жұмсау қажет. Типтік және одан да күрделі мәселелерді шешу-бұған жетудің негізгі құралдарының бірі. МЖМБС-тың негізгі парадигмасы болып табылатын «білу, Қолдану» талаптарынан құзыреттіліктің көрінісіне көшу керек. «Физика» пәні ең мета-пән болып табылады, өйткені ол әмбебап оқу әрекеттерінің барлық спектрін меңгеруді талап етеді. Тапсырмаларды орындау кезінде оқушы:

- 1) мағынасын түсініп оқи білуі керек;
- 2) әртүрлі түрлерде ұсынылған ақпаратқа талдау, синтез, жіктеу жүргізу: мәтіндер, теңдеулер, графиктер, кестелер, диаграммалар, сызбалар, диаграммалар және т. б.;
- 3) ақпаратты әртүрлі символдық-символдық нысандарға аудару;
- 4) математика білімін қолдана отырып есептеу;
- 5) алынған нәтижені дөңгелектеу;
- 6) алынған нәтижені дөңгелектеу; СИ-дегі бірліктер;
- 7) «қателікке» жауапты тексеру;
- 8) жауапты бланкілерге жазу;
- 9) уақытты бөлу.

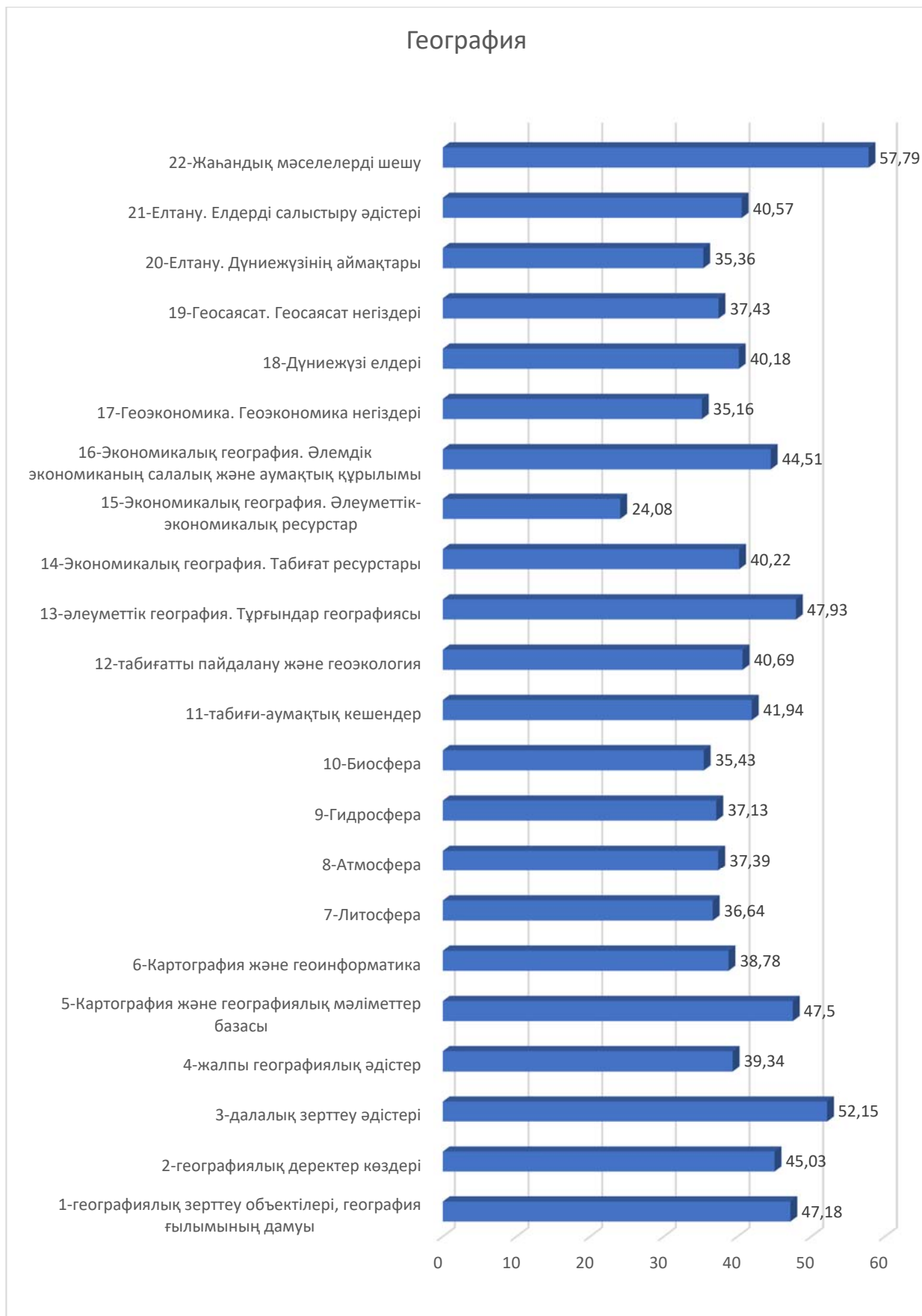
Осылайша, өлшеу материалдары мұғалімдерді МЖМБС талаптарына сәйкес жұмыс істеу қажеттілігіне әкеледі, яғни ҰБТ тапсырмаларын орындау техникасын кезең-кезеңімен меңгеру. Жеке немесе топтық жұмыс арқылы физика бойынша одан әрі даярлықты жандандыру мақсатында ҰБТ мазмұнының элементтерін игерудің жеткілікті деңгейіне жетпеген білім алушылармен ҰБТ-ға дайындық әдістемесі туралы жеке әңгімелер жүргізу, олардың міндеттерін шешу табыстылық шегін еңсеруді қамтамасыз ететін тақырыптардың комбинациясын таңдауға көмектесу ұсынылады. Қателер бойынша жұмыс ретінде төмен баға алған студенттер басқа жұмыс нұсқаларын орындауы керек.

Мұғалімге оқу процесінде фрагменттерді де, бейне сабақтарды да қолдануға кеңес беріледі, өйткені сабақтарда оқытудың стандартты емес түрлерін қолдану білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Жетекші мұғалімдердің мұқият әзірленген бейне сабақтары оқу материалын көрнекі түрде ұсынуға ықпал етуі керек. Зертханалық және практикалық жұмыстар бағдарламаға сәйкес виртуалды зертханаларды, мұғалім жүргізген немесе интернет желісінде ұсынылған осы жұмыстардың бейнежазбаларын пайдалана отырып орындалуы тиіс. Тексеру және бақылау жұмыстарын осы жұмыстарды жүргізу үшін уақыт шеңберін белгілеуге мүмкіндік беретін платформаларда, сондай-ақ оларды автоматты түрде тексеру мүмкіндігімен жүргізу ұсынылады.

География

2022 жылғы география бойынша тақырыптар бөлінісінде республика бойынша ҰБТ тапсыру көрсеткіштерін талдау 461-суретте көрсетілген.

461-сурет-2022 жылғы география бойынша тақырыптар бойынша ҰБТ тапсыру көрсеткіштері

Деректерден мыналар шығады:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 24,08% - дан және 57,79% - дан ауытқиды.

2) орындау пайызы (50% - дан астам) тақырыптар бойынша көрсетті:

-Жаһандық мәселелерді шешу

- Далалық зерттеу әдістері

Сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі тиісінше 57,79% және 52,15% құрады.

3) Орындалу пайызы төмен тақырыптар::

-Экономикалық география. Әлеуметтік-экономикалық ресурстар

Сонымен қатар, оқыту тілі бойынша білім алушылардың географиясы бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың нәтижелерін салыстыру (461-сурет) :

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 21,86% - дан және 67,57% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Жаһандық мәселелерді шешу

-Елтану. Дүниежүзінің аймақтары

- Әлеуметтік география. Тұрғындар географиясы

- Табиғи-аумақтық кешендер

- Биосфера

- Картография және географиялық мәліметтер базасы

- Далалық зерттеу әдістері

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

-Экономикалық география. Әлеуметтік-экономикалық ресурстар

-Литосфера

-Жалпы географиялық әдістер

Қазақ тілінде оқытатын білім алушылардың география бойынша сәтті орындалған тапсырмаларының үлесі (463-сурет) :

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 24,8% - дан және 59,5% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Жаһандық мәселелерді шешу

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

-Экономикалық география. Әлеуметтік-экономикалық ресурстар

462 - сурет – Оқыту тілі бойынша география пәнінен орындалған тапсырмалар үлесі

463-сурет-География бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (қазақ тілінде оқыту)

қазақ тілінде оқыту

Орыс тілінде оқытатын білім алушылардың география бойынша сәтті орындалған тапсырмаларының үлесі (464-сурет) :

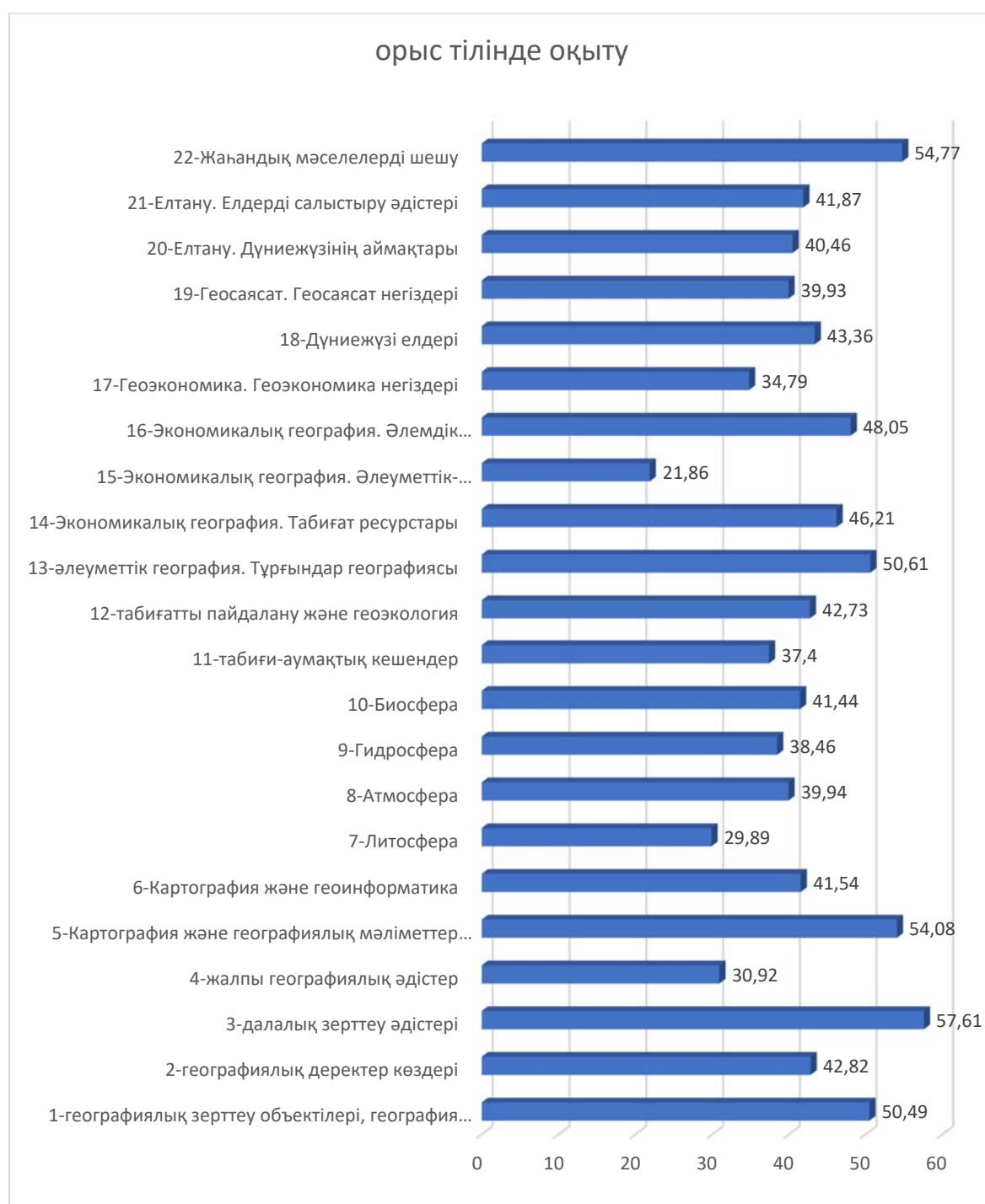
1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 21,86% және 57,61% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Жаһандық мәселелерді шешу
- Картография және географиялық мәліметтер базасы

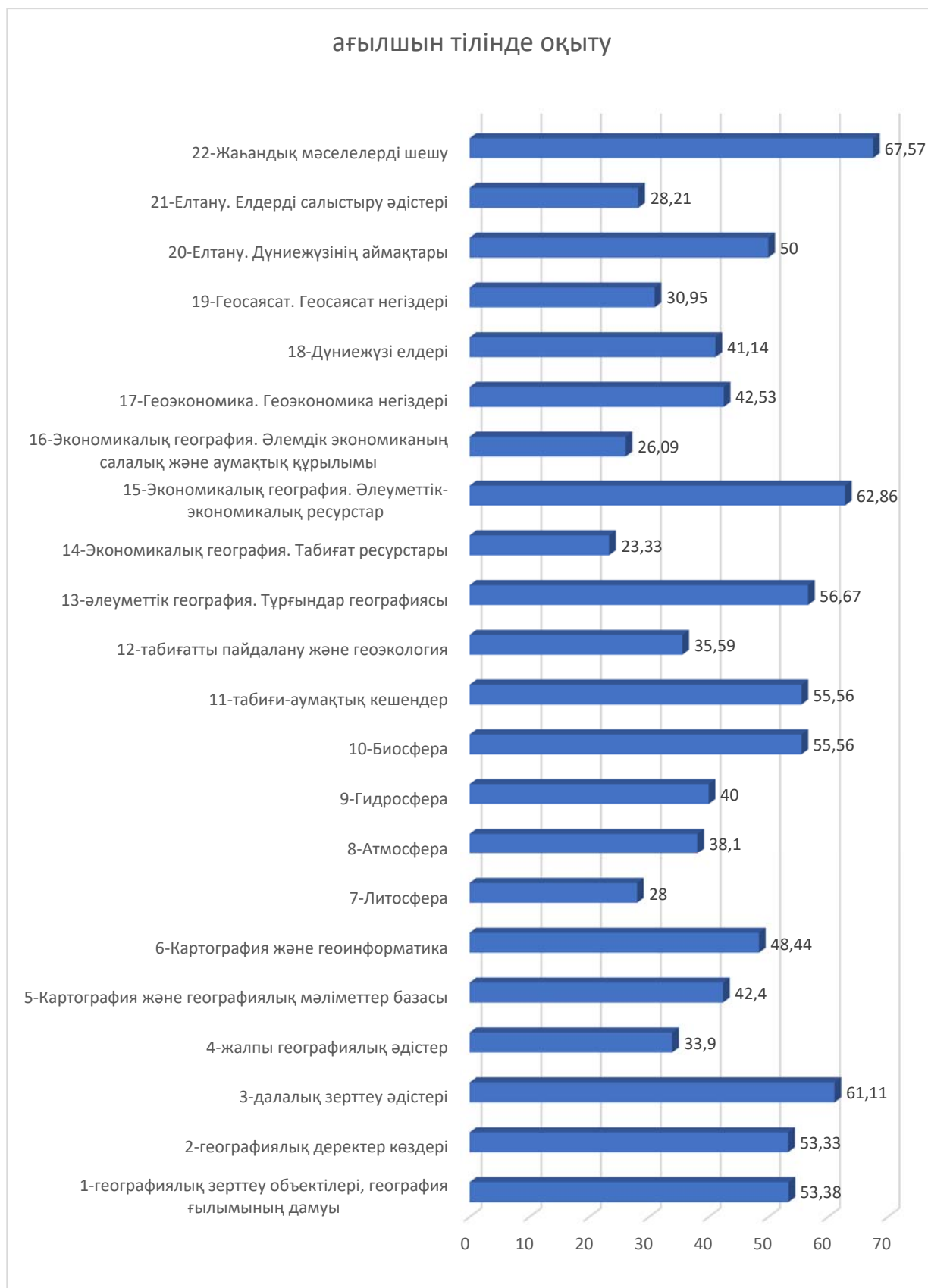
- Далалық зерттеу әдістері
- 3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:
 - Экономикалық география. Әлеуметтік-экономикалық ресурстар
 - Литосфера
 - Жалпы географиялық әдістер

464-сурет - География бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі (орыс тілінде оқытумен)

Ағылшын тілінде оқытатын білім алушылардың география бойынша сәтті орындалған тапсырмаларының үлесі 465-суретте көрсетілген.

465-сурет-география бойынша сәтті орындалған тапсырмалардың үлесі

Суреттен мынаны көруге болады:

1) тақырыптар бойынша тапсырмаларды орындау пайызы 28,21% - дан және 67,57% - дан ауытқиды.

2) Тақырыптар бойынша орындаудың жоғары пайызы (50%-дан асқан) көрсетілді:

- Жаһандық мәселелерді шешу
- Елтану. Дүниежүзінің аймақтары
- Әлеуметтік география. Тұрғындар географиясы
- Табиғи-аумақтық кешендер
- Биосфера
- Далалық зерттеу әдістері

3) Орындаудың төмен пайызы тақырыптар бойынша көрсетілді:

- Экономикалық география. Әлеуметтік-экономикалық ресурстар
- Литосфера
- Жалпы географиялық әдістер
- Геополитика. Геополитика негіздері.

Анықталған типтік қиындықтар негізінде пәнді оқытуды ұйымдастыру мен әдістемесін жетілдіру бойынша ұсыныстар

Барлық білім алушыларға Географияны оқытуды жетілдіру бойынша түлектерді даярлаудың анықталған кемшіліктерін талдау негізінде Географияны оқытуды жетілдіру бойынша мынадай шаралар ұсынылады.

1. Білім алушылардың Географияны оқуға деген ынтасын арттыру үшін мектептегі географиялық білім беру мазмұнының біздің еліміз бен әлемдегі өмірмен байланысын күшейту, білім беру мазмұнының география ғылымы саласындағы заманауи жетістіктерге сәйкестігіне қол жеткізу қажет. Атап айтқанда, қашықтықтан түсірілімге (спутниктер, дрондар және тиісті өнімдер) және геоақпараттық технологияларға, жоғары дәлдіктегі кеңістіктік зерттеулерге және олардың география мен жер туралы ғылымдардағы практикалық қосымшаларына назар аудару.

2. Сабақтарда географиялық номенклатураны білуге ғана емес, сонымен бірге себеп – салдарлық географиялық байланыстарды ашуға да көп көңіл бөлу керек. Сонымен қатар, міндетті түрде зерттелетін және бақыланатын ұғымдар мен терминдердің тізімін нақты анықтау қажет. Ұғымдармен және терминдермен жұмыс істеу кезінде семантикалық оқудың әртүрлі әдістемелік әдістерін қолданған жөн, сонымен қатар терминдердің білімін тексеру үшін диктанттар мен ауызша сауалнамалар жүргізген жөн. Оқу процесі тек білімді беруге және дағдыларды қалыптастыруға ғана емес, ең бастысы географиядағы теориялық және іргелі білімді игеруге де бағытталуы керек.

3. География сабақтарында оқу жағдайларында және нақты өмірлік жағдайларда географиялық білімді, дағдыларды қолдануға бағытталған дағдылардың үш тобын бөліп көрсету ұсынылады:

- танымдық және тәжірибеге бағытталған міндеттерді шешу процесінде географиялық білімді қолдана білу;

– танымдық және тәжірибеге бағдарланған міндеттерді шешу үшін қажетті географиялық ақпарат көздерінен ақпаратты табу және пайдалану қабілеті.

-оқу және тәжірибеге бағдарланған міндеттерді шешу үшін статистикалық көздерден алынған географиялық білім мен ақпаратты біріктіру және пайдалану қабілеті.

4. Кейбір түлектерді даярлаудың өте маңызды кемшілігі – тілдік құралдарды нашар меңгеру – өз көзқарасыңызды қисынды және дәл көрсету, тиісті тілдік құралдарды және дұрыс терминологияны қолдану. Бұл дағды ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларымен және мәтіндік ақпаратты географиялық талдау және интерпретациялау қабілетімен тығыз байланысты.

5. Жауаптардағы кейбір қателер тапсырмалар мәтінін мұқият оқымаумен байланысты. Мұндай қателіктерді жою үшін студенттерді тапсырманы түсінуге мүмкіндік беретін арнайы әдістермен таныстыру қажет: тапсырманы қайта құру, сұрақтың мәнін түсіндіру, тапсырманы орындау жоспарын жазу. Оқу процесіне географиялық мазмұндағы мәтіндермен жұмыс істеу тапсырмаларын қосу маңызды.

Пәндік даярлықтың әртүрлі деңгейлері бар оқушыларды сараланған оқытуды ұйымдастыру бойынша сараланған оқыту қиындықты, көлемді, шығармашылықты, материалды игеру деңгейін ескере отырып, топтық (көп деңгейлі тапсырмалар) және жеке жұмысты (сараланған тапсырмалар) қамтиды. бұл жұмысқа ҰБТ-ның барлық деңгейлерінің тапсырмаларын қосу ұсынылады.

Пән мұғалімдерінің әдістемелік бірлестіктерінде талқылауға арналған тақырыптар бойынша ұсыныстар, біліктілікті арттырудың мүмкін бағыттары пән мұғалімдерінің әдістемелік бірлестіктерінде талқылауға арналған мектеп география курстарының мазмұнының ұсынылған тақырыптары: «Биосфера», «Климат», «Гидросфера», «жердің жылдық және тәуліктік қозғалысы», «Ресей және әлем халқы», « Байланыс қоршаған ортамен халықтың өмірі», «Ресейдің табиғи-экономикалық аймақтары мен географиялық аймақтарының ерекшеліктері», «халықаралық географиялық еңбек бөлінісі жүйесіндегі елдердің мамандануы».

Оқушыларды даярлаудағы кемшіліктердің алдын алу, олардың білімінің жүйелілігін арттыру мақсатында білім алушыларды базалық даярлаудағы олқылықтарды анықтау үлкен маңызға ие. Сондықтан білім беру процесін жоспарлау кезінде белгілі бір тақырыптарды зерттеу кезінде тірек болып табылатын дайындық аспектілерін диагностикалауға уақыт беру ұсынылады. Оқу жылының басында жалпы білім беретін ақпараттық-коммуникативтік және өзге де дағдылардың, танымдық қызмет түрлерінің қалыптасуын тексеруге бағытталған бастапқы диагностика жүргізу ұсынылады. Ағымдағы тақырыптық бақылауды жүргізу кезінде ҰБТ-ға бейімделген форматтағы тапсырмаларды әзірлеу.

Білім беру сапасын арттыру – орта білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі. Соңғы уақытта: өмір сапасы, білім сапасы, әлеуметтік табыстылық сөз тіркестері жиі естіледі. Қазіргі заманғы педагог Марк Поташник «Білім беру сапасы – бұл білім беру үдерісінің әр түрлі қатысушыларының

күткен үміттерінің қанағаттану дәрежесі, басқаша айтқанда, мақсат пен нәтиженің арақатынасы, мақсатқа жету шарасы» деп анықтайды.

Бүгінгі таңда кейбір ғылыми дереккөздерден «білім сапасы» терминінің бірнеше анықтамаларын бөліп көрсетуге болады:

1. Білім сапасы – бұл оқыту процесінде игерілген ақпараттың барлық көлемінің деңгейі және оның стандартты білім мазмұнымен және оны меңгеру міндеттерімен арақатынасы.

2. Білім сапасы – бұл мақсаттар мен нәтижелердің арақатынасы, олардың білім берудің мемлекеттік стандарттарына, яғни әлеуметтік тапсырысқа, білімалушылар мен олардың ата-аналарының сұраныстарына сәйкестігін сипаттайтын қасиеттер жүйесі.

Білім сапасы сипаттамалардың төрт тобы бойынша анықталады:

- а) толықтығы, көлемі, дәлдігі, беріктігі;
- б) жүйелілік, жалпылау, ғылымилық, фундаменталдық;
- в) жеделділік, икемділік, мобильділік;
- г) пәрменділік, практикалық істерге бағыттылық.

Осы көрсеткіштер бойынша білім сапасы өлшенеді және оларды меңгеру деңгейі анықталады. Бұл көрсеткіштер ресейлік ғалымдар М. Н. Скаткина және В. Краевскийнің педагогикалық мақалаларында бөлінді. Бұдан әрі бұл көрсеткіштерді ғалымдар былай жазады:

Оқушы білімінің толықтығы бағдарламамен қарастырылған оқылатын объект туралы барлық білім санымен анықталады.

Білімдер тереңдігі осы білімдердің саналы маңызды байланыстарының қатарына сәйкес келетін басқалармен сипатталады. Айта кету керек, толымдылық тереңдікке сәйкес келмейді, өйткені толымдылық бір-бірінен білімнің оқшаулануына жол береді. Тереңдік маңызды байланыстарды сезінуді болжайды. Бұл байланыстар неғұрлым маңызды болған сайын, олар неғұрлым жоғары тәртіптегі құбылыстардың мәнін көп көрсететін болса, соғұрлым терең білім береді.

Білімнің жеделдігі оқушының ұқсас және вариативті жағдайларда қолдану дайындығы мен іскерлігін қарастырады. Оқушы білімді қолдана алатын жағдайлардың көп түрі болған сайын, және бұл қолдану неғұрлым жақсырақ болса, дәлірек айтқанда, білімнің жеделдігі анық көрінеді.

Білімнің икемділігі оны әртүрлі жағдайларда қолдану тәсілдерін тез табу арқылы пайда болады. Жағдай неғұрлым вариативті болған сайын, оқушы білімді қолдану тәсілін тез табады, әсіресе оның білімін икемдейді. Бір жағдай үшін білімді қолданудың бірнеше тәсілдерін ұсыну қабілетін икемділік көрсеткіші деп есептеу керек. Икемділік пен жеделдікті нақты ажырату қажет.

Жеделділік белгілі бір жағдайлар үшін қолдану тәсілдерін нақты білуін және оларды қолдана білуін сипаттайды. Икемділік жадыдан қажетті уақытта, жаңа жолды жасауды, танымал әдістен жұмыс істеу жолын, іс-әрекет тәсілін алу қабілетін болжайды. Осылайша, икемділік әрдайым жеделдеуде көрінеді, бірақ жеделділік әрдайым білімнің икемділігін білдірмейді.

Нақтылық пен жалпылама білімнің нақты көріністерін және жалпылама білімді қорытындылап жеткізу қабілетін ашуда көрінеді. Жалпыланған білім әрқашан нақты білімнің болуын қарастырады. Оқушының нақты білімдерін, фактілерін қорыта білуі маңызды.

Шектелген және кеңейтілген білімді жинақы жеткізе білумен сипатталады, бірақ ол жинақталған білімінің көрінісі жинақы көрінетін білім нәтижесі болып көрінуі қажет.

Білімнің жүйелілігі білім жиынтығының құрылымын, олардың бірізділігін ұғынуды көздейді.

Білімдердің ұғынуы олардың арасындағы байланыстарды түсінуде, білім алуда, оларды дәлелдеуде көрінеді. Ол: білім арасындағы байланыс сипатын түсінумен; маңызды және маңызды емес байланыстарды ажыратумен; байланыстардың дәлелдігін түсінумен; білім алуды түсінумен; білімді қолдану саласымен сипатталады.

Білімнің беріктігі жадыда білімнің сақталу ұзақтығын және қажет болған жағдайда олардың жаңғыртылуын білдіреді.

Объективтілік – бұл өзіне тән жеке тұлғаның жағдайына жатпайтын ақпарат болып табылады. Бұл толықтығы, тереңдігі, жеделдігі, нақтылығы, жинақылық,

жүйелілік, шектеулік. Бұл қасиеттер оқушылардың игерілгеніне немесе игерілмегеніне қарамастан білімде болуы мүмкін. Білім сапасы пайда болған кезде, олар жеке тұлғаның субъективті қасиеттеріне айналады.

Басқа қасиеттер тек субъективті болуы мүмкін. Икемділік, шектеу, саналы және беріктілік сияқты қасиеттер оқушы білімді меңгергеннен кейін ғана беріледі және олар оның жеке басының қасиеттеріне айналды.

Сапасын екінші тобы өзінің қалыптасуы мен түсінуі үшін мұғалімнің білімді меңгеру заңдарын және оларды оқушыларда көру тәсілдерін түсінуін талап етеді. Білім сапасының осы екі тобын ажырату маңызды, себебі бірінші топ білімнің объективті табиғатына сүйеніп алынады. Оқушы білім арасындағы байланысты, олардың көлемін, қолдану жағдайын, байланыстардың дәйектілігін, нақтылық және жалпылау дәрежесін жақсы меңгеруін ұйымдастыру үшін білуі тиіс.

Жиынтық бағалаудың принциптері мен ерекшеліктері

Критериалды бағалау оқушылардың оқу жетістіктерінің қол жеткізген және потенциалды деңгейлері арасындағы сәйкестікті анықтауға мүмкіндік беретін процесс екені белгілі. Критериалды бағалау - оқушылардың білім жетістіктерін саралап, сонымен қатар олардың құзыреттілік деңгейі туралы ақпарат беруге бағытталған [5].

Критериалды бағалау жүйесінің принциптері:

- ✓ оқушылардың оқу жетістігі мен жиынтық бағалаудың өзара байланыстылығы;
- ✓ оқу мақсаттары мен күтілетін нәтижелердің тікелей байланысты болуы;
- ✓ оқушылардың жетістік деңгейін бағалаудың нақтылығы, анықтылығы және объективтілік пен валидтіліктің сақталуы;
- ✓ критерийлер мен құралдардың оқу мақсаттарына және күтілетін нәтижелерге бағытталығы;
- ✓ бағалаудың қолжетімділігі, түсінікті және ашық ақпарат берілуі;
- ✓ оқушылардың оқу жетістіктерінің ілгерлеуін қадағалаудың үздіксіздігі;
- ✓ дамуға бағыттылық. Бағалау білім беру жүйесінде оқушылардың дамуын анықтап, қызығушылықтарын арттырып, ынталандыру;
- ✓ оқушылардың жеке қасиеттері емес, оқу іс-әрекетінде күтілетін нәтижеге қол жеткізген табыстары мен олардың қалыптасу процестерінің бағалануы;
- ✓ бағалау критерийлері мен нормалары, бөлім бойынша жиынтық бағалау (БЖБ) және тоқсан бойынша жиынтық бағалау (ТЖБ) нәтижелерінің алгоритмі мұғалімдер мен оқушыларға алдын ала белгілі болуы;
- ✓ оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен өзара бағалау дағдыларын меңгеруге және бағалау қызметіне қатыса алатындай етіп құрылуы

Жиынтық бағалау – ол оқу мерзімінің соңында немесе белгілі бір уақыттағы оқу бағасы. Жиынтық бағалау оқу шеберлігін бағалайды, сонымен қатар оның аналогы ретінде, қалыптастырушы бағалаудың ілгерлеуін өлшейді және нақты оқушыға тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретін тәуелсіз критерийлер көмектесу үшін диагностикалық құрал ретінде қызмет атқарады. Әдетте, жиынтық бағалауда назар жеке адамға емес, нақты әрекетке араласуға әсер ету ретінде өлшенеді. Ол мұғалімдерге, әкімшілікке және ата-аналарға ұлттық, мемлекеттік немесе жергілікті стандарттарды қанағаттандыру үшін пайдаланылатын материалдардың, оқу бағдарламалары мен нұсқаулықтардың әрекет етуі ретінде барлық оқушылардың жетістік деңгейі жайлы деректерді біріктіреді.

Жиынтық бағалау талаптары:

Бөлім және ортақ тақырыптар бойынша жиынтық бағалау талаптары:

- БЖБ тапсырмаларын мұғалім өзі құрастырады;
- бөлім бойынша оқу мақсаттарын қамтиды;
- 15-20 минут аралығында өткізіледі;
- балдар дескрипторға сәйкес қойылады;
- БЖБ нәтижесі бойынша модерация өткізілмейді;
- тоқсандық бағаға әсер етеді (50%).

Тоқсан бойынша жиынтық бағалау талаптары: 10

- ТЖБ тапсырмаларын мұғалім спецификацияға сәйкес құрастыруы тиіс;
- тоқсанның барлық бөлімдері бойынша оқу мақсаттарын қамтиды;
- бір сабақ көлемінде өткізіледі (40 минут);
- бағалау балдары балл қою кестесіне сәйкес қойылады;
- ТЖБ нәтижесі бойынша модерация өткізіледі (жазбаша жұмыстар үшін);
- тоқсандық бағаға әсер етеді (50%)

Білім берудің жаңартылған мазмұнын енгізу нәтижелері ұлттық және жалпыға ортақ адами құндылықтарды біріктіретін, тұлғаның үйлесімді қалыптасуы мен интеллектуалды дамуы үшін қолайлы, кез-келген өмірлік жағдайдағы функционалдық сауаттылықты және бәсекеге қабілеттілігін көрсете алатын білім беру ортасын құру болып табылады.

«Мазмұнды жаңарту» термині тек қана шартты түрде пайдаланылады, себебі тек мазмұнның өзі ғана емес, сондайақ оқу үдерісін ұйымдастыру және бағалау жүйесі де реформалануға жатады.

Мектепте жаңартылған білім беру жағдайының ерекшелігі неде, білім беру жетістіктері өнімді сипатқа ие болғанымен сипатталады, ал оқу үдерісі әрбір сабақта «білім алу» бойынша оқушылардың белсенді қызметімен сипатталады.

Бұл жағдайда оқушы - таным субъектісі, ал мұғалім оқушылардың танымдық қызметін ұйымдастырушы болып табылады.

Білім беру мазмұнын жаңарту әрбір оқушының жасына және оның табыстылығына қарамастан, жеке тұлға ретінде қабылдануына бағытталған. Ол үшін оқушының қабілетін барынша толық ашу, өзінің қадір-қасиетін, еркіндігін, қоршаған ортамен қарым-қатынас үйлесімділігін тәрбиелеу қажет. Білім беру мазмұнын жаңартудың педагогикалық аспектісі дәл осы болып табылады.

Оқыту мақсаты оқушы мен мұғалім үшін ортақ мәселе болып қалыптасады.

Уақыт оқытудың нәтижелерін қадағалаудың жаңа нысандарын талап етеді.

Қазіргі мектепте бес баллдық бағалау жүйесі бағалардың объективтілігін бақылауға мүмкіндік бермейді, өкінішке орай, баға мұғалімнің билік құралына айналды.

Сондықтан 2015-2016 оқу жылынан бастап білім беру үрдісінің көптеген аспектілерін сәйкестендіруге мүмкіндік беретін критериялды бағалау жүйесі енгізілуде:

- өз дамуын жоспарлаудағы оқушылардың функционалдық сауаттылығы мен дербестігін қалыптастыру деңгейі;
- сыртқы бақылауға әдістемелік дайындық және оқытылатын пәннің барлық стратегиялық бағыттарын және білім алушылардың интегративті іскерліктерін бақылаумен қамту.

Бұл ретте өлшемдер балалардың өздері үшін де, ата-аналар үшін де ашық.

Зерделеу нәтижесінде қалыптастырушы бағалауды ұйымдастыру және өткізу кезінде туындайтын қиындықтар айқындалды.

Жиынтық бағалауды өткізу кезіндегі қиындықтар:

- оқыту мақсаты негізінде бағалау критерийлерін құру:

1 – 23,1%, 2 – 25,6%, 3 – 30,8%, 4 – 0%, 5 – 12,8%;

- кері байланысты ұсыну:

1 – 25,6%, 2 – 30,8%, 3 – 28,2%, 4 – 5,1%; 5 – 2,6%;

- бағалау критерийлеріне сәйкес тапсырмаларды құрастыру:

1 – 23,1%, 2 – 20,5%, 3 – 33,3%, 4 – 7,7%, 5 – 5,1%;

- дескрипторларды құрастыру:

1 – 30,8%, 2 – 15,4%, 3 – 25,6%, 4 – 10,3%; 5 – 12,8%;

- топта оқыту мақсатына жетуді бағалау:

1 – 25,6%, 2 – 25,6%, 3 – 23,1%, 4 – 10,3%, 5 – 10,3%.

Критериалды бағалау жүйесінің артықшылықтарын бағалау келесі көріністі көрсетті.

Мұғалімдердің 15,4% - ы критериалды бағалау жүйесі білім беру сапасын арттырады деп санайды, алайда мұғалімдердің 82,1% - ы бұл олай емес деп санайды.

Мұғалімдердің 23,1%– ы критериалды бағалау бағалаудың үлкен объективтілігіне ықпал ететінін, бұл тезиске қарсы екенін мұғалімдердің 74,4%- ы атап өтті. Мұғалімдердің 30,8%- ы бағалау оқушыларға түсінікті болды деп санайды, мұғалімдердің 64,1%-ы бұл тезисті қабылдамайды. Мұғалімдердің 25,6%-ы критериалды бағалау жүйесі оқу нәтижесі үшін жауапкершілікті арттырады, ал мұғалімдердің 61,5% - ы осылай емес деп санайды.

Мұғалімдердің 15,4% – ы оқуға мотивацияның жоғарылауын, мұғалімдердің 79,5%-ы мотивацияның төмендеуін атап өтті. Мұғалімдердің 59%-ы алаңдаушылықтың төмендегенін атап өтті, мұғалімдердің 38,5%-ы бұған теріс жауап берді. Ақырында, мұғалімдердің 48,7%-ы психологиялық қолайлы орта құруды атап өтті, бұған мұғалімдердің 48,7%–ы теріс жауап берді.

Критериалды бағалау жүйесінің кемшіліктеріне қатысты мынаны айтуға болады. Мұғалімдердің 69,2%-ы бағалау критерийлері ата-аналарға әрдайым түсінікті емес деп санайды.

Бағалау процедурасы еңбек сыйымдылығын қажет етеді - мұғалімдердің 71,8% - ы оң, 17,9% - ы қарсы жауап берді.

Қосымша шығындарды қажет етеді – мұғалімдердің 79,5%-ы осылай деп санайды.

Мұғалімдердің 76,9%-ы 12,8%- ға қарсы оқушылардың жауапкершілік деңгейі төмендеуде деп санайды.

Кері байланыс формалды түрде жүзеге асырылады: 59% мұғалім дауыс берді, 28,2% мұғалім қарсы.

Мұғалімдердің 76,9% - ы (7,7% - ы қарсы) оқуға деген ынтаның төмендегенін атап өтті. Ақырында, қалыптастырушы бағалау нәтижелерін есепке алудың болмағанын мұғалімдердің 56,4%-ы атап өтті.

Мұғалімдердің 20,5%- ы мұнымен келіспейді. Оқушылар сауалнамаларын өңдеу нәтижелері не көрсетті?

Үлгерім сапасына әсер ететін факторлар арасында пікір келесідей бөлінді:

- А) пән бойынша күрделі оқу бағдарламасы-31%;
- Б) сапасыз оқулықтар-18%;
- В) формативті бағалау -12%;
- Г) жиынтық бағалау-33%
- Д) Басқа – 6%

«Басқа» пунктке енгізілген факторлар арасында оқушылардың дайын еместігі, ата-аналардың позициясы, үй тапсырмасын тексерудің жоқтығы, БЖБ мен ТЖБ-ны қайта жазудың мүмкін еместігі, тақырыпты зерттеуге бөлінген уақыт санының жеткіліксіздігі көрсетілді.

Орыс тілінде оқытатын мектеп оқушылары екі аспектіні атап өтті: пән бойынша күрделі оқу бағдарламасы – 52%, жиынтық бағалау – 35%.

Қазақ тілінде оқытатын мектеп оқушылары үш факторды бөліп, жиынтық бағалауға, пән бойынша оқу бағдарламасының күрделілігін және сапасыз оқулықтарды 30% - дан артығы анықтап берді.

Екінші сұрақты тұжырымдау – «критериалды бағалау жүйесінде не қиын?».

Оқушылар жиынтық бағалау кезінде тапсырмаларды орындауға уақыт жетіспеуден және қатеден қорқады, өйткені әрбір балл бағалы, сонымен қатар бір күнде БЖБ мен ТЖБ өткізу оңай емес.

Критериалды бағалаудың екі түрінен көп қиындықтар жиынтық бағалауды тудырады – 77%.

Келесі сұрақ – « қалыптастырушы бағалау барысында мұғалімнен пайдалы кері байланыс аласың ба?».

Орыс тілінде оқытын мектеп оқушыларының 80 %-ы жағымды жауап берді.

Сұрақ өте маңызды: «БЖБ және ТЖБ тапсырмаларын орындау кезінде қандай пәндерден қиындықтарды сезінесің?».

Орыс тілінде оқытатын мектеп оқушылары келесі пәндерді атап өтті:

«Қазақстан тарихы»,

«Дүниежүзі тарихы» – 23%,

«Геометрия»-21%,

«Алгебра» – 20%,

«География» – 17%, «

Қазақ тілі» – 17% «,

Физика «– 13%,

«Ағылшын тілі « – 12%,

« Химия « – 8%,

« Биология « – 4% (Осы пәнді көрсеткен оқушылар саны пайызбен көрсетіледі).

Оқушылар критериалды бағалау жүйесінің артықшылықтары мен кемшіліктерін қалай бағалады? Оқушылардың 42%-ы критериалды бағалау объективті деп санайды, ал 24%-ы оған қарсы. Оқушылардың 33%-ы бағалау оқушыларға түсінікті болады деп санайды (35% -ы қарсы). Орыс тілінде оқытатын мектеп оқушыларының 46,5%-ы оқу нәтижесіне жауапкершілік артты деп санайды. Критериалды бағалау оқуға деген ынтасын арттырады» тезисні оқушылардың 17% - ы қолдайды, 45%—ы оған қарсы.

Бастауыш және негізгі мектептерде критериалды бағалау жүйесін енгізу мониторингінің қорытындысы негізінде келесі қорытынды жасауға болады. 1-3 сыныптарда критериалды бағалау жүйесін енгізу сәтті жүзеге асырылуда. Кесінділердегі нәтижелер үлгерім сапасының төмендемегенін көрсетеді. 1-3 сынып мұғалімдерінің сауалнамасының қорытындысы осыған дейін бес балдық бағалау жүйесімен таныс емес балалар қалыптастырушы және жиынтық бағалау жағдайында өздерін жайлы сезінетінін көрсетті. Мұғалімдердің ұстанымы жалпы бірдей: критериалды бағалау жүйесін енгізу ерекше проблема тудырмайды. Критериалды бағалау мәселелері бойынша қоғамдық резонанс негізінен негізгі мектепке қатысты. Сондықтан бұл зерттеу кезінде негізгі назар 5-8 сыныптарға бөлінді.

Әңгіме барысында бастауыш сынып мұғалімдері бұл көркем-эстетикалық циклдің оқу пәндері бойынша, яғни «Музыка», «Көркем еңбек» пәндері бойынша жиынтық бағалауды қайтарудың мақсатқа лайықтылығын атап өтті. Бұл пікір былайша негізделді: тіпті көркемдік жоспардың жұмысы белгілі бір бағалауды, яғни мұғалім және ата-ана тарапынан мойындауды талап етеді. Бұл білім алушылардың уәждемесін қамтамасыз етеді.

Негізгі мектеп бойынша. Мұнда мұғалімдер үлгерім сапасының артқанын атап өтті. Критериалды бағалау жүйесінің басқа да аспектілері бойынша мұғалімдер ерекше мәселелер бар деп қарамайды.

Сонымен қатар, білім алушылар бұрынғыдан да дербестік танытты; көбінесе дәстүрлі оқыту жүйесімен салыстырғанда функционалдық сауаттылық жылдам даму үстінде; оқушылар өз дамуының қозғалысын жобалаудың не екендігін түсіне бастады; топтарда жұмысқа деген қызығушылық пайда болды. Сабақта коллаборативті орта құру өте маңызды, балалар өте күшті, ынталы болады, олар өз көзқарасын қорғауда еркін танытады.

Сонымен қатар, келесі сандық көрсеткіштер назар аударады.

1. Орыс тілінде оқытатын мектептердің 62% - ы және қазақ тілінде оқытатын мұғалімдердің 53% - ы білім алушылардың жауапкершілік деңгейі төмендеуде деп санайды. Бірінші кезекте, бұл үй тапсырмасын бағалаудың жоқтығымен және қорытынды бағалау кезінде қалыптастырушы бағалаудың есепке алынбауымен байланысты.

2. Орыс тілінде оқытатын мектеп оқушыларының 32%-ы және қазақ тілінде оқытатын мектеп оқушыларының

38%-ы критериалды бағалау үрейленуді төмендетеді, психологиялық қолайлы орта құрады деп айтады, сонымен қатар керісінше оқушылардың 68%-ы және 62%-ы критериалды бағалау жүйесі үрейленуді арттырады деп санайды.

Сауалнамада көрсетілгендей, мұның негізгі себептері:

- бағалауды түзету мүмкін болмауы;
- әрбір баллдың маңызды болуына байланысты қателесуден қорқу;
- тіпті ауруға байланысты сабақты жіберіп алудан қорқу, себебі бұл міндетті түрде жиынтық бағалауға әсер етеді,
- өйткені әрбір сабақта жаңа материал оқытылады;
- тапсырмаларды орындауға бөлінген уақыт көлемінің жеткіліксіздігі;
- БЖБ өткізу кезіндегі үлкен жүктеменің болуы.

3. Орыс тілінде оқытатын мектеп оқушыларының 37%-ы және қазақ тілінде оқытатын мектеп оқушыларының

57%-ы критериалды бағалау мотивацияны, оқуға деген ынтаны арттыратынын куәландырады.

Соңғы екі факті, өкінішке орай, критериалды бағалау жүйесін енгізу – балалар үшін қолайлы оқыту ортасын құруға бағытталғандығына жеткіліксіз дәрежеде қол жеткізілгендігін көрсетеді.

Мұғалімдер мен оқушыларға әңгімелесу, ең алдымен, балалар өздерінің іс-әрекеттерін ұзақ мерзімді - олар үшін бір тоқсан бойына жоспарлауды жасай алмайтындығын көрсетті. Олар қатаң бақылау болмаған жағдайда оқудың барлық кезеңіне дұрыс тиімді жүктемені есептеу үшін күнделікті өзін-өзі бақылауды жүзеге асыруға үйренбеген. Басқаша айтқанда, олар сессия алдында өздерін барынша жүктейтін студенттердің қателіктерін қайталайды.

4. Болашақта оқушылардың жазбаша мәдениеті мен математикалық сауаттылығының төмендеуін болжай отырып, мұғалімдер белгілі бір алаңдаушылық білдірді. Бұл тіл пәндері бойынша грамматикалық материалдың және математикадан теориялық материалдың күрт қысқаруымен түсіндіріледі.

Жүргізілген зерттеу негізінде ұсынылады:

1. Қалыптастырушы бағалау нәтижелерін қорытынды бағалауға қосу. Ол үшін қалыптастырушы бағалау нәтижелерін есепке алу маханизмін әзірлеу қажет болады.

2. Оқыту тілі ретінде қазақ/орыс тілі сабақтарын өткізу кезінде тілді оқыту әдістемесі оқытудың коммуникативтік тәсілін жүзеге асыруға бағытталғанына байланысты сыныпты кіші топтарға бөлуді жүзеге асыру.

3. Үй тапсырмасын бағалау тәжірибесін енгізу.

4. «Өрлеу» Республикалық педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру институты білім алушылардың дербестігі мен өзін-өзі бақылау деңгейін арттыруы бойынша мұғалімнің қызметіне бағытталған курстарды қарастыру.

Халықаралық зерттеулер бойынша талдау

Әлемдік білім беру кеңістігінде PISA (англ. Programme for International Student Assessment), TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study) бірнеше беделді халықаралық зерттеулері бар

PISA зерттеуі 2000 жылдан бастап үш жылдық циклмен жүргізіледі. Елдерге талдау жүргізу және білім беру саласында басқару шешімдерін қабылдау үшін уақтылы ақпарат беріледі, өйткені бағалауды жиі жүргізу кезінде қабылданған шешімдердің тиімділігін анықтау мүмкін емес.

PISA-2015 бағалау мынадай құрылымын анықтайды:

- жаратылыстану-ғылыми сауаттылық ақыл-ойлы азаматтың ғылыммен және ғылыми идеялармен байланысты проблемалармен шұғылдану қабілеті. Сауатты адам ғылыми тұрғыдан ғылым мен технологиялар туралы дәлелді пайымдауларға қатысуға дайын, ғылыми зерттеулерді жобалау, деректер мен фактілерді түсіндіру дағдылары бар, ғылыми құбылыстар мен заңдылықтарды құзыретті түрде түсіндіре алады.

- Оқу сауаттылығы білім алушының өз мақсаттарына жету үшін жазбаша мәтіндермен жұмыс істеп, түсіну, пайдалану, ойлау, өз білімі мен әлеуетін дамыту, сондай-ақ қоғам өміріне қатысу қабілеті ретінде анықталған.- Әртүрлі контекстерде математиканы қалыптастыру, қолдана білу математикалық сауаттылық ретінде анықталған. Бұл құбылыстарды сипаттау, түсіндіру және болжау үшін математикалық ұғымдарды, рәсімдерді, фактілер мен құралдарды пайдалану және математикалық ойлау дағдылары қатысады.

Әрбір циклда үш бағыттың бірі неғұрлым мұқият талдау жүргізу үшін негізгі болып анықталады. Негізгі бағыт бойынша тест тапсырмалары барлық міндеттердің жартысына дейін құрауы мүмкін. Фокустың циклдік ауысуы әрбір тоғыз жыл сайын бағыттардың біріне мұқият талдау жасап, өзгерістер трендтерін анықтауға мүмкіндік береді. 2000 және 2009 жылдары зерттеудің негізгі бағыты оқу сауаттылығы, 2003 және 2012 жылдары - математикалық сауаттылық анықталды.

PISA-ға қатысу елдерге күшті және әлсіз жақтарын аша отырып, білім беру жүйесінің жағдайы туралы объективті баға береді. PISA-2015 халықаралық тест тапсырмаларының орындалуына зерттеудің барлық үш бағыты, тапсырмалардың күрделілік деңгейі, оқыту тілі және білім беру ұйымдарының орналасқан жері бойынша салыстырмалы талдау жүргізілді. Елдің қатысу қорытындылары ұлттық сарапшылар үшін айтарлықтай материал ұсынады, атап айтқанда, жабық мәселелер бойынша PISA-2015 Қазақстанның нәтижелері Ұлттық есепте ұсынылған.

PISA-2015 зерттеуінің алтыншы циклдың қорытындысы 15 жастағы білім алушылардың функционалдық құзыреттілігі деңгейінде көптеген елдер айтарлықтай нәтиже көрсетті. 2006 жылмен салыстырғанда жаратылыстану PISA зерттеулерінің негізгі бағыты болған кезде қатысушы елдердің төрттенбір бөлігі ғана өз көрсеткіштерін жақсартты. Сингапурдың, Канаданың, Жапонияның, Финляндия мен Эстонияның табысы– бұл елдер барлық білім алушылардың алдына жоғары планка қояды және мектептерді сапалы оқыту мен қолдауға қажетті ресурстармен елеулі көңіл бөледі. Бұл елдер білім алуға, сапалы мектепке дейінгі білім беруге қол жеткізудің жоғары деңгейіне ие, техникалық бағыттағы жолды таңдай алу үшін білім алушыларға мерзімін ұзартады, білім алушыларды бір сыныпта бірнеше жылға қалдырмайды, қолайсыз мектептер мен әлеуметтік жағынан осал оқушыларға қолдау көрсетуді ұлғайтады. PISA-ға қатысу елдерге күшті және әлсіз жақтарын аша отырып, білім беру жүйесінің жағдайы туралы объективті баға береді.

PISA – 2015 зерттеудің алтыншы циклі болып табылады, онда екінші рет «жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы» 15 жастағы білім алушылардың негізгі бағыты ретінде бағаланды.

Білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың халықаралық PISA, TIMSS бағдарламалары шеңберіндегі тестілеу нәтижелері бойынша да білім сапасына талдау жасауға болады.

PISA зерттеуінің мақсаты – мектептің білім беру тиімділігін 15 жастағы оқушылардың математикалық сауаттылығы, оқу сауаттылығы және жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы бойынша оқу жетістіктерін бағалау арқылы анықтау, яғни бұл бағдарлама оқушылардың оқу барысында алған білімдері мен дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдана білу машықтарын, нақты бір оқу пәндерімен тікелей байланысты емес мәселелерді шеше білу құзыреттіліктерін бағалауға бағытталған. Бұл әрбір қатысушы елге білім беру жүйесінің стратегиялық мақсатын анықтауға мүмкіндік береді. PISA зерттеуі 2000 жылы басталып, үш жылдық кезеңмен (2000, 2003, 2006, 2009, 2012, 2015) өткізіледі.

Халықаралық PISA зерттеуі 15 жастағы оқушылардың математикалық сауаттылығы, оқу сауаттылығы және жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы бойынша оқу жетістіктерін бағалайды.

Тапсырмалардың күрделілік деңгейі 1-ден 6-ға дейінгі шкаланы қамтиды. Төмендегі кестеде тиісті тапсырманы шешу үшін оқушыға қойылатын талаптар тұрғысынан осы деңгейлердің сипаттамасы келтіріледі.

276-кесте. Жаратылыстану сауаттылығы деңгейлерінің сипаттамасы

Деңгей	Ғылыми жаратылыстану сауаттылығының осы деңгейіне жеткен оқушылар нені көрсете алады
6	Физика, биология, география және астрономия салаларындағы бірқатар өзара байланысты ғылыми жаратылыстану идеялары мен тұжырымдамаларына сүйенеді және жаңа ғылыми құбылыстарға, оқиғалар мен процестерге қатысты гипотезаларды немесе болжамдарды тұжырымдау үшін таным процедуралары мен әдістерінің білімі мен мазмұнын қолданады. Деректерді түсіндіру және ғылыми дәлелдемелерді пайдалану кезінде тақырыпқа қатысты ақпаратты ажыратады, қарапайым мектеп бағдарламасынан тыс алынған білімге сүйенеді; ғылыми дәлелдер мен теорияларға негізделген дәлелдерді басқа пікірлердің дәлелдерінен ажыратады; күрделі эксперименттер, зерттеулер мен компьютерлік модельдеудің балама әдістеріне баға береді және өз таңдауын негіздейді
5	Бірнеше себеп-салдарды байланысты қамтитын таныс емес, кешенді құбылыстарды, оқиғалар мен процестерді түсіндіру үшін дерексіз ғылыми идеяларды немесе тұжырымдамаларды қолданады; тәжірибе жүргізудің түрлі тәсілдеріне баға беру үшін ғылыми танымға байланысты әлдеқайда күрделі білімді қолданады және өз таңдауын негіздейді, сонымен қатар ақпаратты түсіндіру немесе болжамдарды тұжырымдау үшін теориялық білімді қолданады; ұсынылған сұрақты ғылыми тұрғыдан зерттеудің әртүрлі тәсілдерін бағалайды және деректерді түсіндіруде шектеулерді, соның ішінде ғылыми деректердегі қателіктер мен белгісіздіктерді көре біледі.

4	Айтарлықтай күрделі немесе мүлдем таныс емес жағдайлар мен процестерді түсіндіру үшін берілген күрделі немесе дерексіз білімді қолданады; шектеулі тапсырмалар үшін екі немесе одан да көп тәуелсіз айнымалыларды қамтитын эксперименттер жүргізеді; таным процедуралары мен әдістері туралы білім элементтеріне сүйене отырып, эксперимент жоспарын негіздей алады; тым күрделі емес мәліметтер жиынтығына қатысты немесе таныс емес контексте мәліметтерді интерпретациялайды, олардың тұжырымдарының негіздемесін бере отырып, деректерді талдаудан туындайтын қорытындылар алады.
3	Таныс құбылыстарды тану немесе түсіндіру үшін күрделі емес білімге сүйенеді; таныс емес немесе қиын жағдайларда кеңестерді қолдана отырып түсіндірме құрастыра алады; мазмұнды немесе процедуралық білім элементтеріне сүйенеді, шектеулі тапсырмалар үшін қарапайым эксперимент жасай алады; ғылыми және ғылыми емес сұрақтарды ажыратады және ғылыми тұжырымға дәлелдер келтіре алады
2	Тиісті ғылыми білім негізінде таныс жағдайларда мүмкін болатын түсіндірмелер береді; қарапайым зерттеулер негізінде қорытынды жасайды; тікелей байланыс орнатады және ғылыми ізденістің немесе технологиялық мәселелерді шешудің нәтижелерін тура түсіндіреді; ғылыми түсіндірмені тану, деректерді түсіндіру үшін күнделікті мазмұнды және негізгі процедуралық білімге сүйене алады, сонымен қатар қарапайым эксперименттік зерттеу арқылы шешілетін тапсырманы тани алады; қарапайым мәліметтер жиынтығынан жеткілікті қорытынды алу үшін базалық немесе күнделікті ғылыми білімді қолдана алады; ғылыми жаратылыстану әдістермен зерттелетін мәселелерді тани отырып, негізгі танымдық дағдыларды көрсетеді.
1	Олар қарапайым ғылыми құбылыстың түсіндірмесін тану үшін күнделікті мазмұнды және процедуралық білімді қолдана алады; қолдау көрсеткен жағдайда берілген процедура бойынша айнымалысы екеуден аспайтын зерттеулерді орындай алады; қарапайым себеп-салдар немесе корреляциялық байланыстарды көре алады, төмен деңгейлі дағдыларды қажет ететін графикалық және басқа да визуалды мәліметтерді түсіндіре алады.

PISA аналитикалық бағалау құрылымы ғылыми жаратылыстану сауаттылығын ойланатын азаматтардың ғылым және ғылыми идеялармен байланысты мәселелермен айналысу қабілеті деп қарастырады.

Ғылыми жаратылыстану сауаттылығы – бұл адамның жаратылыстану ғылымдарына қатысты мәселелер бойынша белсенді азаматтық ұстанымға ие болу қабілеті және оның ғылыми жаратылыстану идеяларына қызығушылық танытуға дайындығы. Ғылыми жаратылыстану тұрғысынан сауатты адам жаратылыстану ғылымдары мен технологияларға қатысты мәселелерде дәлелді талқылауға қатысуға ұмтылады, бұл одан құбылыстарды ғылыми тұрғыдан түсіндіру, ғылыми зерттеулерді бағалау және жоспарлау, деректерді ғылыми тұрғыдан түсіндіру және дәлелдер келтіру сияқты құзыреттерді талап етеді.

Оқушылардың ғылыми жаратылыстану сауаттылығының қалыптасу деңгейін бағалауға арналған тест (бұдан әрі – тест) жауап таңдайтын тапсырмаларды қамтиды.

Оқушылар осы құзыреттіліктерді үш типті ғылыми білім материалы негізінде көрсете алады:

Контенттік білім (мазмұнын білу) – физикалық жүйелерге (физика және химия), тірі жүйелерге (биология) және Жер мен Ғалам туралы ғылымдарға (география, геология, астрономия) қатысты ғылыми мазмұнды білу.

Процедуралық білім (процедураны білу) – ғылыми білім алу үшін қолданылатын әртүрлі әдістерді, сондай-ақ стандартты зерттеу процедураларын білу.

Әдіснамалық білім (эпистемологиялық білім) – біздің ғылыми көзқарасымыз зерттеудің ғылыми әдістерінің мүмкіндіктерін, олардың негіздемелерін, сондай-ақ теория, гипотеза және бақылау сияқты ұғымдардың мағынасын түсінуіміздің нәтижесі болып табылатыны туралы білім.

Тест тапсырмалары жаратылыстану ғылымдарының бес саласын қамтиды:

- денсаулық;
- табиғи ресурстар;
- қоршаған орта;
- қауіптер мен тәуекелдер;
- ғылым мен технология саласындағы жаңа білім.

Оқушыларға үш контексте түрлі жағдайлар ұсынылады:

- жеке (жағдай күнделікті жеке өмірмен байланысты),
- жергілікті/ұлттық (білім алушылар өмір сүріп жатқан қоғамға байланысты)
- жаһандық (жаһандық ауқымдағы жағдай).

Сонымен қатар тест когнитивті процестердің үш түрі бойынша оқушылардың құзыреттілік деңгейін тексереді.

Құбылысты ғылыми тұрғыдан түсіндіру (феномендерді ғылыми түсіндіру) құзыреті бірқатар табиғи және апаттық құбылыстарды анықтау, бағалау және түсіндіру қабілеті ретінде анықталады. Білім алушылар тиісті ғылыми білімді еске түсіріп, қолданады, түсіндіру үлгілері мен пайымдарын анықтайды, пайдаланады және жасап шығарады, тиісті болжамдар жасайды және негіздейді, түсіндірме гипотезаларды ұсынады және ғылыми білімнің қоғам үшін төндіруі мүмкін қауіп салдарын түсіндіреді.

Ғылыми сұрақтарды тұжырымдау құзыреті ғылыми баяндамалар мен зерттеу нәтижелерін сыни тұрғыдан бағалау үшін қажет. Осылайша, ғылыми зерттеуді сипаттау және бағалау, мәселелерді ғылыми тұрғыдан шешу жолдарын ұсыну қабілеті анықталады. Бұл білім алушылардың ғылыми зерттеудегі сұрақты тани білуінен көрініс табады. Оқушылар ғылыми тұрғыдан зерттелетін және зерттелмейтін мәселелерді ажырата біледі; мәселені ғылыми тұрғыдан зерттеу тәсілдерін ұсынады; мәселені меңгеру тәсілдерін бағалайды; ғалымдардың деректердің сенімділігін қалай қамтамасыз ететінін, сонымен қатар олардың объективтілігін сипаттайды және бағалай алады.

Деректер мен дәлелдемелерді ғылыми тұрғыдан түсіндіру әртүрлі көріністегі ғылыми деректерді, тұжырымдарды және дәлелдерді талдау қабілеті ретінде анықталады. Әртүрлі дереккөздерден алынған ақпаратқа түсінік бере

алатын білім алушылар ғылыми мәтіндегі жасырын дәлелдер мен дәйектерді ғылыми тұрғыдан анықтайды және ғылыми қорытындыларды бағалай алады.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы – нақты жағдайларда ғылыми әдіс көмегімен шешілетін және зерттелінетін проблемаларды анықтау үшін, тәжірибе мен бақылау негізінде қорытындыға қол жеткізу үшін жаратылыстану білімін қолдану қабілеті. Бұл қорытындылар қоршаған ортаны және оған адам ісімен енгізілетін өзгерістерді түсіну үшін, сонымен қоса тиісті шешімдерді қабылдау үшін қажет (жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы 2006, 2015 жылдары жүргізіледі).

PISA зерттеуі 15-жастағы оқушылардың оқу, математика және жаратылыстану бағытындағы пәндерден білім жетістіктерін мынадай мазмұн бойынша тексереді:

Оқу пәні бойынша:

- «бірыңғай» мәтін (прозалық туындылар, мысалы, сипаттама, әңгіме, түсіндірме, дәйектеме);
- «бірыңғай емес» мәтіндер (графиктер, пішіндер, ақпараттық беттер және т.б.).

Математика пәні бойынша:

- мөлшер;
- кеңістік және форма;
- өзгеріс және қатынас;
- белгісіздік.

Жаратылыстану пәні бойынша:

- заттың құрылысы және құрамы;
- атмосфералық өзгерістер;
- физикалық және химиялық өзгерістер;
- қуат өткізу;
- күш және қозғалыс;
- физиологиялық өзгерістер;
- генетикалық бақылау;
- экожүйе;
- әлемдегі жер;
- географиялық өзгерістер.

Қазақстанда бұл зерттеуді алғаш рет 2007 жылы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігіне қарасты «Ұлттық білім беру сапасын бағалау орталығы» өткізеді.

Зерттеудің негізгі әдіс-тәсілі – сауалнамалар жүргізу және тестілер алу.

Оған бастауыш мектепті, яғни 4-сыныпты және 8-сыныпты бітірген оқушылар қатысады.

2009 жылы қазақстандық оқушылар PISA халықаралық зерттеуіне алғаш рет қатысты. Бірінші зерттеуге Қазақстанның 16 өңірінің 200 білім беру мекемесінен 5590 оқушы қатысты. Оның ішінде: жалпы білім беретін мектептер – 184; кәсіптік мектептер мен колледждер – 17; қазақ тілінде оқытатын оқушылар-3194; орыс тілінде оқытатын оқушылар-2396. 2010 жылдың желтоқсанында белгілі болған зерттеу қорытындысы бойынша зерттеуге

қатысушы 65 елдің турнирлік кестесіндегі Қазақстанның нәтижелері статистикаға сәйкес Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымына кіретін елдерден айтарлықтай төмен болды – 53-60 – орын.

PISA зерттеуі үш негізгі бағытты қамтиды

1- бағыт – оқу сауаттылығы. Қазақстандық оқушылардың оқу сауаттылығы бойынша орташа балы 2009 жылы 1000 баллдық шкала бойынша 390 баллды құрады, бұл ЭЫДҰ елдері бойынша орташа балдан статистикалық төмен(493 балл). Қазақстандық оқушылар осы бағытта 58-60 орын алады (Ресей 41 – 43 орын), өлшеуге қатысқан 65 елдің ішінде.

2-бағыт – математикалық сауаттылық. 2009 жылы 15 жастағы оқушылардың математикалық сауаттылығын зерттеу нәтижелері бойынша қазақстандық оқушылар ЭЫДҰ елдерінің нәтижесінен айтарлықтай төмен елдер тобында болды. Оқушылардың орташа балы 405 балды құрады (ЭЫДҰ елдері бойынша 496), бұл 65 қатысушы елдер арасында 53 – 54 орынға сәйкес келеді.

3- бағыт – жаратылыстану–ғылыми сауаттылық 15 жастағы қазақстандық оқушылардың орташа нәтижесі 65 қатысушы ел арасында 53-58 орын.

PISA нәтижелері қазақстандық оқушылардың үлесі:

1. көп немесе аз күрделі оқу мәтіндерін дұрыс пайдалану және олардың көмегімен күнделікті жағдайларда бағдарлану оқу сауаттылығын зерттеуге қатысушылар санының 5% - ын құрайды (ЭЫДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіш – 28,6%).

2. нақты жағдай үшін нақты модельдермен тиімді жұмыс істеу, әртүрлі тапсырмаларды дамыту және интеграциялау, математикалық сауаттылықты зерттеуге қатысушылар санының 4,2%-ын құрайды (ЭЫДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіш-қатысушылардың 16%);

3.жаратылыстану ғылымдарының рөлі туралы қорытынды жасауды талап ететін жағдайлармен тиімді жұмыс істеу, әртүрлі жаратылыстану-ғылыми пәндерден түсініктемелерді таңдау және біріктіру және осы түсіндірмелерді өмірлік жағдайлардың аспектілеріне тікелей қолдану жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты зерттеуге қатысушылар санының 3,6% - ын құрайды. (ЭЫДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіш-20,5%).

PISA зерттеуі үш жылдық циклмен жүргізіледі. Зерттеудің циклігі қатысушы елдерге оқушылардың білім жетістіктерінің динамикасын, білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістерді қадағалауға, орта білім беруді реформалаудың негізгі бағыттарын қалыптастыруға және оларды жүзеге асыруға кедергі келтіретін кедергілерді анықтауға, халықаралық контексте аналитикалық жұмыстарды жүргізуге мүмкіндік береді, бұл әрбір қатысушы елге білім беру жүйесінің стратегиялық мақсаттарын анықтауға мүмкіндік береді.

Жалпы, Қазақстанның PISA-2009, PISA-2012, TIMSS-2011 қатысу қорытындыларын талдау келесі мәселелерді анықтады:

«Қазақстандық оқушылар графиктер мен кестелерді пайдалана отырып үзік мәтіндерді түсінуде, сондай-ақ тұжырымдалған тапсырмаға дұрыс интерпретация жасай алмайды» (PISA зерттеу аясында Дүниежүзілік банктің мамандары.

1. «Нәтижелерді талдау қазақстандық оқушылардың оқырмандық дағдыларының проблемасы тұтас, классикалық мәтіндерді жақсы түсінумен байланысты екенін көрсетті, ал Графиктер мен кестелерді пайдалана отырып үзік мәтіндерді түсінуде проблемалар туындайды. Оқушылар ақпаратты жақсы есте сақтап, сипаттай алады, бірақ оны жинақтап, стратегиялық оқуларды бақылап отыруға қиналады. Бұл мәселе жаңа оқу бағдарламалары мен стандарттарын әзірлеу арқылы шешілуі мүмкін» (оқушы жетістіктерін бағалау және мониторинг саласындағы консультант және сарапшы, Дүниежүзілік банктің өкілі Марк Зельман).

2. «PISA-2012 нәтижесі бойынша оқушылар міндетті тұжырымдай алады, бірақ оған дұрыс интерпретация жасай алмайды. Бұл ретте он елдің тоғызыкерісінше кері үрдіске ие. Бізді ойландыру қажет: PISA-2015 Қазақстанның нәтижелерін жақсарту үшін оқу бағдарламаларын қалай салу керек» (оқушылардың жетістіктерін бағалау және мониторинг саласындағы консультант және сарапшы, Дүниежүзілік банктің өкілі Марк Зельман).

3. ««Республиканың жалпы білім беретін мектептерінің педагогтары күшті Пәндік білім береді, бірақ оларды нақты, өмірлік жағдайларда қолдануға үйретпейді» (PISA-2009 қорытындысы).

4. «Қазақстан Катар мен Малайзия сияқты елдермен қатар өз нәтижелерін жақсартты, бірақ олар ЭЫДҰ бойынша орташа көрсеткіштен төмен» (PISA-2012 қорытындылары).

PISA-2015 зерттеулеріне әлемнің 72 елінен 500 000-нан астам 15 жастағы білім алушы қатысты. Қазақстан атынан еліміздің 16 өңірінің 5780 15 жастағы оқушылары мен студенттері (189 мектеп пен 27 колледж) қатысты. PISA-2012 нәтижелерімен салыстырғанда қазақстандық халықаралық тест қатысушылары зерттеудің барлық бағыттары бойынша прогресті көрсетті.

PISA-2015 мектеп оқушыларының нәтижелері Министрліктің болжамынан асып түсті.

Математика бойынша 460 ұпай (440 ұпай күтілді);

Жаратылыстану бойынша 456 ұпай (430 ұпай күтілді);

Оқу сауаттылығы бойынша 427 (400 балл болжалды).

Осылайша, оқушылардың математикалық және жаратылыстану-ғылыми құзыреттіліктерінің жоғары көрсеткіштері сақталуда. 2012 жылдың нәтижелері бойынша 2009 жылдың көрсеткіштеріне қатысты осы санаттардағы ілгерілеу тиісінше 27 және 25 баллды құрады. PISA-2015 жобасына алғаш рет Назарбаев

Зияткерлік мектептерінің 15 жылдық оқушылары (2 061 адам) қатысты.

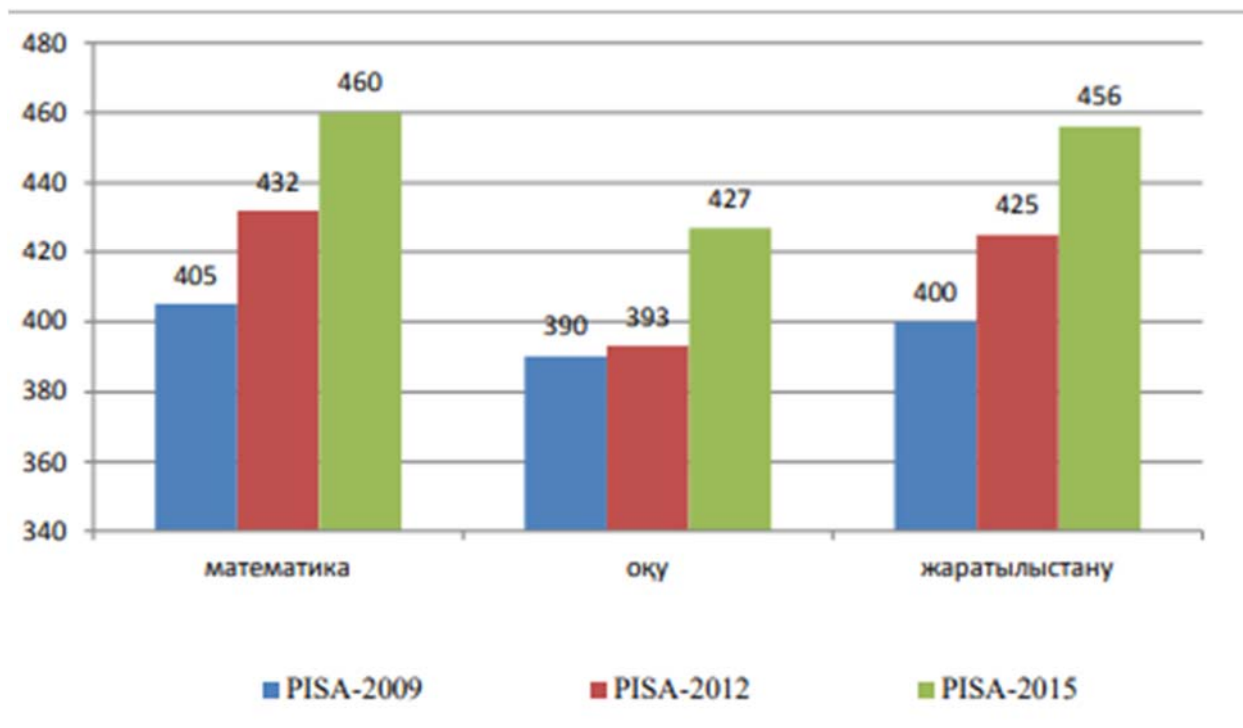
Математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша НЗМ оқушыларының көрсеткіштері жетекші білім беру жүйелерінің алғашқы ондығында (Сингапур, Гонконг, Макао, Қытай Тайбэй, Жапония және т.б.).

Бұл зерттеуде заттардың мәнін, себеп-салдар байланыстарын терең түсіну, оқу біліктілігінің негізін құрайтын әмбебап оқу іс-әрекеттері: шығармашылық есептерді шешу дағдылары және ақпаратты іздеу, талдау және интерпретациялау дағдылары тексеріледі. Оқушылар нақты өмірде кездесетін мәселелерге тартылады. Олар кешенді ойлауды, жоспарлауды және бағалауды талап ететін

тапсырмаларды орындайды, мәселелерді шешеді, шешім қабылдайды, дәлелдейді және т. б.

Қазақстанда зерттеуді білім беруді басқару органдары мен білім беру ұйымдарының көмегімен Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім сапасын бағалаудың ұлттық орталығы жүргізеді.

Математика, Оқу, жаратылыстану пәндері бойынша PISA халықаралық бағалауының қорытындысы бойынша салыстырмалы кесте суретте берілген.

PISA-2012 және PISA-2015 екінші және үшінші кезеңінің қорытындысы математика, Оқу, жаратылыстану пәндері бойынша қазақстандық оқушылардың оң динамикасын көрсетті. PISA халықаралық тесті білім алушылардың академиялық білімін өлшемейді - 15 жасар оқушы меңгерген математика курсының мазмұны, ол логикалық көзқарастар мен математикалық интуицияны талап ететін жағдайларда математикалық білімдерді қолдану қабілетін тексереді.

277-кесте. PISA зерттеулеріндегі тапсырмалар мазмұнының мысалдары

Математика	Оқу	Жаратылыстану	Мәселелерді шешудегі құзыреттілік
Әлемдегі математиканың ролін анықтау және түсіну, жақсы негізделген математикалық	жазбаша мәтіндерді түсіну және оларға рефлексия жасау, олардың мазмұнын өз	жаратылыстану -ғылыми білімді пайдалану, мәселелерді анықтау және қоршаған ортаны	Анықталмайтын пәнаралық нақты мәселелерді шешу үшін танымдық іскерлікті

<p>пайымдауларды айту және математиканы қазіргі және болашақта жасампаз, мүдделі және ойлы азаматқа тән қажеттілікті қанағаттандыру үшін пайдалану қабілеті.</p>	<p>мақсаттарына жету, білім мен мүмкіндіктерді дамыту, қоғам өміріне белсенді қатысу үшін пайдалану қабілеті. Оқу техникасы мен мәтінді әріптік түсіну емес, мәтінді түсіну мен рефлексия, әр түрлі мақсаттар үшін оқылғандарды қолдану бағаланады</p>	<p>және оған адамның қызметін енгізетін өзгерістерді түсіну үшін және тиісті шешімдер қабылдау үшін қажетті негізделген қорытынды жасау қабілеті бірінші көзқарастан шешу тәсілі айқын</p>	<p>пайдалану қабілеті</p>
--	--	--	---------------------------

Зерттеу қорытындысы бойынша математикалық және жаратылыстану-ғылыми білім беру мазмұнының ерекшеліктері, оқу бағдарламалары, оқушылардың білім беру жетістіктеріне қойылатын талаптар, оқу үдерісін ұйымдастыру, оқушылардың білім беру жетістіктеріне әсер ететін әртүрлі факторлар туралы өте үлкен және әр түрлі ақпарат алынды.

Практикалық тұрғыдан PISA-2012 (TIMSS-2011 сияқты) Қазақстанның нәтижелерін талдау білім берудің жаңа стандарттарына көшу және «Қазақстан

Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы» шеңберінде білім беру саясатының басым бағыттарының қатарына енген білім сапасын мониторингілеудің ұлттық жүйесін құру сияқты салаларда жұмыс істеу үшін өзекті перспективаны береді.

Осыған байланысты Ұлттық жоспардың міндеттері қойылады:

- Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың отандық және халықаралық тәжірибесін зерттеу;

- Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша шаралар жүйесін іске асыру бағыттарын анықтау;

- Білім беру процесін оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу;

- Оқушылардың білім сапасын бағалау және мониторинг жүйесін дамыту;

- Қосымша білім беру жүйесінің мектептері мен ұйымдарын материалдық-техникалық қамтамасыз етуді нығайту.

Мектепшілік бағалау жүйесінің маңызды міндеттері:

- білім берудің барлық деңгейінде және сатыларында білім алушылардың оқу жетістіктерін сырттай бағалауды жүзеге асыру;

- мектеп ұсынатын қызмет сапасына жүйелі және салыстырмалы талдау жүргізу;

- білім беру қызметінің нәтижелері саласында объективті ақпараттың ашықтығын, білім статистикасын пайдаланушылардың барлық санаттарына қол жетімділікті қамтамасыз ету;

- оқушылардың оқу жетістіктеріне салыстырмалы мониторинг жүргізу.

2018 жылғы зерттеу оқу сауаттылығына бағытталған және толықтай компьютерлік негізде, интерактивті білімді пайдалана отырып жүзеге асырылған. PISA-21 математикалық сауаттылықты өлшеуге бағытталатын болады, халықаралық емтихан құралының бірегейлігі оның білім алушылардың жас буынның жетістігін қамтамасыз етіп, ересек өмірде өзін толық көрсетуіне жағдай жасайтын біліктіліктерін анықтауына негіз болады.

Халықаралық сарапшылар жылдам қарқынмен дамып отырған технологиялық қоғамда жаратылыстану ғылымдары мен технологияларының мектеп түлектері үшін теңдессіз маңызы бар екенін айтады. Осыған байланысты жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты анықтауға арналған тапсырмалар модулі міндетті болып табылады.

PISA зерттеулерінің алдыңғы нәтижелері бойынша, қазақстандық мектеп оқушылары пәндік білімдерін еске түсіру немесе өздеріне таныс оқу жағдайларында қолдана алу деңгейінде меңгергені байқалған, бірақ білімдерін шынайы өмірлік жағдаяттарда қолдануда едәуір қиындықтар туындаған; табиғи құбылыстарды, нақты деректерді, технологиялар мен оларды енгізудің қоғам мен қоршаған орта үшін салдарын түсіндіруге дайындықтарының жетіспеушілігі байқалған; зерттеулер негізінде қорытынды жасау, проблемаларды шешу жолдарын ұсыну, ғылыми деректерді жетік түсіндіру және бағалау, келтірілген қорытындылардың дұрыстығын бағалау білігі қалыптаспағандығы көрсетілген.

Оқушылардың математика, жаратылыстану және оқу бойынша сауаттылық деңгейінің жоғары болуын әлемнің көптеген елдері іргелі ғылымдар мен жаңа технологиялар саласында елдің бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіші ретінде қарастырады [2].

Жалпы орта білім беру деңгейінің жаңартылған оқу бағдарламалары оқушылардың бойында іргелі ғылыми түсініктерді оқып-білу арқылы жаһандық құзыреттіліктерді қалыптастыруды жүзеге асырады.

7-9-сыныптарға арналған «Биология» пәні бойынша жаңартылған оқу бағдарламасы мазмұнындағы «Қоршаған орта» саласына қатысты оқу мақсаттары жүйесінде мәнмәтіндердің түрлі деңгейлері қалай екенін қарастырайық. Жеке тұлғалық деңгейде «Қоршаған орта» саласы «7.3.2.1 адам және экожүйе арасындағы өзара әсерді сипаттау» деген оқу мақсатымен, жергілікті/ұлттық деңгейде «8.3.2.3 Қазақстан аумағындағы экологиялық проблемалардың туындау себептері мен оларды шешу жолдарын түсіндіру» оқу мақсатымен байланысты болуы мүмкін. Жаһандық деңгейде осы мәнмәтінді «9.3.2.4 озон қабатының бұзылуының себептері мен салдарын түсіндіру» оқу мақсатында ашуға болады.

Оқу үдерісінде оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамыту үшін оқушыларға мысалдар мен тапсырмаларды мәнмәтінімен ұсынған жөн. Мәнмәтіндегі проблемалық жағдаят сол пән саласы немесе нақты бір пән бойынша меңгерген теориялық білімді дұрыс қолданғанда шешілуі керек. Яғни, жаратылыстану-ғылыми цикл пәндерін оқу барысында оқушылар табиғат

заңдылықтарын, үдерістерді, құбылыстарды күнделікті өмірде кездестіретін үдерістер мен құбылыстарға байланыстыра алуы керек.

Негізгі мектепте «Биология» пәні бойынша жаңартылған оқу бағдарламасындағы PISA мәнмәтіндерін көрсету мысалдары «Координация және реттеу» тарауындағы жеке тұлғалық мәнмәтінді көрсететін оқу мақсаттарының мысалдары:

- 7.1.7.9 жақсы психикалық денсаулықты сақтау принциптерін сипаттау;
- 8.1.7.1 көруді қабылдау ерекшеліктерін зерттеу және көру гигиенасы ережелерін сипаттау;
- 9.1.7.3 жүйке импульстерінің туындауы мен өтуін сипаттау.

Әдістемелік нұсқаулар. Мұндай тақырыптарды оқыту барысында оқу жоспарына сүйеніп, денсаулық, гигиена проблемаларына, адам үшін қауіпті жағдайлар мен қауіп көздеріне, аурудың алдын алу, ауру белгілері байқалған кездегі әрекеттер мен шараларға назар аудару ұсынылады. Оны шынайы өмірден, өз басынан өткізген тәжірибеден алынған мысалдармен және тапсырмалармен байланыстыруға болады. Бағдарламадағы жеке мәнмәтінге байланысты тақырыптар арқылы өмір салтына байланысты тәуекелдерді бағалау, денсаулық сақтау үдерістерін және шараларын түсіндіру, түрлі өнімдерді тұтынуды талдау және т.б. дағдыларды дамыту ұсынылады.

«Адам іс-әрекетінің қоршаған ортаға әсері» тарауындағы жергілікті/ұлттық мәнмәтінді көрсететін оқу мақсаттарының мысалдары:

- 7.3.2.3 Қазақстан Республикасының ерекше қорғалатын табиғи аумақтарының өсімдіктер әлемі мен жануарлар дүниесін сипаттау;

8.3.2.3 Қазақстан аумағындағы экологиялық проблемалардың туындау себептері мен оларды шешу жолдарын түсіндіру;

- 9.3.2.1 мұнай мен басқа пайдалы қазбаларды өндірудің қоршаған ортаға әсерін түсіндіру.

Бағдарламаларда ұлттық немесе жергілікті мәнмәтін жаратылыстану мен технология, табиғи ресурстар мен Қазақстандағы қоршаған орта проблемалары арасындағы өзара байланыс тұрғысынан қарастырылады. Сабақта мысалдарды, тапсырмалар мен іс-әрекеттерді жергілікті жер (Семей полигоны, Арал теңізі, Байқоңыр ғарыш айлағы, шөлейттену проблемалары) проблемаларын түсіндіру, дәйек келтіру, бағалау, талдау дағдыларын дамыту арқылы жергілікті мәнмәтінмен байланыстыру ұсынылады.

«Адам іс-әрекетінің қоршаған ортаға әсері» тарауында жаһандық мәнмәтінді көрсететін оқу мақсаттарының мысалдары:

- 7.3.2.2 экожүйеге әсер ететін адам іс-әрекеті салаларынан мысалдар келтіру;
- 8.3.2.2 Дүниежүзілік Тұқым қорының маңызын бағалау;
- 9.3.2.3 жылыжай эффектісінің тірі ағзаларға әсерін түсіндіру.

Бұл тақырыптар аясында, жаһандық экологиялық мәселелер мен адамның табиғатқа тигізетін әсерін өмірмен тығыз байланыстыра отырып ашу ұсынылады. Мысалы, минералды тыңайтқыштарды, пестицидтерді, гербицидтерді шамадан тыс пайдалану. Жаһандық мәнмәтінді адам денсаулығына әсерімен, технологияларды қолдану, қауіп көздерімен және т.б.

бүкіләлемдік ауқымда мәселелермен байланыстыру керек. Мысалы, табиғи суқоймаларының пластикалық қалдықтармен және ауыр металдармен ластануы.

PISA зерттеулері құрылымының орталық элементі ғылыми құзыреттілік ұғымы – қоғамда сауатты ғылыми көзқарасы бар тұлға ретінде қызмет етуі үшін қажетті негізгі дағдылар болып табылады.

Құзыреттіліктер – бұл білім, дағды, қарым-қатынас пен құндылықтарды жұмылдыру қабілеті, оқу үдерісіне рефлексті тәсіл көрсету, әлемде өзара әрекет жасау және әрекет ету мүмкіндігін қамтамасыз ету.

PISA зерттеулерінде теориялық білімін берілген мәнмәтінге қатысты қолдана білу білігі оқушыдан мынадай құзіреттіліктерді дамытуды талап етеді:

- құбылыстарды ғылыми түрде түсіндіру;
- жаратылыстану-ғылыми зерттеулердің негізгі ерекшеліктерін түсіну;
- деректерді интерпретациялау және қорытынды жасау үшін ғылыми дәлелдемелерді қолдану.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты сипаттайтын құзыреттіліктерге нақты дағдылар жиынтығы кіреді, оны тексеру үшін тікелей тапсырмаға бағытталған сұрақтар берілуі мүмкін. Бұл дағдыларды ғылыми сауатты тұлға орындауға қабілетті негізгі әрекеттер жиынтығы ретінде қарастыруға болады.

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзіреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр. Осыған орай алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілік пен даярлықты білдіретін қалыптасқан құзыреттіліктерді анықтауда халықаралық зерттеу тапсырмаларының маңызы зор.

Халықаралық зерттеулерге қатысу әр ел үшін білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне кірудің негізгі себебі болып табылады. Яғни оқушылардың халықаралық зерттеулерге қатысуы, оқушының өзін-өзі дамытуды жоғары деңгейде іске асыруы мен қоғам өмірінде өз орынын табу, өздігінен іздену, талдау жасау, құрылымдау, ақпараттарды дұрыс пайдалануға мүмкіндік береді.

Мектепте алған білімін күнделікті өмірдегі жағдайларда қолдану, қойылған мәселені ғылыми әдіспен шешу, әртүрлі ақпарат көздерімен жан-жақты жұмыс істей алу және оны сыни тұрғыдан бағалау, әр түрлі болжамдар көрсетіп, оның дұрыс немесе бұрыстығына зерттеулер жүргізу, айтылған көзқарастарды дәлелдеу және негіздеу қабілеттілігі бағаланады.

PISA халықаралық зерттеуі үшін іріктеліп алынған сұрақтар ғылыми жаратылыстану білімдерінің келесі мазмұндық бөліктерін бейнеледі:

- физикалық жүйелер (заттың құрамы мен қасиеті, энергия, күш және қозғалысты беруі, физикалық және химиялық өзгерістер);
- Жермен және Ғаламмен байланысты жүйелер (Ғаламдағы Жер, атмосфералық өзгерістер, географиялық өзгерістер);
- тірі табиғат жүйелері (физиологиялық өзгерістер, генетикалық бақылау, экожүйе);
- технологиялық жүйелер.

Жаратылыстану сауаттылығын қалыптастыратын құзыреттіліктер:

- ғылыми сұрақтарды қою мен түсіну;
- құбылыстарға ғылыми түсінік беру;
- ғылыми дәлелдерді пайдалану [4].

PISA жаратылыстану сауаттылығын тексеруге арналған тесттердің құрамына өлшеудің 4 аспектісі кіргізілген, олар: контекст, білім, құзіреттіліктер және қарым-қатынас.

Әрбір тапсырма бір мәселені суреттеген мәтінді қамтиды және мәтінмен қатар төрт немесе бес нұсқада жауабы бар сұрақтар, немесе таңдау бойынша қатар екі жауабы болуы мүмкін жорамалдар мен нақты бекітулер түрінде көрсетілген қиындық дәрежесі әртүрлі бірден алтыға дейінгі сұрақтарды қамтиды.

Зерттеу тапсырмалары мынадай жағдаяттарға сәйкес болады:

жаратылыстану бағыттарын тұлғалық, әлеуметтік және ғаламдық контексте қолдану:

- «Денсаулық»;
- «Табиғи ресурстар»;
- «Қоршаған орта»;
- «Қауіпсіздік пен қауіп-қатер ошақтары»;
- «Жаратылыстану мен технология байланысы».

PISA зерттеуінде ғылыми жаратылыстану сауаттылығы ретінде ғылыми жаратылыстану білімдерін қолдана білу, қоршаған әлемді және оған адамның іс-әрекетіне қатысты өзгерістерді түсінуге және тиісті шешімдер қабылдауға қажетті мәселелерді анықтап, негіздемелі қорытындылар жасай білу қабілеттері түсіндіріледі.

Ғылыми жаратылыстану сауаттылығын төрт аймаққа бөлуге болады:

- ғылым мен технологияға сүйенетін өмірлік жағдайларды танып білу (контекст);
- қоршаған орта мен ғылым туралы білімдерден тұратын ғылыми білімдердің негізінде техниканы және қоршаған әлемді түсінуі (білім);
- ғылыми сұрақтарды айырып тану, ғылыми жаратылыстану құбылыстарын түсіндіру, айқын нақтылықтар мен дәлелдемелердің негізінде қорытындылар жасау үшін ғылыми білімді қолданудан тұратын құзыреттіліктерді көрсету (құзіреттіліктер);
- ғылыми жаратылыстану біліміне деген қызығушылық.

PISA зерттеуінде бағаланатын ғылыми жаратылыстану білім, білік және дағдылары ғылыми жаратылыстану циклы пәндерін: физиканы (астрономия элементтерімен), биологияны, химияны, географияны оқу барысында қалыптасады.

Ғылыми жаратылыстану сауаттылығы келесі компоненттерден тұрады: ғылыми жаратылыстану пәндері аясында қалыптасатын «жалпы пәндік» біліктер, ғылыми жаратылыстану ұғымдары мен ғылыми жаратылыстану білімдері қолданылатын жағдайлар. Сонымен қатар, зерттеу мақсатына белгіленген біліктер мен ұғымдарды кешенді тексеру кіреді. Бұнда

оқушылардың біліктіліктерін тексеруге басты назар аударылады: ұсынылған сұрақтардан жаратылыстану ғылымдары жауап беретін сұрақтарды белгілеу; берілген ақпараттың негізінде ғылыми негізделген қорытындылар жасау.

PISA халықаралық зерттеуінде оқушылардың жаратылыстану ғылымдарындағы танымдық және эмоционалдық қабілеттері зерттеледі.

Танымдық аспектілер оқушылардың білімдері мен сол білімдерді тиімді пайдалана білу қабілеттерінен тұрады.

Әр кезеңде үш бағыттың біреуі анағұрлым егжей-тегжейлі талдау жасау үшін негізгі болып анықталады. Негізгі бағыт бойынша тесттік тапсырмалар «PISA-2015 халықаралық зерттеуінің негізгі нәтижелері» Ұлттық есебі барлық тапсырмалардың тең жартысын құруы мүмкін. Назарды кезеңдік ауысымы әр тоғыз жыл сайын бағыттың біреуіне егжей-тегжейлі талдау жасап, өзгерістердің үрдісін анықтауға мүмкіндік береді. 2000 және 2009 жылдары оқу сауаттылығы, 2003 және 2012 жылдары математикалық сауаттылық зерттеудің негізгі бағыты болып анықталды. Зерттеудің негізгі бағыттарының кезеңдері келесі кестеде берілді.

278-кесте. PISA - зерттеулерінің негізгі бағыттарының кезеңдері

2000	2003	2006	2009	2012	2015
Оқу	Оқу	Оқу	Оқу	Оқу	Оқу
Математика	Математика	Математика	Математика	Математика	Математика
	а			а	
Жаратылыстану	Жаратылыстану	Жаратылыстану	Жаратылыстану	Жаратылыстану	Жаратылыстану
ану	ану	ану	ану	ану	ану

Қазақстан PISA зерттеуіне 2009 жылдан бері қатысып келеді. 2009 және 2012 жылдар нәтижесін салыстырсақ Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы PISA-2012 екінші кезеңінің қорытындысында математика және жаратылыстану бағыттарындағы қазақстандық білім алушылар нәтижелерінің +27 және +25 ұпайларға жақсарғанын атап өтті [2]. Ал 2015 жылы зерттеуге 71 мемлекет арасынан Қазақстан атынан 7 842 15-жастағы білім алушылар қатысты.

2012 жылдың зерттеуіне 218 білім беру ұйымынан, оның ішінде 200 жалпы білім беретін мектептерінен (89-қалалық, 111-ауылдық) 15 жас шамасындағы 5808 білім алушы қатысты. Мектеп оқушыларының жалпы саны 5381 құрады, оның ішінде қазақ тілінде оқитындар саны – 3234, орыс тілінде оқитындар саны – 2147. Зерттеуге мектеп оқушыларымен қатар және КББ ұйымдарынан 427 білім алушы қатысты. Оның ішінде қазақ тілінде оқитындар саны – 288, орыс тілінде оқитындар саны – 139.

Аймақ бойынша салыстыру кезінде ең көп қатысушылар саны Шығыс Қазақстан және Алматы облыстарында байқалды. Халықаралық консорциумның іріктемесіне сәйкес қала және ауыл мектептерінің тең ара-қатынасы Павлодар облысында ғана көрініс тапты (279-кесте).

279-кесте – PISA-2012 қатысушылары / білім беру ұйымдары

Облыс атауы	Білім беру	Оның ішінде
-------------	------------	-------------

	ұйымдарының саны	Қалалық мектептер	Ауылдық мектептер	Т және КББ ұйымдары
Ақмола	12	3	8	1
Ақтөбе	11	4	6	1
Алматы	27	5	21	1
Атырау	8	5	2	1
ШҚО	14	6	7	1
Жамбыл	13	4	7	2
БҚО	8	3	4	1
Қарағанды	14	7	5	2
Қостанай	11	4	6	1
Қызылорда	12	5	6	1
Маңғыстау	8	5	2	1
Павлодар	8	4	4	-
СҚО	9	2	7	-
ОҚО	44	14	28	2
Астана қ.	6	4	-	2
Алматы қ.	13	12	-	1
БАРЛЫҒЫ	218	87	113	18

PISA-2012 зерттеуі қатысушыларының айтарлықтай үлесі қазақ тілінде оқитындардың 61%-н құрады, оның ішінде 3234 мектеп оқушылары және 18 Т және КББ ұйымдарынан 288 студент.

Ең аз қатысушылар Солтүстік Қазақстан облысының мектеп оқушылары болып табылады. Қарағанды облысынан көп қатысқандар техникалық және кәсіби білім беру ұйымдарының студенттері болып табылады.

PISA-2012 халықаралық салыстырмалы зерттеуінде 15 жас шамасындағы мектеп оқушыларының математикалық сауаттылығына баса назар аударылды. Бұл дегеніміз тест тапсырмаларының 2/3 бөлігінің математикалық ойлау деңгейін анықтауға және логикалық тапсырмаларды шешу барысында математикалық терминдерді қолдануға, математикалық түрде ойлауға және тапсырмаларды шешудің қалыпсыз әдістерін қолдануға бағдарланғандығын көрсетті.

Зерттеудің статистикалық мәліметтері ақпараттық базасының талдауы білім алушылардың математика бойынша тест тапсырмаларды орындау пайызы Қазақстан бойынша орта есеппен алғанда 41%-ды құрайтынын көрсетті.

Оқушылардың жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылығын қалыптастыру деңгейін анықтауда жаратылыстану ғылымдары бойынша білімдерін шынайы жағдайларда қолдана алу қабілеті бағаланды. Халықаралық емтиханның қатысушыларының шешімдерді тұжырымдау және оларды растайтын немесе теріске шығаратын дәлелдемелер табу қабілетін көрсету қажеттілік тудырды.

Қазақстандық білім алушылардың жаратылыстану бойынша PISA-2012 халықаралық тестін орындауының орта пайызы 40% құрады. Аталмыш көрсеткіш математика нәтижесімен салыстырғанда 1%-ға төмен.

PISA-2012 тест тапсырмаларының жалпы санының 17% -ы 15 жас шамасындағы білім алушылардың оқу сауаттылығын анықтауға бағытталған тапсырмалардан тұрады.

Оқырман құзыреттілігі жазбаша мәтіндердің мазмұнын білімді және қоғам өміріне белсене араласу мүмкіндігін дамыту үшін қолдану мақсатында мәнін түсінуді түспалдайды. Мұнда мәтінді түсінумен байланысты біліктер бағаланды. Сонымен тестілеу қатысушылары жалпы бағдар бойынша өз біліктерін және оның толық мағынасын ұғынуды мәтін мазмұнында көрсетулері керек еді. Бұдан басқа, ақпаратты табу және мәтінді түсіндіру бойынша функционалдық сауаттылық бағаланды.

Жалпы сынақта қазақстандық білім алушылар 393 ұпайға ие болды. *PISA-2012* тест тапсырмаларын орындау пайызы 38% құрады [19].

Жалпы, *PISA-2009* және *PISA-2012* салыстырмалы деректері 8-кесте және 5-сурет материалдарында көрініс тапты.

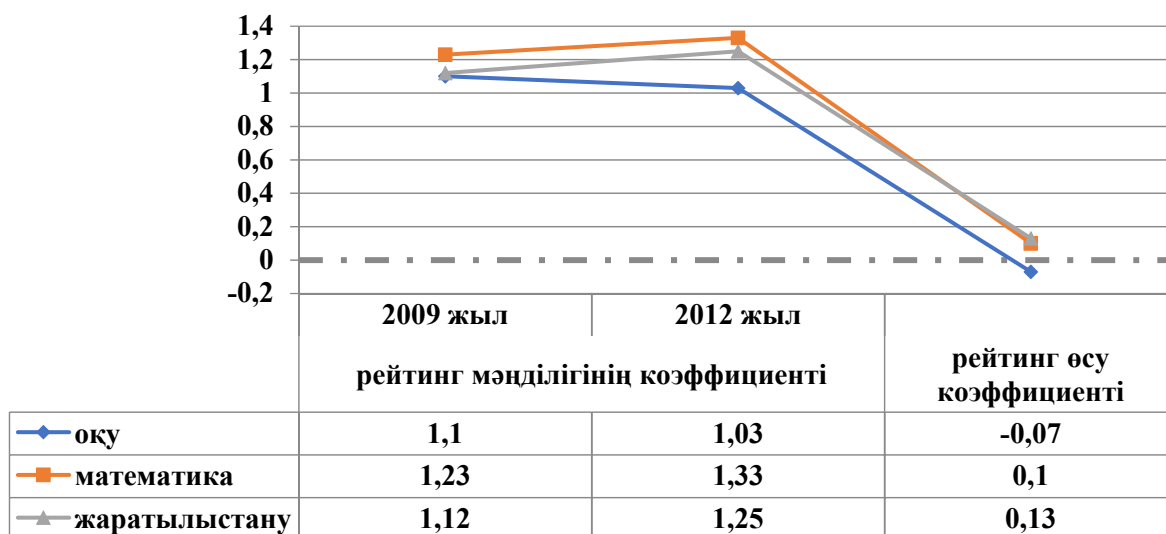
Сонымен қатар алынған позициялардың мәнділік коэффициенті анықталды, мұнда көрсеткіштердің өсім коэффициенттерінде оқу сауаттылығы бойынша теріс мән байқалады. Бірақ математикалық және жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылығына қатысты қазақстандық мектеп оқушылары өз рейтингісін 0,1 және сәйкесінше 0,13 көтерді.

280-кесте – *PISA*– зерттеуіндегі Қазақстанның рейтингі жөнінде мәліметтер

Пәндер	Рейтинг		Рейтинг мәнділігі коэффициенті		Өсім коэффициенті
	2009	2012	2009	2012	
оқу	65 ішінде 59	65 ішінде 63	1,1	1,03	-0,07
математика	65 ішінде 53	65 ішінде 49	1,23	1,33	+0,1
жаратылыстану	65 ішінде 58	65 ішінде 52	1,12	1,25	+0,13

Келесі суретте *PISA*-зерттеулеріндегі Қазақстанның нәтижелер динамикасы берілген.

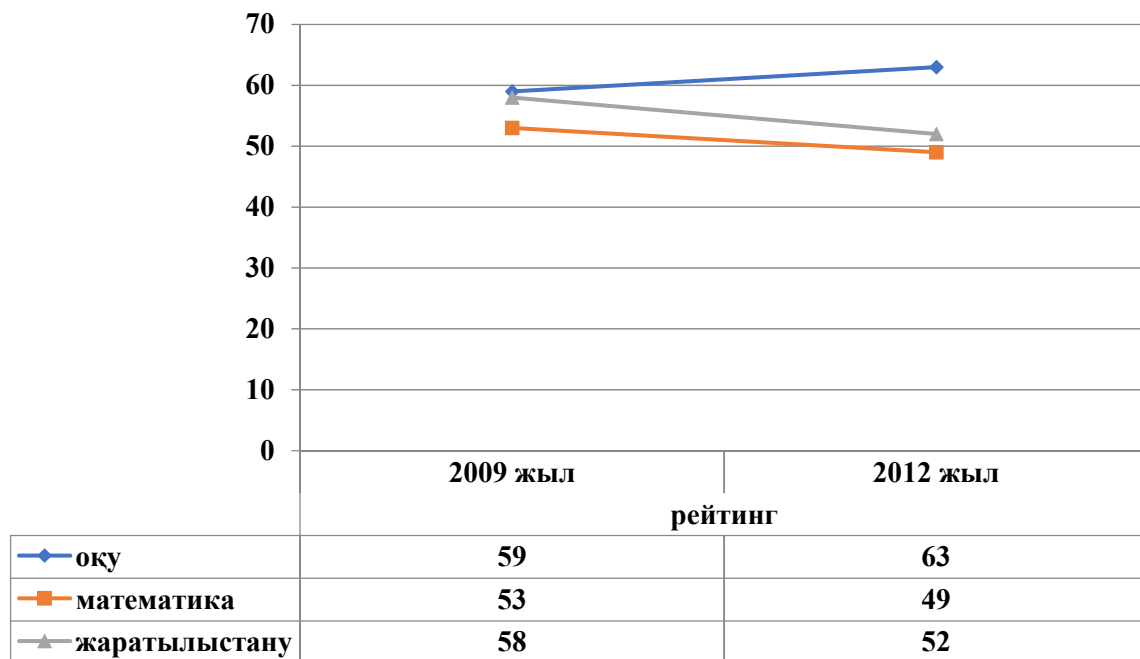
466-сурет. *PISA*-дағы Қазақстанның нәтижелер динамикасы

2012 жылғы PISA зерттеулерінде математикалық сауаттылық және жаратылыстану сауаттылығы бойынша қазақстандық білім алушылар өз рейтингін 0,1 және сәйкесінше 0,13 көтерді.

Егер PISA-2009-да Қазақстан төмен көрсеткіш көрсетсе, PISA-2012-де нақты бір ілгерілеуді көрсетті. Дегенмен алынған нәтижелер ЭЫҮД бойынша орташа көрсеткіштерден төменірек болды (52-суретте).

467-сурет. PISA-зерттеулеріндегі Қазақстанның нәтижелер динамикасы

Енді халықаралық зерттеулердің келесі кезеңінің нәтижелері бойынша талдауға келсек, PISA-2015 – зерттеудің алтыншы кезеңі, бұнда 15 жастағы білім алушылардың «жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылығы» екінші рет бағаланды. Осылайша, мемлекеттерге PISA-2006-мен салыстыра отырып, жаратылыстану ғылымдары бойынша білімнің тоғыз жыл бойы үрдістерін анықтау мүмкіндігі берілді. Қазақстан үшін PISA-2015 – жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылығын негізгі бағыт ретінде анықталған зерттеудің бірінші кезеңі.

PISA-2015 ерекшелігі – алдыңғы кезендермен салыстырғанда, ықтимал қателік коэффициентінің төмен болуы. Бұл зерттеудің нәтижелері алдыңғы кезендермен анағұрлым жоғары дәрежеде салыстырылуға келетінін білдіреді. PISA-2015 халықаралық тесттің форматы әртүрлі тапсырмалардың түрлерін қамтиды. Тестілеудің негізгі типі ретінде жабық сұрақтар пайдаланылады. Бұл – жауабы көптік таңдауды талап ететін тапсырмалар, бұнда тестіленушіге берілген мәтіннен сөйлемді көрсету, ақпаратты мағына «PISA-2015 халықаралық зерттеуінің негізгі нәтижелері» Ұлттық есебі бойынша қосу және жауаптың бірнеше нұсқасын таңдау керек. Халықаралық сарапшылар бұндай тапсырмалар сенімді, тиімді болып табылатынын және анағұрлым толық ғылыми талдау жасауды қамтамасыз ететінін атап өтеді.

PISA-2015 15 жастағы білім алушылардың жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылығын халықаралық бағалау алты басты құрамдас бөлімді

белгіледі. «Құзыреттер» бөлімі үш дағдыны қарастырады: ұғындыру, бағалау және түсінік беру. Ол үшін үш пәндік сала бойынша білімнің үш типін меңгеру керек. Құзыреттер когнитивтік жүктеменің белгілі бір деңгейі бар әртүрлі типті тапсырмалармен бағаланады. Барлық тапсырмалар үш мән-мәтін бойынша бөлінеді (281-кесте).

281-кесте. Жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылықтың санаттары

Санаттар		
Құзыреттер	Білімнің түрлері	Пәндік сала
Құбылысты ғылыми тұрғыдан түсіндіру	Мән-мәтіндік	Физикалық жүйелер
Ғылыми мәселелерді бағалау және қалыптастыру	Рәсімдік	Тірі ағзалар жүйелері
Деректер мен дәлелдерге ғылыми тұрғыдан түсінік беру	Әдістемелік	Жер мен ғарыш жүйелері
Үйлестірілген бағалау санаттары		
Тапсырма түрлері	Когнитивтік жүктеме	Мән-мәтін
Қарапайым көптік таңдау	Төмен	Жеке
Күрделі көптік таңдау	Орташа	Жергілікті/ұлттық
Ашық сұрақ	Жоғары	Жаһандық

«Құбылысты ғылыми тұрғыдан түсіндіру» құзыреті бірқатар табиғи және апаттық құбылыстарды анықтау, бағалау және түсіндіру қабілеті ретінде анықталады. Білім алушылар тиісті ғылыми білімді еске түсіріп, қолдану, түсіндіру және ұсыну үлгісін анықтау, пайдалану және жасау, тиісті болжамдар жасау және негіздеу, түсінік беру гипотезаларын ұсыну және ғылыми білімнің қоғам үшін әлеуетті салдарын түсіндіру керек.

«Деректер мен дәлелдерге түсінік беру» құзыреті ғылыми деректерді, тұжырымдарды және дәлелдерді әртүрлі жағдайларды талдау қабілеті ретінде анықталады. Әртүрлі дереккөздерден алынған ақпаратқа түсінік бере алатын білім алушылар, ғылыми тұрғыдан ғылыми мәтіндерде жасырынған дәлелдер мен дәйектерді анықтай алады және ғылыми қорытындыларды бағалай алады (30% немесе 56 тапсырма, тесттің екі сағатынан кем уақыт).

Жаратылыстану ғылымдары құзыреттерінің әрқайсысы білімді (идеяларға түсінік беретін теория, ақпарат және фактілер), бұл таным қалай алынғаны туралы түсінікті (процедура) және бұл білімнің сипатын (әдіснамасы) талап етеді. Барлық тапсырмалардың жартысынан астамы PISA-2015-те негізінен мән-мәтіндік (98), рәсімдік (60) және әдістемелік білімді (26 тапсырма) талап етеді.

«Рәсімдерді білу» деректерді жинау, талдау және түсінік берудің негізі болып табылатын ғылыми зерттеулер үшін қажетті ұғымдар мен процестер туралы танымдарға жатады. Нақты әлемдегі құбылыстарды түсіндіру «PISA-2015 халықаралық зерттеуінің негізгі нәтижелері» Ұлттық есебі 19 мақсатында ғылым эмпирикалық талдаулардың көмегімен гипотезаларды тестілеу арқылы дамиды. Эмпирикалық зерттеу сенімді және нақты деректерді алу үшін белгілі

бір стандартты рәсімдерге негізделеді. Білім алушылар тәуелді және тәуелсіз айналымылар ұғымдарын білуді, әртүрлі типті өлшемдердің арасындағы айырмашылықты (сандық және сапалық, санаттық және үздіксіз), бағалау мен белгісіздікті минимумға шығару тәсілдерін (қайталама өлшемдер), айналымыларды бақылау стратегияларын және олардың эксперименттік зерттеудегі ролін, деректерді ұсынудың жалпы тәсілдерін көрсетеді. Осылайша, зерттеудің қатысушылары ғылыми білім ұзақ уақыт бойы жиналған эмпирикалық деректердің сипаты мен санына қатысты анықтықтың әртүрлі дәрежесімен байланысты екенін білетін болады деп күтілуде.

«Әдістемелік білім» табиғатты және ғылым саласындағы танымды түсінуге жатады, білім алушылардың ойлау және ғалымдар сияқты дәлелді талқылау қабілеттерін қамтып көрсетеді. Әдістемелік білім бақылау мен фактілердің, модельдер мен теориялардың арасындағы айырмашылықты түсіну үшін керек.

Пәндік сала

Білім жаратылыстанудың негізгі салаларына сәйкес жіктеледі. PISA-2015 тапсырмалары үш мазмұндық бөлімге бөлінген. Бұл материя бөлшектерінің модельдерін түсіну (физикалық жүйелер), табиғи сұрыпталу арқылы эволюция теориясы (тірі ағзалар жүйелері), дүниежүзі тарихы мен ауқымы (жер мен ғарыш жүйелері). PISA-2015 барлық тапсырмаларының шамамен үштен бір бөлігі (61) физикалық жүйелерге, 74 тапсырма тірі ағзалар жүйелеріне және 49 тапсырма жер мен ғарыш жүйелеріне қатысты.

PISA-2015-те тапсырмалардың негізгі үш санаты пайдаланылды. Бұл қарапайым таңдаумен тапсырма (4 берілген жауаптан бір жауапты таңдау, график немесе мәтіннен «рұқсат нүктесін» таңдау) және күрделі көптік таңдаумен тапсырма (Иә/Жоқ сұрақтардың топтамасы, олар бір тапсырма ретінде бағаланады, тізімнен бірден артық жауапты таңдау, сөйлемге жетіспейтін сөздерді қосу). Ашық сұрақтар жазбаша жауапты талап етеді, олар автоматты түрде бағалана алмайды. Олар бағалау үшін даярланған кодтаушыларды тартуды талап етеді. Әр санаттың сұрақтары тең пайыздық арақатынаста жіктелген (33%-дан).

PISA-2015-те ғылыми құзыреттердің үш түрі бойынша тапсырмалардың күрделілік деңгейі (ұғындыру, бағалау және түсінік беру) когнитивтік сұранысты анықтады (білімнің тереңдігі) (282- кесте).

282-кесте

Деңгей	Ең төмен балл	Жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылықтың осы деңгейіне жеткен білім алушылар нені көрсете алады?
6	708	Физика, биология, география және астрономия салаларындағы өзара байланысқан бірқатар жаратылыстану ғылымдары бойынша идеялар мен ұғымдарға сүйене алады және білім мен мазмұнды, таным процедуралары мен әдістерін жаңа ғылыми құбылыстар, оқиғалар мен процестерге қатысты гипотезаларды немесе болжамдарды тұжырымдау үшін пайдалана алады. Деректерге түсінік бергенде және

		ғылыми дәлелдерді пайдаланғанда, олар тақырыпқа қатысты ақпаратты ажырата алады, күнделікті мектептегі бағдарламадан тыс алған білімге сүйене алады. Олар ғылыми деректерге және теорияларға негізделген дәлелдерді басқа түсініктердің дәйектерінен ажырата алады. 6-деңгейге жеткен білім алушылар күрделі эксперименттерді, зерттеулерді өткізу және компьютерлік жобалаудың балама тәсілдеріне баға бере алады және өз таңдауын түсіндіріп бере алады
5	633	Бірнеше себеп-салдарлық байланысты қамтитын, оларға бейтаныс және анағұрлым күрделі, кешенді құбылыстарды, оқиғаларды және процестерді түсіндіру үшін абстрактілі жаратылыстану ғылымдары бойынша идеяларды немесе ұғымдарды пайдалана алады. Олар эксперименттерді өткізудің әртүрлі тәсілдеріне баға беру және өз таңдауын негіздеу үшін ғылыми таныммен байланысты анағұрлым күрделі білімді қолдана алады, сонымен қатар «PISA-2015 халықаралық зерттеуінің негізгі нәтижелері» Ұлттық есебітеориялық білімді ақпаратқа түсінік беру немесе болжамдарды тұжырымдау үшін пайдалануға қабілетті. 5-деңгейге жеткен білім алушылар оларға берілген сұрақты зерттеудің әртүрлі тәсілдерін ғылыми тұрғыдан бағалай алады және деректерге түсінік бергенде шектеулерді, соның ішінде қателіктің дереккөздерін және ғылыми деректердегі белгісіздікті көре алады.
4	559	Білім алушылар оларға берілген немесе олар еске түсірген анағұрлым күрделі немесе анағұрлым абстрактілі білімді едәуір күрделі немесе бейтаныс жағдайлар мен процестерді түсіндіру үшін пайдалана алады. Олар екі немесе одан да көп тәуелсіз айнымалысы бар экспериментті тапсырмалардың шекті шеңбері үшін өткізе алады. Қатысушылар процедуралар мен таным әдістері туралы білім элементтеріне сүйене отырып, эксперименттің жоспарын негіздей алады. 4-деңгейге жеткен білім алушылар деректердің қарапайым жиынтығына жататын немесе бейтаныс мән-мәтіндердегі деректерге түсінік бере алады, өз қорытындыларын негіздей отырып, деректердің талдауынан шығатын қорытындылар ала алады.
3	484	Таныс құбылыстарды тану және түсіндіру үшін қарапайым білімге сүйене алады. Анағұрлым бейтаныс немесе күрделі жағдайларды олар көмекпен түсіндіре алады. Мазмұндық немесе рәсімдік білімнің элементтеріне сүйеніп, олар тапсырмалардың шекті шеңберіне қарапайым эксперимент жасауға қабілетті. 3-деңгейге жеткен білім алушылар ғылыми және ғылыми емес мәселелердің арасындағы айырмашылықтарды ажыра алады және ғылыми тұжырымға дәлел келтіре алады.
2	410	Ғылыми түсінікті тану, деректерге түсінік беру, сонымен қатар қарапайым эксперименттік зерттеуде шешілетін тапсырманы тану үшін күнделікті мазмұндық білімге және базалық рәсімдік білімге сүйене алады. Қатысушылар деректердің қарапайым жиынтығынан адекваттық қорытындыны тану үшін базалық немесе күнделікті жаратылыстану ғылымдары бойынша білімді пайдалана алады. Олар жаратылыстану ғылымдарының тәсілдерімен зерттелетін мәселелерді танып, базалық танымдық қабілетті көрсетеді.

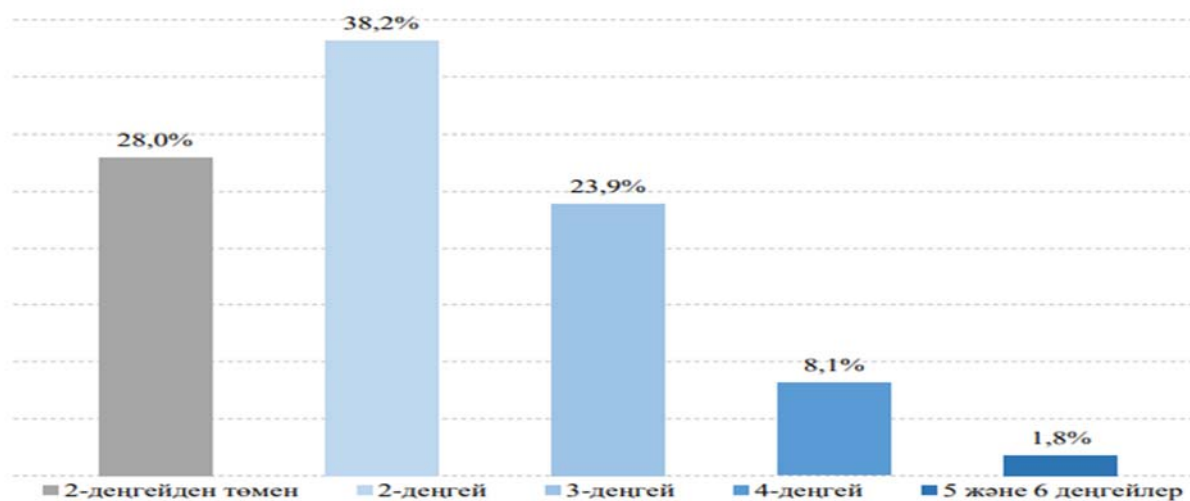
1a	335	Қарапайым ғылыми құбылыстың түсінігін тану үшін күнделікті мазмұндық және рәсімдік білімді пайдалана алады. Қолдау көрсетілсе, олар зерттеудің берілген процедурасы бойынша екіден аспайтын айнаымалысымен орындай алады. Егер ол үшін төмен деңгейдің қабілеті талап етілсе, олар қарапайым себеп-салдарлық немесе корреляциялық байланыстарды көре алады, графикалық және басқа көрнекі деректерге түсінік бере алады. Қатысушылар жеке, жергілікті және жаһандық мән-мәтіндерге қатысты таныс жағдайларда берілген деректерге анағұрлым жақсы ғылыми түсінікті таңдай алады.
1b	261	

Деңгейлік жетістіктердің көрсеткіштері анағұрлым жоғары деңгейге жетпеген қатысушылардың тиісті үлесімен көрсетілген. Күрделіліктің 2-деңгейінің тапсырмаларын орындай алмаған қатысушылардың нәтижелерін ЭЫДҰ функционалдық сауатсыздарға жатқызады. PISA-2015 қорытындылары бойынша ЭЫДҰ елдерінде осындай 15 жастағы білім алушылар орта есеппен 21% құрады. Қазақстан үшін бұл көрсеткіш 28%-ға тең.

1б деңгейінің ең оңай тапсырмаларын қазақстандық қатысушылардың 99,8% орындады. Бұл көрсеткіш Сингапур (99,8%) мен Жапонияның (99,8%) нәтижелерімен теңбе-тең.

Осылайша, тапсырмалардың шекті шеңберіне арналған қарапайым экспериментті орындай алатын және ғылыми мен ғылыми емес мәселелерді ажырата алатын қазақстандық қатысушылар 33,8%-ды құрады. Бұндай тапсырмаларды орындау нәтижелілік көрсеткіштері халықаралық тесттің сингапурлық (75,3%), жапондық (72,2%) және эстондық (71%) 15 жастағы қатысушыларында екі есе артық. Жаңа ғылыми құбылыстарға, оқиғалар мен процестерге қатысты гипотезаларды тұжырымдау қабілетін қазақстандық қатысушылардың тек 0,1% ғана көрсетті. Ал ең күрделі 6-деңгейдің тапсырмаларын сингапурлық білім алушылардың 5,6% орындады. Бұл қатысушы барлық елдердің арасындағы ең жоғары көрсеткіш. Қазақстандық 15 жастағы білім алушылардың жетістік деңгейлері суретте берілген.

468-сурет. Қазақстандық 15 жастағы білім алушылардың жетістік деңгейлері

PISA-2015 қатысушы елдердің көрсеткіштері 469-суретте берілген.

№	Мемлекет	балл	№	Мемлекет	балл
1	Сингапур	556	37	Хорватия	475
2	Жапония	538	38	Исландия	473
3	Эстония	534	39	Израиль	467
4	Қытай Тайбэйі	532	40	Мальта	465
5	Финляндия	531	41	Словакия	461
6	Макао (Қытай)	529	42	Қазақстан	456
7	Канада	528	43	Грекия	455
8	Вьетнам	525	44	Чили	447
9	Гонконг (Қытай)	523	45	Болгария	446
10	B-S-J-G (Қытай)	518	46	Малайзия	443
11	Корея	516	47	БАӘ	437
12	Жаңа Зеландия	513	48	Уругвай	435
13	Словения	513	49	Румыния	435
14	Австралия	510	50	Кипр	433
15	Ұлыбритания	509	51	Аргентина	432
16	Германия	509	52	Молдова	428
17	Голландия	509	53	Албания	427
18	Швейцария	506	54	Түркия	425
19	Ирландия	503	55	Тринидад және Тобаго	425
20	Бельгия	502	56	Таиланд	421
21	Дания	502	57	Коста-Рика	420
22	Польша	501	58	Катар	418
23	Португалия	501	59	Колумбия	416
24	Норвегия	498	60	Мексика	416
25	АҚШ	496	61	Черногория	411
26	Австрия	495	62	Грузия	411
27	Франция	495	63	Иордан	409
28	Швеция	493	64	Индонезия	403
29	Чехия	493	65	Бразилия	401
30	Испания	493	66	Перу	397
31	Латвия	490	67	Ливан	386
32	Ресей	487	68	Тунис	386
33	Люксембург	483	69	Македония	384
34	Италия	481	70	Косово	378
35	Венгрия	477	71	Алжир	376
36	Литва	475	72	Доминикан Республикасы	332

Осылайша, PISA-2015 негізгі бағытының нәтижелері қазақстандық 15 жастағы білім алушылардың төмен деңгейде қалыптасқан құзыреттерін дәлелдейді. Оқушылар мен студенттер ғылыми танымды көрсетуге, эксперимент жасауға және өз жауабын негіздеуге, күрделі жаратылыстану ғылымдары бойынша құбылыстарға, оқиғаларға және процестерге түсінік беруге қиналады.

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы пәндерді оқыту процесінде білім алушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамытып, білік, дағдыларын қалыптастыру, өмірлік жағдаяттарға бейімделуге бағыттау оқытудың маңызды құрамдас бөлігі болуы қажет.

Функционалды сауаттылық тұлғаның білім, білік, дағды негізінде әлеуметтік қатынастар жүйесінде қызмет ету, нақты мәдени ортада максималды жылдам бейімделу қабілеті ретінде анықталады.

Халықаралық сарапшылар жылдам қарқынмен дамып отырған технологиялық қоғамда жаратылыстану ғылымдары мен технологияларының мектеп түлектері үшін теңдессіз маңызы бар екенін айтады. Осыған байланысты жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты анықтауға арналған тапсырмалар модулі міндетті болып табылады.

PISA зерттеулерінің алдыңғы нәтижелері бойынша, қазақстандық мектеп оқушылары пәндік білімдерін еске түсіру немесе өздеріне таныс оқу жағдайларында қолдана алу деңгейінде меңгергені байқалған, бірақ білімдерін

шынайы өмірлік жағдаяттарда қолдануда едәуір қиындықтар туындаған; табиғи құбылыстарды, нақты деректерді, технологиялар мен оларды енгізудің қоғам мен қоршаған орта үшін салдарын түсіндіруге дайындықтарының жетіспеушілігі байқалған; зерттеулер негізінде қорытынды жасау, проблемаларды шешу жолдарын ұсыну, ғылыми деректерді жетік түсіндіру және бағалау, келтірілген қорытындылардың дұрыстығын бағалау білігі қалыптаспағандығы көрсетілген.

Оқушылардың математика, жаратылыстану және оқу бойынша сауаттылық деңгейінің жоғары болуын әлемнің көптеген елдері іргелі ғылымдар мен жаңа технологиялар саласында елдің бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіші ретінде қарастырады.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық – бұл жаратылыстану-ғылыми цикл пәндері бойынша меңгерген білімдерін қолдана білу, мәселелерді анықтау және тиісті шешім қабылдау үшін негізделген қорытындылар тұжырымдау және қорытынды жасай білу қабілеттерінің деңгейі. Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық деңгейі PISA тапсырмалары блоктары арқылы өлшенеді. Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық деңгейін бағалайтын PISA тапсырмалары, бірінші кезекте, төменде тереңірек қарастырылатын негізгі құзыреттілікке сәйкес келеді. PISA тапсырмаларының мазмұны тек құзыреттілікті нақты тексеру ғана емес, сонымен бірге шынайы өмірлік жағдаяттар мен мәселелерге негізделген, яғни мәнмәтіні бар. PISA-ның өлшеуіш құралдары тақырыптық блоктарға біріктірілген тапсырмаларды құрастырады. Тапсырмаларда нақты бір шынайы өмірлік жағдаят сипаттамасы бар, ол проблемалар және негізгі тапсырмаға байланысты туындаған бірқатар мәселелер түрінде беріледі.

TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study) – 4 және 8 сынып оқушыларының жаратылыстану-математикалық дайындық деңгейін бағалаудың алғашқы халықаралық зерттеуі. Зерттеудің бірегейлігі оқушылардың бір жиынтығы зерттеледі. 4 жылдан кейін төртінші сынып оқушылары сегізінші сынып оқушылары болады. Осылайша, бастауыш мектептен негізгі мектепке көшу кезінде оқушылардың оқу жетістіктерінің өзгеруін қадағалауға мүмкіндік беріледі.

TIMSS-те оқушылардың математикалық дайындығы екі параметр бойынша бағаланады: пәндік мазмұнын білу және оқу-танымдық іс-әрекет түрлерін меңгеру деңгейі.

TIMSS математика және жаратылыстану ғылымының білім сапасын халықаралық салыстырмалы мониторингтік зерттеу жалпы білім саласындағы негізгі мониторингтік зерттеулер болып табылады. Ол математика және жаратылыстану ғылымының білім саласындағы білім тенденциясын бақылауға көмектеседі. Зерттеу барысында жалпы білім беретін мектептің 4-сынып және 8-сынып оқушыларының жетістіктері бағаланады.

TIMSS математикалық және жаратылыстану білім сапасын халықаралық мониторингтік зерттеу төрт жылда бір рет жүргізіледі.

Бұл зерттеудің мақсаты-әртүрлі білім беру жүйелері бар елдердегі математика және жаратылыстану циклінің пәндері бойынша 4 және 8 сынып оқушыларының дайындығын салыстырмалы бағалау, сонымен қатар

оқушылардың жетістіктерінің әртүрлі деңгейлерін анықтайтын білім беру жүйелерінің ерекшеліктерін анықтау.

TIMSS тесті төрт блоктан тұрады (екеуі математика және екеуі жаратылыстану).

TIMSS циклының бағалау шеңберіне сәйкес математикалық білім беру сапасы екі өлшеммен анықталады:

- Мазмұнды саланы бағалау
- Танымдық саланы бағалау

Әрбір мазмұндық сала жеке тақырыптық бөлімдерден тұрады, онда тест тапсырмалары пайыздық қатынаста бөлінеді.

Математикалық білім берудің мазмұндық саласын бағалау

TIMSS халықаралық зерттеуінде жеке ойлау қабілетін анықтайтын математикадан тест тапсырмаларының мазмұнына ерекше назар аударылады.

Оқушылар математикадан дайындық деңгейі бойынша тест тапсырмаларын орындауда берілген бірқатар тақырыптарды жеткілікті меңгергенін, өз білімін натурал сандарды бөлуге қатысты есептерді шешуде қолдана білу құзыреттілігін толығымен көрсете алуы тиіс.

282-кестеде. математикалық білім берудің мазмұндық салалары көрсетілген (4-сынып) және олардың әрқайсысына арналған тестілеу тапсырмасының мазмұны н мақсатты пайыздық үлесі берілген.

282-кесте. TIMSS-2019 (4-сынып)тестінің математикалық бөлігінің құрылымы

Тесттің мазмұндық салалары	
50%	Сандар
30%	Геометриялық фигуралар және өлшемдер
20%	Деректер
Танымдық салалар	
40%	Білім
40%	Қолдану
20%	Ойлау

Әрбір білім беру мазмұны тақырыптық бөлімдерден тұрады, ал әр бөлім бірнеше тақырыпты қамтиды.

4-сыныпта математика тапсырмалары үш мазмұндық сала бойынша: «Сандар», «Геометриялық фигуралар және өлшемдер», «Деректер» бағаланады.

«Сандар» мазмұнды саласы тапсырмалары (50%) үш бөлімге бөлінген:

- натуралды сандар және 0 саны- (25%);
- бөлшектер және ондық бөлшектер- (10%);
- өрнектер, қарапайым теңдеулер және қатынастар» - (15%).

Натурал сандар сандармен жұмыс жасаудағы кіріспесі болғандықтан, натурал сандар бастауыш мектептегі математиканың негізін қамтамасыз етеді. Осылайша, натурал сандар басым компонент болып табылады және оқушылар натурал сандарды есептеп, есептерді шешу үшін есептеулерді қолдана білуі керек. Алайда нысандар мен шамалар жиі натурал сандар болмағандықтан, оқушылар бөлшектерді көптеген есептеулерде негіз ретінде түсіну маңызды. Оқушылар бөлшектерді және ондық бөлшектерді салыстыра білуі керек. Төртінші сыныпта алгебра алды ұғымдар TIMSS бағалауының бір бөлігі болып табылады, соның ішіне қарапайым теңдеулерде айнымалының (белгісіз) және шамалар арасындағы қатынасты бастапқы түсіну де кіреді.

Сандар: натуралды сандар

1. Сандардың жазбаша жазылуына, сондай-ақ сөз, диаграмма немесе символдар арқылы натуралды сандарды қоса алғанда сандар разрядтарына анықтама беру.

2. Натуралды сандарды салыстыру, реттеу және дөңгелектеу.

3. Натуралды сандармен арифметикалық әрекеттер жүргізу (+, -, ×, ÷).

4. Контекстке қойылған, оның ішінде өлшеулермен байланысты есептерді шешу.

5. Тақ және жұп сандарды анықтау, санның бөлгішін және еселік сандарды анықтау.

Сандар: бөлшектер және ондық бөлшектер

1. Бөлшектің бүтін бөлігі ретінде, сандар жиынтығының бөлігінің анықтамасы, жәй бөлшектің сандық түзуде бейнесі және сөздердің, сандардың немесе модельдердің көмегімен бөлшекті түсіну.

2. Эквивалентті жәй бөлшектерді анықтау, бөлшектерді салыстыру және реттеу, әр түрлі жағдайларда берілген бөлшектерді қосу және азайту.

3. Ондық бөлшектерге, сандарға немесе модельдерге анықтама беру; ондық бөлшектерді салыстыру, реттеу және дөңгелектеу, әр түрлі жағдайларда берілген ондық бөлшектерді қосу және азайту.

Сандар: өрнектер, жай теңдеулер және қатынастар

1. Теңдеудегі жетіспейтін санды табу (мысалы, $17 + w = 29$).

2. Теңдеулер көмегімен мәтіндік есептерді шешу.

3. Заңдылықтарды іздеуге арналған есептерді шешу (мысалы, сандар арасындағы өзара байланысты сипаттау және натуралды сандардың барлық жұбын құру).

Біз әр түрлі пішіндер мен өлшемдердің нысандарымен қоршалғанбыз, және геометрия бізге пішіндер мен өлшемдердің арасындағы қарым-қатынасты визуализациялау мен түсінуге көмектеседі. Бұл тақырыптық бөлім өлшеулерді, координаттық жазықтықты, сызықтарды және бұрыштарды түсінуге арналған. Ол сондай-ақ кеңістіктегі беттің ауданы мен геометриялық фигуралардың көлемін есептеуді қамтиды. «Геометриялық фигуралар мен өлшемдер» мазмұнды саласы екі тақырыптық бөлімнен тұрады:

- Нүктелер, сызықтар және бұрыштар - (15%);

- Екі өлшемді және үш өлшемді фигуралар - (15%).

Төртінші сыныпта оқушылар сызықтардың, бұрыштардың және әртүрлі геометриялық фигуралардың қасиеттері мен сипаттамаларын, оның ішінде екі өлшемді және үш өлшемді фигураларды анықтай білуі тиіс. Кеңістіктік сезім геометрияны зерттеудегі ажырамас бөлігі болып табылады және оқушылар әртүрлі геометриялық фигураларды сипаттай алуы және сурет сала алулары керек. Олар сондай-ақ геометриялық қатынастарды талдай білуі және есептерді шешу үшін осы қатынастарды пайдалана білуі тиіс.

Оқушылар ұзындығы, бұрышы, ауданы және көлемі сияқты физикалық сипаттамаларды өлшеуге арналған құралдарды пайдалана білуі тиіс, сондай-ақ шаршы және тікбұрыштардың аудандары мен периметрлерін есептеуге арналған қарапайым формулаларды пайдалана білуі керек.

Геометриялық фигуралар және өлшемдер: нүктелер, сызықтар және бұрыштар

1. Ұзындығын өлшеу және анықтау.
2. Параллель және перпендикулярлы түзулерді анықтау және құру.
3. Бұрыштардың түрлі түрлерін анықтау, салыстыру және құру (мысалы, сүйір, тік және доғал бұрыштар).
4. Жазықтықтағы нүктенің орнын анықтау үшін координаттар жүйесін пайдалану.

Геометриялық фигуралар және өлшемдер: екі өлшемді және үш өлшемді фигуралар

1. Осьтік және орталық симметрияны қоса алғанда, типтік екі және үш өлшемді геометриялық фигураларды сипаттау және салыстыру үшін қарапайым қасиеттерін пайдалану.
2. Үш өлшемді фигуралардың екі өлшемді көріністерімен арақатынасы.
3. Көпбұрыштардың периметрлерін, квадраттар ауданын есептеу. Геометриялық фигураларды бірдей кубиктармен толтыра отырып ауданы мен көлемін есептеу.

«Деректер» саласы - (20%) екі тақырыптық бөлімнен тұрады:

- «Оқу, түсіндіру және ұсыну»- (15%);

- «Есептерді шешу үшін деректерді қолдану»- (5%).

Қазіргі заманғы ақпараттық қоғамда деректерді жаппай тарату сандық ақпараттың визуалды көріністеріне әкелді. Интернет, газеттер, журналдар, оқулықтар, анықтамалықтар және мақалалар жиі диаграммалар, кестелер және графиктер түрінде ұсынылған деректерді қамтиды. Оқушылар графиктер мен диаграммалар ақпаратты немесе санаттарды реттеуге көмектесетінін және деректерді салыстыру тәсілін қамтамасыз ететінін түсінуі тиіс.

TIMSS шеңберіне сәйкес, оқушылар төртінші сыныпта мәліметтерді визуализациялаудың әр түрлі формаларын оқи және тани білуі тиіс. Жай проблемалық жағдайды және жиналған мәліметтерді ескере отырып, оқушылар мәліметтерді жинауға негіз болған сұрақтарға жауап беретін графиктер мен диаграммалар түрінде деректерді ұйымдастыруға және ұсынуға қабілетті болуы тиіс. Оқушылар деректердің сипаттамасын салыстыра білуі және деректерді визуализациялау негізінде қорытынды жасай білуі тиіс.

Мәліметтерді визуализациялау: оқу, түсіндіру және ұсыну

1. Кестелерден, пиктограммалардан, гистограммалардан, сызықтық және дөңгелек диаграммалардан деректерді оқу, салыстыру және ұсыну.

2. Көрсетілетін деректердің қарапайым оқу шеңберінен шығатын сұрақтарға жауап беру үшін деректерді көзбен шолу арқылы ақпаратты пайдалану.

Математикалық білім берудің танымдық саласын бағалау 4 сынып

TIMSS тест тапсырмаларына дұрыс жауап беру үшін оқушылар математиканың мазмұндық бөлігімен ғана таныс болмауы керек, сонымен қатар оларға танымдық дағдыларды қолдану қажет.

Бірінші танымдық сала – «Білім» – оқушылар білуі тиіс фактілер, тұжырымдамалар мен процедураларды қамтиды.

Екінші сала – «Қолдану» – тапсырмаларды шешу немесе сұрақтарға жауап табу үшін оқушылардың білім мен тұжырымдамалық түсініктерді қолдану қабілетіне негізделеді.

Үшінші сала – «Ойлау» – бейтаныс жағдайларды, күрделі контекстерді және көпсатылы тапсырмаларды қамту үшін күнделікті тапсырмаларды шешу шеңберінен шығады (1-кесте).

Математиканы қолдану немесе математикалық есептер туралы ойлау математикалық ұғымдарды білуіне және математикалық дағдыларды еркін меңгеруіне байланысты.

Оқушы неғұрлым маңызды білімді еске түсіре алса және түсіну шеңбері неғұрлым кең болса, көптеген тапсырмаларды орындауға мүмкіндігі соғұрлым жоғары болады.

Тілді, негізгі фактілерді, сандардың шарттылығын, символдық көріністі және кеңістіктік қатынастарды оңай еске түсіруге мүмкіндік беретін білім базасына қол жеткізбей, оқушы үшін мақсатты математикалық ойлау мүмкін болмайды.

Фактілер математиканың негізгі тілін қамтамасыз ететін білімді, сондай-ақ математикалық ойлау үшін фундамент қалыптастыратын негізгі математикалық ұғымдар мен қасиеттерді қамтиды.

«Білім» танымдық саласының сипаттамасы.

Еске түсіру. Анықтауларды, терминологияны, сандық қасиеттерін, өлшем бірліктерін, геометриялық қасиеттері мен белгілеулерін қалпына келтіру (мысалы, $a \times b = ab$, $a + a + a = 3a$).

Тану. Сандар, өрнектер, шамалар мен формаларды тану. Эквивалентті математикалық нысандарды тану (мысалы, эквивалентті бөлшектер, ондық бөлшектер және пайыздар; қарапайым геометриялық фигуралардың әртүрлі орналасу тәсілдері).

Жіктеу / реттеу. Жалпы қасиеттері бойынша сандарды, өрнектерді, шамаларды және формаларды жіктеу.

Есептеу. Алгоритмдік процедураларды $+$, $-$, \times , \div немесе натурал сандардың, бөлшектердің, ондық бөлшектердің және бүтін сандардың үстінен арифметикалық әрекеттерді орындау. Қарапайым алгебралық есептеулерді орындау.

Алу. Кестелерден, графиктерден, мәтіндерден немесе басқа да дереккөздерден ақпарат алу.

Өлшеу. Өлшеу құралдарын пайдалану және тиісті өлшем бірліктерін таңдау.

Бұл сала математиканың түрлі контекстерінде қолданылуын қамтиды. Бұл салада фактілер, ұғымдар мен рәсімдер, сондай-ақ проблемалар оқушыға таныс болуы тиіс. Осы саламен байланысты кейбір тапсырмаларда оқушылар фактілер, дағдылар мен рәсімдер туралы математикалық білімді қолдануы немесе визуалды түсініктерді жасау үшін математикалық тұжырымдамаларды түсінуін көрсетуі тиіс.

Идеяларды ұсыну математикалық ойлау мен коммуникацияның өзегін қалыптастырады, ал балама көріністерді жасау қабілеті осы пәнде табысқа жету үшін негіз болып табылады.

Проблемаларды шешу «Қолдану» саласында әдеттегі және күнделікті тапсырмаларға баса назар аудара отырып, орталық орынға ие.

Есептер нақты өмірлік жағдайлардан туындауы немесе тек математикалық мәселелерге қатысты болуы мүмкін, мысалы, сандық немесе алгебралық өрнектермен, функциялармен, теңдеулермен, геометриялық фигуралармен немесе статистикалық деректер жиынтығымен.

«Қолдану» танымдық саласының сипаттамасы

Анықтау. Әдетте, шешу әдістері көрсетілген тапсырмаларды орындауға арналған тиімді/тиісті операцияларды, стратегиялар мен құралдарды анықтау.

Ұсыну/моделдеу. Мәліметтерді кестелер немесе графиктер түрінде ұсыну; проблемалық жағдайларды модельдейтін теңдеулер, теңсіздіктер, геометриялық фигуралар немесе диаграммалар құрастыру; белгілі бір математикалық объектіге немесе қарым-қатынасқа баламалы түсініктер құру.

Қолдану. Таныс математикалық ұғымдар мен процедураларға байланысты тапсырмаларды шешу үшін стратегиялар мен операцияларды пайдалану.

«Ойлау» саласы логикалық, жүйелі ойлауды көздейді. Ол жаңа немесе бейтаныс жағдайларда туындайтын міндеттерді шешу үшін пайдаланылуы мүмкін заңдылықтар мен кезеңділікке негізделген интуитивті және индуктивті ойлауларды қамтиды.

Мұндай тапсырмалар тек математикалық немесе нақты өмірлік жағдайларға жақын болуы мүмкін. Тапсырманың екі түрі де жаңа жағдайларда білім мен дағдыларды пайдалануды болжайды және талқылау дағдылары арасындағы өзара іс-қимыл әдетте осындай тапсырмалардың ерекшелігі болып табылады.

«Ойлау», саласындағы көптеген танымдық дағдылар жаңа немесе күрделі тапсырмаларды ойластыру және шешу кезінде пайдаланылуы мүмкін екеніне қарамастан, олардың әрқайсысы жалпы тұрғыда оқушылардың ой-өрісіне әсер ететін математикалық білімнің құнды нәтижесін көрсетеді.

Мысалы, ойлау ойларды бақылау және құру қабілетін болжайды. Ол сондай-ақ нақты болжамдар мен ережелер негізінде логикалық тұжырымдар жасай білу және нәтижелерді негіздеу қабілетін қамтиды.

«Ойлау» танымдық саласының сипаттамасы

Талдау. Сандар, өрнектер, шамалар және формалар арасындағы қатынасты анықтау, сипаттау немесе пайдалану.

Біріктіру /Синтездеу. Тапсырмаларды шешу үшін білім мен процедуралардың әр түрлі элементтерін біріктіру.

Бағалау. Тапсырмаларды шешудің баламалы стратегияларын және оларды шешу тәсілдерін бағалау.

Қорытынды жасау. Ақпарат пен дәлелдер негізінде қорытындылау.

Жалпылау. Жалпы және кеңінен қолданылатын терминдердің арақатынасты білдіретін дәлелдерді келтіру.

Негіздеу. Есептерді шешудің математикалық дәлелдерін ұсыну.

2011 жылмен салыстырғанда қазақстандық 8-сынып оқушылары математикадан 41 балға (528) жақсартты. Бұл Қазақстанға әлемнің 39 елінің ішінде 7-ші орын алуға мүмкіндік берді. Жаратылыстану ғылымдары бойынша 8-сынып оқушылары 43 (533) балға жақсарып, 9-орынға ие болды. 4-сынып оқушыларының жетістіктері айтарлықтай болды: жаратылыстану ғылымдары бойынша 55 балға (550) және математика бойынша 43 балға (544). Бұл тиісінше 8-ші және 12-ші позиция.

Жалпы, Қазақстан оқушылары жаратылыстану-математикалық сауаттылығы бойынша Ресеймен салыстыратын нәтижелерді көрсетіп, АҚШ, Германия, Канада, Австралия, Израиль, Швеция елдерінен өз құрдастарынан озды.

TIMSS-2015 зерттеуге 4 – сыныпта жаратылыстану ғылымдары бойынша ел, 4 – сыныпта математика бойынша 49 ел және 8-сыныпта екі пән бойынша 39 ел қатысты. Екі пән бойынша рейтингте бірінші орынды Сингапур алады. Осы ел оқушыларының орташа балы математика бойынша 618 және 621, жаратылыстану ғылымдары бойынша тиісінше 4 және 8 сынып үшін 590 және 597 құрады. Екі пән бойынша үздік ондыққа Сингапур, Оңтүстік Корея, Гонконг, Қытай Тайбэй, Жапония, Қазақстан, Ресей, Норвегия, Ирландия, Англия кірді. (суреттерде).

TIMSS-те оқушылардың математикалық дайындығы екі параметр бойынша бағаланады: оқу-танымдық іс-әрекет түрлерін меңгеру деңгейі мен пәндік мазмұнын білу. Пән мазмұнын білуден басқа TIMSS тесті келесі оқу-танымдық іс-әрекеттің көмегімен математика бойынша материалды меңгеруі бағаланады.

Математика пәні бойынша тест мазмұны келесі пәндік салаларда берілген

1. Саны. Қарапайым және ондық бөлшек. Бүтін сандар. Қатынастар, пропорциялар және пайыздар.

2. Алгебра. Жүйелілік. Алгебралық өрнектер. Теңдеу, тәуелділік.

3. Геометрия: Геометриялық фигуралар. Геометриялық өлшемдер.

Фигуралардың орналасуы және өзара орналасуы.

4. Деректерді талдау: Деректерді ұйымдастыру және ұсыну. Деректерді түсіндіру. Ықтималдылық

283-кестеде TIMSS-тің мазмұндық саласы және тестілеу уақытының пайыздық үлестері көрсетілген.

283-кесте. TIMSS-2019 (8-сынып) тестінің математикалық бөлімінің құрылымы

30%	Сандар
30%	Алгебра
20%	Геометрия
20%	Деректер және ықтималдық
Танымдық салалары	
35%	Білім
40%	Қолдану
25%	Ойлау

Математиканың мазмұнды салалары әр сыныпта пән мазмұнының айырмашылығын көрсете отырып, төртінші және сегізінші сыныптар үшін ерекше қасиеттерге ие болады. Мысалы, төртінші сыныпта, сегізінші сыныпқа қарағанда, сандарға көбірек көңіл бөлінеді. Сегізінші сыныпта үш мазмұнды саланың екеуі алгебра мен геометрияға жатады.

TIMSS математика бойынша бірқатар аспектілерді бағалайтынын және тапсырмалардың шамамен үштен екісі оқушылардың білімді қолдану және ойлау дағдыларын бағалауға бағытталғанын атап өткен жөн. Мазмұнды салаларға қарағанда, танымдық салалар екі сынып үшін ұқсас болып келеді, бірақ көлемі жағынан өзгешеліктер бар. Осылайша, төртінші сыныппен салыстырғанда, сегізінші сыныпта «Білім» саласына азырақ, ал «Ойлау» саласына көбірек көңіл бөлінеді.

8-сыныпта математика төрт мазмұнды сала бойынша бағаланады:

- Сандар
- Алгебра
- Геометрия
- Деректер және ықтималдық

«Сандар» мазмұнды саласы үш тақырыптық бөлімге жататын білім мен дағдылардан тұрады:

- натуралды сандар және 0 саны 3;
- бөлшектер, ондық бөлшектер және бүтін сандар;
- қатынастар, пропорциялар және пайыздар.

Төртінші сыныпта «сандар» саласын негізге ала отырып, сегізінші сынып оқушылары натуралды сандардың күрделі концепциялары мен процедуралары бар дағдыларды дамытып, рационалды сандардың математикалық түсінігін (бөлшек, ондық бөлшек және бүтін сандар) кеңейтуі керек. Бөлшек және ондық бөлшек күнделікті өмірдің маңызды бөлігі болып табылады, оларды есептеу үшін таңбаларды білдіретін шамаларды түсіну қажет. Оқушылар бөлшектер мен ондық бөлшектер натуралды сандар сияқты жеке нысандар екенін және сандық түзуде бірегей орын алатынын түсінуі керек. Олар сонымен бірге санды осымен немесе әр түрлі модельдермен қозғалу арқылы бүтін сандарды қолдана отырып есептеуді білуі керек (мысалы, термометр, шығындар мен пайда). Рационал сандарды әр түрлі формаларда, оның ішінде арақатынас, пропорциялар және пайыздармен білдіруге болады. түрлі жазбаша таңбалармен ұсынуға болады,

оқушылар рационал сандарды интерпретациялаудың арасындағы айырмашылықты түсініп, олардың арасында байланыс орната білуі керек.

Сандар: натуралды сандар

1. Натуралды сандар мен операцияларды түсінуді көрсету (мысалы, төрт арифметикалық операциялар; разрядтар; сондай-ақ коммутативті, ассоциативті және дистрибутивтік қасиеттер).

2. Натуралды сандармен есептер шығару.

3. Санның немесе еселік санның бөлгіштерін табу, қарапайым сандарды анықтау және сандардың дәрежесін және 144-ке дейінгі дәл квадраттың квадраттық түбірін бағалау.

Сандар: бөлшектер, ондық бөлшектер және бүтін сандар

1. Әр түрлі модельдер мен көріністерді (мысалы, сандық сызықты) қолдана отырып, рационалды сандарды (бөлшек, ондық сандар және бүтін сандар) анықтау, салыстыру немесе ретімен орналастыру.

2. Рационал сандармен есептер шығару (бөлшектер, ондықтар және бүтін сандар).

Сандар: қатынас, пропорция және пайыз

1. Эквивалентті қатынастарды анықтау және табу; арақатынасты пайдалана отырып, нақты жағдайды модельдеу және осы қатынастағы санды бөлу.

2. Пайыздар, пропорциялар және бөлшектер арасындағы түрлендіру.

3. Пайыздарға немесе пропорцияларға арналған амалдарды шешу.

«Алгебра» мазмұнды саласы үш тақырыптық бөлімнен тұрады:

- өрнектер мен операциялар;
- теңдеулер мен теңсіздіктер;
- қатынастар мен функциялар.

Алгебра қоршаған әлемде кеңінен таралған. Оқушылар алгебралық модельдерді қолдана отырып есептерді шеше білуі және алгебралық ұғымдарды қамтитын қатынасты түсіндіре білуі тиіс. Олар формулаларды түсіну қажет. Бұл тұжырымдамалық түсінік тұрақты жылдамдықпен (мысалы, көлбеу) және қозғалысты зерттеу үшін квадрат өрнектермен (мысалы, зымыран, комета және бейсбол доптары сияқты қозғалатын объектілердің жолдары) кеңейтілетін есептеулер үшін сызықтық теңдеулерге таралуы мүмкін. Айнымалылармен уақыт өте келе не болатынын анықтау үшін, соның ішінде айнымалы өзінің ең жоғары немесе ең төменгі мәніне жеткенде функциялары зерттеледі.

Төртінші сыныпта бағаланатын нысандар мен шараларды түсінуді кеңейте отырып, оқушылар әр түрлі екі өлшемді және үш өлшемді фигуралардың қасиеттері мен сипаттамаларын талдай білуі және геометриялық өлшемдерде (периметрлер, аудандар мен көлемдер) құзыретті болуы тиіс. Олар есептерді шеше білуі және түсініктеме бере алуы тиіс.

«Геометрия» үш тақырыптық бөлімнен тұрады:

- геометриялық фигуралар;
- геометриялық өлшемдер;
- орналасуы мен қозғалысы.

«Деректер мен ықтималдық» үш тақырыптық бөлімнен тұрады:

деректер сипаттамалары, деректерді түсіндіру, ықтималдық.

Деректер және ықтималдық: деректердің сипаттамалары

1. Орташа мәнді, медиананы, моданы, ауқымы және тарату нысанын қоса алғанда, деректер сипаттамаларын анықтау және салыстыру.

2. Есептерді шешу үшін орташа мәнді, медиананы және қарқынды есептеу, пайдалану немесе түсіндіру.

Деректер және ықтималдық: деректерді түсіндіру

1. Деректерді визуализациялаудың әркелкі түрлерін оқу.

2. Есептерді шешу үшін деректерді қолдану және түсіндіру (мысалы, қорытынды жасау, деректер жиынтығының өзара байланысын бағалау).

3. Қате түсіндіруге әкелуі мүмкін деректерді ұйымдастыруға және көрсетуге арналған тәсілдерді анықтау және сипаттау.

8-сыныпта математикалық білімнің танымдық саласын бағалау

TIMSS тест тапсырмаларына дұрыс жауап беру үшін оқушылар математиканың мазмұндық бөлігімен ғана таныс болмауы керек, сондай-ақ олар бірқатар танымдық дағдыларды қолдануы қажет.

Бірінші танымдық сала – «Білім» – оқушылар білуі тиіс фактілер, тұжырымдамалар мен процедураларды қамтиды.

Екінші сала – «Қолдану» – тапсырмаларды шешу немесе сұрақтарға жауап табу үшін оқушылардың білім мен тұжырымдамалық түсініктерді қолдану қабілетіне негізделеді.

Үшінші сала – «Ойлау» – бейтаныс жағдайларды, күрделі контекстерді және көпсатылы тапсырмаларды қамту үшін күнделікті тапсырмаларды шешу шеңберінен шығады.

Математиканы қолдану немесе математикалық есептер туралы ойлау математикалық ұғымдарды білуіне және математикалық дағдыларды еркін меңгеруіне байланысты. Оқушы неғұрлым маңызды білімді еске түсіре алса және түсіну шеңбері неғұрлым кең болса, көптеген тапсырмаларды орындауға мүмкіндігі соғұрлым жоғары болады.

Тілді, негізгі фактілерді, сандардың шарттылығын, символдық көріністі және кеңістіктік қатынастарды оңай еске түсіруге мүмкіндік беретін білім базасына қол жеткізбей, оқушы үшін мақсатты математикалық ойлау мүмкін болмайды. Фактілер математиканың негізгі тілін қамтамасыз ететін білімді, сондай-ақ математикалық ойлау үшін фундамент қалыптастыратын негізгі математикалық ұғымдар мен қасиеттерді қамтиды.

284-кесте. TIMSS-2019 тестінің жаратылыстану бөлігінің құрылымы (4-сынып)

Мазмұндық салалар	
45%	Өмір туралы ғылым
35%	Физика
20%	Жер туралы ғылым
Танымдық салалар	
40%	Білім
40%	Қолдану.
20%	Ойлау..

4-сыныпта «Жаратылыстану» үш мазмұнды сала бойынша бағаланады («Өмір туралы ғылым», «Физика» және «Жер туралы ғылым»).

Сонымен қатар, «өмір туралы ғылым» саласы 5 тақырыптық бөлімді қамтиды және басқа екі бөліммен салыстырғанда ең көп тапсырмаларды (45%) қамтиды.

Төртінші сыныпта өмір туралы ғылым оқушыларға өзінің табиғи қызығушылығын пайдалануға және қоршаған әлемді түсінуге мүмкіндік береді.

4-сыныпта физиканы оқу кезінде оқушылар күнделікті өмірде бақылайтын қанша физикалық құбылыстарды білетінін, физика тұжырымдамалар түсінігі көмегімен түсіндіруге болады. Физиканың тақырыптық бөлімдерінің қатарына мыналар жатады:

- Материяның жіктелуі мен қасиеттері және заттағы өзгерістер;
- Энергия түрлері және энергия беру;
- Күш пен қозғалыс.

Төртінші сынып оқушылары материяның физикалық жай-күйі туралы, сондай-ақ, материяның жай-күйі мен формасындағы жалпы өзгерістер түсінігін қалыптастыруы тиіс. Бұл негізгі мектепте химия мен физиканы оқыту негізін қамтамасыз етеді. Бұл деңгейде оқушылар энергияның бастапқы түрлері мен көздерін, олардың тәжірибеде қолданылуын білуі, сондай-ақ жарық, дыбыс, электр және магнетизм туралы негізгі ұғымдарды түсінуі қажет. Күштер мен қимылдарды зерттеу күш түсінігін көрсетеді, өйткені олар оқушылар бақылай алатын қозғалыстармен байланысты, мысалы: ауырлық күшінің әсері немесе серпімділік және тартушы күштер.

Жер туралы ғылым - бұл Күн жүйесіндегі Жерді және оның орнын зерттейтін бағыт. Төртінші сыныпта оқушылар күнделікті өмірде байқай алатын құбылыстар мен процестерді зерттеуге ерекше көңіл бөлінеді. Барлық елдерге қолданылатын жер туралы ғылым жөніндегі оқу бағдарламасы туралы бірыңғай түсінік жоқ болса да, үш тақырыптық бөлім, әдетте, төртінші сынып оқушылары үшін ғаламшарды және оның Күн жүйесіндегі орнын түсіну үшін маңызды болып саналады:

- Жер құрылымы, физикалық сипаттамалары мен ресурстары;
- Жер процесстері және тарихы;
- Күн жүйесіндегі жер.

Бастауыш сынып оқушыларының жер бетінің құрылымы мен физикалық сипаттамалары туралы, сондай-ақ Жердің маңызды ресурстарын пайдалану туралы жалпы түсініктері болуы тиіс. Төртінші сыныпта оқушылар күнделікті өмірде байқай алатын құбылыстар мен процестерді зерттеуге ерекше көңіл бөлінеді. Оқушылар сондай-ақ жердегі кейбір процестерді байқалатын өзгерістер тұрғысынан сипаттай білуі және мұндай өзгерістердің қандай мерзімде болатынын түсінуі қажет. Сондай-ақ жер мен аспандағы өзгерістерді бақылау негізінде Күн жүйесіндегі жер орнының белгілі бір түсінігін көрсету қажет.

TIMSS-2019-дағы жаратылыстану-ғылыми дайындықты бағалау танымдық бағыттар аясында да жүргізілді - «Білім», «Қолдану» және «Ойлау».

«Білім» саласындағы тапсырмалар оқушылардың фактілер, қатынастар, үдерістер, концепциялар және жабдықтар туралы білімдерін бағалайды. Мысалы, нақты организмдердің, материалдар мен процестердің сипаттамалары мен қасиеттерін анықтау; ғылыми жабдықтар мен әрекеттердің тиісті мақсатты пайдаланылуын анықтау, сондай-ақ ғылыми терминологияны, символдарды, аббревиатураларды тану және пайдалану. Сондай-ақ, белгілі бір берілген сипаттамаларға ие организмдердің, материалдар мен процестердің мысалдарын келтіре немесе анықтай білуі тиіс; фактілер мен ұғымдардың тиісті мысалдармен баяндалуын нақтылай білуі қажет.

«Ойлау» саласындағы тапсырмалар оқушылардың пікір таластарға қатысуын, мәліметтерді және басқа ақпаратты талдай отырып, қорытынды жасауын, сондай-ақ жаңа жағдайларда өз түсінігін қолдануын талап етеді. Ойлау тапсырмалары бейтаныс немесе күрделі контексті қамтиды. Осы саладағы тест тапсырмаларын орындау кезінде оқушылар сұрақтарға жауап беру және тапсырмаларды орындау үшін тиісті ақпаратты талдау және пайдалану білігін көрсетуі тиіс. Сондай-ақ, олар бақылаулар, эксперименттер негізінде тиісті қорытынды жасай білуі керек.

«Білім»танымдық саласының сипаттамасы

Еске салу/тану. Фактілерді анықтау және дәлелдеу, қатынастар мен ұғымдар; нақты организмдердің сипаттарын немесе қасиеттерін анықтау, материалдар мен процестер; ғылыми жабдықтар мен рәсімдерді қолданудың тиісті салаларын анықтау, сондай-ақ, ғылыми лексиканы, символдарды, аббревиатураларды, өлшем бірліктерін және шкалаларды тану және пайдалану.

Сипаттау. Организмдер мен материалдардың қасиеттерінің, құрылымдары мен функцияларының сипаттамасын, сондай-ақ ағзалар, материалдар, процестер мен құбылыстар арасындағы қатынастар сипаттау немесе анықтау.

Мысалдар келтіру. Белгілі бір сипаттамаларға ие организмдердің, материалдар мен процестердің мысалдарын келтіру немесе сәйкестендіру; тиісті мысалдар арқылы фактілерді немесе тұжырымдамаларды бекітуді нақтылау.

Қолдану бөлімде оқушылардан ғылымды оқыту және зерттеу процесінде таныс болуы мүмкін контексттердегі фактілер, қатынастар, процестер, тұжырымдамалар, жабдықтар және әдістер туралы білімді қолдану талап етіледі [2].

«Қолдану» бөлімінің танымдық саласының сипаттамасы

Салыстыру/жіктеу. Организмдер, материалдар немесе процестер топтары арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау немесе сипаттау; сондай-ақ, берілген сипаттамалар мен қасиеттер негізінде жекелеген объектілерді, материалдарды, организмдер мен процестерді ажырату, жіктеу немесе сұрыптау.

Салыстыру. Іргелі ғылыми тұжырымдаманың білімін бақылатын немесе болжанатын қасиетімен, мінез-құлқымен немесе объектілерді, организмдерді немесе материалдарды пайдаланумен сәйкестендіру.

Модельдерді пайдалану. Ғылыми тұжырымдамаларды білу үшін диаграммаларды немесе басқа да модельдерді пайдалану, технологиялық

циклдың немесе жүйенің өзара байланысын бейнелеу немесе ғылыми тапсырмалардың шешімін табу.

Ақпаратты түсіндіру.

Түсіндіру.

«Ойлау»

«Ойлау» бөлімі танымдылық саласының сипаттамасы

Талдау.

Синтездеу.

Сұрақтар құрастыру / гипотезаны келтіру / болжау.

Зерттеулерді жобалау.

Бағалау.

Қорытынды жасау.

Жалтылау.

Жоққа шығару.

285-кестеде TIMSS-тің мазмұндық саласы және тестілеу уақытының пайыздық үлестері көрсетілген.

285-кесте. TIMSS-2019 тестінің жаратылыстану бөлімінің құрылымы (8-сынып)

Мазмұндық салалары	
35%	Биология
25%	Физика
20%	Химия
20%	География
Танымдық салалары	
35%	Білім
40%	Қолдану
25%	Ойлау

Пайыздық қатынаста «Биология» бөлімі бойынша тест тапсырмалары 35% немесе 75 тапсырманы, «Химия» бөлімі бойынша - 20% немесе 42 тапсырманы құрады, «Физика» - 25% немесе 52 тапсырма және «География» - 20% немесе 42 тапсырма. 8-сыныпта төрт мазмұнды сала бойынша («Биология», «Химия», «Физика» және «География»).

286-кесте. 8-сыныптың жаратылыстану пәндерінің мазмұнды салалары

Мазмұндық саласы	Пайыздық ара қатынасы	Тақырып атауы
Биология	35%	Организмдердің сипаттамасы мен өмірлік процестері; Жасушалар және олардың функциялары; Өмірлік циклдар, көбею және тұқым қуалаушылық; Өртүрлілік, бейімделу және табиғи іріктеу; Экожүйелер; Адам денсаулығы.
Химия	20%	Заттың құрамы;

		Заттың қасиеттері; Химиялық өзгерістер.
Физика	25%	Заттың физикалық жағдайы және өзгеруі; Энергияны түрлендіру және беру; Жарық және дыбыс; Электр және магнетизм; Күш пен қозғалыс.
География	20%	Жердің құрылысы мен физикалық ерекшеліктері; Жер процестері, циклдар және тарих; Жер ресурстары, оларды пайдалану және сақтау; Күн жүйесіндегі жер және әлем.

Биология тақырыптық салалардың әрқайсысында игерілген ұғымдар оқушыларды неғұрлым терең оқытуға дайындау үшін қажет. Сегізінші сынып оқушылары құрылым ағзалар функциясымен қалай байланысты екенін және ағзалар қоршаған орта жағдайларының өзгеруіне физиологиялық әсер ететінін түсінуі тиіс. Олар сондай-ақ жасуша құрылымын, олардың функцияларын, фотосинтез процестерін және жасушалық тыныс алуды түсінуді бастау керек. Бұл деңгейде көбею мен тұқым қуалаушылықты зерттеу молекулалық биология мен молекулалық генетиканы тереңірек зерттеуге негіз береді. Бейімделу және табиғи іріктеу концепцияларын зерттеу эволюцияны түсіну және экожүйедегі процестер мен өзара іс-қимылдарды түсіну үшін негізді қамтамасыз етеді. Осылайша, оқушы көптеген экологиялық мәселелерді шешу туралы ойлай бастайды. Ақырында, адам денсаулығын ғылыми түсінуді дамыту оқушыларға өз өмірі мен басқа адамдардың өмір сүру жағдайын жақсартуға мүмкіндік береді.

Сегізінші сыныпта оқушылар химияны күнделікті құбылыстарды түсіну үшін ғана емес, сонымен қатар химияны практикалық қолдануды түсіну және тереңірек зерттеу үшін қажетті негізгі ұғымдар мен қағидаларды оқып үйренеді.

Заттың құрамын зерттеу элементтерді, қосылыстар мен қоспаларды ажыратуға, сондай-ақ бөлшектердің түріндегі заттың құрылымын түсінуге бағытталған. «Заттың қасиеттері» тақырыптық саласында негізгі назар заттың физикалық және химиялық қасиеттерінің айырмашылығына және қоспалар мен ерітінділердің, сондай-ақ қышқылдар мен негіздердің қасиеттерін түсінуге бөлінеді. Химиялық өзгерістерді зерттеу химиялық өзгерістердің сипаттамаларына, химиялық өзгерістер кезінде заттарды сақтауға және химиялық байланыстардың құрылымы мен қасиеттеріне енгізуге бағытталған.

Сегізінші сынып оқушылары заттың жай-күйінің өзгеруіне байланысты процестерді сипаттай білуі және заттың жай-күйін бөлшектердің арақашықтығы мен қозғалысымен салыстыра білуі тиіс. Олар сондай-ақ энергияның әртүрлі нысандарын анықтай білуі, энергияның қарапайым түрленуін сипаттай білуі, практикалық жағдайларда толық энергияны сақтау принципін қолдана білуі және жылу мен температура ұғымдарын түсінуі тиіс. Осы деңгейде оқушылар жарық пен дыбыстың кейбір негізгі қасиеттерін білуі керек, бұл қасиеттерді байқалатын құбылыстармен байланыстырып, дыбыс пен жарықтың таралуымен байланысты практикалық міндеттерді шешуі керек. Электр және магнетизмнің тақырыптық саласында оқушылар қарапайым материалдардың электр өткізгіштігімен, электр тізбектеріндегі токпен және қарапайым тізбекті және

параллельді тізбектер арасындағы айырмашылықпен таныс болуы тиіс. Олар сондай-ақ тұрақты магниттер мен электромагниттердің қасиеттері мен пайдаланылуын сипаттауға қабілетті болуы тиіс. Оқушылардың күш пен қозғалысты түсінуі күштердің жалпы типтері мен сипаттамаларын білуге және қарапайым механизмдердің қалай жұмыс істейтінін білуге қатысты болуы тиіс. Олар қысым мен тығыздық ұғымдарын түсініп, қозғалыстағы қозғалыс пен сапалық өзгерістерді объектіге әрекет ететін күштер негізінде болжай білуі тиіс.

TIMSS-2019-дағы жаратылыстану-ғылыми дайындықты бағалау «Білім», «Қолдану» және «Ойлау» танымдық бағыттары аясында жүргізілді.

«Білім» саласындағы тапсырмалар оқушылардың фактілер, қатынастар, үдерістер, концепциялар және жабдықтар туралы білімдерін бағалайды. Нақты организмдердің, материалдар мен процестердің сипаттамалары мен қасиеттерін анықтау; ғылыми жабдықтар мен әрекеттердің тиісті мақсатты пайдаланылуын анықтау, сондай-ақ ғылыми терминологияны, символдарды, аббревиатураларды тану және пайдалану. Сондай-ақ, белгілі бір берілген сипаттамаларға ие организмдердің, материалдар мен процестердің мысалдарын келтіре немесе анықтай білуі тиіс; фактілер мен ұғымдардың тиісті мысалдармен баяндалуын нақтылай білуі қажет.

«Қолдану» саласындағы тапсырмалар оқушылардан организмдер, материалдар не процестер топтары арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауды немесе сипаттауды талап етеді. Оқушылар қандай да бір мәселенің шешімін түсіндіру үшін схеманы немесе модельді пайдалануы керек және тиісті мәтіндік, кестелік, суреттер мен графикалық ақпаратты түсіндіру үшін ғылыми ұғымдарды білуі тиіс.

«Ойлау» саласындағы тапсырмалар оқушылардың пікір таластарға қатысуын, мәліметтерді және басқа ақпаратты талдай отырып, қорытынды жасауын, сондай-ақ жаңа жағдайларда түсінігін қолдануын талап етеді. Ойлау тапсырмалары бейтаныс немесе күрделі контексті қамтиды. Осы саладағы тест тапсырмаларын орындау кезінде оқушылар сұрақтарға жауап беру және тапсырмаларды орындау үшін тиісті ақпаратты талдау және пайдалану білігін көрсетуі тиіс. Сондай-ақ, олар бақылаулар, эксперименттер негізінде тиісті қорытынды жасай білуі керек.

Білім бөлімде оқушылардың фактілер, қатынастар, процесстер, концепциялар мен жабдықтар туралы білімі бағаланады. Нақты және ауқымды нақты білімдер оқушыларға ғылыми мақсатқа қажетті күрделі танымдық іс-әрекеттерге табысты қатысуға мүмкіндік береді.

«Ойлау» танымдылық саласының сипаттамасы

Талдау.

Синтездеу.

Сұрақтар құрастыру / гипотезаны келтіру / болжау

Зерттеулерді жобалау.

Бағалау.

Жалпылау.

Жоққа шығару.

TIMSS-2019 бағалау негіздемесіне сәйкес, математика және жаратылыстану білімінің сапасы екі өлшеммен анықталады: мазмұндық бағалау және танымдық бағалау. Математика мен жаратылыстанудың мазмұндық бағыттары төртінші және сегізінші сыныптары үшін әртүрлі және әр сыныптың пән мазмұнындағы айырмашылықты көрсетеді.

4-сыныпта математика «Сандар», «Геометриялық фигуралар мен өлшемдер» және «Деректер» үш мазмұндық сала бойынша бағаланады, 8-сыныпта осы салаларға «Алгебра» қосылады. Басқа екі бағытпен салыстырғанда «Сандар» бағытына басымдылық көбірек беріледі. Сегізінші сынып оқушыларына арналған «Деректер» бөліміндегі тапсырмаларда 4-сыныптағы сияқты түсіндіруге ғана емес, сонымен қатар ықтималдық негіздеріне де назар аударылады.

TIMSS-2019 халықаралық зерттеуіне 64 ел қатысты, оның ішінде IEA зерттеуінің барлық циклдеріне жеке қатысқан екі білім беру жүйесі (Қытай Халық Республикасының Гонконг Арнайы әкімшілік ауданы (АӘА) (1995 жылдан бастап) және Бельгияның голланд тілді бөлігі (2003 жылдан бастап Фламанд аймағы)) бар. Сонымен қатар TIMSS-2019-ға бенчмаркинг аясында 8 бөлек аймақ қатысты.

Қатысушылардың арасында 32 ел TIMSS-ке қатысты, ал екінші жартысы, соның ішінде Қазақстан да, қағаз нұсқада қатысты. TIMSS-2019-ға Қазақстанның 14 облысы және республикалық маңызы бар үш қаласында орналасқан (Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент) 176 мектептен 9 244 оқушы қатысты.

Қазақстанда TIMSS-2019 зерттеуі жоғары деңгейде ұйымдастырылды. Мектептердің педагогикалық ұжымдары халықаралық тестілеуге оң баға беріп, оның маңыздылығын атап өтіп, нәтижелерден оң үміт білдірді. Барлық мектептерде оқушылардың зерттеуге қатысуының жоғары үлесі (99%) қамтамасыз етілді (IEA талаптарына сәйкес, кемінде 90%). Өз кезегінде, сауалнамаға қатысқан мектептердің 176 директоры, 4 және 8-сыныптардың жаратылыстану-математика пәндерінің 1 342 мұғалімі және 4-сынып оқушыларының 4 791 ата-анасы қатысты. Қатысушылардың басым бөлігі Алматы қаласында, сондай-ақ Түркістан, Алматы облыстарында және Шымкент қаласында болды.

287-кесте. Өңірлер бойынша Қазақстанның TIMSS-2019 қатысушылары

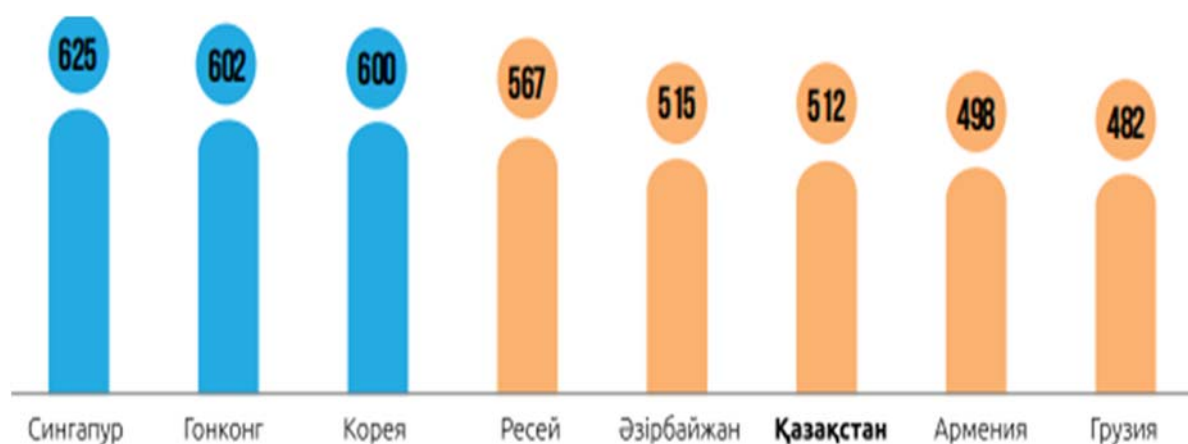
	4-сынып		8-сынып		Барлығы	
	Мектеп саны	Оқушылар саны	Мектеп саны	Оқушылар саны	Мектеп саны	Оқушылар саны
Қазақстан	168	4791	168	4453	176	9244
Ақмола обл	9	260	8	219	9	479
Ақтөбе обл	9	264	10	276	11	540
Алматы обл	14	438	15	467	15	905
ШҚО	11	223	11	189	11	412
Жамбыл	16	394	17	402	17	796

обл						
БҚО	5	183	5	156	5	339
Қарағанды обл	13	352	13	328	13	680
Қостанай обл	9	244	6	165	9	409
Қызылорда обл	6	128	6	125	6	253
Маңғыстау обл	8	198	7	147	8	345
Павлодар обл	6	152	6	163	6	315
СҚО	7	98	8	114	8	212
Түркістан обл	19	482	20	474	20	956
Алматы қ.	17	642	18	585	19	1227
Нұр-Сұлтан қ.	4	154	3	108	4	262
Шымкент қ.	10	448	10	407	10	855

Зерттеу нәтижелері бойынша Қазақстанның төртінші сынып оқушыларының математика бойынша орташа нәтижесі 512 балды құрады. Бұл нәтиже TIMSS-2019 қатысушы елдер тізіміндегі 31-ші орынға сәйкес келеді (бұл орын шартты болып табылады, өйткені IEA елдерді ресми түрде орын-орынға жіктемейді, елдердің жетістіктері 500 балға тең шкаланың орташа мәніне қатысты есептеледі).

Математика бойынша ТМД және көшбасшы елдердің төртінші сынып оқушыларының нәтижелері суретте берілді.

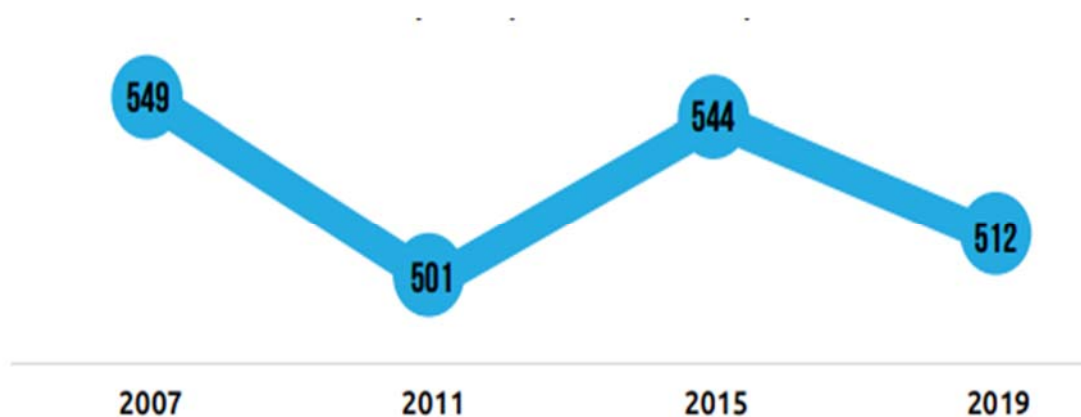
469-сурет. Математика бойынша ТМД және көшбасшы елдердің төртінші сынып оқушыларының нәтижелері

Қазақстанның төртінші сынып оқушылары TIMSS халықаралық зерттеуіне 2007 жылдан бері қатысып келеді. Осы кезеңде Қазақстанның білім беру

жүйесінде елеулі реформалар жүргізілді және бұл елдің нәтижелеріне әсер етті. Зерттеу циклдері бөлінісінде қазақстандық оқушылардың жетістіктерін салыстыру 2011 жылмен салыстырғанда 2019 жылы көрсеткіштердің 11 балға өскенін көрсетті. Барлық циклдарда қазақстандық төртінші сынып оқушылары математика бойынша TIMSS шкаласының орташа мәнінен (500 балл) жоғары нәтижелер көрсетті.

470-сурет. Математика бойынша циклдер бөлінісінде Қазақстанның төртінші сынып оқушыларының нәтижелері

TIMSS-2019 оқушыларының жаратылыстану білімдері үш пәндік саланы қамтыды: тіршілік туралы ғылым, физика және Жер туралы ғылымдар. Құрылымға сәйкес, тапсырмалардың көпшілігі оқушылардың қолдану және пайымдау дағдыларын бағалауға бағытталды.

Жаратылыстанудан дайындық бойынша Қазақстанның төртінші сынып оқушыларының нәтижелері математика көрсеткіштерінен төмен болып, 494 балды құрады.

Бұл көрсеткіш 58 елдің арасындағы 37-ші шартты орынға сәйкес келеді. Зерттеу көшбасшысы елі мен республикамыздың көрсеткіштері арасындағы алшақтық 101 балды құрады. Ресейден басқа ТМД елдерінің төртінші сынып оқушылары Қазақстаннан төмен нәтижелер көрсетті (Армения - 43 орын (466 балл), Грузия - 45 (454) және Әзірбайжан - 50 (427 балл).

Қазақстанның жаратылыстанудағы нәтижелері 18 елдің нәтижелерінен статистикалық тұрғыдан айтарлықтай жоғары, 34 елдің нәтижелерінен айтарлықтай төмен болып шықты және 5 елдің нәтижелерімен салыстыруға келеді. TIMSS-2019 үшін 4-ші сынып оқушыларының нәтижелері 7-суретте берілді.

288-кесте. TIMSS-2019 үшін 4-ші сынып оқушыларының нәтижелері

№	Ел	Орташа балл
1	Сингапур	595
2	Корея Республикасы	588
3	Ресей Федерациясы	567
4	Жапония	562
5	Қытайлық Тайпэй	558
6	Финляндия	555
7	Латвия	542
8	Норвегия	539
9	АҚШ	539
10	Литва	538
11	Швеция	537
12	Англия	537
13	Чех Республикасы	534
14	Австралия	533
15	Гонконг АӘА	531
16	Польша	531
17	Венгрия	529
18	Ирландия	528
19	Түркия	526
20	Хорватия	524
21	Канада	523
22	Дания	522
23	Австрия	522
24	Болгария	521
25	Словак Республикасы	521
26	Солтүстік Ирландия	518
27	Нидерланд	518
28	Германия	518
29	Сербия	517
30	Кипр	511
31	Испания	511
32	Италия	510
33	Португалия	504
34	Жаңа Зеландия	503
35	Бельгия	501
TIMSS шкаласының орташа мәні		500
36	Мальта	496
37	Қазақстан	494
38	Бахрейн	493
39	Албания	489
40	Франция	488
41	БАӘ	473
42	Чили	469
43	Армения	466
44	Босния и Герцеговина	459
45	Грузия	454
46	Монтенегро (Черногория)	453
47	Катар	449
48	Иран (Исламдық Республикасы)	441
49	Оман	435
50	Әзірбайжан	427
51	Солтүстік Македония	426
52	Косово	413
53	Сауд Арабиясы	402
54	Кувейт	392
55	Марокко	374
56	Оңтүстік Африка	324
57	Пәкістан	290
58	Филиппин	249

Қазақстандық мектеп оқушыларының жылдар динамикасындағы нәтижелерінің талдауы, 2019 жылдың TIMSS-2015-ке қатысты елдің орташа балының айтарлықтай төмендеуі байқалды, бірақ нәтижелер 2011 жылдың циклімен салыстырмалы.

Қатысушы елдердің мектеп оқушыларының жартысынан көбі, оның ішінде Қазақстан, төменгі қиындық деңгейіндегі тапсырманы орындай алды. 27 елдің нәтижелері статистикалық жағынан орташа халықаралық деңгейден жоғары болды (74%). Статистикалық жағынан айтарлықтай төмен нәтиже 13 елде байқалады. Қалған 18 елде, соның ішінде Қазақстанда, нәтижелер халықаралық орташа деңгеймен салыстыруға келеді. Венгрия оқушылары ең жақсы нәтиже көрсетті (89%). Ең төменгі көрсеткіш Нидерландыда (27%). ТМД елдерінің мектеп оқушылары, Армения (85%), Грузия (83%) және Ресейде (80%), тест тапсырмаларын сәтті орындады. Әзірбайжанда тапсырманы төртінші сынып оқушыларының 76% орындады, бұл біздің елдің көрсеткіштерінен 1% төмен. Бұл тапсырмада оқушылар ұсынылған жануарлардың қайсысының омыртқасы бар екенін анықтауы керек болды. Тапсырма қоршаған орта, өмір салты мен жануардың құрылымдық ерекшеліктері арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды орнату қабілетін тексереді. Бұл жағдайда жер бетінде белсенді қозғалуға арналған қаңқаның болуы шарт. Оқушылар жаман емес нәтиже көрсетті.

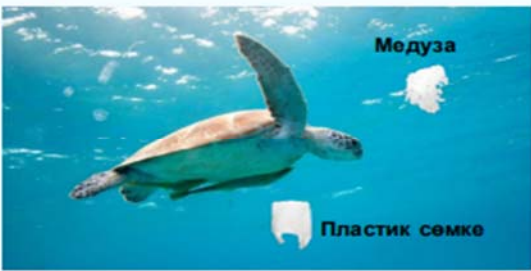
471-сурет. Жаратылыстану, 4-сынып, қиындық деңгейі - төмен

Мазмұндық саласы: Тіршілік туралы ғылым	Қай жануардың омыртқасы бар?	
Танымдық саласы: Білу		
Қиындық деңгейі: Төмен	A. Серізаяқ	B. Өрмекші
Қазақстан бойынша нәтижелер – 77%		
Елдер бойынша орташа нәтижелер: 74%	C. Көбелек	D. Бақа
Ең жоғарғы нәтиже: 89%		
Ең төменгі нәтиже: 27%		
Ескертпе: %-бен тапсырманы орындаған оқушылардың үлесі көрсетілген		

Орташа қиындық деңгейінің келесі тапсырмасын 31 елдегі 4-сынып оқушыларының 60%-дан астамы, оның ішінде зерттеудің жетекші елдері (Сингапур-83%, Ресей-74%, Корея-73%) орындады. 5 елде тапсырманы орындаған мектеп оқушыларының үлесі орташа халықаралық деңгеймен салыстырылды (57%). Статистикалық тұрғыдан бұл көрсеткіш 22 елдің, соның ішінде Қазақстанның нәтижелерінен айтарлықтай төмен (57%). Ең жоғары нәтиже Швециядағы мектеп оқушылары арасында (86%), ең төменгі - Пәкістанда

(7%). Бұл тапсырманы орындай алған ТМД елдерінің төртінші сынып оқушыларының үлесі Арменияда (45%), Грузияда (36%), Әзірбайжанда (20%) болды. Қазақстанда бұл тапсырманы оқушылардың үштен бір бөлігі ғана орындады (33%). Ұсынылған тапсырма оқушылардан мұхитта жүзіп жүрген полиэтилен пакеттің тасбақа сияқты жануарларға қауіпті болуының бір себебін жазуды талап етті. Тапсырма жануарлар физиологиясы мен объектімен өзара әрекеттесу нәтижесінде туындауы мүмкін аурулар арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды орнату қабілетін тексереді. Қазақ мектеп оқушыларының нашар үлгерімін олардың полиэтилен пакеттің қауіптілік себебін жаза алмауымен түсіндіруге болады. Бұл жағдайда пакеттің медузаға ұқсастығы тасбақаға зиян тигізуі мүмкін, өйткені медузалар теңіз тасбақаларының рационына енеді. Жануарлар немесе балықтар суда жүзіп жүрген пластикті көргенде, оны кейде тамақ деп ойлап қалады.

472-сурет. Жаратылыстану, 4 сынып, орташа деңгей

Мазмұндық саласы: Тіршілік туралы ғылым	<p>Суретте мұхитта жүзіп бара жатқан тасбақа мен медуза бейнеленген. Жандарында пластик сөмке қалқып жүр.</p> <p>Мұхиттағы пластик заттар тасбақа сияқты жануарларға неге зиянды болуы мүмкін? Бір мысал жазыңыз.</p>
Танымдық сала: Білу	
Қиындық деңгейі: Орташа	
Қазақстан бойынша нәтижелер – 33%	
Елдер бойынша орташа нәтижелер: 57%	
Ең жоғарғы нәтиже: 86%	
Ең төменгі нәтиже: 7%	
Ескертпе: %-бен тапсырманы орындаған оқушылардың үлесі көрсетілген	

473-сурет. Жаратылыстану, 4-сынып, қиындық деңгейі – жоғары

Мазмұндық саласы: Тіршілік туралы ғылым	<p>Бір күні кешке Саят көшеге шығып, үйдің, ағаштың және айдың суретін салды. 2 аптадай уақыт өткеннен кейін, Саяттың ағасы Әбен көшеге шығып тура сол үйдің, сол ағаштың және айдың суретін салды. Өздерінің суреттерін салыстырған кезде, олар айды әр түрлі салғандарын көрді.</p> <p>Екеуінің қайсысы айды дұрыс салды? Бір торкөз белгілеңіз.</p> <p>☐ Саят салған айдың суреті ғана дұрыс болуы мүмкін. ☐ Әбен салған айдың суреті ғана дұрыс болуы мүмкін. ☐ Айдың екі суреті де дұрыс болуы мүмкін.</p> <p>Өз жауабыңызды түсіндіріңіз</p>
Танымдық саласы: Білу	
Қиындық деңгейі: Жоғары	
Қазақстан бойынша нәтижелер – 43%	
Елдер бойынша орташа нәтижелер: 37%	
Ең жоғарғы нәтиже: 61%	
Ең төменгі нәтиже: 4%	
Ескертпе: %-бен тапсырманы орындаған оқушылардың үлесі көрсетілген	

Жаратылыстану дайындығы бойынша Қазақстандағы 8-ші сынып оқушыларының нәтижелері 478 балды құрды, бұл TIMSS-2019 қатысушы 39 елдің ішіндегі 24-орынға сәйкес келеді.

474-сурет. Жаратылыстану бойынша жетекші елдер мен ТМД елдерінің сегізінші сынып оқушыларының нәтижелері

TIMSS-2019 8-ші сынып оқушыларының нәтижелері келесі суреттегі кестеде берілген.

1	Сингапур	608
2	Қытайлық Тайпэй	574
3	Жапония	570
4	Корея Республикасы	561
5	Ресей Федерациясы	543
6	Финляндия	543
7	Литва	534
8	Венгрия	530
9	Австралия	528
10	Ирландия	523
11	АҚШ	522
12	Швеция	521
13	Португалия	519
14	Англия	517
15	Түркия	515
16	Израиль	513
17	Гонконг	504
18	Италия	500
TIMSS шкаласының орташа мәні		500
19	Жаңа Зеландия	499
20	Норвегия	495
21	Франция	489
22	Бахрейн	486
23	Кипр	484
24	Қазақстан	478
25	Катар	475
26	БАӘ	473
27	Румыния	470
28	Чили	462
29	Малайзия	460
30	Оман	457
31	Иордания	452
32	Иран (Исламдық Республика)	449
33	Грузия	447
34	Кувейт	444
35	Сауд Арабиясы	431
36	Марокко	394
37	Мысыр	389
38	Ливан	377
39	Оңтүстік Африка	370

TIMSS-2019 зерттеуінде 8-ші сынып оқушыларының жаратылыстану дайындығын бағалау төрт мазмұндық бағыт бойынша жүргізілді: «Биология», «Химия», «Физика» және «География». Пайыздық қатынаста «Биология» бөліміндегі тест тапсырмалары 35% немесе 75 тапсырманы, «Химия» - 20% немесе 42 тапсырманы, «Физика» - 25% немесе 52 тапсырманы, ал «География» - 20% немесе 42 тапсырманы құрады. Әр мазмұндық салада төмендегі суретте көрсетілген тақырыптық бөлімдерден тест тапсырмалары болды.

«Химия» мазмұндық саласы бойынша Қазақстандағы сегізінші сынып оқушыларының нәтижелері жалпы республикалық көрсеткіштен (478) 16 балға айтарлықтай жоғары болды. Өз кезегінде, «География» бөліміндегі нәтижелер Қазақстанның жалпы орташа деңгейімен салыстырғанда 30 балға айтарлықтай төмен көрсетті. «Биология» және «Физика» қалған екі бөлімі үшін көрсеткіштер бірдей (476) және елдің жаратылыстану ғылымдарындағы орташа балымен салыстыруға болады. Ресейдегі ТМД елдерінен 8-сынып оқушылары химиядан жоғары нәтижелер көрсетті (551), бұл жалпы орташадан 8 балға жоғары (543), ал географиядан (533) төмен, бұл республикалық көрсеткіштен 10 балға төмен. Грузияда сегізінші сынып оқушылары химиядан да сәтті болды (456), бірақ олардың нәтижелері елдің физика мен географиядағы орташа балынан (447) айтарлықтай төмен болды. Осылайша, біздің мектеп оқушылары Грузия оқушыларынан барлық төрт пән бойынша алда тұр, бірақ олар Ресейден, сондай-ақ жетекші елдер құрдастарынан төмен нәтиже көрсетті. Елдер тұрғысынан салыстырмалы талдау көрсеткендей, көптеген елдер «Биология» бөлімінде жоғары көрсеткіштер көрсетеді. Бұл бөлімде 11 елдің, оның ішінде Сингапурдың, Жапонияның мектеп оқушылары өз елдерінің жалпы орташа балынан айтарлықтай жоғары нәтиже көрсетті. Финляндияны, Гонконгты қосқанда 8 елдің көрсеткіштері өз елдерінің орташа балынан айтарлықтай аз.

Жаратылыстанудың барлық мазмұндық салаларындағы алдыңғы циклдардың нәтижелерімен салыстырғанда Қазақстанда 8-ші сынып оқушылары нәтижелерінің төмендеуі байқалады. TIMSS-2015 қатысты бағалаудың әр бөлімі үшін 44-тен 60 балға дейінгі көрсеткіштердегі айтарлықтай алшақтықты байқаймыз. 2011 жылмен салыстырғанда орташа көрсеткіштердің айырмашылығы 7-ден 24 балға дейін болды.

Қазақстанның TIMSS-2019 нәтижелерінің қысқаша түйіндемесі

Қазақстандық 4-сынып оқушыларының математикадан орташа нәтижесі 512 балды (58 ел арасында шартты түрде 13-орын), 8-сынып оқушыларының орташа нәтижесі 488 балды (39 ел арасында шартты түрде 21-орын) құрады.

Қазақстандық төртінші сынып оқушыларының нәтижелерін 9 елдің, соның ішінде Канада, Италия, Болгарияның нәтижелерімен салыстыруға болады. 8-сынып оқушылары Түркия, Франция, Италия сияқты елдермен салыстыруға болатын нәтиже көрсетті. ТМД елдерінің рейтингісінде қазақстандық оқушылар Грузия оқушыларынан жоғары, бірақ Ресей Федерациясының көрсеткіштерінен айтарлықтай төмен нәтиже көрсетті.

Жаратылыстану бойынша қазақстандық 4-сынып оқушыларының орташа нәтижесі 494 балды (58 ел арасында шартты түрде 37-орын), 8-сынып оқушыларының орташа нәтижесі 478 балды (39 ел арасында шартты түрде 24-орын) құрады. Қазақстандық төртінші сынып оқушыларының көрсеткіштерін Бельгия, Жаңа Зеландия және Мальта сияқты елдермен салыстыруға болады. Сегізінші сынып оқушылары Катар, БАӘ, Кипр сияқты елдермен салыстыруға болатын нәтижелер көрсетті. Рейтинг көшбасшысы Сингапурдың 8-сынып оқушыларымен салыстырғанда 130 балдық, ал Ресеймен салыстырғанда 55 балдық айырмашылық байқалады.

Қазақстандық оқушылардың көпшілігі күрделілігі орташа және төмен деңгейдегі тапсырмаларды орындайды. Математика және жаратылыстану пәндері бойынша қиындық деңгейі ең жоғары тапсырмаларды 4 және 8-сынып оқушыларының 5%-ы орындады. 4 және 8-сынып оқушыларының 10%-дан астамы жаратылыстану бойынша төмен деңгейдегі тапсырмаларды орындай алмайды. Төртінші сынып оқушыларының 5%-ы және сегізінші сынып оқушыларының 15%-ы математикадан төмен деңгейдегі тапсырмаларды орындай алмады.

Қазақстандық оқушылардың нәтижелерінде гендерлік аспектіде айтарлықтай айырмашылық байқалмайды. 4 және 8-сыныптағы ұлдар мен қыздар математика мен жаратылыстану бойынша салыстырмалы нәтижелер көрсетті. 4-сынып оқушылары математика бойынша бірдей нәтиже көрсетсе (512 балл), 8-сыныпта қыздар ұлдардан 4 балға (486 балл) озды. Жаратылыстану бойынша 4-сынып деңгейінде айырмашылық қыздардың пайдасына 6 балды (497 балл), 8-сынып деңгейінде – 9 балды (483 балл) құрады.

Математика бойынша 4-сынып оқушылары «Сандар» мазмұндық саласының тапсырмаларын (523 балл), ал 8-сынып оқушылары «Алгебра» саласының тапсырмаларын (504 балл) жақсырақ орындайды. 4 және 8-сынып оқушылары «Деректер» саласындағы тапсырмаларды сәтсіздеу орындады (сәйкесінше 481 және 463 балл).

Жаратылыстану бойынша 4-сынып оқушылары «Физика» мазмұндық саласының тапсырмаларын (506 балл), 8-сынып оқушылары «Химия» бойынша тапсырмаларды (494 балл) жақсырақ орындайды. Төртінші сынып оқушылары «Өмір туралы ғылым» мазмұндық саласы бойынша (486 балл), сегізінші сынып оқушылары «География» саласы бойынша (448 балл) ең төменгі орташа балл жинады.

Математиканың танымдық құзыреттері ішінде 4-сынып оқушылары «Қолдану» тапсырмалары бойынша неғұрлым жоғары нәтижелерді (514 балл), ал «Пайымдау» тапсырмалары бойынша неғұрлым төмен нәтижелерді (507 балл) көрсетеді. 8-сынып оқушылары арасында танымдық салалар бөлінісінде елеулі

айырмашылықтар байқалмайды (486-488 балл).

Жаратылыстану бойынша танымдық құзыреттіліктер бөлінісінде 4 және 8-сынып оқушылары «Пайымдау» тапсырмалары бойынша үздік нәтиже көрсетті (тиісінше 502 және 482 балл). «Білу» тапсырмалары бойынша оқушылар төмен орташа балл жинады (4 сынып - 489 балл, 8 сынып – 463 балл).

Неліктен 4 және 8 сыныптар қатысады? Әлемнің көптеген елдерінде 4-сынып – бұл бастауыш білім берудің соңғы сатысы. Осылайша, 4-сынып оқушыларының білімін бағалау балалардың негізгі мектепте оқуға кірісер кездегі білім деңгейін бағалауға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, 8-сынып оқушыларын тестілеу негізгі мектеп оқушыларының аралық білімін бағалауға мүмкіндік береді және зерттеу деректерін талдау негізінде өзгерістерге қажет жеткілікті уақыт (3-4 жыл) қалдырады.

Қазақстан TIMSS зерттеуіне алғаш рет 2007 жылы қатысты, зерттеуге тек 4-сынып оқушылары қатысты. 2011 жылдан бастап еліміз зерттеуге 4 және 8-сынып деңгейлерінде қатысады. TIMSS алдыңғы циклдарына қатысу нәтижесінде Қазақстан оқушылардың жаратылыстану мен математика бойынша білім деңгейінің тәуелсіз бағасын алды, соның негізінде республиканың білім беру жүйесінің сапасын жақсарту бойынша қорытындылар жасалып, ұсынымдар әзірленді. Зерттеудің алдыңғы үш кезеңінің қорытындысы бойынша Ұлттық есептер дайындалды, онда 4 және 8-сынып оқушыларының тапсырмалардың күрделілік деңгейлері, танымдық іс-әрекеттің мазмұнды салалары мен түрлері, сондай-ақ бағалау бағыттары бойынша оқушылардың жетістіктеріне әсер ететін факторлар тұрғысынан халықаралық тест нәтижелеріне салыстырмалы талдау жүргізілді.

TIMSS-2023 циклінде біздің еліміз компьютерлік форматта қатысатын болады. Бұдан басқа 2023 жылы Қазақстан ICILS-2023 компьютерлік және ақпараттық сауаттылықты халықаралық зерттеуіне қатысатын болады. Екі зерттеудің деректерін қатар жинау оқушылардың АКТ сауаттылығы туралы жан-жақты түсінік алуға мүмкіндік береді. ICILS 8-сынып оқушыларының компьютерлік сауаттылық дағдыларын зерттейді, ал TIMSS оқушылардың математика мен жаратылыстану саласындағы жетістіктерін бағалау үшін компьютерлік форматты пайдаланады.

Зерттеу барысында оқушылар математика және жаратылыстану пәндерінен тапсырмалар орындап, сауалнама сұрақтарына жауап берді. TIMSS-2019 зерттеуі аясында төртінші сынып оқушылары үшін математика бойынша 175 тапсырма және жаратылыстану бойынша 172 тапсырма, сегізінші сынып оқушылары үшін математика бойынша 208 тапсырма және жаратылыстану пәндері бойынша 216 тапсырма әзірленді. Барлық тест тапсырмалары 14 нұсқадан тұратын буклеттерге бөлінді, әр оқушы бір нұсқаның тапсырмаларын орындады.

Тест тапсырмаларын орындағаннан кейін зерттеудің әрбір қатысушысына өзі және отбасысы туралы (жасы, оқыту тілі, кітаптарының болуы және т.б.), жалпы мектепке және пәндерге көзқарасы, мұғалімдердің сабақты ұйымдастыру тәсілдері туралы сұрақтарға жауап беру ұсынылады. Сауалнамаға мектеп директорлары, математика және жаратылыстану пәндерінің мұғалімдері,

төртінші сынып оқушыларының ата-аналары да қатысады. Сауалнамалардан жиналған мәліметтер оқушылардың жетістіктеріне әсер еткен маңызды факторларды анықтауға мүмкіндік береді.

Осылайша зерттеудің жалпы ұзақтығы 2,5-3 сағатты құрайды.

Мониторинг мәліметтер базасын және мәліметтер банкінің негізгі функцияларын құрайды, соған сәйкес мониторингтің толық құрылымы, технологиялық картасы және оның технологиялық шаралары өңделеді.

Көбінесе PISA және TIMSS зерттеулері оқушылардың жетістіктерін бағалаудың ұқсас тәсілдері ретінде қарастырылады. Бұған бірқатар негіздер бар:

Зерттеулер халықтың нақты белгілі бір тобына негізделеді (PISA-да іріктеу жас шамасына бағытталған, TIMSS сыныпқа бағытталған);

Бір ғана құрал қолданылады (ақпарат үшін сауалнамалар және тапсырмалары бар буклеттер);

Нәтижелері ұқсас психометриялық құралдарды пайдалана отырып өңделеді;

Тестіленуші материалдың сапасын, аударылуын және бейімделуін қатаң бақылау сақталады;

Зерттеулер циклдармен өтеді және уақыт нәтижелерін салыстыруды болжайды.

Қазақстанда Ұлттық бірыңғай тестілеу (ҰБТ) және оқу жетістіктерін сырттай бағалау (ОЖСБ) сияқты білім алушылардың білім жетістіктерін сырттай бағалау рәсімдері қарқынды дамуда, олардың нәтижелері білім беру сапасын бағалау, орта білім беру жүйесінің қызметін жетілдіру бойынша басқарушылық шешімдер қабылдау үшін пайдаланылады. Сонымен қатар бұл рәсімдер біздің білім беру мектептерінде басқа елдермен білім беру сапасына салыстырмалы талдау жүргізуге мүмкіндік бермейді.

Бұл үшін Қазақстанның білім беру жүйесі TIMSS, PISA және т. б. білім беру саласындағы халықаралық салыстырмалы зерттеулерге қатысады. TIMSS және PISA халықаралық бағалау елдер арасындағы мектептік білім беру сапасын салыстырудың жалғыз жалпыға танылған құралы болып табылады.

Қазақстан 2007 жылдан бастап зерттеуге қатысуда (циклдік 4 жыл). TIMSS және PISA арасындағы айырмашылық TIMSS 4 және 8 сынып оқушылары,

PISA 15 жастағы мектеп оқушылары мен колледж студенттері қатысады.

TIMSS 4 жылда 1 рет академиялық білімді өлшейді (не? Қайда? Қашан?), онда тапсырманың 80% білімді жаңғыртуға бағытталған. PISA 3 жылда 1 рет білім алушылардың құзыреттілігін бағалайды (неге? Не үшін? Қалай?), PISA сұрақтарының жартысынан астамы алынған білімді түрлі өмірлік жағдайларда қолдануды бағалайды. Қазақстан TIMSS – 2015 және PISA – 2015 көшбасшы елдерінің қатарына енді. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес біздің еліміз 2007 жылы әлемнің 59 елінің ішінде TIMSS зерттеуіне алғаш рет қатысты (бүкіл әлем бойынша 425000-ға жуық 4 және 8 сынып оқушылары).

TIMSS-2007 зерттеуіне қазақ және орыс тілдерінде оқытатын 141 мектептен 3990 оқушы ғана 4 сынып қатысты. Біздің оқушылардың білім беру жетістіктері өте жоғары деп танылды – математика бойынша 5 орын, жаратылыстану

бойынша 4 сынып арасында зерттеуге қатысқан 36 елдің жалпы рейтингісінде 11 орын. Математика және жаратылыстану саласындағы оқушылардың жоғары жетістіктері іргелі ғылымдар мен жаңа технологиялар саласындағы елдің бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіші ретінде қарастырылады.

Бұл зерттеулерге қатысу тәжірибесі білім беру сапасының көрсеткіштерін жақсарту стратегияларын жасау үшін нақты ұсыныстар алуына септігін тигізді. Қазіргі таңда ғылым мен білім тұрақты жаңаруда, техника мен технологиялардың жылдам даму қарқыны байқалып келеді. Болып жатқан өзгерістерге дайын болу үшін, ең алдымен білім беру жүйесіне ықпал ететін факторларға тоқталып кетуіміз керек. Оқушылар бойында көшбасшылық, бастамашылық және кәсіпкерлік дағды, икемділік, кез-келген туындаған мәселені шеше білуге, ұжымдық жұмыс ұйымдастыра білуге, өз ойын ауызша да, жазбаша да сауатты және анық білдіру қасиеттеріне баулуымыз керек.

Бүгінгі таңда қазақстандық білім беру жүйесінің алдында білім сапасының бәсекелестігін арттыру, шынайы өмірлік кезеңдерге бейімделу мәселелері тұр, өйткені адам қоғамда түрлі өмірлік мәселелерге байланысты дұрыс шешімдер қабылдау үшін жоғары кәсіптілік және интеллектуалдық әрекеттерді қажет ететін жағдайларда заман талабына сай өмір сүріп, қызмет етуде. Сондықтан еліміздің оқушыларының білім жетістіктерін халықаралық деңгейге көтеру үшін PISA халықаралық зерттеуіне дайындау да үлкен роль атқарады.

Әрі қарай әдістемелік ұсыныс ретінде тапсырмалар жиынтықтары ұсынылады.

Математика және жаратылыстану ғылымдары әр адамның өмірінде ерекше рөл атқарады. Осы бағыттарда білім мен дағдыларды қолдануды талап ететін міндеттер кәсіби және күнделікті өмірде жиі кездеседі. Сондықтан математика және жаратылыстану жағынан мықты және сапалы білімі бар адамдарда өмір сүру жағдайын жақсарту және әлеуетін толық іске асыру мүмкіндігі көбірек болады.

Математика мектептегі ең маңызды пәндердің бірі болып табылады және адам өмірінің барлық дерлік салаларында күнделікті қолданылады. Математиканы білмей адамдар ақшаны есептеу, уақытты анықтау, заттарды немесе қашықтықты салыстыру сияқты әрекеттерді орындай алмас еді. Математика оңай және күрделі жағдайларды шешуге көмектеседі. Математика кез келген мамандық пен сала үшін де маңызды. Есептеумен тек экономист, бухгалтер, инженер және сәулетшілердің жұмысы емес, сонымен қатар әлеуметтік және гуманитарлық бағыттағы мамандардың жұмысы байланысты. Бүгінгі күні көмекке калькуляторлар мен компьютерлер келгенімен, математиканың базалық білімі мен дағдыларынсыз заманауи адамның ісі тынбайды. Математика логикалық ойлау және пайымдау, қорытынды жасау, негізделген шешімдер қабылдау сияқты біліктіліктерді қалыптастырады. Бағаланатын пәннің негізгі аспектілері сипатталатын бағалау шеңберлері TIMSS сияқты халықаралық зерттеулердің

маңызды және негізгі элементтері болып табылады. TIMSSтің әр циклында қолданылатын бағалау шеңберлері бір-біріне ұқсас болып келеді.

Дегенмен TIMSS энциклопедиясында сипатталатын қатысушы елдердің оқу жоспарлары, стандарттары мен құрылымдары бағалау шеңберлерімен барынша үйлесімді болу үшін әрбір жаңа циклде шеңберлерге аздаған өзгерістер енгізіледі.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық тапсырмалары 1-тапсырма. Реттемелі көзілдірік

Реттемелі көзілдірік
Кіріспе

Кіріспені оқыңыз. Одан кейін **КЕЛЕСІ** белгісін басыңыз.

РЕТТЕМЕЛІ КӨЗІЛДІРІК

Реттемелі көзілдірік деп аталған жаңа технология адамдарға окуистке жүгінбей-ақ, өз көру қабілетін түзетуге көмектесу үшін әзірленді. Бұл айнектердің линзаларында сұйықтық болады. Линзадағы сұйықтық реттелетіндіктен, линзалардың пішіндері өзгереді.

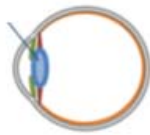

Реттемелі көзілдірік
Сұрақ 1/5

Сұраққа арналған жауап нұсқасын басыңыз.

Реттемелі көзілдірік идеясы жаңа идея емес. Адамның көзінде реттемелі жанарлар да бар.

Линзалар

Көз жанарының пішіні бұлшықет қызметімен реттеледі. Көз жанары үшін не себепті пішінін өзгерту маңызды болып табылады?

- Айқыңдылығы әр түрлі заттарды көруді жеңілдету үшін
- Түсі әр түрлі заттарды көруді жеңілдету үшін
- Әр түрлі қашықтықта орналасқан заттарды көруді жеңілдету үшін
- Өлшемдері әр түрлі заттарды көруді жеңілдету үшін

Дұрыс жауап: Оқушылар әртүрлі қашықтықтағы заттарды көруді жеңілдету үшін, көз жанары пішінін өзгертуі тиіс деген үшінші нұсқаны дұрыс көрсетуі үшін, мазмұн білімін пайдалануы керек.

Сұрақ 2/5

Линзадағы сұйықтықтың мөлшерін өзгерту үшін, жылжыманы пайдаланыңыз. Түсетін мәзірден сұраққа жауапты таңдаңыз.

Сұйықтықты қосу көзілдіріктегі линзаның пішініне қалай әсер етеді?

Жалпақ линзаға сұйықтық қосқан кезде, қиғаш линзаның жақтары майысады

Таңдаңыз ▼

себебі сұйықтықпен линзаның жақтарына салынған салдарлы күш

Таңдаңыз ▼

Төменде реттемелі көзілдірік жұбы үшін бүйірінен көрінісі көрсетілген. Линзалардың бастапқы пішіні жалпақ.

Дұрыс жауап: Түсетін мәзірдегі нұсқалар - ішке және сыртқа - бірінші мәзір үшін, көп және аз - екінші мәзір үшін. Оқушылардан оқуда қолданатын реттемелі көзілдіріктің көмегімен жалпақ линзаға сұйықтық қосқан кезде, қиғаш линзаның жақтары сыртқа қарай майысатынын анықтауды, одан кейін сұйықтықпен линзаға салынған салдарлы күш көп болғандықтан, осылай болғанын түсіндіру үшін, модельдеуді түсіндіруді сұрайды.

Реттемелі көзілдірік Зерттеу

Төмендегі ақпаратты оқыңыз. Одан кейін **КЕЛЕСІ** белгісін басыңыз.

РЕТТЕМЕЛІ КӨЗІЛДІРІКТІ ЗЕРТТЕУ

Реттемелі көзілдірік жұбымен жүргізілетін экспериментке көрі қабілеті әр түрлі үш студент қатысады.

Анна жақында да, алыста да орналасқан заттарды анық көреді.

Даниэль алыс орналасқан заттарды анық көреді, бірақ жақын орналасқан заттарды анық көрмейді.

Мария жақында орналасқан заттарды көреді, бірақ алысқа орналасқан заттар анық көрінбейді.

Модельдеуді іске қосу

Бұл симуляциядан Оқушылардың төмендөкөрсетілгендей, үш қашықтықтың әрқайсысында ағашты анық көру қабілетіне линзадағы сұйықтық мөлшерінің қалай әсер ететінін біле аласыздар.

Жанында Ортасында Алыста

Бұл симуляцияда оарлық оасқару элементтерінің қалай жұмыс жасайтынын көру үшін, келесі әрекеттерді орындаңыз:

1. Жылжыманы айналдырыңыз: линзадағы сұйықтықтың мөлшері үшін.
2. Таңдаңыз: ағаштан басталатын қашықтық.
3. Студент үшін ағаштың анық немесе анық емес көрінетінін байқау үшін, "Орындау" пернесін басңыз. Нәтижелер кестеге жазылады.

анық анық емес

Ағаштан басталатын қашықтық

Аннаның көру қабілеті

Ағаштан басталатын қашықтық

Жанында Ортасында Алыста

Орындау

Линзадағы сұйықтықтың мөлшері

Линзадағы сұйықтықтың мөлшері

	-2	-1	0	+1	+2
Жанында					
Ортасында					
Алыста					

Сұрақ 3/5

► **Модельдеуді қалай іске қосу керек**

Төменде келтірілген ақпараттың негізінде дерек жинау үшін модельдеуді іске қосыңыз. Түсетін мәзірден сұраққа жауапты таңдаңыз.

Анна жақында да, алыста да орналасқан заттарды анық көреді.

Көзілдірікті реттеу Аннаның көру қабілетіне қалай әсер етеді?

Линзаға сұйықтық қосу Таңдаңыз ▼ заттарды анық етіп көрсетеді.

Линзадан сұйықтықты алып тастау Таңдаңыз ▼ заттардың анық көрінеді.

Ағаштан басталатын қашықтық

Аннаның көру қабілеті

Ағаштан басталатын қашықтық

Жанында Ортасында Алыста

Орындау

Линзадағы сұйықтықтың мөлшері

Линзадағы сұйықтықтың мөлшері

	-2	-1	0	+1	+2
Жанында					
Ортасында					
Алыста					

Дұрыс жауап: Екі түсетін мәзірдің параметрлері бірдей: алыс және жақын. Оқушылардан сұйықтықты қосу Анна үшін назардан тыс алыстағы заттарды көрсете алатынын, ал сұйықтықты алып тастау жақындағы заттарды назардан тыс көрсете алатынын анықтау үшін, түрлендіретін деректер мен модельдеуді пайдалануды сұрайды.

Сұрақ 4/5

► **Модельдеуді қалай іске қосу керек**

Төменде келтірілген ақпараттың негізінде дерек жинау үшін модельдеуді іске қосыңыз. Сұраққа жауап беру үшін, бір немесе бірнеше нұсқаны басыңыз.

Даниэль алыс орналасқан заттарды анық көреді, бірақ жақын орналасқан заттарды анық көрмейді.

Көздірікті реттеу Даниэльге жақын орналасқан заттарды қалай анық көруге мүмкіндік береді?

Бір немесе бірнеше жауапты таңдау керек екенін ұмытпаңыз.

+2 Бүкіл сұйықтықты қосу

+1 Біраз сұйықтық қосу

-1 Біраз сұйықтықты алып тастау

-2 Бүкіл сұйықтықты алып тастау

Даниэльдің көру қабілеті

Линзадағы сұйықтықтың мөлшері

-2 -1 0 1 2

Орындау

Ағаштан басталатын қашықтық

Жақында Ортасында Алыста

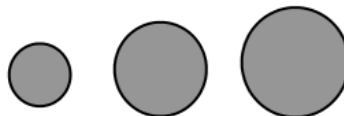
	-2	-1	0	+1	+2
Жақында					
Ортасында					
Алыста					

Дұрыс жауап: Оқушылардан Даниэльдің жақын қашықтықтан көру қабілетін жақсартуға мүмкіндік беретін өзгерістерді анықтау үшін, модельдеуді пайдалануды сұрайды. Екі дұрыс жауап бар: +2 Бүкіл сұйықтықты қосу және + Біраз сұйықтық қосу.

Математикалық сауаттылық тапсырмалары

1-тапсырма. Тиындар

Сізге тиындардың жана жинағын жасау ұсынылады. Барлық тиындар дөңгелек және күміс түсті болады, бірақ олардың диаметрлері әртүрлі.

Ғалымдар дұрыс жасалған тиындар келесі талаптарға жауап береді деп анықтады:

- тиындардың диаметрлері 15 мм-ден кем болмауы және 45 мм-ден аспауы тиіс.
- тиынды ескере келе, келесі тиынның диаметрі кем дегенде 30%-ға артық болуы тиіс.
- тиынды соғу жабдығы тек миллиметрлердің тұтас санындағы диаметрлі тиындарды шығара алады (мысалы, 17 мм болады, ал 17,3 мм диаметр болуына жол берілмейді).

1 – сұрақ: Тиындар

Сізге жоғарыда көрсетілген талаптарға сәйкес келетін тиындар жинағын әзірлеу ұсынылады.

Сіздің 15 миллиметрлік тиындардан бастауыңыз керек және Сіздің таңдауыңызда барынша көп тиындар болуы тиіс. Сіздің жинағыңыздағы тиындар диаметрі қандай болды?

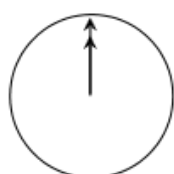
Дұрыс жауап:

Есептерді жүргізу үшін күрделі ақпаратты түсіну және пайдалану. Жауап дұрыс диаметрлі тиындар сызбасымен түсіндіруге де болады. 15 – 20 – 26 – 34 – 45.

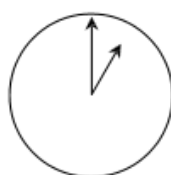
2-тапсырма. Интернетте таратылмайтын чат

Марк (Сиднейден, Австралия) және Ганс (Берлиннен, Германия) бір бірімен Интернеттегі чат арқылы жиі сөйлеседі. Олар бір-бірімен сөйлесу үшін Интернетке бір уақытта кірулері тиіс.

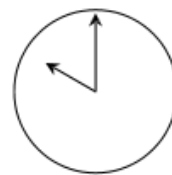
Сөйлесу үшін оңтайлы уақыт табу үшін Марк әлемдік уақыттың диаграммасын қарап, келесіні анықтады:

Гринвич 12 түн ортасы

Берлин 1:00

Сидней 10:00

1 – сұрақ: Интернетте таратылмайтын чат

Сиднейдегі кешкі сағат 19:00, Берлинде қандай уақытты көрсетеді?

Жауап:

Дұрыс жауап: Таңерөңгі 10 немесе 10:00.

2 – сұрақ: Интернетте таратылмайтын чат

Марк және Ганс олардың жергілікті уақыттары бойынша таңғы 9:00 –дан кешкі 16:30 –ға дейін сөйлесе алмайды, себебі бұл уақытта олар мектепке барулары керек. Бұнымен қатар, жергілікті уақытпен кешкі 11:00-ден таңғы 7:00 –ге дейін олар ұйықтайтындықтан бір-бірімен сөйлесе алмайды.

Ганс пен Маркке сөйлесу үшін қай уақыт қолайлы? Жергілікті уақытты кестеге түсіріңіз.

ҚАЛА	УАҚЫТ
Сидней	
Берлин	

Дұрыс жауап: 9 сағаттық уақыт айырмашылығын қанағаттандыратын және бұл интервалдардың бірінен алынған кез - келген уақыт немесе уақыт интервалы:

- Сидней: кешкі 16:30– кешкі 18:00; Берлин: таңғы 7:30– таңғы 9:00
НЕМЕСЕ
- Сидней: таңғы 7:00– таңғы 8:00; Берлин: кешкі 10:00– кешкі 11:00
- Сидней 17:00, Берлин 8:00.

3-тапсырма. Реакция уақыты

Спринт уақытында, «реакция уақыты» бұл стартер пистолетінің атылған уақыты мен спортшының старт алу уақытының арасындағы интервал. «Аяқталу уақытына» реакция уақыты мен жүгіріс уақыты кіреді.

Келесі кестеде реакция уақыты мен 8 жүгірушілердің

100 метрге спринтерлік жарыста Спринт уақытында, «реакция уақыты» бұл стартер ақырғы уақытының деректері келтірілген.

Жүгіретін жол	Реакция уақыты (сек)	Соңғы уақыт (сек)
1	0,147	10,09
2	0,136	9,99
3	0,197	9,87
4	0,180	Жүгірісті аяқтаған жоқ
5	0,210	10,17
6	0,216	10,04
7	0,174	10,08
8	0,193	10,13

1 – сұрақ: Реакция уақыты

Осы жарыстың алтын, күміс және қола медаль иегерлерін анықтаңыз. Төмендегі кестені жүгіріп өтетін жол нөмірімен, реакция уақытымен және ақырғы уақытпен толтырыңыз.

Медаль	Жүгіретін жол	Реакция уақыты (сек)	Соңғы уақыт (сек)
АЛТЫН			
КҮМІС			
ҚОЛА			

Дұрыс жауап:

Медаль	Жүгіретін жол	Реакция уақыты (сек)	Соңғы уақыт (сек)
АЛТЫН	3	0,197	9,87
КҮМІС	2	0,136	9,99
ҚОЛА	6	0,216	10,04

2 – сұрақ: Реакция уақыты

Бүгінгі таңда, спортшылардың ешқайсысы да стартер пистолетіне 1,110 секундтан аз уақыт ішінде әрекет ете алмады

Егер жүгірушінің реакция уақыты 0.110 секундтан кем болса, бұл жүгірушінің пистолет атылған уақыттан бұрын жүгіруге ұмтылғандығын білдіреді.

Егер Қола жүлдегерінің реакция уақыты неғұрлым тезірек болса, онда оның күміс медаль алу мүмкіншілігі болар ма еді? Өз жауабыңызға түсінік беріңіз.

Дұрыс жауап: Иә, қисынды түсінік бере отырып.

- Иә, реакция уақыты 0,05 секундта тезірек болса, онда оның көрсеткіші екінші жүлдегермен тең болар еді.
- Иә, оның уақыты 0,166 секундқа тең немесе одан аз болса, ол күміс медаль жеңіп алар еді.
- Иә, реакция уақытының барынша жоғары шамасымен ол 9,93 қол жеткізіп, екінші орын алуға бар мүмкіншілігі болар еді.

Ғылыми-жаратылыстану сауаттылығы бойынша тапсырма үлгілері

1-тапсырма

Энергияның балама көздері дегеніміз – болашақта энергия алудың, берудің және пайдаланудың жиынтығы. Олар дәстүрлі энергия көздері тәрізді кеңінен таралмаған, алайда пайдаланудың тиімді, қоршаған ортаға зиян келтіру қаупінің төмен болуына байланысты қызығушылықты тудырып отырған сала болып табылады.

Сіздің ойыңызша энергияның балама көздеріне нелер жатады? Өз ойыңызды жазыңыз және дәлел келтіріңіз.

2-тапсырма

Қазақстанда энергияның балама көздері салаларын дамытуға қолайлы аймақтар бар ма? Осы аймақтарды атаңыз және негіздеме келтіріңіз.

3-тапсырма.

Энергияның балама көздерінің салаларын дамыту не үшін қажет деп ойлайсыз?

4-тапсырма.

Кейбір жанартаулық тау жыныстарында көптеген бос қуыстар болады (1-сурет)

Бұл бос қуыстар қалай пайда болған?

А. Тау жынысы жұмсақ болған кезде, жәндіктер оның ішінен шұңқырлар қазған.

В. Тау жынысы суыған кезде, оның ішінде газ көпіршіктері бөлініп шыққан.

C. Тау жынысы жұмсақ болған кезде, оған жаңбыр тамшылары тамған.

D. Тау жынысы суыған кезде, оның ішінен кішкентай тастар түскен.

5-тапсырма.

Дүние жүзінің ең ірі гейзерінің бірі – Эксельсиор гейзері АҚШ Йеллоустон паркінің кереметі болып саналады. Оның су бұрқағы жағасы шың құзды және/немесе жартасты болып келетін көлдің ортасынан жоғары қарай атқылайды.

Гейзердің атқылауы барысында болатын құбылыстарды суреттеңіздер.

6-тапсырма.

Америка Құрама Штаттарында жылына 640 ретке дейін болатын құбылыс бар. Ол құбылыс жазықтықтық Техас, Оклахома, Канзас, Небраско штаттарында жиі байқалады. Аталған штаттарда өмір сүретін адамдар табиғаттың бұл апатты құбылысынан жасырыну үшін өз үйлерінде қорғаныс баспаналар салады. Бұл құбылыс қалай аталады?

7-тапсырма. Жануарлар

Жануарлардың көпшілігі аяқтары болғандықтан еркін қозғала алады. Қозғалып жүретін мүшелері жоқ жәндіктер де, жануарлар да бар. Мысалы, жыландар, құрттар. Теңіз түбін мекен ететін маржан бекінген орнынан қозғалып жүрмей-ақ өмір сүре алады. Медузалар мен теңіз құрты реактивті қозғалыс жасап, аяқсыз-ақ шапшаң жүзе алады.

Сұрақ: Жануарлардың қозғалысын күнделікті өмірде кездесетін қандай көліктердің қозғалысымен салыстыруға болады? Мысалдар келтіріңіздер.

PISA сұрақтарының рамкасы білім алушылардың оқу жетістіктерінің деңгейін бағалаудың ең жаңа технологияларын есепке ала отырып дайындалған. CBA форматы PISA тест тапсырмаларының ауқымды спектрін ұсынады. Бұл анимациядан мен мультипликациядан тұрады және сұрақтар визуалды түрде берілген.

Алғаш рет PISA-2012 зерттеуінде компьютерлік форматта жаңа интерактивтік тапсырмалар қолданылды. Мұндай тапсырмалар білім алушылардың компьютерлік жүйемен тікелей жұмыс жүргізуін талап етеді. Зерттеуге қатысушылардың функционалды сауаттылық деңгейі таблица, диаграмма, график, сурет және сызбалар түрінде берілген тапсырмалармен анықталады.

Тест тапсырмалары жауаптың үш түрін қарастарады: еркін құрастырылған (толық және негізделген жазбаша жауап), жабық құрастырылған жауап (оқиғаны ретімен орналастыру, қажетті сөзді немесе цифрды жазу) және берілген жауап нұсқасынан таңдау жасау ((a, b, c, d) жауап нұсқаларының бірін таңдау).

Тапсырма жауаптары оқушылардан бірнеше таблица мен графиктерде берілген ақпараттармен бір уақытта жұмыс істей білу қабілеттерін талап етеді. Тапсырма мазмұнында артық ақпараттардың берілуімен де сұрақтар күрделене түседі. Сонымен, 15 жастағы оқушылардың ұсынылған проблема мен ситуацияға талдау жасауы үшін қажетті ақпаратты таба білу біліктілігі бағаланады.

Халықаралық бағалау 15 жастағы білім алушылардың құзыреттілігін алты деңгей бойынша бағалауды қарастырады. Халықаралық бағалаудың «Ең жоғарғы» (5 және 6 деңгей) бағасын ақпаратты сыни тұрғыдан бағалай білуі, мәтінді ұғыну мен интерпретациялау, қорытындыны дәлелдеп, өзінің болжамдарын ұсына алатын, дағдыларын көрсете білетін оқушылар иелене алады.

3 - 4 деңгейге жаңа ақпаратты табу үшін білімі мен шеберліктерін қолдана алатын қабілеттері сәйкес келеді. 2 - деңгейде қарапайым күнделікті өмірде өз білімі мен дағдысын қолдана білу ептілігі бағаланады. Оқушылардың қарапайым базалық білімін көрсете білуі «Ең төменгі» 1-ші және 1-ден төмен деңгейге сәйкес. ЭЫДҰ-ның анықтауы бойынша тек қана 1 және 1-ден төмен деңгейдің тапсырмаларын орындай алатын білім алушылар «функционалды сауатсыз» деп есептеледі.

Жаратылыстану (компьютерлік формат)

1 – тапсырма. Аралар колониясының кенеттен құлауы

PISA 2015

Сұрақ 1/5

Оң жақтағы "Аралар колониясының кенеттен құлауы" бөліміне қараңыз. Сұраққа өз жауабыңызды теріп жазыңыз.

Колонияның кенеттен құлауы түсінігінің араларды ұстайтын және зерттейтін адамдар үшін зор маңызға ие, бірақ колонияның кенеттен құлауы тек араларға ғана әсер етпейді. Құстарды зерттейтін адамдар әсерін анықтады. Күнбағыс аралар үшін де, кейбір құстар үшін де қорек көзі болып табылады. Аралар күнбағыстың шірнесімен, ал құстар дәнімен қоректенеді.

Бұл байланысты ескере келе, неге аралардың жоғалуы құстар популяциясының төмендеуіне әкеле алады?

АРАЛАР КОЛОНИЯСЫНЫҢ КЕНЕТТЕН ҚҰЛАУЫ

Бүкіл әлемдегі аралар колониясына қауіпті құбылыс төніп тұр. Бұл құбылыс аралар колониясының кенеттен құлауы деп аталады. Колонияның құлауы аралар омартасын тастап кеткен кезде орын алады. Омартасынан ажырап қалған аралар өледі, сөйтіп колонияның кенеттен құлауы он миллиардтаған араның өліміне әкелді. Зерттеушілер колония құлауының бірқатар себептері бар деп болжайды.

Дұрыс жауап: Бұл сұраққа дұрыс жауап беру үшін, оқушылар гүлдің тозаңданусыз дәнді жасай алмайтынын растайтын немесе тұспалдайтын түсіндірме беруі тиіс. Бұл элемент үшін құзырет «Құбылысты ғылыми тұрғыда түсіндіру» тиісті.

PISA 2015

Сұрақ 2/5

Оң жақтағы "Имидаклопридтің әсері" бөліміне қараңыз. Сөйлемді аяқтау үшін, түсетін мәзірден бір нұсқаны таңдаңыз.

Келесі сөйлемді аяқтай отырып, зерттеушілердің экспериментін сипаттаңыз. Зерттеушілер әсерін тексерді

Таңдаңыз

Таңдаңыз

Имидаклопридтің әсері

Ғалымдар колонияның кенеттен құлауының бірнеше себептері бар деп болжайды. Ықтимал себептерінің бірі имидаклоприд негізіндегі инсектицид болып табылады, ол аралардың омарта шегінде болған кезінде бағдарлау сезімін жоғалтуына әкеле алады. Зерттеушілер имидаклопридтің әсері колонияның құлауына әкелетінін не әкелмейтінін тексерді. Олар бірқатар омарталарға аралардың қорегіне үш апта бойына инсектицид қосып қояды. Түрлі омарталар бір килограмм тамаққа шаққанда бір микрограмм инсектицидпен (мкг/кг) өлшенетін инсектицидтің түрлі концентрациясының әсеріне ұшырады. Кейбір омарталар қандай да бір инсектицидтерге ұшырамады. Колониялардың ешбірі инсектицидпен болған байланыстан кейін бірден құлауға ұшырамады. Дегенмен де, 14-ші аптаға қарай, кейбір омарталар қалдырылды. Төменде келтірілген графикте бақыланған нәтижелер жазылған:

Исектицидтің әсерінен кейінгі апталардың саны	0 мкг/кг	20 мкг/кг	400 мкг/кг
10	0%	0%	0%
12	0%	0%	0%
14	0%	25%	50%
16	0%	25%	50%
18	0%	25%	100%
20	25%	75%	100%
22	25%	100%	100%

Дұрыс жауап: Оқушылар зерттеушілер экспериментте зерттеген сұрақты түсінгендерін көрсету үшін, әрбір жайылмалы мәзірдегі үш нұсқаның бірін таңдауды сұрайды. Ол нұсқалар мыналарды қамтиды:

- аралар колониясының құлауы
- қоректегі имидаклопридтің концентрациясы
- араның имидаклопридке қарсы иммунитеті

Жауабы - зерттеушілер қоректегі имидаклопридтің концентрациясын аралар колониясының құлауына тексерді - экспериментте тәуелсіз және тәуелді ауыспалылар дұрыс ұқсатылды.

PISA 2015

Сұрақ 3/5

Оң жақтағы "Имидаклопридтің әсері" бөліміне қараңыз. Берілген сұраққа жауапты басыңыз.

Келесі тұжырымдардың қайсысы графикте көрсетілген нәтижелерге сәйкес келеді?

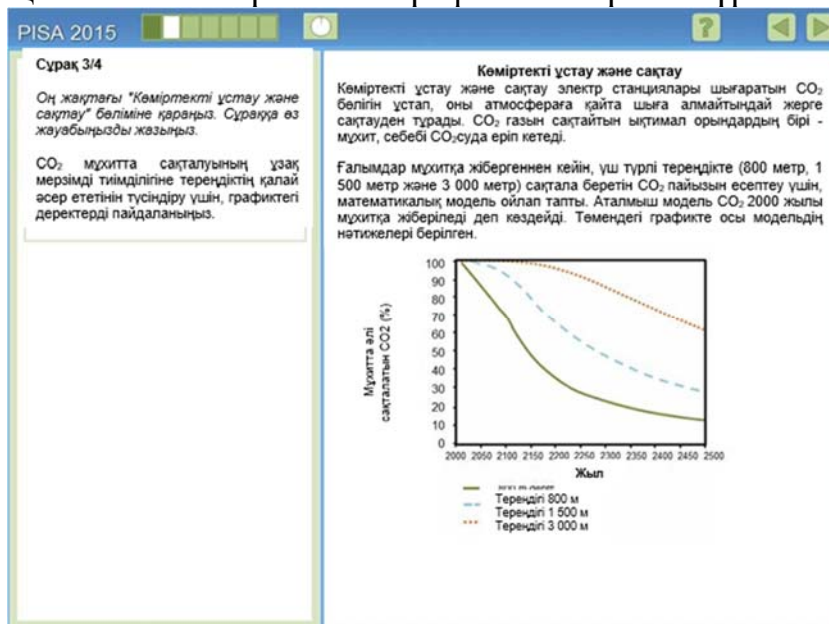
- Имидаклопридтің жоғары концентрациясына ұшырайтын колониялар, әдеттегідей, ерте құлайды.
- Имидаклопридке ұшырайтын колониялар оның әсерінен кейін 10 апта бойы құлауды басыран кешіреді.
- Имидаклопридтің әсері 20 мкг / кг төмен концентрация кезінде колонияға зиян келтірмейді.
- Имидаклопридтің әсеріне ұшырайтын колониялар 14 аптадан артық өмір сүре алмайды.

Имидаклопридтің әсері

Ғалымдар колонияның кенеттен құлауының бірнеше себептері бар деп болжайды. Ықтимал себептерінің бірі имидаклоприд негізіндегі инсектицид болып табылады, ол аралардың омарта шегінде болған кезінде бағдарлау сезімін жоғалтуына әкеле алады. Зерттеушілер имидаклопридтің әсері колонияның құлауына әкелетінін не әкелмейтінін тексерді. Олар бірқатар омарталарға аралардың қорегіне үш апта бойына инсектицид қосып қояды. Түрлі омарталар бір килограмм тамаққа шаққанда бір микрограмм инсектицидпен (мкг/кг) өлшенетін инсектицидтің түрлі концентрациясының әсеріне ұшырады. Кейбір омарталар қандай да бір инсектицидтерге ұшырамады. Колониялардың ешбірі инсектицидпен болған байланыстан кейін бірден құлауға ұшырамады. Дегенмен де, 14-ші аптаға қарай, кейбір омарталар қалдырылды. Төменде келтірілген графикте бақыланған нәтижелер жазылған:

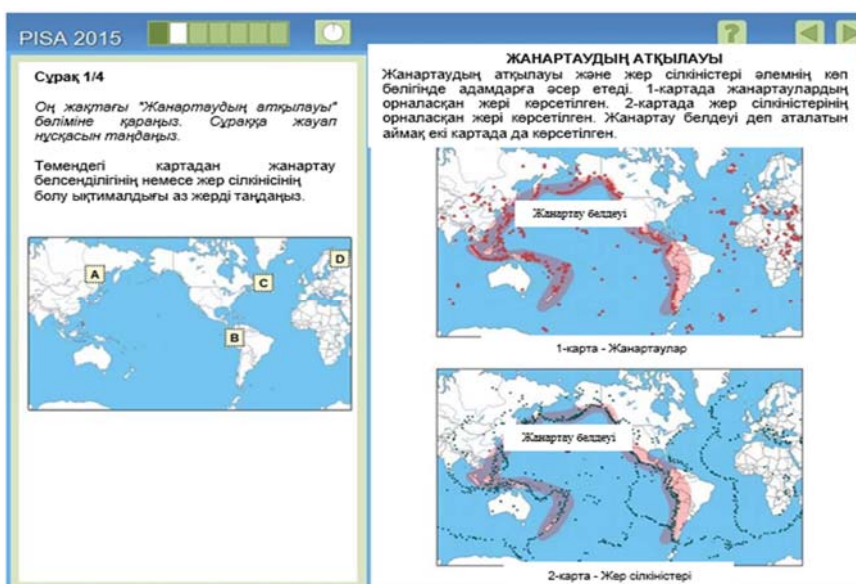
Исектицидтің әсерінен кейінгі апталардың саны	0 мкг/кг	20 мкг/кг	400 мкг/кг
10	0%	0%	0%
12	0%	0%	0%
14	0%	25%	50%
16	0%	25%	50%
18	0%	25%	100%
20	25%	75%	100%
22	25%	100%	100%

Дұрыс жауап: Бұл сұрақ инсектицидтің концентрациясы мен уақыт ағынымен колонияның құлау жылдамдығы арасындағы өзара байланысқа қатысты деректерді ұсынатын графикті түсіндіруді талап етеді. Дұрыс жауабы - бірінші нұсқа (Имидаклопридтің жоғары концентрациясына ұшырайтын колониялар, әдеттегідей, ерте құлайды), себебі омарталар эксперименттің 14-20 аптасының ішінде 20 мкг/кг-мен салыстырғанда 400 мкг/кг инсектицид концентрациясының әсеріне ұшыраған кезде, құлауға ұшырайтын колониялардың пайызы жоғары екені графиктен көрініп тұр.

Дұрыс жауап: Оқушылар көміртектің қос тотығын мұхиттың ең түбіне сақтау, мұхиттың аса терең емес жеріне сақтаумен салыстырғанда, уақыт өте келе ұстау көрсеткіштерінің жақсаруына әкеледі деген тұжырымды жалпылайтын түсіндірме беру үшін, графикте берілген деректерді түсіндіруі керек.

Жанартаулардың атқылауы

Дұрыс жауап: Оқушылар жанартау белсенділігінің немесе жер сілкінісінің болу ықтималдығы аз жерді анықтау үшін, картада берілген деректерді түсіндіруі керек, солтүстік Еуропаның үстіндегі картадағы D орны.

Жер асты суларын жер бетіне шығару және жер сілкінісі

PISA 2015

Сұрақ 1/4

Оң жақтағы "жер асты суларын жер бетіне шығару және жер сілкіністері" бөліміне қараңыз. Сұраққа өз жауабыңызды жазыңыз.

Жарық жағдайында табиғи себептермен қысым пайда болады. Бұл неге орны алады?

ЖЕР АСТЫ СУЛАРЫН ЖЕР БЕТІНЕ ШЫҒАРУ ЖӘНЕ ЖЕР СІЛКІНІСТЕРІ

Жартас қыртысы - жердің ең жоғарғы қабаты. Қыртыс ішінара балқитын жыныс қабаттары бойынша жүретін тектоникалық тақталарға бөлінген. Тілімдер жарықтар деп аталатын жарылған жерлерден тұрады. Жарықтың бойында жиналған қысым босап шыққан кезде, жер сілкінісі болады, оның нәтижесінде қыртыстың бөлшектері араласып кетеді. Жарықты бойлай қозғалу мысалы төменде көрсетілген.

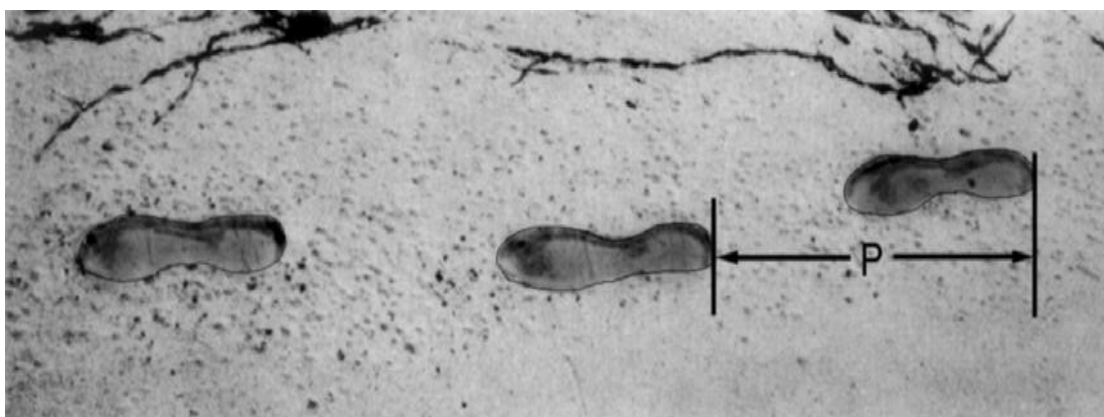
Қозғалу бағыты

Қыртыс

Жарық

Дұрыс жауабы: Оқушылар материалда қарастырылған жарықтың сипаты мен түсінігін пайдалана отырып, тектоникалық тақталардың қозғалысы қысымның жиналуына әкелетінін және/немесе әртүрлі бағытта қозғалатын тау жынысы не топырақ жарық кезінде үйкелу есебінен тоқтайтынын көрсететін немесе топшылайтын түсіндірме беруі керек.

Математика. 1 – тапсырма. Жүріс

Суретте жүріп келе жатқан адамның іздері көрсетілген. Қадамының ұзындығы

P - бұл екі қатар іздің артқы жағының арасындағы айырмашылық.

Адамдар үшін $n/P = 140$ формуласы, n жә не P арасындағы жуық арақатынасты білдіреді. Бұнда, n = минутына жасалған қадамдар саны және P = метрмен алынған қадам ұзындығы.

1 - сұрақ: Жүріс

Бернард өз қадамының ұзындығы, 0,80 м құрайтынын біледі. Формуланы Бернард жүрісіне қолдануға болады. Бернард жүрісінің жылдамдығын бір минут ішінде және бір сағат ішінде километрмен есептеңіз. Өз шешіміңізді көрсетіңіз.

.....
.....
.....

Дұрыс жауап: Екі жағдайға да өлшем бірлігі м/мин және км/сағ болуы қажет.

- $n = 140 \times 0,8 = 112$.
- Минутына ол $112 \times 0,8 \text{ м} = 89,6 \text{ м}$. жүреді
- Оның жылдамдығы $89,6 \text{ м/мин}$. құрайды.
- Осылайша, оның жылдамдығы – $5,38$ немесе $5,4 \text{ км/с}$.
- Шешу жолы берілгеніне немесе берілмегеніне қарамастан берілген екі жауап та дұрыс ($89,6$ және $5,4$). цифрларды дөңгелектеу кезінде алынған қателерді қабылдауға болатынына назар аударыңыз. Мысалы, минутына 90 м және $5,3 \text{ км/сағ}$ (89×60) деп қабылдауға келеді.

- $89,6; 5,4$.
- $90; 5,376 \text{ км/сағ}$.
- $89,8; 5376 \text{ м/сағ}$.

Химия пәні бойынша тапсырмалар үлгілері

1-тапсырма. Кір жуу

7-сынып

Оқу мақсаты:

7.2.2.3 кейбір карбонаттар мен сұйылтылған қышқылдардың реакцияларын зерттеу, көмірқышқыл газына сапалы реакция жасау.

8-сынып

Оқу мақсаттары:

8.2.4.4 әртүрлі металдардың қышқыл ерітінділерімен әрекеттесуін зерттеу;

8.2.2.5 металдардың қышқылдармен реакция теңдеулерін құру;

8.4.2.9 судың «кермектігін» анықтау және оны жою әдістерін түсіндіру.

Сен мырышталған қаңылтырдан жасалған ескі бакқа кір жуу ұнтағы мен сода салып, ақ түсті киімдерді қайнатып, жуа бастадың. Осы кезде бак түбіндегі киімде сары дақтар, ал бак қабырғаларында ақ әрі ұнтақ тәрізді дақтар пайда болғанын байқадың.

1-сұрақ. Бұлай болу себебі неде? Реакция теңдеуін жаз.

2-сұрақ. Киімдегі және бак қабырғаларындағы дақтарды қалай жоюға болады? Киімдерді бүлдірмеу үшін не істеу керек?

Ескерту

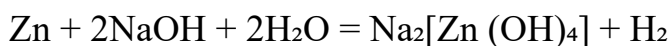
Сұрақтарға жауап беру үшін оқушылар деректерді талдап, эксперимент нәтижесін болжауы керек. Бұл кезде пәндік білімдерге сүйеніп қана қоймай, мәтіннен ақпарат алуы, ғылыми құзыреттілікті қолдана білуі керек. Негізгі мектептің оқу бағдарламасы мазмұнында осы тапсырма бойынша пәндік білім жаратылыстану-ғылыми құзыреттілікті дамытуға арналған оқу мақсаттары және практикалық жұмыстарды орындау арқылы жүзеге асырылады.

Шешуі. Бактағы ерітінді сода гидролизінің салдарынан сілтілі ортаға ие болады:

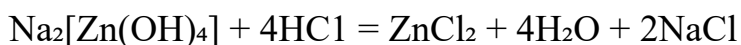
Бактың мырышталған беті екідайлы (амфотерлі) оксид болып табылатын мырыш оксидінің жұқа қабатымен қапталғанын және ол қышқылдарда да, сілтілерде де еритінін

ескеру қажет:

1. Бак қабырғаларындағы ақ және борпылдақ дақтар – натрий цинкаты. Бұл дақты кез

келген әлсіз қышқылда, мысалы, сұйылтылған тұз қышқылында ерітуге болады:

2. Бакты ұзақ уақыт пайдаланған кезде мырыштың жұқа қабаты біртіндеп ериді де, қаңылтырлы аймақтары жұқара түседі. Темірдің барлық қорытпалары сияқты қаңылтыр тот түсіне себепші $\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$ қосылыстарының түзілуімен коррозияға оңай ұшырайды.

Киімдегі сары дақтар – тот немесе темір (III) оксиді гидраттарының іздері болып табылады. Оны лимон шырынының бірнеше тамшысын тамызу арқылы түссіздендіруге болады. Лимон қышқылы үш валентті темір иондарымен түссіз кешендер түзеді.

2-тапсырма. Өлім аңғары

7-сынып

Оқу мақсаттары:

7.4.2.1 жер қыртысында көптеген пайдалы химиялық қосылыстар болатынын түсіну;

7.4.2.2 кейбір минералдар мен пайдалы табиғи қосылыстар кендерге жататынын түсіну.

Оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын қалыптастыру бойынша әдістемелік нұсқаулар 41

9-сынып

Оқу мақсаты:

9.2.1.12 күкірттің аллотропиялық түрөзгерістерінің физикалық қасиеттерін салыстыру

және күкірттің химиялық қасиеттерін көрсететін реакция теңдеулерін құру.

Кроноцк қорығы баспасөз қызметінің мәлімдеуінше, жұмбақ «өлім аңғарын» 1975 жылы 28 шілдеде Камчаткада ресейлік вулканологтар тапқан. Вулканологтар В. Леонов пен В. Дерягин ұзындығы 2 километрге, ені 100 метрден 500 метрге дейін созылып жатқан осы аймақта барлық тірі ағзалардың тіршілігін жоятынын анықтады. Осы аномальды аймақта жануарлар мен құстардың өлекселері ұзақ уақыт бойы сақталады.

1-сұрақ. Қандай заттар жануарларды өлімге әкеледі?

2-сұрақ. Неліктен негізінен шөпқоректі жануарлар өлімге душар болады?

3-сұрақ. Осы аномальды аймақта жануарлар мен құстардың өлекселерінің ұзақ уақыт сақталу себебі неде?

Түсіндірме

Сұрақ ұсынылған мәліметтерді түсіндіру негізінде функционалды сауаттылықты дмытуға бағытталған. Жануарлардың өлуіне себепші затты анықтау үшін оқушылар берілген мәтінді мұқият зерделейді, жанартаулық тау жыныстарын талдай отырып, шөпқоректі жануарлардың өлу себептерін анықтайды. Оқу бағдарламасында меңгерген білімін қолдану, салыстыру және талдау дағдыларын дамытуға бағытталған оқыту мақсаттарын зерделеу қарастырылған.

3-тапсырма. Кекс

7-сынып

Оқу мақсаттары:

7.2.2.1 сұйылтылған қышқылдармен жұмыс істеу ережесі мен қолданылу саласын атау;

7.2.2.3 сұйылтылған қышқылдардың кейбір карбонаттармен реакцияларын зерттеу,

практикада көмірқышқыл газына сапалық реакция жасау.

8-сынып

Оқу мақсаты:

8.4.3.7 көмірқышқыл газын ала білу, оның бар екенін дәлелдеу, қасиеттерін зерттеу.

9-сынып

Оқу мақсаты

9.3.4.2 қышқылдар мен негіздердің, орта тұздардың химиялық қасиеттерін эксперимент жүзінде зерттеу және қорытынды жасау.

Айдана мен Кәмшат кітаптағы рецепт бойынша кекс пісіруді шешті. Қойылтылған сүтте кекс дайындау үшін 7 ас қасық ұн, 3 жұмыртқа, 2 ас қасық қант, 3 ас қасық қаймақ, жарты банка қойылтылған сүт пен жарты шай қасық ас содасы қажет. Қойылтылған сүтті ыдысқа құйып, бір жұмыртқадан салып, қант, қаймақ, ұн және сіркесумен сөндірілген сода қосады. Барлығын жақсылап араластырған соң белгілі бір формаға (қалыпқа) құяды. Одан соң қыздырылған пешке қояды. Кекс көтеріліп, қызарғаннан кейін пештегі температураны 200 градустан 180 градусқа дейін түсіреді де, 35-40 минут бойы дайын болғанша пісіреді. Айдана кексті кітапта ұсынылған рецепт бойынша пісіреді. Кәмшат әжесінің кеңесін тыңдап, рецептті сәл өзгертеді. Ол ас содасын сөндірместен, ұнға себе отырып, араластырды. Содан кейін Кәмшат жұмыртқаны қантпен мұқият араластырып, оған сүт, қаймақ және 1 шай қасық асханалық сіркесу қосады. Сосын сұйық қамырға ас содасы мен ұн қосады.

1-сұрақ. Пісіру кезінде қандай зат кекстің көтерілуіне әсер етті?

2-сұрақ. Неліктен Кәмшаттың кексі жақсы көтерілді?

3-сұрақ. Жүрген реакция теңдеуін жаз.

4-сұрақ. Кексті жақсы пісіру үшін қандай кеңестер ұсына аласың?

Түсіндірме

Зерттеу дағдыларын дамыту оқу бағдарламасының басым міндеттерінің бірі болып табылады. Мәселені талдау барысында әдетте ғылыми зерттеулерде қолданылатын оқушылардың бақылау, салыстыру, талдау және синтездеу дағдылары дамиды. Оқу бағдарламасында бұл тақырып практикалық және зертханалық жұмыстарды орындау, зерттеу дағдыларын дамыту арқылы қарастырылады әрі зерттеледі.

Фосфордан сіріңке жасау

7-сынып

Оқу мақсаттары:

7.1.2.3 элементтерді металдар және бейметалдарға жіктеу;

7.3.1.2 заттар жанған кезде ауаның құрамындағы оттектің жұмсалатынын білу;

7.3.1.4 заттардың жану жағдайларын және жану реакциясы өнімдерін білу;

7.3.1.5 оңай тұтанатын, жанғыш және жанбайтын заттарға мысалдар келтіру;

7.4.2.4 Қазақстанның қандай минералды және табиғи ресурстарға бай екенін және олардың кен орындарын білу;

7.4.2.5 табиғи ресурстарды өндірудің қоршаған ортаға әсерін білу.

8-сынып

Оқу мақсаттары:

8.3.1.4 әртүрлі жанғыш заттардың қоршаған ортаға тигізетін салдарын түсіну;

8.2.1.2 бір топ элементтерінің сыртқы энергетикалық деңгейінде бірдей электрондар саны болатынын түсіну;

8.2.1.3 топ және период бойынша элементтердің қасиеттерінің өзгеру заңдылығын түсіндіру;

8.2.1.4 химиялық элементтерді периодтық кестеде орналасуы бойынша сипаттау;

8.2.1.5 химиялық қасиеттері ұқсас элементтердің бір топқа жататынын білу;

8.2.1.7 периодтық кестедегі орналасуына қарай химиялық элементтердің қасиетін болжау.

9-сынып

Оқу мақсаттары:

9.2.1.22 фосфордың аллотропиялық түр өзгерістерін салыстыру;

9.4.2.2 Қазақстандағы фосфор қосылыстарының кен орындарын атау;

9.2.1.23 фосфор және оның қосылыстарының химиялық қасиеттерін түсіндіру.

Ең алғаш фосфор сіріңкелері 1827 жылы жасалды. Мұндай сіріңкелер кез келген заттың бетіне үйкеген кезде тұтанып, кейде өртке ұласып кеткен. Осылай 1867 жылы

италиялық эрцгерцогиня Матильда сіріңкені абайсызда басып кетіп, көйлегі отқа оранып ажал құшады. Фосфор сіріңкелерін мұқият қолданбау салдарынан улану жағдайлары да көп орын алған. Сондықтан мұндай сіріңкелердің орнына қазіргі кезге дейін қолданылып келе жатқан сіріңкелер шықты.

1. Фосфор топшасына тән қасиеттерді сипатта.

2. Қандай қасиеттерді ерекше деп таптың? Оларды мәтіндегі ақпаратпен байланыстыр.

3. Алғашқы фосфор сіріңкелері өте қауіпті, ал қазіргі кездегі сіріңкелердің қауіпсіз

болу себебін түсіндір. Оның бір себебін айтып бер.

4. Қазақстандағы фосфор кен орындарын зерделе. Әлемдік деңгейдегі фосфор өндіру

статистикасын салыстыр. Фосфорды алу және қайта өңдеу тиімділігін негізде.

5. Фосфор өндіруге байланысты экологиялық жағдайды жақсарту үшін қандай ұсыныстарың бар? Бұл елдің экономикалық әл-ауқатына қалай әсер етуі мүмкін?

Түсіндірме

Тапсырма оқушылардың жаратылыстану-ғылыми бағыттағы зерттеулердің ерекшеліктерін түсінуіне бағытталған: Д.И. Менделеев жасаған химиялық элементтердің периодтық жүйесіндегі фосфордың орналасуы

негізінде оқушылар оның қандай химиялық қасиеттер көрсете алатынына болжам жасайды. Тапсырманы орындау барысында берілген сұрақтың ғылыми-зерттеу әдісін бағалау, сондай-ақ ғалымдар қолданатын экологиялық жағдайларды жақсарту әдістерін бағалау және сипаттау дағдылары дамиды.

Оқушылар мынадай гипотеза ұсынады: фосфор – металл/бейметалл, тотықтырғыш/тотықсыздандырғыш, өндіру артықшылықтары мен кемшіліктері.

8-тапсырма. Жанды және жансыз табиғаттағы заттар

7-сынып

Оқу мақсаттары:

7.1.2.3 элементтерді металдар мен бейметалдарға жіктеу;

7.4.2.4 Қазақстан қандай минералды және табиғи ресурстарға бай екенін, олардың кен орындарын білу;

7.5.1.1 азық-түлік өнімдерінің химиялық заттардың жиынтығы екенін түсіну;

7.5.1.2 кейбір қоректік заттарды: көмірсулар (крахмал), нәруыздар, майларды білу және анықтай алу;

7.5.1.3 адам ағзасының құрамына кіретін элементтерді (O, C, H, N, Ca, P, K) білу.

География бойынша тапсырмалар

1-тапсырма

8-сынып

Оқу мақсаты:

8.3.1.1 жер бедерінің қалыптасу және таралу заңдылықтарын зерттеу.

Мәтінді оқып, сұрақтарға жауап бер.

Шарын ұзындығы 154 километр болатын, ал тік жартастарының биіктігі 300 метрге дейін жететін шөгінді жыныстардан тұратын кешен болып табылады. Оның тарихы 12 миллион жылды құрайды. Шөгінді жыныстардың қабаттарында тасқа айналған теңіз жануарларының қалдықтары көптеп кездеседі. Аңғар түбімен осыдан бірнеше миллион жыл бұрын Іле көлін қоректендірген Шарын өзені ағып жатыр. Жазда ауа температурасы 35°-қа дейін көтеріліп, қыста -6°-қа дейін дейін төмендейді. Сол себептен туристерге көктемнің соңы мен жаздың басында немесе күз мезгілінде келу ұсынылады.

Бұл шөл зона болғанымен жартастардағы жарықтарда су болуы мүмкін. [1]

1-сұрақ. Шарын шатқалының жер бедері қалай қалыптасты?

2-сұрақ. Ауа температурасының өзгеруі және жартас жарықтарындағы су жартастардың мүжіліп, бұзылуына қалай әсер етеді?

A. Суық су жылы тастарды ерітеді.

B. Су тастарды біріктіріп, қатырып тастайды.

C. Мұз тастардың беттерін тегістейді.

D. Қататын су жартастардың жарықтарында ұлғаяды.

3-сұрақ. Неліктен тасқа айналған теңіз жануарларының қалдықтары сақталған?

Осыдан миллион жылдай бұрын қандай оқиғалар болған?

A. Ежелгі уақыттарда адамдар теңіз өнімдерін мұхиттардан осы аймаққа әкелген.

В. Ерте кездерде мұхиттар өте сұрапыл болған, ал теңіздегі тіршілік иелері алып толқындармен шайылып, құрлыққа шығарылған.

С. Ерте кезде бұл жерде теңіз болған, кейін ол қайта шегініп, суы тартылды.

Д. Ерте замандарда кейбір теңіз жануарлары теңізде тіршілік етуге шықпас бұрын құрлықта тіршілік еткен.

Түсіндірме

Бұл тапсырманы орындау барысында оқушылар құбылыстарды ғылыми тұрғыда түсіндіреді. Мысалы, Шарын шатқалы жер бедерінің қалыптасуы, тау жыныстарының бұзылуы. Химия, физика пәндерімен байланыс жүзеге асырылады. Оқушылар судың химиялық және физикалық қасиеттері туралы білімдерін естеріне түсіруі қажет.

Жауаптары

1-сұрақ. Шарын шатқалының жер бедері экзогендік күштердің әсерінің нәтижесінде

қалыптасты. Тау жыныстарындағы ұзына бойы созылған аңғарды өзен салды, ал жартастардың көрікті пішіндері жел әсерінен қалыптасқан.

2-сұрақ. Д. Қататын су жартас жарықтарында ұлғаяды.

3-сұрақ. С. Ерте кезде бұл жерде теңіз болған, кейін ол қайта шегініп, суы тартылды.

Тапсырмалар.

Лимон шырыны

Лимон – ірі, салмағы 120-200 г., сопақша, сары түсті қалың қабықпен қапталған жеміс. Шырынының дәмі қышқыл. Көптеген адамдар лимон шырынын тұрмыста кездесетін жағымсыз иістерді немесе лас болып көрінетін заттарды тазалауға қолданады. Лимонның құрамында адам денсаулығына пайдалы С дәрумені бар, темірге бай, эфир майы, кальций, калий т.б. болады.

1-сұрақ. Тұрмыста лимон қышқылын қолдану жолдарын ұсыныңыздар.

2-сұрақ. Аталған қасиеттерін ескере отырып, лимонды адамның денсаулығын жақсарту мақсатында қалай пайдалануға болады?

3-сұрақ. Өз ұсыныстарыңызды жазыңыздар.

Электромагниттік толқындар

Адамзат дүниесі гравитациялық өріс, радиоактивті сәулелер және электромагниттік сәулелер мұхитында өмір сүріп келеді. Әлемдік өркениеттің дамуы әр түрлі электр құралдарын, электрондық жабдықтарды кеңінен дүниеге әкелуде. Жоғары және аса жоғары кернеудегі электр жеткізу ауа желілері, радиохабар, теледидар, радиорелелік және серіктік байланыстар, радиолокациялық және навигациялық жүйелер, лазерлік маяктар, Wi-Fi, тұрмыстық микротолқындық пештер, мониторлар және т.б. жасанды электромагниттік өріс көздері табиғи электромагниттік фонға елеулі ықпал етуде. Бұл адамдардың қызметі мен күнделікті тіршілігіне қолайлы жағдайлар туғызады, алайда олардың денсаулығына байқатпай зиян келтірмек.

Сұрақ. Ауа желілері арқылы электрді тасымалдағанда электромагниттік өрістер адамдар мен басқа тіршілік иелеріне қалай әсер етеді?

Электромагниттік толқындар

Электромагниттік өрістің адам денсаулығына әсері – ғылымның зерттеуге жататын міндеті. Технология мен электрондық құралдардың қарқынды даму жағдайындағы заманауи әлемде электромагниттік өрістің ықпалынан құтылу мүмкін емес. Адамдардың денсаулығына келтірілетін зиян мөлшерін шектеу үшін көптеген халықаралық стандарттар мен талаптар дайындалған және тұрмыстық техниканың барлығы дерлік осы талаптарды қанағаттандырады. Алайда шығарылатын сәуле тұрғысынан олар әлі де қауіп көзі болып табылады, сондықтан әр түрді бейнедисплейлік терминалдармен жұмыс жасау кезінде қарапайым ережелерді ескерген абзал.

Сұрақ. Электромагниттік өріс адамға қалай әсер етеді?

Математикалық сауаттылық

1-есеп. Жанармай.

2016 жылы 1 литр бензиннің бағасы 125 тг. Ал 2007 жылы 1 литр бензиннің бағасы 23,2%-ға арзан болған.

1-сұрақ: 1 литр бензиннің 2007 жылғы бағасы қандай?

Жауабы: _____

2-сұрақ: 2016 жылығы 1 литр бензиннің бағасы 2007 жылмен салыстырғанда қанша теңгеге қымбат?

Жауабы: _____

2-есеп. Киім тігу.

Тігін шеберханасында көйлек тігуге 600 м матаның 420 м мата кеткен және одан 84 көйлек тігілген.

1-сұрақ: Барлық матаның қанша пайызы көйлек тігуге жұмсалды?

Жауабы: _____

2-сұрақ: Осындай үш көйлек тігуге қанша метр мата жұмсалған?

Жауабы: _____

3-сұрақ: 600 м матадан осындай қанша көйлек тігуге болады?

Жауабы: _____

3-есеп. Қозғалыс.

Астана және Павлодар қалаларының арақашықтығы шамамен 450 км. Осы арақашықтықты картада бейнелеу қажет.

1-сұрақ. Астана және Павлодар қалаларының арақашықтығы картада 8 см болу үшін картаны қандай масштабта алу қажет?

Жауабы: _____.

2-сұрақ. Егер картаның масштабы 1: 1000 болса, онда 450 км қанша сантиметрге тең болады?

Жауабы: _____.

4-есеп. Қозғалыс.

Масштабы 1:190 картада Алматы қаласы мен Қостанай қаласының арақашықтығы 10 см-ге тең.

1-сұрақ. Алматы мен Қостанай қалаларының арақашықтығы қанша километрді құрайды?

Жауабы: _____.

2-сұрақ. Егер 100 км-ге 8 л бензин қажет болса, онда осы қалалардың аралығына қандай мөлшерде бензин жұмсалады?

Жауабы: _____.

5-есеп. Билет бағасы.

Астана стансасынан Бурабай курорты стансасына дейін ересектер билетінің бағасы 1300 тг, ал балалар билетінің бағасы 600 тг тұрады.

1-сұрақ: Астана стансасынан Бурабай курорты стансасына дейін бір ересек және бір балалар билетінің бағасы қандай?

Жауабы: _____.

2-сұрақ: Астана стансасынан Бурабай курорты стансасына дейін баруға және кері қайтуға үш ересек және бес балалар билетін алу үшін 13000 тг жеткілікті ме?

Жауабы: _____.

3-сұрақ: Астана стансасынан Бурабай курорты стансасына дейін баруға және кері қайтуға екі ересек және төрт балалар билетін алу үшін қанша теңге қажет?

Жауабы: _____.

6-есеп. Билет бағасы.

Үш ересек және төрт баладан тұратын отбасы Астана қаласынан Алматы қаласына баруға жиналды. Барлығына баруға және кері қайтуға билеттер сатып алу қажет.

Көлдер

Әлемдегі аса ірі көлдер қатарында бірінші орында Каспий теңізі, оның бетінің ауданы 371 мың км² құрайды, жетінші орында Байкал көлі, оның ауданы Каспий теңізінің ауданынан 339278 км²-ге кем, ал Қазақстанның шығыс бөлігінде орналасқан Балқаш көлінің ауданы Каспий теңізінің ауданынан 356400 км²-ге кем және ол он үшінші орында тұр.

1-сұрақ. Байкал көлінің және Балхаш көлінің ауданы қанша шаршы километрді алып жатыр?

2-сұрақ. Әрбір көлдің ауданы қанша гектарды алып жатыр? (1 га = 10000 м², 1 км² = 1 000 000 м²).

Жауабы: _____.

3-сұрақ. Жуық шамамен Каспий теңізінің ауданы Байкал көлі мен Балқаш көлінің ауданынан қанша есе артық (жеке алғанда)?

Жауабы: _____.

4-сұрақ. Барлық көлдердің ауданы неге тең? Жауабын гектармен жазыңдар.

Жауабы: _____.

Шаруа қожалығы

Шаруа қожалығында 300 бас қой бар. Әрбір қойдан 5,1 кг жүн қырқылды. Жүнді жуғаннан кейін ол 1,2 кг-ға жеңілдеді. 1 кг таза жүннен 0,7 м мата тоқуға болады.

1-сұрақ. Шаруа қожалығының барлық қойларының жүнінен қанша метр мата тоқуға болады?

Жауабы: _____ .

2-сұрақ. Жүннен тоқылған матадан көйлек тігу үшін орташа есеппен ересек адамға 2,5 м, ал жасөспірім қыз балаға 0,9 м мата кетеді. Ересек адамның көйлегі 10500 тг, ал жасөспірімнің көйлегі 6700 тг тұрады. Егер фабрика шаруа қожалығынан жуылмаған жүнді 1 кг-на 170 тг-ден сатып алса, өңдеуге кететін шығын сатып алған бағаның 30%-ын құраса әрбір бұйымды тігудегі экономикалық пайданы есептеңдер.

Жауабы: _____ .

Бөлмені жөндеу

Офис бөлмесін жөндеу қажет. Айдос бұл жұмысты үш күнде, Ербол осы жұмысты төрт күнде, ал Мейрам бес күнде орындайды. Келесі сұрақтарға жауап беріңдер.

1-сұрақ. Олар бұл жұмысты бірге қанша уақытта орындайды?

Жауабы: _____ .

2 сұрақ. Егер алдымен Айдос бір өзі үштен бір бөлігін, сосын қалған бөліктің жартысын – Ербол, ал қалғанын – Мейрам орындаса, барлық жұмыс қанша уақытта орындалады?

Жауабы: _____ .

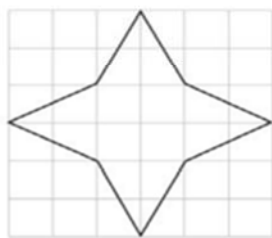
3-сұрақ. Барлық жұмысты кім тезірек орындыйды: Айдос бір өзі ме, әлде Ербол мен Мейрам бірге жұмыс істесе ме?

Жауабы: _____ .

МАТЕМАТИКА БОЙНША ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫ

ҚМ4_39

Мына фигураның **БАРЛЫҚ** симметриялық осін сыз.

А

Кестеде берілген сандарға қара:

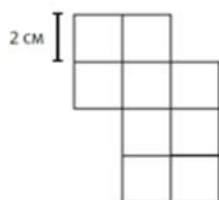
А бағаны	Б бағаны
1	2
2	5
3	10
4	17

Қандай ереже Б бағанындағы жазылған сандарды алуға мүмкіндік береді?

- А А бағанындағы санды өзін өзіне көбейтіп, содан кейін 1-ді қосу
- В А бағанындағы санды 3-ке көбейтіп, одан 1-ді азайту.
- С А бағанындағы санды өзін өзіне көбейтіп, одан 1-ді азайту
- D А бағанындағы санды 2-ге көбейту.

.5. Геометриялық фигуралар және өлшемдер

ҚМ4_38

Бұл фигура шаршылардан құралған. Әр шаршының қабырғасы 2 см-ге тең.

Осы фигураның периметрі нешеге тең?

- А 9 см С 28 см
- В 14 см D 36 см

ҚМ4_40

Тіктөртбұрышты және үшбұрышты қатар қою арқылы мына фигуралардың қайсысын құрастыруға болады?

А

С

В

D

ҚМ4_42

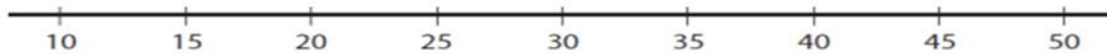
Нұржан өз үйінен Жамбылдың үйіне дейін жолмен 40 метр жаяу жүреді. Содан кейін мектепке жету үшін ол жолын жалғастырады.

Нұржанның үйінен мектепке дейінгі жолдың ұзындығы қандай?

- А 40 м С 100 м
 В 80 м D 130 м

ҚМ4_43

Марал және Аман сандық түзуде ойын ойнауға кірісті. Әрбір жүріс оңға немесе солға болуы тиіс.

А. Марал 27 нүктеден бастап 10 бірлікке жылжыды. Ол 17 нүктеде тоқтады. Басқа қандай нүктеде ол тоқтауы мүмкін?

Жауабы: _____

В. Аман 35 нүктеден бастап сол жаққа 13 бірлікке жылжыды. Кейін ол тағы 2 бірлікке жылжыды. Ол қай нүктеде тоқтауы мүмкін?

- А 22 м С 48 м
 В 24 м D 50 м

ҚМ4_55

Мектептен соң кейбір оқушылардың немен айналысатыны шеңберлі диаграммада көрсетілген. Шеңберлі диаграмма бірдей 10 бөлікке бөлінген.

20 оқушының кітап оқығаны белгілі.

Қанша оқушы достарымен кездеседі?

- А 40 В 60 С 80 D 100

ҚМ4_44

3:00 уақытта сағаттың тілдері тік бұрышта орналасады. Тағы қандай уақытта сағаттың тілдері тік бұрышта орналасады?

- А 3:15 С 9:00
 В 3:45 D 9:45

ҚМ4_45

Бесбұрыштың периметрі 30 сантиметрге тең. Үш қабырғасының әрқайсысының ұзындығы 4 см-ге тең. Басқа екі, а және b қабырғаларының ұзындықтары бірдей.

a қабырғасының ұзындығы нешеге тең?

- А 6 см С 12 см
 В 9 см D 18 см

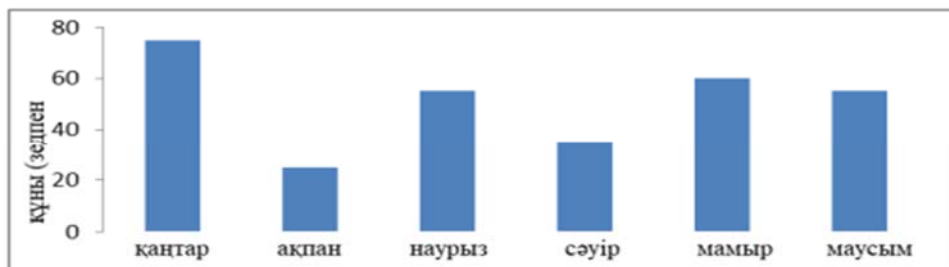
Талғат телефон үшін 2008 жылдың бірінші алты айына төменде көрсетілгендей ақша төледі.

Талғаттың 2008 жылғы телефонға есебі

Айлар	Қаңтар	Ақпан	Наурыз	Сәуір	Мамыр	Маусым
Құны (зедпен алғанда)	65	20	60	40	60	45

Талғат телефон үшін 2009 жылдың бірінші алты айына төменде көрсетілгендей ақша төледі.

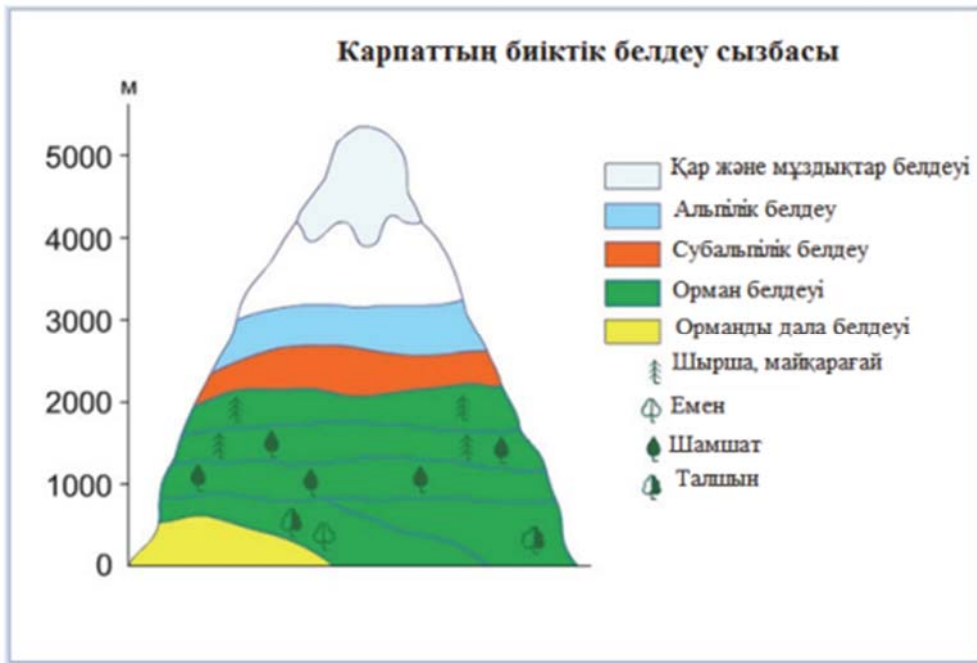
Талғаттың 2009 жылғы телефонға есебі

Талғат 2008 жылға қарағанда 2009 жылдың кейбір айларына телефон үшін азырақ төледі. Қай айлары?

Жауабы: _____

1-тапсырма

Суретте Карпат майқарағай-шыршалы ормандарының таралу аймағы көрсетілген.

Егер ауа температурасы 5000 м биіктікте -6°C болса, Карпаттардағы шырша ормандары өсуі

үшін минималды температураны есептеңіз. Әрбір 100 м температура $0,6^{\circ}\text{C}$ төмендейтінін ескеріңіз.

- A 6°C
- B 12°C
- C 18°C
- D 24°C

Тапсырманы орындау бойынша ұсыныстар

Биіктік белдеуінің кестесін мұқият оқып шығыңыз.

• Карпаттағы шырша ормандарының өсу биіктігін анықтаңыз. Шырша ормандарының өсу биіктігіндегі арифметикалық айырмашылықты есептеңіз (2000 м биіктікте).

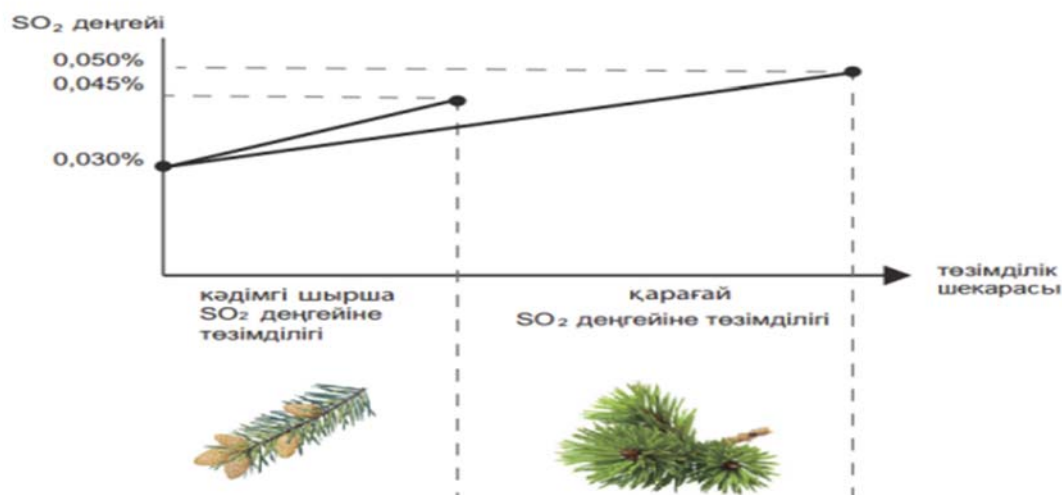
• Тапсырма шартынан әр 1000 м төмендеген сайын температура 6°C артатынын есептеуге болады.

• 5000 м-ден 2000 м-ге дейін (айырмасы 3000 м) температура 18°C артады, сәйкесінше шырша ормандары өсуі үшін минималды температура 12°C құрайды ($-6^{\circ}\text{C} + 18^{\circ}\text{C} = 12^{\circ}\text{C}$)

2-тапсырма

«Кәдімгі шырша мен қарағайдың ауадағы SO_2 -ге төзімділігі» кестесін зерттеңіз.

ша мен қарағайдың ауадағы SO₂-ге төзімділігі» кестесін зерттеңіз.

Дұрыс тұжырымды таңдаңыз.

- A Барлық қылқан жапырақтылар SO₂-ге өте сезімтал.
- B Кәдімгі шыршаға қарағанда қарағайдың SO₂-ге төзімділігі төмен.
- C Кәдімгі шырша мен қарағай – ауаның SO₂-мен ластануының көрсеткіші.
- D Ауадағы SO₂ мөлшерінің 0,050%-дан көп болуы қылқан жапырақты ағаштардың кеуіп кетуіне әкелмейді.

Тапсырманы орындау бойынша ұсыныстар

1-диаграмманы талдаңыз.

• Өсімдіктердің SO₂ мөлшерінің төзімділігіне назар аударыңыз. «Барлық қылқан

жапырақтылардың SO₂-ге сезімталдығы бірдей» жауап нұсқасы дұрыс емес, өйткені диаграммада күкірт диоксидіне төзімділіктің әртүрлі шектері көрсетілген, шырша 0,045% және қарағай 0,048%. Бұдан шығатыны, «Кәдімгі шыршаға қарағанда қарағайдың SO₂-ге төзімділігі төмен» деген жауап дұрыс емес. Өйткені қарағай (0,048%) шыршаға қарағанда төзімді (0,045). «Ауадағы SO₂ мөлшерінің 0,050%-дан көп болуы қылқан жапырақты ағаштардың кеуіп кетуіне әкелмейді» деген жауап нұсқасы да дұрыс емес. Диаграммада қарағайдың тұрақтылығының шекті шегі 0,048% екені және 0,050% жағдайында ағаштар құриды.

• Осылайша, «Кәдімгі шырша мен қарағай – ауаның SO₂-мен ластануының көрсеткіші» дұрыс жауап болады.

3-тапсырма

Венгрияның майқарағайлы-шыршалы ормандарының құрғап кетуіне не себеп екенін көрсетіңіз.

A зиянды жәндіктердің, бактериялардың ағаштарды зақымдауы

B мерзімді құрғақшылық, топырақтың су балансының бұзылуы

С ағаш бұзатын саңырауқұлақтардың ағаштардың тамыр жүйесін зақымдауы

D сейсмикалық белсенділік және осы аймақтың топырағының күлгінденуі

Тапсырманы орындау бойынша ұсыныстар

Мәтінді мұқият оқып шығыңыз.

• Венгриядағы майқарағайлы-шыршалы ормандардың кебуінің негізгі себептерін

анықтаңыз.

• Орманның тұрақсыздануының маңызды факторларына назар аударыңыз. «зиянды жәндіктер, саңырауқұлақтардың ағаштарды зақымдауы» жауабы дұрыс емес. Мәтін үзіндісінен «Орман экожүйелерін тұрақсыздандырудың маңызды факторы XVIII ғасырда басталған өзен ағысының өзгеруі және соңғы 12 жыл ішінде Карпат бассейніндегі тұрақты құрғақ ауа райының нәтижесіндегі топырақтың су балансының бұзылуы болып табылады.» шырша ормандарының кебуінің негізгі себебіне жауап аламыз. Үзіндіден «мерзімді құрғақшылық, топырақтың су балансының бұзылуы» деген жауап бұл сұраққа дұрыс болып табылады. «Ағаш бұзатын саңырауқұлақтардың ағаштардың тамыр жүйесін зақымдауы» және «сейсмикалық белсенділік және осы аймақтың топырағының күлгінденуі» жауаптары дұрыс емес, өйткені мәтінде тек ағаш бұзатын саңырауқұлақтар бар, бірақ сейсмикалық белсенділік немесе саңырауқұлақтардың барлық жаппай зақымдануы туралы мәліметтер жоқ.

4-тапсырма

Ауыл шаруашылығында энергияны пайдалану

Сұрақтың нөмірі	Тапсырма типі	Қолданылу саласы					Білім			Контекст			Құзыреттілік			Деңгей
	Жауап таңдайтын сұрақ	Денсаулық	Табиғи ресурстар	Қоршаған орта	Қауіптер мен тәуекелдер	Ғылым және технологиялар	Контенттік	Процедуралық	Әдіснамалық	Жеке	Жергілікті/ұлттық	Жаһандық	Құбылғысты ғылыми тұрғыдан түсіндіру	Ғылыми сұрақтарды тұжырымдау	Деректер мен дәлелдемелерді ғылыми түсіндіру	
12	x		x				x			x			x			2
13	x		x					x		x			x			5
14	x		x				x		x				x			3
15	x		x				x		x						x	4

Суретте механикалық қозғалтқыштар мен қол насосына жақсы балама болып табылатын резервуарларға және суармалы алқаптарға су беру үшін фотоэлектрлік насос жүйесінің схемасы көрсетілген.

Артық су резервуарларда немесе цистерналарда жиналады. Айдалатын судың көлемін арттыру үшін күн модулдерінің көбірек саны орнатылады. Дұрыс таңдалған фотоэлектрлік насос жүйесі өте сенімді, көп күтімді қажет етпейді және жоғары өнімділікке ие. Қуаты 128 Вт күн модулінің көмегімен насос 200 метрлік ұңғымадан тәулігіне 3-4 мың литр су көтере алады. Сонымен қатар, күн панельдері астық пен көкөністерді кептіру үшін қолданылады. Ол үшін екі негізгі бөліктен тұратын арнайы кептіру қондырғылары қолданылады: күн коллекторы мен кептіру шкафы.

Коллектор күн сәулесін жұтады және ол арқылы өтетін ауаны қыздырады. Табиғи конвекция арқылы қыздырылған ауа кептіру шкафына жіберіледі, онда ол тамақ өнімдері бар бірқатар сөрелерден өтеді.

TIMSS тапсырмаларының үлгілері
4-сынып

M4_01

Айнұрдың сандар жазылған үлестірме қағаздары бар.

Ол осы үлестірме қағаздардан қандай ең кіші үш таңбалы санды құрастыра алады?

Ол әр үлестірме қағазды бір рет қана қолдана алады.

Жауабы: _____

M4_02

$$23 \cdot 19 =$$

Жауабы: _____

M4_03

Қандай санда 8 саны 800-ді білдіреді?

a 1 468 c 3 809

b 2 587 d 8 634

M4_06

Қай бөлшек басқа бөлшектерге тең **ЕМЕС**?

a $\frac{1}{2}$

b $\frac{4}{8}$

c $\frac{2}{4}$

d $\frac{2}{8}$

M4_07

5-тен артық, бірақ 6-дан кем санды жаз.

Жауабы: _____

M4_08

Талғат бәліштің $\frac{1}{2}$ бөлігін, ал Жұлдыз осы бәліштің $\frac{1}{4}$ бөлігін жеді. Олар бірге бәліштің қандай бөлігін жеді?

Жауабы: _____

M4_09

Келесі бөлшектердің қайсысы $\frac{1}{2}$ бөлшегінен артық?

a $\frac{3}{5}$

b $\frac{3}{6}$

c $\frac{3}{8}$

d $\frac{3}{10}$

M4_013

Берілген орындарға А, В және С геометриялық фигураларының аттарын жаз.

M4_012

Сәулеленің жоғарғы суретте көрсетілгендей 6 қатты қағаз кесіндісі бар. Сәуле барлық 6 қатты қағаз кесінділерін кеспей қолдана отырып, төменгі фигуралардың қайсысын жасай алады?

M4_023

Алмалардың массасы қандай?

- a 200 c 210
 b 202 d 220

1.7. Бірізділік және тәуелділік**M4_024**

Балжан 1 санынан бастап «4-ті қос» ережесін қолдана отырып, сандар тізбегін құрды.

Балжан қандай сандар тізбегін құрды?

- a 1, 4, 8, 12, 16
 b 1, 4, 16, 64, 256
 c 1, 5, 9, 12, 16
 d 1, 5, 9, 13, 17

Жаратылыстану**S4_025**

Электр тогын күнделікті өмірде қолданудың екі мысалын келтір.

1 мысал:

2 мысал:

S4_026

Қандай екі объект өзінің сәулесін шашады?

- a майшам мен ай
 b ай мен айна
 c күн мен майшам
 d айна мен күн

S4_027

Өз бақылауыңнан күннің жарығы әр түрлі түстен тұратынын көрсететін бір мысал келтір.

S4_028

Төменде көрсетілген заттың қайсысы электр қуатын өткізеді?
Әрбір заттың тұсында бір шеңберді белгіле.

Электр қуатын өткізеді

	Иә	Жоқ
 ағаш қасық	----- a -----	b
 пластик тарақ	----- a -----	b
 күміс алқа	----- a -----	b
 резеңке доп	----- a -----	b
 темір кілт	----- a -----	b

Тапсырма

Қасқырлар.

Сіздердің алдарыңызда суретші А.Н. Комаровтың «Қасқырлардың үйлену тойы» атты суреті (1936 ж.) бейнеленген. Бұл суреттен қасқырлардың арасындағы қарым-қатынастың қандай ерекшеліктерін байқауға болады? Өз ойларыңызды жазыңыздар.

Лимон шырыны

Лимон – ірі, салмағы 120-200 г., сопақша, сары түсті қалың қабықпен қапталған жеміс. Шырынының дәмі қышқыл.

Көптеген адамдар лимон шырынын тұрмыста кездесетін жағымсыз иістерді немесе лас болып көрінетін заттарды тазалауға қолданады. Лимонның құрамында адам денсаулығына пайдалы С дәрумені бар, темірге бай, эфир майы, кальций, калий т.б. болады.

1-сұрақ. Тұрмыста лимон қышқылын қолдану жолдарын ұсыныңыздар.

2-сұрақ. Аталған қасиеттерін ескере отырып, лимонды адамның денсаулығын жақсарту мақсатында қалай пайдалануға болады?

3-сұрақ. Өз ұсыныстарыңызды жазыңыздар

Оқу сауаттылығы

Тапсырмалар:

1-сұрақ

Мақалада «Гендік тұрғыда өзгеріске ұшыраған өнімдер» деген сөз тіркесі бар, сол сөз тіркесіне сәйкес келетін сөзді немесе сөз тіркесін табыңыз. Бұл жауапты неге алғаныңызды 1 сөйлеммен түсіндіріп жазыңыз.

А. Гендік модификацияланған өнімдер (2 абзац).

В. Суперөнім(4 абзац).

С. Болашақтың өнімдерінің (9 абзац).

Д. Фантастикалық өнімділікті (9абзац).

Е. Жасанды өнім (9 абзац).

2- сұрақ.

Мәтіндегі гендік инженерлік арқылы өсірілетін өсімдіктерді тізімін жасандар.

3-сұрақ.

Тапсырманы орындаңыз:

Мәтінде гендік өзгеріске ұшыраған өсімдіктердің барлығы туралы жазылған ба, жауабыңызды 1-2 сөйлеммен дәлелдеп жазыңыз.

4-сұрақ.

Мәтін «Гендік тұрғыда өзгеріске ұшыраған өнімдер» деп аталады. Осы сұраққа жауап беру үшін мәтінде келтірілген ақпараттар жеткілікті ме?

Жауап

нұсқасын таңдап және ойды аяқтаңыз.

А. Жеткілікті деп есептеймін, себебі

В. Жеткіліксіз деп есептеймін, себебі

5-сұрақ.

Мәтін мазмұнынан гендік тұрғыда өзгеріске ұшыраған өнімдерді өндірудің қажеттігін жақтаудың дәлелді себебі мен өнімдерді өндіруге қарсы болудың дәлелді себептерін кестеге жазыңыз.

Жақтаудың дәлелді себептері	Қарсы болудың дәлелді себептері:
-----------------------------	----------------------------------

1	1
2	2
3	3
4	4

6-сұрақ.

Гендік тұрғыда өзгеріске ұшыраған өнімдерді өндірудің қажеттігін жақтаушыларға арналған 1 сұрақ және қарсы болушыларға арналған 1 сұрақ

кұрастыр.

Жақтаушыларға бір сұрақ:

?

Қарсы тұрушыларға бір сұрақ:

?

Тапсырмаларды орындауға арналған ұсыныстар:

1-тапсырма

1. Мәтінді зейін қойып оқып шығыңыз.
2. Мәтіннің көрсетілген абзацтарына зейін аударыңыз.
3. Сұрақтың жауабын белгілеңіз.
4. Бұл жауапты неге алғаныңызды 1 сөйлеммен түсіндіріп жазыңыз.

2-тапсырма

1. Мәтінді көз жүгіртіп қарап шығыңыз.
2. Мәтіннен гендік инженерлік арқылы өсірілген өсімдіктерді табыңыз.
3. Трансгендік өсімдіктердің тізімін жасаңыз.

50

3-тапсырма

1. Тапсырманы мұқият оқыңыз.
2. Мәтінде гендік өзгеріске ұшыраған өсімдіктердің барлығы қамтылған ба?-осы сұраққа жауап беріңіз.
3. Жауабыңызды бір-екі сөйлеммен өз сөзіңізбен жазыңыз.

4-тапсырма

1. Мәтінді зейін қоя оқыңыз.
2. Оның мазмұнына назар аударыңыз.
3. Жеткілікті деп есептеймін, себебін жазыңыз.
4. Жеткіліксіз деп есептеймін, себебін жазыңыз.

5-тапсырма

1. Мәтінді зейін қоя оқыңыз.
2. Мәтін мазмұнынан гендік тұрғыда өзгеріске ұшыраған өнімдерді өндірудің қажеттігін жақтаудың дәлелді себебін кестеге жазыңыз,
3. Өнімдерді өндіруге қарсы болудың дәлелді себептерін кестеге жазыңыз.

6-тапсырма

1. Мәтінді зейін қоя оқыңыз.

2. Мәтін мазмұнынан гендік тұрғыда өзгеріске ұшыраған өнімдерді өндірудің қажеттігін жақтаушыларға 1 сұрақ құрастырыңыз.

3. Мәтін мазмұнынан гендік тұрғыда өзгеріске ұшыраған өнімдерді өндіруге қарсы болушыларға арналған 1 сұрақ құрастырыңыз.

Тапсырмаларға жалпы түсінік

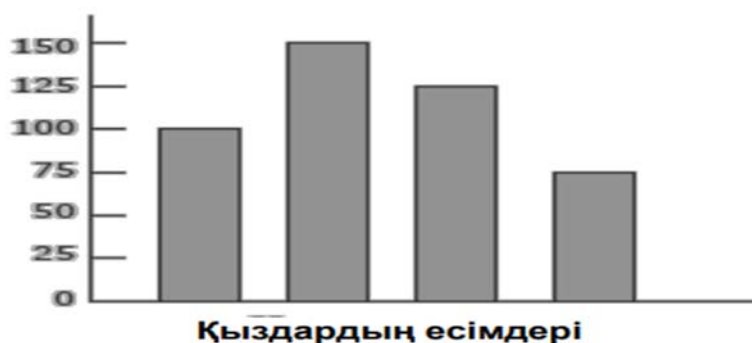
Тапсырма типі :позициялық.

Мәтін типі: жаңалық, публицистикалық; құрастырылған, бірыңғай.

Қиындық деңгейі: жоғары.

Төменде төрт қыз баланың өсу диаграммасы көрсетілген.

Бойы (сантиметрде)

Диаграммада қыз балалардың есімдері көрсетілмеген. Дананың бойы ең ұзын, ал Алия ең кішісі, Мөлдір болса Тотыдан ұзынырақ. Тотының

бойы

қандай?

- a) 75 см
- b) 100 см
- c) 125 см
- d) 150 см

2 сұрақ

Таңертеңгі сағат 7-де ауа температурасы 12°C көрестіп тұрды. Кейін температура әр сағат сайын 2°C артты және сағат 11-де ауа температурасы 20°C жетті. Таңертеңгі сағат 9-да ауа температурасы қандай болды?

- a) 14°C
- b) 15°C
- c) 16°C
- d) 17°C

Суретте бейнеленген адамның бойы 2 метрге тең. Ағаштың биіктігін мөлшерлеңіз.

- a) 4 метр
- b) 6 метр
- c) 8 метр
- d) 10 метр

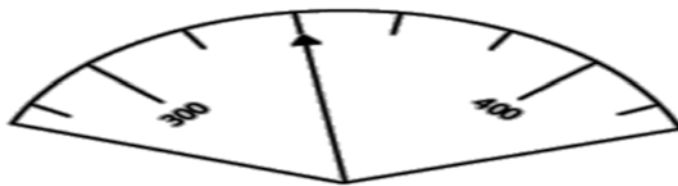
Асхат, Рүстем және Ләззат мектептен үйге бірге қайтады. Оларға Ләззаттың үйіне жету үшін 25 минут керек. Содан кейін Рүстемнің үйіне жету үшін Асхат мен Рүстемге 10 минут қажет. Ал, Асхаттың өз үйіне жету үшін 5 минут керек.

Асхат үйіне 15 сағат 50 минутта келуі үшін, олар мектептен қандай уақытта шығуы қажет?

Жауабы: _____ сағ _____ мин

Төмендегі сандардың қайсысы 10-ға жақын?

- a) 0,10
- b) 9,99
- c) 10,10
- d) 10,90

Жоғарыда көрсетілген шәкілдегі бағдарша қандай санды көрсетіп тұр?

- a) 302
- b) 310
- c) 320
- d) 340

Бөлмеде 9 қатар орындық тұр. Әрқатарда 15 орындық. Барлығы қанша орындық бар екенін қандай өрнектің көмегімен есептеуге болады?

- a) $15 : 9$
- b) $15 - 9$
- c) $15 * 9$
- d) $15 + 9$

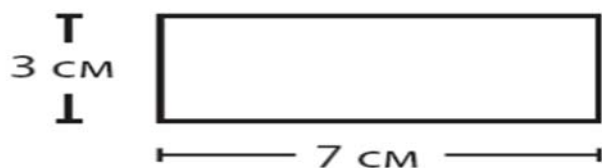
Стадионның жүгіру жолында екі бала жүгірді. Қуат 2 км, ал Асан сондай уақытта 3 км жүгірді. Қуат 6 км жүгірді. Сонда Асан қанша километр жүгірді?

Жауабы: _____ к

Былырғы жылы Қоянды мектебінде 92 ер бала және 83 қыз бала

болған. Биылғы жылы мектепте барлығы 210 оқушы, оның ішінде 97 ер бала. Былтырғы жылға қарағанда биылғы жылы қыз баланың қаншасы артық? Өз шешуіңді жазыңыз.

Жауабы: _____

Мына тіктөртбұрыштың периметрі қаншаға тең?

- a) 7 см
- b) 10 см
- c) 20 см
- d) 21 см

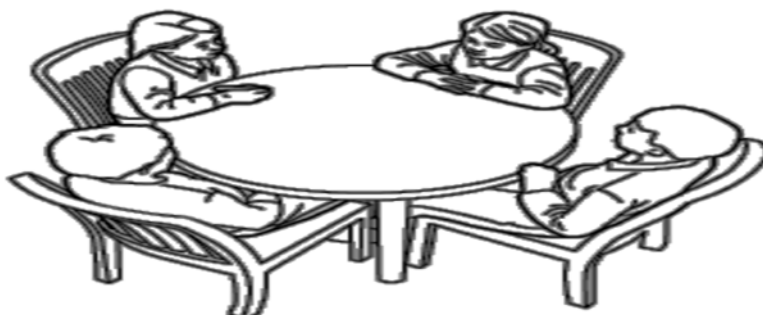
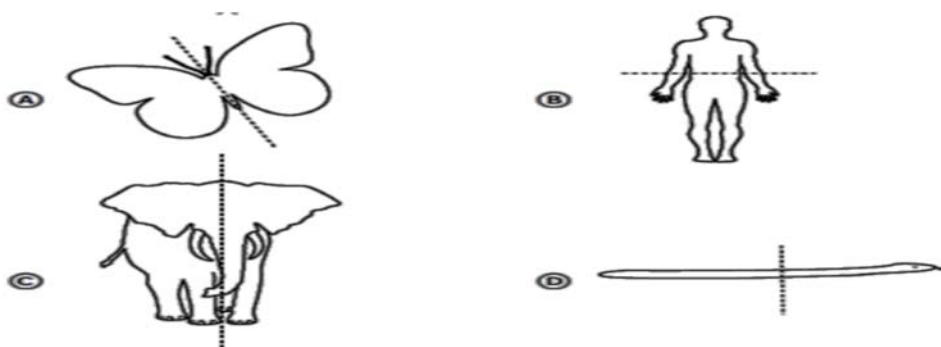
Асқар мысығының салмағы қанша екенін білгісі келеді. Алдымен ол өзі өлшенді де таразының 57 кг көрсеткенін көрді. Содан кейін мысығын қолына

алып, таразыға тұрды да, ол 62 кг көрсеткенін көрді.

Мысықтың салмағы қанша?

Жауабы: _____ килограмм

Берілген суреттердің қайсысында үзік сызық симметрия осі болып табылады?

Бір үстелде 4 адам отыра алады. 28 адам отырғызу үшін қанша үстел

керек екенін қалай білуге болады?

- a) 28-ді 4-ке көбейту.
- b) 28-ді 4-ке бөлу.
- c) 28-ден 4-ті азайту.
- d) 28-ді 4-ке қосу.

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ 4 СЫҢЫП

1 сұрақ

Қандай ағза күн сәулесі арқылы қоректі ағзаларды бөледі.

- a) кесіртке
- b) тал
- c) бұғы
- d) сұңқар

2 сұрақ

Күн мен Айдың арасындағы бір айырмашылықты жазыңыз

3 сұрақ

Келесі денелердің қайсысы тоттануы мүмкін?

- a) ағаш үгінділері
- b) ішуге арналған пластмасса түтікше
- c) темір шеге
- d) шыны моншақтар

4 сұрақ

Ағаш-бұл адам қолданатын табиғи ресурс. Ағашты адамдар не үшін қоланады? Екі түрлі мысал келтіріңіз.

5 сұрақ

Құс – тірі, ал бұлт – тірі емес.

Құстарды неге тірі табиғатқа, ал бұлттарды - өлі табиғатқа жатқызады?

Екі түсіндірме келтіріңіз

Құс

бұлт

1. _____
2. _____

6 сұрақ

Қанат пен Әсияда бірдей күнбағыс өсімдігінің тұқымдары болды. Олар екі бірдей гүл өсіретін ыдысқа үй өсімдіктеріне арналған топырақ салды. Сонан соң

әр ыдысқа бір тұқымнан отырғызды. Қанат отырғызған өсімдіктердің бірін өз үйінде күтті, ал Әсия басқа өсімдікті өз үйінде күтті.

Біраз уақыттан соң балалар өсімдіктерін салыстырды да, олардың бір-бірінен өсуіндегі айырмашылығын көрді (суретті қараңыз).

Қанаттың өсімдігі

Әсияның өсімдігі

7 сұрақ

Суретте адамның қаңқасы бейнеленген. Адамға қаңқа не үшін қажет екенінің екі себебін жаз

1 себебі: _____

2 себебі _____

Адамдарға теңіздің немесе мұхиттың суын алып ішуге болмайды. Неге, Түсіндіріңіз _____

9 сұрақ

Жалғас саусағын кесіп алды. Оның жарасы жазылу үшін, оның ағзасына күш-қуат керек. Жараның жазылуына қажет күш-қуат қайдан келеді?

- a) жараны байлаған бинттен
- b) жараға жаққан микробқа қарсы майдан
- c) ол жейтін тамақтан
- d) ол ішетін судан

10 сұрақ

A. Екі жыл мезгілдерінің атын жазыңыз.

Жыл мезгілі 1: _____

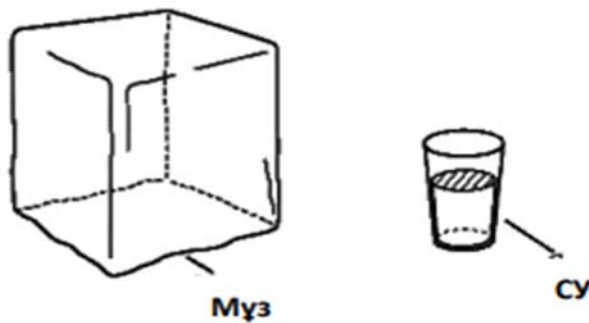
Жыл мезгілі 2: _____

B. Бұл жыл мезгілдерінің ауа-райы немен ерекшеленеді.

11 сұрақ

Су Жердің күнделікті өмірде қолданылатын табиғи ресурстарына жатады. Күнделікті өмірде қолданылатын тағы басқа бір табиғи ресурсты жазыңыз. Бұл табиғи ресурстың бұл түрі не үшін қолданылатынын түсіндіріп жазыңыз.

12 сұрақ

Су әртүрлі күйе болуы мүмкін: қатты (мүз) және сұйық (су). Су бұл күйлердің әрқайсысында әрқалай қолданылады. Адамдар суды осы екі күйдің әрқайсысында қалай қолданылатынына бір мысалдан келтір.

Мүз _____
Су _____

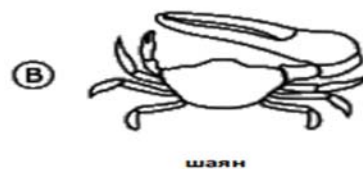
13 сұрақ

Біз Айды неге көреміз?

- a) Ай Жер сәулесін шағылтады
- b) Ай Күн сәулесін шағылтады
- c) Ай өзінің нұрын шашады
- d) Ай жұлдыздардан үлкен

14 сұрақ

Мына жануарлардың қайсысы шөлде өмір сүруі ықтимал?

15 сұрақ

Келесі жануарлардың қайсысының тісі, адамның тісіне бәрінен көп ұқсайды?

- a) марал
- b) арыстан
- c) маймыл
- d) ит

16 сұрақ

Бір адамдардың шашы түзу, ал басқаларының шашы бұйра. Балалардың шашы түзу немесе бұйра болып тууы неге байланысты?

- a) олардың ата-анасының шашының типіне байланысты
- b) аға-қарындастарының шаштарының типіне байланысты
- c) олардың өздерінің шашының түсіне байланысты
- d) олардың өздерінің терісінің түсіне байланысты

17. Ағзалардың тіршілік ету циклдері, көбеюі және тұқым қуалаушылық

Ләззат жоғарыда бейнеленген тоғанда балық пен итшабақтарды көрді. Тоғанда итшабақтар қайдан пайда болды?

- a) олар тоғанда шашылған балықтың уылдырығынан пайда болды
- b) олар тоған түбіндегі кірден пайда болды
- c) олар тоғандағы суда еріген заттардан пайда болды
- d) олар тоғанда шашылған бақаның уылдырығынан пайда болды

Адам және оның денсаулығы

Адам денесінің қалыпты температурасы Цельсий бойынша шамамен 37 градус. Бір күні таңертең Аман өзінің температурасын өлшеді. Ол Цельсийдің 40 градусына тең болып шықты. Аманның температурасы неліктен көтерілуі мүмкін? Оған бір мысал келтір.

Суретте жазықта ағып жатқан өзен бейнеленген.

Жазықта және өзенге жақын жерде ауыл шаруашылығымен айналысады.

Өзеннің бойындағы жерде ауыл шаруашылығымен шұғылданудың артықшылығы да кемшілігі де бар.

A. Бір артықшылығын сипатта:

B. Бір кемшілігін сипатта:

Бір ғалым жерде жатқан кейбір жыныстардан моллюскілердің тасқа айналған қалдықтарын тапты.

Бұл - ғалымға не туралы айтады?

- a бұл жерлерде алуан түрлі өсімдіктер өскен
- b теңіз моллюскілері әбден қартайып барып өлген
- c бір моллюскілер екінші моллюскілерді жеген
- d бір кездері бұл жерлерді су басып жатқан

Математика

M4_0119

Маржан Ақсу қаласынан шығып, 2 сағат бойы бірқалыпты жылдамдықпен жүріп отырды.

Ол жол белгісіне жетті.

Маржан Баянды қаласына қарай сол жылдамдықпен жүруін жалғастырып келеді.

Жол белгісінен Баянды қаласына дейін жету үшін Маржанға қанша уақыт қажет?

- a $1\frac{1}{2}$ сағат
- b 2 сағат
- c 3 сағат
- d $3\frac{1}{2}$ сағат

Болаттың сатып алғаны:

22 зед тұрды

Жансұлудың сатып алғаны:

14 зед тұрды

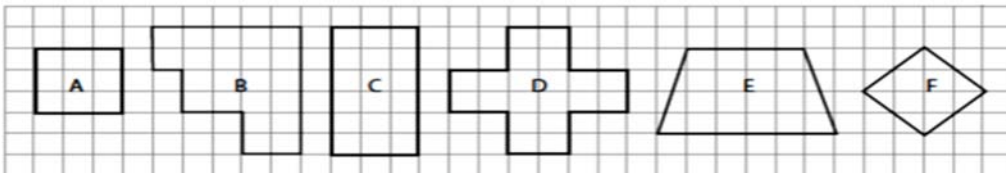
А. және бірге қанша тұрады?

Жауабы: _____ зед

В. қанша тұрады?

Жауабы: _____ зед.

Фигураларды бейнелеу

Сәуле жоғарыда бейнеленген фигураларды жинақтау үшін кестені пайдаланды. Әр фигураны белгілейтін әріпті кестенің сәйкес торкөзіне жаз. Бұл А фигурасы үшін жасалынған.

	Бары 4 қабырға	Бары 4 қабырға ЕМЕС
Барлық қабырғалардың ұзындықтары бірдей	A	
Қабырғалардың бәрінің ұзындықтары бірдей ЕМЕС		

Төменде көрсетілгендей жапсырмалары бар орамда төрт сурет қайталансады.

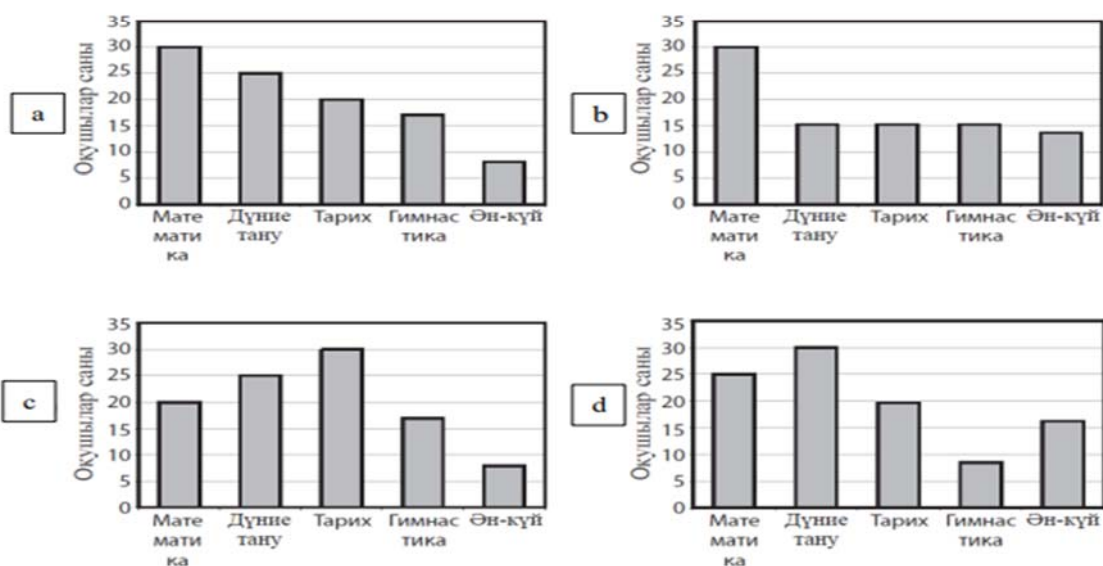
Бұл орамның 39-шы жапсырмада қандай сурет болады?

- a
- b
- c
- d

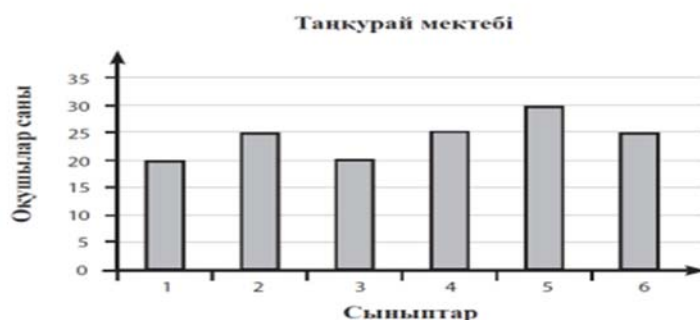
Мектеп директоры өз мектебінің оқушыларымен ең жақсы көретін пәндері жөнінде сұрақ-жауап жүргізді. Шеңберлі диаграммада 5 пәннің әрқайсысы қанша оқушыға ұнайтыны көрсетілген.

Шеңберлі диаграмманың көрсеткіштері бағандық диаграмманың қайсысында көрсетілген?

Диаграммада Таңқурай мектебінің әрбір сыныбындағы оқушылардың саны көрсетілген.

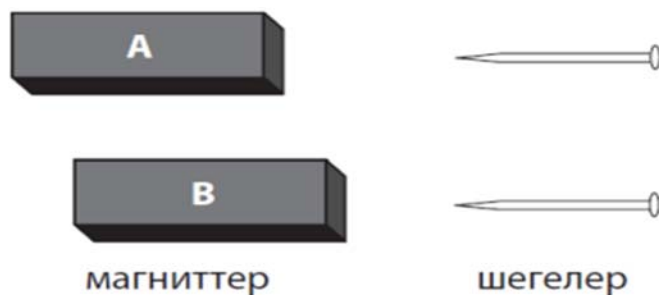

Таңқурай мектебіндегі әрбір сынып бөлмесі 30 оқушыға арналған. Бұл мектептің тағы қабылдай алатын оқушыларының ең үлкен саны қандай?

☐ a	20	☐ c	30
☐ b	25	☐ d	35

Жаратылыстану Жылу эффектісі және температура

Ләйләда екі магнит (А мен В) және екі бірдей темір шеге бар. Ол шеге магнитке тартылғанша, А магнитін үстел бойымен жылжыта берді. В магнитін де шеге оған тартылғанша үстел бойымен жылжытты.

Ләйлә А магниті – шегені 15 см қашықтықтан тартып алғанын, ал В магниті шегені 10 см қашықтықтан тартып алғанын байқады. Серік болса, екі магниттің де тең күшке ие екенін айтты. Сен Серікпен келісесің бе?

1. Иә
2. Жоқ

Жауабыңды белгіле

Суретте екі магнитті арба көрсетілген. Арбаларды бір-біріне жақындатып, жібере салды. Арбаларға не болатынын сипатта. (Сенің жауабыңды түсіндіруге көмектесетін суретті салуыңа болады).

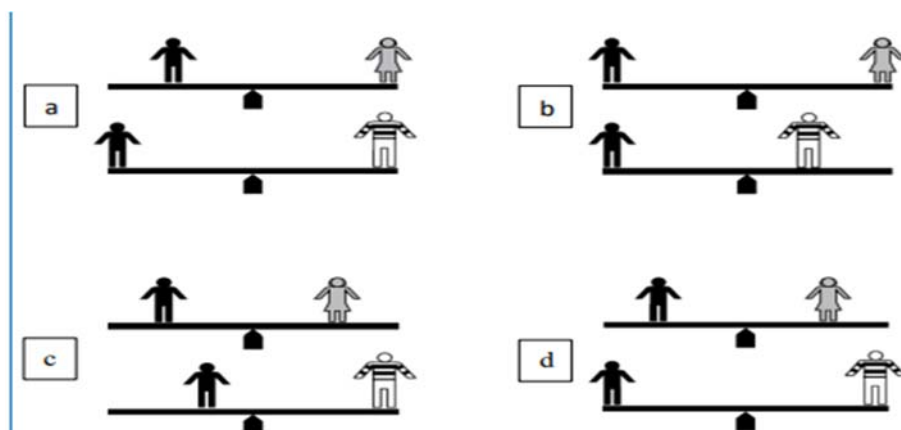

Күш және қозғалыс

Нұрғали қарындасы Қатира мен ағасы Айбекпен бірге әткеншек теуіп жатыр. Нұрғали мен Қатираның салмақтары бірдей, ал Айбек болса Нұрғалиден екі есе ауыр.

Нұрғали алдымен Қатирамен, сонан соң Айбекпен әткеншек тебе алуы үшін, балалардың әткеншекте орналасуы қандай суретте көрсетілген?

Экожүйе

Суретте қалада жүрудің екі тәсілі көрсетілген. Жүрудің қай тәсілі қоршаған ортаға жақсырақ? Бір торкөзді белгіле.

- велосипедте
- мотоциклде

Өз жауабыңды түсіндір.

Қоректену тізбегінде басқа жануарларды жейтін жануарды **жыртқыш** деп, ал желінетін жануарды **олжа** деп атайды. Жыртқыштар немесе олжа туралы пайымдаулардың қайсысы дұрыс немесе бұрыс? Өрбір пайымдаудың тұсында бір шеңберді белгіле.

Дұрыс **Қате**

Өткір тістері бар жануар, жыртқыш болуы керек ----- А ----- В -----

Жыртқыштар өздерінің олжаларына қарағанда үнемі ірі болады ----- А ----- В -----

Үлкен жануар олжа бола алмайды ----- А ----- В -----

Кейбір жануарлар жыртқыш та, олжа да бола алады ----- А ----- В -----

Ағзалардың тіршілік ету циклдері, көбеюі және тұқым қуалаушылығы

Сәлима өсімдіктердің өсуіне тыңайтқыштың қалай әсер ететінін білгісі келеді. Оның бірдей топырақ салынған төрт қыш құмырасы бар. Ол өсімдіктерді қыш құмыраларға отырғызып, төменде көрсетілгеніндей екі құмыраға тыңайтқыш қосты.

			
Құмыра 1	Құмыра 2	Құмыра 3	Құмыра 4
Тыңайтқышпен	Тыңайтқышпен	Тыңайтқышсыз	Тыңайтқышсыз

Тыңайтқыштың өсімдіктердің өсуіне әсерін көру үшін, ол қандай екі құмыраны салыстыруы керек.

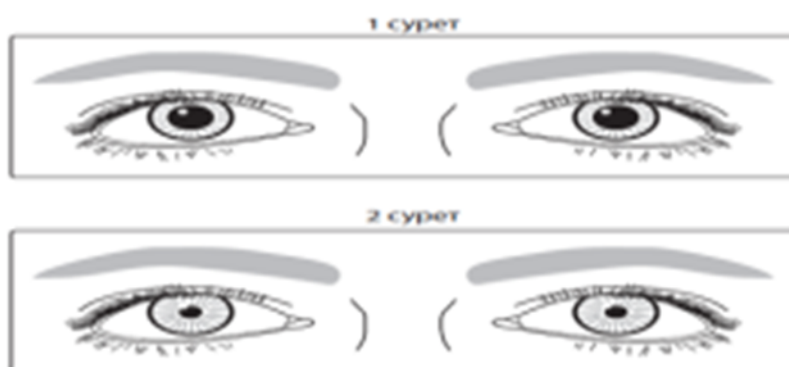
Құмыра _____ және Құмыра _____

Эз жауабыңды түсіндір.

Өте сирек кездесетін жануарлар бар. Мысалы, уссур жолбарысы өте аз қалды. Егер уссур жолбарыстарының тек ұрғашылары ғана тірі қалса, сірә не болар еді?

1. ұрғашылар басқа түрдің еркегін тауып, дүниеге уссур жолбарыстарын әкеледі
2. ұрғашылар өздері бір-бірімен шағылысып, дүниеге уссур жолбарыстарын әкеледі
3. ұрғашылар тек уссур жолбарысының ұрғашыларын туа алады
4. ұрғашылар жалғыз уссур жолбарысын туа алмайды, сондықтан уссур жолбарыстары өліп бітеді

Ағзалардың қоршаған ортамен әрекеттесуі

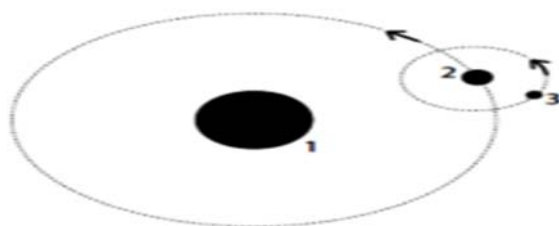
1 және 2 суреттерде бір адамның көзі әр түрлі сыртқы жағдайларда көрсетілген.

1 және 2 суреттердегі сыртқы жағдайлардың қандай айырмашылықтары бар?

- 1.1 суретте жарық көп
2. 2 суретте жарық көп
3. 1 суретте температура жоғары
- 4.2 суретте температура жоғары

Күн жүйесіндегі Жер

Төменгі суретте Жер, Ай және Күн бейнеленген. Денелердің әрқайсысы цифрмен белгіленген. Әр дененің қозғалу бағыты бағдаршамен көрсетілген.

Әр жолға сәйкес дене белгіленген санды (1, 2 және 3) жаз.

Жер _____ санымен көрсетілген

Ай _____ санымен көрсетілген

Күн _____ санымен көрсетілген

8-сыныпқа арналған тест тапсырмалары

МАТЕМАТИКА

Жай және ондық бөлшек

Төмендегі есептеудің қайсысы $\frac{7,21 \cdot 3,86}{10,09}$ ЕҢ ЖАҚЫН мөлшерлеу болып табылады?

- a $\frac{7 \cdot 3}{10}$
- b $\frac{7 \cdot 4}{10}$
- c $\frac{7 \cdot 3}{11}$
- d $\frac{7 \cdot 4}{11}$

Қандай сан

$\frac{3}{5}$ -ке тең?

1. 0,8
2. 0,6

3. 0,53

4. 0,35

Келесі пайымдаулардың қайсысы **дұрыс**?

a $50\text{-дің } \frac{3}{10} = 3\text{-тің } 50\%$

b $50\text{-дің } 3\% = 100\text{-дің } 6\%$

c $50: 30 = 30: 50$

d $\frac{3}{10} \cdot 50 = \frac{5}{10} \cdot 30$

Қай бөлшек 0,125-ке тең?

a $\frac{125}{100}$

b $\frac{125}{1000}$

c $\frac{125}{10000}$

d $\frac{125}{100000}$

Қай сан $\frac{3}{4}$ -ке ең жақын болып келеді?

a 0,34

b 0,43

c 0,74

d 0,79

Дұрыс теңдік немесе теңсіздік пайда болатындай, әр шаршыға <, > немесе = белгілерін қойыңыз.

0,35 0,350

0,35 0,4

0,35 0,305

0,35 0,035

$$\frac{a^2}{2} - 6a + 36$$

Егер $a = 3$ болса, мына өрнектің мәні неге тең?

- a 58,5
- b 27
- c 22,5
- d 21

Төмендегілердің қайсысы $2x + 3x$ өрнегін көрсетеді?

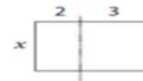
a кесіндінің ұзындығы:

b кесіндінің ұзындығы:

c фигураның ауданы:

d фигураның ауданы:

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ

Клеткалар және оның функциялары

1. Төменде көрсетілгендердің қайсысы жасушаның тыныс алуы мақсатын дұрыс анықтайды?

1. жасушаның тіршілігі үшін энергия бөлінеді
2. қанттың жасушаларда жиналуын қамтамасыз етеді
3. тыныс алу үшін оттегі бөледі
4. фотосинтезге көмірқышқыл газының бөлінуін қамтамасыз етеді

2. Суретте Инфузориялық кебізше деп аталатын бір клеткалы ағза көрсетілген.

Инфузориялық кебізше тіршілік ету үшін қоректік заттарды сіңіріп, энергия бөлу секілді тіршілікке маңызды белгілі функцияларды атқарады.

Тіршілік ету үшін Инфузориялық кебізше атқаратын тағы бір маңызды функцияны атаңыз.

3. Төменде көрсетілгендердің қайсысы адам ағзасының кейбір ауруларға қарсы ұзақ мерзімге иммунитетпен қамтамасыз етеді?

1. антибиотиктер
2. вакциналар
3. дәрумендер
4. қанның қызыл түйіршіктері

4. Асан диабетпен ауырады.

Келесі тағамдардың қайсысын ол үлкен сақтықпен пайдалануы керек?

1. сиыр еті
2. жұмыртқа
3. сүт
4. жеміс шырыны

5. Жасушалардың қай түрімен ағзаға енген бактериялар жойылады?

1. лейкоциттермен
2. эритроциттермен
3. бүйрек жасушаларымен
4. өкпе жасушаларымен

Түрлілік, бейімдеу және табиғи сұрыптау

1. Жер бетінде алғаш пайда болғанда ағзалар қайда өмір сүрді?

1. суда
2. ауада
3. жерде
4. жер астында

Ағзалардың сипаттамасы және тіршілік ету үрдістері

1. Адам қатты тоңғанда неге дірілдейді?

1. миға суық туралы сигнал жіберу үшін
2. бұлшықет қимылының арқасында жылу бөлу үшін
3. терінің беткі қабаттарына көбірек қан жеткізу үшін
4. суықтың теріден өтуін тоқтату үшін

2. Жатыр (күрсак) сүтқоректілердің репродуктивті жүйесінің бөлігі болып табылады. Жатырдың бір қызметін атаңыз.

3. Көптеген өсімдіктердің тұқымдары қараңғыда және жарықта өсеалады. Тұқымдардың өсуіне қажетті екі жағдайды атаңыз.

5. Кестеде жануарлардың төрт тобы және оларға тән кейбір ерекшеліктер келтірілген.

Жануарлардың әрбір тобының астына осы топқа тән ерекшеліктің жанына X белгісін қойыңыз.

Кейбір жануарлар тобына бірден артық ерекшелік тән болуы мүмкін.

	Сүтқоректілер	Қосмекенділер	Балықтар	Құстар
Сүт бездері				
Қабыршақ				
Қауырсын				
Ылғалды тері				
Желбезек				
Түк				

Химиялық процестер

1. Кішігірім өрттің үстіне ауыр көрпе тастаса, оны өшіріп тастауға болады. Неге?

1. бұл температураны төмендетеді
2. бұл жалынды азайтады
3. бұл жанып жатқан затты сіңіреді
4. бұл отқа оттегін жібермейді

2. Ахмет шыны түтікшеге аздаған ұнтақ салды. Содан соң ол ұнтаққа сұйықтық құйып, шыны түтікшені шайқады. Химиялық реакция жүрді. Химиялық реакцияның жүру барысында ол байқай алатын екі үрдісті сипаттаңыз.

- 1.
- 2.

Заттектердің классификациясы және қасиеттері

1. Күкірт қышқылының молекуласының (H_2SO_4) әрбір элементіндегі атомдардың санын көрсету үшін төмендегі кестені толтырыңыз.

Элемент	Атомдардың саны
Сутегі	
Күкірт	
Оттегі	

2. Төменде берілгендердің қайсысы қоспаны білдіреді?

1. бірге араластырған әртүрлі заттар
2. бірге қосылған атомдар мен молекулалар

3. бірге топтастырылған әртүрлі элементтердің атомдары
4. бірге топтастырылған бір түрлі элементтің атомдары

3. Бейметалдардың көбіне келесі қасиеттердің қайсысы тән?

1. электр тогын нашар өткізуі
2. бөлме температурасындағы қатты күйі
3. жоғары қайнау нүктесі
4. сым болып созылу қасиеті

Энергия көздері және жылу құбылыстары

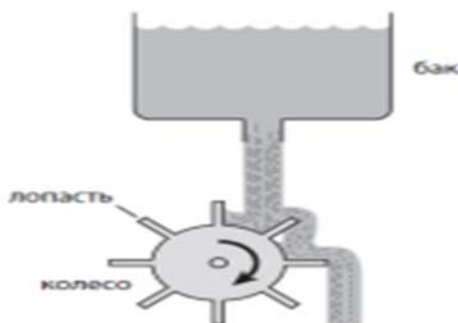
1. Газ жылынғанда оның температурасы көтеріледі. Газдың молекулалары қандай күйге түседі?

1. олар үлкейе бастайды
2. олардың жылдамдығы өседі
3. олардың жылдамдығы төмендейді
4. олардың саны өседі

2. Сұйықтық салқындағанда сұйықтық молекулаларында қандай өзгеріс болады?

1. олардың қозғалысы бәсеңдейді
2. олардың қозғалысы артады
3. олардың саны азаяды
4. олардың көлемі азаяды

3. Суретте судың бактан ағып, дөңгелекті айналдырып тұрғаны бейнеленген.

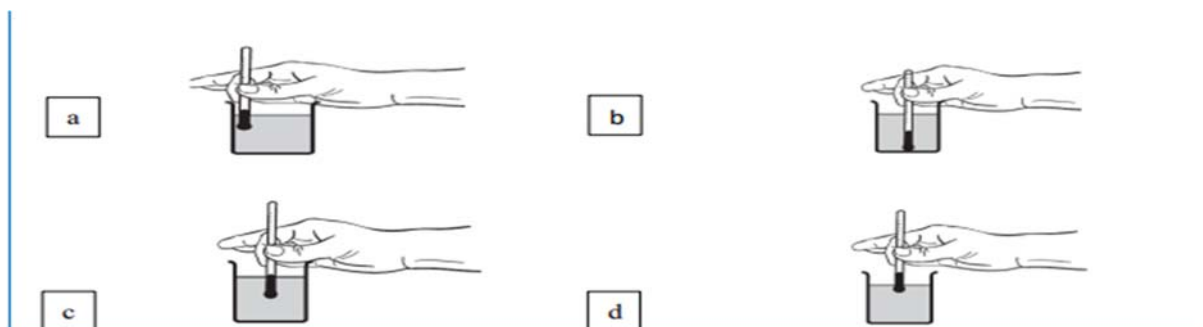
А. Бактың ішінде болған кезде судың қандай энергиясы болады?

В. Дөңгелекке түсер алдында судың қандай энергиясы болады?

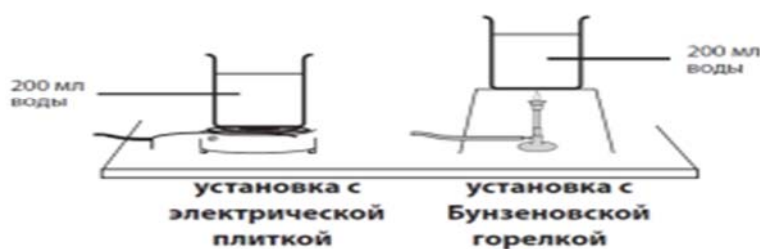
С. Дөңгелек жылдамырақ айналу үшін, осы жүйеге енгізуге болатын бір өзгерісті жазыңыз.

4. Ғылыми зертханада әдетте жылыту көздерінің екі түрі болады; ол электрлік ысытатын плита мен Бунзен жанарғысы. Жеңіс екі жылыту көздерінің қайсысы суды тезірек жылытатынын анықтау үшін зерттеу жүргізуді жоспарлады. Ол бірдей екі мензуркаға 200 мл суды құйды да, әрбір мензуркадағы судың бастапқы температурасын жазып алды.

А. Зерттеу кезінде нақты мәліметтер алу үшін Жеңіс термометрді қайда қоюы керек?

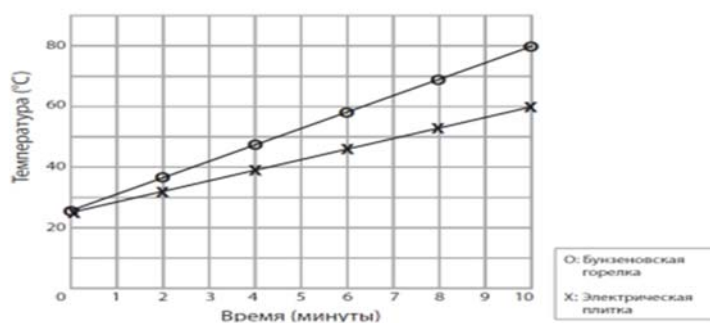
Одан соң Жеңіс төменде көрсетілгендей бір мензурканы ысытатын плитаға, ал екіншісін Бунзен жанарғысына қойды.

Ол әр қондырғыдағы судың температурасын он минут аралығында әрбір екі минут сайын жазып алды.

В. Жеңіс зерттеуінде бықылаған бір айнымалыны жазыңыз .

С. Жеңіс өз нәтижелерін төменде көрсетілгендей графикті салуға қолданды.

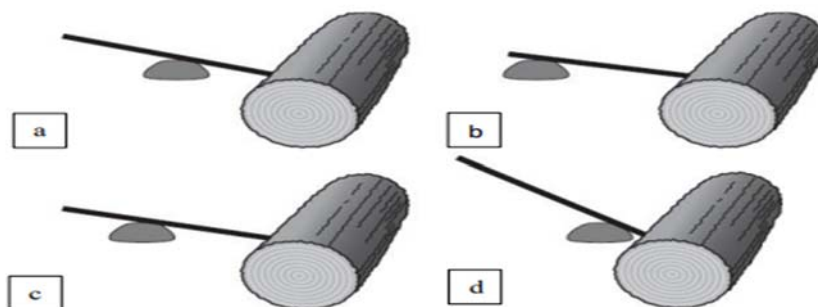
Графикте берілген ақпаратты қолданып, қай жылыту көзі суды тезірек жылытатындығын анықтаңыз.

Күш және қозғалыс

Бөрене жолды жауып қалды. Бөренені жолдан дөңгелетіп әкету үшін Ерлан тас пен берік темір шыбықты қолданды.

Темір шыбық, тас пен бөрене қалай орналасқан жағдайда, Ерлан бөренені минималды күшпен дөңгелетіп әкете алады?

Күн жүйесіндегі Жер және Жер бетіндегі процесстер

Күн жүйесіндегі ғаламшар мен серіктердің арасындағы ең басты айырмашылық қандай?

1. барлық ғаламшарда тіршілік бар, серіктерде жоқ
2. барлық ғаламшарда атмосфералық ауа бар, серіктерде жоқ
3. барлық ғаламшарлар Күннің орбитасында айналады, ал серіктері ғаламшарлар орбитасымен айналады
4. барлық ғаламшарлар барлық серіктерге қарағанда үлкенірек

Қолдану

МАТЕМАТИКА

Жай және ондық бөлшектер

$\frac{1}{3} - \frac{1}{4}$ өрнегінің мәнін табатын дұрыс әдісті көрсетіңіз?

a $\frac{1-1}{4-3}$

b $\frac{1}{4-3}$

c $\frac{3-4}{3 \cdot 4}$

d $\frac{4-3}{3 \cdot 4}$

$\frac{4}{14}$ және $\frac{\square}{21}$ бөлшектері тең. \square мәні неге тең?

a 6 c 11

b 7 d 14

Камила жұмыртқаларды қорапқа салып жатыр. Әр қорапқа 6 жұмыртқа сыяды. Камилада барлығы 94 жұмыртқа бар.

Барлық жұмыртқаларды салу үшін оған неше қорап қажет?

Жауабы: _____ қорап

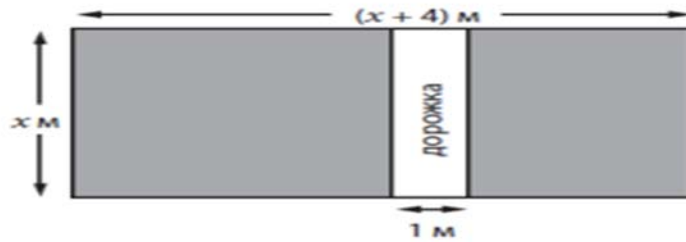
Димаш үйіндегі барлық орындықтарды суреттегідей бірінің үстіне бірін қойды

Бір орындықтың биіктігі 49 см. Екі орындықты бірінің үстіне бірін қойған кезде орындықтардың биіктігі 55 см тең болды. Бірінің үстіне бірі қойылған 6 орындықтың биіктігі қаншаға тең болады?

1. 79 см
2. 110 см
3. 85 см
4. 165 см

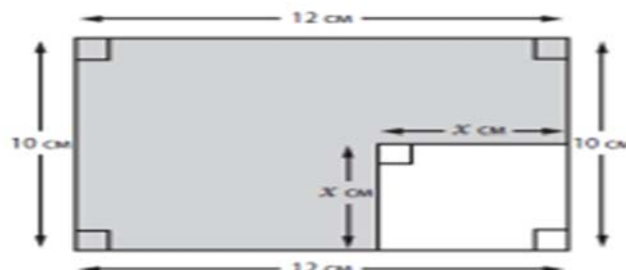
Алгебралық өрнектер

Бұл тікбұрыш пішіндес бақшаның суреті. Ақ алаң - ені 1 метрге тең тікбұрышты жол. Келесі өрнектердің қайсысы бақшаның боялған бөлігінің ауданын (м²) білдіреді?

- a $x^2 + 3x$
- b $x^2 + 4x$
- c $x^2 + 4x - 1$
- d $x^2 + 3x - 1$

Суретте бейнеленген фигураның боялған бөлігінің ауданын табу үшін қолданатын өрнекті жазыңыз.

Жауабы: _____ см²

Бұтаның биіктігі	Көлеңкенің ұзындығы
20	16
40	35
60	48
80	64

Жоғарыдағы кестеде таңғы сағат 10.00-де биіктіктері әртүрлі төрт бұтаның көлеңкесінің ұзындықтары көрсетілген. Таңғы сағат 10.00-де биіктігі 50 см бұтаның көлеңкесінің ұзындығы қандай?

1. 36 см
2. 38 см
3. 40 см

4. 42 см

Қатынас, пайыз және пропорция

Шеңберлі диаграмма спорт тауарлары сатылатын дүкендегі бөріктер саудасының пайызын көрсетеді. Егер 200 бөрік болатын болса, ақ және жасыл түсті бөріктердің жалпы саны қанша болмақ?

1. 55
2. 110
3. 100
4. 145

Сізде торт пісірудің рецепті бар. Оған 2 жұмыртқа мен 0,3 литр сүт қажет. Сізде 5 жұмыртқа бар және сіз мүмкіндігінше ең үлкен торт пісіргіңізкеледі. Мүмкіндігінше ең үлкен торт пісіру үшін сізге қанша литр сүт қажет?
Жауабы: _____ л

Оқушылардың оқу жетістіктерін танымдық қызмет түрлері бойынша бағалау білім беру процесінің бір бөлігі болып табылады. Сондықтан, ұлттық сарапшылардың еліміздің мұғалім қауымдастығына көмек ретінде халықаралық тест материалдарын айтарлықтай жүйелеген. Құпиялылық режимінен шыққан барлық тест тапсырмалары жаратылыстану-математикалық кезеңінің 4 және 8 сыныптар пәндерінің оқу тақырыптары бойынша бөлінген.

Тапсырмалар математика мен жаратылыстану сабақтарында мұғалімдерге көмекші құрал ретінде пайдалануға ұсынылады. Бұл TIMSS халықаралық зерттеу сияптамаларын түсіну ғана емес, оқушылардың білім жетістіктерін бағалауға көмектеседі. Маңызды жайт, бұл оқыту әдістемесі оқушылардың математикалық және жаратылыстану сауаттылық деңгейін бағалау және бірегей құрал-саймандар технологияларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

**3.3.Қоғамдық-гуманитарлық бағыты
«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «Құқық негіздері»
оқу пәндері бойынша білім сапасының мониторингі**

Білім беру сапасы – білім беру жүйесін сипаттайтын және нақты қол жеткізілген білім беру нәтижелерінің, білім беру жүйесінің жұмыс істеу жағдайларының нормативтік талаптарға, қоғамның және жеке тұлғалардың қажеттіліктеріне сәйкестік дәрежесін көрсететін көрсеткіштер жиынтығы.

Оқыту сапасының критерийі білім алушылардың үлгілік оқу жоспарының әрбір оқу пәнін меңгеру деңгейі болып табылады.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзілік тарихы» және «Құқық негіздері» пәндері бойынша білім алушылардың білім сапасын бақылау БЖБ (аралық және бөлім бойынша бағалау), ТЖБ (тоқсан бойынша бағалау) бағалауды, қорытынды аттестаттауды және Ұлттық бірыңғай тестілеуді қамтиды.

Негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейіндегі «Қазақстан тарихы» оқу пәні

Жалпы білім беру ұйымдарында «Қазақстан тарихы» оқу пәні 5-11 сыныптарда Негізгі орта және Жалпы орта білім беру деңгейлерінде оқытылады. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген негізгі орта және жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес 5-11 сыныптарда «Қазақстан тарихы» оқу пәні міндетті пән ретінде оқытылады.

Негізгі және жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарына сәйкес 5-11-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәнін оқытуға бөлінген оқу жүктемесінің көлемі 289-кестеде берілген.

289-кесте – 5-11-сыныптарда «Қазақстан тарихы» пәнін оқытуға бөлінген оқу жүктемесінің көлемі

Сынып	Оқу пәнінің атауы	Жалпы жүктеме, сағат			
		Үлгілік оқу жоспары		Үлгілік оқу жоспары (төмендетілген оқу жүктемесімен)	
		Апталық	Жылдық	Апталық	Жылдық
5	Қазақстан тарихы	2	72	2	72
6	Қазақстан тарихы	2	72	2	72
7	Қазақстан тарихы	2	72	2	72
8	Қазақстан тарихы	2	72	2	72
9	Қазақстан тарихы	2	72	2	72
10-11 (ҚГБ)	Қазақстан тарихы	2	72	2	72
10-11 (ЖМБ)	Қазақстан тарихы	2	72	1	36

«Орта білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылау, оларға аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының (бұдан әрі- ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығы) 11-тармағына сәйкес (2022 жылғы 12 мамырдағы №193 бұйрықпен өзгерістер мен толықтырулар енгізілген) «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша бөлім және тоқсандық жиынтық бағалау өткізіледі. Үлгілік оқу жоспарына сәйкес

(төмендетілген оқу жүктемесімен) жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарда «Қазақстан тарихы» пәні бойынша апталық жүктеме 1 сағатты құрайды, сондықтан «Қазақстан тарихы» пәні бойынша тоқсандық жиынтық бағалау (ТЖБ) жүргізілмейді, қорытынды баға жартыжылдыққа қойылады.

ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының 39-тармағына сәйкес «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 9-сынып білім алушылары үшін қорытынды аттестаттау таңдау пәні ретінде жазбаша емтихан нысанында өткізіледі.

41-тармағына сәйкес «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 11-сынып білім алушылары үшін қорытынды аттестаттау міндетті пән ретінде ауызша емтихан нысанында өткізіледі.

Үлгілік оқу бағдарламаларына (негізгі және төмендетілген оқу жүктемесі бойынша) сәйкес 5-11-сыныптарда оқытылатын «Қазақстан тарихы» оқу пәнінен өткізілетін бөлім бойынша жиынтық бағалау саны 290-кестеде көрсетілген.

290.-кесте. «Қазақстан тарихы» пәні бойынша жиынтық бағалау саны

Сынып	Бөлім бойынша жиынтық бағалау саны							
	<i>Үлгілік оқу жоспары</i>				<i>Төмендетілген оқу жүктемесімен Үлгілік оқу жоспары бойынша</i>			
	1- тоқсан	2- тоқсан	3- тоқсан	4- тоқсан	1- тоқсан	2- тоқсан	3- тоқсан	4- тоқсан
5-сынып	1	2	2	3	1	2	2	3
6-сынып	1	1	3	2	1	1	3	2
7-сынып	2	2	3	1	2	2	3	1
8-сынып	1	1	2	2	1	1	2	2
9-сынып	2	2	2	2	2	2	2	2
10-сынып (ҚГБ, ЖМБ)	1	1	1	1	1	1	1	1
11-сынып (ҚГБ, ЖМБ)	1	1	1	1	1	1	1	1

5-8-сыныптарда «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша білім алушылардың 2019-2020 оқу жылы мен 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасы көрсеткіштерін талдауда «Күнделік» жүйесі арқылы жүргізілетін бағалау нәтижелері негізге алынды.

Жалпы білім беретін мектептердің білім алушыларының білім сапасына қатарынан алынған екі оқу жылындағы сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы жүргізілді.

291-кесте. Сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

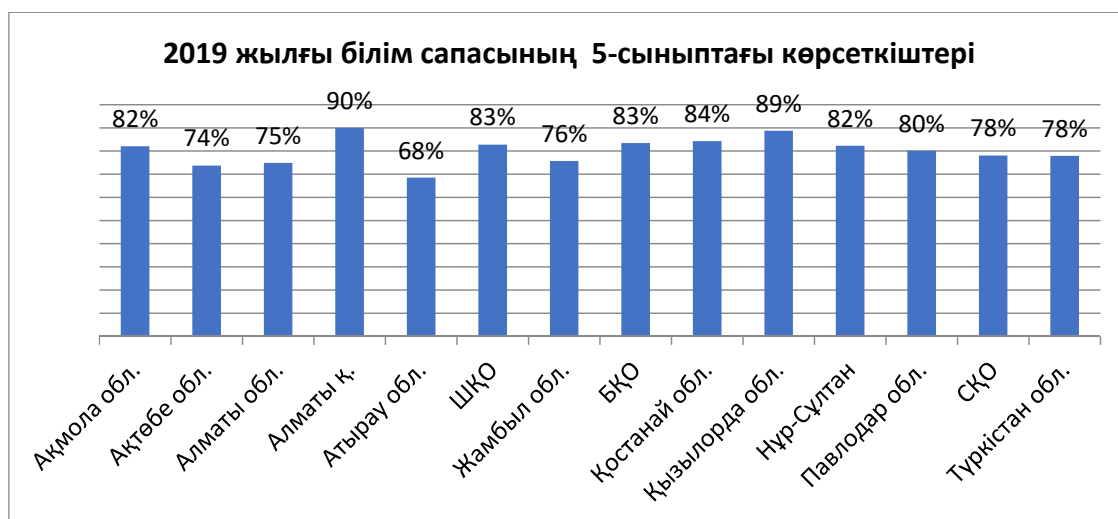
№	Оқу пәні	2019-2020 оқу жылы	2020-2021 оқу жылы
1	Қазақстан тарихы	5	6
2	Қазақстан тарихы	6	7
3	Қазақстан тарихы	7	8

Қатарынан алынған екі оқу жылындағы сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

2019-2020 оқу жылы 5-сыныпта критериалды бағалау жүйесі алғашқы рет енгізілген болса, осы 5-сыныптың оқушылары 2020-2021 оқу жылы 6-сыныпта критериалды бағалау жүйесімен оқуды жалғастырды. Сондықтан білім сапасына салыстырмалы талдау жасау арқылы 2019-2020 оқу жылы 5-сыныпта оқыған білім алушылардың «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 6-сыныпты қандай білім сапасымен бітіргенін қарастырайық.

2019-2020 оқу жылының 5-сыныптардағы білім алушылардың «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 475-суретте берілген.

475-сурет. 2019 жылғы 5-сыныптағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Талдау нәтижесіне сәйкес 2019 жылы оқыту қазақ тілінде жүргізілетін 5-сыныптағы білім алушылардың «Қазақстан тарихы» бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 80,1% қамтиды. Өңірлер бөлінісінде 5-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Алматы қаласы, Қызылорда облысы – 90%, төмен көрсеткіш 71% Атырау, Ақтөбе облыстарынан байқалды.

Қызылорда, Алматы қаласы, Нұр-Сұлтан қаласы, Қостанай, Батыс, Шығыс Қазақстан, Павлодар және Ақмола облыстары 90 мен 80 % аралығын, ал Ақтөбе, Алматы, Жамбыл, Солтүстік Қазақстан, Түркістан облыстарының көрсеткіші 76 % құрады.

Осы сынып білім алушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша келесі 2020-2021 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 476-суретте көрсетілген.

476-сурет. 2020 жылғы 6- сыныптағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесіне сәйкес 2020 -2021 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім алушылардың «Қазақстан тарихы» бойынша білім сапасының орта көрсеткіші 74,8%-ды құрады.

Республика көлемінде 6-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Нұр-Сұлтан қаласы 82%, төмен көрсеткіш 68% Атырау облысы мен Шымкент қаласынан байқалады.

Нұр-Сұлтан қаласы, Алматы қаласы, Шығыс Қазақстан, Павлодар облыстары бойынша 6-сыныптардың білім сапасы 82 пен 80 %-ды, ал Атырау, Ақтөбе, Түркістан, Жамбыл, Ақмола облыстары мен Шымкент қаласы 75 бен 68 % аралығын көрсетті.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау 292-кестеде беріледі.

292-кесте. «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау.

Өңірлер	2019-2020 оқу жылындағы 5 сынып	2020-2021 оқу жылындағы 6-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	82%	75%	-7%

Ақтөбе облысы	74%	69%	-5%
Алматы облысы	75%	74%	-1%
Алматы қаласы	90%	80%	-10%
Атырау облысы	68%	68%	0%
ШҚО	83%	80%	-3%
Жамбыл облысы	76%	71%	-5%
БҚО	83%	77%	-6%
Қостанай облысы	84%	70%	-14%
Қызылорда облысы	89%	79%	-10%
Нұр-Сұлтан қаласы	82%	82%	0%
Павлодар облысы	80%	80%	0%
СҚО	78%	78%	0%
Түркістан облысы	78%	71%	-7%
<i>Орташа көрсеткіш</i>	<i>80%</i>	<i>75%</i>	<i>-5%</i>

Кестеде көрсетілгендей 5-сынып білім алушыларының 2020 жылғы 6-сыныптағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасы көрсеткіші тек Нұр-Сұлтан қаласы мен Павлодар, Атырау, Солтүстік Қазақстан облыстарында сақталған.

Қалған өңірлерде білім сапасы төмендегенін көруге болады. Білім сапасы көрсеткіші Қостанай облысында -14%, Қызылорда облысында -10%, Алматы қаласында -10% төмендеген.

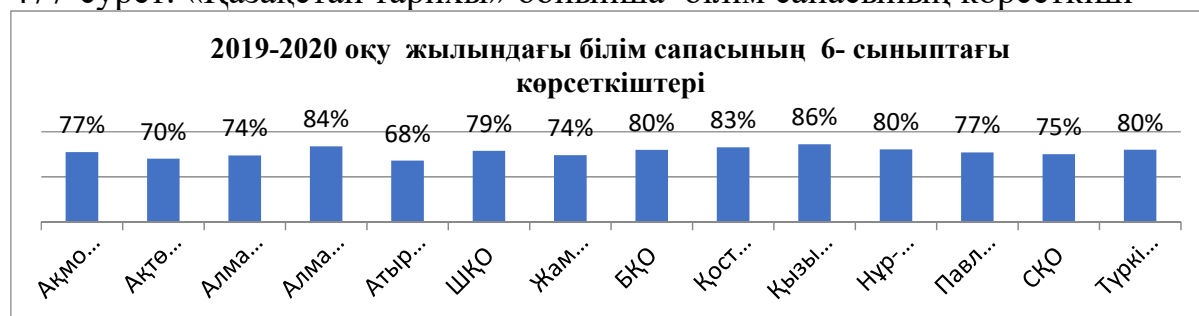
Жамбыл, Шығыс Қазақстан, Ақтөбе, Алматы облыстары білім сапасы динамикасы 5%-дан 1% -ға дейін төмендегенін көруге болады.

Талдау нәтижесі көрсеткендей «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың 2019 жылы 5-сыныптағы білім сапасы динамикасы 2020 жылы 6-сыныпта Нұр-Сұлтан қаласы мен Павлодар, Атырау, Солтүстік Қазақстан облыстарынан басқа өңірлерде 1% дан 14% дейін төмендегенін байқауға болады.

Сонымен Республиканың критериалды бағалау процесі «Күнделік» жүйесі арқылы жүзеге асырылатын 14 өңірінің 10-ында пән бойынша 2019-2020 оқу жылында 6-сынып білім алушыларының білім сапасының орташа деңгейі 5%-ға төмендеуі анықталды.

2019-2020 оқу жылғы 6-сыныптағы білім алушылардың «Қазақстан тарихы» бойынша білім сапасының көрсеткіші 477-суретте берілген.

477-сурет. «Қазақстан тарихы» бойынша білім сапасының көрсеткіші

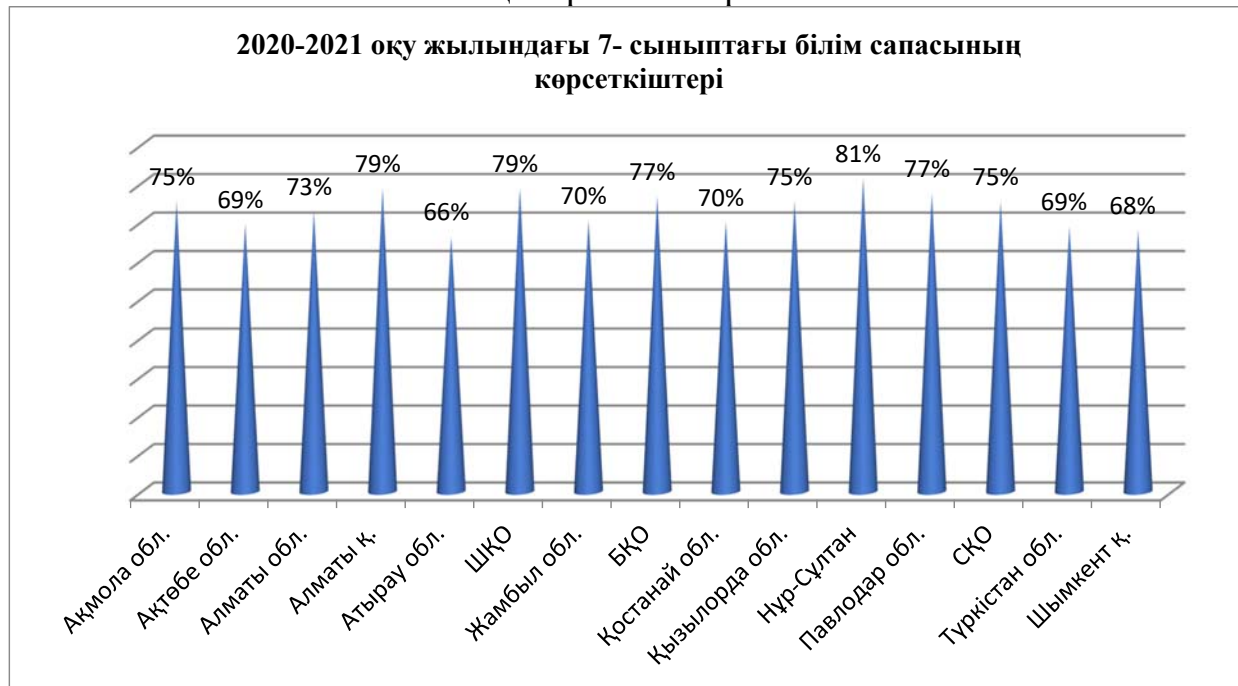
Білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылы 6-сыныптағы білім алушылардың «Қазақстан тарихы» бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 77%-ды қамтығанын көруге болады. Өңірлер бөлінісінде 6-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары

көрсеткіш Қызылорда облысында – 86%, Алматы қаласында 84%, төмен көрсеткіш 68% Атырау облысынан байқалады.

Алматы, Нұр-Сұлтан қалалары, Қызылорда, Қостанай, Батыс Қазақстан, Түркістан облыстары 86 мен 80 % аралығын, ал Атырау және Ақтөбе, Алматы, Ақмола, Шығыс Қазақстан, Жамбыл, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстарының көрсеткіші 79% мен 74 % құрады.

Осы сынып білім алушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылғы 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 478-суретте берілген.

478-сурет. 2020-2021 оқу жылындағы 7- сыныптағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Талдау нәтижесі бойынша 2020 2021 оқу жылы 7-сыныптағы білім алушылардың «Қазақстан тарихы» бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 73,5%-ды құраған.

Республика көлемінде 7-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Нұр-Сұлтан қаласы 81%, төмен көрсеткіш 68% Шымкент қаласынан байқалады.

Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Павлодар, Батыс Қазақстан, Ақмола, Қызылорда, Алматы, Жамбыл, Қостанай, Ақтөбе, Түркістан, облыстары мен бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткіші 79 мен 69 % -ды құрады.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша оқыту қазақ тілінде жүргізілетін 2019-2020 оқу жылындағы 6-сыныбы пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсеткіштеріне жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі 293-кестеде көрсетілген.

293-кесте. 2019-2020 оқу жылғы 6-сыныбы пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсеткіштеріне жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі

Өңірлер	2019-2020 оқу жылындағы 6-сынып	2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып	Динамика
Ақмола облысы	77%	75%	-2%
Ақтөбе облысы	70%	69%	-1%
Алматы облысы	74%	73%	-1%
Алматы қаласы	84%	79%	-5%
Атырау облысы	68%	66%	-2%
ШҚО	79%	79%	0%
Жамбыл облысы	74%	70%	-4%
БҚО	80%	77%	-3%
Қостанай облысы	83%	70%	-13%
Қызылорда облысы	86%	75%	-11%
Нұр-Сұлтан қаласы	80%	81%	-1%
Павлодар облысы	77%	77%	0%
СҚО	75%	75%	0%
Түркістан облысы	80%	69%	-11%
<i>Орташа көрсеткіш</i>	82%	76%	-6%

Кестеде көрсетілгендей 6-сынып білім алушылардың «Қазақстан тарихы» пәні бойынша келесі 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші Солтүстік, Шығыс Қазақстан, Павлодар облыстарында 6-сыныптағы білім сапасы сақталғаны анықталды.

Пән бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 7-сыныптағы білім сапасы көрсеткіші Қостанай облысында-13%, Қызылорда облысында- 11%, Түркістан облысында-11%-ға төмендегенін көруге болады.

Алматы мен Нұр-Сұлтан қалаларында, Ақмола, Ақтөбе, Алматы, Атырау, Жамбыл, Батыс Қазақстан облыстарында білім сапасы динамикасының 5% бен 1% аралығында төмендегені көрсетілген.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың 2019-2020 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім сапасы динамикасы 2020-2021 оқу жылындағы 7-сыныпта Солтүстік, Шығыс Қазақстан, Павлодар облыстарынан басқа өңірлерде 1% дан 13%-ға дейін төмендегені көрсетілген.

Сонымен Республиканың критериялды бағалау процесі «Күнделік» электронды журналы арқылы жүзеге асырылатын 14 өңірінің 11-інде пән бойынша 2020-2021 оқу жылында 7-сынып білім алушыларының білім сапасының орташа деңгейінің - 4% төмендеуі анықталды.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2019 - 2020 оқу жылындағы 7-сыныптағы білім алушылардың білім сапасының көрсеткішіне жүргізілген талдау 479-суретте берілген.

479-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныптағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткішіне жүргізілген талдау

Білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныптағы білім алушылардың «Қазақстан тарихы» бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 76% қамтығаны көрсетілген.

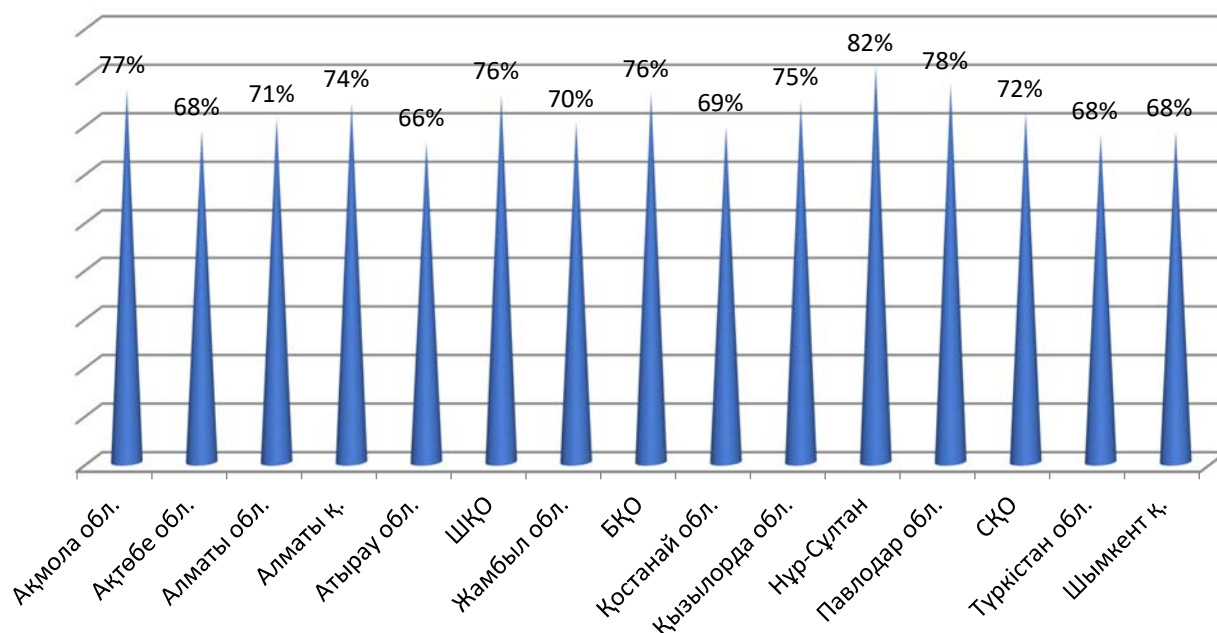
Өңірлер бөлінісінде 7-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Қостанай облысы – 87%, төмен көрсеткіш Атырау облысынан- 63% байқалады.

Қостанай, Қызылорда, Батыс Қазақстан облыстары 87 мен 81 % аралығын, Шығыс, Солтүстік Қазақстан, Павлодар, Жамбыл, Ақмола, Алматы, Ақтөбе және Атырау облыстарының көрсеткіші 79 % бен 63 % құрады.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылғы 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 480-суретте көрсетілген.

480-сурет. 2020-2021 оқу жылындағы 8-сыныптағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

2020-2021 оқу жылғы білім сапасының 8- сыныптағы көрсеткіштері

2020-2021 оқу жылы 8-сыныптағы білім алушылардың «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 73%-ды құрады.

Республика көлемінде 8-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Нұр-Сұлтан қаласы – 82%, төмен көрсеткішті Атырау облысы – 66% көрсетті.

Алматы қаласы, Ақмола, Алматы, Батыс, Шығыс, Солтүстік Қазақстан, Қызылорда, Павлодар облыстары бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткіші 82 мен 72 % аралығын құрады.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша оқыту қазақ тілінде жүргізілетін 2019 жылғы 7-сынып пен 2020 жылғы 8-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсеткіштеріне жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі 294-кестеде көрсетілген.

294-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Өңірлер	2019-2020 оқу жылғы 7-сынып	2020 -2021 оқу жылғы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	78%	77%	-1%
Ақтөбе облысы	67%	68%	+1%
Алматы облысы	72%	71%	-1%
Алматы қаласы	79%	74%	-5%
Атырау облысы	63%	66%	+3%
ШҚО	79%	76%	-3%
Жамбыл облысы	73%	70%	-3%
БҚО	81%	76%	-5%
Қостанай облысы	87%	69%	-18%

Қызылорда облысы	84%	75%	-9%
Нұр-Сұлтан қаласы	80%	82%	-2%
Павлодар облысы	76%	78%	+2%
СҚО	74%	72%	-2%
Түркістан облысы	75%	68%	-7%
<i>Орташа көрсеткіш</i>	<i>76%</i>	<i>73%</i>	<i>-3%</i>

Кестедегі салыстырмалы талдауға сәйкес, «Қазақстан» пәні бойынша 7-сынып білім алушылардың келесі 2020-2021 оқу жылғы 8-сыныптағы білім сапасы көрсеткіші Атырау облысында 3%, Ақтөбе облысында 1%, Павлодар облысында 2%-ға артқаны байқалады.

Пән бойынша 2020 -2021 оқу жылғы 8-сыныптағы білім сапасы көрсеткіші Қостанай облысында 18%, Қызылорда облысында 9%, Түркістан облысында 7%-ға төмендегенін көруге болады.

Сонымен қатар, Нұр-Сұлтан қаласы, Алматы қаласы, Батыс Қазақстан, Шығыс, Батыс, Солтүстік Қазақстан, Алматы, Жамбыл облыстарында 5% пен 1% аралығында білім сапасы динамикасының төмендегені анықталды.

Талдау нәтижесіне сәйкес «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың 2019-2020 оқу жылғы 7-сыныптағы білім сапасы динамикасы 2020-2021 оқу жылы 8-сыныпта Ақтөбе, Павлодар және Атырау облыстарынан басқа өңірлерде 1% дан 18%-ға дейін төмендегені анықталды.

Сонымен Республиканың критериалды бағалау процесі «Күнделік» электронды журналы арқылы жүзеге асырылатын 14 өңірінің 8-інде пән бойынша 2020-2021 оқу жылында 8-сынып білім алушыларының білім сапасының орташа көрсеткішінің – 5% төмендеуі анықталды.

Сонымен «Қазақстан тарихы» оқу пәнінен өңірлер бөлінісінде оқыту қазақ тілінде жүргізілетін 2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сыныбындағы білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасының динамикасы 295-кестеде көрсетілген.

295-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сыныбындағы білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасының динамикасы

Өңірлер	5/6-сыныптар	6/7-сыныптар	7/8-сыныптар
Ақмола облысы	-7%	-2%	-1%
Ақтөбе облысы	-5%	-1%	+1%
Алматы облысы	-1%	-1%	-1%
Алматы қаласы	-10%	-5%	-4%
Атырау облысы	0%	-2%	+3%
ШҚО	-3%	0%	-3%
Жамбыл облысы	-5%	-6%	-3%
БҚО	-6%	-3%	-5%
Қостанай облысы	-14%	-13%	-18%
Қызылорда облысы	-10%	-11%	-10%
Нұр-Сұлтан қаласы	0%	+1%	+2%
Павлодар облысы	0%	0%	+2%

СҚО	0%	0%	-2%
Түркістан облысы	-7%	-1%	-7%

2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдауда өңірлер бөлінісінде пән бойынша білім сапасының артқан көрсеткіштері де анықталды:

Нұрсұлтан қаласында 6-7-сыныптарда 1%,-ға 8 сыныпта 2%,-ға;

Ақтөбе облысында 7-8-сыныпта 1%,-ға,

Атырау облысында 8-сыныпта 3%,-ға

Павлодар облысында 7-8 сыныптарда 2%,-ға артқан.

Республиканың 3 өңірінде: Атырау облыстарында 6-сыныпта, Павлодар облысында 7-сыныпта, Солтүстік Қазақстан облысында 7-сыныпта пән бойынша 2019 жылғы білім сапасы сақталған.

Сонымен қатар, «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2020 жылғы 6,7,8-сыныптарда білім сапасы төмендеген өңірлер анықталды:

Қостанай облысы бойынша 6-сыныпта (-14%), 7-сыныпта (-13%), 8-сыныпта (-18%);

Қызылорда облысында 6-сыныпта (-10 %), 7-сыныпта (-11%), 8-сыныпта (-10%);

Жамбыл облысы бойынша 6-сыныпта (-5%), 7-сыныпта (-6%), 8-сыныпта (-3%);

Батыс Қазақстан облысында 6-сыныпта (-6%), 7-сыныпта(-3%), 8-сыныпта (-5%);

Алматы қаласында 6-сыныпта (-10%), 7-сыныпта(-5%), 8-сыныпта (-4%);

Түркістан облысында 6-сыныпта (-7%), 7-сыныпта(-1%), 8-сыныпта (-7%);

Ақмола облысында облысында 6-сыныпта (-3%), 8-сыныпта (-3%);

Шығыс Қазақстан облысы бойынша 6-сыныпта (-3%), 7-сыныпта(-5%);

Алматы облысы бойынша 6,7,8-сыныптарда (-1%) төмен көрсеткіш көрсетті.

Өңірлер бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сыныптарындағы білім сапасының көрсеткіштеріне жүргізілген талдау 296-кестеде көрсетілген.

296-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сыныптарындағы білім сапасының көрсеткіштеріне жүргізілген талдау

Өңірлер	2019 жылғы 5-сынып	2019 жылғы 6-сынып	2019 жылғы 7-сынып
Ақмола облысы	82%	77%	78%
Ақтөбе облысы	74%	70%	67%
Алматы облысы	75%	74%	72%
Алматы қаласы	90%	84%	80%
Атырау облысы	68%	68%	63%
ШҚО	83%	79%	79%
Жамбыл облысы	76%	74%	73%

БҚО	83%	80%	81%
Қостанай облысы	84%	83%	87%
Қызылорда облысы	89%	86%	84%
Нұр-Сұлтан қаласы	82%	80%	80%
Павлодар облысы	80%	77%	76%
СҚО	78%	75%	74%
Түркістан облысы	78%	80%	75%

2019-2020 оқу жылындағы білім сапасының 5,6,7-сыныптарындағы көрсеткіштеріне жүргізілген талдау нәтижесі негізінде білім сапасының жоғары көрсеткіші Алматы қаласы (90% мен 80%), Қызылорда облысы (89% мен 84%), Жамбыл облысы (76% мен 73%), Қостанай облысы (84% мен 83%), Нұр-Сұлтан қаласы (82% мен 80%) бойынша анықталды. Ал білім сапасының төмен көрсеткіші Ақтөбе облысы (74% мен 67%), Атырау облысы (68 % пен 63%), Түркістан облысынан (78% пен 75%) көрінеді.

Өңірлер бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптарындағы білім сапасының көрсеткіштеріне жүргізілген талдау 297-кестеде көрсетілген.

297-кесте. 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптарындағы білім сапасының көрсеткіштеріне жүргізілген талдау

Өңірлер	2020-2021 оқу жылы 6-сынып	2020-2021 оқу жылы 7-сынып	2020-2021 оқу жылы 8-сынып
Ақмола облысы	75%	75%	77%
Ақтөбе облысы	69%	69%	68%
Алматы облысы	74%	73%	71%
Алматы қаласы	80%	79%	74%
Атырау облысы	68%	66%	66%
ШҚО	80%	79%	76%
Жамбыл облысы	71%	70%	70%
БҚО	77%	77%	76%
Қостанай облысы	70%	70%	69%
Қызылорда облысы	79%	75%	75%
Нұр-Сұлтан қаласы	82%	81%	82%
Павлодар облысы	80%	77%	78%
СҚО	78%	75%	72%
Түркістан облысы	71%	69%	68%

Кестеде көрсетілгендей 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасының 6,7,8-сыныптарындағы көрсеткіштеріне жүргізілген талдау нәтижесі негізінде білім сапасының жоғары көрсеткіші Қостанай облысы (84% мен 87%), Алматы қаласы (90% мен 80%), Нұр-Сұлтан қаласы (82% мен 80%), Батыс Қазақстан облысы (83% мен 81%), Қызылорда облысы (89% мен 84%), Шығыс Қазақстан (83% мен 79%) бойынша анықталды. Ал білім сапасының төмен көрсеткіші Түркістан

облысы (78% мен 75%), Солтүстік Қазақстан облысы (78% мен 75%), Атырау облысы (68 % пен 63%) көрінеді.

Сонымен қорыта келгенде, Республика бойынша «Қазақстан тарихы» пәнінен 2019 жылғы 5,6,7-сынып білім алушыларының 2020 жылдағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі 2019-2020 оқу жылымен салыстырғанда пән бойынша білім сапасы төмендеген өңірлер санының басымдығы анықталды.

Сонымен қатар, өңірлер бөлінісінде Түркістан, Ақтөбе облыстары мен Нұр-Сұлтан қаласында пән бойынша білім сапасының артқан көрсеткіштері де анықталды. Бірақ 2019-2020 оқу жылғы және 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасына жеке-жеке талдау нәтижесі көрсеткендей салыстырмалы талдауда жақсы нәтиже көрсеткен өңірлердің жалпы өңірлер бөлінісіндегі білім сапасы төмен облыстар да анықталды.

Атап айтқанда, 2019-2020 оқу жылғы 5,6,7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесінде Нұр-Сұлтан қаласында 6-7-сыныптарда білім сапасы 1%, 8-сыныпта 2%-ға артқанмен, 2019, 2020 жылдардағы өңірлер бөлінісіндегі білім сапасы бойынша төмен көрсеткіш (- 66%) көрсеткен. Ал Алматы қаласында сыныптар бойынша салыстырмалы талдауда білім сапасының 6-сыныпта (-10%), 7-сыныпта (-5%), 8-сыныпта (-6%) –ға төмен көрсеткіші анықталды, ал 2019, 2020 жылдардағы өңірлер бөлінісіндегі білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш 82%-ды көрсетті.

2020/21 оқу жылындағы өңірлердегі сыныптардың сапа көрсеткіші бойынша:

«Қазақстан тарихы» пәнінен 2020/21 оқу жылында республика бойынша 5-сыныпта білім берудің орташа сапасының көрсеткіші – 66,5%. Өңірлер бойынша білім беру сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде көрсетілген (298-кесте. 2020/21 оқу жылының қорытындысы бойынша 5-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша 5- сыныптағы «Қазақстан тарихы» пәнінен білім алушылардың білімінің сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Пән	Сынып	2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	Қазақстан тарихы	5	65,4%
Ақтөбе облысы		5	74%
Алматы облысы		5	69,9%
Алматы қаласы		5	68%
Атырау облысы		5	73,7%
ШҚО		5	67,8%
Жамбыл облысы		5	69,3%
БҚО		5	53,9%
Қостанай облысы		5	62,4%

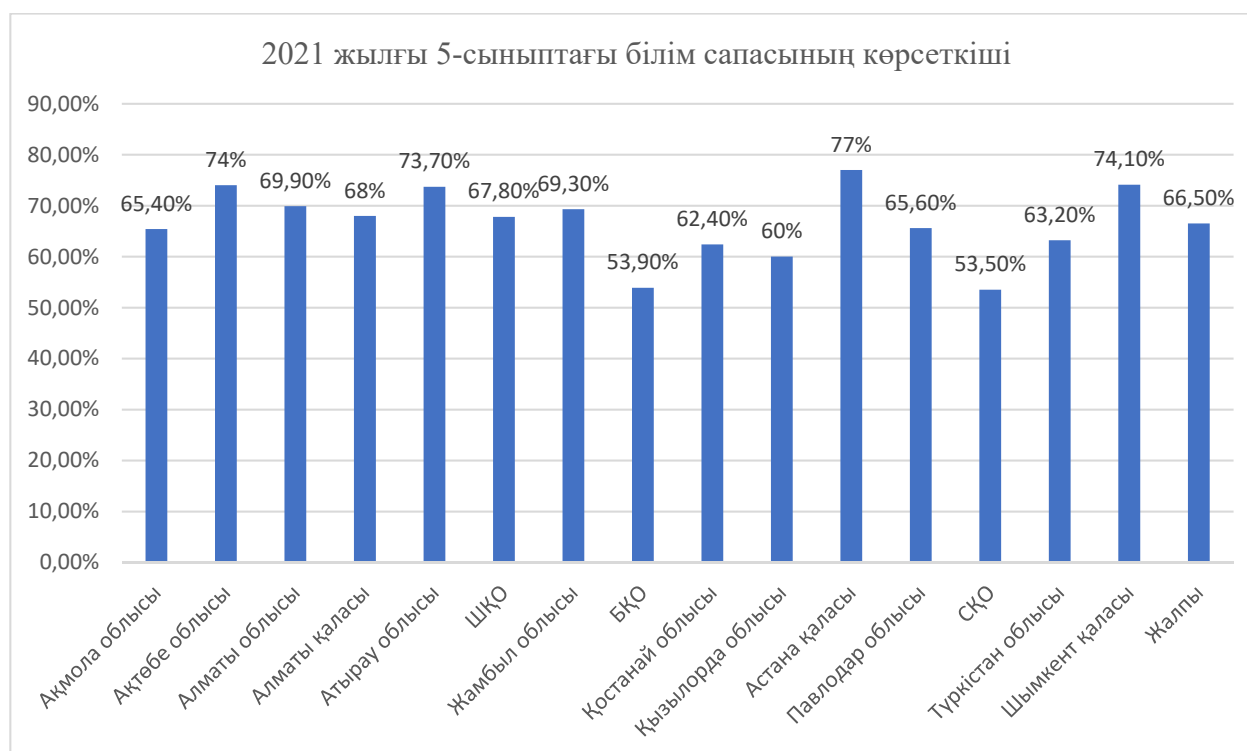
Қызылорда облысы		5	60%
Астана қаласы		5	77%
Павлодар облысы		5	65,6%
СҚО		5	53,5%
Түркістан облысы		5	63,2%
Шымкент қаласы		5	74,1%
Жалпы			66,5%

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша – 65,4 %; Ақтөбе облысы бойынша – 74%; Алматы облысы бойынша – 69,9%; Алматы қаласы – 68%; Атырау облысы – 73,7%; ШҚО – 67,8%; Жамбыл облысы – 69,3%; БҚО – 53,9%; Қостанай облысы – 62,4%; Қызылорда облысы – 60%; Астана қаласы – 77%; Павлодар облысы – 65,6%; СҚО – 53,5%; Түркістан облысы – 63,2%, Шымкент қаласы 74,1%-ды құрап отыр.

Төменде берілген диаграммадан өңірлер бойынша «Қазақстан тарихы» пәнінен 2020/21 оқу жылындағы білім алған 5-сыныптардың көрсеткіштері берілген.

Көріп отырғанымыздай, білім сапасының көрсеткіші бір өңірлерде жоғары болса, енді бір өңірлерде төмендігі байқалды (481-сурет. 2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

481-сурет. 2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша 5-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткіші

2020/21 оқу жылындағы білім сапасының қорытындысы бойынша «Қазақстан тарихы» пәнінен жоғары көрсеткішті Астана қаласы (77%-ды) көрсетсе, ал төменгі көрсеткішті Солтүстік Қазақстан облысы (53,5%-ды) көрсетіп отыр. Сондай-ақ, төмен көрсеткіштер қатарында Батыс Қазақстан облысы (53,9%-ды) және Қызылорда облысы (60%-ды) құрап отырғаны белгілі. Берілген көрсеткіштен сәл жоғары көрсеткішті Қостанай (62,44%-ды), Түркістан облыстарының білім сапасы (63,2%-ды) құрап отыр.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының өсуі мен төмендеуі білім алушылардың білім алуға деген қызығушылығы мен белсенділігін, пән мұғалімінің білім алушылардың алдына қойған оқу мақсаттарын орындауға байланысты шығарылады.

2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша «Қазақстан тарихы» пәнінен 6-сынып білім алушыларының білім сапасының көрсеткіші республика бойынша 72% құрайды, төмендегі кестеде берілген (299-кесте. 2019/20 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

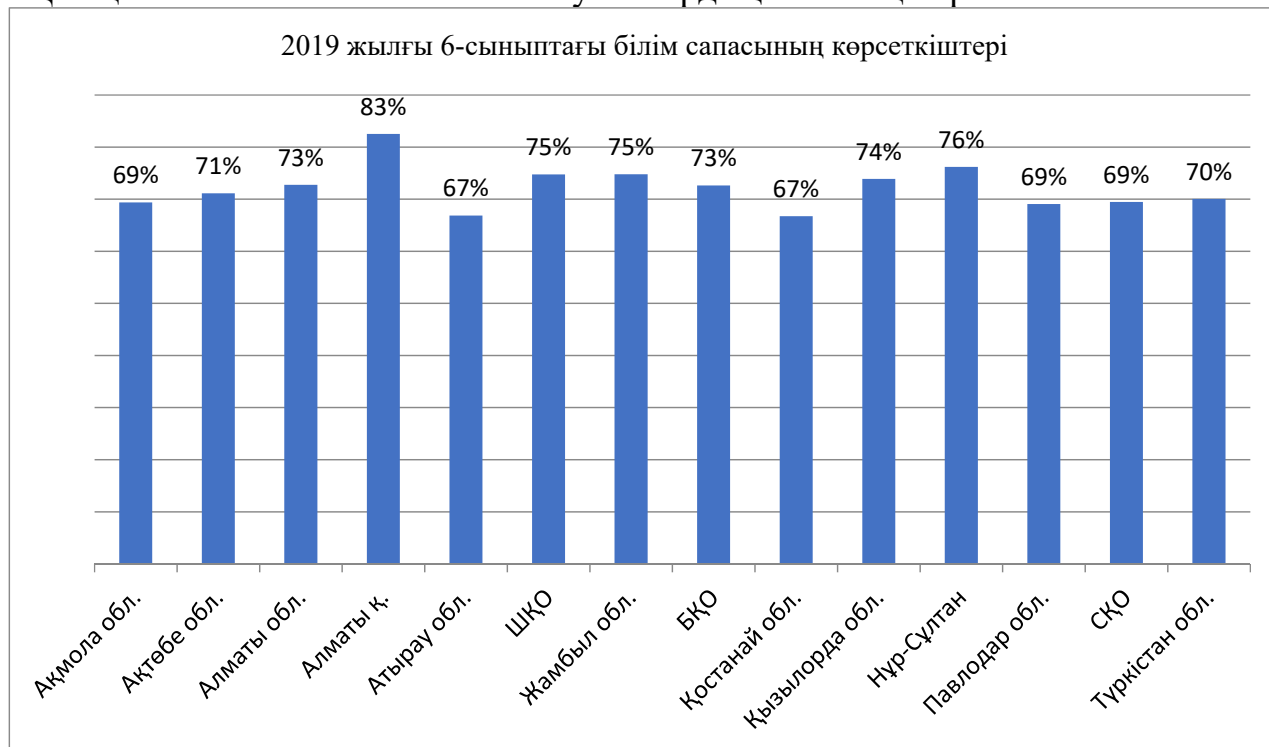
299-кесте. 2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Сыныбы	2021 жылғы білім сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	6	73,6%
Ақтөбе облысы	6	74%
Алматы облысы	6	78,4%
Алматы қаласы	6	74,7%
Атырау облысы	6	73,7%
ШҚО	6	77,8%
Жамбыл облысы	6	77,4%
БҚО	6	63%
Қостанай облысы	6	70,8%
Қызылорда облысы	6	69,4%
Астана қаласы	6	73,6%
Павлодар облысы	6	74%
СҚО	6	63,7%
Түркістан облысы	6	70%
Жалпы		

2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша «Қазақстан тарихы» пәнінен Ақмола облысы бойынша – 73,6%; Ақтөбе облысы бойынша – 74%; Алматы облысы бойынша – 78,4%; Алматы қаласы – 74,7%; Атырау облысы – 73,7%; ШҚО – 77,8%; Жамбыл облысы – 77,4%; БҚО – 63%; Қостанай облысы – 70,8%; Қызылорда облысы – 69,4%; Астана қаласы – 73,6%; Павлодар облысы – 74%; СҚО – 63,7%; Түркістан облысы – 70%-ды құрап отыр.

Берілген білім сапасының көрсеткішін төмендегі диаграммадан айқын көруге болады (482-сурет. 2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

482-сурет. 2020/21 оқу жылындағы қорытынды бойынша 6-сыныпта «Қазақ тілі» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

2020/21 оқу жылындағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша жоғары сапа көрсеткіші Алматы облысы – 78,4%, білім беру сапасының ең төмен көрсеткіші- Солтүстік Қазақстан (63,7%), Батыс Қазақстан (63%) және Қызылорда (69,4%) облыстарын көрсетті. Ал Ақтөбе, Атырау облыстарындағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасы ұқсас көрсеткіш берді.

2020/21 оқу жылындағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде келтірілген (300-кесте. 2020/21 оқу жылының қорытындысы бойынша 7-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

300-кесте. 2020/21 оқу жылының қорытындысы бойынша 7-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Сынып	2021 жылғы білім беру сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	7	72,1%
Ақтөбе облысы	7	70,9%
Алматы облысы	7	77,5%
Алматы қаласы	7	72,9%
Атырау облысы	7	69,9%

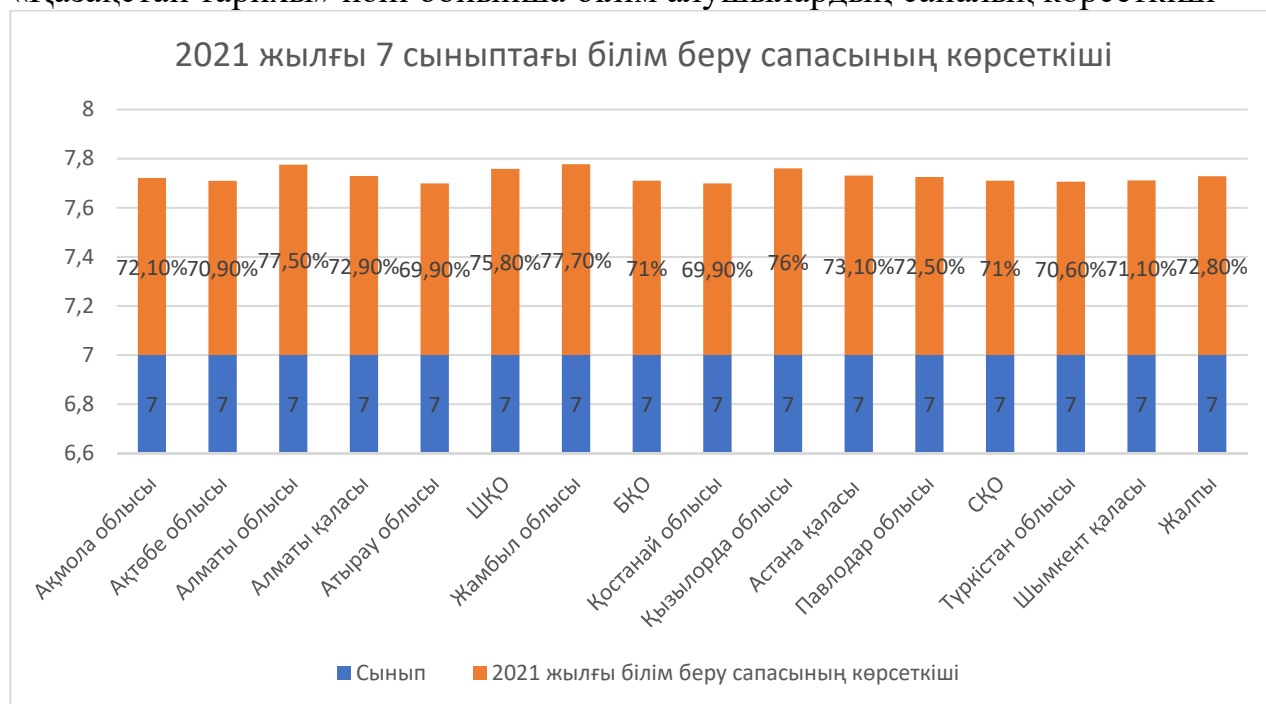
ШҚО	7	75,8%
Жамбыл облысы	7	77,7%
БҚО	7	71%
Қостанай облысы	7	69,9%
Қызылорда облысы	7	76%
Астана қаласы	7	73,1%
Павлодар облысы	7	72,5%
СҚО	7	71%
Түркістан облысы	7	70,6%
Шымкент қаласы	7	71,1%
Жалпы	7	72,8%

Егер 2020/21 оқу жылындағы 7-сыныптағы сапа көрсеткішіне тоқталсақ, республика бойынша орташа сапа көрсеткіші 72,8% құрайды.

Оның ішінде: Ақмола облысы-72,1%; Ақтөбе облысы – 70,9%; Алматы облысы-77,5%; Алматы қаласы-72,9%; Атырау облысы-69,9%; ШҚО-75,8%; Жамбыл облысы-77,7%; БҚО-71%; Қостанай облысы-69,9%; Қызылорда облысы-76%; Астана қ. – 73,1%; Павлодар облысы-72,5%; СҚО-71%; Түркістан облысы-70,6%.

Төмендегі диаграммада республика бойынша 7 сыныптың «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының сызбасын көруге болады. (3-сурет. 2020/21 оқу жылының қорытындысы бойынша 7-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

483-сурет. 2020/21 оқу жылының қорытындысы бойынша 7-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Суреттен көріп отырғанымыздай, білім беру сапасының жоғары көрсеткішін Жамбыл облысы (77,7%), пән бойынша білім беру сапасының ең

төмен көрсеткішін Атырау, Қостанай, Ақтөбе және Түркістан облыстары көрсетті.

Жалпы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2020/21 оқу жылындағы білім сапасы көрсеткіші бойынша 5,6,7 сынып оқушылары арасында Астана қаласында, Жамбыл, Алматы облыстарында жоғары көрсеткіш, сапасыздық көрсеткіші негізінен Атырау, Қостанай, Солтүстік Қазақстан облыстарында байқалды.

2021/2022 оқу жылындағы өңірлердегі сыныптардың сапа көрсеткіші бойынша:

Республика бойынша 2021/22 оқу жылындағы «Қазақстан тарихы» пәндері бойынша білім беру сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде келтірілген (Кесте. 2021/22 оқу жылының қорытындысы бойынша 6-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

301-кесте . 2021/22 оқу жылының қорытындысы бойынша 6-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Өңірлер	Пән	Сынып	2022 жылғы білім беру сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	Қазақстан тарихы	6	69,8%
Ақтөбе облысы	Қазақстан тарихы	6	64,2%
Алматы облысы	Қазақстан тарихы	6	67,4%
Алматы қаласы	Қазақстан тарихы	6	74,2%
Атырау облысы	Қазақстан тарихы	6	65,9%
ШҚО	Қазақстан тарихы	6	72%
Жамбыл облысы	Қазақстан тарихы	6	66,6%
БҚО	Қазақстан тарихы	6	68,6%
Қостанай облысы	Қазақстан тарихы	6	65,6%
Қызылорда облысы	Қазақстан тарихы	6	71%
Астана қаласы	Қазақстан тарихы	6	61,8%
Павлодар облысы	Қазақстан тарихы	6	68,9%
СҚО	Қазақстан тарихы	6	69,4%
Түркістан облысы	Қазақстан тарихы	6	68,3%
Шымкент қаласы	Қазақстан тарихы	6	64,7%
Жалпы	Қазақстан	6	67,8%

	тарихы		
--	--------	--	--

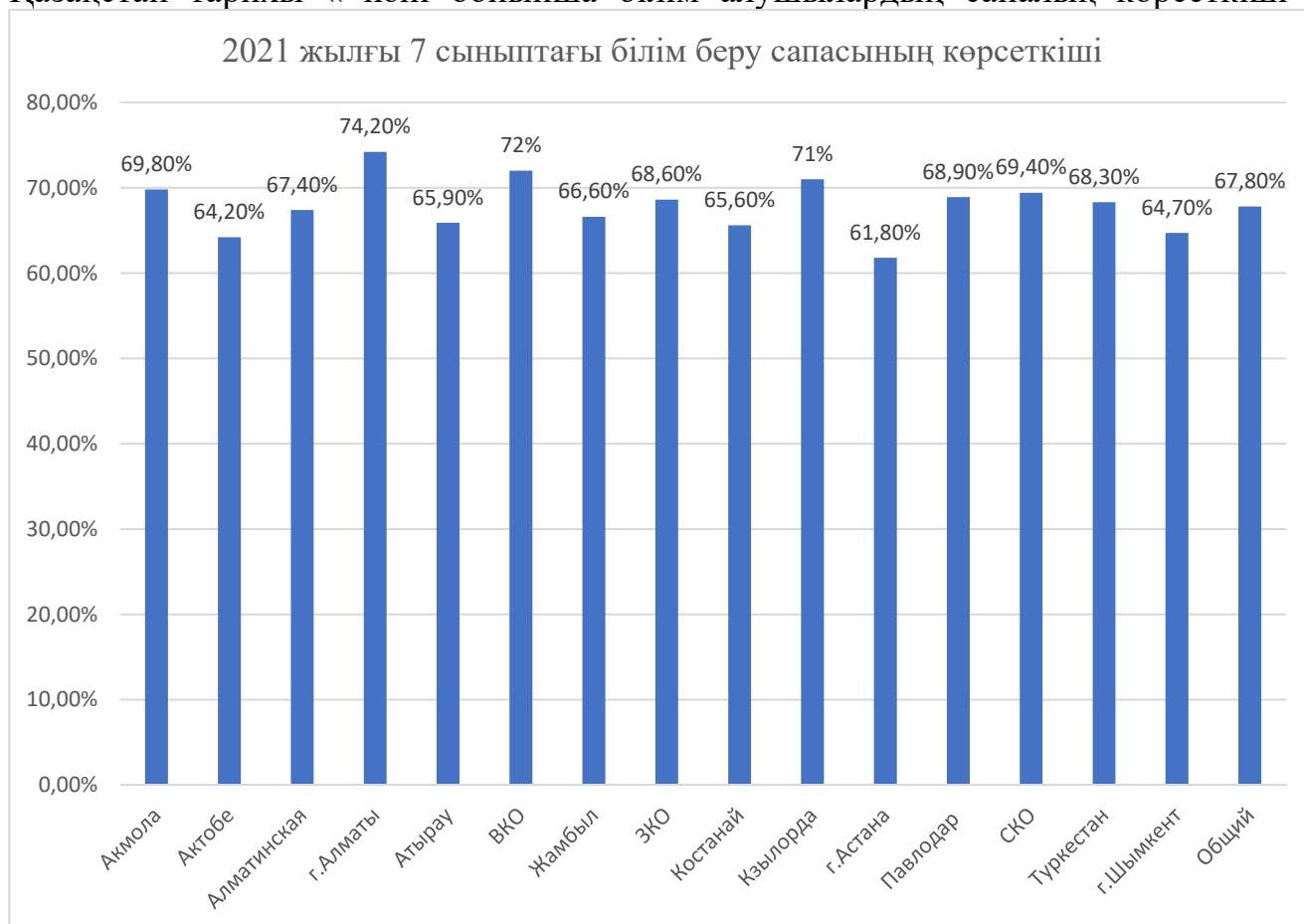
2021/22 оқу жылының қорытындысы бойынша 6 сыныптарда «Қазақстан тарихы» пәні бойынша орташа балл-67,8% құрайды.

Оның ішінде: Ақмола облысы бойынша-69,8%; Ақтөбе облысы бойынша – 64,2%; Алматы облысы бойынша-67,4%; Алматы қаласы-74,2%; Атырау облысы-65,9%; ШҚО-72%; Астана қаласы-61,8%; Жамбыл облысы бойынша-66,6%; БҚО-68,6%; Қостанай облысы -65,6% ; Қызылорда облысы – 71%; Павлодар облысы – 68,9%; СҚО – 69,4%; Түркістан облысы – 68,3%; Шымкент қаласы-64,7%.

Төмендегі диаграммада «Қазақстан тарихы»пәні бойынша 2020/21 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші көрсетілген (Диаграмма. 2021/22 оқу жылының қорытындысы бойынша 6-сыныпта) Қазақстан тарихы « пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

Төмендегі диаграммада «Қазақстан тарихы»пәні бойынша 2020/21 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші көрсетілген (484-сурет. 2021/22 оқу жылының қорытындысы бойынша 6-сыныпта) Қазақстан тарихы « пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші).

484-сурет. 2021/22 оқу жылының қорытындысы бойынша 6-сыныпта) Қазақстан тарихы « пәні бойынша білім алушылардың сапалық көрсеткіші

Ұсынылған материалдан көрініп тұрғандай, «Қазақстан тарихы» пәні

бойынша сапаның жоғары көрсеткіші Алматы қаласын (74,2%), Астана қаласының сапасының ең төмен көрсеткішін (61,8%), Шымкент (64,7%) және Ақтөбе облысын (64,2%) көрсетеді.

2021/22 оқу жылындағы 7 сыныптардағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші төмендегі кестеде көрсетілген (302-кесте. «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2021/22 оқу жылындағы 7 сыныптардағы білім сапасының көрсеткіші).

302-кесте . «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2021/22 оқу жылындағы 7 сыныптардағы білім сапасының көрсеткіші

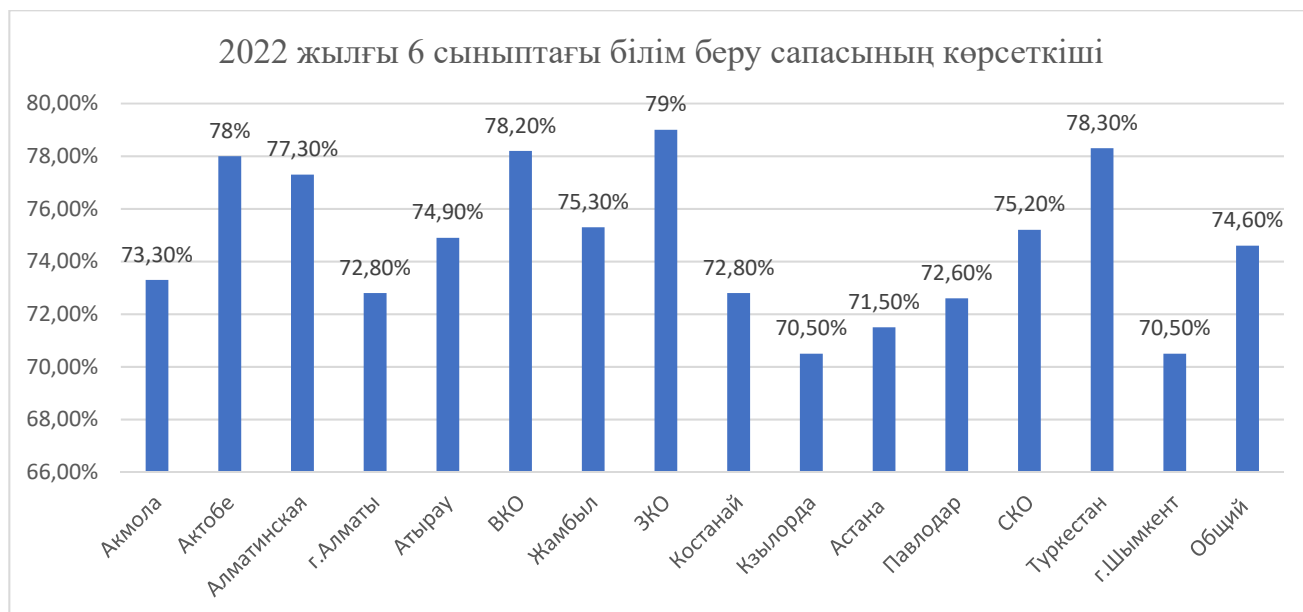
Өңірлер	Сынып	2021 жылғы білім беру сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	7	73,3%
Ақтөбе облысы	7	78%
Алматы облысы	7	77,3%
Алматы қаласы	7	72,8%
Атырау облысы	7	74,9%
ШҚО	7	78,2%
Жамбыл облысы	7	75,3%
БҚО	7	79%
Қостанай облысы	7	72,8%
Қызылорда облысы	7	70,5%
Астана қаласы	7	71,5%
Павлодар облысы	7	72,6%
СҚО	7	75,2%
Түркістан облысы	7	78,3%
Шымкент қаласы	7	70,5%
Жалпы	7	74,6

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2021/22 оқу жылында 7-сынып оқушыларының білім сапасының нәтижесі 74,6% құрайды.

Оның ішінде: Ақмола облысы-73,3%; Ақтөбе облысы – 78%; Алматы облысы-77,3%; Алматы қаласы-72,8%; Атырау облысы-74,9%; ШҚО-78,2%; Астана қаласы – 71,5%; Жамбыл облысы-75,3%; БҚО -79%; Қостанай облысы-72,8%; Қызылорда облысы -70,5%; Павлодар облысы -72,6%; СҚО -75,2%; Түркістан облысы – 78,3%; Шымкент қаласы – 70,5%.

Төмендегі диаграммада республика бойынша білім беру сапасының көрсеткішін көруге болады (485-сурет. 2020/21 оқу жылында 7 сыныптарда» Қазақстан тарихы « пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші).

485-сурет. 2021/22 оқу жылында 7 сыныптарда «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

2021/22 оқу жылында 7 сыныптарда «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапаның жоғары көрсеткіші Батыс Қазақстан облысы-7%, Білім беру сапасының ең төмен көрсеткіші-Қызылорда (70,5%), Қостанай (72,8%), Павлодар (72,6%) облыстары мен Астана (71,5%) және Шымкент (70,5%) көрсетті%. САПАНЫҢ орташа көрсеткішін Атырау (74,90%), Жамбыл (75,3%), Солтүстік Қазақстан (75,2%) облыстары көрсетеді.

2020-2021 оқу жылында 6-сыныпта сапа 72,4%, 2021-2022 оқу жылында сол сыныпта 7-сыныпта сапа 74,6% құрады. Яғни, сапа 2,2% - ға өсті.

2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдары бойынша сыныптың өсу динамикасына байланысты сапаны салыстырамыз.

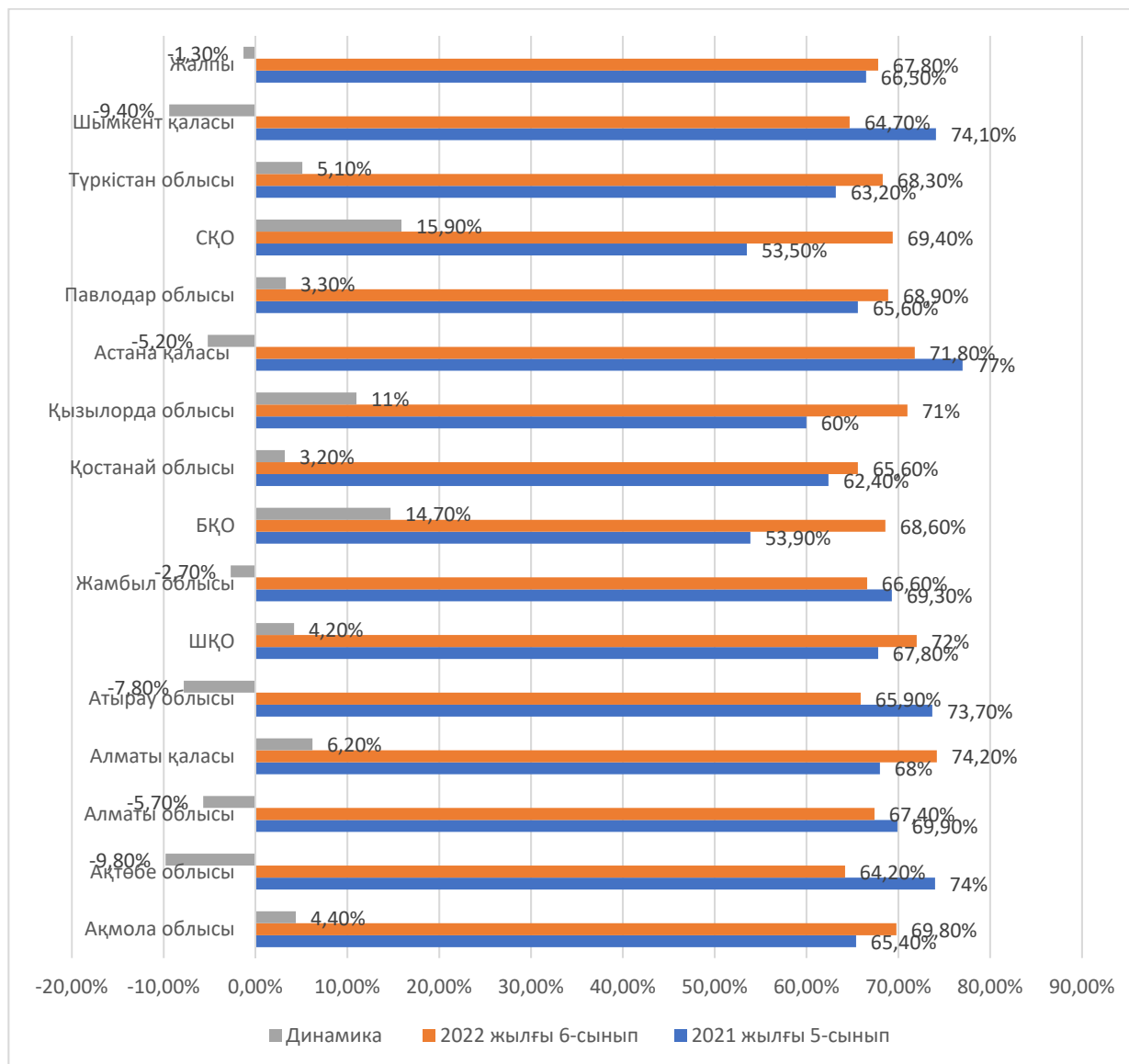
302-кесте. 2020/21 -2021/22 оқу жылындағы білім сапасын салыстыру

Өңірлер	2021 жылғы 5-сынып	2022 жылғы 6-сынып	Динамика
Ақмола облысы	65,4%	69,8%	+4,4%
Ақтөбе облысы	74%	64,2%	-9,8%
Алматы облысы	69,9%	67,4%	-5,7%
Алматы қаласы	68%	74,2%	+6,2%
Атырау облысы	73,7%	65,9%	-7,8%
ШҚО	67,8%	72%	+4,2%
Жамбыл облысы	69,3%	66,6%	-2,7%
БҚО	53,9%	68,6%	+14,7%
Қостанай облысы	62,4%	65,6%	+3,2%
Қызылорда облысы	60%	71%	+11%
Астана қаласы	77%	71,8%	-5,2%
Павлодар облысы	65,6%	68,9%	+3,3%
СҚО	53,5%	69,4%	+15,9%
Түркістан облысы	63,2%	68,3%	+5,1%
Шымкент қаласы	74,1%	64,7%	-9,4%

Жалпы	66,5%	67,8%	-1,3%
-------	-------	-------	-------

2019/20 -2020/21 оқу жылындағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының өсу серпіні төмендегі диаграммада көрсетілген.

486-сурет . 2020/21 -2021 / 22 оқу жылындағы білім сапасын салыстыру

2020-2021 және 2021-2022 оқу жылдары бойынша сыныптың өсу динамикасына байланысты сапаны салыстырамыз.

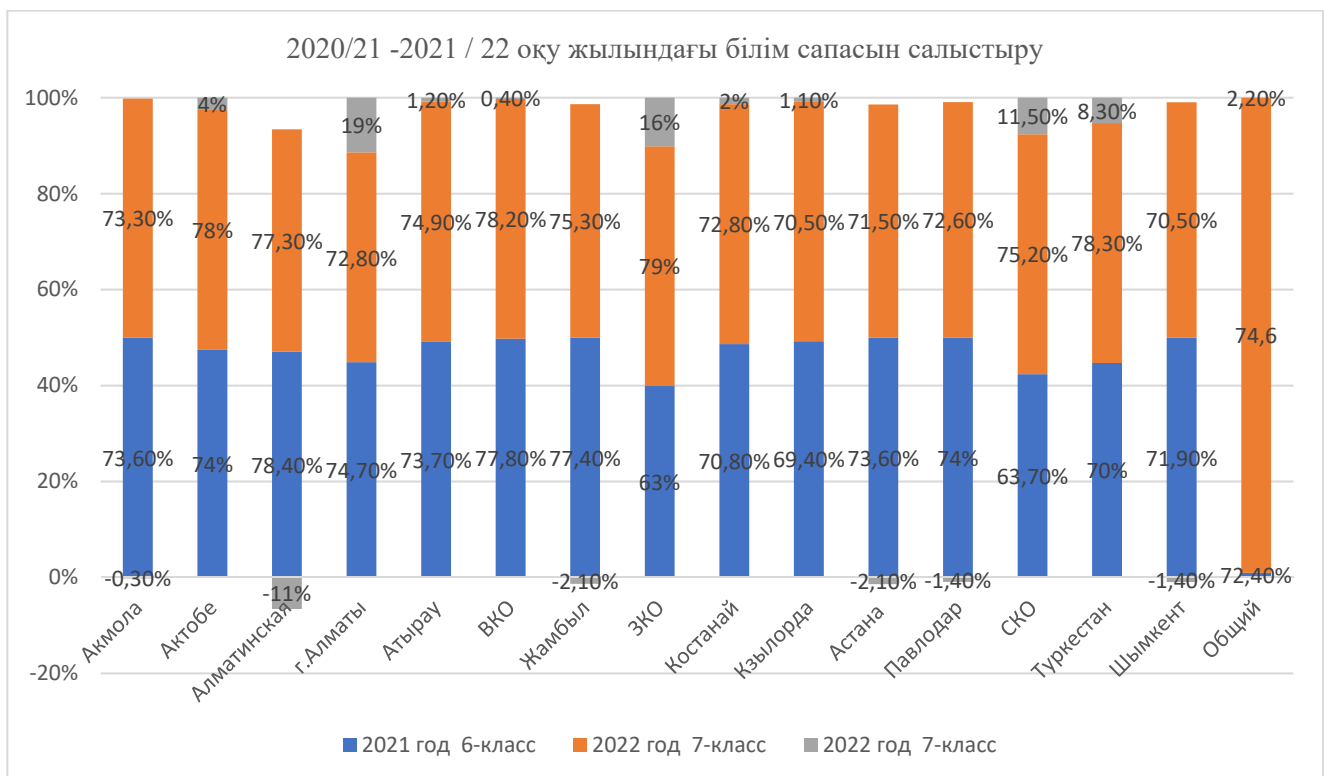
303-кесте. 2020/21 -2021/22 оқу жылындағы білім сапасын салыстыру

	2021 жылғы 6-сынып	2022 жылғы 7-сынып	Динамика
Ақмола облысы	73,6%	73,3%	-0,3%
Ақтөбе облысы	74%	78%	+4%
Алматы облысы	78,4%	77,3%	-11%
Алматы қаласы	74,7%	72,8%	+19%

Атырау облысы	73,7%	74,9%	+1,2%
ШҚО	77,8%	78,2%	+0,4%
Жамбыл облысы	77,4%	75,3%	-2,1%
БҚО	63%	79%	+16%
Қостанай облысы	70,8%	72,8%	+2%
Қызылорда облысы	69,4%	70,5%	+1,1%
Астана қаласы	73,6%	71,5%	-2,1%
Павлодар облысы	74%	72,6%	-1,4%
СҚО	63,7%	75,2%	+11,5%
Түркістан облысы	70%	78,3%	+8,3%
Шымкент қаласы	71,9%	70,5%	-1,4%
Жалпы	72,4%	74,6	+2,2%

2019/20 -2020/21 оқу жылындағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының өсу серпіні төмендегі суретте көрсетілген.

486-сурет. 2019/20 -2020 / 21 оқу жылындағы білім сапасын салыстыру

Төмендегі кестеден 2021/22 оқу жылында «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 8 сыныптарда алынған білім сапасының көрсеткіші берілген. (304-кесте. «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2021/22 оқу жылындағы 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші).

304-кесте. 8 сынып бойынша» Қазақстан тарихы « пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

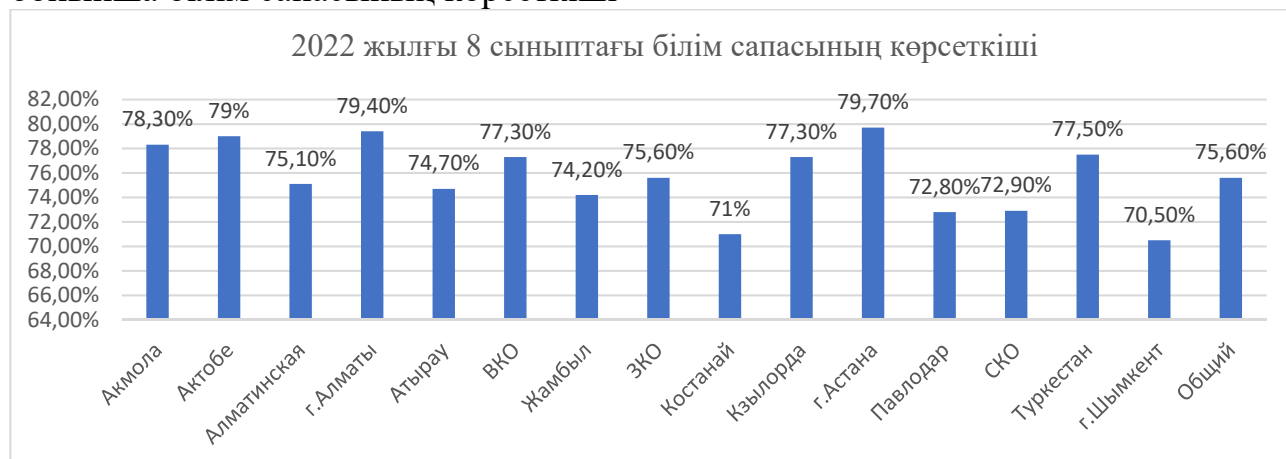
Өңірлер	Сынып	2022 жылғы білім беру сапасының көрсеткіші
Ақмола облысы	8	78,3%
Ақтөбе облысы	8	79%
Алматы облысы	8	75,1%
Алматы қаласы	8	79,4%
Атырау облысы	8	74,7%
ШҚО	8	77,3%
Жамбыл облысы	8	74,2%
БҚО	8	75,6%
Қостанай облысы	8	71%
Қызылорда облысы	8	77,3%
Астана қаласы	8	79,7%
Павлодар облысы	8	72,8%
СҚО	8	72,9%
Түркістан облысы	8	77,5%
Шымкент қаласы	8	70,5%
Жалпы	8	75,6%

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша 8 сыныптарда сапаның ең жоғары көрсеткішін Астана (79,7%) және Алматы (79,4%) қалалары, сапаның ең төмен көрсеткішін Шымкент қаласы (70,5%), Қостанай (71%), Павлодар (72,8%), Солтүстік Қазақстан (72,9%), облыстар көрсетеді.

Жалпы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2021/22 оқу жылында 6,7,8 сыныптарда білім алушылар сапасының қорытындысы бойынша жоғары сапа көрсеткішін Түркістан облысы (78,3%) және Астана (79,7%), Алматы (74,2%) қалалары, ең төмен сапаны Шымкент қаласы (70,5%), Ақтөбе (70,5%) көрсетті. 64,2% және Қызылорда (70,5%) облыстары.

Жоғарыда келтірілген кестеде 2021/22 оқу жылындағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасы көрсетілген. (487-сурет. 2021/22 оқу жылында 8 сыныптарда» Қазақстан тарихы « пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші).

487-сурет . 2021/22 оқу жылында 8 сыныптарда» Қазақстан тарихы « пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Диаграммада көрсетілгендей, «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 8-сынып оқушыларының білім сапасы 2021/2022 оқу жылында салыстырмалы түрде жоғары көрсеткіштерді Астана (79,7%), Алматы (79,4%) қалалары және Ақмола облысы (78,3%), САПАНЫҢ төмендеуін Шымкент қаласы (70,5%), Қостанай облысы (71%) көрсетті.

2020/21 -2021/22 оқу жылында оқитын 7 және 8 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» бойынша алған білімдерінің сапасына тоқталайық. Ол төмендегі кестеде көрсетілген (305-кесте. 7 және 8 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапа көрсеткіші, 2020/21 -2021/22 оқу жылдары).

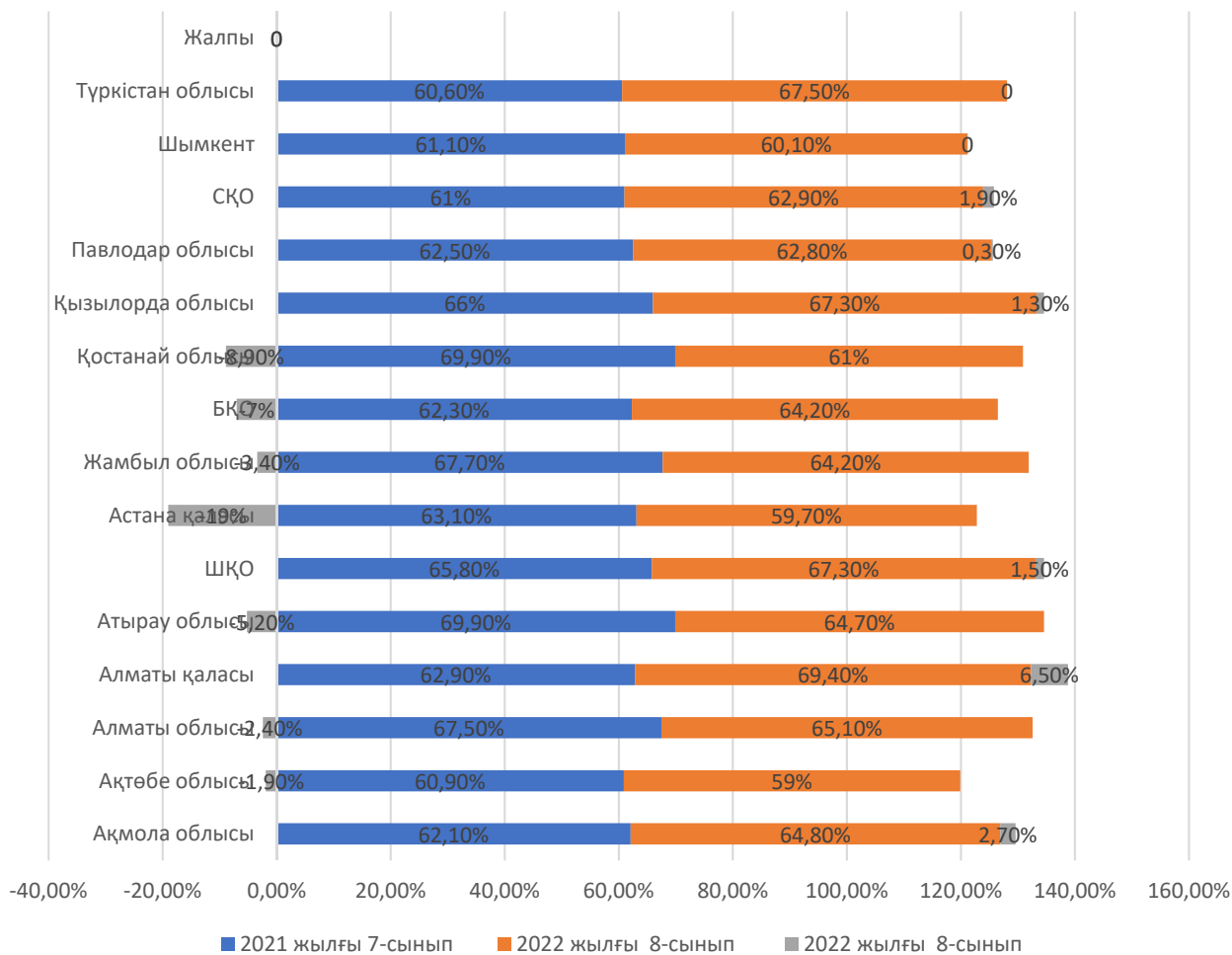
305-кесте. 2020/21 -2021/22 оқу жылында оқитын 7 және 8 сынып оқушыларының Қазақстан тарихы тілі « пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

Өңірлер	2021 жылғы 7-сынып	2022 жылғы 8-сынып	Динамика
Ақмола облысы	62,1%	64,8%	+2,7%
Ақтөбе облысы	60,9%	59%	-1,9%
Алматы облысы	67,5%	65,1%	-2,4%
Алматы қаласы	62,9%	69,4%	+6,5%
Атырау облысы	69,9%	64,7%	-5,2%
ШҚО	65,8%	67,3%	+1,5%
Жамбыл облысы	63,1%	59,7%	-19%
БҚО	67,7%	64,2%	-3,4%
Қостанай облысы	62,3%	64,2%	-7%
Қызылорда облысы	69,9%	61%	-8,9%
Астана қаласы	66%	67,3%	+1,3%
Павлодар облысы	62,5%	62,8%	+0,3%
СҚО	61%	62,9%	+1,9%
Түркістан облысы	61,1%	60,1%	-1%
Шымкент қаласы	60,6%	67,5%	+6,9%
Жалпы	64,2%	64%	-0,2%

Жалпы, 2020/21 -2021 / 22 оқу жылында 7 және 8 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапа көрсеткіштерінде біркелкілік байқалмайды. (488-сурет . 7 және 8 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапа көрсеткіші, 2020/21 -2021/22 оқу жылдары)

488-сурет . 7 және 8 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапа көрсеткіші, 2020/21 -2021 / 22 оқу жылдары

2020/21 -2021 / 22 оқу жылындағы білім сапасын салыстыру

Егер 2020/21 -2021/22 оқу жылдары білім алған 7 және 8 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапасы туралы айтатын болсақ, онда келтірілген диаграммадан Ақтөбе облысы бойынша(-1,9%); Алматы облысы бойынша – (-2,4%); Астана қаласы бойынша – (-1,9%); Атырау облысы бойынша – (-5,2%); Жамбыл облысы бойынша – (-3,4%); Батыс Қазақстан облысы бойынша – (-7%); Қостанай облысы бойынша – (-8,9%); Шымкент қаласы бойынша(-1%). Яғни, аталған өңірлерде білім сапасы төмендеді. Білім сапасы жоғары аймақтар бар. Ақмола облысы бойынша - (2,7%) – Алматы қаласы бойынша – (6,5%); Шығыс Қазақстан облысы бойынша – (1,5%); Қызылорда облысы бойынша –(1,3%); Павлодар облысы бойынша-(0,3%); Солтүстік Қазақстан облысы бойынша - (1,9%); Түркістан облысы бойынша облыстар - (6,9%).

Жалпы республика бойынша 7 – сыныптағы сапа 2021 жылы – 64,2%, 8-сыныпта 2022 жылы-64% құрады. Республика бойынша сапа 0,2% - ға төмендеді.

2020/21 -2021 / 22 оқу жылындағы 8-9 сыныптардың білім сапасын талдау төмендегі кестеде келтірілген. (306-кесте. 8-9 сыныптардың білім сапасы динамикасының көрсеткіші).

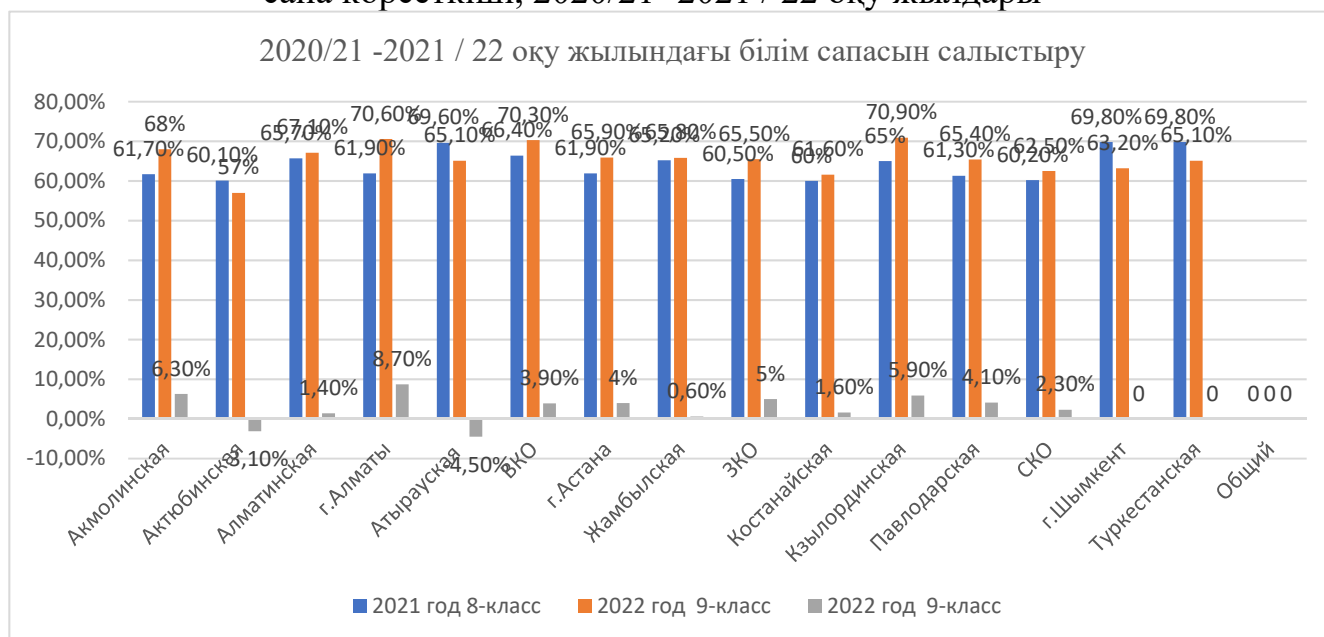
306-кесте. 2020/21 -2021/22 оқу жылында оқитын 8 және 9 сынып

оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

	2021 жылғы 8-сынып	2022 жылғы 9-сынып	Динамика
Ақмола облысы	61,7%	68%	+6,3%
Ақтөбе облысы	60,1%	57%	-3,1%
Алматы облысы	65,7%	67,1%	+1,4%
Алматы қаласы	61,9%	70,6%	+8,7%
Атырау облысы	69,6%	65,1%	-4,5%
ШҚО	66,4%	70,3%	+3,9%
Жамбыл облысы	61,9%	65,9%	+4%
БҚО	65,2%	65,8%	+0,6%
Қостанай облысы	60,5%	65,5%	+5%
Қызылорда облысы	60%	61,6%	+1,6%
Астана қаласы	65%	70,9%	+5,9%
Павлодар облысы	61,3%	65,4%	+4,1%
СҚО	60,2%	62,5%	+2,3%
Түркістан облысы	69,8%	63,2%	-6,6%
Шымкент қаласы	69,8%	65,1%	+4,7%
Жалпы	63,9%	65,6%	+1,7%

Жалпы алғанда, 2020/21 -2021 / 22 оқу жылында 8 және 9 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапа көрсеткіштерінде біркелкілік байқалмайды. (489-сурет. 8 және 9 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапа көрсеткіші, 2020/21 -2021/22 оқу жылдары)

489-сурет. 8 және 9 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапа көрсеткіші, 2020/21 -2021 / 22 оқу жылдары

Егер 2020/21 -2021/22 оқу жылдары білім алған 8 және 9 сынып оқушыларының «Қазақстан тарихы» пәні бойынша сапасы туралы айтатын болсақ, онда келтірілген диаграммадан Ақтөбе облысы бойынша-(-3,1%); Атырау облысы бойынша - (-4,5%); Шымкент қаласы бойынша-(-6,6%). Яғни, аталған өңірлерде білім сапасы төмендеді. Көпшілігі білім сапасы жоғары аймақтар. Астана бойынша – (4%); Ақмола облысы бойынша - (6,3%); Алматы қаласы бойынша – (8,7%); Алматы облысы бойынша – (1,4); Шығыс Қазақстан облысы бойынша – (3,9%); Қызылорда облысы бойынша – (5,9%); Павлодар облысы бойынша –(4,1%); Солтүстік Қазақстан облысы бойынша-(2,3%); Түркістан облысы бойынша - (4,7%); Жамбыл облысы бойынша - (+0,6%); Батыс Қазақстан облысы бойынша – (+5%); Қостанай облысы бойынша-(1,6%).

Жалпы республика бойынша 8 – сыныптағы сапа 2021 жылы – 63,9%, 9-сыныпта 2022 жылы-65,6% құрады. Білім беру сапасы бүкіл республика бойынша 1,7% - ға артқанын көріп отырмыз.

Қорытындылай келе, 2020/21 -2021 / 22 оқу жылында « Қазақстан тарихы.

Көбінесе білім алушылар жоғары сыныптарға ауысқан сайын пән бойынша білім сапасының төмендеуі байқалады. Мұның себебі, біріншіден, білім алушылардың психологиялық және жас ерекшеліктерінің өзгеруінің әсері (өтпелі кезең), ал екінші жағынан, олардың Қашықтықтан оқытудағы білімдегі кемшіліктері деп санауға болады.

Өңірлер бойынша 2019/2020 оқу жылында 5-сыныпта, 2020/2021 оқу жылында 6-сыныпқа, 2021/2022 оқу жылында 7-сыныпқа ауысқан. Үш жыл қатарынан біз «Қазақстан тарихы»пәні бойынша білім сапасын салыстырамыз. Ақмола облысы бойынша біз «Қазақстан тарихы»пәні бойынша білім алушылар сыныбының өсуіне қарай білім беру сапасының төмендегенін байқаймыз. 5-сыныпта ол 82%, 6-сыныпта 75% және 5% төмендегенін, ал 7-сыныпта 76% көрсеткенін және өткен жылмен салыстырғанда 6% төмендегенін көреміз.

Егер Ақтөбе облысына қарасақ: 5-сыныпта білім беру сапасының көрсеткіші 74%-7, 6-сыныпта-69% -, ал 7-сыныпта-69% -. құрады, алдыңғы сыныппен салыстырғанда ол 5% - ға төмендеді.

Алматы облысында 5-сыныпта 75%, 6-сыныпта 74% және 1% төмендеді, ал келесі 7-сыныпта 73% және бірден 2% төмендеді.

Алматы қаласы бойынша 5-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасы 90% -. құрады, 6-сыныпта 80% - ға төмендеді, яғни өткен жылмен салыстырғанда білім көрсеткіші 10% - ға төмендеді. 7-сыныпта 79% өткен жылмен салыстырғанда САПАНЫҢ 11% төмендегенін көрсетті.

Атырау облысында 5-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 68% -., 6-сыныпта-68% -. құрады, сыныптан сыныпқа ауысқан кезде «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасы төмендемегенін, 7-сыныпта 66% - 2, білім сапасы 2% - ға төмендегенін көреміз.

Шығыс Қазақстан облысы бойынша 5-сыныптағы білім беру сапасының көрсеткіші 83 пайызды, ал 6-сыныпта-80 пайызды құрайды, біз білім беру сапасының 3 пайызға төмендегенін көріп отырмыз. Ал 7-сыныпқа келгенде ол бірден 79 пайызға төмендеді. Яғни, өткен жылмен салыстырғанда 1 пайызға

төмендеу байқалады. Бұл, әрине, өте алаңдатады. Сыныпта да, мектептерде де қайта саралауды, оқуды қажет ететін пән бойынша сапасыз көрсеткіш беру.

Астана қаласының білім беру сапасына келетін болсақ, 5-сыныпта 82 пайыз, 6-сыныпта 82 пайыз, ал 7-сыныпта 81 пайыз, білім беру сапасының 1 пайызы өзгерістер болмағанын көріп отырмыз.

Жамбыл облысы бойынша 5-сыныпта білім сапасы 76 пайызға, 6-сыныпта 71 пайызға, яғни 5 пайызға, 7-сыныпта 70 пайызға төмендеді. «Қазақстан тарихы» пәнінің сапа көрсеткіші өткен жылмен салыстырғанда 6% - ға төмендеді.

БҚО-да 5-сыныпта білім беру сапасы 83 пайызды, 6-сыныпта-77 пайызды, ал 7-сыныпта-76 пайызды құрады, яғни білім беру сапасы 8 пайызға төмендеді.

Қостанай облысы бойынша 5-сыныптағы сапа көрсеткіші 84 пайызды, 6-сыныпта-70 пайызды, ал 7-сыныпта-70 пайызды құрады, бұл 14 пайызға аз.

Қызылорда облысы бойынша 5-сыныпта сапа көрсеткіші 89% - 7, 6-сыныпта-79% -, ал 7-сыныпта сапа көрсеткіші 14% - ға төмендеп, 75% -. құрады.

Павлодар облысы бойынша 5-сыныпта 72 пайыз, 6-сыныпта білім сапасы 2 пайызға артып, 74 пайызды құрады. Ал 7-сыныпты бітіргеннен кейін білім сапасы қайтадан 11 пайызға дейін төмендеді.

СҚО бойынша 5-сыныпта білім беру сапасы 78%, 6-сыныпта-78%, ал 7-сыныпта-75% құрады, бұл 3% - ға аз.

Түркістанда 5-сыныпта білім беру сапасының 78 пайызы, 6-сыныпта-71 пайыз, яғни 7 пайызға төмендеген. 7-сыныпта 69 пайызды құрады және 5-сыныппен салыстырғанда 9 пайызға төмендеді.

Шымкентте 6-сыныпта 68 пайызы білім сапасын көрсетті, 7-сыныпта-61 пайыз, ал 7 пайызға білім беру сапасының төмендегенін көріп отырмыз.

Нәтижесінде, егер «Қазақстан тарихы» пәні бойынша қатыспаған бірнеше өңірлер болса, онда сыныптың өсуіне қарай сапа төмендей береді.

Негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейіндегі «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні

Жалпы білім беру ұйымдарында «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні 5-11 сыныптарда Негізгі орта және Жалпы орта білім беру деңгейлерінде оқытылады. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген негізгі орта және жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес 5-11 сыныптарда «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні міндетті пән ретінде оқытылады.

Негізгі және жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарына сәйкес 5-11-сыныпта «Дүниежүзі тарихы» пәнін оқытуға бөлінген оқу жүктемесінің көлемі 307-кестеде берілген.

307-кесте – 5-11-сыныптарда «Дүниежүзі тарихы» пәнін оқытуға бөлінген оқу жүктемесінің көлемі

Сынып	Оқу пәнінің атауы	Жалпы жүктеме, сағат
-------	-------------------	----------------------

		Үлгілік оқу жоспары		Үлгілік оқу жоспары (төмендетілген оқу жүктемесімен)	
		Апталық	Жылдық	Апталық	Жылдық
5-9	Дүниежүзі тарихы	1	36	1	36
10-11 (ҚГБ)	Дүниежүзі тарихы	2	72	2	72
10-11 (ЖМБ)	Дүниежүзі тарихы	1	36	1	36

«Орта білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылау, оларға аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының (бұдан әрі- ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығы) 11-тармағына сәйкес (2022 жылғы 12 мамырдағы №193 бұйрықпен өзгерістер мен толықтырулар енгізілген) «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 10-11-сыныптарда бөлім және тоқсан бойынша жиынтық бағалау өткізіледі. 5-9-сыныптарда және жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарда «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша апталық жүктеме 1 сағатты құрайды, сондықтан «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша тоқсандық жиынтық бағалау (ТЖБ) жүргізілмейді, қорытынды баға жартыжылдыққа қойылады.

ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының 39-тармағына сәйкес «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 9-сынып білім алушылары үшін қорытынды аттестаттау таңдау пәні ретінде жазбаша емтихан нысанында өткізіледі.

ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының 41-тармағына сәйкес «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 11-сынып білім алушылары үшін қорытынды аттестаттау таңдау пәні ретінде жазбаша емтихан нысанында өткізіледі.

Үлгілік оқу бағдарламаларына (негізгі және төмендетілген оқу жүктемесі бойынша) сәйкес 5-11-сыныптарда оқытылатын «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен өткізілетін бөлім бойынша жиынтық бағалау саны 308-кестеде көрсетілген.

308-кесте. «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша жиынтық бағалау саны

Сынып	Бөлім бойынша жиынтық бағалау (БЖБ) саны							
	Үлгілік оқу жоспары				Төмендетілген оқу жүктемесімен Үлгілік оқу жоспары бойынша			
	1-тоқсан	2-тоқсан	3-тоқсан	4-тоқсан	1-тоқсан	2-тоқсан	3-тоқсан	4-тоқсан
5	2	2	2	2	2	2	2	2
6	2	2	2	2	2	2	2	2
7	2	2	2	2	2	2	2	2

8	2	2	2	2	2	2	2	2
9	2	2	2	2	2	2	2	2
10 (ОҒН, ЕМН)	1	1	1	1	1	1	1	1
11 (ОҒН, ЕМН)	1	1	1	1	1	1	1	1

5-8-сыныптарда «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша білім алушылардың 2019-2020 оқу жылы мен 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасы көрсеткіштерін талдауда «Күнделік» жүйесі арқылы жүргізілетін бағалау нәтижелері негізге алынды.

Жалпы білім беретін мектептердің білім алушыларының білім сапасына қатарынан алынған екі оқу жылындағы сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы жүргізілді (309-кесте).

309-кесте. Сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

№	Оқу пәні	2019-2020 оқу жылы	2020-2021 оқу жылы
1	Дүниежүзі тарихы	5	6
2	Дүниежүзі тарихы	6	7
3	Дүниежүзі тарихы	7	8

Қатарынан алынған екі оқу жылындағы сыныптан-сыныпқа көшкендегі білім сапасының салыстырмалы талдауы

2019-2020 оқу жылы 5-сыныпта критериалды бағалау жүйесі алғашқы рет енгізілген болса, осы 5-сыныптың оқушылары 2020-2021 оқу жылы 6-сыныпта критерилары бағалау жүйесімен оқуды жалғастырды. Сондықтан білім сапасына салыстырмалы талдау жасау арқылы 2019-2020 оқу жылы 5-сыныпта оқыған білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылы 6-сыныпты қандай білім сапасымен бітіргенін қарастырайық.

2019-2020 оқу жылының 5-сыныптардағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 490-суретте берілген.

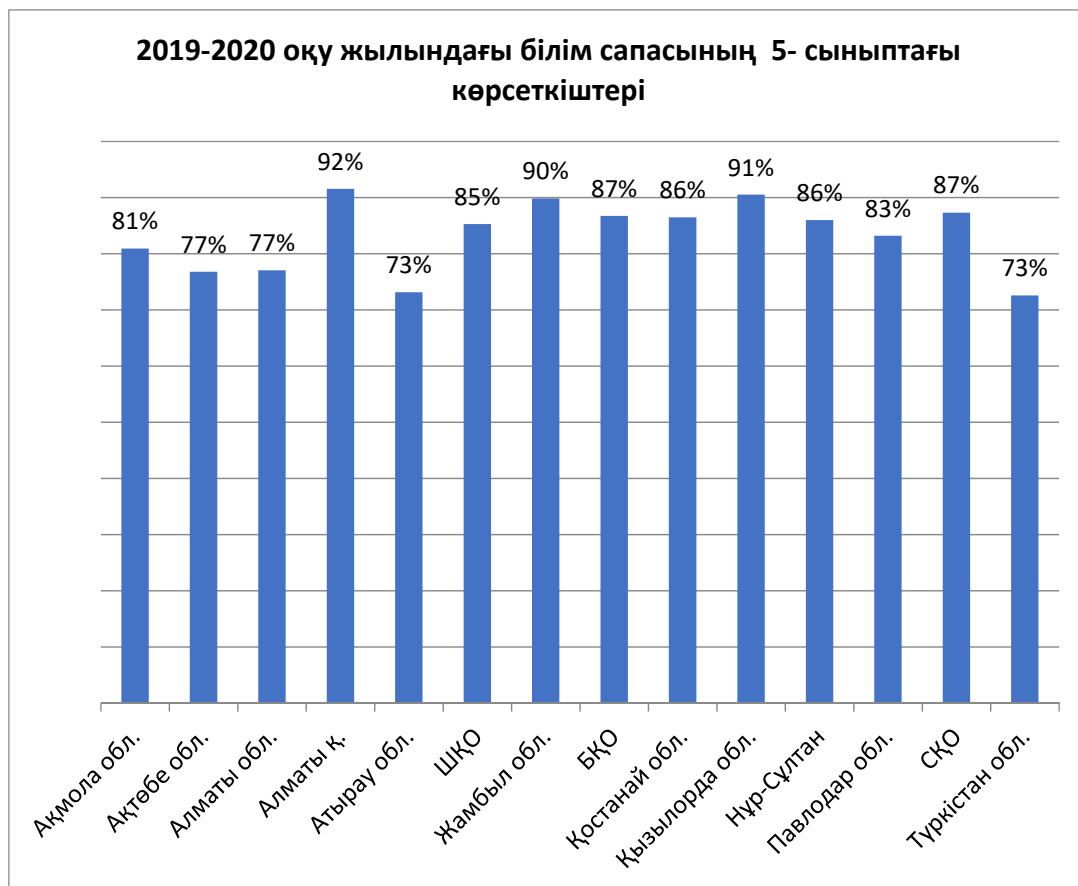
490-сурет. 2019 жылғы 5-сыныптағы «Қазақстан тарихы» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіштері

Апробация қорытындысы бойынша критериалды бағалау жүйесін енгізу мен «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдауда 2019 жылғы және 2020 жылғы «Күнделік» жүйесі арқылы жүргізілетін бағалау нәтижелері негізге алынды.

Республика көлеміндегі білім алушылардың 2019 жылғы 5,6,7-сыныптары мен 2020 жылғы 6,7,8-сыныптарының білім сапасы көрсеткіштері анықталды және салыстырмалы талдау жасалды.

2019 жылғы оқыту қазақ тілінде жүргізілетін 5-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының көрсеткіші 490-суретте берілген.

490-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 5-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының көрсеткіші

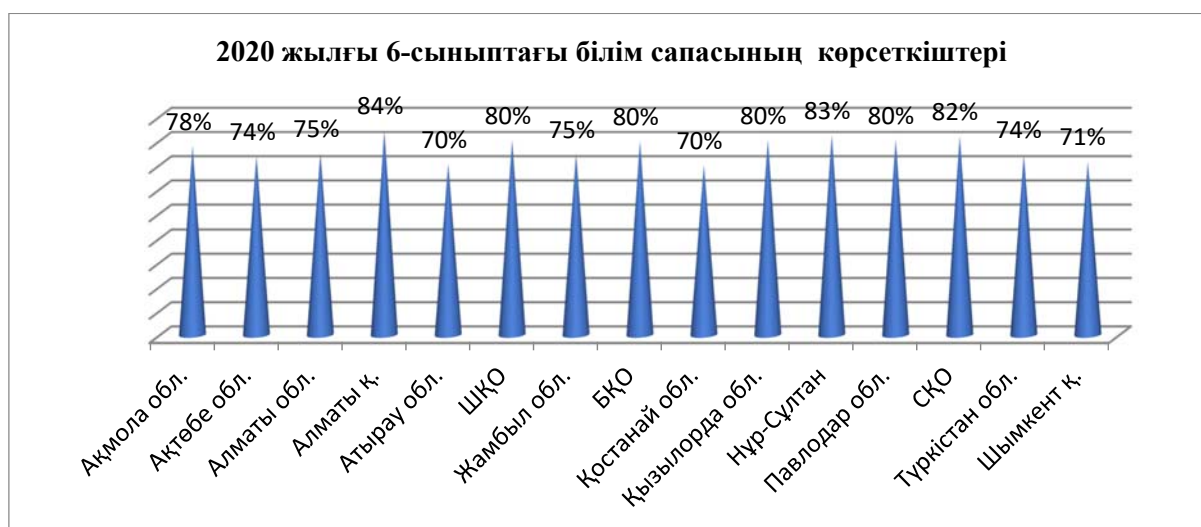

Талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылындағы 5-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 83% қамтиды. Өңірлер бөлінісінде 5-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Алматы қаласы, Қызылорда облысы – 92% , төмен көрсеткіш 73% Атырау, Түркістан облыстарынан байқалды.

Жамбыл, Батыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан облысы, Нұр-Сұлтан қаласы, Қостанай, Шығыс Қазақстан, Павлодар және Ақмола облыстары 90 мен 80 % аралығын, ал Алматы және Ақтөбе облыстарының көрсеткіші 77 % құрады.

Осы сынып білім алушыларының «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша келесі 2020-2021 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 491-суретте көрсетілген.

491-сурет. «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша келесі 2020-2021 оқу жылғы 6-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші

Білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесіне сәйкес 2020-2021 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының орта көрсеткіші 77%-ды құрады.

Республика көлемінде 6-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Алматы қаласы 84%, төмен көрсеткіш 70% Атырау, Қостанай облыстарынан байқалады.

Нұр-Сұлтан қаласы, Солтүстік Қазақстан, Қызылорда, Батыс Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Павлодар облыстары бойынша 6-сыныптардың білім сапасы 83 пен 80 %-ды, ал Ақмола, Алматы, Жамбыл, Түркістан, Ақтөбе облыстары мен Шымкент қаласы 78 бен 71 % аралығын көрсетті.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау 310-кестеде беріледі.

310-кесте. «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 5-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 5 сынып	2020-2021 оқу жылы 6-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	81%	78%	-3%
Ақтөбе облысы	77%	74%	-3%
Алматы облысы	77%	75%	-2%
Алматы қаласы	92%	84%	-7%
Атырау облысы	73%	70%	-3%
ШҚО	85%	80%	-5%
Жамбыл облысы	90%	75%	-15%
БҚО	87%	80%	-7%
Қостанай облысы	86%	70%	-17%
Қызылорда облысы	91%	80%	-10%
Нұр-Сұлтан қаласы	86%	83%	-3%

Павлодар облысы	83%	80%	-3%
СҚО	87%	82%	-5%
Түркістан облысы	73%	74%	2%
<i>Орташа көрсеткіш</i>	<i>83%</i>	<i>77%</i>	<i>-6%</i>

Кестеде көрсетілгендей 5-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6-сыныптағы «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша білім сапасы көрсеткіші тек Түркістан облысында 2% -ға артқан.

Білім сапасы көрсеткіші Қостанай облысында 17%, Жамбыл облысында 15 %, Қызылорда облысында 10%, Алматы қаласында 7%-ға төмендегені байқалады.

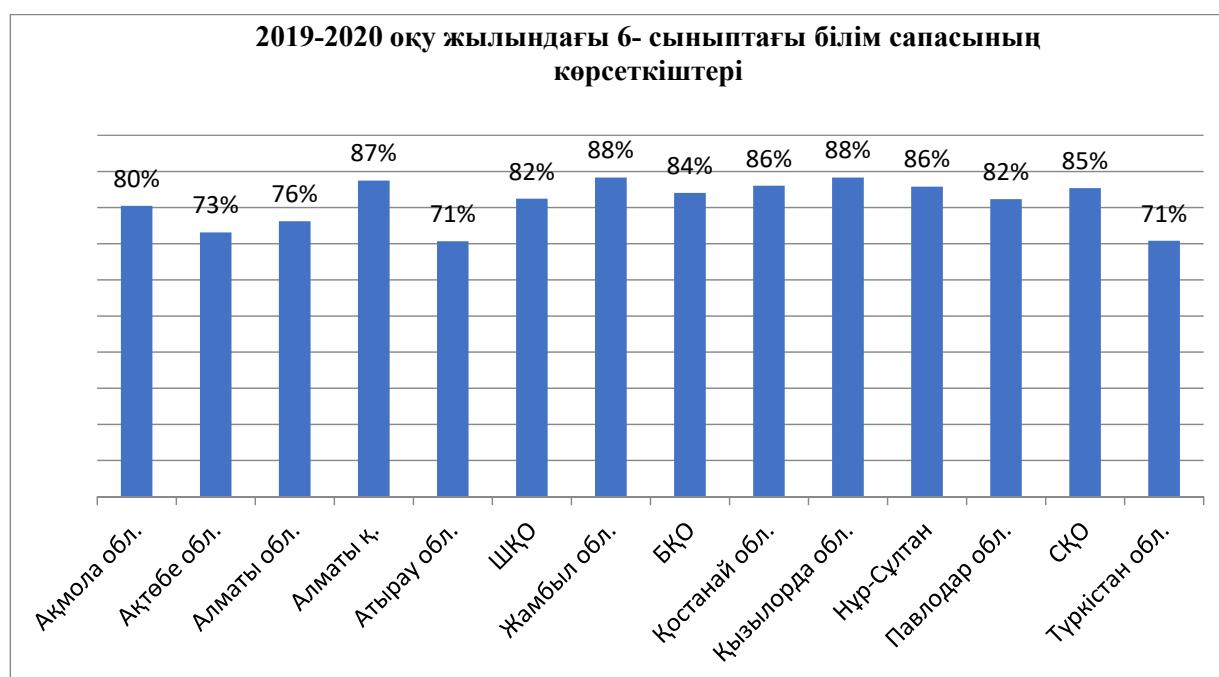
Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Ақмола, Ақтөбе, Атырау, Павлодар, Алматы облыстары мен Нұр-Сұлтан қаласында білім сапасы динамикасы 5%-дан 2% -ға дейін төмендегенін көруге болады.

Талдау нәтижесі көрсеткендей «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша білім алушылардың 2019 жылы 5-сыныптағы білім сапасы динамикасы 2020 жылы 6-сыныпта Түркістан облысынан басқа өңірлерде 2% дан 17% дейін төмендегенін байқауға болады.

Сонымен Республиканың критериалды бағалау процесі «Күнделік» жүйесі арқылы жүзеге асырылатын 14 өңірінің 13-інде пән бойынша 2020-2021 оқу жылында 6-сынып білім алушыларының білім сапасының орташа деңгейі 6%-ға төмендеуі анықталды.

2019-2020 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының көрсеткіші 492-суретте берілген.

492-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының көрсеткіші

Білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылындағы 6-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 82%-ды қамтығанын көруге болады. Өңірлер бөлінісінде 6-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Жамбыл, Қызылорда облыстарында – 88% , төмен көрсеткіш 71% Атырау, Түркістан облыстарынан байқалады.

Алматы, Нұр-Сұлтан қалалары, Қостанай, Солтүстік Қазақстан, Батыс Қазақстан, Павлодар, Шығыс Қазақстан және Ақмола облыстары 87 мен 80 % аралығын, ал Алматы және Ақтөбе облыстарының көрсеткіші 76 % мен 73 % құрады.

Осы сынып білім алушыларының «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылғы 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 493-суретте берілген.

493-сурет. «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылғы 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші

Талдау нәтижесі бойынша 2020-2021 оқу жылы 7-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 76%-ды құраған.

Республика көлемінде 7-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Алматы қаласы 82%, төмен көрсеткіш 68% Атырау облысынан байқалады.

Нұр-Сұлтан қаласы, Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Павлодар, Батыс Қазақстан, Ақмола, Қызылорда, Алматы, Жамбыл, Ақтөбе, Түркістан,

облыстары мен Шымкент қаласы бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткіші 81 мен 71 % -ды құрады.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылғы 6-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсеткіштеріне жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі 311-кестеде көрсетілген.

311-кесте. 2019-2020 оқу жылғы 6-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсеткіштеріне жүргізілген салыстырмалы талдау

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 6-сынып	2020-2021 оқу жылғы 7-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	80%	78%	-3%
Ақтөбе облысы	73%	73%	0%
Алматы облысы	76%	75%	-2%
Алматы қаласы	87%	82%	-5%
Атырау облысы	71%	68%	-2%
ШҚО	82%	79%	-3%
Жамбыл облысы	88%	74%	-15%
БҚО	84%	78%	-6%
Қостанай облысы	86%	70%	-16%
Қызылорда облысы	88%	77%	-11%
Нұр-Сұлтан қаласы	86%	81%	-5%
Павлодар облысы	82%	80%	-2%
СҚО	85%	81%	-4%
Түркістан облысы	71%	73%	2%
<i>Орташа көрсеткіш</i>	82%	76%	-6%

Кестеде көрсетілгендей 6-сынып білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша келесі 7-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші тек Түркістан облысында 2% -ға артқанын, Ақтөбе облысында 6-сыныптағы білім сапасы сақталғаны анықталды.

Пән бойынша 2020-2021 оқу жылғы 7-сыныптағы білім сапасы көрсеткіші Қостанай облысында-16%, Жамбыл облысында-15 %, Қызылорда облысында-11%, Батыс Қазақстан облысында-6%-ға төмендегенін көруге болады.

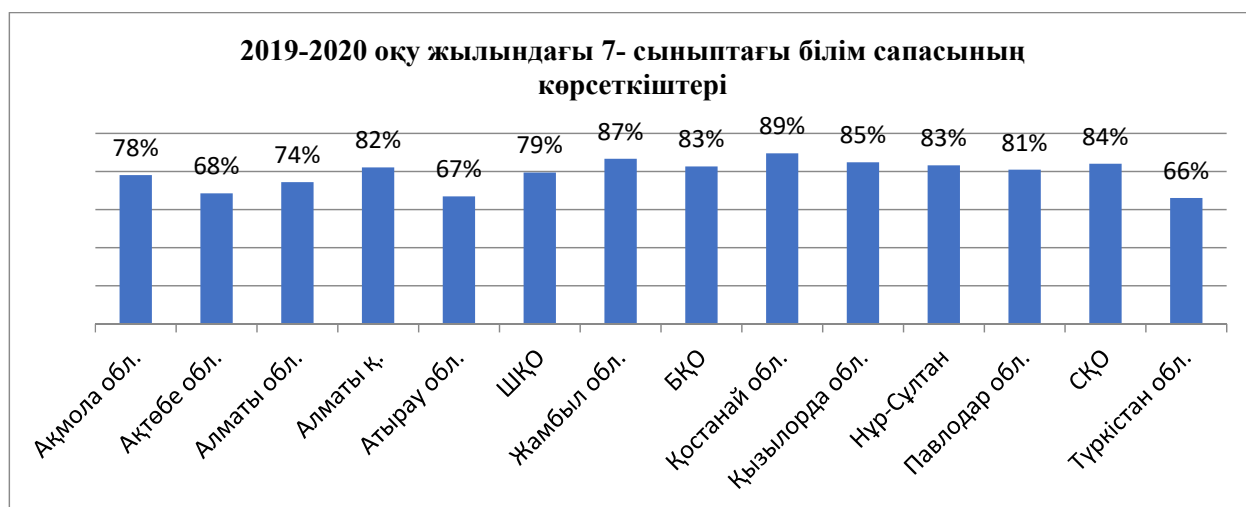
Алматы мен Нұр-Сұлтан қалаларында, Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Ақмола, Алматы, Атырау, Павлодар, Түркістан облыстарында білім сапасы динамикасының 5% бен 2% аралығында төмендегені көрсетілген.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша білім алушылардың 2019-2020 оқу жылы 6-сыныптағы білім сапасы динамикасы 2020-2021 оқу жылы 7-сыныпта Түркістан облысы мен Ақтөбе облысынан басқа өңірлерде 2% дан 16%-ға дейін төмендегені көрсетілген.

Сонымен Республиканың критериалды бағалау процесі «Күнделік» электронды журналы арқылы жүзеге асырылатын 14 өңірінің 12-інде пән бойынша 2020-2021 оқу жылында 7-сыныбы білім алушыларының білім сапасының орташа деңгейінің - 6% төмендеуі анықталды.

«Дүниежүзі тарихы» бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныптағы білім алушылардың білім сапасының көрсеткішіне жүргізілген талдау 494-суретте берілген.

494-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныптағы «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткішіне жүргізілген талдау

Білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 79 % қамтығаны көрсетілген.

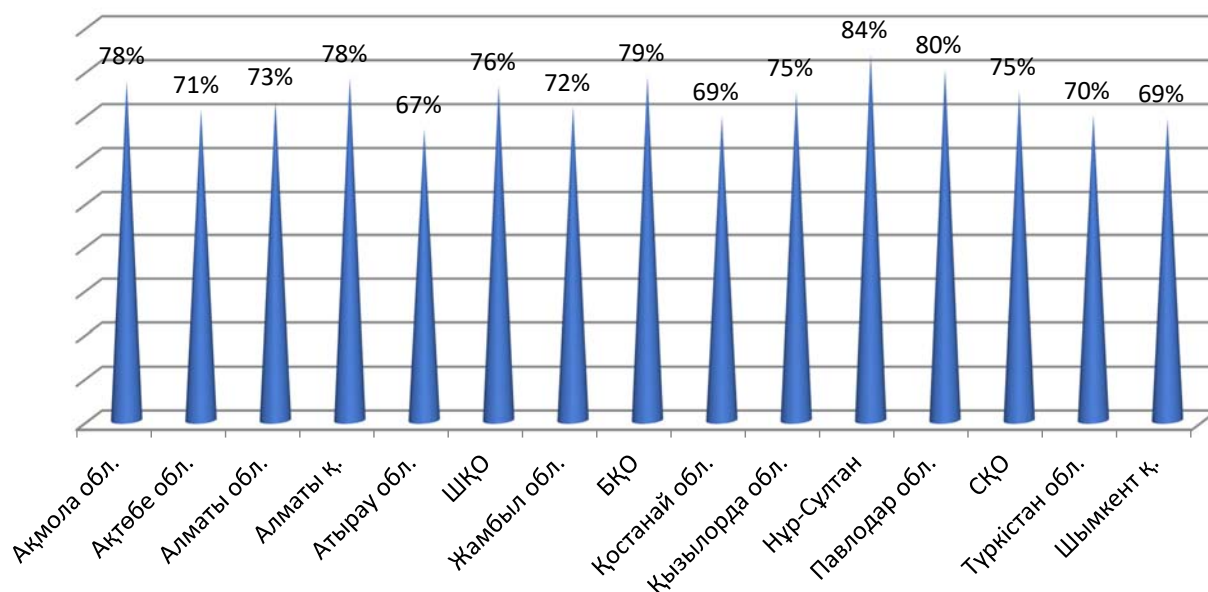
Өңірлер бөлінісінде 7-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Қостанай облысы – 89%, төмен көрсеткіш Түркістан облысынан- 66% байқалады.

Жамбыл, Қызылорда, Солтүстік Қазақстан облыстары, Нұр-Сұлтан қаласы, Батыс Қазақстан облысы, Алматы қаласы, Павлодар облыстары 87 мен 81 % аралығын, Шығыс Қазақстан, Ақмола, Алматы, Ақтөбе және Атырау облыстарының көрсеткіші 79 % бен 67 % құрады.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылғы 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 495-суретте көрсетілген.

495-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылғы 8-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші

2020 жылғы білім сапасының 8- сыныптағы көрсеткіштері

2020-2021 оқу жылы 8-сыныптағы білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 74%-ды құрады.

Республика көлемінде 8-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Нұр-Сұлтан қаласы 84%, төмен көрсеткішті Атырау облысы - 67%-ды көрсетті.

Павлодар, Батыс Қазақстан облысы, Алматы қаласы, Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Ақмола, Қызылорда, Алматы, Жамбыл, Ақтөбе, Түркістан, облыстары мен Шымкент қаласы бойынша білім алушылардың білім сапасының көрсеткіші 81 мен 71 % аралығын құрады.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша оқыту қазақ тілінде жүргізілетін 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсеткіштеріне жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі 312-кестеде көрсетілген.

312-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 7-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 8-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсеткіштеріне жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 7-сынып	2020-2021 оқу жылы 8-сынып	Білім динамикасы
Ақмола облысы	78%	78%	0%
Ақтөбе облысы	68%	71%	3%
Алматы облысы	74%	73%	-1%
Алматы қаласы	82%	78%	-4%
Атырау облысы	67%	67%	0%
ШҚО	79%	76%	-3%
Жамбыл облысы	87%	72%	-15%
БҚО	83%	79%	-4%

Қостанай облысы	89%	69%	-20%
Қызылорда облысы	85%	75%	-10%
Нұр-Сұлтан қаласы	83%	84%	1%
Павлодар облысы	81%	80%	-1%
СҚО	84%	75%	-9%
Түркістан облысы	66%	70%	4%
<i>Орташа көрсеткіш</i>	<i>79%</i>	<i>74%</i>	<i>-5%</i>

Кестедегі салыстырмалы талдауға сәйкес, «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 7-сынып білім алушылардың келесі 2020-2021 оқу жылғы 8-сыныптағы білім сапасы көрсеткіші Түркістан облысында 4%, Ақтөбе облысында 3%, Нұр-Сұлтан қаласында 1%-ға артқанын, ал Ақмола және Атырау облыстарында 7-сыныптағы білім сапасы сақталғаны байқалады.

Пән бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 8-сыныптағы білім сапасы көрсеткіші Қостанай облысында 20%, Жамбыл облысында 15 %, Қызылорда облысында 10%, Солтүстік Қазақстан облысында 9%-ға төмендегенін көруге болады.

Сонымен қатар, Алматы қаласы, Батыс Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Павлодар, Алматы облыстарында 4% пен 1% аралығында білім сапасы динамикасының төмендегені анықталды.

Талдау нәтижесіне сәйкес «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша білім алушылардың 2019-2020 оқу жылындағы 7-сыныптағы білім сапасы динамикасы 2020-2021 оқу жылы 8-сыныпта Нұр-Сұлтан қаласы, Түркістан, Ақтөбе, Ақмола және Атырау облыстарынан басқа өңірлерде 1% дан 20%-ға дейін төмендегені анықталды.

Сонымен Республиканың критериалды бағалау процесі «Күнделік» электронды журналы арқылы жүзеге асырылатын 14 өңірінің 9-ында пән бойынша 2020-2021 оқу жылында 8-сынып білім алушыларының білім сапасының орташа көрсеткішінің - 5% төмендеуі анықталды.

Сонымен «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен өңірлер бөлінісінде оқыту қазақ тілінде жүргізілетін 2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасының динамикасы 313-кестеде көрсетілген.

313-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасының динамикасы

Өңірлер	5/6-сыныптар	6/7-сыныптар	7/8-сыныптар
Ақмола облысы	-3%	-3%	0%
Ақтөбе облысы	-3%	0%	3%
Алматы облысы	-2%	-2%	-1%
Алматы қаласы	-7%	-5%	-4%
Атырау облысы	-3%	-2%	0%
ШҚО	-5%	-3%	-3%
Жамбыл облысы	-15%	-15%	-15%

БҚО	-7%	-6%	-4%
Қостанай облысы	-17%	-16%	-20%
Қызылорда облысы	-10%	-11%	-10%
Нұр-Сұлтан қаласы	-3%	-5%	1%
Павлодар облысы	-3%	-2%	-1%
СҚО	-5%	-4%	-9%
Түркістан облысы	2%	2%	4%

2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдауда өңірлер бөлінісінде пән бойынша білім сапасының артқан көрсеткіштері де анықталды:

Түркістан облысында 6-7-сыныптарда 2%, 8-сыныпта 4%-ға;

Ақтөбе облысында 8-сыныпта 3%-ға,

Нұр-Сұлтан қаласында 8-сыныпта 1%-ға артқан.

Республиканың 3 өңірінде: Ақмола, Атырау облыстарында 8-сыныпта, Ақтөбе облысында 7-сыныпта пән бойынша 2019 жылғы білім сапасы сақталған.

Сонымен қатар, «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 2020 жылғы 6,7,8-сыныптарда білім сапасы төмендеген өңірлер анықталды:

Қостанай облысы бойынша 6-сыныпта (-17%), 7-сыныпта (-16%), 8-сыныпта (-20%);

Жамбыл облысы бойынша 6,7,8-сыныптарда (-15%);

Қызылорда облысында 6,8-сыныптарда (-10%), 7-сыныпта (-11%);

Батыс Қазақстан облысында 6-сыныпта (-7%), 7-сыныпта(-6%), 8-сыныпта (-4%);

Алматы қаласында 6-сыныпта (-7%), 7-сыныпта(-5%), 8-сыныпта (-4%);

Солтүстік Қазақстан облысында 6-сыныпта (-5%), 7-сыныпта(-4%), 8-сыныпта (-9%);

Шығыс Қазақстан облысында 6-сыныпта (-5%), 7-сыныпта(-3%), 8-сыныпта (-3%);

Нұр-Сұлтан қаласында 6-сыныпта (-3%), 7-сыныпта(-5%);

Алматы, Ақмола, Атырау, Павлодар облыстарында 6,7-сыныптарда (- 3 пен -1% аралығында) төмен көрсеткіш көрсетті.

Өңірлер бойынша 2019-2020 оқу жылындағы білім сапасының 5,6,7-сыныптарындағы көрсеткіштеріне жүргізілген талдау 314-кестеде көрсетілген.

314-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы білім сапасының 5,6,7-сыныптарындағы көрсеткіштеріне жүргізілген талдау

Өңірлер	2019 жылғы 5-сынып	2019 жылғы 6-сынып	2019 жылғы 7-сынып
Ақмола облысы	81%	80%	78%
Ақтөбе облысы	77%	73%	68%
Алматы облысы	77%	76%	74%
Алматы қаласы	92%	87%	82%

Атырау облысы	73%	71%	67%
ШҚО	85%	82%	79%
Жамбыл облысы	90%	88%	87%
БҚО	87%	84%	83%
Қостанай облысы	86%	86%	89%
Қызылорда облысы	91%	88%	85%
Нұр-Сұлтан қаласы	86%	86%	83%
Павлодар облысы	83%	82%	81%
СҚО	87%	85%	84%
Түркістан облысы	73%	71%	66%

2019-2020 оқу жылындағы білім сапасының 5,6,7-сыныптарындағы көрсеткіштеріне жүргізілген талдау нәтижесі негізінде білім сапасының жоғары көрсеткіші Алматы қаласы (92% мен 82%), Қызылорда облысы (91% мен 85%), Жамбыл облысы (90% мен 87%), Қостанай облысы (89% мен 86%), Нұр-Сұлтан қаласы (86% мен 83%) бойынша анықталды. Ал білім сапасының төмен көрсеткіші Ақтөбе облысы (77% мен 68%), Атырау облысы (73 % пен 67%), Түркістан облысынан (73 % пен 66%) көрінеді.

Өңірлер бойынша 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасының 6,7,8-сыныптарындағы көрсеткіштеріне жүргізілген талдау 315-кестеде көрсетілген

315-кесте. 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасының 6,7,8-сыныптарындағы көрсеткіштеріне жүргізілген талдау

Өңірлер	2020-2021 оқу жылы 6-сынып	2020-2021 оқу жылы 7-сынып	2020-2021 оқу жылы 8-сынып
Ақмола облысы	78%	78%	78%
Ақтөбе облысы	74%	73%	71%
Алматы облысы	75%	75%	73%
Алматы қаласы	84%	82%	78%
Атырау облысы	70%	68%	67%
ШҚО	80%	79%	76%
Жамбыл облысы	75%	74%	72%
БҚО	80%	78%	79%
Қостанай облысы	70%	70%	69%
Қызылорда облысы	80%	77%	75%
Нұр-Сұлтан қаласы	83%	81%	84%
Павлодар облысы	80%	80%	80%
СҚО	82%	81%	75%
Түркістан облысы	74%	73%	70%

Кестеде көрсетілгендей 2019-2020 оқу жылғы білім сапасының 5,6,7-сыныптарындағы көрсеткіштеріне жүргізілген талдау нәтижесі негізінде білім сапасының жоғары көрсеткіші Нұр-Сұлтан қаласы (84% мен 83%), Алматы

қаласы (84% мен 78%), Солтүстік Қазақстан облысы (82% мен 75%), Павлодар облысы (80%), Батыс Қазақстан облысы (80% мен 79%), Шығыс Қазақстан (80% мен 76%) бойынша анықталды. Ал білім сапасының төмен көрсеткіші Түркістан облысы (74 % пен 70 %), Қостанай облысы (70% мен 69%), Атырау облысы (70 % пен 67%) көрінеді.

Сонымен қорыта келгенде, Республика бойынша «Дүниежүзі тарихы» пәнінен 2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесі 2019-2020 оқу жылымен салыстырғанда пән бойынша білім сапасы төмендеген өңірлер санының басымдығы анықталды.

Сонымен қатар, өңірлер бөлінісінде Түркістан, Ақтөбе облыстары мен Нұр-Сұлтан қаласында пән бойынша білім сапасының артқан көрсеткіштері де анықталды. Бірақ 2019-2020 оқу жылындағы және 2020-2021 оқу жылындағы білім сапасына жеке-жеке талдау нәтижесі көрсеткендей салыстырмалы талдауда жақсы нәтиже көрсеткен өңірлердің жалпы өңірлер бөлінісіндегі білім сапасы төмен облыстар да анықталды.

Атап айтқанда, 2019-2020 оқу жылындағы 5,6,7-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 6,7,8-сыныптағы білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесінде Түркістан облысында 6-7-сыныптарда білім сапасы 2%, 8-сыныпта 4%-ға артқанмен, 2019, 2020 жылдардағы өңірлер бөлінісіндегі білім сапасы бойынша төмен көрсеткіш (-66%) көрсеткен. Ал Алматы қаласында сыныптар бойынша салыстырмалы талдауда білім сапасының 6-сыныпта (-7%), 7-сыныпта(-5%), 8-сыныпта (-4%) –ға төмен көрсеткіші анықталды, ал 2019,2020 жылдардағы өңірлер бөлінісіндегі білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш 92%-ды көрсетті.

Негізгі орта және Жалпы орта білім беру деңгейіндегі «Құқық негіздері» оқу пәні

Жалпы білім беру ұйымдарында «Құқық негіздері» оқу пәні 9-11 сыныптарда Негізгі орта және Жалпы орта білім беру деңгейлерінде оқытылады. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген негізгі орта және жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес 9-11 сыныптарда «Құқық негіздері» оқу пәні міндетті пән ретінде оқытылады.

Негізгі және жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарына сәйкес 9-11-сыныпта «Құқық негіздері» пәнін оқытуға бөлінген оқу жүктемесінің көлемі 316-кестеде берілген.

316-кесте – 9-11-сыныптарда «Құқық негіздері» пәнін оқытуға бөлінген оқу жүктемесінің көлемі

Сынып	Оқу пәнінің атауы	Жалпы жүктеме, сағат	
		Үлгілік оқу жоспары	Үлгілік оқу жоспары (төмендетілген оқу

		жүктемесімен)			
		Апталық	Жылдық	Апталық	Жылдық
9	Құқық негіздері	1	36	1	36
10-11 (ҚГБ)	Құқық негіздері	1	36	2	72
10-11 (ЖМБ)	Құқық негіздері	1	36	1	36

«Орта білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылау, оларға аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының (бұдан әрі- ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығы) 11-тармағына сәйкес (2022 жылғы 12 мамырдағы №193 бұйрықпен өзгерістер мен толықтырулар енгізілген) «Құқық негіздері» оқу пәнінен (оқу жүктемесі төмендетілген үлгілік оқу жоспары бойынша) қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 10-11-сыныптарда бөлім және тоқсан бойынша жиынтық бағалау өткізіледі. 9-сыныпта және қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарда «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша(базалық үлгілік оқу жоспары бойынша) апталық жүктеме 1 сағатты құрайды, сондықтан «Құқық негіздері» пәні бойынша тоқсандық жиынтық бағалау (ТЖБ) жүргізілмейді, қорытынды баға жартыжылдыққа қойылады.

ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының 41-тармағына сәйкес «Құқық негіздері» пәні бойынша 11-сынып білім алушылары үшін қорытынды аттестаттау таңдау пәні ретінде жазбаша емтихан нысанында өткізіледі.

Үлгілік оқу бағдарламаларына (негізгі және төмендетілген оқу жүктемесі бойынша) сәйкес 9-11-сыныптарда оқытылатын «Құқық негіздері» оқу пәнінен өткізілетін бөлім бойынша жиынтық бағалау саны 317-кестеде көрсетілген.

317-кесте. «Құқық негіздері» пәні бойынша жиынтық бағалау саны

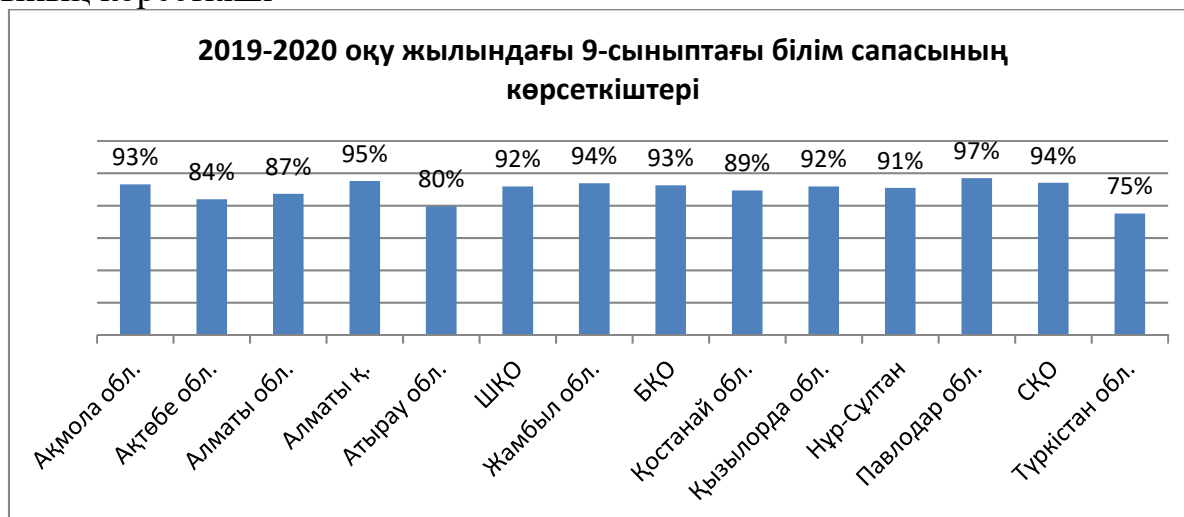
Сынып	Бөлім бойынша жиынтық бағалау саны			
	1-тоқсан	2-тоқсан	3-тоқсан	4-тоқсан
9-сынып	1	1	1	1
10-11-сынып (ҚГБ)	1	1	1	2
10-11-сынып (ЖМБ)	1	1	1	2
Сынып	<i>Төмендетілген оқу жүктемесімен Үлгілік оқу жоспары бойынша</i>			
	1-тоқсан	2-тоқсан	3-тоқсан	4-тоқсан
9	1	1	1	1
10-11 (ҚГБ)	1	1	1	2
10-11 (ЖМБ)	1	1	1	2

«Құқық негіздері» оқу пәнінен апробация қорытындысы бойынша критериалды бағалау жүйесін енгізу мен білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдауда 2019-2020 және 2020-2021 оқу жылдарындағы «Күнделік» электронды журналы арқылы жүргізілетін бағалау нәтижелері негізге алынды.

Талдау негізінде республика көлеміндегі 2019-2020 және 2020-2021 оқу жылдарындағы 9, 10-сынып білім алушыларының білім сапасы көрсеткіштері анықталып, салыстырмалы талдау жасалды.

2019-2020 оқу жылындағы 9-сыныптағы білім алушылардың «Құқық негіздері» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 496-суретте берілген

496-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы оқыту қазақ тілінде жүргізілетін 9-сыныптағы білім алушылардың «Құқық негіздері» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

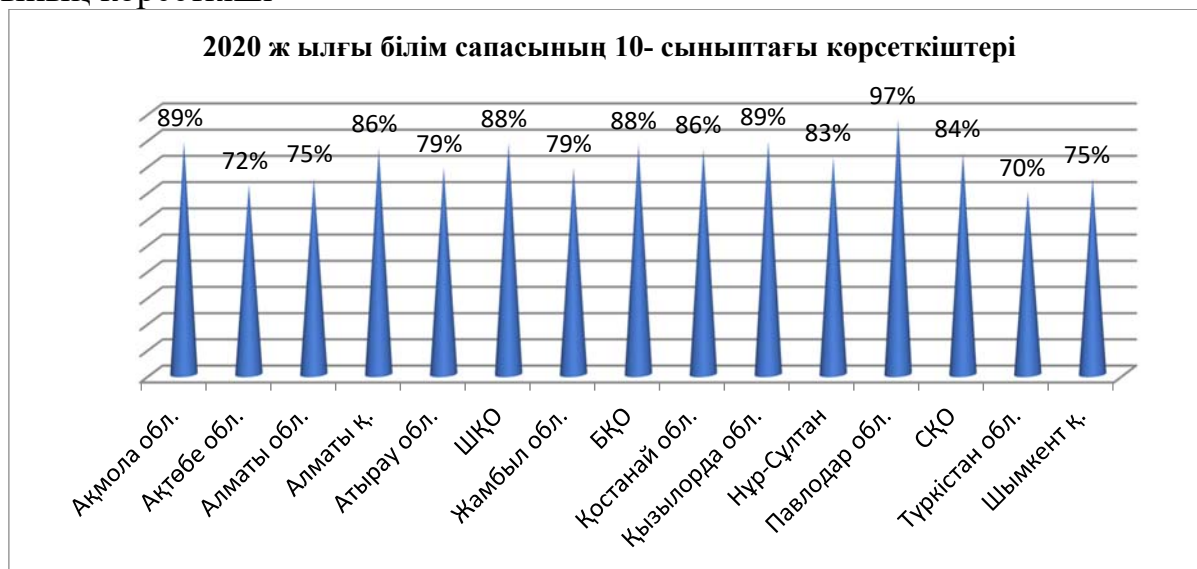

Талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылындағы 9-сыныптағы білім алушылардың «Құқық негіздері» пәні бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 90% құрады. Өңірлер бөлінісінде 9-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткішті Павлодар облысы – 97%, төмен көрсеткіші Түркістан облысы (75%) көрсетті.

Алматы қаласы бойынша – 95%, Жамбыл облысы – 94%, Ақмола облысы – 93%, Шығыс Қазақстан мен Қызылорда облыстары бойынша – 92%, Нұр-Сұлтан қаласы бойынша – 91% білім сапасы анықталды. Сонымен қатар, білім сапасы Қостанай облысы бойынша – 89%, Алматы облысы бойынша – 87%, Ақтөбе облысы бойынша – 84%, Атырау облысы бойынша 80% -ды құрағанын көруге болады.

2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып білім алушыларының «Құқық негіздері» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші 497-суретте көрсетілген.

497-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып білім алушыларының «Құқық негіздері» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім сапасының көрсеткіші

Білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесіне сәйкес 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім алушылардың «Құқық негіздері» пәні бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 83% құрады.

Республика көлемінде 10-сыныптағы білім сапасы бойынша жоғары көрсеткіш Павлодар облысында 97%, төмен көрсеткіш 70% Түркістан облысынан байқалады.

Берілген мәліметтерге сәйкес білім сапасы Ақмола мен Қызылорда облысы бойынша 89%, Шығыс Қазақстан, Батыс Қазақстан облыстары бойынша 88 %, Қостанай облысы мен Алматы қаласы бойынша 86%, Нұр-Сұлтан қаласы, Солтүстік Қазақстан облысы бойынша 84%-ды құрады.

«Құқық негіздері» пәнінен 10-сыныптағы білім сапасы Атырау, Жамбыл, Алматы, Ақтөбе облысы мен Шымкент қаласы бойынша 79 % бен 72 % аралығын көрсетті.

«Құқық негіздері» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау нәтижесі 318-кестеде беріледі.

318-кесте. 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып пен 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім сапасы көрсеткіштеріне жасалған салыстырмалы талдау нәтижесі

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 9-сынып	2020-2021 оқу жылы 10-сынып	Білім динамика
Ақмола облысы	93%	89%	-4%
Ақтөбе облысы	84%	72%	-12%
Алматы облысы	87%	75%	-12%
Алматы қаласы	95%	86%	-9%

Атырау облысы	80%	79%	-1%
ШҚО	92%	88%	-3%
Жамбыл облысы	94%	79%	-15%
БҚО	93%	88%	-5%
Қостанай облысы	89%	86%	-3%
Қызылорда облысы	92%	89%	-3%
Нұр-Сұлтан қаласы	91%	83%	-8%
Павлодар облысы	97%	97%	0%
СҚО	94%	84%	-10%
Түркістан облысы	75%	70%	-5%

Кестеде көрсетілгендей 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныпта білім алушылардың «Құқық негіздері» пәні бойынша білім сапасының жоғары көрсеткіші байқалмайды, тек Павлодар облысында 2019-2020 оқу жылындағы 9-сыныптағы білім сапасы сақталған, ал қалған өңірлерде 1-ден 15%-ға дейін білім сапасы төмендегені анықталды.

Пән бойынша 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім сапасы көрсеткіші Жамбыл облысында 15 %, Ақтөбе мен Алматы облыстарында 12 %, Солтүстік Қазақстан облысы бойынша 10%, Алматы қаласында-9%, Нұр-Сұлтан қаласы бойынша 8%-ға төмендегені көрсетілген.

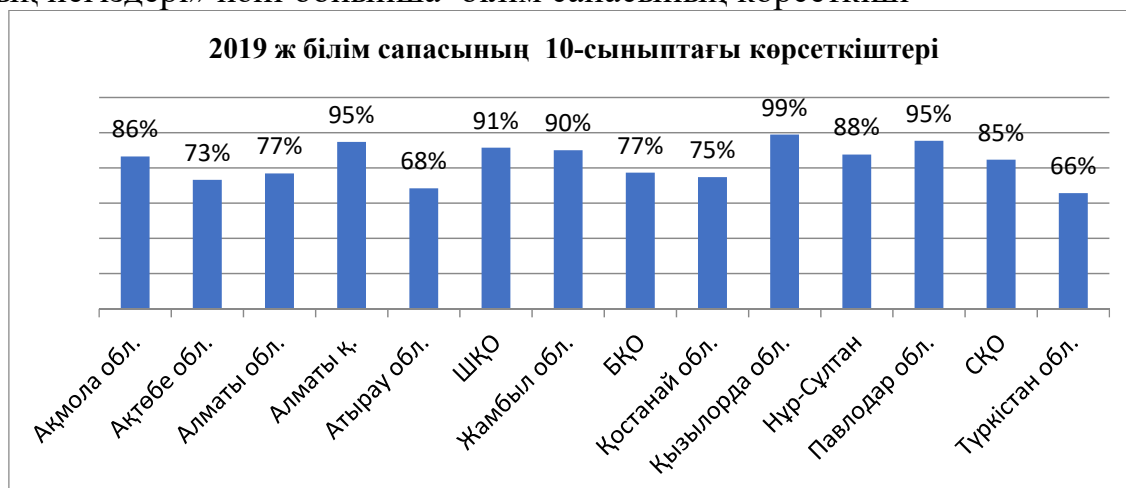
Түркістан, Батыс Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Ақмола, Қостанай, Қызылорда және Атырау облысында -5%-дан -1%-ға дейін төмендегені байқалады.

Талдау нәтижесі көрсеткендей «Құқық негіздері» пәні бойынша білім алушылардың 2019-2020 оқу жылы 9-сыныптағы білім сапасы динамикасы 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныпта Павлодар облысынан басқа өңірлерде 1% дан 15% дейін төмендегенін байқауға болады.

Сонымен критериалды бағалау процесі «Күнделік» электронды журналы арқылы жүзеге асырылатын Республиканың 14 өңірінің 13-інде «Құқық негіздері» пәні бойынша 2020-2021 оқу жылында 10-сынып білім алушыларының білім сапасы деңгейінің төмендеуі анықталды.

2019-2020 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім алушылардың «Құқық негіздері» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші 498-суретте берілген.

498-сурет. 2019-2020 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім алушылардың «Құқық негіздері» пәні бойынша білім сапасының көрсеткіші

«Құқық негіздері» пәні бойынша 2019-2020 оқу жылында жалпы білім беру деңгейінің 10-сыныптары жаңартылған үлгілік оқу бағдарламаларымен білім алды. Аталған сыныптардың білім сапасын анықтау үшін критериалды бағалау жүйесі алғаш енгізілді.

Білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім алушылардың «Құқық негіздері» пәнінен Республика бойынша білім сапасының орташа көрсеткіші 83 %-ды құрады. Өңірлер бөлінісінде 10-сыныптағы білім сапасы бойынша *жоғары көрсеткіш Қызылорда облысы – 99% , төмен көрсеткіш 66%* Түркістан облыстарынан байқалады.

Алматы қаласы, Павлодар, Шығыс Қазақстан, Жамбыл облыстары бойынша білім сапасы 95 бен 90 % аралығын қамтығанын көруге болады. Нұр-Сұлтан қаласы, Ақмола және Солтүстік Қазақстан облыстарында 88 бен 85 % аралығын құрады, ал Алматы, Батыс Қазақстан, Ақтөбе, Қостанай облыстарының көрсеткіші 77 % мен 73 % құрады.

«Құқық негіздері» пәні бойынша критериалды бағалау жүйесі 2019-2020 оқу жылы енгізілген 10-сынып пен критериалды бағалау жүйесі бойынша екінші жылы бағаланған 2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылардың білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесі 319-кестеде берілген.

319-кесте. 2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылардың «Құқық негіздері» пәні бойынша білім сапасы көрсеткіштерін талдау нәтижесі

Өңірлер	2019-2020 оқу жылы 10-сынып	2020-2021 оқу жылы 10-сынып
Ақмола облысы	86%	89%
Ақтөбе облысы	73%	72%
Алматы облысы	77%	75%
Алматы қаласы	95%	86%
Атырау облысы	68%	79%
ШҚО	91%	88%
Жамбыл облысы	90%	79%
БҚО	77%	88%
Қостанай облысы	75%	86%
Қызылорда облысы	99%	89%
Нұр-Сұлтан қаласы	88%	83%
Павлодар облысы	95%	97%
СҚО	85%	84%
Түркістан облысы	66%	70%
Орташа көрсеткіш	83%	83%

Кестеде көрсетілгендей, «Құқық негіздері» пәні бойынша критериалды бағалау жүйесі 2019-2020 оқу жылы *алғаш енгізілген 10-сыныптағы және* критериалды бағалау жүйесімен екінші жылы бағаланған 2020-2021 оқу жылындағы 10-сынып білім алушылардың білім сапасының орташа көрсеткіші 83% құрады.

2019-2020 оқу жылындағы 10-сыныпқа қарағанда 2020-2021 оқу жылы 10-сынып білім алушыларының білім сапасы Қостанай, Атырау облыстарында 11%, Батыс Қазақстан облысы бойынша 10%-ға артқаны байқалады. Ал Жамбыл, Қызылорда облысы бойынша керісінше білім сапасының (-10%) төмендегенін көруге болады.

Өңірлер бөлінісінде 2019-2020 және 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныптар бойынша білім сапасының жоғары деңгейін Павлодар облысы (95% мен 97%), төмен деңгейін Түркістан облысы (66% мен 70%) көрсетті.

Сонымен қорыта келгенде, Республика бойынша «Құқық негіздері» пәнінен 2019-2020 оқу жылындағы 9-сынып білім алушыларының 2020-2021 оқу жылындағы 10-сыныптағы білім сапасына жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижесінде тек Павлодар облысында 2019-2020 оқу жылындағы 9-сыныптағы білім сапасы сақталған, ал қалған өңірлерде 1-ден 15%-ға дейін білім сапасы төмендегені анықталды.

Жүргізілген талдауға сәйкес білім алушылардың білім сапасын арттыру үшін Қазақстан тарихы, Дүниежүзі тарихы және Құқық негіздері пәндері бойынша оқу процесін тиімді ұйымдастырудың келесідей педагогикалық шарттарын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- проблемаларды уақтылы анықтау;
- білім алушылардың қызығушылығын диагностикалау;
- нақты мақсаттары бар сапалы жұмыс жоспарларын әзірлеуге мүмкіндік бермейтін себептерді жою;
- білім алушылардың тиісті құндылыққа бағытталған түсініктерін дамыту;
- шешімдерді іздеу және қабылдау және оларды іске асыру үшін оқиғаларды дүниетанымдық бағалау мақсатында тұлғаның құндылық бағдарларын дамыту.

Сонымен қатар білім алушылардың білім сапасын арттыру үшін білім берудің тұлғаға бағдарланған тәсіліне негізделген оқытуға сараланған тәсіл неғұрлым тиімді болып табылады, ол әрбір оқушының бейімділігі мен қабілеттерін анықтауға және барынша дамытуға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта оқытуды:

- оқу мақсаттары;
- тапсырмаларды орындау деңгейлері;
- ресурстар мен мәтіндер;
- оқыту мазмұны;
- оқу материалының құрылымы;
- оқытуға көзқарас;
- оқыту ортасы;
- тапсырмаларды қолдану тәсілдері;
- бағалау бойынша саралаудың бірнеше бағыты белгіленді.

Оқыту мақсаттары бойынша саралау-бұл мақсат күтілетін оқу нәтижесі ретінде анықталуы керек. Тапсырмалар бойынша саралау сабақтың барлық кезеңдерінде: жаңа материалды үйрену, бекіту, қайталау және білім алушының

үй тапсырмасын орындауда біртіндеп күрделене түсетін және жүзеге асырылатын үлестірмелі материалдарды қолдануды қарастырады.

Білімдегі олқылықтарды жоюға, білімді кеңейтуге және тереңдетуге, білім алушылардың қызығушылықтары мен бейімділігін дамытуға бағытталған тапсырмаларды саралау ұсынылады.

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың негізгі көрсеткіштері:

- 1) пәннің оқу бағдарламасы бойынша біліміндегі олқылықтар;
- 2) оқу-танымдық іс-әрекетіндегі олқылықтар;
- 3) оқуға қажетті өзіндік жеке қасиеттерінің даму деңгейінің жеткіліксіздігі;
- 4) эмоционалды қолайсыздық.

Үлгерімі төмен білім алушылармен жұмыс жасау алгоритмі:

1) бірнеше педагогтің сабақтарды, оқыту процесін бірлесіп жоспарлауы (олқылықтарды жою үшін оқу материалын қайталау, бекіту, оқу тапсырмаларының минимумын орындау, қателерді талдау және жою бойынша оқу әрекетін реттеу және т.б.);

2) оқу іс-әрекеті барысында қолдау көрсету және кеңес беру;

3) оқу іс-әрекетін ынталандыру (көтермелеу, табысты жағдаяттарды туғызу, оқу процесіне белсенді қатысуға ынталандыру және т.б.).

4) оқушының оқу іс-әрекетінің және оқу жетістіктерінің мониторингі (білім алушыларға жүйелі сауалнама жүргізу, оқу тапсырмаларының орындалуын тексеру, кері байланыс, өзін-өзі бағалауды белсендендіру және т.б.);

5) қосымша сабақтарды және өзара көмек беруді ұйымдастыру;

6) білім алушыға қолдау көрсету бойынша ата-аналармен жұмыс.

Педагогке:

- білім алушының артта қалу себептерін, оның оқу жетістіктерінің деңгейін және біліміндегі олқылықтарды анықтау;

- жеке қолдау көрсету үшін білім алушының қажеттіліктерін зерделеу;

- жеке тапсырмаларды таңдай отырып, оқытудың жеке жоспарын әзірлеу;

- жүйелі кері байланысты ұйымдастыру ұсынылады.

Педагог оқушылардың білім алу қажеттіліктерін және жеке даму жолын ескере отырып, пән бойынша білім алушылардың білімін толтыру алгоритмін дербес әзірлейді. Мысалы:

- өткен және ағымдағы оқу жылдарындағы оқу пәні сабақтарының тақырыптарын, оқу мақсаттарын кіріктіру;

- пәндер бойынша өткен оқу жылының материалдарын жаңа оқу жылының барлық кезеңіне бөлу;

- жаңа тақырыптарды және оқу мақсаттарын меңгертуге дейін бұрынғы оқу материалдарын қайталау;

- білім алушыларға қиындық тудырған тақырыптар бойынша қосымша сабақтар өткізу;

- білім алушыларға күрделі тақырыптар/оқу мақсаттары бойынша жеке және топтық консультациялар өткізу;

- өткен оқу материалы бойынша оқу пәнінен олимпиадалар ұйымдастыру;

- каникулдық сабақтарды және жазғы мектепті ұйымдастыру;

- формативті бағалауда өткен оқу жылындағы оқу бағдарламасы бойынша

тапсырмалар әзірлеу және енгізу;

- өткен оқу жылындағы материалдар бойынша зерттеу және жобалау жұмыстарын ұйымдастыру;

- білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толтыру сабақтары үшін Үлгілік оқу жоспарының вариативтік компонентінің сағаттарын пайдалану;

- білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толтыру мақсатында қосымша білім беру ұйымдарының мүмкіндігін барынша пайдалану;
- білім беру платформаларын қолдану.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «Құқық негіздері» оқу пәндері бойынша білім алушылардың білім сапасын арттыру үшін білімдегі олқылықтарын толтыру бойынша жұмыстың мазмұны ұсынылады.

Аталған шараларды келесі кезеңдер бойынша жүргізу ұсынылады:

Диагностикалық жұмыс:

- пәннің оқу бағдарламасы мазмұны бойынша диагностикалық бақылау жұмысын жүргізу (өткен оқу жылындағы күрделі тақырыптар, оқу мақсаттары);

- тақырыптар бойынша білімдегі олқылығы бар оқушылардың санына байланысты өткен тақырыптардың және оқу мақсаттарының қиындық ретін анықтау;

Жоспарлау жұмысы:

- пәннің оқу бағдарламасы бойынша өткен оқу жылдарының оқу мақсаттарына жаңа оқу жылындағы сәйкес келетін оқу мақсаттарын анықтау;

- сәйкес келетін оқу мақсаттары анықталған сабақтардың қысқа мерзімді жоспарларын мақсаттарды үйлестіре, кіріктіре отырып дайындау;

- пәннің оқу бағдарламасының оқу мақсаттары бойынша олқылықтары анықталған оқушылардың топтарымен өткізілетін кеңестер кестесін жасау.

Жүзеге асыру және талдау жұмысы:

- пән бағдарламасы бойынша оқу мақсаттары кіріктірілген қысқа мерзімді жоспар негізіндегі сабақты ұйымдастыру арқылы оқушылардың біліміндегі олқылықтарын толықтыра отырып жаңа оқу мақсаттарын меңгерту;

- меңгерілмеген және қиындық тудыратын оқу мақсаттары, пән тақырыптары бойынша білім алушылар үшін қосымша оқу материалдарын дайындау;

- білім алушылардың қажеттілігіне қарай және ата-аналардың келісімімен білімдегі олқылықтардың орнын толтыру мақсатында, жеке консультациялар, қосымша сабақтар («демалыс мектептері», «каникулдық мектептер», «жазғы мектептер» ұйымдастыру) өткізуде пән бойынша күрделі тақырыптарды меңгерту;

- білім алушылардың білім сапасына жүргізілген жүйелі мониторинг жұмысының нәтижесін талдау және әдістемелік бірлестікте талқылау ұсынылады.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша шектеу шаралары кезіндегі оқу жылдарында жіберілген білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтауды *ауызша сұрақ қою, өзара бақылау, жазбаша жұмыстар, тестілеу* арқылы жүргізу ұсынылады.

«Қазақстан тарихы» және «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша анықталған қателер мен олқылықтарды 4 блокқа топтастыру ұсынылады:

- қоғамдық қатынастар;
- мәдениеттің дамуы;
- саяси жүйелер;
- экономикалық қатынастар.

Бұл топтастыру білімдегі олқылықтардың орнын толтырудың нақты жүйесін құруға мүмкіндік береді, өйткені жоспарлау кезінде мұғалім зерттелетін тақырыптар мен білім алушылардың олқылықтары болған тақырыптар мен оқу мақсаттарын байланыстыра алады.

Мысалы, «Қазақстан тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы меңгерілмеген оқу мақсаттарын оқу тапсырмаларында біріктіру ұсынылады:

6-сыныпта:

6.1.2.1 үстемдік етушілер мен бағыныштылардың өзара қатынасын сипаттау оқу мақсаты мен 5.1.2.1. ежелгі қоғамның әлеуметтік ұйымдасуын сипаттау оқу мақсатын;

6.3.2.2 ерте түрік қағанаттарының сыртқы саясатының негізгі бағыттарын анықтау оқу мақсатын меңгерту кезінде 5.3.2.2 Қазақстан аумағындағы алғашқы мемлекеттік бірлестіктердің көрші елдермен қарым-қатынасын анықтау оқу мақсатын тапсырмаларда кіріктіру ұсынылады;

7-сыныпта:

7.1.2.1 дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді өткен тарихи кезеңдермен салыстыру арқылы анықтау оқу мақсатын меңгертуде 6.1.2.1 қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтау оқу мақсатын;

7.2.1.1 салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың құндылықтары мен маңыздылығын анықтау оқу мақсатын меңгерту кезінде 6.2.1.1 түркілердің дүниетанымдық ерекшеліктерін түсіндіру оқу мақсатын;

8-сыныпта:

8.2.3.4 Қаныш Сәтбаевтың Қазақстан өнеркәсібі мен ғылымын дамытудағы рөліне баға беру оқу мақсатын меңгертуде 7.2.3.4 Шәкәрім Құдайбердіұлы, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы, Қ. Халид еңбектерінің тарихи дерек ретіндегі маңызын айқындау оқу мақсатын;

8.3.1.3 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің тарихи маңызын анықтау және тұлғалардың рөліне баға беру оқу мақсатын меңгертуде 7.3.1.3 Ресей империясының отарлық саясатының себеп-салдарын анықтау оқу мақсатын;

9-сыныпта:

9.1.1.1 демографиялық өзгерістердің себеп-салдарлық байланысын талдау арқылы дәйекті қорытынды жасау оқу мақсатын меңгертуде 8.1.1.1 демографиялық өзгерістердің себептері мен салдарын анықтау оқу мақсатын;

9.2.3.2 білім мен ғылым саласындағы мемлекеттік саясатқа баға беру оқу мақсатын меңгертуде 8.2.3.2 кеңес дәуіріндегі қазақ тілінің ахуалын анықтау оқу мақсатын кіріктіріп тапсырма беру ұсынылады.

Мысалы, пән бойынша шектеу шаралары кезіндегі оқу жылдарында жіберілген білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толтыру үшін 11-сыныпта 10-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады:

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша:

- *«Орталық Азия өркениеттерінің ежелгі ошақтары»;*
- *«Қазақстан аумағындағы этногенез және этникалық процестер»;*
- *«Қазақстан аумағындағы ертедегі мемлекеттердің саяси ұйымы»;*
- *«Түркі империясы-көшпенділер мемлекеттігінің классикалық үлгісі.*

Түркі империясының мұрагерлері»;

- *«Қазақ халқының мемлекеттік егемендігін қалпына келтіру үшін күресі».*

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы меңгерілмеген келесі оқу мақсаттарын оқу тапсырмаларында біріктіру ұсынылады:

6-сыныпта:

6.2.2.3 антикалық мәдениет пен байланыс орнату арқылы Қайта өрлеу дәуірінің мәдениетін (бейнелеу, мүсін өнері) сипаттау оқу мақсаты мен 5.2.2.3 ежелгі дүние өнеріне сипаттама беру оқу мақсатын;

6.4.2.1 экономикалық қатынастардың формаларын түсіндіру арқылы феодалдық шаруашылықтың ерекшеліктерін сипаттау мен 5.4.2.1 экономикалық ілгерілеуді түсіну үшін шаруашылықтың иемденуші және өндіруші түрлерін салыстыру оқу мақсаты бойынша салыстырмалы талдау тапсырмасын беру ұсынылады;

7-сыныпта:

7.2.4.1 өзгерістер мен сабақтастықты көрсету арқылы, адам мен қоғам өміріндегі ғылыми жаңалықтардың маңызын талдауда 6.2.4.1 адам өміріндегі қоршаған орта туралы білімнің рөлін түсіндіру оқу мақсатын;

7.3.1.4 әртүрлі елдердің бір уақыт кезеңіндегі тарихи оқиғаларын салыстыру арқылы ұлттық мемлекеттердің (Италия, Германия) қалыптасу маңызын анықтауда 6.3.1.4 феодалдық соғыстар мен орталықтандырылған мемлекеттердің құрылуы арасында байланыс орнату оқу мақсатын тапсырмаларда кіріктіріп беру ұсынылады;

8-сыныпта:

8.4.1.1 XX ғасырдың басындағы техникалық революция жетістіктерінің (конвейер өндірісі, стандарттау) мемлекеттердің шаруашылық жүйесінің дамуына ықпалын бағалауда 7.4.1.1 себеп-салдарды анықтау арқылы Еуропадағы феодалдық құрылыстан капиталистік шаруашылыққа (мануфактура, фабрика) өту процесін түсіндіру оқу мақсатын;

8.4.2.1 «жоспарлы экономика», «нарықтық экономика» ұғымдарын қолдана отырып, XX ғасырдың бірінші жартысын дағы капитализм мен социализмнің экономикалық жүйелерін салыстыруда 7.4.2.1 түрлі мемлекеттердің өнеркәсіптік даму сатысына өту процесінің ерекшеліктерін анықтау оқу мақсатын кіріктіру;

9-сыныпта:

9.2.1.1 қоғам өміріндегі дәстүрлі және деструктивті діни ұйымдардың іс-әрекетіне баға беру оқу мақсатын меңгертуде 8.2.1.1 тарихи кезеңдердің ерекшеліктерін салыстыра отырып, мемлекет пен діннің өзара қатынасын сипаттау оқу мақсатын;

9.2.4.3 ғылыми жаңалықтардың (генетика, микробиология, ақпараттық технологиялар, нанотехнологиялар, ядролық физика) қоғам дамуына ықпалын талдауда 8.2.4.3 әскери ғылым мен техниканың және соғыс стратегияларының рөлін бағалау оқу мақсаты;

9.3.2.5 аймақтық шиеленістердің себептері мен салдарын тұжырымдауда 8.3.2.5 ХХ ғасырдың басына қарай әлемнің аумақтық бөлінуін және мемлекеттердің саяси құрылымын сипаттау оқу мақсаты бойынша тапсырманы кіріктіру ұсынылады.

Шектеу шаралары кезіндегі оқу жылдарында жіберілген білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толтыру үшін 11-сыныпта 10-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады:

Дүниежүзі тарихы бойынша:

- «Ежелгі әлем өркениеті»;
- «Әлемдік діндер және өркениеттердің дамуы»;
- «Заманауи өнердің даму тенденциялары».

Сонымен қатар тарихи зерттеулер жүргізу, тарихи оқиғаларды, процестерді, құбылыстарды бағалау дағдыларын қалыптастыру, қазіргі заманғы саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени процестерге бағдарлану үшін білім алушылардың тарихи білім мен дағдыларды пайдалану қабілетіне назар аудару ұсынылады.

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толтыру бойынша қосымша сабақтар, шағын топтармен жұмысты ұйымдастыру кезінде оқу пәндері бойынша күрделі тақырыптарды меңгерту ұсынылады.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша қайталау және бекітуге арналған тақырыптар:

6-сыныпта 5-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады: «Қазақстан аумағындағы тас дәуірінің тұрақтары»; «Андронов және Беғазы-Дәндібай мәдениеті»; «Сақтар туралы тарихи мәліметтер»; «Үйсіндер туралы жазба деректер»; «Үйсіндер мен қаңлылардың материалдық және рухани мәдениеті»; «Ғұн тайпаларының бірігуі», «Ғұндардың Батысқа қоныс аударуы»;

7-сыныпта 6-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады: «Қазақстан аумағындағы ерте ортағасырлық мемлекеттер»; «Түркі әлемі қалыптасуының басталуы»; «Х ғасыр - XIII ғасырдың басындағы Қазақстан аумағындағы саяси процестер»; «Қыпшақ хандығы»; «Моңғол шапқыншылықтарының салдары»; «Қазақстан аумағында ұлыстардың құрылуы»; «Қазақ хандығының құрылуы», «XVI-XVII ғасырлардағы қазақтардың рухани мәдениеті»;

8-сыныпта 7-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады: «Қазақ хандығының Ресей империясына қосылуының басталауы»; «Сырым Датұлы бастаған ұлт-азаттық қозғалыс»; «Кенесары Қасымұлы бастаған ұлт-азаттық қозғалыс»; «XIX ғасырдың 40-60 жылдарындағы қазақтардың ортаазиялық хандықтармен қарым-қатынастары»; «XIX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстандағы әкімшілік-аумақтық реформалар»; «Қазақтардың 1860-1870 жылдардағы азаттық күресі»; «XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ қоғамы»; «XIX ғасырдың соңы – XX ғасырдың басындағы Қазақтардың ауызша тарихи дәстүрлерінің дамуы».

9-сыныпта 8-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады: «Қазақстанның XX ғасырдың басындағы әлеуметтік-экономикалық жағдайы»; «Қазақстан азаматтық қарсыластық жылдарында (1917-1920жж.)»; «Қазақстандағы ұлттық автономиялар»; «Қазақстандағы 1920-1930 жылдардағы индустрияландыру»; «Қазақстандағы ұжымдастыру», «1920-1930 жылдардағы саяси репрессиялар»; «Қазақстандықтардың Ұлы Отан соғысы шайқастарына қатысуы».

Мысалы, «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша:

6-сыныптан 5-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады: «Таяу және Орта Шығыстағы ежелгі империялар неліктен қуатты болды?»; «Ежелгі Орта Азия империялары қаншалықты қуатты болды?»; «Ежелгі дүниенің мәдени мұрасы қандай?».

7-сыныпта 6-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады: «Неліктен VIII-XII ғасырды ислам мәдениетінің «алтын ғасыры» деп атайды?»; «Еуропада орталықтандырылған мемлекеттер қалай құрылды?»; «Шығыстағы Ренессанс әлемдік мәдениетті қалай байытты?».

8-сыныпта 7-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады: «Өнеркәсіп төңкерісі әлемді қалай өзгертті?»; «1848 жылғы революциялар Еуропада қандай саяси идеяларды қалыптастырды?»; «Италия және Германияның бірігу жолдары қаншалықты бір-біріне ұқсас болмады?»; «XIX ғасырдағы өнер мен әдебиет әлеуметтік әділетсіздікті қалай суреттейді?».

9-сыныпта 8-сыныптың келесі тақырыптары ұсынылады: «XIX ғасырдың аяғы - XX ғасырдың басында өнер қалайша өзгерді?»; «Әлем елдері Ұлы дағдарыстан қалай шықты?»; «XX ғасырдың бірінші жартысындағы мәдениеттің даму ерекшеліктері қандай?».

Білім олқылықтарының орнын толтыру бойынша жұмысты ұйымдастыру кезінде оқытудың келесі белсенді және интерактивті әдістерін қолдану ұсынылады:

- кластерлер мен графикалық органайзерлер құру;
- пікірталастар жүргізу;
- тарихи оқиғаларды жобалау;
- нақты жағдайды талдау;
- проблемалық оқыту т.б.

«Құқық негіздері» пәні бойынша білім алушылардың білімдегі олқылықтарын толтыру бойынша жұмысты ұйымдастыру кезінде, құқық жүйелі ғылым болғандықтан алдымен негізгі тақырыптар бойынша олқылықтарды анықтау үшін оқу материалының негізгі бөлімдерінен 11-сынып білім алушыларының біліміне мониторинг жүргізу ұсынылады.

10-сынып бойынша мониторинг жүргізуге ұсынылатын оқу мақсаттары:

10.1.1.3 құқық жүйесі және оның негізгі элементтерін түсіндіру (құқық нормалары, сала, ішкі сала, құқықтық институт);

10.1.3.2 адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын жіктеу (саяси, азаматтық, әлеуметтік, экономикалық және мәдени);

10.2.1.1 Конституциялық құқық институт тарын құқықтық норма жүйесі ретінде түсіндіру;

10.2.1.2 Конституциялық құқықтың қайнар көздерін анықтау және олардың міндеттерін түсіндіру (Конституция, Конституциялық заңдар, Конституциялық Кеңестің актілері және тағы басқалар);

10.2.4.1 қылмыстық кодекстің мазмұны мен құрылымын анықтау, 10.2.4.3 нақты мысалдар арқылы қылмыстық теріс қылық пен қылмысты қоғамдық қауіптілік дәрежесіне сәйкес сипаттау;

10.3.1.1 Қазақстан Республикасы азаматтық құқығының қайнар көздерін түсіндіру (Азаматтық кодексі, заңдар, заңға тәуелді актілер, Азаматтық кодексін толықтыратын және нақтылайтын ережелер);

10.3.1.3 азаматтық құқық субъектілерін анықтау;

10.3.1.4 азаматтық құқық объектілерін олардың елеулі белгілері бойынша ажырата білу;

10.3.3.2 Қазақстан Республикасының отбасылық қарым-қатынастарының құқықтық реттелуінің негізгі ұғымдары мен принциптерін түсіндіру;

10.3.4.1 Қазақстан Республикасының еңбек қатынастарын құқықтық реттеудің негізгі ұғымдары мен принциптерін түсіндіру;

10.4.1.1 қылмыстық процестің негізгі міндеттері мен принциптерін түсіндіру;

10.4.1.2 қылмыстық процесс субъектілерін ажырату;

10.4.2.1 азаматтық процестің негізгі міндеттері мен принциптерін талдау;

10.4.2.2 азаматтық процестің субъектілерін ажырату.

Сонымен қатар білім алушылардың талдау дағдыларын қалыптастыру, заңдармен және өзге де нормативтік құқықтық актілермен жұмыс істеуге және оларды практикалық жағдаяттарды шешу кезінде тәжірибеде қолдануына көңіл бөлу ұсынылады. Білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға, нақты құқық нормасына сілтеме жасай отырып, өз көзқарасын дәлелдей білуге ерекше назар аудару қажет.

«Құқық негіздері» пәні бойынша білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толтыру құралы ретінде жаңа тақырыпты зерделеуде өткен тақырыптарды салалық белгі бойынша біріктіру ұсынылады.

Мысалы, 10-сыныпта 10.1.1.1 құқық белгілерін қорытындылай отырып, ұғымын түсіндіру оқу мақсатын 9.1.1.1 әлеуметтік нормалар жүйесіндегі құқық ұғымы мен рөлін түсіндіру оқу мақсатын тапсырмаларда кіріктіріп беру ұсынылады; 11-сыныпта 11.3.1.1 келісімшарттың ерекше белгілерін айқындай отырып мазмұнын түсіндіруде 10.3.1.3 азаматтық құқық субъектілерін анықтау және 10.3.1.4 азаматтық құқық объектілерін олардың елеулі белгілері бойынша ажырата білу оқу мақсаттарымен кіріктіру ұсынылады.

Сонымен қатар *«Құқық негіздері» пәні бойынша* білім алушылардың біліміндегі олқылықтардың орнын толтыру бойынша *қосымша сабақтар, шағын топтармен жұмысты ұйымдастыру кезінде оқу пәндері бойынша келесі тақырыптарды меңгерту ұсынылады:*

- «Құқықтық мемлекет ұғымы және принциптері»;
- «Адам құқықтары ұғымы және оның негізгі түрлері»;
- «Қылмыстық құқық бұзушылықтар және қылмыстық жауапкершілікке тартылатын адамдар».

Білім олқылықтарының орнын толтыру бойынша жұмысты ұйымдастыру кезінде белсенді оқыту әдістерін (кейс-технологиялар, графикалық органиайзерлер, имитациялық ойындар) және интерактивті (кластерлер, пікірталастар, дебаттар) қолдану ұсынылады.

«Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша білім алушылардың білімін толықтыру және олқылықтарды жою бойынша ұсынымдар

6-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 5-сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9- сыныптарына арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз[2].

I. Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

5-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

1.1 Этникалық қатынастар бөлімі бойынша:

5.1.1.1 Алғашқы адамдардың антропологиялық белгілерін сипаттау;

5.1.1.2 Ежелгі Қазақстан адамдарының антропологиялық тұрпатын анықтау;

5.1.1.3 Ғұндардың қоныс аудару бағыттарын тарихи картадан көрсету.

1.2 Әлеуметтік қатынастар бөлімі бойынша:

5.1.2.1 Алғашқы адамдардың тұрмыс-тіршілігін шығармашылық түрде көрсету;

5.1.2.2 Әлеуметтік топтардың ерекшеліктерін түсіндіру;

2.1 Дүниетаным мен дін бөлімі бойынша:

5.2.1.1 Алғашқы адамдардың наным-сенімдерін сипаттау;

5.2.1.2 Ежелгі тайпалардың дүниетанымын сипаттау;

2.2 Өнер мен әдебиет бөлімі бойынша:

5.2.2.1 Археологиялық ескерткіштерді сипаттау;

5.2.2.2 Археологиялық деректерге сүйене отырып, Андронов мәдениетінің белгілерін анықтау;

5.2.2.3 Ежелгі тайпалардың қолданбалы өнер ерекшеліктерін сипаттау;

5.2.2.4 Есік обасынан табылған «Алтын адам» археологиялық олжасының ерекшеліктерін анықтау;

5.2.2.5 Ә. Марғұланды ғалым-археолог ретінде айқындау;

5.2.2.6 Көшпелілердің әлемдік өркениетке қосқан үлесін түсіну;

5.2.2.7 Тарихи мұраны жеткізудегі жәдігердің рөлін сипаттау;

5.2.2.8 Өлкедегі тарихи ескерткіштердің құндылығын түсіну;

5.2.2.9 Өлкенің аңыз-ертегілерінің мән-мағынасын түсіндіру.

2.3 Білім және ғылым бөлімі бойынша:

5.2.3.1 Қазақстандық ғалымдардың археологиялық жаңалықтарын білу.

3.1. Мемлекеттің ішкі саясаты бөлімі бойынша:

5.3.1.1 картадан тайпалық одақтардың орналасуын көрсету;

5.3.1.2 ежелгі мемлекеттік бірлестіктердің құрылуын түсіндіру;

5.3.1.3 тарихи тұлғалардың туған өлке тарихындағы рөлін түсіндіру;

3.2 Мемлекеттің сыртқы саясаты бөлімі бойынша:

5.3.2.1 Қазақстан аумағындағы ерте көшпелілердің халықаралық сахнадағы орнын анықтау;

5.3.2.2 Қазақстан аумағындағы алғашқы мемлекеттік бірлестіктердің көрші елдермен қарым-қатынасын анықтау;

4.1 Шаруашылық бөлімі бойынша:

5.4.1.1 ежелгі адамдардың алғашқы кәсібін сипаттау;

5.4.1.2 көшпелі мал шаруашылығы мен егіншіліктің қалыптасуын түсіндіру;

4.2 Өндірістік қатынастар және сауда бөлімі бойынша:

5.4.2.1 еңбек құралдары мен қару түрлерін сипаттау;

5.4.2.2 металл өндірісі жетілуінің шаруашылық салаларына тигізген ықпалын түсіндіру;

5.4.2.3 Ұлы Жібек жолының пайда болуын түсіндіру

Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс «Қазақстан тарихы» оқу пәнінен білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтау үшін, өткен оқу жылындағы 5-сыныпта өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары бойынша жүргізіледі. Диагностикалық жұмысты орындау уақыты: оқушыларға нұсқау беруге – 5 минут, диагностикалық жұмысты орындауға - 45 минут.

1-нұсқа

1. Жамбыл обылысындағы 5 мыңға жуық тас құралдар табылған тұрақтар:

A) Арыстанды, Шақпақата

B) Тесіктас, Семізбұғы

C) Атасу, Пеньки

D) Қарасу, Сексеуіл

E) Бөріқазған, Шабакты

2. Қоғамда алғашқы ірі еңбек бөлінісін туғызған жағдай

A) терімшіліктің дамуы

B) аңшылықтың дамуы

C) тобырдың қалыптасуы

D) темірді пайдалану

E) шаруашылықтың егіншілік пен мал шаруашылығы болып бөлінуі

3. Тас өңдеу биік деңгейге көтерілген кезең

A) Орта полеолит

B) Кейінгі полеолит

C) Мезолит

D) Ерте полеолит

E) Неолит

4. «Қыш құмыралар заманы» деп аталатын дәуір:

A) кейінгі палеолит

B) мезолит

C) энеолит

D) неолит

E) қола дәуірі

5. Жылқыны қолға үйретуге байланысты ойлап табылған жаңалық:

A) дөңгелекті ойлап табу

B) ет, сүтін пайдалану

C) көлік ретінде пайдалану

D) терісін пайдалану

E) үзеңгі мен ауыздықты ойлап табу.

6. Кестеде берілген сипаттаулардың қай нәсілге тиесілі екенін анықтаңыз.

Моңғолоидтық нәсіл, еуропеидтық нәсіл, негроидтық нәсіл

7.

_____	_____	_____
Терісі ақшыл, шаштары жұмсақ, толқынды, денелері түкті, беті сопақша, қыр мұрынды, еріндері жұқа.	Терісі сары, қоңырқай, шаштары қайратты, денесінің түгі аз, көздері қысыңқы, беті жалпақ, қастары мен еріндері қалың.	Терісі қара, шаштары бұйра, денелері түкті, жақ сүйегі шығыңқы, мұрындары жалпақ, еріндері қалың.

7. Үйсіндер туралы аңызды оқып, сұрақтарға жауап беріңіз.

«Үйсіндердің басшысын Гуньмо деп атайды. Оның әкесі сюннудың батыс шекараларындағы шағын патшалықты билеген. Сюнну оның әкесіне шабуыл жасаған кезде Гуньмо туған, оны далаға тастап кеткен. Тұмсығымен ет тістеген қарғалар оның үстінде айналып ұшып жүрді, ал қасқырлар оны емізген. Шаньюй бұған таңғалып, мұны таңғажайып нәрсе деп санап, оны тәрбиелеп өсірді». Сюнну деген кімдер? Қай мемлекеттің билеушісі «шаньюй» аталады? Аңыз шындыққа негізделген бе? Аңыздан қандай қорытынды шығарасыз?

8. Ақпараттардың ақиқат немесе жалған екенін анықтаңыз:

№	Ақпарат	+	-
1.	Б.з.б. 55 жылы Ғұн мемлекеті өзара ішкі тартыстар мен сыртқы қысымдардың әсерінен күйреуге ұшырап, оңтүстік, орталық және солтүстік Ғұндар мемлекеті болып үшке бөлінеді		
2.	Солтүстік Ғұндардың ордасы Монғолияның солтүстікбатысындағы Қырғыз-Нұр көлінің маңына орналасқан.		

3.	Қаңлылармен одақтаса отырып, ғұндарды біріктіру мақсатын көздеген Чжи-Чжи өз қарауындағы ғұн тайпаларымен бірге Оңтүстік-Шығыс Қазақстанжеріне қоныс аударады		
4.	Б.з.б. 55 жылы Қазақстан жеріне бірінші қоныс аударуда ғұндарды Мөде басқарды.		

Диагностикалық тапсырмаларды бағалау жүйесі

1-6 тапсырмалардың әрқайсысы бойынша жұмысты тексеру кезінде жауап дұрыс болса-1 ұпай, қате болса-0 балл қойылады. Тапсырмалардың әрқайсысы үшін.

7-тапсырма бойынша мәтінді оқып, сұрақтарға жауапты толық жазуға арналған, әр толық жауап жауап – 1 ұпай.

8-тапсырма әр дұрыс жауап 1 ұпаймен бағаланады.

III. Сабак барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары.

6-сыныпта 5-сыныптың келесі оқу мақсаттары кіріктіру ұсынылады (320-кесте)

320- кесте. 6-сыныпта кіріктірілетін 5-сыныптың оқу мақсаттары

6-сыныптың оқыту мақсаттары	5-сыныптың оқыту мақсаттары
6.1.1.1. Түркі тілдес тайпаларды атап, олардың аумақтық орналасуын картада көрсету	5.1.1.3 Ғұндардың қоныс аудару бағыттарын тарихи картадан көрсету 5.3.1.1 картадан тайпалық одақтардың орналасуын көрсету 5.3.2.1 Қазақстан аумағындағы ерте көшпелілердің халықаралық сахнадағы орнын анықтау
6.2.1.3 Тарихи оқиғалар мен процестердің сабақтастығын сипаттауда «Ұлы Дала Елі» ұғымын қолдану	5.3.1.2 ежелгі мемлекеттік бірлестіктердің құрылуын түсіндіру
6.1.2.2 Өлкедегі әр түрлі ұлттардың тарихын, салт-дәстүрін сипаттау	5.1.2.2Әлеуметтік топтардың ерекшеліктерін түсіндіру
6.2.1.1 Түркілердің дүниетанымдық ерекшеліктерін түсіндіру	5.2.1.1 алғашқы адамдардың наным-сенімдерін сипаттау 5.2.1.2 ежелгі тайпалардың дүниетанымын сипаттау
6.2.2.5. Көшпелілердің қолданбалы өнер жетістіктерін сипаттау 6.2.3.1 Көне түркі жазуының тарихи маңызын түсіндіру	5.2.2.3 ежелгі тайпалардың қолданбалы өнер ерекшеліктерін сипаттау

6.2.2.2 Ортағасырлық сәулет өнері ескерткіштерінің ерекшеліктерін түсіндіру	5.2.2.1 археологиялық ескерткіштерді сипаттау; 5.2.2.6 көшпелілердің әлемдік өркениетке қосқан үлесін түсіну; 5.2.2.8 өлкедегі тарихи ескерткіштердің құндылығын түсіну
6.3.1.11. Қоғамдық-саяси өмірдегі сұлтан, би, батыр, жыраулардың қызметтерін сипаттау	5.3.1.3 тарихи тұлғалардың туған өлке тарихындағы ролін түсіндіру
6.3.2.5. Тарихи оқиғалардың өзара байланысын анықтап, Қазақстан аумағында XIII - XV ғасырларда құрылған мемлекеттердің сыртқы саясатын түсіндіру	5.3.2.2 Қазақстан аумағындағы алғашқы мемлекеттік бірлестіктердің көрші елдермен қарым-қатынасын анықтау
6.4.1.1 Көшпелілер мен отырықшылар арасындағы өзара экономикалық байланыстарын анықтау	5.4.1.2 көшпелі мал шаруашылығы мен егіншіліктің қалыптасуын түсіндіру
6.4.2.1 Ұлы Жібек жолының қала мәдениетінің дамуына әсерін анықтау 6.4.2.2 Ұлы Жібек жолының халықаралық қатынастардың дамуындағы орнын анықтау	5.4.2.3 Ұлы Жібек жолының пайда болуын түсіндіру

Сабақ барысында толықтырылатын 5-сыныпта өткен тақырыптар бойынша оқыту мақсаттары, 6-сыныпта төмендегі тақырыптар бойынша оқыту мақсаттарымен кіріктіріп меңгертуде:

Түркі әлемі қалыптасуының басталуы тақырыбы бойынша 6.1.1.1 түркі тілдес тайпаларды атап, картадан олардың аумақтық орналасуын көрсету оқыту мақсатын, 5-сыныптағы 5.1.1.3 ғұндардың қоныс аудару бағыттарын тарихи картадан көрсету; 5.3.2.1 Қазақстан аумағындағы ерте көшпелілердің халықаралық сахнадағы орнын анықтау оқыту мақсатымен кіріктіру ұсынылады.

Қыпшақ хандығы тақырыбы бойынша 6.2.1.3 тарихи оқиғалар мен процестердің сабақтастығын сипаттауда «Ұлы Дала Елі» ұғымын қолдану оқыту мақсатын, 5-сыныптағы 5.3.1.2 ежелгі мемлекеттік бірлестіктердің құрылуын түсіндіру оқыту мақсатымен кіріктіру қажет.

Түріктер туралы тарихи деректер тақырыбы бойынша 6.2.1.1 түркілердің дүниетанымдық ерекшеліктерін түсіндіру оқыту мақсатын, 5-сыныптағы 5.2.1.2 ежелгі тайпалардың дүниетанымын сипаттау; 5.2.1.1 алғашқы адамдардың наным-сенімдерін сипаттау оқыту мақсатымен кіріктіру ұсынылады.

IV. Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары:

1.1 Этникалық қатынастар бөлімі бойынша:

5.1.1.1 Алғашқы адамдардың антропологиялық белгілерін сипаттау;

5.1.1.2 Ежелгі Қазақстан адамдарының антропологиялық тұрпатын анықтау;

1.2 Әлеуметтік қатынастар бөлімі бойынша:

5.1.2.1 Алғашқы адамдардың тұрмыс-тіршілігін шығармашылық түрде көрсету;

2.2 Өнер мен әдебиет бөлімі бойынша:

5.2.2.2 Археологиялық деректерге сүйене отырып, Андронов мәдениетінің белгілерін анықтау;

5.2.2.4 Есік обасынан табылған «Алтын адам» археологиялық олжасының ерекшеліктерін анықтау;

5.2.2.7 Тарихи мұраны жеткізудегі жәдігердің рөлін сипаттау;

2.3 Білім және ғылым бөлімі бойынша:

5.2.3.1 Қазақстандық ғалымдардың археологиялық жаңалықтарын білу.

4.1 Шаруашылық бөлімі бойынша:

5.4.1.1 ежелгі адамдардың алғашқы кәсібін сипаттау;

4.2 Өндірістік қатынастар және сауда бөлімі бойынша:

5.4.2.1 еңбек құралдары мен қару түрлерін сипаттау;

5.4.2.2 металл өндірісі жетілуінің шаруашылық салаларына тигізген ықпалын түсіндіру;

Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша жазғы мектеп кезіндегі сабақтар, каникул кезіндегі тапсырмалар мен мұғалімнің кеңестері, оқушылардың шығармашылық тапсырмалары бойынша жүзеге асырылады.

Алғашқы адамдардың өмірі тақырыбы бойынша 5.1.2.1 Алғашқы адамдардың тұрмыс-тіршілігін шығармашылық түрде көрсету оқыту мақсаты бойынша сурет салу, кітап оқу және интернет желісінен қосымша ақпараттар мен кинофильмдер көру ұсынылады.

Андронов және Беғазы-Дәндібай мәдениеттері тақырыбы бойынша 5.2.2.2 Археологиялық деректерге сүйене отырып, Андронов мәдениетінің белгілерін анықтау оқыту мақсаты бойынша жергілікті өлкетану мұражайларына саяхат, кітап оқу және интернет желісінен қосымша ақпараттар мен деректік танымдық фильмдер көру ұсынылады.

Ежелгі көшпелілер өмірі бөлімі Қазақстан аумағында темірдің игерілуі 5.4.2.2 металл өндірісі жетілуінің шаруашылық салаларына тигізген ықпалын түсіндіру; Сақтар бөлімі «Алтын адам» археологиялық олжасы тақырыбы бойынша 5.2.2.4 Есік обасынан табылған «Алтын адам» археологиялық олжасының ерекшеліктерін анықтау және 5.2.3.1 Қазақстандық ғалымдардың археологиялық жаңалықтарын білу оқыту мақсаттары бойынша эссе жазу, кітап оқу, археологиялық экспедиция материалдарымен танысу, мұражайға виртуалды саяхат сабақтары арқылы меңгертіледі.

Ежелгі Қазақстан тарихына шолу бөлімі Ежелгі Қазақстанға саяхат тақырыбы бойынша 5.4.1.1 ежелгі адамдардың алғашқы кәсібін сипаттау және 5.4.2.1 еңбек құралдары мен қару түрлерін сипаттау, 5.2.2.7 Тарихи мұраны жеткізудегі жәдігердің рөлін сипаттау оқыту мақсаттары бойынша жергілікті өлкетану мұражайларына саяхат және интернет желісінен қосымша ақпараттар мен кинофильмдер көру ұсынылады.

*Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын
консультациялардың кестесі*
321-кесте. Жаңа тақырыптың алдында ұйымдастырылатын
консультациялар

<i>Р/с</i>	<i>6-сыныпта өтетін жаңа тақырыптар</i>	<i>5-сыныптың кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын тақырыптар</i>	<i>Мерзімі</i>
1.	Қазақстан аумағындағы ерте ортағасырлық мемлекеттер	Алғашқы адамдардың өмірі	1- тоқсан
2.	Түркі әлемі қалыптасуының басталуы	Ежелгі Қазақстан адамдарының антропологиялық тұрпаты	1- тоқсан
3.	X ғасыр - XIII ғасырдың басындағы Қазақстан аумағындағы саяси процестер	Андронов және Беғазы-Дәндібай мәдениеттері	2- тоқсан
4.	Түріктердің материалдық және рухани мәдениеті	Қазақстан аумағында темірдің игерілуі	2- тоқсан
5.	Мәдени-тарихи дәстүрді сақтаушылар: өлкенің ұлттық қолөнері	«Алтын адам» археологиялық олжасы	2- тоқсан
6.	Бір халық – бір ел – бір тағдыр (менің өлкемнің халықтары)	Ежелгі Қазақстанға саяхат	3- тоқсан
7.	Туған өлке тарихының қазіргі кездегі куәгерлері	Өлкетану мұражайы және тарихи жәдігерлер	4- тоқсан

322-кесте. Каникул кездерінде ұйымдастырылатын консультациялар кестесі

№	Бөлімдер	Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары	Жұмыс түрі	Мерзімі
1.	1.1 Этникалық қатынастар	5.1.1.1 Алғашқы адамдардың антропологиялық белгілерін сипаттау; 5.1.1.2 Ежелгі Қазақстан адамдарының антропологиялық тұрпатын анықтау;	Кесте жасау	Күзгі
2.	1.2 Әлеуметтік қатынастар	5.1.2.1 Алғашқы адамдардың тұрмыс-тіршілігін шығармашылық түрде көрсету;	Семинар-практикум	Күзгі каникул
3.	2.2 Өнер мен әдебиет	5.2.2.2 Археологиялық деректерге сүйене отырып, Андронов мәдениетінің белгілерін анықтау; 5.2.2.4 Есік обасынан табылған «Алтын адам» археологиялық олжасының ерекшеліктерін анықтау; 5.2.2.7 Тарихи мұраны жеткізудегі жәдігердің рөлін сипаттау;	Саяхат	Қысқы каникул

4.	2.3 Білім және ғылым	5.2.3.1 Қазақстандық ғалымдардың археологиялық жаңалықтарын білу.	тезис құру	Қысқы каникул
5.	4.1 Шаруашылық	5.4.1.1 ежелгі адамдардың алғашқы кәсібін сипаттау;	Ауызша баяндама	Көктемгі каникул
6.	4.2 Өндірістік қатынастар және сауда	5.4.2.1 еңбек құралдары мен қару түрлерін сипаттау; 5.4.2.2 металл өндірісі жетілуінің шаруашылық салаларына тигізген ықпалын түсіндіру;	Шығырма шылық тапсырма (сурет салу)	Көктемгі каникул

Каникул кездерінде ұйымдастырылатын жұмыс түрі оқушылардың өзіндік жұмыстары негізінде ұйымдастырылады. Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруда мұғалім мынадай қағидаларды есте сақтау керек.

1.Өздігінен орындайтын жұмыстың мазмұны оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай болу тиіс.

2.Өзіндік жұмыс оқушылардың ойлау қабілетін дамытуы тиіс.

3. Өзіндік жұмыстың түрі, мазмұны кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттарына сай болуы тиіс.

4. Әрбір өзіндік жұмыс тексеріліп, бағалануы керек. Өз бетінше жұмыстың нәтижелілігі оның балаға түсінікті болуына және алдын-ала дайындалуына байланысты.

Өткен оқу жылында өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

7-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 6-сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз.

6-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

6.3.1.1 оқиғалардың өзара байланысын табу арқылы Түрік қағанаты құрылуының тарихи маңызын анықтау;

6.3.1.2 VI-IX ғасырлардағы мемлекеттердің даму ерекшеліктерін түсіндіріп, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау;

6.3.2.2 ерте түрік қағанаттарының сыртқы саясатының негізгі бағыттарын анықтау;

6.2.1.3 тарихи оқиғалар мен процестердің сабақтастығын сипаттау үшін

«Ұлы Дала» ұғымын қолдану

6.2.3.1 көне түркі жазуының маңызын түсіндіру

6.3.2.3 Атлах шайқасының тарихи маңызын талдау;

6.2.2.3 көшпелілердің әскери өнеріндегі жетістіктерін сипаттау

6.3.1.2 VI-IX ғасырлардағы мемлекеттердің даму ерекшеліктерін түсіндіріп, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау

6.4.2.1 Ұлы Жібек жолының қала мәдениетінің дамуына әсерін анықтау;

6.2.1.1 түркілердің дүниетанымдық ерекшеліктерін түсіндіру

6.3.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын табу арқылы түркі тілдес тайпалардың миграциясын түсіндіру;

6.1.1.1 түркі тілдес тайпаларды атап, картадан олардың аумақтық орналасуын көрсету

6.2.2.6 жергілікті жер, қала, өзен, көл, тау атауларының шығу тарихын түсіндіру

6.3.1.3 X ғасыр - XIII ғасырдың басындағы мемлекеттердің даму ерекшеліктерін түсіндіріп, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау;

6.3.1.7 ортағасырлық мемлекеттердің ыдырауының негізгі және жанама себептерін анықтау;

6.2.1.2 ислам дінінің қоғамдық өмірге ықпалын анықтау;

6.3.1.4 тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін түсіндіру;

6.3.2.4 қыпшақтардың Еуразия тарихындағы орнын анықтау;

6.2.1.3 тарихи оқиғалар мен процестердің сабақтастығын сипаттауда «Ұлы Дала» ұғымын қолдану;

6.4.2.2 Ұлы Жібек жолының халықаралық қатынастардың дамуындағы орнын анықтау;

6.4.1.1 көшпелілер мен отырықшылар арасындағы өзара экономикалық байланыстарын анықтау;

6.2.2.2 ортағасырлық сәулет өнері ескерткіштерінің ерекшеліктерін түсіндіру;

6.2.2.5 көшпелілердің қолданбалы өнер жетістіктерін сипаттау;

6.2.3.2 Әл-Фарабидің және басқа да ғалымдардың ортағасырлық ғылымның дамуына қосқан үлесін анықтау;

6.2.2.4 түркі кезеңіндегі қоғамды бейнелеуде М. Қашғари, Ж. Баласағұн және А. Яссауи еңбектерінің тарихи құндылығын түсіндіру;

6.3.1.6 картаны қолдану арқылы XIII-XV ғасырлардағы мемлекеттердегі саяси процестерді түсіндіру

6.3.1.5 Отырарды қорғаудағы қала халқының ерлігін сипаттау;

6.1.1.2 XIII-XV ғасырлардағы мемлекеттердің этноәлеуметтік құрылымын анықтау;

6.3.1.8 Қазақстан аумағындағы мемлекеттердің басқару жүйесінің ерекшеліктерін анықтау;

6.1.1.2 XIII-XV ғасырлардағы мемлекеттердің этноәлеуметтік құрылымын анықтау;

6.3.1.7 ортағасырлық мемлекеттердің ыдырауының негізгі және жанама себептерін анықтау;

6.3.2.5 тарихи оқиғалардың өзара байланысын анықтап, Қазақстан аумағында XIII XV ғасырларда құрылған мемлекеттердің сыртқы саясатын түсіндіру;

6.3.2.5 тарихи оқиғалардың өзара байланысын анықтап, Қазақстан аумағында XIII - XV ғасырларда құрылған мемлекеттердің сыртқы саясатын түсіндіру;

6.2.2.1 күй, аңыз, шежіре, эпостық жырлардың тарихи дереккөзі ретіндегі маңыздылығын айқындау;

6.1.1.3 ежелгі және ортағасырлар тарихының оқиғалары арасында байланыс орнату арқылы қазақ халқы қалыптасуының негізгі кезеңдерді анықтау;

6.1.1.4 «қазақ» этнонимінің мағынасын түсіндіру;

6.3.1.9 Қазақ хандығы құрылуының тарихи маңызын анықтау;

6.2.3.4 М.Х.Дулатидің «Тарихи-Рашиди» еңбегінің маңыздылығын түсіндіру;

6.3.1.10 қазақ хандарының мемлекетті нығайтудағы рөлін анықтау;

6.2.1.3 тарихи оқиғалар мен процестердің сабақтастығын сипаттауда «Ұлы Дала» ұғымын қолдану;

6.1.2.2 өлкедегі әр түрлі ұлттардың тарихын, салт-дәстүрін сипаттау;

6.3.1.10 қазақ хандарының мемлекетті нығайтудағы рөлін анықтау;

6.3.2.6 қазақ хандарының сыртқы саясатын талдау;

6.3.2.7 Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнердегі шеберлігі мен ерлігін бағалау;

6.1.2.1 Қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтау;

6.3.1.1 қоғамдық-саяси өмірдегі сұлтан, би, батыр, жыраулардың қызметтерін сипаттау;

6.2.3.3 «Кодекс Куманикус» сөздігінің халықаралық байланыстардағы рөлін анықтау;

6.2.2.7 өлкенің дәстүрлі көркем мәдениетін жандандыруға үлесін қосқан шеберлерді айқындау;

6.2.2.3 көшпелілердің әскери өнеріндегі жетістіктерін сипаттау; қолданбалы өнердегі жетістіктерін сипаттау;

6.4.1.2 көшпелілердің шаруашылық өмірінің ерекшеліктерін анықтау;

6.3.1.12 туған өлке тарихының қазіргі кездегі куәгерлерінің ерлік істері мен еңбегін сипаттау.

Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс «Қазақстан тарихы» оқу пәнінен білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтау үшін, өткен оқу жылындағы 6-сыныпта өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары бойынша жүргізіледі. Диагностикалық жұмысты орындау уақыты: оқушыларға нұсқау беруге – 5 минут, диагностикалық жұмысты орындауға 45 минут.

1-тапсырма. Оқиғаларды сәйкестендіріңіз

Саясат	Билеушілер
--------	------------

<p>А.Қарахан мемлекетінің негізін қалады</p> <p>В.Исламды қарахандықтардың мемлекеттік діні етіп жариялады</p> <p>С.Наймандар билеушісі Шыңғысханнан жеңіліс тапты</p> <p>Д.Жетісуда Қарақытайлар мемлекетін құрды</p>	<p>1.Күшлік</p> <p>2.Елюй Даши</p> <p>3.Мұса қаған</p> <p>4. Сатұқ Боғра хан</p>
--	--

2-тапсырма. Түркі ғалымдарының ғылымға қосқан үлестеріне қарай сәйкестендіріңіз.

Түркі ғұламалары	Еңбектері
<p>1.Әбу Райхан Бируни</p> <p>2.Әл-Хорезми</p> <p>3.Әбу Әли ибн Сина</p> <p>4.Әл Фараби</p>	<p>А). Алгебра ғылымының негізін салушы. Математика саласындағы ең ірі еңбегі «Китаб ал-жабр ва мукабаа» деп аталады. Заманында бұл еңбегі жоғары бағаланып, оны «алгоритм атасы» деп атаған.</p> <p>В). Аристотельден кейінгі ойшыл, кемеңгер философ. Өз заманындағы ғылымның барлық салаларынан, әсіресе, математика, астрономия, физика, жаратылыстану ғылымдарынан көп мұралар қалдырды. «Ғылымдар тізбегі» деген еңбегінде сол кездегі ғылымды үлкен-үлкен бес салаға бөледі.</p> <p>С). 973 жылы Қият қаласының іргесіндегі ауылда дүниеге келді. Ол 150-ге жуық кітап жазған, оның 45-і астрономия мен математикаға арналған. Оның «Үндістан», «Масғұд каноны» т. б. еңбектері біркатар шетел тілдеріне аударылған</p> <p>Д). Ол - «Дәрігерлік ғылым каноны» атты 5 кітаптан тұратын медициналық энциклопедияның, «Білім кітабы» деп аталатын философиялық энциклопедияның, араб және парсы тілдерінде жазылған тереңойлы өлеңдердің авторы</p>

3-тапсырма. Мәтіндегі бос орындарға тиісті сөздерді қойыңыз.

Халықаралық сауда жолының тарихы _____ Шығыс Түркістаннан Иран, Мысыр, Қытай мен Сирияға _____ пен _____ тасудан басталады. Тарих ғылымында _____ Жібек жолының тұрақты жұмыс істеуінің басталуы деп есептеу қабылданған. Ұлы Жібек жолының маңызы _____ мен _____ жақындастырып, өзара байытуында болды.

_____ сауданың басты түрі болды. Орталық Азиядан Қытайға _____ әкелінді. Жібек Жолы бойындағы халықаралық сауда _____ ерекше дамып, _____ қалалары ірі сауда орталықтары саналды.

4-тапсырма. Қазақ жүздерінің (Ұлы, Орта, Кіші) орналасу аймақтарын картаға белгілеңіз.

Диагностикалық тапсырмаларды бағалау жүйесі:

1-2-тапсырма сәйкестендіру бойынша, әр дұрыс сәйкестік 1 ұпай.

3-тапсырма бойынша әр дұрыс жауап 1- ұпай.

4-тапсырма кескін картаға дұрыс орналастырылған әр дұрыс жауап 1 ұпаймен бағаланады, жауап жоқ болса- 0 ұпай.

6.3.1.6 картаны қолдану арқылы XIII-XV ғасырлардағы мемлекеттердегі саяси процестерді түсіндіру және 6.3.1.6 картаны қолданып XIII-XV ғасырлардағы мемлекеттердегі саяси процестерді түсіндіру оқыту мақсаттарын меңгерту үшін картамен жұмыс бойынша ережелер мен ұсыныстар

Оқушылар үшін картамен жұмыс бойынша Ережелер Өздерің таңдаған шартты белгілердің көмегімен тапсырманы орындаңдар, шартты белгілерді картаның түсіндірме сөздеріне бейнелеңдер. Географиялық және тарихи нысандар – қалалар мен кенттердің атауларын дұрыс жазыңдар; өзендердің атауы ағысы бойына жазылады: бастауынан құйылуына қарай, жазубасқа белгілердің сұлбасын жауып қалмауы керек; жазуды мүмкіндігінше ұсақ, бірақ анық етіп жазыңдар.

Картаны артық жүктеп жібермес үшін ұсақ нысандар сандармен белгіленіп, артынан карта нобайының сыртында оларға түсінік берілуі тиіс («шартты белгілер» графасында).

Картаға тарихи нысандарды-өзен жүйелері, жаға сызығын және мемлекеттік шекараларды бейнелеуде градустық торды пайдаланыңыз (бұл бағдар және ыңғайлылыққа, сондай-ақ нысандарды дұрыс енгізуге қажет).

Өздеріңізге берілген тапсырмаларды дәл орындау керек («артық ақпарат» енгізуден сақтаныңдар: жұмысқа артық ақпарат еніп кеткенде берілген тапсырманы дұрыс рәсімдегені үшін қойылатын баға бір баллға төмендеуі мүмкін)

Кескін картамен жұмысты бағалау критерийлері:

- Карта бойынша тапсырманы дәл және дұрыс орындауы;
- Картаға нысандар мен жазбаларды дәл және ұқыпты енгізуі;
- Жұмысында шартты белгілердің және олардың түсініктемесінің болуы;
- Картамен жұмыс жасау ережесін сақтауы (бояуда бәсең түстерді пайдалануы, бояу тек түрлі-түсті қарындаштармен жүргізілуі)
- Сөйлеу және грамматикалық қателердің болмауы. Тарих картасымен жұмысты бағалау критерийлері
- Картаның оқу алгоритмін сақтай білуі

– Карта бетінде географиялық бағдарларды дәл табуы және оны көрсете білуі.

Осындай тәсіл қолданғанда оқушы пән туралы білім алып қана қоймай, оны алу және пайдалануға да үйренеді. Тарих сабақтарын карта, схема, таблицаларды оқу алгоритмін өңдеу көмегімен пән туралы білімдерін тереңдетуде түсіну, талдау және пайдаланумен араластыра отырып жүргізу қажет.

Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

7-сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 6-сыныптағы Қазақстан тарихы курсының оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (323-кесте).

323-кесте 7-сыныпта кіріктірілетін 6-сыныптың оқыту мақсаттары

7-сынып оқыту мақсаттары	6-сынып оқыту мақсаттары
7.1.1.1 жоңғар шапқыншылығы кезіндегі демографиялық өзгерістерді және миграциялық процестерді түсіндіру	6.1.1.1 түркі тілдес тайпаларды атап, олардың аумақтық орналасуын картада көрсету
7.1.1.2 Ресей империясының қоныстандыру саясатының себептері мен салдарын талдау	6.1.1.2 XIII-XV ғасырлардағы Қазақстан аумағында құрылған мемлекеттердің этноәлеуметтік құрылымын анықтау
7.1.2.2 қазақ зиялыларының қалыптасуының маңыздылығын түсіндіру	6.1.2.2 Өлкедегі әр түрлі ұлттардың тарихын, салт-дәстүрін сипаттау
мәдениеттің дамуы:	
7.2.1.1 салт - дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың құндылықтары мен маңыздылығын анықтау	6.2.1.1 түркілердің дүниетанымдық ерекшеліктерін түсіндіру
7.2.1.2 отаршылдық саясаттың ұлттық құндылықтарға кері әсерін талдау	6.2.1.2 ислам дінінің қоғамдық өмірге ықпалын анықтау
7.2.2.1 халық ауыз әдебиеті мен музыка өнері туындыларының тарихи дереккөзі ретінде құндылығын бағалау	6.2.2.1 күй, аңыз, шежіре, эпостық жырлардың тарихи дереккөзі ретіндегі маңыздылығын айқындау 6.2.2.4 түркі кезеңіндегі қоғамды бейнелеуде Махмұд Қашғари, Жүсіп Баласағұн және Ахмет Яссауи еңбектерінің тарихи құндылығын түсіндіру

7.2.2.4 қолданбалы өнердің жетістіктерін бағалау	6.2.2.5 көшпеліледің қолданбалы өнер жетістіктерін сипаттау
7.2.2.5 өлкенің тарихи оқиғалар хроникасын құру	6.2.2.6 жергілікті жер, қала, өзен, көл, тау атауларының шығу тарихын түсіндіру 6.2.2.7 өлкенің дәстүрлі көркем мәдениетін жандандыруға үлесін қосқан шеберлерді айқындау
7.2.2.6 түрлі дереккөздер негізінде өз мектебіңнің тарихын анықтау	6.3.1.12 туған өлке тарихының қазіргі кездегі куәгерлерінің ерлік істері мен еңбегін сипаттау
7.2.3.1 Ш. Уәли хановтың ғылыми зерттеулерінің тарихи құндылығын анықтау	6.2.3.1 көне түркі жазуының тарихи маңызын түсіндіру
7.2.3.2 XIX ғ. білім беру мен ағарту ісінің даму ерекшеліктерін түсіндіру	6.2.3.2 Әл-Фарабидің және басқа да ғалымдардың ортағасырлық ғылымның дамуына қосқан үлесін анықтау
7.2.3.3 Ы. Алтынсариннің ағарту саласына қосқан үлесін бағалау	6.2.3.3 «Кодекс Куманикус» сөздігінің халықаралық байланыстардағы рөлін анықтау
7.2.3.4 Шәкәрім Құдайбердіұлы, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы, Қ. Халид еңбектерінің тарихи дерек ретіндегі маңызын айқындау	6.2.3.4 Мұхаммед Хайдар Дулатидің «Тарихи-Рашиди» еңбегінің тарихи маңызын түсіндіру
3) мемлекеттің дамуы:	
7.3.1.1 Қарақұм және Ордабасы құрылтайларының халықты жоңғар басқыншылығына қарсы жұмылдырудағы рөліне баға беру	6.3.1.11 қоғамдық-саяси өмірдегі сұлтан, би, батыр, жыраулардың қызметтерін сипаттау
7.3.1.2 Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау	6.3.1.10 қазақ хандарының мемлекетті нығайтудағы рөлін анықтау; 6.3.1.8 Қазақстан аумағындағы мемлекеттердің басқару жүйесінің ерекшеліктерін анықтау
7.3.1.4 патша үкіметі реформалары нәтижесіндегі әкімшілік-аумақтық өзгерістерді түсіндіру	6.3.1.3 X ғ. – XIII ғ. басындағы мемлекеттердің даму ерекшеліктерін түсіндіріп, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау

7.3.1.5 халықтың отаршылдыққа қарсы ұлт-азаттық күресінің себеп-салдарын анықтау	6.3.1.5 Отырарды қорғаудағы қала халқының ерлігін сипаттау
7.3.2.2 қазақ хандығының сыртқы саясатының нәтижелерін анықтау	6.3.2.5 тарихи оқиғалардың өзара байланысын анықтап, Қазақстанаумағында XIII - XV ғасырларда құрылған мемлекеттердің сыртқы саясатын түсіндіру
7.3.2.1 Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырлардың ролін түсіндіру	6.3.1.11 қоғамдық-саяси өмірдегі сұлтан, би, батыр, жыраулардың қызметтерін сипаттау
7.3.1.6 ұлт-азаттық көтеріліс басшыларының роліне баға беру	6.3.2.7 Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнердегі шеберлігі мен ерлігін бағалау
7.3.2.3 Абылай ханның диплома тиялық шеберлігі мен саясатын бағалау	6.3.2.6 Қазақ хандарының сыртқы саясатын талдау
4) Қазақстанның экономикалық дамуы:	
7.4.1.1 жоңғар шапқыншылығының қазақ халқының шаруашылығына тигізген зардаптарын анықтау	6.4.1.1 көшпелілер мен отырықшылар арасындағы өзара экономикалық байланыстарын анықтау
7.4.1.2 отарлау саясатының қазақтардың дәстүрлі шаруашылығына тигізген әсерін талдау	6.4.1.2 көшпелілердің шаруашылық өмірінің ерекшеліктерін анықтау
7.4.2.1 капиталистік қатынастардың экономикаға ықпалын анықтау	6.4.2.1 Ұлы Жібек жолының қала мәдениетінің дамуына әсерін анықтау 6.4.2.2 Ұлы Жібек жолының халықаралық қатынастардың дамуындағы орнын анықтау

Сабактан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары

- 6.1.2.1 Қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтау;
- 6.1.1.3 ежелгі және ортағасырлар тарихының оқиғалары арасында байланыс орнату арқылы қазақ халқы қалыптасуының негізгі кезеңдерді анықтау;
- 6.1.1.4 «қазақ» этнонимінің мағынасын түсіндіру;
- 6.2.2.2 ортағасырлық сәулет өнері ескерткіштерінің ерекшеліктерін түсіндіруде «Ұлы Дала» ұғымын қолдану;
- 6.2.2.3 көшпелілердің әскери өнеріндегі жетістіктерін сипаттау;
- 6.2.2.6 жергілікті жер, қала, өзен, көл, тау атауларының шығу тарихын түсіндіру;
- 6.3.1.1 оқиғалардың өзара байланысын табу арқылы Түрік қағанаты құрылуының тарихи маңызын анықтау;
- 6.3.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын табу арқылы түркі тілдес тайпалардың миграциясын түсіндіру;
- 6.3.1.2 VI-IX ғасырлардағы мемлекеттердің даму ерекшеліктерін түсіндіріп,

олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау;

6.3.2.2 ерте түрік қағанаттарының сыртқы саясатының негізгі бағыттарын анықтау;

6.3.1.3 X ғасыр - XIII ғасырдың басындағы мемлекеттердің даму ерекшеліктерін түсіндіріп, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау;

6.3.2.3 Атлаш шайқасының тарихи маңызын талдау;

6.3.1.4 тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін түсіндіру

6.3.2.4 қыпшақтардың Еуразия тарихындағы орнын анықтау;

6.3.1.6 картаны қолдану арқылы XIII-XV ғасырлардағы мемлекеттердегі саяси процестерді түсіндіру;

6.3.2.6 қазақ хандарының сыртқы саясатын талдау

6.3.1.7 ортағасырлық мемлекеттердің ыдырауының негізгі және жанама себептерін анықтау;

6.3.1.9 Қазақ хандығы құрылуының тарихи маңызын анықтау;

6.3.1.5 Отырарды қорғаудағы қала халқының ерлігін сипаттау

Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

324-кесте. Каникул кездерінде ұйымдастырылатын консультациялар кестесі

№	Бөлімдер	Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары	Мерзімі
	X ғасыр – XIII ғасырдың басындағы Қазақстан	6.3.1.7 ортағасырлық мемлекеттердің ыдырауының негізгі және жанама себептерін анықтау 6.3.1.4 тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін түсіндіру	Күзгі каникул
	Ортағасырлық Қазақстанның экономикалық және мәдени дамуына Ұлы Жібек жолының ықпалы	6.2.2.2 ортағасырлық сәулет өнері ескерткіштерінің ерекшеліктерін түсіндіру	
	Қыпшақ хандығы	6.2.2.3 көшпелілердің әскери өнер жетістіктерін сипаттау; 6.3.2.4 қыпшақтардың Еуразия тарихындағы орнын анықтау	Күзгі каникул
	Түркі әлемі қалыптасуының басталуы	6.3.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын табу арқылы түркі тілдес тайпалардың миграциялық үдерісін түсіндіру	Күзгі каникул
	Қазақстан аумағындағы ерте ортағасырлық мемлекеттер	6.3.2.2 ерте түрік қағанаттарының сыртқы саясатының негізгі бағыттарын анықтау	Қысқы каникул

	Атлах шайқасы	6.3.2.3 Атлах шайқасының тарихи маңызын талдау	Қысқы каникул
	Оғыз мемлекеті	6.3.1.2 VI-IX ғасырлардағы мемлекеттердің даму ерекшеліктерін түсіндіріп, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау	Қысқы каникул
	XIII - XV ғасырдың бірінші жартысындағы Қазақстан	6.3.1.6 картаны қолданып XIII-XV ғасырлардағы мемлекеттердегі саяси үдерістерді түсіндіру	Қысқы каникул
	X ғасыр – XIII ғасырдың басындағы Қазақстан	6.3.1.7 ортағасырлық мемлекеттердің ыдырауының негізгі және жанама себептерін анықтау 6.3.1.4 тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін түсіндіру	Қысқы каникул
	Қазақ халқының қалыптасуы	6.1.1.3 ежелгі және ортағасырлар тарихының оқиғалары арасында байланыс орнату арқылы қазақ халқының қалыптасуындағы негізгі кезеңдерді анықтау 6.1.1.4 «қазақ» этнонимінің мағынасын түсіндіру	Көктемгі каникул
	Біртұтас қазақ мемлекетінің құрылуы	6.2.1.3 тарихи оқиғалар мен процестердің сабақтастығын сипаттауда «Ұлы Дала Елі» ұғымын қолдану	Көктемгі каникул
	Қазақ хандығының құрылуы	6.3.1.9 Қазақ хандығы құрылуының тарихи маңызын анықтау 6.1.2.1 - Қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтау;	Көктемгі каникул

Каникул кездерінде ұйымдастырылатын жұмыс түрі оқушылардың өзіндік жұмыстары негізінде ұйымдастырылады. Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруда мұғалім мынадай қағидаларды есте сақтау керек.

Өздігінен орындайтын жұмыстың мазмұны оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай болуы тиіс.

Өзіндік жұмыс оқушылардың ойлау қабілетін дамытуы тиіс.

Өзіндік жұмыстың түрі, мазмұны кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттарына сай болуы тиіс.

Әрбір өзіндік жұмыс тексеріліп, бағалануы керек. Өз бетінше жұмыстың нәтижелілігі оның балаға түсінікті болуына және алдын-ала дайындалуына байланысты.

Тақырыбы: Қазақ халқының қалыптасуы мен «Қазақ» атауының мән-мағынасы. Сабақтан тыс жұмыстың мақсаты: Қазақ халқының ежелгі қалыптасу кезеңі, халқымыздың танылуы, «Қазақ» атауы, оның мән-мағынасы, деректерде

кездесуі мен зерттеуші ғалымдардың еңбектерімен танысу болмақ.

Орындалу түрі: сұрақ жауап алу

Тапсырма: конспектілеу, пікір қалыптастыру, сұрақтарға жауап беру.

Қазақ халқының тарихи аренадағы танылуы.

«Қазақ» атауының қалыптасуы.

Қазақ даласындағы ежелгі этникалық үрдістер.

Ежелгі тұрғындардың антропологиялық және лингвистикалық ерекшеліктері.

«Қазақ» атауының деректерде кездесуі.

«Қазақ» атауына қатысты халық арасындағы аңыздар. Қарастырылатын мәселелер: Қазақ халқының қалыптасуы мен «Қазақ» атауының зерттелуі төңірегінде ғалымдар мен ізденушілердің көптеген ой- пікірлері жинақталған. Халқымыздың халық есебінде танылуы XV ғасыр екені белгілі. Алайда халқымыздың түп тамыры ерте заманда Қазақ жерін мекендеген рулар, тайпалар, тайпалық одақтардың этникалық даму тарихымен тығыз байланысты. Олардың Қазақ жерін жайлауы мен этникалық құрамдары, этникалық-саяситарихымызға қосқан үлестері жөнінде көршілес жатқан елдердің деректерінде келтірілген. Бүгінде зерттеуші ғалымдар Қытай, Византия, Орыс, Араб-парсы, және т.б елдердің деректерін зерттеу арқылы ежелгі және орта ғасырдағы Қазақжерінде орын алған этникалық даму үрдісіне қатысты өзіндік ой- пікір қалыптастырған.

Деректерге сүйену арқылы зерттеушілер «Қазақ» сөзінің мән мағынасына да қатысты пікір қалыптастырып келеді. Оқушы сабақтан тыс уақытта аталмыш тақырыпты қарастыру барысында Қазақ даласындағы этникалық даму үрдісіне тоқталып, халқымыздың халық есебінде танылуына дейінгі кезеңдермен оқып танысуы керек.. Нақты даму кезеңдерін көрсетіп, ерекшеліктерін ұғынуы керек. Қазақ даласында этникалық және саяси жағынан күш алған тайпалардың құрамына назар аударып, антропологиялық ерекшеліктеріне мән беруі керек. Сондай-ақ «Қазақ» сөзінің деректерде айтылу ерекшелігі, мәліметті жеткізіп отырған дерек, оның мезгілі, атауға қатысты этно территориялық сілтеме, орын алған саяси оқиғалар т.б осылардың барлығын ұштастыра отырып, берілген сұрақтарға жауап беру керек.

Тақырып бойынша сұрақтардың көлемі:

Қазақ халқының ежелгі тарихы туралы не айта аласыз ?

Халқымыздың дамуы туралы қандай авторлар зерттеу жұмыстарын жүргізді, бұл мәселеге қатысты олардың көзқарастары қандай ?

Қазақ халқының қалыптасуы жөнінде қандай аңыздар бар ?

Біртұтас қазақ мемлекетінің құрылуы мен Қазақ хандығының құрылуы тақырыптары бойынша 6.2.1.3 тарихи оқиғалар мен процестердің сабақтастығын сипаттауда «Ұлы Дала Елі» ұғымын қолдану, 6.3.1.9 Қазақ хандығы құрылуының тарихи маңызын анықтау кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша сабақтан тыс жұмыс ұйымдастыру ұсынылады.

Қазақ хандығының құрылуы мен саяси тарихына шолу жасау, қазақ хандығының этникалық құрамын анықтау, қазақ «жүздерінің» этникалық құрамын сипаттау тапсырма:

Қазақ хандығының алғашқы хандары Керей мен Жәнібектің саяси портреті (қысқаша баяндама жазып, 3 минуттық хабарлама дайындау).

«Портреттер сөйлейді» (Шартты көрсетілген фотосуреттердегі (Қазақ хандарының) тарихи тұлғалардың аты-жөнін атап, ішкі, сыртқы

саясаттарындағы ерекшеліктер мен айырмашылықтарға тоқталу).

«Түріктер туралы тарихи деректер» тақырыбында 6.2.2.3 көшпелілердің әскери өнеріндегі жетістіктерін сипаттау атты оқу мақсатын меңгерту үшін

«Атлах шайқасына қатысты» суретке зерттеу жүргізу тапсырмасын беруге болады. Мұғалімге оқушылардың деректерді тиімді түрде қолдануына жәнезерттеу арқылы қойылған сұрақтарға жауап табуына бағыт беруі ұсынылады.

Аталған тапсырмаға сәйкес оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып «Фотосуреттермен жұмыс» тәсілін қолдануға болады.

Фотосуреттер – тарих сабағындағы қызықты дереккөздердің бірі болып табылады. Фотосуреттер ХІХ ғасырдың басынан бері тарихтың әртүрлі аспектілеріне қатысты көптеген шынайы визуалды образдарды бейнелейді, соның ішінде әлеуметтік жағдай, соғыстар, техникалық өнертабыстар, саяси оқиғалар және т.б. Олар ұзақ әрі күрделі жазбаша дереккөздерге қарағандатүсінікті және қызықты болады. Ал, фотосуреттерді қарапайым әрі түсінікті етіп ұсыну қажет. Мұқият талдаусыз ұсынылған ең қызықты деген фотосурет теоқушыға түсініксіз болуы мүмкін. Ең бастысы, оқушыларға визуалды дереккөздерді зерттеуге бағыттайтын сұрақтар мен тапсырмалар беру ұсынылады. Оқушылар фотосуреттерді визуалды дереккөзді-мәтінге және жазбаша деректерге қарағанда оңай қабылдайды. Визуалды дереккөздерді талдау бойынша тапсырма беру үшін, оқушыларды зерттеуге бағыттайтын сұрақтар мен тапсырмалар мазмұны түсінікті болуы қажет.

Фотосуретпен жұмыс жасаудың алгоритмі:

Фотосуреттерде көргеніңізді сипаттаңыз. Суретте бейнеленген ұсақ бөліктерге да назар аударыңыз;

Суретте қандай нысан басты назарда? Автордың неге көңіл бөлгісі келгенін анықтаңыз;

Фотосуреттегі адамдар қандай іс-әрекетпен айналысуда?

Ойланыңыз, неліктен суретші осы уақытта және осы оқиғаны фотоға түсіргенін анықтаңыз;

Фото мазмұнында мәтіндік ақпарат, плакат, жарнама, қолтаңба көрініс тапқан ба?

Егер фотосуреттің уақыты анық болмаған жағдайда, барлық мүмкіндікті пайдалану арқылы мерзімін анықтауға тырысыңыз;

Әрқашан фотосуреттің т.б деректермен (статистикалық деректер, тарихи оқиғалар, карикатуралар т.б) байланысын анықтаңыз;

Егер тарихи деректер бір-біріне қарама-қайшы келсе, оның себебін анықтаңыз. Қарама-қайшылықтардан тағы да қандай тың деректерді алуға болады? Қайсы дерек неғұрлым шынайы екендігіне көз жеткізіңіз?

Фотосуретпен жұмыс жасаудың алгоритміне сәйкес суретті талдауға арналған талдамалық жұмыс парағын қолдану оқушының зерттеу жұмысынжүйелі жүргізіуіне септігін тигізеді. Суреттің талдамалық жұмыс парағы кестесінде көрсетілген.

Суреттің талдамалық жұмыс парағы.

1-қадам. Бақылау	
А	Суретті 2 минут ішінде зерттеңіз. Суреттен алған жалпы әсерді сипаттаңыз, содан кейін оның жеке элементтерін зерттеңіз. Суретті жеке бөліктерге бөліп, оның әр элементін зерттеңіз.

В	Суреттегі адамдар, нысандар және іс-әрекеттерді анықтау үшін төмендегі кестені қолданыңыз.		
	Адамдар	Нысандар	Іс-әрекеттер
2-қадам. Қорытынды			
	Өз бақылауларыңыздың негізінде негізгі үш нысанды көрсете отырып, суреттен қорытынды шығарыңыз		
3-қадам. Сұрақтар			
A	Бұл сурет сізде қандай сұрақтар тудырады?		
B	Оларға жауаптарды қайдан таба аласыздар?		

Нәтижесінде оқушылар суреттегі оқиғаларға сәйкес түркілердің әскери өнердегі жетістіктері бойынша қорытынды жасай алады.

8-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 7-сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз.

Оқу бағдарламасына сәйкес 7-сыныпта 8 бөлім қарастырылады. Сегіз бөлімге қатысты 7-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттарыкелесі кестеде көрсетілген (325-кесте)

325-кесте – 7-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

Бөлім	Тақырыптар, мазмұны	Оқыту мақсаттары
Қазақ-жоңғар соғыстары	Жоңғар басқыншылығына қарсы Отан соғысының басталуы	7.1.1.1 жоңғар шапқыншылығы кезіндегі демографиялық өзгерістерді және миграциялық процестерді түсіндіру; 7.2.2.1 халық ауыз әдебиеті мен музыка өнері туындыларының тарихи дереккөзі ретінде құндылығын бағалау; 7.3.1.2 Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау; 7.4.1.1 жоңғар шапқыншылығының қазақ халқының шаруашылығына тигізген зардаптарын анықтау
	Біртұтас халық жасағының ұйымдастырылуы	7.3.1.2 Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау; 7.3.1.1 Қарақұм және Ордабасы құрылтайларының халықты жоңғар

		басқыншылығына қарсы жұмылдырудағы рөліне баға беру
	Қазақ-жоңғар шайқастары	7.3.2.1 Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырлардың рөлін түсіндіру
XVIII ғасырдағы Қазақ хандығы	XVIII ғасырдың басына дейінгі қазақ-орыс қарым-қатынастарының тарихы	7.3.1.2 Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау; 7.3.2.2 Қазақ хандығының сыртқы саясатының нәтижелерін анықтау
	Қазақ хандығының Ресей империясына қосылуының басталауы	7.3.1.2 Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау; 7.3.2.2 Қазақ хандығының сыртқы саясатының нәтижелерін анықтау
	Абылай ханның ішкі және сыртқы саясаты	7.3.1.2 Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау; 7.3.2.3 Абылай ханның ішкі және сыртқы саясатын бағалау
XVIII ғасырдағы Қазақстанның мәдениеті	XVIII ғасырдағы халық ауыз әдебиеті	7.2.2.1 халық ауыз әдебиеті мен музыка өнері туындыларының тарихи дереккөзі ретінде құндылығын бағалау; 7.2.1.1 салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың құндылықтары мен маңыздылығын анықтау
	XVIII ғасырдағы қазақтардың материалдық мәдениеті	7.2.2.4 қолданбалы өнердің жетістіктерін бағалау
Отарлау және ұлт-азаттық күрес	XVIII ғасырдағы Қазақстандағы казак-әскери отаршылдығы	7.3.1.3 Ресей империясының отарлық саясатының себеп-салдарын анықтау
	Сырым Датұлы бастаған ұлт-азаттық қозғалыс	7.3.1.5 халықтың отаршылдыққа қарсы ұлт-азаттық күресінің себеп-салдарын анықтау; 7.3.1.6 ұлт-азаттық көтеріліс басшыларының рөліне баға беру
	1822-1824 жылдардағы патша реформалары	7.3.1.4 Патша үкіметі реформалары нәтижесіндегі әкімшілік-аумақтық өзгерістерді түсіндіру; 7.1.2.1 дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді өткен тарихи кезеңдермен салыстыру арқылы анықтау
	1836-1838 жылдардағы Бөкей Ордасындағы қазақтардың көтерілісі	7.3.1.5 қазақ халықының отаршылдыққа қарсы ұлт-азаттық күресінің себеп-салдарын анықтау; 7.3.1.6 ұлт-азаттық көтеріліс басшыларының рөліне баға беру
	Кенесары Қасымұлы бастаған Қасымұлы ұлт-азаттық қозғалыс	7.3.1.5 халықтың отаршылдыққа қарсы ұлт-азаттық күресінің себеп-салдарын анықтау; 7.3.1.6 ұлт-азаттық көтеріліс басшыларының рөліне баға беру

Отарлау және ұлт-азаттық күрес	XIX ғасырдың 40-60 жылдарындағы қазақтардың ортаазиялық хандықтармен қарым-қатынастары	7.3.1.5 халықтың отаршылдыққа қарсы ұлт-азаттық күресінің себеп-салдарын анықтау; 7.3.1.6 ұлт-азаттық көтеріліс басшыларының рөліне баға беру
	Қазақстанның Ресей империясына қосылуының аяқталуы	7.3.1.2 Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау; 7.3.2.2 Қазақ хандығының сыртқы саясатының нәтижелерін анықтау
Қазақстан Ресей империясының құрамында	XIX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстандағы әкімшілік-аумақтық реформалар	7.3.1.3 Ресей империясының отарлық саясатының себеп-салдарын анықтау; 7.3.1.4 Патша үкіметі реформалары нәтижесіндегі әкімшілік-аумақтық өзгерістерді түсіндіру; 7.1.2.1 дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді өткен тарихи кезеңдермен салыстыру арқылы анықтау
	Қазақтардың 1860-1870 жылдардағы азаттық күресі	7.3.1.5 қазақ халықының отаршылдыққа қарсы ұлт-азаттық күресінің себеп-салдарын анықтау
	Қазақстандағы жаппай отаршылдық қоныс аудару саясаты	7.4.1.2 отарлау саясатының қазақтардың дәстүрлі шаруашылығына тигізген әсерін талдау; 7.1.1.2 Ресей империясының қоныстандыру саясатының себептері мен салдарын талдау; 7.1.2.1 дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді өткен тарихи кезеңдермен салыстыру арқылы анықтау
Қазақстан Ресей империясының құрамында	Қазақстанда капиталистік қатынастардың дамуы	7.4.2.1 капиталистік қатынастар дамуының Қазақстанның экономикасына ықпалын анықтау
	Жәрмеңке саудасының дамуы	7.4.2.2 сауда қатынастарына жәрмеңкелердің әкелген өзгерістерін анықтау
	XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ қоғамы	7.2.1.2 ұлттық құндылықтарға отаршылдық саясаттың кері әсерін талдау; 7.1.2.2 қазақ зиялыларының қалыптасуының маңыздылығын түсіндіру
XIX ғасыр - XX ғасырдың басындағы Қазақстанның мәдениеті	XIX ғасырдағы мәдениеттің дамуы	7.2.1.1 салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың құндылықтары мен маңыздылығын анықтау; 7.2.2.1 халық ауыз әдебиеті мен музыка өнері туындыларының тарихи дереккөзі ретінде құндылығын бағалау; 7.2.2.3 ұлттық музыкалық аспаптардың қолдану ерекшеліктерін сипаттау
	XIX ғасырдағы білім беру мен ағарту ісі	7.2.3.2 XIX ғасырдағы білім беру мен ағарту ісінің даму ерекшеліктерін түсіндіру

Шоқан Уәлиханов – алғашқы қазақ ғалымы	7.2.3.1 Шоқан Уәлихановтың ғылыми зерттеулерінің тарихи құндылығын анықтау
Ы. Алтынсарин – жаңашыл –педагог	7.2.3.3 Ыбырай Алтынсариннің ағарту саласына қосқан үлесін бағалау
Абай Құнанбаев – ұлы ойшыл	7.2.2.2 Абай Құнанбаевтың ақын, ойшыл, қоғам қайраткері ретіндегі қызметіне баға беру
XIX ғасырдың соңы – XX ғасырдың басындағы Қазақтардың ауызша тарихи дәстүрлерінің дамуы	7.2.3.4 Шәкәрім Құдайбердіұлы, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы, Қ.Халид еңбектерін тарихи дерек ретіндегі маңызын айқындау

Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс «Қазақстан тарихы» оқу пәнінен білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтау үшін, өткен оқу жылындағы 6-сыныпта өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары бойынша жүргізіледі. Төменде ұсынылып отырған 4 бөлім бойынша оқыту мақсаттары бойынша тапсырмалардың үлгілері ұсынылады:

Диагностикалық тапсырмалар:

1. «Ақтабан шұбырынды, алқакөл сұлама» жылдары

A) 1697-1699жж.

B) 1710-1717жж

C) 1687ж-1697жж

D) 1720-1721жж

E) 1723-1726жж

2. 1859 жылы Батыс Сібір генерал губернаторы Г.Х. Гасфордтың бастамасы бойынша Орта жүз қазақтарынан алынған жуық құл бостандыққа жіберілді.

A) 300; B) 400; C) 500; D) 600; E) 700

3. Өз жанынан өлең шығаратын сөз шебері:

A) адат; B) жырау; C) шежіре; D) ақын; E) күйші

4. Қазақ хандығының соңғы ханы

A) Абылай

B) Шерғазы

C) Тәуке

D) Болат

E) Кенесары

5. «ПОПС формуласы» арқылы қазақтардың қару-жарағы мен жуынгерлік қабілетіне тұжырым жасаңыз.

«Менің ойымша ...»

«Себебі, мен оны былай түсіндіремін...»

«Оны мен мына мысалдармен, фактілермен дәлелдей аламын...»

Диагностикалық тапсырмаларды бағалау жүйесі

1, 2, 3, 4 тапсырмалардың әрқайсысы бойынша жұмысты тексеру кезінде жауап дұрыс болса-1 ұпай, қате болса-0 балл қойылады. Тапсырмалардың әрқайсысы үшін.

5-тапсырма білім алушының өз ойын айтқаны үшін, толық дұрыс жауап

2 ұпай; тапсырма бойынша дұрыс түсіндіргені үшін толық дұрыс жауап 2 ұпай; фактілермен дәлелдегені үшін толық дұрыс жауап 2 ұпай;

Тапсырмаларды берілген ретпен орындауға кеңес береміз. Уақытты үнемдеу үшін бірден орындауға болмайтын тапсырманы өткізіп жіберіп, келесіге өтіңіз. Егер барлық жұмысты аяқтағаннан кейін сізде уақыт болса, онда сіз жіберілген тапсырмаларға оралуға болады. Мүмкіндігінше көп тапсырмаларды орындауға тырысыңыз. Диагностикалық тапсырма 45 минут орындалады.

Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

7-сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 8-сыныптағы Қазақстан тарихы курсының оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген.

8-сыныпта 7-сыныптың келесі оқу мақсаттары кіріктіру ұсынылады (326-кесте)

326-кесте 8-сыныпта кіріктірілетін 7-сыныптың оқу мақсаттары

8-сыныптың оқыту мақсаттары	7-сыныптың оқыту мақсаттары
1) әлеуметтік қатынастардың дамуы:	
8.1.1.1. демографиялық өзгерістердің себептері мен салдарын анықтау	7.1.1.1. жоңғар шапқыншылығы кезіндегі демографиялық өзгерістерді және миграциялық процестерді түсіндіру
8.1.2.1. қазақ зиялыларының қоғамдағы рөлі мен қызметін талдау	7.1.2.1. дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді өткен тарихи кезеңдермен салыстыру арқылы анықтау
8.1.2.2. соғыс жылдарындағы халықтың әлеуметтік жағдайын анықтау	7.1.2.2. қазақ зиялыларының қалыптасуының маңыздылығын түсіндіру
2) мәдениеттің дамуы:	
8.2.1.1. мемлекеттің діни саясатының мақсаты мен салдарын анықтау	7.2.1.1. салт - дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың құндылықтары мен маңыздылығын анықтау
8.2.2.1. қазақ зиялыларының шығармашылық мұрасын талдау және қоғамдық санаға тигізген әсеріне баға беру	7.2.2.1. халық ауыз әдебиеті мен музыка өнері туындыларының тарихи дереккөзі ретінде құндылығын бағалау
8.2.2.2. Ахмет Байтұрсыновты қазақ тіл білімінің негізін салушы, қоғам қайраткері ретінде бағалау	7.2.2.2. А. Құнанбаевтың ақын, ойшыл, қоғам қайраткері ретіндегі рөлін айқындау
8.2.2.3. өнер мен әдебиеттегі өзгерістерді	7.2.2.3. ұлттық музыкалық аспаптардың

анықтау	қолдану ерекшеліктерін сипаттау
8.2.2.4 Ә. Қашаубаев пен Қажымұқан Мұңайтпасұлының қазақ халқын әлемгетанытудағы рөліне баға беру	7.2.2.4 қолданбалы өнердің жетістіктерін бағалау
8.2.2.5 соғыс жылдарындағы өнер мен әдебиеттің халық рухын көтерудегі маңызын бағалау	7.2.2.5 өлкенің тарихи оқиғалар хроникасын құру
8.2.3.2 кеңес дәуіріндегі қазақ тілінің ахуалын анықтау	7.2.3.2 XIX ғ. білім беру мен ағарту ісінің даму ерекшеліктерін түсіндіру
8.2.3.3 XX ғ. бірінші жартысындағы білім мен ғылым саласындағы өзгерістерді талдау	7.2.3.3 Ы. Алтын сариннің ағарту саласына қосқан үлесін бағалау
3) мемлекеттің дамуы:	
8.3.1.1 қазақ зиялыларының империясының Мемлекет Думасындағы қызметіне баға беру	7.3.1.1 Қарақұм және Ордабасы құрылтайларының халықты жоңғар басқыншылығына қарсы жұмылдырудағы рөліне баға беру
8.3.1.2 XX ғасырдың басындағы Қазақстандағы қоғамдық-саяси процестерге баға беру	7.3.1.2 Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау
8.3.1.3 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің тарихи маңызын анықтау және тұлғалардың рөліне баға беру 8.3.1.6 - Қазақстанда құрылған ұлттық автономиялардың маңыздылығына баға беру;	7.3.1.3 Ресей империясының отарлық саясатының себеп-салдарын анықтау
8.3.1.4 «Алаш» партиясының ұлттық мемлекеттілікті жаңғырту саясатын талдау	7.3.1.4 патша үкіметі реформалары нәтижесіндегі әкімшілік-аумақтық өзгерістерді түсіндіру
4) Қазақстанның экономикалық дамуы:	
8.4.1.2 күштеп ұжымдастыру саясатының ауыл шаруашылығына	7.4.1.2 отарлау саясатының қазақтардың дәстүрлі шаруашылығына тигізген әсерін

тигізген зардаптарын талдау	талдау
8.4.2.1 Қазақстандағы индустрияландырудың жетістіктері мен кемшіліктерін талдау	7.4.2.1 капиталистік қатынастардың экономикаға ықпалын анықтау

Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары

- 7.1.1.2. Ресей империясының қоныстандыру саясатының себептері мен салдарын талдау
- 7.2.2.6. Түрлі дереккөздер негізінде өз мектебіңнің тарихын анықтау
- 7.2.1.2. Отаршылдық саясаттың ұлттық құндылықтарға кері әсерін талдау
- 7.2.3.5. Туристік маршруттарды құру жолдарын ұсыну
- 7.3.2.3. Абылай ханның дипломатиялық шеберлігі мен саясатын бағалау
- 7.4.1.3. Өлкені дамытуға қолдау көрсеткен тұлғалардың қызметіне баға беру;
- 7.4.1.4. Өлке дамуының маңызды кезеңдерін анықтау;
- 7.3.1.5. Халықтың отаршылдыққа қарсы ұлт-азаттық күресінің себеп-салдарын анықтау;
- 7.3.1.6. Ұлт-азаттық көтеріліс басшыларының рөліне баға беру
- 7.3.2.1. Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар менбатырлардың рөлін түсіндіру
- 7.3.2.2. Қазақ хандығының сыртқы саясатының нәтижелерін анықтау
- 7.4.1.1. Жоңғар шапқыншылығының қазақ халқының шаруашылығына тигізген зардаптарын анықтау
- 7.4.2.2. Сауда қатынастарына жәрмеңкелердің әкелген өзгерістерін анықтау;
- 7.2.3.1. Ш. Уәлихановтың ғылыми зерттеулерінің тарихи құндылығын анықтау;
- 7.2.3.4. Шәкәрім Құдайбердіұлы, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы, Қ. Халид еңбектерінің тарихи дерек ретіндегі маңызын айқындау

IV. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

8-кесте. Каникул кездерінде ұйымдастырылатын консультациялар кестесі

№	Тақырыптар	Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары	Мерзімі
1.	Қазақстандағы жаппай отаршылдық қоныс аудару саясаты	7.1.1.2. Ресей империясының қоныстандыру саясатының себептері мен салдарын талдау	Күзгі каникул
2.	Менің мектебімнің тарихы	7.2.2.6. Түрлі дереккөздер негізінде өз мектебіңнің тарихын анықтау	Күзгі каникул

3.	XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ қоғамы	7.2.1.2. Отаршылдық саясаттың ұлттық құндылықтарға кері әсерінталдау	Күзгі каникул
4.	Туристік маршруттар	7.2.3.5. Туристік маршруттарды құружолдарын ұсыну	Күзгі каникул
5.	Абылай ханның ішкі және сыртқы саясаты	7.3.2.3 . Абылай ханның дипломатиялық шеберлігі мен саясатын бағалау	Қысқы каникул
6.	Жомарт жүрек	7.4.1.3. Өлкені дамытуға қолдау көрсеткен тұлғалардың қызметінебаға беру	Қысқы каникул
7.	Туған өлкенің шежіресі	7.4.1.4. Өлке дамуының маңызды кезеңдерін анықтау	Қысқы каникул
8.	Қазақтардың 1860-1870 жылдардағы азаттық күресі	7.3.1.5. Халықтың отаршылдыққа қарсы ұлт-азаттық күресінің себеп-салдарын анықтау	Қысқы каникул
9.	XIX ғасырдың 40-60 жылдарындағы қазақтардың ортаазиялық хандықтармен қарым-қатынастары	7.3.1.6. Ұлт-азаттық көтеріліс басшыларының рөліне баға беру	Қысқы каникул
10.	Қазақ-жоңғар шайқастары	7.3.2.1. Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар менбатырлардың рөлін түсіндіру	Қысқы каникул
11.	XVIII ғасырдың басына дейінгі қазақ-орыс қарым-қатынастарының тарихы	7.3.2.2. Қазақ хандығының сыртқысаясатының нәтижелерін анықтау	Қысқы каникул
12.	Жоңғар басқыншылығына қарсы Отан соғысының басталуы	7.4.1.1. Жоңғар шапқыншылығыныңқазақ халқының шаруашылығына тигізген зардаптарын анықтау	Көктемгі каникул
13.	Жәрмеңке саудасының дамуы	7.4.2.2. Сауда қатынастарына жәрмеңкелердің әкелген өзгерістерін анықтау	Көктемгі каникул
14.	Шоқан Уәлиханов– алғашқы қазақ ғалымы	7.2.3.1. Ш. Уәлихановтың ғылыми зерттеулерінің тарихи құндылығын анықтау	Көктемгі каникул
15.	XIX ғасырдың соңы – XX ғасырдың басындағы Қазақтардың ауызша тарихи дәстүрлерінің	7.2.3.4. Шәкәрім Құдайбердіұлы, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы, Қ. Халидеңбектерінің тарихи дерек ретіндегімаңызын айқындау	Көктемгі каникул

	дамуы		
--	-------	--	--

Каникул кездерінде ұйымдастырылатын жұмыс түрі оқушылардың өзіндік жұмыстары негізінде ұйымдастырылады. Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруда мұғалім мынадай қағида ларды есте сақтау керек.

1.Өздігінен орындайтын жұмыстың мазмұны оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай болу тиіс.

2.Өзіндік жұмыс оқушылардың ойлау қабілетін дамытуы тиіс.

3.Өзіндік жұмыстың түрі, мазмұны кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттарына сай болуы тиіс.

4.Әрбір өзіндік жұмыс тексеріліп, бағалануы керек. Өз бетіншежұмыстың нәтижелілігі оның балаға түсінікті болуына және алдын-ала дайындалуына байланысты.

Сабақтан тыс уақытта 7.2.3.1. Ш. Уәлихановтың ғылыми зерттеулерінің тарихи құндылығын анықтау, 7.2.3.4. Шәкәрім Құдайбердіұлы, Мәшһүр ЖүсіпКөпейұлы, Қ. Халид еңбектерінің тарихи дерек ретіндегі маңызын айқындау оқыту мақсаттарын меңгерту үшін теориялық материалды баяндаудағы мәліметтер мен дерек көздерін, құжаттарды қолдану оқу дағдыларын қалыптастыру үшін әдістемелік нұсқау. Тарихи мәліметтермен, құжаттармен жұмыс істеу оқушылардың зерттеушілік дағдысын қалыптастырып, анализдеуге (сараптауға) үйретеді, ойлау қабілетін жетілдіру.

1.Тарихи құжаттар мен мәліметтермен танысу.

2. Мәліметті конспектілеу. Тарихи мәліметтердің сипаты: авторы, жасалу уақыты, жанры, негізгі идеялары, тақырыптары мен көркемдік ерекшеліктерін анықтау.

Оқыту мақсаттары бойынша тақырыптар бойынша интернет және кітапханадан қосымша әдебиеттермен танысып, мәтіндегі тарихи терминдермен, ұғымдармен, қорытындылармен жұмыс істеу.

Сондай-ақ, тарихи тұлғалардың тарихтағы орны туралы қысқаша конспект жасау ұсынылады.

9-сыныпта «Қазақстан тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 8-сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9- сыныптарына арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз.

8-сыныптың мазмұнын толық қамтитын 4 бөлім бойынша оқыту мақсаттары

1) әлеуметтік қатынастардың дамуы:

8.1.1.1 демографиялық өзгерістердің себептері мен салдарын анықтау

8.1.2.1 қазақ зиялыларының қоғамдағы рөлі мен қызметін талдау;

8.1.2.2 соғыс жылдарындағы халықтың әлеуметтік жағдайын анықтау

2) мәдениеттің дамуы:

8.2.1.1 мемлекеттің діни саясатының мақсаты мен салдарын анықтау

8.2.2.1қазақ зиялыларының шығармашылық мұрасын талдау және қоғамдық санаға тигізген әсеріне баға беру;

8.2.2.2 Ахмет Байтұрсыновты қазақ тіл білімінің негізін салушы, қоғам қайраткері ретінде бағалау

8.2.2.4 Әміре Қашаубаев пен Қажымұқан Мұңайтпасұлының қазақ халқын әлемге танытудағы рөліне баға беру;

8.2.2.3 өнер мен әдебиеттегі өзгерістерді анықтау

8.2.2.5 соғыс жылдарындағы өнер мен әдебиеттің халық рухын көтерудегі маңызын бағалау

8.2.3.1 ұлттық баспасөздің қоғамдық-саяси сананы оятудағы рөліне баға беру

8.2.3.2 кеңес дәуіріндегі қазақ тілінің ахуалын анықтау;

8.2.3.3 ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы білім мен ғылым саласындағы өзгерістерді талдау

8.2.3.4 Қаныш Сәтбаевтың Қазақстан өнеркәсібі мен ғылымын дамытудағы рөліне баға беру

3) мемлекеттің дамуы:

8.3.1.1 қазақ зиялыларының Ресей империясының Мемлекеттік Думасындағы қызметіне баға беру;

8.3.1.2 ХХ ғасыр басындағы Қазақстандағы қоғамдық-саяси процестерге баға беру

8.3.1.3 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің тарихи маңызын анықтау және тұлғалардың рөліне баға беру

8.3.1.4 «Алаш» партиясының ұлттық мемлекеттілікті жаңғыртудағы саясатын талдау;

8.3.1.5 Әлихан Бөкейханның саяси көшбасшылық қызметіне баға беру

8.3.1.2 ХХ ғасырдың басындағы Қазақстандағы қоғамдық-саяси процестерге баға беру

8.3.1.6 Қазақстанда құрылған ұлттық автономиялардың маңыздылығына баға беру;

8.3.1.7 ХХ ғасырдың 20-30 жылдардағы әміршіл-әкімшіл жүйе саясатының зардаптарын талдау;

8.3.2.1 қазақстандықтардың Екінші дүниежүзілік соғысының жеңісіне қосқан үлесін бағалау;

8.3.2.2 Бауыржан Момышұлының батырлық, тұлғалық қасиетін айқындау

4) Қазақстанның экономикалық дамуы:

8.4.1.1 деректер мен дәйектерді салыстыру арқылы жаңа экономикалық саясаттың нәтижесінде орын алған өзгерістерді талдау

8.4.1.2 күштеп ұжымдастыру саясатының ауыл шаруашылығына тигізген зардаптарын талдау;

8.4.2.1 Қазақстандағы индустрияландырудың жетістіктері мен кемшіліктерін талдау

8.4.2.2 Қазақстан экономикасының соғыс жағдайларына бейімделгендігін дәлелдеу;

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс «Қазақстан тарихы» оқу пәнінен білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтау үшін, өткен оқу жылындағы 8-сыныпта өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары бойынша жүргізіледі. Төменде ұсынылып отырған 4 бөлім бойынша оқыту мақсаттары бойынша тапсырмалардың үлгілері ұсынылады:

Әлеуметтік қатынастардың дамуы:

8.1.2.1 қазақ зиялыларының қоғамдағы рөлі мен қызметін талдау;

Мәдениеттің дамуы:

8.2.2.3 өнер мен әдебиеттегі өзгерістерді анықтау

Мемлекеттің дамуы:

8.3.1.6 Қазақстанда құрылған ұлттық автономиялардың маңыздылығына баға беру;

Қазақстанның экономикалық дамуы:

8.4.2.1 Қазақстандағы индустрияландырудың жетістіктері мен кемшіліктерін талдау

Тріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыс үлгісінің нұсқасы

1-тапсырма. Кестені толтырыңыз

XX ғасырдың алғашқы жартысында қазақ халқы демократиялық қозғалыстары жандануының қысқа және ұзақ мерзімді себептерін жіктеңдер.

Қысқа мерзімді себептер	Ұзақ мерзімді себептер
1.	1.
2.	2.

2-тапсырма. 1920-1930 жылдары жүргізілген индустрияландырудың Қазақстанға әкелген салдарын көрсетіңіз

Саяси салада	
Экономикалық салада	
Әлеуметтік салада	
Техникалық салада	

3-тапсырма. Қазақстандағы ағарту ісі мен ғылымды дамытудағы

А.Байтұрсынұлы мен Қ.Сәтбаевтың қызметіне баға беріңіз, өз пікіріңізді жазыңыз.

4-тапсырма. Кімдерге қатысты айтылған?

1. Қазревком төрағасы.....

2. 1920 жылғы Құрылтай съезінде Қазақ АКСР ОАК-нің төрағасы болып сайланды

3. «Даладағы аштық» атты мақаланы жазды

4. «Үш жүз» партиясының негізін қалады

5. Түркістан автономиясының төрағасы

Диагностикалық тапсырмаларды бағалау жүйесі

I.1 I.2, II.2- II.3- тапсырмалардың кестені дұрыс толтырылған, әр дұрыс жауап - 1 ұпай, қате болса-0 балл қойылады.

I.3- тапсырма бойынша тұлғалардың қыметіне өзіндік баға беріп, пікір қалыптастырғаны үшін әр дұрыс жауап 1 ұпай.

I.4- тапсырма сөйлемді толықтыру бойынша әр дұрыс жауап 1ұпай.

Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

9- сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 8-сыныптағы «Қазақстан тарихы» курсының оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (327-кесте).

327-кесте – 8-9-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

9-сыныптың оқыту мақсаттары	8-сыныптың оқыту мақсаттары
9.1.1.1 демографиялық өзгерістердің себеп-салдарлық байланысын талдау арқылы дәйекті қорытынды жасау	8.1.1.1 демографиялық өзгерістердің себептері мен салдарын анықтау
9.2.1.1 дәстүрлі және деструктивті діни ағымдар мен ұйымдардың іс-әрекетін талдау	8.2.1.1 мемлекеттің діни саясатының мақсаты мен салдарын анықтау
9.3.1.2 қоғамдық-саяси қайраткерлердің ұлттық мүддені қорғаудағы рөліне баға беру	8.1.2.1 қазақ зиялыларының қоғамдағы рөлімен қызметін талдау;
9.2.2.4 ұлттық құндылықтарды жаңғыртуға бағытталған мемлекеттік бағдарламалардың қажеттілігін негіздеу («Мәдени мұра», «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалары)	8.2.2.1 қазақ зиялыларының шығармашылық мұрасын талдау және қоғамдық санаға тигізген әсеріне баға беру;
9.2.2.3 қазіргі кездегі өнер мен әдебиеттің даму тенденцияларын айқындау	8.2.2.3 өнер мен әдебиеттегі өзгерістерді анықтау
9.2.3.2 білім мен ғылым саласындағы мемлекеттік саясатқа баға беру	8.2.2.5 соғыс жылдарындағы өнер мен әдебиеттің халық рухын көтерудегі маңызын бағалау 8.2.3.2 кеңес дәуіріндегі қазақ тілінің ахуалын анықтау;
9.2.3.1 Е.Бекмахановтың Қазақстан тарихы ғылымына қосқан үлесін бағалау	8.2.3.1 ұлттық баспасөздің қоғамдық-саяси сананы оятудағы рөліне баға беру
9.3.1.1 қоғамдық-саяси өмірдің ерекшеліктерін түсіндіру және өзіндік интерпретация жасау	8.3.1.2 ХХ ғасыр басындағы Қазақстандағы қоғамдық-саяси процестерге баға беру
9.3.1.4 Әміршіл-әкімшіл саясатқа қарсы халық наразылықтарын салыстырып, талдау;	8.2.2.1 қазақ зиялыларының шығармашылық мұрасын талдау және қоғамдық санаға тигізген әсеріне баға беру;
9.3.1.7 өткен оқиғалармен сабақтастықты орнатып, тәуелсіз Қазақстанның жариялануының тарихи маңызын түсіндіру	8.3.1.6 Қазақстанда құрылған ұлттық автономиялардың маңыздылығына

	баға беру;
9.3.2.1 XX ғасырдың екінші жартысындағы әскери-өнеркәсіп кешендерінің Қазақстанға тигізген зардаптарын талдау	8.4.2.2 Қазақстан экономикасының соғыс жағдайларына бейімделгендігін дәлелдеу; 8.1.2.2 соғыс жылдарындағы халықтың әлеуметтік жағдайын анықтау
9.4.1.1 Кеңес үкіметі кезіндегі ауыл шаруашылығында орын алған өзгерістерге баға беру	8.4.1.1 деректер мен дәйектерді салыстыру арқылы жаңа экономикалық саясаттың нәтижесінде орын алған өзгерістерді талдау 8.4.1.2 күштеп ұжымдастыру саясатының ауыл шаруашылығына тигізген зардаптарын талдау;
9.4.1.2 Кеңес үкіметі кезіндегі орын алған әлеуметтік экономикалық мәселелерді талдау	8.4.2.1 Қазақстандағы индустрияландырудың жетістіктері мен кемшіліктерін талдау; 8.4.2.2 Қазақстан экономикасының соғыс жағдайларына бейімделгендігін дәлелдеу;

Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары

9-сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 8-сыныптағы «Қазақстан тарихы» курсының оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары анықталды. Төменде кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары берілген:

8.2.2.2 Ахмет Байтұрсынұлының қазақ тіл білімінің негізін салушы, қоғам қайраткері ретінде бағалау;

8.2.2.4 Әміре Қашаубаев пен Қажымұқан Мұңайтпасұлының қазақ халқын әлемге танытудағы рөліне баға беру;

8.2.3.3 XX ғасырдың бірінші жартысындағы білім мен ғылым саласындағы өзгерістерді талдау

8.2.3.4 Қаныш Сәтбаевтың Қазақстан өнеркәсібі мен ғылымын дамытудағы рөліне баға беру

8.3.1.1 қазақ зиялыларының Ресей империясының Мемлекеттік Думасындағы қызметіне баға беру;

8.3.1.3 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің тарихи маңызын анықтау және ұлт-азаттық жәнетұлғалардың рөліне баға беру

8.3.1.4 «Алаш» партиясының ұлттық мемлекеттілікті жаңғыртудағы саясатын талдау;

8.1.2.2 соғыс жылдарындағы халықтың әлеуметтік жағдайын анықтау

8.3.1.5 Әлихан Бөкейханның саяси көшбасшылық қызметіне баға беру

8.3.2.1 қазақстандықтардың Екінші дүниежүзілік соғысының жеңісіне қосқан үлесін бағалау;

8.3.2.2 Бауыржан Момышұлының батырлық, тұлғалық қасиетін айқындау

IV. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 9- сыныпта «Қазақстан тарихы» пәнін оқу барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) консультациялар өткізу ұсынылады.

Төмендегі кесте каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесінің үлгісі келтірілген (328-кесте).

328-кесте. Каникул кездерінде ұйымдастырылатын консультациялар кестесі

№	Тақырыптар	Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары	Мерзімі
1.	Ахмет Байтұрсынов – «ұлт ұстазы».	8.2.2.2 Ахмет Байтұрсыновты қазақ тілі білімінің негізін салушы, қоғам қайраткері ретінде бағалау	Күзгі каникул
2.	XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы қазақ өнерінің дамуы.	8.2.2.4 Әміре Қашаубаев пен Қажымұқан Мұңайтпасұлының қазақ халқын әлемге танытудағы рөліне баға беру;	Күзгі каникул
3.	Қ.Сатбаев – жан-жақты ғалым	8.2.3.4 Қаныш Сәтбаевтың Қазақстан өнеркәсібі мен ғылымын дамытудағы рөліне баға беру	Қысқы каникул
4.	Қазақстанның XX ғасырдың басындағы әлеуметтік-экономикалық жағдайы.	8.3.1.1 қазақ зиялыларының Ресей империясының Мемлекеттік Думасындағы қызметіне баға беру;	Қысқы каникул
5.	Қазақстандағы 1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалыс.	8.3.1.3 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің тарихи маңызын анықтау және тұлғалардың рөліне баға беру	Қысқы каникул
6.	«Алаш» қозғалысы және қазақ ұлттық идеясы.	8.3.1.4 «Алаш» партиясының ұлттық мемлекеттілікті жаңғыртудағы саясатын талдау;	Көктемгі каникул
7	XX ғасырдың басындағы қазақ зиялыларының көрнекті өкілдері.	8.3.1.5 Әлихан Бөкейханның саяси көшбасшылық қызметіне баға беру	Көктемгі каникул
8	Қазақстан – майдан арсеналы.	8.1.2.2 соғыс жылдарындағы халықтың әлеуметтік жағдайын анықтау	Көктемгі каникул

9	Қазақстандықтардың Ұлы Отан соғысы шайқастарына қатысуы.	8.3.2.1 қазақстандықтардың Екінші дүниежүзілік соғысының жеңісіне қосқан үлесін бағалау; 8.3.2.2 Бауыржан Момышұлының батырлық, тұлғалық қасиетін айқындау	Көктемгі каникул
---	--	---	------------------

Каникул кездерінде ұйымдастырылатын жұмыс түрі оқушылардың өзіндік жұмыстары негізінде ұйымдастырылады. Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруда мұғалім мынадай қағидаларды есте сақтау керек.

1. Өздігінен орындайтын жұмыстың мазмұны оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай болу тиіс.

2. Өзіндік жұмыс оқушылардың ойлау қабілетін дамытуы тиіс.

3. Өзіндік жұмыстың түрі, мазмұны кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттарына сай болуы тиіс.

4. Әрбір өзіндік жұмыс тексеріліп, бағалануы керек. Өз бетінше жұмыстың нәтижелілігі оның балаға түсінікті болуына және алдын-ала дайындалуына байланысты.

«Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша білім алушылардың білімін толықтыру және олқылықтарды жою бойынша ұсынымдар

6-сынып білім алушыларына оқу жылының басында «Дүниежүзі тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 5-сыныпқа арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырылады. Оқу бағдарламасына сәйкес 5-сыныпта 10 бөлім қарастырылады.

Диагностика пән бойынша оқу бағдарламасының мазмұнын қамтитын келесі бөлімдердің оқу мақсаттары бойынша жүзеге асырылады:

- әлеуметтік қатынастардың дамуы;
- мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
- саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
- экономикалық қатынастардың дамуы.

1) әлеуметтік қатынастардың дамуы бөлімі бойынша оқу мақсаттары:

5.1.2.1 ежелгі қоғамның әлеуметтік ұйымдасуын сипаттау;

5.1.2.3 қоғамның әлеуметтік құрылымын түсіндіру үшін Үндістандағы «касталық жүйе» ұғымын қолдану.

2) мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі бөлімі бойынша:

5.2.1.2 тотемизм, анимизм, фетишизм, магия сияқты ежелгі діни наным-сенімдерді білу;

5.2.1.3 ежелгі қоғамның дамуына діндердің ықпалын сипаттау;

5.2.2.2 Ежелгі Египеттің ғибадатханалары мен пирамидаларын сипаттау;

5.2.4.1 ежелгі қоғамның дамуындағы жазудың рөлін сипаттау;

5.2.4.2 ғылымдардың (арифметика, геометрия, астрономия, медицина) пайда болып, дамуына шаруашылық іс-әрекетпен әлеуметтік өзгерістердің

ықпалын сипаттау;

3) саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі бөлімі бойынша:

5.3.1.1 ежелгі мемлекеттердің саяси құрылымының ерекшеліктерін сипаттау;

5.3.2.1 ежелгі заман тарихындағы мемлекетаралық қатынастарды түсіндіру үшін «империя» ұғымын білу және пайдалану;

5.3.2.2 басқыншылық соғыстар мен империялардың пайда болуы мемлекеттердің шекараларын қалай өзгергерткенін түсіндіру;

5.3.2.3 Ежелгі Римдегі Спартак көтерілісін сипаттау, себептерін анықтау;

4) экономикалық қатынастардың дамуы:

5.4.1.1 кәсіп және шаруашылық түрлерін (терімшілік, аңшылық, балық аулау, егіншілік, мал шаруа шылығы, металл өңдеу, айырбас сауда) сипаттау;

5.4.1.2 «неолиттік төңкеріс» ұғымын түсіндіру, оның мәнін ашу;

5.4.2.1 экономикалық ілгерілеуді түсіну үшін шаруашылықтың иемденуші және өндіруші түрлерін салыстыру.

329-кесте. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

1- нұсқа

Бөлім	Оқыту мақсаттары
Әлеуметтік қатынастардың дамуы	5.1.2.3 қоғамның әлеуметтік құрылымын түсіндіру үшін Үндістандағы «касталық жүйе» ұғымын қолдану
Мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі	5.2.2.2 Ежелгі Египеттің ғибадатханалары мен пирамидаларын сипаттау; 5.2.4.1 ежелгі қоғамның дамуындағы жазудың рөлін сипаттау; 5.2.4.2 ғылымдардың (арифметика, геометрия, астрономия, медицина) пайда болып, дамуына шаруашылық іс-әрекетпен әлеуметтік өзгерістердің ықпалын сипаттау
Саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі	5.3.1.1 ежелгі мемлекеттердің саяси құрылымының ерекшеліктерін сипаттау;
Экономикалық қатынастардың дамуы.	5.4.1.1 кәсіп және шаруашылық түрлерін (терімшілік, аңшылық, балық аулау, егіншілік, мал шаруа шылығы, металл өңдеу, айырбас сауда) сипаттау;

Тест тапсырмалары

1. Үнділік діни наным бойынша Брахма құдайдың аяғынан жаратылған

топ:

- A) Жауынгерлер
- B) Шудралар
- C) Шаруалар
- D) Раджалар

Е) Датхалар

2.Ежелгі Мысырда ең алғаш бой көтерген пирамида:

- А) Жосер
- В) Хеопс
- С) Тутанхамон
- Д) Тутмос
- Е) Снофр

3. Вавилон қаласында биік әрі құдыретті ғибатхана салынды:

- А) Иштар құдайына
- В) Мардук құдайына
- С) Шамаш құдайына
- Д)Тиамат құдайына
- Е) Кингу құдайына

4.Ең ежелгі жазу жүйесі қалыптасты:

- А) Ежелгі Грекияда
- В) Ежелгі Римде
- С) Ежелгі Қосөзенде
- Д) Ежелгі Мысырда
- Е) Ежелгі Қытайда

5.Ежелгі Мысырда ең жоғарғы дәрежеде дамыған ғылымдардың бірі:

- А) Математика
- В) Философия
- С) Астрономия
- Д) Геометрия
- Е) Тарих

3. Ежелгі Грекияның саяси құрылымын сипаттамасымен сәйкестендіріңіз

р/с	Ежелгі Грекияның саяси құрылымы	р/с	Сипаттамасы
1	Демократия	А	Қаламен басқарылатын (ереже бойынша, бір орталыққа бағынатын) және әдетте тәуелсіз мемлекет болып табылатын кішігірім территория
2	Олигархия	В	Халық билігі
3	Қала-мемлекет	С	Спартаның беделді алқалы органы. Олар заңдардың сақталуын қадағалады және қызметтік тұлғалардың іс-әрекеттерін бақылады
4	Герусия	Д	Кішігірім бай адамдар тобының билігі

5	Эфорлар	Е	Олардың қатарына ата-анасының екеуі де афиналықтар болып саналатын Афины тұрғындары жатқызылды
6	Азаматтар	Ғ	Құрамында алпыс жастан асқан ер адамдар ғана кірген, себебі спарталықтар тек осы жасқа ақылды және күш қуаты мол адам ғана жетеді деп ойлады

Жауаптары

1	2	3	4	5	6

4. Алғашқы кәсіп және шаруашылық түрлеріне сипаттама беріңіздер

Кәсіп және шаруашылық түрлері	Сипаттамасы
Терімшілік	
Аңшылық	
Балық аулау	
Егіншілік	
Мал шаруашылығы	
Металл өңдеу	
Айырбас сауда	

2-нұсқа.

Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Бөлім	Оқыту мақсаттары
Әлеуметтік қатынастардың дамуы	5.1.2.1 ежелгі қоғамның әлеуметтік ұйымдасуын сипаттау
Мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі	5.2.4.2 ғылымдардың (арифметика, геометрия, астрономия, медицина) пайда болып, дамуына шаруашылық іс-әрекетпен әлеуметтік өзгерістердің ықпалын сипаттау
Саяси жүйелердің дамуы мен өзара	5.3.2.2 басқыншылық соғыстар мен империялардың пайда болуы мемлекеттердің шекараларын қалай өзгертерткенін түсіндіру

әрекеттестігі	
Экономикалық қатынастардың дамуы.	5.4.1.2 «неолиттік төңкеріс» ұғымын түсіндіру, оның мәнін ашу

Тапсырма.

1. Ежелгі Египет қоғамының әлеуметтік құрылымына сипаттама беріңіз

Әлеуметтік топтар	Сипаттама
Шонжарлар	
Тау-кен жұмысшылары	
Қолөнершілер	
Шаруалар	
Құлдар	

2. Ғылымдардың одан әрі дамуына шаруашылықтың ықпалын сәйкестендіріңіздер

р/с	Ғылымдар атауы	р/с	Шаруашылық түрлерінің ғылымға әсері
1	Арифметика	А	діни ғұрыптарды өткізу үшін, өзеннің ағысын болжау үшін қажеттілік
2	Геометрия	В	жараларды емдеу және адамның дене құрылысын зерттеу мақсатында дамытылды
3	Астрономия	С	салық жинау үшін жерді өлшеп бөлушілер – алғаш геометрия мамандары
4	Медицина	Д	теңізде жүзу, үйлердің, каналдардың құрылысына, ақша есептеуге қажеттілік.

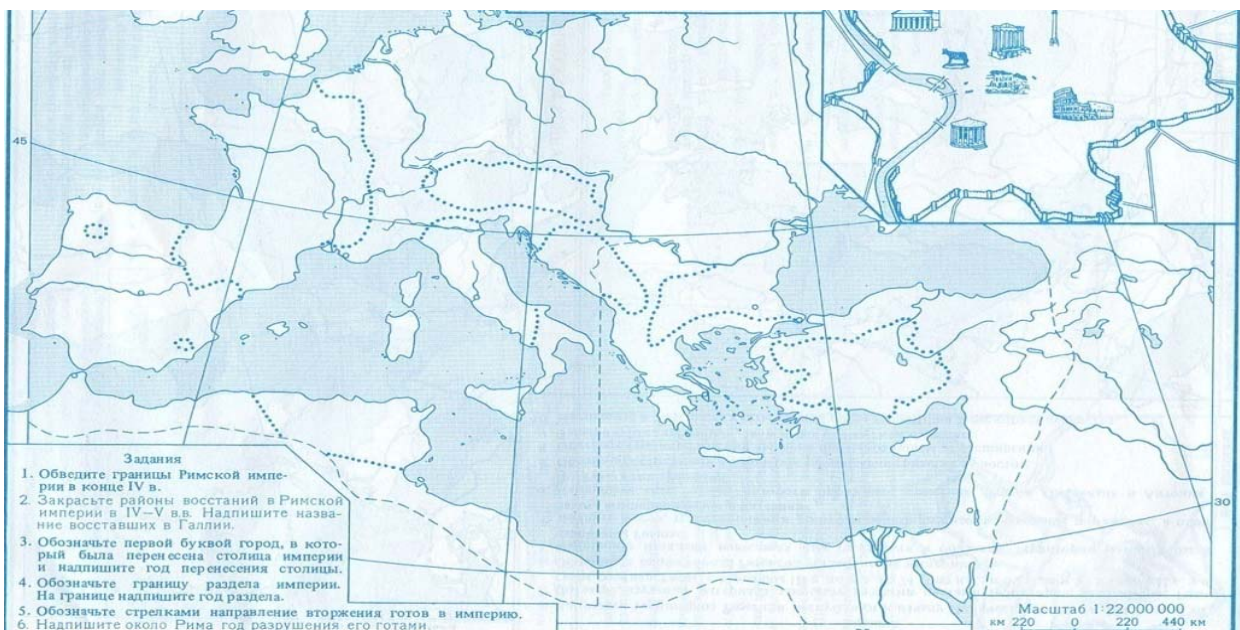
Жауаптары

1	2	3	4

3. а) Ежелгі әлемдік державаға айналған Римнің территориясына кірмеген аймақты анықтаңыз

- А) Каспий теңізінің жағалауындағы орталық азия елдері
- Ә) Жерорта теңізінің жағалауындағы азиялық елдер
- Б) Еуропаның батыс бөлігі
- В) Еуропаның оңтүстік және шығыс бөліктері
- Г) Солтүстік аймақтары

б) Рим жаулап алған мемлекеттер мен аймақтарды кескін картада белгілеңіз

4.»Неолиттік төңкеріс» ұғымына сипаттама беріңіз

Неолиттік төңкеріс - _____

Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша анықталған олқылықтарды 4 бөлімге топтастыру ұсынылады:

- қоғамдық қатынастар;
- мәдениеттің дамуы;

- саяси жүйелер;
- экономикалық қатынастар.

Бұл топтастыру білімдегі олқылықтардың орнын толықтырудың нақты жүйесін құруға мүмкіндік береді, өйткені жоспарлау кезінде мұғалім зерттелетін тақырыптар мен білім алушылардың олқылықтары болған тақырыптар мен оқу мақсаттарын байланыстыра алады.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы 5-сыныпта меңгерілмеген оқу мақсаттарын 6-сыныптың оқу мақсаттарымен біріктіру мысалдары келесі кестеде келтірілген (330-кесте).

330-кесте. «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 6-сынып оқу мақсаттарына кіріктірілген 5-сынып оқу мақсаттары

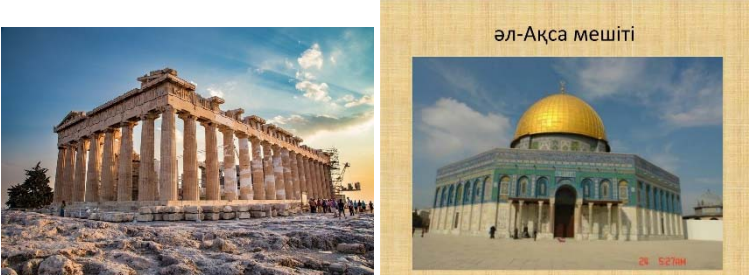

6-сынып, Дүниежүзі тарихы	
6-сыныптың оқыту мақсаттары	5-сыныптың оқыту мақсаттары
Әлеуметтік қатынастардың дамуы	
6.1.2.1 үстемдік етушілер мен бағыныштылардың (феодалдар мен шаруалардың) өзара қатынасын сипаттау	5.1.2.1 ежелгі қоғамның әлеуметтік ұйымдасуын сипаттау
Мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі	
6.2.1.1 адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін анықтау	5.2.1.1 негізгі діни ұғымдарды (Құдай, ғибадат хана, абыз, қасиетті жазбалар, пұт) түсіндіру
6.2.1.2 тарихи процестер контекстінде «гуманизм», «реформация», «протестантизм», «лютеранство», «кальвинизм», «контрреформация», «кезуиттер ордені» ұғымдарын түсіндіру	5.2.1.2 тотемизм, анимизм, фетишизм, магия сияқты ежелгі діни наным-сенімдерді білу
6.2.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтау	5.2.2.1 ежелгі адамдардың тұрмыс салтын сипаттау үшін «алғашқы қауымдық өнер» ұғымын білу
6.2.2.2 өнердің (сәулет, сурет өнері) дамуына қоғамдағы өзгерістердің ықпалын анықтау	5.2.2.2 Ежелгі Египеттің ғибадатханалары мен пирамидаларын сипаттау
6.2.2.3 антикалық мәдениет пен байланыс орнату арқылы Қайта өрлеу дәуірінің мәдениетін (бейнелеу, мүсін өнері) сипаттау	5.2.2.3 ежелгі дүние өнеріне сипаттама беру
6.2.3.1 Шығыс ойшылдары жетістіктерінің маңызын түсіндіру	5.2.3.1 ежелгі философтардың көзқарастарына қарапайым түсіндірме беру
6.2.4.1 адам өміріндегі қоршаған орта туралы білімнің рөлін түсіндіру	5.2.4.1 ежелгі қоғамның дамуындағы жазудың рөлін сипаттау
6.2.4.2 жаратылыстану ғылымдарының келешектегі дамуы үшін кейінгі орта ғасырлар кезеңінде Жердің	5.2.4.2 ғылымдардың (арифметика, геометрия, астрономия, медицина) пайда болып, дамуына шаруашылық іс-әрекетпен әлеуметтік

құрылысы туралы жасалған ғылыми жаңалықтардың маңыздылығын анықтау	өзгерістердің ықпалын сипаттау
Саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі	
6.3.2.1 Рим империясының ыдырау себептерін анықтау және жіктеу	5.3.2.1 ежелгі заман тарихындағы мемлекетаралық қатынастарды түсіндіру үшін «империя» ұғымын білу және пайдалану
6.3.2.2 кейінгі орта ғасыр кезеңіндегі антифеодалдық көтерілістердің себептері мен салдарын анықтау	5.3.2.2 басқыншылық соғыстар мен империялардың пайда болуы мемлекеттердің шекараларын қалай өзгертерткенін түсіндіру
6.3.2.3 Византияның ішкі саясатын сипаттап, оның ұзақ өмір сүруінің себептерін анықтау және жіктеу	5.3.2.3 Ежелгі Римдегі Спартак көтерілісін сипаттау, себептерін анықтау
Экономикалық қатынастардың дамуы	
6.4.1.1 қолөнер мен сауданың рөлін анықтай отырып, ортағасырлық қалалардың даму ерекшеліктерін сипаттау	5.4.1.1 кәсіп және шаруашылық түрлерін (терімшілік, аңшылық, балық аулау, егіншілік, мал шаруашылығы, металл өңдеу, айырбас сауда) сипаттау
6.4.2.1 экономикалық қатынастардың формаларын түсіндіру арқылы феодалдық шаруашылықтың ерекшеліктерін сипаттау	5.4.2.1 экономикалық ілгерілеуді түсіну үшін шаруашылықтың иемденуші және өндіруші түрлерін салыстыру
	5.4.1.3 ежелгі өркениеттердің шаруашылық жүйесін сипаттау

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша Солтүстік Қазақстан облысы, «Саумалкөл қазақ орта мектебі» КММ тарих пәні мұғалімі Букенов Ерлан Жұмабекұлы тәжірибесінен 6-сынып оқу материалын өткен оқу жылындағы 5-сынып тақырыптарын кіріктіру арқылы меңгертуге арналған оқу тапсырмаларының мысалдары 331-кестеде берілген.

331-кесте. 6-сыныпта 5-сыныптың тақырыптарын кіріктіру арқылы меңгертуге арналған оқу тапсырмаларының үлгісі

№	6-сыныпқа арналған тақырыптар	5-сыныпқа арналған тақырыптар	Оқу тапсырмалары	
1	Феодалдық экономика ерекшеліктері неде? Феодалдық қоғам қалай ұйымдасқан?	Неліктен адамдар егіншілікпен және мал шаруашылығымен айналыса бастады?	1. Салыстырмалы кестені толтырыңыз	
			«Неолиттік революция» кезеңінде адамның экономикалық және әлеуметтік қызметіндегі үш өзгерісті атаңыз:	VI-X ғасырларда адамның экономикалық және қоғамдық қызметінде болған кем дегенде үш өзгерісті атыңыз (натуралды шаруашылық бойынша)
			1) 2) 3)	1) 2) 3)
			Аталған кезеңдердегі адамның экономикалық және әлеуметтік қызметіндегі үш ұқсастықты атаңыз:	
			1)	

			2) 3)						
2	<p>Феодалдық экономика ерекшеліктері неде? Феодалдық қоғам қалай ұйымдасқан?</p>	<p>Неліктен ежелгі өркениеттер өзен алқаптарында дамыды?</p>	<p>1. Суару жүйелерін қолданудың адамдардың бірігуіне ықпал еткен үш себебін атаңыз. 1) _____ 2) _____ 3) _____</p> <p>2. Орта ғасырлардағы натуралды шаруашылықтың феодалдық бытыраңқылыққа ықпал еткен үш себебін атаңыз. 1) _____ 2) _____ 3) _____</p>						
3	<p>1) Ортағасырлық қоғамды қаланың сәулеті мен өнері қалай бейнелейді? 2) Неліктен VIII-XII ғасырды ислам мәдениетінің «алтын ғасыры» деп атайды? 3) Ұлы географиялық ашулар әлемді қалай өзгертті?</p>	<p>1) Өзен алқаптарындағы өркениеттер туралы қалай біле аламыз? 2) Ежелгі Египет пирамидалары қалай салынды? 3) Ежелгі Грекия өнері қандай болды?</p>	<p>1. Ежелгі әлемнің сәулеттік құрылымын орта ғасырлардағы сәулет құрылымымен салыстырыңыз. Кестені толтырыңыз: «Ур қаласындағы Зиккурат және Испанияның Бургос қаласындағы готикалық собор»</p> <table border="1" data-bbox="743 891 1506 1115"> <thead> <tr> <th>Айырмашылығы</th> <th>Ұқсастығы</th> <th>Айырмашылығы</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ур қаласындағы Зиккурат</td> <td></td> <td>Бургос қаласындағы готикалық собор</td> </tr> </tbody> </table> <p>2. Ежелгі әлемнің сәулеттік құрылымын орта ғасырлардағы сәулет құрылымымен салыстырыңыз. Венн диаграммасын толтырыңыз: «Парфенон және Иерусалимдегі әл-Акса мешіті»</p> <div data-bbox="743 1335 1497 1608"> <p style="text-align: center;">әл-Акса мешіті</p> </div> <div data-bbox="734 1612 1497 1859"> </div> <p>3. Ежелгі әлемнің сәулеттік құрылымын орта ғасырлардағы сәулет құрылымымен салыстырыңыз. Кестені толтырыңыз: «Египет пирамидалары және майя пирамидалары»</p>	Айырмашылығы	Ұқсастығы	Айырмашылығы	Ур қаласындағы Зиккурат		Бургос қаласындағы готикалық собор
Айырмашылығы	Ұқсастығы	Айырмашылығы							
Ур қаласындағы Зиккурат		Бургос қаласындағы готикалық собор							

			Айырмашылығы	Ұқсастығы	Айырмашылығы								
			Египет пирамидалары		Майя пирамидалары								
4	Ұлы географиялық ашулар әлемді қалай өзгертті?	Пунт жеріне перғауын Хатшепсут кемелерін не үшін жіберді?	1) Хатшепсут ұйымдастырған теңіз саяхаттары мақсаттарының Ұлы географиялық ашылулар дәуіріндегі саяхатшылардың мақсаттарымен ұқсастығын анықтаңыз (кем дегенде үш): _____ _____ _____										
5	1) Монғолдар әлемдік империяны қалай құрды? 2) Монғолдардың жорықтары Еуразияның саяси картасын қалай өзгертті?	1) Қос дөңгелекті арбаның пайда болуы әлемді қалай өзгертті? 2) Хаммурапи патша Вавилонды қалай қуатты империяға айналдырды? 3) Таяу және Орта Шығыстағы ежелгі империялар неліктен қуатты болды? 4) Ежелгі Орта Азия империялары қаншалықты қуатты болды?	1) Ежелгі әлем империясының пайда болуы мен қалыптасу тарихын Шыңғыс хан империясының пайда болу, қалыптасу және нығаю тарихымен салыстырыңыз. Салыстыру критерийлері: А) пайда болған уақыты Б) аумағы В) негізін қалаушы және оның мемлекетті нығайтуға бағытталған қызметі Г) әскери артықшылыққа не себеп болды? Д) мемлекет тарихта қандай мұра қалдырды?										
6	Ұлы географиялық ашулар әлемді қалай өзгертті?	Ежелгі Мохенджо-Даро қаласы қалай жойылып кетті?	1. Салыстырмалы кестені толтырыңыз <table border="1" data-bbox="742 1444 1508 1680"> <tr> <td>Ежелгі Мохенджо-Даро қаласының жойылып кетуінің себепін анықтаңыз</td> <td>Майя, ацтек және инк өркениетінің жойылу себептерін көрсетіңіз</td> </tr> <tr> <td>1)</td> <td>1)</td> </tr> <tr> <td>2)</td> <td>2)</td> </tr> <tr> <td>3)</td> <td>3)</td> </tr> </table> <p>Ежелгі Мохенджо-Даро қаласының және Майя, ацтек және инк өркениетінің жойылуының ұқсас себептерін анықтаңыз</p> 1) 2) 3)			Ежелгі Мохенджо-Даро қаласының жойылып кетуінің себепін анықтаңыз	Майя, ацтек және инк өркениетінің жойылу себептерін көрсетіңіз	1)	1)	2)	2)	3)	3)
Ежелгі Мохенджо-Даро қаласының жойылып кетуінің себепін анықтаңыз	Майя, ацтек және инк өркениетінің жойылу себептерін көрсетіңіз												
1)	1)												
2)	2)												
3)	3)												
7	Неліктен I Карл мен II Осман шексіз монарх бола	Терракот әскері Ежелгі Қытай туралы қандай ақпарат береді?	1) Венн диаграммасын қолдана отырып, Цин Шихуанди мен Чжу Юаньчжанның әрекеттерін салыстырыңыз										

	алмады?		<p>2) Цин империясы мен Юань империясының құлдырауына әкелетін ұқсас себептерді көрсетіңіз?</p> <p>А) _____</p> <p>Б) _____</p> <p>В) _____</p> <p>Г) _____</p>								
8	Монғолдар әлемдік империяны қалай құрды?	Неліктен Александр Македонский скифтерді бағындыра алмады?	<p>1 Александр Македонский мен Шыңғысханның әрекеттеріне салыстырмалы талдау жасаңыз.</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Айырмашылығы</th> <th>Ұқсастығы</th> <th>Айырмашылығы</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Александр Македонский</td> <td></td> <td>Шыңғысхан</td> </tr> </tbody> </table>	Айырмашылығы	Ұқсастығы	Айырмашылығы	Александр Македонский		Шыңғысхан		
Айырмашылығы	Ұқсастығы	Айырмашылығы									
Александр Македонский		Шыңғысхан									
9	Қайта өрлеу дәуірі өнердің дамуын қалай өзгертті?	Ежелгі Грек философтары мінсіз қоғамды қалай елестетті?	<p>1) Ежелгі грек философтарының идеяларын гуманист жазушылардың идеяларымен салыстырыңыз.</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Ежелгі грек философтары</th> <th>Гуманист жазушылар</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1) Сократ _____ _____ _____</td> <td>1) Томас Мор _____ _____ _____</td> </tr> <tr> <td>2) Платон _____ _____ _____</td> <td>2) Томмазо Кампанелла _____ _____ _____</td> </tr> <tr> <td>3) Аристотель _____ _____ _____</td> <td>_____ _____ _____</td> </tr> </tbody> </table> <p>Ежелгі грек философтары мен гуманист жазушыларының ұқсас идеяларын жазыңыз</p> <p>1) 2) 3)</p>	Ежелгі грек философтары	Гуманист жазушылар	1) Сократ _____ _____ _____	1) Томас Мор _____ _____ _____	2) Платон _____ _____ _____	2) Томмазо Кампанелла _____ _____ _____	3) Аристотель _____ _____ _____	_____ _____ _____
Ежелгі грек философтары	Гуманист жазушылар										
1) Сократ _____ _____ _____	1) Томас Мор _____ _____ _____										
2) Платон _____ _____ _____	2) Томмазо Кампанелла _____ _____ _____										
3) Аристотель _____ _____ _____	_____ _____ _____										
10	«Қара індет» шаруалар көтерілістері мен феодалдық соғыстардың басты себебі	Спартактың көтерілісі ежелгі Римдегі құлдықты қалай сипаттайды?	<p>1) Салыстырмалы кестені толтырыңыз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мерзімі; - себептері; - көтерілісшілердің мақсаты; - көтерілістің салдары 								

	болды ма?		Спартак көтерілісі	Франциядағы Жакерия көтерілісі	Англиядағы Уот Тайлер көтерілісі
11	Неліктен Батыс Рим империясы құлады?	I-III ғасырларда Рим империясы қалай дамыды?	<p>1) Рим империясында I-II ғасырлардағы «Алтын ғасырдан» кейін Батыс Рим империясының құлдырауына әкелген дағдарыстың себептерін атаңыз</p> <p>Саяси _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>Экономикалық _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>Әлеуметтік _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>2) Келесі сұрақ бойынша өз пікіріңізді білдіріңіз Неліктен Батыс Рим империясы құлады?</p> <p>_____</p> <p>_____</p>		
12	Қайта өрлеу дәуірі өнердің дамуын қалай өзгертті?	Ежелгі дүниенің мәдени мұрасы қандай?	<p>1) Адамзаттың игілігіне айналған ежелгі әлемнің жетістіктерін атаңыз (кем дегенде 3 мысал)</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>2) Адамзаттың игілігіне айналған орта ғасырлық мұраларды атаңыз (кем дегенде 3 мысал)</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>		

Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы 5-

сыныптың кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары пәннің білім мазмұнын қамтитын әлеуметтік қатынастардың дамуы; мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі; экономикалық қатынастардың дамуы бөлімдері бойынша топтастырылған.

«Әлеуметтік қатынастардың дамуы» бөлімі бойынша оқу мақсаттары:

5.1.1.1 түрлі теориялар негізінде адамның пайда болуын түсіндіру;

5.1.1.2 адамдар тобыры, ру, қауым, тайпа секілді алғашқы бірлестік формаларын және олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын түсіндіру;

5.1.2.2 ежелгі дүниедегі құлдықтың ерекшеліктерін анықтау;

5.1.2.3 қоғамның әлеуметтік құрылымын түсіндіру үшін Үндістандағы «касталық жүйе» ұғымын қолдану;

5.3.1.1 ежелгі мемлекеттердің саяси құрылымының ерекшеліктерін сипаттау;

5.3.1.2 Афина мемлекетінде демократияның пайда болуын түсіндіру;

«Мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі» бөлімі бойынша 5.2.1.3 ежелгі қоғамның дамуына діндердің ықпалын сипаттау; «Экономикалық қатынастардың дамуы» бөлімі бойынша 5.4.1.3 ежелгі өркениеттердің шаруашылық жүйесін сипаттау оқу мақсаттары.

«Дүниежүзі тарихы» пәнінен 5-сынып бойынша жазғы мектепке ұсынылатын тақырыптар:

- Алғашқы адам қалай пайда болды?
- Неліктен Ежелгі Үндістанда индуизм буддизмнен басым болды?
- Ежелгі Үндістанда ғылыми білімдер қаншалықты дамыды?
- Ежелгі Қытайдың ойшылдары нені үйретті?
- Неліктен Ежелгі Грекияны демократияның отаны деп атайды?
- Ежелгі Грекияның гимназия, лицей, академиялары нені үйретті?
- Рим ежелгі дүниенің ең қуатты империясына қалай айналды?

Консультациялар кестесі диагностика барысында анықталған меңгерілуі күрделі тақырыптар, бөлімдер, бөлімшелер мен оқу мақсаттары бойынша әзірленеді.

Кесте білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша білімдеріндегі олқылықтардың орнын толтыру, оның ішінде үлгерімі төмен білім алушылар үшін қалыптастырылған топтар/сыныптар ескеріле отырып жасалады.

Жұмыстың нысандары мен әдістерін, оқыту технологияларын педагогтер білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктеріне сәйкес дербес айқындайды.

Сонымен қатар, қажет болған жағдайда білім алушылар үшін кесте бойынша жеке консультациялар ұйымдастырылады. Жазғы мектеп білім алушыларының оқу жетістіктері бағаланбайды. Жазғы мектеп жағдайында үй тапсырмасы берілмейді.

Сабакқа дайындық кезінде педагогтерге «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу материалдары мен ресурстарын мұқият таңдап, білім алушылардың оқу пәндері бойынша біліміндегі олқылықтардың орнын толықтыруға деген қажеттіліктерін ескере отырып, сараланған тапсырмаларды әзірлеу ұсынылады.

Білім алушылардың танымдық ынтасын арттыру мақсатында қосымша материалдар, тест тапсырмаларын, шығармашылық сипаттағы дидактикалық материалдарды, аудиовизуалды құралдарды (графика, аудио, бейнематериалдар), сабақ тақырыбына сәйкес мұражайға виртуалды саяхат, презентацияларды, сараланған оқу тапсырмаларын пайдалану ұсынылады.

Оқу материалының мазмұны оқу процесінде білім алушылардың ойлау процестерін дамытуға, ойластырылған шешімдер қабылдау, оларды дәлелдеу, ақпаратпен жұмыс істеу, талдау, салыстыру, қорытындылау біліктерін дамытуға бағытталуы тиіс.

Жазғы мектептің оқу процесінде үлгерімі нашар білім алушыларға педагогикалық қолдау көрсету ұсынылады. Қажет болған жағдайда жеке сараланған тапсырмалар әзірлеу ұсынылады.

Сыни ойлауды дамытуға, функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға, интерактивті оқыту әдістемелерін (жобалар әдісі, пікірталас, ойын, ізденіс әдістері) қолдануға, мұражай сабақтарын ұйымдастыруға бағытталған жағдаяттық міндеттерді пайдалану ұсынылады.

Сабақта балалардың эмоционалдық көңіл-күйіне назар аудару және оқуға қолдау көрсету мен сабақта білім алушылардың шамадан тыс жүктемесіне жол бермеуге назар аудару қажет.

«Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен 5-сынып бойынша кіріктіруге болмайтын оқу мақсаттары мен күрделі тақырыптардың жоспары 332-кестеде көрсетілген.

332-кесте. Кіріктіруге болмайтын оқу мақсаттары мен күрделі тақырыптардың жоспары

№	Тақырыптар	Оқыту мақсаттары	Өткізілетін мерзімі
1	Алғашқы адам қалай пайда болды?	5.1.1.1 түрлі теориялар негізінде адамның пайда болуын түсіндіру; 5.1.1.2 адамдар тобыры, ру, қауым, тайпа секілді алғашқы бірлестік формаларын және олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын түсіндіру	Күзгі каникул
2	Неліктен Ежелгі Үндістанда индуизм буддизмнен басым болды?	5.1.2.3 қоғамның әлеуметтік құрылымын түсіндіру үшін «касталық жүйе» ұғымын қолдану	Күзгі каникул
3	Ежелгі Үндістанда ғылыми білімдер қаншалықты дамыды?	5.2.4.2 ғылымдардың (арифметика, геометрия, астрономия, медицина) пайда болып, дамуына шаруашылық іс-әрекет пен әлеуметтік өзгерістердің ықпалын анықтау	Күзгі каникул
4	Ежелгі Қытайдың	5.2.3.1 ежелгі философтардың көзқарастарына қарапайым түсіндірме беру	Қысқы каникул

	ойшылдары нені үйретті?		
5	Неліктен Ежелгі Грекияны демократияны ң отаны деп атайды?	5.3.1.1 ежелгі мемлекеттердің саяси құрылымының ерекшеліктерін сипаттау; 5.3.1.2 Афина мемлекетінде демократияның пайда болуын түсіндіру;	Қысқы каникул
6	Ежелгі Грекияның гимназия, лицей, академиялары нені үйретті?	5.2.4.2 ғылымдардың (арифметика, геометрия, астрономия, медицина) пайда болып, дамуына шаруашылық іс-әрекет пен әлеуметтік өзгерістердің ықпалын сипаттау; 5.2.4.1 ежелгі қоғамның дамуындағы жазудың ролін сипаттау	Көктемгі каникул
7	Рим ежелгі дүниенің ең қуатты империясына қалай айналды?	5.3.2.1 ежелгі заман тарихындағы мемлекетаралық қатынастарды түсіндіру үшін «империя» ұғымын білу және пайдалану; 5.3.1.1 ежелгі мемлекеттердің саяси құрылымының ерекшеліктерін анықтау; 5.3.2.2 басқыншылық соғыстар мен империялардың пайда болуы мемлекеттердің шекараларын қалай өзгергерткенін талдау	Көктемгі каникул

7-сыныпта «Дүниежүзі тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 6-сыныпқа арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз. Оқу бағдарламасына сәйкес 6-сыныпта 11 бөлім қарастырылады.

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтауда «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы 6-сыныптың 11 бөліміндегі оқу мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыс жүргізу ұсынылады.

Диагностика пән бойынша оқу бағдарламасының мазмұнын қамтитын келесі бөлімдердің оқу мақсаттары бойынша жүзеге асырылады:

- әлеуметтік қатынастардың дамуы;
- мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
- саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
- экономикалық қатынастардың дамуы.

1) әлеуметтік қатынастардың дамуы бөлімі бойынша оқу мақсаттары:

6.1.1.1 феодалдық қоғамның әлеуметтік құрылымын сипаттау;

6.1.2.1 үстемдік етушілер мен бағыныштылардың (феодалдар мен шаруалардың) өзара қатынасын сипаттау;

2) мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі бөлімі бойынша:

6.2.1.1 адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін анықтау;

6.2.1.2 тарихи процестер контекстінде «гуманизм», «реформация», «протестантизм», «лютеранство», «кальвинизм», «контрреформация», «кезуиттер ордені» ұғымдарын түсіндіру;

6.2.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтау;

6.2.2.2 өнердің (сәулет, сурет өнері) дамуына қоғамдағы өзгерістердің ықпалын анықтау;

6.2.2.3 антикалық мәдениетпен байланыс орнату арқылы Қайта өрлеу дәуірінің мәдениетін (бейнелеу, мүсін өнері) сипаттау;

6.2.2.4 Шығыстың ортағасырлық мәдениетінің ерекшеліктерін сипаттау;

6.2.3.1 Шығыс ойшылдары жетістіктерінің маңызын түсіндіру;

6.2.3.2 гуманистік идеялардың орта ғасырлық мәдениеттің дамуына ықпалын анықтау;

6.2.4.1 адам өміріндегі қоршаған орта туралы білімнің рөлін түсіндіру;

6.2.4.2 жаратылыстану ғылымдарының келешектегі дамуы үшін кейінгі орта ғасырлар кезеңінде Жердің құрылысы туралы жасалған ғылыми жаңалықтардың маңыздылығын анықтау;

6.2.4.3 картадан XV-XVI ғасырдағы саяхатшылардың негізгі бағыт-бағдарларын белгілей отырып, Ұлы географиялық жаңалықтардың адамдардың әлем туралы түсінігіне ықпалын анықтау;

3) саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі бөлімі бойынша:

6.3.1.1 «ерте, орта, кейінгі орта ғасырлар» хронологиялық шегін білу және уақыт сызығында белгілеу;

6.3.1.2 Батыс пен Шығыс тағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажырату;

6.3.1.3 феодалдық мемлекеттің даму кезеңдерін сипаттау;

6.3.1.4 феодалдық соғыстар мен орталықтандырылған мемлекеттердің құрылуы арасында байланыс орнату;

6.3.1.5 саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін салыстыру;

6.3.1.6 басқару формасына сипаттама беру үшін «парламент», «Бас штаттар», «сейм», «кортес», «Боярлар Думасы» ұғымдарын түсіндіру;

6.3.2.1 Рим империясының ыдырау себептерін анықтау және жіктеу;

6.3.2.2 кейінгі орта ғасыр кезеңіндегі антифеодалдық көтерілістердің себептері мен салдарын анықтау;

6.3.2.3 Византияның ішкі саясатын сипаттап, оның ұзақ өмір сүруінің себептерін анықтау және жіктеу;

6.3.2.4 Византияның дипломатиялық саясатын оның көршілес елдермен қарым-қатынасының мысалында қарастырып, сипаттау;

6.3.2.5 ортағасырлық шапқыншылықтар кезіндегі халықаралық қатынастардың ерекшеліктерін анықтау;

6.3.2.6 картада оқиғалардың даму динамикасында белгілей отырып, 1-4 жорықтар ерекшеліктерін сипаттау;

6.4.1.2 ортағасырлардағы халықаралық сауда мен саяхаттардың рөлін түсіндіру;

6.4.2.1 экономикалық қатынастардың формаларын түсіндіру арқылы феодалдық шаруашылықтың ерекшеліктерін сипаттау;

6.3.2.7 (Испания және Португалияның жаулап алуының мысалында) «отаршылдық саясат» ұғымын түсіндіру.

4) экономикалық қатынастардың дамуы бойынша оқыту мақсаттары:

6.4.1.1 қолөнер мен сауданың рөлін анықтай отырып, ортағасырлық қалалардың даму ерекшеліктерін сипаттау.

II. Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс білім алушылардың олқылықтарын толықтыру үшін жүргізілетін жұмыс болып табылады. Төменде «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтау үшін, өткен оқу жылындағы 6-сыныпта өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары бойынша тапсырмалардың үлгісі берілген. Тапсырмалар келесі бөлімдердің оқу мақсаттары бойынша әзірленген.

1) әлеуметтік қатынастардың дамуы:

6.1.2.1 үстемдік етушілер мен бағыныштылардың (феодалдар мен шаруалардың) өзара қатынасын сипаттау;

2) мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі:

6.2.4.3 картадан XV-XVI ғасырдағы саяхатшылардың негізгі бағыт-бағдарларын белгілей отырып, Ұлы географиялық жаңалықтардың адамдардың әлем туралы түсінігіне ықпалын анықтау;

6.3.1.2 Батыс пен Шығыс тағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажырату;

6.3.2.6 картада оқиғаларды даму динамикасында белгілей отырып, 1-4 жорықтар мысалында крест жорықтарының себеп-салдарын анықтау;

Төменде 6-сыныптағы «Дүниежүзі тарихы» пәнінің мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттарына сәйкес әзірленген диагностикалық жұмыс тапсырмаларының үлгісі берілген.

Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыс үлгісінің нұсқасы

1-тапсырма.

1. Феодалдық құрылыстың белгісі болып саналатын шаруашылық түрі. Мұндай шаруашылықта қажетті азық-түлік пен заттардың барлығы феодалдың поместьесінде өндірілді:

- A) Натуралды шаруашылық
- B) Феодалдық жерлердің үлестерге бөлінуі
- C) Қауымдық шаруашылық
- D) Дәстүрлі шаруашылық
- E) Капиталистік шаруашылық

2. Батыс Еуропада IX – X ғасырларда феодалдық құрылыстың басты белгісі:

- A) Ірі феодалдық иеліктердің король билігіне тәуелділігі
- B) Соғыс болған жағдайда шаруалардан әскери жасақтар құрылуы
- C) Бағыныштылық (вассалдық) жүйенің болуы
- D) Жердің негізгі табыс пен байлық көзіне айналуы
- E) Қос танапты егіншіліктің пайда болуы

3. Крест жорықтарының Батыс Еуропа елдері үшін жағымды жағын көрсет:

- A) Батыс Еуропа халықтары Шығыстан жоғарғы дәрежеде дамыған мәдениеттің үлгісін игерді
- B) Шай ішу үлгісін үйренді
- C) Көпір салу үрдісін үйренді
- D) Мемлекеттік басқару жүйесін енгізді
- E) Жазу үлгісін қабылдады

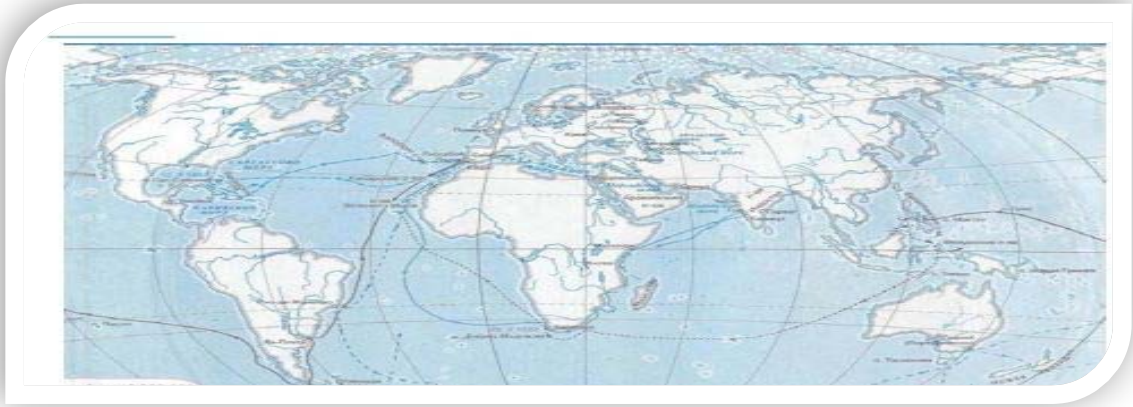
4. Араб ғалымдары Багдад пен Дамаскіде астрономиялық обсерватория арқылы есептеп шығарды:

- A) Күн және барлық спутник планеталардың көлемін
- B) Ай мен Шолпан көлемін
- C) Жер шары көлемін
- D) Жер мен Күн ара қашықтығын
- E) Жер мен Ай ара қашықтығын

5. Ұлы географиялық ашулар ықпал етті:

- A) Сауда жолдарының Атлант мұхитынан Жерорта теңізіне ауысуына
- B) Еуропада тауар өндірісінің дамуына және индустриялық өндірістің пайда болуына
- C) Америка халықтарының мәдениетінің дамуына
- D) Түрік және араб көпестерінің Шығысқа баратын сауда жолдарының иеленуіне
- E) Еуропада феодалдық құрылыстың нығаюына

2-тапсырма. Ұлы географиялық ашылулардың адамзаттың әлем туралы түсінігіне әсерін анықтаңыз. Кескін картада Христофор Колумб, Фернандо Магелан атты саяхатшылардың бағыттарын белгілеңіз.

3-тапсырма. Кестені толтырыңыз. Крест жорықтарының Еуропа мен мұсылман елдеріне тигізген жағымды және жағымсыз жақтарын ашып көрсетіңіз.

Елдер	Жағымды жақтары	Жағымсыз жақтары
Еуропа елдері		
Мұсылман елдері		

4-тапсырма.

Сәйкестендіріңіз. Монархиялық басқару жүйелеріне тән белгілерді сәйкесінше кестеге орналастырыңыз.

Шексіз билік

Мемлекеттің тірегі кәсіптік әскер құрылады

Монарх барлық адамдардың ішінде негізгі тұлға.

Сословиелік-өкілдік

Барлық мәселелер дін өкілдерінің, дворяндардың өкілдерінің қатысуымен бірлесе отырып шешіледі.

Монархтың жарлығы заңдық күшке ие және оған ешкім қарсы тұра алмайды.

Сословиелік өкілдіктің қызметі тек қана формалды түрде болады немесе олар таратылады

Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша анықталған олқылықтарды 4 бөлімге топтастыру ұсынылады:

- қоғамдық қатынастар;
- мәдениеттің дамуы;
- саяси жүйелер;
- экономикалық қатынастар.

Бұл топтастыру білімдегі олқылықтардың орнын толықтырудың нақты жүйесін құруға мүмкіндік береді, өйткені жоспарлау кезінде мұғалім зерттелетін тақырыптар мен білім алушылардың олқылықтары болған тақырыптар мен оқу мақсаттарын байланыстыра алады.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы 6-сыныпта меңгерілмеген оқу мақсаттарын 7-сыныптың оқу мақсаттарымен біріктіру мысалдары келесі кестеде келтірілген (333-кесте).

333-кесте. «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 7-сынып оқу мақсаттарына кіріктірілген 6-сынып оқу мақсаттары

7-сынып, Дүниежүзі тарихы	
7-сыныптың оқыту мақсаттары	6-сыныптың оқыту мақсаттары
Әлеуметтік қатынастардың дамуы	
7.1.1.3 еуропалық державалардың отаршылдық экспансиясы кезеңіндегі Азия мемлекеттерінің (Қытай, Үндістан, Жапония) әлеуметтік құрылымындағы ерекшеліктерді анықтау; 7.2.1.2 миссионерліктің міндеттерін анықтау;	6.1.1.1 феодалдық қоғамның әлеуметтік құрылымын сипаттау
7.1.1.2 мануфактура, фабрикалардың пайда болуы мен жалдамалы жұмысшы табының қалыптасуы арасындағы байланысты анықтау	6.1.2.1 үстемдік етушілер мен бағыныштылардың (феодалдар мен шаруалардың) өзара қатынасын сипаттау
Мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі	
7.2.1.1 қоғамда дін рөлінің шектелуіне байланысты адамдар өмірінде орын алған өзгерістерді анықтау;	6.2.1.1 адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін анықтау;
7.2.2.2 өнердегі негізгі стильдер мен ағымдардың белгілерін (неоклас сизм, романтизм, импрессио низм, реализм) анықтау;	6.2.2.2 өнердің (сәулет, сурет өнері) дамуына қоғамдағы өзгерістердің ықпалын анықтау; 6.2.2.3 антикалық мәдениетпен байланыс орнату арқылы Қайта өрлеу дәуірінің мәдениетін (бейнелеу, мүсін

	өнері) сипаттау;
7.2.4.1 өзгерістер мен сабақтастықты көрсету арқылы, адам мен қоғам өміріндегі ғылыми жаңалықтардың маңызын талдау;	6.2.4.2 жаратылыстану ғылымдарының келешектегі дамуы үшін кейінгі орта ғасырлар кезеңінде Жердің құрылысы туралы жасалған ғылыми жаңалықтардың маңыздылығын анықтау; 6.2.4.3 картадан XV-XVI ғасырдағы саяхатшылардың негізгі бағыт-бағдарларын белгілей отырып, Ұлы географиялық жаңалықтардың адамдардың әлем туралы түсінігіне ықпалын анықтау;
Саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі	
7.3.1.1 республикалық басқару құрылымының ерекшеліктерін анықтау;	6.3.1.1 «ерте, орта, кейінгі орта ғасырлар» хронологиялық шегін білу және уақыт сызығында белгілеу;
7.3.1.2 XIX ғасырдағы Америка Құрама Штаттары территориясының кеңею үдерісін сипаттау;	6.3.1.2 Батыс пен Шығыс тағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажырату;
7.3.1.4 әртүрлі елдердің бір уақыт кезеңіндегі тарихи оқиғаларын салыстыру арқылы ұлттық мемлекеттердің (Италия, Германия) қалыптасу маңызын анықтау;	6.3.1.5 саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін салыстыру;
7.3.2.1 Батыс Еуропадағы буржуазиялық революциялардың себептерін сипаттау;	кейінгі орта ғасыр кезеңіндегі.3.2.2 антифеодалдық көтеріліс тердің себептері мен салдарын анықтау;
7.3.2.4 басқыншылық соғыстардың әлемдік саясаттың өзгеруіне ықпалын бағалау (Наполеон соғыстары мысалында) ;	6 6.3.2.5 ортағасырлық шапқыншылықтар кезіндегі халықаралық қатынастардың ерекшеліктерін анықтау;
7.3.2.6 еуропалық отаршылдық экспансияның Шығыстың дәстүрлі қоғамдарына ықпалын сипаттау;	6.1.1.1 феодалдық қоғамның әлеуметтік құрылымын сипаттау
Экономикалық қатынастардың дамуы	
7.4.1.1 себеп-салдарды анықтау арқылы Еуропадағы феодалдық құрылыстан капиталистік шаруашылыққа (мануфактура, фабрика) өту процесін түсіндіру	6.4.1. 1 қолөнер мен сауданың ролін анықтай отырып, ортағасырлық қала лардың даму ерекшеліктерін сипаттау;
7.4.1.3 АҚШ-дағы капиталистік монополиялардың даму ерекшеліктерін анықтау	6.3.1.5 саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін салыстыру;

7.4.1.4 «экспорт», «импорт», «экспансия», «отарлау», «фактория» ұғымдарын қолдану арқылы, тауар-ақша қатынастарының дамуын түсіндіру	6.4.1.2 ортағасырлардағы халықаралық сауда мен саяхаттардың рөлін түсіндіру; 6.3.2.7 «отаршылдық саясат» ұғымын түсіндіру (Испания және Португалияның жаулап алуының мысалында .
7.4.2.2 қоғамның индустрияға дейінгі және индустриялық даму кезеңдерінің айырмашылығын анықтау	6.4.2.1 экономикалық қатынастардың формаларын түсіндіру арқылы феодалдық шаруашылықтың ерекшеліктерін сипаттау.
	5.4.2.1 экономикалық ілгерілеуді түсіну үшін шаруашылықтың иемденуші және өндіруші түрлерін салыстыру

Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары.

6.2.1.2 тарихи процестер контекстінде «гуманизм», «реформация», «протестантизм», «лютеранство», «кальвинизм», «контрреформация», «кезуиттер ордені» ұғымдарын түсіндіру;

6.2.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтау;

6.2.3.1 Шығыс ойшылдары жетістіктерінің маңызын түсіндіру;

6.2.3.2 гуманистік идеялардың орта ғасырлық мәдениеттің дамуына ықпалын анықтау;

6.2.4.1 адам өміріндегі қоршаған орта туралы білімнің рөлін түсіндіру;

6.2.2.4 Шығыстың ортағасырлық мәдениетінің ерекшеліктерін сипаттау;

6.3.1.3 феодалдық мемлекеттің даму кезеңдерін сипаттау;

6.3.1.4 феодалдық соғыстар мен орталықтандырылған мемлекеттердің құрылуы арасында байланыс орнату;

6.3.1.6 басқару формасына сипаттама беру үшін «парламент», «Бас штаттар», «сейм», «кортес», «Боярлар Думасы» ұғымдарын түсіндіру;

6.3.2.1 Рим империясының ыдырау себептерін анықтау және жіктеу;

6.3.2.3 Византияның ішкі саясатын сипаттап, оның ұзақ өмір сүруінің себептерін анықтау және жіктеу;

6.3.2.4 Византияның дипломатиялық саясатын оның көршілес елдермен қарым-қатынасының мысалында қарастырып, сипаттау;

6.3.2.6 картада оқиғаларды даму динамикасында белгілей отырып, 1-4 жорықтар мысалында крест жорықтарының себеп-салдарын анықтау;

5.4.1.3 ежелгі өркениеттердің шаруашылық жүйесін сипаттау

-VI. Кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

Консультациялар кестесі диагностика барысында анықталған меңгерілуі күрделі тақырыптар, бөлімдер, бөлімшелер мен оқу мақсаттары бойынша әзірленеді.

Кесте білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша білімдеріндегі олқылықтардың орнын толтыру, оның ішінде үлгерімі төмен білім алушылар үшін қалыптастырылған топтар/сыныптар ескеріле отырып жасалады.

Жұмыстың нысандары мен әдістерін, оқыту технологияларын педагогтер білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктеріне сәйкес дербес айқындайды.

Сонымен қатар, қажет болған жағдайда білім алушылар үшін кесте бойынша жеке консультациялар ұйымдастырылады. Жазғы мектеп білім алушыларының оқу жетістіктері бағаланбайды. Жазғы мектеп жағдайында үй тапсырмасы берілмейді.

Сабаққа дайындық кезінде педагогтерге «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу материалдары мен ресурстарын мұқият таңдап, білім алушылардың оқу пәндері бойынша біліміндегі олқылықтардың орнын толықтыруға деген қажеттіліктерін ескере отырып, сараланған тапсырмаларды әзірлеу ұсынылады.

Білім алушылардың танымдық ынтасын арттыру мақсатында қосымша материалдар, тест тапсырмаларын, шығармашылық сипаттағы дидактикалық материалдарды, аудиовизуалды құралдарды (графика, аудио, бейнематериалдар), сабақ тақырыбына сәйкес мұражайға виртуалды саяхат, презентацияларды, сараланған оқу тапсырмаларын пайдалану ұсынылады.

Оқу материалының мазмұны оқу процесінде білім алушылардың ойлау процестерін дамытуға, ойластырылған шешімдер қабылдау, оларды дәлелдеу, ақпаратпен жұмыс істеу, талдау, салыстыру, қорытындылау біліктерін дамытуға бағытталуы тиіс.

Жазғы мектептің оқу процесінде үлгерімі нашар білім алушыларға педагогикалық қолдау көрсету ұсынылады. Қажет болған жағдайда жеке сараланған тапсырмалар әзірлеу ұсынылады.

Сыни ойлауды дамытуға, функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға, интерактивті оқыту әдістемелерін (жобалар әдісі, пікірталас, ойын, іздеу әдістері) қолдануға, мұражай сабақтарын ұйымдастыруға бағытталған жағдаяттық міндеттерді пайдалану ұсынылады.

Сабақта балалардың эмоционалдық көңіл-күйіне назар аудару және оқуға қолдау көрсету мен сабақта білім алушылардың шамадан тыс жүктемесіне жол бермеуге назар аудару қажет.

334-кесте. Кіріктіруге болмайтын оқу мақсаттары қарастырылатын консультациялардың кестесі

№	Тақырыптар	Оқыту мақсаттары	Өткізілетін мерзімі
1	Мартин Лютердің наразылығы Еуропаны қалай өзгертті?	6.2.1.2 тарихи процестер контекстінде «гуманизм», «реформация», «протестантизм», «лютеранство», «кальвинизм», «контрреформация», «кезуиттер ордені» ұғымдарын түсіндіру; 6.3.2.1 Рим империясының ыдырау себептерін анықтау және жіктеу;	Күзгі каникул

2	Неліктен VIII-XII ғасырды ислам мәдениетінің «алтын ғасыры» деп атайды?	6.2.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтау 6.2.3.1 Шығыс ойшылдары жетістіктерінің маңызын түсіндіру;	Күзгі каникул
3	Қайта өрлеу дәуірі өнердің дамуын қалай өзгертті?	6.2.3.2 гуманистік идеялардың орта ғасырлық мәдениеттің дамуына ықпалын анықтау;	Күзгі каникул
4	Коперниктің теориясы қаншалықты бірегей болды?	6.2.4.1 адам өміріндегі қоршаған орта туралы білімнің рөлін түсіндіру;	Қысқы каникул
5	Шығыстағы Ренессанс әлемдік мәдениетті қалай байытты?	6.2.2.4 Шығыстың ортағасырлық мәдениетінің ерекшеліктерін сипаттау;	Қысқы каникул
6	XIV Людовик және Ұлы Петр: кімнің билігі айтарлықтай шексіз болды?	6.3.1.3 феодалдық мемлекеттің даму кезеңдерін сипаттау; 6.3.1.6 басқару формасына сипаттама беру үшін «парламент», «Бас штаттар», «сейм», «кортес», «Боярлар Думасы» ұғымдарын түсіндіру;	Қысқы каникул
7	Еуропада орталықтандырылған мемлекеттер қалай құрылды?	6.3.1.4 феодалдық соғыстар мен орталықтандырылған мемлекеттердің құрылуы арасында байланыс орнату;	Қысқы каникул
8	Рим империясы Шығыста неліктен сақталды? Неліктен Византия 568 жылы түрік қағаны Истемиге елші жіберді?	6.3.2.3 Византияның ішкі саясатын сипаттап, оның ұзақ өмір сүруінің себептерін анықтау және жіктеу; 6.3.2.4 Византияның дипломатиялық саясатын оның көршілес елдермен қарым-қатынасының мысалында қарастырып, сипаттау;	Көктемгі каникул
9	Крест жорықтары христиандық Еуропа мен мұсылман әлемін қалай өзгертті?	6.3.2.6 картада оқиғаларды даму динамикасында белгілей отырып, 1-4 жорықтар мысалында крест жорықтарының себеп-салдарын анықтау;	Көктемгі каникул

8-сыныпта «Дүниежүзі тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 7-сыныпқа арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [28]. Оқу бағдарламасына сәйкес 7-сыныпта 12 бөлім қарастырылады.

Диагностика пән бойынша оқу бағдарламасының мазмұнын қамтитын келесі бөлімдердің оқу мақсаттары бойынша жүзеге асырылады Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтауда «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы 7-сыныптың келесі оқу мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыс жүргізу ұсынылады (6-кесте.).

Диагностика пән бойынша оқу бағдарламасының мазмұнын қамтитын келесі бөлімдердің оқу мақсаттары бойынша жүзеге асырылады:

- әлеуметтік қатынастардың дамуы;
- мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
- саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
- экономикалық қатынастардың дамуы.

335-кесте. Өткен оқу жылындағы 7-сынып оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

«Әлеуметтік қатынастардың дамуы» бөлімі	
Бөлімше	7-сынып XVII ғасырдың ортасы -XIX ғасыр Франция, Германия, Ұлыбритания, АҚШ, Қытай, Жапония, Үндістан, Ресей, Осман империясы
1.1 Әлеуметтік құрылымдар	7.1.1.1 «капитал», «буржуазия», «жұмысшы табы» \пролетариат\ ұғымдарын қоғамның әлеуметтік құрылымын түсіндіру үшін қолдану
	7.1.1.2 мануфактура, фабрикалардың пайда болуы мен жалдамалы жұмысшы табының қалыптасуы арасындағы байланысты анықтау
	7.1.1.3 Еуропалық державалардың отаршылдық экспансиясы кезеңіндегі Азия мемлекеттерінің әлеуметтік құрылымындағы ерекшеліктерді анықтау (Қытай, Үндістан, Жапония)
1.2 Әлеуметтік өзара әрекеттестік	7.1.2.1 экономикалық және саяси жүйенің өзгеруіне буржуазияның әсерін анықтау
	7.1.2.2 трансатлантикалық құлдықтың ерекшеліктерін анықтау
<i>«Мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі» бөлімі</i>	
Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Жапония, Үндістан, Ресей, Осман империясы, Иран	
2.1 Дін	7.2.1.1 қоғамда дін рөлінің шектелуіне байланысты адамдар өмірінде орын алған өзгерістерді анықтау
	7.2.1.2 миссионерліктің міндеттерін анықтау
2.2 Өнер	7.2.2.1 тарихи оқиғаларды интерпретациялау үшін өнер туындыларын пайдалану
	7.2.2.2 өнердегі негізгі стильдер мен ағымдардың белгілерін (неоклассицизм, романтизм, импрессионизм, реализм) анықтау
2.3 Философиялық жүйелер	7.2.3.1 Ресейде жаңа қоғамдық-саяси ағымдардың (халықшылдық, либерализм) пайда болу себептерін анықтау
	7.2.3.2 Ағартушылық дәуір идеяларының қоғамдық дамуға ықпалын анықтау

	7.2.3.3 Карл Маркстың көзқарастарын және марксизмнің қоғамдық өмірге ықпалын түсіндіру
2.4 Ғылым	7.2.4.1 өзгерістер мен сабақтастықты көрсету арқылы, адам мен қоғам өміріндегі ғылыми жаңалықтардың маңызын талдау
<i>«Саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі» бөлімі</i>	
Бөлімше	XVII ғасырдың ортасы-XIX ғасыр Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Жапония, Үндістан, Ресей империясы, Италия, Дания, Венгрия, Осман империясы, Иран
3.1 Мемлекет: белгілері, құрылымы және басқару тәртібі	7.3.1.1 республикалық басқару құрылымының ерекшеліктерін анықтау
	7.3.1.2 XIX ғасырдағы Америка Құрама Штаттары территориясының кеңею үдерісін сипаттау
	7.3.1.3 тарихи оқиғаны түсіндіру үшін «басыбайлы құқық», «декабристер», «халықшылдар», «жекетеррор», «пролетариат диктатурасы» ұғымдарын қолдану
	7.3.1.4 әртүрлі елдердің бір уақыт кезеңіндегі тарихи оқиғаларын салыстыру арқылы ұлттық мемлекеттердің (Италия, Германия) қалыптасу маңызын анықтау
3.2 Империялар, соғыстар, көтерілістер және революциялар	7.3.2.1 Батыс Еуропадағы буржуазиялық революциялардың себептерін сипаттау
	7.3.2.2 XVIII–XIX ғасырдың ортасындағы халықаралық қатынастардағы өзгерістерді сипаттау
	7.3.2.3 отаршылдық экспансияның салдарын талдау арқылы XIX ғасырдағы әлемнің саяси картасындағы негізгі өзгерістерді анықтау
	7.3.2.4 басқыншылық соғыстардың әлемдік саясаттың өзгеруіне ықпалын бағалау (Наполеон соғыстары мысалында)
	7.3.2.5 тарихи оқиғаларды түсіндіру үшін «либерализм», «консерватизм», «социализм», «марксизм», «ұлтшылдық» ұғымдарын қолдану
	7.3.2.6 еуропалық отаршылдық экспансияның Шығыстың дәстүрлі қоғамдарына ықпалын сипаттау
	7.3.2.7 еуропалық революциялардың солтүстікамерикалық қоғамның дамуына ықпалын сипаттау
<i>«Экономикалық қатынастардың дамуы» бөлімі</i>	
Бөлімше	XVII ғасырдың ортасы-XIX ғасыр. Франция, Германия, Италия, Англия, Қытай, Жапония, Үндістан, Ресей, АҚШ, Парсы мемлекеті, Осман империясы
4.1 Шаруашылық жүйелер: эволюция және өзара әрекеттестік	7.4.1.1 себеп-салдарды анықтау арқылы Еуропадағы феодалдық құрылыстан капиталистік шаруашылыққа (мануфак тура, фабрика) өту процесін түсіндіру
	7.4.1.2 Англияның әлемдік жетекші держава ретінде қалыптасуындағы өнеркәсіп төңкерісінің рөлін сипаттау
	7.4.1.3 АҚШ-дағы капиталистік монополиялардың даму ерекшеліктерін анықтау
	7.4.1.4 «экспорт», «импорт», «экспансия», «отарлау», «фактория» ұғымдарын қолдану арқылы, тауар-ақша қатынастарының дамуын түсіндіру
4.2 Экономикалық	7.4.2.1 түрлі мемлекеттердің өнеркәсіптік даму сатысына өту

жүйелердің тарихи үлгілері	процесінің ерекшеліктерін анықтау
	7.4.2.2 қоғамның индустрияға дейінгі және индустриялық даму кезеңдерінің айырмашылығын анықтау
	7.4.2.3 дүниежүзі тарихының жаңа кезеңін сипаттау үшін «жаңа заман» ұғымын қолдану

Жоғарыдағы іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
Саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі	
Мемлекет: белгілері, құрылымы және басқару тәртібі	7.3.1.2 XIX ғасырдағы Америка Құрама Штаттары территориясының кеңею үдерісін сипаттау
Империялар, соғыстар, көтерілістер және революциялар	7.3.2.2 XVIII–XIX ғасырдың ортасындағы халықаралық қатынастардағы өзгерістерді сипаттау
Экономикалық қатынастардың дамуы.	
Шаруашылық жүйелер: эволюция және өзара әрекеттестік	7.4.1.2 Англияның әлемдік жетекші держава ретінде қалыптасуындағы өнеркәсіп төңкерісінің рөлін сипаттау

Тапсырмалар

1. 1765 ж. Глазго университетінде бу машинасын ойлап тапқан өнертапқышты көрсетіңіз.

- A. Р.Аркрайт
- B. Д.Стенфенсон
- C. Д.Харгривс
- D. Д.Уатт

2. XIX ғасырдың 50-жылдары «әлем шеберханасы» атанған елді белгілеңіз

- A. Англия
- B. Ресей
- C. Германия
- D. АҚШ

3. Англиядағы өнеркәсіп төңкерісі басталуының алғашқы көрінісін көрсетіңіз.

- A. Темір жолдың пайда болуы
- B. Алғашқы метроның пайда болуы
- C. Есептеуіш машинасын ойлап табу
- D. Жұмыс машинасын ойлап табу

4. Алғашқы фабрикуны ашқан адамды белгілеңіз

- A. Р.Аркрайт
- B. Д.Стенфенсон
- C. Д.Харгривс
- D. Д.Уатт

5. Америка халқының Англияға қарсы тәуелсіздік соғысы басталған жылды көрсетіңіз.

- A. 1764 ж.
- B. 1773 ж.
- C. 1774 ж.
- D. 1777 ж.

6. АҚШ-тың «Тәуелсіздік декларациясының» авторын көрсетіңіз

- A. Д.Вашингтон;
- B. Б.Франклин
- C. Т.Джефферсон
- D. Гамильтон

7. Англияның АҚШ-тың тәуелсіздігін мойындаған жылын көрсетіңіз.

- A. 1780 ж.
- B. 1783 ж.
- C. 1785 ж.
- D. 1788 ж.

8. 1853-1856 жж. Қырым соғысындағы ең сұрапыл шайқас болған қаланы көрсетіңіз.

- A. Севастополь
- B. Одесса
- C. Керчь
- D. Ялта

9. 1865 ж. Стамбулда құрылған құпия ұйымды көрсетіңіз.

- A. «Жас түріктер»
- B. «Жаңа османдар»
- C. «Құқық қорғау қоғамы
- D.»Бірлік және прогресс»

10. «Жас түріктер» революциясы болған жыл.

- A. 1904 ж.
- B. 1906 ж.
- C. 1908 ж.
- D. 1911 ж.

11. Жас түріктер Стамбулда үкімет билігін қолға алып, кейін жақындасуға бет алған империалистік мемлекетті атаңыз.

- A. Англия
- B. Италия
- C. Австро-Венгрия
- D. Германия

12. 1768-1774 жж. орыс-түрік соғысына Осман мемлекетін итермелеген еуропалық ел.

- A. Австрия
- B. Польша
- C. Франция
- D. Мальта

13. Англия мен Францияның Ресейдің Балқан түбегіндегі саясатына қарсы шығу себебін көрсетіңіз.

- A. Ресейдің Балқан мен Жерорта аумағында күшейіп кетуінен қауіптенді
- B. Ресейдің әлемдік держава болуынан қорықты
- C. Осман империясына жәрдемдесті
- D. Ресейдің Грецияны жаулап алуынан қорықты

14. XVIII-XIX ғғ. Қытайдың дүниежүзі елдерінен дамуы жағынан артта қалу себебін көрсетіңіз.

- A) Феодалдық-абсолютизмнің сақталуы
- B) Сыртқы шапқыншылықтың жиі болуы
- C) Экономикалық бытыранқылықтың үстемдігі
- D) Ешқандай елмен дипломатиялық не сауда байланысын жасамауы

15. Қытай нарығын жаулап алу жолындағы «апиын соғыстарының» бастамашысы болған мемлекетті көрсетіңіз.

- A) Ресей
- B) Англия
- C) Жапония
- D) Франция

16. Қытайда екінші апиын соғысы болған жылдар.

- A) 1840-1842 жж.
- B) 1845-1847 жж.
- C) 1856-1860 жж.
- D) 1860-1862 жж.

17. XIX ғасырдың ортасындағы АҚШ-тың саяси өміріндегі ең шиеленісті мәселе.

- A. Отар иелену
- B. Құлдық мәселесі

- C. Демократия мәселесі
- D. Билік үшін күрес мәселесі

18. Қара құлдарды азат етіп, құлдықты жойған АҚШ президенті.

- A. Джон Адамс
- B. Джеймс Мэдисон
- C. Авраам Линкольн
- D. Томас Джефферсон

19. 1803 жылы АҚШ Луизиананы қай елден алғандығын көрсетіңіз.

- A) Англия
- B) Испания
- C) Португалия
- D) Франция
- E) Голландия

20. 1845 жылы АҚШ иеленген, бұрын Мексиканың иелігінде болған, аймақты көрсетіңіз.

- A) Техас
- B) Юта
- C) Филадельфия
- D) Пенсильвания
- E) Висконсин

21. АҚШ территориясы жаулап алудың себептерінен төрте есе ұлғайған болатын және батыс 7 енді осы аймақтан өтетін болды.

- A) Солтүстік мұзды мұхиты жағалауы
- B) Атлант мұхиты жағалауы
- C) Тынық мұхиты жағалауы
- D) Үнді мұхиты жағалауы
- E) Мексика түбегі жағалауы

22. АҚШ-тың батысындағы бос жерлерді жеке азаматтардың иелігіне беруге рұқсат берген, АҚШ-тың заңын көрсетіңіз.

- A) «Құқық туралы билл»
- B) «АҚШ конституциясы»
- C) «Тәуелсіздік Декларациясы»
- D) «Гомстедтер туралы заң»
- E) «Құлдықты жоюға бағытталған заң»

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	

Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша анықталған олқылықтарды 4 бөлімге топтастыру ұсынылады:

- қоғамдық қатынастар;
- мәдениеттің дамуы;
- саяси жүйелер;
- экономикалық қатынастар.

Бұл топтастыру білімдегі олқылықтардың орнын толықтырудың нақты жүйесін құруға мүмкіндік береді, өйткені жоспарлау кезінде мұғалім зерттелетін тақырыптар мен білім алушылардың олқылықтары болған тақырыптар мен оқу мақсаттарын байланыстыра алады.

Сабақтан тыс уақытта толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы 7-сыныптың кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары пәннің білім мазмұнын қамтитын әлеуметтік қатынастардың дамуы; мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі; экономикалық қатынастардың дамуы бөлімдері бойынша топтастырылған.

«Әлеуметтік қатынастардың дамуы» бөлімі бойынша оқу мақсаттары:

7.1.1.3 Еуропалық державалардың отаршылдық экспансиясы кезеңіндегі Азия мемлекеттерінің әлеуметтік құрылымындағы ерекшеліктерді анықтау (Қытай, Үндістан, Жапония)

7.1.2.2 трансатлантикалық құлдықтың ерекшеліктерін анықтау мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі

7.2.3.2 Ағартушылық дәуір идеяларының қоғамдық дамуға ықпалын анықтау

7.2.3.3 Карл Маркстың көзқарастарын және марксизмнің қоғамдық өмірге ықпалын түсіндіру

саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі:

7.3.1.4 әртүрлі елдердің бір уақыт кезеңіндегі тарихи оқиғаларын салыстыру арқылы ұлттық мемлекеттердің (Италия, Германия) қалыптасу маңызын анықтау

7.3.2.7 еуропалық революциялардың солтүстікамерикалық қоғамның дамуына ықпалын сипаттау

экономикалық қатынастардың дамуы

7.4.2.2 қоғамның индустрияға дейінгі және индустриялық даму кезеңдерінің айырмашылығын анықтау

7.4.2.3 дүниежүзі тарихының жаңа кезеңін сипаттау үшін «жаңа заман» ұғымын қолдану

«Дүниежүзі тарихы» пәнінен 7-сынып бойынша жазғы мектепке ұсынылатын тақырыптар:

- Ағылшындар саудагерлерден Үндістан билеушілеріне қалай айналды?

- 1789-1799 жылдар аралығында Францияда қандай өзгерістер орын алды?
- Танзимат саясаты Осман империясын күшейтуге әсер етті ме?
- Қырым соғысының себептері мен салдары қандай болды?
- 1848 жылғы революциялар Еуропада қандай саяси идеяларды қалыптастырды?
- АҚШ-тың батыс бағыттағы аумағы қалай кеңейді?
- XIX ғасырдағы өнер мен әдебиет әлеуметтік әділетсіздікті қалай суреттейді?
- XIX ғасырдағы қай ғылыми жаңалықтың адамдар өміріне ықпалы зор болды?

Консультациялар кестесі диагностика барысында анықталған меңгерілуі күрделі тақырыптар, бөлімдер, бөлімшелер мен оқу мақсаттары бойынша әзірленеді.

Кесте білім алушылардың «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша білімдеріндегі олқылықтардың орнын толтыру, оның ішінде үлгерімі төмен білім алушылар үшін қалыптастырылған топтар/сыныптар ескеріле отырып жасалады.

Жұмыстың нысандары мен әдістерін, оқыту технологияларын педагогтер білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктеріне сәйкес дербес айқындайды.

Сонымен қатар, қажет болған жағдайда білім алушылар үшін кесте бойынша жеке консультациялар ұйымдастырылады.

Сабаққа дайындық кезінде педагогтерге «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу материалдары мен ресурстарын мұқият тандап, білім алушылардың оқу пәндері бойынша біліміндегі олқылықтардың орнын толықтыруға деген қажеттіліктерін ескере отырып, сараланған тапсырмаларды әзірлеу ұсынылады.

Білім алушылардың танымдық ынтасын арттыру мақсатында қосымша материалдар, тест тапсырмаларын, шығармашылық сипаттағы дидактикалық материалдарды, аудиовизуалды құралдарды (графика, аудио, бейнематериалдар), сабақ тақырыбына сәйкес мұражайға виртуалды саяхат, презентацияларды, сараланған оқу тапсырмаларын пайдалану ұсынылады.

Оқу материалының мазмұны оқу процесінде білім алушылардың ойлау процестерін дамытуға, ойластырылған шешімдер қабылдау, оларды дәлелдеу, ақпаратпен жұмыс істеу, талдау, салыстыру, қорытындылау біліктерін дамытуға бағытталуы тиіс.

Жазғы мектептің оқу процесінде үлгерімі нашар білім алушыларға педагогикалық қолдау көрсету ұсынылады. Қажет болған жағдайда жеке сараланған тапсырмалар әзірлеу ұсынылады.

Сыни ойлауды дамытуға, функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға, интерактивті оқыту әдістемелерін (жобалар әдісі, пікірталас, ойын, ізденіс әдістері) қолдануға, мұражай сабақтарын ұйымдастыруға бағытталған жағдаяттық міндеттерді пайдалану ұсынылады.

Сабақта балалардың эмоционалдық көңіл-күйіне назар аудару және оқуға қолдау көрсету мен сабақта білім алушылардың шамадан тыс жүктемесіне жол бермеуге назар аудару қажет.

Білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру үшін 8-сыныпта «Дүниежүзі тарихы» пәнін оқу барысында кіріктіруге болмайтын оқыту мақсаттары бойынша каникул кездерінде консультациялар өткізу ұсынылады.

Төмендегі кестеде каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесінің үлгісі келтірілген (336-кесте).

336-кесте – Каникул кездерінде (күзгі, қысқы, көктемгі) өткізілетін консультациялардың кестесі

№	Тақырыптың атауы	Оқыту мақсаттары	Өткізілетін мерзімі
1	Ағылшындар саудагерлер ден Үндістан билеушілеріне қалай айналды?	7.1.1.3 Еуропалық державалардың отаршылдық экспансиясы кезеңіндегі Азия мемлекеттерінің әлеуметтік құрылымындағы ерекшеліктерді анықтау (Қытай, Үндістан, Жапония); 7.3.2.6 еуропалық отаршылдық экспансияның Шығыстың дәстүрлі қоғамдарына ықпалын сипаттау; 7.4.1.4 «экспорт», «импорт», «экспансия», «отарлау», «фактория» ұғымдарын қолдану арқылы, тауар-ақша қатынастарының дамуын түсіндіру	Күзгі каникул
2	1789-1799 жылдар аралығында Францияда қандай өзгерістер орын алды?	7.3.2.1 Батыс Еуропадағы буржуазиялық революциялардың себептерін сипаттау; 7.1.2.1 экономикалық және саяси жүйенің өзгеруіне буржуазияның әсерін анықтау; 7.1.1.1 «капитал», «буржуазия», «жұмысшы табы» \пролетариат\ ұғымдарын тарихи оқиғаны жан-жақты түсіндіру үшін қолдану	Күзгі каникул
3	Танзимат саясаты Осман империясын күшейтуге әсер етті ме?	7.4.2.1 түрлі мемлекеттердің өнеркәсіптік даму сатысына өту процесінің ерекшеліктерін салыстыру; 7.3.2.2 XVIII-XIX ғасырдың ортасындағы халықаралық қатынастардағы өзгерістерді сипаттау	Қысқы каникул
4	Қырым соғысының себептері мен салдары қандай болды?	7.3.2.2 XVIII-XIX ғасырдың ортасындағы халықаралық қатынастардағы өзгерістерді сипаттау	Қысқы каникул
5	1848 жылғы революциялар Еуропада қандай саяси идеяларды қалыптастырды?	7.3.2.1 Батыс Еуропадағы буржуазиялық революциялардың себептерін сипаттау; 7.1.2.1 экономикалық және саяси жүйенің өзгеруіне буржуазияның әсерін анықтау; 7.2.3.2 Ағартушылық дәуір идеяларының қоғамдық дамуға ықпалын анықтау; 7.3.2.5 тарихи оқиғаларды түсіндіру үшін «либерализм», «консерватизм», «социализм», «марксизм», «ұлтшылдық» ұғымдарын қолдану	Көктемгі каникул
6	АҚШ-тың батыс бағыттағы аумағы қалай кеңейді?	7.3.1.2 XIX ғасырдағы Америка Құрама Штаттары территориясының кеңею үдерісін сипаттау	Көктемгі каникул

7	XIX ғасырдағы өнер мен әдебиет әлеуметтік әділетсіздікті қалай суреттейді?	7.2.2.2 өнердегі негізгі стильдер мен ағымдарды (неоклассицизм, романтизм, импрессионизм, реализм) анықтау; 7.2.2.1 тарихи оқиғаларды интерпретациялау үшін өнер туындыларын пайдалану	Жазғы мектеп
8	XIX ғасырдағы қай ғылыми жаңалықтың адамдар өміріне ықпалы зор болды?	7.2.4.1 өзгерістер мен сабақтастықты көрсету арқылы адам мен қоғам өміріндегі ғылыми жаңалықтардың маңызын талдау; 7.2.1.1 қоғамда дін рөлінің шектелуіне байланысты адамдар өмірінде орын алған өзгерістерді анықтау	Жазғы мектеп

9-сыныпта «Дүниежүзі тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 8-сыныпқа арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз. Оқу бағдарламасына сәйкес 8-сыныпта 8 бөлім қарастырылады.

Диагностика пән бойынша оқу бағдарламасының мазмұнын қамтитын келесі бөлімдердің оқу мақсаттары бойынша жүзеге асырылады:

- әлеуметтік қатынастардың дамуы;
- мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
- саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
- экономикалық қатынастардың дамуы.

Оқу бағдарламасына сәйкес 8-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (337-кесте)

337-кесте. Өткен оқу жылындағы 8-сынып оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

«Әлеуметтік қатынастардың дамуы» бөлімі	
Бөлімше	XX ғасырдың бірінші жартысы Франция, Германия, Ұлыбритания, АҚШ, Қытай, Үндістан, Ресей империясы және КСРО, Түркия, Сауд Арабиясы, Жапония
1.1 Әлеуметтік құрылымдар	8.1.1.1 тарихи оқиғаның нәтижелерін талдау арқылы әлеуметтік құрылымның өзгеруіне Қазан төңкерісі әсерін сипаттау үшін қолдану 8.1.1.2 социалистік қоғамның дамуына байланысты әлеуметтік топтардың (жұмысшы табы, шаруалар, зиялылар) мәртебесіндегі өзгерісті талдау
1.2 Әлеуметтік өзара әрекеттестік	8.1.2.1 қоғамның әлеуметтік өміріндегі өзгерістерге реакцияшыл идеологиялардың (фашизм, тоталитаризм, нәсілшілдік, шовинизм, ұлтшылдық) таралу ықпалын талдау
«Мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі» бөлімі	

Бөлімше	XX ғасырдың бірінші жартысы Франция, Германия, Англия, АҚШ, Жапония, Қытай, Үндістан, Ресей империясы, КСРО, Түркия, Сауд Арабиясы
2.1 Дін	8.2.1.1 тарихи кезеңдердің ерекшелік терін салыстыра отырып, мемлекет пен діннің өзара қатынасын сипаттау 8.2.1.2 «секуляризация» «ұжданбостандығы», «зайырлы мемлекет», «мемлекеттік дін» ұғымдарын түсіндіру
2.2 Өнер	8.2.2.1 XIX - XX ғасырдың басындағы өнердегі негізгі ағымдарды сипаттау (модернизм, символизм, реализм, авангардизм) 8.2.2.2 XX ғасырдың бірінші жартысында бұқаралық мәдениеттің (кинематограф, радио) қоғамның рухани дамуына ықпалын талдау
2.3 Философиялық жүйелер	8.2.3.1 «позитивизм», «прагматизм», «экзистенциализм» ұғымдарын тарихи кезеңді сипаттау үшін қолдану
2.4 Ғылым	8.2.4.1 әлем мемлекеттерінің әлеуметтік-экономикалық дамуын дағы Дж. Кейнс теориясының рөлін сипаттау 8.2.4.2 тарихи оқиғалардың себептерін, нәтижелерін, маңызын тұжырымдау арқылы, ғылымның әлем мемлекеттерінің әлеуметтік-экономикалық дамуындағы рөлін бағалау
«Саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі» бөлімі	
Бөлімше	XX ғасырдың бірінші жартысы Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Жапония, Үндістан, Ресей империясы, КСРО, Сауд Арабиясы, Түркия, Австро - Венгрия
3.1 Мемлекет: белгілері, құрылымы және басқару тәртібі	8.3.1.1 қоғамдық-саяси ағымдардың (әлеуметтік либерализм, консерватизм, марксизм, социал-демократия) қоғамның өміріне ықпалын талдау 8.3.1.2 тоталитаризм, әміршіл-әкімшіл жүйе сияқты саяси режимдердің қалыптасу алғы шарттары мен тарихын түсіндіру 8.3.1.3 фактілерді, процестер мен оқиғаларды салыстыру арқылы дүниежүзілік экономикалық дағдарыстан шығудың түрлі жолдарын түсіндіру (АҚШ, Франция, Германия)
3.2 Империялар, соғыстар, көтерілістер және революциялар	8.3.2.1 Бірінші дүниежүзілік соғыстың алғышарттары мен себептерін айқындау 8.3.2.2 әлемнің саяси картасындағы өзгеріс терді сипаттау арқылы империялардың (Австро – Венгрия, Ресей, Осман империясы) ыдырау себептерін тұжырымдау 8.3.2.3 Екінші дүниежүзілік соғыстың себептерін, сипаты мен салдарын талдау 8.3.2.4 Ұлттар Лигасының қызметі мен Версаль-Вашингтон жүйесін талдау және бағалау

	8.3.2.5 XX ғасырдың басына қарай әлемнің аумақтық бөлінуін және мемлекеттердің саяси құрылымын сипаттау
«Экономикалық қатынастардың дамуы» бөлімі	
Бөлімше	XX ғасырдың бірінші жартысы Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Италия, Үндістан, Ресей, КСРО, Түркия, Египет
4.1 Шаруашылық жүйелер: эволюция және өзара әрекеттестік	8.4.1.1 XX ғасырдың басындағы техникалық революция жетістіктерінің (конвейер өндірісі, стандарттау) мемлекеттердің шаруашылық жүйесінің дамуына ықпалын бағалау
	8.4.1.2 индустриялық қоғамның даму процесін түсіндіру үшін «модернизация» ұғымын пайдалану
	8.4.1.3 тарихи оқиғаларды талдау үшін «бағалы қағаздар нарығы», «акция», «алыпсатарлық», «қор биржасы», «несие», «банкроттық, инфляция» ұғымдарын пайдалану
	8.4.1.4 фактілерді, процестерді, оқиғаларды салыстыра отырып, индустриялық қоғам қайшылықтарының (өндіру мен тұтыну теңгерімі) шиеленісу себептерін анықтау
4.2 Экономикалық жүйелердің тарихи үлгілері	8.4.2.1 «жоспарлы экономика», «нарықтық экономика» ұғымдарын қолдана отырып, XX ғасырдың бірінші жартысындағы капитализм мен социализмнің экономикалық жүйелерін салыстыру

Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

2- нұсқа

Білім алушылар	9-сынып
Оқу пәні	Дүниежүзі тарихы
Диагностика жұмысы	8-сынып бойынша
Тақырыптар:	XX ғасырдың басында әлем бейнесі қандай болды? Бірінші дүниежүзілік соғыстың себептері қандай ? Ресейдегі самодержавие не себепті жойылды? Уолл-стриттің күйреу себептері мен салдары Екінші дүниежүзілік соғыс қарсаңындағы және соғыс барысындағы мемлекеттер арасындағы қатынастар
Оқыту мақсаттары:	8.3.2.5 – XX ғасырдың басына қарай әлемнің аумақтық бөлінуін және мемлекеттердің саяси құрылымын сипаттау; 8.3.2.1 – Бірінші дүниежүзілік соғыстың алғышарттары мен себептерін айқындау; 8.3.1.1 – әлеуметтік либерализм, әлеуметтік консерватизм, марксизм, социал-демократия сияқты қоғамдық-саяси ағымдардың қоғамға ықпалын анықтау; 8.4.1.4 – фактілерді, процестерді, оқиғаларды салыстыра отырып,

	индустриялық қоғам қайшылықтарының (өндіру мен тұтыну теңгерімі) шиеленісу себептерін анықтау
Бағалау критерийі:	<ul style="list-style-type: none"> - XX ғасырдың басына қарай әлемнің аумақтық бөлінуін және мемлекеттердің саяси құрылымын сипаттайды; - Бірінші дүниежүзілік соғыстың алғышарттары мен себептерін айқындайды; - қоғамдық-саяси ағымдардың қоғамға ықпалын анықтау; - 1929-1933 жж. Әлемдік экономикалық дағдарыс себептерін анықтайды; <p>Екінші дүние жүзілік соғыс басындағы саяси жағдайларға анықтама береді</p>

Тапсырмалар

1. XX ғасырдың басында мемлекеттер мен олардағы басқару формасын сәйкестендіріңіз

<i>Мемлекеттер</i>	<i>Монархия</i>	<i>Республика</i>
Франция		
Ұлыбритания		
Германия		
АҚШ		
Швейцария		
Италия		

2. Бірінші дүниежүзілік соғысқа мемлекеттердің қай әскери-саяси одақ жағында қатысқанын анықтаңыз. *Әр қатардан бір дөңселекшені белгілеңіз*

Мемлекеттер	Антанта	Төрттік одақ
Австро-Венгрия	☐	☐
Болгария	☐	☐
Италия	☐	☐
Румыния	☐	☐
Осман империясы	☐	☐
АҚШ	☐	☐

3. 1917 жылы Ресейде Уақытша үкімет қабылдаған қандай шараларды комитет әрекетінің оң нәтижелері деп бағалауға болады?

Тиісті жауаптарды белгілеңіз

- Саяси құқықтары мен бостандықтардың берілуі
- Әскери қылмысы үшін өлім жазасын қайта қалпына келтіру
- Құрылтай жиналысының сайлауын кейінге шегеру

- Республика жариялау
- 1917 жылғы соғыс әрекеттерін жалғастыру
- Демократиялық сайлау заңнамасын қабылдау

4. 1929-1933 жж. Әлемдік экономикалық дағдарыстың көріністері мен себептерін жіктеңіздер

	<i>Әлемдік экономикалық дағдарыстың көріністері</i>	<i>Әлемдік экономикалық дағдарыстың себептері</i>
Халықтың өмір сүру деңгейінің күрт төмендеуі		
Халықаралық қаржылық жүйенің күйреуі, 56 мемлекеттің валютасының құлдырауы		
Өндірістің өсуі мен халықтың төлем қабілеттілігін қамтамасыз етудегі артта қалушылық		
Шаруалар мен фермерлердің жаппай дағдарысқа ұшырауы		
Өндірісті стандарттау, тауарларды жаппай өндіруге көшу		
Өндірісті шоғырландырып және капиталды орталықтандырудың күшеюі		

5. Екінші дүниежүзілік соғыс басындағы оқиғаларды хронологиялық бірізділікпен дұрыс белгілеңіз

Әр қатардан бір дөңгелекшені белгілеңіз

<i>Оқиғалар</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Италияның соғысқа араласуы						

Францияның берілуі						
Германияның Польшаға шабуылы						
Германияның КСРО-ға шабуылы						
Жапонияның Перл-Харборға шабуылы						
Англия мен Францияның Германияға соғыс жариялауы						

Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша анықталған олқылықтарды 4 бөлімге топтастыру ұсынылады:

- қоғамдық қатынастар;
- мәдениеттің дамуы;
- саяси жүйелер;
- экономикалық қатынастар.

Бұл топтастыру білімдегі олқылықтардың орнын толықтырудың нақты жүйесін құруға мүмкіндік береді, өйткені жоспарлау кезінде мұғалім зерттелетін тақырыптар мен білім алушылардың олқылықтары болған тақырыптар мен оқу мақсаттарын байланыстыра алады.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы 9-сыныпта меңгерілмеген оқу мақсаттарын 8-сыныптың оқу мақсаттарымен біріктіру мысалдары келесі кестеде келтірілген (9-кесте).

9-кесте. «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 9-сынып оқыту мақсаттарына кіріктірілген 8-сыныптың оқыту мақсаттары

«Әлеуметтік қатынастардың дамуы» бөлімі		
Бөлімше	9-сынып XX ғасырдың екінші жартысы - XXI ғасыр Франция, Германия, Ұлыбритания, АҚШ, Қытай, Үндістан, КСРО және Ресей, Корея, Жапония, араб елдері	8-сынып XX ғасырдың бірінші жартысы Франция, Германия, Ұлыбритания, АҚШ, Қытай, Үндістан, Ресей империясы және КСРО, Түркия, Сауд Арабиясы, Жапония
1.1 Әлеуметтік құрылымдар	9.1.1.1 социалистік даму жолынан бас тартуға байланысты әлеуметтік құрылымдағы өзгерістерді анықтау	8.1.1.1 тарихи оқиғаның нәтижелерін талдау арқылы әлеуметтік құрылымның өзгеруіне Қазан төңкерісі әсерін

		сипаттау үшін қолдану
		8.1.1.2 социалистік қоғамның дамуына байланысты әлеуметтік топтардың (жұмысшы табы, шаруалар, зиялылар) мәртебесіндегі өзгерісті талдау
«Мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі» бөлімі		
Бөлімше	9-сынып XX ғасырдың екінші жартысы - XXI ғасыр Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Жапония, Италия, Үндістан, Ресей, КСРО, араб елдері	8-сынып XX ғасырдың бірінші жартысы Франция, Германия, Англия, АҚШ, Жапония, Қытай, Үндістан, Ресей империясы, КСРО, Түркия, Сауд Арабиясы
2.1 Дін	9.2.1.1 қоғам өміріндегі дәстүрлі және деструктивті діни ұйымдардың іс-әрекетіне баға беру	8.2.1.1 тарихи кезеңдердің ерекшеліктерін салыстыра отырып, мемлекет пен діннің өзара қатынасын сипаттау
2.2 Өнер	9.2.2.2 XX ғасырдың екінші жартысы - XXI ғасырдың басындағы бұқаралық мәдениеттің қоғамның рухани дамуына ықпалын бағалау	8.2.2.2 XX ғасырдың бірінші жартысында бұқаралық мәдениеттің (кинематограф, радио) қоғамның рухани дамуына ықпалын талдау
2.4 Ғылым	9.2.4.1 ғылыми-техникалық революцияның әлеуметтік және экологиялық салдарын бағалау және интерпретациялау 9.2.4.2 адамзат өркениетінің дамуын үлгілеу арқылы жаһандық мәселелерді шешуде ғылым мен білімнің маңызы туралы қорытынды жасау	8.2.4.2 тарихи оқиғалардың себептерін, нәтижелерін, маңызын тұжырымдау арқылы, ғылымның әлем мемлекеттерінің әлеуметтік-экономикалық дамуындағы рөлін бағалау
	9.2.4.3 ғылыми жаңалықтардың (генетика, микробиология, ақпараттық технологиялар, нанотехнологиялар, ядролық физика) қоғам дамуына ықпалын талдау	8.2.4.3 тарихи оқиғаларға түсіндірме бере отырып, әскери ғылым мен техниканың және соғыс стратегияларының рөлін бағалау
«Саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі» бөлімі		
Бөлімше	9-сынып XX ғасырдың екінші жартысы XXI ғасыр Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Италия, Үндістан, Ресей, КСРО, араб елдері, Корея, Сингапур, Швеция, Малайзия, Жапония	8-сынып XX ғасырдың бірінші жартысы Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Жапония, Үндістан, Ресей империясы, КСРО, Сауд Арабиясы, Түркия, Австро - Венгрия
3.1 Мемлекет:	9.3.1.1 «Мемлекеттік әл-	8.3.1.1 қоғамдық-саяси ағымдардың

белгілері, құрылымы және басқару тәртібі	ауқаттылық» ұғымын 1970 – 1980 жылдардағы әлеуметтік саладағы өзгерістерді сипаттау үшін қолдану	(әлеуметтік либерализм, консерватизм, марксизм, социал-демократия) қоғамның өміріне ықпалын талдау
	9.3.1.2 Еуропа мен Азияның жетекші мемлекеттеріндегі конституциялық-құқықтық идеологияның қалыптасу жолдарын талдау (Жалпыға бірдей адам құқығы Декларациясы Еуропаның Қауіпсіздік пен Ынтымақтастық Ұйымы, Еурокеңес, Гаагадағы Халықаралық сот)	8.3.1.2 тоталитаризм, әміршіл-әкімшіл жүйе сияқты саяси режимдердің қалыптасу алғы шарттары мен тарихын түсіндіру
	9.3.1.3 мемлекеттердің тарихи даму заңдылықтарын анықтау	8.3.1.3 фактілерді, процестер мен оқиғаларды салыстыру арқылы дүниежүзілік экономикалық дағдарыстан шығудың түрлі жолдарын түсіндіру (АҚШ, Франция, Германия)
3.2 Империялар, соғыстар, көтерілістер және революциялар	9.3.2.1 отаршылдық жүйе күйреуінің себептері мен салдарын талдау	8.3.2.1 Бірінші дүниежүзілік соғыстың алғышарттары мен себептерін айқындау
	9.3.2.2 «қырғи қабақ соғыс» ұғымын түсіндіру үшін тарихи оқиғаларды талдау	8.3.2.2 әлемнің саяси картасындағы өзгеріс терді сипаттау арқылы империялардың (Австро – Венгрия, Ресей, Осман империясы) ыдырау себептерін тұжырымдау
	9.3.2.3 тарихи фактілер мен картаға сүйене отырып, әскери-саяси одақтар НАТО және ВШҰ-ның қарсылығын сипаттау	8.3.2.3 Екінші дүниежүзілік соғыстың себептерін, сипаты мен салдарын талдау
	9.3.2.4 «қырғи қабақ соғыстан» кейін әлемдегі интеграциялық және дезинтеграциялық процестерді айқындау	8.3.2.4 Ұлттар Лигасының қызметі мен Версаль-Вашингтон жүйесін талдау және бағалау
	9.3.2.5 аймақтық шиеленістердің себептері мен салдарын тұжырымдау	8.3.2.5 XX ғасырдың басына қарай әлемнің аумақтық бөлінуін және мемлекеттердің саяси құрылымын сипаттау
«Экономикалық қатынастардың дамуы» бөлімі		
Бөлімше	9-сынып	8-сынып
	XX ғасырдың екінші жартысы - XXI ғасыр Франция, Германия, АҚШ, Қытай, Италия, Үндістан, КСРО, Ресей, Араб елдері, Корея, Сингапур, Швеция, Малайзия, Жапония	XX ғасырдың бірінші жартысы Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Италия, Үндістан, Ресей, КСРО, Түркия, Египет

4.1 Шаруашылық жүйелер: эволюция және өзара әрекеттестік	9.4.1.2 «инфляция», «дағдарыс», «стагнация» ұғымдарын пайдалана отырып, XX ғасырдың екінші жартысындағы мемлекеттердің экономикалық дамуын интерпретациялау	8.4.1.2 индустриялық қоғамның даму процесін түсіндіру үшін «модернизация» ұғымын пайдалану
	9.4.1.3 жаһандану жағдайындағы экономикалық интеграцияның маңызын бағалау	8.4.1.3 тарихи оқиғаларды талдау үшін «бағалы қағаздар нарығы», «акция», «алыпсатарлық», «қор биржасы», «несие», «банкроттық, инфляция» ұғымдарын пайдалану
	9.4.1.5 Оңтүстік -Шығыс Азия мемлекеттерінің қарқынды экономикалық дамуына ықпал ететін негізгі факторларды талдау	8.4.1.5 1930- жылдардағы құрылымдық экономикалық дағдарыстың нәтижесінде экономикада орын алған өзгерістерді анықтау
4.2 Экономикалық жүйелердің тарихи үлгілері	9.4.2.1 экономикалық жүйелердің тиімділігін интерпретациялау және негіздеу	8.4.2.1 «жоспарлы экономика», «нарықтық экономика» ұғымдарын қолдана отырып, XX ғасырдың бірінші жартысындағы капитализм мен социализмнің экономикалық жүйелерін салыстыру

10-сыныпта «Дүниежүзі тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 9-сыныпқа арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз. Оқу бағдарламасына сәйкес 9-сыныпта 10 бөлім қарастырылады. Он бөлімге қатысты 9-сыныптың мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары келесі кестеде көрсетілген (338-кесте)

338-кесте. Өткен оқу жылындағы 9-сынып оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары

«Әлеуметтік қатынастардың дамуы» бөлімі	
Бөлімше	XX ғасырдың екінші жартысы - XXI ғасыр Франция, Германия, Ұлыбритания, АҚШ, Қытай, Үндістан, КСРО және Ресей, Корея, Жапония, араб елдері
1.1 Әлеуметтік құрылымдар	9.1.1.1 социалистік даму жолынан бас тартуға байланысты әлеуметтік құрылымдағы өзгерістерді анықтау
1.2 Әлеуметтік өзара әрекеттестік	9.1.2.1 батыс және шығыс мемлекеттеріндегі әлеуметтік құрылымның ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтап, әлеуметтік тігінен және көлденеңінен мобильділікке мысал келтіру; 9.1.2.2 әлемнің жетекші және дамушы мемлекеттеріндегі халықтың өмір сүру деңгейіне әсер ететін факторларды анықтау;

	<p>9.1.2.3 қоғамның тарихи даму бағытын үлгілей отырып, жаһандану процесіне байланысты қазіргі әлемдегі әлеуметтік өзгерістерді бақылау (еңбек миграциясы, әлеуметтік интеграция);</p> <p>9.1.2.4 қоғамдық сананы қалыптастыруда бұқаралық ақпарат құралдарының рөлін анықтау</p>
«Мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі» бөлімі	
Бөлімше	<p>XX ғасырдың екінші жартысы - XXI ғасыр</p> <p>Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Жапония, Италия, Үндістан, Ресей, КСРО, араб елдері</p>
2.1 Дін	<p>9.2.1.1 қоғам өміріндегі дәстүрлі және деструктивті діни ұйымдардың іс-әрекетіне баға беру</p> <p>9.2.1.2 қазіргі қоғамдық-саяси мәселелерді түсіну және интерпретациялау үшін дін туралы білімдерін пайдалану</p> <p>9.2.1.3 тарихи процестің сабақтастығын орнату арқылы адамзаттың өркениетті даму жолда рын қалыптас тырудағы әлемдік дін дердің рөлін анықтау</p>
2.2 Өнер	<p>9.2.2.1 танымал өнер қайраткерлерінің қоғамның дамуына ықпалын талдау және олардың қызметіне дүниежүзілік тарих контекстінде өзіндік баға беру;</p> <p>9.2.2.2 XX ғасырдың екінші жартысы - XXI ғасырдың басындағы бұқаралық мәдениеттің қоғамның рухани дамуына ықпалын бағалау</p> <p>9.2.2.3 ақпараттық қоғам жағдайындағы көркем шығармашы лықтың жаңа түрлерінің қалыптасуын талдау</p>
2.3 Философиялық жүйелер	<p>9.2.3.1 түрлі философиялық көзқарастар дың қазіргі қоғамдық өмірге ықпалын бағалау</p> <p>9.2.3.2 адам құқықтарын қорғау идеяларының қазіргі халықаралық құқық қорғау ұйымдарының қызметі не ықпалын бағалау</p> <p>9.2.3.3 жаһандану жағдайында ұлттық мәдени құндылықтарды сақтаудың маңыздылығын дәлелдеу</p>
2.4 Ғылым	<p>9.2.4.1 ғылыми-техникалық революцияның әлеуметтік және экологиялық салдарын бағалау және интерпретациялау</p> <p>9.2.4.2 адамзат өркениетінің дамуын үлгілеу арқылы жаһандық мәселелерді шешуде ғылым мен білімнің маңызы туралы қорытынды жасау</p> <p>9.2.4.3 ғылыми жаңалықтардың (генетика, микробиология, ақпараттық технологиялар, нанотехнологиялар, ядролық физика) қоғам дамуына ықпалын талдау</p>
«Саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі» бөлімі	
Бөлімше	<p>XX ғасырдың екінші жартысы XXI ғасыр</p> <p>Франция, Германия, Англия, АҚШ, Қытай, Италия, Үндістан, Ресей, КСРО, араб елдері, Корея, Сингапур, Швеция, Малайзия, Жапония</p>

3.1 Мемлекет: белгілері, құрылымы және басқару тәртібі	9.3.1.1 «Мемлекеттік әл-ауқаттылық» ұғымын 1970 – 1980 жылдардағы әлеуметтік саладағы өзгерістерді сипаттау үшін қолдану
	9.3.1.2 Еуропа мен Азияның жетекші мемлекеттеріндегі конституциялық-құқықтық идеологияның қалыптасу жолдарын талдау (Жалпыға бірдей адам құқығы Декларациясы Еуропаның Қауіпсіздік пен Ынтымақтастық Ұйымы, Еурокеңес, Гаагадағы Халықаралық сот)
	9.3.1.3 мемлекеттердің тарихи даму заңдылықтарын анықтау
	9.3.1.4 тұлғаның тарихтағы рөлін бағалау
3.2 Империялар, соғыстар, көтерілістер және революциялар	9.3.2.1 отаршылдық жүйе күйреуінің себептері мен салдарын талдау
	9.3.2.2 «қырғи қабақ соғыс» ұғымын түсіндіру үшін тарихи оқиғаларды талдау
	9.3.2.3 тарихи фактілер мен картаға сүйене отырып, әскери-саяси одақтар НАТО және ВШҰ-ның қарсылығын сипаттау
	9.3.2.4 «қырғи қабақ соғыстан» кейін әлемдегі интеграциялық және дезинтеграциялық процестерді айқындау
	9.3.2.5 аймақтық шиеленістердің себептері мен салдарын тұжырымдау
	9.3.2.6 халықаралық шиеленістерді реттеудегі БҰҰ-ның қызметін бағалау
	9.3.2.7 қазіргі кездегі халықаралық лаңкестік және экстремизм проблемасын талдау
	9.3.2.8 XX ғасырдың екінші жартысында әлемнің саяси картасын дағы өзгерістерді тұжырымдау және бағалау
«Экономикалық қатынастардың дамуы» бөлімі	
Бөлімше	XXғасырдың екінші жартысы - XXI ғасыр
	Франция, Германия, АҚШ, Қытай, Италия, Үндістан, КСРО, Ресей, Араб елдері, Корея, Сингапур, Швеция, Малайзия, Жапония
4.1 Шаруашылық жүйелер: эволюция және өзара әрекеттестік	9.4.1.1 XX ғасырдың 70-жылдарындағы жұмыссыздықтың себеп-салдарын талдау
	9.4.1.2 «инфляция», «дағдарыс», «стагнация» ұғымдарын пайдалана отырып, XX ғасырдың екінші жартысындағы мемлекеттердің экономикалық дамуын интерпретациялау
	9.4.1.3 жаһандану жағдайындағы экономикалық интеграцияның маңызын бағалау
	9.4.1.4 себеп-салдарлық байланыстарды талдау арқылы социалистік шаруашылық жүйесінің дамуындағы қарама-қайшылықтарды анықтау
	9.4.1.5 Оңтүстік -Шығыс Азия мемлекеттерінің қарқынды экономикалық дамуына ықпал ететін негізгі факторларды талдау
4.2 Экономикалық жүйелердің тарихи үлгілері	9.4.2.1 экономикалық жүйелердің тиімділігін интерпретациялау және негіздеу
	9.4.2.2 постиндустриалды қоғамның басты экономикалық ресурсы ретінде ақпараттың рөлін бағалау

Диагностика пән бойынша оқу бағдарламасының мазмұнын қамтитын келесі бөлімдердің оқу мақсаттары бойынша жүзеге асырылады:

- әлеуметтік қатынастардың дамуы;
 - мәдениеттің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
 - саяси жүйелердің дамуы мен өзара әрекеттестігі;
- экономикалық қатынастардың дамуы

Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Бөлім	Оқыту мақсаттары
XX ғасырдың екінші жартысындағы әлемнің саяси дамуы	9.3.2.2 «Қырғи қабақ соғыс» ұғымын түсіндіру үшін тарихи оқиғаларды талдау
	9.3.1.4 Тұлғаның тарихтағы рөлін анықтау
	9.4.2.1 Экономикалық жүйелердің тиімділігін интерпретациялау және негіздеу
XX ғасырдың екінші жартысындағы- XXI ғасырдың басындағы ғылым мен мәдениеттің дамуы	9.2.4.1 Ғылыми-техникалық революцияның әлеуметтік және экологиялық салдарын бағалау және интерпретациялау

Тапсырмалар:

1. «Қырғи-қабақ соғыстың» белгілері мен салдарларын талдаңыз.

«Қырғи-қабақ соғыстың» белгілері:

- a) _____
- b) _____

«Қырғи-қабақ соғыстың» салдары:

- a) _____
- b) _____

2. Дж. Кеннеди мен Н.Хрущевтың кезіндегі әлемдік саясаттағы өзгерістерді талдаңыз.

	Н. Хрущев	Дж. Кеннеди
Бұл тұлғаларды қандай оқиға біріктіреді?		
Берілген тұлғалар кезінде қандай өзгерістер болды?		

3. Кеңестік социализм моделі мен Қытайдың экономикалық моделін салыстырыңыз

Кеңестік социализм моделінің айырмашылығы	Ұқсастықтары	Қытай экономикалық моделінің айырмашылығы

- А) мемлекеттік меншікке басымдық берілуі
- Ә) ашықтықты ұстанады және реформалауды қолдайды
- Б) Тұйық және оқшаулану саясатына негізделеді

4. ХХ ғасырдың ІІ жартысындағы ғылыми-техникалық революцияның қоғамға тигізген әсеріне талдау жасаңыз.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
1. 2.	
Мүмкіндіктері	Қауіп-қатерлер
1. 2.	1. 2.

Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша анықталған олқылықтарды 4 бөлімге топтастыру ұсынылады:

- қоғамдық қатынастар;
- мәдениеттің дамуы;
- саяси жүйелер;
- экономикалық қатынастар.

Бұл топтастыру білімдегі олқылықтардың орнын толықтырудың нақты жүйесін құруға мүмкіндік береді, өйткені жоспарлау кезінде мұғалім зерттелетін тақырыптар мен білім алушылардың олқылықтары болған тақырыптар мен оқу мақсаттарын байланыстыра алады.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша өткен оқу жылындағы 9-сыныпта меңгерілмеген оқу мақсаттарын 10-сыныптың оқу мақсаттарымен біріктіру мысалдары келесі кестеде келтірілген (339-кесте).

339-кесте. «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 10-сынып оқыту мақсаттарына кіріктірілген 9-сыныптың оқыту мақсаттары

10-сынып, Дүниежүзі тарихы	
10-сыныптың оқыту мақсаттары	9-сыныптың оқыту мақсаттары
10.1.3.10 қазіргі кездегі деструктивті діни ұйымдар мен ағымдардың қоғамға әсерін бағалау	9.2.1.1 қоғам өміріндегі дәстүрлі және деструктивті діни ұйымдардың іс-әрекетіне баға беру
10.1.3.8 әлемдік діндер ілімдеріндегі жалпы адамгершілік құндылықтарды анықтау	9.2.1.2 қазіргі қоғамдық-саяси мәселелерді түсіну және интерпрета циялау үшін дін туралы білімдерін пайдалану

10.1.4.9 жаһанданудың жағымды және жағымсыз жақтарын анықтай отырып, оның қоғамның рухани дамуына әсерін бағалау	9.2.2.2 XX ғасырдың екінші жартысы - XXI ғасырдың басындағы бұқаралық мәдениеттің қоғамның рухани дамуына ықпалын бағалау
10.2.3.3 қоғамның әлеуметтік ұйымдасуының тарихи формаларын, оларға тән белгілерін анықтай отырып түсіндіру	9.1.1.1 социалистік даму жолынан бас тартуға байланысты әлеуметтік құрылымдағы өзгерістерді анықтау
10.2.3.4 қазіргі қоғамның әлеуметтік стратификациясын зерттеу	9.1.2.1 батыс және шығыс мемлекеттеріндегі әлеуметтік құрылымның ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтап, әлеуметтік мобильділікке мысал келтіру
10.3.1.4 мемлекеттердің тарихи түрлеріне тән белгілерін анықтай отырып, салыстыру	9.3.1.3 мемлекеттердің тарихи даму заңдылықтарын анықтау
10.4.1.1 -ЮНЕСКО қызметін мысалға ала отырып тарихи-мәдени мұраны сақтау жолдарын түсіндіру;	9.2.3.3 - жаһандану жағдайында ұлттық мәдени құндылықтарды сақтаудың маңыздылығын дәлелдеу
10.4.1.2 -ЮНЕСКО-ның Әлемдік мұра нысандар тізімі ескерткіштерінің мысалында тарихи-мәдени мұраның маңыздылығын анықтау	
10.4.1.3 -әлемнің ең ірі мұражайларын зерттеп, ерекшеліктерін анықтау;	9.3.1.4 тұлғаның тарихтағы рөлін бағалау
10.4.2.5 -бұқаралық мәдениеттің ерекшеліктерін түсіндіріп, оның қазіргі қоғамға әсерін талдау	9.1.2.4 қоғамдық сананы қалыптастыруда бұқаралық ақпарат құралдарының рөлін анықтау

11-сыныпта «Дүниежүзі тарихы» пәнінен диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 10-сыныпқа арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу бағдарламасының оқыту мақсаттары зерделенеді. Ол үшін Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11-сыныптарына арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз. «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен білім мазмұны төрт бөлімдер арқылы қамтылған:

- 1) өркениет: даму ерекшеліктері;
- 2) этникалық және әлеуметтік процестер;
- 3) мемлекет, соғыс және революциялар тарихынан;
- 4) мәдениеттің дамуы.

10-сыныптың мазмұнын толық қамтитын 4 бөлім бойынша оқыту мақсаттары 340-кестеде көрсетілген.

340-кесте – 10-сыныптың мазмұнын толық қамтитын 4 бөлім бойынша оқыту мақсаттары

Бөлім атауы	Оқыту мақсаттары
Өркениет: даму ерекшеліктері	10.1.1.1 «Орталық Азия» түсінігін аймақтың тарихи және географиялық ерекшеліктерін сипаттау үшін пайдалану
	10.1.1.2 әлемдік өркениеттегі Орталық Азияның рөлі туралы ғалымдардың пікірін зерттеу

	10.1.1.3 Орталық Азия өркениеттерінің ежелгі ошақтарының ерекшеліктерін сипаттау
	10.1.2.1 картаны пайдаланып «Ұлы Дала» тарихи-географиялық аймағын анықтау
	10.1.2.2 тарихи дерек көздерді талдау негізінде «Ұлы Дала» ұғымының мәнін түсіндіру
	10.1.2.3 Ұлы дала өркениетінің пайда болуы мен қалыптасу ерекшеліктерін түсіндіру
	10.1.2.4 Қазақстан аумағындағы ежелгі археологиялық мәдениеттердің ерекшеліктерін сипаттау
	10.1.2.5 Ұлы Дала ежелгі мәдениеттерінің сабақтастығын және өзара байланысын талдау
	10.1.2.6 «Өркениет» ұғымын айқындау критерийлерін пайдалана отырып, Ұлы Дала көшпелі өркениетінің ерекшеліктерін сипаттау
	10.1.2.7 әртүрлі көзқарастарды талдау арқылы ерте көшпенділер өркениетінің әлемдік тарихи процестер барысына әсерін бағалау
	10.1.3.1 Орталық Азия халықтарының материалдық мәдениет жетістіктерін талдау арқылы адамзаттың дамуына қосқан үлесін қорытындылау
	10.1.3.2 Орталық Азия халықтарының рухани мәдениеті мен ғылым саласындағы жетістіктерін талдау арқылы адамзаттың дамуына қосқан үлесін қорытындылау
Этникалық және әлеуметтік процестер	10.2.1.1 Қазақстандағы этникалық процестерді түсіндіру үшін «антропогенез», «этногенез», «этнос» ұғымдарын пайдалану
	10.2.1.2 этникалық процестердің сабақтастығын анықтай отырып, Қазақстан аумағында этногенездің кезеңдерін айқындау
	10.2.2.1 қазақтардың этникалық құрылымын сипаттау үшін «ру», «тайпа», «жүз», «ата-жұрт», «ата-мекен» ұғымдарын пайдалану
	10.2.2.2 тарихи кезеңдерді талдау негізінде қазақтардың ру-тайпалық ұйымдасу түрінің қалыптасу алғышарттарын талдау
	10.2.2.3 қазақтардың ру-тайпалық құрылымының ерекшеліктерін ауызша тарихнама негізінде түсіндіру (шежіре, генеалогиялық аңыздар)
	10.2.2.4 қазақ көшпелі өркениетінің ерекшеліктерін ескере отырып, туыстық принциптердің және рулық құрылымның функционалдық маңызын түсіндіру
	10.2.2.5 қазақтардың ру-тайпалық ұйымдасуының біріктіруші рөлін түсіндіру
	10.2.2.6 қазақтардың әлеуметтік жіктелуіне тән ерекшеліктерді анықтау үшін «ақсүйек», «қарасүйек», «хан», «сұлтан», «би», «батыр» ұғымдарын пайдалану
	10.2.2.7 дәстүрлі қазақ қоғамындағы әлеуметтік

	институттардың функционалдық рөлін түсіндіру
	10.2.2.8 туған жердің мәдениеті, салт дәстүрінің маңызына баға беруде «мәдени-генетикалық код» ұғымын қолдану
Мемлекет, соғыс және революциялар тарихынан:	10.3.1.1 Қазақстандағы ерте көшпенділердегі мемлекеттік белгілерін анықтау үшін «мемлекет», «билік», «саяси ұйым» ұғымдарын пайдалану
	10.3.1.2 Қазақстанда мемлекеттіліктің қалыптасуының тарихи кезеңдерін түсіндіру
	10.3.1.3 Қазақстан территориясындағы ерте мемлекеттердің саяси құрылымының ерекшеліктерін сипаттау
	10.3.2.1 деректерді талдау негізінде түркі мемлекеттерінің дамуын зерттеу, мемлекет құрылысындағы сабақтастықты анықтау
	10.3.2.2 ерте және дамыған ортағасырлардағы түркі мемлекеттерінің геосаяси белсенділігін сипаттау
	10.3.2.3 түркі әлемінің қалыптасуы мен дамуындағы Түркі империясының рөлін бағалау
	10.3.2.4 мемлекет құрылысындағы сабақтастықты анықтай отырып, Қазақстан аумағындағы ұлыс жүйесінің дамуын зерттеу
	10.3.2.5 XIII -XV ғасырлардағы мемлекеттердің геосаяси белсенділігін сипаттау арқылы, олардың Еуразиядағы тарихи процестердің барысына әсер ету дәрежесін анықтау
	10.3.3.1 Ақ Орда және Қазақ хандығының тарихи сабақтастығын анықтау
	10.3.3.2 Қазақ хандығының құрылуын Қазақстан аумағындағы тарихи процестердің заңды нәтижесі ретінде тұжырымдау
	10.3.3.3 мемлекет құрылысындағы сабақтастықты анықтай отырып, Қазақ хандығының саяси институттарының ерекшеліктерін зерттеу
	10.3.4.1 Қазақстанның мемлекеттік егемендігінен айрылуының себеп-салдарын анықтау
	10.3.4.2 қазақ халқының мемлекеттік егемендікті қалпына келтіру үшін жүргізген күресін зерттеу
	10.3.4.3 Түркістан (Қоқан) және Алаш автономиясы түрінде мемлекеттік егемендікті қалпына келтіру тарихын зерттеу
	10.3.4.4 Қазақ мемлекеттілігінің кеңестік түрін түсіндіру үшін «автономдық кеңес республикасы», «кеңес одағы республикасы», «унитарлы мемлекет» ұғымдарын пайдалану
	10.3.4.5 Кеңестік кезеңдегі Қазақстанның қоғамдық-саяси дамуының жетістіктері мен қайшылықтарын талдау
10.3.4.6 Ұлттық мемлекеттіліктің жаңғыртылуындағы Тұңғыш Президент Н.Ә. Назарбаевтың рөлін анықтау	
10.3.4.7 мемлекеттік стратегиялар мен бағдарламалардың мазмұнын зерттей отырып, Қазақстан Республикасының даму бағдарларын болжау	

Мәдениеттің дамуы	10.4.1.1 қазақ халқының мәдени жетістіктерін сипаттау үшін «мәдениет», «дала өркениеті», «материалдық мәдениет», «рухани мәдениет», «қолданбалы өнер», «мәдени мұра» ұғымдарын пайдалану
	10.4.1.2 қазақ халқының материалдық мәдениетінің маңызды жетістіктерін анықтау; - Қазақстандағы тарихи-этнографиялық процестердің сабақтастығын талдау
	10.4.1.3 қазақ халқының дәстүрлі дүниетанымын анықтау үшін «әдет-ғұрып» «рәсім», «салт-дәстүр», «діл (менталитет)» ұғымдарын пайдалану
	10.4.1.4 қазақ халқының рухани-адамгершілік құндылықтарын салт-дәстүрлерді зерттеу негізінде түсіндіру
	10.4.1.5 дала өркениетінің белгілі тарихи және мәдени ескерткіштерін зерттеу
	10.4.1.6 типологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, тарихи және мәдени ескерткіштерді классификациялау
	10.4.1.7 қазақ халқының мәдени мұрасындағы ауыз әдебиетінің маңызын анықтау
	10.4.1.8 халықтың рухани -адамгершілік құндылықтарын сипаттайтын қазақ әдебиетінің маңызды жетістіктерін анықтау
	10.4.1.9 фольклор және зерттеушілер еңбектерінің негізінде дәстүрлі музыкалық мәдениеттің бастаулары мен ерекшеліктерін анықтау
	10.4.2.1 Кеңестік дәуірдегі Қазақстанның мәдениет саласындағы жаңа бағыттарын және жанрларды анықтау
	10.4.2.2 кеңестік дәуірдегі мәдениеттің даму ерекшеліктерін қорытындылай келе, жетістіктер мен қайшылықтарды талдау
	10.4.3.1 Қазақстан Республикасының мәдениет саласындағы жаңа бағыттарын және жанрларды сипаттау
	10.4.3.2 халықаралық мәдени кеңістікке кірігу процесін түсіндіру
	10.4.3.3 ұлттық мәдениет туралы білімді қорытындылау
	10.4.3.4 халықтың тарихи мәдени мұрасының маңызын зерттеуде «Туған жер» ұғымын қолдану

Іріктеп алынған оқыту мақсаттары бойынша диагностикалық жұмыстың үлгісі

Диагностикалық жұмыс «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтау үшін, өткен оқу жылындағы 10-сыныпта өтілген оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқыту мақсаттары бойынша жүргізіледі. Төменде ұсынылып отырған 4 бөлім бойынша оқыту мақсаттары бойынша тапсырмалардың үлгілері ұсынылады:

- 1) өркениет: даму ерекшеліктері;
- 2) этникалық және әлеуметтік процестер;
- 3) мемлекет, соғыс және революциялар тарихынан;
- 4) мәдениеттің дамуы.

1. Қоғамдағы өзгерістерді берілген терминдердің анықтамасын жазу барысында түсіндіріңіз.

№	Терминдер	Анықтамасы
1	абстракционизм	
2	модернизм	
3	постмодернизм	
4	авангардизм	
5	кубизм	
6	экспрессионизм	
7	хайтек	
8	гиперреализм	
9	Философия	
10	дипломатия	
11	ассимиляция	
12	этнос	

2. Тест тапсырмаларын орындаңыз.

1.1. «Өркениет» түсінігін зерттеудің негізгі әдістерін ұсынған ғалымдарды белгілеңіз.

- A) И.Гердер, Э.Тайлор
- B) Геродот, Птоломей
- C) А. Бэлл, Т. Эдисон
- D) Д. Резерфорд, И. Павлов

1.2. Ағылшын философы А. Тойнби өркениеттердің дамуын қанша кезеңге бөліп көрсетті.

- A) 5 кезеңге
- B) 4 кезеңге
- C) 3 кезеңге
- D) 2 кезеңге

1.3. С.Хантингтонның жіктемесі бойынша қазіргі таңда өмір сүріп жатқан негізгі суперөркениеттер санын көрсетіңіз.

- A) 5 суперөркениет
- B) 6 суперөркениет
- C) 7 суперөркениет
- D) 8 суперөркениет

1.4. Өркениеттің дамуын тұрпайылық, варварлық, өркениет деп үш кезеңге бөлген ғалымды көрсетіңіз.

- A) Л.Морган
- B) Ф.Энгельс
- C) А.Тойнби
- D) Н.Я. Данилевский

1.5. Қазақ өркениеті қандай өркениеттердің қосындысынан қалыптасқандығын анықтаңыз.

- A) түркілік және мұсылман өркениеттерінің
- B) батыстық және шығыстық өркениеттердің

- C) латынамерикалық және африкалық
 D) Австралия мен мұхиттық аралдардың тұйық өркениеті

3. I және II дүниежүзілік соғыстардың жеке және ортақ себептері мен салдарын анықтаңыз.

I дүниежүзілік соғыс	II дүниежүзілік соғыс
Себептері	
Ортақ себептері	
1.	
2.	
Салдары	
Ортақ салдары	
1.	
2.	

4. Әлемдік экономиканың дамуындағы халықаралық ұйымдардың қызметін сипаттап, рөлін анықтаңыз.

<i>Халықаралық экономикалық ұйымдар</i>	<i>Қызметі</i>	<i>Әлемдік экономиканың дамуындағы рөлі</i>
Халықаралық валюта қоры		
Халықаралық жаңғыру және даму банкі		
Тарифтер мен сауда жөніндегі бас келісім		
Еуразиялық экономикалық одақ		
Мұнай экспорттаушы елдер ұйымы (ОПЕК)		

Сабақ барысында толықтырылатын өткен оқу жылындағы оқыту мақсаттары

11-сыныпқа арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінен оқу бағдарламасын зерделеу нәтижесінде 10-сыныптағы «Дүниежүзі тарихы» курсының оқыту мақсаттарымен кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары анықталды [29,30]. Кіріктіруге болатын оқыту мақсаттары ұсыныс түрінде берілген (341-кесте).

341-кесте. 10-11-сыныптардың кіріктірілетін оқыту мақсаттары

11-сыныптың оқыту мақсаттары	10-сыныптың оқыту мақсаттары
11.1.1.5 әр түрлі елдердің мысалында нарықтық экономикаға тән белгілерді анықтау;	10.1.2.5 ақпараттық технологиялардың қазіргі өркениеттің дамуына әсерін анықтау
11.3.3.3 мемлекет тарихындағы тұлғаның рөлі жайлы қорытындылар жасау; 11.3.3.4 бейбіт және соғыс кезеңіндегі Ф. Рузвельттің ішкі және сыртқы саясатының ерекшеліктерін анықтау.	10.3.1.5 деректерді талдау негізінде саяси режимдер түрлерінің мықты және әлсіз жақтарын анықтай отырып, салыстыру; 10.3.1.1 тарихи оқиғалар мен процестерді түсіндіру үшін «мемлекет», «билік», «басқару институты» терминдерін қолдану;
11.3.1.1 қоғамдық ойдың дамуын түсіндіру үшін «либерализм», «ұлтшылдық», «социал-демократия», «марксизм», «экзистенциализм», прагматизм», «позитивизм» түсініктерін қолдану;	10.2.3.3 қоғамның әлеуметтік ұйымдасуының тарихи формаларын, оларға тән белгілерін анықтай отырып түсіндіру;
11.3.1.2 қоғамдық-саяси ойдың дамуы үшін Ағартушылық дәуір идеяларының маңыздылығын бағалау; 11.3.1.3 XIX-XX ғасырлардағы қоғамдық құрылыс туралы философиялық ойдың даму ерекшеліктерін зерттеу.	10.2.3.3 қоғамның әлеуметтік ұйымдасуының тарихи формаларын, оларға тән белгілерін анықтай отырып түсіндіру;
11.3.2.3 тұлғаның қоғамдық-саяси өмірдегі рөлі туралы қорытынды жасау; 11.3.2.4 АҚШ-тағы тарихи оқиғаларды түсіндіру үшін «нәсілдік кемсітушілік», «сегрегация» ұғымдарын қолдану;	10.2.2.1 тарихи оқиғаларды, процестер мен құбылыстарды түсіндіру үшін «ұлтшылдық», «шовинизм», «нәсілдік кемсітушілік» терминдерін қолдану
11.4.2.1 мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуындағы өзгерістерді талдау үшін «өнеркәсіп революциясы», «ғылыми-техникалық революция» ұғымдарын қолдану;	10.4.2.2 Өнердің стильдері мен бағыттарының дамуына қоғамдық процестердің әсерін анықтау.
11.3.3.3 мемлекет тарихындағы тұлғаның рөлі жайлы қорытындылар жасау	10.3.1.5 деректерді талдау негізінде саяси режимдер түрлерінің мықты және әлсіз жақтарын анықтай отырып, салыстыру;

«Құқық негіздері» оқу пәні бойынша білім алушылардың білімін толықтыру және олқылықтарды жою бойынша ұсынымдар

Диагностикалық жұмыс үшін өткен оқу жылының оқу бағдарламасының мазмұнын толық қамтитын оқу мақсаттары 10-сыныпта « Құқық негіздері » пәні бойынша диагностикалық жұмыс жүргізу үшін 9 - сыныпқа арналған « Құқық негіздері » пәні бойынша оқу бағдарламасын оқу мақсаттары оқытылады. Ол үшін негізгі орта білім беру деңгейіндегі 9 - сыныпқа арналған « Құқық негіздері » пәні бойынша жаңартылған мазмұндағы типтік оқу бағдарламасын қарастырамыз [11]. Оқу бағдарламасына сәйкес 9 - сыныпта 7 - бөлім қарастырылады .

9-сынып курсына арналған «Құқық негіздері» пәні бойынша диагностикалық жұмысты жүргізу кезінде келесі негізгі оқу мақсаттарына ерекше назар аудару қажет:

- 9.3.1.1 азаматтық құқықтың түсінігі мен принциптерін түсіндіру;
- 9.1.1.1 әлеуметтік нормалар жүйесіндегі құқықтың түсінігі мен рөлін түсіндіру ;
- 9.2.2.1 Қазақстан Республикасы Конституциясының негізгі ережелерін басшылыққа ала отырып, мемлекеттік органдардың функцияларын анықтау және салыстыру;
- 9.3.2.2 құқықтық жағдайларды талдау арқылы меншік құқығын алу және тоқтату жолдарын анықтау;
- 9.5.2.1 некеге отыру және бұзу шарттарын анықтау;
- 9.4.3.1 Кәметке толмағандардың еңбегіне қатысты заң нормаларын талдау;
- 9.5.3.2 Заңды актілерге сілтеме жасай отырып, балалардың қоғамдағы және отбасындағы құқықтарын талдау;
- 9.6.2.2 Құқықтық жағдайларды талдай отырып, әкімшілік жауапкершіліктің түрлерін және оларды қолдану тәртібін түсіндіру;
- 9.1.2.1 құқықтық мемлекеттің ерекшелігі мен маңызын анықтау;
- 9.4.4.1 құқықтық жағдайларды талдау арқылы еңбек шартының мазмұнын ашу;
- 9.5.4.1 қоғамдағы отбасының маңыздылығын бағалау;
- 9.2.1.1 конституциялық құрылыстың негіздерін түсіндіру;
- 9.7.1.1 Қылмыстық құқық түсінігін түсіндіру.

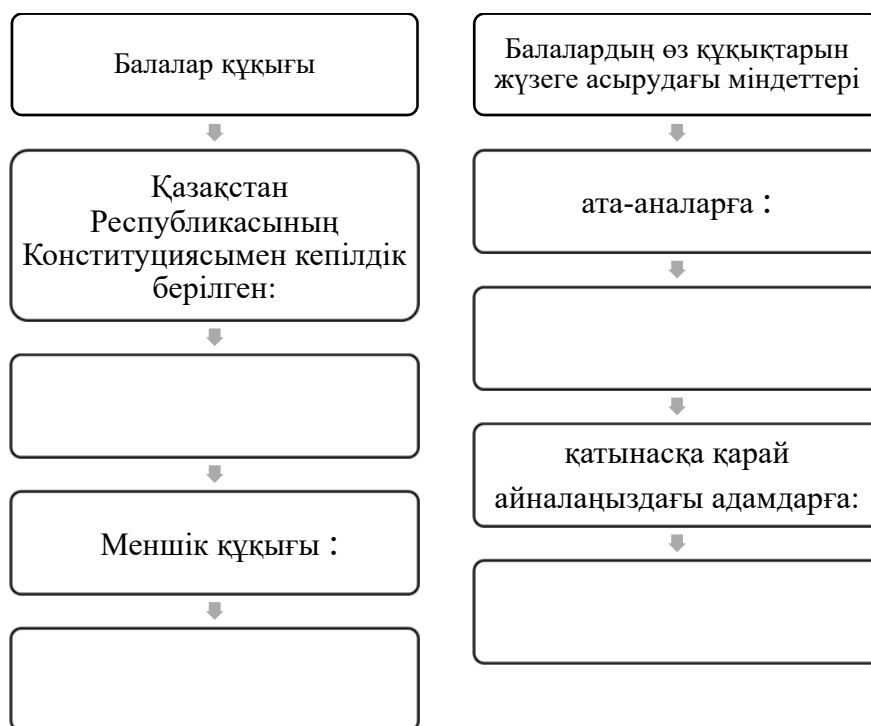
Таңдалған оқу мақсаттары бойынша үлгі диагностикалық жұмыс

342- кесте . Оқу материалын меңгеру деңгейін бағалау бойынша диагностикалық жұмыс

Оқушылар үшін :	10 сынып
туралы :	Құқық негіздері
Курс :	9 сынып
Тақырыптар:	– Бала құқығы қалай қорғалады? – Мемлекеттік органдардың қызметі қандай?

	– Кәмелетке толмағандардың еңбегі заңмен қалай қорғалады? Отбасының әлеуметтік рөлі қандай?
Оқу мақсаттары :	- 9.5.3.2 Заңды актілерге сүйене отырып, балалардың қоғамдағы және отбасындағы құқықтарын талдау; Қазақстан Республикасы Конституциясының негізгі ережелерін басшылыққа ала отырып, мемлекеттік органдардың функцияларын анықтау және салыстыру - 9.4.3.1 Кәмелетке толмағандардың еңбегіне қатысты заң нормаларын талдау; - 9.5.4.1 қоғамдағы отбасының маңыздылығын бағалау
Бағалау критерийлері:	- құқықтық актілерге сілтеме жасай отырып, балалардың құқықтары мен міндеттерін сипаттайды - Қазақстан Республикасының Конституциясын пайдалана отырып, мемлекеттік органдарды негізгі функцияларына (билік тармақтарына бөлу) қарай жүйелейді; - кәмелетке толмағандардың еңбегін құқықтық реттеудің ерекшеліктерін анықтайды; - Құқықтық жағдайды талдай отырып, отбасының қоғамдағы маңызына баға береді

Тапсырма 1. Сызбаны толтырыңыз, балалардың негізгі құқықтары мен міндеттерін көрсетіңіз

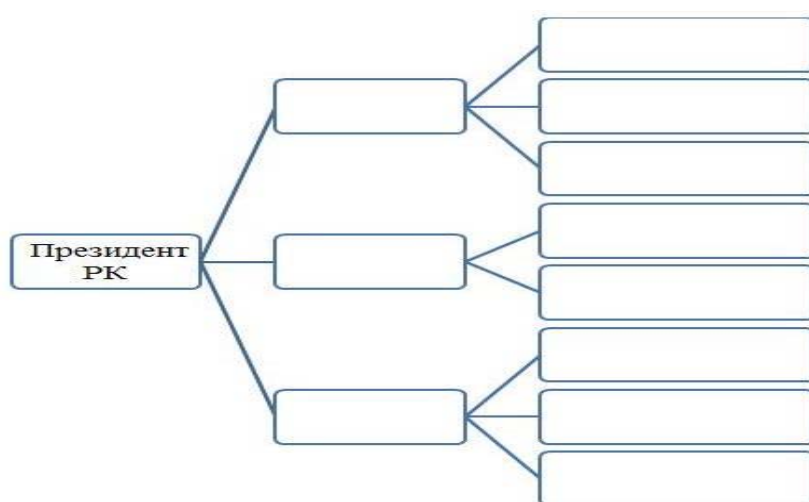

2 -тапсырма . Кестені толтырыңыз және кәмелетке толмағандар үшін еңбекті қорғау және басқа да еңбек жағдайлары саласындағы қосымша кепілдіктерді сипаттаңыз.

Бағыт	қысқаша сипаттамасы
Жұмыс уақыты және жұмыс аптасы	

Жұмыс түрі бойынша шектеу	
Еңбек шартын жасау ерекшеліктері	
Демалу уақыты	

3 -тапсырма . Қазақстан Республикасының Конституциясын пайдалана отырып, «Мемлекеттік органдардың конституциялық жүйесі» сызбасын толтырыңыз. Кестені толтыру кезінде мемлекеттік органдардың функцияларына сүйеніп, иерархияны сақтау қажет.

Тапсырма 4. Құқықтық жағдайды талдап, сұрақтарға жауап беріңіз

Азаматша К. күйеуіне мемлекеттік мекемеде жалақысының аздығына бірнеше рет шағымданып, кәсіпкерлікпен айналысуды ұсынған. Алайда азамат К., оның сөгістерін жеңіл-желпі деп санап, көп табыс әкелмесе де, сүйікті ісін ауыстырғысы келмеді. Осының негізінде ерлі-зайыптылар арасында ауызша кикілжіңнен әрі аспайтын даулар туындады. Отбасында күйеу өзін ізетті ұстады, балаларды бағып, үй шаруасымен айналысты. Соған қарамастан, әйелі оның мінез-құлқын опасыздық деп санап, отбасын бұзды. Күйеуінің оның сөзіне көнбейтініне көзі жеткен азаматша К. сотқа арыз беріп, отбасын сақтап қалу үшін күйеуіне қажетті ықпал етуді сұраған.

1) Сіздің ойыңызша, азамат К.-ның сотқа жүгінуінің нәтижесі қандай болады?

2) Отбасындағы мұндай жағдайдың себебі неде деп ойлайсыз?

3) Қазіргі қоғам үшін отбасы неліктен маңызды екендігі туралы өз пікіріңізді білдіріңіз?

343-кесте. Оқу материалының даму деңгейін бағалау бойынша диагностикалық жұмыс тапсырмаларын бағалаудың шамамен өлшемдері.

Бағалау критерийлері	жұмыс нөмірі	Дескрипторлар
Құқықтық актілерге сілтеме жасай отырып, балалардың құқықтары мен міндеттерін сипаттайды	1	Қазақстан Республикасының Конституциясымен кепілдік берілген балалардың негізгі құқықтарын анықтайды
		Баланың мүліктік құқықтарын анықтайды
		Ата-аналар үшін жауапкершілікті анықтайды
Қазақстан Республикасының Конституциясын пайдалана отырып, мемлекеттік органдарды негізгі функцияларына (билік тармақтарына бөлу) қарай жүйелейді;	2	Иерархияларды анықтайды .
		Билік тармақтары
		Биліктің 1-ші тармағын анықтайды
		3 құраушы элементті дұрыс ретпен көрсетеді
		Биліктің 1-ші тармағы
		Биліктің 2-ші тармағын анықтайды
Дұрыс ретпен 2 құраушы элементті көрсетеді		
Биліктің 2-ші тармағы		
Биліктің 3-ші тармағын анықтайды		
Биліктің 3-ші тармағының 3 құраушы элементін дұрыс реттілікпен көрсетеді		
Құқықтық реттеудің ерекшеліктерін анықтайды	3	Жұмыс уақыты мен жұмыс аптасының ұзақтығын анықтайды
		Жұмыс түрлеріне шектеулерді белгілейді
		Еңбек шартын жасасу ерекшеліктерін анықтайды
		Демалыс уақытының ерекшеліктерін анықтайды
Құқықтық жағдайды талдау отбасының қоғамдағы маңызына баға береді	4	Сот ісін жүргізудің нәтижесін көрсетеді
		Жағдай туралы пікірін білдіреді
		Отбасының қоғамдағы маңызы туралы өз ойын білдіреді

2-нұсқа

344-кесте. Оқу материалын меңгеру деңгейін бағалау бойынша диагностикалық жұмыс

Студенттер үшін:	10 сынып
Тақырыбы:	Құқық негіздері
Курс үшін:	9 сынып
Тақырыптар:	- Қалай меншік иесі болуға болады? Неке қандай жағдайда жасалады және бұзылады? – Әкімшілік жауапкершілік қандай жағдайларда туындайды? - Құқықтық мемлекеттің негізгі идеялары қандай?
Оқу мақсаттары :	- 9.3.2.2 құқықтық жағдайларды талдау арқылы меншік құқығын алу және тоқтату жолдарын анықтау - 9.5.2.1 некеге отыру және бұзу шарттарын анықтау - 9.6.2.2 Құқықтық жағдайларды талдай отырып, әкімшілік жауапкершіліктің түрлерін және оларды қолдану тәртібін түсіндіру; -9.1.2.1 құқықтық мемлекеттің ерекшелігі мен маңызын анықтау;
Бағалау критерийлері:	- меншік құқығын алу және тоқтату жолдарын сипаттайды; - Неке қию және бұзу шарттарын бағалайды - нақты мысалдар бойынша әкімшілік жаза түрлерін сипаттайды; - Қазақстан Республикасының мысалында құқықтық мемлекеттің ерекшелігі мен маңыздылығын сипаттайды;

Тапсырма 1. Кестені толтыр. Меншік құқығының құрамдас бөліктерін, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес мүліктік құқықты алу және тоқтату негіздерін көрсетіңіз.

Меншік үш құқықтан тұрады :	
Меншік құқығын алудың негіздері:	
Меншік құқығын тоқтату негіздері:	

2-тапсырма. Мәтінді оқу , сұрақтарға жауап беру.

Қазақстан Республикасында әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, тілдік немесе діни көзқарастары бойынша отбасылық қатынастарда некеге тұру кезінде

азаматтардың құқықтарын шектеудің кез келген нысанына тыйым салынады. Ерлі-зайыптылардың қарым-қатынасына туыстарының араласуына жол берілмейді. Неке ер мен әйелдің өзара ерікті келісімі және олардың неке жасына - 18 жасқа жетуі негізінде қиылады. Егер неке күш қолданамын деп қорқыту, алдау, қорқыту арқылы қиылған болса, онда ол жарамсыз деп танылуы мүмкін. Некеге тұруға келісім неке қиюды тіркеу кезінде ауызша және тікелей некеге отыратын адаммен көрсетіледі және оның қолымен расталады. Ата-анасының немесе туыстарының келісімі талап етілмейді.

1. Неке және ажырасу бостандығын заңмен бекіту неліктен маңызды деп ойлайсыз?

2. Некеге тұру кезінде жақын туыстарының пікірін ескеру қажет пе? Өз ұстанымыңызды дәлелдеңіз.

3. Неліктен Қазақстан Республикасында 18 жасқа толмағандарға некеге тұруға тыйым салынған?

Тапсырма 3. Келесі әкімшілік жаза түрлеріне нақты мысалдар келтіріп, қысқаша сипаттама беріңіз:

1. Әкімшілік жаза:

2. Қызметті тоқтата тұру немесе тыйым салу:

3. Әкімшілік қамауға алу:

4. Ескерту:

4-тапсырма. Сызбаны толтыр. Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген құқықтық мемлекеттің қағидаттарын/идеяларын көрсетіңіз, құқықтық мемлекеттің маңыздылығы туралы қорытынды жасаңыз.

1-ші қағида/идея :

2-ші принцип/идея:

3-ші қағида/идея:

Қорытынды:

345-кесте. Оқу материалының даму деңгейін бағалауға арналған диагностикалық жұмыс тапсырмаларының шамамен өлшемдері.

Бағалау критерийлері	Жоқ. тапсырмалар	Дескрипторлар	
		Білім алушы	
Меншік құқығын алу және тоқтату жолдарын сипаттайды;	бір	Меншік құқығын құрайтын үш билікті көрсетеді	
		Меншік құқығына ие болу үшін кемінде 3 негізді анықтайды Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес	
		Меншік құқығын тоқтатудың кемінде 2 негізін анықтайды Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес	
Неке қию және бұзу шарттарын бағалайды	2	Некені бұзу және бұзу бостандығын заңнамалық тұрғыдан бекітудің маңыздылығына баға береді.	
		Сұраққа дәлелді жауап береді	
		Некеге тұру кезінде неке жасын сақтау қажеттілігіне баға береді	
Нақты мысалдар бойынша әкімшілік жаза түрлерін сипаттайды	3	Мысал келтіріп, әкімшілік айыппұлды сипаттайды	
		Мысал келтіріп, әрекетті тоқтату немесе тыйым салуды сипаттайды	
		Мысал келтіріп, әкімшілік қамауға сипаттама береді	
		Мысал келтіріп, ескертуге мінездеме береді	
Қазақстан Республикасының мысалында құқықтық мемлекеттің ерекшелігі мен маңыздылығын сипаттайды	төрт	Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген заң үстемдігінің 1-қағидасын/идеясын көрсетеді	
		Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген заң үстемдігінің 2-қағидасын/идеясын көрсетеді	
		Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген заң үстемдігінің 3-қағидасын/идеясын көрсетеді	
		Қорытынды жасайды	

Өткен оқу жылындағы оқу бағдарламасының сабақ барысында орындалған оқу мақсаттары

9-сынып курсы бойынша оқушылардың біліміндегі олқылықтарды толтыру жұмыстарын ұйымдастыру кезінде жоспарлау кезінде 9 және 10-сыныптарда оқытылатын қиылысу және ұқсас мақсаттарға назар аудару ұсынылады (346-кесте).

346-кесте. - өткен оқу жылындағы оқу жоспарының сабақ барысында толықтырылған оқу мақсаттары

Есепті кезең _	Бағдарлама бөлімі 10 сынып	Үйрену мақсаттары 10 сыныпқа арналған	9-сыныпқа арналған оқу мақсаттарының интеграциясы
1 тоқсан	1-бөлім. Құқық және мемлекет	10.1.1.1 - белгілерін жинақтай отырып, құқық ұғымын түсіндіру;	9.1.1.1 әлеуметтік нормалар жүйесіндегі құқықтың түсінігі мен рөлін түсіндіру
		10.1.1.2 - нақты мысалдар бойынша заңның функционалдық мағынасын ашу;	
		10.1.1.3 - құқық жүйесі түсінігін және оның негізгі элементтерін (құқықтық мемлекет, сала, сала, құқықтық институт) түсіндіру;	
		10.1.2.1 - заңдылық қағидаттарын ашу;	
		10.1.2.2 - әлемдік тәжірибедегі құқықтық мемлекеттің мәні мен функционалдық маңызы туралы білімдерін көрсету	9.1.2.1 құқықтық мемлекеттің ерекшелігі мен маңызын анықтау;
		10.1.2.3 - конституциялық принциптер негізінде азаматтық қоғамның элементтері мен институттарын ажырату;	9.1.2.2 азаматтық қоғам институттарының рөлі мен маңыздылығын анықтау
		10.1.2.4 - азаматтық қоғамның мәні мен функционалдық маңызы туралы білімдерін көрсету	
		10.1.3.1 - тұлғаның құқықтық мүмкіндіктерін түсінетіндігін көрсете отырып, адам құқықтары мен бостандықтары түсінігін түсіндіру;	9.2.1.2 Қазақстан Республикасының Конституциясын талдау негізінде адамның және азаматтың конституциялық құқықтарын, бостандықтары мен міндеттерін айқындау

		<p>10.1.3.2 - адам және азамат құқықтары мен бостандықтарын (саяси, азаматтық, әлеуметтік, экономикалық және мәдени) жіктеу;</p> <p>10.1.3.2 - адам және азамат құқықтары мен бостандықтарын (саяси, азаматтық, әлеуметтік, экономикалық және мәдени) жіктеу;</p> <p>10.1.3.3 - адам құқықтары саласындағы халықаралық құжаттардың маңыздылығын бағалау (Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт, Әлеуметтік, экономикалық және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт)</p>	
2 тоқсан	2-бөлім. Қоғамдық құқық	<p>10.2.1.1 - конституциялық құқық институттарын құқықтық нормалар жүйесі ретінде түсіндіру;</p> <p>10.2.1.2 - Қазақстан Республикасының конституциялық құқығының қайнар көздерін анықтау және олардың мақсатын түсіндіру (Конституция, Конституциялық заңдар, Конституциялық Кеңестің актілері)</p>	9.2.2.1 Қазақстан Республикасының Конституциясы негізінде мемлекеттік органдардың функцияларын анықтау және салыстыру
		<p>10.2.4.1 - Қылмыстық кодекстің мазмұны мен құрылымын анықтау;</p> <p>10.2.4.2 - нақты өмірлік жағдайды қылмыстық құқық нормаларымен салыстыру</p>	9.7.1.1 қылмыстық құқық ұғымын түсіндіру; 9.7.4.1 қылмыстық құқықтағы гуманизм принципі бағалау
		10.2.4.3 - нақты мысалдар арқылы қылмыстық құқық бұзушылықтар мен қылмыстарды қоғамдық қауіптілік дәрежесіне қарай сипаттау;	9.7.2.1 қылмыстың белгілері мен түрлерін ажырату

		<p>10.2.4.5 - жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайларды ескере отырып, қылмыстық құқық бұзушылықты бағалау;</p> <p>10.2.4.6 - адамды қылмыстық жауаптылықтан босатудың шарттарын анықтау</p>	<p>9.7.3.1 Қылмыстық жауапкершілік пен түрлерін анықтау құқықтық жағдайларды талдау арқылы жазалар;</p> <p>9.7.4.1 қылмыстық құқықтағы гуманизм принципін бағалау</p>
		<p>10.2.5.1 - сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы бағдарламалық-саяси және құқықтық актілердің негізгі ережелерін түсіндіру;</p> <p>10.2.5.2 - нақты жағдайды талдау кезінде «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңның негізгі ережелерін пайдалану</p>	<p>9.7.3.2 сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық актілерді талдау</p>
3 тоқсан	3-бөлім Жеке құқық	<p>10.3.1.1 - Қазақстан Республикасының азаматтық құқығының қайнар көздерінің мақсатын түсіндіру (Азаматтық кодекс, Азаматтық кодекстің нормаларын толықтыратын және нақтылайтын заңдар мен нормативтік актілер);</p> <p>10.3.1.2 - нақты мысалдар арқылы азаматтық құқық принциптерін түсінуді көрсету;</p> <p>10.3.1.3 - азаматтық құқық субъектілерін анықтау</p>	<p>9.3.1.1 азаматтық құқықтың түсінігі мен принциптерін түсіндіру</p>
		<p>10.3.1.4 - азаматтық құқық объектілерін маңызды белгілеріне қарай ажырату;</p> <p>10.3.1.4 - азаматтық құқық объектілерін маңызды белгілеріне қарай ажырату;</p> <p>10.3.1.5 - нақты мысал бойынша жеке мүлктік емес құқықтардың белгілерін анықтау</p>	<p>9.3.2.1 меншік түрлерін анықтау;</p>
		<p>10.3.1.7 - меншік құқығының түсінігі мен негізгі өкілеттіктерін, олардың жүзеге асуына</p>	<p>9.3.2.2 құқықтық жағдайларды талдау арқылы меншік құқығын алу және тоқтату жолдарын анықтау</p>

	<p>мысалдар келтіре отырып түсіндіру;</p> <p>10.3.1.8 - құқықтық жағдайды талдау арқылы меншік құқығын қорғау жолдарын түсіндіру (casus)</p>	
	<p>10.3.1.9 - құқықтық терминдерді пайдалана отырып, міндеттемелер құқығының мәнін ашу;</p> <p>10.3.1.10 - құқықтық жағдайды талдау арқылы міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз ету жолдарын анықтау</p>	9.3.3.1 азаматтық құқықтағы міндеттемелерді талдау және жауапкершілікті анықтау
	<p>10.3.2.1 - Қазақстан Республикасының Тұтынушылардың құқықтары туралы Заңына сәйкес құқықтық қатынастар субъектілерінің құқықтары мен міндеттерін анықтау;</p> <p>10.3.2.2 - заңды терминдерді қолдана отырып, нақты жағдай (casus) мысалында тұтынушылардың құқықтарын қорғау жолдарын түсіндіру</p>	9.3.4.1 тұтынушылардың құқықтарын қорғау жолдарын анықтау
	<p>Республикасындағы еңбек қатынастарын құқықтық реттеудің негізгі ұғымдары мен принциптерін түсіндіру ;</p> <p>10.3.4.2 - әртүрлі өмірлік жағдайларда еңбек құқықтарын жүзеге асыруды зерттеу</p>	<p>9.4.1.1 еңбек құқығы түсінігін түсіндіру</p> <p>9.4.2.1 Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің негізінде еңбек жағдайларын анықтау</p> <p>9.4.2.2 құқықтық жағдайларды талдау арқылы жұмыс беруші мен қызметкердің құқықтары мен міндеттерін түсіндіру</p>
	<p>10.3.3.1 - отбасы қатынастары саласындағы нормативтік құқықтық актілердің мақсатын түсіндіру («Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі, «Бала құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы)</p>	<p>9.5.1.1 «неке» және «отбасы» ұғымдарын түсіндіру</p> <p>9.5.2.1 некеге отыру және бұзу шарттарын анықтау</p> <p>9.5.3.1 отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықтау;</p> <p>9.5.4.1 қоғамдағы отбасының маңыздылығын бағалау</p>

		Республикасындағы отбасылық қатынастарды құқықтық реттеудің негізгі ұғымдары мен принциптерін түсіндіру ;	
		10.3.3.3 - әртүрлі өмірлік жағдайларда баланың құқықтарын жүзеге асыруды зерттеу	9.5.3.2 құқықтық актілерге сілтеме жасай отырып, балалардың қоғамдағы және отбасындағы құқықтарын талдау
4 тоқсан	4-бөлім. Іс жүргізу құқығының негіздері	10.4.1.1 - қылмыстық процестің негізгі міндеттері мен принциптерін түсіндіру	9.7.1.1 Қылмыстық құқық түсінігін түсіндіру
		10.4.3.1 - әкімшілік процестің түсінігін, міндеттері мен принциптерін түсіндіру;	9.6.1.1 Әкімшілік құқық түсінігін түсіндіру

9-сыныпта олқылықтарды жою үшін Жазғы мектеп жұмысының бір бөлігі ретінде тақырып пен тапсырманың қысқаша сипаттамасы бар дайын анықтамалық жазбаларды пайдалану ұсынылады, бұл бұрын оқылған материалды жақсырақ бекітеді.

11 - сыныпта «Құқық негіздері» пәні бойынша диагностикалық жұмысты жүргізу үшін 10 - сыныпқа арналған «Құқық негіздері» пәні бойынша оқу бағдарламасын оқу мақсаттары оқытылады. Ол үшін жалпы орта білім беру деңгейіндегі 10–11 сыныптарға арналған «Құқық негіздері» пәні бойынша жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын қарастырамыз [34, 35]. Оқу бағдарламасына сәйкес 10 - сыныпта 5 бөлім қарастырылған .

10-сынып курсына арналған «Құқық негіздері» пәні бойынша диагностикалық жұмысты жүргізу кезінде келесі негізгі оқу мақсаттарына ерекше назар аудару қажет:

- 10.1.1.1 - белгілерін жинақтай отырып, құқық ұғымын түсіндіру;
- 10.1.1.3 - құқық жүйесі түсінігін және оның негізгі элементтерін (құқықтық мемлекет, сала, сала, құқықтық институт) түсіндіру;
- 10.1.1.4 - мемлекетті құқық пен құқықтық қатынастардың ерекше субъектісі ретінде анықтау
- 10.1.3.1 - тұлғаның құқықтық мүмкіндіктерін түсінетіндігін көрсете отырып, адам құқықтары мен бостандықтары түсінігін түсіндіру;
- 10.2.1.1 - конституциялық құқық институттарын құқықтық нормалар жүйесі ретінде түсіндіру;
- 10.2.3.1 - экологиялық құқықты құқықтық реттеудің түсінігі мен пәнін түсіндіру;
- 10.2.4.1 - Қылмыстық кодекстің мазмұны мен құрылымын анықтау;
- 10.3.1.2 Азаматтық құқық принциптерін түсінетіндігін нақты мысалдар арқылы көрсету;
- 10.3.1.4 - азаматтық құқық объектілерін маңызды белгілеріне қарай ажырату;

– 10.3.2.2 Занды терминдерді қолдана отырып, нақты жағдай (касус) мысалында тұтынушылардың құқықтарын қорғау жолдарын түсіндіру.

– 10.4.1.3 - Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексіне сәйкес сот ісін жүргізу негіздерін білуін көрсету;

– 10.4.2.1 - азаматтық іс жүргізудің негізгі міндеттері мен принциптерін талдау;

– 10.5.2.1 - қазіргі халықаралық құқықта адам құқықтарын қорғайтын органдар мен ұйымдарды анықтау.

Таңдалған оқу мақсаттары бойынша үлгі диагностикалық жұмыс

Оқу материалының даму деңгейін бағалау бойынша диагностикалық жұмыс 347- кестеде көрсетілген

347- кесте - оқу материалын меңгеру деңгейін бағалау бойынша диагностикалық жұмыс

Оқушылар үшін :	<i>11 сынып</i>
туралы :	<i>Құқық негіздері</i>
Курс үшін:	<i>10 сынып</i>
Тақырыптар:	Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы институттары Азаматтық құқықтың жүйесі және негізгі институттары. Азаматтық құқықтардың объектілері. Қазіргі халықаралық құқықтағы адам құқықтарын қорғау механизмдері мен процедуралары.
Үйрену мақсаттары:	<i>10.2.1.1 - конституциялық құқық институттарын құқықтық нормалар жүйесі ретінде түсіндіру;</i> <i>10.3.1.2 Азаматтық құқық принциптерін түсінетіндігін нақты мысалдар арқылы көрсету;</i> <i>10.3.1.4 - азаматтық құқық объектілерін маңызды белгілеріне қарай ажырату;</i> <i>10.5.2.1 - қазіргі халықаралық құқықта адам құқықтарын қорғайтын органдар мен ұйымдарды анықтау.</i>
Бағалау критерийлері:	Негізгі конституциялық-құқықтық институттарды сипаттайды Азаматтық құқық қағидасын нақты мысалдар бойынша талдайды; Азаматтық құқық объектілерінің түрлерін маңызды белгілеріне қарай сипаттайды; Қазіргі халықаралық құқықта адам құқықтарын қорғайтын органдар мен ұйымдарды көрсетеді.

Тапсырмалар:

1 -тапсырма . Кестені толтырыңыз, азаматтық құқық объектілерінің маңызды белгілерін көрсетіңіз.

<i>Объектілердің түрлері</i>	<i>Маңызды мүмкіндіктер</i>
айналымы бойынша	3 түрі бар: - - - Олар келесі маңызды қасиеттерге ие:
Жылжымалы және қозғалмайтын заттар	
Шығын және тұтынылмайтын заттар	
Бөлінетін және бөлінбейтін заттар	

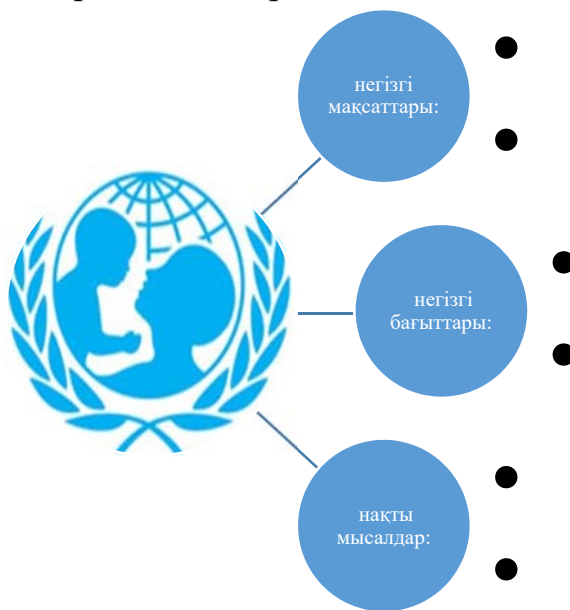
2 -тапсырма . Диаграмманы толтырыңыз. Бұрын алған білімдерін пайдалана отырып, негізгі конституциялық-құқықтық институттарды сипаттаңыз.

3 -тапсырма . Азаматтық құқықтағы шарт еркіндігі принципіне SWOT талдау жасаңыз .

Күшті жақтары (күштері) + мысал:	Әлсіз жақтары (әлсіз жақтары) + мысал:
Мүмкіндіктер (мүмкіндіктер) + мысал:	Қауіп-қатер + мысал:

4 -тапсырма . БҰҰ-ның Бала құқықтары жөніндегі комитетінің қызметіне қысқаша талдау жасап, оның бала құқықтарын қорғау институттарын қалыптастырудағы рөлі мен әсерін бағалаңыз.

Қорытынды:

Бағалау критерийлері	Жоқ, тапсырмалар	Дескрипторлар
		<i>студент</i>
Негізгі конституциялық-құқықтық	бір	Конституциялық құрылыс негіздері институтына қысқаша сипаттама береді
		Адам және азамат құқықтары мен бостандықтары институтына қысқаша сипаттама береді

институттарды сипаттайды		Мемлекеттік құрылым және әкімшілік-аумақтық бөлініс институтына қысқаша сипаттама береді
		Референдум және сайлау институтына қысқаша сипаттама береді
		Мемлекеттік билік органдары жүйесінің институтына қысқаша сипаттама береді
		Жергілікті өзін-өзі басқару институтына қысқаша сипаттама береді
		Конституция институтына қысқаша сипаттама береді
Азаматтық құқық қағидасын нақты мысалдар бойынша талдайды;	2	Күшті жақтарды (күшті) + мысалды анықтайды
		Әлсіз жақтарын (әлсіз жақтарын) анықтайды + мысал
		Мүмкіндіктерді (мүмкіндіктерді) анықтайды + мысал
		Қауіптерді (қатерлерді) + мысалды анықтайды
Азаматтық құқық объектілерінің түрлерін маңызды белгілеріне қарай сипаттайды;	3	Айналым бойынша заттардың маңызды белгілерін көрсетеді
		Жылжымалы және қозғалмайтын заттардың маңызды белгілерін көрсетеді
		Тұтынылатын және тұтынылмайтын заттардың маңызды белгілерін көрсетеді
		Бөлінетін және бөлінбейтін заттардың маңызды белгілерін көрсетеді
Қазіргі халықаралық құқықта адам құқықтарын қорғайтын органдар мен ұйымдарды көрсетеді.	төрт	Комитеттің кемінде 2 негізгі міндетін көрсетеді
		Комитет қызметінің кемінде 2 негізгі бағытын көрсетеді
		Комитет қызметінің оң әсеріне кем дегенде 2 нақты мысал келтіреді
		Дәлелді қорытынды жасап, бағасын береді

Оқу материалының даму деңгейін бағалау бойынша диагностикалық жұмыс 348- кестеде көрсетілген

348-кесте - оқу материалын меңгеру деңгейін бағалау бойынша диагностикалық жұмыс

Оқушылар үшін :	<i>11 сынып</i>
туралы :	<i>Құқық негіздері</i>
курс бойынша:	<i>10 сынып</i>
Тақырыптар:	Қылмыстық құқық бұзушылықтар және қылмыстық жауапкершілікке тартылған тұлғалар Азаматтық құқықтың жүйесі және негізгі институттары. Тұтынушылардың құқықтары туралы заңнама. Қазіргі халықаралық құқықтағы адам құқықтарын қорғау механизмдері мен процедуралары.
Үйрену мақсаттары:	<i>10.2.4.1 - Қылмыстық кодекстің мазмұны мен құрылымын анықтау; 10.3.1.2 Азаматтық құқық принциптерін түсінетіндігін нақты мысалдар арқылы көрсету;</i>

	<p>10.3.2.2 Заңды терминдерді қолдана отырып, нақты жағдай (casus) мысалында тұтынушылардың құқықтарын қорғау жолдарын түсіндіру.</p> <p>10.5.2.1 - қазіргі халықаралық құқықта адам құқықтарын қорғайтын органдар мен ұйымдарды анықтау.</p>
Бағалау критерийлері:	<p>Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексын пайдалана отырып, қылмыстық құқықтың негізгі функциялары мен міндеттерін сипаттайды.</p> <p>Азаматтық құқық қағидасын нақты мысалдар бойынша талдайды; Заңды терминдерді қолдана отырып, нақты жағдай (casus) мысалында тұтынушылардың құқықтарын қорғау жолдарын анықтайды</p> <p>Қазіргі халықаралық құқықта адам құқықтарын қорғайтын органдар мен ұйымдарды көрсетеді.</p>

Тапсырмалар:

Тапсырма 1. Сызбаны толтыр. Қылмыстық құқықтың негізгі функциялары мен міндеттерін анықтаңыз және сипаттаңыз.

Қылмыстық құқық – нормалары қылмыстық құқық бұзушылықтың түсінігі мен белгілерін, жаза тағайындау, қылмыстық жауаптылыққа тарту негіздерін, сондай-ақ қылмыстық жауаптылықтан босатуды белгілеудегі қоғамдық қатынастарды реттейтін құқықтың ерекше саласы.

2-тапсырма. Азаматтық құқықтағы шарт еркіндігі принципіне SWOT талдау жасаңыз .

Күшті жақтары (күштері) + мысал:	Әлсіз жақтары (әлсіз жақтары) + мысал:
Мүмкіндіктер (мүмкіндіктер) + мысал:	Қауіп-қатер + мысал:

--	--

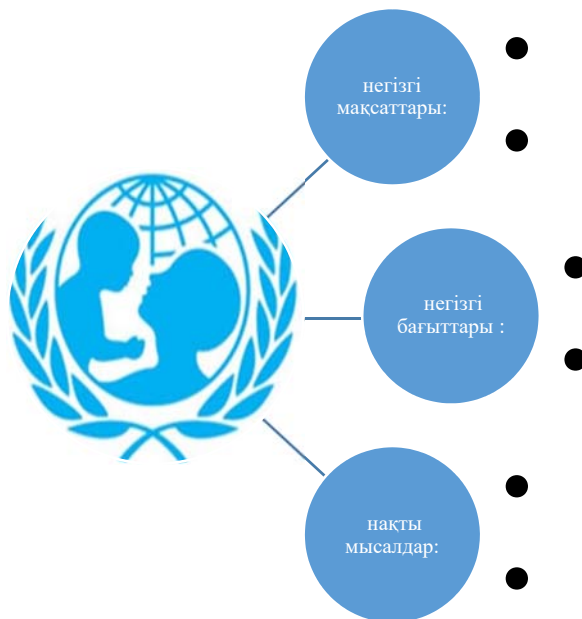
Тапсырма 3. Құқықтық жағдайларды шешу.

Сатып алушы екі ай бұрын сатып алынған теледидарды айырбастауды талап етеді. Ол өз сөзін теледидардың сапасыз суреті бар екендігімен негіздейді, бұл кепілдік шеберхананың сертификатымен расталады. Сатушы сатып алушының талабымен келіспей, оған кепілдік жөндеу жұмыстарын жүргізуді ұсынады.

Бұл жағдайда кім дұрыс? Жауапты негіздеңіз. Егер мұндай жағдайда сатушы ақау тұтынушының теледидарды пайдалану ережелерін бұзуы нәтижесінде пайда болды деп есептесе, онда бұл фактіні кім дәлелдеу керек?

5. Сапасы сәйкес келмейтін тауарды айырбастау құқығын жүзеге асыру мақсатында тұтынушының әрекетінің алгоритмін құрастырыңыз.

Тапсырма 4. БҰҰ Бала құқықтары жөніндегі комитетінің қызметіне қысқаша талдау жасаңыз және оның бала құқықтарын қорғау институттарын қалыптастырудағы рөлі мен әсерін бағалаңыз.

Қорытынды:

Бағалау критерийлері	Жоқ. тапсырмалар	Дескрипторлар
		<i>студент</i>
Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексін пайдалана отырып, қылмыстық құқықтың негізгі функциялары мен міндеттерін сипаттайды.	бір	Қылмыстық құқықтың 1-ші міндетін анықтайды және сипаттайды
		Қылмыстық құқықтың 2-ші міндетін анықтайды және сипаттайды
		Қылмыстық құқықтың 3-ші міндетін анықтайды және сипаттайды
		Қылмыстық құқықтың 1-ші қызметін анықтайды және сипаттайды
		Қылмыстық құқықтың 2-ші қызметін анықтайды және сипаттайды
		Қылмыстық құқықтың 3-ші функциясын анықтайды және сипаттайды
Азаматтық құқық қағидасын нақты мысалдар бойынша талдайды;	2	Күшті жақтарды (күшті) + мысалды анықтайды
		Әлсіз жақтарын (әлсіз жақтарын) анықтайды + мысал
		Мүмкіндіктерді (мүмкіндіктерді) анықтайды + мысал
		Қауіптерді (қатерлерді) + мысалды анықтайды
Заңды терминдерді қолдана отырып, нақты жағдай (casus) мысалында тұтынушылардың құқықтарын қорғау жолдарын анықтайды	3	Дәлелді жауап беріп, дұрыстығын анықтайды тараптардың бірі
		Қандай тұтынушының құқығы бұзылғанын көрсетеді
		Сапасы сәйкес келмейтін тауарды айырбастау құқығын жүзеге асыру мақсатында тұтынушының әрекетінің алгоритмін құрастырады.
		Алгоритмді құрастыру кезінде ол заң терминологиясын пайдаланады
Қазіргі халықаралық құқықта адам құқықтарын қорғайтын органдар мен ұйымдарды көрсетеді.	төрт	Комитеттің кемінде 2 негізгі міндетін көрсетеді
		Кем дегенде 2 негізгі бағытты көрсетеді комитетінің қызметі
		Кем дегенде 2 нақты мысал келтіреді Комитет қызметінің оң әсері
		Дәлелді қорытынды жасап, бағасын береді

10-сынып курсы бойынша оқушылардың біліміндегі олқылықтарды толтыру жұмыстарын ұйымдастыру кезінде 10 және 11-сыныптарда оқытылатын ұқсас мақсаттарға назар аудару ұсынылады.

Өткен оқу жылындағы оқу жоспарының сабақ барысында орындалған оқу мақсаттары 349 кестеде көрсетілген.

349-кесте - өткен оқу жылындағы оқу жоспарының сабақ барысында толықтырылған оқу мақсаттары

<i>Есеп беру кезең</i>	<i>Бағдарлама бөлімі 11 сынып</i>	<i>11-сыныпқа арналған оқу мақсаттары</i>	<i>Оқу мақсаттарының интеграциясы 10 сыныпқа арналған</i>
------------------------	-----------------------------------	---	---

1 тоқсан	1-бөлім. Заң және туралы шарттар	11.1.1.1 - нормативтік құқықтық актілердің негізгі элементтерін анықтау ; 11.1.1.2 - нормативтік құқықтық актілерді әзірлеу, қабылдау және қолданысқа енгізу процесін зерттеу ;	10.1.1.1 - белгілерін жинақтай отырып, құқық ұғымын түсіндіру 10.1.1.2 - нақты мысалдар бойынша заңның функционалдық мағынасын ашу; 10.1.1.3 - құқық жүйесі түсінігін және оның негізгі элементтерін (құқықтық мемлекет, сала, сала, құқықтық институт) түсіндіру;
		11.1.1.5 - қазақстандық қоғамдардың саяси жүйесінің негізгі элементтерін анықтау ;	10.1.1.4 - мемлекетті құқық пен құқықтық қатынастардың ерекше субъектісі ретінде анықтау
		11.1.2.1 - Қазақстан Республикасының саяси-құқықтық актілері негізінде Қазақстан Республикасындағы заңдылық қағидаттарының жүзеге асырылуын түсіндіру (Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының тұжырымдамасы). Қазақстан Республикасындағы адам құқықтары саласындағы ұлттық іс-қимыл жоспары)	10.1.2.1 - заңдылық қағидаттарын ашу; 10.1.2.2 - әлемдік тәжірибедегі құқықтық мемлекеттің мәні мен функционалдық маңызы туралы білімдерін көрсету
		11.1.2.2 - Қазақстан Республикасындағы азаматтық қоғамның негізгі функционалдық мақсатын түсіндіру ; 11.1.2.3 - Қазақстан Республикасының азаматтық қоғам институттары (үкіметтік емес ұйымдар) қызметінің тиімділігін бағалау;	10.1.2.3 - конституциялық принциптер негізінде азаматтық қоғамның элементтері мен институттарын ажырату; 10.1.2.4 - азаматтық қоғамның мәні мен функционалдық маңызы туралы білімдерін көрсету
		11.1.4.1 - сот жүйесінің элементтерін анықтау және оларды графикалық түрде көрсету ; 11.1.4.2 - судьялардың мәртебесін және олардың қызметінің кепілдіктерін ашу	10.1.4.1 - әділеттілік қағидаттарын нақты мысалдармен түсіндіру
		11.1.3.1 - нақты жағдай мысалында Қазақстан Республикасында адам мен	10.1.3.1 - тұлғаның құқықтық мүмкіндіктерін түсінетіндігін көрсете отырып, адам

		азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау механизмін түсіндіру;	құқықтары мен бостандықтары түсінігін түсіндіру; 10.1.3.2 - адам және азамат құқықтары мен бостандықтарын (саяси, азаматтық, әлеуметтік, экономикалық және мәдени) жіктеу; 10.1.3.3 - адам құқықтары саласындағы халықаралық құжаттардың маңыздылығын бағалау (Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт, Әлеуметтік, экономикалық және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт)
2 тоқсан	2-бөлім. Қоғамдық құқық	11.2.1.1 - азаматтық ұғымын ашу; 11.2.1.2 - нақты мысалдар негізінде Қазақстан азаматтығын алу және одан айырылу негіздерін түсіндіру	10.2.1.1 - конституциялық құқық институттарын құқықтық нормалар жүйесі ретінде түсіндіру; 10.2.1.2 - Қазақстан Республикасының конституциялық құқығының қайнар көздерін анықтау және олардың мақсатын түсіндіру (Конституция, Конституциялық заңдар, Конституциялық Кеңестің актілері)

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзілік тарих» және «Құқық негіздері» пәндері бойынша мониторинг 2019-2020 оқу жылымен салыстырғанда білім алушылардың білім сапасы, 2020-2021 оқу жылында 2-ден 6% - ға дейін төмендейді.

Білім алушылардың оқу жетістіктерін анықтау кезінде жас ерекшеліктеріне және жеке ерекшеліктеріне ерекше назар аудару қажет. Сыныпта білім алушылардың бөлімді немесе тақырыпты игеруін қамтамасыз етудің негізгі мақсатымен деңгейлік тапсырмалар жасау қажет.

Екі жыл ішінде білім беру сапасы пән бойынша төмендегеніне қарамастан, өсім байқалмайды. Педагогтер білім сапасын арттыру мақсатында білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүргізілетінін есте ұстаған жөн.

Бөлім бойынша және тоқсан бойынша бағалаудың ең жақсы нәтижелеріне қол жеткізу үшін нәтижелі болатындай формативті бағалау жұмысын жүргізу қажет. Ол үшін тапсырмалар қызықты және мазмұнды болуы керек.

Формативті бағалау оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады және оны мұғалім тоқсан ішінде жүйелі түрде жүргізеді.

Формативті бағалауда балл қойылмайды, оқушы мен мұғалім арасында үздіксіз кері байланыс қамтамасыз етіледі.

Сондай-ақ, формативті бағалау кезінде оқушыларға өз қателіктерін түзетуге мүмкіндік беріледі. Бұл оқушылардың мүмкіндіктерін анықтауға, оң нәтижелерге қол жеткізуге көмектесуге, оқу процесін уақтылы түзетуге мүмкіндік береді.

Осылайша, формативті бағалау-бұл оқушының бағалаудан кейінгі нәтижесі мұғалімге оқыту әдісін түзету немесе оқушының оқуын түзету үшін қажет болатын жоспарланған процесс. Критериалды бағалау жүйесінің негізгі мақсаттарының бірі-нәтижелерді одан әрі жақсарту үшін не істеу керектігін анықтауға мүмкіндік беретін бағалау критерийлері арқылы білім алушылардың оқу нәтижелері туралы сенімді ақпарат алу.

Соңғы жылдары сапалы білім беру пәндер бойынша заманауи білім беру технологияларының дамуымен тығыз байланысты болды. Бүгінгі таңда педагогтардан оқытудың жаңа әдістері мен әдістерін іздеуде, атап айтқанда оқытудың интерактивті әдістерін (пікірталас, ойын, тренинг және т.б.) және заманауи білім беру технологияларын белсенді қолдануда көрінетін шығармашылық тәсіл қажет. Оқытудың әртүрлі формалары мен әдістерінің шебер үйлесімімен ғана қазіргі студенттердің өз пәніне деген қызығушылығын оятуға болады, нәтижесінде олардың болашақ мамандықтарды таңдауға деген тұрақты мотивациясы.

Әрбір білім беру мекемесі білім беру процесінің қалыпты жұмыс істеуін және дамуын, білім берудің жоғары сапасына қол жеткізуді, сондай-ақ білім алушылардың мотивацияларын, денсаулығы мен дамуының қажетті деңгейін қамтамасыз етуге ұмтылады. Оқу-тәрбие процесінің сапасын жүйелі бақылау мәселесі осы процестің барысын басқарудағы негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Бүгінгі таңда мектептің динамикалық дамуы мен нәтижелерін және оның инновациялық өзгерістерін үздіксіз бағалау процесі өте маңызды. Қазіргі мектептің алдына қойылған міндеттерді тиімді шешу үшін өз қызметін диагностикалық-болжамдық негізде (педагогикалық мониторингті енгізу негізінде) құру қажет.

Мониторинг нәтижелерін әр деңгейде пайдаланған кезде, мысалы, ҰБТ-ға қатысты қоғамдық пікірді қалыптастыру кезінде) ұсынылатын деректердің форматы мен тізбесін осы Ақпарат арналған пайдаланушылар тобының қабылдау мүмкіндіктерімен келісу қажет. Келісу деп мониторинг деректерін ұсыну форматын, олардың көлемін, презентация тілін және түсіндіру үшін қажетті түсіндірме материалдарын таңдау түсініледі.

Мониторинг деректерінің ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін ауданда немесе аймақта ақпаратты пайдаланудың әртүрлі аспектілерін ескеру қажет. Оларға мыналар жатады: - ақпаратты дерекқор түрінде және қағаз тасымалдағыштарда сақтау; - ақпаратты жүйелеу, оны құрылымдау; - ақпаратты статистикалық өңдеу; - өңдеу нәтижелерін талдау; - Талдау деректерін түсіндіру; - басқарушылық шешімдер қабылдау.

Білім беру сапасының көрсеткіштері және мектептердің білім беру қызметінің тиімділігі білім беру сапасының көрсеткіштерін таңдау. Таңдалған мониторинг моделін жүзеге асыру үшін білім беру сапасы мен тиімділігін сипаттайтын көрсеткіштердің толық жиынтығын жасау қажет-білім беру мекемелерінің қызметі. Индикаторлар жиынтығын таңдау және құрылымдау негіздері әр түрлі болуы мүмкін, бірақ тұтастай алғанда индикаторлар жиынтығы: - жеткілікті толықтығы болуы керек; - негізгі бөлігінде операциялық болуы керек; - басқарудың әртүрлі деңгейлерінде танылған және пайдалы болуы керек; - білім беру сапасын басқаруда шешілетін міндеттерге сәйкес білім беру қызметіне қатысты ақпарат жинауды және хабарлауды қамтамасыз ету; - болжамдық мүмкіндіктері бар және бірнеше жыл бойы маңызды болып табылатын ақпаратқа бағытталу; - ақпарат жинаудың сенімділігін, қарапайымдылығын, экономикалық орындылығын қамтамасыз ету.

Білім беру сапасының мониторингінде көрсеткіштердің жалпы жиынтығын мынадай кіші топтарға бөлуге болады: - білім беру жүйелерінің жұмыс істеу сапасының көрсеткіштері; - оқу процесінің сапа көрсеткіштері; - оқыту нәтижелерінің сапа көрсеткіштері; - инновациялық қызмет сапасының көрсеткіштері оқыту кезінде ақпараттық технологияларды, педагогика ғылымы мен практикасының озық тәжірибесін пайдалану); - білім беруге материалдық салымдарды сипаттайтын сапа көрсеткіштері;- білім беру мекемелерін басқару сапасының көрсеткіштері.

Білім беру жүйелерінің жұмыс істеу сапасының көрсеткіштері:

Бірінші топтың көрсеткіштері: білім беру мазмұнының, құрылымының, білім беру бағдарламаларының және оқу процесін ұйымдастыру нысандарының сапасын; оқыту мен тәрбиелеу мақсаттарын іске асырудың тиімділігін; дамыған педагогикалық технологиялардың болуын, педагог кадрларды даярлау және қайта даярлау жүйесінің жұмысының сапасын және т. б. сипаттайды.

Екінші топтың көрсеткіштері: оқытудың қолжетімділігі мен даралану (индивидуализация) деңгейін; білім беру процесін ұйымдастыру сапасын, оқыту шарттары мен атмосферасын; оқу бағдарламаларының вариативтілігін; оқыту мен бақылаудың дәстүрлі және инновациялық технологияларының арақатынасын; оқытудың құрылымы мен мазмұнының білім беру теориясы мен практикасының өзекті үрдістеріне сәйкестігін; оқытуға компьютерлік әдістерді енгізу дәрежесін; білім беру мекемесі қызметінің негізгі сабаққа сипаттамаларын сипаттайды) және негізгі сабақтан тыс уақыт емес) және т. б.

Оқыту нәтижелерінің сапа көрсеткіштері: аттестаттау процесінде алынған ішкі және сыртқы білім алушылардың оқу жетістіктерін бақылау және бағалау нәтижелері); білім алушылардың оқу жетістіктерінің сапасы; жалпы білім беру және коммуникативтік дағдылардың даму деңгейі; мектеп түлегін қазіргі

заманғы жоғары технологиялар қоғамындағы өмірге дайындау; білім беруді жалғастыру үшін қалыптасқан базаның болуы, өмірлік мәселелер және т. б.

Білім сапасына әсер ететін көрсеткіштерді құрылымдау білім сапасына әсер ететін барлық көрсеткіштерді әртүрлі негіздер бойынша топтарға бөлуге болады. Атап айтқанда, уақыт өте келе өзгермейтін немесе аздап өзгертін факторлар мектептің географиялық жағдайы, оның қалада немесе ауылда, қаланың белгілі бір ауданында орналасуы, білім беру мекемесінің әлеуметтік-экономикалық ортасы немесе аймақтың әлеуметтік-экономикалық сипаттамалары және т. б. ерекшеленеді) және динамикалық өзгерістерге ұшырайтын факторлар педагогикалық құрам, қосымша білім берудің формалары мен әдістері, білім алушылардың ата-аналарын қамтамасыз ету деңгейі, олардың әлеуметтік мәртебесі, Қазақстан Республикасының халқы арасындағы көші-қон процестері.).

Мониторинг деп қоғам мен білім беру жүйесін білім беру процестері мен нәтижелерінің нормативтік талаптарға сәйкестігі, болып жатқан өзгерістер мен болжамды үрдістер туралы сенімді, жеткілікті толық және пайдалану деңгейлері бойынша сараланған ақпаратпен қамтамасыз ету мақсатында білім беру сапасының неғұрлым маңызды сипаттамалары туралы деректерді тұрақты жинау жүйесін, оларды өңдеуді, талдауды және түсіндіруді түсіну керек. Басқаша айтқанда, мониторинг-бұл білім беру процесін және оның нәтижелерін стандартталған бақылау, бұл уақыт бойынша объектінің жай-күйінің тарихын құруға, оқу субъектілері мен білім беру жүйесінің өзгеруін сандық бағалауға, олардың даму бағыттарын анықтауға және болжауға мүмкіндік береді.

Мониторинг жүйесін құрудың негізгі мақсаты-білім беру сапасын арттыру. Білім беру контекстінде «сапа» ұғымын қолданған кезде әр түрлі мағыналар көбінесе соңғысына жатады. Сонымен, мұғалімдер үшін бұл оқу материалдарымен қамтамасыз етілген сапалы оқу жоспарының болуын білдіруі мүмкін; білім алушылар үшін бұл өмірлік ұстаныммен, дағдылармен және дағдылармен байланысты. Ата - аналар үшін-олардың балаларының даралығының дамуына байланысты. Қоғам үшін сапа азаматтық позицияда, олардың кәсіби қызметінің гуманистік немесе технократтық бағытында өз көрінісін таба алатын білім алушылардың құндылық бағдарларымен байланысты. Білім беру сапасын бағалау білім алушылардың білім беру жетістіктерінің сапасын және білім беру процесінің сапасын бағалауды білдіреді. Тарих пәндері бойынша Мемлекеттік стандарт оқу процесіне іс-әрекеттік көзқарастың басымдығын, білім алушылардың оқу және пәндік дағдыларының кең спектрін дамытуды, танымдық, ақпараттық, коммуникативтік құзыреттіліктерді қалыптастыратын іс-әрекет тәсілдерін меңгеруді көздейді.

«Адам және қоғам» білім беру саласының мазмұны білім алушыларда «Адам-Қоғам»жүйесі шеңберінде қоғамдық – гуманитарлық ғылымдар бойынша білім негіздерін қалыптастыруға бағытталады. Оқу пәндерінің мазмұны білім алушылардың тарихи ойлау, өткенді және бүгінді түсіну және түсіну

дағдыларын және олардың өзара байланысын, тарихи, құқықтық, экономикалық, саяси, әлеуметтанулық ақпарат көздерінің материалдары бойынша негізделген қорытындыларды зерделеу, талдау және жасау дағдыларын қалыптастыруға және олардың негізінде тәуелсіз пайымдаулар құруға, өздерінің салмақты шешімдерін қабылдауға бағытталған; патриотизмге тәрбиелеуге, құқықтық сауаттылықты қалыптастыруға, демократиялық құқықтық қоғамның идеалдары мен құндылықтарын түсінуге, әлеуметтік-мәдени қарым-қатынас жағдайында тиімді өзара іс-қимылды жүзеге асыру және коммуникативтік құралдарды таңдау үшін белсенді азаматтық ұстанымға; жалпыадамзаттық, этномәдени құндылықтар жүйесіне, әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайға жеке көзқарасты айқындау, әлеуметтік құбылыстар мен оқиғаларды байқау және бағалау іскерлігін дамытуға, адамгершілік таңдауды жүзеге асыру үшін қажет.

Мониторинг көп мақсатты процесс болып табылады және негізгі мақсаттарға байланысты мониторингтің келесі сипаттамалары бөлінеді:

- салыстырмалы сипат сыныптардың, топтардың, жеке оқушының оқуын салыстыру),
- кеңейтілген сипат білім алушылардың белгілі бір контингентінде ұзақ мерзім ішінде бірнеше рет ақпарат жинау,
- анықтаушы сипаты білім алушылардың ЗУН анықтау және сипаттау),
- диагностикалық сипаты ЗУН білім алушылардың белгіленген жай күйінің себептерін анықтау),
- болжамды сипаты оқытудың белгіленген жағдайына негізделген оқу табысының болжамы).

Тәжірибе технологиясы туралы айтатын болсақ, оқу сапасын бақылаудың негізгі принциптері маңызды болып табылады, олардың ішінде мыналарды атап өтуге болады:

- ғылыми: бұл принцип теориялық деңгейде де көрінеді арнайы әдебиеттерді зерттеу, ғылыми негізделген әдіснамалық база) және практикалық қызметте нәтижелілік матрицаларын құрастыру⁴, пәндер бойынша жалпы білім беретін ББД мен қорытынды арнайы білімді бөлу, сынып профилі, т. б. 5);
- сабақтастық және ашықтық: бағалау критерийлерінің бірлігі, мониторинг пәні, тәжірибе алмасу, пәнаралық мониторинг, әлеуметтік-психологиялық, медициналық қызметтермен ынтымақтастық, бастауыш мектеп, орта және жоғары буын арасындағы сабақтастық, т. б.;
- гуманистік тәсіл: оқытуды даралау, пайдалану еріктілігі,
- мониторинг критерийлерінің тарихи білім берудің нормативтік-құқықтық талаптарына сәйкестігі.

Мониторинг технологиясын қолданған кезде оны біртіндеп орындау маңызды:

1. Мақсатты орнату мен мониторинг міндеттерін анықтау.
2. Бақылау жүйесін құрастыру бақылау нысанасы, бақылау нысаны, бақылау түрі) б.
3. Нәтижелерді тіркей отырып мониторингті жүзеге асыру.

Жалпы білім беретін және арнайы білім білік дағдыларын бақылау жүйесі...						
Мақсаты: ... Педагог: ...						
Сынып	Оқу бөлімі	Бақылау түрі	Бақылау пәні	Бақылау нысаны	Орындалуы туралы белгі	Ескерту

Жаңа мақсатты болжау және түзету мақсатында нәтижелерді талдау.

6-сыныпта Қазақстан тарихы бойынша жалпы білім беру және арнайы білім Дағдылар мониторингін жүргізу технологиясын мысалмен қарастырайық. Мақсаты анықталғаннан кейін Тарих бойынша дағдыларды қалыптастыру) және оны міндеттерде нақтылау терминдерді, күндер ұғымдарын, тақырып бойынша фактілерді білу, картамен, Тарихи дереккөзмен жұмыс істеу дағдылары мен дағдыларын меңгеру, дәптер жүргізу және т. б.) бақылау жүйесінің кестесі жасалады:

Сынып	Оқу бөлімі	Бақылау түрі	Бақылау пәні	Бақылау нысаны	Орындалуы туралы белгі
6 «А», «Б», «В».	1 бөлім. Рим империясының құлауы	Кіріспе	Терминдерді, ұғымдарды, хронологиялық білімді білу.	Ауызша сауалнама топтық, өзара сұрақ), тест тарату.	қаңтар
	1. Неліктен Рим империясы Батыста құлады?	Тақырыптық	Фактілерді білу.		
	Ағымдағы.	Картамен, Тарихи дереккөздермен жұмыс.	Ауызша жеке, фронтальды), графикалық схемалармен жұмыс).	Айына 2 рет	
	2. Неліктен Рим империясы Шығыста сақталды?	Тақырыптық	Дәптерлерді жүргізу.	Сипаттамалық-практикалық, графикалық контурлық карталар).	қаңтар
	Ағымдағы.			Жоспар бойынша дереккөзді талдау. Өзіндік жұмыс, хабарламалар	
	3. Неліктен 568 жылы Византия түркі қағанына елші жіберді?	Тақырыптық	Терминдер, ұғымдар, күндер, фактілер. Картографиялық дағдылар.		қаңтар-ақпан
	Ағымдағы.				

	4.Ольга ханшайымның Константинопольге сапары Киев Русін қалай өзгертті?.	Тақырыптық Қорытынды	Терминдер, ұғымдар, даталар, фактілер, карталар.	құрастыру, шығармашылық жұмыстар конкурсы. Шығармашылық есеп, жоба « неге 568 жылы Византия түркі қағанына елші жіберді? Проблемалық экскурсия « неліктен Рим империясы Шығыста сақталды?», эссе.	ақпан-наурыз мамыр мамыр
--	--	-------------------------	--	---	--------------------------------

Білім-білік дағдыларды бақылау жүйесін құру мониторингті ұйымдастыруға ықпал етеді, бірақ бүкіл сыныптардың да, жеке оқушылардың да білім сапасын бақылау үшін педагогке де, білі алушыға да, ата-аналарға да қызмет нәтижелерінің динамикасын көруге көмектесетін өнімділік матрицаларымен жұмыс қажет. Матрицалардағы бағалау шкаласы 5 баллдан ерекшеленеді және оны педагог өз бетінше түспен, көп баллмен анықтай алады), бірақ ол балаларға түсінікті бағалау критерийлеріне сәйкес келуі керек.

Мәселен, мысалы, тарихи дереккөздермен жұмысты бағалау критерийлері және тиісті түсті бағалау жүйесі келесідей:

- төмен деңгей – иллюстрациялық – көк түс,
- салыстырмалы иллюстрациялық-жасыл түс,
- жоспар бойынша талдау - сары түс,
- бағалау-іздеу деңгейі-қызыл түс.

Картамен жұмыс істеу динамикасын бақылау үшін келесі дағдылар бөлінеді:

1. Атласқа сүйене отырып тапсырмаларды орындай білу.
2. Ресімдеу Ережелерін сақтау.
3. Дәлдік.
4. Карталарды оқу қабілеті.

Дағдыларды толық игеру қызыл түспен белгіленеді, егер дағдылар негізінен жасыл түспен игерілсе, көк түспен игерілмейді. Хронологиялық білімді бақылау кезінде келесі критерийлер мен олардың шкаласын бөліп көрсетуге болады:

«игерілмеген» - қара түс,» тану « - көк,» репродукция « - жасыл,» қолдану «- қызыл; ұғымдық аппарат:» тану « - көк,»репродукция « - жасыл,» түсіндіру « - сары,» қолдану « - қызыл.

Мұндай бағалау шкалалары білім алушыларда білім-білік дағдыларын қалыптасуының жеке траекториясын бақылауға, мақсатты түзету жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл балалардың, олардың ата-аналарының қызығушылығын тудырады және оқуға деген оң саналы мотивацияның өсуіне әкеледі, сонымен қатар мұғалімге білім алушылардың нәтижелілігіне нақты құжаттық негіздеме беруге мүмкіндік береді.

Мониторинг технологиясын қолданудың маңызды факторы оның эпизодтық нәтижелерді талдауда да, Педагогикалық қызметті талдауда да мұғалімнің рефлексиясындағы өзектілігі болып табылады.

Оқу жұмысын ұйымдастырудағы маңызды сәт-оқушылардың оқу іс-әрекетінің нәтижелілігін анықтайтын жалпы білім беретін зияткерлік дағдыларын жүйелі және мақсатты қалыптастыру, дамыту және жетілдіру.

Бұл дағдыларды қалыптастыру негізгі орта білім беру деңгейінде басталады. Оқытудың осы сатысында жоспарлы жүйелі жұмыс жүргізу қажет:

- білім алушылардың тарихтың барлық кезеңдерінде отандық және дүниежүзілік тарихты дамытудың тұтастығы мен үздіксіздігін сипаттайтын негізгі оқиғалардың, құбылыстар мен процестердің мәні туралы жиынтық білімді игеруі; Қазақстанның және әлемнің түрлі елдерінің қоғамдық-саяси, экономикалық және әлеуметтік-мәдени дамуының тән белгілері; қазақстандық құқықтың базалық салаларының негізгі ұғымдары мен санаттарының мазмұны; құқықтардың, азаматтың нақты құқықтық қатынастарға қатысушы ретіндегі міндеттері мен жауапкершілігі; әлеуметтік өмірдің негізгі салаларындағы қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу қажеттілігі;

- білім алушылардың себеп-салдарлық байланыстарды айқындау мақсатында өткен оқиғалар мен құбылыстарды тарихизм тұрғысынан қарау қабілеттерін дамыту; Қазақстанның және басқа елдердің тарихи дамуы, ортақ белгілері мен ерекшеліктерін айқындау; тарихи тұлғалар қызметінің уәждері мен нәтижелері; қоғамдық, экономикалық, саяси және мәдени процестер, Қазақстан мен әлемнің жекелеген мемлекеттерінің даму үрдістері Тарихи параллельдер; бірдей тарихи оқиғаларға, құбылыстар мен процестерге әртүрлі көзқарастар; әр түрлі белгілер жүйесінде ұсынылған ақпарат (мәтін, карта, кесте, диаграмма, аудиовизуалды қатар); қоғамдағы құқықтық қатынастарды реттейтін нормалар мен механизмдер; құқықтық қатынастар субъектілерінің негізгі құқықтары мен міндеттері; қоғамдағы құқықтық қатынастарға байланысты қарапайым практикалық жағдайлар;

- әртүрлі тарихи дереккөздермен жұмыс істеу дағдыларын игеру (тарихи ақпаратты алу, жүйелеу, өңдеу); зерттелетін құбылыстарды, объектілер мен процестерді жүйелеу, жалпылау және саралау, жалпы заңдылықтарды анықтай отырып, тарихи құбылыстарға, процестерге тән белгілерді анықтау; қоғамда болып жатқан қазіргі саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени процестерге бағдарлау үшін тарихи мәліметтер; қоғамдағы әлеуметтік бейімделудің құқықтық және адамгершілік нормаларын ескере отырып, әртүрлі практикалық жағдайларда мінез-құлық моделі;

- тарихи оқиғаларды, процестерді, құбылыстарды, жеке тұлғаны олардың отандық және әлемдік тарихқа әсері тұрғысынан бағалау, олардың әртүрлі түсіндірмелері; қоғамның мемлекеттік-құқықтық институттарының қызметі, олардың дамуына өзіндік үлес; қоғам өміріндегі жағымды және жағымсыз құбылыстар; құқықтық тәртіп пен заңдылықтың маңызы; нақты мәселелерді шешуде шығармашылық белсенділік таныту қабілеттері; белгіленген міндеттерді адамгершілік нормаларына сәйкес сындарлы шешу үшін ұжымда ынтымақтаса білу.

Түлектердің дайындық деңгейіне қойылатын талаптар

Негізгі орта білім беру	Жалпы орта білім беру
<p>Тарихи дереккөзмен жұмыс</p> <p>Сұрақтарға жауап беру, әртүрлі оқу мәселелерін шешу кезінде тарихи дереккөздің мәтінін пайдалану; әртүрлі дереккөздердің дәлелдерін салыстыру.</p> <p>Дереккөзден ақпарат іздеу, тарихи фактілерді салыстыру және талдау оқушыларды зерттеу жұмысының элементтерімен таныстыруға мүмкіндік береді және танымдық дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Осылайша оқу ақпаратымен жұмыс істеу негіздері қаланады, зерттеу жұмысының дағдылары қалыптасады. Тарихи дереккөздермен жұмыс 5-сыныптан басталады, ол білімді тереңдетуге және нақтылауға, өткеннің жарқын бейнелері мен суреттерін жасауға, ойлау мен қиял процестерін белсендіруге ықпал етеді.</p> <p>6-7 сыныптарда тарихты оқу кезінде оқушылар құжатпен мұғалімнің басшылығымен де, өз бетінше де жұмыс істейді, бірақ мұғалім құрастырған мәселелер бойынша.</p> <p>Негізгі мектепте оқудың соңында оқушылар бір оқиғаны сипаттайтын екі құжатты салыстыра білуі керек. Тәжірибе көрсеткендей, 7 – сыныптан бастап Тарихи дереккөздермен жұмыс жасау үшін бүкіл сабақ-семинарлар өткізген жөн. Бұл жағдайда студенттерге құжатты мұқият оқып, белгісіз сөздер мен сөз тіркестерін бөліп, құжаттың мазмұнын түсіну керек екенін еске салу қажет. Құжатқа тапсырмалар оның атауын, құрылу уақытын (жыл, ғасыр, тарих кезеңі) түсінуге, бастысы бөліп көрсетуге, қосымша ақпарат</p>	<p>Тарихи дереккөзмен жұмыс</p> <p>Тарихи ақпарат көзін сыни тұрғыдан талдаңыз (дереккөздің авторлығын, уақытын, мән-жайларын және оны құру мақсаттарын сипаттаңыз.</p> <p>Тарихи дереккөздерді игерудегі қиындықтарды жеңу және алған білімдерін практикада қолдану үшін бастапқы көзді зерттеу кезінде логикалық тапсырмаларды қолдануға жүгінген жөн.</p> <p>Логикалық тапсырмалар-бұл оқушыларды ақыл-ой әрекеттеріне бағыттайтын әдістемелік құралдардың жиынтығы ,нәтижесінде бұрыннан бар білім негізінде жаңа білім қалыптасады, олардың басқарылатын өсуі жүреді. Логикалық тапсырмалар басқару құралдарының үш тобын қамтиды:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дереккөзді құру себептерін, уақытын, шарттарын, сондай-ақ негізгі терминологияны анықтауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар. 2. Оқырмандарды қажетті материалды табуға және оны терең игеруге бағыттайтын сұрақтар мен тапсырмалар (жай есте сақтау емес). 3. Материалды синтездеуді және дереккөздің идеялары мен ережелерін өмірлік тәжірибемен байланыстыруды қажет ететін жалпылама және практикалық тапсырмалар.

<p>алуға және оны мектеп оқушыларымен (ең алдымен оқулықтан) байланыстыруға бағытталғаны жөн.</p>	
<p>Қажетті күндер мен терминдерді білу Үш сатылы жұмыс алгоритмі Кезеңдер ұғымдарды қалыптастыру бойынша жұмыс:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ұғымның анықтамасы; - оның маңызды белгілерін бөліп көрсету; - басқа ұғымдармен байланыстарды анықтау: ұқсастық бойынша, ассоциация бойынша, қарама-қарсы немесе ұқсас белгілер бойынша. <p>Құрамы, шығу тегі бойынша сөздерді талдау, егер ол шетелдік болса, орыс тіліне аударуға жүгіну.</p> <p>Тұжырымдаманы қолдану мен қолданудағы жаттығулар оны дұрыс қолдануға, белгілерді сипаттау арқылы анықтауға, осы тұжырымдамаға енгізілген құбылыстарды тануға көмектеседі. Егер оқушылар оны белсенді сөздікке қосса, бұл ұғым үйренеді.</p>	<p style="text-align: center;"> </p> <p>Тарихи терминологияда оқушылардың жүйелі жұмысы қажет, өйткені:</p> <ul style="list-style-type: none"> - тарихты зерттеудің алғашқы жылдарында алынған терминдер туралы білім жоғалады; - жеке терминдердің мазмұны өзгеруі және күрделенуі мүмкін. <p>Тарихи процесс туралы ғылыми идеяларды қалыптастыру, терминологиялық мәселені шешу үшін негізгі мектепте де, басқа әдістерде де қолданылады.</p> <p>Терминмен жұмыс істейтін оқушылардың оны тарихи фактілермен бірден байланыстыру мүмкіндігі.</p> <p>Бұл әдіс бойынша жұмыс үш кезеңнен тұрады:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Зерттелетін Терминдердің анықтамалары. - Терминдерді іске асыруға сәйкес келетін тарихи шеңберлерді (кезеңдерді, жылдарды) бөліп көрсету. - Тарихта орын алған және анықтамалардың мәніне жататын нақты фактілерді жазу. <p>Кейбір жалпы белгілері бар терминдермен жұмыс.</p> <p>Терминдерді зерттеудің осы әдістерін игеру жүйелі жұмысты қамтамасыз етеді және университетте одан әрі оқуда керемет көмек болады.</p>
<p>Маңызды тарихи оқиғалар мен олардың қатысушылары туралы айту; мәтін мен иллюстрациялық материал негізінде тарихи оқиғалар мен мәдени ескерткіштерге сипаттама беру.</p> <p>Негізгі мектепте нақты материалды сәтті игеру үшін оқулық деректерін, көрнекіліктің әртүрлі құралдарын қолдана отырып, қосымша материалды тарта отырып,</p>	<p style="text-align: center;"> </p>

<p>оқушылардың қиялын ояту маңызды. Өткенді қайта құру, бір кездері болған оқиғаларды, адамдардың өмірі мен іс – әрекетінің мән-жайларын қайта құру қиялды-шығармашылық қызметтің негізін дамытады. Бұл ретте оқушыларға зерттелетін фактілердің мәні, олардың арасындағы байланыс пен қарым-қатынас түсіндіріледі, оларға баға беріледі. Жеке фактілерді жүйелеудің, олардың арасындағы байланыстарды орнатудың маңызды құралы логикалық схемалар мен кестелерді құру болып табылады.</p>	
<p>Шығармашылық жұмыстарды, экскурсиялар туралы есептерді, эсселерді жазу кезінде алған білімдерін пайдалану</p>	<p>Тарихи материалды зерделеу нәтижелерін конспект, реферат, рецензия нысандарында ұсыну</p>
<p>Жалпы тарихи процестер мен жекелеген фактілерді байланыстыру; маңызды белгілерді анықтау; тарихи құбылыстар мен оқиғаларды берілген белгілер бойынша топтастыру; салыстырылатын тарихи оқиғалар мен құбылыстардың ортақтығы мен айырмашылықтарын анықтау; Оқу материалы негізінде маңызды тарихи оқиғалардың себептері мен салдарын анықтау</p> <p>Оқушылардың тарихи фактілерді, құбылыстарды, процестерді салыстыру қабілетін қалыптастыру 5-сыныптан басталады. Бастапқыда салыстыру мұғалім ұсынған жоспар бойынша визуалдылыққа (тарихи карта, тарихи картиналар, оқулық суреттері, макеттер, компьютерлік бағдарламалар және т.б.) сүйене отырып жүргізіледі.</p> <p>6-сыныпта мұғалім оқушылармен бірге жеке пәндердің (жеке ұғымдардың) емес, жалпы ұғымдардың негізгі, анықтайтын белгілерін анықтайды.</p> <p>Зерттеулер көрсеткендей, салыстыру қабілетін қалыптастыру бойынша жүйелі жұмыс кезінде жетінші сынып оқушыларының көпшілігі көрінбестен жасайды және осы интеллектуалды операцияға қажетті әрекеттерді өздері жасайды: олар салыстыру жоспарын жасайды, оқиғалар мен процестердің негізгі белгілерін</p>	<p>Құбылыстар арасында себеп-салдарлық байланыстар орнату. Зерттелетін тарихи процестер мен құбылыстардың кеңістіктік және уақыттық шеңбері</p>

<p>ажыратады, содан кейін салыстыру жүргізіледі, айырмашылық пен ұқсастық туралы қорытынды жасайды.</p> <p>Сонымен қатар, оқыту практикасы 7-8 сынып оқушыларына олардың біреуіндегі екі кезеңге қарағанда екі біртекті процесті салыстыру оңайырақ екенін көрсетеді. Оқушылармен бірге оқиғаның, процестің салыстырмалы сипаттамасының жоспарын жасап, содан кейін қажетті деректерді кестеге енгізген жөн.</p>	
<p style="text-align: center;"> </p>	<p>Тарихи мәселелер бойынша пікірталастарға қатысу, дәлелдеу үшін тарихи мәліметтерді пайдалана отырып, талқыланатын мәселелер бойынша өз ұстанымын тұжырымдау</p>

Оқыту процесінде педагогке білім алушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес аналитикалық, зерттеу қабілеттерін дамытуға, тапсырмаларды өз бетінше және жауапкершілікпен орындай білуге, сабаққа қызығушылық тудыратын әдістерді, әдістерді, оқытуды ұйымдастыру нысандарын жүзеге асыру ұсынылады. Мысалы:

- мұқият таңдалған тапсырмалар мен қызмет түрлері арқылы білім алушыларды ынталандыру және дамыту;
- білім алушылардың зерттеулері мен зерттеу қызметіне негізделген белсенді оқытуды ұйымдастыру;
- білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сараланған тапсырмалар жасау;
- білім алушылардың жеке, жұптық, топтық қызметін және бүкіл сыныптың жұмысын ұйымдастыру;
- оқу процесінде тарихи құжаттардың фрагменттерін талдау, ақпаратты жинау және қорыту, себеп-салдарлық байланыстарды орнатуға міндеттерді қолдану;
- білім алушының сабақтағы білімінің кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік беретін кері байланысты ұйымдастырудың әртүрлі тәсілдерін қолдану. [«Об особенностях организации учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан на 2022-2023 учебный год». Методические указания письмо. - Нур-Султан: НБА им. Ы. Алтынсарина, 2021. – 390 с. 5.]

Педагог үшін танымдық мүмкіндіктерді мүмкіндігінше дәл білу маңызды болғандықтан, кіріспе тарих сабағында пәндік дайындықта қиындықтар туғызатын, өтемдік немесе түзету дайындығына мұқтаж студенттерді бөліп көрсетуге мүмкіндік беретін кіріспе диагностика жүргізген жөн. Осы мақсатта танымдық қызығушылық пен ұйымдастырушылық дағдыларды анықтау, танымдық іс-әрекеттің білімі мен дағдыларын тестілеу, тұрақты бақылау үшін сауалнама әдісін қолдануға болады. Мәселелерді нақты білу мұғалімге оқу процесін мақсатты түрде құруға мүмкіндік береді.

Мотивация әдістері білім алушылардың өз бетінше қызметке деген қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталуы мүмкін. Мысалы, сұрақтарды қолданған жөн: тақырыпты зерттеуді қандай жоспар бойынша ұсынар едіңіз; тақырып бойынша қандай сұрақтарға жауап алғыңыз келеді; мәселені, сұрақты шешудің қандай жолын ұсынасыз және т. б.

Үлгерімі төмен білім алушылардың жаңа материалды игеру шарттарына мыналар жатады:

- педагогтың білімнің негізгі бірліктерін нақты таңдауы;
- көрнекіліктің негізгі мәліметтерді ауызша ұсынумен міндетті үйлесімі;
- материалды зерттеу индуктивті түрде құрылады: фактілер, құбылыстар туралы уақытша, кеңістіктік идеяларды құрудан-ұғымдарды, жалпылауды қалыптастыруға дейін;

- оқу мазмұнының негізгі бірлігі (факт, тұжырымдама) логикада пысықталуы керек: материалды бастапқы игеруді ұйымдастыру-сабаққа бекіту-Материалды дұрыс игеруді тексеру (түзету) – білімді кейіннен бекіту-білімді қолдану сабақтың негізгі мәліметтерін жазбаша бекітуді ұйымдастыру: анықтамалық жазбалар, кестелер, схемалар және т. б.) [Аранова С.В., Лазукова Н.Н., Леонтьева О.В. и др. и др. Педагогическая поддержка неуспевающих обучающихся основной школы. Монография. СПб., 2013. Стр. 25-26.].

Білім алушылар оқу ақпаратының негізгі көлемін оларда берілген ақпараттың күрделілік түрлері бойынша бөлінетін тарихи мәтіндерден алады. Оқулықпен жұмыс істеу кезінде оқу ақпаратын түсіну, негізгі ой тапсырмаларын қосу маңызды. Мұндай сұрақтар мен тапсырмалардың мысалдары:

- * Деректі қалай түсінесіз...
- * Термин, сөз нені білдіреді...
- * Сіз бұл жерді қалай түсінесіз, бұл дерек...
- * Неге деп ойлайсыз...
- * Сіз не түсіндіресіз...
- * Себептері қандай...
- * Оқылған ережені мысалдармен дәлелдеңіз...
- * Бірнеше кілт сөздер мен өрнектермен сөйлемдер құрыңыз,
- * Сұрақтың жауабын табыңыз...
- * Сұрақ қойыңыз...
- * Абзацтың мәтініне (немесе оның бөліміне) сүйене отырып, нәтижені растайтын мысалдар келтіріңіз...
- * Параграф бөлімі бойынша қарапайым жоспар дайындаңыз.

Білім алушылардың құжат мәтінімен жұмысын жеңілдету үшін жадынамаларды пайдалануға болады. Мемлекеттік сипаттағы құжаттарды талдау жадынамасына мысал келтірейік: заңдар, жарлықтар, қаулылар және т. б.

1. Құжат қашан, қайда, неге пайда болды? Оны құрудың Тарихи шарттарын сипаттаңыз.

2. Құжаттың авторы кім? Бұл адам, оның өмірі мен қызметі туралы не білесіз.

3. Құжатта қолданылатын негізгі ұғымдарды бөліп көрсетіңіз және оларды түсіндіріңіз.

4. Халықтың қай топтарының, топтардың, таптардың, сыныптардың мүдделері осы құжаттың баптарын немесе бүкіл құжатты көрсетеді?

5. Бұл құжаттың немесе оның жеке ережелерінің басқа елдерде бұрыннан бар немесе ұқсас ережелерден айырмашылығы неде?

Бұл құжаттың енгізілуі мемлекет пен қоғамдағы қандай нәтижелерге, өзгерістерге әкелді немесе әкелуі мүмкін? [Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Методические рекомендации учителю истории. Основы профессионального мастерства. М.: «Владос», 2001. С.107.]

Білім алушылардың санасында тарихи фактілер, оқиғалар, құбылыстар, процестер туралы білім реттелетін мазмұнды негіз теориялық материал болып табылады. Теориялық мазмұнның негізгі түрлеріне мыналар жатады: Тарихи ұғымдар, объектілердің тарихи даму заңдылықтары, себеп-салдарлық байланыстар, Тарихи объектілердің мәні, Тарихи объектілердің жалпыланған сипаттамалары. Теориялық материалды неғұрлым өнімді игеру студенттердің белсенді танымдық белсенділігімен ғана мүмкін болады, сондықтан тарих сабақтарында осы типтегі іс-әрекеттің мысалдарына тоқталайық.

Үлгерімі төмен білім алушыларға бірқатар белгілерден тұратын ұғымдарды игеру өте қиын, сондықтан Тарихи тұжырымдаманы қалыптастыру бойынша кезең-кезеңмен жұмысты ұйымдастырған жөн.

350-кесте. Тарихи түсініктердің қалыптасу жолдары

Тарихи ұғымдарды қалыптастыру жолдары	Білім алушылар іс-әрекетінің мысалдары
Ұғымның белгілерін анықтау.	Параграф мәтінінен белгілерді табыңыз ұғымдар.
Ұғымның белгілерін түсіндіру.	Тұжырымдама белгілерінің әрқайсысына қандай сурет (символ) ұсына аласыз? Мазмұнды қалай түсінесіз белгісі ...Осы белгінің көрінісін растайтын параграф материалынан фактіні(ларды) таңдап, келтіріңіз.
Әрі қарай оқыту кезінде Тұжырымдаманың белгілерін бекіту.	Белгілердің қайсысы мүмкін екенін көрсетіңіз негізгі деп санаңыз. Осы тұжырымдаманы қолдана отырып, екі (үш) сөйлем құрыңыз. Шарттардағы Тұжырымдаманың көріну ерекшеліктерін көрсетіңіз...

Тұжырымдаманы жаңа жағдайларда қолдану.	Интернет-ресурсты қолдана отырып, тұжырымдаманың тұжырымдамасын (немесе тұжырымдау нұсқаларын) тауып, оны (оларды) жалпы кілт сөздерді бөлектеу арқылы салыстырыңыз. Тұжырымдамалардың тұжырымдамалары қалай ерекшеленеді?
---	--

Себеп-салдарлық байланыстарды анықтауда келесі жадынаманы ұсынуға болады:

1. Сізді қызықтыратын бірқатар оқиғаларды анықтаңыз.

2. Олардың арасында байланыс бар-жоғын сипаттаңыз. Егер бар болса, олардың қайсысы себеп, қайсысы салдары екенін шешіңіз. Егер сіз мәтінмен жұмыс жасасаңыз, оқиғаларды бір-бірімен байланыстыратын сөздерге, сөз тіркестеріне, өрнектерге назар аударыңыз: «сондықтан», «өйткені», «нәтижесінде», «бұл ақыл-ойға әкеледі», «нәтижесінде», «демек,» және т. б.

3. Бір немесе бірнеше оқиғалардың, процестің себептері мен салдарын анықтаңыз және саралаңыз (маңыздылығы, қашықтығы бойынша орналастырыңыз).

4. Жадынамамен қатар сіз осындай тапсырмаларды бекіту ретінде пайдалана аласыз:

5. Абзац бөлімінен оқиғаның себептерін, сипатталған оқиғаны және оның салдарын ашатын мәтінді табыңыз.

6. Ұсынылған сілтемелерден себеп-салдарлық байланыстарды ашатын логикалық тізбек жасаңыз.

7. Себеп-салдарлық байланыстарды ашатын ұсынылған логикалық тізбекте қандай қателіктер жіберілді?

Материалды бекіту білім алушылардың оқулықпен жұмыс істеу кезінде әртүрлі типтегі кестелер, схемалар жасау немесе дайын көрнекі материалды талдау арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Кестелермен және схемалармен жұмыс істеудің екінші нұсқасы орынды болып көрінеді, өйткені бұл жағдайда ол нәтижелі болады.

Маңызды тарихи оқиғалардың себептері мен салдарын анықтай білуге бағытталған тапсырмаларды орындау кезінде логикалық ойлау дағдыларын, оқиғалардың өзара байланысын, өзара тәуелділігін, объективті тарихи алғышарттарды, Әлеуметтік және қоғамдық күштердің орналасуын, тарихи тұлғалардың іс-әрекетінің мотивтерін, сондай-ақ оқиғалардың нәтижелері мен салдарын түсіну қажет.

Контекстік білімге сүйену дұрыс жауапты табуға көмектеседі. 1920-1921 жылдардағы өткір дағдарыстың себептерін нақты білу, қате ережелерді алып тастау дұрыс жауап таңдауға көмектеседі.

Кез-келген тарихи картамен жұмыс жасауды үйрену оның аңызымен танысудан басталады. Оқытуда тарихи картаны пайдаланудың жалпы ережелерін келтірейік:

1) Барлық тарих сабақтары картаны немесе басқа картографиялық құралдарды пайдалана отырып жүргізіледі;

2) картаны пайдалану оқытудың барлық кезеңдерінде орынды және қажет: жаңа

тақырыпты зерттеуде, зерттелгенді бекіту және жалпылау кезінде, оқушылардың білімі мен дағдыларын тексеру кезінде;

3) карта негізінде білімді қалыптастырумен қатар оқушыларды картографиялық құралдардың әртүрлі түрлерімен оқу жұмыстарының тәсілдеріне оқыту жүргізілуге тиіс; бір картадан екіншісіне ауысқан кезде олардың арасындағы сабақтастық не оларды ортақ картамен байланыстыру жолымен не олардың уақытша х қатынастарының сипаттамасының көмегімен қамтамасыз етіледі;

4) Қабырғалық және үстелдік карталармен жұмыс мүмкіндігінше параллель және үйлестірілген түрде жүргізіледі;

Тарих бойынша үй тапсырмасының тұрақты құрамдас бөлігі-оқушылардың контурлық картасы бар жұмысы». [Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Методические рекомендации учителю истории. Основы профессионального мастерства. М.: «Владос», 2001. С.107.]

Тапсырмалардың осы блогындағы иллюстрациялық материалды тарихи сурет, мәдениет ескерткішінің, мүсіннің, карикатураның, пошта маркасының және т.б. суреттеу арқылы ұсынуға болады. иллюстрациялық материалды пайдалану онымен жұмыс істеу қабілетін қалыптастырып қана қоймайды, сонымен қатар оқу процесін қызықты етеді, студенттерге тарихты зерттеуге қосымша мотивация береді, сабақтағы жұмыс формаларының әртүрлілігі мәселесін шешуге көмектеседі.

Мұндай тапсырмаларды орындау тәсілдерімен біршама ерекшеленетін әртүрлі модификациялар бар екенін есте ұстаған жөн.

А) жекелеген оқиғалардың хронологиялық реттілігіне негізделген тапсырмалар. Тапсырманы мұндай өзгерту, әдетте, сәтті орындалады. Бұл осы тапсырмада оқиғалар әр түрлі ғасырларға жататындығына байланысты, яғни олар бір-бірінен өте алыс және іс жүзінде себеп-салдарлық байланыстармен байланысты емес.

Б) бір оқиғаға, құбылысқа және оған қатысты тарихи фактілерге негізделген тапсырмалар. Оларды хронологиялық ретпен орналастыру үшін нақты күндерді еске түсірудің қажеті жоқ-соғыс барысын қалпына келтіру керек.

В) тарихи тұлғалардың (билеушілердің, басқа да мемлекет қайраткерлерінің, әскери жетекшілердің және т.б.) хронологиялық реттілігіне негізделген тапсырмалар. Бұл тапсырманы өзгертудің өзіндік ерекшеліктері бар. Әдетте, түлектер ұсынылған тарихи тұлғалардың әрқайсысын белгілі бір дәуірмен (кезеңмен) немесе олардың қызметі өткен билеушімен байланыстырады. Мұндай тапсырманы орындауға дайындықтың ерекшеліктері, ең алдымен, жоғарыда айтылған ассоциативті байланыстарды қалыптастыру мен жаңартудан тұрады. Тарихи ақпараттың екі қатарына сәйкес тапсырманы орындау дағдыларын қалыптастыру кезінде ертерек берілген алгоритмді қолдануға болады. Мысалы: Кесте 11. ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы тарихи даталар мен сыртқы саяси оқиғалар арасында сәйкестік орнатыңыз.

Оқиғалар	Даталар
А) КСРО-ның Ұлттар Лигасына кіруі	1) 1914 ж.

Б) Марна шайқасы	2) 1918 г.
В) Брест-Литовск шарты	3) 1934 г.

А	Б	В

Маңызды! Оларды орындаудағы негізгі қателік-тақырып немесе бірнеше тақырып бойынша білімді қолдана алмау, элементтер арасындағы байланысты анықтау.

Мұндай тапсырмаларды әртүрлі тәсілдермен шешуге болады:

1. Алдымен өздеріне сенімді жұптық позицияларды анықтаңыз, содан кейін қалған ақпарат туралы ойланыңыз;
2. Бастапқыда оң жақ бағандағы артық элементті анықтаңыз (бес, ал сол жақта төрт), содан кейін сәйкес элементтерді дәйекті түрде табыңыз.

Кестеде жауап беру үшін бірінші бағандағы сандардың жанына бірінші бағаннан тиісті әріптерді қою керек.

Мазмұн элементтері арасындағы сәйкестікті орнатуға арналған тапсырмалар келесідей ұсынылуы мүмкін-кестені қараңыз.

351-кесте сәйкестікті орнату қабілетіне арналған тапсырмалар

Бірінші бірқатар	Екінші бірқатар
Оқиғалар	1. Күні: жылдар немесе ғасырлар 2. тарихи тұлға
Билеушілер	1. Оқиғалар 2. Қысқаша сипаттамасы қызметі 3. Ұғымдар және терминдер 4. Замандастар
Тарихи тұлғалар (қоғамдық және мемлекеттік қайраткерлері т.б.)	1. Қысқаша сипаттама 2. Реформасы 3. Саласы қызметі 4. Ұйым атауы 5. Серіктестері 6. Жетістіктері
терминдер	1. Айқындау 2. даталар 3. Билеушілері

Тарихи даталар мен ғасыр	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оқиғалар 2. Билеушілері 3. Терминдер 4. Заңнамалық актілер 5. Реформалар 6. Ескерткіштер сәулет 7. Ұрандар
--------------------------	---

Тарихи ақпарат қатарлары арасында байланыс орната білу тапсырмасын орындауға дайындықтың тиімді әдісі тарих сабақтарында әртүрлі ақпараттық кестелер құрастыру болуы мүмкін. Жалпы кестелерді құрастыру материалды жүйелеуге мүмкіндік беретін әлеуметтік дамудың ғасырлары мен кезеңдері бойынша жеке тарихи мәселелер бойынша кестелермен жұмыс жасаумен біріктіріледі.

Төмендегі тапсырма тарихи ақпаратты жүйелеу және ұсынылған элементтердің бірнеше таңдауын жүзеге асыру мүмкіндігін қамтиды.

Мысал:

Бір немесе бірнеше дұрыс жауаптарды таңдау тапсырмасы 2. 1941 жылы тамызда қол қойылған» Атлантикалық Жарғыда « АҚШ пен Ұлыбритания туралы айтылды

- A) барлығына теңізде еркін жүзуге мүмкіндік береді
- B) әлемді ықпал ету салаларына бөледі
- C) барлық елдердің саудаға тең қолжетімділігін қамтамасыз етеді
- D) Барлық елдердің шикізат көздеріне тең қолжетімділігін қамтамасыз етеді
- E) барлық елдерде демократиялық режим орнатады
- F) халықтардың егемендік құқықтарын қалпына келтіруге қол жеткізеді
- G) халықтардың басқару нысанын таңдау құқығын құрметтейді

Маңызды! Осы типтегі тапсырмалар дұрыс жауапты Іздеу кезінде ерекше назар аударуды қажет етеді, өйткені мұнда сіз бір оқиғаны немесе тақырыпты емес, бүкіл комбинацияны таңдауыңыз керек.

- Дұрыс шешімнің шарты. Қатені болдырмау үшін алдымен аталған құбылысқа жататын және оған сілтеме жасай алмайтын элементтерді анықтап, белгілеп, содан кейін қажетті комбинацияны орнатқан жөн.
- Қосымша тапсырмалар мен сұрақтардың мысалдары. 1905-1907 жылдардағы революцияның себептерін көрсетіңіз. Революция барысында қандай саяси партиялар пайда болды? Неліктен І-ші Мемлекеттік Думаның орталық мәселесі аграрлық мәселе болды?
- Статистикаға арналған тапсырма негізінен коммуникативті дағдыларды тексеруге бағытталған және оны орындау статистикалық ақпарат жататын кезең тарихының фактілерін білуге байланысты емес. Сабақта статистикалық кестені қолдана отырып, мұғалім келесі тапсырмаларды да бере алады:
-
- Кестеге түсініктеме беріңіз

- Кестені талдап, қорытынды жасаңыз
- Кестеде даму тенденцияларын табыңыз және анықтаңыз....

Кестені пайдаланып, өзгеру себептерін түсіндіріңіз (пайда болуы, нашарлауы және т. б.)....

- Кесте деректеріне сүйене отырып, өмір сүру деңгейі туралы қорытынды жасаңыз...
- Кестені пайдаланып, хабарлама жасаңыз...
- Кесте деректерін салыстырыңыз...

Артық терминді анықтауға арналған тапсырма белгілі бір тарихи кезеңге қатысты ұғымдарды білдіреді. Емтихан алушылар Тарихи терминдердің осы терминдермен немесе тарихи тұлғалармен байланысты кезеңдермен (дәуірлермен), Оқиғалармен, құбылыстармен, процестермен байланысын көруі керек. -бірдеңе қосу

Күрделілігі жоғары тапсырма және күрделілігі жоғары деңгейдегі тапсырма тарихи оқиғаларды, құбылыстарды, процестерді салыстыру қабілетін тексеруге бағытталған. Салыстыру тапсырмаларын орындау үшін, ең алдымен, объектілерді салыстыра білу керек. Бұл дегеніміз, білім алушылар: салыстыру үшін ұсынылған объектілердің қасиеттерін талдай білуі керек; салыстыру сызықтары мен негіздерін анықтап, содан кейін ерекшеленген критерийлерді қолдана отырып, салыстырылатын объектілердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтай алуы керек. Оқу мақсатында салыстыруды, мысалы, «салыстыру сызықтары», «салыстыру объектілері», «салыстыру нәтижелері» бағандарды салыстыру кестесі түрінде жүргізуге болады. Салыстыру әдістерін қолдану кезінде білім алушылардың іс-әрекетінің мысалдарын бөліп көрсетуге болады.

352-кесте. Салыстыру әдістерін қолдану

	Салыстыру әдістері		
	Салыстырмалы сипаттама	салыстырмалы түсініктеме	Салыстырмалы сипаттамалар
1. Тапсырма қою	ұқсастықтар мен айырмашылықтарды, өзгерістерді орнатыңыз сол маңызды белгілер бойынша құбылыстарды дамыту; анықтау объектілердің маңызды белгілері;	себеп-салдарлық және тарихи-генетикалық байланыстарды орнату;	кешенді салыстыру кезінде тарихи заңдылықтарды белгілеңіз, ақыл-ой операцияларын жетілдіру (талдау, синтез, абстракция...)

2. Әрекеттер	<ul style="list-style-type: none"> - алдымен бір объект туралы, содан кейін екіншісі туралы айтыңыз; - жеке белгілер, объектілердің сапасы бойынша қарама-қайшылыққа сүйене отырып айтыңыз; - - объектілердің маңызды белгілерін анықтаңыз; - қорытынды жасау; 	<ul style="list-style-type: none"> - салыстыру объектілерін жан-жақты зерттеу; қолда бар ақпараттың көмегімен өзгерістердің, айырмашылықтардың себептері туралы қорытынды жасау; - сұраққа жауап беретінінізді ұмытпаңыз: «Неге?»- салыстыру сызықтары мен белгілерінің кең ауқымын бөлектеңіз; 	<ul style="list-style-type: none"> - айырмашылықтар мен ұқсастықтардың себептерін, салыстыру объектілерінің ерекшеліктерін жіктеу арқылы бөліп көрсету; - сымдарды логикалық ретпен талдау және салыстыру; - схема бойынша қорытынды жасаңыз: ұқсастықтар, айырмашылықтар, ерекшеліктер;
3.Қолдану	-тақырыппен немесе тақырыптық блокпен танысу кезеңі	қайталанатын-жалпылама сабақтар; жеке мәселелерді терең қарау кезінде	дағдыларды пысықтау немесе жалпылау, қайталау кезеңі білім
4. Нәтижесі	объектілер туралы мәліметтер бірдей маңызды белгілері	айырмашылықтардың, ұқсастықтардың, ерекшеліктердің себептері	ойлау операциялары нәтижесінде алынған нақты материал
5. Дербестік, еркіндік деңгейі	мұғалімнің мысалы, алгоритм бойынша әрекеттер	Дербестік дәрежесі артады	Дербестіктің үлкен дәрежесі және іс-қимыл алгоритмінің болмауы (жылы жазбаша түрде)

Мониторингтің сауалнама әдістері-стандартты арнайы іріктелген сұрақтарға жазбаша немесе ауызша жауаптарды талдау негізінде білім беру процесі субъектілерінің дамуы туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді; оқу қызметінің нәтижелерін талдау-бұл ретте алдын ала белгіленген схема бойынша білім алушылардың жазбаша мәтіндері, шығармашылық жұмыстары, графикалық материалдары зерделенеді; тестілеу-педагогикалық процестердің даму деңгейінің деректерін жинаудың объективті әдістерінің бірі және білім беру субъектілерінің психикалық дамуының ауырлық дәрежесі. Тестілеудің нормаға бағдарлануы тест арқылы алынған бағаларды салыстыруға, салыстыруға мүмкіндік береді.

Кейінгі уақытта ҰБТ нәтижелерін әртүрлі деңгейлерде қолданудың әртүрлі бағыттары пайда болды. Республикалық деңгейде мамандар ҰБТ нәтижелерін жылдар мен жекелеген өңірлер бойынша салыстыра бастайды. Нәтижелерді жылдар бойынша салыстыра отырып, белгілердің таралуы неге

өзгергенін анықтайды; әр жылдары 140 балл алған түлектер саны немен анықталады. Аймақтық деңгейде ҰБТ нәтижелері білім беру мекемелерінің нәтижелерін салыстыру және оларды аттестаттау үшін қолданыла бастайды.

Мониторинг түрлерін жіктеуге әр түрлі негіздер негізделуі мүмкін, олардың қатарына мыналар жатады: мониторинг жүргізу мақсаттары; оның негізгі функциялары; деректерді қолдану саласы; құралдар жиынтығы; мониторинг жүргізу моделі немесе технологиясы және т.б. көбінесе мониторинг түрлерін жіктеу оның негізгі функцияларына сәйкес жүзеге асырылады: ақпараттық, диагностикалық, салыстырмалы және болжамды.

Ақпараттық мониторинг деректердің кейбір нормалар мен стандарттарға сәйкестік дәрежесін анықтауға бағытталған. Мысалы, мектеп түлектерін аттестациялық тестілеу мониторингінің деректерін талдау түлектердің оқу жетістіктерінің МЖМБС талаптарына сәйкестігін анықтауға бағытталған. Мұндай деректерді талдау кезінде аудан ішіндегі мектептер бойынша сыныптардың орташа мөлшерін, мектепте бір педагогқа келетін білім алушылардың санын, оқу материалдарына жыл сайынғы шығындарды, кітапхана қорларының мөлшерін, мектептердегі мұғалімдердің біліктілігі туралы деректерді, көмекші құрамдағы қызметкерлердің санын және т. б. ескеру қажет.

Диагностикалық мониторинг білім алушылардың көпшілігінің оқу жоспарының әртүрлі тақырыптарын немесе бөлімдерін қалай шешетінін анықтауға арналған. Диагностикалық мониторинг әр түрлі деңгейде жүргізілуі мүмкін. Оқытушылар оқу материалын игеру проблемаларын анықтайды және сынып деңгейінде диагностикалық мониторинг бойынша қызметті жүзеге асырады. Диагностикалық бақылау үшін деректерді жинау әдетте Педагогикалық өлшеулер арқылы жүзеге асырылады. Негізгі құрал ретінде оқу материалын игерудегі олқылықтардың себептерін анықтау үшін диагностикалық сынақтармен бірге жүретін түзетуші критериалды-бағытталған сынақтар қолданылады. Диагностикалық мониторингте білім алушылардың кіріс сипаттамалары ескерілмейді, өйткені оның басты мақсаты білім алушылардың сипаттамаларына және олардың материалды игеру мүмкіндіктеріне қарамастан оқу жетістіктері мен білім беру қызметіндегі күшті және әлсіз жақтарын анықтау болып табылады. Сондықтан диагностикалық мониторинг деректері мектептер немесе аудандар арасында салыстыру жүргізу үшін пайдаланылмайды.

Критериалды бағдарланған тесттің мақсаты-Пәннің стандартты оқу материалын (пән, бөлім, тақырып) білетіндігін анықтау. Тестілеу нәтижесінде барлық субъектілер барлық тапсырмаларды сәтті орындаған болуы мүмкін. Бұл олардың оқу материалын меңгергенін білдіреді. Егер барлық пәндер тест тапсырмаларын орындай алмаса, бұл оқу материалы игерілмегенін білдіреді. Екі жағдайда да тест өз міндетін орындады.

Критериалды-бағдарланған тест-бұл оқушылардың білімі, дағдыларының толық көлеміне қатысты оқу жетістіктерінің деңгейін өлшеуге мүмкіндік беретін

тапсырмалар жүйесі. Мұндай сынақтардың материалы-нақты оқу пәндерінен алынған тапсырмалар және оларды орындаудың нақты психологиялық аспектілері арнайы талдаумен белгіленген.

- Мониторингті жаңа ақпараттық технология ретінде іс жүзінде іске асыру келесі кезеңдерден өтуді көздейді:
- - мониторинг мақсатын қалыптастыру және оны міндеттерде нақтылау,
- - бақылау жүйесін анықтау. Бақылау жүйесі келесі элементтердің болуын болжайды:
- бақылау типі: кіріспе- ағымдағы- тақырыптық - аралық аралық - қорытынды - емтихан);
- бақылау тәсілдері ауызша жеке, топтық, фронтальды, өзара сұрақ), жазбаша эссе, диктант және т. б.), графикалық суреттер, схемалар және т. б.), ойын кроссвордтары, олимпиадалар, дәстүрлі емес сабақтар), тестілік балама, көп вариантты, реттік, конструктивті, тарату);
- бағалау шкаласына байланысты бағалау критерийлері: балдық-бағалау, бағалаудың түс шкаласы, кредиттік жүйе, портфолио және т. б.),

Мониторингтің орындылығы. Мақсаттарды алдын-ала болжау қиын болған кезде бақылау ұсынылады:

- * бақылау объектісі үнемі өзгеріп отырғанда,
- * берілген параметрлерде объектіні үнемі ұстап тұру қажет болғанда,
- * өзгерістер жасырын болған кезде және олардың оң сипатына сенімділік болмаған кезде,
- * егер нақты анықталған диагноз қойылған мақсат болмаса, бірақ сіз жалпы тенденцияны білуіңіз керек.

Мониторинг өзінің технологиялылығымен және білім алушының ЗУН сапасын арттыру үшін де, педагог еңбегінің рефлексиясы үшін де практикалық маңыздылығымен сипатталады. Бірақ мониторингтің кемшіліктері де бар: оның еңбек сыйымдылығы, тиімділік дәрежесі, оқушылардың пассивті рөлі. Мониторингтің еңбек сыйымдылығын еңсерудің мүмкін жолдары АКТ қолдану және білім алушылардың өзін-өзі бақылауын дамыту болып табылады. Осылайша, бақылау- мұғалім мен оқушы арасындағы педагогикалық қарым-қатынас нәтижелерін бақылау процесі, онда бақылаудың әртүрлі формалары мен әдістері қолданылады, ал басым нәтижелер арасында сандық немесе салыстырмалы-сандық емес оқытудың дәрежесі), бірақ сапалық және салыстырмалы-сапалық дәрежесі) кейіннен диагностикалау, түзету және болашақ Педагогикалық қызметті болжау, бұл тек нәтижелілік емес оқушының іс-әрекеті, сонымен қатар мұғалімнің педагогикалық практикасының тиімділігінің көрсеткіші, оның рефлексиясы.

Салыстырмалы мониторинг өңірлер, облыстар, аудандар, мектептер, жекелеген мұғалімдер және білім беру қызметіне басқа да қатысушылар үшін көрсеткіштер жиынтығы бойынша сандық бағаларды салыстыруға бағытталған. Салыстырулар аумақтың тігінен, аймақтардан, білім беру мекемелерінен) немесе көлденеңінен мектеп оқушыларының рейтингі, аумақтардың рейтингі және т.б.)

бірдей көрсеткіштер бойынша сандық бағалауды талдау негізінде және бағаларды ауыстыратын әртүрлі факторларды ескере отырып жүргізіледі. Салыстырмалы мониторинг нәтижелері бойынша әдетте әкімшілік шешімдер қабылданады. Салыстыру кезінде көрсеткіштер мен олардың өзара әсері арасындағы байланыстарды талдау ерекше маңызға ие. Салыстырмалы мониторингте пайдаланылатын көрсеткіштер жиынтығының жеткілікті толықтығын және мониторинг жүргізуге қатысатын білім алушылардың іріктемелі жиынтықтарының өкілдігін дәлелдеу қажет. Салыстырмалы мониторингте әдетте мектептерден тыс, бірақ олардың білім беру нәтижелеріне айтарлықтай әсер ететін факторлар туралы қосымша ақпарат жинау үшін сандық шкалалар, стандартталған оқу жетістіктері сынақтары және кәсіби әзірленген сауалнамалар қолданылады.

Үлгермеушіліктің алдын алу мақсатында барлық пән мұғалімдері жүйеде үлгерімі төмен оқушылармен жеке жұмысты ойластырып, жүргізуі қажет. Педагогикалық кеңесте тоқсанның қорытындысын қарау, білім алушылардың үлгермеу себептерін анықтау және артта қалған білім алушылармен жұмыс істеу алгоритмдерін әзірлеу. Сабақтарды жоспарлау кезінде оқушылармен жеке жұмыс жүйесін ойластырыңыз, білімдегі, дағдылардағы қалыптасқан олқылықтарды уақтылы анықтаңыз және олқылықтарды уақтылы жоюды ұйымдастырыңыз, сабақтарда сәттілік жағдайын жасауға тырысады. Сынып жетекшілері тоқсан Мен жылдың қорытындысы бойынша ата-аналар жиналысын өткізуі керек.

Ұсыныстар:

1. Педагогикалық кеңесте 4 тоқсандағы және бір жылдағы үлгерім қорытындыларын қарастыру.
2. Ата-аналарға тоқсан Мен жылдың қорытындысы туралы хабарлаңыз. Білім алушылардың жетістіктері мен біліміндегі олқылықтар туралы ата-аналарды уақтылы хабардар ету.
3. Мектеп мұғалімдері білім алушылардың оқыту сапасы мен оқыту дәрежесін арттыру бойынша жұмысты жандандыруы, оқыту сапасын арттыру мақсатында білім алушылардың әртүрлі қателіктерінің алдын алу бойынша әдістемелік жұмысты сауатты құруы, қателіктердің алдын алу бойынша тұрақты тренинг өткізуі, логикалық ойлауды дамытуға ықпал ететін оқыту әдістерін практикаға енгізуді жалғастыруы, бітіруші сыныптарда курстың негізгі тақырыптарын мақсатты түрде қайталауға ерекше назар аударуы қажет, мемлекеттік бағдарламада көзделген.

Білім алушылардың білім беру сапасын арттыруға көптеген факторлар әсер етеді, олардың бірі оқу-әдістемелік қамтамасыз ету сапасы, яғни оқулықтардың сапасы болып табылады. Білім беру ұйымдарындағы білім сапасы тек оқу нәтижесі ғана емес, сонымен қатар оқу материалдары - оқулықтардың сапасы деп түсініледі. Соңғы бірнеше жылда мектеп оқушылары мен мұғалімдерге түсінікті сапалы оқулықтар, қателіктер мен семантикалық қателіктер жоқ екендігі айтылды. Отандық оқулықтардың сапасы терең, жүйелі және білім беру жүйесіне ғана емес, бүкіл қоғамның тұрақтылығына да елеулі әсер етуі мүмкін.

Оқулықтар мен ОӘК осы оқу пәндері бойынша білім алушылардың білім сапасын арттыруға әсерін ескере отырып, «11-сыныпқа арналған Жаңартылған білім беру мазмұнының МЖМБС сәйкес оқулықтар мен ОӘК-ні апробациялау қорытындылары бойынша әдістемелік ұсынымдар» негізге алынды (Қараңыз. <https://uba.edu.kz/qaz>)

11-сыныпқа арналған Жаңартылған білім беру мазмұнының МЖМБС сәйкес оқулықтар мен ОӘК-ні апробациялау қорытындылары бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар.– Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020. – 160 б.)

«Қазақстан тарихы» оқу пәні

11-сыныпта «Қазақстан тарихы» оқу пәнін апробациядан өткізген мұғалімдер туралы мәліметтер 353-кестеде көрсетілген.

Құқық негіздері	Білімі	Еңбек өтілі		Санаты						«Өрлеу» БАҰО			«НЗМ» ДББҰ		
	Жоғары	5 жылға дейін	10 жылдан жоғары	жоғары	бірінші	санаты жоқ	Зерттеуші-педагог	Педагог-эксперт	Педагог-модератор	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл
Атамұра	7	0	7	2	1	1	2	1		1	1	1	1	1	2
Мектеп	11	1	10	5	1		2	1	2	1	4	3	3	2	1
Барлығы	18	1	10	7	2	1	4	2	2	2	5	4	4	3	3

499-сурет. «Қазақстан тарихы» пәні мұғалімдерінің білімі мен еңбек өтілі туралы мәліметтер.

500-сурет. «Қазақстан тарихы» пәні мұғалімдерінің санаты бойынша мәліметтер.

501-сурет. «Қазақстан тарихы» пәні мұғалімдерінің «Өрлеу» БАҰО курстарынан өтуі

502-сурет. «Қазақстан тарихы» пәні мұғалімдерінің «НЗМ» ДББҰ курстарынан өтуі

11-сыныптар бойынша апробацияға ұсынған оқулықтарға тоқталсақ, «Қазақстан тарихы» оқулығы бойынша екі оқулық апробацияға ұсынылды. Ол – «Мектеп» және «Атамұра» баспасынан шыққан оқулық (354-кесте).

354-кесте. «Қазақстан тарихы» пәні оқулығы бойынша мәлімет

Пән атауы	Баспалар	
		Атамұра

503-сурет. «Қазақстан тарихы» пәні оқулығын апробацияға ұсынған баспалар.

Оқулықтың құрылымы, тапсырмалардың оқу материалына сәйкестігі, иллюстрациялық материалдар, оқу-әдістемелік кешендердің (ОӘК) мазмұнына қатысты пән-мұғалімдері арасында сауалнама жүргізілді.

Бұдан әрі бөлімдерге қатысты сауалнаманың қорытындылары әр оқулыққа жеке келтірілген.

I бөлім. Оқулықтың құрылымы:

- ✓ мазмұны;
- ✓ кіріспе;
- ✓ түсіндіру мәтіні;
- ✓ иллюстрациясы;
- ✓ бақылау сұрақтары мен тапсырмалар;
- ✓ бөлімдер бойынша оқу материалдары көлемінің оңтайлылығы;
- ✓ білім алушының психологиялық және жас ерекшеліктеріне оқу материалының сәйкес келуі;
- ✓ оқу материалын мазмұндау логикасы (бөлімдер сабақтастығының сақталуы);
- ✓ оқулық мазмұнында қазақстандық компоненттің көрініс табуы;
- ✓ ғылыми және қолжетімділік принциптерін сақтау, мазмұнының, тапсырмалардың шынайы өмірдегі жағдаяттарымен байланысын қамтамасыз ету бойынша 504-505-суреттерде көрініс тапқан.

504-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығы құрылымы туралы мәліметтер.

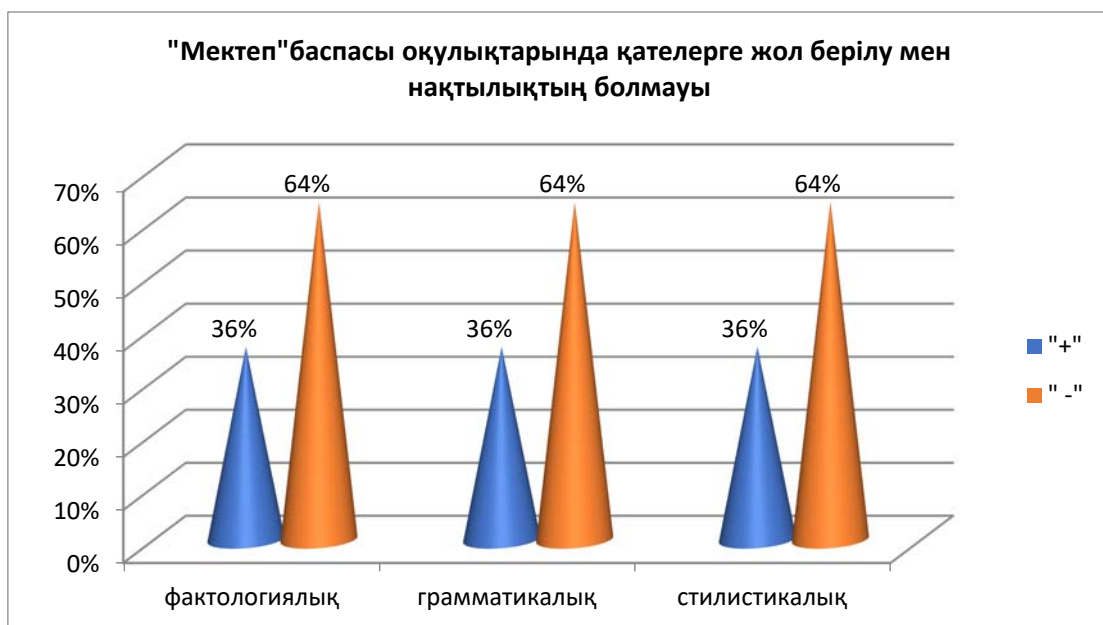

505-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығы құрылымы туралы мәліметтер

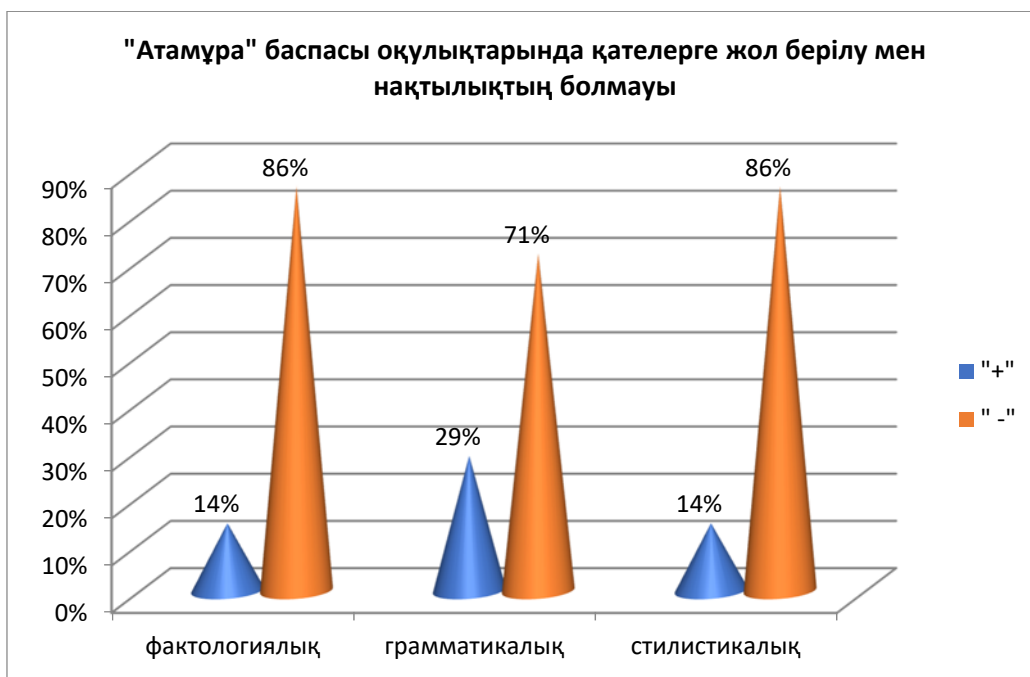

II. Оқулықта кездесетін фактологиялық, грамматикалық, стилистикалық қателіктерді анықтау бойынша қорытындылар 506-507 суреттерде көрініс тапқан.

506-сурет. «Мектеп» баспасы оқулықтарында қателерге жол берілу мен нақтылықтың болмауы туралы мәліметтер

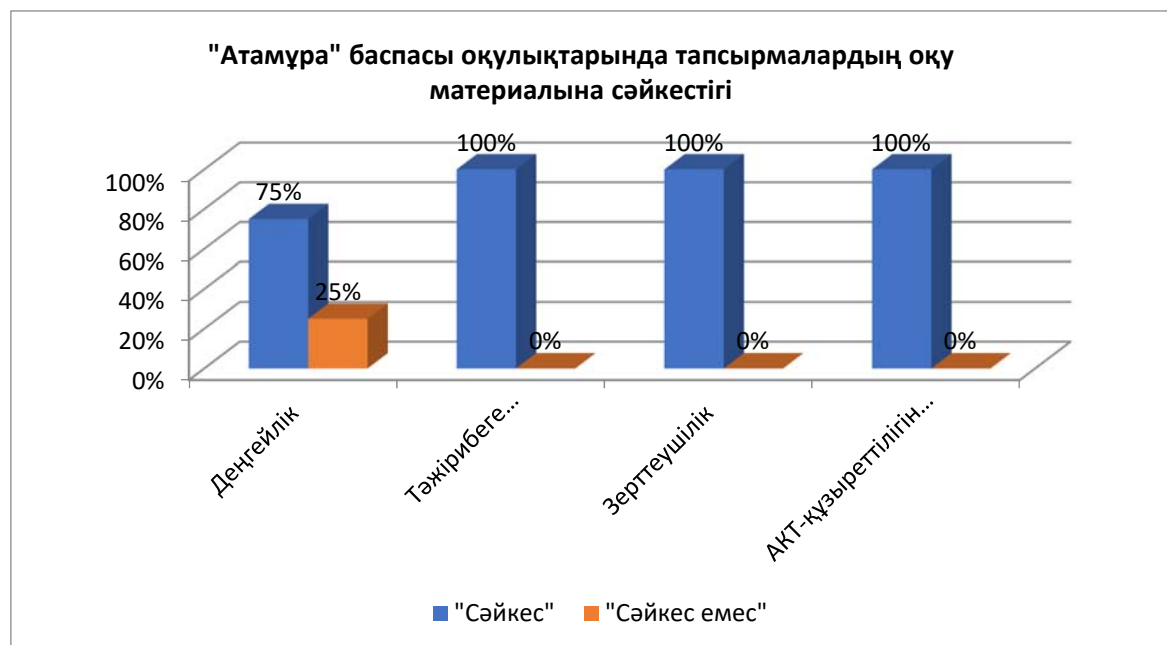

507-сурет. «Атамұра» баспасы оқулықтарында қателерге жол берілу мен нақтылықтың болмауы туралы мәліметтер.

III. Оқулықтағы деңгейлік, тәжірибеге бағытталған, зерттеушілік тапсырмалар мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құзыреттілігін қалыптастыру тапсырмаларының оқу материалына сәйкес берілуі бойынша қорытындылар 508-509 суреттерде көрініс тапқан.

508-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығында тапсырмалардың берілуі

«Атамұра» баспасы оқулығында деңгейлік тапсырмалар, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құзыреттілігін қалыптастыру тапсырмалары берілген. (508-сурет).

509-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығында тапсырмалардың берілуі

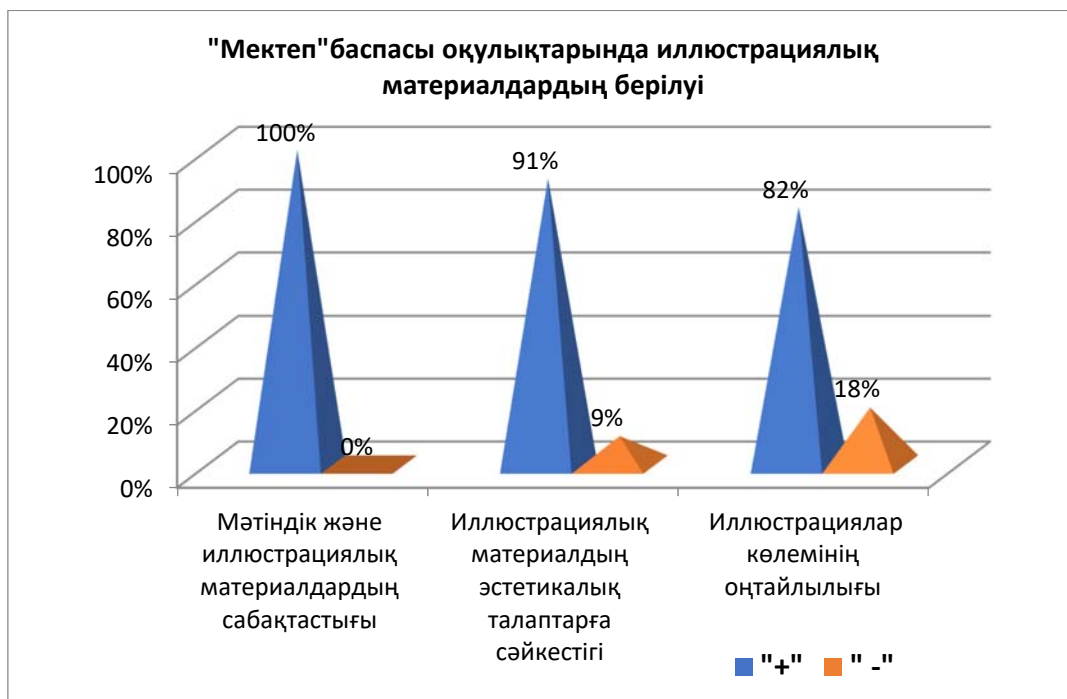
«Мектеп» баспасы оқулығында ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құзыреттілігін қалыптастыру тапсырмалары берілген. Оқу материалына сәйкес деңгейлік тапсырмалар, тәжірибеге бағытталған және зерттеушілік тапсырмалар көрініс тапқан (509-сурет).

IV бөлім. Иллюстрациялық материалдардың берілуі:

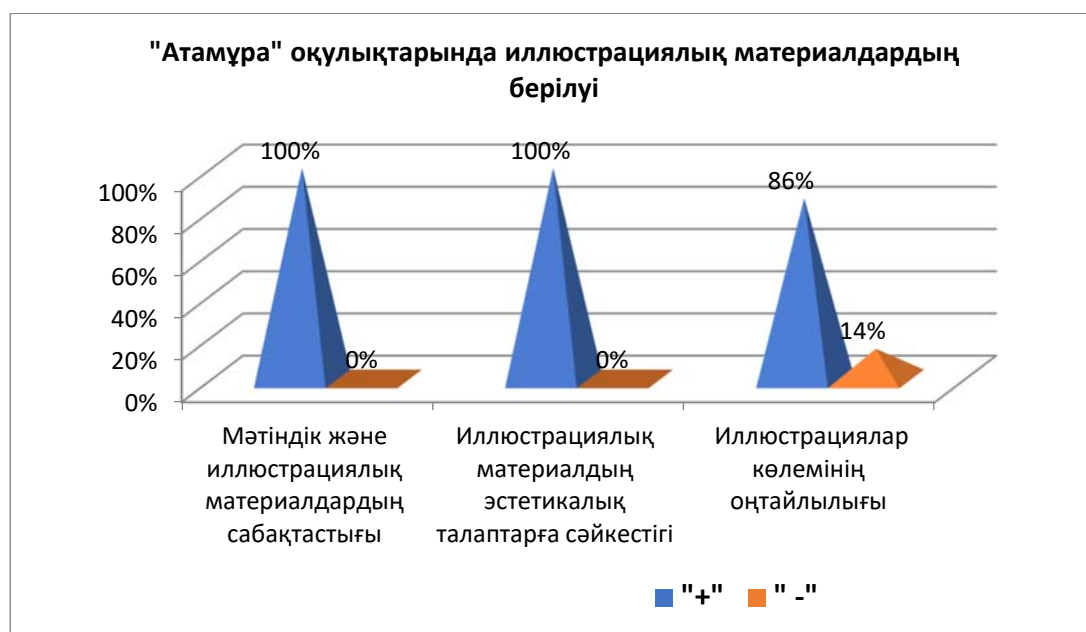
- ✓ Мәтіндік және иллюстрациялық материалдардың сабақтастығы;
- ✓ Иллюстрациялық материалдың эстетикалық талаптарға сәйкестігі;
- ✓ Иллюстрациялар көлемінің оңтайлылығы бойынша қорытындылар

510-511-суреттерде көрініс тапқан.

510-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығында иллюстрациялық материалдардың берілуі

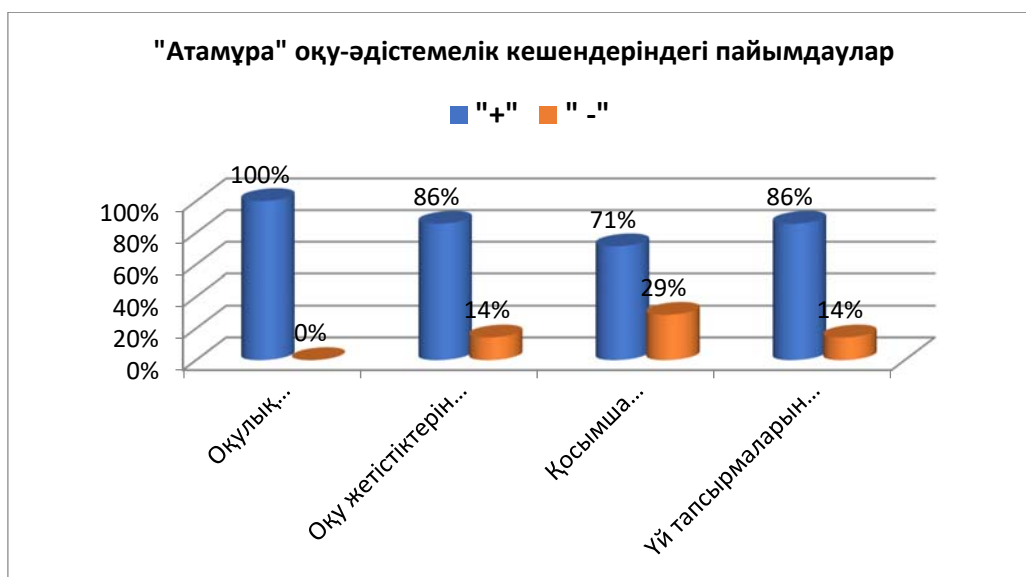
511-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығында иллюстрациялық материалдардың берілуі

V бөлім. Оқу-әдістемелік кешендер:

- ✓ оқулық мазмұнына сәйкестігі;
- ✓ оқу жетістіктерін бағалау бойынша БЖБ, ТЖБ тапсырмаларының болуы;
- ✓ қосымша ресурстарды пайдалану бойынша тәжірибелік ұсыныстардың болуы (сілтемелер);
- ✓ үй тапсырмаларын орындау бойынша тәжірибелік ұсыныстардың болуы бойынша қорытындылар 512-513-суреттерде көрсетілген.

512-сурет. «Атамұра» баспасы оқу-әдістемелік кешендеріндегі пайымдаулар

513-сурет. «Мектеп» баспасы оқу-әдістемелік кешендеріндегі пайымдаулар

11-сынып «Қазақстан тарихы» оқулығы мен оқу әдістемелік кешені Апробацияға 11-сыныпқа арналған «Қазақстан тарихы» пәні оқулығы екі баспадан ұсынылды (355-кесте).

355-кесте – Апробацияға ұсынылған баспалар тізімі

Оқулықтың атауы	Авторлары	Баспасы
Қазақстан тарихы	З.А. Джандосова	Мектеп
Қазақстан тарихы. Оқулық. 1, 2-бөлім	З. Қабылдинов, А. Сандыбаева, Ф. Лебаев	Атамұра

«Қазақстан тарихы» оқулығы 11-сынып, «Мектеп» баспасы

Авторлары: З.А. Джандосова

Жалпы қорытынды. Қазақстан тарихы оқулығы жаңартылған бағдарлама бойынша жазылған. Оқулық оқу жылының тоқсандарына сәйкес төрт бөлімнен тұрады және хронологиялық емес, тақырыптық қағидатпен құрылған.

Ұсыныстар:

- оқулық мазмұны күрделі, оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес берілсе;
- картамен жұмыс жасауға ізденуге арналған жеке, жұптық тапсырмалар қарастырылса;
- оқулық мазмұнындағы тапсырмалар түрлендіріліп берілсе;
- термин сөздерге анықтама берілсе;
- кесте, тірек-сызба, тест тапсырмалары берілсе;
- оқулықта берілген иллюстрациялар оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес берілсе;
- суреттерге түсіндірме берілсе;
- тақырыптық карталарды қамтамасыз ету ұсынылады.

«Қазақстан тарихы» оқулығы 11-сынып, «Атамұра» баспасы

Авторлары: З. Қабылдинов, А. Сандыбаева, Ф. Лебаев

Жалпы қорытынды.

Оқулық бағдарламаға сай әзірленген. Оқулықта берілген тақырыптар мазмұнына сай ашылған. Қосымша деректер жеткілікті берілген. Тақырыптарда берілген суреттер анық. Тақырыптардың соңында термин сөздерге анықтама берілген. Қазақстанда көшпелі мал шаруашылығы және егіншіліктің дамуы тақырыбында ежелгі кезеңнен бастап ХІХ ғасырға дейінгі жазылған деректер жеткілікті берілген. Ғалымдардың зерттеулерінен үзінді жүйелі келтірілген. Тапсырмалар оқу мақсатына сәйкес әзірленген. Оқулықтың безендірілуі талапқа сай және карта, суреттер, қосымша мәліметтер келтірілген.

Ұсыныстар:

- Картамен жұмыс жасауға арналған тапсырмалар берілсе;
- оқушының қабылдауына, түсінуіне сай және тақырыпқа сәйкес сызбалар мен кестелер келтірілсе;
- тақырып соңында өзін - өзі тексеруге арналған сұрақтар мен тест тапсырмалары берілсе;
- қазақ хандарының өмір сүру жылдары нақты беру ұсынылады.

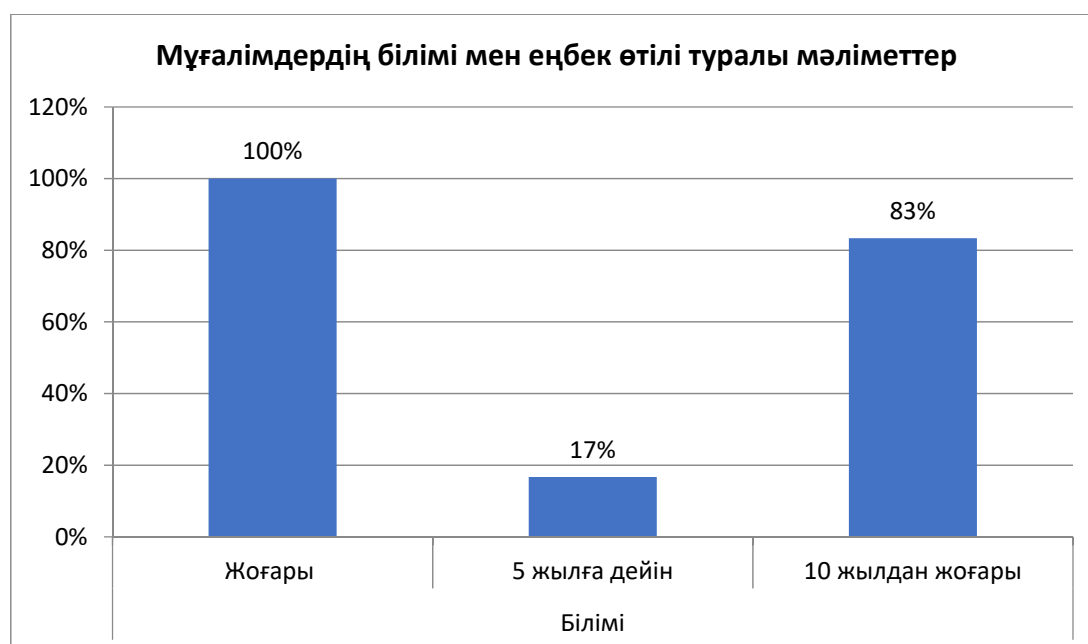
«Дүниежүзі тарихы» оқу пәні

11-сыныпта «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнін апробациядан өткізген мұғалімдер туралы мәліметтер 356-кестеде көрсетілген.

Дүниежүзі тарихы	Білімі	Еңбек өтілі	Санаты	«Өрлеу» БАҰО	«НЗМ» ДББҰ
------------------	--------	-------------	--------	--------------	------------

	Жоғары	5 жылға дейін	10 жылдан жоғары	жоғары	санаты жоқ	Зерттеуші-педагог	Педагог-эксперт	Педагог-модератор	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл
Атамұра	4	1	3	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1
Арман ПВ	4	1	3	1	1		1	1			2	1	1	
Мектеп	4		4			1	2					1	1	
Барлығы	12	2	10	2	2	2	4	1	1	2	3	3	3	1

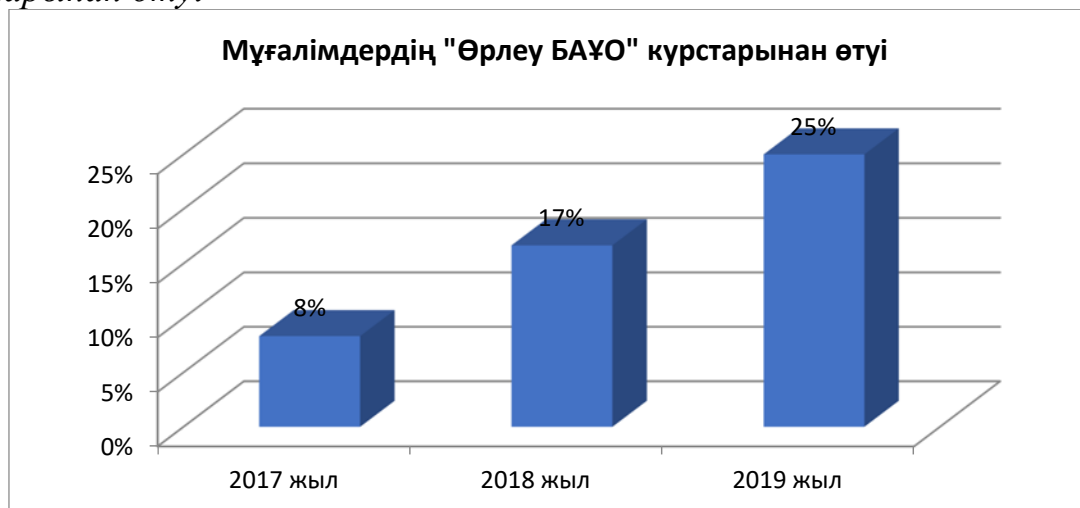
514-сурет. «Дүниежүзі тарихы» пәні мұғалімдерінің білімі мен еңбек өтілі туралы мәліметтер.

515-сурет. «Дүниежүзі тарихы» пәні мұғалімдерінің санаты бойынша мәліметтер.

516-сурет. «Дүниежүзі тарихы» пәні мұғалімдерінің «Өрлеу» БАҰО курстарынан өтуі

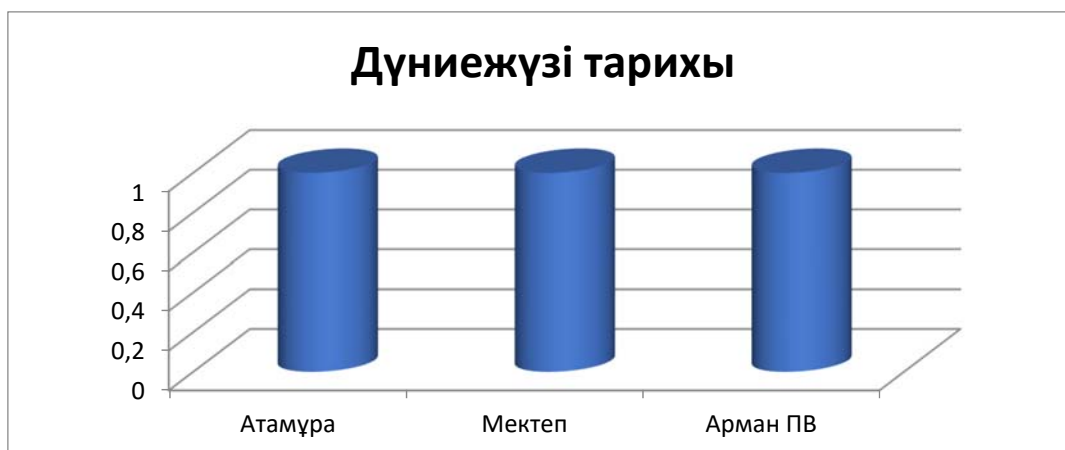

517-сурет. «Дүниежүзі тарихы» пәні мұғалімдерінің «НЗМ» ДББҰ курстарынан өтуі

II-сыныптар бойынша апробацияға ұсынған оқулықтарға тоқталсақ, «Дүниежүзі тарихы» оқулығы бойынша үш оқулық апробацияға ұсынылды. Ол – «Мектеп», «Атамұра» және «Арман ПВ» баспасынан шыққан оқулықтар (518-сурет).

518-сурет. «Дүниежүзі тарихы» пәні оқулығын апробацияға ұсынған баспалар.

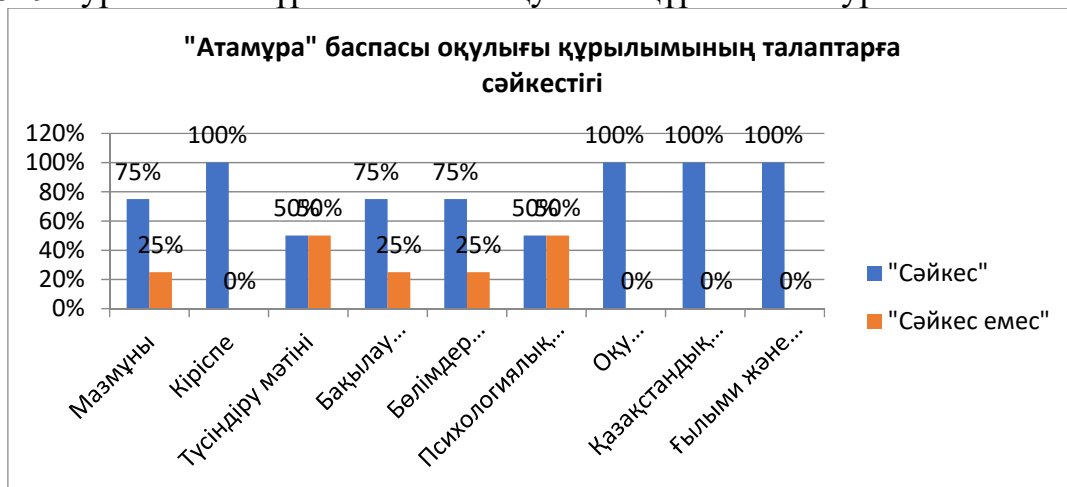
Оқулықтың құрылымы, тапсырмалардың оқу материалына сәйкестігі, иллюстрациялық материалдар, оқу-әдістемелік кешендердің (ОӘК) мазмұнына қатысты пән-мұғалімдері арасында сауалнама жүргізілді.

Бұдан әрі бөлімдерге қатысты сауалнаманың қорытындылары әр оқулыққа жеке келтірілген.

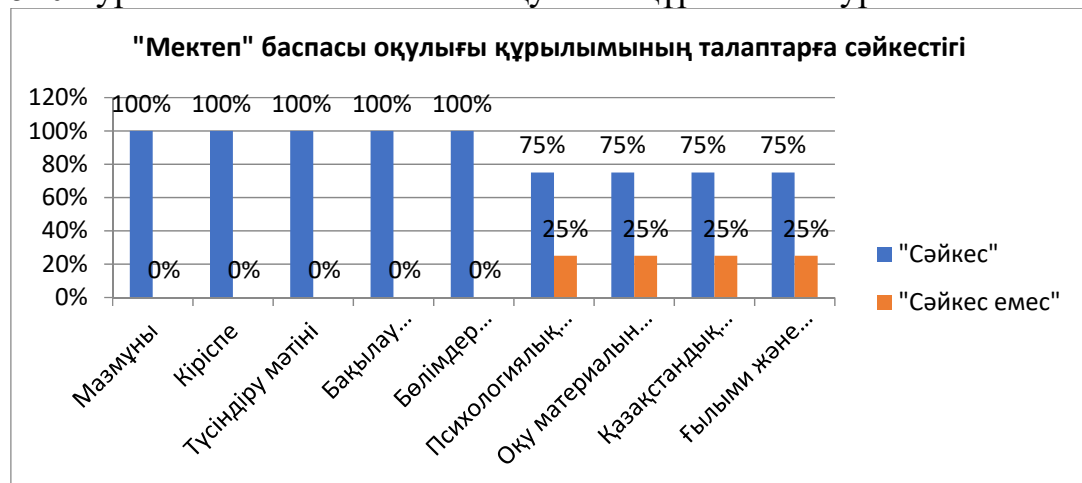
I бөлім. Оқулықтың құрылымы:

- ✓ мазмұны;
- ✓ кіріспе;
- ✓ түсіндіру мәтіні;
- ✓ иллюстрациясы;
- ✓ бақылау сұрақтары мен тапсырмалар;
- ✓ бөлімдер бойынша оқу материалдары көлемінің оңтайлылығы;
- ✓ білім алушының психологиялық және жас ерекшеліктеріне оқу материалының сәйкес келуі;
- ✓ оқу материалын мазмұндау логикасы (бөлімдер сабақтастығының сақталуы);
- ✓ оқулық мазмұнында қазақстандық компоненттің көрініс табуы;
- ✓ ғылыми және қолжетімділік принциптерін сақтау, мазмұнының, тапсырмалардың шынайы өмірдегі жағдаяттарымен байланысын қамтамасыз ету бойынша 519-521-суреттерде көрініс тапқан.

519-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығы құрылымы туралы мәліметтер.

520-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығы құрылымы туралы мәліметтер.

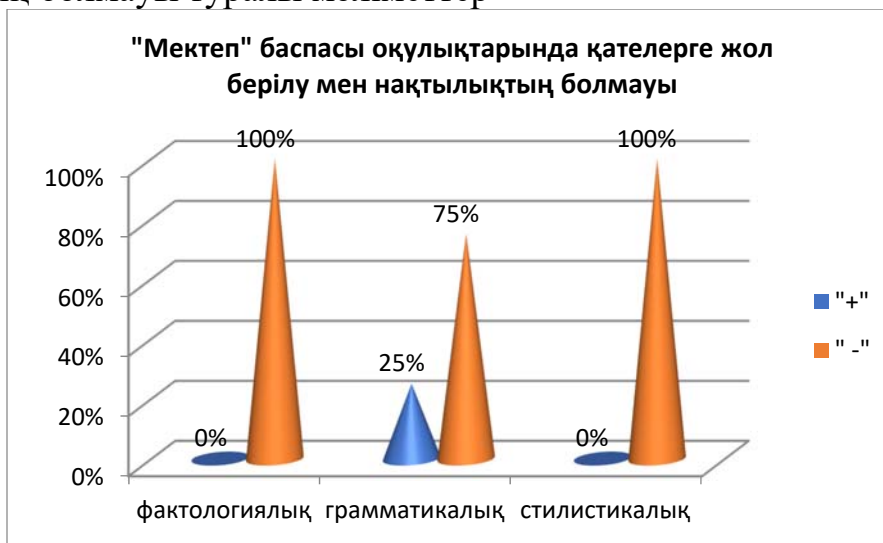

521-сурет. «Арман ПВ» баспасы оқулығы құрылымы туралы мәліметтер

II. Оқулықта кездесетін фактологиялық, грамматикалық, стилистикалық қателіктерді анықтау бойынша қорытындылар 522-524 суреттерде көрініс тапқан.

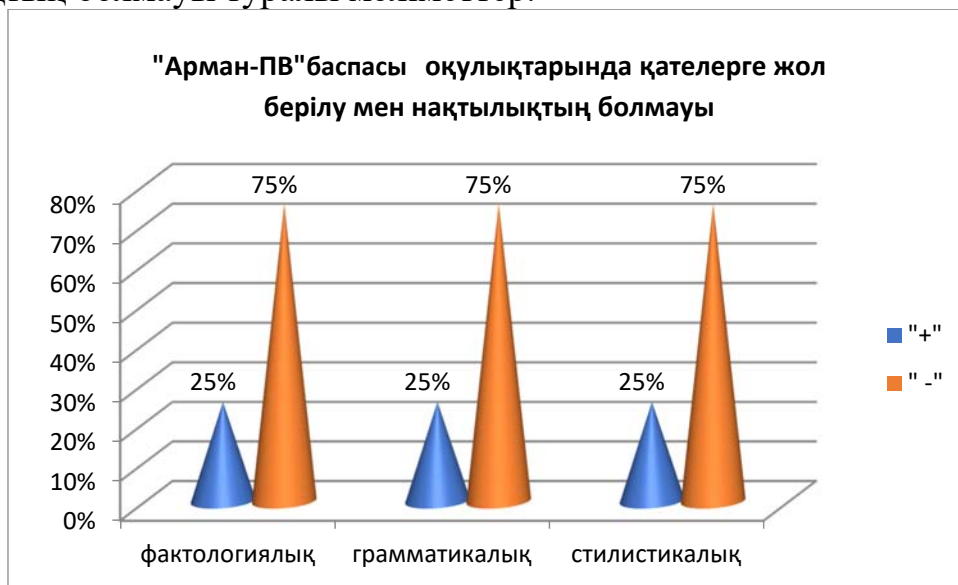
522-сурет. «Мектеп» баспасы оқулықтарында қателерге жол берілу мен нақтылықтың болмауы туралы мәліметтер

523-сурет. «Атамұра» баспасы оқулықтарында қателерге жол берілу мен нақтылықтың болмауы туралы мәліметтер.

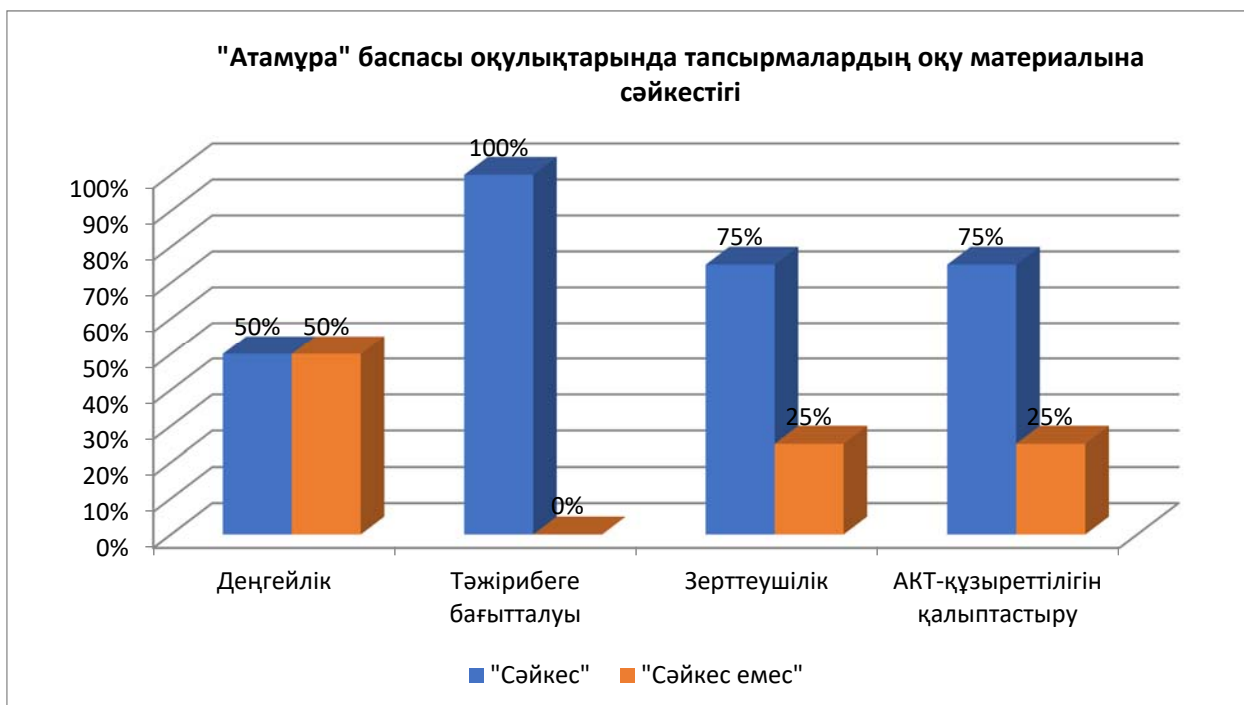

524-сурет. «Арман ПВ» баспасы оқулықтарында қателерге жол берілу мен нақтылықтың болмауы туралы мәліметтер.

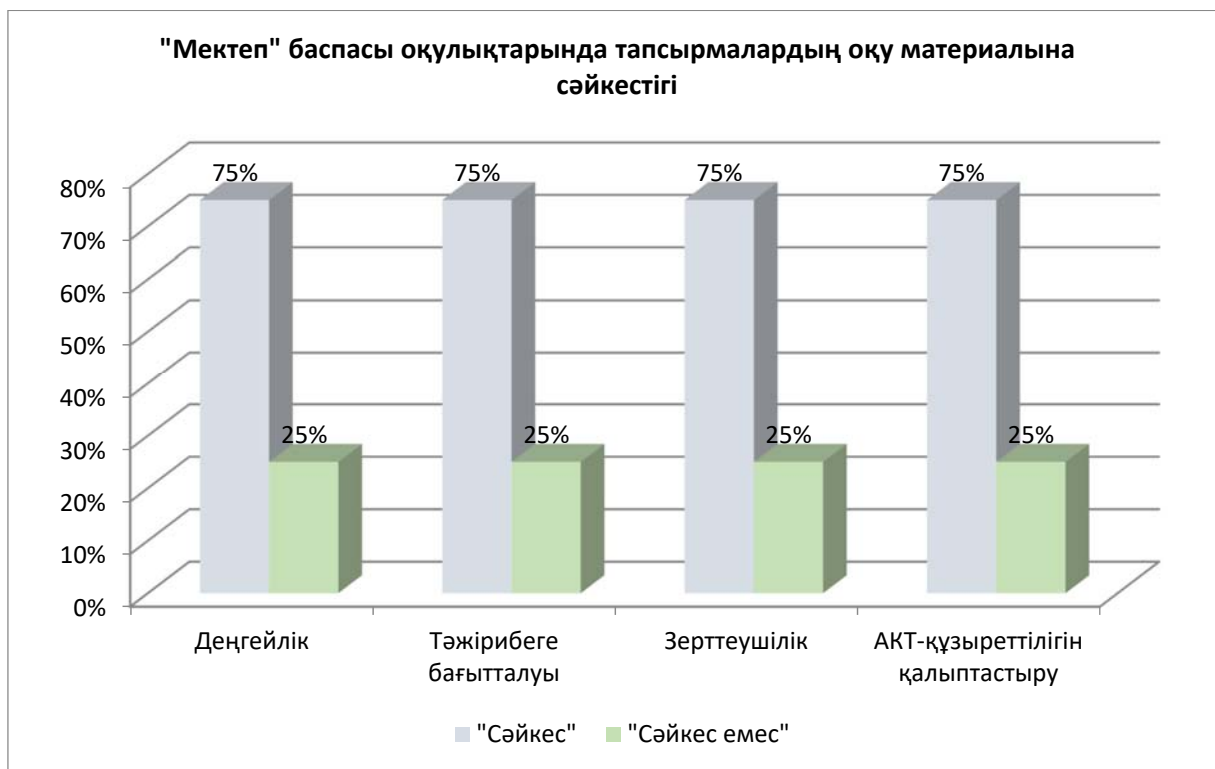

III. Оқулықтағы деңгейлік, тәжірибеге бағытталған, зерттеушілік тапсырмалар мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құзыреттілігін қалыптастыру тапсырмаларының оқу материалына сәйкес берілуі бойынша қорытындылар 525-527-суреттерде көрініс тапқан.

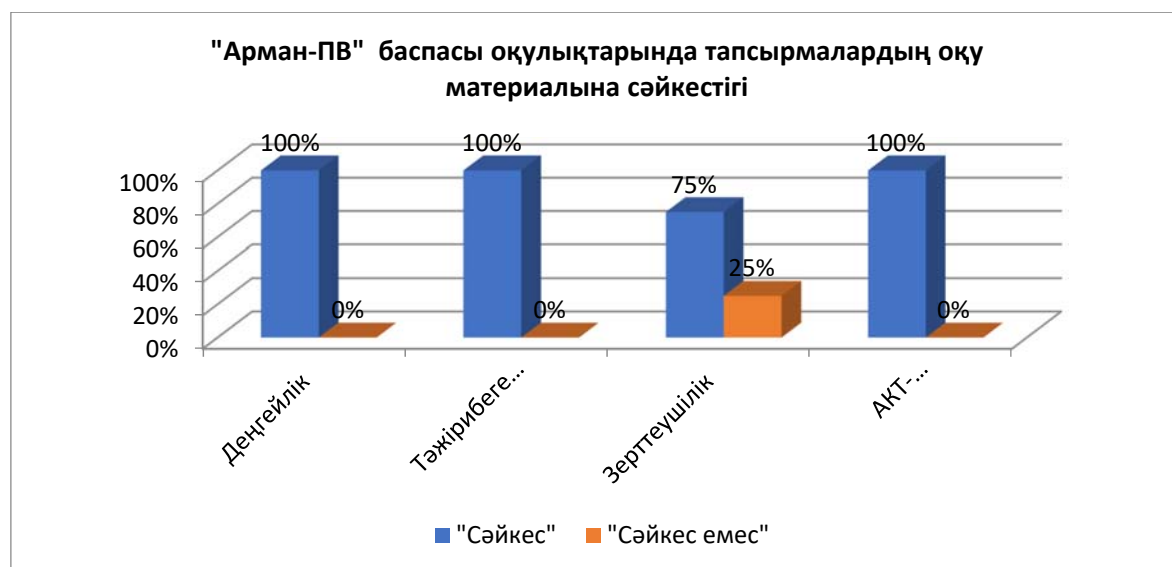
525-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығында тапсырмалардың берілуі

526-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығында тапсырмалардың берілуі

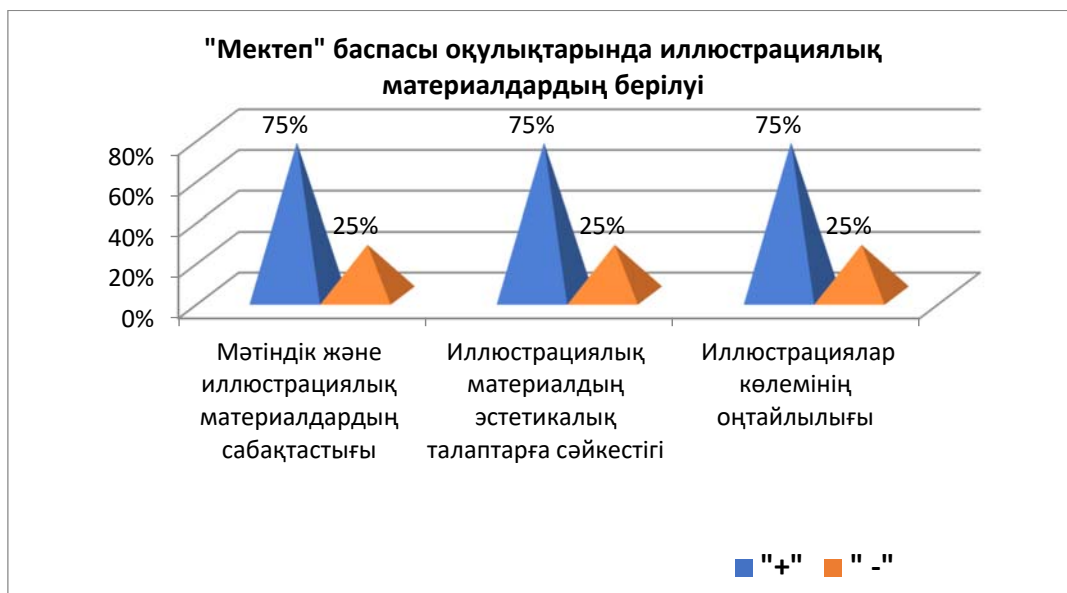
527-сурет. «Арман ПВ» баспасы оқулығында тапсырмалардың берілуі

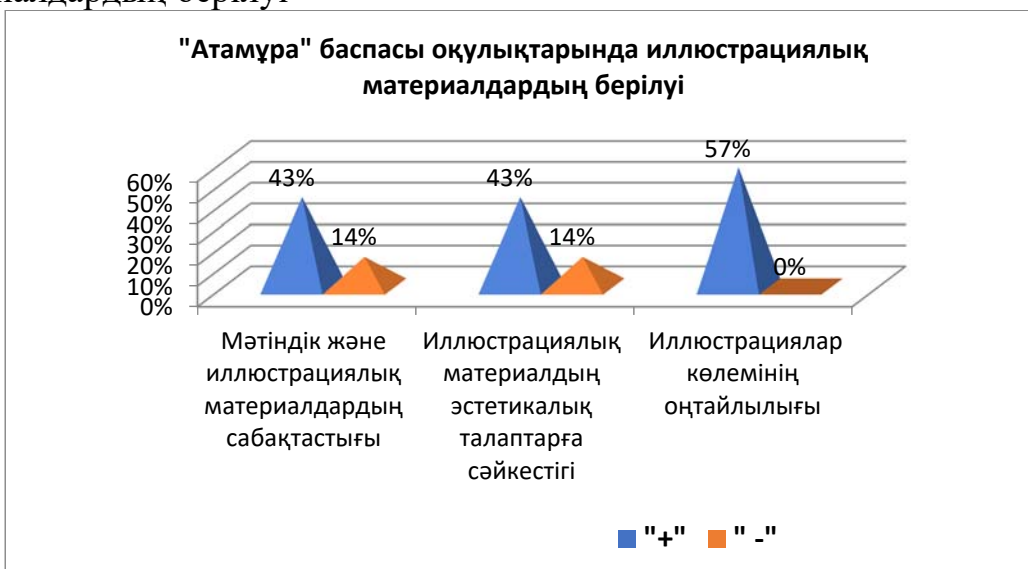
IV бөлім. Иллюстрациялық материалдардың берілуі:

- ✓ Мәтіндік және иллюстрациялық материалдардың сабақтастығы;
- ✓ Иллюстрациялық материалдың эстетикалық талаптарға сәйкестігі;
- ✓ Иллюстрациялар көлемінің оңтайлылығы бойынша қорытындылар 528-530-суреттерде көрініс тапқан.

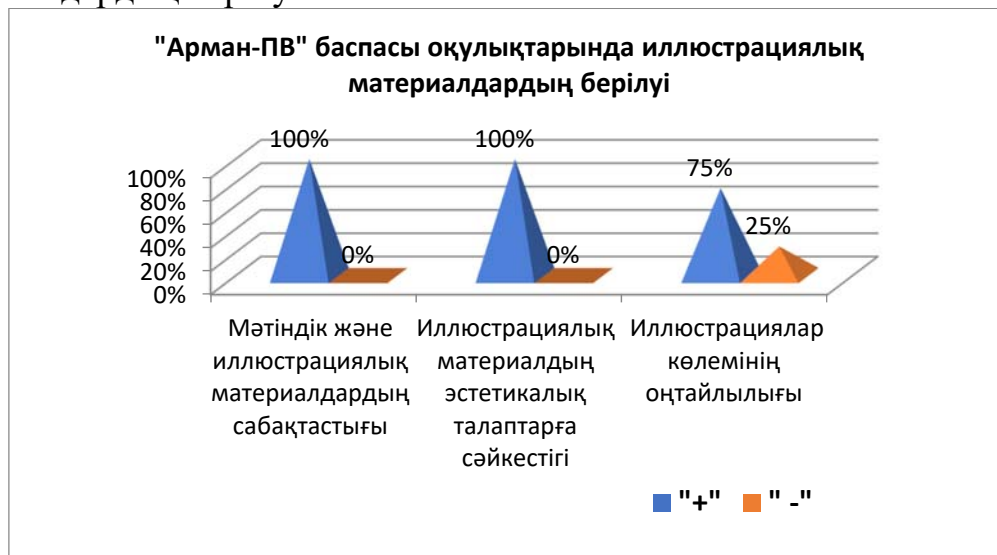
528-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығында иллюстрациялық материалдардың берілуі

529-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығында иллюстрациялық материалдардың берілуі

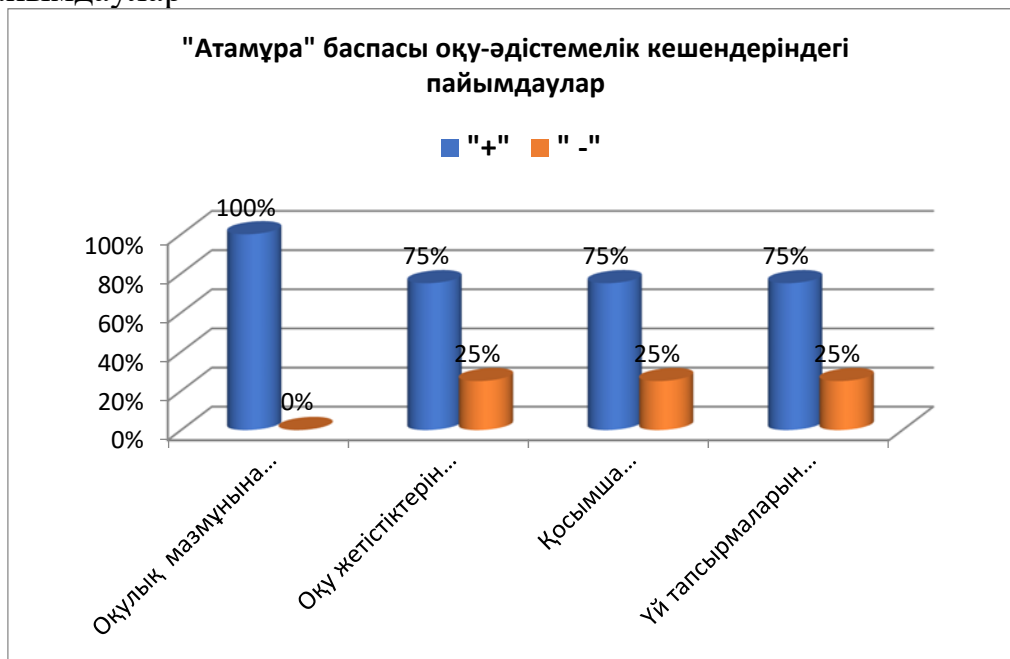

530-сурет. «Арман ПВ» баспасы оқулығында иллюстрациялық материалдардың берілуі

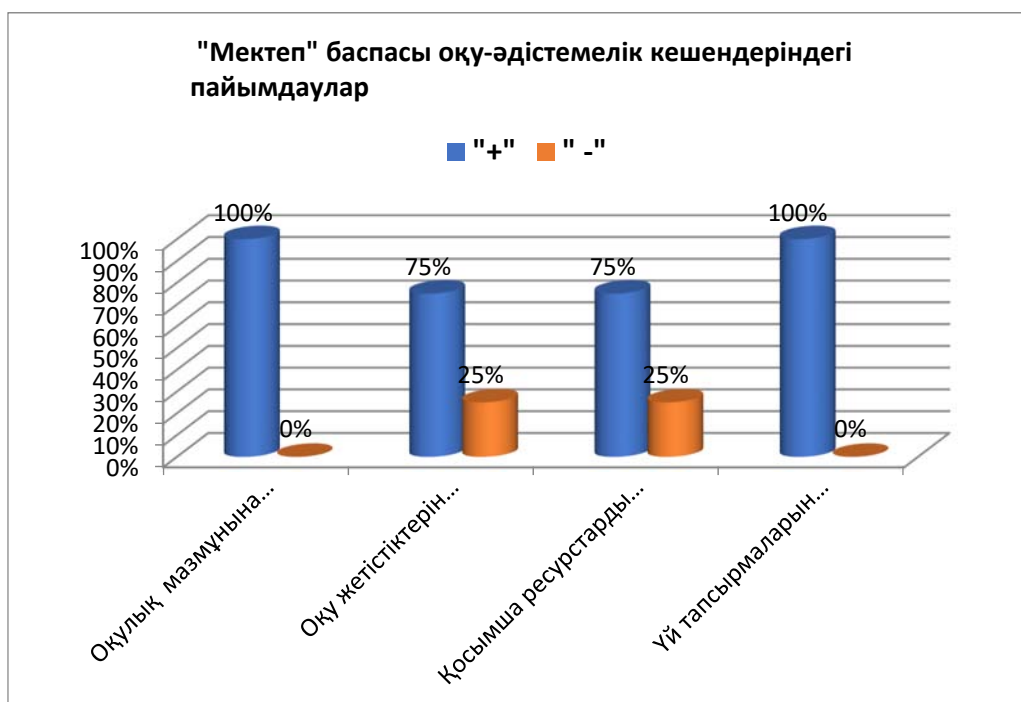

V бөлім. Оқу-әдістемелік кешендер:

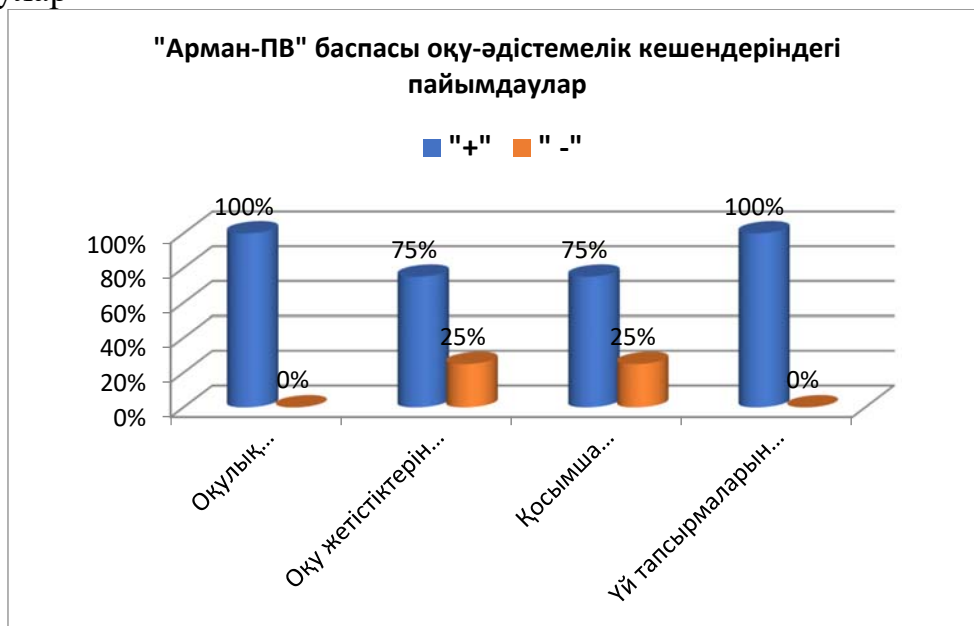
- ✓ оқулық мазмұнына сәйкестігі;
 - ✓ оқу жетістіктерін бағалау бойынша БЖБ, ТЖБ тапсырмаларының болуы;
 - ✓ қосымша ресурстарды пайдалану бойынша тәжірибелік ұсыныстардың болуы (сілтемелер);
 - ✓ үй тапсырмаларын орындау бойынша тәжірибелік ұсыныстардың болуы бойынша қорытындылар 531-533-суреттерде көрсетілген.
- 531-сурет. «Атамұра» баспасы оқу-әдістемелік кешендеріндегі пайымдаулар

532-сурет. «Мектеп» баспасы оқу-әдістемелік кешендеріндегі пайымдаулар

533-сурет. «Арман ПВ» баспасы оқу-әдістемелік кешендеріндегі пайымдаулар

11-сынып «Дүниежүзі тарихы» оқулығы мен оқу әдістемелік кешені Аprobацияға 11-сыныпқа арналған «Дүниежүзі тарихы» пәні оқулығы 3 баспадан ұсынылды (357-кесте).

357-кесте – Аprobацияға ұсынылған баспалар тізімі

Оқулық атауы	Авторлары	Баспасы
Дүниежүзі тарихы	Р.Р. Қайырбекова, А.С. Ибраева, Г.Н.Аязбаева	Мектеп
	Н. В. Максименко, Е. А. Мясников, Ш. А. Илиясов	Атамұра
	Қ.А.Әпет, А.Б.Сатанов, А.Е.Нұрхаева, Э.И.Сапашева, А.Г.Батырғалиева	Арман ПВ

«Дүниежүзі тарихы» оқулығы «Атамұра» баспасы
 Авторлары: Н. В. Максименко, Е. А. Мясников, Ш.А.Илиясов

Жалпы қорытынды: Оқулық оқу бағдарламасына сай құрастырылған. Әр параграфта термин сөздер мен анықтамасы берілген. Әр тақырыптан соң тест тапсырмалары бар. Суреттер және каррикатуралар жақсы сапада жасалған, тақырыпқа сай берілген. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға арналған тапсырмалар қамтылған.

Ұсыныстар:

- оқулық мазмұны оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес әзірлеу;
- экономикаға байланысты тақырыптарға әлемнің тарихынан мысалдар келтіре отырып, тарихи мазмұнда беру;
- әр бөлімнен кейін бекіту, қорытындылау сұрақтары мен тапсырмаларын қарастыру;
- тақырып мазмұнына сәйкес тарихи карталармен қамтамасыз ету;

- оқулық соңында тарихи оқиғалардың хронологиялық тізбесін ұсыну;
- деңгейлік, талқылауға арналған тапсырмаларды қарастыру;
- оқулықтағы грамматикалық қателерді түзету ұсынылады.

«Дүниежүзі тарихы» оқулығы «Мектеп» баспасы

Авторлары: Р.Р. Қайырбекова, А.С. Ибраева, Г.Н.Аязбаева

Жалпы қорытынды: Оқулықтың мәтіні оқушыға түсінікті жазылған. Оқулықта саяси құқықтық процестер, қоғамдық саяси ойдың дамуы, білім мен ғылым салаларында кейінгі жылдары қол жеткізген жетістіктер енгізілген. Әрбір параграфқа берілген сұрақтар мен тапсырмалар оқулық мәтінімен, хрестоматиямен жұмыс істеуге басымдық беруді көздейді.

Ұсыныстар:

- тарихи оқиғалар хронологиясына көңіл бөлу;
- оқулықта деңгейлік, шығармашылық және тест тапсырмаларын беру;
- тақырып мазмұнына сәйкес тарихи карталар беру;
- косымша тапсырмалар және карталар бар дискілермен қамтамасыз ету ұсынылады.

«Дүниежүзі тарихы» оқулығы «Арман ПВ» баспасы

Авторлары: Қ.А.Әпет, А.Б.Сатанов, А.Е.Нұрхаева, Э.И.Сапашева, А.Г.Батыргалиева

Жалпы қорытынды: Оқулықта әлем тарихының этникалық, саяси, әлеуметтік-экономикалық, мәдени даму кезеңдері қамтылған. Оқулық оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес әзірленген. Әр параграфта термин сөздер, қызықты тарихи ақпараттар, зерттеу, шығармашылық, өзін-өзі тексеруге арналған тапсырмалар берілген. Оқулық иллюстрациялары сапалы берілген.

Ұсыныстар:

- Оқулықта әр параграф соңында тарихи карталар беру;
- Оқулықты әзірлеуде шрифт мөлшерін ескеру ұсынылады.

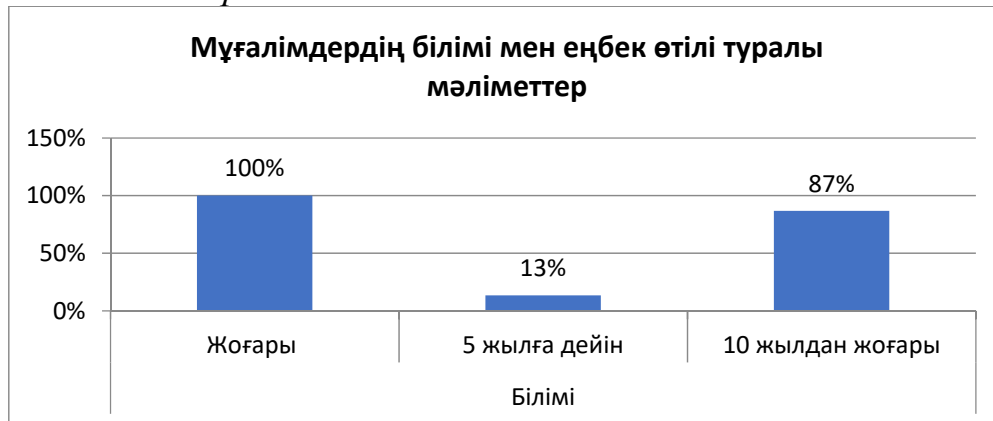
«Құқық негіздері» оқу пәні

II-сыныпта «Құқық негіздері» оқу пәнін апробациядан өткізген мұғалімдер туралы мәліметтер 358-кестеде көрсетілген.

Құқық негіздері	Білімі		Санаты							«Өрлеу» БАҰО			«НЗМ» ДБҰ				
	Еңбек өтілі	Жоғары	5 жылға дейін 5-10 жыл	10 жылдан жоғары	жоғары	бірінші	санаты жоқ	Зерттеуші-педагог	Педагог-эксперт	Педагог-модератор	Педагог-мастер	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл

Атамұра	8		8	5	1		1	3		1	3	2		2	1	1
Мектеп	7	2	5	3		1	4		1		2	2	1		2	
Барлығы	15	2	13	8	1	1	5	3	1	1	5	4	1	2	3	1

534-сурет. «Құқық негіздері» пәні мұғалімдерінің білімі мен еңбек өтілі туралы мәліметтер.

535-сурет. «Құқық негіздері» пәні мұғалімдерінің санаты бойынша мәліметтер.

536-сурет. «Құқық негіздері» пәні мұғалімдерінің «Өрлеу» БАҰО курстарынан өтуі

537-сурет. «Құқық негіздері» пәні мұғалімдерінің «НЗМ» ДББҰ курстарынан өтуі

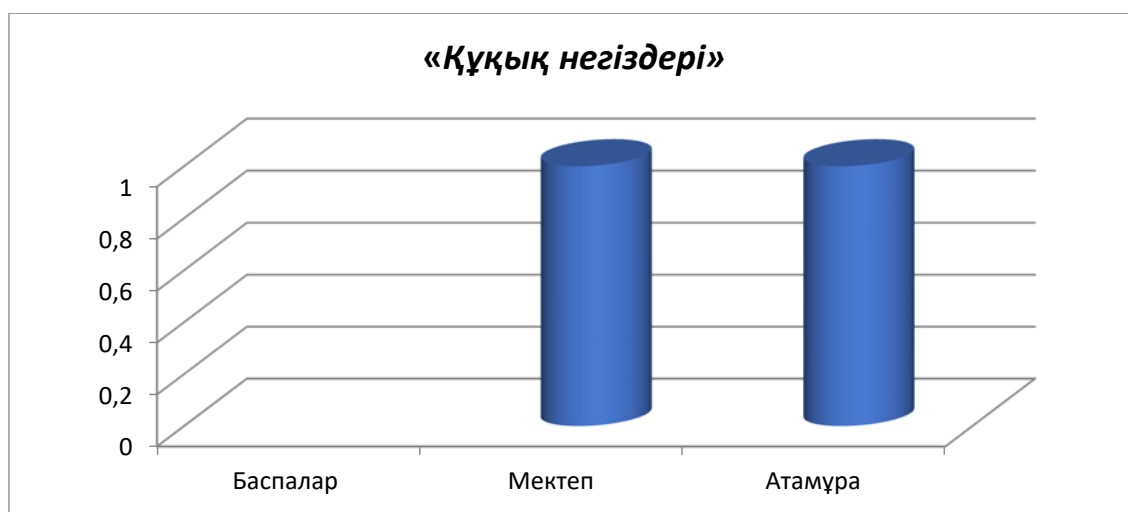

11-сыныптар бойынша апробацияға ұсынған оқулықтарға тоқталсақ, «Құқық негіздері» оқулығы бойынша екі оқулық апробацияға ұсынылды. Ол – «Мектеп» және «Атамұра» баспасынан шыққан оқулық (359-кесте).

359-кесте. «Құқық негіздері» оқулығы бойынша мәлімет

Пән атауы	Баспалар	
		Атамұра

538-сурет. «Құқық негіздері» оқулығын апробацияға ұсынған баспалар.

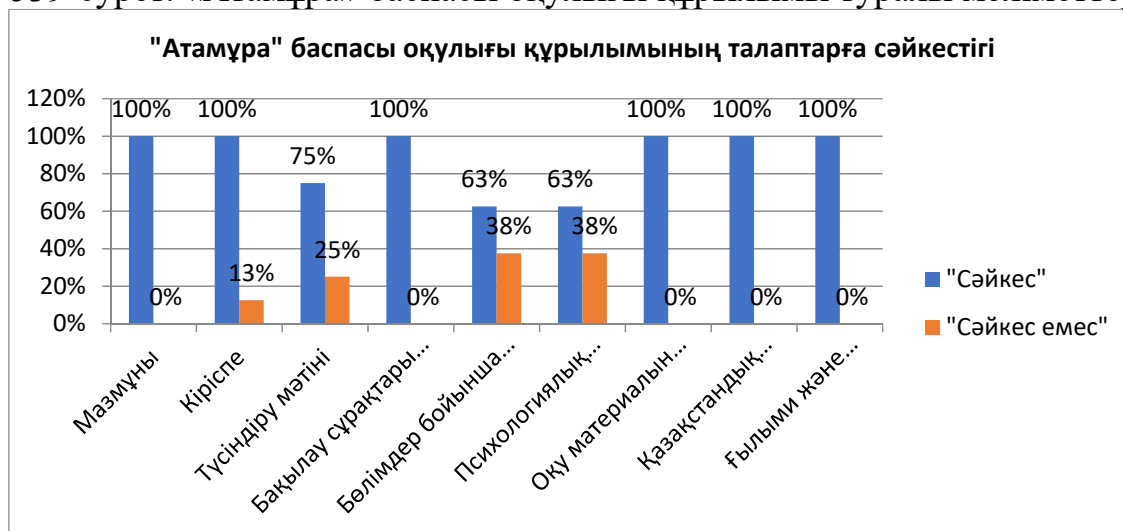
Оқулықтың құрылымы, тапсырмалардың оқу материалына сәйкестігі, иллюстрациялық материалдар, оқу-әдістемелік кешендердің (ОӘК) мазмұнына қатысты пән-мұғалімдері арасында сауалнама жүргізілді.

Бұдан әрі бөлімдерге қатысты сауалнаманың қорытындылары әр оқулыққа жеке келтірілген.

I бөлім. Оқулықтың құрылымы:

- ✓ мазмұны;
- ✓ кіріспе;
- ✓ түсіндіру мәтіні;
- ✓ иллюстрациясы;
- ✓ бақылау сұрақтары мен тапсырмалар;
- ✓ бөлімдер бойынша оқу материалдары көлемінің оңтайлылығы;
- ✓ білім алушының психологиялық және жас ерекшеліктеріне оқу материалының сәйкес келуі;
- ✓ оқу материалын мазмұндау логикасы (бөлімдер сабақтастығының сақталуы);
- ✓ оқулық мазмұнында қазақстандық компоненттің көрініс табуы;
- ✓ ғылыми және қолжетімділік принциптерін сақтау, мазмұнының, тапсырмалардың шынайы өмірдегі жағдаяттарымен байланысын қамтамасыз ету бойынша 539-540-суреттерде көрініс тапқан.

539-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығы құрылымы туралы мәліметтер.

540-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығы құрылымы туралы мәліметтер

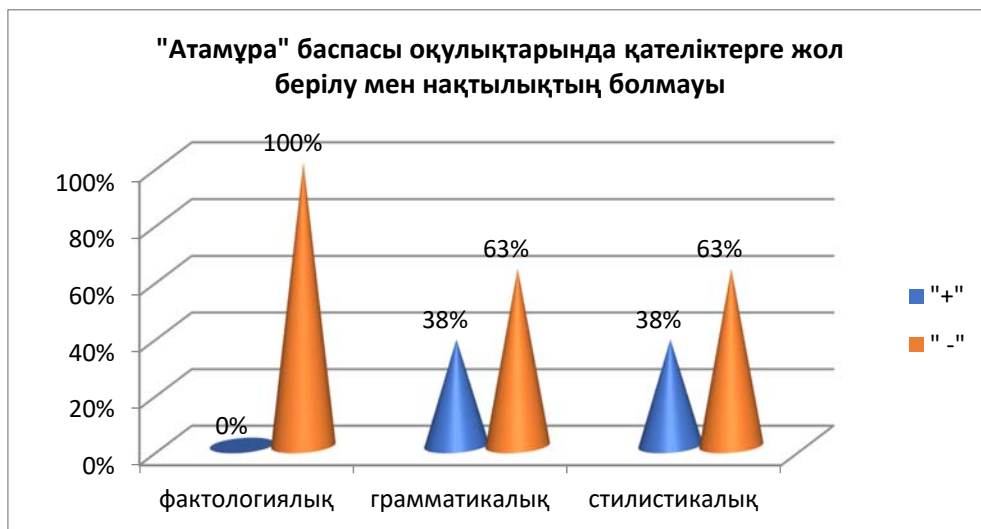

II. Оқулықта кездесетін фактологиялық, грамматикалық, стилистикалық қателіктерді анықтау бойынша қорытындылар 541-542 суреттерде көрініс тапқан.

541-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығында қателіктерге жол берілу мен нақтылықтың болмауы туралы мәліметтер

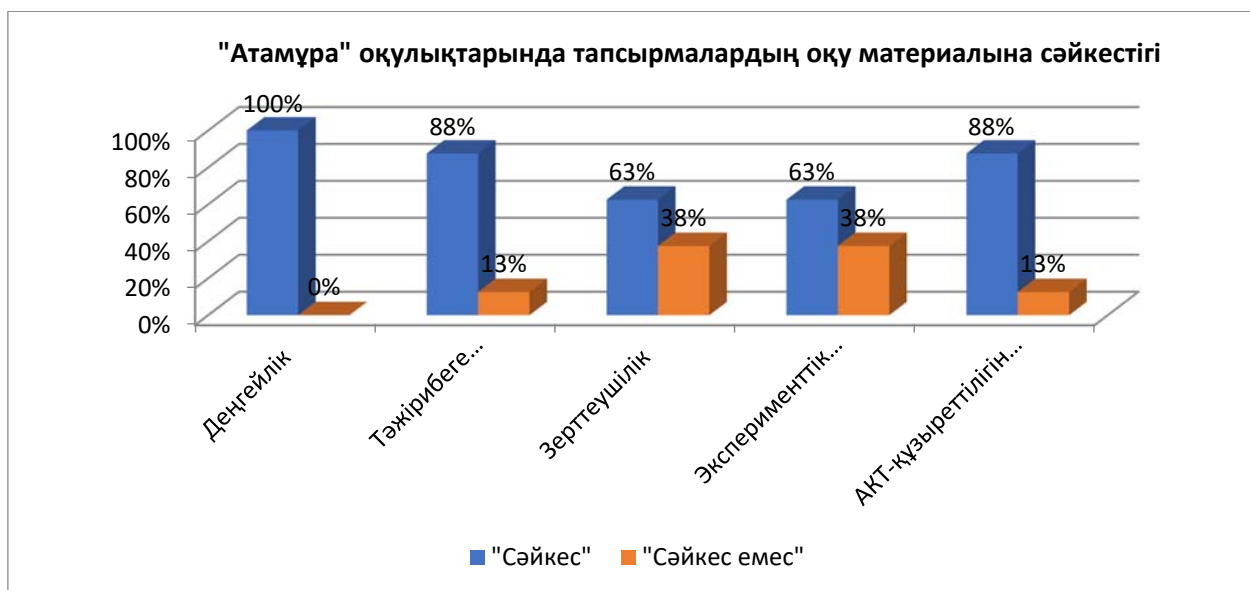

542-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығында қателіктерге жол берілу мен нақтылықтың болмауы туралы мәліметтер

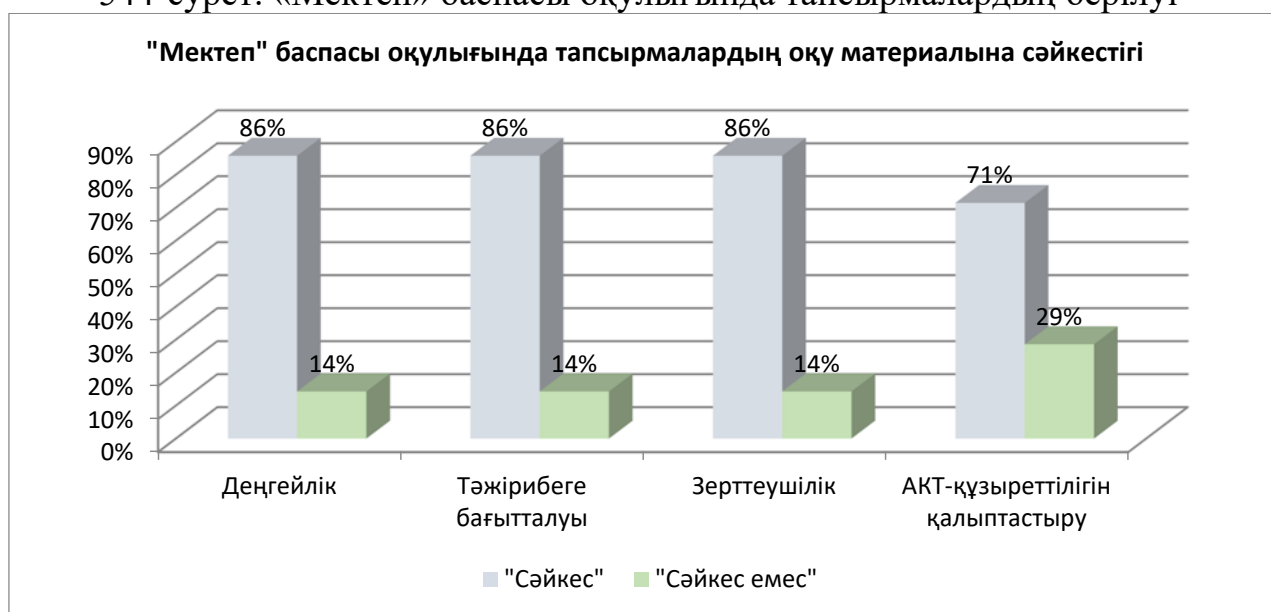
III. Оқулықтағы деңгейлік, тәжірибеге бағытталған, зерттеушілік тапсырмалар мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құзыреттілігін қалыптастыру тапсырмаларының оқу материалына сәйкес берілуі бойынша қорытындылар 543-544-суреттерде көрініс тапқан.

543-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығында тапсырмалардың берілуі

«Атамұра» баспасы оқулығында деңгейлік тапсырмалар, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құзыреттілігін қалыптастыру тапсырмалары берілген. (543-сурет).

544-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығында тапсырмалардың берілуі

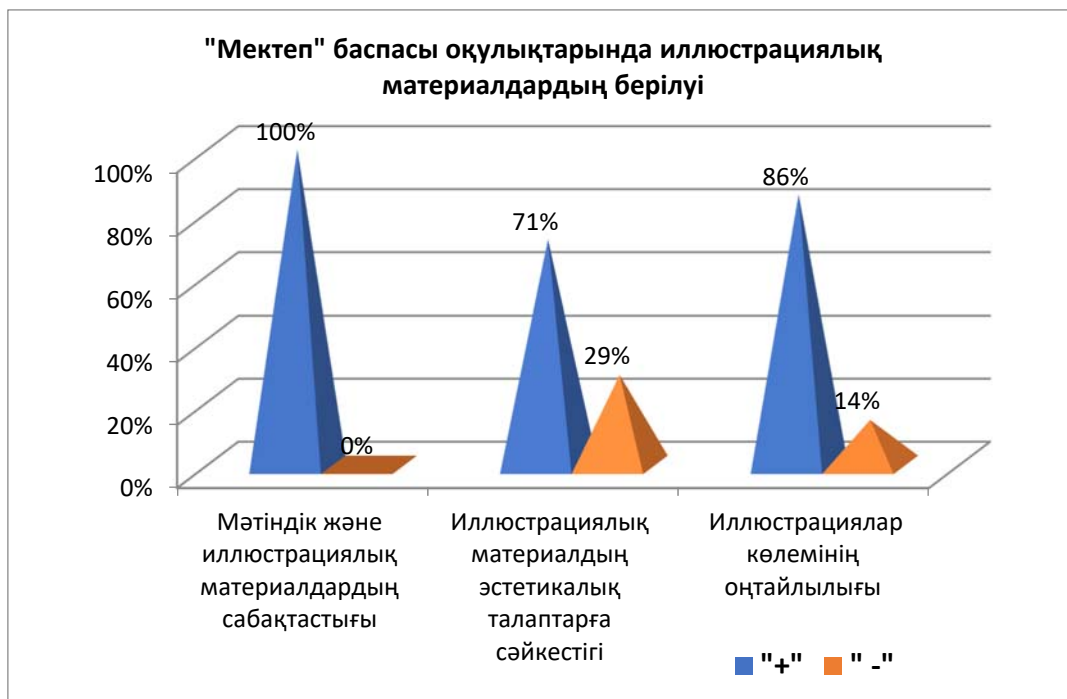
«Мектеп» баспасы оқулығында ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құзыреттілігін қалыптастыру тапсырмалары берілген. Оқу материалына сәйкес деңгейлік тапсырмалар, тәжірибеге бағытталған және зерттеушілік тапсырмалар 86 пайызды құрайтыны көрініс тапқан (544-сурет).

IV бөлім. Иллюстрациялық материалдардың берілуі:

- ✓ Мәтіндік және иллюстрациялық материалдардың сабақтастығы;
- ✓ Иллюстрациялық материалдың эстетикалық талаптарға сәйкестігі;

✓ Иллюстрациялар көлемінің оңтайлылығы бойынша қорытындылар 545-546-суреттерде көрініс тапқан.

545-сурет. «Мектеп» баспасы оқулығында иллюстрациялық материалдардың берілуі

«Мектеп» баспасы оқулығында мәтіндік және иллюстрациялық материалдардың сабақтастығы, иллюстрациялық материалдың эстетикалық талаптарға сәйкестігі және иллюстрациялар көлемінің оңтайлылығы көрініс тапқан (545-сурет).

546-сурет. «Атамұра» баспасы оқулығында иллюстрациялық материалдардың берілуі

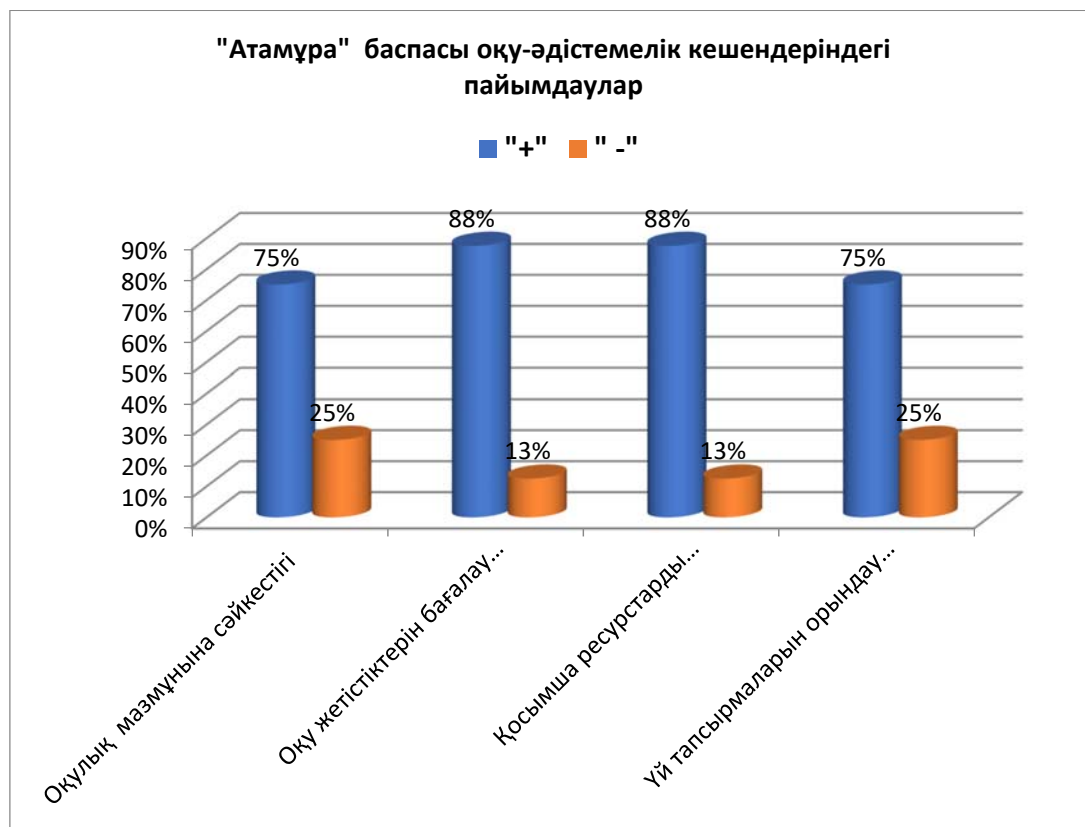

«Атамұра» баспасы оқулығында иллюстрациялық материалдың эстетикалық талаптарға сәйкестігі және иллюстрациялар көлемінің оңтайлылығы да көрініс тапқан (546-сурет).

V бөлім. Оқу-әдістемелік кешендер:

- ✓ оқулық мазмұнына сәйкестігі;
- ✓ оқу жетістіктерін бағалау бойынша БЖБ, ТЖБ тапсырмаларының болуы;
- ✓ қосымша ресурстарды пайдалану бойынша тәжірибелік ұсыныстардың болуы (сілтемелер);
- ✓ үй тапсырмаларын орындау бойынша тәжірибелік ұсыныстардың болуы бойынша қорытындылар 547-548-суреттерде көрсетілген.

547-сурет. «Атамұра» баспасы оқу-әдістемелік кешендеріндегі пайымдаулар

«Атамұра» баспасы ұсынған «Құқық негіздері» оқу-әдістемелік кешенінің оқулық мазмұнына сәйкестігі мен үй тапсырмаларын орындау бойынша тәжірибелік ұсыныстар мен оқу жетістіктерін бағалау бойынша БЖБ және ТЖБ тапсырмаларының болуы мен қосымша ресурстарды пайдалану бойынша тәжірибелік ұсыныстар көрініс тапқан (547-сурет).

548-сурет. «Мектеп» баспасы оқу-әдістемелік кешендеріндегі пайымдаулар

«Мектеп» баспасы ұсынған «Құқық негіздері» оқу-әдістемелік кешенінің оқулық мазмұнына сәйкестігі, оқу жетістіктерін бағалау бойынша БЖБ және ТЖБ тапсырмаларының, үй тапсырмаларын орындау бойынша тәжірибелік ұсыныстардың болуы мен қосымша ресурстарды пайдалану бойынша тәжірибелік ұсыныстар көрініс тапқан (548-сурет).

11-сынып «Құқық негіздері» оқулығы мен оқу әдістемелік кешені

Апробацияға 10-сыныпқа арналған «Құқық негіздері» (ҚГБ және ЖМБ) пәні оқулығы 2 баспадан ұсынылды (360-кесте).

360-кесте – Апробацияға ұсынылған баспалар тізімі

Оқулықтың атауы	Авторлары	Баспасы
Құқық негіздері	А.С.Ибраева, Л.К. Еркінбаева, Л.Т. Назарқұлов т.б.	Мектеп
	<u>Н.В. Максименко,</u> <u>Е.А. Мясников,</u> <u>М.Н. Абыласимов</u>	Атамұра

«Құқық негіздері» оқулығы 11-сынып, Мектеп баспасы

Авторлары: А.С.Ибраева, Л.К. Еркінбаева, Л.Т. Назарқұлов т.б.

Жалпы қорытынды. Оқулық оқу бағдарламасына сәйкес әзірленген, бес бөлімнен тұрады. Бөлім бойынша тақырыптарға берілген мәтіннің мазмұны түсінікті. Әр тақырыптан кейін деңгейлік тапсырмалар, құқықтық жағдаяттар берілген. Әр тақырып сайын тірек сөздер мен глосарий қамтылған. пән мазмұнында ұлттық құндылықтар сақталған. Оқулық құқықтық білімді өмірлік жағдайға қолдана білуге бағытталған. Осы мақсатта оқулықта «тірек сөздер,

глосарий, назар аударайық» - қағидаттары нақты құрылған. Әр параграфтың соңындағы бақылау сұрақтары мен тапсырмалары нақты қойылған.

Қазақстан Республикасының құқық жүйесі толық қамтылған.

Ұсыныстар:

- оқулықтағы кейбір мәтіндер күрделі ғылыми тілде жазылған, оқулық мәтінін құрылымдауда білім алушылардың жас ерекшелігі ескерілсе;
- мәтін көлемі мазмұнға сәйкес қысқартылып, құқықтық жағдаяттарға байланысты өмірден мысалдар берілсе;
- оқулықта иллюстрациялар суреттері мен сызбалары талапқа сай берілсе;
- оқулықта Қазақстан Республикасына заң жүйесіне еңбек сіңген азаматтар туралы ақпараттар қамтылса;
- тақырыптарға сәйкес әлемдік тәжірибеден және өмірмен байланыстырылған қосымша мәтіндермен қамтамасыз етілсе;
- қосымша тапсырмалар қамтамасыз етілген дискілер оқулықпен бірге беру ұсынылады.

«Құқық негіздері» ОӘК 11-сынып, Мектеп баспасы

Авторлары: А.С.Ибраева, С.Б.Гончаров, Г.У.Серикбаев

Әдістемелік құрал оқулық мазмұнына сәйкес әзірленген. Әдістемелік құралда оқу мақсаттарына негізделген оқытудың әдіс-тәсілдері қамтылған. Күнтізбелік жоспардың барлық тақырыптарын қамти отыра қысқа мерзімді жоспардың үлгі тақырыптары көрсетілген. Әр бөлім бойынша сараланған тапсырмалар, оқытудың әдістер мен тәсілдері берілген.

Ұсыныстар:

Оқулыққа негізделіп әзірленген әдістемелік құралмен толық қамтамасыз ету ұсынылады.

«Құқық негіздері» оқулығы 11-сынып, Атамұра баспасы

Авторлары: Н.В. Максименко, Е. А. Мясников, М. Н. Абыласимов

Жалпы қорытынды.

Оқулықта жаңадан қабылданған нормативтік-құқықтық актілер келтірілген. Мазмұны, шартты белгілері, кіріспесі берілген. Әр тақырып соңында тақырыпқа сәйкес тест, шығармашылық тапсырмалар, жағдайаттық тапсырмалар, қосымша сұрақтар мен тапсырмалар, жаңа терминдерге түсініктеме, глоссарийлер берілген.

Әр тақырыпқа сәйкес суреттер, кестелер берілген. Оқулықта құқықтық жағдаят бойынша мысалдар мен түсініктемелер бар, әр параграфтан кейін түрлі деңгейдегі тапсырмалар берілген. Оқулықта формативті бағалау және қайталауға арналған материалдар қамтылған. Сонымен қатар кең көлемді анықтамалық материалдар, әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар берілген, бұл оқушылардың жоғары деңгей дағдыларын дамытуға, талдаудың белсенді коммуникативтік әдістерін ынталандыруға және оқу әрекеттерін жүйелі қалыптастыруға ықпал етеді.

Ұсыныстар:

- оқулық әзірлеуде оқушылардың жас ерекшеліктері ескерілсе, мәтіндер оқушының қабылдауына сәйкес әзірленсе;
- 2 параграф бойынша тақырып соңында эссе жазу тапсырмасы берілген (300 сөз), пән мазмұнының ерекшелігін ескере отырып талаптары жеңілдетілсе;
- оқулық иллюстрациясы түрлі-түсті болып берілсе;
- оқулықтың сыртындағы екі бағыттағы сурет бірдей болса;
- оқулыққа қосымша әдістемелік нұсқаулықпен толық қамтамасыз ету ұсынылады.

«Құқық негіздері» ОӘК 11-сынып, Атамұра баспасы

Авторлары: Н.В. Максименко, Е. А. Мясников, М. Н. Абыласимов

Әдістемелік құрал оқу бағдарламасына оқулық мазмұнына сәйкес құрастырылған. Құқықтық құжаттар НҚА мен материалдармен толықтырылған. Сабақтар бойынша әзірлемелер ұсынылған. Сабақ жоспарлары құрылымы жаңартылған мазмұнға сәйкес келеді.

Әдістемелікте оқушылардың танымдық және коммуникативтік оқу әрекеттерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқушылардың қызметін ұйымдастырудың әр түрлі формалары ұсынылады.

Ұсыныстар:

Оқулыққа негізделіп әзірленген әдістемелік құралмен толық қамтамасыз ету ұсынылады.

Білім алушылардың бағдарламалық материалды игеру сапасының мониторингі, білім беру мазмұны пәндер бойынша білім беру сапасының жалпы төмендеуін көрсетеді. Бағдарламалық материалды сәтті игеруге сабақтарда Заманауи педагогикалық технологияларды қолдану ықпал етеді. Осылайша, білім беру жүйесін жаңғырту барысында Қазақстан Республикасы мынадай шараларды жүзеге асырады.

1. Оқу үдерісіне жаңа оқулықтар, заманауи әдістемелер мен технологиялар енгізілуде.
2. Қазақстанда мамандықтардың жаңартылған оқу бағдарламалары мен халықаралық оқу орталықтары арқылы педагогикалық құрамның сапасы артады.
3. Біліктілікті растау орталықтары құрылуда. Тарих пәнінің мұғалімдеріне арналған біліктілікті арттыру курстарының мазмұнын қайта қарау.
4. Тарих оқулығын әзірлеу логикасын студенттердің тарихи процестерді, оқиғалар мен құбылыстарды түсінуіне бағыттау;
5. Оқу процесінің тәрбиелік құрамдас бөлігі – «Мәңгілік ел» бағдарламасы және тарихи білімді даралау; өлкетану материалын пайдалану; мәдениеттану және құзыреттілік тәсілдер; адамгершілік пен адамгершілік нормалары; ұлтаралық келісім мен толеранттылық; дене және рухани даму; құқықтық және экологиялық мәдениет негізінде қазақстандық патриотизм күшейтіледі.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «Құқық негіздері» пәндері бойынша мониторинг нәтижесіне сәйкес 2019-2020 оқу жылымен салыстырғанда білім алушылардың білім сапасы, 2020-2021 оқу жылында 2-ден 6% - ға дейін төмендегені анықталды.

Білім алушылардың оқу жетістіктерін анықтау кезінде жас ерекшеліктеріне және тұлғалық ерекшеліктеріне ерекше назар аудару қажет. Сыныпта білім алушылардың бөлімді немесе тақырыпты меңгеруін қамтамасыз етуге арналған деңгейлік тапсырмалар жасау қажет.

Екі жыл ішінде білім беру сапасы пән бойынша аздап төмендегеніне қарамастан, өсім байқалмайды. Педагогтар білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау білім сапасын арттыру мақсатында жүргізілетінін есте ұстаған жөн.

Бөлім бойынша және тоқсан бойынша бағалаудың ең жақсы нәтижелеріне қол жеткізу үшін нәтижелі болатындай формативті бағалау жұмысын жүргізу қажет. Ол үшін тапсырмалар қызықты және мазмұнды болуы керек.

Формативті бағалау оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады және оны мұғалім тоқсан ішінде жүйелі түрде жүргізеді.

Формативті бағалауда балл қойылады, білім алушы мен мұғалім арасында үздіксіз кері байланыс қамтамасыз етіледі.

Сондай-ақ, формативті бағалау кезінде оқушыларға өз қателіктерін түзетуге мүмкіндік беріледі. Бұл оқушылардың мүмкіндіктерін анықтауға, оң нәтижелерге қол жеткізуге көмектесуге, оқу процесін уақтылы түзетуге мүмкіндік береді.

Осылайша, формативті бағалау-бұл оқушының бағалаудан кейінгі нәтижесі мұғалімге оқыту әдісін түзету немесе оқушының оқуын түзету үшін қажет болатын жоспарланған процесс. Критериалды бағалау жүйесінің негізгі мақсаттарының бірі-нәтижелерді одан әрі жақсарту үшін не істеу керектігін анықтауға мүмкіндік беретін бағалау критерийлері арқылы білім алушылардың оқу нәтижелері туралы сенімді ақпарат алу.

Критериалды бағалауды жүзеге асырудың негізгі міндеттері:

- оқу процесінің әр кезеңінде әр білім алушының дайындық деңгейін анықтау;

- жеке прогресті анықтау және қадағалау және білім алушылардың жеке даму траекториясын түзету;

- білім алушыларды оқытудың күтілетін нәтижелеріне қол жеткізу үшін білік пен дағдылардың кең спектрін дамытуға ынталандыру;

- әр түрлі қызмет түрлерін орындау үшін алынған бағалаудың маңыздылығын саралау;

- оқу материалын меңгеру сапасын және оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктерін анықтау үшін мұғалім, білім алушылар мен ата-аналар арасындағы кері байланысты қамтамасыз ету.

Қазіргі уақытта формативті бағалау сабақтың ажырамас бөлігіне айналды. Формативті бағалау әр түрлі формада жүзеге асырылады: ауызша сауалнама, жазбаша жұмыс және зерттеу және жобалау жұмыстары.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «Құқық негіздері» оқу пәндері бойынша осы міндеттерді жүзеге асыру Негізгі және жалпы орта білім беру деңгейінде білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылау жүргізу тәртібіне сәйкес білім алушылардың оқу жетістіктерін формативті және жиынтық бағалау нысандарында жүзеге асырылады.

Оқыту процесінде білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «Құқық негіздері» оқу пәндері бойынша формативті бағалауды тиімді жоспарлау үшін педагогке мазмұнды, жиілікті, сондай-ақ формативті бағалау құралдарын дербес айқындау мүмкіндігі беріледі.

– Осыған байланысты формативті бағалау тапсырмаларын өз бетінше әзірлеу үшін мұғалімге :

– оқу бағдарламасын, оқу жоспарын зерделеу және оқу мақсаттарына талдау жүргізу;

– оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаттары негізінде бағалау критерийлерін жасау;

– тапсырмаларды құрастыру кезінде сараланған тәсілді қамтамасыз ету үшін бағалау критерийлерін ойлау дағдыларының деңгейлері бойынша бөлу;

– бағалау критерийлері мен ойлау дағдыларының деңгейлеріне сәйкес тапсырмалар жасау;

– әр тапсырмаға оны орындаудың негізгі кезеңдерін сипаттайтын дескрипторлар жасау қажет.

Пәндер бойынша формативті бағалау тапсырмаларын құрастыру кезінде бағалау критерийлерінің оқу мақсаттарына сәйкестігін анықтау маңызды болып табылады.

Формативті бағалау тапсырмалары оқу мақсаттарына сәйкес тұжырымдалған ойлау дағдылары мен бағалау критерийлеріне сәйкес жасалады

Сонымен қатар, «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «құқық негіздері» оқу пәндері бойынша тапсырмаларды орындау кезінде білім алушылардың әрекетін көрсететін дескрипторлар жасалады.

Мұғалімнің бағалау шешімі объективті болуы үшін тапсырма дескрипторлары анық және нақты болуы керек. Дескрипторлар білім алушының тапсырманы орындаудағы қиындықты анықтауға мүмкіндік береді. Анықталған қиындықтар білім алушымен кері байланысты қалыптастыруға және қайта оқу үшін бағдарламалық материалдың қажетті көлемін анықтауға мүмкіндік береді.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша тапсырмалардың аталған түрлеріне сәйкес әзірленген формативті бағалау тапсырмалары келесі 361-кестеде берілген.

361-кесте. «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша сәйкестілікті анықтауға берілген тапсырма үлгісі. 5-сынып

<i>Бөлім:</i> Қазақстандағы ежелгі адамдардың өмірі	
<i>Тақырып:</i> Қазақстан территориясындағы тас дәуірінің тұрақтары	
Оқу мақсаты	5.2.3.1 қазақстандық ғалымдардың археологиялық жаңалықтарын білу
Бағалау критерийлері	Қазақстандық археолог ғалымдардың еңбектерін анықтайды
Ойлау дағдыларының деңгейі	Білу; Түсіну
<i>Тапсырма:</i> Төмендегі Қазақстандық археолог - ғалымдарды еңбектерімен сәйкестендіріңіз.	

1	Алпысбаев Хасан Алпысбайұлы	А	Батыс Қазақстан, Шығыс және Орталық Қазақстандағы ерте палеолиттік ескерткіштерді ашуымен танымал. Маңғыстау аймағындағы Шақпақ ата тұрағын зерттеген археолог.
2	Медоев Алан Георгиевич	В	Бұл ғалымның негізгі ғылыми еңбектері Қазақстан мен оған іргелес аймақтардағы палеолит дәуірін зерттеуге арналған. Ғалым әлемге әйгілі болған Қазақстан аумағындағы ежелгі ескерткіштерді (Қызылтау, Саяқ, Шоқтас, Қошқорған, Ембі, Өзен, т.б.) ашқан зерттеушілердің бірі.
3	Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы	С	Қазақстанның алғашқы палеолиттік ескерткіштерінің ашылуы осы кісінің атымен байланысты. Ол 1950-1960 жылдары Қаратау маңында Бөріқазған, Тәңірқазған секілді бірқатар палеолит тұрақтарын ашып, көптеген еңбек құралдарын тапқан.

Дескриптор: Білім алушы:

- Х. Алпысбаевтың еңбегін анықтайды;
- А. Медоевтың еңбегін анықтайды;
- Ж. Таймағамбетовтың еңбегін анықтайды

362-кесте. «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша берілген тапсырма үлгісі.
7-сынып

<i>Бөлім:</i> Қазақ-жоңғар соғыстары	
<i>Тақырып:</i> Біртұтас халық жасағының ұйымдастырылуы	
Оқу мақсаты	7.3.1.2-Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау
Бағалау критерийлері	Қазақ қоғамындағы қару-жарақ түрлерін және жауынгерлік қабілеті мен әдіс-тәсілдерін талдай алады
Ойлау дағдыларының деңгейі	Жоғары ойлау дағдылары
<p><i>Тапсырма:</i> «ПОПС формуласы» арқылы қазақтардың қару-жарағы мен жауынгерлік қабілетіне тұжырым жасаңыз. «Менің ойымша ...» «Себебі, мен оны былай түсіндіремін...» «Оны мен мына мысалдармен, фактілермен дәлелдей аламын...»</p> <p><i>Дескриптор</i> <i>Білімалушы:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - берілген тапсырма бойынша өз ойын айтады - берілген тапсырма бойынша түсіндіреді - берілген тапсырманы фактілермен дәлелдейді. 	

Жүйелі құрастырылған формативтік бағалау тапсырмалары оқушының өз жұмысын тиімді бағалауға, өзін-өзі дамытуға мүмкіндік береді. Формативті бағалауды жүргізуде оқуды түзету үшін кері байланыс іске асырылады. Кері

байланыс оқушының оқыту процесі қалай өткені және қандай нәтижеге қол жеткізгендігі туралы ой-пікірін тыңдауға негізделеді. Кері байланыс сабақтың соңында ғана емес, сабақ барысында оқушылардың өз бетімен орындайтын тапсырмаларының соңында жүргізіледі. Формативті бағалаудың нәтижесі бойынша мұғалім оқу үдерісін дер кезінде түзетіп отырады, оқушылардың жиынтық бағалау жұмысын тапсырғанға дейінгі кемшіліктерінің, олқылықтарының алдын алады.

Сонымен пәнді оқыту процесінде өткізілетін *формативті бағалау* – сыныпта күнделікті жұмыс барысында жүргізілетін бағалау түрі, білім алушылар үлгерімінің ағымдағы көрсеткіші болып табылады, оқыту барысында білім алушылар мен мұғалім арасындағы жедел өзара байланысты, оқушы мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және білім беру процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылауды бөлім, тоқсан аяқталғаннан кейін оқу материалдарының мазмұнын меңгеру деңгейін анықтау және қадағалау үшін жиынтық бағалау жүргізіледі. Жиынтық бағалау – белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы), сондай-ақ оқу бағдарламасына сәйкес бөлімдерді оқып аяқтағаннан кейін өткізілетін бағалау түрі.

Жиынтық бағалау нәтижелерін мұғалімдер оқу процесін жоспарлау, рефлексия және жеке оқыту тәжірибесін жақсарту үшін пайдаланады.

Бөлімдер үшін жиынтық бағалау тапсырмаларын әзірлеуді мұғалім өткен бағдарламалық материалдың мазмұны мен күрделілік деңгейін ескере отырып жүзеге асырады. Жиынтық бағалау тапсырмалары оқыту мақсаттарына, бағалау критерийлеріне және ойлау дағдылары деңгейлерге сәйкес әзірленеді. Сонымен қатар, бөлім бойынша жиынтық бағалау рәсімін іске асыруда тапсырмалардың әрбір орындау қадамын сипаттайтындай дескрипторлар құрастыруға назар аудару ұсынылады. Өйткені дескриптор арқылы тапсырманы орындаудың әр кезеңін сипаттау оқушыларда қиындық туындататын дағдылар мен біліктерді мұғалімнің анықтауына, сондай-ақ, оқу үдерісін одан әрі жоспарлауға және түзетуге мүмкіндік береді.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «Құқық негіздері» оқу пәндері бойынша жиынтық бағалау тапсырмаларын әзірлеу үшін педагогке келесі алгоритм ұсынылады:

- 1) оқу бағдарламасы, бөлім бойынша оқу мақсаттарын меңгеру;
- 2) жиынтық бағалауда тексерілетін оқу мақсаттарына сәйкес бағалау критерийлерін анықтау, ойлау дағдыларының деңгейлерімен сәйкестендіру;
- 3) ойлау дағдыларының деңгейлеріне сәйкес келетін тексерілетін критерийлердің, оқу мақсаттарының мазмұнын қамтитын бір немесе бірнеше тапсырмалар дайындау;
- 4) әр тапсырмаға дескрипторлар құрастыру;
- 5) білім алушыларға, олардың ата-аналарына жиынтық бағалау нәтижелерін ұсыну үшін бөлім бойынша жиынтық бағалауға рубрикалар құрастыру (бағалау критерийлерінің деңгейлерге сәйкестігін сипаттау).

Осыған орай, келесі кестеде осы алгоритм негізінде әзірленген «Қазақстан тарихы» пәнінен әзірленген бөлім бойынша жиынтық бақылау тапсырмалары ұсынылады.

«Қазақстан тарихы» оқу пәні

6- сынып

«X – XIII ғасырдың басындағы Қазақстан» бөлімі

Тақырып:

Қарахан мемлекеті. Наймандар, керейіттер және жалайырлар.

Түріктердің материалдық және рухани мәдениеті.

Оқу мақсаты:

6.3.1.4 тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін түсіндіру;

6.3.1.3 X ғасыр - XIII ғасырдың басындағы мемлекеттердің даму ерекшеліктерін түсіндіріп, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау;

6.2.2.5 көшпелілердің қолданбалы өнер жетістіктері сипаттау.

Бағалау критерийі: Білім алушы

– тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін түсінеді;

– найман, керей және жалайыр мемлекеттерінің ерекшеліктері мен ұқсастықтарын анықтайды;

– көшпелілердің қолданбалы өнер жетістіктерін сипаттайды.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу және түсіну. Қолдану

Орындалу уақыты: 20 мин

Тапсырма

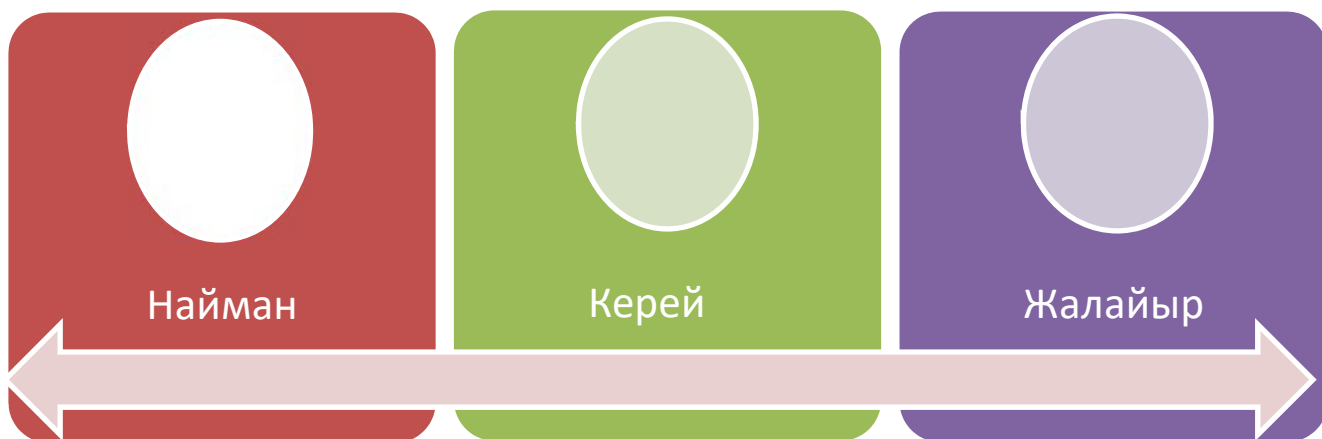
1. Тарихи ұғымдарды қолдана отырып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену түрлерін сәйкестендіріңдер:

1	Иқта	A	Дінбасылардың жер үлестері
2	Мүлік	B	Жекеменшік яғни мемлкеттік салық түріндегі жерлер
3	Вақф	C	Қағанның өз маңайындағыларға қызметтері үшін берген жерлері

Жауаптары

1	2	3

2. Найман, керей, жалайыр мемлекеттерінің ерекшеліктерімен, ұқсастықтарын анықтап жазыңдар:

3-тапсырма. Көшпелілердің қолданбалы өнерінің жетістіктерін сипаттаңдар

Көшпелілердің теріден жасаған бұйымдарының ерекшеліктері	Көшпелілердің жүннен жасаған бұйымдарының ерекшеліктері	Көшпелілердің сүйектен жасаған бұйымдарының ерекшеліктері

Бағалау критерийі	Тапсырма №	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін сәйкестендіреді	1	Иқтаны сәйкестендіреді	1
		Мүлікті сәйкестендіреді	1
		Вақфты сәйкестендіреді	1
Найман, керей және жалайыр мемлекеттерінің ерекшеліктері мен ұқсастықтарын анықтайды	2	Найман мемлекетінің ерекшелігін анықтайды;	1
		Керей мемлекетінің ерекшелігін анықтайды;	1
		Жалайыр мемлекетінің ерекшелігін анықтайды;	1
		Найман, Керей және Жалайыр мемлекеттерінің ұқсастықтарын анықтайды	1
Көшпелілердің қолданбалы өнер жетістіктерін сипаттайды	3	Көшпелілердің теріден жасаған бұйымдарының ерекшеліктерін сипаттайды;	1
		Көшпелілердің жүннен жасаған бұйымдарының ерекшеліктерін сипаттайды ;	1
		Көшпелілердің сүйектен жасаған бұйымдарының ерекшеліктерін сипаттайды ;	1
<i>Жалпы балл</i>			<i>10</i>

«X – XIII ғасырдың басындағы Қазақстан» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Оқу жетістіктерінің деңгейі</i>		
	<i>Төмен</i>	<i>Орта</i>	<i>Жоғары</i>
Тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін сәйкестендіреді	Тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін сәйкестендіруде қиналады	Тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін сәйкестендіруде қателіктер жібереді	Тарихи ұғымдарды қолданып, Қарахан мемлекетіндегі жер иелену ерекшеліктерін дұрыс сәйкестендіреді
Найман, керей және жалайыр мемлекеттерінің ерекшеліктері мен ұқсастықтарын анықтайды	Найман, керей және жалайыр мемлекеттерінің ерекшеліктері мен ұқсастықтарын анықтауда қиналады	Найман, керей және жалайыр мемлекеттерінің ерекшеліктері мен ұқсастықтарын анықтауда қателіктер жібереді	Найман, керей және жалайыр мемлекеттерінің ерекшеліктері мен ұқсастықтарын дұрыс анықтайды
Көшпелілердің қолданбалы өнер жетістіктерін сипаттайды	Көшпелілердің қолданбалы өнер жетістіктерін сипаттағанда қиналады	Көшпелілердің қолданбалы өнер жетістіктерін сипаттағанда қателіктер жібереді	Көшпелілердің қолданбалы өнер жетістіктерін дұрыс сипаттайды

«Қазақ хандығының XVI – XVII ғасырлардағы дамуы» бөлімі

Тақырып:

Қасым хан тұсындағы Қазақ хандығының күшеюі.

Жәңгір хан тұсындағы қазақ-жоңғар қарсылығы.

Қазақ хандығының әлеуметтік құрылымы.

Оқу мақсаты:

6.3.2.6 Қазақ хандарының сыртқы саясатын талдау;

6.3.2.7 Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнердегі шеберлігі мен ерлігін бағалау;

6.1.2.1 Қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтау.

Бағалау критерийі: Білім алушы

– Қасым хан тұсындағы қазақ хандығының сыртқы саясатын талдайды;

– Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнердегі шеберлігі мен ерлігін бағалайды:

– қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтайды.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Қолдану. Жоғары деңгей дағдылары

Орындалу уақыты: 20 мин

Тапсырмалар

1-тапсырма. Қасым ханның сыртқы саясатта ұстанған бағыттарына талдау жасаңыз.

https://www.google.kz/search?q=қасым+хан&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwinxy_ts_jAhWJjosKHQXwDacQ_AUIESgB&biw=1366&bih=684#imgrc=s0PMuuBm

2. Суретті қолдана отырып, төмендегі сұрақтарға жауап беріңіз.

<https://www.google.kz/search?q=орбұлақ+шайқасы&tbm=isch&tbs=rimg>

1. Жәңгір хан тұсында қазақтардың әскери өнеріндегі жаңалықтарды атаңыз.

2. Орбұлақ шайқасында қазақ жасақтарының әскери өнерінің шеберлігі мен ерлігіне баға беріңіз.

3-тапсырма. Қазақ хандығындағы төмендегі әлеуметтік топ өкілдерінің орнын анықтап, қызметін сипаттаңыз.

<i>Ақсүйек өкілдері</i>	<i>қызметі</i>	<i>Қарасүйек өкілдері</i>	<i>қызметі</i>

Әлеуметтік топтар: Сұлтан, Батыр, Би, Хан

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Тапсырма №</i>	<i>Дескриптор</i>	<i>Балл</i>
		<i>Білім алушы</i>	
Қасым ханның сыртқы саясатын талдайды	1	Қасым ханның сыртқы саясатының 1 бағытына талдайды	1
		Қасым ханның сыртқы саясатының 2 бағытына талдайды	1
		Қасым ханның сыртқы саясатының 3 бағытына талдайды	1
		Қасым ханның сыртқы саясатының 4 бағытына талдайды	1
Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнердегі шеберлігі мен ерлігін бағалайды	2	Жәңгір хан тұсында қазақтардың әскери өнеріндегі жаңалықтарды атайды	1
		Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнерінің шеберлігі мен ерлігіне баға береді	1
Қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтайды	3	Сұлтандардың орны мен қызметін анықтайды	1
		Батырлардың орны мен қызметін анықтайды	1
		Билердің орны мен қызметін анықтайды	1
		Хандардың орны мен қызметін анықтайды	1
<i>Жалпы балл</i>			<i>10 балл</i>

«Қазақ хандығының XVI – XVII ғасырлардағы дамуы» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Оқу жетістіктерінің деңгейі</i>		
	<i>Төмен</i>	<i>Орта</i>	<i>Жоғары</i>

Қасым ханның сыртқы саясатын талдайды	Қасым ханның сыртқы саясатын талдауда қиналады	Қасым ханның сыртқы саясатын талдауда қателіктер жібереді	Қасым ханның сыртқы саясатын дұрыс талдайды
Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнердегі шеберлігі мен ерлігін бағалайды	Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнердегі шеберлігі мен ерлігін бағалауда қиналады	Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнердегі шеберлігі мен ерлігін бағалауда қателіктер жібереді	Орбұлақ шайқасындағы қазақ жасағының әскери өнердегі шеберлігі мен ерлігін бағалайды
Қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтайды	Қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтауда қиналады	Қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтауда қателіктер жібереді	Қазақ хандығындағы әлеуметтік топтардың орнын анықтайды

7- сынып

«XVIII ғасырдағы Қазақ хандығы» бөлімі

Тақырып:

Қазақ-жоңғар шайқастары.

Абылай ханның ішкі және сыртқы саясаты

Оқу мақсаты:

7.3.2.1 Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырлардың рөлін түсіндіру;

7.3.2.3. Абылай ханның ішкі және сыртқы саясатын бағалау.

Бағалау критерийі: Білім алушы

– Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырлардың рөлін анықтайды;

– Абылай ханның ішкі және сыртқы саясатының нәтижелерін бағалайды.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Қолдану. Жоғары деңгей дағдылары

Орындалу уақыты: 20 мин

1-тапсырма. Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырларға берілген сипаттаманы сәйкестендіріңіздер

1.	<p>Әбілқайыр хан</p> 	А	Әскери қолбасшы, дипломат, жоңғарларға қарсы күрестің ұйымдастырушысы. Абылай ханның беделді серіктесі болған.
----	--	---	--

2.	<p>Бөгенбай батыр</p> 	В	Он бес жасқа толған кезінен бастап жоңғар басқыншыларына қарсы соғысқан, тегін жасырып Сабалақ атанды. Өз замандастары арасында шешендігімен, әділдігімен ерекшеленді. Ол өз төңірегіне ең беделді, әрі адал адамдарды топтастырды.
3.	<p>Абылай хан</p> 	С	Әскери қолбасшы, ірі жауынгерлік жасағын басқарған, соғыста көрсеткен ерлігі үшін Абылай хан « Дарабозым» де атаған.
4.	<p>Райымбек батыр</p> 	Д	Ордабасы Құрылтайында бүкілхалықтық әскери жасақтың бас қолбасшысы болып сайланған мемлекет қайраткері, Кіші жүздің ханы
5.	<p>Қабанбай батыр</p> 	Е	Ұлы жүздің албан руынан шыққан белгілі батыр, жоңғарларға қарсы азаттық күресті ұйымдастырушылардың бірі.

https://www.google.kz/search?biw=1366&bih=635&tbm=isch&sa=1&ei=c6g2XaOTI_CJk74P9KquaA&q=батырлар+мен+хандар

1	2	3	4	5

2-тапсырма. «Абылай ханның ішкі және сыртқы саясаты» тақырыбында эссе жазыңыз.

Эссе критерийлері:

- Абылай ханның ішкі саясаты туралы кемінде 2 дерек келтіру;
- Абылай ханның сыртқы саясаты туралы кемінде 2 дерек келтіру;
- Абылай ханның жүргізген саясатына қорытынды баға беру.

Бағалау критерийі	Тапсырма №	Дескриптор	Балл
		Білімалушы	
Жоңғар		Жоңғарларға қарсы күресте Әбілқайыр ханның рөлін анықтайды	1

шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырлардың рөлін анықтайды	1	Жоңғарларға қарсы күресте Бөгембай батырдың рөлін анықтайды	1
		Жоңғарларға қарсы күресте Абылай ханның рөлін анықтайды	1
		Жоңғарларға қарсы күресте Райымбек батырдың рөлін анықтайды	1
		Жоңғарларға қарсы күресте Қабанбай батырдың рөлін анықтайды	1
Абылай ханның ішкі және сыртқы саясатын бағалайды	2	Абылай ханның ішкі саясатына 1- дерек келтіреді	1
		Абылай ханның ішкі саясатына 2- дерек келтіреді	1
		Абылай ханның сыртқы саясатына 1-дерек келтіреді	1
		Абылай ханның сыртқы саясатына 2-дерек келтіреді	1
		Абылай ханның саясатына қорытынды баға береді	1
<i>Жалпы балл</i>			<i>10</i>

«XVIII ғасырдағы Қазақ хандығы» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Оқу жетістіктерінің деңгейі</i>		
	<i>Төмен</i>	<i>Орта</i>	<i>Жоғары</i>
Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырлардың рөлін анықтайды	Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырлардың рөлін анықтауда қиналады	Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырлардың рөлін анықтауда қателіктер жібереді	Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте танылған хандар мен батырлардың рөлін дұрыс анықтайды
Абылай ханның ішкі және сыртқы саясатын бағалайды	Абылай ханның ішкі және сыртқы саясатын бағалауда қиналады	Абылай ханның ішкі және сыртқы саясатын бағалауда қателіктер жібереді	Абылай ханның ішкі және сыртқы саясатын бағалайды

«Отарлау және ұлт-азаттық күрес» бөлімі

Тақырып:

XVIII ғасырдағы Қазақстандағы казак-әскери отаршылдығы.

1822-1824 жылдардағы патша реформалары.

Оқу мақсаты:

7.3.1.3 Ресей империясының отарлық саясатының себеп-салдарын анықтау;

7.1.2.1 дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді өткен тарихи кезеңдермен салыстыру арқылы анықтау

Бағалау критерийі: Білім алушы

– XVIII ғасырдағы Ресей империясының отарлау саясатының себеп салдарын анықтайды;

– 1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесінде дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді салыстыра отырып анықтайды.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Қолдану

Орындалу уақыты: 20 мин

1-тапсырма. XVIII ғасырдағы Ресей империясының отарлау саясатының себеп- салдарын жіктей отырып, кестені толтырыңыз.

<i>Себеп</i>	<i>Салдары</i>
1.	1.
2.	2.

2-тапсырма. Дәстүрлі қазақ қоғамына 1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесіндегі енгізілген өзгерістерді салыстырыңыз.

<i>№</i>	<i>Сұрақтар</i>	<i>Дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістер</i>	<i>1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесіндегі өзгерістер</i>
1	Басқару жүйесіндегі		
2	Аймақтық өзгерістер		
3	Сот жүйесіндегі		

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Тапсырма №</i>	<i>Дескриптор</i>	<i>Балл</i>
		<i>Білім алушы</i>	
XVIII ғасырдағы Ресей империясының отарлау саясатының себеп салдарын анықтайды	1	Ресей империясының отарлау саясатының 1-себепін анықтайды	1
		Ресей империясының отарлау саясатының 2-себепін анықтайды	1
		Ресей империясының отарлау саясатының 1-салдарын анықтайды	1
		Ресей империясының отарлау саясатының 2-салдарын анықтайды	1
1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесінде	2	Дәстүрлі қазақ қоғамындағы басқару жүйесіндегі өзгерістерді анықтайды	1
		1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесіндегі басқару жүйесіндегі өзгерістерді анықтайды	1

дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді салыстыра отырып анықтайды	Дәстүрлі қазақ қоғамындағы аймақтық өзгерістерді анықтайды	1
	1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесіндегі аймақтық өзгерістерді анықтайды	1
	Дәстүрлі қазақ қоғамындағы сот жүйесіндегі өзгерістерді анықтайды	1
	1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесіндегі сот жүйесіндегі өзгерістерді анықтайды	1
<i>Жалпы балл</i>		<i>10</i>

«Отарлау және ұлт-азаттық күрес» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Оқу жетістіктерінің деңгейі</i>		
	<i>Төмен</i>	<i>Орта</i>	<i>Жоғары</i>
XVIII ғасырдағы Ресей империясының отарлау саясатының себеп салдарын анықтайды	XVIII ғасырдағы Ресей империясының отарлау саясатының себеп салдарын анықтауда қиналады	XVIII ғасырдағы Ресей империясының отарлау саясатының себеп салдарын анықтауда қателіктер жібереді	XVIII ғасырдағы Ресей империясының отарлау саясатының себеп салдарын дұрыс анықтайды
1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесінде дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді салыстыра отырып анықтайды	1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесінде дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді салыстыра отырып анықтауда қиналады	1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесінде дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді салыстыра отырып анықтауда қателіктер жібереді	1822-1824 жылдардағы реформа нәтижесінде дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістерді салыстыра отырып анықтайды

«Дүниежүзі тарихы» оқу пәні
6- сынып

«Рим империясының құлауы» бөлімі

Тақырып:

Кіріспе. Неліктен Батыс Рим империясы құлады ?

Неліктен Византия 568 жылы Византия түрік қағаны Истемиге елші жіберді?

Оқу мақсаты:

6.3.1.1 «Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлар» хронологиялық шегін білу және уақыт сызығында белгілеу;

6.3.2.1 Рим империясының ыдырау себептерін анықтау және жіктеу;

6.3.2.4 Византияның дипломатиялық саясатын оның көршілес елдермен қарым-қатынасының мысалында қарастырып, сипаттау

Бағалау критерийі: Білім алушы

– Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлар хронологиялық шегін анықтайды және уақыт сызығында белгілейді;

– Рим империясының ыдырау себептерін жіктейді;

– Византияның дипломатиялық саясатын оның көршілес елдермен қарым-қатынасын анықтайды.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу және түсіну, қолдану

Орындалу уақыты: 20 мин

Тапсырмалар:

1.Төмендегі тапсырмаларда ерте, орта, кейінгі орта ғасырлардың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін анықтаңыз:

Феодализм ыдырап және капиталистік өндіріс тәсілі туа бастады

Шаруалар феодалдарға толық тәуелділікке түсті. Олар жерді феодалдардан жалға алып, өнім өндірді

Ірі жер иелері пайда болды.Феодалдар шаруа қауымдарын өздеріне бағындырды

--

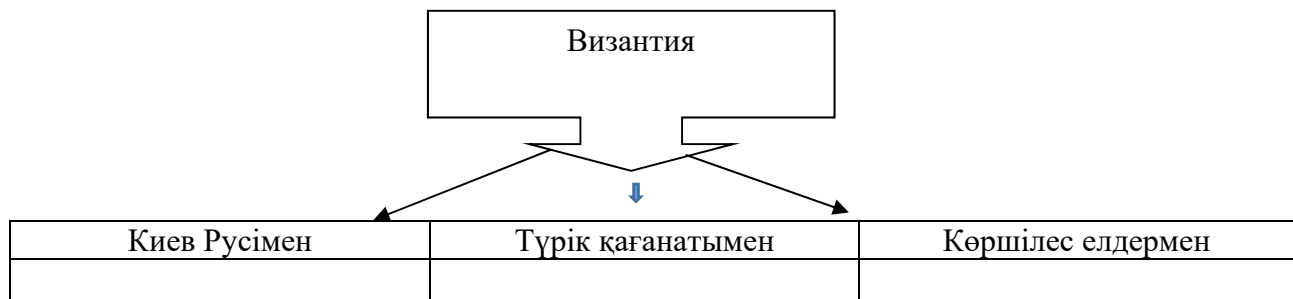
--

--

2.Рим империясының ыдырау себептерін берілген кестеге топтастырыңыз:

Саяси	
Әлеуметтік	
Экономикалық	
Діни тұрғыдан	

3.Византияның халықаралық жағдайын сипаттаңыз:

_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Тапсырма №</i>	<i>Дескрипторлар</i>		<i>Балл</i>
		<i>Білім алушы</i>		
Ерте ,орта, кейінгі орта ғасырлардың хронологиялық шегін анықтайды	1	Ерте орта ғасырдың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін анықтайды		1
		Орта ғасырдың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін анықтайды		1
		Кейінгі орта ғасырдың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін анықтайды		1
Рим империясының ыдырау себептерін анықтап, жіктейді	2	Рим империясының ыдырауының саяси себебін жазады		1
		Рим империясының ыдырауының әлеуметтік себебін жазады		1
		Рим империясының ыдырауының экономикалық себебін жазады		1
		Рим империясының діни тұрғыдан ыдырауының себебін жазады		1
Византияның көршілес елдермен халықаралық қарым-қатынасын анықтайды	3	Византияның Киев Русімен байланысын сипаттайды		1
		Византияның Түрік қағанатымен байланысын сипаттайды		1
		Византияның көршілес елдермен байланысын сипаттайды		1
Барлығы				10

«Рим империясының құлауы» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Оқу жетістіктерінің деңгейі</i>		
	<i>Төмен</i>	<i>Орта</i>	<i>Жоғары</i>
Ерте ,орта, кейінгі орта ғасырлардың хронологиялық шегін анықтайды	Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлардың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін анықтауда қиналады ☐	Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлардың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін анықтауда қателіктер жібереді ☐	Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлардың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін дұрыс анықтайды ☐

Рим империясының ыдырау себептерін жіктейді	Рим империясының саяси, әлеуметтік, экономикалық, діни тұрғыдан ыдырауының себептерін жіктеп жазғанда қиналады ☐	Рим империясының саяси, әлеуметтік, экономикалық, діни тұрғыдан ыдырауының себептерін жіктеп жазғанда қателіктер жібереді ☐	Рим империясының саяси, әлеуметтік, экономикалық, діни тұрғыдан ыдырауының себептерін толық жаза алады ☐
Византияның халықаралық жағдайын сипаттайды	Византияның / Киев Русімен/, түрік қағанатымен, көршілес елдермен халықаралық жағдайын сипаттағанда қиналады ☐	Византияның / Киев Русімен/, түрік қағанатымен, көршілес елдермен халықаралық жағдайын сипаттағанда қателіктер жібереді ☐	Византияның / Киев Русімен/, түрік қағанатымен, көршілес елдермен халықаралық жағдайын толық сипаттайды ☐

«Крест жорықтары» және «Моңғолдар» бөлімдері

Тақырып:

Крест жорықтары христандық Еуропа мен мұсылман әлемін қалай өзгертті?

Моңғолдардың жорықтары Еуразияның саяси картасын қалай өзгертті?

Оқу мақсаты:

6.2.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтау;

6.3.2.5 ортағасырлық шапқыншылықтар кезіндегі халықаралық қатынастардың ерекшеліктерін анықтау.

Бағалау критерийі: Білім алушы

– тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтайды.

– ортағасырлық шапқыншылықтар кезіндегі халықаралық қатынастардың ерекшеліктерін көрсетеді.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу және түсіну, қолдану

Орындалу уақыты: 20 мин

Тапсырмалар:

1. Берілген мәліметтердің «ақиқат» немесе «жалған» екендігін анықтаңыз.

<i>р/с</i>	<i>Ақпарат</i>	<i>Ақиқат</i>	<i>Жалған</i>
1.	Христиандардың ортақ мақсаттарының болмауы олардың мұсылман әлеміне қарсы бірігуін қиындатты		

		VII - IX ғасырларда арабтардың жаулаушылық жорықтары ислам дінінің әлемдік дінге айналдырғанын ақиқат не жалған екенін анықтайды.	1
	2	Христиан дінінің әлемдік мәдениетке 1-ықпалын анықтайды.	1
		Христиан дінінің әлемдік мәдениетке 2-ықпалын анықтайды	1
		Ислам дінінің әлемдік мәдениетке 1-ықпалын анықтайды	1
		Ислам дінінің әлемдік мәдениетке 2-ықпалын анықтайды	1
Ортағасырлық шапқыншылықтар кезіндегі халықаралық қатынастардың ерекшеліктерін көрсетеді.	3	Монгол империясы мен Рим империясы арасындағы қарым-қатынасты сипаттайды.	1
		Монгол империясы мен Француз королімен қарым-қатынасты сипаттайды.	1
<i>Жалпы балы</i>			<i>10</i>

«Крест жорықтары» және «Монғолдар» бөлімдері бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Оқу жетістіктерінің деңгейі</i>		
	<i>Төмен</i>	<i>Орта</i>	<i>Жоғары</i>
Тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтайды.	Тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтауда қиналады.	Тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтауда қателіктер жібереді.	Тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтайды.
Ортағасырлық шапқыншылықтар кезіндегі халықаралық қатынастардың ерекшеліктерін көрсетеді.	Монгол империясы мен Рим империясы/ Француз королі арасындағы қарым-қатынасты сипаттауда қиналады	Монгол империясы мен Рим империясы/ Француз королі арасындағы қарым-қатынасты сипаттауда қателіктер жібереді	Монгол империясы мен Рим империясы/Француз королі арасындағы қарым-қатынасты сипаттайды.

«Абсолютизм: Батыс пен Шығыс» бөлімі

Тақырып:

XIV Людовик мен Ұлы Петр: кімнің билігі айтарлықтай шексіз болды?
 Юнлэ мен Токугава билігі Батыс билеушілерінің билігіндей шексіз болды ма?

Оқу мақсаты:

6.3.1.2 Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажырату;

6.3.1.5 Саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін салыстыру.

Бағалау критерийі: Білім алушы

– Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажыратады;

– саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін сипаттайды.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу және түсіну. Қолдану

Орындалу уақыты: 20 мин

1-тапсырма. Терминге анықтама беріңіз

Абсолютизм: _____

2-тапсырма. Бос орындарға тиісті сөздерді қойыңыз.

Абсолюттік монархия елдеріне Батыста,,
 Шығыста, елдері жатады.

3-тапсырма. Батыс пен Шығыстағы монархия формалары:

Кестеге төмендегі басқару формаларын ажыратып орналастырыңыз

1.Зем Соборы	2.Микадо(император)
3.Парламент
(Көктің баласы)	4.Император
6.Сегун	5.Бас Штаттар
	7.Кортес

<i>Батыс</i>	<i>Шығыс</i>

4- тапсырма. XIV Людовик пен Юнлэнің мемлекетті басқарудағы ерекшеліктерін кестеге жазыңыз.

<i>XIV Людовик</i>		<i>Юнлэ</i>
	Мәдениетті дамытудағы жетістіктері	
	Экономикалық дамуы	
	Әлеуметтік дамуы	

Бағалау критерийлері	Тапсырма №	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажыратады	1	шексіз билік ұғымына анықтама береді	1
	2	Батыс пен Шығыстағы абсолютті монархиялы елдерді жазады	1
	3	Шығыстағы сословиелік - өкілдік органын анықтайды	1
Батыстағы сословиелік- өкілдік органын анықтайды		1	
Саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін салыстырады	4	XIV Людовик тұсындағы мәдениетті дамытудағы жетістіктерін анықтайды	1
		Юнлэ тұсындағы мәдениетті дамытудағы жетістіктерін анықтайды	1
		XIV Людовик тұсында мемлекеттің экономикалық дамуын анықтайды	1
		Юнлэ тұсында мемлекеттердің экономикалық дамуын анықтайды	1
		XIV Людовик тұсында мемлекеттің әлеуметтік дамуын анықтайды	1
		Юнлэ тұсында мемлекеттің әлеуметтік дамуын анықтайды	1
<i>Жалпы балл</i>			<i>10</i>

«Абсолютизм: Батыс пен Шығыс» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

Бағалау критерийі	Оқу жетістіктерінің деңгейі		
	төмен	орта	жоғары
Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажыратады	Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажыратуда қиналады	Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажыратуда қателеседі	Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажыратады
Саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін сипаттайды	Саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін сипаттауда қиналады	Саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін сипаттауда қателіктер жібереді	Саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әр түрлі ел билеушілерінің қызметін сипаттайды

«Қайта Өрлеу дәуірі» бөлімі

Тақырып:

Қайта өрлеу дәуірі өнердің дамуын қалай өзгертті?

Мартин Лютердің наразылығы Еуропаны қалай өзгертті?

Оқу мақсаты:

6.2.2.3 Антикалық мәдениетпен байланыс орнату арқылы Қайта өрлеу дәуірінің мәдениетін (бейнелеу, мүсін өнері) сипаттау

6.2.1.1 Адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін анықтау

Бағалау критерийі: Білім алушы

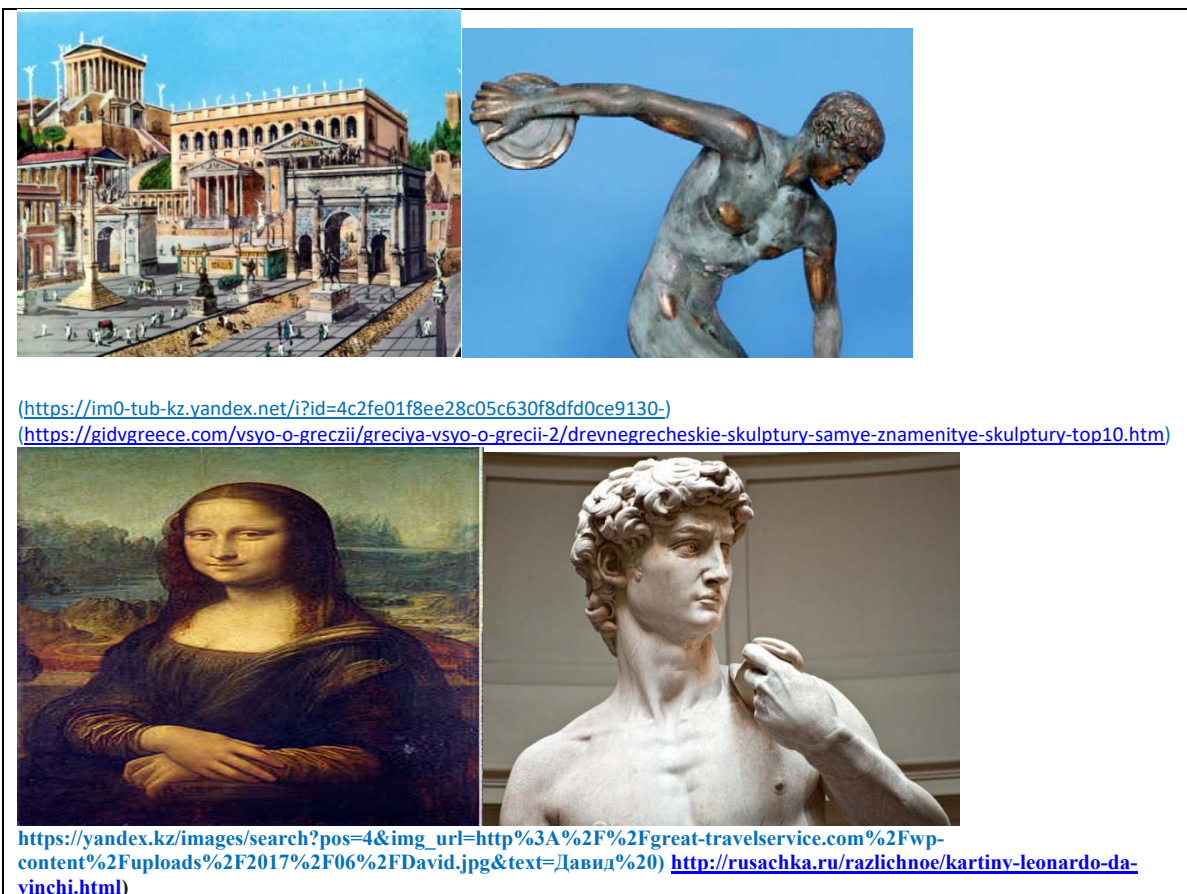
Қайта өрлеу дәуірі мәдениетінің ерекшелігін көрсетеді

Адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін көрсетеді.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу және түсіну. Қолдану

Орындалу уақыты: 20 мин

1-тапсырма: Суреттерді пайдалана отырып, Қайта өрлеу дәуірінің Антикалық мәдениетпен ұқсастығы мен ерекшелігін сипаттаңыз

<https://im0-tub-kz.yandex.net/i?id=4c2fe01f8ee28c05c630f8dfd0ce9130->
<https://gidvgreece.com/vsyo-o-greczii/greciya-vsyo-o-grecii-2/drevnegrechskie-skulptury-samye-znamenitye-skulptury-top10.htm>

https://yandex.kz/images/search?pos=4&img_url=http%3A%2F%2Fgreat-travelservice.com%2Fwp-content%2Fuploads%2F2017%2F06%2FDavid.jpg&text=Давид%20 <http://rusachka.ru/razlichnoe/kartiny-leonardo-da-vinchi.html>

Антикалық мәдениеттің ерекшелігі	ұқсастығы	Қайта өрлеу дәуірінің ерекшелігі
Қорытынды ой жазыңыз:		

2-тапсырма: Кестедегі ақпарат «ақиқат» болса «+», «жалған» ақпарат болса «-» белгісін қойыңыз.

№	Ақпараттар	ақиқат	жалған
1	Реформация дегеніміз- католик шіркеуінің озбырлығына қарсы қозғалыс		
2	Реформация кезінде пайда болған дін- православие діні		
3	1520 жылы неміс ұлтының ісі деп –рим папасына қарсы күресті атайды		
4	М.Лютер әділетсіздікке қарсы күш қолдануға қарсы болды		
5	Лютердің айтуынша, адам күнәдан құтылу үшін, басқаша шоқыну керек		
6	Шіркеу мен дін иелерінің міндеті- Киелі кітаптың мазмұнын түсіндіру		

Бағалау критерийі	Тапсырма №	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Қайта өрлеу дәуірі мәдениетінің ерекшелігін анықтайды	1	Антикалық мәдениеттің ерекшелігін анықтайды	1
		Қайта өрлеу мәдениеттің ерекшелігін анықтайды	1
		Антикалық мәдениет пен Қайта өрлеу мәдениетінің ұқсастығын анықтайды	1
		Қайта өрлеу дәуірінің Антикалық мәдениетпен ұқсастығы мен ерекшелігі туралы қорытынды ой жазады	1
Адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін көрсетеді.	2	1- ақпараттың «ақиқат» не «жалғандығын» көрсетеді	1
		2- ақпараттың «ақиқат» не «жалғандығын» көрсетеді	1
		3- ақпараттың «ақиқат» не «жалғандығын» көрсетеді	1
		4- ақпараттың «ақиқат» не «жалғандығын» көрсетеді	1
		5- ақпараттың «ақиқат» не «жалғандығын» көрсетеді	1
		6- ақпараттың «ақиқат» не «жалғандығын» көрсетеді	1
Жалпы балл			10

«Қайта Өрлеу дәуірі» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

Бағалау критерийі	Оқу жетістіктерінің деңгейі		
	Төмен	Ортақоғамдық	Жоғары

Қайта өрлеу дәуірі мәдениетінің ерекшелігін анықтайды	Қайта өрлеу дәуірі мәдениетінің ерекшелігін анықтауда қиналады	Қайта өрлеу дәуірі мәдениетінің ерекшелігін анықтауда қателіктер жібереді	Қайта өрлеу дәуірі мәдениетінің ерекшелігін анықтайды
Адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін көрсетеді	Адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін көрсетуде қиналады	Адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін көрсетуде қателіктер жібереді	Адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін көрсетеді

«Құқық негіздері» оқу пәні
9- сынып

«Құқық түсінігі, адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтары, неке және отбасы құқығы түсінігі» бөлімдері

Тақырып:

Құқық дегеніміз не және ол қоғамдық қатынастарға қалай әсер етеді?

Неліктен Қазақстан өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде жариялайды?

Заңнамада отбасы қалай қорғалған?

Оқу мақсаты:

9.1.1.1 Әлеуметтік нормалар жүйесінде құқықтың ұғымы мен ролін түсіндіру;

9.2.1.1 конституциялық құрылым негіздерін түсіндіру;

9.5.1.1 неке және отбасы ұғымдарын түсіндіру.

Бағалау критерийі: Білім алушы

– әлеуметтік нормалар жүйесінде құқықтың ұғымы мен ролін ажыратады;

– ҚР Конституциясын талдау арқылы конституциялық құрылым негіздерін анықтайды;

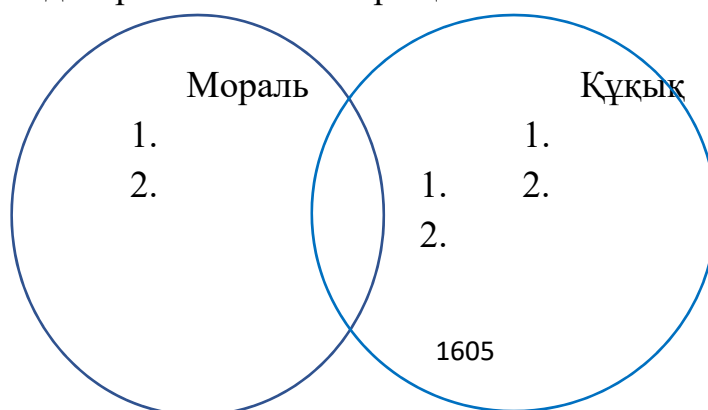
– неке және отбасы ұғымдарын түсіндіреді.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу және түсіну, қолдану

Орындалу уақыты: 20 мин

Тапсырмалар:

1. Венн диаграммасын толтырыңыз.

2. Конституциялық құрылым негіздерін төмендегі ұяшықтарға сай жіктеп, кестені толтырыңыз.

– Біртұтас Конституция, біртұтас құқықтық жүйе, бірыңғай азаматтық, бірыңғай Парламент, Үкімет, атқарушы органдар жүйесі және сот жүйесі болады.

– Діни мекемелер мен діни наным-сенімдер мемлекеттен бөлінген.

– Адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды, заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады.

– Республика азаматтары заңмен белгіленген кепілді медициналық көмектің көлемін тегін алуға хақылы.

– Халық Конституцияны қабылдайды, мемлекет басшысы мен Парламентті тікелей сайлайды, өкілеттілік мерзімі өткеннен кейін оларды ауыстыра алады.

– Еліміз ішкі және сыртқы істерін жүргізуде басқа елдерге тәуелді емес.

<i>Қазақстан Республикасы – демократиялық мемлекет</i>	<i>Қазақстан Республикасы – зайырлы мемлекет</i>	<i>Қазақстан Республикасы – құқықтық мемлекет</i>	<i>Қазақстан Республикасы – әлеуметтік мемлекет</i>	<i>Қазақстан Республикасы – егеменді мемлекет</i>	<i>Қазақстан Республикасы – унитарлы мемлекет</i>

3. Төмендегі ұғымдарына тоқталыңыздар.

«Неке» -

«Отбасы» -

Отбасының некеден қандай айырмашылығы бар?

<i>Бағалау критерийі</i>		<i>Дескриптор</i>	<i>Балл</i>
--------------------------	--	-------------------	-------------

	<i>Тапсырма №</i>	<i>Білім алушы</i>	
Әлеуметтік нормалар жүйесінде құқықтың ұғымы мен рөлін ажыратады	1	Моральдың бірінші ерекшелігін анықтайды	1
		Моральдың екінші ерекшелігін анықтайды	1
		Құқықтың бірінші ерекшелігін анықтайды	1
		Құқықтың екінші ерекшелігін анықтайды	1
		Бірінші ұқсастығын жазады	1
		Екінші ұқсастығын жазады	1
ҚР Конституциясын талдау арқылы конституциялық құрылым негіздерін анықтайды	2	Қазақстан Республикасы – демократиялық мемлекет екендігін анықтайды;	1
		Қазақстан Республикасы – зайырлы мемлекет екендігін анықтайды;	1
		Қазақстан Республикасы – құқықтық мемлекет біреуін анықтайды;	1
		Қазақстан Республикасы – әлеуметтік мемлекет екендігін анықтайды;	1
		Қазақстан Республикасы – егеменді мемлекет екендігін анықтайды;	1
		Қазақстан Республикасы – унитарлы мемлекет екендігін анықтайды;	1
Неке және отбасы ұғымдарын түсіндіреді	3	Неке ұғымын түсіндіреді	1
		Отбасы ұғымын түсіндіреді	1
		Отбасы мен некенің айырмашылығын табады	1
<i>Барлығы</i>			<i>15</i>

«Құқық түсінігі, адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтары, неке және отбасы құқығы түсінігі» бөлімдері бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Оқу жетістіктерінің деңгейі</i>		
	<i>Төмен</i>	<i>Орта</i>	<i>Жоғары</i>
Әлеуметтік нормалар жүйесінде құқықтың ұғымы мен рөлін ажыратады	Әлеуметтік нормалар жүйесінде құқық пен моральдің айырмашылығын көрсетуде қиналады □	Әлеуметтік нормалар жүйесінде құқық пен моральдің айырмашылығын көрсетуде қателіктер жібереді □	Әлеуметтік нормалар жүйесінде құқық пен моральдің айырмашылығын көрсетеді □

ҚР Конституциясын талдау арқылы конституциялық құрылым негіздерін анықтайды	Конституциялық құрылым негіздерін анықтауда қиналады ☐	Конституциялық құрылым негіздерін анықтауда қателіктер жібереді ☐	ҚР Конституциялық құрылым негіздерін анықтайды ☐
Неке және отбасы ұғымдарын түсіндіреді	Неке және отбасы ұғымдарын түсіндіруде қиналады ☐	Неке және отбасы ұғымдарын түсіндіруде қателіктер жібереді ☐	Неке және отбасы ұғымдарын түсіндіреді ☐

«Мемлекеттік органдардың конституциялық құрылысы, еңбек жағдайлары, меншік құқығы» бөлімі

Тақырып:

Заңнамамен еңбек жағдайлары қалай реттеледі?

Қалай меншік иесі бола аламыз?

Мемлекеттік органдардың қызметі қандай?

Оқу мақсаты:

9.4.2.2 құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы жұмыс беруші мен жұмысшының құқықтары мен міндеттерін түсіндіру;

9.3.2.1 меншік түрлерін анықтау;

9.2.2.2 мемлекеттік органдардың құрылуында сайлаудың маңызы мен ролін анықтау.

Бағалау критерийі: Білім алушы

– құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы жұмыс беруші мен жұмысшының құқықтары мен міндеттерін түсіндіреді;

– меншік түрлерін анықтайды;

– мемлекеттік органдардың құрылуында сайлаудың маңызы мен ролін ажыратады.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Қолдану. Жоғары деңгей дағдылары.

Орындалу уақыты: 20 мин

Тапсырма

1. Еңбек жағдаяттарды талдап, жұмыс беруші мен жұмысшының құқықтары мен міндеттерін анықтаңыз.

<i>№</i>	<i>Жағдаяттар</i>	<i>Талдау</i>
1.	Ғылыми қызметкер А. жаңа электр қондырғысымен тәжірибе жасап жатып, электр тогының соғуына тап болды, нәтижесінде ол жұмыс орнында жарақат алды. Ғылыми қызметкер А. қажетті инстуктаж өткен болатын, жұмыс орны белгіленген еңбекті қорғау талаптарына сәйкес келді. <i>Ғылыми қызметкер А. жарақат алуына жұмыс беруші жауапты ма?</i>	

2.	Жабдықты реттеуші Ғ. жұмысында сыйақы төлеу қарастырылған. Пайдалануға беру және техникалық қызмет көрсету жұмыстарын сапалы орындағаны үшін, сондай-ақ жабдықтың белгіленген жұмыс уақытының лимитінен аспағаны үшін ай сайынғы тариф мөлшерлемесінің 35% мөлшерінде үстемеақы беріледі. Жұмыс істейтін цехтың басшысы Ғ-тің артық жұмыс істеуден бас тартқаны үшін оның сыйақысын 15% -ға төмендеткен. <i>Бұл жағдайда сыйақы мөлшерінің азаюы орынды ма?</i>	
3	8 айдан астам уақыт бойы мұғалімдерге еңбекақы толық төленген жоқ. Директор осы жағдайды бюджеттен бөлінген қаражат мектепті жөндеуге жұмсалғанымен түсіндірді. Бұл жерде еңбек дауы бар ма? Жұмыскерлер мен жетекшінің не істеулері керек?	

2. Меншік құқығының үш құқықтық өкілеттілігін атап, мысал келтіріңіз.

Меншік түрлері			
Мысал			

3. Мемлекеттік органдардың құрылуында сайлаудың маңызы мен ролін түсіндіруде қажетті сөздерді қолданыңыз, қорытынды жазыңыз.

Қажетті сөздер: жалпыға бірдей тең және төте сайлау құқығы, жанама сайлау құқығы, мажоритарлы, пропорционалды.

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Тапсырма №</i>	<i>Дескриптор</i>	<i>Балл</i>
		<i>Білім алушы</i>	
Құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы жұмыс беруші мен жұмысшының құқықтары мен міндеттерін түсіндіреді	1	бірінші жағдаятын талдайды;	1
		екінші жағдаятын талдайды;	1
		үшінші жағдаятын талдайды;	1
Меншік түрлерін анықтайды	2	Меншік құқығының бірінші түрін анықтайды	1
		мысал келтіреді	1
		Меншік құқығының екінші түрін анықтайды	1
		мысал келтіреді	1
		Меншік құқығының үшінші түрін анықтайды	1
		мысал келтіреді	1

Мемлекеттік органдардың құрылуында сайлаудың маңызы мен ролін ажыратады	3	жалпыға бірдей тең және төте сайлау құқығын түсіндіреді	1
		жанама сайлау құқығын түсіндіреді	1
		Сайлау жүйесінің мажоритарлы түрін түсіндіреді	1
		Сайлау жүйесінің пропорционалды түрін түсіндіреді	1
		сайлаудың ролін көрсетеді;	1
		сайлаудың маңызын көрсетеді.	1
<i>Барлығы</i>			<i>15</i>

«Мемлекеттік органдардың конституциялық құрылысы, еңбек жағдайлары, меншік құқығы» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Оқу жетістіктерінің деңгейі</i>		
	<i>Төмен</i>	<i>Орта</i>	<i>Жоғары</i>
Құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы жұмыс беруші мен жұмысшының құқықтары мен міндеттерін түсіндіреді	Құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы жұмыс беруші мен жұмысшының құқықтары мен міндеттерін талдауға қиналады ☐	Құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы жұмыс беруші мен жұмысшының құқықтары мен міндеттерін талдауда қателіктер жібереді ☐	Құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы жұмыс беруші мен жұмысшының құқықтары мен міндеттерін талдайды ☐
Меншік түрлерін анықтайды	Меншік түрлерін анықтауда қиналады ☐	Меншік түрлерін анықтауда қателіктер жібереді ☐	Меншік түрлерін анықтайды ☐
Мемлекеттік органдардың құрылуында сайлаудың маңызы мен ролін ажыратады	Сайлауға анықтама беруде, сайлау жүйесін сипаттауда және маңызы мен ролін ажыратуда қиналады ☐	Сайлауға анықтама беруде, сайлау жүйесін сипаттауда және маңызы мен ролін ажыратуда қателіктер жібереді ☐	Сайлауға анықтама беруде, сайлау жүйесін сипаттауда және маңызы мен ролін ажыратады ☐

«Еңбекті қорғау, отбасы мүшелерінің құқығы мен міндеттері, әкімшілік жауапкершілік» бөлімдері

Тақырып:

Қандай жағдайларда әкімшілік жауапкершілік туындайды?

Бала құқығы қалай қорғалады?

Кәмелетке толмағандардың еңбегі заңнамамен қалай қорғалады?

Оқу мақсаты:

9.6.2.2 Құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы әкімшілік жауапкершілік түрлерін және оларды қолдану тәртібін түсіндіру;

9.5.3.1 Отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықтау;

9.4.3.1 Кәмелетке толмағандардың еңбегіне қатысты құқық нормаларын талдау.

Бағалау критерийі: Білім алушы

– құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы әкімшілік жауапкершілік түрлерін және оларды қолдану тәртібін түсіндіреді;

– отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықтайды;

– кәмелетке толмағандардың еңбегіне қатысты құқық нормаларын талдайды.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Білу мен түсіну. Жоғары деңгей дағдылары.

Орындалу уақыты: 20 мин

Тапсырма

1. Құқықтық жағдаяттарды талдап, әкімшілік жауапкершілік түрлерін анықтаңыз.

№	Жағдаяттар	Талдау
1.	Университеттің бір ғимаратының коменданты белгіленбеген жерлерде темекі шеккені үшін студенттерден екі мың тенге айыппұл өндіріп алды. Студенттердің қарсылығына орай ол бұл шара ректордың бұйрығына сәйкес комендантқа «барлық қажетті шараларды қолдануға» рұқсат берілді деп жауап беріп отырған. Жағдайға түсініктеме беріңіз. Ректордың бұйрығына және коменданттың әрекеттеріне шағымдануға болады ма?	
2.	11 сынып оқушылары А. мен Б. түн ортасында қала көшелерімен жүріп келе жатқанда полиция оларды көріп, тоқтатты. 11 сынып оқушылары А. мен Б. әкімшілік құқықбұзушылық жасады ма?	
3.	Қарт адам қалалық аурухананың хирургына келіп өз диагнозын айтты. Науқасты тексерудің негізінде хирург ота жасаудың керек екенін айтты, бірақ алдымен оны төлеу керек. Азамат үшін бұл сома үлкен болып көрінгендіктен отаның бағасын төмендетуін сұрады, бірақ дәрігер ұсынысын қабылдамады, бұл соманының ол белгілеген жоқ деп жауап берді. Науқас ақша төледі, бірақ операциядан кейін ол аурухана әкімшілігіне шағымданады. <i>Хирургтың операция жасау үшін ақша алуға қатысты әрекеті заңды деп санауға бола ма?</i>	

2. Отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықта.

<i>Баланың отбасындағы құқықтары</i>	<i>Ата-аналардың міндеттері</i>
1.	1.
2.	2.
3.	3.

3. Өндірістік оқудан кейін А. (16 жаста) және М. (17 жаста) кондитер фабрикасы директорының бұйрығымен олар карамель цехына жұмысқа жіберілді. Цех бастығының бұйрығымен олар үшін 40 сағаттық жұмыс аптасы құрылып, жас ерекшеліктерін ескере отырып тустен кейінгі уақыт таңдалып алынды. Күнделікті жұмыс уақыты сағат 15:00 ден 23:00 сағат аралығын қамтыды.

Еңбек құқығы бойынша заң бұзушылық бар ма?

<i>Қандай заң бұзушылықты байқадыңыз?</i>	<i>Заң бойынша дұрыс жауабы</i>

Кәмелетке толмағандардың қандай еңбек құқығы бар?

1.

2.

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Тапсырма №</i>	<i>Дескриптор</i>	<i>Балл</i>
		<i>Білім алушы</i>	
Құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы әкімшілік жауапкершілік түрлерін және оларды қолдану тәртібін түсіндіреді	1	әкімшілік құқықбұзушылықтың 1- түрін көрсетіп, талдайды;	1
		әкімшілік құқықбұзушылықтың 2 - түрін көрсетіп, талдайды;	1
		әкімшілік құқықбұзушылықтың 3 - түрін көрсетіп, талдайды;	1
Отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықтайды	2	Баланың отбасындағы бірінші құқығын көрсетеді	1
		Баланың отбасындағы екінші құқығын көрсетеді	1
		Баланың отбасындағы үшінші құқығын көрсетеді	1
		Ата-аналардың бірінші міндетін көрсетеді	1

		Ата-аналардың екінші міндетін көрсетеді	1
		Ата-аналардың үшінші міндетін көрсетеді	1
Кәмелетке толмағандардың еңбегіне қатысты құқық нормаларын талдайды	3	жағдаяттағы 1 - заң бұзушылықты анықтайды ;	1
		жағдаяттағы 2 - заң бұзушылықты анықтайды;	1
		жағдаяттағы 1 - заң бұзушылықтың жауабын анықтайды;	1
		жағдаяттағы 2 - заң бұзушылықтың жауабын анықтайды;	1
		кәмелетке толмағандардың 1 еңбек құқығын көрсетеді;	1
		кәмелетке толмағандардың 2 - еңбек құқығын көрсетеді.	1
<i>Барлығы</i>			<i>15</i>

«Еңбекті қорғау, отбасы мүшелерінің құқығы мен міндеттері, әкімшілік жауапкершілік» бөлімдері бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесіне қатысты ата-аналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

<i>Бағалау критерийі</i>	<i>Оқу жетістіктерінің деңгейі</i>		
	<i>Төмен</i>	<i>Орта</i>	<i>Жоғары</i>
Құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы әкімшілік жауапкершілік түрлерін және оларды қолдану тәртібін түсіндіреді	Құқықтық жағдаяттарды талдап, әкімшілік жауапкершіліктің 1, 2, 3 түрлерін анықтауда қиналады ☐	Құқықтық жағдаяттарды талдап, әкімшілік жауапкершіліктің 1, 2, 3 түрлерін анықтауда қателіктер жібереді ☐	Құқықтық жағдаяттарды талдап, әкімшілік жауапкершіліктің 1, 2, 3 түрлерін анықтайды ☐
Отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықтайды	Отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықтауда қиналады ☐	Отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықтауда қателіктер жібереді ☐	Отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықтайды ☐
Құқықтық актілерге сүйене отырып, қоғам мен отбасындағы балалар құқығын талдайды	Отбасына қатысты жағдаятты талдап, 1/2 заң бұзушылықты/заң бойынша дұрыс әрекетті анықтап, кәмелетке	Отбасына қатысты жағдаятты талдап, 1/2 заң бұзушылықты/заң бойынша дұрыс әрекетті анықтап, кәмелетке	Отбасына қатысты жағдаятты талдап, 1/2 заң бұзушылықты/заң бойынша дұрыс әрекетті анықтап, кәмелетке

	толмағандардың 1/2 құқықығын жазуда қиналады ☐	толмағандардың 1/2 құқықығын жазуда қателіктер жібереді ☐	толмағандардың 1/2 құқықығын жазуда қателіктер жібереді анықтап, кәметке толмағандардың 1/2 құқықығын жазады ☐
--	--	---	--

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «Құқық негіздері» пәндері бойынша жиынтық бағалау педагогтердің білім алушылар мен ата-аналарға оқу бағдарламаларының бөлімдері/өтпелі тақырыптары және белгілі бір оқу кезеңі (тоқсан, оқу жылы, орта білім деңгейі) аяқталғаннан кейін білім алушылардың үлгерімі туралы балл мен баға қою арқылы ақпарат беру үшін жүргізіледі, яғни бағалау тақырыптың, бөлімнің, тоқсанның соңында жүргізілуі мүмкін немесе жартыжылдықта, жыл соңында қорытынды аттестаттау, ұлттық бірінғай тестілеу форматында өткізіледі. Бұл белгілі бір кезеңдегі пәндер бойынша оқу бағдарламасының мазмұнын меңгеру деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Бағалаудың бұл түрінің мақсаты бөлім/ тақырыптар бойынша олқылықтарды уақтылы анықтау және жою болып табылады.

Бөлімдер/өтпелі тақырыптар бойынша жиынтық бағалауға қойылатын талаптар:

- БЖБ тапсырмаларын мұғалім өз бетінше жасайды;
- бөлім бойынша оқыту мақсаттарын қамтиды;
- 15-20 минут ішінде өткізіледі;
- баллдар дескрипторға сәйкес қойылады;
- БЖБ нәтижелері бойынша модерация жүргізілмейді;
- тоқсандық бағалауға әсер етеді (50%).

Тоқсанға жиынтық бағалауға қойылатын талаптар:

- ТЖБ тапсырмаларын мұғалім спецификацияға сәйкес әзірлеуі тиіс;
- тоқсанның барлық бөлімдері бойынша оқу мақсаттарын қамтиды;
- 1 сабақ барысында өткізіледі (40 минут);
- бағалау балдары балл қою кестесіне сәйкес қойылады;
- ТЖБ нәтижелері бойынша модерация жүргізіледі (жазбаша жұмыстар үшін);
- тоқсандық бағалауға әсер етеді (50%).

Мұғалімге бөлім/тақырып бойынша жиынтық бағалау нәтижелеріне талдау жүргізу ұсынылады. Мұндай талдау сыныптың оқу жетістіктерінің деңгейін анықтауға және білім алушыларға уақтылы кері байланыс беруге мүмкіндік береді.

Жиынтық бағалаудың анықтамасы-мұғалімге материалды түсінуді әдетте стандартталған критерийлер бойынша өлшеуге мүмкіндік беретін бірліктің соңында орындалатын кез келген бағалау әдісі. Жиынтық бағалаудың нәтижесі пәнге және белгілі бір жұмыс бірлігінің соңында білім алушылардың ұсынған материалды түсінуін бағалауға байланысты баллмен немесе пайызбен өлшенеді.

Жиынтық бағалауда жоғары нәтижелерге қол жеткізу білім алушылар және мұғалімдер үшін де өте маңызды. Сонымен қатар, оқу процесін тек жиынтық бағалау талаптарына ғана бағыттау қауіпі бар, бұл оқу бағдарламасының толық көлемін игеруге кедергі келтіруі мүмкін, өйткені кез-келген жиынтық бағалау оқу бағдарламасының мазмұнының бір бөлігін ғана қамтиды. Мұғалім бағалау нәтижелерінің мақсаттары мен қолданылуындағы айырмашылықтарды нақты түсінуі керек. Сыныпта өткізілетін бағалау табысты күнделікті оқытуды қамтамасыз етуі керек. Егер мұндай бағалау тиімді болса, емтихандардағы оң нәтижелер шынайы болады.

«Қазақстан тарихы» оқу пәні

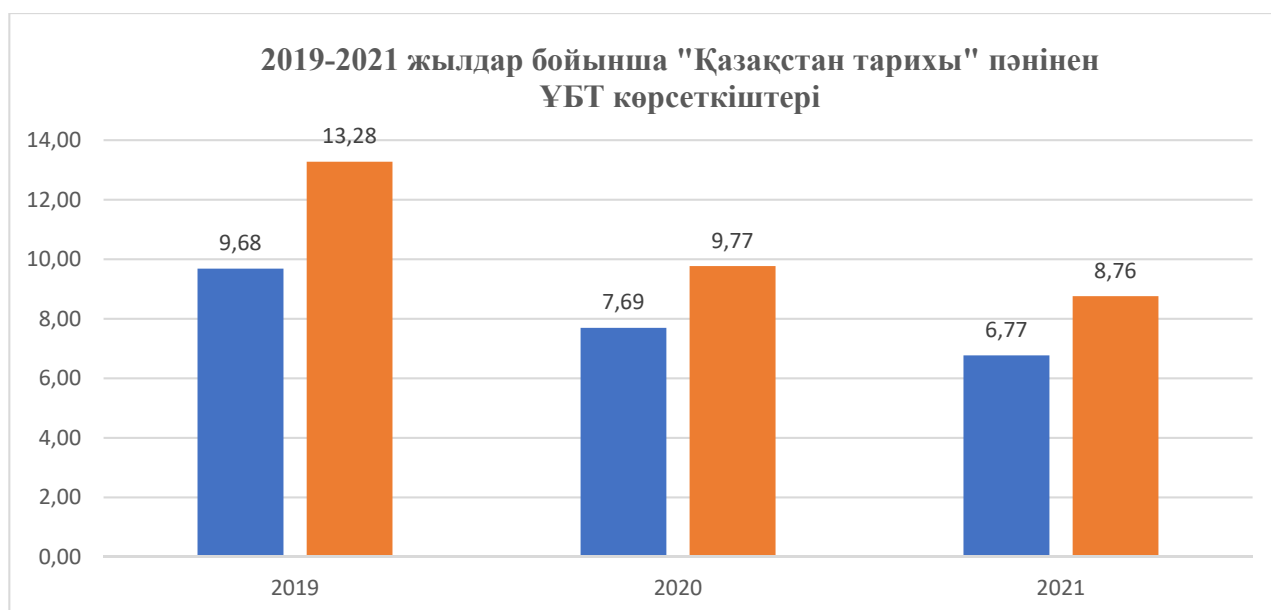
Қазақстан тарихы пәні бойынша Ұлттық бірыңғай тестілеуге арналған тест спецификациясына сәйкес тест мақсаты жоғары оқу орындарына қабылдау мақсатында түсушілердің дайындық деңгейлерін анықтау.

Тестілеудің міндеті жоғары оқу орындарында білім алуды жалғастыру үшін білім алушылардың Қазақстан тарихынан білімді меңгеру деңгейін бағалау.

Ұлттық бірыңғай тестілеудің форматына сәйкес «Қазақстан тарихы» міндетті пәндер қатарына кіреді. Тест «Қазақстан тарихы» пәні бойынша бір дұрыс жауапты таңдауға арналған тест тапсырмалары мен бір дұрыс жауапты таңдауға арналған тест тапсырмаларынан тұратын 1 контекст бар тапсырмалардан құралады.

Тест тапсырмалары білім алушылардың тарихи ойлау мен талдаудың қалыптасуын, қазіргі саяси үдерістерді түсіну үшін білім мен дағдыларды пайдалану біліктілігін тексеруге бағытталған.

2019-2021 жылдардағы білім алушылардың «Қазақстан тарихы» пәнінен Ұлттық бірыңғай тестілеу нәтижесіне жасалған талдау бойынша 2019 жылғы ең жоғары орташа балл Қостанай облысында анықталды – 13,28. 2020 және 2021 жылдары ең жоғары орташа балл Қызылорда облысында анықталды – 9,77 және 8,76. (549-сурет)

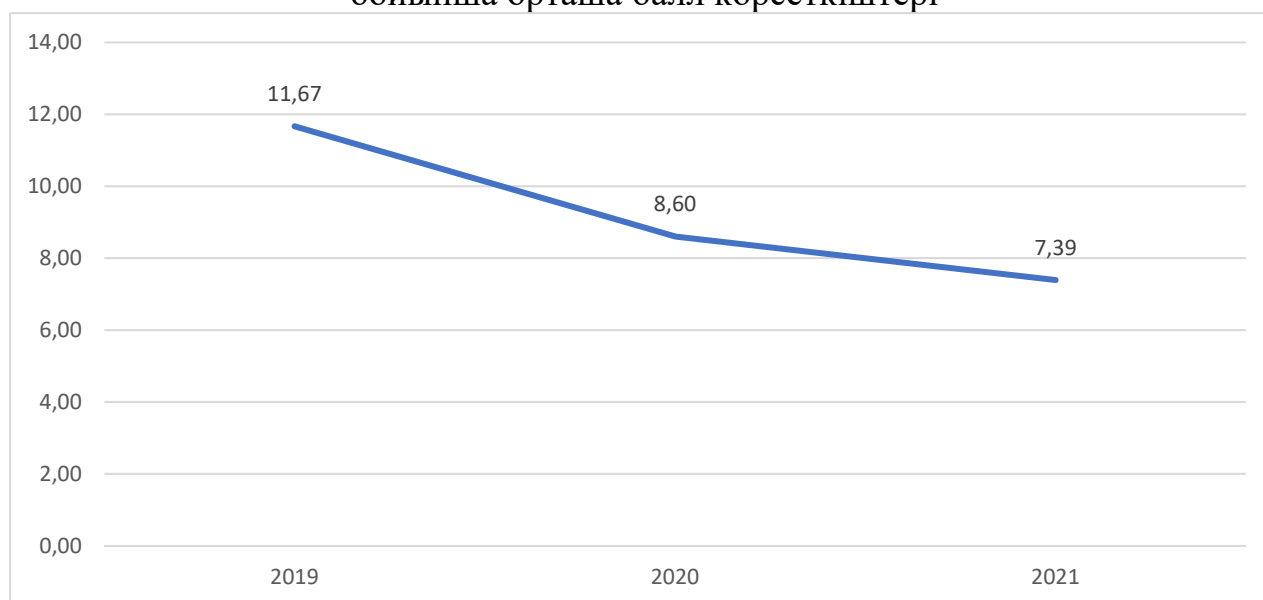

549-суретте көрсетілгендей, «Қазақстан тарихы» пәнінен 2019 жыл бойынша ең жоғары көрсеткіштің 2020-2021 жылдарда төмендегенін көруге болады, ол 13,28 ден 8,76 ға төмендеген. Осыдан пандемия жағдайларына дейінгі кезеңдегі білім алушылардың Ұлттық бірінғай тестілеу бойынша нәтижесі 13,28 пайызға дейінгі деңгейде жоғары болғаны анықталды. Ал пандемиядан кейінгі кезеңде білім алушылардың «Қазақстан тарихы» пәнінен ҰБТ нәтижесі 3 пайызға төмендеген.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша түлектердің нәтижесінің төмендеуіне 2021жылы Қазақстан Республикасында ұлттық бірінғай тестілеу тұңғыш рет электронды форматта өткізілуі, елдегі пандемия жағдайы мен тест құрылымының өзгеруінің әсері болғанын көруге болады.

Республика бойынша 2019 жылғы орташа балл – 11,67, 2020 жылы – 8,60 және 2021 жылы – 7,39 құраған. Айтарлықтай төмендеу байқалады (550-сурет).

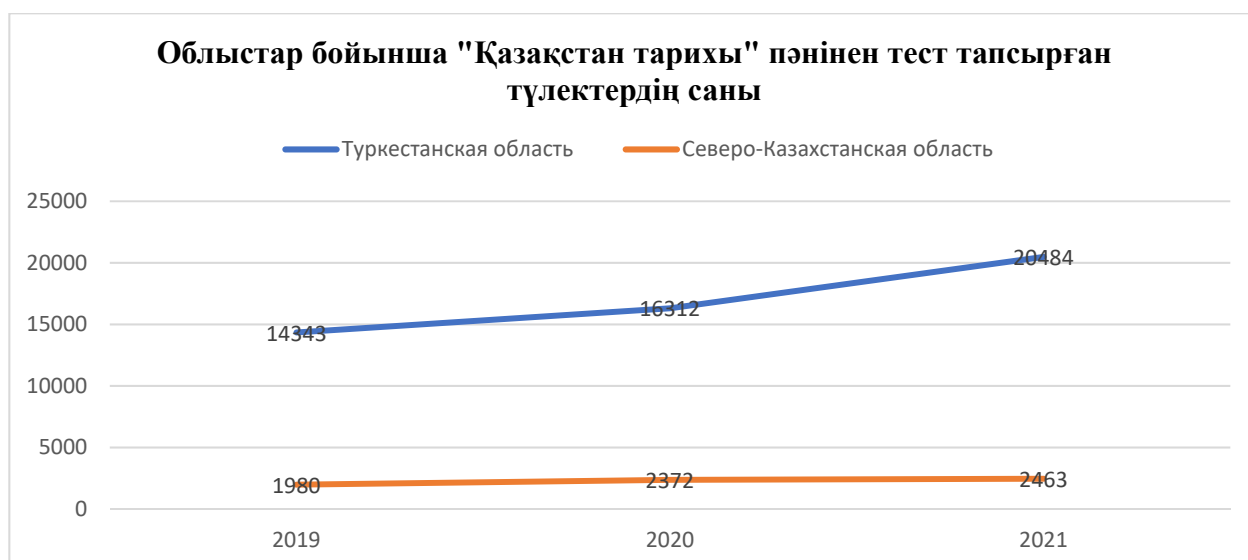
550-сурет. «Қазақстан тарихы» пәнінен 201-2021жж. Республика бойынша орташа балл көрсеткіштері

«Қазақстан тарихы» пәнінен Ұлттық бірінғай тестілеуден өткен түлектердің облыстар бойынша ең көп, және ең аз санын талдау нәтижесі 551-суретте көрсетілген.

Сонымен, Түркістан облысы бойынша «Қазақстан тарихы» пәнінен тест тапсырған түлектердің жалпы саны жыл сайын артқан 2019 жылы – 14 343, 2020 жылы – 16 312, ал 2021 жылы 20 484 түлек тапсырған, бұл өңірдегі халық санының өсуімен, пандемия жағдайын байланысты шетелге шығу ниетін шектеген елдер арасындағы шекараның жабылуына байланысты.

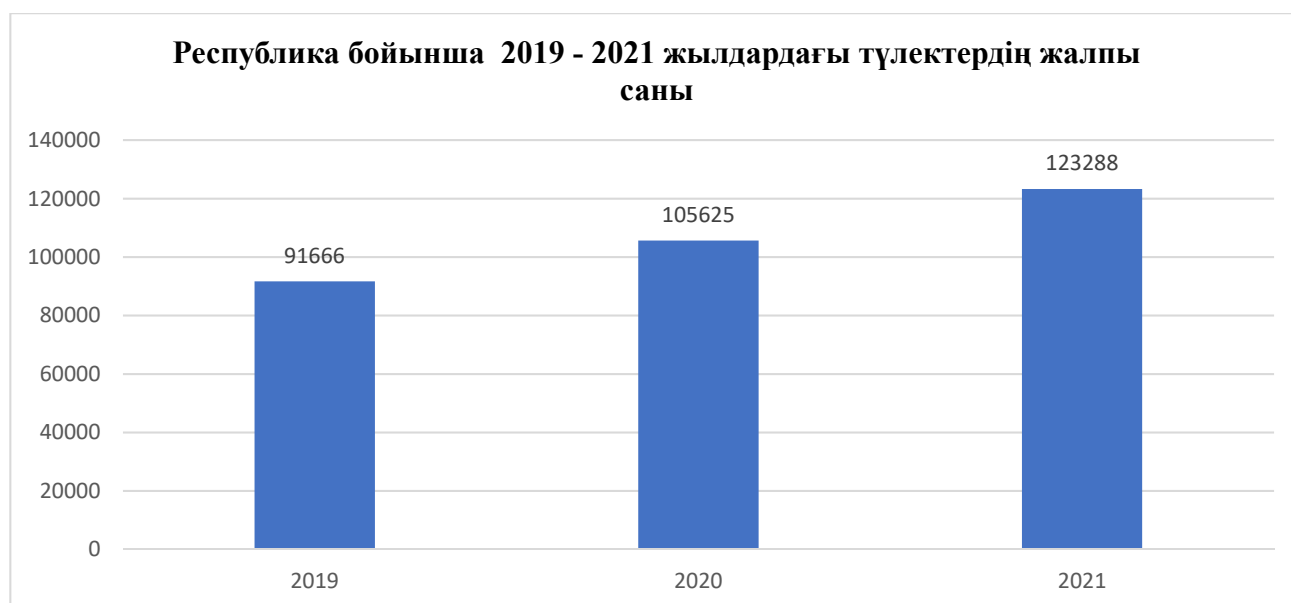
551-сурет. Облыстар бойынша «Қазақстан тарихы» пәнінен тест тапсырған түлектер саны

Ал республика бойынша түлектердің ең аз санын Солтүстік Қазақстан облысы көрсетіп отыр: 2019 – 1980, 2020 жылы – 2372, ал 2021 жылы – 2463 түлек тест тапсырған. Яғни, 2021 жылы осы екі облыстың арасында 10 есеге жуық үлкен айырмашылық байқалады.

«Қазақстан тарихы» пәнінен Республика бойынша 2019 жылмен салыстырғанда 2021 жылдағы тест тапсырған түлектердің санының артқанын 552-суреттен көруге болады.

552-сурет. Республика бойынша 2019-2021 жылдардағы түлектердің жалпы саны

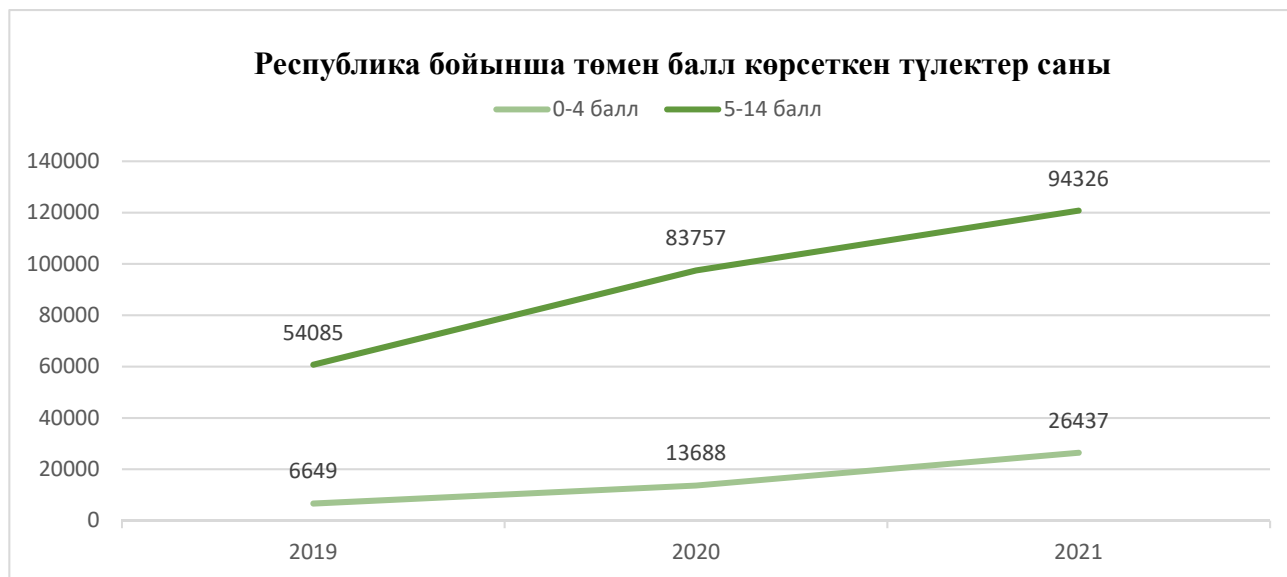

Сондай-ақ, республикада үш жыл ішінде түлектер санының айтарлықтай өскені байқалады. 2019 жылы ол 91666 түлекті құрады, 2020 жылы олардың саны 105 625, ал 2021 жылы 123 288 түлек болды.

Республика бойынша «Қазақстан тарихы» пәнінен тест нәтижесі 0-4 балл және 5-14 балл аралығындағы көрсеткішпен тапсырған түлектердің

саны 553-суретте көрсетілген.

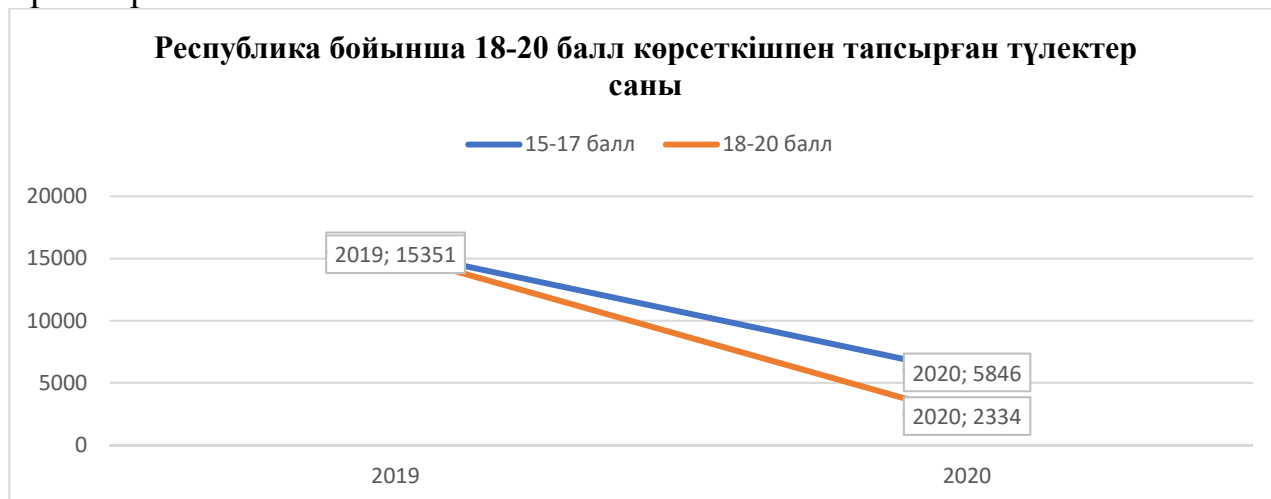
553-сурет. Республика бойынша төмен балл көрсеткен түлектер саны

553- суретте көрсетілгендей, Республика бойынша «Қазақстан тарихы» пәні бойынша тест нәтижесі 0-4 балл көрсеткішпен тапсырған түлектердің саны 6649 оқушыдан 26437-ге дейін артқанын байқауға болады. Осыдан жыл сайын «Қазақстан тарихы» пәні бойынша тест тапсырмаларын білім алушылардың тиісті деңгейде меңгере алмағаны көрінеді. Аталған талдаудан 2019 -2021 жылдарда тест тапсырған түлектердің жалпы саны артқанымен яғни ол 30% - ға артты, ал ең төменгі баллмен (0-4) өткендердің санының 400%-ға артқаны байқалады.

Сонымен қатар, «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2019 және 2020 жылдары 18-20 баллмен өткен түлектер санын да атап өтуге болады: ол үш есеге жуық 1738-ден 640-қа дейін қысқарған 554- сурет.

554-сурет. Республика бойынша 18-20 балл көрсеткішпен тапсырған түлектер саны

2019 жылғы ең жоғары орташа баллды Алматы қаласы көрсетті – 13,97 балл, ал Қызыл-Орда облысы 2020 жылы – 9,77 және 2021 жылы – 8,76 балл көрсетеді. Бұл жерде орташа балл тенденциясының екі есеге жуық төмендегені байқалады.

Сонымен «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 2019-2021 жылдарда тест тапсырған түлектердің нәтижесіне жасалған талдау аталған жылдар аралығында тапсырушы түлектер саны артқанымен, тест нәтижесінің орташа көрсеткішінің төмендегенін көрсетеді.

Мысалы, 2019-2021 жылдар аралығында 0-4 баллмен өткен түлектердің ең жоғары пайызы Атырау облысында барлық үш жыл ішінде 12,83%-дан 27,6%-ға дейін артқан.

2019 жылы «Қазақстан тарихы» пәнінен 5-14 баллмен өткен түлектер арасында ең жоғары пайызды Қарағанды облысы – 74,64%, ал 2020 жылы ең жоғары көрсеткіш Солтүстік Қазақстан облысы - 85,71%, 2021 жылы осындай көрсеткіш Қызылорда облысына тиесілі - 84,91% болды.

Сонымен қатар, 15-17 баллмен өткен түлектердің саны күрт төмендегені байқалады: ең жоғары көрсеткіш Қостанай облысында 22,91%, ал 2020 жылы ең жоғары көрсеткіш Қызылорда облысында – 8,27%. Егер ең жоғары балл (15) 2021 жылы Қызылорда облысында 3,79% ғана құрады.

Ұсыныстар: жалпы орта білім беру деңгейінде оқу процесінде білім алушыны ынталы, қызығушылығы жоғары, дербес, сенімді, жауапты, талдау жасай алуға бағыттайтын оқытудың түрлі формалары ұсынылады:

- мұқият іріктелген тапсырмалар мен іс-әрекет түрлері арқылы білім алушыларды ынталандыра және дамыта оқыту;
- білім алушыларды зерттеу және зерттеушілік жұмыстарын жүргізуге негізделген белсенді оқытуды ұйымдастыру;
- білім алушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту;
- білім алушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, деңгейлік тапсырмалар құрастыру;
- білім алушылардың жеке, жұптық, топтық және тұтас сыныптық жұмыс түрлерін ұйымдастыруды қолдану;
- оқу процесінде тарихи құжаттардың фрагменттерін талдау, ақпарат жинақтау және қорытынды жасау, себеп-салдарлық байланыстарды орнатуды және т.б. талап ететін тапсырмаларды кеңінен қолдану;
- сабақта білім алушының біліміндегі олқылықтарды уақытында анықтауға мүмкіндік беретін кері байланысты ұйымдастырудың әр түрлі әдістерін қолдану.

Жалпы орта білім беру деңгейінде білім алушылардың жас және танымдық ерекшеліктеріне сәйкес талдау, бағалау, зерттеу және жоспарлау дағдыларын қалыптастыратын әдіс-тәсілдер мен тапсырмаларды қолдану ұсынылады. Мысалы, эссе және есеп жазу, салыстырмалы талдау жасау (SWOT, PEST, GAP талдаулары) және т.б.

Оқу бағдарламасының оқу мақсаттары мен тәсілдерін тиімді іске асыру үшін «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша оқыту

процесін мынадай тарихи концептілер (түсініктер) негізінде ұйымдастыру ұсынылады:

- өзгеріс және сабақтастық;
- себеп пен салдар;
- дәлел;
- ұқсастық пен айырмашылық;
- маңыздылық;
- интерпретация.

Концептілерге негізделген оқыту тақырыптың мазмұнын тереңірек түсінуге ықпал ететін тарихи оқиғалардың, процестер мен құбылыстардың мағыналары мен мәнін «түсінуге» бағытталған.

Тарихи концептілерге сүйене отырып, тарихи материалды аналитикалық талдау жүзеге асырылады. Нәтижесінде білім алушылар тек пәндік материалды ғана емес, сонымен қатар зерттеу тәсілдері және олармен байланысты білік пен дағдылардың үйлесімін де игереді (материалды жинау және ретке келтіру әдістері, сұрақтарды тұжырымдау және деректермен жұмыс істеу процесінде проблемалар қою мүмкіндігі, дереккөздерді анықтау және сыни бағалау әдістері, зерттеу жоспарын құру, материалды жалпылау және қорытынды жасау әдістерін таңдау).

Белгілі бір тарихи концептілерге негізделген оқытуды құру білім алушылардың нақты оқу материалы негізінде тарихи ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл зерттеуге негізделген оқытуды қамтиды.

«Құқық негіздері» оқу пәні бойынша Ұлттық бірыңғай тестілеуге арналған тест спецификациясына сәйкес тест мақсаты: жоғары оқу орындарына қабылдау мақсатында түсушілердің дайындық деңгейлерін анықтау. Тест міндеті – жоғары оқу орындарында білім алуды жалғастыру үшін құқық негіздерінен білімді меңгеру деңгейін бағалау.

Ұлттық бірыңғай тестілеу форматына сәйкес «Құқық негіздері» пәні таңдау пәні болып табылады.

Тест құқық негіздері пәні бойынша 35 тест тапсырмаларынан тұрады. Оның ішінде 20 бір дұрыс жауапты таңдауға арналған тест тапсырмалары; 5 бір дұрыс жауапты таңдауға арналған тест тапсырмаларынан тұратын 1 контекст; 10 бір немесе бірнеше дұрыс жауапты таңдауға арналған тест тапсырмалары бар.

Тест тапсырмалары түсушілердің құқық негіздерінен білімін, біліктілігі мен дағдыларын, игерген білімдерін өмірлік жағдайларда пайдалану құзыреттілігін тексеруге бағытталған. Тесттегі тест тапсырмалары базалық, орташа және жоғары деңгей бойынша күрделену ретімен орналасқан. Тест тапсырмалары оқу бағдарламасындағы оқу мақсаттары бойынша әзірленеді.

Тесттің бір нұсқасындағы тест тапсырмаларының қиындығы 3 деңгейде беріледі: базалық деңгейде – 50 %, орташа деңгейде – 30 %, жоғары деңгейде – 20 %.

Базалық деңгейдегі тест тапсырмалары қарапайым білім мен дағдыларын пайдалануға, түсушінің ең төменгі дайындық деңгейіне баға беруге, белгілі бір нұсқаулардың көмегімен әрекеттерді орындауға, қарапайым дәлелдер мен

ұғымдарды пайдалануға негізделген.

Орташа деңгейдегі тест тапсырмалары негізгі білім мен дағдыларын дұрыс пайдалануға, жаңа жағдайларда қарапайым модельдерді тануға, деректерді талдау мен салыстыруға, жүйелеуге, дәлелдерді қолданып, ақпаратты жалпылау мен қорытынды жасау қабілеттерін бағалауға негізделген.

Жоғары деңгейдегі тест тапсырмалары неғұрлым күрделі білім мен дағдыларын пайдалануды, тапсырмалардың күрделі модельдерін тануды, мәселелерді шешу үшін білім мен дағдыларын біріктіруді, күрделі ақпаратты немесе деректерді талдауды, пайымдауды, тұжырымдарды негіздеуге бағытталған.

Тест тапсырмаларының формасы: бір дұрыс жауапты және бір немесе бірнеше дұрыс жауапты таңдауға арналған жабық формадағы тест тапсырмалары.

«Құқық негіздері» оқу пәні бойынша тест тапсырмаларының үлгілері ұсынылады.

Тақырып: Құқықтың негізгі белгілері мен функциясы.

1.Конспект.Құқық-қоғамдық қатынастарды реттеуші. Оның бірқатар өзіндік белгілері бар.

Құқық белгілері:

-жүйелілік, яғни, құқық бір-бірімен өзара байланысты белгілі бір тәртіп нормаларынан, мінез-құлық ережелерінен тұрады;

-жалпыға міндетті, жынысы, жасы, ұлты, мүлкі және т.б. қарамастан, құқық барлық субъектілер үшін міндетті;

-мемлекетпен байланысты;

-формалды анықтылығы, құқық үнемі белгілі бір ресми заңдар мен өзге де актілер түрінде көрініс табады;

-ерікті сипаты, яғни, құқықта қоғамның, мемлекеттің, белгілі бір әлеуметтік топтың еркі ескеріледі;

-реттеушілік, яғни, құқық-субъектінің заңды және заңсыз, тиісті және ықтимал мінез-құлқының критерийлері.

Құқықтың қайнар көздеріне құқықтың жалпы қағидалары, сот прецеденті, нормативтік-құқықтық шарт, нормативтік-құқықтық акт жатады.

Сот прецеденті-соттың нақты іс бойынша қабылдаған шешімі.

Нормативтік-құқықтық шарт – құқық нормаларынан тұратын, мемлекеттің күшімен кепілдік берілетін, жалпыға міндетті мәні бар, екі немесе одан да көп тараптардың шешімі.

Нормативтік-құқықтық акт (НҚА) – біздің еліміздегі құқықтың негізгі қайнар көзі. 2016 жылы 6 сәуірде «Құқықтық актілер туралы» Заң қабылданған. Аталған Заң құқықтық актілерді қабылдау, өзгерту, тоқтату және жариялау тәртібін реттейді.

НҚА түрлері : Конституция – негізгі заң.

Заңдар:

Конституциялық

Кодекстер

Жинақталған

Ағымдағы

Заңға тәуелді НҚА:

ҚР Парламентінің нормативтік қаулылары

ҚР Президентінің нормативтік-құқықтық жарлықтары

ҚР Үкіметінің нормативтік қаулылары

ҚР министрлері мен орталық мемлекеттік орган жетекшілерінің нормативтік-құқықтық бұйрықтары.

ҚР мәслихаттары мен әкімшіліктерінің нормативтік-құқықтық актілері.

Құқықтың негізгі функциялары – *реттеушілік және қорғаушылық.*

Құқықтың реттеушілік функциясы жағымды мінез-құлық ережелерін орнатуда, құқық субъектілеріне заңды міндеттерді жүктеп, оларға субъективті құқық ұсынғанда іске асады. Сонымен бірге құқықтың мақсаты – қоғамның, мемлекет пен жекетұлғаның мүдделеріне сәйкес қарым-қатынасты бекіту және дамытуға ықпал ету.

Қорғаушылық функциясы. Құқық жалпыға міндетті, аса маңызды экономикалық, саяси, ұлттық және жеке қатынастарға, олардың дербестігін қорғау арқылы қоғамдық қатынастарға әсер етеді.

Сонымен бірге құқық *тәрбиелік және идеологиялық* тәрізді қосымша функциялары да атқарады.

Тәрбиелік функциялар құқықтық нормалардың азаматтардың құқықтың санасына әсер етуі, құқықтық талаптарды орындауға нақты нұсқау қалыптастыруы құқықбұзушылыққа жол бермеу дегенді білдіреді.

Идеологиялық функциялар құқықта азаматтардың барлығы әділетті әрі қажетті деп қабылдайтын идеялардың бар екенін білдіреді.

Тапсырмалар

1. Құқық нормаларынан тұратын, мемлекеттің күшіме кепілдік берілетін, жалпыға міндетті мәні бар, екі немесе одан да тараптардың шешімі

- A) Діни ережелер
- B) Сот прецеденті
- C) Нормативтік-құқықтық акт
- D) Құқықтық әдет-ғұрыптар
- E) Нормативтік-құқықтық шарт

2. Соттың нақты іс бойынша қабылдаған шешімі

- A) Құқықтық қағидалар
- B) Сот прецеденті
- C) Нормативтік-құқықтық акт
- D) Заңдылық актілер
- E) Нормативтік-құқықтық шарт

3. Құқықтың негізгі функциялары

- A) Басқарушылық, ұйымдастырушылық
- B) Иеленушілік, билікетушілік
- C) Реттеушілік, қорғаушылық
- D) Заң шығарушылық, атқарушылық
- E) Ұйымдастырушылық, басқарушылық

4. Соттың нақты іс бойынша қабылдаған шешімі

- A) Құқықтық қағидалар
 - B) Сот прецеденті
 - C) Нормативтік-құқықтық акт
 - D) Заңдылық актілер
 - E) Нормативтік-құқықтық шарт
5. Құқықтық қатынас субъектісі

- A) материалдық игіліктер
- B) құнды қағаздар
- C) іс-әрекеттер
- D) рухани игіліктер
- E) жеке тұлғалар

Тақырып: Құқық жүйесі. Мемлекет құқықтың ерекше субъектісі ретінде.

2.Конспект

Құқық жүйесі – қолданыстағы құқықтық нормалардың тұтастығы мен үйлесімінен және олардың салаларға, тармақтарға, құқықтық институттарға логикаға сәйкес бөлінуінен көрінетін құқықтың ішкі құрылымы.

Құқық жүйесі – құқықтың ішкі құрылымы, құқықтың элементтерге бөлінуі.

Құқық нормасы – мінез-құлықтың заңда бекітілген бірегей ережесі.

Құқық салалары – құқықтық нормалардың неғұрлым ірі бірлестіктері.

Құқық нормаларының құрылымы		
<p><i>Гипотеза</i> белгілі бір құқықтық норма қолданылатын жағдайлар мен шарттарды анықтайды. <i>Гипотеза кім? қайда? қашан? қандай?</i> деген сұрақтарға жауап береді</p>	<p><i>Диспозиция</i> субъективті құқықтар мен заңды міндеттер қалыптастырады, тәртіп ережелерін қамтиды. <i>Диспозиция – құқықтық норманың ең маңызды бөлігі. Ол не істеу керек? не істемеу керек?</i> деген сұрақтарға жауап береді.</p>	<p><i>Санкция</i> – құқықтық нормаларды бұзғаны үшін субъектіге қолданылатын мемлекетті мәжбүрлеу шегін анықтайды және тәртіп бұзушы өтеуі тиіс жағымсыз заңды шешімдерді көрсетеді. <i>Санкция құқықтық нормаларды бұзғаны үшін қандай жазаға тартылуы мүмкін?</i> деген сұрақтарға жауап береді.</p>

Құқық салалары		
<p>Басты құқықтық режимді қамтитын базалық, кәсіптік салалар; бұл ретте барлық құқық саласы жүйесінің үстінде конституциялық құқықтан тұрады, содан кейін материалдық салалар-азаматтық, әкімшілік, қылмыстық құқық және соларға сәйкес іс жүргізу</p>	<p>Құқықтың режимдер қоғамының ерекше ортасында бейімделген арнайы салалар: еңбек, жер, қаржы, әлеуметтік қамтамасыз ету құқығы, отбасы құқығы</p>	<p>Кәсіптік және арнайы салалардың әртекті институттарының бірігуі тән кешенді салалар: аграрлық құқық, экологиялық құқық, сауда құқығы, прокурорлық қадағалау, теңіз құқығы.</p>

салалары-азаматтық іс жүргізу құқығы, әкімшілік іс жүргізу және қылмыстық іс жүргізу құқығы		
---	--	--

Мемлекет – қоғам дамуының белгілі бір кезеңінде туындаған, нақты қоғамның саяси жүйесіндегі биліктің орталық институты.

Мемлекет – жария-саяси биліктегі ерекше аппарат. Оның негізгі міндеті – қоғамды басқару, қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау.

Мемлекет белгілері:

Аймақ және халықтың болуы. Мемлекеттік органдар. Заңдар. Салықтар.

Егемендік

Мемлекет пен қоғамның қатынасы мемлекеттің тікелей қоғамға тәуелділігінен көрінеді; қоғамдағы кез-келген өзгеріс мемлекеттің құрлымына, ұйымдастыру формалары мен мемлекет билігін жүзеге асыру әдістеріне тікелей әсер етеді. Мемлекеттің әлеуметтік мақсаты-қоғамдағы кез-келген қайшылықтарды реттеу, болып жатқан барлық өзгерістерге жауап беру.

Тапсырмалар

1. Қоғамдық қатынастардың белгілі бір түрін реттейтін заң нормаларының жиынтығы

- A) құқық жүйесі
- B) құқық норма
- C) құқық салалары
- D) құқық институттары
- E) құқықшығармашылық

2-тапсырма. Глоссарийге анықтама беріңдер:

Глоссарий	Негізгі анықтама
Құқық жүйесі	
Құқық нормасы	
Құқық саласы	
Құқықтық институт	

Жауабы:

Глоссарий	Негізгі анықтама
Құқық жүйесі	Құқықтың ішкі құрылымы, құқықтың элементтерге бөлінуі
Құқық нормасы	Мінез-құлықтың заңда бекітілген бірегей ережесі
Құқық саласы	Құқықтық нормалардың неғұрлым ірі бірлестіктері
Құқықтық институт	Қоғамдық қатынастардың белгілі бір түрін реттейтін заң нормаларының жиынтығы

3-тапсырма

Құқық нормаларының құрылымдары: 1. Гипотеза. 2. Диспозиция.

3. Санкция.

Ұғымдарды анықтамаларымен сәйкестендіріңдер.

A) Құқықтық нормаларды бұзғаны үшін субъектіге қолданылатын мемлекеттік мәжбүрлеу шегін анықтайды және тәртіп бұзушы өтеуі тиіс жағымсыз заңды шешімдерді көрсетеді.

В) Субъективті құқықтар мен заңдарды міндеттер қалыптастырады, тәртіп ережелерін қамтиды.

С) Белгілі бір құқықтық норма қолданатын жағдайлар мен шарттарды анықтайды.

Жауабы: 1-С; 2-В; 3-А.

4-тапсырма

Мемлекет белгілері:

1.

2.

3.

4.

5.

Жауабы: 1. Аймақ және халықтың болуы; 2. Мемлекеттік органдар (заң шығарушы, атқарушы, сот); 3. Заңдар; 4. Салықтар; 5. Егемендік.

5-тапсырма

Мемлекет егемендігінің белгілері:

1.

2.

3.

Жауабы:

1. Биліктің үстемдігі-өзінің аумағына және оның халқына таралатын жалғыз билік.

2. Мемлекеттік биліктің тұтастығы, мемлекеттік органдардың біртұтас жүйесінің болуы.

3. Биліктің тәуелсіздігі, мемлекеттік биліктің өз істерін дербес шеше алу құқығының болуы.

Тақырып : Құқықтық мемлекет түсінігі және оның принциптері.

3.Конспект

Құқықтық мемлекет-тұлға мен қоғам мүддесін қорғайтын мемлекет. Мұнда адам оның өмірі, құқығы мен бостандығы жоғары құндылық болып табылады.

Құқықтық мемлекет заңдарға, адамгершілік нормаларына және ізгілікке негізделеді. Яғни, құқықтық мемлекетке барлық субъектілер заңдарды біледі, құрметтейді, мораль мен адамгершілік нормаларын ұстанады.

Құқықтық мемлекет идеясы, ең алдымен, озбырлықтың барлық түрлеріне қайшы келеді. Құқықтық мемлекеттің идеясы төмендегі мақсаттарға бағытталған:

- билікті шектеу. Құқықтық мемлекет заң жүзінде биліктің қоғам мен әрбір адамның өміріне араласу шегарасын белгілейді;
- жоғары құқықтық мәдениетті және заңды құрметтеуді қалыптастыру.
- азаматтардың бостандықтары мен құқықтарын сақтау және қорғау;
- қақтығыстарды бейбіт жолмен шешу қағидаты, базалық мәдени құндылықтарды бекіту.

Құқықтық мемлекеттің негізгі қағидаттары. Қағидаттар негізінде құқықтық мемлекет дамып, өмір сүреді.

Құқықтық мемлекеттің қағидаттары		
Құқықтың басымдылық қағидаты	Заңның үстемдігі қағидаты	Соттардың тәуелсіздігі қағидаты
Адам мен азаматтың құқықтық қорғалу қағидаты	Мемлекеттік билікті заң шығару, атқару және сот төрелігіне бөлу қағидаты	Жеке тұлға мен мемлекеттің өзара жауапкершілігі қағидаты

Құқықтық басымдық қағидаттары:

Қоғам мен мемлекет өміріндегі мәселелерді құқық, заң тұрғысынан қарау; Адам мен азаматтың құқықтық қорғалу қағидаты. Тікелей тыйым салынбағанның барлығына рұқсат етіледі. Бұл қағидат азаматтар мен заңды тұлғаларға арналған.

Билікті бөлу қағидаты. Мемлекет өзінің өкілеттіліктерін бір органға жүктемеуі қажет. Мемлекеттік билік біртұтас үш салаға бөлінеді-заң шығарушы, атқарушы, сот.

Билікті бөлу жүйесі		
Парламент заң шығарушы билік ретінде заңдар қабылдайды, оны халық сайлайды.	Атқарушы билік (үкімет, министрліктер, әкімдер) заңдардың орындалуын жүзеге асырады.	Сот билігі судьялар атынан сот төрелігін жүзеге асырады. Бұлар-Жоғарғы Сот, жергілікті соттар, басқа да соттар.

Биліктің бөлінуі тежемелік және тепе-теңдік жүйесімен тығыз байланысты. Бұл мемлекеттік билік тармақтарына қатысты қолданылатын құқықтық шектеулер жиынтығы. Оларға вето, импичмент, сенімсіздік таныту, сайлау, мемлекеттік органдарды тағайындау институттары және соттардың тәуелсіздігі жатады. Президент заң шығарушының асығыс шешімдері кезінде вето енгізуге құқылы.

Импичмент-жоғары лауазымды адамға сенімсіздік білдіру, оны қызметтен босату, заңды түрде жауаптылыққа тарту.

Заңның үстемдігі қағидаты. Заң-жоғары заңдық күші бар ресми акт. Заңдар парламентте қабылданады.

Соттардың тәуелсіздігі қағидаты. Құқықтық мемлекетте барлық адамдар заң мен сот алдында тең. Соттар әділ сот органы болып табылады, азаматтар бұзылған құқықтарын қорғау үшін осы органға жүгінеді, бүкіл қоғам мен мемлекет соттадың шешімдерін әділетті деп таниды.

Тапсырмалар.

1. Тұлға мен қоғам мүддесін қорғайтын мемлекет.

- A) құқықтық мемлекет
- B) ұлттық мемлекет
- C) саяси мемлекет
- D) әлеуметтік мемлекет
- E) рухани мемлекет

2. Құқықтық мемлекеттің идеясы төмендегі мақсаттарды көздейді.

- A) жоспарлы экономика
- B) саяси экономика үлгісі
- C) негізгі мәдени құндылықтардың бекітілуі
- D) жанжалдарды бейбіт жолмен шешу ұстанымы

Е) әрбір азаматтың құқығы мен еркіндігін сақтау және қорғау

3. Құқықтық мемлекеттің қағидаттары.

А) заңның үстемдік құру қағидаты

В) сот органдарының тәуелділік қағидаты

С) негізгі мәдени құндылықтардың бекітілуі

Д) адамның және азаматтың құқығын шектеу қағидаты

Е) мемлекеттің жұмыстары туралы заң жөнінде кеңес құру

4. Жоғары лауазымды адамға сенімсіздік білдіру, оны қызметтен босату, заңды түрде жауаптылыққа тарту.

А) вето

В) импичмент

С) сот прецеденті

Д) консенсус

Е) тежемелік жүйе

5. Егер заң шығарушы асығыстық танытса, вето құқығын пайдаланады

А) Президент

В) Прокуратура

С) Сенат

Д) Конституциялық кеңес

Е) Құқық қорғау органдары

Тақырып: Азаматтық қоғам түсінігі, оның негізгі элементтері мен институттары.

4. Конспект

Азаматтық қоғамның негізгі идеясы-қоғамдағы адамның үстемдігі, оның дербестік идеясы, өз әрекеттерін заңды құрметтеп, адамгершілік қағидаттарына сүйене отырып жүзеге асыру қабілеттілігі. Азаматтық қоғам мен құқықтық мемлекет өзара бірін-бірі толықтырады, бір-біріне тәуелді. Азаматтық қоғам-құқықтық мемлекеттің негізі. Азаматтық қоғамсыз құқықтық мемлекет болмайды.

Азаматтық қоғам-нақты адамға бағытталған еркін, демократиялық, құқықтық қоғам. Азаматтық қоғамда ережелер, заңдар, дәстүрлер әдет-ғұрыптар, мен ортақ гуманистік идеяларды құрметтейді. Азаматтық қоғамның мәні –адамның әрекет бостандығы мен дербестігін қамтамасыз ету, оны қоғамның мүшесі ретінде тәрбиелеу.

Азаматтық қоғамды қалыптастырудағы маңызды факторлар		
Экономикалық-көпқұрылымдық экономика, меншіктің алуантүрлілігі реттелетін нарықтық қатынастар.	Саяси-билік өкілеттілігін орталықсыздандыру, билікті бөлу, саяси плюрализм, мемлекеттік қоғамдық істерге азаматтардың қатысуына қол жеткізу, заң үстемдігі мен оның алдында барлығының тең болуы.	Рухани-бір идеология мен дүниетаным монополиясының жоқтығы; ар-ұждан бостандығы, өркениеттілік.

Азаматтық қоғамның міндеті-жеке адам мен мемлекет арасында делдал болу. Азаматтық қоғамның мақсаты-қоғамның әр мүшесінің мүдделерін қорғау, оның мүдделерін билік пен қоғам алдында бейімдеу, билік қызметін қоғамдық бақылау әрі оның ішкі және сыртқы саястын қалыптастыру.

Азаматтық қоғам институттары:

– Саяси партия-Қазақстан Республикасы азаматтарының ерікті бірлестігі.
– Кәсіптік одақтар-азаматтардың ерікті түрде құратын дербес тіркелген жеке мүшелігі бар қоғамдық бірлестіктері.

– Діни бірлестіктер-жергілікті діни бірлестіктер, діни басқармалар, сондай-ақ діни оқу орындары мен ғибадатханалар, мешіттер, шіркеулер.

– Бұқаралық ақпарат құралы-мерзімді баспасөз басылымы, радио, теледидар бағдарламасы және т.б.

– Қоғамдық бірлестіктер-саяси партиялар, кәсіптік одақтар және азаматтардың ортақ мақсаттарға қол жеткізуі үшін ерікті негізде құрған, заңнамаға қайшы келмейтін басқа да бірлестіктері.

– Үкіметтік емес ұйым-ортақ мақсаттарға қол жеткізу үшін азаматтар және мемлекеттік емес заңды тұлғалар.

– Ұлттық- мәдени бірлестік-өзін белгілі бір этникалық бірлестікке жатқызатын азаматтардың өзінің ұлттық ерекшелігін сақтау, тілін, білімін және мәдениетін дамыту мәселелерін дербес шешу мақсатында құрған бірлестігі.

– Жергілікті өзін-өзі басқару- жергілікті маңызы бар мәселелерді тікелей немесе жергілікті өзін-өзі басқару өзін-өзі басқару органдары (институттары) арқылы дербес шешу мақсатында, азаматтардың тұрғылықты жері бойынша белгілі бір мекендер шегінде құрған өзін-өзі ұйымдастыру нысаны.

Азаматтық қоғам төрт міндетті элементтен тұрады: азамат, қоғам, мемлекет және құқық. Бұл элементтер бір-бірімен өзара байланысты.

Азаматтық қоғам мемлекетсіз, ал мемлекет адамдарсыз өмір сүре алмайды.

Азамат-мемлекет пен қоғамның негізі.

Тапсырмалар

1. Азаматтық қоғамға анықтама беріңдер. Азаматтық қоғамның негізгі идеясын атаңдар. _____

2. Азаматтық қоғамның мақсаты, міндеті _____

3. Азаматтық қоғамды қалыптастырудағы маңызды факторлар _____

4. Азаматтық қоғамның құрылымы қандай?

Жауабы:

1. Азаматтық қоғам-нақты адамға бағытталған еркін, демократиялық, құқықтық қоғам.

2. Азаматтық қоғам міндеті-жеке адам мен мемлекет арасында делдал болу.

Азаматтық қоғамның мақсаты-қоғамның әр мүшесінің мүдделерін қорғау, оның мүдделерін билік пен қоғам алдында бейімдеу, билік қызметін қоғамдық бақылау әрі оның ішкі және сыртқы саясатын қалыптастыру.

3. Азаматтық қоғамды қалыптастырудағы маңызды факторлар:

Экономикалық- көпқұрылымдық экономика, меншіктің алуантүрлігі, нарықтық қатынастар.

Саяси-билікті бөлу, заңның үстемдігі оның алдында барлығының тең болуы

Рухани-бір идеология мен дүниетаным монополиясының жоқтығы; ар-ұждан бостандығы, өркениеттілік.

4. Азаматтық қоғам құрылымы:

Экономикалық жүйе, саяси жүйе, ақпараттық жүйе, әлеуметтік жүйе, рухани мәдени жүйе.

5. Азаматтық қоғам институттар ұғымын анықтамасымен сәйкестендіріңіз:

1. Саяси партия. 2. Кәсіподақтар. 3. Діни бірлестіктер. 4. Қоғамдық бірлестіктер. 5. Ұлттық мәдени бірлестік

А) Азаматтардың ерікті түрде құратын дербес, тіркелген жеке мүшелігі бар қоғамдық бірлестіктері.

Б) Саяси партиялар, кәсіптік одақтар және азаматтардың ортақ мақсаттарға қол жеткізуі үшін ерікті негізде құрған, заңнамаға қайшы келмейтін басқа да бірлестіктер

В) Өзін белгілі бір этникалық бірлестікке жатқызатын азаматтардың өзінің ұлттық ерекшелігін сақтау, тілін, мәдениетін дамыту мәселесін шешу мақсатында құрған бірлестігі.

С) Жергілікті діни бірлестіктер, діни басқармалар, діни оқу орындары мен ғибадатханалар мен мешіттер, шіркеулер.

Д) Қазақстан Республикасы азаматтарының ерікті бірлестігі.

Жауабы: 1-Д; 2-А; 3-С; 4-Б; 5-В.

Тақырып : Адам құқығы түсінігі және оның негізгі түрлері .

5. Конспект

Адам құқығы -заңмен қорғалатын ықтимал мінез-құлық өлшемі. Адам құқығын мемлекет қамтамасыз етеді және ол туғаннан беріледі. «Адам құқығы»

ұғымымыен қоса , ар-ұждан бостандығы, діни сенім бостандығы, ой еркіндігімен сөз бостандығы т.б. терминдер қолданылады.

Адам құқықтарының белгілері:

- Олар қоғамда өмір сүру жағдайының үнемі өзгеріп отыруына байланысты адамның табиғи әлеуметтік мәні негізінде пайда болады және дамиды;

- Туғанынан беріледі;
- Табиғи қажеттілік (ауа, жер, су және т.б.) ажырамас сипаты болады;
- Тікелей қолданыста болады;
- Ең жоғары әлеуметтік құндылық болып танылады.

Адам маңызды демократиялық құндылық, ол заңмен мойындалады және мемлекетпен қорғалады. Адам құқықтар міндеттермен толықтырылады. Міндеттер болмаса, құқық болмайды, құқық болмаса міндеттер де болмайды.

Адам құқығы мен бостандығын жіктеу			
Адам мен азаматтың жеке (азаматтық) құқықтары мен бостандықтары- адамға туғаннан берілетін табиғи және өзгермейтін құқықтар мен бостандықтар жиынтығы. Бұл құқықтың азаматтыққа қатысы жоқ.	Адам мен азаматтың саяси құқықтары мен бостандықтары – азаматтардың қоғамдық және саяси өмірге , мемлекет пен қоғамды басқару ға қатысу мүмкіндігін беретін құқықтар жиынтығы. Бұл, негізінен, мемлекет азаматтарына қатысты.	Адам мен азаматтың әлеуметтік-экономикалық құқықтары мен бостандықтары- экономикалық мүдделерді қанағаттандыруды қамтамасыз етуге бағытталған жеке құқықтар жиынтығы.	Адам мен азаматтың әлеуметтік және мәдени құқықтары мен бостандықтары- рухани, мәдени құндылықтар мен жетістіктерді пайдалану, оларды жасауға қатысу құқықтарының жиынтығы

Адамның міндеттері-мемлекет белгілеген және заңда бекітілген, қоғамға қажет лайықты мінез-құлық түрлері мен шаралары. Міндеттер-адамның жүзеге асыруы тиіс әрекеттері. Бұл әрекеттер орындалмаған жағдайда, жазалау түріндегі теріс салдары болуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының Конституциясы әрбір азаматқа мынадай міндеттерді жүктейді:

- Қазақстан Республикасының Конституциясын және заңдарын сақтау (34-бап);
- Басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, абыройы мен қадір-қасиетін құрметтеу (34-бап);
- Республиканың мемлекеттік рәміздерін құрметтеу (34 бап);
- Заңды түрде белгіленген салықтарды, алымдарды және өзге де міндетті төлемдерді төлеу (35 бап);
- Қазақстан Республикасы.н қорғау-оның әрбір азаматының қасиетті парызы мен міндеті
- Тарихи және мәдени мұралардың сақталуына қамқорлық жасау, тарих пен мәдениет ескерткіштерін қорғау (37-бап);

- Табиғатты сақтау және табиғат байлықтарына ұқыпты қарау (38 бап);
- Балаларына қамқорлық жасау, оларды тәрбиелеу-ата-ананың құқығы әрі міндеті.

Тапсырмалар

1. Адамға туғаннан берілетін табиғи құқықтар мен бостандықтар жиынтығы

- A) жеке құқық
- B) саяси құқық
- C) әлеуметтік құқық
- D) экономикалық құқық
- E) мәдени құқық

2. Азаматтардың қоғамдық және саяс өмірге, мемлекет пен қоғамды басқаруға қатысу мүмкіндігін беретін құқықтар жиынтығы

- A) жеке құқық
- B) саяси құқық
- C) әлеуметтік құқық
- D) экономикалық құқық
- E) мәдени құқық

3. Қазақстан Республикасының Конституциясының 34-бабында көрсетілген азаматтың міндеті

- A) адамдардың қадір-қасиетін құрметтеу
- B) заңда белгіленген салықтарды төлеу
- C) тарихи ескерткіштерді қорғау
- D) мемлекеттік рәміздерді қорғау
- E) балаларға қамқорлық жасау

4. Қазақстан Республикасының Конституциясының қай бабында табиғатты сақтау, табиғат байлықтарына ұқыпты қарау азаматтың міндеті деп көрсетілген

- A) 34- бап
- B) 35- бап
- C) 36 -бап
- D) 37- бап
- E) 38- бап

5. Мемлекет белгілеген, заңда бекітілген қоғамға қажет лайықты мінез-құлық түрлері мен шаралары

- A) Адамның құқығы
- B) Адамның мақсаты
- C) Адамның міндеті
- D) Адам бостандығы
- E) Адамға қажеттілік

Тақырып: Сот төрелігінің принциптері .

6.Конспект

Сот билігі Қазақстан Республикасы атынан жүргізіледі. Оның міндеті- азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғау, Конституция, заңдар мен басқа да құқықтық актілердің, мемлекеттің

халықаралық шарттарының орындалуын қамтамасыз ету. Сот билігі сотта іс жүргізудің азаматтық, қылмыстық және заңда белгіленген басқа да іс жүргізу түрлері арқылы жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасындағы сот билігі тұрақты судьялар түріндегі соттарға ғана тиесілі.

Сот билігі термині бірнеше мағынада қолданылады:

1. Сот билігі-өздеріне берілген өкілеттіліктерді жүзеге асыру кезіндегі сот органдарының қызметі;

2. Сот жүйесі-сот органдарының жиынтығы;

3. Өкілеттіліктерді бөлу қағидасы тұрғысынан алғанда, сот билігі- мемлекеттік қызметтің белгілі бір саласы, құқықтық жанжалдарды шешу саласында мемлекет шеше алатын қызметтердің жиынтығы.

Сот төрелігі- заңдылықты, әділдікті және сот шешімінің жалпыға міндеттілігін қамтамасыз ететін заң талаптарын қатаң сақтай отырып, азаматтық және қылмыстық істерді қарау және шешу бойынша сот іске асыратын құқық қорғау әрекеті.

Сот төрелігі қағидаты- мемлекеттік қызметің аталған түрінің неғұрлым мәнді жақтарын анықтайтын жалпы, жетекшілік етуші, алғашқы жағдайлары.

Сот билігі белгіленген іс жүргізу нысанына сәйкес жүзеге асырылады. Сот ісін жүргізу тәртібі іс жүргізу нормаларымен реттеледі. Сот әділ сот төрелігін жүзеге асыру кезінде осы ережелерді сақтауы тиіс.

Жалпы қағидаттар:

-заңдылық қағидаты. Заңдар мен басқа да нормативтік актілердің сақталуын және орындалуын, ең алдымен соттың жүзеге асыруы.

- сот төрелігін жүзеге асыру кезінде адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу қағидаты.

-Сот төрелігін соттың ғана жүргізу қағидаты. Ешқандай басқа органдар мен адамдар судьяның өкілеттілігін немесе сот билігінің қызметін иемденуге құқылы емес.

-Судьялардың тәуелсіздігі қағидаты. Судьялар тәуелсіз. Олар тек заңды және өзінің құқықтық білімін басшылыққа ала отырып, сырттан қандай да бір тараптың ықпал етуінсіз шешім қабылдайды.

-Соттың күзіреттілігі және әділеттілігі қағидаты;

-Сот және заң алдында барлық адамдардың теңдігі. Сот алдында барлық тұлғалар тең және олардың (талапкер, жауакер, сотталушы, куәгер) мәртебесі бірдей;

-Тараптардың бәсекелестігі мен теңқұқықтылығы қағидаты. Бұл қағидат сот төрелігін жүзеге асыру барысында өз құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін тараптарға тең құқық пен мүмкіндік беруді көздейді.

- кінәсіздік преумпциясы. Қылмыс жасаған айыпталушы оның кінәсі заңда қарастырылған тәртіпте дәлелденіп, соттың үкімі заңды күшіне енгенге дейін кінәсіз болып саналады.

-жариялылық немесе ашық сот ісін жүргізу қағидаты. Бұл істі қарауға қатыспайтын азаматтардың сот отырысына қатысуға құқылы екендігін білдіреді.

-сот өндірісінің тілдік қағидаты. Қазақстан Республикасында сот ісі мемлекеттік тілде жүргізіледі, қажет болған жағдайда сот ісінде мемлекеттік тілмен қатар орыс тілі және өзге де тілдер қолданылады;

-азаматтардың сот төрелігін жүзеге асыруға тарту. Азаматтар сот төрелігіне алқабилер, қоғамдық айыптаушылар мен қорғаушылар, қоғамдық ұйымдардың өкілдері мен еңбек ұжымдары ретінде тартылады.

Тапсырмалар

Сот әділ сот төрелегін жүзеге асыру кезінде сақтауы тиіс жалпы қағидаттар:

1. Заңдылық
қағидаты _____

2. Сот төрелігін жүзеге асыру кезінде адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу
қағидаты _____

3. Сот төрелегін соттың ғана жүргізу
қағидаты _____

4. Судьялардың тәуелсіздігі
қағидаты _____

5. Кінәсіздік
презумпциясы _____

6. Жариялылық немесе ашық сот ісін жүргізу
қағидаты _____

7. Сот өндірісінің тілдік
қағидаты _____

Тақырып : Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдары.

7.Конспект

Құқық қорғау қызметі-азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының, заңдылық пен құқық тәртібінің орындалуын, сақталуы мен қорғалуын қамтамасыз ететін арнайы уәкілетті мемлекеттік органдарының қызметі. Құқық қорғау қызметінің мақсаты-құқықтық тәртібін, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау. Бұл құқықбұзушылықты анықтау, жолын кесу және оның алдын алу, қылмыскерлерге түрлі санкциялар қолдану мен ықпал ету шараларын жүзеге асыру кезінде көрінеді.

Құқық қорғау қызметінің қағидаттары:

- Азаматтық қоғам институттарымен ынтымақтастық;
- Саяси партиялар мен басқа да қоғамдық бірлестіктер қызметінен тәуелсіздігі;
- Дара басшылық және субординация;
- Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қылмыстық және басқа да қолсұғушылықтан қорғау міндеттілігі;
- Құқық қорғау органдарындағы құқық қорғау қызметін ұйымдастыру әдіс-тәсілдерінің ортақтығы.

Құқық қорғау органдары:

Құқық қорғау органдары құқық қорғау қызметін жүзеге асыру үшін арнайы құрылған. Олар мемлекет атынан әрекет етеді, арнайы өкілеттілігі бар.

Тар мағынадағы құқық қорғау органдарына прокуратура, ішкі істер органдары (ІІО). Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және экономикалық тергеу қызметі жатады.

Кең мағынада құқық қорғау органдарына сот, тергеу, кеден, ішкі істер, юстиция, жемқорлыққа қарсы органдар, адвокатура, нотариат жатады.

Құқық қорғау функцияларын арнаулы мемлекеттік органдар да атқарады. Арнаулы мемлекеттің органдарға Ұлттық қауіпсіздік органдары, Сыртқы бақылау органы, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік күзет қызметі жатады. Осы органдар Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынады, есеп береді және ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін құрамдас бөлігі болып табылады. Олар барлау және қарсы барлау қызметін, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Мемлекеттік емес органдарға құқық қорғау қызметін жүзеге асыратын адвокатура, нотариаттар, сондай-ақ жеке күзет қызметі жатады.

Адвокатура- мемлекет кепілдік берген және Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген адамның өз құқықтарын, бостандықтарын сотта қорғауға және білікті заң көмегін алуды жүзеге асыруға арналған. Адвокаттық қызмет шеңберінде адвокаттар көрсететін заң көмегі кәсіпкерлік қызмет болып табылмайды.

Нотариат-нотариаттық іс-әрекеттер жасау арқылы жеке, заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ететін білікті заң көмегін көрсету жөніндегі құқықтық институт.

Нотариаттық қызметті жүзеге асыру кезінде жеке және мемлекеттік нотариустардың құқықтары мен міндеттері тең болады. Олардың рәсімдеген құжаттарының заңы күші бірдей.

Адвокатура, нотариат, күзет ұйымдары-азаматтардың және ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерін сақтау және қорғау, сот төрелігіне жолдау, заңдылықты нығайту мақсатында заң көмегін көрсететін заңгерлер ұйымы.

Тапсырмалар

1. Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының, заңдылық пен құқық тәртібінің орындалуын, сақталуын қамтамасыз ететін мемлекеттік орган қызметі

- |A) мәдени қызмет
- |B) экономикалық қызмет
- |C) әлеуметтік қызмет
- |D) саяси қызмет
- |E) құқық қорғау қызметі

2. Құқық қорғау функцияларын атқаратын арнаулы мемлекеттік органдар:

- |A) Жоғары сот
- |B) Адвокатура
- |C) Ішкі істер органы
- |D) Ұлттық қауіпсіздік қызметі
- |E) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет

3. Арнаулы мемлекеттік органдар тікелей бағынады және есеп береді

- |A) Президентке
- |B) Үкіметке
- |C) Мәжіліске
- |D) Сенатқа
- |E) Жоғары сотқа

4. Жеке, заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ететін білікті заң көмегін көрсету жөніндегі құқықтық институт

- |A) Адвокатура
- |B) Нотариат
- |C) Жоғары сот
- |D) Прокуратура
- |E) Кеден

5. Құқық қорғау қызметінің белгілері

- |A) заңда бекітілген арнайы тәртіп бойынша іске асады
- |B) құқық пен заңды салыстыра орындалады
- |C) мемлекеттік емес ұйымдарға жүктеледі
- |D) ұйымдар мен азаматтар орындау міндетті емес
- |E) заңға қарсы әрекет жасаса да жауапкершілікке тартылмайды

Тақырып: Қазақстан Республикасы конституциялық құқығының институттары.

8.Конспект

Конституциялық құқық қазіргі құқықтық қоғам жүйесінде маңызды орын алады. Ол философия, әлеуметтану, саясаттану, дінтану тәрізді ғылымдармен тығыз байланысты. Конституциялық құқық аталған саланың негізгі базалық қабаттарын реттейді.

Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы дегеніміз-ұлттық құқықтың жетекші саласы.

Конституциялық құқық- қоғамдық және мемлекеттік құрылым негіздері, адам мен азамат мәртебесінің негізі. Ол адам құқығының орындалуын қамтамасыз етудің мемлекеттік үкімет органдары мен олардың қызметтік қағидаларының түзілуін реттейтін және бекітетін құқық саласы.

Конституциялық құқықтық нормалар басқару, тыйым салу, міндеттеу нормалары болып бөлінеді. Конституциялық құқық институты- мазмұнының ұқсастығы бойынша топтасатын құқықтық нормалар жиынтығы. Әрбір құқықтық институт-конституциялық құқық саласының ішіндегі жеке блок.

Конституциялық құқықтық институт дегеніміз-біртекті өзара сабақтас қоғамдық қатынастарды реттейтін және салыстырмалы дербес топты құрайтын конституциялық құқық нормасының жиынтығы.

ҚР конституциялық құқық институттары:

- ҚР конституциялық құрылым негізгі институты.
- Адам және азаматтың құқықтық мәртебесі институты.
- Сайлау жүйесі мен референдум институты.
- Мемлекеттік органдар жүйесінің қызметін ұйымдастыру негізгі институты.

Ең көп таралған конституциялық-құқықтық институттар:

1. Конституциялық құрылым негіздері институты. Бұл институт құқық жүйесіндегі орталық барлық сала үшін негіз болып табылады. Ол мынандай шағын институттарға бөлінеді.

- адам мен мемлекет қарым-қатынасының негізгі қағидалары;
- мемлекеттік үкімет ұйымдары мен мемлекет құрылымының негізгі қағидалары.

2. Адам мен азаматтың құқықтық мәртебесі институты. Бұл конституциялық құқықтың ең ірі институты. Адам құқығы мен бостандығы институтының құрама бөліктері:

- азаматтық;
- Адам мен азаматтың құқықтық жағдайының қағидалары;
- негізгі құқықтар, бостандықтар мен олардың кепілдіктері;
- адам мен азаматтың негізгі міндеттері;
- Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ тұлғалардың құқықтық жағдайы.

3. Референдум мен сайлау жүйесі институты. Бұл институттың нормалары референдум мен сайлаулар кезіндегі азамат құқығын жүзеге асыру ретін анықтайды.

4. Мемлекеттік органдар қызметін ұйымдастыру институты. Институт құрылымына келесі бөлімдер кіреді:

1. ҚР Президенті институты;

2. ҚР Парламенті институты;
3. ҚР Үкіметі институты;
4. Конституциялық кеңес институты;
5. Жергілікті мемлекеттік және өзін-өзі басқару институты;
6. Прокуратура мен сот органдары қызметінің құқықтық негіздері.

Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы-қоғамның барлық тіршілік салаларында жинақталатын, қатынастарды реттейтін ұлттық құқықтың жетекші саласы.

Тапсырмалар

1. Конституциялық.....-мазмұнының ұқсастығы бойынша топтасатын құқықтық нормалар жиынтығы

Конституциялық-құқықтық нормалар,, нормалары болып бөлінеді.

..... заңдар Конституциялық кеңестің актілері, нормативтік құқықтық, Президенттің нормативті жарлықтары және т.б. Қазақстан Республикасы конституциялық құқығының қайнар көзі болып табылады.

Қажет сөздер: Конституция, Конституциялық, құқық институты, актілер, басқару, тыйым салу, міндеттеу.

Жауабы:

Конституциялық құқық институты-мазмұнының ұқсастығы бойынша топтасатын құқықтық нормалар жиынтығы

Конституциялық-құқықтық нормалар басқару, тыйым салу, міндеттеу нормалары болып бөлінеді.

Конституция, Конституциялық заңдар Конституциялық кеңестің актілері, нормативтік құқықтық актілер, Президенттің нормативті жарлықтары және т.б. Қазақстан Республикасы конституциялық құқығының қайнар көзі болып табылады.

2. Конституциялық құқықтық әдістерін анықтаңыз:

1. Міндеттеу әдісі

2. Тыйым салу әдісі

3. Тану әдісі

4. Рұқсат беру әдісі

Жауабы:

1. ҚР Конституциясының 34-бабы: «Әркім ҚР Конституциясын және заңдарын сақтауға, басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, абыройы мен қадір –қасиетін құрметтеуге міндетті».

2. 39-бап, 3-тармақ: «Саяси себептер бойынша азаматтың құқықтарымен бостандықтарын қандай да бір шектеуге жол берілмейді»

3. ҚР Конституциясы 12-бабы, 2-тармағы; «Адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды».

4. ҚР Конституциясының 21-бабы: «Қазақстан Республика аумағында заңды түрде әрбір адам, заңда көрсетілгеннен басқа реттерде, оның аумағында жүріп-тұруға және тұрғылықты мекенді өз қалауынша таңдап алуға құқығы бар».

3-тапсырма. Сәйкестендіру

1	Конституциялық құрылым негіздері институты	A	Негізгі құқықтар, бостандықтар мен олардың кепілдіктері
2	Адам мен азаматтың құқықтық мәртебесі институты	B	Мемлекеттік емес ұйымдары мен мемлекет құрылымының негізгі қағидалары
3	Референдум және сайлау жүйесі институты	C	Адам мен азаматтың құқықтық жағдайының қағидалары
4	Мемлекеттік органдар қызметін ұйымдастыру институты	D	Референдум
		E	Конституциялық кеңес институты
		F	Жергілікті мемлекеттік өзін өзі басқару институты
		G	Азаматтық

Жауабы: 1-B; 2-A,C,G; 3- D; 4-E, F.

4-тапсырма.

Біртекті және өзара сабақтас қоғамдық қатынастарды реттейтін және салыстырмалы дербес топты құрайтын конституциялық құқық нормасының жиынтығы.....

Жауабы: Конституциялық құқық институты.

5- тапсырма.

Қазақстан Республикасында референдум өткізілген жылдар.....

Жауабы:

1.1995 жылы ҚР Конституциясын қабылдау үшін

2.1998 жылы ҚР Президентінің өкілеттік мерзімін ұзарту үшін

Тақырып : Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік басқарудың құқықтық реттелуі.

9.Конспект

Қазақстан Республикасының Президенті-мемлекет басшысы, мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттарын айқындайтын, ел ішінде және халықаралық қатынастарда Қазақстанның атынан өкілдік ететеін ең жоғары лауазымды тұлға. Республиканың Президенті-халық пен мемлекеттік биліктің бірлігінің, Конституцияның мызғымастығының, адам және азамат құқықтары мен бостандықтарының нышаны әрі кепілі. Республика Президенті мемлекеттік биліктің барлық тармағының келісіп жұмыс істеуін және өкімет органдарының халық алдында жауапкершілігін қаматамасыз етеді.

ҚР Парламенті- заң шығару билігін жүзеге асыратын республиканың ең жоғарғы өкілетті органы. Парламент екі палатадан Сенат және Мәжілістен тұрады.

Сенат конституциялық заңда белгіленген тәртіппен әр облыста, республикалық маңызы бар қаладан және Қазақстан Республикасының астанасынан екі адамнан өкілдік ететеін депутаттардан құралады. Сайланған Сенат депутаттарының жартысы әрбір үш жыл сайын қайта сайланып отырады.

Мәжіліс 107 депутаттан құралады. Мәжілістің 98 депутатын сайлау жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы жүзеге асырылады. Мәжілістің 9 депутатын Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлайды.

Сенат депутаттарының өкілеттік мерзімі-6 жыл, Мәжіліс депутаттарының мерзімі-5 жыл. ҚР Парламенті қызметінің негізгі түрі сессия болып табылады. Парламент сессиясы оның Палаталарының біріккен немесе бөлек отырысы түрінде өтеді.

Қазақстан Республикасы Үкіметі атқарушы билікті жүзеге асырады, атқарушы органдар жүйесін басқарып, олардың қызметіне басшылық жасайды. ҚР Парламентінің көпшілік даусымен Премьердің кандидатурасы құпталғаннан кейін, Үкімет басшысын Президент тағайындайды.

Үкімет құрамына 17 министрлік пен екі агенттік, 14 облыстың, Республика астанасының, Алматы, Шымкент қалаларының әкімдері кіреді.

Қазақстан Республикасында жергілікті мемлекеттік басқаруды жергілікті өкілетті органдар (мәслихаттар)мен атқарушы органдар (әкімшіліктер) жүзеге асырады. Қазақстан Республикасында жергілікті маңызы бар мәселелерді шешуді қамтамасыз ететін жергілікті өзін-өзі басқару танылады.

ҚР жергілікті өкілетті органдар- мәслихаттар тиісті әкімшілік аумақтағы халықтың еркін білдіреді және мемлекет мүддесін есепке ала отырып, оны іске асыруға қажетті шараларды анықтайды, олардың іске асуын қадағалайды.

Жергілікті атқарушы органдар қарауына жататындар:

- Жергілікті бюджетті әзірлеу және олардың игерілуін қаматамасыз ету, аумақты дамыту жоспарларын, экономикалық және әлеуметтік бағдарламаларын жасау;

- Коммуналдық меншікті басқару;

- Жергілікті атқарушы органдардың басшыларын қызметке тағайындау және қызметтен босату, жергілікті атқарушы органдардың жұмысын ұйымдастыруға байланысты өзге де мәселелерді шешу.

Конституциялық кеңес республиканың барлық аумағында Қазақстан республикасының үстемдігін қаматамасыз етуге міндеттенеді. Конституциялық бақылау-ҚР Конституциялық кеңесі арқылы орындалатын ерекше функция. Оның мақсаты- нормативтік-құқықтық актілердің Конституцияға сәйкестігін бақылау.

ҚР Конституциялық Кеңесі өкілеттілігі алты жылға созылатын жеті мүшеден тұрады. Конституциялық Республиканың экс-президенттері Конституциялық кеңестің өмір бойғы мүшесі болуға құқылы.

Тапсырмаар:

1. Халықаралық қатынастарда Қазақстанның атынан өкілдік ететін лауазымды тұлға

- |А) Президент
- |В) Премьер-министр
- |С) Сыртқы істер министрі
- |D) Ішкі істер министрі
- |E) Сенат төрағасы

2. ҚР Парламенті қызметінің негізгі түрі

- |А) Пленум
- |В) Отырыс
- |С) Конференция
- |D) Сессия
- |E) Халық жиналысы

3. ҚР Конституциялық Кеңесі

- |А) Заң шығарады
- |В) Қаулы қабылдайды
- |С) Бұйрық шығарады
- |D) Депуттатарды сайлайды
- |E) Конституциялық бақылау жасайды

4.Қазақстан Республикасының Президенті бола алады:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Жауабы:

1. Тумасынан Қазақстан Республикасының азаматы
2. Қырық жасқа толған
3. Мемлекеттік тілді еркін меңгерген
4. Соңғы 15 жыл Қазақстан Республикасының аумағында тұрған
5. Жоғары білімі бар, Республика азаматы

Тақырып : Экологиялық құқықтың құқықтық реттелу түсінігі мен нысаны.

10.Конспект

Қоршаған ортаны адамның жағымсыз әрекеттерінен, әсерінен қорғауға бағытталған нормалар жиынтығы экологиялық құқық деп аталады.

Табиғи ресурстарды пайдалану саласындағы қоғамдық қатынастар экологиялық құқықтық қатынастар деп аталады.

2007 жылы 9 қаңтарда ҚР Экологиялық кодексі экологиялық құқықтық қатынастарды реттеп отыратын негізгі заң болып табылады.

Экологиялық құқықта қоғамдық қатынастарға әсер етуде императивтік және диспозитивтік амалдар қолданылады. Императивтік немесе әкімшілік-құқықтық әдіс билік пен оның қоластындағылардың қарым-қатынасына негізделген, мұндағы субъектілер тең емес жағдайда болып отыр. Бұларға қылмыстық, әкімшілік, процессуалды құқық нормаларын жатқызуға болады. Диспозитивтік немесе азаматтық құқықтық әдіс тараптардың теңдігіне, қоғамдық қатынастарды реттеудің экономикалық құралдарына негізделген.

Экологиялық құқықтың негізгі объектілері-жер, жер қойнауы, жерүсті және жер асты сулары; атмосфералық ауа; жануарлар әлемі, тіршілік иелерінің тектік қоры, мемлекеттік табиғи қорықтар қорының объектілері мен ерекше қорғауға алынған табиғат аумақтары.

Республика азаматтарының өмірі мен денсаулығына қолайлы қоршаған ортаны қорғау мемлекеттің міндеті ретінде Конституцияда бекітілген. Табиғатты сақтау және оның байлықтарын ұқыптап ұстау-республиканың әрбір азаматының міндеті.

Адамның негізгі экологиялық құқықтары		
Қолайлы қоршаған ортада өмір сүру құқығы	Оның жағдайы туралы шынайы ақпарат алу құқығы	Денсаулығына немесе оның мүлкіне экологиялық құқықбұзушылық арқылы залалы тисе, оның өтемін талап ету құқығы

Адам құқығы оның міндеттерімен байланысты. Бұл-қолайлы қоршаған ортаға құқығы бар адам табиғатты сақтап қалу үшін қолдан келгеннің бәрін жасау керек дегенді білдіреді.

Адамның негізгі экология саласындағы міндеттері		
Қоршаған орта мен табиғатты қорғау	Табиғат пен табиғи байлықтарды күтіп ұстау	Заңның басқа да талаптарын орындау

Экологиялық құқықбұзушылық болған жағдайда, адам мен өмірі мен денсаулығына, экономикалық мүддеге, қоршаған ортаға зиян келтіріледі.

Экологиялық құқықбұзушылық үшін жауаптылық 16 жастан басталады. Кейбір жағдайда мемлекет қорғауындағы табиғи кешендер мен нысандарға қасақана залал келтіріп немесе құрытып жіберсе 14 жастан бастап жауаптылық артылады. Экологиялық құқықбұзушылық жасағаны үшін әкімшілік, қылмыстық, азаматтық-құқықтық жауаптылыққа, материалдық және тәртіптік жазаға тартылады.

Құқықтық экологиялық талаптарды бұзу салдарынан қоршаған орта жағдайының нашарлауы экологиялық зиян келтіру деп аталды. Ең алдымен қоршаған ортаны ластау, бұзу, жойып жіберу, табиғи қорларды құрыту, экологиялық жүйені бұзу түрінде көрінеді.

Сонымен қатар табиғаттың азғындауы азаматтар мен заңды тұлғалардың денсаулығы мен мүлкіне зиян келтіреді. Бұндай зиянды экогенді деп аталады.

Экологиялық құқық- ерекше құқық саласы. Оның басты міндеті-қоршаған ортаны адамның жағымсыз әсерінен қорғау.

Тапсырмалар

1. Қоршаған ортаны адамның жағымсыз әрекеттерінен, әсерінен қорғауға бағытталған нормалар жиынтығы

- |А) Еңбек құқығы
- |В) Экологиялық құқық
- |С) Отбасы құқығы
- |D) Әкімшілік құқық
- |E) Халықаралық құқық

2. ҚР Конституциясының қай бабында табиғатты сақтау және табиғат байлықтарына қарау азаматтардың міндеті деп көрсетілген.

- |А) 34-бап
- |В) 35- бап
- |С) 36-бап
- |D) 37-бап
- |E) 38- бап

3. Табиғаттың азғындауы азаматтар мен заңды тұлғалардың денсаулығы мен мүлкіне зиян келтірудің аталуы.

- |А) экоцид
- |В) такса
- |С) экоген
- |D) экос
- |E) экожүйе

4. Экологиялық құқықбұзушылықтың түрі.

- |А) қоршаған ортаны, табиғатты қорғау
- |В) заң талаптарын орындау
- |С) қоршаған ортада өмір сүру
- |D) табиғи қорларды тиімсіз пайдалану
- |E) табиғат байлығын күтіп ұстау

5. Адамның негізгі экологиялық құқығы

- |А) қоршаған ортаны, табиғатты қорғау
- |В) заң талаптарын орындау
- |С) қолайлы қоршаған ортада өмір сүру
- |D) табиғи қорларды тиімсіз пайдалану
- |E) табиғат байлығын күтіп ұстау

Тақырып : Қылмыстық кодексе қылмыстық құқықтың негізгі қайнар көзі ретінде.

11.Конспект

Қылмыстық заң-қылмыс жасағаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тартуды реттейтін мемлекеттік биліктің жоғарғы ұйымы-Парламент қабылдаған нормативтік құқықтық акт. Аталаған заң қылмыстық істердің жасалуына қарай қылмыстық жауаптылық тағайындайды.

Қылмыстық заң Қылмыстық кодекс түрінде қабылданған. Қылмыстық заң ҚР ҚК баптарына сәйкес адамның нақты бір қылмыстық іске барғанына қарай қолданылады.

Қылмыстық кодекс қылмыстық құқықтың жалғыз қайнар көзі болып табылады. Сот үкімі де сот шешімі де қылмыстық құқықтың қайнар көзі ретінде қарастырылмайды.

Қылмыстық кодекс екі бөлімнен тұрады: Жалпы және Ерекше. Екі бөлімі де қылмыстық –құқықтық нормаларды құрайтын нақты баптардан, тараулар мен тараушалардан тұрады. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің Жалпы бөлімі ұғымдар, қылмыстық заң міндеттері, «қылмыс пен жаза» ұғымы, қылмыс құрамы элементтері жаза белгілеудің жалпы ережелері, қылмыстық жауаптылықтан бастау мен жазалау сияқты негізгі ережелері айқындалған жеті бөліктен тұрады.

Ерекше бөлім 18 тараудан тұрады. Мұнда қылмыстық құқықбұзушылықтың нақты құрамы және оған тағайындалатын жазаның түрі мен нақты мерзімі көрсетілген.

Құқықтық норма құрылымында үш элемент бар: гипотеза, диспозиция және санкция.

Қылмыстық құқық нормаларының құрылымы		
Гипотеза ҚР ҚК Жалпы бөлімінде, Қылмыстық құқықбұзушылықтың жалпы сипаттамасын береді.	Диспозиция ҚР ҚК Ерекше бөлімінде, Нақты бір қылмыстық құқықбұзушылықтың белгілерін сипаттайды.	Санкция ҚР ҚК Ерекше бөлімінде. Қылмыстық жаза шаралары мен түрін анықтайды.

Диспозицияның төрт түрі бар: қарапайым, сипаттау, бланкетті және сілтемелік.

– Қарапайым диспозиция қылмыс белгілерін ашпай, тек қылмыстық іс-әрекеттерді атайды.

– Сипаттау диспозициясы қылмыстық әрекетті атап қана қоймай, оның белгілерін де ашып көрсетеді.

– Бланкетті диспозиция қылмыстың нақты белгілерін сипаттамайды, оны құқықтың басқа салаларына немесе нормативті актілерге бағыттайды.

– Сілтемелік диспозиция қылмыстың белгілерін суреттемейді, оларды анықтау үшін ҚК-нің басқа баптарына немесе басқа бөлігіне бағыттайды.

– Санкциялар анықтамалық, салыстырмалы-анықтамалық немесе баламалы болуы мүмкін.

– Анықтамалық санкциялар жазаның түрі мен мерзімін нақтылайды.

– Салыстырмалы-анықтамалық санкциялар шектеулі жаза көлемін нақтылайды.

– Баламалы санкциялар нақты бір қылмыс жасаған қылмыскерге белгіленген жазаның бірнеше түрінен тұрады. ҚР Қылмыстық кодексінде мұндай санкциялар көптеп кездеседі. Дәл осындай санкциялар жаза белгілеу кезінде дараландыру ұстанымын іске асыруға, жасалған қылмыс пен қылмыскердің қоғамға қауаптілік деңгейін ескеруге мүмкіндік туғызады.

– Қылмыстық кодекс қылмыстық құқықтың бір ғана қайнар көзі болып табылады. Ол жасалған қылмыс үшін қылмыстық жауаптылықты белгілейді.

Тапсырмалар

1. Қылмыстық құқықтың негізгі функциялары

.....
.....
.....

2. Қылмыстық құқықтың қағидаттары

.....
.....
.....

Жауабы:

1. Алдын ала ескерту функциясы. Қылмыстық құқықтың қорғау функциясы. Қылмыстық құқықтың ынталандыру функциясы

2. Заңдылық қағидаты, Заң алдында барша азаматтардың теңдігі. Қылмыстық жауаптылықтан бұлтартпау. Жеке айып айыптылығы. Әділеттілік қағидаты. Адамгершілік қағидаты

3. Қылмыстық құқық нормаларының құрылымын сәйкендендіріңіз

1. Гипотеза. 2. Диспозиция. 3. Санкция

А) Қылмыстық жаза шаралары мен түрін анықтайды.

В) Нақты бір қылмыстық құқықбұзушылықтың белгілерін сипаттайды.

С) Қылмыстық құқықбұзушылықтың жалпы сипатамасын береді.

Жауабы: 1-С; 2- В; 3-А.

4- тапсырма

Қазақстан мемлекеті мен құқығы тарихындағы алғашқы Қылмыстық кодекс..... бастап күшіне енді, ал екінші Қылмыстық кодекс....., тәуелсіздік кезеңінде қабылданды.
.....бастап ҚР-ның жаңа ҚК күшіне енді.

Қажет сөздер: 1960 жылы 7 қаңтар. 1997 жылы. 2015 жылы 1 қаңтар

5- тапсырма

Қылмыстық кодекс деген не?

Қылмыстық заң Қылмыстық кодекс түрінде қабылданған. Қылмыстық заң ҚР ҚК баптарына сәйкес адамның нақты бір қылмыстық іске барғанына қарай қоолданылады.

Қылмыстық кодекс қылмыстық құқықтың жалғыз қайнар көзі болып табылады.

Тақырып : Қылмыстық құқықбұзушық және қылмыстық жауапкершілікке тартылатын тұлғалар.

12.Конспект

Қылмыстық құқықбұзушылық-Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексі бойынша тыйым салынған, қоғамға қауіп төндіретін әрекет.

Қылмыстық құқықбұзушылық қоғамға қауіптілік дәрежесіне, келтірілген шығынның көлеміне қарай қылмыс және қылмыстық терісқылық болып бөлінеді.

Барлық қылмыстық құқықбұзушылық тізімі Қазақстан Республикасының 2014 жылы 3 шілдеде қабылданған Қылмыстық кодексінде көрсетілген.

Қылмыстық кодексте көрсетілмеген қылмыстық құқықбұзушылықтар қылмыстық құқықбұзушылық болып саналмайды.

Қылмыстық теріс қылық-қоғамға зор қауіп төндірмейтін, болмашы зиян келтірген не адамның жекебасына, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтіретін қатерін туғызған айыпты жаслаған іс-әрекет.

Қылмыс-қылмыстық құқықбұзушылықтың аса қауіпті түрі. Сондықтан қылмыстар ауырлық дәрежесі мен қоғамға жасалған қауіпті әрекетінің сипатына байланысты төрт категорияға бөлінеді: онша ауыр емес қылмыстар, ауырлығы орташа қылмыстар, ауыр және аса ауыр қылмыстар.

Қылмыс категориялары

Онша ауыр емес қылмыстар	Ауырлығы орташа қылмыстар	Ауыр қылмыстар	Аса ауыр қылмыстар
Қасақана жасалған әрекет үшін екі жылдан аспайтын бас бостандығынан айыру жазасы, ал абайсызда жасалған әрекет үшін ең жоғарғы шара- бес жылдан аспайтын бас бостандығынан айыру жазасы белгіленеді.	Қасақана жасалған әрекет үшін ең жоғарғы шара-бес жылдан аспайтын бас бостандығынан айыру жазасы, абайсызда жасалған әрекет үшін бес жылдан аса бас бостандығынан айыру жазасы белгіленеді.	Қасақана жасалған әрекет үшін он екі жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасы белгіленеді.	Қасақана жасалған әрекет үшін он екі жылдан аса немесе өлім жазасы кесу қарастырылған.

Қылмыстық құқықбұзушылық жасаған тұлғаға ғана қылмыстық жауаптылыққа тартылады.

Қылмыстық жауаптылықтың жалпы шарттары ҚР ҚК 15- бабында анықталған. Осы бапқа сәйкес, қылмыс жасаған кезде 16 жасқа толған ақыл-есі дұрыс жекетұлға қылмыстық жауаптылыққа тартылады. Ауыр қылмыс жасалған кезде қылмыстық жауаптылыққа 14 жасқа толған жекетұлғалар тартылады. Әскери қылмыстық құқықбұзушылық субъектілері тек 18 жасқа толған тұлғалар ғана болады.

Қылмыстық заңнама әрекеті ҚР азаматтарына, шетелдіктерге және азаматтығы жоқ адамдарға тартылады.

Қылмыстық құқықбұзушылыққа барған кезде жасы 14- ке толған, бірақ 18-ге толмаған жеткіншектер кәмелетке толмағандар деп танылады. Кәмелетке толмағандарды қылмыстық жауаптылыққа тарту ерекшеліктерінің шарттары белгіленді:

Біріншіден жасына байланысты;

Екіншіден, айналадағы болып жатқан жағдайды қабылдай білуі мен бағалауына байланысты. Кәмелетке толмағандарды сотқа дейін тергеу үшін қамауға алау ерекше жағдайларда және қысқа уақыт аралығында қолдануы мүмкін. Алғаш рет орта дәрежелі қылмыс жасады деп күдіктенген, 16 жасқа толмаған жасөспірімдерді сотқа дейінгі тергеу үшін қамауға алуға болмайды.

Тапсырмалар

1. Қылмыстық құқықбұзушылық қоғамға қауіптілік дәрежесіне, келтірілген шығын көлеміне қарай бөлінеді

- |А) қылмыс, қылмыстық теріс қылық
- |В) ауыр қылмыс, әкімшілік теріс қылық
- |С) отбасылық жанжал, ажырасу
- |D) әкімшілік құқық, азаматтық құқық
- |E) құқық субъектісі, жемқорлық

2. Қылмыстық құқықбұзушылықтың аса қауіпті түрі

- |А) қылмыстық теріс қылық
- |В) әкімшілік теріс қылық
- |С) қылмыс
- |D) еңбек дауы
- |E) жемқорлық

3. Қасақана жасалған әрекет үшін екі жылдан аспайтын бас бостандығынан айыру жазасы тағайындалатын қылмыс категориясы

- |А) ауырлығы орташа қылмыстар
- |В) онша ауыр емес қылмыстар
- |С) аса ауыр қылмыстар
- |D) ауыр қылмыстар
- |E) үлкен жанжаалдар

4. Қылмыстық құқықбұзушылықтың субъектісі

- |А) Қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастар
- |В) Қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекет, әрекетсіздік
- |С) Жасалған қылмыстың мақсаты, кінәсі, себебі
- |D) Қылмыстық заң белгілеген жасқа жеткен ақыл-есі дұрыс тұлға
- |E) Абайсызда ойланбастан жасалған қылмыстық әрекет

5. Қылмыстық құқықбұзушылықтың объектісі

- |А) Қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастар
- |В) Қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекет, әрекетсіздік
- |С) Жасалған қылмыстың мақсаты, кінәсі, себебі
- |D) Қылмыстық заң белгілеген жасқа жеткен ақыл-есі дұрыс тұлға

|Е) Абайсызда ойланбастан жасалған қылмыстық әрекет
Тақырып : Қылмыстық жаза түсінігі және одан босату шарттары.

13.Конспект

Қылмыс пен жаза тығыз байланысты. Жаза-мемлекеттің жасалған қылмысқа деген реакциясы. Жаза- соттың шешімімен тағайындалатын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы. Қылмыстық құқықбұзушылық жасады деп айыпталған тұлғаға қолданылады. Қылмыстық заңда қарастырылғандай, аталған тұлғаны құқығы мен бостандығынан айыру немесе шектеу түрінде көрініс табады.

Жаза қолданудың мақсаттары:

1. Әлеуметтілік әділеттілік орнату;
2. Құқықбұзушыны түзету;
3. Жаңа қылмыстардың алдын алу.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық заңында қылмыстық жауаптылық пен жазаны ауырлату және жеңілдету жағдайлары қарастырылған.

Қылмыстық жауаптылық пен жазаны жеңілдететін мән-жайлар ҚР Қылмыстық кодексінің 53-бабында қарастырылған. Қылмыстық жауаптылық пен жазаны аурлататын мән-жайлар ҚР Қылмыстық кодексінің 54-бабында қарастырылған.

Жаза түрлері

Қылмыстық құқықбұзушылық жасап, айыпты деп танылған адамға қолданылатын негізгі жазалар				
Айыппұл	Түзету жұмыстары	Қоғамдық жұмыстарға тарту	Қамаққа алу	
Қылмыс жасады деп танылған адамға қолданылатын негізгі жазалар				
Айыппұл	Түзеу жұмыстары	Қоғамдық жұмыстарға тарту	Бас бостандығынан шектеу	Өлім жазасы

ҚР Қылмыстық кодексінің бесінші бөлімінде қылмыстық жауаптылықтан босатудың түрлері қарастырылады (65-78 бб.). Оларды атап өтсек:

- Шынайы өкінуіне байланысты (ҚК 66-б.)
- Қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде (ҚК 66-б.)
- Процестік келісімнің талаптары орындалған кезде (ҚК 67 б.)
- Татуласуға байланысты (ҚК 68 б.)

Босатудың аталған түрін қолданудың негіздері:

1. Алғаш рет қылмыс жасаған;
2. Қылмыс кішігірім немесе ауырлығы орта дәрежелі;
3. Айыбын мойындап келуі;
4. Қылмыстық құқықбұзушылықты ашуға көмектескені;
5. Келтірілген зиянды қалпына келтіруі.

Заңның маңызды шарттарының бірі-өз кінәсін мойындау. Кінәсін мойындау дегеніміз-айыпты тұлғаның жасаған қылмысы туралы өз еркімен құқық қорғау органдарына хабарлап, мойындап келуі.

Қылмысты ашуға көмектесу дегеніміз-жаслаған іс-әрекеттің барлық жағдайларын жасырмай айту, қатысқандарды, қылмыс жасау құралдарын көрсету, қылмыстық жолмен табылған заттарды беру т.б.

Қылмыстық жауаптылықтан босатудың ең қажетті шарттарының бірі келтірілген шығынның орныны толтыру болып табылады.

Жекетұлға ұйымдасқан топ немесе қылмыстық қауымдастық жасаған қылмысты тоқтатуға, ашуға тексеру барысына қылмысқа қатысқан басқа да адамдарды әшкерлеуге белсенді көмек көрсетуі керек. Ұйымдасқан топ немесе қылмыстық қауымдастық жасаған қылмыстың бетін ашуда өзінің ішкі түйсігі арқылы өз еркімен көмек көрсетуге ұмтылуы-белсенділікті білдіреді.

Тапсырмалар

1. Жаза қоланудың мақсаты

- |A) белгілі бір қызмет атқару
- |B) әкімшілік жаза қолдану
- |C) айыппұлды төлету
- |D) қоғамдық жұмыстарға тарту
- |E) жаңа қылмыстардың алдын алу

2. Қылмыстық жауаптылық пен жазаны ҚР Қылмыстық кодексінің 53-бабында қарастырады

- |A) басқарушылық жағдайлар
- |B) әкімшілік жаза қолдану
- |C) жеңілдететін мән-жайлар
- |D) ауырлататын мән-жайлар
- |E) бас бостандығынан айыру

3. Соттың шешімімен тағайындалатын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы

- |A) қылмыс
- |B) жаза
- |C) құқықбұзушылық
- |D) қылмыстық теріс қылық
- |E) өз кінәсін мойындау

4. Қылмыстық кодекстің 65- бабында қылмыстық жауаптылықтан босатудың осы түрін қарастырады

- |A) іс-әрекетіне өкіну
- |B) татуласуға байланысты
- |C) кішігірім қылмысы үшін
- |D) келісім талаптары орындалғанда
- |E) қажетті қорғаныс шегінен шығу

5. Қылмыстық жауаптылықтан босатудың ең қажетті шарттарының бірі

- |A) айыбын мойындап келуі
- |B) алғаш рет қылмыс жасаған
- |C) кішігірім қылмысы үшін
- |D) қылмысты ашуға көмектескені үшін
- |E) келтірілген шығынның орнын толтыру

Тақырып : Қазақстан Республикасындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске бағытталған құқықтық және саяси актілер.

14.Конспект

Сыбайлас жемқорлық мәселесі бүгінгі таңда көпшілік сипатқа ие болып, қоғамдық өмірдің барлық саласын шарпыды. Сыбайлас жемқорлық бүкіл

мемлекеттік жүйеге теріс әсер етіп, билікке зиян келтіреді, қоғамның билікке сенімсіздігін туғызады.

Сыбайлас жемқорлық субъектілері:

- Жауапты мемлекеттік қызмет орнындағы тұлғалар;
- Мемлекеттік функцияларды орындауға өкілетті тұлғалар;
- Мемлекеттік функцияларды орындауға өкілетті тұлғаларға теңестірілгендер.

- Сыбайлас жемқорлықтың үш түрін бөліп көрсетуге болады-тұрмыстық, іскерлік, саяси.

Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекетке бағытталған саяси және құқықтық актілер қабылданаған. 2008 жылы Қазақстан БҰҰ –ның Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясын ратификациялады. ҚР сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет шаралары мемлекет жағынан да жүзеге асырылып отыр.

2015 жылы «Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы» стратегиясы қабылданды.

2015 жылы 18 қарашада ҚР «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заң қабылданды. Заңның басты мақсаты- сыбайлас жемқорлық деңгейін деңгейін неғұрлым төмендетіп, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет қалыптастыруға жағдай жасау. Аталған заң сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға бағытталған.

Білім саласындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы құралға жататындар:

Тәрбиенің тұжырымдылық негіздері; көптеген колледждер мен мектептерде құрылған «Адал ұрпақ» ерікті клубтары, олардың мақсаты- мектеп ортасында жемқорлыққа қарсы мәдениет қалыптастыру;

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторинг- жемқорлыққа қарсы саясаттың тиімділігі, жемқорлыққа қарсы әрекет саласындағы құқық қорғау органдарының жұмыстары, сонымен қатар жемқорлық деңгейін қоғамның қабылдауы мен бағалауы сияқты ақпараттарды жинау, зерделеу, қорытындылау, сраптау және бағалау қызметі.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулер- жауапты мемлекеттік қызметтегі және мемлекеттік функцияларды орындауға өкілетті адамдардың міндеттері:

- Мемлекеттік функцияларды орындаумен сәйкес келмейтін әрекет жасамау;

- Жақын туыстардың, ерлі-зайыптылардың, құда жекжаттардың бірге жұмыс істеуіне жол бермеу;

- Қызметтік ақпараттық игіліктер мен артықшылықтарға ие болу мақсатында пайдаланбау;

- Қызметтік өкілдігін атқаруға байланысты сыйлықтар алмау.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет-құқықтық мәдениеттің құрамдас бөлігі. Бұл-қоғамның игілігі мен қауіпсіздігіне сыбайлас жемқорлықтың қандай зиян тигізетіні туралы жекетұлғаның көрсетеді.

Жекетұлғаның сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеті- жекетұлғаны жемқорлықты қабылдамауға және оған қарсы әрекет жасауға бағыттайтын қабілеті мен қасиеттерінің білімінің жүйесі.

Азаматтардың сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеті құқықтық үдерістерді реттеп отыруға ықпал етеді; қоғамда құқықтық тәртіпті нығайту ісінде әртүрлі әлеуметтік топтардың шоғырлануына әсер етеді; азаматтар заңды сыйлау үшін жағдай жасау, бұл іс жүзінде құқықтық жүйенің тиімді қызмет істеуіне ықпал ету дегенді білдіреді.

Тапсырмалар

1.Сыбайлас жемқорлық субъектілері

- 1.
- 2.
- 3.

Жауабы:

1. Жауапты мемлекет қызмет орнындағы тұлғалар;
2. Мемлекеттік функцияларды орындауға өкілетті тұлғалар;
3. Мемлекеттік функцияларды орындауға өкілетті тұлғаларға

теңестірілгендер.

2.Сыбайлас жемқорлық түрлерін сәйкестендіру:

1. Тұрмыстық сыбайлас жемқорлық.
2. Іскерлік сыбайлас жемқорлық.
3. Саяси сыбайлас жемқорлық

А) Қатардағы азаматтар мен шенеуніктердің өзара әрекеттестігі нәтижесінде туындаған жемқорлық

В) Биліктің жоғары эшолонындағы жемқорлық

С) Билік пен бизнестің өзара әрекеттестігі нәтижесінде туындайтын жемқорлық

Жауабы: 1-А; 2-С; 3-В.

3.Қазақстан БҰҰ Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясын ратификациялаған жыл.....

Жауабы: 2008 жыл

4.Қазақстан Республикасы 2015 жылы 18 қарашада қабылдаған Заңы.....

Жауабы: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы»

5.Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерінде колледждар мен мектептерде құрылған ерікті клубы.....

Жауабы: «Адал ұрпақ»

Білім алушылардың білім сапасын арттыру үшін педагогтерге келесі педагогикалық жағдайларды қамтамасыз ету ұсынылады:

- «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «Құқық негіздері» оқу пәндері бойынша оқытудың жоғары сапасына қол жеткізуге бағытталған педагогикалық жүйені жетілдіру;
- жүйелік, жеке, сараланған тәсілдерді көздейтін тұлғалық-бағдарланған педагогикалық технологияларды қолдану;
- білім алушыларда жоғары деңгейде оқуға, өз оқыту сапасын үнемі арттыруға оң уәждемені дамыту;
- оқуға қолайлы жайлы психологиялық атмосфера құру;
- оқытудың төмен нәтижелерінің себептерін анықтау бойынша талдамалық қызметті жүйелі түрде жүзеге асыру және білім алушылардың оқыту деңгейіне әсер ететін маңызды психологиялық-педагогикалық факторларды анықтау;
- білім алушыларға білім берудің заманауи тәсілдерін іске асыру мәселелерінде кәсіби құзыреттілікті жетілдіру;
- дарынды балаларды анықтау және қолдау жүйесін жетілдіру бойынша жұмысты жалғастыру.
- әрбір білім алушының әлеуетті мүмкіндіктерін тану.

ҚОРЫТЫНДЫ

Білім беру саласының кез келген талдауы, білім беру ұйымдарының немесе жүйелерінің қызметінің кез келген рейтингін әзірлеу әрқашан бағалауды таңдаумен байланысты. Ол білім беру сапасының параметрлерін дербес категория ретінде зерттеу тәсілдерін қалыптастырудың анықтаушы факторына айналады. Педагогтер, экономистер, саясаткерлер білім сапасын арттыру мәселелерін зерттеумен, білім беру жүйесін дамыту мүмкіндіктерін іздеумен айналысады. Сапалы білім алуға, адам ресурстарын қалыптастыруға қызығушылық жаңа стандарттарды әзірлеуде, сапаны бағалау жүйесінің жаңа механизмдерін енгізуде көрінеді.

Көбінесе білім беру қызметтерін көрсету сапасының ағымдағы жай-күйі мен қанағаттануы туралы өзекті және сенімді ақпарат алу үшін: білім алушыларды оқыту нәтижелері, педагогикалық ұжымның жұмысы, оқу жоспарлары, материалдық-техникалық қамтамасыз ету, қажетті білім беру мекемелерінің саны (мектепке дейінгі мекемеден жоғары білім) және т.б. мониторинг жүргізіледі. Сондықтан кешенді талдау жүргізу үшін бағалау әдістері мен субъектілеріне байланысты жіктеу шеңберінде бірнеше тәсілдерді бөліп алуға болады және оның көрінісі осы әдістемелік ұсынымдамада берілген.

Бірінші классификация бойынша екі көзқарас қарастырылады. Олар: объективистік және релятивистік. Объективистік көзқарасқа сәйкес сапа объективті өлшемдер, фактілерді баяндау және әртүрлі оқу орындарының, білім беру деңгейлері мен формаларының нәтижелерін салыстыру мүмкіндігі ретінде түсініледі. Зерттеу барысында алынған мәліметтер белгілі бір оқу орнының даму көрсеткіштері болып және жалпы білім беру жүйесін салыстырмалы талдауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл нәтижелік көрсеткіштер бойынша мектептердің, университеттердің рейтингтерін құру, белгілі бір күнге жету қажет құндылықтарды бекіту ретінде қолданылады.

Әртүрлі бағалау жүйелері өнімділік мақсаттарын пайдаланады. Көрсеткіштердің мониторингі барлық іс-әрекеттердің көрінісі болып табылады: білім алушылардың үлгерімі, жаңа жобаларды жүзеге асыру, әдістемелік іс-шаралар және т.б. қамтиды. Көбінесе жүйелер ресми есеп нысанында, мемлекеттік, аймақтық және жергілікті даму жоспарларында көзделген көрсеткіштердің, мақсатты мәндердің қамтиды.

Рейтингтерді пайдалану, бір жағынан, басқарудың ұйымдық механизмін жетілдіруге, екінші жағынан, барлық деңгейлерде «нәтижелерді басқару» идеологиясын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Бірінші жағдайда олардың іс-әрекетінің нәтижесі үшін жауапкершіліктің нақты шекарасын енгізеді. Екіншіден, бағалау объектісіне байланысты жеке нәтижелерді: білім алушылар, педагогтер, білім беру ұйымдарының басшылары, білім беру ұйымдары жалпы өңірдегі білім беруге салыстыру жүргізіледі.

Берілген «Білім алушылардың білім жетістіктерін мониторингтеу» атты әдістемелік ұсынымдамасы кіріспе мен үш тараудан, қорытынды, пайдаланған әдебиеттер және қосымшадан тұрады.

Әдістемелік ұсынымдаманың бірінші тарауы «Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингін ұйымдастыру бойынша нормативтік құжаттар» деп берілген. Бұл тарауда білім сапасын мониторингілеу бойынша басшылыққа алынатын құжаттары сараланған. Оның ішінде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 12 қарашадағы «Білім беру мониторингін жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» № 459 бұйрығы, Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес білім берудің бірыңғай ақпараттық жүйелеріндегі ақпаратты жинақтау, жүйелі түрде есепке алу, өңдеу, сондай-ақ сақтау, жаңарту және жинақтау және қорғауды ұйымдастыру тәртібі, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 20 сәуірдегі «2021-2022 оқу жылын аяқтау және орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды қорытынды аттестаттаудан өткізу мерзімдерін бекіту туралы» № 159 бұйрығы, «Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының (Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 5191 болып тіркелген) талаптарына сәйкес «2021-2022 оқу жылын аяқтауды» туралы, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің кейбір бұйрықтарына өзгерістер енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 мамырдағы № 193 бұйрығының Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің өзгерістер енгізілетін кейбір бұйрықтары, «2021-2022 оқу жылын аяқтау және орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды қорытынды аттестаттаудан өткізу мерзімдерін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 20 сәуірдегі № 159 бұйрығында (Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 27702 болып тіркелген), «Алтын белгі» белгісі туралы ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 19 желтоқсандағы № 532 бұйрығына (Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 10115 болып тіркелген), Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» № 348 бұйрығы және басқа да нормативтік құқықтық актілерге байланысты материалдар сараланып берілді.

Әдістемелік ұсынымдаманың екінші тарауы «Білім алушылардың білім жетістіктерін мониторингтеудің мақсаттары, міндеттері, нысандары» деп берілген. Бұл тарауда мониторингті жүргізудің барысы, мақсаты, міндеттері мен нысандары, халықаралық зерттеулердің нәтижелері бойынша қорытындылар мен ұсыныстар берілген. Сонымен қатар ауыл мектебі мен қала мектебі білім алушылары арасындағы алшақтықты қысқарту мақсатында қала мектебі мен ауыл мектептеріндегі білім алушылар саны, ауыл мектептері мен шағын жинақты мектептердегі педагогтер бойынша ақпарат, ауыл мектебі мен шағын

жинақты мектептердегі әлеуметтік көмек алатын отбасылар бойынша мәлімет, ауыл мектептері мен шағын жинақты мектептердегі оралман білім алушылар бойынша мәліметтер, шағын жинақты мектеп білім алушыларының оқыту тілі бойынша мәлімет, ШЖМ педагогтерінің сапалық құрамы, ауыл мектептерінде оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру, шағын жинақты мектеп педагогтерінің білім деңгейлері бойынша мәлімет, ауыл мектебі білім алушыларының қосымша білім алуға шектеулігі, Республикадағы апатты мектептер бойынша ақпарат, күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізуді қажет ететін ШЖМ-лар, ШЖМ мен тірек мектептерде күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу бойынша ақпарат, шағын жинақты мектептерде инфрақұрылым және материалдық-техникалық жарактандыру бойынша индикатор, ШЖМ-ның жобалық қуаты, ауыл мектептері мен шағын жинақты мектептердің жылыту жүйесі бойынша мәлімет, мектеп дәретханалары бойынша мәлімет, ауылдық жерде үш ауысымда оқытатын мектептер бойынша мәлімет, сапалы білім алу үшін интернет жылдамдығы 4 М/бит секундтан жоғары шағын жинақты мектептер бойынша мәлімет, интернеті жоқ мектептер бойынша мәлімет, компьютері жоқ ауыл мен қала мектептері бойынша мәлімет, шағын жинақты және тірек мектептері бойынша мәлімет, тірек мектептер жанындағы интернат мәселесі, тірек мектебіне тасымалдау бойынша мәлімет, шағын жинақты мектептердегі білім алушылар бойынша мәлімет, қалалық және ауылдық білім алушылар арасындағы білім сапасының теңсіздігіне әсер ететін факторлар, қосымша білім беру мүмкіндіктері, ауыл мектептеріндегі жаңартылған талаптарға сай жасақталу бойынша мәлімет, ауыл мектептері мен шағын жинақты мектептердегі жаңартылған кабинеттер бойынша мәлімет, ммектептердегі кітапханалар бойынша мәлімет, ауыл мектептеріндегі қауіпсіздік жағдайы бойынша мәлімет, ауыл мектептерінің медициналық кабинетпен жабдықталуы, Қазақстандық ауылдық мектептерде білім беру сапасын арттыру жөніндегі бастамалар, халықаралық зерттеулерге қатысу нәтижелері мен оларға ұсыныстар берілген. Сондай-ақ МОДО – 2022 қорытындысы бойынша қала – ауыл бөлінісінде білім алушылардың жетістіктеріндегі алшақтық және сол алшақтықты жою бойынша әзірленген жоба туралы түсінік берілген.

Үшінші тарау «Білім алушылардың білім жетістіктеріне мониторинг жүргізу және талдау бойынша әдістемелік ұсынымдар» деп аталып, бұл тарауда білім беру деңгейлері мен оқу пәндері бойынша білімдегі алшақтықты қысқарту бойынша әдістемелік ұсынымдамалар берілген. Сонымен қатар «Бастауыш білім беру деңгейі бойынша материалдар», «Қазақ тілі», «Қазақ әдебиеті», «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Орыс тілі», «Орыс әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Ағылшын тілі», «Математика», «Биология», «Химия», «География», «Физика», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» және «Құқық негіздері» пәндері бойынша білім сапасына мониторинг жүргізіліп, оны пәндік тұрғыдан жақсарту бойынша ұсыныстар берілген.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «1-11 сынып білім алушыларының оқу пәндері бойынша біліміндегі олқылықтардың орнын толықтыру бойынша әдістемелік ұсынымдар»
2. "Білімді ұлт" сапалы білім беру" ұлттық жобасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы.
3. «PISA-2018/компьютерлік формат халықаралық зерттеуі құралдары»: Жинақ - «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ. Астана, 2016 – 126 бет.
4. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы.
5. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығымен бекітілген орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары.
6. «Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің статистикасы» Ұлттық жинақ – «Ақпараттық - талдау орталығы» АҚ:Нұр-Сұлтан, 2022. – 308 бет.
7. Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің ахуалы мен дамуы туралы Ұлттық баяндама. (2020 жылдың қорытындысы бойынша). – Нұр-Сұлтан: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ, 2021. – 310 бет.
8. Пандемия уақытындағы білім сапасының қорытындысы 2019-2020 оқу жылы, Kundelik.kz сайтынан
9. Пандемия уақытындағы және одан кейінгі білім сапасының қорытындысы 2020, 2021, 2022 жылдар, Kundelik.kz сайтынан
10. Мектеп бітіруші түлектердің 2020,2021 жылғы білім сапасының қорытындысы, Kundelik.kz сайтынан
11. Жазғы мектепті ұйымдастыру
<https://balkhash.goo.kz/blog/view/17/21063?lang=ru>
12. <https://www.unicef.org/eca/ru....>
13. <https://www.covideducationrecovery.global/graphs/in-person-educationsupports/#notes>
14. <https://us1.campaignarchive.com/?u=0f543d0b018f081433751de11&id=c8af8e591f>
15. «Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың 2021-2022 оқу жылындағы ерекшеліктері туралы». Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан: Б.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2021. – 378 б. 5.
16. Бастауыш білім беру деңгейінің 2-4 сыныптарға арналған «Қазақ тілі» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
17. Бастауыш білім беру деңгейінің 2-4 сыныптарға арналған «Әдебиеттік оқу» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
18. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 сыныптарға арналған «Қазақ тілі» (Т2) пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
19. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 сыныптарға арналған «Математика» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы

20. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 сыныптарға арналған «Жаратылыстану» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
21. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 сыныптарға арналған «Дүниетану» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
22. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныптарға арналған «Қазақ тілі» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
23. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға (ЖМБ) арналған «Қазақ тілі» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
24. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға (ҚГБ) арналған «Қазақ тілі» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
25. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныптарға арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
26. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға (ЖМБ) арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
27. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға (ҚГБ) арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
28. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-6-сыныптарына арналған «Математика» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
29. Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9-сыныптарына арналған «Алгебра» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
30. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныптарға арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
31. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
32. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныптарға арналған «Қазақстан тарихы» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
33. 10-11 сыныптарға арналған «Қазақстан тарихы» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
34. Негізгі орта білім беру деңгейінің 9-сыныпқа арналған «Құқық негіздері» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
35. 10-11 сыныптарға арналған (ЖМБ) «Құқық негіздері» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
36. 10-11 сыныптарға арналған (ҚГБ) «Құқық негіздері» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
37. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-6 сыныптарға арналған «Жаратылыстану» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
38. Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9 сыныптарға арналған «Физика» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
39. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға (ЖМБ) арналған «Физика» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
40. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға (ҚГБ) арналған «Физика» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
41. Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9 сыныптарға арналған «Биология» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы

42. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға (ЖМБ) арналған «Биология» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
43. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға (ҚГБ) арналған «Биология» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
44. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныптарға арналған «Дүниежүзі тарихы» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
45. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға арналған (ЖМБ) «Дүниежүзі тарихы» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы
46. Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11 сыныптарға арналған (ҚГБ) «Дүниежүзі тарихы» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы

МАЗМҰНЫ

1. Кіріспе	3
2. Білім беру ұйымдары білім алушыларының білім сапасының мониторингін ұйымдастыру жөніндегі нормативтік құжаттар	4-31
3. Білім алушылардың білім сапасын мониторингтеудің мақсаттары, міндеттері, нысандары	32-168
4. Білім алушылардың білім жетістіктеріне мониторинг жүргізу және талдау бойынша әдістемелік ұсынымдар	169-1651
5. Қорытынды	1652-1654
6. Пайдаланған әдебиеттер	1655-1657

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым
министрінің 2014 жылғы 12
қарашадағы № 459
бұйрығымен бекітілген

Білім беру мониторингін жүзеге асыру қағидалары

1-тарау. Жалпы ережелер

1. Осы Білім беру мониторингін жүзеге асыру қағидалары (бұдан әрі – Қағидалар) «Білім туралы» Қазақстан Республикасы Заңының (әрі қарай – Заң) 5-бабының 8-1) тармақшасына сәйкес әзірленді және білім беру мониторингін жүзеге асыру тәртібін айқындайды.

2. Осы Қағидаларда мынадай ұғымдар пайдаланылады:

1) ақпараттық жүйе – ақпараттық өзара іс-қимыл арқылы белгілі бір технологиялық әрекеттерді іске асыратын және нақты функционалдық міндеттерді шешуге арналған ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың, қызмет көрсетуші персоналдың және техникалық құжаттаманың ұйымдастырылып ретке келтірілген жиынтығы;

2) ақпараттандыру объектілері – электрондық ақпараттық ресурстар, бағдарламалық қамтылым, интернет-ресурс және ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылым;

3) әкімшілік деректер – алғашқы статистикалық деректерді қоспағанда, әкімшілік дереккөздер қалыптастыратын жеке немесе заңды тұлға жөніндегі жеке-дара сандық (сандар көмегімен өлшенетін) және (немесе) сапалық (белгілі бір қағидат және (немесе) белгі бойынша құрылған) деректер және шаруашылық бойынша есепке алу деректері;

4) білім беру мониторингі – білім беру процестерін жүзеге асырудың жай-күйін және нәтижелері мен шарттары өзгеруінің серпінін, білім алушылар контингентін, білім беру ұйымдары желісін, сондай-ақ олардың қызметі жетістіктерінің рейтингілік көрсеткіштерін жүйелі түрде байқау, талдау, бағалау және болжау;

5) білім беру саласындағы уәкілетті орган – білім беру саласындағы басшылықты және салааралық үйлестіруді жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының орталық атқарушы органы;

6) білім беру сапасы – білім беру жүйесін сипаттайтын және нақты қол жеткізуге болатын білім беру нәтижелерінің, білім беру жүйесінің жұмыс істеу шарттарының нормативтік талаптарға, әлеуметтік және тұлғалық межелерге сәйкестік дәрежесін көрсететін көрсеткіштер жиынтығы;

7) ұлттық жинақ – әкімшілік деректер негізінде өңірлер бөлінісінде өткен жылдың қорытындылары бойынша деректердің білім беру жүйесінің статистикалық ақпаратын қамтитын ақпараттық-статистикалық жария құжат;

8) ұлттық баяндама – мемлекеттік статистика және әкімшілік деректер негізінде өткен жылдың қорытындылары бойынша білім беру жүйесінің жай-күйі мен дамуын сипаттайтын талдамалық жария құжат;

9) электрондық цифрлық қолтаңба – электрондық цифрлық қолтаңба құралдарымен жасалған және электрондық құжаттың анықтығын, оның тиесілілігін және мазмұнының өзгермейтіндігін растайтын электрондық цифрлық нышандар жиынтығы.

3. Білім беру мониторингін жүзеге асыру субъектілері:

1) білім беру ұйымдары;

2) аудандық (қалалық) білім бөлімдері;

3) облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың білім Басқармалары болып табылады.

4. Білім беру мониторингін жүзеге асыру объектісі – білім беру жүйесі.

2-тарау. Білім беру мониторингін жүзеге асыру тәртібі

5. Білім беру мониторингі:

✓ мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, жалпы орта білім беру, техникалық және кәсіптік білім беру, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру деңгейлері бойынша;

✓ қамту бойынша (аудандық/қалалық, облыстық, республикалық, халықаралық);

✓ ұйым нысаны бойынша (қашықтықтан, тікелей) жүзеге асырылады.

6. Білім беру мониторингі:

✓ білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде ақпаратты жинау, жүйелі есепке алу, өңдеу, сондай-ақ сақтау, жаңарту және жинақтау арқылы білім беру ұйымдарының қызметін жүйелі түрде байқау;

✓ оқу процесін талдау және әдістемелік түзету үшін білім басқармалары мен бөлімдерінің әдістемелік күндер ұйымдастыруы және өткізуі, білім беру ұйымдарында және педагогикалық қоғамдастыққа практикалық көмек көрсету;

✓ әлеуметтік немесе мониторингтік зерттеулер ұйымдастыру (оның ішінде халықаралық салыстырмалы зерттеулер үшін);

✓ білім беру қызметінің нәтижелерін талдау (ұлттық бірыңғай тестілеу, оқушылардың қорытынды бағаларын, халықаралық салыстырмалы зерттеулер нәтижелерін талдау және салыстыру) түрінде жүзеге асырылады.

7. Құжаттар мен материалдарды жинақтау:

✓ білім беру саласындағы уәкілетті органның әкімшілік деректерінің;

✓ мемлекеттік статистикалық есептіліктің;

✓ білім беру сапасының динамикасына әсер ететін факторларға салыстырмалы талдау жүргізудің;

✓ лицензиялау, білім беру ұйымдарын мемлекеттік аттестаттау және аккредиттеу рәсімдері нәтижелерінің;

✓ білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың іске асырылуына мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын органдардың білім беруді басқару органдары мен білім беру ұйымдарының қызметіне жүргізген тексеру нәтижелерінің;

- ✓ білім алушыларды мемлекеттік қорытынды аттестаттау нәтижелерінің;
- ✓ ұлттық бірыңғай тестілеу нәтижелерінің;
- ✓ кешенді тестілеу нәтижелерінің;
- ✓ педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру және оларды аттестаттау туралы деректердің;
- ✓ халықаралық салыстырмалы зерттеулер нәтижелерінің;
- ✓ мониторингтік зерттеулер нәтижелерінің;
- ✓ әлеуметтік зерттеулер нәтижелерінің қорытындысы негізінде жүзеге асырылады.

8. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес білім берудің бірыңғай ақпараттық жүйелеріндегі ақпаратты жинақтау, жүйелі түрде есепке алу, өңдеу, сондай-ақ сақтау, жаңарту және жинақтау және қорғауды ұйымдастыру тәртібі мыналарды қамтиды:

1) білім беру мониторингін жүзеге асыру субъектілерінің білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде әкімшілік деректерді енгізуі және / немесе өзектендіруі;

2) толықтығын, дұрыстығын қамтамасыз етуге бақылауды жүзеге асыру білім беру ұйымдарының, аудандық (қалалық) білім бөлімдерінің және облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың білім басқармаларының осы Қағидалардың 9-тармағында көрсетілген мерзімде білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде мәліметті уақытылы толтыруы;

3) деректерді білім беру мониторингін жүзеге асыру субъектісі басшысының электрондық цифрлық қолтаңбасымен растау;

4) білім беру саласындағы уәкілетті органның жүйе мұрағатында сақтау үшін жыл сайын бір күнге деректерді тіркеуі.

9. Білім берудің бірыңғай ақпараттық жүйелеріндегі немесе білім беру мониторингі субъектілерінің ақпараттық жүйесіндегі деректерді өзектендіру өзгерістердің туындау фактісі бойынша, бірақ олар туындаған сәттен бастап бес жұмыс күнінен кешіктірмей үнемі жүзеге асырылады.

10. Білім беру саласындағы уәкілетті орган жыл сайын қазан айында білім берудің барлық деңгейлері бойынша әкімшілік есептілікті қалыптастыру үшін білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде деректерді тіркеуді қамтамасыз етеді. Осы кезеңде білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде деректерді өзектендіру 10 жұмыс күнге дейінгі мерзімге тоқтатылады. Деректерді тіркеу және өзектілендіруді тоқтата тұру мерзімдері туралы пайдаланушылар ақпараттандыру объектілерінде үш жұмыс күн бұрын хабардар етіледі.

11. Білім беру саласындағы жергілікті атқарушы орган, меншік нысанына және ведомстволық бағыныстылығына қарамастан мектепке дейінгі ұйымдардың, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарының басшылары білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінде немесе онымен интеграцияланған басқа ақпараттық жүйелерде

деректерді толық, дұрыс және уақтылы толтыруды ұсынады және қамтамасыз етеді.

12. Білім беру мониторингінің нәтижелері бойынша білім беру саласындағы уәкілетті орган:

✓ білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттандыру объектілерінің параметрлеріне түзетулер енгізеді;

✓ жыл сайын, есепті кезеңнен кейінгі 1 желтоқсанға дейін, Ұлттық баяндаманы жариялайды;

✓ жыл сайын, есепті кезеңнен кейінгі 1 наурызға дейін, Ұлттық статистикалық жинақты жариялайды.